

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

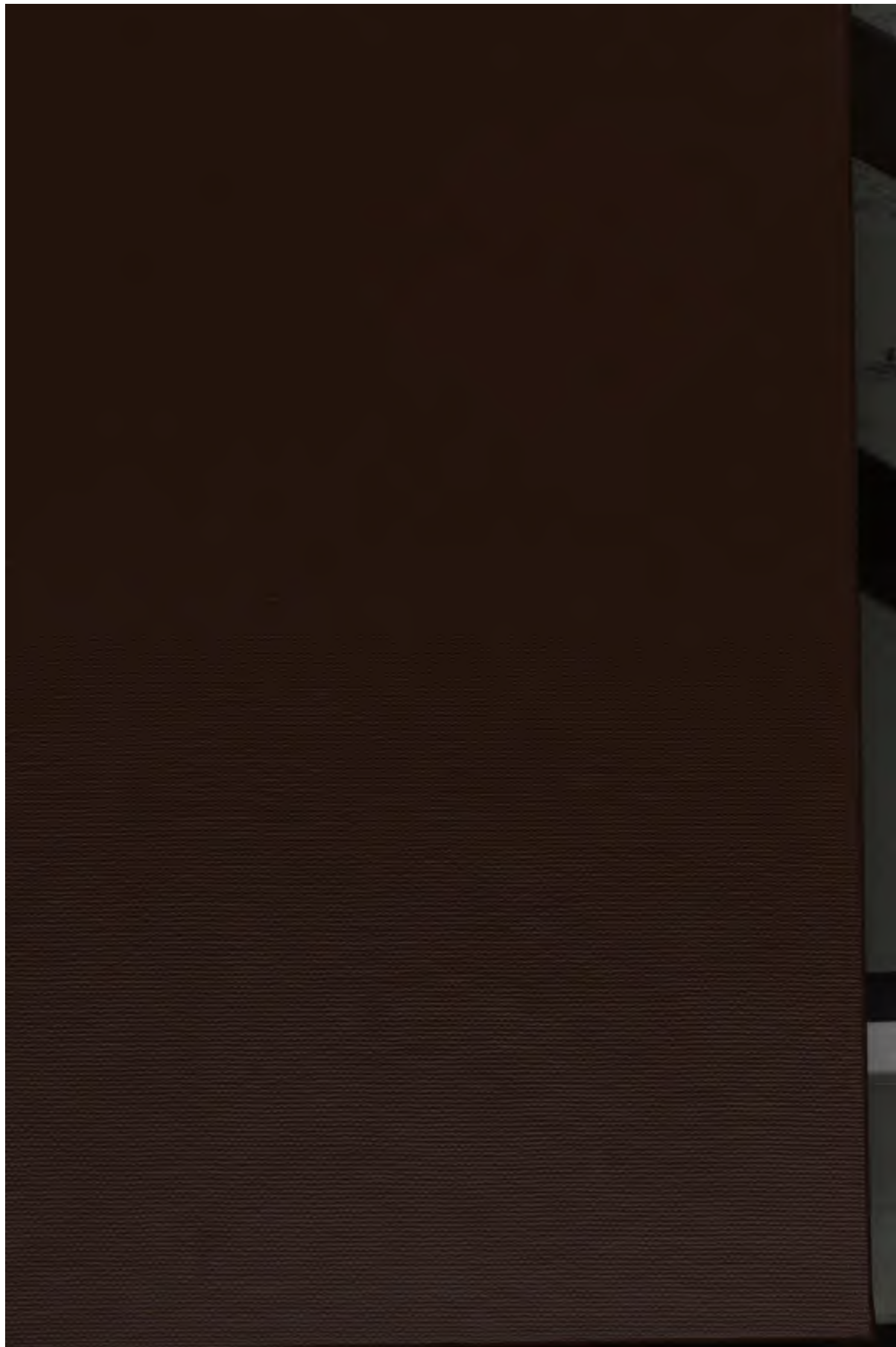
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

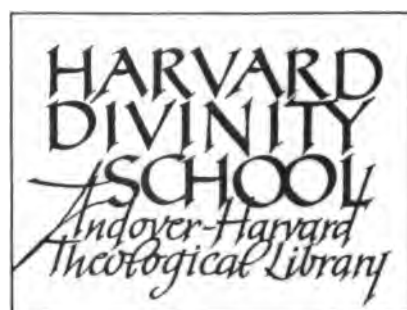
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Migne, Jacques rau

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANNO 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM
DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS. COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS
MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET
TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATE-
RIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO
AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;
DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS,
STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE,
LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆ-
SERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS. ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO,
QUIDAM NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM
OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPECTUATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO
GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.
EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTEREM NITIDITAS
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM
NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM
IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE
PERTINENTIBUS COADUNATORUM.

SERIES LATINA,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
TERTULLIANO AD INNOCENTIIUM III;

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ LATINA TOMUS CXLVI.

OTHLO MONACHUS S. EMMERAMI, ADAMUS CANONICUS BREMENSIS, S. JOANNES GUALBERTUS ABBAS VALLUMBROSANUS,
FVGUNDECHARUS EISCHTETTENSIS EPISCOPUS, LAMBERTUS HERSFELDENSIS, PETRUS MALLEACENSIS MONACHUS;
ALEXANDER II, HUGO I TRECENSIS EPISCOPUS, DEODUNUS LEODIENSIS EPISCOPUS, S. LIETBERTUS CAM-
RACENSIS EPISCOPUS, ROGERIUS JC. ITALUS, GUIDO AMBIANENSIS EPISCOPUS.

TOMUS UNICUS,

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,

IN VIA DICTA: AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINE, 127.

1884

BR
60
• M4
t. 146

Clichy. — Ex typis PAUL DUPONT, viâ dictâ Bac-d'Asnières, 12.-105.8.84.

APRILIA
JORDIS YTB

SÆCULUM XI

OTHLONI
MONACHI S. EMMERAMMI,
OPERA OMNIA

AD FIDEM EDITIONUM MELIORIS NOTÆ RECOGNITA EXPRESSA ET EMENDATA.

ACCEDUNT

ADAMI CANONICI BREMENSIS,

GUNDECHARI EISCHTETTENSIS EPISCOPI

LAMBERTI HERSFELDENSIS, PETRI MALLEACENSIS.

ANNALES ET CHRONICA.

INTERMISCENTUR

ALEXANDRI II PAPÆ, S. JOANNIS GUALBERTI ABBATIS VALLUMBROSANI, S. LIET-
BERTI CAMERACENSIS, HUGONIS I TRECENSIS, DEODUINI LEODIENSIS GUIDONIS
AMBIANENSIS,

OPUSCULA, DIPLOMATA, EPISTOLÆ.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

TOMUS UNICUS

PARISIIS
MCMXCVIII
PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA: AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINE, 127.

1884

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC VOLUMINE CXLVI CONTINENTUR

OTHLONUS MONACHUS S. EMMERAMMI.

Libellus de suis tentationibus, varia fortuna et scriptis.	Col.	23
Dialogus de tribus quæstionibus.		61
Epistola de permissionis bonorum et malorum causis.		137
Liber de cursu spirituali.		139
Narratio Othloni de miraculo quod nuper accidit cuidam laico.		242
Liber de admonitione clericorum et laicorum.		243
De doctrina spirituali liber metricus.		263
Liber proverbiorum		299
Sermo in natali apostolorum.		337
Liber visionum.		341
Fragmentum relationis de translatione S. Dionysii e Francia in Germaniam ad monasterium S. Emmerammi.		387
Vita S. Wolfgangi.		389
Vita S. Bonifacii.		427
Precatio Theodisca		427

ADAMUS CANONICUS BREMENSIS.

Gesta Hammaburgensis Ecclesiæ pontificum.		451
Descriptio insularum Aquilonis.		649

S. JOANNES GUALBERTUS.

Preces.		969
Epistolæ ad fratres.		979

GUNDECHARUS EISCHTETTENSIS EPISCOPUS.

Liber pontificalis Eischtettensis.		985
------------------------------------	--	-----

LAMBERTUS HERSFELDENSIS.

Annales.		1053
----------	--	------

PETRUS MALLEACENSIS MONACHUS.

De cœnobio Malleacensis insulæ.		1249.
---------------------------------	--	-------

ALEXANDER II PAPA.

Epistolæ et decreta.		1279
----------------------	--	------

HUGO I TRECENSIS EPISCOPUS.

Epistola Hugonis ad Bartholomæum archiepiscopum Turon.		1435
--	--	------

DEODUINUS LEODIENSIS EPISCOPUS.

Epistolæ et privilegia.		1439
-------------------------	--	------

S. LIETBERTUS CAMERACENSIS EPISCOPUS.

Charta de constituendis canonicis regularibus in ecclesia S. Autherti.		1484
--	--	------

ROGERIUS JURISCONSULTUS ITALUS.

De diversis præscriptionibus.		1485
Dialogus de præscriptionibus.		1495

GUIDO AMBIANENSIS EPISCOPUS.

Epistolæ et chartæ.		1587
Versus de Angelranno abbate Centulensi.		1509

AMMIA III

IOHNS YTBIVM

OTHLONUS

PRESBYTER ET MONACHUS COENOBII S. EMMERAMMI RATISBONENSIS.

DE VITA ET SCRIPTIS OTHLONI DISQUISITIO.

(Apud R. P. Bernardum Pezium, *Dissertatio isagogica in tom. III Thesauri Anecd.*, pag. x.)

Res Othloni vel Othlohi apud plerosque recentiores, Browerum putamus, Oudinum, Pinium, Mabillonium aliosque, quotquot ejus mentionem iniecerunt, obscurissimæ sunt, licet eas ipse Othlonus amplissime candidissimeque perscriptas ad posteros transmiserit. Paucis omnia complectimur : ille ipse Anonymus Ratisponensis, cujus *libellum de suis tentationibus, varia fortuna et scriptis* Joannes Mabillonius ex codice Emmerammensi in tomo Analectorum a pag. 404 in lucem extulit, hic noster Othlonus, monachus et Decanus imperialis monasterii S. Emmerammi fuit. Idem conjecit quidem acutissimus Mabillonius in Admonitione prævia ad dictum Anonymum, nihil tamen certi pronuntiare ausus est, non visis omnibus, quæ a se edita fuisse commemorat Anonymus, opusculis, præsertim *Dialogo de tribus questionibus* in quo *personam* et suam et Henrici monachi Augiensis patefecisse se scribit. Sed omne, si quod esse potuit, dubium sustulere duo insignes manu exarati codices, ambo quingentorum annorum, quorum unum in bibliotheca Lambacensi in-4°, alterum in Sancti-Crucensi in-folio reperimus, in quibus ille Dialogus, expressis interlocutorum nominibus, Henrici videlicet et Othloni, conservatus est. Ut adeo nihil certius esse possit quam Anonymum illum Ratisponensem *De tentationibus, varia fortuna et scriptis suis* a Mabillonio divulgatum, unum eundemque esse atque Othlonum monachum Emmerammensem. Itaque qui ejus vitæ historiam nosse cupit, citatum tomum 4 Analectorum Mabillonii evolvat. Ne tamen quibus Analecta ad manum non sunt, nihil de Othloni vita dedisse videamur, ejus veluti epitomen. Editus in lucem fuit Othlonus circa annum 1013, in diocesi Frisingensi, ut ex variis scriptorum ejus locis intelligitur. Ingenium doctile ac facile nactus a prima pueritia singularis diligentiae specimina dedit, artem litteras eleganter pingendi sine magistri ope ac institutione discere aggressus. Rem ipse Othlonus in libro *De tentationibus et scriptis suis* in hunc modum enarrat : « Cum parvus scholari disciplinæ traditus fuisset, litterasque celeriter didicissem, cœpi etiam longe ante solitum tempus discendi, sine jussu magistri, artem discere scribendi. Furtivo enim et insolito modo, nec non sine docente nisus sum eandem artem scribendi apprehendere. Qua de re contigit ut pennam ad scribendum inrecto usu retinere consuescerem, nec postea ab ullo docente super hoc corrigi valerem. Nimius namque usus prohibuit me emendare. Quod cum viderent plures, dixerunt omnes nunquam me bene scripturum. Sed aliter evenit ex gratia Dei, sicut plurimis notum est. Nam cum in pueritia ipsoque tempore quo tabula mihi data est cum aliis pueris, ad discendam scripturam viderer aliquid scribere nosse, miraculum non parvum præbui videntibus. Deinde vero non post longum tempus tam bene scribere cœpi, tantumque affectum ad hoc habui, ut et in loco illo, quo talia didici, id est in cœnobio Tegernsee dicto, multos libros scripsissem et in Franciam (*Orientelem seu Franconiam*) translatus adhuc puer, ibique in tantum multa scribendo laborassem, ut inde rediens pene visu privatus fuisset. — Quæ ideo, » subjungit Othlonus, « proferre decrevi, ut aliquos incitarem ad similem affectum laborandi, gratiamque Dei, quæ tanta mihi beneficia præbuit, aliis narrans, eos ad magnificandam eandem gratiam Dei mecum traham. » Et profecto tot volumina juvenis diligentissimus conscripsit, ut, nisi ipse sub finem citati libri singula recenseret, nemo facile ut credat animum posset inducere. Quædam ipsi in bibliotheca Tegernseensi et Emmerammensi spectavimus in manus et litterarum elegantiam et accuratissimam conformationem defixi. Cæterum Othlonus e Francia reversus paulo post liberalium artium disciplinis se imbuendum magistris præbuit, adeo annuentibus Musis ut contentionis laude omnes sodales facile anteiret. Poeticis præcipue, ut ipse testatur, delectabatur, ardebatque tanto proficiendi æstu, ut Deum constanter rogaret ut sibi locum præstaret, in quo copiam haberet librorum. » Inde e scholis egressus clericali militiæ ascriptus est, patre filium opulento cuidam sa-

cerdotio devovente, Sed Othlonus « libentius inter studiosos quosque et doctiores clericos quam inter villanos versari sæpe desiderabat. » Quæ desideria et consilia ut quantocius expleret ac exsequeretur stimulos ei addidit permolesta quædam cum Werinhario archipresbyterio, « in episcopatu Frisingensi præstantissimo, » controversia, quam ipse in *libro Visionum*, visione 3, late ac aperte denarrat. A qua ut se expediret, « relictis, » ait, ad tempus meis omnibus, perrexi ad Ratisponam civitatem, ibique Burchardum venerandum abbatem cœnobii S. Emmerammi pro mei susceptione rogans, cito impetravi rogata, pro eo scilicet quod cœnobii ejusdem monachi profectuosum sibi fore arbitrabantur meum scire in scribendo vel in docendo canonicos quoslibet. » Præfuit Burchardus, ex monasterio Augiæ Divitis ad abbatiam Emmerammensem assumptus, ab anno 1030 usque ad 1037 sub quo omnium loci *censuum et reddituum descriptio* facta est anno 1031, Arnoldo seu Arnolpho, ex comite monacho et præposito singula *disquirente*, quam integram habes hujusce Thesauri tom. I, part. III, col. 67. Sub eodem Burchardo studia pietatis et litterarum egregie in monasterio Emmerammensi floruisse mox memoratus Arnoldus gravissimus testis est, qui eum « tali loco destinatum esse ait, in quo hactenus ipso, donante et sanctissima Virgine Maria adjuvante, abundant Patres et fratres sive apud Deum, sive apud sæculum valde nobiles. » Ipse Othlonus in lib. *De tentationibus suis* testatur, « in eo loco, quo (anno 1032) monachus factus est, cum plurimos diversæ qualitatis homines invenisset, quosdam libros quidem gentiles, quosdam vero sacram Scripturam legentes, se cœpisse illos solummodo imitari, quos videbat divinæ insistere lectioni. » Quibus sacris studiis dum se totum Othlonus immergit, incredibile est in quantas, machinante malo dæmone, tentationes et animi cruciatus inciderit. Exstat de iis singularis liber, ut supra jam diximus, a Mabillonio editus. Eamdem calamitatum suarum historiam totidem fere verbis perrexit in libro *De cursu spirituali*, a cap. 21, usque ad 26, et in libro metrico. *De doctrina spirituali*, a cap. 14 ad 19. Othlonum scholis Emmerammensibus præfectum fuisse discimus ex lib. *De tentationibus suis*, pag. 449, ubi postquam narrasset, se « mox a suscepto monastico habitu, quorundam precepulatum, tanto iterum scribendi studio fuisse occupatum, ut raro nisi in festivis diebus aut in aliis horis incompetentibus ad hoc opere cessaret, » subjungit, « interea successisse et alium laborem. Nam pro eo, ait, quod sæpius legere, aut scribere, aut dictare videbar, scholasticorum cura mihi commissa est; ex quibus nimirum omnibus ita per gratiam Dei constringebar, ut sæpe corpus quieti necessariæ non permitterer tradere. Cumque dictandi studium inesset, ad hoc sæpissime non habui tempus, nisi in festivis diebus, aut noctibus, constrictus videlicet et puerorum cura ad docendum, et

« illorum petitione, quibus scribere cœpi, ad scribendum. » Hæc ipse Othlonus, qui quid sibi, dum quemdam discipulorum acrius castigasset, eviderit, in *libro Visionum*, visione tertia, describit, quod iis puerorum magistris terrori esse possit, qui nullum in puniendis eorundem erratis modum servare consueverunt. Circa annum 1055 decaniam Emmerammensis monasterii administravit in qua « abbate Reginhardo non juxta regulæ sanctæ instituta, sed secundum episcopi præceptum, vel juniorum quorundam affectum plurima illuc disponente, Othlonus jugiter, quantum potuit, præceptis hujusmodi consentire noluit. Qua de re inter ipsum et abbatem discordia magna exorta est, cum neque ille sua, nec ego (*verba Othloni sunt ex LIBRO VISIONUM, visione 4*), mea vota mutare vellem. Interea vero sæpe per memetipsum, sæpe per alios illum rogans, ut quia mores mei sibi omnino displicerent, me a decania commissa absolveret, nec hoc per tempora multa obtinere valui. Unde factum est ut quia nulla apud eum impetrare potuit, zelo plus justo ductus aspera incautaque dicta quædam ita contra eum proferrem, ut me quoque maledictione connecterem. » Quem impetum animi qua ratione luerit lege citatam Visionem quartam, quæ gravitate sua omnes viros religiosos permoveat, ut vitia suorum præfectorum ferocius et impotentius neferant. Porro et pœnis sibi divinitus inflictis emergens anno 1062 Fuldam secessit. « Cum enim, » inquit in lib. *De tent.*, pag. 441, « monasterium nostrum, in urbe Ratisbona constitutum, varia episcoporum persecutione destrui viderem, ibique per triginta annos meliora sperans subsisterem, occulto Dei judicio longe aliter quem sperarem evenit. Qualiter autem destructio e venerit, quia nec breviter proferri valet, nec ineptias tantas hic exponere libet, aliis proferenda relinquo, hoc solummodo enarrans quia cum exteriora monasterii nostri commoda penitus destrui sensissem, et contra hæc nil prævaluissem; quin imo a fratribus quibusdam juvenibus, quibus displicebam, apud episcopum accusatus, varias mihi minas ab illo illiisque familiaribus agi sæpius audissem, tunc petita ab abbate licentia, ad monasterium Fuldense quasi cito reversurus perrexi. Verumtamen non dubito quin tantam destructionem nemo in nos agere posset, nisi justo Dei judicio peccatisque nostris ex gentibus permissus; quod scilicet exinde palam datur intelligi quia in ipso discessionis meæ anno qui erat ab incarnatione Domini 1062 miserando semperque lugendo igne combustum est cœnobium nostrum. » Jam vero quo anno Ratisponam reversus sit, nullibi sat clare explicat Othlonus. Si ratio habeatur opusculorum et variorum ejus diverticulorum quæ in eodem *De tentationibus suis* libro tam in accessu quam recessu Fuldensi fecisse se scribit, ante annum 1068, is reditus vix contigerit. Peræque incertum est ad quem Christi annum vitam produxerit; verò tamen simillimum est eum, intra annum 1083 vitam

defunctum fuisse. Ejus nullam in monasterio Emmerammensi memoriam superesse novimus, præter solos ab eo relictos libros, quorum tamen major pars nomine auctoris destituta est, nec id adeo facile sciri potuisset, nisi Anonymus Mabillonianus qui sit, jam ante ex detecto a nobis Othloni dialogo *De tribus quæstionibus* constitisset, Deprehendimus autem postea nomen Othloni etiam in ejusdem libro metrico *De doctrina spiritali* diserte sic exprimi in fine prologi :

Lector ad extremum precor hoc quam maxime solum,
Quatenus Othloni quandoque velis memorari,
Qui licet indoctus hæc sum componere nisus.

Qui versus si vel a Mabillonio vel ab Anselmo Grabnero, qui Anonymum *De tentationibus suis* cum illo communicavit, animadversi fuissent, nullum cuiquam dubium reliquissent illum Anonymum esse Othlonum. Nam et easdem tentationes Othlo in libro metrico *De doctrina spiritali* canit, quas in libro *De tentationibus suis* soluta oratione Anonymus Rotisponensis exponit; et utrumque opus uno eodemque codice membraneo in-8°, quem autographum esse dubitari non potest, continetur. Sed jam Opera Othloni recenseamus, non eo quidem ordine quo Othlonus in libro *De tentationibus suis* ea retulit, sed quo hic a nobis publicata sunt, strenue nos adjuvantibus ven. P. Leopoldo Wydemanno, R. P. Casparo Altlehner, qui maxima sedulitate Othloniana pleraque prelo paravit, et R. P. Reiner Reither, conturbernaii nostro, cui etiam brevi longe maximum Gerhohi præpositi Reicherspergensis opus *De Antichristo et schismate*; e membranis ejusdem manu exscriptum, debebunt eruditi.

1. *Dialogum Othloni de tribus quæstionibus* ex codicibus Sanct-Crucensi ordinis Cisterciensis et Lambacensi ordinis S. Benedicti nos edere ex supra dictis facile omnes cognoscunt. Illum nobis reverendissimus et perillustri dominus Gerardus, præsul optimus, quem propterea Vindobonæ convenimus, ex bibliotheca sua, præstantibus mss. codicibus adhuc referta, hunc vero reverendissimus et perillustri dominus abbas Maximilianus $\delta\phi\lambda\omicron\mu\alpha\theta\acute{\iota}\sigma\tau\alpha\tau\omicron\varsigma$ utendum benignissime præbuit. Operis sui sane præstantis et sacra eruditione pleni occasionem et rationem ipse Othlonus in libro *De tentationibus suis*, apud Mabillonium pag. 443, his verbis exponit: « Tertium
« vero libellum, quem ante annos xv, ut reor, scripsi
« cum in extremo ordine posuerim, primo dicendum;
« deinde qua causa scriptus fuerit, subnectendum.
« Qui enim multorum accuratis epulis cœnantium
« mos est ut in prima et secunda vice viliora quæ
« que fercula (quæ non ideo viliora dicimus, quasi
« sint vilia, sed quod sint inferiora,) in extrema vero
« lautiora, et aliqua arte præcipua cocta sibi appo-
« nere jubeant, cupientes in hoc non tam suæ gulæ
« quam aliorum qui forte invitati sunt ad convi-
« vium, delectationi et honori deservire: ego econ-
« tra simile aliquid inoliter volui in extremo aliqua
« lautioris sententiæ verba ante faciem legentium,

A « quasi ad mensam convalescentium ponere, quæ qui-
« libet lector avidus, licet indigno stylo edita, gene-
« rosæ tamen materiæ dignitatem retinentia, pro-
« dapibus lautis potuisset gustare. Nam quæ senten-
« tia lautior et suavior valet esse quam de gratia
« Dei, et cur credenda dicendaque sit gratia: judicia
« quoque quam vera justaque et necessaria sint:
« sed et quantam bene agendi facultatem a nobis
« concessam habeamus, nisibus totis inquirere at-
« que pluribus testimoniis approbare? Hæc quippe
« tria per trium quæstionum solutiones in libro,
« quem in tertio locavi ordine, stylo quo potui per
« dialogum protuli, numero scilicet et ordine tali
« desiderans sanctam Trinitatem venerari. Sed
« et in hoc eandem Trinitatem venerari studebam
« quia in tertia quæstione, quam velut fercula
« quædam præcipua ritu sagaci contexta et allata
« in extremo ad lectionis cœnam considerentibus ap-
« posui, de ipsa sancta Trinitate et Unitate, juxta
« intelligentiæ meæ vires, brevi et aperta probata-
« que, ut spero, variis exemplis et argumentis ra-
« tione disserui. Spero etiam me in eodem libello
« omnibus tam in sæculari quam in spiritali vita
« positis aliqua ædificationis verba protulisse, per
« quæ quilibet esurientes et sitiens justitiam re-
« fici possunt. Hæc quidem de libri extremi ordine
« sint dicta, cui titulum imposui *De tribus quæstio-
« nibus*, id est: de divinæ pietatis agnitione judicio-
« rumque divinorum diversitate, nec non de varia
« bene agendi facultate. Deinde vero subjungimus
« qua causa fuerit scriptus. Quidam namque mona-
« chus de Augiensi cœnobio, nobilissima Alemanno-
« rum stirpe ortus, nomine Henricus, cum ab Jeru-
« salem reverteretur, apud nos aliquandiu hospita-
« tus est. Hic ergo quia in sacra Scriptura satis
« studiosus fuit, me frequenter quasi doctorem
« adiit, suppliciter rogans pro quibusdam sacræ
« Scripturæ sententiis, ut eas sibi exponerem. Ego
« autem, humilitatem atque importunitatem peti-
« tionis ejus attendens, prout potui ad quæque ro-
« gata respondi. Cumque hæc collatio sæpius inter
« nos habita sibi placeret, postremo illud desposce-
« cœpit ut eandem collationem litteris exciperem.
« Quod licet diu tam pro desidia quam pro ignoran-
« tia differrem aggressus sum tandem, scribens
« quidem per dialogum, sed sine titulo auctoris et
« absque personarum notarum litteris, ne facile
« pateret cujus opus esset. Inter hæc vero ille ad
« monasterium suum vocatus proficiscitur, et post
« non multum tempus ad nos iterum revertitur.
« Tunc videns quæ scribere cœpi, qualiterque ea
« adumbravi, unice petiit ut et causam scribendi
« illustrarem Prologo, et utriusque personæ, mei
« videlicet ac sui, memoriam patefacerem in dialogo
« quod mox, ut poteram, scribens implere stude-
« bam. Hæc igitur causa Dialogum me scribere fa-
« cit; quam idcirco reseravi, ne videar frustra scri-
« ptis alia addere scripta, utque cognita charitate
« qua impellebar ad scribendum, quilibet, in quo-
« rum manus iste liber venerit, eadem charitate

« incitentur ad legendum. » Hucusque de *Dialogo A* *trium questionum* ipse Othlonus, quibus quidquam superaddere supervacaneum fuerit.

2. *Epistola de permissionis bonorum ei malorum causis.* — Othlonum epistolas quasdam et sermones scripsisse constat ex iis quæ in libro *De tentationibus et scriptis suis* prodidit. « Inter hæc, inquit, et « sermones quosdam nec non epistolas pro communi « utilitate scripsi : quas si quis forte legere volue- « rit, apud nos invenire poterit. » Ex his non nisi hanc unicam, ipsius Othloni manu exaratam in codice membraneo in-4° reperimus, in qua doctrinam in præcedenti *Dialogo* traditam veluti compendio jam senex repetit et inculcat.

3. *Liber de cursu spirituali.* — Librum hunc Othlonus collegit postquam Fulda reversus pluscula B *alia opuscula edidisset.* De eo ita ipse loquitur in libro *De tentationibus et scriptis suis* : « Post hæc « autem cum viderem simul et audirem undique « Christianæ religionis destructionem, rectorum et « principum negligentiam in subditos, tam in spiri- « tuali quam sæculari vita positos, doleremque jugi- « ter pro talibus, cogitare, cœpi ut quia nullus digna- « retur me audire communi sermone loquentem, « pro miseraque tanta condolentem, vel scribendo « aliqua sacræ Scriptionis verba proferrem unde « aliquos edificare possem. Hac igitur causa scripsi « librum mei quoque operis novissimum, cui titulum « imposui *De cursu spirituali.* In quo videlicet libro « quantum per sacræ Scriptionis, maximeque per « Psalterii et Evangelii, campum currere potui, scri- « bando protuli. » Quæ fere eodem repetit in prolo- C *go præsentis libri, eruti ex autographo codice in-4° quem adhuc bibliotheca Emmerammensis possidet. Aliud ejusdem operis exemplum in codice Tegernseensi in-8° vidimus ab ipso etiam Othlono exaratum, et grati animi causa Tegernseensibus cum *Proverbiorum libro, etc., donatum.**

4. *Narratio de quodam miraculo etc.* — Narratio hæc in eodem codice unde librum *De cursu spirituali* accepimus, exstat, et quidem una eademque manu, id est Othloni, perscripta. Hæc etsi brevis sit, quædam tamen continet quæ veteris disciplinæ consuetudines egregie illustret. Primo enim luculentum hic habes exemplum homines de crimine suspectos *judicio aquæ* probandi. Alterum est, hominem licet ejus criminis, cujus causa *judicio aquæ* D *commisus fuerat, purum ac innocentem, tamen succubuisse, ob aliud scilicet crimen, quod necdum pœnitentia eluisset; atque adeo judicium illud aquæ ferventis vel frigidæ ad convincendum de certo quopiam et controverso crimine reum, nequaquam fuisse ejusmodi, ut innocens damnari non posset nisi is non solum ab eo delicto de quo suspicio erat sed et ab omnibus prorsus etiam alius generis peccatis immunis esset. Postremo ex hac historia discere licet undecimo sæculo laicis barbam radere, clericis vero eandem nutrire nefas fuisse, cujus rei exempla forte alibi plura occurrunt. Narrationi huius*

ex eodem codice adjunximus *fragmentum Relationis de translatione corporis S. Dionysii e Francia in Germaniam ad monasterium S. Emmerammi, de quo argumento plura dicemus, ab eruditis viris haud spernenda, post integram Othlonianorum opurculorum recensionem.*

5. *Liber de admonitione clericorum et laicorum.* — Hic est ille libellus Othloni, quem appellavit *Manualem pro ammonitione clericorum et laicorum, ab eo adhuc Fuldæ posito scriptus et editus, ut ipse testatur in libro De tentationibus et scriptis suis.* In eo saluberrima sanctoris vitæ documenta e divinis Scriptionibus depromit Othlonus, modumque tradit in omni vitæ conditionisque genere probi ac perfecti Christiani officia excolendi. Prodit ex autographo Emmerammensi codice in-4°.

6. *Liber metricus de doctrina spirituali.* — De hujus opusculi scribendi occasione nemo accuratius disseruerit quam ipse Othlonus cujus in libro *De tentationibus et scriptis suis* hæc memoria et consideratione dignissima verba sunt : « Primum libellum, metricè prolatum, cui imposui titulum *De spirituali doctrina, scribere hujusmodi erat causa.* « Cum enim quondam, ex infirmitate maxima con- « valescens, ad monasticæ professionis vitam venis- « sem, tunc in brevi, plus quam credibile sit, factus « sum sospes. Ex qua sospitate veritus ne aliquod « damnum spirituale mihi oriretur perçe Dominum « intima rogavi ne me in tanta sospitate positum « otio inutili torpescere, sed aliqua tentatione, « quam mihi congruere sciret, pulsari permitteret. C « Post hanc orationem non multum temporis fluxit ; « et ecce variæ tentationum molestiæ accedentes in « tantum me circumdederunt, ut et incaute me « orasse et magis ad interitum quam ad proventum « exauditum esse aliquando vererer. Sed sæpius re- « tractans illud apostolicum : *Fidelis Deus qui non « patietur vos tentari supra id quod possitis sed faciet cum tentatione proventum, ut potestis sustinere, laboravi non quantum debui, sed quantum « fragilitate mea permittente, ipsoque Domino ad- « juvante, potui, ne in conspectu adversariorum « meorum corruerem. Ideoque in tanta molestia « tentationis, quæ eo magis imminebat, quo major « sospitas corporalis inerat, omnimodo tractare cœpi « quali studio qualique labore corpus spiritui sub- « jicerem. Nam ea quæ communiter cum cæteris « fratribus in cœnobio agere docebar, sed et illa « quæ speciali devotione scribendo aut legendo, seu « etiam jejunando sponte subii, non satis affligere « corpus videbantur. Cumque diu tractarem quo « potissimum studio memet in tantis periculis con- « stitutum aptissime jugiterque constringerem, oc- « currit animo ut in dictamine me occuparem ali- « quo ; quod et sæpe expertus sum mentem lasciva « quam cujuslibet scholasticæ instructi in nullo posse « magis constringi quam studio dictandi. Hujus- « modi igitur occasione accepta, libellum primum « scribere cœpi metrico scilicet stylo quo maxime*

« in sæculari vita positus me exercebam, ponens
 « in eo varias spiritualis doctrinæ sententias, qui-
 « bus me solummodo contra tentationes imminen-
 « tes instruens reboravi, aut pravitatis meæ quan-
 « titatem, quam cum cæteris clericis communiter
 « in mundo exercebam, pertinaciamque, quam
 « specialiter præ multis ibidem retinebam, magis
 « attenderem, atque litteris expositam majori pœni-
 « tentia diluendam agnoscerem. Inserui in eodem
 « etiam libello sermonem quemdam lamentabili sty-
 « lo editum, prius quidem disputans de diversa cle-
 « ricorum negligentia nec non avaritia; deinde
 « narrans de miserabili improbitatis meæ vindicta,
 « tam spiritualiter quam corporaliter patrata. Ignorabam enim tunc si quo loco proferenda forent
 « hujusmodi dicta, quæ licet in modo sint posita,
 « post cætera tamen, cum me aliquid perspicaciori
 « intuitu agnoscere cœpissem, a me constant edita,
 « quia metricis prolatus est verbis, quæ puris et
 « intransibilibus ad discendas litteras a multis primitus
 « exhiberi solent. Imprimis quoque ponere decrevi
 « ut ex hoc quilibet ad veritatis viam conversus su-
 « mat quasi prandium conversionis suæ congruum,
 « sicque leviori cibo refectus ad lautiores dapes sa-
 « cræ doctrinæ capiendas aptior accedat.» Hunc
 libellum ex codice autographo in-8º, in bibliotheca
 Emmerammensis servato, edidimus, adjecti varii argu-
 menti sacris odibus, epigrammatis et poematis,
 quæ omnia manu Othloni exarata in laudato co-
 dice sparsim habebantur.

7. *Libri Proverbiorum* non nisi paucissimis in li-
 bro *De tentationibus et scriptis suis* Othlonus memi-
 nit. « Item libellum Proverbiorum, inquit, in eo-
 « dem monasterio Fuldensi positus, scribere cœpi.»
 Et sub finem ait, præter alia « multis dedisse se aut
 misisse aliquando sermones aut proverbialia, seu ali-
 qua ædificationis scripta.» Proverbia hæc sine dubio,
 diversis temporibus edita, post ipse in hoc, quod hic
 vides, corpus collegit redegitque, ex quo adolescentuli
 « possent apte instrui post lectionem Psalterii.
 « Sunt enim, » ut affirmat auctor in prologo, « multo
 « brevioris et planioris sententiæ quam illa fabulosa
 « Aviani dicta, sed et utiliora quam quædam Catonis
 « verba; quæ utraque omnes pene magistri legere
 « solent ad prima puerorum documenta, non atten-
 « dentes quia tam parvulis quam senioribus Christi
 « fidelibus sacra potius quam gentilia rudimenta
 « primitus sint exhibenda, ut in his aliquatenus in-
 « structi, postea sæculares litteras arti Grammaticæ
 « congruas securius discant, » etc. Opus hoc extulimus
 ex autographo Emmerammensi in-4º. Exstat et
 aliud autographum in bibliotheca Tegernseensi, sed
 principio mutilum. Porro in eadem Tegernseensi
 bibliotheca reperitur etiam alius codex membraneus
 in-8º, sub finem sæculi XII exaratus, continens cu-
 jusdam *Henrici proverbialia centum*, hoc init: *Pax sit
 Henrico Dei amico*, etc.; qui Henricus non videtur
 diversus ab illo Henrico Septimellensi, de quo eru-
 dite agit Polycarpus Leyserus in *Historia Poetarum*

medii ævi, recentissime edita, ad annum Christi
 1592, a pag. 450. Ubi tamen monendus est vir an-
 tiquitatum studiosus ejusdem Henrici *Elegiam de
 diversitate fortunæ et philosophiæ consolatione*, jam
 circa annum 1530, atque adeo maximo ante Dau-
 mium tempore, integram typis excusam fuisse, cu-
 jusmodi exemplar in-4º hisce oculis in bibliotheca
 Tegernseensi vidimus. Addimus præterea in opere
 Leyseri magnam vim medii ævi poetarum deside-
 rari, quam nobis nostra collectanea suggerunt. Imo
 si nobis otium esset, facillimum foret Leyserianam
 Historiam duplo vel amplius auctiorem reddere.
 Laudandus tamen vir egregius quod vastissimum
 argumentum adeo loculento specimine illustrare
 saltem aggressus sit. Sed hæc incidenter dicta
 sunt: ad Othloni opera revertamur.

8. *Sermo in Natali apostolorum*. — Othlonum ser-
 mones scripsisse satis ex diotie præcedente numero
 constare potest. Ex his tamen non nisi hunc uni-
 cum in autographo codice in-4º posteris bibliotheca
 Emmerammensis servavit. Forte in aliis Bavaricis
 bibliothecis plures supersunt, quos ob Othlonianam
 manus elegantiam et rotunditatem ab aliis discer-
 nere nobis non admodum difficile foret.

9. *Liber visionum*. — Hunc insignem librum, ex
 quo multa egregia, historiam sæculi XI spectantia,
 nec ullibi alias obvia intelligimus, Othlonus post
 librum *De spirituali doctrina* et dialogum *De tribus
 quæstionibus*, Fuldæ agens composuit. Qua de re ita
 ipse in libro *De tentationibus et scriptis suis* disserit:

« Librum vero Visionum, licet post duos scripserim,
 « in ordine tamen secundum ideo posui, ut illa doc-
 « trina, quæ in priori libello (*De tribus quæstionibus*)
 « variis prolata est sententiis, in hoc quoque variis
 « corroboraretur exemplis; eaque tenacius præ-
 « missa amico inhæreant verba, quæ majori testi-
 « monio tam pietatis quam severitatis divinæ in sub-
 « sequentibus commendantur, in morem videlicet
 « lautioris cibi, qui primo aqua pura coctus, deinde
 « aliqua aceti vel etiam piperis adfectione accuratius
 « præparatur. Sola enim lenitatis verba in docendo
 « prolata, quasi quidam cibi in sola aqua excocti
 « possunt intelligi. Sed cum dehinc aliqua severitatis
 « exempla admiscerentur, velut amaro aceti seu pipe-
 « ris additamento condita fercula, ut suaviora effi-
 « ciantur, non incongrue intelliguntur. Apparet
 « igitur quia sicut cibus tam amarum quam suavis
 « condimentis coctus avidius sumitur, ita et doctrina
 « blandimentis quidem inchoata, sed deinde alicujus
 « severitatis commista exemplis studiosius auditur.
 « Unde et Apostolus doctorem quemlibet instruens
 « ait: *Argue, obsecra, increpa*, id est, blandimenta ter-
 « roribus admisce. — In Fuldensi igitur monasterio
 « positus, et optatæ tranquillitatis atque charitatis
 « dono ibidem potitus, frequenter tractavi qualiter
 « pro ejusdem tranquillitatis gratia Deo, a quo
 « mihi data est, grates referrem. Magnum quippe
 « mihi tunc videbatur in eodem monasterio pacifico
 « incessu posse deambulare. Quapropter animum ad

« deferendas Deo gratias omnimodo convertens, et
 « si qua dictandi materia apte occurrerit, diutius
 « exquirens, reperi tandem quamdam dictandi oc-
 « casionem, visiones videlicet, quas et ego quondam
 « vidi, et ab aliis per loca diversa profectus audivi.
 « Has namque ad multorum notitiam deferre ideo
 « utile esse arbitrabar, quia credo ad omnes homi-
 « nes pertinere, quoties qui libet visitatur a Deo aut
 « per castigationem, aut per consolationem, sicut
 « et ipse in Evangelio dicit: Quod uni dico, omni-
 « bus dico. Incitabar etiam ex hoc ad scribendum,
 « quia cum olim libellos duos ediderim, tertium pro
 « sanctæ Trinitatis honore, si ipsa Trinitas digna-
 « retur inspirare, sæpius optavi addere. Tali itaque
 « causa incitatus *librum Visionum*, de quo jam lo-
 « cutus sum, scribere studui. » Hucusque Othlonus
 de isthoc suo opere, quo ex cœvo et forte etiam
 autographo codice Emmerammensi in-4°. R. P. Lu-
 dovicus Moidings, solertissimus et in his studiis,
 quoad ei per sacræ obedientiæ munia, quæ cum laude
 obit, licet, studiosissimus sodalis noster exscripsit.
 Dolendum sane, codicem a principio, nescimus qua
 causa, mutilatum uno folio destitui. Si libri mss.
 monasterii Pruelensis prope Ratisponam, qui anno
 1547 ibidem exstiterunt, adhuc habentur, ex eorum
 quopiam nostra editio aliquando resarciri poterit.
 Inter illos enim *librum Visionum Othloni* recensitos
 fuisse, discimus ex eorumdem Catalogo, prædicto
 anno satis accurate confecto. Ea vero recensio sic
 habet: « Sententiæ divinæ de Trinitate et substantia
 Trinitatis et alia hujusmodi. Item sententiæ divinæ
 quarum et sic sciendum est (*ita cod.*), quod Deus
 hominem formatum, et in eodem quædam de Rhetorica.
 Cronica Bonitonis, et in eodem liber sancti
 Ambrosii De vita episcoporum. Constitutio Gelasii,
 qualis debeat esse pastor Ecclesiæ. Exceptum de
 Vita solitariorum. Sermo cujusdam in laude sanctæ
 Mariæ. Liber Holdeberti [*sic cod.; leg. Hildeberti*]
 de Maria Ægyptiaca, et alia quædam. Liber Bedæ
 De natura rerum. Idem de diversis fructibus. Pa-
 therius. Duo Abecedarii. Libellus de Petro puero.
 Liber Visionum, » etc.

10. *Vitam sancti Nicolai, nec non sancti Wolfgangi emendans, sicut in utriusque Vitæ prologo intimatur, scripsi antequam proficiscerer ad monasterium Fuldense*, inquit ipse Othlonus lib. *De tentat. et scriptis suis*. Harum altera edita est apud Mabillonium Sæcul. Benedictini V, a pag. 812, sine Othloni tamen præfatione, quam hic cum analectis quibusdam, quorum auctor nos latet, ex codice Mellicensi exhibemus. Præterea in gratiam eruditissimorum Patrum Bollandianorum notamus diversas egregias et accuratas collectiones Miraculorum S. Wolfgangi tum mss. tum typis editas in monasterio Lunælacensi seu Monseensi haberi, ex quibus ea præstat quæ Pataviæ vernacula lingua apud Georgium Holer anno 1655 in-8° sat spisso volumine prodiiit auctore reverendissimo domino Simone, ejusdem monasterii abbate. Sed optabant vicissim doctissimi

A Patres, ut ab erudito quodam cœnobita Lunælacensi ea aliaque omnia S. Wolfgangi miracula idiomate Latino censcribantur, hoc non alio, modo in amplissimum opus de *Actis Sanctorum* inserenda.

11. Passim in bibliothecis Germaniæ occurrit *Vita S. Nicolai ep. Myrrhensis* auctore Joanne diacono, qui se in prologo *servum S. Januarii* vocat. Ac hæc Vita duplicis generis est. Una enim singulis capitibus metrica lemmata præfixa habet, quorum primum hujusmodi est:

Hic liber ingenui Vitam narrat Nicolai,
 Græcia quem novit, Domini nec gratia sprevit.

Altera his lemmatibus caret, eodemque modo quo prior, nempe his verbis incipit: *Gloriosa quidem acta sanctorum, quibus ab ortu nativitatis, etc.* Quam harum Othlonus emendaverit incertum nobis est. Conjicere tamen vel ex versibus licet priorem esse in qua exornanda suum Othlonus studium collocaverit. Forte etiam non nisi arbitrio scribarum genuinus Othloni prologus, in quo suam *emendationem intimari* ait, prætermisus in scriptis libris fuit. Sed hæc conjectura tantum est. Cæterum etiam a Reinoldo episcopo Eystetensi quamdam *Historiam de S. Nicolao* editam fuisse, jam in Itinere nostro Bavarico monuimus, quod vide.

12. Scripsit etiam Othlonus *Vitam S. Altonis una cum quibusdam carminibus ad eundem sanctum pertinentibus*, quod ipsius testimonium est in lib. *De tentat. et script. suis*. Porro autem ubi hæc Vita delitescat nos nondum comperimus. Forte Vita Altonis, a Bollandianis ad diem 9 Februarii et a Mabillonio Sæc. Bened. III, p. 11, a pag. 217, edita et illustrata, ab opere Othloni distincta non est, præsertim cum sine, quem *varia carmina* consequi potuerunt, truncata sit, et ejus initium eodem fere modo, quo Vitæ S. Wolfgangi principium, concinnatum sit. Nec quemquam moveat quod auctor editæ Altonis Vitæ aperte se monachum Altomonasteriensem fuisse et sæculo undecimo ingrediente (apud Mabillonium typographorum vitio sæculum IX pro XI excusum est) floruisse innuat, quod ab ætate Othloni alienum sit. Nam more suo Othlonus ejusmodi Vitarum non primus auctor, sed interpolator duntaxat fuit, qui stylum emendasse, aut aliqua dempsisse vel addidisse contentus reliqua omnia dissimulavit, ut ut a suo tempore ac loco abhorrentia. Illustre hujus exemplum, ne longius abeamus, nobis suppetit Vita S. Wolfgangi in Actis SS. Benedict. Sæc. V, pag. 814, edita, quam genuinum Othloni fetum esse supra demonstravimus, licet advertente Mabillonio, ejus auctor *multa ab ore ejus*, sancti scilicet Wolfgangi, accepisse se testetur, quod Othlono, centum fere annis S. Wolfgango posteriori, convenire non posse viro docto visum fuit. Sed ea veteris auctoris verba retinuit Othlonus, operis emendator tantum et interpolator, non primus conditor.

Sed quid sus Minervam?

13. Postquam Fulda Othlonus rediit, scripsit præterea *Vitam S. Magni*, « compulsus fratrum duorum

« precibus intimis et assiduis, Wilhelmi scilicet ex A
 « congregatione nostra, » inquit in libro *De tentat.
 et scriptis suis*, « et alterius, qui ad nos discendi causa
 « ex monasterio S. Magni venit, Adalham dictus,
 « quique nunc in sanctæ Afræ cænobio abbas est
 « constitutus. » Opus adhuc latet alicubi. Nam libri
 duo de Vita S. Magni auctore quodam Pseudo-Theo-
 odoro eremita, ab Ermenrico Elewangensi monacho
 emandati et distincti a Goldasto dicuntur, qui eos
 primum in lucem protulit tom. I, part. II, rerum
 Alamannicarum. Cæterum ex citato Othloni loco
 supplendi sunt abbatum S. Udalrici et Afræ Augustæ
 Vind. catalogi, in quibus toto undecimo sæculo
 nullus Adalham occurrit.

14. Omnium Otholonianorum hactenus recensito-
 rum operum præstantissimum est *De Vita S. Boni- B
 facii episcopi Moguntini et martyris* cujus hanc nobis
 historiam texit in lib. *De tent. et script. suis*: « Cum
 « igitur persecutionem quam in monasterio nostro
 « passus eram fugiens ad Fuldense monasterium
 « venirem, ibique per annos quatuor cum tranquil-
 « litate magna commoratus viderer, dictandi scri-
 « bendique studium frequentari postulabar a qui-
 « busdam ejusdem monasterii fratribus, ut S. Boni-
 « facii Vitam, difficili stylo editam, aliquid facilius
 « ederem. Quam petitionem licet diu denegarem,
 « postremo tamen compulsus importunis precibus,
 « ut potui, quod petitus eram implevi. Causa ergo
 « tali librum sancti Bonifacii promptus scripsi. »
 Opus hoc, in duos libellos ab ipso Othlono divisum,
 quos junctim *librum* hic vocat, ab Henrico Canisio,
 Gretsero, Bollandianis, et postremo a Mabillonio
 editum est in Actis SS. or. S. Bened. Sæc. III, parte
 II, a pag. 28, cujus vel sola præfatio si cum hactenus
 de Othlono relatis conferatur, evidentissime ac
 planissime demonstrat illud nullius alterius Othloni
 esse posse quam Emmerammensis, Fuldæ hospitis,
 et S. Bonifacii, Fuldensium patroni, aliquot annis
 alumni.

15. Browerus in *Sideribus illustrium et sanctorum
 virorum, qui Germaniam, præsertim magnam, olim
 rebus gestis ornarunt*, etiam *Vitam S. Pirminii
 chorepiscopi* publicavit, præfixo Othloni cænobitæ
 Fuldensis nomine. Verum eam lucubrationem Othloni
 esse non posse, sed Warmanni ex monacho Augiensi
 episcopi Constantiensis, jam erudite ac solide ostendit
 Mabillonius Sæc. Bened. III, part. II, a pag. 136. D
 Et vero quis credat ipsum Othlonum in libro *De
 tentat. et script. suis*, ubi minutissima quæque
 opuscula persequitur, Vitam S. Pirminii solam silen-
 tio prætermisurum fuisse, si re vera quid ejusmodi
 olim condidisset? Igitur aut conjectura, aut pseudo-
 epigraphus codex Browero imposuit.

16. Certum autem aliud est opusculum Othloni:
Quomodo legendum sit in rebus visibilibus, quod tamen
 a nobis hactenus nullibi repertum est. Id his verbis
 describit Othlonus in lib. *De tent. et script. suis*:
 « Ad monasterium nostrum prius pervenire nolui
 « quam indicii aliquibus explorarem qualiter omnia

« agerentur ibidem. Qua de re ad monasterium
 « Amerbach dictum perrexi, cupiens illic expectare
 « quousque certus fierem de monasterii (*Emmeram-
 « mensis*) qualitate. Cumque ab ejusdem monasterii
 « abbate susceptus omni humanitate et pietate reti-
 « nerer, et de sacræ Scripturæ quæstionibus multis
 « inter nos sermo assiduus ageretur, placuissetque
 « ei sæpissime responsio mea, accidit ut juxta
 « Paschalia festa dixisset ad me: *Credite mihi, quod
 « si vobis præcipere aliquid possem, absque dubio
 « præciperem ut in hac solemnitate proxima sermonem
 « faceretis ad populum*. Cui ego respondi dicens:
 « *Cur talia dicitis ad me, qui nihil hujus rei scio, qui
 « nunquam consuevipopulum alloqui in publico?* Illo
 « vero eadem repetente, cæpi mox cogitare intra
 « me dicens: Quid facerem, si aliquis, cujus jussa
 « transgredi non præsumerem talia mihi præciperet?
 « Unde hujusmodi opus assumendum est mihi sponte
 « priusquam ab aliquo compellar potente, ut sic pro-
 « brem quid facturus essem. Continuoque stylo acce-
 « plo scribere cæpi in modum sermonis, sumens
 « exordium de Psalmistæ dictis: *Dominus de cælo
 « prospicit super filios hominum*. Qui nimirum dicta,
 « quantum potui, similitudinum argumentis robo-
 « ravi, credens per hæc aliquos ædificari. Cui vide-
 « licet operi titulum imposui: *Quomodo legendum sit
 « in rebus visibilibus*. Cum autem in eodem loco unum
 « pene annum manerem, venerunt nuntii ex monas-
 « terio nostro missi, cum quibus exinde ad patriam
 « reversus sum, » etc. Ex dictis Othloni habemus
 opusculum hoc in *modum sermonis* contextum fuisse.
 Forte id adhuc in Franconico monasterio Amorbacensi,
 cujus bibliotheca egregia esse fertur, adhuc
 asservatur.

17. Ex toties citato libro *De tentat. et script. suis*,
 pariter patet Othlonum etiam scripsisse librum *De
 confessione actuum suorum*. « At si qua, inquit, in-
 « firmitas vel subitanea mors me in extremis impe-
 « diret a debita confessione, saltem per scripta pa-
 « tefacerem, qui ex memetipso, qui ex Dei gratia
 « essem. » Hunc librum nondum reperimus, nisi
 « forte is ipse sit quem *De tentationibus et scriptis
 « suis* conscriptum Mabillonius edidit.

18. In tomi nostri I parte I publicavimus *oratio-
 nem* seu precationem Othloni idiomate Latino et
 Theodisco scriptam, quæ sine dubio illæ *duæ oratio-
 nes* sunt de quibus in libro *De tentat. et script. suis*
 ita loquitur: « Adhuc proferre libet duarum oratio-
 « num verba. Attendens enim sæpius quia plurimos
 « exemplis pravis seduxi, talia orationis verba scri-
 « bere studui, in quibus unusquisque satis doceri
 « potest quomodo pro se et pro aliis orare debeat.
 « Quæ scilicet orationes cum a quibusdam jam ha-
 « beantur, in hoc opusculo describere nolui. Hæ
 « autem orationes, aliaque superius de dictandi dono
 « prolata, tanto magis pietati divinæ constant refe-
 « renda, quanto amplius notum est me vitiis pluri-
 « mis quondam deditum nihil horum meruisse. »
 Orationes prædictas eruimus ex codice autographo

Emmerammensi, cui simillimum etiam in bibliotheca Tegernseensi conspeximus.

19. De libro Othloni *De tentationibus, varia fortuna et scriptis suis* satis hactenus prædicavimus.

20. Promissimus supra quartum Othloni opusculum nos hic de magni momenti *fragmento relationis de translatione corporis S. Dionysii in Germaniam ad monasterium S. Emmerammi acturos*. Quocirca primam omnium vide notulam nostram ad eam laciniam, unde constat dictum fragmentum aut Othlono multo antiquius, aut saltem certissime Othlono coævum vel ipsius omnino Othloni esse, id quod quid in celebri illa de translatione corporis S. Dionysii ad monasterium Emmerammense controversia momenti afferat, nemo ignorat, qui præcipuum Mabillonii argumentum, a silentio Arnulphi seu Arnolphi comitis in dialogo De miraculis S. Emmerammi, etc. petitum recte unquam expendit. Verum id argumentum hoc fragmento nimium quantum infirmatur. Cum enim ipse Mabillonius tom. IV Analect., pag. 403, fateatur, Othlonum Arnolpho æqualem existisse, quid traditioni Emmerammensium obest silentium Arnolphi de præsentia corporis S. Dionysii, quam Arnolpho synchronus, pietateque ac doctrina si non major, certe par Othlonus adeo aperte prædicat? Et profecto Othlono, corpus S. Dionysii in suo monasterio Emmerammensi adesse præsens, persuasissimum fuisse, ex monumentis ab eo relictis nullo negotio confici potest. In Paraphrasi Latino orationis Theodiscæ rogat Deum ut sibi succurrat per SS. martyrum Stephani atque Laurentii, Viti et Pancratii, Georgii et Emmerammi, Quirini et Castuli, Sebastiani et Vincentii, nec non per Mauriti et Dionysii, etc., merita; ubi nullo alio titulo *Dionysium* nominat quam quod ejus corpus in Ecclesia Emmerammensi asservari minime cum sodalibus suis dubitet. Nec opponi potest consequi ex invocatione Othloni, etiam corpora SS. Stephani, Laurentii, Viti, etc., in monasterio S. Emmerammi quiescere, quod certo falsum sit. Nam ratio cur alios sanctos invocaverit Othlonus, facile ista reddi potest quod in iis locis in quibus illorum sanctorum aut celebris veneratio aut reliquiæ fuerint, aliquandiu vitam exegerit, atque adeo eorum sibi cultum familiarem fecerit, quod ex libro ejus De tentationibus suis confirmatur. Verum hoc de S. Dionysio dici haud posse constat ex recensione monasteriorum omnium, ad quæ se adiisse, aut cum quibus sibi amicitiam singularem intercessisse in citato libro testatur, in quorum nullo præcipuus S. Dionysio cultus exhibetur, saltem quod nos sciamus.

A Nullus igitur alius titulus nominatim S. Dionysii merita implorandi Othlono erat, quam firma persuasio de ejusdem corporis in monasterio Emmerammensi præsentia. Idem spectat codex alius membraneus in fol. bibliothecæ Emmerammensis, qui opera S. Dionysio vulgo attributa complectens manu Othloni exaratus est, ut probant sequentes in fine versiculi:

En ego tantillus Othloh vulgo vocitatus
Quamvis omnigenis corruptus sim malefactis,
Sat tamen istud opus scribendo tuum tibi promptus
Sancte Dionisi martyr celeberrime Christi.
Unde mei quæso precibus sacris memor esto.
Vos quoque qui legitis, veniam mihi posco petatis.

B Ubi vides Dionysium *celeberrimum martyrem* dici ab Othlono, quod de ejus corporis possessione ac recentissima inventione, quæ circa 1063 contigerit, omnis late Bajoaria gloriaretur. Nec videtur Othlonus Opera Dionysii alio animo exarasse quam ut recentem tutelaris sui gloriam et venerationem, ostensa ejusdem doctrina et eruditione, apud suos augeret et confirmaret, quamvis ipse circa hæc tempora Ratisbona abesset. Sed et ante inventionem corporis S. Dionysii Emmerammenses idem sensisse constat ex alio codice membraneo in-4°, qui libros quatuor Dialogorum S. Gregorii papæ continet, ad quorum calcem hos versus legas:

Voti cepta mei calamo corrente peregi.
Spondet Udalrico mihi Suevo meta laboris
Præmia fixa polis, non lubrica dona favoris.
Emmeramme, Dyonisi, Wolfgange, Gregori,
Vestro scriptori, dum mors premet, este patroni.
Spes non confundet, quamquam rea vita repugnet.
Pax sit Berngero, sub quo Patre vivere quæro.

C Quocirca observandum duos Peringeros diversis temporibus regimen Emmerammensis abbatibus gessisse. Prior ab anno circiter 1046 usque ad 1049. alter ab anno 1187 usque ad 1201 monasterio præfuit. Itaque cum characterum quibus codex perscriptus est forma sæculum undecimum innuat, is circa annum 1047 atque adeo plusculis ante prædictam inventionem annis exarari debuit. Quæ autem, quæso, scribæ alia ratio esse patuit operæ S. Dionysii uti et SS. Emmerammi atque Wolfgangi implorandi, nisi certa persuasio de possessione corporis ejusdem divi? Nihil itaque agunt qui unius Arnolphi de S. Dionysii reliquiis, e Gallia ad monasterium Emmerammense translatis, silentium Emmerammensibus opponunt, cum alii Arnolphi seu Arnolpho coævi testes non desint qui veterum illorum traditionem corroborent. Sed ad hanc universam rem accurate pertractandam non tumultaria quædam observatio, sed vix integrum volumen satis fuerit.

DE VITA ET SCRIPTIS OTHLONI

NOTITIA ALTERA.

(Apud Pertz, *Monumenta Germaniæ historica*, IV Script., 521, in præmio ad Vitam S. Volfkangi.)

Othlonus (1), primis sæculi xi annis in episcopatu Frisingensi a parentibus liberis et honestis natus, jam puer litteris ediscendis destinatus est; quæ tum in Tegernseensi (2) tum in Hersfeldensi cœnobio (3), ubi annis 1024 morabatur (4), doctus est. Magna enim discendi facilitate præditus et singulari studiorum amore repletus (5) in disciplinis liberalibus celeriter profecit (6), et jam adolescens non vulgarem sibi conciliavit famam. Nam a Meginhardo « scribendi causa » invitatus Wirzburgum venit (7); postea in patria vixit, sed cum archipresbytero Werinhardo inimicitiis conflatis, Ratisbonam concessit, ubi a Burchardo S. Emmerammi abbate libenter susceptus, postquam his morbo depressus fuerat, anno 1032 (8) monachum professus est (9); id quod, jam puer voverat, sed patris precibus cedens distulerat (10). Scriptoribus sæcularibus, qui-
bus antea delectatus erat (11), rejectis, jam in sacra Scriptura atque auctoribus ecclesiasticis legendis

atque explicandis versabatur (12); semper vero eodem litterarum studio infatigabili exercebat. Quo factum est ut ei « licet immaturo doctori invisa puerorum disciplina » committeretur (13). Circa annum 1055 decanus constitutus est (14). Primum liberum in monasterio ut varias tentationes effugeret se dictasse, id est composuisse ipse dicit (15); postea vero tum ab aliis rogatus, tum proprio instinctu motus, variis conscribendis operibus incubuit. Cum doctis viris sui temporis quam plurimis conjunctus fuisse videtur. Etiam Victorem papam et Humbertum cardinalem anno 1056 Rastibonæ præsentem vidit (16). Sed cum monasterium ab episcopis Gebehardo (17) et Ottone depressum seque Ottoni odio esse videret, anno 1062 Ratisbonam reliquit et Fuldam secessit (18). Ubi per quatuor annos comoratus, præter S. Bonifacii Vitam et Visionum librum (19) alia plura scripsit. Post a fratribus ut in monasterium reverteretur invitatus est, sed inte-

(1) Sic plerumque nomen scripsisse videtur, nam ita in *dialogo de tribus quæstionibus* occurrit (v. Pez III, p. x); genitivus *Othloni* Pez III, II, p. 453, vocativus *Othlone* ib., p. 147. At *Othloh* in inscriptione quadam ab ipso exarata (Pez III, p. xix) et in cod. Windberg. Vitæ S. Volfkangi legitur. — De vita et rebus suo tempore gestis tam in *Visionum libro* (Pez, *Thes.* III, II, p. 547-613) quam in altera libri quem *De tentationibus* scripsit parte (Mabillon. *Anal.* ed. 2, p. 116-119) multa notatu digna tradidit.

(2) *De tent.*, p. 119. Postea quoque hoc monasterium sæpius adiit. Visio 8, 9.

(3) Visio 5.

(4) *De tent.*, p. 119. Cum Franciam dicit, Hersfeldense monasterium intelligit.

(5) *De tent.*, p. 111: *Qui igitur ille erat, quem tu (de ipso Othlono sermo est) — unice pro discendi facilitate invocasti; — p. 110: Rogasti etiam tibi talem præstari locum, in quo copiam haberes librorum.*

(6) *De tent.* p. 119; cf. *ibid.* p. 111. Visio 1, pag. 552, v. 2, pag. 555.

(7) Visio 6.

(8) Post triginta annos a. 1062 Ratisbonam reliquit. *De tent.* p. 117.

(9) Visio 3; cf. *De doctrina spirituali*, c. 14.

(10) L. I.; *De doctrina spiritali*. c. 15, *De cursu spiritali*, c. 21. Tunc etiam invitatus parentibus vota solvit; *De tent.* p. 112: *Arbitraris namque interdum, eandem professionem te frustra asseculum esse pro eo scilicet quia hanc et sine consilio omnium affinium parentumque tuorum et absque consideratione fragilis ac labricæ ætatis immaturaque ad tantum studium aggressus fueris.*

(11) *De doctrina spirituali*, c. 14:

Nam perscrutari cupiens subtilia quæque, Quorum notitiam multos gestire videbam, Charus ut in mundo necnon præstantior essem, Omne lucrum statui gentilibus associari, Cum quibus est major studiis liberalibus ardor. Quid mihi tunc Socrates vel Plato Aristotelesque, Tullius ipse rhetor, mundanæ dogmatis auctor?.. Quos si non legi, per tempora multa cupivi; Affectuque ipso discendi adii loca quædam. Quæ pro mundanis mihi cultibus optima duxi... Illa tripertita Maronis et inclyta verba, Lectio Lucani, quam maxime tunc adamavi, Et cui jam nuper, divinæ legis adulter. Sic intentus eram, quox vix agerem reliquum quid... Quam veniæ causam qualemque dabant medicinam, Cum nec signa crucis potuissem ponere fronti?

C De Lucano cf. vis. 3. Juvenalem affert Vitæ Volfkangi c. 7.

(12) *De tent.*, p. 108: *In eo autem loco quo monachus factus est cum plurimos diversæ qualitatatis homines invenisset, quosdam libros quidem gentiles, quosdam vero sacram Scripturam legentes, ipse cepit illos solummodo imitari quos videbat divinæ insistere lectioni; cf. De tribus quæstionibus prol.: Major enim cura mihi est legendo vel scribendo sequi sanctorum dicta quam Platonis vel Aristotelis ipsiusque etiam Boetii dogmata. Hunc jam vituperat, quod Lucanum gentilem familiarem suum dixerat.*

(13) Visio 3 *De tent.*, p. 119.

(14) Visio 4, ante decennium, quod scripsit inter annos 1062-1066.

(15) *De tent.*, p. 117.

(16) Visio 15.

(17) Cf. vis. 10.

(18) *De tent.*, p. 117.

(19) Etiam in hoc opere Bonifacii epistolæ usus est, vis. 18, 19. Præterea ex Bedæ *Hist. eccles.* multa hausit 19 seqq.

grum annum in Amerbacensi cœnobio vixit, « quo usque certus fieret de monasterii sui qualitate; » quo finito, a nuntiis evocatus Ratisbonam rediit (20); id quod anno 1067 vel 1068 factum sit oportet. Ibi reliquum vitæ tempus in libris describendis (21) et componendis exegit. Denique vero « senectus, inquit (22), et infirmitas me prohibuit, maximeque inquietudo diuturna, quæ mihi ex variis curis et mœrore pro monasterii nostri destructione exorta per tempora inovelit multa. » Senectute confectus (23) quo anno mortuus sit non constat.

Othlonus vir fuit pii et severi animi, morbis variis debilitatus, sed acri litterarum amore recreatus et delectatus; religiositati, imo superstitioni, nimis se dedit, somniis fatigatus ubique visiones et diabolicas tentationes conspiceret sibi visus est (24); neque tamen vitæ officia neglexit, sed docendo, scribendo, monendo, castigando numquam destitit. Quamvis plerosque ejus temporis clericos et monachos scientia et doctrina a se superari bene sciret, neque alios hæc celare studeret, modestum tamen ostendit animum et nusquam vana se extollit gloria (25), Cogitationes et res suas proferre Othlono fuit voluptati, ita ut, Augustinum fortasse imitatus, libris suis sæpius confessiones ederet, « ut, inquit (26), si qua infirmitas vel subitanea mors me in extremis impediret a debita confessione, saltem

(20) *De tent.*, p. 118.

(21) Libros a se scriptos variisque donatos ipse recenset, *De tent.* p. 119; cf. Pez III, p. x-xix, qui plures in Tegernseensi et S. Emmerammi monasteriis se vidisse testatur.

(22) l. l., p. 119.

(23) Cf. epist. ad amicum ap. Pez l. l., p. 253: *Quoniam ætati meæ advesperascit et inclinata est jam dies, quam in scribendi atque dictandi notitia ex Dei gratia quondam habui.*

(24) Vis 3: *Pene per omne tempus, quo extra monasterium convalescendi gratiam præstolabar, visio varia in somniis inquietabar; cf. De doctr. spirit. c. 14-18, librum De tent., de cursu spirit., ubi c. 21-25 primam libri De tent. partem reddunt.*

(25) Cf. præfationes Vitæ S. Bonifacii et Wolfkangi; *De tribus quæstion. c. 49: Non pro nulla verborum rusticitate vel mea vilitate respuantur; Vision. præf. Ne quis vel propter vilitatem meam*

per scripta patefacerem qui ex memet ipso, quis ex Dei gratia essem.

Opera ab Othlono confecta et ab ipso indicata quam brevissime recensebo. Paulo post annum 1032 in S. Emmerammi monasterio scripsit: *De spiritali doctrina* librum hexametris (28) compositum (Pez, Thes. III, II, p. 431-475); ibidem inter annos 1032-1062: Vitæ S. Nicolai (28), Altonis (29), Wolfkangi, librum *De tribus quæstionibus* (Pez p. 143-256), fortasse etiam librum *De confessione actuum meorum* (prima pars operis *De tentatione* esse videtur, MABILLON, *Anal.*, p. 108-116); Fuldæ inter annos 1062-1066: Vitæ S. Bonifacii (Mon. SS. II, p. 357), *Visiones* (Pez, p. 547-613), libellum quem dicit *manualem de ammonitione clericorum et laicorum* (Pez, p. 403-428), *Proverbiorum* librum (Pez, p. 485-536); anno 1067 in Amerbacensi monasterio: sermonem cui titulus: *Quomodo legendum sit in rebus visibilibus*; post annum 1067, cum iterum Ratisbonæ constitutus esset: Vitæ S. Magni (Acta SS. Sept. II, p. 701), *De cursu spiritali* (Pez, p. 259-398, orationes et sermones varios Latino et Theotisco quoque sermones scriptos (Pez I, I, p. 417-426), quæ de vita et scriptis suis libro *De tentatione* (Confessione) adjecit (MABILLON, p. 116 119), epistolam ad amicum (Pez, p. 253 256) et alia fortasse minora (30).

vel propter revelationis ipsius rusticitatem hæc parvipendat, sed — quocumque impolito sermone a me prolata fuerint.

(26) *De tent.*, p. 119.

(27) Fortasse etiam versus quos Pez p. 475-482 edidit in hoc tempore collocandi sunt.

(28) Cf. Pez III, p. xvi.

(29) Ab illa diversa quæ edita est Mabill. Act. III. II, p. 217, nisi cum Pezio (III, p. xvii) dicas, quod Othlonus eodem modo quo in Wolfkangi Vita auctoris antiquioris verba retinuerit. — Minus recte Brower Vitæ S. Pirminii, quam edidit, Othlono tribuit; Mab. l. l., p. 136.

(30) Exempli gratia, narratio de miraculo quodam. Pez p. 398. Quod ibidem p. 399 legitur fragmentum de translatione corporis S. Dionysii nescio an recte Othlono tribuatur, Multo minus historia quam edidit J. B. Kraus de transl. S. Dionysii, p. 169 illi ascribi potest.

OTHLONI

LIBELLUS

DE SUIS TENTATIONIBUS, VARIA FORTUNA ET SCRIPTIS⁽³¹⁾.

(Apud Macill. *Analect.* nov. edit., p. 107.)

MONITUM.

In subjecto libello auctor, monachus utique Ratisponensis ad S. Emmerammum, suppresso nomine proprio, varias tentationes suas spirituales variamque fortunam suam describit. Opusculum istud dividi

(31) Titulus apud Mabillonium: *Anonymi monachi Ratisponensis libellus de ipsius tentationibus, varia fortuna et scriptis,*

potest in duas partes, quarum in priori varias tentationes suas, in posteriori scripta sua commemorat. In his Vitam S. Nicolai, itemque S. Wolfgangi, et S. Magni se emendasse dicit. Sed et Vitam S. Bonifacii episcopi et martyris, *difficili stylo editam*, faciliori reddidit rogatu fratrum ex Fuldensi monasterio, in quod procella nescio qua exagitatus secesserat anno 1062. Ex hoc unico opusculo (nam alia reperire non potuimus) conjicere licet hunc esse Othlonum qui acta S. Bonifacii novo stylo donavit amplificavitque. Nam et tempus recte congruit, et Othlonus ipse non ex Fuldensi, sed ex alio grege erat. Unde miratur se hac de re a Fuldensibus fuisse interpellatum *tot Patribus peritis tam inter vos*, ait Fuldenses ipsos alloquens, *quam circumquaque commorantibus hucusque relictis* Quo minus tamen huic sententiæ nimis quam fidenter inhæream, illud occurrit quod monachus ille, quisquis est, Ratisponensis Vitam S. Bonifacii *faciliori* tantum stylo donaverit, Othlonus vero epistolis, actis conciliorum, aliisque multum eam auxit, atque in duos libros Willibaldi unicum distinxit. Lectoris erit hac de referre judicium.

Eodem tempore quo sequentis libelli scriptor, Arnolfus ex comite monachus ad S. Emmerammum, ex cœnobio suo in Saxoniam abire coactus est. fratrum suorum invidiæ, nempe quod acta S. Emmerammi depravata emendare vellet, cedendum ratus. Sed is, ante conversionem non clericus sed comes, non videtur esse auctor sequentis libelli, cujus exemplum nobis flagitantibus religiosus vir Anselmus Grabnerus jam supra laudatus a se descriptum nobis humanissime transmisit. Vetus codex hunc titulum præfert: *Incipit liber de tentatione cujusdam monachi.*

PARS PRIMA.

Fuit quidam clericus vitis multis modis deditus, qui cum sæpius a Domino commoneretur pro emendatione sua, conversus tandem venit ad monasticam professionem, nullis suorum amicorum scientibus. In eo autem loco quo monachus factus est, cum plurimos diversæ qualitatis homines invenisset, quosdam libros quidem gentiles, quosdam vero sacram Scripturam legentes, ipse cœpit illum solummodo imitari, quos videbat divinæ insistere lectioni. Quanto autem frequentior erat in hujusmodi lectione, tanto magis molestias diabolicæ tentationis sentiebat sibi inolescere; sed ille in Domino confidens gratiæque Dei se jugiter committens, eo animo quo cœpit, in sacra lectione perseverare studuit. Cumque post multum temporis ab hac impugnatione eriperetur, cogitans qualiter per ea quæ passus erat tam ipse quam alii ædificari possent, scripsit non solum illatas tentationis molestias, sed etiam sacræ Scripturæ verba, quæ ex divina inspiratione sibi proveniant, ex quibus interea fraudi diabolicæ respondendo utebatur pro clypeo. Sic quippe incipit scribere de tentationum suarum molestia:

Delusiones Satanæ varias vigilans ac dormiens per tali, quas licet universas nequeam promere, aliquas tamen memoriæ insitas, prout possum, volo referre: et reor hoc primum de fraudibus his perhibendum quod et ante monachalis vitæ professionem, et postea diu perpressus sum, quod scilicet satis stolidam improvidamque etiam inesset voluntas conversionis; quia contra Scripturam quæ dicit: *Omnia fac cum consilio*, sine consilio parentum et amicorum quamque in maximo juventutis fervore positus subito vellem adire, nimisque foret inconsultum ut hujusmodi homo quisquam tam periculosum susciperet votum; ideoque multo melius esset ut præstolans usque ad ætatis maturioris perfectionem, tunc tandem cum se virtus ingesserit omnis, sponte pro desiderata tractem conversionem. Hæc ergo et his similia imprimis etiam quasi compatiendo et consulendo intulit illusio diabolica.

Deinde vero cum talia ad plenum voluntatis suæ

effectum, *rei gratia resistente*, non potuisset tentator nequissimus in me obtinere, ad majorem excitatus est pugnam nequitiae. Nam arte solita ad desperationem me pertrahere studuit, inspirans scilicet incassum, me talem velle reverti, qui tantis criminibus sum implicatus ut non solum principibus, sed etiam multitudini cæteræ, ipsisque simul parentibus et cognatis exosus essem. Putasne, inquit, ut tam sceleratus homo apud Deum judicem districtissimum veniam possit promereri? quandoquidem, sicut scriptum est: *Vix justus salvabitur*. Ne cupias ergo quæ non sunt cupienda, sed potius ad ea laboris tui studium converte quæ amodo possis obtinere. Si enim ita, ut tu studiosissime æstimas, omnibus concessa foret hujusmodi facultas, ut scilicet ad regna cælestia tam perversus quam justus homo pertingere posset, nequaquam Apostolus ille excellentissimus Paulus diceret: *Non enim est omnium fides*. Et iterum idem dicit: *Non omnes obediunt Evangelio*; ipseque Salvator et veracissimus auctor hæc rudimenta suis mundoque dedit omni: *Qui potest capere capiat*. In qua procul dubio sententiâ innotuit, quod non omnis bona possit. Cum ego delusionibus torquerer talibus, quis putas etiam tunc erat animus? nil aliud certe tunc prævalui nisi flere, et juxta Psalmistam *fuert lacrymæ meæ panes die ac nocte*. Fateor nimirum ex intimo corde quod nullus, nisi per gratiam Domini solam, talia potest vincere.

Postquam autem insidiator calidissimus me ad desperationis illatæ consensum nequivit pertrahere, conatus est per alia fraudis suæ argumenta ad justitiæ divinæ blasphemiam me deflectere, non deterrendo et impropere, sed quasi condolendo et compatiendo afflictioni meæ, suggerens melicet cordi meo hujusmodi cogitationes. O quam miserande juvenis, cujus dolorem nullus hominum dignatur attendere! Quis autem hominum vel excogitare potest tanta te jam depressum afflictione? Unde nec illis debes imputare; quia quod nequeunt scire, in eo non possunt subvenire. Novit enim Dominus solus omnia. Ideoque illi soli constat imputandum, quid-

quid videtur ineptum et inordinatum. Cum ergo sciat et possit omnia, quare non adjuvat te in tribulatione tua, qui pro ejus amore reliquisti et prius sæculum et jam diu inestimabilem sustines cruciatum! Quæ rogo ista erit ratio districtiois, quæ ad se jugiter clamantes omnibus cruciat modis? Fac quod facturus eris; depone supervacuas preces et luctus, quia ille in hac severitate, in qua hactenus erat, amodo etiam perseverat. Nam nimis stultum est ea precibus attentare, quæ te scias non posse impetrare. Verumtamen noli timere, quia numquam unius potentis injustitia omnes permittit perdere. Quomodo enim posset fieri ut homo quisdam mereretur semper affligi? vel qui mortalium sine peccato valet esse ab initio usque ad finem vitæ? aut parvuli innocentiaque aliter acquiri potest in sepe? sicut Christus docet: *Nisi inquiratis, conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum caelorum.* Non quid et hoc te hōi docet, quod Ezechiel propheta testimonatur dicens: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur?* Si enim omnis qui peccat morietur, profecto nullus homo salvus erit, quia nemo absque peccato inveniri potest. Nonne similiter et illam mirabilem sententiam, quam paulo post idem propheta dicit, tua mens attendit? Ait ergo: *Si averterit se justus a justitia sua et fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus erunt in oblivionem.* Hinc est quod ille Judas proditor Domini, cum hoc unum traditionis crimen admisisset, post multimoda justitiæ opera damnatus est. Attende adhuc et alia duo maxima hujus rationis exempla, in quibus probari et defini potest omnis nostra sententia. Legitur enim in Exodi libro, quia dixerit Dominus ad Moysen: *Miserebor cui voluero, et clemens ero in quem mihi placuerit;* rursumque in Evangelio scriptum est quia volens quidam discipulus ejus fieri, ac dicens: *Sequar te quocumque ieris,* repulsus est ab eodem Domino dicente: *Vulpes foveas habent, et volucres cælididos, Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.* O indiscreta severitas! o miseranda æquitas! quæ tantummodo voluntatis suæ arbitrium sequitur, et ad se confugientes suscipere dedignatur. Intolerabilis certe talis est disciplina nullique merito placitura. Hujusmodi quoque delusiones diu perturbaverunt cogitationes meas, in quibus satis probari valet quantis periculis mens mea subja-

ceret. Ad easdem delusiones videtur pertinere quod subsequenter volo referre. Sæpe namque contigit ut quia matutinis horis ad signum primum, sicut regula sancta docet, volui exsurgere, phantasmatico aliquo signo longe ante tempus surgendi excitatus, ad oratorium venire festinus. Hoc etiam tandiu credidi opus esse divinum, quousque ex tempestivi soporis impedimento coactum me sentirem ad intempestivum. Patiebar et hoc per aliquot annos in nocturnis horis, ut licet admodum sanus in lectulo dormiens jacerem, cum ad matutinas laudes surgere deberem, quasi compede quodam mem-

brorum omnium constringerer debilitate: sicque ad ecclesiam mutanti et difficillimo gressu pervenirem.

Proferenda est adhuc tentatio et delusio una quam tanto difficilium intimare queo, quanto minus unquam aliquid hujusmodi legebam aut audiebam ab ullo. Postquam enim suprascriptis et aliis multis tentationibus (quarum quasdam nimine in memoria habeo, quasdam vero, ne legentibus sim tædio, hic proferre nolo,) sum impulsus, sed per Dei gratiam a fide et spe cœlestis auxilii nequaquam evulsus, tunc impugnatione tali diutius torqueri me sentiebam, per quam et de Scripturæ sacræ scientiâ et ipsius Dei essentia prorsus dubitare compellebar. In aliarum quidem tentationum discrimine aliquid refrigerii intervallum, aliquid spei præstabatur refrigerium; in istis vero per horas continuas omnis fere solatii privabar cognitione. In aliis per sacræ documenta Scripturæ aliquatenus roboratus, contra illata mortis jacula fidei speique armis decertavi; in ista autem omni dubitatione et mentis cæcitate circumseptus, si aut ulla in Scripturis sacris veritas sit ac profectus, aut si Deus omnipotens constat prorsus dubitavi. In aliis, inquam, tolerabilis aliquo modo et temperata fuit impugnationis causa; in ista autem talis erumpebat violentia ut non solum spirituales, sed etiam corporales mei sensus vigore acilto destituerentur. Videbatur enim mihi interdum, ut quasi obvelato visu et auditu nil juxta vires solitas videre aut audire possem. Interim ego quasi cujusdam mecum colloquentis et ore etiam appposito verba meis auribus susurrando immittentis audirem dicentisque: Cur labore casso tandiu fatigaris? ubi est illa spes tua quam usque modo retinebas in Scriptura? Nonne, omnium mortalium stultissime, casibus propriis poteris probare, quia et Scripturarum testificatio; et totius creaturæ imaginatio absque ratione constat et sine rectore? nunquid experimento non cognoscis quia aliud librorum relatio divinorum et aliud vita moreque probantur esse hominum? Putasne tot milia hominum errare, qui, ut ipse quoque hactenus cernebas, nec observare seu nec suscipere curant documenta librorum? Cum que super his castus in corde tractarem sæpius, quasi interrogando et objiciendo: Si ita est, inquiens, cur tanta convenientia est in omnibus fere Scripturis divinitus inspiratis, ut ratione pari et de conditore Deo et de mandatorum ipsius observantia parerent? Visum et hujusmodi verba iterum quasi respondendo mihi inspirari: Ideo utique, o insensate, Scriptura in qua confidis de Dei persona et de religionemultiplici verba profert quomodo hominibus illi qui Scripturæ ejusdem auctores olim existierunt, eodem modo quo etiam in tempore præsentis vivunt, ipsi tunc vixerunt. Modus autem vivendi in tempore præsentis, sicut tu quoque scis, constat talis, ut honeste quidem et religiose satis homines loquantur, aliter vero longe sint actus eorum, sicut scilicet expedit et fragilitas humana permittit. Nonne ergo

hæc ita esse quotidie potes probare? Unde putes et auctores scripturarum antiquarum religiosa quidem honestaque dicta composuisse, sed non secundum eorundem dictorum qualitatem vixisse. Igitur secundum talem modum omnes legis divinæ libros intellige conscriptos, ut videlicet religiositatis et virtutis superficiem quamdam exteriori habeant, interiori vero rationem aliam et intellectum exquirant. Sicut in plurimis maximeque in divinis codicibus facile reperiuntur sententiæ, aliam in littera, aliam in intelligentia rationem retinentes. Hæc autem omnia ita esse uno Pauli testimonio approbo: *Littera enim, inquit, cecidit, spiritus autem, id est sensus vivificat.* Nonne satis aperte per hæc Apostoli verba doceris quia, si librorum dicta sequeris, maxima pericula patieris? Idem quoque de Dei

essentia intelligendum est. Alioquin si aliqua persona aut virtus Dei omnipotentis esset, nequaquam tanta confusio atque diversitas in rebus cunctis apparet. Sed neque tibi discrimina tanta contingerent, talisque dubitatio, quam modo pateris, minime immineret.

Cumque hujusmodi delusionibus plusquam credibile sit impugnari, et propter inauditam ipsius impugnationis qualitatem ulli fratrum aperte indicare vererem (nullum enim talia posse credere aut audire arbitrabar); tunc solo prostratus, et præ amaritudine suspiria longa trahens et vires animi colligens, emisi talem labiis et pectore vocem: O si qui es, Omnipotens, et si sis undique præsens, sicut et in libris legi sæpissime multis, jam precor ostende quis sis et quid possis, eripiens citius me a periculis imminentibus; nam sufferre magis neque discrimina tanta. Nulla dehinc mora: et ablata est per Dei gratiam non solum omnis illa dubitationis supradictæ nebula, sed etiam scientiæ lux tanta in corde meo emicuit ut et nunquam postmodum tales dubitationis mortiferæ tenebras sustinerem, et ea quæ minus antea cognovi intelligere cœpisssem. Cujus etiam intelligentiæ gratia in tantam per idem tempus mihi augebatur, ut non eam facile posseem occultare. Instinctu enim quodam ineffabili et fervore insolito succensus, aliquam laudis divinæ operam pro gratia collata assumere incitabar. Cumque eandem intelligentiæ gratiam nec prorsus tacere nec convenienti ratione possem perhibere, tractare cœpi, quia forsitan dictando et scribendo fervor insitus liceret proferri. Hoc itaque modo occasionem scribendi sumens, et ea quæ superius de illusionem diabolica proferebam, et quæ adhuc proferre volo, de divinæ inspirationis colloquio scripsi, ita incipiens.

Quoniam igitur delusiones diabolicas peccatorum meorum causa exortas atque contra me suscitatas aliquantulum protuli, consequens profecto et rationabile videtur, ut etiam divinæ inspirationis modos, quibus mens mea ad repugnandum instruebatur, scribendo aperiam, ne forte aliquis delusiones easdem hic tantummodo scriptas, et non protinus oc-

lestis adjutorii instrumenta ex lectione pari agnoscentes; aut me victoriam adeptam, quæ mea nunquam est, mihi me deputasse arbitretur; seu etiam, quasi mihi defuisset protectio divina in meis, in suis pariter tentationibus idem sibi venturum veatur. Cui suspicioni nullum dans locum, fateor me contra diaboli insidias omni modo per gratiam divinam instructum, seu desidia lasciviaque animi torpentem nullo unquam certamine debito, aut vigiliarum, aut jejunii, seu cujuscunque continentiæ pro viribus datis pugnasse. Nam ut præteream collata scientiæ liberalis dona quæ circumspeditionis instrumenta constant maxima, memini me frequenter, et maxime cum primum de stratu meo in matutinis exurgerem horis, mox a quodam quasi mecum surgente, mecumque simul gradiente, per ineffabilem modum nunc increpari, interdum leniter admoneri, crebro etiam humillimo nisu obsecrari pro emendatione morum et vitiorum, eorum quidem imprimis quæ hesterno forsitan die ignoranter committens pro nihilo duxi; deinde vero pro eorum emendatione, quæ in quocunque tempore admisi, aut inepte ridendo, aut incaute loquendo, seu etiam inutilia cogitando: postremo pro emendatione cujuslibet vitii, quod longe jam antea perpetratum vix memini.

Cumque hujusmodi inspiratione et instinctu circumventus ecclesiam intrassem, et ad orationis studium me suppliciter inclinassem aut prostravissem, Deus scit quod non mentior, videbantur mihi quod aliquid a me deposceret eodem studio orandi, dicens: Sicuti igitur tibi gratum est ut a me rogata consequaris, ita quoque mihi pretiosum constat, si tu precibus obediatis meis. Nonne ergo tu, quem sæpe rogavi, ut ne hoc aut illud vitium geras, adhuc in illis perseveras? nunquid non adhuc in te resident carnalium rerum desideria, servitutis divinæ negligentia, jactantiæ et arrogantia, nec non vestitus superflui studium, illius hominis odium, quem scis a te non esse odiendum, dicente Scriptura: *Omnis qui odit fratrem suum, homicida est.* Si enim ille te frustra persequens iniquus est, quid ad te pertinet ut eum similiter persequaris? Nonne scis scriptum: *Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus?* Si vero talis est ut eum convertere possis, cur hoc negligis? nonne ad hoc unicuique ingenium liberalisque scientia a Deo præstatur, ut alios ædificare molietur? An arbitraris ut te tantummodo in alios peccantem velim tolerare, et non similiter alios in te delinquentes usque ad penitentiam exspectare? quin potius attende, quia sicut omnium unum patientiæ et paternitatis habeo affectum; vos autem homines hoc decet omnimodo providere ut tanta pietatis meæ devotio vobis valeat prodesse. Ubi ergo nunc est patientia et constantia, nec non illa perfectio quam sæpe Deo promisisti, si ille te eripiens a periculis imminentibus constitueret in habitu monasterio? En Deus effecit quod mens tua sæpe rogavit; tu quoque quare tuam tar-

das persolvere votum? Rogasti etiam tibi talem præstari locum, in quo copiam haberes librorum. Ecce auditus es, ecce libros retines diversum dogma ferentes, in quibus æternam poteris cognoscere vitam. Cur rebus variis mentem per inania spargis et minus optatum festinas sumere domum? Ad hæc etiam rogare studuisti, ut quia te ad toleranda adversa præparatum et promptum existimasti, aliquam super te permitterem venire molestiam tentationis, per quam meruisses aliquatenus expurgari a peccatis. Ecce et hoc ita exaudivi, ut non secundum nequissimi tentatoris vota, sed potius juxta vires tibi concessas ab eo fatigaretis: et tamen cum ab hujusmodi compugnancia attingeris, mox velut ignarus vel inermis victus abibis? Constat ineptus homo, qui se scit subdere neutro, nec paci videlicet nec bello. Paci quidem, quia cum nulla aderit pugna, se tanquam validum et promptum sponte offert ad pugnandum, bello autem, quia quam primum insonuerit clangor pugnae, mox depositis armis fugit ad solatia pacis. Quem ergo sanctorum Patrum in Veteri aut in Novo Testamento degentium tam gratum mihi tamque pretiosum esse unquam legisti, ut eum in tribulationis alicujus fornace noluissem probari? In quibuscunque igitur libris divinæ legis placeat hoc quod jam dixi exquirere, et invenies procul dubio mihi non in sua voluntate delicatos, sed magis, in tribulatione ac persecutione probatos semper placuisse. Unde in Evangelio dicitur: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum.* Id item evangelica verba testantur: *Regnum caelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.* Item scriptum est in Evangelio: *Ardua et angusta est via quæ ducit ad vitam.* Hinc etiam Paulus apostolus dicit: *Nemo coronabitur nisi qui legitime certaverit.* Cum ergo hæc et his similia multa in Scripturis sacris scis esse scripta, quare tu, si aliquam vitæ perennis coronam vis percipere, nil tribulationis aut molestiæ pro criminibus saltem commissis cupis sustinere? Attende itaque diligenter ad ea quæ jam dicere volo, quoniam legisti talia crebro. Plurimi namque sanctorum non tantum pro emendatione seu correctione peccatorum, quantum propter probationem aut perpetuam felicitatis compensationem tormenta in hoc mundo pertulerunt, sicut sancti Job, Daniel, Isaias, Jeremias in Veteri; in Novo autem Testamento omnes pene martyrum chori leguntur ideo magis passi, ut velut aurum in fornace probatum puriores effecti, æterna perfruerentur requie, quam ut pro sceleribus puniri reatum persolverent illata tribulatione. Tu vero nihil horum merito tibi vindicare potes, ut scilicet magis ad probationem quam ad peccatorum absolutionem amodo affligaris; sed ad hoc tribulationes omnimodas tibi opus est tolerare, ne pro reatibus tuis æternas pœnas cogaris subire. Hoc quoque oportet ut jugiter recorderis, quia plurimi pro peccatis multo levioribus quam tua sint, justo Dei judicio aut tor-

mentis gravibus, aut inhonesta membrorum amissione vix præsentem vitam redimere meruerunt, seu etiam (quod miserabilius est) aut gladiis, aut bestiis, aut igne, sive aquis consumpti mortem repentinam subierunt. Quæ omnia licet multis criminibus sæpe meruisses, non solum pietate divina protectus evasisti; verum etiam ingentia dona, quæ mortalibus plurimis sunt negata, tu velut ex meritis aliquibus acquisita, ab annis puerilibus usque in præsens tempus semper tenuisti. Nonne ergo hæc tanta recordatione sunt digna? nunquid ullam in Deum habes justæ querimoniæ causam? Scio utique te eo majorem pro tribulatione quacunque recenti querimoniam habere, quo minus in tempore præcedenti adversa solitus eras ulla sustinere. Ideoque contra Domini flagella peccatis tuis abolendis nimis necessaria tanto magis modo murmurare soles, quanto majore clementia patientiaque ille hactenus iniquitates tuas sustinuit omnes. Sed hæc est injustissima hominum recompensatio ut cum a pueritia usque ad senectutem omnigenis peccatorum sordibus involuti mira Dei pietate sustineantur, et postea ne æternis deputentur suppliciis, pro eorumdem peccatorum ablutione aliquatenus affligantur; nullas ei grates studeant impendere, aut pro exhibita compassione, aut pro emendatione. Noli ergo mirari, quia mihi placet omnes probari: nam nec sibi, nec aliis cogniti forent, nisi eos tentamenta aliqua certos ac probatos facerent. Quis enim miles nullum prælii periculum expertus, præliandi socius erit certus? ideoque multi in otio et in pace inutili nutriti, quamvis fortes se esse credant, quando venerint ad bellum, continuo fugæ quærunt præsidium. Sic etiam tu arbitratus es temet ante tentationis tempus validum ad omnia: et ecce quam infirmus sis ex tentatione apparet illata. Nunquid adhuc nescis quantum sit noscere quid sis. Certe si necdum tentatio aliqua fortioris, tui tamen te fecit certioris, quia prius te (quod non eras) credebas validum; nunc veritatem proprie fragilitatis expertus, agnoscis te infirmum. Hæc est namque illius agnitio infirmitatis de qua Apostolus dicit: *Virtus in infirmitate perficitur.* Igitur Deo gratias age, quia, quamvis invitum, te fecit jam tibi notum et proprie fragilitatis conscium: considera que simul, quia tanto majore devotione ac fide regimini divino debes amodo obtemperare, quanto pluribus experimentis jam probasti omnia in Deo tuto esse. Sufficere namque tibi pro fide et spe retinenda deberet, quod sæpe in Psalmista legis et audis: *Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognovit fragmentum nostrum.* Et iterum: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.* Itemque: *Custodit Dominus omnes diligentes se,* multaque his similia et in psalmis et in aliis codicibus inveniuntur scripta, ut in Isaiâ propheta, qui ex Domini persona dicit: *Convertimini ad me, et salvus eritis, omnes fines terræ.* Et iterum idem propheta dicit: *Derelinquat impius viam suam, et*

vir tuiquis cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miseretur ejus; et ad Deum nostrum, quoniam nullus est ad ignoscendum. In Ezechiele quoque inveniessimilia verba: scribit enim: *Vivo ego, dicit Dominus Deus, nolo mortem impii, sed ut convertetur et vivat.* Et paulo post profert sententiam, quæ licet justis, ne de se aliquid præsumant, pavorem ingerat, injustos tamen verbis omnem humanæ clementiæ usum excedentibus consolatur dicens: *Etiamsi justo dixero: Vita vivat, et confusus in justitia sua fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus oblivione tradentur. Si autem dixero impio: Morte morieris, et egerit pœnitentiam a peccato suo, feceritque judicium et justitiam, vita vivet et non morietur.* In aliis etiam prophetis invenitur scriptum, quanta Dei gratia sit super omnes qui invocant illum. Joel quoque propheta dicit: *Convertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus et misericors est, et præstabilis super malitia.* Item Amos propheta dicit: *Quærite Dominum, et vivite.* Non minorem quoque fidei atque spei doctrinam in Jona propheta invenies, in quo commemoratur benignitas Dei immensa circa Ninivitas delinquentes. Eadem itaque rudimenta ac solatia in omnibus sacræ Scripturæ libris reperiuntur, sicut et apostolus Paulus testatur dicens: *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum.* Item Paulus inter innumera Epistolarum suarum documenta specialiter quali clementia Deus in tribulatione aut tentatione positos tueatur, profert dicens: *Fidelis Deus: qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione proventum, ut possitis sustinere:* illud scilicet proventum vocans, quod variis tentationibus fatigati sed ad Dominum clamantes liberati discimus quanta nequitia sit diaboli nos impugnantis, quantaque Dei gratia nos exinde liberantis.

Sed si de omnibus documentis quæ jam ex Scripturis sanctis prolata sunt aliquid diffideres, aut quia ex legis umbra, seu quia ex puris hominibus sunt dicta; saltem ea quæ dicta sunt a Domino Jesu Christo, qui Deus et homo est, firmiter credere debuisses. Dicit enim, Mathæo evangelista narrante: *Non veni vocare justos, sed peccatores.* Item eodem, narrante: *Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam.* Luca enim perhibente, discipulos suos pro quadam ratione increpat dicens: *Nescitis cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare.* Item per eundem evangelistam ait: *Majus gaudium erit in celo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super monaginta novem justis qui non indigent pœnitentia.* Joanne quoque perhibente dixit discipulis suis: *Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in judicium meum non venit, sed transit a morte in vitam.*

Quia igitur tibi datum est nosse legendo et meditando hujusmodi documenta, cur quæso non sufficiunt, tibi pro fidei et spei salutaris constantia?

Nunquid pro munere parvo, aut sine causa datam tibi litterarum scientiam existimas? O quanti pretii pensarentur ista apud multos quæ tu pro nihilo deputas. Proinde vero quia non solum supra memorata scientiæ liberalis gratia, sed etiam ea quæ ex ingenio naturali ipsoque usu communis vitæ velut certissima de Deo prius sentiebas, nunc in oblivionem et in errorem ducto tibi minime suppetunt, pro retinenda inter tentationis illatæ molestias fidei speique constantia, libet illa referre Dei beneficia, quæ expertus es in pueritia; ut dum hoc quod modo, licet plurimis documentis instructus, utpote in ætate maturiori constitutus ignoras, te olim in ætate puerili satis nosse probavero, aut sic confusus ad cor redeas, et de Dei misericordia patientique nunquam diffidas, quolibet modo afflictus videaris, qualicunque tentatione impugneris. Diabolo enim justo Dei judicio fatigare te ad tempus permittitur; sed sollicitudo tua nisibus omnimodis hoc debet perpendere, ne ille delusione sua te valeat subvertere. Quia igitur ille erat, quem tu quondam cum nuper ad scholam pro litteris discendis traditus esses, et sæpe inter coævulos ac scholasticos residens ne verberibus ullis castigareris timuisses, unice pro discendi facilitate invocasti et exaudivit te? Quem, quæso tunc credideras tam pium ut te parvulum a virgularum plagis defenderet, tamque potentem ut capacitatem sensus nec non ampliorem scientiæ facultatem concedere tibi posset? Nonne Deum solum creatorem et provisorem universorum? nunquid non tuis tunc satisfactum precibus, quamvis tu necdum ad profectas orationes sinceræ existeres gnarus? Certe temetipso consentiente, nisi forte oblivionis aut mœroris causa impediaris, testor, quia non solum præmonstratas a doctore, sed etiam nondum reseratas lectiones et cantica tam capaci celerique effectu didiceras, ut non parvum miraculum cæteris simul discentibus exhiberes. Quoniam igitur adhuc parvulus, et in scholis positus, tantam Deo gratiam potentiamque expertus es, cur etiam modo, cum viriles annos retinere videaris, cum per dona scientiæ plura, nec non per experimenta multa pietatis divinæ notitia potiaris, dissimilia de Deo credis? O qualis vir, qui aliquantulum proficiens in puerili, ad nihilum tendit fungens ætate virili! cum congruentior ordo humani profectus sit de puerili in virilem animum proficere, de magnis ad majora conscendere, sicut et Apostolus dicit: *Cum essem parvulus, cogitabam ut parvulus, sapiebam ut parvulus; quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli.* Attende ergo quanta pietatis divinæ experimenta teneas, et a fidei speique constantia deficere noli; sed recordare jugiter quia scriptum est: *Justus ex fide vivit.* Et: *Omnia possible sunt credenti.* Sed et illud quod beatus Petrus apostolus admonet dicens: *Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumit quærens quem devoret, cui resistite fortes in fide.* Quare autem adhuc dubitas de ineffabili Dei clementia, et de præcavenda dia-

bolicæ fraudis astutia? Hostis namque tanti insidias nullatenus vales evadere, nisi firmiter credas quia nihil impossibile est apud Deum, et quoniam salvat omnes sperantes in eum.

Huic vero fidei licet tenacissima diaboli invidia te impediât inhærere, suggerens videlicet cordi tuo obtinendæ remissionis aut salutis difficultatem nec non iudicii divini auctoritatem: tu tamen supradicta sacra Scripturæ documenta ac pietatis divinæ experimenta sub tenaci memoria repone; et procul dubio ab omni diabolica liberaberis delusione. Diabolus enim nullo modo magis convincitur et confunditur, quam cum ei a fidelibus Scriptura sacra objicitur, quod etiam ex Jesu Christi testimonio manifestissime comprobatur. Nam quamvis sibimet maxima verborum scientia inesset, tentatori tamen cum nullis aliis, nisi quæ ex sacra pagina protulit, respondere voluit dicens: *Scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum.*

Inter, hæc vero scire te convenit, quoniam pro causis variis tentationes diaboli perferre proderit, Primo ut illius inestimabilis malitia et versutia detegatur: deinde ut uniuscujusque hominis tentati fragilitas et constantia agnoscat, ac per hoc fragilis quidem et lapsus cum conversus fuerit, aliis in tentatione et fragilitate quacunquæ adhuc positus condolere compatique sciat, sicut de beato Petro legitur, quia ideo in peccatum fragilitate propria urgente cecidit, ut aliis peccantibus misereri didicisset. Constans autem, et perfectus ideo in tentatione probatur, ut adhuc stantibus in exemplum, et cadentibus in venerationem assumatur, sicut et beati Job perfectio atque constantia cunctis est imitanda nec non veneranda. Hic enim ita pro Domino, et propriæ carnis ulcera gravissima, et filiorum invisam mortem universæque substantiæ perditionem sustinuit, uxoris quoque convicta, nec non amicorum opprobria invectionesque plurimas contempsit, ut in nullo Deum offenderet, sicut de eo Scriptura commemorat dicens: *In omnibus his non peccavit labiis suis, neque stultum aliquid contra Deum locutus est.* Nonne ergo utilis exstitit tanta beati Job tentatio, in qua et ipsius constantia, et diversa Satanæ reserata est malitia? Eadem utilitatis causa, eadem pietatis cura semper fuit, et semper erit Deo super omnes quos tentari permittit, quamvis vos homines, efficiente diaboli invidia infidelitate et desperatione obcæcati, inutilia et impia de Deo arbitramini.

Relinque igitur varium opinionis errorem, et ad susceptam monasticæ religionis fide moribusque congruis temet præpara professionem. Arbitraris namque interdum eandem professionem te frustra assecutum esse pro eo scilicet quia hanc et sine consilio omnium affinium parentumque tuorum, et absque consideratione fragilis ac lubricæ ætatis immaturæque ad tantum studium aggressus fueris. Sed quam facile dubitationem talem evadere valeas oportet ut attendas. Et primo quidem de consilio, dehinc de cæteris

aliqua promere cupio. Consilium namque in bono et in malo potest fieri; sed cum fit in bono, hoc est propter utilitatem animæ seu corporis, omnimodo amplectendum est: ubi vero in malo, hoc est propter carnalia solummodo vota implenda, aut commoda hujus vitæ noxia acquirenda, non solum fugiendum, sed etiam detestandum est. Unde Psalmista utriusque qualitate insinuans postquam dixit: *Dominus dissipat consilia gentium, reprobatur autem cogitationes populorum, et reprobatur consilia principum,* statim subjunxit dicens: *Consilium autem Domini manet in æternum.* Item de bene in Parabolis Salomonis Sapientia fatur: *Ego habito in consilio,* Rursum in eodem Salomonis libro de consilii boni qualitate dicitur: *Audi consilium, et suscipe disciplinam.* Cum enim præmittitur: *Audi consilium,* ac mox jungitur, *et suscipe disciplinam,* patet profecto, quia hoc est verum rectumque consilium, suscipere disciplinam. Sed ut vulgari etiam more de consilii qualitate disputemus, nunquid tu semper amicorum aut parentum consilia quæsiisti, quando aliqua flagitia perpetrare voluisti? Veritusne ergo es tunc ideo Deum offendere, quia talia sine consilio solebas facere? Ecce vides quam superfluum sit te ex hoc arbitrari Deum offendisse, quod sine consilio amicorum utilitatem tractares animæ: quandoquidem pro explenda carnis nugacitate nullum consilium requirens, minus offendere putasti. Quod autem propterea animo sæpius nutanti incedis, quia in fervore juvenili immaturaque adhuc ætate positus, tam difficilem monasticæ vitæ religionem, quasi inconsiderata laboris tanti difficultate assumpsisti; scias procul dubio nihil aliud esse nisi causam illusionis diabolicæ; quia sicut expedit omnibus ad me conversis, et ut tu quoque rogasti diabolus juste permittitur te tentando fatigare, siquidem tam in juvenili quam in proveciore ætate debere et posse ad viam meliorem converti, testantur et exempla multorum et librorum scripta sacrorum. Dicit enim Ecclesiastes: *Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ.* Item in libro Jesu filii Sirach legitur: *Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem.* In eodem quoque libro scriptum invenitur: *Quæ in juventute tua non congregasti quomodo invenies ea in senectute tua?* Hinc et propheta dicit: *Puer aut propheta centum annorum maledictus erit.*

Ad hæc etiam rogo, cui validior et præstantior ætas magis congruit servire? Deo, an diabolo? nunquid priusquam vires defecerint corporis, nullus homo viam debet arripere perfectionis? Est et alia causa super molestia passionum tuarum tractanda, quam decet ut mente perpendas intima. Nam quanto majoribus beneficiis ditatus, et longiori patientia hactenus a me es supportatus, tanto difficiliorem conversionis viam sustinere debes. Scio namque in juventute difficillimam esse cujuslibet conversionem. Sed et te convenit scire quam difficile, quam laboriosum mihi quodam modo erat per illorum

scandala qui per te depravati sunt : quod tu plurimis in utroque homine laureatus beneficiis, pene omne tempus præteritum consumpsisti in flagitiis. Finitis igitur flagitiis, finitis igitur solutionibus, quas pro rebus quibusdam, in quibus dubitando laborabas, protuli ; nunquid adhuc, o amator dubitationis totius, aliquid certum et definitum probatione ulla accepisti ? An ignoras quoniam documenta tanta, quacunque ratione aut meditatione concepta, nequaquam adeptus es frustra ? Ideoque in eorundem documentorum cognitione stabilem mentis retine intentionem, et per hoc præpara animum tuum ad tentationem. Nam quanto majore inspirationis divinæ gratia jam præcœnitus instructusque es, tanto validiorem tentationis molestiam patieris. Iterum atque iterum eadem repetens admonéo, ne forte inter eos deputeris qui, ut scriptum est, ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt.

Mirari itaque noli si quid passurus es novi : verum tamen præscio quanta infirmitate et ambiguitate inter novas tentationis molestias dissolaris, arbitratus scilicet me ipsum Deum omnipotentem non esse, et hæc omnia quæ de me percepisti apud te quasi somnia videri. Recede ergo, miser, ab hac dementia ; quia, sicut sæpissimè tibi patefactum est, delusione circumvallaris diabolica. Attende, o captive, ne tu sis ille de quo dicit Psalmista: *Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus*. Diabolus quippe satis agnoscens universos confugientes ad me veniam promereri posse, omnigenis delusionibus retrahit eos ab ipsius aditu veniæ, hoc est a fide, immittens videlicet fraude solita hujusmodi cogitationes, ut aut indignum mihi videatur sceleratos quosque justificare ; seu austeritatem tantam mihi inesse quam nullus homo peccator, etiamsi pro penitentia semper castigetur, valeat minorare ; sive ut de justorum retributione perpetua et de impiorum perenni dubitent pœna aut etiam judicia blasphemare audeant mea ; seu ut Scripturæ sacræ dicta intentione subvertant sinistra : ad extremum vero ut, sicut ut quoque modo delusus privaris, de certissima substantiæ meæ priventur agnitione.

Sed quia insipientiam animi tui hucusque præ mortalibus nullis sustinui admonendo et instruendo cur etiam talia permittam contingere aliquatenus te volo instruere. Nunquid ignoras angelos et archangelos omnesque cœlicolas, qui longe sublimioris natura constant humana, in eo voluntatis suæ arbitrio relictos, ut sive necum, sive cum principe diabolo vellent, permanerent ? Sic quoque oportuit eos probari, ut et quid in me et quid in se essent posset denudari. Undecum quidam probati sine me nihil esse, alii vero in se aliquid esse et posse crederent : hi qui in me suum tantummodo esse decernebant, electione et felicitate perpetua videbantur digni ; illi autem qui se viribus propriis commendabant, ut patefieret quid sine me possent, irremediabili judicio sunt puniti, sicut in Epistola beati

A Petri apostoli legitur : *Deus, inquit, angelis peccantibus non pepercit*. Et in epistola Judæ : *Angelos qui non servaverunt suum principatum, sed reliquerunt suum domicilium in iudicium diei magni, æternis vinculis reservavit*. Nota quoque et illud, quia si iidem angeli in exordio creationis suæ ita probati non essent, licet natura præclarissima potirentur, perse tamen aliquid posse existimantes, tanto nequius quandoque superbendo caderent, quanto jam diutius se viribus propriis stetisse crederent : et in hujusmodi dilatione non tantum angelicæ, sed etiam humanæ damna evenirent naturæ, quia cum districtio divina angelis superbientibus in initio minime resisteret, humana profecto superbia impunitatis tantæ causa magis ac magis Deum contemnens, graviori demum supplicio prosternenda caderet. Quam ob rem quid aut angelica, aut humana natura per se possit, mox in utriusque initio apparere oportuit, ut eorum casus non tam sibi cæterisque videretur detrimentum quam doctrinæ exemplum et eo fortius postmodum starent mibique tenacius inhærerent quo majori experimento per semet nihil posse didicissent. Cæterum hi angeli, qui arbitrii libertate data probati, a consortio subjectionis meæ sponte discesserunt, ideo veniæ remedium non meruerunt, quoniam extrinsecus nulla rerum necessitate, nulla intrinsecus naturæ suæ ad hoc coacti sunt imbecillitate, sed vitio tantummodo superbiæ ex ipsa libertatis claritatisque suæ excellentia inflati, potentiæ meæ præsumebant resistere. Homo autem primus licet sapientia multiplici et conditione spiritali ita esset adornatus ut diceretur ad imaginem et similitudinem Dei factus ; quia tamen compositus erat ex carne lutea, et diaboli præventus seductione atque astutia, præcepti mei transgressione veniam meruit, ea tamen ratione ut ejectus de paradiso voluptatis operaretur terram, de qua sumptus esset, in sudore vesceretur pane. Quod scilicet et juxta litteram de corporali, ut ea quæ in hoc exilio corpori essent necessaria cura excoleret varia, et de spiritali pane, id est Christo, potest intelligi ; ut cui prius facillimo liberi arbitrii nisu inhærere, et in quo omnia habere posset, ad eum postmodum lapsus cum sudore maximo penitentia rediret atque ejusdem arbitrii ingenique vires, quas ante transgressionem absque sensus torpore ad cuncta bonitatis jura retinuerat postea carnis fragilitate præpediente cum labore gravi obtineret. Cum ergo hac ratiocinatione agnoscas non solum eundem primum hominem singulari conditionis humanæ primatu sapientiaque laureatum, sed etiam omnes cœlicolas, quorum excellentiæ creatura nulla comparatur, absque probatione congrua non posse mihi firmiter inhærere nec non sui meique differentiam pervidere : quem deinceps hominum cæterorum a primi hominis prudentia insita aliquid distantium arbitraris esse tam perfectum, ut sine tentatione meæ magnificentia suæque fragilitatis certum capere possit experimentum !

Quod si tentationis insolitæ molestias super te irruisse causaris, attende quoque quia tu pene inscilito more gratiam meam hucusque magis quam alii plures adeptus sis. Nonne tibi insolitum videtur, a pueritia usque, in præsens omnimodis te sceleribus implicatum, non solum pœnas condignas evasisse, sed etiam quasi vice versa hæc quæ multis denegata sunt religiosis, et (quod non absque admiratione magna pensari valet) cum labore magno exquirentibus, ea nisu facillimo dona pietatis meæ ingentia percepisse? Recordare, quæso, quid tu absque labore solito beneficiorum, et quid cæteri plures mei electi experirentur augustiarum, priusquam pacem et requiem ullam, non dico futuræ sed præsentis vitæ, obtinerent, quamvis nonnulli inter beneficia sibi met collata afflictiones varias perferrent. Et ut hæc apertius tuo innotescant animo, quosdam qui huiusmodi vitam ducebant, tam in Veteri quam in Novo Testamento per nomina recitare cupio. Scisne quantos labores et tribulationes Jacob patriarcha pertulerit, priusquam ullam benedictionis perceptæ a patre suo Isaac gratiam promereri potuerit? nam, ut Genesis liber testatur, oderat semper Esau Jacob pro benedictione qua benedixerat ei pater; ideoque, matre suadente, idem Jacob propter fratris metum profectus est in exilium, ubi avunculo suo 14 annis serviens, ignobilis personæ sortitus est negotium. Postea vero cum rediret ad patriam, in tantum adhuc fratris expavit iram, ut pro reconciliatione nuntios præmittens, non solum jam fratrem, sed et dominum appellaret, dicens: *Sic loquimini domino meo Esau Hæc dicit frater tuus: Mitto nunc legationem ad dominum meum, ut inveniam gratiam in conspectu tuo.* Cum autem advenientem fratrem procul vidisset, præ timore in terram cadens septies adoravit donec appropinquaret. Videsne ergo quantas afflictiones ille tantus vir sustinuerit, antequam gaudia aliqua benedictionis promissæ gustaverit? At si gustavit, magnus timor hæc superavit. Eadem quoque de filio suo Joseph proferri possunt; quem cum somnia patetacta fratres sui magnum quemdam sibique præponendum arbitrarentur, mox obliti totius fraternitatis, contra cum omnimoda succensi sunt invidia, adeo ut vix ab illius interfectione sese cohibentes venundarent eum Ismaelitis: a quibus translatus in Ægyptum, tantam ibi contritionem pressuramque sustinuit, ut sicut de eo Psalmista commemorat, *ferrum pertransiret animam ejus, donec veniret verbum ejus (Psal. civ, 18)*, id est, antequam perciperet prædestinatam et revelatam potestatem, quam non solum super omni Ægypto, sed etiam super cunctis fratribus suis ad se pro inopia confugientibus possessurus erat. Similia etiam invenire vales de præcipuo viro Moyse, et de famulo meo David, et de sancto Daniele: qui omnes, licet disparibus modis, ante et post susceptam dignitatem tribulationes periculaque maxima pertulerunt.

Tales etiam viri multi inveniuntur in Veteri, sed multo plures in Testamento Novo, qui tanto majora

A passi sunt discrimina, quanto non jam præsentia ulla, sed tantummodo futura et æterna desiderabant præmia. Illi namque qui ante legem aut sub lege religiose vixerunt, licet justis sanctique essent, magis tamen ab aliis quem a semetipsis illatas tribulationes sustinuerunt; isti autem quibus exortus est verus justitiæ Sol, id est Christus, qui dixit: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me*; et iterum: *Qui amat animam suam, perdet eam*; huiusmodi rudimentis incitati semetipsos offerebant tortoribus; et si tortor alius defuisset, sese cum vitis et concupiscentiis semper crucifigebant. Ideoque non facile terrenam sortiti sunt dignitatem, sed jugiter intendebant ad spiritualem: ut videlicet ipsi semet contra diabolicas tentationes fortiter munirent, aliosque B exemplis suis erudirent. Verum tamen priusquam passionum propriarum victoria et pace fruerentur, aut aliquibus regendis præponerentur, plurima pertulerunt pericula, multa transierunt tempora. Quidam etiam in spirituali dignitate jam constituti, præter afflictiones spontaneas, ægritudinis aut persecutionis variæ flagella ob humilitatis custodiam a me transmissa, usque ad finem vitæ præsentis sunt passi. Quamvis ergo huiusmodi viros innumerabiles, ut supradictum est, in Testamento Novo possis invenire, aliquos tamen exempli gratia nominare volo ut, cum hos in testimonium sumpsero, facilius agnoseas qualitatem cæterorum. In primis itaque apostolos Domini Jesu Christi attende quid laboraverint, quid pertulerint antequam aliquem laboris C sui fructum, antequam sublimitatis percipiendæ gradum, non dico in futura, sed in præsentis tantum vita, ubi Ecclesiæ universæ præferendi erant, possederint. Dicit enim, ut evangelica verba testantur ipse primus apostolorum Simon Petrus ad Jesum: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis?* Quid autem in his verbis, ubi beatus Petrus se suosque coapostolos omnia reliquisse dicit, intelligendum putas, nisi (quod maxime difficultatis est) parentes, propinquos, dulcia matrimonii jura, filios, prædia, domos, postremo voluntatem propriam omniaque carnis desideria? Quam ob rem licet apostoli, relictis omnibus suis, Dominum Jesum comitarentur jugiter et mente fideli, manifestum est tamen eosdem pro rerum suarum dimissione, nec non pro humanæ fragilitatis occasione diutius a diabolo tentari et fatigari, maxime cum et ipse Dominus tentationes ejus voluerit pati. Unde ad eosdem apostolos dicit: *Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis.* Præterea tribulatione premebantur maxima, cum ipsum Dominum, in quo omnem spem suam ponebant, comprehendi ab hominibus pessimis, et flagellari morteque turpissima condemnari videbant. Huic autem tribulationi successit et altera, quia scilicet propter inusitatam sibi in visam tanti Magistri passionem, licet argumentis multis patetactam, vix ejus credebant resurrectionem. Inter hæc quoque nihilominus persecu-

tione ac metu Judæorum afficiebantur. Tantis igitur A tribulationibus apostoli sunt afflicti nec non probati, priusquam in illo quo ponendi erant totius Ecclesiæ fundamento collocarentur, priusquam ullum laboris sui fructum aut potestatem in animabus lucrands meruissent adipisci.

Sed his generaliter de apostolis omnibus prolatis, nunc libet de aliquo illorum cæterorumque Patrum specialiter, exempli gratia, mentionem facere, quid uniuscujusque eorum tribulationis et angustię ante aut post perceptam spiritualis gratiæ sublimitatem pertulerit; ut cum tam præcipuos Patres innumeris tribulationibus affictos agnoveris, insolitam magis gratiam quam molestiam ullius tentationis hactenus esse tibi collatam probare possis. Attende ergo ad sanctum Paulum et considera quot perpessus fuerit genera persecutionem. Nam sicut in libro B Actuum apostolorum et in ipsius Epistolis valet agnosci, postquam Christo Jesu vocante ad conversionem venit, nunquam fere sine adversantium persequentiumque periculis exstitit. Ejus quoque collegam in persecutionum duntaxat numerositate Athanasium Alexandrinæ Ecclesiæ præsulem accipe, qui, sicut in Historia ecclesiastica legitur, mox post susceptam præsulatus dignitatem, pro catholicæ fidei defensione laborans immensis hæreticorum persequentium insidiis pene usque ad vitæ suæ finem afficiebatur. Sic quippe de eo sacra Scriptura refert: Hujus, inquit, tanti in Ecclesia pro fidei integritate agones fuerunt ut etiam de hoc dictum esse videatur, quod scriptum est: *Ego enim ostendam ei quanta oporteat eum pati pro nomine meo.* In hujus C namque persecutionem universus conjuravit orbis et commoti sunt principes terræ, gentes, regna, exercitus convenerunt adversus eum. Ille autem divinum illud conferebat eloquium dicens: *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum, si exsurgat prælium, in hoc ego sperabo.*

Isti igitur duo viri in exemplum humanæ persecutionis sufficiant tibi, ut non solum nihil insolitum, nihil inauditum te aliquando ab homine quoquam pertulisse arbitraris, sed nec particulam minimam earum persecutionum quas alii pertulerunt te passum esse noveris. Tu enim pro eo quod aliquantulum adversitatis et persecutionis prius in sæculo constitutus pertulisti, et nunc in monasterio positus parvissimis tentationum stimulis, quibus etiam D Christianus omnis probandus erit, fatigaris; majoribus quam alii persecutionum tentationumque periculis afflicti te frequenter arbitraris; sed hæc longe aliter quam tibi videantur invenies, si veritatem consideres. Nam quod in persecutionibus violentia humana illatis nil simile aliis pluribus pertuleris, jam satis demonstratum est exemplis. Deinde vero oportet considerare quantum aliis in afflictione carnis et in omni contemptu vitæ hujus sponte laborantibus succumbas. Attende itaque in duos venerandos Patres et spiritualis vitæ doctores, sanctum videlicet Antonium ac beatum Benedictum,

quorum tanto facilius potes recordari, quanto magis ex lectione assidua tibi sunt noti. Illorum ergo vitam legens, cito potes cognoscere quantam uterque pertulerit afflictionem pro Dei amore, quam devote, inprimis cum adhuc juvenilis essent ætatis, mundana reliquerunt omnia; quantas deinde diaboli sustinuerint insidias et tentamenta. Unus namque eorum, id est beatus Antonius, a quo etiam omnis fere exorta est eremitarum et cœnobarum institutio, tanta conversationis sanctitate pollere cœpit, ut ex hoc antiquus hostis invidiæ facibus omnimodis accensus non solum spiritualibus et invisibilibus eum impugnaret insidiis, verum etiam corporalibus atque apertis afficeret plagis. Sed et alter nihilominus Dei gratia repletus, maxima sanctitatis suæ monumenta tam scriptis quam moribus reliquit. Quid multa? Quicquid afflictionis, quicquid constat laboris in vigiliis et in jejuniis, aut in solitudinis horrore, et in prætiosi vestimenti abjectione, seu in desideriorum carnalium devincenda passione, aut in omnigenis invidiæ diabolicæ dolis superandis, eosdem invenies diu tolerasse, antequam ad arcem perfectionis qua plurimis præferendi erant, pervenirent.

Hæc igitur, quæso, diligenter adverte, et tantas Patrum prænominatorum afflictiones ad tuas, quas tu interdum insolitas arbitraris, confer tribulationes: et tunc procul dubio cognosces quia parvi sunt quos modo aut unquam pertulisti dolores, quantumvis iidem Patres nullatenus, sicut tu, pro eriminum capitalium poenitentia mererentur affligi. Præterea tibi in ætate primæva multo majora quam illis humani solatii adjumenta; multoque plura quam illis impensa sunt a me exterioris hominis solatia: quibus jure incitatus, fide atque devotione magna properare debuisses ad obtinendam interioris hominis puritatem, quæ non nisi per magnam carnis acquiritur afflictionem. Si enim illi beneficiis parvis adjuti ita sunt inflammati, ut labores maximos pro consequenda vitæ spiritalis puritate sustinerent, cur tibi, qui parvus adhuc dona adeptus es ingentia, videtur grave tribulationem saltem aliquam pro puritate eadem tolerare? Dic, rogo, quis tibi videris, ut nec pro subsidiis præsentibus, nec pro futura et perenni mercede molestiam ullam perferre velis? Quid ergo olim, cum in schola positus esses, pro capacitate magna discendi laborasti? Quod deinde in sæculari vita positus habuisti studium, ut ejus inanem noxiumque evaderes luxum? Quid etiam nunc cum ad monasterium venires, jejunando, vigilando, orando, seu in qualicunque disciplina regulari insistendo plus aliis laboras, ut et pro præteritis criminibus consequaris veniam et de futuris habeas cautelam? Denique qui præterita rite emendare, et futura mala cupit devitare, necesse est ut in vigiliis, jejuniis et orationibus nec non in aliis bonis operibus carnem studeat edomare. Sed tamen quantum conversionis novitas et laboris tui permittit exiguitas, curam assiduam tibi inesse pro his omnibus

assequendis non denego. Unde et ego eadem pietatis meæ beneficia, quæ hactenus tibimet exhibui, amodo non auferam a te; tu tantum *viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum (Psal. xxvi, 14)*.

Adhuc restat afflictio et tentatio una, id est passio concupiscentiæ carnalis diuturna, in qua quia te specialiter vexatum esse credis, ideoque in hac assumenda sunt aliquorum Patrum exempla ut in cæteris. Sed hoc in primis pensandum est quia is qui nunquam, et qui sæpius carnis corruptionem expertus est, nulla possunt colluctatione coæquari. Quamvis enim uterque impugnatione gravi affligatur, istamen qui hujusmodi viro fragilitate humana devictus sæpe succubuit, tanto longiora et graviora passio-nium cardinalium certamina sustinebit, quanto frequentius eisdem passionibus consentiens semet sub-jecit. Hac igitur re considerata, aliquos jam utrius-que qualitatis homines ex Scriptura sacra probatos ad exemplum assume, ut perspecta aliorum tenta-tione atque labore facilius impugnationis et laboris tui quantitatem agnoscas. Et primum quidem illi qui pro castitatis intimæ perseverantia, deinde vero hi qui pro corruptionis luxuriosæque vitæ pœnitentia agenda certaverunt, proponantur. Sicut ergo Dia-logorum liber narrat, sanctus Equitius cum in ju-ventutis suæ tempore nimio carnalium desideriorum certamine fuisset fatigatus, ipsis suæ tentationis an-gustiis ad orationis studium solertior est factus. Cum-que hac in re ab omnipotente Deo remedium conti-nuis præcibus quæreret, nocte quadam assistente an-gelo, eunuchizari se vidit. Ecce quantum sanctus iste laboravit, qui quanto magis impugnabatur, tanto studiosius oravit ne vinceretur. In collationibus quo-que Patrum de quodam abbate eximio, qui dictus est Serenus, legitur quia, cum pro interna corporis et animæ castitate nocturnis diurnisque precibus, je-juniis, etiam ac vigiliis infatigabiliter insisteret, ad-veniens ad eum in visione nocturna angelus Domini ejusque velut aperiens uterus, quamdam ignitam carnis strumam de ejus visceribus avellens atque projiciens, suisque omnia, ut fuerant, locis inte-stina restituens: « Ecce, inquit, incentiva carnis tuæ abscissa, et obtinuisse te noveris hodierna die perpetuam corporis puritatem quam fideliter popo-sciti. » Ecce vides quantos sit passus et iste la-bores. Quapropter ut nemo excusationem aut diffi-dentiam habeat ea quæ fideliter poscit impetrare non posse, quod uterque constanter petiit assequi meruit.

Et ut hujusmodi exempla non solum in fortiori, sed etiam in sexu habeas infirmiori, in vita Patrum narratur quoniam abbatissa quædam sancta, no-mine Sara, 13 annis fortiter a fornicationis dæmone sit impugnata, et nunquam rogaverit ut discederet ab ea hujusmodi pugna, sed hoc solum dixerit: « Da mihi fortitudinem, Deus. » Ecce fides qualis et quan-tus amor pietatis; ecce quid uterque sexus labora-verit pro virtute castitatis. De quorum omnium pu-

ritatis constantia sicut procul es effectus, ita etiam eorum laborem et impugnationem nunquam fueras expertus.

Quam ob rem quia perfectorum et in castitate perseverantium omnimodo discrepas meritis atque labore, videamus si aut eorum, quorum impudicitiam et irreligiositati minus discrepare videris, tribula-tione et impugnationi, quam pro pœnitentia agenda pertulerunt aliquatenus assimileris. Legitur quippe in supradicta Vita Patrum quia fuerit quidam vir vitam turpissimam super omnes vicinos suos ducens, ita ut opinatissimus in flagitiis haberetur. Hic ali-quando Dei miseratione compunctus ad pœnitentiam convertitur, et intra sepulcrum quoddam se conclu-dens, priorum scelerum pollutiones lacrymarum fontibus diluebat. Cumque in his posito hebdomada transisset, nocte veniunt ad eum dæmones in sepul-cro clamantes et dicentes: « Quid est quod agis, o impurissime et flagitiosissime? Postquam omni spur-citia satiat es, nunc a nobis castus et religiosus effugere cupis? Nolis, velis, amodo unus ex nobis eris. » Hæc et hujusmodi plura exprobrantibus eis ille jacebat immobilis, ne auditum quidem suum convertens ad eos, nec ullo penitus sermone respon-dens. Cumque illi sæpius eadem repeterent, nec ille omnino moveretur, tunc in furorem commoti dæmo-nes, verberibus eum afflixerunt multisque cruciatum suppliciis semivivum reliquerunt. Ille tamen tot cruciatibus nec moveri potuit a loco in quo oratio-nis causa jacuerat. Sequenti vero nocte dæmones iterum venientes gravioribus eum verberibus cru-ciabant; sed nec tunc quidem moveri valuit a loco, melius esse dicens mortem subire quam ultro dæmo-nibus obedire. Nihilominus tertia nocte multitudo dæmonum convenit, et absque ulla miseratione in eum irruentes, omnibus pœnis cruciatibusque affi-ciunt. Cumque jam corpus defecisset in suppliciis, extremus tamen spiritus obsistebat imperio dæmo-num. Quod ubi viderunt, exclamantes voce magna: Vicisti, inquit, vicisti! Quid ergo tibi in hujusmodi impugnatione videtur? Nunquid quia te supra mul-tos occultis et manifestis tribulationibus oppressum esse sæpius aestimabas, tale aliquid unquam passus eras? Quinimo longe minoribus subjacebas tenta-tionibus.

Sed licet exemolo satis hoc sis victus ab uno, pro eo tamen quod in occultis et spiritualibus tentationi-bus maximo te vexatum arbitraris, aliud in quo spi-ritalis tantum impugnatione declaratur, proferre libet exemplum. Legitur namque de Maria Ægyptiaca, quoniam inter cætera quæ Zozimo abbati de vitæ conversionisque suæ qualitate referebat, dixit: « Crede mihi, abba, septemdecim annis feris et ir-rationibilibus luctabar desideriiis. » Et post pauca: « Cogitationes autem quæ ad fornicationem iterum compellebant me quomodo tibi enarrare possum? Ignis interim infelix corpus meum nimius succende-bat et me per omnia exurebat, et ad desiderium commisionis trahebat. Dum erga talis accenderet

cogitatio prosternebam me in terram, et lacrymis eam infundens ipsam mihi veraciter adstare sperabam quæ me fide jusserat, id est sanctissimam Dei Genitricem : et sic per septemdecim annos periculis multis; ut dixi luctabar.» Ecce vides quantum non solum virilis, sed etiam femineus sexus laboraverit et pro integritatis constantia, et pro corruptionis penitentia. Numquid ergo septemdecim annis jam laborasti pugnas contra cogitationes desideriorum carnalium? Quid autem tot annos dico, qui nec uno passus es tanta anno integro? Nondum igitur laboris viam cœpisti et tamen velut ex labore nimio jam fatigatum defecisti. Sed et si quas tentationis et adversitatis molestias perferres, numquid propterea patientiæ et spei solatia deponere debes? Nonne et ex supra commemoratis sanctorum Patrum exemplis ex aliis Scripturæ sacræ sententiis agnoscere potes, utile esse ac necessarium perferre tentationes? Petrus namque apostolus dicit: *Charissimi nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis sit, quasi aliquid novi vobis contingat; sed communicantes Christi passionibus gaudete.* Jacobus etiam apostolus docet dicens: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habet ut sitis perfecti et integri, in nullo deficientes.* Item apostolus idem dicit: *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.* Hinc et Paulus apostolus ait: *Gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem. probatio vero spem, spes autem non confundit.* Hujusmodi ergo documenta et in Novo et in Veteri Testamento inveniuntur multa: quibus si jugiter intendis non solum tentationes quaslibet advenientes facilius devincis, sed et majoris intelligentiæ dona consequeris. *Vir enim, ut scriptum est, in multis expertus cogitabit multa; et qui multa didicit, narrabit intellectum.* Cujus videlicet rei indicium in temetipso probare vales, quia, nisi varia tentationum molestia et cura exercitatus esses, nequam tanta Scripturarum documenta aut testimonia tractare studuisses Plura quippe prius incognita jam indagatiōni tuæ sunt reserata.

Illud quoque summopere notandum tibi est quia, si absque tentatione et tribulatione aliqua diutius remaneres, gravius periculosiusque de beneficiorum meorum largitate superbiendo caderes, quam cum sceleribus omnimodis quondam deditus esses. Quanto enim excellentioribus quisque dotatur donis, tanto magis pulsatur vitio elationis. Unde et ille præstantissimus angelorum non sustinens dignitatem suam donum, eo gravius superbiendo cecidit quo sublimior cæteris exstitit. Saul quoque, ut liber Regum

A narrat, cum ante perceptam regni dignitatem humilis mihi que esset acceptus, postea vero eadem dignitate superbiens a me est repulsus. Ipse etiam David, licet regum eximius et pietati meæ placitus esset, prius tamen quam ad regni elevaretur fastigia majori se contrinxit religionis cura. Nam antea bona pro malis, postea vero mala reddidit pro bonis ideoque iniquitatis suæ non immemor in centesimo primo psalmo gemebundus ad me ait: *Quia elevans allisisti me; ac si aperte diceret: Quanto sublimiore me dignitate elevasti, tanto majoribus peccatis me implicari permisisti.* Præterea quantæ ruinæ is, qui præ cæteris elevatur, pateat, liber Paralipomenon indicat. De Joas namque rege Juda refert, quia post mortem Joiadæ sacerdotis, qui eum ad regnum provexit, in tantam elationem venerit ut, relicto cultu Dei, a suis se permiserit adorari. Pro quo superbiæ flagitio quod regi eidem evenerit Scriptura subjungit, dicens: *Cumque volutus esset annus, ascendit contra eum rex Syriæ, venitque in Judam et Jerusalem, et interfecit cunctos principes populi, et universam prædam miserunt regi Damascum. In Joas quoque ignominiosa exercuerunt judicia et abeuntes dimiserunt eum in languoribus magnis.* Ex quibus omnibus sentiri valet, quia nemo aut virtutis aut dignitatis alicujus excellentia sublimatus, mortiferæ superbiæ ruinam absque magna contritione evadet. Sed et beatus Paulus hoc attestatur, qui patefactis quibusdam virtutibus sibi concessis subjungit, dicens: *Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ ut me colaphizet.* Si enim tantus vir stimulis ideo premebatur carnalibus, ne pro concessis extolleretur virtutibus, putasne tibi opus est aliqua adversitate fatigari, ne de perceptis beneficiis præsumas gloriari?

Quam ob rem perpende, quæso, tentationis tuæ causam et ordinem, exordium et finem, ut agnoscere possis, cui postremo amariori quam primitus et illa, quam tu insolitam vocasti tentationem, vexatus fueris. In primis namque ideo levioribus solitisque permissus es fatigari tentationibus, ut quasi per gradus quosdam ad altiora paulatim ascenderes et disceres congregari quandoque cum gravioribus. Sed cum in tam levi et temperata impugnatione aliquantulum proficiens, ea quæ in te gratia mea operabatur, magis ac magis viribus meritisque tuis attribueres; in talem te tandem permisi tentationem incurrere, cujus impugnationis magnitudine depressus, agnosceres cui instantem defectum, et cui præteritum omnemque laboris tui profectum debuisses imputare: ac per hoc tanto certior de gratiæ meæ beneficiis existeres, quanto minus de meritis tuis præsumeres.

PARS SECUNDA.

Hoc ideo clericus supradictus ideo scripsit, ut A his qui in conversionis initio sacram Scripturam legere cupiunt, ostenderet qualiter immensam diabolicæ fraudis astutiam, qua omnes eandem Scripturam legentes impugnare solet, agnoscere et præcavere, qualiterque etiam divinæ inspirationis gratiam agnoscere et invocare debeant. Scripsit et idem clericus multa alia, quædam quidem dictando, quædam autem alio modo, quæ scilicet utraque subsequenter pandere volo; sed dictata prius, post hæc quoque cætera pandam. Sic ergo incipit scribere de librorum dictamine. Quia igitur alternis uti delectabile est, non solum ob depellendam tædii molestiam, sed etiam ob recreandas animæ et corporis vires studui quondam dicta diversæ qualitatis scribere, sed nunc reserare libet quæ scripserim. Tres namque B libellos diverso tempore diversoque stylo edidi in primis, quos volui in unum volumen, quasi ad unam convalescentium mensam colligere, instar videlicet trium pulmentorum, quæ nobis sanctus Pater Benedictus cœnantibus largiri jubet in regula, ut qui ex uno nequiverit refici, ex alio reficiatur. Confido itaque in Domino, quia omni spirituali cibo delectatus in aliquo illorum inveniatur, per quod spiritualiter refici valeat. Sed hæc de omnibus generaliter sint dicta. Nunc vero reserare cupio quæ causa fuerit singulos scribere, ut lector aliquatenus exinde instructus noverit me nequaquam frustra in talibus desudasse.

Primum ergo libellum metricè prolatus, cui imposui titulum: *De Spirituali doctrina*, scribere hujusmodi erat causa. Cum enim quondam ex infirmitate maxima convalescens ad monasticæ professionis vitam venissem, tunc in brevi, plusquam credibile sit, factus sum sospes: ex qua sospitate veritus ne aliquod damnum spirituale mihi oriretur, prece Dominum intima rogavi ne me in tanta sospitate positum otio inutili torpescere, sed aliqua tentatione, quam mihi congruere sciret, pulsari permetteret. Post hanc orationem non multum temporis fluxit: et ecce variæ tentationum molestiæ accedentes in tantum me circumdederunt, ut et incaute me orasse et magis ad interitum quam ad proventum exauditum esse aliquando vererem. Sed sæpius retractans illud apostolicum: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione proventum ut possitis sustinere*; laboravi non quantum debui, sed quantum fragilitate mea permittente, ipsoque Domino adjuvante, potui ne in conspectu adversariorum meorum corruerem. Ideoque in tanta molestia tentationis, quæ eo magis imminebat, quo major sospitas corporalis inerat, omnimodo tractare cœpi, quali studio, qualique labore corpus spiritui subjicerem. Nam ea quæ communiter cum cæteris fratribus in cœnobio agere docebar, sed et illa quæ speciali devotione scribendo aut le-

gendo, seu etiam jejunando sponte subii, non satis affligere corpus videbantur. Cumque diu tractarem quo potissimum studio memet in tantis periculis constitutum aptissime jugiterque constringerem, occurrit animo ut in dictamine me occuparem aliquo: quod et sæpe expertus sum mentem lascivam cujlibet scholasticè instructi in nullo posse magis constringi quam studio dictandi.

Hujusmodi igitur occasione accepta, libellum primum scribere cœpi metrico scilicet stylo, quo maxime in sæculari vita positus me exercebam; ponens in eo varias spiritualis doctrinæ sententias, quibus me solummodo contra tentationes imminentes instruens roboravi; aut pravitate meæ quantitatem, quam cum cæteris clericis communiter in mundo exercebam, pertinaciamque quam specialiter præ multis ibidem retinebam, magis attenderem atque litteris expositam majori pœnitentia diluendam agnoscerem. Inserui in eodem etiam libello sermonem quemdam lamentabili stylo editum, prius quidem disputans de diversa clericorum negligentia nec non avaritia: deinde narrans de miserabili improbitate meæ vindicta tam spiritualiter quam corporaliter patrata. Ignorabam enim tunc, si quo loco profertenda forent hujusmodi dicta, quæ licet in modo sint posita, post cætera tamen, cum me aliquid perspicaciori intuitu agnoscere cœpissem, a me constant edita; quia metricis prolatus est verbis quæ pueris et intrantibus ad discendas litteras a multis primitus exhiberi solent. In primis quoque ponere decrevi ut ex hoc quilibet ad veritatis viam conversus sumat quasi prandium conversioni suæ congruum sicque leviori cibo refectus ad lautiores dapes sacræ doctrinæ capiendas aptior accedat. Librum vero visionum, licet post duos scripserim, in ordine tamen secundum ideo posui, ut illa doctrina, quæ in priori libello variis prolata est sententiis, in hoc quoque variis corroboretur exemplis; eaque tenacius præmissa animo inhæreant verba, quæ majori testimonio tam pietatis quam severitatis divinæ in subsequentibus commendantur, in morem videlicet lautioris cibi, qui primo aqua pura coctus, deinde aliqua aceti vel etiam piperis adjectione accuratius præparatur. Sola enim lenitatis verba in docendo prolata, quasi quidam cibi in sola aqua excocti posunt intelligi; sed cum dehinc aliqua severitatis exempla admiscerentur, velut amaro aceti seu piperis additamento condita fercula ut suaviora efficiantur, non incongrue intelliguntur. Apparet igitur quia, sicut cibus tam amaris quam suavis condimentis coctus avidius sumitur, ita et doctrina blandimentis quidem inchoata, sed deinde alicujus severitatis commista exemplis studiosius auditur. Unde et apostolus doctorem quemlibet instruens ait: *Argue, obsecra, increpa*, id est blandimenta terroribus admisce.

His igitur prælibatis de secundi ordine libelli, jam vero subjungere volo ubi et qua occasione scriptum fuerit. Cum ergo monasterium nostrum in urbe Ratisbona consitutum varia episcoporum persecutione destrui viderem, ibique per triginta annos meliora sperans subsisterem, occulto Dei iudicio longe aliter quam sperarem evenit. Qualiter autem destructio tanta evenerit, quia nec breviter proferri valet, nec ineptias tantas hic exponere libet, aliis profertenda relinquo: hoc solummodo enarrans, quia cum exteriora et interiora monasterii nostri commoda penitus destrui sensissem, et contra hæc nil prævaluissem, quin imo a fratribus quibusdam juvenibus quibus displicebam apud episcopum accusatus, varias mihi minas ab illo illiusque familiaribus sæpius audissem; tunc, petita ab abbate licentia, ad monasterium Fuldense quasi cito reversurus perrexi. Verumtamen non dubito quin tantam destructionem nemo in nos agere posset, nisi justo Dei iudicio peccatisque nostris exigentibus permissus: quod scilicet exinde palam datur intelligi, quia in ipso discessionis meæ anno, qui erat ab incarnatione Domini 1062, miserando semperque lugendo igne combustum est cœnobium nostrum.

In Fuldensi igitur monasterio positus, et optatæ tranquillitatis atque charitatis dono ibidem potitus, frequenter tractavi, qualiter pro ejusdem tranquillitatis gratia Deo, a quo mihi data est, grates referrem. Magnum quippe mihi tunc videbatur in eodem monasterio pacifico incessu posse deambulare. Quapropter animum ad deferendas Deo gratias omnino convertens, et si qua dictandi materia apte occurreret diutius exquirens, reperi tandem quamdam dictandi occasionem, visiones videlicet, quas et ego quondam vidi et ab aliis per loca diversa profectus audivi. Has namque ad multorum notitiam deferre ideo utile esse arbitrabar, quia credo ad omnes homines pertinere quoties quilibet visitatur a Deo, aut per castigationem aut per consolationem, sicut et ipse in Evangelio dicit: *Quod uni dico, omnibus dica*. Incitabar etiam ex hoc ad scribendum, quia, cum olim libellos duos ediderim, tertium pro sanctæ Trinitatis honore, si ipsa Trinitas dignaretur inspirare, sæpius optavi addere. Tali itaque causa incitatus, librum visionum, de quo jam locutus sum, scribere studui.

Tertium vero libellum, quem ante annos 16, ut reor, scripsi, cur in extremo ordine posuerim primo dicendum, deinde qua causa scriptus fuerit subnectendum. Quia enim multorum accuratis epulis cœnantium mos est, ut in prima et secunda vice viliora quæque fercula (quæ non ideo viliora dicimus, quasi sint vilia, sed quod sint optimis inferiora); in extrema vero lantiora, et aliqua arte præcipua cocta sibi apponere jubeant, cupientes in hoc non tam suæ gulæ, quam aliorum, qui forte invitati sunt ad convivium, delectationi et honori deservire: ego econtra simile aliquid inoliter volui in extremo aliqua lautioris sententiæ verbula ante faciem legen-

tium, quasi ad mensam convalescentium ponere, quæ quilibet lector avidus, licet indigno stylo edita, generosæ tamen materiæ dignitatem retinentia, pro dapibus lautis potuisset gustare. Nam quæ sententia lautior et suavior valet esse quam de gratia Dei, et cur credenda dicendaque sit gratia; iudicia quoque quam vera justaque et necessaria sint; sed et quantum bene agendi facultatem a Deo concessam habeamus nisibus totis inquirere atque pluribus testimoniis approbare? Hæc quippe tria per trium questionum solutiones in illo libro, quem in tertio locavi ordine, stylo quo potui per dialogum protuli, numero scilicet et ordine tali desiderans sanctam Trinitatem venerari. Sed et in hoc eandem Trinitatem venerari studebam, quia in tertia quæstione, quam velut fercula quædam præcipua ritu sagaci contexta, et allata in extremo ad lectionis cœnam consistentibus apposui; de ipsa sancta Trinitate et Unitate, juxta intelligentiæ meæ vires, brevi et aperta probataque (ut spero) variis exemplis et argumentis ratione disserui. Spero etiam me in eodem libello omnibus tam in sæculari quam spirituali vita positis aliqua ædificationis verba protulisse, per quæ quilibet esurientes et sitientes justitiam refici possunt. Hæc quidem de libri extremi ordine sint dicta, cui titulum imposui: *De tribus quæstionibus*, id est de divinæ pietatis agnitione iudiciorumque divinarum diversitate, nec non de varia bene agendi facultate. Deinde vero subjungimus qua causa fuerit scriptus.

Quidam namque monachus de Augiensi cœnobio, nobilissima Alemannorum stirpe ortus, nomine Henricus, cum ab Jerusalem reverteretur, apud nos aliquandiu hospitatus est. Hic ergo quia in sacra Scriptura satis studiosus fuit, me frequenter quasi doctorem adiit, suppliciter rogans pro quibusdam sacre Scripturæ sententiis ut eas sibi exponerem. Ego autem humilitatem atque importunitatem petitionis ejus attendens, prout potui, ad quæque rogata respondi. Cumque hæc collatio sæpius inter nos habita sibi placeret, postremo illud deposcere cœpit, ut eandem collationem litteris exciperem. Quod licet diu tam pro desidia quam pro ignorantia differrem, aggressus sum tandem, scribens quidem per dialogum, sed sine titulo auctoris et absque personarum notarum litteris, ne facile pateret cujus opus esset. Inter hæc vero ille ad monasterium suum vocatus proficiscitur, et post non multum tempus ad nos iterum revertitur. Tunc videns quæ scribere cœpi, qualiterque ea adumbravi, unice petiit ut et causam scribendi illustrarem prologo, et utriusque personæ, mei videlicet ac sui, memoriam patefacerem in dialogo: quod mox, ut poteram, scribens implere studebam. Hæc igitur causa Dialogum me scribere fecit: quam idcirco reseravi, ne videar frustra scriptis alia addere scripta; utque cognita charitate qua impellebar ad scribendum, quilibet in quorum manus iste liber venerit, eadem charitate incitentur ad legendum. Hæc sint dicta de

supradictis libris, quos in unum componere volui. A Nunc etiam libet pandere qua causa studuerim alios libellos scribere.

Cum igitur persecutionem quam in monasterio nostro (ut supradictum est) passus eram, fugiens ad Fuldense monasterium venire, ibique per annos quatuor cum tranquillitate magna commoratus viderer; dictandi scribendique studium frequentare postulabar a quibusdam ejusdem monasterii fratribus, ut sancti Bonifacii Vitam difficili stylo editam, aliquid facilius ederem. Quam petitionem, licet diu denegarem, postremo tamen compulsus importunis precibus, ut potui, quod petitus eram implevi. Causa ergo tali librum sancti Bonifacii promptus scripsi: alium quoque libellum quem appellavi *Manuale*, pro admonitione clericorum et laicorum scriptum ibidem positus edidi. Item libellum *Proverbiorum* in eodem monasterio positus scribere cœpi. Cum autem assiduis epistolis per monasterii nostri fratres quosdam revocatus ad patriam nollem cito reverti propter illorum fratrum, inter quas tunc commorabar, petitionem (omnimodis enim precibus ut illos non desererem efflagitabant), vix tandem ab illis remeandi licentiam obtinui.

Verumtamen ad monasterium nostrum prius venire nolui, quam iudiciis aliquibus explorarem qualiter omnia agerentur ibidem. Qua de re ad monasterium *Amerbach* dictum perrexi, cupiens illic exspectare quousque certus fierem de monasterii nostri qualitate. Cumque ad ejusdem monasterii abbate susceptus omni humanitate et pietate retinerer, et de sacræ Scripturæ quæstionibus multis inter nos sermo assiduus ageretur, placuissetque ei sæpissime responsio mea, accidit ut juxta paschalia festa dixisset ad me: *Credite mihi quod si vobis præcipere aliquid possem, absque dubio præciperem ut in hac solemnitate proxima sermonem faceretis ad populum. Cui ego respondi dicens: Cur talia dicitis ad me, qui nihil hujus rei scio, qui nunquam consuevi populum alloqui in publico? Illo vero eadem repetente, cœpi mox cogitare intra me dicens: Quid facerem, si aliquis, cujus jussa transgredi non præsumerem, talia mihi præciperet? Unde hujusmodi opus assumendum est mihi sponte, priusquam ab aliquo compellar potente, ut sic probem quid facturus essem. Continuoque stylo accepto scribere cœpi in modum sermonis, sumens exordium de Psalmistæ dicitis: *Dominus de cælo prospicit super filios hominum*: quæ nimirum dicta, quantum potui, similitudinum argumentis roboravi, credens per hæc aliquos edificari: cui videlicet operi titulum imposui: *Quomodo legendum sit in rebus visibilibus*. Cum autem in eodem loco unum pene annum manerem, venerunt nuntii ex monasterio nostro missi, cum quibus exinde ad patriam reversus sum.*

His igitur dictis, dicam quoque qua de causa cæteros scripserim libellos. Ex petitione namque fratrum nostrorum, Vitam sancti Nicolai nec non sancti *Wolfgangi* emendans, sicut in utriusque vitæ pro-

logo intimatur, scripsi antequam proficiscerer ad monasterium Fuldense. Sed et Vitam sancti Altonis, una cum quibusdam carminibus ad eundem sanctum pertinentibus. Postquam vero redii, Vitam sancti Magni scripsi, compulsus fratrum duorum precibus intimis et assiduis, Wilhelmi scilicet ex congregatione nostra, et alterius qui ad nos discendi causa ex monasterio sancti Magni venit, Adalham dictus, quique nunc in Sanctæ Afræ cœnobio abbas est constitutus.

Post hæc autem cum viderum simul et audirem undique Christianæ religionis destructionem, rectorum et principum negligentiam in subditos, tam id spirituali quam sæculari vita positos, doleremque jugiter pro talibus, cogitare cœpi, ut quia nullus dignaretur me audire communi sermone loquentem, pro miseriaque tanta condolentem, vel scribendo aliqua sacræ Scripturæ verba proferrem, unde aliquos edificare possem. Hac igitur causa scripsi librum mei quoque operis novissimum, cui titulum imposui: *De cursu spirituali*. In quo videlicet libro quantum per sacræ Scripturæ, maximeque per Psalterii et Evangelii campum currere potui, scribendo protuli. Inter hæc et sermones quosdam nec non epistolas pro communi utilitate scripsi: quas si quis forte legere voluerit, apud nos invenire poterit. Scripsi etiam ante plures annos librum *De confessione actuum meorum*, ut si qua infirmitas vel subitanea mors me in extremis impediret a debita confessione, saltem per scripta patefacere quis ex memetipso, quis ex Dei gratia essem. C Adhuc proferre libet duarum orationum verba. Attendens enim sæpius, quia plurimos exemplis pravis seduxi, talia orationis verba scribere studui, in quibus unusquisque satis doceri potest quomodo pro se et pro aliis orare debeat: quæ scilicet orationes cum a quibusdam jam habeantur, in hoc opusculo describere nolui. Hæc autem orationes aliaque superius de dictandi dono prolata, tanto magis pietati divinæ constant referenda, quanto amplius notum est me vitiis plurimis quondam deditum nihil horum mernisse. Ideo autem hæc protuli, ut juxta hoc quod ipse Dominus in Evangelio cuidam dæmoniaco a se liberato præcepit dicens: *Vade in domum tuam, et narra quanta fecerit tibi Deus*, ego quoque narrarem quanta mihi beneficia Deus exhibuerit.

Unde adhuc libet enarrare, quanta scientia quantaque facultas scribendi mihi data fuerit a Domino in primæva ætate. Cum igitur parvus scholari disciplinæ traditus fuissem litterasque celeriter didicissem, cœpi etiam longe ante solitum tempus discendi, sine jussu magistris, artem discere scribendi. Furtivo enim et insolito modo, nec non sine docente nisus sum eandem artem scribendi apprehendere. Qua de re contigit ut pennam ad scribendum inrecto usu retinere consuescerem, nec postea ab ullo docente super hoc corrigi valerem. Nimius namque usus prohibuit me emendare. Quod cum viderent

plures, dixerunt omnes nunquam me bene scripturum. Sed aliter evenit ex gratia Dei, sicut plurimum notum est. Nam cum in pueritia, ipsoque tempore quo tabula mihi data est cum aliis pueris ad discendam scripturam viderer aliquid scribere nosse, miraculum non parvum præbui videntibus: deinde vero non post longum tempus tam bene scribere cœpi, tantumque affectum ad hoc habui ut et in loco illo quo talia didici, id est in cœnobio *Tegernsee* dicto, multos libros scripsissem; et in Franciam translatus adhuc puer, ibique in tantum multa scribendo laborassem, ut inde rediens pene visu privatus fuisset. Hæc ergo ideo proferre decrevi ut aliquos incitarem ad similem affectum laborandi; gratiamque Dei, quæ tanta mihi beneficia præbuit, aliis narrens eos ad magnificandam eandem gratiam Dei mecum traham. Et, ut hoc amplius faciam, proferre libet quantum laboraverim scribendo postea, cum reversus fuisset de Francia: ibi quippe fueram quando obiit Cæsar Henricus, et factus est rex Conradus.

Postquam igitur in sancti Enimerammii cœnobium ad conversionem veni, mox quorundam prece pulsatus, tanto iterum scribendi studio occupabar, ut raro, nisi in festivis diebus aut in aliis horis incompetentibus, ab hoc opere cessarem. Interea successit et alius labor. Nam pro eo quod sæpius legere, aut scribere, aut dictare videbar scholasticorum cura mihi commissa est: ex quibus nimirum omnibus ita per gratiam Dei constringebar, ut sæpe corpus quieti necessariæ non permitterer tradere. Cumque dictandi studium inesset, ad hoc sæpissime non habui tempus, nisi in festivis diebus, aut noctibus, constrictus videlicet et puerorum cura ad docendum, et illorum petitione, quibus scribere cœpi, ad scribendum. Ergo præter libellos a me dictatos, quos tam sponte quam petitus pro aliorum ædificatione dandos scripsi; uno minus xx libros Missales scripsi, decem quidem abbatibus aut fratribus in monasterio nostro positus; quatuor autem fratribus Fuldensibus,

et quinque in aliis locis commorantibus; tres quoque libros Evangeliorum, et duos cum Epistolis et Evangeliiis, qui Lectionarii vocantur. Ad hæc etiam scripsi quatuor matutinales libros. Postea senectus et infirmitas varia me prohibuit, maximeque inquietudo diuturna, quæ mihi ex variis curis et mœrore pro monasterii nostri destructione exorto per tempora inolevit multa. Ei autem qui omne bonum præstat, et solus cuncta gubernat, quique mihi indigno concessit plurima dona, sit laus æterna, sit honor per sæcula cuncta.

Libet etiam proferre, quantum reminisci valeo, quot libros quibusdam cœnobiis aut amicis tradiderim. Et primo quidem fratres Fuldenses nominare volo, quia pro eo quod apud eos maxime laboravi, scribens libros multos, quos monasterio nostro tradebam; ideo apud nos quoque scripsi libros, quos ipsi non habebant. Tradidi namque eis sicut memini, vii libellos, Herveldensibus autem duos libros. Cumque ex partibus illis remeassem, et ad *Amarbach* venissem, tradidi ejusdem loci abbati unum librum. Postea vero cum fratre nostro Wilhelmo profectus, dedi ei quatuor libros, inter quos erat Missalis liber satis pretiosus: Abbati de *Lauresheim* unum librum; abbati de *Ebersperg* unum librum; amicis quibusdam in Boemia positus quatuor libros; amico cuidam in Patavia posito unum librum; ad monasterium *Tegernsee* duos libros; ad Pryelense cœnobium prope nos positum volumen unum, in quo tres libri erant. Sed et filio sororis meæ ibidem posito unum librum, variasque epistolas dedi. Ad Superius (*Obermunster*) quoque monasterium tres libros; ad Inferius (*Nidernmunster*) monasterium unum librum dedi. Præterea multis aliis dedi aut misi aliquando sermones aut proverbia, seu aliqua ædificationis scripta. Talia autem laboris mei indicia hic ideo protuli, ut aliquos monachos otiositati deditos converterem, et ad aliquod opus monasticæ vitæ congruum incitarem. Si enim tam magna nequeunt, faciliora agere possunt.

VENERABILIS OTHLONI

MONACHI SANCT-EMMERAMMENSIS

DIALOGUS DE TRIBUS QUÆSTIONIBUS,

Id est :

De divinæ pietatis agnitione, judiciorumque divinatorum diversitate, et de varia bene agendi facultate.

Prodit nunc primum in lucem ex codd. mss. inclitorum monasteriorum S. Crucis ord. Cist. et Lambacenstis ord. S. Bened. in Austria, opera et studio Ven. D. P. Leopoldi Wydemanni, Carthusiani et bibliothecarii Gemnicensis.

(Apud R. P. Bernardum Pezium, *Thesaurus Anecd.*, III, II, pag. 141.)

INCIPIT

DIALOGUS DE TRIBUS QUÆSTIONIBUS

PROLOGUS LIBELLI HUIUS.

Appetis, Heinrice, mihimet specialis amice, ut illam confabulationis nostræ ratiunculam, quam de pietate divina rebusque aliis fecimus quondam, litteris more dialogi inter nos habiti exponam. Quam petitionem ex parte devotus, et ex parte studeo implere invitus : devotus quidem, ideo quia præ mortalibus multis charitati tuæ gestio parere ; invitus autem, quia, sicut a me accepisti ipseque legendo probasti, eandem rationem sine præmio, sine auctoris titulo volui proferre, ut, si forte quispiam invidiæ vel detractiois peste captus, dicta hujusmodi rugosa, ut solet, fronte torvaque facie [*cod. S. Cruc. acie*] legendo adiret, nesciens quem operis hujus auctorem persequeretur invidendo vel detrahendo levius insaniret. Invidis namque et superbis pene erit inevitabile [*cod. Lamb. pœna erit inevitabilis*], ut cujusquam notæ vilisque personæ scripta vel dicta absque irrisione possit agnoscere.

Unde precor ut, quia votis tuis obtemperans per alternantes dialogi personas nominis mei mentionem cogor facere, tu quoque digneris hoc omnino providere ne parvitatæ meæ verbula, ad ædificationem humilium solummodo prolata invidorum et superbiorum fiant ludibria.

Hæc igitur dixi propter quorundam insolentiam. Si quid vero in his desipui, ignoscant, quæso, mihi. Deinde omnes, qui hæc legere vel audire dignantur, obsecro unice ut, si quid hic sapientiæ sale conditum reperiant, Deo gratias referant, qui, quando vult, brutis quoque animalibus loquelam præstat congruam : mihique, qui nil ex me, sed ex ejus dono hæc protuli, hoc beneficii munus impendant ut pro peccatis meis intercedant. At si quid

A inepte vel inique prolatum agnoverint, quod etiam sanctis Patribus legitur evenisse, imperitiæ magis quam malitiæ meæ deputent, ideoque sic noxia resecent ut utilia non condemnent. Scio enim quia tam sanctam tamque arduam materiam nullo stylo aut sermone congruo promere potui ; verumtamen ideo, utcunque proferre studui, ut a peritis aliquibus proferretur in melius.

Peritos autem dico magis illos qui in sacra Scriptura quam qui in dialectica sunt instructi. Nam dialecticos quosdam ita simplices inveni ut omnia sacra Scripturæ dicta, juxta dialecticæ auctoritatem, constringenda esse decernerent magisque Boetio quam sanctis scriptoribus in plurimis dictis crederent. Unde et eundem Boetium secuti me reprehendebant quod personæ nomen alicui, nisi substantiæ rationali ascriberem. Quæ reprehensio si justa est, justum est etiam ut alia nomina et verba, quæ in litteris sacris inveniuntur aliter posita quam dialectica doceat, reprehendantur, ut substantia, species, genus, sentire, et habere, aliaque plura.

Hæc igitur omnia, secundum dialecticam, singulas solummodo interpretationis habent ; sed, juxta sacra Scripturæ usum, variis modis ponuntur : nunc quidem, ut in dialectica ; interdum vero, aliter. Unde et sanctus Augustinus, tam in divinis quam in sæcularibus litteris doctissimus, in libro Retractionum non erubuit confiteri se errasse in hoc quod, juxta quosdam, sensibilia solummodo de corporalibus accipienda quondam scripsisset. Est, inquit, sensus et mentis.

C Cum ergo reprehensores mei hæc omnia, quæ dixi, in sacra Scriptura emendaverint, tunc et illam

rusticitatem, quam in personæ dicto scribens protuli, simul corrigant. Ad hæc, quæso, dignentur attendere quia Deus omnipotens, sicut dialecticos et grammaticos ad agnitionis suæ gratiam trahere solet, ita arborum dicta vel scripta accipere dignatur, dummodo veritatem fidemque sacram observare studeant. Sed si forte sæcularium litterarum eloquentia inflati hæc non crediderint, contenderintque Deum elegantia sermonis sui magis delectari quam rusticitate nostri, attendant, precor, quod Apostolus dicit : *Sapientia hujus mundi stultitia apud Deum (I Cor. III)*; et : *Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia (I Cor. I)*.

Inter hæc quoque pensandum est quia nomina et verba quædam, nunc quidem abusive, nunc vero proprie ponuntur. Ut in Psalmis verbum *persequor*. In uno enim loco dicitur : *Inquire pacem et persequere eam (Psal. XXXIII)*. Alibi vero alio sensu ponitur, ut : *Detrahentem secreto proximo suo hunc persequerbar (Psal. C)*. Quorum videlicet unum necesse est abusive, aliud vero proprie positum dici, nisi forte, pro eo quod, vel pacem quærentes, vel hominem lædere volentes (hoc enim persequentes significat), utrumque sequendo agimus, utrumque etiam uno eodemque verbo proferre possimus. Quod si ita est, idem de *persona* datur intelligi. Nam et Latinum nomen est et ejus origo, juxta grammaticæ regulam, facile potest agnosci. De verbo enim *persono personas* derivatur nomen quod est *persona*, penultima syllaba, discretionis causa, producta, ne imperativus esse putetur persona. Unde, sicut verbum *persono* non propterea dicitur quod aliquam rem, vel substantiam proprie, sed indifferenter quamlibet rem personet, sive nomet, ita et persona pro cujuslibet rei agnomine, vel demonstratione dici potest.

Quod, nisi fallor, tam Sacræ Scripturæ quam sæcularium litterarum traditione invenitur ita esse.

A Nam sacra Scriptura nomen et personam idem significare perhibet, cum pro tribus personis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, quas sæpissime legimus, tria nomina interdum ponit, ut : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. XVIII)*. Quibus verbis colligitur quia, et nomen, et persona communione quadam junguntur. Cum enim nomen pro persona ponitur, nomen autem variis rebus ascribitur, persona quoque variis rebus ascribi valet.

Sæculares vero litteræ, quas etiam plurimi spirituales viri sequuntur, simile quid tradunt. Cum in grammaticæ propomini et verbo tres personas ascribunt, ut : ego, tu, ille; et : lego, legis, legit. Quarum prima et secunda persona proprie rationali substantiæ conveniunt, quia nemo potest dicere : Ego; nemo potest intelligere : Tu, nisi rationalis. Tertia vero persona, quæ dicitur ille, illa, illud, ad quamlibet irrationalem et insensibilem creaturam, dici valet, ut : ille fons, illa aqua, illud æquor fluit.

Hæc igitur omnia dialectici, quæso, attendant mihique non imputent si, in opusculis meis, aliud quid quam dialectica doceat invenerint. Major enim cura mihi est legendo, vel scribendo, sequi sanctorum dicta quam Platonis, vel Aristotelis ipsiusque etiam Boetii dogmata. Qui, licet in dictis plurimis orator fuerit excellentissimus, in quibusdam tamen errasse invenitur. Inter quæ illud est quod, ex persona philosophiæ loquens, Lucanum gentilem et infidelem familiarem suum appellat, dicens : *Et familiaris meus Lucanus*. Quod enim nulli conveniat dicere gentilem aliquem veræ philosophiæ, id est divinæ sapientiæ familiarem esse, fidelis quilibet advertere valet.

Venerandus est ergo Deus omniaque simul divina laudanda sunt pro capite; et post hæc possunt laudari cætera quæque.

Explicit prologus.

INCIPIIT

DIALOGUS DE TRIBUS QUÆSTIONIBUS,

ID EST :

De divinæ pietatis agnitione, judiciorumque divinatorum diversitate, nec non de varia bene agendi facultate.

Quam pius et justus Dominus, vel quanta facultas
Omnibus existat, bona niti discere nisus,
Huc humilis veniat, et cuncta legens sibi discat (32).

CAPUT PRIMUM.

In divinis Scripturis homo abunde docetur quæ scitu ad salutem necessaria sunt.

Heinr. Cur non, Othlone, cum convenimus, apte de salute nostra aliquid tractamus ?

Othl. Quasi cuiquam aliud gerendum sit dicis.

(32) In codice Crucensi hi versus prologo præmittuntur.

A H. Non ita, sed quoniam continuis tentationum et perturbationum molestiis adeo afficior ut quid ad salutem nostram pertineat providere interdum prorsus ignorem.

O. Molestiis, quæ quacumque inimici circumventionem inferuntur, omnigenis tam Veteris quam Novi

Testamenti rudimentis ita divina jam stisfecit gratia ut nihil doctrinæ nobis sit opus addere nihilque aliud tractare, nisi quæ ex eorum edocemur lectione.

H. Proverbii cujusdam reminiscor, cujus et te mecum reminisci precor. O. Cujus, quæso? H. Quia scilicet omnes pene doctores indoctis quibuslibet aut ignorant, seu dedignantur compati.

O. Cur ista inquis? H. Quoniam ignorantia mea molestiis nihil addendum esse dixisti, nisi ut ea quæ jam scripta sunt legere conarer, quasi amodo nullus, nisi antea discussi erroris, oriri valeat causa, vel enucleare per me possim universa sacra Scripturæ dicta. Unde precor inscitia meæ paulisper condescendas et, si qua indiscussa, vel ignota exquisiero, reserare studeas.

O. Miror quid de his quæ duntaxat discutienda et requirenda [*cod. Cruc. exquirenda*] sunt exquirere cupias, quid non exquisitum atque discussum alicubi reperire valeas? Sed cur moraris proferre quid velis?

CAPUT II.

Quomodo misericordia plena dicatur terra, cum tot malis affligantur homines.

Heinr. Quod igitur paulo ante dixisti divinam gratiam in omnibus rudimentis satisfecisse nobis, ita esse fateor. Movet autem me aliquantum, quia, cum scriptum sit: *Misericordia Domini plena est terra (Psal. xxxii)*, et per eam vivere et esse nos credamus, multis tamen molestiis et miseriis in hoc sæculo, ab initio usque ad finem vitæ, gravamur. Verum namque esse non ambigo quod exquiro. Sed, quomodo verum sit quod in tanta diversitate vereatur, ignorans si quidquam exinde præter fidem ratiocinari liceat, intimari posco. Multa enim legi, sed nusquam hujusmodi quæstionem resolutam invenire potui.

O. Rem a me exigis, quam lingua et mens protestari nequit ulla.

H. Cur hoc modo objicis, qui prius, quasi nil cuiquam fideli quæstionis amodo movendæ remaneret, loquebaris? suscipe igitur interrogata compatiens animo, et quæ hinc scienda censes edicito. Neque enim gratiam divinam, qua terra plena esse describitur quaque etiam cœlestis patria constare creditur, ita incircumscripam esse arbitror ut nulli sermonem, nulli saltem ratiocinationem hinc agitare liceat.

O. Licet absque fibio omnibus, prout possibile est, optima quæque de Deo ratiocinari et investigare, Psalmista ex persona Domini attestante: *Vacate et videte quoniam ego sum Deus (Psal. xlv)*. Quia igitur charitas est Deus, gratia autem Dei charitas; Dei gratia ergo Deus est. Quam ob rem cum vacare et videre præcipiamur quod Deus sit, inquirere profecto præcipimur gratiam Dei. Verumtamen omnia divina sic inquirenda sunt ut digne ac perfecte a nullo dici vel percipi posse credantur.

H. Hac nimirum fide arbitror me satis imbutum.

A Et ut cognoscas quam firmiter hanc teneam, similitudinem quamdam rationi huic aptam subjungo.

Crede namque quia, sicut impossibile est maris abundantiam ita exhauriri ut quidquam videatur minui, ita etiam divinitatis supernæ majestas ab humana ratione, juxta dignitatem, vel usque ad punctum, nequeat exponi. Mare enim juxta haurientis vires hauriri quidem valet, sed post haustum nulla prorsus diminutionis signa præbet. Haud aliter quoque de Deo aliquantulum potest disputari; sed profunditas et magnitudo sapientiæ ejus disputatione nulla ita valet comprehendere ut quidquam patiat exauriri. Ecce credulitas, quam de Deo per similitudinem prolatam indubitanter retinere me scias: unde precor mihi aliquatenus ea quæ superius expetii operas, qualiter videlicet, juxta Psalmistam, « Misericordia Domini plena sit terra: » cum tanta afflictionum miseriarumque, nec non fragilitatis humanæ molestia omnis pene mundus laboret.

O. De hac quæstione, licet primum exhorruerim, jam delectari incipio, cum te tanta fide præmunitum sentio. Sed sicut tu, ut apertius intimares te fide sancta imbutum, assumpsisti similitudinis argumentum, ita quoque, quia tanta quæstio non, nisi per similitudines, exponi valet, me eadem facturum patienter audi. Res enim obscura explananda similitudine indiget aliqua.

Igitur instar scholæ, in qua sapientia omnimoda exstat discenda, præsens a superno summoque Magistro constituta est vita. Sicut autem in schola necesse est esse varia disciplinæ genera, non ob hoc ut, vel quisquam per hæc afflicti interest, vel omnes pariter, sed ut, prout ætas aut meritum cujusque postulat, exhibeantur; ita in hac vita, quæ schola maxima est, plurimis opus erit disciplinæ instrumentis, nulli ad interitum, sed ad profectum præparatis. Qua de re hæc est prima pietatis divinæ dispensatio ut, quia fragilitas humana per se nullatenus valet subsistere, nutanti omnimoda occurrat, aut lenitate, vel asperitate; multo enim melius clementiusque est ad præcipitia properantem aliquo modo impedire quam consentire.

CAPUT III.

Deus singulari quadam pietate permisit ut homo in bono et gratia non esset stabilis.

Heinr. Cur ergo Deus, cum sit omnipotens omniaque, ut scriptum est, quæ voluit fecerit (*Psal. cxiii*), non adeo stabilem ac robustum hominem condidit ut absque hæc, quam dicis, necessaria disciplinæ molestia stare posset? videtur enim aliquid impotentia hoc esse indicium.

O. Non omnia, ita ut videntur, sunt pensanda. Deus namque, sicut omnipotens, ita et justus simul et bonus est, ideoque, quoniam voluntas ejus nulla, nisi justa et bona, amplectitur, merito omnia, quæ Deus vult, facere dicitur. Cum ergo dictum sit quomodo omnia, quæ Deus velit, facere possit considerandum est quæ in homine voluerit, eaque

justissima et optima sunt dicenda. Legitur namque quia Deus omnipotens, omnibus creaturis imperativo tantum verbo conditis, ita ipso dicente : *Fiat* (Gen. 1) hoc et illud; hominem autem facturus, quasi consulendo et tractando ejus excellentiam, præveniens dixerit : *Facimus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Et post pauca, Scriptura refert : *Et creavit, inquit, Deus hominem ad imaginem suam* (Ibid.). Quæ nimirum dicta omnimodo sunt pensanda, quia ex his colligitur quanta Deus hominem conditionis dignitate extulerit quoque modo eum vivere voluerit.

Sed ut omnigenarum virtutum, quas profecto imagini divinæ, id est homini insitas esse credimus, scientiam facultatemque prætermittamus, de arbitrii libertate solummodo aliqua dicamus, quam accepisse creditur cum cæteris virtutibus. Alioquin Dei, qui libero arbitrio utique perfruitur, minime exprimeret imaginem. Attestatur etiam hoc Scriptura, cum de Deo præcipiente refert talia : *Ex omni, inquit, ligno paradisi comede; de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas* (Gen. 2). Cum enim homini condito quædam conceduntur, quædam vero interduntur, patet profecto quia libero præditus fuerit arbitrio. Liber autem factus ejus jussa implere debuit, a quo et libertatem accepit. Hoc igitur cum justum esset, voluntas Dei fuit ad implendum. Unde satis claret quia quod non est impleta hujusmodi voluntas non ad libertatis datorem, sed ad præcepti divini referendum est transgressorem.

H. Cum verborum tuorum seriem attendo, quorsum tendant miror.

O. Ut interrogationibus tuis satisfaciam. Interrogabas namque in primis quare Deus afflictiones tantas in mundo permiserit; deinde, cur hominem tam fragilem condiderit. Quæ utraque quia ex primi hominis conditione orta esse videntur, ejusdem quoque hominis originem replicare libuit, ut, dum in orta causa fieret cognita, nulla deinceps quæstio ageretur superflua.

H. Esto ut ista quæstio, quasi superflua, abjiciatur, quid, quæso, divinæ gratiæ, qua plena esse terra describitur, in ejusdem primi hominis conditione deputatur?

O. Nulla rerum qualitas, nisi per *anticimena*, id est contraria, valet agnosci. Ideoque si gratiam Dei cupis agnoscere, ejusdem gratiæ oppositum, vel contrarium quid sit prius debes attendere. Necessè est enim cujuslibet rei agnitionem esse. Agnitio autem hujusmodi esse videtur distantia, vel diversitas, quæ inter quælibet opposita et contraria reperitur, ut inter album et nigrum. Album enim in albo, vel nigrum in nigro pictum facile agnosci nequit; sed utrumque per oppositum, vel diversum colorem agnoscitur. Ita et gratia divina consideranda est per ejus oppositum, quod est divinum judicium. His namque duobus oppositis, vel collatis, utrumque intelligitur. Sic etiam bonum mali, virtusque omnis vitii contrarii oppositione clarescit. Quomodo ergo

humilitas sine superbia, charitas sine odio, castitas sine luxuria, abstinencia sine gula, lenitas sine crudelitate, patientia sine injuria, veritas sine falsitate, cæteræque virtutes sine vitiiis contrariis vel agnosci, vel aliquid meriti habere potuissent? Si enim nulla rerum contrarietas vel diversitas esset, nec se quisquam exercere, nec cujuslibet meritum probari potuisset. Ad hæc etiam si nulla pugna, nulla esset et victoria. Si vero nulla victoria, nulla quoque speranda esset gloria his quibus est certandum. Sed nec luciferi diei claritas sine tenebræ noctis oppositione grata, vel pretiosa esset. Nam nihil gratum, vel pretiosum habetur, nisi quod comparatum alteri excellentius videtur. Sed quia comparatio non minus quam in duobus agitur, ubi comparandæ alteritatis copia deerit, gratia simul et pretiositas deficit. Quia ergo per hujusmodi comparisonem, vel oppositionem gratia Dei etiam consideranda est; angelicæ naturæ dignitatem ejusque ruinam existabilem, in qua Dei judicium primum apparuit; nec non primi hominis lapsum veniabilem, in quo etiam in homines facta prima Dei gratia apparuit; sed et multimodas Dei miserationes, postea omnibus [cod. Lamb. hominibus] exhibitas, invicem conferens animo, quantum possibile est, pertracta. Cumque hæc animo revolveris et quibuslibet culpæ pœnarum merita objeceris, fateberis procul dubio « misericordia Domini plenam esse terram. »

Quamvis enim plurimæ sæculi generationes, culpæ exigentibus, judicio Dei justissimo sint damnatæ, idem tamen judicium evenisse creditur pro aliorum salute, sicut et salus gentium damnatione evenit Judæorum. Nam tantæ scholæ disciplina non sine aliquorum fieri potest ruina, sicut nec granum absque palearum excutitur tritura, quamvis quosdam, quos in hac vita damnatos videmus, in futura salvandos esse speremus.

H. Jam satis declarasti quia flagella divina sint necessaria quodque gratiæ magis quam sint supplicio deputanda. Sed et primi hominis lapsum, quem imperitorum vulgus refert ad Conditorum, tu quidem apertissime docuisti ad ejusdem hominis referendum esse inobedientiam.

CAPUT IV.

In damnatione angelorum apostatarum justum Dei judicium; in reparatione hominis lapsi divina pietas apparet.

Heinr. Nunc ergo precor ut, quia paulo superius maximam pietatis divinæ dispensationem humano generi exhibitam in angelicæ et humanæ naturæ collatione sentiri posse dixisti, de his etiam aliquid planius disputare coneris.

O. Obscura sunt valde quæ quæris et eo ad proferendum difficiliora quo in quæstione rariora. Sed quia, ut Apostolus dicit : *Invisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur* (Rom. 1), aggrediamur aliqua, quæ vel Dei gratia, de qua loquimur, vel fides sancta suggerit, hinc propalare. In quibus tamen, ne quis nos temeritatis

possit arguere, si quid inepte vel incerte [cod. *Cruc.* inrecte] proferimus, omni homini meliora sentienti ad emendandum nos subjecimus. Videtur namque divinæ gratiæ merito referendum quidquid pietatis excogitari potest actum erga genus humanum. Quidquid autem severitatis et districtiois iudicio Deus in mundo statuerit, non ut in hoc delentetur quasi crudelis, sed ut ejus gratia et potentia appareat, statutum credo, quia iudicii sine oppositione, ut supra dictum est, nulla gratia valet apparere.

Ut ergo et nos gratiam iudiciumque Dei possimus aliquatenus attendere, conferamus utrumque in angelica et humana conditione. Si igitur ad angelicam respicias, quid ea in creatura præclarius? et tamen post transgressionem, nec veniam habere meruit nec quidquam boni, vel velle potuit, attestante sancto Augustino qui, in libro xiv *De civitate Dei*, ita scribit: Propter meritum, inquit, primæ malæ voluntatis suæ ita damnatum atque obduratus est angelus malus ut jam voluntatem bonam ulterius haberet. Rursum si humanæ conditionis jura post transgressionem imposita attendas, quid ea vilius excogitare potes? Verumtamen post culpam, et veniam et eligendi boni arbitrium habere meruit. Quæ utriusque naturæ conditio si summopere conferatur, altera ab altera declaratur. Nam in angelis peccantibus, quam tremendum horrendumque iudicium Dei sit valet agnosci. In hominis vero culpa, quamvis pœna gravis et metuenda sentiat, maxima tamen gratiæ argumenta, si iudicio angelicæ naturæ conferantur, inesse videntur. Multo enim clementius est ab infirmis, ubi spes omnis est veniæ, ad summa quemlibet provehi quam in summis constitutum, ubi locus nullus est pœnitentiæ, ad infima dejici.

Hæc igitur utraque maxima nobis pensanda sunt humilitate et pro continua divinæ pietatis conferenda admonitione, ac si ipsis rebus collatis Deus homines admonens loqueretur, dicens: Attendite quæ peccando meruistis et quantum postea gratiam exhibui vobis; et si hæc alias pepsare nequitis, angelici reatus ultionem recordamini, quia quidquid huic dissimile pro peccatis vestris est factum, gratiæ solummodo meæ constat deputandum. Illis namque post lapsum, nec venia, nec boni eligendi facultas ulla relicta est. Vobis autem non solum hæc reliqui; sed et, ut vos de terrenis ad cœlestia, unde iidem maligni angeli depulsi sunt, transferrem, humanitatis vestræ carnem assumpsi. In qua etiam, ut ostenderem quanta mihi obedientia deberet homo subdi, ego hominibus omnimodo subjectus exempla præbui. Scio denique quia cunctis hominibus esset incredibile quid homo deberet Deo, nisi ipse tali probarem exemplo. Proinde si quid vos moveat quod ex tam fragili massa origo humana procedat, considerate in primis hoc modo esse punitam protoplasti inobedientiam; dum enim præceptis meis noluit obedire, merito aliquam carnis contumeliam debuit inevitabiliter sentire. Deinde

A non quæ sit massa, sed qualis sit artifex, ex ea quid facturus, attendentes credite quia majoris potentis est ex rebus infirmis maxima quam ex magnis facere magna. Sic et majoris est clementiæ magnam quam parvam lapsu dimittere culpam. Ad hæc etiam perpendite quia necesse est in aliquo probari argumento quid de suis meritis sit homo et quid de gratiæ divinæ dono.

CAPUT V.

In peccato originali facto hominis meritum; in dimisso divinæ pietatis donum probatur.

Argumentum autem tale peccatum constat [f. *leg.* monstrat] originale, quoniam in hoc uno eodemque probatur utrumque: in facto quidem hominis meritum; in dimisso autem per baptismum, divinæ pietatis donum. Hæc est igitur causa originalis culpæ merito reputanda pro antidoto contra omnes morbos superbiæ quæ, vel ex naturæ excellentia, sicut et angelis contigit, vel ex naturæ profectu hominibus oriri posset, quia superbiæ latentem nil magis comprimit quam culpa patens.

Quod si superbia, vel infidelitate aliqua obcæcatis minus patet ex supradicto argumento velut obscuro, quia in una eademque re, et pœna probatur, et gratia inesse, addam aliud argumentum planius. Multi denique vestrum, dum servos, vel quoslibet sibi commissos a nequitias suis nullo pietatis moderamine cohibere possunt, dolentes eos perire penitus, aut cæcitate, aut alicujus membri detruncatione ab inceptis reprimunt. Cumque hæc fecerint, a cunctis sapientibus plures eorum salutem quam perditionis causa fecisse creduntur attendentibus, quia juxta evangelica verba, *melius est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum (Matth. xviii)*. Si ergo talia unius forsitan hominis utilitati consulens homo novit agere, quare etiam non me in homine primo, sapientia omnimoda a me imbuto et ob hoc ad inobedientiæ præsumptionem contra me elevato, totius humani generis salutem portendere arbitramini, dum ejus dignitatis portem quamdam in ipso mox initio elationis tantopere abscondendam decrevi? Ut enim hominis est delicta solummodo præterita punire, sic Dei omnipotentis est futura, ne eveniant mala, occasione omnigena, præcavere.

Hæc igitur, o mortales, de originali macula pensantes, *sentite*, ut scriptum est, *de Domino in bonitate (Sap. 1)*. Recordamini quoque quod Psalmista dicat: *Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognovit figmentum nostrum (Psal. cii)*; et iterum: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis (Psal. cxliv)*.

Et ut nemo suspicetur quia pro crudelitate aliqua diabolus permiserim in multis dominari, attendite quod ad Job me dixisse scriptum est: *Non quasi crudelis suscitabo eum (Job xli)*, subintellige diabolus. Inter hæc etiam libet memorare quia diolorum meorum austeritate multi solent murmurare. Sed eadem austeritas quam necessaria sit mundq

et hoc maxime probare potestis quia, cum plurimos, ut et ipsi perpeſſis, et alii auditis flagellis convertantur, affligam, nihilominus tamen in nequitia ſua perſeverant. Quod ſi eadem iudiciorum meorum austeritas penitus ceſſaret, quanta, putatis, præſumptio quantuſque exitiabilis conflictus inter homines sæviret? Hoc autem habeant argumentum qui diſtrictioni meæ derogare conantur.

CAPUT VI.

Divina pietas et ſeveritas ſunt duo retia quibus Deus ſalvandos ad ſe trahere conſuevit.

Huiusmodi igitur dicta, utcuſque prolata, ideo perſonæ divinæ rationi aſſimilanda ſtatui, quia ſuper his plurima imperitorum turba, indignatione nunc tacita, nunc etiam prolata eum incuſare ſtudet. Sunt præterea alia innumerabilia tam diſtrictionis et potentiæ quam gratiæ ejus indicia, quorum quædam in ſacræ Scripturæ libris, quædam in quotidianis inveniuntur experimentis. Ex quorum omnium collatione aliquatenus inſpici valet quia, quaſi quibusdam retibus, eos quos Deus ſalvandos eſſe prævidet, ad ſe trahere ſolet. Unde et in Evangelio voce Domini noſtri dicitur: *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater meus traxerit eum* (Joan. vi). Si ergo quaeris quomodo ad ſalutem traharis, intuere, juxta Apoſtolum, pietatem ſimul et ſeveritatem Dei eaſque procul dubio retia ſalutis tuæ eſſe ſcito. Nam ſi ſolummodo ſeveritatem Dei attenderis, nil ab eo præmii pro labore tuo ſperans accepturum, pavidus, velut a facie ignis cera, liquescis. Si vero de ſola pietate ejus ita præſumpſeris, ut pro nullis ſceleribus perpetratis diſtrictè iudicandum te veſtearis, eodem modo remiſſus deficiſ.

Hæc igitur utraque conferenda ſimul et amplectenda eſſe Pſalmiſta conſiderans pſallebat, dicens: *Miſericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine* (Pſal. c). Hinc iterum dicit: *Virga tua et baculus tuus ipſa me conſolata ſunt* (Pſal. xxii). Sed quia eum virga flagellari, baculo autem inniti et ſuſtentari ſolemus, congrue per virgam Domini, ejus ſeveritatem; per baculum vero divinam pietatem deſignavit, eaſque conjungens, neutrum ſine altero ſibi ſufficere conſideravit, ac ſi aperte diceret: *Severitas et pietas tua, ſimul collatæ, ſalutis meæ exiſtunt cauſa.*

CAPUT VII.

Afferuntur ex Veteri Testamento divinæ pietatis, et diſtrictionis exempla.

Sed huiusmodi collationem hoc modo in libris ſparsiſcruſare. Memorare in primis primi parentis maledictionem et diluvii generalis horrendam inundationem, nec non urbium Sodomæ et Gomorrhæ tremendam ſubverſionem, illaque omnia iudicii, vel diſtrictionis divinæ ſigna fore crede. Quæ quia per ſe nihil operantur, niſi pavorem vel deſperationem, attende mox divinæ pietatis indicia, id eſt ejusdem protoplasti redemptionem, licet ſeram, Enoch translationem, Noe filiorumque ejus conſervationem, nec non Abrahamæ, Isaac et Jacob memorandam vene-

randamque promiſſionem. Sicque conferens et permiſcens utraque timere ſimul et ſperare in Domino doceris.

Deinde conſiderans famem, quam prædixit Joſeph in Ægypto, preſſuramque filiorum Iſrael ab Ægyptiis illatam, nec non plagas Ægyptiorum et eorum demerſionem in mari Rubro factam, hæc omnia potentiæ divinæ ſigna fore ſcito; atteſtante Scriptura, quæ Deum narrat ad Pharaonem dixiſſe quia *ad hoc ipſum excitavi te, ut oſtendam in te virtutem meam, et annuntietur nomen meum in univerſa terra* (Exod. ix; Rom. ix). Licet enim de quibusdam hæc Dei verba taceantur, credenda ſunt tamen. Quibus potentiæ et iudicii ſignis ſi mox conferas tritici copiam, quæ facta eſt ante famem prædictam, Iſraelitici populi ereptionem, Ninivitarumque conſervationem, neceſſariam iterum facis collationem, quæ te docet timere pariter et ſperare in Domino.

Iterum ſi attendas Eſau et Saulis regis abjectionem, Core, Dathan et Abiron, Holofernis et Aman hoſtis Judæorum mirabilem exſtinctionem, et gentium illarum, quaſi filii Iſrael deleverunt, interneſionem, et hæc omnia divinæ tantum diſtrictionis iudicia eſſe credens, mox adhibes Job et Eliæ ſanctitatem, David regis electionem, Moysiſ, et Aaron et Joſue dignitatem, filiorum Iſrael in terram promiſſionis introductionem, Aod, Gedeon et Samſon, Judith quoque victoriam, Eſther reginæ contra hoſtes Judæorum deſenſionem, magnam nihilominus iudicii gratiæque divinæ faciæ collationem, qua ad timoris amorisque divini accenderis delectationem, dicens cum Pſalmiſta: *In via testimoniorum tuorum, Domine, delectatus ſum, ſicut in omnibus divitiis* (Pſal. cxviii). Oranſque ſimul cum eo: *Conſige timore tuo carnes meas, a iudiciis enim tuis timui* (Ibid.).

CAPUT VIII.

In Veteri Testamento Dei iudicium, in Novo gratia, ejuſdem pietas ſpeciali quodam modo intelligitur.

Hæc quidem ſupradicta in Veteri Testamento continentur. In Novo autem ſi Judæ apoſtatæ Simonisque Magi interitum; Arii quoque cæterorumque hæreticorum perfidiam, Judaicæ plebis, nec non gentium illarum, quæ adhuc paganismi ritu detinentur, infidelitatem conferas ad latronis et centurionis evangelici fidem et ſanctorum infantium pro Chriſti nece occiſorum dignitatem et ad gentium plurimarum religionem magnam, profecto ex eis concipies timoris et amoris divini compunctionem.

Sed ut breviffimam efficaciffimamque omnium, quæ in ſacra Scriptura continentur, collationem faciās, Testamentum Vetus confer ad Novum, in Veteri quidem iudicium, in Novo autem gratiam intelligens. Quamvis enim in utroque utraque inveniantur, nullatenus tamen coæquari poſſunt, quia in Veteri habes Latorem legis de gravitate iudiciorum maxime dictantem, eo videlicet modo: *Si, quis, inquit, illud vel illud fecerit, morte moriatur.* In Novo autem ineffabilem Domini noſtri Jeſu Chriſti gratiam, dicentis: *Venite ad me omnes qui laboratis*

et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. xi). De qua nimirum collatione in Joannis Evangelio dicitur: *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est* (Joan. i). Cum igitur audis gratiam et legem, scito quia lex gratiæ est opposita ideoque pro judicio posita.

Hinc et Apostolus dicit: *Peccatum in vobis non dominabitur: non enim estis sub lege, sed sub gratia* (Rom. vi). Hinc et Ezechiel propheta ex Domini persona dicit: *Dabe eis præcepta non bona; et iudicia mea, non in quibus vivent* (Ezech. xx), legis videlicet præcepta volens intelligi, quæ quamvis sancta et mandatum sanctum et bonum, in comparatione tamen gratiæ non bona, attestante Apostolo, qui legis et gratiæ gloriam conferens dicit: *Nam nec glorificatum est quod claruit propter excellentem gloriam* (II Cor. iii). Omnis enim gloria, et bonitas et virtus in comparatione majoris minus claret. Unde etiam in comparatione Dei nemo bonus, sicut scriptum est: *Nemo bonus, nisi solus Deus* (Luc. xviii). Multa quoque his similia inveniri possunt de collatione Veteris Novique Testamenti. Quæ si diligenter ad se invicem conferantur, quam inæstimabilis sit gratia Dei circa homines consideratur.

CAPUT IX.

Ex quotidiana etiam vita ostenditur mira divinæ severitatis pietatisque conjunctio, qua hominis salus consistit.

His igitur de Scriptura prælibatis, libet etiam aliquantisper declarare quomodo in quotidianis vitæ hujus experimentis justitiæ pietatisque divinæ collationem valeas facere, ut per hæc dicas quia *Miseri cordia Domini plena est terra* (Psal. xxxii), quandoquidem tam districtione quam pietate salus consistit humana.

Attende ergo aeris intemperiam, famem, pestilentiam, mortalitatem tam animalium quam hominum, incursionem hostium, venenosas mortiferasque herbarum vires, rapacitatem luporum cæterarumque bestiarum, morsus serpentum, draconum, scorpionum, muscarum, araneorum, edacitatem vermium minorum, nobis jugiter adhærentium, seu ex nobis nascentium, incertam et difficilem piscium capturam, locorum præcipitia, multarum demersionem navium, ignis exustionem, aquarum inundantium irruptionem, infinita paupertatis, et infirmitatis et fragilitatis humanæ damna, nec non principum pravitatem; hæc, inquam, omnia attende, et in his iudicii divini severitatem ob peccatorum nostrorum merita demonstranda et compescenda intonantem, cognosce, sicut scriptum est: *Pugnabit orbis terrarum contra insensatos* (Sap. v). Et rursus: *Revelatur ira Dei super omnem impietatem et injustitiam hominum* (Rom. i).

Quorum terrore quia ad timorem Dei, qui est initium salutis nostræ, solummodo instruimur, necesse est ut etiam ea attendas quibus ad amorem Dei trahimur, id est, aeris temperiam, frugum copiam, corporum sanitatem, pacis gaudium, plurima salutarium herbarum medicamenta, canum vigilem custo-

diam et multiplicem in venationibus solertia, catartarum circa mures capiendos peritiam, vari animalium et bestiarum utilitates, dulcem mellis liquorem, incomparabilem vini saporem, aliaque potionum confectarum genera, miram aromatum variorum fragrantiam, auri et argenti gemmarumque decorem, cæteraque metalli supplementa necessaria, structuræ lapidæ munimenta aliaque per plura terrenæ felicitatis commoda. Sicque ex utrisque, collatione facta, intelligere potes quid se veritas, quidque sit pietas divina.

Agenda est etiam unicuique collatio inter se et quoslibet alios, attendendo videlicet jugiter quantum spiritualis seu corporalis gratiæ minus, vel majus illis, a Domino acceperit. Nullus enim semetipsum satis metiri prævalet, nisi alterum consideret, et in ejus qualitate discat quid vel sibi desit, vel quæ dona jam sufficienter habeat. Unde necesse est ut, cum videmur nobis tam mente quam corpore pauperes et infirmi, servitio nimio depressi, vel quacunque miseria implicati, mox revocemus ad memoriam plurimos in utroque homine pauperiores, infirmiores, servitute et miseria majori gravatos.

Cumque ita miseras alienas, collatas nostris, majores senserimus, facile quia nobiscum sit gratia Dei major quam cum illis scire poterimus.

Similiter cum superbia nostra hoc suggererit ut credamus nos sanctos, sapientes, perfectos, recordemur, mox multorum Patrum tam præsentium quam absentium; in quorum comparatione inveniemur stolidissimi. Sicque fit ut ab hujusmodi collatione humiliemur, et de iudicii pietatisque divinæ consilio minus causemur. Nam quod non habemus, justo iudicio Dei; quod vero habemus, pietati solummodo divinæ referendum est.

CAPUT X.

In æternis damnatorum suppliciis et beatorum gaudiis eadem Dei severitas et pietas relucet.

Potest adhuc agi magna collatio, quæ videtur etiam omnium conclusio, si inferni scilicet æterna supplicia, et regni cælestis beatitudo sempiterna conferantur. Quæ utraque sine fine idcirco pariter permansura esse credo, ut, sicut præsentis vitæ dona, collatione præsentium iudiciorum pensantur, sic etiam futuræ perennisque vitæ gaudia, damnationis æternæ iudicio collata, quæ et quanta sint, attendantur. Quibus verbis beatus Gregorius in libro Dialogorum quarto concordat, dicens: Iniqui omnes æterno supplicio sua iniquitate puniuntur; sed tamen ad aliquid ardebunt, scilicet, ut justii omnes et in Deo videant gaudia, quæ percipiunt, et in illis respiciant supplicia, quæ evaserunt.

Neutrum enim, id est, nec malum nec bonum sine altero declaratur, et utrumque miro modo alteri famulatur. In illo namque malo bonum serviebat, qui, juxta evægelica verba, abiit in regionem longinquam, et ibi luxuriose vivens dissipavit substantiam suam. Cumque consummasset omnia, et egestate laboraret multimoda, in se reversus

dixit : *Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus ego autem hic fame pareo ? Surgam, et ibo ad patrem meum (Luc. xv).* Qui nimirum, ne consumeretur malis, respectus est spe paternæ pietatis. Econtra vero malum bono in beato Paulo apostolo, qui dicit : *Ne magnitudo revelationum extollat me datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, ut me colaphizet (II Cor. xi).* Qui nihilominus ne extolleretur in bonis, depressus est stimulo pravitatis. Utrumque ergo famulamen quoddam dico, et hoc, quod egens refectus est, ne desperaret ; et illud, quod abundans depressus est, ne se extolleret.

Cumque hæc et his similia in tuo contuleris animo, perpendens videlicet quam potens et districtus sit Deus in exercendis judiciis, quæ ideo mala videntur stolidis, quia aspea sentiuntur et amara, nihil enim est malum, sed abusive pro pœna dicitur, eo utique genere loquendi quo flagella solent mala vocari ; quamque benignus et promptus in exhibenda gratia nulla præteritorum criminum, quæ confessione et pœnitentia diluuntur, indignatione retractus, nulla personarum acceptione impeditus, confiteberis procul dubio, juxta Psalmistam, quia *Domini est salus (Psal. lxxi)* ; et juxta Apostolum, quia *non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei ; cuiusque vult miseretur ; et quem vult, indurat (Rom. ix).*

Ubi notandum est quia hoc est Dei misereri, quemlibet castigatione, vel inspiratione aliqua a malis operibus convertere ; hoc autem ejus judicare quemlibet in nequitia suis derelinquere. Omnis enim homo, tam doctus quam indoctus, tandiu id infimis, quasi quidam ægrotus jacet, donec eum gratia superne exinde aliqua occasione elevet. Sed quæ ratio vel lingua de pietate et severitate divina explicare potest condigna ? prorsus nulla. Unde et ea quæ sunt dicta, habeo pro debita rationis scintilla.

H. Cum audio talia, et expavescō, et gaudeo. Expavescō quidem, quia de immensa Dei potentia vilia et superflua unquam cogitavi ; gaudeo autem quia tanta pietatis divinæ beneficia nos jugiter circumdare agnosco. Si enim omnia quæ tu protulisti de Dei gratia, rationi nebitæ comparata, sunt quasi scintilla, quid putas perfecta erit scientia ?

O. Cujus rei notitiam ut apertissime et citissime comprehendas, recordare quid Apostolus dicat : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! Quam incomprehensibilia et innumerabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ illius ! (Rom. xi.)*

CAPUT XI.

Quomodo nnius hominis culpa totum genus humanum perierit. Difficultas quæstionis.

Heinr. Nolo te in his amplius immorari, quia satis declaratum est nihil posse Deo dignum dici. Restant autem alia, quæ ex occasione præcedentium ad quæstionem meam commovent animum. Nam cum recolo quam plura utilia de originalis culpæ causa protulisti, ei quam variis collationibus, nec non argumentis ad gratiæ divinæ agnitionem me in-

struxisti, spe magna accendor et illud a te exquirere : qualiter uno homine peccante genus omne humanum damnationis sententiam meruerit, sicut sæpissime sacra Scriptura prodit, ut est illud Apostoli : *Sicut per unius delictum omnes homines in condemnationem, etc. (Rom, v).* Non enim ambigo de justo Dei judicio in nobis facto, sed valde miror quomodo per unum peccantem omnes meruerimus damnationem. Unde precor ut, sicut superius obscura reserasti per argumenta plura, ita etiam quæstionis hujus mysterium, si non alias valeat denudari, argumento aliquo studeas reserare.

O. Quod quæris, tam magnum et obscurum arduumque est ut verear in eo quidquam vel meditando immorari. Scriptum est enim : *Altiora te ne scrutatus fueris ; sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, et in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus (Eccli. lxxi).*

H. Fateor ita esse ut dicis. Sed quia e contrario scriptum est : *Omnia possible sunt credenti (Marc. ix)* ; et rursus : *Virtus Dei est in salutem omni credenti (Rom. i)*, egoque credo te posse per inspirationem divinam animari ad hujusmodi quæstionem solvandam : precor ut ea quæ exquirō, quantum possis, intimare coneris.

O. Quacunque fide quæras, magna sunt mihi que difficilia absolvere quæ rogas. Sed verbi, illius memor, quod dicitur a Domino cuidam credenti : *Magna est fides tua ; fiat tibi ; sicut vis (Matth. xv)*, accepta hinc fiducia aggredior exquisita, magis fidei tuæ quam scientiæ meæ viribus roboratus. Et hoc imprimis dico quia prius opus est tibi multis verborum instrumentis, ut per hæc ad tantæ quæstionis sublimitatem agnoscendam gradatim ascendens, tanto aptior demum, quanto magis instructus introducaris.

CAPUT XII.

Deus severitate improbos et superbos compeccit ; lenitate humiles in spem erigit. Ostenditur id pluribus exemplis.

Judex igitur et rector providus quodcumque agit, doctrina erit. Nam ne aliquibus præsumptionis, vel superbiæ occasionem lenitas ipsius pariat, severus et districtus interdum in judicio suo exstat, non utique delectatus in districtione tali, sed saluti prospiciens communi, quæ sine districtione aliqua nequit provideri. Rursus, ne aliqui severitatis ejus nimietatem plus justo formident seseque sub ejus potentia salvari posse desperent, misericordia inopinata refovet et consolatur, non tantum illorum specialem quantum consolationem attendens generalem.

Cum ergo hæc multi mortales noverint et egerint, quid, putas, Arbiter omnipotens in unoquoque gerit ? Denique non solum verbis, sed etiam operibus omnes instruit nunc quidem deterrens, nunc autem demulcens : sic, verbi gratia, in Nabuchodonosor regis suique ducis Holofernis elati compressione, omnes elatos principes edocet comprimen-

des, et nihilominus in David regis humilis exaltatione, omnes humiles nuntiat sublevandos; ut, in murmurantium ac impatientium filiorum Israel contritione, omnes impatientes indicat conterendos; et iterum in sancti Job et Joseph patientium corona, omnes patientes denuntiat, coronandos; ut, in Sodomitarum et Gomerrhæorum lascivientium subversione, omnes in eodem crimine perdurantes, licet in hoc sæculo minime, in futuro tamen ostendit puniendos.

Similiter in Heli sacerdotis negligentis casu, qui filios peccantes non quanta debuit invectione corripuit, omnes simul pastores negligentes arguit. Et contra omnes zelo divino ferventes in laudato Phinees zelo, quem, ut in libro Numeri legitur, in cæde explevit fornicantium, collaudat. Eodem modo in Salomonis regis sapientissimi apostasia admonet ne quis prudentiæ suæ confidens imitatur, sed semper suspectus sit, ne in errorem aliquem cadere permittatur.

In Absalone nihilominus et duorum judicum contra Susannam falsum testimonium proferentium damnatione, omnes filios et iudices terribiliter instruit. Filios quidem, ne quam malitiam, vel injuriam in parentes perpetrare præsumant; iudices vero, ne quod falsitatis crimen excogitare in subditos impune sibi licere credant. Sed et in eadem Suzanna divinum auxilium invocante citiusque obtinente, et generaliter omnibus invocantibus eum in veritate sese adfuturum promittit, et spcialiter conjugibus cunctis fidem castitatemque debitam conjugii servantibus magnam spem beate remunerationis ingerit.

In utroque etiam Tobia, patre scilicet et filio, magna documenta sæcularibus cunctis in conjugio positis exhibet. In patre quidem docens ut, sicut ipse filium suum summopere præceptis divinis instruxit, ita omnes patres filios suos instruere studeant; in filio autem promittens quia, sicut ipse patris sui monita sancta implere satagens, angelico comitatu, non solum ad destinatam professionem duei, sed etiam ad ipsius conjugii jura peragenda edoceri, postremo quoque cum plurimis divitiis nuptialibus ditatus, ad patrem meruit sospes reduci, ita omnes filii justis parentum suorum admonitionibus obediens, et præsentis vitæ subsidia, et æterna gaudia angelico ductu mereantur adipisci. In quo simul et illud intimatur ne quis legitimis nuptiis detrahat, quas sic angelico consilio peragi considerat. Neque enim propter superfluos et illicitos hominum appetitus instutio divina reprehendenda est,

In Moyse quoque plurima exhibet documenta, humilitatis scilicet et sapientiæ, justis zeli et providentiæ, pietatisque immensæ. Humilis namque nimis exstitit, quando Jethro consilium dante super rebus quibusdam, ipse quamvis cum Deo jugiter loqueretur, mox consensit. Quoties vero sapientiæ cæterarumque virtutum prænominatarum indicia in eoclaruerat, qui breviter memorari nequeunt, prætereo,

maxime eum et in Pentateucho legentibus plana sint, pietatis solummodo ejus aliqua hic documenta ponens. Hæc igitur quanta in illo fuerit ibi dignosci poterit, cum sibi in monte constituto Dominus filiorum Israel delicta nuntiaret dicens: *Descende: peccavit populus tuus, etc.* (Exod. xxxii), illic quippe se districtioni divinæ primo objiciens, quasi quidam defensor respondit, dicens: *Cur, Domine, irascitur furor tuus contra populum tuum quem eduxisti de Ægypto in fortitudine magna et in manu robusta? Ne, queso dicant Ægyptii: Callide eduxit eos, etc.* (Ibid.) Deinde paulo post eadem fecit. Tertio quoque, cum iidem filii Israel murmurassent contra ipsum et Aaron dicentes: *Utinam mortui essemus in Ægypto et non in hac vasta solitudine, etc.* (Num. xiv). Ubi videlicet apparuit gloria Domini videntibus cunctis filiis Israel, et dixit Dominus ad eundem Moysen: *Usquequo detrahet mihi populus iste? (Ibid.)* Mira ac placabili oratione iram Domini mitigavit Quæ omnia, licet exterius et juxta litteram, Moysi deputentur clementiæ, intima tamen fide ad pietatis divinæ dispensationem referenda sunt, ut in his pastores discant quantum subditis misereri debeant.

Adhuc etiam res alias satis memoranda in Moyse videtur pensanda. Nam quamvis eum Dominus miraculis et signis præ mortalibus cunctis magnificaret, ipsique inter cætera familiaritatis verba dixisset: *Invenisti gratiam coram me, et te ipsum novi ex nomine et omne bonum ostendam tibi* (Exod. xxxiii); multaque hujusmodi, tamen absque peccato non est inventus coram eo, ut Scriptura testatur de illo et Aaron. *Quia, inquit, non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, non introducatis hos populos in terram quam dabo eis* (Num. xx), ut impleretur quod scriptum est: *Quia non justificabitur in conspectu ejus omnis vivens* (Psal. cxlii); et iterum: *Non est homo justus super terram, qui faciat bonum et non peccet* (Eccle. vii); Deoque soli anamarteton, id est, *impeccantia* aptaretur, ut de eo legitur: *Qui peccatum non fecit nec inventus est dolus in ore ejus* (I Petr. ii). Nemo autem in his moveatur, cum scriptum sit: *Quia cæli non sunt mundi in conspectu ejus* (Job xv); sed attendat aliquam merito esse differentiam inter Deum et hominem.

CAPUT XIII.

Eadem doctrina Novi Testamenti exemplis confirmatur. Quomodo dæmonum tentationibus resistendum, etc.

Hujusmodi itaque exemplis de Veteri Testamento prolatis, jam vero de Novo proferamus aliqua, ubi imprimis eos qui etiam primitiæ sanctorum vocantur, videlicet sanctos infantes ab Herode trucidatos, ponere volumus; in quibus nimirum hoc videtur Christus nos docere, ut credamus quoniam, sicut iidem infantes, nec scientia nec meritis ullis suffulti, sed sola Dei gratia digni effecti sunt pro ejus nomine pati, ita omnes, in ipso regenerandi sunt. vel credituri, licet ætatis parvitate aut morum simplicitate nil videantur mereri, tamen si parvuli, et

est humiles esse student, quod est pueritiæ veræ indicium, divina gratia efficiantur digni, vel in pace, vel martyrii palma cœlesti regno associari. Quia ergo in his infantibus omnes in se credentes piissimus Arbiter ita, ut dictum est, consolari creditur, referamus aliquod in quo nihilominus omnes perfidos arguere videatur.

Sed quid apertius ad hoc reperire valeamus quam qued de Herode super Christo fraudulenter inquirente et Judæis respondentibus legimus? Illi namque, quia dolose Christum investigare studuerunt, non solum eum minime invenerunt, sed etiam ad tantam, perfidiæ suæ causa, nequitiam perducti sunt ut et ipse Herodes, pro Christo plectendo, infantium prædictorum innumerabilia agmina necaret, et Judæi in Christi quandoque necem conspirarent. Quo sane actu omnes, qui Christum duplici corde sequuntur, increpari videntur.

Qualiter etiam tentationibus diabolicis resistere debeamus, Christus nos edocet, qui tentatori, quamvis sibi omnia nuda et aperta essent (*Hebr. iv*), tamen nullis, nisi sacræ Scripturæ verbis, respondere voluit dicens: *Scriptum est: Non in solo pane vivet homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei (Math. iv)*. Et iterum: *Scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum*. Et rursus: *Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies (Ibid.)*. Quibus verbis omnes fideles instruuntur, ut in tentatione positi sacram semper paginam inspiciant, sacræ Scripturæ verba semper attendant. Demonstravit etiam nobis Dominus in sua tentatione quanta calliditate diabolus sacram Scripturam ad pravitatis suæ intentionem flectere conetur. Cum enim illi supra pinnaculum templi statuto suggereret, dicens: *Mitte te deorsum (Ibid.)*, mox Psalmistæ dicta, quasi ad id quod suggerebat olim prænuntiata fuissent, subjunxit: *Scriptum est, inquit, quia angelis suis mandavit de te ut in manibus tollant te, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum (Ibid.)*. Hujusmodi igitur diabolica versutia nequaquam credenda est frustra prolata, sed exinde edocemur quanta cura nobis sit contra eandem versutiam vigilandum. Agit enim in nobis quotidie, quæ semel in Domino præsumpsit agere, tentans videlicet nos fraudulenta sacræ Scripturæ illatione in errorem aliquem inducere.

CAPUT XIV.

Contra pravam divinæ Scripturæ interpretationem, et avaritiam rapacitatemque clericorum.

Nec mirum, si Satanas sacram Scripturam simulata qualibet justa ratione ad suam nequitiam vertere valeat, qui se in angelum lucis transfiguratur. Sed quanto majori calliditate suam nequitiam contigere novit, tanto plus præcavenda est a cunctis fidelibus, maxime a sæculi iudicibus et rectoribus. Illos denique si avaritia solummodo corruerit, tantis vel sacræ Scripturæ testimoniis, vel sæculari facundia ad ea quæ injuste obtinere gestiunt, obtinenda

A instruit, ut nil nisi justum videatur quidquid ab eis iniqua intentione profertur, non attendentibus ideo se hac falsitate deludi, quia nequam illum oculum, de quo Dominus in Evangelio dicit: *Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit (Math. vi)*, retinent.

Nequam profecto est oculus illa prava intentio, qua quilibet aliena appetens omni modo laborat tam scriptis quam vulgaribus judiciis, qualiter pauperes et simplices supplantans, antiqua sanctorum Patrum decreta dissipans desiderata obtineat, non attendens quod Dominus per prophetam comminatur, dicens: *Væ qui condunt leges iniquas (Isai. x)*. Et iterum: *Væ qui dicunt bonum malum, et malum bonum, ponentes tenebras in lucem et lucem in tenebras (Isai. v)*. Lucem in tenebras ponit qui sacræ Scripturæ verba perversæ intelligens in erroris sui supplementum sumit, sicut hæretici multi fecisse leguntur.

Hæc autem ideo aliquid solito prolixius edidi, quia, pro dolor! agnosco nunc pene omnes rectores, tam clericos quam laicos, nil magis studere quam aliena rapere. Verumtamen clericos ab hujusmodi morbo nulla cura plus quam Scripturæ sacræ lectio sanaret, si eam studio tantum agnoscendæ veritatis suæque emendationis causa summa humilitate frequentarent, Deum jugiter pro intellectu puro exorantes. Nam qui alia intentione legere solent nullam ædificationem exinde percipere merentur, sed fit in eis quod scriptum est: *Oculos habent, et non videbunt; aures habent, et non audient (Psal. cxiii)*.

Eadem vero cæcitas, quæ clericis ex libralis [*sic uterque cod.; forte leg. liberalis*] scientiæ evenit abusione, laicis nascitur ex sæcularis sapientiæ præsumptione. Cum enim tantam peritiam dicendi quælibet et defendendi habeant, ut in eis ipsum Tullium disputantem putares, tantæque sapientiæ talentum ex Deo acciperent causa defendendi simplices et pauperes, illi econtra, o nefas! avaritiæ facibus inflammati, et ob hoc prorsus obcæcati, quorumque bona possunt devorant, ventrem pro Deo, temporalia luca pro æterna felicitate amantes.

CAPUT XV.

D *Divinæ pietatis est virtutum et vitiorum exemplis recta docere.*

Item ne de promissionibus suis unquam desperemus, exemplis quibusdam docuit nos Dominus. Promisit denique discipulis suis simulque cunctis in se credentibus, dicens: *Ubi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum (Math. xviii)*. Quod quia semper impleat spiritaliter aliquando voluit demonstrare corporaliter. Nam cum discipulis suis ad castellum quoddam euntibus et de se colloquentibus, ipse Christus, repente apparens, ibat cum illis; sicque eorum conviator effectus, licet ab eis dubitantibus imprimis

non esset agnitus, omnibus, quæ de ipso erant, A
Scripturis instruxit.

Docuit etiam prælatos quodam exemplo non debere præcipites esse in iudicio. Nam cum quamdam mulierem in adulterio deprehensam Judæi ante illum deducerent, et pro hujusmodi crimine iudicium ipsius exquirere, non statim pro exquisito respondit iudicio, sed inclinans se aliquandiu in terra, scribebat digito (*Joan. viii*), admonens videlicet omnes fideles hoc facto ut, cum quælibet vitia proximorum conspiciunt, vel audiunt, non ante hæc reprehendendo iudicent [uterque *cod. judicare*] quam ad conscientiam suam humiliter reversi discretionis digito eam diligenter sculpant et in ea quid Conditori placeat, quidve displiceat sedula examinatione discutiant. Per inclinationem denique Jesu humilitas, per digitum discretionis subtilitas, per terram vero cor humanum, quod vel bonarum, vel malarum actionum solet reddere fructus, exprimitur.

Similiter quoque vere pœnitentibus et instanter orantibus Christus exempla dedit; pœnitentes quidem in beata Maria Magdalena, instanter autem orantes in muliere Chananæa instruens. Hæc igitur utraque exempla cunctis noviter conversis maxime attendenda sunt, quia nequitia diabolica, quamvis in omnes fideles impugnando desæviat, amplius tamen eos, quos per veram peccatorum suorum pœnitentiam et orationis instantiam ad Dominum confugere perspicit, impugnat. Unde et plures conversi tantæ impugnationis molestia gravati, desperantesque hanc in Domino posse superari, ad vitiorum consuetudinem, quasi canis reversus ad vomitum suum (*II Petr. i*), redierunt.

In Simone etiam Mago, qui pro eo quod spiritalia dona cum pecunia comparare nisus est (*Act. viii*), nam legitur id non perfecisse sed tantummodo niti, non solum veniam nullam pro hujusmodi culpa obtinuit, sed etiam malitia maxima obcæcatus æternaque maledictione percussus interiiit. In hoc, inquam, Simone Deus omnes ecclesiastici ordinis viros instruit ne, spiritalis regiminis monarchiam pretio terreno comparare præsumentes, similia patiantur. Semel enim, ut scriptum est, loquitur Deus et secundo non repetit id ipsum (*Job. xxxiii*). Ideoque, quæ semel per beatum Petrum apostolum in Simone damnavit, in cunctis D simul perpetuo damnat, dicens ad omnem hominem Simonis ejusdem sectatorem: *Pecunia tua tecum sit in perditione* (*Act. viii*).

Hæc igitur omnia aliaque his similia, quæ reperiri possunt tam in Veteris quam in Novi Testamenti historia, omnium fidelium sunt documenta; et in his valet admodum considerari quanta Dei sit benignitas circa homines, quibus, quid vel sibi placeat, vel displiceat, in quorundam factis dignatur jugiter intimare.

CAPUT XVI.

Ostenitur exemplo Christi per faciliora et planiora ad difficiliorum et obscuriorum cognitionem progrediendum esse.

Heinr. Quamvis sint sancta et necessaria vitæ, quæ jam protulisti, documenta, ardore tamen solutionis, quam exquiro, videntur tædiosa. Unde et hoc mihi quæso reserari cur in his velis tam diu immorari, quasi illa, quæ petii, quæstionis proposita dicta prorsus omittens?

O. Ipsius Domini nostri Jesu Christi verbis respondeo: *Quod facio, tu nescis modo, scies autem postea* (*Joan. xiii*).

H. Sanctissima quidem verba audio; sed quod tendant, ignoro.

O. Dicam. Ubiunque igitur obscura, vel ignota, vel difficilia simplicioribus et idiotis sunt tradenda, prius aliqua plana et cognita constant edocenda, ut, in his assuefacti, ad incognita et obscura facilius capessenda quandoque instituuntur. Hunc namque morem Dominus tam in operibus quam verbis suis observans et ea, quæ nuperrime protuli, et alia infinita edidit dicta.

Et ut ita esse perspicacius intueri valeas, verbi propositi sententiam in medium proferamus. Petro itaque interrogante et dicente Christo: *Tu mihi lavas pedes?* respondit ipse et dixit: *Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea* (*Joan. xiii*). Cumque nil plus de hujus solutione verbi adderet, sed lavans discipulorum pedes opere verba incognita exposuisset, tunc demum quid verba, quid opera talia significarent intimavit, dicens: *Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me, Magister et Domine, et bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego lavi vestros pedes Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis* (*Ibid.*). Quibus nimirum verbis aperte demonstratur quia si ignota præcepta absque exemplis factorum, vel verborum proferret, fragilitas humana nequaquam caperet.

Sicut igitur hic documenta sua præmissis factorum argumentis Dominus noster Jesus Christus expressit, ita etiam alibi sæpissime verbis argumentosis ostendit. Sicut, cum Judæorum novissima prioribus peiora demonstraturus esset, prius de immundo spiritu ab homine exeunte et iterum cum aliis spiritibus nequioribus revertente, quoddam similitudinis argumentum sumpsit; sicque postea intulit, dicens: *Sic erit et generationi huic pessimæ* (*Matth. xii*). Item, quando intimare voluit quomodo unusquisque fratri suo ea quæ contra eum commississet dimittere deberet, argumentum similitudinis quoddam de rege, qui voluit rationem ponere cum servis suis, præmisit; sicque demum subjunxit, dicens: *Sic et Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris* (*Matth. xviii*). Item, quando explanare voluit quale gaudium in celo sit super unoquoque peccatore pœnitentiam

agente, similitudinem quamdam de ove perdita et inventa præmisit; sicque postea intulit dicens: *Ita gaudium erit in celo super uno peccatore penitentem agente* (Luc. xv).

Cum ergo Dominum nostrum, qui in omnibus, prout possibilitas permittit, imitandus est, audias obscuris planiora toties præmisisse, ne mireris, cum me audieris quæstionis obscurissimæ solutionem differentem, facilioribus te prius instruere documentis. Ad hæc etiam denuntio quia, nisi illa verba judicium Domini, quæ utcunque sentiri et promi possunt, diligenter auscultas, attendens videlicet quam justa et vera, quamque necessaria existant, facillime in his quæ obscuritatis conteguntur nebula, infidelitate, vel dubitatione delinques aliqua. Neque enim sicut corporalia, quæ solo intuitu dignoscuntur, ut, sol, ignis, terra, aqua aliaque his similia, ita spiritulia atque divina comprehenduntur. Sed et hoc jugiter attendendum intimaque fide retinendum quia gratia divina omnia excedat merita humanarum virtutum.

CAPUT XVII.

Proponitur quæstio de quatuor speciebus divinorum judiciorum.

Heinr. Mira sunt quæ audio, quia, velut incantationibus quibusdam, ita me attonitum efficiunt ut, cum prius animo impatienti quæstionis cujusdam solutionem a te exigerem, nunc, cogar eam relinquere et alia quædam obscura proposita ardore simili investigare. Atque utinam ex hujusmodi investigatione ad superiora priusque exquisita induci merear!

Ohl. Fiet profecto quod optas, si tamen in istis quæ prius dicenda sunt studiosus diligensque auditor existas.

H. Grates omni modo tibi propter tanta rependo. Nunc igitur, cum tantam curam habeas nostri, solve quæ nuperrime propositi: quæ sint videlicet judicia Dei justa, quæ necessaria, quæ etiam ita sint occulta, ut nullo modo agnosci valeant.

O. Faciam ergo quantum ipse annuit qui omnia bona tribuit.

Cum itaque audieris, vel legeris quia judicia Dei justa et vera necessariaque sint, attende imprimis quid justum verumque ac necessarium usibus humanis sentiatur. Neque enim Deus hominem, quem ad imaginem suam plasmavit, ita insensibilem reliquit ut hæc aliquantulum investigare et intelligere non possit. Cumque singula discussis et inveneris Deo ita redde ut possimum inventio docet esse. Nam supra nosse nihil exigit arbiter a te. Sed ut de his latius aliquid disseramus, omne justum etiam verum est omneque verum justum. Justum quoque et omne verum necessarium constat. In hoc tamen distant, quia omne justum et verum solummodo ad Deum, necessarium autem ad creaturam referendum est. Nullo enim indiget Deus; Deo autem omnis creatura indiget.

His ergo prolatis aspiciamus qualiter judicia Dei.

quæ generaliter omnia justa et necessaria sunt, specialiter tamen quædam justa, quædam vero necessaria quædam justa simul et necessaria, quædam etiam occulta dicantur. Eaque omnia in quatuor species distinguentes, de singulis, quantum Deus largiri dignatur, dicamus, ponentes in prima specie justa, in secunda necessaria, in tertia justa simul et necessaria, quæ etiam omnia existunt manifesta, in quarta autem specie, occulta. Cætera ea, quæ manifesta dicimus judicia, judiciis quibusdam valent agnosci; justa quidem ex præcedentibus, necessaria autem ex subsequentibus. Illa vero dicimus occulta quæ nec ex præcedentibus nec subsequentibus causis probare valent quæ sint et quomodo sint, sed tantummodo credenda sunt justa, ideo videlicet quia, cum Deo futura quasi præterita sint nota, juste de utrisque potest judicari.

Inter hæc quoque summo opere intuendum est quod more humano justum, vel necessarium dicatur. Neque enim Deo aliud genus loquæ novimus præbere, nisi quod scientia humana solet habere, quia et ille quoties nobis aliquid innuit, cloquii nostri more promit.

H. Licet sint obscura quæ dicis, dulcia tamen moraliaque videntur convenientia sermonis. Unde quod cœpisti, proseguere, quoad usque valeam intelligere.

O. Jam diximus quod omne justum, etiam verum, omneque verum justum sit, et quod omne verum et justum necessarium sit, et, quot speciebus omnia judicia Dei differant, quoque modo singula probentur. Et quia non nisi humana loquela de Deo loqui novimus, nunc videamus quid apud homines justum, vel necessarium dicatur, ut per justitiam humanam judicia divina agnoscere valeamus sicque singulas judiciorum divinorum species propositas exemplis additis approbemus.

CAPUT XVIII.

Quæ inter homines sint justa et necessaria, occulta, vel manifesta, etc. Quæ in Deo.

Justitia namque humana est ut unusquisque iudex, vel rector ea quæ iniqua sunt sub jure suo, aliquo, quatenus emendentur, manifesto præmoneat iudicio, ut, si forte transgressio quælibet postea facta fuerit, nullus se de ignorantia valeat excusare in subsequenti iudicio, eoque licentius et justius puniendi habeat potestatem, quo punienda et devitanda præmonebat. Justitia quoque humana est ut dominis servi parentibus filii obedientes sint et subditi, cæteraque multa, quæ memorari nequeunt. Quæ tamen omnia ideo probantur justa, quia tam humanitus quam divinitus instituta sunt atque præcepta.

Necessaria autem dicuntur Dominicæ incarnationis, passionis, resurrectionis et omnium, quæ in hoc mundo, vel verbis, vel operibus Dominus exhibuit, dispensatio; sed et aeris temperies, solis splendor, ignis calor, victualium rerum substantia, rectorum potentia, pauperum cura, servitutis impensio, nuptiarum copula, totius disciplinæ studia, et quæcunque

infirmetas, vel fragilitas humana exigit: sed et persecutiones, tentationes ipsaque scandala necessaria sunt, Domino dicente: *Necesse est ut veniant scandala* (*Matth.* xvii). Inter quæ omnia maxime constant necessaria contemplatio divina, quæ ita proponitur cunctis ut de ea, quasi ipsa sola sit necessaria, dicatur a Domino: *Porro unum est necessarium* (*Luc.* x)

Quæ nimirum cuncta, quia non Deo, sed hominibus sint necessaria, luce clarius est. Verumtamen, quia omnia a Deo pro nobis ordinata justa sunt, justa sunt ergo omnia prædicta necessaria. Ex eo quidem justa, quia a Deo ordinata; ex hoc vero necessaria, quia sine his subsistere nequit conditio humana:

Quæcunque etiam solatia, vel præsidia mundo per judicia divina exhibentur, ideo dicenda sunt necessaria quia non ita per humana contingunt merita ut possint nostra a partedici justa [*Cod. Cruc.* ut possint non apte dici justa], id est, juste et ex debito nobis concessa; sed sola Dei providentia atque clementia necessitati humanæ prævidentur profutura. Omne enim justum ex Deo super homines factum, ex aliquo merito, vel debito eorum præcedenti accidit. Necessarium vero dicendum est quod nullis præcedentibus meritis, sed sola Dei gratia obtinetur.

Justum quoque omne, pro eo quod Deus et justus et bonus est, bonum; necessarium vero, quia tam ex malo quam bono accedit, non solum bonum, sed etiam malum dici potest. Nam mendacium, quod absque dubio malum est, invenitur sæpissime necessarium. Omnis quoque culpa per se constat mala; sed ad bonum in homine faciendum tunc erit necessaria, cum quis elatus, vel propriæ fragilitatis ignarus in eam corruens, et inde quid sit dicens ad meliora conversus fuerit. Sicut de sancto Petro multisque aliis legitur, qui ideo dispositione divina permisi sunt graviter delinquere, ut et ipsi per fragilitatis suæ experimenta discerent quid essent et aliis peccantibus compati scirent. Hoc igitur modo malum constat esse necessarium.

Verumtamen omne malum nobis necessarium, ex eo quidem quod est malum, inde humanæ prævaricationis insinuat meritum; ex qua autem sit necessarium, inde divinæ pietatis constat argumentum. Unde et omnia gratiæ divinæ dona, quæ tanta sunt ut ea nullus valeat promereri, quamvis in dispositione divina dicantur justa, ubi justum est omne pium, piumque omne justum, necessaria potius quam justa a nobis sunt dicenda.

Sed ut hoc aperdius olarescat, assumenda sunt ex judiciis humanis exempla. Quotiescunque igitur iudex quilibet reum quemlibet districto pro nequitia sua puniri fecerit, tam a punito reo quam a puniente iudice justum iudicium factum esse dici valet. Cum vero cuiquam reatum dimittens misereri iudicaverit, ipse quidem iudex aliique dicere valent quia juste idem, pro pietatis suæ justitia, misertus fuisset et peperisset reo. Cui autem facta est miseri-

cordia non convenit dicere juste se eandem misericordiam percepisse, sed necessario, vel gratuito iudicis dono. Ne forte, si misericordiam adeptam justitiæ meritoque suo deputaverit, iudicis pietati derogare videatur

Idem de Dei gratia sentiendum est. Qui enim scriptum est: *Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius* (*Rom.* iii): Ideo nullus debet dicere, vel credere eandem gratiam Dei se promeruisse. Alioquin non esset gratia, si ulli fuisset debita.

Quia igitur satis est dictum quid justum sit, vel necessarium ex justitia humana, nunc consideremus quæ sit divina. Nam de necessitatibus humanis nulla erit similitudo ad divina, Justitia autem humana superius est aliquatenus memorata, sed hoc iterum commemorare volui [*cod. S. Cruc.*, hic it. com- volo]. Denique supradictum est justitiam humanam hujusmodi esse ut omnis iudex et rector ea crimina quæ lege aliqua præmonuit ne fierent, perpetrata licenter punire possit. Quæ scilicet justitia si subtiliter pensatur, in omnium sapientium conscientia reperitur. Quamobrem cum nullius sapientis conscientia de hac dubitet justitia, necesse est eandem nos scire divino reddendam esse iudicio, ut, sicut homo præpotens iniquitatem contra præcepta sua perpetrata quolibet iudicio solet punire, ita et Omnipotens omnem nequitiam contra legem suam, quæ vel ex naturali ingenio, vel qualicunque iudicio indita est homini, effectam justo iudicio, prout vult, valeat emendare.

H. Hinc sapiens quisquam dubitare minus valet unquam.

CAPUT XIX

Exempla primæ speciei divinatorum iudiciorum, quæ dicuntur justa.

Othl. Cum ergo juxta rationem prædictam justitia Dei aliquatenus queat inspici, libet modo, prout possum, ea quæ te instigante pollicitus sum de iudiciis divinis declarare, quæ videlicet specialiter justa, quæ specialiter necessaria, quæ justæ simul et necessaria quæ occulta etiam dicantur quibusque iudiciis hæc singula agnoscantur. Sed quoniam eadem iudicia in quatuor species distincta promissimus exemplis probare singula, in primis primæ quoque speciei dicamus exempla. Scriptum igitur nosti quia Sodomorum et Gomorrhæorum urbes subversæ sunt iudicio divino?

H. Scriptum profecto novi quia subversæ sunt iudicio Dei.

O. Potes autem scire quomodo idem iudicium fuerit justum?

H. Minime, nisi in hoc quod iudicium Dei semper justum esse credo. Aliter namque quomodo; vel in hac subversione, vel ubi justum sit, ignoro; unde precor ut tu, qui hæc proponebas; denudare studeas.

O. Nonne subversionem urbium prædictarum reperire potes aliqua divinæ pietatis admonitione præventam esse?

H. Nequaquam, ut reor. Nam nullus divinæ legis monitor, vel prædicator, illuc præmissus fuisse legitur, sed pridie quam subverterentur, duo angeli venisse dicuntur, ita referente Scriptura: *Venerunt, inquit, duo angeli Sodomam vespere sedente Loth in foribus civitatis (Gen. xix).*

O. Lege cætera, quæ sequuntur, et invenies forsitan judicia Dei, quæ ibidem completa sunt, præmonitione aliqua denunciata, ideoque vera et justa. Neque enim a memoria tua debet evelli quid supra dictum sit esse justum causaque justæ. Quamobrem diligentius Scripturæ memoratæ sequentia intueri, et reperies cognitione aliqua quam justa fuerint judicia Dei in urbibus supradictis facta.

H. Quæ me jubes reperire nequeo: ideoque tu profer. quæso.

O. Nonne, post ea quæ præmisisti Scripturæ verba, scriptum est: *Egressus itaque Loth locutus est ad generos suos, qui accepturi erant filias ejus, et dixit: Surgite, egredimini de loco isto, quia delebit Dominus civitatem hanc. Et visus est eis, quasi ludens loqui? (Ibid.)*

H. Scriptum profecto ita esse recolo: sed quomodo per hæc verba judicia divina probari valent justa?

O. Possunt plane. *H.* Quomodo? *O.* Ex hoc utique quia: cum Lot quosdam egredi de loco illo præmonisset et delendam civitatem esse ipsam prædixisset, omnes, qui hæc dicta Lot audierunt, admoniti sunt ut judicia Dei intimata evaderent. Sed quoniam prædictam imminentemque subversionem noluerunt credere, patet profecto eos flagitia sua nec poenitere valere. Quæ de colligitur et probatur justum verumque esse Dei judicium, quod non ante, sed post monita neglecta delevit loca prædicta.

H. Jam plenius agnosco quid sentiendum sit de justo judicio. Verumtamen huic videtur quiddam obsistere in eadem subversione. Nam omnes ibi nequaquam sunt præmoniti; omnes vero, exceptis his qui cum Lot exibant, leguntur fuisse damnati.

O. Judicium divinum non, ut humanum plerumque, errat. Quamvis enim Deus, priusquam quemlibet moneat, si cujus monitis obtemperaturus sit præsciat, quosdam tamen perituros ideo ad poenitentiam præmonet, velut ignarus, ut in ipsa admonitione cassata hominibus ostendat quia in cæteris judiciis, quæ non ostendit, minime errat. Probavit namque in his, qui moniti non sunt conversi, quia etsi omnes admonerentur eadem essent facturi. Quod nimirum ita esse aliter etiam probatur. Nam priusquam duo angeli Sodomam venissent, cum Abraham colloqui ipsique Sodomorum et Gomorrhæorum peccata denunciare dicuntur. Pro quibus cum Dominum unice suppliciterque diu exoraret, pot' plura orationis verba intulit, dicens: *Quid si inventi fuerint inter illos decem justi?* Cui respondens Dominus, ait: *Non delebo propter decem (Gen. xviii).* Ecce Dei verbis quid venturum foret

audis. Nam quos præscivit incorrigibiles, in paucis probavit omnes.

H. Quid mihi dubietatis super hac sententia, inhæsit, aperta ratio dissolvit. Videntur enim mihi, modo omnia, quæ de justo Dei judicio in prædictorum urbium subversione facto dixisti; tam lucida ut mirer quod non egomet per me ex circumstantia Scripturæ eadem sentirem. Jure igitur legitur, jure cantatur: *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum (Psal. cxviii).* Et illud: *Justæ et veræ viæ tuæ Rex sæculorum (Dan. iii).*

O. Sentisme et hoc, an ex præcedentibus, vel subsequentibus causis dicatur justum prædictum: Dei judicium?

H. Sentio jam plane quia, juxta sententiam tuam, unumquodque judicium manifestum ex præcedentibus probari valet justum.

CAPUT XX.

Deus in quibusdam manifestis judiciis ostendit quam in occultis juste judicet.

Qthl. Visne aliud exemplum propolari, ex quo judicia Dei similiter valeant probari?

H. Volo omnimodisque deposeo, quia quanto apertius præterita declarasti, tanto avidiorem me ad futura præparasti. Condelector namque in his quæstionibus ac solutionibus, ut illam, quam summo pere expetii, libeas, quoad usque velis patienter præstolari. Prosequere ergo inchoata, quia plura proposuisti explananda.

O. Potesne attendere illud Dei judicium, quod in mari Rubro circa Pharaonem omnemque ejus exercitum legitur factum, quomodo sit justum?

H. Ut arbitror, possum; alioquin indagatio præterita incassum videretur facta.

O. Unde, rogo, maxime patet justum.

H. Ex multimodis prodigiis, et signis plagisque præcedentibus. Sed et si quid justissimum plus valet quam justum, justissimum illud dico judicium, quod tanta præcesserunt monita signorum.

O. Optime dixisti. Nam quo plus fuerat justum, tanto districtius perculit Ægyptum. In hujusmodi etiam judicium quandoque casuros scito, quicumque infirmitate, vel qualibet correptione a Deo præmoniti, a vitis suis nolunt converti.

H. Justissimum prorsus judicium videtur, quod in eos, qui pietatis monita spernunt, exercetur.

Quibus igitur exemplis prolatis addamus tertium, ut evidenter agnoscas quomodo judicia divina comprobentur justa. Ad quod congregatio Core, Dathan et Abiron, sed et omnes filii Israel, qui egressi de Ægypto perierunt in deserto, deputentur. Qui simul omnes justo judicio Dei probentur damnati, quia leguntur omni modo correpti et præmoniti.

Inter hæc etiam magnopere pensandum est quia et hoc justum Dei judicium intelligi valet, cum quilibet, vel naturali ingenio, vel scientia quacunque divinæ legis præmoniti, sed non conversi, damnentur, sicut illi qui in prima mundi ætate diluvio

perierunt. Hi enim omnes, quoniam necdum prolata est lex ulla, naturali tantummodo ex scientia damnati sunt. Unde et Apostolus: *Revelatur, inquit, ira Dei super omnem impietatem hominum, quia, quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur* (Rom. 1). Quod scilicet ita esse alibi idem Apostolus apertius declarat, dicens de quibusdam naturaliter sapientibus: *Cum enim, inquit, gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis* (Rom. 11).

Hujusmodi etiam ratione illud ultimum tremendumque Dei iudicium probatur justum, quia variis correptionibus et monitis constat prædictum. Unde et Psalmista dicit: *Deus manifeste veniet* (Psal. XLIX). Quidquid autem manifestum sit iudiciis profecto variis probatur prænuntiatum.

Nonne ergo per hæc omnia perpendis quia differentia congrua appellantur, illa iudicia justa, quæ præcedit admonitio, vel correptio aliqua?

H. Ex quo super his disserere cœpisti, jugiter eandem differentiam, licet hucusque inauditam, tantam reputavi ut eam sacræ Scripturæ necessariam esse dicam. Quid enim per hoc pensari potest quod in Scriptura sacra toties dicatur, iudicia Dei justa nisi ut subaudiatur aliqua differentia causa? Sensus non est omnino reprobandus.

CAPUT XXI.

De secunda specie divinarum iudiciorum, quæ dicuntur necessaria.

Othl. Talis sensus non est omnino reprobandus. Proinde quia exemplis sufficientibus jam constat declaratum quomodo agnoscantur iudicia justa, studeamus etiam declarare quæ sint necessaria, sub specie secunda, distincta. Sed primum rogandus es si quidquam absque nutu et providentia Dei credas geri?

H. Nihil omnino; quia, sicut a sancto edocemur Augustino, nihil sit visibiliter ac sensibiliter quod non de invisibili atque intelligibili [*sic uterque cod.*] summi imperatoris aula aut jubeatur, aut permittatur.

O. Cum ergo hæc attende ea quæ de Joseph patriarcha leguntur, qualiter scilicet suorum malitia fratrum ita contra eum invaluerit ut, vix a morte ereptus, venundaretur, sicque in Ægyptum duceretur. Cumque hæc et alia, quæ de eo Scriptura narrat, animo revolveris afflictiones videlicet varias et quomodo post interpretationem somniorum ob prædictæ famis metum obtinuerit totius Ægypti principatum, et deinde fratres, ob imminentis famis refugium ad se venientes, frumento consolatus fuerit, qualiterque ad extremum patrem progeniemque simul omnem ad se venientem a famis interitu liberaverit, quid aliud quam necessaria hujusmodi iudicia Dei confiteberis?

H. Ita profecto necessaria hæc omnia mihi

videntur ut, nisi hoc modo pietas divina per Joseph provideret, non solum pater fratresque ejus, sed etiam Ægyptus tota periret.

O. Hæc omnia igitur, quæso, ex præcedentibus an subsequentibus iudiciis pensari valent?

H. Nullum sane meritum Joseph ex Scriptura reperio tale quod providentiam tantam potuisset obtinere. De fratrum vero meritis hoc evenisse incongruum est vel autumare, cum Scriptura narret his valde contraria. Refert enim quia post mortem patris venerint ad Joseph fratres ejus, et proni in terram dixerint: *Servi tui sumus. Quibus ille respondit: Nolite timere. Num Dei possumus resistere voluntati? Vos de me cogitatis malum, et Deus veritit illud in bonum: ut salvos faceret populos multos* (Gen. 1.)

O. Cum ergo tam necessaria divinæ pietatis iudicia ex nullis præcedentibus meritis, vel iudiciis probare queamus, quid, nisi ex subsequente vel apparente Dei gratia, probanda sensemus?

H. Merito, ut dicis, pietatis divinæ providentiæ solummodo est deputandum quod nulla provisio præcessit hominum. Sed et hoc video notandum quia Deus omnipotens tam ex malis quam ex bonis operatur sua beneficia.

O. Gaudeo quia nequaquam in superioribus frustra laboravi. Audio enim citius te modo sentire quibus iudiciis iudicia prohentur divina, unde propositis alia addamus exempla.

H. Deo gratias, quia hæc omnia ita valent demonstrari exemplisque comprobari.

O. In Daniele igitur huic simile invenimus. Nam cum eum Nabuchodonosor rex una cum sociis suis cunctisque sapientibus Babylonis propter indiscussam somnii interpretationem perdere decrevisset, tunc ipse sociique ejus, Ananias videlicet, Misael atque Azarias gratiam divinam invocabant, ut sacramento somnii revelato non perirent. Orantibus ergo simul, Danieli, qui inter ipsos Deo maxime placebat, revelatum est somnii mysterium. Quo patefacto, non solum ipse cum sociis, sed et omnes, qui pro eadem re interfici jubebantur, mortis decreta evaserunt. Per eundem quoque Danielem multa his similia operatus est Deus iudicia, constituens eum quasi murum suis et terrorem alienis.

Quæ nimirum omnia, quia nulla providentia humana, sed sola Dei clementia, necessitatibus humanis consulens inæstimabiliter providit, merito non ex præcedentibus, sed subsequentibus causis probari dicuntur. Sicut enim nemo, nisi solus Deus, hujusmodi necessitates prævidit, ita hanc mortalium nullus providere potuit. Unde necesse est ut hujusmodi iudicia ex solo necessitatis adjutorio, quod a solo Deo procuratur, subsequente clarescant.

H. Apertissime igitur hæc superiori sententiæ conveniunt, quibus probatur quanta Deus provideat sapientia, non solum suorum, sed etiam alienorum, id est, infidelium salutem. Quia ergo sæpius in Scriptura sacra reperitur, quantum gratia divina

per fideles suos infidelibus misereatur, nunquid A potest usquam reperiri, si per infideles fidelibus aliqua beneficia dignetur largiri?

CAPUT XXII.

Labor infidelium fidelibus proficit et prodest.

Othl. Maxima utiquè dona Dei inveniuntur ab infidelium pravorumque labore fidelibus concessa, si diligenter fuerint exquisita. Omnis namque septem liberalium artium scientia, qua nihil in rebus humanis præstantius est, per infideles dicitur primitus prolata. Hoc autem ideo divinæ pietatis dispensatione factum esse credo ut pro scientiæ tantæ investigatione non opus esset fidelibus, in divino cultu laborantibus, nimis laborare, sed tantummodo de investigata, quantum necesse es- B set, percipere, aut, quia superflua multa sunt in ea, haberent quid pro Dei amore tam respuerent quam eligerent.

Non solum enim philosophia spiritualis, sed etiam carnalis vario modo necessaria consistit. Primo quidem, ut ex ejusdem carnalis consideratione et oppositione, spiritualis clarior potiorque esse probetur. Secundo, ut prudentes quippe habeant quod Dei pro amore contemnunt. Tertio, ut stulti quique habeant quo quid sint ostendant. Deo enim placuit hoc omnimodo providere ut tam stulti quam sapientes haberent in quo, suam qualitatem ostendentes, et aliis et sibi noti fierent.

Sed his omissis ad proposita revertamur dicta, duobus prædictis tertium adjungentes exemplum, in quo Esther reginam venerabilem assumere volo. Sicut enim Joseph in Ægyptum et Daniel in Baby- C loniam ductus, uterque a Domino prædestinatus est salvator multorum, ita et hæc, assumpta in matrimonium regis Assueri, salutem obtinuit Judaici populi contra Aman, crudelissimum hostem Judæorum.

H. Quanta concordia hæc superioribus respondeant, et per Dei gratiam, Scripturæ verbis agnosco et tua attestazione approbo. Jam enim magis ac magis attendo quia illa judicia censes dici specialiter necessaria, quæ non solum, nullis præcedentibus meritis humanis, sed etiam e contrario ex malis orta, in bonum convertuntur Dei gratia. Illa vero specialiter justa, quæ admonitione aliqua puniendos præcedentia, sed non ædificantia, ultionem inferunt dignam.

O. Ita profecto, ut asseris, censeo. Nam ut dissimiliter debeant appellari, differentiæ ipsius ratio edocet.

CAPUT XXIII.

Quæ quam sint illa Dei judicia, quæ justa simul et necessaria dicuntur?

Sed quia differentiam, quæ inter justa et necessaria Dei judicia videtur esse, exemplis sufficientibus monstravimus videamus etiam quæ illa sint quæ justa simul et necessaria dicuntur. Quæ videlicet sub tertia specie distinximus, eaque nihilominus exemplis subjunctis approbemus.

Et primum quidem de primo parente ponamus exemplum. Ipsi namque a Deo præceptum fuerat ut se a ligni vetiti esu abstineret. Ille vero cum huic præcepto non obediret, inter alia damnationis genera, quæ pro tanti præcepti transgressione meruit, peccatum originale generando cunctis suis posteris attulit. Tale ergo supplicium sortitus est primus homo per justum Dei judicium.

Ecce audisti justum Dei judicium. Quod ideo probatur justum, quia non ante, sed post præceptum Domini neglectum, constat illatum. Nunc autem diligenter attendas quomodo idem judicium factum sit necessarium.

Ejusdem namque primi parentis posterum, id est omne genus humanum, quod ad vitam æternam est prædestinatum, agnoscens se in iniquitatibus conceptum et procreatum omnimodaque fragilitate circumdatum, fugit ad conditorem, postulans ab eo sententiæ hujus absolutionem. At ille, omnia juxta congruam temporum seriem hominumque qualitatem disponens, primo quidem per legalia præcepta, deinde per varia prophetarum documenta salutis humanæ jura instituit. Cumque per hæc multis præstaret dona salutis, novissime Filium suum sibi coæternum, in carnis peccatricis similitudine ex Virgine procreatum, pro omnium restauratione mortalium dignatus est mittere. Qui scilicet veniens omnes ad se confugientes suscepit, vitæ præceptis instruxit, et incorruptibilem honestissimumque regenerandi modum statuens, non solum in maturiori ætate positos suæque doctrinæ capaces, sed etiam in infantia constitutos vivendique prorsus ignaros hac generatione adeo extulit ut filios Dei vocaret et, post temporalem, vitam æternam promitteret.

Sicque factum est ut judicium Dei, quod ex præcedenti transgressione protoplasti inferebatur justum, subsequente gratia Dei, fieret necessarium, quia videlicet depressi et humiliati sunt per hoc homines ne, vel naturali dignitate, vel peccandi impunitate sese extollentes, instar angelicæ naturæ, in æternum perirent. Prebavit namque Deus in angelis peccantibus quia sicut ipsi, timore nullo constricti, damnationem perpetuam superbiendo meruerunt, ita et homo, si timore aliquo non constringeretur, eadem mereretur. Unde constringendus erat timore tali quo et gratia Dei semper egere ostenderetur et ad eam fugere jugiter compelleretur.

Timoris autem tanti causa nulla potuit esse alia, nisi pœna aliqua. Neque enim quidquam aliud quam pœna timetur; pœna vero est culpa infici, fragilitate deprimi. Quapropter quod Deus hominem, vel originali, vel quolibet peccato permisit implicari, nihil aliud sentiendum constat nisi ut eum hoc modo humiliaret et salvaret. Non enim homo salvatur, nisi humilietur. Humiliari autem nequit, nisi aliud vereatur. Vereri etiam non potest, nisi se sentiat aliqua pœna, vel jam inclusum, vel cito posse includi.

Hæc igitur omnia videntur ita connexa ut præce-

dentia subsequentium sint causa. Nisi enim pœna A præcedat, timor non sequitur. Similiter nisi timor præcedat, humilitas non sequitur. Sic etiam nisi humilitas præcedat, salutis æteruæ gloria non sequitur. Unde et nonnulli, quanto plus superbire solent, tanto gravioribus culpis, ut humiliëntur, implicari indigent. Per humilitatem ergo redeundum est homini ad patriam, unde discessit per superbiam.

H. Quam ratio dulcis et ad omnia verba fidelis ! Exuperior certe tam præclara ratione quod Deus, tam mala permittendo quam bona præstando, clementissima semper ergo omnes in se credentes utatur intentione. Hæc itaque Psalmista attendit, cum dixit : *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis ; et sanctus in omnibus operibus suis (Psalm. cXLIV)*. Sed et Apostolus eadem attestatur, dicens : *Conclussit B Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereretur (Rom. XI)*. Quis ergo imperitorum tantam sperare potest Dei clementiam ut tam in infimis quam in optimis rebus ostendat illam ?

O. Gaudeo quia tam efficaciter prolata sentis ut etiam aliorum his similibus reminiscaris. Ideoque nihil hio immortalis ultra progrediamur.

CAPUT XXIV.

Evæ exemplo data doctrina confirmatur.

Superiori itaque sententiæ proximam et sensu et loco, modo in exemplum ponere volo, Evam scilicet omnium mortalium matrem. Quæ, cum prior præcepta Dei sprevit et continuo idem facere viro suo suggessit, priori quoque et graviore punita est supplicio, ut ex hoc etiam quam justus iudex sit Deus sentiat iudicio. Dictum namque est ei : *Multipli- C cabo ærumnas tuas et conceptus tuos ; in dolore paries filios, et sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui (Gen. III)*. Sic ergo punita est mulier prima, quoniam prior præcepta contempsit divina. Quod nimirum quam justum fuerit ut scilicet præsumptio major, eo enim major quo prior, majori quoque subjaceret supplicio in omnium cordibus sapientium scriptum. Proinde cum sit notum quomodo ex præcedenti culpa in Evam illatum sit justum Dei iudicium, attende, precor, ex subsequentibus quomodo idem iudicium fuerit necessarium. Ubi rogo, plures, vel saltem duo homines simul commorantes, pacifici possunt esse unquam, nisi alter alteri subdatur ?

H. Nusquam omnino.

O. Unde erat necesse ut homines, etiam primi, redderentur pacifici et subiceretur alter alteri. Sed hujus subjectionis materia, graviore mulieris existit culpa. Illa enim plus debuit subdi, quæ plus egit peccati. Quamobrem satis patet quia justum iudicium Dei in illam illatum constat necessarium. Neque enim primi homines aut scirent, aut forsitan vellent hac ut invicem subjectionis concordia, nisi aliqua divinæ dispensationis compellerentur causa.

Similiter in dolore et labore puerperæ justum simul ac necessarium Dei iudicium inspicitur. Justum quidem, ideo quia dolore et laborare meruit: neces-

sarium vero, quia sine eodem labore et dolore nulla proles humana nutririi valet. Sed ne omnis mulier hac se lege constrictam quereretur, apposita sunt præconia virginitatis et continentia, dicente Apostolo : *Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit ; et qui non jungit, melius facit (I Cor. VII)*.

Est etiam aliud in hac dispensatione notandum quia, cum ex mulieris primæ peccato tanta fuisset orta subjectio, nulla deinceps mulieribus relicta est querimoniam occasio, quasi injuste fuissent viris subjectæ. Sed ex unius peccantis merito argumentatur omnes idem meruisse. Et sicut Deus, in eadem mulieris primæ culpa tanta subjectionis et humilitatis bona operatus necessaria, nullum gloriandi locum dedit eidem mulieri, quasi de suis meritis tot bona provenirent, ita in omnibus hominibus, per quos iudicia sua exercet, agere solet, hoc semper providens, per bona quæ operatur in illis, ut nemo de suis meritis gloriari possit.

H. Quantæ auctoritatis videantur ista, quæ etiam modo protulisti, nullo possum sermonis indicio propalare. Magnum enim quiddam et notitiæ communi necessarium sentio in his latitare. Cæterum quia simillima quæstionis meæ verba jam memorasti, dum videlicet ex unius peccantis mulieris merito omnes dixisti mulieres subjectionem meruisse, precor ut ad hujusmodi quæstionem solvendam studeas properare.

O. Patienter præstolare, quia citius audies me inde dicturum quantum mihi Dominus dignatur præstare.

CAPUT XXV.

Exemplo Judæ proditoris idem roboratur et declaratur.

Duobus enim jam dictis, tertium restat exemplum de iudiciis, quæ dicuntur justa simul et necessaria. Nec non, quæ sint occulta Dei iudicia, prius est dicendum; quæ in specie quarta proposuimus distinguenda. Sed quod prior ordo exigit, prius quoque dicamus, exemplum videlicet propositum; ad quod explanandum, tremendum de Juda apostata ponam iudicium. Hoc namque duobus modis justum dici valet. Uno quidem, quia cum cæteris apostolis in omnibus bonis edoctus, postea in tantam malitiam cecidit ut ipsum auctorem vitæ morti tradere D præsumeret; alter vero modus ex ipsis Domini verbis, quæ ad eundem Judam dicta sunt, pensari valet. Quantum autem necessarium fuerit idem iudicium hominibus cunctis, pro quibus est mirabiliter ordinatum, et nemo dicere valet: et tamen omnibus patet.

Quæ duo contraria de uno eodemque iudicio ideo protuli quia tam magnum est ut nemo dicere sufficiat et tam manifestum ut nulli opus sit dicendum. Quapropter nihil inde plus referendum videtur nisi forte pro excitanda memoria velis aliquas.

H. Licet hujusmodi historiam ex Evangelio sciam, desidero tamen ex te audire, quia dulcissimum est

hoc repetere quod fidelibus cunctis præstat semper vivere.

O. Cœnantibus namque discipulis ait Jesus : *Amen dico vobis quia vestrum unus me traditurus est* (Matth. xxvi). Mox contristatis illis et interrogantibus quis esset, respondit eis dicens : *Qui intingit mecum manum in paropside; hic me tradet, etc.* (Ibid.). Quibus profecto verbis in eodem Juda iudicium Domini justum manifestatur, quia, dum ejus malitia prædicatur, arguendo præmonetur.

H. Præmissæ Domini verba longe aliter a plerisque sentiuntur. Videtur enim, quia idem infelix Judas ex supradictis verbis ita sit astrictus ut nullatenus aliter quam Veritas prædixit agere posset.

O. Quæstio hæc, si non in aliis Scripturæ sacre locis soluta fuisset, movere aliquos merito potuisset. Qualiter namque sint intelligenda hujusmodi verba, Ezechiel propheta indicat ex ipsius Domini persona dicens : *Vivo ego, dicit Dominus Deus, nolo mortem impii, sed ut convertatur a via sua et vivat* (Ezech. xxxiii). Et paulo post apertius subjungit dicens : *Etiamsi dixerit impio : morte morieris; et egerit penitentiam, vita vivet et non morietur* (Ibid.). Quæ nimirum dicta in Ezechia rege Juda, et in Achab rege Israel, maximeque in Ninivitis leguntur impleta, ubi sententiæ divinæ constat immutatis facta. Unde satis deelaratur quia verba divina mortem inferant nulli; sed nequitia humana ita per infidelitatem meretur deludi ut Deus videatur sibi nolle misereri.

H. Utiliter igitur opinionem quorundam intuli, quia, dum eam aperta ratione destruxisti, me simul decuisti. Unde rogo ne hic amplius immoreris, sed ad proposita revertaris. Quia enim revelante Deo, ut orodo, satis reserasti quæ sint judicia Dei manifestata sub tripartita specie distincta, id est, justa, necessaria, justa simul et necessaria, eaque singulæ terminis exemplis probasti. Nunc tempus exigit et ordo ut quæ sint occulta prorsus et ignota studeas excutere.

CAPUT XXVI.

De quarta specie divinorum iudiciorum, quæ dicuntur occulta.

Oth. Videatur itaque merito vocari illa Dei iudicia occulta quæ, ut superius dixi, nullis præcedentibus; vel subsequentibus iudiciis, cur facta sint monstrantur. Ut, verbi gratia, immutatio regnorum, quæ in Danielis et Regum libro multipliciter facta legitur, et reprobatio quorundam, velut Esau, de quo dicitur : *Esau odio habui* (Rom. ix); et illius de quo in Evangelio scriptum est quia accesserit ad Jesum, dicens : *Sequar te quocunque ieris* (Matth. viii). Sed reprobatus est a Domino dicente : *Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidus; Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet* (Ibid.). Sicut et illorum de quibus in Actibus apostolorum legitur quæ prohibiti sunt apostoli eis verba salutis denuntiare (Act. xvi). Utque est perfidia Judæorum, quæ tam quotidianæ est penitentia quam Scripturæ

reprobatos quidem indicat. Sed cur ita sint parum agnoscitur. Quamvis enim ex nece Jesu Christi intelligantur damnati, tamen quare in tantam cæcitatem, vel perfidiam inciderint ut talia perpetrarent nescitur. Similiter ex occulto Dei iudicio contigit quod plurimæ adhuc gentes in infidelitate, detinentur quodque multi, proh dolor! fidelium subitanea morte, vel aliquo exitiabili casu tam animæ quam corporis præcipitantur.

Terræ quoque atque hominum sterilitas, variæ mulierum gravidarum abortiones, insolitæ tempestates, potentia impiorum, nativitas monstruosa quorundam et hominum et animalium, hostium incursio, pestilentia, fames ignisque depopulatio aliaque his similia eveniunt ex occulto Dei iudicio.

Ex quibus omnibus colligitur quia per justa quidem et occulta Dei iudicia Deum timere, ac venerari, eique omnimodo subdi; per necessaria vero, quæ maximæ pietatis divinæ indicia sunt, Deum amare, spemque omnem et fidem in ipso ponere instruimur.

H. Jam satis instructus sum de iudiciorum divinorum qualitate in quadripartita distincta varietate; ideoque perge, quæso, ad ea quæ diu promisisti.

O. Instanter pergo; sed tu quoque proximus esto, scilicet attendens jam dicta animoque revolvens, si quid in his forsitan lateat quod te ignarum adhuc moveat.

H. Nil prorsus me movet in his duntaxat quæ discutendo sunt prolata, quoniam multimodis sacre Scripturæ testimoniis constant approbata.

O. Si ergo ideo quidquam restat ignotum, quia sine discussione est prolatum, cur non in medium prompsisti ad discutiendum? Profer igitur quid sit, si forsitan ante propositæ quæstionis solutionem solvi possit.

CAPUT XXVII.

Qua ratione et quot modis gratia Dei humana merita excedat.

Heinr. Superius itaque, cum de divinis iudiciis disserere cœpisti, hoc simul protulisti quia gratia scilicet divina, omnia excedat virtutum humanarum merita. Quod quamvis certissime noverim, quia tamen interdum tentatione et illusionem diabolicam adeo constringor ut id, quod certum et notissimum mihi prius erat, tunc vix agnoscere valeam, precor, ut aliqua doctrinæ verba a te audire merear, quorum memoria in tempore tentationis roboratus minus a vera fide notitiaque recedam.

O. Exquiritur et agnoscitur merito unde subsistit omnis homo. Gratia namque Dei cunctis est causa manendi. Quæ, licet ineffabiliter omne meritum excedat humanum, sex tamen modis præcipue videtur excedere. Et primo quidem excedit, cum hominem, originali culpa justo Dei iudicio inclusum, absque ullis præcedentibus meritis per baptismum absolvit; secundo, cum homini alimenta innumeralia ex variis fructibus producta tribuit ejusque servituti cuncta visibilia subjicit; tertio, cum ho-

mini, in quocunque virtutum profectu posito, quotidie tamen labenti et confitenti veniam promittit; quarto, cum instrumenta, et incitamenta omnemque occasionem bene agendi tam ignaro quam conscio homini salvando providet et disponit; quinto, cum liberat a pluribus tentationibus et periculis, quæ nullatenus præcaveri, vel prævideri ab hominibus possunt; sexto, cum tam magna et sublimia, non solum in futuro, sed etiam in hoc sæculo dona dignatur largiri, quæ nullatenus meritis humanis valeant compensari. Quomodo enim quis possit promereri illam virtutum miraculorumque operationem, qua multi ita utuntur ut cælo, terræ, mari, ipsique inferno imperare videantur?

His igitur sex modis colligitur quia quantacunque sit virtus humana, in comparatione tamen divinæ justitiæ et pietatis apparet nulla. Nam, si quid erit hominis merito tribuendum, non ita constat intelligendum ut per se quidquam possit mereri, sed ex Dei gratia evenire, ut ejus meritum aliquod possit esse. Sicut Apostolus dicit: *Quid enim habes quod non accepisti?* (I Cor. iv.) Ideoque omnia divina beneficia, non ex meritis humanis, sed ex Dei gratia evenire credenda sunt, omnique homini cum Apostolo dicendum est: *Gratia Dei sum id quod sum* (I Cor. xv).

Ecce et hoc, quod nuperrime quærebas, omni devotione amplectendum. Nil jam plus quæras, donec aliquid super diu desiderata quæstionis tuæ solutione proferamus.

CAPUT XXVIII.

Resolvitur quæstio de universali hominum interitu, capite 11 proposita.

Sed prius oremus ut rite loqui hinc mereamur. O Deus æterne, cujus vis regnat ubique, da mihi de tanta re dicere nil, nisi recta.

H. Impleat Dominus omnes petitiones tuas (Psal. xix).

O. Certamen singulare unquamne vidisti, vel audisti?

H. Nunquam vidi, sed audivi tantum et legi, in libro scilicet Regum, ubi David et Goliath congressi sunt.

O. Esto lectum, sive auditum, vel visum; scis hoc judicium fore? *H.* Scio. *O.* Et cur sit statutum?

H. Ut arbitrator, et hoc haud ignoro. Pro dissidentium namque partium æquitate discernenda, quasi quoddam examen verissimum est statutum ut duobus singulariter concertantibus, qui vicerit, omnes suæ partis victores, qui autem victus fuerit suæ omnes pariter victos ostendat.

O. Recte quidem super hoc existimas. Sed cum ita, ut arbitraris, pro judicio et examine justo statutum et inventum sit, dic etiam, quæso, unde probari possit hujusmodi judicium justum esse? Quod enim dicitur justum, cur sit justum simul est dicendum.

H. Nescio quid dicam, quia verbi nescio causam.

A Certe si non in superioribus didicissem verborum tuorum utilitatem, verba talia pro nihilo computarem. Unde rogo, profer in medium quid portendat hæc circumventio quæstionum, ut sic me, vel scire, vel nescire interrogata possim conjicere.

O. Quæstio communis judicii plus valet quam specialis. Unde et Nathan propheta, David de communi judicio interrogans, justiseimam quæstionis sententiam citius ab eo extorsit, et quasi ad hoc incantando coegit, ut nec sibi specialius judicando parceret, cum communis judicii decreta protulisset. Sic et ego necdum volo pandere quid specialiter designet prolata quæstio, ut eo verius generale judicium proferas quo in eo nihil speciale inesse scias.

H. Nescio si verum par huic, tamen exprimo verbum. Videtur namque mihi idcirco fore justum judicium certamen singulare, quia ab utriusque partis principibus communiter est decretum et statutum.

O. Recte etiam hoc protulisti. Omne namque judicium ideo constat justum quia communiter est decretum et probatum. Unde est illud probatissimum judicium: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris* (Tob. xvi). Hoc igitur, quia omnibus æqualiter prospicit, æqualiter dividit, ab omnibus jure probatur justumque vocatur. Videamus ergo et nos quid de singulis sit confectum, et sic probemus judicium rectum. Dictum namque est in primis quia certamen singulare sit judicium; deinde cur idem judicium sit statutum pro æquitatis scilicet parte discernenda; ad extremum vero, judicium ipsum ideo fore justum, quia communi voto est decretum. Ex quibus omnibus colligitur quia necesse est justum judicium esse, quod pro æquitatis parte discernenda communiter est statutum, vel decretum. Ad hæc etiam si omne judicium juris est judicium, certamen autem singulare pro juris indicio agitur. Justum ergo erit judicium in certamine singulari statutum. Hujusmodi autem judicium in certamine singulari expressum ideo protuli, quia argumentum videtur judicii illius esse quod factum est in primo parente.

Hic enim, cum ad imaginem Dei conditus esset et omnium virtutum armatura indutus totius humanæ posteritatis parens foret prædestinatus, electus est etiam pro omnium hominum parte ad certamen singulare, ut in illo uno tam valido tamque prudente omnis fortitudo et prudentia probaretur humana. Verumtamen quia primum Dei mandatum, diabolo suadente, contempsit, ad primam certaminis congressionem victus cecidit, sicque in illo uno omnis merito lapsus est homo; atque satis probatum est in eo omnem humanæ justitiæ præsumptionem, Deo congressam, nihil esse, nihil valere. Hoc autem ideo justum probatumque esse dico, quia in omni singulari certamine justum probatur, ut qui fuerit victus omnes suæ partis ostendat simul victos.

H. O quam robustum argumentum, per quod tantum probatur judicium! Videtur namque mihi idem judicium tam verum ut a cunctis sapientibus

probari possit justum, et tam subtile ut ejus intima vix aliquis valeat sentire. Dic tamen, quæso, si iudicium ipsum, quod in parente primo factum est, singularis certaminis exprimit typum, quis congressor est ejus? denique certamen nullum valet esse per unum.

O. Congressor igitur, vel concertator, sive, ut a quibusdam dici solet, adversarius, de quo interrogas, mandatum Domini intelligitur. Quod ideo adversarii nomine exprimitur, quia omni negotio perverso, quod homo studet, adversatur. Unde et in Evangelio Dominus dicit: *Esto consentiens adversario tuo cito, dum es in via cum eo* (Matth. v).

Porro si dubitas quia adversarius hoc in loco mandatum Domini debeat intelligi, lege sanctos expositores, et ita procul dubio invenies. Cum ergo duos concertatores, vel adversarios habeas, pro utriusque partis, id est Dei et hominis, æquitate singulare certamen ineuntes, unumque, qui pro nostra parte certavit ab altero, id est mandato Domini, persuasionem diabolicam victum audias, nonne potes intelligere qualiter in uno homine victo omnes homines merito etiam omnes sustinent pœnam peccati?

H. Plane jam intelligo, sed fateor: quia nisi præmisisses argumenta et similitudines quibus ad hanc intelligentiam attraherem, nunquam sentirem. O, quanta et qualis Dei gratia, quæ tibi tanta et tanta inspiravit documenta, quibus me pedetentim a minoribus ad majora attraheres, quousque ad summa scientiæ divinæ arcana perduceres! Summa enim mihi videtur cognitio quæstionis tantæ solutio. Nunc ergo sentire incipio cur auribus meis instillabas dudum illa Dominica verba: *Quod facio, tu nescis modo; scies autem postea* (Joan. xiii).

CAPUT XXIX.

Expediuntur reliqua, quæ ad quæstionem præmissam penitus dissolvendam faciunt.

Othl. Quid, si adhuc in hujus mysterio iudicii lateat mirum aliquod quod ignoras?

H. Quare hoc objicis, cum etiam nil me videatur scire, postquam tantum mysterium contigit audire?

O. Illud denique in hoc singulari certamine restat adhuc pensandum qui sint utriusque partis principes, vel iudices intelligendi, a quibus iudicium tale potuerit decerni? alioquin non est undique probatum prædicti argumenti exemplum.

H. Quæstor subtilis ad multa notanda videris. Mihi namque sufficerent præmissa, sed, quia tibi aliter placet, audire quidquid adhuc inde dixeris libet.

O. Utriusque ergo partis iudices, vel principes, a quibus certaminis memorati iudicium est statutum, Trinitatis summæ personæ sunt intelligendæ. Quorum etiam communione et unanimitate, quæ utique de universis iudicibus justis credenda est, quasi ex unitate, quia in Trinitate summa consistit unitas et in unitate summa Trinitas, primi hominis conditio provisa est et decreta, dicendo: *Faciamus hominem*

ad imaginem et similitudinem nostram (Gen. i), omniaque providentur et decernuntur. Hæc quidem de utriusque partis principibus sit dicta.

Quid autem de concertatorum qualitate dicere debeo, cum eorum cognitio sit in aperto? De unius namque, id est, mandati divini potentia et fortitudine Isaias propheta ex Domini persona dicit: *Quomodo descendit imber et nix de cælo, et illuc ultra non revertitur*, etc., usque, *sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo. Non revertetur ad me vacuum; sed faciet quæcumque volui, et prosperabitur in his ad quæ misi illud* (Isai. lv).

Verbum autem et mandatum in Scriptura sacra sæpiissime pro uno sensu positum fuisse nullum reor litteratum dubitare. Sed si quis forte dubitat, exempla a beato Joanne dicta audiat. Dicit enim in Epistola sua: *Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est. Qui autem servat verbum ejus, vere in eo charitas Dei perfecta est*. Et post pauca: *Mandatum, inquit, vetus est verbum quod audistis* (I Joan. ii). Ecce mandatum et verbum pro una eademque re positum probatur quod in vicem concertatoris ex parte Dei eligebatur.

Alter vero, qui ex nostra electus fuit parte, licet supra expressum sit qualis fuerit, addendum est tamen hic aliquid. Dicit namque Scriptura sacra de eo: *Deus creavit de terra hominem, et secundum imaginem suam fecit illum, et iterum convertit illum in ipsam* [cod. *Cruc. ipsa*] *et secundum se vestivit virtute* (Eccli. xvii).

CAPUT XXX

Quæstio num homini suppetat facultas superandi difficultatem bene agendi et quomodo illa obtineatur.

Heinr. De his inopinata et aperta ratione satisfactum mihi esse videtur undique. Proinde quæso ut, quia homo liberi arbitrii omniumque virtutum excellentia ita præditus fuit ut, si præcepto Dei obediret omnia bona sine difficultate posset; sed suggestionem fraudulentis hostis inobediens effectus, omnia quidem mala facile, bona autem ulla difficile obtinet, si qua facultas ei sit tantis malis resistere et bona ulla facile promereri, pandas. Quærimonia itaque maxima est dignum non posse resurgere post lapsum et quod casu semel male contigit, si non in melius reparari possit.

O. Quamvis hæc sententia in multis reperitur in libris, quia tamen a me exigit, eandem, quibus possum, explanabo verbis. Sicut igitur ad Dei et hominis distantiam declarandam iudicio justissimo apparuit delictum, ita Deo placuit ut immensas bonitatis suæ divitias in delinquentis hominis ostenderet remedio, juxta illud Apostoli: *Lex subintravit, ut abundaret delictum; ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia, ut, sicut regnavit peccatum in mortem, ita et gratia Dei regnet per justitiam in vitam æternam* (Rom. v).

Neque enim vel agnosci posset gratia, nisi aliqua ejus præcederent indicia; indicium [cod. *Cruc.* iudicia; iudicium] vero gratiæ est districtio legis et

justitiæ sicut supra multimoda ostensum est ratione.

Quamobrem licet protoplasti inobedientia meruerit ut omnis via virtutum iter habeat angustum, tamen, quia eadem ratio liberi arbitrii, et cognitio boni atque mali, nec non spes veniæ remansit; omnimodo admittendum est intentione ut, non eo, quo facilius et latius vitiorum, sed quo difficilius et angustior cursus est virtutum, transeamus, pensantes quia omne latum facileque cito vilescit, et appetitores suos fragiles negligentesque reddit; angustum vero ac laboriosum omne, quo penetratur difficilius, eo fit gratius sectatoresque suos cautos et sollicitos efficit.

Quibus diligenter consideratis, omnis virtutum adipiscendarum difficultas, non solum arcta et pœnalis ob prædictam protoplasti inobedientiam, sed etiam necessaria prorsus, et utilis invenietur, immensaque Dei sapientia exinde tam miranda quam laudanda probabitur. Quæ dona sua et beneficia efficit sic pretiosa et grata ut tamen nulla [cod. Cruc. nulli] videantur vilia vel ingrata.

Hæc igitur attendens, omnem bene agendi difficultatem esse necessariam, itaque dispositam cognosce, ut per illam probetur quo quis ad Deum accedat corde, voto perseverantiæ an inconstantia. Nam inconstans, conversationis sanctæ viam cunctis pene noviter conversis difficilem initiatus et conversationis ejusdem cursum proveciorem initio fieri leviolem minime arbitratus, cito in inceptis lassescit, ad tempus, ut scriptum est, credens, et in tempore tentationis recedens (Luc. viii). Constans autem ordinem rerum considerans ita a Deo institutum ut omnis tam spiritualis quam carnalis vitæ disciplina inchoata quidem sit amara et difficilis, processu vero temporis ipsoque usu suavior fiat atque facilius juxta illud: Labor improbus omnia vincit, dura et aspera sustinet cum patientia credens, quia, juxta Psalmistam: *Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent* (Psal. cxxv); recollens etiam illud apostolicum: *Nemo coronabitur, nisi qui legitime certaverit* (II Tim. ii).

Initium autem legitime certandi vitia timor est Domini. Qui cum mentem possederit, ab omni vitiorum captivitate liberat et in amoris divini libertatem collocat. Ex quo jam bene agendi facultatem quasi pro munere accipiens gustat quam « suavis est Dominus » et quam « suave sit jugum ejus » nihilque magis desiderat quam ut in contemplatione divina consistat.

Quæ omnia quia inconstans et infidelis ignorat per experientiam, merito ignoratur et merito obsecatus laborat. Nullus ergo his, quasi pro conjectura mea, dictis diffidat, sed attendens ipsum Dominum dicentem: *Omniaabilia sunt credenti* (Marc. ix); et: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit*, (Joan. xiv), credat quia in cujuscunque mente amor Dei habitaverit, tantam sibi facultatem vitiis resistendi [fore] quantam amor sæculi olim tribuit obe-

diendi. Alioquin si homo, conversus et in Dei gratia confidens nequaquam vitiis potuisset eo nisu resistere quo eisdem deditus studuerat obedire, nec liberi arbitrii nec ullius compos esset meriti.

CAPUT XXXI.

Quid sit hominis meritum. Homo tot modis bene potest agere quot modis male.

Meritum autem hominis hoc esse reor: si, cum liberam habuerit facultatem male agendi vel cogitationibus, vel verbis, vel factis, pro Dei solummodo amore, aut timore stulta frangat vota, ut sequatur meliora. Qui enim ideo mala devitat, quia facere non prævalet, nil ex hoc bravii mereri credendus est. Unde de unoquoque homine bona rite promerente dicitur: *Qui potuit transgredi, et non est transgressus; facere mala, et non fecit; ideo stabilita sunt bona illius in Domino* (Eccli. xxxi).

Cum ergo omnis virtus omneque meritum bene agendi pendeat, ut dictum est, ex facultate male agendi, claret omnino quia quot modis unusquisque potest male agere tot quoque possibile sibi est bene agere. Nam, verbi gratia, si vitialem substantiam retinens histrionibus aliisque sæcularibus viris eam vales expendere, potes et Christi pauperibus erogare. Item si vales maledicere, potens es et benedicere. Si autem præcisus es lingua, ut loqui nequeas, mala nec bona. Similiter si visu cuiquam nocere poteris, potes et prodesse. Si vero jta orbatus es oculis ut non possis peccare visu, impotens es etiam videndo bona aliqua perpetrare. Eodem modo, si sano corpore uteris ad explenda desideria carnis, maxima simul exinde vales præmia promereri, si eisdem desideriis pro Dei amore decreveris reniti. At si abscisus es genitalibus, vel in tali senio positus ut nullas jam carnis tentationes et illecebras patiaris, scias absque dubio nullum te promereri posse bravium, quod pro hujusmodi passionibus devincendis constat promissum. Sicut scriptum est: *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ* (Jac. i). Quibus verbis cum promittitur tentationem sufferenti corona, denegatur ei qui non suffert. Hæc quoque de cunctis carnalibus accipe membris.

H. His quidem dictis aperte declaratur quanta male, vel bene agendi facultas in exterioribus membris habeatur. Sed cum de interioribus longe aliter sit sentiendum, quia nihil ibi carnaliter est abscondendum, quomodo supra dicta facultas ibi possit esse cupio agnoscere.

CAPUT XXXII.

De interiori hominis bene maleve agendi facultate, et de circumcisione cordis.

Othl. Interioris hominis facultas ad omnia tanto est major quanto natura ejus præstantior. Ille enim plura vitia, id est, superbiam, cenodoxiam, iram, tristitiam, invidiam et virtutes, id est, humilitatem, patientiam, tranquillitatem, benignitatem, continentiam sua solummodo ratione sine exterioris actione interdum complet. Exterior vero nulla vitia, vel

virtutes contingit actione, nisi quæ interior concepit ratione, excepto, cum necdum, sicut infantes, rationis capax, vel cum peccatis exigentibus insanie morbo laborat. Ideoque in interioris ratione omnis exterioris pendet actio.

Abcisionem quoque, vel circumcisionem pati potest homo interior numerosiorem, quam exterior. Sed in hoc utriusque circumcisio distat quia exterior quo plus fuerit circumcisus, eo magis ad bona et mala explenda redditur infirmus. Interioris vero circumcisio ad vitia quidem utrumque hominem reddit infirmum, ad virtutes autem validum. Unde et illa omnino est exercenda quæ vitia solummodo abscidit, virtutes autem nutrit, quæque non solum in Novo, sed etiam in Veteri Testamento jubetur, attestante Jeremia propheta, qui dicit: *Circumcidimini Domino, et auferte præputia cordium vestrorum* (Jer. iv).

Si autem quæris quomodo cordis circumcisio agatur, audi. Quotiescunque igitur exeros animi impetus delectationesque perversas represseris, toties in corde agitur circumcisio ubi eorum fit repressio, et unde cæperit eorum egressio. In corde quippe oriuntur et de corde egrediuntur, sicut Salvator noster in Evangelio dicit: *De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemie* (Math. xv).

Qua de re colligitur quia, cum interior homo non secus parvum membrorum corporalium numerum, sed juxta vitiorum multitudinem infinitam valet circumcidi, innumeris etiam modis potest bene agere se circumcidendo, vel male non circumcidendo. Nam quotiescunque incitaris ad iram, vel ad luxuriam, vel ad rependam contumeliam, vel ad avaritiam, vel ad infidelitatem, vel ad quælibet vitia, si hæc constanti animo respueris et pro his respuendis Domini auxilium quæsieris, toties bene facis et coronam vitæ perennis promereri conaris. Quoties autem hæc non respueris et in eorum delectatione et perpetratioe immoratus fueris, toties male agis et inferni supplicia promereris.

CAPUT XXXIII.

Deus in hac vita idcirco quædam nobis obscura, difficilia et adversa relinquit ut nobis occasio sit fidem, spem et charitatem probandi.

Inter hæc etiam pensandum est quia divinæ pietatis dispensatio idcirco in hac vita quædam mysteria, et difficilia et adversa relinquit, ut in eis experiatur cujuslibet fides, spes atque charitas, quæ non nisi per dura et aspera probari possunt, et ut per hæc unusquisque habeat facultatem atque occasionem bene agendi, nec non promerendi præmia æterna, credens mysteriis quidem virtutem divinam velari, difficilia vero et adversa per Deum posse superari.

Sed ad mysteria pertinet omnis Dominicæ incarnationis, passionis, resurrectionis dispensatio, quia in eis humanæ salutis causa ita est velata ut non nisi avida et fidelissima inquisitione percipi valeat. Quanto magis autem mystice est velata, tanto ma-

jora pro hac quilibet fidelis mereri valet fidei præmia. Ad hæc etiam omnis Testamenti Veteris historia pertinet, quæ carnaliter gesta ita denuntiat ut in eis spiritualis vitæ intelligentiam exquirendam edoceat. Quæ quia sunt tanta ut et peritissimi quique vix ad hæc discutienda sufficiant et sæpissime a Patribus sanctis reperiantur discussa, universa sine discussione præterimus.

In elementis quoque et in rebus quibuslibet vitæ præsentis, nec non in consecrationibus, maxima mysteria inveniuntur. Elementa audiem dico, quæcunque sub corporali, vel invisibili substantia humanis usibus deserviunt. Unde etiam elementa, quasi elevamenta, id est supplementa dicuntur pro eo quod humanæ fragilitati pro supplemento conceduntur, ut sol, luna, stellæ, animalia, bestię cæteraque hujusmodi. Non sol æternam Dei et Domini nostri Jesu Christi claritatem, luna sanctam et catholicam Ecclesiam mystice designant, quoniam, sicut luna, ita et sancta Ecclesia, nunc incrementa, nunc detrimenta sui patitur. Et sicut luna apparente claritate solis minime lucet, occidente autem mox lucere solet, ita et Ecclesia, divinæ perfectionis claritati comparata, nullam justitiæ lucem habet; per se vero, id est inter mortales, virtutibus plurimis lucet. Stellæ singulos quosque sanctos denotant, quia sicut stella differt a stella claritate (I Cor. xv), ita et sanctus quilibet ab alterius sanctitate.

Animalia vero illud mystice designant, ut sicut ipsa usibus variis hominum subjecta nihil reniuntur, sed usque ad mortem patiuntur, ita et homo potestati divinæ per omnia studeat subditus esse. Unde Psalmista dicit: *Ut jumentum factus sum apud te* (Psal. Lxxii), ac si aperte diceret: Sicut mihi jumentum meum in omnibus est subjectum, ita et ego tibi subesse volo. Quod autem jumenta tam occisa quam viva ad usus hominis quoslibet efficiunt, hoc designare videtur quod scriptum est: quia *sive vivimus, sive morimur, Domini sumus* (Rom. xiv). Sicut enim in potestate hominis est animal suum vel vivum, vel occisum ad quemlibet usum aptare, ita et potestas Dei est nos in hac vita et in futura positos loco, quo vult, destinare.

Bestię significant feroces et instabiles quorundam animos, quia sicut bestię nulla ratione vel disciplina cohibentur, sed quocumque eas impetus voluntatis, vel casus impulerit, illuc præcipientes feruntur, ita et indisciplinati et inquieti laxata mente, ubi volunt, vagantur (cod. Cruc., ubi ubi vagantur).

Hæc igitur pauca de elementorum mysteriis diximus, relinquentes majora majoribus, sed cum his tamen excitantes quosdam negligentes ad inquirenda hujusmodi arcana, quæ et fidem roborant et mentem ab infimis elevant.

Similia quoque mysteria inveniri queunt in rebus. Res autem reor aliquo modo posse dici omnia, quæ non per substantiam propriam existunt, ut ele-

menta, sed alicui substantiæ accidentia intellectu, vel actu solo capiuntur, ut numerus, dies et nox, languor et medicina, copia et penuria cæteraque talia. Quæ nimirum omnia licet juxta dialecticæ artis subtilitatem distinguere nequeam, non enim merui illius habere notitiam, si tamen sententia juxta morem sacræ Scripturæ aliquatenus profertur, peto ne propter rusticitatem sermonis respiciatur, cum constet plurimos ecclesiasticos scriptores parum excoluisse dialecticam, etiamsi noverint illam. Maluerunt namque plano quam obscuro sermone spiritualia proferre. Unde et sanctus Hieronymus dicit: Sint alii disertis, laudentur ut volunt, et inflatis buccis spumantia verba trutinant; mihi sufficit sic loqui ut intelligar, et ut de Scripturis disputans Scripturarum imiter simplicitatem. Idem quoque alibi, Deus, inquit, sensus magis quam verba requirit. Hæc autem ideo intuli, ut si quis forte me reprehendat rem solummodo pro accidentibus posuisse, quam plurimi nunc pro substantia, nunc pro accidentibus ponunt, noverit me sensus simplicitatem plus quam verborum subtilitatem exponere velle simulque sciat quia in aliquibus auctoribus ita, ut a me dictum est, invenitur. His ergo præmissis, jam ad noviter propositorum mysteria discutienda accedens, in primis quid numerus significet dicere volo.

CAPUT XXXIV.

De mysteriis numerorum, in primis unitatis et ternarii; quomodo sanctissimæ Trinitatis et Unitatis cognitionem deducant.

Numerus enim cum maximus sit divinæ scientiæ delator, insinuans nobis per se quomodo Deus cuncta sub mensura et pondere atque ordine certo habeat (*Sap. xi*), quanto efficacius omnia comprehendit, tanto præstantiora mysteria gerit. Quorum ego imperitus vel aliqua ideo exponere gestio ut illis, qui scientia varia instructi, in multiplicatione et divisione numeri sese juxta litteram solummodo exercent magnumque putant, si quemlibet in sola numerandi peritia præcellant, aut incitantia spiritualis exercitii præbeam, aut excusationem negligentiam auferam. Mihi namque, qui plus vulgariter quam scholasticæ artis hujus notitiam parvam suscepi, amplum esset, ut credo, excusationis refugium, etiam si nullum exinde exquirerem spiritale studium.

Unde si aliquid ædificationis de numeri mysterio tam imperitus protulero, tanto evidentius gratiæ divinæ erit donum quanto minus ab homine accepi hujusmodi documentum.

Cæterum quia omnis numerus ex unitate descendit et unitas, per se subsistens, totius numeri semen causaque existit, de ejusdem unitatis mysterio aliqua opitulante Deo in primis proferre gestio.

Quod igitur unitas totius numeri causa, ut dictum est, per se quidem subsistit, nullus autem numerus absque ea subsistere valet, significat unum Deum

omnipotentem in esse perfectum atque simplicem ut ipse multo indigeat, sine ipso nulla autem creatura existere valeat. Deinde cum idem Deus omnipotens, et unus, et trinus; unus quidem in substantia, trinus vero in personis; Pater videlicet, et Filius, et Spiritus, atque Deus Pater de nullo, Filius vero Deus de Patre sine passione, vel diminutione genitus, et per ipsum omne factum; Spiritus quoque sanctus non de Patre et Filio genitus, sed procedens dicatur, proferendum est etsi minus digne (quis enim ineffabilia valeat condigne fari?) tamen utcunque qualiter, hæc omnia per numerum valeant designari. Quod ergo per unitatem per se subsistentem Deus unus per se etiam subsistens designetur, jam prolatum est.

Qualiter vero unus idemque Deus trinus intelligatur, per hoc exprimi videtur quia primus dicitur, sicut scriptum est de ipso dicente: *Ego sum primus et novissimus* (*Apoc. i*). Primus enim non minus quam inter tres dici valet. Ast quamvis de pluribus dici liceat, valde tamen incongruum existat, ut cum Deum dicimus primum, hoc solummodo ad creaturæ ordinem, et non potius ad æternæ Trinitatis personas referamus, præsertim cum omnia relativa quæ de divina proprie dicuntur substantia, nulla extra se substantia ad suam indigeant relationem, ut Pater, et Filius, et Spiritus sanctus.

Hæc itaque tria substantiæ divinæ relationi congruerent, etiam si nulla angelorum, vel hominum substantia existeret. Neque enim pro eo quod angelus et homo, Deum laudans, aliquando defuit summæ æternæque Trinitatis personæ; relationis suæ convenientia unquam carebant, sicut nec aqua, in terra inhabitabili fluens, ideo ad hauriendum est inepta quod nemo ibi exinde hauriens invenitur.

Quod cum ita sit, de primo, quod utique relativum nomen est, nec minus quam de tribus valet dici idem datur intelligi. Nam sicut Deus, priusquam ab ullo diceretur Deus, erat, ita etiam semper in se habuit unde primus dici potuisset, in personis scilicet tribus. Claret ergo quia, cum Deum omnipotentem primum fatemur, trinum etiam exinde fateri edocemur.

Sed summopere observandum ut, sicut Deum Patrem æternum dicentes, Filium quoque ejus sibi coæternum ex ipsa Patris æterni persona credere solemus, ita etiam, cum Deum Patrem in personis primum aliasque dehinc personas juxta ordinem dicimus, nullam earum, ut inter homines fieri solet, temporis antiquitate priorem, sed totas tres personas, Patris et Filii et Spiritus sancti, sub uno æternæ Trinitatis primatu existentes credamus. Neque enim ex eo quod nobis impossibile est verbis simul edere personas Patris et Filii et Spiritus sancti, de Trinitatis hujus æternitate debemus dubitare, sed quod labiis simul nequit proferri, mente et spiritu fideli valet utcunque contineri, et quam congrua divinæ dispensationis sententia, ut Deus,

qui spiritus est, non nisi spirituali intelligi valent sapientia.

Prolata itaque, ut potui, unitatis et Trinitatis divinæ ratione mystica, aggrediar et hoc aliquatenus promere qualiter, per numeri mysterium, Patris æterni Verbum, per quod omnia facta sunt (*Joan. 1*), ab ipso absque ipsius passione vel diminutione genitum, Spiritus quoque sanctus quare non genitus, sed procedens, juxta fidem catholicam intelligatur.

CAPUT XXXV.

Quomodo, ex numero primo et secundo, fide possit percipi quod Deus Pater sit ingenuus, Deus vero Filius genitus, et quod per hunc omnia facta sint.

Scimus namque omnes quia, cum ab unitate numerus quilibet creari decernitur, per eum qui sibi proximus est, id est secundum, creatur. Secundum autem, qui, præter personam, nihil ab unitate discrepat, idcirco arbitror esse dicendum in persona Filii Dei, ne forte, si binarium, qui duabus unitatibus constat, nominari censeo, æqualitatem Patris et Filii, juxta mysticam numeri rationem, denegare videar, Si cui vero aliter placeat, non respuo, dummodo æqualitatem ita ostendat in numero, ut in Deo Patre credenda est ejusque Filio.

Quod si etiam ab aliquo cavillatore sententia talis ideo impugnatur quia secundus quilibet primo inferior apud homines dicitur, attendat in primis quia licet Unigenitus Dei, personam Filii, instar hominis cujuslibet patre procul dubio suo junioris sortiatur non tamen idcirco coæternum coæqualemque Deo Patri credere desistimus. Deinde, quod missus quilibet mittente inferior apud nos dicitur, et tamen ipse Dominus noster Jesus Christus, qui Deo Patri secundum divinitatem coequalis est, de seipso in Evangelio dicit: *Quem Pater sanctificavit et misit in mundum (Joan. x)*. Et alibi: *Vado ad eum qui me misit (Joan. xvi)*, Apostolus quoque dicit: *Ubi venit plenitudo temporis misit Deus Filium suum (Gal. iv)*. Quibus nimirum dictio datur intelligi quia, sicut Verbum Patris æterni et Filius et missus dicitur, nec tamen a paternæ gloriæ æternitate destitutus creditur, ita etiam secundus in numeri mysterio potest dici sine controversia catholicæ fidei. Quamvis huic rationi satis astipuletur quod, cum quoslibet numerare voluerimus, dicentes: Ille primus, ille secundus, ille sit tertius; non per hoc dignitatem vel ætatem primi majorem quam secundi vel tertii semper designamus, sed quia pro usu habemus, imo pro differentia indigemus ut post primum, mox secundum numerando dicamus. Si enim numerantes semper dicamus: Ille unus, ille unus, ille unus; ex hujusmodi indifferentia nullum instruimus quem vel primo, vel secundo, vel tertio, vel deinceps dixerimus. Omnis autem homo indiget instrui tam de se quam de alio.

Quo cum Deus non indigeat, numerus nullus cadit in illum, sed in nos. Qui sicut nostra numerare

A solemus quælibet, ut ea sciamus, non ut dissimilitudinem aliquam in eis designemus, ita etiam divinæ Trinitatis personæ ideo numero sunt distinctæ, ut efficientiæ quæ per eas designantur, nobis semper sint notæ utque personarum ordinem debitum teneamus, non ut ullam inæqualitatem in essentia credamus divina, Quamvis enim unum sit omne quod in divina essentia constat, nobis tamen, qui ab unitate procul secernimur, opus est ut Deus unus variis personis, variis modis, variis differentiis variisque argumentis pronuntietur sicut et infirmo cuique ut solidus et perfectus cibus in varias aliorum ciborum species efficiatur, vel sicut infanti opus est ut plena ac perfecta verba in varios abruptæ vocis et inconditæ modos formentur.

B Et ut apertius aliquid et excellentius dicam, sicut dicere solemus: Ille fons, ille rivus, illud stagnum, et tamen unum aquæ elementum significamus; ita etiam de Dei Patris et Filii et Spiritus sancti unitate credi oportet. Licet enim in personis, ut fons et rivus stagnumque differant, in una tamen substantia instar aquæ purissimæ conveniunt. Unde et Dominus noster, qui unius substantiæ est cum Patre, velut rivus cum fonte, dicit: *Qui videt me videt et Patrem meum (Joan. xiv)*.

C Cum igitur eo quo dictum est modo Verbi superni personam in secundo ab unitate liceat designare, dicamus quia, sicut per eundem secundum unitas omnem numerum absque passionis suæ et diminutionis vestigio creat, ita etiam Pater omnipotens per Verbum suum impassibiliter et indefective omnia creavit semel, si tamen semel recipit æternitas. Et ineffabiliter hoc disponendo prædestinandoque agens per Verbum, quod nobis sæpius, et temporaliter numerantibus unitas facit per secundum. Neque enim, licet sæpius repetatur, unitas est nisi una. Omnia ergo, ut dixi, per Verbum Patris facta sunt, sicut omnes numeri ab uno per secundum creantur.

D Ubi satis aperte probari videtur quia Pater sicut unus generans, Filius vero sicut alius genitus, et non solum genitus sed etiam unigenitus dicendus est. Quia cum ab uno non nisi æqualis sibi, id est unus generatur, merito ipse unigenitus vocatur, Pluralitas vero, id est numerus, cujus principium est binarius ab uno sicut dictum est, per alium, vel, si melius dicitur, a duabus unitatibus quæ nihilominus designant Patrem et Filium, creata invicem se generat, et generatur per multiplicationem, tantoque longius ab unitate discrepat quanto plus in varias numerorum species derivatur.

Nam ut terrenæ divinæque generationis distantia exprimitur, numeri quidem cujuslibet generatio non minus quam per binas species multiplicando agitur, ut quatuor per duos binarios, utque sex per duos ternarios, unitatis autem generatio per unam, id est per semet fit solummodo ut semel unum. Hoc enim ita esse notissimum est ab aciculis, qui, cum multiplicare voluerint unitatem, dicunt semel

unum. Cumque ita possit rimari, unum e duobus a nullo esse ideoque ingentum, alterum vero ab altero esse ideoque genitum, sicque per hoc numeros creari; fide quoque valet percipi, quia Deus Pater ingentus, Deus vero Filius genitus, et quia *per ipsum omnia, ut scriptum est, facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1).

CAPUT XXXVI.

Sicut numerus tertius a primo et secundo est, ita Spiritus sanctus a Patre et Filio non generatur, sed procedit.

Deinde, ut appareant personæ tres, quod est perfecta Trinitas, dicamus a primo tertium, non ternarium, in persona Spiritus sancti. Qui ideo, sicut a tanto numeri mysterio instituimur [cod. *Cruc.* instrui] non genitus, sed procedens dicitur, quia si genitus diceretur, non solum Patris, sed et Filii genitus dicitur videretur. Quod quam absurdum et incongruum sit divinæ generationis qualitati, ex humanæ generationis ratione valet pensari. Quis enim homo duorum genitorum filius competenter dici posset? aut quis se duorum patrum filium a quocumque dictum ad injuriam non reputaret?

Quapropter, quia quidquid Spiritus sanctus est hoc de Patre et Filio esse habet, sicut et tertius a primo et secundo est, verius et aptius ab utroque procedens quam genitus dicitur Spiritus sanctus. Spiritus sancti namque proprietates est Patris et Filii Spiritum esse, et ab utroque æqualiter procedere; sicut et tertius æqualiter a primo et secundo procedit.

Sed dum Patris et Filii Spiritus dicitur, per hanc personam nihil aliud nisi unitas et charitas, vel quidquid hujusmodi relative dici potest innuitur. Unde et Dominus in Evangelio ait: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x), quasi diceret: ego et Pater in unitate, id est in Spiritu sancto sumus. Qui nimirum sensus, nisi fallor, in exitu orationum multarum reperitur, ubi dicitur: *Qui tecum vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti*. Quod ita licet colligi.

Si enim omne quod Deus est substantia dici potest, Pater autem et Filius unum sunt; ipsum ergo unum substantia est ideoque, duabus personis Patris et Filii commemoratis, tertiæ personæ memoria in unitate commendatur.

Sive ergo unum, sive unitas vel charitas dicatur de Deo, non solum ad Trinitatem in unitate consistentem, sed etiam ad personam Spiritus sancti specialiter referendum est: quia cum non minus quam inter duos unitas et dilectio esse possit, hique duo in personis duabus, Patris et Filii, sint intelligendi; unus quidem diligens, id est Deus Pater, alter vero dilectus, id est Deus Filius, patet profecto ipsam dilectionem, qua unum sunt, quæque ex utroque pariter procedit, accipiendam esse pro Spiritus sancti persona, in sancta Trinitate, tertia. Quamvis enim alia persona sit diligentis, alia dilecti, alia dilectionis, in eadem tamen dilectione quæ tertia persona est, et qui diligit et qui diligitur unum sunt et in

unum conveniunt, sicut et in stagno fons et rivus confluent nullam inter se differentiam habentes.

Sed ne impossibile vel incredibile tibi videatur quod in Deo Patre et Filio ejus tanta unitas et charitas sit, attende quia de unitate et charitate multorum fidelium scriptum est: *Multitudinis credentium erat cor unum et anima una* (Act. iv). Si igitur in multitudine hominum, quibus unitas accidentaliter est, potuit fieri unitas, cur non potius credenda est semper esse in Deo Patre ejusque Filio, quibus coessentialis [cod. *Cruc.* coæternalis] et consubstantialis est? Non enim Deo sicut homini virtutes ullæ ex accidenti dono veniunt, sed in illa una substantia omnes simul virtutes speciales essentialiter consistunt omnesque ibi unum sunt. Nulla ibi justitia sine pietate, nulla pietas sine justitia. Cumque his duobus virtutibus, id est justitiæ et pietati, omnes concordent pariter, merito virtutum omnium concordia, quæ in Deo Patre Filioque ejus est, unitas dicitur ipsaque, quia ab utroque procedit Spiritus sanctus.

Notandum quoque quia unitas Patris et Filii ipsa personarum distinctione declaratur. Si enim tres unitates pro sanctæ Trinitatis specie ponamus, duasque ex eis pro Patris et Filii dualitate, quia duo sunt, colligamus, ipsa quæ restat tertia, non dualitas, sed unitas appellatur. Quia vero eadem unitas non ad se sed ad dualitatem referenda est, necesse est enim ut alicujus et in aliquo sit unitas: et non magnum est si unus unum sit, sed mirum et ineffabile quod duo penitus unum sint, mihi videtur satis declarari per tertiam personam, quæ Spiritus sancti est, qui a Patre et Filio procedit, sicut et tertia unitas, a duabus unitatibus Patris et Filii unitas, quasi eadem duæ unitates Filii et Patris dicant: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x); illud scilicet unum quod persona tertia, id est unitas, de nobis testatur. Dualitas namque duos esse, sed eosdem duos unitas unum esse significat. Omnes quoque qui ad hanc unitatem spirituali dilectione confugiunt, unum efficiuntur. Ergo quod dilectio sancta accidentaliter erit in multis hominibus, aptans eos in unum, hoc Spiritus sancti persona substantialiter et æternaliter ad Patris et Filii personas constat.

Exprimit ergo utriusque communionem et divinæ substantiæ unitatem, quæ utique tanta est ut in nullo extrinsecus indigeat, sed omnia in se contineat. Ideoque cum Patris et Filii persona dicitur meritoque utriusque unitas, id est Spiritus sanctus, simul semper consubstantialis manens, simul etiam semper personaliter commemoratur. Deitati namque nil magis quam unitas convenit ascribi.

CAPUT XXXVII.

Exempla quibus docetur quomodo trinitas in unitate et unitas in trinitate sit intelligenda.

Ut autem hæc unitas et trinitas quam de invisibili divinitatis substantia dico apertior credibiliorque fiat, libet aliqua de visibilibus rebus ponere exempla quomodo unitas in substantia et trinitas in personis existat. Sed primo hujus mysterii similitudi-

nem in ædificiis, dein in altera quæramus materia. A Credo namque quia providentia divina, sicut per plurimas similitudines cœlestis vitæ notitiam nobis tradidit, ita etiam multa unitatis et trinitatis suæ argumenta reliquit. Unde ex multis duo hic inserere volo, ut per hæc tam brevitati quam ædificationi tuæ consulam.

Omnis itaque structura lignorum vel lapidum, quamvis undique in parietibus peracta sit vel quantoscunque parietes in se habeat, nequaquam domus potest existere sine tecto. Si autem in duobus saltem parietibus cœquatis et perfectis tectum superponatur, mox domus dici valet pro eo scilicet quia omnia, quæ his tribus peractis restant agenda, sunt quasi principalium adjectiva et ex illis dimetienda. Duo autem parietes et tectum personas tres, sed unum substantiam significant, quia nec parietes nec tectum per se, sed hæc tria rite conjuncta unius domus substantiam pariter efficiunt. Cum ergo hæc ita sint, cujus, rogo, personæ de tribus prædictis typus unitatem hujus substantiæ, id est domus maxime ostendit? Quod si interrogaveris quomodo vel quare, ita collige.

Cum igitur construenda est domus quælibet et peracti fuerint duo parietes, duos personas exprimentes, unus quidem pro eo quod initium operis est, quasi non ab alio sed a se et in semet incipiens: alter vero, cum priori omnino in latitudine, altitudine et longitudine æqualis esse debeat quasi ab ipso exortus et emanans, necdum ad unitatem substantiæ suæ domus ædificanda pervenit. Cum autem tectum tertiam personam exprimens supponitur, tunc demum unitas substantialis domus efficitur. Idcirco vero tectum personam tertiam exprimit quia, sicut primo et secundo numeratis tertius mox numerandus ab eis procedit, ita etiam duobus parietibus in constructione præcedentibus tectum deinde construendum sequitur; neque enim sine parietum constructione tectum quodlibet ad habitaculum construitur.

Potest etiam hac ratione colligi quam congrue Deus domus [cod. Lamb. Dei domus] vel templum dicatur, non solum ob prædictam sanctæ Trinitatis figuram, sed etiam ideo quia omnia quæ in templo quolibet pro pace et securitate, pro umbraculo et refugio temporaliter habentur, in Deo sola æternaliter possidentur. Cujus nimirum templi porta et ostium Christus intelligitur. Unde ipse dicit: *Ego sum ostium* (Joan. x). Hæc quidem de structura sufficiant dicta.

In accensa quoque candela inveniri possunt, ut reor, similia. Nam cum ardens elementis constet tribus, id est stupa, cera, luce, personarum trium figuram tenet. Sed sicut in domo persona tertia, id est tectum, ita et in ardente candela, tertia, id est lux, operatur unitatem substantialem. In neutro igitur, id est in ædificio et candela nulla habetur utilitas, nulla substantiæ unitas, nisi tertia persona, tectum scilicet et lux, addita fuerit. Personam autem

dico pro ejusdem personæ typo, ne idem toties dictum videatur tædiosum.

Nonne ergo hæc utraque, de ædificio videlicet et candela, dicta constant satis mira atque divina aptissimaque ad agnoscenda [cod. Cruc. cognoscenda] sacræ fidei rudimenta? ibi namque potest carnalibus etiam oculis comprehendi quomodo in personis tribus substantia una habeatur, qualiterque personarum trium nulla absque aliis quidquam operetur, sed omnes simul opus suum efficiant, quamvis singulis aliquod specialius conveniat. Protegi namque in domo et illuminari a candelæ incendio specialiter convenit personæ tertiæ, quia et tectum inde dicitur quod sub eo commorantes ab aeris intemperie pluviarumque inundatione tegendo protegat; et lumen, quod illuminet.

Quæ scilicet utraque satis conveniunt personæ Spiritus sancti. Ipse quippe in trinitate summa personam tertiam continens, protector consolando mærentes et illuminator edocendo insensibiles dicitur. Unde Dominus noster ad discipulos suos de ejusdem Spiritus sancti missione loquens dicit: *Paracletus Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia* (Joan. xiv).

Inter hæc etiam illud merito pensandum videtur quod in utraque similitudine, ædificii scilicet et candelæ, tertia persona, quam unitatem personarum duarum exprimere dixi, addenda est desuper et superna respicit semper, velut in domo tectum et in candela incendium. Non ergo sine causa sacramenti magni æstimo fore talia.

Arbitror namque illud designare quod, cum in aliquo labore homo Dei cooperatur et adiutor esse possit, juxta illud: *Dei enim sumus adiutores* (I Cor. iii), unitatis tamen donum, quod summum est bonum, quo quis ad perfectionem provecturus est, de superna solummodo gratia descendat; sicut scriptum est: *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum* (Jac. i). Quod enim ex terra ortum vel in terra positum datur, initium quidem vel particula aliqua boni operis potest esse, sed ad substantiam perfectionis et unitatis non pertingit. Unde et idem Spiritus sanctus cum apostolos ad unitatis divinæ culmen erecturus et instructurus esset, non ut prius, a Domino in terra posito datur, sed de cœlo supra eos missus legitur.

Hæc autem dico, non ut in illa trinitate summa personam ullam superiorem vel inferiorem credam, sed ut ostendam quia, sicut ejusdem trinitatis figura in nulla substantia corporali vel visibili sine aliquo superexcellente potest exprimi elemento, ita etiam in nobis nil boni valeat fieri absque gratiæ supernæ supplemento.

Ipsa namque, cum nos quasi sub personis duabus, id est anima et corpore, bonum aliquod in terra inchoantes, divinum auxilium pro perfectione, id est trinitate, invocamus, semper erit in nobis quasi persona tertia, oriens scilicet ex alto, et coaptans

utraque, id est animæ et corporis opera diversa di-
vinæ unitati et trinitati.

Sed et hoc de trinitate sancta commemorandum
puto quia, cum Spiritus sancti persona, Patris et
Filii, ut supra dictum est, unitatem et æqualitatem
dilectionemque commendet, congrue hi qui, hanc
personam imitantes, de sacræ fidei unitate vel de
pacifica Dei et hominis charitate, seu de consona
virtutum omnium varietate rite scribunt aut lo-
quuntur, Spiritus sancti gratia repleti dicuntur. Ejus
enim dono totius unitatis fit ratio, sicut et ad lucis
pertinet donum illuminata acies oculorum, licet
ipsa lux non a se, sed aliunde procedit.

CAPUT XXXVIII.

*Sanctæ crucis signum in summa Trinitate reperitur et
et quomodo.*

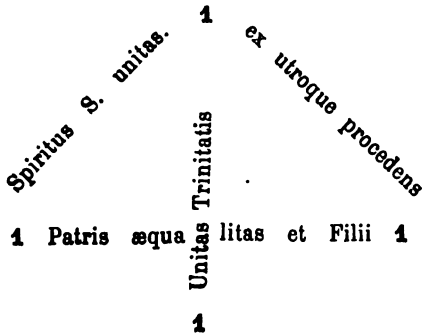
Potest etiam sanctæ crucis signum in trinitate et
unitate summa inveniri. Si enim in modum trian-
guli tres unitates, duas quidem quasi per lineæ nor-
mam æqualiter stantes, tertiam vero superius in
medio duarum, ponas, quod etiam triangulo omni
convenit, ut scilicet in dualitate consistat, in unitate
autem respiciat hoc modo :

Cumque ita triangulum posueris, si unitatem
quartam mediæ inferius opposueris, signum sanctæ
crucis habebis. Ubi juxta fidem sacram magnopere
pensandum quem cuique personæ debeas assignare
angulum, ne vel dualitatem constantem vel unitatem
eminentem incongrue discernas. Quod, ut reor, ita
debet discerni.

Quia enim æqualis dualitas in patre et Filio, uni-
tas vero in Spiritu sancto intelligenda, est, ascri-
bendæ quidem sunt duæ, quæ æqualiter consistunt,
unitates Patri et Filio; tertia autem in medio earum
desuper posita et velut ab utroque [*cod. Cruc. utra-
que*] procedens, Spiritui sancto.

Hujusmodi igitur ratio, nisi fallor, convenit trian-
guli mysterio, in quo etiam reor satis instrui posse
de sanctæ Trinitatis fidei omnes fideles. Deinde,
quia in Trinitate unitas et veneranda, unitas, quæ
inferius posita restat, ascribenda est trinitatis uni-
tati, sicque fit ut ex trinitate et unitate invicem se
æqualiter conspiciente et mediante signum sanctæ
crucis efficiatur, ut hæc figura personarum pro-
prietate distincta docet :

Ecce crucis signum quam sacrum, quam veneran-
dum cur et adorari licitum sit mente fidei. Si
enim trinitas et unitas divina est adoranda, crucis
autem signum trinitatis et unitatis divinæ constat
speculum. Crucis ergo signum pro trinitatis et uni-
tatis divinæ speculo est adorandum, ea videlicet
locutionis specie quia per id quod continet, id quod
continetur, significamus. Nam sicut in altari, non
ipsam altaris structuram, sed sanctorum reliquias
in eo repositas, et quod majus est, per easdem re-
liquias, illorum virtutes quibus ante Deum credun-
tur vivere veneramur et adoramus, ita etiam in
sancta cruce, non qualiscunque ejus visibilis ma-
teria, sed invisibilis Dei virtus, quæ per passionem
Domini nostri Jesu Christi refulsit, quæque ibi in
sanctæ Trinitatis et unitatis specie jam dicta con-
sistit, semper est veneranda et adoranda.

Est et aliud mysterium in sanctæ crucis signo
expressum quod postmodum de numero quaternario
locuturus proferam. Adhuc quædam subtilia de
sancta Trinitate scio dicenda mysteria : sed quia
nulla ratione congrua hæc promere valeo, ideo ipse
penitus prætermittere, et aliqua de mystico numeri
qualitate jam dicere volo, incipiens a binario.

CAPUT XXXIX.

*De mystico numeri binarii, ternarii, quaternarii et
quinarii significatu.*

Hic enim quanto vicinior est unitati, tanto ple-
nior est virtute mysterii. Significat namque congrue
virtutem illam qua Deo maxime appropinquamus,
id est charitatem : quia sicut binarius duabus uni-
tatibus, ita et charitas bina dilectione Dei scilicet
et proximi consistit. Præterea, sicut idem binarius
numeri est origo, ita etiam omnium virtutum radix
constat charitas, ut plurima sacræ Scripturæ prob-
ant testimonia, ex quibus unum sancti Gregorii
proferam : Ut enim multi arboris rami ex una ra-
dice prodeunt, sic multæ virtutes ex una charitate
generantur,

Potest etiam in eodem binario primus significari
homo. Sicut enim ex binario omnes oriuntur nu-
meri, ita et ex primo homine omnes exorti sunt
homines. Sed si alicui incongrua forte videatur hæc
sententia, pro eo scilicet quod primus homo ad Dei
similitudinem in trinitate et unitate existentem
creatus est, quam binarius nullo modo recipit, at-
tendat quomodo primus homo, postquam ad similitu-
dinem Dei, id est ad Trinitatem factus est, per
inobedientiæ culpam perdidit ejusdem Trinitatis
figuram et substitit [*cod. Cruc. subsistit*] in duali-
tate, quæ est in personis animæ et corporis ; tertia
persona, id est unitate, qua Deo adunari et assi-
milari deberet, jam perditam.

Si quis vero similitudinis divinæ speciem in pa-
rente primo per ipsius culpam neget esse corruptam,
legat sanctum Gregorium in homilia quadam ita
dicentem : Quia imago exprimitur in drachma ;
mulier drachmam perdidit quando homo, qui coti-

ditus ad imaginem Dei fuerat, peccando similitudine Conditoris sui recessit.

De ternarii vero mysterio, pro eo quod in se tres unitates habeat, magnum quoddam sentio. Ipsum namque Dominum et Salvatorem nostrum in hoc exprimi credo, quia, sicut ille in duabus naturis, Dei videlicet et hominis, atque in una persona, ita et ternarius in duabus partibus, homini Deoque satis convenientibus, et in unus numeri vocabulo consistit, Binarius enim et unitas ejus sunt partes, quarum quidem binarius homini, unitas vero deitati omnimodo convenit. Sed et hoc non minus congruit: quia, sicut primus Adam terrenus, secundus autem celestis dicitur, ita et binarius, quem primum hominem, ipsum scilicet Adam significari supra diximus, prior est ternario secundum Adam significante.

Omnes etiam Christi vestigia sequentes ternarii speciem recipere mereantur, qui prius vitiis dediti binario fuerunt assimilati. Ad quam nimirum receptionem et conversionem, ita Dei et Domini nostri Jesu Christi gratiam proximam habent, sicut unitas et ternarius binarium circumdantes eidem proximi agnoscuntur.

Si quis vero subtiliora rimari solitus velit, et hoc in ternarii mysterio-exquirere quod Christus Jesus, non ut cæteri homines ex conjugio, sed ex Virgine sancti Spiritus virtute imprægnata genitus sit, habet in ternario quæstionis campum. Currat, si possit solvere propositum. Ego enim, etiamsi aliquid ex hoc sentiam, tamen, ut aliis tantæ solutionis triumphum relinquam, hinc nil dicere volo.

Per eundem quoque ternarium possunt intelligi illæ tres præcipuæ necessariæque omnibus Christianis virtutes, quas Apostolus commemorat, dicens: *Nunc autem manent, fides, spes, charitas, tria hæc (I Cor. XIII).*

Quaternarius deinde proximus satis magno refulget mysterio, quia quadrifariam sanctæ crucis figuram exprimit. In summitate quippe ejusdem crucis et in basi, nec non in geminis brachiis quaternarius numerus invenitur. Hæc quidem ita esse ipso visu corporali possunt probari. Sed, si spiritualiter altiora penetrare velimus, maximum in ejusdem sanctæ crucis quadrifaria figura sacramentum reperiemus, quod scilicet et superius hic dicendum promisimus. Nam summitas ejus superna, basis inferiora, utraque vero brachia totius mundi ambitam eam continere significant. Unde nullus locus a virtute sanctæ crucis vacuus esse credendus est.

Possunt etiam per eundem quaternarium quatuor Evangelia, nec non quatuor virtutes, id est justitia, prudentia, temperantia, fortitudo congrue designari.

Quinarius licet in geminam significationem reprobatorum scilicet et electorum flecti possit, vel ob hoc quia tam mala quam bona quinque sensibus corporis efficiuntur, seu pro eo quod fatuæ simul et prudentes virgines, sicut evangelica verba testantur,

A eodem quinario numero comprehenduntur (*Matth. xxv*); ego tamen, quia omnem numerum infra denarium positum aliqua specialis mysterii virtute insignitum credo, hunc etiam aliquid boni specialiter exprimere æstimo. Nam, quia idem quinarius dimidia pars est denarii omnigena perfectione præclari, et omne dimidium divisumque in se ipso imperfectum consistit, potest convenienter ipsam perfectionis qualitatem, quæ in cunctis mortalibus quantavis sanctitate præditis invenitur, significare.

Si cui dictum hoc placeat, mecum sentiat; cui vero displicet, dicat melius, ut et hoc credamus. Ego interim, ut dixi, credo quinarium illam imperfectionem, qua nemo in hac vita positus caret, designare. De hac namque imperfectione Psalmista dicit: *Imperfectum meum viderunt oculi tui (Psal. cxxxviii)*, quasi diceret: tu, qui solus perfectus es, his oculis quibus omnia vides, imperfectionem fragilitatemque meam maxime consideras; vel aliter: tu qui omnia nosti, scis quia coram te perfectus esse nequeo. Hæc quidem de quinario.

CAPUT XL.

Quid mystice numeri a senario usque ad denarium significant.

De senario autem hoc sentio quia, cum sit solus infra denarium in suis partibus perfectus omniaque Deus in sex diebus perfecit, sanctorum quoque perfectionem significet. Sed ne contrarium videatur quod quinarius imperfectionem, senarius vero perfectionem sanctorum designare dicens, imperfectum simul et perfectum posui, opus est explanare quomodo sancti quilibet in hac vita, imperfecti simul et perfecti sint. Ipsa nempe Veritas cum in quodam Evangelii loco universaliter negaret, dicens: *Nemo bonus, nisi solus Deus (Luc. xviii)*, alibi e contrario aliquem hominem bonum esse testatur, dicens: *Bonus homo de bono thesauro, etc. (Matth. xii).*

Quid igitur hac verborum repugnantia edocemur, nisi ut hominem imperfectum simul et perfectum posse fieri fateamur? ideo quidem imperfectum, quod Deo comparatus perfectionem nullam habeat; ideo autem perfectum, si imperfectionis et fragilitatis suæ quantitatem jugiter attendat. Hinc etiam Salomon dicit: *Septies justus cadit et resurget (Prov. xxiv)*. Cum ergo longe a se discrepare videantur justus et cadens, id est peccans, quomodo idem qui septies peccat perhibetur justus, nisi quia hoc est maxima justitiam suam injustitiam jugiter corde simul et ore Domino fateri, atque credere per hoc veniam peccatorum consequi? Unde et Psalmista ait: *Confitebor adversum me justitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei (Psal. xxxi).*

De hujusmodi perfectione et imperfectione idem Psalmista alias apertius loquitur. Cum enim orasset, dicens: *Ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo*, mox subjungit, *Si, inquit, non fuerint dominati subaudis alieni: vel, ut in aliis codicibus invenitur, dominata, subintelligis, delicta,*

tunc immaculatus ero (Psal. xxviii). Non dixit, si penitus carebo delictis, sed, si mei non fuerint dominata, tunc immaculatus ero. Si autem quispiam immaculatus dicitur, potest etiam dici perfectus.

Ut autem aliquid adhuc altius de præfato utriusque numeri mysterio loquar, forsitan et hoc non sine causa est quia quinarium, quem imperfectionem, senarius, quem perfectionem designare dixi, non omnino post se, nec longe ante se, sed juxta sed præpositum habeat. Quasi idem senarius diceret: qui mysterii velit perfectionem consequi, semper fragilitatis suæ memor, ante se quid sit statuatur, dicens cum Psalmista: *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum coram me est semper* (Psal. l).

His dictis de senario, progrediamur ad septenarium. Qui scilicet quid mysterii gerat quanto clarius est, tanto clariori et faciliori ratione proferri valet. Fateor namque quia superiora quædam difficulter protuli. Sed Deo gratias, quia jam ad memoranda sancti Spiritus dona perveni septena. Hæc enim septenarius significat numerus. Hæc autem dona quoniam sunt maxime nota, dicamus alia.

Potest namque per se multiplicatus et requiem remissionemque designare. Si enim dicas septies septem addita unitate sunt quinquaginta; qui nimirum numerus et vitæ præsentis et æternæ requiem significat. Unde et remissio vel requies, quæ a Pascha usque ad Pentecoston ubique in sancta Ecclesia celebratur, sub eodem numero quinquagesimo continetur. Et quam congrue per septenarium pervenitur ad quinquagesimum, quia per sancti Spiritus gratiam unusquisque incipit requiescere, et ad veram requiem tendere.

Est et aliud ejusdem septenarii mysterium. Omnes itaque numeri infra denarium positi aut generant aut generantur invicem, excepto septenario. Et ut hoc ita esse agnoscas, incipe a binario numerare, qui primus est numerus. Hic namque a duabus unitatibus creatus per se ductus generat quaternarium. Deinde hi duo binarius videlicet et quaternarius, invicem ducti octonarium [uterque *cod. octogenarium*] generant. Idem binarius per ternarium ductus senarius; ternarius quoque per se ductus procreat novenarium. Quinarium vero in medio eorum positus, si ducatur per binarium, generat denarium; sicque fit ut, sicut dixi, nullus absque septenario numero infra denarium reperitur qui non aliquem generet, aut generatur.

Quid igitur ex tanto dicere possum mysterio? Magnum quidem et speciale quiddam credo esse; sed ita videtur profundum ut virtutis suæ penitus abscondat radium, nisi forte hoc quod non est genitus significet quia Spiritus sanctus, cujus dona per eundem septenarium designantur, a Deo Patre et Filio non genitus, sed procedens dicitur; quod vero nullum generet, hoc designet quia, cum numerus in multiplicationem tendat, multiplicatio autem numeri carnalem significet generationem, merito Spiritus

sanctus non carnalibus hominibus in duplicitate et multiplicatione sui gaudentibus, sed spiritualibus in simplicitate et unitate divina constantibus, inspirationis suæ gratiam creditur infundere. Et si fas est dici Spiritum sanctum generare, nihil aliud intelligi debet nisi quemlibet per inspirationem suam instruere et ad desideria sancta accendere, quia *spiritus, ubi vult spirat* (Joan. viii). Unde etiam mos obtinuit ecclesiasticus, ut hi qui alios ad vitam spirituales instruunt, patres dicantur (Eccli. viii).

Hæc igitur de septenarii mysterio in honore sancti Spiritus utcumque prolata, si ejusdem sancti Spiritus gratia congregans dispersa, vivificans cuncta, dignetur aspirare, spero sacræ fidei non discrepare.

Octonarius item perfectionem significat, sed eam solummodo quæ post septimanas hujus vitæ promittitur. Sed et hoc satis congruum. Sicut enim septenarium, qui requiem significat, mox sequitur octonarius, ita et ille qui in hac vita ob operibus malis vacat et requiescit perfectionem beatitudinis æternæ consequi merebitur. Unde et Dominus in Evangelio octo beatitudines se sequentibus promittit, per has scilicet significans æternæ vitæ perfectionem.

Qui in arithmetica instructus est disciplina multo plura hinc edere volet mysteria, quia illic, ut adivi, octonarius numerus vocatur cubus. Quod vocabulum ignorans, unde vel cur sic sit dictum nescio pariter ejus mysterium. Cujuscunque enim non habetur massa, vel materia; nulla prosus ex ea efficitur figura [*cod Lamb. causa*].

Jam vero pertingens ad novenarium, dicam, prout ingenii tenuitas permittit, et ejus mysterium. Hic itaque, ut mihi videtur, quanto majori circumdatus est utriusque numeri, octonarii videlicet, et denarii, perfectione, tanto excellentioris mysterii refulget dignitate. Significat namque angelicos ordines, quia, ut Scriptura sacra prodit, novem ordines angelorum sunt; quorum quidam, angeli, alii archangeli, alii principatus quidam potestates, quidam virtutes, nonnulli dominationes, nonnulli throni, plerique cherubin, plerique seraphin dicuntur. Et notandum quanta consonantia sit numeri ad mysterium hujusmodi. Quicumque enim octonariam perfectionem consequuntur, noverario id est angelico ordini cœquantur, Domino attestante, qui in Evangelio dicit: *Illi qui digni habebuntur sæculo futuro et resurrectione ex mortuis, neque ducent, neque ducent uxores neque ultra mori poterunt. Equales enim sunt angelis, et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis* (Luc. xx).

Sed et in hoc novenarius venerandus est, quia, cum omnis numerus per se multiplicans alium, ejus quasi parens, qui autem per hanc multiplicationem procreatus fuerit illius proles dici possit; novenarius congrue ternarii proles exstat, qui sanctam Trinitatem significat. Si enim dicas ter trini, quod est per se ipsum facta multiplicatio numeri, novenarius

procreatur. Qua de re colligitur quia et sancti angeli et omne angelicam vitam secuti convenienter dicuntur filii Dei, cum sint sanctæ Trinitatis filii.

CAPUT XLI.

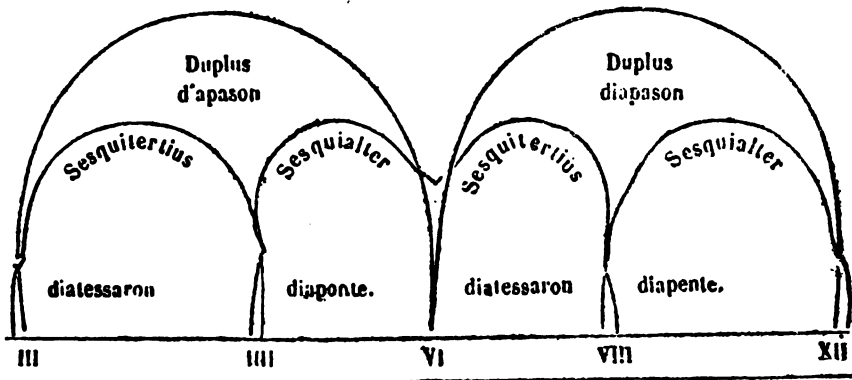
De numero denario ejusque mystico significato. Divisio numerorum in eos qui ad se dicuntur, et in eos qui relative ad alterius numeri consonantiam dicuntur juxta musicam.

Tempus et ordo jam postulat ut ex denarii mysterio aliquid parvitas nostra proferat. In quo sane reor hoc primo considerandum quia, sicut ex collectione constat unitatum, ita etiam coadunationem atque copiam significet omnium virtutum, deinde quod imitetur quodammodo ipsam unitatem. Sicut enim unitates collectæ perficiunt denarium ita ejusdem denarii collectio repetita tendit in infinitum numerum. O quanta dignitas denarii, qui tam perspicue assimilatur unitati, imitans illam coadunata numerorum collectione, quia nequit naturali unitatis perfectione! Naturalis nempe perfectio unitatis est per se posse subsistere; quod quia numerus nullus per naturam valet, solus denarius, imitatione illa quam dixi, id est collectione coadunata omnium numerorum implet. Hoc autem non sine causa esse, sed unitatis illius perfectionem, quæ in electis fieri potest, credo significare. Ipsa denique, quantumque virtutum collectione videatur consistere, nihil est per se; sed a vera unitate Domini habet esse. Hæc ergo sola vera unitas est, quia non solum non eget externa collectione, sed et aliis tribuit se imitari posse aliqua unitatis participatione. Unde et Dominus noster Patrem, cum quo unum est, pro electis ovibus [cod. *Cruc.* omnibus] orans dicit: *Pater sancte, serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut*

sint unum, sicut et nos sumus unum (Joan. xvii). Hujusmodi igitur unitatem, quam electi quique collectione virtutum, quasi unitatum, adipisci possunt, denarius, ut dictum est, congrue significat. Sed cum tantæ perfectionis excellentiam exprimat, patet profecto quia nemo in hac vita positus ita perfectus exstat ut ad eum obtinendum sufficiat. Credendum est autem et sperandum de Dei misericordia ut obtineri possit in futura vita, quando videlicet Paterfamilias, juxta conventionem factam, in vinea sua laborantibus eum addiderit.

His igitur utcumque prolatis de numerorum infra denarium constitutorum mysteriis, jam ultra specialem numerum aliquem ratione mystica comprehendere facultas non est, tam ex facundiæ quam conscientiæ inopia. Verumtamen ut his qui de spiritualia plus quam carnalis prudentiæ cibi refici desiderant aliquod gratum præbeam ferulum voluntas est mihi omnes numeros in duas partes dividere; in unam quidem illos, qui ita in arithmetica disponuntur, ut nulla proportione harmonica copulentur, sed ad se tantummodo dicantur, ut duo, quinque, septem vel tres, septem, decem, vel quilibet alii ejusdem dissonantiæ; in alteram vero eos qui relative ad alterius numeri consonantiam dicuntur juxta musicam, ut tres, quatuor, sex, octo, duodecim.

Quos nimirum numeros ita dispositos, ut medius ad minimum sesquiterciam, maximus vero ad medium sesquialteram, itemque maximus ad minimum relatus duplam reddant proportionem, quia tales specialiter harmonici deserviunt consonantiæ, hic utique de ejusdem consonantiæ mysteriis locutus, opus habeo exempli gratia coram ponere.

In quarum scilicet partium duarum ratione designata tanta mysterii virtus inesse videtur, ut etiam sanctorum Patrum peritissimus aliquis ad hanc pleniter reserandum vix sufficeret. In primis enim invicem oppositis vel collatis utrisque valet inspicere, quanta distantia sit inter carnales et spirituales homines tum ablata illius parte numeri, qui ad se dicitur, nam ita superfluus est in ratione, sicut et illi quos significat in compassione. In altero, qui relati-

vus est, satis speculatur quæ consonantia sit in diversitate corporalium artium; et quæ in diversis opibus vel fructibus provinciarum; et quæ in varia dispositione virtutum; quæ etiam inter cœnobialis et sæcularis vitæ homines; nec non quanta consonantia sit in Veteris ac novi Testamenti collatione, vel quæ aliarum rerum consonantiæ. Postremo quid sit cœlestis harmonia, reor hinc posse agnoscere.

Hæc igitur omnia quanta sit difficultas vel mente

vel ratione comprehendere, prudens quisque valet intelligere. Sed dum nihil ex his possim, ut decet, aliquid tamen utcumque proferre licet. Et primo quidem, quod et in primis propositum est, quid utrique numeri, ille scilicet qui ad se dicitur, et qui ad alterius consonantiam perlinet, oppositi significant. Deinde istius, qui consonantiæ solummodo deseruit, mysterium reserare cupio: illud aliquatenus ostendere satagens, quanta consonantia a Deo sint facta omnia tam terrestria quam cœlestia, licet homo solus eandem consonantiam jugiter cum vitiis suis impugnet.

CAPUT XLII.

Quid mystice significant numeri qui ad se dicuntur? Quid ii qui ad aliud referuntur?

Omnia itaque numerus qui, ad se solummodo pertinens, nullam efficit consonantiam, hominem congrue significat carnalem. Ille enim sola quæ sibi sunt grata, id est temporalia, visibilia, carnalia diligit. Nulla sibi, nisi quæ concupiscentia et voluntas propria suggererit, placent. Omnia quæ aliis consonant sive congrua sunt, displicent. Ad nihil aliud se natum arbitratur esse, nisi ut desideriis suis omnimodo famuletur: imitans illum divitem, qui, ut in Evangelio perhibetur, ita sibimet soli vixit, ut nec micæ de mensa sua prolapsas alteri egeno poscenti tribuere curaret.

At numerus qui ad alium refertur, spirituales significat hominem; quia spiritualis quilibet aliena damna seu lucra deputat ut sua; moribus alienis semel conformatus et aptatus, illud jugiter recolens: *Alter alterius onera portate* (Gal. vi). Et: *Nemo quod suum est, tantummodo querat, sed quod alterius* (I Cor. x). Unde et Paulus apostolus non sibi soli, sed etiam aliis prodesse desiderans dixit: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem* (I Cor. ix). Dominus etiam et Salvator noster, cum non pro se, sed pro nostra salute incarnari ac pati dignatus esset, relativus fore voluit.

CAPUT XLIII.

Quam mirifica sit in corporis membris, in artibus tum liberalibus tum mechanicis, denique in regionum proventibus, ipsisque diversis, virtutibus harmonia?

His igitur per utriusque partis prædictæ oppositionem breviter prælibatis, nunc vero, quia in harmonicis instrumentis aliquoties lusi, libenterque totius melodiæ suavitatem audivi, libet etiam, prout Dominus dederit, in harmonia spirituali et intellectuali ludere: explanando scilicet quanta consonantiæ mysticæ suavitas in omnibus supradictis habeatur rebus. Sed priusquam de huiusmodi consonantia aliquid audias, oportet ut, quid sit eadem consonantia, plenius agnoscas. Quia enim non solum in sonis proportionem numerorum relativa coaptatis, verum etiam in rebus quibuslibet rite ordinatis consonantia efficitur; omneque quod ordinatum constat, conveniens profecto et congruum efficitur: consonantiæ huius definitio videtur posse dici rerum dis-

similium convenientia. Proinde si in qualibet convenientia est consonantia; omnis autem creatura, licet dissimilis sit invicem, Deo ordinante convenit; consonantia ergo habetur in omni creatura.

Nunc igitur illud primo considerandum est, quod et in consonantiarum mysticarum ordine primo posui: quæ scilicet consonantia sit in cujusalibet corporis humani membris.

Ibi namque cum unumquodque membrum famulatur alteri, omnia membra consistunt invicem congrua. Visus quippe et auditus, gustus, odoratus et tactus non solum sibi, sed etiam aliis corporalibus officiis famulantur. Quapropter dum omnes corporis sensus ad se invicem conveniunt famulando, consonantia utique in corporeis sensibus, velut in numero, efficitur.

Videamus etiam quanta consonantia sit in diversitate corporalium artium. Cum igitur hic aurifex, ille ferrarius faber, iste cæmentarius; hic lignorum artifex, ille scriptor, iste pictor; hic in liberali scientia imbutus, ille mercator, iste piscator; hic in bellicis rebus, ille in agricultura doctus; hic texturæ operarius, ille medicus, ille sutor, ille sculptor, iste auceps, ille venator; hic coquus, ille pistor; alter alterius sit artis, quæ specialiter memorari nequit: nullaque ars prædicta sine alterius ope peragi possit; quid aliud quam consonantia quædam quasi discrepantium vocum in omnibus huiusmodi artibus erit? (cod. Lamb. exit.)

Consideremus deinde qualiter consonent opes vel fructus diversi provinciarum. Ubi magnam faciendi inopiam patior pro eo quod nec provinciarum, nec quam plurimarum vocabula agnosco. Sed rem quamdam profero, quæ pro me satis loquatur cunctorum iudicio. Omnibus etenim notam est quia negotiatores quique in regiones ac provincias plures procul positas sæpius proficiscuntur, ut opes quasdam, quæ in illis aut raro aut nusquam habentur, illuc afferant; et alias opes, quas in suis locis raras et pretiosas esse sciunt, inde nihilominus revehant. Cur ergo hæc faciunt, nisi quia unaquæque regio et provincia opes vel fructus illos habet quos altera minime possidet? Quamvis et hoc pro argumento maximo sufficiat quoniam mercatores nostros scimus aurum, pallia serica, nec non ignotas eximiasque bestiarum pelliculas ad nos detulisse; quæ omnia fatentur aut cum ære, seu cum vestimentis vulgaribus, vel vilibus domesticorum animalium pellibus in quibusdam provinciis comparasse. Unde aperte intelligitur quia et in huiusmodi diversitate invicem congrua consonantia magna habetur. Dum enim unusquisque alterius indiget opibus, consonans profecto compellitur esse alteri.

Veniamus et ad variam virtutum dispositionem, quantamque inter se consonantiam habeant, aliquantulum proferamus. Alii namque, ut Apostolus dicit, *datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alteri fides, alii gratia sanitarum, alii operatio virtutum*, id est miraculorum, *alii prophetia, alii discretio spi-*

rituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum (1 Cor. xi). Ad hæc etiam nos subjungimus quia alius eminet in humilitate, alius in charitate, alter in castitate, alter in oratione, alter in discretionem, alius in vigiliis, alius in jejuniis, alter in eleemosynarum largitate, alter in infirmorum vel hospitem recreatione, alter in patientia, alter in alia virtute. Sed nullus profecto in qualibet virtute prædicta invenitur ita perfectus, ut non ope egeat alterius. Cur hoc, nisi quia invicem sunt omnes virtutes referendæ, et plectro discretionis in consonantiam alternam commutandæ? hujus namque consonantiæ plectrum, discretio est virtutum.

CAPUT XLIV.

Qualis et quanta reperitur harmonia inter vitam monasticam et sæcularem, Vetus et Novum Testamentum, corpus et animam, diversorumque hominum status?

Progrediamur et ultra, dicentes quæ consonantia sit inter cœnobialis et sæcularis vitæ homines. Igitur neminem in cœnobiali vita positum reor ignorare quia multipliciter egeat sæcularium hominum administratione. Quomodo enim vel victum vel vestitum seu ipsum habitaculum sibi aptum posset habere, nisi ex sæcularium aliquorum labore? Unde omnimodo pensandum est cunctis in cœnobiali proposito constitutis quia non solum sibi, sed etiam illis qui hujusmodi supplementa præbent, referenda est eorum spiritualis conversatio.

Similiter homines cuncti in sæcularibus negotiis positi, jugiter pensare debent quantum indigeant spiritualium virorum oratione: ne, inter delicias vel curas vel pericula innumera præsentis vitæ depressi, æternæ salutis gloria priventur.

Cumque ab utriusque hæc necessitas pensatur, et pro Dei amore alii ab aliis adjuvantur, quasi alternantes soni invicem suaviter resonant: unus quidem sonus superius, id est spiritualiter; alter vero inferius, id est sæculariter. Neque enim ulla fit consonantia, nisi ex aliqua suimet distantia.

Magna etiam dici potest consonantia, Veteris ac Novi Testamenti convenientia. Nisi enim in Veteri prædicta fuisset gratia Novi, nemo per fidem in Novo potuisset salvari; quia omnia fidei argumenta ab antecedentibus rebus sunt assumenda. Et, ut sanctus Gregorius dicit, sequentium rerum certitudo præteritarum est exhibitio. Utrumque igitur ad aliud relatum factum est nimis consonum; quia omnia quæ in Novo per adventum Domini nostri Jesu Christi sunt impleta, in Veteri per prophetas vel mysticas rerum species fuerant prædicta. Ibi namque ejus incarnatio, ibi ejus passio, illius resurrectio et ascensio: etiam omnia quæ ab Incarnatione Domini usque ad præsens, et quæ in futuro sæculo, eveniunt, leguntur aut aperte prædicta vel typice præfigurata. Sed eum consideratur quanta consonantia sit in prædictis et impletis; quæ quoque in futuris fiat, facile potest credere quisquis fidelis.

Ad eandem consonantiam pertinet ordinata animæ et corporis compago; viri et mulieris propter necessaria utriusque subsidia multa conjunctio legitima; patrum et filiorum, divitum et pauperum, dominorum et servorum, magistrorum et discipulorum; conjugum quoque et virginum mirifica convenientia: quamvis enim virginitas longe superior sit conjugio, nihil tamen resonat sine ipso; quia nec esse valet sine illo. Sicut et tonorum integritas, licet comparisonem nullam teneat ad semitonium, atque ipso tamen nullum sonum, qui juxta musicæ artis auctores proprie consonantia vocetur, efficit. Sive enim diatessaron, sive diapente consonantiam dicere velis, sine semitonio nequis, de diapason vero superfluum est dicere quia, constat ex utroque. Quæ de re intelligi datur quia, sicut semitonium consonantiæ necessarium est in melodia; ita conjugium supplementa necessaria sunt in spiritali vita.

Notandum vero in his, quia, etsi non omnia ad relativam consonantiam, ad probationem tamen omnia conveniunt.

Prælati namque quilibet, excellentioresque in sæculo, ut domini, patres, magistri, divites per subditos sibi et pauperiores jugiter probantur: quanta videlicet eis cura præsent; quali fide nutriant et succurrant. Subditi vero, qualiter prælatis obediunt; et pauperes, qualiter sufferant paupertatem, cum divites omni modo fulciri perspexerint.

Idem inter conjuges et virgines agitur. Magna namque probatio erit in utrisque. In conjugibus quidem, si se congruis temporibus rite contineant: cum et virgines eadem fragilitate circumdatos, eisdem passionibus tentatos perpetuam habere castimoniam agnoscant. In virginibus autem, si, propositi sui excellentiam jugiter attendentes, curent ne retro cadant: quandoquidem multos licito matrimonio copulatos, aut sub continentia debita vivere (quæ Deo tanto acceptior est, quanto liberius relaxari potest) vel prorsus, vita sæculari relicta, pro amore Dei desideria carnis cuncta respuisse audiunt.

Probantur et aliter virgines atque conjuges. Eo quidem modo virgines, si attendant quantas gratiarum actiones Deo pro hoc debeant quod, eos ad sublimissimum virginitatis gradum per inspirationis suæ gratiam eligens, ab innumeris hujus sæculi miseriis periculisque eripere dignatus sit, cum plurimos in eisdem miseriis positos reliquerit. Non solum autem virgines, sed etiam omnes qui, in quacunque ætate positi, ad sublimioris propositi arcem perveniunt, eodem modo probantur. Conjuges vero, omnesque in sæculari vita constituti, si attendant quanta gratia sit quod vel aliquibus deliciis temporalis vitæ ulla pietatis divinæ licentia valeant sic uti, ut tamen ab æternæ beatitudinis participatione non excludantur; cum plurimis videatur maximum, si cum contemptu rerum sæcularium, cum contritione et afflictione carnis ac spiritus omnigena postremo cum sævissima morte, regni cœlestis participes fieri mereantur.

Ad hæc etiam nullus in ætate intelligibili positus A relinquitur, qui non secundum qualitatem sibi colata, vel in scientia seu sospitate, vel potentia a Deo probetur quid pro [cod. Lamb. in] ejus amore agere vel pati velit. Et quanta consonantia, qua unus quisque per alium probatur si est intelligens aut requirens Deum?

Sol quoque, luna et fructus terræ; volatilia, nec non universa animalia quæ in aquis vel in terra versantur, dum nullatenus ad se seu propter se, sed ad humanos tantummodo usus condita subsistunt: consonantiæ profecto velut numeri relativi deserviunt. Ex quibus valet probari quia, sicut scriptum est, nihil in terra fit sine causa, sed totum sub aliqua ordinatum est consonantia.

CAPUT XLV.

De harmonia, quæ in beatis obtinet.

Adhuc de unius, harmoniæ cœlestis scilicet, qualitate, quæ tanto difficilior est ad proferendum, quanto minus habet ullum corporale vel visibile instrumentum, dicere, prout fides exinde capienda suggesserit, libet. Nihil enim aliud nisi quod fides capere valet, inde cuiquam dicere licet. Sed quia scriptum est: *Fides sperandarum substantia est rerum, argumentum non apparentium* (Hebr. xi); et Dominus et Salvator noster, ut in Evangelio legitur, plurima mysteria cœlestia per aliqua terrenarum rerum explanavit argumenta: hinc etiam ego instructus arbitror, et credo magna cœlestis harmoniæ esse argumenta, omnia quæ etiam dixi de hujus vitæ consonantiis, et quæ usquam exercentur in musica arte instrumenta. Sicut enim in organis vel in monochordo, quæ videlicet præcipua sunt in hujusmodi disciplina, varia discrimina sonorum, quolibet modo se præcedant vel subsequantur, per diapason coadunantur: ita in cœlesti regno esse credo: ut, licet ibi pro meritis diversis alter quidem sanctus ad alterum quasi sesquioctavus, id est tonus integer, alter vero, ut sesquialter, id est diapente; et alius ut sesquitercius, id est diatessaron ad alium referatur: tamen omnes sancti per charitatis concordiam, quasi per diapason, unum resonent, unum sapiant; sitque eorum laus et gratiarum actio tam pro Dei et hominis (quia Deus homo factus est) nec non pro omnium sæculorum et elementorum atque rerum consonantia, quam pro gaudiorum suorum remuneratione, sempiterna quasi quædam harmonia habens varias differentias sanctitatis pro varii discrepantium vocum modis; habens etiam sanctiores quosque dispositos pro intensione; inferiores vero pro remissione.

Hæc autem ita esse non affirmo, sed, ut dixi, credo, sciens scriptum: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem, id est, in futuro sæculo, facie ad faciem* (I Cor. xiii). Et iterum: *Per fidem enim nunc ambulamus, et non per speciem* (II Cor. v). Rursumque: *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se* (I Cor. ii).

CAPUT XLVI.

De diversis diei et noctis mysteriis et significationibus.

Hucusque de numeri mysterio disserens, jam ad eorum quæ deinde proposita sunt, id est, diei ac noctis, languoris et medicinæ, copiæ et penuriæ mysteria explananda transire cupio. Sed illa superiora, id est dies ac nox, pro significatione varia ponuntur. Dies namque Jesum Christum aliquando significat, ut ibi: *Nonne duodecim horæ sunt diei?* (Joan. ii). Et nox diabolus, ut: *Noctem illam tenebrosus turbo possideat* (Job. iii). Interdum vero dies fidem vel justitiam; nox infidelitatem et iniquitatem. Ut: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (Rom. xiii). Et iterum: *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v).

B Interdum etiam dies pro tranquillitate, et nox ponitur pro tentatione vel tribulatione. Ut: *In die mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte canticum ejus* (Psal. xli). Ac si aperte dicatur: In tranquillitate misericordiæ divinæ notitia commendatur, sed in tribulatione ejusdem notitiæ profectus probatur. Invenitur quoque dies pro spiritali, et nox pro carnali homine dicta, ut: *Tuus est dies, Domine, et tua est nox* (Psal. lxxiii). Ac si apertius diceretur: Tua gratia, Domine, spiritalis homo efficitur, et tuo judicio carnalis esse permittitur. Cum ergo hæc tam varie ponantur, intelligi datur quia et adhuc aliquam significationem habere possint. Quam etiam ex meo addens, precor, ne dedigneris audire.

C Nox igitur, ut mihi videtur, non incongrue Vetus Testamentum, et dies significat Novum; sed et teneram hominis infantiam vel conversionem nox, dies autem maturos hominis annos et mores. Quæ scilicet et in hoc valde concordant, quia sicut Apostolus dicit: *Non prius quod spiritale est, sed quod animale* (I Cor. v). In omnibus præcedit animale et carnale; sequitur autem quod est spirituale. Sicut enim nox, carnalem utique vitam significans, divina institutione jam præcedit diem, quæ designat spiritualem: ita et Vetus Testamentum, nec non teneritudo annorum simul et morum carnaliter conversantia [ita uterque cod.] præcedunt; sequuntur autem Novum et ætas et conversatio matura, spiritualem intelligentiam sortitæ. Magna ergo erat nox in mundo, cum nulla pene nisi temporalia et carnalia bona homines amabant. Magna nihilominus nox in homine, quandiu nullam habet vim rationis et bonæ conversationis. Unde his omnibus satis congruit oratio illa Zachariæ: *Illuminare Domine, his qui in tenebris et in umbra mortis sedent* (Luc. i). Sed et illa verba quæ in hymnis nocturnis orando canimus: Tu, Christe, somnum disjice; tu, rumpe noctis vincula; tu, solve peccatum vetus, novumque lumeningere.

D Ut autem hanc significationem a nobis prolatam latius replicemus et conferamus, sicut in primo noctis tempore homines somno gravi, tam ex necessitate naturali quam aliquo labore diurno, solent de-

primi, nullo galli cantu aut familiaris curæ strepitu excitati, ita et in prima mundi ætate omnes pene temporalium bonorum carnaliumque voluptatum torpore jacebant depressi, nullo spiritali gallo vel cura perennis vitæ ab hoc lethali somno revocati. Quod scilicet ita esse apertissime Scriptura sacra testante probatur; quæ, exceptis octo hominibus, omnes in tempore illo, diluvio inundante narrat extinctos. In tenera etiam ætate vel conversione hominis, necdum capacitas rationis, necdum vigilat amor vitæ spiritalis; sed imminet adhuc somnus quidem nimis fragilitatis et affectus sæcularis. Deinde, sicut nocte media appropinquante galli cantus aliquos excitat et ad negotia hujus vitæ necessaria agenda provocat, ita etiam in ætatis mundanæ processu. patriarchæ sancti præceptis divinis instructi, plurimos mortales more gallorum cøperunt excitare, observationesque varias instituire, quæ tam animæ quam corpori fuerant necessaria. Similia de hominis ætate vel conversione proficiente constant intelligenda. Tunc enim rationali [cod. *Cruc.* rationabili] et spiritali sensu, quasi quodam galli cantu excitatus, incipit inter bonum et malum discernere, et in quavis disciplina proficere.

Post hæc vero aurora propinquante magis magisque gallorum cantus solet perstreperere, et excussis sæpius pennis adeo inolescere, ut, si juxta eos positi adhuc forsitan quiescere velint, vix ex importunis illorum cantibus possint. Sic nimirum, sic adventu Salvatoris nostri, solis videlicet æterni, appropinquante, plurima prophetarum præconia ac documenta perstrepebant, et omnes secum conversantes ad exsurgendum emendatione morum excitantes, venturum totius pietatis et justitiæ diem prænuntiabant. Quorum unus dixit: *Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri*: quia *revelabitur gloria Domini (Isa. xl)*. Et post pauca idem: *Ecce, inquit, Dominus Deus noster in fortitudine veniet et brachium ejus dominabitur (Ibid.)*. Idem qui supra: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de germine ejus ascendet (Isa. xi)*. Ast alter Propheta dixit: *Ecce dies venient, dicit Dominus, et suscitabo David germen justum: et regnabit, vex, et sapiens erit, et faciet judicium et justitiam in terra (Jer xxiii)*. Et alius propheta: « Cum venerit, inquit, sanctus sanctorum, cessabit unctio. » Eodem modo cæteri propheta vaticinantes diem verum, id est, Salvatorem nostrum prænuntiabant esse venturum.

Similia etiam quoda modo in hominis ætate vel profectu maturiori evenire videntur, dum ei tam ex humana institutione quam divina inspiratione omnis disciplina exhibetur. Magnus enim et frequens dici potest galli cantus varia admonitio et correptio, qua indiget adolescens et neophytus; sed hujus admonitionis verba hic dicere volo aliqua, ut quis sit spiritalis galli cantus agnoscatur aliquatenus.

Dicendum namque est cuilibet auditori a doctore spiritali: « Declina a malo, et fac bonum. Subditus esto Domino, et ora eum. Noli æmulari in

eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias. (*Psal. xxxvi*). Disciplinam Domini, filii mi, ne abjicias, nec deficias cum ab eo argueris. Quem enim diligit, Dominus corripit (*Hebr. xi*), et quasi pater in filio complacet sibi. Quodcunque manus tua potest facere, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ (*Eccl. xi*), et ne tardes converti ad dominum (*Eccl. v*). Quæ enim a juventute tua non congregas, quomodo invenis ea in senectute tua? Fili mi, accedens ad servitutem Dei, sta in timore et justitia, et para animam tuam ad tentationem (*Eccl. ii*). »

Item pluribus dicendum. « Gustate et videte quoniam suavis est Dominus. Beatus vir qui sperat in eo (*Psal. xxxiii*). Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem. Nolite prudentes esse apud vosmetipsos, nulli malum pro malo reddentes. (*Rom. xii*), et carnis curam ne feceritis in desideriis. Stabiles estote et immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes quia labor vester non est inanis in Domino (*I Cor. xv*). Vigilate, et state in fide; viriliter agite, et confortamini: omnia vestra in charitate fiant (*I Cor. xvi*). Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis: omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis (*I Petr. v*). »

Cum ergo his et hujusmodi verbis doctor quilibet studiosus auditores suos frequenter admonet, quid nisi galli officium implet, annuntians eis viam veritatis et lumen gratiæ spiritalis? Nam quanto plus eos ad virtutum studia excitat, tanto propius sancti Spiritus gratiam omni die clariorem sibi adventuram denuntiat. Ad extremum vero, sicut orto sole, omnis mundus illuminatur, et umbra omnis effugatur, ita adveniens in carne Dominus omnes umbras Mosaicæ legis cæremonias [cod. *Cruc.* superstitiones] ad spiritalis vitæ lucem convertit, omnes idololatriæ superstitiones annullavit, omniaque in se credentium corda doctrinæ suæ radiis illustravit. Idem quoque intelligitur evenire in humanæ ætatis vel profectus plenitudine. Tunc namque si præcedentibus galli cantibus, id est admonitionibus et doctrinis spiritalibus, rite est excitatus homo, tanta sancti Spiritus gratia, quam pro exorto die ponimus, in ejus corde refulget, ut, omnes carnalium effectuum tenebras omniaque mundanæ prosperitatis gaudia contemnens, sola Dei præcepta tota virtute diligit, et cum Apostolo dicat: *Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, cogitabam ut parvulus: quando enim factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli*. Hæc igitur verba apostolica, quia tam spiritaliter quam carnaliter possunt intelligi, et mundanæ et humanæ ætatis, nec non conversionis personæ apte conveniunt.

CAPUT XLVII.

Quid sensu mystico innuant languor et medicina corporalis, quid copia et penuria rerum, etc. ?

Quid autem mysterii gerat languor vel medicina corporalis, claret satis. Innuit namque languor quia, sicut corpus languidum ad omnia naturæ officia necessaria erit invalidum, sic anima peccatorum mole depressa ad nullos virtutum fructus explendis constat valida. Econtra vero, sicut corpus varia medicinæ corporalis impensione curatur, ita etiam anima spiritualibus remediis, id est oratione, vigiliis, continentia cæterisque virtutibus curata sanitati redditur. Ideoque qui credit quod corpus possit languidum curari, sciat etiam aliquo modo animam peccatricem posse sanari, si pro salute sua subsidium divinum fideliter et diligenter imploret.

Copia quoque et penuria rerum actualium, eadem mysteria gerit. Nam sicut copia substantiæ corporalis lætitiæ vitæ præsentis auget, sollicitudinem minuit; ita et spiritualium rerum incrementa perennis vitæ præstant gaudia. Et sicut penuria rerum earumdem mœrorem menti ingerit multiplicem, ita, spiritualis vitæ damna æterna damnationis præfigurant lamenta.

Hæc et de rerum mysteriis pro exemplo diximus, ut similiter exquiras mysteria in cæteris rebus, sentiasque quanta bene agendi facultas sit in elementorum simul et rerum figuris mysticis inquirendis et credendis

CAPUT XLVIII.

Elementa rerum, quæ per divini nominis invocationem consecrantur, non solum mystica, sed et sancta et salutaria sunt. Hæc ad altaris mysterium congrue ac apte assumpta sunt, etc.

Adhuc quoque dicendum restat quale in consecrationibus mysterium existat: cujus exemplum habetur in omnibus quæ rite consecrantur a sacerdotibus, ut oleum, sal et aqua, fons baptismatis ipsaque elementa hostiæ salutaris.

II. Cur, quæso, hæc non cum superioribus admiscenda decernis? si quidem, juxta rationem tuam, oleum, sal et aqua, panisque et vinum, quæ sunt hostiæ divinæ aptanda, mihi videntur inter elementa; consecratio vero inter res deputanda.

O. Virtus consecrationis separat hæc a cæteris. In cunctis namque rebus et elementis vitæ hujus mysterium aliquod quasi naturale inest, per quod unusquisque ad vitam futuram instrui potest.

Quæcunque autem elementa per divinam invocationem consecrantur, non solum mystica, sed etiam salutaria et sancta esse creduntur. Unde jure sunt seorsum ponenda quæ tanta discernit differentia. Quia vero eadem solummodo discernit consecratio, rite sub ejusdem consecrationis ponuntur mysterio.

Sed ut mystica salutiferaque sit consecratio omnis, semper agenda est per divini nominis invocationem, et per sacram verborum divinorum commemorationem. Nam, nisi baptizandus juxta verba di-

A vina in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti mergatur in fontem, nullum ibi regenerationis agitur mysterium. nulla ibi percipitur remissio peccatorum. Quapropter, ut fiat mysterium regenerandi in aqua, agenda est sanctæ Trinitatis invocatio prænominata.

B Similiter in celebratione missarum, ubi corporis et sanguinis Domini mysteria in panis et vini sacrificio sunt tractanda, nisi illa Domini nostri Jesu Christi verba, quæ cum discipulis in cœna recumbens, panemque et calicem eis porrigens; panem quidem: *Accipite, inquit, et comedite ex hoc: Hoc est enim corpus meum;* calicem autem: *Bibite, ait, ex hoc omnes: Hic est enim calix sanguinis mei, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum;* hujusmodi, inquam, verba Domini nisi in consecrandis panis et vini sacrificiis a sacerdote dicantur, eadem panis et vini sacrificia in corporis et sanguinis Domini mysteria vivifica transfigurari minime sunt credenda. Alia enim verba, quæ antea vel postea sacerdos missas celebrans dicit, benedictiones vel laudes sive orationes vocantur; sola autem præmissa Domini nostri dicta (quibus corpus et sanguinis sui mysteria, in pane et vino designata, per se commendavit ac in sui commemoratione fieri præcepit) transfigurationem et vivificationem eorumdem mysteriorum, in hostiam veram, perfectam et immaculatam per sacerdotis cujuslibet officium invisibiliter operantur.

C Sed ut nulli incredibile videatur quod per verba divina eadem mysteria efficiantur vitalia, recolat ipsum Dominum discipulis suis dicentem: *Verba quæ locutus sum vobis, spiritus et vita sunt.* Cum ergo verba Dominica spiritus sint et vita, quid mirum si quælibet elementa in mysterium assumpta per eadem efficiantur spiritualia et vitalia? Ubi notandum summopere est quia mysteria omnia per divini nominis invocationem facta, spiritualia quidem dici possint, pro eo quod spiritualiter consecrantur et fide sola percipiuntur; nulla vero vitalia vel vivifica nisi sola Domini corporis et sanguinis mysteria.

Nam quanta inter verum corpus et umbram ejus imaginariam constat distantia, tanta creditur esse inter illa cæteraque mysteria. Cujus rei argumentum exinde potes capere maximum, quia, cum cætera salutis mysteria sumentibus vel habentibus easolummodo sint remedia, istud vero mysterium singulare non solum celebrantibus, et gustantibus, sed et cunctis fidelibus tam defunctis quem vivis adeo proficit, ut et vivi infirmitate vel tribulatione positi, quamvis procul existant, ex hoc levamen sentiant: et defuncti, sicut sacra Scriptura testatur, pro se offerri ejusdem mysterii hostiam per visiones appetant. Et merito, quoniam, sicut unusquisque per baptismum in Christo renascitur, ita et per corporis ac sanguinis sui sacramentum reficitur, ne deficiat in via, quando peregrinatur a patria; et ut in unitate corporis ac sanguinis sui fide et perceptione unum sit. Si ut ipse dixit: *Qui manducal meam*

carne, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo.

Inter hæc etiam considerandum est quam congrua elementa ad sanctissimæ oblationis mysteria sint assumpta. Sicut enim panis corporalis exteriorum hominem maxime confortat, et vinum lætificat, ita etiam eadem verborum divinorum virtute sanctificata aptissime illius figuram exprimunt, qui, interiorem hominem confortans, dixit : *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. Si quis ex hoc pane manducaverit, vivet in æternum.* Et iterum : *Ego sum vitis vera.* Quia omnes ad se confugientes confortat, dicens : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Itemque : *Si quis sivit, veniat ad me, et bibat.* Et, ut vulgariter loquar, cujuscunque elementi refectio exterior homo maxime confortatur et lætificatur, ejusdem vocabulum Christus interiorem hominem confortans et reficiens apertissime sortitur.

Sed cum de mysteriorum cælestium virtute loquimur, convenit etiam aliquatenus explanare cur aqua cum sacræ oblationis vino miscenda sit in calice. Hujus ergo causam admistionis paucis expono verbis. Quia igitur Christi de latere perfosso in cruce manavit pariter sanguis et aqua, sanctorum Patrum decrevit sententia vinum semper aqua misceri in mysteriis Christi, ut quæ simul cum sanguine Christi fluxit, in ejus etiam sanguinis mysterio misceretur. Hæc quia sunt nota, breviter perstrinximus ipsa.

CAPUT XLIX.

Exponit Othlonus qua ratione ad hæc latius exponenda delatus sit, pluraque de fidei efficacia subjungit.

His itaque de mysteriorum qualitate prolatis, precor ut, si fidei sacræ contraria minime videantur, pro nulla verborum rusticitate vel mea vilitate respuantur. Si vero, quod absit! reperiantur errore aliquo involuta, corrigantur, quæso, intentione pura. Verumtamen spero quia nequaquam multiplici traditus sum errori, cum tam sancta et præcipua de mysteriis divinis credenda protuli; quia scriptum est : *Nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto.*

Porro intentio et causa dicendi hæc fuit hujusmodi. Cum enim superius de facultate bene agendi varia ratio ageretur, probare volebam quanta et jam facultas esset bene agendi in virtute fidei. Nam quanto latior et perspicacior est ad arcana quælibet capienda fides, tanto ampliores bene agendi habet vires; sed tamen non ita vires suas exercet, ut nulla patiatur opposita vel contraria. Perfidia namque omnisque error ei oppositus sentitur, dum fidelis quisque varias erroris spinas tam in se quam extra se ortas patitur. Juxta se quidem, per subtiles infidelitatis cogitationes; extra se vero per aliquos seductores. Sicque fit ut unusquisque, per aliquas fidei probatus contrarietates, quot modis potest errando male agere, tot modis valeat credendo bene agere. Hæc

autem probatio maxime per mysteria divina agitur, quia eorum virtutem fides sola argumentatur.

Per difficilia quoque uniuscujusque fides probatur, sicut Abrahæ. Qui cum rem difficilem sibi a Domino promissam audiret, mox absque diffidentia credit, *non considerans* ut Apostolus dicit, *corpus suum emortuum, cum fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ. Sed confortatus est in fide, dans gloriam Deo, plenissimeque sciens quia quæcunque promisit Deus, potens est et facere; ideoque reputatum est illi ad justitiam* (Rom. iv).

Eadem etiam promeruit, cum Isaac filium suum, super quo sibi seminis multiplicandi facta est promissio jussus offerre, non distulit propter promissæ posteritatis effectum, nec propter ipsius rei difficultatem; sed tantum quod jubebatur studuit implere, credens filium moriturum posse resuscitari, ut in eo impleretur seminis multiplicandi promissio. Itaque meruit audire. *Per memetipsum juravi, dicit Dominus, quia fecisti rem hanc, et non perpeccisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi; et benedicentur in semine tuo omnes tribus terræ, quia obedisti voci meæ* (Gen. xxii).

Idem quoque fidei meritum obtinere videntur quicunque voluntatem propriam pro Dei amore frangunt, vel varia vitiorum incentiva per Dei gratiam se superaturos credunt. Quanto enim hæc sunt difficiliora, tanto præmia merentur majora.

Quomodo autem fides cujuslibet probetur per adversa, plurima sanctorum martyrum testantur certamina. Fide namque ita fuerunt muniti ut nullis pœnarum vel adversitatum afflictionibus possent vinci, sicut scriptum est : *Sancti per fidem vicerunt regna, etc.* (Hebr. xii).

Ecce audisti quanta bona fides operetur, et quid inter alias virtutes mixta mereatur. Audi etiam nunc quia plerumque eadem fides, cum desit facultas aliarum virtutum, sola meretur regna cælestia, sicut de latrone legitur. Hinc enim, cum nihil boni aliud quam credere potuisset, per ipsam fidem, quam Deo exhibere potuit, maxima perennis vitæ præmia promeruit (Luc. xxiii). Huic simile quid in vita Patrum invenitur.

Erat namque, sicut ibi legitur, meretrix quædam multos homines trahens in perditionis foveam. Quæ dum a monacho quodam, fratre scilicet suo corripere et ad pœnitentiam provocaretur, mox obediens fratri suo reliquit cunctas soliti officinas peccati. Cumque egrederentur pariter frater et soror, videns monachos quosdam sibi obviare, dixit frater sorori charæ : *Secede paululum de via, donec turba pertranseat ista, ne nos incongrue commeantes scandalum patiantur videntes.* Quo facto post pusillum revocata est ad illum [cod. Cruc. per illum]. Eam, inquit, precor, in viam nostram, soror. Illa autem non respondente, quærens invenit eam obiisse. Tunc nimis contristatus retulit rem sanctis Patribus. Quibus pro ea orantibus, revelatum est cuidam cœlitus quia pro fide tantum et devotione

exhibita dimiserit ei Deus omnia delicta, et post A hanc vitam requiem sit adeptam perennem.

Qui ergo capit Christum imitari, habet undique exempla bene vivendi; habet etiam ex aliqua parte facultatem bene agendi. Cæterum omnino errat qui per pacem et otium se assequi triumphum putat.

H. Quam variis plena dapibus constat tua mensa! Nam cum perpaucis recreari postulo verbis. Mox mihi diversa doctrinæ das alimenta. Hanc igitur cœnam cœlesti dogmate plenam Qui bona cuncta creat solita pietate rependat.

L.

Moralia, metra et sententiæ.

Ante Dei vultum nil pravi constat inultum. Aut quis sponte sua mala punit, sive coactus? Bellator fortis, qui se poterit superare. Bestia crudelis est cor pravæ mulieris. • Communis morbus communiter est agendus. Corrige te primum, qui rector sis aliorum. Doctor perfectus quærite docet prius implet. Divitiæ veræ sunt virtutum bona quæque. Eloquium sanctum pretiosum fit super aurum. Est quasi vas vacuum, cui cura deest animarum. Fructibus ex propriis arbor cognoscitur omnis. Finis præcepti constat dilectio Christi. Grande scelus grandi studio debet superari. Gratia sola Dei quos vult facit alta mereri. Horrida bella gerit qui pacis fœdera spernit. Hærentes terræ nequeunt subdi theoriæ. Impia quæque studens nequit in Christo fore primum. Invidiæ plenus super omnes exstat egenus. [dens. C Charos nemo suos Christo præponere debet. Lux æterna piis, tenebræ sunt semper iniquis. Lumbos præcingit qui carnis vota restringit. Magna quies animi vitare negotia mundi. Mars mala vincetur, si jugiter ante timetur. Non poterit dici quam multa sit ars inimici. Ne tardare velis, si quem convertere possis. O quantis curis mens indiget omnibus horis! Orandum semper, ne seducamur ab hoste. Peccans quotidie studeat se mox reparare. Præceps ad risum præceps quoque fertur ad iram. Quam tenebrosus amor, quo lucis spernitur Auctor! Quantum plus valeas tantum submittere Christo. Rara fides homini tribuenda est, pro dolor! omni. Rex pius et justus studet hoc quod dicitur esse. Si vis salvari, nil huic [cod. *Cruc.* hinc] præpone [saluti. Sæpe bonum cupimus quod mox nos nolle probamus, Terrenis inhians vix spiritualia credit. Te læsum crede, cum cernis quemque dolere. Utilitatis amor cito suadet quid sit agendum. Ut lapis omnis homo, nisi mollis agatur ab alto. Vis ingens animi nullius laude moveri. Arrogantia, quæ divites in opibus extollit, ipsa quoque divites in verbis sæpissime subvertit. Ardua scientiæ dona humilitate indigent maxima. Amor sæculi contemptus est Dei.

Bene docens et male vivens virtutes, quas prædicat moribus infamat.

Bellum optimum agitur, cum spiritus carni adversatur.

Brevitas vitæ præsentis pensanda est ab universis.

Cito in crimina majora corrui qui parva pro nihilo ducit.

Curam in rebus minime necessariis agere peccatum est grande.

Caput est discordiæ qui ex communibus propria studet facere.

Deo nihil mali est imputandum, quandoquidem ipso malo utitur ad bonum.

Difficile corrigitur nequitia quam concipit quis in pueritia.

B De peccato in peccatum corruunt qui Deum timere et amare negligunt.

Eleemosynam illam Deus exsecratur, quæ ex rapina præbetur.

Errat facillime qui non curat quo rectius pergat.

Ex alieno periculo sapiens se corrigit et emendat.

Frustra pro salute corporis laboratur, nisi simul animæ salus obtineatur.

Fallitur omnimodo qui spem suam ponit in homine vel in hoc sæculo.

Facile offendit qui non optimis, sed pessimis placere cupit.

Gulæ et luxuriæ deditus comparatur jumentis insipientibus.

C Grave est peccatum unde aliquis peccandi sumit exemplum.

Gratis a Deo data gratis etiam sunt ab hominibus danda.

Hoc studio converti quisque debet ad bona quo operatus est mala.

Humilibus et fidelibus divinæ legis mysteria patent; superbos autem et infideles latent.

Homines plus quam Deum timere non est religionis Christianæ.

Hæres et propinquus est spiritualis amicus.

Ignis concupiscentiæ carnalis quanto diutius ardere permittitur, tanto difficilior exstinguitur.

Infirmas carnis si patienter sustineatur, est quasi purgatorius ignis.

D Juveni nil magis noxium invenitur quam ut voluntatem propriam sequatur.

Injuriam magnam Creatori facit qui creaturam ullam plus quam illum diligit.

Laudis humanæ avidus divinæ retributionis respuit munus.

Longo usu discendum est quando cuiquam loqui vel tacere conveniat.

Licet multis vita tua placeat, tibi placere non debet.

Latentem superbiam nil magis comprimit quam culpa patens.

Mores et studia rectorum, ex qualitate conspiciuntur subditorum.

Mollis et dissolutus non vir, sed mulier est dicendus.

Mulier dans opera virtuti vir potest dici.

Militis cujuslibet fortitudo non agnoscitur nisi in bello.

Nescit pene quid labor sit qui nunquam contra spirituales nequitas certare studuit.

Nemo se peccantem credat ideo minus puniendum quod multitudinem imitetur peccantium.

Nullum constat malum quo Deus non utatur ad aliquod bonum.

Negligentia et otiositas hominem ad interitum ducunt.

Omnis dies velut ultimus tractandus est.

Oratione continua superantur vitia.

Oculi petulantes, cordis luxuriosi sunt proditores.

Opere melius quam verbis Deus prædicatur et laudatur.

Positi in deliciis attendere nequeunt quanta sit pœna perennis.

Parentes in tantum diligendi sunt et honorandi quantum illi subjecti sunt summo Patri.

Peccatum peccato adjicitur, cum id quod nequiter gestum est nequiter etiam defenditur.

Plurimi infamiam, pauci vero reatus verentur conscientiam.

Qui nunquam didicit subesse, nulli potest rite præesse.

Quousque homini non displicent mala a se facta, regnant in eo vitia.

Quæ quisque velit metere prius debet seminare.

Quantum quis in humilitate profecerit et castitate, tantum Deo appropinquabit.

Ratio humana quot perversis cogitationibus renititur, tot coronas cœlestes promeretur.

Resurrectio prima est resurgere a vitiis in hac vita.

Raptores alienarum rerum ipsi quandoque rapiuntur ad interitum.

Reprobi in hoc sæculo fatigantur desiderii et in futuro tormentis.

Salus est divitum subvenire necessitatibus pauperum.

Summi Principis ministri imprimis sunt providendi.

Superbia sola corrumpit omnia bona.

Scripturæ sacræ meditatio mentem retrahit a cogitatu noxio.

Tenax vel prodigus nimium, ambo in unum nimietatis confluunt vitium.

Temperatum omne tam Deo quam hominibus est acceptabile.

Tepide viventes Christiani difficiliter corriguntur quam pagani.

Tacere qui nescit, nescit et loqui.

Viator ille stultus est qui in itinere, amœna præta conspiciens, obliuiscitur quo tendere disponebat.

Ubi non est timor Dei, ibi regnum peccati.

Victus ab uno quolibet vitio cito labitur in alia. Volens retinere sanitatem nullius irrideat infirmitatem.

Ultra modum sunt delicati qui nulla adversa volunt pati.

EPILOGUS OPERIS.

Isthic conscripta legentes suppliciter posco ne solummodo superficiem verborum, quæ alicubi forsitan prolata sunt incongrue, sed potius attendant intima sententiarum, scrutantes si qua in eis reperiri possit ædificatio animarum. Quid enim illa prodest lectio, in qua legens nihil aliud studet, nihil investigat, nisi ut scriptorem vel dictatorem reprehendat, quasi ipse tantæ sit scientiæ ut omnia possit reprehendere? hujusmodi igitur lector quo plus aliis parat reprehensionis foveam, eo citius ipse incidit in illam, raptus videlicet subito in reprobum sensum quo seductus aut secreto aut etiam publice aliquod committat peccatum. Unde omni erranti prius compassio quam reprehensio est adhibenda, juxta illud Apostoli: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? (II Cor. x.)* Et itorum: *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi (Gal. vi).*

OTHLONI SUMMA DICTORUM DE MYSTERIIS NUMERI TERNARI.

Quanta bona in trinitate consistant?

Agnoscens omne bonum in trinitate consistere, diu ad Christum minime conversi fuerimus. Tres studui explanare, quo modo tantum bonum agnosci possit. Sed imprimis dicendum quod etiam primum est, et summum cunctisque fidelibus maxime attendendum. In tribus namque personis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Trinitas summa consistit; et exinde omne bonum incipit. Deinde vero alia cupio proferre, in quibus trinitas aliqua simul invenitur. In ternario quippe numero ad imaginem Dei reformamur, qui per primi parentis peccatum lapsi sumus in binarium; in quo tam diu inhæremus quan-

quoque diversitates in omni creatura consistunt. Aut enim est rationalis, ut angeli et homo; vel animalis, ut omnia quæ flatu vitali sine ratione potiuntur; aut neutrum habens, ut lapides et arbores.

Item tres sunt gradus sanctitatis. Primus quidem, qui et maximus, constans in vita virginali; secundus, in viduali; tertius, in conjugali.

Item tres sunt qualitates hominem quæ per numerum distinguuntur. Quarum prima consistit in eo numero qui dividitur solummodo in ternarium ut

novem, quique tam angelos quam homines angelicam vitam sequentes significat; alia in senario, qui quoque et dualitatem et trinitatem recipit, in vitiis diu jacentes, sed tandem conversos; tertia binario aliisque numeris dualitatem tantum recipientibus, per quos in malo perseverantes significantur.

Sunt etiam tria genera oppositorum, in quibus quanta misericordia Domini sit in homines valet satis agnosci. Quorum scilicet unum in diabolo sociisque ejus semel peccantibus et tamen semper damnatis consistit; aliud vero in hominibus quibus aut nulla salutis aeternae cognitio data est, vel qui scientes non ita a Domino corriguntur ut veniam mereantur: tertium est in jumentis quibus nulla rationalis scientia data est sicut nobis. Si igitur haec tria opponimus nobis, qui licet quotidie peccemus, venia tamen nobis est promissa; si poenitentiam agamus, tunc merito dicemus quoniam *misericordia Domini plena est terra (Psal. xxxii)*.

Item tria argumenta inveniuntur, in quibus cuncta Dei flagella, in hoc saeculo facta, bona et pia esse probantur. Unum quidem est in his qui mittuntur ad scholam vel ad quamlibet artem discendam, quam nemo sine flagellis discere valet; aliud est in his quibus pro infirmitate superanda amaritudo medicinae exhibetur magna; tertium vero est in his qui ad tantam stultitiam prorumpunt, ut nequeant aliter ad debita jura subdi nisi variis modis fuerint afflicti. Hujusmodi igitur flagella cum fuerint ab hominibus gesta, nemo peritorum culpae solet illa. Unde et divina flagella tanto minus sunt culpanda, quanto magis Deus est bonus; quia sicut scriptum est: *Nemo bonus, nisi solus Deus*.

Sunt et tria tempora, id est praeteritum, praesens et futurum: in quibus omne quod fuit, et est, quodque fiet, retinetur quasi collectum.

Tribus quoque modis Deus ad nos loquitur in Scriptura sacra, pronuntiando videlicet, et admonendo, atque increpando. Ibi enim pronuntiatur omnibus, quae bona vel mala sint, et quae gloria bonorum vel poena malorum reposita sit in futuro saeculo. Ut in Evangelio: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit; qui autem non crediderit, condemnabitur*. Et in psalmo: *Custodit Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet*. Ibi etiam omnes admonentur ut fugiant a malo, faciantque bonum. Ut in Evangelio: *Vigilate omni tempore, ut digni habeamini fugere quae ventura sunt*. Et in propheta: *Querite Dominum, dum inveniri potest, etc.* Eodem modo increpantur ibi omnes peccatores cur in mandatis Domini sint nimis negligentes. Cujus nimirum increpationis verba proferuntur ita: *Ut quid diligentis vanitatem, et querilis mendacium? Et iterum: Usque judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis?* Talibus autem verborum modis ideo nunc utitur Deus, ut post hanc vitam nemo possit habere excusationem aliquam ignorantiae.

A Sunt etiam tres virtutes, id est fides, spes, charitas: in quibus omnis spiritualis vita et incipit, et maxime ad perfectionem tendit. Per charitatem enim omne bonum perficitur.

Haec igitur ac his similia spiritualis intelligentiae dicta, quae in libris meis inveniri possunt scripta, et investigare et scribere studui, cum multos prudentiae saecularibus amatores cernerem occupatos in sphaerae et horologii et astrolabii labore, nec non in varia stellarum contemplatione. Quae scilicet quamvis et ego dicere possem, pro eo tamen quod in illis laborantes inspexi deficere in via Dei, id est in dilectione Dei et proximi, in humilitate aliisque virtutibus, animum meum ab eis averti.

Et ut hoc melius credatur quod de prudentiae saecularis amatoribus jam dixi, exemplum referam de quodam homine praemultis prudentiam saecularem sequente, mihi quae notissimo. Hunc namque licet per multos annos docuerim bene scribere, recte juxta grammaticam legere, rite juxta Boetii monochordum psallere, sapissimeque eum monuerim praecavere ne a prudentia saeculari deciperetur, licet etiam tanta sibi beneficia exhibuerim, ut nequeant facile enarrari; inveni tamen in eo quoddam genus sapientiae quod et dictu et auditu constat miserabile. Ideo autem hoc genus sapientiae appello, quia ipse pro sapientia fecit et adhuc facit, ut scilicet mihi malum pro bono reddat.

Postquam igitur illum instruxi, sicut superius dixi, tunc ipse, juxta ritum prudentiae saecularis elatus, non solum ea quae ego illi de communi regula monochordi dixeram, sed etiam hoc quod quidam Patres scribendo proferunt contempsit, et potenter in carminibus antiquis, aliter quam mihi rectum videretur emendavit. Tunc ego putans eum aliquid reminisci quantam benignitatem sibimet exhibui, saepius illum admonui tam scriptis quam dictis ut attendere dignaretur quia non conveniret tam insolita et imperita emendatio. At ille, admonitionis meae verba pro nihilo deputans, in sententia sua permansit. Cumque super hac re quaererer, sibi quae querela mea a quibusdam suis atque meis amicis denunciata fuisset loquebatur ita de me quasi nesciret quis essem, vel quid vellem. Tantam igitur negligentiam a prudentissimo amico meo mihi factam ideo hic patefaci, ut, juxta hoc quod Dominus in Evangelio admonet, dicens: *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te ipsum solum; usque si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethniscus et publicanus*, ego etiam Ecclesiae dicerem quid erga me fecisset frater meus, ipsaque judicaret quid inter nos agendum foret. Nam quod de secreta admonitione faciendum praecceptum est a Domino, satis me fecisse spero.

Praemia fer digna scriptoris, virgo benigna;

Airammm cognosce tuum, veniam sibi posce.

VENERABILIS OTHLONI

MONACHI EMMERAMMENSIS

EPISTOLA

DE PERMISSIONIS BONORUM ET MALORUM CAUSIS.

*Ex cod. ms. inclyti monasterii S. Emmerammi Ratisbon. in lucem protracta
a P. Bernardo Pezio.*

(*Thesaurus Anecd. noviss.* III, II, p. 251.)

INCIPIT

EPISTOLA OTHLONI AD AMICUM SUUM,

Cur Deus bona et mala hominibus accedere permittat.

Quoniam etati meae advesperascit et inclinata est jam dies, quam in scribendi atque dictandi notitia ex Dei gratia quondam habui, nequeo pro dolor ! talia modo proferre verba, quae vel sapientiae, vel dignitati vestrae sint congrua. Verumtamen pro eo quod charitas vestra humiliter appetiit parvitas meae litteras, aggredior aliquomodo vobis parere, eandem videlicet charitatem cupiens exhibere obediendo, quam et vos exhibuistis petendo. Quid enim dulcius vel delectabilis esse valet charitate, quae in tantum laudatur, ut ipse Deus charitas esse dicatur? (*Joan.* iv, 16.) Unde precor placeat vobis me, quantum possim, de charitate eadem hic loqui, et juxta Psalmistam : *Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in idipsum* (*Psal.* xxxiii, 4). Merito igitur a nobis est omnino magnificandus qui nos et ad similitudinem suam creavit, et cunctis rebus visibilibus praeposuit. Non minus etiam constat diligendus; quia postquam in hominis primi reatu peccavimus, non secundum potentiam suam meritaque nostra nos damnavit, sed secundum gratiam suam nobis quasi pater filiis condolens coaeternum sibi Unigenitum pro reparatione nostra misit, ut ejus doctrina salutifera instructi et poenitentiam ageremus pro commissis et beatitudinem consequeremur vitae perennis. His itaque pro eo quod sunt notissima pietatis divinae beneficia breviter prolatis, nunc ea, quae aliquantum obscuriora et quibusdam incognita sunt, prolixius commemorare libet : quomodo scilicet in his, quae videntur mala et saluti nostrae penitus contraria, charitatem sapientiamque divinam inesse, omnemque terram, ut Psalmista testatur, ^A (*Psal.* xxxii, 5) misericordia Domini plenam esse agnoscere valeamus.

Bona igitur quaelibet nequeunt aliter a nobis prorsus agnosci nisi per contraria et opposita sibi mala. Si enim dives, vel sanus existens nunquam te inopia vel infirmitate aliqua opprimi verearis, minime attendis, quantum bonum sint divitiae et sanitas, nec Deo gratias agere pro hujusmodi donis studes. Si vero his infirmitatem paupertatemque multorum opponens gratiam simul et iudicium Dei attenderis, dona profecto illius agnoscere poteris. Dona quippe Dei per hoc maxime dona esse agnoscuntur quod interdum auferentur, quodque oppositorum qualitate distinguuntur. Unde satis patet tam adversa quae dicuntur mala, quam prospera quae dici solent bona, pietati et charitati divinae deputanda, et pro his diligendum esse Deum, qui sicut per prospera consolari, ita per adversa corrigere nos solet. Sicut et beatum Paulum apostolum, ne se in virtutibus plurimis quae habuit extolleret, colaphizari permisit (*II Cor.* xii, 7). Denique multo clementius fuit illum per adversa oppressum salvari, quam in prosperis permissum, et ob hoc in superbiam delapsum pro crimine tanto damnari. Hinc ergo datur intelligi, quia adversitas qua, tantus vir eguit, hominibus cunctis est necessaria. Quod nimirum ita esse Psalmista intellexit, cum supplex oravit, dicens : *Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me, Domine* (*Psal.* cxviii, 66). Ipse iterum sentiens quantum sibi profuisset hujusmodi disciplina, collaudans Deum, dixit ; *Bonum mihi Domine, quia humiliasti me* (*Ibid.*, 71).

Est et altera charitatis divinæ causa in diversitate bonarum malarumque rerum nimis pensanda. Quia enim homini liberum arbitrium gratia divina contulit, ut unusquisque probaretur utrum bonis an malis rebus semet implicare vellet, necesse erat ut et bona et mala coram eo ponerentur, in quibus sibimetipsi notus fieret experimentumque qualitatis suæ capere, et ut quærimoniam nullam contra Deum habere posset in hoc quod bene agendi facultas sibi data non fuisset. Tanta ergo charitas et sapientia Dei semper est attendenda, semper veneranda et diligenda, mirandumque semper quod in omni creatura nil existat sine causa. Aut enim ideo diversitas est in creaturis, ut, sicut jam dixi, invicem oppositis melius agnoscentes bona, pro his gratias Deo ageremus, nobisque ab eo data penitus agnosceremus; aut ideo ut in arbitrio positi bene vel male agendi copiam haberemus.

Est etiam adhuc latens divinæ sapientiæ et charitatis causa jugiter in creaturis, rebusque diversis pensanda, quæ liceat aliquatenus ad supradicta respiciat, speciale tamen quiddam in se gestat. Dico namque sapientiam et charitatem maximam esse, quod Deus et iudicium justum quo hominem probans permisit cadere, et gratiam, qua dignatus est illum reparare, utrumque in creaturis rebusque sibimet oppositis ideo quotidie agit, quotidieque pandit, ut omnis homo, agnoscens iudicium quod meretur, ad oblatam sibi gratiam fugiat et a malis operibus convertatur. Cujus rei explanandæ gratia dicimus exempla. Omnis namque creatura quæ nobis adversatur ut leo, lupus et mures, vilitasque omnis qua carnaliter circumdamur, nec non vitia quæ nobis spiritualiter dominantur, justum Dei iudicium per homi-

nis primi prævaricationem in nos factum innunt; canes vero et oves, cæteraque animalia hominibus ad subsidium concessa, virtutumque omnium quas accipimus dona, infabilem divinæ pietatis, nos jugiter procurantis dispensationem ostendunt. Sicque fit ut nihil fiat in terra quod non eveniat aut ex primæ prævaricationis pena aut divinæ pietatis causa. Quorum quidem unum Deum timere; alterum vero eum amare nos docet. Qui velit ergo evadere penam æternam, fugiat nunc ad Dei gratiam, discens in primis eum timere, deinde vero amare.

Hæc igitur omnia Psalmista considerans cum admiratione dixit: *Quam magnificata sunt opera tua, hinc iterum alias dicit: Mirabilia opera tua, domine et anima mæa cognoscit nimis (Psal. cxxxviii, Domine! omnia in sapientia fecisti (Psal. cxxxiii, 14).* Hæc etiam mirabilia opera oportet nos jugiter considerare, simulque aliis quibus opus est, quique dignantur, audire, debemus intimare. Charitatem quippe, quam Deus nobis exhibuit corda nostra illustrando, mundi contemptum inspirando, nos quoque aliis exhibere debemus, admonendo eos, ut, cum tempus miserendi sit, fugiant a ventura ira quærant Dominum, dum inveniri potest, invocent Deum dum prope est (*Isa. lv, 6*). Nam modo cum promittitur venia conversis, prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate (*Psal. cxlii, 18*). Tunc vero cum iudex districtus apparuerit, longe a peccatoribus existit, quia peccatoris nullius preces exaudit.

Judicium tantum cunctis est nunc fugiendum,

Cum tempus veniæ concessum creditur esse.

Hæc ego mortales attendere deprecor omnes.

Explicit.

VENERABILIS OTHLONI

MONACHII EMMERAMMENSIS

LIBER DE CURSU SPIRITUALI.

In lucem editus ex cod. ms. imperialis monasterii sanct-Emmerammensis Ratisbon. R. D. P. Casparo Allechner Benedictino Mellicensi.

(Apud R. B. Bernardum Pezium, *Thesauri Anecdotorum novissimi* III, II, 257.)

PROLOGUS LIBRI HUIUS.

Audiens simul et videns longe lateque detineri illa erroris et afflictionis signa, quæ in Evangelio nec non in aliis libris prædicta sunt de novissimis hujus sæculi temporibus, sed pene nulli valens prodesse consilio vel exemplo (unusquisque enim, quem admonere præsumpsi, dicebat se necessario sequi aliorum gesta, nec aliud posse facere nisi quod

principes rectoresque hujus mundi videret facientes) cogitare cœpi quid ad hæc facere possem. Dolor namque, qui pro negligentia tanta mihi inerat, nunquam me sine cura permiserat. Et quomodo possem, vel sine cura vel sine maxima admiratione esse cum peritissimos quosdam clericos audirem optima quæque aliis prædicare, sed mox post prædicationis

horam pessima jubere et perpetrare? Quid enim A et admonenda. Quia enim per multos jam annos pejus potest esse, quam judicia quæque subvertere, nullam iudicii veri spem subjectis relinquere, res alienas jugiter concupiscere, easque occasione qualibet auferre, monasteria Deo sanctisque ejus mancipata destruere? Quibus si vel unus ager ad eorum proprietatem pertinens auferretur, seu a censu sibi placito minueretur, maximam sibi injustitiam factam quererentur. Nec tamen scire valent quantam ipsi injuriam Deo in locis sibi commissis faciant. Tantam igitur miseriam sæpius attendens, nec emendare valens, tractavi vel scribere aliqua de Scripturis sanctis exhortatoria dicta, ut qui sermone communi dedignantur corripere, lectione saltem sacra corrigantur. Unde precor omnes (qui hæc legere dignantur) ut, et propria et aliena pericula attendentes, studeant se aliquatenus emendare, et quoscunque possint admonere, ne quis credat se peccantem ideo minus puniendum quod multitudinem imitatur peccantium.

Est etiam res alia, in tempore instanti pensanda-

INCIPIT LIBER DE CURSU SPIRITUALI.

CAPUT PRIMUM.

Quid sit stadium et cursus spiritualis.

Vox apostolica, fratres charissimi, admonet nos dicens : *Nescitis quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite, ut comprehendatis (1 Cor. ix, 24).* Hæc igitur verba juxta litteram et carnalem intelligentiam referunt hoc quod apud gentiles quondam agebatur, et adhuc apud quosdam agitur. In loco namque spatio et ad currendum apto convenientes, bravium aliquod ad signum juxta mensuram sibi placitam procul statuerunt, quod ille unus qui cæteros procurreret accepturus erat : quo facto, qui inter eos strenui et agiliores videri cupiebant, quot vicibus placuit, certatim currebant. Alii vero ad hujusmodi spectaculum visendi tantummodo gratia confluentes stabant. Unde etiam a *stando*, vel, ut quibusdam placet, a *statu* ipsius cursus idem locus vocabatur. Nuper quoque legi *stadium* Grace, *spatium* Latine dici. Sed nos undecunque vocatus sit ille locus parvipendentes, attendamus magis quid per eundem cursum Apostolus nos intruere velit. Mysterium quippe magnum in eo agnovit esse, cum dixit : *Sic currite, ut comprehendatis.* Quasi diceret : Sicut illi qui in stadio currunt omni modo student ut unusquisque alium currendo præcedat; ita et vos studete qualiter alios in virtutibus, et in omni opere bono præcedatis. Talis enim cursus cunctis est semper agendus. Sed et hoc summopere pensandum est, quod dicitur : *Omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium.* Quid itaque per illum unum intelligere debemus, nisi quemlibet electum, qui et in unitate fidei, et in cæteris virtutibus, quæ pro

sui concordia unum sunt, perseverans, unus idemque esse contendit? Quid vero per illos omnes qui simul currunt, sed ad bravii merita non perveniunt, nisi hos qui ad fidem quidem sacram venientes, et bonorum operum initia arripientes, ad tempus credunt, sed in tempore tentationis recedentes, in bonis persistere negligunt? Hæc igitur, fratres charissimi, attendentes, sic currite, ut magis connumerari valeatis inter paucos electos qui unum esse cupiunt, et, in eo usque ad finem vitæ perseverantes, bravium felicitatis æternæ percipere merentur, quam inter infinitam reproborum multitudinem, qui sic a sollicitudinibus et divitiis atque voluptatibus vitæ hujus suffocantur, ne in aliquo opere bono quod cæperunt, perseverare valeant.

Pensate etiam quanta distantia sit inter ejus stadii quod ab hominibus statuitur, et inter illius quo a Deo statutum est cursum. Ibi quippe cunctis simul currentibus una mensura et bravii et currendi proposita, nullis nisi velocissimis et sanissimis datur spes cursum talem aggrediendi; in hoc autem stadio quod Deus statuit, tam debiles et claudi, senes et infirmi, nec non pauperes quam juvenes, et sani atque divites currere possunt. Servulus namque ille paralyticus, de quo in Dialogorum libro sanctus narrat Gregorius, cum aliis in hujusmodi stadio currentibus satis celeriter cucurrit, cum ea quæ sibi possibilia erant promptissime peregit. Vidua quoque illa pauperrima, de qua in Evangelio legitur, una cum divitibus cucurrit, cum illam quam potuit oblationem minimam ad templum detulit (*Luc. xxi*). Nonne ergo per hæc atque his similia exempla considerare potestis quantum differant humana a divinis, quan-

taque vanitas sit res transitorias et fallaces æternæ felicitati præponere? Sufficere namque nobis deberet in paucis argumentari, quanta vanitas et paupertas sæculi, quantæque divitiæ sint pietatis divinæ. Nunc, licet omnis creatura in nos clamet alicujus argumenti modis, nos tamen, proh dolor! velut surdi, nullumque sensum spirituales habentes, audimus quidem præcepta Dei, laudamus etiam aliquando sapientiam pietatemque ejus, sed post modicum tempus ea quæ verbis laudavimus operibus pravis reprehendimus, ita ut videamur nescire vel quanta pœna male facientibus, vel quanta merces bene facientibus post hanc vitam sit reposita. Hanc igitur negligentiam in cordibus, quæso, vestris dolentes tractate qualiter eam emendatis; simulque aures audiendi ad ea exhibete quæ de stadii divini cursu adhuc proferre cupio. Maxima etenim res exinde valet intelligi, quam juxta scientiæ meæ parvitatem cupio vobis aliquatenus denudare, ut postmodum intentione majori eam valeatis perscrutari.

CAPUT II.

Quot sint currentium species, et quo modo cuiuslibet currentum sit, si recte currat.

Sed ut facilius ea quæ inde dicturus sum in memoria teneatis, primo quidem quis sit cursus cujuslibet specialis, deinde vero quis generalis, dicere aggrediar. Aliter namque currere debent, qui ad monasticæ vitæ professionem confugiunt, aliter qui in sæculari vita consistunt, aliter pastores et judices Ecclesiæ, aliter qui litteris imbuti Scripturam sacram legere solent: quidam vero cursus est talis, ut simul conveniat omnibus.

Qui in vita monastica commorantur attendere debent quia hoc quod Psalmista ex persona Domini dicit: *Vacate, et videte quoniam ego sum Deus* (Psal. xlv, 11), illis specialiter dictum est. Ipsi enim tanto plus cæteri vacare et videre debent quid sit Deus, quanto minus sæcularibus curis premuntur, et quando certiore victum et vestitum aliaque necessaria ex impensione communi statuta habent. Vacare autem et videre quæ sint divina, nihil aliud intelligimus, nisi contemplativæ vitæ perfectionem, quæ consistit in vigiliis, in castitate, in jejuniis, in charitate, in contemptu sæcularis curæ, in patientia, in humilitate, in obedientia, in benignitate et in cæteris virtutibus, quæ frequenter in Scriptura sacra commemorantur. Pensare etiam debent spirituales viri et feminae, quia sicut lapides pretiosi pro totius fabricæ præcipue ornatu ponuntur, ita et ipsi pro cunctorum in sancta Ecclesia degentium speculo positi sunt, ut in eorum aliquatenus inspiciatur sanctitate quid de divina credendum sit puritate. Nam in nimio solis splendore possumus discere quam sit immensa omnipotentis Dei charitas: *Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur* (Rom. 1, 20). Hujusmodi igitur studiis quæ jam diximus jugiter inhærere et vacare, cursus hominum spiritualium est.

A Deinde dicendum qualis cursus sit sæcularium, eorum videlicet qui, quamvis in sæcularibus curis positi, sperant tamen in Domino, et, quantum prævalent, inter mundana meditantur divina. Pensare quippe debent quia sicut in cujuslibet magni principis domo aurea vel argentea vasa habentur, ita etiam lignea et fictilia, quodque nullus recte valet dici dominus, nisi cui aliquis sit servus. Præterea notandum quia sicut Deus multiformis est in gratia et virtute, ita et in servitute. Placent enim ei maxime optima, grata sunt etiam illi bona minora, quæ si non essent, nequaquam diceret de Maria: *Optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea* (Luc. x, 42). Optima denique pars dici nequit, nisi inter boni minoris partes. Sed et hoc, quod dicit: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt* (Joan. xiv, 2), meritorum diversitates ostendit. Ex quibus colligitur quia non solum spiritualium hominum, qui per aurea et argentea vasa, optimamque partem, sed etiam sæcularium, qui per lignea et fictilia, minorisque boni partes significantur, servitus necessaria sit in sancta Ecclesia, quæ est summi principis domus. Hæc autem, fratres charissimi, ideo dixi, ut his qui in sæculari vita rite conversantur ostendam aliquomodo posse cum spiritualibus viris in legis divinæ stadio concurrere, et cœlestia gaudia promereri. Si enim juxta substantiæ suæ modum pauperes recreare studeant, si fraudem nullam in agricultura committant, terminos antiquos transgredientes, si rerum suarum decimas tribuant: si se a meretricibus contineant, et liciti matrimonii copulam sequentes, in Quadragesima, et in aliis jejuniis antiquitus statutis, nec non in festivis temporibus a conjugibus abstineant, si filios ad timorem amoremque Dei instruant, si turpia et inhonesta ludicra devitent, si fideliter his quibus subditi sunt servire studeant, si illas incongruæ rasuræ et monstruosi vestitus nugas, quæ noviter a quibusdam stultissimis hominibus inventæ vel allatæ sunt huc, abjiciant (peccatum namque magnum est turpi et insolita rasura vel vestitu incedere), si ritus gentiles auguriandi in rebus variis prorsus contemnentes, universalem fidei sinceritatem, quantum possibile est illitteratis, corde teneant: si, Deum tota virtute diligentes, cunctis quæ possident præponant, celerem cursum agunt cum aliis ad Deum currentibus. Dico etiam adhuc aliquid amplioris gratiæ, non ex mea præsumptione, sed ex divinæ pietatis consolatione. Si quid in his omnibus, quæ jam diximus, fragilitate humana devicti peccaverint, et continuo pœnitentiam agentes Deo sacerdotique suo confiteri curaverint, venia promissa est illis, attestante ac dicente propheta: *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et fecerit judicium, et justitiam, vita vivet, et non morietur* (Ezech. xviii, 24). Et Psalmista: *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus* (Psal. cxvii, 1).

Si ergo tantam gratiam sequentes sæculares viri cum operibus bonis in hujus vitæ stadio currant, in domo Patris summi cum cæteris Christi fidelibus æternas mansiones obtinebunt.

Qualis etiam cursus specialiter agendus sit pastoribus et rectoribus Ecclesiæ, jam volumus dicere. Ad ipsos quippe dictum est : *Diligite justitiam, qui judicatis terram* (Sap. 1, 1). Et : *Quærite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam, et venite et arguite me, dicit Dominus* (Isa. 1, 17). Illi denique, cum non solum pro suis, sed etiam pro cunctorum sibi commissorum delictis reddaturi sint Deo rationem, amplius quam dici possit indigent ut, jugiter attendentes quia cui plus committitur, plus ab eo exigitur, sed et illud : *Judicium durissimum in his qui præsent, fiet* (Sap. vi, 6), et cujus rei vocabulum gerant (*pastor enim a pascendo, et rector a regendo* dictus est, pascant et regant sibi commissos in veritate, prout cuique agnoverint opus esse, elatos impios repriment, humiles et religiosos, pauperes simplicesque defendendo extollant. Escolentes quoque, quia qui in vice Christi sunt positi, Christum debent imitari, ita vivant ut nullum pravis exemplis corrumpant vel per elationem quæ principibus facillime subrepat, vel per vestium præcipuarum superfluitatem quæ a plurimis nec creditur esse peccatum, non attendentibus quod in Evangelio legant illum divitem, hic purpura et bysso indutum, in inferno sepultum (Luc. vi); vel per familiarium pravorum consilia, seu per avaritiam quæ in tantum plurimos rectores tam ecclesiasticos quam sæculares obsecare solet, ut munera super innocentes accipiant causamque justitiæ non requirant, sed omnia habeant venalia secundum speranda pecuniæ dona. Talia igitur sequentes non solum ipsi minime ad cælestia currunt, sed et alios exemplis suis impediunt. Quicumque vero rectorum ea quæ ad susceptum regimen pertinent, agere studuerint, non mihi opus est dicere quam salubrem curam faciant, quid in hoc mereantur. Ipsi namque optime sciunt et honorum præmia, et malorum poenam futuram, et *quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* (Rom. viii, 28). Sed satis hinc dictum.

CAPUT III.

Quomodo cursum suum instituant qui sacrarum litterarum scientiam consecuti sunt.

Curramus nunc aliorum, dicentes qualiter bene currere valeant qui Scripturam sacram legendo frequentant. In primis itaque convenit eis attendere ut in quibuscunque vitiis se reprehensibiles exinde cognoverint emendare studeant. Si enim pro hujusmodi intentione se ad legendum præparant, primo quidem varias tentationis molestias tam in corpore quam in mente sustinebunt; quia videlicet nequissimus hostis quanto magis perspexerit quemquam a peccatis abstinere, tanto acrioribus insidiis eum persequitur, immittens ei et corporales, et spirituales molestias. Sed si in Domino spem suam ponens

A juxta Psalmistam dicentem : *Spera in Domino et fac bonitatem* (Psal. xxxvi, 3); et iterum : *Viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum* (Psal. xxvi, 14), clamaverit ad Dominum, nec audierit dæmones circumvenientes et increpantes eum ut taceat, stat Jesus et dicit ei, sicut et quondam cæco illi de quo in Evangelio dicitur : *Quid tibi vis faciam?* (Luc. xviii, 41.) Quamvis enim non audiamus vocem Domini, sicut ille cæcus audivit, credere tamen debemus eandem gratiam nobis præstari, quæ et ipsi præstita est, si hoc petimus quod ipse petiit, id est, *ut videamus* (Ibid.). Sed quia per hoc visibile lumen, quod ille petiit, intelligere debemus invisibile, id est spirituale scientiam, eandem semper appetere debemus, ut hac instructi contra spirituales et invisibiles hostes certare valeamus. Ipsi denique tandiu resistunt et increpant nos multimodis tentationibus, quandiu arbitrantur nos vanitate aliqua seduci posse. Vanitas autem omnis et otiositas nullo modo facilius superatur quam sacre lectionis studio; quia dum ibi inspicitur quæ peccata animam tantum polluant, ut munita et inevitabilia, de quibus scriptum est : *In multis offendimus omnes* (Jac. iii, 2); quæ etiam penitus eam perditioni tradant, ut capitalia crimina, quibusque modis eadem curentur, timor Dei in legentis animo nascitur, et diabolus fugatur.

Sed et illud ibi discitur quod utique necessarium est omnibus, vel se vel alios regere volentibus; quia non solum pro peccatis nostris diabolicæ tentationis molestias patimur, sed etiam ideo ut omnibus easdem molestias patientibus compati et condolere sciamus. Pro qua re et sanctus Petrus apostolus priusquam sanctæ Ecclesiæ præferretur, permissus est graviter delinquere. Unde audivit a Domino : *Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos* (Luc. xxii, 32). Cumque hæc atque his similia in Scriptura sacra legens se emendare studuerit, tunc aperientur ei hominis interioris oculi, et intelligens quæ nunquam antea intellexit, tam in Scripturis quam in aliis rebus, miratur quod tam surdus atque cæcus hactenus fuerit, ideoque magis ac magis in lectione sacra proficiens, qui prius timens ne puniretur, pro hac solummodo causa legit, qualiter pro vitiis perpetratis veniam consequeretur, tunc amare incipiens ob hoc etiam lectitat, ut sapientiæ pietatisque divinæ miracula agnoscat, gustansque quam suavis est Dominus (Psal. xxxiii, 9), in lege ejus meditatur die ac nocte (Psal. 1, 2), ita ut non solum in historia et superficie verborum immoretur, sed etiam mystica rerum sacramenta scrutetur, quæ maxime in Veteris Testamenti lectione reperiuntur. Ibi namque omnia, quæ in Christo et in Ecclesia sapientia completa sunt, quibusdam argumentis vel rebus mysticis prædicta leguntur. Ibi Domini nostri incarnatio, et passio, et resurrectio, aliaque quæ gessit, et pro nobis pertulit, aliquomodo præfigurata noscuntur. Ibi etiam providentiæ divinæ immensitas, qua mundum regit universum,

tanta discretione prolata continetur, ut in quibusdam omnes salvandos instruens ad se trahat, in quibusdam vero omnes perituros increpans; cum se tam subtili ratione correptos nec attendere curaverint, nec emendaverint, juste damnandos prænuntiet.

Sed prius salvandorum aliqua ponamus exempla, deinde consideremus alia. In Abrahamæ namque fide et obedientia omnes fideles et obedientes suis præceptis instruit. In Joseph et Susannæ castitate, omnes castos. In Job patientia, omnes patientes. In plurimis virtutibus et documentis Moysi populo suo prælati omnes prælatos. In utroque Tobia, patre scilicet et filio, in patre quidem optime docente filium, in filio autem obediente per omnia patri omnes patres, et filios per hujusmodi doctrinam et obedientiam admonet. In talium igitur virorum virtutibus omnes adhuc stantes ad se trahens Dominus admonet et promittit ut si in eisdem virtutibus permanserint, non solum in hoc sæculo gratiam, sed etiam in futuro præmia æterna percipiant. In eis autem, qui pro negligentia vel superbia, seu pro quibuscumque vitiis puniti leguntur in Veteri Testamento, omnes simul negligentes et superbi aliisque vitiis dediti nunc corripuntur et præmonentur, ut si se non emendaverint, justo Dei judicio æternaliter se puniendos sciant. In Heli namque sacerdotis negligentis casu omnes simul pastores negligentes Dominus arguit. In murmurantium ac impatientium filiorum Israel contritione omnes impatientes admonet ut convertantur, ne similia patiantur. In Nabuchodonosor regis Holofernicæ sui ducis superbissimi compressione omnes superbos principes judicat comprimendos. In Sodomitarum et Gomorrhæorum pessime fornicantium subversione omnes in eodem crimine perdurantes ostendit puniendos. In Salomonis regis sapientissimi apostasia ad omnes clamat, ne quis prudentiæ suæ confidens vel aliqua dona divina meritis suis deputans in errorem similem cadere permittatur. In Absalom maximam patri injuriam machinantis, et in duorum judicium contra Susannam falsum testimonium proferentium damnatione, cunctis filiis et iudicibus terribiliter indicat, quia si similia in parentes, vel in subditos gerant, similem quoque damnationem, nisi pœnitentia condigna emendaverint, incurrant.

Talia ergo non propter illos solummodo, qui tunc damnati sunt, evenerunt; sed etiam propter illorum correctionem, qui in tempore præsentis commorantur, sicut et Apostolus de quorundam antiquorum interitu locutus ait: *Hæc omnia in figura contingebant illis; scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt* (I Cor. x, 11). Hinc etiam alias dicit: *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt* (Rom. xv, 4). Unde, fratres charissimi, rogo vos omnes, qui hæc ita scripta esse non ignoratis, ut, attendentes quæ jam diximus vobis, quam variis scilicet modis Dominus nos admonet, nunc quidem exhortans per exempla

bonorum, nunc vero deterrens per lapsum malorum, sic curratis in præsentis vitæ stadio quatenus ad æternæ felicitatis bravium pervenire valeatis.

CAPUT IV.

Quot et quam efficacia bene currendi documenta et exempla in Davide ejusque Psalterio reperiantur.

Jam diximus pauca de profectuoso cursu, qui in Veteris Testamenti lectione potest agi. Sed quia adhuc aliqua exinde libet proferre, curramus nunc ad sanctum psalmistam David, in quo Deus locutus est tanta mysteria, tanta beneficia tantaque salutis documenta, ut in illo uno cuncti fideles sufficientem doctrinam habere possint. Nam præter illa, quæ de eo in Regum libro referuntur, ubi et lapsi in scele-ribus multimodis ad ostinendam veniam confortantur, et stantes quadam argumentosa ratione ut in bonis perseverent maxime incitantur, per hoc scilicet, quia Deus peccatoribus conversis tantam gratiam conferre dignatur; multo magis his miseretur, qui se continentes immaculati in via Domini perseverant; quis enarrare sufficiat ea documenta, quæ in Psalterio reperiri possunt? In qua lectione, quæso, invenitur major ædificatio, quam in psalmis, ubi multimodæ et orandi et docendi sententiæ habentur, ubi modis variis persona Domini non arguentis vel consolantis infertur, ubi humiles et pauperes spiritu recreantur, ubi pravi rectores et iudices a Domino increpantur, ubi conversis et pœnitentibus maxima spes veniæ promittitur, impiis autem et negligentibus mors æterna denuntiatur? Quorum etiam plurima tam aperte breviterque proferuntur, ut nulla excusatio ignorantie litteratis relinquatur.

Et ut hæc ita esse probemus, aliqua de præfatis sententiis exempla hic ponamus. Quem ergo pro peccatis suis intimas preces proferre delectat, nusquam aptiora ad hoc verba invenit quam hæc sunt: *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam* (Psal. lx, 1). Et: *Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris* (Psal. xxiv, 7). Et: *Adjutor meus esto, Domine; ne derelinquas me, neque despicias me, Deus, salutaris meus* (Psal. xxvi, 9). Hujusmodi autem orationem, quam unusquisque pro se ipso effundere potest, psalmi plures continent. Si vero pro aliorum salute communiter orare voluerimus, verba nihilominus ad hoc aptissima in eis invenimus, ut: *Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hæreditati tuæ, etc.* (Psal. xxvii, 8). Et: *Convertere, Domine, usquequo, et deprecabilis esto super servos tuos* (Psal. lxxxix, 13). Et: *Domine, misericordia tua in sæculum* (Psal. cxxxvii, 10). Et: *Opera manuum tuarum ne despicias* (Ibid.). Sed et pro sacerdotibus agenda oratio invenitur in psalmis, ut: *Sacerdotes tui, Domine, induantur justitia, et sancti tui exsultent* (Psal. cxxxi, 9). Profert etiam sanctus Psalmista verba, quæ nobis in tribulatione positus sunt dicenda, ut: *Adjuva nos, Deus, salutaris noster, etc., usque: propter nomen tuum* (Psal. lxxviii, 9). Et: *Converte nos, Deus, salutaris noster, et averte iram tuam a nobis* (Psal. lxxxiv, 5). Et:

Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis (Ibid.).

Inter hæc summo opere pensanda sunt et illa Psalmistæ dicta, quibus edocemur nihil de meritis nostris præsumere, sed totum Deo deputare, si qua virtus vel scientia in nobis reperitur. Talis autem doctrina agnoscitur per hæc verba : *Domini est salus (Psal. III, 9)*. Et : *Domini est assumptio nostra (Psal. LXXXVIII, 49)*. Et : *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus : ipse fecit nos, et non ipsi nos (Psal. XCIX, 3)*. Docet quoque nos orare pro eadem re, dicens : *Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis (Psal. LXVII, 26)*. Horum quippe verborum doctrinam quanto quis citius credendo apprehenderit; tanto plus in cunctarum virtutum studiis proficit; et quandocunque ab hac fide deficit meritis propriis deputans profectum suum, continuo, vel aperte in aliquod peccatum seu periculum corruens confunditur, vel secreto graviores solito molestias tentationis patientur.

Sed quid super hac elatione vel pro qualibet vitio perpetrato faciendum sit nobis, admonet nos item Psalmista dicens : *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus (Psal. CXVII, 1)*. Post lapsum enim nihil prius gerendum est ulli quam confiteri Domino, qui fragilitatem sciens humanam semper paratus est ad veniam. Et ut efficacius ostenderet omnibus, qui per confessionem puram obtinere possint peccatorum veniam, hanc gratiam, quam ipse expertus est a Domino, aliis intimare studet, dicens : *Delictum meum cognitum tibi, Domine, feci, et injustitias meas non absconli. Dixi : Confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei (Psal. XXXI, 5)*. Cum enim post confessionem peractam subjungit, dicens : *Et tu remisisti impietatem peccati mei*, hortatur omnes ad confessionem, ut et ipsi consequantur remissionem. Moxque juxta illud quod Apostolus dixit : *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. VI, 2)*, et propheta ex Domini persona dicit : *In tempore placito exaudivi te (Isa. XLIX, 8)*, pronuntiat tempus confessionis dicens : *Pro hac (subaudi re, quia tu, Domine, remittis peccata per confessionem) orabit ad te omnis sanctus, id est, ad vitam æternam prædestinatus, in tempore opportuno (Psal. XXXI, 6)*, id est, in tempore præ-senti. Item exhortans omnes ad pœnitentiam et conversionem, certissimam peccatorum suorum veniam eis a Domino promittit, dicens : *Allevat Dominus omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos (Psal. CXLV, 14)*. Et : *Apud Dominum misericordia, et copiosa apud eum redemptio (Psal. CXXIX, 7)*. Et : *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate (Psal. CXLIV, 18)*.

Sed quia optime noverat variis admonitionibus opus esse his qui, in sæculari vita positi sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus, retrahuntur a spiritualibus, sæpius eosdem admonet et confortat, dicens : *Gustate et videte quoniam suavis est Do-*

minus (Psal. XXXIII, 9). *Querite Dominum et vivet anima vestra (Psal. LXVIII, 33)*. *Lætetur cor quærentium Dominum (Psal. CIV, 3)*. *Accedite ad Deum, et illuminamini, et facies vestræ non confundentur (Psal. XXXIII, 6)*. Moxque, velut aliquis ab eo exquireret qua fiducia talia promitteret, subjunxit, dicens : *Iste pauper (per quod videlicet semetipsum significat) clamavit et Dominus exaudivit eum (Psal. XXXIII, 7)*. Ac si aperte diceret : Sicut ego peccator pœnitentiam agens pro peccatis meis clamavi ad Dominum et exaudivit me, ita et vos exaudiet, si pœnitentiam egeritis. Hujusmodi igitur verbis admonentur omnes adhuc carnales, et variis illecebris dediti ad melioris vitæ conversationem.

Cum vero aliquis per Dei gratiam conversus frequentare voluerit psalmos, quos ideo disponente Deo, ut creditur, pueri instruendi et primitus discere et memoriter retinere jubentur, ut eorum verbis salutariferis aliquando compuncti ad meliora trahantur; sciat hos versiculos oratione continua maxime sibi esse notandos : *Domine ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te levavi animam meam (Psal. CXLII, 8, 9)*. *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte (Psal. XII, 4)*. *Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea (Psal. XVI, 5)*. *Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas doce me. Dirige me in veritate tua, et doce me, quia tu es Deus Salvator meus (Psal. XXIV, 4, 5)*. *Deduc me, Domine, in via tua, et ingrediar in veritate tua. Lætetur cor meum ut timeat nomen tuum (Psal. LXXXV, 11)*. *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, et non dominetur mei omnis injustitia (Psal. CXVIII, 133)*. *Faciem tuam illumina super servum tuum, et doce me justificationes tuas (Ibid., 135)*. Verba igitur orationis tantæ, licet omni homini gratiam divinam invocanti satis convenient, illi tamen qui noviter conversus fuerit aliquid specialius convenire videntur, quia pro eo quod viam adhuc sibi incognitam difficilemque in multis aggressus est, maxime indiget hac oratione qua Deum jugiter petat se docere, et dirigere et illuminare.

Sed quia et hoc indiget ut in qualibet Scriptura sacra sese occupet, psalmos cantans invenit in his orationem, qua pro sacræ lectionis intellectu obtinendo specialiter Deum invocare potest: quæ videlicet oratio in his versibus continetur : *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua; et : Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuorum, et exquiram eam semper. Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam et custodiam illam in toto corde meo (Psal. CXVIII, 18, 33, 34)*. Lex enim a legendo dicitur, ideoque qui legem, id est, sacram lectionem legens ad ejus intellectum pervenire desiderat, præmissa orationis verba sæpius orando repetat jugiterque attendat.

Ad hæc etiam cuilibet converso attendendum est ut se præparet ad bellum contra spirituales nequitas agendum, quo, licet in conversiones initio, cum

unusquisque fragilitate adhuc nimia detinetur, pietas divina non permittat quemquam supra vires deprimi, in profectu tamen longiori positus scire debet quia eodem tentationis igne quo non solum electi quique probantur, sed etiam ipse Dominus noster probari voluit, probandus est. Idem namque Dominus noster, ut in omnibus exemplum nobis præberet, tentari se permisit a diabolo dicente: *Si Filius Dei es, die ut lapides isti panes fiant* (Matth. iv, 3). Et iterum: *Si Filius Dei es, mitte te deorsum* (Ibid. 6). De electorum vero tentatione dicitur: *Tanquam aurum in fornace probavit electos Dominus* (Sap. iii, 6). Et rursus: *Fili, accedens ad servitum Dei, sta in iustitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem* (Eccli. ii, 1). Quæ scilicet omnia præcipuus vitæ spiritualis doctor Psalmista considerans, dicebat: *Dominus interrogat justum et impium; qui autem diligit iniquitatem odit animam suam* (Psal. x, 6). Quasi diceret: Dominus tentari permittit justum et impium, sed justus resistit tentatori suisque suasionibus; impius autem aut incredulus permanet, aut ad tempus credens, sed in tempore tentationis recedens (Luc. v iii), plus appetit carnalia et transitoria quam cœlestia æternaque gaudia adipisci. Qui ergo infirmitatem odire et animam suam diligere decernit, necesse est ut per tentationem interrogetur utrum in hujusmodi odio et dilectione persistere velit. Sæpe namque accidit ut bona, quæ cœpimus nisuque toto perficere decrevimus, adveniente aliqua tentatione, aut ad tempus, vel quod est nequius omnino postponamus. Quomodo autem lapsum tantum agnoscere potuissemus, nisi interrogati? Unde omnimodo pensandum est quam justus, quam providus sit Dominus, qui nos dispositione tali interrogat quid simus, quidque pro ejus amore facere velimus? Sic etiam Job interrogatus est, quando plurimas tentationis molestias a diabolo immixtas pertulit. Sed ille interrogationi huic fortiter respondit, cum penitus deliberavit multo melius esse omnia adversa pati, omnia bona quæ in hoc sæculo possedit, perdere, quam iniquitatem tam ab uxore quam ab amicis sibi suggestam contra Deum perpetrare. Ita et nos facere debemus in tentatione positi. Cum enim diabolus nobis suggererit superbiam, inspirans videlicet cordi nostro multo melius esse super alios exaltari quam cuiquam subjugari, nos continuo attendentes illa verba Dominica: *Omnis quis se exaltat, humiliabitur* (Luc. xiv, 11), aliaque plurima humilitatis exempla, toto mentis nisu suggestioni diabolicæ resistere debemus.

CAPUT V.

Alia documenta et medicamenta pro diversis morbis, et vitiis animi ex psalmis depromenda.

Eodem quoque modo cætera vitia, quorum delectatione capimur, respuentes, attendamus sacra Scripturæ verba quæ sæpissime de singulis vitiis disputans nunc istius, nunc illius vitii sectatores narrat ita supplantatos a diabolo ut aut vix aut nullatenus converterentur. Unde doctor noster Psalmista

admonet nos, dicens: *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino* (Psal. xxvi, 14). Item docens unumquemque qualiter orare contra spirituales nequias debeat, dicit: *Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina* (Psal. lxi, 1), etc., usque ad finem psalmi: Ad eandem rem congrue adhiberi possunt hi psalmi: *Judica, Domine, nocentes me* (Psal. xxv); *In te, Domine, speravi* (Psal. xxx); *miserere mei Deus, secundum, etc.* (Psal. l); *Deus, in nomine tuo* (Psal. lxxv); *Eripe me de inimicis meis, Deus meus* (Psal. lxxviii); *Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus, etc.* (Psal. cx). Hinc et Apostolus admonet nos dicens: *Accipite armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli* (Ephes. vi, 13).

Inter hæc quoque sciendum neminem flagitiosum repente posse ita a consuetis permutari sceleribus ut, licet ferventissimo ardore hosti antiquo reluctari studeat, non absque vulnere aliquo victoriam obtineat. Sed Deus sciens et nostram fragilitatem et hostium fortitudinem nequaquam nos victos cito despicit, dummodo curemus ut nos iterum renovemus. Cum ergo conversus quilibet in certamine magno positus vel pro vulnere alioque reatus vel pro tristitia passionis insolite conturbari cœperit, non diffidat de Dei adjutorio, sed suam ignaviam increpans dicat: *Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi* (Psal. xliii, 5). *Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet* (Psal. liv, 23). *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas*. *Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia et misericordibus*. *Qui replet in bonis desiderium tuum, renovabitur ut aquilæ juvenus tua* (Psal. cii, 3-5). Convenit etiam his consolatoriis verbis adjungi illa orationis verba quæ tam pro spirituali quam corporali infirmitate sunt dicenda: *Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum: sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. Convertite, Domine, et eripe animam meam; selvum me fac propter misericordiam tuam* (Psal. vi, 3-5). Coniunguntur et ista: *Non derelinquas me, Domine Deus meus, ne discesseris a me. Intende in adjutorium meum, Domine, Deus salutis meæ* (Psal. xxxvii, 22, 23). *Deus ne clongeris a me; Deus meus, in auxilium meum respice* (Psal. lxx, 12). *Intret in conspectu tuo, Domine, oratio mea. Inclina aurem tuam ad precem meam, quia repleta est malis anima mea et vita mea inferno appropinquavit* (Psal. lxxxvii, 3, 4). *Intende ad deprecationem meam, quia humilitatus sum nimis. Libera me a persecutoribus meis, quia confortati sunt super me* (Psal. cxli, 7).

Ecce audistis, fratres charissimi, quam intimæ consolationis et orationis verba proferri fecit Dominus per sanctum Psalmistam, quæ tam facilia sunt omnibus litteratis ad intelligendum ut nusquam facilia inveniri possint. Unde datur intelligi quoniam maxima cura Domino fuerit, ut omnes tam planis Psalmistæ verbis instruens ad se traheret. Nam sicut

aliquis princeps charissimis amicis suis ad se venientibus convivium præparans ponit mensam cum diversæ qualitatis dapibus et potibus repletam, ut tam ex diversitate quam ex copia ciborum delectabile omnibus faciat convivium; ita et Deus omnibus ad se confugientibus mensam omnimodo spiritualis vitæ doctrina repletam apponit; nunc quidem pronuntians tantum quæ sibi placeant vel displiceant, quantæ gratiæ novitas de Christo nascituro præstanda foret, quæ etiam bonis vel malis pro meritum qualitate futura sint, ut per hoc omnes probentur utrum celeriter an tarde illius verbis credentes obediant; nunc vero quoslibet negligentes et pigros, ut ad ea quæ jam sibi pronuntiata sunt attendant admonens; postremo autem eos qui nec pronuntiatione nec admonitione conversi sunt verbis asperioribus increpans. His igitur tribus modis loquendi, id est pronuntiatione, admonitione et increpatione, omnes homines Psalmista alloquens, interdum sub Dei Patris, nunc in Filii, sæpe etiam ex persona sui, ut ad Deum convertit aut justissimo iudicio damnandos præcidit. Duobus vero modis, id est oratione et confessione, docet omnes confugientes ad Deum ipsum alloqui. Quæ nimirum omnia nunc quidem breviter protuli, sed postmodum, prout Deus concesserit, exemplis sufficientibus explanabo, ut conversis aliquatenus ostendam quam delectabile convivium doctrinæ Dominus sectatoribus suis in sacra Scriptura maximeque in psalmis præparavit, ut et eo studiosius se a malis absterneant, quo certius adfuturam sibi gratiam Dei agnoscunt.

Attendant igitur, precor, quanta corona promissa sit his qui legitime certant contra diabolum, juxta illud: *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit accipiet coronam vitæ* (Jac. 1, 12). Hujusmodi autem certamen quanto difficilius constat, tanto majori cura agendum est. In nullo namque tempore otiosus debet esse bella Dei gerens. Unde doctor noster Psalmista unumquemque alloquens dicit: *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es et bene tibi erit* (Psal. cxxvii, 2). Dupliciter quippe est beatus in opere aliquo utili occupatus; habet enim inde aliquod subsidium corporale; habet etiam spirituale, quia, dum corpus servituti subicitur, mens quoque lasciva deprimitur et ne in quælibet desideria noxia defluat, refrenatur. Unde alias de otiosis dicit Psalmista: *In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur. Ideo tenuit eos superbia, operi sunt iniquitate et impietate sua* (Psal. lxxii, 5, 6). Contra eandem superbiam alibi orans alios orare docet, dicens: *Non veniat mihi pes superbiæ* (Psal. xxxv, 12). Quæ videlicet oratio, licet breviter sit prolata, insinuat tamen copiose vires superbiæ. Nam in quocumque dominatur, quasi pede quodam proterente eum in ima deficit, ne se sursum erigere possit.

Orare etiam docet contra incentiva carnis, dicens: *Proba me, Domine, et tenta me; ure renes meos et cor meum* (Psal. xxv, 2). Et iterum: *Fiat cor meum*

immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar (Psal. cxviii, 80). Et: *Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis* (Psal. l, 12). Ubi notandum quia dum prius implo-rat cor mundum in se creari, et deinde spiritum rectum in se postulat innovari, intimare videtur aliter nos non posse spiritum sancti gratiam obtinere, nisi prius cordis munditiam obtineamus. Sed diabolus, quanto majorem fiduciam et gratiam apud Deum habituros novit castos, tanto diutius eos omni modo impugnat. Scit enim scriptum: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 8). Unde jugiter orandum et contra carnis immunditiam Deo supplicandum supradictis Psalmistæ verbis.

Sed et cæterarum virtutum suffragia contra tantum hostem sunt appetenda, id est charitatis et humilitatis, patientiæ et obedientiæ, nec non taciturnitatis. De quibus omnibus appetendis multifaria exhortatio in Scriptura sacra reperitur. Sanctus etiam Psalmista de his non tacet qui, ut alios in id ipsum traheret, de charitate et pace quam habuit refert dicens: *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus* (Psal. cxix, 7). Quam humilis vero exstiterit alibi enarrat, dicens: *Humiliatus sum usquequaque, Domine* (Psal. cxviii, 107). Et iterum: *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, etc.* (Psal. cxxx, 1). Item laudans Dominum pro eo quod se variis flagellis humiliasset, dicit: *Bonum mihi, Domine, quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas* (Psal. cxviii, 71). Quibus verbis innuitur quia flagella Dei sunt appetenda, ut per hæc correcti et humiliati divinis præceptis mereamur subdi. Quantum autem patiens fuerit sanctus Psalmista ex hoc potest intelligi quod dicit: *Si reddidit retribuendum mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis* (Psal. vii, 5). Docet nos nihilominus de obedientia Deo exhibenda, dicens: *Subditus esto Domino et ora eum* (Psal. xxxvi, 7). Hinc etiam de se ipso refert, dicens: *Nonne Deo subjecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum et patientia mea* (Psal. lxi, 1, 6). Implorat quoque pro taciturnitate obtinenda, dicens: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis* (Psal. cxl, 3). Moxque omnem excusationem, quæ pro nequitia perpetratis committi solet, a se auferri postulat, dicens: *Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis* (Ibid. 4). His igitur atque aliis virtutibus suffultus contra incentiva carnis fortiter pugnare valet.

Si vero in hujusmodi certamine aliquandiu laborans minime senserit tentationis molestiam minorari, non ideo hac tribulatione perterritus certare desinat aut de adjutorio Dei diffidat; sed attendat Psalmistam dicentem: *Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit. Multæ tribulationes justorum, et de omnibus his liberabit eos Dominus* (Psal. xxxiii, 10, 20). Perpendat et hoc quod idem Psalmista alibi magnificans Deum, quod se in

tribulatione dilatasset, dixit: *Cum invocarem, exaudivisti me, Deus; in tribulatione dilatasti me* (Psal. iv, 2), Tribulatio enim diuturna, si cum patientia et spe divini auditorii sustinetur, duplicem sustinenti confert coronam; a peccatis namque præteritis eum tanquam aurum in fornace purgabit ignis, et quasi granum frumenti, quod in terra projectum pro semine multiplicatum fuerit, sic ille multiplicatur et dilatatur in omnibus bonis. Hinc et Apostolus dicit: *Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem, spes vero non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. v, 3-6). De hac charitatis infusione et Spiritus sancti consolatione Psalmista satis gustavit, cum ad Deum dixisset: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ, Domine, lætificaverunt animam meam* (Psal. xciii, 19). Quod est aperte dicere: Si multiplices tribulationes in corde meo pertuli, multiplices etiam consolationes pietatis tuæ, Domine, suscepi. Nam post tribulationem magnam, qua me propter peccata mea diu afflixisti, consolationes tuæ ita me lætificaverunt, ut tribulatio præterita videretur mihi minima.

Eumdem quoque sensum declarat, cum subjungit, dicens: *Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto* (Psal. xciii, 20.) Fingere namque aliquomodo potest dici, cum rem quamlibet aliter foris ostendimus quam in mente teneamus, sicut scilicet patres sapientes filiis, magistri discipulis sæpe aspera fingunt in verbis et in omni habitu exteriori, ut hac asperitate constricti in lasciviam nullam prorumpant. Sed quamvis laborem distractionis tantæ eos sustinere permittentes parvipendere exterius fingant, intus tamen ita diligunt ut ne levi virgula illos frustra contingi velint. Sicut igitur in hujusmodi disciplina patres et magistri exterius laborem fingunt et dilectionem interius gerunt, ita et Dominus noster in electis suis agit, laborem videlicet in primis fingens in præcepto religionis; sed postmodum, cum viderit laboriosa quæque pro amore suo magis velle pati quam propriæ deservire voluntati, tunc illis quasi pater filiiis sub disciplina sufficienti nutritis ostendet amoris sui dulcedinem. De hac nimirum dulcedine in primis quidem absconsa, sed postmodum, ut dixi, manifestata, alibi Psalmista apertius testatur et admiratur, dicens: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te!* (Psal. xxx, 20). Cum ergo idem Psalmista Dominum talia fingere per experimentum didicisset, alloquitur eum, quasi interrogando, si propter hoc quod talia fingat iniquitas apud eum maneat. Hoc autem non quasi nescius interrogat; scit enim eum justum esse; unde et alibi dicit: *Quoniam justus Dominus, et justitias dilexit* (Psal. x, 8); sed ut nobis pietatis divinæ secretâ pandat.

Inter hæc quoque conversos admoneo ut quantumcunque in timore et amore Dei proficiant, peccatores

tamen se labiis et corde fateantur, non solum ob peccata præterita, sed etiam ob imminetia quædam, in quibus quotidie inevitabiliter delinquimus, id est, in visu, auditu, gustu, odoratu et tactu, nec non in illicito cogitatu. Sæpe etiam in verbis tam scienter quam ignoranter peccamus. Hujusmodi igitur delicta sciens Psalmista a nonnullis pro nihilo computari dicit: *Delicta quis intelligit?* (Psal. xviii, 13.) Cumque hæc quasi interrogans protulisset et paucos admodum delicta intelligere sciret, mox quid ipse sentiat, subjungit, orans et dicens ad Dominum: *Ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo* (Ibid., 4). Ac si aperte diceret: Multi quidem, Domine, ita negligentes sunt ut non curent te invocare pro maximorum et apertorum criminum remissione; sed ego sciens te nimis districtum contra tales, precor ut non solum ab apertis, sed etiam ab occultis delictis meis me emundes; quæ enim me latent, tibi pro certo patent. Occulta etiam et aliena delicta possunt hæc dici quæ a parentibus contraximus, quæ, licet in baptisate nobis dimittantur, tamen si postmodum eadem opere vel votis sequimur, iterum etiam eorumdem reatu restringimur. Unde Psalmista alias dicit: *Peccavimus cum patribus nostris* (Psal. cv, 6). Peccare namque cum patribus est eorum, ut diximus, peccatis actu vel consensu associari. Item occulta et aliena delicta dicere possumus quæ in alios committimus. Quis enim ita cautus et religiosus esse valet ut nullum peccatis suis depravet? Ideoque omnes indigemus, ut cum Psalmista oremus dicentes: *Ab occultis nostris munda nos, Domine, et ab alienis parce servis tuis* (Psal. xviii).

CAPUT VI.

De mysteriis incarnationis, resurrectionis, ascensionis, etc., Domini nostri Jesu Christi a Davide in psalmis prænuntiatis.

Hactenus igitur per amœna et lata psalmodum prata currens atque ex eis flores quosdam satis utiles omnibus conversis decerpens, prout potui, qualiter ad caput nostrum, id est Christum, pervenire debeant, admonui. Nunc vero cupio exinde decerpere, et illis intimare ejusdem Domini nostri incarnationem, aliaque quæ superius promisimus, qualiter scilicet pietas divina jugiter pro nobis labore pronuntiando in primis quæ nobis sint credenda et facienda; deinde pro eisdem admonendo et increpando. Ex quibus colligi potest, quia quanto plus pro nobis Dominus laborat per supradictos tres locutionis modos, tanto districtius judicat omnes qui tantum ejus laborem pro nihilo computant, arbitantes eum esse solummodo pium et non districtum contra omnes perseverantes in malo. Curramus ergo in eo, quo cœpimus, psalmodum stadio, quærentes faciem ejus semper (Psal. civ, 4), qui pro nobis natus et passus est, pro nobis resurrexit et ascendit in cælum. Quid enim delectabilius esse potest quam illum quærere, illum sitire, in quo nobis datur vivere? Sed ut tantæ sanctitatis verba melius proferre

possim, dicendum mihi est cum Psalmista : *Domine, A labia mea aperies et os meum annuntiabit laudem tuam (Psal. 1, 17)* : simulque invocandus est Spiritus sanctus, ut qui eundem Psalmistam ad tam sancta et veneranda dicta proferenda illustravit, me quoque aliqua exinde decerpere cupientem dignetur illustrare.

Sancta quippe sunt omnia quæ de Domino nostro per prophetas sanctos pronuntiata sunt; sed quædam Psalmistæ verba tanto sacratiora mihi videntur, quanto magis eadem nomina eandemque sententiam quam Christus ore suo protulit, et ipse prophetando prænuntiavit. Dominus namque noster, ut in Evangelio legitur, de se dixit : *Ego sum veritas (Joan. XIV, 6)*; et : *Ego sum lux mundi (Joan. VIII, 12)*. Eisdem quoque nominibus Psalmista illum appellavit, cum eum nasciturum, quasi præterita B narrans prænuntiasset, dicens : *Veritas de terra orta est (Psal. LXXXIV, 12)*. Et : *Exortum est in tenebris lumen rectis (Psal. CXI, 4)*. Ecce eadem nomina, et Psalmista prænuntians ante tempora multa Domini adventus dixit, et quibus ipse Christus adveniens se appellavit. Dicamus sententias ab utroque pene similiter prolatas. Psalmista namque in psalmo XXI, qui totus personæ Christi convenit, de ipso dicit : *Deus, Deus meus, respice in me; quare me dereliquisti?* Item in psalmo XXX, Christum prænuntiat ita dicturum : *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.* Quas scilicet utrasque sententias in Evangelia legimus ita pene a Christo in cruceposito prolata, sicut Psalmista prænuntiavit. Quis, rogo, non mirandam, non venerandam censeat tantam C Psalmistæ sanctitatem, qui ipsum Dominum nostrum totius sanctitatis auctorem habere meruit verborum suorum imitatore? Quis etiam non obstupescat tantam ejusdem Domini nostri bonitatem et clementiam, quam in Psalmista eodem agnovimus factam? Certe satis magna pietas Dei esset, si ab homine in nullo capitali crimine prolapsus prædiceretur incarnatio Christi cæteraque per illum gesta. Quod autem aliquis in sceleribus plurimis prolapsus post hujusmodi ruinam ad dignitatem tantam pervenire potuit, et sacramentorum divinorum proditor et divinæ pietatis lator eligeretur, quantam putamus hanc esse Dei pietatem? Inæstimabilis namque et inenarrabilis tanta Dei pietas merito vocatur. Hæc igitur sanctum Psalmistam prius quidem peccatorem, deinde vero conversum ideo fecit talem, ut per eum ad omnes peccatores clamaret, dicens (Zach. I 3) : *Convertimini ad me, omnes qui peccatis gravati estis, et faciam in vobis eandem gratiam quam in hoc servo meo David ad me converso feci.* Nunquid propter multitudinem iniquitatum suarum abieci eum? sic nec vos abiciam, si ejus conversionem sequentes ad me venitis in tempore opportuno. Nam in diluvio aquarum multarum (Psal. XXXI, 6), id est in conventu periculoso multorum populorum, quod est dies judicii, ad me non appropinquabitis. Hæc ergo, fratres charissimi; quæ de immensa Dei

miser cordia dixi, libenter audite; sed et sanctissima Psalmistæ verba tam supradicta quam adhuc dicenda tota mentis intentione suscipite. Jam enim ad ea proferenda quæ de Christo pronuntiavit, redire cupio.

Inarnationem denique simul et ascensionem ejus pronuntiavit ita dicens : *A summo cælo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus (Psal. XVIII, 7)*. Item de sola ascensione ejus dicit : *Elevata est magnificentia tua super cælos, Deus (Psal. VIII, 2)*. De resurrectione quoque Domini ex ipsius persona dicit : *Domine, probasti me, et cognovisti me; tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam (Psal. CXXXVIII, 2)*. Quod autem maxime pro salute gentium mittendus esset ita pronuntiat, referens eum dixisse de Patre : *Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te; postula a me et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (Psal. II, 7, 8)*. Eundem quoque sensum tanto apertius in psalmo LXXI quam in aliis, quanto per tempus futurum pronuntiat, dicens : *Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ; omnes gentes magnificabunt eum (Psal. LXXI, 17)*. In quo etiam psalmo paulo superius de incarnatione ejus, nec non de sanctissima doctrina ejus commemorat, dicens : *Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillididia stillantia super terram. Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis, etc. (Ibid., 6, 7)*. Quod dicit : *Descendit sicut pluvia in vellus*, ita est intelligendum : Sicut enim pluvia in vellus descendens nulla illud divisione rumpit, et iterum ab eo recedens a sua integritate non minuit; ita et Dominus noster matrem suam nec conceptus, nec natus ulla corruptione divisit.

Quod autem Judæos omnesque se persequentes sub pedibus calcaturus esset, in psalmo CIX pronuntiat, Psalmista ita dicente : *Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* : qui scilicet psalmus de Christo scribitur totus. Cui simile quid in psalmo CXVII invenitur, ubi in brevi versiculo mystice prolato omnia continentur quæ in Christo completa sunt. Sic enim dicitur : *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Unde autem Christus lapis sit dictus, et quomodo reprobatus sit ab ædificantibus factusque sit in caput anguli, quia in locis plurimis invenitur expositum, nos hic sine expositione relinquentes tendamus aliorum : verba namque sæpius prolata videntur tædiosa. Dicamus ergo illa, quæ dicta sunt rara.

In psalmo igitur LXXXVIII, multa pronuntiantur de Deo Patre ad Christum Jesum loquente, nec non de eodem Christo Jesu ad Patrem dicente, ubi Dei Patris verba incipiunt ita : *Posui adjutorium in potente, et exaltavi electum de plebe mea. Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum, etc., usque perfecta in æternum, et testis in cælo fidelis (v. 20-30)*. Quæ vero sequuntur usque ad finem psalmi, Christo ad Patrem loquenti congrue possunt aptari. In quo nimirum psalmo hoc mirandum

simulet venerandum videtur, quod hujusmodi colloquium Dei Patris et Filii ipse psalmista David sub persona sua meruit proferre. De quo igitur tale aliquid legitur, ut Christi Filii Dei mysterium sub persona propria in se transferre præsumeret? Profert namque et ex persona Dei Patris quasi secum colloquentis illam inestimabilem gratiam, quam ipse per Christum operaturus erat in sanctæ Ecclesiæ filiis; et rursum Christi personam in se trahens, quasi respondendo superioribus dictis profert ea quæ Christus pro nobis passurus erat, dicens: Tu vero, Pater, qui mihi nuperrime promisisti ut et me primogenitum excelsumque præ regibus terræ poneres, et si filii mei in aliquo delinquentes mandata tua non custodirent, in iniquitates eorum visitares, post hujusmodi promissa me Christum tuum, in quo omnes salvare disposuisti, cito repulisti et a dignitate mea dejecisti. Hæc autem omnia despectionis verba sub persona Christi dicta in paucis completa videntur dictis quæ Christus in cruce positus dixit: *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* (Psal. LXXII, 2.) Ecce quam sacer dialogus Dei Patris et Filii in uno eodemque psalmo est factus, in quo et dignitas Domini nostri secundum divinitatem, et injuria atque despectio, quam secundum humanitatem pro mundi salute sustinuit, pronuntiatur. Merito itaque huic psalmo, in quo tantæ misericordiæ commemoratio agitur, initium tale Psalmista imposuit, dicens: *Misericordias Domini in æternum cantabo* (Psal. LXXXIII, 2). Cantate et vos, fratres charissimi, canticum tale, et benedicite Dominum in omni tempore; semper laus ejus sit in ore vestro (Psal. XXXIII, 2), qui et ante tempora multa misericordiam tantam prænuñtiavit et eam in nobis jugiter implere satagit. Quid enim delectabilius esse potest ea laude, eo cantico quod cantamus Domino? Talis autem laus et tale canticum, quia nusquam invenitur amplius quam in psalmis, ideo redeamus ad eos et, ut possumus, exquiramus in his divinæ cantica laudis; quidquid enim pro ejus amore gerimus vel loquendo, vel legendo, vel scribendo, seu etiam utilia quælibet meditando, hoc ad laudem suam refertur.

CAPUT VII.

De mysteriis passionis Dominicæ in psalmis præmonstratis et de mutatione personarum in uno eodemque psalmo loquentium.

Jam diximus de sanctissimo Dei Patris et Filii dialogo qui legitur in psalmo LXXXVIII, qui cunctis sanctæ Ecclesiæ filiis tanto magis est venerandus, quanto specialius in eo illorum prænuñtiata agnoscerit salutem. Nunc vero dicamus quia plures psalmi inveniuntur sub sola persona Christi ad Patrem clamantis pro erectione sua, in quibus et nos docemur orare qualiter spirituales nequitiæ possimus superare. Quorum videlicet psalmorum sunt præcipui tres isti, III, XXI et LXVIII, in quibus præter orationem prædictam alia quoque ad Christum solum pertinentia inveniuntur, ut in III: *Ego dormivi,*

et soporatus sum, et exarsivi. Et in XXI: *Diviserunt sibi vestimenta mea et super vestem meam miserunt sortem.* Sed et illud improprium, quod Judæi Christo insultantes dixerunt: *Confidit in Deo, liberet eum nunc si vult* (Matth. XXVII, 43). Bene eisdem verbis Psalmista illic pronuntiat, dicens: *Speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat eum, quoniam vult eum* (Psal. XXI, 9). Item illud quod Dominus ad Mariam dixit: *Vade ad fratres meos, et dic eis: Ascendo ad Patrem meum, etc.* (Joan. XX, 17). In eodem psalmo pronuntiat ita: *Narrabo nomen tuum fratribus meis* (Psal. XXI, 23). Qui nimirum fratres discipuli Domini utrobique sunt intelligendi. Hoc quidem in psalmo XXI.

In LXVIII autem similiter inveniuntur quæ Christo specialiter conveniunt, ut: *Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei injuste; quæ non rapui, tunc exsolvebam.* Quomodo autem Christus solveret quæ non rapiebat, Isaias propheta aperte pronuntiat, dicens: *Omnes nos quasi oves erravimus; unusquisque a via sua declinavit et Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum* (Isa. LIII, 6). Et quomodo Christus solvit quæ non rapuit? Passus est enim non pro suis, sed pro nostris peccatis. Item in eodem psalmo: *In siti mea potaverunt me aceto.* In II nihilominus psalmo pronuntiat de Judæis aliisque Christum persequentibus: *Asiterunt reges terræ et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus,* (subaudi: dicentes) *Dirumpamus vincula eorum et projiciamus a nobis jugum ipsorum.* Quod dicit, *eorum,* referri potest et ad præmissas personas Domini Christique ejus, et ad illius discipulos, quos a se projicientes ad gentes transire compulerunt.

De Juda etiam traditore tam ex Christi quam Psalmistæ persona quædam commemorantur. Ex quibus illud est, quod ex persona Domini dicitur: *Qui edebat panes meos magnificavit super me supplantationem* (Psal. XI, 10). Ex Psalmistæ autem persona dici videtur: *Constitue super eum peccatorem; diabolus stet a dextris ejus; usque sicut roma, qua semper præcingitur* (Psal. CVIII, 6-19). Quod si alicui videantur hæc verba melius Christi quam Psalmistæ personæ convenire, non contradicere: quia forsitan utrique personæ passunt congruere. Ipsa etiam maledictionis verba quæ de Juda traditore sunt dicta congruunt Judaico populo. Nam quod dicitur in illo versu: *Nutantes transferantur filii ejus et mendicent; ejiciantur de habitationibus suis* (Ibid. 10), et juxta litteram videmus quotidie impleri in eodem populo. Sed et hoc Psalmista non tacuit quod caro Christi in sepulcro posita corruptionem non pertulit, dicens ex ipsius persona in psalmo XV: *Non dabis sanctus tuum, Domine, videre corruptionem.*

Inter hæc etiam summopere pensandum est cunctis ad intimam psalmorum intelligentiam pertingere cupientibus quanta personarum mutatio sit in quibusdam psalmis, quorum videlicet initium et

finem personæ Psalmistæ invenimus dandum; quæ A
 vèro in medio sunt nunc quidem Dei Patris et Filii,
 nunc vero absolute Dei personæ conveniunt. Ob
 cuius rei notitiam capiendam trium hic psalmorum
 verba subjungimus, hoc est II, XLIX et LXXXI. In
 secundo enim psalmo, cuius initium est: *Quare fre-*
muerunt gentes, in primis Psalmista interrogans vel
 admirans unde Judæorum aliorumque Christi per-
 secutorum impietas tanta evenerit ex persona sua
 loquitur, dicens: *Quare fremuerunt gentes*, etc.,
 usque *et in furore suo conturbabit eos*. Quæ sequun-
 tur verba sunt Christi usque *Dominus dixit ad me*.
 Post hæc loqui incipit Pater ad Filium, insinuans
 per eum gentes ad salutem reparandas esse; quæ
 nimirum locutio fit usque *tanquam vas figuli con-*
fringes eos. Deinde vero usque ad finem psalmi ver-
 ba sunt Psalmistæ admonentis rectores quoslibet B
 ut attendentes quæ superius sunt a Patre et Filio
 dicta cum timore et amore sibi serviant, apprehen-
 dantque disciplinam in hoc sæculo, ne pereant in
 futuro. Ecce quam diversæ sententiæ et personæ
 secundi psalmi! In psalmo autem quadragesimo
 nono, cuius initium est: *Deus deorum Dominus*
locutus est,veniuntur illi tres locutionis modi,
 quos supra dixi de pronuntiatione, de admonitione
 et increpatione. In primis namque Psalmista lo-
 quitur ex persona sua pronuntians nobis extremi
 iudicii tempus, quo cælum et terram, id est cæli-
 colas et terrigenas pariter convocandos esse prædi-
 cit; quo etiam ipsum Dominum manifeste venturum
 indicat. Ideo autem *manifeste* venturum dicit, quia
 quotidie ad nos clamat, nunc quidem scriptis, nunc C
 vero vulgaribus dictis, interdum etiam rerum visi-
 bilium argumentis, per quæ edocemur invisibilia
 quælibet agnoscere, sicut scriptum est: *Invisibilia*
Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur
(Rom. I, 20). Per hæc ergo omnia Deus nobis jugi-
 ter manifestatur et loquitur, ut scientes justitiam
 ejus, annuntiemus omnibus quoniam justus iudex
 est. Cumque Psalmista pronuntiasset talia ex per-
 sona sua, subjunxit admonitionem ex persona Dei
 factam, dicens: *Audi, populus meus*, etc., usque *et*
honorificabis me. Ubi videlicet unumquemque pri-
 mitus admonet, ut se ipsum plusquam alia quæ-
 libet sacrificia Deo immolet; deinde vero eadem
 persona Dei loquitur, dicens: *Quare tu enarras*
justitias meas et assumis testamentum meum, etc., D
 usque *statuam contra faciem tuam*. Ubi nihilomi-
 nus increpat quemlibet doctorem verbis tantum-
 modo præcepta Dei intimantem, cur aliis enarrare
 præsumat illas Dei justitias, quas ipse operando
 non sequitur. Post hæc vero increpationem iterum
 Psalmista ex persona sua loquens et dicens *intelli-*
gite hæc, etc., usque in finem psalmi, admonet
 omnes ut attendentes et admonitionem in increpa-
 tionem Dei ad illum convertantur, ne forte præoc-
 cupati die mortis quærant spatium penitentiae et
 invenire non possint.

In psalmo etiam octogesimo primo veniuntur

idem tres modi, licet ordine dissimili. In primis
 namque Psalmista ex persona sua pronuntiat,
 dicens: *Deus stetit in synagoga deorum; in medio*
autem deos dijudicat. Ut videlicet tempus præteri-
 tum *stetit* pro præsentis ponens indicat, quia Deus
 in synagoga deorum, id est rectorum et iudicum,
 quos sacra Scriptura sæpe *deos* nominat, consistens
 semper prospiciat quid agant et quotiescunque
 inique judicaverint, ipse in medio eorum stans eos
 pro tali culpa dijudicet. Moxque ex persona Dei
 eosdem rectores et iudices increpat dicens: *Usque-*
quo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum su-
mitis? Quæ nimirum divinæ increpationis verba
 superioribus dictis conjuncta hunc sensum habere
 videntur: Cum sciatis, o rectores et iudices, me
 semper in medio vestrum esse et prospicere quæ-
 cunque agatis, cur sæpius inique judicantes destru-
 ctiores magis quam rectoros Ecclesiæ estis? Post
 hæc vero increpationem continuo quasi compati-
 ens præteritæ iniquitati eorum admonet eosdem,
 ut vel postmodum se emendent rectiusque judi-
 cent, dicens: *Judicate egeno et pupillo, humilem et*
pauperem justificare. Eripite pauperem, et egenum de
manu peccatoris liberate. Quasi diceret: Adjuvate
 illos maxime qui pauperes et contemptibiles sunt
 in plebe, quique ideo ab aliis opprimuntur quia
 nullos defensores habere videntur. Finita autem hæc
 admonitione iterum Dominus, quasi præcius mali-
 tiæ et duritiæ eorumdem iudicum, quodque admo-
 nitionem suam contempturi magis diligant munera
 quam Dei præcepta, non ut prius præsentis, sed
 quasi absentes alloquitur, dicens: *Nescierunt neque*
intellegerunt; in tenebris ambulant; movebuntur
omnia fundamenta terræ.

In qua nimirum sententia, si temporum diversi-
 tatem sequimur, magnam difficultatem intelligentiæ
 patimur. In primis enim ponitur tempus præteritum,
 ut: *nescierunt, neque intellexerunt*; deinde præsens,
 ut: *in tenebris ambulant*; ad extremum vero futu-
 rum, ut: *movebuntur omnia fundamenta terræ*. Quid
 ergo in his faciendum est nobis, nisi hoc quod in
 cæteris prophetiæ verbis agitur? Sæpe namque et in
 psalmis et in aliis prophetarum libris præteritum
 præsensque tempus pro futuro, sæpe etiam futurum
 pro præsentis vel pro præterito ponitur. Quod scilicet
 Spiritu sancto dictante credo, aut ideo agi, quia cum
 omnia tempora sive præterita, sive præsentia, seu
 futura coram Deo quasi præsentia sint, tempus quod-
 libet rem sibi placitam pronuntiantibus inspirat,
 aut pro eo quod interdum prophetæ narrant illa
 quæ et in præterito gesta sunt et in præsentis jugiter
 geruntur et in futuro tempore gerenda sunt, sicut
 et res in sententia psalmi proxime dicta probat. Ju-
 dices enim iniqui et ab initio sæculi fuerant et in
 præsentis sunt et in futuro tempore fient, ideoque
 illis omnibus congruit hæc sententia: *Nescierunt*
neque intellexerunt; in tenebris ambulant; movebun-
tur omnia fundamenta terræ. Idem etiam sensus est:
 nescierunt, neque intellexerunt, et in tenebris am-

bulant et movebuntur omnia fundamenta terræ. Qui enim nesciunt neque intelligunt bona, in tenebris utique ambulant. Similiter qui in tenebris ambulant, movebuntur utique de fundamentis pro quibus positi sunt. Prælati quippe et iudices universi positi sunt a Deo pro fundamentis Ecclesiæ, ut cæteri exemplis eorum instructi superponantur. Unde sanctus Psalmista alibi dicit: *Fundamenta ejus in montibus sanctis, Domini scilicet, qui diligit portas Sion super omnia tabernacula Jacob* (Psal. lxxxvi, 2). Idcirco autem Dominus fundamenta sua posuit in montibus sanctis, quia hos, quos in sanctæ Ecclesiæ ædificio præfecit, virtutibus omnigenis sublimatos et instructos esse jussit. Sed fundamenta, quæ ille in montibus sanctis posuit, tunc commoventur, cum hi qui aliis pro ædificatione spirituali prælati sunt a perfectionis et veritatis statu corruentes non solum semetipsos, sed etiam subiectos quoslibet in perditionis foveam trahunt. Unde illis aptissime congruit quod Psalmista alibi dicit: *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguæ suis dolose agebant, etc.* (Psal. xlii, 1, 3), quæ sequuntur pene usque in finem psalmi. Hæc igitur omnia maxime conveniunt pravis iudicibus, quia quanto cæteris sublimiores consistunt ex potestate, tanto majorem nequitiam possunt exercere.

Verumtamen non sine causa credo esse factum quod pietas divina tam variis modis iudices eosdem alloquitur, nunc quidem increpando, nunc admonendo, nunc quasi præsentem, interdum vero quasi absentem, nunc nequitiam eorum, interdum vero beneficia sua commemorando. Quanto enim eos duriores ad correctionem prævidit, tanto magis duritiam ipsorum mitigare studuit. Unde postquam eos increpavit, et admonuit quasi præsentem, postquam etiam de eorum quasi absentium errore condoluit, iterum convertens se quasi ad præsentem commemorat quantam gratiam eis præ cæteris mortalibus contulerit, quantaque ruina super illorum superbiam ventura sit dicens: *Ego dixi: Dii estis et filii Excelsi omnes; vos autem sicut homines moriemini et sicut unus de principibus cadetis* (Psal. lxxxii, 6, 7): ac si diceret: Ego quidem vos ad hoc elegi ut in vice mea iudices in mundo essetis, et aliis bene vivendi exemplum præberetis; vos autem sicut carnales quique et imperiti spiritualem vitam adjicientes, omnemque commissorum curam negligentes et, quod adhuc pejus est, sicut diabolus qui unus ex principibus cælicolis erat, vos in elationem contra me erigentes damnatione perpetua peribitis. Hæc igitur omnia divinæ increpationis, et admonitionis dicta Psalmista spiritualiter audiens, et quam incorrigibiles sint iudices iniqui prænoscentes, postulat Dominum, ut ipse solita pietate et æquitate homines regat, dicens: *Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus* (Psal. lxxxii, 8). Quasi diceret: Quoniam, Domine, nullus pene hominum, qui super nos constituti sunt iudices et re-

atores, de nobis miseris curat; tu qui super omnes dominaris, maximeque pauperes et egenos tueri dignaris, exsurge et redime nos ab omnibus malis.

CAPUT VIII.

Eadem mutatio personarum in eodem psalmo aliis exemplis ostenditur, doceturque quam hæc doctrina ad psalmos recte intelligendos necessaria sit; quam vera et justa sint Dei judicia secundum psalmi xviii, v. 10.

Adhuc quiddam dicere libet de psalmis duobus, in quibus personarum mutatio continetur, id est de decimo quarto et de trigesimo primo, et post hæc aliquandiu currere cupio in cæterorum psalmorum stadio, decerpens inde quoslibet flores ad explanandos plenius tres supradictos locutionis modos. Magnam denique intelligentiam præbet cantantibus psalmos, si attendant cui personæ unaquæque sententia deputanda sit, Dei an Psalmistæ vel aliorum, et qua intentione quælibet sententia prolata sit, an pronuntiando, an admonendo vel increpando; ipsaque psalmorum verba, quæ orando proferuntur, quantam vim humilitatis habeant in se ad placandum Deum. Si ergo hæc omnia attendere voluerimus, tunc demum psalmos rite cantare et ad poenitentiam peccatorum nostrorum excitari poterimus. Pensandum quoque est, quæ sententiæ indigeant subauditionem qualisque sit ipsa subauditio, et quæ particulariter vel universaliter sint intelligendæ. De his igitur omnibus, prout possumus, aliqua dicere volumus. Sed prius de psalmis duobus supradictis dicamus.

Eorum namque prior, cujus initium est: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* personas duas continet, Psalmistæ videlicet et Dei. In primis enim Psalmista Dominum interrogat, dicens: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?* (Psal. xiv, 1.) Cui mox a Domino respondetur ita dicente: *Qui ingreditur sine macula et operatur justitiam, etc., usque in finem psalmi.* Hujus autem responsionis verba, quoniam satis plana sunt ad intelligendum, precamur, fratres dilectissimi, ut eadem attendentes aliquatenus implere curetis: nihil enim nobis prodest legere, cantare sacra verba, nisi pariter animo tractemus qualiter exinde ædificemur.

Secundus etiam psalmus, de quo nuperrime promissimus disputare, cujus initium est: *Beati quorum, etc.* (Psal. xxxi.), sub duarum personarum, Psalmistæ et Dei, loquela prolatus est. In prima namque parte usque *a circumdantibus me*, Psalmista loquitur; in secunda vero Deus usque *in quibus non est intellectus.* Deinde iterum Psalmista usque in finem psalmi loquitur. Hujus autem psalmi dicta non solum ob personarum mutationem explanandam, sed etiam propter supradictos tres locutionis modos hic commemoravi. Idem quippe tres modi in tribus continuis versibus prolati inveniuntur in illo; quorum videlicet primus est: *Intellectum tibi dabo;* secundus: *Nolite fieri sicut equus et mulus;* tertius: *In chamo et freno.* In primo itaque Deus dicit: *Intel-*

lectum tibi dabo, et instruem te in via hac qua gradieris; firmabo super te oculos meos. Quibus nimirum verbis a Deo pronuntiatur unicuique homini, qualiter illum præcæteris animalibus rationis capacem faciens instruat ad rationabilia quælibet et spiritualia studia, quibus in via vitæ hujus gradiendum est. Et ut in hac via cautius gradiatur, oculos suos super eum jugiter ponere intimat. In secundo autem admonet omnes fideles ut hæc quæ in superiori versu jam dicta sunt attendentes, non sicut equuset mulus, quibus non est intellectus, sed ut rationabiles et juxta intelligentiam sibi datam vivant. In tertio autem versu, qui subjungitur a Psalmista dicente: *In chamo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te*, idem Psalmista postulat Dominum, ut quicumque prædictæ intelligentiæ dona, tantæque admonitionis beneficia spernentes irracionabiliter vivunt, hos flagellis aliquibus constringat et ad se venire compellat. Talis autem compulsio licet a Psalmista petatur, dici valet increpatio; quia cum perversus quilibet a Domino flagellatur per idem flagellum increpatur. Quæ sequuntur in hoc psalmo ad Psalmistæ personam referenda sunt. Ecce quam varia personarum mutatio in psalmis supradictis invenitur.

Eadem quoque in psalmis plurimis quos prætermisi continetur; non enim peritia mihi est tanta ut omnes eodem modo percurrere possem, in quo et peritissimi quique satis laborare habent, Verumtamen quod ego de talibus locutionum modis cæterisque rebus explanandis superius promisi, adhuc prout ingenio mei parvitas permittit, proferre cupio. In quos vos, fratres Charissimi, me adjuvare apud Deum depono, ut, sicut in psalmo proxime jam dicto promittit unicuique ad se confugiendi, dicens: *Intellectum tibi dabo, et instruem te in via hac, qua gradieris*, mihi concedere dignetur intellectum, et instruat me in via hac explanationis quam aggredi cupio. Ideo autem de rebus locutionum modis aliqua explanare magnus mihi affectus advenit ut, quia immensam Dei pietatem cum sacris literis ad omnes fideles litteras easdem scientes jugiter clamare aliquomodo expertus sum, illud panderem, quam variis mihi videatur ad nos clamare. Non enim frustra in Evangelio sæpius legitur: *Qui habet aures audiendi audiat* (Matth. xi, xii: Marc. iv Luc. vii, xiv). Et in Apocalypsi: *Qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat Ecclesiis* (Apoc. ii, 7). Et in prophetis: *Convertimini ad me, et salvi eritis* (Isa. xlv, 22). Et in Psalmis: *Attendite, popule meus legem meam; inclinate aurem vestram in verba oris mei* (Psal. lxxvii 1). Multaque his similia in sacris Scripturis leguntur, per quæ innuitur magnum quiddam esse, pro quo tantopere ad nos Dominus clamat. Qua de re, quia illud magnum non temporale, sed æternum constat, oportet ut verba Dei, quibus ad nos jugiter clamat, omni modo attendentes, vitam potius æternam quam mortem æternam obtineamus. Hæc ergo dixi tam de causa, unde mihi suborta est quædam dicendi devo-

tio, quam de ipsa re, unde dicere gestio, id est, de divinæ pietatis clamore in sacris Scripturis facto. Nunc etiam, prout valeo, proferre desiderio ipsius clamoris modo, ut exinde aliquis incitatus divinos audire discat affatus.

Et primum quidem ex psalmis sententiam quamdam proferre cupio, quæ mihi præstantior multis videtur, hoc est: *Judicia Domini vera justificata in semetipsa, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum* (Psal. xviii, 10, 11). Hanc igitur sententiam Psalmista proferens pronuntiando (nam hic modus locutionis divinæ primus est quo cuilibet pronuntiatur, quid scire vel facere debeat) insinuat nobis quam vera, quam desiderabilia et dulcia sint judicia Domini, ut omnis homo hæc dicta audiens et intelligens secum tractet qualiter exinde ædificetur. In primis videlicet discutendo quid verum, quid desiderabile, quidve sit dulce. Deinde vero diligenter pensando utrum sibi videantur desiderabilia et dulcia judicia Domini. Judicium namque Domini potest dici non solum illa extremæ diei examinatio qua pravi a bonis discernuntur; sed etiam omne quod in hac vita dispositione divina geritur. Cujus videlicet dispositionis judicia, si juxta hoc, quod homini possibile est attendantur quam verasint qualiterque in semetipsis justificentur, desiderabilia pro certo super aurum pretiososque lapides, et dulciora super omnem melis suavitatem sentientur.

Sed ut melius eadem pensare possimus, judiciorum humanorum falsitatem illis opponamus Humana enim judicia, aut per gratiam aut per odium alicujus, seu per malitiam vel ignorantiam, vel negligentiam sæpiissime ita depravantur, ut nec vera esse nec in semetipsis justificari valeant: unde fit ut et falsitati subjaceant, et contraria in semetipsis existant. Nam cujuslibet avaritia alterius avaritiam impugnat, decertando scilicet, quis majora rapiat. Eodem quoque modo luxuriosi contra alios luxuriosos, superbi contra alios superbos ita sæpius insurgunt, ut non aliter quam morte eorum placari possint. Eadem contrarietas de cunctis vitiis referri potest. Sed longe aliter de virtutibus sentiendum constat. Unaquæque enim virtus aliam sicut proprii corporis membrum adjuvat. Nam copia virtutum constat corpus velut unum, ita ut qui humilitatem adipisci studuerint, aliter nequeant nisi simul charitatem obtinere studeant: cumque charitatis nec non humilitatis possessores fuerint, cito velut infirmi viatores in via Dei lassescunt, nisi etiam castitatem in adjutorium sumant. Hanc autem, quia obtinere nequeunt, nisi cum multarum virtutum supplemento aut easdem virtutes simul obtineant aut castimonia perfecta carebunt. Idem de cæteris virtutibus sentiendum est. Omnes enim in unum ita conveniunt, ut alia aliam foveat, augeat, justificet, probando videlicet justam et bonam esse.

Ex quibus omnibus colligitur, judicia Domini, quæ nihil aliud sunt nisi virtutes, vera et justificata esse

In semetipsis : quia nec per gratiam, nec odium aliqujus, nec per malitiam, nec per ignorantiam, nec per negligentiam a veritatis et justitiæ statu flectuntur, sed omnia in una eademque dispositione convenientia perseverant. Quæ igitur pia sunt testimonium præbent Deo, quia semper, dum tempus miserendi est, paratus sit ad ignoscendum cunctis ad se conversis. De quo miserendi tempore Isaias propheta admonet nos, dicens : *Qærite Dominum dum inveniri potest, invocare eum, dum prope est (Isa. Lv, 6)*. Hinc et doctor noster Psalmista dicit : *Confitemini Domino, quoniam bonus ; quoniam in sæculum misericordia ejus (Psal. cxvii, 1)*. Quæ nimirum verba hujusmodi sensum habere videntur : Pœnitentiam agite, et convertimini ad Deum in hoc sæculo, in quo tantummodo bonus est omnibus invocantibus eum. Quod autem dicitur : *Confitemini Domino quoniam bonus ; quoniam in æternum misericordia ejus*, de perennis vitæ misericordia solis electis exhibenda intelligi potest. Admonitiones ergo tantæ pietatis hoc omni modo testantur, quia Deus non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Ezech. xxxiii, 1*). Severa autem judicia ubicunque leguntur vel audiuntur facta, hoc nihilominus testantur quod Deus superbis resistat (*Jac. iv, 6*), quodque juxta Psalmistam terribilis sit in consiliis super filios hominum (*Psal. lxxv, 5*) (subandi, pravorum) qui nihil aliud nisi humana tantum et carnalia diligere solent ; quorum scilicet filii vocantur imitatores eorum : cujus enim quisque facit opera, ejus vocatur filius.

CAPUT IX.

Amplius divinarum judiciorum quorumcunque veritas et justitia probatur. Adhortatio ad diligentem divinarum Scripturarum lectionem, etc.

Inter hæc pensandum et quam necessaria sint severa Dei judicia. Plurimi namque qui nec lectione, nec admonitione ulla hominum a pravitate sua flecti possunt, per flagella Dei convertuntur ad ipsum. Nonne per hæc pensari valet quia, dum pia Dei judicia conveniunt severis et severa piis, omnia ejus judicia sunt vera et justificata in semetipsa ? (*Psal. xviii, 10*.) Sive ergo sint pia sive severa, ideo Deus operatur ea ut hos, qui salvandi sunt, quasi quibusdam retibus ad æternam salutem trahat. Unde et Psalmista, qui et severitatem et pietatem Dei in semetipso expertus cognovit utramque necessariam esse, postquam dicit : *Judicia Domini vera, justificata in semetipsa* ; statim subjunxit, dicens : *Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum*. Quæ nimirum verba multi quidem dicere valent ; sed quam desiderabilia nec non quam dulcia sint nemo sentire valet, nisi qui fide ex opere pro agnitione eorum laborantes, intima eorum aliquantulum gustare merentur. Et quam felices qui talia nosse laborant ; ut cum Psalmista gustantes quam suavis est Dominus (*Psal. xxxiii, 9*), et quam fidelis et sanctus in omnibus operibus suis (*Psal. cxlv, 17*) , judicia Domini vera esse toto corde credant !

A Sed si forsitan aliquis dicat se libenter velle credere judicia Domini vera esse, sed nescire unde hanc fidem satis possit concipere : dicam breviter aliqua ejus judicia unde facilius agnosci possint cætera. Omnes namque scimus et quotidie actu probamus, quia liberum arbitrium a Deo datum habemus, ut sive bona, sive mala velimus agere, possimus. Hoc autem non sufficit nobis solummodo scire, nisi etiam tractemus cur nobis sit data libertas tanta vel male vel bene aengdi. Non enim cæli et terræ Creator, rerumque omnium gubernator credendus est tanta nobis præstitisse sine causa. Sed omni modo attendendum quia ideo homini, quem ad similitudinem suam fecit, et liberum arbitrium et facultatem male vel bene agendi dedit, ut haberet unde promereri posset aliqua æternæ beatitudinis præmia. Quis denique impossibilitatis vinculo constrictus probare posset quid agere vellet ? aut quod præmium illi foret dandum, qui nil potuit facere, nisi bonum ? Hanc igitur inconvenientiam quicumque sæpius attendit, citius agnoscit multo convenientius esse. Quia, sicut Deus statuit, homo liberum arbitrium habens et bene et male agere valet, ut et ille, qui mala pro amore Dei contemnit, mercedem promissam, et ille qui bona negligit pœnam pronuntiatam consequatur. Ecce quam congrua et vera divini judicii dispositio, nullius gratiæ, vel odii instar judiciorum humanorum falsitate corrupta ; sed quasi in latissimo stadio omnibus currendi spatium præbens, ante omnium oculos ponens bona et mala, aspera et mollia, areta et lata, ut per hæc omnium affectus probetur quid diligere vel respuere, quid concupiscere vel contemnere velit.

C Nonne ergo latissimum stadium merito dicitur, quo tam variis modis unusquisque currere potest ? Quot modis enim unicuique datur facultas male agendi, tot modis etiam datur facultas bene agendi. Quia bene agendi occasionem præbent mala, cum ea videntes, aut audientes, seu ad horam desiderantes, mox contemnimus. Et qui tanta possumus contemnere, quanta concupiscere, ex ipso contemptu tot coronas per Dei gratiam promereri possumus, quot mala contempsimus. Ecce satis evidens exemplum, in quo probari potest verissimum Dei judicium. Judicium quoque verum dici potest, quod fit in his qui negligenter vitam suam ducentes, nihilque magis quam aliis præponi desiderantes, permittuntur tandem obtinere ; cumque in regimine optato præpositi sæcularia magis quam spiritualia studuerint, timere et amare Deum neglexerint, in deliciis velut ille dives de quo in Evangelio legitur qui *induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide (Luc. xvi, 19)*, omnimodo vixerint, tunc Dominus aut eos patitur in eodem regimine perdurare usque ad finem vitæ, postea vero cum supradicto divite delicioso ad inferna deputari ; aut aliquandiu superbire in potestate et postea deponi cum magna inhonestate, ut humilitati in hac vitæ

pœnitentiam gerant; quod tamen multa felicius A constat quam cæterum; quia nihil est infelicius felicitate peccantium. Quodlibet ergo horum Deus fieri judicaverit, iudicium verum dici poterit; quia scientes scriptum: *Omnis qui se exaltat humiliabitur* (Luc. xiv, 11). Et: *Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam* (I Petr. v, 5), multaque hujusmodi. Sed hæc omnia contemnentes merentur ad horam quidem divitiis vel dignitate extolli, sed postea dejici tam in hoc sæculo quam in futuro. De talibus et Psalmista dicit: *Dejecisti eos, Domine, dum allevarentur* (Psal. lxxii, 18); et iterum: *Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis* (Psal. lxxvii, 22). Et capita inimicorum Dei, et vertex capilli perambulantium in delictis suis, quia una et repetita sententia est, dici B possunt hi qui cæteros peccatores nequitia suis excellunt, et ideo extolli cupiunt, ut ex hoc majorem peccandi licentiam habeant.

Sed et illud iudicium Dei verum dicendum est, cum congregationi vel plebi cuilibet sine disciplina et religione viventi irreligiosi pastores atque rectores præponuntur, ut per tales rectores ira Dei appareat quæ diu latebat. Unde Scriptura sacra dicit: *Propter peccata populi regnare facit Dominus hypocritam* (Job. xxxiv, 10). Hinc etiam sanctus Gregorius dicit: *Occultæ et jugiter perpetratæ culpæ merentur; ut reges pastoresque perversi constituentur*. Quod tamen iudicium non pro subjectorum damnatione evenit, sed ut sub hac peccati pœna commo- niti et compulsi coram Deo pœnitentiam gerant pro commissis, eumque invocantes pro necessitatibus suis se emendare studeant, imitantes videlicet filios Israel qui, ut in libro Judicum legitur, quoties Deum offendentes traditi sunt in manus inimicorum suorum, pœnitentiam egerunt; deinde vero clamaverunt ad Dominum, et de necessitatibus eorum liberavit eos (Psal. cvi, 13). Quæ verba etiam Psalmista sæpius repetens in psalmo centesimo sexto, ubi varias offensiones et tribulationes eorumdem filiorum Israel commemorat, dat fidelibus cunctis exemplum quid sibi pro offensionibus ut tribulationibus suis sit agendum.

Dicamus adhuc et aliud exemplum unde iudicia Domini, quæ in rebus plurimis incomprehensibilia sunt, nimisque profunda, sicut et Psalmista testatur dicens: *Judicia tua, Domine, abyssus multa* (Psal. lxxvii, 7), vel alicubi possint aliquantulum agnoscere, sicut in his, quæ aliquatenus agnoscere possumus, quam congrua et vera atque fidelia sint, instructi, credamus etiam similia esse omnia illa quæ sentire nequimus. In libris namque sacris tam Veteris quam Novi Testamenti quotidie omnes instruimur ut mala relinquentes bona faciamus. Hæc igitur instructio dispositione divina et ante tempora multa jugiter facta est, et quotidie agitur; ut si qua igncrantia vel negligentia seu oblivione per diabolicas insidias a lege divina fuerimus retracti, mox admoneamur ad meliora reverti. Pro hujusmodi admonitione legitur

ubique ad missas lectio de diversis scripturæ sacræ libris ad ædificationem audientium excerpta, nec non sancti Evangelii doctrina. Pro hoc Psalmorum liber qui, sancto Spiritu dictante, quasi quidam sol omnibus in via Dei ambulantiis verbis sapientiæ divinæ lucet per diurnas atque per nocturnas horas partitus cantatur. Quod et ipse Psalmista prophetica spiritu plenus personamque sanctæ Ecclesiæ in se gerens prævidit, dicens: *Septies in die laudem dixi tibi* (Psal. cxviii, 164); et: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi* (Psal. cxviii, 62); et iterum: *In matutinis meditabor in te, Domine, quia fuisti adjutor meus* (Psal. lxxii, 8). Hanc igitur laudem, quam sancta Ecclesia ubique tam in nocte quam in die Deo dicit, merito Psalmista se dixisse retulit; quia a suis dictis proferendam præcivit, præteritum ponens pro futuro. Pro hac etiam admonitione pueri litteris instruendi in primis psalmorum lectione introducuntur, atque memoriter retinere usu ecclesiastico jubentur, ut in litteris sacris enutriti, postea cum ad ætatem intelligibilem pervenerint, facilius eas recolant et exinde in aliis Scripturæ sacræ litteris meditari valeant. Pro hac plurima sanctorum Patrum scriptura tam in Ecclesiis quam in aliis locis legitur, ut nemo litterarum scientia imbutus de legis divinæ ignorantia se excusare possit. Nonne talis consuetudo, quæ sine dubio ex dispositione divina processit, dicenda est fidelis et vera? Nonne Deus merito dicendus est fidelis qui per tantam librorum admonitionem omnes hanc legentes et audientes ad æternam salutem trahere conatur? Sed, proh dolor! C paucissimi inveniuntur, qui aures audiendi ita habeant ut attendere curent quid evangelistæ, quid prophetæ, quid Psalmista vel quid alii sanctæ Ecclesiæ doctores nos admoneant. Verumtamen non ideo verba Dei incassum proferuntur. Aut enim corrigunt legentes et audientes ea, aut in testimonium damnationis in die iudicii coram eis proferuntur.

His igitur exemplis prolatis, peto vos, fratres charissimi, ut attendentes pietatem severitatemque Dei studeatis litteras sacras non solum legere et audire, sed etiam operibus aliquatenus implere. Verbo quoque doctrinæ, quæ pro ædificatione vestra de psalmis protuli, et adhuc proferre cupio, tanto majori intentione, precor, suscipite, quanto districtiora esse iudicia Dei ex supradictis Psalmistæ verbis jam audistis. Idcirco enim sententiam tam piam tamque terribilem inter cætera sermonis mei verba protuli, ut vos sollicitos et intentos facerem ad audienda legis divinæ præcepta. Sed nec aliter iudicia Domini desiderabilia et dulcia videntur, nisi tota intentione legantur vel audiantur. Quamobrem audiamus quid loquitur nobis Dominus per sanctum Psalmistam, per quem variis modis ad nos clamat, nunc pronuntiando ea quæ scienda vel facienda sunt, nunc admonendo pro eisdem; interdum vero increpando pro negligentia nostra. Qui ergo tam variis modis ad vos loquitur, maximam curam nostri habere probatur.

CAPUT X.

Varia moralia documenta ex diversorum psalmorum versibus collecta.

Sed quia superius de pronuntiatione cœpimus loqui, nunc iterum inde loquamur. Psalmista namque pronuntians nobis sanctitatem Domini ac Salvatoris nostri, dicit : *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiae non sedit* (Psal. i, 1). Quæ videlicet sanctitatis verba, quia nulli hominum nisi soli Christo congruunt, *omnes enim peccaverunt*, ut ait Apostolus, *et egent gloria Dei* (Rom. III, 23); itemque Scriptura dicit : *In multis offendimus omnes* (Jac. III, 2); de Christo autem dicitur : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* (I Petr. II, 22), ipse credimus quem Psalmista ita *beatum virum* dicit ut nec abiret in consilio impiorum, nec in vita peccatorum stetisset, nec in cathedra pestilentiae sedisset. Abire enim solummodo in consilio impiorum minimum quoddam peccatum est; quod vel illicite cogitando, vel incaute loquendo, vel in aliquo quinque sensuum lapsu perpetratur; stare autem in via peccatorum est in quo aliquandiu quis moratus alios etiam peccare facit, sicut, cum quosdam homines prava agentes aliquando propter amicitiam laudantes ex hoc deteriores facimus, vel cum aliquod leve peccatum tam in nobis quam in aliis pro nihilo ducimus; sedere autem in cathedra pestilentiae et pessima quæque non solum facerere, sed etiam docere, beneficientes irridere et odire. Quia igitur ab his et ab omnibus iniquitatibus immunis erat Christus, ideo a Psalmista merito dictus est *beatus vir*.

Sed tanta beatitudo, licet minime conveniat nobis, qui in delictis nascimur et quotidie peccatis polluimur, ad hoc tamen prodesse potest ut per oppositionem jugiter attendentes, quanta distantia sit inter nos et eundem Dominum nostrum, poscamus, ut *miseretur nostri et benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, et opera manuum nostrarum dirigat* (Psal. LXVI, 2). Si ergo tanti viri beatitudinem recolentes simul et venerantes quæramus faciem ejus semper, *non secundum peccata nostra faciet nobis neque secundum iniquitates nostras retribuet nobis; quoniam secundum altitudinem cœli a terra corroboravit misericordiam suam super timentes se, et quomodo miseretur pater filiorum, sic miseretur timentibus se, quoniam ipse cognovit figmentum nostrum* (Psal. CII 10-13). Hæc et his similia Psalmistæ dicta, quæ utique Spiritu sancto inspirante prolata sunt, quem non excitare possunt ad exquirendam Dei gratiam? Non homo, sed durus lapis est hic jure vocandus, qui non exquirat tantam Domini pietatem.

Inter hæc quoque pensandum est quam congrue in capite libri psalmorum Psalmista loquitur de Capitis nostri, Domini videlicet Jesu Christi, beatitudine et sanctitate, ut per hoc cunctis sanctæ Ecclesiæ filiis, qui membra ejus esse debent, insinuet ipsum semper imprimis esse invocandum, et præ

A omni bus diligendum ac venerandum, ut scriptum est: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo; hoc est maximum et primum manatum* (Math. XXI, 37).

Jam diximus, prout potuimus, de Capitis nostri qualitate. Nunc vero dicamus quomodo ipsum Caput nos instruat per Psalmistam. Sicut enim Dominus noster dives et potens est ad salvandos omnes qui invocant eum in veritate, ita etiam multiplex et latus est in mandatorum suorum pronuntiatione, semperque prospiciens quis in hujus vitæ stadio præcæteris ad eum currat ejus præcepta sequendo. Quod scilicet Psalmista agnoscens pronuntiat nobis, dicens : *Dominus de cælo prospicit super filios hominum, ut videat si est intelligeus, aut requirens Deum* (Psal. XIII, 2). In quibus verbis hoc imprimis est notandum quod Deus qui omnia, antequam fiant, novit, non ideo nos inspicere dicitur ut ex habitu vel motu nostro quid in nobis sit quasi nescius discat; sed ut nos discamus et admoneamur attendere quam clementer atque subtiliter hoc Deus jugiter in nobis exploret, quid circa salutem nostram nos tractemus quantamque sollicitudinem non solum pro præsentis vitæ subsidiis impetrandis, sed etiam pro æterna vita obtinenda habeamus. Hujusmodi quippe intentio primitus, ut dixi, in Psalmistæ verbis jam prolatis constat retinenda.

Deinde altius considerandum quomodo id pro quo Deus nos prospicit aliquatenus implere possumus, id est ut intelligamus et requiramus Deum. Quidquid enim intelligendum et requirendum est de Deo, interioris hominis studio constat agendum, quia, cum uterque sit invisibilis, et Deus scilicet et noster interior homo, utpote quia ad Dei similitudinem factus est, uterque etiam invisibiliter sentit quæ de altero sentienda et acquirenda sunt, quamvis Deus incomparabiliter excedat. Ille namque per se ipsum omnia novit; homo autem nec a semetipso, nec sine additamento aliquo scire quidquam valet. Additamentum vero dico omnia visibilia, per quæ instrumur ad invisibilia intelligenda, sicut scriptum est : *Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur* (Rom. I, 20). Item additamentum esse dico illa intelligentiæ dona quæ in nobismetipsis ex Dei gratia jugiter retinemus : ex quibus est illud : *Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris* (Tob. IV, 16). Nam si alii nihil horum quæ nobis fieri nolumus agere debemus, mala autem nulla nobis agi omnimodo volumus, mala etiam nulla alii agenda esse apertissime scimus. Tertium quoque additamenti genus per quod instrumur intelligere ac requirere Deum, in omnibus sacræ Scripturæ litteris habetur. In his ergo tribus additamentis omne genus humanum quod ad intelligibilem duntaxat ætatem pervenerit, probatur quid de Deo intelligat et quomodo illum requirat. Talia igitur Psalmistæ dicta, quibus nobis pronuntiat quia Deus super nos prospiciat ut videat si in nobis sit intelligens aut requirens Deum, jugiter pensare debemus.

Pensandum est etiam quid idem Psalmista de

verbi divini prædicatoribus pronuntiet, dicens: *Cæli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum* (Psal. xviii, 2). In quibus profecto verbis intimatur quia gloriam operaque Dei nemo, nisi cæli, id est cælestis et spiritualis vitæ amatores, enarrare possint. Unde apostolus Paulus, qui gloriæ divinæ maximus prædicator erat, de se aliisque apostolis dicit: *Nostra conversatio in cælis est* (Philip. iii, 20). Talium ergo prædicatorum sonus, ut in ejusdem psalmi dictis subsequentibus reperitur, *in omnem terram exiit, et in fines orbis terræ verba eorum* (Psal. xviii, 6). O quantus propheta fuit Psalmista, qui pene omnia quæ de Christi gloria erant futura, quæque in sancta Ecclesia erant gerenda, quasi jam præterita pronuntiare potuit! Ideoque, quæ de prædicatoribus Christi prædixit jam quasi præterita enarravit, dicens: *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.*

Audistis itaque, fratres charissimi, quales esse debeant qui gloriam Dei enarrare desiderant. Audite etiam quid sanctus Psalmista dicat de his qui ad peragenda divinæ laudis officia constituti sunt in Ecclesia. Pronuntiat namque de his, dicens: *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Sed nos, qui vivimus, benedicimus Domino ex hoc nunc et usque in sæculum* (Psal. cxiii, 17). Ubi imprimis notandum quos mortuos vel quos vivos appellat. Si enim de his quos vulgaris usus appellat mortuos talia dixisset, ridiculum magis quam rationabilem sententiam proferre videretur; quod de viro tali minime oportet credi. Sed hoc magis credendum est de illo qui spiritualiter vivens spiritualiter etiam loquebatur, hos videlicet vocans mortuos qui, vitiiis et carnalibus desideriis tantummodo deservientes, nullam curam de animarum salute retinent; hos autem vivos qui, secundum Apostolum, carnem suam crucifigentes cum vitiiis et concupiscentiis (Gal. v, 24), Christo qui vera vita est vivere student ejus præceptis obediendo. De hujusmodi mortuis et vivis Scriptura sacra sæpe loquitur. De mortuis quidem in Evangelio Dominus ad quemdam dicit: *Sine mortuos sepelire mortuos suos* (Matth. viii, 22; Luc. ix, 60). Hinc et Apostolus dicit: *Vidua, quæ in deliciis est, vivens mortua est* (I Tim. v, 6). Et Psalmista in psalmo quodam testatur, dicens: *Universa vanitas omnis homo vivens* (Psal. xxxviii, 6), subaudi mundo. De his autem qui mortui sunt mundo, sed vivunt in Christo per prophetam dicitur: *Vivent mortui tui, Domine* (Isai. xxvi, 19). Et Apostolus: *Si complantati, inquit, facti sumus similitudini mortis Christi, simul et resurrectionis erimus* (Rom. vi, 5); et iterum: *Si mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum Christo* (Rom. vi, 5); et iterum: *Si mortui Evangelio unicuique, quantiscunque peccatis fuerit deditus, si in eum credens ea deserit, promittit dicens: Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet* (Joh. xi, 25). Ex quibus omnibus colligitur quia Psalmista eos qui vitiiis adhuc omnimodo deserviunt,

A mortuos; illos autem qui in Christo jam vivunt, viventes appellet, dicens: *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum; sed nos, qui vivimus, benedicimus Domino ex hoc nunc et usque in sæculum* (Psal. cxiii, 17, 18). Quamobrem, si Deum laudare velimus, tales fieri studeamus, ut sibi placeat ipsius laudis servitus.

CAPUT XI.

Quam uberes in psalmis sententiæ occurrant quæ tribulatis solatio sint, quamque Psaltes divinus omnibus omnia factus fuerit.

His igitur prolatis de illa puritate quam laudantes Dominum debent amare, videamus quoque quid aliunde clamet ad nos Dominus per Psalmistam. Innumerabiles namque sunt ejus sententiæ ad varias personas pro variis doctrinis prolatae, quas ego universas nequeo proferre. Sed aliquas exinde libet decerpere, quæ et pene omnibus litteratis sunt planæ et maxime videntur necessariæ tam ad piorum consolationem, quam ad impiorum terrorem. Sed prius consolationis dicta proferamus.

Dulcis et rectus Dominus: propter hoc legem dabit delinquentibus in via. Diriget mansuetos in judicio, docebit mites vias suas. Universæ viæ Domini misericordia et veritas requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus. Firmamentum est Dominus timentibus eum, et testamentum ipsius ut manifestetur illis (Psal. xxiv, 8, 14). *Non in finem oblivio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem* (Psal. ix, 19). *Lex Domini immaculata convertens animas, testimonium Domini fidei sapientiam præstans parvulis: Justitiæ Domini rectæ lætificantes corda, præceptum Domini lucidum illuminans oculos* (Psal. xviii, 8, 9). *Qui non accepit in vano animam suam nec juravit in dolo proximo suo, hic accipiet, benedictionem a Domino* (Psal. cxiii, 4, 5). *Dominus virtutem populo suo dabit, Dominus benedicet populo suo in pace* (Psal. xxviii, 14). *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te! Abscondes eos in abscondito faciei tuæ a conturbatione hominum. Proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarum* (Psal. xxx, 20 24). *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecla sunt peccata. Beatus vir, cui non imputabit Dominus peccatum, nec est in spiritu ejus dolus* (Psal. xxxi, 1, 2). *Rectum est verbum Domini et omnia opera ejus in fide. Diligit misericordiam et iudicium, misericordia Domini plena est terra* (Psal. xxxii, 4, 5). *Beata gens, cujus est Dominus Deus ejus; populus, quem elegit in hæreditatem sibi* (Ibid., 12). *Ecce oculi Domini super metuentes eum, et in eis, qui sperant super misericordia ejus; ut eruat a morte animas eorum, et alat eos in fame* (Ibid., 18 19). *Immittit angelus Domini in circuitu timentium eum, et eriet eos* (Psal. xxxiii, 8). *Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit. Multæ tribulationes justorum, et de omnibus his liberabit eos Dominus. Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur* (Ibid., 19, 21).

Melius est modicum justo super divitias peccatorum nullas. Novit Dominus dies immaculatum, et hæreditas eorum in æternum erit. Non confundetur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur, quia peccatores peribunt. Apud Dominum gressus hominis dirigentur, et viam ejus volet. Cum ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manum suam (Psal. xxxvi, 16, 24). Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias falsas (Psal. xxxix, 5). Quæ scilicet sententia specialiter dicta contra eos qui, juxta morem ethnicorum, auguriandi vel turpiter ludendi utuntur vanitate, commemorat eum beatum esse qui hujusmodi vanitates respuit.

Dominus virtutum nobiscum, subaudi est, susceptor noster Deus Jacob (Psal. xlv, 42). Beatus, qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus (Psal. xl, 2). Hæc autem sententia particulariter est intelligenda quia, sicut non omnes egeni et pauperes beati sunt, sed solummodo pauperes spiritu beati existunt; ita quoque ille qui super eosdem ita intelligi, ut illis misereatur, beatus solummodo in hoc facto dicendus est. Lætetur mons Sion, et exsultent filiz Judæ propter judicia tua, Domine (Psal. xlvii, 12). Cujus sententiæ sensus est iste: gloriam tuam, Domine, speculantes et nomen tuum confitentes lætentur in te. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum, Deus, non despicias (Psal. l, 19). Beatus, quem elegisti et assumpsisti, Domine, inhabitabit in atriis tuis (Psal. lxiv, 5). Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa (Psal. xlvii, 12). Deus noster, Deus, subaudi est, salvos facienti, et Domini Domini exitus mortis (Ibid., 21). Quæ sententia, quia obscura videtur, opus est ut explanetur. Sic enim intelligendam esse arbitramur: Deus, quem nos Christiani colimus, ille solus potens est salvos facere, et in sua potestate est quemlibet a mortis periculo liberare.

Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde (Psal. lxxii, 1). Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te (Psal. lxxxiii, 5). Misericordiam et veritatem diligit Deus; gratiam et gloriam dubit Dominus. Non privabis bonis eos qui ambulant in innocentia. Domine virtutum, beatus homo, qui sperat in te (Ibid., 12, 13). Deus, qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus et terribilis super omnes qui in circuitu ejus sunt (Psal. lxxxviii, 8). Hæc sententia tam ad piorum consolationem quam ad impiorum terrorem intelligi potest. Qui habitat in adjutorio Altissimi in protectione Dei cæli commorabitur (Psal. xc, 1). Quæ sententia sic est intelligenda: qui in adjutorio Dei quasi habitans jugiter confidit, talis vir Deum certissimum protectorem habebit. Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur (Psal. xci, 13). Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum (Psal. xciii, 12). Testimonia tua, Domine, credibilia facta sunt nimis; domum tuam decet sanctitudo in longitu-

dinem dierum (Psal. xcii, 5). Lux orta est justo et rectis corde lætitia (Psal. xcvi, 11). Dominus in Sion magnus et excelsus super omnes populos (Psal. xcvi, 2). Misericordia Domini ab æterno et usque in æternum super timentes eum, et justitia illius in filios filiorum his qui servunt testamentum ejus, et memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea (Psal. cii, 17, 18). Lætetur cor quærentium Dominum (Psal. civ, 3). Beati, qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore (Psal. cv, 3). Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates ejus. Confessio et magnificentia opus ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi. Memor erit in sæculum testamenti sui, virtutem operum suorum annuntiabit populo suo, ut det illis hæreditatem gentium, opera manuum ejus veritas et judicium. Fidelia omnia mandata ejus, confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate et æquitate (Psal. cx, 2-8). Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis (Psal. cxl, 1). Hæc sententia universaliter est intelligenda, quia omnis vir qui timet Dominum et in mandatis ejus vivere cupit beatus pro certo est.

Potens in terra, subaudi vivorum, erit semen ejus, generatio rectorum benedicetur. In memoria æterna erit justus, ab auditione mala non timebit (Ibid., 2-7). Auditio mala quam justus non timebit significat illam terribilem sententiam, quæ in judicio extremo dicenda est reprobis a Domino: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, etc. (Matth. xxv, 41). Excelsus super omnes gentes Dominus et super cælos gloria ejus; qui in altis habitat et humilia respicit in cælo et in terro, suscitans a terra inopem et de stercore erigens pauperem, ut collocaet eum principibus populi sui (Psal. cxii, 4, 8). Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (Psal. cxv, 5). Vox exsultationis et salutis in tabernaculis justorum (Psal. xcvi, 15). Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Beati, qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum (Psal. cxviii, 1, 2). Pax multa diligentibus legem tuam, Domine, et non est illis scandalum (Ibid., 165). Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion; non commovebitur in æternum, qui habitat in Jerusalem. Benefac, Domine, bonis et rectis corde (Psal. cxxiv, 4). Qui seminant in lacrymis, in exsultatione metent. Euntes ibant, et flebant, mittentes semina sua. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos (Psal. cxxv, 5, 6). Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini (Psal. cxxvi, 2). Somnus hic vocatur mors sanctorum quæ, dum venerit mox hæreditas, id est merces magna a Domino promissa, aderit.

Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus (Psal. cxxvii, 1). Apud Dominum misericordia et copiosa apud eum redemptio. Speret Israel in Domino ex hoc nunc et usque in sæculum (Psal. cxxix, 6, 7). Quia igitur Israel vir videns Deum, interpretatur, hac sententia fidelis quilibet, qui Dominum merito videre dicitur, ad hoc incitatur ut

spem suam in Domino ponat : *Beatus qui tenebit et allidet parvulos suos ad petram* (Psal. cxxxvi, 9). Cujus sententiæ sensus est iste : Beatus qui cogitationes malas, mox cum oriri cœperint et adhuc parvæ sunt, confitetur Christo, qui petra est dictus, rogans eum ut ipse eas prius a se expellat quam ad majoris nequitiae effectum perveniant. *Suavis Dominus universis et miserationes ejus super omnia opera ejus. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. Allevat Dominus omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos, subaudi ad se conversos. Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet et salvos faciet eos* (Psal. cxliv, 9, 10). *Beatus, cujus Deus Jacob adjutor ejus, spes ejus in Domino Deo ipsius, qui fecit cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt. Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat cæcos. Dominus erigit elisos* (Psal. cxlv, 5, 8), subaudi *si ad eum convertantur. Beneplacitum est Domino super timentes eum et in eis qui sperant super misericordia ejus* (Psal. cxlvi, 11). *Beneplacitum est Domino in populo suo, et exaltabit mansuetos in salutem* (Psal. cxlix, 4). Hæc igitur omnia ideo disponente Deo pronuntiata sunt a Psalmista, ut omnes fideles in hujusmodi dictis haberent consolationem contra universam perturbationem.

Quibus et illa congrue possunt adjungi quæ in quadragesimo tertio psalmo proferuntur ex persona martyrum et omnium qui persecutionem patiuntur propter justitiam. *Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis. Exsurge, quare obdormis, Domine, exsurge, et ne repellas in finem, et cætera his similia quæ in eodem psalmo continentur. Ejusdem quoque sensus dicta inveniuntur in psalmo septuagesimo nono, ubi dicitur : *Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, et inimici nostri subsannaverunt nos. Deus, converte nos, etc.* Noverat enim Psalmista electos Dei sic ab ea consolari, ut tamen aliquando illos permitteret aut publicis persecutionibus aut occultis tentationibus fatigari. Ideoque utrumque pronuntiavit, consolationes scilicet et perturbationes eorum. In quodam etiam versu utrumque comprehendit, dicens : *Multæ tribulationes justorum, et de omnibus his liberabit eos Dominus* (Psal. xxxiii, 20). O miræ sanctitatis virum et cunctis fidelibus venerandum, qui tanta prænoscere et pronuntiare meruit ! Nam quod apostolus Paulus de semetipso dixit : *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacirem* (I Cor. ix, 22), de isto quoque viro potest aptissime dici qui ut omnibus divinæ pietatis divitias, quas ipse experimento didicit, pronuntiaret, nunc quidem docet eos orare tam pro se quam pro aliis, proferens ad hoc talia verba quæ peritissimi quique possunt plus mirari quam dictu imitari ; nunc confitendo et poenitendo peccatorum veniam a Deo querere ; nunc pro qualibet virtute obtinenda, interdum vero pro quibuslibet vitiis depellendis Deum invocare ; ali-*

quando Dominicæ incarnationis, passionis resurrectionis et ascensionis ejus mysteria studet pandere ; nunc divinorum judiciorum subtilitatem et veritatem pronuntiat ; interdum judices iniquos admonet et increpat ; nunc divinæ pietatis suavitatem omnes gustare exhortatur ; nunc sapientiæ divinæ inmensitatem admiratur ; sæpissime ad laudandum Deum fideles omnes invitat ; interdum vero quales esse debeant laudantes Deum indicat ; aliquando etiam hoc pandit quod Deus jugiter super nos respiciat, ut videat quis ex nobis eum requirere studeat ; sæpe omnes ad Deum confugientes consolatur tam separatis quam oppositis sentiis malorum et bonorum, quorum alterum jam protuli ; alterum vero adhuc annuente Deo proferam.

CAPUT XII.

B *Quibus psalmorum sententiis peccatores terreantur.*

Cum igitur tam variis modis roboraret atque doceret omnes in fide stabiles, recordatus est etiam in psalmo septuagesimo secundo eorum qui adhuc velut infirmi in fide scandalizantur facile de judiciis divinis. Postquam enim dixit ex persona firmiter credentium : *Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde !* mox ex eorum persona qui adhuc infirmantur in fide subjungit, dicens : *Mei autem penemoti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns, etc.*, his similia quæ in eodem psalmo inveniuntur. Si vero aliquis contendat Psalmistam talia verba magis ex propria quam ex aliorum dixisse persona, attendat qualiter alibi unumquemque admonens super hoc errore dicat : *Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias* (Psal. xxxvi, 7) ; et : *Qui malignantur exterminabuntur ; sustinentes autem Dominum ipsi hæreditabunt terram* (Ibid., 9). Multa quoque his similia in psalmis inveniri possunt.

Sed et in hoc satis excusatur ab hujusmodi insipientia quod in loco quodam se perhibet devitare otiosa verba, dicens ad Dominum : *igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas ; ut non loquatur os meum opera hominum* (Psal. xvi, 3, 4), subaudi *pravorum seu quorumlibet hominum*, quorum opera multa, licet sint necessaria, non tamen convenit de eis turpiter loqui, ne forte aliqui irrationabilia verba audientes scandalizentur ; quod enim turpe est facere, turpe est et dicere. Et ut adhuc aliud testimonium inferam ad excusandum Psalmistam, legamus scripta Apostoli qui, licet in omni sanctitate vixerit, ex peccatorum tamen persona dixit : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus ? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (Rom. vii, 24, 25). Ex quibus omnibus colligitur quia Psalmista nullo modo credendus est a fide moveri, cum impios ac sceleratos quosque in hoc sæculo vidisset prosperari.

Jam satis dictum est quomodo Psalmista consolatur omnes qui esuriunt et sitiunt justitiam, dicamus etiam qualiter deterreat omnes iniquos, nunc quidem pronuntiando quanta sibi mala futura sint, si per-

maneant in peccatis; nunc autem increpando eos; A interdum etiam orando ut vel vindictam debitam recipiant, vel contra fideles nequitiam suam implere nequeant. Sed de iniquorum omnium capite, id est Antichristo imprimis dicamus, qui licet in temporibus novissimis venturus sit, Psalmista tamen more suo futura quasi præterita narrans de illo in psalmo nono, loquitur quasi jam venisset, dicens inter cætera: *Non est Deus in conspectu ejus, inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. Auferuntur judicia tua, Domine, a facie ejus, omnium inimicorum suorum dominabitur. Dixit enim in corde suo, non movebor a generatione in generationem sine malo. Cujus maledictione os plenum est et amaritudine et dolo, sub lingua ejus labor et dolor.* Item in persona Doeg (Psal. x, 5, 7). Idumæi persequentis se Psalmista eundem Antichristum quasi præsentem alloquitur, B dicens in quinquagesimo primo psalmo: *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Tota die injustitiam cogitavit lingua tua* (Psal. LI, 3, 4). Hic igitur in quantam malitiam et superbiam prolapsurus sit, tam ex supra dictis Psalmistæ verbis quam ex Pauli apostoli scriptis agnosci valet, in quibus de ipso ita legitur: *Qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus* (II Thess. I, 4). Hæc ergo sint dicta de iniquorum omnium capite, non, ut ipsum credamus ullo modo deterrendum aut in melius convertendum, sed ut illi qui adhuc in malitia sua perseverantes ejus membra sunt deterreantur et, cum tempus sit miserendi, ad Christum convertantur.

Jam diximus de iniquorum omnium capite, dicamus nunc de ejus membris, quomodo Psalmistæ terreantur verbis: *Non resurgunt impii in judicio. neque peccatores in consilio iustorum* (Psal. I, 5). *Filii hominum, usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem et queritis mendacium?* (Psal. IV, 3). *Deus judex justus, fortis et patiens, nisi conversi fueritis, gladium suum vibravit, arcum suum telendit, et paravit illum* (Psal. VII, 12, 13). *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus* (Psal. V, 7). *Disperdat Dominus universa labia dolosa, linguam magniloquam* (Psal. XI, 4). *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos* (Psal. LIV, 24). *Filii hominum dentes eorum arma et sagitta, et lingua eorum gladius acutus* (Psal. LVI, 5). *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum* (Psal. LXIII, 8). Quibus sententiis licet generaliter omnes iniqua loquentes corripiantur, specialiter tamen si qui dolis versutæ rationis utuntur ad decipiendos simplices quoque, ut dialectici, nec non prudentiæ sæcularis gnari. Utrique enim in tantum sæpe inflantur magnæ verborum scientia ut divinæ rationis subtilitati credant se posse contradicere. Unde etiam Psalmista postquam dixit: *Disperdat Dominus universa labia dolosa, linguam magniloquam* (Psal. XI, 4), statim subjunxit, dicens: *Qui dixerunt: Linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis*

sunt, quis noster Dominus est? (Ibid., 5.) Quæ verba superbiæ sensum talem videntur habere: Peritiam tantam ex labore nostro acquisivimus, utet disputationi divinæ possimus respondere. Dicentes enim: *Quis noster Dominus est, ostendunt se dubitare de immensa Dei virtute. Talia autem in corde, et corde loquuntur, non attendentes quia scrutans est corda et renes Deus* (Psal. VII, 10). Sed *virii dolosi non dimidiabunt dies suos* (Psal. LIV). *Et sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum* (Psal. LXIII, 8); quia in tanta arrogantia et superbia positi sæpe ante maturam ætatem subitanea morte rapiuntur, et tunc omnis eorum disputatio, quam invincibilem credebant, ad nihilum velut infantium aut insipientium garrulitas redacta in damnationem eorum vertitur, sioque completur in eis quod Psalmista alibi de talibus testatur, dicens: *Gladium evaginaverunt peccatores, intenderunt arcum suum, ut decipiant pauperem et inopem, ut trucident rectos corde. Gladius eorum intret in corda ipsorum, arcus eorum confringatur* (Psal. xxxvi, 14, 15).

Hæc igitur quoniam dicta sunt de his, quorum lingua est quasi gladius acutus, qui alios dolosis verborum jaculis confundere solent, mox Psalmista subjungit, dicens: *Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas* (Ibid., 16): per hoc videlicet insinuans parvam spiritualis sapientiæ notitiam meliorem esse quam multiplicem sæcularis prudentiæ versutiam, quæ pro divitiis maximis diligitur a pluribus. Ideo autem hujusmodi homines appellat peccatores, quia, maxime peccant qui prudentiam carnis, quæ secundum Apostolum mors est, plus quam necesse sit amant. Tanta namque superbia eis exinde oritur, ut cuncta legis divinæ statuta aut blasphemare, aut pro nihilo computare præsumant, quasi non sint tantæ sapientiæ, tantæque perfectionis ut merito debeant observari. Pro qua nimirum superbia idem sæpe quidem peccatores; interdum vero virii sanguinum et dolosi appellantur a Psalmista. Apostolus quoque similia de ejusdem prudentibus refert, dicens: *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt* (Rom. I, 21). etc. *In circuitu impii ambulat* (Psal. XI, 9).

Qua sententia arguuntur non solum hi qui per loca plura vagantes in temporalium rerum varietate undique quærunt, quomodo voluptati suæ satisficiant; sed etiam hi qui in uno loco otiosi existunt, nihilque aliud nisi circuire et visere aliorum opera student. *Invenitur manus tua, Domine, omnibus inimicis tuis. Dextera tua inveniat omnes qui te oderunt* (Psal. XX, 9). *Confundantur omnes iniqua agentes supervacue* (Psal. XXIV, 3). *Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum; da illis, Domine, secundum opera ipsorum, et secundum nequitiam ad inventionem ipsorum* (Psal. XXVII, 3). *Eruhescant impii, et deducantur in infernum, muta fiant labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum iniquitatem in superbia et in abusione* (Psal. XXX, 18).

Ecce quam sæpe loquitur Psalmista contra dolosos, nunc deterrendo, nunc orando. Orat etiam ne ipse tantæ nequitiae laqueis constringatur, dicens: *Domine, libera animum meam a labiis iniquis et a lingua dolosa (Psal. cxix, 2)*; et: *Non declines cor meum in verba malitiæ (Psal. cxl, 4)*. Unde, quæso, fratres charissimi, abstinete ab hujusmodi pravitate: nam *mors et vita in manibus linguæ (Prov. xviii, 21)*. Et si in vobis sit aliquis in dialectica peritus, utatur ea sicut milites boni gladiis solent uti. Quamvis enim secum jugiter portent gladium, norunt tamen eum non nisi contra hostes extendendum. Sic et dialectici in subtili et argumentosa ratione facere debent nullum domesticum, id est fidelem et simplicem, sed sacræ fidei hostes, hoc est, hæreticos solummodo gladii verborum subtilium petentes, sicut sancti Patres fecisse leguntur.

Dominus dissipat consilia gentium; reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum (Psal. xxxii, 10). *Consiperat peccator justum, et quærit mortificare eum. Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus, nec damnabit eum cum judicabitur illi (Psal. xxxvi, 32)*. *Universa vanitas omnis homo vivens (Psal. xxxviii, 6)*, subintellige mundo. *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis (Psal. xlviii, 13, 14)*. *Hæc via illorum, id est hæc actio illorum, qua comparati sunt jumentis insipientibus, scandalum, id est, ruina et damnatio est ipsis, et postea in ore suo complacent (Ibid., 14)*, id est interdum ore suo benedicunt, sed corde Deo maledicunt. *Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos. Et dominabuntur eorum justus in matutino (Ibid., 15)*, id est in extrema præsentis vitæ die, cum cæperit clarescere qualitas honorum et malorum, vel cum illuminantur abscondita rerum et manifestantur consilia cordium; tunc justus dominabuntur super injustos, aut judicantes eos, aut gaudentes quod pœnas eorum evaserunt: *Et auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum (Ibid.)*. *Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos (Psal. lii, 6)*. *Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero locuti sunt jalsa (Psal. lvii, 4)*. *Alienati sunt a vulva, et: erraverunt ab utero, unum idemque est, sed dupliciter intelligi potest: peccare enim potest unusquisque ab utero matris suæ, id est ab initio vitæ suæ; peccare nihilominus potest ab utero sanctæ Ecclesiæ, id est ab eo tempore quo cæpit credere, vel errando a fide, vel deserendo opera quæ professus est in baptismate.*

Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ et obdurantis uires suas. Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confringet Dominus (Ibid.). *Exsurgat Deus et dissipentur inimici ejus, et fugiant qui oderunt eum a facie ejus, sicut deficit fumus deficiant, sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei (Psal. lxxvii, 2)*. *Exsurge, Deus, judica causam tuam, memor esto im-*

propriorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die. Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum, superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper (Psal. lxxiii, 22, 23). *Inimici Domini mentiti sunt ei, et erit tempus eorum in sæcula (Psal. lxxx, 16)*. Inimici Domini dicuntur qui in baptismo abrenuntiant diabolo et pompis ejus postea mentiuntur, et nullam pro hoc pœnitentiam gerunt, quorum tempus erit in sæcula, quia dicitur eis in judicio. *Ite in ignem æternum (Matth. xxv, 41)*. *Omnes principes eorum, qui dixerunt: Hæreditate possideamus sanctuarium Dei (Psal. lxxxii, 13)*, id est destruamus vel persequamur homines sanctos, qui sunt templum Dei. *Deus meus, pone illos ut rotam, hoc est permittite illos in malitia et in instabilitate sua perdurare, et sicut stipulam ante faciem venti (Ibid., 14)*; ut scilicet levitate sua moti facile rapiantur ad malum. *Ecce inimici tui, Domine, peribunt, et dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem (Psal. xci, 10)*.

Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur? (Psal. xciii, 3). *Deficiant peccatores et iniqui, ita ut non sint (Psal. ciii, 35)*. *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris suis (Psal. gxvi, 7)*. *Peccator videbit subaudi cornu justus exaltari, ut in superiori versu dicitur, et irascetur; dentibus suis fremet et tabescet, subintellige præ dolore perenni, ubi est fletus et stridor dentium, desiderium peccatorum peribit (Psal. cxl, 10)*; quia malum quod semper desiderabant, vel contra bonos certando, vel semet maculando, in eorum pœnam vertetur. *Longe a peccatoribus salus; quia justificationes tuas non exquisierunt (Psal. cxviii, 155)*. *Dominus justus concidet cervices peccatorum, confundantur et convertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion (Psal. cxxviii, 4)*. *Vir linguosus non dirigetur in terra, virum injustum mala capient in interitu (Psal. cxxxix, 12)*. *Homo vanitati similis factus est, dies ejus sicut umbra prætereunt (Psal. cxliii, 4)*. Talia igitur verba terroris, quæ ad deterrendos aliquos jam protuli, ideo a Psalmista credo per divinæ pietatis dispensationem esse pronuntiata, ut perversi quilibet contemnentes, ut solent, dicta consolatoria, quæ superius dixi, saltem per hæc terribilia verba ad salutiferam compunctionem moti ad Christum convertantur.

CAPUT XIII.

Divina justitia et clementia ex oppositorum natura ostenditur, et selectis psalmorum sententiis eadem doctrina confirmatur.

Deinde vero colligere cupio sententias, in quibus per oppositionem consolationis et terroris dicta pariter continentur; ut per hoc disputandi genus, quod efficacissimum constat, adeo ut quasi in medio vita et morte posita legentes et audientes quodammodo compellat vitam, hoc est meliora, eligere: aliqui attendentes clementiam severitatemque Dei simul prolatam eligant potius clementiam Dei salvari, quam severitate ejus puniri. Tantæ enim clementiæ est Deus ut omnem severitatem suam, quæ interdum more

eloqui nostri ira. Dei dicitur ideo contra delinquentes in hoc sæculo exerceat, quatenus eis a pravitate sua correctis in futuro misereri valeat. Unde et Psalmista dicit: *Nunquid obliviscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas?* (Psal. LXXVI, 10). Quam nimirum sententiam non affirmando, sed denegando protulit, quia non obliviscetur misereri Deus, neque continebit in ira sua misericordiam, id est, non deserit misericordiam propter iram, sed potius inter severitatem suam, quæ abusive ira ejus dicitur, miseretur his qui *invocant eum in veritate* (Psal. CXLIV, 18). Ut autem disputandi genus per oppositas sententias factum approbemus, intueamur qualiter omnipotens Deus non solum homines atque animalia, sed etiam ipsum mundi statum per aliquas oppositas species quoti-

die disponat. Et primum quidem de hominibus dicamus. Nonne ergo spiritus et caro, unde subsistit homo, in tanta oppositione sibi invicem adversantes laborant ut non nisi difficillima ratione convenire valeant? *Caro enim*, ut ait Apostolus, *concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* (Gal. v. 17). Sed hujusmodi oppositio non ad damnum, sed ad profectum nostrum judicio divino decreta est ut, cum ex nobis nequeamus coadunari, quæramus auxilium Domini sicque discamus quia nihil boni sine illo facere possumus. Sed et vir et mulier si ita fuerint oppositi ut attendatur quia Deus nequaquam frustra mulierem viro infirmiore creavit viroque subditam esse decrevit, sed ut probaret utrumque in alio; virum quidem, si rite præesse; mulierem vero, si rite subesse vellet; vel si vir grates ulla Deo pro prioratu tanto agere, vel mulier pro culpa suggestionis illius, qua virum decepit, vellet se humiliare, si, inquam, talis oppositio inter virum et mulierem a Deo facta probationis causa creditur, magnus utique profectus exinde oritur. Ejusdem oppositionis specie omnes prælati et subditi, omnes domini et servi, omnes sani et infirmi, omnes divites et pauperes quotidie probantur; isti scilicet qualiter præsent quantasque grates Deo referant pro sanitate vel abundantia concessa, ast alii qualiter sint subditi et si quid peccatis suis infirmitatem vel paupertatem imminentem deputent. Omnes namque jam prænominati, si invicem rite opponantur, alii quidem viri, alii vero mulieris personam gestare videntur. Et sicut mulier virum seducens meruit subdi, ita omnes qui infirmiores vel pauperiores aliis in Ecclesia existunt, credendi sunt hoc meruisse ut cæteris subderentur, vel infirmitate vel paupertate gravarentur.

Sed si forte aliquibus hæc videantur incredibilia et inepta pro eo videlicet quod mulier, sicut legitur, pro suggestionem iniquam meruerit viro subjici, illi vero nihil tale commiserint, attendant, quæso, quia in hoc similia meruerunt, quod unusquisque per carnis suæ concupiscentiam aliquando seduxit spiritum, sicut mulier virum. Quod si huic rei objicitur omnes mortales in eodem crimine prolapsos esse, respon-

demus ita esse; sed quia alius alio magis minusve peccat, in potestate Dei est quem velit magis, velit minus pro peccatis suis punire; quem velit humiliare vel exaltare; quem velit eligere vel reprobare. Ipse enim dicit: *Miserebor cui voluero* (Exod. xxxiii, 19). Et Apostolus: *Non est, inquit, potestas, nisi a Deo; quæ autem sunt a Deo ordinatæ sunt: itaque qui resistit potestati Dei ordinationi resistit* (Rom. xiii, 1, 2). Cumque hæc omnia ita esse perpenderit, nihil in dispositione divina reprehendant, sed cum Psalmista dicant: *Quoniam rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo* (Psal. xci, 16); et iterum: *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum* (Psal. cxviii, 137). Ecce quam necessaria oppositionis species est, in qua aliquatenus agnoscere possumus judicia Domini esse vera, et quia *non justificabitur in conspectu ejus omnis vivens* (Psal. cxlii, 2).

Per ejusdem quoque oppositionis speciem omnes virtutes clarescunt, si fuerint vitiis contrariis oppositæ. Quid multa? Nulla prorsus bona satis agnosci possunt, nisi per opposita et contraria sibi mala; aut enim vilescunt, aut pro nihilo computantur bona, nisi opponantur mala. Sic etiam pietas Dei in equis, in bobus, in ovibus, et in canibus, cæterisque animalibus necessariis consideratur, si leonum, luporum aliarumque bestiarum ferocitas in nos jugiter propter peccata nostra desæviens opponatur. Similiter lux per tenebrarum oppositionem non solum clarior, sed et gratior videtur. Sic tempora diurna per nocturna, sic æstiva per hiemalia, sic calida per frigida temperata efficiuntur grata. Sic aurum omneque pretiosum metallum per vilioris metalli speciem quale sit declaratur. Est etiam in hoc inæstimabilis gratia Dei consideranda, quod supradicta quædam oppositis variata utrinque efficiantur delectabiliora. Unde Scriptura dicit: *Alternis uti delectabile est* (II Mach. xv, 40). Cum ergo ex his omnibus quæ jam vobis, fratres charissimi, diximus, satis pateat magnam vim habere oppositionem rerum, attendentes, quæso, quia eadem vis est in oppositione verborum, audite Psalmistæ verba quæ Sapientia miscuit divina, dans ex una parte quasi calida, ex altera vero quasi frigida, ut cui non congruit merum vinum, quia *calix in manu Domini vini meri plenus misto* (Psal. Lxiv, 9), id est qui negligit bibere de sincerissima Dei gratia utriusque Testamenti doctrinis mista, bibat feces, id est, de ira Dei, unde *bibent omnes peccatores terræ* (Ibid.). Fecit autem nomine nequaquam proprie appellatur ira Dei, sed abusive, eo quod omnibus videatur amara. Sed de oppositorum qualitate satis dictum est; dicamus nunc ipsas sententias per oppositionem prolatas.

Novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit (Psal. i, 6), subaudi *nisi convertantur*. Quæ nimirum subauditio addenda est in omnibus sententiis, in quibus de peccatorum interitu disputatur, ut: *anima, quæ peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. xviii, 20), subaudi *nisi per penitentiam convertatur*. Et si quis forte hæc denegare voluerit, legat

in Ezechiele ipsius Domini verba dicentis : *Si dixerio impio : Morte morieris, et egerit pœnitentiam a peccato suo, feceritque iudicium et justitiam, vita vivet et non morietur* (Ezech. xxxiii, 14, 15). Moxque ejusdem sententiæ oppositum, quod in omnibus sentiendiis de consolatione justorum dictis subaudiendum est, jungam. Legitur namque in eodem Ezechiele quia ante promissa consolationis verba Dominus justos, ne de se aliquis præsument, deterreat, dicens : *Etiamsi dixerio justo quod vita vivat, et confusus in justitia sua fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus oblivioni tradentur* (Ibid., 13). Ecce quam terribilis sententia consolatoria a Domino opponitur, unde omnia dicta terroris et consolationis separatim posita exponuntur!

Populum humilem saluum facies, Domine, et oculos superborum humiliabis (Psal. xvii, 28). *Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino misericordia circumdabit* (Psal. xxxi, 10). *Divites eguerunt et esurierunt : inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono* (Psal. xxxiii, 11). *Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum ; vultus autem Domini super facientes mala ; ut perdat de terra memoriam eorum* (Ibid., 16, 17). *Injusti punientur et semen impiorum peribit ; justis autem hæreditabunt terram, et inhabitabunt in sæculo sæculi super eam* (Psal. xxxvi, 28, 29). *Brachia peccatorum conterentur ; confirmat autem justos Dominus* (Ibid., 17). *Injusti disperibunt simul, reliquix impiorum interibunt ; salus autem justorum a Domino, et prosector eorum in tempore tribulationis* (Ibid., 38, 39). *Omnes Dei gentium dæmonia ; Dominus autem cælos fecit* (Psal. xcvi, 5). *Custodivit Dominus omnes diligentes se et omnes peccatores disperdet* (Psal. cxlvi, 20). *Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccatores usque ad terram* (Psal. cxlvi, 6). Ecce audistis, fratres charissimi, quam fortes sunt oppositæ sententiæ, quas Psalmista, more medicorum, amara et dulcia pocula offerentium omnibus protulit, ut cui unum minime convenit, alterum accipiat, et qui de sentiendiis vel de severitate vel de pietate Dei absolute dictis corrigi nolunt, saltem talibus, quæ utrumque proferunt, corrigantur.

In tantum autem collationem vel oppositionem severitatis et pietatis divinæ profectuosam esse Psalmista sensit ; ut ipse fateatur quantum exinde profecisset, dicens : *Virga tua, Domine, et baculus tuus ipsa me consolata sunt* (Psal. xxii, 4), per virgam videlicet cum qua flagellamur, severitatem Dei ; per baculum vero, in quo inniti et sustentari solemus, pietatem Dei significari voiens, ac si aperte diceret : *Quandiu, vel in sola severitate tua, Domine, vel in sola pietate me posui, parum profeci ; cum autem utramque in corde meo conferens timere simul et amare te cœpi, tunc tandem me proficere et consolationem perfectam adesse sensi. Hinc autem alibi dicit : Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine* (Psal. c, 1). Quasi diceret : *Alios quidem misericordiam sine iudicio ; quosdam*

A vero iudicium sine misericordia exhibentes non approbo ; tibi autem, Domine, soli, qui utrumque exhibere studes, sed tamen misericordiam prius et deinde iudicium exhibens, omnia rite disponis, merito laudem dico.

CAPUT XIV.

Sententiæ psalmorum, quibus omnes generatim fideles ad studia sanctitatis incitentur.

Ut arbitror, jam satis dixi quantum profectum unusquisque possit acquirere in collatione et oppositione tam rerum quam sententiarum vel in psalmis vel in aliis libris positarum ; nunc autem consideremus illa Psalmistæ verba, quæ specialiter admonendo vel exhortando protulit. Hæc autem maxime ad secundam personam dicta inveniuntur, quia sicut nobismetipsis minime solemus imperare, ita etiam usus non est nosmetipsos admonere, nisi forte ad nosmetipsos quasi ad alios admonendos, admonitionis dicta per secundam personam vertamus, sicut et Psalmista semetipsum admonens in loco quodam dicit : *Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi* (Psal. cxiv, 7). Dicamus ergo ea quæ ad fideles omnes admonendo protulit : *Servite Domino in timore et exsultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam nequando irascatur Dominus et pereatis de via justa* (Psal. ii, 11, 12). *Sacrificate sacrificium justitiæ et sperate in Domino* (Psal. iv, 6). *Attollite portas, principes, vestras et elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloriæ* (Psal. xxiii, 7, 9). Hæc vox est cœlestium Virtutum Ecclesiarum principes, qui civitatis Dei portæ dicuntur admonentium, ut tam se quam sibi subjectos ad suscipiendam Dominicæ incarnationis gloriam virtutibus congruis præparent. *Exspecta Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum* (Psal. xxvi, 14). *Afferte Domino, filii Dei, afferte Domino filios arietum* (Psal. xxvii, 1). Hæc verba ad apostolos vel cæteros sanctæ Ecclesiæ pastores dicta intelligi possunt, ut eos quos per Evangelium genuerunt ad Christum offerant.

Psallite Domino sancti ejus et confitemini memoriæ sanctitatis ejus (Psal. xxix, 5). *Diligite Dominum, omnes sancti ejus, quoniam veritatem requirit Dominus, et retribuet abundanter facientibus superbiam. Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino* (Psal. xxx, 24, 25). *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus* (Psal. xxxi, 9). *Exsultate, justis, in Domino ; rectos decet laudatio* (Psal. xxxii, 1). *Magnificate Dominum mecum, et exallemus nomen ejus in idipsum. Accedite ad eum et illuminamini, et facies vestræ non confundentur. Gustate et videte quoniam suavis est Dominus. Beatus vir, qui sperat in eo. Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos. Prohibe linguam tuam a malo et labia tua ne loquantur dolum. Diverte a malo et fac bonum, inquire pacem et persequere eam* (Psal. xxxiii, 4-15). *Speru in Domino et fac bonitatem ; inhabita terram et pasceris in divitiis ejus. Delectare in Domino et dabit tibi petitiones cordis tui.*

Revela Domino viam tuam, et spera in eum, et ipse faciet. Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias. Desine ab ira et derelinque furorem. Noli æmulari, ut maligneris. Declina a malo, et fac bonum, et inhabita in sæculum sæculi. Exspecta Dominum et custodi viam ejus, et exaltabit te, ut hæreditate capias terram : cum perierint peccatores videbis. Custodi innocentiam et vide æquilatem, quoniam sunt reliquæ homini pacifico (Psal. xxxvi, 3-37). Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum et domum patris tui (Psal. xlv, 11). Hæc sententia ad unamquamque fidelem animam dicitur admonendo, ut inclinans aures audiendi ad Dei summi Patris monita obliviscatur pristinam conversationem et pompas diaboli patris omnium infidelium.

Venite et videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram, auferens bellum, subaudi infidelitatis, qua diabolus universum impugnabat mundum, usque ad fines terræ (Psal. xlv, 9). Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis (Psal. xlv, 2). Hæc vox est exhortantis omnes gentes, quæ jam crediderunt vel credituræ sunt, ut plaudant manibus et jubilent Deo in voce exultationis, id est concordent operibus et lingua in Christi laude. Audite hæc, omnes gentes, auribus percipite, omnes qui habitatis orbem (Psal. xlviii, 2). Hæc vox est exhortantis omnes qui habitant in terra, ut, audientes quæ in hoc psalmo dicuntur de divitibus et rectoribus iniquis, quomodo scilicet propter honorem sibi tributum et vanæ gloriæ appetitum comparati sunt jumentis insipientibus, caveant ne illis eadem contingant. Immolat Deo sacrificium laudis et reddet Altissimo vota tua (Psal. xlix, 14), id est immola Deo sacrificium quod sibi est gratissimum, vota scilicet tua, ut abnegans temetipsum sequaris Christum. Hinc et in alio psalmo dicitur : In me sunt, Deus, vota tua, quæ reddam laudationes tibi (Psal. lv, 12), quasi diceretur : Licet extrinsecus non habeam sacrificium tibi, Domine, offerendum, in me tamen habeo quod tibi pro laudis sacrificio offerre valeo : Invoca me in die tribulationis, et eruam te, et honorificabis me (Psal. xlix, 15). Jacta super Dominum curam tuam et ipse te enutriet ; non dabit in æternum fluctuationem justo (Psal. liv, 23).

Si vere utique justitiam loquimini, recte judicate, filii hominum (Psal. lvii, 2), hoc est, si veram justitiam scitis et loquimini, facite etiam judicium rectum ; bene enim loqui et male facere nihil est aliud nisi se ipsum damnare. Nolite sperare in iniquitate et rapinas nolite concupiscere ; divitiæ si affluant, nolite cor apponere (Psal. lxi, 11). Jubilate Deo, omnis terra, psalmum dicite nomini ejus, date gloriam laudi ejus (Psal. lxxv, 1, 2). Benedicite, gentes, Deum nostrum et quidam facite vocem laudis ejus (Ibid., 8). Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus, iter facite ei qui ascendit super occasum (Psal. lxxvii, 5). Vovete et reddite Domino vestro omnes qui in circuitu ejus offertis munera (Psal. lxxv, 12). Attendite, popule

meus, legem meam. Inclinate aurem vestram in verba oris mei (Psal. lxxvii, 1). Exsultate Deo adjutori nostro, jubilate Deo Jacob. (Psal. lxxx, 2). Judicate egeno et pupillo, humilem et pauperem justificare. Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate (Psal. lxxxii, 3, 4). Intelligite, insipientes in populo, et stulti, aliquando sapite (Psal. xciii, 8). Venite, exsultemus Domino, jubilemus Deo salutare nostro, præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei (Psal. xciv, 1, 2). Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra. Cantate Domino, et benedicite nomini ejus ; annuntiate de die in diem salutare ejus (Psal. xcvi, 1, 2). Qui diligitis Dominum odite malum, custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatorum liberabit eos. lætamini in Domino, et confitemini memoriæ sanctificationis ejus (Psal. cxvi, 10, 12). Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit (Psal. cxvii, 1). Hæc vox est Psalmistæ adhortantis omnes fideles ad laudem Dei ; et quasi aliquis Psalmistam interrogaret quæ mirabilia Dei significaret, mox addit, dicens : Salvabit sibi dexteram ejus et brachium sanctum ejus. Notum fecit Dominus salutare suum ; in conspectu gentium revelavit justitiam suam (Ibid., 2). Per dexteram brachiumque Dei Jesus Christus intelligitur, quem Pater omnipotens tunc salvavit, cum eum in mundum mittens a cunctis mundanis periculis eripuit, et quod mirabilis est, solum inter homines sine peccato vivere fecit. Ipse etiam salutare Dei, quod notum fecit, ipse justitia, quam in conspectu gentium revelavit, dicitur. In quibusdam libris habetur : Salvavit eum dextera ejus : quod scilicet ei apud nos diceretur ita, ego quoque eadem sequer verba ; sed, ut mihi videtur, quodlibet horum dicatur non erratur.

Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorare in monte sancto ejus, quoniam sanctus Dominus Deus noster (Psal. cxviii, 9). Jubilate Domino, omnis terra ; servite Domino in lætitia (Psal. cxix, 1). Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus (Psal. cxii, 20). Confitemini Domino et invocate nomen ejus ; annuntiate inter gentes opera ejus. Cantate ei, et psallite, narrate omnia mirabilia ejus. Quærite Dominum, et confirmamini, quærite faciem ejus semper (Psal. cxiv, 1-4). Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæcula misericordia ejus (Psal. cv, 1). Laudate, pueri Dominum, laudate nomen Domini (Psal. cxv, 1). Laudate eum, omnes gentes, laudate eum, omnes populi, quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, et veritas Domini manet in æternum (Psal. cxvi, 1). Rogate quæ ad pacem sunt Jerusalem, subaudi cælestis, quæ ædificatur ut civitas terrena variis sumptibus (Psal. cxxi, 3, 6). Laudate Dominum, quoniam bonus Dominus ; psallite nomini ejus, quoniam suave (Psal. cxxxiv, 3). Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus (Psal. cxlv, 3, 4). Lauda, Jerusalem, Dominum, lauda Deum tuum, Sion (Psal. cxlvii, 1). Juvanes et

virgines, senes cum junioribus laudent nomen Domini, A
quia exaltatum est nomen ejus solius (Psal. cXLVIII,
12, 13). Sed et omnis spiritus laudet Dominum (Psal.
GL, 6).

Quæ de tribus modis locutionis divinæ, id est, de pronuntiatione, de admonitione, de increpatione explanare promisi, jam satis, ut reor, implevi, licet pauca de increpatione ipsaque juxta ordinem propositum minime dicta sint. Hoc autem ideo factum est, quia cum idem modus inveniatur rarius quam cæteris, locutionis ejusdem ordinem observare nequivi; sed quovis ordine, dummodo satis aperte sint dicta, precor, fratres charissimi, ut attendatis quid pereadem dicta Dominus nobis innuat. Magnum quippe est quod tam variis modis insinuat, quod ego, quantum valeo, vobis refero. Cum igitur Deus per sacram Scripturam nobis quælibet pronuntiat, sive consolando, sive deterrendo, nam per has geminas species omnis divina pronuntiatio agitur: unde in Evangelio Dominus, utramque proferens dicit: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit condemnabitur (Marc. xvi, 16):* aufert a nobis omnem ignorantis excusationem, ne quis nostrum merito possit dicere, *quia nemo nos conduxit (Matth. xx, 7).* Cum autem nos pro his, quæ jam pronuntiata sunt, admonet, paternum affectum ostendit, sciens quia humanum est et maximum accidens negligentibus oblivisci. Admonet etiam propterea ut et nos illis, quos vel sponte suscepimus, vel ab aliis commissi sunt ad instruendum, similiter faciamus admonentes eos sæpius ut intimam sibi doctrinam attendant. Deinde vero cum viderit nos parum profecisse ex assidua lenique admonitione, non ideo nos deserit; sed adhuc nos sustinens quasi pater pius addit increpationes, nunc verbis, ut est illud: *Ut quid diligitis vanitatem, et queritis mendacium (Psal. iv, 3);* aliquando flagella, juxta quod ipse dicit: *Ego, quos amo, arguo et castigo (Apoc. iii, 19).*

Hæc igitur tria omnipotens Deus cunctis hominibus non solum ad exemplum exhibet, ut nemo alios cito deserat, vel despiciat, seu condemnet; sed etiam ad testimonium extremi judicii, ut qui hic per tam variam institutionem nullatenus corrigere et emendare se velunt, illic merito se damnandos sciant. Et ne quis ex conjectura propria hæc me dixisse arbitretur, audiat quid ipse Dominus in Evangelio dicat: *Qui spernit me, et non accipit verba mea, habet qui judicet eum; sermo quem locutus sum ille judicabit eum in novissimo die (Joan. xii, 8).* Talia ergo attendentes jugiter, quæso, vobiscum tractato; quia nulla excoestio, nullumque restat refugium evadendi iudicium divinum his qui modo contemnunt ipsam. Hæc itaque ideo dixi, ut modos causamque divinæ locutionis eo magis, quo sæpius vobis insinuarem. Spero etiam me satis dixisse de illis duobus modis, quibus nos ad Deum loquimur, hoc est, de oratione et confessione, quos cum cæteris explanandis superius explanare promisi.

CAPUT XV.

Quæ sit confessio pœnitentiæ, quæ laudis? Documenta moralia ex libris Salomonis, Job, Isaïæ, Jeremiæ, etc.

Illud vero, quod necdum me dixisse recolo, jam profero; quia confessio in Scriptura sacra duas species habere perhibetur: una quidem est pœnitentiæ, quam confitendo peccata nostra coram Deo gerimus; altera vero laudis. Sed utraque sæpius invenitur in psalmis. Unde est illa sententia ad pœnitentiam pertinens: *Confessio et pulchritudo in conspectu eius (Psal. xcvi, 6);* ut intelligatur quia non nisi per confessionem et pœnitentiam obtinere valeamus pulchritudinem Deo placitam; et: *Confitemini Domino, quoniam bonus; quoniam in sæculum misericordia ejus (Psal. cxvii, 1).* De confessione vero laudis dicitur: *Confitebor tibi, Domine, in Ecclesia magna, in populo gravi laudabo te (Psal. xxxiv, 18);* et: *Confitebuntur cæli mirabilia tua, Domine (Psal. LXXXVIII, 6).*

His igitur omnibus prolatis adhuc quiddam dicere cupio, quod licet alicui reprehensibile videatur: spero tamen quia plurimis placeat. Perpendens namque quam multiplex doctrina divinæ laudis et totius utilitatis esset in psalmis; intellexi et illa verba inesse, quibus saluberrimum est uti in cujuslibet studii vel operis liciti initio, et quibus utendum est ad orationem intimam in congregatione positis, quæque convenient dicere ad benedicendum quempiam. Ad initium quippe cujuslibet operis bonis saluberrimum est dicere: *Adjutorium nostrum, subaudi sit, in nomine Domini, qui fecit cælum et terram (Psal. cxxviii, 8).* Quod scilicet et Apostolus observandum præcipiens dicit: *Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu gratias agentes Deo Patri per ipsum (Coloss. iii, 17).*

Cum vero hi qui in congregatione positi sunt, pro necessitatibus suis preces intimas agere voluerint, nusquam, ut reor, verba ad hoc aptiora inveniunt, quam hi psalmi sunt: *Deus misereatur nostri (Psal. lxi, 1). Ad te levavi oculos meos (Psal. cxxii, 1). Ecce quam bonum et quam jucundum (Psal. cxxvii, 1).* Cum precibus istis: *Propitius esto peccatis nostris (Psal. lxxviii, 9). Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui (Psal. cy, 4). Esto nobis, Domine, turris fortitudinis (Psal. lx, 4). Da nobis, Domine, auxilium de tribulatione (Psal. lxx, 13). Exsurge, Domine, adjuva nos (Psal. xliii, 26).* Quæ ergo supradictis psalmis et precibus verba aptiora ad invocandum Deum possunt inveniri his duntaxat qui in loco uno positi unanimes in Dei servitio consistere student? Oh hoc etiam psalmum apposui tertium, in quo Psalmista fratres unanimes laudat, dicens: *Ecce quam bonum, et quam jucundum habitare fratres in unum (Psal. cxxxii, 1).* Ut ex hoc cantantes aliquid admoniti studeant imitari ambulantes in domo Dei cum consensu, ne forte pro discordiæ nequitia, si sit in medio eorum, *veniat mors super illos, et descendant in infernum viventes (Psal. lvi, 16),*

subaudi peccatis, antequam aliqua pœnitentia mortificetur : illi enim quasi viventes in infernum descendunt qui nullatenus hic per pœnitentiam mortificantur antequam moriantur.

Ad benedicendum autem quemlibet aptissimus invenitur hic psalmus : *Levavi oculos meos*, cum precibus istis, quæ sumptæ sunt ex psalmis : *Salvum fac servum tuum, Domine (Psal. LXXXV, 2). Nihil proficiat inimicus in eo (Psal. LXXXVIII, 23). Exaudiat te Dominus in die tribulationis, mittat tibi auxilium de sancto (Psal. XIX, 1). Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cœlum et terram (Psal. XCIII, 3).* Quis igitur hæc supradicta orationis vel benedictionis verba, atque his similia quæ plurima in psalmis inveniuntur, secum jugiter ruminans et attendens ad ædificationem non trahitur? Quis autem ea intelligentè jugiter cantat vel audit, et non attendit ut ædificetur, nisi qui perditioni æternæ jam deputatus est? Non autem ideo illuc quisquam deputatur, quia ei modo pulsanti non aperiatur : sed sicut omnis qui petit accipit, et qui quærit invenit, et pulsanti aperiatur; ita nullus qui non petit, non accipit; qui non quærit non invenit, et non pulsanti non aperiatur, exceptis his qui necdum ad intelligibilem ætatem pervenientes, nec petere, nec quærere, nec pulsare noverunt. Unde, fratres charissimi, quibus notitia litterarum concessa est, cantantes psalmos, precor, attendite quid cantetis, quam consolatoria vel terribilia sint quædam psalmorum verba.

Attendite etiam quanta pietatis divinæ dispensatio sit in hoc quod per illum hominem talia dicta profecta voluit, qui quanto majora crimina perpetravit, tanto magis divitias supernæ gratiæ post conversionem experiri potuit, juxta illud Apostoli : *Ubi abundavit iniquitas, superabundet gratia (Rom. v, 20)*, ut nulla excusatio possit esse his qui non credunt tantæ pietati. Quanto enim quis majora pericula vel beneficia in se expertus fuerit, tanto certius de utrisque aliis enarrare poterit quam dulcis Dominus, qui tam varia ratione Psalmistam sanctum decreverat erudiendum, ut pariter cuncti valeant exinde doceri. Hucusque per amœna lataque Psalmorum prata cucurri, tam admirando investigabilem sapientiæ divinæ latitudinem, quæ in eisdem psalmis continetur, quam decerpendo exinde flores quosdam studiosis moribus utiles, ita ut nullum ex centum quinquaginta psalmis relinquerem, D de quo non aliquos flosculos rationi illatæ convenientes decerperem.

Jam vero cursum libet tendere aliorum, ad libros videlicet Salomonis, in quibus, quia tanta est multitudo proverbiorum quibuslibet personis congruentium, ut in his pene tanquam in psalmis recreari possint omnes esurientes et sitiennes justitiam, prætermisi aliqua decerpere. Ibi enim eloquentissimi quique unde sufficienter satiantur, ibi et simplices unde recreari possint, inveniunt; ibi sapientissimis per argumentos a verba quasi mensa exquisitis deliciosisque dapibus plena præparatur,

A ibi parvulis adhuc infirmis lac per simplicia dicta exhibetur; ibi mansueti atque humiles, studiosi et Deum timentes, ita laudantur ut eos possit magis delectari optima quæque sectari. Econtra vero superbi et arrogantes, otiosi et negligentes talibus verbis ibi increpantur, ut etiam corda eorum stimulare et flagellare videantur. Cumque ex eis flores sententiarum aliquos decerpere interdum vellem circumspiceremque ubi potissimum hoc facere possem, mox præ multitudine eorum æquali decore rutilantium impediabar, nesciens quæ magis carpendæ forent. Unde vos, fratres charissimi, qui litteras optime scitis, admoneo ut eosdem Salomonis libros, nec non Jesu filii Sirach librum sapientia plenum, sæpius legentes exinde eligatis quæ vobis maxime necessaria magisque desiderabilia videantur.

B Jam vero ad sancti Job librum currere cupio, non ut ex hoc sententias aliquas, sicut de psalmis decerpsi, capiam, sed ut hoc solummodo commemorem qualiter ejus mirabilis patientia cunctis fidelibus, maximeque dolentibus et afflictis jugiter sit attendenda, quodque necesse sit ut attendentes quia eandem versutiam eandemque nequitiam quam diabolus in illum exercuit, in nos quoque et in omnes homines exercere studeat si tantum permittatur, præveniamus ejus dolos tam sacra lectione quam continua profectus nostri meditatione. Sicut enim illum nunc per substantiam perditam, nunc per filios interemptos, interdum vero per amicorum uxorisque consilium perversum tentavit; ita omnes homines, quantum a Deo permittitur, per rerum C damna, per prava amicorum consilia tentare non cessat. Et sicut ille in tentatione tanta minime superatus a Deo coronari meruit in hac vita per duplam omnium rerum suarum, quas amisit, recompensationem; ita omnes qui fortiter tentationibus diabolicis resistunt, duplicem coronam vel in anima et corpore, vel in hac vita et futura recipient. Hanc ergo admonitionem licet breviter de sancti Job libro factam dignanter, quæso, suscipite.

Deinde vero ad prophetarum libros currens, hoc in eis quam maxime considerandum existimo quod omnia verba, quæ vel ad filios Israel, vel ad Chaldæos, vel ad quaslibet gentes prophetando, seu admonendo dixerunt, ad nos simul et ad omnes fideles eisdem vitiis deditos dicta esse, credenda sunt. Et ut hæc ita esse firmiter sciatis, audite quasdam prophetarum sententias. Isaias namque dicit : *Audite, cœli, et auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est (Isai. I, 2)* subaudi quæ ego loquor vobis. Cum ergo dicit : *Audite, cœli, et auribus percipe, terra*, non specialiter quoslibet populos, sed per cœlos spiritualiter viventes, per terram vero carnaliter conversantes significans utrosque admonet; illos quidem, ut in cœlesti vita permaneant; istos vero, ut a carnali conversatione recedant. *Lavamini, mundi estote, auferite malum: cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere perverse, discite benefacere, quærite judicium, subvenite op-*

presso, judicate pupillo, defendite viduam, et venite et arguite me, dicit Dominus (Isai. 1, 16-18). *Væ, qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes! (Isai. v, 21.) Væ, qui condunt leges iniquas et scribentes injustitiam scripserunt, ut opprimerent in judicio pauperes! Quid facietis in die visitationis et calamitatis de longe venientis? (Isai. x, 1, 3.) Ecce dies Domini venit crudelis et indignationis plenus ad ponendum terram in solitudinem et peccatores ejus conterendos de ea (Isai. xliii, 9). Væ qui profundi estis corde; ut a Domino abscondatis consilium, quorum sunt in tenebris opera! (Isai. xxix, 15), Væ, qui prædatis! nonne et ipse prædaberis? et qui spernis, nonne ipse sperneris? (Isai. xxxiii, 1.) Confortate manus dissolutas et genua debilita roborate. Dicite pusillanimis: Confortamini, nolite timere; Deus ipse veniet et salvabit vos (Isai. xxxv, 5, 4). Convertimini ad me, dicit Dominus, et salvi eritis, omnes fines terre (Isai. xlix, 22). Audite me duro corde, qui longe estis a justitia (Isai. xlvii, 12). Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est. Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserebitur ejus, et ad Deum nostrum quoniam multus est ad ignoscendum (Isai. 6, 7). Hæc itaque Isaiæ prophetæ verba, nunquid specialiter dicta sunt vel ad filios Israel, vel ad alios quoslibet populos? Nonne magis dicta sunt ad omnes fideles, ut exinde admoniti efficiantur meliores?*

Jeremias quoque propheta admonet nos dicens: *Hæc dicit Dominus; Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis; sed in hoc gloriatur, qui gloriatur scire et nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam et iudicium, et justitiam in terra, hæc enim placent mihi, ait Dominus (Jer. ix, 25, 24). Maledictus vir, qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor ejus. Benedictus vir, qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus (Jer. xvii, 5, 7). Hæc dicit Dominus: Repente loquar adversum gentem et adversum regnum: ut destruam et disperdam illud. Si penitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum adversus eam, agam et ego penitentiam super malo quod cogitavi, ut facerem ei. Et subito loquar de gente et regno, ut ædificem et plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis; ut non audiat vocem meam, penitentiam agam super bono, quod locutus sum, ut facerem ei (Jer. xviii, 6 10). Quis rogo per hæc verba Dei non deterretur? quis etiam non consolatur, si tamen credit ad omnes fideles esse dicta?*

Audite quoque quid per Ezechielem prophetam ad nos dicat Dominus: *Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur. Justitia justi super eum erit, et impietas impii super eum erit. Si autem impius egerit penitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit universa præcepta mea, vita vivet et non morietur (Ezech. xviii, 20, 21). Si autem averterit se*

A justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem secundum abominationes, quas operari solet impius, nunquid vivet? Omnes justitiæ ejus, quas fecerat, non recordabuntur (Ezech. 24). Convertimini et agite penitentiam ab omnibus peccatis vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas. Projicite a vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, et facite vobis cor novum et spiritum novum (Ibid., xxx, 5). Talia igitur verba, quæ de tribus prænominatis prophetis jam protuli, ex multis difficilibus pro cunctorum admonitione fidelium decerpere studui, existimans paucis prodesse, si qua difficilia ex eis stude-rem proferre.

Sed et per historiam, quæ in libro Danielis prophetæ scripta est, omnes fideles admoneri possunt, si attendere studeant quia sicut illos tres pueros, licet in captivitate et in peregrinatione essent, nullatenus tamen vel per minas vel per supplicia rex Nabuchodonosor amovere poterat a cultu Dei; ita etiam ipsi debent nulla pravorum hominum suasionem a lege divina amoveri. Non enim sine causa Dominus olim fieri permisit talia, sed ut præsentis temporis homines in quibus fraus, fallacia et contemptus Dei, nec non omnis iniquitas regnat plus quam in temporum præcedentium hominibus, juxta Apostolum dicentem: *In novissimis diebus erunt periculosa tempora, et erunt homines semetipsos amantes (II Tim. iii, 1),* admoneret ut fidem, quam sancti martyres tam in Veteri quam in Novo Testamento positi inter supplicia horrenda constanter retinebant, ipsi vel in pace sanctæ Ecclesiæ studeant retinere. Quæ scilicet admonitio non solum in libro Danielis, sed etiam in cunctis sanctorum martyrum passionibus inveniri potest.

De aliis quoque prophetarum libris sententias aliquas vobis proferrem, nisi quod nimis difficiles sunt tam ad intelligendum quam ad proferendum: quod enim coram multis refertur debet esse aut planum aut facili ratione explanandum. Verumtamen pauca verba proferam de propheta Sophonia, quæ et satis plana et cunctorum notitiæ sunt necessaria. Nam cunctis est necessarium ut credant tremendum ultimumque Dei iudicium, et ut se præparent ad ipsum. De quod iudicio Sophonias ita scribit: *Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies iræ, dies illa, dies tribulationis et angustiae, dies calamitatis et miseriæ (Soph. i, 14, 15). Et post pauca subjungit, dicens: Antequam venient, quærite Dominum, omnes mansueti terræ, qui iudicium ejus estis operati. Quærite justum si quomodo abscondamini in die furoris Domini (Soph. ii, 2, 5). Hæc de prophetis breviter commemoravi, ne tantæ sanctitatis libros in Scripturæ sacræ cursu penitus præterisse videar.*

CAPUT XVI.

Documenta moralia, ad recte currendum necessaria ex dictis et gestis Christi in quatuor Evangeliiis relatis, excerpta et explicata.

Nunc igitur licet gressu claudicante ad totius

Scripturæ sacræ arcem, id est Evangelium currere libet, quod quia instar montis excelsi inter cæterarum sublimitatem scripturarum ita supereminet, ut ad summitatem ejus pervenire nequeam, tam meritis quam scientia quasi utroque pede, proh dolor! claudus, magnum mihi videtur, si saltem ad radices ejusdem montis perveniens, aliquos ibi flosculos capere potero.

Hoc autem imprimis inde carpendum videtur, quod Dominus et Salvator noster, cujus ibi gesta et miracula veneranda leguntur, Deus et homo verus esse credendus est. Quod enim Deus est, illa sanctissima Joannis verba declarant: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. 1, 1). Quod autem factus est homo illa nihilominus dicta probant: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Ibid., 14). Item utrumque sanctus Matthæus testatur, narrans de Domino, quia esurire et tentatus esset a diabolo ut homo, quodque ei angeli ministrarent ut Deo. Multa etiam his similia tam verbis quam operibus declarata testimonia in Evangeliiis inveniuntur; quæ ideo imprimis ex historia evangelica protuli, quia ad fidem sacram pertinent, quæ totius religionis divinæ fundamentum constat. In quocunque enim homine hujusmodi fides et scientia solidatur, facilius omnia intelligit quæ scriptura Veteris et novi Testamenti de Christo testatur. Ad hæc etiam pensandum est in Evangeliiis, quia a quibuscunque vel bonis vel malis Christus interrogabatur, communi salutis humanæ causa factum est ut dispositione tali proderetur veritas doctrinæ per responsa Christi. Nisi enim præcederent interrogationes aliquorum, non poterat omnibus responderi, non poterat quorundam malitia apte increpari, non poterat quorundam ignorantia congrue edoceri. Sed ut hæc quæ dicimus apertius innotescant, exempla proferemus. In Evangelio namque Matthæi legitur: Quia discumbente Jesu in ejusdem Matthæi domo cum publicanis et peccatoribus, Pharisei de tanta pietate scandalizati dicebant ad discipulos ejus: *Quare cum publicanis et peccatoribus manducat Magister vester?* (Matth. 11, 11.) Hæc Jesus audiens, ait: *Non est opus valentibus medicus; sed male habentibus* (Ibid., 12). Nonne attendere valetis: quia tantæ doctrinæ tantæ pietatis responsio a Christo prolata non esset, nisi interrogatio licet maligna Phariseorum præcederet? Eiusdem quoque doctrinæ causa interrogatus Jesus a discipulis Joannis: quare discipuli ejus non cum aliis jejunarent, respondit Jesus: *Non possunt filii sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus* (Ibid., 15). Quibus verbis magna sanctæ Ecclesiæ consolatio traditur in eo quod et se sponsum Dominus, et discipulos suos filios sponsi vocare dignatus est, concerdans videlicet aliis qui eum eodem nomine appellare solebant. Verum tamen tantæ consolationis verba Dominus respondendo non proferret, nisi interrogatio jam commemorata præce-

deret. Similis doctrina in Evangelio eodem invenitur, ubi Domino loquente ad turbas, dixit ei quidam: *Ecce mater tua, et fratres tui foris stant querentes te* (Matth. 12, 47). Cui Dominus respondit: *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei! Et exendens manum in discipulos suos dixit: Ecce mater mea et fratres mei, quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, et soror, et mater est* (Ibid., 48-50). O piissima dispensatio Domini nostri Jesu Christi, qui ideo voluit a matre cognatisque carnalibus tunc quæri, ut congrue nos instuere posset quanta differentia sit inter carnales et spirituales fratres, quodque omnes voluntatem Dei facientes dici possint fratres et matres, atque sorores ejus.

Eiusdem doctrinæ causa invenitur ibi, ubi Scribis et Phariseis ad Dominum dicentibus: *Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum, non enim lavant manus suas, cum panem manducant* (Matth. 15, 2). Ipse respondens eis, in primis quiddam exemplis convenientibus increpavit eorum hypocrysia; postea vero discipulis inquirentibus explanavit, quomodo magis coinquinet hominem sordida mentis conscientia, verbaque prava quam manus illatæ, dicens: *Homicidia, adulteria, falsa testimonia, blasphemix, hæc sunt, quæ coinquinant hominem; non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem* (Ibid., 19-20). Disposuit pius Dominus et causam, unde doceret quam necessaria sit fides, constantiaque orandi in Chananæa muliere quæ, licet ab eo tam silentio quam verbis contumeliosis contempta et indigna ejus miseratione videretur, non tamen destitit a precibus, donec ipse collaudans ejus fidem, constantiamque orandi diceret: *Magna est fides tua, fiat tibi sicut vis* (Ibid., 28). Hujus igitur mulieris fide et constantia omnes fideles instruuntur, ut in precibus suis sint stabiles et in divina pietate confidentes: eadem namque Domini pietas in omnes ad se clamantes constat,

Providit etiam Dominus causam qua doceremur recte in eum credere, quaque pastoribus sanctæ Ecclesiæ potestas ligandi atque solvendi daretur. Nam cum in loco quodam interrogasset discipulos suos, quem vel homines cæteri, vel ipsi eum dicerent, respondens Petrus pro omnibus dixit: *Tu es Christus filius Dei vivi* (Matth. 16, 16). Qui pro tantæ fidei confessione beatus a Domino respondente dictus, claves regni cælorum et postestatem ligandi atque solvendi tam in cælis quam in terris accipere meruit. Unde et cunctis sanctæ Ecclesiæ pastoribus eadem potestas ligandi atque solvendi tradita creditur. Notandum quoque quia cum aliarum rerum notitia per interrogationes tam malorum quam bonorum a Domino tradatur, præcipua fidei sanctæ confessio per solam Dominicæ interrogationis causam panditur. Cui rei pene simile est quod ipse Dominus assumens quosdam discipulos, duxit eos in montem excelsum, ubi vox audita est de nube, dicens: *Hic est Filius meus dilectus in*

LIB. DE CURSU SPIRITUALI.

quo mihi complacui, ipsum audite (Matth. xvii, 5). A Quæ scilicet verba, quia specialiter divinitatem Domini nostri testantur, qua nihil excellentius est, congruum fuit ut, sicut superius sanctæ fidei confessio a beato Petro apostolo prolata est ex Dominicæ interrogationis causa, ita etiam verborum illorum, quæ de supernis divinitatem Domini nostri testabantur, nulla efficientia alia esset nisi ipse Dominus ducens illos discipulos quo audita sunt eadem verba. Merito enim ea, quæ inferiora sunt, ex inferioribus causis; quæ autem superiora sunt, ex superioribus quoque causis efficiuntur. Hæc ergo subtilis adnotatio verborum, simul et gestorum Domini nulli, quæso videatur inepta. Justum namque est ut juxta vires nostras pensemus et veneremur omnia Salvatoris nostri gesta. Quæ nescimus, veneremur; quæ autem aliquid intelligimus, cum timore et amore proferamus. Nam quid alii credant vel sentiant de evangelicis dictis ignoro; ego quidem credo quia nulla dicta vel gesta in eis scripta careant mysteriis maxime utilitatis, adeo ut cunctorum cogitationibus in eis respondeatur.

Et ut hæc ita esse probemus, dicamus aliquem cogitare quid facere debeat de parentibus vel fratribus, seu quibuslibet amicis perversis: utrum scilicet cum eis maneat an illos deserat, quos ita incorrigibiles esse sentit ut nullatenus eos ædificare possit? Quisquis igitur ille est qui talia cogitat; si litteras scit, in eisdem litteris consilium quærere debet a Domino. Ille vero inquisitus pro causa tali respondet in Evangelio, dicens: *Si manus tua, vel pes tuus scandalizet te, abscide eum et projice abs te; bonum tibi est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duas manus, vel duos pedes habentem mitti in infernum æternum* (Matth. xviii, 8). Ecce quomodo Dominus per verba evangelica respondet omnibus per re jam supra dicta interrogantibus: Manus im vel pes noster scandalizans nos est aliquis vicus qui pravitate sua nos a via Dei cupit averte, quem videlicet abscidere et projicere, id est, avertere a nobis præcipimur, ne forte propter ejuslicitiam, vel aliquod temporale subsidium sibi merentes in damnationem perpetuam simul venimus. Nonne hujusmodi responsum in Evangelio videtur aptissimum?

Millia quoque responsa illicveniuntur de redivitiis. Nam si et hoc quærimus quid facere ei debemus, qui mala nobis multa faciendo noster modo debitor est, ut pro his puniatur, sed a omni modo postulat, promittens se ementec ulterius contra nos talia perpetrare? Ret Dominus in Evangelio per parabolam illam: *est regnum caelorum homini regi, qui voluit ponere cum servis suis, etc.* (Matth. xviii, 21), qua nimirum parabola pariter intimantur usum divinum quid super inimico veniam lacere debeamus, et pœna, si hoc minime. Dicitur enim quia si nos debitoribus veniam petentibus dimittere noluerimus,

nec nobis debita nostra, id est peccata, a Domino dimitti.

Item si quis rectorum, quibus cura ecclesiarum commissa est, ut provideant licita matrimonia; si quis illorum quibus uxores accipere congruit, tractare voluerit optimi conjugii causam, interrogare aliquos litteras scientes, si ipse nescit, Dominum, qui post verba quædam de conjugii institutione prolata in Evangelio sic conclusit sententiam dicens: *Quod Deus conjunxit homo non separet* (Matth. xix, 6; Marc. x, 9): quæ videlicet sententia videtur pandere causam quomodo vel recte retinenda vel recte dimittenda sit uxor. Si enim conjugium, quod Deus conjunxit, non est ab homine separandum, patet profecto quia quod ipse nequaquam conjungit separari liceat. Nullum quippe conjugium ideo jungit ut illius vota atque præcepta postponantur, sicut verbi gratia ille postponit qui continentiam Deo vovens postea matrimonio et negotiis sæcularibus se conjungit. Hoc itaque conjugium, quoniam Deus non conjunxit, homo separet. Conjugium autem, quod Deus statuit, arbitror, hoc est ut pro filiorum procreatione et pro utriusque viri scilicet et mulieris adjutorio uxor ducatur ab illo duntaxat qui nec se ipsum vovit, nec a parentibus suis, cum esset parvulus, ad spiritualis vitæ observantiam datus est. Similiter intelligendum esse videtur quod paulo post Dominus subjungit, dicens: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mæchatur* (Matth. xix, 9); quibus verbis colligitur quia si aliquis dimittens ex quacunque causa uxorem, nisi ob fornicationem mæchatur, apparet utique quia qui solummodo pro fornicationis causa uxorem dimiserit, sicut videlicet is qui uxore accepta postmodum in adulterii, homicidii, latrocinii et in alia his similia scelera cadit, et deinde pro fornicationibus tantis congruam penitentiam agere cupiens, uxore omnibusque mundialibus negotiis relictis, ad monasterium confugit; qui ergo pro hujusmodi fornicatione uxorem dimiserit, non mæchatur. Alioquin si semel suscepta in conjugium mulier quælibet postea nullatenus dimitti liceret, quomodo illa Domini sententia intelligenda esset, per quam etiam vitæ æternæ præmia relinquenti uxorem repromittit, dicens: *Omnis qui relinquit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit* (Matth. xix, 29). Ex hac igitur sententia colligitur quia huic, qui pro Dei solummodo amore et non propter odium aliquod irrationabile uxorem reliquerit, licet contra fas eam susceperit, vitæ perennis merces repromittitur. Fornicatio quoque congrue dici potest omnis illiciti conjugii causa, quæ in canonibus alisque libris scripta continetur. Talibus itaque verbis responderi potest et illi qui pro justissima conjugii causa quærit uxorem ducere et qui cupit eam licenter relinquere. Si autem tanta cura agenda est, quomodo uxor vel legitime ducatur vel licenter

relinquatur, quid sit de illis qui, se concubinis et meretricibus plurimis jugiter polluentes, nil curant qualiter honeste vivant, sed tantum more peccatum irrationabilium omne tempus vitæ suæ peragunt? Has ergo sententias de Evangelio decerpississem nulli, quæso, displiceat, sed attendat quia quæ Dominus dignatus est loqui et docere nobis etiam licet proferre.

CAPUT XVII.

Alia ejusdem generis documenta ex sacrosanctis Evangelis.

Item si aliquis in corde suo tacitus quærat utrum homines tam ab initio mundi quam a pueritia sua ad Dei cultum veniant sponte et suis meritis, an vocatione Dei. Legat illam parabolam a Domino dictam: *Simile est regnum celorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam* (Matth. xx, 1). Quod enim dicit patremfamilias primo mane exisse, ut conduceret operarios in vineam suam, significat quia Dominus et in initio mundi et in prima cujuslibet hominis ætate quos vult ad gratiæ suæ notitiam eligit. Quod autem circa horam tertiam exiit significat quia in tertia mundi, nec non in tertia hominis ætate quosdam ad se eligere nititur. Simile mysterium sexta et nona hora continet. Quod vero circa undecimam dicitur exisse et quosdam, quos otiosos invenit, sicut et prius, in vineam suam conduxit significat quia Deus et in fine mundi et in senectute sua homines multos a bono opere diu vacantes ad salutis æternæ gratiam vocaturus est. Quod tempore vespertino adveniente patrefamilias procuratori suo jussit ut operariis mercedem tribuat, incipiens a novissimis usque ad primos, significat quia Dominus in cujuslibet fine hominis in vinea Domini, id est in Ecclesia sancta laborantis, angelos suos mittit ad suscipiendam illius animam, maxime tamen eorum animas qui sub illo tempore quo Christus in hunc mundum venit, hoc est in fine sæculorum, credere cœperunt. Receperunt enim quodammodo mercedem circa undecimam horam venientes prius quam antea venientes, quando apostoli, martyres, confessores, virgines atque omnes sancti post adventum Christi effecti magis in Ecclesia sancta venerari cœperunt quam illi qui ab initio mundi usque ad Christi adventum sanctificati sunt. Est et aliud quo novissimi prius quam primi mercedem accepisse credi possunt, quia non solum apostolis, sed etiam cunctis Ecclesiarum pastoribus data est a Domino nostro potestas ligandi atque solvendi. Hæc autem potestas illis sanctis qui ante adventum Christi fuerant minime legitur concessa. Quod vero dicuntur hi qui prius in vineam Domini venientes laborabant et post novissimos mercedem acceperant adversum patremfamilias murmurasse, juxta litteram nequit accipi quia nulla murmuratio inter quoslibet electos æternæ beatitudinis mercedem adeptos accidit, sed mystice possunt intelligi murmurasse hi, qui ex Judæis credentibus in primitiva Ecclesia, ut in Actibus apostolorum le-

gitur, indigne ferebant gentibus prædicari verbum Dei prius quam ipsis, qui longe antea in lege Domini conversantes, quasi in vinea laborabant. Potest et hoc ad murmurationis verba referri quod plurimi in cordibus suis sæpius admirantes judicium Dei dicunt: Cur Deus quosdam noviter conversos prius ex hac vita subtractos ad cœlestia regna ducat quam illos qui a pueritia usque ad senectutem summopere certaverunt sibi servire? Cui etiam numerationi satis convenit quod paterfamilias ad quemdam murmurantium dixit: *An oculus tuus nequam est quia ego bonus sum?* (Matth. xx, 15.) Quasi diceret: Nunquid intentio tua ideo perversa est quia ego pius et misericors sum, et quibus volo prius quam tibi præmia æterna dabo? His igitur verbis possunt omnes edoceri, quia nemo, nisi gratia Dei ductus, in cultu piæ actionis laborat; sed nec nullus judicium Dei reprehendere debet cur alium sero, alium autem citius perennis vitæ præmiis remuneret.

Cunctis etiam pastoribus Ecclesiæ, qui tantummodo laborant semet præferre aliis fastu superbiæ, non bona actione, in Evangelio pronuntiatur qualiter se præferre debeant, ita Domino dicente: *Quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister, et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare* (Matth. xx, 26, 27). Omnes namque, qui a Domino cupimus coronari, debemus prius ejus mandata atque exempla imitari, quoniam et nos a nostris amicis atque subditis hoc exigimus ut, si aliqua a nobis præmia vel commoda voluerint obtinere, ipsi prius voluntatem nostram studeant implere.

Et ne quis propter aliqua opera bona humanæ laudis appetitu impulsus superetur, attendat illam parabolam: *Simile est regnum celorum thesauro abscondito in agro, etc.* (Matth. xiii, 44). Nisi enim actio bona interdum ab hominibus abscondatur, a malignis spiritibus velut a latronibus pecunia male prodita aufertur.

His simul qui sæpius Deo promittunt benefacere, sed non faciunt, respondetur in Evangelio quia nequiores sunt illis qui non promittunt, sed tamen aliquando bona faciunt quæ non promiserunt. Hoc namque Dominus indicat per illam parabolam, quam ad Phariseos dixit: *Homo quidam habuit duos filios, et accedens ad primum dixit: Fili, vade hodie operare in vinea mea; ille autem respondens ait: Nolo, Postea autem penitentia motus abiit. Ad alterum vero similiter dixit; qui respondens ait: Eo, domine, et non ivit. Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt illi: Primus. Dicit illis Jesus: Amen dico vobis, quia publicani et meretrices præcedunt vos in regnum Dei* (Matth. xxi, 28-34). Hac igitur parabola admonentur non solum Judæi, qui promittentes Deo legis præcepta servare non impleverunt, gentes autem, quæ non promiserunt, conversi ad Christum, ejusdem legis præcepta impleverunt, sed etiam monasticæ professionis homines, qui sæpius Deo promit-

tunt spiritualement vitam sectari, sæcularia relinquere; **A** sed, pro dolor! plurimi non faciunt. Sæculares vero viri, licet nihil tale Deo promiserunt, operantur tamen sæpius ea quæ ad spiritualement vitam pertinent, ideoque, sicut Judæos publicani et meretrices, sic monachos negligentes præcedunt in regno Dei sæculares viri.

Notandum quoque quanta sit pietatis divinæ dispensatio in eo quod documenta salutis nostræ quædam, quæ, nullis accidentibus causis, per interrogationes aliquorum vel per gesta miraculorum suorum proferenda esse prævidit, per parabolas et similitudines a se excogitatas protulit. Si quis vero dubius nosse cupiat si quid humana versutia et sapientia valeat contra divinam, legat hoc quod scriptum est in Evangelio, quia scilicet *abeuntes Pharisei consilium interunt ut caperent Jesum in sermone* (*Matth.* **B** *xxii, 15*). Qui licet eum dolosis verbis primitus laudantes extollerent, cunctisque hominibus perfectiorem dicerent, et sic demum post tantam laudem tentantes interrogarent, æstimantes eum, ut cæteros homines, laudatum facilius posse decipi, ille tamen, priusquam aliquid ad interrogata responderet, eorum nequitiam potenter increpavit, dicens: *Quid mentatis, hypocritæ?* (*Ibid.*, 18). In quibus verbis pensare possumus quia, nisi Deus esset, tam cito versutiam tantam nosse nequiret. Sed et hoc potest omnis intelligens et requirens Deum in eisdem verbis perpendere quia nemo alium, non solum Deum, sed nec homines, tentare et invadere debet per verba dolosa. Postquam autem Dominus Phariseorum nequitiam increpavit, jussit eos ostendere sibi denarium, ut per denarii ostensionem congrue posset respondere ad interrogata; interrogabant enim, si censum dare Cæsari licet. Cumque denarium obtulissent, interrogavit et ipse Dominus eosdem Phariseos de denarii inscriptione, quam aspiciebat. Illis vero respondentibus quia Cæsariis esset imago inscripta, tunc tandem protulit sententiam, pro qua interrogatus erat, dicens: *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo* (*Ibid.*, 21). O quam frustra jacitur rete ante oculos pennatorum! (*Prov.* **C** *i, 17*). O quam frustra Deo opponuntur subtilium jacula verborum! sicut enim *pulverem projecit ventus a facie terræ* (*Psal.* *i, 4*), sicut Phariseorum versutia projecta, et redacta est ad nihilum a Domini sententia. Ipsi denique insidiantes illi, ponentesque sub una sententia duo retia, in quorum alterutro non dubitabant eum capi, dixerunt: *Licet censum dare Cæsari, an non?* (*Matth.* **D** *xxii, 17*). Ut si ille decerneret censum Cæsari tribuendum, caperent eum in hoc quod contra legis præcepta statueret Judæos cultui divino deditos vel cuiquam homini censum dare. Si vero diceret non esse fas censum Cæsari tribuendum, mox cum apud Cæsarem accusarent pro eo quod sibi debitum tributum denegasset tribuendum. Hæc igitur Phariseorum erant retia, in quibus non dubitabant Dominum implicari. Sed ille per medium eorum ita secessit illæsus, ut

neutra parte fuisset vel tactus. Dixit enim et Cæsari quæ sua forent, et quæ Dei forent Deo reddenda. In quibus verbis duo pensanda sunt: quorum unum jam diximus, quia obstructum est os loquentium contra Dominum; alterum vero est, quia ille qui super omnes, et per omnia, et in omnibus dominatur dignatus est decernere terreno principi vel ulla commoda dari. Merito itaque sapientiam simul et clementiam Domini jugiter veneramur, dicentes cum Psalmista: *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus* (*Psal.* *cxlvi, 5*), Et iterum: *Universæ viæ Domini misericordia et veritas, requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus* (*Psal.* *xxiv, 10*). Hæc igitur verba sapientiæ et pietatis divinæ, quæ de evangelicæ lectionis expositione, nec non de psalmis nuperrime protuli, dolosos quosque precor attendere, ne forte, obcæcati pro temeritate sui, similes efficiantur Phariseis, qui foris quidem hypocrisis moribus dealbati, intus autem erant pleni spurcicia omni.

CAPUT XVIII.

In quibus Evangeliorum locis perpetuo vigilare, fraudulentis cogitationibus resistere, semper proficere jubeamur, et quid prosit baptizatis parvulis fides offerentium.

Et ut aliquid studiosius vigilant ad melioris vitæ conversationem, audiant quid Dominus in Evangelio quoslibet admonendo dicat: *Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit* (*Matth.* *xxiv, 42*). Dominus quippe ad unumquemque venit cum obitus sui hora appropinquaverit; ad cujus adventum vigilat qui se bonis operibus ad obitum suum præparat; cujus etiam adventui similitudinem brevem et notissimam adjungit, ut unusquisque se eo magis illuc præparet, quo certior factus est exinde cum adjuncta similitudine. Hæc est autem similitudo quam Dominus subjungit, dicens: *Illud autem scitote, quoniam, si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique et non sineret perfodi domum suam* (*Ibid.*, 43). Qua similitudine omnes tanto magis admoneri possunt, quanto sibi constat maxime nota. Si enim scirent qua hora fur veniret, vigilarent utique et non sinerent perfodi domum suam: sic etiam si mortis suæ horam, quæ per furem significatur, præscirent, bonis utique operibus, etsi non antea, in proximo tamen se ad hanc præpararent. Sed si omnipotens Deus, qui omnia in sapientia fecit, et cujus misericordia plena est terra, sciret omnibus utile esse mortis suæ horam prænoscere, notam procul dubio faceret illis. Fortassis enim plurimi ex hac notitia omne tempus vitæ suæ in flagitiis peragerent usque ad proximam obitus sui horam. Unde colligitur multo melius esse ut, incerti de obitus nostri tempore, semper solliciti simus, semper in bonis operibus vigilemus. Adjungit etiam Dominus quædam verba, pronuntiando quanta sit merces illius qui bene vigilat, dicens: *Beatus ille servus quem, cum venerit dominus ejus, invenerit vigilantem* (*Ibid.*, 46). Quæ sit autem retributio bene

vigilantis servi, cum Dominus omnipotens ad eum venerit, in plurimis intimatur libris, ex quibus unam Apostoli profero sententiam, dicentis : *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (I Cor. II, 9).*

Quoniam multæ sunt hominum cogitationes hoc solummodo attendentes qualiter se excusent pro quolibet vitio quod vel contra Dominum vel contra proximum committunt, Dominus, hujusmodi stultitiam prævidens, *scit enim cogitationes hominum quoniam vanæ sunt (Psal. XCIII, 11)*, omnimoda admonitione occurrit, ut eos a cogitationibus perversis corrigat. Unde in Evangelio quoslibet admonens, dicit : *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis (Matth. VII, 2)*; quasi diceret : « Nolite frustra laborare hoc cogitando quod vel occulta vel aperta crimina vestra Deum lateant, ut exinde iudicium ejus evadere possitis; scit enim et id ipsum quod cogitatis, qualiter unumquodque vitium non pœnitendo sed excusando possitis coram eo occultare. Sed quia hoc non solum nihil prodest, sed etiam multum nocet, mentes vestras corrigite pœnitendo et confitendo peccata vestra, faciendo quoque aliis quæ vultis illos facere vobis. Si cui aliqua fecistis damna, omnimodo laborate ut restituantur ablata, aut, si hoc paupertas impedit, tam a Deo quam ab illo cui damna sunt facta precibus intimis indulgentia petatur. Si ergo in hac mensura mensi fueritis aliis, remetietur profecto vobis eadem mensura a Domino. » Eandem quoque sententiam confirmans Dominus subjungit, dicens : *Qui enim habet, dabitur illi; et qui non habet, etiam quod videtur habere auferetur ab eo (Matth. XXV, 29)*. Quæ nimirum verba, ut credimus, ita sunt intelligenda : Qui habet curam hanc ut dona jam accepta bene distribuat, dabitur illi ut alias etiam virtutes accipiat. Qui autem curam hujusmodi non habet, ipse etiam cognitio salutis æternæ, quam a gratia Dei datam habuit, auferetur ab eo, ita ut, in reprobum sensum cadens, faciat ea quæ non conveniunt.

Deinde vero quasi aliquis quæreret cui rei quodlibet opus bonum in initio, et in longiori profectu et in perfectione simul foret, addit similitudinem unde quæstio talis absolvi possit, dicens : « Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciatur semen in terra, et dormiat, et exurgat nocte ac die, et semen germinet, et crescat dum nescit ille : ultro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica; et cum se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. » Cujus videlicet parabolæ sensus est iste : Regnum Dei est quodlibet opus bonum, quod nimirum opus quasi semen in terra jactamus, cum intentionem bonam cordi nostro inserimus. Semen enim in terra mittere, est desideria bona concipere. Postquam vero semen in terra jactaverimus, dormimus, quia jam in spe boni operis requiescimus. Nocte ac die interea surgimus, si nec per adversa, nec per prospera a timore et amore Dei animum

avertimus. Semen germinat, et crescit, cum nos nescimus, quia semel concepta virtus per gratiam Dei intra nos jugiter augetur et ad provectum ducitur. Ultro terra fructificat primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica, cum, præveniente nos gratia Dei, mens nostra sponte ad fructum boni operis assurgit; primum quidem producens opera recta, sed teneritudine quadam circumdata et adhuc contra cujuslibet tentationis impetus infirma; deinde vero virtutem cujusque operis boni tantam, ut sit valida contra quæque tentamenta. Plenum autem frumentum tunc terra fructificat, cum in omni opere bono proficimus et ad perfectionis maturitatem solidamur. Cumque eo modum se produxerit fructus, messisque advenerit tempus, statim homo mittit falcem et desecat messem; quia omnipotens Deus, cum unumquemque ad opera perfecta perduxerit, ejus temporalem vitam per emissam sententiam incidit, ut granum suum ad cœlestia horrea perducat. Hæc itaque, fratres charissimi, attendentes, supplicate Deo ut, si in herba pusillæ fidei, vel teneræ devotionis ad studium bonæ actionis adhuc estis, ille vobis concedere dignetur tale incrementum, talemque spiritus maturitatem, quatenus ad plenum fructum perennis vitæ mereamini pervenire.

Sunt etiam multi qui arbitrantur ex diabolica fieri potestate quæcunque noxia et adversa in mundo contingunt : quibus respondetur in Evangelio per illum quem Dominus curavit, expellens ab eo demones legionis nomen habentes. Iidem namque demones, cum se expellendos esse ab homine agnoscerent, nisibus totis deprecabantur Dominum dicentes : *Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus (Matth. V, 12)*, statimque a Jesu accepta licentia exeuntes introierunt in porcos, et magno impetu grex porcorum præcipitatus est in mare. In quo nimirum facto omnes possunt edoceri quia, si diabolus non habuit potestatem lædere porcos, qui sunt animalia vilissima, nisi permissus, multominus lædere prævalet quemquam hominem, animalibus cunctis excellentiorem, nisi a Deo accipiat potestatem. Cum enim homines magis diabolo quam Deo servire studuerint, tunc dabitur ei potestas a Domino, ut eisdem, qui sibi servire student, affligens, faciat sentire qualis sit dominus ille cui decreverunt servire, quatenus vel afflicti cogantur Domino vero submitti.

Pensandum nihilominus est quod ei qui sanatus fuerat, a Domino præcipitur ut, in domum suam vadens, annuntiet vicinis suis quantum sibi gratiam Dominus fecerit, et quomodo sui misertus fuerit : quod scilicet geminam habere potest intelligentiam. Una quippe docet nos spiritualiter ut, ad domum conscientiæ nostræ reversi, emendemus in melius quod ignoranter peccavimus, sicque per melioris vitæ conversationem annuntiemus virtutem Domini in nobis factam. Alia vero intelligentia, licet carnalis sit, potest tamen ædificare aliquos, docens ut gratiam Dei, quæ nos fecit corporaliter sanos, annun-

tiemus vicinis nostris, ut nobiscum laudantes Deum A discant sperare in misericordia ejus.

Respondetur quoque in Evangelio his qui putant magna divitum numera Deo obariora esse quam parva pauperum munuscula. Hoc autem Marcus evangelista narrans scribit ita : *Sedens Jesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba jactaret aes in gazophylacium. Et multi divites jactabant multa. Cum venisset autem una vidua pauper, misit duo minuta, quod est quadrans. Et convocans discipulos suos ait illis : Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium : omnes enim ex eo quod abundabat illis, miserunt : hæc vero de penuria sua, omnia quæ habuit, misit totum victum suum (Marc. xii, 41-44).* Ecce audistis qualiter eadem vidua magis laudabatur a Domino pro oblatione parvissima, quam illi divites pro muneribus magnis. Qua de re cunctis fidelibus scire datur quam discretus sit judex supernus, quam pius in retributione, quam subtilis in consideratione. Hunc ergo decet timere et venerari, qui tam subtiler cuncta potest intinueri.

Multæ sunt cogitationes hominum, quæ si pura fide rectaque intentione rerum spiritualium veritatem quærent, nequaquam permittuntur diu errare. Aut enim aperte eis quod requirunt manifestatur, sicut supra ostendimus, aut mystice per alicujus operis figuram insinuat, ut modo volumus aperire ex Evangelica lectione. Quæri itaque potest quid prosint parvulis nihil scientibus offerentes eos ad baptismum, pro eo scilicet quod, ibi ubi discipuli jubentur baptizare fideles quoslibet, non solum nihil de eorumdem offerentium utilitate, sed nec de eorum adventu quidquam commemoratur, quasi credendum sit nihil prodesse parvulis offerentium labor. Sed, ut mihi videtur, multum prodest parvulis baptizandis offerentium fides ; moxque subjungo unde illud probari credo. Nam in quodam Lucæ Evangelio legitur quia viri quidam, portantes hominem qui erat paralyticus, quærebant eum inferre et ponere ante Jesum, et non invenientes qua parte illum inferrent, præ turba, ascenderunt supra tectum, et pertegulas submiserunt illum cum lecto in medium ante Jesum. Quorum fidem ut vidit, dixit : Homo, remittuntur tibi peccata tua (Matth. ix, 2). Ecce opus apertum et corporale, per quod insinuat spirituale ! Sed prius mysterium lectuli in quo infirmus portabatur, deinde cætera consideremus. Lectulus namque ad portandum quemlibet aptus, quatuor columnellis compositus subsistit. Sic et fides catholica, quæ Deum omnipotentem in Trinitate et Unitate venerandum docet, in quatuor Evangeliiis, vel, si hoc magis placet, in tribus personis et unitate sanctæ Trinitatis existere probatur. Quam fidem quisquis alii tradit, docens eum quod sine ipsa salvari nequeat, hic illum quasi in lecto positum ante Jesum portat. Hæc itaque dicta sint de lecti mysterio. Nunc vero, ut promisimus, cætera consideremus. Sicut igitur Dominus, videns eorum fidem

qui paralyticum offerebant, dixit ad eundem paralyticum : *Homo, remittuntur tibi peccata tua (Luc. v, 20)* ; ita credo agi per eos qui parvulos ad baptismum offerunt. Inspecere namque credo Dominum ad offerentium fidem, et dicere : « O parvuli, remittuntur vobis peccata vestra. »

Non solum autem in hoc Evangelio, sed et alibi legitur quantum valeat fides pro aliis laborantium Orare quippe pro aliis est quasi Deo offerre eos, sicut mulier Chananæa pro filia, sicut Jairus archisynagogus pro filia, sicut centurio pro servo rogantes, exaudiri meruerunt in his quos Domino curando obtulerunt. Item scriptum est in Evangeliiis Matthæi, Marci et Lucæ, quia quidam offerebant Jesu parvulos ut tangeret illos. Cumque discipuli talia prohibere vellent, increpavit eos Jesus, et ait : *Sinite parvulos venire ad me : talium enim regnum cælorum (Matth. x, 14).* Ex quibus omnibus colligitur quia, quamvis, in Evangelio illo quo discipuli baptizare jubentur, memoria nulla offerentium parvulos habeatur, credendum est tamen et subaudiendum adesse debere, simulque eorum fidem baptizandis multum prodesse. Hujusmodi namque subauditio in multis sacræ Scripturæ locis inferenda est, alioquin ea quæ scripta sunt sacræ fidei plerumque nequeunt aptari. Hæc igitur propter quosdam simplices et litteræ solius, non autem intelligentiæ spiritualis, amicos dixi, ut hunc loquendi morem quem ipsi in sermone exercent communi (sæpe enim ita loquuntur ut, nisi aliqua verba subaudiantur, irrationabiliter loqui videantur), agnoscant etiam litteratoriæ insertum eloquentiæ.

CAPUT XIX.

Exhortatio ad divites, rerum divinarum incurios, imprudentes Ecclesiarum pastores, intemperantes et divinæ vocationis contemptores.

Libet etiam illa Evangelicæ lectionis verba proferre in quibus specialiter admonemur hi qui spem suam ponunt in divitiis et voluptatibus vitæ præsentis, quique verbo Dei *ad tempus credunt, sed in tempore tentationis recedunt (Luc. viii, 13)*, ut, attendentes quod Psalmista dicit : *Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere ; divitiarum si affluant, nolite cor apponere (Psal. vi, 11)*, discant magis in Domino quam in divitiis confidere. Tales ergo Dominus per parabolam admonens, dicit : *Exiit qui seminavit seminare semen suum ; et, dum seminavit, aliud cecidit secus viam et concullatum est, et volucres cæli comederunt illud. Et aliud cecidit supra petram, et natum aruit, quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas, et simul exortæ spinæ suffocaverunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam, et ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat : Qui habet aures audiendi audiat (Luc. viii, 5, 8).* Quod igitur in semine cujuslibet grani visibiliter contingant omnia, sicut Dominus disseruit in parabola, notum est omnibus ideoque ex his quæ novimus debemus pensare incognita, id est spiritualia, quæ significantur per nota et visibilia. Unde et Dominus, postquam parabolam

protulit, statim clamavit dicens: *Qui habet aures audiendi audiat*; per hoc videlicet nos admonens ut de carnalibus spiritualia, de visibilibus invisibilia attendere studeamus. Non enim ille aures audiendi habet, qui nec attendere nec implere curat audita. Audiamus ergo, fratres charissimi, Dominicæ admonitionis verba non solum corporis, sed etiam cordis aure, ut ille nos pro necessitatibus nostris ad eum clamantes dignetur audire. Nam quod tantopere admonuit ut omnis aures audiendi habens sua dicta audiret, non tantum pertinet ad præmissa parabola verba, sed etiam ad ea quæ exponendo subjunxit, dicens: *Semen est verbum Dei. Quod secus viam cadit, significat eos qui audiunt; deinde vevit diabolus et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. Quod vero supra petram, hi sunt qui, cum audierint cum gaudio, suscipiunt verbum, et hi radices non habent, quia ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt*, etc. (Luc. ii, 13).

Hæc igitur expositionis Dominicæ verba, quamvis cunctis fidelibus pensanda sint, aliquid tamen amplius pensare debent negligentes quique. In illis enim omnia inveniuntur quæ de fructuosa terra dicuntur. Ipsi quippe audiunt verbum Dei, sed deinde veniente diabolo ita obliviscuntur ejusdem verbi, quasi nunquam audierint. Ipsi sunt petra supra quam semen cadens non fructificatur, quia, licet cum gaudio suscipiant verbum Dei, in radice tamen cordis illud minime figentes, *ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt*. Ipsi etiam, si forte possessiones magnas retinent, a sollicitudinibus, et divitiis et voluptatibus vitæ hujus suffocantur, *ut non referant fructum* (Ibid., 14), nulla non visibilia et carnalia attendentes. Sed ideo maxime efficiuntur negligentes quia, timorem amoremque Dei spernentes, credunt se temporalia et æterna bona uno dilectionis genere adipisci posse, sive propterea quoniam, cum pro certo sciant utraque discernenda esse in dilectione, proponunt sibi longum vitæ præsentis spatium divinamque pietatem, quæ cunctis ad se licet sero conversis veniam promittit; et hac promissione abutentes, credendo scilicet quia quocumque voluerint cito converti possint (quasi conversionis tempus in potestate sua habeant!), interim toto nisu terrenis solummodo curis et voluptatibus occupantur. Cumque de die in diem, de mense in mensem, de anno in annum conversionis tempus differunt, aut vix demum convertuntur, aut, quasi catenati a consuetudine pessima, sine conversione moriuntur. Nam ex peccati pœna, quam in longa conversionis dilatione promeruerunt, videbitur eis quandoque difficile quod quondam visum fuerat facile. Ad expellendam ergo tam periculosam tamque tremendam negligentiam satis juvat si parabola jam commemorata ejusque expositio sæpius et intente legatur, si tamen simul adsit cura oratioque jugis, ut expellatur. Ipsam enim divinorum verborum lectionem et intentionem nimium formidans, diabolus fugit a legentibus et meditantibus divina.

Quod vero necessarium sit cunctis fidelibus substantiam terrenam possidentibus æterna gaudia mereri et exquirere cum temporalibus bonis, satis indicatur per parabolam illam: *Homo quidam erat dives qui habebat villicum* (Luc. xvi, 1); quia in fine lectionis ejus, cur illam protulerit Dominus manifestat, dicens: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. etc.* (Ibid., 9). In qua etiam parabola Dominus, argumentum a contrario sumens de villico fraudem faciente, innuit nobis quia tam a contrariis quam a consequentibus rebus possint exempla ædificationis proponi. Fraus enim omnis contraria est Christianæ fidei, et ideo hanc facere licet nulli. Sed tamen aliquomodo possumus exinde ædificari, attendentes scilicet quia, si aliquis sæcularium per fraudem suæ utilitati prospexit in futurum, multo magis nos debemus per eleemosynam juste acquisitam providere quæ nobis in futura vita expediunt. Cui nimirum exemplo simile est, si aliquis religiosus, videns meretricem omni modo ornatam amatoribus suis, mox optet dicens: utinam ego ita studerem placere Christo sicut ista meretrix studet placere mundo! vel si quis spiritualis doctor discipulos suos admonet dicens: sicut multi studiosi sunt ad obtinendam prudentiam carnis, ita et vos studete ut spiritualem prudentiam obtineatis; cum perversa sit et meretrix et prudentia sæcularis. Ex quibus colligitur quia pessima quæque ad ædificationem assumi possunt.

Omnibus etiam pastoribus ecclesiasticis, qui discretionem maxima indigent ad procurandos quoslibet lapsos, attendenda est illa parabola quam Dominus protulit de illo homine qui, ad Hierusalem in Jericho descendens, incidit in latrones, et ab eis vulneratus relinquitur semivivus. Cumque a prætercuntibus quibusdam minime visitaretur, Samaritanus quidam iter faciens suscepit eum sanandum, infundensque oleum et vinum, reddidit sanum (Luc. v, 30-35). Infusio enim olei et vini necessariam pietatis et severitatis commixtionem significat, sine qua nullus peccatorum vulneribus plenus sanari poterit. Hinc ergo doctores universi possunt satis instrui quia nec pietas sine severitate, nec severitas sine pietate in peccatoribus curandis tenenda est.

Similiter ne concessis et licitis rebus intemperanter utamur, seu in eis plus quam liceat innitamur attendenda est jugiter illa parabola: *Homo quidam fecit cœnam magnam, et vocavit multos* (Luc. xiv, 16). Quod enim ibi dicitur cœna magna facta et vocati multi, sed quidam propter villæ emptæ, quidam propter boum emptorum probationem, quidam vero propter uxorem noviter ductam se excusantes venire noluerunt (Ibid., 18-20), significat maximam quidem multitudinem fidelium ad superna gaudia invitatum; sed, dum plurimi nimie possessionum obtinendarum ambitioni, quidam autem conjugio licito intemperanter dediti inveniuntur, pauci sunt qui vocationi divinæ obediētes ad regna cælorum perveniant. Verum tamen eo plus metuenda est hujus parabola septentia, quo minus a multis timetur, qui

quotidie non solum ob nimiam villarum atque boum pretio condigo acquirendorum ambitionem et propter intemperatum uxoris amorem, sed etiam, quod multo nequius est, ob eos agros quos fraude aliqua acquirere vel auferre student de locis sanctis seu pauperibus, et propter meretricis inductionem, se conantur excusare a vocatione divina. Si enim hi qui rebus juste acquisitis et Deo concessis intemperanter utuntur, a regno cœlesti excluduntur, quid credendum est de illis qui per vim et fraudem aliquam aliena rapientes, et meretricibus semet jungentes, in his usque ad finem vitæ perseverant? Hæc itaque juxta litteram dicta sint.

Deinde, juxta spirituales intelligentiam, considerare libet qui significantur per illos tres excusantes se a cœna ad quam invitati erant. Primus namque dixit: *Villam emi, et necesse habeo exire et videre illam; rogo te, habe me excusatum.* Alter dixit: *Juga bonum emi quinque, et eo probare illa; rogo te, habe me excusatum.* Tertius eodem modo excusavit se dicens: *Uxorem duxi, et ideo non possum venire* (*Ibid.*) In istis ergo tribus se excusantibus existimo intelligi posse tria genera hominum, gentilium videlicet, et Judæorum atque hæreticorum. Ex quibus gentiles, quia, amplissimas possessiones in hoc mundo retinentes nil cogitabant qualiter vitæ perennis participes fierent, significantur per illum, qui dixit: *Villam emi, et necesse habeo exire et videre illam, etc.*, quæ scilicet et excusationis verba toties in corde suo unusquisque dicit quoties temporalia bona æternis gaudiis præponit. Cum enim quis aliquid emere cupit, unum pro altero reddit. Ita et ille agit qui liberum arbitrium habens ut faciat bona vel mala, spiritualia vel carnalia, spiritualia quasi vendens a se abjicit, et carnalia emendo recipit. Ille autem servus qui invitabat omnes intelligi potest vel naturale ingenium vel quæcunque scientia boni et mali a Deo tributa, ut sciat unusquisque declinare a malo et facere bonum. Sed hujusmodi servus nuntiavit hæc domino suo, quia uniuscujusque conscientia et cogitatio patet Deo. Per eum vero qui dixit: *Juga bonum emi quinque, etc.*, Judæos in perfidia sua permanentes intelligo, qui, dum in quinque libris Moysi fiduciam maximam habentes, nil curant de cæteris Scripturæ sacræ libris, quorum doctrina pleniter corrigi possent, quasi excusantes dicentesque: *Juga bonum emi quinque*, in corde suo respondent ei qui se invitat, naturali ingenio, cuilibet scientiæ a Deo sibi traditæ. Per tertium autem qui dixit: *Uxorem duxi, et ideo non possum venire*, hæreticos intelligi posse credo. Nam dum tractant qualiter in hæresi suscepta permaneant, eamque magis quam sacram et universalem fidem diligant, quasi dicentes in corde suo: *Uxorem duxi, et ideo non possum venire*, respondent ei, qui se invitat, summi patrisfamilias servo, de quo supra dictum est. Quæcunque enim carnalia vel delectabilia homo Deo præferre satagit, pro his excusationes multiplices in corde suo gerit, quam excusatio aliqua Deum fallere possit, qui novit

omnia antequam fiant. Inter eosdem quoque hæreticos falsorum Christianorum multitudo convenienter potest connumerari, quia, dum unusquisque vitiorum amori ita se conjungit ut divini amoris cultum deserat, uxorem profecto talem duxit propter quam venire nequeat ad vitæ perennis cœnam. Sicut ergo sapientia, omnes virtutes generans, sapientis uxorem vel amica vocatur, ita etiam stultitia, per quam omnia nutriuntur vitia, stulti uxor vocari potest.

Post hæc vero mittitur servus in plateas et vicos civitatis, ut pauperes ac debiles, cæcos et claudos introducat ad cœnam, quia *infirmi mundi elegit Deus, ut confundat fortia* (*I Cor. i, 27*). Pauperes enim isti humiles possunt intelligi; per debiles autem et cæcos et claudos significantur hi qui, varia debilitate ac cæcitate mentis oppressi, claudicaverunt a semitis divinæ legis; sed, postquam agnoverunt gratiam Dei tantam esse circa peccatores, nisibus totis ad Dominum sunt conversi. Per illos vero qui compellebantur intrare ad cœnam, intelligere possumus sceleratos quoslibet ad Deum conversos, qui, pro eo quod peccatis nimis pressi fiduciam nullam in suis meritis habebant, quasi compulsi ad Dei gratiam festinabant. Possunt et hi in eadem compulsione intelligi qui in tantam corporis infirmitatem seu pericula veniunt, ut pro reparatione vitæ compellantur emendationes morum Deo promittere. Sed terribile est valde quod post compulsione talem subjungitur a Domino, dicente: *Dico autem vobis quod nemo virorum illorum qui vocati sunt gustabit cœnam meam* (*Luc. xvi, 24*). Si igitur nemo virorum illorum qui vocati sunt gustabit cœnam Dei, quis potest salvus fieri? Non enim præter illos quos ipse vocabit aliquis est salvandus, sed illi tantummodo salvantur qui ab eo vocantur. Quæramus ergo, et opitulante Deo, invenimus qualiter hæc terribilis sententia absque scandalo fidei salutisque nostræ intelligi possit. Nam si superiora hujus Evangelii dicta attendimus, ubi scilicet legitur quia quidam vocati ad cœnam venire noluerunt, tunc utique eandem sententiam ad illos specialiter dictam esse agnoscimus. Et, ut ita esse apertius clarescat, dicamus ejusdem sententiæ verba: *Dico autem vobis quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meam.* Ubi cum dicitur: *Nemo virorum illorum qui vocati sunt*, satis patet quia solummodo de illis intelligendum est proxime *vocati sunt* qui propter superbiam et contemptum Dei ironice dicuntur *viri*, sicut et alias *justi*, dicente Domino: *Non veni vocare justos, sed peccatores* (*Marc. ii, 17*), hoc est, non veni vocare eos qui, suam justitiam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti (*Rom. x, 3*), sed humiles, qui gratia Dei credunt se magis salvari posse quam, ex meritis propriis.

Potest etiam eadem sententia aliter intelligi. Quia enim *vocare* Dei est unicuique notitiam et intelligentiam benefaciendi dare, nemo virorum illorum qui tantummodo vocati sunt, et non simul tracti divina inspiratione ut esuriant et sitiunt justitiam,

vel compulsi aliqua infirmitate seu adversitate ut timorem amoremque Dei concipiant, gustabit cœnam Dei. Unde et alibi Dominus dicit : *Nemo potest ad me venire, nisi Pater meus, qui misit me, traxerit eum* (Joan. vi, 44). Hæc igitur omnia Dominus et Salvator noster prænoscent, et vel aliquos de damnandis salvare volens, deterrendo profert sententiam dicens : *Multi sunt vocati; pauci vero electi* (Matth. xx, 16), ac si diceret : multi quidem sciunt benefacere, sed pauci sunt qui bene faciant. Quicumque ergo, hanc terribilem sententiam attendentes formidant ne et ipsi propter delicta sua computentur in numero multorum reproborum, moxque se emendare decernunt, hi profecto, eadem hora qua talia in corde suo penitus deliberant inspiratione divina tracti, in numero paucorum electorum a Deo computantur.

CAPUT XX.

Adversus splendidas mensas et vestes, rapinam, superbiam, pusillanimitatem, etc.

Si quis vero arbitretur peccatum non esse nimio pretiosarum vestium ornatu uti, et cibis deliciosis jugiter epulari, attendat illa verba quæ Dominus de divite et paupere protulit. Narrat namque de divite quia, pro eo quod inductus est purpura et bysso, et epulatur quotidie splendide, quodque de substantia sua nec micas mendicanti Lazaro dare voluit, in inferno sepultus sit. Sed et hoc pensandum est cunctis quia dives idem, non pro eo quod alicui sua auferret, sed quod propria aliis non erogaret, ad infernum ductus esse legitur (Luc. xvi, 19-22). Unde, si pro minori peccato ipse punitus est, multo magis puniendi sunt qui peccata majora faciunt, id est qui allena rapiunt. Nemo igitur de rapinæ licentia sibi blandiatur, sed argumento minoris culpæ, id est tenacitatis, ad considerandam rapinam, quæ major est culpa, instruat, sciens pro certo quia argumentis, per quæ meliora vel majora quælibet agnoscere possumus, omnes a Deo probamur.

Adhuc quiddam de ratione incepta libet dicere. Sunt etenim multi ita peccatis exigentibus obcæcati, ut nec credant pœnam esse infernalem. Quod quia Dominus, qui omnes homines salvare vult, præscivit, ideo forsitan talia de divite ad infernum ducto, ibique tam pro se quam pro aliis poscente et non impetrante, disseruit ut omnes qui vel de pœnis infernalibus dubitant, vel suos propinquos salvari desiderant, eos potius in hac vita quam in inferno positos pro salute sua tractare admoneant.

Superbiam quoque, quæ omnes virtutes destruere nititur, docet nos Dominus fugere, proferens in Evangelio similitudines duas, quarum una est : *Duo homines ascenderunt in templum ut orarent; unus Pharisæus et alter publicanus* (Luc. xviii, 10). Alia vero est : *Cum invitatus fueris ad nuptias : recumbe in novissimo loco*. (Luc. xiv, 8). Ex utraque ergo possumus edoceri quanta ruina et confusio superbiam soleat sequi. Utraque etiam una eademque sententia terminatur : quia scilicet *omnis qui se*

exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur

Item, ne de promissionibus suis unquam despereamus, exemplis quibusdam docuit nos Dominus. Promisit namque discipulis suis, simulque omnibus in se credentibus, dicens : *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum* (Matth. xviii, 20). Quod quia semper impleat spiritualiter, aliquando voluit demonstrare corporaliter. Nam discipulis suis ad castellum quoddam euntibus, et de se colloquentibus, ipse Jesus Christus, repente apparens, ibat cum illis; sicque, eorum conviator effectus, licet ab eis dubitantibus in primis non esset agnitus, omnibus quæ de se ipso erant prolata instruxit Scripturis.

Legitur in Evangelio Joannis : *Quia nuptiæ factæ sunt in Cana Galiliæ* (Joan. ii, 1), ad quas vocatus est Dominus, et Mater et discipuli ejus. Hoc igitur quod superius dixi de Domino, quia scilicet ipse disponeret omnes causas unde illius doctrina et miracula proderentur, in hujus etiam Evangelii verbis pensari potest. Ut enim probaret quia bonæ sunt non solum spirituales nuptiæ, ubi sancta Ecclesia sibi conjuncta est, vel unaquæque fidelis anima copulatur sibi, qui se sponsum vocare dignatus est, dicens : *Non possunt filii sponsi lugere* (Matth. ix, 15), et de quo Joannes dixit : *Qui habet sponsam sponsus est* (Joan. iii, 29), sed etiam carnales, quæ ob propagandos humanæ naturæ filios a Deo statutæ sunt, ipse non dedignatus est ad has venire, ut eas et visibili miraculo, et, quod multo majus est, invisibili sanctificaret. Nam quod ex aqua vinum fecit, licet sit magnum mirandumque nimis miraculum, tamen quantum distat ortus ab occidente, tantum distat inter spiritualem Novi Testamenti intelligentiam, et inter carnalem Veteris scientiam, quam ipse potentia sua velut aquam in vinum convertit, cum omnem creaturam spiritualiter intelligendam esse docuit, ut sol et luna, panis et petra intelligi possunt. Sol enim, super omnem terram lucens, ipsum Dominum nostrum ubique majestate sua lucentem significat; luna vero, nunc incrementa sui nunc autem detrimenta sui sustinens, sanctam Ecclesiam quæ per filios suos interdum crescit interdum vero decrescit. Panis, qui cor hominis confirmat (Psal. cxii, 17), ipsum Dominum confirmantem omnes qui sperant super misericordia ejus ne inter hujus vitæ pericula deficiant; petra etiam, quæ solida est ad quodlibet ædificium superponendum, item Dominum nostrum qui solidus est omnibus super eum ædificantibus significat; sicut et ipse testatur in quodam Evangelio, dicens : *Omnis qui venit ad me et audit sermones meos, et facit eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, et posuit fundamenta supra petram* (Luc. vi, 47, 48); per quam videlicet petram se ipsum significavit. Eodem modo, cum non solum parabolas ab illo in Evangelio mystice prolata, verum etiam omnia humanæ vitæ officia ad spiritualis intelligentiæ usum aptari posse tradidisset, aquam profecto

convertit in vinum. Hoc quoque miraculum toties facit, quoties quemquam a carnali vita ad spiritua-lem convertit. Ideoque et nos, fratres clarissimi, Dominum nostrum tanti miraculi operatorem deprecemur ut, ad nos veniens, nuptiasque in nobis faciens tales per quas ipse quidem sponsus, anima vero nostra efficiatur sponsa, aquam carnalis vitæ, quam vel pro necessitate mortalis naturæ vel pro mala consuetudine hucusque bibimus, in vinum spiritua-lis vitæ dignetur convertere.

Docuit etiam Dominus in Evangelio prælatos et iudices non debere præcipites esse in iudicio. Nam cum quamdam mulierem in adulterio deprehensam Judæi ante illum statuerent, et pro hujusmodi crimine iudicium ipsius exquirent, non statim pro exquisito respondit iudicio, sed inclinans se aliquandiu in terra scribebat digito; admonens videlicet omnes fideles hoc facto ut, cum quolibet proximorum vitia conspiciunt vel audiunt, non ante hæc respondendo iudicare [judicent], quam ad conscientiam propriam reversi discretionis digito eam diligenter sculpant, et, in ea, quid Conditori placeat quidve displiceat sedula examinatione discutiant. Per inclinationem denique Jesu humilitas, per digitum discretionis subtilitas, per terram vero cor humanum, quod vel bonarum vel malarum actionum solet reddere fructus, exprimitur.

Sæpe contingit ut inter multos peritos aliquis sit tardioris ingenii; quod scilicet Dominus non tantum propter ejus imperitiam vel diffidentiam fieri permittit, sed etiam ut alii tam futuri quam præsentis temporis homines eadem imperitia laborantes corrigantur et instruantur. Nimis enim providus est Dominus, et nulli vel bene vel male contingere permittit propter se solum; sed ut simul alii corrigantur aut consolentur per illum. Cujus nimirum providentiæ causa sanctum Thomam apostolum inter alios apostolos credentes permisit ad tempus dubitare de resurrectione sua, ut cuncti in quocunque loco vel tempore positi per ejus dubitationem instruerentur ad fidem. De qua dubitatione sanctus Gregorius in homilia quadam disserens ait: *Nunquid, fratres charissimi, casu gestum creditis ut electus discipulus de resurrectione dubitaret, dubitans palparet, palpans crederet? Non hoc casu, sed divina dispositione gestum est. Egredietur namque miro modo divina clementia: ut discipulus dubitans, dum in Magistro suo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis; plus enim nobis Thomæ infidelitas ad fidem, quam credentium discipulorum fides profuit.*

Jam diu per amœna et lata sacræ Scripturæ prata utcunque digrediens, et flores qui videbantur optimi exinde decerpens, eis quibus ex scientia sufficienti facultas est plurima scripta quasi transiliendo percurrere, viam demonstravi in qua jugiter meditando, conservando spiritualiter currere possint. Et quam dulcis cursus ejus qui in lege Domini meditatur die ac nocte! Quia quæcunque fa-

ciat, prosperabuntur (*Psal.* 1, 2, 3). Verumtamen quoniam et ipse aliquantulum expertus sum, et ab aliis sæpius audiivi, in quolibet studio nullum cito posse fieri perfectum, sed a parvis rebus omnia incipere, instar cujuslibet grani, quod, postquam ex semine in terram projecto ortum fuerit, primum quidem in herbam, deinde in spicam, postremum vero in plenum frumentum crescendo vertitur. Quo videlicet significatur omnes ad alta tendentes per tentationes multas probandos esse prius quam ad perfectionis fructum perveniant.

CAPUT XXI.

Narrat auctor quæ tentationes et facta in conversionis et cursus sui spiritualis initio sibi obvenierint.

Libet hic scripta cujusdam fidelis mihique notissimi fratris inserere, qui, ad conversionem veniens, et Scripturam sacram legendo frequentans (habebat enim spem magnam in hac lectione), nimis diuturna-que hostis antiqui impugnatione fatigabatur in eadem sacra Scriptura. Quanto namque studiosius ille legebat, tanto magis tentationis molestia, ut sibi videbatur, crescebat. Cumque per Dei gratiam post multum temporis ab hac impugnatione eriperetur, cogitans qualiter, per ea quæ passus erat, tam ipse quam alii edificari possent, scripsit non solum illatas tentationis molestias, sed etiam sacræ Scripturæ verba, nec non quæcunque ex divina inspiratione sibi provenerant, quibus interea respondendo utebatur pro clypeo, et qui sibi erant charissimi spiritualesque amici, ostendit. Hæc igitur, quia et mihi poscenti sæpius legenda dedit, cogitare cœpi ut his qui in Scriptura sacra se exercere student aliquomodo panderem; quatenus, per eandem impugnationem quam ipse passus erat, illi cautiore fortioresque contra diabolum efficerentur. Sic quippe incipit scribere de tentationum suarum molestia.

Delusiones Satanæ varias vigilans ac dormiens pertuli, quas licet universas nequam dinumerando promere, aliquas tamen memoriæ insitas, prout possum, volo referre. Et reor hoc primum de fraudibus his perhibendum, quod et ante monachilis vitæ professionem, et postea diu perpressus sum; quia scilicet satis stolidi improvidaque mihi inesset voluntas conversionis, quam, contra Scripturam sacram, quæ dicit: *Omnia fac cum consilio* (*Eccli.* xxxii, 4), sine consilio parentum et amicorum, quamque, in maximo juventutis fervore positus, subito vellem adire; nimisque foret inconsultum ut hujusmodi homo quisquam tam periculosum susciperet votum: ideoque multo melius esse ut, præstolans usque ad ætatis maturioris perfectionem, tunc tandem, cum se virtus ingesserit omnis sponte, pro desiderata tractem conversionem. Hæc quidem et his similia in primis mihi quasi compatiendo et consulendo intulit illusio diabolica; deinde vero, cum talia, ad plenum voluntatis suæ effectum, Dei gratia resistente, non potuisset tentator nequissimus in memet obtinere, ad majoris excitatus est pugnam nequitiæ.

Nam arte solita, ad deperationem me pertrahere A studuit, inspirans videlicet incassum me talem velle reverti, qui tantis criminibus sim implicatus, ut non solum principibus, sed etiam multitudini cæteræ ipsisque simul parentibus et cognatis exosus essem. « Putasne, inquit, ut tam sceleratus homo apud Deum judicem districtissimum veniam possit promereri, quandoquidem, sicut scriptum est: *Vix justus salvabitur?* (1 Petr. IV, 18.) Ne cupias ergo quæ non sunt cupienda; sed potius ad ea laboris tui studium converte quæ amodo possis obtinere. Si enim ita, ut tu stolidissime æstimas, omnibus concessa foret hujusmodi facultas ut scilicet ad regna cœlestia tam perversus quam justus homo pertingere posset, nequaquam apostolus ille excellentissimus Paulus diceret: *Non enim est omnium fides* (II Thess. III, 2). Et iterum idem dicit: *Non omnes obediunt Evangelio* (Rom. X, 16). Ipseque Salvator et veracissimus auctor hæc rudimenta suis mundoque simul dedit omni: *Qui potest capere, capiat* (Matth. XIX, 12). In qua procul dubio sententia præsciis innotuit quod non omnis bona possit. » Cum igitur delusionibus torquerer talibus, quis, putas, mihi tunc erat animus? Nil aliud certe tunc prævalui nisi flere, et, juxta Psalmistam, fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte (Psal. XLI, 4). Fateor nimirum ex intimo corde, quia nullus nisi per gratiam Domini solam talia potest vincere. Postquam autem insidiator callidissimus me ad desperationis illatæ consensum nequit pertrahere, conatus est etiam per alia suæ fraudis argumenta ad justitiæ divinæ blasphemiam me deflectere, non deterrendo vel impropereando, C sed quasi condolendo et compatiendo afflictioni meæ, suggerens videlicet cordi meo hujusmodi cogitationes: « O quam miserande juvenis, cujus dolorem nullus hominum dignatur attendere! Quis autem hominum vel excogitare potest tanta te jam depressum afflictione? Unde nec illis debes imputare; quia quod nequeunt scire, in eo non possunt subvenire. Novit enim Dominus et prævalet omnia solus. Ideoque illi soli constat imputandum quidquid videtur ineptum et inordinatum. Cum ergo sciat et possit omnia, quare non adjuvat te in tribulatione tua, qui pro ejus amore reliquisti et prius sæculum, et modo diutius inæstimabilem sustines cruciatum? Quæ, rogo, ista erit ratio distractionis, quæ ad se jugiter clamantes omnibus cruciat modis? Fac quod facturus eris; depone supervacuas preces et luctus; quia D ille in hac severitate in qua hactenus erat, amodo etiam perseverat: nam nimis stultum est ea precibus attentare quæ te scias non posse impetrare. Verumtamen noli timere, quia numquam unius potentis injustitia omnes permittitur perdere. Quomodo enim posset fieri ut homo quisquam mereretur semper affligi? vel quis mortalis sine peccato valet esse ab initio usque ad finem vitæ? Aut parvuli innocentia qualiter acquiri potest in senecta? sicut Christus docet: *Nisi inquam, conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum* (Matth.

XVIII, 3). Numquid et hoc te movet, quod Ezechiel propheta comminatur; dicens: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur?* (Ezech. XVIII, 20.) Si enim omnis, qui peccat, morti subiacebit, profecto nullus homo salvus erit; quia nemo absque peccato inveniri potest. Nonne similiter et illam mirabilem sententiam, quam paulo post idem Propheta dicit, tua mens attendit? ait ergo: *Si averterit se justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus erunt in oblivionem* (Ibid., 24). Hinc est quod ille Judas traditor Domini, cum hoc unum traditionis crimen admisisset, post multimoda justitiæ opera damnatus est. Attende adhuc et alia duo maxima hujus rationis exempla, in quibus probari et definiri potest omnis nostra sententia. Legitur enim in Exodi libro, quia dixerit Dominus ad Moysen: *Miserebor cui voluero, et clemens ero in quem mihi placuerit* (Exod. XXXIII, 19). Rursumque in Evangelio scriptum est quia volens quidam discipulus ejus fieri, ac dicens: *Sequar te, quocumque ieris* (Matth. VIII, 19), repulsus est ab eodem Domino dicente: *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos; filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet* (Ibid., 20). O indiscreta severitas! O miseranda æquitas, quæ tantummodo voluntatis suæ arbitrium sequitur, et ad se confugiens suscipere dedignatur! Intolerabilis certe talis est disciplina, nullique merito placitura. »

Hujusmodi quoque delusiones diu perturbaverunt meas cogitationes, in quibus satis probari valet quantis periculis mens mea subjaceret.

Ad easdem delusiones videtur pertinere quod subsequenter volo referre. Sæpe igitur contigit ut, quia matutinis horis ad signum primum, sicut regula sancta docet, volui exurgere, phantasmatico aliquo longe ante tempus surgendi excitatus orationum venire festinus. Hoc etiam tandiu credidi opus esse divinum, quousque ex tempestivi soporis impedimento coactum me sentirem ad intempestivum. Patiebar et hoc per aliquot annos in nocturnis horis, ut, licet admodum sanus in lectulo dormiens jacerem, cum ad matutinas laudes surgere deberem, quasi compede quodam membrorum omnium constringer debilitate, sicque ad ecclesiam nutanti et difficilimo gressu pervenirem. Proferenda est adhuc tentatio et delusio una, quam tanto difficilium intimare quo, quanto nunquam aliquid hujusmodi legebam vel audiebam ab ullo. Postquam enim suprascriptis et aliis multis tentationibus, quarum quasdam minime in memoria habeo, quasdam vero, ne legentibus sint tædio, hic proferre nolo, sum impulsus, sed, per Dei gratiam, a fide et spe cœlestis auxilii nequaquam evulsus; tunc impugnatione tali diutius torqueri me sentiebam, per quam et de Scripturæ sanctæ scientia et ipsius Dei essentia prorsus dubitare compellabar. In aliarum quidem tentationum discrimine aliquod refrigerii intervallum, aliquod spei præstabatur refugium; in istius vero passione per horas continuas omnis fere solatii privabar cognitione. In aliis, per sacræ documenta Scripturæ ali-

quatenus roboratus, contra illata mortis jacula fide speique armis decertavi: in ista autem, omni dubitatione et mentis cæcitate circumseptus, si vel ulla in Scripturis sacris veritas sit ac profectus, vel si Deus omnipotens constet, prorsus dubitavi. In aliis, inquam, tolerabilis aliquomodo et temperata fuit impugnationis causa; in ista autem talis erumpebat violentia, ut non solum spirituales, sed etiam corporales mei sensus vigore solito destituerentur. Videbatur enim mihi interdum ut, quasi obvelato visu et auditu, nil juxta vires solitas videre aut audire possem, interimque quasi cujusdam mecum colloquentis, et ore etiam apposito verba meis auribus susurrando immittentis audirem, dicentisque: «Cur labore cassato tam diu fatigaris? Ubi est illa spes pretiosa quam usque modo retinebas in Scriptura? Nonne, omnium mortalium stultissime, casibus propriis poteris probare quia et Scripturarum testificatio et totius creaturæ imaginatio absque ratione constat et sine rectore? Nunquid experimento non cognoscis quoniam aliud librorum relatio divinorum, et aliud vita moresque probantur esse hominum? Putasne tot millia hominum errare, qui, ut ipse quoque hactenus cernebas, nec observare, sed nec suscipere curant documenta librorum?»

Cumque super his mœstus in corde meo memorarem sæpius quasi interrogando et objiciendo: «Si ita est, inquit, cur tanta convenientia est in omnibus fere Scripturis divinitus inspiratis ut ratione pari et de conditore Deo et de mandatorum ipsius observantia enarrant?» Visum est hujusmodi verba iterum quasi respondendo mihi inspirari: «Ideo utique, o insensate, Scriptura, in qua confidis, de Dei persona, et de religione multiplici verba profert; quoniam homines illi qui Scripturæ ejusdem auctores olim exstiterunt, eodem modo quo etiam in tempore præsentis homines vivunt, ipsi tunc vixerunt. Modus autem vivendi in tempore præsentis, sicut tu quoque scis, constat talis ut honeste quidem et religiose satis homines loquantur, aliter vero longe sint actus cœrum, sicut scilicet expedit, et fragilitas humana permittit. Non hæc ita esse quotidie potes probare? Unde patet et auctores scripturarum antiquarum religiosa quidem honestaque dicta composuisse, sed non secundum eorundem dictorum qualitatem vixisse. Igitur secundum talem modum omnes legis divinæ libros intellige conscriptos, ut videlicet religiositatis et virtutis superficiem quamdam exterius habeant, interius vero rationem aliam et intellectum exquirant; sicut in plurimis maximeque in divinis codicibus facile reperiuntur sententiæ, aliam in littera, aliam in intelligentia rationem retinentes. Hæc autem omnia ita esse, uno Pauli apostoli testimonio approbo: *Littera enim, inquit, occidit; spiritus autem, id est sensus, vivificat* (II Cor. III, 6.) Nonne satis aperte per hæc Apostoli verba doceris quia, si librorum dicta sequeris, maxima pericula patieris? Idem quoque de Dei essentia intelligendum est. Alioquin si aliqua persona vel virtus Dei omnipotentis

esset nequaquam tanta confusio atque diversitas in rebus cunctis appareret; sed neque tibi discrimina tanta contingerent, talisque dubitatio quam modo pateris minime immineret.»

Cum igitur hujusmodi delusionibus diuturnis plus quam credibile sit impugnari, et propter inauditam ipsius impugnationis qualitatem ulli fratrum aperte indicare vereretur (nullum enim talia posse credere vel audire arbitrabar), tunc solo prostratus, et præ amaritudine suspiria longa trahens, et vires animi colligens, emisi talem labiis et pectore vocem: «O si quis es Omnipotens, et si sis undique Parens, sicut et in libris legi sæpissime multis! Jam, precor, ostende quis sit et quid quoque possis, eripiens citius mea periculis imminuentibus; nam sufferre magis nequeo discrimina tanta.» Nulla dehinc mora; et ablata est per Dei gratiam non solum omnis illa dubitationis supradictæ nebula, sed etiam scientiæ lux tanta in corde meo emicuit, ut et nunquam postmodum tales dubitationis mortiferæ tenebras sustinerem, et ea quæ minus antea cognovi intelligere cœpissim. Cujus etiam intelligentiæ gratia in tantum per idem tempus mihi augebatur, ut non eam facile possem occultare. Instinctu enim quodam ineffabili et fervore insolito accensus, aliquam laudis divinæ operam pro gratia collata assumere incitabar. Cumque eandem intelligentiæ gratiam nec prorsus tacere nec convenienti ratione possem perhibere, tractare cœpi, quia forsitan dictando et scribendo fervor insitus liceret proferri.

CAPUT XXII.

Unde ac quomodo incitatus ad scribendum fuerit Ohtlo, quasque consolationes in animo perceperit et divinas inspirationes fervente tentatione.

Hoc itaque modo occasionem scribendi sumens, ea quæ superius de illusionibus diabolicis proferebam, et quæ adhuc proferre volo, de inspirationis divinæ colloquio scripsi, ita incipiens: Quoniam igitur delusiones diabolicas peccatorum meorum causa exortas atque contra me suscitatas aliquantulum protuli, consequens profecto et rationabile videtur ut etiam divinæ inspirationis modos, quibus mens mea ad repugnandum instruebatur, scribendo aperiam, ne forte aliquis, delusiones easdem hic tantummodo scriptas et non protinus cœlestis adjutorii instrumenta ex lectione pari agnoscens, aut me victoriam adeptum, quæ mea nunquam est, mihi me deputasse arbitretur; seu etiam, quia mihi defuisset protectio divina in meis, in suis pariter tentationibus idem sibi eventurum vereatur. Cui suspitioni nullum dans locum, fateor me contra diaboli insidias omni modo per gratiam divinam instructum, sed, desidia lascivique animi torpentem, nullo umquam certamine debito vel vigiliarum, vel jejunii, seu cujuscunque continentiæ pro viribus datis pugnasse. Nam, ut præteream collata scientiæ liberalis donum, quæ circumspectionis instrumenta constant maxima, memini me frequenter, et maxime cum primum de stratu meo in matu-

tinis exsurgerem horis, mox a quodam quasi mecum surgente mecumque simul gradiente per inefabilem modum nunc increpari, interdum leniter admoneri, crebro etiam humillimo nisu obsecrari pro emedatione morum et vitiorum, eorum quidem in primis quæ hesterno forsitan die ignoranter committens pro nihilo duxi; tum vero pro eorum quæ in quocunque tempore admisi aut inepte ridendo, vel incaute loquendo, seu jactando, vel adulando, sive detrahendo, seu etiam inutilia cogitando; postremo pro emedatione cujuslibet vitii quod longe jam antea perpetratum vix memini.

Cumque hujusmodi inspiratione et instinotu circumventus ecclesiam intrassem, et ad orationis studium me suppliciter inclinassem vel prostravissem, Deus scit quod non mentior, videbatur mihi quasi aliquis etiam me deposceret eodem studio orandi: « Sicut, inquit, tibi gratum est ut a me rogata consequaris, ita quoque mihi pretiosum constat si tu precibus obedias meis. Nonne ergo tu, quem sæpe rogavi ne hoc vel illud vitium geras, adhuc in aliis perseveras? Nunquid non adhuc in te resident carnalium rerum desideria, servitutis divinæ negligentia, jactantiae et arrogantiae nec non vestitus superflui studium, illius hominis odium quem scis a te non esse odiendum? dicente Scriptura: *Omnis qui odit fratrem suum, homicida est* (I Joan. III, 15). Si enim ille, te frustra persequens, iniquus est, quid ad te pertinet, ut eum similiter persequaris? Nonne scis scriptum: *Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus* (Rom. XII, 10)? Si vero talis est ut eum convertere possis, cur hoc negligis? Nonne ad hoc unicuique ingenium liberalisque scientia a Deo præstatur, ut alios ædificare moliat? An arbitraris ut te tantummodo in alios peccantem velim tolerare, et non similiter alios in te delinquentes usque ad poenitentiam expectare? Quin potius attende quia, sicut omnium Creator Paterque sum mortalium, ita erga omnes unum patientiæ et paternitatis habeo affectum. Nos autem homines hoc decet omnimodo videre, ut tanta pietatis meæ devotio vobis valeat prodesse. Ubi ergo nunc est patientia et constantia, nec non illa perfectio, quam sæpe Deo promisisti, si ille te eripiens a periculis imminentibus constitueret in habitu monachico? En Deus effecit quod mens tua sæpe rogavit: ut quoque quare tuum tardas persolvere votum? Rogasti etiam tibi talem præstari locum in quo copiam haberes librorum. Ecce exauditus es. Ecce libros retines diversum dogma ferentes, in quibus æternam poteris cognoscere vitam. Cur rebus variis mentem per inania spargis, et minus optatum festinas sumere donum? Ad hæc etiam rogare studuisti ut, quia te ad toleranda adversa præparatum et promptum existimasti, aliquam super te permitterem venire molestiam tentationis, per quam meruisses aliquatenus expurgari a peccatis. Ecce et hoc ita exaudivi, ut non secus nequissimi tentatoris vota, sed potius juxta vires tibi concessas ab eo fatigareris, et tamen, cum ab hujusmodi compugnancia

vel aliquid attentaris, mox, velut ignarus et inermis, victus abibis! Constat ineptus homo, qui se scit subdere neutro, nec paci videlicet nec bello: paci, quia, cum nulla aderit pugna, se tanquam validum et promptum e ponte affert ad pugnandum; bello autem, quia cum primum insonuerit clangor pugnae, mox depositis armis fugit ad solatia pacis. Quem ergo sanctorum Patrum in Veteri aut in Novo Testamento degentium tam gratum mihi tamque pretiosum esse unquam legisti, ut eum in tribulationis alicujus fornace noluissem probari? In quibuscunque igitur libris divinæ legis placeat, hoc, quod jam dixi, exquire, et invenies procul dubio mihi non in sua voluntate homines delicatos, sed magis in tribulatione ac persecutione probatos, semper placuisse. Unde in Evangelio dicitur: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (Matth. V, 10). Et iterum evangelica verba testantur: *Regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud* (Matth. XI, 12). Item scriptum est de eodem: *Arcta et angustia via est quæ ducit ad vitam* (Matth. VII, 14). Hinc etiam Paulus apostolus dicit: *Nemo coronabitur, nisi qui legitime certaverit* (II Tim. II, 5).

« Cum ergo hæc et his similia multa in Scripturis sacris scias scripta, quare tu, si aliquam vitæ perennis coronam vis percipere, in tribulationis aut molestiæ pro crimidibus saltem commissis cupis sustinere? Attende itaque diligenter ad ea quæ jam dicere volo, quoniam legisti talia crebro, plurimi namque sanctorum non tantum pro peccatorum emendatione seu correctione, quantum propter probationem vel perpetuæ felicitatis compensationem tormenta in hoc mundo pertulerunt, sicut sanctus Job, Daniel, Isaias, Jeremias in Veteri, in Novo autem Testamento omnes pene martyrurum chori leguntur ideo magis passi, ut velut aurum in formace probatum, puriores effecti æterna perfruerentur requie, quam ut pro sceleribus puniti reatum persolverent illata tribulatione. Tu vero nihil horum tibi merito vindicare potes, ut scilicet magis ad probationem quam ad peccatorum absolutionem amodo affligaris. Sed ad hoc tribulationes omnimodas tibi opus est tolerare, ne pro reatibus tuis æternas pœnas cogaris subire.

« Hoc quoque oportet ut jugiter recorderis, quia plurimi, pro peccatis multo levioribus quam tua sint, justo Dei judicio, aut tormentis gravibus vel inhonestis membrorum amissione vix præsentem vitam redimere meruerunt, seu etiam, quod miserabilis est, aut gladiis, aut bestiis, vel igne, sive aquis consumpti mortem repentinam subierunt. Quæ omnia, licet multimodis criminibus sæpe meruisses, non solum pietate divina protectus evasisti; verum etiam interim dona utriusque hominis ingentia, quæ mortalibus plurimis sunt denegata, tu, velut ex meritis aliquibus acquisita, ab annis puerilibus usque in præsens semper tenuisti. Nonne ergo hæc tanta recordatione sunt digna? Nunquid

ullum in Deum habes justæ quærimoniæ causam? A Scio utique te eo majorem pro tribulatione quacun- que recenti querimoniam habere, quo minus in tempore præcedenti adversa solitus eras ulla susti- nere. Ideoque contra Domini flagella, peccatis tuis abolendis nimis necessaria, tanto magis modo mur- murare soles, quanto majori clementia patientiaque ille hactenus iniquitates tuas sustinuit omnes. Sed hæc est injustissima hominum recompensatio, ut, cum a pueritia usque ad senectutem omnigenis pec- catorum sordibus involuti mira Dei pietate sustine- antur, et postea, ne æternis deputentur suppliciis, pro eorundem peccatorum ablutione aliquatenus affligantur, nullas ei grates studeant impendere, vel pro exhibita compassione, vel pro emendatione. Noli ergo mirari quia mihi placet omnes homines pro- bari : nam nec sibi, nec aliis satis cogniti forent, nisi eos tentamenta aliqua certos ac probatos face- rent. Quis enim miles, nullum prælii periculum ex- pertus, præliandi socius erit certus? Ideoque multi, in otio et in pace inutili nutriti, quamvis fortes se esse credant, cum venerint ad bellum, continuo fugæ quærant præsidium. Sic etiam tu arbitratus es temet ante tentationis tempus validum ad omnia, et ecce quam infirmus sis ex tentatione apparet illata. Numquid adhuc nescis quantum sit noscere quid sis? Certe si nee dum tentatio aliqua te fortio- rem, tui tamen te fecit certiolem; quia prius te, quod non eras, credidisti validum; nunc, veritatem proprie fragilitatis expertus, agnoscis te infirmum. Hæc est namque illius agnitio infirmitatis, de qua Apostolus dicit : *Virtus in infirmitate perficitur* (II Cor. XII, 9). Igitur Deo gratias age; quia, quamvis invitum, te fecit jam tibi notum, et propriæ fragili- tatis conscium.

« Consideraque simul, quia tanto majori devotione ac fide regimini divino debes amodo obtemperare, quanto pluribus experimentis jam probasti omnia in Deo tuta esse; sufficere namque tibi pro fide atque spe retinenda deberet, quæ sæpe in Psalmista legis et audis : *Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognovit figmentum nostrum* (Psal. CII, 13); et ite- rum : *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis* (Psal. CXLIV, 13); itemque : *Custodit Dominus omnes diligentes se* (Psal. CXLV, 20). Multaque bis similia et in aliis D codicibus inveniuntur scripta, ut in Isaia propheta, qui ex Domini persona dicit : *Convertimini ad me, et salvati eritis omnes fines terræ* (Isa. XLV, 22); et iterum idem propheta dicit : *Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserabitur ejus, et ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum* (Isa. LV, 7). In Ezechiele quoque propheta invenies similia verba; scribit enim : *Vivo ego, dicit Dominus Deus, nolo mortem impii, sed ut convertatur, et vivat* (Ezech. XXXIII, 11); et paulo post profert sententiam, quæ, hæc justis, ne de se aliquid præsumant, pavorem

ingerat, injustos tamen verbis omnem humanæ cle- mentiaæ usum excedentibus consolatur, dicens : *Etiam si dixero justo : Vita vivat, et confusus in justitia sua fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus oblivioni tradentur. Si autem dixero impio : Morte morieris, et egerit pœnitentiam a peccato suo, feceritque judicium et justitiam, vita vivet, et non morietur* (Ibid., 13, 14). In aliis etiam prophetis invenitur scriptum quanta Dei gratia sit super omnes qui invocant illum. Joel namque propheta dicit : *Convertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus et misericors est, et præstabilis super malitia* (Joel. II, 13). Et Amos propheta dicit : *Quærite Dominum, et vivite* (Amos V, 5). Non minorem quoque fidei atque spei doctrinam in Jona propheta invenies, in quo commemoratur benignitas Dei im- mense circa Ninivitas delinquentes. Eadem itaque rudimenta ac solatia in omnibus sacræ Scripturæ libris reperiuntur, sicut et Apostolus testatur, di- cens : *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum*. Item Paulus, inter innumera Epistola- rum suarum documenta, specialiter quali clementia Deus in tribulatione vel tentatione positos tueatur profert, dicens : *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis; sed faciet cum tenta- tione proventum, ut possitis sustinere, illud scilicet proventum vocans, quod, variis tentationibus fati- gati, sed ad Deum clamantes liberati, discimus quanta nequitia sit diaboli nos impugnantis, quantaque Dei gratia nos exinde liberantis.*

« Sed si de his omnibus documentis, quæ jam ex C Scripturis sanctis prolata sunt, aliquid diffideres, vel quia ex legis umbra, seu quia ex puris homini- bus sunt dicta, saltem ea quæ dicta sunt a Domino Jesu Christo, qui Deus et homo est, firmiter credere debuisses. Dicit enim, Matthæo evangelista narrante : *Non veni vocare justos, sed peccatores* (Matth. IX, 13). Item, eodem narrante : *Venite, inquit, ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego faciem requiescere vos* (Matth. XI, 28). Luca etiam perhibente, discipu- los suos pro quadam ratione immitti increpat, dicens : *Nescitis cujus spiritus est is; Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare* (Luc. IX, 56). Item per eundem evangelistam ait : *Gaudium erit in celo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam supra nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia* (Luc. XV, 10). Joanne quoque perhibente, dixit discipulis suis : *Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in judicium non venit, sed transit a morte in vitam* (Joan. V, 24). Quia ergo tibi datum est nosse legendo et meditando hujusmodi docu- menta, cur, quæso, non sufficiunt tibi pro fidei et spei salutiferæ constantia? Nunquid pro munere parvo, vel sine causa datam tibi litterarum scien- tiam existimas? O quanti pretii pensarentur ista apud multos, quæ tu pro nihilo deputas! Proinde vero, quia non solum supra memorata scientiæ li- beralis gratia, sed etiam ea quæ ex ingenio naturali

ipsoque usu communis vitæ velut certissima de Deo prius sentiebas, nunc in oblivionem et in errorem ducto tibi minime suppetunt pro retinenda intertentionis illatæ molestias fidei speique constantia, libet illa memorare Dei beneficia quæ expertus es in pueritia : ut, dum hoc, quod, modo licet plurimis documentis instructus (utpote in ætate maturiori constitutus) ignoras, te olim in ætate puerili satis nosse probavero, vel sic confusus ad cor redeas, et Dei misericordiæ potentiæque nunquam diffidas, quolibet modo afflictus videaris, qualicunque tentatione diabolica impugneris. Diabolus enim justo Dei iudicio fatigare te ad tempus permittitur ; sed sollicitudo tua nisibus omnimodis hoc debet perpendere, ne ille delusione sua te valeat subvertere. »

CAPUT XXIII.

Plures cælestes doctrinæ, quibus auctor imbutus ad vincendas tolerandasve tentationes excitatus fuit.

« Quis igitur ille erat quem tu quondam, cum nuper ad scholam pro litteris discendis traditus esses, et sæpe, inter cœvulos ac scholasticos residens, ne verberibus diris castigareris timuisses, unice pro discendi facilitate invocasti, et exaudivit te ? Quem, quæso, tunc credideras tam pium ut te parvulum a virgularum plagis defenderet, tamque potentem ut capacitatem etiam sensus nec non ampliorem scientiæ facultatem concedere tibi posset ? Nonne Deum solum, creatorem et provisorem universorum ? Nunquid non tuis tunc satisfacit precibus, quamvis tu necdum ad proferendas orationes sincere existeres gnarus ? Certe, temetipso consentiente, nisi forte oblivionis aut mæroris causa impediaris, testor quia non solum præmonstratas a doctore, sed etiam nondum reseratas lectiones et cantica tam capaci celerique effectu didiceras, ut non parvum miraculum cæteris simul discentibus exhiberes.

« Quoniam igitur, adhuc parvulus et in scholis positus, tantam Dei gratiam potentiamque sæpe expertus es, cur etiam modo, cum viriles annos retinere videaris, cum per dona scientiæ plura nec non per experimenta multa pietatis divinæ notitia potiaris, dissimilia de Deo credis ? O qualis vir, qui, aliquantulum proficiens in puerili, ad nihilum tendit fungens ætate virili ! cum congruentior humani profectus ordo sit de puerili in virilem animum proficere, de parvis ad majora conscendere ; sicut et Apostolus dicit : *Cum essem parvulus, cogitabam ut parvulus, sapiebam ut parvulus ; quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli* (I Cor. XIII, 11). Attende ergo quanta pietatis divinæ experimenta teneas, et a fidei speique constantia desicere noli ; sed recordare jugiter quia scriptum est : *Iustus ex fide vivit* (Rom. I, 17) ; et : *omnia possibilis sunt credenti* (Marc. IX, 22) ; sed et illud, quod beatus Petrus apostolus admonet, dicens : *Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, querens quem devoret, resistite fortes in fide* (I Petr.

v, 8, 9). Qui adhuc dubitas de ineffabili Dei clementia, et de præcavenda diabolicæ fraudis astutia ? Hostis namque tanti insidias nullatenus potes evadere, nisi firmiter credas quia nihil impossibile est apud Deum, et quoniam salvat omnes sperantes in eum. Huic vero fidei licet tenacissima diaboli invidia te impediatur inhærere, suggerens videlicet cordi tuo obtinendæ remissionis vel salutis difficultatem, nec non iudicii divini austeritatem ; tu tamen supra dicta Scripturæ sacræ documenta ac pietatis divinæ experimenta sub tenaci memoria reponere, et procul dubio omni diabolica liberaberis delusione. Diabolus enim nullo modo magis confunditur et convincitur, quam cum ei a fidelibus Scriptura sacra objicitur. Quod etiam ex Jesu Christi testimonio manifestissime probatur. Nam, quamvis sibi met maxima verborum scientia inesset, tentatori tamen cum nullis aliis, nisi quæ ex sacra pagina protulit, respondere voluit dicens : *Scriptum est : Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei* (Matth. IV, 4) ; et iterum : *Scriptum est : Non tentabis Dominum Deum tuum* (Ibid., 7).

« Inter hæc vero scire te convenit quoniam pro causis variis tentationes diaboli perferre proderit. Primo, ut illius inestimabilis malitia et versutia detegatur ; deinde, ut uniuscujusque hominis tentati fragilitas vel constantia agnoscat ; ac per hoc, fragilis quidem et lapsus, cum conversus fuerit, aliis in tentatione vel fragilitate quacunque adhuc positus condolere compatique sciat, sicut de beato Petro legitur quia idcirco in peccatum fragilitate propria urgente cecidisset, ut aliis peccantibus misereri didicisset. Constans autem et perfectus ideo in tentatione probatur, ut cæteris adhuc stantibus in exemplum, et cadentibus in venerationem reparationemque assumatur, sicut et beati Job perfectio atque constantia cunctis est imitanda nec non veneranda. Ille enim ita pro Domino et propriæ carnis ulcera gravissima, et filiorum invisam mortem, universæque substantiæ perditionem sustinuit, uxoris quoque convicia, nec non amicorum opprobria invectionesque plurimas contempsit, ut in nullo Deum offenderet, sicut de eo Scriptura commemorat, dicens : *In omnibus his non peccavit Job labiis suis, neque stultum aliquid contra Deum locutus est* (Job. I, 22). Nonne ergo utilis existit tanti beati Job tentatio, in qua et ipsius constantia et diversa Satanæ reserata est malitia ? Eadem utilitatis causa, eadem pietatis cura semper fuit et semper erit Deo super omnes quos tentari permittit, quamvis vos, homines, efficiente diaboli invidia, infidelitate et desperatione obcæcati inutilia et impia de Deo arbitremini. Relinque igitur varium opinionis errorem, et ad susceptam monasticæ religionis fide moribusque congruis temet præpara professionem.

« Arbitraris namque interdum eandem professionem te frustra assequi, pro eo scilicet quia hanc et sine consilio omnium affinium parentumque tuorum, et absque consideratione fragilis ac lubricæ ætatis

immaturæque ad tantum studium aggressus fueris; A sed quam facile dubitationem talem evadere valeas oportet ut attendas. Et primo quidem de consilio, debet de cæteris aliqua promere cupio. Consilium namque in bono et in malo potest fieri; sed ubi fit in bono, hoc est propter utilitatem animæ seu corporis, omni modo est amplectendum; ubi vero in malo, hoc est propter carnalia solummodo vota implenda vel commoda hujus vitæ noxia acquirenda, non solum fugiendum, sed etiam detestandum est. Unde Psalmista utriusque qualitatē insinuans, postquam dixit: *Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum*, statim subjunxit, dicens: *Consilium autem Domini manet in æternum* (Psal. xxxii, 10, 11). Item de bono in Parabolis Salomonis sapientia fatur: *Ego habito in consilio* (Prov. viii, 12). Rursum in eodem Salomonis libro de consilii boni qualitate dicitur: *Audi consilium, et suscipe disciplinam* (Prov. xix, 20). Cum enim præmittitur: *audi consilium*, ac mox subjungitur: *suscipe disciplinam*, patet profecto quia hoc est verum rectumque consilium *suscipere disciplinam*. Sed ut vulgari etiam more de consilii qualitate disputemus, nunquid tu semper amicorum vel parentum consilia quæsvisti, quando aliqua flagitia perpetrare voluisti? Veritusne ergo es tunc ideo Deum offendere, quia talia sine consilio solebas facere? Ecce vide quam superfluum sit te ex hoc arbitrari Deum offendisse quod sine consilio amicorum utilitatem tractares animæ, quandoquidem pro explenda carnis nugacitate nullum consilium requirens minus offendere putasti.

« Quod autem propterea animo sæpius nutanti in cedis, quia, fervore juvenili immaturaque adhuc ætate positus, tam difficilem monasticæ vitæ religionem quasi inconsiderata laboris tanti difficultate assumpsisti, scias procul dubio nil aliud esse nisi causam delusionis diabolicæ. Quia sicut expedit omnibus ad me conversis, et, ut tu quoque rogasti, diabolus juste permittitur te tentando fatigare, si quidem tam in juvenili quam in proveciori ætate debere et posse ad viam meliorem converti testantur et exempla multorum et librorum paginæ sacrarum. Dicit enim Ecclesiastes: *Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ* (Eccl. xii, 1). Item in libro Jesu filii Sirach legitur: *Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem* (Eccl. v, 8); in eodem quoque libro scriptum invenitur: *Quæ in juventute tua non congregasti, quomodo invenies ea in senectute tua?* (Eccl. xxx, 5.) Hinc et Propheta: *Puer vel peccator centum annorum maledictus erit* (Isa. lxxv, 20). Ad hæc etiam, rogo, cui validior præstantiorque ætas magis congruit servire, Deo an diabolo? Nunquid, priusquam vires defecerint corporis, nullus homo viam debet arripere perfectionis?

« Est et alia causa super molestia passionum tuarum tractanda, quam decet ut mente perpendas intima. Nam quanto majoribus beneficiis ditatus, et

longiori patientia hactenus a me es supportatus, tanto difficiliorem conversionis viam sustinere debes. Scio namque in juventute difficillimam esse cujuslibet conversionem. Sed et te convenit scire quam difficile, quam laboriosum mihi quodammodo erat per illorum scandala qui per te depravati sunt: quod tu, plurimis in utroque homine laureatus beneficiis, pene omne tempus præteritum consumpsisti in flagitiis. Finitis igitur solutionibus quas, pro rebus quibusdam in quibus dubitando laborabas, protuli, nunquid adhuc, amator dubitationis totius aliquid certum et definitum probatione ulla accepisti? An ignoras quoniam documenta tanta quacunque ratione vel meditatione concepta, nequaquam adeptus es frustra? ideoque in eorumdem documentorum cognitione stabilem mentis retine intentionem. et per hæc præpara animum tuum ad tentationem. Nam quanto majori inspirationis divinæ gratia jam præmonitus instructusque eris, tanto validiorem tentationis molestiam patieris. Iterum atque iterum eadem repetens admonco, ne forte inter eos deputeris qui, ut scriptum est, *ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt* (Luc, viii, 15). Mirari itaque noli si quid passurus sis novi, verum tamen præscio quanta infirmitate et ambiguitate inter novas tentationis molestias dissolvaris, arbitratus scilicet me ipsum, Deum omnipotentem, omnino non esse, et hæc omnia, quæ de me percepisti, apud te quasi somnia videri. Recede ergo, recede, miser, ab hac dementia, quia, sicut sæpissime tibi patefactum est, delusione circumvallaris diabolica. Attende, o captive, ne tu sis ille, de quo dicit Psalmista: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus* (Psal. xi, 1). Diabolus quippe, satis agnoscens universos confugientes ad me veniam promereri posse, omnigenis delusionibus retrahit eos ab ipsius aditu veniæ, hoc est a fide, immittens videlicet fraude solida hujusmodi cogitationes: ut aut indignum mihi videatur sceleratos quosque justificare; seu austeritatem tantam mihi inesse quam nullus homo peccator, etiamsi pro pœnitentia semper castigetur, valeat minorare: sive ut de justorum retributione perpetua et de impiorum perenni dubitent pœna; vel etiam judicia blasphemare audeant mea; seu ut Scripturæ sacræ dicta intentione subvertant sinistra; ad extremum vero, ut, sicut tu quoque modo delusus privaris, de certissima substantiæ meæ priventur agnitione. »

CAPUT XXIV.

Cur Deus omnem creaturam rationalem tentari permiserit, et quanta tum Veteris, tum Novi Testamenti patres pertulerint, antequam in arcem perfectionis evaderent.

« Sed quia insipientiam animi tui huc usque præ mortalibus multis sustinui admonendo et instruendo cur etiam talia permittam contingere, aliquatenus te volo instruere. Nunquid ignoras angelos et archangelos omnesque cælicolas, qui longe sublimes natura constant humana, in eo voluntatis suæ arbi-

trio relictos, ut sive mecum, sive cum principe diabolo. vellent, permanerent? Sic quippe oportuit eos probari, ut et quid in me et quid in se essent posset denudari. Unde, cum probati quidam sine me nihil esse, alii vero in se aliquid esse et posse crederent, hi, qui in me suum tantummodo esse decernebant, electione et felicitate perpetua videbantur digni; illi autem, qui se viribus propriis commendabant, ut pateret quid sine me possent, irremediabili iudicio sunt puniti, sicut in Epistola beati Petri apostoli legitur: *Deus inquit, angelis peccantibus non pepercit* (II Petr. II, 4). Et in Epistola Judæ: *Angelos qui non servaverunt suum principatum, sed reliquerunt suum domicilium, in iudicium diei magni æternis vinculis reservabit* (Jud. VI).

«Nota quoque et illud, quia, si iidem angeli in exordio creationis suæ ita probati non essent, licet natura præclarissima pollerent, per se tamen aliquid posse existimantes. tanto nequius quandoque superbiendo caderent, quanto jam diutius se viribus propriis stetisse crederent; et in hujusmodi dilatione non tantum angelicæ, sed etiam humanæ damna evenirent naturæ. Quia, cum districtio divina angelis superbientibus in initio minime resisteret, humana profecto superbia, impunitatis tantæ causa magis ac magis Deum contemnens, graviori demum iudicio prosternenda caderet. Quamobrem quid vel angelica vel humana natura per se possit mox in utriusque initio apparere oportuit, ut eorum casus non tam sibi cæterisque videretur detrimentum quam doctrinæ exemplum; et eo fortius postmodum starent mihi que tenacius inhærent, quo majori experimento per semet nil posse didiscissent. Cæterum hi angeli, qui, arbitrii libetrata data probati, a consortio subjectionis meæ sponte discesserunt, ideo veniæ remedium non meruerunt, quoniam extrinsecus nulla rerum necessitate, nulla intrinsecus naturæ suæ ad hoc coacti sunt imbecillitate, sed vitio tantummodo superbiæ ex ipsa libertatis claritatisque suæ excellentia inflati, potentiæ meæ præsumebant resistere. Homo autem primus, licet sapientia multiplici et conditione spirituali ita esset adornatus ut diceretur ad imaginem et similitudinem Dei factus, quia tamen compositus erat ex carne lutea, et diaboli præventus seductione atque astutia, pro præcepti mei transgressione veniam meruit: ea tamen ratione ut, ejectus de paradiso voluptatis, operaretur terram de qua sumptus est, et in sudore vesceretur pane. Quod scilicet et juxta litteram de corporali, ut ea quæ in hoc exsilio corpori essent necessaria, cura excoleret varia; et de spirituali pane, id est Christo, potest intelligi, ut cui prius facillimo liberi arbitrii nisu inhæreret, et in quo omnia habere posset, ad eum postmodum lapsus cum sudore maximo pœnitentiæ rediret, atque ejusdem arbitrii ingenii, que vires, quas ante transgressionem absque sensu torpore ad cuncta bonitatis jura retinuerat, postea, carnis fragilitate præpediente, cum labore gravi obtineret.

A «Cum igitur hac ratiocinatione agnoscas non solum eundem primum hominem singulari conditionis humanæ primatu sapientiaque laureatum, sed etiam omnes cœlicolas, quorum excellentiæ creatura nulla comparatur, absque probatione congrua non posse mihi met firmiter inhæreret, nec non sui meique differentiam pervidere: quem deinceps hominum cæterorum, a primi hominis prudentia insita aliquid distantium, arbitraris esse tam perfectum, ut, sine tentatione, meæ magnificentiæ suæque fragilitatis certum capere posit experimentum?

B «Quod si tentationis insolitæ molestias super te irruisse causas, attende quoque quia tu pene insolito more gratiam meam hucusque magis quam alii plures adeptus sis. Nonne tibi insolitum videtur, a pueritia usque in præsens omnimodis tescleribus implicatum, non solum pœnas condignas evasisse sed etiam, quasi vice versa, hæc quæ multis denegata sunt religiosi, et (quod non absque admiratione magna pensari valet) cum labore magno exquirentibus, ea nisu facillimo dona pietatis meæ ingentia percepisse? Recordare, quæso, quid tu absque labore solito hactenus beneficiorum, et quid cæteri plures mei electi experirentur angustiarum, priusquam pacem vel requiem ullam non dico futuræ sed præsentis vitæ obtinerent, quamvis nonnulli inter beneficia demum sibi met collata afflictiones varias perferrent.

C «Et ut hæc apertius tuo innotescant animo, quosdam qui hujusmodi vitam ducebant, tam in Veteri quam in Novo Testamento, per nomina recitare cupio Scisne quantos labores et tribulationes Jacob patriarcha pertulerit, priusquam ullam benedictionis perceptæ a patre suo Isaac gratiam promereri potuerit? Nam, ut Genesis liber testatur, oderat semper Esau Jacob pro benedictione qua benedixerat ei pater ideoque, matre suadente, idem Jacob propter fratris metum profectus est in exsilium, ubi avunculo suo quatuordecim annos serviens ignobilis personæ sortitus est negotium. Postea vero, cum rediret ad patriam, in tantum adhuc fratris expavit iram ut, pro reconciliatione nuntios præmittens, non solum jam fratrem, sed et dominum appellaret, dicens: *Sic loquimini domino meo Esau. Hæc dicit frater tuus: Mitto nunc legationem ad dominum meum, ut inveniam gratiam in conspectu tuo* (Gen. xxxii, 4). Cum autem advenientem fratrem procul vidisset, præ timore in terram cadens, septies adoravit donec appropinquaret. Videsne ergo quantas afflictiones ille tantus vir sustinuerit, antequam gaudia aliqua benedictionis promissæ gustaverit? Ac si gustavit magnus timor hæc superavit, Eadem quoque de filio suo Joseph proferri licet, quem cum per somnia patefacta fratres sui magnum quemdam sibi que præponendum arbitrarentur, mox, obliti totius fraternitatis, contra eum omnimodo succensi sunt invidia, adeo ut, vix ab illius interfectione sese cohibentes, venundarent eum Ismaelitis: a quibus translatus in Ægyptum, tantam ibidem contritionem

pressuramque sustinuit, ut, sicut de eo Psalmista commemorat, *ferrum pertransiret animam ejus, donec veniret verbum ejus* (Psal. cix, 18), id est, antequam perciperet prædestinatam et revelatam potestatem, quam non solum super omni Ægypto, sed etiam super cunctis fratribus suis ad se pro inopia confugientibus possessurus erat.

« Similia etiam invenire vales de illo præcipuo viro Moyse, et famulo meo David, et de sancto Daniele, qui omnes, licet disparibus modis, ante et post susceptam dignitatem tribulationes periculaque maxima pertulerunt. Tales etiam viri multi inveniuntur in Veteri, sed multo plures in Testamento Novo qui tanto majora passi sunt discrimina, quanto non jam præsentia ulla, sed tantummodo futura et æterna desiderabant præmia. Illi namque qui ante legem vel sub lege religiose vixerunt, licet justique essent, magis tamen ab aliis quam a semetipsis illatas tribulationes sustinuerunt. Isti autem quibus exortus est verus justitiæ sol, id est Christus, qui dixit: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me* (Matth. xvi, 24); et iterum: *Qui amat animam suam, perdet eam* (Joan. xii, 25), hujusmodi rudimentis incitati semetipsos offerebant tortoribus; et, si tortor alius defuisset, sese cum vitiiis et concupiscentis semper crucifigebant. Ideoque non facile terrenam sortiti sunt dignitatem, sed jugiter intendebant ad spiritualem; videlicet [ut] ipsi semet contra diabolicas tentationes fortiter munirent, aliosque exemplis suis erudirent. Verum tamen, priusquam passionum propriarum victoria et pace fruerentur vel aliquibus regendis præponerentur, plurima pertulerunt pericula, multa transierunt tempora. Quidam etiam, in spirituali dignitate jam constituti, præter afflictiones spontaneas, ægritudinis vel persecutionis variæ flagella ob humilitatis custodiam a me transmissa usque ad finem vitæ præsentis sunt passi. Quamvis ergo hujusmodi viros innumerabiles, ut supradictum est, in Testamento Novo possis invenire, aliquos tamen exempli gratia nominare volo, ut, cum hos in testimonium assumpsero, facilius agnoscas qualitatem cæterorum.

« In primis itaque apostolos Domini Jesu Christi attende quid laboraverunt, quid pertulerint antequam aliquem laboris sui fructum, antequam sublimitatis percipiendæ gradum, non dico in futura, sed in præsentanti tantum vita, ubi Ecclesiæ universæ præferendi erant, possederint. Dicit enim, ut evangelica verba testantur, ipse primus apostolorum Simon Petrus ad Jesum: *Ecce nos reliquimus omnia et secuti sumus te, quid ergo erit nobis?* (Matth. xix, 27.) Quid autem in his verbis, ubi beatus Petrus se suosque coapostolos omnia reliquisse dicit intelligendum putas, nisi, quod maximæ difficultatis est, parentes, propinquos, dulcia matrimonii jura, filios, prædia, domos, postremo voluntatem propriam omniaque carnis desideria? Quamobrem licet iidem apostoli relictis omnibus suis Dominum Jesum co-

mitarentur jugiter corpore ac mente fideli, manifestum est tamen eosdem pro rerum suarum dimissione, nec non pro humanæ fragilitatis occasione diutius a diabolo tentari ac fatigari, maxime cum et ipse Dominus tentationes ejus voluerit pati. Unde ad eosdem apostolos dicit: *Vos estis qui permanistis mecum in tentationibus meis* (Luc. xxii, 28). Præterea tribulatione premebantur maxima, cum ipsum Dominum, in quo omnem spem suam ponebant, comprehendi ab hominibus pravissimis, et flagellari morteque turpissima condemnari videbant. Huic autem tribulationi successit et altera, quia scilicet propter inusitatam sibi que invisam tanti Magistri passionem, licet argumentis multis patefactam, vix ejus credebant resurrectionem. Inter hæc quoque nihilominus persecutione ac metu Judæorum afficiebantur. Tantis igitur tribulationibus apostoli sunt afflicti nec non probati, priusquam in illo, quo ponendi erant, totius Ecclesiæ fundamento collocarentur, priusquam ullum laboris sui fructum vel potestatem in animabus lucrandis meruissent adipisci. Sed his generaliter de apostolis omnibus prolatis, nunc libet de aliquo illorum cæterorumque Patrum specialiter exempli gratia mentionem facere, quid unusquisque eorum tribulationis et angustiae ante vel post perceptam spiritualis gratiæ sublimitatem pertulerit, aut cum tam præcipuos Patres innumeris tribulationibus afflictos agnoveris, insolitam magis gratiam quam molestiam ullius tentationis hactenus esse tibi collatam probare possis.

Attende ergo ad sanctum Paulum apostolum, et considera quot peressus fuerit genera persecutionum. Nam, sicut in libro Actuum apostolorum et in ipsius Epistolis valet agnosci, postquam Christo Jesu vocante ad conversionem venit, nunquam fere sine adversantium persequentiumque periculis exstitit. Ejus quoque collegam in persecutionem duntaxat numerositate Athanasium, Alexandrinæ Ecclesiæ præsullem, accipe. Qui, sicut in Historia ecclesiastica legitur, mox post susceptam præsulatus dignitatem pro catholicæ fidei defensione laborans immensis hæreticorum persequentium insidiis pene usque ad vitæ suæ finem afficiebatur. Sic quippe de eo Historia ecclesiastica refert: *Hujus, inquit, tanti in Ecclesia pro fidei integritate agones fuerunt, ut etiam de hoc dictum esse videatur quod scriptum est: « Ego enim ostendam ei quanta eum oporteat pati pro nomine meo* (Act. ix, 16). » *In hujus namque persecutione universus conjuravit orbis, et commoti sunt principes terræ; gentes, regna, exercitus convenerunt adversus eum. Ille autem divinum illud conservebat eloquium, dicens: « Si consistunt adversum me castra, non timebit cor meum; si insurgat prælium, in hoc ego sperabo* (Psal. xxvi, 3). » Isti igitur duo viri in exemplum humanæ persecutionis sufficient tibi, ut non solum nihil insolitum, nihil inauditum te aliquando ab homine quoquam pertulisse arbitreris, sed nec particulam minimam earum persecutionum quas alii

pertulerunt te passum esse noveris. Tu enim pro eo quod aliquantulum adversitatis et persecutionis prius in sæculo constitutus pertulisti, et nunc in monasterio positus parvissimis tentationum stimulis, quibus etiam Christianus omnis probandus erit, fatigaris, majoribus quam alii persecutionum tentationumque periculis afflictum te frequenter arbitraris. Sed hæc longe aliter quam tibi videantur invenies, si veritatem consideres. Nam quod in persecutionibus violentia humana illatis nil simile aliis pluribus pertuleris, jam satis demonstratum est exemplis.

« Deinde vero oportet considerare quantum aliis in afflictione carnis et in omni contemptu vitæ hujus sponte laborantibus succumbas. Attende itaque in duos venerandos Patres et spiritualis vitæ doctores, sanctum videlicet Antonium ac beatum Benedictum, quorum tanto facilius potes recordari, quanto magis ex lectione assidua tibi sunt noti. Illorum ergo Vitam legens cito potes cognoscere quantam uterque pertulerit afflictionem pro Dei amore; quam devote in primis, cum adhuc juvenilis essent ætatis, mundana reliquerint omnia; quantas deinde diaboli sustinuerint insidias et tentamenta. Unus namque eorum, id est beatus Antonius, a quo etiam omnis fere exorta est eremitarum et cœnobarum institutio, tanta conversationis sanctitate pollicere cœpit ut ex hoc antiquus hostis, invidiæ facibus omnimodis accensus, non solum spiritualibus et invisibilibus eum impugnaret insidiis, verum etiam corporalibus atque apertis afficeret plagis. Sed et alter, nihilominus Dei gratia repletus, maxima sanctitatis suæ monimenta tam scriptis quam moribus reliquit. Quid multa? Quidquid afflictionis, quidquid constat laboris in vigiliis et in jejuniis, vel in solitudinis horrore et in vestimenti abjectione, seu in desiderium carnalium devincenda passione, vel in omnigenis insidiæ diabolicæ dolis superandis, eosdem invenies diu tolerasse, antequam ad arcem perfectionis, qua plurimis præferendi erant, pervenirent. Hæc igitur, quæso, diligenter animadvertite, et tantas Patrum prænominatorum afflictiones ad tuas, quas tu interdum insolitas arbitraris, confer tribulationes; et tunc procul dubio cognosces quia parvi sunt quos modo vel unquam pertulisti dolores, quamvis iidem Patres nullatenus, sicut tu, pro criminum capitalium pœnitentia mereantur affligi.»

CAPUT XXV.

Varia tentatorum, præsertim a spiritu luxuriæ, exempla. Quanta humiliandi nos necessitates sit, etc.

« Præterea tibi in ætate primæva multo majora quam illis humani solatii adjumenta, multoque plura quam illis impensa sunt a me exterioris hominis solatia, quibus jure incitatus, fide atque devotione magna properare debuisses ad obtinendam hominis interioris puritatem, quæ non nisi per magnam carnis acquiritur afflictionem. Si enim, illi, beneficiis parvis primitus adjuti, ita sunt in-

flammati ut labores maximis pro consequenda vitæ spiritualis puritate sustinerent, cur tibi, qui parvus adhuc dona adeptus es ingentia, videtur grave tribulationem saltem aliquam pro puritate eadem tolerare? Dic, rogo, quis tibi videris ut nec pro subsidiis præsentibus, nec pro futura et perenni mercede molestiam ullam perferre velis? Quid ergo olim, eum in schola positus esses, pro capacitate magna discendi laborasti? Quod deinde, in sæculari vita positus, habuisti studium, ut ejus inanem noxiumque evaderes luxum? Quid etiam nunc, cum ad monasterium venires, jejunando, vigilando, orando, seu in qualicumque disciplina regulari insistendo, plus aliis laboras, ut et pro præteritis criminibus consequaris veniam, et de futuris habeas cautelam? Denique qui præterita rite emendare et futura mala cupit devitare, necesse est ut in vigiliis, jejuniis et orationibus, nec non in aliis bonis operibus carnem studeat edomare. Sed tamen, quantum conversionis novitas et laboris tui permittet exiguitas, curam assiduam tibi inesse pro his omnibus assequendis non denego. Unde et ego eadem pietatis meæ beneficia, quæ hactenus tibi exhibui, amodo non auferam a te; tu tantum *viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum (Psal. xvi, 14)*.

« Adhuc restat afflictio et tentatio una, id est passio concupiscentiæ carnalis diuturna, in qua quia te specialiter vexatum esse credis, ideoque in hac assumenda sunt aliquorum Patrum exempla, ut in cæteris. Sed hoc in primis pensandum est, quia is qui nunquam, et ille qui sæpius carnis corruptionem expertus est, nulla possunt colluctatione, cœquantur. Quamvis enim utrique impugnatione gravi affligantur, is tamen qui hujusmodi vitio, fragilitate humana devictus, sæpe succubuit, tanto longiora et graviora passionum carnalium certamina jure sustinebit, quanto frequentius eisdem passionibus consentiens semet subjecit. Hac igitur re considerata aliquos jam utriusque qualitatis homines ex Scriptura sacra probatos ad exemplum assume, ut, perspecta aliorum tentatione etque labore, facilius impugnationis et laboris tui quantitatem agnoscas. Et primum quidem illi qui pro castitatis intimæ perseverantia, deinde vero hi qui pro corruptionis luxuriosæque vitæ pœnitentia agenda certaverunt proponantur. Sicut ergo Dialogorum liber narrat, sanctus Equitius, cum in juventutis suæ tempore nimio carnalium desideriorum certamine fuisset fatigatus, ipsis suæ tentatione angustiis ad orationis studium solertior est factus. Cumque hac in re ab omnipotente Deo remedium continuis precibus quæreret, nocte quadam assistente angelo eunuchizari se vidit. Ecce quantum sanctus iste laboravit, qui quanto magis impugnabatur, tanto studiosius oravit ne vinceretur.

« In collationibus quoque Patrum de quodam abbate eximio, nomine Sereno, legitur quia, cum pro interna corporis et animæ castitate nocturnis diurnisque precibus, jejuniis etiam ac vigiliis infatigabiliter insisteret, adveniens ad eum in visione po-

cturna angelus Domini ejusque velut aperiens uterum, quamdam ignitam carnis strumam de ejus visceribus avellens atque projiciens suisque omnia, ut fuerant, locis intestina restituens: Ecce, inquit, incentiva carnis tuæ abscissa sunt, et obtinuisse te noveris hodierna die perpetuam corporis puritatem, quam fideliter poposisti. Ecce vides quantos sit passus et iste labores. Quapropter ut nemo excusationem vel diffidentiam habeat ea quæ fideliter postulat impetrare non posse, quod utriusque constanter petierunt assequi meruerunt. Et ut hujusmodi exempla non solum in fortiori, sed etiam in sexu habeas inferiori, in Vita Patrum narratur quoniam abbatissa quædam sancta, nomine Sara, tredecim annis fortiter a fornicationis dæmone sit impugnata, et nunquam rogaverit ut discederet ab ea hujusmodi pugna, sed hoc solum dixerit: Da mihi fortitudinem, Deus. Ecce fides qualis et quantus amor pietatis! Ecce quid uterque sexus laboraverit pro virtute castitatis! De quorum omnium puritatis constantia sicut procul es effectus, ita etiam eorum laborem et impugnationem nunquam fueras expertus. Quamobrem, quia perfectorum, et in castitate perseverantium omni modo discrepas meritis atque labori, videamus si vel eorum, quorum impudicitia et irreligiositatis minus discrepare videris, tribulationi quoque et impugnationi, quam pro pœnitentia agenda pertulerunt, aliquatenus assimileris.

« Legitur quippe in supra dicta Vita Patrum quia fuerit quidam vir vitam turpissimam super omnes vicinos suos ducens, ita ut opinatissimus in flagitiis haberetur. Hic aliquando Dei miseratione compunctus ad pœnitentiam convertitur, et intra sepulcrum quoddam se concludens priorum scelerum pollutiones lacrymarum fontibus diluebat. Cumque in his posito ei hebdomada transisset, noctu veniunt ad eum dæmones in sepulcro clamantes et dicentes: Quid est quod agis, o impurissime et flagitiosissime? Postquam omni spurcitia satiat es, nunc a nobis castus et religiosus effugere cupis? Nolis, velis, amodo unus ex nobis eris. Hæc et hujusmodi plura exprobrantibus eis, ille jacebat immobilis, ne auditum quidem suum convertens ad eos, nec ullo penitus sermone respondens. Cumque illi sæpius eadem repeterent nec ille omnino moveretur, tunc in furorem commoti dæmones verberibus eum affligerunt multisque cruciatum suppliciiis semivivum reliquerunt. Ille tamen tot cruciatibus nec moveri potuit a loco, in quo orationis causa jacuerat. Sequenti vero nocte dæmones iterum venientes gravioribus eum verberibus cruciabant; sed nec tunc quidem moveri valuit a loco, melius esse dicens mortem subire quam ultro dæmonibus obedire. Nihilominus tertia nocte multitudo dæmonum convenit, et absque ulla miseratione in eum irruentes omnibus pœnis cruciatibusque afficiunt. Cumque jam corpus defecisset in suppliciiis, extremus tamen spiritus obsistebat imperio dæmonum. Quod ubi impii viderunt, exclamantes voce magna: Vicisti, inquit, vicisti.

A « Quid ergo tibi in hujusmodi impugnatione videtur? Nunquid, quia te supra multos occultis ac manifestis tribulationibus oppressum esse sæpius aestimabas, tale aliquid unquam passus eras? Quinimo longe minoribus subjacebas tentationibus. Sed licet exemplo satis hoc sis victus ad uno, pro eo tamen quod in occultis et spiritualibus tentationibus maxime te vexatum arbitraris, aliud, in quo spiritualis tantum impugnatione declaratur, proferre libet exemplum. Legitur namque de sancta Maria Ægyptiaca quoniam inter cætera, quæ Zosimæ abbati de vitæ conversionisque suæ qualitate referebat, dixit: Crede mihi, abba, decem et septem annis feris et irrationabilibus luctabar desideriis: Et post pauca: Cogitationes autem, quæ ad fornicationem iterum compellebant me, quomodo tibi enarrare possum? Ignis intus infelix corpus meum nimis succendebat, et me per omnia exurebat et ad desiderium commistionis trahebat. Dum ergo talis ascenderet cogitatio, prosternebam me in terram, et lacrymis eam infundens, ipsam mihi veraciter astare sperabam, quæ me fide jusserat, id est sanctissimam Dei Genitricem, et sic per decem et septem annorum curriculum periculis, ut dixi, luctabar. Ecce vides quantum non solum virilis, sed etiam femineus sexus laboraverit et pro integritatis constantia et pro corruptionis pœnitentia. Nunquid ergo decem et septem annis jam laborasti, pugnans contra cogitationes desideriorum carnalium? Quid autem tot annos dico, qui nec uno passus es tanta anno integro? Nondum ergo laboris viam cepisti et tamen velut ex labore fatigatus jam defecisti.

C « Sed etsi quas tentationis, et adversitatis molestias perferres, nunquid propterea patientiæ et spei solatia deponere debes? Nonne et ex supra commemoratis sanctorum Patrum exemplis et ex Scripturæ sacræ sententiis agnoscere potes utile esse ac necessarium perferre tentationes? Petrus namque apostolus dicit: *Charissimi, nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis fit quasi aliquid novi vobis contingat; sed communicantes Christi passionibus gaudele (I Petr. iv, 12, 13)*. Jacobus etiam apostolus docet dicens: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur; patientia autem opus perfectum habet, ut sitis perfecti et integri in nullo deficientes (Jac. i, 23)*. Item idem apostolus dicit: *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se (Ibid., 12)*. Hinc et Paulus apostolus ait: *Gloriamur in tribulationibus; scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio spem, spes autem non confundit (Rom. v, 3-5)*. Hujusmodi ergo documenta et in Novo et in Veteri Testamento inveniuntur, multa, quibus si jugiter intendis, non solum tentationes quasi et advenientes facilius devincis, sed et majoris intelligentiæ dona consequeris. *Vix enim in multis, ut scriptum est, expertus cogitabit multa; et*

qui multa didicit narrabit intellectum (Eccli. xxxiv, A 9). Cujus videlicet rei indicium in temetipso probare vales, quia nisi varia tentationum molestia et cura exercitatus esses, nequaquam tanta Scripturarum documenta vel testimonia tractare studuisses. Plura quippe prius incognita jam indagatoni tuæ reserata.

« Illud quoque summopere notandum tibi est quia, si absque tentatione et tribulatione aliqua diutius remaneres, gravius periculosiusque de beneficiorum meorum largitate superbiendo caderes quam cum sceleribus omnimodis quondam deditus esses. Quanto enim excellentioribus quisque ditatur donis tanto magis pulsatur vitio elationis. Unde et ille præstantissimus angelorum, non sustinens dignitatis suæ donum, eo gravius superbiendo cecidit quo sublimior cæteris exstitit. Saul quoque, ut liber Regum narrat, cum ante perceptam regni dignitatem humilis mihi que esset acceptus, postea vero ex eadem dignitate superbiens a me est repulsus. Ipse etiam David, licet regum eximius et pietati meæ placidus, primus tamen quam ad regni elevaretur fastigia, majori se constrixit religionis cura. Nam antea bona pro malis, postea vero mala reddidit pro bonis. Ideoque iniquitatis suæ non immemor in centesimo primo psalmo gemebundus ad me ait : *Quia elevans allisisti me. Ac si aperte diceret : Quanto sublimiori me dignitate elevasti tanto majoribus peccatis me implicari permisisti. Præterea quantæ ruinæ is, qui præ cæteris elevatur pateat liber Paralipomenon indicat. De Joas namque røge Juda refert quia post mortem Joiadæ sacerdotis, qui eum ad regnum pro-* C *voxit, in tantam elationem venerit ut relictis cultu Dei a suis se permiserit adorari. Pro quo superbix flagitio quid regi eidem evenerit scriptum subjungit, dicens : Cumque volutus esset annus, ascendit contra eum rex Syriæ, venitque in Judam et Hierusalem, et interfecit cunctos principes populi, atque universam prædam miserunt regi Damascum (II Paralip. xxiv, 23). In Joas quoque ignominiosa exercuere judicia, et abeuntes dimiserunt eum in languoribus magnis. Ex quibus omnibus sentiri valet, quia nemo vel virtutum, vel dignitatis alicujus excellentia sublimatus mortiferæ superbix ruinam absque magna contritione evadet. Sed et beatus Paulus hoc attestatur qui patefactis quibusdam virtutibus sibi concessis subjungit, dicens : Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus meæ, angelus Satanæ, ut me colaphizet (II Cor. xii, 7). Si enim tantus vir stimulis ideo premebatur carnalibus, ne pro concessis extolleretur virtutibus, putasne tibi opus est aliqua adversitate fatigari, ne de perceptis beneficiis præsumas gloriarì ?*

• Quamobrem perpende, quæso, tentationis tuæ causam et ordinem, exordium et finem, ut agnoscere possis cur postremo amariori quam primitus et illa, quam tu insolitam vocasti, tentatione vexatus fueris ? In primis namque ideo lenioribus solisque permissus es fatigari tentationibus, ut quasi

per gradus quosdam ad altiora paulatim ascendens, disceres quandoque congregari gravioribus. Sed cum in tam leni et temperata impugnatione aliquantulum proficiens ea, quæ in te gratia mea operabatur, magis ac magis viribus meritisque tuis attribueres, in talem te tandem permisi tentationem incurrere, cujus impugnationis magnitudine depressus agnosceres, cui instantem defectum et cui præteritum omnemque laboris tui profectum debuisses deputare, ac per hoc tanto certior de gratiæ meæ beneficiis existeres, quanto minus de meritis tuis præsumeres. » Hæc igitur ex supradicti fratris scriptis excerpta hic intuli, ut his, qui in conversionis initio sacram Scripturam legere cupiunt, ostenderem qualiter immensam diabolicæ fraudis astutiam, qua omnes eandem Scripturam legentes impugnare solet, agnoscere et præcavere, qualiterque etiam divinæ inspirationis gratiam agnoscere et invocare debeant.

CAPUT XXVI.

Quid omnibus universim hominibus necessarium sit ad hoc, ut recte ad patriam currant.

Deinde vero opitulante Deo reserare libet quis sit cursus generalis omnium tam laicorum quam clericorum, virorum ac mulierum ad supernam patriam pervenire cupientium. Ubi in primis arbitror dicendum, quod et in primis est omnibus studendum, ut videlicet discant in Deum credere : fides enim est totius boni operis fundamentum, totius divinæ religionis initium. Fidei quoque, si jungantur spes et charitas, est scala qua scanditur ad cælum. Quam ob rem omnibus ad cælestia gaudia pervenire cupientibus primus et communis cursus esse debet, ut in his tribus prænominatis virtutibus se exercent, credendo scilicet, et sperando in Deo ac diligendo eum. Aliter enim ad notitiam summæ sanctæque Trinitatis, quæ Deus est, pertingere nequimus, nisi prius quasi in schola quadam omni modo discere studeamus ; qualiter harum trium virtutum trinitatem agnoscentes, eam, quantum fragilitas humana permittit, moribus condignis impleamus. Nam sicut in Trinitate summa individua est omnis personarum trium operatio ; sic etiam in fide et spe et charitate individua operatio agitur. Nemo quippe firmiter credere potest in Deum, nisi ab illo speret aliquod sibi præstare præmium ; nec quisquam recte sperat in Domino, nisi illum credat ubique regnantem, ubique præsentem, cuncta continentem, cuncta regentem. Sed neque perfecte potest illum diligere, nisi fidei et spei integritatem supradictam in corde suo jugiter teneat. Quia ergo fides et spes recta nunquam potest esse sine altera, et sine utraque Deus nequit diligere, merito fides et spes, quasi Pater et Filius in personis præcedunt ; charitas vero quasi Spiritus sanctus ex Patre et Filio procedens et fide et spe pura procedit.

Sed et hoc satis convenit : quia sicut omnia operatur unus atque idem Spiritus (I Cor. xii, 11), et nemo potest dicere Dominus Jêsus, nisi in Spiritu

sancto (*Ibid.*, 3); ita etiam in charitate omnia bona consistunt, attestante Domino, qui in Evangelio dicit: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem* (*Joan.* xv, 12), per unum videlicet dilectionis præceptum omnes virtutes intelligi volens. Apostolus quoque eadem testatur, dicens: *Plenitudo legis est dilectio* (*Rom.* xiii, 10). In his igitur tribus virtutibus, id est in fide et spe et charitate, quæ cunctis hominibus communes esse debent, et sine quibus nemo placere Deo potest, quantum quisque proficit, tantum ei cæterarum virtutum notitia simul et facultas bene agendi a Deo exhibetur. Credere namque debet omnis homo omnia a Deo regi, et nihil frustra vel ex casu in mundo fieri, sed aut ipso concedente aut permittente cuncta ordine certo moderari. Quæ bona quidem sunt et prospera ideo concedi, ut ejus appareat gratia; quæ autem mala et adversa sunt ideo permitti, ut et in illos, a quibus inferuntur, ejus appareat patientia; et ut ipsi, quibus eveniunt eadem mala et adversa, si boni sint, probentur vel coronentur; si vero mali, corrigantur vel damnentur. Talia igitur de Deo credere, est in hujus vitæ stadio celeriter currere, atque ad æternam patriam festinare.

Sed et hoc unicuique credendum quod in omnibus rebus tam malis quam bonis quæ sibi eveniunt tentatur, quid de se, vel quid de Deo sentiat, et qualiter illum diligat. Unde Scriptura sacra dicit: *Militia vel tentatio est vita hominis super terram* (*Job.* vii, 1). Hujusmodi autem tentatio tam variis modis agitur ut ab homine nullo pleniter explicari valeat. Sed nos aliqua hic proferemus. Per omnia enim quæ videmus aut audimus, facimus vel patimur, tentamur; tentamur etiam laudati vel vituperati; tentamur per infirmitatem et tribulationem, qualicumque causa nobis evenerint. Tentamur nihilominus per sanitatem, per omniaque divina beneficia nobis collata. Tentamur quoque per ea dona quæ aliis per gratiam Dei concessa agnovimus. Moxque qualiter præfate, aliæque simul tentationes fiant, juxta intelligentiæ nostræ vires aperiemus. Per ea namque quæ videmus aut audimus, quia vel bona sunt vel mala, duobus modis tentamur. Cum enim bona viderimus aut audierimus, mox per ea tentamur, si quid tractemus, qualiter ex eis ædificemur, qualiterque ea imitemur. Cum vero mala viderimus aut audierimus, mox nihilominus per ea tentamur, si ab his nos mente et corpore avertamus, omni modo caventes ne similia faciamus. Tentamur in his quæ facere et pati possumus, si prompti scimus, tam pro fratrum nostrorum quam pro nostra salute ea operari et pati, prout facultas et convenientia utriusque permittit. Non enim omnibus unum idemque opus convenit. Laudati et vituperati tentamur: laudati quidem, si nobismetipsis plus de nostra qualitate credere velimus, quam aliis nos minus agnoscantibus; vituperati autem, si peccatis nostris vel ullam injuriam ab aliis illatam tolerare velimus, cum plurimos sciamus tormenta maxima ipsamque

A mortem pro amore Christi passos fuisse. Majorem namque et efficaciorē pœnitentiā agere non valemus, quam si injuriam quamlibet vel persecutionem pro nomine Christi toleremus; quia ipse dixit: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam* (*Matth.* v, 10).

B Per quoslibet peccantes tentamur. In primis quidem, si attendentes, quia nos autem jam similiter lapsi sumus, vel adhuc labi possumus, condoleamus illis. Deinde vero si ita discreti in eorum correctione esse velimus, ut neque ultra modum severi, neque nimis remissi in illos simus, sed vinum cum oleo, hoc est severitatem cum pietate miscentes, juxta sanctorum Patrum regulam juxtaque ipsorum pœnitentiā, et ut negligentes quique corrigantur, temperemus omnia. Per infirmitatem et tribulationem duobus modis tentamur. Unus quidem est, utrum eas pro peccatis nostris a Deo immittas credentes patienter sustineamus, sicut Job aliquæ plurimi sustinuerunt. Alter vero modus est, utrum videlicet sperantes in misericordia Dei eum invocemus ut nos eripiat ab eadem infirmitate et tribulatione. Per sanitatem, perque omnia divinæ pietatis dona tentamur, utrum ea magis eidem divinæ pietati quam nostris meritis deputemus. Per ea vero dona quæ alios habere cognovimus tentamur utrum eandem gratiam, quam nobis a Deo præstari optamus, fratribus quoque nostris præstitam non invidemus. Nam facile subrepat invidia, et quasi devastans fur serpit in intima nostra, cum quoslibet nobis sapientiores esse agnoverimus. Per preces nostras minime exauditas tentamur, utrum providentiam Dei talem credamus quæ, omnia prænosces, hoc quoque sciat quando nobis prosit exaudiri. Si enim juxta voluntatem nostram jugiter exaudiremur, maxima salutis nostræ damna sæpe pateremur. Per inhonestam quælibet tentamur, si attendamus quia, sicut omnia corporis nostri inhonestam operimento vel secretiori loco conteguntur, ita etiam honestioribus verbis, si qua necessitas postulat de eis loqui, sunt contegenda. Per qualitatem hominum in errore infidelitatis adhuc perseverantium tentamur, si divinæ pietati pro hoc gratias agere velimus, quod nos tam per fideles parentes quam per alios sacræ fidei doctores ab eadem infidelitate retraxit. Per qualitatem parentum pravorum tentamur, si attendere velimus, quanta Dei gratia sit quod sacro baptisinate abluti ab omnibus eorundem parentum vitiis erimus absoluti, dummodo nosmetipsos in eadem vitia minime implicemus. Per irremediabilem lapsum quorundam angelorum tentamur, utrum attendamus quanta Dei gratia sit homini quotidie peccanti veniam quæsitam per reatu concedere, quandoquidem iidem angeli, semet superbiendo lapsi, non solum nullam veniam meruerunt adipisci, sed nec voluntatem veniam impetrandi. Item per eosdem reprobos angelos tentamur, si videlicet attendamus, quia sicut ipsi per superbiam ita lapsi

sunt, ut coram Deo ultra stare non possent, sicut etiam omnes homines contra Deum se erigentes quandiu in hac elatione persistunt, nil boni agere, sed nec ullam sui malitiam agnoscere possunt. Cujus rei testes sunt plurimi, qui, pro dolor! superbia indurati nullo modo ad meliora valent flecti.

Per injustitiam vel adulationem amicorum aliorumque hominum, cum quibus verisamur, omnes tentamur, si Deum magis quam illos diligentes per eorum gratiam vel consilium a veritate et justitia non declinemus. Per eos etiam qui improbe a nobis exigunt aliquam rem, quam aut non habemus vel habentes sibi dare non debemus, tantamur, si improbitatem eorum modesta ratione compescentes, cum alia non sint eis danda, charitatis saltem demus responsa, implentes illud quod scriptum est: *Verbum bonum super datum optimum* (Eccli. xviii, 17). Per res quaslibet perditas tentamur, utrum, sperantes quia opitulante Deo aut easdem inveniamus vel alias cito acquiramus, ab omni maledictionis et furoris strepitu quiescamus. Per res etiam ab aliis perditas, sed a nobis inventas tentamur, si tantum dilectionis erga proximos habeamus ut ea quæ sunt sua sibi reddamus. Per acceptam potestatem tentamur, utrum judicia iniqua, moresque perversos, pro quibus alios rectores frequenter reprehendimus, in nobis emendemus sicutque appareat qualis intentio cordis nostri sit erga Deum et homines. Per hoc quoque quod scriptum est: *Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris* (Tob. iv, 16), omnes jugiter tentamur, si forte eandem fidem et obedientiam, nec non humilitatem, quam nobis a subditis nostris exhiberi volumus, in primis Deo, deinde cunctis, qui nobis præsunt, exhibere studeamus. Per rectores religiosos tentamur, si Deo gratias agere velimus pro hoc quod tales nobis dedit rectores qui nos bene vivendi exemplis instruant et viam patriæ cælestis ostendant. Per irreligiosos vero tentamur, si peccata nostra, quibus meruimus subdi talibus, attendentes et pœnitentiam pro his agere et rogare Deum studeamus, ut non secundum peccata nostra faciat nos errore pastorum seduci, sed secundum misericordiam suam eripiat a potentia tali. Per famulamina servorum aliorumque nobis subditorum tentamur, utrum per hoc Deo gratias agere velimus quod illo disponente hi nobis deserviunt qui conditione et natura nobis æquales existunt. Per cujuslibet hominis nobiscum conversantis negligentiam tentamur, si ea quæ ille in qualicumque re negligenter agit quæque nos ex peritia et licentia meliorare valeamus in melius quoque aptemus.

Per temporum pacem, aeris temperiem, nec non per rerum abundantiam tentamur, utrum pro his Deo gratias agere et in ejus servitio promptiores esse velimus. Aliter quoque in eisdem tentamur, utrum ad necessaria victus et vestitus subsidia magis quam ad superfluum usum luxuriæ vel superbiæ his utamur. Per debiles et pauperes tentamur,

si pro hoc Deo gratias agamus quod nos minime permisit gravari debilitate et paupertate tali. Item per eosdem tentamur, utrum miseriam eorum condolentes aliquam misericordiam illis exhibere curemus. Per medicinam carnalem tentamur, utrum per hanc credere velimus quia sicut corpus carnali, ita et anima spirituali medicina reparatur. Eodem modo per omnia visibilia negotia tentamur, utrum in eis hoc investigare velimus quæ mysteria rerum invisibilium gerant et quid nobis de divino cultu innuant, sicut videlicet per scholam quoque pueri gratia discendi congregati nutriuntur spiritualis vitæ schola designatur, quæ in hoc sæculo cunctis hominibus salvandis statuta est, ut illis, quasi parvuli pro vitæ perennis notitia capienda ad tempus correcti vel flagellati, postmodum de ejus participatione mereantur lætificari, sicut ipse Dominus dicit: *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis* (Luc. vi, 21). Eodem modo per diversa studia et opera utilia tentamur, utrum hoc attendamus quod ideo dispositione divina sunt tradita, ut omnis homo juxta vires scientiamque sibi datam in eis occupatus nunquam sit otiosus.

Notandum autem quod nullum daretur præmium his qui utilibus et spiritualibus studiis occupantur, nisi simul essent inutilia atque carnalia, in quibus tentati copiam haberent eligendi necessaria aut superflua, bona aut mala. Ideoque quibus datum est liberum arbitrium currere quocunque velint, datus est etiam locus spatiosus in quo currere possint. Locus autem satis spatiosus est facultas bene et male agendi. Quod enim meritum esset, si quis vel male vel bene agere non posset? Unde ut utriusque rei copiam haberet omnis homo, Deus permisit fieri plurimos diversæ qualitatis homines, id est sæcularis et spiritualis sapientiæ amatores, divites et pauperes, superbos et humiles, sanos et infirmos, ut omnes inter se certantes quis celerius, hoc est melius, curreret probarentur, probati coronarentur. Nam cum in una parte positi sint sapientiæ spiritualis amatores, pauperes, humiles, infirmi; in alia vero sibimet contrariis, nullus ad intelligibilem duntaxat ætatem perveniens relinquatur qui non per oppositum suum probatus aut coronetur, aut damnetur. Electus quippe coronatur, quia videns et audiens undique mala a malis gesta continuit se ab eis; reprobis vero ideo damnatur, quia videns et audiens ubique bona a bonis gesta noluit imitari illa, sicut et Judæi a Domino nostro referuntur ideo esse damnandi quia scientes Ninivitas parva Jonæ prædicatione conversos, ipsi nec per maxima signa voluerunt converti. Hujusmodi igitur diversitate tentat nos jugiter Dominus admonens, ut sollicitè pensantes quanta subtilitate diversitas eadem facta sit ad comprobendam omnium qualitatem fugiamus a ventura ira, cum tempus habeamus fugiendi.

Si quis vero plus quærat quomodo nos Dominus jugiter admoneat, sciat quia, quotiescunque cogitamus vel audimus quam terribilia sint judicia Dei,

toties admonemur fugere illa. Per visibiles quoque A creaturas tentamur, sicut videlicet in sole, qui licet creatura sit, ejus tamen splendorem dilatari scimus per universum orbem. Unde cum tantum creaturæ splendorem sciamus, tentamur utique a Deo, si ejus, qui Creator est universorum, invisibilem præsentiam et potentiam super omnia diffusam credamus. Sed et in aqua tentamur, utrum attendamus quia, si corporaliter sordidi in aqua possunt abluī, multo magis omnes sordibus spiritualibus, id est peccatis inquinati possunt in gratia Dei pleniter lavari, si ad eam accedentes spiritualiter se lavare studeant, id est pœnitentiam gerant emendationemque promittant. Multo enim majorem facultatem habet gratia Dei ad lavandas animas quam aqua quælibet ad lavanda corpora. Quod cum omnes sciamus, quotidie tentamur qualiter idem attendentes cum fide et pœnitentia condigna ad Deum accedamus. Similiter per apium studia tentamur, si attendere velimus quia, sicut eadem apes ex variis floribus mellis liquorem colligere solent, ita et nos virtutes quaslibet colligere debemus, non solum ab hominibus, sed etiam ab animalibus imitando ea. Pro qua imitatione admonet nos Dominus dicens: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (Matth. x, 19). Hæc Psalmista imitatus est, cum dixit: *Ut jumentum factus sum apud te, Domine* (Psal. LXXII, 23). Eandem imitationem Salomon unumquemque admonet considerare dicens: *Vade ad formicam, o piger, et considera vias ejus, et discite sapientiam* (Prov. vi, 6). Eodem quoque modo per omnes visibiles creaturas tentati admonemur, ut in eis quæramus quid nos doceant. Cujus nimirum tentationis modus et notitia tantum unicuique a Deo reseratur quantum illum timere et amare nititur. Verum tamen ex supra dictis potest aliquantum discere qualiter investigare debeat cætera quæque.

Has igitur tentationes, quæ non ideo immituntur a Domino ut ipse per eas nos interrogando discat quid in nobis lateat, sed ut nos agnoscamus cujus meriti et qualitatis simus, utque appareat quid de Deo vel quid de nobis sentiamus, jugiter attendere generalis est cursus omnium ad superna gaudia properantium. Absque hujusmodi namque tentationibus nemo potest fieri suæ qualitatis certus, sed nec divinæ pietatis et sapientiæ ulla valet intelligere secreta, nisi per earundem tentationum rudimenta. Sunt etenim quasi quidam campus spatiosus, in quo fidelis quilibet currens, dicit qualiter currere valeat in timore et amore Dei. Et ut hæc in una re probemus, quis, rogo, se patientem esse scire valeat, nisi per injuriam illatam probetur? Idem de cæteris sentiendum est. Sicut enim corporis vis, ita et spiritus non aliter quam laborando probatur. Talis autem probatio, qua homo et suam qualitatem agnoscere et præmia æterna mereri valet, sicut scriptum est: *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ* (Jac. 1, 12), quid aliud est dicenda, nisi sapientia et pietas divina? Sapientia quidem, quia tam miranda providet; pietas autem, ideo quia providentia tali dignatur quemquam instruere et ad se trahere? Unde Psalmista merito dicit: *Universæ viæ Domini misericordia et veritas* (Psal. xxiv, 10). Veritas autem et sapientia divina idem sunt. Magnus quoque et communis est cursus attendere jugiter et recordari quanta utriusque hominis beneficia unquam a Deo acceperimus in quolibet vitæ nostræ tempore vel in quocunque loco, in patria vel in exsilio, in terra vel in aquis, et pro his ipsi gratias agere; quæcumque autem contra ejus præcepta fecerimus, hæc jugiter pœniteri, pro his veniam semper precari. Ad talem cursum cuncti properate, fideles, pro quo non vobis munuscula vilia dantur, sed merces talis quæ creditur esse perennis.

NARRATIO OTHLONI

DE MIRACULO, QUOD NUPER ACCIDIT CUIDAM LAICO.

Onia mundus multiplici vanitate et iniquitate cor- D reptus in tempore imminente indicia plura, quæ prædicta sunt in novissimis diebus futura fore, jam demonstrat, opus est cunctis fidelibus ut et se circumspeditione maxima ab insidiis diaboli custodiant et quoscunque possint idem facere admoneant. Per hoc enim quod nunc quam maxime quoslibet tam peritos quam imperitos decipit et ad vanitatem majorem quam priorum temporum homines pertrahit, solutus esse a vinculis, quibus hucusque constrictus erat, videtur, sicut in libro Apocalypsis Joannis apostoli prædictum legitur. Quamobrem ut aliquos a

vanitate solita retraham, cupio referre quod nuper in occiduis partibus contingit quodque mihi quidam clericus religiosus, apud se hospitanti referens, se etiam adesse ubi contigerat dixit.

Retulit namque quod quidam illustris vir diffamatus esset pro cujusdam equi rapina. Tunc comes regionis illius hujusmodi infamiam audiens potenter exegit ab eodem viro ut equum ablatum redderet aut justo pretio persolveret. Qua exactione compulsus promisit comiti ut quocunque judicio ille vellet se ab hac suspitione purgaret. Moxque comes decrevit ut, pluribus testibus congregatis, se expur-

garet per solitum aquæ judicium. Cumque una cum multis aliis ad statutum aquæ judicium venisset, peracta examinatione omni quæ ibi solet agi, cecidit in reatum per idem judicium. Quo facto vir mæstissimus efficitur, omni querimonia repletur non tantum pro equi recompensatione, sed etiam pro intolerabili comitis timore, quem sibi cognovit minime parcere, si a prædicto non absolveretur crimine. Convocans ergo omnes clericos ibidem manentes in unum, quærit ab eis consilium quomodo reatum evadere posset, in quem nulla sua conscientia incidisset.

Ad hæc cum unusquisque, prout sibi videbatur, responderet, quidam ex eis cæpit illum monere ut aliquid attentius peccata sua recolens et confessione proderet et emendationem Deo promitteret. Cui ille respondit dicens: Hæc omnia ita jam feci ut nullum in memoria mea remaneat peccatum, quod vobis non confessus fuerim et pro quo emendationem Deo non promiserim. Tunc ille clericus: Quomodo, inquit, hoc potest verum esse, cum peccatum magnum in te videam, quod nec confitendo nobis prodidisti, nec peccatum esse credis? Laicus namque cum sis et, juxta morem laicorum, barba minime rasa incidere deberes, tu e contra divinæ legis contemptor quasi clericus barbam tuam rasisti. Peccatum quippe tale, licet tu pro nihilo habeas, ego credo tantum esse ut nullatenus a crimine, in quod incidisti, absolvaris, nisi penitentiam agas, promit-

tasque Deo te amodo talia devitaturum. Audiens hæc vir mox votum vovit Deo, dicens: Ecce Deo promitto quia si me liberaverit a reatu judicio, in quod modo incidi, rasorium nunquam veniet in barbam meam.

Quibus dictis omnes redeunt ad aquam, cupientes agnoscere si quid prodesset reatus confessio et quælibet noxia vitandi promissio. Cumque iteraretur judicium, ita securus factus est ut tam de ejus innocentia quam de justitia revelata, quod scilicet nemo laicorum radere barbam debeat, omnes illic manentes Deo laudem dicerent. Sicque liberatus est homo et de infesti sibi met comitis potestate, et de eorum violentia qui illum cogebant equum ablatum persolvere.

Post aliquantum vero temporis idem vir oblitus divinæ pietatis, quæ eum absolverat, parvipendensque rem quam Deo promiserat, super barba non radenda, jussit sibi cum novacula barbam radere, dicens: ego quidem Deo promisi quia rasorium in barbam meam immitterem nunquam, pro novacula vero non promisi, ideoque volo hac uti sicut homines cæteri. Sec ultio divina talem cito secuta est presumptionem. Nam post breve tempus ab inimicis suis captus effossis oculis visu est privatus. Hæc igitur ego audiens a clerico quodam aliis referre studui, ut aliquos hoc exemplo territos ad emendationem morum traherem.

EJUSDEM OTHLONI

LIBER

DE ADMONITIONE CLERICORUM ET LAICORUM

Nunc primum ex autographo, in imperiali monasterio Sanct-Emmerammensi asservato, vulgatus, a R. D. P. Casparo Allechner, Benedictino Millicensi.

(Apud R. P. Bernardum Pezium, *Thesaurus Anec. novissimus*, tom. III, parte II, pag. 402.)

INCIPIT PRÆFATIO OTHLONI.

Sanctæ Ecclesiæ munusculum aliquod offerre cupiens, sed in manu mea nihil reperiens præter parvam dictandi atque scribendi notitiam, hanc ipsam in ejus servitium volo coaptare quantum Dominus dignatur adjuvare. Scribere enim gestio pro admonitione cunctorum fidelium, admonitione duntaxat indigentium, dividens eos in duas personas clericorum et laicorum, assumensque ad hoc utrique personæ congrua monita, per quæ ad carnalibus ad spiritualia, a visibilibus ad invisibilia possint animum supendere et superna conspicere, sicut et Apostolus dicit: *Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta*

conspiciuntur (Rom. I, 20). Cujus studii oblatio preor ne cui indigna videatur; quia ut legitur ad templum Domini quondam inter insignia et pretiosissima dona offerebantur etiam viles pili caprarum et duo minuta viduæ pauperculæ oblata Dei ipsius Domini nostri Jesu Christi testimonio approbantur. Precor et illud ut si quisquam in his quæ dicam, vel melius sentiat vel aptius eadem proferat non idcirco rusticitatis meæ verba cito reprehendat; quia ut quidam sapiens dicit: *Non omnia possumus omnes*. Nam si ille eandem sententiam juxta ingenii sui vires melius quam ego proferre posset, forsitan et alter aliquis

illo sapientior excellentior proferre nosset. Unusquisque ergo in suo sensu abundet, tanto majores Deo gratias agens, quanto excellentioris scientiæ talentum ab eo accepit, sumulque attendat quod A Deo magis placent rustica humilium dicta quam eximia verbo sitas arrogantium, et in sæcularis literaturæ pompa gloriantium.

LIBELLUS MANUALIS

De admonitione clericorum et laicorum.

CAPUT I.

*Maxima necessitas et causa homines officii commo-
nendi neglectus religionis, persecutio Ecclesiæ, de-
vastatio monasteriorum, etc.*

Substantia igitur quæ per sesine ullius adminiculo subsistere valet, Deus solummodo est. Illa autem substantia, cujus totum esse in alterius consistit potestate, creatura profecto esse probatur. Sed sicut divina substantia in tribus constat personis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ita et creatura in tribus distat differentiis. Aut enim est rationalis, ut angelici spiritus et homo; aut animalis, ut omnia quæ statu vitali sine ratione potiuntur; aut neutrum est, habens tantummodo esse, ut arbores et lapides: unde omnino patet quia omnis creatura Deo, a quo omne quod est habet, se quoque subdere debet; cujus nimirum subjectionis omnis ratio et observantia ad solam rationalem creaturam pertinet, id est ad angelos et homines. Sicut enim hi soli cæteris creaturis excellentiores sunt conditi; ita etiam ab his solis exigitur subjectio et cultura Dei, et aut pro subjectionis studio remunerantur, aut pro repugnantia atque superbia puniuntur. Sed quia hujusmodi iudicium in angelicis spiritibus jam factum est (nam quidam eorum pro obedientiæ suæ meritis ita beatitudini sempiternæ sunt deputati, ut nihil aliud quam bonum velle possint; quidam vero pro superbia in æternas pœnas projecti ad nulla nisi ad mala rationem datam flectere queunt) soli homines adhuc restant qui concessam rationis et arbitrii facultatem ad utrumque divertere valeant. Unde et ipsi solummodo instruendi et admonendi sunt ut sibi jugiter proponentes utrosque bonos scilicet et malos spiritus, eligant potius honorum merita sequi præceptis divinis obediendo, quam malorum pœnis associari ei resistendo, sine quo nemo potest salvari.

Hoc igitur sit primum quod omnes homines hortamur intentione maxima considerare. Sanæ namque menti integræque rationi ipsum solum sufficere posset, etiamsi nulla alia tremendi iudicii exempla nosset. Sed quia adversarius noster diabolus leo rugiens circuit quærens quem devoret (*1 Petr. v, 8*), pluresque inter tot millia hominum, proh dolor! fragiles, quam fortes contra eundem adversarium modo inveniuntur, opus est cunctis fidelibus ut et ipsi circumeuntes quærentesque qualiter tanto resistant adversario, invicem se variis modis instruant et admoneant ne Ecclesia sancta sub tem- B poris præteriti Patribus bene fundata et suffulta penitus destruat sub temporibus nostris, in quibus mille annis pene expletis juxta prophetiam in Apocalypsi prædictam Satanas solutus esse videtur: non enim solummodo occultis ut antea insidiis quosque decipit, sed etiam aperte prorumpit peritissimos subvertens et ad pessima quæque instigans. Quid rogo pejus esse poterit quam monasteria ad laudem Dei sanctorumque suorum venerandam memoriam ab antiquis principibus constructa, nunc ob inexplebilem quorundam avaritiam destruere? Quis namque fidelium religiosorum attendens quanta modo, cum omnia divina præcepta et miracula sanctorumque Patrum documenta sint plurimis notissima, cœnobiorum destructio fiat non solum a laicis deprædantibus et rapientibus prædia eorum, sed etiam a clericis ipsisque abbatibus ultro offerentibus, quasi quædam venalia sibi commissa bona, unde alendi forent non solum monachi, sed etiam familia commissa, nec non pauperes et peregrini advenientes, non possit conjicere destructionem sanctæ Ecclesiæ? C Non statim doleat quod hostis antiquus tantam malitiam et persecutionem potuerit exercere in Christianos, per alios Christianos, et per eos maxime qui constituti sunt pastores Ecclesiæ? Nam si talis destructio locorum sanctorum a barbaris ageretur, Christianorum bello essent reprimendi, si aliter nequirent corrigi; sed, proh dolor! tanta pax et concordia in hujusmodi habetur nequitia, ut, paucissimis exceptis, non inveniuntur qui de tantæ persecutionis curent miseria, quasi Christianæ religionis ignari, et tanquam hoc, quod monasteria cuncta pro Christi sanctorumque honore constructa fuerint, obliti. Quod dico miserabile quidem est dictu, sed multa miserabilius actu, cum hi qui ad hoc specialiter vacare desiderant, ut in cœnobiis sub religione disciplinaque spiritali viventes Deo servirent, et pro eorum salute, qui a sæcularibus pompis se adhuc continere nequeunt, jugiter intercederent, substantia, qua ad quotidianum victum et vestitum indigerent, privantur. Quanto enim quis possessiones proprias pro Dei amore contempserit, tanto magis ex communi statu cœnobia quo confugerit, necessaria quæque sibi dari indiget; quia quoad in præsentis vita subsistit, nullus homo victu et vestitu carere poterit. Unde qui cœnobia aufert prædia, quibus sunt procurandi, et divini servitii et totius monasticæ religionis destructor esse convin-

pitur. Ad hæc etiam reus efficitur, quia abstulit unde pauperes, peregrini et hospites sancta loca visitantes recreandi forent juxta sancti Benedicti statutum, imo juxta ipsius Domini nostri præceptum dicentis : *Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis* (Luc. xi, 41). Ipse quoque his qui nunc eum in pauperibus et hospitibus suscipiunt, in extremo judicio dicturus est : *Hospes fui et suscepistis, me* (Math. xxv, 35). Hæc igitur de illo solo peccato, quod in destructione canonicorum agitur, breviter commemoravi.

Si quis vero diligenter considerare voluerit cætera Christianæ religionis statuta, inveniet ex eis plurima pari Christianorum persecutione destructa. Quis enim locus est modo sine rapina aut bello? Ubi sunt jura Christianæ legis et protectio metuendi regis? Ubi sunt, quæso, pastores et defensores Ecclesiarum qui resistent devastatoribus pauperum et viduarum? Quinimo qui dicuntur pastores et defensores, quique animam suam dare deberent pro commissis ovibus, facti sunt persecutores, nulli parcentes, dummodo ipsi in deliciis vivant divitiisque afflant. Nonne hæc atque his similia persecutionis sunt studia? Quam videlicet miserandam persecutionem ego infimus jugiter audiens et dolens, cum non possem aliquos sermone communi corrigere, tractavi vel scriptis eos admonere talibus, quorum sententiam tam laici quam clerici possint agnoscere. Nonne solem aliaque elementa aliquo sensu capere possunt, et quid officii gerant omnes simul agnoscunt? Ipse profecto corporali visu privatus nequit se excusare a solis agnitione. Si enim non illius splendorem, certe vel illius calorem sentire valet. Præterea cum aliquos exterius audit de splendoris solaris immensitate loquentes, potest utique advertere interiori visu simul et auditu. Ipse enim ab homine nullo poterit evelli, dummodo hujusmodi aciem et auditum malitia nulla impediatur. Unde et Dominus noster auditores suos admonet, dicens : *Qui habet aures audiendi audiat* (Marc. iv, 9). Et Joannes in Apocalypsi : *Qui habet, inquit, aures, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis* (Apoc. iii, 22). Sed hujusmodi verba ideo more prologi præmittimus : ut quia de carnalibus spiritualia, de visibilibus invisibilia colligere scribendo volumus, lectorum simul et auditorum aures spirituales ad attendenda eadem aliquantulum excitemus.

CAPUT II.

Quomodo in solis imagine sacratissimæ Trinitatis mysterium relucent.

Primo igitur dicendum, quod et in primis et præ omnibus nosse debemus, in quo scilicet elemento ipsius sanctæ Trinitatis et unitatis mysterium contemplari possimus. Denique ut mihi videtur, in nulla scriptura apertius quam in sole edoceri possumus, qualiter sanctæ Trinitatis fidem attendere debeamus. In sole namque tria inseparabilia inesse scimus, hoc est ipsum corpus in modum rotæ constans, et splendorem atque calorem ipsius. In

rota quippe illius quam in firmamento cæli semper positam novimus, personam Patris; in splendore vero personam Filii, quia et Apostolus de Christo Dei Filio dicit : *Qui cum sit splendor gloriæ, etc.* (Hebr. i, 3); in calore autem personam Spiritus sancti significari credo: moxque etiam illud subjungo unde talia credo. Sicut enim rotam solis nunquam vidimus vel audivimus de cælo in terram dimissam, sed splendorem, qui in ipso est, et ab ipso semper ortus emittitur super omnem terram; calorem etiam qui tam ab ipsa solis rota quam a splendore ejus procedit, licet in omni loco et tempore non æqualiter sentiamus, ab utroque tamen æqualiter procedentem in quibusdam provinciis majus, in quibusdam vero minus fervere propter aliquam occultam divini judicii dispositionem scimus : ita et de personis singulis sanctæ Trinitatis credo. De Deo Patre quidem, quia nunquam missus venerit in terram, sed splendorem ejus, id est, Filium ad quoslibet illuminandos mittat. De Deo autem Dei Filio quod sicut splendor solis in quæcunque corporalia mittatur visibilis fiat, ita et ipse incarnatus visibilis apparuerit, et super omnem terram doctrinæ ejus claritas illuxerit, ut de eo legitur : *Exortum est in tenebris lumen rectis* (Psal. lxxiv, 4). De Spiritu sancto etiam, quod sicut terra a splendore solis illustrata tantum, non autem calore ejus penetrata nullum fructum dare solet, ita et unusquisque, licet divini Verbi notitia illuminatus sit, cunctaque Dei miracula vel legendo vel audiendo agnoverit, tamen nisi calorem, id est, amorem bene agendi, ab ipsius dono percipiat, frustra totius scientiæ lumine perfruatur. Quod profecto ita esse non solum fide percipi, sed etiam experimento ipse potest probari. Nam nonnullos sapientes et in lege divina omnimodo instructos frequenter videmus, in quorum actione, si quam divinæ scientiæ notitiam habeant, vel si quid de æternis gaudiis et suppliciis credant, parumper agnoscere valemus. Quid igitur de talibus expectandum est, nisi quia splendore, id est, Verbo Domini nostri satis quidem illuminati sint, sed Spiritus sancti calorem minime senserunt? Si enim cum splendore calor pariter spiritualis advenisset, nequaquam ita tepidos et negligentes illos reliquisset.

Ut autem caloris tanti mysterium non solum ex conjectura propria, verum etiam sacra Scripturæ testimonio approbem, nonne Spiritus sanctus in igne super apostolos venisse, eosque tanto fervore accendisse legitur ut nullam sæculi potentiam, nulla humanæ sævitæ tormenta formidarent? De eodem calore et igne credo Dominum dixisse : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat?* (Luc. xii, 49). Sed et hoc, quod Dominus dicit : *Ecce sto ad ostium, et pulso, etc.* (Apoc. iii, 20) in quolibet homine solis splendore circumdato mystice intuari valemus. Sicut enim splendor solis omnem ad lucis suæ radios venientem non repellit sed illustrat : ita et Salvator noster omnes ad se venientes clementer suscipit. Unde et eos ad se venire hortatur, dicens :

Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. xi, 28). Item sicut splendor solis exteriores cujuslibet domus parietes undique lustrans nequit in eos qui interiori sunt clausi lucem suam immittere, ostio autem aperto mox in eos effundit, ita etiam Dominus noster per divinitatis suae potentiam jugiter respiciens super filios hominum ut videat si est intelligens, aut requirens Deum (*Psalm. lxi, 8*), quaerit quasi pulsans, qui ei janua cordis aperiat: janua autem cordis est mens. Ubi ergo Dominus janua clausam, id est, mentem infidelem et indevotam ad totius religionis studium invenit, dolens inde recedit. Dolens videlicet per humanitatem susceptam sicut et in Evangelio legitur, quia cum appropinquaret Hierusalem flevit super illam. Nam divinitati nullus dolor accidit. Ubi autem janua apertam, mentem scilicet, fidelem et devotam ad implenda divinae institutionis praeccepta invenit, mox intrat, et cum hospitii ipsius habitatore coenat, infundens ei per inspirationem Spiritus sancti compunctionem atque poenitentiam peccatorum suorum, seu ei reserans sacrae Scripturae arcana, vel etiam quia ejus cibum est, ut faciat voluntatem Patris sui, coenat cum eo faciens illum contemnere cuncta caedna et sola perennis vitae desiderare gaudia. Hujusmodi ergo convivium agit Dominus nobiscum, quando eum permittimus intrare ad cor nostrum.

Potest etiam per idem solis mysterium illud aliquatenus inspicere, quod Dominus dicit: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv. 22).* Ubi cum solis splendor apparet, vel pariter cum eo lucens manet, quia indivisa est utriusque operatio. Ad haec etiam si calor ex utraque procedens sine cujus adventu frustra quilibet illuminatur, simul adesse sentitur, tunc ibi tria pariter in una operatione habentur: quod nimirum in praedictis Domini verbis non dissimiliter posse intelligi credo. Si enim duae personae intelligantur in Patre et Filio qui adveniunt tertia persona, ut mihi videatur in illius, qui diligit cooperatore, et ad hoc ut diligat quasi praevio in eum potest intelligi. Denique in multis sacrae Scripturae locis hoc insinuat quod bona aliqua non solum non facere, sed ipse verbum bonum proferre possimus absque Spiritus sancti dono, ut est illud: *Nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto (I Cor. xii, 3).* Et: *Omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult (Ibid. 11).*

CAPUT III.

Non argumentum uberius pertractatur pluresque e erectis figuris Trinitatis afferuntur

Ut autem tanti mysterii profunditas facilius intelligatur, libet adhuc in sole illius similitudinem quaerere. Scimus namque omnes, quoniam in aestate quando calor solis maximus terram occupare solet, sapientissime non solum in die, qua sol pariterque ejus splendor videtur, sed etiam in nocte, cum neuter

apparet tantum calorem ab utroque procedentem sentimus ut vix eum sustineamus. Quapropter quia tantus calor, longe prius quam ipse sol splendorque ejus appareat, sentitur, praecedere eum dici potest, licet ab illo nunquam recedat. Eadem de aromatum quorumlibet odorifera suavitate sentiri valent. Ubi cumque enim incenditur thus, vel myrrha vel alia hujusmodi species eorum quae procul absunt nares priusquam visum dulci odore contingit, nec tamen ab incensus sui substantia recedit. Si ergo tanta vis est utriusque caloris videlicet et odoris, ut praecedentes adventum eorum a quibus procedunt, demulcentesque sensum eorum quibus ingeruntur, substantiam propriam non relinquunt, cur non multo magis credenda est virtus Spiritus sancti quoslibet illustrare et praecedendo eorum corda adventui divino praeparare nunquam tamen ab essentia propria recedens? Qui enim totus est ubique, locus esse nequit, ubi desit, nisi quo tenebris malitiae et insipientiae fugatur, sicut scriptum est: *Sanctus enim spiritus disciplinae fugiet fictum et auferret se a cogitationibus quae sunt sine intellectu, etc. (Sap. i, 5).* Ubi autem idem Spiritus requiescat, Dominus per prophetam indicat, dicens: *Super quem requiescit Spiritus meus nisi super humilem et quietum, et tremorem sermones meos? (Isa. lxxvi, 2).*

Libet adhuc per propositum solis mysterium ascendere, et illa evangelica verba considerare: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum (Joan. i, 1).* Omnes namque serenam aciem habentes intueri aliquomodo, quantum reverberatus visu permittit, posunt quia ipse solis splendor qui totam terram ambit nunquam solem relinquit, sed in illo semper est lumen de lumine micans. Si tanta facultas in creatura oculis corporalibus videri potest, multo magis in creatore et omnipotente Deo inesse credenda est. Sicut enim solis splendor semper in eodem sole est, et quorsum micando tendat, semper apud eum perseverat; ita semper in principio, id est, in Patre erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, semper scilicet Dei Filius in Patre manans, semper Deus de Deo, semper lumen de lumine splendens. Sed nec ipsa rotunda species solis a mysterio vacare videtur: omne enim rotundum nec finem habet nec initium. Item de Deo omnipotente credere edocemur. Quia dum illo nihil superius, nihil inferius, nihil latius invenitur, nullo termino concluditur. Prolato itaque illo, quod in sole tantummodo reperitur, sanctae Trinitatis mysterio, libet adhuc duo proferre, ut hi qui subtilia quaeque de sanctae Trinitatis fide dicta vel scripta nequeunt intelligere, doceantur in quibusdam elementis eandem fidem investigare.

In aqua igitur quam tribus personis appellare solemus, dicentes: Ille fons, ille rivus, illud stagnum Trinitas, sed unius elementi substantia inesse comprobantur. Licet enim in personis fons et rivus atque stagnum differant; in una tamen substantia conveniunt; ubi quoddam quod et de sole dixi po-

test inveniri. Nullus denique rivus absque fontis sui substantia defluit, quousque fons ebulliendo subsistit. Cæterum si fons exsiccatur, et fontis persona privatur. Sed et stagnum satis convenit personæ Spiritus sancti : quoniam sicut fons et rivus confluentes in stagnum unius elementi substantiam habent, ita et Pater et Filius in unitate Spiritus sancti convenientes unum sunt, et unam substantiam efficiunt.

In accensa quoque candela inveniri potest, ut reor, idem sanctæ Trinitatis mysterium. Nam cum ardens elementis constet tribus, id est stупpa, cera igne. personarum trium figuram tenet, sed unam substantiam ; et sicut nulla candelæ utilitas in stuppæ et ceræ confectione absque incensione erit, ita etiam illi qui in Patrem et Filium credens Spiritus sancti ignem ab eis separat, nil proderit hujusmodi fides.

His igitur exemplis de sancta Trinitate prolatis quæ, ut arbitror, omnibus plana sunt, jam cupio alia exempla ad moralem sensum pertinentia sparsim colligere. Primo quidem de parabolis quibusdam quæ in Evangelio ipsius Domini nostri ore leguntur prolata; per has scilicet clericos specialiter admonens ut tantæ doctrinæ verbalegentes, vel audientes mentem aliquatenus ab illecebris et pompis sæcularibus retrahant. Deinde vero ex variis rebus quæ in hoc sæculo per visum vel auditum tam a laicis, quam clericis sentiri possunt, ut apium defloratio in variis locis; ut immensus solis splendor; ut ornatus et pulchritudo facturæ ipsaque utilitas, quæ in natura humana consistit; ut facultas et difficultas operandi in quibusdam temporibus, ut necessitas quotidiani esus ; ut abundantia et penuria substantiæ victualis Ex his ergo omnibus laicos specialiter admonendos esse decerno ; quia et semel eis quid signifcent reseratur, postea coram Deo nullam habent excusationem pro ignorantia litterarum ; dum quotidie ab his quæ possident et cum quibus versantur ad Creatoris notitiam instruuntur.

CAPUT IV.

Proponuntur clericis diversæ evangelicæ parabolæ quarum meditatione diversis eorum vitiis medicina paretur.

Sed his interim omissis ad clericos quos per Scripturam sanctissimam evangelicæ lectionis instruere statui, prius admonendos aggredior. Apostolus namque dicit ; *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt* (Rom. xv, 4). Quæ nimirum verba ad eos specialiter pertinent, qui litterarum notitiam habentes in eis jugiter agnoscere possunt qualiter se et commissos regere debeant. Unde etiam clericis opus est, ut summopere attendentes quod scriptum est : *Cui plus committitur, plus ab eo exigitur*, studeant perceptæ scientiæ talentum non in terra fodere, hoc est, in terrenis curis expendere, sed in ejus servitium a quo sibi met constat tributum. Recolant nihilominus et illud ; quia quanto majori scientia sunt ditati, tanto ne-

quioribus spiritibus judicio divino permittuntur impugnari. *Esca* namque diaboli, ut legitur, *electa est* (Habac, 1). Quo significatur quia peritos et sanctos quosque maxime impugnans eos ventre malitiæ suæ nititur devorare. Hujusmodi autem impugnatio jugiter præoccupanda est lectione librorum illorum in quibus detegantur fraudes inimici maximeque Evangelii, ubi a Domino unumquodque vitium vel virtus prænuntiatur per parabolas. Quapropter ex evangelica lectione commonitorium breve hic facere volo ut in promptu habeantur quæ cujuslibet vitio opponenda sit lectio.

Cum igitur in animo doctoris assidua divinæ institutionis negligentia sentiatur, legat parabolam illam : *Exiit qui seminat seminare semen suum* (Matth. xiii, 3). Quia in eodem ipso Domino disserente, et per hoc etiam omnes doctores cæterarum parabolarum solutionem instruente memorantur omnia, quorum effectu divini verbi negligentia oritur. Quod enim plurimi homines *ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt, quodque a sollicitudinibus et divitiis et voluptatibus vitæ hujus suffocantur* (Luc. xiii, 14), seu quolibet modo impediuntur, ne divini verbi referant fructum, hoc maxime ex illa negligentia venit qua timorem amoremque Dei spernentes credunt se temporalia et cætera bona uno dilectionis genere posse adipisci seu quia, cum pro certo sciant discernenda esse in dilectione, proponunt sibi longum vitæ præsentis spatium divinamque pietatem, quæ cunctis ad se, licet sero conversis, veniam promittit et hac promissione abutentes, credendo scilicet quia quancumque voluerint cito converti possint, quasi conversionis tempus in potestate habeant, interim toto nisu terrenis solummodo curis et voluptatibus occupantur, cum que de die in diem, de mense in mensem, de anno in annum conversionis tempus differunt, aut vix demum convertuntur, aut quasi catenati a consuetudine pessima sine conversione moriuntur. Nam ex peccati pœna, quam in longa conversionis dilatione meruerunt videbitur eis quancumque impossibile quod quondam visum fuerat facile. Ad expellendam ergo tam periculosam tamque tremendam negligentiam satis juvat, si parabola jam commemorata ejusque expositio sæpius intenteque legatur, si tamen adsit simul cura oratioque jugis, ut expellatur ; ipsam enim divinorum verborum lectionem et intentionem nimium formidans diabolus fugit a legentibus et meditantibus divina.

Item si quis ex superflua tenacitate nimioque pretiosorum vestium vel ciborum appetitu laborare se senserit attendat jugiter parabolam de divite, qui pro eo quod indutus est purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide quodque de substantia sua nec mendicanti Lazaro dare voluit in inferno sepultus est (Luc. xvi, 19-22) ; et procul dubio ab hoc vitio aliquantum abstinens efficitur.

Ut autem quibuslibet lapsis compatiens et superiorum emendatione doctor discretus esse possit.

attendat parabolam de illo prolatam, qui ab Hierusalem in Jericho descendens incidit in latrones et ab eis vulneratus relinquitur semivivus; cumque a prætereuntibus quibusdam minime visitaretur, Samaritanus quidam iter faciens suscepit eum sanandum infundensque oleum et vinum reddidit sanum (Luc. x, 30-35). Infusio enim olei et vini necessariam pietatis et severitatis significat commistionem. Hinc ergo doctores universi possunt satis instrui, quia nec pietas sine severitate, nec severitas sine pietate in peccatoribus curandis tenenda est.

Quod vero necessarium sit cunctis fidelibus substantiam terrenam possidentibus æterna gaudia mercari et exquirere cum temporalibus bonis, satis indicatur per parabolam illam: *Homo quidam erat dives qui habebat villicum* (Luc. xvi, 1), qui in fine lectionis ejus cur illam protulerit Dominus manifestat, dicens: *Fugite vobis amicos de mammona iniquitatis, etc.* (Ibid., 9). In qua etiam parabola Dominus argumentum a contrario sumens de villico fraudem faciente, innuit nobis quia tam a contrariis quam a consequentibus rebus possint exempla ædificationis proponi; fraus enim omnis contraria est Christianæ fidei et ideo hanc facere licet nulli. Sed tamen aliquo modo possumus exinde ædificari, attendentes scilicet quia si aliquis sæcularium per fraudem suæ utilitati prospicit in futurum, multo magis nos debemus per eleemosynam juste acquisitam providere, quæ nobis in futura vita expediunt. Cui nimirum exemplo simile est: si aliquis religiosus videns meretricem omnimodo ornatam amatoribus suis mox optet, dicens: *Utinam ego ita studerem placere Christo sicut ista meretrix studet placere mundo; vel si quis spiritualis doctor discipulos suos admoneat, dicens: Sicut multi studiosi sunt ad obtinendam prudentiam carnis, ita et vos studete ut spiritualem prudentiam obtineatis, cum perversa sit et meretrix et prudentia sæcularis. Ex quibus colligitur quia pessima quæque ad ædificationem assumi possunt.*

CAPUT V.

Aliæ parabolæ, et documenta proferuntur ex Novi Veterisque Testamenti libris, quibus clerici ad persananda vitia tum in se, tum in aliis utantur.

Rursum ne propter aliqua bona opera humanæ laudis appetitu impulsus superetur, attendat illam parabolam: *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, etc.* (Matth. xiii, 44). Nisi enim actio bona interdum abscondatur a malignis spiritibus, velut a latronibus pecunia ostensa, aufertur.

Item ne durus et immitis sit erga eos qui in eum aliquo modo peccant attendat illam parabolam: *Simile est regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis* (Matth. xviii, 23). In qua satis aperte monstratur qualiter debeamus esse clementes erga debitores nostros, si volumus nobis a Deo relaxari debita nostra.

A Superbia quoque, quæ omnes virtutes destruat nititur, ne in quolibet dominetur, attendendæ sunt illæ duæ similitudines, quarum quidem una est: *Duo homines ascenderunt in templum ut orarent* (Luc. xviii, 10). Altera vero: *Cum invitatus fueris ad nuptias, recumbe in novissimo loco* (Luc. xiv, 10). Ex utraque ergo possunt omnes edoceri quanta confusio vel ruina superbiam soleat sequi. Utraque etiam una eademque sententia terminatur, quia scilicet omnis qui se exultat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur.

Item ne concessis et licitis rebus intemperanter utamur, seu in eis plus quam liceat innitatur, attendenda est jugiter illa parabola: *Homo quidam fecit cenam magnam et vocavit multos* (Luc. xiv, 16); quid enim ibi dicitur cœna magna facta et vocati multi, sed quidam propter villæ emptæ, quidam propter agrorum emptorum probationem, quidam vero propter uxorem noviter ductam se excusantes venire noluerunt (Ibid., 18-20), significat maximam quidem multitudinem fidelium ad superna gaudia a Domino invitatum, sed dum plurimi nimis possessionum obtinendarum ambitioni, multi autem conjugio licito intemperanter dediti inveniuntur, pauci sunt qui vocationi divinæ obediunt ad regna cælorum perveniunt. Verumtamen eo plus metuenda est hujus parabolæ sententia quo minus a multis timetur, qui quotidie non solum ob nimiam villarum et agrorum pretio condigno acquirendorum ambitionem, et propter intemperatum uxoris amorem, sed etiam, quod multo nequius est, ob eos agros quos fraude aliqua acquirere et auferre student de locis sanctis seu pauperibus et propter meretricis inductionem, se conantur excusare a vocatione divina. Si enim hi qui rebus juste acquisitis et a Deo concessis intemperanter utuntur a regno cælesti excluduntur, quid credendum est de illis qui per vim et fraudem aliquam aliena rapientes et meretricibus se jugentes in his usque ad finem vitæ perseverant? Hinc credat quisque quod velit; ego credo quia cælum et terra transibunt, verba autem divina non transibunt (Marc. xiii, 31), nisi ut impleantur sicut prædicta sunt. Hæc igitur pauca exhortationis verba ad clerum dicta ideo ex sanctissimo Evangeliorum libro proferre curavi, quia talis liber clericis pene omnibus notissimus est, utpote qui sæpius legitur et auditur ab eis.

Possumt etiam studiosi quilibet clericorum ex varia scriptura tam Veteris quam Novi Testamenti satis instrui, et non solum ex bonis sed etiam ex malis ædificari. Si enim attendere studuerint Abel justitiam, Job patientiam, venerandam Abrahæ, Isaac et Jacob benedictionem a Deo sibi factam, David humilitatem, Danielis et trium puerorum constantiam, Susannæ castitatem, utriusque Tobie, patris scilicet et filii religionem aliorumque Patrum in Veteri Testamento perfectionem, si inquam, attendere voluerint talium virorum exempla, ædificari omnimodis possunt. Rursum si contra

replicare voluerint, quantam malitiam Cain in fratrem suum egerit, pro quibus peccatis Sodomitæ subversi sint, qualiter Nabuchodonosor, Holofernisque superbia contrita sit, quam variis modis murmurantes filii Israel afflicti sint, quid Heli sacerdotis filii peccantes pertulerint, quomodo Salomon sapientissimus ceciderit, quantamque ruinam Absalon et duo iudices contra Susannam insanientes meruerint, quam frustra Herodis et Judæorum dolus in Christum insanierit, quanta malitia Simon Magus obcæcatus perierit. Quid aliud per tanta mala innuitur, nisi ut audientes timeant et timentes caveant ne in similia cadant? Plurimi namque nisi timore compellerentur, nullo modo ad salutem traherentur. Patet igitur quia tam per mala quam per bona edificari possumus, si ea ita ut a Domino ordinantur pensamus. Nam ut Deum amemus, per bona trahimur; sed ut eum timeamus, per mala aliqua compellimur. Unde, quæso, ut ea quæ jam protuli, et alia his similia in libris sacris scripta intentione summa legantur et quæ nobis sunt facienda ex eorum lectione aliquatenus inspiciantur.

CAPUT VI.

Docentur clerici quæ laicis prædicent, ut frugi sint.

Deinde exhortans et laicos, non eos ad illius Scripturæ lectionem, quia illis ignota est, adduco, sed ut a clericis quædam pro quotidianis experimentis cognitæ similitudines aperiantur obsecro. Dicatur itaque eis ne pro eo quod litteras nescitis exousationem aliquam coram Deo vos habere credatis, intimamus vobis quædam, in quibus velut in libris quotidie legendo agnoscere potestis, quid agere debeatis. Sicut igitur apes in variis locis et in variis floribus mellis liquorem colligere solent, ita et vos colligere debetis cujuslibet virtutis dulcedinem. Ab alio enim colligenda est humilitas, ab alio charitas, ab alio fides, ab alio patientia, ab alio largitas, ab alio castitas, ab alio discretio, ab alio eleemosynarum studia pauperumque cura, ab alio alia quælibet virtus. Quæ scilicet virtutes, dum sic collectæ in unius hominis mentem veniunt, quasi in unum alvearium ex variis floribus excerpta mella congeruntur.

Non solum autem ex hominibus, sed etiam a quibuslibet creaturis, quas quotidie vel videtis vel auditis, et de rebus quas aliquo modo sentitis mella virtutum colligere debetis. Nam fidem, quæ fundamentum est virtutum omnium, primo colligere et ponere debetis in alvearium cordis vestri, credentes scilicet Deum omnipotentem ubique esse presentem et omnium, quæ a nobis geruntur vel etiam cogitantur, inspectorem. Hanc autem fidem hoc modo colligere debetis: attendite igitur in solem, qui cum universum mundum splendore suo circumdans illustret, tamen quia creatura est et omnis creatura nimis inferior est creatore, exinde instructi facile potestis credere solem longe minus splendere quam creatorem. Nam sol duntaxat tantum potest splen-

dere quantum permittitur obstaculo terræ vel alicujus rei; Creatoris vero splendor est incomprehensibilis et invisibilis ejus intuitus, quo omnia præterita, præsentia et futura omnemque creaturam simul quasi uno ictu oculi comprehendit, quo etiam respicit super filios hominum ut videat si est intelligens aut requirens Deum (Psal. xiii, 2). Qui scilicet splendor non nisi toto cordis affectu credi vel agnosci potest, ejusque capax erit quanto in fide et dilectione Dei profecerit, ipsiusque justitiæ esuriet atque sitis eum accenderit. Unde de his tribus in Evangelio Dominus dicit; de fide quidem: *Omnia, inquit, possibilis sunt credenti (Marc. ix, 22)*; de dilectione autem: *Qui diligit me diligetur a Patre meo, et ego diligam eam et manifestabo ei me ipsum (Joan. xiv, 21)*; de esurie vero ac siti: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur (Matth. v, 6)*.

Huic etiam simile quid quotidianis experimentis colligere potestis. Quis enim agricola agriculturam exerceat, nisi aliquatenus profectuosum sibi fore speret et credat? aut quomodo aliquod stadium potest exerceri, nisi cœperit amari? aut quis sine tædio ipsum victum corporalem cunctis viventibus necessarium percipere valet, nisi aliqua esurie ac siti ad hoc incitetur. Sed nec ipse somnus nisi cum delectamento aliquo percipitur. Cum ergo hæc omnia ita corporaliter esse sciatis, petite intima intentione a Domino ut ea spiritualiter imitari valeatis. Primo quidem ut in eum recte credatis; deinde ut eum tota virtute tota mente diligatis; postremo ut jugiter teneatis esuriam et sitim divini Verbi, sicut qua nemo ullam justitiam potest amare; qui autem non amat justitiam animæ illius salus desperatur, sicut etiam corporis ejus salus qui cibi carnalis fastidium patitur. Nam de utroque spiritali videlicet et corporali cibo Dominus dicit: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei (Matth. iv, 4)*. Si igitur imitantes esuriam sitimque corporalem, spiritualemente quoque obtinueritis, nunquam a bona voluntate vocabitis, colligentes instar apium undique alicujus virtutis et sapientiæ mel sicut et de immenso solis splendore, de quo interim disputantes divinæ præsentis immensitatem colligendam esse diximus. Ergo quotiescunque eundem solis splendorem tam immensum inspexeritis, mox reminiscetes divinæ præsentis et scientiæ toto mentis affectu invocato Dominum, ut aliquod lumen cordibus vestris infundere dignetur. His igitur dictis de sole, qui licet unus flos videatur, variarum tamen virtutum mella inde colligenda esse jam sudistis. Audite etiam, qualiter aliunde eadem mella deflorare debeatis; neque enim unquam desunt illa prata, illi flores, unde possint colligi hujusmodi mella, si tantummodo sint qui colligant.

CAPUT VII.

Qua ratione laici a clericis ex universi hujus ornatu ad Creatoris amorem provocandi sunt.

Attendite ergo nunc generaliter in totius mundi ornatum quomodo omnia invicem conveniant et temperentur, calida scilicet frigidis, frigida calidis, tempora diurna nocturnis, æstiva hiemalibus. Dehinc specialiter in singula quæque, hoc est in ornatu cœli et terræ. Cœli quidem per solem, et lunam et stellas; terræ vero per varios flores amœnos et herbas, atque arbores et fructus, unde genus humanum alimenta suscipit, pulchritudinem quoque pretiosorum lapidum, picturas varias tam in palliis quam in cæteris pretiosis pannis delectabiliter intextas variosque colores, quibus consciuntur, dulcem cantilenam chordarum atque organorum, nitorem auri et argenti, cæterique metalli, amœnos decursus aquarum, qui necessarii sunt tam ad naves deferendas quam ad molas præparandas, miram aromatum fragrantiam, postremo etiam decoros hominum quorundam vultus. Cumque hæc omnia miro quodam et ineffabili ornatu composita exterius perspexeritis, attendite etiam quantum ornatum interius, id est spiritualiter perspecta habeant et quid nos per significationem admoneant. Significant enim præcipua quædam, unde vos magnæ virtutis et sapientiæ mella colligere valetis. Denique omnis ornatus et pulchritudo creaturæ, quæ in præsentia vita nobis famulatur, hoc nos instruit, hic nos admonet ut attendamus, quia si temporalia bona tam delectabilia visu vel auditu consistunt, multo delectabiliora et pulchriora et æterna esse probantur. Est et aliud quod in temporalium bonorum pulchritudine debemus advertere; quoniam enim omnis homo probandus est in hac vita utrum Deum magis diligat quam creaturam decoram, vel æterna potius quam temporalia bona, opponitur et jugiter aliqua species decora et delectabilis vel mulierum, vel vestium, vel metallorum, seu aliarum rerum, ut in eis tentatus experimentum sui capiat qualiter scilicet Deum timeat et diligat. Nemo quippe certus esse valet qualis sit, nisi in hujusmodi tentatione probatus fuerit. Cujus nimirum rei exemplum notissimum in unoquoque milite potestis agnoscere. Militis namque cujuslibet peritia et fortitudo non agnoscitur nisi in bello. Ibi enim si omnia caute egerit, se ipsum muniens, adversarios vero cædens, tunc demum merito laudatur fortisque miles prædicatur. Bellum quoque non incongrue vocatur ille confictus quem jugiter agere debemus contra diabolum salutis nostræ invidum. Ipse enim non cessat nos ad hoc illicere tentando ut temporalia bona magis quam æterna diligamus, et ut spem nostram in caducis solummodo rebus ponamus. Sed nos memores æternæ vitæ, ad quam conditi, redempti et invitati sumus, debemus resistere illecebris et concupiscentiis, quas in corda nostra mittit, attendentes quod scriptum est: *Post concupiscentias tuas non eas* (Eccli. xxiii, 30). Et iterum alia Scri-

ptura indicat quanta corona per tentationis pugnam proveniat dicens: *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit accipiet coronam vitæ.* (Jac. 1, 12). Si igitur hæc duo, quæ jam diximus, de pulchritudine temporalium visibilibusque rerum intelligenda, qualiter scilicet per eam considerare debeamus æternorum bonorum qualitatem quodque per eandem tentandi simus utrum Deum plus quam speciosa quæque carnalia diligamus, si inquam, hæc utraque sedulo recolitis et tractatis, magnam variarum virtutum dulcedinem omni corporali melle suaviolem colligere poteritis.

CAPUT VIII.

Docendi a clericis laici, unde origo adversitatum, et quomodo Deus has accidere permittat in hominis commodum, etc.

Ad hæc etiam sciendum et pro spirituali melle in vascula cordium vestrorum recondendum quia quæcunque in creaturis adversitas vel in ipsa humana natura habetur vilitas, ex hominum primorum prævaricatione accidit. Postquam enim illi præceptum divinum contempserunt, mox et in semetipsis et in omni creatura sibi contraria habere meruerunt; in semetipsis quidem, quia illa honestissima beatæ immortalitatis gloria, in qua et ipsi conditi sunt et quam omnes electi quandoque recepturi sunt, exuti, inhonesta quædam verecundæ carnis indicia in se senserunt, unde et nudos se esse erubuerunt (Gen. iii), in creaturis vero tot adversa quot ipsæ sunt creaturæ. Nulla quippe invenitur creatura quæ peccanti homini per aliqua nequeat obsistere adversa. Sed hæc omnia Deus omnipotens in aliquam utilitatem convertit; aut enim castigat per hæc homines, ut a pravitatibus suis convertantur, sicut sæpe agitur per aeris intemperiem, per pestilentiam et famem, nec non per alia flagella; aut in his occasionem dat unicuique ut habeat unde qualitas ejus probatur, sicut sæpe contingit per hos, qui divitiis et potentia abutuntur, seu in quarumdam bestiarum ferocitate demonstrat diaboli malitiam, ut in leone et lupo. Nonne in cunctis adversitatibus jam commemoratis utilitas magna habetur? Nunquid utile non erit quod latentes Ecclesiæ hostes ideo accepta potestate permittuntur dominari ut et hoc appareat quales ipsi sint et alios persecutione sua, velut aurum in fornace, probatos efficiant? Nunquid utile non erit quod hostis invisibilis ferocitas et malitia per aliquas bestias feroces demonstratur? sicut enim leo et lupo visibiliter insidiantur animalium gregibus, ita et *diabolus quærens quem devoret* (I Petr. v, 8) et ad perditionem trahat, invisibiliter insidiatur cunctis fidelibus. Et quomodo vos, qui libros nescitis, aliter malitiam diaboli invisibilis agnoscere possetis, nisi in aliqua creatura visibili vobisque cognita doceremini?

Talia ergo de clementorum cunctorum adversitata credentes, *sentite de Domino*, ut scriptum est, *in bonitate* (Sap. 1, 1), qui tam adversa quam pro-

spera cuncta pro alicujus utilitatis vel pietatis dispositione decernit fieri in mundo. Quæcunque vero vilitas humanæ naturæ ex parentibus primis accidit in tantum bonum versa est a Domino ut omnis superbiam morbus, qui hominibus instar angelicæ naturæ posset oriri, ex hac comprimeretur. Denique opus omne præcedens insinuat factori suo quo modo facere debeat sequens. Sic et Deo omnipotenti angelicæ dignitatis factura, ex patre per superbiam lapsa et per hoc quasi quoddam figuli vas in terram cadens fracta, ostendit alio modo aliud vas esse fingendum, non quasi ignaro tantæ fracturæ, sed ut nobis nota fierent quæ facta sunt; ipse quippe prænoscentia omnia, antequam fiant, insinuat nobis ex præcedentibus qualiter futura pensare debeamus quantumque necesse esset mutari sequentia, cum perirent prima. Quod enim vel angelos quosdam, vel homines primos cadere permisit, ad cautelam nostri fecit, ut per hoc nos instructi nihil de nobis præsumamus.

Fecit ergo Deus in homine lapsio sicut aliquis peritissimus medicus facere solet in homine ægroto. Si enim languoris ejus qualitatem agnoscens sperat eum posse sanari, suscipit eum sanandum. Tunc si infirmitas exigit, imponit ei emplastra, materia quadam vilissima interdum confecta, adeo ut animalium vel avium stercore misceantur, carnibus quoque canum, vel vulnerum, seu serpentium agantur. Præterea si opus est, adustionem medicus addit. Tale autem medicamen quamvis ad sanitatem carnis, sicut qui experti sunt testantur, utilissimum sentiatur, causa tamen fetoris et vilitatis suæ contegitur. Quo etiam nos mystice instruimur ut omnem vilitatem, qua circumdati sumus, similiter contegamus quia non omnia utilia constant honesta. Utrumque igitur medicamen corporale, emplastri videlicet et adustionis quamvis vilissimum videatur, magnum tamen in se habet argumentum spiritualis medicinæ, unde necessaria imitando moralitatis mella colligere potestis; nihil enim, ut ait Scriptura, *in terris fit sine causa* (Job. v, 6), et quæ naturaliter videntur vilia, constant et significatione pretiosa. Nam si per sordidum vel fetidum medicamen corpora sanantur, nec qualitas medicaminis, sed sanitas exinde procedens pensatur, cur mirum vel incongruum videatur, si Deus omnipotens, præscius omnium futurorum, medicus et salvator omnium in se credentium, simile aliquid in ægrotis animabus fecit, sanans eas vel potius præveniens earum languorem, ut quidam sapientes medici agunt cum aliquo ignobili antidoto? Quod tamen nos decet contegere, sicut et primi parentes leguntur fecisse, quando se nudos esse erubuerunt; ne nobis confusionem, vel conditori nostro, qui per hujusmodi vilitatem humiliare nos decrevit, videamur injuriam facere, et secreta cogitatione eum per hoc incusare quod nos potentia sua magis quam ex justitia tam viles fieri permiserit. Talia autem de Deo cogitare est aliquatenus contra eum superbire, quidquid enim illud

est quod vel parentes primos peccare permisit vel nos per eorum prævaricationem vilitate aliqua circumdedit, hoc totum pro salutis nostræ causa fecisse credendus est. Et licet in hoc divinæ sapientiæ profunditas nequeat penitus investigari, quærenda sunt tamen aliqua visibilium rerum argumenta, quibus eidem divinæ sapientiæ intellectus noster doceatur concordare, unde et ea, quæ jam diximus devilissimogenere medendi, in argumentum sumpsimus hujus rei. Si ergo ex medicina vili potest acquiri ulla sanitas corporalis, credenda est etiam eodem modo provenire sanitas spiritualis. Omnis namque decor carnalis facile humana corda allicit ad elationem, sed vilitas reprimit ad humilitatem. Ideoque placuit Deo ut hominem qui in maximum superbiam languorem ex conditionis suæ decore incurrit, imposita sibi causa remedii aliquo vilitate perduceret ad humilitatis sanitatem. Sanitas quippe spiritualis non nisi remedio acquiritur humilitatis; humilitas autem humana non obtinetur nisi contritione aliqua. Ex quibus omnibus aperte potestis intelligere quia, ut scriptum est: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis* (Psal. cxliv, 13), quia talibus remediis superbiam humanam prævidit esse reprimendam quippe remedia spiritualia, quæ multis sunt incognita, et corporalibus figuris et exemplis, quæ omnibus pene sunt nota, docet esse quærenda.

CAPUT IX.

Quid boni spiritualis laicos docere possit varietas temporum, copia vel penuria rerum. etc.

Sed satis hinc dictum; jam progrediamur et ultra ad ea scilicet quæ post hæc proxime dicenda proposuimus. Illud enim propositus ordo exigit ut jam dicamus vobis quid significet varietas temporum, quæ aliquando congrua sunt ad quælibet operanda, ut ver, æstas, autumnus; nunc vero incongrua, ut hiems. Tria namque priora in quibus facilius operari possumus, significat præsentis vitæ tempus ad obtinendam veniam concessum, de quo et Apostolus dicit: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (II Cor. vi, 2). Hiems autem, quæ maxime inepta est ad operandum significat extrimi iudicii tempus, quo nulla fructuosæ pœnitentiæ opera exerceri possunt; unde et Dominus in Evangelio admonet dicens: *Orate ne fuga vestra fiat hieme vel Sabbato* (Matth. xxiv, 20), quasi diceret: Estote semper solliciti, ne concessum tempus veniæ perdetes tunc, cum nullus locus est veniæ, eam frustra queratis. Eundem quoque sensum alibi apertius profert dicens: *Vigilate ergo omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere quæ ventura sunt vobis* (Luc. xxi, 36). Pro ejusdem temporis cura adhibenda Isaias propheta admonet dicens: *Querite Dominum dum inveniri potest, invocare eum dum prope est* (Isa. lv, 6). Quasi enim procul aberit, cum nullius peccatoris preces exaudiet. Sabbatum autem, quod additum est hiemi, quia apud Judæos festivus est dies, quo homines quam maxime gaudere solent, signi-

ficat otium quodlibet inutile vel tempus incongruū A lætitiæ; vel quia Sabbati dies extrema est in hebdomada, per hoc admonemur ne in extremis solummodo, sed prius mala nostra fugiamus. Quamobrem quod Dominus admonuit ne in Sabbato fuga nostra fiat, docet ne in præsentis vitæ deliciis positi futura gaudia postponamus. Quia igitur audistis per hiemem quibusdam laboribus incongruam extremi iudicii tempus præsignari, attendite quid modo faciendum sit vobis, dum bene possitis et vitæ lumen habetis, neque enim vobis excusatio restat ulla pro litterarum ignorantia, cum in hieme notissima legere valeatis quæ sunt vobis facienda.

Deinde vero dicendum quid quotidiani esus necessitas vobis innuat agendum; undique enim illos flores habetis, ex quibus alicujus ædificationis mel colligere valetis. Quod ergo cogimur corpus quotidie B reficere, ut robustiores simus ad quæque corporalia studia, significat nobis quotidie opus esse refici cibo spirituali, id est doctrina cœlesti, ne deficiamus in labore, quem jugiter sustinere debemus et pro servitute divina et pro peccatorum nostrorum indulgentia. Nisi enim Deus omnipotens cum refectione carnali spiritualem vellet significari, decrevisset utique in præscuta vita idem fore quod et in futura; ibi namque invenitur nullus qui corporalis cibi refectione pascatur.

Adhuc dicendum restat quid copia et penuria substantiæ corporalis innuat; nam per utramque magna et necessaria cunctis doctrina monstratur. Et copia quidem edocet quia, sicut ipsa lætitiæ vitæ præsentis auget, sollicitudinem minuit, ita et spiri- C tualis divitiæ, id est virtutes animæ omnem futuræ calamitatis et miseræ sollicitudinem minuunt æternæque beatitudinis augmenta. Penuria vero hoc indicat, quia sicut ipsa patientibus eam mærorem ingerit multiplicem, utpote qui ignorant unde sibi victum quærant sine quo vivere nequeunt, ita spiritualis vitæ damna æternæ damnationis præfigurant lamenta. Cum igitur vobis, o fratres charissimi, variis modis dictum sit qualiter sine litteris religiosæ vitæ tramitem exquirere et in ea incedere valeatis, attendite jugiter ad singula quæ jam diximus, et ea in cordibus vestris sedula tractate cura. Ut autem ea facilius recolatis et tenacius inhæreant cordibus vestris, libet ipsa breviter repetere.

In primis nemque diximus vobis quomodo studia apium imitari debeatis, colligentes ex variis hominibus vel rebus, velut ex floribus, dulcedinem virtutum; deinde quid immensus solis splendor significet. Deinde diximus de trifaria intelligentia in rebus visibilibus retinenda: prima quidem est, quæ ex temporalium bonorum pulchritudine docet nos considerare quam speciosa sint æterna bona; secunda insinuat ex eadem pulchritudine probandos esse homines, utrum Deum diligant plus quam terrena quælibet; tertia indicat quod creaturæ totius adversitas ipsaque humanæ naturæ vilitas ex hominum primorum prævaricatione evenerit, sed eadem adversitatem et vilitatem Deus in aliquam utilitatem hominis convertit; deinde etiam, quid hiemale tempus ad opera quædam ineptum, et quid quotidiani esus necessitas, quidque copia et penuria corporalis substantiæ significant, protulimus. Quæ nimirum omnia, quia ex quotidianis experimentis possunt vobis esse notissima, attendite jugiter quantum ædificationem exinde possitis capere, imitantes scilicet opus apium in collectione virtutum. Jam enim nulla excusatio remanet vobis pro litterarum ignorantia, quandoquidem in his rebus quas quotidie videtis vel auditis vel aliquo modo sentitis, divinæ religionis notitiam velut in libris agnoscere valetis. Hæc quidem monita ad laicos specialiter dicta sint.

Deinde vero tam clericos quam laicos admonens precor ut attendentes continuam aeris temperiem, quæ peccatis nostris exigentibus, ita per annos jam multos imminebat ut aut immensum frigus, aut immensa pluvia, vel intemperata siccitas fructus terræ corrumpens famem miserandam efficeret, atque formidantes ne corrupta iniquitate terra necessaria alimenta penitus deneget vel aliquos homines absorbeat, sicut in quibusdam locis, proh dolor! noviter evenisse dicitur, abstineant se aliquatenus a solita avaritia et rapina, nec non lascivia multiplicibusque nugis, quas stolidissimi quidam ab exteris nationibus in has regiones per insolitam rauram et monstruosum vestitum detulerunt. Nisi ergo hujusmodi stultitia relinquatur, non solum in eos qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, divinitus vindicatur.

EJUSDEM OTHLONI DE DOCTRINA SPIRITUALI LIBER METRICUS

CUM ALIIS DIVERSI GENERIS CARMINIBUS.

*Erutus ex cod. ms. inclyti et imperialis monasterii S. Emmerammi Ratisbonensis R. D. P. Regnero
Reither Benedictino Mellicensi.*

(Apud R. P. Bernardum Pèzium, *Thesaurus Anecd. noviss.*, tom. III, parte II, pag. 430.)

INCIPIIT PROLOGUS LIBELLI HUIUS

O quicumque cupis cognoscere dicta salutis
Et sermone brevi vis ad divina moneri,
Aures tam mentis quam corporis huc precor aptes,
Nam tali studio doctrinæ verbula promo
Ut quæ per varios deberes quærere libros,
Si mora quærendi minuat tibi vota legendi,
Si qua vel obscuræ sententia longa figuræ
Te minus intentum conducat ad ipsa legendum,
Hæc sub succincta, nec non plana ratione
Isthic inventa citius capias documenta,
Atque per hos ritus, velut infans lacte nutritus
Sicubi repereris, majora capessere possis.
Hic, rogo, ne quæras vel continentia dicta
Sive modos metri majus quam dogmata verbi,
Quæ licet urbanis possem decorare camenis,
Absit ut hoc studium, quo credo Deo famulari,
Moliar humanæ ritu sustollere pompæ.
Nam si quæretur cur versibus hæc copulentur,
Quamvis pro verbi faciam causa breviandi,
Nec non propterea cognoscens studiosos
Quosque magis metri quam prosæ intendere, dictis
Tale quid illorum studiis aptare volebam,
Per quod utrique homini posset doctrina adhiberi.
Hæc est summa tamen, quoniam metricam hactenus
[nus artem
Plus quam prosaicam dictandi more colebam,
Nec mutare stylum properantem quivi aliorum.
Porro quod interdum subjungo consona verba,
Quæ nunc multorum nimius desiderat usus,
Hoc quoque verborum plus ordine convenienti
Insuper antiqua de consuetudine feci,
Cum me decrevi ertare scholaribus orsis
Quam cuicumque velim per talia dicta placere.
Imo per hoc majus studeo fore mitis et aptus.
Quod, cum nosse prober pretioso fame fungi,
Disco tamen subdi divinæ rusticitati,
Quæ mundi fata minus assequitur generosa.
Unde utinam prosæ studium tantummodo scirem,
Ne quis me metris extollere velle putaret !
Quandoquidem noviter mundana relinquere discens

A Quod vel versificando aliquid fruor arte priore,
Hoc, fateor, faciam magno non absque timore:
Sed quia non aliter sensum modo promere possum,
Atque opus est variis memet constringere curis,
Ne male torpentem seducant otia mentem.
Si quid erit pravum sacra verba retexere metro :
Id Deus, ut spero, sub culpa fert leviori ;
Quin magis ex toto quo dimittet precor ipsum.
At te suppliciter posco, qui legeris ista,
Si quam reperias hic esse superfluitatem,
Quæ sit seu metro vel in ullo crimine facta,
Hanc propriæ causa mercedis rectius aptes.
Sæpe magis sensus quam metri jura secutus
Legem syllabicam paulisper discutiebam.
Dector, ad extremum precor hoc quam maxime
[solum
B Quatenus Othoni quandoque velis memorari ;
Qui, licet indoctus, hæc sum componere nisus.

INCIPIUNT CAPITULA.

- I. Præfatiuncula. Quæ sint potissimum docenda:
- II. De fide sanctæ Trinitatis et Dominicæ incarnationis.
- III. Quia debemus credere, Deo dignum aliquid nec dici nec excogitari posse.
- IV. Cur Deus, cum sit incorporeus atque ineffabilis, rerum corporalium designetur vocabulis.
- V. Quod fides sine operibus mortua sit.
- VI. De fide cœlesti.
- VII. De dilectione Dei et proximi.
- VIII. De humilitate.
- IX. De patientia.
- C X. De orationis modo.
- XI. De libris gentilium vitandis et de studio sacræ lectionis.
- XII. De spirituali Scripturæ sacræ intelligentia.
- XIII. Admonitionis sermo ad clericos ; prius quidem ad illos, qui in pastoralis consistunt regimine ; deinde vero ad eos, qui studio tantummodo adherent sæcularis scientiæ.
- XIV. De casuum meorum relatione, quam hic adject ad compescendam pertinaciam cleri.

- XV. Qualiter post ægritudinis variæ flagella ad monasticæ professionis redii vota.
- XVI. Quia non solum palam professus, sed etiam quivis occulte mundo abrenuntians, illicite repetat mundana
- XVII. Quanta pericula tentationis in initio pertulerim conversionis.
- XVIII. Quod hæc cuncta ad clerum dicta non aliter a me nisi compatiens amore sint prolata.
- XIX. Admonitio etiam facta ad laicos.
- XX. Quia nihil æternæ saluti proponendum sit,
- XXI. De cibi potusque parcitate servanda.
- XXII. De somni quiete temperanda.
- XXIII. De abjiciendo pretiosæ vestis cultu.
- XXIV. De vana gloria fugienda.
- XXV. De obdientia.
- XXVI. Quod pro rebus dubiis, quas nil prodest scire, non sit quæstio facienda,
- XXVII. Quia facile in re notissima et aperta erretur, nisi bonis operibus veritatis scientia confirmetur
- XXVIII. De concupiscentiæ carnalis tentatione superanda.
- XXIX. De honoris et primatus ambitione fugienda.
- XXX. Quod licet homines potentia abutantur, potestates tamen a Domino juste dantur.
- XXXI. Qualiter ad potestatem quisque promoveri, et cur iterum eadem debeat relinquere.
- XXXII. Quali cura sese et commissos rector unusquisque debeat custodire.
- XXXIII. De discretiois virtute.
- XXXIV. De eo quod nullus, quantalibet sapientia vel virtutibus ditetur, se in præsentis vite securum perfectumque arbitretur.
- XXXV. De orationis instantia et quia nemo diffidere debeat de Dei misericordia.
- XXXVI. Quod conversationis sanctæ initium sit difficile, sed juvante Christo labor levigetur perseverantiæ.
- XXXVII. Quia nulli debeat incongruum vel mirum videri quod tantus labor agatur pro vita perenni.
- XXXVIII. Ut divinum opus cum spe retributionis æternæ fideliter agendum sit.
- XXXIX. Exhortatio generalis pro labore regni cælestis.

CAPITULUM PRIMUM.

Incipit libellus de doctrina spirituali

Sicut ait Paulus divina lege probatus :
 Spiritus est vita, mors carnis Philosophia ;
 Hinc satis imbuti fugiamus dogmata mundi,
 Et juxta vires Christi documenta sequentes,
 Quilibet, o lector, quem spiritus excitat ardor,
 Incedamus iter quod nos docet ille magister ;
 Sed quia credulitas totius summa tenetur
 Et quasi principium divinæ legis habetur :
 Ist hæc est merito nostris sermonis origo.

CAPITULUM II.

De fide sanctæ Trinitatis et Dominicæ incarnationis
 Ecce fide sancta debes exquirere cuncta,
 Quod Pater, et Natus, nec non et Spiritus almu

A Par sit majestas, par numen et una potestas,
 Personis trinus, Deus in decitate sed unus.
 Hoc quoque credendum, puraque fide retinendum,
 Quod Verbum Patris, Salvator scilicet orbis
 Ac Dominus noster, per quem sunt cuncta creata,
 Cum foret æternus, ante omnia sæcula natus
 Æqualisque Patri pro majestate perenni,
 Temporis in fine missus Genitoris ab arce,
 Ut nos de tenebris revocaret perditionis,
 Carnis onus veræ suscepit ex muliere ;
 Quæ tamen intacta permansit et inviolata,
 Gaudia habens matris cum stemmate virginitatis ;
 Post hæc in terris degens sub imagine carnis
 Absque dolo vitam solus transegerit istam ;
 Et quo perficeret cujus causa adveniebat,
 Pro mundi culpa passus discrimina multa

B Morte sua primæ destruxit jura ruinæ ;
 Atque resurgendo dederit vestigia mundo,
 Ne quis desperet quandoque resurgere semet ;
 Quod rediens cælis sedet ad dextram Genitoris,
 Inde revertenti cum sceptro judiciali
 Reddere de factis rationem debeat omnis,
 Pro meritisque vicem capiat tunc quisque perennem,

CAPITULUM III.

Quia debeamus credere, Deo dignum aliquid nec dici nec excogitari posse.

Hinc igitur nequeo tibi multum pandere verbo,
 Nec satis amplecti datur hoc nostræ rationi
 De quo vix aliquid perfecta scientiæ sentit.
 Vis etenim tanta manet in virtute superna
 Ut, quovis valeat hominis procedere sensus,
 Et quota sit lingua divinis laudibus apta,
 Nil nisi scintillam vix promere possit et illam :
 Quid persona Dei, quid sit substantia summi,
 Quidquid id est, quid quisque potest isthinc recitare,
 Immo etiam quantum possit mundus simul omnis,
 Collatum Domino ratiuncula jure vocatur.
 Unde reor primum pro credulitate sciendum
 De Domino nullum nos digne posse loquelam
 Sed nec mente capi dignum quid principe tali.
 Cum longe melius animo quam voce feratur
 Jus fidei veræ compellit nos perhibere.
 Nam quoties justum metuendum, sive benignum,
 Aut aliquid tale perhibemus ab Omnipotente ;
 Non tamen hunc ideo explanare valemus
 Quantum causa petit, virtus et tanta meretur ;
 Sed quia perfecte nulla capitur ratione

D Sufficit hoc sibimet, quid nostra valentia præbet,
 Sicut clementi. non tanquam ullius egenti ;
 Ejus quippe sitis nostræ sit causa salutis
 Qua nos æterno vult secum ducere regno,
 Nos, quibus arbitrium confert in utroque tenendum
 Aut præcepta sui, vel vota attendere nostri.

CAPITULUM IV.

Cur Deus, cum sit incorporeus atque ineffabilis, rerum corporalium designetur vocabulis,
 Nil ibi corporeum, nihil humanum fore scito,
 Sed sic immensum tam mira lege coaptum
 Ut superexcellat vim linguæ, mentis et omnem.

Porro quod humana signatur sæpe figura,
 Et quod nostrapte commotus dicitur esse,
 Seu cum placatus mutabilis insinuat,
 Hoc quodam nostræ perhibetur more loquelæ.
 Nam quia per proprios erit innarabilis usus,
 Cui non est ira, cui perturbatio nulla,
 Nil cui contingit, sed semper idem tenet esse,
 At nos mortales variis erroribus acti
 In certis rebus studium conferre solemus,
 Usibus humanis dat signa suæ pietatis,
 In quibus assumens nostræ speciem rationis
 Ad cognoscendum nobis utcunque feretur.
 Denique quis hominum posset cognoscere summum,
 Qui superexcedit humanæ vim rationis,
 Ni specie rerum manifestari voluisset?
 Idcirco his rebus ita nostrapte figurat
 Ceu Pater ad natos fandi mutaverit usus.
 Dum blanditur eis aliquo motu levitatis.
 Ut per signa sciant quæ non possunt ratione ;
 Nam velut infanti, nisi signis verba gerantur,
 Nil sentire datur ; sic nos quoniam peregrinis,
 Donec in orbe sumus, infantibus assimilamur,
 Non nisi per speculum sentire superna valemus.
 Jam si linguarum laus consonet omnigenarum
 Non colitur recte nisi pura credulitate.
 Quem fateor mente supra quod dicitur esse
 Sola fides recipit, quod nullus sermo valebit.

CAPITULUM V.

Quod fides sine operibus mortua sit.

Hæc ita confessus morum potes addere gressus,
 Per quos rite sapis quæ sit doctrina suavis.
 Nam fit vana fides, ex hac si gesta recides ;
 Ac frustra credis, si credita non operaris
 Verum dæmoniis ex hoc studio similaris,
 Qui facienda sciunt, sed in omni more resistunt.
 Propterea, fili, quæ profero cautius audi :
 Qui tibi dat totum, de te quoque quærit idipsum,
 Scilicet ut primum fidei capias documentum,
 Exin jungaris sibi convenientibus actis.
 Nil opus absque fide, nec credulitas sine facto.
 His igitur dictis breviter licet esto fidelis,
 Atque dehinc audi sensu, precor, interiori,
 Quæ lex virtutum, quod sit fidei quoque scutum.
 Nam super his etiam sermone brevi tibi dicam
 Sed quoniam fidei spes proxima debet haberi,
 Hinc aliquod verbum reor esse prius referendum,
 Cujus ab indiciis sentire sequentia possis,
 Per quod et edoctus capias exordia majus.

CAPITULUM VI.

De spe cælesti.

Cum necdum sapias, nihil impossibile dicas.
 Ne detrahas illi cui cuncta facillima constant,
 Et qui de nihilo totum plasmavit in ipso,
 Quique dabit cunctis ut in ipso vivere possint.
 Extra se ergo locus vivendi non erit ullus.
 Nam tibi, quisquis eris, qui tecum sic meditaris
 Ut Deus aut nequeat cuiquam vel parcere nolit,
 De bonitate sui fiducia nulla videtur,
 Vivendi curas quia desperando recusas.

A Hac etiam causa veniet tentatio tanta
 Ut blasphemetur clementia Spiritus almi,
 Et non esse Deus tractetur apud sceleratos
 Ante procul dubio quam destituaris ab illo,
 Qui Pater omnipotens, qui spes est unica vitæ.
 Arbitrio proprio tibi mortem proposuisti,
 Unde libens gusta quæ sint suavissima gesta,
 Ac quis proventus divini discipulatus
 Mox virtutis opus spem perpetuam tibi præstat
 Et vivens Christo stas confidenter in ipso.

CAPITULUM VII.

De dilectione Dei et proximi.

Esto Dei cultor, sed et ejus verus amator
 Hunc nimis intente cum tota dilige mente
 Scilicet ut labiis concordet spiritus omnis.
 Sit tibi summus amor, totis ex viribus ardor,
 Qualiter hunc laudes, qui judex est super omnes,
 Totus ubique manens, totum sub jure recondens.
 Non alias ulli laudandus adest rationi,
 Mens nisi devota studeat præponere nulla
 Servitio tali, quod debeat Omnipotenti.
 Hic timor est Domini servandus amore perenni,
 Et via culturæ, quam lex docet atque prophetæ
 Audisti primum, nunc auribus adde secundum,
 Quod par huic fertur similique tenore jube tur :
 Diligito fratrem, sicut te diligis, omnem.
 At si quæsieris, quem dicam nomine fratris ?
 En fidei socius frater tuus atque propinquus,
 Unius Ecclesiæ quia fonte renatus uterque.
 Quod tibi vis fieri tribuas æqualiter omni.
 Hostem per Dominum sed et in se dilige charum.
 C Nam delicta tibi, si tu dimiseris hosti :
 Si non ista facis, non servas fœdera pacis.

CAPITULUM VIII.

De humilitate.

Quantumcunque queas mansuetus in omnibus esto
 Et tecum tracta mentis cervice subacta
 Quid queat ullius impune superbia carnis.
 Quando per hanc lapsus archangelus est reprobatus.
 Ecce quod hic cecidit qui tali lumine fulsit
 Ut divini operis præcellentissimus esset :
 Hoc sit ad exemplum semper satis omnibus unum
 Infelix causa, quæ tantum mersit in ima
 Cur igitur, pulvis, æquali more superbis ?
 Ferre putas nelutum, quod nec potuit quoque ferrum ?
 Disce, miser disce quid possit gloria terræ,
 D Cum virtus cœli, delapsa statu deitatis,
 Viribus et propriis confidens stare nequivit ;
 Sed rebus quantis pateat sententia talis.
 Hæc mansuetudo nec degustatur ab ullo,
 Ni labor assiduus carnales atterat æstus.
 Vis fieri mitis ? desiderium fuge carnis :
 Non alius ergo poteris fore pectore pronus.

CAPITULUM IX.

De patientia

Rebus in adversis ne motus destituaris,
 Sed semper crede te cuncta pati meruisse.
 Aptus enim vitæ talis decernitur esse,
 Qui constans patitur quæ res adversa minatur.

Et nullus vere poterit sua debita flere,
 Ni prius ex aliis illata libens patiatur.
 Nil quoniam patimur quod non aliquando meremur.
 At si quis patitur quod se non jure fatetur,
 Hoc dicendo nefas Dominum testatur iniquum,
 Qui constat solus judex super omnia justus
 Denique nil justum, nisi quod perhibetur ad ipsum.

CAPITULUM X.

De orationis modo

Sis vigil in precibus et ad has semper studiosus.
 Nam nulli sola poscendi sufficit hora,
 Sed magis incassum fuerit motus labiorum,
 Ni quoque cura precis firmetur moribus aptis.
 Omnis enim poscens par est ut, si ipse petatur,
 Quantum vis præstat, alii tribuendo rependat.
 Hisque modis certus possit sperare petenda.
 Non ignota loquor, quoniam morale tenetur,
 Ut quem quisque petit, ejus quoque vota sequatur
 Ecce quis ignorat quia cunctorum moderator,
 Arbiter æternus, cum sit nullius egenus,
 Omnigenis precibus incessanter rogat omnes,
 Ut vitis spretis jam convertamur ad ipsum.
 Sed precibus tantis si non intendimus æque,
 Quomodo quæ petimus unquam sperare valemus?
 Si pauper socio, si quisque probatus amico,
 Exhibitis rebus, curant impendere fœdus,
 Ut vice votorum certi sint ad rogitandum
 Cordis scrutator, cui materiæ similatur,
 Et Deus immensus, quid posse vel esse putatur,
 Quod, velut exceptus rationis ab ordine solus,
 Ostensu quodam reputatur rite rogari?
 Ah qualis ratio! proh quam præposterus ordo,
 Quando creaturæ Dominus postponitur omni!
 Tractas hunc certe velut exceptum ratione
 Quodque nefas dictu, ceu postremum colis actu,
 Cum poscens hominem precibus impendis sibi legem,
 Quam minus impendi decreveris Omnipotenti
 Ejus iudicio quid fit quandoque severo
 Cum modo convicti ratione oris quoque nostri
 Plus simulatores videamur quam deprecantes,
 Si nihil in rebus Dominum rogitare velimus,
 Et quod lingua sonat, aliter vox intima promat?
 Unde putat nemo Dominum poscens, simulando
 Aut exaudiri, vel quidquam posse mereri.
 Nonne satis dignum cunctis mortalibus exstat
 Quod præter legis, necnon præconia vatum,
 Per proprium Natum dignatus visere mundum,
 Dum quosdam docuit, aliis exempla reliquit?
 Nonne per hæc semper velut orans admonet omnes
 Ut vel adhuc miseri fugiamus noxia mundi
 Ac de præteritis veniam de corde rogemus?
 Quod vix speratur, hoc poscit ut ille petatur,
 Et non cessetur, donec spes certa probetur.
 Nam quia nil justis propria vi ferre queamus,
 Hoc quoque declarat quod nec nobis bona spes est
 Ni precibus nostris hanc Christi gratia mittat.
 At cum spes erit, mens ipsa probat dubitantis;
 Nam qui vota Dei, quæ sunt implenda petenti,
 Hæc fragilis vita quantum permittat agenda.

A Sectari negligit, precis ejus spes vacuatur.
 Ergo hic rite petit qui dictis orat et actis.
 Sic et apostolici completur jussio verbi,
 Qua precibus sacris nunquam cessare docemur.

CAPITULUM XI.

De libris gentilium vitandis et de studio sacræ lectionis.

Libros devita qui dant carnalia scita,
 Ut sentire quas librorum dicta sacrorum:
 Nam simul his hærens nescis meliora probare.
 Utpote depressus carnalis pondere sensus.
 Quod vix namque sapis, si totus in hoc adhiberis,
 Quomodo dispersus illud sentire valebis?
 Nunquid tam vilis fore lectio sancta probatur
 Ut merito libris sit postponenda profanis?
 B Aut est tam facilis quo nec sit digna labore,
 Hanc quia, philosophi, studio postponitis omni?
 Denique si facilis, cur illam despicietis,
 Quandoquidem longe sit iudicii gravioris
 Spernere doctrinam divinæ legis apertam?
 At si difficilem contra perhibetis eandem,
 Et minus idcirco vestræ patet agnitioni,
 Cur ad discendum reprobatis dicta piorum,
 Cum dimittentes patriam pariterque parentes,
 Ac satis impigri loca per diversa vagantes
 Nisibus omnimodis mundi perplexa petatis?
 En ad utrumque nihil excusandi retinetis.
 Hoc superest solum, deponere sueta malorum,
 Et pro commissis veniam deprecere semper.
 Ad quod enim fertur, quod lectio sancta profatur
 Psalmistæ verbis nos tali voce monentis:
 C O vos, terrigenæ, studiosa mente vacate,
 Atque videte ipsum, quoniam Deus omnipotens sum
 Gentibus et terris nimis exaltatus ubique.
 Quo ergo Deus jussit credentes cernere quid sit,
 Sub qualique schola valet esse vacatio tanta?
 Forsitan ex aliquo quærenda hæc norma profano,
 Ut sunt: Horatius, Terentius et Juvenalis.
 Ac plures alii quos sectatur schola mundi,
 Pro studio carnis carnalia dicta ferentes,
 Ut per eos nobis pandatur lex pietatis,
 Instinctu Satanæ qui promunt pessima quæque?
 Hæc ita nonnulli perverso more fatentur.
 Ast equidem dico, cognoscens exprimento,
 Hostis ab antiqui stimulis hos exagitari,
 Qui studio vanam recolentes philosophiam
 D Avertunt sensum de libris catholicorum,
 Scilicet ut mores ex illecebris venientes,
 Quos nimis oblique gentilia verba retexunt,
 Tanto majori libitu in se commoveantur
 Quanto plus dictu vel ab auditu repetantur,
 Et sic constricti contemnat dogmata Christi,
 Aut velut ignari peccare minus videantur,
 Si documenta Dei coram se raro legantur,
 Hostis enim noster nimirum versutus in omnes
 Dum per dogma Dei metuit quosdam revocari,
 Ingerit his tedium, ne vel cupiant legere ipsum
 Hinc quoque quod multi divino dogmate culti
 Causa doctrinæ cœlestis composuere,

Hoc modo quam plures, carnaliter heu ! sapientes, A
 Et Christi nomen verbotenus accipientes,
 Auditu tantum decernunt esse legendum,
 Non attendentes quia Paulus dicat ad omnes :
 Legis non auditores, sed eam facientes,
 Hi potius justis censentur ab Omnipotente.
 Quos infrunitos nunquam studeas imitari.
 Quin hæc sola sibi sit causa legendi,
 Ut facienda scias et ut hæc operando revisas.
 Ne quod scire datur tibi, iudicium statuatur.

CAPITULUM XII.

De spirituali Scripturæ sacræ intelligentia.
 Undique falluntur, etiam nil scire probantur
 Qui priscae legis vel dicta sacræ novitatis
 Carnali tantum sensu perpendere quærunt.
 Omnis Scriptura quia cœlitus insinuata,
 Quamvis omne genus assumat ab exteriori.
 Ut per carnale doceat nos spirituale,
 Ad speciem nostri solum datur interioris,
 Qui renovatus homo Domini est plasmantis imago,
 Atque per hunc cuncta decernimus exteriora ;
 Nam cœli regnum, cum terræ sit similitum,
 Et præsens vita venturæ sit quasi forma,
 Mystice signatur quidquid mundo famulatur ;
 Tam nota librorum quam cuncta creatio rerum,
 Nec quo carnalis aspectus tendere quibit
 Interior visus illuc tantummodo debet ;
 Sed per historiam semper notet allegoriam.
 Nunc quid præsentis sit significatio mundi
 Et quid Scripturæ species hæc intima sacræ,
 De qua sermo agitur, quod planius efficiatur
 Exemplum quoddam satis enarrabile ponam :
 Ecce vides nasci paleas cum germine grani ;
 Attamen unius pressura aliud moderatur.
 Nunquid cum paleis comedi frumenta parabis ?
 Quod patet atteritur, ut quod latet hinc renovetur.
 Sic, quæ per paleas carnalis vita notatur,
 Et grani titulis signatur spiritualis.
 Spiritus ergo intra patulæ latet abdita carnis
 Quolibet ut granum sub visceribus palearum.
 Ni caro terrena, vitiis natalibus orta
 Quæ per Adæ culpam cunctis mortalibus hærent,
 Instar aristarum pressuram jam patiat
 Et desiderii carnalibus hic moriatur,
 Ad spem mandendi venient minus intima grani,
 Hoc est, ad requiem flatus nequit ire perennem,
 Qua cibus est Domini, quisquis pervenerit illuc.
 Quæ loquor, attende ; quæ testiflor, memorare :
 Cur simul exortas secernere niteris herbas ?
 Jam cibus ergo tuus, tritura purificandus,
 Quam plana specie demonstrat significando
 Te, qui peccatis conceptus natus haberis
 Et posthac forsan delapsus es ad mala multa,
 Quæ non natura victus, sed eponte gerebas,
 Ad cœnam Domini pariter debere parari,
 Si tamen illius mensæ cupis associari.
 Nam ceu tu lautas quæris ferventius escas,
 Sic cor contritum Deus exigit in holocaustum.
 Tu, quia terrenus, carnales diligis esus,

Hic, quia cœlestis, paribus quoque pascitur escis
 Tali namque modo, nec non simili ratione
 Visa vel audita sapiens præsentia cuncta,
 Quæ bene jam sentis, quibus et carnaliter hæres,
 Semper id adverte quid spiritualiter edant :
 Sic etiam sacræ Scripturæ ænigmata quæque.
 Quamvis corporeas in eis det littera formas
 Et sub terrenis maneat expressa figuris,
 Ad cœli regnum, quod spirituale probatur,
 Transformanda manent in spiritus agnitione.
 Carnis enim sensus sicut terrestria sentit,
 Sic intellectus divina luce refectus
 Atque fides pura sapiunt cœlestia jura ;
 Nil quoniam in cœlis substantivum retinetur,
 Cujus in hoc mundo speculum non sit vel imago,
 Et de consimili, quod non possit speculari
 B Inter carnalis ænigmata conditionis,
 Quamvis perpigri nos simus ad hoc speculandum.
 Sed ne quod refero dubitari possit ab ullo,
 Quoddam pro speculo generis exempli perhibebo
 Per quod jam melius cognosci cætera possunt :
 Scis Dominum terræ merito a propriis venerari,
 Haud secus et patrem matremque suis venerandos ?
 Qui tamen, ad summi nutum Patris æquiparati,
 Nil aliud sane constant speculum nisi quoddam
 Omnibus appositum, cunctis in corde statutum.
 Nunquid nescimus, nunquid sentire nequimus,
 Qua ratione Deus cœli terræque Creator,
 Omnia complectens et totum numine replens,
 Debeat a propriis sator a factis venerari,
 Si fixa mentis acie novisse probamur
 C Quod factura sibi sic alterutrum veneranda est
 Hoc, licet exterius in factis dissimulemus,
 Interius certe nobis notum fit aperte,
 Si tamen esse Deum cognoscimus atque fatemur.
 Hinc est quod Dominus, cœlestia dans rudimenta,
 Proposuit cuncta per formas parabolarum ;
 Scilicet ut notis exponeret alta figuris
 Hoc simul ænigma dictavit per sua signa,
 Quæ sic exterius mirando fecerat usu,
 Ut tamen interius ferrent aliam rationem,
 Qua velut in speculo studiosus quisque videbit
 Quomodo venturæ præsens vita assimiletur,
 Inde etiam vatum quamplurima dicta piorum
 Mysterium cœli deprimunt parabolatim.
 Hinc et Paulus ait : Speculo nunc cernimus illa
 D Quæ facie ad faciem quandoque videre meremur,
 Nam, quod ait speculum, præsens intelligo sæculum
 Quod velut impresso similatur cera sigillo,
 Ut supra dixi, regno confertur olympi :
 Et Christi regnum, quod constat vita perenni,
 Ut lapidis firmum semper durare sigillum.
 Sed nec in inferno substantivum quid habetur
 Cujus in hac vita sit non aliquatenus umbra.
 Nam cernens umbram dubitas fore corporis illam ?
 Sic quoque præsentem noli diffidere mundum
 Et vitæ et mortis formam gestare perennis.
 Hic utriusque schola discendi, et nunc erit hora
 In qua quisque legat quod se semper velit esse.

Libera colla manent, quodcunque magis placet
 [omni,
 Sive vacare sacris vel adhuc hærere profanis.
 Unde magis disece quæ sit sapientia vitæ,
 Ut quæ sunt sursum sapias per mystica rerum,
 Atque scias clare Scripturæ arcana probare.
 Nam studium carnis nihil est nisi formula mortis
 Verum cum recolo quorundam pectora cæca,
 Scilicet illorum qui, semet in arte librari
 Jactantes tantum, minus hanc factis imitantur,
 Inde dolens et compatiens plus dicere cogor
 Sim licet inculti, nec non sermonis inepti,
 Ast utcunque queo vel paucula profero verba.
 Et fortasse juvat, cum de libris perhibemus,
 Qui prosint cunctis in lege sacra studiosis,
 Ac qui in his typicus doceat nos quærere sensus,
 Si mox lectores aliquo sermones monemus,
 Ut, qui sint, discant, et ab illicitis respiscant.
 Denique nunc multi diverso errore gravamur;
 Idcirco et variis instare libet monumentis,
 Ut qui non uno, saltem ex alio ædificetur.

CAPITULUM XIII.

Admonitionis sermo ad clericos: prius quidem ad illos qui in pastoralis degunt regimine; deinde vero ad eos qui studio adhærent sæcularis tantummodo scientiæ.

O qui confidens in multiplici ratione
 Temet nosse putas pro falsis vera probare,
 Aut idcirco magis imbutum te meditaris
 Quatenus ad studium peccandi liberior sis,
 Seu Domino majus impune resistere possis,
 Aut hujuscemodi vitio quocunque tumescis
 Designate Deo sub cleri conditione,
 Jam liceat paucis ad te pertingere verbis.
 Cur rationalis hoc tale malum meditaris,
 Ut per dona Dei, quæ contulerat tibi sponte,
 Plus aliis demens hinc extollaris in ipsum?
 Ad mentem revoca Judææ plebis olivam,
 Quæ Patribus sanctis quamvis exulta fuisset
 Ac legis sanctæ meruisset dona tenere,
 Hinc licet et Christus juxta carnem foret ortus,
 Cum se stare suis vellet confidere ramis,
 Atque superbiret de legis traditione,
 Contemnens subdi doctrinæ spirituali,
 Mox præcisa suis cœpit marcescere ramis,
 Si Deus ergo comæ nec naturalis olivæ
 Parcere decrevit, dum contra illum male sævit,
 Nec tibi, qui gratis miserante Deo repararis,
 Et velut abjecto plantatus es ex oleastro,
 Si simul insanis, parcat manus Omnipotentis.
 Ne sis ingratus tam mirandæ pietati,
 Quæ tibi sponte dedit quod jam natura negavit.
 Heu genus hoc hominum sublimius attitulum
 Tam cito pro facili vitiorum turbine pelli!
 Ah sceleri solitum genus hoc et ad infima pronum,
 Tanto se velle Domino magis esse rebellem
 Quanto plus aliis præfertur honoribus almis
 Est enemini verum quod sermo dat Ecclesiarum.
 Quod quoque prædixit psalmodum carmine David:

A Cum Carnalis homo fuerit sortitus honorem,
 Par est jumentis et consimilis manet illis.
 Nos igitur brutum genus hoc sumus et resoluti
 Altius edocti sacra moderamina legis,
 Qui, cum prælati maneamus in arte librari,
 Ut pene vivendi reliquis exempla daremus,
 Et, si res peteret, occasio sancta veniret,
 Pro fidei sociis etiam mortem pateremur,
 Labimur in primis congressibus impietatis
 Tanquam nil nisi contra vires inimici;
 Et quod adhuc gravius miserabilis videtur,
 Non solum fugimus quo præcipimur fore murus
 Sed commissa etiam lacerantes, more luporum,
 Quædam vastamus, quædam male destituimus,
 Nam quibus, ut patres, deberemus dare victum,
 Si vis ulla loci vel casus posceret anni,
 His ut raptores crudeliter advenientes,
 Illa asportamus, quod erit miserabile dictu,
 Quæ pietas aliena dedit pro nomine Christi:
 Cum peccatores malefacta sui metuentes
 Ad nos pro veniæ causa fugient capiendæ,
 His aut terribiles, plus quam resposeat et usus,
 Seu plusquam liceat elementes inveniemur.
 Vel designantes super his decernere quidquam
 Nostri cautela, tantum committimus illis
 Quos sceleratorum socios existere scimus.
 Nos, quia constricti sub sollicitudine mundi
 Officioque ducis jungentes aut vice regis,
 Commissæ plebis curam pensare nequimus:
 Indignumque foret tam claros tamque potentes
 Degeneri turbæ nos ipsos suppeditare.
 C Sunt alii plures, quis conveniat labor ille.
 Ut vulgus doceant et ut exemplis bene præsent;
 Nos mundi proceres, nos constat ad otia natos,
 Utque canum, voluorum sectemur ludicra tantum,
 Seu, quæcunque placent, his deliciis potiamur:
 Nam vitæ hujus opes illos quærunt seniores,
 Qui supra dictis studeant insistere ludis,
 Nec fuerit luxuriam mundi postulat usus.
 Hæc, si non dictu, tamen affirmantur in actu,
 Sicut et ipse probat mos cleri quotidianus.
 Est et abduc vitium reliquis compar referendum
 Ejus enim crimen qui speratur quid habere
 Causa manet nobis ejusdem rebus abuti.
 Tunc raptis rebus miserum non corrigit ullus,
 Ut pro commissis aliquatenus hic reparatus
 D Possit perpetuæ flammæ evadere pœnæ.
 Sed quis tam doctus percurrere singula posset
 In quibus auctores scelerum convincimur esse,
 Nos, qui plus aliis divina negotia habeatur?
 Dummodo noster honor celebris habeatur in orbe
 Et variis pompis rutilantes efficiamur
 Nil manet illæsum per nos utcunque patratum
 Aut male poscendo seu, quod pejus, rapiendo.
 Qui complere nequit damnum, vel mente parabit,
 Sic fuga doctorum necis exstat causa sequentum,
 Nec gravior pestis, cum pastor erit gregis hostis.
 Nam nimis audacter dum clerus abutitur orbe,
 Quid tunc indocti possunt aliter meditari,

Ni pariter cunctis perversa licere reantur
 Jam merito flemus qui talia corda tenemus.
 Imo dies venient, si non purgamur in istis,
 Quamvis nunc risus nos occupet immoderatus,
 Cum dolor æternus circumvallat cruciandos.
 Quid plus Judæis agimus bene vel Pharisæis,
 Quos foris albatos legimus, sed pectore fædos?
 Dum tantum lingua volumus complere statuta
 Ut mihi fert animus, pejores, heu! sumus illis.
 Maxime si quidquam præter legalia scirent,
 Hi fortasse minus tam triste nefas sequerentur.
 At nas in libris non solum crimen eorum,
 Séd quoque multorum cernentes gesta aliorum,
 Quædam compisita pro vindicta reproborum,
 Pro bravio quædam sperando dicta piorum,
 Scire quidem transacta velut præsentia quimus,
 Nec tamen a paribus vitiis cessare timemus.
 Hos exsecramur, quod tam perversa studebant,
 Non attendentes quia nos idem tenet error,
 Qui præcepta Dei labiis tantum veneramur.
 Ipsi nempe Deum, tanquam nos, ore colebant
 Attestante Deo per Isaïæ dicta prophetæ.
 Quæ pariter Christus Judæis postea dicit:
 Hæc plebs me labiis colit et corde est procul a me.
 Sæpe quidem loquimur de cognitione superna
 Et cum magnificis perhibemus cœlica verbis,
 Pondera ponentes gravia in humeros aliorum,
 Quæ nec cum digito volumus contingere nostro
 Ceu Domino cura non sit pro talibus ulla
 Ac nos peccantes solita non arguat ira.
 Eligat ergo locum, quo conveniatis in unum
 Vos quibus est licitum, nec non concessa potestas
 Sub pastoralis cura convertere mundum,
 Ut cum sit tempus veniæ, mores renovemus,
 Ac sicut per nos primum frigescere cœpit,
 Sic nunc a nobis recalescat amor pietatis;
 Nam varios casus, quos perfert hic modo mundus,
 Arbitror ex nostris prorsus contingere culpis.
 Sic igitur totus corrumpitur undique mundus,
 Cum cleri officium sectatur opus laicorum
 Et pariter laici statuuntur in ordine cleri.
 Sed dispar longe peccatum constat utrumque.
 Denique plus peccant, qui plura sciendo proba-

[bant;

Cuique datur multum, quæretur ab hoc quoque
 [multum.

Qui genus et speciem, proprium, commune doce-
 [ris,

A rationali qui scis differre animale
 Ex adjectivo, qui summa nosse laboras,
 Quo, rogo, subvertit te tanta cupido sciendi,
 Ne simul attendas hæc temet cuncta monere
 Quatenus agnoscas quid sit Deus et quid homullus.
 Numlibet ad lapides vel ad ulla animalia fatur
 Ut collata tibi testantur te venerandum?
 Te magis alloquitur quidquid mundo retinetur,
 Cui sunt cuncta etiam mirando subdita nutu
 Ut studio simili sis subditus ipse datori.
 Vis autem dici quo mens tua præcipitur,

A Qui sensu pravo dialectica verba frequentas,
 Vel quoscunque libros studio mundi pretiosos
 Attendis tantum quid sub te sit moderatum,
 Quot speciale decus hominis substantia gestet,
 Cujus facturæ collatio sit minor ad te;
 Magnum quippe tibi brutis præstare videtur
 Et reliquis rebus, quæ consistunt sine sensu,
 Non ut in his quæras cur sit distantia talis
 Inter eas et te, si tantum sis minor ullo,
 Sed quo sublimis Deus in medio videaris
 Atque per hoc valeas tanto securior esse,
 Illicitis rebus tantoque licentius uti
 Quanto præcellis hæc omnia vi rationis
 Hæc est namque tuæ conflictio philosophiæ.
 O labor heu qualis, quem fert intentio talis!

B Quam tenebrosus amor, quo lucis spernitur Au-
 [ctor!

Ecce tuum studium coram te stat recitatum,
 Ac cujus causa moliris discere multa,
 Quam minus agnosci tractans fortasse putasti:
 Verum fnr captus et legis more coactus
 Prodere quippe valet furti socios, sed et artem,
 Nec cujusque doli plus quisquam noverit usus
 Quam qui per similis machinas interfuit artis,
 Quamvis ad mores convertatur meliores.
 Sæpe etiam vitium, quod non cognovimus actu
 Alterius dictis aut moribus experiemur.
 Sic qui mundanæ recolens figmenta sophiæ
 Hæc mea dicta legis, testata tuæ decus artis,
 Judice te, testor quia me tuus haud latet error,
 Seu recolendo ipsum vel cognoscendo aliunde,

C Multa licet referas, ne quo tendas videatur,
 Quod simulas scitur, quo tendis et id sapietur.
 Nec labor hic magnus vere fit simplicitati,
 Ut circumductæ variam paradigma loquelæ,
 In qua spes omnis mundanæ ponitur artis
 Cum defferre loqui facundia summa putatur,
 Mentis perspicua possit dignoscere luce.
 Sed qui verborum conflictu credis in ullo?
 Certe per proprios citius cognosceris actus,
 Quamvis tot linguas posses retinere quot artus:
 Fructibus ergo suis arbor cognoscitur omnis,
 Non miramur enim de versuta ratione.

Quis ullum crimen poterit vix ferre stuporem?

Nam quo cognoscas nos ignaros minus esse,
 Ac non mirari quæ sit versutia mundi,

D Quam tu carnalis appellas philosophiam,
 En mundi proprium est duplicem sensum retinere:
 Unum voce feras, alium sub pectore volvas;
 Optima voce quidem, sed pectore pessima nisas;
 Pro bonitate malum, pro vero reddere falsum;
 Dissimulare quod es, sed quod non es simulare;
 Et quodcunque geras stolidum te nolle videri.
 Jam prolata tibi breviter sapientia mundi:
 Si placet, esto comes, sin. autem, linque quod hor-

[res,

Liber adhuc exstas quo vis tua vota remittas.
 Sed si contendas terrestria discere tantum,
 Ut tibi sub cœlo valeat compar fore nemo,

In vanum vivis, si non divina requiris.
 Nam capite abscisso ceu nil vita potietur,
 Sic nos absque Deo remanemus mortis imago.
 Nos adjectivum, Deus est monarchia rerum.
 Ergo edoctus ad hoc, ut verba arcana resolvas,
 Discute quid maneant adjectivum sine summa,
 Non sensu carnis, verum moderamine mentis.
 Da summam Domino, reliquam partem tibi serva,
 Ut tanti capitis membrum fieri merearis.
 An, credens aliquem salvari posse sciendo,
 Vis tantum nosse quid dicatur Deus esse,
 Nec simul ut factis ejus præcepta sequaris?
 Primus hic, o lector, qui te subverterit error,
 Jam cæcatus eris, jam nulla scientia cordis,
 Cum quidquam tale meditaris in Omnipotente,
 Ut secreta sui perquiras more rapaci.
 Hæc audis surdus, et cernis ad omnia cæcus,
 Ni simul in lectis sit tota intentio mentis.
 Carnis enim sensus sine spiritus errat ubique.
 Nonne Deum tentas, cum sic accedis ad illum,
 Ut quid sit discas, et quid jubeat minus addas?
 Non poterit falli iudex tam cautus in omni.
 Verum dico tibi, dictum contemnere noli:
 Quo plus mundanæ dilexeris alta sophiæ,
 Ethnica verba legens vel in ipsis moribus hærens,
 Tam magis insipiens, nec non indignus, haberis
 Coram mysteriis divinæ simplicitatis.

CAPITULUM XIV.

*De casuum meorum relatione, quam hic adjecti ad
 compescendam pertinaciam cleri.*

Nunc etiam memorans, quod non utinam ipse pro-
 [barem! C

Nullum tam duræ cervicis in omnibus esse
 Quam qui divinis imbutus erit documentis,
 Si quid in errorem vitiis cogentibus actus
 Mentis luxatæ conceperit improbitate,
 Tunquam Judæi de catholico ordine lapsi
 Ut quoque sunt cuncti, falso pia scita secuti,
 Quorum duritiam reor illis æquiparandam:
 Propterea monitis subjungo exempla relatis,
 Ut qui nequaquam per verba velit renovari
 Discat vel casus trepidare mei miserandos.
 Nosco equidem, nosco commenta tuæ rationis
 Et conjecturam, qua te præcellere credis,
 Qui spe mundana dispexeris hæc documenta,
 Utpote qui tecum quondam nitabar id ipsum.
 Nam perscrutari cupiens sultilia quæque
 Quorum notitiam multos gestire videbam,
 Charus ut in mundo nec non præstantior essem,
 Omne lucrum statui gentilibus associari,
 Cum quibus est major studiis liberalibus ardor.
 Sed Domini mira pietate interveniente
 Multimodi generis obstacula tanta subibant
 Ut quo plus cuperem prædicta negotia niti
 Tam magis ex aliquo casu depellerer inde;
 Nec tamen advertens quid causa hæc significa-

[ret,

Cæcatus vitiis volui desistere cæptis:
 Tunc cum converti nullius dogmate vellem

A Atque fidem rectis nullatenus exhibuissem,
 Maxime quod plures mundi vidi esse sequaces
 Hos et præcipue qui doctores perhibentur,
 Qui curas animæ jam suscepisse videntur;
 Ac mirans primo super hoc errore profundo
 Quare duces populi perversa magis sequerentur
 Mox simul illectus cum non solum reputarem
 Hos inrecta sequi, sed et in sacris documentis
 Esse aliquid scriptum quod jure foret reprobantem,
 [dum,

Cui non deberet toto quis credere corde,
 Sed carnis sola satis essent exteriora:
 Ah, ah, quam stolidus! cum sæpius hæc meditarer
 Diffidensque sacris Scripturarum documentis,
 His quoniam paucos factis hærerere videbam

B Et toto nisu conversus ad ethnica scripta
 Ne dispar reliquis postponerer undique doctis
 Ore quidem Christum, sed amarem pectore mundum,
 Et, ceu dignus eram, tutus nusquam remanerem,
 Sed magis atque magis diversa clade subactus
 Jamque loco quodam noviter veniens habitarem,
 Ex improviso cum quadam nocte jacerem
 Somno depressus nimio, per somnia vidi
 Quemdam prævalido conanime me ferientem;
 Tamque diu mira scio me sentire flagella
 Ut jam dissolvi cædis gravitate viderer;
 Atque hæc interea, velut est visum, meditabar
 Ex Domini jussu nullatenus hunc fore missum,
 Qui me tam longe cruciaret tamque severe;
 Denique si Domini, sciret mihi plus misereri;
 Nam qui cædebat vindictæ signa gerebat,

C Verbere utrumque latus tanquam discernere nisus
 Nullas dansque moras inter studium feriendi
 Ut super objectis saltem mutire valerem;
 Multa etenim feriens objecit crimina nota;
 Sed velut ex nimia commotus id annuit ira
 Nunquam velle mihi vel parcere vel misereri.
 O quam proluxa mihimet nox visa erat ipsa!
 O quam districtus qui tales ingerit ictus!
 En, iterum fateor, quod per Dominum quoque testor,
 Tam graviter cæsum, sicut constat mihi visum,
 Ut, dum sensissem me primo dehinc vigilantem,
 Tam me, quam lecti stramenta quibus recubavi,
 Sanguinis ex nimio fluxu madefacta putarem.
 Ast, dum corporeo non sensi talia visu,
 Hærebam dubius quid circa me foret actum:

D An carne exutus vel adhuc sim corpore functus?
 Necdum namque Dei tantam novi bonitatem
 Ut dignaretur me vel quemquam sceleratum
 Visu hujusmodi prosternere, sive monere,
 Quamvis sæpe prius per somnia mira monerer,
 Et quamvis etiam pridem tempus memorarer
 Quod de Hieronymo narrat scriptura beato:
 Sed credens illum meritis ad cœlica raptum
 Nil mihi perverso par evenisse sciebam,
 Cui nihil est visum, nisi tantum verbera passum.
 Mane igitur facto, cum vitæ certior essem
 Insolitusque tremor, constringeret omnia membra,
 Vestibus exutis quærebam stigmata carnis

Quæ cum vidissem, sed et ex alio didicissem,
 Clam per id accito signum monstrare doloris,
 Tum demum certus, quid perferret quoque flatus,
 Nec tamen ausus eram citius hæc dicere cuiquam.
 Post hæc confestim vario languore gravatus,
 Et, quod cunctigenis est plus miserabile morbis,
 Ut defertur ab his quorum me cura revisit,
 Nunc quasi phremeticus vix a multis religatus,
 Mox velut exanimis desperatusque jacebam.
 Hæc tamen ipse scio, quod per Dominum quoque
 [testor,

Sæpe ita me pressum conventu dæmoniorum,
 Ut nec pro venia, qua jam moribundus egebam,
 Catholicæ fidei tenuissem scita vel ulla.
 Interea crebro visu rapiebar amaro,
 Quo nimis horrendas potui cognoscere pœnas.
 Hoc quoties fuerat mihi visum est esse perenne.
 Tunc tendum sensi quid jam mereantur iniqui,
 Et memini dictum : Deus inspicit omne secretum,
 Qui, hic cuncta mei denudans intima cordis,
 Judicio justo dedit me semper inesse,
 Quæ olim cum reliquis credere posse putabam.
 Nam nihil injustum me jam proferre querebar ;
 Verum mirabar divinæ vim pietatis
 Tempore sub tanto stolidum memet patientis.
 Quid mihi tunc Socrates, vel Plato Aristotelesque,
 Tullius ipse rhetor, mundanæ dogmatis auctor?
 Dic quid enim misero mihi tunc prodesse valebant?
 Quos si non legi, per tempora multa cupivi
 Affectuque ipso discendi adii loca quædam,
 Quæ pro mundanis mihi cultibus optima duxi.
 Sed me præveniens Domini clementia ubique,
 Quam prius exposui, ratione retraxerat inde.
 Illa tripertita Maronis et incolyta verba,
 Lectio Lucani, quam maxime tunc adamavi,
 Et cui jam nuper, divinæ legis adulter,
 Sic intentus eram quod vix agerem reliquum quid,
 Atque legentem ipsum cepit me hæc passio primum.
 Sec necdum pœnas credens exinde futuras,
 Languidus, ut poteram, legi studiosus eundem,
 Donec ullius vigor exstiterat mihi sensus.
 Quam veniæ causam qualemque dabant medicinam,
 Cum nec signa crucis potuissem ponere fronti,
 Et sine spe positus constringerer undique pœnis,
 Quas nec proferri facile esse reor neque credi,
 Nunc invisibilis patiens tormenta doloris,
 Mox ex visibili nimis afflictus cruciatu !
 Nam, quo præteream diversa quibus cruciabar,
 Unum de multis, quod jam memini, reserabo :
 Scilicet in tali versabar sæpe stupore
 Ut lux atque dies quid vel sint nescius essem,
 Nec carnale aliquid plane dignoscere possem,
 Intendens solum quo flatus agone trahebar.
 Sed satis hinc dictum. Properemus nunc aliorsum.
 Postquam mira Dei clementia me reparavit,
 Sanus et ex toto factus sum tempore parvo.
 Jam mox oblitus quos passus eram cruciatu
 Ac quæ sunt visa repulans ut somnia vana,
 Rursus decrevi captare negotia mundi.

A Sed cum perplures, quæ passus sim referentes,
 Et quod non frustra fieret correptio tanta,
 Ne monachile jugum suaderent ad subeundam,
 Re super hac dubius cepit præcordia sensus.
 Cumque dies pauci post hæc essent revoluti,
 Et iterum subito tati languore gravabar
 Ut verrucarum tumor ingens insolitusque,
 Horrendo vultum circumdans stigmatem cunctum,
 Orbibus obductis oculos quoque contenebraret.
 Præterea corpus totum capitur paralyti,
 Excepto linguæ, sed et officio labiorum,
 Quo quæ proferrem fari tantummodo possem.
 Interea tali cum comprimerer cruciatu,
 Tunc memorans tandem quæ sim passus quoque
 [pridem,

B Quod contra stimulum sit cuique resistere durum,
 Quodque supervacue mundo servire studerem,
 Christo promisi me ferre jugo monachili.
 Hoc cum vovissem, melius mihi mox fore cepit
 In tantum, ut fruerer incessu mane sequenti.
 O miranda Dei pietas et gratia Christi,
 Quæ memet miserum totis contraria nisum
 Tam pie prostravit, tam clementer reparavit !

CAPITULUM XV.

*Qualiter post ægritudinis variæ flagella ad monasticæ
 professionis rediit vota.*

His ita transactis evasi vincula mortis
 Et non post multum rediit vis pristina rursum.
 Tunc quamvis vario carnalis pignore nexus
 Hoc totum linquens, quali mœrore, Deus scit,
 Ut rudis athleta progressus ad altera bella,
 C Quæ prius abjeci secreta requirere cœpi.
 Nam præter votum quod jam nuperrime feci,
 Olim promisi, cum parvus adhuc puer essem
 Ac spe discendi pollerem more scholarum,
 Me submissurum legi sanctæ monachorum.
 Quod quia sic gessi nullius jure coactus,
 Nec sub teste palam, sed clam compunctus amore
 Solius Domini, quoniam bene discere cœpi,
 Et quia cum monachis primum discens retinebar,
 Proh dolor! hoc votum rebatur pueriliter actum
 Consilioque levi promissum tale neglexi,
 Dum simul et mundus me falleret atque juvenus.
 Sed quia promittens solvendi debitor exstat
 Et semel emissa voti sententia recti,
 Quam cito persolvi, nedum quandoque necesse est,
 D Dum datur hac vita fungi tanquam rediviva,
 Inde jugo leni sic pulsus colla subegi,
 Efficiorque pudens et mirans sæpius ex hoc,
 Quod tam vix adii servimina suavia Christi.

CAPITULA XVI.

*Quia non solum palam professus, sed etiam quovis
 occulte mundo renuntians illicite mundana repetat.*

Quæ tamen idcirco volui depromere scriptis,
 Ut si forte pari se voto quis liget unquam,
 Jure procul dubio solvendum mox sciat esse.
 Non loquor hoc tantum, si coram abbate professus
 Induerit habitum juxta normam monachorum,
 Cujus in Ecclesia fuerit conversio nota ;

Sed quocunque latens sit libera vota retentans,
 Qui jam compunctus pompis mundi abdicat hujus,
 Atque Deo gratis proprii offert intima cordis,
 Quamvis sit nullo, nisi tantum teste superno ;
 Cum quoque, cœu credo, maneat distantia nulla,
 Utrum quid Domino clam sive palam voveatur,
 Ad vomitum pergit, si post mundana recurrit,
 Nec non illicite fruitur carnaliter orbe.
 Denique nemo manum propriam mittens in aratrum,
 Aspiensque retro cœli regno manet aptus,
 Nec poterit quoquam promissa refellere pacto,
 Ni reduci laetu, quod vovit, compleat actu.

CAPITULUM XVII.

*Quanta pericula tentationis in initio pertulerim
conversionis.*

Ista per excessum generali more locutus,
 Nunc iterum proprias cupio subjungere causas ;
 Scilicet explanans, quali possum ratione,
 Quas post languores diversos atque frequentes
 Tentandi machinas fuerim perpeusus ab hoste : .
 Ut dum conversis patefit descriptio talis,
 Plus sint solliciti, si forte velint renovari,
 Ac se non frustra credant sprevisse caduca.
 Nam dum tanta mei nudare pericula vellem,
 Qualis et interea Domini esset gratia mecum,
 Quid nisi communem fueram ratus utilitatem ?
 Atque utinam fari digno sermone valerem,
 Qualiter impurus et ad infima nulla secundus
 Semper pro studiis intentus eram vitiosis,
 Et conversus ab his quantas artes inimici,
 Quot fraudes Satanæ sensi tunc primitus in me,
 Interdum solitiis erratibus illicientis,
 Scilicet ut lægeram, tanquam prius, ethnica scripta
 Nunc per inexperta phantasmata prosilientis,
 Me quibus egrotum nimis et cladibus actum,
 Nec non jam juvenem carnis stimulos patientem,
 Nunquam posse pati bellum vitæ hujus amarum,
 Sed multo melius paulisper sumere vires
 Vitæ in præsentî famulando carnis amori,
 Usque juventutis dum noxia vis minuatur,
 Et post hæc facile me sursum tendere posse,
 Cum virtus ompis se sponte subegerit ævo.
 Inspirabat et hoc, quo vix subsistere quivi :
 Scilicet incassum me talem velle reverti
 Agmen, quem tantum decreverat esse profanum,
 Exoptans etiam parili me more probari,
 Quatenus hinc aliqui discentes ædificari,
 Sed contra illecebras, et tentamenta pararent,
 Ac monstraretur Domini clementia mira,
 Nam cum me recipit, nullum miserando relinquit.
 Nec dubitare queo de cujuscunque salute,
 Qui de commissis veniam quærit malefactis.
 Plurima passus eram, miracula multa videbam,
 Quæ nequeo verbis hic promere, nec reminiscor.
 Hæc modo sufficiant nostris inserta loquelis,
 Ut vim mundanæ cognoscas philosophiæ,
 Divinis quantum det legibus impedimentum,
 Obscæans animum, ne possit cernere verum,
 Et memorans pœnæ semper causas alienas

A Qui me sub tali permitteret anxietate,
 Ceu non ipse meis peccatis hoc meruissem,
 Sed magis injuste premerer Domini austeritate
 Intullt et bellum, sicut prædixit, amarum
 Temporibus muitis idem sævissimus hostis
 Per carnis stimulos et luxus illecebrosos :
 Præterea nimis cruciatibus et diuturnis
 Vix ut et esse Deum meditari prævaluissem.
 Quo tamen ex stimulo tanto plus sum cruciatus
 Quanto jam nullum cognoscens talia passum,
 Et merito ; quoniam dubius divina colebam,
 Cum mundi florem tantos captare viderem.
 O incredibilis variæ suggestio fraudis
 Qua circumveniens antiquus denique serpens
 Memet mortiferæ pervasit more sagittæ
 Hæc nisi perferrem, vix talia credere possem.
 B Sed Domino grates, quia tantos nosco labores
 Semper ei grates, qui sic tribuit mihi vires :
 Ut licet interdum magno mœrore gravarer
 Ex tentamenti supra jam commemoratis,
 Sæpius interea fultus virtute superna,
 Ac cordis gremio mea jugiter acta revolvens,
 Et quod sæpe refert Scriptura Deum miserantem
 His, qui sollicito quærunt se et pectore toto,
 Quodque Deus justus nil permittit sine causa
 Et quod ei nulla res impossibilis exstat,
 Non solum paterer Satanæ hæc suggesta libenter,
 Si modo tristatus, post hoc cito lætificatus ;
 Sed quoque si gladii rabies et sanguinis actor
 Exigerent mortem, pro Christo promptus adirem,
 Perpetis ut pœnæ tantum salvarer ab igne.
 C Et quam suave jugum nunc sentio Christicolarum.
 Cujus quotidie desidero jura subire,
 Qui vitiis crebris constans abjectio plebis
 Exosus pariter ipsisque parentibus essem.
 Nam reditum lapsis me quippe minus violatis
 Difficilem tradens hoc impossibile suasit,
 Ut mihi, cui nullus sit pravorum æquiparandus,
 A tam districto veniæ spes judice detur.
 O quoties fragilem, sed et infirmum fore testans
 Compede ceu quodam constrinxit et afficiebat,
 Ne mea mens stabilis ad propositum remaneret !
 Nunc nimis immitem mihi sinxerat Omnipotentem.
 Ipse magis cautus, quæ sunt vitanda, relinquant.
 Non igitur spernas ; quia res tibi profero gestas,
 Quo modo te monitis nunc casibus instruo nostris.
 D Sæpe per exemplum melius doctrina notatur.
 At si non credis certe quandoque videbis,
 Et quam districtam tunc experieris habenam.
 Peccantes pariter, quia quamvis hic variantur,
 Ac sub dissimili moderamine corripiantur,
 Par ibi pœnalis sententia corripit illos :
 Inde sibi nullus fingat solatia lusus.
 Aut hic conversus emendat sponte reatus,
 Aut invitus ibi mirando traditur igni.
 De quo cum recolo, quantum queo jam memorari,
 Admiror semper de me primum vehementer,
 Quomodo quis tantum perferre queat cruciatum,
 Et quæ duritia teneat sic!pectora nostra,

Ut licet inferni simus de carcere certi,
Hunc trepidare parum, vel forte nihil videamur.
Quamvis vidissem, quamvis sim passus eundem,
Me fateor mutum, nec quidquam promere possum,
Quod pœnæ tali dictu queat æquiparari,
Ni ratione aliqua componam mente profunda
Hanc ad præsentem pœnam ceu corpus ad umbram.

CAPITULUM XVIII.

*Quod hæc cuncta ad clerum dicta non aliter a me
nisi compatiens amore sint prolata.*

Hæc igitur clero statui proferre monendo,
Non ut quemque sciam plus quam me corripiendum,
Cui proprii mores æterna silentia ponunt ;
Sed quasi compatiens variis erroribus orbis,
Quos reor augeri vitiis quam maxime cleri,
Atque ope consilii prodesse volens simul omni
Quod me lædebat, dum nosco aliis nociturum,
Ac quod profuerat, dum cunctis hoc quoque vellem,
Promere cogebat hujuscemodi rationem.
Sic Evangelii prodit quoque lectio sancti,
Sanato cuidam Dominum præcepta dedisse
Ut divulgaret quæ dona Deus sibi ferret.
Hinc instructus ego divina charismata dico,
Quodque mihi illicitum propria virtute probatur,
Hoc fraternus amor, et zeli norma ministrant.
Audite ergo, precor, quæ vos, licet infimus, hortor,
Et pensate minus quis sim, sed qualia dico.
Clerum namque monent, in quo simul ipse monebor,
Non minus idcirco laicis verbum dare curo :
Quo si forte velint, extollere se prohibentur,
Ne velut ignari sint in peccamine tuti,
Sed potius humiles huc exhibeant simul aures,
Et sic communis habeatur sermo salutis.

CAPITULUM XIX.

Admonitio etiã facta ad laicos.

O quos vulgaris laicos cognominat usus,
Vos jam convenio, vobis hæc verba promo.
Nunquid enim sola Scripturarum documenta
Legis divinæ demonstrant cognitionem,
Ac quos contingit ignaros esse librorum,
Sciti cœlestis vos excusare potestis ?
Nonne Creatorem testantur cuncta creata,
Quis velut in libris illum cognoscere quitis ?
Hæc licet a reprobis indiscrete accipiantur,
Atque sinistrorum prorumpat abusus eorum :
(Per se quippe Deum perhibent concorditer unum)
Quid prodest vobis utcunque scientibus æquum
Explorare vias, quibus excusatio vestra
In conspectu hominum securior inveniatur,
Cum Deus, inspector cordis renumque probator,
Dissimulatores coram se vos sciat esse ?
Nam licet in nobis, qui doctores perhibemur,
Recte vivendi minus exemplum videatis,
Et sceleris vestri velut auctores maneamus,
Vos naturali tamen ingenio moderati,
Aut quocunque modo divinum jus sapientes,
Si quid post talem pietatis cognitionem
Amplius erratis, scelerum consortia fertis,
Et per notitiam transgressores simul estis.

A Si vos culpa minor, tamen arcet conscius error.
Sed ne falsidicus videar, cum talia scribo,
Hoc est, cum laicos dignoscere dico superna,
En iterum exemplis hac argumenta probabo,
In quibus, ut spero, multorum corda movebo.
Nostis enim solem totum lustrare per orbem,
Ac quocunque itis, quasi præsentem fore scitis,
Cum tamen ut servus famuletur fructibus orbis
Imperioque Dei semper sit subditus omni ;
Nunquid sol quemquam de luce sua removebit,
Aut propriæ lucis radios abscondit ab ullo ?
Hinc vos, si vultis, Domini jubar inspicietis,
Quam clemens mundo, quam totus constet ubique,
Dum lumen tantum vestri concedit ad usum,
Cujus per tantum splendor diffunditur orbem,
Sic super injustos effulgens ut super æquos.
B Quod si dixeritis aliquem posse hoc dubitare,
Ille creaturam, quam solem noverit esse,
Ante Creatorem conatur ponere solem,
Majorem soli tribuens vim quam Omnipotenti.
Sic et de reliquis rebus pensare valetis,
Si tamen illa piæ pulsat vos gratia vitæ.
Nunquid nescitis terrena negotia amare ?
Quod prope, quod longe quoquam gratum retinetis,
Hujus amatores in vestris cordibus estis,
Nec quid in hoc durum censet dilectio rerum.
Hinc excusandi nulla est occasio vobis.
Quin si curatis, et amare superna queatis,
Quod plus diligitur, hoc præpositum perhibetur.

CAPITULUM XX.

Quia nil æternæ salutis præponendum sit.

C Si vis salvari, nil huic præpone salutis.
Nam licet audaces nequiter jam vivere plures,
Et nimium vanis videas insistere causis
Quas pro justitia fert consuetudo maligna :
Tu tamen horresce vitiis in talibus esse,
Ac fugito miram venturi judicis iram,
Qui tanto gravius hominum discussisset actus,
Quanto nunc patiens clementer sustinet omnes.

CAPITULUM XXI.

De cibi potusque parcitate servanda.

A dapibus lautis et potibus immoderatis
Sollicitus templum custodi corporis aptum :
Ne, dum fervescis semper carnalibus escis,
Et velut hydropicus nimii potus geris usus,
Jam divinus amor minus in te sit habitator ;
D Vis etenim mentis languet pinguedine ventris
Ac crassata caro gustat cœlestia raro.

CAPITULUM XXII.

De somni quiete temperanda.

Ne nimio soleas tua tradere membra sopori.
Sicut enim cura somni satis est adhibenda,
Ut fragiles artus vires possint reparare ;
Sic frenanda caro nimii ex dulcedine somni,
Ne per torporem desuescat ferre laborem,
Quem pro peccatis crebris debemus habere,
Ut conregnemus qui nunc simul inde dolemus.
Nam hos nec comebat qui jam juga ferre recusat—

CAPITULUM XXIII.

De abjiciendo pretiosæ et superflue vestis cultu.

Ecce studens pretiosis vestibus uti,
Per quas præcipue datur extollentia terræ.
Sed cur hæc dico do vestitu pretioso,
Cum vitium quoddam magis execrabile cernam,
Quod tam prælati qui cognoscunt mala mundi,
Quam plebs ignara verrunt cum vestibus ima?
Heu plebs! heu rector! qualis vos aggravat error :
Cum contemntes videmus nudos et egentes
Et sibi monstrantes qualis sit gloria vestra,
Sub pedibus strata geritis concessa talenta?
Sic et jam dives Evangelio recitatus,
Cum se quotidie variis epulis satiaret,
Nec panis micas Lazaro concessit egeno.
Ad cultum vitæ moniti quandoque redite.
Nam, rogo, quid prodest hodie splendescere quem-

[quam

Qui eras aut citius fortasse perit moriturus?

CAPITULUM XXIV.

De vana gloria fugienda.

Cum bona quæque geris, nec mundi laude graveris
Sed magis esto memor, quis sit bonitatis et auctor
Et cujus dono tibi sit vitalis origo.
Denique ceu sine se poteras nullatenus esse
Sic nisi divino respectu præveniatis,
Nec saltem nosse quidquam potes ex bonitate,
Huic idcirco refer, si quid facias sapienter.
Et quia sæpe homines censent hoc laude colen-

[dum,

Ante Dei nutum quod jam constat reprobatum,
Laudibus humanis qui credit, fertur inanis.

CAPITULUM XXV.

De obedientia.

Sive patri carnis, seu vitæ spiritualis
Omni prælato subjectus sis quasi Christo.
Nam cum nil juris sine jure sit Omnipotentis,
Contra ipsum Dominum molitur tendere collum,
Qui dedignatur cuicumque subesse magistro.

ARTICULUM XXVI.

Quod pro rebus dubiis, quas nil prodest scire, non sit quæstio facienda.

De rebus dubiis noli contendere verbis,
Ac quæ dant nullos animæ discentibus usus,
Quomodo, cur, quando cœpissent stare vigendo,
Isthæc præteriens quid sint exquirere noli
Sufficiat cunctis normam rescire salutis
Quæ nos ad patriam monstrat remeare beatam
Nam decet incertum jus expectare supernum.

CAPITULUM XXVII.

Quia facile in re notissima et aperta erretur, nisi bonis operibus veritatis scientia confirmetur.

At quia sunt multa fidei certissime dicta,
Quæ mens suggestis cum delectatur iniquis
Utpote cæcata nescit perpendere vera,
Semper ab illicitis compesce negotia mentis
Ut lumen verum tibi sit super abdita rerum,
Ac bona de pravis veraciter edere possis;

A Nam perversa studens nequit in Christo fore pru-
[dens.

CAPITULUM XXVIII.

De concupiscentiæ carnalis tentatione superanda.

Si carnalis amor, sensus puerilis amator,
Te tentando petat, ne mox orando quiescas.
Ut nequeat talis mentem perrumpere pestis,
Scilicet ad petram, qua Christus significatur,
Juxta Psalmistæ doctrinam rite recurrrens,
Affer et allide quidquid teneas puerile.
Nam per idem bellum cæleste datur tibi regnum
Et qui tentari, non permittit superari,
Ad se duntaxat, quos omnis cura relaxat.

CAPITULUM XXIX.

De honoris et primatus ambitione fugienda.

B De quæras votis mundani culmen honoris
Effectuque tui princeps existere noli.
Nam quo plus aliis prælatus niteris esse,
Tam magis invisus coram Domino reputaris;
Et ceu prudentis liber enarrat Salomonis :
Judicium durum super hæc est sceptrum futurum.

CAPITULUM XXX.

Quod licet homines potentia abutantur, potestates tamen a Domino juste traduntur.

Sed licet hæc pauci curent attendere verba,
Atque præesse prius, quam discant, quid sit habena,
Prorumpant plures carnali more tumentes :
Quin (quod ridiculum vel dictu jure videtur)
Ad curas animæ nunc infantes statuatur,
Ceu non sufficiat his per quos ista parantur
Perdere se solos vitæ præsentis amore

C Ni secum socios ducant ad tartara multos.
Esse potestatem quamdam tamen haud dubitamus,
Quæ sub amore Dei suscepta valet retineri :
Cum nisi juste ab eo descendat, nulla potestas,
Non igitur sceptrum de summo Rege statutum
Erroris causam rectoribus ingerit ullam
Sed vitium plebis, necnon delicta potentis,
Qui nec rite capit, nec captum jus bene ducit
Judicio justo permissa merentur abuti
Audiat hoc ideo, cujus mens flagrat in æquo.
Qualiter ad sceptrum vel ab ipso sit veniendum.

CAPITULUM XXI.

Quomodo ad potestatem quisque promoveri, et si iterum eadem debeat relinquere.

D Si te consilium ratio et perstans aliorum
Pro spe virtutis cupiat præponere curis,
Res nec honesta tibi permittit posse reniti,
Si sic electus capies arcem dominatus,
Ordine divino jus hoc descendere credo,
Et reor esse nefas, si tunc contrarius exstas :
Si tamen, ut dixi, virtutis spe cupiaris.
Sin aliud quidquam mundano fingitur usu,
Quo jus Ecclesiæ vero fraudetur honore,
Sicut nunc multi ponuntur in arce regendi,
Ut vice rectorum sint preesores miserorum,
Ac tali specie muundo deserviat omne
Quod vel subjectis seu pauperibus detrahatur,
Non solum juris electio erit fugienda.

Sed quoque post aditum, si res nequit ante videri
 Næc tunc speratur hæc ad meliora patrari,
 Aut subjectorum vel culpa præpositorum,
 Liber erit reditus, et deponenda potestas,
 Ne pariter pravis dare consensum videaris.
 Sufficiat soli quo aliis prodesse nequibus.
 Nam miserum est valde te tantum velle præesse
 Prælatique loco nil exercere regendi.
 Ne cupias ergo iudex his associari
 Sub fidei fictæ, vel quavis conditione,
 Quos tu non poteris deflectere legibus æquis.
 Sit tua mens potius sic constans in bonitate
 Ut perversorum solidatur in improbitate.
 His prælibatis de fascibus accipiendie
 Et quos omnino fugit ecclesiasticus ordo,
 Nunc veniamus eo quo jam sunt tradita sceptrâ,
 Ut doctrina aliqua proximis habentibus ipsa.

CAPITULUM XXXII.

*Quali cura et se et commissos rector unusquisque
 debeat custodire.*

Ergo effectus ad hoc ut iudex sis aliorum,
 Vel quando ipse tui vigilanter vis dominari,
 Mox probus ac stabilis, iuxta mores gravitatis,
 Ex omni gestu speculum moderaminis esto,
 Monstrans exemplo quæcunque doces bona verbo,
 Ne tibi dicatur quod vox divina profatur :
 Cur oculo fratris festucam tam bene cernis
 Et minus inspectas quam tute trahem quoque
 [gestas?

Quove modo fratri poteris sic consiliari :
 Frater, festucam de luce tua sine ducam,
 Ipse minus cernens quid contenebret tibi visum?
 Aufer, quæso, trahem prius ex proprio, simulator,
 Et tunc festucas ex fratris lumine ducas.
 Hoc simul attende dictum specialiter ad te
 Quod Dominus cunctis jam prædicat ore Davidis :
 Cur tu justitias aliis perhibendo revelas
 Ac quid in ore tuo legis documenta reponis,
 Qui contempsisti doctrinam, quam retulisti?
 Nam si raptorem cernebas atque latronem,
 Currebas pariter, et oim mœchantibus alter
 Factus adulterii te consortem posuisti,
 Diversisque dolis componens semina fraudis
 Scandala, quæ poteris, contra fratrem machinaris,
 Hæc igitur sedula tecum ratione revolvens
 Corrige te primum, qui rector sis aliorum.
 Nam domui propriæ contemnens rite præesse
 Quomodo sollicitus fuerit provisor alius?
 Aut cui compatitur qui nec sibimet miseretur?
 Ne personarum sis acceptor variarum,
 Gloria quas mundi pro spe conducit inani,
 Sed Domini jussis quicumque subactus habetur,
 Ejus opem quære, tali studiosus adhære,
 Nam qui non metuit se trahere perditioni,
 Ille tibi forsân vitæ suggesserit otia.
 Promptus vel facilis ad risus scandala ne sis,
 Ne creferas dictum quod consuescat dare risum.
 Nam, ceu cujusdam testatur vox Sapientis,
 In risu stultus nimios dat voce tumultus.

A Et ne plura velis, cum fari paucula possis :
 Nam sapiens verbis perstringit plurima paucis.
 Hoc etiam summa studeas perpendere cura :
 Cum tempus fandi, vel quando sit hora tacendi.
 Tempus conveniens, quæ cuncta negotia quærunt.
 Eloquiis castis, moderata voce fruaris,
 Blandus mansuetis, districtus et esto superbis.
 Nam velut immitis das scandala multa pusillis,
 Sic o diverso si vis levis esse superbo,
 Ecclesiæ magnum conferre studes detrimentum ;
 Denique permittens regnare caput vitiorum,
 Virtutis summæ destructor cæperis esse,
 Atque per hanc causam Domino plus ipse resistis
 Quam qui permissus fortassis nescius errat.
 Unde prius modicum tumidis clementia prodest,
 B Qua sua colla pio doceantur subdere Christo.
 Qui velit his juste condescendendo juvare
 Arguat, admoneat blanda primum ratione,
 Melita variis Scripturarum documentis ;
 Cumque sat est verbis, gravior sententia detur,
 Quam simul assiduæ precis affectus comitetur,
 Donec clarescat, si tanta juvet medicina
 Ut convertantur et mites efficiantur.
 Quod si nil horum vitiosis proderit actum,
 A te secernas quos ædificare nequibus,
 Ne gravius damnum patiatu rex meliorum.
 Discordes revoca, fautor mœrentibus insta.
 Naturam refovens, vitium succidere nitens.
 Ne duplex animo, nec suspiciosus in ullo,
 Nec sis zelotypus, nec avarus, non animosus.
 Confer opem miseris quamcunque vales et egenis.
 C Christi servitio super omnia deditus esto.
 Cuncta quidem nobis tunc supplementa parabis,
 Si non, Christe, tibi primum volumus famulari ;
 Sicut et econtra succedunt prospera nulla,
 Si tibimet soli non conamur fore proni.
 Jugiter hoc tracta, ne quid facias sine causa,
 Et ne læsuram per te quis perferat ullam ;
 Sed magis ædifices in cunctis moribus omnes.
 Nullus quippe palam faciet soli sibi quidquam,
 Illeque præcipue qui rex aut doctor habetur
 Sive gerens rite reliquis dat semina vitæ,
 Vel faciens prave multis est causa ruinæ ;
 Scilicet exemplis capiuntur utrinque sequaces.
 Nam velut atteritur effectum seu renovatur
 Corpus carnali, sic mens ex spirituali.
 D Et non solum ideo debes existere cautus,
 Quatenus evadas mortis discrimina solus,
 Sed simul ut nemo per te reus efficiatur.
 Unde monendo precor ut si fortasse, quod absit :
 Peccandi studio constrictus tempore longo
 Pro minimo reputes te solum tradere morti,
 Saltem multarum ne sis homicida animarum,
 Tecum perpendens aliquid magis inde pavescas,
 Atque, revertenti dum spes promissa sit omni,
 Ipse revertaris, quo tecum cuncta reducas.
 Nam si solius, etiam misereberis omnis

CAPITULUM XXXIII.

De discretionis virtute.

Jam decet adjungi quæ sit discretio justis,
 Ut, quoniam nutrix eadem virtutis habetur,
 Hic etiam nobis comes existat rationis.
 Copia virtutum, quia corpus creditur unum,
 Sic diversum ratio est moderanda bonorum,
 Ceu servare studens unius corporis artus
 Singula membra suis debes curare statutis,
 Ut res et tempus sint corporis apta per usus.
 Quodquod enim corpus coram nobis statuamus;
 Ni vice diversa foveantur singula membra
 Unius ob damnum patiuntur cuncta periculum.
 Haud aliter constat de spiritus integritate,
 Qui per membrorum species fertur variorum;
 Imo etiam cura majori dignus habetur.
 Nam, licet in paucis virtutum sit decor omnis,
 Nulla tamen virtus, nisi vi foveatur alius,
 Esse potest stabilis contra phantasmata mortis.
 Hinc est quod multi, cupientes alta mereri,
 Lassescunt subito pietatis ob ordine cæpto,
 Dum satis esse sibi credunt aliquam bonitatem.
 Sic enim pedibus obstat defectio visus;
 Sic quoque virtuti, si desit et altera virtus,
 Et tanquam corpus per quædam membra minutum,
 Corporis officium quoddam complere nequibit;
 Sic etiam virtus sic ex aliis viduata,
 Aut igitur nihil est, aut imperfecta tenetur.
 Sed quod erit membrum, cui tempus congruat unum
 Semper ad ejusdem rei tendens conditionem?
 En speculo carnis discernimus abdita mentis
 Ac per corporeum jam spirituale probamus.
 Nam ceu carnis opus nulla constringitur hora
 Præterquam proprius naturæ postulat usus;
 Sic quoque res eadem non semper erit retinenda
 Virtutis causa, sed per tempus moderata.
 Actio virtutum constat perfectio morum.
 Sicut sæpe bonum est ut claudas ora tacendo,
 Mox veniet tempus quo plus licet hæc aperire;
 Haud secus est hora, qua jejuna salubre est.
 Interdum melius jejunia frangere constat.
 Scilicet in cunctis, quo tendit adoptio mentis,
 Aut terrena petens, vel cælica commoda quærens,
 Illuc et studium, sed et integritas meritorum.
 Unde, precor, vigila, cautoque libramine pensa,
 Ne quid per proprium studeas attendere votum,
 Sed quid communis ratio appetat utilitatis.
 Utilitatis amor cito suadet quid agendum.
 At duntaxat in his hæc utilitas capienda est,
 Quæ vitæ studio vel amore perennis aguntur.
 Semper id observa, velut ex pietate paterna,
 Quo pacto cuiquam prodesse et parcere possis.
 Ut qui desudas quoddam Ecclesiæ fore membrum,
 Tu pariter reliquis sis compatiens quoque membris;
 Et tranctans animo quid poscat temporis ordo,
 Quo res et tempus divinis usibus apta
 Efficiantur ita, ne sint alii impedimenta,
 Ac quid jus animæ, quid carnis cura, deinde
 Inter utramque viam speculator providus esto.

A Si pariter nequeant observari bona quædam,
 Anteriora geras et posteriora relinquant.
 Res namque utilior merito præfertur agenda.

CAPITULUM XXXIV.

*Quod nullus quantalibet sapientia vel virtute ditetur,
 se in præsentis vita securum, perfectumque arbitretur.*

Et quantum sapias, quanta virtute nitescas,
 Nunquam perfectus sapiensque tibi videaris.
 Sed cum miles adhuc velut invictissimus exstas
 In fragili vita, sed et inter tanta pericla,
 Ex aliqua causa credas te posse relabi,
 Ni circumspiciens, semperque futura pavescens,
 Hostis in insidias cautelæ jacula mittas.
 Omnis enim veræ tendens ad gaudia vitæ
 Non tam præteritis lætabitur in benefactis.
 B Quam pro suspectu, quo necdum semet ad unguem
 Pervenisse videt, vel qualis sit sibi finis,
 Sollicitus semper hoc mente fatetur et ore,
 Se Domino dignum nunquam fecisse opus ullum.
 Verius ergo nihil poterit quisquam meditari,
 Quam si de toto, quantæ sit religionis,
 Se tamen in nulla perfectum jam sciat esse,
 Dum vitæ flatus mortali carne gravatur.
 Denique quid nautæ cupiendi æquor peragrare
 Proderit inceptum quoquam deponere cursum,
 Et quæ felicitis prius est sibi gloria finis,
 Quam posita prora remis ad littoris ora
 Jam jam secura mereatur pace potiri,
 Quid, rogo, distat, utrum in medio æquore vel prope
 [littus

C Naufragus occumbas, si non evaseris undas?
 Quam prope sit littus in corde maris labor intus,
 Præsignans nautæ navim transducere caute,
 Donec ad optatam possit pertingere terram;
 Sic et in hac vita nobis opus est vigilare.
 Nam præsens mundus quid erit nisi quodlibet æquor
 Flatibus immensis quod semper et undique aditur?
 Qui velit ergo viam cautus migrare marinam,
 Contra undam pelagi paret instrumenta meandi,
 Ut cum tempestas solito irruit orta furore,
 Jam minus adversis superari possit ab ullis
 Non extollatur si prosper sit modo ventus.
 Sæpe procella gravis subit otia prosperitatis.
 Unde nec adversis nec rebus crede secundis.
 Et ne pax jugis faciat te plus negligentem,

D Sed semper cladem memorans velut advenientem
 Ante oculos pone, quid sis post pauca futurus:
 Qualis defectus humanos deprimat artus,
 Quando quidem sancti sunt in discrimine tali.
 Hinc Psalmista loquens profert suspiria dicens:
 Salva me, Domine, quia defecit quoque sanctus.
 Rursus abhinc idem perhibet se deficientem
 Exaudi me citius, precor, o Pater alme,
 Jam defecit enim vigor et virtus me prorsus.
 Quomodo defecit qui stare tamen perhibetur?
 In se deficiens Domino tunc vivere cæpit,
 In quo non aliter vegetare valebimus apte,
 Ni prius in nobis moriatur nostra voluntas.

Hoc etenim multum juvat omnes scandere sursum, A
 Quod propecti illud quantavis religione
 Cum metantur adhuc se multis inferiores,
 Fletibus assiduis hinc compuncti macerantur,
 Atque bonis studiis velut a primo renovantur.
 Nam quia sæpe malis veniet compunctio talis.
 Scilicet ut tractent, quam multis sint nequiores,
 Confestim vitiis nimio fervore relictis
 In convertendo præcedunt anteriores.

Hos quamvis culpæ capitalis labe carentes,
 Quorum religio monstratur desidiōsa,
 Et prius extremi sunt sæpissime primi;
 At qui sic fragiles persistunt et negligentes,
 Ut de criminibus, quæ maxima jure vocamus,
 Quæque refert Paulus sermone crebro venerandus,
 Demonstrans omni prorsus vitanda fideli,
 Se non abstineant, nec cætera quæque minuta,
 A quibus immunis fieri non prævalet ullus,
 Emendanda crebris decernant esse querelis,
 Hos ego non solum peccatores fore credo,
 Sed pro perfidiæ damnandos impietate,
 Atque reprehensuros usque ad minimum esse qua-

[drantem.

Ex aliis factum, quod erit veniabile crimen,
 Qui licet a vitiis capitalibus abstineant se,
 Non tamen id minimis semet reprehendere cessant;
 Sic et tu pavidus non cessa flere reatus,
 Quos jugis confert et inevitabilis usus.
 Nam quia quotidie multis offendimus omnes
 Aut ignorando peccantes sive sciendo,
 Verbis, auditu, sed et illicito mediatu,
 Summa manet virtus si displiceas tibi semper,
 Nil credens actum, dum quidquam restet agendum

CAPITULUM XXXV.

*De orationis instantia, et quia nemo diffidere debeat
 de Dei misericordia.*

Hæc sub corde, precor, sapiens amplectere lector,
 Et quo doctus in his etiam persistere possis,
 Continuis precibus pete divinam pietatem.
 Hæc etenim certa credentibus est et aperta,
 Et quicumque sitit vel jejunando labascit,
 Huc veniat lassus, huc quanta pericula passus;
 Hic fons, hic panis, ne quis subsistat inania.
 Poscere ne dubites, et jam si mortuus exstes,
 Et quodcunque scelus te commisisse fateris,
 Hinc veniam spera, si sit confessio vera.
 Multis nempe malis ideo permittimus uri,
 Quatenus experti, quia nil sit adoptio mundi,
 Atque nihil nostris valeamus vivere votis,
 Saltem sic medium cogamur quærere verum,
 Qui nos ad stabiles faciat pertingere mores.
 Hic sicuti fictis non inveniemur ab ullis:
 Sic quoque semper adest vere quærentibus illum,
 Debita culparum dimittens omnigenarum.

CAPITULUM XXXVI.

*Quod conversationis sanctæ initium sit difficile, sed
 juvante Christo labor levigetur perseverantiæ.*

Et licet inprimis sit difficilis labor omnis,
 Res incepta boni perstans in amore laboris

Dat subito facilem studii totius agonem.
 Nam quia conversi debemus jure probari,
 An Dominum vere conversio nostra requirat:
 Quo magis invisus impugnat nos inimicus,
 Tam citius nobis succurrit gratia Christi,
 Si stabili voto perstare volumus in illo,
 Causantes semper nos esse reos et egenos.

CAPITULUM XXXVII.

*Quia nulli debeat incongruum vel mirum videri quod
 tantus labor agatur pro vita perenni.*

Sed ne mireris quia talis sit via cœlis
 Et tanta cura quæratur vita futura,
 Cum noscas etiam mundi vilissima quæque
 Asque labore aliquo nec quæri nec retineri.
 Nunquid enim terra profert fructus nisi *colta*,
 Aut mare transibis nisi cum navalibus armis?
 B Num ligni moles ultrò se condit in ædes,
 Vel gratis lapides operantur semet in urbes,
 Aut sine vi belli capiuntur jura triumphii?
 Et victus carnis sudore parabitur omnis,
 Et quo quisque minus mundi studet addere rebus
 Tam magis exsilis et pauper habetur in ipsis,
 Si non miraris hæc cuncta labore parari,
 Cum tamen ut fumus illorum defluat usus,
 Quæ levitas talis, negligentia quæ specialis
 Decipiendo tuam mentem possederit, unquam,
 Ut cœleste bonum, quod erit super omnia solum,
 Cui nullus finis nec causa sit ulla doloris,
 Sed semel acceptum nunquam patitur detrimentum,
 Absque labore pari credas te posse mereri?
 Nam si miraris de religione perennis.

C Primitus attende præsentis commoda vitæ
 Quomodo quærantur quibus et curis teneantur,
 Quamvis hæc cuncta, quoquo sint ordine juncta,
 Ad nihilum subito, quasi non fuerint, redigantur.
 Hæc cum mente geris, facili ratione doceris
 Quam sit suave jugum, quod perpetuum dabit usum
 Regnaque quo cœli valet unusquisque mereri.

CAPITULUM XXXVIII.

*Ut divinum opus cum spe retributionis æternæ fide-
 liter agendum sit.*

Rursum si credis quia per crebra gesta laboris
 Magna caducarum præstetur copia rerum,
 Et quo quisque magis serat in carnalibus actis
 Tanto plus lucrum se sperat in his habiturum;
 Si quoque servilem passurus sponte laborem
 D Pro spe mercedis homini vis esse fidelis,
 Qui quamvis largus vel quantumvis opulentus
 Summa pro certo nullius habebis in illo:
 Vana salus hominis, Psalmista namque doceris.
 Et maledictus homo, cujus spes est in homullo
 Cur, modicæ fidei, credis minus Omnipotenti,
 Qui præter victum vitæ hujus quotidianum,
 Quo tibi jam mundus servit quodammodo totus,
 Gaudia perpetuæ quandoque dabit tibi vitæ,
 Si pro mundanis quibus intentus famularis,
 Æquali studio submittas tamen in ipso?
 Credulus incertis, certissima quid reprobabis?
 Et mandata Dei non posse sequi prius inquis

Quam faciendo probes quid permittant tibi vires ?
 Nondum sudabas ubi te non posse probabas,
 O labor exsilis, qui nec probat acta laboris,
 Nec bravii meritum vult ferre per experimentum :
 Ceu non expediat talem tibi inire laborem,
 Qui per mercedis geritur promissas perennis,
 Ac Domino soli sit nulla fides adhibenda :
 Si non desperas res exercere caducas,
 Quatenus ex ipsis habeas stipendia carnis,
 Cur minus æternos confidis quærere fructus,
 Ut tradas animam regnis cœlestibus aptam,
 Qua dabitur cunctis semper gaudere beatis ?
 Denique promptus agis quidquid docet optio carnis
 Cur quoque non gustas, si spiritus ulla facultas
 Bello carnali valeat ratione reniti ?
 Nam si gustares nunquam sitiendo vacares ;
 Sed quo plus biberes, tanto magis inde sitires,
 Donec ad extremum fontem traheris ad ipsum,
 Cujus conspectum cupit omnis cœlica virtus.
 Ausculta tandem quam nunc trado rationem :
 Jus si terra colit, quo cuique fidem dare norit,
 Hoc etiam juris ne credas defore cœlis.
 Sed cum lex vera procedat ab arce superna
 Atque Deus verax, ast omnis sit homo mendax,
 Ritu majori possunt cœlestia credi.

CAPITULUM XXXIX.

Exhortatio generalis pro labore regni cœlestis.

His igitur dictis ad vos, quicumque legetis,
 Ad vos præsertim qui talibus indigeatis,
 Nunc quoque vobiscum pensantes dogmata nostrum,
 Hinc aliquid moniti, Domino vos subdite prompti,
 Ut, dum possimus, si tantum posse velimus,
 Nulla manus cesset, nullius pes quoque tardet.
 Jam vice communi properemus ad optima summi
 Quo labor et nullus, nec venerit amplius ullus :
 Sed semper læti remanebimus atque quieti.
 Contemplando Deum, qui nunc spes atque tropæum
 In se credentis manet et fiducia mentis.
 Quod Deus in nobis operetur in omnibus horis,
 Cujus et imperium sine fine manebit in ævum.

Sermo ad avaros vel superbos.

O fratres chari, per Christum semper amandi,
 Cum prope sit tempus quo mundus erit ruiturus,
 Vos qui diligitis vitæ promissa perennis,
 Fortes athletæ, sursum spem mentis habete,
 Ne quid in hoc mundo jam possideatis amando
 Restat enim vobis fructus patriæ melioris,
 Si modo sinceri studeatis rite mereri.
 Ad quam quærendam præsentem spernite vitam,
 Usibus exceptis, per quos illuc properetis
 Et quibus in terra foveantur corpora vestra.
 Nam datur ad tempus animæ victu fore corpus,
 Ut meditetur homo, dum vivit in orbe caduco,
 Quiliter mens vitalis et virtus spiritualis
 Vivificant carnem per divinam rationem,
 Libertate date, quæcunque velimus agenda,
 Aut animæ mores vel niti carnis amores,
 Nunc sentite, rogo, quis constet rectior ordo,
 Dum datur arbitrium, quod quisque velit faciendum,

A Seu divina sequi, quæ sursum sunt meditari,
 Unde sapit flatus discernere corporis actus,
 Aut carnis studium, quo fertur vita deorsum.
 Hinc iter est animæ, sed terra redit quoque terræ.
 Propterea mentes vestras ad recta ferentes
 Discite quid sitis, attendite quo properetis.
 Non vos seducat, si gloria census abundat ;
 Si sunt divitiæ, per eas nolite perire ;
 Nam Deus has tribuens in eis interrogat omnes
 Quis velit in donis potius constare fidelis,
 Aut quis carnalem vel amet rem spiritualem.
 Non alias illi subiguntur commoda mundi,
 Quamvis per plures cupiant nunc esse potentes,
 Scilicet intenti magis ad convivia sæcli.
 Quam curis animæ commissis suppeditare.
 Vos autem, fratres, quæ mundi sunt fugientes,
 B Quæritestrarum constanter opes animarum ;
 Nam quid honorgrandis, si tantum pontus honoris ?
 Quid prodest tandem, si mundum sumitis omnem,
 Post hujus casum sine fine pati cruciatum ?
 Ah ! ah ! qualis honor, quem tantus cinxerithorror,
 Cum vindicta havis successeribundique pravis !
 Non homo, non aurum poterit aptare beatum.
 Sed virtute Dei consistit vita beati.
 O qui deliciis felicem te fore credis,
 Huc attende parum, sermonem confero tecum :
 Dum noscas hominem non esse perenniter omnem.
 Pro modulo puncti cum sint simul omnia mundi,
 Quam moritura caro tibi spem promittit avaro ?
 Cur hodie ludis pro rebus cras perituris
 Et nil, surde, doles animæ sine fine dolorem,
 C Si Dominum, cœli regem, super omnia nosti
 Et quia sublimes faciat sæpissime mites,
 Atque superborum solet prosternere collum ?
 In quo confidis, quia te sibi subdere non vis ?
 Vel cur ipse studes exaltari super omnes,
 Cum jam perduras ad res tecum perituras ?
 Omnis enim cupidus vincitur esse superbus.
 An, quia liber eris mira bonitate Creantis
 Et diversa potes, dum sano corpore flores,
 Præter eum quoquam speras exquirere vitam,
 Aut ejus gladium quovis evadere justum ?
 Nunquid imago Dei, primo similata parenti,
 Cujus progenie retines exordia vitæ,
 In te mutavit quod in illo Patre creavit ?
 None vides, gustas, palpas, audis et odoras ?
 D Unde merebaris, ut sensibus his potiaris ?
 Quid prius Auctori quam te faceret tribuisti,
 Ut rationalis animalia cuncta præires ?
 Et tamen his brutis perstantibus in vice juris,
 Tu, rationis opus, non vis Domino fore pronus,
 Quin meditare, rogo, rationis et utere dono,
 Ac per quem vivas subtiliter exprime causas.
 Nam nescire modum vitæ, sed vivere tantum
 Est studium pecudis omni ratione carentis.
 Si miser ignoras quia sponte tua reus exstas,
 Quære viam lucis, et erunt tibi signa salutis
 Per quæ jam plane mentem potes ædificare,
 Nam, si sentires carnis decrescere vires,

Confestim vasiâ proferres inde querelam.
 Ac curam medici peteres quam maxime quæri :
 Cur, rogo, non animæ simul intendis medicinæ,
 Cum plus ex anima quam corpore sit tua vita ?
 Ecce famem pateris, quam sponte pati perhiberis
 Dum tibi dispositum reprobas exquirere victum.
 Certe quidquid amas, ejus quæris medicinas.
 Sed quid amare vales ritus mundi per inanes,
 Quando Deum cœli nequaquam vis venerari ?
 Quamvis plenus opum seu sit collega potentum
 Appellas frustra terrarum numina cuncta,
 Ni prius advertas qui sit super omnia primas,
 Subjectumque sibi facias te pectore niti.
 Cedunt cuncta tibi, si te submiseris illi.

Quisquis et hoc renuis, contraria semper habebis.
 Quam suavis nisu, nec non optabilis usus,
 Voto communi si trntum subdimur uni !
 Tunc per eum nobis mundus submittitur omnis.
 Unde, precor, fratres, postponite carnis honores,
 Per quos jam gratos venit dolor immoderatus
 Et pensate magis quid sit spes spiritualis,
 Quæ modo fert tristees, sed post hæc semper ovantes

Versus super sequentiam sancti Spiritus.

Adsis jam nobis, clementia Spiritus almi,
 Quæ sibi cor nostrum faciat consistere templum,
 Expellens inde peccatorum genus omne.
 Spiritus alme, veni, nos et dignare tueri,
 Fac procul horrendas de nostro corde tenebras.
 Tu consolator et puræ mentis amator,
 Infer chrisma tuum, clemens, in pectora nostrum;
 Tu quoque cunctorum mundator flagitiorum,
 Mundatos homini oculos fac interioris,
 Ut sic cœlestem mereamur cernere Patrem,
 Quem possunt oculi iustorum cernere soli.
 Tu sanctos vates fecisti degere tales
 Ut miranda Dei canerent præconia Christi ;
 Discipulos Christi tam fortes esse dedisti,
 Ejus ut in cunctum veherent miracula mundum.
 Cum machinam rerum faceret Deus omnigenarum
 Tu futuras aquas has jure tuo solidabas.
 Tu lymphas pandis animabus vivificandis
 Ipseque carnales fieri das spirituales.
 Tu quoque divisum per linguæ schismata mundum,
 Et varios ritus coadunasti, pie Flatus.
 Idolatras gentes, hoc est simulacra colentes
 Ad cultum Domini tu, Præsul summe, vocasti.
 Nunc adsis, sancte, nobis clamantibus ad te ;
 Nam sine te frustra fit tota precatio nostra.
 Tu, qui cunctorum docuisti corda piorum
 Efficiens illos proprio cum numine dignos
 Christi discipulos, hodie tu, Spiritus ipse,
 Insolito cunctis benedicens munere sæclis,
 Hunc idecirco diem fecisti jure celebrem.

Versus super Evangelium : Cum natus esset Jesus.

Cum puer Jesus, deitate plenus,
 Bethlehem Juda, Genetrice summa
 Editus, mire sub Herode rege.

Viseret orbem,

Mox recens stella simul est oborta,

A Quam magi quidam, Oriente visam,
 Usque regalem comitantur urbem
 In Hierusalem.
 Et requirentes inibi manentes,
 Inquiunt illis : Reserate nobis
 Quo sit hic hic natus, modo tam probatus,
 Rex Hebræorum ?

Vidimus nempe super hoc potente
 Sideris miri radios oriri.

Hunc ut oremus ideo venimus
 Partibus istis.

Audit hæc mœstus nimium scelestus ;
 Atque cum totis Hierosolymitis
 Anxius cura capitur dolosa

Hostis Herodes.

B Et vocans cunctos populi magistros
 Sciscitabatur quid ad hæc agatur,
 Unde sit Christus, ubi quipq̄ natus
 Inveniatur.

At requisiti ita sunt locuti :
 Bethlehem castrum parit ergo Christum ;
 Sicque recevera legitur propheta

Hinc cecinisse :

Bethlehem Juda, eris haud minuta

Inter affines procerum cohortes :

Erit namque novus auctor a te,

Qui regat omnes.

Tunc magis illis pariter vocatis,
 Cœpit occulte ab eis notare

Quando prædictum jubar esset ortum,
 Quod sibi fulsit.

C Exin insanus ait his tyrannus :
 Ite jam, quæso, puerum sequendo,
 Et nimis caute ubi sit, rogate,
 Regulus idem.

Cumque compertum teneatis illum,
 Siquidem certe mihimet referte,
 Ipse quo regem veniens eundem
 Pronus adorem.

Hæc magi dicto capiunt dolosa.

Tum dehinc rursus iniere cursum,

Ac salis gratum iter inchoatum

Perficiabant.

Sed statim stella, Oriente visa,

Prævia luce comes est ubique,

Usque dum supra remaneret ipsa

Quo fuit infans.

D Cujus aspectu nimium gavisus
 Ingredi sancta meruere tecta,
 Quo puer Jesus Genetrice et ejus

Inveniuntur,

Moxque prostrati studio fideli

Supplices Christum venerantur ipsum ;

Inruper dona tribuere trina

Mystica valde.

Nam Deus thure celebratur apte,

Est et in myrrha hominis figura,

Rex nimirum rutilians per aurum

Significatur.

Ac magi, somno moniti supremo
 Ut minus regem repetant Herodem,
 Sunt viam nisi aliam reverti
 In regionem

Hymnus de Natali Domini.

O Salus mundi, Sator universi,
 Sola spes vitæ, decus o perenne,
 Debitas laudes tibi nos ferentes
 Suscipe clemens.
 Qui volens totum reparare mundum
 Gratiam miris dederas habenis,
 Ne jugo legis premeretur omnis
 Plasmatis ætas.
 Hæc agens gratis vice charitatis,
 Res protoplasti miserans levasti ;
 Et premens tandem Leviathan anguem,
 Nos revocasti.
 Nam cœternum tibi, Summe, Verbum
 Prolis humanæ speciem probare
 Miseras orbi, sine labe nœvi
 Virgine sumptam.
 Jam novum lumen datur ad salutem ;
 Natus est nobis novus Auctor orbis,
 Splendor æterni Patris ac superni,
 Jam caro factus.
 Ille, signatas reserans figuras
 Legis obscuræ fideique puræ,
 Sensibus nostris aderit perennis
 Pro renovandis.
 Nulla vis nobis remanet doloris ;
 Filius Summi, vigor extat omni,
 Qui fide pura vigilique cura
 Credit in ipsum.
 Hinc melos hymni resonemus illi
 Supplici voto studioque toto,
 Ut cohæredes sibimet fideles
 Inveniamur.
 Laus Patri summo, sit honorque Nato,
 Pneumati sancto decus atque doxa,
 Qui, manens trinus, Deus est et unus
 Semper ubiquæ. Amen.

Oratio metrica ad sanctam Trinitatem.

☉ Pater æternæ, cui semper idem manet esse,
 O Patris Verbum, per quod manet omne creatum,
 Spiritus o sancte, quo constant cuncta sacrate,
 O qui personis tribus his Deus unus haberi,
 Ordine qui miro finis constas et origo,
 Leges æternas ac solus juse gubernas,
 Qui genus humanum miseratus, mortificatum
 Propter mortifera primi delicta parentis,
 Vivere fecisti pretioso sanguine Christi,
 Cujus in adventu mendum totum reparasti,
 Cujus judicio statuentur cuncta sub æquo,
 Da mihi velle bonum, vires ad perficiendum ;
 Nam sino te nequeo vel mente capessere quidquam.
 Tu nisi des votum, frustrabor ad omnia motus.
 Unde etiam, posco, clemens hoc annue primo,
 Quo proferre queam poscendi verbula recta.

A Exin sinceris precibus precor ut pius adsis. [oræm,
 Da mihi, quæso, fidem, per quam te semper ad-
 Quaque sciam plane quid justum sit vel inane.
 Spem concede mihi talem, spes unica nostri,
 Qua sufferre queam vitæ cœlestis habenam.
 Restat in his prima virtus dilectio bina,
 Qua te factorem debemus amare hominemque,
 Quam, precor, infunde super intima cordis abunde.
 Non mea mens, quæso, lætetur more superbo.
 Adveniat rite custos patientia vitæ.
 Mors et perditio discedat cæca libido.
 Me quoque, posco, regas, cum videro res alienas,
 Ne quid in his captus fieri compellar avarus.
 Non cibus aut potus me deprimat immoderatus.
 Fac, precor, et vestes contemnere me pretiosas.
 B Da vigiles artus ad cuncta tui famulatus,
 Atque quiescentes solita de fraude tuere,
 Ne corrupta caro somno turbetur amaro.
 Sint procul invidia, jactantia, lis, sed et ira,
 Neo rebus vanis me laus seducat inanis.
 Non rogo divitias. nec honores carnis ut addas ;
 Sed da propitius tantum solatia victus,
 Fructificaque mihi quæcunq; talenta dedisti,
 Quatenus usuram mercar tibi reddere jussam,
 Sicque meos mores in amore tuo, precor, aptes,
 Ut mea sit cura, quid gestet vita futura,
 Ac regno Christi merear tandem sociari,
 Qui tecum Pater, et cum Pneumate regnat in ævum.

Versus de die judicii.

O vos Christicolæ, qui jam remanetis in orbe,
 Dum bene possitis, pergite de vitiis.
 C Nam valet hic multa constans oratio vestra,
 Quam tunc pro nihilo proferet omnis homo,
 Cum suprema dies actus reseraverit omnes,
 Et Deus omnipotens, de superis veniens
 Justos in dextra, sed pravos parte sinistra
 Pastor ut ex hædis dissociabit oves.
 Talibus intenti verbis animo sapienti
 Semper tractate, quod genus estis Adæ.
 Præsens vita brevis, sed erit ventura perennis.
 Nempe beatus homo despicit apta modo.
 Ædificat mores, ad veros tendit honores ;
 Nam quod mundus amat, hæc velut umbra, labat.
 Sed nos ex variis cognoscimus ultima signis,
 Hinc minus incauti turbine judicii.
 Ejus in occursum teneamus pectora sursum,
 D Ut Dominus veniens inveniat vigiles ;
 Nam sol et luna pallescent lege sub una,
 Rebus abhinc finis cœperit esse cinis.
 Denique nil restat, nisi quod spes ultima prestat ;
 Quod mortale fuit, hoc moriendo ruit :
 Ast animæ meritum mercedis percipit usum.
 Sic quondam lenis propitiusque nimis,
 At tunc districtus veniet nimiumque verendus :
 Tunc quoque monstrabit vulnera quæ subiit.
 Quem transfixerunt, ut fert Scriptura, videbunt,
 Reddentes planctum proh dolor ! in vacuum,
 Cum transfixa cutis sit spes et causa salutis.
 Sed quos error amat, hosce salus reprobat.

Porro dies illa complebit vata sibyllæ,
 Atque prophetarum comprobat indiciū.
 Cordis et arcana fient hoc tempore plana.
 Illic æra gemet, quem modo risus habet.
 Illa dies miræ pravis advenerit iræ,
 Quos reparare modo nulla valet ratio :
 Sed quasi securi sectantes commoda mundi,
 Nec curant animas ædificare suas.
 Illic causa gravis, quam nunc incredulus audis,
 O miser imprudens, pessima quæque gerens !
 Nolis sive velis, hoc iudicium patieris,
 Pestis et ipse tibi discutiendus ibi.
 Tunc igitur linquens iavitus carnis amores,
 Nil mercedis habens, his quia nunc frueris ;

A Sed magis æternum pro talibus ibis in ignem,
 Quo dolor, ab, et vae semper erit sine spe.
 O nimium miseri, sentite locum miserendi,
 Et vel adhuc vobis parcite jam miseris !
 Ecce parata salus, en acceptabile tempus !
 Quærite fautorem, poscite pacis opem.
 Currite, dum quitis, et vitæ lumen habetis,
 Dum maneat tempus, non neglegatur opus :
 At neglegens tempus fuerit sine fine neglectus,
 Quod sibi quisque legit, hoc habiturus erit.
 Nam sermone brevi concluditur hic modus ævi,
 Præpes vita bonis, mors sine fine malis.
 Hæc pensate viri, libeat virtute potiri ;
 Ne mortis turba vos capiat subito.

EJUSDEM OTHLONI

LIBER PROVERBIORUM.

*Erutus ex cod. autographo, in inclyto monasterio Sanct-Emmerammensi asservato,
 a rev. D. Patre Casparo Attechner, Benedictino Mellicensi.*

(Apud R. P. Bernardum Pezium, *Thesaurus Anecd. noviss.* tom. III, parte II. pag. 483.)

INCIPIT PROLOGUS OTHLONI.

Cum nuper illa quæ dicuntur Senecæ proverbialia, B *veneris in regnum tuum*, scimus omnium veniam peccatorum suorum impetrasse ! Quem, rogo, intelligentiæ donum a Deo postulante edocere non potest qualiter hoc obtineat, si illum versiculum sapius secum ruminat : *Intellectus bonus omnibus facientibus eum ?* Certe si tantummodo sensum eorundem verborum sciat, veritatemque in his esse credat, sufficere ei possunt ad salutem. Docent namque illum quia, si id bonum quod jam intelligit faciat, amplior ei intellectus veniat. Nonne hujusmodi doctrina et promissio amplectenda est omni modo ? Similis quoque doctrina potest inveniri in multis sententiis quas hic posui. Sed prædictam sententiolam in hoc prologo ideo exposui ut lectoris animum ad legenda non solum ista quæ hic collegi, sed etiam ad omnia sacre Scripturæ dicta incitarem. Nulli enim ad salutem proficit quod sacra verba sine cordis intentione audit et legit. Unde et Dominus noster in Evangelio auditores suos sæpius admonet : *Qui habet aures audiendi, audiat* ; ac si diceret : *Qui habet voluntatem et intentionem illam ut, præceptis divinis obediens, bona quæ intelligit faciat, doctorem se audiat, alioquin nihil ei prodest verba mea audire.*

Proverbiorum autem hic collectorem dictis parvulis quilibet scolastici, si ita cuiquam placeat, possunt apte instrui post lectionem psalterii. Sunt enim multo brevioris et planioris sententiæ, quam illi

fabulosa Aviani dicta; sed et utiliora quam quædam A
Catonis verba, quæ utraque omnes pene magistri
legere solent ad prima puerorum documenta, non
attendentes quia tam parvulis quam senioribus
Christi fidelibus sacra potius quam gentilia rudi-
menta primitus sint exhibenda, ut, in his aliquate-
nus instructi, postea sæculares litteras arti gram-
maticæ congruas securius discant. Nam licet parvuli
minus idonei sint discernere inter bonum et ma-
lum, facilius tamen et tenacius eis inhærrere solet
malum quam bonum. Ideoque qui studiosi esse ve-
lint pro bono iustruendorum parvulorum exitu,

studeant etiam aliquid pro bono eorum introitu, id
est, pro discendi initio, sciantque quia difficilli-
mum est homini recedere a malo quod usu com-
prehendit diuturno. Præterea attendendum est
quia, cum Deus prospiciat super filios hominum,
ut videat si est intelligens aut requirens Deum,
cernit etiam quæ sit cura et intentio magistrorum
in doctrina discipulorum, utrum eos doceant pro
appetenda et obtinenda gloria sæculari, an pro spi-
rituali.

Hæc vos, discipuli, pariterque notate, magistri;
Hæc, rogo, devote, pueri et juvenes, legite.

INCIPIIT LIBELLUS PROVERBIORUM.

CAPUT I.

Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit
calum et terram.

Allevat Dominus omnes qui corrunt, et erigit
omnes elisos.

Apud Dominum gressus hominis diriguntur, et
viam ejus volet.

Apud Dominum misericordia, et copiosa apud
eum redemptio.

Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur
Dominus, et pereatis de via justa.

Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.

Arcta et angusta via est quæ ducit ad vitam.

Anima justi sedes est sapientiæ.

Aversio parvulorum interficiet eos, et prosperi-
tas stultorum perdet illos.

Argentum electum lingua justi.

Abominatio est Domino via impii.

Audiens sapiens sapientior erit.

Altiora te ne quæsieris.

Ambulans recto itinere et timens Deum despici-
tur ab eo qui infami graditur via.

Amicus stultorum efficietur similis.

Avarus non impletur pecunia, et qui amat divi-
tias fructus non capiet ex eis.

Accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et ti-
more, et præpara animam tuam ad tentationem.

Ante ruinam exaltatur cor, et ante gloriam hu-
miliatur.

Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis
legem Christi.

Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiri-
tus Dei.

Ardentes diaboli sagittæ jejuniorum et vigilia-
rum frigore sunt restinguendæ.

Amor Dei nunquam est otiosus.

Abel esse requit, quem Cain malitia non exer-
cet.

Alia percussio est qua peccator quilibet corri-
gitur, alia qua condemnatur.

Amicus in necessitate probatur.

B Ad magna gaudia perveniri non potest nisi per
magnos labores.

Arrogantia quæ divites in opibus extollit, eadem
divites in verbis, id est, dialecticos, sapiensima sub-
vertit.

Ardua scientiæ dona humilitate indigent maxima.

Aurum difficile est in luto quærere.

Ardor corporum frigidioribus cibis temperandus
est.

Arduum est iter castitatis, sed magna sunt ei
præmia.

Aqua nobis in vinum vertitur, quando sacra
historia in spiritualem nobis intelligentiam com-
mutatur.

C Ante conversionem procedit turba peccatorum.
post conversionem vero sequitur turba tentatio-
num.

Apud homines cor ex verbis, apud Deum vero
verba pensantur ex corde.

Amare est filiorum, timere est servorum.

Agnum, quocunque ierit, sequi specialiter con-
gruit virginibus.

Attendentibus concessa divini pietatis dona Ju-
diter succedunt alia.

Adversarius omnium iniquorum sermo Dei est.

Avarus propriæ est causa miseris, ingerens sibi
sitim avaritiæ.

Avarus nihil recte facit, nisi quod moritur.

Avaro tam deest quod habet, quam quod non
habet.

Avaritia semper odiosos, largitas clares facit.

Avaritia desideratis opibus non exstinguitur, sed
augetur.

Abjiciens disciplinam cito sentiet ruinam.

Argumentis per quæ meliora quælibet agnoscere
possumus, probamur omnes a Deo.

A parvis rebus tam mala quam bona incipiunt,
sed per incrementa temporum majora fiunt.

Ad sublimitatem virtutum non potentia, sed hu-
militate, venit.

Ad mortem properantes magis convenit impedire, quam eis consentire.

Ad mortem properat, qui cito de quoquam iudicat, et in quo vitium quodlibet regnat.

Amor sæculi contemptus est Dei.

Amor sæculi thesaurizat morti.

Amor perversos ex odio, odium rectum ex amore est.

Alterius virtutis ope virtus indiget omnis.

Amare recta non poteris, nisi pro Christo humilieris.

Ad humilitatem non potes pervenire, nisi magna utriusque hominis contritione.

Animus dominorum ex habitu iudicatur servorum.

Apertius et melius per opera quam per verba insinuatur vita.

Amicum res secundæ parant, adversæ probant.

Arcum nimia frangit intensio, animum vero incongrua vitæ remissio.

Ambitio multos mortales falsos fieri coegit

Ardua fides robustos exigit annos.

Affectus carnis, nisi mentis jure premantur,

Unumquemque hominem ducunt ad perditionem.

Ad tempus credens, sed mox exinde recedens

Est similis vento qui raro perstat in uno.

Ante Dei vultum nil pravi constat inultum.

Aut quis sponte sua mala punit, sive coactus.

Arbitrii donum nobis causa est meritorum.

Ardua res nimium famulari post dominatum.

Absque Deo nullus poterit consistere sœlvus.

Absque timore Dei viribus nequit ulla timeri,

A Domino cuncta bona sunt omnino petenda.

Alternis uti, sit delectabile multis.

Auxilium Domini debent exquirere cuncti.

Actio virtutum constat perfectio morum.

Ad Dominum fugite, qui salvari cupiatis.

Auctorem magnum testantur maxima rerum.

CAPUT II.

Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.

Beatus qui intelligit super egenum et pauperem : in die mala liberabit eum Dominus.

Brachia peccatorum conterentur, confirmat autem justos Dominus.

Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.

Beatus qui tenebit et allidet parvulos suos ad peccatam.

Beneplicitum est Domino super timentes eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus.

Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.

Benedictus vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus.

Beatus vir qui inventus est sine macula et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecuniæ thesauris.

Beatus homo qui semper est pavidus, qui vero mentis est duræ corruet in malum,

Benedictio Domini super caput justi.

Bene consurgit diluculo, qui bona quærit.

Bonum est viro, cum portaverit jugum ab adolescentia sua.

Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.

Brevis omnis malitia super malitia mulieris.

Beatus qui habet partem in resurrectione prima.

Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.

Bene loqui et male vivere nihil est aliud nisi se ipsum damnare.

Bonum intellectum habet, qui quod recte intelligit facit.

Bonorum mens quoque duriora pro veritate tolerat, eo certius æternitatis præmia sperat.

Beneficium qui dare nescit, injuste petit

Bibere et manducare nulli concessum est ad gulam explendam, sed ad famem sitimque restringendam.

Balnearum fomenta sanis et juvenibus non sunt frequentanda.

Bene docens et male vivens virtutes quas prædicat moribus infamat.

Beatius est dare quam accipere.

Bonus non est, quem malorum improbitas non probavit.

Bona cepisse et non perficere nulli prodest.

Blasphemiarum verba cunctis fidelibus sunt vitanda.

Bonum si facere nequeas, non tamen culpes ei prohibeas.

Bona conscientia in tenebris splendorem proprium tenet.

Blanditiis sæcularibus facile decipitur fragilis animus.

Brevitas vitæ præsentis pensanda est ab universis.

Bellum optimum agitur, cum spiritus carni adversatur.

Bos hic non comedat, qui jam juga ferre recusat

(Hoc est lascivus). Sed et otia vana secutus

Mercedem nullam sibi noverit inde futuram.

Bellator fortis, qui se poterit superare.

Hella Dei sancta quærent fortissima corda.

Bis gratum tribuit, qui quod debet cito reddit.

Blandus mansuetis sis, districtusque superbis.

Bestia crudelis est cor pravæ mulieris.

CAPUT III.

Cæli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.

Cum electo electus eris, et cum perverso perverteris.

Cor contritum et humiliatum Deus non despiciet. Considerat peccator justum, et quærit mortificationem eum.

Calix in manu Domini vini meri plenus mixto.

Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.

Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini!

Custodit Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet.

Cum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.

Cælum et terra transibunt, verba autem Dei non transibunt.

Cæcus si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.

Cogitatio humani cordis prona est in malum ab adolescentia sua.

Curatio cessare facit peccata maxima.

Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem.

Cogitationes justorum judicia.

Cor regis in manu Dei; ubicunque voluerit inclinat illud.

Considera opera Dei, quod nemo possit eum corrigere quem ide despexerit.

Circulus aureus in naribus suis mulier pulchra et fatua.

Cor hominis disponit viam suam, sed Dei est dirigere gressus ejus.

Cor sapientium ubi tristitia est, et cor stultorum ubi lætitia.

Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscabitur extraneus.

Convertere ad Dominum, et relinque peccata tua.

Cani sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata.

Cunctis diebus suis impius superbit.

Cui multum datur, multum ab eo exigitur.

Confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus.

Corde creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem.

Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem.

Corpus, quod corrumpitur, aggravat animam et deprimit sensum multa cogitantem.

Confitemini alterutrum peccata vestra et orate pro invicem, ut salvemini.

Cujus vult Deus miseretur, et quem vult indurat.

Corrumpunt mores bonos colloquia mala.

Cujus vita despicitur, restat ut ejus doctrina contemnatur.

Cæpisse bona multorum est; perseverare vero in bonis, paucorum.

Causa quæ non prævidetur non permittit quemquam ad meliora proficere.

Cum Deus omnia facere possit, malum tamen, quia nihil est, facere non potest.

Coactum servitium Deus non quærit.

Contra Deum consilium nec magnum nec minimum.

Crimen æquale committunt, et is qui alicui detrahit, et qui detrahentem libenter audit.

A Cadens apertos oculos habet, qui recte quidem loqui scit, sed recte vivere contemnit.

Curam in rebus minime necessariis expendere peccatum est grande.

Cupiens agnoscere quanta Dei gratia sit circa se inspiciat alios, et quantiscunque plus habere se senserit in sospitate vel intelligentia vel in possessione alicujus rei, tantis sciat se esse ditiores in gratia Dei.

Corpus pro puero, anima vero pro pædagogo esse refertur a philosophis.

Cervicis inflexio nil prodest, si non deponitur cordis erectio.

Canum et volucrum ludus a cunctis clericis, quasi nefas, est vitandus.

B Considerata infirmitas propria mala nobis levigat aliena.

Concordia parvæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur.

Consilio opus est facto.

Credens Deum omnia posse præstare, petita citius meretur obtinere.

Custos castitatis est virtus humilitatis.

Continentia non corporis, sed animi est virtus.

Cæcus multorum fit pro cautela aliorum ut omnis homo hinc monitus provideat ne similiter cadat.

Cito in crimina majora corrui, qui parva pro nihilo ducit.

Caput est discordiæ qui ex communibus propria studet facere.

C Cum dolore abscindenda sunt quæ leniter sanari non possunt.

Cavendum est cunctis ne vilissima et pessima proponant optimis.

Clerici liberalis scientiæ nimis ignari, nullum sacerdotalem gradum accipere sunt digni.

Captivitas est maxima, ubi animæ peccato captivæ ducuntur.

Cujus quisque facit opera, ejus vocatur filius.

Cui gratum sit vocari filius Dei, veneretur Deum ut Patrem, faciens ejus voluntatem.

Commoda quæquæ, cum habentur, parva videntur; cum vero defuerint, apparet quanta fuerint.

Carnis virginitas, quamvis sit cœlica virtus.

Non prodest cuiquam sine mentis virginitate.

Constans et lenis, ut res expostulet, esto.

Consuetudo mala vix aut nunquam superatur.

Cælum, non animum mutant qui trans mare

[currunt.

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia

[crescit.

Confer opem miseris, quamcunque vales et ege-

[nis.

Conveniens quid sit perpendere convenit omni.

Copia virtutum constat corpus velut unum.

Communis morbus communiter est abigendus

Corrige te primum, qui rector sis aliorum.

Compatitur nulli qui non sibi scit misereri.

Cum caput ægrotat, corpus simul omne laborat. **A**
 Cessent peccata, cessabit et impia fama.
 Corporis ornatus monachis nimis est fugiendus.
 Confundens alios, merito confunditur ipse.
 Crimen avaritiæ cito destruit optima quæque.
 Crux et mors Christi constat reparatio mundi.

CAPUT IV.

Dominus de cælo prospicit super filios hominum
 ut videat si est intelligens aut requirens Deum.

Dominus interrogat justum et impium; qui autem
 diligit iniquitatem, odit animam suam.

Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.

Deus iudex, justus, fortis et patiens.

Diminutæ sunt veritates a filiis hominum.

Disperdit Dominus universa labia dolosa, et lin- **B**
 guam magniloquam.

Dominus manifeste veniet et non silebit.

Dominus virtutem populo suo dabit; Dominus be-
 nedicit populo suo in pace.

Dulcis et rectus Dominus, propter hoc legem da-
 bit delinquentibus in via.

Divites eguerunt et esurierunt; inquirentes autem
 Domium non minuentur omni bono.

Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis
 tui.

Declina a malo et fac bonum.

Dominus dabit verbum evangelizantibus virtutem
 multam.

Dominus scit cogitationes hominum, quoniam
 vanæ sunt.

Date, et dabitur vobis.

Dimittite, et dimittetur vobis.

Deus non est mortuorum, sed viventium.

Dignus est operarius mercede sua.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo,
 et proximum tuum sicut te ipsum.

Deus fidelis et absque ulla iniquitate.

Deus pauperem facit, humiliat, ut sublimat.

Dominus mortificat et vivificat, deducit ad inferos
 et reducit.

Deum time, et mandata ejus observa, hoc est om-
 nis homo.

Doce justum, et festinabit accipere.

Disciplinam Domini ne abjicias, nec deficias cum
 ab eo argueris.

Diligite justitiam, qui judicatis terram.

Doctrina viri per patientiam noscitur.

Divitiæ salutis sapientia et scientia.

Deus superbis resistit, humilibus autem dat gra-
 tiam.

Deus charitas est, et qui manet in charitate in
 Deo manet, et Deus in eo.

Defectio proximi malum non operatur.

Deum nemo vidit unquam.

Divisiones operationum sunt; idem autem Deus,
 qui operatur omnia in omnibus.

Dies Domini sicut fur in nocte ita veniet.

Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.

Dum tempus habemus, operemur bonum ad om-
 nes, maxime autem ad domesticos fidei.

Deum quærens gaudium quærit.

Disciplina et misericordia multum destituitur, si
 una sine altera relinquatur.

Dolentem non potest consolari, qui non concordat
 condolendo dolenti.

Discretio est mater virtutum.

Deum timere et amare, maxima causa est salutis
 humanæ.

Deus ideo dicitur creans mala, quia peccatis
 nostris imittit flagella.

Divinus sermo sicut mysteriis prudentes exercet,
 ita superficialis refovet.

Dum injusti sæviunt, justii purgantur.

Deliciæ et epularum varietas fomenta sunt luxu-
 riæ.

Difficilius arrogantia quam auro et gemmis care-
 mus.

Detrimentum pecoris ignominia est pastoris.

Duplicis peccati reus est, qui non est sanctus
 quod creditur, et tamen simulat se esse sanctum.

Deo nihil mali est imputandum, quandoquidem
 ipso malo utitur ad bonum.

Difficile corrigitur nequitia quam concipit quis in
 pueritia.

Difficile est cuiquam agnoscere sanitatis gratiam,
 nisi per infirmitatis disciplinam.

Difficile custoditur quod insidiis aditur multis.

Difficile est gloriam virtute superare, et ab his di-
 ligi quos præcedas.

C Dona Dei per hoc maxime agnoscuntur quod in-
 terdum auferuntur.

Deliciis et voluptatibus affluentes nequeunt pen-
 sare quæ Dei sunt.

Duplici reatu constringitur qui et in se ipso prava
 committit, et alios pravitate sua corrumpit.

Desperatio solum crimen est quod veniam conse-
 qui non potest.

De peccato in peccatum corruunt qui Deum ti-
 mere et amare negligunt.

Decor clericorum non decet esse nimius vel in
 vestimentis vel in aliis rebus.

Duo sunt nobis jugiter attendenda: et peccata
 quæ commisimus, et inæstimabilis Dei gratia quæ
 nos pertulit inter eadem peccata.

D Diu jacens in peccatis, diu quoque, si converti vo-
 luerit diabolicæ impugnationis molestias susti-
 nebit.

Dinturna quies vitis alimenta ministrat.

Deo magis placet qui sibi puras, quam qui plenas
 manus præbet.

Dapsilis et largus cunctis placet mortalibus.

Doctus in indocto poterit bona discere crebro;
 Si pensare velit, cur sit sapientior illo.

Dimidium facti perfectum dicere noli.

Discere semper habet qui Christum vult imitari.

Doctor perfectus, quæ rite docet, prius implet.

Doctrinæ verba paucis præsent sine factis.

Discordes revoca, fautor mœrentibus insta.
De rebus dubiis noli contendere verbis
De Domino vix quid perfecta scientia sentit.
Divitiæ verè sunt virtutum bona quæque.
Dives dicendus, cui parvus suppetit usus.

CAPUT V.

Excelsus super omnes gentes Dominus, et super
caelos gloria ejus.

Exspecta Dominam, viriliter age, et confortetur
cor tuum, et sustine Dominum.

Ecce quam bonum et quam jucundum habitare
fratres in unam!

Estote prudentes sicut serpentes, et simplices
sicut columba.

Ex abundantia cordis os loquitur.

Estote misericordes, sicut et Pater vester miseri-
cors est.

Ex verbis tuis justificaberis, et ex verbis tuis
condemnaberis.

Eadem mensura qua mansi fueritis, remetietur
vobis.

Erus eos qui dicuntur ad mortem, et qui trahun-
tur ad interitum liberare ne cesses.

Exsecratio peccatori cultura Dei.

Egestas et ignominia ei qui deserit disciplinam;
qui autem acquiescit arguenti glorificabitur.

Est via quæ videtur homini justa, novissima au-
tem ejus deducunt ad mortem.

Equus paratur ad bellum, sed a Domino victoria
datur.

Est confusio adducens peccatum, et est confusio
adducens gloriam.

Ex studiis suis agnoscitur puer.

Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coro-
nam vitæ, dicit Dominus omnipotens.

Emendemus in melius quod ignoranter pecca-
vimus.

Ebrietas et crapula omni Christiano est detes-
tanda.

Elemosynam illam Deus exsecratur, quæ ex ra-
pina præbetur.

Erubescere malam sapientiæ est; erubescere vero
bonum fatuitatis.

Erret facillime qui non curat quo rectius pergat.

Escarum copia carnem incendit ad desideria nexa.

Extinguit Ægyptum qui non agit opera tene-
brarum.

Experimento cito discitur quod nunquam antea
credebatur.

Egens æque est is qui non satis habet, et cui
copia nulla sufficit.

Eadem velle et nolle, ea demum firma amicitia est.

Eo tempore quisque incipit malus esse, quo po-
tuit bonus fieri.

Ex alieno periculo saplens se corrigit et emendat.

Ethnica verba legens, et in ipsis moribus hærens,

Hic gustare nequit quam suavia sint sacra dicta.

Effectum precibus tribuit pia vita precantis.

Eloquium sanctam pretiosam fit super aurum.

A Error erit nimius cum prætores simul errant.
Errat summopere qui non fugit impia quæque
Esse Deo proprium cunctis est jure sciendum.
Expers doctrinæ tenebras patietur ubique.
Electi pauci, multi sunt vero vocati.
Ecclesiæ pastor speculum plebis fore debet.
Est quasi vas vacuum, cui cura deest animarum.

CAPUT VI.

Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et san-
ctus in omnibus operibus suis.

Firmamentum est Dominus timentibus eum.

Flumen Dei repletam est aquis.

Filius hominis non venit ministrari, sed mini-
strare, dare animam suam redemptionem pro multis.

Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in gene-
ratione sua sunt.

Facilius est camelum per foramen acus intrare,
quam divitem intrare in regnum Dei.

Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut,
cum defeceritis, recipiant vos in æterna taberna-
cula.

Fur non venit nisi ut furetur, et mactet, et
perdat.

Frange esurienti panem tuum, et egenos vagos-
que induce in domum tuam.

Feneratur Domino qui miseretur pauperis.

Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum.

Favus distillans labia meretricis, et nitidius oleo
guttur ejus; novissima autem illius amara quasi
absinthium.

C Fallax gratia, et vana est pulchritudo; mulier
timens Deum ipsa laudabitur.

Fugit impius nemine persequente; justus autem
quasi leo confidens absque terrore erit.

Flagellat Deus omnem filium quem recipit.

Facere misericordiam et judicium magis placet
Deo quam victimæ.

Fiducia magna coram Deo elemosyna omnibus
facientibus eam.

Fundamentum aliud nemo potest ponere præter
id quod positum est, quod est Christus Jesus.

Fides sine operibus, mortua est.

Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quia
Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores
salvos facere

D Fides sperandarum substantia est rerum, argu-
mentum non apparentium.

Fornicatores et adulteros judicabit Deus.

Frater si fratrem adjuvat, ambo consolabuntur.

Febbris corporis calor; febris vero animi est ava-
ritia et libido.

Fortissimam jejunium est panis et aqua

Facile contemnit omnia qui semper cogitat se
moriturum.

Formam mulieris non animus prius quam corpus
concupiscit.

Ferreas mentes libido domat.

Flagellum Dei tunc diluit culpam, cum mutaverit
vitam.

Frigus et fames simplici vestitu ciboque expelli A potest.

Fidelibus nox in diem mutatur; infidelibus autem ipsa etiam lux tenebrosa efficitur.

Fructus mundi ruina est.

Fortitudo justorum est carnem vincere, delectationem vitæ præsentis extinguere.

Fortitudo reproborum est transitoria sine cessatione diligere, cætera flagella Conditoris insensibiliter perdurare.

Fraudem Deo facere videtur qui, relicto spiritualis vitæ proposito, ad sæculum revertitur.

Futura providere specialiter pertinet ad illos, quibus cura commissa est super alios.

Firmitatis indicium est cum una eademque sententia in sacris litteris iteratur.

Facilius sæculos quam nosmetipsos abnegamus.

Facile abjicitur quod hæret extrinsecus; intestinum bellum periculosius est.

Facies est mentis speculum, et taciti oculi cordis secreta produunt.

Famulos Dei veros non miracula, sed dilectio vera probat.

Fenus pecuniæ fumus est animæ.

Frequens oratio fortiter resistit diabolo.

Facilius inhærere solet malum quam bonum.

Frequenter superantur prosperitate qui superari non poterant adversitate.

Formidari non debet diabolus, qui nihil nisi permissus valet.

Frustra pro salute corporis laboratur, nisi simul animæ salus obtineatur.

Frustra niti, nec aliud se fatigando nisi odium querere, extremæ dementiæ est.

Fidelius et gratius obsequium est quod amore magis quam metu geritur.

Fallitur omni modo qui spem suam ponit in homine et in hoc sæculo.

Flammæ inextinguibili quandoque tradetur qui nunc avaritiæ et malitiæ suæ incendia extinguere negligit.

Facilis venia huic est danda qui non peccat ex industria.

Rortior est qui cupiditates quam qui hostes subjiicit.

Ferox atque inquietus linguam semper litigiis exercens cani comparatur.

Fædis immundisque libidinibus deditus sordida suis voluptatem imitatur.

Fornicamur a Domino, quando adulterinis cogitationibus ab ejus amore casto deviamus.

Facile offendit qui non optimis sed pessimis placere cupit.

Frenis sicut equi sessorum sunt retinendi

Sic quoque lascivi seniorum jure tenendi.

Fortia gesta tuæ ne demonstras cito vitæ.

Felix qui requiem poterit captare perennem.

Felices oculi qui cernunt gaudia cæli.

Ferrea mens dictis crebro superatur iniquis

Fructum fert raro quidquid geritur dubitando.

Fructibus ex propriis arbor cognoscitur omnis.

Finis præcepti constat dilectio Christi.

Factor totius præ cunctis est venerandus.

Fratres se noscant quorum Pater est Deus unus.

CAPUT VII.

Gustate et videte quoniam suavis est Dominus; beatus vir qui sperat in eo.

Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.

Gratiam et et gloriam dabit Dominus.

Generatio rectorum benedicetur.

Gaudium [ita] erit in cælo super uno peccatore penitentiam agente, quam super nonaginte novem justis, qui non indigent penitentia.

Grave est saxum, et onerosa arena; sed ira stulti utroque gravior.

Gloria patris filius sapiens est.

Gloria, et honor, et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco.

Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.

Gemina dilectio homines facit proximos Deo.

Grandis offensio, nolle placare quem offenderis.

Grandis Ecclesiæ destructio, neglecta cænobiorum provisio.

Grandis monasticæ vitæ contumelia, mundani ornamenta gloria.

Gestu corporis habitus demonstratur mentis.

Gladius utraque parte acutus est verbum Dei, penetrans animam et corpus.

Gloriam mundi quærens cito fit ita obcæcatus, ut nullus paveat casum reatus.

Gravissimum nequissimumque genus est inimicitæ, mala pro bonis reddere.

Genus quoddam humanæ pietatis impietas in Deum erit.

Gaudia integra nusquam sunt in terra.

Gloriari et superbire pro temporalibus commodis indicium est insipientis.

Gloriosus est injuriam tacendo tolerare, quam respondendo vindicare.

Gulæ et luxuriæ deditus comparatur jumentis insipientibus.

Gratis a Deo data gratis etiam sunt ab hominibus danda.

Gravis animus dubiam non profert sententiam.

Grave est peccatum, unde aliquis peccandi sumit exemplum.

Gement quandoque sero qui plangere nolunt in tempore opportuno.

Gravis ætate gravia etiam verba debet proferre.

Generalia commoda nemo facere debet sibi propria.

Gentiles libri non sunt ab eis relegendi

Qui servire Deo statuerunt pectore toto.

Grata Deo dona fert, qui frangit mala vota.

Gaudens in Domino gustat suavissima mella

Gens ignara Dei pænæ est tradenda perenni.

Grande scelus gradi studio debet superari.

Gloria mundana nullis est prorsus amanda.
Gratia sola Dei quos vult facit alta mereri.

CAPUT VIII.

Homo sicut fenum, dies ejus tanquam flos agri.
Homo, cum in honore esset, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.

Homo vanitati similis factus est : dies ejus sicut umbra prætereunt.

Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo.
Homo videt in facie, Deus autem intuetur cor.

Hæreditas ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit.

Honora Dominum de tua substantia, et de primitiis frugum tuarum da pauperibus.

Homo nascitur ad laborem, avis ad volatum.

Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis.

Hilarem datorem diligit Deus.

Hora est jam nos de somno surgere.

Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita.

Horrendum est incidere in manus Dei.

Hoc est funditus a malo recedere, ex amore Dei jam nolle peccare.

Humanum est peccare, diabolicum vero est perseverare.

Hoc studio converti quisque debet ad bona, quo operatus est mala.

Hærebat jugiter in malis ? Conversus faciat idem in bonis.

Honorem et imperium, si vis habere, dabo tibi magnum.

Honestas et sobrietas in cunctis rebus sunt appetendæ.

Honor Deo exhibitus exhibentes æterna gloria dignos facit.

Honorare parentes ad omnes pertinet homines.

Humilibus et fidelibus divinæ legis mysteria patent, superbos autem et infideles latent.

Homines plus quam Deum timere non est religionis Christianæ.

Hæres et propinquus est spiritualis amicus.

Hostia grata Dei non valeas potiora.

Velle bonum teneas, et nullum lædere quæras.

Hactenus extremi fiunt sæpissime primi.

Hos quos læsisti citius placare memento.

Horrida bella gerit, qui pacis fœdera spernit.

Hostem per Dominum, sed et in se dilige charum.

Hic venerandus erit qui jugiteo optima quærit.

Heu quam rara fides reperitur nunc apud omnes?

Hærentes terræ nequeunt subdi theoriæ.

CAPUT IX.

Initium sapientiæ timor Domini.

Intellectus bonus omnibus timentibus eum.

In circuitu impij ambulat.

Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit.

Judicia Domini vera, justificata in semetipsa.

A Immitit angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos.

Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet,

In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.

Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.

Justus ut palma florebit ut cedrus Libani multiplicabitur.

In memoria æterna erit justus, ab auditione mala non timebit.

In patientia vestra possidebitis animas vestras.

Justorum semita quasi lux splendens præcedit, et crescit usque ad perfectum diem.

Judicium durissimum in his qui præsumunt, fiet.

Impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit.

In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.

Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum.

Infernus et perditio coram Domino ; quanto magis corda filiorum hominum !

Inter superbos semper jurgia sunt : qui autem cuncta agunt consilio, reguntur sapientia.

Justus ex fide vivit.

In omnibus operibus tuis memorare novissima, et in æternum non peccabis,

Initium omnis peccati superbia.

In fine hominis denudatio operum ejus.

In die honorum ne immemor sis malorum.

In multiloquio peccatum non deerit.

In desideriis est omnis otiosus.

In omni loco oculi Domini contemplantur bonos et malos.

In omnibus exhibeamus nos metipsos sicut Dei ministros.

Invisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur.

Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia.

Initium honorum confessio est malorum.

In cassum caro affligitur, si mens voluptatibus non reluctatur.

Justi vocabulum non amittit qui pro pœnitentia semper resurgit.

Jejunium non est perfecta virtus, sed virtutum multarum fundamentum.

D Intentio perversa meretur ut in die, sicut in nocte errare permittatur.

Justitia humana tam fragilis est, ut potius remissione peccatorum constet quam perfectione virtutum.

Innocentia vera est, quæ nec sibi nec aliis nocet.

Iracundus cum aliis irasci desierit, tunc sibi maxime irascitur.

Iracundus, etiamsi mortuum suscitaret, nulli placet, infeliciores sunt mali, cum cupita perfererint,

quam si ea quæ cupiunt implere non possent.

Infeliciores sunt, qui faciunt, quam qui patiuntur injuriam.

Intenta supplicatio dormire cor mundum vetat. **A**
In hoc ipso peccat homo quod peccare vellet, si inulte posset.

Inutile est ea crebro videre per quæ cito traharis ad noxia quæque.

Invocandus est Deus jugiter ut voluntatem simul et facultatem bene agendi nobis præstare dignetur.

Inimicos diligere grave quidem est præceptum, sed grande ejus præmium.

Ignis concupiscentiæ carnalis quanto diutius ardere permittitur, tanto difficilius exstinguitur.

Illis dimittuntur minima qui majora districta fleverunt peccata.

Ingratus unus multis miseris et pauperibus nocet.

Inopi beneficium duplex dat qui celeriter dat.

Inopiæ parva avaritiæ desunt omnia.

In multis frustra laborat qui sua magis quam se ipsum Deo offerre studet. **B**

Improvidus miles fortem se in pace gloriatur.

Ideo omnes diabolicæ tentationis molestias pati permittimur ut omnibus eadem molestias patientibus compati et condolere sciamus.

Inter epulas difficile servatur castitas.

Impossibile est copiis voluptatum sine voluptate frui.

Improbi et duri in ipso initio peccati sunt graviter corripiendi.

Jugiter attendendum quanta Dei gratia sit nobiscum, et quam multis in corporalibus et in spiritualibus donis ditiores facti simus.

In vanum laborat qui cæcum honorat.

In malis sperare bona innocens maxime solet. **C**

Job venerabilis patientia cunctis dolentibus et infirmis pro exemplo jugiter est pensanda.

Infirmitas carnis, si patienter sustineatur, est quasi purgatorius ignis.

Infirmi pene omnes se quidem ab aliis tolerari volunt, ipsi vero alios tolerare renuunt.

Judicium divinum non errat, ut plerumque humanum.

Invidus invidiæ suæ telo imprimis percutitur.

Iter longum agentes majori providentia indigent quam prope proficientes.

Ita et monachi, jugiter Deo servientes, magis egent provideri quam cæteri libere viventes.

Infito labori finitus quantuscunque sit, comparari nequit.

Illos exspectat gloria qui laboriosa gerunt certamina.

Juveni nihil magis noxium invenitur quam ut voluntatem propriam sequatur.

Injuriam magnam Creatori facit qui creaturam ullam plus quam illum diligit.

Juxta aliquid multos laudare licet sapientes,

Qui, juxta quædam laudandi sunt minus unquam.

Illos æternus capiet dolor et cruciatus,

Qui nunc lætitia capiuntur ab immoderata

Imperat aut servit collecta pecunia cuique.

Invidus alterius marcescit rebus opimis.

In lactu positus non est his tristitia dulcis.

Impedit ira animum ne possit cernere verum.

Impia quæque studens nequit in æquis fore prudens.

Invidiæ plenius super omnes exstat egenus.

Ingenti cura pensanda est vita futura.

Judicium durum super hæc est sceptrum futurum.

In Domini donis graviter tentabitur omnis.

Indurare Dei nihil est nisi non misereri.

Incrassata caro gustat cœlestia raro.

CAPUT X.

Charitas non est ab ullo extorquenda, sed cum beneficiis exquirenda.

Charitas operit multitudinem peccatorum.

Charos nemo suos Christo præponere debet.

CAPUT XI.

Lætetur cor quærentium Dominum.

Lætabitur justus in Domino et sperabit in eo, et laudabuntur omnes recti corde.

Lux orta est, justo, et rectis corde lætitia.

Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.

Lata et spatiosa via est quæ ducit ad mortem.

Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestram qui in cœlis est.

Lex per Moysen data est; gratia et veritas per Jesum Christum facta est.

Levemus corda nostra cum manibus ad Deum.

Leo rugiens et ursus esuriens est princeps impius super populum pauperem.

Lingua sapientium ornat scientiam.

Lampas contempta apud cogitationes divitum parata est ad tempus statutum.

Lingua placabilis lignum vitæ.

Laudet te alienus, et non os tuum.

Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra.

Littera occidit, spiritus autem vivificat.

Lupus adveniens indicat quo animo quilibet pastor super gregis custodiam stabat.

Ducerna corporis est oculus; lux autem mentis sapientia spiritualis.

Lingua si non restringitur, nequaquam ubi occidit jacet, sed semper ad deteriora labitur.

Laquei inevitabiles sunt his parati qui nullam curam habent pro suorum emendatione peccatorum.

Lacrymæ veniam non postulant sed merentur.

Loca, nec non regiones plurimæ a malitia inhabitantium in eis penitus sunt destructæ.

Labor improbus omnia vincit.

Laudis humanæ avidus divinæ retributionis decipit munus.

Labor assiduus carnales deprimit ætates.

Languor insolitus insolitum etiam medicinæ genus quærit.

Liber est dicendus in quo nullum regnat vitium.

Læta, magis quam tristitia quosdam homines corrumpunt.

Longo usu discendum est quid cuique loqui et A tacere conveniat.

Lucrum turpe ut damnum fugito.

Lucrum sine damno alterius fieri non potest.

Levis atque inconstans nil avibus differt.

Libidinis impetus abinentiæ expellit virtus.

Licet multis vita tua placeat, tibi placere non debet.

Latentem superbiam nil magis comprimit quam culpa patens.

Lapsus quorundam tanto ferventius illos

Ad meliora trahit quanto pejora patrarunt.

Lascivus juvenis eget ut crebro moneatur.

Leges antiquas ne transgrediendo resolvas.

Laudat rite Deum qui vere diligit illum.

Lingua viri quæ sit patientia debita pandit,

Laudæ manet dignus qui nititur esse benignus.

Languet vis mentis nimia pinguedine ventris.

Lux æterna pile, tenebræ sunt semper iniquis

Lectio sanctorum nimis est pensanda librorum.

Lumbos præcingit qui carnis vota restringit.

CAPUT XII.

Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus.

Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis.

Misericordia Domini plena est terra.

Mirabilis Deus in sanctis suis.

Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates ejus.

Misericordia Domini ab æterno et usque in æternum super timentes eum.

Mutuabitur peccator, et non solvet; justus autem miserebitur et tribuet.

Misericordiam et veritatem diligit Deus.

Multæ tribulationes justorum, et de omnibus his liberabit eos Dominus.

Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.

Mors peccatorum pessima, et qui oderunt justum delinquent.

Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas.

Miserator et misericors Dominus, patiens et multum misericors.

Majorem charitatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.

Multi sunt vocati, pauci vero electi.

Messis quidem multa, operarii autem pauci.

Mercenarius videt lupum venientem, et dimittit oves et fugit.

Melior est obedientia quam victimæ.

Meliora sunt vulnera diligentis quam fraudulenta oscula odientis.

Melior est patiens viro forte, et qui dominatur animo suo expugnatore urbium.

Melior est buccella sicca cum gaudio quam domus plena victimis cum fæsto.

Melior est iniquitas viri quam benefaciens mulier.

Melius est humiliari cum mitibus quam dividere spolia cum superbis.

Musica in luctu, importuna narratio.

Melius est ire ad domum luctus quam ad domum convivii.

Melius est a sapiente corripri quam a stultorum adulatione decipi.

Mors et vita in manibus linguæ.

Memoria justi cum laudibus, et nomen impiorum putrescet.

Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ.

Maledictus homo qui facit opus Dei negligenter.

Militia est vita hominis super terram, et sicut dies mercenarii dies ejus.

Mundus transit et concupiscentia ejus; qui autem facit voluntatem Dei manet in æternum.

Modicum fermentum totam massam corrumpit.

Multum valet deprecatio justi assidua.

Melius est nubere quam uri.

Melius est non habere quod tribuas, quam impudenter petere quod des.

Melius est bene vinci quam male vincere.

Melius est habere omnia bona minora quam magnum bonum cum magno malo.

Melius est rusticitatem sanctam habere quam eloquentiam peccatricem.

Melius est prius facere quod convenit, quam postea mali facti pœnitearis.

Melius est facere divortium cum homine quam cum Deo.

Mendacium non est, cum de rebus insensibilibus quasi de sensibilibus mystice loquimur.

Male Sabbatum celebrat qui a bonis operibus vacat.

Magna pars intelligentiæ scire quid nescias.

Mirandum simul et dolendum quod plures, quasi religiosi a cibis quibusdam abstinentes, mox quasi scelerati pessima quæque omni modo student agere.

Mirandum dolendumque nihilominus et illud quod plurimi, simulantes se pro peccatorum venia visitare sancta et procul posita loca, cum fuerint reversi multo pejores sunt quam antea.

Morbi plures ex saturitate nimia eveniunt.

Mores et studia rectorum et subjectorum qualitate inspiciuntur.

Malecitiones quæ in proximos diriguntur, in maledicentes primitus vertuntur.

Mens visibilibus intenta, videre nescit invisibilia.

Majora crimina et tarde credenda sunt cum audiuntur, et citius punienda cum veraciter agnoscuntur.

Mundari doctorem prius oportet, et sic alios mundare valet.

Meretrix et prudentia sæcularis in pluribus coquantur peccatis.

Monachi et clerici sæcularia negotia vitare debent.

Manus pauperum gazophylacium Christi est.

Mollis et dissolutus, non vir, sed mulier dicens est.

Mulier, dans operam virtuti, vir potest dici.

Mulierum virtus prima et maxima est pudicitia.

Magna securitas est cordis aliena non appetere.

Militis cujuslibet fortitudo non agnoscitur nisi in bello.

Malum pro malo reddere est humanum ; malum vero pro bono diabolicum.

Mala mors putanda non est, quam bona vita præcessit.

Malus ubi se simulat bonum, ibi est pessimus.

Mala conscientia nunquam requiescit segura.

Male imperando summum imperium amittitur.

Merces magna nimis tradetur cœlitus illis

Qui pro justitia patiuntur quæque pericla.

Mortuus huic mundo nil scit nisi viverè Christo

Magna quies animi vitare negotia mundi.

Magnum certamen juvenilem vincere carnem.

Maxima fit pestis, cum pastor erit puerilis.

Mens levis ac fragilis cito profert scandala car-

[nis.

Mens assueta malis vix cripietur ab illis.

Mors et perditio dicenda est cæca libido.

Mors mala vincetur, si jugiter ante timetur.

Mel invenisti ? Quantum tibi sufficit, esto.

Maxime quærendum quod semper erit retinendum.

CAPUT XIII.

Novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit.

Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias.

Non salvatur rex per multam virtutem.

Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.

Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere.

Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus.

Non in solo pane vivet homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.

Nemo bonus nisi solus Deus.

Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire regnum Dei.

Nemo potest duobus dominis servire.

Nemo, mittens manuum suam in aratrum et aspiciens retro, aptus est regno Dei.

Non potest arbor bona fructus malos facere, ne que arbor mala fructus bonos facere.

Necesse est ut veniant scandala ; vix autem homini illi per quem scandalum venit !

Non est discipulus super magistrum.

Nihil opertum quod non reveletur, et occultum quod non sciatur.

Non est speciosa laus in ore peccatoris

Ne tardes converti ad Dominum.

Noli negligere disciplinam Domini, et ne fatigeris cum ab eo argueris.

Noli arguere derisorem, ne oderit te ; argue sapientem, et diligit te.

Ne coram cæco ponas offendiculum.

Non est homo justus super terram, qui faciat bonum et non peccet.

Novit justus animas jumentorum suorum ; viceversa autem impiorum crudelia.

Nihil in terra fit sine causa.

Non agnoscitur in bonis amicus, nec absconditur in malis inimicus.

Novit Dominus qui sunt ejus.

Nemo quod suum est tantummodo quærat, sed quod alterius.

Nolite mirari, si odit vos mundus.

Non solum rei sunt qui faciunt mala, sed qui consentiunt facientibus.

Nemo potest dicere : Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto.

Nemo coronabitur, nisi qui legitime certaverit.

Neque qui plantat neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus.

Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.

Nolite diligere mundum neque ea quæ in mundo sunt.

Non diligamus verba neque lingua, sed opere et veritate.

Non auditores, sed factores legis justificabuntur.

Non est personarum acceptor Deus ; sed in omni gente qui timet Deum et operatur justitiam acceptus est illi.

Nunquam est amor Dei otiosus.

Nitens cutis sordidum demonstrat animum.

Nihil infelicius felicitate peccantium.

Nunquam Deus mentem deserit, quæ peccata sua veraciter agnoscit.

Non est segura lætitia in divinis paginis multa cognoscere, sed cognita custodire.

Nulli prodest tristi facie aliquando incedere, jurgia ostentare, et mox in deliciis vivere.

Non nobis sufficit relinquere nostra, nisi relinquamus et nos.

Non multitudo peccatorum, sed impietas hominem ducit ad desperationem.

Nosse et posse bona prius incognita atque impossibilia demonstrat gratiæ supernæ dona.

Non sunt contemnenda quasi parva, sine quibus constare non possunt magna.

Nihil est tam facile quod non fiat difficile, si in vitus facias.

Nemo in alium priusquam in seipsum peccat.

Nemo se peccantem credat ideo puniendum quod multitudinem imitatur peccantium.

Nequitia diaboli quæ in Job fuisse legitur, eadem in omnes homines erit, si tantum permittatur.

Nescit pene quid labor sit, qui nunquam contra spirituales nequitias certare studuit.

Non plus sapere quam oportet sapere, omnes qui A sibi videntur sapientes egent attendere.

Negligentes et tepidi variis modis sunt admonendi.

Negligentia et otiositas hominem trahunt ad interitum.

Negligentius custodiri solet quod creditur facile posse reparari.

Non est in hominis potestate vita illius.

Nisi qui in fide et spe fundatus fuerit ad charitatis veræ culmen non assendit.

Nulla est ad virtutem talis exhortatio qualis peccatorum recordatio.

Non quærentur in Christianis initia, sed finis.

Nulli vel male vel bene contingit propter se solum sed ut simul alii corrigantur aut consolentur per illum.

Nullum constat malum, quo Deus non utatur ad aliquod bonum.

Nemo in Ecclesia amplius nocet quam qui, per-versa agens, regimen tenet.

Nil cuiquam proderit æstimari sanctus, cum non sit.

Nitor vestium præstiosarum separat a regno cælo-rum.

Nimis dolenda præsumptio, quod ea mala præsumunt Christiani quæ execrantur pagani; nam Christiani Dei sui sanctorumque destruunt monasteria; pagani autem sua venerantur idola.

Nemo nobilis, nisi quem nobilitat virtus.

Nisi quis timorem amoremque Dei ante se jugiter ponat, citius in aliquod peccatum labitur.

Nil scire vel curare, hoc est mortuum vivere.

Nil petas quod negaturus es.

Nemo periculosius peccat quam qui peccata defendit.

Nemo se satis metiri prævalet nisi alterum consideret.

Non vivas aliter in solitudine, aliter in foro.

Negat sibi ipse qui quod difficile et petit.

Nil magnum est in rebus humanis, nisi animus magna despiciens.

Nulli imponas quod ipse pati non potes.

Nemo positus in sæculo securus abrenuntiat illo,

Non homo, non aurum poterunt dare quemque [beatum,

Sed virtute Dei consistit vita beati.

Nil peccant oculi, si mens velit his dominari.

Non poterit dici quam multa sit ars inimici,

Nil credas actum, cum quidquam restat agendum.

Nil prodest didicisse bonum, nisi feceris illud.

Ne tardare velis, si quem convertere possis

Nemo coronatur, nisi certando mereatur.

Non est multa sciens laudandus, sed bene vivens.

Nisus stultorum par semper amat sociorum.

Ni fuerit pugna, veniet victoria nulla.

CAPUT XIV.

Oculi Domini super justos et aures ejus in preces eorum.

Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur iudicium.

Observabit peccator justum, et stridebit super eum dentibus suis.

Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cælo et in terra, in mari et in omnibus abyssis.

Omne regnum in se ipso divisum desolatur.

Omnia possibilia sunt credenti.

Omni plantatio quam non plantavit Pater cælestis, eradicabitur.

Omnis qui facit peccatum servus est peccati.

Omnis qui petit accipit, et qui quærit invenit et pulsanti aperietur.

Omnis qui se exaltat humiliabitur et qui se humiliat exaltabitur.

Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur.

Omnihabenti dabitur: ab eo autem qui non habet et quod habet auferetur ab eo.

Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus; Spiritus autem blasphemia non remittetur

Orate, en fuga vestra fiat hieme vel sabbato.

Omnino tempore benedic Deum, et pete ab eo ut vias tuas dirigat.

Omnino negotio tempus est et opportunitas.

Omnino custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit.

Occasionem quærit qui vult recedere ab amico.

Omnia fac cum consilio, et post factum non poenitebis.

Omnino sapientia a Domino Deo est et cum illo fuit semper.

Odiū suscitatur rixas, et universa delicta operit charitas.

Omnino caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos agri.

Omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.

Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu, gratias agentes Deo Patri per ipsum

Omnes unanimes in oratione estote, compatiētes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles.

Omne gaudium existimate, cum in tentationes varias incideritis.

Omnino qui odit fratrem suum, homicida est.

Obedire oportet Deo magis quam hominibus.

Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.

Oculus non vidit et auris non audivit: nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.

Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil mundum.

Omnia licent, sed non omnia expediunt.

Oportet episcopum irreprehensibilem esse, sobriū, prudentem.

Omnino infidelium vita peccatum est.

Otiositas inimica est animæ.
 Omnis dies velut ultimus tractandus est.
 Ornamenta cælorum virtutes sunt prædicantium
 Otiosus est sermo doctoris, nisi Spiritus sanctus
 cordi adsit audientis.

Otiosum verbum est quod aut ratione justæ ne-
 cessitatis aut intentione piæ utilitatis caret.
 Oratione continua superantur vitia.

Opes terrenas sitiennes spiritualia dona nunquam
 merentur accipere.

Omnis gloria et virtus in comparatione majoris
 minus claret.

Omnis divina percussio, aut purgatio vitæ
 præsentis est, aut initium pænæ sequentis.

Omino errat, qui per pacem et otium se assequi
 triumphum putat.

Oratorem te puta, si tibi metipsi persuaseris ge-
 renda.

Optima re, id est clementia Dei, pessime abuti-
 mur, cum per ejus patientiam omnem præsumimus
 nequitiam.

Oblivisci maximum est accidens negligentibus.
 Occasiones deesse non possunt perituris.

Obsequium amicos, veritas odium parit.
 Oculi petulantes cordis luxuriosi sunt prodi-
 tores.

Occultæ et jugiter perpetratæ culpæ merentur
 ut reges pastoresque perversi constituentur.

Omnia fidei argumenta maxime a præteritis rebus
 sunt assumenda.

Opere melius quam verbis Deus laudatur et præ-
 dicatur.

Optima voce quidem, sed pectore pessima nisus,
 Ille est dieendus hostis, non fidus amicus.

Omne quod est justum merito dici valet unum.
 Orandum semper, ne seducamur ab hoste.

Omnis prælato subjectus sis quasi Christo
 Omnia quæ voluit Deus, ad se mystice traxit.

Oppositis rebus, quæ sint meliora videmus.
 O quantis curis mens indiget omnibus bonis!
 Os quod mentitur, animam jugulare refertur.

CAPUT XV.

Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in
 veritate.

Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum
 ejus.

Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne lo-
 quantur dolum.

Patientia pauperum non peribit in finem,
 Petite et dabitur vobis, quærite ut invenietis,
 pulsate et aperietur vobis.

Perfectus omnis erit, sit sit sicut Magister ejus.
 Potens est Deus de lapidibus suscitare filios
 Abrahæ.

Percute filium tuum virga, et liberabis animam
 ejus a morte

Plus proficit correptio apud prudentem, quam
 centum plagæ apud stultum.

A Princeps qui libenter audit verba mendacii,
 omnes ministros habet impios.

Perversi difficile corriguntur.

Pondus et pondus, mensura, et mensura, utrum-
 que abominabile est ante Deum.

Per quæ quis peccat, per hæc et torquetur.

Probata virtus corripit insipientes.

Potentes potenter tormenta patiuntur.

Propter peccata populi regnare facit Dominus
 hypocritam

Peccator vel puer centum annorum maledictus
 erit.

Pugnabit orbis terrarum contra insensatos.

Post concupiscentias tuas non eas.

Plenitudo legis est dilectio.

B Prudentia carnis mors est, prudentia autem spi-
 ritus vita et pax.

Probate spiritus, si ex Deo sint.

Petitis et non accipitis, eo quod male petatis.

Peccatum cum consummatum fuerit, generat mor-
 tem.

Per multas tribulationes oportet nos intrare in
 regnum Dei.

Peccantes coram omnibus arguantur, ut cæteri
 metum habeant.

Plerique Deum vocibus sequuntur, moribus autem
 fugiunt.

Plenus venter facile disputat de jejuniis.

Probatio dilectionis exhibitio est operis.

C Perfectum odium est, quod nec justitia nec ra-
 tione caret.

Positi in deliciis attendere nequeunt quanta sit
 pœna perennis.

Pacificus homo filius Dei meretur vocari.

Pax vera est dicenda cum spiritus et caro conve-
 niunt omnimodo

Pro qualitate audientium formari debet sermo
 doctorum.

Per quinque corporis sensus, quasi per quasdam
 fenestras, intus datur ad animam introitus.

Peccata quædam animam polluunt, quædam vero
 extinguunt.

Parentes in tantum diligendi sunt et honorandi,
 quantum illi subjecti sunt summo Patri.

Pravis moribus semper gravis est vita bonorum.

D Pallor et sordes quasi gemmæ videri debent mo-
 nachis et virginibus.

Prælati ac senioribus suis inobediens meretur
 ut, si ipse prælatus fuerit aliquibus, ab eis similia
 patiatur.

Profectus quidam est, in pœnis hoc ipsum agno-
 scere cur merueris pœnam.

Pudicæ mentis sermo debet esse pudicus.

Pars sacrilegii est res pauperum non dare paupe-
 ribus.

Par supplicium subibunt qui pariter peccaverunt.

Publica culpa publica etiam indiget pœnitentia.

Pœnitentia vera est, et perpetrata mala plangere
 et plangenda ulterius non perpetrare.

Poenas gravissimas quandoque sunt passuri, qui nunc pro sceleribus suis renuunt parva flagella pati.

Providendum est cunctis pro Dei amore licita relinquentibus, ne tepide viventes ad illicita corruant.

Pastor quilibet fugit, cum subjectis solatium subtrahit, aut injustitiam videns non contradicit.

Parcus cibus et ventar semper esuriens triduanis jejuniis præfertur.

Peccatum peccato adjicitur, cum id quod nequiter gestum est, nequiter etiam defenditur.

Priusquam promittas delibera, ne per promissa minime expleta mendax dicaris.

Probatio sanctæ voluntatis nolle peccare cum possis.

Possibilitas bene et male agendi probatio est arbitrii, et causa cujuslibet meriti.

Pharisæi justitia periit ex superbia, et publicani injustitia humilitate est sanata.

Periculum nunquam sine periculo vincitur.

Plus sunt laudandi bene facientes quam bene dicentes.

Prudentia rerum exitus metitur.

Pecunia tunc fit pretiosa, cum pro Dei amore translata in alios desinit possideri.

Plurimi student ne ad pauperiem veniant; paucissimi vero laborant ne in gehennam incidant.

Plurimi infamiam, pauci vero verentur reatus conscientiam.

Peccandi duo genera sunt: unum ex proposito, aliud ex negligentia.

Pacem cum hominibus habeas, bellum cum vitiiis.

Pecuniæ imperare oportet, non servire.

Plangite nunc miseri, consuescite nunc lacrymari.

Cum tempus flendi, cum tempus sit miserendi.

Paupertas animæ major quam corporis extat.

Peccans quotidie studeat se mox reparare.

Perfectus miles pensat sæpissime vires.

Providus in cunctis operatur nil sine causa.

Perversæ menti sua culpa est maxima pœna.

Promptus vel facilis ad risus schemata ne sis.

Præceps ad risum præceps quoque fertur ad iram.

Princeps injustus servos habet et vitiosos.

Pensandum cunctis qualis maneat sibi finis,

Pluribus intentus minor est ad singula sensus.

Præsens vita brevis, sed erit ventura perennis.

Panis celestis præponitur omnibus escis.

CAPUT XVI.

Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde.

Quærite Dominum, et confirmamini, quærite faciem ejus semper.

Quærite Dominum, et vivet anima vestra.

Qui timetis Dominum, laudate eum.

Qui diligitis Dominum, odite malum.

Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognovit figmentum nostrum.

Quis sicut Dominus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit in cœlo, et in terra.

Qui non accepit in vano animam suam nec juravit in dolo proximo sua, hic accipiet benedictionem a Domino et misericordiam a Deo salutari suo.

Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.

Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis.

Quid prodest homini si mundum universum lucratur, animæ vero suæ detrimentum patiatur.

Quam dabit homo commutationem pro anima sua?

Qui est ex Deo, verba Dei audit.

Qui viderit mulierem ad concupiscendam, eam, jam mœchatus est eam in corde suo.

Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.

Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.

Quod Deus conjunxit, homo non separet.

Qui dixerit fratri suo: Fatue, reus erit gehennæ ignis.

Qui infidelis est in minimo, et in majori infidelis est.

Quasi scelus idololatriæ est, Deo nolle acquiescere. Quærite Dominum dum inveniri potest, invocato eum dum prope est.

Qui avertit aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.

Qui sequitur justitiam diligitur a Domino.

Qui diligit disciplinam diligit sapientiam.

Qui parit virgæ odit filium.

Qui abscondit scelera sua, non dirigitur; qui autem confessus fuerit et reliquerit ea, misericordiam consequetur.

Qui custodit os suum, custodit et animam suam.

Qui offert sacrificium ex substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui.

Quasi tempestas impius pertransit.

Qui pronus est ad misericordiam benedicitur.

Qui fratri suo parat foveam, ipse incidet in illam.

Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis.

Quæ non congregas in juventute, quomodo ea habere poteris in senectute?

Quod timet impius, veniet super eum.

Qui modica spernit, paulatim decidet.

Quodcumque potest manus facere, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia erunt apud inferos, quo tu properas.

Qui obdurat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit et non exaudietur.

Qui erudit derisorem, ipse facit sibi injuriam.

Qui sibi nequam est, cui bonus erit?

Qualis rector est civitatis, tales inhabitantes.

Qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.

Qui in uno offendit, multa bona perdit.
 Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat arena testam.
 Quanto magnus es, humilia te in omnibus.
 Qui timent pruinam, veniet super eos nix.
 Qui timent Deum, non erunt incredibiles verbo illius.
 Qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium.
 Quicumque voluerit amicus esse sæculi hujus inimicus Dei constituitur.
 Qui se existimat stare, videat ne cadat.
 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.
 Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte.
 Qui non manducat, manducantem non judicet.
 Qui suorum, et maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior.
 Quicumque spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei.
 Qui viderit fratrem suum necessitatem patientem, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo.
 Qui parce seminat, parce et metet.
 Qui gloriatur, in Domino gloriatur.
 Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus.
 Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris.
 Qui ignorat, ignorabitur.
 Quicumque servaverit totam legem, offendat autem in uno, factus est omnium reus.
 Quanto altior gradus, tanto profundior casus.
 Qualis apud se quisque lateat, illata contumelia probat.
 Quam laudem merebimur de pallore jejunii, si invidia sumus lividi.
 Quid virtutis habent vinum non bibentes, si ira atque odio inebriantur?
 Quid prodest attenuari corpus abstinence, si animus intumescat superbia?
 Quasi in sacculum pertusum res suas ingerit, qui et bona aliqua agit, et tamen nulla pravitatis solitæ studia deserit.
 Quantum bonum habeat sanitas, ostendit infirmitas.
 Quisquis jugiter tractat ut bona aliqua faciat, sine intermissione orat.
 Quam metuendum sit obdurationis divinæ iudicium, in Judæis et infidelibus jugiter obduratis agnoscitur potest.
 Quando nos peccasse querimus, a Domino visitamur.
 Quando nos peccare delectat, diabolus cor nostrum impugnat.
 Quæ quisque velit metere, prius debet seminare.
 Qui se meminit illicita plurima perpetrasse, debet etiam pro poenitentia a licitis abstinere.

A Quisquis cogitat quid Deo voveat, se ipsum voveat et reddat.
 Quidquid voluptatis est seminarium, castitati fit contrarium.
 Qui succurrere perituro potest, si non succurrat, reus mortis ejus erit.
 Qui verbis lenibus potest corrigi, non debet increpatione dura exasperari.
 Quidquid pietatis invenitur hominibus factum, gratiæ divinæ constat referendum.
 Qui zelum Dei non habent, multis virtutibus carent.
 Quam difficile surgit, quem moles pravæ consuetudinis deprimit!
 Quantacunque sit justitia humana, nihil est divinæ justitiæ comparata.
B Qui casti perseverant et virgines, angelis Dei efficiuntur æquales.
 Quæcunque mensuram excedunt, dæmonia suggerunt.
 Quæcunque spiritualis sapientiæ verba gentiles viri protulerunt, hæc ideo disponente Deo prolata sunt, ut Christiani non solum a suis, sed etiam ab alienis instruerentur.
 Quantum quis in humilitate et castitate profecerit, tantum Deo appropinquabit.
 Quanto mens fit divisa ad multa opera, tanto fit minor ad singula.
 Quanto major scientia unicuique datur, tanto magis tentari permittitur.
C Qui nunquam didicit subesse, nulli potest rite præesse.
 Quid infelicius quam conspecta felicitate aliorum affici?
 Quid cuidam prodest foris esse Cato, cum sit intus Nero?
 Quid prodest ullis incedere in vestimentis ovium si intrinsecus gerant corda luporum?
 Quousque homini non displicent mala a se facta regnant in eo vitia.
 Quod omnino necesse est pati, patienter sustine.
 Quod unusquisque non expertus est in semetipso, difficile credit de alio,
 Quot modis homo potest male agere, tot modis etiam potest bene agere relinquens mala.
D Quæ facere turpe est, etiam dicere turpe est.
 Quæ modo quisque legit dum præsens vita manebit,
 Seu bona sive mala semper habebit ea.
 Quod satis est, cui contigit, nihil amplius optet.
 Qui dives? qui nil cupit. Et quis pauper? avarus.
 Quid stulti proprium? non posse, et velle nocere.
 Quod prudentis opus? cum possit, nolle nocere.
 Quam prope sit littus in corde, maris labor intus.
 Qui sibi non parcat, nulli quoque parcere novit.
 Quam tenebrosus amor, quo lucis spernitur Auditor!

Quid prodest studium quod fructum non habet A
[ullum?
Quærere quid prodest gazas, et perdere cœlum,
Quam bonus est Dominus cunctis quærentibus
[illum.
Quantum plus valeas, tantum submittere Christo.
Qui tibi dat multum, de te quoque quærit id
[ipsum.
Quem Deus indurat, hunc nullus postea curat.

CAPUT XVII.

Regnum tuum, Domine, regnum omnium sæcu-
lorum.

Rectos decet laudatio.

Recte judicate, filii hominum.

Rectum est verbum Domini, et omnia opera ejus
in fide.

Redimet Dominus animas servorum suorum, et
non delinquent omnes qui sperant in eo.

Revela Domino viam tuam, et spera in eum, et
ipse faciet.

Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt
illud.

Rex qui sedet in solio iudicii dissipat omne ma-
lum intuitu suo.

Risus dolore miscetur, et extrema gaudii occupat
luctus.

Responsio mollis frangit iram.

Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus
ejus in æternum firmabitur.

Regnantibus impiis ruina hominum erit.

Rex justus erigit terram; vir avarus destruet eam.

Regnum a gente in gentem transfertur propter C
injustitias.

Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite no-
vum hominem, qui secundum Deum creatus est in
justitia et sanctitate veritatis.

Religio munda et immaculata apud Deum Patrem
hæc est: Visitare pupillos et viduas in tribulatione
eorum.

Radix omnium malorum cupiditas.

Ruina populi sacerdotes mali.

Regnum Dei tantum valet, quantum habes.

Religiosus homo, si cito irascitur, facile etiam
corrigitur.

Recte judicare aliena merita non valet, cui con-
scientia innocentia propria nullam iudicii regulam
præbet.

Rectius sequuntur agnum conjugati humiles,
quam virgines superbientes.

Robusti corpore, nisi Deo a quo vires habent,
devote famulentur, pro hoc pœnas patientur.

Referendum est pietati divinæ, quidquid homo
jumentis amplius habet.

Ratio humana quot perversis cogitationibus re-
nititur, tot coronas cœlestes promeretur.

Regimen unimarum ars est artium.

Remissio et lenitas incongrua coram Deo reputa-
tur pro crudelitate magna.

Resurrectio prima est resurgere a vitiis hac vita.

Resurgat in prima qui non vult damnari in re-
surrectione secunda.

Raptores alienarum rerum, ipsi quandoque ra-
pientur ad interitum.

Repentinus furor nil rationis habet.

Rebelles divinæ pietati tradentur diabolicæ po-
testati.

Res quælibet obscura per similitudinem est ex-
plananda.

Reprobi et in hoc sæculo fatigantur desideriiis,
et in futuro tormentis.

Rustica lingua viri mansuetum cor retinentis

Gratior est Domino quam lingua perita superbi.

Rex pius et justus studet hoc quod dicitur esse.

Rara fides homini tribuenda est, proh dolor!
[omni.

Rector perfectus, hic primo suos regit actus.

Regis persona regem monet ad meliora.

Regnum cœlorum raptare solent violenti.

Rebus in adversis ne motus destituaris.

CAPUT XVIII.

Servite Domino in timore, et exsultate ei cum
tremore.

Sacrificium Deo spiritus contribulatus.

Sit gloria Domini in sæculum sæculi.

Salus justorum a Domino, et protector eorum in
tempore tribulationis.

Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc et
usque in sæculum.

Suavis Dominus universis, et misericordia ejus
super omnia opera ejus.

Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed
non scis unde veniat et quo vadat.

Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum in spi-
ritu et veritate oportet adorare.

Si manus tua, et pes tuus scandalizet te, abscinde
eum, et projice abs te.

Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unige-
nitum daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat,
sed habeat vitam æternam.

Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum
inter te et ipsum solum.

Sapientis oculi in capite ejus.

Sanctus Spiritus disciplina effugiet fictum, et au-
fert se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu.

Sentite de Domino in bonitate, et in simplicitate
cordis quærite illum.

Sapiens cor et intelligibile abstinet se a pec-
catis.

Stultitia colligata est in corde pueri, sed virga
disciplina fugabit eam.

Stultus verbis non corrigitur.

Simplicitas justorum dirigit eos, et supplantatio
perversorum vastabit illos.

Statera dolosa abominatio est apud Deum, et
pondus æquum voluntas ejus.

Sapiens ut sol permanet, stultus autem ut luna
mutatur.

Sapientiam omnium antiquorum exquirat sapiens

- Sapientia abscondita, et thesaurus invisus, quæ A
utilitas in utrisque ?
- Sapiens verbis innotescit paucis.
Semel loquitur Deus, et secundo non repetit.
Spes hypocritæ peribit.
Septies cadit justus, et resurget; impii autem
corrueunt in malum.
- Stultus in risu exaltat vocem suam.
Secreta regis celare bonum est, magnalia autem
Dei revelare honorificum est.
- Somnia extollunt imprudentes.
Si vivimus spiritu, spiritu et ambulemus.
Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, et
charitas ejus in nobis perfecta est.
Scientia inflat, charitas ædificat.
Si quis dixerit : Quoniam diligo Deum, et fra- B
trem suum oderit, mendax est.
- Spiritualis homo dijudicat omnia, et ipse a ne-
mine judicatur.
- Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo Ec-
clesiæ Dei diligentiam habebit ?
- Sapientia hujus mundi, stultitia est apud Deum.
Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo
omnes vivificabuntur.
- Sine pœnitentia sunt dona et vocatio Dei.
Servum Dei non oportet litigare, sed mansuetum
esse ad omnes.
- Stella ab stella differt in claritate, sicut et resur-
rectio mortuorum.
- Sive vivimus sive morimur, Domini sumus.
Sic diligendi sunt homines, ut eorum non dili-
gantur errores.
- Speculator astat desuper, qui nos diebus omni-
bus actusque nostros prospicit.
- Scire Dei approbare est, nescire vero reprobare.
Summa apud Deum est nobilitas clarum esse
virtutibus.
- Satanæ insidias evadere non est volentis neque
currentis, sed miserentis Dei.
- Subjectorum vitia aliquando sunt dissimulanda,
sed posthæc, quia dissimulabantur, indicanda.
- Scorpiones dici possunt, qui bonis quidem in facie
non resistunt, sed mox cum recesserint, detrahunt.
Solitudinem quærit qui cum innocentibus vivere
cupit.
- Salus est divitum subvenire necessitatibus pau-
perum.
- Sagittas contumeliæ virtus repellit patientiæ.
Semetipsum abnegat qui, relicto carnalis vitæ
homine, induit se spiritualem et novum hominem,
id est, Christum.
- Sacrificium visibile sacrificii est sacramen-
tum.
- Studium sæculare cito facit homines in via Dei
errare.
- Spiritualis vitæ militia maxime consistit in cha-
ritate et patientia.
- Sanctitatis nomen habere sine operibus nulli
prodest.
- Stultum valde est, si hic placere quærimus, quos
displicere Deo scimus.
- Sanitas et decor carnalis vix capiunt formam hu-
militatis.
- Sapiens est qui factis plus quam verbis alios do-
cere studet.
- Sine fine cruciari meretur qui nullum peccandi
finem in corde suo statuit.
- Sufficit unicuique sic disputare vel dictare, ut
intelligatur.
- Superfluitas tam verborum quam rerum aliarum
vitanda est.
- Sæcularibus litteris intentus sacræ Scripturæ
arcana capere nequit.
- Scripturam sacram legens attendere debet quid
mystice vel juxta litteram, quid pro parte, vel pro
toto dictum sit.
- Sensus pariter cum verbis sacræ Scripturæ pen-
sandsus est.
- Scripturæ sacræ meditatio mentem retrahit a
cogitatu noxio.
- Similitudines rerum variarum ad ædificatio-
nem nostram jugiter proponendæ sunt hoc scilicet
modo :
- Sicut canis revertitur ad vomitum suum, sic im-
prudens iterat stultitiam suam.
- Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna
peccatum.
- Sicut plurimi cibi nihil prosunt absque sale, ita
omnes virtutes absque charitate.
- Sicut fistula absque inspirante nullum reddit
sonum, ita et cor hominis absque inspiratione di-
vina nullum recipit bonum.
- Sicut equi cursus in loco spatioso, ita et hominis
voluntas probatur in arbitrio dato.
- Sicut oculi omnium in capite, ita in Christo
consistere debet omnis intentio fidelium.
- Summi principis ministri in primis sunt provi-
dendi.
- Superbia sola corrumpit omnia bona.
- Sensus noster ad ejus trahitur appetitum, cujus
capitur voluptate.
- Servus Dei præ gemmis et serico divinos codices
amare debet.
- Sensus corporum sunt quasi equi sine ratione
currentes; anima vero in aurigæ modum retinet
frena currentium.
- Solatium est malorum vitam carpere honorum.
- Sacerdotes et clericos non licet spectaculis in-
teresse.
- Sic aliis ignosce, ut tu tibi peccanti illos igno-
scere cupis.
- Species quælibet quanto prætiosior erit, tanto
majori sollicitudine custodienda est.
- Sanguis sanguinem tangit, cum peccata peccati-
adjiciuntur.
- Substantiam mundi possidens indiget, ut egeno-
quosque in domum suam inducens reficiat.

Si ames dici pater et princeps, nomen cum honore serva, moribus imple.

Sæpius ventis agitur ingens pinus, et celsæ turres graviore casu decident.

Stulta vota frangenda sunt.

Sine doctrina vita est quasi mortis imago.

Stantibus et lapsis par sollicitudo tenenda est;

His ne retro cadant, illis ut concite surgant.

Sermo datur multis, animi sapientia paucis.

Si nequeas plures, vel te solummodo cures.

Si quid vovisti Domino, ne reddere tardes.

Solius est Domini bona de pravis operari.

Spernens consilium patitur sæpe periculum.

Sæpe bonum cupimus, quod mox nos nolle probamus.

Semper avarus eget; hunc nulla pecunia replet.

Si vis salvari, nil huic præpone salutis.

Sunt nimium pauci, qui rite velint misereri.

Spiritus est vita, mors carnis philosophia.

CAPUT XIX.

Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Hierusalem.

Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis.

Tibi, Domine, derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.

Timete Deum, omnes sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum.

Thesaurizate vobis thesauros in cælo, ubi nec ærugo neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt nec furantur.

Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis.

Totum spiritum suum profert stultus; sapiens autem differt et reservat in posterum.

Timor Domini expellit peccatum.

Tempus omni rei sub cælo.

Turris fortissima nomen Domini; ad ipsum currit justus, et exaltabitur.

Triplex funiculus difficile rumpitur.

Testis falsus non erit impunitus.

Timor est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem.

Turpe est ut qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, iudex fiat alienæ.

Tanto subtilius quisque de tenebris judicat, quanto eum verius claritas lucis illustrat.

Terrena omnia servando amittuntur, largiendo servantur.

Tergat sordes pravi operis qui Deo præparat domum mentis.

Tolerabilis mundi mala suscipimus, si contra hæc præscientiæ clypeo munimur.

Talentum in terra abscondere est acceptum ingenium in terrenis actibus implicare.

Tantum quisque proximum portat, quantum amat.

Totum Deo dedit qui semetipsum obtulit.

Timor Dei et oratio assidua hominem volare faciunt ad cœlestia.

Tentator pervigil hos acrioribus pulsat insidiis, quos maxime viderit abstinere a peccatis.

Tanto pejora sunt vitia, quanto virtutum specie celantur.

Tepide viventes Christiani difficiliter corriguntur quam pagani.

Tenax et prodigus nimium, ambo in unum niemetatis confluunt vitium.

Temperatum omne tam Deo quam hominibus est acceptabile.

Teneræ nimis mentes asperioribus informandæ sunt studiis.

Tormenta quorundam aliis prosunt ad correctionem.

Tacere qui nescit, nescit et loqui.

Timendus est præ cunctis, cujus potestas est super omnes.

Tactus alienorum corporum et ardens appetitus feminarum mentem trahit ad insaniam.

Tam diu quis errat in fide, quousque omnia a Deo inspici et regi diffidit.

Tacentibus difficile subvenitur; confidentes autem languoris sui qualitatem facilius recipient sanitatem.

Toties nobis bene agendi occasionem præbent mala, quoties ea videntes aut audientes contemnimus.

Tanto quisque cavere debet ne superbia decipiat, quanto sanctius aliquid proficitur.

Tanta unusquisque potest contemnere, quanta etiam potest concupiscere.

Tale genus est vitiorum, ut, nisi præterita celeriter penitentia deleantur, alia exinde oriantur.

Tecta odia pejora sunt quam aperta.

Tales simus intus, quales nos foris ostendimus.

Tanquam fornacis rutilans aurum probat ignis. Sic Deus electos purgabit in igne doloris.

Turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum.

Tunc te lapsurum formida, cum ruit alter.

Te læsum crede, cum cernis quemque dolere.

Terrenis inhians vix spiritualia credit.

Tutus erit nunquam qui suspicione laborat.

Tristantur facile quorum spes exstat in imis.

Testis veridicus regi vero manet aptus.

Tempesta grandis est indignatio regis.

Totus ubique manens, tota est virtute colendus.

CAPUT XX.

Universæ viæ Domini misericordia et veritas requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus.

Vultus Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

Veritatem requiret Dominus, et retribuet abundanter facientibus superbiam.

Vana salus hominis.

Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

Viriliter agite, et confertetur cor vestrum omnes A
qui speratis in Domino.

Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies
suos.

Vir linguosus non dirigetur in terra; virum in-
justum mala capient in interitu.

Vox exultationis et salutis in tabernaculis ju-
storum.

Vigilate omni tempore, orantes ut digni habeami-
ni fugere quæ ventura sunt.

Vigilate et orate, ne intretis in tentationem.

Væ vobis qui decimatis mentam, et anethum et
cuminum, et quæ graviora sunt reliquistis, id est
misericordiam et iudicium.

Unaquæque arbor ex fructu suo cognoscitur.

Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos, B
Filius autem hominis non habet ubi caput suum
reclinat.

Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.

Verba sapientium quasi stimuli et quasi clavi in
altum defixi.

Verba adulatorum quasi mollia, feriunt autem
intimi ora ventris.

Vani sunt omnes homines in quibus non est
scientia Dei.

Vox diei Domini amara; tribulabitur ibi fortis.

Vinum et mulieres apostatare faciunt etiam sa-
pientes.

Væ civitati cujus rex juvenis est, et cujus prin-
cipes mane comedunt!

Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia.

Vir iracundus provocat rixas; qui autem patiens C
est mitigat suscitatas.

Væ soli! quia, cum ceciderit, non habet suble-
vantem se.

Væ qui dicunt bonum malum, et malum bo-
num!

Via impiorum tenebrosa; nesciunt ubi corruant.

Via vitæ custodienti disciplinam; qui autem
increpationes relinquit errat.

Virum stultum interficit iracundia, et parvulum
occidit invidia.

Vita carniū sanitas cordis; putredo ossium
invidia.

Vasa figuli probat fornax, et homines justos ten-
tatio tribulationis.

Verbum bonum super datum optimum.

Verbum dulce multiplicat amicos et mitigat ini-
micos.

Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus
Deus et Pater omnium,

Unicuique datur manifestatio spiritus ad utili-
tatem.

Unusquisque propriam mercedem accipiet se-
cundum suum laborem.

Vir in infirmitate perficitur.

Ubi Spiritus Domini, ibi libertas.

Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis
suis.

Ubi est charitas et dilectio, ibi sanctorum con-
gregatio.

Ultima tribulatio multis tribulationibus præve-
nitur.

Vera discretio non nisi vera humilitate acqui-
ritur.

Victus atque vestitus divitiæ Christianorum esse
debent.

Vigilat qui ad aspectum veri luminis oculos
mentis apertos tenet.

Voluntas integra benefaciendi a Deo reputabitur
pro opere beneficii.

Voluntas Dei opus ejus est: dixit enim et facta
sunt.

Voluntas bona in primis est obtinenda.

Unaquæque virtus tanto minor est, quanto de-
sunt cæteræ.

Vitia prius extirpanda sunt in homine, deinde
virtutes inserendæ.

Venerandus Deus non solum pro immensa sui
potentia, sed etiam pro inestimabili clementia.

Virgines et monachi sic temperent jejunium, ut
semper fortes sint ad Dei servitium.

Virtus semper invidiæ patet.

Uno pestilente flagellato, multi perversi corri-
piuntur.

Voluptas omnis, ad instar apium, ubi grata
mella fudit, morsu corda ferit.

Voluptas habet pœnam, et necessitas parit coro-
nam.

Vehementior est animi quam corporis febris.

Viator ille stultus est qui, in itinere amœna prata
conspiciens, obliviscitur quo tendebat.

Ubi non est timor Dei, ibi regnum peccati.

Virtutis fructum sapiens ponit in conscientia;
minus perfectus in gloria.

Victus ab unoquolibet vitio cito labitur in alia.

Vanæ gloriæ sectator ei qui semina sua vento
dispargenda committit assimilatur.

Volens retinere sanitatem nullius despiciat vel
irrideat infirmitatem.

Vitiis dediti non possunt virtutibus ditari.

Vitanda est superbia, quæ et angelos decipit, et
omnes virtutes destruit.

Unde bonus proficit, inde invidus tabescit.

Valde imperitus est medicus, qui nulla nisi lenia-
D medicamenta dare novit.

Ut volunt reges, ita valent leges.

Vix quisquam in bonum transit, nisi ex malo.

Ultra modum sunt delicati qui nulla adversa vo-
lunt pati.

Verecundiam abjiciens simul omnes virtutes a-
jicit.

Vacuus sermo et vana cogitatio multam destruo-
quietem.

Quiam dant otia mentem.

Væ qui præsumunt se credere sic sapientes.

Ut non indigeant monitiis ullis aliorum!

Undique falluntur qui sacra dogmata legis
 Sensu carnali se posse putant penetrare.
 Vilis argentum est auro, virtutibus aurum.
 Vivere si recte nescis, decede peritis.
 Utilitas grandis latet in rebus quoque parvis.
 Utilitatis amor cito suadet quid sit agendum.
 Vestes præclaræ cor effloijunt animale.
 Valde premendus erit qui nunc omnino superbit.
 Vix emendatur qui prava diu comitatur.

A Virtutes variæ pariter possunt habitare.
 Virtus est grandis benedicere pro maledictis.
 Ut lapis omnis homo, nisi mollis agatur ab Alto.
 Vir magis ex animi quam carnis robore constat.
 Vis ingens animi nullius laude moveri.
 Villa quam plura sunt mysterio pretiosa.
 Vivens in Christo stat confidenter in ipso.
 Vir sapienter agens aliis est sol quasi lucens.

EJUSDEM OTELONI

SERMO IN NATALI APOSTOLORUM.

*Erutus ex cod. autographo inclyti monasterii Sanct-Emmerammensis Ratisbonæ ab adm.
 R. D. P. Casparo Altlechner, Benedictino Mellicensi.*

(Apud R. P. Bernardum Pezium, *Thesaurus Anecd. noviss.*, tomi III parte II, pag. 537.)

Cum igitur omnes sanctorum martyrum et confessorum chori in toto sint orbe terrarum jure venerandi, veneratione tamen majore dignos esse apostolos credimus, qui, a Domino nostro Jesu Christo primum electi, corporali ipsius presentia meruerunt potiri. Ipsi etenim non solum idco principes Ecclesiarum creduntur quia eas primitus Domini præcepta docendo et scribendo quasi fundatores in hoc mundo instituerunt, sed etiam ex hoc quoniam in die judicii iudices primi erunt, sicut ipse Dominus testatur ad eos dicens: *Amen amen dico vobis quod vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel* (Matth. xix, 28). Item alio loco loquitur ad illos, dicens: *Ego dispono vobis, sicut disposui mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam et sedeat super thronos judicantes duodecim tribus Israel* (Luc. xxii, 29, 30). Sed et pro hoc veneratione maxima sunt amplectendi, quod ligandi solvendique peccata hominum potestas, quæ licet aliis sanctis partim concessa credatur, ipsis tamen apostolis supra omnes specialius attributa videtur, ita Domino dicente: *Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælis, et quæcunque solveritis super terram erunt soluta et in cælis* (Matth. xviii, 18). Præter hæc ergo, quæ jam diximus universis duodecim Christi discipulis communiter dicta, quædam non solum in Evangelicis, verum etiam in Actibus apostolorum et in ecclesiasticis sparsim historicis scripta valent reperiri, quæ singulis quibusque eorum personis conveniunt, per quæ omnia probatur gratiam speciale virtutum apostolos habuisse et in eis quam maxime impletum esse quod Salvator noster ad illos legitur dixisse: *Amen dico vobis,*

B *qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet* (Joan. xiv, 12). Nam ut cætera beati Petri, principis apostolorum, miracula taceamus, hoc unum sufficiat proferre quod in plateis ponebantur infirmi, ut adveniente ipso saltem per umbram illius obumbrarentur, et ab infirmitatibus suis liberarentur (Act. v, 15). Quod quia de Domino nostro nunquam legitur factum, juxta ejus promissum, in se veraciter credens beatus scilicet Petrus, fecit majus quam Christus miraculum. Cui, rogo, tale aliquid nisi discipulo reseravit?

C Idem vero quod de uno apostolo diximus, de cæteris, etsi non omnia eorum facta legerimus, in aliquo esse miraculo credimus. Quamvis enim cunctis in sese credentibus multa dona dedit, specialia tamen apostolis, quos ipse corporaliter instruxerat, concessit. Idcirco autem quia minime de omnibus discipulis virtutes speciales replicare poterimus, aliqua eorum gesta memoriæ nostræ tradita in eorundem solemnibus et laudibus, quas præ cæteris celebrari debere arbitramur, proferimus. Post Petrum Paulus merito primum replicandus qui, licet in duodecim apostolorum a Jesu Christo corporaliter electorum numero non sit deputatus, æquali tamen merito per supernam vocationem et doctrinam mirabilem inter apostolica consortia et vocabula constat assumptus. Et hoc maxime propterea probari videtur, quia eodem tempore quo beatus Petrus prædicare cœpit, et ipse prædicator factus, diem unum et eundem locum passionis cum illo habere merebatur. In tantum autem idem beatus Paulus virtutum sublimitate specialium supergressus est homines pene universos, ut ex abundantia et sapientia prædicationis Doctor et Magister plurimarum appellaretur gentium (1 Tim. ii, 7), nec non propter vitæ puritatem in carne adhuc positus usque ad

tertium raperetur cœlum (*II Cor. xii, 2*). Exin ad A
 Andream speciali laude migremus, qui et germanus
 Petri et una cum illo a Salvatore nostro meruit ita
 vocari: *Venite post me, faciam vos fieri piscales
 hominum (Matth. iv, 19)*. Quam scilicet piscationem
 tanto valentior et prudentior postmodum explevit,
 quanto ad hanc a Magistro omnium prædestinatus
 exstitit. Nam, sicut Historiæ prodent fideles, maxi-
 mam populi multitudinem in Achaia provincia Do-
 mino prædicationis suæ retibus acquisivit et in hoc
 ipse ad ultimum moriendo crucis patibulum susti-
 nuit. Quod tamen ideo subjunximus, ut in illo ali-
 quod gratiæ privilegium ostenderemus; magnum
 namque fuit quod Christo per crucis mortem co-
 æquari meruit.

Inde prior Jacobus est laude colendus, Joannis B
 scilicet Evangelistæ germanus, utrique vero de Ze-
 bedeo patre geniti et a Domino post beatum Petrum
 Andreamque fratrem ejus primum pariter electi.
 Præterea sicut in Evangelio refertur, postquam
 mater eorum dem ad Jesum veniens postulavit ut unus
 ad dexteram et alius ad sinistram illius sederet
 eisque a Domino respondebatur: Nescitis quid pe-
 tatis; subjunxit interrogans ambos: Potestis bibere
 calicem quem ego bibiturus sum? Cumque respon-
 derent: Possumus, audierunt protinus: Calicem
 meum bibetis (*Matth. xx, 21-23*). In quo calicis po-
 culo, quod passionis Dominicæ intelligitur imitatio,
 istum de quo loquimur Jacobum credimus ingens
 habuisse meriti privilegium, quia ipse primus apo-
 stolorum consummavit martyrii triumphum. Post
 hunc ex numero, sed non meritis minor ullo frater C
 ipsius Joannes, virgo Dei electus et evangelista ma-
 ximus, nobis est laudandus, quem tanta charismata
 virtutum specialiter reddunt redimitum ut humanæ
 rationis facultatem arbitremur nil posse promere eo
 dignum. Verumtamen, quia de speciali virtutum
 suarum privilegio digne loqui nequimus, non ideo
 miracula ejus prorsus tacenda existimamus; ipse
 enim noster defectus forsitan laudis ejus exstat ma-
 gnitudo. O quam venerandum erit quod a Domino
 specialiter est dilectus, quodque Dominus in cruce
 jam moriturus huic virgini Matrem suam, Virginem
 scilicet perpetuam, commendaverit. Quis etiam ve-
 nerari non decernat in illo quod, cum in Pathmos
 insulam esset relegatus, secreta cœli et visu pen-
 trare, et per litteras mundo meruit reserare? Accedit D
 quoque huic non impar privilegium, quod ab
 Asiæ Patribus sanotis olim efflagitatus per divini
 verbi Evangelium, erumpentes sub tempore illo dolos
 omnes repressit hæreticorum. Hic ergo consummato
 vitæ præsentis tempore vivens introisse dicitur tu-
 mulum, et in eo non moriendo, sed quasi dormiendo
 positus diem clausisse ultimum. Si cuiquam placeat,
 hæc secum singula ultimat et tunc discipulis co-
 gnoscet præstita solis.

Continet et Thomas speciales forte coronas, quia
 cum manibus propriis carnem veram et vulnera
 Domini nostri post resurrectionem suam tangens a
 fidelibus cunctis expulit morbos infidelitatis (*Joan.*

xx, 27, 28). Alter adhuc Jacobus pariter constat ve-
 nerandus, ille videlicet quem sacra Scriptura et ju-
 stum propter vitæ puritatem et Domini fratrem
 (*Gal. i, 19*) nominat ob carnis propinquitatem. Filius
 ergo dicitur sororis sanctæ Mariæ Virginis. Hic igitur,
 præter supradictam Salvatoris nostri consan-
 guinitatem, in qua satis magnum et speciale decus
 possedit, in tanta meritorum excellentia a matris
 utero excrevit, ut neque vinum et siceram biberet,
 nec animalium carnes solitas comederet, et oleo
 non ungeretur nec balneis uteretur. Sed neque
 Matthæus de toloneo revocatus donis virtutum caret
 specialibus, quia ipsum etiam vocantem Dominum
 mox in domus suæ hospitio pascere meruit, nec non,
 dum ex publicano factus est evangelista, spem con-
 versionis maximam credentibus cunctis præbuit.
 Lucas et Marcus ipsi quoque sunt opulenti et insi-
 gnos descriptione Evangelii, quamvis extra duode-
 nos referantur esse discipulos; verumtamen eo
 plus venerandi quo per Dei providentiam veritatis
 testes agnoscuntur deputati. Et tu sorte pia quæsi-
 tus, sancte Matthia, quoniam scilicet magnum
 sanctitatis continens privilegium, a cunctis merito
 mortalibus es venerandus.

De quatuor reliquis, qui constant ex duodenis
 apostolis, Philippo videlicet, cujus in evangelio me-
 moria agitur, cujusque solemnitas cum Jacobo infe-
 rior colitur, nec non de Bartholomæo, qui in In-
 diam missus dicitur ulteriorem, sed et de Simone et
 Jada, qui cognominalus est Thadæus proxime supra-
 dicti Jacobi frater, quorum festa quoque celebramus
 pariter, de his, inquam, licet indigni simus, aliqua
 virtutum suarum miracula cognoscere præter ipso-
 rum passiones cum sanctis cæteris aliquatenus
 communes, veneratione tamen speciali omnes non
 solum duodecim discipulos, sed et alios septua-
 ginta duos ideo laudare simul et venerari debemus
 quia eosdem electione ac doctrina sua Salvatore nos-
 ter præ cunctis hominibus illustrare est dignatus.
 Quanto enim minus decenter ipsum venerari possu-
 mus, qui supra omnes et in omnibus est totus, tanto
 magis in sanctorum illius et præcipue apostolorum
 laudibus ac solemnibus vigilantibus insistamus, ut per
 eorum intercessionem peccatorum mereamur conse-
 sequi et a diversis, quæ jam instant, periculis ani-
 mæ corporisque liberari. Nam cum modo majores
 quam temporibus præcedentibus insidias nobis im-
 mittat hostis nequissimus, quod remedium econtra
 sufficiens invenire valemus, nisi ut etiam nos præ-
 cipuorum subsidia intercessorum quæramus et invo-
 cemus? Hostis enim magnus valida fit cæde sub-
 tactus. Quapropter, fratres et patres charissimi,
 celebrantes natalitia quorumcunque Christi apo-
 stolorum, imitemur aliquatenus doctrinam, nec non
 virtutes eorum, ut et ipsi nos a præsentis vitæ pe-
 riculis defendant et in futuro tremendoque examine,
 ubi iudices fient, a malis segregatos in bonorum
 partem collocari decernant, præstante Domino nostro
 Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto re-
 gnat in extremum sine casu temporis ævum.

OTHLONI

MONACHI SANCT-EMMERAMMENSIS ORDINIS S. BENEDICTI

LIBER

VISIONUM TUM SUARUM, TUM ALIORUM.

Ex ipso autographo, in imperiali monasterio Sanct-Emmerammi Ratisbon. asservato, nunc primum in lucem prolatus a R. D. P. Ludovico Moidings, Benedictino Mellicensi.

(Apud R. P. Bernadum Pezium, *Thesaurus Anecd. noviss.*, tom. III parte II, pag. 545.)

INCIPIIT PROLOGUS OTHLONI.

Dominus atque Salvator noster, plurimi perfectionis rudimenta ad perfectionem tendentibus proferens docuit etiam inter hæc tardiores quoslibet et pauperiores in utroque homine non prorsus ob hoc salutem suam desperare, si summam virtutum nequirent apprehendere, dicens: *Quicumque dederit calicem aquæ frigidæ in nomine meo, non perdet mercedem suam* (Matth. x, 42). Quæ profecto verba, non solum juxta litteram, sed etiam spiritaliter intelligenda esse arbitror, credens scilicet quia, sicut is qui ob paupertatis suæ quantitatem portionem minimam elemosynæ, id est calicem aquæ frigidæ indigenti largitur, mercedem consequetur, ita etiam ille qui nullis scientiæ competentis opibus suffultus, sed quasi fragmenta vel micæ ex peritorum mensa prolapsas undecunque colligens, aliqua ædificationis verba protulerit, mercedem aliquam mereatur.

Hac igitur fide atque spe incitatus, cupio ad ædificationem fidelium proferre visiones quasdam, per quas vel me quondam dignatus est Dominus admonere, vel quas ex aliorum fidelium comperi relatione. Visiones autem dico, non solum eas quas per somnia quietæ vel per inquieta videmus, cum scilicet rapti in spiritu aliquas perturbationes seu flagella pati nos senserimus, sed etiam eas quas vigilantes plerique vel in extremis positi cernere solent; quarum omnium genera visionum multifarie in sacra reperiuntur Scriptura, maxime tamen in libro quarto Dialogorum a beato Gregorio prolata. Cujus etiam intentionem in hoc opusculo imitatus, obsecro ne quis vel propter vilitatem meam vel propter relationis ipsius rusticitatem hæc parvi pendat, sed potius ea quæ ad ædificationem communem quocunque impolito

A sermone a me prolata fuerint attendat. Sæpe etenim ex vasculo vili potus delectabilis solet hauriri. Et, oh infelices! qui pietatis divinæ spernunt monita, quibus non solum vigilantes, verum etiam sopori deditos, nunc admonitione lenissima vel ultra humanum modum exhortatoria, nunc horrenda pœnarum infernalium ipsiusque judicii extremi quasi imminentis ostensione, interdum vero, cum nullam emendationem ex prædictarum visionum lenitate provenire conspexerit, plagarum ingentium severitate a lascivia et torpore lethali revocare dignatur. Quæ omnia tanto cautius præcavenda veriusque credenda esse scio, quanto magis ea ipsa ego per experimenta didici. Consteor namque peccatum meum, quia nemo plus me super hujusmodi monitis dubitavit, quousque tormentis sævissimis ad fidem perductus sum, sicut in sequentibus declarabitur. Sed quid mirum, si Deus omnipotens quiescentes quoslibet ita potest admonendo visitare, cum etiam quosdam sanctos homines in hac vita adhuc positos legamus idem fecisse.

His itaque prælibatis, ipsius materiæ causam agrediamur, unice obsecrantes eos qui hæc legentes, aliqua hic aliter quam dicantur esse, cognoverint (nam multi adhuc in hac vita restant, ex quorum relatione ipsa comperi) ut ea emendantes puræ reddant veritati, quæ forsitan a mea memoria excidit, vel aliter quam acciderent mihi sunt dicta. Ea vero, quæ de memetipso proferre studeo quæque etiam pro introductione sequentium in primis dicere volo, Deus, in cujus conspectu omnes assistimus, scit me nolle quidquam aliter quam visa vel gesta sunt promerere, excepto si quid brevitatibus causa vel quod ad ædificationem nullam pertinere videbatur prætermittam.

INCIPIT LIBER VISIONUM.

Cum igitur in sæculari adhuc habitu constitutus juvenilesque annos gerens multimodæ insolentiæ atque lasciviæ, sicut illa plerumque solet ætas, deditus essem, variis casibus tam spiritalibus quam corporalibus nunc vigilantem, nunc quiescentem me divina pietas a lascivia imminente excitare studuit, non ut quosdam scelestos repentina calamitate conterens, sed quasi quibusdam gradibus a levioribus ad majora admonitionis medicamenta progrediens; et quod adhuc benignius, imo ultra humanam vim clementius videtur, eo scilicet modo quo me a minimis usque ad maxima vitia provehere solebam, ille etiam me a minimis usque ad maxima quædam gratiæ suæ dona provehens, quasi illud apostolicum: *Ubi abundavit iniquitas, superabundabit gratia* (Rom. v, 20), in me aliquantum specialiter implere vellet.

Postquam ergo, ut dixi, assiduis levioribusque Dei monitis instinctus parum emendare me curavi, majora districtionis suæ medicamina adhibuit mihi. Nam visionum quarumdam revelatione mirifica nimis exterritus et excitatus sum, quarum primam in primis quoque proferre (33).

VISIO PRIMA (34).

Spes et promissio peculiaris vitæ æternæ Othlono a Deo facta.

Quæ mihi jam præstita est maxima, cõpisse recordari, magis ac magis incitatus roboratusque ad cantandum, aggressus sum eundem, licet prolixum, usque ad finem cantare psalmum et, ut probabilior seu suavior cantus cunctis videretur audientibus, introitum per singulos repetebam versus. Deinde vero, cum tam longum carmen suavius atque altius resultans placere videretur non solum angelis et hominibus ad dexteram mecum segregatis, sed etiam Domino nostro, si forte interim audiretur aliqua circumstantium mussitatio, angelus ille, qui diaconi officio functus prope altari stetit, silentium manu leniter innuit, tacete, inquit, quia carmen tale Dominus noster satis delectatur audire. Sed me in tanto psallendi certamine constituto, silentium licet sæpius ab angelo indiceretur, nequaquam adeo potuit obtineri quin plerique, bonorum prosperitati meæ congratulantes, vocibus clamoris deprecarentur me posse inchoata consummare, et econtra multi quoque pravorum invidiosa mihi voce detrahentes dicerent me juxta inolitam arrogantiam consuetudinem tantummodo exclamando superbire, nec talia posse finire, mihi que prædicerent procul dubio hoc citius eventurum quod ad elatos omnes constat dictum: *Omnis qui se exaltat humiliabitur* (Matth. xxiii, 12), et illud: *Quia hic homo cœpit ædificare et non potuit consummare* (Luc. xiv, 30), adjicientes etiam aut judicium esse injustum, vel omnibus mi-

(33) Desideratur hic folium in codice.

raculis præferendum, si id quod nulli ibidem præstatur mihimet soli esset concedendum.

Hæc utrinque audiens sudore certabam magno ne vel illi contristarentur, seu isti lætificarentur mei damno. Verumtamen non parvam fiduciam viresque ex hoc adeptus sum quod quanto laboriosius cantavi, tanto magis Dominus flere videbatur, quasi laborem meum miseratus. At ubi ex tanto, licet nimis fatigatus, studio psallendi ea qua cœpi melodia psalmum ad unguem perduxi, quid super hac concertatione divina decerneret sententia adhuc incertus, substiti trepidus. Tunc silentio ab omnibus facto præstolantibus hujus modi rem dijudicari a Domino, ipse primum, sicut mihi videbatur, quia aut tanti carminis delectatione, vel potius ex tanta animi mei molestia atque afflictione ad miseriam motus interim jugiter lacrymabatur, lacrymas, quæ ex oculis ejus defluebant, manu lenta abstersit; deinde aperiens os suum, benigna voce dixit: *Et pro gratia nostra ac etiam pro oantus sui mercede concedamus ei regnum cœleste.*

Longum forsitan aut fastidiosum videretur lectori, si omnem percurrere velim visionem hujus somnii, qualis scilicet peracto judicio lætitia bonorum, et quanta fuerit visa tristitia malorum. Ideoque hæc prolata sufficiant, quæ nemo, precor, fide vel lectione, utpote despicabilia, decernat indigna, quia non adeo insanio, ut securitatem ullam ex somniorum visione mihi vindicem, sed ut ita spirituales, quæ utique per somnia, sit, sicut et corporalem pietatis divinæ admonitionem manifestem. Cujus nimirum somnii visionem licet sæpe mirarer, sæpiusque de qualitate ejus tractarem, adeo ut etiam tunc dictatam scriberem, quia per idem tempus et dictandi aliquam et scribendi magnam notitiam habui, necdum tamen cor ad emendationem ullam apposui, pro eo scilicet quia et sanitas corporis aliaque quam plurima, quæ juventuti grata videntur, satis aderant. Deinde duobus annis, ut reor, transactis, et peccato quodam noviter patrato, cujus mihi et tunc et adhuc conscius sum, iterum divina apparuit clementia hujusmodi visione.

VISIO SECUNDA.

Negligentia clericorum in divinis a Deo reprehensa et objugata.

Visum est igitur mihi, sicut memini, quia in eadem ecclesia, in qua etiam persomnium supradictum videbatur esse dies judicii, cum aliis plurimis clericis manerem congregatis ad persolvenda vespertinæ laudis officia. Quæ, dum negligenter, sicut mos est pene villanis omnibus clericis, cantaremus atque ego interim, quia illic sacerdos futurus eram, incensum portans thurificando ad altare accederem, subito priusquam ad ipsum altare pervenissem, quasi

(34) Caret principio ob folium e codice exoisum.

murmurantis vocem in altari audiebam. Hanc vocem postquam audivi, timore nimio perterritus retrorsum cum thuribulo abii.

Stans autem deinde aliquandiu et diligenter auscultans si forte aliquod illius murmuriosæ vocis verbum audire et intelligere possem, sed nullo modo valens, imo etiam inaniter me exterritum credens, iterum eo quo prius studio ad altare accedere volui. Et accedens rursus sicut et antea audivi vocem quasi murmurantis et meum accessum excludere volentis, rursusque nimis perterritus retrorsum abii concitus ibique, ut prius, diligentissime auscultavi, si vel illa vice verbum aliquod audire possem ex altari. Cum autem solito longius etiam tunc præstolans vocem nullam ultra audirem, et ut in prima et secunda vice eodem modo quoque tertio accedens manus cum thuribulo extendere super altare vellem, interea subito intra idem altare et apertam vocem audivi, et statim post emissa verba ex australi altaris parte quemdam senem, ipsum videlicet qui loquebatur in specie presbyteri ad missam celebrandam omnino præparati, egredientem vidi. Quem videns retrorsum abii concitus, quasi fugiens cum thuribulo in quodam secretiori loco substiti trepidus. Erat vero, sicut mihi videbatur, rubra indutus casula; verba quoque, quæ intra altare dicta sunt ab eo, huiusmodi, ut recolo, continebant sensum. Hactenus, inquit, assidue per alios nuntiavi et præcepi ut laudis atque servitutis meæ officia agerentur studio majori. Sed quia hæc præcepta jam magis ac magis sperni annullarique video, ipse modo hominum negligentiam contemptumque mei sustinere diutius nolens, venio ut a memetipso corrigatur quidquid per nuntios meos tandiu spernebatur.

Sic itaque illo ratione locuto potentissima clerici omnesque astantes percussi sunt perturbatione nimia adeo, ut cantantium jam laudes vespertinas interrumpere melodia. Deinde cum ab omnibus silentium et reverentia ipsi seni præberetur, et a nullo quin ipse Deus omnipotens esset dubitaretur, accedens paulatim stetit super eminentiores qui erant coram altari gradus, ubi scilicet clericorum erat psallentium chorus, et ad eosdem congregatos clericos huiusmodi verba locutus est: Quare in tali negligentia servitutis meæ agitis officia? Cur ita negligenter etiam has nuper inceptas laudes cecinistis vespertinas? Nunquid putatis me laborum solummodo motu delectari, et non pariter reverentia debita psallendi, nec non studio religionis vestræ omni? Cur me toties a requie mea excitatis, et nihil horum quæ commissa sunt vobis curam agitis? Sicut enim nunc cantantibus vobis et moventibus labia forinsecus vestra vagabantur corda, ita etiam in aliis temporibus et locis huc usque mihi servire solebatis, simulantes potius quam sequentes viam veritatis. Hæc et his similia dicens ad clericos generaliter deinde universos.... (35).

Nisi illud grave in quo coram altare lumen so-

(35) ~~Deest~~ iterum integrum folium in cod.

A lebat ardere, ipsum digito monstrans dixi ad Dominum: Quia, Domine Jesu, nil aliud hic verberandi officio aptum adest, vel cum hoc ligno gravi corpus percussum alicui trade infirmitati, ut verborum tuorum saltem sic compellar recordari. At ille respondens ait: Non opus est istis, nec erit jam tempus agendis; in hoc enim nequaquam libet diutius consistere loco, sed redire in requiem meam quantocius volo. Quapropter super his quæ rogasti scito quia cum mihi sint omnia nota, gemitus et lacrymarum tuarum effusionem emendationemque morum pro confessione a te suscipio.

Post hæc ergo mihi valedicens, regressus est ad illum locum in quo prius stetit concionem increpans clericorum; et ibidem quoque prospiciens ad populum qui post chorum, sicut utique mos est, constitit, huiusmodi sermonem ad eos protulit: Facite igitur, o laici, sicut boni solent viri, et nolite attendere ad opera prava, quæ videtis et auditis frequentissime a pastoribus, vestris videlicet clericis facta, sed potius juxta scientiæ vobis per gratiam divinam collatæ dona, operum quoque vestrorum dirigite studia, scientes procul dubio quia tanto major merces vestri erit quandoque laboris, quanto minus nunc ulla pastorum exempla ad viam vos incitant bonæ actionis. Multa quoque his similia admonitionis verba tunc ad laicos edidit, quæ quoniam a memoria mea longe sunt facta, libet hæc sola, quorum jam memini, quæque in sermonis sui fine omnibus illic commorantibus Dominus dixisse videbatur, hic ponere verba. Admonitionis, inquit, meæ jam memores estote, et omnes valete. His dictis mox eadem via ipsaque altaris plaga qua egressus est regredi cœpit, et intrans altare ultra non apparuit.

Evigilans autem ego et genas lacrymarum effusione adhuc madidas sentiens, stupore detinebar nimio, cogitans qualis hæc esset visio, an scilicet ex Deo per somnia, sicut et quondam, prius me admonente, an esset ex diabolo imaginibus plantasmatis illudente. Nam si ex Deo, quomodo convenit ut cum illo, qui optimus, imo qui solus est bonus, et cujus aspectum angeli hominesque sanctissimi nequeunt sustinere, homo nequissimus colloquium visus sit habere? Si vero ex diabolo, quomodo potest congruere ut is qui auctor est totius nequitiae quemlibet per somnia ad emendationem morum studeat convertere? Hæc et his similia tractans mecum, et nulla argumentatione conjicere valens somnii interpretationem, surrexi et omnia huiusmodi secreta Deo commendavi, simulque ex tempore illo timoris atque amoris divini aliquantulum plus solito concipiens, et orationi ac sacræ lectioni nec non et continentiæ majori studens, ab intemperata lascivia memet interdum cohibui. Mirabar enim valde quod prioris illius quod supra retuli, et istius somnii visio tantam mihi admonitionem administraret, quodque tanta utriusque convenientia esset,

futurumque quoddam inde miraculi magni præsignatum mihimet credidi; ideoque intimis precibus sæpe tunc Dominum exoravi, ut, si ei fuisset acceptabile, ad religionis monasticæ vitam, quam olim quoque cum adhuc essem parvulus, pro eo quod præ multis in discendo pollebam, pollicitus sum, revocare dignaretur. Sed de his sufficiant dicta.

VISIO TERTIA.

Othloni ad vitam monasticam conversio, flagellis divinitus impactis promotâ. Prudentia et moderatio in castigandis puerorum erratis eidem ostensa.

Jam vero ad tertie visionis seriem enarrandam properare volo, quæ, quanto majori districtione accidit, tanto prolixioris sermonis ope indiget. Quamobrem, ut amplius faciliusque agnoscat quam justa severitate quantaque pietate me inter eandem severitatem potentia divina amplecteretur, reminiscens videlicet in ira misericordiæ suæ, commemorare libet aliqua ante et post visionis hujus enarrandæ textum.

Cum ergo post visionem proxime præfatam assidua meditatione id ad quod conscientia innuente divina admonitione cogebam tractarem, scilicet ut ad monasticæ religionis vota remearem, a qua pene invitatus patris mei precibus assiduis discessi, sed, obstaculis plurimis intervenientibus, paulatim eandem meditationem negligere, interea accidit ut quidam archipresbyter, nomine Werinharius, in episcopatu Frisingensi præstantissimus, omnique non solum clero et plebi, sed etiam principibus summis in ea diocesi statutis verendus, in me commoveretur pro vitio quodam. Quem cum multi, arbitantes sine causa aliquid contra me commotum esse, pro me diu interpellarent, neo quidquam gratiæ obtinere possent, postremo etiam ego, fiducia accepta, contra eum ira stultitiæ commovebar, adeo ut versus plures (qui versus ita incipiebant:

O lator legis renovans decreta Catonis,

Multorum causæ mihi soli sunt referendæ)

in meam defensionem ejusque reprehensionem, quanta potui argumentosa sultilitate editos, in concilio quodam pro mei causa habito coram omnibus illic commanentibus ei legendos traderem, dicens ad illum: Quia in sermone communi non ita ut necessitas mea exigit eloquens sum, legite hanc epistolam et attendite si quid litteris respondere valeam vobis. Quibus acceptis et perlectis, licet iracundia nimia repleretur, continuavit se tamen aliquantum, et quasi tranquillo animo dixit: Has litteras, in quibus a te magis quam ab ullo homine unquam dehonestatus sum, seniori meo episcopo præsentare volo, ut ille decernat quid super tanta stultitia et audacia adversum me patrata agendum sit. His igitur dictis fit concilii quoque finis.

Quæ postquam gesta sunt, et archipresbyter Frisingiam reversus epistolam datam collegis suis ostendit, fuerunt quidam inter eos qui talem præsumptionem hactenus inauditam summa districtione

puniendam censerent: fuerant etiam alii tam mei quam archipresbyteri ejusdem amici dicentes eum incauta aliquid commotione in me excitatum esse, ideoque relaxari debere. Quibus etiam prævalentibus, legati ad me missi sunt, qui me proficisci Frisingiam persuaderent. Ast ego, licet diu renuerem, tamen consentiens tandem perrexi, virumque juxta quorundam amicorum consilia placavi. Sed ipsa placatio diu minime perseveravit, quia post non multum temporis exacerbatus est meis contumacibus verbis. Hæc autem omnia ita evenisse scio peccatis meis meruisse, quia ei qui Domino adversatur omnia adversantur. Cum igitur ex repetita injuria et archipresbyter adversum me incitaretur, et ego ob scientiæ liberalis, qua imbutus esse mihi videbar, inflationem magis magisque eum et dictis et scriptis criminari studerem, postremo mihi melius videbatur alio transmigrare, quam hujusmodi injuriis subiacendo plus laborare. Eoque plus id animo successit, quo libentius inter studiosos quosque et doctiores clericos quam inter villanos versari sæpe desiderabam.

Relictis ergo ad tempus meis omnibus, perrexi ad Ratisponam civitatem, ibique Burchardum venerandum abbatem cœnobii sancti Emmerammi pro me susceptione rogans, cito impetravi rogata, pro eo scilicet quod cœnobii ejusdem monachi profectuosum sibi fore arbitrabantur meum scire in scribendo vel in docendo canonicos quoslibet. Interea ergo cum ibidem aliquandiu hospitarer, contigit quadam die ut ante fores hospitii dati residens in lectione Lucani occuparer. Legente itaque me ibi, subito ventus urens et vehemens ab australi parte adveniens vicibus tribus me adeo invasit, ut post vicem tertiam extra tectum residere illic ultra non auderem, sed, libro assumpto, ingrediens domum, primo quidem in magnum stuporem, deinde vero celeriter cecidissem in languorem. Verumtamen necdum sensi quid tanta significaret impulsio venti, utrum solita communis tempestatis foret immutatio, an aliqua ad me solummodo pertinens divinæ pietatis operatio. Omnibus quippe tunc utriusque hominis sensibus ita repente efficiebar destitutus, ut pro timore seu stupore interdum mihi viderer ab aliquo monstro atrectatus. Ideoque quoties a hac detinebar dementia vel illusionem, tam inter homines positus, quam etiam solus, velut litigando contra aliquem me jam jamque impugnantem continuata utebar sermocinatione. Verumtamen interennisu quo potueram lectionem Lucani frequentabam.

Cum autem per unam fere hebdomadam tali detinerer infirmitate, nec ideo aliquantulum, peccatis meis exigentibus, de animæ meæ tractarem utilitate, subito in quadam nocte mihi solito more in lectulo quiescenti, vir quidam minaci vultu omnimode terribili habitu juxta me visus est stare, et in tantum me flagello quodam castigare, ut nullo modo crudelitati vel severitati humanæ simile quid arbitrare in ipso esse. Valde etenim dura ac diuturna in

perennia videbantur esse verbera, quæ mihi recolo tunc illata. Inter quæ nimirum verbera visum est hoc diutius animo volvere, nequaquam a Domino missum qui tanto quemquam flagello cruciare posset. Sed et hoc reminiscor mihi visum fuisse, quia quotiescunque os aperire vellem pro venia postulanda, mox quasi indignans qui me verberavit, ferociora verbera amplius, objiciens quædam crimina quæ mihi tunc videbantur nota, nunc vero minime reminiscor. Cumque flagella quæ mihi quidem tunc visa fuerant perennia, per noctem vero totam, mirabili sopore depressus pertulissem, primoque dehinc vigilassem, hoc autem luce clara feci, tunc, recordatis quæ verbera, quæ vulnera noviter sentirem, putavi ex eorundem vulnere cruore vestem cunctaque lectisternia madefacta. Postquam autem hæc discutiens nullo visu carnali probare potui, circumspiciens mirabar ubi essem, et quomodo talia pertulissem, diuque miratus opinabar me insanix morbo depressum. Sed iterum ab hac opinione retractus, et reminiscens quod quondam legerim sanctum Hieronymum in somnis verberatum fuisse, arbitrabar mihi aliquid simile evenisse. Rursumque ab hac etiam intentione revocatus sum, pro eo quod mihi perverso et illi sancto viro nullius rei similitudo conveniret.

Aliquandiu ergo hoc modo cunctatus nutanti gressu surrexi, excitatoque puero qui coram me dormivit, interrogavi si quid tumultus in habitaculo illo noctu audiret? Quo respondente: Nihil, tunc magis magisque admirans, et non recolens quod spiritualia sine quoquam corporali sonitu eveniant, abstracta veste, petii ut si forte vel in dorso aliqua stigmata ulcera videret, mihi intimaret. At ille punctis quibusdam excrescentibus omnem cutem repletam esse dixit. Tunc tandem vix credidi, quod omnimodo probavi. Fateor quoque quia tunc satis exauditus sum in hoc, quod, ut supra retuli, Dominum me flagellare petii. Patrefacta ergo utcunque visionis hujus qualitate, non molestum, quæso, videatur lectori, si mox quæ successerunt subjungam, qualiter videlicet me descendente a Hierusalem in Jericho et incidente in latrones pessimos, qui me, despoliantes plagasque imponentes, dimiserunt semivivum, Samaritanus ille optimus iter faciens vidensque me semivivum relictum, misericordix motus sit, et appropians alligavit vulnera mea infundens oleum et vinum: oleum quidem omnibus olivarum generibus suavius, vinum autem omni aceto amarum. Fortassis autem hæc utriusque infusio intimata aliis, duris scilicet et improbis, ad compendendam eorum improbitatem, attestante Scriptura: *Uno pestilente flagellato multi corripiuntur multi* (*Prov. xix, 25*); pusillis quoque et lapsis prosperanda pietatis divinæ visitatione proficiet, sed et adhuc stantes, ut inceptis persistentes aliena pericula evadant, admonet.

Ut igitur memini, diebus duobus post ea quæ secreto spiritualiterque passus sum flagella transactis,

A nullaque ad condignam penitentiam intentione exinde compuncto,

Confestim publice vario languore gravabar, Et, quod cunctigenis est plus miserabile morbis, Nunc, quasi phreneticus, vix a multis religatus, Mox velut exanimis desperatusque jacebam, In tantum pressus conventu demoniorum, Ut nec pro venia, qua jam moribundus egebam, Catholicæ fidei tenuissem ecita vel ulla:

Sed ne signa crucis potuissem ponere fronti.

Interea crebro visu rapiebar amaro,

Quo nimis horrendas potui cognoscere pœnas.

Hoc quoties fuerat, mihi visum est esse perenne.

Tunc tandem sensi quod jam mereantur iniqui,

Et memini dictum: Deus inspicit omne secretum,

B Qui sic cuncta mei denudatis intima cordis

Judicio justo dedit his me semper inesse,

Quæ olim cum reliquis evadere posse putavi.

Nam nihil injustum me tunc perferre querebar,

Verum mirabar divinæ vim pietatis,

Tempore sub tanto stolidum memet patientis.

Hæc autem infirmitas in secunda vel tertia Quadragesimæ hebdomada incipiens continua vexatione usque ad feriam quintam Cœnæ Domini perseveravit. In nocte enim proxima præcedenti quodam somno suavi recreatus, vires tantillas exinde suscepi. Quibus paulatim ita augmentatis, ut me in sancto die Paschæ ad ecclesiam posse venire gratularer, postea sub tempore parvo ad pristinam sanitatem perveni. Interea vero plerique de proximo sancti Emmerami cœnobio monachi me visitantes, et quantæ infirmitatis miseriam pertulerim, quod quoque non frustra fieret correptio tanta, commemorantes, sæpe suaserunt ut me subjiciens Christo, cujus gratia mihi reddita sit vita, apud suum cœnobium monachalem susciperem habitum. Ego vero in primis, præteriti languoris vexationem satis recolens, spondei. Deinde vero quanto plus corporis sospitas augebatur, tanto magis oblitus quos passus eram cruciatus, et quæ sunt visa reputans ut somnia vana, ejusdem sponsionis intentionem neglexi. Fax namque mea nondum erat exinanita, ideoque justum fuit ut de calice iræ Domini iterum gustarem, sentiremque quam durum sit contra stimulum calcitrare: simul etiam, ut credo, hæc omnia idcirco facta sunt, ut Deus omnipotens, qui omnes homines salvos fieri vult, in me aliis quoque divitiis potentiæ, patientiæ bonitatisque suæ, ostenderet, mortificans me toties et vivificans, deducens ad inferos et reducens. Audiant, quæso, hæc mites et lætentur, magnificentque Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in idipsam.

Postquam igitur eo quo dictum est modo ex infirmitate celeriter convalui, omnesque angustias nec non plagas, quas tam in anima quam corpore perpassus sum, contempsit, iterum licet a pluribus dolorum meorum consciis mundana deinceps negotia abnegare admonerer, ad sæculum redire disposui. Cumque hoc assidua intentione tractarem, diemque

etiam in quo profecturus essem ex urbe Ratispona deliberarem, tunc per dies octo antequam affectarem proficisci egrotare cœpi, et in languorem talem decidi, ut pars quidem corporis quædam, item facies caputque simul totum miserabilibus et insolitis verrucarum stigmatibus circumdaretur, reliqua autem membra omnia, exceptis linguæ labiorumque motibus, gravissimo paralysis [cod., paralyti] morbo velut mortificata efficerentur. Cumque dies tres in hujusmodi infirmitate gerens, et universorum pene membrorum officio destitutus, nullam vitæ hujus spem retinerem, misi et vocavi festinantes monachos quosdam de proximo sancti Emmeramini cœnobio. Qui cum citius advenissent, suppliciter petii ut ad illam vitam monasticam, ad quam me sæpius benigna attrahebant suasionem, tunc suscipere dignarentur pro Dei solummodo amore. At illi intuentes me, et visu verrucis excrescentibus desperatum omnique pariter membrorum officio debilitatum, cur, inquit, habitum talem nunc desideras, cum vix flatum ferens citius te jam obituro scias? Si vero forsitan Deo volenti tibi spatium vivendi protelatur, quid utilitatis tam cæcus et paralyticus, quod procul dubio semper eris, in hac vita, quam modo expetis, unquam exercere poteris? Cum enim nuper post immensa infirmitatis tuæ tormenta sanus esses effectus et nos te sæpius admonentes libentissime in congregationem nostram suscipere voluissemus, utilius tibi atque nobis hujus professionis adimpleres vota; sed nemo nostrum tunc potuit tibi persuadere talia. En patris pœnam, quam diximus esse futuram. Perspeximus nempe te talem evasisse languorem ut nihil aliud tibi postea foret agendum, nisi ut mundanis omnibus relictis secederes in monasterium. Quibus ego respondi dicens: Ita esse, ut asseritis, fateor. Nam corporis mei satis probat angustia qualis hucusque fuerit animi industria. Sed dolori meo, precor, parcite petitionibusque meis, dum adhuc infelicem animam teneo, succurrite. Illi vero ad hæc misericordia moti et, quantum in eis esset, petita polliciti abierunt, atque celeriter redeuntes mihi nuntiaverunt in hoc universam fratrum concionem consensisse ut, si vitam redditam sanitas exsequeretur talis, quæ me implicari permetteret exercitio alicui usum cœnobialis, tunc demum abdicatis prius rebus cunctis sæcularibus benigne me susciperent in congregationis suæ corpus. Hoc responso accepto, licet de sanitate corporis exquisita adhuc incertus essem, magnum deinde sospitatis incrementum gratia opitulante divina citius advenire sensi.

Cum autem tantam Dei gratiam sentirem adesse, ad cætera consequenda animabar valde. Adveniente igitur crastina die, ita vigor corporis augebatur ut sine alterius substantatione egressus, id quod pridie per alios expetivi, egomet ipse ad cœnobitas priores veniens studerem deprecari. Sicque factum est ut petitionem meam tanto promptius susci-

perent quanto magis salutem desperatam in me inolescere conspicerent. Jure itaque mihi constat repetendus ille Psalmigraphi versiculus: *Castigans castigavit me Dominus et morti non tradidit me* (Psal. cxvii, 18). Igitur ex infirmitate etiam illa celeriter ad sanitatem pristinam restitutus sum, excepto quod, pene per omne tempus, quo extra monasterium convalescendi gratiam præstolabar, visione varia in somniis inquietabar. Quasi enim cujusdam interitum minitantis, nisi quod nuper vovebam cito complerem, imago sæpe astare videbatur. Et hæc fuit causa maxima, quæ me in monasterium citius ire compulit. Quæ vero deinde mihi acciderunt tam ex solita divinæ pietatis subventionem quam diabolicæ fraudis machinatione, licet multa utrinque fuerint (nam nec Deus consuetæ misericordiæ et correptionis quidquam in me minuit, neque adversarius solita nequitia me impugnavit), tamen quia ab incepto opere longius evagari me faciunt et in alio opere latius eadem jam protuli, duo tantum hic, quæ tam vigilando quam quiescendo passus sum, quam brevissime quoque edere studeo.

Post tempus igitur nonnullum, quo aufugi in cœnobium, quia existimabar instructus aliquid in liberali scientia, commissa est mihi licet immaturo doctori invisæ puerorum disciplina. Cum autem inter eos plures provectionis essent ætatis, qui scilicet, sicut illa solet ætas, sæpius excederent disciplinæ metas, unum ex eis, qui maxime protervas mihi videbatur, corripientem coram aliis, plusquam decuit, probrosius asperrimisque afficiebam verbis; adhuc enim propriæ alienæque fragilitatis ignarus credebam nil mihi fore noxium quocumque modo increparem eum, qui mihi jure subditus erat, adolescentem stolidum. Increpatione autem hujusmodi peracta, ille quidem videbatur satis mœstus; ego vero mox a pristina animi constantia et gratiæ supernæ fiducia destitutus, in tantam pusillanimitatem miseriamque nec non metum magis ac magis deveni ut celeriter aut terra hiantem, seu aliqua absorberi putarem vindicta cœlesti. Sed cum talia die illa tota ab increpationis perpetratæ paterer hora usque ad vesperam, primo ubi vel in quo tantum mentis mœrorem meruerim, dubitavi. Dehinc cuncta ipsius diei diligenter retractans gesta, per amara correpti juvenis verba hanc etiam mihi amaritudinem evenisse conscientia reatus agnovi continuoque, ut in tanta poteram molestia, pietatis divinæ solita exquisivi solatia. Nec tamen ea die sequentique nocte sentiebam aliquid minui doloris magnitudinem imminentis; quin imo cum etiam tempore statuto requiescere vellem dormiendæ, specie multimoda terroris præpeditus nequivi suscipere requiem ullam soporis. Quamobrem vix præstolans fratres ad laudes nocturnas exurgere easque peragere, rursus postea libertate orandi secretissima potitus, suffragia sanctorum per singulas prostratus aras suppliciter exquisivi, obæ-

crans, ut per eorumdem sanctorum intercessionem pietas divina et mihi misereretur, et qualiter illum juvenem exasperatum placare possem pandere dignaretur. Nam inter cæteras animi molestias valde ex hoc affligabar quomodo illum, qui mihi subditus erat, opportunissime absque suo meoque damno reconciliarem? an genibus flexis, ut placantur seniores? an tantum verbis, ut placatur minor ætas? siquidem flexis genibus utriusque damnum esse sum arbitratus; ejus, scilicet, propter elationem, quam forsitan sibi postmodum inde vindicaret; mei vero ideo, quod arguendi illum post humilitatem hujusmodi exhibitam ulterius minor fiducia mihi restaret. Cum ergo in tali positus molestia lacrymis precibusque copiosis usque ad diem clarum insistere et ab omnipotente Deo quid super ambiguitate imminenti agendum foret, deposcerem aliqua manifestari indicia, ecce subito egrediente me a quodam oratorio prædictus juvenis occurrit, et coram me humiliter sese prosternens, pro injuria, quam pridie correptioni meæ detrahendo seu contradicendo perpetravit, veniam petit, promittens in reliquum se nunquam talia mihi facturum simulque suppliciter rogans ut, si quando humana fragilitate seu etiam ignorantia cogente in aliquod vitium, quod per facile juvenibus subrepat, laberetur, non mox a me, juxta zeli fervorem solitum, coram cæteris correptus scholasticis confunderetur, sed ut potius pietate gratuita illum, quem minime ædificaret correptio aspera et manifesta, vel attentare studeam prius cum aliqua correptione leni ac secreta; sin id parum proficere in ipso cernerem, tunc sibimet, prout jus postularet, districtissima ratione occurrerem. Hæc et his similia juvene illo supplicibus sagacibusque verbis proferente et memet benigne ad preces ejus respondente, intellexi gestum in utrisque divinæ opus clementiæ; in illo quidem, quia compunctus pro admissis prior quæsitit veniam; in me autem, quia humiliato eo magna mihi interim compunctio oriebatur simul et pœnitentia. Dehinc ablata est omnis illa recens molestia factumque est ut ex hujusmodi vitio deinceps cautior esse studerem in corripiendo.

VISIO QUARTA.

Dæmonibus ad desperationem et perfidiam incitantibus, angelico monitu Othlonus in spe ac fide roboratur.

Ante decennium agente me decaniam in monasterio nostro, et abbate, non juxta regulæ sanctæ instituta, sed secundum episcopi præceptum vel juniorum quorundam affectum plurima illuc disponente, ego jugiter, quantum potui, præceptis hujusmodi consentire nolui. Qua de re inter me et abbatem nostrum discordia magna exorta est, cum neque ille sua, nec ego mea vota mutare vellem. Interea vero sæpe per memetipsum, sæpe per alios illum rogans ut, quia mores mei sibi omnino displicerent, me a decania commissa absolveret, nec hoc

A per tempora multa obtinere valui. Unde factum est ut, quia nulla apud eum impetrare potui, zelo plus justo ductus aspera incautaque dicta quædam ita contra eum proferrem ut me quoque meledictione connecterem. Pro quibus, licet pœnitentiam tunc coram abbate egissem, tamen quia coram Deo, in quem solum maxime peccavi, idem facere neglexi, post dies paucos in infirmitatem decidi. Hæc autem ita esse credo, quia correptionis divinæ gratiam a pueritia usque in præsens habui sæpiusque hoc a Domino petii, ut quotiescunque aliquid peccatum grave clam seu palam committerem, continuo vel post paucos dies gravi etiam infirmitatis seu tribulationis alicujus molestia afficerer; unde et infirmitatem proxime dictam credo pro ea causa, quam modo protuli, evenisse. Infirmitas autem eadem ita facta est.

B Cum per duos vel tres dies languor invalescens me in domo infirmorum manere cogeret, accidit ut ibi in lecto nimium languidus jacens post completorium sperarem me melius habiturum, si surgens sederem ante lectum. Quo facto, videbam per lumen ibi accensum quasi fumo repletam esse totam domum. Qua de re et horror simul et timor me ita invasit ut pene omni fide et fiducia, quam in Deo habere solebam, destitutus surgerem et ad eum laicum, qui illic ad vigilandum deputatus erat, pro me benedicendo nutabundus ambulare. Cumque ante ejus lectum starem, pudore nimio captus quod ab eo benedictionis gratiam ullam petere vellem, redii sine effectu. Rursum ad cujusdam fratris ægroti lectum pro causa eadem deambulans eumque dormire sentiens similiter feci. Interea magis horrore visionis fumosæ repletus ad lectum meum redii fessus ibique residens meditabar quid facerem quove fugerem tale monstrum. Neque enim dubitavi hoc fore per malignos spiritus, qui inter ipsum fumum certare qualiter me vexarent mihi videbantur. Cum autem diu certamen hujusmodi non carnaliter, sed spiritaliter agi sentirem, neminemque illic commemorantem mihi succurrere sperarem (nam omnes nimio erant somno depressi), tunc fide aliquantulâ recepta psalmos quosdam canere cœpi. Et hac decantatione egressus proximam sancti Galli Ecclesiam intravi ibique coram altare prostratus, eo quo potui nisu psallendo oravi. Interea vero, quia peccatis meis exigentibus omnis vigor mentis et corporis in me cito defecit, sensi per spiritum quomodo mihi labia a malignis spiritibus comprimebantur, ne ad psallendum moveri possent. Sed me contra hæc manibus utrisque ad labia aperienda aliquandiu concertante, fatigatus sum, ita ut facile os aperire nequirem. Tunc ab ecclesia illa exiens reptando potius quam ambulando, in illam, quæ ibi maxima est, sancti Emmerammi ecclesiam perveni, ut vel illic aliquod immentis miseræ levamen adipiscerem. Cæterum eadem quæ prius ibi pariter passus et vix aliquibus verbis præ infirmitate orando prolatis, gressu difficili ad lectulum redii, sperans me vel pro

lassitudine requiem aliquam soporis salutiferi tunc posse sortiri. Cumque pro hac spe lecto me ponens nil sperati soporis capere potuissem, sed, quocumque me verterem, illa fumosæ visionis indicia aliquomodo sentirem, jacebam nimia tam animi quam corporis infirmitate detentus.

Inter hæc vero, cum neque prorsus me vigilare nec penitus dormire sensissem, repente mihi visum est quod in campo quodam mihi noto fuissem circumdatus multitudine dæmonum plausu cachinnoque ingenti coram me ludentium. Ego autem nihil dubitans qui essent quantaque malitia omnia facerent, quanto majori risu eos occupatos vidi, tanto tristiores me exhibui, utpote qui illos perditionis meæ causa congregatos credidi. At illi, ut viderunt me nullatenus eis velle arridere, in iram excitati sunt nimiam dicentes: Nunquid tu nobiscum gaudere et joculari non vis? Quia ergo elegisti tristitiam, satis profecto experieris illam. Quibus dictis mox circumvolantes undique et invicem se cohortantes in mei contritionem dicentesque: Quid modo tardatis in eo quod sæpe petistis? En est in manibus vestris, quem assidua circumventione quaesistis. Exinde proficisci cœperunt, et me utroque latere percusso secum ire ea, qua ipsi ierunt velocitate, compulerunt. Iter vero eorum, ut mihi videbatur, tanta celeritate agebatur ut sub momento brevissimo latissima terræ spatia circumirent. Quod cum pariter facere nequirem, et tamen a spiritibus malignis percussionebus crebris impellerer, præ angustia et difficultate spiritus videbar mihi cito desicere. In hujusmodi ergo difficultate multa ineffabilia passus multaque loca citissime peragrans, tandem positus sum in quoddam præcipitium tale, cujus summitas vix me caperet, cujusque ima nullus visus pertingere posset. Ubi me circumspiciente, si quis evadendi locus esset, qui tamen non esse videbatur, undique circumvolantes ad me dæmones dixerunt: Ubi ergo nunc est spes illa quam in Deo habuisti? Ubi quoque est ipse Deus tuus? nescisne quod neque Deus, ut dicitur, est, neque illius potentia contra nos quidquam prævalet? Et ut hoc ita esse absque dubio agnoscas, respice quia nemo hic est adjutor tuus nemoque te eripere potest de manibus nostris. Elige ergo nunc quid facias, quia nisi illa quæ nobis placeant fatearis amodo te acturum, hic præcipitaris in abyssum. Ast ego hæc audiens angustia undique deprimebar pro eo quod neque illis consentire neque resistere tutum esse rebar. Recordabar enim licet mente infirma, quia fide certissima olim credidi et legi Deum ubique præsentem esse ideoque circumspexi, si forte, ut credideram, aliquod ex Deo mitteretur subsidium. Cum autem interea dæmones acriter insisterent, exigentes a me quid eligere vellem de proposito, et in eo pene res esset ut quæ sibi placita forent me acturum promitterem, subito quidam vir visus est prope me stare dicens: Ne facias quæ compelleris, quia non conveniunt. Omnia enim sunt falsa quæ ab his pessimis seductoribus

A modo audisti. De fide namque, quam in Deo dudum habuisti, certissimus esto. Sed et hoc scito quia omnia quæ passus es novit Deus et ad profectum tuum fieri permisit. His dictis celeriter nusquam comparuit.

At dæmones mox post ejus discessum undique solito more circumvolantes ad me dixerunt: Miserrime, quid huic, qui te decipere venit, aliquid credere cupis? Nonne ex hoc potes probare illius qualitatem quod nec hic diutius manere nobis presentibus audebat? Fac, miser, quod factururus eris, committens te nostræ potestati.

Hæc et his similia dicentes et me interea nimio furore auferentes, discesserunt inde et per plana et aspera, per excelsa et profunda uno eodemque modo diu vagantes, me per utrumque latus crudeliter percussum secum ire celeriter jusserunt atque in præcipitium multo periculosius priore statuerunt, ubi idem, ut prius, plurima opprobria variasque minas ebullientes, adeo me terruerunt, ut eadem, quæ etiam prius, facere cogitarem. Sed cum in hoc bello æstuares et aliquandiu differens facere quæ cogebat propter solatia prædicta circumspicerem, si forte iterum aliquod præsidium a Deo mitteretur, subito idem qui et prius apparuit, majorem ostentans fiduciam quam prius. Nam illa consolatoria verba, quæ antea clam, tunc manifestim protulit, dicens: Noli, quæso, noli peragere quæ deliberasti, sed confortetur cor tuum contra impugnantes. Cui ego respondi: Nequeo, Domine mi, tanta pericula tandiu sustinere, cum et turba ingens contra me pugnet et nemo me adjuvet. Nam postquam me consolans nuper discedebas, acriora me ab istis nequissimis spiritibus pati tormenta efficiebas. Quapropter vel nunc mecum perseverans adjuva me, ne dum iterum discesseris, majora etiam mihi tormenta iterum efficias. At ille dixit: Non, quantascunque tibi minas inferant, prævalere possunt, si tu tantummodo fide speque constanti in Domino perseverare studes. Confortare ergo, quia quanto graviora amodo certamina sustinebis, tanto citius finientur. Ad hæc etiam denuntio quia si bella Domini constanter præliaris, in futuro æterna accipies præmia, et in hoc sæculo celebri dilataberis memoria.

Hæc igitur secundo dicens evanuit, me discessu suo in maximo constituens periculo. Nam dæmones in ejus quidem præsentia nihil contra me præsumebant; postquam vero discessit, tanta in me crudelitate sæviebant ut ea quæ prius agebant levia viderentur, dicentes: Experieris profecto, quid ille surro tuus tibi succurrere possit. Nonne diximus tibi et prius quia nemo eripere te valet de manibus nostris? Cur nobis toties eadem dicentibus minime credis? Ille seductor tuus modo fecit, sicut etiam prius fugiens nos. Audivimus namque quædam magna tibi promittentem, scilicet ut, si ejus seductionibus obtemperes, celebrem te fieri in mundo; e contra vero nos tibi dicimus et omnino denuntia-

mus, quia, nisi monitis atque jussionibus nostris obedi- A
eris, ad tantam te confusionem perducemus, ut per
omnem terram eadem confusio divulgetur. Ad hæc
etiam tibi intimamus quia, si aliquomodo manus
nostras jam evaseris (quod tamen impossibile fore
credimus), persecutiones maximas per nos semper
patieris. Cum ergo hæc atque his similia sæpius
repetentes me angustiis ineffabilibus affligerent, in-
terea, gratia divina efficiente, tintinnabulum sonuit
primum ad nocturnæ laudis signum. Quod ubi in
lecto jacens moribundus audivi, ad me ipsum pau-
latim reversus, sentiebam me hac vita perfrui, nec
quid fumosæ visionis ultra vidi. Recordatus quoque
verborum, quæ mihi in visione a viro me conso-
lante nuperrime dicta sunt, dixi : O quam vera dic-
ta ille protulit, qui conflictum meum cito finiendum
esse modo prædixit ! heu, heu, quod per omne noctis
hujus præteritum tempus mihi laboranti nesciebam
esse profectuosum hujus tintinnabuli sonum ! nam,
si scirem, quantumcunque væ mihi inesset, vel re-
ptando in dormitorium venirem, ut aliquem ad idem
tintinnabulum longe prius sonandum excitans, an-
gustiam diuturnam visionis laboriosissimæ aliquatenus
minuisssem.

Verumtamen deinde in tantam corporis et animæ
infirmittatem decidi ut ex imminenti doloris ma-
gnitudine frequenter ab hac me vita citius subtrahi
optarem. Postquam vero convalui, in hoc visionem
prædictam veram esse sensi, quod plurima tentatio-
num jam diu in me tepescentium pericula malignis
spiritibus, sicut promiserunt, persequentibus reca-
lescere cœperint. Porro de reliquis quibusdam a me
dictis et tunc et adhuc ita incertus sum, ut absque
gratia Dei, in qua confidere et credere variis instru-
ctus sum experimentis, me nihil meruisse, nihil in-
posterum posse mereri sciam.

VISIO QUINTA.

*Quam detestandus in clericis luxus vestium sit cui-
dam ostensum.*

Cum puer adhuc ad monasterium Herveldense
scribendi causa transmissus fuisssem, contigit me
agnoscere visionem magnam de cœnobio Hildin-
sheimensi. Inde namque duo canonici a beatæ memo-
riæ Gotehardo episcopo discendi gratia ad scholam,
quæ per idem tempus sub ablate Arnulfo ibi satis
pollebat, mihi sunt, quorum junior Hoto, alter vero
Wolfharius dicebatur. Hinc igitur Wolfharius con-
sidentibus sæpe nobis in collatione tam spiritalis
quam carnalis doctrinæ, et utrisque de sua patria
aliquid narrantibus, referebat mihi de suo mona-
sterio dicens : Ante annos quam plures consuetudo
fuit talis in monasterio nostro, ut nemo clericorum
aliis nisi pretiosissimis uteretur vestimentis tam in
quotidianis quam in festivis diebus. Simili quoque
ornatu sedilia simul et lectisternia eorum habeban-
tur, quantoque quisque locupletior erat, tanto pre-
tiosiore suppellectilem habebat. Cumque hæc sine
judicii superni respectu diu gererentur, apparuit
angelus Domini cuidam vicino clerico in visione, di-

agens : Vale et dic episcopo civitatis hujus ut et se
et suum clerum ab immoderato illicitoque ornatu
contineat, ne forte super eos ultio divina veniat.
Evigilans autem clericus et visionem pro delusoriis
somnia reputans jussa neglexit. Sed angelus Domini
iterum clerico prædicto similiter apparens, ait :
Quare præcepta mea contempsisti ? Cave ne ultra
facias. In veritate enim dico tibi quia, si amplius
facieris, non impunitus evaseris. At clericus, licet
aliquandiu de visione tractans pertimesceret, tamen,
ut prius, tandem neglexit. Tertia autem vice angelus
adveniens non, ut antea, clericum per somnia ad-
monuit, sed palam excitavit eum, dicens : Cur toties
præcepta mea contemnere ausus es ? Nonne dixi
tibi quia, si amplius contemneres, ultionem aliquam
sentires ? Cui clericus respondens, ait : Non, domine
mi, contemnens talia feci, sed quia tantam senioris
mei episcopi indignationem exinde commovendam
sciebam ut, nisi signum aliquod monitis talibus ad-
derem, periculum maximum incurrerem. Ad hæc
angelus : Si, inquit, signum a me exigis, suscipies
pro certo. His dictis sumpsit quoddam flagellato-
rium, et cum eo diutius cædens clericum dixit :
Ecce signum, quod petisti, sin alias nostris non
curas credere verbis, signum donamus, cui differt
credere nullus. Vade ergo nunc et perface nostra
jussa. Qui mox nil dubitans abiit ad episcopum eique
angelicum retulit mandatam. Cæterum episcopus
audiens hujusmodi dicta, indignatione comprehen-
ditur nimia : Quare, inquiens, tales somniorum
tuorum nugas stolidissime præsumpsisti mihi re-
ferre ? *Hæc et hæc mihi Deus addat*, si præsum-
ptionem tantam nequitia tua impune ferat. Quibus
dictis clericus progrediens ab eo pusillum exiit se
vestimentis citoque regrediens ostendit dorsum ni-
miis verberibus exaratum, dicens : En quale signum
accipere merui, cum te nimium metuens Deo re-
bellis exstiti ! bis namque jussus a Deo ejus tibi
deferre mandata, sed propter tuum timorem non
obediens tala pertuli flagella. Talibus igitur dictis
simul et visis exterritus episcopus mandavit fieri
synodum, in qua conveniret omnis turba clericorum.
Quo cum advenissent, omnibus mandata divina
innotuit, omnes ad pœnitentiam, omnes ab incon-
gruo vestimentorum ornatu abstinere admonuit. Hac
instructi admonitione cœperunt omnes se edificare
vestiumque ornamenta mutare.

Deinde vero non multo tempore transacto et
hoste antiquo ad id quod consuetudo mala illexerat
retrahente, paulatim omnes ad consuetas totius sup-
pellectilis phaleras redierunt ; tunc iterum ad eos
misso eodem clerico per angelum Dei admoniti
sunt, ut supra, simulque denuntiatum est eis ut, si
tertio repeterent solita, ultione punirentur severis-
sima ; quod et ita factum est. Nam dum, *sicut canis
revertens ad vomitum suum*, ad noxia voluptuosi
ornatus blandimenta more solito omnes remearent,
accidit ut, quodam die inter missarum celebrationem
tantus fulgurum tonitruumque fragor igne discour-

rente permistus ecclesiam invaderet, qui et durissimos ejusdem ecclesiae muros quodam loco quadrifida incisione, sicut hodie videri potest, penetraret et subdiaconum interea legentem per medium scinderet, presbyterum vero ac diaconum ad missas paratos semivivos efficeret. Præterea nemo clericorum vel in ecclesia vel in cœnobii claustris usquam commorantium relictus est, qui non aliquam corporis debilitationem tunc perceptam in reliquum tempus semper retineret. Unde factum est communi consilio ut omnes ibidem conversantes clerici non solum superflua vestimentorum ornamenta, sed etiam inutilia quæque morum abjicerent fastigia. Ex illo namque tempore usque in præsens nemo clericorum apud nos commorantium protendentes pellicii sui manicas pallio pretioso ausus est circumponere, quæ ab aliis clericis, ut libet, usurpantur. Hæc autem ita esse in meo probare potes pellicio, quod nullo sciro ornato, sed tantum linteamine honesto videtur circumdatum.

Talia igitur mihi retulit ille prænominatus clericus, cum olim conscholastici essemus; quæ etiam ego ad ædificationem refero aliorum, illorum scilicet qui cum pastores sint Ecclesie aliisque pro religionis speculo præponantur, nullum arbitrantur esse vitium quod semet instarsponsi omnimodo adornare conantur, quasi ad se non pertineat id devitare, pro quo agnoscunt alios non solum correptos, sed etiam condemnatos.

VISIO SEXTA.

Injusta bonorum alienorum exactio et direptio quanta in purgatorio pœna castigetur.

In habitu canonico adhuc constitutus juvenilique ætate a beatæ memoriæ Meginhardo Wurzburgensi episcopo scribendi causa vocatus sum. Quo dum venissem, in ipso adventus mei initio audiavi ab hospitibus meis quamdam visionem ibi noviter accidisse, quæ Christi fidelibus intimata potest prodesse. Fuere namque ibi duo tribuni sub uno tempore sua potestate potiti, quorum unus Adalricus, alter vero, ut memini, Engilpertus est vocatus. Sed Engilpertus ancillam quamdam habuit, quæ in magna infirmitate diu posita tandem obiit. Qua defuncta dies altera expectatur, ut interim, quæ sepulture essent necessaria præparentur. Cum autem die crastina adveniente plebs non modica ad deportandum funus procederet, ecce subito defuncta jam jamque deportanda ad tumulum sese erexit; quod factum omnes, qui aderant, perterruit, putantes hoc potestate diabolica fieri. Sed quæ revixit errantes cito correxit, dicens ad illos: Nolite, quæso, propter me aliquo errore seduci. Vere enim reviviscens illa sum, quæ et prius, per Dei gratiam a morte revocata, ut visis quibusdam ejus mandata referam. Celeriter ergo vocate Adalricum, quia ad eum missa sum. Quo vocato et astante dixit: Pater vester Ruotpoldus in pœna maxima infernali constitutus misit me ad vos, ut pro Dei amore et ejus relaxatione illum curtilem locum reddatis, quem causa in-

A justa ab illo usurpatum sciatis. Sed et hoc intimari vobis petiit, quia, nisi ille locus ei cui injuste ablatu est fuerit redditus, nec elemosyna nec ulla beneficia a vobis facta illum ab æterna pœna absolvere possunt. Pro eodem quoque mater vestra, quam in paradiso inter multa sanctarum virginum millia constitutam illuc translata, vidi, unice obsecravit, ut et vos et patrem a perpetuo cruciatu liberare curetis. Multa quoque alia, quæ jam non recolo, de eadem muliere resuscitata mihi dicta sunt.

Hoc autem modo, ut audiavi, ille curtilem locum injuste fuerat a Ruotpoldo ablatu. Erat namque in civitate quidam urbanus ita pauper ut Dominici census debita per unum vel duos annos reddere nequiret. Cumque ob hoc ad eodem Ruotpoldo, quia magister ejus erat, sæpius facto concilio ad reddenda tripliciter vel amplius Dominici census debita, quæ statuto tempore non sunt reddita, cogere, et ille pro paupertate nec simpla dare posset, postremo necessitate nimia coactus, tum etiam ejusdem Ruotpoldi avaritia impulsus, curtilem locum, qui ex paterna hæreditate provenit, quique, ut mihi dicebatur, prope basilicam sanctæ Helenæ in plaga septentrionali jacet, traditione publica ipsi condonavit, sicque illa pericula quæ pro debitis sustinere cogebatur evasit. Ruotpoldus vero locum sibi traditum magnificis ædibus exornans post obitum suum reliquit filio Adalrico, quem ergo etiam vidi. Sed idem Adalricus ea quæ sibi dununtiata vel mandata sunt a patre et matre defunctis nullatenus implere voluit, eligens magis cum patre æterna morte damnari quam tellure parva privari. Hujus visionis relatio etiamsi illi, pro quo specialiter facta est, non profuerit, aliis tamen qui aliena rapere et in potestatem suam redigere nituntur patefacta prodesse valet.

VISIO SEPTIMA.

Exemplum sacrilegi monasticorum bonorum direptoris in altera vita puniti.

Huic quoque similem pene visionem hic adnectere volo, quam mihi motus quidam frater retulit nuper, qui hanc se a sancto Leone papa nuperrime referente dixit agnovisse. Referebat autem hoc modo quia, cum prædictus papa in Germaniam venisset et in loco quodam missam celebrans sermonem faceret de varia cœnobiorum destructione per injustam possessionum ablationem facta, postremo intulerit hanc visionem dicens: Ut ergo apertius agnoscatis quanto reatu implicantur raptores injusti, exemplum quoddam vobis memorabile dicam.

Duo igitur fratres, cum simul pergerent equitantes, repente viderunt turbam magnam in aere non procul a terra commeantem. Qua de re valde mirantes atque trepidantes sanctæ crucis signum sibi indiderunt, et adjurantes eos in nomine Domini, qui essent interrogaverunt. Tunc unus ex illis tam in habitu quam equitatu strenuo militi omnino similis transiens ad eos dixit: Ego pater vester rogo vos suppliciter ut illud prædium, quod scitis me a cœnobio illo injuste abstulisse, pro amore Dei libe-

rationisq̄ue meæ causa reddatis. Si enim non reddideritis, nec ego, nec vos, nec ullus posterorum idem prædium retinentium effugiet ignem perpetuum. Cui respondentēs filii dixerunt: Quomodo, pater, possumus relinquere tantam possessionem, quæ nec tu in hoc mundo positus, nec nos post te carere valemus? Sed nec ulla re videris indigere, qui in habitu satis ornato jam procedis. Ad hæc pater ait: Proh dolor! qualis est iste decor quo hactenus utor. Ubicumque enim mihi contingit esse, intolerabili torqueor igne. Sed et omnia quæ visu, auditu vel tactu contingo, comburere me sentio. Et ut hoc ita esse absque dubio sciatis, hastam hanc, quam in manu teneo, apprehendite (nam eam in manu ferre videbatur); moxque unus illorum probare volens quæ audivit, concitus eandem hastam arripere studuit. Sed priusquam cœpta perficere posset, præ nimio calore dimisit eam. At pater antequam in terram cadendo pervenisset, celeriter sustulit dicens: Scito quod, si ipsam hastam projecisses in terram, majorem mihi exinde efficeres pœnam. Deinde vero priora repetens dixit: Iterum peto, filii mei, ut impleatis preces patris vestri. Quibus dictis nusquam comparuit imago colloquentis.

Tunc iidem fratres instincto divino correpti cœperunt inter se diligenter tractare super paterna petitione dicentes: Si retinentes prædium quod pater noster injuste abstulit, ei non subvenimus, nos pariter procul dubio perimus. Quid enim proficimus, si mundum totum lucremur, animarum vero nostrarum detrimenta patiamur? (*Matth. xvi, 26.*) Faciamus ergo, quod et patri et nobis prosit, reddentes in primis prædium ad hoc unde ablatum fuerat monasterium. Deinde omnia hæreditatis nostræ bona illuc tradamus, nosque ibidem tam pro parentum quam pro nostrorum peccaminum venia monasticam vitam suscipiamus. Cumque hujusmodi colloquia agerent, subito pater, non eo quo prius habitu apparens eorumque pedibus se advolvens, dixit: Gratias ago vobis quia pro eo, quod firmiter decrevistis petitionem meam implere in reddenda possessione, jam jam per Dei gratiam deputatus sum a penis ad requiem transire. Quo dicto iterum evanuit ex oculis eorum. At illi eo de otius citiusque promissa impleverunt, quo celerius patris absolutio-nem factam audierunt.

Hanc igitur relationem prædictus papa ad populum faciens testatus est se eosdem fratres in habitu monachico vidisse et ab eis visionem istam audisse. Quam etiam ego audiens aliorum notitiæ simul et edificationi litteris pandere decrevi.

VISIO OCTAVA.

Conflagratio monasterii Tegernseensis futura cuidam ostensa.

Ante annos quamplures visionem quamdam audivi a monacho quodam venerabili mihiq̄ue secundum carnem proximo in cœnobio Tegrinseensi constituto. Cum enim ad prædictum cœnobium ob-

A ejusdem monachi dilectionem sæpe quondam venissem et cum eo interdum de spiritalibus rebus colloquens sedissem, solebat mihi referre dicens: Priusquam monasterium istud nuperrime arderet, et per nocturnas horas, quibus mihi secretius licebat orare pro peccatis meis, in ecclesia deambularem, sæpe mussitationes quasdam in ea fieri audiveram. Ego autem in primis quidem delusiones diabolicas hoc fieri arbitrabar. Postquam vero tanto sonorius quanto frequentius fieri senseram, tractare cœpi non ex diabolo, sed ex aliqua divinæ pietatis dispensatione actitari, ideoque, quantum ausus eram, propius, ubi hæc audivi, accedere studebam. Cumque aliquoties accederem, quasi aliquos psallentes et intime orantes audivi. Quo audito, intelligens quod pro aliqua periculi futuri causa permutanda et pro inhabitantium monachorum negligentia emendanda sancti Deum precibus intimis exorarent, accessi ad abbatem; et quia aperte de morum emendatione eum admonere non audebam, petii tantummodo humiliter, ut ecclesiæ thesauros librosque in loco cauto poni jussisset. At ille hæc audiens et ex aliqua somniorum revelatione dicta putans increpavit me dicens: Vobis gerontis nihil gratius dulciusque videtur esse quam somniorum vestrerum nugæ attendere atque aliis referre. Nunquid propter vestra somnia debeo evertere omnia? discedite a me et videte ne ultra a vobis audiam talia. Ego autem hujusmodi increpatione centrastatus nihil amplius ex his quæ audieram, propalare ausus fueram, sed tacito corde dolens sustinui, veritus quotidie quod futurum erat.

In proximo autem antequam arderet monasterium, in nocte quadam audivi iterum quasi aliquos orantes et suspiria crebra, nec non singultus quosdam luctuosos proferentes ante sancti Quirinii altare. Sed licet hæc aperte audirem et periculosum aliquid significare scirem, accedere tamen propius non præsumpsi. Unde claram diei lucem expectans accessi ad locum, ubi audivi turbam mœrentium, et inveni pavementum adhuc madidum effusione lacrymarum. Tunc miratus simul et contristatus de tantæ rei signo, lugebam omni modo quod periculo tali nullatenus subvenire potui; quæ tamen sub mea cura teneram, diligenter contra pericula observavi futura.

VISIO NONA.

Negligentia abbatis Ellingeri a defuncto clerico reprehensa et castigata.

Referam et aliud, quod postea in prædicto audivi contigisse monasterio eidem abbati, sub quo ardebat, qui etiam Ellingerus est dictus. Nam cum diutius et semetipsum et cœnobium ageret commissum negligenter, in magnam incidit infirmitatem. Antea vero non longe defunctus est ibi quidam clericus, nomine Deringus, non solum magnæ in sæculo dignitatis, sed etiam magnæ apud Deum sanctitatis. Qui, ut se penitus a sæculo scerneret, illic habitare elegit; qui nimirum clericus, abbati

ægotanti in visione apparens et eum in latius percipiens, increpando dixit : Cur ita negligenter agis in rebus commissis? Si ergo non emendaveris, aliquo profecto dura quandoque sustinebis. Abbas autem evigilans diu quidem lateris patiebatur dolorem. Sæpe etiam clamabat Durgum sui esse percussorem; ea vero, pro quibus increpatus et percussus est ab eo, parum emendabat. Unde etiam secundo depositus est ab abbacia. Hæc itaque duo de Tegrinse dicta monachos simul et abbates omnes admonere possunt, ut attendant in quanta sollicitudine pro sua negligentia sancti jugiter consistant quantasque preces pro eorum salute emittant.

VISIO DECIMA.

DE S. EMMERAMMI MONASTERIO.

Diversa visa et dicta Adalberti monachi Emmerammensis morituri.

Nunc ad sancti Emmerammi cœnobium relatio nostra redeat et quas visiones exinde comperimus proferat. Denique ante annos paucos defunctus est ibi quidam frater, nomine Adelpertus, illustri quidem et nobili parentela ortus, sed quia adhuc erat juvenis atque sub eo tempore tam ob abbatis quam episcopi incuriam omnia disciplinæ vincula in cœnobio eodem laxata sunt, ipse etiam negligens exstitit in multis, sed orationi assiduæ intentus erat. Hic igitur infirmitate correptus multa atque miranda vidit non per somnia, sed visu vigilantia, quæ fratribus coram astantibus intimavit. Quorum pauca fratrum quorundam relatu audivi, quia tunc ad monasterium Fuldense profectus, ibi præsens esse nequivi.

Cum ergo ægotare cœpisset, quia delicatæ naturæ erat aliique juniores id ipsum amantes in illo levitatem nullam reprehendebant, non eum in domo infirmorum, sed extra monasterii claustra in quadam caminata honesta prope ecclesiam posita manere decernebant; ubi tamen fratres illum facile visitare poterant. Illic denique jacente illo, non semel aut bis, sed sæpius, ut mihi dicebatur, mira intuebatur; quorum est unum et, ut reor, primum: quosdam namque viros habitu venerando præclaros prætereuntes se vidit. Sed, dum quidam inter eos ad eum visitandi gratia propius vellent accedere, renuerunt alii, dicentes: Non convenit nobis ut eum qui extra monasterii claustræ et non in domo infirmorum communi jacet visitemus. Quod, dum vidisset et audisset, fratribus quibusdam astantibus denunciavit. Qui tamen, qua causa nescio, portare eum in domum infirmorum noluerunt. Altera autem vice cernens et ecclesiæ et totius claustræ pavimenta purgari, astantibus dixit fratribus: Nonne cernitis qualiter sanctus Petrus et sanctus Emmerammus aliique seniores præclari monasterium istud purgantes circumeunt? Cui cum responderetur a fratribus: Neminem talium videmus, dixit: Admiror valde quomodo vos tales seniores videre nequeatis, cum ego illos illorum-

A que studium circa hunc locum emendandum et a destructoribus cunctis eripiendum aperte cernam. Vere enim dico vobis quia, nisi peccatis gravibus impediatur, maxima Dei gratia super hunc locum destinatur. Facite ergo quæ sunt faciendæ. Convertatur unusquisque vestrum a via sua mala, ne tanta impediatur gratia. Quæ nimirum dicta ita vidimus impleta. Inter hæc namque bonæ memoriæ Cæsar Henricus, hujus parvuli regis modo regnantis Henrici pater, nisibus omnimodis tractavit qualiter eundem locum a durissimo Pharaonis imperio, id est, ab episcopi potentia eriperet. Sed, illotalia tractante prædiaque quædam ab episcopo Gebehardo ablata restituente, postremo etiam propter amorem Dei et propter privilegia monasterii nostri interim inventa in regiam potestatem idem monasterium recipiente, quia, proh dolor! nos monachi pro tanta gratia perficienda non solum solitas negligentias non minuimus, sed etiam inter tot beneficia novum quoddam scelus addidimus, credentes scilicet absque labore aliquo sublimia posse mereri, sperantesque magis in humano quam in divino auxilio, repente spes nostra cecidit. Nam, priusquam illa jam commemorata consummarentur beneficia a prædicto Cæsare, defunctus est, tantaque episcopi persecutio exinde super nos esse cœpit qualis nunquam antea fuit. Sicque verum fuisse probatur quod ex fratris Adelperti visione prædicebatur. Prædixit enim maximam Dei gratiam cœnobio nostro venturam, nisi peccatis gravibus impiretur. Dixit et alia quæ ita, ut prædixit, evenerunt.

Cuidam namque fratrum sibimet charissimo, qui dictus est Aribo, prænuntiavit non longe post obitum suum esse victurum. Quod et ita accidit. Nam in eodem die, quo Adelpertus obiit, transacto uno tantum anno, Aribo etiam vitam finivit. Indicavit quoque cuidam fratri, cujus nomen et actus agnosco, quia, nisi se a Judæorum colloquio abstineret, in tormenta jam sibi præparata quandoque descenderet. Intimavit et illud de quodam fratre jam defuncto quia eum in pœna magna infernali positum esse cerneret ideoque opus esse ut pro ejus absolutione oratio intima fieret. Cum autem multum hujusmodi diceret coram fratribus, fuerunt quicquid censerent non ejus verbis credendum esse, utpote qui insani capitis vexatione captus, nihil aliud nisi quod insaniam suggereret, loqui posset. Quod, dum ille audisset, dolens pro incredulitate eorum dixit: Quia video vos meis diffidere verbis, dicam vobis signum, unde credere possitis. Si ergo ex hac intimitate factus fuero sanus, quælibet dixi falsum esse sciatis; si autem citius obiero, sciatis me verum dixisse. Quod dum contingeret, ita omnes tunc crediderunt.

Habuit et hanc gratiam idem frater in ipsa infirmitate ut usque ad obitum sui horam sana et integra fide remaneret, orans jugiter et pœnitentiam gerens pro delictis suis et dicens interdum: Heu!

heu! quod vitam præsentem unquam gustavi, in qua nihil aliud merui nisi perpetuo damnari! Dicebat et hoc die quadam fratribus astantibus: Nonne aspicitis qualem modo pœnæ sustineo? Qui dum nihil se videre profiterentur, tunc ille: Ubi, inquit, est visus vester? Aperite, quæso oculos et videte, quia jam mihi brachia aliaque membra abscinduntur. Appropinquante vero exitus sui hora fratribusque litaniam decantantibus, ipse quoque voce viva simul decantavit subitoque, ut refertur, inter litanie cantica dixit: Requiem æternam dona ei, Domine, et v. e. va. vel. ei. His dictis ultra nequaquam protulit ulla. Quænimurum verba pro quo defuncto diceret, ignotum constat usque in præsens, nisi forte monachum quemdam in Fuldensi cœnobia ipsa die defunctum significaret, qui etiam Chumundus vocabatur. Multa quidem et alia de eo referre solent fratres nostri, quorum nec memini nec dignum scribere duxi.

VISIO UNDECIMA.

Visio cujusdam mendici de Henrico III Cæsare, Gebehardo episcopo Ratisponensi, etc

Quidam mendicus in Ratispona erat quotidie sedens vel in ecclesia vel ante portas ecclesie Sancti Emmeramni, ut ab introeuntibus eleemosynam peteret. Hic igitur ante paucos menses quam prædictus Cæsar Henricus abiisset, in visione quadam plura vidit, quorum pauca mihi relata aliis quoque referre volo. Visum namque est ei quod a quodam præpotente transferretur in locum, ubi habitaculum instar candentis ferventisque metalli constructum erat, nulla fenestrarum foramina retinens. Cumque a ductore inquireretur si qui intra habitaculum tale inclusi forent sciret seque nescire responderet, ille adjicit: ibi, inquiens, omnes sunt inclusi nuper defuncti, qui Cæsari Henrico pacem undique patrare studentem resistere præsumpserunt. Quamvis enim idem Cæsar in multis sit reprehensibilis maximeque in avaritia, tamen, quia pacis commoda ampliare studet, Deum adiutorem in hoc habet; sed scito quia non diu victurus erit, nisi se ab eadem avaritia abstinuerit. Deinde in campum spatiosum ferebatur, ubi puteus altus in medio esse videbatur. Ad quem puteum plurimarum viarum vestigia tendebantur, quarum una quidem callis triti, cæteræ vero omnes antiquæ solummodo profectio- nis indicia habere monstrabantur; ipse quoque puteus quasi exhaustus parum aquæ habebat. Quibus visis ductor ejus dixit ad illum: Scisne quid hic putens exhaustus, quidve multarum viarum indicia pene jam deleta, quid etiam illa via una calle trito significet? Nescio, inquit. Tu, rogo, mi domine, mihimet dignare referre. At ille dixit: Viæ multæ ad puteum quondam tendentes, sed nunc ita deletæ ut vix vel indicia eorum agnosci valeant: significant quod sub temporibus pristinis multa eleemosynarum studia agebantur tam a principibus quam a mediocribus; quæ in tantam paucitatem modo redacta sunt, ut vix aliquis inveniatur juxta

A priores elemosynas faciens. Idem etiam puteus significat exhaustus, qui quondam plenus undecunque venientes animas haustu facili reficere potuit, nunc aridus in tantum constat, ut ipsum quod in eo est difficulter quis hauriat.

Deinde assumptus et in montem excelsum, ubi monasterium excellens stare videbatur, ad quod similiter, ut ad puteum prædictum, vestigia plurimarum pertingebant viarum quarum nulla nisi tantummodo una callis noviter triti monstrabat indicia; reliquæ omnes arbustis antiquibus inolitissimè ita sunt deletæ, ut vix agnoscerentur ibi olim esse, Tunc ductor ejus intimato primum monasterii vocabulo, quod mihi non convenit publicare, ne, dum generaliter omnes cupio ædificare, quosdam videar specialiter infamare, post hæc subjunxit, dicens; Viæ, quas ad monasterium istud olim quidem undique tendentes, nunc vero pene deletas, excepta una aspicias, significant quod plurimi quondam huc advenientes per omnimoda disciplinæ sacræ exempla ædificati recesserunt; nunc vero locus iste a malitia inhabitantium in eo in tantum annullatus est, ut vix præcedentium patrum indicia hic remaneant. Majus enim studium fornicandi aliaque vitia agendi hic habitantes habent quam ad divinæ servitutis officia agenda.

Pauper quoque prædictus vidisse se dixit arborem quamdam molis magnæ quæ ab imo usque ad summam frondium arefacta est per medium. Quam cum videret, a suo inquisitus est ductore sciretne quem significaret. Illo autem respondente: Nescio; ista, inquit, arbor Gebehardum episcopum significat. Ille enim sicut arbor hæc jam diu ex parte aruit. Quia vero post paucos annos ad integrum arescere debet, securi divina abscissus morietur. Hujus itaque visionis veritatem citatus episcopi ejusdem et Cæsaris obitus probavit. Nam cum inter illud Pascha et Pentecosten, quod in subsequenti autumodo Cæsar tertio Nonas Octobris obiit, visio hæc facta fuerit et deinde paulo plus duobus annis episcopus supervixerit, vere prævisus est utriusque obitus. Dixit præterea mendicus talia multa, quæ non audivi nec ab ullo noscere quivi: sed qui prædicti cupiunt intendere paucis, non parvam possunt exinde capescere causam ædificationis.

VISIO DUODECIMA.

Perjurium quanta pœna maneat.

In Sancti Emmeramni cœnobio adhuc positus quadam die egressus sum extra portas ecclesie, ut quia ad monasterium Pruolense urbi proximum ambulare volui, aliquem mecum illuc ambulantem acquirerem. Sed aliquandiu, in hoc me laborante et notum neminem inveniente, astans ibi quidam vir ignotus in habitu pœnitentiali occurrit ad me dicens: Quem quæritis, domine? Cum ego ei causam quærendi reserarem, dixit: Si dignamini me conviatores habere, libentissime vobiscum ambulo. Quo dicto placet, inquam quod dicitis: Gradiamur simul. Moxque egressi, interrogavi hominem

ob quam culpam ageret pœnitentiam. At ille, causam aperiens, narravit mihi dicens: Mira magna que est causa pro qua in pœnitentiâ hujus labore incedo. Nam, cum parvus adhuc in domo patris mei essem, contigit ut ego aliique pueri agnos, sicut vulgo solent, rusticorum pascere. Cumque hos in locis ad hoc licitis passim observaremus, quibusdam visum est parvulis ut eos ad pratrum patris mei, domo contiguum, pascendos pelleremus. Quod factum patri meo agnatum displicuit; jussitque ut, si ulterius illuc pueri venirent cum agnis, eosdem expellerem. Deinde vero accidentibus iterum pueris in prati prædicti locum cum agnis, ego, patris mei præcepta implere volens, expulsi quanta virtute potui. In qua expulsionem aliquando incautius unum præ cæteris agnum perculi ita ut debilitato orura periret. Cujus percussorem dominus ejus diligenter sciscitatus agnovit a me esse percussum. Quamobrem pater meus, repensionem oviculæ hujus reddere exactus, quæsivit a me omnimodo si reus essem in percussione illius. Ego autem in tali ætate quid aliud cogitare nisi reatum excusarem? Nam si vel esset aliqua nisi præsens pœna nesciebam. Unde et patri meo diligentissime interroganti innocentem me in hoc facto jurando respondi. At ille incante mihi puerulo tali credens, cum se a vicino suo pro oviculæ percussæ excusatione aliter nequiret absolvere, jurando in sanctorum reliquiis, sicut mos est absolvit. Quod perjurium tam ego quam pater meus pro nihilo computantes pœnitentia nulla emendavimus.

Factum, est autem ante annum unum ut moreretur pater meus. Qui nimirum defunctus, in ipso deunctionis suæ anno frequenter apparuit mihi per visum deprecans, ut sibi in locis pœnalibus constituto aliquod juvamen impenderem. Sed cum ego quantiscumque precibus me per visionem interpelleret, neglexissem in proxima Natalis Domini solemnitate apparuit mihi non ut prius in somnis, sed aperte coram lectulo meo stare visus est ista cum ejulatu verba dicens: Quare, fili, preces meas tandiu contempsisti? Cur non succuris mihi? Ecce enim tanto pro te reatu implicatus sum, ut in hac nocte, in qua plurimæ animæ requiem habere merentur, ego non merear, nisi quod apud Deum sanctorum intercessio hoc solum obtinuit, ut in hora brevissima dimitterer tibi mea denuntiare tormenta. Nam prope me stat qui me in postestate habens cito ad loca pœnalia reducere cupit. Cui ego respondens dixi: Quæ est ergo, pater, illa culpa, quam propter me perpetrasti? Et ille: Nonne, inquit, quondam perjurium feci pro agno, quem tu percutiens mihi omnimoda affirmatione indicasti non a te percussum esse? Festina, quæso, pro me simul et pro te pœnitentiam agere, alioquin neuter perpetuam poterit pœnam evadere. His igitur dictis subtractus est ab oculis meis. Post hæc vero nihil dubitans de visione tali ad clericum accessi petique ut mihi pro mei et patris delicto pœnitentiam impo-

neret. Quam mox impositam cupio percurrere totam hoc pariter poscens ut precibus vestris mihimet paritque juvetis. Hæc igitur dicta, quæ in proxima post Epiphaniam heddomadâ evenerunt, credens aliis profutura scribere decrevi, quæ posco a nemine sperni:

Hujus namque rei poterit ratione doceri,
Quanta perjuri pœna mereantur aduri.

VISIO DECIMA TERTIA.

Obstinati Judæi sempiterna damnatio.

Homo quidam in Ratispona de inferioris monasterii familia infirmitate tenebatur. Ad quem, dum plures visitandi gratia accederent, subito sursum aspiciens clamavit, dicens: O qualia jam video! Tunc ab astantibus interrogatus quid videret, respondit et dixit: Abraham Judæum video igneis catenis trahi in infernum. Cum autem de astantibus quidam hæc verba pro insaniam magis quam veritate dicta esse arbitrarentur, iterum infirmus affirmavit, dicens: Si non aliter mihi credere vultis, mittite ad domum ejus quærentes quid sit de illo nuperrime factum. Mox, missis nuntiis ab Abraham domum, agnoverunt eum noviter esse defunctum. Ego vero qui eundem Judæum satis agnovi, id de illo veraciter attestari valeo quia in tanta cordis malitia et insaniam constitit, ut si quisquam præsentem ipso loqueretur de Domino nostro Jesu Christo, mox quasi canis oblatrans blasphemias nefandas contra Deum emitteret. Quamvis ego brevis consistat visio talis, utilis tamen esse sentitur ad ædificamen illis qui pœnam dubitant restare futuram.

VISIO DECIMA QUARTA.

Quorundam etiam sanctorum purgatorium beati Guntheri discipulo Isaaco revelatum.

A beato Gunthari eremita cœnobium quoddam constructum est in Bohemia. In quo videlicet cœnobio fuisse fertur monachus, Isaac dictus, prædicti viri disciplina tanto magis instructus, quanto prolixiora tempora gerebat cum eo convesatus. Hic igitur, ut a plerisque fidelibus in Ratispona agnovi spiritaliter raptus multa vidit miranda, quorum ad notitiam nostram pervenerunt hæc pauca.

Vidit namque se subito positum in amœnissimum prati loco, ubi beatum Guntharium reperit solum. Qui, ut eum vidit, benigne appellavit, dicens: Bene veni, dilecte fili. Crede mihi, per multum tempus hoc a Deo petii ut aliquis fratrum nostrorum sæculo adhuc commoratum huc ad me venire. Quem monachus interrogans, quid, inquit, dominus significat quia solus hic resides? At ille respondit: Expecta paulisper et forsitan aliquos concivem nostros huc venire videbis. Postea non longe quidam præclari, nec non venerandi seniores, inter quos sanctus Mauricius atque Adelpertus esse dicebatur, ad eum venientes eum eo aliquandiu secreta quædam locuti sunt. Deinde colloquio finito iterum beatus Guntharius dixit ad monachum: Quia, Deo annuente, huc venisti, debes utique aliqua hic considerando discere, qualiter nos primum transeuntes per ignem

purgatorium, exinde ductus sum in istud quod vides refrigerium. Quibus diotis repente vecti sunt beatus scilicet Guntharius et monachus in montem excelsum valde, unde pars maxima infernalium pœnarum desuper conspici posset. Quo dum positi fuissent et undique ejulatus dicentium vœ, vœ, audiretur, exhorruit et expavit monachus, audiens talia. Vir vero sanctus dixit ad eum: Si tu in momento brevitantam miseriam audiens atque videns exhorres et pavescis, quid putas mihi fuisse, qui hæc per quinquennium in isto loco positus incessanter audivi? Non igitur summa mercamur vi sine magna. Intuere ergo quam horrenda sint ista, ut reversus incredulis et contumacibus referas ipsa. Ad hæc etiam alia demonstrabo tibi mira. Et subito in alium locum asportati sunt, ubi innumerabilis convenerat multitudo tam beatorum quam reproborum spirituum. Sed beatorum quidam quasi iudices in thronis residebant; alii vero quasi causas proprias relaturi coram eis astabant. Tunc astantes sancti queritando singuli sua referebant accusantes aliquem reproborum præsentium hoc modo: Ecce hic monasterii mei destructor erat; hoc Deo vobisque omnibus conquerens denuntio. Cumque eisdem verbis omnes sancti, qui astabant contra omnes reprobos simul astantes querimonias suas singulariter peregerissent digitoque accusatos notassent, maligni spiritus pariter advenientes accusatione tanta lætificati, accusatos simul omnes singuli singulos catenis igneis carpebant, et ad infernales pœnas retrahabant; sicque concilio finito isti ad inferna, alteri vero remeabant ad superna.

Quibus peractis sanctus Guntharius rediit cum monacho ad locum, ubi primum inventus est ab eo, ubi etiam duo sedilia ignea videbantur posita, unum quidem majus altero. Sed beatus Guntharius referebat monacho majus episcopi Ratisponensis; minus vero episcopi Pragensis esse, pro eo scilicet quod ille prior habens plebem subjectam ad convertendum faciliorem; alter autem indoctiorem, neuter quidquam doctore dignum fecisset, et ideo uterque deputatus esset gehennæ. Quæ postquam vidit, subito excitus remeavit.

Fertur et hic monachus vidisse et dicere plura, quæ non ex ullo potui rescire sciente. Pauca tamen dicta possunt hos ædificare qui, quo subvertant prorsus loca sancta, laborant. Quod, pro dolor! non solum laici sacræ Scripturæ ignari, sed etiam clerici ad superna omnimodo instructi et ad regendam fidelium plebem constituti jam maxime faciunt, non curantes quanta tormenta quandoque sint passuri, dum modo sua expleant desideria in dignitate adipiscenda. Obtineant ergo nunc quæcunque velint; lætentur in donis et prædiis qualibet arte vel fraude acquisitis; affluent divitiis; quærant sapientiæ sæcularis argumenta, ut convincant simplicia justorum corda; sedeant in insidiis, ut decipiant pauperes et inopes; et, ne quid voluptati eorum desit, exornent se modorosis atque liliis, ubique lætitiæ suæ signa relin-

quant, nullusque locus sit, quo non pertranseat luxuria vel avaritia eorum, judicabit tamen et vincet illos quandoque Deus, qui modo ab eis judicatur et spernitur qui pro eo quod nunc peccantes clementer sustinet omnes, peccata eorum aut sine pœnitentia dimittere vel prorsus nescire putatur. Hæc igitur ex occasione visionis, quam proxime jam dixi, compulsus dolendo subjungit ut, si quis forte aures audiendi habens etiam lecturus adveniat, mecum doleat, mecum, si quem possit, admonendo ædificare studeat.

VISIO DECIMA QUINTA.

De Cæsare Henrico III. Quomodo ejus in audiendis pauperum causis et precibus negligentia a Deo punita fuerit.

Visionem quoque quamdam terribilem et cunctis sæculi principibus verendam de Cæsare Henrico proxime defuncto factam, quam in narratione præterita, cum de eo quædam visa referrem, oblitus eram apponere, jam volo dicere. Hunc autem a venerabili Humperto episcopo, illo videlicet qui beati Leonis nuperrime papæ comes jugis consiliariusque acceptissimus exstitit, agnovi. Illo namque cum papa Victore in Ratispona posito et ad eum multis confluentibus, accessi etiam ego pro causa quadam et audivi eum plura de hujus sæculi insolentia et maxime de principum negligentia loquentem, inter quæ addidit ista, dicens: Videtur mihi nulla major regum vel aliorum principum culpa quam quod pauperum querelam student contemnere. Solent enim, proh dolor! imperatores vel reges nostri pauperibus causas necessitatis suæ sibi referentibus nihil aliud solatii præbere nisi tantum dicere: Expecta donec tempus congruum mihi veniat, quo tuas querimonias possim audire teque a tuis persecutoribus eruere. Et ut hæc ita esse sciatis, referam vobis visionem de illo, qui nuperrime defunctus est, Cæsare Henrico; ex qua satis conjicere potestis quantum peccatum sit pauperum causas negligere et de die in diem ad regendum differre.

Eo namque tempore, quo iste noster papa, qui hic jam commoratur, mansit cum prædicto Cæsare Henrico in partibus istis Germaniæ, profectus est hic quidam ex principibus Romanis. Cum autem non longe ad illum locum, quo tunc papa cum Cæsare jam in extremis constituto mansit, haberet in quodam vico hospitatus, ibi se sopori, utpote longo itinere fatigatus, in meridie tradidit. In quo videlicet sopore, ut postea evigilans retulit, eundem Cæsarem in solio regali residentem, nec non multa procerum turba circumdatum vidit. Ubi, cum plurimade lucris sæcularibus disputarentur, subito quidam pauper advenit clamans ad Cæsarem et petens ut dignaretur necessitatis suæ causas audire et regere. At ille indignanter respondit, dicens: Expecta, stolide, donec tempus mihi concedatur audiendi te. Ad hæc pauper, quomodo, inquit, o Cæsar, hic diutius expectare valeo qui, hic per dies multos jam commoratus, omnia quæ habui pro victu meo expendi? Cui

iterum responsa dantur : Vade, improbe, in odium Dei et exspecta usque dum possim te audire. Nam tanta mihi cura modo alia audiendi et regendi ut tu frustra me invoces. Hæc ergo audiens pauper tristis abscessit. Moxque accessit et alius pauper, qui eodem modo, ut prior, ad Cæsarem clamavit ; sed similiter in vanum laboravit. Post pusillum quoque venit pauper tertius eadem narrans, eadem rogans quæ et anteriores. Sed et ille in vanum laborans discessit mœstus, Domine mox talia questus. Adhuc illo queritante et Dominum invocante vox de cœlo sonuit, dicens : Auferte istum rectorem et facite cum inter pœnarum moras discere quomodo pauperes valeant iudicia sua exspectare ; quæ dedit accipiat ; quæ sit dilatio discat. His dictis subito raptus est a conventu illo.

Interea vero, cum Italicus dormiens talia in somnis vidisset, intimatus est in eadem domo, qua hospitatur, Cæsaris obitus. Cumque vigilans audisset omnes de eodem obitu flebiliter sermocinantes, nec tamen, quia linguam non noverat, sentire posset, interrogavit unum de suis comitibus linguæ Teutonice guarum quid tam luctuosa sermocinatio significaret. At ille respondit, dicens : Noviter, domine, cum tu somno deditus esses, nuntiatum est hic quia Cæsar, ad quem tu volebas pergere, defunctus sit. Pro hoc ergo tristantur cuncti, super hoc sunt tanta locuti. Et mihi, inquit, modo dormienti de obitu ejus quædam per visionem revelata sunt. Statimque suis eadem visionem, quam præfatus sum, retulit et ad defunctionis ejus locum quantocius properavit. Prædictus igitur princeps Italicus talia mihi in eodem tempore nuntiavit. Unde nimis invocandus est Deus ut misereatur nobis dando principes tales qui et se et sibi subditos tam pauperes quam divites regere valeant. Nam in isto parvulo rege nostro per multa tempora, proh dolor ! nil regiminis habere possumus. Hæc itaque egomet a prædicto venerabili Humperto episcopo referente agnoscens, aliis quoque ad ædificationem credidi esse intimanda.

VISIO DECIMA SEXTA.

Fuldensis monachus ob negatam in defuncti gratiam præbendam seu eleemosynam flagellis divinitus cæsus.

Libet etiam litteris tradere quid in Fuldensi monasterio quondam contigisse nuper a quibusdam ejusdem monasterii fratribus referentibus agnovi. Fertur namque ibi monachus quidam fuisse officio functus præposituræ. Qui tempore vicis suæ adveniente ut fratribus ciborum usu servire deberet, postquam hoc die quadam devotione summa complevit, volens etiam ipse refici, ad rivum, qui per claustrum officinas ductus prope refectorium defluit, causa lavandi manus accessit. Cumque se ibi incautius inclinasset, repente lapsus, sicut facile defessis evenit, in flumen cecidit et, impetu undoso captus, priusquam hominum aliquis adveniret, per aqueductum secreta tractus obiit. Deinde vero mirantibus universis de excessu fratris, et nemine id quod fa-

ctum est opinante, post dies paucos reperitur corpus ejus sub quodam meatus equorei retinaculo occulto non longe ab illo loco, quo immersus est, hæsisse. Moxque extractum inde cum omni compassione et debita oraminis exhibitione traditur sepulturæ. Post hæc etiam præbenda, quæ pro aliis fratribus defunctis in eleemosynam offerebatur, pro illo nihilominus offerri jubebatur. Quam dum per dies aliquot cellarius, qui tunc temporis erat, indevoto animo traderet, contigit ut prorsus eam denegare præsumeret, dicens : Illi nullam communionem debere esse cum reliquis fratribus pro eo quod semetipsum in aquam præcipitando perdidit. Quod dictum et factum mox ultio divina secuta est. Nam cum idem cellarius nocte sequenti nocturnæ laudis signum audiens exurgeret, accensa lucerna ad ecclesiam properavit. Sed cum ab illo dormitorio, in quo quiescebat (nam per idem tempus pleraque fuisse referuntur tam propter monachorum multitudinem quam ob loci consuetudinem), in vestibulum quo fratres ad capitulum convenire solebant quodque ei pervium erat, properans venisset, apparuit ei visibiliter prædictus frater, cui jam defuncto pridie præbendam dare noluit, dicens : Lucernam quam portas, frater, depone, exspecta paululum quo usque verba pauca loquar tecum. Cumque ille subsisteret, dixit : Cur ergo pridie communem statutamque cunctis fratribus defunctis præbendam præsumpsisti mihi met denegare ? quid a te, rogo, pertinet de iudicio divino, quod in me factum est, quidquam judicare ? Deus enim fecit in me quæ voluit. Verum tamen non, ut tu putas, in me fecit. Quia igitur inique et in iudicium divinum et in me agere præsumpsisti, sententiam aliquam sustinere debes, ut et tu in futuro sæculo debita evadas tormenta et alii per te depravati corrigantur. His dictis ad columnam illic stantem eum fortiter alligavit et aliquandiu dire verberavit. Quo facto solvit eum, dicens : Vade jam et fratribus indica quia pro eo quod in me peccasti, flagella talia pertulisti. Qui jussa implens, die facta congregatis omnibus intimavit et ostendit quid pertulerit. Hæc igitur ego ita evenisse audiens litteris tradere curavi, sperans exinde aliquem posse ædificari.

VISIO DECIMA SEPTIMA.

Theophanix imperatricis ob luxum vestium in purgatorio pœnæ.

Reminiscor adhuc cujusdam visionis, nescio a quo, mihi quondam relatæ de Teophanu imperatrice. Sed cum sensum sermonemque dicentis certissime retinerem et quod non ob aliud, nisi ad ædificationem dixerit, sciam, nescio quid mihi obsi- quod persona referentis a memoria excidit. Dictum namque est mihi quia præfata Theophanu cuidam venerabili Deo quæ dicatæ virgini in habitu miserabili apparuerit per visionem, eamque ut pro se oraret suppliciter petierit. Quæ dum interrogaretur quis esset, respondit dicens : Ego sum Theophanu, quæ olim de Græcia veniens in Franciam conjuncta

fuera[m] connubio Cæsaris Ottonis. Ad hæc virgo, et quomodo, inquit, nunc tua res esse habet? Respondit: Pessime, quia in maximo tormento posita sum. Quare, ait? iterum respondit, quia videlicet multa superflua et luxuriosa mulierum ornamenta, quibus Græcia uti solet, sed eatenus in Germaniæ Franciæque provinciis erant incognita, huc primo detuli memque eisdem plus quam humanæ naturæ conveniret, circumdans et in hujusmodi habitu nocivo incedens alias mulieres similia appetentes peccare feci. Hæc sunt enim mea peccata maxima, pro quibus merui æternam damnationem pati. Quæ nimirum peccata tanto graviora fuere, quanto minus ea vel esse peccata existimavi. Nam si talia scirem esse peccata, pœnitentia utique diluissem aliqua. Nunc ergo quia mihi divina gratia concessum est ut tibi apparens et peccata mea et tormenta, quæ pro his patior, intimare, tu pro amore Dei in oratione tua memento mei. Scio enim quia quantascunque meruerim pœnas sustinere, pro eo tamen quod in fide Catholica perseveravi, si aliqui servi Dei pro me constanter orare vellent, de damnatione perpetua me liberare possent. His igitur dictis discessit imago loquentis. Quid vero pro causa petita fecerit virgo, cui revelata est hæc visio, scire nequeo. Ego tamen ejusdem visionis dicta recolens ob hoc scribere hic decrevi, ut aliqui ista agnoscentes pro imperatricis prædictæ absolutione Deum exorare seque, ne similia patiantur, studeant emendare.

VISIO DECIMA OCTAVA.

Suspensus in patibulo mirabiliter a filiis in vita servatus et nutritus.

Cupio et illud promere quod nuper fidelem notumque mihi fratrem audivi referre. Retulit enim de homine quodam, quem sibi satis notum et Albricum etiam dictum esse affirmavit, quia, cum innocens in patibulo suspensus esset, infra hebdomadam, quæ tunc post Pentecosten proxime evenit, in eodem patibulo vivus penderet pene usque ad festa sancti Jacobi apostoli, quando scilicet tempus erat metendi. Locus autem, ubi pependit, messi contiguus exstitit. Cum ego die quadam rustici ad metendum convenirent, subito qui per multum tempus pependit, laqueo disrupto de patibulo cecidit moxque gressu nutanti ad fontem, qui ibi prope erat, bibiturus accessit. Quo viso metentes omnes perterriti fugerunt, arbitantes opus esse diabolicum quod agebatur per suspensum. Sed ille, postquam aliquantulum bibit, recto tramite ad vicum proximum properans in domum suam divertit. Cum autem rustici, qui paulo ante fugientes ingressi sunt domos suas, talia conspexissent, fugerunt etiam exinde omnes excepta ejusdem hominis conjuge, quæ in eadem die, prout poterat, pro ejus anima elemosynam erogandam præparaverat. Hæc igitur talem virum ad suum hospitium tendentem a longe prospiciens, et nihil aliud quam phantasma esse existimans, in primis signo sanctæ crucis facto se signavit, deinde omnimodas, quibus delusio

diabolica expelli mos est, invocationes protulit, adjurans ut, si spiritus malignus esset, procul abscederet. At ille propius accedens ad conjugem dixit: Noli, quæso, noli timere accessum meum; sed pro certo cognosce me virum tuum esse, qui in patibulo, sicut nosti, fui suspensus, sed gratia divina succurrente in eodem patibulo ad vitam sum reservatus. Ad hæc mulier: Si, inquit, hæc ita se habent, accede propius in nomine Domini, et enarra nobis quomodo vixeris. At ille respondens ait: De his nulla responsa dabo, priusquam ad ecclesiam venero; illuc enim in primis venire cupio, ut gratias agam omnipotenti Deo, qui me clementer mirabiliterque præsentis vitæ reservavit. Illuc etiam veniat quisquis a me audire desiderat quæ circa me gesta sunt. His itaque dictis properavit ad ecclesiam ibique aliquandiu prostratus Deo debitas retulit gratias.

Interea plebs omnis, quæ ante fugerat, agnoscens vere quæ ab homine facta sunt, quod scilicet et rite loqueretur ad conjugem et ad ecclesiam properasset, convenit pariter illuc, sciscitans ab eodem qualiter in tanto tempore suspensus vixisset. At ille respondit dicens: Mira omnipotentis Dei gratia vixi. Quia enim octo infantes de baptismo suscepti eisque omnibus catechizandi ad fidem sacram præmia, excepto uno, præbui, videbatur mihi quod unusquisque eorum quos ad fidem conduxit, juxta ordinem singulis diebus semet pedibus meis subponens, ab omni molestia pendendi me relevaret. Cumque hoc per septem dies continuos levamen jugiter sensissem, in octava die magnam molestiam pendens pertuli, quia tunc a nullo sustentabar. Illa namque die puerum octavum, cui nulla dona dedi, circumeuntem quidem prope patibulum vidi, sed ab eo nil soliti levaminis percepi. Præterea quemdam tantæ suavitatis saporem in ore meo semper adesse sentiebam, ut et omnem ciborum humanorum fragrantiam excelleret et nunquam esurire me permetteret. Nunc ergo, quia miro sustentaculo miroque ferculo per gratiam Dei vita mihi præsens concessa est, nihil aliud amodo agendum mihi restat, nisi ut aliquo Dei servitio me mancipare studeam; ideoque precor ut cum omnium vestrum adjutorio in ecclesia mansionarii merear fungi officio. Quam petitionem, quia omnibus placuit, citius impetravit ibique postea per annos plures positus in bona conversatione vitam præsentem finivit. Hujusmodi itaque miracula a quodam fideli fratre mihi una cum aliis sunt relata; hæc etiam ego, aliis profutura credens, ad eorum notitiam litteris transferre decrevi.

Deinde vero, quia nullam aliam visionem, quæ temporibus nostris acciderit, proferendam scio, quasdam ante tempora multa prolatas, sed plurimis ideo incognitas, quia libri, in quibus continentur, apud paucos inveniuntur, hic adnectere volo, ut tanto devotius legentes ad emendationem excitentur, quanto plus eis non nota, sed incognata, undecunque potui, colligere studui. Sed in primis visionem

quamdam ex sancti Bonifacii epistolis exceptam, A quam ipse cuidam matronæ scribens misit, conjungere cupio. Scribit autem hoc modo :

VISIO DECIMA NONA.

S. Bonifacii episcopi et martyris epistola de dictis et visis rujusdam monachi redivivi.

Rogabas me, soror charissima, ut admirandas visiones de illo redivivo, qui nuper in monasterio Milburgæ abbatissæ mortuus est et revixit, quæ ei ostensæ sunt, scribendo intimare et transmittere curarem quemadmodum ista, reverenda abbatissa Hildelida referente, didici. Modo siquidem gratias omnipotenti Deo refero, quia in hoc dilectionis tuæ voluntatem plenius liquidiusque, Deo patrocinium præstante, implere valeo, quia ipse cum supradicto fratre redivivo, dum nuper de transmarinis partibus ad istas pervenit regiones locutus sum, et ille mihi stupendas visiones, quas extra corpus suum raptus in spiritu vidit, proprio exposuit sermone.

Dicebat autem se per violentiæ ægritudinis dolorem corporis gravidine subito exutum fuisse et simillimum esse collatione, veluti si videntis et vigilantis hominis densissimo oculi tegmine velenter, et subito auferatur velamen, et tunc perspicua sint omnia, quæ ante non visa, et velata et ignota fuerint ; sic sibi abstracto terrenæ carnis velamine ante conspectum universum collectum fuisse mundum ut terrarum partes, et populos et maria sub uno aspectu conueretur, et tam magnæ claritatis et splendoris angelos eum egressum de corpore suscepisse ut nullatenus præ nimio splendore in eos aspicere potuisset, Qui jocundis et consonis vocibus canebant : *Domine, C ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripas me (Psal. vi, 1).* Et sublevabant in aere, dixit, sursum ; et in circuitu totius mundi ignem ardentem videbam, et flammam immensæ magnitudinis anhelantem et terribiliter ad superiora ascendentem non aliter pene quam ut sub uno globo totius mundi machinam complectentem, nisi eam sanctus angelus impresso signo sanctæ crucis Christi compesteret. Quando enim in obviam minacis flammæ signum crucis expresserat, tunc magna ex parte decrescens resedit, et istius flammæ terribilis ardore intolerabili torquebar, oculis maxime ardentibus et splendore fulgentium spirituum vehementissime reverberatus, donec splendide visionis angelus manus suæ impositione caput meum quasi protegens tangebatur et me a læsione flammarum tutum reddidit.

Præterea referebat illo in temporis spatio, quo extra corpus fuit, tam magnam animarum migrantium de corpore multitudinem, illuc, ubi ipse fuit, convenisse, quantam totius humani generis in terris non fuisse antea existimaret. Innumerabilem quoque malignorum spirituum turbam, nec non et clarissimum eorum superiorum angelorum adfuisse narravit, et maximam intra se miserimos spiritus et sanctos angelos de animabus egredientibus de corpore disputationem habuisse, dæmones accusando et peccatorum pondus gravando, angelos vero

relevando et excusando ; et seipsum omnia audisse flagitiorum suorum propria peccamina, quæ fecit a juventute sua, et ad confitendum aut neglexit aut oblivioni tradidit, vel ad peccatum pertinere omnino nesciebat ipsius propria voce contra illam clamitasse et eum durissime accusasse, et specialiter unumquodque vitium, quasi ex sua persona, in medium se obtulisse dicendo, quoddam : Ego sum cupiditas tua, quæ illicita frequentissime et contraria præceptis Dei concupisti ; quoddam vero : Ego sum vana gloria, qua te apud homines jactanter exaltasti ; aliud : Ego sum mendacium, in quo mentiendo peccasti ; aliud : Ego sum otiosum verbum, quod inaniter locutus fuisti ; aliud : Ego visus, quod videndo illicita peccasti ; aliud : Ego contumacia et inobedientia, qua senioribus spiritalibus inobediens fuisti ; aliud : Ego torpor et desidia in sanctorum studiorum neglectu ; aliud : Ego vaga cogitatio et inutilis cura, qua te supra modum sive in ecclesia sive extra ecclesiam occupabas ; aliud : Ego somnolentia, qua oppressus tarde ad confitendum Deo surrexisti ; aliud : Ego iter otiosum ; aliud : Ego sum negligentia et incuria, qua detentus erga studium divinæ lectionis incuriosus fuisti ; et cætera his similia omnia, quæ in diebus vitæ suæ in carne conversatus peregit et confiteri neglexit. Multa quoque, quæ ad peccatum pertinere omnino ignorabat, contra eum cuncta terribiliter vociferabant. Similiter et maligni spiritus, in omnibus consonantes vitiis accusando et duriter testificando, et loca et tempora nefandorum actuum memorantes, eadem, quæ peccata dixerunt, conclamantes probabant.

Vidit quoque ibi hominem quemdam, cui jam in sæculari habitu degens vulnus infixit, quem adhuc in hac vita superesse referebat ad testimonium malorum suorum adductum, cujus cruentatum et patens vulnus et sanguis ipse propria voce clamans improperebat et imputabat ei crudele effusi sanguinis crimen ; et sic cum latis et computatis sceleribus antiqui hostes affirmabant eum reum atque peccatorem juris eorum et conditionis indubitanter fuisse. Econtra autem, dixit, excusantes me clamitabant parvas virtutes animæ, quas ego miser indignè et imperfecte peregi. Quædam dicunt : Ego sum obedientia, quam senioribus spiritalibus exhibuit ; quædam : Ego jejunium, quo corpus suum contra desiderium carnis pugnans castigavit ; alia : Ego oratio pura, quam effudebat in conspectu Domini ; alia : Ego sum obsequium infirmorum, quod clementer ægrotantibus exhibuit ; quædam : Ego sum psalmus, quem pro odioso sermone satisfaciens Deo cecinit, et sic unaquæque virtus contra æmulum suum peccatum excusando me clamitabat. Et hæc illi immensæ claritatis angelici spiritus magnificando defendentes me affirmabant, et istæ virtutes universæ valde mactæ, et multo majores et excellentiores esse mihi videbantur quam unquam viribus meis digne perpetratæ fuissent.

Interea referebat se quasi in inferioribus in hoc mundo vidisse igneos puteos horrendam eructantes flammam plurimos et erumpente tetra terribilis flamma ignis volitasse, et miserorum hominum spiritus, in similitudine nigrarum avium per flammam plorantes, et ululantes, et verbis et voce humana stridentes, et lugentes propria merita et præsens supplicium, condesisse paululum hærentes in marginibus puteorum, et iterum ejulantes cecidisse in puteos. Et unus ex angelis dixit: Parvissima hæc requies indicat quia omnipotens Deus in die futuri iudicii his animabus refrigerium supplicii et requiem perpetuam præstiturus est. Sub illis autem puteis adhuc in inferioribus et in imo profundo, quasi in inferno inferiori audivit horrendum, et tremendum et dictu difficilem genitum et sletum lugentium animarum. Et dixit ei angelus: Murmur et sletus, quem in inferioribus audis, illarum est animarum, ad quas nunquam pia miseratio Domini perveniet, sed æterna illas flamma sine fine cruciabit.

Vidit quoque miræ amœnitatis locum, in quo pulcherrimorum hominum gloriosa multitudo miro lætabatur gaudio, qui eum invitabant ut ad eorum gaudia, si ei licitum fuisset, cum eis gavisurus veniret. Et inde miræ dulcedinis flagrantia veniebat, quæ beatorum habitus fuit, ibi congaudentium spirituum, quem locum sancti angeli affirmabant famosum esse Dei paradysum. Nec non et igneum piceumque flumen, bulliens et ardens, miræ formidinis et teterrinæ visionis cernebam, super quod lignum, pontis vice, positum erat, ad quod sanctæ gloriosæque animæ ab illo secedentes conventu properabant, desiderio alterius ripæ transire cupientes. Et quædam non titubantes constanter transibant; quædam vero labefactæ de ligno cadebant in tartareum flumen; et aliæ tingebantur pene quasi toto corpore mersæ; aliæ autem ex parte quadam veluti usque ad genua; quædam usque ad medium; quædam vero usque ad ascellam; et tamen unaquæque cadentium multo clarior speciosiorque de flumine in alteram descendebat ripam quam prius in piceum bulliens cecidisset flumen. Et unus ex beatis angelis de illis cadentibus animabus dixit: Hæ sunt animæ, quæ post exitum mortalis vitæ quibusdam levibus vitiis non omnino ad purum abolitis aliqua pia miserentis Dei castigatione indigebant, ut Deo dignæ offerantur. Et circa illud flumen speculabatur

muros fulgentes, clarissimi splendoris, stupendæ longitudinis et altitudinis immensæ, et sanctos angelos dixisse: Hæc est enim illa sancta et inclyta civitas cœlestis Hierusalem, in qua istæ perpetualiter sanctæ gaudent animæ. Illas itaque animas et lætius gloriosæ civitatis muros, ad quam post transitum fluminis festinabant, tam magna immensi luminis claritate et fulgore splendentes esse dixit, ut reverberatis oculorum pupillis præ nimio splendore in eos nullatenus aspicere potuisset.

Narravit quoque ad illum conventum inter alias venisse cujusdam hominis animam, qui in abbatis

A officio defunctus est, quæ speciosa nimis et formosa esse visa est, quam maligni spiritus rapientes contendebant sortis eorum et conditionis fuisse. Respondit ergo unus ex choro angelorum dicens: Ostendam vobis cito, miserrimi spiritus, quia vestræ potestatis anima illa probatur non esse. Et his dictis repente intervenit magna cohors candidarum animarum, quæ dicebant: Senior et doctor noster fuit iste, et nos omnes suo magisterio lucratus est Deo, et hoc pretio redemptus est et vestri juris non esse dignoscitur. Et quasi cum angelis contra dæmones pugnam inirent, et adminiculo angelorum eripientes illam animam de potestate malignorum spirituum liberaverunt. Et tunc increpans angelus dæmones dixit: Scitote modo et intelligite quod animam istam sine jure rapuistis, et discedite, miserrimi spiritus, in ignem æternum. Cum vero hoc dixisset angelus, illico maligni spiritus levaverunt sletum et ululatum magnum in momento, et quasi in ictu oculi pernici volatu jactabant se in supra dictos puteos ignis ardentis. Et post modicum intervallum emersi certantes in illo conventu iterum de animarum meritis disputabant; et diversorum merita hominum in hac vita commorantium dicebat se illo in tempore speculari potuisse et illos, qui sceleribus obnoxii non fuerunt et qui, sanctis virtutibus freti, propitium omnipotentem Dominum habuisse noscebantur, angelis semper tutos ac defensos, et eis charitate et propinquitate conjunctos fuisse; illis vero, qui nefandis criminibus et maculatæ vitæ sordibus polluti fuerunt, adversarium spirituum assidue sociatum et semper ad scelera suadentem fuisse, et quandocunque verbo vel facto peccaverunt, hoc jugiter quasi ad lætitiæ et gaudium aliis nequissimis spiritibus in medium proferens manifestavit. Et quando homo peccavit, nequaquam malignus spiritus sustinuit, moram faciens exspectando, donec iterum peccaret, sed singillatim unumquodque vitium ad notitiam aliorum spirituum offerebat; et subito apud hominem peccata suasit et illico apud dæmones perpetrata demonstravit.

C Interea narravit se vidisse puellam quamdam in hac terrena vita molantem in mola, quæ vidit juxta se alterius novam colam, sculptura variatam; et pulchra ei visa fuit; et furata est illam. Tunc quasi ingenti gaudio repleti quinque teterrimi spiritus, hoc furtum aliis in illo referebant conventu, testificantes illam furti ream et peccatricem fuisse. Intulit quoque et hæc: Fratris cujusdam, qui paulo ante defunctus est, animam tristem ibi videbam, cui antea ipse in infirmitate exitus sui ministravi et exsequia præbui. Qui mihi moriens præcepit ut fratri illius germano verbis illius testificans demandarem, ut ancillam quamdam, quam in potestate communiter possederant, pro anima ejus manumitteret. Sed germanus ejus, avaritia impediens, petitionem ejus non implevit; et de hoc supra dicta anima per alta suspiria accusans fratrem infidelem et increpans graviter querebatur. Et similiter testatus est de

Ceolredo rege Merciorum (quem illo tamen tempore, quo hæc visa sunt, in corpore fuisse non dubium est) quem, ut dixit, videbat angelico quodam umbraculo contra impetum dæmoniorum quasi libri alicujus magni extensione et superpositione defensum; ipsi vero dæmones anhelando rogabant angelos, ut ablata defensione illa ipsi permitterentur crudelitatis eorum voluntatem in eo exercere. Et imputabanti horribilem ac nefandam multitudinem flagitiorum, et minantes dicebant illum sub dirissimis inferorum claustris claudendum et ibi, peccatis promerentibus, æternis tormentis cruciandum esse. Tunc angeli solito tristiores facti dicebant: Proh dolor! quod homo peccator iste semetipsum plus defendere non permittit et propter merita propria nullum ei adiutorium possumus præbere. Et auferebant superpositi tutaminis defensionem. Tunc dæmones gaudentes, de universis mundi partibus congregati majori multitudine quam omnium animantium in sæculo fieri æstimaret, diversis eum tormentis inæstimabiliter fatigantes lacerabant. Tum demum beati angeli præcipiebant ei, qui hæc omnia extra corpus suum raptus spiritali contemplatione vidit et audivit, ut sine mora ad proprium rediret corpus, et universa, quæ illi ostensa fuerunt, creditibus et intentione divina interrogantibus manifestare non dubitaret; insultantibus autem narrare denegaret et, ut cuidam mulieri, quæ in longinqua regione habitabat, ejus perpetrata peccata per ordinem exponeret et ei intimaret quod omnipotentem Deum potuisset per satisfactionem repropitiari sibi, si voluisset, et ut cuidam presbytero, nomine Begga, istas spirituales visiones cunctas exponeret, et postea, quemadmodum ad illo instructus fieret, hominibus pronuntiaret, propria peccata, quæ illi ab spiritibus immundis imputata fuerunt, confessaque supradicti presbyteri iudicio emendaret.

Jussus tamen ab angelis primo diluculo rediit ad corpus, qui primo gallicinio exibat de corpore. Redivivo autem in corpore plena septimana nihil omnino corporalibus oculis videre potui, sed oculi vesicis pleni frequenters sanguinem stillaverunt; et postea de presbytero religioso et peccatrice muliere, sicut ei ab angelis manifestatum est, ita illis profitentibus, verum esse probavit. Subsequens autem et citus scelerati regis exitus, quæ de illo visa fuerunt, vera esse procul dubio probavit. Multa quoque alia his similia referebat sibi ostensa fuisse, quæ de memoria labefacta per ordinem recordari nullatenus potuisset. Et dicebat se post visiones istas mirabiles tam tenacis memoriæ non fuisse ut ante fuerat. Hæc autem, quæ te diligenter flagitante scripsi, tribus mecum religiosis et valde venerabilibus fratribus in commune audientibus exposuit, qui mihi in hoc scripto astipulatores fideles testes esse noscuntur. Vale virgo dilectissima.

Ad hæc vero quasdam visiones, quas nuper in Anglorum Gestis a venerabili Beda scriptis legi, addere cupio, quæ scilicet duris et improbis satis ne-

cessariæ ad compescendam cordis eorum duritiam videntur. Hujusmodi ergo dicta in libro præfato inveniuntur scripta.

VISIO VICESIMA.

Pœnæ damnatorum et purgandorum, uti et gaudia beatorum cuidam ostensa. Ex Beda.

His temporibus miraculum memorabile et antiquorum simile in Britannia factum est. Namque ad excitationem viventium de morte animæ quidam aliquandiu mortuus ad vitam resurrexit corporis et memoratu digna, quæ viderat, narravit; e quibus hic aliqua breviter perstringenda esse putavi.

Erat ergo paterfamilias in regione Nordanimbrium, quæ vocatur Incuneningum, religiosam cum domo sua gerens vitam. Qui, infirmitate corporis tactus et hac crescente per dies ad extrema perductus, primo tempore noctis defunctus est; sed diluculo reviviscens ac repente residens omnes, qui corpori flentes assederant, timore immenso percussos in fugam convertit. Uxor tantum, quæ amplius amabat, quamvis multum tremens et pavida remansit. Quam ille consolatus, noli, inquit, timere, quia jam vere surrexi a morte, qua tenebar, et apud homines sum iterum vivere permissus. Non tamen ea mihi, qua ante consueveram, conversatione, sed multum dissimili ex hoc tempore vivendum est. Statimque surgens abiit ad villulæ oratorium et usque ad diem in oratione persistens, mox omnem quam possederat substantiam in tres divisit portiones. E quibus unam conjugii, alteram filiis tradidit, tertiam sibi ipse retentans statim pauperibus distribuit. Nec multo post sæculi curis absolutus ad monasterium Mailro, quod Tuidi fluminis circumflexu maxima ex parte clauditur, pervenit acceptaque tonsura locum secretæ mansionis, quam præviderat abbas, intravit et ibi usque ad diem mortis in tanta mentis et corporis contritione duravit ut multa illum, quæ alios laterent, vel horrenda vel desideranda vidisse, etiamsi lingua sileret, vita loqueretur. Narrabat autem hoc modo quod viderat.

Lucidus, inquit, aspectu et clarus erat indumento qui me ducebat. Incedebamus autem tacentes, ut videbatur mihi, contra ortum solis solstitialem. Cumque ambularem, devenimus ad vallem multæ latitudinis ac profunditatis, infinitæ autem longitudinis, quæ ad lævam nobis sita, unum latus flammis ferventibus nimium terribile, alterum furenti grandine ac frigore nivium omnia perflante atque fervente non minus intolerabile præferebat. Utrumque autem erat animabus hominum plenum, quæ vicissim hinc inde videbantur quasi tempestatis impetu jactari. Cum enim vim fervoris immensi tolerare non possent, prosiliebant miseræ in medium frigoris infesti et, cum neque ibi quidpiam requies invenire valerent, resiliebant rursus urendæ in medium flammarum inextinguibilem. Cumque hac infelici vicissitudine longe lateque, prout aspicere poteram, sine ulla quietis intercapedine innumerabilis spirituum deformium multitudo torqueretur, cogitare cœpi

quod hic fortasse esset infernus, de cujus tormentis intolerabilibus narrari sæpius audivi. Respondit cogitationi meæ ductor, qui me præcedebat, non hoc inquiens, suspiceris; non enim hic infernus est ille quem putas.

At cum me hoc spectaculo tam horrendo perterritum paulatim in ulteriora perduceret, vidi subito ante nos obscurari incipere loca et tenebris omnia repleri. Quas cum intrassemus, in tantum paulisper condensatæ sunt, ut nihil præter ipsas aspicerem, excepta duntaxat specie et veste ejus qui me ducebat. Et cum progredieremur sola sub nocte per umbras, ecce subito apparent nobis crebri flammarum tetra-rum globi ascendentes quasi de puteo magno rursusque decedentes in eundem. Quo cum perductus essem, repente ductor meus disparuit ac me solum in medio tenebrarum et horrendæ visionis relinquit. Ac cum ibi globi ignium intermissione modo alta peterent, modo ima barathri repeterent, cerno omnia, quæ ascendebant, fastigia flammarum plena esse spiritibus hominum, qui instar favillarum cum fumo ascendunt, nunc ad sublimiora projicerentur, nunc retractis ignium vaporibus relaberentur in profunda; sed et fetor incomparabilis cum eisdem vaporibus ebulliens omnia illa tenebrarum loca replebat. Et cum diutius ibi pavidus considerem, utpote incertus quid agerem, quo verterem gressum, qui finis me maneret, audio subito post terga sonitum immanissimi fletus ac miserimi, simul et cachinnum crepitantem quasi vulgi indocti captis hostibus insultantis.

Ut autem sonitus idem clarior redditus ad me usque pervenit, considero turbam malignorum spirituum, quæ quinque animas hominum merentes ejulantesque ipsa multum exultans et cachinnans medias illas trahebat in tenebras. E quibus videlicet hominibus, ut dignoscere potui, quidam erat attonsus ut clericus, quidam laicus, quædam femina. Trahentes autem eos maligni spiritus descenderunt in medium barathri illius ardentis. Factumque est ut, cum, longius subeuntibus eis, fletum hominum et risum dæmoniorum clare discernere nequirem, sonum tamen adhuc permistum in auribus haberem. Interea ascenderunt quidam spirituum obscurorum de abyssu illa flammivoma, et accurrentes circumdederunt me atque, oculis flammantibus, et de ore ac naribus ignem putidum efflantes angebant. Forcipibus quoque igneis, quos tenebant in manibus, minitabantur me comprehendere, nec tamen me ullatenus contingere, tametsi terrere, presumebant. Qui cum undique hostibus et cæcitate tenebrarum conclusus huc illucque oculos circumferrem, si forte alicunde quid auxilii, quo salvarer, adveniret, apparuit retro via, qua veneram, quasi fulgor stellæ micantis inter tenebras, quæ paulatim crescens et ad me oculus festinans ubi appropinquavit, dispersi sunt et aufugerunt omnes qui me forcipibus rapere querebant spiritus infesti. Ille autem qui adveniens eos fugavit erat ipse qui me ante du-

cebat. Qui mox conversus ad dextrum iter quasi contra ortum solis brumalem ducere cœpit. Nec mora; exemptum tenebris in auras me serenæ lucis eduxit.

Cumque me in luce aperta duceret, vidi ante nos murum permaximum, cujus neque longitudini hinc vel inde, neque altitudini ullus esse terminus videretur. Cœpi autem mirari quomodo ad murum accederemus, cum in eo nullam januam, vel fenestram, vel ascensum alicubi conspicerem. Cum ergo pervenissemus ad murum, statim nescio quo ordine fuimus in summitate ejus. Et ecce ibi campus erat latissimus, et lætissimus tantaque fragrantia vernantium flosculorum plenus ut omnes mox fetorem tenebroso fornacis, qui me pervaserat, effugaret admirandi hujus suavitas odoris. Tanta autem lux cuncta ea loca perfuderat, ut omni splendore diei sive solis meridiani radiis videretur esse præclarior. Erantque in hoc campo innumera hominum albatorum conventicula sedesque plurimæ agminum lætantium. Cumque inter choros felicium incolarum medios me duceret, cogitare cœpi quod hoc fortasse esset regnum cœlorum, de quo prædicari sæpius audivi. Respondit ille cogitatui meo, non, inquiens, hoc est regnum cœlorum quod autumas. Cumque procedentes transissemus et has beatorum spirituum mansiones, aspicio ante nos multo majorem luminis gratiam quam prius. In qua etiam vocem cantantium dulcissimam audivi. Sed et odoris fragrantiam miri tanta de loco effundebatur, ut is, quem ante degustans quasi maximum rebar, jam permodicus mihi odor videretur, sicut etiam lux illa campi florentis eximia, in comparatione ejus quæ nunc apparuit, lucis tenuissima prorsus videbatur et parva. In cujus amœnitatem loci cum nos intraturos sperarem, repente ductor subsistit. Nec mora; gressum retorquens ipsa me qua venimus via reduxit.

Cumque reversi pervenissemus ad mansiones illas lætas spirituum candidatorum, dicit mihi: Scis quæ sint ista omnia quæ vidisti? Respondi ego: Non. Et ait: Vallis ista, quam aspexisti flammis ferventibus et frigoribus horrenda rigidis, ipse est locus in quo examinandæ et castigandæ sunt animæ illorum qui, differentes confiteri et emendare scelera quæ fecerunt, in ipso tandem mortis articulo ad pœnitentiam confugiunt et sic de corpore exeunt. Qui tamen, quia confessionem et pœnitentiam vel in morte egerunt, omnes in die iudicii ad regnum cœlorum perveniunt. Multos autem ex eis preces viventium, et eleemosynæ, et jejunia, et maxime celebratio misarum, ut etiam ante diem iudicii liberentur, adjuvant. Porro putens ille flammivomus ac putidus quem vidisti ipsum est os gehennæ, in quo quicumque semel inciderit, nunquam inde liberabitur. Locus vero iste florifer in quo pulcherrimam juventutem jocundari ac fulgere conspicis, ipse est in quo recipientur animæ eorum qui in bonis quidem operibus de corpore exeunt; non tamen sunt tantæ perfectionis, ut in regnum cœlorum statim introduc-

possint. Qui tamen omnes in die iudicii ad visionem Christi et gaudia regni cœlestis intrabunt. Nam quicumque in omni verbo, et opere et cogitatione perfecti sunt, mox de corpore egressi ad regnum cœleste perveniunt, ad cujus vicinia pertinet locus ille, ubi sonum cantilenæ dulcis cum odore suavitatis ac splendore lucis audisti.

Tu autem quia nunc ad corpus reverti, et rursum inter homines vivere debes, si actus tuos curiosius discutere et mores sermonesque tuos in rectitudine ac simplicitate servare studueris, accipies et ipse post mortem locum mansionis inter hæc, quæ cernis, agmina lætabunda spirituum beatorum. Namque ego, cum ad tempus abscessissem a te, ad hoc feci, ut quid de te fieri deberet agnoscerem.

Hæc cum mihi dixisset, multum detestatus sum reverti ad corpus, delectatus nimirum suavitate ac decore loci illius quem intuebar, simul et consortio eorum quos in illo videbam, nec tamen aliquid ductorem meum rogare audebam. Sed inter hæc, nescio quo ordine, repente me inter homines vivere cerno. Hæc et alia, quæ viderat idem vir Domini non omnibus passim desidiosis ac vitæ suæ incuriosis referre volebat, sed illis solummodo qui, vel tormentorum metu perterriti vel spe gaudiorum perennium delectati, profectum pietatis ex ejus verbis haurire volebant, qui usque ad diem suæ vocationis infatigabili cœlestium bonorum desiderio corpus senile inter quotidiana jejunia domabat multisque et verbo et conversatione saluti fuit. Cui scilicet visioni mox subjuncta est alia a prædicto viro in hunc modum scripta :

VISIO VICESIMA PRIMA.

Quidam ob dilatam nimium pœnitentiam æternis tormentis addictus. Ex eod.

At contra fuit quidam in provincia Merciorum, cujus visiones ac verba, non autem conversatio plurimis, sed nec sibimetipsi profuit. Fuit autem temporibus Coenredi, qui post Edilredum regnavit, vir in laico habitu atque officio militari potius, sed quantum pro industria exteriori regi placens, tantum pro interna suimet negligentia displicens. Admonebat ergo illum sedulo, ut confiteretur, et emendaret ac relinqueret scelera sua, priusquam subito mortis adventu tempus omne pœnitendi et emendandi perderet. Verum ille frequenter licet admonitus spernebat verba salutis seque tempore sequente pœnitentiam acturum esse promittebat. Hic interim factus infirmitate decidit in lectum atque acri cœpit dolore torqueri. Ad quem ingressus rex (diligebat eum multum) hortabatur ut vel tunc, antequam moreretur, pœnitentiam ageret commissorum. At ille respondit non se tunc velle confiteri peccata sua, sed cum ab infirmitate resurgeret, ne exprobrarent sibi sodales quod timore mortis faceret ea quæ sospes facere noluerat, fortiter quidem, ut sibi videbatur, locutus, sed miserabiliter, ut post patuit, dæmonica fraude seductus. Cumque morbo ingravescente de novo ad eum visitandum ac docendum rex intraret,

A clamabat statim miserabili voce : Quid vis modo ? quid huc venisti ? Non enim mihi aliquid utilitatis aut salutis potes ultra conferre. At ille, noli, inquit, ita loqui, vide ut sanum sapias. Non, inquit, insanio, sed pessimam mihi conscientiam certus præ oculis habeo. Et quid, inquit, hoc est ? Paulo ante, inquit, intraverunt domum hanc duo pulcherrimi juvenes et sederunt circa me, unus ad caput, et unus ad pedes. Et protulit unus libellum pulchrum, sed vehementer modicum, ac mihi ad legendum dedit. In quo omnia, quæ unquam bona feceram, intuens scripta reperi. Et hæc erant nimium pauca et modica. Receperunt codicem, nec aliquid mihi dicebant. Tum subito supervenit exercitus malignorum et horridorum vultu spirituum, domumque hanc et exterius obsedit, et intus maxima ex parte residens implevit. Tunc ille qui et obscuritate tenebrosæ faciei et primatu sedis major esse videbatur eorum, proferens codicem horrendæ visionis et magnitudinis enormis et ponderis pene importabilis, jussit unum ex satellitibus suis mihi ad legendum deferre. Quæ cum legissem, inveni omnia scelera, non solum quæ opere vel verbo, sed etiam quæ tenuissima cogitatione peccavi, manifestissime in eo tetris esse descripta litteris. Dicebatque ad illos, qui mihi assederant, viros albos et præclaros : Quid hic sedetis, scientes certissime quia noster est iste ? Responderunt : Verum dicitis. Accipite et in cumulum damnationis vestræ ducite. Quo facto, statim disparuerunt. Surgentesque duo nequissimi spiritus habentes in manibus cultrum percusserunt me unus in capite et alius in pede ; qui videlicet modo cum magno tormento irrupit in interiora corporis mei, moxque ut ad se invicem perveniunt, moriari et paratis ad rapiendum me dæmonibus in inferni claustra pertrahat. Sicque loquebatur miser desperans, et non multo post defunctus pœnitentiam, quam ad breve tempus cum fructu veniæ facere supersedit, in æternum sinfructu pœnis subditus facit. De quo constat, quoniam sicut sanctus papa Gregorius de quibusdam scribit non pro se ista, cui non profuere, sed pro aliis videtur qui ejus interitum cognoscentes, differre tempus pœnitentiæ, dum vocat, timerent, ne improvise mortis articulo præventi impœnitentes perirent.

VISIO VICESIMA SECUNDA.

Scelestæ vitæ monachus æternum damnatus. Ex eod.

D Post hæc quoque visionem tertiam prædictus venerabilis Beda subjungit. Novi autem, inquit, ipse fratrem, quem utinam non nossem ! Cujus etiam nomen, si hoc aliquid prodest, dicere possem, positum in monasterio nobili, sed ipsum ignobiliter viventem. Corripiebatur quidem sedulo a fratribus majoribus loci, atque ad castigatorem vitam converti admonebatur. Et quamvis eos audire noluisse, tolerabatur tamen ab eis longanimiter ob necessitatem operum ipsius exteriorum ; erat enim fabrilis arte singularis. Serviebat autem multum ebrietati et cæteris vitæ remissioris illecebris ; magisque in officina sua die noctuque residere quam ad psallendam

dum atque orandum in ecclesia audiendumque cum fratribus verbum vitæ concurrere consueverat. Unde accidit illi quod solent dicere quidam : Quia qui non vult ecclesiæ januam sponte humiliatus ingredi, necesse habet januam inferni non sponte damnatus introduci. Percussus enim languore atque ad extrema perductus vocavit fratres, et multum tristis ac damnato similis cœpit narrare quia videret inferos apertos et Satanam demersum in profundis tartari Caiaphamque cum cæteris, qui occiderunt Christum, juxta cum flammis ultricibus contraditum, in quorum vicinia, inquit, heu misero mihi locum aspicio æternæ perditionis esse præparatum ! Audientes hæc fratres cœperunt diligenter exhortari ut vel tunc positus adhuc in corpore pœnitentiam faceret respondebat ille desperans : Non est mihi modo tempus mutandi, cum ipse viderim iudicium meum jam esse completum. Talia dicens sine viatico salutis obiit et corpus ejus in ultimis est locis monasterii humatum. Neque aliquis pro eo vel missas facere, vel psalmos cantare, vel saltem orare præsumebat. O quam grandi distantia divisit Deus lucem et tenebras ! Beatus protomartyr Stephanus passurus mortem pro veritate vidit cœlos apertos, vidit gloriam Dei et Jesum stantem a dextris Dei, et ubi erat venturus ipse post mortem, ubi oculos mentis ante mortem, quo lætior occumberet, misit (*Act. vii*, 55). At contra iste tenebrosæ mentis et actionis imminente morte vidit aperta tartara, vidit damnationem diaboli et sequacium ejus, vidit etiam suum, infelix inter tales carcerem, quo miserabilius ipse desperata salute periret, sed viventibus, qui hæc cognovissent, causam salutis sua perditione relinqueret.

VISIO VICESIMA TERTIA.

Ecclesiasticis bonis vi vel fraude direptis dæmon ditatur et delectatur.

Mirum quoddam nuper audiui, quod licet inter visiones suprascriptas nequeat computari, tamen, quia ædificationem magnam conferre potest omnibus qui delusiones diabolicas cupiunt evadere, volo hic scribere.

Dictum namque mihi est, ut recolo, quia, cum in Saxonia nuptiæ cujusdam præpotentis essent agenda et ad has histriones multi, sicut vulgo solent, properarent venire, quidam histrio et fama et dignitate cæteris præstantior, nomine Vollare, simul properavit. Sed ne tantæ dignitatis vir solus pergere videretur, acquisivit sibi alios ejusdem artis gnaros octo et cum eis quasi militibus stipatus ad nuptias profectus est. Cumque simul equitantes pergerent, contigit ut et diabolus in similitudinæ celebris personæ se conjungeret equitando, illis nil minus quam factum hoc arbitrantibus. Unde et simul pergentes omnia, quibus noti et familiares uti solent, verba conferebant. Sed et hoc exquirebant ab eo quod illi nomen esset ? At diabolus respondit dicens : Nithart vocor ; quod Latina lingua *odiosus* vel *valde malignus* dici potest. Et merito tali nomine sese dicebat nun-

cupatum a quo odium omnisque malitia venit in mundum.

Verumtamen nec Vollare nec ejus comites per nominis hujus indicium attendebant quem conviatorem haberent. Sole autem ad occasum appropinquante cœperunt tractare ubi nocte illa potissimum valerent manere. Tunc diabolus, si, inquit, mecum proficisci volueritis, dabo cuncta necessaria vobis. Et enim contigua domus et habitatio mea. Sed in hoc sollicite vos debetis observare, ut, quia servos et milites nequissimos habeo in domo mea, nullus vestrum in aliquo negotio vel colloquio se commisceat illis, Hanc igitur promissionem et admonitionem fideliter factam credentes libenter audierunt et secum proficisci quocumque ipse vellet decreverunt. Moxque ipse diabolus quasi dux itineris præcessit et eos in vallem quamdam magnæ longitudinis deduxit.

Deinde vero, cum jam magis ac magis mox tenebrosa immineret, duxit illos in silvam densissimam, in qua aliquandiu profecti subito viderunt plurimos sibi cum lampadibus et faciibus honorifice occurrentes. Inter quos etiam nonnulli, qui videbantur splendidis pretiosisque vestibus induti, prorumpabant certantes quis eorum prius equos vel ipsos susciperet et ad hospitia omnigenis necessariis referta deduceret. Postquam vero omnia, quæ hospitibus grata et necessaria esse solent, tam in se quam in equis pascendis copiosissime exhibita sunt, convocabantur ad principis domum. Qui statim advenientes jussi sunt considerare. Deinde mensa præparata itur ad cœnam, in qua optimi generis fercula et pocula non nisi aureis vel argenteis vasis afferri videbantur. Sed et ipsius domus parietes atque laquearia palliis cortinisque pretiosissimis circumdata monstrabantur.

At Vollare ejusque comites, licet de his omnibus mirarentur et in veritate facta arbitrarentur, memores tamen prædictæ admonitionis, quæ magis ex gratia divina quam provisione diabolica evenisse credenda est, sub omni disciplina sese continuerunt. Cumque cœna peracta videretur, ad cubitum ire jussi sunt equisque suis abundans pabulum præberi jubebatur. Altera autem die mature surgentes et ad principem venientes petierunt ut ad prædestinata loca ire permitterentur. At ille : Non, inquit, hodie, sed cras vos proficisci permitto, et tunc cum donis talibus quæ et me decet dare et vos suscipere. Hodie enim volo nobis sit communis lætitia, commune convivium, ut postmodum aliis enarrare valeatis quæ sit et gloria mea et quæ gratia vobis sit a me exhibita. His auditis nil contradicere præsumserunt, sed ita, ut jussi sunt, fecerunt, necdum sentientes diabolicæ delusionis potentiam.

Aut ubi prandii tempus adesse videbatur et mensa ponebatur, tanta multitudo servientium, talis ciborum apparatus, tanta vasorum insignium copia erat ut vix apud reges ditissimos huic simile inveniretur. Cumque Vollare esu potuque satis percepto hilarior effectus sibi videretur (nam omnia visa potius quam

gesta sunt), assumens fiduciam, ut histriones solent, A interrogat diabolus dicens : Si, domine, præsumerem, libenter te pro quadam re interrogarem. Valde namque miror, unde venerit tibi tanta copia auri atque argenti aliarumque rerum, quas non solum in cibo et potu, sed etiam in omnigenis ornamentis plus coram te video quam coram principe ullo vidissem appositas. Qui respondens diabolus dixit : Noli ergo in hoc mirari, quia omnia bona, quæ vel ecclesiis et monasteriis, sanctis vel pauperibus et viduis, vel cuiquam injuste rapiuntur, mea sunt meaque potestati subjiciuntur. Quo audito Vollare obstupuit, et nimio pavore contremuit. Verum tamen ne aliqua diaboli suspicione ipse pavor agnosceretur, continuavit se ab omni tristitiæ habitu et hilari constitit vultu, sola fide et intentione Deum invocans.

Finito autem hujusmodi convivio et universis circumquaque sedentibus, Vollare etiam egressus est et comites suos clam convocans ait : Vobis nobis miseris, quoniam venimus in foveam perditionis. Iste enim princeps, qui nos huc tantopere secum ducens hospitio recepit, quique hodie tantam potentiam suam gloriam nobis ostendit, ipse pro certo diabolus est. Unde, quæso, commendate vos Deo, tota mente supplicantes, ut recordatus misericordiam suam hinc nos eripere dignetur. In omnibus tamen estote cauti, ne plus solito tristiores videamini. Sed jam cito ad eum revertamur, ne diutius hic simul stantes videamur. Moxque ingressi domum convivii eodem, quo prius, habitu et animo apparuerunt. Deinde interrogati ei quid vellent plus bibere, responderunt se velle. Cum allato poculo se satis bibere simulassent, Vallare petiit diabolus, ut se suosque sequaces abire permitteret. At ille, non modo, inquit, sed cras abire permitto. Hinc enim diem læti et convivantes debemus simul perducere. Sed et dona, quæ vobis promisi, hodie sunt danda, ut cras quantocius vultis abire valeatis.

His igitur dictis, licet formidolosi, consenserunt promittentes omnia secundum ejus imperium semet facturos. Facta autem vespertina hora videbantur afferri coram diabolo multifaria dona tam in aureis quam argenti vasis quam in vestibus eximiis. Quæ omnia ille singulis lætanter distribuit, et ad hospitium ire permittens dixit : Ecce omnia, quæ vobis promisi, jam satis implevi. Ad hæc etiam, quod solum restat, faciam vos cras deduci in viam itineris vestri. Moxque astantibus quibusdam dixit : cras hora, qua ipsi voluerint, ducite hos hospites in illum locum, ubi se recognoscant huc divertisse. Quæ postquam dicta sunt, Vollare ejusque sequaces egressi sunt ad hospitium invisum, præstolantes vix mane futurum. Nam, licet viderentur muneribus ditati, cibo potuque repleti, maxima tamen cura impediēbat eos quiescere ; ideoque tota nocte illa clamaverunt ad Dominum ut de necessitatibus eorum liberaret eos.

Mane igitur facto venerunt duces itineris, et ducentes eos in locum, ubi se recognoscebant, dixerunt : Nunquid adhuc in viam notam venistis ? At illi dixerunt : Utique. Jam enim satis agnoscimus quo pergere debeamus. Porro duces nisi nusquam sunt postea visi. At Vollare ejusque comites tantam mox infirmitatem præ inedia et in se et equis suis sentiebant ut vix ultra progredi valerent. Quærentes etiam dona in sarcinis reposita nihil invenerunt, nisi quædam araneorum texta. In qua nimirum causa verum esse probatur, quod Dominus in Evangelio dicit de diabolo : *Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit* (Joan. viii, 44). Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur. Quo nihil est pejus, quia mendax et pater ejus.

Hæc quicumque legit, hinc cautior esse valebit
Adversus varias dæmonis insidias.

FRAGMENTUM

RELATIONIS DE TRANSLATIONE S. DIONYSII E PRANCIA IN GERMANIAM,
AD MONASTERIUM S. EMMERAMMI.

(Apud R. P. Bernardum Pezium, *Thesaurus Anec. novissimus*, tom. III, pars II, col. 399.)

MONITUM.

Fragmentum hoc, opusculis Othloni intersertum, ejusdem sæculi manu, qua illa, exaratum est, ut adeo vis dubio locus sit ab eodem omnia auctore profecta esse, præsertim cum alias nihil in toto codice insit quod non sit certissime Othlonianum. Nec quempiam moveat, quod auctor fragmenti causam rumoris maximi sub temporibus modernis Noricis terris contigisse dicat, quæ verba cum sæculo undecimo, quo Othlonus floruit, non congruant. Nam mediæ ætatis scriptores ea phrasi, MODERNIS TEMPORIBUS, etc., in peramplio significatu usus fuisse notius est quam ut id allatis in medium pluribus exemplis firmari necessum sit.

Audite, fideles populi, causam rumoris maximi, D Beatissinus namque Dionysius, Athenis quondam quæ sub temporibus modernis Noricis contigit terris. episcopus, quem sanctus Clemens direxit in Galliam

propter prædicandi gratiam, ibidemque martyrio A coronatus comperitur et tumulatus. Hic idem sub tempore jam contiguo inde translatus est Norico in Emmerammi beati cœnobium satis celebre et famosum. Sed hoc quali perpetratum constet modo, vobis breviter nuntiabo. Imperator fuit quidam eximius, nomine etiam Arnolfus, ex illius prosapia gloriosi pontificis quondam Arnolphi, clarissimam tenens carnis originem ejusdemque sequens virtutem. Ille ergo invitatus confinia petiit occidentalia commissurus bellum contra quasdam gentes jam Gallica regna prementes, quas incolæ non illius pro-

vinciæ per se valebant superare. Cumque per Omnipotentis auxilium ita vim deleteret hostium, ut de exercitu eorum immenso non restaret vel unus homo, cum tanti triumphus gloria reversus venit ad urbem Parisius. Qua dum per dies aliquos resedisset et de diversis tractavisset, cœpit hoc etiam secreto tractare omnimodisque explorare qualiter valeret corpus sanctissimi obtinere Dionysii. Ad hæc multi respondentes quoque multa varia dabant consilia. Sed postremo quidam... Desunt cætera ob excisa aliquod e codice folia.

VITA SANCTI WOLFKANGI

EPISCOPI RATISBONENSIS

Auctore Othlono monacho.

(Apud Petz, *Monumenta Germanicæ historica*, Script. tom. IV. pag. 524.)

MONITUM.

Othlonus, a fratribus monasterii rogatus, etiam Vitam S. Wolkangi episcopi Ratisbonensis, anno 994 mortui, componendam suscepit (36), quamvis jam antea bis et proprio opere et in Arnoldi libro de memoria S. Emmerammi edita esset. Sed quæ in his tradita erant non nisi corrigere et « regulæ grammaticæ artis subjugare » voluit (36*), id quod tam fideliter eum fecisse, Arnoldi collato libro apparet, ut plerumque (37) ipsa hujus retineat verba, quædam, sed quæ nullius sunt momenti, omittat, plerumque vix verbum de suo addat (37*). Ideo ubi antiquiorem illam sequitur vitam, quam ex Francis Ratisbonam allatam dicit, jam vero deperditam dolemus, eandem putandus est observasse regulam. Quo factum esse videtur, ut bis terve ipsa scriptoris verba retineret, quæ hunc

Wolkango cœvum ostendunt (38) et familiarem, Othlono vero nulla modo conveniunt, qui quadraginta fere post episcopi mortem exactis annis Ratisbonam venit et vix quemquam illius ætatis hominem invenisse videtur. Nam qui ei de sancto viro referent, hunc ipsi minime viderant, sed non nisi potres de eo locutos audierant (38*). Othlonus etiam alibi se vitam posteriori tempore scripsisse indicat (39), et cum Arnoldi librum jam ab ipso secundis curis emendatum ad manus haberet (39*), ossa vero S. Wolkangi a Leone IX papa elevata esse nondum sciret (40), inter annos 1037-1052 hunc suscepit laborem oportet; quem ita exsecutus est, ut librum quamvis neque rebus neque oratione valde conspicuum, satis tamen aptum utilemque exhiberet.

(36) De lent. p. 118: Ex petitione namque fratrum nostrorum Vitam — sancti Wolkangi emendans, sicut in — Vitæ prologo intimatur, scripsi; cf. prolog.

(36*) Prolog.

(37) Quæ ex Arnoldo sumpsit hæc sunt: c. 12-14, major c. 15, maxima c. 16 pars, c. 19-21, 38, 39, 43-45. Reliqua aut ex antiquiori Vita aut ex monachorum relationibus hausit.

(37*) Etiam Vitam S. Erhardi a Paulo sive Paululo quodam conscriptam habuisse videtur; cf. c. 17. Neque enim illam cum Bollandi (*Act. SS. Jan. I*, p. 533) sæcula XI exeunte post Othlonum, scriptam putarim, cum auctor II, 1, dicat: *Secundum de signis — librum exaramus, testes habentes aut qui ipsi viderunt aut quibus videntes detulerunt, nec a vetusto collectis tempore, sed adhuc viventes in corpore, locis vero 1, 2: Sicut Romanæ testatur historia bibliothecæ, auctore quidem sancto papa Leone, qui nonus sui nominis sanctam Romanam rexit Ecclesiam, qua-*

C tuordecim ibidem monasteria construxerunt (Erhardus et Hildulfus), sit obscurus et fortasse corruptus.

(38) C. 30, 34 et c. 5: sicut ipse (Wolk.) fatebatur. Cap. 34 (et 9) verba codex unus (infra 2) ita mutata exhibet, ut auctoris s. XI convenire possint; quod tamen interpolatori potius quam ipsi Othlono tribuerim.

(38*) Prolog. Quod dicit c. 7: *discipulis narrantis audivimus* eodem modo interpretandum aut ex antiquiore Vita descriptum est. Cf. c. 40: *Quædam oblivione faciente ad cognitionem nostram minime pervenerunt.*

(39) C. 17, 40, 41.

(39*) Verba in autographo secunda manu addita II, 12, 23. Othlonus c. 21, 39, repetivit.

(40) Hujus rei a. 1052 factæ notitiam ex cod. S. Emmerammi n. 515, sæc. XV, dedit I. B. Kraus in 4ta edit. Ratisb. monastic., p. 258.

Medio ævo præter scriptores Ratisbonenses (40*) et Adelbertum Bambergensem (41), quibus vix Annalisticam Sazonem addere licet (42), nemo, quod sciam, hac Vita usus est (43). Codices vero exstant plures, iique omnes in Bavarizæ et Austriazæ bibliothecis, si unum excipias

1) C. Einsidlenser. n. 322, mbr., sæc. xi, 4°, ubi post Boethii librum De consolatione philosophiz alia manu scriptum hæc sequitur Vita. Ex hoc ms. optimo, sed præfatione destituto, Mabillon post Surrium (V. p. 991, ed. 2, p. 1095), qui suo more styllum mutavit, primus genuinum edidit textum (Acta p. 812), sed neque Othlonum auctorem agnovit (44), neque omnes errores devitavit, quos a V. Cl. Gallo Morell bibliothecario Einsidlensi indicatos jam sustollere potui. Præterea adhibuit

2) C. Monacensem inter libros mss. civit. Ratisbonens. (45). C. I. signatum, qui variis sæc. xii-xiv manibus exaratus, Bedæ expositionem in Acta apostolorum, Arizonis Vitam S. Corbntiani, Translationem S. Alexandri et Justini Frisingam, fragm. Vitæ S. Galli, Vitam S. Erhardi auctore Paululo, Augustinum de vera religione, Bernhardum de contemptu mundi et particulam Vitæ S. Erminoldi continet. Vita S. Wolfkangi, quæ inter hæc f. 111-131 legitur, sæc. xii satis accurate scripta est, sed textum habet hinc inde leviter mutatum; quod an ab ipso Othlono factum sit dubitarim. Certe ubi hic Arnoldi libro usus est, cod. Einsidlensis cum eo ad verbum convenit, Ratisbonensis vero non semel longius ab eo recedit (46). Lectiones a V. Cl. Föringer exscriptas omnes in notas retuli

3) C. Vindobonensis n. 2217 (3330. Lunælac. (47) 88). mbr., sæc. xiv, f. 71-84, ex quo præfationem describendam curavit nobisque transmisit V. Cl. Chmel. Cum hoc conveniunt :

4) C. Vindobonensis n. 3377 (Lunælac. 233), chart., sæc. xiv, qui folio 33, verbis c. 41 : ulterius circuli cru desinit, et

5) C. Vindobonensis n. 818 (3329, Lunælac. 81), chart., sæc. xv, f. 107-116, ubi verbis c. 19 : sexus utriusque turba confluere solebat finitur.— Ad Ratisbonensem vero prope accedit

6) C. Monacensis inter Tegernsecenses n. 660, chart., sæc. xv, qui fol. 235 constans, inter varias sanctorum legendas f. 136-153 Vitam S. Wolfkangi continet.

7) C. Monacensis, Bavar, n. 843, chart., sæc. xv, in 48 foliis exaratus, fol. 1-38, Othloni librum, fol. 38-42. Vitam Wolfkangi metricam (48) (Pez Thes, III, II p, 615-622), fol. 42-43. Orationem de sancto Wolfkango (Pez l. l., p. 622) fol. 46, 47. Germanicam orationis translationem, fol. 48. varia de reliquiis aliisque rebus Salzburgensibus notata continet. Eadem exstabant in

8) C. Mellicensi signato H, 9, ex quo Pez primus Othloni præfationem (l. l. p. 613) aliaque edidit. Idem affert

9) C. Windbergensem, sæc. xii. Præterea vero

10) C. Admontensis n. 400, mbr., sæc. xii, et

11) C. Cremifanensis mbr., sæc. xiv, ulerque præfatione destitutus, indicantur (49), denique

12) C. Claræ Valiis (Zwettlensis) n. 14, mbr., sæc. xiii, qui ad magnam Vitarum collectionem, qualem in plerisque monasteriis invenimus, pertinet, cuius notitiam V. Cl. Joanni de Frast, bibliothecario Zwettlensi, debemus (50).

C Præter Vitam brevem rhythmis conscriptam, quam in codd. 7 et 8 exstare jam dixi, aliam versibus hexametris compositam in bibliotheca S. Udalrici et Afræ Augustana fuisse, Braun monet (51).

C. WAITZ.

INCIPIT PROLOGUS IN VITAM SANCTI WOLFKANGI ¹.

Fratrum quorundam nostrorum hortatu sedulo infimus ego O. ² cœnobitarum Sancti Emmerammi compulsus sum, beati Wolfkangi ³ vitam, ab ante-

cessoribus nostris in liberulis ⁴ duobus dissimili interdum et impolita materie ⁵ descriptam, in unum colligere atque aliquantum sublimiori stilo corrigere.

VARIE LECTIONES.

¹ Wolfkangi 2. ex quo hæc rabra. ² ita 2. 3. 4. 7. Othloh 9. R. corr. B. 6. ³ wolfkangi 3. 8. ⁴ libullis 2. ⁵ materia 6.

NOTÆ.

(40*) Chron. epp. Ratisbon. ap. Eccard. II, p. 2254. Andreas Ratisbon. Chron. gen. ap. Pez IV, III, p. 473. Aventinus quoque cum inter fontes suos recenset.

(41) Vitæ Heinrici II c. 2 ex Othloni c. 41 sumptum est.

(42) Eadem fere de S. Heinrico imperatore habet narrationem a. 1002, p. 383, sed vix ex Othlono haustam. Certe de Wolfkangi historia nihil tradit.

(43) Etiam magis miror, in libris de SS. ecclesiasticis nullam Othloni fieri mentionem.

(44) Imo cum hujus librum De tentat haberet et ne hunc quidem Othlono tribuere auderet. Vitam ibi memoratam ab edita illa diversam putavit; quem errorem alii propagarunt.

(45) Mirum est inter codd. S. Emmerammi Ra-

tisbon. Othloni librum haud inveniri.

(46) Cf. presertim c. 14.

(47) Monasterium Lunælacense ad S. Emmeram-mum pertinuit.

(48) In fine hæc leguntur : *Sanctus Wolfgangus anno Domini 977 in episcopum est electus, anno vero Dom. 999 est defunctus.*

En tuos ad iustos, o pater, ferre laborem
Hunc volui promptus sancti presulis ad honorem.

Si scriptoris cuplas cognoscere nomen,
Georium noris. Deus hunc suscipiat, Amen.

(49) Archiv. VI, p. 177, 196.

(50) Cf. Jahn. Archiv. für philologie VI, ad p. 445.

(51) Notitia hist. litter. II, p. 59.

Quibus sæpius renitendo, ex imperitia magis quam malicia, tam ardui operis denegavi negocia. Sed illi, quod mihi difficile⁶ videbatur ex proprio, divino adjutorio levigantes, a precibus inceptis non desistebant, donec me votis suis parere vel attemptare promittebam, credens utique, quia non absque superno nutu hujusmodi foret exactio, dicente Scriptura sacra: *Nihil in terris fit sine causa* (Job. v, 6). Quæ sit autem causæ rationabilis et aliqua utilitate subsistentis diffinitio, sancti Augustini docemur rudimento: *Voluntas Dei, inquit, prima et summa causa est omnium corporalium et spiritualium⁷ motionum.* Hæc igitur fide atque spe incitatus, fraternos adimplere curavi precatu. In quo scilicet opusculo hoc studere me denuncio, ut ea quæ simili quidem sensu prolata sed inemendato rusticoque stilo videbantur vagabunda, regulæ aliquantulum grammaticæ artis subjugarem et ad litterarios usus exemplarem. Ubi vero dissimilis habebatur sententia, ut est illud quod dicitur regem gentemque Ungariorum ad sa-

crum fidem convertisse necnon baptizasse, nonnullaque alia quoniam non solum alter libellus, Arnolti scilicet monachi dyalogus aput nos scriptus, sed etiam omnium, qui adhuc nobiscum conversantur et se relatione patrum fidei comperisse sancti Wolfkangi gesta testantur, verba discrepant, visum est mihi magis debere sequi dicta scriptaque nostratum, inter⁹ quos et maxime prædictus vir Dei in hac vita degens claruit, quam extraneorum¹⁰. Nam alter libellus, in quo varietas habetur talis, delatus est ex Francis. Multa etiam quæ in libro neutro inveniebantur fidelium quorundam attestatione comperta addere studui, sicque quædam addendo, quædam vero fastidiose vel inepte dicta excerpando, pluraque etiam corrigendo, sed et capitularia¹¹ præponendo, vobis, o fratres mei exactores hujus rei, prout ingenioli mei parvitas permisit, obedivi. Jam, rogo, cessate plus tale quid exigero a me.

CAPITULA¹².

1. Quibus¹³ parentibus sanctus Wolfkangus sit natus et quali conversatione ab infantia fulserit, quidque matri suæ de eo visum fuerit.
2. Relatio de nominis ejus memoria, quia indifferenter accipi possunt hujusmodi vocabula.
3. Quanta aviditate scolis traditus litteraturam¹⁴ ceperit¹⁵.
4. Quia cum quodam Heinrico sibi familiarissimo discendi causa ad Wirzburg¹⁶ convolaverit.
5. Quomodo ob quædam obscura in Martiano¹⁷ dicta conscolasticis a se enucleata a magistro Wirzburgensi¹⁸ sit repulsus.
6. Quod vir Dei renunciare sæculo¹⁹ decreverit sed amici sui Heinrici precibus distulerit.
7. Quomodo Henricus Treverensis episcopus factus, sanctum Wolfkangum secum ire petierit et ei omnem post se episcopatus dignitatem subdere voluerit, sed ille hæc renuens vix pueris docendis præesse consenserit.
8. De eo quod episcopus Henricus audita conversatione sancti viri cœnobium aliquod sibi committere studuerit.
9. Quomodo Heinrico præsule in Roma defuncto sanctum Wolfkangum ad se convocaverit episcopus Coloniensis Bruno.
10. Quemadmodum vir Dei a Brunone episcopo dimissus patriam reviserit et ad monasticam vitam tetenderit.
11. Qualiter sanctus Wolfkangus a beato Udalrico presbyter sit ordinatus.
12. Ubi viro Dei sanctus Otmarus per visum apparens, quod præsulatus regimen esset accepturus, quantisque id annis foret dispositurus, prædixerit.
13. Quomodo ex revelatione divina incitatus prædicandi causa Pannoniæ petierit confinia, sed a Piligrimo Pataviense episcopo sit revocatus.
14. Quomodo ejusdem episcopi effectu Ratisponensis Ecclesiæ præsulatum susceperit.
15. Qualiter in urbe prædicta monasticæ vitæ incuriam prospiciens doluerit, et pro hujusmodi emendatione Ramuoldum in Sancti Emmerami cœnobio abbatem constituerit.
16. De eo quod quidam indigne ferebant, quia prædicto cœnobio abbatem præfecerit.
17. Qualiter etiam sanctimonialium monasteria in prædicta urbe constituta ad monasticæ vitæ regulam perduxerit.
18. Quomodo canonicorum jura providere studuerit.
19. Quanta²⁰ prædicationis gratia refulserit.
20. Quod viro Dei prædicante diabolica fraus discurrere populum fecerit.
21. Qualiter enim stolidus quidam tacite despiciens, mox terrore ac infirmitate fuerit correptus, sed postea sanitati restitutus.
22. De cotidiana illius conversatione.
23. Quomodo sacerdotes pagenses admonuerit, ut se observarent.

VARIE LECTIONES.

⁶ difficile 3. 4. ⁷ spiritualiumque 3. 4. ⁸ baptizare 4. ⁹ intra 3. 4. ¹⁰ extraneorum 3. externorum 3. ¹¹ cappellaria 3 4. ¹² Capitularum index una cum præfatione deest 1: ubi tamen inscriptiones eadem fere singulis capitibus præmissæ sunt. ¹³ Wolfangi patria et nativitas 1. ¹⁴ litterularum 2. 6. ¹⁵ deest 6. ¹⁶ wirzburg 2. ¹⁷ matiano 2. ¹⁸ uvirzburgnensi 2. ¹⁹ deest 2. 6. mundo 7. ²⁰ Hæc desunt 2. 6. 7.; sed 1 hanc habet rubram c. 19.

24. Quanta sollicitudine emendaverit, cum quosdam ob vini penuriam missas cum aqua celebrasse audiret.
25. Quod ita alienis sicut sibi subditis misericordiam exhibuerit.
26. Quanta industria multos famis tempore procuraverit.
27. De paupere, quem pro furto comprehensum excusavit eique vestimenta exhibere jussit.
28. Quomodo hereticum verba quædam erroris arte dialectica proponentem eadem arte mirifice confutaverit.
29. Qualiter a cæsare Ottone rogatus consensusit, in Poemia Ratisponensi ecclesiæ subdita fieri episcopatum.
30. Quia prophetiæ spiritu claruerit.
31. Quomodo legatus sancti præsulis, qui ablatu equo ejus jussa ambulando implere studuit, subito equum sellatum invenerit.
32. Ubi in cæsaris Ottonis expeditione, multis ex fluvii cujusdam inundatione periclitantibus, ipse securus fluvium transiit aliosque transire fecit.
33. De clerico, cui maledicendo oculorum dolorem ingressit, sed postea benedicendo sanitati pristina restituit.
- A 34. De muliere demoniaca curata.
35. Item de alia muliere demoniaca curata.
36. Qualiter vicedominum suum tonitruum fulgurumque terrore moribundum sanitati reddiderit.
37. De quodam Rubilocensis²¹ ecclesiæ ægroto per ejus benedictionem sanato.
38. Quomodo per Danubii decursum in orientalem Pagoariæ plagam profectus corporisque molestia præventus ibi oblerit.
39. Qualiter post sancti viri obitum mox præsul Hartwicus et Aribo comes advenientes, una cum reliqua plebe corpus ejus ad Ratisponam urbem divexerint²² ibique in Sancti Emmerammi ecclesia sepelierint.
- B 40. De demoniaco, qui, a cementariis ad locum ubi sanctus Wolfkangus obiit deductus, mox sanus factus est.
41. De eo qui ferro constrictus ad ejus sepulchrum venit, sed absolutus rediit.
42. Quomodo regi Heinrico in visione apparens, per senarii numeri descriptionem imperialem designavit dignitatem²³.
43. De quodam cæco illuminato.
44. De muliere debili apud ejus tumulum sanata.
45. Item de quodam ægroto per ejus merita sanato.

INCIPIT VITA SANCTI WOLFKANGI EPISCOPI²⁴.

1. Beatus igitur Wolfkangus, natione Suevigena, ex ingenuis parentibus (52), et ut sibi Salomon optat, nec divitias nec paupertatem patientibus, sed mediocriter recteque viventibus, est procreatus. Qui nimirum ab ipsis infantia rudimentis divinum fontem vitæ sitiens et caduca quæque despiciens, magna meritorum prærogativa cœpit eminere, multisque virtutibus studuit fulgere Fertur etiam, quod ejus matri visum fuerit stellam in gremio portare. Quod scilicet præsagium conveniens erat præclaris filii virtutibus. Nam unus illorum extitit, de quibus Scriptura sacra dicit: *Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates* (Dan. xii, 3).

2. Natus ergo puer, non multo post baptismi gratiam adeptus, Wolfkangus est appellatus; quod videlicet nomen ille per semetipsum est interpretatus. Nam in quodam armario, quod ipse construi præcepit, inter reliqua, sicut erat peritissimus poematum compositor, ita scripsit:

C Jusserat²⁵ ædiculam mandrita Lupambulus ista²⁶ (53-54).

Verumtamen pro nulla suæ malitiæ nota²⁷ h nomen ei imponebatur, sed quadam consueta cognationis appellatione, quia et nomina bestiarum in utramque partem adverti possunt. Leo etenim interdum significat diabolum, ut ibi: *Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret* (I Petr. v, 8); Christum etiam nihilominus designat, ut est illud: *Ecce vicit leo de tribu Juda* (Apoc. v, 5); et ovis in bono ponitur, ut illud: *Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ* (Psal. lxxviii, 13), et in malo, ut ibi: *Sicut oves in inferno positi sunt* (Psal. xlviii, 15); item patriarcha Jacob ad filium suum Benjamin lupus rapax (Gen. xlix, 22); et postea persona sancti Pauli ita scribit:

O lupe Paule rapax, quid jam remanebit in orbe, Quod non ore trahas?

VARIE LECTIONES.

²¹ robulocensis 2. ²² devexerunt — sepelierunt 1. ²³ majestatem 7. ²⁴ wolfgandi 2. *qui alibi wolfgang. habet.* ²⁵ Capitum divisiones in 2 desiderantur. ²⁶ Struxerat 2. *Andr. Ratisb.* ²⁷ nulla ignominiosa causa 2.

NOTÆ.

(52) Cf. Zirngibl in Neuen Abh. d. Bair. Acad. Vol. III, 1793, p. 679 sqq. (53-54) A Cœlestino Ratisbon. monast. ed. 4,

p. 101, inscriptio affertur ita: Consecrat ædiculum mandrita Lupambulus istam, Abbas Ramuoldus quam tibi, Christe, struit,

Hinc itaque apparet, quod nullus justificatur vel A reprobatur ex nomine.

3. Crescente autem puero, Spiritus sancti gratia augebatur simul in illo. Nam cum jam circiter septuennis esset, parentes ejus illum pro discendis litteris cuidam commendaverunt clerico, hoc veluti religiosi præmeditantes, quod et postea experti sunt gaudentes, ut per juges interventus filii instructi, funes peccatorum, quibus semet circumplexos sentiebant, solverentur. Idem vero pretiosæ indolis puer tanta aviditate ac memoria litteras cœpit capere, quo paucis annorum decursibus transactis non solum hystorici sensus superficiem penetravit, verum etiam intimas mysteriorum medullas investigavit. Quamobrem in privatis jam minime contentus est discere locis; sed ubi tunc in Germaniæ B partibus maxime pollebat scolare studium, patre ducente bithalassum ²⁸ (55) adiit, id est Augense cœnobium. Ubi, quoniam ejus fama ingenii pridem audiebatur, gratanter est susceptus, brevique tempore delapso, magistris, qui illius capacitatis acumen senserant, efficitur suspectus. Verumtamen nullo despectu fastu ex hujusmodi eminentia intumescebat, sed cum omnibus in domo Domini ambulabat cum consensu.

4. Per idem tempus (circa an. 950) fuit in loco præfato ²⁹ propter studium scolare quidam Henricus ³⁰, eximia Francorum Suevorumque prosapia genitus, qui supradictum juvenem maximo sibi adnectens amore, rogavit unice, ut secum ad Herbipolim, quæ a rusticis Wirciburg ³¹ vocatur, veniret. Hoc autem ideo propensius suadebat, quod frater C ejus, Poppo nomine, monarchiam illius episcopii tenebat (56) et quendam Stephanam de Italia scholaris doctrinæ causa conduxit, qui omnibus ibidem discere cupientibus satisfacere possit. Cumque idem Henricus in hujusmodi precibus persisteret, omnemque humanitatem, quæ discendi ac peregrinandi necessitas exigit, promitteret, petenti tandem acquievit. Venientes ergo simul ad prædictam urbem, scolarem adeunt magistrum, et sub ejus disciplina commorantes, aliquantis diebus habuere propitium.

5. Cum autem quadam die in Martiano de nuptiis Mercurii et philologiæ legeret, quomodo utriusque nomen rhythmii profunditate conveniret et non satis diligenter exprimeret: juvenes, ut soliti fuerunt, ad D perspicacioris sensus virum Dei Wolkangum venerunt, et ut numeri difficultatem explicaret, unanimiter postulaverunt. At ille, sicut erat benignus et edoctus, non solum quod regaverant, verum etiam omnem hujus sententiæ scrupulositatem aperiens insinuavit. Quo comperto, magister præfatus iracommotus, ne ulterius suæ interesset lectioni, sub

interminatione prohibuit. Sicque malignus hostis, inventa hac occasione, tam per se quam per suos complices famulum Dei suffocare temptabat. Sed nimirum, sicut flamma flatibus venti agitata validius accendi solet, ita divini sensus ardor, qui in pectore Wolkangi a pueritia coaluerat, nullo temptationis imbre potuit extinguere. Ex illo itaque tempore, sicut ipse fatebatur, cujus omnia verba sunt credenda, de nullo carnali demonstratore scripturarum apprehendit penetrabilia, tantoque sibi postea extitit amplius ingenium, quantum distat inter hibernum solem et æstivum.

6. Hujusmodi igitur profectibus vir Dei maturascens, cotidie se ipso robustior virtutibus succrescebat, etiam in corde suo quasdam de convalle lacrimarum ascensiones facere disponebat. Nam nisi amici precibus Henrici, cum quo familiare habuit contubernium, retraheretur, omnimodo sæcularibus renunciarct desideriis. Sed assidue tractans, quia caritas non quærit quæ sua sunt, sed quæ alterius, ad tempus distulit quod postea devotus implevit.

7. Brevi dehinc evoluto tempore (an. 956), Henricus ab Ottone Magno Treverensem suscepit archiepiscopatum, et ut secum illuc adveniret obnixè flagitavit beatum Wolkangum. At ille aliquandiu resistens, cum bene non posset, male noluit esse rebellis. Profectus est ergo cum amico. Tunc venerabilis antistes internæ dilectionis vim, quam erga virum Dei habuit, explorare cupiens, beneficiis et dignitatibus tantis voluit eum honorificare, quatinus per omnem episcopatus sui potestatem secundus post se, ceteris prælatus haberetur dignitate. Servus autem Dei cenodoxiam fugiens, semperque præ oculis illud apostolicum habens: *Nihil intulimus in hunc mundum, sed nec quid auferre possumus*, et: *Qui cupiunt divites fieri, incidunt in laqueos diaboli* (1 Tim. vi, 7, 9), tali honore se dicens indignum, tandem consensit scolasticos juvenes sibi commendari; prudenti usus consilio, ut scilicet ingens doctrinæ talentum sibi a Deo traditum aliis exhibendo, sicut dispensator fidelis fructificaret. In quo labore nihil lucri, nihil mercedis sibi more sæculari [exhiberi voluit ³²], sed ut alios lucrifaceret, decrevit operari. De nullo namque discipulorum, sicut plerique solent doctores, illum satyricum clamantes versum:

Nosse volunt omnes, mercedem solvere nemo,
(Juv. vii, 157.)

causa remunerationis aliquid exigebat, quamvis a pluribus cogeretur. Nondum vero presbyter ordinatus a carne tamen se abstinuit, nec pretiosa vestimenta quæsivit, vigiliis quoque et orationibus juniisque deditus, corpore solummodo, non mente,

VARIE LECTIONES.

²⁸ bitalassum 2. ²⁹ privato 1 ? ed. ³⁰ henricus 2. *semper*. ³¹ uirziburg 2. ³² desunt 1.

NOTE.

(55) Id est, mari undique cinctum.

(56) Sedebat a. 941, 962,

sæcularibus negotiis erat implicatus. Juvenes etiam. A quos ad erudiendum suscepit, non solum liberalibus exercebat doctrinis, verum etiam moralibus informabat disciplinis. Ut ³³ autem quantæ discretio- nis esset aliquantum inspicimus, sicut discipulis ejus narrantibus audivimus, adeo se temperavit inter alumnos, ut, cum quibusdam capacioribus artium vel auctorum difficilia quæque et profunda enodaret, mox ad idiotas simplicioresque se vertens, et nutricis more quasi lacteum historiæ cibum præcoquens suppedicaret ³⁴. Præterea quicumque pauperes et humanis destituti solatiis in ejus discipulatu morabantur, carnali non minus quam spiritali alimento ab eo refovebantur.

8. Hæc igitur tam laudabili conversatione partim visa partim comperta, Henricus archiepiscopus tam per se ipsum quam per suos familiares Dei famulum aggregitur, rogans ut aut clericale vel monachile cœnobium aliquod regendum susciperet. Tunc ille per humilitatis excusationem solitam omni sublimitate se clamans indignum, tandem per obedientiæ subjectionem compulsus, consensit ut esset decanus clericorum. Hoc primatu licet invitatus vendicatus, in religiosis terrori, ceteris fuit amori, quos scilicet omnes tam minis quam suasionibus, quod ante non consueverant, fecit simul cibum capere et dormire, in claustris lectionibus intendere, et ne intima vel spiritualia neglegerent quibus carnalia suppeterent, delectabiliter admonuit; in omnibus his se præbens exemplum, adeo ut jam a cunctis diceretur non esse clericus sed monachus.

9. Interea præsulem Henricum contigit Cæsaris Ottonis jussione expeditionis causa Romam pergere (an. 964), ibique cum aliquantum tempus moraretur, nimis ægrotare. Sed cum se desperaret convalescere, vocavit ad se Cæsarem, et exposuit ei beati Wolfkangi qualitatem, obsecrans ut Treveris litteras mitteret, cum quibus, ne a nullo idem Dei famulus injuriaretur, interdiceret. His precibus gestis, persolvit debita mortis. Qua fama Treveris audita, sanctus Wolfkangus primo nimium contristatus ³⁵, deinde consolari cœpit, quoniam quæ diu de sæculi contemptu cogitabat tunc peragere licebat. Cumque ³⁶ jam confirmata mente repatriare vellet, archiepiscopus Coloniensis Bruno, qui et ducatum tenuit Lutringensem ³⁷, fecit cum ad se venire, ac promittens illi omnem humilitatem necnon ³⁸ pontificatus honorem, conatus est secum detinere. Hæc sanctus renuit, quia senet in ardua fixit. Aliquantum tamen cum illo conversatus est. Unde et frequenter postea retulit, quia eidem Brunoni episcopo

similem in omni probitate raro viderit. Notandum autem merito, quantæ perfectionis vir iste fuerit, cui tanta prosperitas sæcularis promissione egregii præsulis arrisit, plurimamque quæ scribi fastidiosum est, nec tamen adhæsit. Magni enim constat meriti, hæc omnia relinquere, seque in hoc sæculo mendicium facere.

10. Gloriosus ergo archiepiscopus Bruno virum Dei sentiens artioris vitæ conversationem aggredi velle, cum amabili tripudio dimisit eum juxta placitum abire. At ³⁹ ille domum veniens, ab omnibus cognatis et amicis amabiliter est susceptus, obviamque habuit, ut ita dicam, Syrenes velut alter Ulyxes. Tunc omnis parentela omnisque cognatio meliorem substantiæ hereditariæ portionem pollicentes, plures quoque amici flagitantes, ne se desereret, dicunt: *In ⁴⁰ te omnis domus inclinata recumbit*. Non defuerunt etiam qui adderent, quia Scriptura præcipit parentibus obsequendum. Agonitheta autem Dei contempnens omnia, ipsius Domini nostri Jesu Christi opposuit verba dicentis: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus* (Matth. x, 37). Legebat forsitan quod sanctus Hieronimus ad quendam scribit amicum (57): *Licet parvulus in collo pendeat nepos, licet sparso crine scissisque vestibus ubera quibus te nutrierat mater ostendat, licet pater in limine jaceat, percalcato patre citius perge, siccis oculis ad crucis vexillum evola. Summa pietas est in hac re te fore crudelem.* Intuebatur etiam Johannem baptistam, cui ⁴¹ quamvis sancta fuerit mater et sacerdos pater, tamen utrosque relinquens, ne cum hominibus habitans pollueretur, in eremum secessit. Hujusmodi igitur exemplis incitatus, parentes seorsum convocans, dixisse fertur: *« Rerum substantialium portionem, quam mihi disposuistis dare, inter vos dividite. Est namque quidam præpotens ac dives dominus qui grande patrimonium mihi, si illi fideliter servire volo, promisit, in quo pars hereditatis meæ, et ipse est qui restituet hereditatem meam mihi. Credo etenim, quia daturum est mihi tam sufficiens beneficium, ut et vobis aliquid præbere possim ⁴² adjutorium. Quapropter rogo, ne tanti beneficii promissa lacrimabili interumpatis querimonia; sed parate quæ sunt ad hæc necessaria. Non enim quærit negligentem sed studiosum servitorem dominus talis.* Mox alacrior effecti parentes, nomen et locum quo vellet ire investigant. Quibus ille dixit: *Modo scire non potest postea vero scietis*. Deinde sciscitantibus eis, si a quem suorum habere dignaretur in comitatu, prosus contradixit. Paucis vero diebus transactis, tu

VARIE LECTIONES.

³³ Que utraque sic temperavit ut cum *ceteris omissis* 2. ³⁴ eos pariter recrearet 2. ³⁵ contristatus 1 *ed.* ³⁶ cap. 10 incipit 6. ³⁷ lutringensem 2. ³⁸ nec 2. ³⁹ c. 10 incipit 7. ⁴⁰ d. Cum sis cunctorum spes 80. ⁴¹ lamenque tuorum atque domus nostre vis omnis adhæreat in te, ne procul hinc vadas, ne nos, dilecte, relinquant. Euerunt etiam qui 2. ⁴² cujus 2. ⁴³ possimus 1? *ed.*

NOTÆ.

secum duos juvenes, et spiritalem Isaac, suum scilicet votum, quod offerre Deo volens in holocaustum, venit ad monasterium solitariorum in tenebrosa silva constitutum (58). Illuc nempe propter arctiorem regulæ disciplinam, quæ ibi noscitur esse, Dei famulus elegit tendere. In illis autem diebus cœnobitis loci ipsius spiritualis præfuit (59) Pater, Anglorum gente procreatus, nomine Gregorius, qui juvenilibus annis patriam, parentes, feminam quoque sibi desponsatam relinquens, ad monasterium convolvavit. Cujus vitam religiosissimam, quia non opus est hic retere, prætermittimus, ne a proposito deviemus. Hujus ergo abbatis magisterio servus Christi Wolfkangus se commendans, veterem cum suis actibus hominem deposuit, et novum monasticæ conversationis habitu induit. In qua quanto rigore qualique observantia vixerit, et virtutum suarum exitus et multarum salus animarum ostendit. Transacto itaque tirocinii sui tempore, multi vicinorum monasteriorum probitatis ejus fama respersi ad illum venerunt. Quos omnes, accepta abbatis licentia, in auctoralibus simul et artificialibus doctrinis et, quod his eminent, moralibus ædificavit disciplinis.

11. Eodem tempore beatus antistes Oudalricus, ejus sanctitas per totam redolet Europam, visitandi fratres causa ad illud solito more monasterium devenit. Et cum aliquot ibi dies moraretur, cognita sancti Wolfkangi qualitate, magno caritatis affectu eum studuit amplecti et venerari. Non multo post etiam, quamvis renitentem, ordinavit presbyterum. Tunc vir Dei sacerdotii dignitate sublimatus, implere desiderans quod est appellatus, omni humilitatis sarculo suum scopebat spiritum; sicque per vota, quæ sua distinxerunt labia, holocausta fideliter obtulit medullata; et quia contritione tali semet Deo cotidie offerre studuit, divinæ visionis gratia sublimari meruit.

12 Nam cum pro sua aliorumque salute jugiter exoraret et hujusmodi preces sanctorum suffragiis intentissime commendaret, beatum (60) Christi confessorem Otmarum, cui se suaque frequentissime commendabat, sibi in somnis astare videbat. Quem jussus intendere, ab eo hujusmodi accepit verba: « Quia rogatus a te ut intercederem pro te, manifesto nunc tibi quædam futura, quæ tibi provenient intercessionis meæ cura. Pauper et inops de hac provincia egredieris; sed in alta, in qua pro amore Domini exulaberis, episcopatum caducis rebus satis locupletem prædestinatione divinâ suscepturus eris. Cujus in administratione si fidelem te exhibueris, expletis viginti duobus annis, vitam transitoriam eris exiturus et æternam ingressurus. Et hoc procul

A dubio scito, quod animam Conditos redditurus es in loco ubi sub nomine Christi a Christianis memoria mea veneratur et colitur. Quo me in hora exitus tui Ægypto hujus mundi spero adventurum cum ceteris, quos de civibus supernis ad te venturus consolatores habere merueris. »

13. Hujusmodi ergo visione percepta, eo amplius quo certius intendebat (61) aciem mentis in speculum divinæ contemplationis, reputans jugiter secum, qualiter in salutem alicum sibi concessum duplicaret talentum. Hujus rei gratia abbatis sui licentia monasterium, et non monachum deserens immo secundum Apostolum (I Cor. xii, 31) majora charismata æmulari cupiens, per Alemanniam devenit exul in Noricum. Ad cujus orientalem plagam cum humili comitatu pergens, prædicandi gratia Pannoniæ petit cœnobia. Ubi cum veterum fructices errorum extirpare⁴³ et steriles squalentium cordium agros evangelico ligone proscindere frugemque fidei inseminare frustra laboraret, a Pilgrimo Pataviense pontifice ab incepto revocatus est opere. Dolebat enim idem pontifex tantum colonum in sulcis⁴⁴ sterilibus expendere laborem. Cumque ab eo revocaretur omnique humanitatis studio susciperetur, apud illum rogatus commemorabatur aliquot diebus.

14. Quo (62) commorationis tempore (an. 972) idem episcopus optime usus, utpote qui erat sagacitate omnimoda plenus, juxta quod Apostolus docet: *Probate spiritus si ex Deo sint* (I Joan. iv, 1), clandestina et manifesta divini servitii observatione ac assidua sacræ Scripturæ indagazione satis probavit hunc quem susceperat peregrinum non esse gyrovagum, sed stabilem veræ fidei domesticum. Unde et quosdam de suis familiariter alloquitur, dicens: « O quam felix ecclesia, quæ Deo volente isto donabitur sacerdote. Ergo necessarium valde videtur mihi et utile, ut huic famulo Dei petam regimen Ratisponensis episcopii; quia optime convenit, sicubi abundat bona voluntas⁴⁵, ut eam etiam ad bona opera procedere faciat bene collata facultas. Donum quippe, quod hic vir seminare voluit in duratis cordibus paganorum, et salutis obsequium, quod repulit cæcitas illorum, quandoque fortassis, hoc eodem agrum dominicum excolente, dabit fructum suum in populis Christianorum. » Ad hæc quidam respondentes dixerunt: « Qui fieri potest, ut iste pauper et ignotus a honorem tanti episcopatus mereatur pertingere, cum jam nonnullæ celebres cognitioresque personæ hunc sibi apud imperatorem dignius valeant acquirere? Quibus ille dixit: « Divina et humana inter se valde probantur distare judicia. Scrutator namque cordium et renum ab initio mundi elegit contem-

VARLÆ LECTIONES.

⁴³ extirparet — proscinderet 1 ? ed. ⁴⁴ silcis 2. ⁴⁵ u. prestetur etiam ad ejusdem voluntatis effectum congrua facultas 2.

NOTÆ.

(58) Einsiedela.

(59) A. 960-996.

(60) Hæc ex Arnodi libro II De memoria S. Em-

merammi, c. 22. sumpta sunt.

(61) Hoc caput ex Arnoldo II, I.

(62) Omnia—legatos celeriter misit ex Arnoldo II, 2.

ptibilia et ignobilia, ut confunderet fortia ; e contrario vero mundus quod suum est superbe ad horam extollit, sed in brevi ⁴⁶ cum confusione distollit. Unde operæ pretium censeo, ut eum auxilio marchicomitis, cujus consilio multa solet facere imperator, petam ⁴⁷, ne per ambitionem quemquam ad prædictum episcopatum assumat, sed ob æternam remunerationem, quemcunque humilem et modestum ac crudum invenerit necnon officiis ecclesiasticis aptum esse probaverit, hunc, cujuscumque sit conditionis vel parentelæ, promoveri faciat ad culmen ecclesiæ. » Quid plura ? Per legationem episcopi ac suggestionem marchicomitis imperator Otto secundus suæ et ecclesiasticæ utilitati prospiciens, immo, quod verius est, nutu Dei, in cujus manu cor regis, admonitus, omnes, qui pro eodem episcopatu adpiscendo laborabant, avertit, et se totum ad electionem venerandi viri Wolfkangi convertit. Sicque legatos celeriter misit, ut idem famulus Dei in locum cathedræ pontificalis eligeretur, deinde, vellet an nollet, ad Franconofurt, ubi imperator Natalem Domini celebraturus erat (an. 972, Dec. 25), deluce- retur. Legati (63) vero, ut jussi fuerant, pergentes, invenerunt eum cum prænominato episcopo commorantem, sed jam ad patriam repedare cogitantem. Ignarus enim erat rerum pro se gestarum, et idcirco animum intendit aliorum. Cumque legati, quare venerint, ei indicarent, primum recurrit ad secretarium cordis, se suaque Deo commendans in intimis ; dein episcopo Piligrimo, cujus caritate illic detinebatur, causam legationis exponens, dixit : *Hoc novum* ⁴⁸, *quod mihi per nuntios imperatoris venit, caritas tua, ut arbitror, fecit. Sed licet meæ parvitate timorem incutiat, præmium tamen bonæ voluntatis, qua tanta excogitasti, pietas tibi divina rependat.* Tunc arrepto itinere cum his qui missi fuerant ab imperatore, perrexerunt ad civitatem Ratisponam (an. 973) ; ubi clerus et populus, ut imperator petiit, secundum morem ecclesiasticum unanimiter sanctum Wolfkangum elegerunt. Sicque eum cum universali legatione ad curtem regiam miserunt. Cumque in præsentiam Cæsaris esset delatus, ante pedes ejus venialiter prostratus, se dixit indignum, indoctum, ignobilem, sub monachi professione degentem sine licentia sui abbatis nihil accipere debere ; postremo ne sanctum locum sua fœditate violaret imploravit. Imperator autem videns deifico renuentem, magis de probitatis ejus dignitate certus quoniam in eo speciale quiddam agnovit, quamvis

reluctanti multumque gementi episcopatum commendavit. Deinde (64) cum comitatu fideli multorum remissus, Ratisponam est ingressus, in qua cum canticis læticiæ et exultationis voces suscipitur, atque more pontificum in thronizatur, a ⁴⁹ clero et a populo summo pastori commendatur, necnon a Friderico archiepiscopo illisq; suffraganeis post aliquot dies in sacerdotem apostolicum ibidem consecratur (an. 973). Quam ille consecrationem nolens vacuo secum portare vocabulo, die noctuque pontificali ⁵⁰ studiosissime excoluit officio. Non enim ob episcopale fastigium mutare voluit monasticum habitum, sed quam intus habuit humilitatem, foris ostendit per operum bonorum claritatem. Memor etiam sententiæ quæ dicit : *Principem te constituerunt, noli extolli, sed esto in illis quasi unus ex illis* (Eccli. xxii, 1), non dominari quærebat in clero, sed forma esse studuit gregi Dominico, tractans assidue quod per Ezechielem prophetam contra malos pastores dicitur : *Væ pastoribus, qui pascebant semetipsos et non greges meos* (Ezech. xxxiv, 2).

15. Perspectis ergo et cognitis rebus episcopii, beatus præsul Wolfkangus cum vidisset in civitate Ratispona monasticæ vitæ inreligiositatem, crebro suspirans dicere fertur : *Si monachos haberemus, reliqua satis suppeterent.* Cumque sui familiares quidam responderent, per multa loca monachos superbundare, dolens et lacrimans dicebat. *O quam deficit sanctus ! o quam diminutæ sunt veritates a filiis hominum ! Quid prodest sanctitatis habitum sine operibus gestare ? Regulares monachi beatis æquiparantur angelis, sæculares vero monachi apostaticis.* Hæc autem ideo locutus est, quoniam ⁵¹ cernebat monachos in beati Emmerammi martyris cœnobio constitutos abbate carere et quasi oves errantes sine pastore. Per ⁵² multa namque tempora consuetudo (65) fuit in Ratisponensi ecclesia, ut qui antistites iidem essent et abbates. Sed hoc inde accidit, quia dum præsules cœnobium prædictum ab imperatoribus vel ⁵³ regibus obtinentes in potestatis suæ arbitrium redigerent, obeunte illo quem invenerunt, nullum deinceps abbatem substituere curaverunt, verentes scilicet (66) ne forte, si monasterio juxta regularis vitæ usum pastor et rector præficeretur, ipsorum abusiva potestas vel obsequium minueretur. Cum igitur eo inodo episcopi monasterii bona retinerent atque distraherent nec monachis necessaria providere curarent, dabant eis licentiam undecumque possent acquirere, quibus in victu et vestitu

VARIÆ LECTIONES

⁴⁶ sine 2. ⁴⁷ deest 2. ⁴⁸ n. mandatum 2. ⁴⁹ a c. et a p. desunt 2. ⁵⁰ pontificale s. c. officium 1. Sed Arnoldus cum 2 convenit. ⁵¹ quod 1 ? 2 ? ed. ⁵² Per — abbates desunt 2. ⁵³ et 1 ? ed.

NOTE.

(63) Sequentia — *universali legatione ad c. r. miserunt* ex Arnoldo, c. 3.

(64) Reliqua ex Arnoldo. c. 3, 4.

(65) Consuetudo — *abbates* ex Arnoldo, c. 8.

(66) Quæ sequuntur ex Arnoldo, c. 8, sed hinc inde verbo aucta, quo Othlonus animum in episcopos exacerbatum ostendit.

egerent. Quæ scilicet omnia sanctus præsul dolens et emendare volens, misit ad Treverense monasterium, in quo beatus Maximinus corporaliter requiescit, et inde quendam in regulari disciplina strenuum, nomine Ramuoldum, advocavit, qui quondam sub Heinrico archiepiscopo ejus concapellanus fuit. Hunc itaque assumens, in primis præpositum constituit, dehinc abbatem in Sancti Emmerammi cœnobio ordinavit.

16. Quod (67) quidam de consiliariis ejus indigne ferentes, dicebant : « Ut quid tibi et successoribus tuis perdis bona ad Sanctum Emmerammum pertinentia? Laudant te mihi, se in hoc non laudant, immo vituperant. Utere ergo pontificis ac abbatis officio, sicut antecessores tui facere consueverant usque modo, ne carerent quarundam rerum emolumento. Hujusmodi quippe insipientia est sapientiæ sale condienda. » Quibus ille respondit, dicens : « Non erubescio insipiens et stultus dici propter Dominum. Nam novi illud apostolicum : *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum* (I. Cor. III, 19). Hoc autem scire vos volo, quia nunquam mihi imponam onus, quod portare non valeo, episcopi scilicet et abbatis nomen mihi vindicando. Sicut enim, beato Gregorio attestante (68), indecorum est, ut in corpore humano alterum membrum alterius fungatur officio, ita nimirum noxium simulque turpissimum, si singula rerum ministeria personis totidem non fuerint distributa. Sufficit namque episcopo ut summa vigilantia insistat pastorali officio, et abbati satis laboriosum providere fratrum salutem resque monasterii sui per omnia bene procurare. Unde etiam et ipse distribuere debet inter fratres officia, ut leviget⁵⁴ onera sua. Ceterum, ut prosequar⁵⁵ quæ proposuistis, beati Emmerammi martyris bona, quæ me pessumdare conquesti estis, perdere nolo, sed illi cui tradita sunt ac servorum Dei usibus omnimodis conservare volo. Ita enim mihi optime famulantur, si illis, quibus deputata sunt quique exinde providendi constant, abundanter exhibentur.»

Cumque hæc atque hujusmodi verba plurima retulisset sanctus Wolfkangus, ita obstructum est os loquentium iniqua, ut ea quæ prius vituperabant laudarent, dicentes : « Humanis divina, ut justum est, prætulisti; rationis nostræ nugacitatem et sapientiæ tuæ excellentiam ostendisti. Quid jam nobis restat agendum, nisi⁵⁶ ut pariter collaudemus Dominum, qui Ecclesiæ suæ donavit te præsulem talem et tantum⁵⁷? Jure quidem Dominum per te laudamus⁵⁸ in ævum; jure tibi totis paremus ad omnia votis. » Constituto itaque Ramuoldo abbate (an. 975), non passus est beatus Wolfkangus eum vel sibi commissos monachos penuria ulla rerum victualium angustiari; sed eo modo ut animarum, ita et corporum curam habens, talia⁵⁹ tantaque prædia monachorum usibus possidenda contradidit, de quibus absque dubio non solum iidem monachi, sed etiam hospites et pauperes servitoresque cœnobii sustentari ac procurari sufficienter possent.

17. Post hæc quoque alia duo monasteria virginum in urbe Ratispona constituta, id est Superius et Inferius monasterium (69), ad regularis vitæ normam studuit perducere. Hæ enim quoniam⁶⁰ sub canonicæ vitæ institutis degebant, et prolicito secularibus negotiis sese ubique injungebant, occasione hujusmodi plurima inter eas spiritalis vitæ dampna contingebant. Quæ omnia cum beatus præsul jugiter attenderet et pro his corrigendis diu frustra laboraret, cogitavit ut in aliquo sui juris loco professionis monasticæ virgines constitueret; cumque eas sibi subditas ad vitam perduceret regularem, aliæ⁶¹ facilius ipsarum exemplis ad eandem incitarentur religionem : quod et ita factum est. Nam in ipsius municipio civitatis ad Sanctum Paulum congregationem aptavit sanctimonialium; ex quarum consideratione ceteræ quoque mutari cœperunt. Porro ipse sanctus præsul⁶² pro his Deo jugiter supplicans, tam divina revelatione⁶³ quam humana auctoritate roborari meruit. Sed revelatio divina super Inferiori monasterio, ut accepimus (70), contigit ita. Solebat

VARIE LECTIONES.

⁵⁴ leviet corr. leuet 2. ⁵⁵ persequar 1. ⁵⁶ ni 1. ⁵⁷ p. dignissimum 2. ⁵⁸ laudemus 2. ⁵⁹ t. t. p. ex eis que ad altare sancti Emmerami olim tradita sunt monachorum u. p. reliquit — possent 2, quæ postea ab ipso, ut videtur, codicis scriptore deleta sunt his substitutis verbis : Cuncta predia sancto Emmerammo sive a regibus seu ceteris principibus collata et ab antecessoribus suis violenter abstracta usibus monachorum hospitem et pauperum servitorumque amplius servitura reddidit. ⁶⁰ quomodo 1? 2? ed. ⁶¹ deest 2. ⁶² deest 2.

NOTÆ.

(67) Totum caput — nisi ut pariter collaudemus Dominum ex Arnolde, c. 10.

(68) Reg. III, 11

(69) Ober- et Nieder munster.

(70) Hæc ex Pauli sive Paulluli Vita S. Erhardi hausta videntur II, 3. (Acta SS. Jan. I, p. 538) : *Et tempore beatus Wolfgangus sancti viri lumulum frequentare cepit, secretiori semper accedens tempore, supervicturus congaudendo gloriæ. Sed cum nocte quadam secretius post matutinarum solemnia multis lacrimis ac precibus sanctum virum juxta sepulchrum ejus orans alloqueretur, beatus illi astitit Erhardus, et ait : « Frater, secretum doloris mei tibi denuncio, quod te, frater, advertere jubeo. Tua quidem opera*

Deo placita sunt teque correctorem pastoremque verus pastor Jesus Christus huic loco gregique præposuit, ideoque si prudenter officium tuum, ut cœpisti, peregeris, æternum laboris tui recipies præmium. Scito autem, frater, quod monasterium hoc (Inferius monasterium, S. Mariæ et S. Erharbo dedicatum) quod Deus omnipotens meæ requiei præstitit, multis contaminatur sceleribus et inhabitantium monialium peccatum multipliciter reclamatione meis precibus, quas pro earum negligentis multis modis effundo sæpius. Dudam jam ipsarum, lacrimis commotus, fudi preces ad Dominum, sed quia carnalibus patent sceditatibus, non ad judicium delati sunt earum gemitus.... Sed quæso te ut præstita tibi divinitus prudentia ularis,

namque prædictus præsul tam nocturnis quam diurnis horis universa cœnobia in urbe posita sæpius adire, ibique et orandi causa, simul et explorandi quomodo Deo ⁶³ divinum servitium illic ageretur, aliquandiu commanere. Cumque hoc modo in monasterio Inferiori, ubi sanctus Herhardus corporaliter requiescit, nocte quadam consisteret, subito sopori dedito idem sanctus Herhardus ⁶⁴ ei quasi veste humida indutus apparens dixit : *Precum tuarum, quas Deo jugiter pro communi salute studeas offerre, scias me fautorem esse. Unde sicut ego tuis, ita, quæso, tu meis in hoc loco satisfacias votis. Quod enim me veste humida cernis indutum, scito ex hoc evenisse, quia a commorantium hic sanctimonialium lacrimis quidem assiduis, sed ita, proh dolor! frustratis, perfusus sum, ut per multum jam tempus nihil semet emendent, nihil ab his vitiis, pro quibus eisdem lacrimis precesque suas ad me effundunt ⁶⁵, abstinere curent. Quamobrem jura canonicæ vitæ, ex cuius occasione hactenus tanta negligentia hic exiit, destrue, et monasticæ vitæ disciplinam instrue.* Ex qua visione sanctus Wolfkangus certior factus, ad instituendam ibidem religionem monasticam summam se devotione accinxit. Quale autem idem venerandus præsul cœlestis oraculi prodigium acceperit, cum in Superiori virginum monasterio monasticam vitam institueret, subsequenter verba declarant. Illuc ergo more solito adveniens, et ad celebranda missarum officia se præparans, quasdam sanctorum reliquias, quæ ibidem celeberrimæ habebantur, sumpsit, et in illius altaris, in quo celebraturus erat missas, cornu sinistro posuit. Deinde in orationem se prosternens, precibus intimis a Deo poposcit, ut, quia sæcularem vitam sinistra, spiritalem vero signat pars dextra, si sibi placeret, illic canonica institutio, quæ utique negligentes quosque sinistrorsum trahit, permutari, et monastica vita, quæ dextrorsum currit, institui : ita dignaretur revelare, ut antequam missas celebrandas consummaret, easdem reliquias a sinistro in dextrum altaris

cornu suæ gratiæ nutu transferret. Completa itaque hujusmodi oratione, missas cœpit celebrare. Interea vero juxta preces viri sancti reliquiæ sanctorum prædictæ, absque ullo tactu humano, de sinistra ad dextram altaris partem videntur cœlitus transferri. Quo miraculo viso, gratias egit Deo indubitanterque etiam ibidem vitam instituit monachilem. Sic ergo beatus Wolfkangus pro institutione virginum monastica edoceri meruit revelatione divina. Cui videlicet revelationi adiutorium quoque humanum cooperando ita affuit. Per idem namque tempus quo gerebantur prædicta, Henricus, Cæsaris Henrici, genitor, ducatus monarchiam tenebat in Pagoaria. Hic igitur cum esset sollicitus cultor divinæ religionis, id officii beato Wolfkango commisit, tam petendo quam jubendo ⁶⁶, ut in monasteriis puellarum supradictis disciplinam vitæ monachilis institueret. Tali ergo auctoritate vir Dei undique roboratus, tanto studiosius quanto licentius instabat, ut in omnibus virginum cœnobiis, quæ vel sub aliena vel sub sua ditione in urbe erant posita — nam illa duo supradicta duci, tertium vero, id est Sancti Pauli cœnobium, episcopo subdabatur — unam eandemque sanctitatis regulam ac disciplinam institueret. In tantum autem, gratia divina largiente et beato Wolfkango corrigente, in eisdem sanctimonialibus convaluit castitatis religio et regularis vitæ professio, ut ipse dux præfatus, divino compunctus amore, filiam suam, vocabulo ⁶⁷ Brigidam ⁶⁸, earum jungeret collegio. Sed et usque in diem hodiernum, meritis ipsius suffragantibus, tali viget incremento virtutum, ut inter sanctimonialia ceteras videantur fore speculum. Idem quoque de Sancti Emmerammi monachis fas est dicere, quousque abbatem Ramuoldum, quem ipse præfecit illis, contigit præesse. Post ejus vero discessum (an. 1001) illorumque quos ipse instituerat, tunc peccatis exigentibus, sicut quondam Joseph mortuo filii Israel dura servitute carnali in Ægypto compri-mebantur, ita et Sancti Emmerammi cœnobia,

VARIE LECTIONES.

⁶³ deest 2. ⁶⁴ erhardus 2. ⁶⁵ effundent 2. ⁶⁶ percipiendo 2. ⁶⁷ nomine 2. ⁶⁸ bridadam corr. brigidam 2.

NOTÆ.

omnemque hanc destruas congregationem, et monasticam ibi instituas professionem; quam si harum aliqua quæ nunc inest velit profleri, recipiatur, sin autem, omnino quod nunc sunt destrue, nec ultra contaminari locum istum putere. * Tunc temporis quippe canonicarum erat in eodem loco professio, ac carnalis petulantia non minima fiebat confusio, adeo ut, cum ad artio rem vitam cogerentur, aliquæ ipsarum monasterium reliquerint et fornicatoribus prioribus adhæserint.... Post hæc verba beatus Wolfkangus cœlesti obediens voluntati, ea quæ jussus est implere cogitavit et modis omnibus quibus potuit festinavit. Peractis autem a beato Wolfgango quæ Dominus disposuerat et vir sanctus roguerat, postquam professio:is districtio locum prius contaminatum emaculavit, tollens virtutis cœpit germen florescere, paterque sanctus, cœstinctis vitiis, signis radios cœpit elucescere, acsi auretenuis diceret sibi servientibus : * Quoniam vos mecum, et ego vobiscum. » Ibidem, c. 3,

D hæc notatu digna leguntur : *Beati Wolfgangi episcopi temporibus erat quædam sanctimonialis, beati vero Udalrici sororis filia, Kunigundis nomine, quæ custodiæ præerat ecclesiasticæ, totius quidem et ipsa probitatis et perfectionis consecuta culmen.... nobis idem retulerunt qui utrosque noverunt....; et c. 6 : Juditha ductrix, quæ idem auxit monasterium, dum iret ad sepulchrum Domini Hierosolymam, ut reges solent, plura vel aperte vel abscondite vel ossa vel corpora conquisivit, quæ ubi terrarum vel ubi in præfatu conderet ecclesia, nec ipsa sciri voluit, nec quisquam nos docere potuit. Ipsa vero, quia humata est in ipsa ecclesia, evidenter edocet, in illum locum solum maxime studuisse, ubi notum fecit humari se vultisse. Hæc nos de ea strictim, quamquam plura digna vel memoratu vel memoria dicere potuerimus; nam quæ Deus celari voluit et nos celare volumus; cf. Thietmar II, 25, et diploma Henrici II, ap. Ried I, p. 118.*

multis pseudopræpositis suscedentibus, omnimoda spiritualis vitæ destructione contriti sunt. Sed hæc omittentes ad proposita redeamus.

18. Cum ergo hoc quo jam dictum est modo sanctus Wolfkangus desudasset super institutione monastica, non minori quoque studio sese accinxit ad instituenda ordinis canonici jura. Quem quia propter antecessoris sui Michaelis episcopi invaliditatem destitutum invenit, omni sagacitate et industria emendare studuit, primum quidem ut sufficientiam victus et vestitus canonicis affatim exhiberet, deinde ut post se custodes idoneos provideret. Disposuit etiam ut in refectorio simul comederent, simul dormirent, ne claustrium incongruis horarum spatiis egrederentur, ne silentii statuta frangere conarentur. Juniores ut scolaribus studiis interessent præcepit, seniores vero ut psalmodiis vel lectionibus aut orationibus vacarent decrevit. Ut autem adolescentes in capiendis scientiæ liberalis noticiis forent agiliores, frequenter voluit tabulas eorum cernere dictales. Plerosque etiam eorum proficiendi causa beneficiis incitavit; qui autem desides erant et negligentes increpavit ⁶⁹.

19. ⁷⁰ Monasticis ergo et interioribus rebus rationabiliter ordinatis, discretus Dei cultor nequam exteriora omisit providere; sed sicut urbanis et cœnobitis documenta dedit, ita etiam totam perlustrans suam diocesim, cunctos salutiferæ prædicationis odore adpersit. Quapropter cum missarum sollempnia celebrasset ex more (71), in tantum plebem assuefecit ecclesias ⁷¹ frequentare, ut per dies sollempnes vix domi remanere viderentur custodes. Ad prædulcem enim tanti pontificis exhortationem certatim sexus utriusque turba confluere solebat, quam illuc fragrantia ⁷² cœlestium aromatum adduxit, apium videlicet instar, quos post se trahere videtur mellis odor. Quibus Pater pius summopere desiderans esse aptus et utilis, in disputatione regni cœlestis perplexis ac sophisticis minime utebatur sententiis, sed sic melliti oris dulcedinem per quandam ineffabilem temperabat austeritatem, ut simplici et optimo genere locutionis tangere videretur intima cujusque cogitationis, talique arte ex nonnullorum oculis lacrimarum eliceret imbres. Hanc siquidem a Spiritu sancto acceperat gratiam, ut hi, qui prædicanti assisterent eumque intente audirent, raro aut numquam abscederent ab ejus prædicatione ⁷³ sine lacrimarum effusione. Quo pergrandi bono, a largi ore omnium bonorum concessio, per malitiam suam sauciatus humanæ salutis inimicus, invidiam, quam semper habebat, quibus poterat viribus contra illum exercebat.

20. Nam (72) die quadam cum ⁷³ in urbe Ratispo-

lensi ad populum solito more concionaretur, diabolus subito concitavit turbinem, et cum turbine tumultuosam turbationem, ac nihilominus cum turbatione confusum murmur populi et clamorem, necnon super tectum ecclesiæ fragorem dedit ingentem, et intra ecclesiæ receptacula pulverem dispersgens ac nebulam, aliquorum obtutibus caliginem infudit tenebrosam. Quibus ex improvise visis et auditis populus perterritus, immo, quod pejus erat, pene mente alienatus, cœpit concurrere et discurrere, incertus in quam partem se tutius ac rectius posset convertere. Interim audiebantur voces hinc dicentium: *In urbe grande sævit incendium*; inde clamitantium: *Ecce seditione facta multorum gladiis cæduntur jugula*. Cumque pro clamoribus hujusmodi ⁷⁴ sedandis multum, sed incaesum, fuisset laboratum, tandem qui erant tantis inimici machinationibus ludificati, ita gregatim eruperunt de ecclesia, ut vix pauci remanerent in illa. Tunc episcopus, quem tantæ commotio tempestatis propellere nequivit, clamavit et dixit: *Domine Jesu Christe, solita fidelibus tuis gratia concede, ut hodie videant gloriam nominis tui et confusionem diaboli*. Quæ verba secuta est serenitas aeris, et serenitatem recursus in ecclesiam plebis. Cui venerabilis antistes; mox sacræ doctrinæ verba effundens, adeo illa die, sibi Spiritus sancti gratia dulcedinem sermonis instillante, profuit, ut manifeste inimicum vicerit vel fugaverit, qui perturbationis nimietate ad horam pene omnibus nocuit. Unde et postea fidelium devotio hanc consuetudinem pro lege cœpit habere, quo per stationes episcopum turmatim prævenirent et sequerentur, ac prædicationis erogationem summa affectione amplecterentur.

21. Alio quoque tempore, beato Wolfkango in basilica sancti Pauli apostoli celebrante missarum sollempnia, plebs more solito aderat multa. Cumque (73) eum ex stantibus quidam miles stolidus veste humili adspiceret indutum, atque dehinc sacerdotilibus vestimentis videret infulatum, plebeia stoliditate despexit, et cordis ore ⁷⁵ murmurans, dixit: *O quam insipiens fuit imperator illo tempore, quo pannosum istum ac despicibilem in pontificali promotione prætulit potentibus personis, quæ abundant in regionibus suæ ditionis*. Quam murmurationem, qui novit cogitationes hominum, eodem momento et clementer increpavit et evidenter ad emendationem hujus vitii manifestavit. Nam ut in Evangelio ad cogitata respondit Dominus, ita hujus hominis cogitata murmurationem ad ⁷⁶ tempus non abscondit, quo et in præsentiarum corrigeretur ac murmurationis malum in futurum ab aliis devitaretur. Nimio quippe terrore subito correptus, as-

VARIE LECTIONES.

⁶⁹ increpabat 2. ⁷⁰ Hoc caput præcedenti junctum est 6. 7. ⁷¹ ecclesium 2. ⁷² fraglantia 1. ⁷³ dum 2. ⁷⁴ hujusce 1. ⁷⁵ et secum 2. ⁷⁶ ad 1. desunt 2.

NOTÆ.

(71) Reliqua ex Arnolde, c. 5.
(72) Omnia ex Arnolde, c. 6.

(73) Ex Arnolde, c. 12.

stantium sustentatione vix residere potuit. Quem cum videret dominus suus tremebundum et pallidum, ilico accurens sciencitatus est, quid haberet vel quid pateretur. Tum ⁷⁷ ille sacerdotibus adhibitis confessus est, quia contra virum Dei male cogitaverit et ob hoc periculoso timore percussus sit. Quo audito, idem dominus ejus, putans illum remedio facili posse curari, profectus domum vexit secum, et aliquot diebus retinens curam exhibuit. Sed cum nullatenus ibidem posset curari, reduxit eum in civitatem Ratisponam, ubi et illi contigit hujusmodi infirmitas. Ibi ergo ad episcopum veniens, cum vellet ægroti hominis ærumnam et suam exponere querelam, vir Dei præveniens illius sermonem dixit: *Tace, scio quid velis.* Et conversus ad vicedominum Tagininum (74) ait: *Frater, tolle aquam benedictam juxta lectulum meum sitam, ac sparge super hominem præ foribus cubiculi stantem.* Qui parens jussis, respersit aqua virum benedicta. Ipse vero episcopus contra ostium crucem faciens, verba quædam salutifera tacite protulit, et sanatus est homo in illa hora.

22. Videtur jam dicendum, quali conversationis usu codidie constrinxerit semetipsum. Tanta siquidem observantia vixit, ut pro exempli materia jure propalari possit. Quamvis enim universa illius gesta nesciamus et quæ scimus digne proferre nequeamus, pauca tamen et pluribus utcumque exprimere temptamus. Postquam igitur præsulatus apicem suscepit, non melioribus vestimentis, non delicatioribus cibis, non mollioribus lectisterniis, quam antea, fuit contentus. Vigiliis quoque et orationibus, quibus antea solebat, præsul factus persistebat. Nam sæpius circa mediam noctem tam latenter de lecto surrexit, ut eorum aliquis, qui coram ipso dormiebant raro sentiret; intransque in ecclesiam, ita observavit illam, ut quid intus ageret nullus hominum intellegere posset. Ibi ergo usque matutinas vigilans permansit ad horas. Finitis vero matutinalibus canticis, si nondum lucescerat, pro lassis artubus recuperandis, vestitus parum dormiebat, et hoc totum, acsi fuisset in claustro, agebat cum silentio. Cumque necessarium foret, ut post primam loqueretur—prius enim lectioni ⁷⁸ vacabat—, alloquio communi fuit gratissimus, et in tractandis ac disponendis rebus acumine consilii providus. Quanta etiam observatione corporis et sanguinis dominici sacramenta celebraverit, quantisque suspiriis et lacrimis per spiritum contribulatum summo sacerdote se mactaverit, impossibile nobis est replicare. Porro refectionis tempore non solum se, sed etiam convivantes, ne se per temulentiam ingurgitent, observabat; ceterisque avidè manducantibus, ipse parcus gustabat, intendens magis lectioni, quam

A suæ semper interesse voluit refectioni. Mendici et pauperes, quos ipse vocabat dominos et fratres, coram se residebant in subselliis, ut caute perspicere quomodo ministraretur illis. In his utique se credens Christum suscipere, omnimodo solebat eos venerari et reficere. Si forte plures adessent, pauperrimi introducebantur. Nullus tamen eorum qui foris remanebant absque elemosinæ donis vacuus discedebat, quia omnium escarum, quæ ad mensam ejus deferebantur, portio tanta reservabatur, ut non solum pauperes deforis remanentes, sed etiam circumquaque in habitaculis commorantes recrearentur. Surgens autem de prandio, reliquum tempus consumpsit legendo. Vespertinis vero laudibus expletis, ni legitimum interrumperet jejunium propter commanentes cœnabat. Ingens ibi reverentia, vanitas nulla ibi habebatur. Post completorium ni orando nihil prorsus loquebatur. Talis itaque erat ei consuetudo cotidiana.

23. Inter hæc etiam egregius pastor ⁷⁹ pagenses sacerdotes, qua cautela populum Dei baptizarent et docerent subditos, sollicitus investigavit; sacramentalia vasa, missalia vestimenta, libros, chrismatibus observationem quali tractaret industria, disquiri: et præ omnibus, ut castitatem sequerentur, milies inculcavit, subjungensque inter cetera dixit: «Quidam ita diabolicis falluntur deceptionibus, ut credant, quamvis in peccatis jaceant, illius sacrosancti cibi ac potus perceptione se purgandos.» Testimonium quoque intulit propheticum dicens: *Dilectus meus in domo mea male operatus est; numquid carnes sanctæ mundabunt eum? (Jer. xi, 15);* et illud: *Operiebatis lacrimis altare meum, ait Dominus, sed non respiciam ad sacrificium, nec accipiam quid de manu vestra (Malach. ii, 13).* «Quisquis igitur in sordibus est, det honorem Deo et non præsumat ad ejus sacramentum impudenter accedere, donec lavet per pœnitentiam maculas immunditiæ.»

24. Sub ejusdem sancti præsulis temporibus accidit ut, vini penuria, quidam cum aqua vel aliis potuum generibus missarum celebrarent sacramenta. Quod vir Dei comperiens, tantum effudit lacrimarum imbrem, ut crederetur sui corporis amittere sospitatem. Cum autem acutis verborum redargutionibus eos qui talia præsumebant feriret, et illorum defensiones, licet inanes, quod non possent acquirere vinum, audiret, mox omnes vitii hujus occasiones abscidit hoc modo. Præcepit namque, ut per singulos menses 12 presbyteri venirent, et de cellario suo vinum acciperent aliisque dividerent. Cujus caritativæ distributioni convenienter aptatur ille psalmistæ versiculus: *Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi (Psal. cxi, 9).*

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ Tunc 2. ⁷⁸ lectione 2. ⁷⁹ deest 2.

NOTÆ.

(74) Tagino postea archiepisc. Magdeb. factus est; Thietmar. v, 25.

im igitur spiritualis pastor tali super gre-
 i commissum custodia vigilaret, in eos etiam
 aliorum præsulum tutela fuerant, misericor-
 era exhibebat. Si enim a quoquam illorum
 tur sibi, quod aliquod vel in divinis vel in
 s rebus pateretur dispendium, non aliter ⁸⁰
 si sustinuit condolens, verbis et rebus impen-
 xilium. Qua de re familiaribus suis frequen-
 sitantibus ⁸¹ cur ita faceret, quia unum-
 ius rector providere debuisset, dedit
 um dicens: « Elemosina Græcum est vocabu-
 ud nos autem interpretatur *opus misericor-*
 nia quippe bona opera, quæ in hac præsen-
 tue fideles operantur, hoc uno nomine com-
 tur. Convenienter enim opus misericordiæ
 qui primo semetipsum et alios sibi subje-
 Domino, placita conversatione non sinit
 B einde, sicut ait Apostolus: *Dum tempus ha-*
operemur bonum ad omnes (Gal. vi, 10), suos
 sat proximos adjuvare. »

uodam tempore cum famis acerbitas multos
 s perimeret et propter hanc necessitatem in-
 pulsi turba ad beatum Wolfkangum veniret,
 vocatis præpositis jussit, ut unicuique de
 nis regionibus venienti quantum vellet da-
 tamen tenere, ut cum domum repedarent,
 m ipsius annonæ partem pauperibus erogar-
 sosque dispensatores, ne munera super hac
 ne acciperent, artissimis obligavit juramen-
 que in eadem famis tempestate quidam
 ores, coemendi causa frumenti, cum car-
 ræterissent, ubi sanctus præsul mansitabat:
 C mperientes ibidem esse eundem præsulem,
 a elegerunt vasa, cum quibus propinando
 atur, et pro oblatione ei miserunt. Ille vero,
 at læto vultu, vascula quidem suscipere ju-
 sed cibis et potibus referta cum gratiarum
 remittebat. Deinde trilinea largitione conso-
 qua superius dictum est ratione, gaudentes
 at.

t autem sancti præsulis major adhuc beni-
 gnosci queat, unum ejus memorabile fa-
 tefiat. Quoniam ergo semper pauperes in-
 initate commorabantur, unus eorum cubi-
 ntrans, de cortina quæ pendeat ad lectum
 rem abscondens non parvam, festinanter au-
 nus autem de inquilinis quod factum est
 D pedetentim secutus est reum, et apprehen-
 dia flagellare non ausus est, illum beato viro
 lavit. Quo facto, circumstantes, ut ille reus
 stigaretur verberibus, flagitando insistebant.
 mansuetus, cui derelictus est pauper et qui
 orphano fuit adjutor, per quasdam rhetori-
 nsiones asserens, majorem culpam esse eo-
 i observare cubiculum debuerant, reum ex-
 Deinde conversus ad pauperem, cur ita fe-

A cisset interrogavit. Pauper vero tremebundus, ut-
 pote metuens ⁸² pœnis magnis implicari, indumenti
 inopiam se questus est pati; hocque nuditate pro-
 bavit. Tunc vir Dei per viscera misericordiæ com-
 motus, omnimodo excusavit eum dicens: « Si bene
 vestitus fuisset, nequaquam hoc furtum fecisset.
 Quapropter ex nostra munificentia, licet serius, ac-
 cipiat vestimenta; et si ulterius cum vestes suppe-
 tunt tale quid perpetraverit, tunc demum luat com-
 missa. » Quibus dictis, non solum iracundiam accu-
 santium mitigavit, verum etiam animos eorum ad
 elemosynæ largitatem provocavit.

28. Aliquo modo jam dictum est quantæ pietatis
 et compassionis sanctus iste fuerit; nunc verbis sub-
 sequentibus agnoscatur quam perspicacis ingenii
 foret contra hereticam pravitatem. Nam sicut ab
 initio nascentis Ecclesiæ non defuerunt, per quorum
 os malignus hostis contra fidem catholicam latrando
 locutus est vanitatem, sic Deo disponente non de-
 fuerunt defendentes fidei sanctæ veritatem. Quidam
 igitur hereticus Andabatarum more quod Verbum
 caro factum est oppugnans, dixit: « Si Verbum, non
 est factum; aut si factum, non est Verbum. » Cum
 autem hoc multa intonaret eloquentia, accidit ut
 sanctus Wolfkangus illo adveniret, et a Cæsare Ot-
 tone rogaretur talibus respondere. At ille, sicut erat
 in spiritu humilitatis: « Quoniam, inquit, in habitu
 sumus monachico, contendere non licet. » Quo dicto,
 ille hereticus, contumacia plenus, iteravit prædicta
 verba. Tandem Christi propugnator coactus ait:
 « Quia non per spiritualem, sed per carnalem medi-
 C candus es antidotum, dic quid sit *accidens*. » Ille
 vero multum arroganter: « *Accidens* est, inquit,
 quod adest et abest præter subjecti corruptionem. »
 Rursumque præsul: « Quot formarum sit *accidens*,
 edicito. » At ille protinus, sicut credimus, Dei omni-
 potentis confossus sagitta, conticuit. Theologus au-
 tem a Cæsare simul et ab aliis efflagitatus, quamvis
 multum renuerit, pro eo quod erat impeditioris lin-
 guæ, succincte disseruit: « *Accidens* est, inquit, qua-
 driforme: unum quod nec accidit nec recedit, ut
 acilus et simus; aliud quod accidit et recedit, ut sa-
 turitas et dormitio; tertium quod non accidit et ta-
 men recedit, ut infantia et pueritia; quartum quod
 accidit et non recedit, ut senectus et canities. Hac
 ergo similitudine Filius, qui est virtus et sapientia
 Dei Patris, cui nihil impossibile, pro redemptionis
 nostræ causa induit quasi per inseparabile *accidens*
 humanitatem, non amittens divinitatem. Sed hæc
 omnia cum oculis fidei perspicienda sunt, quia, sicut
 beatus Gregorius dicit: « Fides non habet meritum,
 « cui humana ratio præbet experimentum. » His et
 aliis salubribus verbis audientium corda in tantum
 condivit, ut ille filius Belial pro errore satisfaciens,
 ab egregio doctore veniam postularet. Vir autem
 Dei promptior ad ignoscendum quam puniendum,

VARIE LECTIONES.

nus 2. ⁸¹ musitantibus 1. ⁸² deest 2.

aliquam ei pœnitentiam injunxit, et ne ultra profanum illud recipere verbum, sub testimonio Christi et sub anathemate interdixit.

29. Inter tanta pietatis studia videtur pendendum quid etiam famulus Dei egerit super gente Poemorum⁸³. Hæc namque gens noviter per Christianam imbuta fidem (*an.* 973), sacrilega idola, licet tepide, ahjecit; sed quomodo catholicam exqueretur religionem, quoniam caruit pastore, prorsus ignoravit. At medius Otto Cæsar, divinæ cultor præcipuus religionis, a glorioso duce Heinrico ceterisque fidelibus est interpellatus, ut quod apud ipsam gentem inchoatum esset, pro Domini amore regali potestate perageret. Talibus igitur petitionibus Cæsar libenter assensum præbuit. Sed quoniam Poemia provincia sub Ratisponensis ecclesiæ parochia extitit, peragi non potuit, nisi ipsius antistitis præsidio. Unde rex, legatione missa ad episcopum, petiit ut, acceptis pro parochia prædiis, in Poemia sibi liceret episcopatum efficere. Tunc vir Dei nimum lætatus in his quæ dicta sunt sibi, primates suos convocavit, exquirens ab eis consilium, quomodo Cæsari conveniens redderet responsum. Illis autem ne petitioni tali consentiret unanimiter consiliantibus, dixit: *Pretiosam igitur margaritam sub prædictæ latentem provinciæ terra conspiciamus, quam ni venditarum comparatione rerum non acquirimus. Ideoque audite quæ dico. Ecce ego me meaque omnia libenter impendo, ut ibi domus Domini per corroboratam scilicet ecclesiam stabilietur.* Hæc ergo memorans, consensurum se Cæsari remandavit. Cumque tempus peragendi concambii venisset, tanta favit alacritate ut ipse privilegium componeret.

30. Sed neque hoc silemus, quia aliquando per prophetiæ spiritum ea quæ ventura erant quasi præsentia vidit. Quod maxime in provectoribus liberorum præcipui ducis Heinrici patescit. Cum enim ad eum, sicut sæpe solebat, causa benedictionis duceretur speciosissima illius proles, Heinricum, qui postea Dei nutu rex est effectus, pronominavit regem; fratrem vero ejus Brunonem appellavit antistitem; sororem eorem majorem (74*) reginam, alteram autem, quam baptizavit et de sacro fonte suscepit abbatissam nuncupavit (75). Hæc itaque et multa alia, quæ ex ore ejus audivimus, sicut ipse prædixit, impleta cernimus.

31. Alio quoque tempore cum idem beatus Wolkangus inclinato jam die in vicum venisset quemdam, qui vulgo Egilolfesheim (76)⁸⁴ dicitur, legatario cuidam jussit, ut in die sequenti omnes circumquaque habitantes, qui opus haberent confirmatione, quantocius venire intimaret. Qui legatarius mox implere jussa cupiens, et ad equum sternendum currens reperit eum furtim sibi sublatum. Quamobrem

nimum tristis et dolens, quid facturus esset ignorabat. Amor enim simul et timor compellebat eum celeriter implere jussa, sed implendi facultas erat nulla; quia nec spes in caballo altero requirendo, nec vires fuerant, ut tanta velocitate legationem: sibi indictam perficere posset ambulando. Præterea terra imbre tunc nimis irrigata, pediti itinera præbuit ingrata. Hujusmodi igitur angustiis aliquandiu hæsitans quid faceret, tandem confisus in Domino elegit ut ambulando jussa perficeret. Cumque in nocte tenebrosa huc illucque progrediretur et in via lutulenta sæpius laberetur, clamare cœpit: « Miserere mihi⁸⁵, Domine, miserere mihi⁸⁵, et tu, mi senior Wolkange, attendens, quantum laborem modo patior, per tua jussa discurrendo et labendo. » Cumque hæc aliquotiens gemebundus diceret, prospexit comminus caballum quemdam cum freno sellaque imposita asstare. Arbitratus autem eundem caballum non sine aliquo ascensore ibidem commorari, cœpit diligentius intueri, si quis forte cujus esset prope maneret, pariterque vociferans interrogavit, si aliquis ibi assit, sed illo diu vociferante et interrogante, cum nullus responderet vel adesset, ascendit ipsum equum, implevitque domini sui præceptum. Facta autem die, multisque qui vocati sunt ad confirmationem in vicum supradictum convenientibus, inventum equum legatus obtulit coram omnibus, exquirens ab eis diligenter, cujus idem foret equus. Verumtamen nec tunc⁸⁶ nec postea inventus est ullus, qui hunc diceret esse suum. Ex qua re et legatus ipse et alii sentiebant, quantam gratiam Deus sancto præsulī Wolkango concesserit, qui se invocantes etiam absens adjuvare potuerit.

32. Cum Cæsar Otto medius, propter injuriam sibi factam Francorum partes invadens hostili manu, usque Parisium perveniret (*an.* 978), in redeundo venerat ad quendam fluvium (77), sui crepidinem alvei tumescentibus undis exuperantem. Multis autem ibi periclitantibus et vitam in aqua perdentibus, verus Dei cultor cum suis appropinquavit, vidensque tam ingens periculum, respexit in cælum et se suosque fideliter benedicens, ipsum intrepide monuit transire fluvium. Adhuc vero illis præ timore cunctantibus, et Francis a tergo acriter impugnantibus, ille primus sui comitatus per nomen Domini, quod semper in ore sonuit, fluvium transiens, sequentes prosperavit, nullusque suorum quicquam periculi sustinuit. Tunc omnes præ gaudio mirantes et Dominum laudantes, vir humillimus, ne pro miraculo hoc eum publicarent, obnixè rogavit.

33. Alius ejus mirabile factum, ut subjecti præpositis subjaceant, videtur inserendum. Quadam namque die, cum de divina, ut solitus erat, religione necessaria quædam tractaret cum clericis suis, qui-

VARIE LECTIONES.

⁸³ poemiorum 2. ⁸⁴ egilolfesheim *corr.* egilolfeshem 2. ⁸⁵ mei 2. ⁸⁶ nunc 1.

NOTE.

(74*) Giselam.

(75) Brigidam, supra c. 17 memoratam.

(76) Eglofsheim.

(77) Axonam; v. Richer. III, 77, Balderici Chron. Cum. I, 97.

dam illorum, cui vocabulum erat Buozzo; minus A
caute respondit. Sanctus vero famulus Dei velut
ex conspersione paululum irascens, devotando
suppliciter suis maledictum oculis ingessit. Mox
hujusmodi maledictione finita, ille prædictus homo
gravem passus est oculorum dolorem. Cumque
postea beatus præsul videret eum in choro seden-
tem cooperto capite, sicut mos est ægrotantium in
oculis, misericordia motus accessit ad eum ⁸⁷, et
quid doloris pateretur exquirat. At ille dolorem
oculorum questus, humiliter ab eo benedictionem
postulavit. Cujus dolori compatiens sanctus vir,
oculos ejus signavit, sicque sanitati pristinae resti-
tuit. Sed ne pro hoc signo divulgaretur, quasi
pro medela faciem lavare jussit.

34. Cum idem præsul tempore quodam sederet B
juxta cementarios apud Sancti Pauli monasterium,
mulier quædam ab immundo vexata spiritu ante il-
lum deferebatur. Sed mox ut ante præsentiam ejus
venit, cadens in terram miserabiliter cœpit fatigari.
Sanctus autem Dei famulus suspirans, ad nos ⁸⁸,
qui secum tunc fuimus (78), dixit: « Si dignus
essem quicquam ab omnipotente Deo impetrando
accipere, pro nulla re libentius Deum deprecarer,
quam ut suum plasma dignaretur a maligni hostis
incurso liberare. Hoc autem illis qui digni sunt a
Deo exaudiri relinquentes, nos vel aliquos psalmos
compatiendo interim dicamus. » Tunc ⁸⁹ psalmodia
imposita, lacrimabiliter pro ea orationem fudit. At
illa ⁹⁰ jacens quasi dormiendo, per omnia membra
contremuit. Interea ⁹¹ nobis quid facturus esset in-
tendentibus, ille suspiciens: « Tollite, inquit, eam, C
domumque reducentes, sit possit, aliquid reficite. »
Qua sublata et refecta, nos ⁹² eam liberatam esse
comperiebamus, sed neimo nostrum ausus est diffama-
re.

35. Item alia mulier a demonio obsessa coram
illo deducta est. Vir autem Dei favores humanos
lagiens, ad eos qui ferebant dixit: « Quid mihi
vestros advehitis infirmos? Ducite eam in ecclesiam
orantes pro illa; forsitan in hoc Deus vos exaudiet. »
Et ⁹³ quoniam tempus erat congruum, mox ⁹⁴ sequens
missam celebravit. Qua celebrata, qui aderant om-
nes præter infirmam exiebant. Unus autem de ca-
pellanis sub saugmario abscondens se filtro, quid
acturus esset, diligentius intuebatur. Porro sanctus
vir, brevi oratione completa, egredi cœpit. Cui D
eadem mulier demoniaca obviam stans, solito more
bacchata est. At ille confidens in Christum, quasi
percutere eam vellet, palmam extendit, occulteque
dixit: « Exi, nequissime. » Tunc, sicut ille qui

absconditus erat fatebatur, intolerabilis fœtor sen-
tiebatur. Deinde mox liberata cecidit, et Deo gra-
tias egit. Beatus autem præsul egressus dixit qui
astabant ministris: « Ite citius, et mulierem illam
de ecclesia ducite, et si velit, date illi manducare,
pariterque ne ulterius, pro hac causa ad nos veniat
interdicite. » Quibus verbis satis declaratur, quanta
sollertia qualique industria omnem fugerit inten-
tionem cenodoxiæ, malens interdum se immitem
simulare quam hominibus placere.

36. Inter hæc etiam quid vicedomino suo, cur
nomen Tagini ⁹⁵, cujus quoque superius mentionem
feci (79), contigit, non prætereundum videtur. Is
etenim præcipue sancti viri Wolfkangi familiaritate
fungebatur, et merito, quoniam per omnem fidei
profectum ejus se subdebat obsequio. Dum igitur
essent Weltinopolim ⁹⁶ (80) in ætatis tempore, qua-
dam die, sicut æstivis solent temporibus, tonitrua
cum coruscationibus mugire cœperunt. Qua de re
episcopus et qui se cum fuerant perterriti, cum
omni precum diligentia se munierunt. Cumque
nimio tonitruum coruscationumque terrore affice-
rentur, tandem tam gravis ictus tempestatis tre-
mendæ intonuit, ut ipsius habitaculi murus ex
magna scinderetur parte. Tunc et prædictus vice-
dominus ita exanimis effectus corruit, ut omnes qui
aderant existimarent eum aut mortuum aut cito
moriturum. Præsul autem manu comprehendens
eum erexit, et ut viriliter ageret et in Domino
cor ejus confortaretur admonuit; sicque semivi-
vum reddidit sanum. Ipse etiam vicedominus
postmodum serenissimi regis Heinrici munificentia
Parthenopolis archiepiscopatus sublimatur digni-
tate (81).

37. In territorio Rubilocensis (82) ecclesiæ quidam
homo contraria valitudine per tempus diuturnum
adeo tabefactus est, ut pene per annum integrum
fastidio edendi laboraret et alimentorum solatia,
quæ sospitatis gratia exposcit, percipere non po-
tuisset. Hic itaque ad sanctum Wolfkangum lega-
tionem mittens, ut ab ejus pietate remedium ali-
quod consequeretur, suppliciter exorat. Quo audito,
vir Dei omnimode excusavit, dicens, se non tanti
esse meriti, per quod hujusmodi virtus posset ad-
pisci. Cumque diu tractaret popularem effugere fa-
vorem et ægroti adimplere petitionem, velut ob aliam
causam missas celebravit, et per fidelem presbyte-
rum infirmo corpus Dominicum transmisit. Quo
accepto paululum obdormiens, deinde cibi potusque
refectionem suscipiens iterum quietis usus est sup-
plemento. Sicque mentis et corporis sanitate rece-

VARIE LECTIONES.

⁸⁷ illum 2. ⁸⁸ ad eos q. s. fuerant 2. ⁸⁹ T. psalmos quosdam cantans suppliciter pro ea 2. ⁹⁰ i. interim i. 2. ⁹¹ Cumque finem faceret orandi ad circumstantes respiciens 2. ⁹² r. mox liberata est 2. ⁹³ Moxque ducta est in ecclesiam et 2. ⁹⁴ ipse 2. ⁹⁵ tagni 2. ⁹⁶ uveltinopoli 1? ed.

NOTÆ.

(78) V. præfationem nostram.
(79) C. 21.
(80) Weltenburg ad Danubium.

(81) A. 1004; cf. Thietmar. v, 24.
(82) Eichstadt.

pta, Deo gratias agens surrexit, et postea incolumis permansit. Ad hæc etiam si retexere volumus, quibus manum pro benedictione imposuit, et quot gustato pane quem benedixit ad infirmitate liberabantur, tædiosum forsitan lectori videbitur. Unde his omissis, ad ejus transitum properemus scribendum.

38. (An. 994) Igitur (83) post multa pietatis et æquitatis opera, quibus Deo servire studebat quibusque ecclesiam sibi commissam regebat, sæpe nominatus sæpiusque nominandus venerabilis præsul Wolfkangus, cum Ratisponæ constitutus, rerum necessitate poscente, in orientalem Pagoariæ regionem iter suum destinaret, febricitare cœpit. Quam corporis molestiam vir Dei non solum vigiliis et orationibus, sed etiam elemosinis quasi præsciis futurorum præveniens, totum quod habere potuit per manus pauperum in gazophylatium Christi transmisit; sicque partes orientis petiturus, illi qui nescit occasum sedulis precibus vitæ suæ commendavit excursus. Cumque per Danubii decursum ventum esset ad locum qui dicitur Poppinga, ultra tendere non valebat, quia tempus resolutionis instabat. Ibi ergo, superna se visitante gratia, cognoscens, cito fore complenda quæ sibi per visionem olim fuerant revelata (84), jussit (85), ut in oratorium beati Otmari⁹⁷, quod ibi situm erat, portaretur, et ante altare ejus deponeretur. Quod cum factum esset, aliquantulum ex infirmitate convalescens, resedit, et per confessionem primum se expiavit. Deinde omnes qui aderant pro fide, spe et caritate satis⁹⁸ luculenter admonens, eos ac universos sibi commissos cum intimis suspiriis Deo sanctisque ejus commendavit; sicque, viatico sumpto, humotenus se prostravit. Tunc æditui sive cubicularii ejicere temptabant de ecclesia omnes, exceptis familiaribus secum ex more commanentibus. Quos vir Dei prohibuit dicens: *Reserate ostia, nullum qui venit introire prohibete. Non enim nos, qui sumus mortales, erubescere debemus nisi ex malis operibus, cum mortis debitum necessario exolverimus; quando quidem Jesus Christus, qui nihil morti debuit, ferme nudus mori non erubuit in cruce pro generis humani salute. Adspiciat quisque in morte nostra, quod paveat et caveat in sua. Deus misereri dignetur et mihi misero peccatori mortem nunc subeunti, et cuique eam timide ac humiliter adspicienti.* Hæc cum dixisset, reverenter oculos clausit, ac velut in somno⁹⁹ pausans, in pace quievit (an. 994, Oct. 31).

Sic animam sacris cælorum reddidit astris.

Si quæris tempus, lector, quo contigit istud, Anteriore die fuit ingrediente Novembre.

39. Cum hæc omnia nocturno tempore finirentur,

A sequenti mane funeras exequias parantes cœperunt anxari unde possent episcopum acquirere. Interea venit (86) Juvavensis præsul venerabilis Hartwicus et Aribo comes quidam, viro Dei inter laicos carissimus. Hos quoque illo adventuros, nocte præterita venerabilis præsul Wolfkangus innotuit, post longa silentia et corporis molestiam relaxatam ad asstantes subito dicens: *Mundate domum, parate hospitium, quia hodie ad nos venient hospites boni. Et ut credatis, quia verum dico, hoc erit vobis signum: navis in qua ferebantur bona domni Hartwici archiepiscopi et Aribonis perfecti naufragium in Danubio perpessa est; sed per misericordiam Dei homines salvi facti sunt, et talem domini mox post obitum meum huc adventuri erunt.* Factumque est ita; et ab eisdem advenientibus una cum populo fidelium copioso corpus beati Wolfkangi susceptum, in die a transitu illius septimo ad civitatem Ratisponam honorifice est perlatum. Ubi cum apud Sanctum Petrum fuisset susceptus, ac vigiliarum missarumque celebrationibus Deo foret commendatus, sustollentes cum magna reverentia, portabant eum per singula urbis monasteria, novissime vero ad ecclesiam beati martyris Emmerammi, cujus honorem, dum vixerat, intimo affectu excolebat. Qua missarum sollempniis et exequiarum officiis rite peractis, magnifice atque honorifice ibidem sepultus est, in ordine pontificum duodecimo satis, congrue numero sacro in tali viro definito; in quo Dominus miraculis variis postea manifestavit, quia hunc cum principibus populi sui collocavit (*Psal. cxii, 8*).

C 40. Post felicem sancti præsul Wolfkangi excessum plurimas virtutes et¹⁰⁰ signa ostendere dignabatur gratia divina per illum; quorum quædam, neglegentia et oblivione faciente, ad cognitionem nostram minime pervenerunt, quædam vero relatione fidei comperta, prout possumus, explicare temptabimus. Et hoc in primis dicendum, quia, cum provinciales una cum civibus loci ipsius, quo sanctus præsul defunctus est, convenirent, ut meliorem et majorem basilicam construerent — nam de lignorum materia priorerat ædificata, — quadam die murali insistentibus operi, quidam adductus est energuminus. Quem artifices miseratione divina moti apprehendentes, in illum locum, ubi sanctus Dei famulus spiritum exhalavit, prostraverunt; ubi mox per sancti viri merita sanitatis recepit gaudia. Deinde etiam locus ille a diversis languentibus frequentabatur, et multi restitutione sospitatis sibi consolabantur, quia, ut beatus Gregorius dicit (87), plerumque accidit, ut majora ibi quo sanctorum reliquæ habentur proveniant miracula, quam ubi eorum recondita sunt corpora.

VARIE LECTIONES.

⁹⁷ othmari 2. ⁹⁸ salutis 2. ⁹⁹ somnio 1. ¹⁰⁰ atque 2.

NOTE.

(83) Ex Arnolde, c. 20.

(84) V. c. 12.

(85) Ex Arnolde, c. 23.

(86) Reliqua ex Arnolde, c. 23.

(87) Dial. II, 38.

41. Homo igitur pauperculus quidam, qui ob criminum multorum perpetrationem circulis ferreis in utroque brachio fuit constrictus, et ex hoc gravissimis cotidie suppliciis afflictus, cum multas sanctorum loca pro ejusdem cruciatus remedio commissique ¹⁰¹ sceleris abolitione perlustrasset, divina tandem miseratione respectus, ferri ligamen, quod in uno gestabat brachio, per Sancti viri ¹⁰² Adalperti merita amittere meruit. Deinde etiam, quoniam sancti Wolfkangi famam per longinquas audivit regiones, ad Ratisponam veniens, ibique ante sepulchrum ejus orationi insistens, alterius circuli cruciatus absolutus est.

42. Heinrico rege necdum cæsaris vel imperatoris dignitatem obtinente, apparuit sanctus Wolfkangus in somnis visione tali. Visum namque est ei, quod manens in Sancti Emmerammi ecclesia, accederet orandi gratia ad beati Wolfkangi sepulchrum in ecclesia eadem situm. Cumque ibidem Deum sanctumque Wolfkangum precibus intimis conaretur exorare, subito videbatur ei ipse sanctus asslare et hujusmodi verbis eum appellare: *Intuere diligenter litteras in muro, qui est secus tumulum meum, scriptas*. Erat autem ibi, sicut videbatur, solummodo scriptum: *Post sex*. Evigilans vero Heinricus rex, tractatione diuturna secum revolvit paucissima hujus visionis scripta. In primis ergo arbitratus, quod post sex dies esset moriturus, multa dispensat pauperibus. Cum autem sex dierum numerus præteriret, et nil in se corporalis molestiæ sentiret, putavit, ad sex menses pertinere, et eadem cepit timere. Transacto vero et hujus numeri spatio, nihilque eo infirmitatis passo, arbitratus est hunc numerum ad sex annos pertinere, ideoque quæ et supra cepit timere. Cumque sex annorum numerus integer pertransisset et septimi anni dies revolutus venisset, cæsaris dignitatem per apostolicam suscepit consecrationem (an. 1014). Tunc tandem sentiens qualis

esset sua visio, gratias egit Deo sanctoque Wolfkango, qui sibi talem revelare dignatus est dignitatem.

43. Quidam (88) homo cæcitate multatus ad sepulchrum beati Wolfkangi accessit. Cumque ibi preces uberrimas effudisset, subito visu recepto exauditus, Deo sanctoque præsul gratias egit.

44. Alio quoque tempore mulier quædam debilis pro spe recuperandæ salutis deportata est a suis in ecclesiam beati Emmerammi martyris. In qua dum ante altaria reptando magis quam ambulando petitione sedula sanctorum exquisisset suffragia, tandem ex labore vel ægritudine fatigata, secus tumulum sancti præsulis Wolfkangi rosedit humi. Cumque misella corpore ac mente inclinata, ejus precibus et meritis se adjuvari exoraret, subito lateris ceterorumque membrorum contractio nodosa est soluta ac tam vehementer disrupta, ut sanguinis effusio difflueret in pavimento. Tunc mulier primum exterrita præ timore cœpit clamare; deinde exsiliens sana, grates reddidit Deo sanctoque Wolfkango.

45. Homo quidam nimis ægrotus orandi gratia venit in beati Emmerammi ecclesiam. Ubi dum se sanctorum meritis postulare liberari ab inhærente sibi diutina ægrotatione, demum decubuit juxta sancti Wolfkangi tumbam; ibique ¹⁰³ feliciter soporatus, quendam virum statura procerum et canicie venerandum asstare vidit, atque ab eo dictum audivit: *Ut quid tu hic, aut cujus rei gratia advenisti?* At ille respondit: *Domine, propterea huc miser veni, ut saner a languoribus, quibus jam per annos plures laboravi*. Tunc venerabilis heros virga pastorali, quam gestare videbatur, tangens eum, dixit: *Surge citius. Ecce enim sanus factus es*. Mox qui jacebat quasi mortuus, per merita præsulis Wolfkangi a somno ægritudinis excitatus exsilivit, et præ gaudio clamans in quantum potuit, Deum sanctosque illius laudavit.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰¹ commissisque sceleribus 1? ed. ¹⁰² deest 2. ubi alperti. ¹⁰³ ubique 2.

NOTÆ.

(88) Reliqua tria capitula ex Arnolde, c. 26-28.

APPENDIX AD VITAM S. WOLFKANGI. VITA RHYTHMICA EJUSDEM.

(Apud R. P. Bernardum Pezium, *Thesaurus Anecd. noviss.*, tom. III parte II, col. 615.)

MONITUM.

In codice Mellicensi præcedenti Vitæ illico subjungitur alia ejusdem Wolfkangi historia rythmica, quæ cujus Anonymi Sanct-Emmerammensis an Monseensis sit, incertum est.

Jesu, medice cœlorum,
Rex sermone languidorum
Curans venas oculorum!
Lumen sapientiæ,

Affer, queam ut laudare
Te in sanctis tuis gnare,
Matrem semper honorare
Hinc misericordiæ.

Cor ut meum illustretur,
Da, ut sanctus collaudetur,
Signis miris extolletur,
Quibus claret jugiter,

Ore labiis pollutus
 Vir sim licet obvolutus
 Labe, Præsul, laudo tutus
 Te, Wolkange, dulciter.
 Bene natus ab utroque
 Es parente, magistroque
 Cum septennis esses, quoque
 Commendatus artium.
 Ut horto deliciarum
 Flosculis scientiarum
 Degustares fontem clarum
 Aquarum viventium.
 Statim scholas magistrorum
 Universitatis quorum
 Interest virtutes morum,
 Declarare, visitas.
 Illinc avide hausisti
 Ut non solum artes scisti,
 Spiritum intellexisti
 Litteræ, ut approbas.
Exhortatio.
 Genere nobilitatus
 Præsul, plus glorificatus
 Apud Christum! despiciatus
 Miser ego rogo,
 Ut digneris paupertati,
 Mæ ignobilitati,
 Subvenire cæcitati.
 Sicut potes, facito.
 Te miserante scio, vis
 Deo donante scio, quis
 Ipso docente scio, scis
 Ergo data perlice.
 Sicut quondam ostendisti,
 Et ostentas perfecisti
 Cum ægrotis subvenisti
 Dei donis cælice.
 Bonitate patrem magnum.
 Disciplina te Wolkangum,
 Patientem velut agnum
 Tua vita prædicat.
 Et quod ut anachoreta
 Hic vixisti, secli spreta
 Pompa, Christi et athleta
 Te scriptura recitat.
 Curam ut archimandrita
 In Imbrioli tunc ita
 Sapienter in hac vita
 In regendo ovium
 Suscipis licet invitus.
 Te urgebat prior situs,
 Ubi eras præmunitus
 Strepitu ab hominum.
 Solus ut servires soli
 Deo, qui dat regna poli,
 A te et a cunctis coli
 Vult et ipse sedule;
 Et sic mundam conservares
 Vitam, neque maculares
 Tuam verbo, sed sic stares
 In Dei servimine.
 Linquens mundi vanitatem,
 Generisque claritatem,
 Prælaturæ dignitatem
 Pure propter Dominum,
 Res, pecunias, honores,
 Terrarum possessiones,
 Vestesque splendiores
 Estimasti nihilum.
 Hinc clandestine quærebas
 Locum, quondam quo degebas,
 Et divinitus vivebas
 Inter Alpes montium.
 In cavernulis petrarum
 Habitabas, bestiarum
 Locis, fructum es herbarum,
 Potum bibis fontium.

Ad quinquennium fuisti
 Exsul, ibi circuisti,
 In montanis invenisti
 Donec habitaculum.
 Ubi felix contemplaris,
 Dominumque deprecaris
 Fusis lacrymis amaris
 Pro gente fidelium.
 Ibi saxa collegisti,
 Dorso tuo attulisti
 In acervum, voluisti
 Fieri oraculum.
 Cum hæc manibus tangebās,
 Et a dorso reponebas,
 Digitos sic imprimebas
 Ut in limum liquidum.
 Pedibus ut terra cessit
 Tuis, petra et liquescit,
 Pedis iconam impressit,
 Ut apparet hodie.
 Demum, Pater, laborasti,
 Manibusque comportasti,
 Lapides mox adaptasti
 Pro futuro opere.
 Quod et ipse inchoasti,
 Fundamentum tu locasti,
 Et Ecclesiam fundasti
 Loco satis horribili.
 In qua opere patrato
 Per circuitum ornato,
 Et omnino contactato
 Deum laudas humili
 Voce, cum oratione,
 Sancta celebratione,
 Missarum devotione.
 Stans in lege Domini
 Die, nocte meditaris,
 Et superna contemplaris,
 Voluntateque moraris
 Ea modo simili.
Exhortatio.
 Dulce Pater, mæ spei
 Salus, ut in lego Dei
 Hortor, intellectus mei
 Sensus lumen capiat
 Veritatis et Scripturæ
 Sacræ, veluti tu puræ,
 Labor omnis mæ curæ
 Quæ sunt Dei, sapiat.
 Nam ut lignum, quod plantatum
 Juxta flumen, fructum gratum
 Tulit, tu tulisti natum
 Hic in suo tempore.
 Apud Deum meruisti
 In hac vita, qua vixisti
 In virtute Jesu Christi
 Mira signa facere.
 Infinita, quæ nec scribi
 Possent, per te Deus ibi
 Fecit ad honorem sibi,
 Magna ad volumina:
 Per quæ fides roboratur,
 Eger homo medicatur,
 Sanctis suis et laudatur
 Deus in Ecclesia,
 Tu vir Dei bonitatis,
 Quantæ eras sanctitatis,
 Quantæque sagacitatis,
 Numerare nemo scit.
 Multæque benignitatis
 Ac perfectæ charitatis,
 Miræque humilitatis,
 Solus Deus indidit
 Semper hilaris, serenus,
 Ac facultate plenus,
 Odioque alienus
 Eras omni populo.

Nunquam invidus, severus,
 In docendo semper verus,
 Ut docetur omnis clerus
 Oris tui speculo.
 Tu præclarus honestate
 Morum cum immensitate
 Pius affabilitate,
 Providus consilio,
 Forma, conversatione
 Cunctis eras vitæ bonæ
 In exemplificatione
 Tua in Domino.
 Mihi, tuo famulorum
 Imo minimo tuorum.
 Datorum tibi donorum
 Partem velis utinam
 Modicam, humilitatis
 Unam, sive castitatis
 Mihi impetrare: satis
 Contentor minimam
 Partem, ut laudare possem
 In te Deum uti nossem,
 In scriptura lectitasset
 Et ab ore hominum
 Sæpius audivi. Quare
 Volo, Pater, propalare,
 Et miracula narrare
 Tua propter Dominum.
 Et quis potest illa reri,
 Ni sint signa Dei veri,
 Ut qui cæcus erat heri
 Luce cras perfunditur?
 Et quis aridus aut mancus
 Manu fuerat et anctus,
 Pro quo magnus erat planctus,
 Per te cras sanabitur.
 Et qui febribus quartanis
 Sunt vexati, tertianis,
 Acutis, quotidianis,
 Clamaverunt vocibus
 Ad te, votis et venire
 Ad te, pedibus transire
 Sponponderunt, qui sunt mire
 Recreati protinus,
 Manibusque repedantes
 Et utroque claudicantes
 Fæmore, te invocantes
 Tradidisti gressui.
 Possessa dæmoniorum
 Vasa energuminorum
 In tuorum sunt mirorum
 Prisco data sensui.
 Liberator captivorum
 Eras et competitorum
 Simul et catenatorum
 Truncis et in turribus
 Cordium quoque mæstorum
 Consolator miserorum,
 Paupertate gravatorum,
 Te pulsantes precibus.
 Non est dolor corporalis
 Corporis, vel spiritalis
 Animæ, vel coequalis
 His. Homo corporeus
 Passus, Deo concedente,
 Clamans ad te pura mente
 Sanitatem quem repente
 Recepisset saucius.
 Infinitaque sunt facta
 Ante mortem est post. Tacta
 Hinc per fidem mundo nacta.
 Post hæc te Omnipotens
 Vocat, et ut revertaris,
 Nec in eremo moraris,
 Præsulatu sed fungaris
 Amplius obediens.
 Mox in via infirmaris,

pinga morti daris;
 ic exenteraris.
 manent ibidem,
 iuvia feruntur
 nam, disponuntur,
 epeliuntur,
 cet antistitem.
 Domino quiescis,
 iculis clarescis;
 ctidie torpescis
 c signa facere.
 ipoli non tanta,
 sunt exta sancta,
 signa, facis quanta
 tuæ fabricæ.

Exhortatio.
 ler et patrone,
 Patris filii bone,
 icipem coronæ

Tuno fac cum cæteris
 Sacerdotibus, laudantes
 Deum teque venerantes,
 Quamvis in peccatis nantes
 Simus veri luminis.
 Lumen da exteriorum,
 Lumen plus interiorum
 Præsta nobis oculorum,
 Per datorem omnium.
 Ut possimus contemplari,
 Verum solem conspicari,
 In quo lumen est, a mari
 Usque solis terminum
 Et si lumen tenebrescit
 Intellectus, et nigrescit,
 Lippitudo sensus, crescit
 Dehinc dormitatio.
 Vanitatis cum torpore
 Mundi pompa cum dulcore

Laudum, hominum favore,
 Nostra excitatio
 Sis, si taliter dormimus,
 In peccatis, quorum primus
 Ego sum, ne sic perimus,
 Excita salubriter.
 Ut queamus vigilare,
 Vanitates abnegare,
 Quibus viximus per mare
 Hujus mundi jugiter.
 Tandem tibi propinquare,
 Gregem Christi adaquare,
 Et pro ipso semper stare
 Ad mortis hinc certamen.
 Nullas minas hic veremur,
 Cæli sanctis ut jungemur,
 Et ad eos colloquemur
 In sempiternum.
 Amen.

Explicit.

INCIPIT ORATIO DE SANCTO WOLFKANGO.

ctissime Wolfkange, Christi confessor præ-
 præclare pontifex! o egregie præsul! o præ-
 n lumen Ecclesiæ catholicæ, a Deo vero
 inexstinguibiliter illuminatum! o prudens
 ator cælestium thesaurorum! o pater pau-
 or fidelis consolator afflictorum! o gloriose
 r peccatorum! o gratiose te invocantium
 or! ad nostras humiles ac indignas preces,
 umus, aures tuæ pietatis nobis clementer
 uia enim laus in ore peccatorum non est
 ,idcirco ad tuæ benignitatis gloriosum refu-
 s in peccatis existentes, multisque ærumna-
 seriis obvoluti, in hujus mundi exsilio labo-
 fiducialiter confugimus, et petimus ut in
 nostris necessitatibus corporis et animæ ad
 atrem omnipotentem nobis fidelis advoca-
 tas.

im multiplici prærogativa meritorum a Deo
 natus, non habens denegandi occasionem, qui
 s constitutus tantam a Domino accepisti po-
 r. Tu namque cæcis visum, claudis gressum,
 uditum restituisti: nec fuit quisquam in pe-
 xistens, qui te pium patronum invocans tuæ
 solatio non celeriter potiretur. Tu nunc in
 cælesti curia angelorum cœtibus admixtus,
 am lætanter contemplaris, apostolorum non
 o fruens consortio, quorum imitator solli-
 stitisti: martyrum meritis digne coæquatus,
 sanctis confessoribus et pontificibus san-
 virginibus tanquam sidus prælucidum ruti-
 m Christo perenniter exsultare meruisti. Tu
 ncte Wolfkange, qui tam salubre verbum a
 lire meruisti: Euge, serve bone et fidelis, in-
 audia æterna per illam dilectionem quam ad
 Deum habuisti, et, per illud gaudium, quo
 im Deo exsultas, te invocamus et humiliter
 mus ut gemitus cordis nostri Deo præsen-
 in cunctis nostris necessitatibus animæ et
 s pro nobis fideliter exorare digneris, ut qui
 s est dicere: «non veni vocare justos, sed pec-
 , per tuas pias intercessiones nos ab errore
 rum nostrorum misericorditer revocet, et
 r fructuosæ spatium pœnitentiæ nobis conce-
 b omni malo clementer eripiat, ut sic in hac
 ali vita per tua gloriosa merita hujus mundi
 n transeamus, ut a carnalibus concupiscentiis
 li fallaciis, et omnium inimicorum nostrorum
 m et invisibilium versutiis erepti, et in extre-
 mæ nostræ viatico corporis et sanguinis Domi-
 ni Jesu Christi salubriter cum bonæ conscien-
 tia, spe firma, charitate perfecta præmuniti
 ostram felici fine terminemus; ut post hanc

A temporalem vitam ad æternam vitam pervenire me-
 reamur, cum Christo feliciter in æternum regnatu-
 ri, ipso donante et adjuvante, qui in perpetuum vi-
 vit et regnat per cuncta sæcula sæculorum. Amen.

Antiphona.

Beate pontifex, Pater et patrone noster Wolfkan-
 ge, qui Dominum secutus, et omnia pro ipso relin-
 quens, centuplum in hoc mundo et vitam æternam
 recepisti, gregem tuum, cui præfuvisti, quem fovisti,
 quem docuisti, solita pietate custodiens tuo nun-
 quam auxilio patiaris orbari.

Oratio.

Omnipotens sempiternus Deus, qui populo tuo bea-
 tum Wolfkangum confessorem tuum atque pontifi-
 cem æternæ salutis ministrum concessisti, præsta,
 quæsumus, ut, quem doctorem vitæ habuimus in
 terris, intercessorem semper apud te habere me-
 reamur in cælis. Per.

Secreta.

B Has hostias, quæsumus, Domine, quas majestati
 tuæ consecrandas offerimus, intercedente beato Wolf-
 kango confessore tuo atque pontifice, ad perpetuam
 atque præsentem fac nobis provenire salutem. Per.

Communio.

Tua sancta sumentes, quæsumus, Domine Deus
 noster, ut beati Wolfkangi confessoris tui atque
 pontificis nos foveant continuata præsidia. Per Do-
 minum.

Alleluia.

ÿ. Protege, pastor bone, sancte Wolfkange, ani-
 mas nostras omnibus horis, et pro tuo grege ora
 ad Dominum.

Prosa.

In Wolfkangi canamus honore Christo dulce me-
 los.

Dignus pangi conscendit in die festo præsul cœ-
 los.

Qui nascens ex Suevia hujus mundi levia puer
 sprexit.

Mox, excellens artibus, in remotis partibus fama
 crevit.

Post scholarum regimen cogitur ad culmen de-
 canatus.

Sed asprensens sæculum fit in claustrum speculum
 monachus.

Demum in Pannonia fidei præconia frustra se-
 rit.

Ratispona præsulem Cæsar facit exsulem, dum
 una quærit.

Hic errata corrigit, lapso manum porrigit, Deum
 illum dirigit prosperando.

Gregem Christi pastibus fovet, sine fastibus, hosti obstat, astibus vigilando. A dixit mirifice.
Frands hæreticæ victor, propheticæ multa præ- Cælo dans spiritum post ingens meritum, gregem defendat nunc et in ævum. Amen.

VITA SANCTI BONIFACII.

EPISCOPI MOGUNTINI

Auctore Othlono monacho.

(Vide *Patrologiæ tom. LXXXIX, in præmiis ad sanctum Bonifacium.*)

OTHLONI PRECATIO THEODISCA.

(Apud R. R. Bernardum Pezium, *Thesaurus Anecd. noviss.* tom. I parte 1, col. 417, ex autographo quod exstat in monasterio imperiali ad S. Emmerammum Ratisbonæ.)

Trohtin almahtiger, tu der pist einiger trost, unta euuigiu heila aller dero, di in dih gloubant, iouh in dih, gidingant, tu inluhta min herza; daz ih dina guoti, unta dina gnada megî anadenchin, unta mina sunta, iouh unta mina ubila, unta die megî so chlagen vora dir, also ih des bidurfi. Leski trohtin allaz daz in mir, daz der leidiga uiant inni mir zunta uppigas, unta unrehtes, udo unsubras, unta zunta mih ve den giriden des euuigin libes: daz ih den also megî minnan, unta mihi daranah hungiro, unta dursti, also is des bidurfi. Darnah macha mih also fron, unta kreftigin in alle dinenio dionosti: daz ih alla die arbeita megî lidan, die ih in deser werolti sculi lidan, durh dina era, durh dinan namon, in uh durh mina durfti, odo durh iomannes durfti. Trohtin du gib mir chraft, iouh du chunst dara zoua. Daranah gib mir soliha gloubi, solihan gidingan zi dinero guoti, also ih des bidurfi, unta soliha minna, soliha vorhtum, unta diemout, unta gihorsama, iouh gidult soliha, so ih dir alamahtigemo sculi irbieton, iouh allen den menniscon, mitten ih uonon. Daranah bito ih, daz du mir gebest soliha subricheit minan gidanchan, iouh minemo lihnamon slaffenteno, odo vvahtentemo, daz ih vvirdiglihen unta amphanlihen zi dinemo altari, unta zi allen dinemo dionosti megî gen. Daranah bito ih, daz du mir gilazzast aller dero tuginde teil, ana die noh ih, noh nieman dir lichit, ze erist durh dina heiliga burt, unta durh dina martra, unta durh daz heiliga cruce, in demo du alle die vverolt lostost, unta durh dina erstantununga, unta durh dina ufart, iouh durh di gnada, unta trost des heiligin geistes. Mit demo trosti mih, unta starchi mih vvider alle uara, vvider alle spensti des leidigin uiantes.

Daranah hilf mia durch die diga sanctæ Mariun, euuiger magidi, iouh durh die diga sancti Michaelis, unta alles himilischen heris, unta durh die diga san-

cti Johannis Baptistæ, et sancti Petri, Pauli, Andree, Jacobi, Joannis, et omnium apostolorum tuorum, unta durh aller dero chindline diga, die durh dih erslagon vvurtum ab Herode. Daranah hilf mir durh di diga sancti Stephani sancti Laurentii, Viti, Pancratii, Georgii, Mauricii, Dionysii, Gereonis, Kyliani, Bonifacii, Januarii, Hippolyti, Cericai, Sixti, et omnium sociorum suorum. Daranah hilf mir durh die diga sancti Emmerammi, Sebastiani, Fabiani, Quirini, Vincentii, Castuli, Blasii, Albani, Antonini. Daranah hilf mir durh die diga sancti Sylvestri, Martini, Remigii, Gregorii, Nicolai, Benedicti, Basili, Patritii, Antonii, Hilarionis, Ambrosii, Augustini, Hieronymi, Wolfkangi, Zenonis, Simeonis, Bardi, Udalrici, Leonis papæ, et per preces sanctarum virginum Petronellæ, Cæciliæ, Scholasticæ, Margaretæ. Daranah hilf mir dub die diega omnium sanctorum tuorum, daz nec heina mina sunta, noh heina vara des leidigin viantes mih so girran megin, daz mih dina guada bigeba. Daranah ruoli ih zi dinen gnadun umbi unser munusturi, daz zistorit ist durth unsre sunta, daz ez ribtet vverde durh dina gnada, unta durh allero dinero heiligono diga zu unsrun durftin, unta zi allero durfti die hera dionunt, odo die guada suochunt. Hugi Trohtin unser allero durh dina managslahtiga guada, unta bidencha desi stat, daz diu era, din lob hie megî vvesen. Hugi ouh Trohtin aller dero samannunge, die jouar sin gisamanot in dinemo nemin, unda bidencha sic in omnibus necessitatibus suis. Daranah bito ih umba alla, die sib in min gibet haban bivolobon mit bigiht, odo mit flegun, suerso si sin, daz suaso si sin, tu si lazzest guinzem des gidingon, den si zi dinen gnadum habent, iouh zi minemo gibeti: guada in Trohtin, unta gihugi, daz tu unsih gebuti beton umbe ein andra.

Daranah ruofo ih zi dinen gnadun umbe alla unsre rihtara Phasson, iouh Leigun, daz tu sis so-

imacchost, daz si sih selben megin grihten, alla in untertana, iouh binolahna. Daranah umbe alla mine chunlinga, daz tu sie bidenah tinen gnadun. Daranah bito ih umbe alla e der ioeheinna gnada mir gitatin, olo cheina a umbi mihi io habitin uonna anaginna minas anzi an desa uuila ; daz tu in lonast, da si es t bidurfn. Ih bito ouh umba alla die, dieder in vvisun vonna mir givvirsit, odo ungitrostit a ; daz tu sie rihtest, unta troistet mit dinero Daranah bito ih umba allaz daz ungrihiti, mba alla den unfrido, iouh umbaz daz ungi-, daz tir ionersi, daz tu tuder elliu dinc maht inen gnadam bidenchest allaz. Daranah ruofo si alla unsri bruodra virvarana hie bigrabana, mba alla die, dieder hie sint bieraban mit

A rehtero glouba vivarna. Daranah bito ih umba alla die toton, die hia bruderscaft habant ; iouh umba alla die, dero alamuosan vvir io impfiangin. Daranah bito ih umba alla die, umbi die ioman muoz bitin dina gnada, daz si muozzen gniozzen alla mines lebannes, unta des daz ih bin hie superstes hafter iro.

Zilezzist piulibo ih mih selben, unta alla mina arbeits allen minen fliz in dina gnada umbi daz da ih selbo ni megi, odo ni chunna, odo ni uuella mih bidenchan durh mina brodi, unta durh mina unruocha, odo durh mina tumpheit, tu mih bidenchast, also tu maht, unta chanst, unta also din guita, unta din uuistuom ist. In manus tuas, Domine, commendo spiritum et corpus meum.

EJUSDEM OTHLONI PARAPHRASIS LATINA

IN PRÆCEDENTEM PRECATIONEM.

Oratio cujusdam peccatoris.

res unica, o salus æterna et refugium in te-
tium Deus ! miserere mihi misero, et pecca-
ratiæ tuæ præsidium inquirenti. Adjuva me,
e, et ad preces meas attende, quas pro nulla
rum meorum fiducia, sed in sola pietatis tuæ
isitate confisus studeo jam proferre. Illumina,
, in primis cor meum, ut, bonitatis tuæ atque
tis meæ multitudinem aliquatenus attendens,
æ contra te hactenus commisi, lugere sem-
emendare digno pœnitentiæ luctu valeam.
e precor, Domine, ut quidquid impunitatis,
nid vanitatis aut erroris nequissimus hostis
studeat accendere, exstinguas, meque ad tui
et dilectionis fervorem semper accendas, et
li meo illam famem et sitim immittas, qua ad
torum tuorum observantiam et ad vitæ pe-
gaudia desideranda æstuarè possim. Nam
is per gratiæ tuæ dona sciam vitæ perennis
i omni præsentis vitæ jucunditati esse præpo-
licet etiam ad hæc desideranda et exqui-
variis modis instructus sim, nulla tamen
nodi scientia mihi prodest, nisi inspirationis
pplemento jugiter me illuc trahas, et affectum
in occasionem pariterque vires bene vivendi
s. Facilis enim infirmitas ac desidia me fragi-
ælgigentemque, proh dolor ! valet impedire a
religionis proposito. Ideoque, clementissime
hanc infirmitatem in me prospiciens, ita me
i validumque in utriusque hominis vigore
ut in omni servitutis tuæ studio lætus et
tus existam, laboremque totum, qui in hoc D
et pro laudis tuæ impensione et pro pecca-
meorum pœnitentia nec non pro aliorum ve-
te jugiter agendus est mihi, sustinere valeam.
anique quia multos milites tantæ virtutis tan-
dationis habes, ut, licet infirmitatibus an-

B gustisque plurimis afflicti detineantur, nihilominus
tamen in præceptis tuis promptissimi et constantis-
simi inveniantur. Hi quidem, Domine, gratia tua
præstante sunt perfecti, atque potentiæ tuæ armis
electi ; ast ego omnimoda fragilitate et ignavia, pec-
catis meis exigentibus, depressus, vix in aliquantulo
servitutis tuæ studio persisto, si mihi sanitas pro-
speritasque omnis aderit. Unde quæso, clementis-
sime Deus, ne me infirmitatis aut adversitatis mo-
lestia permittas plus aggravari quam convenire scias
meæ qualitati. Sustine me, precor, pusillanimum et
pigrum, exspecta me fragilem et infirmum, quous-
que ad te convertar aliquantulum ; fide igitur et spe
tali me confirma, per quam de promissionibus tuis
certissimus in nullius diffidentiæ mæstitiæque noxiæ
pericula incidam. Ad hæc quoque charitatem et timo-
rem atque humilitatem, nec non patientiam et
obedientiam talem mihi, precor, præsta, qualem
primitus tibi Deo omnipotenti, dehinc hominibus
cunctis inter quos unquam conversari me conti-
gerit, exhibere debeo. Ambitionem simul et delecta-
tionem totius sæcularis gloriæ aufer a me, Domine,
et da mihi aliquam partem sapientiæ spiritualis ; ut
mecum sit, et mecum laboret, ut sciam quid acce-
ptum sit coram te omni tempore. Ne reminiscaris,
quæso, delicta juventutis et ignorantie meæ, sed
secundum misericordiam tuam memento mei, Do-
mine. Munditiam quoque mentis et corporis ita
mihi, quæso, vigilantanti aut dormienti concede, ut ad
altaris totiusque servitutis tuæ officium dignius ac-
cedere, ipsumque acceptabiliter possim peragere :
nihil enim boni a memetipso habeo, sed neque ab
homine ullo virtutis alicujus donum accipere valeo.
Quamobrem tu, Domine Deus, qui solus omnia
potes, et nos temet pro necessitatibus nostris ju-
giter invocare jubes, exaudi me miserum tibi pro
miseria mea supplicentem ; et concede ut et illa-

rum virtutum quas jam orando nominavi, et omnium sine quibus nullus tibi placere potest, participes fieri merear. Sed quoniam tam magna pietatis tuæ dona ullis conatibus propriis nulloque labore condigno acquirere et obtinere valeo, per sanctissimam nativitatem et passionem tuam, Domine Jesu Christe, nec non per venerandam crucem in qua pro mundi salute pendere dignatus es, perque resurrectionem et ascensionem tuam, tum etiam per sancti Spiritus gratiam, mihi, precor, concedas.

Adjuva etiam me per merita et preces sanctissimæ Genitricis tuæ et perpetuæ virginis Mariæ, nec non per sancti Michaelis omniumque cælestium virtutum, atque per sancti Joannis Baptistæ, et per sanctorum apostolorum tuorum Petri et Pauli, Andree, Jacobi, specialiterque per dilecti tui Joannis, et per omnium apostolorum tuorum suffragia; sed et per illorum sanctissimorum infantium patrocinia qui pro tuo nomine trucidati sunt ab Herode; et sicut eosdem infantes, nullus meriti aut virtutis notitiam habentes, sola et inestimabili gratiæ tuæ potentiæ ad vitam æternam elegisti, ita etiam me indignum per illorum, quæso, intercessionem ad vitæ perennis consortium elige. Succurre quoque mihi per sanctorum martyrum tuorum Stephani atque Laurentii, Viti et Pancratii, Georgii et Emmerammini, Quirini et Castuli, Sebastiani et Vincentii, nec non per Mauritii et Dionysii, Gereonis et Kyliani, Bonifacii et Januarii, Hippolyti et Cyriaci, una per sociorum suorum merita, specialiterque per sanctorum tuorum patrocinia, cum quibus locum præsentem sublimare dignatus es; sed et per sanctorum confessorum tuorum Sylvestri atque Martini, Remigii et Gregorii, Nicolai et Benedicti, Wolfkangi atque Udalrici, perque sanctarum virginum Petronellæ et Cæciliæ, Scholasticæ et Margaretae, nec non per illorum sanctorum quorum in hoc monasterio aut in hac proxima civitate reliquias consistunt. Deinde per omnium sanctorum tuorum suffragia me, precor, adjuva; ut propter nulla peccata mea aut instantia seu futura in manus persecutorum animam meam tradas, sed solita pietate tua semper et ubique defendar. Deinde immensam pietatem tuam, Domine Jesu Christe, suppliciter depono pro fratribus nostris cœnobiique nostri loco ut, quia, peccatis nostris exigentibus, tam a nostratum quam ex alienorum effectu, pro dolor! intus simul et foris destructus est, per gratiam tuam atque per illorum sanctorum (quorum corpora aut reliquias hic positas amore promptissimo veneramus) intercessionem ad laudem et gloriam nominis tui, atque ad necessitatis nostræ, nec non ad eorum qui nobis jugiter deserviunt, quique huc pro aliqua salute obtinenda adveniunt, usum reparatur. Ad hæc quoque precor pro omni utriusque sexus congregatione quæ in hac urbe consistit: deinde pro cæteris omnibus qui in sancta Ecclesia in nomine tuo usquam congregati conversantur, ut et spiritualis vitæ normam quam habitu profitentur, moribus sequantur, et corporalis vitæ subsidia prout gent, a te accipere mereantur. Da eis, qui pastor æternæ, pastores et rectores tales qui per exempla sua non ad interitum, sed ad æternæ salutis instruant meritum. Pro his etiam qui metipsum confessione aut aliqua interventione mei peccatoris orationem commendare cura bonitatem tuam, Domine, suppliciter exoro, n licet propter ulla peccata mea confessionis cassetur remissio sperata, sed per gratiam et ipsi veniam, quam confessionis humilitate fid expetebant, mereantur consequi; et ego virt illarum dona quæ iidem, orationis meæ suffi quærentes, jam inesse mihi credunt, sed, pro lor! necdum in me sunt, per illorum, quæso, quandoque merear adipisci. Recordare, pro in nobis misericordiæ tuæ, verborumque ap tu Jacobi dicentis: *Confitemini alterutrum pe vestra, et orate pro invicem, ut salvemini. Et c de ut et illorum confessio, et mea, quam p profero, oratiuncula sibimet prosit.*

Peto etiam pro papa, et Cæsare aut rege nec non pro cunctis rectoribus atque principibus nostris, ut illos in amore et timore tuo ita iustos facias quatenus se sibi subditos ve regere ac congruis exemplis præesse. Ad hæc que pro parentibus et propinquis, nec non pro qui ab initio vitæ meæ usque in hanc horam lem cunque pro me laborem pertulerunt, qui in esu aut potu, aut in vestitu, aut in doctrin etiam quolibet modo mihi prodesse studuerunt: pro illis ergo omnibus pietatem tuam, Domine, unice depono, ut, quia ego nullam ipsi compensationem debitam impendere possum, gratiam illis ubicunque opus est, sive in præsentis sive futuro sæculo, recompensare dignetur. Depono simul pro illis quos unquam sine causa contrarium aut aliquibus meis actibus depravavi, quatenus bonitatis tuæ effectum aliquomodo corrigi et reparari mereantur. Deinde vero communiter pro omni populo Christiano majestati tuæ, Domine, supplico ut eis pacem, aeris temperiem frugum copiam juxta necessitates suas tribuere digneris, et, licet insidiis diabolicis aut etiam fragilitate humana circumdati a Christianitatis cultu variis modis discedant, ipsa tamen, quæso, tanti tui nominis agnitio, tantæque majestatis professio, cui congrua commendant, et in qua spem maxime vivendi collocant, illis prosit in æternum. Ad quoque immensam pietatem tuam, Domine Jesu Christe, postulo unice pro omnibus fidelibus congregationis nostræ defunctis fratribus, nec non pro his quibus ex fraternitatis communionis quacunque commendatione aut eleemosynarum largitione unquam debitor orandi factus sum; deinde communiter pro cunctis in fide sancta defunctis pro quibus videlicet cuiquam orare licet, ut a locis pœnalibus liberare et in requie perpetua digneris collocare. Has igitur preces, quas ego

cator, qui nec pro memetipso orare sufficio, confidens tamen in tua misericordia pro aliis tam vivis quam defunctis ad te, Domine, protuli, dignanter suscipe; et ut illis simul et mihi aliquantulum prosint concede.

Ad extremum vero nulla orationis meæ dicta mihi suffecisse prorsus sciens, sed potius in te tam orationis quam cæterorum actuum meorum suffi-

cientiam conclusionemque ponens, in manus tuas, Domine, spiritum et cor meum, omnemque curam quam aut in spirituali aut corporali studio suscipere me causa aliqua compellit, gratiæ tuæ committo, ut, ubicunque nequeam seu nesciam aut etiam nolim me custodire, tu prout valeas ac scias, utque juxta bonitatem tuam velis, me ubique conservare digneris.

CIRCA ANNUM MLXXXIII-LXXVI.

ADAMUS

CANONICUS BREMENSIS

IN ADAMUM

NOTITIA HISTORICA ET BIBLIOGRAPHICA.

(Apud Pertz, *Monumenta Germaniæ historica*, Script. tom. VII. pag. 267, Proœm. V, cl. Joan. M. Lappenberg ad Adami *Gesta Hammaburgensis Ecclesiæ pontificum*.)

Paucissimi sane sunt inter mediæ ævi historicos, qui rerum traditarum gravitate, perspicuitate, judicii ingenuitate, fontium scriptorum cognitione, sermonum ore traditorum sacrata perceptione ita emineant, ut Adamus, magister scholarum Bremensis. Accedit quod archiepiscopatus Hammenburgensis et regnorum huic diœcesi subjectorum, quorum ille historiam tradit, septentrionalium annales omnino fere desiderantur. Adamo soli id debemus, ut notitiæ, quæ de populorum septentrionalium rebus gestis passim apud auctores varios reperiuntur aut ex eorum poematis hauriuntur, annis certis tribui et historiæ usui inservire possint. Quid quod multa alia de rebus Germanicis et Slavicis scitu dignissima, necnon de Britannia et Hibernia haud contemnenda meminit. Vix igitur sunt chronica hujus temporis, quorum textus æque ac indagatio fontium quibus superstructa sunt, opera diligentissima tam digna videantur quam Mag. Adami *Gesta pontificum ecclesiæ Hammenburgensis*.

Ita inscribi libros, quos jam nunc curis nostris edituri sumus, tradidit nobis Helmoldus (1). Ex ipso opere ejusque præfatione illud tantum discimus, scriptorem fuisse canonicum ecclesiæ Bremensis, nomenque ejus incipere a littera initiali A. Eum ex Germania superiori, id est ex Saxonia superiori,

B oriundum fuisse, jam ex vestigiis dialecti ejus conjectit auctor scholii 145 (I iv, c. 35). Archiepiscopus Adalbertus, ortus domo comitum de Wettin, e regione natali sua viros plurimos Ecclesiæ litterisque utiles Bremam accersivit. Plurima quæ Adamus noster de Magdeburgo profert, per se haud plane necessaria, conjecturam fulcire videntur, Adamum in scholis monasteriorum in hac civitate sive prope illam litteris imbutum fuisse. Anno 24 archiepiscopatus Adalberti, qui incœpit a die 16 m. Aprilis anni 1068, Bremam venit (1; ubi inter canonicos hujus sedis cathedralis receptus est. In charta archiepiscopi jam dicti, data anno 1069, Jun. 11, eum munere magistri scholarum insignitum inter testes post decanos et ante presbyteros collocatum invenimus (3). Paulo post regem Danorum Svend Estrithson adiit, in Selandia, ut videtur, morantem, qui benignissime cum excepit et circa terrarum aquilonarium situm et historiam plurima docuit (4) Post mortem Adalberti pontificis opus suum *De gestis pontificum Hammenburgensium* evorsus est, quod, ut ex expilogo effeci posse videtur, circa annum 1075 absolvit. Etenim illud ante annum emortualem regis Svend, scilicet 1076, factum esse docent quæ leguntur verbis l. II, cap. 24: « Rex Daniæ, qui hodieque superest » et cap. 26: « qui nunc in Dania regnat

(1) Chron. Slavic. I, 1, c. 14: *Testis est magister Adam, qui gesta Hammenburgensis Ecclesiæ pontificum disertissimo sermone conscripsit.*

(2) V. infra l. III, c. 4.

(3) Hamburg. Urkundenbuch, ed. Lappenberg,

tom. I n. Cl.

(4) V. I. III, c. 53; conf. l. I, c. 50, 54; I. II. c. 24-26, 28, 32, 36, 41, 42, 73; l. III, c. 22, l. IV, c. 21, 25, 37, 38.

Svein. » Quamdiu in officio scholastici Bremæ permanerit, non constat, cum de scholasticis Bremensibus hujus temporis nil inveniamus usque ad Vice-linum, postea Wagriæ apostolum, qui hoc munere circa annum 1125 functus est. Nec liquet usque ad quem annum vixerit, quamvis obitus magistri Adami in diptycho Bremensi ad d. 12 m. Octobris ascriptus sit (5). Traditur Adamus conventui in Ramesloh silvam quamdam donasse, ibique sepultus esse (6). Iterata hujus conventus commemoratio certe prædilectionem quamdam Adami prodere videtur (7).

In fontes historiæ Adami inquirenti (8) mox apparet perquam diligentissime eum cum ecclesiæ suæ chartis et documentis usum fuisse, tum antiquiores rerum tradendarum auctores omni cum cura consuluisse, multosque scriptores etiam Romanos et recentiores, inveniendi quidquam spe atque studio motum, perscrutatum esse (9). Citat chartas in scriniis vel chirographa in archivis ecclesiæ suæ (10), privilegia Romanorum (11) sive Romanæ sedis (12) papæ (13), necnon præcepta imperatorum et regum (14), Præter ipsa documenta laudat Adamus librum donationum sive traditionum ecclesiæ Arenensis, in quo præter diplomatum copiam alia quædam de ejus historia juribusque exstitisse videntur (15). Librum quoque fraternitatis Bremensis memorat in scholio 42. Versus etiam quosdam affert ex antiquioribus ecclesiæ libris (16), Opera historica, quæ Adamus noster tum excerptis, tum citavit, sunt hæc: Eginhardi vita Caroli Magni (17), ejusdemque historia vel scripta (18); liber quem vocat Eginhardi Gesta Saxonum (19), Eginhardi Annales, Fuldenses vulgo dicti (20), qui ex historia quam vocat Francorum (21) usque ad annum 911 perducta ei innotuisse videtur; Annales Cæsarum (22); Gregorius Turonensis, (23), fortasse in epitome Fredegarii; Gesta Francorum (24); Gesta Anglorum; Computus

(5) Vaterland. Archiv. 1855, p. 304.

(6) Von Seelen apud Pratzje Bremen und Verden 1. VI, p. 477.

(7) Lib. I, c. 25, 32, 53; I. II. schol. 24, c. 43; schol. 34, c. 62; I. III, c. 32; I. IV, c. 28.

(8) Fusius hæc omnia tractavimus in Archiv für ältere Deutsche Geschitskunde., tom. VI, pag. 766-892.

(9) *Compertum est nobis ex multa lectione veterum*, l. I, c. 3.

(10) L. II, c. 5, schol. 49.

(11) Præfat. l. I, c. 23. Adde schol. 5.

(12) L. II, c. 3.

(13) L. I, c. 18, 29, 51, 52, schol. 34. Vide etiam l. I, c. 47.

(14) L. I, c. 18, 51; I. II, c. 1, 3, 21, schol. 49; conf. etiam notata ad ad l. III, c. 25, schol. 6.

(15) L. I, c. 15, 20, 21, 26.

(16) L. I, c. 53, 56.

(17) L. I, c. 1, 9 sq. : I. II, c. 16; I, IV, c. 10, 12, 13.

(18) L. I, c. 3-8.

(19) L. I, c. 34. Conf. Archiv l. I, pag. 772 sq

(20) L. I, c. 12, 16, 17, 30, 39, 40.

(21) L. I, c. 17, 23, 30, 39, 42, 49, 54

(22) L. I, c. 40.

(23) L. I, c. 3. Conf. ibid. c. 9.

(24) L. I, c. 39.

a Corbeia delatus qui a nostratibus Fasti Corbeienses inscribitur (25); Gesta S. Bonifacii (26); Vita S. Willibrordi (27); Anskarii liber Vitæ et actuum S. Willehadi (28); Alfridi Vita Liudgeri (29); Gesta, Vita s. actus S. Anskarii (30); Gesta, Vita s. liber Vitæ S. Rimberty (31); Bovo, abbas Corveiensis, de actis sui temporis (32); Rabani scriptum quoddam, quod Capitulum vocat (33). Memorat etiam acta conciliorum quorundam in Germania, videlicet Triburii, Altemii, Meguntinæ habitorum (34). Canones passim allegantur (35). Epistolis quoque nonnullis usus est, ut Anskarii, Alexandri papæ II, Adalberti archiepiscopi (36).

Auctores classici Romani nonnulli scholastico nostro Bremensi probe noti fuerunt, sæpissimeque ex eorum scriptis centones in ejus sermone reperiuntur. Græce autem doctum fuisse Adamum non constat, quamvis sæpe usurparit vocabula Græca in linguam Latinam recepta, exempli gratia: *proselita* pro *advena* Procemio; *usephalus* III, 14, schol. 16; *cenodoxia* III, 2; *gigas* IV, 40; *giganteus* II, 22; *gnatho* et *pantomimus* III, 38; *trigonus* I, I, c. 1; *orthodoxus* I, 29; IX, 41; *parasitus* III, 38; *toparchia* III, 25; *ypocrita* III, 35; *celeuma* IV, 39; *zolare* II, 35; *abyssi baratrum* IV, 38; *abyssus chaos* et *euripus* ibid. c. 39; *gaza* ibid. c. 47; *macrobi* ibid. c. 19. Poetarum opera, quorum versus citantur, sunt Virgillii *Æneis* (37) et *Georgica*, (38) Horatii *Lyrice*, *Sermones* et *Epistolæ*, (39) *Lucani Pharsalia*, (40) *Juvenalis Satyræ*, (41) itemque *Persii* (42). Noti ei fuisse videntur *Ciceronis libri De finibus* (43) et *Somnium Scipionis* (44). Nullius tamen opera sæpius manibus versavit quam *Sallustii*, ex quo noster, hac in re similis *Widukendo et Lamberto Hersfeldensi*, et totas sententias deprompsit et sæpenumero locutiones breviores in *textum suum* recepit (45). Laudantur *Macrobi* libri in

(25) L. I, c. 37, 47, 53, 56.

(26) L. I, c. 11.

(27) L. IV, c. 2, l. I, c. 17.

(28) L. I, c. 14.

(29) V. ibid. not. et schol. 4.

(30) L. I, c. 15-26 : l. IV, c. 1, 26.

(31) L. I, c. 37-47.

(32) L. I, c. 41.

(33) L. I, c. 24.

(34) L. I, c. 51, 55; I, III, c. 28.

(35) L. I, c. 26; I, III, c. 32, 56.

D (36) L. I, c. 35. l. III, c. 15, 70, schol. 70. (l. IV, c. 43).

(37) Præf. l. II, c. 1, 15, 18, 58, 60, 67, 78; I, III, c. 3, 16, 31, 62, 64, 68; I, IV, c. 38, 39.

(38) L. I, c. 65; I, IV, c. 26 et schol. 129.

(39) Prolog. l. II, c. 21; I, III, c. 9, 61, schol. 118, 149. Epilog.

(40) L. I, c. 2, 30; I, II, c. 25, 76; I, III, c. 13, 16, 37; I, IV, c. 21, 32, 40, 42 schol. 127.

(41) L. I, c. 44; I, III, c. 57, 64.

(42) L. III, c. 61;

(43) L. III, c. 27.

(44) Præfat.

(45) L. I, c. 3, 59; I, II, c. 5, 55; I, III, c. 1, 25, 26, 30, 33 bis, 34, 55 bis, 36 bis, 38, 46, 55 bis, 56, 57 ter, 61, 62, 70. (l. IV, c. 46) schol. 127.

Somnium Scipionis (46), Orosii Chronica (47), A Solini Polyhistor (48). Marciani Capellæ libri De Geometria in ejusdem opere De nuptiis Philologiæ (49). Citantur quoque Bedæ Venerabilis libri De temporum ratione et De rerum natura (50), et sancti Patres Ambrosius (51), Hieronymus (52), Gregorius (53); Historia ecclesiastica tripartita, quæ Cassiodoro ascribi solet, laudatur (54); Pauli Diaconi quoque Historia, ut videtur, Adamum non latuit (55). Minime vero Adami fontibus annumeranda sunt Sigeberti Gemblacensis Chronicon, et liber De pontificum Romanorum Vitis Liutprando vulgo ascriptus, quippe quæ opera post Adami scholastici tempora composita sunt (56). Refertus est præterea Adami sermo locis e Scriptura sancta depromptis. Ad carmina historica seu Teutonica B seu populorum septentrionalium non attendebat (57).

Præter chartas et scripta quæ evoldit, Adamus consuluit quos testes fide dignos de rebus gestis et de terris et moribus populorum diœcesi Hammemburgensi subjectorum invenire potuit. Quorum nemo erat gravior quam rex Danorum jam supra laudatus, Svend Estrithson. Præterea provocat ad Adalbertum archiepiscopum (58), ad episcopum quemdam Danorum (59), ad nobilem quemdam de terra Nordalbergorum (60), ad comites episcopi Adalwardi junioris, aliosque (61). Plurima haud dubie cognovit ex Guilielmo, episcopo Selandiæ, regis Kanuti Magni quondam cancellario, et ex Adalwardo seniore, decano Bremensi, episcopo quondam Gothorum in Sueonia. Patrum relationem C sæpius laudat (62). Nonnunquam se ipsum quoque testem affert, qui ea quæ narrat aut viderit (63) aut ab aliis ipse acceperit (64).

Adami orationem vix laudibus efferendam duxerim. Sermo ejus Latinus maxima difficultate laborat. Iisdem vocabulis et formis dicendi sæpissime utitur, non semel in capite eodem vel statim subsequente. Hujus rei exempla pauca afferamus : *adsiscere ad suam familiaritatem* l. III, c. 35, 37; *fremens oceanus* l. IV, c. 30, 34; *acceptus omnibus seu populo* l. I, c. 17; l. II, c. 45, 57, 73, 74; *incipibus* l. II, c. 65; *Deo et hominibus* l. II, c. 34; *Augustiæ multiformes* l. III, c. 61; *emergentes* l. III, c. 4; *augustiarum laquei* l. III, c. 48; *constringere tanta (magna) virtute* l. II, c. 5, 53; *potestate* l. III, D c. 33; *potentia* l. IV, c. 22; *compertum est nobis*

l. I, c. 3; l. III, c. 26, 57, 68 (l. IV, c. 38); *habeo* l. IV, c. 30 f.; *decens honor* l. I, c. 20, 64; l. II, c. 59; l. III, c. 70 (l. IV, c. 44); *forte et justum imperium* l. III, c. 21; *fortissimus et justissimus imperator* ibid.; *judex justus, fortis* l. II, c. 42; *funditus excidere* l. III, c. 50 bis; *extinguere* l. II, c. 2; *diruere* l. III, c. 3; *interficere* l. III, c. 48; *amovere* l. II, c. 46; *abjicere* l. II, c. 77; *pristina libertas* l. I, c. 13; l. II, c. 9; l. III, c. 5, 33; *ingens gloria* l. II, c. 67; *honor* l. III, c. 14; l. IV, c. 35 *amor* ibid., c. 24; *veneratio* l. III, c. 68 (l. IV, c. 38); *luctus* l. II, c. 78; *exercitus* l. III, c. 21; *factum* l. IV, c. 26; *multitudo* l. III, c. 36; *auri pondus* l. II, c. 27; *lucrum* l. II, c. 9; *ingentes divitiæ* l. III, c. 27, 35; *gratiæ* l. I, c. 18; *ingentia signa* l. III, c. 64; *munera* l. II, c. 56; *pestifer morbus* l. II, c. 67, schol. 51; *invectio* l. III, c. 39; *consuetudo* l. IV, c. 8; *mulierum vinculum* schol. 77. *Insignia virtutum* l. IV, c. 9; *morum* ibid. c. 30; *in moribus* ibid., c. 35; *operis* l. II, c. 68. *Vela torquere* l. IV, c. 32; *pandere* l. II, c. 50; l. IV, c. 36; *tendere* l. II, c. 19; l. IV, c. 39. *Victor et victus occubuit* l. I, c. 40; *decessit* l. II, c. 21; *prosperis succedentibus* l. II, c. 8; l. III, c. 14, 58; *legatio gentium prosperis semper est aucta incrementis* l. III, c. 17 f.; l. IV, c. 41. Ulla vix voce sæpius utitur quam verbo *deridendi* et substantivo *derisio* seu *ludibrium*, id quod ex moribus temporis ejus explicandum videtur. Ita *derideri* l. I, c. 46; l. III c. 42, 50; *derisio habere* l. III, c. 47, 55; *in derisionem habere* l. III, c. 50; *in derisione habere* l. III, c. 48; *derisui habere* l. III, c. 42; *deridere* l. IV, c. 34; *ludibrio habere* l. I, c. 44, 55; l. II, c. 29, 45; *ad ludibrium ducere* l. III, c. 50; *exponere* l. II, c. 59; *servare* l. II, c. 41; *post multa ludibria* l. II, c. 60.

Sæpissime inveniuntur apud Adamum errores velut *pertinærit* l. I, c. 9, pro *pertigerit*, numerus singularis pro plurali, ut in Proœmio : *ecce occurrit mihi plurima*. Genus masculinum pro neutro : *quartus... ex fluminibus*, l. I, c. 2; l. IV, c. 4; activum pro deponenti *execrare* l. II, c. 25; *debaccharet* l. I, c. 44, modus indicavit pro conjunctivo sæpissime; conjunctivus pro indicativo. Neque casuum neque præpositionum vim intellexit, veluti : *largitas peregrinorum*, pro *in peregrinos* l. III, c. 65; *prudencia et fortitudine prædicandus* l. III, c. 18, pro *propter prudentiam*, etc. Male interpretatus est vocabula nonnulla, veluti : *occulus fluminis* pro *ostio* l. I, c. 2, *vocabulum* pro

(46) L. IV, c. 40.

(47) L. I, c. 3; l. IV, c. 21. Conf. c. 34.

(48) L. II, c. 19; l. IV, c. 7, 19, 21, 25, 26 (34), 35, schol. 132.

(49) L. IV, c. 12, 19, 34, 38.

(50) L. IV, c. 35, 40. Bedæ Historia eccl. Anglo-nun exscribitur in scholio 20.

(51) L. I, c. 41.

(52) L. I, c. 63.

(53) L. IV, c. 42.

(54) L. II, c. 48.

(55) L. I, c. 3; l. IV, c. 39, schol. 123, 139.

(56) Schol. 11, 21, 22, 33. Conf. Var. lect. ad l. I,

c. 52.

(57) Quæ dicit Adamus l. IV, c. 16, de cantilena quam rex Svend ipsi recitavit, plane aliud sibi volunt, ut et voce recitare Adamus sæpe de auctoribus suis utitur. Vid. l. I, c. 54; l. II, c. 19, 21, 28; l. IV, c. 17, 19, 25, 38, schol. 119.

(58) L. III, c. 2, 15, 46, 55; l. IV, c. 39.

(59) L. I, c. 59.

(60) L. III, c. 21.

(61) L. IV, c. 29.

(62) L. II, c. 10, 31, 44, 46.

(63) L. III, c. 63, 69.

(64) L. II, c. 32, 44, 58, 60, 67; l. III, c. 57, 60.

nomine l. i, c. 3; *conversus pro divertens* l. iii, c. 10; l. iv, c. 3; *discedere pro decedere* l. iii, c. 33; *luere periculum* l. iii, c. 22; *corripere de rapina* l. ii, c. 66; *considerari* l. i, c. 1. Verba et dicendi formulæ quæ vix apud alios auctores inveniuntur, veluti : *adgloriari* l. iii, c. 38; *plenarius* l. i, c. 11; *articulum convertere* l. iv, 20; *compaginare historiam* l. iii, c. 70; *pugnare conatibus animi et sumptum* l. iii, c. 9; *exaggerare parricidium* l. ii, c. 26; *innacensus paludibus* l. iv, c. 18, schol. 3; *indeficus* l. ii, c. 78; *inexpugnabile consilium* l. iii, c. 30; *litteralia studia* l. ii, c. 64; *malepotens* l. ii, c. 67; l. iii, c. 65; *pavorabile* l. iii, c. 61; *occasio locorum se præbet* l. ii, c. 15; l. iv, c. 10; *putari aliqui* ibid. c. 40; *subterrare* l. ii, c. 66; *succedere in sceptrum* l. ii, c. 54; *triumphare aliquem prælio* l. i, c. 58; *vocalitas* l. iii, c. 26; *manens* l. ii, c. 8. Germanismi apud eum non desunt, veluti : *in animo gerere* l. iii, c. 17, « im Sinne führen; » *colligere ad se* ibid. « an sich knüpfen; » *feri extra* « herausgeschafft werden » l. iii, c. 29; *juxta esse* « bei einander sein » l. iv, c. 28; *malle*, « gerne mögen wollen » l. i, c. 17; l. ii, c. 26; l. iii, c. 8, 23, 60, 70 (l. iv, c. 46); *subsistere ante impetum*, « vor dem Angriff Stand halten, still stehen » l. i, c. 44; *levare castellum* « eine Burg errichten » l. iii, c. 36; *opis molem* l. iii, c. 4.

Libri Adami Bremensis haud diu ignoti remanserunt. Quam plurimum eis usi sunt Annalista Saxo, Anonymus Roskildensis, Helmoldus, auctor Vitæ Meinverci episcopi Paderbonensis, Snorro Sturleson, auctores fragmenti de Haroldo Blaataand et Svend Tveskiæg, Sagæ de Olavo Trvggvason. Annalium regionum Islandorum, fragmenti veteris Islandici historico-geographici; Alberrus abbas Stadenensis, Historia archiepiscoporum Bremensium, Historia gentis Danorum usque ad annum 1288, quæ Erico regi tribuitur, Annales Esromienses, Hermannus Cornerus, Albertus Cranzius (65).

Quamvis magna operum Adami nostri jam apud historicos sæculi duodecimi fragmenta excerpta reperiantur, nullus tamen exstat codex Gestorum ejus sæculo tertio decimo antiquior.

1) Nullus codicum Adami gravior illo qui quondam Salisburgi, nunc asservatur in bibliotheca palatina Vindobonensi sub 413 inscriptus, 83 foliis pergamenis numero distinctis. Inscritur : *Mappa terre Saxonie et Chronica Saxonum. Item diverse forme litterarum*. Pertzius noster, cui collationem hujus codicis diligentissimam debemus, descriptionem ejusdem dedit valde accuratam (66), Nil habet tamen, præter quædam de Arnolde et Thietmari comitis filio l. iii, c. 8, versum Virgillii l. iii, c. 64, et passim pauca verba veluti l. iii, c. 32, 38, quæ in codicibus cæteris non reperiantur, seu in textu seu in scholiis; plurima tamen ei desunt quæ ipse Adamus

aut auctor aliquis fere coævus addidit (67), Scholia huic codici desunt, quamvis eorum materia et ipsa verba sæpius in textu reperiantur. Quamvis ergumeto hoc probari non potest codicem Vindobensem e manuscripto emanasse antiquiori quam manuscripta fuerunt e quibus jam Annalista Saxo et Helmoldus scholia illa descripserunt, et quamvis codex ille vitiis et defectibus quibusdam haud careat, illa tamen suspicio fulcitur bonitate textus. Accedit quod omnium codicum præstantiorum ille solus sit integer. Quare eum recensitioni nostræ supponendum esse haud dubitavimus. Hunc vero codicem Adami inter eos quos superstites habemus ad autographum proximè accedere facile probari potest ex melioribus, quas ille solus habet, lectionibus, videlicet l. ii, c. 3, *Harit vel Haredum*; c. 5, ubi Bruno recte dicitur *confrater* Ottonis; c. 29, *nimis infelix*; c. 48, *epulis*, c. 62, *Guduin... ducis*; c. 55, *firmius coalesceret*; l. iii, c. 37, *pro dignario*; c. 42, *otiam terebat*; l. iii, c. 42, *Belo*; c. 51, *in Gallia*; c. 63, *gemitibus*; l. iii, c. 55, nomen *Dedonis*. Illud tamen non ipsum auctoris autographum reputandum esse patet ex plurimis lacunis et mendis quæ nonnisi vitio scriptoris debentur, veluti l. i, c. 8, *ter*; c. 6, *cum aut — rebus*; c. 28, *commendari*; c. 29, *invidiam — regnum et nuncios*; c. 31, *crudelem — reddidit*; c. 49, *visum — forte*; c. 52, *annus et dies Adalgarii erroneus*; c. 53, *dux*; lib. ii, c. 21, *regibus Francorum et obediens*; c. 43, *Bennonis*; c. 47, seq. *Chunt*; c. 52, *Guduin dicis*; c. 55, *nec cessavit — imperio*; l. iii, c. 15, *Et primo — Anund*. Tota sententia, quæ l. iii, c. 37, in codice desideratur, in autographo deesse non potuit, ut ex sequentibus : *Ita pugnans contra naturam patriæ*, faciè intelligitur. Lib. iii, c. 70, *quo describitur pro de quo scribitur*, etc. Confer quoque l. i, c. 4-8 et 15, ubi plura ex translatione sancti Alexandri in cæteris codicibus accuratius descripta leguntur quam in codice Vindobonensi.

1b) Codex Vaticanus n. 2010, scriptus 86 foliis pergamenis anno 1451, codicis Vindobonensis autographum videtur (68).

2) Codex Guidianus n. 83, nunc in bibliotheca Guelferbytana, anno 1706 ex bibliotheca Marquardi Gudii (69) in bibliothecam Helmstadiensem delatus, 49 foliis papyraceis in fol. a Dano quadam, ut videtur scriptus, tum Gesta pontificum Hammenburgensium, tum majorem partem libri De situ Daniæ amplectitur. Desunt sex folia, ut manus recentior quædam annotavit. Capitula habuit 252 divisione in libros carentia, ut ex indice libro præfixo videri potest; quorum 207 tantum adsunt. Codex sæculo xv oriundus, paginas habet in duas columnas dispartitas 37-43 linearum, inscriptiones, litteras initiales numeroque capitulorum rubro tinctos. Ad Vindobensem codicem hic quam proximè accedit; at-

(65) Plura de historicis qui Adamum nostrum secuti sunt vide Archiv. I. i, pag. 827-836.

(66) Archiv. t. III, p. 650-667. Conf. ibid. t. VI, p. 836 sq.

(67) Archiv. t. VI. p. 877 sq.

(68) Pertz in Archiv. t. V, pag. 153-155.

(69) Catalogus librorum venundandorum Marquardi Gudii, Kilon. 1706, pag. 346 sub n. 19.

men non pauca in textus habet quæ illi desunt, præter scholia plurima. Illa reperiuntur l. i, c. 2, 3, 15, 17, 20, 23: l. ii, c. 10, 22, 23, 27, 30, 34, 38, 52, 59, 74 bis 75 bis, 76, 78; l. iii, c. 33, 36, 41, 44, 45, 68, 70, necnon tota capitula nonnulla in fine adduntur. Item nonnulla in l. iv, c. 16, 20, 24 et, ut videtur, c. 26, 35, 38, totumque caput 40.

2a) Codex chartaceus bibliothecæ regiæ Havniensis in collectione regia vetustiore n. 1175. Adami Bremensis historiæ ecclesiasticæ apographum sæculo xvi sive xvii scriptum, variis locis a manu fere cœva emendatum (70).

3) Ex egregio quodam Adami nostri codice membranceo, a Dano quodam scripto, reperto a Mag. Iwaro Bartolino in libris monasterii Soroe in Selandia, Andreas Vedel (Velleus) Gesta pontificum Hammaburgensium in quatuor libros dispartita anno 1379 typis expressit. Qui codex librum etiam De situ Daniæ amplectebatur, de quo vide infra sub 8 et 8 b. Delatus est postea in bibliothecam universitatis Havniensis (71), ubi incendio anni 1728 cum aliis ejusdem cimeliis interiit. Asservabatur ibidem in capsâ Ambrosii, parte prima ordine primo, inscriptus: *Gesta pontificum Bremensium est nomen istius libri*. Scholia plurima in hoc codice reperiuntur, quæ in codice Guelferbitano, autamen abbreviata. V. schol. 48, 53, 55, 56, 91. Alia plane desunt, veluti 45, 43, 61, 62, 68, 77. etc.

4) Codex bibliothecæ regiæ Havniensis membranceus, in collectione vetustiore 2296, elegantissime scriptus sæculo xii. Quaternionis noni folia quædam desunt, quare capita tantum 229 amplectitur (72). Sæculo xvi, Hamburgi invenimus cum apud Joachimum Mollerum, consulem (+ 1558). ejusque filium Everhardum, proconsulem (+ 21588, quorum nomina folio primo inscripta sunt. Idem videtur esse manuscriptum quod Sperlingius ms. Hamburgense Scheliorum vocat (73). Anno 1746 Michael Richey, professor gymnasii Hamburgensis (§ 2761) illud tenuit, nomenque suum illi folio inscripsit, cujus ex libris in manus F. C. Sevelii, regi Danorum a consiliis, pervenit, apud quem Langebekius eo usus est (74). Post Sevelii mortem anno 1781 bibliotheca regia Havniensis hunc codicem acquisivit (75).

In hoc codice et proxime sequenti textum ab eo quem codices modo dicti præbent plane discrepantem invenimus. Verborum constructio non tantum sæpissime immutata est, sed ea quæ Adamus ex scriptoribus antiquioribus deprompta affert, cum ipsius verbis confunduntur, totusque textus secundis nec tamen doctis curis editus videtur. Recensio hæc Alberto Stadensi jam præ oculis fuit, ut ex ejus ex-

cerptis elucet, qui et ipsa scholia 21, 22 et 33, transcripsit, quæ ex Chronico Sigeberti Gemblacensis haustas manus secunda codici nostro adjecit. Hanc autem recensionem Adamo non deberi vel maxime inde patet quod nec in ea, nec in dedicatione, nec in epilogo omnimodo ad eventus recentiores seu recensionem novam alludatur.

5) Similimus huic codici fuit ille quem Erpoldus Lindenbruch in bibliotheca Henrici Ranzovii, Holsatiæ producis, Breitenbergi invenit et anno 1595 edidit. In 251 capita fuit perpertitus. Qui, nisi idem fuit atque antecedens, deperditus est.

6) Optimæ notæ fuit codex sæculi xi seu xii incuntes, cujus fragmenta, quondam in bibliotheca Isaaci Vossii n. 206, nunc in bibliotheca universitatis Lugdunensis, inscripta M. L. Lat. Vos., Q. 125, asservantur. Leguntur in his foliis, quorum octo tantum exstant: 1) l. ii, c. 8 usque ad capitis 15 verba *ingreditur Britanniam*; 2) Descriptio insularum aquilonis. Plura ibidem reperiuntur scholia quæ codici Vindobonensi desunt (76). Plurima in hoc codice sunt aut abscissa aut illegibilia, quæ tamen sæpius conjectura suppleri possunt, ideoque litteris cursivis distincta a nobis addita sunt.

7) Exemplar Descriptionis insularum aquilonarium, sæculo xvi descriptum, exstat in bibliotheca Hamburgensi fol. n. 22. p. 1-18. Textus nonnunquam Vindobonensi codici tantum similis; cæterum nævis quam plurimis scatet. Collationem hujus manuscripti cum editione patris sui instituit Fridericus Lindenbruch, quam Staphorst in Historia sua ecclesiastica Hamburg. t. I, p. 368 370, prelo subjecit. Cum tamen collatio ista valde negligenter facta sit, manuscriptum nonnunquam numero 7 a, illam vero numero 7 b distinximus (77).

7c) Manuscripti prædicti exemplar videtur esse illud quod, octo foliis chartaceis scriptum sæc. xv, exstat in veteri collectione regali Havniensi in. 718 (78), quondam in bibliotheca Gottorpiana.

8) Numero hoc separato insignivimus codici Sorensis sub n. 3 descripti partem ultimam sive Descriptionem Aquilonis, quam Velleus typis non expressit. Collationem hujus libri cum editione Lindenbrogii instituerat Arnas Magnæus bibliothecarius Havniensis, quam Lackmannus in dissertatione supra laudata pag. 55-56 typis excussit. Proxime accedit hic codex ad Guelferbytanum.

8b) Collectio nova regia Havniensis n. 159 12 folia chartacea ex eodem codice descripta habet: *Scholia antiqua ad libellum vel Descriptionem insularum aquilonarium*. Ibiq. additur: « Sequentia scholia mutuata sunt ex Adamo Bremensi ms. in membrana

(70) Archiv. t. VI, pag. 854: 1, VII. p. 155 et 451.

(71) A. H. Laekmann: De codice biblioth. Academiæ Havniensis membranceo, in quo Adami Bremensis opera inscripta fuere, dissertatio critica litteraria, Kiliæ 1746, 4°.

(72) Archiv. t. VI. p. 845 sq., i. VII, p. 449 sq.

(73) Apud E. I. de westphalen Mon. ineditor.

t. II. p. 666.

(74) Scriptor. rerum Danic t. I, p. 52.

(75) Werlauf Histor. Eftertninger om det store kongel. Biblioth. i Kiøbenhavn, p. 229.

(76) Archiv. t. VI. p. 847 sq.

(77) Archiv. t. VII, p. 850 sq.

(78) Archiv. t. VI, p. 854; i. VII, p. 455.

in folio in bibliotheca publica academiæ Hafniensis A c. 17, scholion 61 in codicis Guelferbytani textu caps. Ambros. par. 1, ord. 1, num. 3 (79) »

9) Nova collectio regia 4to n. 522. Descriptio regionum septentrional. Daniæ, Sueciæ et Norwegiæ atque insularum adjacentium, hausta ex codicillo vetustissimo ms. anno 1685 in Esgr. Angl. Scleswic. 20. fol. Suhmius, cujus hic codex quondam fuit, et quid eo translationis Daniæ suæ hujus libri in opere suo: *Historie af Danmark t. IV, fundamentum usus est, ipsi adscripsi verba: « Apographum hoc est codic. membran. Academ, Hafn. » Non sine vitiis est hic codex, cujus margini scholia addita sunt plura. Lackmann in libello supra laudato pag. 36-39 varias lectiones hujus codicis transcripsit.*

9b) Codex chartaceus regiæ bibliothecæ Hannover. n. 80, 30 fol 4to ejusdem codicis, cujus antedictus, apographum vitiis scatens.

10) Antiquæ collectionis regiæ Havniensis codex chartaceus n. 719, 16 pag. in fol., manu sæculi XVI exaratus. Ad codicem Guelferbytanum hic proxime accedit (80).

Suprajam indicavimus plura in cæteris codicibus reperiri quæ in codice Vindobonensi desunt, tam in textu quam scholia. Nec in utrisque cæteri codices consentiunt, pleraque tamen antiquissima esse ex eo demonstrari potest quod apud Annalistam Saxoniæ, Helmodum et Albertum Stadensem excerpta legantur, id quod singulis locis annotare non omisimus. Omnia hæc loca in codice Vindobonensi desiderata, quorum nonnulla, velut I. III, c. 15, scriptoris tantum negligentia omissa sunt, ea sunt quæ ab Adamo ipso secundis curis, seu certe ab homine fere cœvo, rerum ecclesiæ Hammaburgensis expertissimo inserta videantur. Quare hæc loca omnia in textum, uncis tamen inclusa, recipere haud dubitavimus.

Scholia multa ab ipso Adamo codici operis sui in margine addita esse, vix dubium est. Nemo nisi ipse Adamus in schol. 65 loqui potuit: *sicut prius* (sc. I. II, c. 52) *diximus*, schol. 119, *hæc et supra* (sc. I. II, c. 15) *diximus et ipse Adalvardus episcopus excilavit coram nobis*. Idem etiam ostendere nobis videntur verba scholii 73, *ut arbitror*; schol. 77, *audivimus Adalbertum*; schol. 78 et 81, *noster pontifex*, schol. 131, *notro archiepiscopo* (sc. Adalberto); schol. 137, *apud nos defuncto*; schol. 122, *nostræ sedis confessores*; schol. 156 et 141, *archiepiscopus*, sc. Adalbertus. Adde quod in scholiis 5, 6, 7, 34, 38, 48, 49 et 61 privilegiorum et documentorum ecclesiæ Hamburghensis expressa fit mentio. Antiquissima esse etiam scholia 135 et 138 ex ipsis patet verbis. Scholia nonnulla, scilicet 25, 27, 89, 120, 137, 140, ipsis verbis aut paululum mutatis in codicis Vindobonensis ipso textu leguntur; duo priora etiam in textu codicum Guelferbytani et Sorrensis, tria ultima etiam in textu codicis Lugdunensis. — Schol. 69, in codicis Surensis textu I. III,

(79) Archiv. t. VII, p. 454.

(80) Archiv. t. VII, p. 153.

l. III. c. 7, leguntur.

Quamvis certissimum videatur non omnia scholia Adamo, neque uni omnino auctori deberi, cum in nullo codicum omnia eademque reperiantur, paucissima tamen sunt de quibus pro certo constet, ab Adamo ea scripta non esse. Hæc sunt scholia 21, 22 et 33, quæ a Sigeberti Gemblacensis Chronico deprompta esse apparet, nec non scholia 144 de ipsius Adamo nostri dialecto (81).

Pauca dicenda sunt de divisione librorum Adamo, cum nullus codicum præstantiorum cum altero hac parte plane conveniat. Codices 1, 2 et 4, in quatuor divisi reperiantur libros, nempe Gesta archiepiscoporum Hammaburgensium tres amplectuntur libros quibus Descriptio insularum Aquilonis sub titulo libri quarti adjungitur. In omnibus his codicibus liber primus inscriptione caret; initium vero libri III et IV versiculo distinguitur in omnibus quos vidimus codicibus; in codice 1 libro II æque versiculus talis præfigitur. Qui codex hos libros singulos in singula capita dispertit: I. I in cap. 65, I II in cap. 78, I, III in cap. 70: quæ summam efficiunt 213 capitum; et librum IV, sive De descriptione insularum, in capita 42. Illorum igitur numerus est 215 capitum, omnino autem capita numerantur 235. Numerus capitum 15 in libro II bis repetitur; I III, capp. 6 et 9 desunt. Superflua et inepta videtur distinctio cap. 10 l. I. Desunt omnino huic codici octo capita, quæ in aliis codicibus leguntur, sc. quæ infra dicta sunt, I. IV, c. 38, 41-46, et Descript. c. 249.

In codice 2 totum opus in capita 252 numeris continuis distinctum est, quorum initium et plerumque etiam contenta in indice operi præmisso recensentur. Liber I habet capita 49: liber II horum numerum continuat usque ad 117, liber III vero usque ad 207. Minime ergo partitio singulorum capitum cum codice primo convenit. Libro secundo inscriptio prorsus deest; libri quarti hic, ut in codice 4, inscriptio reperitur eo loco ubi codex Adamo antiquissimus libro tertio finem imposuerat, inter scholia ad calcem capitum 200.

In codice 4 numeri capitulorum omnino desunt. Singulorum capitum, ab antea dictis multo tamen diversorum initia litteris rubris indicantur.

At codex 5, in aliis codicibus 4 quam simillimus, quo Lindenbruchius usus est, et ex quo librum De descriptione insularum primus edidit, totum opus in 251 capita distinxit, ita ut libro I capita 50, libro II capita 67, libro III capita 41, libro IV vero capita 49 tribuantur, numeris tamen continuis scilicet 207 capitum, quos Descriptio insularum usque ad cap. 251 continuat. Quamvis capitum summa in hoc codice cum codice 2 fere conveniat, eorum initia nunquam differunt, quod negligentiam scriptorum tribuendum videtur. Codicis Guelferbytani caput 43

(81) Fusius de his egi Archiv. t. VI, p. 870-879.

apita est distinctum, caput 51 vero in
bis est ascriptum, caput 228 vero am-
icis 2 capita 228 et 229.

ius, cui, sicut Velleus typis eum man-
e descriptione insularum defuit, Gesta
orum Hammaburgensium omnium co-
in quatuor distribuit libros. Librorum
cum codicibus 1, 2 et 4 venit; ea
uibus in his liber tertius continetur, in
III et IV sunt dispertita. De distinctione
lorum tantopere inter se differunt co-
quæ codex 1 habet distincta in 213
æter octo quæ huic omnino desunt, et
ibus 2 et 5 in 207 capitibus continen-
lleum in capitula 205, scil. I. I. c. 52,
III c. 44 et I. IV c. 46, distributa repe-
o majore etiam discrepantia in singu-
m initiis.

pinor, ex iis quæ diximus, distinctio-
ue operis in libros quatuor ipsi Adamo
beri, quanquam dubium est quænam
inctio ab eo profecta sit. Eam igitur
et codex Vindobonensis cum ipsius
tione nostra recepimus; subjunximus
usam, distinctionem quam habet editio
icet Velleana, et quam omnes post eam
versiones secutæ sunt. Ascripsimus
um numeros continuos qui leguntur
lferbyitano, illosque quos primus dedit
ius, ubi cum istis non consonant, uncis

peris majoris Adami nostri editio-
aravit M. Andreas Severinus Velleus
rici II Danorum regis historicus atque
ensis. Titulus, quem libro e codice
scripto dedit, hic est: *Historia eccle-
inens religionis propagatæ gesta, quæ a
xoli Magni usque ad imp. Henricum
nt in Ecclesia, non tam Bremensi,
Septentrionali ferme universa! scripta
vingentos, a M. Adamo quodam, loci
o. Nunc recens mendis vindicata, et e
ucem vocata, studio et opera Andreæ
ei. Hafniæ. MDLXXIX.* Et in fine:
*Andreas Gutteruits, . . . impensis Bal-
b, bibliopolæ Hafniensis.* Sunt schedæ
um numero Rr et d in 4°. Descriptio
ic editioni deest, quam Velleus ob præ-
oris mortem dolore, ut ferunt, correptus
quem secutus est, ille fuit quem supra
numeravimus.

a hujus editionis exempla in Germa-
iere, quare jam anno 1595 Erpoldus
, canonicus Hamburgensis, novam hi-
i Bremensis editionem paravit, in qua

itionibus et translationibus vide plura
I, p. 855 sq.
ribus chronologicis Adamo imputandis
passim annotavimus, veluti ad I. I, c.

A codices Henrici Ranzovii, producis Cimbrici, et
Ottonis a Daring, decani Bremensis, secutus est.
Qui codices non solum lectionum varietate et di-
versa capitum distinctione ab exemplari Velleano
discrepabant, sed et libellum De insulis Aquilonis
continebant, quem Lindenbruchius tunc primum
edidit. Prodiit hic liber Lugduni Batavorum ex offi-
cina Plantiniana apud Franciscum Rhapselengium
in 4to.

Hanc editionem repetivit ipse E. Lindenbruch in
libro quem anno 1609 edidit sub titulo: *Scriptores
rerum Germanicarum septentrionalium*, forma ma-
xima. Miror eum hic scholia antiqua omisisse. Et
alia insunt huic libro vitia, ex editoris negligentia
orta. Quartam editionem Adami nostri curavit Joa-
chim Johannes Maderus, rector scholæ Schœnin-
gensis. Helmestadii 1670, 4to. Editionem Linden-
bruchianam anni 1609 secutus est, additis tamen
scholiis editionis prioris. Plurimæ vero sententiæ et
versus in libro suo desunt, qui præterea plurimis
aliis scatet vitiis typographicis.

Cl. J. A. Fabricius novam repetiit editionem
Scriptorum rerum Germanicarum septentrionalium
ab E. Lindenbruchio collectorum. Hamburgi 1706,
fol. Sed in textu Adami Bremensis non ipsam edi-
tionem Lindenbruchii, sed pessimam Maderi est
secutus.

Libellum De insulis Aquilonis separatim edidit
Johan. Messenius Holmiæ 1615 4to, qui iterum
prelo est subditus in Stephani Johannis Stephani
Sylloge scriptorum de regno Daniæ. Lugduni Batav.
Elzevir. 1629, 12mo.

Adami Historiam ecclesiasticam in linguam Ger-
manicam transferre conabatur Erpoldus Linden-
bruch. Quæ tamen versio typis excusa non est,
sicut Gallica versio, quam ante hos quadraginta
seu quinquaginta annos quidam de Chastelus, ex
urbe Salmurio oriundus, perfecit. Majorem partem
librorum III et IV Gestorum, quæ pontificis Adal-
berti historiam respicit, in sermonem Germanicum
vertit F. B. de Buchholz, ad calcem translationis
Historiæ Lamberti Scafnaburgensis. Translationem
utriusque operis Adami, quam melius omisisset,
suscepit quidam C. Miesegaes et vel ipse Bremæ
anno 1825 typis dedit. Libellum De descriptione
insularum Aquilonis in linguam Suecicam versum
edidit Joh. Frid. Peringskiöld. Stockolm 1718;
eundemque in linguam Danicam transtulit notisque
instruxit P. F. Suhm in opere suo: *Historie af Dan-
mark* t. IV, p. 490 sq.

Plurima ad interpretationem Adami Bremensis,
præsertim sæculo antecedente, sæpissime quoque in
ejus vituperationem, scripta leguntur, quæ scripto-
rum ipsorum tantum ignorantiam circa fontes Adami
Bremensis et historiam sui temporis probant (83).

12, 20 sq., 26, 34, 40, 42; I. II, c. 8, 9, 21, 33;
I. III, c. 33, 43. Errores geographicos strinximus
ad I. I, c. 3, 31, et alibi. Quorum plurimi deprehen-
duntur in libro IV. Plerumque orti sunt ex fide

ADAMI CANONICI BREMENSIS

ime vero de Adamo nostro meriti sunt. V. Scelen Diatribe de Adamo Bremensi; J. Ph. Murray in assertionibus duabus De descriptione terrarum pentrionalium, impressis in Novis Commentariis societatis reg. scientiar. Gottingen. t. I, A, Ch. Weckind in libro: *Noten zu einigen Geschichtschreibern des Mittelalters*; Jac. Asmussen in dissertatione De fontibus Adami Bremensis. Kiliae 1834; Lud. Giesebrecht tum in dissertationibus suis: *Ueber die Nordlandskunde des Adam von Bremen* (in *Histor. u. litterar. Abhandlungen der K. Deutschen Gesellschaft zu Königsberg*. 1834, t. III.) et *Zur Beurtheilung Adams von Bremen* (in *Baltische Studien* t. VI. p. 183 seq.), tum in opere suo: *Wendische Geschichten aus den Jahren 780-1182*; Geyer in *Historia Sueciæ*, et Dahlmannus noster in *Historia Daniæ*, quæ Norvegiam et Islandiam simul amplectitur.

Nova operum Adami editio vel maximis propter hoc obstructa est difficultatibus quod plures eorum recensiones exstant, quarum quamlibet quantumvis a cæteris discrepantem ab ipso Adamo profectum esse vix est quod negemus, quamquam codicum quos possidemus nullum ab eo conscriptum esse apparet. Codicem Vindobonensem, qui sæculo XIII exaratus est, Adamo ipsi non deberi jam supra demonstravimus. Codicem Lugdunensem Adami ipsius fuisse haud verisimile est, cum, si res quæ in illis quæ vulgo dicuntur scholiis, quibus hic codex præ omnibus aliis codicibus abundasse videtur, traduntur, ei cognitæ fuissent, plurima eorum textui ipsi inserere auctor ipse haud omisisset. Minime tamen marginalia codicis Lugdunensis ab Adamo profecta esse pro certo denegari potest, si, ut supra jam monuimus, n. 21, 22, 33 et 144 excipias. Neque quidquam in omnibus cæteris scholiis reperitur, quod seriosis ævi auctorem indiget. In omnibus omnino apparet auctor, qui in capitulo Bremensi vixit, optime cognita habuit legationis evangelicæ in septentrionali Europa fata, haud dubie per Adalbertum juniorem episcopum, et qui eadem fere litterarum suppellectili, præsertim linguæ Latinæ et auctorum Romanorum notitia gaudebat, qua Adamus noster. Sunt nonnulla scholia in codice Lugdunensi, veluti n. 16, 19, 20, quæ in cæteris codicibus frustra quærentur. Quæ codex Gulferbytanus exhibet scholia, ea omnia in codice 4 iisdem fere verbis aut æque ac scholia margini ascripta aut textui inserta sunt. Codex Sorensis autem nonnulla eorum brevius contraxit; et pauca habet, videlicet n. 24 et 34, quæ codex 4 tantum repetit. Causa vero nulla est cur omnia scholia, adnotatis illis quibus deprompta sunt codicibus, textui codicis Vindobonensis non subjungamus.

Hoc vero fundamento editionem nostram quasi superstruere minime dubitavimus. Cum illo codex Lugdunensis, quantum ex fragmentis ejus conjicere licet, accuratissime convenit. Illic vel ipsos locos qui in codice Vindobonensi in ipso textu, apud cæ-

teros vero inter scholia leguntur, et ipse in textu habet. Omnium vero codicum Lugdunensem optime descriptum esse vel probat ipsa lectio l. II, c. 14: *Euraccus* pro *Curacco*. Plura scriptoris vitia tamen ex codicibus 2 et 3, inter se plurimum consentientibus, necnon ex Annalista Saxone emendanda sunt. Quantum hic cum codice Vindobonensi convenit, liquet apud illum ad an. 983 ex verbis: *Heveldi et Wiltini*. Eadem verba: *vel Heruli et vel Watani* manu secunda superaddita sunt, ut eimiliter manu secunda in codicibus Vindobonensi et Lugdunensi Adami l. II, c. 18. Al codex 4 similiter sæpissime attendendus nobis erat, cum, nisi ubi textum pro arbitrio suo scriptor immutavit, ille cum codicibus Vindobonensi et Lugdunensi haud raro magis convenit quam cum Gulferbytano et Sorensi.

Cavendum tamen est ne nimium pretium codicibus his (2 et 3) attribuat, cum iis plurima vitia scripturæ et parvæ omissiones cum codice 4 communia sint; v. c. l. I, c. 6, 37, 55, 62; l. II, c. 5, 40, 46, 48, 67; l. III, c. 9, 32; l. IV, c. 3. Vel i errores graviores in his codicibus reperiuntur, uti l. II, c. 5, de archiepiscopo Brunone, c. 9, ubi *Leo promptus* dicitur, c. 40 ubi *Mystivoi* appellatur *Mistrowoi*.

Similiter mutationes quædam parvæ textus, tum grammaticæ tum styli, codicibus 2, 3 et 4, communes sunt, v. c. l. II, c. 78, *si fata concessissent pro si fata concesserint*; l. III, c. 64, *cognovit pro cognoscens*; c. 68, *sustentari pro sustineri*; c. 70, *essel pro est*. Lectiones codicum 2, 3, 4, quamvis consonantium, in textum nostrum recipere, si a cod. 1 differant, non placuit, cum in hoc casu lectiones pessime quoque, veluti l. III, c. 36, *et regionem, et c. 38, otium impendebat*, in textum recipiendæ fuissent.

Si has tum emendationes, tum omissiones erroneas et errores codicibus 2, 3 et 4, communes respicimus, dubitare non licet illos ab uno codice derivandos esse, qui codicis autographi corripit auctore, qui ejus vitia leviora tamen correxit, par accurate litteris exaratam continebat.

Codex 2 vero additiones plurimas majores in textu habet, quas supra in ejus descriptione enumeravimus. Notandum videtur eas nihil fere de archiepiscopis antiquioribus tradere, sed plurima de Adalberto, in quibus auctorem fere coævum facile scias, nonnulla quoque de rebus septentrionis veluti l. II, c. 22, 34, 38; l. c. IV, 28, quæ qui hic laudantur Adalwardi stipatoribus communicata erant. Iidem quoque his in locis sertim l. IV, c. 38 et 40, auctores citant Adami cognitos fuisse jam vidimus. Atque quoque Adamum l. II, c. 24, ea polliceri in fine capitis 70, quamvis in codice Vindobonensi desint. Omnes hæc additiones etiam in codice 4 reperiuntur. Nonnullæ inter eas in textu auctoris exemplari jam suo loco comparari

nimiam tributa geographis aliisque auctoribus Romanis, quos vel ipse nonnunquam male citavit.

m de. III. c. 36, adnotavi. Pleræque vero A
ini ascriptæ fuerant et ab alio scriptore
tæ sunt, veluci in cod. 2 cum scholio 2
quod in aliorum codicum semper mar-

st.
is his marginalibus textus ipse nonnun-
tate est, ideoque lector diligens facile
nteret incongrue hoc factum sit, animad-
ti l. II, c. 74; l. III, c. 33. Ita etiam vide-
68, codicis 3 l. IV, c. 39, statim finem
secutum esse, a quo per caput 38 hic
separatum est. Sunt vel harum notarum
im nonnullæ quæ in diversis codicibus
cis textus insertæ sunt, velut ea quæ de
is proferuntur l. II, c. 74.

additamentorum nulla fere sunt quæ tam
Adami ipsius manum prodant, quam ea
libri III (in cod. 3 l. IV, cap. 38, 41-46)
r. Adamus in prima librorum De gestis
oporū Hammenburgensium recensione
oris excusatione et lectoris admonitione,
dice 3 l. IV, c. 40 reperiuntur, finierat.

IV 41-46, solummodo agunt de legatione
ammenburgiensis sive de ecclesiis præter
ei subjectis, in terris quarum situm et
ellus De descriptione insularum Aquilonis
Quare hæc capita, ut nobis videtur, rectius
lo præposuisset, quæ libro antecedenti
vel per ipsam particulam *autem* cum
onjunxit. Hoc ita per Adamum institutum
redimus. Ab alio quam ab ipso auctore
tum repetitio magnæ partis l. III, c. 23, in
(cod. 3 l. IV, c. 42) facilius fieri potuerunt,
d dicendi genus et Sallustii imitationem
3, capita ultima libri tertii vix alii quam
20 ascribere poteris.

igitur egisse nobis videmur, ea quæ desunt
adobonensi, sed quæ cæteri codices textui
tercalaverunt, et ipsi eidem jungentes, un-
1 additis, ut facilius ista a textu antiquis-
inguantur, et quam inepte nonnunquam
insertio facile animadvertatur. Ubi inter-
3 in codicibus diversis locis factæ sunt,
Guellerbytanum secuti sumus.

is vero hic agendum videtur de codice
i (4), tum quia in illo reperimus textum
ndenbrogii editione fere solus notus est, D
quæstio est proposita utrum textus codicis
ipsius secundis curis debeat, et ipse
codicis 1 prelo subjiciendus sit?

i dubium est textum codicis 2 et 3, qui cum
3 1 et 6 magis convenit, antiquiorem esse
ie 4. Illi codices omnia jam habent quæ in
lectori traduntur, si excipias l. II, c. 41,
ortualem Oddari præpositi; l. II, c. 52,
nem monasterii Rosanveld; l. II, c. 76, de
ina Bremam accedente, et scholia 58, 59
uæ accurationem monasterii Bremensis
nem certe probant. Conjicio hæc ex codice

Adami præstantissimo, qualis fuit Lugdunensis, de-
sumpta, a cæteris, utpote scitu parum digna, esse
omissa, qualiter alia scholia in codice Lugdunensi
tantum recepta sunt.

In codice 4 vero non tantum desunt quæ deside-
rantur codicibus 2 et 3, sed totæ etiam sententiæ
veluti l. I, c. 51; l. II, c. 11; l. III, c. 21, 45 et 63.
Præsertim vero hæc recensio a cæteris discrepat eo
quod narrationem abbreviat, et pro certo affirmat,
ubi in codicibus antiquioribus ad traditionem se,
referebat, veluti l. II, c. 1, 5, 11, 34 *bis*, vel ipsos
fontes ab Adamo citatos tacet, veluti l. I, c. 51, acta
concili: l. III, c. 21, nobilem hominem de Nordal-
bingia, l. II, c. 36, Adamum ipsum.

Nonnulla in codice 4 ita abbreviata sunt, ut
B omittantur quæ auctor disertis verbis exprimere
voluit, veluti l. II, c. 36, ubi mortem regis Henrici
diu optatam fuisse dixerat, codex 4 autem solum-
modo refert: *Mortuo post hæc Henrico*. Adde quod
sententiæ et locutiones auctoribus classicis desum-
ptæ in codice 4 a scriptore ut videtur ignaro im-
mutatæ. Ita l. III, c. 5 et 38, ubi auctor Sallus-
tium imitatus erat. Quid quod vol ipsa verba quæ
ex fontibus suis Adamus depromserat, in isto co-
dice non amplius vel aliter legantur. v. c. l. I, c. 41,
verba Bovonis, c. 46, verbum, quod ipse prædicat,
nobile Rimberti. L. I, c. 41, quæ laudantur ex gestis
S. Rimberti ita immutata sunt et adulterata, ut
non ipsi auctori nostro, sed scriptoris cujusdam
ineptissimo corrigendi spritui tribuere tantum
possis.

C Si quid deesset ad probandum quod codex 4 ab
Adamo ipso profectus non sit, facillime intelligi id
potest, si attendatur quam inepte scholia margina-
lia textui sint inserta. Veluti l. I, c. 51, ubi repe-
riuntur quæ de Arnulfi regis morte in scholio 10 iti-
dem dicta sunt. Schol. 44, textui l. II, c. 60 male
insertum; et schol. 52, quod ad temporis rationem
multum servit, omissum est. Scholion 54 in l. II,
c. 67 non post *comprehensa* addendum, sed paulo
post inter verba; *diceretur verbum* et *Nam et clau-
strum* inserendum erat. Scholium 82 de destructione
civitatis Sleswic in l. III, c. 50 minime ante ea quæ
de destructione urbis Hammenburg ibidem dicta
sunt, interponendum erat. Insignis quoque videtur
ineptia qua l. II, c. 42 codici 4 inserta sunt quæ
codices meliores margini adnotaverunt, ubi de op-
pressionem Sclavorum per Bernhardum ducem fit
sermo. Res gestæ annorum 976 982 hic ad annum
1000 vél ad ipsum annum 1010 referuntur, et ma-
xima inde apud historicos recentiores confusio orta
est.

Error alius, Adamo minime imputandus, reperit-
tur in codice 4, in scholio 61, quod ex ipsius nar-
rationis textu deprompsit. *Craccaben* quod constat
esse cognomen regis Nordmannorum Olavi, Thruco-
conis filii, pro nomine adversarii ejus habetur et
confunditur cum Danorum rege Suend Tveskiæg,
qui illum in pugna vicerat. Si et ipse codicis Guel-

ferbytni textus similem errorem habet, hoc eo fit A quod hæc quoque recensio Adami ascribenda non est.

Notandum etiam est nullum afferri posse argumentum quo probetur textum illum codicis 4 curis secundis politum vel sæculo duodecimo cognitum fuisse. Neque Annalista Saxo, neque Helmoldus eo usi sunt, quamvis scholia plurima ad Adamum operibus suis ipsis fere verbis vix mutatis inseruerint. Objiciat mihi forsitan aliquis res gestas in codice 4.

l. II, c. 42 ab Helmoldo non solum eodem falso ordine chronologico tradi, sed etiam ab eo narrari filium ducis Winulorum a Saxonibus *Canem* esse appellatum. Sed scriptor codicis 4 æque atque Helmoldus hanc lectionem in antiquis Adami codicibus invenire potuit. Nec plane incredibile nobis videtur scriptori codicis 4 Helmoldi Historiam cognitam fuisse, cum de vocabulo *Canis* fusius omnino hic agat.

MAG. ADAMI

GESTA

HAMMABURGENSIS ECCLESIAE PONTIFICUM,

EDENTE V. CL. JOAN. LAPPENBERG

REIPUBLICÆ HAMBURGENSIS TABULARIO.

Monumenta Germaniæ historica, Script. tom. VII, pag. 280.)

INCIPIUNT CAPITULA ¹.

1. Descriptio Saxoniae. <i>Historiam</i>. 2. Descriptio Saxoniae. <i>Nobilissimi</i>. 3. Qui mortales primi incoluerunt Savoniam. <i>Querentibus</i>. 4. Item de genere Saxonum. <i>Saxonum</i>. 5. De legibus et moribus Saxonum. <i>Generis</i>. 6. Quomodo gens Saxonum fidem suscepit. <i>Qualiter</i>. 7. Martirium santi Bonifacii in Fresia. <i>Primus</i>. 8. Bonifacio Willehadus succedit. <i>Post passionem</i>. 9. Divisio Saxonie in episcopatus. <i>In nomine</i>. 10. Obiit sanctus Willehadus. <i>Sedit igitur</i>. 11. Willehado Willericus succedit. <i>Proximum</i>. 12. Ansgarius Danis ac Sueonibus prædicare incipit. <i>Ludwicus</i>. 13. Ansgarius in Hamburg primus archiepiscopus ordinatur. <i>Tunc imperator</i>. 14. Ansgarius nunc Danis nunc Transalbanis prædicat. Sueonibus episcopum mittit. <i>Ansgarius</i>. 15. Willericus, Bremensis episcopus, moritur. <i>Interea</i>. 16. Willerico Leudericus ordine tercius succedit, et de Ansgario episcopo. <i>Leudericus</i>. 17. Dani Fresones tributo subiciunt, Hamburg exurunt, Coloniam obsident. <i>Interea</i>.	B 18. Ludwicus imperator obiit, et regnum dividitur. <i>Anno</i>. 19. Ansgarius cenobium exstruit, Danis ac Sueonibus prædicatores mittit, Brema pellitur. Episcopus Brema moritur. <i>At ille</i>. 20. Ansgarius Bremensem episcopatum suscipit. <i>Tunc Ludwicus</i>. 21. Anogarius Horicum, regem Danorum baptizat. <i>Sanctus itaque</i>. 22. Ansgarius Sueonibus prædicare vadit. <i>Quibus</i>. 23. Hamburg et Brema unus episcopatus fiunt. <i>Interea</i>. 24. Ansgarius regem Danorum christianos persequentem prædicatione placat. <i>Post hec</i>. 25. Ansgarius corpus sancti Willehadi transfert. <i>Ipsè</i>. 26. Mencia bonorum operum Ansgarii. <i>Interea</i>. 27. Ansgarius obiit. Rimberty succedit. <i>Supervixit</i>. 28. Consecratio Rimberty. <i>Sanctus Rimberty</i>. 29. Rimberty paganus prædicat. <i>Preterea</i>. 30. Legati cesaris et Danorum ad Egdoram pacem jurant. <i>Qui reges</i>. 31. Ludwicus cesar obiit. Dani Saxoniam vastant Coloniam et Treveros incendunt. Aquisgrani pa-

VARIAE LECTIONES.

¹ *Hic ordo capitulorum non reperitur nisi post prologum in cod. Guelferbytno.*

- m stabulum equis faciunt. Ludwicus de eis A
nphat. *Anno.*
emensis episcopus captivos redimit. *Quid*
n.
rita Rimberti episcopi. *Nec incongruum.*
m merita Rimberti. *Frustra.*
raculum ejus in Sleswich. *Erat igitur.*
m de bonis operibus ejus. *Et quia.*
de supra et de obitu ejus. *Senodochium.*
sgarius Rimberto succedit. *Adalgarius.*
nsecratio Ansgarii. *Ferulam.*
nulfus rex Danos sternit. *De hystoria.*
ntencio Coloniensis episcopi ac Bremensis.
vi.
rmosi pape et Arnulfi imperatoris obitus.
ntio Ungrorum. Persecutio ecclesiarum. Obi-
Adalgarii. *Anno secundo.*
B lgarario Hogerus succedit, qui et in brevi post
itur. *Hogerus.*
gero Reginwardus succedit, qui et ipse paulo
obiit. *Reginwardus.*
ginwardo Unni succedit. Gurm, rex Dano-
, christianos persequitur. *Unni.*
nricus imperator Ungros, Boemos, Sorabos
clavos gravi bello percussit, Danos cum exer-
invadit. *At vero.*
ni Daniis prædicat, de Dacia ad Sueones per-
Tunc beatus.
ni Sueonos ad fidem revocat. *In eo portu.*
ni in Sueonia moritur. *Perfecto.*
aldagus Unni succedit. Otto cesar Daniam
at, Danos ad fidem cogit. *Adaldagus.*
to cesar Sclavorum populos suo imperio tri-
o et fidei christiane subicit. *Ferunt eciam.*
e Adaldago episcopo. *Nempe.*
to cesar Saxoniam Hermannō cuidam com-
lit. *Post hec.*
o moribus et operibus Hermanni. *Vir iste.*
to cesar Leonem papam constituit, *Igitur*

to quinquennium in Italia facit. *Eo tempore.*
aldagus ab Italia rediens Benedictum papam
im ducit. *Reversus.*
o reliquias sanctorum plurimas. *Archiepisco-*

nodochii, quod est Bremis, curam habuit.
ique.
to cesar Magedeburgh Sclavis metropolem
t. *Ipsō tempore.*
e suffraganeis Magedeburgensis archiepis-
i. *Magedeburgensi.*
e orientali limite Saxonie. *Invenimus.*
e natura et populis Sclavanie. *Hec ille.*
Slavania.
ter quos medii.
tra *Leuticos.*
toni magno morienti Otto medianus succedit,
- cui mortuo Otto tercius succedit. *Anno pontificis.*
68. Danorum rex fidem Christi benigne suscepit.
Haroldus.
69. Adaldagus in Dania plures episcopos ordinat.
Adaldagus.
70. Christianitas in Dania turbatur, et Adaldagus
decedit. *Novissimis.*
71. Adaldago Libencius succedit. Rex Danorum
christianos persequitur. *Libencius.*
72. Sueones optinent Daniam. *Tunc potentissimus.*
73. Sueones et Dani Saxones quosdam bello vin-
cunt. *Ferunt.*
74. Vindicta Saxonum in Sueones et Danos. *Quam*
plagam.
75. Pirate crebros excursus faciunt. *Ex illo.*
76. Sueno exul Norvegia et Anglia pellitur. *Post.*
77. De Popone et duobus miraculis que fecit.
78. *Alii dicunt.*
79. Ericus rex baptizatur. *Ericus igitur.*
80. Obitus Erici, cui Sueno succedit in regem. *Post*
mortem.
81. Nordmanni struuntur a Danis. *Audiens.*
82. Gotebaldus quidam Sueonibus predicat et
Nordmannis. *Quo interfecto.*
83. Sclavi christianos persecuntur. *Interea.*
84. Ma(r)tyria christianorum. *Apud Hamburg.*
85. Libencius in Daniam episcopos ordinat et post
breve moritur. *Hec facta.*
86. Libencio Unvanus succedit. *Unvanus.*
87. Unvanus Nordmannis et Sueonibus doctores
mittit. *Ad cujus.*
C 88. De muneribus Unvani. *Unvanus.*
89. Dani Angliam navigant. *Sueno rex.*
90. Chnut triennio Angliam oppugnat. *Triennium.*
91. Chnut regnum et uxorem Adelradi accepit.
Chnut.
92. Chnut episcopos in Daniam ducit ab Anglia.
Victor.
93. Cesar Conradus cum rege Danorum pacem fa-
cit. *Anno pontificis.*
94. Knut et Olaf reges continue bellant. *Inter.*
95. Unvanus Hamburg renovat. *Eo tempore.*
96. Martirium Olavi regis. *Olaf.*
97. Martirium Wolfredi. *Per idem.*
98. Unvano Libencius succedit. *Libencius.*
99. Knut tria regna possedit. *Tempore illo.*
D 100. Trans Albiam pax fuit. *Archiepiscopus.*
101. Libencius obit. *Interea.*
102. Hermannus succedit et post breve moritur.
Hermannus.
103. Ezelinus² succedit. *Ezelinus.*
104. *Hec dur: Brene.*
105. *Trans Albiam suo.*
106. Archiepiscopus episcopos in Daniam mittit.
Archiepiscopus.
107. Imperator obit et de regibus septentrionis,
Anno pontificis.

VARIAE LECTIONES.

g. Bezelinus.

108. Item de regibus aquilonia. *Post cujus.*
 109. De Suein juniore. *Illo tempore.*
 110. *Alebrandus archiepiscopus* ³.
 111. Magnus Norvegiam et Daniam possedit. *Interea.*
 112. Pyrate cadunt. *Ipsa tempore.*
 113. Suein in Daniam redit.
 114. Archiepiscopi et Magni colloquium. *Victor.*
 115. Imma obit. *Et hec.*
 116. Domus sancti Petri ardet. *Anno archiepiscopi.*
 117. Obitus Alebrandi archiepiscopi. *Archiepiscopus.*
 118. Adalbertus succedit. *Adalbertus.*
 119. *De cujus viri.*
 120. *Erat nimirum.*
 121. *Anno ordinationis.*
 122. *Et quoniam magnus.*
 123. *Expediciones vero.*
 124. *Henricus rex.*
 125. *Post hæc imperatorem.*
 126. *Metropolitanus autem.*
 127. *Alia etiam plurima.*
 128. *Et rex* ⁴ *quidem.*
 129. Magnus de Dania pellatur. *Magnus eo.*
 130. Arusie ecclesia incenditur Sleswigh depredatur. *Haroldus quidam.*
 131. Angli Danos reges pellunt. *Simul eo.*
 132. De heretico episcopo. *Cum hec ibi.*
 133. Gude regina exenia mittit archiepiscopo. *Legatos.*
 134. Amazones veneno Sueones occidunt. *Interea Sueones.*
 135. De crudelitate Haroldi. *In Nordvegia.*
 136. Reconciliacio archiepiscopi et regis Danorum. *Hiis apud.*
 137. De potencia Godescalci. *Trans Albiam.*
 138. Cenobia fiunt in Sclavania. *Igitur omnes.*
 139. Archiepiscopus episcopos ordinat Sclavus. *Gratulabatur.*
 140. Bella Sclavorum. *Per idem.*
 141. De avaricia Saxonum. *Audivi etiam.*
 142. Islani, Gronlani, Orchardum legati, archiepiscopum expetunt. *Hec dum.*
 143. Unus episcopatus in Dania distribuitur in quatuor. *In diebus.*
 144. *Tocius itaque.*
 145. *Nam et dux.*
 146. Cesar Henricus Gosleriam fundat. *Eo tempore* ⁵.
 147. Concilium generale apud Magunciam. *Tunc habita.*
 148. Aput papam et cesarem Adalbertus magnus est. *De qua.*
 149. *Quid loquar.*
 150. *Metropolitanus.*
 151. *Interea condicionibus.*
 152. *Coloniensis enim.*
- A** 153. *Noster vero.*
 154. *Tunc igitur.*
 155. *Quibus accesserunt.*
 156. *Ad gloriam* ⁶.
 157. *Ex quibus.*
 158. *Dux avaricie.*
 159. *Anno pontificis.*
 160. *Tunc comes.*
 161. *Archiepiscopus eo.*
 162. *Potuit ecclesia.*
 163. *At ille.*
 164. *Audientes autem.*
 165. *Magnus igitur.*
 166. Godescalculus princeps cum aliis martir *Hec nobis.*
- B** 167. Martirium Joannis episcopi. *Johannes.*
 168. Excidium Hamburg et Sleswich. *Et illi*
 169. Angli bellant. *Eodem.*
 170. Lueones bellant. *In Suedia* ⁷.
 171. De Suein rege Danorum. *Illo tempore.*
 172. *Interea noster.*
 173. *Quod autem.*
 174. *Germanus.*
 175. *Dicunt.*
 176. *Tercia.*
 177. *Præterea.*
 178. *Querebatur.*
 179. *Postremum.*
 180. *Quibus.*
 181. *Tunc.*
- C** 182. *Hujus.*
 183. *Cernens* ⁸.
 184. *Multo.*
 185. Colloquium cesaris cum rege Danorum, *sit hoc.*
 186. *Itaque.*
 187. *Signa.*
 188. *Hanc.*
 189. *In diebus.*
 190. *Quatuordecim.*
 191. *Interea.*
 192. *O fallax.*
 193. *Obiit autem.*
 194. *Preter libros.*
 195. *Igitur corpus.*
 196. *Ferunt enim.*
 197. *Cujus rei.*
 198. *Nam et alia.*
 199. *O quociens.*
 200. *Ignosce queso.*
 201. *In legatione.*
 202. *Archiepiscopus.*
 203. *Quorum speciosa.*
 204. Alexander scribit episcopo.
 205. *Adalbertus sancte.*

VARIE LECTIONES.

³ Leg. archipresul. ⁴ Leg. res. ⁵ Leg. Ea tempestate. ⁶ Leg. Adglorians. ⁷ Leg. In Sueonia. *Corneres Conf. var. lect.*

06. De episcopis quod domnus Adalbertus diversis regionibus constituit. *Ipsi vero.*
207. *Eodemque studio.*
- Descriptio insularum aquilonis.*
208. De Jutland et episcopatibus in ea. *Provincia Danorum.*
209. Jutland olim duos episcopatus habuit. *Postea vero.*
210. De tribus Danie episcopis et de Eligland insula. *Archiepiscopus vero.*
211. De Fiune insula. *Fiunis.*
212. De Seland insula. *Seland.*
213. De auro Danorum. *Aurum.*
214. De Skania. *A Seland.*
215. De episcopatu Scanie. *In eadem.*
216. De Eginone postea Scanie episcopo. *Fertur.*
217. De natura Baltici maris. *Nunc autem.*
218. De longitudine ejus. *Quod autem.*
219. De latitudine ejus. *Latitudinem.*
220. De gentibus circa mare Balticum. *Hunc, inquit.*
221. Gentes ad austrum hujus freti. *Itaque primi.*
222. Gentes aquilonales ejus. *At vero.*
223. Nomina insularum multarum. *Multe sunt.*
224. De Estland insula. *Preterea.*
225. De Fembre insula. *Ille autem.*
226. De Rivi⁹ et Rami insula. *Altera est.*
227. De Semland insula et martirio Adalberti episcopi. *Tercia est.*
228. De Amazonibus, Cynocephalis, Alanis, Macrobiis et aliis monstribus. *Sunt et alie.*
229. Item de Baltico freto et abbate Hiltino. *Hec habui.*
- A *Hactenus de insulis Danorum. Nunc de insulis Sueonum sive Normannorum.*
230. De Sueonia et moribus gentium. *Transeuntibus.*
231. De multitudine Sueonum. *Populi.*
232. De episcopis Suconum. *Ex ipsis.*
233. Descriptio Sueonie et monstra quedam. *Igitur ut.*
234. De supersticionibus Sueonum. *Nobilissimum.*
235. De sacerdotibus, festis et donis Sueonum. *Omnibus itaque.*
236. Miraculum quoddam. *In eadem.*
237. De Adalwardo episcopo. *Quibus miraculorum.*
238. De Adalwardo et Eginone episcopis et rege Stenkel.
- De Norvegia.*
- B 239. De Norvegia et moribus gentis. *Nordmannia.*
240. De bene Christianis et magis in Norvegia. *In multis.*
241. De Trondem metropoli et Olavo martire. *Metropolis.*
242. De primis in Norvegia episcopis. *In Nordmannia.*
243. De Orchardibus insulis. *Post Nordmanniam.*
244. De insule Tyle et populis in ea. *Insula Tyle.*
245. De Gronland insula. *Sunt autem.*
246. De Halagland insula. *Tercia est.*
247. De Winland. *Preterea.*
248. De quibusdam navigantibus. *Item retulit.*
249. Item de eisdem. *At jam.*
250. *Sunt et alia.*
- C 251. *Hæc sunt que.*
252. *Ecce illa ferocissima.*

EXPLICIUNT CAPITULA.

M. ADAMI GESTA HAMMABURGENSIS ECCLESIAE PONTIFICUM¹⁰.

Beatissimo patri et electo celitus archiepiscopo Hammaburgensi¹¹ LIEMARO A., minimus¹² sanctæ Bremensis ecclesiæ canonicus, integræ devotionis parvum munus.

Cum in numerum gregis vestri¹³, pastor evangelice, nuper¹⁴ a decessore¹⁵ vestro colligerer (84), sedulo operam dedi, ne proselitum et advena tanti muneri beneficio ingratus existerem. Mox igitur¹⁶ ut oculis atque auribus accepi (85) ecclesiam vestram¹⁷ antiqui honoris privilegio nimis extenuatam¹⁸, multis egere constructorum manibus, cogitabam diu, quo laboris nostri¹⁹ monumento, exhaustam viribus matrem potuerim juvare. Et

ecce occurrunt²⁰ mihi plurima, interdum legenti vel audienti facta ab antecessoribus vestris²¹, quæ tum sui magnitudine, tum ecclesiæ hujus necessitate videantur digna relatu. Sed quoniam rerum memoria latet, et pontificem loci hystoria non est tradita litteris, fortasse dixerit aliquis; aut²² nichil eos dignum memoria fecisse in diebus suis, aut si fecerant²³ quippiam, scriptorum qui hoc posteris traderent diligentia caruisse. Hac ego necessitate persuasus, appuli me ad scribendum de Bremensium sive Hammaburgensium serie præsulum, non alienum credens meæ devotionis officio seu negotio vestræ²⁴ legationis, si, cum sim filius ecclesiæ,

VARIAE LECTIONES.

⁹ *Lege Runi.* ¹⁰ *Inscriptio deest in 4. Incipit prologus (prologumen 2 a.) canonici cujusdam bremensis in gesta pontificum bremensium 2. 2 a. Incipit Hammaburgensis hystoria 4.* ¹¹ *Hamburgensi 2. 2 a. s. semper.* ¹² *Ad mimus corr. Aimundus 2 a.* ¹³ *nostri 1.* ¹⁴ *nuper deest. 1. nunc 2 a.* ¹⁵ *predecessore 4.* ¹⁶ *ergo 2 a. sæpius.* ¹⁷ *nostram 3.* ¹⁸ *attenuatam M.* ¹⁹ *vestri 5.* ²⁰ *occurrit 1. 2. 4. occurrit corr. occurrunt 2 a.* ²¹ *nostris 2 a. 3.* ²² *ut 1.* ²³ *fecerint 2 a. 3.* ²⁴ *nostræ 3. dato 2 a, e corr.*

NOTÆ.

(84) Sc. anno 1068.

(85) *Oculis accipere Vig. Æn. l. iv, 531.*

sanctissimorum Patrum, per quos ecclesia exaltata et christianitas in gentibus dilatata est, gesta revolve²⁵. Ad quod nimirum valde arduum et viribus meis²⁶ impar onus²⁷, eo majorem flagito veniam, quoniam²⁸ fere nullius²⁹ qui me præcesserit³⁰ vestigia sequens, ignotum iter, quasi palpans³¹ in tenebris, carpere (86) non timui, eligens in vinea Domini pondus diei ferre³² et æstus, quam extra vineam ociosus stare (*Matth.* xx, 3, 12). Tuo igitur, sanctissime præsul, examini audacter incepta committo: te³³ iudicem simulque defensorem imploro, sciens tibi pro sapientia tua nichil dignum posse deferri: qui decurso mundanæ prudentiæ stadio³⁴, ad studium divinæ philosophiæ majore gloria nunc ascendisti³⁵, terrena despiciens, et sola meditans celestia³⁶. Cumque doctrina et veritate, hoc est verbo et exemplo pastoralis, facile³⁷ multos excellas, præcipua est in virtutibus tuis humilitas, quæ omnibus te communem faciens, michi quoque fiduciam dedit, qua balucians audeam cum philosopho loqui, et Saul inter prophetas (*I Reg.* x, 12; xix, 24), videri. Scio tamen aliquos, ut in novissimis³⁸ rebus fieri consuetum est, adversarios michi non defuturos, qui dicant hæc ficta et falsa veluti somnia Scipionis a Tullio meditata? dicant etiam si volunt per eburneam portam Maronis egressa (*Æneid.* vi, 898, seq.). Nobis præpositum est non omnibus placere, sed tibi, pater, et ecclesiæ tuæ; difficillimum est enim invidis placere. Et quoniam³⁹ sic emulorum cogit improbitas, fateor tibi⁴⁰, quibus ex pratis defloravi hoc sertum, ne dicat⁴¹ specie veri captasse mendacium: itaque de hiis quæ scribo, aliqua per scedulas⁴² dispersa collegi, multa vero mutuavi de hystoriis⁴³ et privilegiis Romanorum, pleraque omnia⁴⁴ seniorum, quibus res nota est, traditione didici, testem habens veritatem, nichil de meo corde prophetari⁴⁵, nichil temere definiri; sed omnia quæ positurus sum certis roborabo⁴⁶ testimoniis, ut si michi non creditur, saltem auctoritati fides⁴⁷ tribuatur. In quo opere talibusque ausis (*Æneid.* ii, 535) sciant

A omnes, quod nec laudari cupio ut historicum improbari metuo ut falsidicus⁴⁸; sed quæ ego non potui, melius scribendi ceteris in reliqui. Ab introitu igitur⁴⁹ sancti Will cum Saxonia tota et armis subacta Franco divino cultui mancipata est, ordiens, in tartari ingressu pono metam libelluli, simul contentis Dei misericordiæ supplicans, ut, quod pulo suo diu erranti et afflicto pastorem committat etiam tua opera tuisque diebus ea quæ nos prava sunt⁵¹ corrigi et correctæ perpetuari. Ad hæc⁵² quæ in gentium convertere decessoribus⁵³ tuis strenue dudum incepte, qui hereditariam predicandi legationem des in totam septentrionis latitudinem (87) perfici concedat Jesus Christus dominus noster regni non est finis per omnia secula sæculi Amen⁵⁴.

B 1. ([1.] Cap. 1.) Historiam Hammaburgensis ecclesiæ scripturi⁵⁵, quoniam Hammaburg⁵⁶ quondam⁵⁷ Saxonum civitas erat, nec decens aut vacuum fore⁵⁹ putamus, si pro gente Saxonum et natura ejusdem provincie mus ea quæ doctissimus vir * Einhardus⁶⁰ non obscuri auctores⁶¹ reliquerunt in suis⁶². *Saxonia*, inquit, *pars non modica manitæ, et ejus quæ a Francis incolitur dum lato putatur habere, cum ei longitudine proconsimilis* (88). Posito ejus recte metientil gona videtur; ita ut primus angulus in se porrigitur usque ad Renum⁶³ flumen, se vero inchoans⁶⁴ a maritimis Hadelohe⁶⁵ r longo secus Albiam limite protenditur in o usque ad Salam fluvium. Ibi est angulus itaque ab angulo in⁶⁶ angulum habes⁶⁷ idierum, præter eam partem Saxonie, quæ Albiam supra incolitur a Sorabis (89), infra a Nordalbingis. Saxonia viris, armis et inclita (90). Excepto quod raris intumescit c tota fere⁶⁸ declivis in planitiem considerat. Sola caret vini⁶⁹ dulcedine alia omnia fert i

SCHOLIA.

* *Schol.* 1. Einhardus ex capellanis Karoli imperatoris, vitam ejus descripsit et bella Saxonum

VARIE LECTIONES.

²⁵ revolvero *Lind.* 2 da. edit. ²⁶ meis *deest* 1. ²⁷ opus 2 a. ²⁸ quo 2. 3. 4. ²⁹ nullus 1. ³⁰ præ-
³¹ palpans *deest* 1. ³² d. pondus aliquod ferre d. 2 a potius aliquod p. d. ferre 3. ³³ ut 1. ³⁴ ut
³⁵ nunc asc. gloria 4. ³⁶ celestia meditans 4. ³⁷ facere 2. ³⁸ ita 1. novis reliqui. ³⁹ qui 2 a.
corr. tamen 2 a. ⁴¹ dicat 1. ⁴² cedulas 2 a. ⁴³ de h. mutuavi 4. mutuatus 3. ⁴⁴ pleraque quasi
⁴⁵ lehardi 3. ⁵¹ sunt prava 4. ⁵² hæc 3. ⁵³ prædecessoribus 4. ⁵⁴ Amen *deest* 1. 2. Explicit prolog
⁵⁵ scriptori 1. ⁵⁶ Hamburg 2. Hamburg 3. ⁵⁷ quondam *deest* 3. ⁵⁸ an 1. ⁵⁹ forte 2. ⁶⁰ Eginhardi
⁶¹ actores 2. ⁶² in s. s. reliquerunt 4. ⁶³ Renum 2. 3. 4. *semper*. ⁶⁴ inchoans 3. ⁶⁵ Hadelohe 4. ⁶⁶
⁶⁷ habet 3. habens 5. ⁶⁸ vero 2. 3. 4. ⁶⁹ viri (*manu. sec. vini*) 1 ⁷⁰ In 2 a, hoc scholionita legitur
 Einhardus unus ex c. Caroli magni vitam c. et bella contra Saxones d.

NOTÆ.

- (86) *Iter carpere* Horat. Serm. l. i, 5, v. 95.
 (87) Hanc legationem cum pallio Liemaro concesserat papa Alexander II 1075, Febr. 2.
 (88) *Saxonia — consimilis* sunt verba Eginhardi in Vita Caroli, cap. 15.
 (89) Sorabos in Saxonia collocari, manifestus
 D Adami error est. V. Eginhardi Ann. a. 782.
 (90) *Vivis armis — inclita* sapit Sallustius Bello Jugurth., c. 53, *armis virisque optis* Conf. ibidem c. 58, 85.
 (91) Id est *aspicitur, esse videtur*.

cessaria. Ager ubique fertilis, compascuus (92) et A silvestris; qua Thuringeam⁷¹ accedit aut Salam vel Renum fluvios⁷², ibi prorsus opimus. Ceterum juxta⁷³ Fresiam⁷⁴ palustris, et aridus propter⁷⁵ Albiam, degenerat aliquantum⁷⁶. Jocunda⁷⁷ ubique nec minus⁷⁸ oportuna provinciam rigat⁷⁹ annium⁸⁰ copia⁸¹.

2. ([2.] Cap. 2.) Nobilissimi Saxonum fluvii sunt Albi. Sala, Wisara⁸², qui nunc Wissula (93) vel⁸³ Wirraha⁸⁴ nuncupatur. Is in Thuringia⁸⁵ saltu fontem habet, quemadmodum et Sala: deinde medium cursu pertransiens Saxoniam, in vicinia⁸⁶ Fresonum sortitus occasum (94). Verum maximus Albi, qui nunc Albia nomen habet, etiam⁸⁷ Romanorum (95) testimonio predicatur, cujus ortum fuerunt trans Bohemiam⁸⁸, mox Sclavos⁸⁹ dirimit a Saxonibus. Juxta Magdeburg⁹⁰ in se recipit Salam fluvium, nec longe ab⁹¹ Hammaburg ipse Albia mergitur⁹² in oceanum⁹³. [Quartus ex magnis Saxonum fluminibus est Emisa, qui⁹⁴ Westphalos⁹⁵ a reliquis illius provinciae dirimit populis. Isque oritur in saltu Patherburnensi⁹⁶(96); currit autem per medios Fresonum terminos in oceanum Britannicum⁹⁷.]

3. ([3.] Cap. 3.) Quærentibus autem qui mortales ab initio Saxoniam coluerint⁹⁸ (97), vel a quibus hæc gens primo finibus egressa sit, compertum est nobis ex multa lectione veterum, istam gentem, sicut omnes fere populos, qui in orbe sunt, occulto Dei iudicio non semel de regno ad populum alterum fuisse translatos; et ex nomine victorum provincias quoque vocabula (98) sortitas. Quippe, si Romanis credendum est scriptoribus, primi circa Albiam et in reliqua Germania Svevi⁹⁹ habitaverunt¹⁰⁰ quorum confines¹⁰¹ erant illi¹⁰², qui dicuntur Driade¹⁰³, Bardi (99), Sicambri, Huni Wandali, Sarmatæ, Longobardi¹⁰⁴, Heruli, Ducæ, Marcomanni¹⁰⁵, Gothi¹⁰⁶, Nordmanni¹⁰⁷ et Sclavi. Qui propter inopiam soli natalis contentionesque domesticas, aut,

sicut dicitur, minuendæ multitudinis causa¹⁰⁸ a loco suo egressi, totam simul Europam inundaverunt et Africam. De antiquitate vero Saxonum meminit Orosius et Gregorius Turonensis¹⁰⁹ ita: « Saxones¹¹⁰, inquit¹¹¹, gens ferocissima, virtute et agilitate terribilis, in oceani litore habitat, inviis inaccessa paludibus, quæ periculosam tunc Romanis finibus eruptionem¹¹² medians, a Valeniano imperatore oppressa est (100). Deinde cum occuparent Gallias Saxones, a Syagrio, duce Romanorum, victi sunt¹¹³, insule eorum captæ (101). » Igitur Saxones primo circa Renum sedes habebant, [et vocati sunt Angli,]¹¹⁴ quorum pars inde veniens in Britanniam¹¹⁵, Romanos ab illa insula depulit. Altera pars Thuringiam oppugnans, tenuit illam¹¹⁶ regionem. Quod breviter conscribens Einhardus¹¹⁷, tali modo suam ingreditur historiam (102).

4. ([4.] Cap. 4.) Saxonum gens, inquit, sicut tradit antiquitas, ab Angliis Britannia¹¹⁸ incolis egressa, per oceanum navigans, Germaniæ littoribus studio et necessitate quærendarum sedium appulsa est in loco qui vocatur Haduloha¹¹⁹, eo tempore quo Theodericus¹²⁰, rex Francorum, contra Hirnifridum, duces Thuringorum, generum suum, dimicans, terram eorum crudeliter ferro vastavit¹²¹ et igne. Et cum jam¹²² duobus præliis ancipiti pugna incertaque victoria miserabili¹²³ cæde suorum decertasset, Theodericus spe vincendi frustratus, misit legatos ad Saxones, quorum dux erat Hadugato¹²⁴. Ut¹²⁵ audivit causam adventus eorum, pollicitisque pro victoria cohabitandi sedibus¹²⁶, conduxit eos¹²⁷ in adiutorium. Quibus secum quasi jam pro¹²⁸ libertate et patria fortiter dimicantibus, superavit adversarios, vastatisque indigenis et ad internicionem pene¹²⁹ deletis, terram eorum juxta pollicitationem suam victoribus delegavit. Qui eam sorte dividentes, cum multi ex eis in bello cecidissent, et pro raritate eorum tota ab

VARIAE LECTIONES.

⁷¹ Thuringiam 4. Thuringiam 3. ⁷² fluvius 1. ⁷³ Juxta ceterum 1. ⁷⁴ Frisiam 3. *semper*. ⁷⁵ prope 5. ⁷⁶ aliquantum 3. ⁷⁷ Jocunda 3. 5. ⁷⁸ mirum 2. 4. mirum quum 3. 5. ⁷⁹ riget 3. 5. ⁸⁰ animum 2. ⁸¹ copiam 1. ⁸² Wisuris 3. Wisura 4. ⁸³ qui n. Wisura vel 3. qui et 4. ⁸⁴ Wirraha 2. 2a. ⁸⁵ Thuringie 4. ⁸⁶ vicino 2. 4. ⁸⁷ et 3. ⁸⁸ Boemiam 1. (*ubi eadem manu* Bobemiam) 3. ⁸⁹ scavos . Slavos 4. ⁹⁰ Magdeburg 2. Magdeburg 4. ⁹¹ ab *deest* 1. ⁹² mergit 1. ⁹³ oceanum 3. 4. *semper*. ⁹⁴ que 2. 2a. ⁹⁵ Westphalos 2. Westvalos 5. ⁹⁶ Padarb. 4. Pedarb. 3. ⁹⁷ Quartus—Britannicum *desunt* 1. ⁹⁸ coluerunt 5. ⁹⁹ Suevi 2. 3. 5. ¹⁰⁰ habitaverunt 3. ¹⁰¹ fines 1. ¹⁰² illi *deest* 2. 3. 4. ¹⁰³ Driades 3. 4. ¹⁰⁴ Langobardi 5. ¹⁰⁵ martomarng 1. ¹⁰⁶ Goli 2. ¹⁰⁷ Normanni 3. ¹⁰⁸ causa *deest* 1. ¹⁰⁹ G. Turonis et O. 1. Turonensis *deest* 5. Saxonum 5. ¹¹¹ inquit 2. 3. 4. ¹¹² ita et Orosius; irruptionem 2. 4. ¹¹³ et *add.* 2. 3. 4. ¹¹⁴ *uncis inclusa desunt*. 1. ¹¹⁵ Britanniam 3. 4. ¹¹⁶ eam 5. ¹¹⁷ Einardus 2. *sæpius*. ¹¹⁸ Brintannia 1. ¹¹⁹ Haduloha 2. 3. Hatheloe 4. ¹²⁰ Thiedricus 3. 4. Thidericus 5. ¹²¹ vastasset 2. 2a. ¹²² jam *deest* 1 *male*. ¹²³ mirabili 5. ¹²⁴ Hadugatus 4. Hadugoto *Transl.* ¹²⁵ ut *deest* *Transl.* Et ut. 3. ¹²⁶ promissisque p. v. habitandi *Transl.* que *deest* 3. ¹²⁷ eos *deest* 3. ¹²⁸ pro *deest* 1. *male*. ¹²⁹ fere 1. *male*.

NOTE.

(92) Respexisse videtur pascua Saxonum communia.
(93) Nomen *Visulæ*, quod Eginhardus in Vita Caroli, c. 15, tribuit Vistulæ, noster pro nomine *Visurgis* habuit. V. infra l. II, c. 78.
(94) *Occasus* hic noster pro *ostio*.
(95) V. c. Lucan. Pharsal. II, 51.
(96) Der Teutoburger Wald.
(97) Respexit noster verba Sallustii in Belli Jugurth., c. 13: *Sed qui mortales initio Africam ha-*

duerint, etc.
(98) *Vocabuia*, id est nomina.
(99) Druidas fortasse Adamus pro gente habuit, quos Lucanus (*Phars.* l. I. v. 448/450) cum Bardis nominant. Hos vero cum Bardorum populo circa Bardewik degente confundere videtur.
(100) Sunt fere verba Orosii l. VII, cap. 32.
(101) Ex Gregorii Turon. Hist. Francor. l. II, c. 11, coll. cap. 27 ita noster composuit.
(102) V. Translationem S. Alexandri.

eis occupari non potuit, partem illius, eam maxime A quæ respicit orientem, colonis tradebant singulis ¹³⁰, pro sua sorte sub tributo ¹³¹ exercendam; cætera vero loca ipsi possederunt.

5. A meridie quidem Francos habentes et partem Thuringorum, quos præcedens hostilis turbo non tetigit ¹³², alveoque fluminis Unstrote dirimuntur; a septentrione vero Nordmannos, gentes ferocissimas; ab ortu solis Obodritos ¹³³; et ¹³⁴ ab occasu Frisos, a quibus sine intermissione vel federe vel concertatione necessaria finium suorum spacia ¹³⁵ tuebantur. Erant enim inquieti nimis et finitimorum sedibus infesti ¹³⁶, domi vero pacati et civium utilitatibus placida benignitate consulentes.

6. ([5.] Cap. 5.) « Generis quoque ac nobilitatis B suæ providissimam curam habentes, nec facile ullis aliarum gentium vel sibi inferiorum conubiis infecti, propriam et sinceram, tantumque sui ¹³⁷ similem gentem facere conati sunt. Unde habitus quoque ac magnitudo corporum comarumque color, sicut ¹³⁸ in tanto numero hominum, idem ¹³⁹ pene omnibus. Quatuor igitur differentiis gens illa consistit, nobilium scilicet et liberorum, libertorum ¹⁴⁰ atque servorum. Et id legibus firmatum, ut nulla ¹⁴¹ pars in copulandis conjugiiis propriæ sortis terminos transferat; sed nobilis nobilem ducat uxorem et liber liberam, libertus jungatur ¹⁴² libertæ et servus ancillæ. Si vero quispiam horum sibi non congruentem ¹⁴³ et genere præstantiorem ¹⁴⁴ duxerit uxorem, cum vitæ suæ dampno componat. Legibus etiam ad vindictam malefactorum optimis C abutebantur ¹⁴⁵. Et multa utilia ¹⁴⁶ atque secundum legem naturæ honesta, in morum probitate studuerunt habere; quæ eis ad veram beatitudinem promerendam proficere ¹⁴⁷ potuissent, si ignorantiam creatoris sui non haberent et a veritate culturæ illius non essent alieni.

7. [6.] Coluerunt ¹⁴⁸ enim eos qui natura non erant dii, inter quos præcipue Mercurium venerabantur, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare consueverant. Deos suos neque ¹⁴⁹ templis includere, neque ulla humani oris ¹⁵⁰ specie assimilare, ex magnitudine et dignitate cælestium arbitrati sunt. Lucos ac ¹⁵¹ nemora consecrantes deorumque nominibus appellantes, secretum illud sola reverentia contemplantur ¹⁵². Auspicia et sortes quam D

maxime observabant. Sortium consuetudo simplex erat. Virgam ¹⁵³ frugiferæ ¹⁵⁴ arbori decisam, in surculos amputabant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ¹⁵⁵ ac fortuito ¹⁵⁶ spargebant; mox si publica consultatio fuit, sacerdos populi, si privata, ipse paterfamilias precatus Deos, celumque suspiciens ter ¹⁵⁷ singulos tulit, sublatis ¹⁵⁸ secundum impressam ante notam interpretatus est. Si prohibuerunt, nulla de eadem re ipsa die consultatio; si permissum est, eventuum adhuc fides exigebatur.

8. « Avium voces et volatus interrogare proprium erat illius gentis. Equorum quoque presagia ac motus ¹⁵⁹ experiri, hinnitusque ac fremitus observare. Nec ulli auspicio major fides, non solum apud plebem, sed etiam apud proceres habebatur. Erat et alia observatio auspicio, qua gravium bellorum eventus explorare solebant. Ejus quippe gentis cum qua bellandum fuit, captivum quoquo modo interceptum, cum electo ¹⁶⁰ popularium suorum, patriis quemque armis committere et victoriam hujus vel illius pro judicio habere. Quomodo autem certis diebus, cum aut ¹⁶¹ inchoatur luna aut ¹⁶² impletur, agendis rebus ¹⁶³ auspiciatissimum ¹⁶⁴ initium crediderint, aliaque innumerabilia ¹⁶⁵ vanarum superstitionum genera, quibus implicati ¹⁶⁶ sunt, observaverint, prætereo. Hæc vero ideo commemoravi, quo prudens lector agnoscat, a quantis errorum tenebris per Dei gratiam et misericordiam sint liberati, quandos eos ad cognitionem sui nominis lumine veræ fidei perducere dignatus est. Erant enim, sicut omnes ¹⁶⁷ fere Germaniam incolentes, et natura feroces et cultui demonum dediti, veræque religioni contrarii, neque divina neque humana jura vel ¹⁶⁸ polluere vel transgredi inhonestum ¹⁶⁹ arbitrabantur. Nam et frondosis arboribus fontibusque ¹⁷⁰ venerationem exhibebant. Truncum quoque ligni non parvæ magnitudinis in altum erectum sub divo ¹⁷¹ colebant, patria eum lingua Irminsul ¹⁷² appellantes, quod Latine dicitur universalis columpna, quasi sustinens omnia. » Hæc tulimus excerpta ex scriptis Einhardi ¹⁷³ de adventu, moribus et superstitione Saxonum quam adhuc Sclavi et Sueones ritu paganico servare videntur.

9. ([7.] Cap. 6.) Qualiter autem gens dura Saxo- num (103) pervenerit ad cognitionem divini nominis,

VARIE LECTIONES.

¹³⁰ singuli *Transl.* ¹³¹ redactis *addit* 2. 2a. ¹³² detegit 2. ¹³³ Ohodittos 1. ¹³⁴ et *deest* 3. ¹³⁵ spacia *deest* 4. ¹³⁶ infensi 3. ¹³⁷ sibi 2. 3. 4. ¹³⁸ tanquam *Transl.* ¹³⁹ est *addunt* 2. 3. ¹⁴⁰ libertinorum 1. *male*; libertorumque 3. 5. ¹⁴¹ ne ulla 3. ¹⁴² conjugatur 1. ¹⁴³ congruente 1. ¹⁴⁴ horum — præstantiorem *desunt* 3. ¹⁴⁵ utebantur 5 *Transl.* ¹⁴⁶ alia 3. ¹⁴⁷ sufficere 3. ¹⁴⁸ Noluerunt 1. *pictoris errore.* ¹⁴⁹ in *addit* 3. ¹⁵⁰ horis 2. ¹⁵¹ et I. 5. *male.* ¹⁵² contemplantur 1. *male.* ¹⁵³ virga 1. ¹⁵⁴ fructiferæ 2. 3. ¹⁵⁵ timere 1. ¹⁵⁶ fortuito 4. ¹⁵⁷ Idem 1. *male, ubi initium cap. 8, et male.* ¹⁵⁸ sublatisque *Transl.* ¹⁵⁹ monitu *Transl.* ¹⁶⁰ cum electo *deest* 1 *male.* ¹⁶¹ aut *deest* 3. ¹⁶² vel 3. 4. ¹⁶³ cum aut — rebus *desunt* 1. ¹⁶⁴ auspiciatissimum 2. 4. ¹⁶⁵ innumera *Transl.* ¹⁶⁶ impliciti 4. ¹⁶⁷ qui erant sicut *Transl. quod no mutavimus.* ¹⁶⁸ vel *deest* 5. ¹⁶⁹ honestum 2. 2a. ¹⁷⁰ que *deest* 1. ¹⁷¹ dió 3. ¹⁷² irme insul 2. Irminsul 3. ¹⁷³ Einhardi *deest* 3.

NOTÆ.

(103) *Saxonum pectora dura.* Poeta Saxo a. 772, y. 14.

Duritiâ propter dicti cognomine Saxi. Alcwin. De pontific. eccles. Eborac. 47.

aut quibus prædicatoribus ad christianæ religionis A mormam (104) pertigerit ¹⁷⁴, explicare locus ¹⁷⁵ quærit, si prius de bello Karoli, quod cum Saxonibus longo tempore profligatum est, mentionem facimus et belli causas simul connectimus. Thuringi vel Saxones, itemque cæteræ quæ circa ¹⁷⁶ Renum sunt nationes, ex antiquo Francis tributariæ leguntur (105). Quibus deinde a regno eorum deficientibus Pippinus, genitor Karoli, bellum intulit, quod tamen filius ¹⁷⁷ peregit majore ¹⁷⁸ felicitate; de quo idem scriptor Heinhardus ¹⁷⁹ brevi epilogo meminit dicens, (405): « Susceptum est igitur bellum adversum Saxones, quod magna utrimque animositate, tamen majore Saxonum quam Francorum dampno, per continuos triginta tres ¹⁸⁰ annos gerebatur: poterat siquidem citius finire, si Saxonum hoc perfidia pateretur.

10. « Omnibus igitur qui resistere solebant profligatis et in suam potestatem redactis, ea conditio a rege proposita, et ab illis suscepta est, ut abjecto demonum cultu, relictisque patriis ceremoniis, christianæ fidei sacramenta susciperent. et Francis adunati, unus cum eis populus efficerentur ¹⁸¹. » Tractumque per tot annos bellum, ita constat esse finitum. Nunc autem spiritalis ¹⁸² animarum triumphos ad scribendum succincti, prædicatoribus, de his ¹⁸³ qui ferocissimos Germaniæ populos ad divinam religionem perduxerint ¹⁸⁴, tale sumamus exordium.

11. ([8] Cap. 7.) Primus omnium qui australes Germaniæ partes, ydolorum cultui deditas, ad cognitionem divinæ ac christianæ religionis adduxit, C Winifridus erat natione Anglus, verus Christi philosophus, cui postea cognomentum ex virtute erat Bonifacius ¹⁸⁵. Et quamvis alii scriptorum vel Gallum in Alemanniæ ¹⁸⁶ vel Hemmerannum ¹⁸⁷ in Bajoaria ¹⁸⁸ sive Kyllanum in Francia ¹⁸⁹ seu certe Willebrordum ¹⁹⁰ in Fresia priores verbum Dei asserant prædicasse, hic tamen omnes alios, uti Paulus apostolus, studio ac prædicationis ¹⁹¹ labore (*I Cor. xv, 10*) antevenit. Ipse enim, ut in gestis

stus legitur, apostolicæ sedis auctoritate fultus, legationem ad gentes suscepit, Teutonumque ¹⁹² populos, apud quos nunc et summa imperii Romani (107) et divini cultus reverentia viget ac floret, ecclesiis ¹⁹³, doctrina virtutibusque illustravit. Quorum ¹⁹⁴ etiam provincias in episcopatus distribuens, seorsum ¹⁹⁵ Francos eis ¹⁹⁶ Renum, Hessones ¹⁹⁷ ac Thuringos, qui Saxonum confines sunt (108), primitivo quodam laboris sui fructu Christo et ecclesiæ copulavit. Tandemque a Fresonibus, quos jam ante ad fidem converterat, illustri martyrio coronatus est. Gesta ejus plenaria (109) manu a discipulis edita sunt, qui ¹⁹⁸ eum ferunt agonizasse cum aliis quinquaginta et amplius commilitonibus suis, anno ordinationis suæ 37. * Ipse est annus Dominicæ incarnationis 755, Pippini junioris ¹⁹⁹ 14.

12 ([9] Cap. 8.) Post passionem sancti Bonifacii Willehadus (110), et ipse Angligena, fervens amore martyrii, properavit in Fresiam, ubi consistens ad sepulchrum beati martyris, paganos facti penitentes suscepit, et credentium multa milia baptizavit. Deinde cunctam in circuitu provinciam cum discipulis perlustrans, ydola confregisse populosque ad culturam veri Dei evangelizasse ²⁰⁰, tunc et gentium zelo fustibus percussus et gladio legitur ad jugulandum proscriptus ²⁰¹ (111). Licet gratia Dei majoribus eum predestinaret titulis, suæ tamen voluntati ²⁰² et studio nichilominus ²⁰³ erat ad martyrium ²⁰⁴. Post hæc missus in Saxoniam a Karolo rege, primus omnium doctorum maritimas et boreales Saxonie partes ac Transabianos populos ad christianam fidem provocavit. Septem annos (112) prædicasse dicitur eandem ²⁰⁵ regionem ²⁰⁶, usque ad annum rebellionis Saxonum duodecimum, cum Widichind ²⁰⁷ persecutionem movens in christianis, Francorum terminos usque ad Renum vastabat (113). In qua persecutione discipuli sancti Willehadi quidam Bremæ, multi ²⁰⁸ per Fresiam, ceteri trans Albiam passi leguntur. Unde confessor Dei, majus adhuc lucrum expectans de conversione plurimorum, dici-

SCHOLIA.

Schol. 2. Sedente tunc Paulo papa I. (5.)

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁴ pertinexerit. ¹⁷⁵ lucus 1. ¹⁷⁶ juxta 3. 4. ¹⁷⁷ ejus *addit* 4. ¹⁷⁸ majori 2, 3. 4. ¹⁷⁹ Einhardus 2. 4. Eginhardus 3. ¹⁸⁰ XXX. 5. ¹⁸¹ efficeretur 3. ¹⁸² spirituales 3. ¹⁸³ de hiis p. 2. 3. 4. ¹⁸⁴ perduxerunt 5. ¹⁸⁵ Bonifacius 3. 4. ¹⁸⁶ Allemannia 2. ¹⁸⁷ Hemmerannum 3. Hemmerannum 2. Heimerammum seu Heimeraminum 4. ¹⁸⁸ Beguaria 2. 3. Bawaria 4. ¹⁸⁹ Franconia 3. 4. ¹⁹⁰ Willebrodum 3. *sæpius*. ¹⁹¹ et labore prædicationis 2. 3. 4. ¹⁹² Theutonumque. 2. 3. 4. ¹⁹³ ecclesias 3. 5. ¹⁹⁴ Quorum 3. ¹⁹⁵ seorsim 3. ¹⁹⁶ eis 1. ¹⁹⁷ Hassones 3. Saxones 1. ¹⁹⁸ quos 3. ¹⁹⁹ regnantis *add.* 2. 4. ²⁰⁰ dicitur *add.* 2. 3. 4. ²⁰¹ *Auctor fortasse scriber voluit*: persecutus. ²⁰² sua voluntate 4. ²⁰³ nichilomagis 3. ²⁰⁴ piger *add.* 2. 4. impiger F ²⁰⁵ eam 3. 4. in ea 2. 2a. ²⁰⁶ regione 2. 2a. ²⁰⁷ Widuchind 5. Widuchrad. 2. 4. Viducrad 3. ²⁰⁸ quidam 5.

NOTÆ.

- (104) *Religionis norma* ex Vita S. Willehadi c. 3. D nifacii.
 (105) V. Gregorium Turonens. lib. I. l. iv, c. 14. (111) *Willehadus* — *proscriptus*, Ex Vita Willehadi c. 1-4.
 Ann. Fuld. a. 737. (112) *Rectius tres annos*, videl. ab a. 779 usque 782 secundum Vitam Willehadi. c. 5; confer tamen ibid., c. 8.
 (106) Ex Eginhardi Vita Caroli, c. 7. (113) *Francorum* — *vastabat*, Eginhardi Fuld. a. 778.
 (107) Conf. Vitam S. Willehadi c. 5.
 (108) Eginhardi Annal. a 782.
 (109) *Plenarius plenus*.
 (110) V. additamentum anonymi ad Vitam S. Bo-

tur²⁰⁹ secundum evangelicum præceptum de civitate in civitatem fugisse²¹⁰ (114), dispersisque sociis²¹¹ ad prædicandum, ipse Romam venisse cum Liudgero²¹². Ubi sanctissimi papæ Adriani consolatione relevati, Liudgerus in montem Cassinum recessit²¹³ ad confessionem sancti Benedicti Wilehadus in Galliam repedavit ad sepulchrum sancti Willebrordi (115). Itaque biennium²¹⁴ uterque reclusi, contemplativæ vitæ operam dabant, adprime²¹⁵ orantes pro persecutoribus et gente Saxonum, ne jactum in eis semen verbi inimicus homo zizaniis (*Matth.* XIII, 25) oppleret²¹⁶, impletumque in eis²¹⁷ est quod Scriptura dicit: « Multum valet deprecatio justi assidua (*Jac.* v, 16). Hæc de Vita ejus ad sensum excerpta protulimus. Transacto igitur biennio, quod est anno Karoli octavodeclmo. Widichind²¹⁸, B incentor rebellionis (116), ad fidem Karoli venit, baptizatusque²¹⁹ est ipse cum aliis Saxonum magnatibus, et tunc demum Saxonia subacta (117) in provinciam redacta est. Quæ simul in octo episcopatus divisa, Mogentino²²⁰ et Coloniensi archiepiscopis est subjecta. Cujus exemplar divisionis, quod ex præcepto regis in Bremensi ecclesia servatur. cognosci potest his²²¹ verbis (118).

13. ([10.] Cap. 9.) « In nomine domini Dei²²² et Salvatoris nostri Jesu Christi, Karolus, divina ordinante providentia rex. Si domino Deo exercituum succurrente in bellis victoria potiti²²³, in illo et non in nobis gloriamur, et in hoc sæculo pacem et prosperitatem, et in futuro perpetuæ mercedis retributionem nos promereri confidimus. Quapropter noverint omnes Christi fideles, quod²²⁴ Saxones, quos²²⁵ progenitoribus nostris ob suæ pertinaciam perfidiæ semper indomabiles²²⁶, ipsique Deo et nobis tandiu rebelles, quousque illius, non²²⁷ nostra, virtute ipsos et bellis vicimus²²⁸ et ab baptismi gratiam Deo annuente²²⁹ perduximus, pristinae liberti donatos et omni nobis debito censu solutos, pro amore illius, qui nobis victoriam contulit, ipsi tributarios et sublegales²³⁰ devote, addiximus²³¹; videlicet, ut qui nostræ potestatis jugum hactenus ferre detrectaverunt, victi jam (Deo gratias) et armis et fide, domino ac²³² salvatori nostro Jesu

Christo et sacerdotibus ejus omnium suorum; jtorum et fructuum totiusque culturæ decim nutrituræ, divites ac pauperes legaliter copersolvant. Proinde omnem terram eorum ad Romanorum more in provinciam²³³ redigent inter episcopos certo limite determinantes, et trionalem illius partem, quæ et²³⁴ piscium ul dissima et pecoribus alendis habetur aptio Christo et apostolorum suorum principi pro gratiarum actione devote optulimus: sibi²³⁷ Wigmodia in loco Bremon vocato, super f²³⁶ Wirrabam²³⁷ ecclesiam et episcopalem: mus cathedram. Huic²³⁸ parochiæ decem subjecimus, quos etiam²³⁹ abjectis eorum a: vocabulis et divisionibus, in duas redegimvintias, his nominibus appellantes²⁴⁰, Wigmet Lorgoe. Insuper ad præfatæ constructionem siæ in supradictis pagis septuaginta mansos et colonis offerentes, totius hujus parochiæ incimas suas ecclesiæ²⁴¹ suoque provisorio fideliter solvere hoc nostræ majestatis præcepto jubernamus et confirmamus. Adhuc etiam²⁴² summoficis²⁴³ et universalis papæ Adriani præcepto ne Mogonciacensis²⁴⁴ episcopi Lullonis omni qui affuere pontificum consilio²⁴⁵, eandem B sem ecclesiam cum omnibus suis appendici lehado, probabilis vitæ viro, coram Deo et ejus commisimus. Quam etiam²⁴⁶ primum e ecclesiæ tertio Idus Julli²⁴⁷ consecrari fecim scopum, ut populis divini²⁴⁸ semina verbi sec datam sibi sapientiam fideliter dispensando, e lam hanc ecclesiam canonico ordine et mona C competentia utiliter instruendo²⁴⁹, interim et riget, quousque precibus sanctorum suorum ratus, incrementum det omnipotens²⁵⁰ Deus tuit etiam isdem²⁵¹ venerabilis vir serenitati eam quam diximus parochiam propter barb infestantium pericula seu varios eventus, qui solent contingere, ad sustentacula sive stiper servorum inibi Deo militantium mine s posse. Quamobrem quia Deus²⁵² omnipotentem gente Fresonum, sicut et Saxonum, ostiu aperuerat²⁵³, partem prænominatæ regionis

VARIE LECTIONES.

²⁰⁹ legitur 3. 4. ²¹⁰ confugisse 3. ²¹¹ locis 1. ²¹² Ludgero 2. Liudgero 5. ²¹³ recessit *deest*. 4. ²¹⁴ bi²¹⁵ apprime 3. 5. ad primum 1. ²¹⁶ impleret. 1. ²¹⁷ in eis *deest* 5. ²¹⁸ Widechindus 2. Vitl 3. Withuchind 4. Widekind 5. ²¹⁹ que *deest* 4. ²²⁰ Moguntino 5. ²²¹ hiis 2. hiis c. p. 4. ²²² Dei. ²²³ surrus *ad.* 2. 3. 4. ²²⁵ que F. quos a 3. 4. ²²⁶ domabiles 1. ²²⁷ in. *In cod.* 1. paulo *ri manus multavit*: quousque in illius et non in. ²²⁸ vincimus 1. ²²⁹ annuante 4. ²³⁰ subjugab²³¹ adduximus *Cod. Udalrici Bobenberg.* ²³² et 5. ²³³ provincias *Ud.* ²³⁴ est 5. ²³⁷ ut 1. ²³⁶ f²³⁷ Wirraam 2. Virraam 3. *sæpius.* ²³⁸ hujusque *Ud.* ²³⁹ et *Ud.* ²⁴⁰ nuncupatas *Ud.* sibi *Ud.* ²⁴² Ad hoc in *Ud.* ²⁴³ pontifici *deest* 3. ²⁴⁴ Moguntiacensis 3. Mogonciensis 2. ²⁴⁵ c. *Ud.* ²⁴⁶ et *Ud.* ²⁴⁷ Wormaliæ consistentes *ad.* *Ud.* ²⁴⁸ divina *Ud.* ²⁴⁹ instituendo *Ud.* utilit *Ud.* ²⁵⁰ indet omnipotens crementu 1. ²⁵¹ idem 5. *Ud. deest.* 3. ²⁵² Dominus 5. ²⁵³ aperuit 2. 3.

NOTÆ.

(114) *Ev. Matth.* x, 23. *Ex Vita Willehadi* c. 6. D (117) *ad fidem Saxonia subacta.* Eginhard (115) De Liudgero tacet *Vita S. Willehadi* cap. 7. a. 785. At confer *Alfridi Vitam S. Liudgeri* c. 18. (118) De diplomate sequente conf. omnino burg. *Urkundenbuch* n. 2.

et Fresiae*, quae huic contigua parochiae esse dinoscitur, eidem Bremensi ecclesiae suoque provisorio Willehado episcopo ejusque successoribus perpetuo delegavimus retinendam**. Et quia casus praeteritorum cautos nos faciunt in futurum, ne quis, quod non optamus²⁵⁴, aliquam sibi in eadem diocesi usurpet potestatem, certo eam limite fecimus terminari (119), eique hos terminos, mare oceanum, Albiam fluvium, Liam (120), Steinbach, Hasalam, Wimarcham²⁵⁵, Sneidbach, Otam (121), Mulimbach²⁵⁶, Motam (122), paludem quae dicitur Sigefridismor²⁵⁷, Quistinam (123) Chrissenmor²⁵⁸, Asbroch²⁵⁹, Wissebroch²⁶⁰, Bivernam²⁶¹, (124) Uternam (125), iterumque Ostam, ab Osta²⁶², vero usque quo perveniatur ad paludem quae dicitur Chaltenhach²⁶³ (126), deinde paludem ipsam usque in Wem-

mam²⁶⁴ fluvium (127), a Wemma vero Bicinam²⁶⁵ (128), Faristinam²⁶⁶ (129) usque in Wirraham fluvium, de hinc ab orientali parte ejusdem fluminis viam publicam, quae dicitur Hessewech²⁶⁷ (130) Sturmegoe et Lorgoe disternantem, Scebbasam²⁶⁸ (131), Alapam (132), Chaldhova²⁶⁹ (133), iterumque Wirraham, ex occidentali autem parte viam publicam, quae dicitur Folcwech²⁷⁰, Derue (134) et Lorgoe dividantem, usque in Huntam flumen²⁷¹, dein²⁷² ipsum flumen, et Amrinum²⁷³ lucum silvestrem, quem incolae loci Windloch²⁷⁴ nominant (135), Finolam²⁷⁵ (136), Waldesmor²⁷⁶, Berchol²⁷⁷ (137), Endiriad²⁷⁸ paludem, Emisgoe et Ostergoe²⁷⁹ biterminantem²⁸⁰, Brustlacho²⁸¹, Biberlacho²⁸², iterumque mare, firmos et intransibiles²⁸³ circumscribi-

SCHOLIA.

* *Schol.* 3. Fresia regio est maritima, in viis inaccessa²⁸⁵ paludibus, habetque pagos 47, quorum tertia pars respicit Bremensem episcopatum²⁸⁶, hiis distincti²⁸⁷ vocabulis: Ostraga, Rustri²⁸⁸, Wanga²⁸⁹, Triesmeri²⁹⁰, Herloga, Nordi²⁹¹ atque Morseti (138). Et hii 7 pagi tenent ecclesias circiter 50. Hanc Fresiae partem a Saxonia dirimit palus, quae Waplinga²⁹² (139) dicitur, et Wirrahæ²⁹³ fluvii ostia. A reliqua Fresia palus Emisgoe²⁹⁴ terminat, et mare oceanum²⁹⁵. (3. 4. 6. 8b. 9. 40.)

** *Schol.* 4. ²⁹⁶ De illis 17 pagis quinque pertinent ad Monasteriensem episcopatum, quos sanctus Lutgerus, illius loci primus episcopus, a Karolo imperatore in donatione percepit. Sunt his distincti vocabulis; Hugmerchi, Hunusga, Fivilga, Emisga, Federitga et insula Bant²⁹⁷ (140). (6.)

VARIAE LECTIONES.

²⁵⁴ optam 3. ²⁵⁵ Vimarcham 3. ²⁵⁶ Mulimbach 2. 3. Muinibach 4. ²⁵⁷ Sigefridismor 5
²⁵⁸ Chisemmor 3. Chisenmord 2. Chesenmor 5. ²⁵⁹ Aschbroch 5, Aschroch 2. 3. ²⁶⁰ Wissebroch 2. 3. 4. ²⁶¹ Bicinam 3. ²⁶² ad Hosta vero 4. ab Osta vero Bicinam 3. ²⁶³ Caldenbach 4.
²⁶⁴ Wernam 2. 3. Wempnam 4. Wepnam *Alb. Stad.* Werpnam (*die Worpe*) legit *Cl. Wedekind.* ²⁶⁵ Bricinam 3.
²⁶⁶ Farstinam 3. 4. Farcivam 2. Frastinam *Alb. Stad.* ²⁶⁷ Hesseweg 4. ²⁶⁸ Scebbasam 2. Sethbasam 3.
²⁶⁹ Caldhowa. 4. ²⁷⁰ Folcweg 4. Folwech 1. 2. 3. ²⁷¹ fluvium 3. ²⁷² Deinde 2. 3. 5. ²⁷³ Amrinum 5.
²⁷⁴ Wildloch 2. 3. 4. ²⁷⁵ Fivolam 1. 2. ²⁷⁶ Valdesmor 3. Waldesmoer 5. ²⁷⁷ Bercol 2. 3. 4.
²⁷⁸ Eddinriad 2. 3. Eddenriad 4. ²⁷⁹ Ostrigoe 3. Ostergece 2. ²⁸⁰ determinantem 1. ²⁸¹ Brustlacho 3.
²⁸² Biberlacho 2. 3. 4. ²⁸³ intransgressibiles 2. 3. 4. ²⁸⁴ jussiomus 1. ²⁸⁵ inacc. inv. 4. innumeris inacc. 9. ²⁸⁶ Brem. r. ep. 4. ²⁸⁷ his distincta 5. 9. ²⁸⁸ Rustrii 3. Rustrui 10. Rustivi 9.
²⁸⁹ Riustringe 4. Rustringe 5. ²⁹⁰ Manga 3. Wanga 10. Vonga 9. ²⁹¹ *In cod.* 6. *hæc ita leguntur: (Ru)stri.*
²⁹² Triesme. . . . Wanga. Dresmeri 8b. Diesmeri 3. 4. *corr.* Diermeri 9. Dietmeri 9a. ²⁹³ Norde 6. ²⁹⁴ *In cod.* 6. . . . plinga a S. dir. p. q. Valpinga 3. 9. Watpinga 4. 8b. ²⁹⁵ Virrohe 3. ²⁹⁶ Eimsgoe 3. Orongoe 6. 9a. Ermgoe 9. ²⁹⁷ oceanum 4. oceanus 5. ²⁹⁸ *In cod.* 6. *hoc schol. reperitur in libro de situ Danie ad cap. 39; in cod. 9a ibidem ad cap. 11; in cod. 9b in cap. 14.* ²⁹⁹ *Hoc scholion non reperimus nisi in cod. 6. Ibi legitur ad calcem scholii precedentis. Haustum videtur a scholiasta ex Vita S. Ludgeri ab Alfrido scripta, ex qua nos etiam illius lacunas supplevimus.*

NOTÆ.

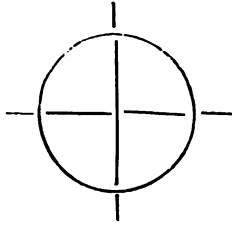
(119) De hoc limite conf. Delium Ueber die Grenzen und Eintheilung des Erzbisthums Bremen, *Wedekind* in libro: *Hermann Herzog von Sachsen* p. 93-116, et *Noten II*, 446 sq. A. von Wersebe *Beschreibung der Gane zwischen Elbe, Saale und Unstrut, Weser und Werra* p. 236 seq. 229 seq. necnon *Hamburger Urkundebuch* t. I, et *mappam archiepiscopatus Hamburgensis*.

- (120) Die Lübe.
- (121) Die Oste.
- (122) Die Mede sive Mehe.
- (123) Die Twiste.
- (124) Die Bever.
- (125) Die Otter.
- (126) Das Colbecks Moor.
- (127) Die Wümme.
- (128) Die Wieste.
- (129) Der Forst prope Daverden.
- (130) Via publica, quae a villa Westen juxta fluvium Alleram per Hamelheide ad villam Gadesbunden usque ducebat.
- (131) Der Sachelchenbacn prope Erischshagen.
- (132) Die Wölpe.
- (133) Die (kalte) Aue, quae Wiseram influit juxta

C Drakenburg.

- (134) Pagus Enterigau in diocesi Mindensi.
- (135) Wildeloh in advocatia Oldenburg, silva in pago Ammiri.
- (136) Die Vehne.
- (137) Barpel juxta fluvium Vehne.
- (138) Provinciae Ostringien, Rustringien, Wanga, cujus nomen superest in ejus parte, insula Wangeroe, in ducatu Oldenburg sita sunt; Harlingerland, Norden in Osfrisia. Morseti ibidem quaerendi, qui cum eorum vicinis Sturis jam innotuerunt Plinio *Histor. Natural.* l. iv, c. 29. Conf. de iisdem *Annal. Corbeien.* a. 1092. it. *Hildesheim.* cod. a. *Chronicon Trajectense* a. 1163. *Miracula S. Ludgeri.* Vide quoque *mappam archiepiscopatus Hammaburgensis* in *Hamburger Urkundenbuch* t. I.
- (139) Die Wapel, influens in brachium sinistrum Wiseræ, quod hodie dicitur die Jahde.
- (140) Hæc hausta videntur ex *Alfridi Vita S. Ludgeri*, c. 19. De pagis Hugmerchi, Hunsingo, Emisgo et insula Bant conf. *ibidem.* *Federitga* vero inter Emden et Marienhave quaerendum esse primus docuit L. v. *Ledeher die fünf Münsterschn Gauen.*

ptionis auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat inconvulsa manere, manu propria subscripsimus et anuli nostri impressione ³⁰⁸ signari jussimus. »

Signum domni ²⁹⁹ Karoli imperatoris ³⁰⁰ ac regis invictissimi.

« Hildibaldus ³⁰¹ archiepiscopus Coloniensis et sacri palatii capellanus recognovi.

« Data pridie Idus ³⁰² Julii, anno Dominicæ incarnationis septingentesimo octogesimo octavo ³⁰³, indictione duodecima, anno autem regni ³⁰⁴ domni Karoli vicesimo primo.

« Actum in ³⁰⁵ palatio Nemetensi ³⁰⁶ feliciter, Amen. »

14. ([11.] Cap. 10.) Sedit igitur dominus et pater noster Willehadus ³⁰⁷ post ordinationem suam annos duos, menses 3, dies 26, prædicavitque tam Fresos ³⁰⁸ quam Saxones post martyrium sancti Bonifacii omnes annos triginta quinque (141). Obiit autem senex et ³⁰⁹ plenus dierum in Fresia, in villa Pleccazze ³¹⁰ (142), quæ sita est in Rustris. Corpus ejus Bremam deportatum, in basilica sancti Petri, quam ipse ædificavit, sepultum est (143). Transitus ejus ³¹¹ celebratur festivis gaudiis sexto Idus Novembris, ordinatio tertio Idus Julii. Extat vitæ actuumque ejus insignis liber, quem successor ejus quartus fideli stilo exaravit Anscarius ³¹². Ad cujus lectionem, quia nos ad alia properamus, cupientem scire transmittimus.

15. ([12.] Cap. 11.) Proximum sancto Willehado ex discipulis ejus Willericum in Bremensi ecclesia præfuisse legimus [quem alii Willeharium nuncu-

pant ³¹³]. Seditque annos quinquaginta usque ad annum Ludvici ³¹⁴ senioris penultimum (144). Cum vero scriptum sit in libro donationum sive traditionum Bremensis ecclesiæ ⁴¹⁵ a 37. Karoli usque ad 25 annum ³¹⁶ Ludvici præsedisse Willericum, 12 ³¹⁷ anni minus reperiuntur ab eo quem prædiximus numero. Et credi potest tanto tempore Bremensem episcopatum cessasse, quemadmodum et alios propter novellam ³¹⁸ gentis Saxonum conversionem, qui nondum se episcopali ditione regi patiebantur ³¹⁹: maxime cum, nullis fere annis a bello vacantibus, tandem Saxones ita profligati legantur, ut ex hiis qui incolunt utrasque ripas Albis fluminis ³²⁰ 10 milia hominum cum mulieribus et ³²¹ parvulis in Franciam translati sint ³²² (145). Et hic est annus diuturni Saxonum belli tricesimus tertius, quem Francorum historici ponunt memorabilem; scilicet Karoli imperatoris tricesimum septimum (an. 804). Quo tempore cum Sclavorum ³²³ quoque gentes Francorum imperio subjicerentur, fertur ³²⁴ Karolus Hammaburg civitatem Nordalbingorum, extracta ³²⁵ ibidem ecclesia, Heridago euidam sancto viro, quem loci episcopum designavit, ad regendum commendasse ³²⁶. Cui etiam propter infestationem barbaricam, ubi interdum posset consistere, cellam Rodnach in Gallia ³²⁷ donavit (146), disponens eandem Hammaburgensem ecclesiam cunctis Sclavorum Danorumque gentibus metropolem ³²⁸ statuere (147). In qua re ad perfectum ducenda, et mors Heridagi presbyteri et occupatio regni Karolus imperatorem, ne desiderata compleret, impedivit. Legimus in libro donationum Bremensis ecclesiæ Willericum Bremensem episcopum Transalbianos ³²⁹ etiam ante Ansgarium prædicasse et ecclesiam in Milindorp ³³⁰ frequenter visitasse, usque ad tempus quo Hammaburg metropolis facta est.

16. [43.] Et quoniam mentionem Danorum semel fecimus, dignum memoria videtur, quod victoriosiss-

SCHOLIA.

* Schol. 5. Scriptum est in gestis sancti Ansgarii, et privilegiis Romanorum pontificum. (2. 4.)

VARIE LECTIONNES.

²⁹⁸ impressione 3.5. ²⁹⁹ domini 5. sæpius. ³⁰⁰ imperatoris ac add.1. ³⁰¹ Hildebaldus 5. Hildeboldus 2. ³⁰² II Idus 5. ³⁰³ septingentesimo octuagesimo VIII. A. DCCLXXXVIII. 3.5. Legendum vero videtur anno 787, quo Willehadum ordinatum esse constat. V. Chron. Moissiac. h. a. et cap. sequens. ³⁰⁴ regni deest 3. ³⁰⁵ in deest 1. 2. 5. ³⁰⁶ Metensi 2. ³⁰⁷ Willehadus deest 1. ³⁰⁸ apud Fresos quam apud Saxones 2. 3. Fresis quam Saxonibus 4. ³⁰⁹ et deest 3. seve XII 2. ³¹⁰ Pleccazze 4. ³¹¹ ejus addunt 2. 3. 4. ³¹² Ansgarius 2. 3. 4. semper. ³¹³ Villehado — Willericum — Willeharium 3. Uncis inclusa desunt 4. ³¹⁴ Ludovici 3. Luthewici 4. ³¹⁵ ab anno 3. ³¹⁶ annum deest 4. 3. ³¹⁷ XIV. emendat Velleus. ³¹⁸ novelle 1. ³¹⁹ quæ — patiebatur 5. ³²⁰ fluvii 1. male. ³²¹ mulieribus et desunt 4. ³²² sunt 3. ³²³ Sclavorum 3. sæpius. ³²⁴ fertur deest 4. 4. ³²⁵ extracta 5. ³²⁶ commisit 4. commississe Helmoldus l. I. c. 3. commendavit conjicit Maderus. ³²⁷ cellam quandam in G. Rodnach 5. in Gallia desunt 3. 4. ³²⁸ metropolim 3. 4. ³²⁹ Transalbianis 2. 3. 4. ³³⁰ Milindorp 2. Milinthorp 4.

NOTÆ.

(141) Ex tempore obitus Bonifacii, sc. ex anno D 755, Jun. 5, usque ad mortem Willehadi, quæ contigit anno 789, Nov. 8, anni sunt 34 et menses quinque.

(142) Ex Vita S. Willehadi c. 10.

(143) Ex Vita S. Willehadi c. 9. 10.

(144) scilicet ab a. 789 usque 838.

(145) Ex Translatione S. Alexandri, Euhard. Fuldens. anno 801, aut ex ipsa Eginhardi Vita Caroli

c. 7. Saxones Nordalbingi in Francia orientali in chartis Ottonis III imp. a. 996. Sept. 15, et Heinrichi II imp. a. 1018, Mai. episcopis Wirceburgensibus datis memorantur.

(146) Renaix sive Rousse in Flandria orientali. Vid. diploma ab Huldovico imp. datum ecclesie Hamburgensi a. 834, Maii 15.

(147) Vid. ibid. et Vitam S. Anskarii c. 12.

sumus imperator Karolus. qui omnia regna Europæ subjecerat, novissimum cum Danis bellum suscepisse narratur. Nam Dani et ceteri qui trans Daniam sunt populi ab historicis³³¹ Francorum omnes Nordmanni vocantur. Quorum rex Gotafridus³³² jam antea Fresis, itemque Nordalbingis, Obodritis³³³ et aliis Sclavorum populis tributo³³⁴ subactis, ipsi Karolo bellum minatus est (148). Hæc dissensio voluntatem imperatoris vel maxime de Hammaburg retardavit. Tandem extincto celitus Gotafrido, Hemming³³⁵ successit (149) patruelis ejus, qui mox pacem cum imperatore faciens (150), Egdoram fluvium accepit regni³³⁶ terminum. Nec multo post clarissimus imperator Karolus obiens³³⁷ (an. 814.) Ludvicum filium³³⁸ heredem imperii reliquit. Cujus transitus ad superos contigit anno Villerici vicesimo quinto, die quinta ante Kalendas Februarii.

17. ([14.] Cap. 12.) Ludewicus³³⁹ voluntatem patris oblitus³⁴⁰ provinciam transalbianam Bremensi et Ferdensi episcopis commendavit (151). A quo tempore incipiunt gesta³⁴¹ sancti Anscarii. Et quoniam borealium gentium hystoria nostram, id est Bremensem ecclesiam in parte respicit, disposui, nec inutiliter, ut arbitror, passim occurrentia tan-ge Danorum acta. Per idem tempus Hemmingo Danorum rege mortuo, Sigafriid³⁴² et Anulo³⁴³, nepotes Gotafridi³⁴⁴, cum inter se de primatu regni convenire non possent, prælio sceptrum³⁴⁵ dividerunt, in qua congressione II milibus hominum interemptis, reges ambo ceciderunt. Pars Anulonis cruenta victoria potiti³⁴⁶, Reginfridum³⁴⁷ et Haraldum³⁴⁸ in regnum posuerunt³⁴⁹⁻³⁵⁰ (152). Moxque Reginfridus ab³⁵¹ Haraldus³⁵² cum imperatore foedus³⁵³ iniit. Hystoria Francorum hæc plenius exequi-

tur. In diebus illis scribitur quod Ebo³⁵⁴ Ramensis, cum de salute gentium religionis studio ferberet, legationem ad gentes (153) cum Halitgario³⁵⁵ (154) suscepta Pascali³⁵⁶ papa (155), quam postea noster Anscarius³⁵⁷ divina opitulante gratia feliciter peregit. ([15] 822.) Anno Villerici 33. Ludewicus imperator Novam in Saxonia Corbeiam³⁵⁸ exorsus, religiosissimos Franciæ monachos ad illud congregavit cœnobium. Inter quos præcipuus legitur, sanctissimus pater noster³⁵⁹ ac philosophus Christi Anscarius, vitæ ac³⁶⁰ scientiæ merito clarus, et omni populo Saxonum acceptus³⁶¹ (156). Eodemque³⁶² tempore rex Danorum Haraldus a filiis Gotafridi regno spoliatus, ad Ludvicum supplex venit³⁶³. Qui et mox christianæ fidei catechismo³⁶⁴ imbutus, ³⁶⁵ apud ³⁶⁶ Mogontiam ³⁶⁷ cum uxore et ³⁶⁸ fratre ac ³⁶⁹ magna Danorum multitudine baptizatus est ³⁷⁰ (157). Hunc ³⁷¹ imperator a sacro fonte suscipiens (158) cum decrevisset in regnum suum restituere, dedit ei trans Albiam beneficium (159) Fratri ³⁷² ejus Horuch ³⁷³, ut ³⁷⁴ piratis obsisteret, partem Friesiæ concessit (160). [Quæ adhuc Dani repossunt ³⁷⁵ quasi legitima juris sui.] [16.] Cum autem nemo doctorum facile posset inveniri, qui cum illis ad Danos vellet pergere ³⁷⁶, propter crudelitatem barbaricam ³⁷⁷, qua gens illa ab omnibus fugitur, sanctus Anscarius divino, ut credimus, spiritu accensus, et qui ad martyrium aliqua occasione mallet ³⁷⁸ pertingere, cum socio se ³⁷⁹ optulit ultroneum Autherto ³⁸⁰, non solum inter barbaros, verum etiam in carcerem et in mortem ³⁸¹ pro Christo ire paratus (161). Itaque biennium ³⁸² in regno Danorum commorati, multos ex gentibus ad fidem converterunt (162) christianam. Inde reversi, cum denno ab imperatore postulati essent ³⁸³ ultimos Sueonum ³⁸⁴

VARLÆ LECTIONFS.

³³¹ historicis 2. 3. 4. ³³² Gotafrida 3. Gotafrith 2. Gotafrid 4. ³³³ Obotritis 3. 4. ³³⁴ tributa 1. Heming 3. ³³⁵ sui add. 4. ³³⁷ abiens 2. ³³⁸ suum addit 4. ³³⁹ Ludvicus 2. Ludovicus 5. Lothewicus 5. ³⁴⁰ ob obitus 2. ³⁴¹ gesta incipiunt 2. 3. 4. ³⁴² Sigafrit 1. ³⁴³ Amilo ³⁴⁴ Gotafridi 2. 3. 4. ³⁴⁵ sceptrum deest 4. ³⁴⁶ potita 4. ³⁴⁷ Reginfridum 2. ³⁴⁸ Haraldum 4. ³⁴⁹ semper ³⁴⁹ posuerunt deest 1. ³⁵⁰ Dani semetipos sternunt 2. in margine. ³⁵¹ a 2. 4. ³⁵² classem piraticam 3. piraticam classem 4. ³⁵³ vero addit 4. ³⁵⁴ Ebo 2. 3. ³⁵⁵ Halitgario 2. 3. 4. ³⁵⁶ Pascali 2. 3. 4. ³⁵⁷ Anscarius 1. ³⁵⁸ nonam 1. 8. Torbecam 2. 2 a. ³⁵⁹ noster deest 2. ³⁶⁰ atque 2. ³⁶¹ Incipit de Ansgario 2. in margine. ³⁶² Eodem quoque 3. ³⁶³ imperatorem addit 4. ³⁶⁴ catechismo 3. catechismo 5. ³⁶⁵ inbutus 2. ³⁶⁶ apud 2. ³⁶⁷ Moguntiam 3. Moguntiam 5. ³⁶⁸ et deest 2. 3. ³⁶⁹ et 3. 5. ³⁷⁰ Iste Haroldus primus Danorum regum baptizatur 2. in margine. ³⁷¹ Quem 4. ³⁷² et fratri 5. ³⁷³ Horico 4. Heruc 3. Heric 2. Legendum videtur Rorico; v. infra not. 160. ³⁷⁴ ut cum 2. ut tum 3. 4. ³⁷⁵ Quæ — sui desunt 1. Quam a. D. q. legitimam s. i. repossunt 4. ³⁷⁶ ire vellet 4. ³⁷⁷ barbarorum 1. ³⁷⁸ optabat 4. ³⁷⁹ ad addit. 5. ³⁸⁰ Autherto 2. Audberto 4. ³⁸¹ et in mortem desunt 2. 2 a. ³⁸² biennio 4. ³⁸³ postularentur 4. ³⁸⁴ Suenum 1. ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰

NOTÆ.

- (148) Enhard. Fuld. a. 808-810.
 (149) Cf eumdem a. 810.
 (150) Ibid. a. 811.
 (151) Ex Vita S. Anscarii c. 12. Conf. Ludowici imp. diploma a. 834
 (152) Conf. Enhard. Fuld. a. 812, ubi tamen Sigfrid Gotafridi, Anulo sive Ring vero Herioldi nepos fuisse refertur.
 (153) V. Vitam S. Anscarii c. 13.
 (154) Episcopus Cameracensis.
 (155) Litteras Paschalis I papæ super hac legatione v. in Hamburg. Urkundenbuch n. 6.

- D etiam Annal, Xantens. a. 823, Eginhardi Ann. h. a.
 (156) Vita S. Anskar. c. 6.
 (157) Enhard. Fuld. an. 826.
 (158) Vita S. Anskar. c. 7, ipse de sacro fonte suscepit.
 (159) Ibid. c. 8 Eginhardi Ann. a. 826. Thegan. c. 33.
 (160) Cf. Ruodolfi Fuld. Ann, a. 850, Archiv VI, 783 sq.
 (161) Vita S. Ansk. c. 7.
 (162) Ibid. c. 8.

populos evangelii gratia templare, intrepidus atleta ³⁸⁵ Christi Ansgarius, assumptis secum fratribus Gislemaro et Witmaro ³⁸⁶ doctoribus, gaudens pervenit in Daniam. Ubi relinquens Gislemarum cum ³⁸⁷ Haraldo, ipso in Sueoniam ³⁸⁸ transfretavit (163) cum Æitmaro. Ibi vero ³⁸⁹ benigne a rege Beorn ³⁹⁰ suscepti, verbum Dei publice prædicare permissi sunt domino Jesu Christo ³⁹¹. In quibus Herigarium, Bircæ ³⁹² opidi præfectum, quem ³⁹³ tradunt etiam miraculis et virtutibus insignem. Hac legationis suæ prosperitate gravisi, Corbeiam novi apostoli cum triumpho duarum gentium regressi sunt (164). Et o mira omnipotentis Dei providentia de vocatione gentium, quam disponit artifex, ut vult, et quando vult, et per quem vult. Ecce quod longo prius tempore Willebrordum item ³⁹⁴ alios et Ebōnem ³⁹⁵ ^B voluisse ³⁹⁶ legimus nec potuisse, nunc Ansgarium nostrum et voluisse et perfecisse miramur, dicentes cum apostolo: *Non est volentis* ³⁹⁷ *neque currentis, sed est Dei miserentis. Ergo cui vult, inquit, miseretur, et quem vult indurat* (Rom. ix. 16, 18).

18. ([17.] Cap. 13.) Tunc imperator cum magnatibus sancto Ansgario de salute gentium congratulatus, ingentes Christo gratias persolverunt. Habito igitur generali sacerdotum consilio, pius cesar votum parentis implere cupiens, Hammaburg civitatem Transalbianorum metropolim ³⁹⁸ statuit omnibus barbaris nationibus Danorum, Sueonum ³⁹⁹, itemque Sclavorum et aliis in circuitu ⁴⁰⁰ conjacentibus populis, ejusque ⁴⁰¹ cathedræ primum archiepiscopum ordinari fecit Ansgarium. Hoc factum est anno Domini 832 ⁴⁰², qui est Ludvici imperatoris 18 ⁴⁰³, Willerici Bremensis episcopi 43. Consecratus est autem a Drogone ⁴⁰⁴ Metensi episcopo, cæsaris fratre germano, astantibus atque faventibus Odgario ⁴⁰⁵ Mogontiensi, Ebone Remensi, Heddi ⁴⁰⁶ Treverensi et aliis: consentientibus etiam Willerico Bremensi, et Helingaudo Ferdensi episcopis quibus antea diocesis ⁴⁰⁷ illa commendata est (166): roborante id papa Gregorio quarto apostolica auctoritate et palli ⁴⁰⁸ datione ⁴⁰⁹ (167).

Habentur in ecclesia Bremensi præcepta imperatoris (168) et privilegia papæ (169) sancto Ansgario data, in quibus hoc quoque una continetur quandam illi ⁴¹⁰ cellam in Gallia Turholz ⁴¹¹ vocatam ad supplementum legationis ⁴¹² a cæsare concessam anno Domini 834 ⁴¹³ acta indictione 12, qui est Ludvici ⁴¹⁴ 21 ⁴¹⁵

19. ([18.] Cap. 14.) Ansgarius ⁴¹⁶ autem nunc Danos, nunc Transalbianos visitans, innumerabilem utriusque gentis multitudinem traxit ad fidem. Si quando etiam ⁴¹⁷ persecutione barbarorum impeditus est ab studio prædicandi, apud Turholz se cum discipulis ⁴¹⁸ retinuit. In adiutorium ⁴¹⁹ prædicationis datus est ei Ebo Remensis ⁴²⁰, do quo ⁴²¹ antea diximus. Hic seu fatigatione itineris, sive ⁴²² corporis debilitate impeditus, sive potius occupatione seculi delectatus, vicarium pro se dedit Ansgario nepotem Gandbertum ⁴²³. Quem ipsi ambo consecrantes episcopum, vocaverunt ⁴²⁴ Symonem, eumque divine gratiæ commendatum in Sueoniam miserunt (170). Hæc in Vita sancti Ansgarii copiose descripta nobis abbreviandi ⁴²⁵ locum præbuerunt. Verum quod distinctio temporum ibi obscura est, pleraque ab aliis scriptis congruentia temporum mutuavimus ⁴²⁶. Nunc ad cætera unde incepimus regrediamur ⁴²⁷.

20. ([19.] Cap. 15.) Interea Willericus, Bremensis episcopus, diocesim suam sollicitè ⁴²⁸ circum-eundo ⁴²⁹, gentiles baptizando, et fideles in Christo confortando, strenui ⁴³⁰ prædicatoris officium peregit. Ecclesias ubique in locis congruis per episcopium erexit ⁴³¹, tres vero Bremæ, quarum primam, scilicet domum sancti Petri, delignæ lapideam fecit; et corpus sancti Willehadi exinde translatum in australi, quod fecit, oratorio recondidit. Quod etiam scriptor vitæ ejus noluit præterire (171). Narrant quoque ⁴³² posteri hoc factum pro timore piratarum, qui propter virtutem miraculorum confessoris nostri corpus auferre maluerunt. Eodem tempore fertur ⁴³³ beatus Ansgarius corpora sanctorum, quæ ⁴³⁴ don- Ebonis archiepiscopi susceperat, trans Albiam ⁴³⁵ portasse, et corpus quidem sancti Materniani ⁴³⁶

VARLÆ LECTIONES.

³⁸⁵ athleta 3. 4. atleha 2. ³⁸⁶ Witmaro 2. Vithmaro 3. Withmaro 4. ³⁸⁷ cum *deest* 2. 3. 5. ³⁸⁸ Suctiam 3. ³⁸⁹ vero *deest* 4. ³⁹⁰ Biorn 3. 4. ³⁹¹ Christo *deest* 1. ³⁹² Bute opidi 2. 2 a. ³⁹³ Herigarium Bircæ opidi præfectus credidit, quem 2. 3. 4. ³⁹⁴ itemque 2. 3. 4. ³⁹⁵ W. et Ebonem aliosque 5. ³⁹⁶ noluisse 3. ³⁹⁷ volentis 1. ³⁹⁸ metropolim 3. 4. ³⁹⁹ Suenum 1. ⁴⁰⁰ conjacentibus in circuitu 2. 3. 4. ⁴⁰¹ eique 2. 3. 4. ⁴⁰² DCCCXXXIII. 4. ⁴⁰³ qui e. L. i. XVIII. *desunt* M. F. ⁴⁰⁴ Dragone 5. ⁴⁰⁵ Otgario 4. ⁴⁰⁶ Hetti 4. ⁴⁰⁷ diocesis 3. 5. ⁴⁰⁸ pallii 3. 5. ⁴⁰⁹ donatione 3. ⁴¹⁰ ei 2. 3. 4. ⁴¹¹ Turholt 3. Turholt 4. *semper* ⁴¹² suæ *addit* 4. ⁴¹³ octingentesimo quarto 2. DCCCXXXIII. 4. ⁴¹⁴ lothewici 4. *sæpius* ⁴¹⁵ XX. 3. ⁴¹⁶ Beatus autem A. 4. ⁴¹⁷ vero 2. 3. 4. ⁴¹⁸ se c. d. suis 4. cum d. suis se 5. ⁴¹⁹ etiam *addit* 4. ⁴²⁰ archiepiscopus *addit* 4. ⁴²¹ quo et 4. ⁴²² seu 2. 3. 4. ⁴²³ Gautberdum 2. ⁴²⁴ vocarunt 3. cum *addunt* 2. 3. 4. ⁴²⁵ abbreviandi 1. ad brevandum 3. ⁴²⁶ mutuavimus 1. 3. ⁴²⁷ revertamur 2. 2 a. ⁴²⁸ sollicitè 1. ⁴²⁹ circumendo 4. ⁴³⁰ strenui 3. ⁴³¹ per ep. congruis er. in locis 2. 3. 4. ⁴³² que 2. 3. 4. ⁴³³ quidem Matrimani 3.

NOTÆ.

(163) Ibid. c. 9, 10.

(164) Ibid. c. 11.

(165) De Ebone v. ibid. c. 13, et infra cap. 31.

(166) Ibid. c. 12.

(167) Ibid. c. 13.

D (168) Dat. 15 Maii a. 834.

(169) De hac bulla v. Cl. Dahlmannum l. 1. c. 64 Hamburg. Urkundenbuch pag. 785-802.

(170) Vita S. Anskarii c. 13, 14.

(171) Anskarius in Vita S. Willehadi c. 11.

apud Heligonstat ⁴³⁴ (172) reposuit, Sixti ⁴³⁵ vero et A Sincicii ⁴³⁶, cum aliis ⁴³⁷ martyrum patrociniis, collocavit in urbe Hammaburg [beati vero Remigii cimilia cum decenti ⁴³⁸ honore (173) servavit Bremæ] ⁴³⁹. Willericus igitur clerum maximum collegit, de populo vero magnam ecclesiae Bremensi hereditatem acquisivit. In diebus illis ⁴⁴⁰ Karolus elemosinam optulit Salvatori ad Bremensem ecclesiam centum mansos. Scriptum est in libro donationum tertio, capitulo 1, ubi etiam crebro versu hoc repetitur: *Sacrosanctæ basilicæ, quæ constructa est in honore sancti Petri apostoli, in loco seu villa publica nuncupato* ⁴⁴¹ *Brema, ubi Willericus episcopus, servus servorum Dei, præesse videtur.* Qui obiit senex et plenus dierum anno Domini 837 ⁴⁴², qui est annus Ludvici 28 ⁴⁴³ et penultimus (174). Sepultus ⁴⁴⁴ est in domo sancti Petri, in ⁴⁴⁵ parte altaris aquilonali ⁴⁴⁶ 4 Nonas Maii.

21. ([20] Cap. 16.) Leudericus ⁴⁴⁷, ordine tercius, sedit annos, octo. Ejus annos cum pro certo scire nequimus ⁴⁴⁸, ex eodem libro traditionum didiscimus ⁴⁴⁹, et Willericus diaconem ⁴⁵⁰ fuisse, et sedisse usque ad annum ⁴⁵¹ Ludvici junioris sextum (174), capitulo 58 scriptum. Hunc etiam tradunt superbum fuisse: quod exinde conjici potest, quia se aliquando custodem aliquando pastorem Bremensis ecclesiae gloriabatur ⁴⁵².

22. In diebus illis sanctus pater noster ⁴⁵³ Ansgarius legationem sibi creditam viriliter ⁴⁵⁴ executus, apud Hammaburg novellæ plantationi insudavit, doctrina oris et opere manuum exercens ⁴⁵⁵ ecclesiam. Sæpe etiam monasterium Gallia, quod dono C

cæsaris possedit, Turbolz * visitans, fratribus ibidem Deo militantibus salutaris regulæ tramitem verbo exemploque monstravit. In quorum nobili contubernio jam tunc ⁴⁵⁶ apuero sanctus effulsit Rimburtus ⁴⁵⁷, quem sanctus pater Ansgarius adoptans in filium prophetico spiritu, quo plenus erat, longe ante prædixit, illum suæ virtutis æmulum et in cathedra pontificali succedere, gratiaque meritorum in cælesti regno consortem fore (176). In qua re providentia omnipotentis Dei, quæ olim Helia substituit Helyseum, in Rimberto non fefellit Ansgarium.

23. ([21.] Cap. 17.) Interea Nortraanni ⁴⁵⁸ piraticis excursionibus usquequaque degrassati, Frisones ⁴⁵⁹ tributo subjiciunt (177). Eodemque ⁴⁶⁰ tempore per Rhenum vecti Coloniam obsederunt (178), per Albiam vero Hammaburg incendunt. Inclyta civitas tota aut præda aut incendio disperiit. Ibi ecclesia, ibi claustrum, ibi biblioteca summo ⁴⁶¹ collecta studio, consumpta est. Sanctus ⁴⁶² Ansgarius, ut scribitur, cum reliquiis sanctorum martyrum vix ⁴⁶³ nudus evasit (179). Excidium Hammaburg hystoria Francorum non tacet (180), et privilegia Romanorum (181). Hoc, ut aiunt, factum est anno Ludvici senioris novissimo (182).

Tunc quoque Gaudbertus episcopus zelo gentili-um a Sueonia depulsus ⁴⁶⁴, et Nithardus, capellanus ejus martyrio coronatus est cum aliis (183). Et exinde ⁴⁶⁵ Sueonia septennio caruit sacerdotali præsentia. Quo tempore Anundus ⁴⁶⁶ regno pulsus, in Christianos persecutionem habuit ⁴⁶⁷. Herigarius ⁴⁶⁸ Bircæ præfectus, christianitatem ibi solus sustenta

SCHOLIA.

Schol. 6. Turholz ⁴⁶⁹ monasterium est Flandriæ nobilissimum, insigne monachis ⁴⁷⁰, pro quo recuperando vetus querela est ecclesiae nostræ pontificibus. Adelbertus ⁴⁷¹ autem archiepiscopus ad eum finem perduxit negotium, ut dato concambio ⁴⁷² quæstio removeretur; quod cæsar ex dux Flandriæ collaudabant ⁴⁷³. (2. 2 a. 3. 4. 5.)

VARIÆ LECTIONES.

⁴³⁴ Helingastad 2. Heliganstad 3. Heliganstad 4. ⁴³⁵ Xisti 2. 3. 4. ⁴³⁶ Siguini 2. Siguini 3. ⁴³⁷ Aliorum 2. 3. 4. ⁴³⁸ ingenti 4. ⁴³⁹ beati—Bremæ desunt 1. ⁴⁴⁰ suis 2. 3. 4. ⁴⁴¹ nuncupata 2. 3. 4. ⁴⁴² DCCCXXXIX 3. ⁴⁴³ XXV. 2. 3. 4. ⁴⁴⁴ sepultusque 2. 3. 4. ⁴⁴⁵ a 2. 3. 4. ⁴⁴⁶ aquilonari 3. ⁴⁴⁷ Ludvicus 2. ⁴⁴⁸ non possumus 2. 3. 4. ⁴⁴⁹ discimus 2. 3. 4. ⁴⁵⁰ diaconum 2. 3. 4. ⁴⁵¹ annum deest 5. ⁴⁵² Bremensis gregis gloriatur 2. 3. 4. ⁴⁵³ pater noster desunt 5. ⁴⁵⁴ utiliter 3. fideliter 4. ⁴⁵⁵ exercens frequenti errore scriptum pro: exserens sive exerens. ⁴⁵⁶ tum 3. 5. ⁴⁵⁷ Rimburtus 5. ⁴⁵⁸ scipius ⁴⁵⁹ Nordmanni 2. 3. 4. ⁴⁶⁰ scipius ⁴⁶¹ Fresones 2. 4. ⁴⁶² eodem quoque 3. ⁴⁶³ summa 4. ⁴⁶⁴ autem addit 4. ⁴⁶⁵ vix deest 2. 3. 4. ⁴⁶⁶ repulsus 2. ⁴⁶⁷ inde 3. ⁴⁶⁸ Anud 1. Amundus 5. ⁴⁶⁹ movit persecutionem 4. ⁴⁷⁰ vero addit 4. ⁴⁷¹ Turul 2 a Thurholz 4. Turholz 5. Tulitur F. ⁴⁷² nob. est mon. ins 4. ⁴⁷³ Adalbertus 2 a. 4. ⁴⁷⁴ quoniam 2. ⁴⁷⁵ Adelbertus — collaudabant desunt 3.

NOTÆ

(172) Heiligensteden, villa Holsatiæ.

(173) Cum decenti honore. Ita et l. II, c. 59, 64; l. III, c. 70; l. IV, c. 44.

(174) Qui annus vero est 839. Secundum Annales Corbeienses Willericus obiit anno 838.

(175) Sextum sc. ex morte patris Ludovici Pii, hoc est 845. Annalista Saxo et Chronogr. Sax. ad a. 849 annum sextum ex anno pacis Verdunensis computant.

(176) V. Vitam S. Rimberti c. 5, 6.

(177) De tributo per Nordmannos a Frisis exacto v. Prud. Trec. a. 857, coll. 836, 847. Ruodolf. Fuld. a. 845.

(178) Annus hic non constat. Nam ea quæ Annal. Coloniens, brevissimi a. 856 tradunt de Nordmannis

D Colonia occisis, intelligenda sunt de legatis Nordmannorum, ut patet ex Prudent. Trecens. Ann. h. a. Fortasse tamen illa expeditio Nordmannorum contra Coloniam fuit in hujus cædis vindictam hanc multo post suscepta.

(179) Vita S. Anskar. c. 16.

(180) Ætate posteriora videntur esse quæ refert Ruodolphus Fuldens. a. 845, coll. Prudent. Trec. h. a., ubi vero cavendum ne quæ de urbe Sclavorum per Saxones capta refert, de Hamburgo male intelligas.

(181) Privilegia Ramesloensia mox laudanda.

(182) Sc. die 20 Jun. 839-840.

(183) Ex Vita S. Anskar. c. 17

vit. Qui etiam tantam gratiam fidei meruit, ut potentia miraculorum et exhortatione doctrinae multa paganorum milia salvaret ⁴⁷⁴. Scriptum est ⁴⁷⁵ in actibus beati Ansgarii (184).

24. ([22.] Cap. 18. 840.) Anno Leuderici Bremensis episcopi 3° Ludvicus imperator obiit. Regnum ⁴⁷⁶ in contentione remansit, multa inter fratres discordia, bellum maximum in quo, historici testantur ⁴⁷⁷, omnes vires Francorum consumptæ sunt (185). Discordiæ incentor ⁴⁷⁸ Ebo qui et supra filios in patrem armaverat, et nunc fratres intestina seditione concitaverat, proinde conspirationis ⁴⁷⁹ accusatus, a papa Gregorio depositus est ⁴⁸⁰ Sed aliis hoc criminantibus, aliis recte ⁴⁸¹ factum astruentibus (186), veritatem nos in medio relinquentes (187), præsertim cum a sancto patre nostro Ansgario ea dilectione, qua ⁴⁸² ab initio secum habuit, usque in finem habitus fuerit. Lege in vita ejus ⁴⁸³ (188), et in capitulo Rhabani ⁴⁸⁴, de fama Ebonis ambigua (189). Tandem mediante papa Sergio, pax inter fratres convenit, regnumque diversum est in tres partes, ita ut Lotharius major natu cum Italia Romam, Lotharingiam cum Burgundia possideret, Ludvicus ⁴⁸⁵ Rhenum cum Germania regeret, Karolus Galliam, Pippinus Aquitaniam ⁴⁸⁶. Hac inter fratres sortita ⁴⁸⁷ divisione, Turholz monasterium in partem concessit ⁴⁸⁸ Karoli, et sic ⁴⁸⁹ alietanum est a jure sancti Ansgarii ⁴⁹⁰ (109).

25. ([23.] Cap. 19.) At ille in paupertate sua Deum glorificans, verbum Dei, cujus legatione functus est, tam suis, quam alienis infatigabiliter seminavit. Unde contigit ut prædium, quod Ramsolan ⁴⁹¹ (191) dicitur, a quadam venerabili matrona suscepit, nomine Ikia ⁴⁹². Hic ⁴⁹³ locus in episcopatu Ferdensi positus, ab Hammaburg disparatur

A tribus rastis ⁴⁹⁴. Ibi sanctus Dei cenobium constituens, reliquias sanctorum confessorum Sixti ⁴⁹⁵ et Sinnicii locavit, et alia patrocina, quæ ab Hammaburg portavit fugiens. Ibi ⁴⁹⁶ gregem profugum collegit et depulsos ⁴⁹⁷ a gentilibus ⁴⁹⁸ socios retinuit in eo portu. Ab eo ⁴⁹⁹ loco Hammaburgensem ecclesiam visitans. Nordalbingos in fide reformavit ⁵⁰⁰, quos ante ⁵⁰¹ persecutio turbavit. Tum ⁵⁰² quoque ne legatio gentium sua quapiam tarditate frigeret, prædicatores misit in Daniam; Hartgarium ⁵⁰³ vero heremitam direxit in Sueoniam (192). Fertur etiam Bremam venisse, verum ⁵⁰⁴ ab episcopo ⁵⁰⁵ loci, qui doctrinae ac virtutibus ejus invidit, depulsus esse. Post hæc Leudericus, Bremensis episcopus, obiit, et sepultus est in ecclesia sancti ⁵⁰⁶ Petri ab australi parte altaris. Decessit autem nono ⁵⁰⁷ Kal. Septembris (193), et ⁵⁰⁸ ecclesia diu viduata permansit.

26. ([24.] Cap. 20.) Tuno Ludvicus Pius (194), cæsar inclytus, Hammaburgensis ecclesiæ desolationem miseratus, venerabili Ansgario contulit Bremensem episcopatum. At ille quamvis canonum decreta non ignoraret, quibus cautum est, ut episcopus, qui a sua civitate persecutionem passus expellitur, in alia vacante recipiatur (195), tamen ne pro invidia ceteri scandalizarentur, cæsari super hac re diu restitit; prostremo sicut ⁵⁰⁹ absque fratrum querela fieri posset, tum ⁵¹⁰ solummodo consensit ⁵¹¹. In vita nostri antistitis (196) hæc plenissime describuntur: obscure vero notatur tempus, quod liber donationum significat apertius: anno scilicet Ludvici secundi nono domnum Ansgarium ab Altrido ⁵¹² clerico et ⁵¹³ comite Reginbalbo (197), legatis cæsaris, ductum in episcopatum. Scripta sunt in ⁵¹⁴ libro n^o, capitulo 20. Sed et in Vita ejus hæc: *Multum inquit, temporis fluxit, ex quo beatus Ansgarius Bremensem*

VARIE LECTIONES.

⁴⁷⁴ Salvarit 2. 3. ⁴⁷⁵ itaque 4. ⁴⁷⁶ que addit 4. ⁴⁷⁷ historia testatur 2. 3. 4. ⁴⁷⁸ inventor 3. ⁴⁷⁹ concitaverat: conspirationis crimine 4. ⁴⁸⁰ deponitur 4. ⁴⁸¹ hoc 4. ⁴⁸² quam 2. 3. 4. ⁴⁸³ ipsius 4. ⁴⁸⁴ Raban 2. Rhaban 3. Rabani 4. ⁴⁸⁵ lothewicus 4. ⁴⁸⁶ acciperet addit 4. ⁴⁸⁷ regni addit 2. 3. 4. ⁴⁸⁸ cessit 2. 4. ⁴⁸⁹ sicque 4. ⁴⁹⁰ Turholz monasterium in Flandria situatum abalienatur ab ecclesia Hammaburgensi. *Nota hic apud Velleum marginalis. apud Lindenbrogium scholii loco legitur; deest 2. 4.* ⁴⁹¹ Ramsola 3. Ramsolan *M. F.* ⁴⁹² Ibia *conject. Vell.* ⁴⁹³ qui 4. ⁴⁹⁴ nisit. d. r 5. ⁴⁹⁵ Xisti 5. ⁴⁹⁶ ubi et 4. ⁴⁹⁷ depulsosque 4. ⁴⁹⁸ a gentibus 5. ⁴⁹⁹ ergo addit 4. ⁵⁰⁰ confirmavit 3. ⁵⁰¹ antea 2. 3. 4. ⁵⁰² tunc 4. ⁵⁰³ Hartgarium 2. Herogarium 3. ⁵⁰⁴ atque 2. 3. 4. ⁵⁰⁵ ipsius addit 4. ⁵⁰⁶ beati 4. ⁵⁰⁷ VIII. 3. ⁵⁰⁸ et *deest 2. 3.* ⁵⁰⁹ si 2. 3. 4. ⁵¹⁰ tunc 4. ⁵¹¹ concederet 4. ⁵¹² Abdarico 3. ⁵¹³ et *deest F.* ⁵¹⁴ scriptum est in 2. 3. scriptum 4.

NOTE.

- (184) Ibid. c. 19.
 (185) Sunt fere verba Reginonis ad a. 841.
 (186) *Astruere*, hoc est *asseverare*.
 (187) *Alii... alii... Nos eam rem in medio relinqueamus*, Sallust. Catil. cap. 15.
 (188) Vita S. Anskar. cap. 21.
 (189) Rabani fortasse epistola ad Heridalbum, cap. 34. Vide Archiv. t. VI, p. 796.
 (190) Videtur noster hic divisionem regnorum a fratribus tribus, quibus Pippinum, patrualem eorum, falso annumerat, factam anno 842, med. Jun, indigitare. Sergius I vero nonnisi anno 844 in sedem papalem sublimatus est.
 (191) Omnia quæ de monasterio Ramesloh hic narrantur, desunt apud Rimburtum. Vide etiam di-

- D plomata Ludvici imp. a. 842, Jun. 8; Nicolai papæ a. 864, Jun. 1, et quæ annotavimus in Hamburg. Urkundenbuck t. I, n. 10 et 16.
 (192) Vita S. Anskarii, c. 19.
 (193) Obiisse videtur anno 845.
 (194) Quem nos vocamus Germanicum. Ita et infra c. 40.
 (195) Vid. Ansgarium in Vita S. Willehadi, cap. 6, et Gregorium I papam in epist. l. II, ep. 25 (= C. 7, quæst. 1, canon. 42).
 (196) cap. 22.
 (197) Comes Ragambaldus fortasse ille qui in charta Hludowici imperatoris anno 857 monasterio Anianensis data missus audit. Quam vide apud Bouquet. l. I t. VI, p. 616.

episcopatum suscepit, antequam hoc a papa Nikolao ⁵¹⁵ *A* *firmaretur* ⁵¹⁶ (198).

27. [25.] Cap. 21. Sanctus itaque Ansgarius receptis ⁵¹⁷ Bremis, annos 18 sedit. Nam antea in Hammaburgensi cathedra praefuit annis 16 ⁵¹⁸, qui sunt simul 34. Hoc regalis munificentiae dono confessor Dei valde ⁵¹⁹ gavisus; in Daniam festinavit. Ubi regem Danorum ⁵²⁰ Horicum inveniens, christianum reddidit. Is ⁵²¹ statim ecclesiam in portu maritimo erexit apud ⁵²² Sliaswig ⁵²³, data pariter licentia ut quisquis ⁵²⁴ vellet in regno suo, christianus fieret. Infinita gentilium credidit multitudo. De quibus hic in libris hoc ⁵²⁵ memoriale relictum est plures, ut aqua baptismi ⁵²⁶ loti sunt, ab omni corporis infirmitate liberatos (199).

28. ([26.] Cap. 22.) Quibus rebus ex voto completis, dum adhuc sanctus Dei pro gente Sueonum ^B *astuare cepisset, cum Gaudberto episcopo consilium habuit, quis eorum laudabile pro Christo periculum subiret. At ille periculum sponte declinans, Ansgarium potius ut iret, rogavit* ⁵²⁷ (200). Extemplo ⁵²⁸ *alata* ⁵²⁹ intrepidus Horici ⁵³⁰ regis missum rogavit atque sigillum (201), et a litore Danorum transfretans in Sueoniam pervenit, ubi tunc rex Oleph ⁵³¹ apud Birtam generale populi sui habuit placitum. Quem, praeveniens misericordia Dei, ita placatum invenit, ut ex ⁵³² ejus imperio et populi consensu et jactu sortis et ydoli responso ecclesia ibidem fabricata et baptismi licentia omnibus concessa sit. His etiam ex sententia finitis, ewangelista noster ecclesiam Sueonum Erimberto commendavit presbytero et rediit. Quae in Vita sancti Ansgarii latissima ^C *gestorum narratione* ⁵³³ *descripta* (202), nos brevitate nitentes amputavimus. Et nisi fallit ⁵³⁴ opinio, prophetia ⁵³⁵ Ezechielis de Gog et Magog convenientissime hic impleta videtur. *Et mittam* ⁵³⁶. inquit Dominus, *ignem in Magog, et in his qui habitant in*

insulis confidenter (Ezech. xxxix, 6). Aliqui haec et talia de Gothis, qui Romam ceperant, dicta ⁵³⁷ arbitrantur (203). Nos vero considerantes Gothorum populos in Sueonia regnantes, omnemque hanc regionem passim in insulas dispertitam esse (204), prophetiam opinamur eis posse commodari ⁵³⁸ cum praesertim multa praedicta sint a prophetis, quae nondum videntur impleta ⁵³⁹.

29. ([27.] Cap. 23.) Interea quaestio magna surrexit in regno Francorum de Bremensi episcopatu, ad invidiam, ⁵⁴⁰ Ansgarii conflata. Ea contentio diu per regnum ⁵⁴¹ gravi et ancipiti dissensione ⁵⁴² profligata ⁵⁴³, multis partium studiis collidebatur ⁵⁴⁴. Tandem orthodoxus caesar Ludvicus, compositis hinc inde contradicentium voluntatibus, praecipue Guntharii, Coloniensis archiepiscopi, cujus suffraganea prius erat Brema, super his Romam nuncios ⁵⁴⁵ direxit ad sanctissimum papam Nikolaum. Ille ⁵⁴⁶ quod necessitas ecclesiastica persuasit et quod Patrum conciliis rationabiliter ⁵⁴⁷ fieri posse comprobatum est, facile consensit. Ergo Bremensem ac ⁵⁴⁸ Hammaburgensem episcopatum auctoritate apostolica copulari, et deinceps ⁵⁴⁹ sanxit pro uno haberi Cujus rei privilegia diligenter adhuc ⁵⁵⁰ conservantur in Bremensi ⁵⁵¹ ecclesia. In ⁵⁵² quibus etiam additum est, quod idem papa Nykolaus tam ipsum Ansgarium quam successores ejus legatos et vicarios apostolicae sedis constituit in omnibus gentibus Sueonum ⁵⁵³, Danorum atque Sclavorum (205); quod et antea Gregorius papa concessit. Igitur Bremensis atque Hammaburgensis ⁵⁵⁴ parochiae coadunatio facta est ultimo tempore sancti Ansgarii. Vita ejus annum non ponit, praecipuum autem regis ponit annum regni vicesimum primum; privilegium papae notat annum Domini 858, qui est ab ordinatione archiepiscopi vicesimus nonus ⁵⁵⁶.

30. ([28.] Cap. 24. Post haec scribitur in Vita

SCHOLIA.

* Schol. 7 Concilium adunationis ⁵⁵⁷ factum est Wormatiae praesente cum episcopis caesare ⁵⁵⁸, sicut privilegium testatur. (2. 4.)

VARIAE LECTIONES.

⁵¹⁵ Nicholao 4. ⁵¹⁶ confirmaretur 3. ⁵¹⁷ receptus 5. ⁵¹⁸ antea annos XVI. *cui superscriptum est*: XV. ⁵¹⁹ valde *deest* 1. ⁵²⁰ regem Ericum 3. *in margine cod.* 2: Ericus Danorum regem (*sic*) baptizatur. ⁵²¹ etiam 3. ⁵²² apud 2. *scipius*. ⁵²³ Siasuich 3. Sleswiche 2. Sliasuvig 5. ⁵²⁴ quisque 5. ⁵²⁵ quibus hoc in libris 2, 3, 4. ⁵²⁶ baptisma 1. ⁵²⁷ sanctum p. u. i. r. A. sgarium 4. ⁵²⁸ extemplo 3, 4. ⁵²⁹ Dei *addit* 2. 2a. ⁵³⁰ Herici 3. Erici 2. ⁵³¹ Olaph 3. ⁵³² ex *deest* 3. ⁵³³ narratio 3, 4. ⁵³⁴ ni fallat 4. ⁵³⁵ prophetiae 3. ⁵³⁶ Emittam 2, 3, 4. ⁵³⁷ dictum 3. ⁵³⁸ commendari 1. accommodari 3. ⁵³⁹ necdum v. completa 2, 3, 4. ⁵⁴⁰ beati *addit* 4. ⁵⁴¹ invidiam — regnum *desunt* 1. ⁵⁴² disensione 3. ⁵⁴³ conflata 2. ⁵⁴⁴ collidebantur 1. ⁵⁴⁵ nuncios *deest* 1. 2. 3. *In originali lacuna videtur fuisse cui auctor nomen Salomonis Constantiae episcopi, inserere voluit.* ⁵⁴⁶ vero *addit* 4. ⁵⁴⁷ rationabiliter *deest* 4. ⁵⁴⁸ et 3. ⁵⁴⁹ deinceps *deest* 5. ⁵⁵⁰ adhuc *deest* 3. ⁵⁵¹ Bremense 1. ⁵⁵² In *deest* 3. ⁵⁵³ Danorum, Sueonum 3, 4. ⁵⁵⁴ et 3. ⁵⁵⁵ hammenburgensis 4. ⁵⁵⁶ XXVIII. 4. ⁵⁵⁷ unionis 4. ⁵⁵⁸ caes. c. ep. 4. 5.

NOTAE.

(18) Vita S. Anskarii, cap. 23 fin.

(199) Vita S. Anskarii c. 24.

(200) Ibid c. 25.

(201) Ita interpretatur Adamus quod l. 1, c. 26 signum vocatur.

(202) Vita S. Anskarii c. 26-28.

(28) Isidor. Chron. Gothorum ed H. Grotii pag.

D 708. Conf. Nennii Historiam Britonum, cap. 12.

(204) Vita S. Anskarii, cap. 25.

(205) V. bullam Nicolai papae de an. 858, et Vitam Anskarii cap. 23. Utrobique in antiquioribus saltem codicibus verba, quae Adamus dicit addita, desunt.

beati ⁵⁵⁹ antistitis ⁵⁶⁰, qualiter in Daniam veniens A juniorem Horicum ⁵⁶¹ in regno repperit. Cui tempore congruit hystoria Francorum, quæ sic de Danismeminit : Nortmannos per Ligerim Thurones ⁵⁶² succendisse (206), per Sequanam Parisios obsedissee (207) Karolum timore compulsum terram eis dedisse ad habitandum ⁵⁶³ (208). Deinde Lotharingia ⁵⁶⁴ inquit, vastata, et subacta Fresia.

In sua victrici conversos viscera dextra (209).

Contententibus namque ad invicem Gudurm ⁵⁶⁵ principe Normannorum, cum patruo ⁵⁶⁶, scilicet rege Danorum Horico, tanta cæde utriusque ⁵⁶⁷ mactati sunt, ut vulgus omne caderet de styrpe autem ⁵⁶⁸ regia nemo omnino remaneret, præter puerum unum, nomine Horicum ⁵⁶⁹ (210). Iste ⁵⁷⁰ mox ut regnum Danorum suscepit, ingenito furore super christicolos efferatus, sacerdotes Dei expulit et ecclesias claudi præcepit (211).

31. Ad quem sanctus Dei confessor Ansgarius venire non trepidans, comitante ⁵⁷¹ gratia divina, crudelem tyrannum sic placatum reddidit ⁵⁷², ut christianitatem ipse susciperet, suisque omnibus, ut christiani fierent per edictum mandaret ⁵⁷³, insuper et ⁵⁷⁴ in alio portu regni sui apud Ripam extrueret ⁵⁷⁵ ecclesiam (212), in Dania secundam. [29.] Et his ecclesiastico ordine compositis, beatus pastor ⁵⁷⁶ noster ecclesiam illam Rimberto commendavit presbytero (213), et reversus est ad Hammaburg, ubi ⁵⁷⁷ de venditione christianorum Nordalbingos correxerat (214). Inde ⁵⁷⁸ Fresos adiens castigavit eos pro labore dominici diei; pertinacius vero agentes igne cælesti multavit ⁵⁷⁹ (215); et alia, quæ antiquis miraculis non imparia leguntur in Vita ejus.

32. Et quoniam totum ejus studium ⁵⁸⁰ erat pro salute animarum, si quando a prædicatione gentilium focus liber erat, domi congregationum suarum curam egit. Quarum primam, quæ ab Hammaburg olim barbarica incursione depulsa est ipse, ut præ-

diximus ad Ramsolas transtulit. Secundam ⁵⁸¹ mis habuit sanctorum virorum, qui habitu usi canonico, regula vivebant monastica ⁵⁸² nostri fere temporis ætatem. Terciam ⁵⁸³ san virginum congregationem in Birxinon ⁵⁸⁴ (216) vit. Ubi devota Christi matrona Lintgar ⁵⁸⁵ patrimonium suum offerens cælesti sponso ⁵⁸⁶ chororum castitatis suo ducatu nutritiv. [curam autem pauperum et susceptionem ⁵⁸⁷ per rum multis locis hospitalia præparavit. Unum ⁵⁸⁸ vel ⁵⁸⁹ præcipuum habuit Bremæ ubi ⁵⁹⁰ ipsum cotidie veniens, infirmis non erub nistrare. Quorum plurimos dicitur verbo ⁵⁹¹ sanasse ⁵⁹².

33. (Cap. 25.) Ipsa retransulit ⁵⁹³ corpus Willehadi in matricem ecclesiam beati Pe stoli [ab illo australi oratorio, quo deportat a Willericco ⁵⁹⁴]. Et tunc facta sunt illa ⁵⁹⁵ quæ per merita sancti Willehadi populo ⁵⁹⁶ oster ab anno Domini 861, qui est ⁵⁹⁷, ab ordinati ⁵⁹⁸ cæpiscopi ⁵⁹⁹ 30. Ipse enim qui transtulit, ⁶⁰⁰ et miracula ejus singulis libris comprehen-

34. Sique temporum seriem diligenter ⁶⁰¹ co mus, ipsum est tempus quo in Saxoniam ⁶⁰² tr sancti Alexandri contigit (217). In qua illud ⁶⁰³ rabile videtur confessorem nostrum ⁶⁰⁴ cum martyre certasse, quis eorum videretur ⁶⁰⁵ esse et in gratia ⁶⁰⁶ sanitarum populis ⁶⁰⁷ acceptior. I ⁶⁰⁸ dus ⁶⁰⁹ in gestis Saxonum hæc dulci ⁶¹⁰ calame quitur.

35. ([31.] Cap. 26.) Interea beatus An ⁶¹¹ captivos redimendo, tribulatos refovendo, ⁶¹² eri domesticos, barbaris ⁶¹³ evangelizando, ⁶¹⁴ fori stolus, intus monachus, nunquam legitur ⁶¹⁵ Nec solum erga suos, verum et ⁶¹⁶ alios ⁶¹⁷ modo viverent sollicitus. Episcopos etiam ⁶¹⁸ te quam litteris, ut vigilarent supra ⁶¹⁹ dom ⁶²⁰ gregem, hos arguit, illos obsecravit. At vero Romanorum pro sua legatione, regibus ⁶²¹ Di-

VARIE LECTIONES.

⁵⁵⁹ sancti 3. ⁵⁶⁰ antistitis 4. ⁵⁶¹ Ericum 3. 5. *semper*. ⁵⁶² Turones 4. Turonos 2. 4. ⁵⁶³ ad ⁵⁶⁴ tandum d. 4. ⁵⁶⁵ Lothoringia 4. habitandum Lotharingiam. Deinde 3. ⁵⁶⁶ Gudurin 2. 3. 5. Guth ⁵⁶⁷ suo *addit* 4. ⁵⁶⁸ utrinque 2. 3. ⁵⁶⁹ *vocabulum bis scripsit* 4. ⁵⁷⁰ Hericum 3. Ericum 2. *ubi in* ⁵⁷¹ *legitur* : Dani secunda vice semetipsos sternunt. ⁵⁷² Qui 4. ⁵⁷³ secum *addit* 5. ⁵⁷⁴ crudelem — ⁵⁷⁵ *desunt* 1. ⁵⁷⁶ mandavit 3. *Additur hic margine cod.* 2 : Ericus Dani eorum regem (*sic* !) tertius ⁵⁷⁷ *legitur* ⁵⁷⁸ et insuper 3. et *deest* 2. 5. ⁵⁷⁹ extrueret 2. extruxerit 3. ⁵⁸⁰ pater 3. ⁵⁸¹ Inde Ham ⁵⁸² reversus, de 4. ⁵⁸³ Unde 4. ⁵⁸⁴ multavit 2. 3. ⁵⁸⁵ studium ejus 2. 3. 4. ⁵⁸⁶ Birxinon 2. *Luxxi* ⁵⁸⁷ Luximon 3. Brixinon 4. Brixinon 5. ⁵⁸⁸ Liutgaard 3. Hudgard 2. Liutgard 4. Lutgard 5. ⁵⁸⁹ quo ⁵⁹⁰ quo 4. ⁵⁹¹ plurimos v. v. t. sanavit 4. ⁵⁹² transtulit *M. F.* ⁵⁹³ *Uncis inclusa desunt* 1. ⁵⁹⁴ *ani* ⁵⁹⁵ 2. 3. 4. ⁵⁹⁶ episcopi 3. ⁵⁹⁷ Einardus 2. Eginhardus 3. ⁵⁹⁸ barbaros 2. 3. 5. ⁵⁹⁹ verum etiam 3 ⁶⁰⁰ etiam erga 2. 2a. verum erga 4. ⁶⁰¹ alienos 2. 3. 4. ⁶⁰² super 5.

NOTÆ.

(206) Ruodolf. Fuld. an. 853.
(207) Prudent. Trecens. an. 857. At conf. Archvi. t. VI. 775.
(208) Ann. Fuld. an. 850.
(209) Lucan. Pharsal, 1, 3.
(210) Ruodolf. Fuld. an. 854.
(211) Vita S. Anskar., c. 31.
(212) Ibid. c. 32.
(213) Ibid. c. 33.

D (21) Ibid. c. 38.
(215) Ibid. c. 37.
(216) Bassum in comitatu Hoya, dictum nun in charta Ottoni regis I, d. 937, Jun. 3
(217) Conf. Vitam S. Willehadi Translat. xandri, ubi tamen illam translationem ⁶²¹ co anno 851 ex Annalibus Xantensibus h. a. monstratum.

iana fide crebro mandavit. Extant episcopi plures hujusmodi. Unam vero, quam ab episcopis de sua legatione, quam ab am assertit, ita ⁵⁹⁵ claudit: *Deprecor, in, ut apud Deum intercedatis, quatinus ⁵⁹⁷ o crescere et fructificare mereatur in Dominum Deo Propitio et apud Danos et apud indata est Ecclesia Christi, et sacerdotes hibitione proprio funguntur officio. Omnis faciat vos omnes hujus operis pia benedictio participes, et in caelesti gloria Christi co-*

p. 27.) Supervixit autem ⁵⁹⁹ post illum Hammaburg et Bremæ copulationem. Sedit ⁶⁰⁰ omnes annos 34. Cujus demma veneratione colitur 3. Non. Februarii anno Domino 865. indictione 13, qui est eundi 26, sepultusque est in basilica sancti e altare sanctæ Dei genitricis Mariæ. die, qua ipse commendatus est, Rimbernus ⁶⁰³ ejus, a clero simul et populo electi etiam vitam sanctissimi ⁶⁰⁴ patris verione describens, more beati Johannis quasi ribens, innuit se fidissimum ⁶⁰⁵ ejus discipulum (219) testimonium perhibere sanctitati, noverat in viro Dei. Hunc librum ille ad nobis direxit Novæ Corbeie (230), beatorum, quod talem miserint, et nobis congruod talem suscipere meruimus pastorem. [2.] Cap. 28.) Sanctus Rimbertus sedit ⁶⁰⁶. Annos ejus et ⁶⁰⁷ obitum decessoris sui us ⁶⁰⁸ in quodam compoto ⁶⁰⁹ a Corbeia (24). Ceterum Vita ejus a fratribus ejusdem ad nostros ⁶¹⁰ data, quis fuerit et qualiter reviter et dilucide comprehendit. *Mox, in-electus est, a Theoderico ⁶¹¹, Mindensi episcopo, abbatem Corbeiensis ⁶¹² jussu cæsaris n ⁶¹³ ductus est. Ubi a clarissimo pontifice ⁶¹⁴ consecratus, Corbecium venit, vestemque*

suscepit cum professione monastica. Cui Adalgarius abba ⁶¹⁵ germanum et æquivocum suum concessit. Adalgarium (222). Qui postea et socius prædicationis, et meruit heres ⁶¹⁶ esse dignatus. Pontificale palleum ⁶¹⁷ suscepit a papa Nicolao ⁶¹⁸, ferulam pastorem a cæsare Ludvico, sicut in privilegiis (223) dinosci ⁶¹⁹ potest. Quæ autem secuntur ⁶²⁰, ex libro Vitæ ⁶²¹ ejus decerpimus ⁶²² capitulo ⁶²³ 16.

38. ([33.] Cap. 29.) *Præterea legationis suæ officium, quod ad prædicandum gentibus verbum Dei primitus a decessore suo susceptum est, et postmodum sub jure successionis quasi hereditarium provenit, impigre executus est. Ipse quidem per se, quotiens ⁶²⁴ occupationes aliæ sinerent ⁶²⁵, eidem legationi insistens, semper autem ⁶²⁶ constitutos habens presbyteros, per quos ad verbum Dei gentiles audirent et solatium captivi christiani haberent, ad ecclesiam inter ipsos paganos longe constitutas ⁶²⁷, quodque gravissimum erat, marinis discrimibus adeundas. Quæ discrimina ipse frequentius sustinens, cum apostolo sæpe naufragium pertulit, sæpe etiam ⁶²⁸ alia pericula sustinuit, spe futuræ beatitudinis omnia præsentis vitæ ⁶²⁹ aspera leniens, illudque apostolicum continua meditatione revolvens: non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18).*

39. (Cap. 39.) Qui reges Danorum suo tempore fuerint, non invenitur in gestis ejus. In hystoria Francorum Sigafriid cum fratre Halpdani ⁶³⁰ regnasse leguntur ⁶³¹. Qui etiam munera Ludvico cæsari miserunt, gladium videlicet capulo tenus aureum et alia ⁶³², pacem rogantes, et missis utrinque ad Egdom fluvium mediatoribus, pacem firmam ritu gentis per arma juraverunt (224). Erant et alii reges Danorum vel Nortmannorum, qui piraticis excursionibus eo tempore Galliam vexabant. Quorum præcipui erant Horich ⁶³³ (255), Orwyg ⁶³⁴ (226), Gotafriid ⁶³⁵ (227), Rudolf ⁶³⁶ (228) et Inguar tyranni. Crudelissimus omnium fuit Inguar, filius Loadpar-

VARIAE LECTIONES.

ia 1. ⁵⁹⁶ inquit 2. 3. 4. ⁵⁹⁷ quatenus 2. 3. 5. ⁵⁹⁸ benevolentia 3. 5. ⁵⁹⁹ sanctus Ansgarius *addit* item *addit* 4. ⁶⁰¹ ergo *addit* 4. ⁶⁰² vero *addit* 4. ⁶⁰³ thaconus 2. ⁶⁰⁴ sancti 4. ⁶⁰⁵ fidelissimi 3. 4. ⁶⁰⁶ XX annos 1. ⁶⁰⁷ ejus *deest* 2. 3. 4. ⁶⁰⁸ reperimus 2. 3. 4. ⁶⁰⁹ compoto 2. 3. 4. 11. ⁶¹¹ Theoderico 4. ⁶¹² Corbeiensis a. 4. ⁶¹³ Moguntiam 3. ⁶¹⁴ Liuberto 3. Lutberto 4. Hyberto 2. 3. 4. ⁶¹⁶ heres meruit 2. 3. 4. ⁶¹⁷ Pallium pontificale 2. 3. ⁶¹⁸ Nicholao 4. *sæpius* sci 3. 5. ⁶²⁰ sequuntur 3. 5. ⁶²¹ vita 4. ⁶²² discerpimus 3. excerpta sunt 4. ⁶²³ capitulum 1. 2. 3. 5. ⁶²⁵ sineret 1. 3. ⁶²⁶ autem *male deest* 1. ⁶²⁷ constitutos 5. ⁶²⁸ et 1. 3. ⁶²⁹ *deest* 4. in 2. Haldan 3. 4. ⁶³¹ legitur 4. ⁶³² multa *addit* 4. ⁶³³ Herich. 2. Horig 5. ⁶³⁴ Ordwig 2. 4. 1. Ordwig 5. ⁶³⁵ Gotafriid 2. Godafriid 5. ⁶³⁶ Rodulf 2. 4. Rodulf 3.

NOTÆ.

V. Hamburg. Urkundenbuch, n. 17.
Ex Vita Rimberti c. 9.

Potius Veteris Corbeie. Conf. Vitam. S. 1, 6.

V. Annales Corbeiensis.

Vita S. Rimberti c. 11 et 12.

Privilegium Nicolai I papæ. Vide Hamburg. Urkundenbuch, n. 19.

Ann. Fuld. a. 873.

Horich Nordmannus hoc tempore in anna-

D libus non apparet, sed Rorich, Herioldi filius, etiam dictus Nordmannus.

(226) Orwyg seu Ordwyg nobis ignotus. Fortasse sub hoc nomine latet Eriveus Brito, qui Rorico se junxerat. V. Hincmar. Remens. a. 863, 866.

(227) Gotafriid ille occisus a. 885. V. Reginon. h. a.

(228) De Rudolfo, filio Herioldi. V. Hincmar. Remens. a. 864, 872, 873. Annal. Fuldens. a. 873, Annal. Xantens, a. 873, ubi *Ruodoldus* audit.

chi ⁶³⁷, qui christianos ubique per supplicia necavit (229). Scriptum est in gestis Francorum ⁶³⁸.

40. ([34] Cap. 31.) Anno domni Rimberti 12 (an. 876) Ludvicus pius, cæsar magnus, obiit (230). Ipse Boemanos ⁶³⁹, Sorabos, Susos (221) et ceteros Sclavorum populos ita perdomuit, ut tributarios effloeret (232). Nortmannos autem scederibus ac bellis compressos eo modo retinuit, ut cura Franciam totam vastaverint, regnum ⁶⁴⁰ ejus vel ⁶⁴¹ minime nocuerint. Post mortem vero imperatoris

Effera barbaries laxis ⁶⁴² regnabat habeis.

Et quoniam Dani cum Nortmannis Hammaburgensi ecclesiæ pastorali cum subjecti sunt, præterire nequeo quanta mala per eos Dominus illo tempore fieri permiserit, et quam late pagani super christianos extenderint potentiam suam. Quæ omnia lamentabiliter scripta sunt in hystoria Francorum et in ⁶⁴³ aliis libris. Tunc Saxonia vastata est a Danis vel Nortmannis. Brun ⁶⁴⁴ dux occisus cum aliis 12 comitibus, Thiadricus ⁶⁴⁵ et Marwardus ⁶⁴⁶ episcopi obruncati. Tunc Fresia depopulata ⁶⁴⁷ (233), Trajectum civitas excisa (234). Sanctus Rabbodus ⁶⁴⁸, urbis episcopus, cedens persecutioni, Davantriæ ⁶⁴⁹ sedem constituit, ibique consistens anathematis gladio ⁶⁵⁰ paganos ultus est (235). Tunc piratæ Coloniæ et Treveros (236) succendunt ⁶⁵¹. Aquisgrani palatium stabulum equis suis fecerunt (237). Mogontia vero propter metum barbarorum instaurari cœpit (238). Quid multa? urbes cum civibus, episcopi cum toto grege simul obruti sunt; ecclesiæ illustres cum fidelibus incensæ sunt. Ludvicus noster ⁶⁵² cum paganis dimicans victor extitit, et C

mox ⁶⁵³ obiit (239). Luthewicus Franciæ ⁶⁵⁴ victor et victus occubuit (240). Hæc tragædico planctu scripta in annalibus cæsarum (241) nos propter mentionem Danorum perstrinximus.

41. (Cap. 32.) Quid autem dicimus interim fecisse ⁶⁵⁵ nostrum archiepiscopum? Ræquire in gestis ejus capitulo 20. *Ad redemptionem*, inquit, *captivorum cunctis peni* ⁶⁵⁷ *quæ habebat expensis, cum mullorum adhuc apud paganos detentorum miserias cernere cogere* ⁶⁵⁶, *etiam altaris vasa impendere non dubitavit* (242). Dicens cum beato Ambrosio: *Melius est animas Domino, quam aurum servare*. Preciosa ergo sunt illa vasa, quæ animas de morte redimunt ⁶⁵⁸.

([35] Cap. 33.) Nec incongruum videtur, quoniam de persecutione diximus, quæ tunc late in ecclesiis efferebuit ⁶⁵⁹, grande miraculum per meritæ sancti Rimberti Fresonibus ostensum tangere; quod scriptor gestorum ejus nescio cur præterierit. Sed Bovo ⁶⁶⁰, Corbeix abba ⁶⁶¹, de sui temporis actis scribens ⁶⁶², non reticuit dicens: *Cum modernis temporibus gravis barbarorum irruptio in omni pene regno Francorum immaniter debaccharetur* ⁶⁶³, *contigit etiam eos divino judicio ad quendam Frisæ* ⁶⁶⁴ *pagum devolvi, qui in remotis ac mari magno vicinis locis situs, Nordwidi* ⁶⁶⁵ *appellatur* ⁶⁶⁶. *Hunc igitur* ⁶⁶⁷ *subvertere aggressi sunt. Erat* ⁶⁶⁸ *illic eo tempore venerabilis episcopus Rimberty; cujus adhortationibus et doctrinis confortati et instructi christiani, congressi sunt cum* ⁶⁶⁹ *hostibus, et prostraverunt ex eis* 10377, *pluribus insuper dum fuga* ⁶⁷⁰ *præsidium quærun*t, *in transitu fluviorum necatis* (243). Hæc ille scripta reliquit ⁶⁷¹ (244). Cujus rei miraculo ⁶⁷² us-

SCHOLIA.

* Schol. 8. Aquisgran. palatium usque ad tempus Ottonis per annos 80 vastatum ⁶⁷³ permansit, quod destruxerat Ordwich ⁶⁷⁴ princeps. (2. 3. 4.)

VARIE LECTIONES.

⁶³⁷ Lodbroghi *emendat* M. ⁶³⁸ tyranni. Scriptum... Francorum. Crudelissimus... necavit 2. 3. 4. ⁶³⁹ Boemenos 2. Boemannos 4. ⁶⁴⁰ regno 3. 5. nunquam regnum 2. ⁶⁴¹ vel *deest* 3. ⁶⁴² ruptio *Crantzii Metrop. L. II. c. 3.* ⁶⁴³ in *deest* 3. ⁶⁴⁴ Bruno 2. *ubi in margine legitur*: Dani Saxoniam vastant. ⁶⁴⁵ Thiadricus 4. Thiadericus 5. Theodericus 2. ⁶⁴⁶ Marwardus 2. Marquardus 3. 4. ⁶⁴⁷ est *add.* 2. 3. 4. ⁶⁴⁸ Rabbodus 2. Rahtbodus 3. ⁶⁴⁹ Davandriæ 2. ⁶⁵⁰ in *add.* 2. ⁶⁵¹ incendunt 2. 3. 4. ⁶⁵² imperator 4. ⁶⁵³ paulo post 4. ⁶⁵⁴ rex *addit* 4. ⁶⁵⁵ fuisse 2. 4. ⁶⁵⁶ pene *deest* 1. ⁶⁵⁷ multos a. a. p. detentos miserabiliter cerneret 4. ⁶⁵⁸ redimant 1. ⁶⁵⁹ late eff. ecclesiis 4. ⁶⁶⁰ Bono 3. Bono 5. ⁶⁶¹ Corbiensis abbas 2. 3. Corbeienensis a. 4. ⁶⁶² scribens *deest* 1. ⁶⁶³ debaccharet 1. ⁶⁶⁴ Fresie 4. *et ita deinceps.* ⁶⁶⁵ est; *add.* 2. 3. 4. Nordwide 4. Norduich 3. ⁶⁶⁶ appellant 3. hunc appellant 2. 4. ⁶⁶⁷ Quem 4. ⁶⁶⁸ enim *addit* 4. ⁶⁶⁹ cum *deest* 3. ⁶⁷⁰ fuge 2. 4. ⁶⁷¹ reliquit 1. ⁶⁷² miracula 1. ⁶⁷³ vastum 2. ⁶⁷⁴ Ordwig.

NOTÆ.

(229) De Inguaro s. Ingwar tyranno. V. Æthelwerdi Chron. a. 867, 870. Vitam S. Edmundi. Florent. Wigorn. a. 870.

(230) Ann. Fuld. a. 876. Conf. supra cap. 26 not.

(231) Vulgo Siusli dicuntur.

(232) V. Annal. Fuldens. a. 869, 874.

(233) Saxonia — depopulata. Conf. Ann. Fuld. a. 880.

(234) De Trajecto (*Mastricht*, non *Utrecht*, ut Adamus putavit), Colonia et Aquensi palatio. V. Ann. Fuld. a. 881.

(235) Rabbodus nonnisi anno 899 episcopus Trajectensis factus est. V. Chronic. Reginon. h. a. Obiit Daventriæ anno 919.

(236) De Treveris v. ibid. a. 882. P. IV et V.

(237) At de capilla in Aquis palatio agunt chartæ

D Caroli Crassi a. 887 et Arnulfi regis a. 888. In ipso palatio datæ sunt chartæ Zwentiboldi regis anno 896 et Henrici regis anno 930.

(238) De Moguntia restaurata v. ibid. p. III, a. 882.

(239) Ibid. a. 881, 882, Jan. 20, quo die Ludovicus III obiit.

(40) Ludovicus III, rex Franciæ, obiit a. 882, Aug. 5. Conf. Reginon. a. 883, quem nimio planctu lamentati sunt.

(241) Annal. Fuld. p. IV, a. 884, de Pannonia vastata agentes inserunt hexametrum:

Hic patriæ planctus, simul et miserabile funus.

(242) Ex Vita S. Rimberti, c. 17.

(243) Conf. Ann. Fuld. p. IV, a. 884.

(244) Sc. Rimberty, cujus epistola ad Liuthertum, archiepiscopum Moguntinum, super hoc prælio

que hodie merita sancti Rimberty penes Fresones ⁶⁷⁵ A egregia, et nomen ejus singulari quodam gentis colitur desiderio, adeo ut collis in quo sanctus oravit, dum pugna fieret, perpetua cespitis veriditate notetur. Nordmanni plagam, quam in Frisia receperunt, in totum imperium ulturi, cum regibus Sigafredo ⁶⁷⁶ et Gotafrido per Rheum et Mosam et Scaldam fluvios Galliam invadentes, miserabili cæde Christianos obruncarunt, ipsumque regem Karolum bello petentes, ludibrio nostros habuerunt (245). In Angliam ⁶⁷⁷ quoque miserunt unum ex sociis Halpdani ⁶⁷⁸, qui dum ab Anglis occideretur, Dani ⁶⁷⁹ constituerunt in locum ejus ⁶⁸⁰ Gudredum ⁶⁸¹. Is ⁶⁸² autem Nordimbriam ⁶⁸³ expugnavit (246). Atque ex illo tempore Frisia et Anglia in ditione Danorum esse feruntur. Scriptum est in gestis Anglorum.

42. ([36.] Cap. 34.) Frustra in sanctis signa et miracula quærentur, quæ habere possunt et mali, quia secundum auctoritatem sanctorum Patrum majus miraculum est, animam, quæ in æternum victura est, a peccato convertere, quam corpus, quod denuo moriturum est, suscitare a morte ⁶⁸⁴. Ut autem sciamus nec sancto Rimberto hanc gratiam defuisse, fertur antiquorum more sanctorum quædam fecisse miracula, frequenter scilicet, dum iret in Sueoniam, tempestatem maris oratione sedasse, et cecum illuminasse per confirmationem, quam episcopali more faciebat in eo. Sed et filium regis dicitur a dæmonio liberasse ⁶⁸⁵. Ubi, multis astantibus episcopis, spiritus immundus sæpe clamabat ex ore vexati, Rimberty solum inter eos digne commissum egisse officium, ipsum ergo ⁶⁸⁶ sibi esse cruciatui. Requirit in Vitæ ejus libro, capitulo 20. Hunc filium regis Ludvici Karolum ⁶⁸⁷ esse arbitramur, qui novissimis archiepiscopi temporibus a regno depositus, Arnolfum ⁶⁸⁸, germani sui filium, accepit successorem. Hystoria Francorum hæc veraciter acta commemorat in Franconford ⁶⁸⁹, anno cæsaris Ludvici 34 (247).

43. (Cap. 35.) Erat igitur sanctus Rimberty cum Moyse ⁶⁹⁰ vir mitissimus (*Num.* xii, 3), cum Apostolo quomnium infirmitatibus compateretur (*I Cor.* ix,

22) (248). Præcipuam vero curam habuit ⁶⁹¹ in clemosinis pauperum et in redemptione captivorum (249). Unde quadam vice, cum venisset ad partes Danorum, ubi ecclesiam novellæ Christianitati constructam habebat in loco qui dicitur Sliaswig ⁶⁹², vidit multitudinem Christianorum catena trahi captivam. Quid multa? Duplex ibi miraculum operatus est. Nam et catenam oratione dirupit, et captivos equo suo redemit. Capitulo ⁶⁹³ gestorum ejus nota ⁶⁹⁴ 18.

44. ([57.] Cap. 36.) Et quia vastatio Nortmannorum vel Danorum excedit omnem credulitatem ⁶⁹⁵, eo plus mirum videri possit, quod sancti confessores Dei Ansgarius et Rimberty per tanta pericula maris et terræ illas gentes intrepidi adibant vel ⁶⁹⁶ prædicabant, ante quarum impetum nec armati reges aut potentes Francorum populi subsistere poterant. Nunc autem, quoniam defecit sanctus, quoniam ⁶⁹⁷ diminutæ sunt veritates a filiis hominum: (*Psal.* xi, 2,) vix possibile credimus.

Nos, genus ignavum ⁶⁹⁸, quod tecto gaudet et umbra (250), ut in tam aspero persecutionis tempore, in tam feroci, quæ ⁶⁹⁹ vix hominem ⁷⁰¹ vivit ⁸⁰¹, natione, in tam remotissima, inquam, ab ⁷⁰² nostro mundo regione, quisquam vel apostolus auderet accedere! nescientes illud cotidie et nobis dici, quod Salvator ait apostolis ⁷⁰³: *Ite in orbem universum, et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi* (*Matth.* xxviii, 19, 20.)

45. Sunt alia ⁷⁰⁴ multa quæ de nostro sancto ⁷⁰⁵ copiose in libro suo exarata sunt. In quibus illud memoriale est, quod presbyteri animam defuncti, quia sic ⁷⁰⁶ in visu apparens supplicavit. 40 dies in pane et aqua jejunans, a tormento ⁷⁰⁷ absolvit (251). Decessor ejus 4 cænobia fundavit (252), his ille quintum addidit in solitudine Buggin ⁷⁰⁸ (255). Ceterum omnium districtam ⁷⁰⁹ sollicitudinem habens, Hammaburgensis cathedræ principuam curam egit, tam fratribus quam pauperibus oportuna ministrans solatia.

46. ([38.] Cap. 37.) Xenodochium ⁷¹⁰ Bremæ, quod a sancto Ausgario ad sustentationem pauperum institutum est, ipse nobiliter auxit, et non solum in

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷⁵ Frisones 4. ⁶⁷⁶ Sigfrido 2. ⁶⁷⁷ Anglia 1. ⁶⁷⁸ Haldani 2. 4. Haldan. 3. ⁶⁷⁹ clam. 3. ⁶⁸⁰ ipsius 4. ⁶⁸¹ Gundredum 2. 3. 4. ⁶⁸² Ipse 5. ⁶⁸³ Nordumbriam 3. Northumbriam 4. ⁶⁸⁴ a morte suscitare. 2. 3. 4. ⁶⁸⁵ regis a d. liberavit 4. ⁶⁸⁶ que 4. ⁶⁸⁷ Crassum addunt *M. F.* ⁶⁸⁸ Arnolphum 3. Arnulfum 2. 4. ⁶⁸⁹ Franconford 1. Franconfort 2. Franconford 3. Franconford 5. ⁶⁹⁰ Mose 3. ⁶⁹¹ habens 2. 3. 4. ⁶⁹² Sleswicz 2. Schleswig 3. ⁶⁹³ capitulum 2. 3. ⁶⁹⁴ nota *deest* 4. ⁶⁹⁵ *Ita correxi pro:* crudelitatem. ⁶⁹⁶ et 2. 3. 4. ⁶⁹⁷ autem quomodo d. a. quomodo 5. ⁶⁹⁸ ignavium 4. ⁶⁹⁹ qua 3. ⁷⁰⁰ vix hominum 5. vix ullus hominum 3. ⁷⁰¹ *Legendum videtur:* vidit, ⁷⁰² a 3. ⁷⁰³ discipulis 2. 3. 4. ⁷⁰⁴ et alia 4. ⁷⁰⁵ de sancto viro 4. ⁷⁰⁶ qui sic 3. qui sibi 5. ⁷⁰⁷ tormentis 2. 3. 4. ⁷⁰⁸ Buggind 3. Bukkin 4. ⁷⁰⁹ distinctam 3. ⁷¹⁰ Senodochium 2. 2 (a).

NOTÆ.

Frisionum cum Nordmannis laudatur in *Annal. Fuld.* l. i.
(245) *V. Ann. Vedast.* a. 884, 885; *Ann. Fuld.* p. iv, a. 885, 886.
(246) Regnavit ab anno 883 usque ad mortem suam 894. *V. Simeon Dunelm. h. a. Lappenberg. Geschichte von England,* t. i p. 328.
(247) « *Ann. Fuld.* p. v, a. 887.

(248) *Ex Vita S. Rimberty* c. 19.
(249) *Indidem,* c. 17.
(250) *Juvenal. Sat. vii,* v. 105, qui pro *tecto* scripsit *lecto*.
(251) *Vita S. Rimberty,* c. 8.
(252) *V. supra,* c. 29.
(253) *Bucken in comitatu Hoya.*

episcopatu, sed ubicunque esset, pauperibus alimoniam cum omni diligentia ministravit, nobile verbum exhortacionis relinquens posteris, *Non est, inquit, tardandum ut pauperibus cunctis succurramus* ⁷¹¹, quia quis ⁷¹² sit Christus, vel quando ad nos veniat ignoramus (254). Eleemosinam ⁷¹³ verbi incessanter omnibus ministravit; ad quod opus dicta sancti Gregorii curavit excerpere ⁷¹⁴, quæ et manu sua descripsit. Epistolæ ejus diversæ ad plures, præcipua quædam ad virgines, in quo, virginitatem corporis extollens, ostendit multas in ⁷¹⁵ mente fieri meretrices (255). Tandem ⁷¹⁶ morbo confectus et senio, quos per se non potuit, per Adalgarium adiutorem ⁷¹⁷ in Domino confortavit, quem etiam manibus regis commendavit (256). Obiit ⁷¹⁸ anno Domini ⁷¹⁹ 888, indictione 6. Cujus depositio est 3° Idus Junii ⁷²⁰ (257). Sepultus est ⁷²¹ extra basilicam sancti Petri ab oriente, ut ipse rogavit (258).

47. ([39.] Cap. 38.) Adalgarius archiepiscopus sedit annos 20. Annos ejus ex compoto ⁷²² quo ⁷²³ supra tulimus ⁷²⁴ (259), vitam ex libro sancti Rimberty didiscimus ⁷²⁵. Capitulo 12, cum sanctus Rimberty vestem et professionem susciperet monasticam, mox additur: *Ad quod ei solatium deputari placuit insignem conversatione virum gradu diaconem* ⁷²⁶, nomine Adalgarium. *Hic vir, inquit, venerabilis in conversatione ejus imitatione simul et successionis* ⁷²⁷ dignitate, adhuc hodie superest, cum multis oliis attestans quod sanctus pontifex Rimberty nihil ex occasione curæ pastoralis de monachica ⁷²⁸ perfectione perdidit; et reliqua. Item capitulo 21 (260), *Cum jam, inquit, senio gravaretur sanctus Rimberty, etiam continuus pedum dolor ei* ⁷²⁹ accessit. *Unde* ⁷³⁰ apud gloriosissimos reges Ludvicum et filios ejus hoc optinuit, ut insignis vir Adalgarius, monachus videlicet Corbeix, in adiutorium illi confirmaretur, quatinus ipse infirmitate detentus, in Adalgario haberet solatium circandi ⁷³¹ episcopatum, pla-

cita adeundi; et quando exigeretur, vel ⁷³² *in expeditionem vel ad palatium cum comitatu suo proficiscens*. *Impetravit etiam ut ipse illi in electione successore confirmaretur et inter consiliarios regis locaretur, assentientibus fratribus et abbate monasterii ejus, ac sancta synodo hæc omnia roborante.*

48. (Cap. 39.) Ferulam pastorem suscepit ab Arnulfo rege, palleum ⁷³³ a papa Stephano (261). Consecratus est autem a Sundroldo ⁷³⁴, Mogontio archiepiscopo (262), seditque difficilii tempore barbaricæ vastationis. Nec tamen legationis suæ ad gentes, ut in privilegiis videtur, studium omiserat ⁷³⁵, verum sicut decessores sui, presbyteros ad hoc opus et ipse constitutos habere curavit.

49. ([40.] Cap. 40) De hystoria Danorum nichil amplius aut scriptum vidi, aut ab alio visum comperi; ea forte causa ⁷³⁶ reor, quod Nortmanni vel Dani tunc ab Arnulfo rege gravibus præliis usque ad internicionem ⁷³⁷ deleti sunt*. Bellum celitus administratum. Siquidem centum milibus paganorum prostratis, vix unus de Christianis cecidisse repertus est ⁷³⁸ (263). Et ita restincta est ⁷³⁹ persecutio Nortmannorum, Domino vindicante ⁷⁴⁰ sanguinem servorum suorum, qui jam per annos 60 vel 70 ⁷⁴¹ effusus est ⁷⁴². Narrat hæc hystoria Francorum.

50. (Cap. 41.) Audiavi autem ex ore veracissimi regis Danorum Sucin ⁷⁴³, cum nobis stipulantibus numeraret atavos suos, *Past cladem, inquit, Nortmannicam Heiligonem* ⁷⁴⁴ *regnasse comperi, circum populis amabilem propter justitiam et sanctitatem suam. Successit illi* ⁷⁴⁵ *Olaph, qui veniens a Suconia, regnum optinuit Danicum vi et armis, habuitque filios multos, ex quibus Chnob* ⁷⁴⁶ (264) *et Gurd* ⁷⁴⁷ *regnum optinuerunt* ⁷⁴⁸ *post obitum patris* ⁷⁴⁹.

51. ([41.] Anno Adalgari 7 (895) Hermannus ⁷⁵⁰, archiepiscopus Coloniensis, magnis Adalgerum ⁷⁵¹ nostrum fatigabat injuriis, Coloniæ Bremam subjugare conatus. Collecta igitur synodo apud ⁷⁵² Triburiam ⁷⁵³

SCHOLIA.

* Schol. 9. Gotafriid et Sigafriid reges ibi sunt occisi. (2. 2 (a). in textu 3. 4.)

VARLE LECTIONES.

⁷¹¹ subveniamus pauperibus 4. ⁷¹² in quo emendat M. ⁷¹³ Eleemosyna 3. 5. ⁷¹⁴ excerpti 3. ⁷¹⁵ in deest 4. ⁷¹⁶ ergo addit 2. (2 (a) ubi in margine legitur: Emulator Moisi tam mansuetudine quam virtutum operatione. ⁷¹⁷ coadjutorem 4. suum addunt 2. 4. ⁷¹⁸ autem addit 4. ⁷¹⁹ Domini deest M. F. ⁷²⁰ depositio III. I. I. celebratur 4. ⁷²¹ ergo add. 4. ⁷²² compoto 2. 3. 4. ⁷²³ de quo 2. *deest* 4. ⁷²⁴ supra retulimus 2. 3. supra dicto 4. ⁷²⁵ discimus 2. 3. 4. ⁷²⁶ diaconum 3. 5. ⁷²⁷ ejus addit 3. ⁷²⁸ monastica 2. 3. ⁷²⁹ ei p. d. 4. ⁷³⁰ Inde 5. ⁷³¹ circueundi 3. 4. ⁷³² vel *deest* 4. ⁷³³ pallium 2. 3. ⁷³⁴ M. a. Lindroldo 2. Lindroldo 3. 4. ⁷³⁵ Hundoaldo M. ⁷³⁶ omisit 2. 3. 4. ⁷³⁷ ab alio caus 1. ab a. v. o. e. f. casu M. F. ⁷³⁸ internicionem 4. internicionem 3. 5. *In margine cod. 2: Dani sternuntur.* ⁷³⁹ sit 3. ⁷⁴⁰ est *deest* 3. ⁷⁴¹ judicante 1. ⁷⁴² LX. in cod. 1. cui superscriptum est: vel LXX. LXX. 2. 3. 4. ⁷⁴³ Hid insertum est schol. 9. in cod. 2. 2 (a). ⁷⁴⁴ Sven 3. Sveni 5. ⁷⁴⁵ Heiligonem 3. ⁷⁴⁶ cui successit 4. cui succedit 5. ⁷⁴⁷ Ebnob 3. 4. ⁷⁴⁸ Henob 2. ⁷⁴⁹ Giurd 3. Gyrd 2. ⁷⁵⁰ tenuerunt 2. 3. 4. ⁷⁵¹ post patris sui obitum tenuerunt 4. ⁷⁵² Herimannus 4. ⁷⁵³ Adalgarium 2. 3. 4. ⁷⁵⁴ apud 2. ⁷⁵⁵ Triburiam 3. 5.

NOTE

(254) Vita S. Rimberty, c. 14.
(255) Ibid. c. 15. Conf. supra c. 35. not. 00.
(256) Ibid. c. 21.
(257) Ann. Corb. h. a.
(258) Vita S. Rimberty, c. 24.
(259) Ann. Corb. a. 888, 909.
(260) Sequentia ex l. 1. cap. 21, in verbis sunt paululum mutata.

(261) Bullam de 891. Mai. 31, V. Hamburg. Urkundenbuch n. 24.
(262) Sunderoldus archiepiscopus, occisus a Nordmannis anno 891, Jun. 27.
(263) Ann. Fuld. a. 891.
(264) Nomen, ut videtur, quod apud Anglosaxones Gneova apud nostrates Knop dicitur.

Haddone Mogontino præsidente, cassata sunt apostolicæ sedis privilegia et gloriosorum principum annullata⁷⁵⁴ sunt præcepta, consentientibus, ut aiunt⁷⁵⁵, iniquis decretis Formoso papa (265) et rege Arnulfo (266). Deinde facta subscriptione Adalgarius archiepiscopus in cauda concilii positus est (267). Fabula grandis de Adelino⁷⁵⁶ et Widgero, qui discipulantes ad spectacula⁷⁵⁷ synodum traxerunt tragœdiæ⁷⁵⁸ lugubris. Wiggerum nostræ partis victum est postero die mortuum, et amplius sub Adalgero⁷⁵⁹ et Hogero omni tempore dicunt Bremam⁶⁶⁰ Coloniæ suffraganeam mansisse⁷⁶¹. Hæc quoniam in eodem concilio scripta reperimus, verane sint an ficta, in medio relinquemus⁷⁶².

52. ([42] Cap. 42.) Anno deinde secundo Formosus papa obiit, quarto vero⁷⁶³ Arnulfus rex⁷⁶⁴ decessit⁷⁶⁵ (268)*. Sequitur irruptio⁷⁶⁶ Ungrorum⁷⁶⁷ (269), persecutio ecclesiarum. Archiepiscopus⁷⁶⁸ noster, valde senex, minus poterat vel inimicis resistere vel agenda disponere. Quare fertur illum⁷⁶⁹ a monasterio Corbiensi Hogerum suscipisse⁷⁷⁰ adiutorem, cujus ope fultus ac ministerio, ipse emeritæ senectutis ocio potiretur. Ita omnipotens Deus, qui aliquando justos, ut meliores fiant, temptari permittit, fecit etiam⁷⁷¹ nostro archiepiscopo cum temptatione proventum⁷⁷², ut posset sustinere. ** Nam

A Sergius papa, qui fere per totidem annos septimus erat⁷⁷³ a Formoso (270), calumpnias Adalgarii miseratus, privilegia Bremensis⁷⁷⁴ ecclesiæ renovavit, et omnia, quæ a Gregorio et Nicolao, decessoribus suis, Ansagario et Rimberto concessa sunt, roboravit (271). Ad hoc⁷⁷⁵, quia senectutis pondere gravatus pontifex Adalgarius pastorale officium obire⁷⁷⁶ non poterat, circueundo, prædicando et consecrando episcopos, dati sunt ei adjuutores a papa circumvicini quinque episcopi, Simundus [Halverstadensis]⁷⁷⁷, Wigbertus [Ferdensis], Bisio [Podarbrunnensis]⁷⁷⁸, Bernarii⁷⁷⁹ duo, [Mindensis]⁷⁸⁰ et Osnabrugensis⁷⁸¹, quorum ope senex fulciretur. Ad manum sunt privilegia Sergii papæ utrisque⁷⁸² data (272), quibus hæc ita continentur. Mirum tamen neque satis cognitum est nobis, an aliqui episcopi in gentes ordinati sint⁷⁸³ ab Adalgario, ut privilegium insinuat, an hæc ordinatio episcoporum inacta remanserit⁷⁸⁴ usque ad dies Adaldagi⁷⁸⁵. ut melius confidimus, præsertim quod vastacio barbarica vixdum presbyteros inter se morari consenserit⁷⁸⁶. Nondum enim completæ sunt iniquitates Amorrhæorum (*Gen. xv, 16*), nec adhuc venit tempus miserendi eorum. Post hæc migravit archiepiscopus anno Domini 909, 7⁷⁸⁷ Idus Maii (275), et sepultus est in basilica sancti Mykae-

SCHOLIA.

Schol. 10. Ambo enim et⁷⁸⁸ rex et papa miserabilem vitæ finem invenerunt, quia⁷⁸⁹ papa Formosus a successore suo etiam⁷⁹⁰ mortuus degradatus et de sepulchro ejectus est⁷⁹¹. Rex vero Arnulfus et⁷⁹² vivens a vermibus consumptus et⁷⁹³ tandem veneno extinctus est magna Dei vindicta (274). 2. 3. 4.) (275).

* Schol. 11. Stephanus papa, qui sedit annos 6, Hermannum Coloniensem archiepiscopum, et Adalgarium Hammaburgensem archiepiscopum, de Bremensi contententes ecclesia, Wormaciam ad synodum venire præcepit, et Remensi archiepiscopo Fulconi vice sua commissa⁷⁹⁴, causam eorum examinari⁷⁹⁵ mandavit (276). (4.)

VARIE LECTIONES.

⁷⁵⁴ adnullata 2. 5. ⁷⁵⁵ ut aiunt *desunt* 4. ⁷⁵⁶ Adolino 2. 3. 4. ⁷⁵⁷ specula *F.* ⁷⁵⁸ Tragœdia 2. 3. 4. ⁷⁵⁹ Adalgerio 2. Adalgario 3. 4. ⁷⁶⁰ dicunt *deest* 1. ⁷⁶¹ tempore Brema Coloniæ facta est suffraganeæ 4. ⁷⁶² Hæc — relinquemus *desunt* 4. ⁷⁶³ post *addit* 4. ⁷⁶⁴ imperator 2. 3. 5. ⁷⁶⁵ imperator, vivens a vermibus consumptus, veneno extinctus est 4. ⁷⁶⁶ eruptio 2. 3. 4. ⁷⁶⁷ Ungarorum 5. ⁷⁶⁸ vero *addit* 4. ⁷⁶⁹ fertur illum *desunt* 4. ferunt illum 2. 3. ⁷⁷⁰ suscepit 4. ⁷⁷¹ et 3. ⁷⁷² eventum 3. ⁷⁷³ erat *deest* 2. 3. 4. ⁷⁷⁴ Hammaburgensis *M.* ⁷⁷⁵ hæc 3. ⁷⁷⁶ implere 2. 3. ⁷⁷⁷ Halberstadensis 5. ⁷⁷⁸ Podarbrunnensis 3. Paderbrunnensis 2. Padarb. 4. ⁷⁷⁹ Bernardi 3. ⁷⁸⁰ M. scilicet 4. ⁷⁸¹ Osnarbr. 1. Osnibruckensis 2. Osnaburgensis 4. *Tituli episcoporum, quos unctis inclusimus, in cod. 1. textui superpositi, postea in ullum irrepsērunt.* ⁷⁸² utriusque 2. 3. 5. ⁷⁸³ sunt 1. 5. ⁷⁸⁴ remansit 1. ⁷⁸⁵ Adalgarii 3. ⁷⁸⁶ concesserit 3. ⁷⁸⁷ DCCCCVII. pridie 1. DCCCXCIX. septimo 3. ⁷⁸⁸ et *deest* 4. ⁷⁸⁹ quia *deest* 2. ⁷⁹⁰ et 5. ⁷⁹¹ degradatus est et d. s. ejectus 4. ⁷⁹² et *deest* 4. ⁷⁹³ *deest* 4. ⁷⁹⁴ com. v. s. 4. ⁷⁹⁵ *Ann. Sax. a. 885. hic. addit: nec tamen finiri.*

NOTÆ.

(265) *Cassata*, etc., sunt verba bullæ Sergii III C burg., Mollenhec. Annum vero 909 habent Annal. Corbeienses.

(266) *Ibidem*, n. 25.

(267) V. supra legum T. I, p. 561 (*Regionis Chronicon ad an. 789-797, Patrologiæ tom. CXXXII*), ubi Adalgarii nomen inter episcopos reperimus.

(268) Annal. Corbienses a 899.

(269) V. Annal. Corbienses a 906.

(270) Sergius III. (904-911.) Nonus fuit papa post Formosum, octavo post cum anno electus.

(271) V. Sergii bullam a. 905. Febr. in Hamburg. Urkundenbuch, n. 26.

(272) *Utrisque*, id est Adalgario et episcopis vicinis, seu illi et Hogero.

(273) Adalgarii diem emortualem fuisse d. 9 Maii testantur Necrologia Hamburg., Luneburg., Merse-

burg., Mollenhec. Annum vero 909 habent Annal. Corbeienses.

(274) Notandum hic vocem *degradatum* convenire cum Sigeberto Gemblac. a 900 aut ejus fonte nobis ignoto (V. Hirsch *De Sigeberto Gemblac.* p. 76); de sepulchro Formosum ejectum esse referunt Ann. Fuld. a. 896; de Arnulfo vivente a vermibus consumpto conf. Liudprandum l. i, c. 32; Sigibert. a. 902. Verbo *extinctus* hic quoque utitur Liudprandus l. i, c. 30.

(275) V. Archiv. VI. 822.

(276) Hæc de Stephano V, qui sedit 885-891, referenda sunt ad annum 891 inter mensem Maium et Augustum, ideoque ad initium capituli 51 a scholiasta referenda fuissent.

lis ⁷⁹⁶, quam ipse pro dilectione magistri super tum-
bam ejus erexit.

53. ([43.] Cap. 43.) Hogerus archiepiscopus sedit
annos 7. Et hujus annos repperimus in libro supe-
riori (277), et quod per contentionem ordinatus est
a Coloniensi archiepiscopo ⁷⁹⁷, (278). Pallium succe-
pit a papa Sergio ⁷⁹⁸, ferulam a Ludvico rege. Unde
fuerit, aut qualiter vixerit, Deo cognitum est. Inve-
nimus tamen scriptum in antiquioribus ecclesie
libris uno versu [quis fuerit] ⁷⁹⁹, ita ⁸⁰⁰ :

Sanctus et electus fuit Hoger septimus heros.

Sanctitati ejus testimonium asserit veterum tradicio,
quæ narrat eum severissimum in ecclesiastica disci-
plina, pro consuetudine monasteria sue diocesis
crebro circuisse. Unde etiam cum apud Hammaburg
consisteret, exploraturus quid fratres agerent, nocte
intempesta Ramsolan ⁸⁰¹ ad vigilias properavit ma-
tutinas. Fidelis, inquam, dispensator et prudens ⁸⁰²,
qui et ipse vigilans pernoctavit, suamque ⁸⁰³ fami-
liam dormire prohibens, venienti sponso lætus oc-
currit, dicens : *Ecce ego et pueri* ⁸⁰⁴ *quos dedit mihi*
Dominus (Isai. viii, 18).

54. [44] Anno domini Hogeri secundo Ludvicus
puer depositus ⁸⁰⁵, et Conradus Francorum dux ⁸⁰⁶
in regem levatus est ⁸⁰⁷. In isto Ludvico vetus Ka-
roli finitur prosapia (279). Hactenus etiam ⁸⁰⁸ Fran-
corum tendit hystoria. Quæ ⁸⁰⁹ deinceps dicturi su-
mus, in aliis et ⁸¹⁰ aliis repperimus non mendacibus
libris. Aliqua vero recitavit nobis clarissimus rex
Danorum ita rogantibus ⁸¹¹ : *Post Olaph* ⁸¹², inquit,
Sueonum principem, qui regnavit in Dania cum filiis
suis, ponitur in locum ejus Sigerich. Dumque parvo
tempore regnasset, eum Hardegon ⁸¹³, *filius Suein* ⁸¹⁴,
veniens a Nortmannia, privavit regno ⁸⁰⁵. Tanti (280)
autem reges, immo tyranni Danorum, utrum simul
aliqui regnaverint, an alter post alterum brevi tem-
pore vixerit, incertum est. Nobis hoc scire sufficiat,
omnes adhuc paganos fuisse, ac in tanta regnorum
mutatione vel excursionem barbarorum Christianita-
tem in Dania, quæ a sancto Ansgario plantata est, ali-

quantulam ⁸¹⁶ remansisse, non totam defecisse. [45.]
In diebus illis inmanissima persecutio Saxoniam ⁸¹⁷
oppressit, cum hinc Dani et Sclavi, inde Behemi ⁸¹⁸
et Ungri ⁸¹⁹ (281) laniarent ecclesias. Tunc parro-
chia Hammaburgensis a Sclavis, et Bremensis Un-
gnorum impetu demolita est. Interea confessor Dei
Hogerus obiit, et sepultus est in ecclesia sancti Mi-
kaelis cum decessore suo, anno Domini 915 ⁸²⁰ (282).
Depositio ⁸²¹ 13 Kalend. Januarii habetur. Hujus ⁸²²
corpus episcopi, cum post annos centum et viginti ⁸²³,
diruta senio capellula, quæreretur (283), præter cru-
ces pallii ⁸²⁴ et cervical episcopi, nichil potuit inve-
niri. Et credimus resurrectionem ejus ⁸²⁵ impletam
esse, quod ab aliis traditur ⁸²⁶ in David et in Johanne
evangelista contigisse veraciter ⁸²⁷.

55. [46.] Cap. 41.) Reginwardus vix annum unum
sedit. De cujus vita præter nomen aliud nichil ad
manum venit. Cum autem successorem ejus concilio
apud ⁸²⁸ Altheim ⁸²⁹ interfuisse didicerim ⁸³⁰, quod
habitum est anno Conradi regis quinto, quo Hogerus
etiam noster ⁸³¹ decessit (284), medium his Regin-
wardum, non vixisse plenum annum ⁸³² deprehendi,
nec privilegium ejus uspiam reperire valui. In diebus
illis grande miraculum fertur ⁸³³ a posteris Bremæ
contigisse. Ungros scilicet incensis ecclesiis ⁸³⁴ sa-
cerdotes ante altaria trucidasse, clerum vulgo mix-
tum aut impune occisos aut ductos in captivita-
tem ⁸³⁵. Tunc etiam cruces a paganis truncatæ,
ludibrio habitæ ⁸³⁶; cujus signa furoris usque ad no-
stram ætatem duraverunt. Sed Deus zelotes (*Exod.*
xxxiv, 14), cujus passio ibi derisa est, incredulos
abire non passus est inultos. Nam subita et mirabi-
lis orta tempestas, a semicremis ecclesiarum tectis
scindulas ⁸³⁷ elevavit, quas in faciem atque ora pa-
ganorum rotans, dum fugæ præsidium quærun-
t in fluvium præcipitari compulit, aut in manus civium
concludi. Nec mora, prostratum gregem boni pasto-
ris occubitus cito ⁸³⁸ sectis est. Qui depositus in ⁸³⁹
Kal. Octobris (285) una cum prædecessoribus suis
in basilica sancti Mykaelis commendatus est.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁹⁶ Michaelis 2. 3. Michaelis 4. *sæpius*. ⁷⁹⁷ archiepiscopo *deest* 2. 3. 5. ⁷⁹⁸ Serio 1. ⁷⁹⁹ quis fuerit
add 2. 3. 4. ⁸⁰⁰ ita *deest* 3. ⁸⁰¹ Ramsolan 2. 3. 4. ⁸⁰² et prudens *desunt* 3. ⁸⁰³ que *deest* 5. ⁸⁰⁴ mei *addit*
3. ⁸⁰⁵ d. est 4. et 5. ⁸⁰⁶ dux *deest* 1. ⁸⁰⁷ *deest* 4. ⁸⁰⁸ etiam *deest* 3. ⁸⁰⁹ vero *addit* 3. ⁸¹⁰ atque 4.
⁸¹¹ rogitantibus 5. ⁸¹² Alaph 1. ⁸¹³ Haardechunt *notat. Vell.* ⁸¹⁴ Sven 3. Svevi 5. ⁸¹⁵ eum regno 4.
⁸¹⁶ aliquantulum *M. F.* ⁸¹⁷ Saxonum 1. ⁸¹⁸ Boemi 2. 4. Bohemi 3. 5. ⁸¹⁹ Ungari 3. 5. *semper.* ⁸²⁰ non-
gentesimo sexto 2. ⁸²¹ ejus *addunt* 2. 4. ⁸²² Cujus 4. ⁸²³ centum et X. 5. ⁸²⁴ pallei 4. ⁸²⁵ r. e. 4. ejus
deest 5. ⁸²⁶ esse, sicut 4. ⁸²⁷ contigit 4. ⁸²⁸ apud 2. *sæpius*, ⁸²⁹ Althei 4, Altei 2. Altheti 3. ⁸³⁰ didi-
cerim 4. ⁸³¹ archiepiscopus 4. ⁸³² plene unum annum 4. ⁸³³ narratur 3. 4. ⁸³⁴ ecclesie 1. ⁸³⁵ occi-
sum a. in c. ductum 4. ⁸³⁶ sunt *addunt* 2. 4. ⁸³⁷ schindulas 4. ⁸³⁸ cito *deest* 2. 3. ⁸³⁹ in *deest* 2. 2a. III.
3. 5.

NOTÆ.

(277) Sc. computo a Corbeia delato. V. supra D Corbeiens.. Necrol., Fuldense.
cap. 37.

(278) Sc. ab archiepiscopo Hermanno supradicto. Hæc desunt in exemplari nostro Annalium Cor-
beiensium.

(279) *Prosapia*, id est progenies. Ita et infra. I.
III, c. 52.

(280) *Tanti*, id est tot.

(281) De Hungariorum devastatione a. 915. V.
Ann. Corbeiens.

(282) Hogeri mortem ad annum 917 referunt Ann.

(283) Conf. infra l. II, c. 66.

(284) 916, Sept. 20, concilium apud Altheim in
pago Rhætici celebratum est. Videtur tamen Ada-
mum nostrum exemplaractorum hujus concilii spu-
rium, cui nomina episcoporum Saxonum, qui ibi
non aderant, ascripta sunt, præ oculis habuisse.
Conf. etiam quæ de Reginwardo disseruimus in
Hamburg. Urkundenbuch t. I. Appenn. II.

(285) V. etiam Kalend. Merseburg. Kal. Oct.

56. ([47.] Cap. 45.) Unni archiepiscopus sedit annos 18. Annos ejus obitumque ut supra cognovi (286). Memoriam traditum est a fratribus⁸⁴⁰ : cum Reginwardus⁸⁴¹ transisset, Leidradum, Bremensis chori prepositum, a clero et populo electum. Qui hoc Unni pro capellano utens, ad curiam venit. Rex autem Conradus, divino, ut creditur, spiritu afflatus, contempta Leidradi⁸⁴² specie, parvulo Unni, quem retro stare conspexerat, virgam pastorem⁸⁴³ optulit. Cui etiam papa Johannes decimus, ut privilegium indicat, palleum dedit (387). Erat autem vir, sicut in electione ac transitu ejus videri potest, sanctissimus, pro qua sanctitate Conrado et Heinrico⁸⁴⁴ regibus familiaris et reverendus permansit⁸⁴⁵. Unde et ita versu depingitur :

Principibus notus Uum fuit, ordine nonus.

57. In diebus suis Ungri non solum nostram Saxoniam aliasque cis Rhenum provincias, verum etiam trans Rhenum⁸⁴⁶ Lotharingiam et Franciam demoliti sunt (288). Dani quoque Slavos auxilio habentes, primo Transalbianos Saxones, deinde cis Albim vastantes⁸⁴⁷, magno Saxoniam terrore quassabant⁸⁴⁸. Apud Danos eo tempore Hardecnuth Wrm⁸⁴⁹ (289) regnavit, crudelissimus, inquam, vermis et Christianorum populis non mediocriter infestus. Ille Christianitatem, quae in Dania fuit, prorsus delere molitus, sacerdotes Dei a finibus depulit, plurimos quoque ille⁸⁵⁰ per tormenta necavit.

58. ([48.] Cap. 46.) At vero Henricus rex, jam tunc a puero timens Deum et in ejus misericordia⁸⁵¹ totam suam habens fiduciam, Ungros quidem multis gravibusque praeliis triumphavit ; itemque⁸⁵² Behemos⁸⁵³ et Sorabos ab aliis regibus domitos, et ceteros Sclavorum populos uno grandi praelio ita percussit, ut residui, qui fere⁸⁵⁴ pauci remanserant, et regi tributum et Deo Christianitatem ultro promitterent.

59. Deinde cum exercitu ingressus Daniam, Wrm⁸⁵⁵ regem primo impetu adeo⁸⁵⁶ perterruit, ut imperata

se facere (290) mandaret et pacem supplex deponeret (291). Sic Henricus victor apud Sliaswich⁸⁵⁷, quae nunc Heidiba⁸⁵⁸ dicitur, regni terminos ponens, ibi et marchionem statuit⁸⁵⁹ (292) et Saxonum coloniam habitare praecipit. Haec omnia referente⁸⁶⁰ quodam episcopo Danorum, prudenti viro, nos veraciter ut accepimus, sie fideliter ecclesiae nostrae⁸⁶¹ tradimus.

60. ([49.] Cap. 47.) Tunc beatissimus archiepiscopus noster⁸⁶² Unni, videns ostium fidei gentibus apertum esse (293), gratias Deo egit de salute paganorum, praecipue vero quoniam legatio Hammaburgensis ecclesiae, pro temporis importunitate diu neglecta, praeveniens misericordia Dei et virtute regis Henrici⁸⁶³, locum et tempus operandi accepit. Igitur nichil asperum et grave⁸⁶⁴ arbitrans subiri⁸⁶⁵ posse pro Christo, latitudinem suae diocesis per se ipsum elegit circuire. Secutus est⁸⁶⁶ eum grex universus, ut aiunt⁸⁶⁷. Bremensis ecclesiae, pastoris boni absentia mesti, secumque et in carcerem et in mortem ire parati.

61. Postquam vero confessor Dei pervenit ad Danos, ubi tunc crudelissimum Worm⁸⁶⁸ diximus regnasse⁸⁶⁹, illum quidem pro ingenita flectere nequivit saevitia : filium autem⁸⁷⁰ regis Haroldum⁸⁷¹ (294), sua dicitur⁸⁷² praedicatione lucratus. Quem ita fidelem Christo perfecit, ut Christianitatem, quam pater ejus semper odio habuit, ipse haberi publice permitteret⁸⁷³, quamvis nondum baptismi sacramentum percepit⁸⁷⁴.

[50.] Ordinatis itaque⁸⁷⁵ in regno Danorum per singulas ecclesias sacerdotibus, sanctus Dei multitudinem credentium commendasse fertur Haroldo⁸⁷⁶. Cujus etiam fultus adjutorio et legato, omnes Danorum insulas penetravit, evangelizans verbum Dei gentilibus, et fideles quos invenit illic⁸⁷⁷ captivos⁸⁷⁸ in Christo confortans.

62. Deinde vestigia secutus magni praedicatoris Ansgarii, mare Balticum remigans, non sine labore

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁴⁰ traditum a f. habetur 4. ⁸⁴¹ Reinwardus 4. ⁸⁴² Leudradi 3. ⁸⁴³ pastorem *deest* 3. ⁸⁴⁴ Henrico 2. 3. *semper*. ⁸⁴⁵ fuit 3. ⁸⁴⁶ Saxoniam, verum circa R. aliasque t. R. provincias 5. ⁸⁴⁷ devastantes 2. 4. devastarunt 3. ⁸⁴⁸ quassantes 3. ⁸⁴⁹ filius Hardewigh Gorm (Gorem 2.) 2. 3. *Pro Hardewigh Velleus conjicit* Haraldi. filius Hardewich Gwrm 4. filius Hartewick Gwrm 5. fil. Hartewich Gwrm *Albri. Stad. a. 921.* ⁸⁵⁰ quoque *deest* 1. quoque ille *desunt* 3. ille *deest* 2. 4. ⁸⁵¹ misericordiam *M. F.* ⁸⁵² que *deest* 5. ⁸⁵³ Bohemos 3. 4. ⁸⁵⁴ fere *deest* 4. ⁸⁵⁵ Gorm Wrm 2 Gorm 2a. Gwrm 4. 5. Vrom. 3. Gorm *conjicit Vell.* ⁸⁵⁶ ita 3. ⁸⁵⁷ Slaswig 3. Sleswigh 2. *sæpius*. ⁸⁵⁸ Heidaba 4. Heithbu 2. 2a. Hedheby 3. ⁸⁵⁹ constituit 2. ⁸⁶⁰ omnia a 3. ⁸⁶¹ nostrae *deest* 4. ⁸⁶² venerabilis 4. ⁸⁶³ Henrici *deest* 2. 2. 4. ⁸⁶⁴ se arbitrans 3. ⁸⁶⁵ subire 2. 3. 4. ⁸⁶⁶ etiam *add.* 4. ⁸⁶⁷ ut aiunt *desunt* 4. ⁸⁶⁸ Orm 3. Gorm Wrm 2. Gwrm 5. ⁸⁶⁹ crudelissimus Gwrm regnavit 4. ⁸⁷⁰ vero 3. ⁸⁷¹ Haraldum 3. ⁸⁷² est 4. ⁸⁷³ promitteret 3. ⁸⁷⁴ perceperit 2. ⁸⁷⁵ ita 3. ⁸⁷⁶ m. c. H. s. D. commendavit 4. ⁸⁷⁷ illuc 1. ⁸⁷⁸ captivos 3.

NOTÆ.

(286) V. c. 37. 53. *Annal. Corbeiens.*, a. 917, D 936.

(287) Hamburg. *Urkundenbuch*, n. 29.

(288) Ungarios Saxoniam anno 919 crudeliter vastasse testantur *Ann. Corbeiens. h. a. Conf. etiam Reginon. a. 917, 926.*

(289) Cnuto tantum audit ille Danorum rex apud Widukind l. 1. i, c. 40. *Thietmar. Merseburg. l. 1, c. 9.*

(290) *Imperata facere*, locutio Sallustio usitatissima.

(291) De Danis per Henricum victis v. *Ann. Augiens. a. 931. Ann. Corbeiens. a. 934. Thietmar. Merseb. l. 1, c. 9, ibique notam.*

(292) Sc. novum marchionem in defuncti locum substituit. V. *Ann. Einhardi a. 828, Rudolf. Fuld. a. 852. Dahlmann Geschichte von Danemark t. I, p. 70. Waitz Heinrich 1.*

(293) *Ostium fidei ad vocationem gentium patefactum esse* est locutio Rimberti in *Vita S. Anskarii c. 12.*

(294) Regem Haraldum dictum *Blaatand.*

pervenit ⁸⁷⁹ ad Bircam. Quo jam post obitum sancti A Ansgarii annis 70 nemo doctorem ⁸⁸⁰ ausus est per- tingere, præter solum, ut legimus, Rimbertum. Ita persecutio nostros retinuit ⁸⁸¹. Birca est oppidum Gothorum, in medio Suevoniæ ⁸⁸² positum (295), non longe ab eo templo, quod celeberrimum Sueones habent in cultu deorum, Ubsola ⁸⁸³ dicto : in quo loco sinus quidam ejus freti, quod Balticum vel barbarum dicitur, ad ⁸⁸⁴ boream vergens, portum facit barbaris gentibus, quæ hoc mare diffusi ⁸⁸⁵ habitant, optabilem, sed valde periculosum incautis et ignaris ejusmodi locorum. Bircani enim pyratarum excursionibus, quorum ibi est magna copia, sæpius impugnati cum vi et armis nequeunt resistere, callida hostes aggrediuntur arte decipere. Qui sinum maris impacati per centum et amplius stadia latentium molibus saxorum obstruentes ⁸⁸⁶, periculosum æque suis ac prædonibus inter meandi fecerunt. Ad quam stationem, quia ⁸⁸⁷ tutissima est in ⁸⁸⁸ maritimis Suevoniæ regionibus, solent omnes Danorum vel Nortmannorum, itemque ⁸⁸⁹ Sclavorum ac ⁸⁹⁰ Semborum naves, alique Scithiæ populi pro diversis commerciorum necessitatibus solempniter convenire.

63. ([51.] Cap. 48.) In eo portu confessor Domini egressus, insolita populos appellare cœpit legatione. Quippe Sueones et Gothi, vel si ita melius dicuntur Nortmanni, propter barbaricæ excursionis tempora, qua paucis annis multi reges cruento imperio dominati sunt, Christianæ religionis penitus obliti, haut ⁸⁹¹ facile poterant ad fidem persuaderi. Accepimus ⁸⁹² a sæpe dicto rege Danorum Suein ⁸⁹³, tunc apud Sueones imperitasse quendam Ring cum filiis Herich ⁸⁹⁴ et Edmund, ipsumque Ring ante se habuisse Anund ⁸⁹⁵, Bern ⁸⁹⁶, Olaph ⁸⁹⁷, de quibus in gestis sancti Ansgarii legitur (296), et alios ⁸⁹⁸, quorum non occurrit vocabulum ⁸⁹⁹. Et credibile est athletam Dei Unnum ⁹⁰⁰ eosdem reges, quamvis non crediderint, adisse, eorumque licentia verbum Dei per Sueoniam prædicasse. Meo autem arbitratu,

sicut inutile videtur eorum acta scrutari qui non crediderunt, ita impium est præterire salutem eorum ⁹⁰¹ qui primum crediderunt, et per quos crediderunt. Sueones igitur et Gothi a sancto Ansgario primum in fide plantati, iterumque al paganis num relapsi ⁹⁰², a sancto patre Unni sunt revocati. Sufficit hoc scire, ne, si plura dicimus, mentiri velle dicamur ⁹⁰³ *Melius enim est, ut ait beatus Ieronimus, vera dicere rustice, quam falsa diserte proferre* ⁹⁰⁴ (297).

64. ([52.] Cap. 49.) Perfecto autem legationis suæ ministerio, cum tandem redire disponderet, evangelista Dei, apud Bircam ægritudine correptus, ibidem fessi corporis tabernaculum deposuit. Anima vero, cum multo animarum triumpho stipata, cœlestis patriæ capitolium semper lætatura conscendit. Tunc discipuli pontificis, exequiæ ejus cum fletu et gaudio procurantes, cetera quidem membra spelierunt in eodem ⁹⁰⁵ oppido Birca, solum caput ⁹⁰⁶ Bremam reportantes, quod dicenti honore condiderunt in ecclesia sancti Petri coram altari. Obiit autem peracto boni certaminis cursu (298) in Scitia, ut scribitur, anno Dominicæ incarnationis 936 ⁹⁰⁷, indictione 9, circa medium Septembris (299). Hic est annus Ottonis Magni primus, a transitu ⁹⁰⁸ sancti Willehadi primi Bremensis episcopi 148 ⁹⁰⁹.

65. Eia, vos episcopi, qui, domi ⁹¹⁰ sedentes, gloriæ, lucri, ventris et ⁹¹¹ somni breves delicias in primo episcopalis officii loco ponitis; respicite, inquam, istum pauperem sæculi et modicum ⁹¹², immo laudabilem magnumque sacerdotem Christi, qui nuper tam nobili fine coronatus, exemplum dedit posteris, nulla temporum vel locorum asperitate vestram ⁹¹³ pigriciam excusari posse: cum per tanta pericula maris et terræ feroces aquilonis populos ipse pertransiens, ministerium legationis suæ tanto impleteret studio, ut in ultimis terræ finibus exspirans animam suam poneret (300) pro Christo.

VARIE LECTIONES.

⁸⁷⁹ balticum navigans, gravi labore venit 4. ⁸⁸⁰ doctor 2. 3. 4. ⁸⁸¹ obtinuit 4. ⁸⁸² Suevoniæ 2. 3. 4. *semper*. ⁸⁸³ Upsala 3. ⁸⁸⁴ in 2. 3. 4. ⁸⁸⁵ diffuse 3. ⁸⁸⁶ obruentes 3. ⁸⁸⁷ quæ 5. ⁸⁸⁸ in *deest* 3. ⁸⁸⁹ item 1. ⁸⁹⁰ atque 2. 3. solent Danorum, Nordmannorum, Sclavorum atque 4. ⁸⁹¹ laud 2. 3. 4. ⁸⁹² autem *addit* 4. ⁸⁹³ Sven 3. ⁸⁹⁴ Eric 2. Erich 4. ⁸⁹⁵ Amind 5. Amund 3. ⁸⁹⁶ Biorn. 3. Biorn et 4. ⁸⁹⁷ Olaf 2. ⁸⁹⁸ aliosque 4. ⁸⁹⁹ occurrunt vocabula 4. ⁹⁰⁰ Unni 2. 3. 5. ⁹⁰¹ Sicut enim inutile est acta non credentium scrutari, ita impium arbitramur eorum præterire salutem 4. ⁹⁰² relapsi ad paganismum 2. 3. 4. ⁹⁰³ Sufficit — dicamur *desunt* 3. ⁹⁰⁴ Sufficit — proferre *desunt* 4, *eademque defuisse in cod. Ranxoviano refert Maderus*. ⁹⁰⁵ eodem loco vel 3. ⁹⁰⁶ caput 1. ⁹⁰⁷ vicesimo sexto 2. 2 a. ⁹⁰⁸ autem *addit* 4. ⁹⁰⁹ CLXVIII. 5. ⁹¹⁰ domi *deest* 3. ⁹¹¹ et *deest* 5. ⁹¹² sæculi et modicum 2. 3. 5. ⁹¹³ nostram 3.

NOTÆ.

(295) Conf. l. iv, c. 20, schol. 121, 122.
(296) Vita S. Ansgarii, c. 19, 1, 26, 30.
(297) Hieronymi epistol. 2. (ed. Paris. 1684, 1, 1, pag. 10 F.): *Multoque melius est e duobus imperfectis rusticitatem sanctam habere, quam eloquentiam peccatricem.*

(298) *Peracto bono certaminis cursu*. Ita Vita S. Willehadi, c. 11.
(299) V. Annal. Corbeienses, Cont. Chronici Reginon. a 936.
(300) *Ponere animam* ex Virgiliti Georgic. IV, 238.

LIBER SECUNDUS

Hic habeas libri, lector bone, gesta secundi ⁹¹⁴.

1. ([1.] Cap. 50.) Adalagus archiepiscopus sedit **A** annos 53⁹¹⁵. Iste est qui nobis, ut dicitur ⁹¹⁶, rem publicam restituit (301). Genere illustris, ætate juvenis, decorus specie morumque probitate speciosior, a choro sumptus est ⁹¹⁷ Hiltineshemensi, consanguineus et discipulus beati Adalwardi ⁹¹⁸, Ferdensis episcopi, cujus tunc vita prohata fama illæsa et fides in palatio erat cognitissima ⁹¹⁹. Quem ferunt etiam doctrina et miraculis celebrem. Sclavorum populos ⁹²⁰ eo tempore (302) prædicasse, quo ⁹²¹ noster Unni ad Scythas legatus extitit. Ejus nimirum opera et testimonio commendatus ⁹²² in curia Adaldagus (303) ferulam pastorem suscepit a magno Ottone: palæum episcopale ⁹²³ sumpsit a papa 7° Leone, manus impositionem, sicut prædecessores ejus, a Magontino ⁹²⁴ præsulæ. Necdum autem Hammaburgensis cathedra habuit suffraganeos, quos hujus Adaldagi studio recepit ⁹²⁵.

2. Adaldagus itaque ut primo ingressus est episcopatum, Bremam, longo prius tempore potestatis (304) ac judiciaria manu (305) compressam ⁹²⁶, præcepto ⁹²⁷ regis absolvi ⁹²⁸, et instar reliquarum urbium immunitate simulque ⁹²⁹ libertate fecit donari. Præcepta regis hæc continentia præsto sunt, et alia (306). Mox de legatione sua, quæ pro gentium salute primo a decessoribus ⁹³⁰ suis recepta, hoc sibi ordine provenit ut, quod alii in ⁹³¹ lacrimis seminarunt ⁹³², ipse in gaudio meteret (*Psal.* cxxv, 5); toto, inquam, animi desiderio succensus, æstuebat, quomodo perficeret quod religioso pietatis formabat affectu. Et quoniam diligentibus Deum

omnia cooperantur in bonum (*Rom.* viii, 28), dedit ⁹³³ ei Dominus ad voti successum, et prosperitatem temporis et gratiam regis. Cujus ita usus est familiaritate, quod a latere ejus raro unquam develeret ⁹³⁴ (307). Nunquam tamen aut parrochiæ necessitati defuit, aut legationis suæ curam posthabuit; quin immo victoriosi et justissimi animum regis in omnibus quæ Dei sunt paratum cernens, tum præcipue ⁹³⁵ studium ejus ⁹³⁶ ad conversionem paganorum incitare non cessavit; quod etiam pro sententia ejus ⁹³⁷ ita evenit, Deo cooperante et piissimi regis dexteram in omnibus corroborante.

3. [2.] Otto igitur rex divino fultus auxilio, cum ⁹³⁸ primum ab insidiis fratrum suorum ereptus est, justiciam et judicium ⁹³⁹ populis fecit (308). Deinde postquam omnia ferme regna, quæ post mortem Karoli defecerant, suo imperio subjugaret ⁹⁴⁰, in Danos arma corripuit, quo antea ⁹⁴¹ pater ejus bello compressit. Illi vero, bellare ⁹⁴² moliti (309), apud Heidibam ⁹⁴³ legatos Ottonis cum marchione trucidarunt, omnem Saxonum coloniam funditus extinguentes. Ad quæ rem ulciscendam rex cum exercitu statim ⁹⁴⁴ invasit Daniam; transgressusque ⁹⁴⁵ terminos Danorum, apud Sliaswig olim positos, ferro et igne vastavit totam regionem usque ad mare novissimum, quod Nortmannos ⁹⁴⁶ a Danis dirimit, et usque in præsentem diem a victoria regis Ottinsund ⁹⁴⁷ dicitur. Cui egredienti ⁹⁴⁸ Haroldus apud Sliaswig ⁹⁴⁹ occurrens bellum intulit ⁹⁵⁰. In quo utrisque viriliter concertantibus ⁹⁵¹, Saxones victoria potiti sunt, Dani victi ad naves cesserunt ⁹⁵². Tan-

VARIAE LECTIONES.

⁹¹⁴ *Deest hic versus 2. 2a 3.4.* Hic incipit liber secundus. 5. Liber secundus. 3. *Nulla libri hic distinctio in codd.* 2. 2a. 4. ⁹¹⁵ LIII. 4. ⁹¹⁶ ut dicitur *desunt* 4. ⁹¹⁷ est *deest* 4. ⁹¹⁸ Adalwardus 1. ⁹¹⁹ cognotissima 1. ⁹²⁰ populis 2. 3. 4. ⁹²¹ quos 1. ⁹²² commendatur 1. ⁹²³ archiepiscopale 2. 3. 4. ⁹²⁴ Mogontino 2. 4. *Mogenti* 3. ⁹²⁵ recipit 3. *acceptit* 5. ⁹²⁶ oppressam 4. ⁹²⁷ præcepta 1. ⁹²⁸ absolvit *M. F.* ⁹²⁹ que *deest* 1. ⁹³⁰ prædecessoribus 4. ⁹³¹ in *deest* 1. *male.* ⁹³² seminaverunt 2. 3. ⁹³³ dedit *deest* *M. F.* ⁹³⁴ divelleretur 2. 4. *avelleretur* 3. ⁹³⁵ tum (cum 1.) præcipue *desunt* 4. ⁹³⁶ ejus *deest* 1. ⁹³⁷ ejus *deest* 2. 3. 4. ⁹³⁸ quam 3. ⁹³⁹ jud. et just. 2. 3. 5. *Hemold. l. 1. c. 8.* ⁹⁴⁰ subjugarat 3. 4. ⁹⁴¹ ante 4. ⁹⁴² Enim vero tunc *rebellare* 4. ⁹⁴³ Heidebam 4. *Heidhbu* 2. *Hedaby* 3. ⁹⁴⁴ statim *deest* 4. ⁹⁴⁵ que *deest* 5. ⁹⁴⁶ Danos a *Nordmannis* 4. ⁹⁴⁷ *Ottinsand* 1, *Ottinsunt* 4. *Ottesund* 3. *Oddesund* 2. ⁹⁴⁸ *regredienti* 4. ⁹⁴⁹ *Sliaswig* 4. ⁹⁵⁰ *In margine cod. 2:* Bellum Ottonis et Danorum. ⁹⁵¹ *certantibus* 2. 3. 4. ⁹⁵² *potiti*, Danos ad naves *cedere* coegerunt 4.

NOTÆ.

(301) Respexisse videtur noster Virgillii *Æneid.* C t. I, pag. xxxvi, I. Grimm *Deutsche Rechtsalterthümer*, p. 763.

1. vi. v. 847: Unus qui nobis cunctando restituis rem.

(302) Vel potius paulo ante; Adalwardus enim jam anno 933, Oct. 28, supremum diem obierat.

(303) Cf. *Vitam Mathildis reginæ Thietmar. Merseb.* l. II, c. 26.

(304) *Potestas* id est advocatus, qui dicitur *konincklike wolt* in Statutis Bremensib. a. 1303, ord. 80, 118, et alias vel etiam apud Frisios *Wolbote*.

(305) *Manus*, id est auctoritas, nisi mavis symbolum auctoritatis judiciariæ sceptro affixum, quale constat fuisse manus justitiæ apud reges Francorum, in monumentis Caroli Magni, apud Byzantinos, etc. V. *Montfaucon, De la monarchie française*,

t. I, pag. xxxvi, I. Grimm *Deutsche Rechtsalterthümer*, p. 763.

(306) Veluti de 937, Jun. 30, Aug. 7; 966, Aug. 10, Hamb. *Urkundenb.* n. 31, 32 et 43. In hoc negotiatores Bremenses jure cæterarum regalium urbium donatur.

(307) Regis cancellarius per aliquod tempus fuit.

(308) *Justitiam et judicium facere.* Gen. c. xviii, v. 19. Cf. *Ps. lxxxviii*, v. 15. Similiter *judicio et justitia gubernare*, infra c. 8 et 5b.

(309) Quod factum esse videtur paulo postquam rex Otto Normannos, regis Haroldi Blaataand socios, in urbe Rothomago frustra obsedit; v. *Flodoard* a. 945; *Dudon*, l. III.

demque ⁹⁵², condicionibus ad pacem inclinatis, Haroldus Ottoni subijcitur, et ab eo regnum ⁹⁵⁴ suscipiens, Christianitasem in Dania resipere spondit. Nec mora, baptizatus est ipse Haroldus cum uxore ⁹⁵⁵ Gunhild ⁹⁵⁶ et filio parvulo, quem ⁹⁵⁷ rex noster a sacro fonte susceptum Sucinoto ⁹⁵⁸ vocavit ⁹⁵⁹. Eo tempore Dania cismarina, quam Judland ⁹⁶⁰ incolæ appellant, in tres divisa episcopatus, Hammaburgensi episcopatu ⁹⁶¹ subiecta est. Servantur in Bremensi ecclesia præcepta regis (310), quæ signant (311) Ottonem regem in sua ditione regnum Danicum tenuisse, adeo ut etiam episcopatus ille donaverit. In privilegiis autem Romanæ sedis videri potest quod Agapitus ⁹⁶² papa, Hammaburgensi ecclesiæ de salute gentium congratulatus, omnia quæ a decessoribus ⁹⁶³ suis Gregorio, Nicolao, Sergio et ceteris Bremensi archiepiscopatu concessa sunt, et ipse concessit Adaldago (312). Cui etiam sua vice jus ordinandi episcopos, tam in Daniam quam in ceteros ⁹⁶⁴ septentrionis populos, apostolica auctoritate concessit.

4. Igitur beatissimus pater noster ⁹⁶⁵ primus ordinavit episcopos in Daniam, Horit vel Haredum ⁹⁶⁶ Sliaswig, Liafdagum ad Ripam, Reginbrandum ⁹⁶⁸ ad Harusam ⁹⁶⁸ (313). Quibus etiam commendavit illas ecclesias, quæ trans mare sunt, in Fune ⁹⁶⁹, Seland et Scone ⁹⁷⁰, ac in Sueonia. Anno archiepiscopi factum est hoc 12° (*an.* 948). Et hæc quidem initia cælestis misericordiæ secutum est tale incrementum, Deo cooperante, ut ab illo tempore usque in hodiernum diem ecclesiæ Danorum multiplici borealium gentium fructu redundare videantur ⁹⁷¹.

5. ([3.] Cap. 51.) Fertur ⁹⁷² etiam ipso tempore fortissimum Ottonem ⁹⁷³ regem universos populos Sclavorum imperio subiecisse ⁹⁷⁴. Quos pater ⁹⁷⁵

ejus uno grandi bello ⁹⁷⁶ domnerat, ipse tanta virtute deinceps ⁹⁷⁷ constrinxit (314), ut tributum et Christianitatem pro vita simul et patria libenter offerren victori, baptizatusque est totus gentilium populus ⁹⁷⁸. Ecclesiæ ⁹⁷⁹ in Sclavania ⁹⁸¹ tunc primum constructæ ⁹⁸¹, de quibus rebus circa finem, ut gestæ sunt, oportuni aliquid snmus dicturi ⁹⁸².

Invenimus adhuc in scriniis ecclesiæ nostræ Coloniensem archiepiscopum, qui tunc claruit, Brunonem (315), postquam Hammaburg nostram vidit habere suffraganeos, veterem de Brema instaurasse quærelam ⁹⁸³, sperans se quæ voluit eo facilius adepturum, quod regis erat confrater Ottonis ⁹⁸⁴. Sed dum frustra laborasset omnibus modis, nec papæ consilium ⁹⁸⁵, nec dicitur fratris meruisse ⁹⁸⁶ auxilium. Ita vir nobilis idemque ⁹⁸⁷ sapiens auctoritate pontificis Adaldagi facile superatus, in gratiam nostræ ecclesiæ, ut scribitur, cum ⁹⁸⁸ satisfactione rediit, prædicans Hammaburgensem ecclesiam, quæ in tanto gentilium periculo constituta sit, non debere lædi ab aliquo, verum dignam esse quæ omni consolationis amore foveatur et celebretur ab omnibus ubique ecclesiis. Adhuc posteris in memoria est, quendam Erp, diaconem ⁹⁸⁹ pontificis Adaldagi, quia fideliter ei astiterit ⁹⁹⁰ in præfata contentione, Ferdensi ab rege (316) episcopatu donatum, simul et alios fratrum, qui in prædicatione Danorum et Sclavorum cum archiepiscopo studiosi fuerunt, pro labore suo majoribus asserunt cathedris intronizatos ⁹⁹¹.

6. (Cap. 52.) Nempe studium patris Adalilagi totum fuit in conversione gentium, in exaltatione ecclesiarum in salute ⁹⁹² animarum; pro cuius rei magisterio ⁹⁹³ meruit vir delectus Deo et ⁹⁹⁴ hominibus, ut omnibus ⁹⁹⁵ in veneratione haberetur, etiam inimicis.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁵³ que deest 4. ⁹⁵⁴ regnumque ab eo 4. ⁹⁵⁵ sua addit 4. ⁹⁵⁶ Gunild 3. ⁹⁵⁷ filium addit 4. ⁹⁵⁸ Svenoto 2. 3. 5. *semper.* ⁹⁵⁹ In *marginē* cod. 2: Haroldus rex baptizatur. ⁹⁶⁰ Jutland 3. 4. Wudland 2. ⁹⁶¹ archiepiscopatu 4. ⁹⁶² Agapetus 3. 5. ⁹⁶³ prædecessoribus 4. ⁹⁶⁴ ceteros deest 2. 3. 4. ⁹⁶⁵ archiepiscopus nost 2. 3. 4. *omnium addit 4.* ⁹⁶⁶ *Ille correxi pro* Horituharedum a 1. *conf. infra c. 23.* Haroldum ad 2. 3. 4. ⁹⁶⁷ Reinbrandum 4. ⁹⁶⁸ Arusiam 2. Arhusiam 3. Arbusan 4, Arbusam 5. *In marginē* cod. 2: De tribus primis Daniæ episcopis. ⁹⁶⁹ Fiona 2. 3. Fiune 4. Finne 5. ⁹⁷⁰ Scane 3. Scania 5. ⁹⁷¹ videntur 3. ⁹⁷² Ferunt 2. 3. ⁹⁷³ Quo etiam tempore fortissimus rex Otto. ⁹⁷⁴ i. suo subiecisse 2. 3. suo subiecit 1. 4. ⁹⁷⁵ Quosque 2. 3. Et quos 4. ⁹⁷⁶ prælio 3. ⁹⁷⁷ ipse Otto tanto deinceps Dei adjutorio 2. *2a. Ille et 3, ubi tamen deest: Dei et similiter 4: ipse O. tanta d. D. a. potentia.* ⁹⁷⁸ sicque baptizatur g. p. universus 4. ⁹⁷⁹ Et ecclesiæ 4. ⁹⁸⁰ Slavonia 3. ⁹⁸¹ sunt constructæ 4. ⁹⁸² dicemus 5. ⁹⁸³ Igitur post hæc Coloniensis archiepiscopus Bruno videns jam Hammaburg nostram divina opitulante gratia suffraganeos habere, veterem de Brema, sicut in scriniis ecclesiæ nostræ invenimus, instauravit quærelam 4. ⁹⁸⁴ quod filius erat Ottonis regis 2. 3. 4. ⁹⁸⁵ concilium 5. ⁹⁸⁶ nec patris meruit habere a. ⁹⁸⁷ atque 4. ⁹⁸⁸ ecclesiæ cum digna 4. ⁹⁸⁹ Erponem diaconem 2. *2a. archidiaconum 3. Erp, diaconum 5.* ⁹⁹⁰ adstitit 3 (?) 5. ⁹⁹¹ Et de studio Adaldagi ad prædicationem gentium et de origine ducum norma. *Glossema in sequentia textu codd. 2. 4. irrepsit.* ⁹⁹² salutem 3. ⁹⁹³ ministerio 3. ⁹⁹⁴ ut 3. ⁹⁹⁵ omnibus deest 3. ab omnibus 2.

NOTÆ.

(310) V. privilegium Ottonis I imp. ann. 965, vi Kal. Jul.

(311) *Signare hic non significat expressis verbis dicere, sed innuere.*

(312) Bullam d. 948, Jan. 2. V. in Hamburger Urkundenbuch, n. 33.

(213) Oredus (alii Horat), Liafdagus et Reginbrandus concilio interfuerunt Ingelhemensi 948. Jan. 7. Hodoard h. a. Richerus h. a. Haredi episcopi diem æmortalium habet Necrologium Merse-

burg. ad n. Kal. Maii. Sedit ab anno 948-972. V. Chronic. breve Bremense.

(314) *Tanta virtute constrinxit. Similiter infra l. III, c. 53, magna virtute constringere. et l. III, c. 33 muliebri potestate constringere. L. IV, c. 22, constringere potentia.*

(315) Bruno, filius Heinrici I, archiepiscopus Coloniensis 953. † 965.

(316) Oltone II, nempe anno 976, teste Thietmario Marseb. l. III, c. 4,

7. ([4.] Cap. 53.) Post hæc ⁹⁹⁶ cum rex victoriosissimus Otto, ad liberandum ⁹⁹⁷ sedem apostolicam vocaretur in Italiam, consilium fertur habuisse ⁹⁹⁸, quem post se vicarium potestatis ad faciendam justiciam relinqueret ⁹⁹⁹ in his partibus quæ barbaris confines sunt terminis. Nondum enim post tempora Karoli, propter vetores illius gentis seditiones, Saxonia ducem accepit, nisi cæsarem. Qua necessitate rex persuasus, Hermanno primum tutelæ vicem in Saxonia commisit (317). De quo viro et progenie viri, quoniam tam Bremensi ecclesiæ quam aliis magno excidio surrexisse videntur ¹⁰⁰⁰, altius ordiri necessarium duxi.

8. (Cap. 54.) Vir iste pauperibus ortus natalibus, primo, ut aiunt, 7 mansis totidemque manentibus ex hereditate parentum fuit contentus. Deinde quod ¹⁰⁰¹ erat acris (318) ingenii decorisque ¹⁰⁰² formæ, cum, pro merito fidei et humilitatis quam dominis et paribus ¹⁰⁰³ exhibuit, facile notus ¹⁰⁰⁴ in palatio ¹⁰⁰⁵, ad familiaritatem pervenit ipsius regis : qui, compta juvenis industria, suscepit eum in numero ministrorum, deinde nutricium præcepit esse filiorum (319); mox etiam, succedentibus prosperis (320), commisit ei vices præfectorum ¹⁰⁰⁶. In quibus officiis strenue administratis, dicitur manentes suos pro furto [in judicium ¹⁰⁰⁷] delatos, data sententia simul omnes dampnasse ad mortem. Cujus novitate facinoris et tunc carus ¹⁰⁰⁸ in populo et clarissimus deinceps factus est in palatio. Postquam vero ducatum Saxoniam meruit, judicio et justitia gubernavit provinciam, et in defensione ecclesiarum sanctarum studiosus permansit usque in finem. Nam et Bremensi ecclesiæ ac matri Hammaburg fidelis exstitit ac ¹⁰⁰⁹ devotus, multa bona faciens in fratres et in omnes Saxoniam congregationes.

9. ([5.] Cap. 55.) Igitur tali viro ¹⁰¹⁰ piissimus

A rex et archiepiscopus noster vices ¹⁰¹¹ suas in hac regione commendantes, in Italiam discesserunt ¹⁰¹² (961, *Aug. an.*). Ubi rex habito concilio episcoporum, Johannem papam, cui Octaviano cognomen tum erat ¹⁰¹³, multis ¹⁰¹⁴ accusatum criminibus deponi fecit, quamvis absentem, nam fuga judicium subterfugerat ¹⁰¹⁵, et in locum ejus protum ¹⁰¹⁶ Leonem ordinari ¹⁰¹⁷. (*an.* 962.) A quo (321) ipse mox coronatus, imperator et augustus a populo Romano consalutatus est, anno regni ¹⁰¹⁸ 28° (322), post coronatum Romæ Karulum ¹⁰¹⁹ 153° (323). (Cap. 56.) Eo tempore imperator cum filio (324) quinquennium ¹⁰²⁰ in Italia commoratus (325), filios Beringarii ¹⁰²¹ debellavit, Romamque pristinae reddidit libertati (326). His diebus annisque totidem noster archiepiscopus, apud quem summa consiliorum pendebat (327), in regno ¹⁰²² Italiae conversatus est, non sponte, inquam, sed quod a regum latere divelli non potuit. Ingens lucrum de peregrinatione sua Bremensi ecclesiæ paravit. Tunc enim collegisse traditur patrocina sanctorum, quibus nunc et in ævum hoc triumphat nostrum episcopium. Fertur ejus populus itaque, non ferens diuturnam ¹⁰²³ boni pastoris absentiam, nuntiis et litteris metum ingentibus tandem effecisse ut suum gregem visere ¹⁰²⁴ dignaretur. Cui etiam venienti perhibent suos et extraneos itinere tridui occurrisse, præ gaudio flentes, et quasi ¹⁰²⁵ alteri Johanni ¹⁰²⁶ clamabant, dicentes : *Benedictus qui venit in nomine Domini* (*Matth.* xxi, 9).

C 10. ([6.] Cap. 57.) Reversus ergo in patriam archiepiscopus, sicut audivimus et cognovimus et patres nostri narraverunt nobis ¹⁰²⁷, duxit in comitatu suo Benedictum, papam ordinatum, sed tunc ¹⁰²⁸ ab Ottone ¹⁰²⁹ depositum ¹⁰³⁰, quem ille ¹⁰³¹ in Hammaburg custodiae mandari ¹⁰³² præcepit, archiepiscopus vero

VARIE LECTIONES.

⁹⁹⁶ vero addit 4. ⁹⁹⁷ liberandam 4. *Helm. l. I. c. 10.* ⁹⁹⁸ Ita 2. 3. *Helmold* habuit 1 (?) 4. ⁹⁹⁹ reliquerunt 1. ¹⁰⁰⁰ videtur 2. 3. 4. 5. ¹⁰⁰¹ quia 4. ¹⁰⁰² que deest 1. ¹⁰⁰³ patribus 5. ¹⁰⁰⁴ esset add. 2. 3. 4. ¹⁰⁰⁵ curia 4. ¹⁰⁰⁶ prefecturæ 4. ¹⁰⁰⁷ in judicium deest 1. in judicio *Helm. l. I.* ¹⁰⁰⁸ charus 5. clarus 3. ¹⁰⁰⁹ et 3. ¹⁰¹⁰ viri F. ¹⁰¹¹ vires 5. ¹⁰¹² decesserunt 3. ¹⁰¹³ cui Octavianus nomen erat 4. ¹⁰¹⁴ multis 4. ¹⁰¹⁵ declinaverat 2. 3. ¹⁰¹⁶ Ita 1. *Helmoldus l. I. c. 10.* promptum 2. 3. 4. promptum *Albert. Stad. a. 961, ubi ex conjectura Reineccii legitur* : promotum. *Certe protus dictum est pro protoscriniario, cuius officium Leonem constat tenuisse. V. Contin. Reginon. a. 963. Liudprand l. VI, c. 11.* ¹⁰¹⁷ ord. precepit 4. ¹⁰¹⁸ sui addit 4. ¹⁰¹⁹ Karolum 4. ¹⁰²⁰ in I per quinquennium 4. ¹⁰²¹ Berengarii 2. 3. 5. ¹⁰²² regna 1. ¹⁰²³ diuturnam 1. ¹⁰²⁴ revisere 2. 3. 4. ¹⁰²⁵ In cod. 4. hæc ita leguntur : a regum latere non poterat, unde magnum ecclesiæ suæ lucrum paravit. Tunc etiam sanctorum, quibus nunc et in ævum hoc triumphat episcopium, patrocina collegisse traditur. Populus itaque boni pastoris diuturnam graviter ferens absentiam, nuntiis et literis metum ingentibus, tandem ut suum reviseret gregem sollicitare curavit. Cui etiam demum in patriam venienti, totus simul populus, et extranei cum ipsis, itinere tridui occurrentes, et præ gaudio flentes, quasi. ¹⁰²⁶ Ihū. 2. Christo 3. ¹⁰²⁷ sicut — nobis desunt 4. ¹⁰²⁸ tunc deest 4. item 2. 3. ¹⁰²⁹ imperatore addit 4. ¹⁰³¹ ille deest M. F. ¹⁰³² mancipari 4.

NOTÆ.

- (317) V. Wedekind Notæ t. II, p. 353 sq.
 (318) *Acre ingenium* : Sallust. Jug. c. 4, 24. V. D
 infra l. III, c. 1, 2.
 (319) Wilhelmi, ut videtur, et Ludolfi.
 (320) *Succedentibus prosperis.* Ita et l. III, c. 111, 58.
 (321) Constat Ottonem imperatorem Romæ a papa Joanne XII coronatum esse a. 962, Febr. 2, hunc vero depositum esse et protoscriniarium Leonem in ejus locum electum a. 963. m. Novembri.
 (322) rectius anno regni 26.
 (323) rectius anno 162.

- (324) Otto II nonnisi in tertia expeditione Italica a. 967. Octob., Italiam intravit.
 (325) Rectius per quadriennium, scilicet ex fine anni 961 usque ad initium anni 965.
 (326) *Pristinae reddidit libertati.* Conf. l. III, c. 5, 33; l. I, c. 13.
 (327) In charta imperatoris a. 962. Oct. appellat Adaldagum *summum regnorum nostrorum consiliarium.* In alia a. 965, Jan. 3, inter dilectissimos consiliarios recensetur. V. Hamburg. Urkundenb. t. I, p. 46.

magno cum honore detinuit ¹⁰⁸⁸ usque ad obitum ejus. Nam vir sanctus litteratusque fuisse dicitur, et qui dignus apostolicæ sedi ¹⁰⁸⁴ videretur ¹⁰⁸⁵, a populo Romano nisi quod per tumultum electus est, expulso eo quem ordinari jussit ¹⁰⁸⁶ imperator. Igitur apud nos in sancta conversatione vivens, alioque sancte vivere docens, cum jam Romanis poscentibus ab cæsare restitui deberet ¹⁰⁸⁷, apud Hammaburg in pace quievit. Transitus ejus quarto ¹⁰⁸⁸ Nonas Julii contigisse describitur (328). [Præpositus illius temporis Bremæ claruit Eilhardus, vir spontanea paupertate clarus ¹⁰⁸⁹, et custos regulæ canonicæ. Tuncque ¹⁰⁴⁰ scolas ecclesiæ florentissimo studio rexit Tiadhelmus ¹⁰⁴¹, qui erat ex discipulis magni Oetrici Magdeburgensis ¹⁰⁴² (329)] ¹⁰⁴³.

11. (Cap. 58.) Archiepiscopus autem reliquias martirum, quas ab urbe Roma ¹⁰⁴⁴ deportavit ¹⁰⁴⁵, magna per parrochias suas diligentia distribuit. Antecessores ¹⁰⁴⁶ sui Deo servientium animarum quinque cænobia fundasse dicti sunt ¹⁰⁴⁷. His ille sextum addidit apud Hesilingum ¹⁰⁴⁸ (330), ubi nobilissima virgo Christi Wendilgart, et pater ejus Haldo ¹⁰⁴⁹ nomine, totum Deo et sancto Vito martyri ¹⁰⁵⁰ patrimonium suum ¹⁰⁵¹ offerens, magnam virginum turmam congregavit (331). Septimam congregationem in Frissia Ripesholt ¹⁰⁵² (332 fecit sanctorum virorum de prædio et oblatione quarundam fidelium ¹⁰⁵³ matronarum, Rejngerd ¹⁰⁵⁴ et Wendilæ ¹⁰⁵⁵, ubi reliquias sancti locavit Mauritii ¹⁰⁵⁶, et alia alibi. [Hæ sunt reliquiæ sanctorum, quas dominus Adalagus ab Italia portavit ¹⁰⁵⁷, corpora ¹⁰⁵⁸ Quiriaci et Cæsarii, item ¹⁰⁵⁹ Victoris et Coronæ, Felicis et Feliciani ¹⁰⁶⁰, Cosmæ et Damiani] ¹⁰⁶¹.

12. ([7.] Cap. 59.) Cumque sanctus pontifex omnium ecclesiarum suarum paternam, ut apparet ¹⁰⁶²,

sollicitudinem gereret, xenodochii Bremensis dicitur magnam habuisse ¹⁰⁶³ curam. Quod ipse ¹⁰⁶⁴ multo majoribus auxit redivisibus quam antecessores ejus: adeo ut præter hospites, qui frequenter suscipiebantur, cotidie pascerentur in hospitali pauperes ¹⁰⁶⁵ 24. In quo ministerio fidelissimus extitit. Libentius, quem secum duxit ab Italia pontifex ¹⁰⁶⁶.

13. (Cap. 60.) Ipso tempore magnus Otto, subjugatis Christianæque fidei copulatis Sclavorum gentibus, inclutam urbem Magedburg ¹⁰⁶⁷ super ripas Albis fluminis condidit, quam Sclavis metropolem statuens, Adalbertum, summæ sanctitatis virum, ibidem consecrari fecit archiepiscopum. is, primus in Magedburg ordinatus, 12 annis strenue pontificatum administravit, multosque Sclavorum populos ¹⁰⁶⁸ ille ¹⁰⁶⁹ prædicando convertit. Cujus ordinatio facta est anno imperatoris (333) et nostri archiepiscopi 35, et sunt anni ¹⁰⁷⁰ post ordinationem sancti Ansgarii 137 (334).

14. ([8.] Cap. 61.) Magedburgensi ¹⁰⁷¹ archiepiscopatu ¹⁰⁷² subjecta est tota Sclavonia ¹⁰⁷³ usque ¹⁰⁷⁴ Penem fluvium. Episcopatus suffraganei quinque, quorum Mersiburg ¹⁰⁷⁵ et Cisia ¹⁰⁷⁶ super Salam flumen condita, Misna vero super Albiam, Brandanburg ¹⁰⁷⁷ et Hevelberg ¹⁰⁷⁸ interius vadunt. Sextus episcopatus ¹⁰⁷⁹ Sclavoniæ ¹⁰⁸⁰ est Aldinburg (335). Eum, quod ¹⁰⁸¹ vicinior nobis est, imperator Hammaburgensi archiepiscopatu ¹⁰⁸² subiecit, ibique archiepiscopus ¹⁰⁸³ noster primum ordinavit episcopum Euraccum (336) vel ¹⁰⁸⁴ Egwardum ¹⁰⁸⁵, quem Latine dicimus ¹⁰⁸⁶ Euagrium.

15. Et quoniam occasio se locorum præbuit, utile videtur exponere quæ gentes trans Albiam Hammaburgensi pertinentes sint dyocesi ¹⁰⁸⁶. Hæc claudi-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁸ eum addit 2. 2a. ¹⁰⁸⁴ apostolica sede 3. ¹⁰⁸⁵ videtur 3. ¹⁰⁸⁶ preceperat 4. ¹⁰⁸⁷ debuisset 5. ¹⁰⁸⁸ Cujus transitus III. 4. ¹⁰⁸⁹ Quo in tempore B. c. E. v. s. p. c. ecclesie prepositus 4. ¹⁰⁴⁰ Tunc et 4. ¹⁰⁴¹ Tyadhelmus 2. 3. ¹⁰⁴² qui fuerat m. O. Magdaburg discipulus 4. ¹⁰⁴³ *Uncis inclusa desunt* 1. ¹⁰⁴⁴ Roma *deest* M. F. ¹⁰⁴⁵ portavit 3. ¹⁰⁴⁶ Nam antecessores 4. ¹⁰⁴⁷ fundarunt 4. ¹⁰⁴⁸ Heslinge 4. Basilingan 2. Basilingum 3. ¹⁰⁴⁹ Haddo 2. 3. Haddo 4. *quod rectius videtur*. ¹⁰⁵⁰ martyri *deest* 2. 3. ¹⁰⁵¹ suum *deest* 3. ¹⁰⁵² Ripeshold *deest* 2. 3. 4. ¹⁰⁵³ nobilium 2. 3. 4. ¹⁰⁵⁴ Reingerb. 2. 3. ¹⁰⁵⁵ Wendele 5. ¹⁰⁵⁶ sanctorum locavit 2. 3. 4. ¹⁰⁵⁷ quas ab Italia archiepiscopus deportavit 4. ¹⁰⁵⁸ videlicet *addit* 4. ¹⁰⁵⁹ item *deest* 4. ¹⁰⁶⁰ Feliciane 2. 4. ¹⁰⁶¹ *Uncis inclusa desunt* 1. ¹⁰⁶² ut apparet *desunt* 4. ¹⁰⁶³ Bremensis m. habuit 4. ¹⁰⁶⁴ etiam 4. ¹⁰⁶⁵ XXIV. pauperes 2. 3. in b. XXIII paup. pasc. 4. ¹⁰⁶⁶ pontifex *deest* 4. Libentius pontifex, q. s. d. a. I. 2. 3. ¹⁰⁶⁷ Magedbrug 1. Magdaburg 4. *et ita infra*, Medenburg 3. ¹⁰⁶⁸ populorum 1. populo 5. ¹⁰⁶⁹ ille *deest* 3. 4. ¹⁰⁷⁰ anni *deest* 5. ¹⁰⁷¹ autem *addit* 4. Magadburgensi 6. ¹⁰⁷² episcopatu 1. ¹⁰⁷³ Slavonia 3. 4. *sæpius*. ¹⁰⁷⁴ ad *addunt* 2. 4. ¹⁰⁷⁵ Mersburg 4. ¹⁰⁷⁶ Tyscia 3, *ubi et deest*. Cioia 5. ¹⁰⁷⁷ Brandinburg 2. Brandenburg 3. 5. ¹⁰⁷⁸ Heuelberg 2. Heuelbiere. 3. Havelberg 4. Heuelburg 5. ¹⁰⁷⁹ episcopus 3. ¹⁰⁸⁰ Sclavanie 2. ¹⁰⁸¹ quem quia 4. ¹⁰⁸² archiepiscopatus 6. ¹⁰⁸³ ita 6. Curaccum vel 1. 3. *desunt* 2. 4. ¹⁰⁸⁴ Edwardum 2. 3. 4. ¹⁰⁸⁵ Latini dicunt 3. ¹⁰⁸⁶ Hammaburgensis ecclesie pertinentes sint parrochie 4.

NOTÆ.

(328) Conf. Hamburg. Urkundenb., t. I, n. 42, D n. 46.

ibique not.

(329) Archiepiscopus Magdeburgensis electus obiit 981. De quo vide plura apud Thietmarum Merseburg. et Richerum.

(330) Distat dimidio fere miliari a monasterio Zeven. Conf. Albert. Stad. a. 1136.

(331) V. Thietmarum l. II, c. 26.

(332) Sc. Reepsholt in pago Ostringiæ et præfectura Friedeburg. V. privilegium Ottonis II imperatoris a. 983, Jan. 9, Hamburg. Urkundenb. t. I,

(333) Rectius dixisset Adamus *regis*.

(334) Ordinatus est Adalbertus non anno 971, ut Adamus autumavit, sed anno 968, obiit vero post annos tredecim, sc. 981. V. Annal. Hildeshem.

(335) Oldenburg, urbs Wagriæ.

(336) Nomen illud videtur esse Evracrus, Evracrus (*Ebrachar*), quod Evagrio melius respondet. Legitur tamen pro eo *Everacus* Annal. Sax. a. 972. Apud Huelmolum l. I, cap. 12, 13, audit ille *Ewardus*.

tur ab occidente oceano Britannico ¹⁰⁸⁷, a meridie Albia flumine ¹⁰⁸⁸, ab oriente Pene fluvio ¹⁰⁸⁹, qui currit in mare Barbarum, ab aquilone vero Egdore ¹⁰⁹⁰ fluvio qui Danos dirimit a Saxonibus ¹⁰⁹¹. Transalbianorum ¹⁰⁹² Saxonum populi sunt tres: primi ad oceanum sunt ¹⁰⁹³ Tedmarsgoi ¹⁰⁹⁴, et eorum ecclesia mater in ¹⁰⁹⁵ Melindorp ¹⁰⁹⁶ (337); secundi Holcetae ¹⁰⁹⁷, dicti a silvis quas accolunt; eos Sturia ¹⁰⁹⁸ flumen interluit ¹⁰⁹⁹, ecclesia Scanafeld ¹¹⁰⁰ (338); tercii et ¹¹⁰¹ nobiliores Sturmarii dicuntur, eo quod seditionibus ea ¹¹⁰² gens frequens ¹¹⁰³ agitur. Inter quos metropolis Hammaburg caput extollit, olim viris et armis potens (339), agro et frugibus felix; nunc vero peccatorum vindictæ patens, in solitudinem redacta est. Et quamvis ¹¹⁰⁴ decorem urbis amiserit, vires ¹¹⁰⁵ adhuc retinet metropolis, viduitatis suæ dampna consolans in propectu ¹¹⁰⁶ fliorum, quos per totam septentrionis latitudinem suæ ¹¹⁰⁷ legationi ¹¹⁰⁸ cotidie videt accrescere. De quibus etiam tam læta ¹¹⁰⁹ clamare videtur: *Annuntiari et locuta* ¹¹¹⁰. *sum, multiplicati sunt super numerum* (Psa. xi, 6).

A 15. ([9.] Cap. 62.) Invenimus quoque litem Saxonie quæ ¹¹¹¹ trans Albiam est, præscriptum a Karolo et imperatoribus ceteris, ita se continentem. Hoc est ab Albie ripa orientali usque ad rivulum quem Sclavi Mescenreiza vocant, a quo sursum limes currit per silvam Delvunder ¹¹¹² usque in fluvium Delvundam ¹¹¹³ (340); sicque pervenit in: Horchenbici ¹¹¹⁴ (341) et Bilenispring ¹¹¹⁵ (342); inde ad Liudwinestein ¹¹¹⁶ (344) et Wispircon ¹¹¹⁷ (344) et Birznig ¹¹¹⁸ (345) progreditur. Tunc in Horbistenon ¹¹¹⁹ (346) vadit usque ¹¹²⁰ in Travena ¹¹²¹ silvam (347), sursumque per ipsam in Bulilun-kin ¹¹²² (348); mox in Agrimeshov ¹¹²³ (349), et recto ¹¹²⁴ ad vadum, quod ¹¹²⁵ dicitur Agrimeswidil ¹¹²⁶ (350), ascendit. Ubi et Burwido ¹¹²⁷ fecit duellum contra campionem Sclavorum, interfectique ¹¹²⁸ eum: et lapis in eodem loco positus est in memoriam ¹¹²⁹. Ab eadem igitur aqua sursum procurrentis terminus in stagnum Colse (351) vadit; sicque ad orientalem campum venit Zuentifeld (352), usque in ipsum flumen Zuentinam***, per quem limes

SCHOLIA.

- * *Schol.* 12. Sturmarios alluit ¹¹³⁰ ab oriente Bilena ¹¹³¹ fluvius, qui mergitur in Albiam fluvium ¹¹³², sicut ille superior. (2. 5. 4. 6.)
 ** *Schol.* 13. Travena flumen est quod ¹¹³³ per Waigros ¹¹³⁴ currit in mare Barbarum, juxta quem fluvium mons unicus est Albere ¹¹³⁵ et ¹¹³⁶ civitas Liubice ¹¹³⁷. (2. 3. 4. 6.)
 *** *Schol.* 15. Zuentina ¹¹³⁸ fluvius currit a lacu, in quo Plunie ¹¹³⁹ civitas sita est. Inde per saltum vadit Isarnho ¹¹⁴⁰, mergiturque in ¹¹⁴¹ mare Scythicum ¹¹⁴². (2. 3. 4. 5. 6.)

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁸⁶ Brintannico 2. Brittanico 2. Britanico 3. Britannico 4. ¹⁰⁸⁸ fluvio 2. 3. 4. ¹⁰⁸⁹ flumine 1. 6. ¹⁰⁹⁰ Egdore 5. ¹⁰⁹¹ Saxoniam 3. ¹⁰⁹² atque *addit* 2. ¹⁰⁹³ sunt *deest* 4. ¹⁰⁹⁴ Thedmarskonos 2. Thialmarsgoi 4. Thiedmarsgoi 4. Thiedmarsji 3. ¹⁰⁹⁵ mater in *desunt* 4. ¹⁰⁹⁶ Milindorp 3. Milindrop 2. Milinthorp 1. Melindorp *M.* ¹⁰⁹⁷ Holmini 1. 6. scetæ 2. Olcetæ 3. Holsati 4. Holtzati 5. ¹⁰⁹⁸ Stiriha 3. ¹⁰⁹⁹ interfluit 2. 3. 4. quorum *addit* 4. ¹¹⁰⁰ Scanafeld 3. Sconevelt 2. Sconenfeld 4. ¹¹⁰¹ qui et 4. ¹¹⁰² illa 4. ¹¹⁰³ frequenter 4. ¹¹⁰⁴ occulto Dei iudicio vastata *addit* 4. ¹¹⁰⁵ tamen *addit* 4. ¹¹⁰⁶ proventu 3. propectu 2. ¹¹⁰⁷ sua 1. ¹¹⁰⁸ legatione 1. 6. ¹¹⁰⁹ tam læta etiam 2. 3. tam *deest* 5. ¹¹¹⁰ locutus 2. 3. 4. ¹¹¹¹ qui 4. ¹¹¹² Delunder 3. Delundez *M. F.* ¹¹¹³ Delundam 2. Delvudam 2. ¹¹¹⁴ Horchembici 2. Horchembeke 4. Houehembici 3. ¹¹¹⁵ Hylemspring 2. Hilimpring 3. Heilmspring 4. Heilinspring 5. Heilingspring *M. F.* ¹¹¹⁶ Liudwinestein 2. Ludwinestein 4. Zindwinestein 3. ¹¹¹⁷ Wispircon 1. 6. Wisbircon 4. ¹¹¹⁸ Byrzing 2. 3. Hirzing 4. Husinc 5. ¹¹¹⁹ ita 6. Horbistenon 1. 2. 4. Harbistenon 3. ¹¹²⁰ usque *deest* 5. ¹¹²¹ Travenam 2. 3. 4. ¹¹²² Bulilunchin 3. Bulilunken 4. ¹¹²³ Crimeson 2. 5. Crimeson 3. 4. ¹¹²⁴ recte 2. 3. 4. ¹¹²⁵ qui 1. 6. ¹¹²⁶ Agrimeswidel 3. Agrimeswedel 4. ¹¹²⁷ Burgwido 2. 4. Byurguido 3. ¹¹²⁸ et *deest* 3. ¹¹²⁹ ubi et lapis in monumentum positus est 4. ¹¹³⁰ affluit 5. ¹¹³¹ Hilena 2. ¹¹³² flumen 4. ¹¹³³ fluvius, est qui 4. ¹¹³⁴ Wagros 4. Ungros 2. ¹¹³⁵ Alber civitatis Liubice 6. *Legendum*: Alberc. *De quo monte postea Segeberg nuncupato v. Helmold l. 1. Albere* 2. 3. 4. ¹¹³⁶ ita *coarcti*; est 2. 3. 4. ¹¹³⁷ Luibeke 2. Liubeke 4. Liubeke 5. Luitbeke *M. F.* *In cod.* 3. *hoc scholion ita legitur*; Travena fluvius est, prope quem condita est Lybie civitas. ¹¹³⁸ Llevenna 1. ¹¹³⁹ Plunie 2. Plinne 3. Plone 4. ¹¹⁴⁰ Isatulio 2. ¹¹⁴¹ inque 5. ¹¹⁴² non longe ab oppido Kyl *addit Lindinbrogius. In cod.* 3. *hæc ita leguntur*: Zuentina fluvius oritur a lacu, in quos civitas Plinne sita est et mergitur in mare Scythicum.

NOTÆ.

- (337) Meldorf.
 (338) Schonefeld.
 (339) *Potens armis.* Virgil. *Æn.* i, 531.
 (340) Die Delvenau.
 (341) Rivulus juxta Hornbeck in parochia Breitenfelde.
 (342) Fons rivuli qui hodie die Bille vocatur.
 (343) Fortasse Steinhorst.
 (344) Wesenberg, villa parochialis prope Travenam.
 (345) Birneze s. Bisneze, hodie Bissenitz, rivulus qui litem constituit possessionum monasterii Reinfeld. V. documenta a. 1163 et 1189 apud Hansen, *Nachricht von den Holstein-Plönischen Landen*

- C p. 110. Mergitur in lacum juxta Prohnsdorf.
 (346) Fortasse Garbeck, qui rivulus juxta Gnisow in Travenam mergitur.
 (347) Travenhorst.
 (348) Blunk, villa parochiæ Segeberg, in ripa orientali Travenæ.
 (349) Tensebeck. Conf. Helmold l. i, c. 67, 63.
 (350) Hodie der Stocksee. V. Dankwerth Landesbeschreibunch der herzogthümer Schleswig und Holstein.
 (351) Dacus Plunensis, cujus nominis vestigium manet in villa Kollübbe.
 (352) Hodie Bornhött, v. Helmold. l. i, c. 91.

Saxoniam usque in pelagus Scythicum et mare quod A vocant ¹¹⁴³ Orientale delabitur.

16. De cuius freti natura breviter in gestis Karoli meminit Einhardus, cum de bello diceret Solavanico (353). « Sinus, ait, quidam ab occidentali oceano versus orientem ¹¹⁴⁴ porrigitur, longitudinis quidem incomptæ, latitudinis vero, quæ nusquam centum milia ¹¹⁴⁵ passuum excedat ¹¹⁴⁶, cum in multis locis contractior inveniatur. Hunc multæ circumsident nationes, Dani siquidem ¹¹⁴⁷ ac Sueones, quos Nortmannos ¹¹⁴⁸ vocamus, et septentrionale litus et omnes in eo insulas ¹¹⁴⁹ tenent. At ¹¹⁵⁰ litus australe Sclavi et aliæ diversæ incolunt nationes, inter quos vel præcipui sunt, quibus tunc a rege bellum ¹¹⁵¹ inferebatur, Vilzi, quos ille una tantum et quam per se gesserat, expeditione ita contulit ¹¹⁵² ac domuit, ut ulterius imperata facere minime rennuendum ¹¹⁵³ iudicarent. »

17. ([10.] Cap. 63.) Hæc ille. Nos autem, quoniam mentio Sclavorum totiens ¹¹⁵⁴ incidit, non ab re arbitramur, si de natura et gentibus Sclavaniæ historico aliquid dicemus ¹¹⁵⁵ compendio, eo quod Sclavi eo tempore studio nostri pontificis Adaldagi narrantur ad Christianam religionem fere omnes conversi ¹¹⁵⁶.

• (18. Cap. 64.) Sclavania igitur, amplissima Ger-

maniae provintia, a Winulis (354) incolitur olim dicti sunt Wandali. Decies major esse ¹¹⁵⁷, quam nostra Saxonia, præsertim si Boemi eos qui trans Oddaram ¹¹⁵⁸ sunt Polanos ¹¹⁵⁹ nec habitu, nec lingua discrepant, in partem ceris Sclavaniæ. Hæc autem regio cum sit viris et frugibus opulentissima, firmis undique tum vel terminis fluminum ¹¹⁶⁰ clauditur. Eritudo est a meridie usque ¹¹⁶¹ in boream, hinc ab Albia fluvio usque ad mare Scythicum. Longa autem illa videtur, quæ initium habet ab Hammaburgensi parrochia et porrigitur in orientem infinitis auctas partibus, usque in Begnariam ¹¹⁶² griam et ¹¹⁶³ Græciam. Populi Sclavorum ¹¹⁷⁴ quorum primi sunt ab occidente confines Tribianis Waigri ¹¹⁶⁴, eorum civitas Aldinburg ¹¹⁶⁵ ritima. Deinde secuntur Obodriti ¹¹⁶⁷, qui nunc Reregi ¹¹⁶⁹ (355) vocantur, et civitas eorum Mopolis (356). Item versus non Polabiugi, quorum civitas Razispurg ¹¹⁷⁰, Ultra illos sunt Lingones ¹¹⁷¹ et Warnabi ¹¹⁷² (358). Mox habitant Chizzini (3 et Circipani (360), quos a Tholosantibus (3 Retheris ¹¹⁷³ (362) separat flumen ¹¹⁷⁴ Panis civitas Dimine. Ibi est terminus Hammaburg parrochiæ. ([11.] Cap. 65.) Sunt et alii Sclavi ¹¹⁷⁵ populi, qui inter Algiam et Oddaram d

SCHOLIA.

- * *Schol.* 15. Trans Oddoram ¹¹⁷⁷ fluvium primi habitant Pomerani, deinde Polani, qui a latere hinc Pruzzos ¹¹⁷⁸, inde Behemos ¹¹⁷⁹, ab oriente Ruzzos ¹¹⁸⁰. (2. 3. 4. 5. 6.)
 ** *Schol.* 16. Aldinburg civitas magna Sclavorum, qui Waigri dicuntur, sita est juxta mare quod Barbarum dicitur, itinere die. . . ab Hammaburg. (6.)
 *** *Schol.* 17. Chizzini ¹¹⁸¹ et ¹¹⁸² Circipani cis Panim fluvium habitant. Tolosantes et Rehtari trans Panim fluvium; hos quatuor populos a fortitudine Wilzos appellant vel Le ¹¹⁸⁴. (2. 3. 4. 6.)

VARIE LECTIONES.

¹¹⁴³ dicitur 4. ¹¹⁴⁴ deest 4. ¹¹⁴⁵ milia deest 1. c. 6. ¹¹⁴⁶ excedit 1. ¹¹⁴⁷ quidem 2. 3. 4. ¹¹⁴⁸ Nordmannos ¹¹⁴⁹ insulant 1. ¹¹⁵⁰ ad 3. 5. ¹¹⁵¹ bellum a rege 1. ¹¹⁵² contulit 1. 2. 6. *Ita et codd. nonnulli Einhardi l. l. nuendum 3. 4. ¹¹⁵⁴ toties 3. tocus 1. ¹¹⁵⁵ dicamus 3. 5. ¹¹⁵⁶ Adaldagi ad ch. f. sint o. r. conversi 4. ¹¹⁵⁷ tur 5. ¹¹⁵⁸ Oddoram 2. 4. sæpius. ¹¹⁵⁹ Polanos 2. ¹¹⁶⁰ et fluminum terminis 2. 3. 4. ¹¹⁶¹ usque deest 2. ¹¹⁶² Beuguarium 2. Benguarium 3. Bulgarium M. F. ¹¹⁶³ vel 5. ¹¹⁶⁴ igitur Sclavorum sunt 4. ¹¹⁶⁵ 3. ¹¹⁶⁶ Aldenburg 3. ¹¹⁶⁷ Obotriti 3. ¹¹⁶⁸ numero 2. 3. altero nomine 4. ¹¹⁶⁹ Kerigri 3. ¹¹⁷⁰ Razis 2. Razispurg 3. 4. ¹¹⁷¹ quos Eingones sunt 4. *Vocabulo* Lingones in cod. 1. *superscriptum est*: vel ges. *Cod.* 6. *legit*: Linoges, cui *superscriptum est* vel Lingones. ¹¹⁷² Warnabi 2. 3. 4. ¹¹⁷³ Retheris Retharis 4. ¹¹⁷⁴ fluvius 2. 3. 4. ¹¹⁷⁵ parvus 2. ¹¹⁷⁶ Sclavorum 3. 5. ¹¹⁷⁷ Odderam 3. Oder ¹¹⁷⁸ Pruzzos 2. habent Pruzelanos 3. ¹¹⁷⁹ Boemos 4. ¹¹⁸⁰ Ruzlos 2. *Verba*: inde — Ruzzos *des* ¹¹⁸¹ Chyzini 2. ¹¹⁸² vel 2. 4. ¹¹⁸³ Retharii 2. 4. ¹¹⁸⁴ Lenticios 4. *In cod.* 3. *hæc ita legitur*: Hinc quatuor populi Tholosantes et Retheri, Chizzini et Circipani, dicti sunt Wilzi vel Leutici a fortitudine.*

NOTE.

(353) Cap. 12
 (354) Winulorum nomen (v. infra c. 49, l. iv, c. 13) aliis scriptoribus cœvis seu antiquioribus plane incognitum. Winili vero de Scandinavia egressi, postea Langobardi dicti, teste Paulo Diacono (*De rebus Langobard.* l. 1, c. 9) fuerunt inimici Wandalorum; Helmoldus vero (l. 1, c. 15, 19) Winulos sive Winethos eos appellat. Venlas et Vinedas bene distinguit carnem Anglosaxonicam de poetæ peregrinationibus.
 (355) Ita dicti Adami, ut videtur, de emporio eorum Reric, de quo v. Einhardi Annales ann. 808, 809.
 (356) Meklenburg, nunc villa, paulo infra Wismar.

C (357) Populus quondam latius diffusus, quo tempore Adami, cuius verba cum Helmoldi l. sunt conferenda, in terra dicta Linagga, cuius tunc erat Puttlitz, inveniebatur.
 (358) Sic dicti a fluvio Warnow.
 (359) Quorum nomen asservatur in villa prope Rostock
 (360) Ad ripam fluvii Peene occidentalem habitantes.
 (361) Circa fluvium et lacum Tollense in conductu Megalopolensium Schwerin et Stralitz
 (362) In præfecturis Strelitz et Stargard catu Mekleburg-Strelitz. Vide Lisch Jahrbuch Vereins für Meklenburg. Geschichte t. III, p.

sicut Heveldi ¹¹⁸⁵, qui juxta Habolam ¹¹⁸⁶ fluvium A sunt ¹¹⁸⁷ et Doxani ¹¹⁸⁸ (363), Leubuzzi ¹¹⁸⁹ (364), Wilini ¹¹⁹⁰ (365) et Stoderani (366) cum multis aliis. Inter quos medii et potentissimi omnium sunt Retharii ¹¹⁹¹, civitas eorum vulgatissima Rethre (367), sedes ydolatriæ ¹¹⁹². Templum ibi magnum constructum est demonibus, quorum princeps est ¹¹⁹³ Redigas (368). Simulacrum ejus auro, lectus ostro paratus. Civitas ipsa novem portas ¹¹⁹⁴ habet, undique lacu profundo inclusa, pons ligneus ¹¹⁹⁵ transitum præbet, per quem tantum sacrificantibus aut responsa potentibus via conceditur. Credo ¹¹⁹⁶, ea significante causa, quod perditas animas eorum qui ydolis serviunt, congrue

novies Styx interfusa coerceset (369).

Ad quod templum ferunt a civitate Hammaburg iter esse quatuor dierum.

19. ([12.] Cap. 66.) Ultra Leuticios ¹¹⁹⁷, qui alio nomine Wilzi dicuntur, Oddara flumen occurrit, ditissimus amnis Sclavaniæ regionis ¹¹⁹⁸. In cujus ostio, qua Scythicas alluit paludes (370), nobilissima civitas Jumne ¹¹⁹⁹ (371) celeberrimam præstat stationem barbaris et Græcis qui sunt in circuitu. De ejus præconio urbis, quia magna quædam et vix credibilia recitantur, volupe arbitrator pauca inserere digna relatu. Est sane maxima omnium quas Europa claudit civitatum ¹²⁰⁰, quam incolunt Sclavi cum aliis gentibus. Græcis et barbaris. Nam et advenæ Saxones parem cohabitandi legem acceperunt,

si tamen Christianitatis ¹²⁰¹ titulum ibi morantes non publicaverint. Omnes enim adhuc paganis ritibus oberrant ¹²⁰², ceterum ¹²⁰³ moribus et hospitalitate nulla gens honestior aut benignior poterit inveniri. Urbs illa, mercibus omnium septentrionalium nationum locuples, nichil non habet jocundi aut rari. Ibi est Olla Vulcani (372), quod incolæ Græcum ignem vocant, de quo etiam meminit Solinus (373). Ibi cernitur Neptunus triplicis nature: tribus enim fretis alluitur illa insula, quorum aiunt unum esse viridissimæ speciei, alterum subalbidæ, tertium ¹²⁰⁴ motu furibundo perpetuis sævit tempestatibus. [13.] Ab illa ¹²⁰⁵ civitate brevi remigio trajicitur, hinc ad Dyminem ¹²⁰⁶ urbem ¹²⁰⁷ quæ sita est in hostio ¹²⁰⁸ Peanis fluvii, ubi et Runi ¹²⁰⁹ habitant (374); inde ¹²¹⁰ ad Semland provinciam, quam possident Pruzi ¹²¹¹. Iter ¹²¹² ejusmodi est, ut ab Hammaburg vel ab ¹²¹³ Albia flumine septimo ¹²¹⁴ die pervenias ad Jumne ¹²¹⁵ civitatem per terram; nam ¹²¹⁶ per mare navim ingrederis ab Sliaswig vel Aldinburg, ut pervenias ad Jumne ¹²¹⁷. Ab ipsa urbe vela tendens quartodecimo ¹²¹⁸ die ascendens ¹²¹⁹ ad Ostrogard ¹²²⁰ Ruzziæ ¹²²¹. Cujus metropolis civitas est Chive ¹²²² (375), æmula sceptri Constantinopolitani, clarissimum decus Græciæ. Sicut ergo prædictum est, Oddara flumen oritur in profundissimo saltu * Marahorum ¹²²³ (376) ubi et Albia noster ¹²²⁴ principium sortitur, nec longis ab invicem spatiis, sed diverso ¹²²⁵ currunt meatu. Alter enim, id est Od-

SCHOLIA.

* Schol. 18. Marahi ¹²²⁶ sunt populi Sclavorum, qui sunt ab oriente Behemorum ¹²²⁷, habentque in circuitu hinc Pomeranos et Polanos ¹²²⁸, inde Ungros et crudelissimam gentem Pescinagos ¹²²⁹, qui humanis carnibus vescuntur. (2. 4. 6.)

VARIAE LECTIONES.

¹¹⁸⁶ Voci Heveldi in *codd.* 1. 6. *superscriptum est*: vel Heruli. *Ita et Ann. Saxo a.* 983. ¹¹⁸⁶ Haliolam 2. 4. Balcom 3. Hailum *susplicat Vell.* ¹¹⁸⁷ sunt *deest* 2. 3. 4. ¹¹⁸⁸ Doxam 4. *Ita et Helmold. l. i. c. 2.* ¹¹⁸⁹ Leubuzi 3. Liubuzzi 4. ¹¹⁹⁰ Voci Wilini in *codd.* 1. 6. *superscriptum legitur*: vel Walani. *Ita et Ann. Sax. l. i.* ¹¹⁹¹ Retharii 3. ¹¹⁹² idololatriæ 5. ¹¹⁹³ est *deest* 3. 4. ¹¹⁹⁴ portas 1 partes *notavit M.* ¹¹⁹⁵ lingneus 1. ¹¹⁹⁶ Hec eo 3. Hec ea 2. 4. ¹¹⁹⁷ Leuticos 2. 3. 4. ¹¹⁹⁸ Sclavaniæ 2. 3. 4. religionis 1. ¹¹⁹⁹ Uimne *hic.* 1. Vimne 6. Jumne 3. 4. *semper.* Iunume 2. Iulinum 5. *semper sicut et Ann. Saxo l. i.* ¹²⁰⁰ maxime omnium quos ab eurupa claudit civitatum 4. ¹²⁰¹ cultum vel *addit* 3. ¹²⁰² aberrant *M.* ¹²⁰³ majoribus *addit* 3. ¹²⁰⁴ *deest* 2. 3. tercius vero 4. ¹²⁰⁵ ostio 2. 3. 5. 6. ¹²⁰⁶ Diminem 2. 3. 4. Deminem 5. ¹²⁰⁷ remigio ad urbem trahuntur D. 2. 3. 4. ¹²⁰⁸ ibi 2. 3. 4. ¹²⁰⁹ Ruziæ 2. 3. 4. ¹²¹⁰ ibi 2. 3. 4. ¹²¹¹ Pruzi 4. navigator *addunt* 2. 5. ¹²¹² item 4. ¹²¹³ ab *deest* 5. ¹²¹⁴ VIII. *M. F.* ¹²¹⁵ *ita hic* 1. 4. Jummem 2. Jumne 3. Julinum 5. Vimne 6. ¹²¹⁶ si *addunt* 2. 3. 4. ¹²¹⁷ pervenias Jumnem 2. 3. 4. Juminem 3. ¹²¹⁸ XLIII. *M. F.* ¹²¹⁹ *Ita* 3. 4. *Ann. Saxo* ascendens 1. 5. 6. ascendis 2. ¹²²⁰ Ostragard 5. Ostrogord 3. ¹²²¹ Ruzziæ 2. 4. Ruziæ 2. 4. Ruziæ 3. ¹²²² Chive 6. Chyve 3. Chive 4. Clyve 2. ¹²²³ Marachorum 2. Maracorum 3. Marahorum 4. ¹²²⁴ nostre 3. fluvius 4. ¹²²⁵ diversis 6. ¹²²⁶ Marachi 2. 4. ¹²²⁷ Boemorum 4. ¹²²⁸ Polanos 5. ¹²²⁹ Poscinagos 4. Postinagos 2. 5.

NOTÆ.

(363) Juxta fluvium die Dosse. Eorum civitas C Wittstock.

(364) Prope Oderam fluvium, ubi civitas Lebus, meridionalem partem versus marchiam Brandenburg.

(365) Witini fortasse idem qui Widukindo l. iii, c. 9, dicuntur Vuloini. Populus, qui Velna dicitur, occurrit etiam in carmine Anglosaxonico supra laudato.

(366) Stoderani in terra Havelland. V. Ann. Quedlinb. 997. Thietmar, l. iv, c. 20. Helmold. l. i, c. 37, 88.

(367) Juxta villam Prillwitz prope Neu-Strelitz.

(368) De templo Redigast v. Thietmar. Merseburg. l. vi, c. 17. Helmold. l. i, c. 23, 52.

(369) Virg. Æn. vi, 439.

(370) Id est mare Balticum (v. infra l. iv, c. 20), quod supra cap. 18 mare Scythicum dicebatur.

(371) Prope urbem Wellin.

(372) Olla Vulcani Gregorio M. (*Dialog.* l. iv, c. 30) dicitur Vesuvius, in quem anima regis Theoderici projecta est. Similia vide Archiv. t. vi, 814 sq. (373) Solinus c. 5 de Ætne loquitur, qui est sacer Vulcanus.

(374) Qui insulam Rügen inhabitabant. V. infra l. iv, c. 18. et schol. 117. Ruani audiunt apud Widukind. l. iii, c. 54.

(375) Kiev.

(376) Mahren.

dara, vergens in boream, transit per medios Winulorum populos, donec pertranseat usque ¹²³⁰ ad Jumnem ¹²³¹, ubi Pomeranos dividit a Wilzis. Alter vero, id est Albia, in occasum ¹²³² ruens, primo impetu Bechemos ¹²³³ alluit cum * Sorabis ¹²³⁴, medio cursu paganos dirimit a Saxonis, novissimo alveo Hammaburgensem parochiam scindens a Bremensi, victor oceanum ingreditur Britannicum **.

20. Hæc de Sclavis et patria eorum, quoniam virtute magni Ottonis ad Christianitatem omnes tempore eo conversi sunt, dicta sufficiant. Nunc ¹²³⁵ ad ea quæ post mortem imperatoris et reliqua tempestate nostri pontificis acta sunt, calamum dirigamus ¹²³⁶.

21. ([14.] Cap. 67.) Anno pontificis Adaldagi 38 ¹²³⁷ Otto magnus imperator, domitor ¹²³⁸ omnium septentrionis ¹²³⁹ nationum, feliciter migravit ad Dominum, et sepultus est in civitate sua Magadburc ¹²⁴⁰. Cui ¹²⁴¹ filius ¹²⁴² Otto medianus succedens, per decem annos strenue gubernavit imperium. Is statim Lothario et Karolo, Francorum regibus (377), subactis, cum in Calabriam bellum transferret ¹²⁴³, a Sarracenis ¹²⁴⁴ et Græcis victor et victus, apud Romam decessit ¹²⁴⁵ (378). Illi ¹²⁴⁶ tertius Otto, cum adhuc puer esset, in regnum substitutus, annos

18 ¹²⁴⁷ forti et justo sceptrum ornavit imperi-
tribus, æque fortissimis ac justissimis impe-
ribus, tam carus ¹²⁴⁸ ac ¹²⁴⁹ familiaris erat sancti
Adaldagi pro virtutis ¹²⁵¹ merito et doctrina
gisterio, ut a latere eorum vix aut raro dive-
tur (379), sicut ostendunt præcepta impera-
ad nutum archiepiscopi disposita. In quibus
hoc est notandum, quod tertius Otto consist
Wildashusin ¹²⁵² præcepta fecit (380). Eodem
pore Hermannus ¹²⁵³, Saxonum dux, obien-
(381), heredem suscepit filium Bennonem ¹²⁵⁴
etiam vir bonus et fortis memoratur (382), ex
quod degenerans a patre populum rapinagra
Apud Magedburg ¹²⁵⁵ quoque defuncto poi-
(385) Adelberto ¹²⁵⁷, Gisilharius ¹²⁵⁸ succes-
cathedram ¹²⁵⁹, et ipse ¹²⁶⁰ vir sanctus, qui
los Winulorum ¹²⁶¹ populos doctrina et virtute
illustravit.

22. ([15] Cap. 68.) Haroldus ¹²⁶², rex Danoru
religione ac fortitudine insignis, Christianitat
regno suo jam dudum benigne suscepit et ¹²⁶³ con-
ter retinuit usque in finem. Unde et regnum suu
ctitate et justitia confirmans, ultra mare in Nor-
nos et Anglos suam dilatavit potentiam (384). E
filius Herici ¹²⁶⁴ (385) tunc in Suedia ¹²⁶⁵ reg-

SCHOLIA.

* *Schol.* 19. Sorabi sunt Sclavi, qui campos inter Albim et Salam interjacentes incolunt; suntque contermini fines Thuringorum ac Saxonum. Ultra Aram fluvium (386) alii Sorabi conruntur. 6.)

** *Schol.* 20. Britannia Oceani insula, cui quendam Albion nomen fuit, inter septentrionem et occidentem locata est, Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, maximè Europæ partibus, multo intem adversa. Habet a meridie Galliam Belgicam, cujus proximum litus transmeantibus aq civitas, quæ dicitur Rutubi portus. Hibernia insula omnium post Britanniam maximè ad occidentem quidem Britanniæ sita. Sicut contra aquilonem est brevior, ita in meridie se trans illius fines plurimum protendens usque contra Hispaniæ septentrionalis tum (387). (6.)

*** *Schol.* 21. Anno Domini 996. Dani ad fidem sunt per Popponem quendam conversi, qui ferrum calet et ignitum in modum cyrotecæ formatum, coram populo sine læsione portavit, quod rex Haraldus ¹²⁶⁶, abjecta ydololatria, cum toto populo ad colendum verum Deum se occit. Poppo autem in episcopum est promotus. (4. *secunda manu.*)

VARIE LECTIONES.

¹²³⁰ perveniat 4. usque deest 2. 3. 4. ¹²³¹ Jummem 2. Juminem 5. Vinnem 6. ¹²³² occur-
¹²³³ Behemos 2. Bohemos 3. 4. ¹²³⁴ Sotrabis 2. Scarabis 3. ¹²³⁵ Hunc 1. ¹²³⁶ calamus d-
tur 2. 3. 4. ¹²³⁷ XXXmo. VIII no. 1. ¹²³⁸ dominator 3. ¹²³⁹ septentrionalium 4. ¹²⁴⁰ Magedbu-
Magdaburg 4. Magdeburg 3. 5. ¹²⁴¹ Cujus 3. ¹²⁴² ejus addit 4. ¹²⁴³ transferet 1. ¹²⁴⁴ Saracenis 3
¹²⁴⁵ discessit 3. 5. ¹²⁴⁶ Huic 4. ¹²⁴⁷ XXVIII. 2. 3. 4. ¹²⁴⁸ charus 5. ¹²⁴⁹ et 4. ¹²⁵⁰ præsul 4. ¹²⁵¹
tutum 2. 3. 4. ¹²⁵² Wildashusen 5. ¹²⁵³ Herimannus 4. ¹²⁵⁴ obediens 1. ¹²⁵⁵ B. f. suum reliquit
dem. 4. ¹²⁵⁶ Madeburc 1. Magdaburg 4. ¹²⁵⁷ Adalberto 2. 3. 4. ¹²⁵⁸ Gishilarius 3. Gisilarius 4.
cath. *desunt.* 4. ¹²⁶⁰ et ipse *desunt* 3. ¹²⁶¹ Winilorum 3. ¹²⁶² Haraldus 3. *semper.* ¹²⁶³ susceptam
4. ¹²⁶⁴ Erici 2. 3. 4. ¹²⁶⁵ Sveonia 2. 3. 4. *semper.* ¹²⁶⁶ Haroldus 5.

NOTÆ.

(377) Carolus, regis Lotharii frater, dux fuit C
Lotharingorum.

(378) Mirum Adamum hic tacere de bello Har-
raldi regis contra Ottonem II anno 974, mox tamen
sopito. V. Thietmar. l. III, c. 4; Annales Altahen-
seos; Lambert.; W. Giesebrecht Otto II.

(379) Iisdem fere verbis noster jam usus est su-
pra c. 1.

(380) Sc. a. 988, Mart. 16-20.

(381) Hermannus dux jam mortuus est anno 973,
Mart. 27, V. Widukind. l. III, c. 75, Necrol. Ful-
dense, Luneburg.

(382) *Fortes creantur fortibus et bonis.* Horat.
cam. IV, 29.

(383) Adelbertus archiepiscopus obiit ann
Mai. 20. V. Ann. Quedlinburg. h. a. Thietm
III, c. 8.

(384) Ipse tamen in Anglia non regnavit.

(385) Emund, filius Erici, scriptoribus Isai
plane ignotus, qui post mortem Biorn, filii
Emundsson, circa annum 923, filios hujus
Eriksson dictos Ericum, cognomine Segers
infra c. 28), et Olavum usque fere ad annu
regnasse tradunt. Emund ille fortasse fuit I
frater junior, cui fratruces sui jam dicti su
serunt.

(386) Die Ohre.

(387) Ex Bedæ Histor. eccl. Angl. l. I, c. 1.

Is Haroldo confederatus, Christianis convenientibus placabilis fuit. In Norveja ¹²⁶⁷ Hacon ¹²⁶⁸ princeps erat, quem, dum Nortmanni superbis agentem regno depellerent, Haroldus sua virtute restituit et Christicolis placatum effecit ¹²⁶⁹. [Hacon iste crudelissimus, ex genere Inguar et giganteo sanguine descendens, primus inter ¹²⁷⁰ Nordmannos regnum arripuit, cum antea ¹²⁷¹ ducibus regerentur. Igitur Hacon triginta quinque annis in regno exactis, obiit (388), Hartildum relinquens sceptri heredem, qui simul Daniam possedit atque Nordmaniam ¹²⁷². (386).] Anglia ¹²⁷³, ut supra (390) diximus et in gestis Anglorum scribitur, post mortem Gudredi ¹²⁷⁴ a filiis ejus Analaph, Sigtrih ¹²⁷⁵ et Reginold (391), per annos fere centum permansit in ditone Danorum. Tunc vero Haroldus, Hiring filium cum exercitu ¹²⁷⁶ misit in Angliam. Qui, subacta insula, tandem proditus et occisus est a Nordumbris ¹²⁷⁷ (392).

23. ([16.] Cap. 69.) Adalagus igitur archiepiscopus ordinavit in Daniam plures episcopos, quorum nomina quidem repperimus; ad quam vero sedem ¹²⁷⁸ specialiter intronizati sint, haud ¹²⁷⁹ facile potuimus invenire. Æstimo, ea faciente causa, quod in rudi ¹²⁸⁰ Christianitate nulli episcoporum adhuc certa sedes designata est ¹²⁸¹, verum studio plantandæ Christianitatis quisque in ulteriora progressus, verbum Dei tam suis quam alienis communiter prædicare certabant. Hoc hodieque ¹²⁸² trans per Nordmanniam et Suediam facere vi-

dentur. Igitur episcopi ¹²⁸³ in Daniam ¹²⁸⁴ ordinati sunt hii: Hored ¹²⁸⁵, Liafdag ¹²⁸⁶ (393), Raginbrond ¹²⁸⁷, et post eos Harig (394), Stercof, Folgbract ¹²⁸⁸ (395), [Adelbrect ¹²⁸⁹ (396),] Merka ¹²⁹⁰ (397) et alii. Odinkarum ¹²⁹¹ senioresem ferunt ab Adalago in Sueoniam ordinatum strennue in gentibus legationem suam perfecisse ¹²⁹². Erat enim, sicut nos fama tetigit, vir sanctissimus et doctus in his quæ ad Deum sunt, præterea, quantum, ¹²⁹³ ad seculum, nobilis et oriundus ex Danis ¹²⁹⁴. Unde et facile barbaris quælibet ¹²⁹⁵ potuit de nostra religione persuadere. Ceterorum vero episcoporum vix aliquem sic clarum antiquitas prodit præter Liafdagum Ripensem, quem dicunt et ¹²⁹⁶ miraculis celebrem transmarina ¹²⁹⁷ prædicasse ¹²⁹⁷ [hoc est in Sueonia ¹²⁹⁸ vel Norvegia ¹²⁹⁹].

24. [17.] In Aldinburg ordinavit archiepiscopus primo, ut diximus (398), Egwardum ¹³⁰⁰ vel Evargum ¹³⁰¹, deinde ¹³⁰² Wegonem ¹³⁰³ (399), postea Eziconem (400), quorum tempore Sclavi permanserunt Christiani. Ita etiam Hammaburg in pace fuit. Ecclesie in Sclavania ¹³⁰⁴ ubique erectæ sunt; monasteria etiam virorum ac mulierum Deo servientium constructa sunt plurima. * Testis est rex Danorum, qui hodieque ¹³⁰⁵ superest, Sucin ¹³⁰⁶; cum regnaret Sclavianiam in duodeviginti ¹³⁰⁷ pagos disperitam esse, affirmavit nobis, absque tribus ad christianam fidem ¹³⁰⁸ omnes fuisse conversos, adjiciens etiam: *Principes ejus temporis, Missizla* ¹³⁰⁹ (401),

SCHOLIA.

* Schol. 22. Anno Domini 973 ¹³¹⁰ Wenzeslaus, princeps Doemie, a fratre suo Bugezlaio, qui principatum sibi usurpavit, martyrizatur, pro quo Deus urbem Pragam, ubi requiescit, multis miraculis illustrat (402). (4. *secundæ manu*.)

VARIE LECTIONES.

¹²⁶⁷ Norvegia 2. Nordwegia 4. ¹²⁶⁸ Hacon Haquin 4. *semper*. ¹²⁶⁹ reddidit 4. ¹²⁷⁰ apud 4. ¹²⁷¹ ante a 3. ¹²⁷² Nordwegiam 4. *Uncis inclusa desunt* 1. ¹²⁷³ autem *add.* 4. ¹²⁷⁴ Gundredi 1. 5. ¹²⁷⁵ Sigtrica 2. Sightric 3. ¹²⁷⁶ filium suum m. 4. ¹²⁷⁷ Northumbris 4. ¹²⁷⁸ quas v. sedes 2. 4. ¹²⁷⁹ haut 1. non 4. ¹²⁸⁰ pro rara 2. 3. 4. ¹²⁸¹ esset 3. fuerit 4. ¹²⁸² que *desert* 4. 5. ¹²⁸³ qui *add.* 2. 3. 4. ¹²⁸⁴ Dania 1. 5. ¹²⁸⁵ sunt in Hored 2. 4. sunt: ut Hored 3. ¹²⁸⁶ Ziafdag 1. Liafdag 2. ¹²⁸⁷ Raginbrondus 2. 3. Reimbrand 4. Rembrand *Albert. Stad.* ¹²⁸⁸ Folcbreth 4. Folcbreth 5. ¹²⁸⁹ *desert* 1. 5. Adalbrict 3. Adelbreth 4. Adelbreth *Albert. Stad.* ¹²⁹⁰ Merka 2. 3. 4. *Albert. Stad.* ¹²⁹¹ Ordinkarum 1. ¹²⁹² adimplesse 4. ¹²⁹³ sunt, quantum vero 4. ¹²⁹⁴ et origine Danus 4. ¹²⁹⁵ facile 1. ¹²⁹⁶ etiam 2. 3. ¹²⁹⁷ trans maria 2. *In codd.* 4. *hæc ita se habent*: Ripensem, qui et miraculis celebris fuerat, et transmarinis prædicavit. ¹²⁹⁸ est Sveonibus et Nordmannis 4. ¹²⁹⁹ Nordwegia 3. *Uncis inclusa desunt* 1. ¹³⁰⁰ Edwardum 4. ¹³⁰¹ vel E. *desunt* 4. ¹³⁰² dein M. F. ¹³⁰³ Wignem. 1. ¹³⁰⁴ Slavonia 3. *sapius*. ¹³⁰⁵ adhuc hodie 4. ¹³⁰⁶ Sven 3. *semper*. ¹³⁰⁷ duos de viginti 2. 4. ¹³⁰⁸ Christianitatem 3. 4. ¹³⁰⁹ Missizza 2. 3. Misizza. 4. ¹³¹⁰ DCCCLXXXIII. 5.

NOTE.

(388) Haco ille dictus bonus, secundum Snorronem per 26 annos regnavit.

(389) Nullus rex Norvegiæ hoc tempore, ut videtur, in Dania regnavit. Hartildi quoque nomen apud alios scriptores non reperitur. Fortasse Adamus de Haroldo Grafelle scribere voluit, qui cum ceteris Erici filii illi successit. Haud magni tamen existimo Albert. Stadens. a. 984 hunc locum excerpto scripsisse: *Haroldum*.

(390) Supra l. 1, cap. 41.

(391) Vid. Simeon. Dunelm. ann. 894.

(392) Circa annum 951. Conf. nappenderg Geschichte von Grossbritannien, t. 1, p. 392.

(393) V. supra c. 4.

(394) Episcopus Harig iterum occurrit infra c. 46.

(395) Episcopus Sleswicensis a. 984-990, qui

occurrit etiam in charta regis Ottonis II, a. 988, Mart. 18. V. *ibid.*, et Hamburger Urkundenbuch.

(396) Idem fortasse episcopus Sleswicensis a. 972-984, qui alibi dicitur Adalgag. Vid. Chronicon Bremense.

(397) Episcopus Sleswicensis 990-1010. Vid. *ibid.*

(398) Vide supra cap. 14.

(399) De Wegono conf. Helmodum l. 1, c. 13, 14.

(400) Ezico ordinatus est a. 984-988. v. Helmod. l. 1. 1) Ex Sigeberti Gemblac. Chron. h. a.

(401) Missizlav, secundum Hemoldum l. 11, c. 13-15, filius Billug, princeps Obodritorum.

(402) Ex Sigeberti Gembl. Chron. h. a. Wenceslausum interfectum esse constat. a. 936, Sept. 28. Anno 973 vero episcopatus Pragensis est fundatus.

Naccon ¹³¹¹, (402*) et SeSerich (403). Sub quibus, inquit, *pax continua fuit, Sclavi sub tributa servierunt.*

25. ([18.] Cap. 70.) Novissimis ¹³¹² archiepiscopi temporibus res nostræ inter barbaros fractæ, Christianitas ¹³¹³ in Dania turbata est, pulcrisque divinæ religionis initiis invidens inimicus homo supereminare zizania conatus est (*Matth.* xiii, 25). Nam tunc Sucin Otto ¹³¹⁴, filius magni Haroldi, regis Danorum, multas in patrem molitus insidias, quomodo eum jam longævum et minus validum regno privaret, consilium habuit et ¹³¹⁵ cum his quos pater ejus ad Christianitatem coegit invitos. Subito igitur facta conspiratione, Dani Christianitatem abdicantes Suecin regera constituunt. Haroldo ¹³¹⁶ bellum indicunt. At ille, qui ¹³¹⁷ ab initio regni sui totam spem in Deo posuerat ¹³¹⁸, tunc ¹³¹⁹ vero et ¹³²⁰ maxime commendans Christo eventum rei, cum bellum execraret ¹³²¹, armis se tueri decrevit; et quasi alter David procedens ad bellum, filium lugebat Absalon, magis dolens illius scelus quam sua pericula. In quo miserabili et plus quam civili bello (404) victa est pars Haroldi. Ipse autem vulneratus ex acie fugiens, ascensa navi elapsus est ad civitatem Sclavorum, quæ Jumne ¹³²² dicitur.

26. A quibus contra spem, quia pagani erant, humane ¹³²³ receptus, post aliquot ¹³²⁴ dies ex eodem vulnere deficiens, in confessione Christi migravit. Corpus ejus ¹³²⁵ in patriam reportatum ab exercitu, apud Roscald ¹³²⁶ civitatem sepultum est in ecclesia quam ipse primus construxit in honore ¹³²⁷ sanctæ Trinitatis. De cuius fine, cum islum pronepotem suum, qui nunc in Dania regnat, Suen ¹³²⁸ dies interro-

gare maluerim (405), velud alter Tideus ¹³²⁹ (406), crimen avi reticuit, me vero parricidium exaggerante (407), *hoc est*, inquit ¹³³⁰ quod nos posteri lui-mus, et ¹³³¹ quod ipse parricida suo piavit exilio. At ¹³³² ille noster Haroldus, qui populo Danorum Christianitatem primus indixit, qui totum septentrionem ecclesiis et prædicaturibus replevit, ille, inquam, innocens vulneratus et pro Christo ¹³³³ expulsus, martyrii palma ¹³³⁴, ut spero ¹³³⁵, non carebit. Regnavit autem annos quinquaginta. [49.] Obitus ejus ¹³³⁶ in festivitate omnium sanctorum (408), Memoria ejus uxoris Gunhilde ¹³³⁷ apud nos perpetua manebit (409). Hæc in diebus Adaldagi pontificis comperimus facta ¹³³⁸, cum tamen ejus virtutes explorare non omnes potuimus. Sunt autem qui affirmant, per eum gratias sanitatum factas, et tunc cum adhuc viveret, et post mortem ad sepulcrum ejus ¹³³⁹, et alia ¹³⁴⁰. [Sermo frarum est cæcos ¹³⁴¹ frequenter illuminatos fuisse, et ¹³⁴² alias ¹³⁴³ contempsisse virtutes.] Certissimum vero est eum tam nostro populo quam Transalbianis et ¹³⁴⁴ Fresonum genti leges et jura constituisse, quæ adhuc pro ¹³⁴⁵ auctoritate viri servare contendunt (410). Interea senex fidelis ¹³⁴⁶ Adaldagus de legatione sua voti compos effectus, et in omni opere suo domi forisque prosperatus, in senecta uberi migravit ad Dominum sacerdotii nobiliter ministrati ¹³⁴⁷ 54 ¹³⁴⁸. Cujus excessus anno Domini 988 contigit. Et sepultus est in ecclesia Bromensi, a capite Leuderici episcopi a meridiali ¹³⁴⁹ plaga. Obiitque indictione prima ¹³⁵⁰ 3. ¹³⁵¹ Kal. Maii ¹³⁵².

27. ([20.] Cap. 71.) Libentius sedit annis 25. Palleum suscepit a papa 15° Johanne (411), virgam

VARIÆ LECTIONES.

¹³¹¹ Nachon 3. ¹³¹² itaque addit 4. atque F. ¹³¹³ christianos 1. ¹³¹⁴ Suen Otto 3. Suenotto 2. 4. ¹³¹⁵ et deest 5, ¹³¹⁶ bellumque Haroldo 4. ¹³¹⁷ qui deest 3. ¹³¹⁸ posuerit 4 M. ¹³¹⁹ tum 3. ¹³²⁰ et deest 4. ¹³²¹ execraretur 3. 4. ¹³²² In cod. 1. dubium, utrum legendum sit Jumne, an Vimne. V. supra cap. 19. not. s. et h. Jumne 2. Jumne 3. Julinum 5. Albert. Stadensis eod. Guelpherb. Jumne. Ranzow, Umme. ¹³²³ humane deest 2. 3. 4. ¹³²⁴ aliquos 1. ¹³²⁵ decessit. Cujus corpus in 4. 5. ¹³²⁶ Roscheld 2. Roschild 3. Roskild 4. ¹³²⁷ honorem 3. 4. ¹³²⁸ Sucin 4. Suenonem 2. ¹³²⁹ velud a Tydeus 2. 3. 4. ¹³³⁰ ait 2. 3. ¹³³¹ et deest 5. ¹³³² Ut 3. ¹³³³ a regno addit 4. ¹³³⁴ gloria 2. 3. 4. ¹³³⁵ speramus 4. ¹³³⁶ contigit add. 2. 3. 4. ¹³³⁷ Gunhild 2. Gunild 3. ejus Gunhild 4. ¹³³⁸ facta comp. 2. 3. 5. ¹³³⁹ et tum — ejus. per — factas 2. 3. ¹³⁴⁰ et alia desunt 2. 3. 4. ¹³⁴¹ ejus videlicet cecos 4. ¹³⁴² et deest 4. frequenter et 3. ¹³⁴³ alfasque multas addit 4. *Uncis inclusa desunt.* ¹³⁴⁴ Transalbinis 3. ¹³⁴⁵ tanti addit 4. ¹³⁴⁶ presul 4. ¹³⁴⁷ administrati 2. 3. ¹³⁴⁸ LHI. 3. ¹³⁴⁹ meridionali 3. ¹³⁵⁰ una 2. ¹³⁵¹ IV. 2. 3. 5. ¹³⁵² In 4. ita hæc leguntur: IV. Kal. Maii, anno scilicet (deest 5.) incarnationis dominicæ DCCCCLXXXVIII. indictione 1, anno autem sacerdotii ejus nobiliter amministrati LIII, et sepultus est in ecclesia Bremensi, a capite Leuderici episcopi a meridiali plaga.

NOTÆ

(402*) Naccon vix idem fuisse videtur, cujus mēnerunt Widukind. l. iii, c. 50, et Thietmar. l. ii, c. 6.

(403) Princeps Slavicus hujus nominis alibi non occurrit. Nomen ipsum vix Slavicum videtur, sed potius Nordmannicum, vulgo Sithric dictum. Adamum de fratre Nacconis, quem Widukind Stoinef, Thietmar Stoinnegum appellant, scribere voluisse putaverim, nisi Stoinef semper Saxonibus inimicus vixisset, donec ab Herimanno duce decollatus est.

(404) *Bella — plus quam civilia.* Lucani Pharsal. l. 1.

(405) Verbo *malle* noster sæpius utitur *libenter velle, desiderare.* Conf. l. iii, c. 8, 23, 60, 70) iv, 46).

(406) Rectius dixisset *noster, venit alter Tydides.*

(407) Hoc est suggerente, quod fortasse scribere voluit Adamus, seu vituperante.

(408) Anno ut videtur 985 seu 986; v. Suenonem Aggonis apud Langebek Script. rer. Dunic. tom. I.

(409) Nomina eorum cum diebus emortualibus libro memoriarum sive libro fraternitatis ecclesiæ Hammaburgensis seu Bremensis (vid, infra schol. 38.) inscripta fuisse videntur.

(410) Holsatos, Stomarios et Hadeleros jura quædam a jure Saxonum diversa tenuisse, docet Speculum Saxonum l. iii, act. 64, § 3. Conf. Glosam ad l. ii, art. 14, § 1, et l. iii, art. 44, § 2.

(411) *Papa XV Joanne*; rectius XVI; Joannes XV jam obierat anno 985.

episcopalem meruit ab Ottone tercio. Primus A omnium consecratus est a suffraganeis. Itaque ¹³⁵² vir litteratissimus et omni ¹³⁵³ morum probitate decoratus ab Italia (412-13) quondam pontificem secutus est ¹³⁵⁴ Adaldagum (414). Cujus ¹³⁵⁵ vitam emulatus et magisterium, solus ex dispositione tanti patris dignus inventus est, cui Hammaburgensis cura parochiæ crederetur. Dicunt aliqui vicedominum ¹³⁵⁶ Ottonem (415), licet avunculo ¹³⁵⁷ gloriatus sit pontifice Adaldago, cessisse tamen hujus electioni Libentionis ¹³⁵⁸, in quo nichil reprehensibile vel inimicus possit objicere. [Dicunt enim tantæ ¹³⁵⁹ castitatis, ut raro se mulieribus videndum præberit, tantæ abstinentiæ ut pallida jejuniis ora portaverit, tantæque humilitatis vel ¹³⁶⁰ caritatis ut in claustris sicut unus fratrum vixerit.] Multæ ¹³⁶¹ virtutes ejus; quippe contentus acquisitis raro curiam addit pro acquirendis; domi sedens quietus, parochiæ suæ curam egit diligentissimam, totumque studium vertens ad lucrum ¹³⁶² animarum, districtissima, ut aiunt ¹³⁶³ regula custodivit omnes congregationes suas. [Archiepiscopus etiam per se curam egit hospitalis, fratribus et ¹³⁶⁴ infirmis cotidiano ministrans obsequio, ipse quoque vice sua xenodochium nepoti suo ¹³⁶⁵ commendavit Libentio.] Dum ¹³⁶⁶ adhuc pax esset in Scлавania. Transalbanos populos frequenter visitavit et matrem (416) Hammaburg paterno fovit amore, legationem suam ad gentes magno ¹³⁶⁷, ut decessores ¹³⁶⁸ sui ¹³⁶⁹, studio ¹³⁷⁰ executus est ¹³⁷¹, licet obstaret dierum malicia [21]. Quo tempore cum magnam Suein rex persecutionem christianorum exercuisset ¹³⁷² C tunc ¹³⁹¹ congregati Saxonum magnates, cum par-

gatis et crebris muneribus laborasse, ut ¹³⁷⁴ ferocis animum regis christianis mansuetum redderet. Quibus ille rejectis ¹³⁷⁵, in sua ¹³⁷⁶ crudelitate ac perfidia sevirè cepit ¹³⁷⁷. Secuta est ultio divina in ¹³⁷⁸ regem Deo rebellem ¹³⁷⁹. Nam cum bellum susciperet contra Sclavos, his captus ¹³⁸⁰ et in Scлавaniam ¹³⁸¹ ductus (417), tociens a Danis ingenti pondere auri redemptus est. Neo tamen adhuc reverti voluit ad Deum, quem primo in morte patris offendit et deinde in nece fidelium irritavit, et iratus est furore Dominus, et tradidit ¹³⁸² eum in manus inimicorum suorum ¹³⁸³, ut disceret non blasphemare (*I Tim.* 1, 20).

28. (Cap. 72.) Tunc potentissimus rex Sueonum Hericus, exercitu innumerabili sicut arena maris (418) collecto, Daniam invadit, et occurrit ei Suein, derelictus a Deo, frustra sperans in ydolis suis. Multa utrimque bella navalia ¹³⁸⁴ — sic enim ea gens ¹³⁸⁵ configere solet — copiæ Danorum omnes ¹³⁸⁶ obtrita, Hericus rex victor obtinuit Daniam. Suein ¹³⁸⁷ a regno depulsus dignam factis suis a Deo zelote (*Exod.* xx, 3) recepit mercedem ¹³⁸⁸. Et hæc nobis junior Suein recitavit in avo suo contigisse, justo Dei judicio, quoniam illum dereliquit, quem pater ejus bonum defensionem habuit.

29. (22. Cap. 73.) Ferunt eo tempore (419) classem pyrataram, quos nostri Ascomannos vocant (420), Saxonie appulsam, vastasse omnia Fresie atque Haduloe ¹³⁸⁹ maritima. Cumque per Albis fluminis ostium ascendentes irrumperent ¹³⁹⁰ provinciam, tunc ¹³⁹¹ congregati Saxonum magnates, cum par-

SCHOLIA.

* Schol. 23. Otto iste, vir nobilissimus, apud Magdeburg vicedominus fuit et canonicus ¹³⁹². (2. 3. 4.)

VARIE LECTIONES.

¹³⁵² Erat itaque 4. ¹³⁵³ omnium 1. ¹³⁵⁴ deest 4. erat 2. ¹³⁵⁵ etiam addit 4. ¹³⁵⁶ crederetur. Era enim vir tantæ 4. ¹³⁵⁷ a vinculo 1. ¹³⁵⁸ Libentii 2. Libentium 3. ¹³⁵⁹ Dicunt enim — vixerit desunt 1. ¹³⁶⁰ ac 4. ¹³⁶¹ nimirum addit 4. ¹³⁶² lucra 2. 3. 4. ¹³⁶³ ut aiunt desunt 4. ¹³⁶⁴ et deest 3. ¹³⁶⁵ suo deest 3. *Uncis inclusa desunt.* 1. ¹³⁶⁶ vero addit 4. ¹³⁶⁷ magno deest 1. 4. ¹³⁶⁸ prædecessores 4. ¹³⁶⁹ ejus 2. 3. 4. ¹³⁷⁰ studiose 4. ¹³⁷¹ est deest 3. ¹³⁷² exercuisse 2. ¹³⁷³ fertur deest 4. ¹³⁷⁴ legatis crebrisque m. laborabat, quatinus 4. ¹³⁷⁵ relictis 3. ¹³⁷⁶ nimirum addit 4. 5. ¹³⁷⁷ non cessavit 4. ¹³⁷⁸ legatis crebrisque cod. 2. legitur; Suenotto christianos persequitur. ¹³⁷⁹ in deest 2. 3. ¹³⁸⁰ unde et ultio divina regem Deo rebellem est subsequuta 4. ¹³⁸¹ est add. 5. ¹³⁸² Scлавiam 4. ¹³⁸³ iratus furore D. tradidit 4. *In margine cod. 2. scriptum est:* Ultio divina in perfidum regem. ¹³⁸⁴ ejus 4. 5. ¹³⁸⁵ Sed cum utrimque bello navali 4. ¹³⁸⁶ gens illa 4. ¹³⁸⁷ omnes copias essent D. 4. ¹³⁸⁸ ergo addunt 3. 4. ¹³⁸⁹ *In margine cod. 2. legitur:* Suenotto a regno depellitur. ¹³⁹⁰ Hadulæ 2. 3. Hathule 4. ¹³⁹¹ in addit 3. ¹³⁹² tunc deest 4. 5. tum 3. ¹³⁹³ *In 4 scholii 23. initio leguntur, quæ supra in textu de Ottone ommissa sunt:* Dicunt aliqui quendam Ottonem vicedominum hujus Libenti electioni cessisse, licet idem avunculo gloriatus sit pontifice Adaldago, et in fine: In isto enim Libentio nichil reprehensibile vel inimicus poterat objicere.

NOTÆ.

(412-13) Ejus patria secundum Thietmar. l. iv, D c. 12, fuit in confinio Alpium et Suevorum.
(414) Benedictum papam potius est secutus. V. ibid. et l. vi, c. 53.
(415) Idem videtur fuisse Odda, presbyter Magdeburgensis, quem Libentius moribundus successorum desideravit. V. Thietmar. l. vi, c. 53; Ann. Quedlinb. a 1013 et 1018, quo anno obiit. Conf. Hamburg. Urkundenbuch n. 58, ibique notam.

(416) Id est metropolim.
(417) Thietmar. l. vii, cap. 26. Suein regem a Northmannis captum esse tradit.
(418) *Exercitus innumerabilis sicut arena maris.* Vid. l Machab. cap. xi, v. 1. Apocal. cap. xx, v. 8.
(419) Quod factum a. 994 testantur Annales Hildesheimenses, Quedlinb., Lamb. et Thietmar. Merseb. l. iv, c. 16.
(420) *Iniqui ex finibus aquilonis.* Helmold. l. 1 c. 15.

barbaros exceperunt apud Stadium, quod est oportunum Albæ portus et ¹³⁹⁸ præsidium. Magum et memorabile ¹³⁹⁴ nimisque infelix ¹³⁹⁵ erat illud prælium, in quo viriliter utrisque certantibus, nostri tandem minores sunt reperti. Sueones ¹³⁹⁶ et Dani victores ¹³⁹⁷ totam virtutem (421) Saxonum optrivere. Capti sunt ibi marchio ¹³⁹⁸ Sigafrius, comes Thiadericus ¹³⁹⁹ et alii illustres viri, quos ¹⁴⁰⁰, vinctis post terga manibus, barbari traxerunt ad naves, et pedes ¹⁴⁰¹ eorum catena strinxerunt, totam exinde provintiam impune prædantes ¹⁴⁰². Sed cum ¹⁴⁰³ de ¹⁴⁰⁴ captivis solus marchio ¹⁴⁰⁵ Sigafrius cujusdam piscatoris auxilio furtim noctu sublatus evaderet, pyratæ mox in furorem versi, omnes quos in vinculis tenuerunt, meliores ad ludibrium habentes, manus eis pedesque truncarunt ¹⁴⁰⁶, ac nare præcisâ deformantes, ad terram semianimes projiciebant ¹⁴⁰⁷. Ex quibus erant aliqui nobiles viri ¹⁴⁰⁸, qui postea supervixerunt longo ¹⁴⁰⁹ tempore, opprobrium imperio et miserabile spectaculum omni ¹⁴¹⁰ populo.

30. (Cap. 74.) Quam ¹⁴¹¹ plagam mox cum exercitu supervenientes dux Benno et Sigafrius marchio vindicabant; et illi quidem pyratæ, quos ¹⁴¹² apud Stadium egressos fuisse diximus, ab eisdem contriti sunt ¹⁴¹³.

[23.] Altera ¹⁴¹⁴ pars Ascomannorum, qui per Wirraham ¹⁴¹⁵ flumen egressi Hadolæ fines ¹⁴¹⁶ usque ad Liestmonam ¹⁴¹⁷ depredati sunt, cum maxima captivorum multitudine pervenerunt ad paludem quæ dicitur Chlindesmor ¹⁴¹⁸ (422). Ubi a nostris, qui pone sequebantur, offensi, omnes usque ad unum obtruncati sunt; quorum numerus erat ¹⁴¹⁹ viginti milia. [Quidam ¹⁴¹⁹ eques Saxonum captus

ab eis, dum facerent eum ducem itineris suum duxit eos in difficiliora loca paludis, in qua digati ¹⁴²⁰, leviter a nostris superati sunt. Heriwig nomen habet ¹⁴²², perenni Saxonum laude cetur] ¹⁴²³.

31. ([24.] Cap. 75.) Ex illo nimirum tempore tarum crebra et hostilis eruptio ¹⁴²⁴ facta hanc regionem ¹⁴²⁵. In metu erant omnes Saxonum civitates; et ipsa Brema ¹⁴²⁶ vallo muniri cœpi firmissimo (423). Tunc quoque, sicut antiqui meminerunt ¹⁴²⁹, Libentius archiepiscopus tunc ecclesiæ omniaque ecclesiastica deportari fecit Bugginensem ¹⁴³⁰ præposituram. Tantus erat timor in omnibus finibus hujus parochiæ ¹⁴³¹. Nam Libentius, ut sermo est ¹⁴³², pyratas, qui episcopum vastabant, anathematis gladio ¹⁴³³ dampnorum unus fertur in Norvegia defunctus: annos septuaginta corpore integro permansisse usque ad tempora domni Adalberti archiepiscopi quando Adalwardus ¹⁴³⁵ episcopus illum ¹⁴³⁶ videri defunctum [vinculo ¹⁴³⁷ excommunicationis] abstraxit et mox cadaver in cinerem solutum est.

32. ([25.] Cap. 76.) Post vindictam ergo scelestam quæ in ecclesias Dei et christianos commissa [Suein rex victus ¹⁴³⁸] et a suis derelictus ¹⁴³⁹ quem Deus deseruit, errabundus et inopis a venit ad Nortmannos, ubi tunc filius Haconis Thrucco ¹⁴⁴¹ regnavit (424). Is quoniam paganus erat, nulla super ¹⁴⁴² exulem misericordia nunc est. Ita ille infelix, et a toto orbe rejectus, in Angliam transfretavit, frustra solatium quærens inimicis. Quo ¹⁴⁴³ tempore Britannis Adelradus Edgaris ¹⁴⁴⁴ imperavit (425). Is non immemor

SCHOLIA.

* Schol. 24. De hoc Sigafrido grande fertur miraculum, quia cum cœnobium Ramsolam invaderet dando, maligno statim invasus spiritu, non ante meruit liberari, quam sua ¹⁴⁴⁵ ecclesia restituit et de prædio suo fratribus opulentam villam in servicium donavit ¹⁴⁴⁶. (3. 4.)

VARLÆ LECTIONES.

¹³⁹⁸ et deest 4. ¹³⁹⁴ memoriale 5. ¹³⁹⁸ minusque felix 2. 3. 4. ¹³⁹⁶ ergo addit 4. ¹³⁹⁷ victores deest ¹³⁹⁸ Vocis marchio in cod. 1. eadem manu superscriptum est: comes. ¹³⁹⁹ Thiadericus 5. Theodericus ¹⁴⁰⁰ quibus 4. ¹⁴⁰¹ pedesque 4. ¹⁴⁰² depredantes 2. 3. 4. ¹⁴⁰³ dum 3. ¹⁴⁰⁴ ex 4. ¹⁴⁰⁵ Vocis marchio perscriptum est: comes 1. ¹⁴⁰⁶ meliores ludibrio h. manibus pedibusque truncaverunt 4. ¹⁴⁰⁷ prope 4. ¹⁴⁰⁸ nob. quidam v. e. q. 4. ¹⁴⁰⁹ multo sup. 4. ¹⁴¹⁰ facti addit 4. ¹⁴¹¹ Quam videlicet 4. ¹⁴¹² triti 4. ¹⁴¹³ vero addit 4. ¹⁴¹⁵ Virraam 3. Wiseram 2. ¹⁴¹⁶ Hahela 2. 3. 4. Hahela M. F. ¹⁴¹⁷ Liestmonam 2. 3. ¹⁴¹⁸ Chlindesmore 2. Glindismore 3. Glindesmor 4. ¹⁴¹⁹ enim addit 4. ¹⁴²⁰ fugati 5. ¹⁴²¹ wadus 2. Herivad 3. ¹⁴²² Qui H. n. habens 4. ¹⁴²³ Uncis inclusa desunt 1. ¹⁴²⁴ hostilisque corruptio 4. ¹⁴²⁵ hac regione 4. ¹⁴²⁶ Nam et omnes S. siv. grandi metu perculse (percussæ 5.) fuerunt et B. 4. ¹⁴²⁷ B. muro muniri 2. 3. 4. cœpit deest 1. ¹⁴²⁸ aliqui 2. 3. ¹⁴²⁹ Sed et 4. ¹⁴³⁰ Buggesem 3. Puggensem 2. Buccensem 4. ¹⁴³¹ Tantus itaque t. i. f. h. p. o. erat 4. ¹⁴³² Nam et ipse tunc pyratæ 4. ¹⁴³³ anathemate 2. 3. 4. ¹⁴³⁴ Quorum unus in N. deficiens, p. a. s. c. i. (i. c. 5.) mansit 4. ¹⁴³⁵ Alwardus 5. ¹⁴³⁶ illo 1. illius 3. ¹⁴³⁷ Inclusa desunt 1. 2. 3. ¹⁴³⁸ Inclusa desunt ¹⁴³⁹ desertus 2. 3. 4. ¹⁴⁴⁰ Haquini 4. ¹⁴⁴¹ Thrucco 1. ¹⁴⁴² Is licet p. esset, nulla tamen super ¹⁴⁴³ Eo 4. ¹⁴⁴⁴ Eggaris 1. Eggaris 4. ¹⁴⁴⁵ suæ 4. ¹⁴⁴⁶ In cod. 3. hoc scholion ita se habet: De marchione Sigafrido fertur, quod propter sacrilegium a maligno vexatus sit spiritu, usque dum in ecclesiæ restitueret.

NOTÆ.

(421) *Virtutem*, id est viros, die Mannschaft.
(422) Hodie Glinstedt et Glinster Moor inter fluvios Oste et Hamme; v. Wedekind l. 1. p. 29.
(423) Piratas tamen Bremam non adisse testatur Thietmar. l. vi, c. 53 fine.
(425) Filius Olavi secundum alios et rex Upland; de quo conf. Theodericum monachum de rebus ve-

tustis Norvegiæ c. 4, apud Langebek Script. Dan. t. V, et Annal. Islandorum a. 969, ibid. pag. 189.

(425) Æthelred, filius Edgari, rex 978-1014 Chron. Saxon. et Florentium a. 994 De expedit Olavi Thruconis filii, Norvegiæ regis, et Saxonum regis Danorum, contra Anglos.

iarum, quas Dani ex antiquo Anglis infixerant, A
rulem reppulit. Quem tandem, miseratus infor-
nii, rex Scotothorum ¹⁴⁴⁷ benigne recepit ¹⁴⁴⁸ ibi-
emque Suein his septem annos exulavit ¹⁴⁴⁸, usque
d mortem Herici ¹⁴⁶⁰. Hæc parricidæ avi pericula,
nein rex nobis attonitis exposuit; deinde ad He-
cum victorem reflexit narrationem.

33. ([26.] Cap. 77.) *Hericus, inquit, duo regna
ptinuit, Danorum Sueonumque, et ipse paganus,
hristianis valde inimicus.* Ad eum fertur legatus
isse cæsaris ac Hammaburgensis episcopi, qui-
am ¹⁴⁸¹ Poppo, vir sanctus et sapiens, et ¹⁴⁸² tunc
d Sliaswig ordinatus ¹⁴⁵³, de regno Danorum seu
ace christianorum cæsaris partes expostulans.
iuntque eum pro ¹⁴⁸⁴ assertionem christianitatis, cum
arbari suo more signum quærent, nil moratum ¹⁴⁸⁸
latimignitum ferrum gestasse manu ¹⁴⁸⁶, et illæsum B
pparuisse. Dumque hoc facile omnem gentilibus
mbiguitatem erroris tollere videretur, iterum san-
tus Dei, pro submovendo illius gentis paganismo,
Hud ¹⁴⁸⁷ dicitur ostendisse vel magnum miraculum:
unicam scilicet indutus ceratam, cum staret in
edio populi circo, in nomine Domini præcepit
am ¹⁴⁸⁸ incendi. Ipse vero oculis ac ¹⁴⁸⁹ manibus
n cælum tensis, liquentes flammæ tam patienter
sustinuit, ut veste prorsus combusta ¹⁴⁸⁰ et in favil-
lam redacta hilari et jocundo vultu nec ¹⁴⁸¹ fumum

¹⁴⁸² incendii se ¹⁴⁸³ sensit se testatus sit (426). Cujus
novitati ¹⁴⁸⁴ miraculi et tunc multa milia crediderunt
per eum; et usque hodie per populos et ecclesias
Danorum celebre nomen Popponis effertur.

34. Hæc aliqui apud Ripam gesta confirmant, alii
apud Heidibam ¹⁴⁸⁵, quæ Sliaswig dicitur ¹⁴⁸⁶. Claruit
etiam tunc in Dania felicitis memoriæ Odinkar ¹⁴⁸⁷
senior, de quo supra diximus (427), quod ¹⁴⁸⁸ in
Funæ ¹⁴⁸⁹ Seland, Scone ¹⁴⁷⁰ ac in Suedia ¹⁴⁷¹ præ-
dicans, multos ad fidem christianam convertit.
Ejus discipulus et nepos fuit alter Odinkar** junior,
et ipse nobilis de semine regio Danorum, dives
agri ¹⁴⁷⁹, adeo ut ex ejus ¹⁴⁷⁸ patrimonio narrent
episcopatum Ripensem fundatum (428). Quem du-
dum Bremæ scholis traditum, pontifex Adaldagus
suis fertur manibus baptizasse, suoque nomine
Adaldagus vocatus est ¹⁴⁷⁴. Is vero ¹⁴⁷⁸ a Libentione
¹⁴⁷⁶ archiepiscopo nunc ordinatus in gentes, apud
Ripam sedem accepit. Nam et illustri vita ¹⁴⁷⁷ san-
ctæ conversationis Deo et hominibus acceptus erat,
et christianitatem in Dania fortissime defendit [27.]
Hos viros ¹⁴⁷⁸ comperimus illo tempore claros in
ea regione, aliis qui adhuc supervixerant ¹⁴⁷⁹ a
diebus Adaldagi non ociosis. Qui etiam in Norve-
giam ¹⁴⁸⁰ et Suediam ¹⁴⁸¹ progressi populum multum
Jesu Christo collegerunt. A quibus traditur Olaph
¹⁴⁸² Trucconis filius ¹⁴⁸³, qui Nortmannis imperavit,

SCHOLIA.

Schol. 25. Hericus, rex Sueonum, cum potentissimo rege Polanorum Bolizlao (429) fœdus iniit. Boliz-
laus filiam vel sororem Horico dedit ¹⁴⁸⁴ (430). Cujus gratia societatis Dani a Sclavis et Sueo-
nibus juxta impugnati sunt. Bolizlaus, rex christianissimus, cum Ottone tercio confœde-
ratus (431), omnem ¹⁴⁸⁸ vi Sclavianam subiecit et Ruziam (432) et Pruzzos ¹⁴⁸⁶, a quibus
passus et sanctus Adalbertus (433), cujus reliquias tunc Bolizlaus transtulit in Poloniam.
(2. 4.)

* *Schol. 26.* Ille ¹⁴⁸⁷ Odinkar in Angliam ductus est a rege Knut ibique eruditus litteris ¹⁴⁸⁸ Deinde Gal-
liam ¹⁴⁸⁹ discendo pervagatus, sapientis et philosophi nomen accepit. Unde et Deo ¹⁴⁹⁰ car-
rus (434) nomen sortiri meruit. (2. 3. 4.)

VARIE LECTIONES.

⁷ Scotothorum 4. ¹⁴⁴⁸ suscepit 2. 3. 4. ¹⁴⁸⁹ suscepit, eumque per b. s. a. quibus exulavit, secum
iuit 4. ¹⁴⁸⁰ Erici 3. ¹⁴⁸¹ Ad quem missus l. c. a. H. archiepiscopi P. quidam 4. ¹⁴⁸² et *deest* 4.
unc in Sleswicensem o. episcopum 4. ¹⁴⁸⁴ expostulavit. Quem etiam aiunt pro 4. *Post vocem* expo-
nus in cod. 2. *litteris minio tinctis depicta sunt verba:* Duo miracula Popponis. ¹⁴⁸⁵ sed *addit* 4.
rrum tractasse manu 2. 3. f. m. tulisse 4. ¹⁴⁸⁷ aliud eque magnum ostendit 4. ¹⁴⁸⁸ eam *deest* 4.
n 3. ¹⁴⁸⁹ et 4. ¹⁴⁸⁰ ambusta 2. 3. 4. ¹⁴⁸¹ nec *deest*. ¹⁴⁸² quidam *addit* 4. ¹⁴⁸³ se *deest* 3. 5. se
i. ¹⁴⁸⁴ novitate 2. 3. 4. ¹⁴⁸⁵ Heythbri 2. Hedeby 3. ¹⁴⁸⁶ apud Sliaswig 4. ¹⁴⁸⁷ Odinchar 3.
i 2. 3. 4. ¹⁴⁸⁹ Fiona 2. 3. Finne 4. Finne 5. ¹⁴⁷⁰ Scania 2. Scane 3. Sconia 4. ¹⁴⁷¹ Sueonia 2.
is 4. ¹⁴⁷⁸ ejus *deest* 3. ¹⁴⁷⁴ suis manibus (m. s. 5.) baptizavit s. q. n. A. vocavit 4. ¹⁴⁷⁵ ergo 4.
entio 2. 3. 5. ¹⁴⁷⁷ et *addit* 4. ¹⁴⁷⁸ vero 2. 4. 4. ¹⁴⁷⁹ supervixerunt 3. ¹⁴⁸⁰ Nordwegiam 2. Nor-
i 4. ¹⁴⁸¹ et Suediam *desunt* 2. 3. 4. ¹⁴⁸² Olavus 2. ¹⁴⁸³ Thruconis filius 2. 4. Thrucunson 3.
nis filius 1. ¹⁴⁸⁴ filiam suam H. d. uxorum 4. ¹⁴⁸⁵ *deest* 2. ¹⁴⁸⁶ Ruziam et Puzlos 2. Rutliam
os 4. ¹⁴⁸⁷ Iste 3. 4. ¹⁴⁸⁸ a r. K. i. A. d. l. est c. 4. ¹⁴⁸⁰ Galliam *deest* 5. ¹⁴⁸⁹ Unde Domino 3.

NOTÆ.

Non idem sed simile Popponis clerici mira-
am coram Haroldo, rege Danorum, per-
adit Widukind. l. iii, cap. 65, et ex eo
l. ii, c. 8. Cum Poppo, episcopus Fleswi-
dit ab a. 1010-1015, hac vice fortasse
nda Saxoni Grammatico, qui l. x. tradit
illum promotum esse in episcopum
am. Hic vero Poppo, ad Ericum regem
ub Libentio episcopus ordinatus Sleswi-
re diversus est ab illo, cujus meminit
3.
cap. 23.
donationem Sax. Grammat. l. x, pag.

C 506 (ed. Mulleri) adscribit Othinctio Albo s. seniori. Conf. infra schol. 48.

(420) Bolislav, filius Mieczyslavi s. Misoconis 992-1025.

(430) Sigrid Storvada, filia Misoconis et soror Bolislavi, dueum Poloniæ, de qua vid. infra cap. 37. Thietmar. l. vii, cap. 28.

(431) V. Ropen Geschichte von Polen., pag. 185 sq.

(432) Debellavit Ruzzos a. 1013-1018.

(433) Sc. a. 197.

(434) Sc. a deo Odin et voce Islan.

baptizatus, ex ea gente primus fuisse christianus, [Olaph Truconis filius, expulsus a Norwegia, venit in Angliam, ibique suscepit christianitatem, quam ipse ¹⁴⁹¹ primus in patriam revexit (435), duxitque uxorem a Dania, superbissimam Thore ¹⁴⁹², cujus instinctu bellum ¹⁴⁹³ Danis intulit.]

35. (Cap. 78.) Alii dicunt olim et tunc ab Anglia quosdam episcopos vel presbyteros evangelizandi gratia egressos a domo ¹⁴⁹⁴, ab eisque ¹⁴⁹⁵ Olaph baptizatum et ceteros; quorum præcipuus esset ¹⁴⁹⁶ quidam Joannes episcopus, et alii postea dicendi ¹⁴⁹⁷ (436). Si hoc verum est ¹⁴⁹⁸, non invidet ¹⁴⁹⁹ inquam ¹⁵⁰⁰ mater Hammaburgensis ecclesia, si filiis suis benefecerint etiam extranei, dicens cum Apostolo: *Quidam prædicant per invidiam et contentionem, quidam autem propter bonam voluntatem et karitatem. Quid enim? Dum omni modo sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuncietur, et in hoc, inquit, gaudeo et gaudebo* (Phil. 1, 15, 18).

36. (Cap. 79.) Hericus igitur Suedorum ¹⁵⁰¹ rex in Dania conversus ad christianitatem, ibidem ¹⁵⁰² baptizatus est ¹⁵⁰³. Qua occasione prædicatores in Suediam transeuntes a Dania, fiducialiter agebant id nomine Domini. Audivi ego ¹⁵⁰⁴ a prudentissimo rege ¹⁵⁰⁵ Danorum, Hericum, post susceptam christianitatem denuo relapsam ad paganismum ¹⁵⁰⁶. Quod vero cum Ottono tercio pugnaverit et ¹⁵⁰⁷ victus sit ¹⁵⁰⁸, ab aliis comperi; rex tacuit ¹⁵⁰⁹.

37. ([28.] Cap. 80.) Post mortem diu optatam Herici ¹⁵¹⁰ Suein ab exilio regressus, optinuit regnum patrum suorum ¹⁵¹¹, anno depulsionis vel ¹⁵¹² peregrinationis suæ 14; et accepit ¹⁵¹³ uxorem (437) Herici relictam, matrem Olaph, quæ peperit ei Chnut ¹⁵¹⁴. Sed nichil illi profuit affinitas conubii, cui Deus iratus est ¹⁵¹⁵. [Olaph ¹⁵¹⁶ rex Sueonum christianissimus erat ¹⁵¹⁷ filiamque ¹⁵¹⁸ Sclavorum Estred nomine de Obodritis ¹⁵¹⁹ accepit uxorem, ex

A qua genitus est ¹⁵²⁰ filius Jacobus (438), et ¹⁵²¹ filia Ingrad ¹⁵²² (439), quam rex ¹⁵²³ sanctus ¹⁵²⁴ Gezlef ¹⁵²⁵ de Ruzzia duxit in conjugium.] ¹⁵²⁶ Olaph sane, qui post obitum patris ¹⁵²⁷ Herici regnum super Suevos ¹⁵²⁸ accepit, cum exercitu superveniens, infelicem ¹⁵²⁹ Suein ¹⁵³⁰ a regno expulit, et ipse ¹⁵³¹ optinuit Daniam. Cognovit ¹⁵³² autem Suein quod Dominus ipse est Deus, et reversus in semetipsum ¹⁵³³, peccata sua præ oculis habuit ¹⁵³⁴ pœnitensque oravit ad Dominum, qui exaudivit ¹⁵³⁵ eum et ¹⁵³⁶ dedit illi gratiam in conspectu inimicorum suorum ¹⁵³⁷, et restituit ^{1537*} eum Glaph in regnum suum, eo quod matrem suam habuerit ¹⁵³⁸. Feceruntque pactum ad invicem ^{1538*} firmissimum, ut christianitatem in regno suo plantatam retinerent, et in exteras effunderent nationes.

B 38. ([29.] Cap. 81.) Audiens autem rex Nortmanorum, Olaph filius Trucci ¹⁵³⁹, de conjunctione regum, iratus est contra Suein nimis ¹⁵⁴⁰, ratus eum ¹⁵⁴¹ quasi derelictum a Deo tociansque depulsum, a sua etiam multitudine facile posse depelli. Collecta igitur classe innumera, bellum intulit regi Danorum Hoc factum est ¹⁵⁴² inter Sconiam ¹⁵⁴³ et Seland ¹⁵⁴⁴, ubi solent reges navali bello configere. Est autem brevis trajectus Baltici maris apud ¹⁵⁴⁵ Halsinburg ¹⁵⁴⁶, in quo loco Seland a Sconia videri possit ¹⁵⁴⁷, familiare latibulum pyratibus. Ibi vero congressi (448), Nortmanni a Danis sunt vincti et fusi sunt ¹⁵⁴⁸. Olaph ¹⁵⁴⁹ rex, forte solus remansit ¹⁵⁵⁰, in mare se præcipitans, dignum vitæ finem invenit. [Uxor ¹⁵⁵¹ ejus post mortem viri ¹⁵⁵² fame inediaque miserabiliter vitam consumpsit, ut digna erat.] ¹⁵⁵³ Narrant eum ¹⁵⁵⁴ aliqui illum christianum fuisse, quidam ¹⁵⁵⁵ christianitatis desertorem; omnes autem affirmant peritum auguriorum, servatorem sortium, et in avium prognosticis ¹⁵⁵⁶ omnem spem suam posuisse. Quare etiam cognomen accepit, ut Olaph * Cracab-

SCHOLIA.

* Schol. 27. Olaph Trucci ¹⁵⁵⁷ filio interfecto Cracaben, duo regna possedit. Qui mox destructo ydd-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴⁹¹ ipse *deest* 3. ¹⁴⁹² Thorem 3. ¹⁴⁹³ etiam *addit* 4. *Uncis inclusa desunt* 1, ¹⁴⁹⁴ Domino 2. 3. 4. ¹⁴⁹⁵ et ab illis 4. ¹⁴⁹⁶ erat 2. 3. 4. ¹⁴⁹⁷ alii, de quibus postea dicemus 4. ¹⁴⁹⁸ Sed si hoc ita est 4. ¹⁴⁹⁹ invidet 4. invida 2. invida est 3. ¹⁵⁰⁰ inquam *deest* 5. ¹⁵⁰¹ Sueonum 3. ¹⁵⁰² ibique 2. 3. ibi 4. ¹⁵⁰³ *Nota marginalis in cod.* 2: Hericus baptizatur, ¹⁵⁰⁴ ergo 1. ¹⁵⁰⁵ Domini. Dicebat tamen clarissimus Svein rex 4. ¹⁵⁰⁶ fuisse *addit* 4. ¹⁵⁰⁷ pugnaverit et *desunt* 1. ¹⁵⁰⁸ est 1. 3. ¹⁵⁰⁹ rex tacuit, sed ab aliis ¹⁵¹⁰ audivi 4. ¹⁵¹¹ Mortuo post hec Herico 4. ¹⁵¹² nostrorum 1. ¹⁵¹³ et 2. 3. 4. ¹⁵¹⁴ accepitque 4. ¹⁵¹⁵ Chnut 1, Knut. 2. 4. ¹⁵¹⁶ erat 2. 4. ¹⁵¹⁷ autem *addit* 4. ¹⁵¹⁸ erat *desit* 4. ¹⁵¹⁹ que *deest* 4. ¹⁵²⁰ Obodritis 3. F. ¹⁵²¹ ei *addit* 4. ¹⁵²² a 2. ¹⁵²³ Ingrad. 3. Ingard 4. ¹⁵²⁴ vir 2. ¹⁵²⁵ sanctus *deest* 4. ¹⁵²⁶ Gerzleff 3. 5. ¹⁵²⁷ conjugem 3. *Uncis inclusa desunt* 1. ¹⁵²⁸ sui *addit* 4. ¹⁵²⁹ Suecos 3. Sueones 4. ¹⁵³⁰ infeliciter 1. ¹⁵³¹ iterum *addit* 4. ¹⁵³² ipse *deest* 4. ¹⁵³³ Suein autem cognoscens quia d. i. e. deus rediit in 4. ¹⁵³⁴ et *addit* 4. ¹⁵³⁵ habens 4. ¹⁵³⁶ exaudiens 4. ¹⁵³⁷ et *deest*. 4. ¹⁵³⁸ suorum *deest* 3. ¹⁵³⁹ suorum restituitque 4. ¹⁵⁴⁰ uxorem *addit* 4. ¹⁵⁴¹ ad inv. *desunt* 3. ¹⁵⁴² Thruconie 2. Truci 3. ¹⁵⁴³ Thrucci 4. ¹⁵⁴⁴ nimis *deest* 2. 3. ¹⁵⁴⁵ illum 4. ¹⁵⁴⁶ H. f. e. *desunt* 4. ¹⁵⁴⁷ Scaniem 2. 3. ¹⁵⁴⁸ Selandiam 2. ¹⁵⁴⁹ apud *deest*. 2. 3. 4. ¹⁵⁵⁰ Alsingburg 2. Halsingburg 4. Halsingburg 5. Helsingburgh 3. ¹⁵⁵¹ potest 3. ¹⁵⁵² sunt *deest* 4. *In margine* 2: Dani Nordmannos sternunt. ¹⁵⁵³ namque *addit* 4. ¹⁵⁵⁴ remanserat 4. ¹⁵⁵⁵ autem *addit* 4. ¹⁵⁵⁶ mariti ¹⁵⁵⁷ *Uncis inclusa desunt* 1. ¹⁵⁵⁸ itacue 4. ¹⁵⁵⁹ alii 4. ¹⁵⁶⁰ prenosticis 4. ¹⁵⁶¹ Thrucci 5.

NOTÆ.

(435) Cf. Chron. Anglo-Saxon. et Florent. Wi- D gorn. a. 994. Theodorici l. i. cap. 7. 8.

(436) V. infra l. iv, c. 33.

(437) Sigrid illam a marito suo depulsum esse testatur Thietmar. l. vii, c. 28.

(438) Suecis dictus Anund Jacobus.

(439) Ingagerd, uxor Jaroslavi Wladimirowitsch, regis Russorum.

(440) Alium locum prælii, dictum Suolder, prope Rugiam, hic memorat Suorro in Saga Olavi Trygvii. Conf. Theoderic. l. i., cap. 14. Annal. Island. a. 997. Dahlmann l. i. 1., c. 93.

ben ^{1537*} (441) diceretur. Nam et artis magicæ, ut aiunt, studio deditus, omnes, quibus illa redundat patria, maleficos (442) habuit domesticos, eorumque deceptus errore periit.

39. (Cap. 82.) Suein interfecto Cracabben ¹⁵⁵⁸, duo regna possedit. Ipse igitur mox destructo ritu ydololatriæ, christianitatem in Nortmannia ¹⁵⁵⁹ per edictum suscipere ¹⁵⁶⁰ jussit. Tunc etiam Gotebaldum ¹⁵⁶¹ quendam ab Anglia venientem episcopum in Sconia posuit doctorem, qui aliquando in Suedia, sæpe dicitur evangelizasse in Norvegia ^{1561*}.

40. ([30.] Cap. 83.) Interea millesimus ab incarnatione Domini annus feliciter impletus est, et hic est annus archiepiscopi 12. Sequenti ¹⁵⁶² anno fortissimus Otto imperator, qui jam Danos (443), Sclavos (444), itemque Francos et Italos domuerat, cum jam tercio Romam victor intrasset ¹⁵⁶³ (445), immatura morte preventus occubuit ¹⁵⁶⁴ (446). Post mortem ejus ¹⁵⁶⁵ regnum in contentione remansit. Tunc vero et ¹⁵⁶⁶ Solavi a christianis iudicibus plus justo compressi, excusso tandem jugo servitutis, libertatem suam armis defendere coacti sunt. Principes ¹⁵⁶⁷ Winulorum erant Mystiwoi* et Mizzidrog ¹⁵⁶⁸, quorum ductu sedicio inflammata est. His ¹⁵⁶⁹ ducibus Sclavi rebellantes, totam primo Nortalbingiam ferro et igne depopulati sunt. Deinde reliquam peragrantes Sclavoniam ¹⁵⁷⁰, omnes ecclesias incenderunt et ad solum ¹⁵⁷¹ diruerunt. Sacerdotes autem et ¹⁵⁷² reliquos ¹⁵⁷³ ecclesiarum ministros variis

A suppliciis enecantes, nullum christianitatis vestigium trans Albiam reliquerunt (447).

41. (Cap. 84.) Apud Hammaburg eo tempore ac deinceps multi ex clero et civibus in captivitatem abducti ¹⁵⁷⁴ sunt, plures etiam interfecti propter odium christianitatis (448). Narravit nobis diu (449) memorandus rex Danorum ¹⁵⁷⁵, qui omnes barbarorum gestas res in memoria tenuit ac si ¹⁵⁷⁶ scriptæ essent, Aldinburg** civitatem populosissimam de christianis (450) inventam esse. *Sexaginta*, inquit, *presbyteri, ceteris more pecudum obruncatis, ibi ad ludibrium servati sunt, quorum major loci præpositus Oddar* ¹⁵⁷⁷ *nomen habuit, noster consanguineus. Ille igitur cum ceteris tali martyrio consummatus est, ut cule capitis in modum crucis incisa, ferro cerebrum singulis aperiretur. Deinde ligatis post tergum* ¹⁵⁷⁸ *manibus confessores* ¹⁵⁷⁹ *Dei per singulas civitates Sclavorum tracti sunt, [et aut verbere aut alio modo vexati* ¹⁵⁸⁰ *, usque dum* ¹⁵⁸¹ *deficerent. Ista illi spectacula* ¹⁵⁸² (451), *facti, et angelis et hominibus in stadio medii cursus* ¹⁵⁸³ *exhalaverunt victorem spiritum.* [31.] Multa ¹⁵⁸⁴ in hunc modum per diversas Sclavorum ¹⁵⁸⁵ provintias tunc facta memorantur, quæ scriptorum ¹⁵⁸⁶ penuria nunc ¹⁵⁸⁷ habentur pro fabulis. De quibus cum regem amplius interrogarem: *Cessa*, inquit, *fili, (452) tantos habemus in Dania vel Sclavania martyres, ut vix possint* ¹⁵⁸⁸ *libro comprehendi.*

42. Omnes igitur Sclavi, qui inter Albiam et Od-

SCHOLIA.

trise ¹⁵⁸⁹ ritu christianitatem in Nordmannia per edictum suscipi jussit. Tunc etiam Gotebaldum quendam ab Anglia venientem episcopum in Sconia posuit doctorem; qui aliquando in Suedia et in Norvegia evangelizasse narratur. (4.)

* *Schol. 28.* Mistiwoi cum nollet ¹⁵⁹⁰ christianitatem deserere ¹⁵⁹¹, depulsus a patria confugit ad Bardos ¹⁵⁹², ibique consenuit fidelis. (2. 3. 4.)

** *Schol. 29.* Aldinburg civitas magna Sclavorum est, qui Waigri ¹⁵⁹³ dicuntur. Sita est ¹⁵⁹⁴ juxta mare, Balticum vel Barbarum ¹⁵⁹⁵ dicitur, itinere diei ab Hammaburg ¹⁵⁹⁶. (2. 3. 4.)

VARIE LECTIONES.

^{1597*} Craecaben *deest* 2. 3. 4. ¹⁵⁹⁸ Quo interfecto Suen 3. Quo interfecto Cracabben 2. ¹⁵⁹⁹ Norvegia 3. ¹⁶⁰⁰ suscipi 2. 3. ¹⁶⁰¹ Godebaldum 2. ^{1602*} dicitur evang. sæpe etiam in Norvegia *hic desunt* 4. 5. *Conf. Schol. 27, quod male ex textu nostro descriptum est. Legendum ibi: Olaph T. f. Craecaben interfecto, Suein duo. . .* ¹⁶⁰³ vero *addit* 4. ¹⁶⁰⁴ intranset 1. ¹⁶⁰⁵ in Domino *addit* 4. ¹⁶⁰⁶ Cujus mortem 4. ¹⁶⁰⁷ vero *et desunt* 4. ¹⁶⁰⁸ autem *addit* 4. ¹⁶⁰⁹ Mizzidrog et Mistrowoi 2. 3. 4. ¹⁶¹⁰ ergo *addit* 4. ¹⁶¹¹ Sclavoniam 2. Sclavoniam 3. Slavoniam 4. ¹⁶¹² usque *addunt* 2. 3. 4. ¹⁶¹³ et *deest* 3. 5. ¹⁶¹⁴ reliquosque 4. ¹⁶¹⁵ ducti 5. ¹⁶¹⁶ et *addunt* 1. 3. ¹⁶¹⁷ si *deest* 1. ¹⁶¹⁸ Oddor 3. ¹⁶¹⁹ terga 2. 3. 4. 5. ¹⁶²⁰ professores 2. 3. 4. ¹⁶²¹ *Uncis inclusa desunt* 1. *Ann. Sax. a. 983. Helmold. l. i. c. 16. et deest* 3. 4. ¹⁶²² quousque 4. ¹⁶²³ Ita illi spectaculum 2. 3. 4. *Ann. Sax. l. i. Taliter illi spectaculum Helmold. l. i. c. 16. in stadii medio* 2. 3. 4. IV. Non. Junii *add.* 4. ¹⁶²⁴ enim *add.* 3. nimirum 4. ¹⁶²⁵ Nordalbingorum vel Sclavorum 2. Nordalbingorum 3. ¹⁶²⁶ scribentorum 1. ¹⁶²⁷ nunc *deest* 2. 3. 4. ¹⁶²⁸ quod vix possent 5. ¹⁶²⁹ idololatriæ 5. ¹⁶³⁰ *deest* 4. 5. ¹⁶³¹ desereret 5. ¹⁶³² *Sic correxi ex Hemoldi l. i. c. 16. Barbaros* 2. 3. 4. ¹⁶³³ Vagri 3. Vagri 5. ¹⁶³⁴ est *deest* 4. 5. ¹⁶³⁵ barbaricum 4. ¹⁶³⁶ Vagri dicuntur, distat itinere unius diei ab Hammaburg 3.

NOTÆ.

(441) A voce Islandica *Kraka*, cornix, avis fatidica, et *Bein*, os. *Conf. Snorro Sturleson l. i., cap. 28.*

(442) *Malefici* id est incantatores. *Vid. infra. c. 58, l. iii, c. 16, 62.*

(443) *V. supra cap. 22 sq.*

(444) *Sc. annis 985-987, 990 sq., 997. Vid. Ann. Quedlinburg. Thietmar. l. iv, c. 8, 20.*

(445) *Sc. annis 996, m. Maio, 998, m. Febr. et 1000, m. Novembr.*

(446) *Otto III obiit Patavii g. 1002, Jan. 24.*

(447) Thietmar. l. iii, c. 41. Male confudisse videtur Adamus quæ post mortem Ottonis II vel ultimis ejus annis gesta sunt, cum iis quæ post mortem Ottonis III acciderunt.

(448) *V. Thietmar. l. i.*

(449) *Diu*, id est sæpe.

(450) Hoc est, maxime frequentatam a Christianis.

(451) *Ista spectacula* fortasse ex Virgil. *Aen. l. vi, v. 37.*

(452) *Tanti*, id est *tot*, sicut *quanti* pro *quot*. *Arnold. Lubec. l. v, c. 5. V. supra l. i, c. 54.*

daram habitant, per annos 70 et amplius christiana A B
nitatem coluerunt, omni ¹⁵⁹⁷ tempore Ottonum, talique modo se absciderunt a corpore Christi et ecclesie, cui antea ¹⁵⁹⁹ conjuncti fuerant. O vere occulta super homines Dei judicia, qui miseretur cui vult, et quem vult indurat (*Rom. ix, 18*). Cujus omnipotentiam mirantes, videmus eos ad paganismum esse relapsos, qui primi crediderunt, illis autem ¹⁵⁹⁹ conversis ad ¹⁶⁰⁰ Christum, qui videbantur novissimi. Ille igitur iudex justus, fortis et patiens, qui olim, deletis coram Israel septem gentibus Chanaan, solos reservavit Allophilos (453), a quibus transgressi punirentur, ille, inquam, modicam gentium portionem nunc indurare voluit, per quos nostra confunderetur perfidia.

43. ([32] Cap. 85. *-**** Hæc ¹⁶⁰¹ facta sunt ultimo B
tempore senioris Libentii, sub duce Bernardo, filio

Bennouis ¹⁶⁰²(454), qui populum Sclavorum graviter afflixit. Eodemque ¹⁶⁰³ tempora contentio Ferreus episcopi Bernarii ¹⁶⁰⁴ de Ramsolan ***** ¹⁶⁰⁵ papa Sergio terminata est.

44. Anno ¹⁶⁰⁶ archiepiscopi 22 (*an. 1010*) Idux Saxonum, obiit (455), et Liudgerus ¹⁶⁰⁷, ejus, qui cum uxore sua venerabili Emma Bre ecclesie plurima fecerunt bona (456) Apud. Magdeburg ¹⁶⁰⁸ vero Gisillario ¹⁶⁰⁹ archiepiscopo successit (457); deinde Walthardus ¹⁶¹⁰ merthedram (458).

Interea noster archiepiscopus de legatione gentes sollicitus, plures ordinavit episcopos, quorum nomina et sedes incertæ sunt ¹⁶¹¹, quia tempore persecutionis incubuit. Sicut vero ¹⁶¹² patrum recognovimus. Esico apud Sliaswig Popponi successit ¹⁶¹³. Odinkar, de quo supra diximus

SCHOLIA.

- * *Schol.* 30. Sermo est ducem Sclavanicum ¹⁶¹⁴ petisse pro ¹⁶¹⁵ filio suo neptem ducis Bernardi que pomisise (461). Tunc ¹⁶¹⁶ princeps Winulorum misit filium suum ¹⁶¹⁷ cum centum Italiam cum mille equitibus, qui fere omnes ibi sunt interfecti (462). Cumque filius Sclavanicus pollicitam mulierem expeteret, Theodericus marchio interceptit consilium sanguineam ducis proclamans non dandam esse eam ¹⁶¹⁸. (2. 3.)
- ** *Schol.* 31. Theodericus ¹⁶¹⁹ erat marchio Sclavorum, cujus ignavia coegit eos fieri desertores. (463)
- *** *Schol.* 32. Theodericus marchio, depulsus ab honore (464) et ab omni hæreditate sua ¹⁶²⁰, per darius apud Magdeburg vitam finivit mala ¹⁶²¹ morte, ut dignus fuit. (2. 3.)
- **** *Schol.* 33. Anno Domini 1010 gens Ungariæ ad fidem convertitur per Gislam, sororem imperatoris quæ nupta regi Ungariæ ipsum regem induxit, ut se et suos baptizari faceret, et tismo Stephanus est appellatus. Qui postea sanctus fieri meruit (465). (4 *secunda*)
- ***** *Schol.* 34. Ramsolan sita est in episcopatu Ferdensi non longe a vico Bardorum (466). Cujus electionem et jus gubernandi cum Ferdensis episcopus reposceret, apostolicæ sedis concessit ab incepto. Oddo legatus fuit ad papam (467), ut habet privilegium ¹⁶²². (3.)

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁹⁷ videlicet addit 4. ¹⁵⁹⁸ ante 2.3.4. ¹⁵⁹⁹ autem deest 2.3.4. ¹⁶⁰⁰ conversis a 1. ¹⁶⁰¹ In cod. 4
testu legitur: perfidia. Eo tempore dux Sclaviæ petiit filio suo neptem ducis Bernardi dari in conjunctione quod et dux consensit. Tunc princeps Winulorum misit filium suum cum duce in Italiam, cum millibus, qui fere omnes ibi sunt interfecti. Post hæc cum filius ducis Sclaviæ pollicitam sibi uxorem. Theodericus marchio interceptit consilium, proclamans consanguineam ducis non esse dandam (*Ita et Helmsoldus l. 1. c. 16.*) Iste Theodericus Sclavorum erat marchio, cujus ignavia coegit eos desertores. Qui postmodum ab honore suo depulsus, et ab omni hereditate sua, apud Magdeburg per darius, vitam, ut dignus erat, mala morte finivit. Eodem tempore venerabilis comes Henricus in Radan(a) fecit præposituram, annuente Libentio archiepiscopo et ecclesiam consecrante. Hæc... ¹⁶⁰² Be filio Bennonis 1. *Ita et Helmsoldus l. 1. c. 16.* Bernardo filio Hermanni 2.3. B.f. Herimanni 4. ¹⁶⁰³ quo 2. Quo etiam 4. ¹⁶⁰⁴ Berharii 1. ¹⁶⁰⁵ Ramsola 5. *sæpius*. ¹⁶⁰⁶ igitur addunt 2. 3. 5. ¹⁶⁰⁷ Lu 2. 4. ¹⁶⁰⁸ Magdeburg 2. Magdeburgh 3. Magdaburg 4. ¹⁶⁰⁹ Gisilharo 2.3. Gisilharo 4. ¹⁶¹⁰ Wal 2. 3. ¹⁶¹¹ sunt deest 1. ¹⁶¹² enim 2. 3. 4. ¹⁶¹³ succedit 3. ¹⁶¹⁴ Slavoniæ 3. ¹⁶¹⁵ pro deest 2. ¹⁶¹⁶ ¹⁶¹⁷ misso filio 3. ¹⁶¹⁸ equitibus eos omnes fere amisit. 3. Reversus ex Italia petiit sibi promissam Thiadricus marchio intercepto consilio, consanguineam dicens, negabat ei dandam 3. ¹⁶¹⁹ Thiadr ¹⁶²⁰ *Ita et Helmsoldus l. 1. c. 16.* Thiadricus ab hon. omni et hæc. dejectus 3. ¹⁶²¹ malam 2. ¹⁶²² rum. Eam episcopus Ferdensis sibi regendam petiit a pontifice Romano per legatum Odonem, ut privilegium 3.

NOTÆ.

- (453) Id est Philistæos. Conf. psalm. lvi, v. 1. C
- (454) Si lectio hæc vera est, Adamus hic indignitate voluit tempus post annum emortualem Bennonis ducis et ante mortem Libentii archiepiscopi, videlicet 1010-1013.
- (455) Benno dux obiit 1011, Febr. 9.
- (456) Liudgerus obiit 1011, Febr. 26. De comitissa Emma v. infra c. 49, 60.
- (457) Sc. anno 1004.
- (458) Sc. anno 1012.
- (459) Poppo aut resignavit, aut aliam accepit in Dania cathedram, v. infra cap. 47.
- (460) V. supra c. 33.
- (461) Hæc de marchione Thiaderico ad 976-984 sunt referenda.
- (462) In expeditione imperatoris ut videtur 981 et 982.
- (463) Eadem fere judicat Thietmar. l. iii,
- (464) Thiadericum marchionem perdidisset tatem suam refert quoque Annal. Sax. an. 9 et 1010. Thietmarius ejus ultimo meminit 12, ad a. 984. Obiit anno 985; v. Annal. Quæ
- (465) Ex Sigeberto Gemblac. h. a.
- (466) Bardewyk.
- (467) Cf. Annal. Quedlinb. a. 1014 et Thietmar. l. vi, c. 53, 54. Hamb. Urkundenbuch n. 58
- (a) De monasterio in Rossanfeldan sive Herseveld in ducatu Bremensi conf. Annal. Sax. a. 1010.

apud Ripam insignis fuit ¹⁶²². Et sermo est post obitum Adeldagi ¹⁶²⁴ archiepiscopi, totam regionem Judlant ¹⁶²⁵ usque ad nostram aetatem in duos episcopatus bipartitam esse, tercio apud Arhusam ¹⁶²⁶ deficiente. In Sclavania ¹⁶²⁷ vero ordinavit archiepiscopus Folewardum ¹⁶²⁸ (468), deinde Reginbertum (469); quorum prior a Sclavania pulsus, in Suediam ¹⁶²⁹ vel Nordveiam ¹⁶³⁰ missus est ab archiepiscopo, et ipse ¹⁶³¹ multos in Domino lucratus, cum gaudio remeavit. Posthæc omnibus bene compositis, obiit beatus archimandrita Libentius, unaque Ferdensis episcopus, anno Domini 1013, et sepultus est in medio chori ante gradus sanctuarii, quod factum est ¹⁶³² pridie Nonas Januarii, indictione undecima.

45. ([33] Cap. 86.) Unwanus archiepiscopus sedit annis 16. Ferulam suscepit ab Heinrico ¹⁶³³, palleum a majore papa Benedicto (470). De choro Podarbrunnensi ¹⁶³⁴ assumptus est, clarissimo genere Immedingorum ¹⁶³⁵ (471) oriundus, præterea dives et largus, omnibus hominibus acceptus, clero autem adprime ¹⁶³⁶ benivulus ¹⁶³⁷, quibus etiam hortatu Libentii tunc præpositi curtem ¹⁶³⁸ Betegun ¹⁶³⁹ optulit, cujus servitium esset per natales apostolorum (474).

46. Unwanus ¹⁶⁴⁰ primus omnium congregationes ad canonicam regulam traxit, quæ antea quidem mixta ex monachis vel ¹⁶⁴¹ canonicis conversatione degebant. Ille omnes ritus paganicos, quorum adhuc supersticio viguit in hac regione, præcepit funditus amoveri, ita ut ex lucis, quos nostri paludicola

A stulta frequentabant reverentia, faceret ¹⁶⁴² ecclesias per diocesim ¹⁶⁴³ renovari; ex quibus etiam basilicam sancti Viti extra oppidum construi ¹⁶⁴⁴ et cappellam sancti Willehadi combustam jussit reparari.

Ipsa tempore ferunt aggerem Bremensis oppidi ¹⁶⁴⁵ firmatum contra insidias et impetus inimicorum regis ¹⁶⁴⁶, præcipue quoniam dux Bernardus, Heinrico imperatori ausus rebellare, terruit ac ¹⁶⁴⁷ turbavit omnes Ecclesias Saxonie. Ex illo enim tempore, quo dux constitutus est in hac regione, nunquam discordia cessavit inter geminas domos, scilicet archiepiscopi et ducis; illis impugnantibus regem et ecclesiam, istis pro salute ecclesie ac fidelitate regum ¹⁶⁴⁸ certantibus (473). Hæc æmulatio partium, dum prius occulta ¹⁶⁴⁹ esset, ex eo tempore vires accepit et crevit in immensum. Bernardus enim dux, tam avitæ humilitatis quam paternæ religionis oblitus, primo quidem per avaritiam gentem Winulorum crudeliter opprimens, ad necessitatem paganismi coegit (474); deinde per superbiam beneficiorum immemor, totam secum ad rebellandum cæsari movit Saxoniam; novissime surgens in Christum ¹⁶⁵⁰, ecclesias hujus patriæ non dubitavit impugnare, præcipue vero ¹⁶⁵¹ nostram, quæ et ditior eo tempore ceteris et longinquior ¹⁶⁵² videbatur a mane imperatoris. Ejus ¹⁶⁵³ impetum viri dicitur noster ¹⁶⁵⁴ archiepiscopus Unwan ¹⁶⁵⁵, ** sua magnanimitate ¹⁶⁵⁶ taliter refregisse, ut præ pudore sapientiæ ac liberalitatis ¹⁶⁵⁷ episcopi cogere ipse dux, ecclesie, cui ante adversatus est, deinceps hylaris et benignus esse in omnibus ¹⁶⁵⁸. Igitur ¹⁶⁵⁹ habito nostri ponti-

SCHOLIA.

* *Schol.* 35. Sermo est hunc per simoniacam pestem intronizatum, eo quod magnam hereditatem habuit. Cujus partem ipse invitus dimisit ¹⁶⁶⁰ imperatori, partem vero alteram optulit ecclesie suæ, quam pie gubernavit: tertiam parentibus dimisit. Senex venerabilis et amator pauperum, maxime illorum ¹⁶⁶¹ qui parvuli erant. Qua occasione fratres a claustris licentius egressi, mulierum consortia primum ¹⁶⁶² absconse petebant ¹⁶⁶³. (2. 3. 4.)

** *Schol.* 36. Unwanus ¹⁶⁶⁴ in plerisque pascha aliisve ¹⁶⁶⁵ festivitibus septem episcopos secum habuit, et præterea abbates, non minus ducem et aliquos hujus provincie comites, magno singulos honore ¹⁶⁶⁶ amplectens. (2. 3. 4.)

VARIE LECTIONES.

¹⁶²² Odinkar, qui a. R. i. f. ut s. diximus 4. ¹⁶²⁴ Adaldagi 2. 3. 4. ¹⁶²⁵ regionem *deest* 1. Jutland 2. 3. 4. Jutland 5. ¹⁶²⁶ Arhus 3. Arusiam 2. ¹⁶²⁷ Sclavoniam 2. 4. Solavoniam 3, *sæpius*. ¹⁶²⁸ Folquardum 4. ¹⁶²⁹ Sueoniam 2. 3. 4. ¹⁶³⁰ Nordwegiam 2. Nordmanniam 3. 4. ¹⁶³¹ qui 4. ¹⁶³² factum *deest* 1. 2. q. f. est *desunt* 4. ¹⁶³³ imperatore *addit* 4. ¹⁶³⁴ Paderburnensi 2. 3. Paderburnensi 4. ¹⁶³⁵ Immedingorum 3. 5. ¹⁶³⁶ apprime 4. ¹⁶³⁷ benevolus 3. 5. ¹⁶³⁸ cohortem 1. ¹⁶³⁹ Bodegun 4. ¹⁶⁴⁰ archiepiscopus *addit* 4. ¹⁶⁴¹ et 3. 5. ¹⁶⁴² facerent 2. 4. ¹⁶⁴³ ecclesias per duodecim loca 2. ecclesias duodecim 3. 4. ¹⁶⁴⁴ contrui 1. ¹⁶⁴⁵ aggerem Bremensem 4. ¹⁶⁴⁶ regis *deest* 2. 3. 5. ¹⁶⁴⁷ et 5. ¹⁶⁴⁸ ac f. regum *desunt* 2. 3. 4. ¹⁶⁴⁹ occulta 1. ¹⁶⁵⁰ Novissime consurgens adversus Dominum et adversus christum ejus 2. ¹⁶⁵¹ vero *deest* 4. ¹⁶⁵² remotior 4. ¹⁶⁵³ Hujus 4. ¹⁶⁵⁴ noster *deest* 4. ¹⁶⁵⁵ Unwanus 2. 3. 4. ¹⁶⁵⁶ magnitudine 3. ¹⁶⁵⁷ libertatis 2. 3. 4. ¹⁶⁵⁸ benevolus i. o. existere 4. ¹⁶⁵⁹ ergo 4. ¹⁶⁶⁰ divisit 5. ¹⁶⁶¹ eorum 4. ¹⁶⁶² primo 4. ¹⁶⁶³ intronizatum. Nam maximam habuit hereditatem, cujus partem unam dedit imperatori, alteram obtulit ecclesie, quam pie gubernavit, tertiam reliquit consanguineis. Senex venerabilis, amator pauperum 3. ¹⁶⁶⁴ archiepiscopus *addit* 4. ¹⁶⁶⁵ aliisque 4. ¹⁶⁶⁶ amore 5. *In Cod.* 3. *hoc scholion capiti* 35. *affixum ita se habet*: Unwanus in plerisque festivitibus episcopis septem et præterea abbatibus stipatus fuit.

NOTÆ.

(468) V. *infra* c. 62.
(469) Reginbertum, de orientali Francianatum, ex abbate Walbeccensi ab Ottone III episcopum Aldenburgensem factum esse tradit Thietmar. *Mersseb. l. vi, c. 30, 992, m. Oct.* electus jam fuit v. *Ann. Hildesheim. h. a.*
(470) Sc. Benedicto VIII, anno 1022, m. April.

C V. Hamb. Urkundenb. n. 64.
(471) Cf. Widukind. l. i, c. 31.
(472) Baden, in parochia et judicio Achim. V. Hamb. Urkundenbuch n. 60.
(473) *Pro salute... certantibus*. V. *infra*, cap. 55.
(474) De Liuticiorum, Abotritorum et Wairorum rebellionem v. Thietmar. l. viii, c. 4, ad. a. 1018.

flois consilio, rebellis princeps tandem flexus, apud A Scalchisburg ¹⁶⁶⁶ cæsari Heinrico supplex dedit manus (475).

47. ([34.] Cap. 87.) Mox quoque ¹⁶⁶⁷ favente Unwano, Scelavos tributo subjiciens ¹⁶⁶⁸, pacem reddidit ¹⁶⁶⁹ Nordalbingis et matri Hammaburg. Ad cuius restaurationem ¹⁶⁷⁰ venerabilis metropolitanus asseritur ¹⁶⁷¹ post cladem Sclavonicam civitatem et ecclesiam fecisse ¹⁶⁷² novam, simul ex singulis congregationibus suis (476), quæ virorum essent, tres eligens fratres, ita ut duodecim fierent, qui in Hammaburg canonica degerent conversatione, vel qui populum converterent ab errore ydolatriæ ¹⁶⁷³. Ordinavitque ¹⁶⁷⁴ in Sclavoniam, mortuo Reginberto, Bennonen virum prudentem, qui de fratribus Hammaburgensis ecclesiæ electus, in populo Sclavorum multum prædicando fructum attulit (477). In Dania vero ¹⁶⁷⁵ supervixerunt adhuc ¹⁶⁷⁶ theologus ¹⁶⁷⁷ Poppo, et ille nobilis Odinkar ¹⁶⁷⁸ episcopus, quem pro fide ac ¹⁶⁷⁹ sanctitate vitæ ejus ¹⁶⁸⁰ familiarissimum habuit archiepiscopus. Hos duos episcopos solummodo in Judlant ¹⁶⁸¹ fuisse comperimus, antequam Chnut ¹⁶⁸² regnum intraret. Solus ¹⁶⁸³ ex nostris Odinkar transmarinas ¹⁶⁸⁴ aliquando (478) visitavit ecclesias, Esico domo sedit ¹⁶⁸⁵, persecutio ceteros tardavit ¹⁶⁸⁶. Archiepiscopus etiam alios viros doctissimos ordinavit in Norvegiam vel ¹⁶⁸⁷ Suediam ¹⁶⁸⁸; alios vero in Anglia ordinatos, pro amicitia regum, cum satisfacerent, ad ædificandam ¹⁶⁸⁹ dimisit ecclesiam (470). Multos ¹⁶⁹⁰ eorum secum retinens, omnes autem ¹⁶⁹¹, cum abierant ¹⁶⁹²,

donis cumulas, ad subjectionem ¹⁶⁹³ Hammagensis ecclesiæ reddidit voluntarios.

48. ([35.] Cap. 88.) Unwanus igitur ¹⁶⁹⁴ cum vir nobilissimus, æque nobilem ac sufficientem ralitati ¹⁶⁹⁵ suæ sortitus est episcopatum, in quæ suam magnitudinem animi ¹⁶⁹⁶ posset ostendere necessitati ecclesiæ simul prodesse. Quare tesauri ecclesiæ diu sollicitèque ¹⁶⁹⁷ collectum, et quæ nus necessarium, si infra ¹⁶⁹⁸ parietes claude ipse ad commodum suæ legationis curavit it pendere, ut ferocissimos reges aquilonis hylas suorum munerum ad omnia quæ voluit benedientesque haberet. In qua re non ¹⁶⁹⁹ mihi peccavit, ut arbitror, seminans ¹⁷⁰⁰ carnalia, ut teret spiritalia ¹⁷⁰¹ ((I Cor. ix, 11.) Quin immo, gignitio ejus in novella gentium conversione uti ¹⁷⁰² videbatur; neque adeo nocuit ecclesiæ, quæ cedentium diligentia patrum erat opulentia. Credo etiam, secutus est ¹⁷⁰³ exemplum sancti garii et cujusdam in ecclesiastica hystoria Theotimi, Scytarum episcopi, quorum alter le incredulos reges donis placasse, alter vero b ros natura feroces epulis ¹⁷⁰⁴ muneribusque ¹⁷⁰⁵ suefecisse laudatur. Hæc in apologum ¹⁷⁰⁶ prædicta sufficiant ¹⁷⁰⁷, nunc per hystoriæ ordine deamus ad ecclesiæ legationem, quæ tempor wanni ¹⁷⁰⁸ prosperrime gesta cognoscitur.

49. ([36.] Cap. 89.) Suein, rex Danorum Nortmannorum, veteres injurias tam occisi f (481) quam suæ repulsionis (482) ulturus, magna transfretavit in Angliam, ducens secum:

SCHOLIA.

- * Schol. 37. Odinkar ¹⁷⁰⁹ filius erat Toki ¹⁷¹⁰ ducis Winlandensis, et ¹⁷¹¹ sedem in Ripa habuit. tertia pars terræ Winlandensis patrimonium ejus fuisse narratur ¹⁷¹², et tamen vir tarum divitiarum miræ fuit continentis. Cujus unum virtutis exemplum comperit quod omni quadagesimali tempore, semper altero die intermisso ¹⁷¹³, jussit se vobus a quodam suo affligi presbytero. (2. 3. 4.)

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶⁶⁶ Scalchisburg. 3. Scalchisburgh 2. Scalchinburg 4. ¹⁶⁶⁷ Moxque 2. 3. 4. ¹⁶⁶⁸ Slavis tributis 4. ¹⁶⁶⁹ reddit M. F. ¹⁶⁷⁰ restarationem 1. instaurationem 3. ¹⁶⁷¹ asseritur *deest* 4. ¹⁶⁷² fo ¹⁶⁷³ conversatione populum ab ydolatrie (idolatrie 5) revocantes errore 4. ¹⁶⁷⁴ ordinavit eciam 4. vero *deest* 5. ¹⁶⁷⁵ adhuc *deest* 2. 3. 4. ¹⁶⁷⁷ theologus 2. th. p. 4. ¹⁶⁷⁸ Odilkar 1. ¹⁶⁷⁹ et 4. ¹⁶⁸⁰ *deest* 2. 3. 4. ¹⁶⁸¹ Jutlandia 2. Jutland 3. 4. ¹⁶⁸² Chnut 1. Knut. 4. *semper*. Kanutus 2. ¹⁶⁸³ autem *dit* 4. ¹⁶⁸⁴ transmarinus M. F. ¹⁶⁸⁵ et *addit* 4. ¹⁶⁸⁶ retardavit 2. 4. ¹⁶⁸⁷ Norvegiam et 4. ¹⁶⁸⁸ niam 2. ¹⁶⁸⁹ ædificandum 3. ¹⁶⁹⁰ enim *add.* 4. ¹⁶⁹¹ autem *deest* 1. ¹⁶⁹² abierant 2. 3. 4. ¹⁶⁹³ subv nem 4. ¹⁶⁹⁴ archiepiscopus *addit* 4. ¹⁶⁹⁵ liberalitatis 1. libertati 2. 3. 4. ¹⁶⁹⁶ animi *deest* 2. 3. 4. que *deest* 3. ¹⁶⁹⁹ intra 3. ¹⁶⁹⁹ *deest* 4. ¹⁷⁰⁰ quia seminavit 4. ¹⁷⁰¹ spiritalia 3 F. ¹⁷⁰² utilissima 4. ¹⁷⁰³ est *deest* 1. Credo enim eum secutum 4. ¹⁷⁰⁴ Ita 1. et *Hist. eccl. tripart. l. l.* epistolis 2 ¹⁷⁰⁵ que *deest* 3. ¹⁷⁰⁶ apologiam 3. ¹⁷⁰⁷ sufficiunt 3. 4. ¹⁷⁰⁸ Unwani 2. 5. Vnuani 3. Unwani 4. Ottinkar 3. ¹⁷¹⁰ Toki 2. Tuchi 3. ¹⁷¹¹ Vinlandensis 3. Windlandensis F, et *deest* 4. ¹⁷¹² describi ¹⁷¹³ erat 4. ¹⁷¹⁴ alternis diebus 4.

NOTÆ.

- (475) Hausberge juxta Weseram, ubi Cæsar et C Bernardus convenerunt anno 1019. V. Ann. Hildeheim.
(476) Sc. Brema, Bücken, Rameslo et Herseveld.
(477) Bernhardus, episcopus antiquæ civitatis a. 1014. Thietmar. l. v. vii, c. 4, et l. viii, c. 4, dicitus Mekalinburgensis episcopus, qui obiit anno 1023, teste Annal. Quedlinburg. h. a.
(478) Præsens fuit Othinkarus in concilio Tniensi a. 1005, Non Jul. V. Thietmar. l. vi, c. (479) Cf. infra c. 53.
(480) In Historiæ ecclesiasticæ tripartitæ l. 47.
(481) Sc. Hiring; v. supra cap. 22.
(482) V. supra cap. 32.

suum ¹⁷¹⁵ Chnut ¹⁷¹⁶ et Olaph, filium Cracaben ¹⁷¹⁷, de quo supra dictum est (483). Itaque multo tempore multis ¹⁷¹⁸ praeliis adversum Anglos exactis, Suein veteranum regem depulit Edilredum ¹⁷¹⁹, et insulam tenuit in sua ditione, verum brevi tempore: nam tercio mense postquam victoriam adeptus est, ibidem morte praeventus occubuit (484).

50. Chnud, filius regis ¹⁷²⁰, cum exercitu reversus in patriam, denuo bellum molitur in Anglos. Olaph a Nortmannis electus in principem, separatus est a regno Danorum. Tunc vero Chnud ancipiti casu turbatus, pactum iniiit ¹⁷²¹ cum fratre Olaph ¹⁷²², filio Hærici, qui regnavit in Suedia (485), ejusque fultus auxilio ¹⁷²³ deliberavit primo quidem Angliam subjugare, deinde Norvegiam. Itaque mille navibus magnis ¹⁷²⁴ Chnut armatus, oceanum transivit ¹⁷²⁵ Britannicum; per quem, sicut ¹⁷²⁶ nautæ referunt, a Dania in Angliam, flantibus euris, triduo vela panduntur. Hoc ¹⁷²⁷ mare magnum et valde periculosum a læva Orcadas ¹⁷²⁸ habet, dextrorsum ¹⁷²⁹ attingit Frisiam ¹⁷³⁰.

51. ([37.] Cap. 90.) Triennium ¹⁷³¹ ergo Chnut Britanniam oppugnavit. ** Adelrad ¹⁷³², rex Anglorum,

A apud Lundanam ¹⁷³³ obsessus obiit (486), simul cum regno amittens vitam (487). Et ¹⁷³⁴ justo judicio Dei, qui fratre per martyrium consummato (488) 38 annis sceptrum sanguine polluit. Is parricidium taliter expiavit, relinquens filium parvulum nomine Edwardum, quem suscepit ab Imma Uxore ¹⁷³⁵ (489). Frater ¹⁷³⁶ Adelradi Emund, vir bellicosus, in ¹⁷³⁷ gratiam victoris veneno sublatus ¹⁷³⁸ est (490); filii ¹⁷³⁹ ejus in Ruzziam exilio ¹⁷⁴⁰ dampnati (491).

52. (Cap. 91.) *** Chnud ¹⁷⁴¹ regnum Adelradi accepit, uxoremque ejus Immam nomine, quæ fuit soror comitis Nortmannorum Rikardi. Cui rex Danorum suam dedit germanam ¹⁷⁴² Margaretam ¹⁷⁴³ pro fœdere (492). Quam deinde Chnut ¹⁷⁴⁴ repudiatam a comite Wolf ¹⁷⁴⁵ duci Angliæ dedit, ejusque Wolf sororem (493) copulatam altero ¹⁷⁴⁶ duci ¹⁷⁴⁷ Gudvino, callide ratus Anglos et Nortmannos ¹⁷⁴⁸ per conubia Danis fideliores; quæ res eum non fefelit. Et **** Rikardus ¹⁷⁴⁹ quidem comes declinans iram Chnut, Iherosolimam profectus, ibidem obiit (494), relinquens filium in Nortmannia nomine Ronbertum ¹⁷⁵⁰, cujus filius est iste Willelmus ¹⁷⁵¹, quem Franci Bastardum vocant. Wolf autem ex so-

SCHOLIA.

* *Schol.* 38. Knut, filius Suein regis, abstracto nomine gentilitatis, in baptismo Lambertus ¹⁷⁵² nomen accepit. Unde scriptum est in libro fraternitatis nostræ: *Lambrecht* ¹⁷⁵³, *rex Danorum, et Imma regina et Knut, filius eorum, devote* ¹⁷⁵⁴ se commendaverunt orationibus fratrum *Bremensium.* (2. 3. 4.)

** *Schol.* 39. Edgar ¹⁷⁵⁵, potentissimus rex Anglorum a legitima filium habuit Edwardum ¹⁷⁵⁶, virum sanctissimum Cujus noverea Afelrud ¹⁷⁵⁷ (495) fuit, quæ regem privignum ¹⁷⁵⁸ occidens, filium suum eundem ¹⁷⁵⁹ (496) in regem ¹⁷⁶⁰ posuit. (2.3. 4.)

*** *Schol.* 40. Knut sororem suam Estred filio regis de Ruzzia dedit in ¹⁷⁶¹ matrimonium. (2. 4.)

**** *Schol.* 41. Rikardus enim dimissa Knut regis sorore, propter metum Danorum exulans a patria Iherosolimam ¹⁷⁶² profectus ibique defunctus est. Cujus socii quadraginta revertentes in Apulia ¹⁷⁶³ remansisse narrantur, et ex illo tempore Nortmanni possederunt Apuliam. (2. 4.)

VARIE LECTIONES.

¹⁷¹⁵ suum *deest* 2. 3. Dani Angliam invadunt 2, *in margine.* ¹⁷¹¹ Chnut *deest* 4. Chnud 1. *semper.* ¹⁷¹⁷ Cracabem 4. Crakeben 3. ¹⁷¹⁸ plurimis 4. ¹⁷¹⁹ Ethilredum 4. ¹⁷²⁰ Svein regis 4. filius Suenonis, qui et Lambertus (Lambrecht 3) nomen habuit 2. 3. ¹⁷²¹ iniiit 3. ¹⁷²² *deest* 4. ¹⁷²³ ope fultus 3. ¹⁷²⁴ magnis *deest* 2. 3. 4. ¹⁷²⁵ n. m. armatus Chnud, o. transivit 1. ¹⁷²⁶ quod sicut 4. quem quod 5. ¹⁷²⁷ autem *addit* 4, ¹⁷²⁸ Archadas 4. ¹⁷²⁹ a dextra 3. ¹⁷³⁰ Frisiam 2. 3. ¹⁷³¹ Triennio ergo 2. 4. ¹⁷³² Et Adrad 4. Et Adelrad *M. F.* Addradas 2. Edgar 3. ¹⁷³³ Lundoniam 3. ¹⁷³⁴ Et *deest* 4. ¹⁷³⁵ sua *addit* 4. ¹⁷³⁶ vero *addit* 4. 5. ¹⁷³⁷ ob 4. ¹⁷³⁸ extinctus 4. ¹⁷³⁹ que *addit* 4. ¹⁷⁴⁰ sunt *addit* 4. ¹⁷⁴¹ ergo *addit* 4. ¹⁷⁴² Immam, sororem Richardi, comitis Nordmannorum, sibi conjugio copulavit, et germanam suam 4. ¹⁷⁴³ m. comiti dedit pro f. 4. ¹⁷⁴⁴ Knut, 4. rex *add.* 4. 5. ¹⁷⁴⁵ Wif 3. ¹⁷⁴⁶ altero 3. ¹⁷⁴⁷ copulavit duci 4. ¹⁷⁴⁸ et N. *desunt* 2. 3. 4. ¹⁷⁴⁹ Richardus 4. *semper.* ¹⁷⁵⁰ Robertum 2. 3. 4. ¹⁷⁵¹ Willelmus 2. Willelmus 3. ¹⁷⁵² Lamberti 4. ¹⁷⁵³ Lambrecht 3, Lambreth 4. Lambertus 5. ¹⁷⁵⁴ devote *deest* 3. ¹⁷⁵⁵ Adelrad 4. ¹⁷⁵⁶ Eduardum 4. *semper.* ¹⁷⁵⁷ Affilrud 4. Affiluid 3. Affikud 5. ¹⁷⁵⁸ suum *add.* ¹⁷⁵⁹ eundem *deest* 3. Anundum 4. Amindum 5. ¹⁷⁶⁰ regnum 3. 5. regno 4. ¹⁷⁶¹ m^o 2. *quod aut significat modo, est III° sive tertio, sc. matrimonium sive rectius matrimonio. Legendum tamen videtur:* in ¹⁷⁶² Jerusalem 4. ¹⁷⁶³ Appulia 4.

NOTÆ.

(483) Rectius Olaph, filius Haroldi. V. Theodorici. C 1, cap. 15. Suorro Saga af Olafi hinom helga cap. 24-16, quem Adamus cum prædecessore ipsius, Olavo dicto Cracaben filio Truceonis, confundit. Conf. supra cap. 35 et 38.

(484) Obiit anno 1014. Febr. 2.

(485) Sc. Olavo dicto Skautkonung, filio Erici victoriosi, cujus relicta Sigrid Storrade Suenoni, Knuti patri, nupserrat.

(486) Obiit a. 1046. April 23.

(487) Similiter Salust., Catil. cap. 29, *libertatem cum anima simul amittit.*

(488) So. Eadwardo, dicto Martyre, occiso a. 978, Mart. 18.

(489) Postea regem, dictum Confessorem.

(490) Rectius filius Ethelredi Eadmund, qui obiit a. 1016, Nov. 30.

(491) In Hungaria eos invenimus. V. Lappenberg Geschichte von Grossbritannien t. I, p. 463.

(492) Margareta, rectius Estred, nupta est non Richardo, sed Roberto II, comiti Nordmannorum, mortuo primo ejus marito Ulf sive Wolf, duce Anglorum, anno 1025.

(493) Dicta Gythe.

(494) Rectius Robertus, qui ab Jerusalem rediens Nicææ obiit anno 1035, Jul. 22; pater Wilhelmi II comitis et avus Wilhelmi dicti Conquestoris, regis Anglorum.

(495) Rectius Aelfthrythe.

(496) Sc. Æthelred II.

Kil ¹⁰⁰⁸⁻¹⁰ (512), Rudolf ¹⁰¹¹ et Bernard (413). Hi etiam ¹⁰¹² jussu regis ad Suediam et Gothiam et omnes ¹⁰¹³ insulas quæ trans Nortmanniam sunt, accesserunt evangelizantes barbaris verbum Dei et regnum Jesu Christi ¹⁰¹⁴. Misit etiam ¹⁰¹⁵ nuntios ad archiepiscopum nostrum cum muneribus, petens ¹⁰¹⁶, ut eos ¹⁰¹⁷ episcopos benigne reciperet, suosque ad eum mitteret ¹⁰¹⁸, qui rudem Normannorum populum in christianitate confortarent.

56. [41.] Simili ¹⁰¹⁹ religionis amore alter Othaph in Suedia (514) dicitur floruisse. Is subditos sibi populos ad christianitatem convertere volens ¹⁰²⁰, magno laboravit studio, ut templum ydolorum, quod in medio Sueoniæ situm est. Ubsola ¹⁰²¹ destrueretur. Cujus intentionem pagani metuentes, placitum cum rege suo tale constituisse dicuntur ¹⁰²², ut si ipse vellet esse christianus, optimam Suediæ regionem, quam vellet, suo juri ¹⁰²³ teneret, in qua ecclesiam et christianitatem constituens, nemini de populo vim recedendi a cultura ¹⁰²⁴ deorum inferret, nisi qui sponte cuperet ¹⁰²⁵ ad Christum converti. Hujusmodi rex placito gavisus mox in occidentali Gothia, quæ Danis proxima est vel Nortmannis, ecclesiam Deo sedemque fundavit episcopalem. Hæc est civitas Scaranæ ¹⁰²⁶ maxima (515), in qua, potente christianissimo rege Olaph, primus ab Unwano archiepiscopo Thurgot ordinatus est ¹⁰²⁷. Ille vir ¹⁰²⁸ strenuus legationem suam perfecit ¹⁰²⁹ in gentibus; duos nobiles populos Gothorum (516) suo labore Christo lucratus est ¹⁰³⁰ (517).

57. Perque illum episcopum ¹⁰³¹ rex Olaph in gentia metropolitæ ¹⁰³² Unwano direxit munera. Præterea ¹⁰³³ C duos fertur idem rex habuisse filios, quos una cum uxore sua ac populo jussit ¹⁰³⁴ baptizari ¹⁰³⁵. Eorum ¹⁰³⁶ alter, qui natus est a concubina. Emundum nomen accepit ¹⁰³⁶; alter Anund, quem rex a legi-

tima genuit ¹⁰³⁷, cognomento fidei et gratiæ dictus est Jacobus. juvenis quidem ætate, verum sapientia et pietate præcessit omnes, qui fuerunt ante eum; nec quispiam ¹⁰³⁸ regum fuit populo Sueonum tam acceptus sicut Anundus.

58. ([42.] Cap. 95.) Eo tempore cum esset pax firma inter Sclavos et Transalbianos, Unwanus archiepiscopus metropolem ¹⁰³⁹ Hammaburg renovavit, elerumque dispersum colligens, magnam ibidem tam civium quam fratrum adunavit multitudinem. Itaque cum duce Bernardo frequenter inhabitans locum, sæpe dimidium annum vixit in Hammaburg, gloriosissimum regem Agnut invitans ¹⁰⁴⁰ ad colloquium, Sclavorumque satrapas Utonem (518) et Sedericum ¹⁰⁴¹ (519). Tali modo pontifex Unwanus domi forisque clarus, legationem suam in gentibus narratur implese. Nunc ea ¹⁰⁴² restant dicenda quæ de martyrio regis Olaph, fama volante, (520) cognovimus.

59. ([43.] Cap. 96.) Olaph igitur, clarissimus rex Normannorum, contra Chnut, regem Danorum, qui regnum suum impugnaverat ¹⁰⁴³, perpetuo de-certabat prælio. Tandemque ferunt beatissimum regem Olaph ¹⁰⁴⁴ seditione principum ¹⁰⁴⁵, quorum mulieres ipse propter maleficia sustulit, a regno depulsum Norvegiæ ¹⁰⁴⁶. Et regnavit Chnut in Nortmannia simul et Dania et ¹⁰⁴⁷, quod nulli regum prius contingere potuit, in Anglia ¹⁰⁴⁸. Olaph vero ¹⁰⁴⁹ totam spem ¹⁰⁵⁰ suam in Deo ¹⁰⁵¹ ponens, ad comprimendos ¹⁰⁵² ydolatras de novo bellum instaurat. Itaque de rege Sueonum ¹⁰⁵³, cujus filiam habuit ¹⁰⁵⁴, et populis Islandorum ¹⁰⁵⁵ infinitam congregans armatorum multitudinem, patrium regnum vi et armis recepit ¹⁰⁵⁶. Rex igitur ¹⁰⁵⁷ christianissimus fortitudine in hostes et justitia in suos celebris, ad hoc se credidit in regnum a Deo restitutum, ut jam

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁰⁷⁻¹⁰ Grinchil 3. ¹⁰¹¹ Rodulf 3. 4. Rodulfus 2. ¹⁰¹² etiam *deest* 4. ¹⁰¹³ ad ceteras 4. ¹⁰¹⁴ accedentes b. v. D. e. r. J. C. evangelizabant 4. ¹⁰¹⁵ et 3. rex *addit* 4. ¹⁰¹⁶ petens suppliciter 4. ¹⁰¹⁷ ejus 2. 3. 4. ¹⁰¹⁸ transmitteret 4. ¹⁰¹⁹ autem *addit* 4. ¹⁰²⁰ ad christianam vol. conv. fidem 2. 3. 4. ¹⁰²¹ Opsala 3. ¹⁰²² rege constituerunt 4. ¹⁰²³ jure 3. 5. ¹⁰²⁴ ad culturam 3. ¹⁰²⁵ cuperent 4. ad Ch. vellet 4. ¹⁰²⁶ Scarne 1. *Conf. infra l. IV c. 23.* — Scarana 5. Scarrane 5. ¹⁰²⁷ episcopus *addit* 4. ¹⁰²⁸ vero 4. ¹⁰²⁹ agens 4. ¹⁰³⁰ est *deest* 3. ¹⁰³¹ Per illum ergo episcopum 4. ¹⁰³² metropolitano 4. ¹⁰³³ ambos *add.* 2. 4. ¹⁰³⁴ quos ambos una c. u. sa. p. baptizari precepit 4. ¹⁰³⁵ Quorum 4. ¹⁰³⁶ habuit 2. 3. 4. ¹⁰³⁷ uxore, qui *addit* 4. ¹⁰³⁸ quisquam 3. ¹⁰³⁹ metropolim 3. 4. ¹⁰⁴⁰ ibi *addit* 5. ¹⁰⁴¹ Sydericum 3. ¹⁰⁴² ea *deest* 2. 3. 4. ¹⁰⁴³ impugnavit 4. *In margine cod.* 2. Martirium Olavi. ¹⁰⁴⁴ fer. b. r. O. *desunt* 4. ¹⁰⁴⁵ suorum *addit* 4. ¹⁰⁴⁶ quorum uxores propter m. a. r. s. Nord vegia depulsus est 4. ¹⁰⁴⁷ et *deest.* 4. 5. ¹⁰⁴⁸ Dania 4. ¹⁰⁴⁹ rex beatissimus *addit* 4. ¹⁰⁵⁰ fiduciamque *addit* 4. ¹⁰⁵¹ Domino 4. ¹⁰⁵² comprimendas 1. ¹⁰⁵³ itaque ab Olaph Sueonum rege 4. Olaph auxilio habuit regem Ruzlorum et Sueonum 3. ¹⁰⁵⁴ habebat 4. ¹⁰⁵⁵ insularum 2. 2. 4. *Vocabulo Islandorum in cod. 1. multo minoribus litteris superposita est vox insularum, manu aut coæva aut non multo seriori.* ¹⁰⁵⁶ vi accepit et armis 5. vi e. a. cepit 3. ¹⁰⁵⁷ Unde rex 4.

NOTE.

rer. Suericar. t. II. Conf. infra l. iv, c. 34. Fortasse ¹⁰³³ D idem est quem Theodericus monach. c. 8 et 20 dicit Sigwardum fratrem Grimkeli.

(512) Grimkil v. l. iv, l. i.

(513) Rodulf, anno 1050 in Angliam redux, abbas factus est monasterii Abingdon., v. Chon. Sax. h. a. Historia cœnobii Abendon. a. 1050, 1052.

(514) V. supra cap. 50.

(515) Skara in Westergothia.

(516) Sc. Westgothos et Ostgothos in Suecia.

(517) Anno 1013 jam adfuit Magdeburgi unctioni Unwani archiepiscopi. V. Thietmar. Merseburg. l. vi, c. 54.

(518) Uto, filius Mystiwoi; v. supra cap. 40 et infra cap. 64.

(519) Fortasse idem cujus mentio fit supra cap. 24.

(520) *Fama volans* Virgil. *Æn.* l. xi, v. 139. Conf. *idid.* l. iii, v. 121; l. vii, v. 392; l. viii, 534. Ita et infra l. iii, c. 62.

tunc ¹⁸⁵⁵ nemini parcere debuisset ¹⁸⁵⁹, qui vel magis permanere vellet, aut christianus fieri nollet ¹⁸⁶⁰. Et jam magna ex parte votum implevit, cum pauci ¹⁸⁶¹ qui remanserant ex magis in ultionem eorum quos rex dampnavit, etiam ipsum obtruncare non dubitarunt *. Alii ¹⁸⁶² dicunt eum in bello peremptum (521), quidam vero ¹⁸⁶³ in medio populi circo ad ludibrium magis expositum. Sunt alii, qui asserunt ¹⁸⁶⁴, illum in ¹⁸⁶⁵ gratiam regis Chnut latenter occisum, quod et magis ¹⁸⁶⁶ verum esse non diffidimus, eo quod regnum ejus invasit ¹⁸⁶⁷. Igitur Olaph rex et martyr, ut credimus *. tali fine consummatus est; corpus ¹⁸⁶⁸ ejus in civitate magna regni sui Trondemnis ¹⁸⁶⁹ cum decenti est ¹⁸⁷⁰ honore tumulatum. Ubi hodieque ¹⁸⁷¹ pluribus miraculis et sanitatibus ¹⁸⁷², quæ per eum fiunt, Dominus ostendere dignatur ¹⁸⁷³, quanti meriti sit in cœlis, qui sic glorificatur in terris. [Regnavit autem annis 12 ¹⁸⁷⁴. Agitur ¹⁸⁷⁵ festivas ejus iv Kal. Augusti, omnibus septentrionalis oceanis populis Nortmannorum ¹⁸⁷⁶ Sueonum, Gothorum, [Semborum ¹⁸⁷⁷.] Danorum atque Sclavorum æterno cultu memorabilis.

60. ([44.] Cap. 97.) Per idem tempus sermo est quemdam ¹⁸⁷⁸ ab Anglia nomine Wolfredum, divini amoris instinctu Suediam ingressum, verbum Dei paganis cum magna fiducia prædicasse. Qui dum sua prædicatione multos ad christianam fidem convertisset, ydolum gentis nomine Thor, stans ¹⁸⁷⁹ in

A concilio ¹⁸⁸⁰ paganorum cœpit anathematizare; simulque arrepta bipenni simulacrum in frustra concidit. Et ille quidem ¹⁸⁸¹ pro talibus ausis (522) statim mille vulneribus confossus, animam laurea dignam martyrii transmisit in ¹⁸⁸² cœlum. Corpus ejus ¹⁸⁸³ barbari læniafium post multa ludibria miserunt in paludem. Hæc versuciter comperta memoriæ tradidi; quamvis sint et alia, quæ adhuc scribi digna sint ¹⁸⁸⁴. Verum de Unwano et quæ suo tempore gesta sunt dictum est sufficienter et, sicut æstimo, fideliter. Apud Magedburg ¹⁸⁸⁵ ipso tempore Walthardo successit Gero (523), deinde Hunfrid, ambo viri sancti et episcopali nomine digni. Deinde obiit gloriosus archiepiscopus, qui transisse dicitur ¹⁸⁸⁶ vi Kalend. Februarii, anno Domini 1029 (524). indictione 12, et sepultus est juxta decessorem ¹⁸⁸⁷ suum a latere sinistro.

61. ([45] Cap. 98.) Libentius sedit annos fere quatuor **. Is cum esset nepos ¹⁸⁸⁸ alterius Libentii, et tunc major domus præpositus, favore Gislæ imperatricis ferulam suscepit a Conrado cæsare, palæum vero a papa Joanne XIX ¹⁸⁸⁹; vir simplex ac ¹⁸⁹⁰ rectus ac timens Deum. Cumque omnibus esset affabilis, singulari quodam amore clerum dilexit, et ¹⁸⁹¹ inopum necessitatibus erat valde compatiens, ipse igitur vicum trans flumen (525) ab incolis terræ pretio redemit, quem ¹⁸⁹² fratribus offerens, 30 ex eo [per annum] ¹⁸⁹³ statuit dari convivia. At vero

SCHOLIA.

* Schol. 42. Olaph, sollertissimus festivitatum observator cum propter divinam religionem a regno esset depulsus, at denuo regnum bello recuperasset, ia ipso procinctu fertur in papillione dormiens somnium vidisse. Cumque supervenirent hostes, adhuc illo quiescente, dux sui exercitus, Plin nomine, accedens regem excitavit ¹⁸⁹⁴. Tunc ille suspirans : *O ! quid fecisti ? inquit ; videbam me per scalam, cujus vertex sidera tangeret (526), ascendisse. Heu ! jam perveneram ¹⁸⁹⁵ ad summum illius scaltæ, cælumque mihi apertum ¹⁸⁹⁶ est ingredienti, nisi tu me suscitando revocasses. Postquam visionem vidit rex, circumventus a suis, cum non repugnaret, occiditur et martyrio coronatur. (2. 3. 4.)*

** Schol. 43 Quare hoc pastor de mulieribus, quæ ¹⁸⁹⁷ se canonicis aperto jam scelere conjunxerant, præcepit, ut nulla earum in civitate remaneret. Ita ille per ¹⁸⁹⁸ villas proximas in custodiam sunt dispersæ : et cessavit ¹⁸⁹⁹ hic morbus usque ad incensionem templi et destructionem claustris. (2. 4.)

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁵⁵ extunc 4. ¹⁸⁵⁹ deberet 3. ¹⁸⁶⁰ detrectaret 4. ¹⁸⁶¹ Et cum m. e. p. votum suum impleisset, pauci 4. ¹⁸⁶² vero addit 4. ¹⁸⁶³ autem 4. ¹⁸⁶⁴ Sciunt alii 2. 3. Sed alii sciunt 4. ¹⁸⁶⁵ ob. 4. ¹⁸⁶⁶ magis deest 2. 3. 4. ¹⁸⁶⁷ invaserit 4. ^{1867*} ut cred. desunt 4. ¹⁸⁶⁸ que add. 4. ¹⁸⁶⁹ Thrundem 2. Throndemis 3. quæ Trondempnis (Throndempnis 5.) dicitur 4. ¹⁸⁷⁰ est deest 3. ¹⁸⁷¹ Ubi usque hodie 4. ¹⁸⁷² sanctitatis 3. ¹⁸⁷³ dignatus est 4. ¹⁸⁷⁴ *Uncis inclusa desunt* 1, 3. *adsunt* 4. *in margine* 2. ¹⁸⁷⁵ Cujus p. f. agit 4. 5. ¹⁸⁷⁶ Nortm. deest 4. 5. ¹⁸⁷⁷ Sembortum deest 1. ¹⁸⁷⁸ tempus quidam Wolfredus n. i. d. a. S. ingressus p. v. D. o. m. f. prædicavit 4. ¹⁸⁷⁹ Thorstans 2. Thorstans 3. Torstan 4. 5. ¹⁸⁸⁰ consilio 3. ¹⁸⁸¹ Qui 4. ¹⁸⁸² ad 2. 3. 4. ¹⁸⁸³ Cujus corpus 4. ¹⁸⁸⁴ sunt 3. ¹⁸⁸⁵ Magedburg 3. Magdaburg 4. ¹⁸⁸⁶ archiepiscopus Unwanus 4. ¹⁸⁸⁷ predecessorem 4. ¹⁸⁸⁸ nepos deest 1. ¹⁸⁸⁹ XVIII. 3. ¹⁸⁹⁰ et 2. 3. 4. ¹⁸⁹¹ deest 2. 3. 4. inopumque 4. ¹⁸⁹² redimens et 4. ¹⁸⁹³ per annum desunt 1. ¹⁸⁹⁴ suscitavit 2. ¹⁸⁹⁵ perveni 2. ¹⁸⁹⁶ paratum 2. *In* 3. *hoc scholion ita se habet* : Hic Olaph supervenientibus hostibus, quum somnum haberet, a duce exercitus sui, nomine Find, excitatus, respondet : *O quid fecisti ? Videbar per scalam, cujus vertex sidera tangebant, ascendisse, cælumque mihi fuisset ingredienti, nisi tu me suscitando revocasses Rex a suis cæsus, martyrio coronatus est.* ¹⁸⁹⁷ Mulieres autem quæ 4. ¹⁸⁹⁸ precepit extra civitatem fieri, et ita per 4. ¹⁸⁹⁹ dispersæ cessavit 4.

NOTÆ.

(521) Ita Theodoricus l. i. cap. 19, anno sc. 1029 C kundenbuch n. 66.
(522) *Pro talibus ausis*, Virgil. Æn. I, ii, v. 535. Occurrit etiam in dedicatione hujus operis.
(223) Gero obiit anno 1022.
(524) Conf. Necrol. Luneburg. ; Annal. Hildesheim. a. 1030.
(525) Fortasse Lideneshusen ; v. Hamburg. Ur-

(526) *Cujus vertex sidera tangeret*. Vix hæc ex Ovidii Metamorph. l. vii, v. 61, *et vertice sidera tangam*. hausta putaverim, cum alia Ovidii vestigia apud Adamum vix reperiantur, et verba Horatii (Carm. l. i, 1, v. 36) *vertice sidera feriam* ei cognita fuerunt.

xenodochii talem omnino sollicitudinem curavit habere, ut qui ¹⁹⁰⁰ in hac parte sola negligentia omnium præcessorum ¹⁹⁰¹ sanare videretur. Adeo redundavit episcopatus ut ¹⁹⁰² præpositura et xenodochium, ut vix egens quisquam posset inveniri. Forte ¹⁹⁰³ hoc videtur incredibile his, qui hujus temporis egestatem vident; nec fortasse quisquam tunc crederet ea futura, quæ nunc facta videntur. Libentius itaque bonus in præpositura, multo melior in cathedra, legationem suam ad gentes ferventi animo ingressus est.

62. [46.] Et ¹⁹⁰⁴ primo omnium concilians ¹⁹⁰⁵ sibi Chnut, regem Danorum. Gerbrando subrogavit in Seland Avoconem, in Aldinburg ordinavit Meinherum ¹⁹⁰⁶, * Thorgato ¹⁹⁰⁷ autem successorem posuit de Ramsolæ Gotescalcum ¹⁹⁰⁸ episcopum. ** Illis namque diebus beatissimus Thorgat ¹⁹⁰⁹ episcopus pro labore prædicationis Bremæ cum archiepiscopo diutius consistens, fertur ¹⁹¹⁰ asperrimo lepræ morbo percussus, diem vocationis suæ cum magna expectasse ¹⁹¹¹ patientia. Tandemque bono fine consummatus, in basilica sancti Petri sepultus est. Ubi etiam ¹⁹¹² Folwardus ¹⁹¹³ et Harich et magnus *** Othingar ¹⁹¹⁴ et Poppo in pace quiescunt ¹⁹¹⁵. Aderant vero tunc archiepiscopo prædicatores inclyti, Othingar junior ex Danis ¹⁹¹⁶, Sigafred a Suedia, Rodolf a Normannia episcopi, narrantes ei, quanta fecerit Dominus in salute gentium, quæ cotidie convertebantur ¹⁹¹⁷. Quos ¹⁹¹⁸ pontifex, ut par fuit, honorifice dimissos, ad prædicationem denuo misit.

63. ([47] Cap. 99.) Tempore illo Conradus imperator filiam Chnut regis Heinrico ¹⁹¹⁹ filio ¹⁹²⁰ accepit in matrimonium. Cum quibus statim regio ¹⁹²¹ fastu Italiam ingressus est ad faciendam regno justitiam ¹⁹²², comitem habens itineris ¹⁹²³ Chnut regem (527), potentia trium regnorum barbaris gentibus valde terribilem ¹⁹²⁴. Ille quidem ¹⁹²⁵ cum tres filios (528) haberet, singulos super singula regna posuit, ipse aliquando visitans Danos, aliquando vero Nortmannos, sæpissime autem sedit in Anglia.

66. ([48.] Cap. 100.) Archiepiscopus igitur metropolem Hammaburg crebro visitavit. Nam eo tempore virtute Chnut regis et Bernardi ducis pax firma trans Albiam fuit ***, cum et ¹⁹²⁶ cæsar bello Winulos domuerit. Principes ¹⁹²⁷ eorum Gneus et Anatrog pagani erant; tercius vero ¹⁹²⁸, Uto ¹⁹²⁹, filius Mistiwoi ¹⁹³⁰, male christianus. Unde etiam ¹⁹³¹, pro crudelitate sua a quodam Saxonum transfuga interceptus est, habens filium Gotescalem ¹⁹³², qui per idem tempus apud Luniburg ¹⁹³³, monasterium ducis, litteralibus erudiebatur studiis, Gotescalco, Gothorum episcopo, ejusdem cœnobii curam ¹⁹³⁴ agente. Verum is comperta morte parentis, ira et furore commotus ¹⁹³⁵, rejectis cum fide litteris, arma corripuit ¹⁹³⁶, amneque transmissis, inimicis Dei se conjunxit ¹⁹³⁷ Winulis. Quorum ¹⁹³⁸ auxilio christianos impugnans, multis milia Saxonum prostrasse dicitur ¹⁹³⁹ in patris vindictam (529). Hunc tandem, quasi principem latronum, Bernardus dux

SCHOLIA.

- * *Schol.* 44. Ipso ¹⁹⁴⁰ tempore migravit Poppo, celeberrimus Danorum episcopus, cui mox subrogatus Esico, cum ad Egdoram fluvium pervenire ¹⁹⁴¹, ibidem ægritudine corruptus obiit. (2. 3. 4.)
- ** *Schol.* 45. Ferunt Thorgotum simulque Odinkarum episcopum longe ante prædixisse Hamburg et Bremensem ecclesiam propter peccata quandoque vastari debere : quæ propheta nunc cernitur impleta. (2.)
- *** *Schol.* 46. Soror Odinkari episcopi fuit Asa, mulier sanctissima, quæ et præbendam Bremæ habuit. Hæc semper nudis pedibus incedens, per annos fertur jejuniis, orationibus et elemosinis vacasse, raro egressa ecclesiam et postea in bono fine consummata, cum nichil amplius in thesauris habuit, liberos ecclesiæ dimisit ¹⁹⁴². (2. 3.)
- **** *Schol.* 47. Conradus imperator singulis annis contra Sclavos exercitum duxit, ideoque pax magna fuit trans Albiam. (2. 3.)

VARIABLE LECTIONES.

¹⁹⁰⁰ qui deest 2. 3. 5. ¹⁹⁰¹ decessorum corr. 1. prædecessorum 2. 3. 4. ¹⁹⁰² et 2. 3. 4. ¹⁹⁰³ Sed forte 4. ¹⁹⁰⁴ Ex 3. ¹⁹⁰⁵ conciliationis 1. ¹⁹⁰⁶ Meinherium 2. 3. ¹⁹⁰⁷ Thorgoto 2. Thurgoto 3. 4. Thrugoto 5. ¹⁹⁰⁸ posuit Ramsolæ Gotescalcum 3. ¹⁹⁰⁹ Vid. hic not. w. ¹⁹¹⁰ deest 4. ¹⁹¹¹ expectavit 4. ¹⁹¹² et 2. 3. ¹⁹¹³ Folquardus 3. 4. ¹⁹¹⁴ Odinkarus 2. 4. Odinchar. 3. Odincharus 5. ¹⁹¹⁵ requiescunt 5. ¹⁹¹⁶ ex Danis desunt 2. 3. 4. ¹⁹¹⁷ ad Dominum addit. 4. ¹⁹¹⁸ noster addit 4. ¹⁹¹⁹ Henrico 2. 3 semper. ¹⁹²⁰ suo addit 4. ¹⁹²¹ Et regio statim 4. ¹⁹²² est ad f. r. i. desunt 4. ¹⁹²³ sui addit 4. ¹⁹²⁴ regno fecit justitiam 4. ¹⁹²⁵ autem 4. ¹⁹²⁶ erat, cum etiam 4. ¹⁹²⁷ enim addit 4. ¹⁹²⁸ vero deest 3. ¹⁹²⁹ Ito 1. ¹⁹³⁰ Mistiwol 2. ¹⁹³¹ et 4. ¹⁹³² Godescalcum 2 semper. Gutheschaldum 3. ¹⁹³³ Luniborg 3. Luneberg 2. ¹⁹³⁴ ejus addit 3. ¹⁹³⁵ parentis, ita furore commotus est, ut n. 4. ¹⁹³⁶ corripere 4. ¹⁹³⁷ conjungeret 4. ¹⁹³⁸ fretus addit 4. ¹⁹³⁹ prostravit 4. ¹⁹⁴⁰ Nam et add. 4. Et add. 5. ¹⁹⁴¹ pervenisset 4. In cod. 3. ita hæc in marginis cap. 45. ad quod etiam in cod. 2. referri potest, scripta sunt : Post obitum Popponis successit Ezico, qui ad Egdoram perveniens, ægritudine correptus, migravit e vivis. In cod. 4 hæc in textu cap. 44. fn. inserta sunt. ¹⁹⁴² His iisdem temporibus vivere desiit Asa, soror Odinkari, qui (teg. quæ) abdicatis sæculi bonis, cœlestia desiderans recepit. Præbendam habuit Bremæ, ubi obiit 3.

NOTÆ.

(527) Errat hic Adamus. Kanutus rex Romam jam adierat anno 1026, nuptiæ vero regis Henrici III cum filia post ejus mortem sunt celebratæ. Conf. Lappenberg Gesch. von Grossbritannien., t. I, p. 476.

(528) Sc. Sven, rex Norvegiæ († 1036), Harold rex Anglorum, Hartachnut, rex Danorum et postea Anglorum.

(529) V. Helmod. l. 1, c. 19.

capiens, in custodia ¹⁰⁴⁰ tenuit, virumque arbitrans A fortissimum, injuncto ¹⁰⁴⁴ secum fœdere, dimisit eum. Qui venit ¹⁰⁴⁶ ad Chnut regem, et cum ¹⁰⁴⁶ eo profectus in Angliam permansit ibi ¹⁰⁴⁷ multo tempore.

65. ([49.] Cap. 101.) Interea noster ¹⁰⁴⁸ archiepiscopus piis operibus celo ¹⁰⁴⁹ semper intentus, ecclesiam suam episcopaliter exornavit et filios ecclesie pastoraliter educavit, omnibus ¹⁰⁵⁰ acceptus, etiam, quod difficile est, principibus. Suo ¹⁰⁵¹ tempore Bernardus dux et frater ejus Theodmarus ecclesie nostrae multa bona fecerunt, exhortante piissima * Emma (530), quae Bremensem ecclesiam valde dilexit ¹⁰⁵², suumque thesaurum Deo et ¹⁰⁵³ genitrici ejus ac sancto ¹⁰⁵⁴ confessori Willehado ¹⁰⁵⁵ fere totum optulit. Hæc quoque ¹⁰⁵⁶ pro dilectione pontificis omnes ecclesie filios, ut ¹⁰⁵⁷ sui essent, fovit. Inviderunt ¹⁰⁵⁸ nobis fata, ne diu frueremur tali pastore, qualis erat Libentius, dilectus, inquam, Deo et hominibus. Ipse, ut aiunt ¹⁰⁵⁹, in festivitate sancti Bartholomæi apostoli duas ¹⁰⁶⁰ ægrescens missas celebravit, finitoque pro more psalterio, suis æternum lugentibus, eadem die gaudens migravit ad Christum ¹⁰⁶¹. Obitus ejus contigit ix ¹⁰⁶² Kal. Septembris. Quod est anno Domini 1032 ¹⁰⁶³ (531), indictione xiii ¹⁰⁶⁴.

66. ([50.] Cap. 102.) Hermannus ** sedit annos

vix tres Cambutam ¹⁰⁶⁵ pastorem a cæsare Conrado meruit, palleum a papa juniore ¹⁰⁶⁶ Benedicto, ab Halverstatensi choro electus, ejusdem ecclesie fuit præpositus (532). Vir, ut aiunt, columbinæ ¹⁰⁶⁷ simplicitatis, sed parum habens prudentiæ serpentis (533); ideoque facile deceptus est ¹⁰⁶⁸ a clyentibus. Raro parrochiam visitavit; semel Hammaburg accessit, et tunc cum exercitu veniens, episcopatum, quasi non suum, despoliavit, abiensque velut terram salsuginis derisit ¹⁰⁶⁹. Rapacitatis incentor et auctor consiliorum quidam Macco ¹⁰⁷⁰ fuit, archiepiscopi vicedomus. Ceterum nobiles viros habuit capellanos, Thiadricum ¹⁰⁷¹ et **** Suidgerum ¹⁰⁷², quem deinde Romana sedes appellavit Clementem (534). Subdiaconus ¹⁰⁷³ ejus fuit ¹⁰⁷⁴ Adalbertus ¹⁰⁷⁵, postea archiepiscopus Bremensis ¹⁰⁷⁶, jam tunc minax vultu et habitu, verborumque altitudine suspectus audientibus. Pontifex igitur ¹⁰⁷⁷ parvipendens omnia, quæ in episcopatu invenit, primo quidem musicum Guidonem (535) adduxit Bremam, cujus instantia ¹⁰⁷⁸ correxit melodiam et claustralem disciplinam. Quod solum ex operibus ejus prospere cessit. Deinde antiquissimum sancti Mykaelis oratorium diruens, corpora trium decessorum ¹⁰⁷⁹ ejus, scilicet Adalgarii, Hogeri et Regewardi ¹⁰⁸⁰ ab eo loco sustulit, ac recondidit eos ¹⁰⁸¹ in majori basilica sub ipso ¹⁰⁸² tribunali ****.

SCHOLIA.

- * *Schol.* 48. Inclita ænatrix Emma, prædicante Libentio archiepiscopo, sanctæ Bremensi ecclesie duas cruces et tabulatam altaris et calicem, omnia ex auro et gemmis parata, in quibus erant auri ¹⁰⁸³ marcæ 20, optulit, etiam vestes sacras et paramenta ¹⁰⁸⁴ multa et stolas aureas et dorsalia et libros. ¹⁰⁸⁵ (2. 3. 4.)
- ** *Schol.* 49. Hermannus ¹⁰⁸⁶ ab incolis terræ paludem Eternbroch ¹⁰⁸⁷ (536) comparavit. Quod Conradus imperator præcepto suo firmavit ecclesie. Cujus rei chirographum in archivo creditum ¹⁰⁸⁸ potest videri (2. 3. 4.)
- *** *Schol.* 50. Iste Suidger ¹⁰⁸⁹ ex Papenbergensi ¹⁰⁹⁰ episcopatu assumptus est in sedem apostolicam, rejectis ex ordine tribus scismaticis. (2. 3. 4.)
- **** *Schol.* 51. Dicunt enim, si vitam haberet longiorem, velle omnia renovare. Unde et murum civitati ambire cepit, et oratorium destruxit, aliaque multa, in quibus voluntas ejus potest videri non mala. (2.)

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁴³ custodiam 1. ¹⁰⁴⁴ juncto 2. 3. 4. ¹⁰⁴⁵ veniens 4. ¹⁰⁴⁶ regem, profectus est cum 4. ¹⁰⁴⁷ et ibi mansit 4. ¹⁰⁴⁸ noster *deest* 4. ¹⁰⁴⁹ celo *deest* 4. ¹⁰⁵⁰ educans, omnibus erat 4. ¹⁰⁵¹ ergo *addit* 4. ¹⁰⁵² Theodmarus exhortante piissimo Emma, que ecclesiam valde dilexit, Bremensi ecclesie multa bona fecerunt 4, ecclesie — dilexit *desunt* 3. ¹⁰⁵³ ac 2. ¹⁰⁵⁴ et sancto 2. sanctoque 4. ¹⁰⁵⁵ eadem Emma *addit* 4. ¹⁰⁵⁶ Quæ etiam 4. ¹⁰⁵⁷ ac si 2. tanquam 4. ¹⁰⁵⁸ ergo *addit* 4. ¹⁰⁵⁹ Qui in 4. ¹⁰⁶⁰ Bartholomæi, duas, ut aiunt 4. ¹⁰⁶¹ Dominum 4. ¹⁰⁶² VIII. 3. 5. octavo 2. ¹⁰⁶³ MXXX. 1. millesimo tricesimo primo 2. MXXXIII. 3. ¹⁰⁶⁴ 13 omnes *codd. male*. Cujus obitus cont. a. D. MXXX. ind. XIII. VIII. Kal. Sept. 4. ¹⁰⁶⁵ Cambutam 2. 4. Camburcam 3, Cambuccam 5. ¹⁰⁶⁶ minore 3. 5. ¹⁰⁶⁷ mire 4. ¹⁰⁶⁸ est *deest* 3. 4. ¹⁰⁶⁹ dereliquit 4. ¹⁰⁷⁰ Marchio 3. ¹⁰⁷¹ Tiadernum 1. Thiadricum 4. Theodericum 2. ¹⁰⁷² Swidgerum 2. Sindgerum 3. 5. ¹⁰⁷³ autem *addit*. 4. ¹⁰⁷⁴ erat 4. ¹⁰⁷⁵ Adalbertus 4. ¹⁰⁷⁶ noster archiepiscopus 4. ¹⁰⁷⁷ ergo 4. ¹⁰⁷⁸ industria 2. 3. 4. ¹⁰⁷⁹ prædecessorum 4. ¹⁰⁸⁰ Reinwardi 3. 4. ¹⁰⁸¹ eos *deest* 4. ¹⁰⁸² ipso *deest* 1. ¹⁰⁸³ auri *deest* 5. ¹⁰⁸⁴ preparamenta 4. ¹⁰⁸⁵ archiepiscopo multa honoraria, vestes et alia contulit ecclesie Bremensi. ¹⁰⁸⁶ Herimannus 4. ¹⁰⁸⁷ Eternbroch 2. Eternbroch 4. Etinborch 5. Etinborg 3. ¹⁰⁸⁸ *legendum fortasse*: conditum. — firmavit. ut chir. in arch. testatur 3. ¹⁰⁸⁹ Sindiger 3. Sniger 5. Swidgerus 2. ¹⁰⁹⁰ Pabergensi 3. Papinbergensi 4. Papinburgensi 5.

NOTE

- (530) V. supra c. 44 et infra c. 76.
 (531) Dies emortualis Aug. 25 reperitur etiam in Necrologiis Luneburg. et Mollenbec. Ann. Hildesh. Ann. Sax. a. 1032.
 (532) Ann. Hildesh. a. 1032, 1035.
 (533) Respexit noster Ev. Matth. c. x, v. 16.
 (534) Suidgerus, episcopus Bambergensis 1013, 1046

- C (535) Fortasse Guido ille Aretinus, musicus celeberrimus (*Ejus Opera habes Patrologiæ tom. CXLII*), de quo v. Siegbert. Gemblac. a. 1028. Qui tamen Germaniam adisse ab aliis scriptoribus non traditur.
 (536) Juxta fluvium Eyter haud procul a Thednighusa Weseram influentem.

Tunc* magnum opus et utile ingressurus, muru civitati¹⁹⁹¹ circumdare voluit, vixque jactis fundamentis, cum opere vitam finivit. Ita ille magnus pontifex Heli, dum suos a rapina non corripuit (537), etiam in bonis aliquibus Deo ultionum (538) displicuit (*I Reg.* III, 13). Mortuus est autem in episcopatu Halverstedensi¹⁹⁹², dum esset in prædio¹⁹⁹³ suo Hildinrode¹⁹⁹⁴. Corpus¹⁹⁹⁵ ejus Bremam revectum subterratur est in medio chori. Obiit vero¹⁹⁹⁶ xiv. Kal. Octobris.

67. ([51.] Cap. 103.) Bescelinus¹⁹⁹⁸, cognomento Alebrandus, sedit annos¹⁹⁹⁹ decem (539). vir omni bonorum genere decoratus, episcopali officio dignus, dilectus Deo et hominibus. Hunc²⁰⁰⁰ nobis ecclesia præstitit Coloniensis. Imperator Conradus optulit ei baculum²⁰⁰¹, Benedictus papa transmisit illi²⁰⁰² palleum. Ordinatus est autem a suffraganeis et aliis. Saxoniam septem episcopis (540), et hoc in urbe metropoli Hammaburg cum ingenti gloria (541). Ad laudem beati viri parum est omne quod dicimus, a cujus laude necdum aliquem audivi discordantem. Utenim brevi quodam indiculo complectamur ymaginem virtutis ejus, pater patriæ fuit (542), decus cleri²⁰⁰³ et²⁰⁰⁴ salus populi, terror malepotentium²⁰⁰⁵, exemplarque²⁰⁰⁶ benivolentium, egregius pietate, vel qui²⁰⁰⁷ omnia vellet ad perfectum²⁰⁰⁸ ducere; dicta et facta ejus omnia dulci memoria posteris comprehensa. Et cum omnibus esset talis,

A qualem singuli desiderabant, singularis cura ejus et amor super clericis fuit **, de quibus vix tolerare potuit, ut malum²⁰⁰⁹ diceretur verbum. Nam et claustrum renovavit, et mensam canonicis ipse primus instituit ***. Prius enim cum præbenda tenuis²⁰¹⁰ fere videretur, triginta convivia quæ Libentius episcopus per annum dare²⁰¹¹ statuit, adjectis ex sua parte quibusdam decimis, ita ordinare videtur²⁰¹², ut cotidie panis albus fratribus detur ultra solitam annonam, in dominicis vero diebus unicuique duplex mellitæ copia. Nam et vinum dari fratribus contra naturam Saxoniam disposuit; quod etiam in diebus suis²⁰¹³ ferme peregit. Composita²⁰¹⁴ mensa, manum vertit ad claustrum, quod ipse²⁰¹⁵, dum prius ligneum esset, lapideum fecit, forma, ut mos est, quadrangula²⁰¹⁶ (543), vario cancellorum²⁰¹⁷ ordine (544) distinctum et visu delectabile. Deinde murum civitatis ab Herimanno decessore²⁰¹⁸ orsum in giro construens, in aliquibus eum locis usque ad propugnacula erexit; alias quinque aut septem cubitorum altitudine semiperfectum dimisit. Cui²⁰¹⁹ ab occasu contra forum²⁰²⁰ porta grandis inhæsit, superque portam firmissima turris, opere Italico munita, et septem ornata cameris ad diversam oppidi necessitatem.

68. ([52.] Cap. 104.) Hæc dum Bremæ operis insignia (543) relinqueret, mox ad ecclesiam Hammaburgensem²⁰²¹ ædificationem toto cordis amore

SCHOLIA.

- * *Schol.* 52. Ipse ordinavit²⁰²² Esiconem in Hedibu²⁰²³, qui mox obiit, antequam intraret episcopatum²⁰²⁴ (546). (2. 3.)
- ** *Schol.* 53. Clericis²⁰²⁵ ecclesie suæ, quos videbat auxilio indigos, largiebatur²⁰²⁶ aliquibus abscondite quaternos aut denos solidos argenti, multis et præbendam²⁰²⁷, aliis suas vestes. Plerisque etiam compatiens, quod a laicis inhoneste tractarentur, percussores eorum fecit ante se et colaphis cædi et vapulare taureis²⁰²⁸. (2. 3. 4.)
- *** *Schol.* 54. Videns autem pestiferum morbum de connubiis²⁰²⁹ clericorum magis in dies²⁰³⁰ crescere, statuit pedibus ire in sententiam decessoris²⁰³¹ Libentii (547), si tamen ecclesiam et claustrum antea perduceret ad suum statum²⁰³². (2. 4.)

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁹¹ civitatis 3. ¹⁹⁹² Halvarstadensi 4. Halvarstadensi 3. ¹⁹⁹³ populo 1. ¹⁹⁹⁴ Hildenrode 3. Hiddinrode 1. Hildenrothe 4. ¹⁹⁹⁵ que addit. 4. ¹⁹⁹⁶ enim 3. ¹⁹⁹⁷ IIII^{to} 2. 3. 4. ¹⁹⁹⁸ Bezelinus 3. Ezelinus 2. ¹⁹⁹⁹ annis 3. 4. ²⁰⁰⁰ Et hunc 2. 3. 4. ²⁰⁰¹ et addit 4. ²⁰⁰² deest 4. 5. ²⁰⁰³ chori 3. ²⁰⁰⁴ et deest 3. 4. ²⁰⁰⁵ potentum 5. ²⁰⁰⁶ exemplar 4. ²⁰⁰⁷ quia M. F. ²⁰⁰⁸ profectum 1. ²⁰⁰⁹ quibus nec tolerare poterat, ut cuiquam malum 4. ²⁰¹⁰ tenuis 1. ²⁰¹¹ dari 2. 3. 4. ²⁰¹² ita ordinavit 3. 4. ²⁰¹³ suis deest 1. ²⁰¹⁴ ergo addit 4. ²⁰¹⁵ ille 4. ²⁰¹⁶ quadrata 2. 3. 4. ²⁰¹⁷ cellarium 3. cellarum 2. 4. ²⁰¹⁸ a predecessore suo Herimanno (Hermannus 5.) 4. ²⁰¹⁹ eciam addit 4. ²⁰²⁰ contra forum desunt 2. 3. 4. ²⁰²¹ Hammaburgensis deest 1. ²⁰²² ornavit 2. ²⁰²³ Hedebiam 3. ²⁰²⁴ introiret in episcopatum suum 3. ²⁰²⁵ iste clericis 4. ²⁰²⁶ largiebat 4. ²⁰²⁷ multis præbendas 4. ²⁰²⁸ tauris vapulari 5. *Hoc scholion in codice 3. ita se habet: Munificus fuit in clerum, quem et defendit adversus injurias laicorum.* ²⁰²⁹ conubio 5. ²⁰³⁰ de die in diem 4. ²⁰³¹ predecessoris sui 4. ²⁰³² *Hoc scholion cod. 2. in cod. 4. textui insertum est inter verba: « posteris comprehensa » et « Et cum. »*

NOTÆ.

(537) Id est propter rapinam corripuit et ab ea perpetranda retinuit.

(538) *Deus ultionum.* Ps. xciii, v. 1.

(539) Annos 9, menses 6 et dies 27 secundum Chronicon breve Bremense, ab anno 1035, Sept. 19, igitur usque ad annum 1045, April. 15.

(540) V. *Annal. Hildesheim.* a. 1035.

(541) *Ingens gloria* Sall. *Catil.* c. 3. *Virgil. Æn.* l. II, v. 325.

(542) *Pater patriæ* cognomen quondam datum

Mario, Ciceroni, Cæsari, Augusto, Heinrico I, Ottoni Magno, V. *Widukind.* l. I, c. 39; l. III, c. 49.

(543) De hoc more conf. etiam *Ducange Glossar.* s. v. *Claustrum.*

(544) Cancelli, fortasse fenestra reticulata. V. *Ducange* sub h. v.

(545) Id est monumenta industriæ suæ.

(546) V. supra cap. 44, 47, et schol. 44.

(547) V. supra schol. 43, et infra l. III, c. 29 et schol. 77.

accingitur. Ibi enim post cladem Sclavanicam, quam supra (548) contigisse retulimus, Unwanus archiepiscopus et cum eo dux Bernardus castrum ^{2032*} nobile de ruinis antiquæ civitatis elevantes, ecclesiam et diversoria construxerunt omnia lignea (549). Alebrandus vero pontifex adversum ²⁰³³ crebras hostium incursiones aliquod ²⁰³⁴ fortius præsidium pro inopia loci necessarium arbitratus, primo ²⁰³⁵ omnium ecclesiam, quæ constructa erat in matris Dei honore, lapide quadro ²⁰³⁶ ædificavit. Aliam deinde sibi domum lapideam fecit, turribus et propugnaculis valde munitam. Cujus æmulatione operis dux provocatus, et ipse domum suis in eodem ²⁰³⁷ castro ²⁰³⁸ paravit. Ita prorsus civitate renovata, basilica eadem (550) ex una parte habuit domum episcopi, ex alia prætorium ducis (551). Voluit etiam nobilis archiepiscopus Hammaburg metropolei muro ²⁰³⁹ circumdare ac munire turribus, * nisi velocior ²⁰⁴⁰ ejus transitus impedisset votum ejus.

69. ([53.] Cap. 105.) Trans Albiam ²⁰⁴¹ suo tempore ac per totum regnum pax firma erat. Principes Sclavorum Anatrog et Gneus et Ratibor, pacifice ad Hammaburg venientes, duci ac præsuli militabant. Sed cum diverso modo et tunc et nunc in gente Winulorum dux et episcopus laborarent, duce scilicet pro tributo, pontifice vero pro augenda christianitate laborantibus, videtur mihi jam dudum studio sacerdotum christianam religionem ibidem convaluisse ²⁰⁴², si conversionem gentis avaricia principum non præpediret **.

70. (Cap. 106.) Archiepiscopus igitur pro lega-

tionem sibi ad gentes credita more prædecessor sollicitus, coadjutores prædicationis ²⁰⁴⁴ or episcopos, Rodolphum ²⁰⁴⁵ ex capellanis ²⁰⁴⁶ : swig (552), Abhelinum ²⁰⁴⁷ in Sclavaniam, V a Bremensi ²⁰⁴⁹ choro consecravit ²⁰⁵⁰ in I ceteris ²⁰⁵¹ qui supra fuerunt ²⁰⁵² adhuc vive et in vinea Dei ²⁰⁵³ non ociosis (*Math. xx, 3*)

71. ([54.] Cap. 107.) Anno pontificis sext manu fortis imperator Conradus ²⁰⁵⁴ obiit et sit ei filius Henricus, ille qui Ungros domt Eodemque ²⁰⁵⁶ tempore memorabiles aquilo reges obierunt Chnut (554) et Olaph (555), g fratres (556). Quorum alter, videlicet Olaph ²⁰⁵⁷ Sueonum, successorem regni habuit filium, supra diximus, Jacobum. Sub quo junior Sue filius Wolf ²⁰⁶⁰, militavit in Suedia 12 annis, retulit nobis, Jacobo regnante christianitate in Sueonia diffusam esse. Alter ²⁰⁶² frater ²⁰⁶³ cet Chnud, in Anglia decessit ²⁰⁶⁴, tenuitque Danorum, Anglorum ac Normannorum in ²⁰⁶⁵ sua ²⁰⁶⁶ per viginti duos annos.

72. (Cap. 108.) Post cujus ²⁰⁶⁶ mortem, u disposuit, succedunt ²⁰⁶⁷ in regnum filii ejus Ha in Angliam, Sue in Nortmanniam, Hardecho autem ²⁰⁶⁹ in Daniam. Iste cum esset filius Im reginæ, sororem habuit eam quam cæsar Hei in conjugium postea recepit ²⁰⁷¹ : ceterum St Harold a concubina geniti erant ; qui, ut r barbaris, æquam tunc inter liberos Chnut sunt partem hereditatis. Haroldus ²⁰⁷² in triennium regnavit. Contra quem frater a Da

SCHOLIA.

* *Schol.* 55. Civitatem muro circumdatam ²⁰⁷³ disposuit tribus portis et duodecim munire ²⁰⁷⁴ t ita ut primam episcopus, alteram advocatus, terciam præpositus, quartam decanus tam magister scolarum, sextam fratres et canonici, alias sex cives adhibitis sorti custodiis ²⁰⁷⁵. (2. 3. 4.)

** *Schol.* 56. Ferunt archiepiscopum Coloniensem nobilissimum, Hermannum (557), veterem de querimoniam renovasse ²⁰⁷⁶. Sed et ipse tam auctoritate Bezelini ²⁰⁷⁷, quam tri silentio repulsus, archiepiscopo nostro satisfecit, et ²⁰⁷⁸ per integrum mensem Colo convivio secum habuit ²⁰⁷⁹. (2. 3. 4.)

VARIE LECTIONES.

^{2032*} castra 1. claustrum 2. 3. 4. *Leg.* castrum. ²⁰³³ adversus 3. 4. ²⁰³⁴ aliquot 1. ²⁰³⁵ prii ²⁰³⁶ quadra 1. quadrato 3. ²⁰³⁷ suis impendiis in eodem pene 2. ²⁰³⁸ castro *deest* 3. loco 2. 4. ²⁰³⁹ metropole murum 1. ²⁰⁴⁰ velociter 2. 3. ²⁰⁴¹ enim *addit* 4. ²⁰⁴² pro christianitate augenda jam d sac. studio christiana i. religio convaluisse 4. 5. ²⁰⁴³ suorum *addit* 4. ²⁰⁴⁴ suæ *add.* 4. ²⁰⁴⁵ Rodu Rodolfum 3. 5. ²⁰⁴⁶ suis *add.* 4. ²⁰⁴⁷ Abelinum 3. Awellinum 2. Abellinum 4. ²⁰⁴⁸ Walonem 2. ²⁰⁴⁹ ab remensi 1. ²⁰⁵⁰ consecravit *deest* 4. ²⁰⁵¹ vero *add.* 4. ²⁰⁵² superfuerunt 2. 4. ²⁰⁵³ Domin 4. ²⁰⁵⁴ Romanorum *addunt* 2. 3. 4. ²⁰⁵⁵ perdomuit 4. ²⁰⁵⁶ que *deest* 2. 3. 4. ²⁰⁵⁷ aquilones 1. ²⁰⁵⁸ vus 2. *semper.* ²⁰⁵⁹ Sueno 2. *semper.* Suen 3. *semper.* ²⁰⁶⁰ Wlf 2. Vlf 3. ²⁰⁶¹ eciam *addit* 4. ²⁰⁶² *addit* 4. ²⁰⁶³ fratrum 2. 3. ²⁰⁶⁴ Angliam cessit c. 3. 4. ²⁰⁶⁵ in ditone sua *desunt* 3. ²⁰⁶⁶ ejus 3. *addit* 4. ²⁰⁶⁸ Hardeknut 2. 4. *semper.* Harde chund 1. *semper.* ²⁰⁶⁹ autem *deest* 2. 3. 5. ²⁰⁷⁰ Imme 2. 3. 4. ²⁰⁷¹ accepit 4. ²⁰⁷² ergo *addit* 4. ²⁰⁷³ circumdari 5. ²⁰⁷⁴ munire *deest* 5. ²⁰⁷⁵ turribus ut clerus sex turres, cives sex adhibitis servarent custodiis 3. ²⁰⁷⁶ Quo tempore Herimannus (Hennus 5), nobilissimus Coloniensis archiepiscopus vet. d. B. q. renovavit 4. ²⁰⁷⁷ Ezelini 2. ²⁰⁷⁸ et d 4. ²⁰⁷⁹ *In codice* 3. *hæc ita se habent.* Archiepiscopus Coloniensis renovavit veterem item de Bre ecclesia. Sed auctoritate Bezelini et triennali silentio repulsus, destitit.

NOTÆ.

(548) Lib. II, c. 41 sq.

(549) L. II, c. 58.

(550) Sc. ecclesia cathedralis.

(551) Sc. e regione postea dicti der Schauenburger Hof.

(552) Rodulfum electum esse Annales Hildesheim. anno 1026 referunt.

C (553) Rectius quarto ejus anno. Conradu obiit anno 1039, Jun. 4.

(554) Canutus jam obierat anno 1035, Nov

(555) Olaph obierat circa annum 1024.

(556) Rectius dixisset eos fratres uterin supra cap. 50.

(557) Hermannus II, a. 1036-1055.

niens, in Flandria classem adunavit. Sed rex Anglorum, morte præventus (558), bellum diremit. Hardechnut ²⁰⁸⁰ Angliam simul possedit et Daniam.

73. ([55.] Cap. 109.) Illo tempore Suein junior, dum in Angliam iter ageret, tempestate ²⁰⁸¹ maritima Hadeloæ ²⁰⁸² navibus appulit. Quem proxima quæque locorum more pyratice vastantem, milites quidam archiepiscopi capiunt et in præsentiam ejus pertrahunt. Ille vero captivum cum honore recipiens Bremam duxit, et juncta secum amicitia post aliquot dies regie donatum permisit abire. Hæc nobis de se rex ipse narravit, summa laude prædicans illum archiepiscopum, forma corporis et liberalitate ²⁰⁸³ animi omnibus acceptum. Retulit etiam circumstantibus ²⁰⁸⁴ de regio pontificis apparatu et tesauris ecclesiæ inestimabili, quem se ait Bremam vidisse, et alia multa.

74. ([56.] Cap. 110.) [Alebrandus autem ²⁰⁸⁵ archiepiscopus omnibus acceptus, a Bernardo duce ac germano ducis ²⁰⁸⁶ Thiadmaro pro libertate ²⁰⁸⁷ animi valde honoratus est. Solis invisus erat malefactoribus, sicut Utoni marchioni (559), cujus superbiam ipse confudit sua ²⁰⁸⁸ magnanimitate ²⁰⁸⁹.] (Cap. 111. [57.]) Interea filiorum secundus Chnut, qui regnavit in Nortmannia, Suein, obiit (560). Tunc Nortmanni elegerunt Magnum, qui erat filius ²⁰⁹⁰ Olaph martyris a concubina. Magnus ²⁰⁹¹ statim invadens Daniam, possedit duo regna, Hardechnut, rege Danorum, cum exercitu morante in Anglia. Qui mox adversus Magnum * pugnaturus, consanguineum ²⁰⁹² Suein classi præfecit. Suein ²⁰⁹³ victus a Magno, cum in Angliam remearet, Hardechnut mortuum repperit (561), (Cap. 112). [Ipso tempore ferunt Ascomannos et pyratas ²⁰⁹⁴ per ostium Wirrahe progressos venisse usque ad Lismonam ²⁰⁹⁵ (562), insperate omnia vastantes. Quibus inde redeunti-

bus ad naves, bellum ad Aunon (563) illatum est, ibique maxima pars eorum trucidata fertur ²⁰⁹⁶.] (Cap. 113.) (*Judith.* viii, 29.) In ejus locum ²⁰⁹⁷ Angli prius elegerunt fratrem ²⁰⁹⁸ ejus Eduardum (564), quem de priori marito Imma genuit; vir sanctus ²⁰⁹⁹ et timens Deum. Isque suspectum habens, Suein, quod sceptrum sibi Anglorum reposceret, cum tyranno pacem fecit, constituens eam proximum se mortuo ²¹⁰⁰ regni Anglorum heredem, vel ²¹⁰¹ si filios susceperit ²¹⁰² Tali ²¹⁰³ pacto mitigatus Suein in Daniam remeavit. Multa prælia Suein cum Magno feruntur. Tociens Suein victus ²¹⁰⁴, ad regem Sueonum fugiens pervenit Anundum.

75. ([58.] Cap. 114.) Victor ²¹⁰⁵ Magnus Daniam et Nortweiam optinuit ²¹⁰⁶. Ad quem noster archiepiscopus usque ad ²¹⁰⁷ Sliaswig pro colloquio venit (565), habens in comitatu suo ducem Bernardum et Thiadmarum, episcopum Hildinensem ²¹⁰⁸ (566), et Rodulfum, ejusdem civitatis episcopum. [Iste Thiadmarus a Dania ²¹⁰⁹ oriundus, cum regina Gunhild ²¹¹⁰ advenit, cujus patrocinio ille meruit Hildinensem episcopatum. Nam barbaricæ Tymme ²¹¹¹ vocabatur ²¹¹².] In eo ²¹¹³ colloquio soror Magni regis (567) Ordulfo, ducis filio, desponsatur. Qui vix peractis nuptiis, in gratiam cognati ²¹¹⁴ Haroldum ²¹¹⁵ quemdam, principem Danorum, redeuntem ab urbe apostolorum, trans Albiam obruncavit innoxium (568). Causa mortis ea ²¹¹⁶ fuit, quod de regali stirpe ²¹¹⁷ Danorum genitus, proprius ²¹¹⁸ sceptro videbatur quam Magnus ²¹¹⁹. Ea res initium calamitatis peperit in familiam ducis.

[59.] Magnus autem rex pro justitia et fortitudine carus fuit ²¹²⁰ Danis, verum Sclavis terribilis, qui post mortem Chnut Daniam infestabant. Ratibor ²¹²¹, dux Sclavorum, interfectus est a Danis. [Ratibor iste Christianus erat, vir magnæ potestatis inter

SCHOLIA.

* *Schol.* 57. Magnus rex, classe magna Danorum stipatus, opulentissimam civitatem Sclavorum Jumnem ²¹²² obsedit. Clades par fuit. Magnus terruit omnes juvenis sanctus et vitæ innocentis. Ideoque victoriam dedit illi Deus in omnibus. (2. 4.)

VARIE LECTIONES.

²⁰⁸⁰ sicque II. 2. 3. 4. ²⁰⁸¹ deest 4. ²⁰⁸² Hatheloe 4. ²⁰⁸³ libertate 3. ²⁰⁸⁴ circumstantibus 1. ²⁰⁸⁵ autem ²⁰⁸⁶ deest 2. enim 3. ²⁰⁸⁶ ejus germano 4. ²⁰⁸⁷ liberalitate 4. ²⁰⁸⁸ superbiam sua confudit 4. ²⁰⁸⁹ *Uncis inclusa desunt* 1. ²⁰⁹⁰ Magnum filium 4. ²⁰⁹¹ ergo addit 4. ²⁰⁹² suum addit 4. ²⁰⁹³ ergo addit 4. ²⁰⁹⁴ Ipso vero tempore Ascomanni et pyrate 4. ²⁰⁹⁵ progressi usque ad Lismonam venerunt 4. ²⁰⁹⁶ est 4. *Uncis inclusa desunt* 1. *In cod* 3. *reperiuntur in cap.* 74. (56.) *post verba* : sua magnanimitate. ²⁰⁹⁷ In locum Hardekunt defuncti 2. Mortuo igitur Kordekunt (II. 5.) 4. ²⁰⁹⁸ Angli in locum ejus elegerunt (²⁰⁹⁹ deest 5.) fratrem 4. ²⁰⁹⁹ magnus 2.3.4. ²¹⁰⁰ proximum sibi post mortem 4. ²¹⁰¹ etiam 4. ²¹⁰² susciperet 3. 4. ²¹⁰³ itaque addit 4. ²¹⁰⁴ remeavit et multa cum Magno prælia exercuit. Qui sæpius victus 4. ²¹⁰⁵ ergo addit 4. ²¹⁰⁶ Daniam obtinuit simul et Nordwegiam (Norwegiam 5.) 4. ²¹⁰⁷ ad ²¹⁰⁸ deest 4. ²¹⁰⁹ Hildinensem 2.3. Hildensem 4. Hildensem 5. ²¹⁰⁹ Dacia 4. ²¹¹⁰ Gunild 3. ²¹¹¹ Timmo 2. 4. ²¹¹² *Uncis inclusa desunt* 1. ²¹¹³ quo 4. ²¹¹⁴ leviri *notat Velleus in margine.* ²¹¹⁵ Haraldum 3. ²¹¹⁶ Cujus mortis causa ea 4. ²¹¹⁷ styrpe 1. ²¹¹⁸ proprius *M. F.* progenitus prior 3. ²¹¹⁹ s. q. p. M. esse v. 4. ²¹²⁰ erat 4. ²¹²¹ itaque addit 4. ²¹²² Jummem 2. Juminem 5.

NOTE.

(558) Haroldus rex obiit 1039, Mart. 17.
(569) Stadensi.
(560) Obiit circa annum 1036.
(561) Obiit anno 1042, Jun. 8.
(562) Lesum.
(563) Aumunde.
(564) Coronatus est anno 1043, in festo Paschæ.
(565) Anno quidem, ut videtur, 1043.

(566) Thiadmarus episcopus Hildeshem. 1038-1044.
(567) Wulfhildis.
(568) Filius Thurkilli Sprakaloe. Duxerat Gunhildam, filiam sororis Canuti regis et Wirthgeorni, regis Sclavorum. Occisus scil. Nov. 13, teste necrolog. Luneburg.

barbaros. Habuit enim filios octo, principes Sclavorum; qui omnes occisi sunt a Danis, dum patrem ulcisci quæsierunt ²¹²². Ad cuius mortem ulciscendam, jam tunc cum ²¹²⁴ exercitu Winuli venientes, usque ad Ripam vastandam ²¹²⁵ progressi sunt. Et forte Magnus rex tunc a Nordmannia rediens, Heidibam ²¹²⁶ appulit. Qui mox, Danorum copiis undique collectis, egredientes a Dania paganos in campestribus Heidibæ ²¹²⁷ excepit ²¹²⁸. Quindecim milia feruntur ibi occisa, et facta ²¹²⁹ est pax et leticia Christianis ²¹³⁰ omni tempore Magni. Eodem vero tempore Godescalcus ²¹³¹ post mortem Chnut regis et filiorum ejus ²¹³² rediens ab Anglia, contra Sclavianiam venit infestus, omnes impugnans, magnumque paganis terrorem incutiens. De cuius fortitudine vel ²¹³³ potentia, quem super barbaros habuit, postea dicemus.

76. ([60.] Cap. 115.) Et hæc quidem forinsecus dum varia sorte gesta sunt, in Bremis status rerum labefactari cæpit:

summisque ²¹³⁴ negatum
Stare diu (569),

nostræ quoque invidit prosperitati. In diebus ²¹³⁵ illis nobilissima senatrix Emma obiit, uxor quondam Liutgeri ²¹³⁶ comitis, [et soror Meginwerki, episcopi Padarburnensis ²¹³⁷], sed jam vidua per annos quadraginta ²¹³⁸ (570), totum fere quem habuit ingentem thesaurum pauperibus et ecclesiis dispersit. Corpus ejus ²¹³⁹ requiescit in Bremensi ecclesia, anima ejus ²¹⁴⁰ gaudeat ²¹⁴¹ in celesti requie. Illa ²¹⁴² dum adhuc viveret, Bremensi ecclesiæ cortem Stiplaga ²¹⁴³ juxta Rhenum dedit (581). Lismona ²¹⁴⁴ vero, nescio pro quo filia delicto, in partem cessit Imperatoris Conradi; pro qua re Gisla regina eo

A tempore [Bremam accedens fratribus multa bona fecit, ecclesiæ et omnibus indigenis, deinde] visitavit Lismonam ²¹⁴⁴ [cum archiepiscopo ²¹⁴⁵].

77. ([61.] Cap. 116.) Anno archiepiscopi penultimo (572) domus sancti Petri Bremæ conflavit, ejusque flamma incendii claustrum cum officinis, urbem cum ædificiis totam consumpsit, veterisque habitaculi nullum remansit vestigium. Ibi sacræ thesaurus ecclesiæ, ibi libri et vestes, ibi omnia ornamenta consumpta sunt. Et hæc quidem rerum dampna facile possent recuperari, si majora non pateremur in moribus detrimenta. *Multum* ²¹⁴⁶ enim distant, ut quidam ait, *dampna morum a dampnis temporalium rerum, cum illa intra nos sint, extra nos ista*. Sane ex illo tempore fratribus, qui ante canonicè vixerant, extra claustrum vagantibus, regula sanctorum Patrum, per multa prius sæcula studiose conservata, primo negligentius haberi cæpit, deinde funditus abjecta consenuit. Et sunt anni ab ordinatione sancti Willehadi, cum Bremensis ecclesia fundata est, usque ad finem Alebrandi, quando eadem ecclesia combusta est, anni ²¹⁴⁷ ferme 270 (573).

78. ([62.] Cap. 117.) Combusta est autem intrante autumno, quod est III Idus Septembris; archiepiscopus eo tempore in Fresiam iter egit. Is, conflagratione templi audita, mox ²¹⁴⁸ pedem retorsit, jactisque sequenti æstate ²¹⁴⁹ fundamentis, ad formam Coloniensis ecclesiæ (574) disposuit hujus nostræ magnitudinem perducere ²¹⁵⁰. Et profecto credimus ²¹⁵¹, si longiorem sibi vitam fato concesserint ²¹⁵², omne opus ecclesiæ finiturus erat paucis ²¹⁵³ annis. Tanta erat præsulis ²¹⁵⁴ animositas et instantia in omni opere, præcipue vero in templi ædifica-

SCHOLIA.

* *Schol.* 58. Archiepiscopus præposituram Edoni ²¹⁵⁵ tulit, pro cuius rei zelo junior Edo, nepos ejus, iratus, monasterium incendit. Pro cuius sacrilegii compositione pater Edonis suam hereditatem obtulit ecclesiæ. Edo vero præpositus Hierosolimam ²¹⁵⁶ peregrinus abiit, circa festum sancti Jacobi egressus, rediitque in proximo pascha. (4.)

** *Schol.* 59. Aiunt enim quidam invidorum episcopum solum nævum superbiæ habuisse. Unde inter ipsum et Brun, Ferdensem episcopum (575), contentio erat indigna episcopis, et hoc maxime propter superbiam cuiusdam Wolfridi ²¹⁵⁷ advocati. Qui subita et mirabili morte obiit, sicut archiepiscopus. (4.)

VARIE LECTIONES.

²¹²² *Uncis inclusa desunt* 4. ²¹²⁴ *toto add.* 2. 3. 4. ²¹²⁵ *vastando* 2. 3. 4. ²¹²⁶ *Heydebiam* 3. *Heidbu* 2. *sæpius*. ²¹²⁷ *Hedeby* 3. ²¹²⁸ *recepit* 1. ²¹²⁹ *Et quindecim milibus occisis, facta* 4. ²¹³⁰ *deinceps addit* 4. ²¹³¹ *Godescalcus* 1. *Godeschalcus* 3. *Goteschalcus* 4. ²¹³² *ejus deest* M. F. ²¹³³ *et* 4. ²¹³⁴ *simulque* 2. ²¹³⁵ *enim* 2. ²¹³⁶ *Liudgeri* 3. 4. *Ludgeri* 2. ²¹³⁷ *Meginverki ep. Podarburnis* 2. *Meginveroki ep. Podarbis* 3. *Uncis inclusa desunt* 1. ²¹³⁸ *qu(a)e addit* 4. ²¹³⁹ *Cujus corpus* 4. ²¹⁴⁰ *vero* 4. ²¹⁴¹ *gaudet* 5. ²¹⁴² *Qu(a)e* 4. ²¹⁴³ *Stiplage* 3. ²¹⁴⁴ *Lismonam visitavit* 4. *In margine cod.* 4. *hic legitur*: Lismona et Stiplaga de predio domine Emme fuerunt. ²¹⁴⁵ *Uncis inclusa desunt* 1. 2. 3. ²¹⁴⁶ *Multa* 1. ²¹⁴⁷ *anni recte deest* 4. ²¹⁴⁸ *Qui confl. audita ecclesie, mox* 4. ²¹⁴⁹ *anno estatis* 1. ²¹⁵⁰ *perficere* 2. 3. 4. ²¹⁵¹ *credimus deest* 4. ²¹⁵² *concessissent* 2. 3. 4. ²¹⁵³ *ecclesie paucis perfectisset* a. 4. ²¹⁵⁴ *Illius* 4. ²¹⁵⁵ *tulit Edoni tulit* 4. ²¹⁵⁶ *Jerosolimam* 4. ²¹⁵⁷ *Wolfridi* 5.

NOTÆ.

(569) Lucani Pharsal. l. I, v. 71, 72:

Inviâ fatorum series, summisque negatum
Stare diu, nimioque graves sub pondere lapsus.

(670) Vidua fuit per 28 tantum fere annos, marito mortuo anno 1011, Febr. 26. Dies ejus emortalis Decemb. 3 noscitur ex Necrologio Luneburgensi. Obiit anno, secundum Chronicon breve Bremense, Alebrandi quarto, scilicet 1038-1039, m. Octob.

(571) Stiepel in ripa dextra fluvii Rubri in præ-

fectura comitatus Markiæ, quondam dicta Blankenstein.

(572) Hoc est 1044. Annus octavum habet Chron. breve Bremense, ergo 1043.

(573) Ab anno 788 usque ad 1045 vix sunt anni 257.

(574) Scilicet anno 873 ad finem perductæ et consecratæ, cuius effigiem vide apud S. Boisserée Geschichte des Doms von Köln, pag. 2, et tab. 1.

(575) Bruno II, episcopus Verdensis, 1034-1049,

tione. Porro sola æstas, quæ inceperat hoc opus, A fundamenta ecclesiae jacta, columpnas et arcus earum lateraque in altum erecta vidit. Transacta ²¹⁵⁵ hyeme, cum jam festività immineret paschalis (576), beatissimus pontifex Alebrandus [pridie ante ²¹⁵⁶ Dominicam cœnam (577)], credo non inscius ²¹⁵⁷ vocationis suæ, ab ecclesia Scirnbeki ²¹⁵⁸ [vel State, ut alii affirmant ²¹⁵⁹], nudis pedibus accessit Bremam. Ubi multa oratione cum lacrimis effusa, Deo et sanctis ejus commendavit ecclesiam. Cumque jam febribus tangeretur, navigio delatus ²¹⁶⁰ est ad Buciensem ²¹⁶¹ præposituram, ibique supervexit dies septem *. Sic terrenum phase celestibus mutans azimis (*Levitic. XXIII, 5, 6*), anima ejus gaudens transivit ad Dominum. At vero corpus antistitis eum ingenti luctu (578) sequentium et occurrentium ²¹⁶² per alveum Wissulæ ²¹⁶³ fluvii Bremam deportatum, in medio novæ, quam ipse ²¹⁶⁴ orsus ²¹⁶⁵ est, basilicæ tumulatum est. In quo scilicet ²¹⁶⁶ loco primum altare majus situm fuerat juxta mansoleum sancti Patris Willehadi. [63.] Per idem vero tempus

apud Magedburg felicis memoriæ Hunfrid archiepiscopus obiit (579). Illique successit Engilhard, rejecto illo, qui sprevit episcopatum, Winthero ²¹⁷⁰. Anno Domini 1043 contigit depositio dilecti Patris nostri ²¹⁷¹ Alebrandi, circa diem xvii Kal. Maii. Hæc est indictio ²¹⁷² 11 (580). Vale in Christo, pastor amabilis, et tuo ²¹⁷³ gregi nunquam obliviscende. Transi a pascha cœlorum, ubi cum agno paschali epuleris in azimis sinceritatis et veritatis (*I Cor. v, 8*). Recipere feliciter in æterna tabernacula (*Luc. xvi, 9*), ubi cum angelis indeficua lætaris ²¹⁷⁴ beatitudine. Quamdiu enim temporali nobiscum fruebaris vita, pastoralis curæ officia nobiliter implesti, vita et doctrina, omnia nobis dulcia. Nunc autem raptus es, ne malicia mutaret intellectum tuum; ideoque plus Dominus properavit educere te de medio iniquitatum (*Sap. iv, 10, 11, 14*), ut fructum laborum tuorum pleniter reciperes ²¹⁷⁵, etiamsi non feceras ²¹⁷⁶ omnia bona quæ voluisti. Ergo justitia tua manet, et memoriale tuum non derelinquetur in sæculum sæculi.

INCIPIIT LIBER TERTIUS ²¹⁷⁷.

Nomen Adalberti trutinat pars tertia libri ²¹⁷⁸.

1. ([1] Cap. 118). Adalbertus archiepiscopus sedit C annos unum de triginta ²¹⁷⁹ (581). Virgam pastorem suscepit ab Heinrico imperatore, filio Conradi, qui a Cæsare Augusto Romanorum imperatorum nonagesimus erat in solio, exceptis illis, qui ²¹⁸⁰ simul regnabant cum alteris. Palleum ²¹⁸¹ archiepiscopale, ut decessores ²¹⁸² sui, per legatos ²¹⁸³ accepit a supradicto papa Benedicto, quem in ordine Romanorum pontificum post apostolos fuisse 147 mum rep-

perimus. Ordinatio ejus facta est Aquisgrani, præsentem cum principibus cæsare, 12 episcopis astantibus ²¹⁸⁴ et manum imponentibus (582). Cujus benedictionis copiam ipse sibi multociens maledicentibus objecit, subridens ac dicens ²¹⁸⁵: se ²¹⁸⁶ non posse ab aliquo maledici, qui a tantis ecclesie patriarchis ²¹⁸⁷ ab initio et ²¹⁸⁸ simul tam sollempniter benedictus fuerit. (Cap. 119.) De cujus viri gestis et moribus cum difficile sit aliquid dignum scribere

SCHOLIA.

* *Schol. 60.* Ipsa anno quo decessit archiepiscopus migravit etiam Odinkar, Ripensis episcopus. In die ²¹⁸⁹ paschæ missam ²¹⁹⁰ celebrans, ordinavit rem suam ²¹⁹¹ certus extremorum. (2. 4.)

VARIE LECTIONES.

²¹⁸⁰ autem addit 4. ²¹⁸⁹ *Uncis inclusa desunt* 1. ante *deest* 2. ²¹⁶⁰ non inscius, ut credo 4. ²¹⁶¹ Schirubecke 3. Schirmbeke 4. Scunbeki 2. ²¹⁶² *Uncis inclusa desunt* 1. 5. ²¹⁶³ celatus 2. ²¹⁶⁴ Buccensem 4. Huciensem 2. Hucensem 3. ²¹⁶⁵ sequentium occurrentiumque 4. ²¹⁶⁶ Visulæ 3. Wisere 2. Wisure 4. ²¹⁶⁷ tunc addunt 2. 3. 4. ²¹⁶⁸ ortus 3. ²¹⁶⁹ similiter 5. ²¹⁷⁰ obiit, cui E. rejecto Winthero, qui ep. sp. successit 4. ²¹⁷¹ nostri *deest* 3. ²¹⁷² Mai, indictione 4. ²¹⁷³ amabilis tuoque 4. ²¹⁷⁴ lætaris 3. ²¹⁷⁵ perciperes 2. 4. percipies 3. ²¹⁷⁶ perfeceras 2. 4. perfeceras 3. ²¹⁷⁷ *Hæc inscriptio add.* 3. 5. *deest* 1. 2. 4. ²¹⁷⁸ *Hic versus deest* 3. 5, in 2 et 4 in margine scriptus. ²¹⁷⁹ undetriginta 3. 4. ²¹⁸⁰ Augusto in solio Rom. imp. XCus sedisse reperitur, exceptis hiis, qui 4. ²¹⁸¹ pallium 2. 3. ²¹⁸² precessores 4. ²¹⁸³ suos addit 4. ²¹⁸⁴ ast etiam XII ep. 4. ²¹⁸⁵ ac dicens *desunt M. F.* ²¹⁸⁶ sibi 3. ²¹⁸⁷ patribus 4. ²¹⁸⁸ et *deest* 5. ²¹⁸⁹ Qui in die 4. Qui diem 5. ²¹⁹⁰ *deest* 4. ²¹⁹¹ rebus suis 4. res suas 5.

NOTÆ.

(576) Sc. anno 1045, ubi Pascha incidit in m. Aprilis diem 7. Igitur hic annus melius cum narratione de extremis Alebrandi diebus convenit quam annus 1043, ubi Pascha indicit in m. Apr. d. 3.

(577) D. 3 Aprilis.

(578) *Ingens luctus.* Virgil. *Æn.* l. vi, v. 869; l. xi, v. 62, 231.

(578) Hunfrid obiit anno 1051, teste Lamberto.

(580) Ex antecedentibus collato cap. 67 patet Bezelinum mortuum esso anno 1045, ind. xv. Cui consensit Lambert. Herseveld. h. a. Adami nostri error originem traxit ex falso, quem codex Vindobonensis tribuit Libentio, anno emortuali, s. c. 1030.

(581) Adalbertus annos tantum 27 sedisse videtur.

(582) Imperator fuit Aquis anno 1045, m. Jul. v. Bohmer Kaiserurkunden.

ad scribendum nos ea ²¹⁹² cogit necessitas, quoniam A promissimus libri ²¹⁹³ hujus tenorem, o venerabilis præsul Liemare, usque ad diem tui pontificatus extendere. Unde licet stulte audacterque introierim hoc pelagus, nunc tamen haut imprudenter fecisse videar, si ad litus ²¹⁹⁴ properabo. In cujus littoris ²¹⁹⁵ accessione vix aliquem portum video imperitiæ meæ: ita plena sunt omnia scopulis invidiæ detractationumque ²¹⁹⁶ asperitatibus, ut ea, quæ laudaveris, adulatione carpant ²¹⁹⁷, quæ vero delicta reprehenderis, dicant fieri ex malivolentia ²¹⁹⁸ (583).

[2.] Cum tamen ille vir memorabilis omni genere laudum possit extolli, quod nobilis, quod pulcher, quod sapiens, quod eloquens, quod castus, quod sobrius ²¹⁹⁹: hæc omnia continebat in se ipso, et alia item bona ²²⁰⁰, quæ extrinsecus homini solent accedere ²²⁰¹, ut sit dives, ut ²²⁰² felix, ut gloriam habeat, ut ²²⁰³ potentiam, omnia sibi habunde fuerunt. Præterea in legatione gentium, quod primum est Hammaburgensis ecclesiæ officium, nemo unquam tam strenuus potuit inveniri. Item in divinis ministeriis sollempniter obeundis, in honore sedis apostolicæ, in fidelitate rei publicæ ²²⁰⁴, in sollicitudine etiam ²²⁰⁵ suæ parochiæ, vix potuit ²²⁰⁶ habere comparem, aut qui in pastoralis cura vigilantior esset in omnibus, si ita perseveraret ²²⁰⁷. Nam cum talis fuerit ab initio, circa finem deterior videbatur; ad quem virtutis suæ defectum corrui vir non bene cautus tam sua negligentia, quam ceterorum impellente malicia. De quibus suo loco postea latius dicetur. Quoniam vero difficile est omnes viri actus aut bene aut plenter aut in ordinem posse definiri ²²⁰⁸ a me, præcipua gestorum ejus summam quæque delibans ²²⁰⁹, affectu condolentis ad eam pervenire desidero ²²¹⁰ calumpniam ²²¹¹, qua nobilis et dives parochia Hammaburgensis et Bremensis, altera vastata ²²¹² est a paganis, altera discerpta est ²²¹³ a pseudochristianis. Igitur narrationis initium tale faciam, ut statim ex moribus ejus possint omnia cognosci (584).

2. ([3.] Cap. 120.) Erat nimirum genere vir nobilissimus (585), honore primo, Halverstatentis ²²¹⁴ præpositus, ingenio acri (586) et instructo multarum artium supellectile; in divinis et humanis (587)

prudentiæ magnæ, et ad ea, quæ auditu vel studio collegit, retinenda et ²²¹⁵ proferenda memoriæ ²²¹⁶ celebris, eloquentiæ singularis. Tum præterea, quod forma corporis erat spetiosus, castitatis amator fuit. Largitas ejusmodi, ut petere haberet indignum, tarde aut humiliter acceperat, prompte vero hylariterque sæpe non petentibus largiretur. Humilitas in eo dubia videbatur, quam solis exhibitus servis Dei, pauperibus et peregrinis, adeo ut sæpe, antequam cubitum iret, triginta et amplius mendicantibus ipse genu flexo ²²¹⁷ pedes lavaret. Principibus autem sæculi et coæqualibus suis humiliari nullo modo voluit. In quos etiam tali ²²¹⁸ zelo exarsit aliquando, ut hos luxuriæ, illos avaritiæ, quosdam infidelitatis arguens, nulli demum parceret, quem notabilem cognovit. Itaque multis virtutibus in unum vas congregatis, poterat vir talis esse dicique beatus, nisi unum viciū obstaret, cujus deformitas omnem decorem præsulis ²²¹⁹ obnubilaret ²²²⁰, hoc erat cenodoxia, familiaris divitum vernacula. Ea ²²²¹ prudenti viro talem ²²²² invidiam peperit, ut multi etiam bona, quæ fecit plurima, dicerent fieri pro mundana gloria. Sed videant hujusmodi ²²²³ ne temere illum judicent, hoc scientes, quod in rebus ambiguis absolutum non debet esse judicium, et ²²²⁴: « in ²²²⁵ quo alterum judicas ²²²⁶, te ipsum condempnas ²²²⁷ (Rom. II, 1). »

[4.] Nobis autem qui cum eo viximus cotidianaque viri conversationem ²²²⁸ inspeximus, notum est, aliqua illum, sicut hominem, fecisse pro honore sæculi, multa vero pro Dei timore, sicut bonum C hominem. Et quamvis largitas ejus in cunctos ²²²⁹ modum excederet, inveni tamen eam ²²³⁰ largiendirationem, quod pro ditanda ecclesia sua quosdam studuit obsequiis placare, sicut reges et eorum consilio proximos; alios autem qui ecclesiæ suæ aliquo modo nocere videbantur, acerrimo persecutus ²²³¹ odio, sicut duces nostros et nonnullos episcopos. Audivimus eum sæpenumero ²²³² pro lucro ecclesiæ suæ se suosque parentes devovisse: Adeo, inquit, nemini parcam, nec mihi, nec fratribus, nec pecuniæ, nec ipsi ecclesiæ, ut episcopatus meus aliquando liberetur a jugo, vel pars ceteris efficiatur. Quæ omnia [melius] ²²³³ in ipso hystoriæ textu ²²³⁴ pendentur,

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁹² ea deest 5. ²¹⁹³ libelli 2. 3. 4. ²¹⁹⁴ littus 2. 3. ²¹⁹⁵ quo littoris 1. quo littore 3. quo litore 4. ²¹⁹⁶ detractionumque 4. ²¹⁹⁷ carpent 3. ²¹⁹⁸ malevolentia 3. 5. ²¹⁹⁹ nobilis p. s. e. c. et sobrius 4. ²²⁰⁰ itemque alia bona 4. ²²⁰¹ accedere 4. e correctura 3. 5. videlicet addit 4. ²²⁰² et 4. ²²⁰³ publice rei 1. ²²⁰⁴ et 4. ²²⁰⁵ etiam deest 3. ²²⁰⁶ poterat 4. ²²⁰⁷ perseverasse 3. 4. ²²⁰⁸ definiri 3. ²²⁰⁹ delibemus 3. ²²¹⁰ desiderio 3. ²²¹¹ calamitatem legendum esse conjecit Velleus. ²²¹² vastata deest 5. ²²¹³ est deest 4. discerpta est 3. ²²¹⁴ Haluersiadensis 3. 4. Halverstedensis 2. ²²¹⁵ vel 5. ²²¹⁶ memoria 1. ²²¹⁷ flexu 4. ²²¹⁸ tali deest M. F. ²²¹⁹ illius 4. ²²²⁰ obnubilaret 2. 3. 5. ²²²¹ quæ 3. 5. ²²²² talemque 1. ²²²³ ejusmodi 4. ²²²⁴ ut 2. 3. 4. ²²²⁵ in deest 3. ²²²⁶ judices 4. ²²²⁷ condempnes 2. 3. 4. ²²²⁸ cum illo fuimus cotidianaque ipsius conversationem 4. ²²²⁹ cunctis 4. ²²³⁰ deest 4. ²²³¹ dixisse addit 4. ²²³² melius deest 1. ²²³³ contextu 2.

NOTÆ.

(583) Sallust. Catilina præf.: *Quæ delicta reprehenderis, malivolentia et invidia putant.*
(584) Similiter Sallust. l. I: *De cujus... moribus pauca prius explananda sunt quarum initium narrandi faciam.*

(585) Conf. Annal. Sax. a. 1043.
(586) *Ingenio acri.* V. supra l. II, c. 8.
(587) *Divina et humana.* Sallust. Jugurth. c. 27 his. Conf. intra c. 35, 65.

ut videant sapientes, quam coacte et non temere, immo probabili ratione fecerit aliqua, in quibus desipuisse vel insanisse videtur a non intelligentibus.

3. ([5.] Cap. 121.) Anno ordinationis suæ primo, postquam pontifex sollempniter intronizatus est, ecclesiae Bremæ nuptias peregit. Videns basilicæ noviter inceptæ opus immensum vires quærere maximas, nimis præcipiti usus consilio, statim murum civitatis a decessoribus orsum et quasi minus necessarium destrui fecit, jussitque lapides in templo poni. Nam et turris speciosa, quam diximus septem cameris ornata fuisse, tunc funditus est diruta. Quid loquar de claustro, quod lapide polito constructum, pulcritudine sua visus contuentium refecit? Et hoc præsul absque mora præcepit dissipari, quasi aliud pulcrius cito facturus. Cogitavit enim, ut ipse nobis de ea resciscitantibus aperuit, refectorium, dormitorium, cellarium et ceteras fratrum officinas, omnia ex lapide facere, si locus aut ocium suppeditarent. Ad quæ omnia cum sibi habunde ad manus fore gloriaretur, ut pace fratrum dicam, solam clericorum et lapidum penuriam sæpe querebatur. Interea

Fervet opus. . . . .

surrexit ecclesiae murus (590), cujus formam ante Alebrandus ad instar Coloniensis incepit (591), ipse vero ad exemplum Beneventanæ domus cogitavit perducere (592).

4. Anno tandem septimo incepti operis moles a fronte levata est, ac principale sanctuarii altare dedicatum in honore sanctæ Mariæ (593). Nam secundum in occidentali absida consecrandum altare disposuit in amore sancti Petri, cujus sub invocatione legitur antiqua basilica extracta. Emergentibus itaque multis archiepiscopo angustiis, mansit opus imperfectum ad annum pontificii 24

2249, cum et ego indignissimus ecclesiae Dei matri-
cularius Bremam veni (594): et tunc demum templi
parietes dealbantur, occidentalisque cripta sancto
Andrææ delicata est.

5. ([5] Cap. 122.) Et quoniam magnus pontifex vidit ecclesiam et episcopatum suum, quem decessoris sui Adaldagi prudentia liberavit, iniqua ducum potentia iterum vexari, summo nisu conatus est eandem ecclesiam pristinae libertati reddere (595), ita ut nec dux, nec comes, aut aliqua judicialis persona quempiam districtum aut potestatem haberet in suo episcopatu (596). Quod nisi per odium fieri nequivit, dum correpti pro nequitia principes ad iram magis accenderentur. Aiuntque Bernardum ducem, cum pro nobilitate ac sapientia suspectum haberet pontificem, sæpe dixisse, illum quasi exploratorem positum in has regiones, qui infirma terræ alienigenis et cæsari esset proditorus; ideoque dum ipse aut aliquis filiorum ejus advixerit, episcopum nunquam bonum diem habiturum in episcopatu. [7.] Quod verbum in pectus episcopi altius, quam quisquam ratus erat, descendit. Itaque ex eo tempore ira et metu anxius, moliri, parare atque ea modo cum animo habere (597), quæ duci et suis profutura non essent. Dissimulatoque animi dolore ad tempus, quod alia via consilium non invenit, totus confugit ad auxilium palatii, nec pepercit sibi ac suis, aut ipsi episcopatu, cæsarem placando et aulicos, dummodo id efficeret, quod ecclesia esset libera. Proinde visus est tantos in curia labores tolerasse, tantas ubique terrarum expeditiones sponte cum suis desudasse, ut infatigabilem ejus viri constantiam miratus cæsar, ad omnia publicæ rei consilia virum habere malierit vel primum.

6. (Cap. 123.) Expeditiones vero, quas in Ungriam, Sclavianam (598), Italiam vel in Flan-

VARIAE LECTIONES.

2249 videatur 3. 2250 est deest 2. 3. 4. 2256 predecessoribus 2. 4. suis addit 4. 2257 turris deest 1. 2258 speciosa, quæ septem cameris ornata fuerat 4. 2259 præcipit 2. 3. 2260 illud 3. 2261 Cogitaverat 1. 2262 refectorium 3. 2263 per omnia 4. 2264 facere deest 3. 2265 omnia addunt 2. 3. cuncta 4. 2266 sæpe deest 1. 2267 amorem 2. 3. honorem 4. 2268 extracta fuisse 4. 2269 angustiis, op. imperf. usque ad XXIII. pont. annum permansit 4. 2270 dealbantur 2. 3. 2271 ecclesiam episcopatumque 4. 2272 predecessoris 4. 2273 liberaverat 4. 2274 nec 3. 4. 2275 quampiam jurisdictionem 4. 2276 Bernardum 1. 2277 haberet. 3. 2278 ac. 1. 2279 moliri atque in animo 4. 2280 cœpit add. 2. 3. cœpit ea add. 4. 2281 cum 4. 2282 inveniret 4. 2283 aut 3. 2284 nec sibi nec suis nec ecclesiae pepercit 4. 2285 quo 2. 3. 4. 2286 posset liberui 4. 2287 est deest 1. 2288 tantasque 2. 3. 2289 tantisque u. t. expeditionibus 4. 2290 viri deest 4. 2291 rei publice cons. eum hab. primum maluerit 4.

NOTE.

(588) Supra l. II, c. 67.
(589) *Ut pace fratrum dicam.* Ita et infra cap. 56.
(590) Virgil. *Æneid.* l. I, v. 436 sq.:
Fer et opus . . . . .
O fortunati, quorum jam mœnia surgunt.
(591) V. supra l. II, c. 78.
(592) Hanc basilicam incendio parumper maculatam funditus destruxisse Liemarum archiepiscopum; testatur Albertus Stadensis ad a. 1089. De domo Beneventana edocebimur post Joannis de Vita *Thesaurum Antiq. Benevent.* in opere mox prelo subjiciendo V. cl. Schultzii.

(593) Sc. anno 1051; v. infra cap. 23.
(594) Sc. anno 1068. Conf. infra cap. 53.
(595) Conf. supra l. II, cap. 9.
(596) Sunt fere verba privilegiorum Ottonis II et successorum suorum an. 967 seq. ecclesiae Hammaburgensi datorum.
(597) Ex sallustii Bello Jugurth. c. 7: *Quod verbum in pectus Jugurthæ altius quam quisquam ratus descendit. Itaque ex eo tempore ira et metu anxius moliri, parare atque ea modo animo habere.*
(598) Sc. contra Liuticos anno 1045; v. Hermann. Aug. Ann. August.

driam ²²⁷² (599) cum cæsare pontifex egit ²²⁷³, multæ A sunt. Quæ dum singulæ magnis ²²⁷⁴ episcopi sumptibus multisque familiarum oppressionibus exigentur, duarum nos tantum facere mentionem cogimur, hoc est Italicæ, quæ prima fuit, vel Ungaricæ, quæ postrema, eo quod insignes præ ceteris fuerint, nobisque ambæ infeliciter evenerunt. At ²²⁷⁵ de Ungarica quidem dicitur in fine (600), nunc de Italica videamus.

7. ([8.] Cap. 124.) Henricus ²²⁷⁶ rex, domitis vel compositis Pannonum sedicionibus (601), ecclesiastica, ut dicitur ²²⁷⁷ necessitate Romam tractus est (602), comitem habens cum ceteris imperii magnatibus et nostrum archiepiscopum. (*An.* 1046.) Ubi depositis, qui pro apostolica sede certaverant. Benedicto, Gratiano ²²⁷⁸ et Silvestro scismaticis, Adalbertus pontifex in papam eligi ²²⁷⁹ debuit, nisi quod B pro se collegam posuit* Clementem ²²⁸⁰. A quo ²²⁸¹ rex Henricus coronatus die natalis Domini ²²⁸², imperator et augustus vocatus est.

8. ([9.] Cap. 125.) Post hæc imperatorem ab Italia revertentem archiepiscopus noster fertur Bremam vocasse ²²⁸³, occasione data, quasi ²²⁸⁴ Lismonam ²²⁸⁵ visere deberet vel regem Danorum invitare ad colloquium, sed revera ut fidem exploraret ducum. Imperator autem Bremæ apparatus regio, sicut dignum fuit ²²⁸⁶, receptus, cortem quæ Balga dicitur (603), fratribus optulit, ecclesiæ vero comitatum Fresiæ (604) concessit, quem ante Gotafridus (605) habuit. Cæsar inde Lismonam veniens, mox, ut aiunt, per ²²⁸⁷ insidias a Thiedmaro comite circumventus ²²⁸⁸, archiepiscopi nostri studio defensus est ²²⁸⁹. Quare idem comes a cæsare vocatus in jus, cum se purgare ²²⁹⁰ duello mallet, a satellite suo

nomine Arnaldo ²²⁹¹ est interfectus (606). Qui et ipse non post multos dies a filio Thietmari comprehensus, et per tybias suspensus inter duos canes efflavit, unde et ipse ab imperatore comprehensus et perpetuo est exilio dampnatus ²²⁹² (607). Cujus mortem dux germanus ²²⁹³ et filii ejus acerrime ²²⁹⁴ zelantes in archiepiscopum, ex eo tempore ipsum et ecclesiam ejus et familiam ecclesiæ ²²⁹⁵ letali odio persecuti sunt. Cumque pax ficta interdum ambas conciliasse partes videretur ²²⁹⁶ nichilominus tamen illi qui ducem secuntur ²²⁹⁷, antiqui memores odii, quod patres eorum exerceverunt ²²⁹⁸ in ecclesiam, nostros impugnare ²²⁹⁹ non cessarunt ²³⁰⁰ affligentes omnibus modis. *Exsurge ergo, Domine, et judica causam tuam, memor esto obprobrii servorum tuorum (Psal. LXXIV, 22).*

9. ([10.] Cap. 126.) Metropolitanus autem econtra ²³⁰¹ bonis studiis certans et beneficiis redimens tempus, quoniam dies mali erant, pacem cum ducibus fecit. Deinde vero sollicitudinem gerens parochiæ, aliquid ²³⁰² magnum vel se dignum ²³⁰³ cogitavit ubique nobilitatis suæ monumentum relinquere ²³⁰⁴. Et primo quidem floccipendens auream decessorum mediocritatem (608), vetera ²³⁰⁵ contempsit. nova molitus omnia perficere. Igitur magnis animi et sumptuum ²³⁰⁶ conatibus pugnans, ut Bremam similem ceteris efficeret urbibus ²³⁰⁷, statim ex bonis, quæ ipsi adquisivit, dua fecit præposituras, unam sancto Willehado, ubi corpus ejus aut requiescit aut translatus est, alteram sancto Stephano, cujus se famulum multociens gloriabatur C archiepiscopus ²³⁰⁸. Has duas construxit ²³⁰⁹ a principio, verum et ²³¹⁰ alias postea fecit, hoc est in Bremis terciam sancto Paulo, de bonis quæ ho-

SCHOLIA.

* *Schol.* 61. Clemens papa renovavit ecclesiæ nostræ Hammaburgensi omnia privilegia quæ dudum a Romana sede concessa sunt (609) (2.-4.).

VARIE LECTIONES.

²²⁷² vel Franciam 3. et Flandriam 4. ²²⁷³ cesare fecit 4. ²²⁷⁴ magnis *deest* M. F. ²²⁷⁵ evenerint. At. 4. ²²⁷⁶ itaque *add.* 4. ²²⁷⁷ e exigente n. 4. ²²⁷⁸ Germano 3. ²²⁷⁹ Silvestro, Adalbertus archiepiscopus eligi 4. ²²⁸⁰ Nisi pro se c. possidisset Clementem 3. 4. scismaticis Clemens apostolorum Petri et Pauli successor factus est 2. 2a. *ubi* (2.) *in hic textu sequitur schol.* 61. ²²⁸¹ mox *addit* 4. ²²⁸² die n. Dom. *desunt* 2. 3. 4. ²²⁸³ archiepiscopo Bremam vocavit 4. ²²⁸⁴ qui 1. qua 3. ²²⁸⁵ Lismonem 3. ²²⁸⁶ regio, ut decuit, apparatu 4. ²²⁸⁷ concessit. Inde Lismonam veniens, per 4. ²²⁸⁸ circumventus est, sed 4. ²²⁸⁹ *est deest* 4. ²²⁹⁰ expurgare 4. ²²⁹¹ nom. Arn. *desunt* 2. 3. 4. ²²⁹² Qui — dampnatus *desunt* 2. 3. 4. ²²⁹³ germanus ejus dux 4. ²²⁹⁴ germanus filiique illius 4 acerrime *deest* 4. ²²⁹⁵ ecclesiam ecclesiæque familiam 4. ²²⁹⁶ interdum utrasque conc. vid. partes 4. ²²⁹⁷ sequebantur 2. 3. 4. ²²⁹⁸ exerceverint 3. ²²⁹⁹ inquietare et impugnare 4. ²³⁰⁰ cessabant 2. 3. 4. ²³⁰¹ contra 5. ²³⁰² aliquid 4. ²³⁰³ magnum dignumque 4. ²³⁰⁴ ut nob. s. m. relinqueret 3. ²³⁰⁵ veram 4. ²³⁰⁶ perficere — sumptuum *desunt* 3. ²³⁰⁷ Bremam ceteris coequaret urbibus 4. ²³⁰⁸ ipse *add.* 2. 3. ²³⁰⁹ archiep. *deest* 4. ²³¹⁰ confluxit 2. ²³¹¹ eciam b.

NOTÆ.

(599) Anno ut videtur 1051, non vero, cum hæc fuit expeditio ante Ungaricam, anno 1054.

(600) Conf. infra cap. 42.

(601) Sc. annis 1043-1045.

(602) Sc. anno 1046.

(603) Balje, villa parochialis in comitatu Hoya, præfectura Nienburg et advocatia Sebbenhausen, Conf. Register der Einkünfte der Propstei zu Bremen p. XIII u. XIV.

(604) Aut hic error Adami latet, aut comitatus hic Fresiæ alius est atque ille quem Henricus IV Adalberto concessit anno 1057. Vide infra c. 45.

(605) Dux Lotharingiæ.

(606) Conf. Lamberti Annal. a. 1048. Obiit. d. 3 Octobr., teste Necrolog. S. Michael. Luneburg.

(607) Hujus filii nomen etiam videtur fuisse Thietmarus, idemque qui exlex Thiemo in pago Leri dicitur, ut bene conjecit Wedekind Noten II, 87, ex chartis Heinrici III imperatoris anno 1058, Jun. 3, et Novb. 3 datis. Confer ejusdem chartam anni 1054. Nov. 1.

(608) Horat. Carm. II, 18. 5.

(609) Sc. anno 1047, April. 24.

spitali pertinebant; Liastimonæ ²³¹² quartam de A prædio ²³¹³ ejusdem cortis; quintam voluit apud Stade ²³¹⁴ fieri, sextam vero trans Albiam in Sol-londerg ²³¹⁵ (610). Septimam vero ²³¹⁶ incepit in Aspice, qui locus in Mindensi parrochia est silvestris et montuosus ²³¹⁷ (611). Octava est abbatia Gozzicana ²³¹⁸ juxta Salam flumen ²³¹⁹, quæ fundata est a parentibus archiepiscopi (612).

10. ([11.] Cap. 172) Alia etiam plurima diversis locis inchoavit opera, quorum pleraque defecerunt ipso adhuc viro ²³²⁰ et rei publicæ negotiis intento (613); sicut illa domus lapidea, quæ in Aspice subito casu lapsa corruit, ipso præsentate. Cetera vero ex raptu vel negligentia præpositorum dissipata probantur, in quos, comperta fraude, atrociter aliquando ultus est archiepiscopus. Qua in re videri potest eorum ²³²¹ nequitia, quibus ille fidem plus ²³²² justo habuit ²³²³, voluntatem [præsulis a bono incepto sæpe conversam (614). (Cap. 128.) Et res quidem domesticæ a principio bene ac laudabiliter ab illo viro provisæ sunt. Quæ autem foris prolegatione gentium acta sint, consequens sermo breviter declarabit.

11. [12.] Metropolitanus ²³²⁴ statim ut ingressus est episcopatum, ad reges aquilonis pro amicitia legatos misit. Epistolas quoque commonitorias sparsit per omnem Daniam sive Nortmanniam ac ²³²⁵ Suediam et usque ad ²³²⁶ fines terræ, exhortans episcopos et presbyteros in illis partibus degentes, ut ecclesias domini nostri Jesu Christi fideliter custodirent atque ²³²⁷ ad conversionem paganorum accederent intrepidè.

(Cap. 129.) Magnus eo tempore simul tenebat duo regna, Danorum videlicet atque Nortmannorum, Jacobus adhuc in Suedia ²³²⁸ sceptrum habuit ²³²⁹. Cujus ²³³⁰ auxilio Sucin * et Tuph ²³³¹ ducis effultus Magnum pepulit a Dania. Qui ²³³² denuo bellum instaurans ²³³³, obiit in navibus (515). Suein ²³³⁴ duo regna possedit, classemque parasse dicitur, ut Angliam suo juri subjeceret ²³³⁵. Verum sanctissimus rex ²³³⁶ Edwardus cum justiciâ regnum gubernaret, tunc quoque pacem eligens, victori obtulit tributum, statuens eum, [ut supra dictum est ²³³⁷ (616),] post se regni heredem. Cumque ²³³⁸ rex ²³³⁹ juvenis Suein tria pro libitu suo regna tenuerit ²³⁴⁰, mox succedentibus prosperis, oblitus est celestis regis ²³⁴¹ et consanguineam ²³⁴² a Suedia duxit uxorem (617). Quod ²³⁴³ domno archiepiscopo valde displicuit, furentemque regem ²³⁴⁴, missis legatis ad eum, de scelere ²³⁴⁵ terribiliter increpuit ²³⁴⁶, postremo, nisi resipuerit ²³⁴⁷, excommunicationis gladio feriendum esse [minatus est ²³⁴⁸]. Tunc ille conversus in furorem, minabatur ²³⁴⁹ omnem Hammaburgensem parrochiam vastare et excoindere. Ad quas minas imperterritus noster ²³⁵⁰ archiepiscopus arguens et obsecrans perstitit immobilis, donec tandem flexus Danorum tyrannus per litteras papæ, libellum repudii dedit consobrinæ. Nec tamen rex sacerdotum admonitionibus aurem præbuit, sed mox ²³⁵¹ ut consobrinam a se dimisit, alias itemque ²³⁵² alias uxores et ²³⁵³ conubinas assumpsit, et suscitavit ei Dominus inimicos in circuitu multos, sicut Salemoni ²³⁵⁴ fecit proprios servos ²³⁵⁵ (*III Reg. xi, 14*).

SCHOLIA.

* *Schol. 62.* Suein, a Magno victus, eessit fortunæ et factus est homo victoris, faciens ei sacramentum fidelitatis. Sed cum denuo rebellare ²³⁵⁶ cepisset consilio Danorum, nichilominus a Magno superatus est (518). Ita ²³⁵⁷ Suein fugiens ad Jacobum venit, adprime dolens pro fide pollicita, quam violavit (619). (2. 4.)

VARIE LECTIONES.

²³¹² Lastmone 1. Lyasmonæ 3. ²³¹³ prælio 1. ²³¹⁴ Sthadhe 2. Sthate 4. ²³¹⁵ Solongberg 2. Sulenberg 3. Sulenberg 4. ²³¹⁶ quoque 2. 3. 4. ²³¹⁷ Montosus 3. 5. ²³¹⁸ Grozzicana 1. Gozzicana 3. ²³¹⁹ fluvium 2. 3. 4. ²³²⁰ vivente 4. ²³²¹ illorum 4. ²³²² plus justo fidem adhibuit 4. ²³²³ ergo addit 4. ²³²⁴ et M.F. ²³²⁵ in 2. 3. 4. ²³²⁶ atque deest 1. ²³²⁷ Sueonia 2. 3. 4. ²³²⁸ tenuit 4. ²³²⁹ Hujus 4. ²³³⁰ Ita *codd. omnes.* ²³³¹ Magnus ergo 4. ²³³² instaurans 1. ²³³³ vero addit 4. ²³³⁴ classemque ut A. suo subjeceret juri, paravit 4. ²³³⁵ rex deest 3. ²³³⁶ Uncis inclusa desunt 1. ²³³⁷ que deest 3. ²³³⁸ rex deest 1. ²³³⁹ teneret 4. ²³⁴⁰ gregis 3. ²³⁴¹ quia consanguineam suam 4. ²³⁴² Quod dum 4. ²³⁴³ displicuit furentem regem 4. ²³⁴⁴ scelere tanto 4. ²³⁴⁵ increpavit 2. 3. 4. ²³⁴⁶ resipuerit 2. ²³⁴⁷ min. est *-esunt* 1. 2. 3. ²³⁴⁸ minabatur deest 1. ²³⁴⁹ noster deest 4. ²³⁵⁰ prebens, mox 4. ²³⁵¹ atque 4. ²³⁵² atque 5. ²³⁵³ Salomoni 2. 3. ²³⁵⁴ sicut quondam S. proprios servos suos 4. ²³⁵⁵ debellare 2. ²³⁵⁶ Ita que 4.

NOTÆ.

(610) Sülberg, mons juxta villam Blankenese in littore Albis. Conf. infra cap. 25 et litteras ab Adalberto datas anno 1059. xvii Kalendas Aug. in Hamburger Urkundenbuch.

(611) Fortasse Ebeck in præfectura Lauenstein terræ Calenberg, villa parochialis sita inter Salz-Hemmendorf et Gronau. Adimplevit hanc ecclesiam, ut videtur. Adalberti successor Liemar. V. diplomata a. 1088 in Hamburg. Urkundenb.

(612) Goseck, situm in monte inter Naumburg et Weissenfels. V. chartam foundationis a. 1053, in Hamb. Urkundenb. et librum De fundatione monasterii Gozeccensis.

(613) *Negotiis intentus* ex Salust. Bell. Jugurth.

c. 85. Præf. Catilin. conf. infra c. 33.

(614) *Conversam*, id est divertentem s. reversam; v. infra l. iv, c. 2.

(615) Aliter Chron. Saxon., Florent. a. 1048, qui tradunt Suenonem nonnisi post Magni mortem Daniam recuperasse. Obiit, ut videtur, anno 1047, Oct. 25. V. Necrol. Island-Norveg. apud Langebek Script. rer. Danic. t. II, p. 516. Necrol. Luneburg. apud Wedekind.

(616) Lib. II, cap. 74.

(617) Gunhild s. Giuthe, v. infra cap. 16.

(618) Vid. Chron. Saxon., Florent. a. 1047.

(619) Conf. supra l. II, c. 74.

12. ([13.] Cap. 130.) Haroldus ²³⁵⁸ quidam ²³⁵⁹ A (620), frater Olaph regis et martyris, vivente adhuc germano ²³⁶⁰ patriam egressus est ²³⁶¹. Constanti- nopolim exul abiit ²³⁶², ubi miles imperatoris effe- ctus, multa praelia contra Sarracenos in mari et Scitas in terra gessit ²³⁶³, fortitudine clarus et di- vitiiis ²³⁶⁴ auctus vehementer (621). Is vero ²³⁶⁵ defun- cto fratre, cum in patriam revocatus fuerit ²³⁶⁶, Suein consanguinem ²³⁶⁷ regnantem repperit **. Cujus ut dicitur ²³⁶⁸, se manibus tradens, sacra- mentum fidelitatis exhibuit victori, et patrium reg- num pro ducatu ²³⁶⁹ accepit in beneficium. Sed mox ²³⁷⁰ ut ad suos venit et Nortmannos sibi fideles esse persensit, facile ad rebellandum persuasus, omnia Danorum maritima ferro vastavit et igne. Et tunc Arhusin ²³⁷¹ ecclesia incensa ac ²³⁷² Sliaw- wig deprædata est. Suein ²³⁷³ rex terga vertit. Inter Haroldum et Suein ²³⁷⁴ prælium fuit omnibus ²³⁷⁵ diebus vitæ eorum (622). ***

13. ([14.] Cap. 131.) Simul eo ²³⁷⁶ tempore se- parabant se Angli a regno Danorum, filiis Gudwini rebellionis auctoribus, quos amitæ regis Danorum filios esse diximus (623), et quorum sororem Eduar- dus ²³⁷⁷ rex duxit uxorem. Hii ²³⁷⁸ namque facta conspiratione, fratres Suein regis, qui in Anglia

duces erant, alterum ²³⁷⁹ Bern ²³⁸⁰ statim obtrun- cant, alterum ²³⁸¹ Osbern ²³⁸² cum suis omnibus ejecerunt a patria (624). Et tenuerunt Angliam in ditione sua, Eduardo tantum ²³⁸³ vita et inani re- gis nomine (625) contento.

14. ([15.] Cap. 132.) Cum ²³⁸⁴ hæc ibi gesta es- sent, Christianissimus rex Sueonum Jacobus mi- gravit e ²³⁸⁵ sæculo et successit ei frater ejus Emund [Gamul ²³⁸⁶] pessimus. Nam iste a concu- bina Olaph natus erat, et cum baptizatus esset, non multum de nostra ²³⁸⁷ religione curavit, habuitque secum quemdam episcopum nomine Osmund (626), æcephalum quem dudum Sigafridus, Nortmanno- rum episcopus, Bremæ scolis docendum commen- davit. Verum is postea beneficiorum oblitus, pro ordinatione Romam accessit, indeque repulsus, per multa loca circuit ²³⁸⁸ erroneus et sic demum ordinari meruit a quodam Polaniæ archiepiscopo, Tunc ²³⁸⁹ veniens in Suediam, jactavit se a papa consecratum in ²³⁹⁰ illas partes archiepiscopum. Sed cum noster archiepiscopus legatos suos ad Gamu- lan ²³⁹¹ regem dirigeret ²³⁹², invenerunt ibi eundem girovagum Osmund, archiepiscopali more crucem præ ²³⁹³ se ferentem. Audierunt etiam, quod barba- ros adhuc neophitos non sana fidei nostræ doctrinæ

SCHOLIA

* *Schol.* 63. Haroldus, a Græcia regressus, filiam regis Ruziæ ²³⁸⁴ Gerlef ²³⁸⁵ (627) uxorem accepit. Alteram tulit Andreas rex Ungrorum ²³⁸⁶, de qua genitus est Salomon ²³⁸⁷. Terciam duxit rex Francorum Heinricus, quæ peperit ei Philippum. (2. 3. 4.)

** *Schol.* 64. Haroldus cum Magno pugnavit contra Sueonem ²³⁸⁸ *, post cujus mortem factus est miles ejus. (2. 4.)

*** *Schol.* 65. Sicut enim prius ²³⁸⁹ diximus (628), Knut, rex Danorum, sororem suam, quæ a Richardo comite repudiata est ²⁴⁰⁰, dedit Vif ²⁴⁰¹ duci suo; ex qua nati sunt Bern ²⁴⁰² dux et ²⁴⁰³ Suein rex. Vif ²⁴⁰⁴ dux sororem suam Godwino ²⁴⁰⁵, duci Anglorum, copulavit, ex qua nati sunt Suein ²⁴⁰⁶, Tosti ²⁴⁰⁷ et Harold, et ista Gude ²⁴⁰⁸ quam rex Eduard in conjugio ²⁴⁰⁹ habuit. Deinde Suein, filius Godvini ²⁴¹⁰, occidit Bern, filium avunculi sui. Harold ²⁴¹¹ autem, cum esset vir fortissimus, Griphum, Hyberniæ regem, decollavit (629). Suein regem Danorum propulit ²⁴¹² ab Anglia ²⁴¹³, ipsumque cognatum et dominum suum, regem Eduardum, pro nichilo habuit. Sequitur vindicta Dei et plaga Nordmannorum et excidium ²⁴¹⁴ Angliæ. (2.3.4.)

VARIE LECTIONES.

²³⁵³ Nam H. 4. ²³⁵⁹ Heraldus quidem 3. ²³⁶⁰ suo addit 4. ²³⁶¹ est deest 2. 8. 4. ²³⁶² abierat 4. ²³⁶³ praelia in mari c. S. et S. gessit 3. *Vocabula in mari voci Sarracenos et in terra voc Scitas (Scythas 4.) superscripta in sunt codd.* 1. 4. ²³⁶⁴ c. divitiisque. 4. ²³⁶⁵ ergo 4. ²³⁶⁶ esset 2. 3. 4. ²³⁶⁷ suum addit 4. ²³⁶⁸ ut dicitur *desunt* 4. ²³⁶⁹ pro ducatum 1. ²³⁷⁰ ut mox ut 4. ut mox 5. ²³⁶¹ Arusie 2. Arhusin 3, Arhusen 5. ²³⁷² ac *deest* 1. ²³⁷³ Svein igitur 4. E. ergo 5. ²³⁷⁴ et Suein *desunt* 1. ²³⁷⁵ vertit. Et erat inter S. et H. p. o. 4. ²³⁷⁶ Eo eciam 4. ²³⁷⁷ Euard 2. 4. Edwardus 3. ²³⁷⁷ Hi 3. 5. ²³⁷⁹ scilicet *addit* 4. ²³⁸⁰ Bernorem 2. Biorn 3. *semper*. ²³⁸¹ alium vero 3. ²³⁸² Esbern 2. ²³⁷⁸ tamem 3. ²³⁷⁴ Cumque 4. ²³⁸⁵ a. 2. 3. 4. ²³⁷⁴ Gamul 4. *deest* 1. 3. Gamular. quod interpretatur senex 2. 2^a. ²³⁷⁷ christiana 4. ²³⁸⁷ circumvicit 3. 5. ²³⁸⁸ Qui 4. ²³⁹⁰ ad 2. 3. 4. ²³⁹¹ G. *deest* Gamu- lam 3. ²³⁹² Emundum *addit* 4. ²³⁹³ ante 4. ²³⁹⁴ Ruzzie 4. de Russia 3. ²³⁹⁵ Gerzlof *deest* 2. Ferzleph 3. ²³⁹⁶ Unganorum 3. 5. ²³⁹⁷ Solemon 4. ²⁴⁰⁸ Suein 4. ²³⁹⁹ sicut superius 2. ²⁴⁰⁰ quam a. R. c. repudiatam 4. ²⁴⁰¹ Vif 3. Wolf 4. Wolf 5. ²⁴⁰² Biorn 3. ²⁴⁰³ Bern dux et *desunt* 5. ²⁴⁰⁴ Wolf autem 4. ²⁴⁰⁵ Guduwino 4. ²⁴⁰⁶ rex—Suein *desunt* 5. ²⁴⁰⁷ Toste 3. Tosto 2. ²⁴⁰⁹ Gythe 3. Grande 2, ²⁴⁰⁹ conjugem 3. ²⁴¹⁰ Guduwini 4. Gudewini 5. Godswini 2. ²⁴¹¹ Harald 4. ²⁴¹² pepulit 3. ²⁴¹³ Hy- berniæ regem propulit ab Anglia Danorum 5. ²⁴¹⁴ exilium 2.

NOTÆ.

(620) Haraldus dictus Hardradr.
(621) Conf. Theodoric. monach. c. 25. Snorri Sa- ga af Haralldi Hardrada.
(622) Theodoric. monach. c. 28.
(623) L. II, c. 58; cf. Lappenberg Gesch. von Grossbritt. t. I, p. 479.
(624) Chron. Saxon. et Florent a. 1049.
(625) *Nomen inane imperii* Lucan. Pharsal. l. v. v. 389 sq.
(626) De Osmundo, qui grandævus in Anglia in monasterio Eliensi circa ann. 1070 vita defunctus

est. V. Histor. Eliensem l. II, c. 42. V. etiam infra l. III, 70, (iv, 44); l. IV, c. 33, schol. 141.
(627) Jaroslav 1019-1054. Filio ejus Haroldo nupta vocabatur Elisabeth.
(628) L. II, c. 53.
(629) Rectius Griffilt, regem Walliæ, quem cum sociis suis Hibernicis superavit Haroldus rex. Decollatum ejus caput a Wallensibus regi Haroldo est oblatum anno 1064; v. Dappenberg Gesch. v. Grossbr. t. I, p. 519 et 523.

corruerit. Quorum ille praesentia territus, solitis A populam regemque impulit ²⁴¹⁴ dolis, ut legati repellentur, quasi non habentes sygillum apostolici. Et illi ²⁴¹⁶ quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati (*Act.* v, 41). Erant autem legati fratres Bremensis * ecclesiae, quorum potissimus ²⁴¹⁷ fuit Adalwardus ²⁴¹⁸ senior ²⁴¹⁹, olim nostri claustrum decanus, verum tunc ²⁴²⁰ Sueonum genti ordinatus episcopus (630). ([16.] Cap. 133.) De cujus viri virtutibus multa possent dici, nisi properarem ad alia. Legatos ²⁴²¹ igitur ²⁴²² tali modo a Sueonibus repulsos ²⁴²³ fertur ²⁴²⁴ quidam nepos an ²⁴²⁵ privignus regis, ignoro, persecutus ²⁴²⁶ esse ²⁴²⁷, cum lacrimis suppliciter se commendans orationibus eorum. Nomen ei Stinkil ²⁴²⁸ erat: is solus misericordia motus super fratres, optulit eis munera, transmisitque eos per montana Suedorum salvos ²⁴²⁹ usque ad sanctissimam Gunhild ** [vel Giuthe ²⁴³⁰] reginam, quae a rege Danorum pro consanguinitate separata, in praediis suis trans Daniam commorata est, hospitalitati elemosinisque vacans, et ceteris operibus sanctitatis insistens. Ea ²⁴³¹ legatos cum ingenti honore (631) quasi a Deo missos recipiens, magna per eos xenia ²⁴³² misit archiepiscopo.

15. ([17.] Cap. 134.) Interea Sueones, qui episcopum suum repulerunt ²⁴³³, divina ultio secuta ²⁴³⁴ est. Et primo quidem filius regis nomine Anund ²⁴³⁵, a patre missus ad dilatandum ²⁴³⁶ imperium, cum in patriam seminarum pervenisset ²⁴³⁷ quas nos arbitramur Amazonas esse ²⁴³⁸ (632), veneno, quod illae ²⁴³⁹ fontibus immiscuerunt, tam ipse ²⁴⁴⁰ quam C exercitus ejus perierunt. Deinde cum aliis cladibus tanta siccitas et frugum sterilitas Sueones afflixit,

ut missis ad archiepiscopum legatis, episcopum suum reposerent, cum satisfactione fidem gentis pollicentes. Gavisus igitur ²⁴⁴¹ pontifex, petenti gregi volentem dedit ²⁴⁴² pastorem. Qui deinde ²⁴⁴³ perveniens in Sueoniam, tanta omnium alacritate suscipi meruit, ut gentem Wirmilanorum ²⁴⁴⁴ (633) integram Christo lucratus, etiam miracula virtutum in populo, fecisse dicatur. Eodem tempore mortuus est rex Sueonum Emund, post quem levatur in regnum nepos ejus ²⁴⁴⁵ Stinkel ²⁴⁴⁶, de quo supra diximus ***. Qui fidelis erat domino Jesu Christo, et de religione ejus ²⁴⁴⁷ testimonium perhibebant omnes fratres nostri ²⁴⁴⁸, qui eas partes adierant. Haec de Sueonibus suo tempore gesta domnus ²⁴⁴⁹ Adalbertus archiepiscopus amplifico ²⁴⁵⁰ sermone ut solebat ²⁴⁵¹, omnia describens, etiam visionem quandam episcopi Adalwardi ²⁴⁵², qua monitus est, ut evangelizandi gratia pergere non tardaret, curavit adnectere.

16. ([18.] Cap. 135.) In Nortmannia ²⁴⁵³ quoque res magnae gestae ²⁴⁵⁴ sunt illo tempore, quo rex Haraldus ²⁴⁵⁵ crudelitate sua omnes tyrannorum excessit furores. Multae ²⁴⁵⁶ ecclesiae per illum virum ²⁴⁵⁷ dirutae, multi Christiani ab illo ²⁴⁵⁸ per supplicia sunt ²⁴⁵⁹ necati. Erat ²⁴⁶⁰ vir potens et clarus victoriis, qui prius in Graecia et in ²⁴⁶¹ Scythiae regionibus multa contra barbaros praelia confecit ²⁴⁶² (634). Postquam vero in patriam venit, nunquam quietus fuit a bellis, fulmen septentrionis, fatale malum ²⁴⁶³ omnibus Danorum insulis (535). Ille vir omnes Sclavorum maritimas regiones depraedavit; ille Orchadas insulas suae ditioni subiecit; ille cruentum imperium usque ad Island ²⁴⁶⁴ extendit. Itaque multis imperans nationibus, propter avaritiam et crudelitatem suam omnibus erat invisus (636). Serviebat

SCHOLIA.

* *Schol.* 67. Illo egresso Bremense claustrum regula, disciplina fratrum et concordia defecit, acephalis omnia turbantibus (4).

** *Schol.* 68. Alia erat Gunhild, relicta Anundi ²⁴⁶⁵ alia Gude ²⁴⁶⁶, quam Thore interfecit. (2. 3. 4.)

*** *Schol.* 68. Adalwardus episcopus ²⁴⁶⁷ a rege Haroldo invitatus venit in Nordmanniam, ²⁴⁶⁸ ibique corpus cujusdam viri, qui ante 60 ²⁴⁶⁹ annos defunctus est, nec omnino putrescere potuit, facta absolutione reconciliationis, mox in pulverem redegit. Erat enim ille homo quondam a Libentio archiepiscopo propter piraticam excommunicatus, ut ipsi per visionem revelatum ²⁴⁷⁰ est Adalwardo ²⁴⁷¹. (2. 4.)

VARIAE LECTIONES.

²⁴¹⁵ pulit 1. ²⁴¹⁶ Ille 3. ²⁴¹⁷ potentissimus 1. ²⁴¹⁷ Adelwaldus *M. F.* ²⁴¹⁹ senior *superscriptum in cod.*
1. *Omnino deest* 2. *M. F.* ²⁴²⁰ tum *M. F.* ²⁴²¹ Legatis 1. ²⁴²² nostros *addit* 4. ²⁴²³ repulsis 1. ²⁴²⁴ fertur
deest 4. ²⁴²⁵ ac 1. ²⁴²⁶ persecutus 3. ²⁴²⁷ eos 4. ²⁴²⁸ Steinkel 2. Steinkel 4. Steinkeil 3. ²⁴²⁹ salvosque
1. ²⁴³⁰ Gunhild vel *desunt* 2. 4. vel Giuthe *desunt* 1. Gude 2. 4. ²⁴³¹ Que 4. ²⁴³² xenia 2. ²⁴³³ repulerant 4.
²⁴³⁴ subsequuta 4. ²⁴³⁵ Et primo — Anund *desunt* 1. Anundus 2. Amund 3. ²⁴³⁶ ut dilataret 4.
²⁴³⁷ pervenissent 1. ²⁴³⁸ A. esse dicimus 2. 3. A. dicimus 4. A. vocamus 5. ²⁴³⁹ illae *deest* 1. illic 3.
²⁴⁴⁰ ille 1. ²⁴⁴¹ ergo 4. ²⁴⁴² g. Adalwardum *prefecit* 2. 3. 4. ²⁴⁴³ deinde *deest* 3. 4. ²⁴⁴⁴ Wirmilanorum
1. Wirmil. 2. Wirmil. 3. 4. Wirmil 5. vel Scrithefinnorum *addit* 2. et Scritifingorum 4. ²⁴⁴⁵ nepos ejus
desunt 3. ²⁴⁴⁶ Steinkel 2. 3. 4. ²⁴⁴⁷ de cujus religione 4. ²⁴⁴⁸ nostri *deest* 4. ²⁴⁴⁹ domnus *deest* 4.
²⁴⁵⁰ amplifico 1. ²⁴⁵¹ ut solebat *desunt* 4. ²⁴⁵² etiam — Adalwardi *desunt* 3. ²⁴⁵³ Nordwegia 2. 4. Norwegia 3.
²⁴⁵⁴ gesta *deest* 1. ²⁴⁵⁵ Haroldus 2. 4. ²⁴⁵⁶ enim *addit* 4. ²⁴⁵⁷ unum 3. ²⁴⁵⁸ per eum 3. ²⁴⁵⁹ sunt
deest 1. ²⁴⁶⁰ autem *addunt* 2. 3. 4. ²⁴⁶¹ in *deest* 4. ²⁴⁶² exercuit 4. ²⁴⁶³ magnum 1. ²⁴⁶⁴ usque in Island
suum 4. ²⁴⁶⁵ Amundi 2. 5. ²⁴⁶⁶ Gaude 2. 5. Gythe 3. ²⁴⁶⁷ episcopus *deest* 2. ²⁴⁶⁸ Nordwegiam 2.
²⁴⁶⁹ XL 5. ²⁴⁷⁰ revelatus 5. ²⁴⁷¹ ab Adalwardo 4.

NOTÆ

(630) Sc. Gothorum V. infra l. iv, c. 23.

(631) *Cum ingenti honore.* Ita et l. iv, c. 35.

(632) Vide infra l. iv, c. 19.

(633) Wermeland.

(634) Vide supra cap. 12.

(635) Lucan. Pharsal. l. x, v, 34. de Alexandro Magno:

Terrarum fatale malum fulmenque, quod omnes Percuteret pariter populos.

(636) *Invisus omnibus.* Sall. Catil. c. 47.

etiam maleficis artibus, non attendens miser, quod A sanctissimus germanus ejus talia monstra eradicavit a regno (637), pro amplectenda norma Christianitatis certans usque ad sanguinem ²⁴⁷². Cujus egregia merita testantur hæc miracula, quæ cotidie fiunt ad sepulcrum regis in civitate Trondemnis ²⁴⁷³. [19.] Videbat hæc ille derelictus a Deo, nichilque compunctus, oblationes quoque ac thesauros, qui summa fidelium devotione collati sunt ad tumulum fratris, ipse Haroldus unca manu (638) corradens ²⁴⁷⁴, militibus dispersit. Pro quibus causis archiepiscopus zelo Dei tactus, legatos suos direxit * ad eundem regem, tyrannicas præsumptiones ²⁴⁷⁵ ejus litteris ²⁴⁷⁶ increpans, specialiter vero admonens de oblationibus, quas non liceret in usum cedere laicorum, et de episcopis suis ²⁴⁷⁷, quos in Gallia vel in ²⁴⁷⁸ Anglia contra fas ordinare fecerat ²⁴⁷⁹ se contempto, per quem auctoritate sedis apostolicæ deberent juste ordinari ²⁴⁸⁰. Ad hæc mandata commotus ad ²⁴⁸¹ iram tyrannus, legatos ²⁴⁸² pontificis spreto abire præcepit, clamitans ²⁴⁸³, se nescire quis sit archiepiscopus aut potens in Norvegia ²⁴⁸⁴, nisi solus Haroldus. Et alia plurima deinde fecit et dixit, quæ superbiam ejus proximam intentabant ²⁴⁸⁵ ruinam (639). Nam et papa Alexander confestim, missis ad eundem regem litteris **, præcepit, ut tam ipse quam episcopi sui vicario sedis apostolicæ dignam subjectionis exhibeant ²⁴⁸⁶ reverentiam.

17. ([20.] Cap. 136.) His apud Nortmanniam gestis, magnopere studuit archiepiscopus, ut regi Danorum conciliaretur, quem prius offensum habuit in repudio consobrinæ. Scivit enim, si talem virum (640) ad se colligeret, leviolem sibi ad cetera, quæ in animo gessit (641), introitum fore. Mox igitur mediante gratia largitatis, quam in omnes habuit, venit in ²⁴⁸⁷ Sliaswig, ubi facile notus et reconciliatus superbo regi, muneribus atque conviviis certavit archiepiscopalem potentiam regalibus anteferre divitiis. Denique, sicut mos est inter barbaros, ad confirmandum pactum federis opulentum ²⁴⁸⁸ convivium habetur ²⁴⁸⁹ vicissim per octo dies. De multis rebus ecclesiasticis ibi disponitur ²⁴⁹⁰, de pace Christianorum, de ²⁴⁹¹ conversione paganorum ibi consulitur. Ita pontifex cum gaudio domum reversus, persuasit cæsari (642), ut evocatus rex Danorum in Saxoniam, uterque ²⁴⁹² alteri perpetuum juraret amicitiam ²⁴⁹³. Cujus federis ²⁴⁹⁴ beneficio multum lucri suscepit nostra ecclesia, et legatio borealium nationum, cooperante ²⁴⁹⁵ Suein rege ²⁴⁹⁶, prosperis semper aucta est incrementis.

18. ([21.] Cap. 137.) Trans Albiam vero et in Sclavania res nostræ adhuc magna gerebantur prosperitate. Godescalcus enim, de quo supra dictum est, vir prudentia et fortitudine prædicandus, accepta in uxorem filia regis Danorum, Sclavos ita perdomuit, ut eum quasi regem timerent, tributa

SCHOLIA.

* *Schol.* 69. Haroldus rex ab illo die direxit episcopos suos in Galliam, multos etiam venientes ab Anglia suscepit. Quorum unus fuit Asgoth ²⁴⁹⁷ quem redeuntem ab urbe apostolorum comprehendi jussit archiepiscopus, acceptoque fidelitatis sacramento, dimisit ²⁴⁹⁸ abire donatum. (2. 3. 4.)

** *Schol.* 70. ²⁴⁹⁹ « Alexander episcopus, servus servorum Dei, Haroldo, regi Nordmannorum, salutem et apostolicam benedictionem. Quia adhuc rudes in fide existitis ²⁵⁰⁰, et in ecclesiastica disciplina quodammodo claudicatis, oportet nos, cui totius Ecclesiæ commissum est regimen, « divinis admonitionibus vos frequentius visitare. Sed ²⁵⁰¹ quia ob longarum difficultatem viarum per nos hoc ²⁵⁰² agere minime valemus, sciatis nos Adalberto, Hammaburgensi archiepiscopo, vicario nostro, hæc omnia firmiter commisisse. Prædictus itaque venerabilis archiepiscopus et ²⁵⁰³ legatus noster suis nobis conquestus est epistolis, quod episcopi « vestre ²⁵⁰⁴ provinciæ aut non sunt consecrati, aut data pecunia contra Romana privilegia, « quæ suæ ecclesiæ sibi que data sunt, in Anglia vel in Gallia pessime sunt ordinati. Unde « ex auctoritate apostolorum Petri et Pauli vos ²⁵⁰⁵ admonemus ²⁵⁰⁶, ut sicut apostolicæ « sedi reverentia subjectionis debetis exhibere, ita præfato ²⁵⁰⁷ venerabili archiepiscopo, « vicario nostro et vice nostra fungenti, vos vestrique episcopi impendatis. » Et reliqua. (2. 3. 4.)

VARIE LECTIONES.

²⁴⁷³ mortem 1. cui superscripta est vox: sanguinem. ²⁴⁷³ Trondemnis 4. Trondemis 3. Thruddhem 2. ²⁴⁷⁴ corrodens 4. 5. Gythe 3. ²⁴⁷⁵ præsumptionis 1. ²⁴⁷⁶ suis addit 4. ²⁴⁷⁷ suis deest 4. ²⁴⁷⁸ in deest 5. ²⁴⁷⁹ fecit ordinari 2. 3. 4. ²⁴⁸⁰ jure consecrari deberent 4. ²⁴⁸¹ in 4. ²⁴⁸² suos add. 1. ²⁴⁸³ dicens 4. ²⁴⁸⁴ Nordwegia 2. 4. ²⁴⁸⁵ intendebant 3. ²⁴⁸⁶ exhiberent 4. ²⁴⁸⁷ in deest 4. ²⁴⁸⁸ opulentum deest 4. ²⁴⁸⁹ habebatur 4. ²⁴⁹⁰ dispositum 2. dispositis 4. ²⁴⁹¹ et 4. ²⁴⁹² deest 5. ²⁴⁹³ perpetua confederaretur amicitia 4. ²⁴⁹⁴ confederationis 4. ²⁴⁹⁵ que addunt 2. 4. ²⁴⁹⁶ regis 1. ²⁴⁹⁷ Asgot 4. Asgotus 2. ²⁴⁹⁸ divisit 2. Hoc scholion apud Velleum legitur in fine textus cap. 20. ²⁴⁹⁹ Hoc scholion in cod. 4. textui insertum legitur, præmissis verbis: Et ecce rescriptum litterarum post verba: subjectionis reverentiam. ²⁵⁰⁰ in f. r. existitis 5. ²⁵⁰¹ Et 3. ²⁵⁰² per hoc nos 2. ²⁵⁰³ et deest 3. 4. ²⁵⁰⁴ nostræ 3. ²⁵⁰⁵ nos 3. ²⁵⁰⁶ amonemus 4. ²⁵⁰⁷ præfato deest 3.

NOTE.

(637) V. supra l. II, c. 53.
(638) *Unca manus* sæpius dictæ Vigilio Georg. l. II, v. 365; Æn. l. III, v. 217; l. VI, v. 360.
(639) De Haraldi regis morte v. infra c. 51.
(640) *Ad se colligere*, Germanismus: *an sich knüpfen, sich verbinden*.
(641) *Gerere in animo*, Germanismus, *im Sinne*

fürhen.

(642) Sc. Heinrico III. Hæc referenda videntur ad annum 1048 sive 1049. Conf. Florent. Wigorn. a. 1049: *Sueanus etiam, rex Danorum ut imperator illi mandarât, cum sua classe ibi affuit* (sc. in expeditione contra Balduinum, comitem Flandrensiū), *et ea vice fidelitatem imperatori juravit*.

3²⁵⁰⁸ et pacem cum subjectione petentes A per singulas urbes cœmobia fiebant sanctorum vi-
temporis occasione nostra Hammaburg uororum canonice viventium, item monachorum atque
buit et Sclavania sacerdotibus ecclesiisque sanctimonialium, sicut testantur hii, qui in Leu-
t. Godescalcus igitur, vir religiosus ac ti- bice²⁵³⁰. Aldinburg, Lontio²⁵³¹, Razzispurg²⁵³², et
um, archiepiscopo etiam familiaris, Ham- in aliis civitatibus singulas viderunt. In Magnopoli
ut matrem colebat. Ad quam solvendorum vero, quæ est civitas inclita²⁵³³ Obodritorum, tres
torum solitus erat frequenter venire. In fuisse congregationes Deo servientium referunt²⁵³⁴.

2.] Cap. 138.) Igitur omnes populi Sclavo- B
i ad Hammaburgensem respiciunt dyoce- illo²⁵¹³ principe Christianam fidem colue
illo²⁵¹³ principe Christianam fidem colue devote²⁵¹⁵, hoc est Waigri²⁵¹⁶ Obodriti
gi²⁵¹⁷ vel²⁵¹⁸ Polabingi, item Linoges²⁵¹⁹, Chizzini²⁵²⁰ et Circipai, usque ad^{**} Pa-
fluvium²⁵²¹, quem nostræ privilegia ec- cant Penem. Provinciæ jam plenæ erant
clesiæ autem sacerdotibus; sacerdotes re agebant in his quæ ad Deum perti-
Quorum mediastinus²⁵²², princeps Gote- dicitur tanto religionis arsisse²⁵²⁴ studio,
is ordinis sui, frequenter in ecclesia ser- xhortacionis ad populum fecerit, ea, quæ
b episcopis dicebantur vel²⁵²⁵ presbyte- se²⁵²⁷ cupiens Sclavanicis verbis reddere
Infinitus erat numerus eorum qui cotidie antur²⁵²⁸, adeo ut pro sacerdotibus in C
b) mitteretur provincias. Tunc etiam²⁵²⁹

per singulas urbes cœmobia fiebant sanctorum vi-
rorum canonice viventium, item monachorum atque
sanctimonialium, sicut testantur hii, qui in Leu-
bice²⁵³⁰. Aldinburg, Lontio²⁵³¹, Razzispurg²⁵³², et
in aliis civitatibus singulas viderunt. In Magnopoli
vero, quæ est civitas inclita²⁵³³ Obodritorum, tres
fuisse congregationes Deo servientium referunt²⁵³⁴.

20. ([23. Cap. 139.) Gratulabatur²⁵³⁵ archiepi-
scopus de novella plantatione ecclesiarum, misitque
de suis episcopis et presbyteris viros ad principem
sapientes, qui rudes in Christianitate populos con-
fortarent. Ordinavit autem in Aldinburg, defuncto
Abhelino²⁵³⁶, monachum Ezzonem²⁵³⁷, Johannem
Scotum constituit²⁵³⁸ in Magnopolim²⁵³⁹; in Razzi-
sburgense disposuit Aristonem quendam ab Iheroso-
limis venientem (644), et alios alibi. Præterea cum
ipse veniret in Hammaburg, eundem Godescalcum
principem invitavit²⁵⁴⁰ ad colloquium, magnopere
illum²⁵⁴¹ exhortans, ut inceptum pro Christo labo-
rem constanter ad finem perducatur, victoriam illi
pollicens affuturam in omnibus, postremo, si quid
patiat adversitatis pro nomine Christi, beatum
fore; multa²⁵⁴² illi de conversione paganorum in
cælo reposita præmia, multas²⁵⁴³ coronas de sin-
gularum salute venturas. Eisdem verbis et ad idem
studium hortabatur metropolitanus regem Danorum
qui ad eum juxta Egdorem²⁵⁴⁴ fluvium consistentem
multociens venit, omnia quæ de scripturis ab illo
proferebantur, subtiliter notans memoriterque
retinens, excepto quod de gula et mulieribus, quæ
vitia naturalia sunt illis gentibus, persuaderi non
potuit; ad cetera²⁵⁴⁵ omnia pontifici rex fuit obedi-
ens et moriger²⁵⁴⁶. ** .

SCHOLIA.

. 71. Fama est eo tempore duos monachos a Boemiæ saltibus in civitatem Rethre²⁵⁴⁷ venisse
ubi dum verbum Dei publice annunciarent²⁵⁴⁸, concilio paganorum, sicut ipsi desiderave-
runt diversis primo suppliciis exanimati²⁵⁴⁹, ad ultimum pro Christo decollati sunt.
Quorum quidem nomina hominibus incognita, ut veraciter credimus, in cælo scripta sunt.
(2. 3. 4.)

l. 72. In ostio Peannis²⁵⁵⁰ fluvii civitas maxima est, quæ Dimine vocatur; ibi est terminus Ham-
maburgensis parochiæ. (2. 4.)

ol. 73. Clarissimus rex Danorum sola mulierum incontinentia laboravit, non tamen sponte, ut ar-
bitror²⁵⁵¹, sed vitio gentis. Nec tamen²⁵⁵² illi malo defuit ultio, quia una²⁵⁵³ ex concubinis
ejus²⁵⁵⁴, Thore nomine, legitimam ipsius²⁵⁵⁵ reginam Gude veneno extinxit. Cumque rex
Sucin filium Thore, Magnum vocabulo, Romam transmitteret, ut ibi consecraretur ad re-

VARIAE LECTIONES.

nentes tributum offerrent 4. 2509 peterent 4. 2510 ulteriori 2. 3. 4. 2511 propagator —
nt 1. 2512 Mistiwoi deest 1. In margine codicis 2. notatur: Godescalcus fuit gener
inorum. 2513 illo devote 4. illo devoto 5. 2514 coluerant 3. 2515 devote deest 4. 2516 et
2517 Obotriti vel Keregi 3. 2518 et 3. 2519 Lingones M. F. 2520 Chizzimi 1. Chizini 2. semper
rem 2. semper. Peanum 3. 5. 2521 flet 1. 2522 pertinebant 4. 2523 industrius 5. 2524 Godescal-
us. exarsit 4. 2525 et 4. 2526 sacerdotibus 5. 2527 ipse deest 4. 2528 ad Dominum addit
nim 3. 2529 Liubice 5. Lybikke 2. Lybichi 2. 2531 Leontio 3. 4. 2532 Razzispurg 2. 3. 5. semper.
g 4. 2533 inclita deest 2. 3. 4. 2534 referuntur 2. 3. Helmold. l. I. c. 20. Deo s. dicuntur f. c. 4.
addit. 4. 2536 Abhelino 3. 4. Abbelino 2. 2537 Etzonem 2. 3. Eizonem 4. 2538 instituit 3. 2539 Ma-
t. Magnopoli 4. 2540 invitavit deest M. F. 2541 illum deest 4. 2542 multaque 4. 2543 multas etiam
Egdoram 4. 2544 vero addit 4. 2545 pontifici erat obediens 4. 2547 Rethre 4. 2548 predicarent 4.
inati 4. 2550 Peani 5. 2551 p. ut a. sponte 4. 2552 tunc 5. 2553 una deest 5. 2554 ejus deest 2.
s deest 2. ipsis M. F.

NOTÆ.

notas, id est omnes, veluti infra l. iv, c.
ce tout.
piscopi in Razesburg meminit charta regis
V ann. 1062, apud Dümge Regesta Ba-

densia p. 109, Hamburger Urkundenburch n. 90.
Conf. infra cap. 32 et c. 70. (iv, c. 45), ubi et vide
de Joanne Scoto.

21. ([24.] Cap. 140.) Per idem tempus in Sclavania res maximæ gestæ sunt, quæ posteris ad gloriam Dei non sunt reticendæ, quoniam *Deus ultionum libere* ²⁵⁵⁶ *egit, reddens retributionem superbis* (Psal. xciii, 1). Itaque ²⁵⁵⁷ cum multi sint Winulorum ²⁵⁵⁸ populi fortitudine celebres, soli quatuor sunt, qui ab illis Wilzi, a nobis ²⁵⁵⁶ dicuntur Leutici ²⁵⁶⁰, inter quos de nobilitate potentiaque contenditur. Hii sunt scilicet Chizzini et Circipani, qui habitant circa Panim fluvium, Theolosantes et Retheri ²⁵⁶¹, qui ²⁵⁶³ ultra Panim degunt (645). Cumque lis perveniret ²⁵⁶³ ad bellum, Tolosantes et Retheri, quamvis auxilio Chizzinos ²⁵⁶⁴ haberent, nichilominus victi sunt a Circipanis. Iterum ²⁵⁶⁵ instauratum ²⁵⁶⁶ est prælium et contriti sunt Rederi ²⁵⁶⁷: temptatum est tertio et Circipani victores abierunt. Tunc illi, qui victi sunt ²⁵⁶⁸, principem Godescalcum ducemque Bernardum et regem Danorum accitos in axilium super hostes duxerunt, ingentemque trium regum ²⁵⁶⁹ exercitum suis nutrierunt stipendiis per septem ebdomadas, Circipanis viriliter repugnantibus. Multa ²⁵⁷⁰ milia paganorum hinc inde prostrati sunt, plures abducti in captivitatem. Tandem Circipani ²⁵⁷¹ 15 milia ²⁵⁷² talenta regibus offerentes, pacem adepti ²⁵⁷³ sunt. Nostri cum triumpho redierunt ²⁵⁷⁴, de Christianitate nullus sermo, victores tantum ²⁵⁷⁵ prædæ intenti ²⁵⁷⁶ (646). Hæc est virtus Circipanorum, qui pertinent ad Hammaburgensem episcopatum ²⁵⁴⁷. Quidam nobilis homo de Nordalbingis naravit mihi hæc et alia veraciter ita gesta esse ²⁵⁷⁸.

22. ([25.] Cap. 141.) Audivi etiam, cum veracissimus rex Danorum sermocinando eadem replicaret, C populos Sclavorum jam dudum procul dubio facile converti posse ²⁵⁷⁹ ad Christianitatem, nisi obstitisset avaricia Saxonum: *Quibus, inquit, mens prorsus est ad pensionem* ²⁵⁸⁰ *vectigalium, quam ad conversionem gentilium*. Nec attendunt miseri, quam magnum ²⁵⁸¹ periculum suæ cupiditatis luant (647), qui Christianitatem in Sclavania primo per ava-

riciam turbabant ²⁵⁸², deinde per crudelitatem subiectos ad rebellandum coegerunt, et nunc salutem eorum, qui vellent credere, pecuniam solam exigendo contempnunt. Ergo justo Dei iudicio videmus eos prævalere super nos, qui permissu Dei ad hoc indurati sunt, ut per illos nostra flagelletur iniquitas. Nam revera, sicut peccantes superari videmur ²⁵⁸³ ab hostibus, ita conversi victores hostium crimus: a quibus, si tantum fidem posceremus, et illi jam salvi essent et nos certe essemus in pace.

23. ([26.] Cap. 142.) Hæc dum forinsecus in legatione gentium ecclesiæ nostræ ministerio gererentur, dominus metropolitanus Adalbertus, adhuc bonis intentus studiis, vigilanter et magnopere providit, ne sua quapiam negligentia pastorale officium minus habere videretur, in ea scilicet, qua gloriatur apostolus, sollicitudine (*II Cor. vii, 12*) omnium ecclesiarum. Itaque domi forisque clarus, taliter se gessit, ut par divitum majorque magnatum ²⁵⁸⁴, nichilominus pater orphanorum iudexque viduarum (648) esse certaret ²⁵⁸⁵, talem curam habens omnium, ut necessitatibus etiam minimorum ²⁵⁸⁶ sollertissimus provisor adesset. Cumque terrenis gravatus negotiis et ²⁵⁸⁷ spiritalia ²⁵⁸⁸ mox languescere cogeretur, in sola gentium legatione permansit integer officii et sine querela, et talis, qualem et tempora et mores hominum mallent habere. Ita affabilis, ita largus, ita hospitalis ²⁵⁸⁹, ita cupidus divinæ pariter et ²⁵⁹⁰ humanæ gloriæ, ut parvula Brema, ex illius virtute instar Romæ divulgata, ab omnibus terrarum partibus devote peteretur, maxime ab omnibus aquilonis ²⁵⁹¹ populis. Inter quos extremi ²⁵⁹² venerant Islani, Gronlani et Orchadum ²⁵⁹³ legati ²⁵⁹⁴, petentes ut prædicatores illuc ²⁵⁹⁵ dirigeret; quod et fecit.

14. (Cap. 143.) In diebus illis Wal ²⁵⁹⁶, Danorum episcopus (649), migravit e seculo. Cujus diocesim rex Suein in quatuor episcopatus distribuens, præbente ²⁵⁹⁴ suam auctoritatem metropolitano singulis

SCHOLIA.

gnum ²⁵⁹⁸, infelix puer in via defunctus est, post quem mater impia non suscepit alium filium. (2. 4.)

* Schol. 74. Dicit enim scriptura Pharaoni: *Quia in hoc ipsum* ²⁵⁹⁹ *excitari te, ut ostendam virtutem meam in te, glorificetur nomen meum in gentibus. Ergo cujus* ²⁶⁰⁰ *vult miseretur Deus, et quem vult indurat* (Rom. ix, 18). (2. 4.)

VARIE LECTIONES.

²⁵⁵⁶ ultionem liberi 3. ²⁵⁵⁷ igitur 4. ²⁵⁵⁸ Winnulorum 2. Vinulorum 3. ²⁵⁵⁹ vero addit 4. ²⁵⁶⁰ Lentici 2. 3. 4. ²⁵⁶¹ Rheteri 5. ²⁵⁶² quia 3. ²⁵⁶³ pervenisset 4. ²⁵⁶⁴ Chizzini 1. ²⁵⁶⁵ Iterumque 4. ²⁵⁶⁶ restauratum 3. ²⁵⁶⁷ Rheteri 2. 3. 4. ²⁵⁶⁸ Tunc q. v. fuerant 4. ²⁵⁶⁹ principum 4. ²⁵⁷⁰ Multa itaque 4. ²⁵⁷¹ Circipanis 1. ²⁵⁷² milia *deest* 3. quinque milia 2. ²⁵⁷³ indepti 5. indepti 5. indempti 2. 4. ²⁵⁷⁴ Nostris ergo c. l. redeuntibus 4. ²⁵⁷⁵ tanto 1. ²⁵⁷⁶ sermo erat, victoribus t. p. intentis 4. ²⁵⁷⁷ episcopum 3. ²⁵⁷⁸ quidam — esse *desunt* 4. ²⁵⁷⁹ posse *deest* 3. ²⁵⁸⁰ pensiones 2. 3. 4. ²⁵⁸¹ quantum 4. ²⁵⁸² turbaverunt 4. ²⁵⁸³ videmus 2. 3. 5. ²⁵⁸⁴ magnatum 2. 3. 4. ²⁵⁸⁵ videretur 4. ²⁵⁸⁶ inimicorum 3. ²⁵⁸⁷ et *deest* 2. 3. 4. ²⁵⁸⁸ spiritalia 3. ²⁵⁸⁹ ita jocundus *addit*. 4. ²⁵⁹⁰ ac 2. 3. 4. ²⁵⁹¹ ab aquilonaribus 4. ²⁵⁹² *dest*. 4. ²⁵⁹³ Orcadum 2. ²⁵⁹⁴ Islani, G. et O. l. venerunt 4. ²⁵⁹⁵ ut eis predic. dir. 4. ²⁵⁹⁶ Wal *deest* 3. Wallo 2. Wall 5. ²⁵⁹⁷ præsentante 2. 3. 4. ²⁵⁹⁸ in regem 4. ²⁵⁹⁹ ipso 4. ²⁶⁰⁰ cui 4.

NOTÆ.

(645) Scolasticus Bremensis rectius dixisset Chizzinos et Bircipanos habitare ultra sive trans Panim, Tholosantes vero et Retheros cis Panim.
(646) Conf. Helmold. I. i, c. 21.

(647) Sic pro *periculum incurrere*.
(648) *Judex viduarum*, hoc est justum eis procurrans iudicium. V. Deuteronom. c. x. v. 18.
(649) Sc. Ripensis, v. supra. l. ii, c. c. 70.

suos intronizavit episcopos (650). Tunc etiam ²⁶⁰¹ pontifex noster in Suigiam ²⁶⁰² vel ²⁶⁰³ Norvegiam ²⁶⁰⁴ et in ²⁶⁰⁵ insulas maris ad messem Dominicam operarios misit. De quorum ordinatione singulorum habundantius dicitur in fine (651).

25, ²⁶⁰⁶ ([27] Cap. 144.) Totius itaque ²⁶⁰⁷ parochiae suae diligentissimam adhibens provisionem metropolem Hammaburg in principio leticiae ²⁶⁰⁸ posuit archiepiscopus, fecundissimam gentium ²⁶⁰⁹ matrem illam appellans, omnique devotionis officio venerandam, protestatus ²⁶¹⁰, ei tanto majorem offerri debere consolationem, quanto majori plaga et propioribus insidiis et tem longiturna ²⁶¹¹ paganorum infestatione cribraretur (652). Ergo accepta pace temporum, dum saepe meditatus est Hammaburgensem munire simulque ornare toparchiam ²⁶¹², quod ^B dam utile opus inchoare ²⁶¹³ contra incursus barbaricos, in quo et populus et ecclesia ²⁶¹⁴ Nordalbingorum perhenne haberent ²⁶¹⁵ praesidium. Igitur cum provincia Sturmariorum, in qua Hammaburg sita est, tota in planitiem campi descendat, ex ea ^{2616.17} parte qua Sclavos attingit, neque mons, neque flumen est in medio, quod incolis munimentum, ²⁶¹⁷ praestet, absque silvis passim occurrentibus, quarum latebris profecti hostes, incertis aliquando excursibus repentini superveniunt, nostrosque securos et nil minus cogitantes ²⁶¹⁸ vel perimunt, vel quod eis ²⁶²⁰ morte ²⁶²¹ gravius est, captivos adducunt ²⁶²² (653), Solus mons in ea regione prominet juxta Albiam, longo in occasum dorso protentus ²⁶²³, quem incolae Sollonberg ²⁶²⁴ vocant (664). Eum ²⁶²⁵ pontifex opportunum arbitratus ²⁶²⁶, in quo ²⁶²⁷ firmaretur castellum, quod genti praesidio foret, statim silvam quae montis verticem obtexit, excindi ²⁶²⁸ mundarique ²⁶²⁹ locum praecipit. Itaque multis in pensis multoque ²⁶³⁰ sudore hominum voti compos effectus, montem asperum fecit habitabilem. Ubi praeposituram consti-

tuens, disposuit congregationem facere Deo servientium *, quae mox conversa est in turmam latronum. Ex illo enim castro nostri quidam populares in circuitu, quos ad tuendum ²⁶³¹ positi sunt, depredari et ²⁶³² persequi coeperunt. Ideoque locus ille postea tumultu comprovincialium destructus est; populus vero Nordalbingorum excommunicatus ²⁶³³. Compertum est nobis (655) in gratiam ducis factum hoc, qui more solito felicibus ecclesiae actibus invadebat.

26. ([28.] Cap. 145.) Nam et dux eo tempore, relicto veteri castello Hammaburg, novum quoddam praesidium sibi suisque fundavit (656), infra ²⁶³⁴ Albiam flumen et rivum, qui Alstra vocatur. Ita nimirum cordibus ²⁶³⁵ vel mansionibus ab ²⁶³⁶ invicem divisus, dux novum, archiepiscopus vetus coluit oppidum. Diligebat sane pontifex eum locum sicut omnes ²⁶³⁷ praedecessores sui, eo quod metropolis sedes fuerit omnium septentrionalium nationum, et caput ²⁶³⁸ suae parochiae. Ideoque dum adhuc pax fuit trans Albiam, omnes fere sollempnitates paschae ac pentecoste ²⁶³⁹ itemque Dei matris ibi celebrare voluit, collecto ex singulis congregationibus maximo cleri numero, praecipue his, qui vocalitate sua populos mulcere poterant. Et tunc plenario gaudens ordine ministrorum, omnia divinae servitutis (657) officia cum magna jussit reverentia compleri et gloria etiam exteriori. [29 Cui nimirum gloriae tantum ipse indulisit **, ut jam non Latino more vellet ecclesiastica obire mysteria, sed nescio qua Romanorum sive Graecorum consuetudine fultus, per tres missas, ubi astitit ²⁶⁴⁰, duodecim modulari officia praecipit; ^C omnia magna quaerens, omnia mirabilia, omnia gloriosa in divinis et humanis ²⁶⁴¹, et propterea dicitur fumo delectatus aromatum et fulguratione luminum et tonitruis alte boantium vocum. Quae omnia traxit a lectione Veteris Testamenti. ubi majestas Domini apparuit in monte Synai. Et alia

SCHOLIA.

* *Schol.* 75. Ibi locavit caput sancti Secundini, qui unus ex legione Thebeorum ducum fuisse legitur ²⁶⁴², cujus patronica metropolitana suscepit in Italia, largiente quodam ²⁶⁴³ episcopo Taurinensi. (2. 4.)

** *Schol.* 76. *Difficile est* ²⁶⁴⁴, ut laudabiliter viventem laus humana non capiat. Leo papa (2. 4.)

VARIAE LECTIONES.

²⁶⁰¹ etiam *deest* 3. Quo etiam tempore 4. ²⁶⁰² Swigiam 5. Sweoniam 2. Suediam 3. ²⁶⁰³ et 5. ²⁶⁰⁴ Norvegiam 3. Nordvegiam 2, 4. ²⁶⁰⁵ in *deest* M. F. ²⁶⁰⁶ In codice 2. *marginis apposita sunt verba*: Anno pontificatus sui XVIII. quae cod. 4. in *textum* recepit. Male: constat quippe praeposituram in Sollonberg jam prius ab Adalberto fundatam esse. Haec omnia gesta esse tempore Leonis IX et Henrici III. ex sequentibus apparet. *Scribendum forsasse fuit*: Anno pontificatus sui Ulto. ²⁶⁰⁷ itaque *deest* 4. ²⁶⁰⁸ sue *addit* 4. ²⁶⁰⁹ gentium *deest* 3. ²⁶¹⁰ est *addunt* 2. 3. ²⁶¹¹ et diuturniori 3. ²⁶¹² parochiam 3. ²⁶¹³ inchoavit 2. 3. 4. ²⁶¹⁴ populis et ecclesiae 3. ²⁶¹⁵ haberet 5. ^{2616.17} ea *deest* 2. 3. 4. ²⁶¹⁸ munimen 5. ²⁶¹⁹ nil mali suspicantes 4. ²⁶²⁰ eis *deest* 4. ²⁶²¹ morte *deest* 3. ²⁶²² adducunt 1. ²⁶²³ protentus 4. ²⁶²⁴ Solomberg 2. 3. Sullenberg 4. ²⁶²⁵ Quem 4. ²⁶²⁶ arbitratus 2. 4. ²⁶²⁷ ut in eo 4. ²⁶²⁸ excindi 4. ²⁶²⁹ nudarique 5. ²⁶³⁰ que *deest* 1. ²⁶³¹ ad quos tuendos 4. ²⁶³² ac 4. ²⁶³³ est *addit* 1. ²⁶³⁴ intra 5. ²⁶³⁵ cortibus 5. ²⁶³⁶ ad 3. ²⁶³⁷ omnes *deest* 3. ²⁶³⁸ capud 1. ²⁶³⁹ penthecosten 1. ²⁶⁴⁰ missas, quibus astilit, ubicunque esset 2. 3. 4. ²⁶⁴¹ rebus *addunt*. M. F. ²⁶⁴² S. Secundini. Thebeorum ducis 4. ²⁶⁴³ quodam 4. ²⁶⁴⁴ enim *addit* 4.

NOTAE.

(650) V. infra l. iv, c. 2.

(651) V. infra in fine cap. 70, (l. iv, c. 44-46.)

(652) Verba: *fecundissimam cribraretur* leguntur quoque in charta Hartwici archiepiscopi data Hammaburgi 1165, indict. XIII.

(653) *Capti — morte graviores vitam exigunt*. Salust. Jugurth. c. 19.

(654) V. supra c. 9.

(655) *Compertum est*, locutio Sallustiana, v. c. Catil. c. 10.

(656) Cujus vestigium hodie manet in nomine platiae Neueburg.

(657) Id est divini servitii.

multa facere solebat, rara modernis et ignorantibus²⁶⁴⁸; cum tamen sine auctoritate scripturarum²⁶⁴⁸ ipse nil fecerit, jam tunc scilicet meditatus ecclesiam suam divitiis et honore ceteris anteferre, si papam et regem suæ habet voluntati morigeros. Eos igitur complacere²⁶⁴⁷ properabat omnibus modis.

27. ([30.] Cap. 147.) Ea tempestate cæsar Henricus (658), ingentibus regni divitiis utens, in Saxonia Goslarium fundavit, quam de parvo, ut aiunt²⁶⁴⁸, molendino vel tugurio formans venatorio, in tam magnam sicut nunc videri potest, civitatem bono auspicio et celeriter perduxit. In qua etiam sibi construens palatium, quas omnipotenti Deo congregationes instituit; unam ex his²⁶⁴⁹ nostro²⁶⁵⁰ donans regendam tenendamque pontifici, eo quod illi individuus comes vel cooperator in omnibus existeret. Tunc etiam sibi²⁶⁵¹ data est spes acquirendi vel accipiendi comitatus vel²⁶⁵² abbatias vel prædia, quæ magno deinceps periculo ecclesiæ mercati sumus, ut puta cænobia Laressæ vel Corbiæ (659), comitatus autem Bernardi (660) et Ekibrechi²⁶⁵³ (661), prædia vero Sincicum (662), Plisna²⁶⁵⁴ (663), Groningon²⁶⁵⁵ (664), Dispargum²⁶⁵⁶ (665), et Lismona (666), quibus jam dubia re²⁶⁵⁷ possessis, arbitratur se metropolitanus, sicut bene²⁶⁵⁸, dicitur de Xerse²⁶⁵⁹, aut per mare ambulaturum, aut per terram²⁶⁶⁰ navigaturum (667), postremo quæ in animo habuit facile omnia perfecturum.

28. [31.] Præsertim eo fultus adminiculo, quod

A potentissimus papa Leo pro corrigendis²⁶⁶¹ ecclesiæ necessitatibus venit in Germaniam; quem sciret sibi pro veteri amicitia nil abnegaturum²⁶⁶², quod jure²⁶⁶³ cuiquam deberet præstari²⁶⁶⁴.

29. (Cap. 147.) Tunc habita est illa synodus generalis apud Mogontiam²⁶⁶⁵ (an. 1049), præsidente domno apostolico et imperatore Heinrico, cum episcopis Bardone Mogontino²⁶⁶⁶, Eherhardo²⁶⁶⁷ Treverensi, Engilhardo²⁶⁶⁸ Coloniensi, Adalberto Hamburgensi, Engilhardo²⁶⁶⁹ Magdaburgensi, ceterisque provinciarum sacerdotibus (668). In eo²⁶⁷⁰ concilio²⁶⁷¹ quidam Spirensis episcopus, sibico, cui crimen adulterii intendebatur, examinatione sacrificii purgatus est, Præterea multa ibidem sancita²⁶⁷² sunt ad utilitatem ecclesiæ, præ quibus Symoniaca heresis et nefanda sacerdotum conjugia olographa synodi manu perpetuo dampnata sunt²⁶⁷³. Quod veniens domum noster²⁶⁷⁴ archiepiscopus²⁶⁷⁵ non²⁶⁷⁶ tacuisse probatur. De mulieribus²⁶⁷⁷ statuit eandem sententiam*, quam decessor ejus²⁶⁷⁸ memorabilis Alebrandus et antea Libentius inchoarunt²⁶⁷⁹, scilicet ut fierent (569) extra synagoram et civitatem, ne malesuada pellicum²⁶⁸⁰ vicinia castos violaret optutus. Hæc²⁶⁸¹ synodus facta est anno Domini 1051²⁶⁸² (670); ipse est annus²⁶⁸³ archiepiscopi 7. Et tunc majus altare tribunalis dedicatum est in honore genitricis Dei (671).

30. ([32.] Cap. 148.) De qua synodo mentionem ideo fecerim, quod²⁶⁸⁴ dominus Adalbertus eo tempore, quo²⁶⁸⁵ tam clari homines (672) in ecclesia fue-

SCHOLIA.

* *Schol. 77. Audivimus sæpenumero piissimum archiepiscopum nostrum Adalbertum cum de continentia tenenda suos hortatus est clericos²⁶⁸⁶: Admoneo vos, inquit, et postulans, jubeo ut pestiferis mulierum vinculis absolvamini, aut si ad hoc non potestis cogi, quod perfectorum est, saltem cum verecundia vinculum matrimonii custodite, secundum illud quod dicitur: Si non caste, tamen caute. (2. 4.)*

VARIE LECTIONES.

²⁶⁴⁸ scripturas addunt 2. 3. 4. ²⁶⁴⁸ scripturarum deest 1. ²⁶⁴⁷ complacere 5. sibi addunt 2. 3. 4. ²⁶⁴⁸ dicitur 4. ²⁶⁴⁹ illis 3. ²⁶⁵⁰ nostro deest 4. ²⁶⁵¹ ipsi 3. ²⁶⁵² et 2. 3. 4. ²⁶⁵³ Ekberti 4. ²⁶⁵⁴ Plisman 3. ²⁶⁵⁵ Gromingor 2. 3. Grominger 3. Gromingor 4. ²⁶⁵⁶ Dyspargum 3. ²⁶⁵⁷ jam dubia fide 2, 4. jam spe 3. ²⁶⁵⁸ bene deest 2. 3. ²⁶⁵⁹ Huic voci superscripta sunt verba ²⁶⁵⁹ de Xerse in cod. 1. quæ in textum recepta sunt 2. 3. 5. Xerse 3. 5. ²⁶⁶⁰ mare 1. ²⁶⁶¹ sanotæ addit 4. ²⁶⁶² negaturum 4. ²⁶⁶³ jure deest 5. juri 3. ²⁶⁶⁴ præstare deberet 5. ²⁶⁶⁵ Magonciam 2. Maguntium 3. Magunciam 4, Maguntium 5. ²⁶⁶⁶ Maguntino 4. Magonciense 2. Mogontinensi 3. ²⁶⁶⁷ Everardo 4. 5. ²⁶⁶⁸ Hermann 2. 3. 4. ²⁶⁶⁹ Engelardo 4. Engillo ardo 2. ²⁶⁷⁰ quo 4. ²⁶⁷¹ consilio 3. ²⁶⁷² sanctita 1. sancita 4. ²⁶⁷³ est 3. ²⁶⁷⁴ noster deest 2. 3. 4. ²⁶⁷⁵ episcopus 1. ²⁶⁷⁶ nequaquam 4. ²⁶⁷⁷ addit 4. ²⁶⁷⁸ dec, ejus desunt 4. ²⁶⁷⁹ inchoaverunt 3. inchoavit 5. ²⁶⁸⁰ pellicum 1. 4. ²⁶⁸¹ autem addit 4. ²⁶⁸² quadragesimo primo 2. MXLIX. 3. ²⁶⁸³ annus deest 2. 3. ²⁶⁸⁴ fecimus, quia 4. ²⁶⁸⁵ quod 1. ²⁶⁸⁶ Audivimus, cum sæpenumero Adalbertus, archiepiscopus clerum suum de cont. ten. hortaretur 4.

NOTÆ.

(658) Sc. Henricus III, qui Goslarium vel maxime fovit, cujus tamen negotiatores jam sæculo xi notissimi.

(659) V. infra l. iv. c. 4. Chartas Henricis IV a. 1065, Sept. 6. Chrodic. Laresham. In cop. diplom. Laresham. t. I, p. 179 sq. Lambert. Hersfeld. a. 1063.

(660) Sc. in Emsgau, Westafalia et Engern. V. chartam Henrici IV, dat. 1062. Oct. 24, et infra l. iv. c. 6.

(661) V. infra c. 45.

(662) Sinzig, ubi fluvius Ahr influit in Rhenum, in districtu Ahrweiler præfecturæ Coblenz.

(663) V. Hamburg. Urkundenbuch II. 91.

(664) V. ibidem.

(665) Chartam Henrici regis IV, dat. 1065, Oct.

16, super Duisburg; v. ibidem n. 96.

(666) Traditionem curtis Liestmuone a rege Henrico anno 1062, Jun. 27, factam v. ibidem n. 87.

(667) *Si Xerxes — maria ambulavisset terramque navigavisset.* Cicero De finib. l. II, c. 34.

(668) De hoc concilio Moguntino cf. Hermannus Augiensem a. 1049. Wiberti Vitam Leonis II, c. 5. Acta apud Harzheim Concil. German. t. III, p. 142 seq. Theiner über Ivos Decret. p. 89.

(679) *Fieri extra, Germanismus, herausgeschafft werden.*

(670) Rectius a. D. 1049, archiepiscopi 5.

(671) Conf. supra c. 4.

(672) *Clari homines.* Sallust. Jugurth. c. 24 co l. c. 12.

liae ac virtutum merito fore omnes præcel-
 2686* apud papam, talis apud cæsarem
 ut de publicis rebus absque ejus consilio
 tur. Quapropter, ubi vix locum habet
 in procinctu bellorum imperator illum
 bere 2687 voluit 2188, cujus inexpugnabile
 spe ad evincendos expertus est inimicos.
 validissimus Itatorum dux Bonifacius
 em Godafrid 2690 (674), Otto 2601 (675),
 2692 (676), et ceteri qui regnum tumultibus
 gravi æmulatione cæsarem lassare 2708
 tandemque humiliati 2694, sola se in-
 liberti prudentia gloriati sunt.

[Cap. 149.) Quid loquar de barbaris
 sive Danorum, item 2695 Sclavorum aut
 annorum gentibus, quas imperator sæ-
 o domuerat quam bello? monitu et ope-
 pontificis nobile discens exemplum,
 subjectis et debellare superbos (677).

ostræ felicitatis cumulum accessit hoc
 imus imperator Græcorum Monomachus
 inricus Francorum 2696 (679), transmi-
 rum cæsarem muneribus, congratulati
 piscopo pro sapientia et fide ejus rebu-
 gestis ejus 2698 consilio. Tunc ille 2699
 opolitano rescribens, jactavit se inter
 idere a Græcorum prosapia 2700, Theo-
 et fortissimo Ottone sui generis auctori-
 ne nec mirum esse, si Græcos diligeret,
 etiam habitu et moribus imitari; quod
 nilia 2702 regi 2703 Franciæ mandata lega-
 2724*.

] Cap. 150.) Metropolitanus igitur his
 cessibus 2704 elatus 2706, et quod papam
 n suæ voluntati pronos videret, multo
 ravit in Hammaburg patriarchatum con-
 i quam intentionem primo ductus est ea
 , quoniam 2706 rex Danorum, Christiani-

tate jam 2707 in fines terræ dilatata, desideravit in
 regno suo fieri archiepiscopatum. Quod tamen ut
 perficeretur, ex auctoritate sedis apostolicæ, conve-
 nientibus canonum decretis (680), prope sancitum
 est 2708, sola expectabatur sententia nostri pontifi-
 cis. Quam rem ille 2709, si patriarchatus honor sibi
 et ecclesiæ sui Romanis privilegiis concederetur,
 fore ut consentiret, promisit, quamlibet 2710 invitus.
 Disposuit vero patriarchatui 2711 subjicere 12 epi-
 scopatus, quos 2712 ex sua divideret parròchia, præ-
 ter eos suffraganeos, quos in Dania ceterisque gen-
 tibus nostra tenet ecclesia, ita ut primus esset in
 Palmis (681) juxta Edgorem fluvium 2713, secundus
 in Heliganstade 2714, tercius in Razzispurg 2715,
 quartus in Aldinburg 2716, quintus in Michilinburg
 2717, sextus in Stade 2718, septimus in Lismona, oc-
 tavus in Wildishusin 2719, nonus in Bremis, decimus
 in Ferde 2720, undecimus in Ramsola, duodecimus
 in Fresia. Nam Ferdhensem 2721 episcopatum se fa-
 cile posse adipisci non semel gloriatus est.

33. ([35.] Cap. 151.) Interea condicionibus utrim-
 que 2722 protractis, sanctissimus papa Leo migravit
 2723. Eodemque anno fortissimus imperator Henricus
 decessit 2724. Quorum obitus contigit anno archi-
 episcopi 12 2725 (682). Quorum morte non solum
 ecclesia turbata est, verum etiam res publica finem
 habere videbatur. Itaque ex illo tempore (an. 1056)
 nostram ecclesiam omnes calamitates oppresserunt
 (683), nostro pastore tanto curiæ intento negotiis
 (684). Ad gubernacula 2726 regni mulier cum puero
 successit, magno imperii detrimento 2727. Indignan-
 tes enim principes aut muliebri potestate constrin-
 gi, aut infantili 2728 ditone regi, primo quidem
 communiter vindicarunt se in pristinam libertatem
 (685), ut non servirent (686); dein 2729 contentio-
 nem moverunt inter se, quis eorum videretur esse
 major; postremo armis 2730 audacter sumptis, domi-
 num et regem suum deponere moliti sunt. Ethæc om-

VARLÆ LECTIONES.

Tantus itaque 4. 2687 sibi deesse 4. 2688 noluit 3. 5. 2689 Bonifacius 2. 4. 2690 Godafri-
 totafredus 3. 2691 Ottho 3. 2692 Balduwinus 2. Badwinus 4. 2698 inquietare 4. 2694 humiliari 4.
 2696 rex addit 4. 2697 ejusque rebus 1. 2698 illius 4. 2699 Qui 4. 2700 inter cetera i. se a G.
 a prosapia 4. 2701 Theophano 2. 3. 4. 2702 Sed et 4. 2703 regis 1. 2704 et aliis similia mandata
 2705 successibus 4. 2706 elevatus 3. 2707 qua 3. 2708 jam deest 5. 2709 esset 3. 2710 ille deest.
 unvis 4. 2712 archiepiscopatu suo 4. 2713 quod 1. 2714 Verba juxta E. fluvium desunt 2. 3. 4.
 istad 4. Heliganstad 4. Helingeustad M. F. 2716 Razzispurg 4. 2717 Alchinburg 2. 2718 Mi-
 2. 3. 2719 Stadhe 2. Stathe 4. 2720 Wildishusim 3. Wildishusen 5. 2721 Forde 2. Verde 3. Ferda
 rdensem 3. 2723 utrinque 3. 5. 2724 a seculo addit 4. 2725 decessit 1. 2726 enim addit 4.
 , magno imp. perfruit detrimento 4. 2728 infantuli 4. 2729 deinde 2. 3. 4. 2730 armis deest. 1.

NOTÆ.

ifacius, marchio Tusciæ, occisus anno
 lafridus, dux Lotharingiæ.
 o de Nordheim, dux Baviariæ 1070.
 lduinus V, comes Flandriæ 1054.
 gil. Æn. lib. vi, v. 854.
 istantinus X Monomachus 1042-1054.
 nricus I, 1031-1060.
 Archiv. t. VI, p. 803.
 enhudhen in documentis anni 1325 apud
 Diplomatar. Ditmars. pag. 25, hodie

(682) Constat Leonem IX papam obiisse a. 1054.
 April. 19. Henricum III imperatorem vero a. 1056,
 Oct. 5. Prior annus cum anno 12 ex computatione
 Adami, hic vero cum calculo nostro convenit.

(683) *Calamitas rempublicam oppressit.* Sallust.
 Catilin. c. 35.

(684) V. supra c. 10, not. 1.

(685) *Vindicare se in libertatem* ex Sallustii Cati-
 lina c. 16, coll. Jugarth. c. 38. *Pristina libertas* v.
 supra l. ii, c. 9.

(686) V. Bertholdi Chron. a. 1058. Lambert,
 Hersv, a. 1062.

nia oculis potius videri possunt quam calamo scribi. A [36.] Tandem seditionibus ad pacem inclinat, Adalbertus et Anno archiepiscopi (687) consules declarati sunt (688), et in ²⁷³¹ eorum consilio deinceps ²⁷³² summa rerum pendebat (689). Sed cum ambo essent viri prudentes et strenui in procuratione rei publicæ, tamen alter alterum felicitate aut industria sua longe ²⁷³³ præcurisse videtur. [Itaque ficta sodalitas episcoporum modico duravit tempore, et quamvis lingua utriusque pacem sonare videretur, cor tamen odio mortali pugnabat in invicem. Et Bremensis quidem præsul eo justiore induit ²⁷³⁴ causam, quoniam prior fuit ad misericordiam, regique domino suo fidem docuit servandam esse usque ad mortem. At vero Coloniensis, vir atrocis ingenii, etiam violatæ fidei arguebatur in legem. Præterea per omnes, quæ suo tempore factæ sunt conspirationes, medioximus sempererat ²⁷³⁵.]

34. ([37.] Cap. 152.) Coloniensis enim, quem avaritiæ notabant, omnia quæ ²⁷³⁶ domi vel in curia potuit corradere ²⁷³⁷, in ornamentum ²⁷³⁸ suæ posuit ecclesiæ. Quam, cum prius magna esset, ita maximam fecit, ut jam comparationem evaserit omnium quæ in regno sunt ecclesiarum. Exaltavit etiam parentes suos et amicos et ²⁷³⁹ capellanos, primis honorum dignitatibus omnes cumulans, ut illi alteris succurrerent infirmioribus. Quorum primores erant germanus archiepiscopi ²⁷⁴⁰ Wecilo ²⁷⁴¹ Magdeburgensis (690), eorumque ²⁷⁴² nepos Burkardus ²⁷⁴³, Halverstadensis ²⁷⁴⁴ episcopus (691), similiter Cuono

²⁷⁴⁵, Treveris electus, sed invidia cleri martyrio coronatus antequam intronizatus (692). Item Mindensis Eilbertus ²⁷⁴⁶ (693) et Trajectensis Wilhelmus ²⁷⁴⁷ (694); præterea in Ytalia Aquilegiensis (695) atque Parmensis (696), et alii, quos enumerare longum est, studio et favore Annonis elevati sunt, qui et fautori suo in temptationibus auxilio decorique fuisse certarunt. Multa igitur ab illo viro in divinis et humanis (697) egregie facta comperimus.

35. ([38.] Cap. 155.) Noster vero metropolitanus tamen ²⁷⁴⁸ pro nobilitate certans et gloria (698) terrena, indignum habuit aliquem suorum exaltare, licet multos in obsequium ²⁷⁴⁹ traxisset egentes, arbitrans sibi hoc esse ²⁷⁵⁰ dedecus, si aut rex aut quisquam ²⁷⁵¹ magnatum ²⁷⁵² suis beneficeret, quos *ipse*, inquit, *tam bene aut melius possum remunerare*. Ergo admodum pauci suorum illo annuente pervenerunt ad apicem episcopalem; multi vero si tantum apti ad verbum seu callidi essent ad servitium, ingentibus cumulati sunt divitiis. Unde factum est, ut pro gloria mundi captanda homines diversi generis et multarum artium, præcipue vero adultores, ad suam ascisceret ²⁷⁵³ (699) familiaritatem. Quorum onerosam multitudinem traxit secum in curia ²⁷⁵⁴ et per episcopium, sive quacumque iter esset, affirmans se frequentati commeantium multitudine non modo non gravari, verum etiam opipare ²⁷⁵⁵ delectari (700). Pecuniam autem quam recepit a suis sive ab ²⁷⁵⁶ amicis, porro ²⁷⁵⁷ seu ab his ²⁷⁵⁸ qui frequentabant palatium, vel qui regis

SCHOLIA.

Schol. 78. Inter quos advena Paulus ex Judaismo conversus est ad Christianam fidem (701). Quinque ²⁷⁵⁹ nescio an pro avaritia vel ²⁷⁶⁰ pro sapientia, exulatus in Græciam, eum inde remearet, nostro adhæsit pontifici, glorians se multarum artium callere ingenio, adeo ut ex inscisi litterarum philosophos redderet per triennium, et ex cupro formaret aurum obrizum. Facile persuasit ille archiepiscopo, credere omnia quæ dixit, adjiciens hoc omnibus mendaciis suis, quod cito faceret apud Hammaburg monetam publicam ex auro fieri ²⁷⁶¹ et pro denariis bizantos ²⁷⁶² dari. (2. 3. 4.)

VARIE LECTIONES.

²⁷³¹ ex 2. 3. ²⁷³² deinceps *deest F.* ²⁷³³ longe *deest* 2. 3. 4. ²⁷³⁴ indidit 3. ²⁷³⁵ medioximus *corr.* medius 4. medius 5. *Verba unctis inclusa desunt* 1. *In margine cod.* 2: Adalbertus et Anno, Bremensis et Coloniensis archiepiscopi. ²⁷³⁶ vel *add.* 2. 3. 4. ²⁷³⁷ corrodere 1. ²⁷³⁸ ornamento 2. 3. 4. ²⁷³⁹ ac 4. ²⁷⁴⁰ germ. archiep. *desunt* 4. ²⁷⁴¹ Vezlo 2. Wezilo 4. Wozldo *M. F.* ²⁷⁴² que *deest* 3. ²⁷⁴³ Burchardus 4. ²⁷⁴⁴ Halvarstadensis 4. ²⁷⁴⁵ Cono. 2. 3. 4. ²⁷⁴⁶ Eylbertus 2. 3. ²⁷⁴⁷ Wilhelmus 2. 4. Vilhelmus 3. ²⁷⁴⁸ tantum 2. 3. 4. ²⁷⁴⁹ obsequio 2. 3. 4. ²⁷⁵⁰ quasi *addunt* 2. 3. 4. ²⁷⁵¹ quispiam 3. ²⁷⁵² magnatum 2. 3. 4. ²⁷⁵³ adscisceret 3. 5. addisceret 2. ²⁷⁵⁴ curiam 3. 5. ²⁷⁵⁵ opipari 2. ²⁷⁵⁶ ab *deest* 2. 3. 4. ²⁷⁵⁷ porro *deest* 2. 3. 5. ²⁷⁵⁸ iis 5. ²⁷⁵⁹ que *deest* 4. ²⁷⁶⁰ an 4. ²⁷⁶¹ adiciens se subito apud H. m. p. c. a facturum 4. ²⁷⁶² bizantio 4.

NOTÆ.

(687) Anno archiepiscopus Coloniensis 1056-1075.
(688) *Consules declarantur*. Sallust. Catil. c. 20.
(689) Conf. l. III, c. 58, *summa rerum, quod est vicedominatus*, et l. II, c. 9, *apud quem summa consiliorum pendebat*. Quam vocat l. III, c. 44, *primum curiæ*, c. 46, *primum rei publicæ et consulum*. Adalbertus audit *princeps consiliorum et magister regis* lib. III, c. 42, *major-domus* vero ibid. c. 46 et c. 70 (IV. 46).
(690) Welnerus s. Wezilo, archiepiscopus Magdeburgensis a. 1033-1077.
(691) Bucco, consobrinus Annonis, ejusque in præpositura Goslariensi quondam successor, episcopus Halberstadiensi anno 1059 occisus 1088. V. Lambert. 1059-1071. Bernoldi Chron. a. 1088.
(692) Conf. Lamb. Hersv. a. 1066.

(693) Eilbertus, Mindensis episcopus 1048-1060.
(694) Wilhelmus de Pente, episcopus Trajectensis 1061-75.
(695) Adalberti temporibus ad patriarchatum Aquilegiensem promoti sunt Gotebald, Nemetensis præpositus, anno 1049, et Ravenger, qui obiit 1069.
(696) Cadalus 1041 fuit vicedom. eccl. Veronensis, 1046, Apr. 26, episcopus Parmensis, v. Affo, Parma 2, 50; anno 1061 sub Honorii II nomine in papam electus.
(697) *Divina et humana*; v. supra cap. 2, not. 74.
(698) *Certare pro gloria*. Sallust. Jugurth., c. 110.
(699) *Cujuscunque generis homines adsciscere*. Sallust. Catil. c. 20. V. infra c. 37.
(700) Conf. l. III, c. 70 (l. IV, c. 44 f).
(701) Paulus iste videtur esse Judæus, qui Adal-

i²⁷⁶³ obnoxii fuerunt ²⁷⁶⁴, illam inquam, A
 1, licet maxima esset, sine mora dispersit
 s personis et ypocritis (702), medicis ²⁷⁶⁵
 nibus et id genus aliis, scilicet ²⁷⁶⁶ non sa-
 stimans, talium personarum favoribus se
 m ut vel solus placeret in curia vel major
 et fieret prae omnibus, et eo modo perfici
 ius in anima habuit de propectu ecclesiae
 sterea cum omnes, qui erant in Saxonia
 liis regionibus clari et magnifici viri, ad-
 a milites, multis dando quod habuit, ceteris
 o quod non habuit, inutile nomen vanae
 agno corporis et animae dampno mercatus
 rrupti quidem mores (703) archiepiscopi
 tales, in ²⁷⁶⁸ processu ²⁷⁶⁹ temporis et cir-
 semper deteriores fuerunt.

B
 2.] Cap. 154.) Tunc igitur magnis curiae
 s inflatus, vixque jam tolerandus inopi-
 a, venit Bremam cum ingenti, ut solebat,
 ine armatorum, novis populum et regionem
 ionibus aggravans ⁷⁷¹. Et tunc levata sunt
 illa, quae vel ²⁷⁷² maxima nostros ad iram
 s incenderunt, deficiente illo studio, quod
 buit in aedificatione sanctarum congrega-
 Miranda nimirum voluntas hominis impa-
²⁷⁷⁴ ocii, quae domi forisque (704) tantis
 laboribus, nunquam posset fatigari. Nam
 e antea miser episcopatus ejus tantis expe-
 s sumptibus tantisque voracis curiae studiis
 et, nunc vero in aedificationem ²⁷⁷⁵ praeposi-
 et castellorum sine misericordia proligatus
 n et hortos et vineas in terra plantans C
 icet studio inefficaci multa temptasset,
 inus tamen hiis, qui morem gererent suae
 a, magnifice voluit omnibus compensari
²⁷⁷⁶.] Ita mens alta viri pugnans contra
 patriae, quicquid usquam magnificum
 ioc non ²⁷⁷⁷ habere ²⁷⁷⁸ ipse noluit ²⁷⁷⁹.
 rbi causas cum diligenter et diu perscruta-
 ani sapientem virum ex illa, quam nimium
 it, mundi gloria perductum ad hanc mol-
 imi (705), quod ²⁷⁸¹ in prosperitate rerum

temporalium elevatus in superbiam ²⁷⁸², ad laudem
 comparandam ignorabat ²⁷⁸³ modum, in adversitate
 autem plus justo contristatus, iracundiae aut mero-
 ri frena laxabat ²⁷⁸⁴ (706). Itaque tam in bono, si
 misertus ²⁷⁸⁵ est, quam in malo, si iratus est, in
 utroque mensuram excessit.

37. [40.] Ejus rei documentum hoc habeo, quod
 in ira furoris sui aliquos manu percussit usque ad
 effusionem sanguinis, sicut fecit praepositum ejus
 aliosque ²⁷⁸⁶. In misericordia vero, quae in hac parte
 melius dicitur largitas, erat ita profusus, ut libram
 argenti pro denario ²⁷⁸⁷ computans, aliquando me-
 diocribus personis effundi centum libras edixerit,
 amplius autem majoribus. Qua de re accidit, ut
 quotiescumque ²⁷⁸⁸ iratus est, ceu ²⁷⁸⁹ leo fugeretur
 ab omnibus, cum vero placatus est ²⁷⁹⁰, palpari pos-
 set ut agnus. Citissime autem ad hylaritatem ab ira
 laudibus mulceri potuit vel suis vel alienis, et tunc
 quasi alteratus ab illo qui ²⁷⁹¹ fuit, arridere coepit
 laudatori. Hunc locum saepe vidimus captari ab ²⁷⁹²
 adulatoribus, qui ex diversis terrarum partibus in
 cameram ejus, velut in sentinam fluxerunt ²⁷⁹³ (707),
 quos et ipse ad nansciscendum honorem mundi
 necessarios esse ²⁷⁹⁴ principibus indicavit ²⁷⁹⁵. Si
 qui tamen palatio et regi notiores erant, in ²⁷⁹⁶
 suam dignatus est ascire ²⁷⁹⁷ familiaritatem, reliquos
 permisit abire donatos. Ita vero et honestas personas
 et in ordine sacerdotali fulgentes ad hoc turpissi-
 mum adulationis offitium ambitio suae familiarita-
 tis illexit. Postremo qui adulari nesciret aut fortas-
 se nollet, eum sicut amentem et stolidum vidimus
 a januis excludi ²⁷⁹⁸, ac si diceretur :

Qui vult esse pius . . . . . Exeat aula,
 Et :

Accusator erit qui verum dixerit (709).

Porro ita praevaluerunt apud nos mendaces, ut ve-
 ra dicentibus non crederetur, etiamsi jurarent. Ta-
 libus igitur personis plena fuit domus ²⁷⁹⁹ epis-
 copi.

38. ([41.] Cap. 155.) Quibus accesserunt cottidie
²⁸⁰⁰ alii gnathones ²⁸⁰¹, parasiti, somniores et ru-

VARIAE LECTIONES.

estati 4. ²⁷⁶⁴ fuerant 5. ²⁷⁶⁵ *Legendum fortasse* : mendicis. ²⁷⁶⁶ et i. g. n. scilicet *desunt* 4.
 nus 3. ²⁷⁶⁸ in *deest* 2. 3. 4. ²⁷⁶⁹ autem *addit* 4. ²⁷⁷⁰ et regionem *add.* 2. 3. 4. ²⁷⁷¹ aggravari 1.
 maxime 2. 3. 4. ²⁷⁷² ducis 3. ²⁷⁷³ que *deest* 2. 3. 4. ²⁷⁷⁵ aedificatione 2. 3. 4. ²⁷⁷⁷ *Uncis inclusa*
²⁷⁷⁷ non *deest* 4. nunc 3. ²⁷⁷⁸ et *addit* 2. 3. 4. ²⁷⁷⁹ voluit 3. 4. ²⁷⁸⁰ nimirum 3. ²⁷⁸¹ ut 3.
 bia 3. ²⁷⁸³ ignoraret 3. ²⁷⁸⁴ laxarat 3. ²⁷⁸⁵ tam bona miseratus 1. ²⁷⁸⁶ praepositio suo aliis
²⁷⁸⁷ pro den. *desunt* 2. 3. 4. ²⁷⁸⁸ quotiescumque 3. 5. ²⁷⁸⁹ esset tanquam 2. 3. 4. ²⁷⁹⁰ esset
²⁷⁹¹ qui *deest* 1. ²⁷⁹² ab *deest* 2. 4. ²⁷⁹³ confluxerunt 4. ²⁷⁹⁴ esse *deest* 5. ²⁷⁹⁵ judicavit 2. 3. 4.
 1 3. ²⁷⁹⁷ ascire *deest* 3. ²⁷⁹⁸ exclusum 2. 3. 4. ²⁷⁹⁹ donus *deest* 1. ²⁸⁰⁰ cotidi 2. quotidie 3. co-
²⁸⁰¹ gnathones 1.

NOTÆ.

ulos habebat. De quo vide Chron. Lau-
 in Cod. diplomat. Laureham. t. I, p.

Iypocrita, id est histrio.

Jorrupti mores. Sallust. Catil. c. 1, 7.

Domus forisque. Sallust. Jugurth., c. 81.

Mollitia animi. Sallust. Catil. c. 48.

(706) Lucan. Pharsal. l. vii, v, 124 sq.

. . . . frenosque furentibus ira

Laxat. . . .

(707) *Romam sicuti in sentinam confluxerant*. Sall.
 Catil. c. 33.

(708) Lucan. Pharsal. l. viii, v, 493 sq.

(709) Juvenal. l. i, v, 161.

migeruli, qui ea quæ ipsi confinxerunt ^{2801*}, nobisque placitura rebantur, jactabant sibi per angelos revelata; jam publice divinantes Hammaburgensem patriarcham ²⁸⁰², sic enim vocari voluit, cito papam futurum, æmulos ²⁸⁰³ suos a curia depellendos, ipsum vero ²⁸⁰⁴ solum diuque rem publicam gubernaturum, atque ita ²⁸⁰⁵ fieri longævum, ut quinquaginta annos excederet in episcopatu, postremo per illum virum ²⁸⁰⁶ quædam aurea secula orbi ventura (710). Et hæc quidem ²⁸⁰⁷ ficet fecte ab adulatoribus et pro quæstu promitterentur, episcopus tamen, quasi de cælo sonuissent, vera omnia putabat, tractans ²⁸⁰⁸ ex Scripturis quædam præsentia rerum, quæ fieri debeant, hominibus data vel in sompniis, ²⁸⁰⁹ vel in auguriis, vel in communibus sermonum loquelis; vel in non solitis ²⁸¹⁰ elementorum figuris. Quare dicitur eum morem insuevisse, ut, dum cubitum ibat ²⁸¹¹, fabulis delectaretur; cum expergisceretur, sompniis; quotiens vero iter inceptit, auspicium. Aliquando etiam totum diem sompno ²⁸¹² indulgens, noctu pervigil aut ²⁸¹³ lusit ad aleas ²⁸¹⁴ aut mensæ ²⁸¹⁵ assedit ²⁸¹⁶. Cum autem ²⁸¹⁷ recumberet ad mensam, hilariter habundanterque omnia præcepit exhiberi convivis ²⁸¹⁸, ipse a convivis jejunos ²⁸¹⁹ interdum surgens, semper autem ex officio paratos habens qui advenientes reciperent hospites, magnopere curavit ²⁸²⁰, ne non multum illum haberent ²⁸²¹ ([42.] Cap. 156). Ad glorians hospitalitatem porro maximam ²⁸²² esse virtutem, quæ cum ²⁸²³ non careat divina mercede, sæpe etiam inter homines habeat vel maximam ²⁸²⁴ laudem. Recumbens autem non tam cibus aut poculis quam faceciis ²⁸²⁵ oblectabatur, aut ²⁸²⁶ regum hystoriis aut raris philosophorum sententiis. Si vero erat privatus, quod raro accidit, ut solus et absque hospitibus maneret vel regiis legatis, tunc ²⁸²⁷ fabulis aut ²⁸²⁸ somniis, semper autem sobriis ocium terebat ²⁸²⁹ (711) loquelis. Raro fiduciam admittit, quos tamen propter alleviandas anxietatum curas aliquando cunsuit esse necessarios. Ceterum pantomimos ²⁸³⁰, qui obscenis corporum motibus oblectare vulgus ²⁸³¹ solent, a suo conspectu prorsus ejecit. Soli medici cum illo regnabant, difficilis aditus fuit ceteris, nisi gravior causa posceret aliquos intrromitti laicos ²⁸³². Unde etiam accidit ut videremus ostium

A thalami sui ²⁸³³, quod primo omnibus patuit ignotis vel ²⁸³⁴ peregrinis, tali postmodum custodia vallatum esse, ut magnis de rebus ²⁸³⁵ legati potentesque ²⁸³⁶ seculi personæ aliquando pro foribus inviti expectarent per ebdomadam.

39. Præterea inter epulandum familiare habuit magnos ²⁸³⁷ viros carpere, notans in aliis stulticiam in quibusdam avaritiam, multis autem obijciens ignobilitatem, omnibus ²⁸³⁸ vero ²⁸³⁹ in properavit infidelitatem, eo quod ingrati essent illi ²⁸⁴⁰, qui eos de stercore suscitaret ²⁸⁴¹, regi, quem solus ²⁸⁴² ipse ²⁸⁴³ diligens imperium, pro jure non pro suo commodo tueri videretur: arguentum esse, quod illi sicut ignobiles raperent aliena, ipse vero sicut nobilis effunderet sua; hoc esse apertissimum nobilitatis indicium. Hac invectione pestifera utebatur in singulos, nullique demum pepercit, dummodo se omnibus anteferet. [43] Itaque breviter hoc dicendum est, pro sola quam dilexit mundi gloria pejoratum esse virum illum de omnibus quas ab initio habuit virtutibus. Nempe ²⁸⁴⁴ talia et ejusmodi plurima circa ipsum facta sunt illo tempore, quæ superstitioni vel jactantiæ seu potius negligentiam ejus infamiam magnam pepererunt, odiumque omnium mortalium, præcipue vero magnatum.

40. (Cap. 157.) Ex quibus infestissimi erant tam illi quam ecclesiæ nostræ dux Bernardus et filii ejus, quorum invidia, simul ²⁸⁴⁵ et odia, itemque insidia, improbia et calumpniæ traxerunt archiepiscopum ad ²⁸⁴⁶ omnia quæ supra diximus officidica præcipitem, et quasi vecordem fecerunt ²⁸⁴⁷, dum minor ipsis et cedere videretur ²⁸⁴⁸. Cessit tamen aliquando sponte pro officio sacerdotii, cupiens invidiam ²⁸⁴⁹ superare beneficiis et bona reddere pro malis. Sed cum frustra laborasset omnibus modis, ut male nexam cum ducibus resarciret amicitiam, victus tandem ²⁸⁵⁰ a tribulatione persequentium et dolore malorum exulceratus, non semel exclamavit cum Helya: *Domine Deus, altaria tua destruxerunt* ²⁸⁵¹, *prophetas tuos occiderunt, et relictus sum ego solus, et quæruni me interficere* (III Reg. xix, 10). Ceterum quam injuste noster ²⁸⁵² archiepiscopus ²⁸⁵³ talia passus sit, unum satis est exemplum hic ponere; quod potest videri amicitiam cum invidis nil valuisse conservatam.

VARIE LECTIONES.

^{2801*} conflixerunt 1. confixerunt 4. ²⁸⁰² parochiam 3. ²⁸⁰³ vero addit 4. ²⁸⁰⁴ autem 4. ²⁸⁰⁵ ea 2. ²⁸⁰⁶ virum deest 4. ²⁸⁰⁷ quidam 3. ²⁸⁰⁸ trahens 4. ²⁸⁰⁹ somnis 1. ²⁸¹⁰ vel in insolitis 4. ²⁸¹¹ iret 3. ²⁸¹² somnio 1. ²⁸¹³ aut deest 2. pervigilanter 5. 4. ²⁸¹⁴ in alea 4. ²⁸¹⁵ ante mensam 2. 3. 4. ²⁸¹⁶ sedit 4. ²⁸¹⁷ cumque 2. 3. 4. ²⁸¹⁸ conviviis 2. ²⁸¹⁹ jejunius deest 2. 3. 4. ²⁸²⁰ hospites, et magnopere procurarent 4. ²⁸²¹ ne-haberent desunt 2. 3. 4. ²⁸²² magnam 2. 3. 4. ²⁸²³ dum 4. ²⁸²⁴ h per maximam 2. 3. habebat maximam 5. habeat maximam 4. ²⁸²⁵ facietis 2. 3. 4. ²⁸²⁶ ut 4. ²⁸²⁷ tum 3. ²⁸²⁸ et 2. 3. 4. ²⁸²⁹ impendebat 2. 3. 4. ²⁸³⁰ pantamimos 2. 3. 4. ²⁸³¹ oblectari vulgum 1. ²⁸³² laicos deest 2. 3. 4. ²⁸³³ ejus 3. ²⁸³⁴ et 2. 3. 4. ²⁸³⁵ magnarum rerum 4. ²⁸³⁶ petentesque 1. ²⁸³⁷ magnates 2. 3. 4. ²⁸³⁸ in omnibus 4. ²⁸³⁹ autem 3. ²⁸⁴⁰ illi deest 2. 3. 4. ²⁸⁴¹ suscitavit 3. ²⁸⁴² solum 2. 3. 4. ²⁸⁴³ ille 5. ²⁸⁴⁴ Nempe deest 1. ²⁸⁴⁷ similitates 2. 3. 4. ²⁸⁴⁸ hæc addunt 2. 3. 4. ²⁸⁴⁹ red-diderunt 2. 3. 4. ²⁸⁴⁶ videbatur 3. ²⁸⁴⁹ suam addunt M. F. ²⁸⁵⁰ tamen M. F. ²⁸⁵¹ deduxerunt 1 male. ²⁸⁵² noster deest 4. ²⁸⁵³ episcopum 2.

NOTÆ.

[710] *Aurea sæcula* v. infra l. III, c. 46.

(711) *Otium conterere*. Sallust. Catil. præf.

ap. 158.) Dux avaritiæ stimulo motus ²⁸⁵⁴, quod debitum non inferrent tribu-
Fresiam, comitem habens archiepiscotantum gratia profectus est, ut discorum duci reconciliaret. Cumque dux upidus, totam pro censu rationem pone-²⁸⁵⁵ septingentis argenti marcis posset acari, mox barbara gens, nimio furore

pro libertate ruebant ²⁸⁵⁶ (712).

m²⁸⁵⁷ibi perfossi, ceteri fuga defensi²⁸⁵⁸, acis et archiepiscopi direpta magnus saurus ibi dilapsus est. Nichil tamen s apud ducem et suos amicitia fides ilo experta, qua minus persequi vellent unt ergo ducem futuri præscium sæpe narrasse filios suos ad excidium Bre-^Bsia fataliter destinatos. [Vidit (713 ²⁸⁶¹) ipnium ex penetralibus suis egressos in ² ursos aprosque, deinde cervos, ad ultimi. *Ursi*, inquit, *et aprierant parentes nostri, cut dentibus armati : cervi sumus ego et decori cornibus, lepores autem ²⁸⁶³ filii licæ virtutis et timidi : de quibus metuo, tes Ecclesiam, divinam incurrant ultio-* propter sub obtestatione divini timoris os, ne quid impium cogitarent adverlesiam et pastorem suum, periculose hunc aut illam ²⁸⁶⁸, quod injuria eorum ² in Christum. Hæc surdis ille præcepta c de vindicta peccatores ²⁸⁷⁰ statim semimus ²⁸⁷¹.

III, c. 4.] Cap. 159.) Anno pontificis nardus Saxonum dux obiit (*an.* 1059, ni a tempore senioris Libentii jam per laborum res atque Nordalbingorum ac nue administravit (714). Post cujus obus Ordolf ²⁸⁷³ et Hermanus ²⁸⁷³ hereditate acceperunt, malo omine Bremensis ecenim antiqui memores odii, quod im contra, eandem licet occulte, exer-

cuerunt ecclesiam (715), statuerunt aperte jam ulationem repetendam esse in episcopum totamque familiam ecclesiae. Et ²⁸⁷⁴ primo quidem dux Ordulfus vivo ²⁸⁷⁵ adhuc patre, hostili ²⁸⁷⁶ stipatus multitudine, Bremensem episcopatum in Fresia devastavit ac cecavit homines ecclesiae ²⁸⁷⁷, alios etiam legatos ad se pro ²⁸⁷⁸ pace directos publice verberari jussit et decalvari; postremo omnibus modis ecclesiam et suos impugnare, spoliare, cedere ac pro nichilo habere ²⁸⁷⁹. Ad ea tametsi ²⁸⁸⁰ pontifex, ut debuit, ecclesiastico zelo exardens ²⁸⁸¹, contemptores ²⁸⁸² anathematis gladio percussit, querelam tamen ad curiam deferens, nil aliud meruit quam derideri ²⁸⁸³. Nam et rex puer a nostris comitibus primo, ut aiunt ²⁸⁸⁴, derisui habitus est. [2.] Quapropter archipræsul ²⁸⁸⁵ tempori serviens ²⁸⁸⁶, ut conjuratos tantum fratres ab invicem divelleret, dicitur ²⁸⁸⁷ Herimannum ²⁸⁸⁸ comitem adoptasse ²⁸⁸⁹ in militem. Cujus satellicio functus, in Ungaricam tunc expeditionem quasi magister regis et princeps consiliorum profectus est, relicto super negotia regni ²⁸⁹⁰ Coloniensi archiepiscopo. Restituto autem in regnum Salemone (716), quem Belo expulerat ²⁸⁹¹ (717), pontifex noster cum rege puero victor ab Ungria ²⁸⁹² regressus est.

43. ([3.] Cap. 160.) Tunc comes Herimannus aliquid magnum sperans et ambiens ²⁸⁹³ beneficium, quod dare nollet ²⁸⁹⁴ episcopus ²⁸⁹⁵, statim conversus ²⁸⁹⁶ in furorem, cum exercitu copioso venit contra Bremam, ibique diripiens omnia quæ ad manum venerant, soli ecclesiae pepercit ²⁸⁹⁷. Armenta boum C et caballorum omnia in prædam cesserunt (718). Similiter per totum faciens episcopatum, homines ecclesiae nudos inopesque dimisit. Tunc etiam castella omnia, quæ pontifex, præscius futurorum, diversa regione construxit ²⁸⁹⁸, usque ad solum diruta sunt.

44. (Cap. 161.) Archiepiscopus eo tempore primum curiæ ²⁸⁹⁹ tenebat. Cujus audita querela, comes secundum judicium palatii relogatus in exilium ²⁹⁰⁰, post annum clementia regis absolutus est. Deinde

VARIÆ LECTIONES.

nes 2. 3. 4. ²⁸⁵⁵ nec 2. nec cum 3. 4. ²⁸⁵⁶ ruebat 3. ²⁸⁵⁷ multi igitur (ergo 5.) ex nostris t defensi 4. ceteris f. defensis 3. fuga dispersi 2. ²⁸⁵⁹ castraque 4. ²⁸⁶⁰ vel 2. 3. 4. ²⁸⁶¹ ec-
2862 frater meus 4. ²⁸⁶³ autem sunt 4. ²⁸⁶⁴ fortitudine — nostri *desunt* M. F. ²⁸⁶⁵ *Uncis*
unt 1. ²⁸⁶⁶ adversus 2. 3. 4. ²⁸⁶⁷ per lædi aut *desunt* 3. neve ledant aut 2. neve ledant
²⁸⁶⁸ illum 3. 5. ²⁸⁶⁹ quorum injuria redundet 4. ²⁸⁷⁰ peccatoris 1. ²⁸⁷¹ Incipit liber quar-
²⁸⁷² Ordolph 2. Ordulfus 3. Ordulf 4. ²⁸⁷³ Herimannus 4. ²⁸⁷⁴ Et *deest* 3. ²⁸⁷⁵ vivente 4.
stili 1. ²⁸⁷⁷ hominesque eccl. cecavit 4. h. e. necavit 5. ²⁸⁷⁸ pro *deest* 1. ²⁸⁷⁹ cepit *adiunt*
Et licet 4. ²⁸⁸¹ exardescens 2. 3. 4. ²⁸⁸² contemptoris 1. malefactoris 4. ²⁸⁸³ deridere 1.
t *desunt* 4. ²⁸⁸⁵ archiepiscopus 4. ²⁸⁸⁶ deserviens 4. ²⁸⁸⁷ dicitur *deest* 4. ²⁸⁸⁸ Herimannum
nper. ²⁸⁸⁹ adoptavit 4. ²⁸⁹⁰ super negni 1. ²⁸⁹¹ bello expulerant 2. 3. 4. ²⁸⁹² Ungaria 3.
s ambiensque 4. ²⁸⁹³ quod dare noluit 4. cum id dare nollet 3. ²⁸⁹⁵ archiepiscopus 3. ²⁸⁹⁶ ver-
²⁸⁹⁷ parsit 1. parci 2. ²⁸⁹⁸ diversis construxerat locis 4. ²⁸⁹⁹ curte 1. ²⁹⁰⁰ p. exilio 4.

NOTE.

leid. l. VIII, v. 648.

nardus l. a. 1011 obierat. Filius ejus
II igitur Libentii senioris tempore succes-
tratio ejus strenua ante annum 1019,
Inwanni archiepiscopi vix laudanda fuit.
l. II, c. 43 sq.

Historiæ Francorum epit., c. 12, P.

(715) *Antiqui — ecclesia.* Iisdem verbis usus est
Adamus supra l. III, c. 8.

(716) Sc. anno 1063. V. Lambertum et Bernol,
dum h. u.

(717) V. Lambertum a. 1061.

(718) Hæc videtur indicare Bernoldus a. 1064.

vero idem comes Herimannus et frater ejus, dux A noster præsul statuit omnes comitatus, q dyocesi aliquam jurisdictionem ²⁹³¹ habere tur, in potestatem ecclesiæ redigere. Quap initio quidem illum maximum Fresiæ cor cæsare indeptus ²⁹³² est de Fivelgoe ²⁹³⁴ prius habuit dux Gotafridus ²⁹³⁴, et (723) Ekibertus ²⁹³⁶. Pensionem ²⁹³⁷ librarum d mille argenti, quarum ducentas ille solv est miles ecclesiæ. Archiepiscopus autem eundem comitatum per decem annos, usque expulsionis suæ. Alter ²⁹³⁸ comitatus erat U qui per omnem ²⁹⁴⁰ parrochiam Bremenser diffunditur, maxime circa Albiam. Pro q episcopus Utoni tantum optulit in precari men de bonis ecclesiæ, quod æstimatur sing reddere mille libras argenti, cum utique ta titate precii major possit ²⁹⁴² ecclesiæ fruc ar no parari ²⁹⁴³, nisi quod pro mundi glo scenda sufficit nobis ideo esse pauperes, u tes multos in servitio habeamus (724). [6. erat comitatus in Fresiâ, nostræ parrochia qui dicitur Emisgoe (725), quem juri eccles. defendens ²⁹⁴⁵ a Bernardo comite Gotesca sus est, pro quo noster pontifex regi pact millo libras argenti daturum. Cujus pecu mam cum facile non posset habere, proi jussit cruces, altaria, coronas et cetera or ecclesiæ deponi, quibus denudatis, infelice ravit contractum perficere. Gloribatur ²⁹⁴⁶ pro argentea se cito auream ecclesiam f omniaque ablata restituere in decuplum.

[4.] Tunc etiam rex vastacioni condolens ²⁹⁰¹ Bre mensis ecclesiæ, transmisit ei ad solatium fere cen tum pallia cum aliis vasis argenteis, itemque libris, candelabris et turibulis auro paratis. [Hæc ²⁹⁰² sunt munera, quæ rex misit ad reædificationem Ham burg ²⁹⁰³: tres calices aureos, in quibus erant libræ auri decem, unum vas chrismale argenteum, scutum argenteum deauratum, psalterium aureis scriptum litteris, thuribula et candelabra argentea, dorsalia novem regalia, casulas 35, cappas 30, dalmaticas et subtiles ¹⁴ ²⁹⁰⁴ et alia multa, et unum plenarium cujus tabula videbatur novem libras auri habere ²⁹⁰⁵.] Fer tur etiam Corbeiam atque Laressam ²⁹⁰⁶ cœno bia (719), pro quibus diu multum ²⁹⁰⁷ laboravit ²⁹⁰⁸ archiepiscopus, eo tempore ²⁹⁰⁹ Hammaburgensi ²⁹¹⁰ ecclesiæ præceptis ²⁹¹¹ tradita ²⁹¹². Tunc etiam diu ²⁹¹³ desiderata in ditionem ecclesiæ Lismona venit (720), quæ curtis ²⁹¹⁴, ut aiunt, septingentos mansos ²⁹¹⁵ habere videtur et maritimas Hadeloæ regiones ²⁹¹⁶; in ditione possidet ²⁹¹⁷. Pro qua firmiter ex omni parte solvenda fertur archiepiscopus reginæ Agneti dedisse novem ²⁹¹⁸ libras auri, quoniam hæc in partem suæ dotis illa ²⁹¹⁹ commemorabat ²⁹²⁰. [Quinquaginta ²⁹²¹ cortes dominicales habuit archiepiscopus, ex quibus Walde ²⁹²² maxima (721), persolvit servitium unius mensis, ceterum Ambergon ²⁹²³ (722) minima qua tuordecim dierum. Tanta erat opulentia hujus epi scopi ²⁹²⁴.]

45. (. [c. 5.] Cap. 162.) Potuit ecclesia no stra dives esse; potuit archiepiscopus noster Coloniensi aut Mogontino ²⁹²⁵ in omni rerum gloria non invidere. Solus erat Wirceburgensis ²⁹²⁶ episcopus, qui dicitur in episcopatu suo neminem habere consortem, ipse ²⁹²⁷ cum teneat ²⁹²⁸ omnes comita tus suæ parrochiæ, ducatum etiam provintiæ gubernat episcopus ²⁹²⁹. Cujus æmulatione permotus ²⁹³⁰

B
C
D
E
F
G
H
I
J
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z

prius in destructione claustris visus est e sacrilegium! Duæ cruces auro paratæ cum altare majus et calix, ambo rutilantia ex lapidibus contexta preciosis, contracta s quibus erant auri pondera viginti marc optulit domna Emma Bremensis ecclesiæ c donis pluribus. Narravit faber ²⁹⁴⁷ illa cren magno se dolore coactum ad hoc sacrile, confringeret illas cruces, secreto quibusda

VARLÆ LECTIONES.

²⁹⁰¹ compatiens 5. ²⁹⁰² enim addit 4. ²⁹⁰³ Hammaburgensis ecclesie 4. ²⁹⁰⁴ XIII. M. F. ²⁹⁰⁵ inclusa desunt 1. ²⁹⁰⁶ Tunc etiam Corbeia atque Laressa 4. ²⁹⁰⁷ multumque 2. 3. 4. ²⁹⁰⁸ verat 4. ²⁹⁰⁹ eo tempore desunt 4. ²⁹¹⁰ Hammaburgensis 5. ²⁹¹¹ in preceptis 3. ²⁹¹² tradita ²⁹¹³ cortis 2. 4. cors 3. ²⁹¹⁴ mansus 1. ²⁹¹⁵ Hatheloe regionis 4. ²⁹¹⁶ possedit 5. ²⁹¹⁷ XI. 3. ²⁹¹⁸ deest 2. 3. 4. ²⁹¹⁹ commemorabatur 2. 3. 4. In codice 1. sententia: Pro qua firmiter — comme ²⁹²⁰ erronee post verba: turibulis auro paratis et ante verba Fertur etiam Corbeia, etc., legitur. ²⁹²¹ erg ²⁹²² Walde deest 3. ²⁹²³ cæterorum 3. ²⁹²⁴ Uncis inclusa desunt 1. ²⁹²⁵ Moguntino 3. 4. ²⁹²⁶ burg 3. Wirceburg 4. Wirceburg 5. ²⁹²⁷ Ipse enim 3. 4. ²⁹²⁸ enim tenet 3. ²⁹²⁹ episcopus d ²⁹³⁰ permotus deest 2. 3. 4. ²⁹³¹ jurisdictionem 2. 3. ²⁹³² indemptus 2. adeptus 3. 5. ²⁹³³ Fi ²⁹³⁴ Gotafridus 2. ²⁹³⁵ tunc Albert. Stad. Hist. arch. Brem. ²⁹³⁶ Ekibertus 2. 3. Ecbertus 4. ²⁹³⁷ addunt 2. 3. 4. ²⁹³⁸ Alter vero 4. ²⁹³⁹ Udonis 4. semper. ²⁹⁴⁰ per omnem desunt 1. ²⁹⁴¹ impr ²⁹⁴² imprecarie 5. ²⁹⁴³ posset 5. posset esse 2. 3. 4. ²⁹⁴⁴ paratus 3. ²⁹⁴⁵ in 1. ²⁹⁴⁶ quem d ²⁹⁴⁷ ecclesiæ nostræ defendunt 3. Ita et 2, ubi tamen deest: dum. Quem — occisus est desunt 4. ²⁹⁴⁸ tus 3. ²⁹⁴⁹ autem aurifaber 4. ²⁹⁵⁰ conflans 4. ²⁹⁵¹ secreto quibusdam desunt 5. s. q. ass. desu:

NOTÆ.

- (719) V. supra l. III, c. 27.
(720) V. ibidem.
(721) Videtur fuisse Altenwalde in Hedeln.
(722) Hambergen, villa parochialis in præfectura Osterholz.
(723) Vide diploma Heinrici IV a. 1057, April. 25, p. Hamburg. Urkundenbuch n. 79. At Fivelgoe mi-

nime fuit in diœcesi Hammaburgensi, sed i steriensi.

(724) Diploma imperatoris dat. 1062, Oc in Hamb. Urkundenb. n. 89.

(725) Diploma eodem die datum v. ibid ibique notam 1.

serens se ad sonitum mallei audisse quasi vocem A gementis pueri ²⁹⁵⁰]. Tunc autem et tali modo thesauri Cremensis ecclesiae, a veteribus et suo tempore summo labore magnaque fidelium devotione collecti, una et miserabili hora pro nichilo sunt pessundati. Vix tamen ex eadem pecunia media pars debiti ²⁹⁵¹ conflata est. Gemnas sanctarum crucum ²⁹⁵² distractas ²⁹⁵³ audivimus a ²⁹⁵⁴ quibusdam metreticulis donatas.

46. Horreo, fateor, omnia sicut facta sunt propagare, eo quod initium dolorum hæc erant ²⁹⁵⁵, gravisque secuta est vindicta. Ab illo ergo die ruentibus in occasum prosperis, omnia nobis et ecclesiae adversa fuerunt, ita ut episcopus noster et sui associæ ab omnibus exsibilarentur sicut heretici. ([7.] Cap. 163.) At ille parvipendens omnium voces, simul etiam ²⁹⁵⁶ relicta rei domesticæ cura, totus in curiam vehemens et in gloriam præceps ferebatur, hac causa, ut ipse retulit, capessendæ rei publicæ quærens primatum, quia dominum et regem suum inter manus trahentium non posset videre captivum (726). Et jam consulatum adeptus est, jam remotis æmulis solus possedit ²⁹⁵⁷ arcem capitollii, non tamen sine invidia, quæ semper gloriam sequitur (727). Tunc vero metropolitanus noster quædam aurea sæcula (728) renovaturus in consolatu suo, cogitasse fertur ²⁹⁵⁸ disperdere de civitate Dei omnes qui operantur iniquitatem, præcipue illos qui vel in regem manus miserunt aut ecclesias deprædasse videbantur, Cujus delicti conscientia cum fere omnes episcopi et principes regni tangerentur, unanimi odio conspirabant, ut ille [solus ²⁹⁵⁹] periret, ne ceteri periclitarentur. (1066.) Igitur omnes [simul ²⁹⁶⁰] apud Triburiam congregati (729), cum rex adesset præsens, archiepiscopum nostrum quasi magnum et seductorem a curia depulerunt. Adeo manus ejus contra omnes, monusque omnium contra illum (*Gen.* xvi, 12), ut controversiæ finis pervenerit usque ad sanguinem.

47. ([8.] Cap. 164.) Audientes autem ²⁹⁶¹ duces nostri, quod pontifex ab ordine senatorum esset

ejectus ²⁹⁶², magno repleti gaudio, cogitabant et ipsi tempus invenisse ultionis, ut eum penitus alienarent a suo episcopio, dicentes: *Exinanite usque ad fundamentum in eo* (*Psal.* cxxxvi, 7) et conteramus eum *de terra viventium* (*Isai.* liii, 8). Itaque multæ insidiæ multaque obprobria eorum adversum archiepiscopum ²⁹⁶³, qui eo tempore ²⁹⁶⁴, cum nil ²⁹⁶⁵ tucius haberet, Bremæ sedit ²⁹⁶⁶, quasi obsessus et custodia vallatus ²⁹⁶⁷ inimicorum ²⁹⁶⁸. Cumque tota ducis familia pastorem et ecclesiam et ²⁹⁶⁹ populum et sanctuarium derisioni haberent ²⁹⁷⁰, Magnus tamen ²⁹⁷¹ ante omnes sæviebat, glorians se tandem reservatum esse, qui rebollem domaret ²⁹⁷² ecclesiam.

48. ([9.] Cap. 165.) Magnus igitur ²⁹⁷³, filius ducis, collecta latronum multitudine, non eo modo conatus est ecclesiam impugnare quemadmodum parentes ejus, verum ipsum pastorem ecclesiae persecutus ²⁹⁷⁴, ut contentionem diutinam finisse videretur, aut membris truncare aut funditus interficere quærebat episcopum ²⁹⁷⁵. Nec tamen illi dolus ad cavendum ²⁹⁷⁶ defuit, auxilium vero in militibus nullum prorsus habuit. Ipso ²⁹⁷⁷ tempore archiepiscopus a Magno duce (750) obsessus, clam ²⁹⁷⁸ noctu ²⁹⁷⁹ fugit ²⁹⁸⁰ Goslariam, ibique secure per dimidium annum mansit in prædio suo apud Loctunam (731). Castra et servicium ²⁹⁸¹ ejus ab hostibus direpta sunt. Quibus angustiarum laqueis obstrictus, ignominiosum quidem, sed necessarium cum tyranno fedus pepigit, ut, qui hostis erat, miles efficeretur, offerens ei de bonis ecclesiae mille mansos ²⁹⁸² in beneficium et amplius ²⁹⁸³: eo nimirum tenore, ut comitatus Fresiæ, quorum alterum Bernardus, alterum Ekbertus ²⁹⁸⁴ invito pontifice retinebat, Magnus absque omni dolo vendicaret juri ecclesiae ac ²⁹⁸⁵ defenderet. [10.] Ita prorsus diviso in tres partes Bremensi episcopatu, cum unam partem Udo ²⁹⁸⁶, alteram ²⁹⁸⁷ Magnus haberet, vix tertia remansit episcopo; quam tamen ipse postea Eberhardo ²⁹⁸⁸ (732) aliisque regis adulatoribus distribuens, fere nichil sibi retinuit. Nam et cortes ²⁹⁸⁹ episcopi et decimæ ecclesiarum, unde clerici, viduæ ²⁹⁹⁰ et inopes sustentari

VARLÆ LECTIONES.

²⁹⁵⁰ *Verba unciis inclusa desunt* 1. ²⁹⁶¹ debitum 1. ²⁹⁶² crucium 2. 3. ²⁹⁶³ destructas 3. ²⁹⁶⁴ aut 2. ac 3. 4. ²⁹⁶⁵ sunt 4. ²⁹⁶⁶ et 3. ²⁹⁶⁷ possidet 2. 4. ²⁹⁶⁸ cogitavit 4. ²⁹⁶⁹ solus *addunt* 2. 3. 4. ²⁹⁷⁰ simul *addunt* 2. 3. 4. ²⁹⁷¹ autem *deest* 5. ²⁹⁷² nostri, pontificem ab o. s. esse ejectum 4. ²⁹⁷³ adversus episcopum 4. ²⁹⁷⁴ totum 1. ²⁹⁷⁵ nichil 4. ²⁹⁷⁶ Bremæ præter sedem 2. 3. ²⁹⁷⁷ est *addunt* 2. 3. ²⁹⁷⁸ amicorum 3. ²⁹⁷⁹ et *deest* 4. ²⁹⁸⁰ haberet 3. ²⁹⁸¹ tamen *deest* 2. 3. 4. ²⁹⁸² domarent 1. ²⁹⁸³ ergo 4. 5. ²⁹⁸⁴ est *addit* 1. ²⁹⁸⁵ prosequutus 3. ²⁹⁸⁶ archiepiscopum 5. ²⁹⁸⁷ cavendam 3. ²⁹⁸⁸ ergo *addit*. 4. ²⁹⁸⁹ dani 2. ²⁹⁹⁰ metu 2. 3. 4. ²⁹⁹¹ suffugit 2, 4. ²⁹⁹² Castra autem et servitia 1. ²⁹⁹³ mansus 1. ²⁹⁹⁴ et a. i. beneficium 4. ²⁹⁹⁵ Ekbertus 4. ²⁹⁹⁶ atque 4. ²⁹⁹⁷ Uto 2. 3. ²⁹⁹⁸ partem *addit* 1. ²⁹⁹⁹ Eberhardo 2. Ebernardo 4. Bernardo 3. 5. *In margine codice* 2. *hic legitur*: Dulce loqui miseris veteresque reducere questus. ³⁰⁰⁰ curtes 2. 3. 4. ³⁰⁰¹ viduæ *deest*. 2. 3. 4.

NOTÆ.

(726) *Regem* — *captivum*. Conf. Lambert. Hersfeld. a. 1062.
(727) *Invidiam post gloriam sequi*. Sallust. Jugurth. cap. 51.
(728) V. supra l. iii, c. 38.
(729) Sc. 1066. m. Januar. Conf. Annal. Weissemburg. a. 1066; Lambert. Hersfeld.

(730) *Duce*, h. e. filio ducis Ordulfi.
(731) Lochten in præfectura Aildesheimensi Vienenburg V. Wedekind Noten I, 166.
(732) Eberhardus, comes de Nellenburg, frater Udonis, archiepiscopi Treverensis, regi a consiliis. V. Lambert. Hersfeld. a. 1071 sq.

deberent*, omnia ²⁹⁹¹ cesserunt in usum laicorum, A ita ut meretrices cum latronibus usque hodie luxuriantur ex bonis ecclesiæ, in derisum habentes episcopum omnesque ministros altaris. Tantis igitur largitionibus, sicut hodie videri potest ²⁹⁹², nichil lucratus est archiepiscopus ²⁹⁹³ erga Udonem et Magnum, quam ne expelleretur a suo episcopatu; a ceteris vero nichil servitii ²⁹⁹⁴ meruit nisi ut dominus vocaretur.

49. ([11.] Cap. 166.) Ilæc nobis prima ruina contigit in Bremensi parochia ²⁹⁹⁵; verum trans Albiam quoque vindictæ magnitudo pervenit, quoniam princeps Gotescalcus eo tempore interfectus est a paganis, quos ad Christianitatem nitebatur ipse convertere. Et quidem vir omni ævo memorabilis, magnam partem Sclavaniæ conversam habuit ²⁹⁹⁶ divinam religionem. Sed quia nondum impletæ ²⁹⁹⁷ sunt iniquitates Amorrearum (*Gen.* xv, 16), neque adhuc venit tempus miserendi eorum, necesse erat ut venirent scandala (*Matth.* xviii, 7), ut probati fierent manifesti (*I Cor.* xi, 19). Passus est autem noster Machabæus in civitate Leontia (735), vii Idus Junii 1066, cum presbytero Yppone, qui super altare immolatus est, et aliis multis tam laicis quam clericis, qui diversa ubique pro Christo pertulerunt supplicia**. Ansverus ²⁹⁹⁸ monachus et cum eo alii apud Razzisburg ²⁹⁹⁹ lapidati sunt. Idus Julii passio illorum occurrit ³⁰⁰.

50.*** Johannes episcopus senex cum ceteris chri-

stianis in Magnopoli civitate captus ³⁰⁰¹ servabatur ad ³⁰⁰² triumphum. ([12. Cap. 167.) Ille igitur pro confessione Christi fustibus cæsus, deinde per singulas civitates Sclavorum ductus ad ludibrium, cum a Christi nomine flecti non posset, truncatis manibus ac pedibus, in platea corpus ejus projectum est, caput vero ejus ³⁰⁰³ desectum ³⁰⁰⁴, quod ³⁰⁰⁵ pagani conto ³⁰⁰⁶ præligentes in titulum victoriæ, deo suo Redigast immolarunt ³⁰⁰⁷. Hæc in metropoli Sclavorum Rethre gesta sunt iv Idus Novembris. Filia regis Danorum apud Michilenburg ³⁰⁰⁸, civitatem ³⁰⁰⁹ Obodritorem, inventa cum mulieribus, diu cæsa, nuda dimissa ³⁰¹⁰ est. Hanc enim, ut prædiximus, Gotescalcus princeps habuit uxorem, a qua et filium suscepit Heinricum. Ex alia vero Butue ³⁰¹¹ natus fuit, magno uterque Sclavis excidio genitus ³⁰¹². ([13.] Cap. 168.) Et illi quidem victoria potiti totam Hammaburg ³⁰¹³ provinciam ferro et igne demoliti sunt, Sturmarii fere omnes aut occisi aut in captivitate ducti, castrum Hammaburg ³⁰¹⁴ funditus excisum, et in derisionem Salvatoris nostri etiam cruces a paganis truncate sunt (734). Impleta ³⁰¹⁵ est ³⁰¹⁶ nobiscum propheta, quæ ait: *Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam; polluerunt templum sanctum tuum (Psal. LXXXIX, 1)*, et reliqua; quæ propheticæ ³⁰¹⁷ deplorantur in Jerosolimitanæ urbis excidio. Hujus ³⁰¹⁸ auctor cladis Blusso ³⁰¹⁹ fuisse dicitur, qui sororem habuit Godescalci, domumque reversus et ipse obtruncatus est ***. Itaque omnes

SCHOLIA.

- Schol.* 79. Ex omni victu et servitio episcopali decima capellano legaliter cotidie reddebatur ad sustentationem infirmorum ³⁰²⁰ et egentium peregrinorumque hospitium ³⁰²¹. Sed capellanus ad suum usum fraudulenter multa reservans, nichil pauperibus impendebat ³⁰²². (2. 4.)
- ** *Schol.* 80. Fertur idem Ansverus cum ad passionem veniret, flagitasse paganos, ut prius socii, quos deficere metuebat, lapidarentur. Quibus coronatis, ipse gaudens cum Stephano genua posuit (*Act.* vii, 9). (2. 2.)
- *** *Schol.* 81. Johannes iste peregrinationis amore Scotiam egressus, venit in Saxoniam, et clementer, ut omnes ³⁰²³, a nostro susceptus (735) archiepiscopo, non multo post in Sclavoniam ³⁰²⁴ ab eo directus est ad principem Godescalcum. Apud quem illis diebus ³⁰²⁵ commoratus, multa paganorum milia baptizasse narratur ³⁰²⁶. (2. 3. 4.)
- **** *Schol.* 82. Ipso eodemque tempore, Sliawig, civitas Saxonum Transalbionorum, quæ sita est in confinio Danici regni, opulentissima æque ac ³⁰²⁷ populosissima, ex improvise paganorum incursum funditus excisa est ³⁰²⁸. (2. 3.)

VARLÆ LECTIOES.

²⁹⁹¹ omnes 4. ²⁹⁹² possit 3. ²⁹⁹³ episcopus 3. ²⁹⁹⁴ aliud servitii desunt. 5. ²⁹⁹⁵ parochie 1. ²⁹⁹⁶ in 3. *In margine colicis* 2: Godescalcus princeps martirizatur. ²⁹⁹⁷ complete 2. 4. ²⁹⁹⁸ etiam addit 4. ²⁹⁹⁹ Razzisburg 4. Ranzisburg 2. Riusburg 3. ³⁰⁰⁰ *In cod. 4. hic inseritur schol. 80. his verbis: Qui cum ad passionem veniret, flagitasse fertur paganos. . . posuit. Eadem verba quæ cod. 4. habet annal. Sax. a. 1065. Helmoldus l. 1. c. 22. vero iisdem utitur verbis, quibus schol. 80. 3001 captus deest 4. 3002 in 3. 3003 ejus deest 2. 3. 4. 3004 dissectum 3. 3005 quod deest 3. 3006 concito 4. 3007 immolaverunt 2. 3. 4. 3008 Michilinburg 4. Michlenburg 3. 3009 civitate 1. 3010 Ita restitui ex Albert. Stad. a. 1066. diu cæsa desunt 1. Ann. Sax. a. 1063. Helmold. l. 1. c. 24. dimissa deest 2. 3. 4. 3011 Britue 2. 3012 geniti 1. Verba: Filia regis D. — genitus in cod. 2. leguntur in cap. antecedenti post verba: pertulerunt supplicia. 3013 Hammaburgensem 4. Hamburgensem 2. 3. 3014 Hamaburg 4. 3015 Et impleta 4. 3016 est deest 1. 3017 tuum Hierusalem: quæ prophetæ 3. 5. 3018 Hujus vero 4. 3019 Plusso 2. 3. 4. 3020 infirmorum 5. 3021 peregrinorumque et hospitium 2. 2 a. p. q. hospitium M. F. 3022 impendit 4. In 4. hoc scholion supra lib. III. c. 37. in 2 a. lib. III. c. 40. legitur. 3023 ut omnes 2. Helmold. desunt 3. 4. 3024 Sclaviam 4. 3025 deest 4. 3026 clementer susceptus, demum ad Godescalcum in Slaviam divertit. Apud eum aliquandiu comm. n. pag. mil. baptizavit 3. 7027 opul. atque 4. Helmold l. 1. 3028 Cod. 4. hic textui inserit schol. 83. ut et Helmold l. 1. c. 84. Ann. Sax. a. 1065. vero infra post verba: derisus est.*

NOTÆ.

(733) Lenzen prope Albiam.

(734) *Occisi* — truncatæ sunt. Similia verba v. supra l. 1, c. 55.

(735) *Clementer susceptus ut omnes*. Ita et infra c. 53.

acta conspiratione generali, ad paganismum A in Angliam, lasso victoris³⁰⁴⁸ bellum intulit. In quo elapsi sunt *, eis occisis qui perstiterunt Dux noster Ordulfus in vanum sæpe contra dimicans per duodecim annos, quibus patri it (757). numquam potuit³⁰²⁹ victoriam hactenusque victus a paganis, a suis etiam de- l. Igitur expulsio archiepiscopi (737) et mors ci uno fere anno contigit, qui est pontificis t nisi³⁰³¹ fallor, hæc mala nobis ventura ille horribilis cometa, qui ipso apparuit rca dies paschæ³⁰³³ (738).

c. 14. [Cap. 169]. Eodem quoque tem- . 1066) clades illa memorabilis in Anglia , cujus magnitudo, et quod Anglia Dauis ex subjecta est summam³⁰³⁴ nos eventuum e non sinit. Post mortem (739) sanctissimi B nglorum³⁰³⁵ Eduardi, contendentibus pro io principibus, Haroldus³⁰³⁵ quidam Anglo- lux, vir maleficus, sceptrum invasit. Quod sibi frater ejus, nomine Tosti, ereptum³⁰³⁹, regem Nordmannorum auxilio ducit³⁰⁴⁰ ** im (740), regemque Scotorum³⁰⁴¹; et occi- ipse³⁰⁴² Tosti, et rex Hiberniæ et Haroldus toto exercitu eorum³⁰⁴⁴ a rege Anglo- 1). Vix, ut aiunt³⁰⁴⁵, dies octo transierunt, Willelmus³⁰⁴⁶, cui pro oblico sanguine en est bastardus, a Gallia transfretans

Angli primum victores deinde victi a Nordmannis, usque ad finem³⁰⁴⁹ contriti sunt. Haroldus³⁰⁵⁰ ibi cecidit, et post eum³⁰⁵¹ ex Anglis fere centum milia Bastardus victor in ultionem Dei, quem offenderant Angli, omnes fere clericos et monachos absque regula viventes expulit. Deinde ablatis scandalis, Lanfrancum philosophum in ecclesia posuit doctorem [742), cujus studio et prius in Gallia³⁰⁵² et postmodum in Anglia multi ad divinum animati sunt obsequium.

52. [15.] Cap. 170.] In Sueonia³⁰⁵³ per idem tem- pus Christianissimus rex Stinkel³⁰⁵⁴ defunctus est post quem certantibus de regno ** duobus Hericis³⁰⁵⁵, omnes Suedorum potentes feruntur occubuisse in bello. Nam et reges ambo ibi perierunt. Ita prorsus deficiente omni regali prosapia (743), et status regni mutatus, et Christianitas ibi turbata est valde. Episcopi, quo illuc metropolitanus ordinavit, persecutiones³⁰⁵⁶ metuentes, domi sederunt. Solus episcopus Sconia³⁰⁵⁷ procuravit ecclesiam Gothorum. Et quidam Sueonum satrapa **** Gniph ad Christianitatem populum confortavit.

53. ([16.] Cap. 171.) Illo tempore clarissimus inter barbaros fuit Suein, rex Danorum; qui reges Nortmannorum **** Olaph et Magnum (744) constrinxit magna virtute. Inter Suein et Bastardam

SCHOLIA.

- nl. 83. Hæc est Selavorum tertia negatio, qui primo facti sunt a Karolo Cristiani, secunda ab Ot- lone, tertio nunc ab Godescalco principe³⁰⁵⁹. (2. 3.)
 nl. 84. Haroldus iste rex Nordmannorum 300 naves magnas habuit, quæ omnes ibi remanserunt. Insuper massa auri, quam Haroldus a Græcia duxit, ad Bastardum tali fortuna pervenit. Erat autem pondus auri, quod vix bissemi juvenes cervice levarent. (2. 3. 4.)
 nl. 85. Duobus Hericis³⁰⁶⁰ in prælio interfectis, Halzstein³⁰⁶¹ filius Stenkel³⁰⁶² regis, in regnum levatus est. Quo mox pulso³⁰⁶³, accersitus³⁰⁶⁴ est Amunder³⁰⁶⁵ a Ruzzia³⁰⁶⁶, et illo nichilominus amoto, Sueoques quendam elegerunt Haquinum (745). (2. 3. 4.)
 nl. 86. Iste accepit matrem Olavi³⁰⁶⁷ juvenis in matrimonio³⁰⁶⁸. Rex autem Nordmannorum duxit filiam regis Danorum uxorem, et facta est pax ad vicem. (2. 4.)
 nl. 87. Isti erant filii Haroldi³⁰⁶⁹ (2. 4.).

VARIAE LECTIONES.

illam potuit unquam 3. n. u. p. 4. ullam potuit nunquam 2. ³⁰³⁰ Cod. 4. hic inserit scholion 82. 2. ³⁰³² illa 2. Et nisi — paschæ in cod. 3. *margini adscripta sunt.* ³⁰³⁴ summa 1. 4. lorum *deest* 5. ³⁰³⁶ Heroldus 3. 4. ³⁰³⁷ Edvardi — Anglorum *desunt* 1. ³⁰³⁸ cum 3. ³⁰³⁹ To- ptum iret 1. Tosti ereptum dolens bello adiret 2. ³⁰⁴⁰ auxilio ducit *desunt* 2. ³⁰⁴¹ Schoto- ³⁰⁴² ibi 5. Tosti (Toste 3.), Haroldus (Harald 3) et rex Hiberniæ (Hybernie 5.) 2. 3. 5. m *deest* 2. 3. 4. ³⁰⁴⁵ Vix ergo 4. ³⁰⁴⁶ Willelmus 2. 4. Vilhelmus 3. ³⁰⁴⁷ ab 1. In *marginè* Angli cadunt. ³⁰⁴⁸ victorio 1. ³⁰⁴⁹ unum 2. ³⁰⁵⁰ Heroldus 4. ³⁰⁵¹ et cum eo 4. ³⁰⁵² in *esunt* 2. 3. 4. ³⁰⁵³ Suetia 3. ³⁰⁵⁴ Stenkel 2. Steinkel 3. ³⁰⁵⁵ Ericis 3. ³⁰⁵⁶ persecutionem 2. ³⁰⁵⁷ Scania 2. 3. ³⁰⁵⁸ Gniphus 2. ³⁰⁵⁹ negatio, ab eo tempore, quo primum sub Carolo Ma- istiani facti sunt 3. ³⁰⁶⁰ Ericis 3. ³⁰⁶¹ Haltzstein 5. Balzsteyn. 2. Halsten 3. ³⁰⁶² regis Stenkil 4. 5. ³⁰⁶³ depulso 3. 5. ³⁰⁶⁴ accitus 3. ³⁰⁶⁵ Annunder 3. Anunder 4. ³⁰⁶⁶ Ruzlia 2. Russia 3. h 4. ³⁰⁶⁸ matrimonium 4. ³⁰⁶⁹ Verba: Iste — matrimonio et Isti — Haroldi *desunt*. 5.

NOTÆ.

Ordulfus obiit anno 1071, Mart 28. V. An- io, Necrol. Luneburg.
 Sc. e curia regis initio anni 1066. V. Lam- rsfed. Annus 22, pontificis vero secundum n annus est 1064, April. 15, usque 1065, 5. Anum 1064 etiam habet Bernoldi Chro- juod cum a. 22. Adalberti ex sententia onvenit. Sed hæc ad a 1066 referenda esse ex sequentibus c. 58, sq. 68. quod cum sen- ostra de annis Adalberti congruit.
 Cometa iste visus est a. 1060, circa finem Aprilis. V. Lambert. Hersfed. Florent. Wi-

(753) 1066, Jan. 5.
 (740) Haroldus Hardrada.
 (741) In prælio apud Stamfordbrige 1066, Sep- tembr. 25.
 (742) Anno 1070 archiepiscopus Cantuariensis factus est Lanfrancus.
 (735) Conf. supra I. 1, cap. 54, *deficientibus viris regalis prosapiæ*. Vita sancti Willehadi, cap. 5.
 (744) Magnus II (* 1062) et Olav Kyrre († 1087). filii Harald Hardrade.
 (745) Hæc successor Stenkil recensetur apud Snorr. Sturleson Magnus Barlot, c. 13. Conf. omnine Reuterdahl Svenska Kyrkans Historia, t. I, p. 207 sq

perpetua contentio de Anglia fuit (746), licet noster A pontifex muneribus Willelmi persuasus, interreges pacem formare voluerit. Christianitas³⁰⁷⁰ ab illo Suein rege in exteras nationes longe lateque diffusa est. Et cum multis virtutibus polleret, sola ægrotauit luxuria. Novissimis³⁰⁷¹ archiepiscopi temporibus, cum ego Bremam venerim³⁰⁷² (747), audita ejusdem regis sapientia, mox ad eum venire disposui; a quo etiam³⁰⁷³ clementissime susceptus, ut omnes, magnam hujus libelli materiam ex ejus ore collegi. Erat enim scientia litterarum eruditus et liberalissimus in extraneos, et ipse direxit prædicatores suos³⁰⁷⁴ clericos in omnem Suediam, Nortmanniam et³⁰⁷⁵ in insulas quæ sunt³⁰⁷⁶ in illis partibus. Cujus veraci et dulcissima narratione didici, suo tempore multos ex barbaris nationibus ad Christianam fidem conversos, aliquos etiam tam in Suedia quam in³⁰⁷⁷ Norvegia martyrio coronatos: « ex quibus, ait Hericus³⁰⁷⁸ quidam peregrinus³⁰⁷⁹ dum³⁰⁸⁰ Sueones ulteriore prædicaret, martyrii palmam capitis abscissione³⁰⁸¹ meruit. Alter, quidam³⁰⁸² Alfwardus³⁰⁸³ nomine, inter Nortmannos sancta³⁰⁸⁴ conversatione diu³⁰⁸⁵ latenter vivens, abscondi non potuit. Ille igitur, dum protexit inimicum, occisus est ab amicis. Ad quorum requiescentis locum magna hodieque³⁰⁸⁶ sanitarum miracula populis declarantur. » Igitur et³⁰⁸⁷ ea, quæ diximus vel adhuc sumus dicturi de³⁰⁸⁸ barbaris, omnia relatu illius viri cognovimus.

54. ([17.] Cap. 172.) Interea noster archiepiscopus zelo, ut aiunt, Agrippinensis episcopi a curia perturbatus, Bremæ sedit privatus, solitarius et quietus. Atque utinam tanta quietas mentis frueretur, quanta corporis fatigatione carebat. Felix inquam, domesticis ecclesiæ bonis avitisque parentum contentus divitiis. infelicem curiam aut nunquam vidisset aut raro³⁰⁸⁹ visitasset! * Et de aliis quidem viris magnis legitur, quod gloriam [mundi³⁰⁹⁰] contempnentes, aulam regiam veluti secundam³⁰⁹¹ ydolatriam refugerint, judicantes nimirum ad hoc philosophicum solitaria vitæ otium a tempestate seculi et³⁰⁹² tumultu palatii quasi ad portum

et requiem beatitudinis veniendum. Noster vero pontifex contraria via currebat, sapientis viri officium æstimans, ut pro salute ecclesiæ suæ non solum curiæ labores sustineat, verum etiam, si ita necessitas erit, pericula et mortem subire non dubitet. Unde, nisi³⁰⁹³ fallor, primo tempore suo curiam regis frequentavit pro exaltanda ecclesia sua; circa, finem vero perditis aut potius dispersis quæ habuit pro liberando laboravit episcopio. In qua re, sicut illud persuasit ambitus gloriæ, ita istud necessitas imperavit ecclesiæ, quæ invidia ducum hujus patriæ semper impugnata, nunc³⁰⁹⁴ demum etiam nihilum redacta est. Quam calamitatem sui temporis ipse miserabiliter cotidie deploravit, spetiales ad hoc psalmos habens constitutos, quibus in hostes ecclesiæ posset ulcisci.

B 55. ([18.] Cap. 173.) Quod autem erga suos parochianos se tam crudelem exhibuit, quos³⁰⁹⁵ potius diligere ac sicut pastor oves suas procurare deberet, ipse magnam exposuit rationem, quam de illius ore nos audivimus; alia³⁰⁹⁶ didicimus³⁰⁹⁷ ex aliis.

(Cap. 174.) Germanus³⁰⁹⁸ archiepiscopi frater, scilicet palatinus comes, nomine Dedus³⁰⁹⁹ (748), a quodam suæ diocesis presbytero interfectus est (749) eodem anno quo et cæsar defunctus est, vir bonus et justus, qui nemini unquam vel ipse nocuit vel fratrum nocere³¹⁰⁰ permisit. Apparuit hoc³¹⁰¹ in fine memorabilis viri, qui circumstantes³¹⁰² jam moriens³¹⁰³ obtestatus est pro salute sui³¹⁰⁴ occisoris, hoc³¹⁰⁵ mandavit et fratri. Qui defuncti complens vota, presbyterum quidem abire permisit illæsum, ex eo autem tempore odio habuit omnem familiam ecclesiæ. (Cap. 475.) Dicunt et alium fomitem odii, quod dum aliquando pontifex nescio quæ de familia superbius agentem jussisset comprehendere reliqui proinde³¹⁰⁶ commoti ad insaniam cubiculorum pontificis armati petunt, etiam vim facturi, nisi redderetur comprehensus, et alia quæ furor persuasit iratis. ([19.] Cap. 176.) Tercia causa erat quod episcopus, ut³¹⁰⁷ bonis suis parceret, annum³¹⁰⁸ integrum aut sæpe biennium a domo peregrinatus

SCHOLIA.

Schol. 88. Multotiens etiam cum fletu asseruit, omnes decessores³¹⁰⁹ suos in persecutione ducum et malitia parochianorum velut in igne recoctos et assatos. Unde non diffido, inquit, me quoque pro veritate ab eisdem martyrio coronandum esse. (2. 4.)

VARLE LECTIONES.

³⁰⁷⁰ audit addit 4. ³⁰⁷¹ novissimi 4. ³⁰⁷² veni 2. 3. 4. ³⁰⁷³ et 3. ³⁰⁷⁴ suos deest ³⁰⁷⁵ S. et N. atque 4 Sueoniam, Eordwegiam et 2. ³⁰⁷⁶ quas 1. ³⁰⁷⁷ in deest 3. ³⁰⁷⁸ Henricus 3. ³⁰⁷⁹ peregrini 1. ³⁰⁸⁰ apud addunt 2. 3. 4. ³⁰⁸¹ abscissione 3. ³⁰⁸² quidem 3. ³⁰⁸³ Alfwardus 3. Alfwardus 1. ³⁰⁸⁴ iter Nortmannum facta 1. ³⁰⁸⁵ ac add. 2. 3. 4. ³⁰⁸⁶ que deest 4. ³⁰⁸⁷ et deest 2. ³⁰⁸⁸ ex 1. ³⁰⁸⁹ caro nunquam 1. ³⁰⁹⁰ mundi addunt 2. 3. 4. ³⁰⁹¹ secundariam 5. ³⁰⁹² et deest 1. ³⁰⁹³ ni 2 3. 4. ³⁰⁹⁴ tunc 3. ³⁰⁹⁵ quod 4. ³⁰⁹⁶ aliaque 4. ³⁰⁹⁷ dicemus 3. ³⁰⁹⁸ autem addit 4. ³⁰⁹⁹ Decius 2. 3. 4. ³¹⁰⁰ nocere deest 1. ³¹⁰¹ enim 4. ³¹⁰² circumstantes 1. ³¹⁰³ moriens deest 4. jam moriens desunt 5. etiam 2. jam 3. ³¹⁰⁴ sui deest 4. ³¹⁰⁵ quod et f. m. 4. ³¹⁰⁶ inde 2. 5. ³¹⁰⁷ ut deest 3. ut episcopus 2. 5. ³¹⁰⁸ et annum 3. ³¹⁰⁹ prædecessores 4.

NOTÆ

(746) Præsertim a. 1069. Conf. Lappenberg Geschichte von Grossbritannien 1. II, pag. 75 et 87 sq. (747) Sc. anno 1068. Vide supra cap. 4. (748) Audit Dedo in charta Adalberti a. 1055,

Sept. 29, in Hamburg. Urkundenbuch n. 76. Conf. ibidem n. 78 Conf. de hujus morte librum De fundatione monasterii Gozecensis.

(749) Sc. anno 1056. V. Lambert. Hersfeld.

multum ³¹⁰⁹ vero temporis in episcopatum **A** us, cepit rationem ponere cum servis et villis, inveniitque omnia bona et redditus ³¹¹¹ non minus dissipata quam si domus ¹². Est enim hoc *genus hominum*, ut bene ¹³ us (750) describit, *mobile et infidum, neque o neque metu coercentur* ³¹¹³. (Cap. 177.) Prængurgitationem potus, quod peculiare est illis gentibus, ita est ³¹¹⁴ abhominatus ³¹¹⁵ et in eis, ut sæpe de illis dicere solitus sit ³¹¹⁶ *venter deus est* (Philip. III, 19). Nam concussas et pugnas, oblocutiones et blaphemias, et aque majora scelera commiserint in ebrietate, inum illi pro ludo habent. ([20.] Cap. 178.) atur etiam usque ad sua tempora multos ³¹¹⁷ erroribus implicitos, ita ut diem sextæ ³¹¹⁸ arnis esu macularent ³¹¹⁸, ut vigilias sollempnesque sanctorum ac venerabilem quadragesimala fornicationeque ³¹¹⁹ polluerent ³¹²⁰, ut per nichilo computent, ut effusionem sanguinis ³¹²¹ habeant; similiter adulteria, incestualiaque naturam excedentes immunditiæ vixur ab aliquo eorum. ³¹²² Plerique ³¹²³ duas vel t immunerabiles simul uxores tenent. Item na et sanguinem et suffocata carnesque ³¹²⁴ orum licite utuntur. (Cap. 179.) Postremum id archiepiscopus adprime doluit super inviam in advenas habent ³¹²⁵, et quo adhuc ducis erant quam sibi aut ecclesiæ suæ. Hæc et puli delicta dum sæpe metropolitanus in declamatorio sermone fieri prohiberet, illionem paternam derisioni habere ³¹²⁶, nec, rdotibus aut ecclesiis Dei ullam reverentiamnt, flecti moverique potuere ³¹²⁷. ([21.] Cap. uibus rerum causis impellentibus, statuit eis iscopus, ut populo duræ cervicis neque par esse, neque credendum, ita dicens: *In et freno maxillas eorum constringe* (Psal. 3) ³¹²⁸; rursumque: *Visitabo in virga ini-* ³¹²⁹ *eorum* (Psal. LXXXVIII, 33), et alia. Itaque occasione, si quis eorum offendisset, eum vincula conjici (751) jussit ³¹³⁰, aut spoliare ³¹³¹ is bonis, asserens cum risu afflictionem corinamæ utilem: dampna bonorum, hoc ³¹³² esse

purgationem delictorum. Unde factum est ³¹³³ ut præpositi operum, quibus ipse ³¹³⁴ vicem suam commisit, in rapiendo et affligendo modum excesserint. Impletumque est vaticinium, quod ait: *Ego iratus sum parum, ipsi vero adjuverunt me in malum, dicit Dominus* (Zach. I, 15).

56. (Cap. 181.) Tunc igitur Bremæ commoratus pontifex, cum nil ³¹³⁵ haberet residui, de rapinis pauperum vixit et bonis sanctarum congregationum. Præposituram majorem episcopi servusejus quidam Suidger ³¹³⁶ (752) administravit. Is cum, dispersis fratrum bonis, propter homicidium diaconi esset depositus, iterumque ³¹³⁷ restitutus, nec haberet quod fratribus aut domino servicii ³¹³⁸ daret, conscientiam metu percussus (755), aufugit ³¹³⁹ iram pontificis ³¹⁴⁰. Sicque præpositura in ditionem episcopi redacta, per vicarios sua quærentes miserabiliter eo ³¹⁴¹ tempore laniata est. Similiter per singulas fiebat congregationes; pontifice ³¹⁴² in præpositos irato, illis autem in vulgus zelantibus, dissipata sunt omnia bona ecclesiæ. ([25.] Cap. 182.) Hujus cladis solum expers erat xenodochium, quod a sancto Ansgario primitus inceptum, postea succedentium patrum diligentia usque ad novissima tempora domni ³¹⁴³ Adalberti salvum permansit et integrum. Et tunc quidem vicedomus ³¹⁴⁴ noster, quasi fidelis dispensator et prudens, ad custodiendum ³¹⁴⁵ pauperum elemosinas deputabatur. Non ³¹⁴⁶ audea dicere quantum peccatum sit defraudare pauperum res, quod alii canones sacrilegium vocant, alii homicidium (754); hoc solum fas est ³¹⁴⁷ pace omnium dici fratrum, quia toto septennio, quo supervixit archiepiscopus (755), ex illo famoso et opulento Bremensis ecclesiæ hospitali nulla prorsus data elemosina. Quod ex eo miserabile et inhumanum videtur, quoniam et tempus incubuit ³¹⁴⁸ famis, et multi pauperes in plateis ubique reperti sunt mortui. Ita intento ad curiam pastore nostro, sanctissimi vicarii ejus dominicum ovile vastantes, more luporum in episcopio grassati sunt, ibi solummodo parentes, ubi nichil invenerunt quod posset auferri.

57. ([23.] Cap. 183.) Cernerer ³¹⁴⁹ eo tempore lamentabilem Bremæ tragædiam in afflictionibus ³¹⁵⁰ civium militumque ac mangonum ³¹⁵¹, item quod

VARIÆ LECTIONES.

multum *deest* 4. ³¹¹⁰ ancillis 4. ³¹¹¹ fructuum *deest* 5. fructus reddituum 1. ³¹¹² fuisset ³¹¹³ coerceretur 1. coherceretur 2. ³¹¹⁴ *deest* 4. ³¹¹⁵ abominatus 2. 3. ³¹¹⁶ fuerit 4. ³¹¹⁷ pa- 3. ³¹¹⁸ macularint 1. ³¹¹⁹ fornicationibusque 2. 3. 4. ³¹²⁰ polluerint 4. ³¹²¹ laudem 5. ³¹²² il- 3. ³¹²³ enim *addit* 4. ³¹²⁴ morticinis et sanguine et suffocatis carneque 3. ³¹²⁵ habebant 3. buere 3. habentes 4. ³¹²⁷ nec sacerdotibus nec e. D. u. r. exhibentes, f. m. q. nequiverunt 4. stringam 3. ³¹²⁹ iniquitatem 3. ³¹³⁰ precepit 5. ³¹³¹ spoliari 2. 3. 4. ³¹³² hoc *deest* 3. hec 2. *deest* 3. ³¹³⁴ ipse *deest* 4. ³¹³⁵ nihil 3. ³¹³⁶ Suidger 3. Swidger 2. ³¹³⁷ que *deest* 3. ³¹³⁸ ser- us 5. ³¹³⁹ propter *addit* 3. ³¹⁴⁰ pontificis *deest* M. F. ³¹⁴¹ ipso 2. 3. 4. ³¹⁴² ergo *addit* 4. nni *deest* 5. domini 3. ³¹⁴⁴ vicedominus 3. 5. *semper*. ³¹⁴⁵ custodiendas 2. 3. 4. ³¹⁴⁶ enim *addit* sit 2. 3. 4. ³¹⁴⁸ incumbit 4. ³¹⁴⁹ cernens 1. ³¹⁵⁰ afflictionem 2. 3. 4. ³¹⁵¹ mangonum 2. magna- 5.

NOTÆ.

Bell. Jugurth. c. 87.
In *Vincula conjicere*. Sallust. Catil. c. 38.
infra c. 57.
Suidgerum, canonicum Bremensem, inter n. charta Adalberti a. 1053, Sept. 20, inve-

nimus; v. Hamburg. Urkundenbuch, n. 76.
(753) *Percussus metu*. Sallust. Jugurth. cap. 36, 54.
(754) V. Archiv. t. VI, p. 804.
(755) Sc. post expulsionem e curia, 1066, Jan. V. supra cap. 46.

gravius erat, clericorum et sanctimonialium. Et de A nocebantibus quidem iuste actum videtur, ut corripere-
rentur; de aliis vero non sic. Primo igitur, si quis
civium putabatur innocens, ei aliqua iubebantur,
ut nocens ³¹⁵² fieret ³¹⁵³, vix possibilia; quæ dum
ille præteriret aut forte impossibilia ³¹⁵⁴ clamaret,
statim omnibus bonis expoliatus est; si murmurare
præsumpsit, in vincula coniectus. Erat autem videre
alios flagris torqueri, multos in nervum mitti, quos-
dam pelli a domo (756), plerosque deportari in
exilium. Ac velut in civili Sillæ ³¹⁵⁵ victoria (757)
contigit ³¹⁵⁶, quem ³¹⁵⁷ aliquis potentiam ³¹⁵⁸ privato
odio infensum habuit, eum sæpe ignorante archi-
episcopo ³¹⁵⁹ dampnavit, quasi ex ejus præcepto.
Tum ³¹⁶⁰ vero, ne ³¹⁶¹ aliquis sexus aut ordo immu-
nis haberetur in tanto scelere, vidimus etiam ³¹⁶² B
mulierculas auro vestibusque nudatas, et infamis
prædæ auctores cum presbyteris vel episcopis exi-
stere. Porro ex illis quibus ablata sunt bona sua,
aut qui durius ³¹⁶³ a quæstore gravati sunt, com-
pertum est nobis (758), aliquos eorum nimio dolore
permotos ³¹⁶⁴ in amentiam venisse; quosdam vero
nuper divites ³¹⁶⁵ ostiatim mendicasse. Cumque rap-
inarum quæstio in omnes caderet episcopo subje-
ctos, non transivit ³¹⁶⁶ etiam negotiatores, qui ex
omni terrarum parte Bremam solitis frequentabant
mercibus, eos omnes execranda vicedomnorum ex-
actio coegit sæpe nudos abire. Ita civitas a ³¹⁶⁷ civi-
bus et forum mercibus usque hodie defecisse videtur,
cum præsertim, si quid nostris intactum superfuit,
hoc servi ducis radicibus absumpserint ³¹⁶⁸. Et hæc
omnia cum sæpe antea facta sint ³¹⁶⁹ et ³¹⁷⁰ præsentem C
archiepiscopo, intolerabiliter ³¹⁷¹ autem illo ³¹⁷² ab-
sente ac post diem expulsionis suæ.

58. ([24.] Cap. 184.) Multo igitur labore multis-
que largitionibus in vanum consumptis, metropoli-
tanus tandem post triennium expulsionis suæ voti

VARLE LECTIONES.

³¹⁵² innocens 4. ³¹⁵³ fieret *deest* 1. ³¹⁵⁴ quæ — impossibilia *desunt* 3. ³¹⁵⁵ Sylle 2. 3. Romani *addit* 5.
³¹⁵⁶ velut — contigit *desunt* 2. Contigit autem 4. ³¹⁵⁷ quemcumque 2. ³¹⁵⁸ in *addit* 5. ³¹⁵⁹ episcopo 4. ³¹⁶⁰
Tunc 3. ³¹⁶¹ ne *deest* 2. ³¹⁶² solas 4. ³¹⁶³ diutius 4. ³¹⁶⁴ permotus 1. ³¹⁶⁵ divites *deest* 1. ³¹⁶⁶ trans-
sivit 1. ³¹⁶⁷ a *deest* 4. In *cod.* 1. a *scriptore in textu omissum, postea insertum est.* ³¹⁶⁸ absumpserunt
2. 3. ³¹⁶⁹ sunt 2. 3. ³¹⁷⁰ etiam 4. ³¹⁷¹ intolerabiliter 4. ³¹⁷² ipso 3. ³¹⁷³ curia 1. ³¹⁷⁴ est *deest* 1.
³¹⁷⁵ moxque 2. 3. 4. ³¹⁷⁶ est *deest* 1. ³¹⁷⁷ pontifici 4. ³¹⁷⁸ ipse peccasse, vel p. q. i. illum 1. ³¹⁷⁹ Dus-
burg 3. 4. Desburg 2. ³¹⁸⁰ Groningim 2. Groningen 3. Groningim 4. Gronigin 5. ³¹⁸¹ Sincicum 2. 3. 5.
³¹⁸² Wildushusen 4. Wildushusen 5. ³¹⁸³ Rosfeldon 2. 3. Rosaveldon 4. ³¹⁸⁴ Ferdensem 2. 4. Verden-
sem 3. ³¹⁸⁵ ducis *deest* 2. 3. 4. ³¹⁸⁶ Liuniburg 4. Lymburg 2. Luneburg 5. Hamburg 3. ³¹⁸⁷ parata 3.
³¹⁸⁸ que *deest* 2. 3. 4. ³¹⁸⁹ prima *deest* 3. ³¹⁹⁰ archiepiscopi 4. ³¹⁹¹ Othonis 3. ³¹⁹² et *add.* 4. ³¹⁹³ Magnus
habuerat 4.

NOTE.

(756) *Interea parentes aut parvi liberi militum, ut
quisque potentiori confinis erat, sedibus pellebantur.*
Sallust. Jugurth. c. 37.

(757) *Sulla — ante civilem victoriam.* Ibid. c. 91.

(758) *Compertum est nobis,* v. supra l. III, c. 25;
l. IV, c. 28.

(759) *Restitutus est,* sc. anno 1069.

(760) *Septies,* ut videtur ab. a. 1058-1065. Conf.
l. III, c. 33. Fortasse meminit noster ex Lucani
Pharsal. l. II, v. 129, seu ex Orosii Histor. l. V, c.
19, Marius septies consullem fuisse.

(761) *Caute ambulare erga principes,* Germani-
smus, *vorsichtig mit den Fürsten umgehen.*

(762) *Acquisivi,* id est in possessionem venit;

in pristinum gradum curiæ ³¹⁷³
restitutus est ³¹⁷⁴ (759), mox quoque ³¹⁷⁵ succeden-
tibus prosperis, summam rerum, quod est ³¹⁷⁶ vice-
domnatus, jam septies consul meruit (760). An.
1069.) Nactus vero locum dignitatis, in quo magni-
tudinem animi posset ostendere, jam tunc caute
ambulandum esse deliberavit erga principes (761),
ut non offenderet eos sicut prius. Quapropter Col-
oniensi episcopo ³¹⁷⁷ primum reconciliari voluit,
deinde ceteris, in quos ipse, vel potius qui in illum
peccasse ³¹⁷⁸ videbantur. Deinde remotis impedi-
mentis ecclesiæ suæ, pro cuius exaltatione tam in
ambitu curiæ, quam in profusione pecuniæ videbatur
improbior, non fuit ociosus. Quo tempore Plisnam,
Duspuc ³¹⁷⁹, Groningon ³¹⁸⁰ et Sincicum ³¹⁸¹ acqui-
sivit (762). Wildashusin ³¹⁸², præposituram Brema
vicinam, prope in manibus habuit, et Roseveldon
³¹⁸³ Hammaburg proximam. Ceterum si diutius ha-
beret vitam, cogitavit etiam Fardensem ³¹⁸⁴ episco-
patum nostræ metropoli subjugare. Postremo in
Hammaburg jam aperte laboravit patriarchatum
efficere, aliaque magna et incredibilia, de quibus
supra nimis dictum est (763).

59. ([25.] Cap. 185.) Accessit hoc ad gloriam
præsulis, quod in anno consulatus sui famosum il-
lud colloquium cæsaris cum rege Danorum ad con-
tumeliam ducis ³¹⁸⁵ habitum est in Luniburg ³¹⁸⁶
(764), ubi sub optentu federis contra Saxones arma
laudata ³¹⁸⁷ sunt. Eodemque ³¹⁸⁸ anno restincta est
illa conspiratio prima ³¹⁸⁹ in regem facta; in qua
dux Otto (765) et Magnus, devastata per annum Sa-
xonia, tandem consilio præsulis ³¹⁹⁰ in potestatem
se regis dederunt. Rex ducatum Ottonis ³¹⁹¹ Welpo
dedit ³¹⁹² (766), archiepiscopus noster bona ecclesiæ
recepit, quæ ante habuit Magnus ³¹⁹³.

60. ([c. 26.] Cap. 186.) Itaque in summa re-
rum gloria positus, licet crebra corporis molestia

chartæ enim imperatoris de Sincico et Duspuc jam
a. 1065 archiepiscopo datæ sunt. Conf. supra l. III,
c. 27.

(763) V. supra c. 32.

(764) Aliud videtur fuisse colloquium imperatoris
cum rege Danorum Bardowici habitum, quod Lam-
bertus parum accurate refert ad annum 1073, cui
tamen Adalbertus noster adfuit, teste Brunone De
bello Saxon. c. 20.

(765) Otto, dux Bajoariorum.

(766) Sc. in Nativitate Domini 1070. V. Lambert.
a. 1071. Anno 1071, Jun. 13, adfuit Adalbertus
consecrationi ecclesiæ cathedralis Halberstadensis.

ur, negotiis tamen publicis deesse noluit, a d Danubium, indeque in Saxoniam cum tatus in lectica ³¹⁹⁴. Aiunt quidam laudatum a sponsione, ut in ³¹⁹⁵ proxima sollempnitate convenientibus apud Trajectum Rheni primum confirmarentur ei omnia, quæ de Lau-³¹⁹⁶ vel Corbeia et ceteris desideravit anima serunt alii ³¹⁹⁷ callidis dilationibus a rege ³¹⁹⁸ esse pontificem ³¹⁹⁹, quo scilicet Lau-³²⁰⁰ limitens, ubicumque mallet in regno, bis suæ reciperet ecclesiae donandum, verum inax incepit ³²⁰⁰, dum nil aliud velle re-³²⁰¹ tandem frustrato nisu decidens, una et vi-³²⁰² auresam cum ceteris ³²⁰³ ecclesiae bonis

7.] Cap. 187.) Signa vel prognostica vi-³²⁰⁴ mortis ejus plurima fuerant tam pavora-³²⁰⁵ nsolita, ut nos ipsumque pontificem terre-³²⁰⁶ derentur; tam ingentia et manifesta, ut morum ³²⁰⁷ suorum turbulentiam ³²⁰⁸, vali-³²⁰⁹ ³²¹⁰ inconstantiam diligentius ³²¹¹ intueretur, lubio finem dixerit adventasse. Siquidem ri, licet semper a communi mortalium ha-³²¹² dissentirent, circa terminum vero inhumani-³²¹³ ailesque et alieni a semet ipso ³²¹⁴ videban-³²¹⁵ ime post diem expulsionis suæ vel deva-³²¹⁶ parrochiæ, quæ simul ³²¹⁷ comitata ³²¹⁸ est. in, inquam, diem pudore, ira doloreque ³²¹⁹ iam sapientem virum decuit permotus, quia ³²²⁰ ndi bona ecclesiae non invenit consilium, ³²²¹ sollicitudine multiformium angustiarum, ³²²² o dicere insanus, sed impos ³²²³ mentis ef-³²²⁴ t. Porro quæ per eum deinde gerebantur, ³²²⁵ errantis vel desipientis ³²²⁶ poterant vi-³²²⁷, ut æstimo, non sani hominis ³²²⁸, non sa-³²²⁹ t Orestes ³²³⁰ (767). Sicut est illud, quod ³²³¹ umus, quia noctem integram vigilando, ³²³² transegit dormiendo. Item illud, quod a ³²³³ quidem auditum avertens, ad fabulas et ³²³⁴ conversus est. Item illud, quod elemosinarum ³²³⁵ pauperes, omnia quæ habere potuit dis-³²³⁶ divites, præcipue in ³²³⁷ adultores. Item

illud, quod, dispersis bonis ecclesiae, cum nil habe-³²³⁸ ret residui, de rapinis miserorum vixit et legitimis ³²³⁹ sanctarum congregationum. Item illud, quod de ³²⁴⁰ præpositura villicationem faciens, et de hospitali ³²⁴¹ præposituram, non impar fuit illi qui ³²⁴² diruens ³²⁴³ ædificat, mutat quadrata rotundis (768). Item illud, ³²⁴⁴ quod facilius solito provocatus ad iracundiam, ali-³²⁴⁵ quos manu percussit usque ad effusionem sanguinis ³²⁴⁶ (769), multos etiam ignominiosos exasperans verbis, ³²⁴⁷ non minus se quam illos inhonoravit. Talis ille circa ³²⁴⁸ finem, totus a se alteratus, et a ³²⁴⁹ pristina virtute ³²⁵⁰ (770) pessumdatus, quid vellet aut nollet, nec sibi ³²⁵¹ nec ulli suorum poterat satis notum esse. Ceterum ³²⁵² talis erat eloquentia ejus usque in ³²⁵³ finem, ut si ³²⁵⁴ eum audires contionantem, facile tibi persuaderetur, ³²⁵⁵ omnia per illum fieri plena ratione magna-³²⁵⁶ que auctoritate.

62. ([28.] Cap. 188.) Hanc pernitiosam claris-³²⁵⁷ simi viri (771) commutationem sive disgressionem ³²⁵⁸ et apertius deteriorationem dum per singulas orbis ³²⁵⁹ provincias fama volans (772) dispergeret, insignis ³²⁶⁰ germanus ejus, scilicet palatinus comes Fridericus ³²⁶¹ ³²⁶², ad corripiendum fratrem, sicut memini, perve-³²⁶³ nit ³²⁶⁴ usque ³²⁶⁵ Lismonam. Sed frustra commo-³²⁶⁶ nens eum de his quæ honori ejus attinerent ³²⁶⁷ vel ³²⁶⁸ salutis, molestus (774) abscessit ³²⁶⁹, * Notebaldum ³²⁷⁰ ³²⁷¹ suosque pares accusans, qui suis maleficiis illu-³²⁷² stre virum circumvenirent ³²⁷³, suisque demen-³²⁷⁴ tem ³²⁷⁵ reddiderint ³²⁷⁶ consiliis. Hæc ille. Nos autem ³²⁷⁷ vidimus ipsum pontificem ad tantam ³²⁷⁸ illo ³²⁷⁹ tempore pervenisse infamiam, ut magicis inservisse ³²⁸⁰ artibus diceretur; a quo crimine, Jesum testor et ³²⁸¹ angelos ejus omnesque sanctos, illum virum ³²⁸² prorsus immunem et liberum esse, præsertim cum ³²⁸³ maleficos (774) et divinos (775) et ejusmodi homi-³²⁸⁴ nes sæpe judicaret morte esse multandos. Quoniam ³²⁸⁵ vero scriptum est: *Cum sancto sanctus eris, et cum ³²⁸⁶ perverso perverseris (Psal. xviii, 26, 27), arbitror ³²⁸⁷ eum, aut malignitate eorum quos sibi fideles credi-³²⁸⁸ dit, aut infestatione inimicorum qui ecclesiam ejus ³²⁸⁹ impugnabant, statu solitæ rectitudinis primo la-³²⁹⁰ psium, deinde corruisse totum. [29.] Tandem sæva*

SCHOLIA.

l. 89. Nothebaldus ³²⁹¹ vir maleficus, adulator et mendax apertissimus ³²⁹². (2. 4.)

VARIAE LECTIONES.

ca 1. lecto 3. ³²⁹³ in deest 3. ³²⁹⁴ Laressa 2. ³²⁹⁵ Alii autem asserunt episcopum 4. ³²⁹⁶ per ³²⁹⁷ 3. protractum 2. 5. ³²⁹⁸ pontificem deest 5. ³²⁹⁹ incepti 3. *Albert. Stad.* institit 5. ³³⁰⁰ ceteris ³³⁰¹ ³³⁰² vicina 1. ³³⁰³ meritorum 4. ³³⁰⁴ et addit 3. ³³⁰⁵ valetudinis 3. 5. ³³⁰⁶ diligenter 5. ³³⁰⁷ ³³⁰⁸ simul deest 4. ³³⁰⁹ subsecuta 2. 3. 4. ³³¹⁰ et ineptus 3. ³³¹¹ alicujus 4. ³³¹² decipientis ³³¹³ omnis sani 3. ³³¹⁴ horestes 4. ³³¹⁵ in deest 3. ³³¹⁶ hospitalitate 1. ³³¹⁷ diruta 2. 3. 4. ³³¹⁸ 3. 4. ³³¹⁹ ad. 2. 3. ³³²⁰ ejus redundat 1. vir addit 4. ³³²¹ Frethericus 4. ³³²² venit 5. ³³²³ ³³²⁴ 2. 3. 5. ³³²⁵ attigerent 2. 3. 4. ³³²⁶ discessit 3. ³³²⁷ Nethobaldum 3. 4. ³³²⁸ Notobaldum 2. ³³²⁹ ³³³⁰ nerint 2. 4. ³³³¹ clementem 1. 2. ³³³² redderint 1. ³³³³ tanta 1. ³³³⁴ virum deest 5. ³³³⁵ isto ³³³⁶ ius 5. ³³³⁷ erat addit 4.

NOTÆ.

Halberstad. Ann. Sax. ³³³⁸ ³³³⁹ ³³⁴⁰ ³³⁴¹ ³³⁴² ³³⁴³ ³³⁴⁴ ³³⁴⁵ ³³⁴⁶ ³³⁴⁷ ³³⁴⁸ ³³⁴⁹ ³³⁵⁰ ³³⁵¹ ³³⁵² ³³⁵³ ³³⁵⁴ ³³⁵⁵ ³³⁵⁶ ³³⁵⁷ ³³⁵⁸ ³³⁵⁹ ³³⁶⁰ ³³⁶¹ ³³⁶² ³³⁶³ ³³⁶⁴ ³³⁶⁵ ³³⁶⁶ ³³⁶⁷ ³³⁶⁸ ³³⁶⁹ ³³⁷⁰ ³³⁷¹ ³³⁷² ³³⁷³ ³³⁷⁴ ³³⁷⁵ ³³⁷⁶ ³³⁷⁷ ³³⁷⁸ ³³⁷⁹ ³³⁸⁰ ³³⁸¹ ³³⁸² ³³⁸³ ³³⁸⁴ ³³⁸⁵ ³³⁸⁶ ³³⁸⁷ ³³⁸⁸ ³³⁸⁹ ³³⁹⁰ ³³⁹¹ ³³⁹² ³³⁹³ ³³⁹⁴ ³³⁹⁵ ³³⁹⁶ ³³⁹⁷ ³³⁹⁸ ³³⁹⁹ ³⁴⁰⁰ ³⁴⁰¹ ³⁴⁰² ³⁴⁰³ ³⁴⁰⁴ ³⁴⁰⁵ ³⁴⁰⁶ ³⁴⁰⁷ ³⁴⁰⁸ ³⁴⁰⁹ ³⁴¹⁰ ³⁴¹¹ ³⁴¹² ³⁴¹³ ³⁴¹⁴ ³⁴¹⁵ ³⁴¹⁶ ³⁴¹⁷ ³⁴¹⁸ ³⁴¹⁹ ³⁴²⁰ ³⁴²¹ ³⁴²² ³⁴²³ ³⁴²⁴ ³⁴²⁵ ³⁴²⁶ ³⁴²⁷ ³⁴²⁸ ³⁴²⁹ ³⁴³⁰ ³⁴³¹ ³⁴³² ³⁴³³ ³⁴³⁴ ³⁴³⁵ ³⁴³⁶ ³⁴³⁷ ³⁴³⁸ ³⁴³⁹ ³⁴⁴⁰ ³⁴⁴¹ ³⁴⁴² ³⁴⁴³ ³⁴⁴⁴ ³⁴⁴⁵ ³⁴⁴⁶ ³⁴⁴⁷ ³⁴⁴⁸ ³⁴⁴⁹ ³⁴⁵⁰ ³⁴⁵¹ ³⁴⁵² ³⁴⁵³ ³⁴⁵⁴ ³⁴⁵⁵ ³⁴⁵⁶ ³⁴⁵⁷ ³⁴⁵⁸ ³⁴⁵⁹ ³⁴⁶⁰ ³⁴⁶¹ ³⁴⁶² ³⁴⁶³ ³⁴⁶⁴ ³⁴⁶⁵ ³⁴⁶⁶ ³⁴⁶⁷ ³⁴⁶⁸ ³⁴⁶⁹ ³⁴⁷⁰ ³⁴⁷¹ ³⁴⁷² ³⁴⁷³ ³⁴⁷⁴ ³⁴⁷⁵ ³⁴⁷⁶ ³⁴⁷⁷ ³⁴⁷⁸ ³⁴⁷⁹ ³⁴⁸⁰ ³⁴⁸¹ ³⁴⁸² ³⁴⁸³ ³⁴⁸⁴ ³⁴⁸⁵ ³⁴⁸⁶ ³⁴⁸⁷ ³⁴⁸⁸ ³⁴⁸⁹ ³⁴⁹⁰ ³⁴⁹¹ ³⁴⁹² ³⁴⁹³ ³⁴⁹⁴ ³⁴⁹⁵ ³⁴⁹⁶ ³⁴⁹⁷ ³⁴⁹⁸ ³⁴⁹⁹ ³⁵⁰⁰ ³⁵⁰¹ ³⁵⁰² ³⁵⁰³ ³⁵⁰⁴ ³⁵⁰⁵ ³⁵⁰⁶ ³⁵⁰⁷ ³⁵⁰⁸ ³⁵⁰⁹ ³⁵¹⁰ ³⁵¹¹ ³⁵¹² ³⁵¹³ ³⁵¹⁴ ³⁵¹⁵ ³⁵¹⁶ ³⁵¹⁷ ³⁵¹⁸ ³⁵¹⁹ ³⁵²⁰ ³⁵²¹ ³⁵²² ³⁵²³ ³⁵²⁴ ³⁵²⁵ ³⁵²⁶ ³⁵²⁷ ³⁵²⁸ ³⁵²⁹ ³⁵³⁰ ³⁵³¹ ³⁵³² ³⁵³³ ³⁵³⁴ ³⁵³⁵ ³⁵³⁶ ³⁵³⁷ ³⁵³⁸ ³⁵³⁹ ³⁵⁴⁰ ³⁵⁴¹ ³⁵⁴² ³⁵⁴³ ³⁵⁴⁴ ³⁵⁴⁵ ³⁵⁴⁶ ³⁵⁴⁷ ³⁵⁴⁸ ³⁵⁴⁹ ³⁵⁵⁰ ³⁵⁵¹ ³⁵⁵² ³⁵⁵³ ³⁵⁵⁴ ³⁵⁵⁵ ³⁵⁵⁶ ³⁵⁵⁷ ³⁵⁵⁸ ³⁵⁵⁹ ³⁵⁶⁰ ³⁵⁶¹ ³⁵⁶² ³⁵⁶³ ³⁵⁶⁴ ³⁵⁶⁵ ³⁵⁶⁶ ³⁵⁶⁷ ³⁵⁶⁸ ³⁵⁶⁹ ³⁵⁷⁰ ³⁵⁷¹ ³⁵⁷² ³⁵⁷³ ³⁵⁷⁴ ³⁵⁷⁵ ³⁵⁷⁶ ³⁵⁷⁷ ³⁵⁷⁸ ³⁵⁷⁹ ³⁵⁸⁰ ³⁵⁸¹ ³⁵⁸² ³⁵⁸³ ³⁵⁸⁴ ³⁵⁸⁵ ³⁵⁸⁶ ³⁵⁸⁷ ³⁵⁸⁸ ³⁵⁸⁹ ³⁵⁹⁰ ³⁵⁹¹ ³⁵⁹² ³⁵⁹³ ³⁵⁹⁴ ³⁵⁹⁵ ³⁵⁹⁶ ³⁵⁹⁷ ³⁵⁹⁸ ³⁵⁹⁹ ³⁶⁰⁰ ³⁶⁰¹ ³⁶⁰² ³⁶⁰³ ³⁶⁰⁴ ³⁶⁰⁵ ³⁶⁰⁶ ³⁶⁰⁷ ³⁶⁰⁸ ³⁶⁰⁹ ³⁶¹⁰ ³⁶¹¹ ³⁶¹² ³⁶¹³ ³⁶¹⁴ ³⁶¹⁵ ³⁶¹⁶ ³⁶¹⁷ ³⁶¹⁸ ³⁶¹⁹ ³⁶²⁰ ³⁶²¹ ³⁶²² ³⁶²³ ³⁶²⁴ ³⁶²⁵ ³⁶²⁶ ³⁶²⁷ ³⁶²⁸ ³⁶²⁹ ³⁶³⁰ ³⁶³¹ ³⁶³² ³⁶³³ ³⁶³⁴ ³⁶³⁵ ³⁶³⁶ ³⁶³⁷ ³⁶³⁸ ³⁶³⁹ ³⁶⁴⁰ ³⁶⁴¹ ³⁶⁴² ³⁶⁴³ ³⁶⁴⁴ ³⁶⁴⁵ ³⁶⁴⁶ ³⁶⁴⁷ ³⁶⁴⁸ ³⁶⁴⁹ ³⁶⁵⁰ ³⁶⁵¹ ³⁶⁵² ³⁶⁵³ ³⁶⁵⁴ ³⁶⁵⁵ ³⁶⁵⁶ ³⁶⁵⁷ ³⁶⁵⁸ ³⁶⁵⁹ ³⁶⁶⁰ ³⁶⁶¹ ³⁶⁶² ³⁶⁶³ ³⁶⁶⁴ ³⁶⁶⁵ ³⁶⁶⁶ ³⁶⁶⁷ ³⁶⁶⁸ ³⁶⁶⁹ ³⁶⁷⁰ ³⁶⁷¹ ³⁶⁷² ³⁶⁷³ ³⁶⁷⁴ ³⁶⁷⁵ ³⁶⁷⁶ ³⁶⁷⁷ ³⁶⁷⁸ ³⁶⁷⁹ ³⁶⁸⁰ ³⁶⁸¹ ³⁶⁸² ³⁶⁸³ ³⁶⁸⁴ ³⁶⁸⁵ ³⁶⁸⁶ ³⁶⁸⁷ ³⁶⁸⁸ ³⁶⁸⁹ ³⁶⁹⁰ ³⁶⁹¹ ³⁶⁹² ³⁶⁹³ ³⁶⁹⁴ ³⁶⁹⁵ ³⁶⁹⁶ ³⁶⁹⁷ ³⁶⁹⁸ ³⁶⁹⁹ ³⁷⁰⁰ ³⁷⁰¹ ³⁷⁰² ³⁷⁰³ ³⁷⁰⁴ ³⁷⁰⁵ ³⁷⁰⁶ ³⁷⁰⁷ ³⁷⁰⁸ ³⁷⁰⁹ ³⁷¹⁰ ³⁷¹¹ ³⁷¹² ³⁷¹³ ³⁷¹⁴ ³⁷¹⁵ ³⁷¹⁶ ³⁷¹⁷ ³⁷¹⁸ ³⁷¹⁹ ³⁷²⁰ ³⁷²¹ ³⁷²² ³⁷²³ ³⁷²⁴ ³⁷²⁵ ³⁷²⁶ ³⁷²⁷ ³⁷²⁸ ³⁷²⁹ ³⁷³⁰ ³⁷³¹ ³⁷³² ³⁷³³ ³⁷³⁴ ³⁷³⁵ ³⁷³⁶ ³⁷³⁷ ³⁷³⁸ ³⁷³⁹ ³⁷⁴⁰ ³⁷⁴¹ ³⁷⁴² ³⁷⁴³ ³⁷⁴⁴ ³⁷⁴⁵ ³⁷⁴⁶ ³⁷⁴⁷ ³⁷⁴⁸ ³⁷⁴⁹ ³⁷⁵⁰ ³⁷⁵¹ ³⁷⁵² ³⁷⁵³ ³⁷⁵⁴ ³⁷⁵⁵ ³⁷⁵⁶ ³⁷⁵⁷ ³⁷⁵⁸ ³⁷⁵⁹ ³⁷⁶⁰ ³⁷⁶¹ ³⁷⁶² ³⁷⁶³ ³⁷⁶⁴ ³⁷⁶⁵ ³⁷⁶⁶ ³⁷⁶⁷ ³⁷⁶⁸ ³⁷⁶⁹ ³⁷⁷⁰ ³⁷⁷¹ ³⁷⁷² ³⁷⁷³ ³⁷⁷⁴ ³⁷⁷⁵ ³⁷⁷⁶ ³⁷⁷⁷ ³⁷⁷⁸ ³⁷⁷⁹ ³⁷⁸⁰ ³⁷⁸¹ ³⁷⁸² ³⁷⁸³ ³⁷⁸⁴ ³⁷⁸⁵ ³⁷⁸⁶ ³⁷⁸⁷ ³⁷⁸⁸ ³⁷⁸⁹ ³⁷⁹⁰ ³⁷⁹¹ ³⁷⁹² ³⁷⁹³ ³⁷⁹⁴ ³⁷⁹⁵ ³⁷⁹⁶ ³⁷⁹⁷ ³⁷⁹⁸ ³⁷⁹⁹ ³⁸⁰⁰ ³⁸⁰¹ ³⁸⁰² ³⁸⁰³ ³⁸⁰⁴ ³⁸⁰⁵ ³⁸⁰⁶ ³⁸⁰⁷ ³⁸⁰⁸ ³⁸⁰⁹ ³⁸¹⁰ ³⁸¹¹ ³⁸¹² ³⁸¹³ ³⁸¹⁴ ³⁸¹⁵ ³⁸¹⁶ ³⁸¹⁷ ³⁸¹⁸ ³⁸¹⁹ ³⁸²⁰ ³⁸²¹ ³⁸²² ³⁸²³ ³⁸²⁴ ³⁸²⁵ ³⁸²⁶ ³⁸²⁷ ³⁸²⁸ ³⁸²⁹ ³⁸³⁰ ³⁸³¹ ³⁸³² ³⁸³³ ³⁸³⁴ ³⁸³⁵ ³⁸³⁶ ³⁸³⁷ ³⁸³⁸ ³⁸³⁹ ³⁸⁴⁰ ³⁸⁴¹ ³⁸⁴² ³⁸⁴³ ³⁸⁴⁴ ³⁸⁴⁵ ³⁸⁴⁶ ³⁸⁴⁷ ³⁸⁴⁸ ³⁸⁴⁹ ³⁸⁵⁰ ³⁸⁵¹ ³⁸⁵² ³⁸⁵³ ³⁸⁵⁴ ³⁸⁵⁵ ³⁸⁵⁶ ³⁸⁵⁷ ³⁸⁵⁸ ³⁸⁵⁹ ³⁸⁶⁰ ³⁸⁶¹ ³⁸⁶² ³⁸⁶³ ³⁸⁶⁴ ³⁸⁶⁵ ³⁸⁶⁶ ³⁸⁶⁷ ³⁸⁶⁸ ³⁸⁶⁹ ³⁸⁷⁰ ³⁸⁷¹ ³⁸⁷² ³⁸⁷³ ³⁸⁷⁴ ³⁸⁷⁵ ³⁸⁷⁶ ³⁸⁷⁷ ³⁸⁷⁸ ³⁸⁷⁹ ³⁸⁸⁰ ³⁸⁸¹ ³⁸⁸² ³⁸⁸³ ³⁸⁸⁴ ³⁸⁸⁵ ³⁸⁸⁶ ³⁸⁸⁷ ³⁸⁸⁸ ³⁸⁸⁹ ³⁸⁹⁰ ³⁸⁹¹ ³⁸⁹² ³⁸⁹³ ³⁸⁹⁴ ³⁸⁹⁵ ³⁸⁹⁶ ³⁸⁹⁷ ³⁸⁹⁸ ³⁸⁹⁹ ³⁹⁰⁰ ³⁹⁰¹ ³⁹⁰² ³⁹⁰³ ³⁹⁰⁴ ³⁹⁰⁵ ³⁹⁰⁶ ³⁹⁰⁷ ³⁹⁰⁸ ³⁹⁰⁹ ³⁹¹⁰ ³⁹¹¹ ³⁹¹² ³⁹¹³ ³⁹¹⁴ ³⁹¹⁵ ³⁹¹⁶ ³⁹¹⁷ ³⁹¹⁸ ³⁹¹⁹ ³⁹²⁰ ³⁹²¹ ³⁹²² ³⁹²³ ³⁹²⁴ ³⁹²⁵ ³⁹²⁶ ³⁹²⁷ ³⁹²⁸ ³⁹²⁹ ³⁹³⁰ ³⁹³¹ ³⁹³² ³⁹³³ ³⁹³⁴ ³⁹³⁵ ³⁹³⁶ ³⁹³⁷ ³⁹³⁸ ³⁹³⁹ ³⁹⁴⁰ ³⁹⁴¹ ³⁹⁴² ³⁹⁴³ ³⁹⁴⁴ ³⁹⁴⁵ ³⁹⁴⁶ ³⁹⁴⁷ ³⁹⁴⁸ ³⁹⁴⁹ ³⁹⁵⁰ ³⁹⁵¹ ³⁹⁵² ³⁹⁵³ ³⁹⁵⁴ ³⁹⁵⁵ ³⁹⁵⁶ ³⁹⁵⁷ ³⁹⁵⁸ ³⁹⁵⁹ ³⁹⁶⁰ ³⁹⁶¹ ³⁹⁶² ³⁹⁶³ ³⁹⁶⁴ ³⁹⁶⁵ ³⁹⁶⁶ ³⁹⁶⁷ ³⁹⁶⁸ ³⁹⁶⁹ ³⁹⁷⁰ ³⁹⁷¹ ³⁹⁷² ³⁹⁷³ ³⁹⁷⁴ ³⁹⁷⁵ ³⁹⁷⁶ ³⁹⁷⁷ ³⁹⁷⁸ ³⁹⁷⁹ ³⁹⁸⁰ ³⁹⁸¹ ³⁹⁸² ³⁹⁸³ ³⁹⁸⁴ ³⁹⁸⁵ ³⁹⁸⁶ ³⁹⁸⁷ ³⁹⁸⁸ ³⁹⁸⁹ ³⁹⁹⁰ ³⁹⁹¹ ³⁹⁹² ³⁹⁹³ ³⁹⁹⁴ ³⁹⁹⁵ ³⁹⁹⁶ ³⁹⁹⁷ ³⁹⁹⁸ ³⁹⁹⁹ ⁴⁰⁰⁰ ⁴⁰⁰¹ ⁴⁰⁰² ⁴⁰⁰³ ⁴⁰⁰⁴ ⁴⁰⁰⁵ ⁴⁰⁰⁶ ⁴⁰⁰⁷ ⁴⁰⁰⁸ ⁴⁰⁰⁹ ⁴⁰¹⁰ ⁴⁰¹¹ ⁴⁰¹² ⁴⁰¹³ ⁴⁰¹⁴ ⁴⁰¹⁵ ⁴⁰¹⁶ ⁴⁰¹⁷ ⁴⁰¹⁸ ⁴⁰¹⁹ ⁴⁰²⁰ ⁴⁰²¹ ⁴⁰²² ⁴⁰²³ ⁴⁰²⁴ ⁴⁰²⁵ ⁴⁰²⁶ ⁴⁰²⁷ ⁴⁰²⁸ ⁴⁰²⁹ ⁴⁰³⁰ ⁴⁰³¹ ⁴⁰³² ⁴⁰³³ ⁴⁰³⁴ ⁴⁰³⁵ ⁴⁰³⁶ ⁴⁰³⁷ ⁴⁰³⁸ ⁴⁰³⁹ ⁴⁰⁴⁰ ⁴⁰⁴¹ ⁴⁰⁴² ⁴⁰⁴³ ⁴⁰⁴⁴ ⁴⁰⁴⁵ ⁴⁰⁴⁶ ⁴⁰⁴⁷ ⁴⁰⁴⁸ ⁴⁰⁴⁹ ⁴⁰⁵⁰ ⁴⁰⁵¹ ⁴⁰⁵² ⁴⁰⁵³ ⁴⁰⁵⁴ ⁴⁰⁵⁵ ⁴⁰⁵⁶ ⁴⁰⁵⁷ ⁴⁰⁵⁸ ⁴⁰⁵⁹ ⁴⁰⁶⁰ ⁴⁰⁶¹ ⁴⁰⁶² ⁴⁰⁶³ ⁴⁰⁶⁴ ⁴⁰⁶⁵ ⁴⁰⁶⁶ ⁴⁰⁶⁷ ⁴⁰⁶⁸ ⁴⁰⁶⁹ ⁴⁰⁷⁰ ⁴⁰⁷¹ ⁴⁰⁷² ⁴⁰⁷³ ⁴⁰⁷⁴ ⁴⁰⁷⁵ ⁴⁰⁷⁶ ⁴⁰⁷⁷ ⁴⁰⁷⁸ ⁴⁰⁷⁹ ⁴⁰⁸⁰ ⁴⁰⁸¹ ⁴⁰⁸² ⁴⁰⁸³ ⁴⁰⁸⁴ ⁴⁰⁸⁵ ⁴⁰⁸⁶ ⁴⁰⁸⁷ ⁴⁰⁸⁸ ⁴⁰⁸⁹ ⁴⁰⁹⁰ ⁴⁰⁹¹ ⁴⁰⁹² ⁴⁰⁹³ ⁴⁰⁹⁴ ⁴⁰⁹⁵ ⁴⁰⁹⁶ ⁴⁰⁹⁷ ⁴⁰⁹⁸ ⁴⁰⁹⁹ ⁴¹⁰⁰ ⁴¹⁰¹ ⁴¹⁰² ⁴¹⁰³ ⁴¹⁰⁴ ⁴¹⁰⁵ ⁴¹⁰⁶ ⁴¹⁰⁷ ⁴¹⁰⁸ ⁴¹⁰⁹ ⁴¹¹⁰ ⁴¹¹¹ ⁴¹¹² ⁴¹¹³ ⁴¹¹⁴ ⁴¹¹⁵ ⁴¹¹⁶ ⁴¹¹⁷ ⁴¹¹⁸ ⁴¹¹⁹ ⁴¹²⁰ ⁴¹²¹ ⁴¹²² ⁴¹²³ ⁴¹²⁴ ⁴¹²⁵ ⁴¹²⁶ ⁴¹²⁷ ⁴¹²⁸ ⁴¹²⁹ ⁴¹³⁰ ⁴¹³¹ ⁴¹³² ⁴¹³³ ⁴¹³⁴ ⁴¹³⁵ ⁴¹³⁶ ⁴¹³⁷ ⁴¹³⁸ ⁴¹³⁹ ⁴¹⁴⁰ ⁴¹⁴¹ ⁴¹⁴² ⁴¹⁴³ ⁴¹⁴⁴ ⁴¹⁴⁵ ⁴¹⁴⁶ ⁴¹⁴⁷ ⁴¹⁴⁸ ⁴¹⁴⁹ ⁴¹⁵⁰ ⁴¹⁵¹ ⁴¹⁵² ⁴¹⁵³ ⁴¹⁵⁴ ⁴¹⁵⁵ ⁴¹⁵⁶ ⁴¹⁵⁷ ⁴¹⁵⁸ ⁴¹⁵⁹ ⁴¹⁶⁰ ⁴¹⁶¹ ⁴¹⁶² ⁴¹⁶³ ⁴¹⁶⁴ ⁴¹⁶⁵ ⁴¹⁶⁶ ⁴¹⁶⁷ ⁴¹⁶⁸ ⁴¹⁶⁹ ⁴¹⁷⁰ ⁴¹⁷¹ ⁴¹⁷² ⁴¹⁷³ ⁴¹⁷⁴ ⁴¹⁷⁵ ⁴¹⁷⁶ ⁴¹⁷⁷ ⁴¹⁷⁸ ⁴¹⁷⁹ ⁴¹⁸⁰ ⁴¹⁸¹ ⁴¹⁸² ⁴¹⁸³ ⁴¹⁸⁴ ⁴¹⁸⁵ ⁴¹⁸⁶ ⁴¹⁸⁷ ⁴¹⁸⁸ ⁴¹⁸⁹ ⁴¹⁹⁰ ⁴¹⁹¹ ⁴¹⁹² ⁴¹⁹³ ⁴¹⁹⁴ ⁴¹⁹⁵ ⁴¹⁹⁶ ⁴¹⁹⁷ ⁴¹⁹⁸ ⁴¹⁹⁹ ⁴²⁰⁰ ⁴²⁰¹ ⁴²⁰² ⁴²⁰³ ⁴²⁰⁴ ⁴²⁰⁵ ⁴²⁰⁶ ⁴²⁰⁷ ⁴²⁰⁸ ⁴²⁰⁹ ⁴²¹⁰ ⁴²¹¹ ⁴²¹² ⁴²¹³ ⁴²¹⁴ ⁴²¹⁵ ⁴²¹⁶ ⁴²¹⁷ ⁴²¹⁸ ⁴²¹⁹ ⁴²²⁰ ⁴²²¹ ⁴²²² ⁴²²³ ⁴²²⁴ ⁴²²⁵ ⁴²²⁶ ⁴²²⁷ ⁴²²⁸ ⁴²²⁹ ⁴²³⁰ ⁴²³¹ ⁴²³² ⁴²³³ ⁴²³⁴ ^{4235</}

perturbatione morum infractus, cum simul exterioribus fortunæ quateretur ³²³⁴ adversis, quasi navis obruta fluctibus, etiam corpore debilitari cepit. Dumque ³²³⁵ medicorum auxilio studuit recuperare valitudinem, propter crebra medicaminum temptamenta ³²³⁶ graviorem mox incidit infirmitatem, ita ut semianimis jacens, in extremis jam fuerit desperatus*. [Quo etiam tempore ad curiam tendens, gravi casu de equo lapsus est ³²³⁷.] Tunc ille compunctus amare flevit cum Ezechia (*IV Reg. xx, 3*), correctionemque suæ vitæ Deo promittens, o ³²³⁸ solita Christi clementia, statim convaluit, totumque supervivens triennium, multa complevit, non tamen omnia quæ promisit ³²³⁹.

63. ([30.] Cap. 189.) In diebus illis supervenit quædam mulier spiritum habens Phitonis ³²⁴⁰ (776): hoc voce publica dixit omnibus, celerem archiepiscopo ³²⁴¹ transitum affore infra biennium, nisi forte converteretur. Hoc idem contestati sunt medici ³²⁴². Erant autem cum pontifice alii pseudoprophetæ, longe alia promittentes, quibus major ³²⁴³ fides habebatur. Hii ³²⁴⁴ siquidem vaticinabantur illum tam diu ³²⁴⁵ victurum, donec poneret omnes inimicos suos scabellum pedum suorum (*Psal. cix, 1*), hancque debilitatem corporis magnam deinde sanitatem vel rerum prosperitatem secururam. Familiarissimus omnium erat Notebaldus ³²⁴⁶, qui multa pontifici sæpe vera prædicens, uno et novissimo decepit verbo credentem ³²⁴⁷. [31.] Vidimus eo tempore apud Bremam cruces sudasse lacrimis; vidimus ecclesiam porcos violasse canesque, adeo ut vix possent ³²⁴⁸ ab ipsa alterius crepidine repelli. Vidimus ^C lupos in suburbanis loci nostri gregatim ululantes, horribili jurgio certasse cum bubonibus. Cumque somnia vehementer episcopus attenderet, hæc ab omnibus frustra ³²⁴⁹ nunciabantur in ipsum ³²⁵⁰ respicere. Mortui nunquam tam familiariter locuti sunt cum vivis. Omnia ³²⁵¹ mortem episcopi portendebant. Nam et Hammaburg eodem anno, quo metropolitano decessit ³²⁵², incensa et bis vastata est Pagani victores totam Nordalbingiam deinceps

A hauerunt in sua ditione, bellatoribusque occisis aut in captivitatem ductis, provincia in solitudinem redacta est, ut diceres, in boni pastoris sine etiam pacem terris ablatam. ([32.] Cap. 190.) Quatuordecim ³²⁵³ dies ante obitum ³²⁵⁴ Goslariæ positus, ex consuetudine sua nec potionibus contineri voluit nec flebotomis ³²⁵⁵. Quare gravissimo dissintheriæ ³²⁵⁶ morbo correptus, et usque ad ossa tenuatus ³²⁵⁷, heu suæ prorsus adhuc immemor salutis, rei publicæ negotia tractavit usque ad extremam exitus ³²⁵⁸ horam ³²⁵⁹. Aderat ³²⁶⁰ Magadburgensis ³²⁶¹ archiepiscopus Wecil ³²⁶², et fratrum ³²⁶³ alii, petentes ut intromitterentur; quos tamen ipse, nescio quibus offensus, excludi præcepit a januis, dicens se præ ³²⁶⁴ immunditia infirmitatis indignum qui ab aliquo ³²⁶⁵ videretur. Soli ³²⁶⁶ regi concedebantur aditus ægrum ³²⁶⁷ visitandi, quem dilexit eo modo et ³²⁶⁸ usque in finem. Illum ergo suæ fidei ammonens et diuturni servitii, multis gemitibus ³²⁶⁹ commendavit ei ecclesiam suam et bona ecclesiæ.

64. ([33.] Cap. 191.) Interea feralis aderat dies Ægyptiacis ³²⁷⁰ cognata ³²⁷¹ tenebris, qua magnus præsul Adalbertus amaræ mortis vicino pulsabatur nuncio. Sensit et ipse solutionem corporis sui tam virium defectu quam rerum præsigio dictarum instare. Sed cum medici trepidarent indicare veritatem, solusque promitteret vitam Notebaldus, inter spem vitæ mortisque metum vir sapiens jacuit incertus sique oblitus. Eheu ³²⁷² ignorans, quia *dies Domini sicut fur, ita in nocte venit; et cum dixerint* ³²⁷³ *Pax et securitas tunc repentinus superveniet interitus* (*1 Thess. v, 2, 3*), et alia, quibus ³²⁷⁴ præcipitur in evangelio, ut vigilemus, *Nescitis, inquit, diem neque horam* (*Matth. xxi. 30*). Qua in re memor sententiæ cujusdam sancti, non sine lacrimis hic loco possum aptare. *Jam, inquit, percutitur, jam sine penitentia cogitur exire peccator, ut moriens obliviscatur sui, qui dum viveret, oblitus est Dei* ³²⁷⁵ [34.] Tali modo gloriosus ille metropolitano, cum adhuc speraret de vita præsentis, die medio sextæ feriæ, suis ad epulas sedentibus, ipse

SCHOLIA.

* *Schol. 90.* Ex ilo ³²⁷⁶ tempore balneis, quibus fere cotidie solebat uti, sale recoctis abstinuit, et reliquis multis, quæ grava esse populo pensensit ³²⁷⁷. (2, 3.)

VARIE LECTIONES.

³²³⁴ quassaretur 2. quæreretur 1. ³²³⁵ que deest 1. ³²³⁶ in addunt 3. 4. ³²³⁷ Uncis inclusa desunt 1-
³²³⁸ o deest 2. 5. ³²³⁹ In cod. 4. hic leguntur verba scholii 90, quæ infra in margine iterum exstant, ubi
legitur: Ex illo enim tempore que f. c. u. s. s. recoctis et reliqua multa q. g. e. p. p. ³²⁴⁰ Pythonis 3. 5.
³²⁴¹ archiepiscopi 4. ³²⁴² Hoc et medici testati 4. ³²⁴³ melior 2. 3. 4. ³²⁴⁴ Illi 2. 3. 4. ³²⁴⁵ tandiu 1.
³²⁴⁶ Notebaldus 2. 3. ³²⁴⁷ hancque — credentem desunt 4. ³²⁴⁸ poterant 3. ³²⁴⁹ sinistra 2. 3. 4.
³²⁵⁰ nunciabantur episcopum 5. ³²⁵¹ Omnia enim 4. ³²⁵² discessit 1. ³²⁵³ ergo addit 4. ³²⁵⁴ suum addit
2. 4. ³²⁵⁵ phlebotomiis 3. ³²⁵⁶ flebotonus 2. ³²⁵⁷ dysintheriæ 2. ³²⁵⁸ dysintheriæ 3. ³²⁵⁹ dissenterie 4. ³²⁶⁰ dysintheria 5.
³²⁶¹ attenuatus 2. 3. 4. ³²⁶² transitus 2. 3. 4. sui add. 4. ³²⁶³ horam deest. M. F.. ³²⁶⁴ ibi add. 4.
³²⁶⁵ Magedb. 2. Magdab. 4. Magdeb. 3. 4. ³²⁶⁶ Wecilo 2. Wezillo 3. Wezcel 4. ³²⁶⁷ fratres 4. ³²⁶⁸ pro
M. F. ³²⁶⁹ ut ab aliquo 4. ut ab ullo M. F. ³²⁷⁰ tantum add. 4. tamen addit. 5. ³²⁷¹ ægrotum M. F.
³²⁷² etiam 3. *Alberl.* ³²⁷³ generibus 2. 3. 4. ³²⁷⁴ Egipciacis 4. ³²⁷⁵ cognita 3. cognita 1. ³²⁷⁶ Et heu 5.
Et seu 3. ³²⁷⁷ dixerit 1. ³²⁷⁸ alias, ubi 2. 3. ³²⁷⁹ In margine codicis 2: Pulchra sententia. ³²⁸⁰ Ex eo
nimium 4. ³²⁸¹ quæ fere (sæpe 3.) cotidie suevit habere 4.

NOTÆ.

(776) V. I Reg. c. xxviii, v. 7, et alibi in Vetere Testamento.

in agonia solus jacens, exhalavit spiritum *, A

Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras³²⁷⁹(777). Eheu quam vellem meliora scribere de tanto viro, qui et me dilexit, et tam clarus in vita sua fuit. Verum timeo quia scriptum est: *Væ illis qui malum bonum dicunt (Isai. v, 20)*³²⁷⁹ et pereant qui nigrum in candidum³²⁸⁰ vertunt(778). Videturque³²⁸¹ mihi periculosum esse ut talis homo qui, dum viveret, propter adulationes perditus est, ei nos scribentes aut loquentes post mortem adulari debeamus **. Asserunt tamen aliqui cum ita solus jacisset, paucos interfuisse arbitros, in quorum³²⁸² præsentia de omnibus gestorum suorum offensivulis amaram in novissimo gesserit penitentiam, flens et ejulans se dies suos perdidisse, tuncque demum cognoscens³²⁸³ quam parva immo quam misera est nostri pulveris gloria; quia omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi³²⁸⁴ flos feni (Isai xl, 6).

65, ([35.] Cap. 192.) O fallax humanæ vitæ prosperitas! O fugienda honorum ambitio! Quid tibi nunc, o venerabilis pater Adalberte prosunt illa quæ semper dilexisti, gloria³²⁸⁵ mundi populorum frequentia, elatio³²⁸⁶ nobilitatis? Nempe solus jaces in alto palatio derelictus ab omnibus tuis. Ubi sunt autem medici, adulatores et ypocritæ, qui te laudabant in desideriis animæ tuæ³²⁸⁷, qui te juraverunt convaliturum esse de hac infirmitate, qui te usque ad decrepitam ætatem victurum calcularunt? Omnes ut video socii mensæ fuerunt et recesserunt in die temptationis. Soli remanserunt inopes et peregrini³²⁸⁸, viduæ ac³²⁸⁹ orphani, atque omnes oppressi, qui se tua³²⁹⁰ morte fatentur esse³²⁹¹ deso-

latos. Cum quibus et³²⁹² nos veraciter possumus³²⁹³ affirmare, tibi neminem deinceps comparem fore in clementia et largitate peregrinorum (779), in defensione sanctarum ecclesiarum et reverentia omnium clericorum, sive qui male³²⁹⁴ potentium rapinas aut præsumptiones superborum³²⁹⁵ ita persequatur³²⁹⁶; postremo qui in divinis humanisque prudenter dispuendis³²⁹⁶ paratior inveniat ad omne consilium. Si quid vero in moribus tuis³²⁹⁸ reprehensibile videbatur, hoc magis accidit ex eorum nequitia, quibus tu plus justo credidisti, sive quos³²⁹⁹ inimicos propter veritatem sustinuisti. Illi enim tuum laudabile ingenium suis depravantes insidiis, a³³⁰⁰ bono malum effecerant; ideoque oportet nos clementissimum orare Dominum, ut tibi indulgeat secundum multitudinem (780) misericordiæ suæ, teque in æterna beatitudine collocet, per merita omnium sanctorum suorum, quorum te patrocinio devote semper commendasti³³⁰¹.

66. (Cap. 193.) *** Obiit autem clarissimus noster metropolitanus Adalbertus xxii Kalend. Aprilis, indictione 10. Hic est annus Domini nostri Jesu Christi millesimus 72us, Alexandri papæ 11us, Heinrici regis quarti 17us. (Cap. 194.) Præter libros atque³³⁰² sanctorum reliquias et vestimenta sacra fere nihil inventum est in thesauris ejusdem viri. Quæ tamen omnia rex accipiens, una cum præceptis ecclesiæ, tulit etiam manum sancti Jacobi apostoli. Hanc manum dum esset in Ytalia pontifex³³⁰³ accepit a quodam Veneciarum episcopo Vitale³³⁰⁴ (781).

67. ([36.] Cap. 295.) Igitur corpus archiepiscopi

SCHOLIA.

- * *Schol.* 91. Adamatus quidam, medicus genere³³⁰⁵ Salernitanus, fertur ante triduum archiepiscopo mandasse³³⁰⁶ proximum adesse diem obitus sui. Quod ille dissimulans, Nothebaldum solum præ oculis habuit, quia spondit ei mutationis suæ horam cito adfuturam³³⁰⁷. (2. 3. 4.)
- ** *Schol.* 92. Sicut in libro Hester legitur, dum aures principum simplices et ex sua natura alios estimantes³³⁰⁸ callido fraude decipiunt. Quæ res et ex veteribus probatur hystoriis et ex his³³⁰⁹ quæ geruntur colidie, quomodo malorum³³¹⁰ quorundam suggestionibus regum studia depravantur. (2. 4.)
- *** *Schol.* 93. Nam et ipso anno quo ex hac vita decessit, novissimo exitu post quem non est reversus Bremæ capitulum habuit cum fratribus, in quo Liudgerum decanum pro homicidio, cujus arguebatur³³¹¹ deposuit et pro ipsa occasione faciens de castitate sermonem, terribiliter ad ultimum minatus est. (2. 3. 4.)

VARIE LECTIONES.

³²⁷⁸ Vitaque—umbras *desunt* 2. 3. 4. ³²⁷⁹ et bonum malum *addit* 4. ³²⁸⁰ candida 2. 3. 4. ³²⁸¹ que *deest* ³²⁸² quibus 1. ³²⁸³ cognovit 2. 3. 4. ³²⁸⁴ ut 1. ³²⁸⁵ videlicet gloria 4. ³²⁸⁶ electio 3. 5. ³²⁸⁷ suæ 3. ³²⁸⁸ vini *addit* M. F. ³²⁸⁹ et 3. 4. ³²⁹⁰ sua 1. ³²⁹¹ esset *deest* M. F. ³²⁹² et *deest* 4. ³²⁹³ possumus 3. ³²⁹⁴ male *deest* 3. ³²⁹⁵ superbos 1. ³²⁹⁶ prosequatur 3. ³²⁹⁷ disponens 3. ³²⁹⁸ tuis *deest* 5. ³²⁹⁹ quod 1. ³³⁰⁰ ex 5. ³³⁰¹ ideoque—commendasti *desunt* 3. ³³⁰² atque *deest* 2. 3. 4. sanctorumque 4. ³³⁰³ cum cessare *addit* 2. ubi verba: Hanc — Vitale in margine leguntur. *Desunt hæc omnia* 3. ³³⁰⁴ Apostoli, quam dono Vitalis Veneciarum episcopi ab Ytalia archiepiscopus rediens quondam secum deportaverat 4. ³³⁰⁵ genere *deest* 3. ³³⁰⁶ mandasse 3. ³³⁰⁷ Quod spernens, Nothebaldo credidit, qui mutationis diem cito affuturum spondit 3. ³³⁰⁸ et ex—estimantes *desunt* 4. ³³⁰⁹ hiis 4. ³³¹⁰ malorum *deest* 4. ³³¹¹ decanum, qui pro h. arguebatur 4. *Hoc scholion in cod. 2. adscriptum est cap. 200, in cod. 3. vero cap. 39. ubi sic se habet*: Eo ipso anno, quo decessit, quum postremum Bremæ fuit, Lindgerum d. p. h. c. a. deposuit. *Cætera ibi desunt.*

NOTE.

- (777) Virgil. *Æn.* l. xi, v. 828, l. xii fin.
 (778) Juvenal. iii, 30, qui nigrum in candida vertunt.
 (779) *Largitate peregrinorum* hoc est in peregrinos.

- (780) Id est magnitudinem.
 (781) Sc. anno 1046. V. supra c. 7. Episcopus ille videtur fuisse Vitalis Ursiolo, episcopus Torcellanus, de quo videsis Andr. Danduli Chron. l. xi, c. 2, 4, 6.

magno siupore totius regni a Goslaria Bremam A portatum ³³¹¹, decimo ³³¹² die, quod est in annuntiatione sanctæ Mariæ, condigna populorum frequentatione ³³¹³ sepultum ³³¹⁴ est in medio chori novæ, quam ipse construxit, basilicæ; cum tamen affirmant ³³¹⁵ illum sæpe antea ³³¹⁶ rogasse, ut sepeliretur in urbe ³³¹⁷ metropoli Hammaburg, quam sicut decessores ³³¹⁸ sui, omni semper amore censuit esse colendam. Ibi namque dum adhuc viveret, plerumque totam ætatem transigens, præcipuas sollempnitates cum magna gloria celebravit. Ibi promotiones ecclesiasticorum ordinum legitimis temporibus gravi prorsus reverentia sæpius implevit ³³¹⁹. Ibi tempus et locum, quo a nostris ducibus seu a proximis Sclavorum gentibus sive a ceteris arctæ gentis legatis adiri posset, ex more constituit. Tantum honorem destructæ ubi, tantumque amorem habens exhaustæ matri, ut in illa diceret impletum Scripturæ vatini, quæ dicit ³³²⁰ : *Lætare, sterilis, quæ non paris, quia multi filii dscrtæ, magis quam ejus quæ habet virum (Isai. LIV, 1 ; Gal. IV, 27).*

68. ([37.] Cap. 196.) Ferunt ³³²¹ eum ante obitus sui diem vix tercium decubuisse, quod a lecto surgere nequiverit. Nam tanta in viro animi fortitudo fuit, ut ingravissima corporis infirmitate numquam ab aliquo vellet sustineri ³³²², numquam emitteret vocem doloris. Cumque jacens in extremis, horam vocationis suæ jam sentiret imminentem ³³²³, crebris iteravit suspiriis : *Heu* ³³²⁴, inquit, *infelicem et miserum, qui tantas in vanum largitiones consumpsi : potui vero esse* ³³²⁵ *beatus, si ea pauperibus dispersem* ³³²⁶, *quæ pro gloria sæculi distraxisse* ³³²⁷ *me* C *doleo. Nunc autem illum adhibeo testem. cujus oculus profunda intuetur abyssi, quod tota intentio cordis mei fuit pro exaltatione ecclesiæ meæ. Quæ licet mea culpa exigente, vel odio inimicorum prævalente, nimis extenuata videatur sunt tamen amplius quam duo milia mansi, quo ex mea hæreditate vel meo* ³³²⁸ *labore gratulor adjectos ecclesiæ.* Quo sapientis viri sermone potest cognosci, quia si peccavit in aliquibus ut homo, sæpe ut bonus homo penituit de erratis. ([38.] Cap. 197.) [Cujus ³³²⁹ rei exemplum habeo unum, quod in principio introitus sui, cum esset vir superbissimus, arrogantia sua multos sibi mortales fecit contrarios. Unde etiam ³³³⁰ pro nobilitatis suæ gloria unum dixit verbum, quod utinam

non dixisset : « omnes scilicet episcopos, qui ante eum præ sederunt ³³³¹, obscuros fuisse ac ignobiles, solum se generis et divitiarum titulis excellere, porro dignum qui majorem sortiretur cathedram vel ipsam sedem apostolicam. » Talia non semel jactantem visio dicitur magna perterruisse ³³³², quam pro sui magnitudine, cum et veraciter nobis comperita esset, hic adjungere non supersedi. Vidit igitur nocte intempesta se in conventum ecclesiæ raptum, ubi missarum sollempnia deberent celebrari, astantibus quatuordecim suis ex ordine decessoribus ³³³³, ita ut proximus qui ante ipsum fuerat ³³³⁴ Alebrandus, perageret illa ³³³⁵ quæ ad missas ³³³⁶ fieri solent mysteria. Cumque lecto evangelio sacerdos Dei ad suscipienda offerentium munera conversus pervenisset ad domnum Adalbertum, qui stabat in ultimo chori loco, mox torvis in eum luminibus (782) intuens, oblationem ejus repulit, dicens : *Tu homo nobilis et clarus non potest habere partem cum humilibus, et abscessit in hæc verba.* Sane ex illa hora penitens super his quæ incantæ protulit verbis, omnes decessores ³³³⁷ suos in ³³³⁸ ingenti veneratione habuit, seque multis gemitibus testabatur indignum sanctorum consortio virorum. Unde etiam ³³³⁹ mox statuit, per singulos antecessorum ³³⁴⁰ anniversarios dies, de corte ³³⁴¹ Bromstede ³³⁴² convivia dari fratribus plenissima atque pauperibus (783), quod prius a penitus nullo episcopo ³³⁴³ solebat exhiberi.] ([139.] Cap. 198.) Nam et alia multa reliquit signa penitentiae vel ³³⁴⁴ conversionis suæ ³³⁴⁵ ex quibus hoc memorabile est, quod post vastationem ecclesiæ ³³⁴⁶ vel diem expulsionis suæ ³³⁴⁷, cum superviveret quinquennium, numquam est ³³⁴⁸ balneis usus, numquam est hylaris visus, raro processit in publicum vel ad convivium, nisi ad curiam isset aut diei festi necessitas poposcisset ³³⁴⁹. (Cap. 199.) [O quotiens vidimus cum planctu facem turbatam ³³⁵⁰, si quando vastationis ecclesiæ recordatus est, sive cum ipsos vastatores conspexisset ? in die festo ³³⁵¹ natalis Domini, cum Magnus dux adesset præsens, itemque ³³⁵² magna coeset ³³⁵³ recumbentium multitudo, hilares convivæ pro sua consuetudine finitibus epulis plausum cum voce levaverunt, quod tamen non parum displicuit archiepiscopo. Itaque innuens fratribus nostris, qui simul aderant, præcepit can-

VARIÆ LECTIONES.

³³¹¹ deportatum est 4. ³³¹² demum add. 2. 3. 4. ³³¹³ frequentia 3. ³³¹⁴ que addit 4. ³³¹⁵ affirmavit 3. ³³¹⁶ ante M. F. ³³¹⁷ urbe deest M. F. ³³¹⁸ predecessores 4. ³³¹⁹ Ibi — implevit desunt M. F. ³³²⁰ dixit 3. ³³²¹ enim addit 4. ³³²² sustentari 2, 3. 4. ³³²³ sciret imminere 4. ³³²⁴ me deest 1. ³³²⁵ Potuissem vero fuisse 4. ³³²⁶ dispersissem 4. ³³²⁷ detraxisset 4. dedisse 2. ³³²⁸ deest 4. ³³²⁹ Hujus 2. Totum caput 107 deest 1. ³³³⁰ et 3. ³³³¹ qui eum præcesserunt 3. ³³³² visio magna perterruit 4. ³³³³ predecessori- bus 4. ³³³⁴ eum fuit 4. ³³³⁵ ea 4. ³³³⁶ missam 4. ³³³⁷ predecessores 4. successores 3. ³³³⁸ in deest 5, ³³³⁹ et 3. ³³⁴⁰ gnorum addit 3. ³³⁴¹ corte deest 3. ³³⁴² Bromsted 3. ³³⁴³ a penu episcopi 3. 4. ³³⁴⁴ et 4. ³³⁴⁵ deest 4. ³³⁴⁶ quod v. ei. vel diem corr. quod a vastatione eccl. vel die 4. *el ita* 5. ³³⁴⁷ vel d. e. suæ desunt 3. ³³⁴⁸ est deest 4. ³³⁴⁹ Reliqua hujus capituli desunt 1. ³³⁵⁰ facie turbatum 4. ³³⁵¹ itaque 4. ³³⁵² itemque deest 4. ³³⁵³ magna 1. 4. magna cum adesset 3.

NOTÆ.

(782) *Adstantes... lumine torvo* Virgil. Æn. I. III, v. 677.

(783) Hamburg. Urkundenbuch, n. 102.

imponeret antiphonam : *Hymnum cantate* A parte (785); quamvis multa reticens, ad ea præsertim ³³⁷³ festinarim quæ generaliter posteris ad sciendum sunt digna, vel spetialiter ad retinendum Hammaburgensi ecclesiae utilia. Postremo, si qua sunt quæ auditori displiceant ³³⁷⁴ in male gestis et fortasse pejus descriptis, summopere te moneo et postulo, ut dum scriptorem vituperas, tu vitiose dicta corrigas; dum ³³⁷⁵ illum, de quo scribitur ³³⁷⁶, accusas, in sapientis viri casu tu cautior fias, considerans te ipsum, ne et tu condempneris ³³⁷⁷ (786).

ustinuimus pacem et non venit ³³⁵⁴. Tercio m adhuc in poculis ³³⁵⁵ ulularent multum ³³⁵⁶, levari mensam præcepit, magna voce ians : *Converte*, inquit ³³⁵⁷, *Domine, captivam*; respondente choro : *sicut torrens in lta ille nobis pone sequentibus, in oratorium a, flevit amare. Non cessabo a fletu*, ait, *domus iudex fortis et patiens liberabit* ³³⁵⁸ *ecclesiam, vel potius suam, quam pastore con-* videt miserabiliter a lupis ³³⁵⁹ *discerpi. Im-* est enim desiderium eorum qui dixerunt : *ate possideamus sanctuarium Dei* (Psal. 13), *et quiescere faciamus omnes dies festos rra* (Psal. LXXIII, 8) ³³⁶⁰, *et disperdamus eos* B *e, et non memoretur nomen Israel ultra* ³³⁶¹ *Exsurge : quare obdormis, Domine, pellas in finem* (Psal. XLIII, 23). *Quia super-* um qui te oderunt, ascendit semper (Psal. 23). *Miserere nostri, quoniam multum repleti* lespectione (Psal. CXXII, 3). *Quoniam quem* *assisti persecuti sunt, et super dolorem vul-* meorum addiderunt (Psal. LXVIII, 27). Hæc nos in illo compunctionis tempore ³³⁶¹ læ sæpe contemplati sumus, adeo ut monachus ens fieri desideraverit ³³⁶². Aliquando etiam ut in ministerio legationis suæ aut in ia vel in Suedia ³³⁶³ sive in ultima Island ³³⁶⁴ mereretur (784). Sæpe vero talis erat vo- ejus, qui ³³⁶⁵ pro veritate vel decollari ³³⁶⁶ non dubitaverit ³³⁶⁷ in Christi confessione. C n novit ille cognitor omnium secretorum si melior fuit ³³⁶⁸ in conspectu suo, quam it coram hominibus. Homo namque videt in deus autem in corde (I Reg. xvi, 7).

³⁷⁰. ([40.] Cap. 200.) Ignosce igitur ³³⁷¹, lector, si tam diversi hominis diversam am diverso themate compaginans, cum non breviter aut dilucide, ut ars præcipit, ³³⁷² operam dedi, ut scriberem veraciter, um quod scientia et opinio se habet in hac

partem (785); quamvis multa reticens, ad ea præsertim ³³⁷³ festinarim quæ generaliter posteris ad sciendum sunt digna, vel spetialiter ad retinendum Hammaburgensi ecclesiae utilia. Postremo, si qua sunt quæ auditori displiceant ³³⁷⁴ in male gestis et fortasse pejus descriptis, summopere te moneo et postulo, ut dum scriptorem vituperas, tu vitiose dicta corrigas; dum ³³⁷⁵ illum, de quo scribitur ³³⁷⁶, accusas, in sapientis viri casu tu cautior fias, considerans te ipsum, ne et tu condempneris ³³⁷⁷ (786).

([41.] Cap. 201.) [In legatione autem Hammaburgensi ecclesiae, quæ ad gentes fieri solet, quamvis magnus pontifex Adalbertus vigilanter omnes decessores ³³⁷⁸ suos laborasse cognoverit, ipse tamen magnificentius quam ceteri, potentiam archiepiscopalem longe lateque in exteras protendebat nationes. Quamobrem tractavit sedulo per se ipsum ingredi legationem illam ³³⁷⁹, si quam necdum conversis ³³⁸⁰ posset gentibus afferre salutem aut jam conversis ³³⁸¹ addere perfectionem. Ad quod laboriosum iter peragendum, solita gloriari cœpit jactantia : *Primum fuisse Ansgarium, deinde Rimbertum, postea Unni, se vero quartum evangelistam postulari, quia ceteros decessores* ³³⁸² *suos viderit per suffraganeos, non per se tanto oneri insudasse.* Itaque jam certus eundi vitam ³³⁸³ suam disposuit taliter finire, ut circuiens ³³⁸⁴ latitudinem septentrionis, hoc est Daniam, Suediam et Nordmanniam ³³⁸⁵ pertransiens, inde ad Orchadas extremamque orbis patriam ³³⁸⁶ Island ³³⁸⁷ posset attingere. Illi enim suo tempore et suo ³³⁸⁸ labore conversi sunt ad fidem Christianam. A cujus profectioe itineris, quod jam publice moliebatur, de hortatus ³³⁸⁹ prudentissimi regis Danorum commode deflexus ³³⁹⁰ est, quid dixit ei, barbaras gentes facilius posse converti per homines suæ linguæ morumque similibus quam per ignotas rituumque nationis abhorentes personas; itaque nil ³³⁹¹ illi opus esse, nisi ut sua largitate et affabilitate redderet illos benivolos ³³⁹² et fideles, quos ad prædicandum gentibus verbum Dei paratos inveniret ³³⁹³. In qua exhortatione metropolitanus noster ³³⁹⁴ orthodoxo regi con-

VARIE LECTIONES.

Domine add. 4. ³³⁵⁵ populis 3. ³³⁵⁶ u. iratus valde 4. ³³⁵⁷ inquit deest 4. ³³⁵⁸ liberet 4. o 3. ³³⁶⁰ Dei a terra desunt 3. ³³⁶¹ deest 4. ³³⁶² desideravit 3. ³³⁶³ Sueonia 2. ³³⁶⁴ Islandia 2. re 2. 3. ³³⁶⁵ ut 4. ³³⁶⁷ veritate decollari velle 4. ³³⁶⁸ dubitaverunt 2. ³³⁶⁹ fuerit 4. ³³⁷⁰ Nume- LXIX deest 1. ³³⁷¹ igitur deest 2. 3. 4. ³³⁷² tamen add. 4. ³³⁷³ præsertim deest 4. ³³⁷⁴ displic- que addit 4. ³³⁷⁵ quo describitur 1. ³³⁷⁷ contempneris 1. tempteris reliqui. Conf. supra 2. 2. *Capita sequentia hujus libri desunt* 1. In cod. 2. post schol. 93 (confer. supra not. 1. ad schol. cod. 4. hoc loco legitur versus : Si placet hic quarti maneant primordia libri. In cod. 2^a. vero : Incipit liber quartus. Confer infra librum de descriptione insularum aquilonis initio. ³³⁷⁸ prede- 3 4. ³³⁷⁹ suam 3. ³³⁸⁰ conversus 3. ³³⁸¹ posset — conversis deest M. F. ³³⁸² prædecessores 4. m 2. 4. ³³⁸⁴ circuiens 3. ³³⁸⁵ Sueoniam et Nordwegiam 2. ³³⁸⁶ partem 4. ³³⁸⁷ Islandiam 2.) deest 4. ³³⁸⁹ ex hortatu 4. ³³⁹⁰ reflexus 2. 4. ³³⁹¹ personas nilque 4. ³³⁹² benevolos 3. 5. ³³⁹³ b. stos fidelesque ad p. g. v. D. (et add. 4.) invenire 4. noster deest 4.

NOTE.

) Conf. l. iv, c. 35.

) Id est quæ de his rebus pro certo cognovi- æ fama refert.

) His verbis Adamus noster librum III De archiepiscoporum Hammaburgensium con-

cludit. Quæ sequuntur de legatione Hammaburgensis ecclesiae c. 201-207, aut ipse Adamus in secunda recensione aut clericus alius Bremensis fere cœvus addidit.

sentiens, ea largitate, quam in omnes habuit, multo indulgentius uti cœpit in episcopos gentium et legatos orientalium regum ³³⁹⁵. Quos tanta hilaritate singulos recepit, tenuit dimisitque, ut eum, posthabito papa, quasi patrem multorum populorum, ultro universi expeterent, ingentia viro munera offerentes, ejusque benedictionem reportantes pro munere. ([42.] Cap. 202.) Archiepiscopus itaque in legatione sua talis erat, qualem et tempora et mores hominem ³³⁹⁶ mallent habere, ita affabilis, ita munificus, ita hospitalis erga omnes homines ³³⁹⁷, ut parvula Brema ex illius magnitudine instar Romæ divulgata, ab omnibus terrarum partibus catervatim ³³⁹⁸ peteretur, maxime a septentrionalibus populis. Inter quos extremi venerant Islani, Gronlani ³¹⁹⁹, Gothorumque et Orchardum legati, potentes ut illuc prædicatores dirigeret; quod et statim fecit (787). Nam et in Daniam, Suediam ³⁴⁰⁰ et Nordwegiam ³⁴⁰¹ et in insulas maris ordinavit episcopos multos; de quibus et ipse gaudens dicere soledat: *Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam* (Matth. ix, 37). [Cap. 203.] Quorum speciosa multitudine tandem exhilaratus pontifex, primus omnium statuit in Dania synodum celebrare, cum suffraganeis suis, quoniam et temporis opportunitatem habuit, et quoniam ³⁴⁰³ illud regnum sufficientibus habundaret episcopis, et quoniam multa corrigi necesse fuerat in novella plantatione, sicut hoc ³⁴⁰⁵, quod episcopi benedictionem vendunt, et quod populi decimas dare nolunt, et quod in ³⁴⁰⁴ gula et mulieribus enormiter omnes excedunt. Ad quæ omnia Romani papæ ³⁴⁰⁶ fultus auctoritate, regisque Danorum promptissimum sperans auxilium, magnificum prorsus, ut semper solebat, concilium fieri voluit omnium aquilonalium ³⁴⁰⁷ episcoporum. Soli diucius expectabantur transmarini. Ea res hactenus synodum remorata est; ad cujus rei fidem præsto sunt epistolæ, quas papa in Daniam legavit episcopis ad synodum rebellibus; et ipsius archiepiscopi litteræ aliis directæ. Ex quibus duarum exemplar hic ponere duxi necessarium.

([45.] Cap. 204.) *Alexander episcopus, servus servorum Dei, omnibus episcopis in regno Danorum constitutis, apostolicæ sedi et nostro vicario obedientibus, salutem et apostolicam benedictionem. Adalbertus ³⁴⁰⁸, Hammaburgensis archiepiscopus venerabilis, vicarius noster ³⁴⁰⁹, litteris et legatis suis conquestus est, quod quidam Edbertus ³⁴¹⁰, Farriensis ³⁴¹¹ episcopus, multis criminibus involutus, ad synodum suam per triennium vocatus, venire contempserit ³⁴¹²; quod quia consilio quorundam vestrorum dicitur esse factum, mandamus et apostolica auctoritate præcipimus, ut ob hujusmodi recedatis omnino consilio, eumque ad audientiam prædicti fratris nostri ire admonetis, quatinus post factam examinationem canonice judicetur. Et alia quibus ibidem præcipitur, ut ei obediant et subjectionem exhibeant. Item aliarum litterarum exemplar ³⁴¹³.*

(Cap. 205.) *Adalbertus, sanctæ Romanæ et apostolicæ sedis legatus, necnon universarum septentrionalium nationum archiepiscopus, Hammaburgensis quoque ecclesiæ ³⁴¹⁴ provisor indignus, W. ³⁴¹⁵ (788) Roskildensi ³⁴¹⁶ episcopo salutem. Ad synodum, quam apud Sleswich ³⁴¹⁷ celebrandam esse constitui, vos venisse aut nuncium vestrum misisse grato animo perciperem. Sed de hoc alias. Nunc autem fraternitatem vestrum latere nolo, quid molestiæ mihi Adalwardus episcopus intulit, quem vobis teste ³⁴¹⁸, qui ordinationi ejus interfuistis, Sictonensis ecclesiæ consecravi pontificem. Quem dum barbarâ gens sibi præcesse noluit ³⁴¹⁹, Scariensem ³⁴²⁰ ecclesiam invadere cepit, Peto igitur, ut nuncium meum, qui illuc iturus est, ad Dalbogiensem ³⁴²¹ velitis episcopum dirigere (689).*

Hæc habui de synodo quæ dicerem, cum et alia multa sint, quæ fastidii causa omitto.

([44.] Cap. 206.) ³⁴²² Isti vero, quos metropolitanus ad gentes ordinavit, plures sunt ³⁴²³; quorum sedes et nomina didicimus ipso narrante. In Dania itaque novem constituit, Ratolfum ³⁴²⁴ ad Sleswich civitatem ³⁴²⁵ (790), Oddonem ad civitatem ³⁴²⁶ Ripam, Christianum ad civitatem ³⁴²⁷ Arhusin ³⁴²⁸, Heribertum ad Wibergh ³⁴²⁹ civitatem, Magnum monachum ³⁴³⁰ et Albricum ³⁴³¹ (791) in Wendilam in-

VARIÆ LECTIONES.

³³⁹⁵ orientalium nationum regumque 4. *M. in margine.* ³³⁹⁶ hominum 3. 4. ³³⁹⁷ erga o. h. *desunt* 5. ³³⁹⁸ catervatim *deest* 4. ³³⁹⁹ Islanti, Gronlandi 3. ³⁴⁰⁰ Sueoniam 2. ³⁴⁰¹ Norveigiam 2. ³⁴⁰² quoniam *deest* 4. ³⁴⁰³ sicut et in hoc 3. ³⁴⁰⁴ *deest* 4. ³⁴⁰⁵ pontificis 4. ³⁴⁰⁶ *deest* 4. ³⁴⁰⁷ aquilonarium 3. ³⁴⁰⁸ Adalbertus *deest* 3. A. 4. ³⁴⁰⁹ noster *deest* 3. 5. ³⁴¹⁰ Ekhertus 4. ³⁴¹¹ Farriensis 3. ³⁴¹² contempsit 3. ³⁴¹³ Item alia 3. 4. ³⁴¹⁴ ecclesiæ *deest* 3. ³⁴¹⁵ W. *deest* 2. ³⁴¹⁶ Roschildensi 3. 4. ³⁴¹⁷ Sleswich 3 (*lege* Sliaswich) Sleswig 4. ³⁴¹⁸ testibus 3. 5. ³⁴¹⁹ nollet 4. vellet 2. ³⁴²⁰ Scarensem 3. ³⁴²¹ Dalbyensem 3. ³⁴²² Ipsi 3. ³⁴²³ Plures vero sunt, q. m. a. g. ordinavit 4. ³⁴²⁴ Rotulfum 3. ³⁴²⁵ Slesvich 3. Sleswig 4. civitatem *deest* 3. 4. ³⁴²⁶ civitatem *deest* 3. 4. ³⁴²⁷ Arhus 3. Arusiam 5. ³⁴²⁸ Wibergon. 4. V. burg 3. ³⁴²⁹ monachium *deest* 3. 4. ³⁴³⁰ Albrittum 3. *In margine cod.* 2. ³⁴³¹ *notatur*: Albricus Magno successit.

NOTÆ.

(787) *In legatione — fecit.* Eadem fera verba legabantur supra l. III, c. 23.

(788) Willelmus. V. infra c. 44. Occurrit illius nomen in charta a. 1060. Hamb. Urkundemb. n. 82, 86. V. etiam Saxon. Grammat. l. x et xi.

(789) De episcopo Dalbogiensi v. infra De situ Poloniæ, c. 8.

(790) De Ratolfo v. Hamb. Urkundenbuch n. 76, ubi inter canonicos Bremenses recenseri videtur, Conf. ibid. not. 2 Chron. Mindens a. 1071, et infra l. iv, c. 3.

(791) Albericus inter præpositos Bremenses recensetur anno 1059. Vide Hamb. Urkundemb. n. 80.

sulam³⁴³¹, Eilbertum³⁴³² monachum³⁴³³ in Farriam A et Fionem insulas³⁴³⁴, Willelmum in insulam Seland³⁴³⁵, Eginonem³⁴³⁶ in Scaniam³⁴³⁷ provinciam. In Suediam³⁴³⁸ consecravit sex: Adalwardum et Acilinum³⁴³⁹ (792), item Adalwardum* et Tadicum (793) nec non Symeonem³⁴⁴⁰ (794) atque Johannem monachum³⁴⁴¹ (795). In Norwegiam³⁴⁴² duos tantum ipse consecravit, Thelf et Sewardum³⁴⁴³ (796). Ceterum aliunde ordinatos, cum sibi satisfacerent, et secum misericorditer tenuit et abeuntes dimisit hilariter; sicut Meinardum (797), Osmundum (798), Bernardum (799) et Asgotum (800) aliosque multos. Præterea Thurolfum³⁴⁴⁴ quendam posuit ad Orchadas (801). Illuc etiam misit Johannem in Scotia ordinatum (802) et alium quendam Adalbertum, cognominem suum³⁴⁴⁵ (803). Isleph ad Island insulam³⁴⁴⁶ (804). B Sunt³⁴⁴⁷ episcopi quos omnes ordinavit viginti, quorum tres abortivi et extra vineam ociosi (805) remanserunt (*Matth.* xx), sua quærentes, non quæ Jesu Christi (*Philipp.* II, 21) (806). Quos universos gloriosus archiepiscopus (807) decenti honore (808) habens, ad prædicandum barbaris verbum Dei prece et præmio (809) commonebat³⁴⁴⁸. Ita sæpissime vidimus cum quatuor³⁴⁴⁹ aut quinque stipatum episcopis; prout ipsum audivimus dicentem, absque multitudine esse non posse (810). [45.] Cum vero eos a se dimiserat, solito molestior³⁴⁵⁰ esse propter solitudinem videbatur. Numquam tamen carere maluit (811) vel tribus, quorum frequentissimi erant Tangwardus³⁴⁵¹ Brandenburgensis³⁴⁵² (812), vir sapiens, et comes episcopi etiam ante episcopatum. Alter erat Johannes, quidam Scotorum³⁴⁵³ episcopus (813) vir simplex et timens Deum, qui postea in Slavaniam missus, ibidem cum principe Gotescalco³⁴⁵⁴ interfectus est. Tercius Bovo³⁴⁵⁵ nomen habuit, incertum unde natus aut ubi ordinatus, qui se tamen peregrinationis amore Iherosolimam ter accessisse jactabat, indeque Babiloniam deportatum a Sarracenis, tandemque solutum multas per orbem transisse provincias (814). Hos tres cum non essent ejus suffraganei, comperimus eum, quod³⁴⁵⁶ sedes proprias non haberent, majori fovisse clementia³⁴⁵⁷. ([46.] Cap. 207.) Eodemque studio benignitatis utebatur erga Romanæ sedis legatos. Quorum clientelam et contubernium in summo coluit amicitiarum loco, pariter gloriatus, se duos tantum habere dominos, hoc est papam et

SCHOLIA.

* *Schol.* 94. Adalwardus senior³⁴⁵⁸ uterque³⁴⁵⁹ præfectus est Gothiæ, junior ad Sictunam³⁴⁶⁰ et Ubsalam³⁴⁶¹ directus est, Symon ad Scritefingos³⁴⁶², Joannes ad insulas Baltici maris destinatus est³⁴⁶³. Vigessimus erat Ezzo³⁴⁶⁴ (815), quem ipse ordinavit in Slavaniam. (2. 3. 4.)

VARIÆ LECTIONES.

³⁴³¹ insulam *deest* 3. 4. ³⁴³² Eabertum 3. ³⁴³³ monachum *deest* 3. 4. ³⁴³⁴ Fionem 5. Eabertum in Fionem insulam et Falstriam 3. insulas *deest* 4. ³⁴³⁵ Selandiam 2. ³⁴³⁶ Eiginonem 4. Eiginonem 5. ³⁴³⁷ Seoniam 4. ³⁴³⁸ Suenoniam 2. vero *addit* 4. ³⁴³⁹ Accilinum 3. ³⁴⁴⁰ Simonem 5. ³⁴⁴¹ monachum *deest* 3. ³⁴⁴² Nordwegiam 4. ³⁴⁴³ Sivardum 3. ³⁴⁴⁴ Turolfum 4. ³⁴⁴⁵ Illuc — suum *desunt* 3. cognominem suum *desunt* 5. *In cod.* 2. *voci* cognominem *superscriptum est*: s. equivocum. *In* 4. *præcedentia ita transposita leguntur* — Orchadas, [et alium q. A. [Isleph ad I. i. [Illuc e. m. I. i. S. ordinatum]. ³⁴⁴⁶ insulas 4. ³⁴⁴⁷ Sunt enim 4. ³⁴⁴⁸ commendabat 3. ³⁴⁴⁹ septem 2. 4. ³⁴⁵⁰ mestior 4. ³⁴⁵¹ Tanguard 3. Tanguardus 4. ³⁴⁵² Brandanburgensis 4. de Brandenburg 3. ³⁴⁵³ Scotherum 4. ³⁴⁵⁴ Godescalco 2. Gothescalco 3. 5. ³⁴⁵⁵ Bono 5. Bonno 3. ³⁴⁵⁶ suffraganei, eo quod 4. ³⁴⁵⁷ clementia dicitur 4. ³⁴⁵⁸ et junior *addit* 2. ³⁴⁵⁹ utrique *deest* 3. uterque 5. ³⁴⁶⁰ Sictunam 4. S. et *desunt* 3. ³⁴⁶¹ Ubsolam 4. ³⁴⁶² Scritefingos 3. ³⁴⁶³ Baltici — est *desunt* 3. 4. Baltici *deest* 3. ³⁴⁶⁴ Eizo 4.

NOTÆ.

(792) Acelinus præpositus in charta Adalberti archiepiscopi anno 1060 data occurrit. V. Hamb. Urkdb. n. 82.
(793) Tadicus ille presbyter in charta a. 1059. Vide Hamb. Urkundemb. Conf. infra l. iv, c. 29.
(794) De Symeone v. ibid., c. 24.
(795) Joannes, episcopus Bircacensis, vulgo dictus Hiltuinus. V. infra l. iv, cap. 20. Abbas fuerat in monasterio Gozecca ab anno 1049-1060. Conf. librum de fundatione hujus monasterii p. 211 et 213, ed. Maderi et diploma Adalberti archiepiscopi dat. 1069, Jun. 11; Chron. Halberst. a. 1071.
(796) V. infra l. iv, c. 33, ubi vocatur Siguardus.
(797) Meinhardus fortasse presbyter, qui occurrit in charta a. 1069, l. l., n. 101; Conf. schol. 141.
(798) De Osmundo v. supra l. III, c. 14.
(799) De Bernardo v. l. iv, c. 33.
(800) De Asgotho v. supra schol. 69, et l. iv, D c. 33.
(801) V. l. iv, c. 34.
(802) Joannes in Islandia, fortasse episcopus in Holum, de quo v. Are Frodi, cap. 9.
(803) Idem, ut videtur, qui in scholio 99 dicitur Albertus.
(804) V. l. iv, c. 35.
(805) Ita et supra in dedicatione.
(806) *Sua — Christi.* Ita et l. iv, c. 21.
(807) *Gloriosus archiepiscopus.* Ita et supra l. II, c. 60; l. III, c. 64.
(808) *Decenti honore.* V. supra l. I, c. 28, ibique notam.
(809) *Prece et præmio.* Allitteratio similis Salustii in Castilina cap. 45, *neque precibus neque pretio.*
(810) Conf. III, c. 35.
(811) *Maluit.* Conf. supra ad l. II, c. 26.
(812) Occurrit ille in charta imperatoris Henrici III. a. 1051. Mart. 19, episcopatus Brandenburgensi data.
(813) De Johanne Scoto, episcopo Magnopolensi, v. supra l. III, c. 20.
(814) Si hujus nominis lectio vera est, Bono idem esse videtur qui supra l. III, cap. 20. Græca voce Aristo dictus est.
(815) De Eizone v. supra l. III, c. 20. Vixit adhuc anno 1074, teste Lamberto Hersfeld. h. a.

regem, quorum dominio jure subjacent omnes seculi et ecclesie potestates, illos nimirum sibi esse timori ac honori. Apparuit hoc in fide viri, quam ita integram servavit utrisque, ut auctoritati apostolicæ nichil præponens³⁴⁶⁵⁻⁶, antiqui honoris privilegia sedi apostolicæ contenderet integra servari debere, ejusque legatos summo recipiendos amore censeret. Majestatem vero imperatoriam quanti faceret, episcopatus ejus testis est, ideo vel maxime destructus, quod a fidelitate regis nec minis nec blandimentis principum rescindi potuit. Formidolosa est enim malis regia³⁴⁶⁷ potestas (816). Unde etiam frequentes in regno conspirationes fieri solent³⁴⁶⁸. Quibus ipse tamen nec in³⁴⁶⁹ verbo communicare

umquam voluit. Procujs fidei merito a rege quidem ut³⁴⁷⁰ major domus in palatio constitutus, dono ejus multa bona lucrabatur Bremensi ecclesie, de quibus supra plenius dictum est. A papa vero meruit hoc dignitatis privilegium (817), ut totum jus suum domnus apostolicus³⁴⁷¹ in illum transfunderet successoresque ejus³⁴⁷², adeo ut ipse³⁴⁷³ per totum aquilonem in quibus locis oportunitate videbatur, sepe invitit³⁴⁷⁴ regibus, episcopatus constitueret, ordinaretque episcopos ex capella sua quos vellet electos. Quorum ordinationes vel sedes, quoniam huc usque distulimus, non incongruum videtur, simul etiam de situ Daniæ vel reliquarum, quæ trans Daniam sunt, regionum natura scribere³⁴⁷⁵.

DESCRIPTIO INSULARUM AQUILONIS³⁴⁷⁶

SI PLACET, HÆC QUARTI MANEANT PRIMORDIA LIBRI³⁴⁷⁷.

1. (Cap. 208.) Provincia Danorum tota³⁴⁷⁸ fere **B** in Alaburg³⁴⁹⁶ per directum³⁴⁹⁷ viam metiris³⁴⁹⁸, quinque aut septem³⁴⁹⁹ habes iter dierum³⁵⁰⁰. Hæc est strata³⁵⁰¹ Ottonis cæsaris usque ad mare novissimum Wendile³⁵⁰² (820), quod³⁵⁰³ in hodiernum diem ex victoria regis³⁵⁰⁴ appellatur Ottinsand³⁵⁰⁵. Latitudo Judlant³⁵⁰⁶ secus Egdoram diffusior est, inde vero paulatim contrahitur ad formam linguæ in eum angulum, qui Wendila dicitur, ubi Judlant finem habet. Inde³⁵⁰⁷ brevissimus in Nordmanniam³⁵⁰⁸ transitus est³⁵⁰⁹. Ager ibi sterilis; præter loca³⁵¹⁰ fluminis³⁵¹¹ propinqua, omnia fere desertum³⁵¹² videntur; terra³⁵¹³ salsuginis et vastæ solitudinis. Porro cum omnis tractus Germaniæ profundis hor-

SCHOLIA.

* *Schol.* 95. Saltus Isarnho a stagno incipit Danorum, quod Slia dicitur, et pertingit usque ad civitatem Sclavorum, quæ dicitur Liubicen³⁵¹³ (821), et flumen Travennam. (2, 4, 6.)

VARIE LECTIONES.

³⁴⁶⁵⁻⁶ proponens 3. ³⁴⁶⁷ regis 3. ³⁴⁶⁸ solebant 4. ³⁴⁶⁹ in *deest* 4. ³⁴⁷⁰ est 4. ut *deest* 5. ³⁴⁷¹ dominus apost. *deest* 4. ³⁴⁷² succ. que ejus ipse transf. 4. ³⁴⁷³ *deest* 4. ³⁴⁷⁴ invitit etiam reg. 4. ³⁴⁷⁵ describere 2. 2a. 4. ³⁴⁷⁶ descriptio regionum vel insularum aquilonis. Incipit de patria Danorum 2. 8. *deest rubra* 2a 4. ³⁴⁷⁷ *Hic versus legitur in cod. 1. Vide supra l. III c. 70. not. m.* ³⁴⁷⁸ illa 7a c. tota fere illa 7b. ³⁴⁷⁹ distincta et (est 7c.) *addit* 7. ³⁴⁸⁰ Ansgarii 2. 4. 6. 9. 10. sicut — Anscarii *desunt* 7. ³⁴⁸¹ *deest* 7c. ³⁴⁸² Egdora 4. *semper*. Eydora 9. *sæpius*. ³⁴⁸³ qui 1. 4. 6. qui fluvius 2. 9. ³⁴⁸⁴ Isorûho 8b. 9. Isarubo 2. 7. *In cod. 6. Isa. nhô litera r erasa.* ³⁴⁸⁵ et extenditur 4. ³⁴⁸⁶ Scliam 9. ³⁴⁸⁷ ad stagnum (scagum 7b.) Danorum, quod Slia dicitur 7. *Verba*; usque — lacum *in cod. 6. superscripta sunt.* ³⁴⁸⁸ ad 9. ³⁴⁸⁹ At 9. ³⁴⁹⁰ Judlant 1. *semper*. Judlandia vel Jucia (Jutia 10.) 2. 9. 10. *semper*. Jutlant 4. *semper*. ³⁴⁹¹ vocatur 9. ³⁴⁹² Funen 7. Fiunem 4. Finnem 5. Fiuniam 2. 8. *semper* Funiam 9. 10. ³⁴⁹³ *diverteris* 5. ³⁴⁹⁴ autem 2. 4. 9. 10. ³⁴⁹⁵ Sliaswich 7. Slaswich 10. Sleswiga 9. ³⁴⁹⁶ in A. *deest* 2. 5. 9. ³⁴⁹⁷ *directam* 7. 9. ³⁴⁹⁸ metieris 7bc* mearis 7a* ³⁴⁹⁹ sex 7. 8. 9. 10. *Voci* quinque *in cod. 6. superscriptum est*: in Alaburch, *voci septem*: in Wendila. ³⁵⁰⁰ aut sex dierum habens tunc in Wendilam 7. ³⁵⁰¹ stacio 7. *statura* 6. ³⁵⁰² Vendile 9. Vendilæ 10. *semper*. ³⁵⁰³ usque *addit* 4. 5. ad mare novissimum *redundat* 7. ³⁵⁰⁴ *ex vict. regis desunt* 6. 9. ³⁵⁰⁵ *Ita* 1. 6. *Ann. Sax. a. 952. Ottensa (u?) ut 7a* Ottensant 7b* vocatur Ottensant ex victoria ipsius cæsaris 7c* Ottinsund 5. Ita legendum videtur. Conf. Snorri Ynglinga Saga cap. 28. Oddesunt 9. 10. Oddesund 2. 8. 3506 Jutlandie (Judlandie 9) sive Jucie 2. 9. Judlandiæ sive Jutiæ 8. 10. 3507 Ibi 4. 3508 Normanniam 7. Norvegiam 9. 10. Nordwegiam 2. 3509 est *deest* 9. 10. 3510 fluminis 4. 3511 *deserta* 4. 7. *deserta corr. 7c.* ³⁵¹² *deest* 7c. ³⁵¹³ Lubicen 2.*

NOTÆ.

(816) Conf. Sallust. Catil. c. 15.
(817) V. privilegium Leonis IX a. 1053. Hamb. Urkundenh. n. 75.
(818) Vita Anskarii cap. 25.
(819) Danische Wald. Conf. schol. 14.
(820) Hodie Vensyssel, pars Jutiæ borealis ultra

mare Lymfiord.

(821) Liubicem hic, supra in scholio 13, intelligendum est de Lubeke vetere, Olden Lubeke, de qua vide chartam regis Conradi III a. 1139, Jam. 5; et Hemold. l. 1, c. 34 sq.

reat ³⁵¹⁶ saltibus, sola est Judlant ceteris horridior, A quæ in ³⁵¹⁶ terra fugitur propter inopiam fructuum, in mari vero propter infestationem pyratum. Vix inventur culta in aliquibus locis, vix humanæ habitationi oportuna. Sicubi vero brachia maris occurrunt, ibi ³⁵¹⁶ civitates habet ³⁵¹⁷ maximas. Hanc regionem quondam ³⁵¹⁸ cæsar ³⁵¹⁹ Otto ³⁵²⁰ subiciens tributo ³⁵²¹, in tres divisit episcopatus, unum constituens ³⁵²² apud Sliaswig ³⁵²³, quæ et Heidiba ³⁵²⁴ dicitur, quam ³⁵²⁵, brachium quoddam freti barbari alluit ³⁵²⁶, quod incolæ ³⁵²⁷ Sliam vocant, unde et civitas nomen trahit. Ex eo ³⁵²⁸ portu naves emitti solent in Slavaniam ³⁵²⁹ vel in Suediam vel ad Semlant ³⁵³⁰ usque in Græciam. Alterum fecit episcopatum ³⁵³¹ in Ripa*, quæ civitatis alio cingitur ³⁵³² alveo, qui ab oceano ³⁵³³ influit, et per quem vela B torquentur ³⁵³⁴ in Fresiam, aut ³⁵³⁵ certe in Angliam**

vel in nostram Saxoniam. Tertium voluit episcopatum esse in ³⁵³⁶ Arhusam ³⁵³⁷. Et hanc ³⁵³⁸ fretum quoddam a Fune ³⁵³⁹ dirimit brevissimum, quod ab orientali pelago ingrediens, longis anfractibus inter Funem ³⁵⁴⁰ et Judlant ³⁵⁴¹ protenditur in boream, usque ad eandem civitatem Arthusan, a qua navigatur in Funem aut Selant ³⁵⁴², sive in Sconiam ³⁵⁴³, vel usque in Norvegiam ³⁵⁴⁴.

2. (Cap. 209.) Postea vero deficiente hoc episcopatu, quem tertium posuimus, Judlant duos solummodo episcopatus retinuit, *** Sleswicensem ³⁵⁴⁵ videlicet ac Ripensem, donec mortuo nuper Wal ³⁵⁴⁶, Ripensi episcopo ³⁵⁴⁷ (822), diocesis illa discretæ est in quatuor episcopatus ³⁵⁴⁸, auctoritatem suam præbente archiepiscopo. Qui mox consecravit in Ripam ³⁵⁴⁹ Odonem, in ****-***** Arhusan ³⁵⁵⁰ Christia-

SCHOLIA.

- * *Schol. 96.* De ripa in Flandriam ad Cincfal ³⁵⁵¹ (823) velificari potest duobus diebus et totidem noctibus; de Cincfal ³⁵⁵² ad Prol (824) in Angliam duobus diebus et una nocte. Illud est ultimum caput Angliæ versus austrum, et est processus illuc de Ripa angulosus inter austrum et occidentem. De Prol in Britanniam ad Sanctum Mathiam ³⁵⁵³ (825) uno die, inde ad Far juxta Sanctum Jacobum (826) tribus diebus et ** tribus noctibus. Inde ad ³⁵⁵⁴ Leskebone (827) duobus et duabus noctibus, et est processus iste angularis totus ³⁵⁵⁵ inter austrum et occidentem. De Leskebone ³⁵⁵⁶ ad Narvese (828) tribus diebus et tribus noctibus, angulariter inter orientem et austrum. De Narvese ad Arrugun ³⁵⁵⁷ (829) quatuor diebus et quatuor noctibus, angulariter inter aquilonem et orientem. De Arrugun ad Barzalun (830) uno die similiter inter aquilonem et orientem. De Barzalun ³⁵⁵⁸ ad Marsilium uno die et una nocte, fere versus orientem, declinando tamen parum ad plagam australem. De Marsilia ac Mezcin in Sicilia quatuor diebus et quatuor noctibus, angulariter inter orientem et austrum. De Mezcin ad Accharon (831) 14 diebus et totidem noctibus inter orientem et austrum, magis appropiando ad orientem ³⁵⁵⁹. (4. 9.)
- ** *Schol. 97.* Ad Angliam *faventibus curis vela pandis.* (6.)
- *** *Schol. 98.* Primus in Sleswich ³⁵⁶⁰ episcopus fuit ³⁵⁶¹ Haroldus, secundus Poppo, tertius Rodolphus ³⁵⁶² (8b. 9. 10.)
- **** *Schol. 99.* Inter Arhusan et Wendilam circa medium Wiberg apud...ta...sita. (6.)
- *** *Schol. 100.* Inter oceanum et Wendile mare promuntorium Skagen, quod respicit contra insulas aquilonales. (6.)
- ***** *Schol. 101.* Wendil. . insula . . . tripartit . . . in osti . . . . mari . . . oceano, ingreditur. (6.)
- ***** *Schol. 102.* Primus in Ripa episcopus Lyafdagus erat ³⁵⁶³, secundus Othenecarus ³⁵⁶⁴, tertius Wal ³⁵⁶⁵, quartus Odo ³⁵⁶⁶. (8b. 9.)

VARLÆ LECTIONES.

³⁵¹⁴ omnes t. G. p. horreant 4. 7. ³⁵¹⁵ Hæc 7. ³⁵¹⁶ ibi deest 6. ³⁵¹⁷ habent 7. 9. 10. ³⁵¹⁸ quond. reg. 5. ³⁵¹⁹ prædictus cæsar 7. ³⁵²⁰ Ottho 10. ³⁵²¹ subjiciens in tributo 7. s. interdicto 7. ³⁵²² constituit 2. 8. 9. 10. ³⁵²³ Sliaswich 7. Sleswich 2. *semper.* Sliaswig 9a. Sleswig 9b. ³⁵²⁴ Heithebu 4. Heidbu 2. Hethbii 9. Heideby 10. ³⁵²⁵ quod 9. ³⁵²⁶ aliud 7. ³⁵²⁷ incolæ deest 2. 4. 9. 10. ³⁵²⁸ quo 4. ³⁵²⁹ Slavaniam 9. ³⁵³⁰ et addit 4. in Sueoniam vel in Smelandiam (Seinlandiam 9.) vel 9. 10. ³⁵³¹ fec. ep. *desunt* 4. ³⁵³² tangitur 2. 4. 8. 9. 10. ³⁵³³ orcano 10. ³⁵³⁴ torquent 2. ³⁵³⁵ vel 2. 4. 9. 10. ³⁵³⁶ Tertium vero in 4. ³⁵³⁷ Arhusam 1. *semper.* Arhusan 7c. Arusia 2. 9. 10. *semper.* Arhusan 4. *semper.* ³⁵³⁸ hunc 5. 7c. ³⁵³⁹ Fiune 4. Finne 5. Fionia 2 *sæpius.* Fionia 8. 9. 10. *semper.* ³⁵⁴⁰ Fiunem 2. 4. Finne 5. *semper.* Finniam *sæpius.* ³⁵⁴¹ Judlandium 10. ³⁵⁴² Selandiam 9. 10. *semper.* ³⁵⁴³ Scanium 2. 7. 8. 9. *semper.* Schanium 10. ³⁵⁴⁴ Nordwegiam 2. 4. *semper.* Norwegiam 5. 7c. 9. *semper.* ³⁵⁴⁵ Sliaswicensem 4. Sleswichensem 10. ³⁵⁴⁶ Walone 8. Wallone 2. 10. Vallone 9. ³⁵⁴⁷ donec -- episcopo *desunt* 7. ³⁵⁴⁸ scilicet Ripensem, Arhusensem, Wibergensem, quartum in Wendila 7. *ubi desunt verba sequentia auctoritatem usque* Albricum. ³⁵⁴⁹ Ripa 4. ³⁵⁵⁰ Arhusiam 2. Arusiam 8. ³⁵⁵¹ Ita 4. *Albert. Siad. MS. Holmiense apud Langebek. SS. rer. Danic. T. V. pag. 622.* Cuicfal 5. 9. ³⁵⁵² Matthiam 5. ³⁵⁵³ trib. d. et *desunt* 5. 9. ³⁵⁵⁴ ad deest 5. 9. ³⁵⁵⁵ et duabus ii. e. e. p. i. a. totus *desunt* 5. 9. ³⁵⁵⁶ Leskebone 4. ³⁵⁵⁷ *Albert. MS. Holm. Arrugen corr. Arrugun 4. Arrugnen 5. 9. ³⁵⁵⁸ Barsalun 5. 9. ³⁵⁵⁹ austrum 5. 9. ³⁵⁶⁰ Sleswich 10. Sleswich 9. ³⁵⁶¹ erat 10. ³⁵⁶² Rodolperus 9. ³⁵⁶³ Primus ep. in R. fuit Eyasda 9. ³⁵⁶⁴ Othemarus 9. ³⁵⁶⁵ Wallo 9. ³⁵⁶⁶ Oddo 9.*

NOTÆ.

- (822) Wal. V. supra l. ii, cap. 70; l. iii, cap. 23.
 (823) Cincfal sive Sindfal quondam dicebatur ostium fluvii Mosæ. V. Siccama Commentar. ad legum Frision. in Addit. sap. tit. iii, § 58, p. 142.
 (824) Praule sive Prawle in comitatu Devon, haud procul a Dartmouth et Plymouth. Apud Ptolemæum vocatur Berolium, quod minus accurate Landsend esse censetur.
 (825) St. Mahe in Britannia minori.
 (826) Ferrol juxta S. Iago di Compostella in Gal-

- licia.
 (527) Ulexbona, Lissabon.
 (828) Maris brachium apud Gibraltar, quod Scandinavis dicebatur Niærvasund, id est *mare strictum*, quæ verba Albertus Stadensis a. 1152 hic quoque adjecit. V. Orkneynga Saga. Saga Sigur Jorsalfar. Conf. Basnage ad Canisii lect. antiq. t. IV, p. 337.
 (829) Tarragona.
 (830) Barcellona.
 (831) Saint-Jean d'Acre.

num, in Wiberch ³⁵⁶⁷ Heribertum ³⁵⁶⁸, in * Wendilam Magnum, cui, dum ³⁵⁶⁹ post ordinationem ³⁵⁷⁰ rediret, in Albia naufrago ³⁵⁷¹ subrogavit Albricum ³⁵⁷². Hii quatuor episcopi ³⁵⁷³ tunc Ripensem dono Sueni ³⁵⁷⁴ regis sortiti sunt parrochiam ³⁵⁷⁵.

3. (Cap. 216.) Archiepiscopus vero de suis clericis ³⁵⁷⁶ ordinavit in Sliaswig Rotolfum ³⁵⁷⁷, in Seland ³⁵⁷⁸ Willelmum ³⁵⁷⁹; in Funem Eilbertum ³⁵⁸⁰, quem tradunt conversum (832) a pyratris ³⁵⁸¹, Farriam ³⁵⁸² insulam, quæ in ostio fluminis Albiæ longo recessu ³⁵⁸³ latet in oceano **, primum repperisse, constructoque ibi monasterio fecisse habitabilem ³⁵⁸⁴. Hæc insula contra Hadeloam ³⁵⁸⁵ sita est. Cujus latitudo ³⁵⁸⁶ vix octo miliaria panditur, latitudo quatuor, homines stramine fragmentisque navium pro igne utuntur. Sermo est, piratas, si quando prædam ³⁵⁸⁷ inde vel ³⁵⁸⁸ minimam tulerint ³⁵⁸⁹, aut mox perisse naufragio aut occisos ab aliquo, nullum domum redisse indempnem. Quapropter solent heremitis ibi viventibus decimas prædarum offerre cum magna devotione ³⁵⁹⁰. Est enim hæc insula ³⁵⁹¹ feracissima frugum, ditissima volucrum et pecudum nutritrix ³⁵⁹², collem habet unicum, arborem nullam, scopulis, includitur asperrimis ³⁵⁹³, nullo aditu præter unum ³⁵⁹⁴, ubi et aqua ³⁵⁹⁵ dulcis, locus venerabilis omnibus nautis, præcipue veo pyratris. Unde ³⁵⁹⁶ accepit nomen, ut Heiligland ³⁵⁹⁷ dicatur. *** Hanc in

vita sancti Willebrordi Fōsetisland ³⁵⁹⁸ appellari ³⁵⁹⁹ discimus ³⁶⁰⁰, quæ sita est in confinio Danorum et Fresonum (833). Sunt et aliæ insulæ contra Friesiam ³⁶⁰¹ et Daniam, sed nulla earum tam memorabilis.

4. (Cap. 211.) Funis insula est non modica, post eam, quæ Wendila ³⁶⁰² dicitur, in ostio barbari sinus occurrens. Hæc adhæret (834) regioni quæ Judland dicitur, ³⁶⁰³ in quam ³⁶⁰⁴ brevissimus a Judland ³⁶⁰⁵ transitus ex omni parte. Civitas ibi magna Odansue ³⁶⁰⁶, insulæ in giro parvulæ, omnes frugibus plenæ. Et notandum est, si per Judland in *** Funem tenderis ³⁶⁰⁷, directam ³⁶⁰⁸ in septentrionem viam habes (855). At vero per Funem transeunti ad Seland, oriens in faciem currit ³⁶⁰⁹. Duo trajectus sunt in Seland, unus a Fune, alter ab Arhusan, pari uterque ³⁶¹⁰ distant ³⁶¹¹ spatio. Mare natura tempestuosum duplicique ³⁶¹² plenum periculo, ut etiamsi ventum habeas prosperum ³⁶¹³, vix effugias manus pyrataram.

5. (Cap. 212.) Seland ***** insula est in interiori sinu maris Baltici sita, quantitate maxima *****. Hæc tam fortitudine virorum quam opulentia frugum celeberrima, longitudinem habet bidui, cum latitudo fere ³⁶¹⁴ sit æqualis. Civitas ejus maxima Roschald ³⁶¹⁵, sedes regia Danorum. Hæc insula æquali spatio distans a Fune vel Sconia, per noctem transitur ³⁶¹⁶, habetque

SCHOLIA.

- * Schol. 103. Primus in Wendile episcopus ³⁶¹⁷ Magnus monachus erat ³⁶¹⁸, secundus Albricus. (8 b. 9.)
 ** Schol. 104. In hoc oceano qui antea commemorabatur insula est Fōsetisland proprie nunc Farria vel Heiligland nomen habet. Hec distat ab Anglia remigatione tridui. Ceterum vicina est Fresonum terre vel nostre Wirrahe, ita quod videri possit jacere super mare. Quidem ab insula que . . . ostio . . . a littore . . . sita . . . olmo . . . m me . . . vela pandi usque ad Farriam in Dania etiam . . . cimus. (6.)
 *** Schol. 105. In vila Liudgeri narratur Karoli tempore quidam Landricus nomine baptizatus esse ab episcopo. (6.)
 **** Schol. 106. Primus in Finnia episcopus Rehinberus erat, secundus Eilbertus monachus (8 b. 9.)
 **** Schol. 107. Inter Seland et Funem insula est parvula, quam Sprogam dicunt: ea est spelunca latronum, magnus timor omnium transeuntium ³⁶¹⁹. (6. 7.)
 ***** Schol. 108. Primus in Selandia episcopus Gerbrandus erat, secundus Avocco, tertius Willelmus. (8 b. 9.)

VARIÆ LECTIONES.

³⁵⁶⁷ Wiberch 1. 2. 5. Wibergis 4. Wibergh 9. Viburgh 10. ³⁵⁶⁸ Heribatam 10. ³⁵⁶⁹ cum 2. 4. 9. 10. ³⁵⁷⁰ cui post ord. cum 2. 9. 10. ³⁵⁷¹ pereunti naufragio 6. ³⁵⁷² Albericum 5. ³⁵⁷³ deest 7 c. ³⁵⁷⁴ Suein 1. 4. Suenonis 2. 8. 9. 10. In cod. 7. additur tunc temporis ³⁵⁷⁵ ordinante id ipsam ac procurante (Bremense 7c.) archiepiscopo addit 7. ³⁵⁷⁶ ecclesiis 9. ³⁵⁷⁷ Ratolphum in Sleswig 9. Rotolphum in Slesvich 10. ³⁵⁷⁸ Sclandia 2. semper. ³⁵⁷⁹ Wilhelmum 9. Wilhelmum 10. ³⁵⁸⁰ Egilbertum 9. ³⁵⁸¹ Archiepiscopus—piratis desunt 7. ³⁵⁸² Varniam 9. ³⁵⁸³ recessu 2. 4. 7 c. 9. recessum 10. ³⁵⁸⁴ archiepiscopo. Fama est Farriam — oceano, tunc primum repertam esse (fuisse 7c.)—factam esse habitabilem 7. ³⁵⁸⁵ Hadeloam 7c. ³⁵⁸⁶ Lege: longitudo. ³⁵⁸⁷ prædictam 7a. prædicta 7c. prædictam insulam 7b. ³⁵⁸⁸ vel deest. licet 7. ³⁵⁸⁹ abstulerint 7c. ³⁵⁹⁰ Hæc insula — devotione desunt 2. 4. 8. 9. 10. ³⁵⁹¹ hæc insula desunt 2. 4. 5. 8. 9. 10. ³⁵⁹² volucrum, pecudum multiplex (nutrix 7c.) 7. ³⁵⁹³ acerrimis 9. 10. ³⁵⁹⁴ aditu nisi uno 4. 5. ³⁵⁹⁵ aquæ 7. ³⁵⁹⁶ et addit 8b. ³⁵⁹⁷ Heilighland 2. Heiligeland 4. 5. 9. Heiligland 7. ubi in margine Heiligeland, Heiliglandt 10. ³⁵⁹⁸ Villebrordi Fōstisland 9. Fōstislandt 10. ³⁵⁹⁹ appellatam 7d. ³⁶⁰⁰ dicimus 7. didicimus 4. ³⁶⁰¹ Friesiam 7. ³⁶⁰² Wendula 7. ³⁶⁰³ in ostio — dicitur desunt 7. ³⁶⁰⁴ qua 7. ³⁶⁰⁵ est addit 4. br. est t. a. 1. 9. ³⁶⁰⁶ Odansue 2. ubi supra scriptum: Othonia. Odanse 4. Odense 5. magna est Odanse 7. ³⁶⁰⁷ tetenderis 2. 9. 10. tendis 7. ³⁶⁰⁸ directe 2. 4. 6. 9. 10. directo 5. ³⁶⁰⁹ occurrunt 2. 4. 9. 10. ³⁶¹⁰ utrique 10. ³⁶¹¹ distat 4. ³⁶¹² que deest 9. ³⁶¹³ procerum 1. ³⁶¹⁴ vere 9. ³⁶¹⁵ Roschald 1. Roskeld 2. 9. Roschild 4. 7. Rochylt 7c. ³⁶¹⁶ pertransitur 7c. ³⁶¹⁷ Ita correxi; in W. ep. desunt 9. in Arussia ep. 8b. ³⁶¹⁸ deest 9. ³⁶¹⁹ Sic corrigi. Item a 7. In cod. 6. vox abscissa.

NOTÆ.

- (832) Id est divertentem, fugientem a piratis.
 (833) V. Vitam S. Willebrordi ab Alcuino scriptam et Vitam S. Liudgeri I. 1, cap. 19.
 (834) Voluit dicere nos: valde propinqua, vi-

cina est, seu quasi adhæret.

(835) Hinc palam fit, quod jam ex cap. 2 colligendum est, Adanum nostrum situm insulæ Funis nimis versus septentrionem collocasse.

ab occidente Judland, civitatem Arhusan, vel ³⁶¹⁹ * Alaburg ³⁶²⁰ et Wendilam ³⁶²¹, a borea vero ³⁶²², ubi et deserta est, fretum Nordmanniæ, ³⁶²³ a meridie autem Fumen prædictam et sinum Sclavaicium, ab ortu ³⁶²⁴ respicit promunctorium ³⁶²⁵ Sconia, ubi est civitas Lundona ³⁶²⁶.

6. (Cap. 213.) Aurum ibi plurimum, quod raptu congeritur pyratice. Ipsi enim ³⁶²⁷ pyratæ, quos illi Wichingos ³⁶²⁸ appellant, nostri Ascomannos ³⁶²⁹, regi Danico tributum solvunt, ut liceat eis prædam exercere a barbaris, qui circa hoc mare plurimi ³⁶³⁰ habundant. Unde etiam contingit ³⁶³¹, ut licentia ³⁶³², quam in hoste acceperunt, sæpe abutantur ³⁶³³ in suos, adeo fide nulla utrique ad invicem sunt, et sine misericordia quisque ³⁶³⁴ alterum, mox ut ceperit, in jus famulicij vel ³⁶³⁵ socio vendit vel barbaro. Et multa quidem alia tam in legibus quam moribus æquo bonoque contraria Dani habent; ex quibus ni ³⁶³⁶ utile mihi visum est ut dicerem ³⁶³⁷, nisi quod mulieres, si constupratæ ³⁶³⁸ fuerint ³⁶³⁹ statim venduntur. Viri autem, si vel regiæ majestatis rei vel ³⁶⁴⁰ in aliquo fuerint scolare deprehensi, decollari malunt quam verberari *. Alia non est ibi species pœnæ ³⁶⁴¹ præter securem vel ³⁶⁴² servitutem, et tunc ³⁶⁴³ cum dampnatus fuerit, lætum esse gloria est. Nam lacrimas et planctum ceteraque genera compunctionis, quæ nos salubria censemus, ita abhominantur Dani, ut nec pro peccatis suis ulli flere liceat nec pro caris defunctis.

7. (Cap. 214.) A Seland in Sconiam trajectus multi, brevissimus in Halsinpurgh ³⁶⁴⁴, qui et vider

A potest. *. Sconia ³⁶⁴⁵ est pulcherrima visu Daniæ provintia, unde et dicitur, armata viris, opulenta frugibus divesque in ³⁶⁴⁶ mercibus, et nunc plena ecclesiis. Sconia bis tantum habet in spacio quam ³⁶⁴⁷ Selandia, hoc est ³⁶⁴⁸ trecentas ecclesias, cum Seland dicatur habere dimidium, Funis terciam partem. Sconia est pars ultima Daniæ, fere insula; undique enim ³⁶⁴⁹ cincta est ³⁶⁵⁰ mari, præter unum terræ brachium, quod ³⁶⁵¹ ab oriente continens Sueoniam ³⁶⁵² disternit ³⁶⁵³ a Dania. Ubi sunt profundus ³⁶⁵⁴ saltus montesque asperrimi, per quos a Sconia in ³⁶⁵⁵ Gothiam necessario iter agitur, ut dubites, utrum levius sit marino ³⁶⁵⁶ discrimine terrestre periculum vitare, aut istud illi præponere. ***

B 8. ³⁶⁵⁷ (Cap. 215) In eadem regione Sconia ³⁶⁵⁸ nemo adhuc episcopus fuit inordinatus ³⁶⁵⁹ nisi quod ab aliis partibus quidam venientes interdum illam ³⁶⁶⁰ procurabant diocesim (836). Deinde Selandensis ³⁶⁶¹ episcopus Gerbrand, et post eum Avoco, simul gubernabant utrasque ecclesias ³⁶⁶². Nuper vero mortuo Avocone, rex Suein parrochiam Sconiensem ³⁶⁶³ in duos episcopatus *** segregavit (837), unum, [id est Luncensem ³⁶⁶⁴,] Henrico tribuens, alterum, [id est Dalboiensem ³⁶⁶⁵,] Eginoni. Verum istum ordinavit archiepiscopus. Henricus ³⁶⁶⁶ apud Orchaldas ³⁶⁶⁷ ante fuit episcopus, isque in Anglia saccellarius Chnud ³⁶⁶⁸ regis fuisse narratur ³⁶⁶⁹. Cujus thesauros in Daniam perferens, luxuriose vitam exegit. De quo narrat ³⁶⁷⁰ etiam quod pestifera consuetudine delectatus inebriandi ventris, tandem suffocatus erepuit. Hoc et de Avocone factum esse comperi-

SCHOLIA.

- * *Schol.* 109. Publica securis in foro pendet minitans reis capitalem sententiam, qua, si ita ³⁶⁷⁰ contigerit ³⁶⁷¹, accepta, videas ³⁶⁷² moriturum exultantem ire ad supplicium quasi ad convivium. (6. 7.)
- ** *Schol.* 110. Primus in Scania episcopus Bernardus erat ³⁶⁷³, secundus Henricus, et Eginus ³⁶⁷⁴. (8 b 9)
- *** *Schol.* 111. Ab hac insula primum egressi sunt Longobardi vel Gothi, et vocatur ab historicis Romanorum Scantica vel Gangavia (838) sive Scandinavia ³⁶⁷⁵ (839). Cujus metropolis civitas Lundona, quam victor Angliæ Chnud ³⁶⁷⁶ Britannicæ Lundonæ æmulam jussit esse ³⁶⁷⁷, (6. 7.)
- **** *Schol.* 112. *Suecis predicabant Lifdag Poppo senior* Odinkar, Gotebald, q. . . . ii. . . . et. . . te. . . . (6.)

VARIE LECTIONES.

³⁶¹⁹ vel *deest* 2. 4. 9. ³⁶²⁰ Alaborgh 2. Alaburch 7c. Alaburgh 9. ³⁶²¹ insulam *addunt* 8. 9. ³⁶²² vero *deest* 6. ³⁶²³ Norduegiæ 8. Nordwegiæ 2. Norvegiæ 9. ³⁶²⁴ ortu quidem 4. ³⁶²⁵ promontorium 5. ³⁶²⁶ Londona 2. 8. 9. ³⁶²⁷ vero 1. ³⁶²⁸ Winchigos 1. Winchindos 9. Withingos 5. Vichingos 10. Wichinger 8. Niningingos 7. ³⁶²⁹ Aschomannos 6. ³⁶³⁰ plurimum 7. ³⁶³¹ contigit 1. 5. 10. ³⁶³² liceat 1. ³⁶³³ abutantur 7c. ³⁶³⁴ quisquis 7c ³⁶³⁵ vel *deest* 7. ³⁶³⁶ nichil 4. nihil 9. 10. ³⁶³⁷ dicem 2. ³⁶³⁸ construpratæ 6. stupratæ 10. ³⁶³⁹ fuerunt 9. ³⁶⁴⁰ vel *deest* 4. 9. 10. ³⁶⁴¹ mortis *addit* 9. ³⁶⁴² et 4. ³⁶⁴³ tunc *deest* 5. ³⁶⁴⁴ Halsinpurgh 1. Helsenpurgh 9. Halsinburg 2. 7. Halsingeburg 4. Halsingburgh 8. ³⁶⁴⁵ itaque *addit* 4. ³⁶⁴⁶ in *deest* 2. 4. 7. 9. 10. ³⁶⁴⁷ ut 4. ³⁶⁴⁸ Seland. Habet 7ab. ³⁶⁴⁹ enim *deest* 4. ³⁶⁵⁰ est *deest* 4. ³⁶⁵¹ qui 1. ³⁶⁵² Suediam 4. Sconiam 7. ³⁶⁵³ continet S. disternans 6. ³⁶⁵⁴ profundissimi 6. ³⁶⁵⁵ in *deest* 5. ³⁶⁵⁶ magno 9. ³⁶⁵⁷ *Hoc caput ita ut sequens desunt* 7. ³⁶⁵⁸ Sconia 5. Scania 2. 8. ³⁶⁵⁹ in inordinatus F. ³⁶⁶⁰ aliam 9. ³⁶⁶¹ Seladensis 4. ³⁶⁶² utramque g. ecclesiam 4. ³⁶⁶³ Scaniensem 8b. ³⁶⁶⁴ unum, Lundonensem 9. Lundoniensem 2. 8. 10. *Uncis hic inclusa desunt* 1. 6. ³⁶⁶⁵ autem *addit* 4. ³⁶⁶⁶ Archadas 6. ³⁶⁶⁷ Chnud 1. Kanuti 2. 9. 19 Knut 4. ³⁶⁶⁸ memoratur 7. ³⁶⁶⁹ narratur 2. 4. 9. 10. ³⁶⁷⁰ Quasi ita 7ac. quod ita 7b. ³⁶⁷¹ contigit 7b 10. ³⁶⁷² videns 7. ³⁶⁷³ Pr. episc. Scaniensis Wernarius 9. ³⁶⁷⁴ Eguio 9. *sæpius*. ³⁶⁷⁵ Scandinavia 7c. ³⁶⁷⁶ Chnud 7bc. ³⁶⁷⁷ prece. 6.

NOTÆ.

- (836) Veluti Bernardus. Vide supra l. ii. cap. 53 C esse meminit Solinus c. 20.
- (837) Circa annum 1060, ut ex numero annorum sacerdotij Eginonis duodecim capite sequenti indicatorum, et ex Adami l. iii, c. 24, colligere licet.
- (838) Gangaviam de Germanicis insulis maximam (839) Langobardos ab insula Scandinavia adventasse, Paulus Warnefrid. De gestis Langobard. l. i, c. 2; Gothos de Scanzia insulæ gremio egressos refert Jordanis De reb. Gethicis,

mus similiterque de aliis. Eginio ³⁶⁷⁸ vero cum esset A vir ³⁶⁷⁹ sapiens in litteris, et ³⁶⁸⁰ castitate insignis, tunc etiam totum studium ejus exarsit in conversione paganorum. Quapropter multos adhuc populos ydolorum cultui deditos ille vir Christo lucratus est, illos præsertim barbaros, qui Pleicani ³⁶⁸² dicuntur (840) et qui in Hulmo ³⁶⁸² insula (841) degunt affines Gothi ³⁶⁸³. Qui omnes dicuntur ³⁶⁸⁴ ad ejus prædicationem conversi ad ³⁶⁸⁵ lacrimas, pœnitentiam sui erroris ita monstrasse ³⁶⁸⁶, ut contractus statim ydolis, ultro certarent ad baptismum ³⁶⁸⁷. Mox etiam thesauros et omnia quæ habebant sternentes ad pedes episcopi, flagitabant ³⁶⁸⁸, ut ³⁶⁸⁹ hæc ille ³⁶⁹⁰ dignaretur recipere ³⁶⁹¹, quod ³⁶⁹² renuens episcopus, docuit eos ex eadem pecunia fabricare ecclesias egenos alere, ac ³⁶⁹³ redimere captivos, qui multi sunt in illis partibus.

9. (Cap. 217.) Fertur idem vir magnanimus, eo tempore quo in Suedia ³⁶⁹⁴ persecutio maxima ³⁶⁹⁵ christianitatis incanduit, Scaranensem ecclesiam ceterosque fideles, eo quod pastore carebant, frequenter visitasse, consolationem ministrans hiis qui in Christum crediderant ³⁶⁹⁶ et ³⁶⁹⁷ incredulis verbum Dei constanter annuncians. Ibi etiam opinatissimum Friconis ³⁶⁹⁸ simulacrum in frusta concidit. Pro quibus virtutum insignibus (842) a rege Danorum magno deinceps vir Dei honore habitus, pefuncto mox pingui Henrico, utramque Sconie parochiam, quæ est in Lundona * vel Dalboia, recepit gubernandam ³⁶⁹⁹. Qui mox Lundonæ ³⁷⁰⁰ sedem suam constituit ³⁷⁰¹ apud Dalboiam vero ³⁷⁰²

præposituram fratrum regulariter viventium esse præcepit. Itaque duodecim annis in sacerdotio nobiliter exactis, clarissimus ³⁷⁰³ vir (843) Eginio regressus a Romana urbe, mox ut domum pervenit feliciter, migravit ad Christum. Cujus obitus et ** Funensis ³⁷⁰⁴ episcopi contigit eodem anno, quo noster excessit metropolitano ³⁷⁰⁵.

10. ³⁷⁰⁶ (Cap. 217.) Nunc autem quoniam locorum se præbuit occasio, ad rem ³⁷⁰⁷ videtur aliquid de naturas*** Baltici maris dicere. Cujus freti mentionem cum supra in ³⁷⁰⁸ gestis Adaldagi pontificis (844) ex scriptis Einhardi ³⁷⁰⁹ (845) fecerim, explanationis more utor ³⁷¹⁰, ea quæ ille per compendium dixit ³⁷¹¹, pleniori ³⁷¹² calamo nostris scienda proponens ³⁷¹³. Sinus inquit ³⁷¹⁴, quidam ab occidentali oceano orientem versus porrigitur. Sinus ille ab incolis appellatur Balticus, eo quod in modum baltei longo tractu per Scithicas ³⁷¹⁵ regiones tendatur usque in ³⁷¹⁶ Greciam ³⁷¹⁷, idemque mare Barbarum seu pelagus Scithicum vocatur a gentibus quas alluit barbaris. Occidentalis autem oceanus ille videtur, quem Romani Britannicum scribunt, cujus latitudo immensa, terribilis et periculosa, complectitur ab occasu Britanniam, quæ nunc Anglia dicitur; a meridie Fresos ³⁷¹⁸ tangit, cum ea parte Saxonum ³⁷¹⁹, qui nostræ ³⁷²⁰ diocesi pertinent ³⁷²¹ Hammaburgensi. [In hoc oceano insula est modica Heiligland, de qua supra dictum est ³⁷²².] A solis ortu habet Danos ostiumque Baltici maris et Nordmannos qui ultra Daniam consistunt; ab aquilone vero idem oceanus insulas præterlabitur Orchodas, deinde ³⁷²³

SCHOLIA.

* Schol. 113. Lundona civitas prima Sconie, tam longe a mari sita est. ut a Dalboia. (6.)

** Schol. 114. Funensis illo in capitibus ab archiepiscopo suspensus ab officio, cum sic in. . . us Romam. . . . leret vita defunctus est (6.)

*** Schol. 115. Mare orientale seu mare Barbarum sive mare Scithicum vel mare Balticum ³⁷²⁴ unum et idem est ³⁷²⁵ mare quod ³⁷²⁶ Marcianus et antiqui Romani Scithicas vel Meoticas ³⁷²⁷ paludes sive deserta Getarum ³⁷²⁸ aut Sciticum littus appellant (846). Hoc igitur mare ab occidentali oceano inter Daniam et Norvegiam ³⁷²⁹ ingrediens, versus orientem porrigitur longitudine incomperta. (8 b. 9.)

VARIE LECTIONES

³⁶⁷⁸ Eginio 9. Eginio 6. ³⁶⁷⁹ vir deest 9. 40. ³⁶⁸⁰ et litteratus ac 4. ³⁶⁸¹ Pleichani 2. 4. 10. Bleychani 9. ³⁶⁸² Hulmi 4. Ulmo 6. 9. 10. In cod. 8. voci Hulmo adscriptum est: Burgundeholm, Burgingeholm 9. ³⁶⁸³ affines Gothi desunt 4. ³⁶⁸⁴ dicuntur deest 4. ³⁶⁸⁵ in 4. ³⁶⁸⁶ monstraverunt 4. ³⁶⁸⁷ properare addunt 4. 9 b. 10. ³⁶⁸⁸ flagitarent 9. 10. ³⁶⁸⁹ ut deest 2. quo 1. 6. ³⁶⁹⁰ ille deest 1. 4. ³⁶⁹¹ accipere 4. ³⁶⁹² quos 9. 10. ³⁶⁹³ ac deest 1. et 4. ³⁶⁹⁴ Sueonia 2. 9. Suediam 5. ³⁶⁹⁵ magna 2. 4. 9. 10. ³⁶⁹⁶ crediderunt 10. ³⁶⁹⁷ et deest 1. 5. ³⁶⁹⁸ Friconis 9. ³⁶⁹⁹ parochiam, scilicet Lundensem et Dulboiensem (Dalboensem 5.) gub. recepit 4. ³⁷⁰⁰ Londone 2. 8. 9. 10. Lunde 4. ³⁷⁰¹ sedem episcopalem constituens 4. ³⁷⁰² vero deest. 4. 5. ³⁷⁰³ charissimus 10. ³⁷⁰⁴ Fundensis 1. ³⁷⁰⁵ Christum, eodem a. q. n. m. et Finuensis (Finnensis 5.) episcopus decesserunt 4. et Finu. ep. desunt 9. ³⁷⁰⁶ Incipit hoc capitulum in codd. hoc titulo: De mari Baltico et insulis in eo regionibus circa illud. ³⁷⁰⁷ ad rem pertinere 4. ³⁷⁰⁸ in g. a. p. desunt 7 c. ³⁷⁰⁹ ex scripturis 7. Einhardi 9. ³⁷¹⁰ utar 2. 9. 10. utens 4. ³⁷¹¹ ea quæ per comp. dicta sunt 7. ³⁷¹² planiori 7. ³⁷¹³ proponere 6. 7. proponam 5. preponam 4. ³⁷¹⁴ deest 7 c. ³⁷¹⁵ Cithacas 7 c. ³⁷¹⁶ ad 7 c. ³⁷¹⁷ eo quod — Græciam desunt 2. 4. 8. 9. 10. Reperitur in codd. 1. 6. et 7. et etiam apud Helmoldum l. I. c. 1. in. ³⁷¹⁸ Frisos 7. ³⁷¹⁹ Saxonie 4. ³⁷²⁰ nostræ deest 7. ³⁷²¹ quæ pertinet 4. 7 c. ³⁷²² Uncis inclusa in solo cod. 7 leguntur. ³⁷²³ demum 7 a. b. ³⁷²⁴ mare Balticum seu Barbarum sive Scyticum 9. ³⁷²⁵ est deest 9. ³⁷²⁶ et quod 9. ³⁷²⁷ Meoticas 8 b. ³⁷²⁸ Getharum 8 b. ³⁷²⁹ Norvegiam 9. Codices. 8 b. et 9. hic addunt scholion 3. quod vide supra.

NOTÆ.

(840) Quorum nomen superest in provincia Blekingen.

(841) Bornholm.

(842) Virtutum insignia, id est exempla, documenta virtutis. Similiter Widukind. l. I, c. 26, omnia virtutum insignia clarus, eumque imitatus Thietmar. Mershb. l. I. c. 10, et quos ibi laudavi.

Conf. infra c. 30, morum insignia, et supra l. II, c. 52, operis insignia.

(843) Clarissimus vir. V. supra l. III, c. 62.

(844) Supra l. II, c. 16.

(845) Vita Karoli Magni c. 12.

(846) V. infra c. 20.

infitis orbem terræ spaciis ambit, sinistrorum habens Hyberniam (847). Scotorum patriam, quæ nunc Island dicitur, dextrorum vero scopulos Nordmanniæ, ulterius autem insulas Island^{3729a}, Gronland; ibi terminat³⁷³⁰ oceanus, qui dicitur caligans (848).

11. (Cap. 218.) Quod autem dicit³⁷³¹ eundem sinum longitudinis incompertæ (849), hoc³⁷³² nuper apparuit in solertia fortissimorum virorum Ganuz³⁷³³ Wolf, satrapæ Danorum, sive Haroldi³⁷³⁴, regis Normannorum, qui magno viæ labore multoque sociorum periculo, quantitatem (850) hujus maris perscrutantes, ancipiti demum jactura ventorum ac pyrataram fracti victique redierunt. Affirmant autem Dani, longitudinem hujus ponti sæpe a pluribus³⁷³⁵ expertam³⁷³⁶, secundo flatu per mensuram aliquos a Dania pervenisse in Ostrogard^{*} Ruzziæ (851). Latitudinem³⁷³⁷ vero illam ponit³⁷³⁸, quæ nusquam centum milia passuum excedat, cum in multis, ait³⁷³⁹, locis contractior invenitur (852). (Cap. 219-20.) Quod in ostio ejusdem sinus videri potest, cujus ab oceano introitus inter Alaburg³⁷⁴⁰, promuntorium³⁷⁴¹ Daniæ (863) scopulosque Nortmanniæ tam strictus³⁷⁴² invenitur, ut facili saltu³⁷⁴³ per noctem carbasa trajiciantur³⁷⁴⁴. Item egressus limitem Danorum (854) idem pontus late brachia tendit, quæ denuo contrahit e regione Gothorum³⁷⁴⁵, qui a latere (855) Wilzos³⁷⁴⁶ habent. Deinde quanto interius vadit, tanto latius hinc inde diffunditur.

12. Hunc, inquit³⁷⁴⁷, sinum multæ circumsedent³⁷⁴⁸ nationes; Dani siquidem ac Sueones quos

A Nortmannos vocamus, et³⁷⁴⁹ septentrionale litus et omnes in eo insulas tenent. Ad litus³⁷⁵⁰ australe Sclavi, Haisti aliæque diversæ incolunt nationes, inter quas præcipue³⁷⁵¹ sunt Welatabi (856) qui et Wilzi³⁷⁵² dicuntur. Dani³⁷⁵³ et Sueones ceterique trans Daniam populi ab historicis Francorum omnes vocantur Nortmanni, cum tamen Romani scriptores ejusmodi³⁷⁵⁴ vocent Yperboreos, quos Martianus Capella multis laudibus extollit³⁷⁵⁵ (857).

13. (Cap. 221.) Itaque primi ad ostium prædicti sinus habitant in australi ripa versus nos Dani, quos Juddas³⁷⁵⁶ appellant, usque ad Sliam lacum. Unde incipiunt fines Hammaburgensis parochiæ³⁷⁵⁷, qui per maritimos Sclavorum populos longo tractu porriguntur usque ad Panim³⁷⁵⁸ flumen³⁷⁵⁹: ibi limes est nostræ³⁷⁶⁰ diocesis. Inde Wilzi et Leuticii³⁷⁶¹ sedes³⁷⁶² habent usque ad Oddaram³⁷⁶³ flumen³⁷⁶⁴; trans Oddaram autem³⁷⁶⁵ comperimus degere Pomeranos³⁷⁶⁶. Deinde latissima Polanorum³⁷⁶⁷ terra diffunditur, cujus terminum dicunt in Ruzziæ³⁷⁶⁸ regnum connecti. Hæc est³⁷⁶⁹ ultima vel³⁷⁷⁰ maxima Winulorum³⁷⁷¹ provintia, quæ et finem facit illius sinus.

14. (Cap. 222.) At vero a parte aquilonari³⁷⁷² revertentibus ad ostium Baltici freti³⁷⁷³, primi³⁷⁷⁴ occurrunt Nortmanni (858), deinde Sconia prominet, regio³⁷⁷⁵ Danorum, et supra eam tenso limite Gothi habitant usque ad Bircam³⁷⁷⁶. Postea longis terrarum spatiis regnant Sueones usque ad terram feminarum (859). Supra illas³⁷⁷⁷ Wizzi³⁷⁷⁸ (860),

SCHOLIA.

* Schol. 116. Ruzzia vocatur³⁷⁷⁹ a barbaris Danis Ostrogard, eo quod in oriente posita quasi hortus irriguus habundat omnibus bonis. Hæc etiam Chungard⁸⁸⁰ appellatur, eo quod ibi sedes Hunnorum³⁸¹¹ primo fuit. (6. 7.)

VARIÆ LECTIONES.

³⁷²⁹ ac addit 2. et 4. Islandiam et Granlandiam 9. 10. ³⁷³⁰ terminatur 4. 5. ³⁷³¹ dicitur idem sinus 7c. ³⁷³² apparuit hoc quondam 7c. ³⁷³³ Gamir 7a. Ganur 7h.c. Ganund 2. 4. 10. Gamund 9. ³⁷³⁴ Harald 9. ³⁷³⁵ a pluribus desunt 7. ³⁷³⁶ ac add. 9. 10. ³⁷³⁷ longitudinem 9. ³⁷³⁸ vero jam dicti ponti ponunt 7. ³⁷³⁹ deest 7c. ³⁷⁴⁰ Alaburg 7. Alaburg vel (et 9.) Wendilam 2. 4. 9. 10. ³⁷⁴¹ promontorium 5. ³⁷⁴² semper. ³⁷⁴³ strictus 1. 7a. b. ³⁷⁴⁴ cursu add. 9. ³⁷⁴⁵ invenitur — traiciantur desunt 10. ³⁷⁴⁶ Græcorum 9. ³⁷⁴⁷ Wilzos 7. ³⁷⁴⁸ deest 7c. ³⁷⁴⁹ circumsedent 7a. circumcidit 2. circumsident 5. 9. 10. ³⁷⁵⁰ et deest 4. ³⁷⁵¹ autem add. 4. ³⁷⁵² quos precipui 4. præcipue 9. ³⁷⁵³ Wilzi 2. 4. 9. ³⁷⁵⁴ ubi corr. Ulzi. Voltri 7. Wilcri 7c. ³⁷⁵⁵ vero addit 4. ³⁷⁵⁶ eos modo 7. ³⁷⁵⁷ extulit 2. 4. 9. 10. ³⁷⁵⁸ Widdas 2. 8. 9. ³⁷⁵⁹ Viddas 10. Juthas 4. Judtas 7a.c. ³⁷⁶⁰ toparchiæ 5. ³⁷⁶¹ Canim 2. 8. ³⁷⁶² sedem 9. 10. ³⁷⁶³ Oddoram 2. 9. 10. ³⁷⁶⁴ Ogdoram 4. ³⁷⁶⁵ Odoram 5. 7c. Oderam 7. ³⁷⁶⁶ semper. ³⁷⁶⁷ fluyium 2. 4. 9. 10. ³⁷⁶⁸ autem deest 6. 7c. ³⁷⁶⁹ ubi vox comperimus bis scriptum est 9. 10. ³⁷⁷⁰ Ponicanos 1. 6. Panitranos 7a. ³⁷⁷¹ Polanorum 7. Palanorum 9. 10. ³⁷⁷² Ruzziæ 5. Ruzzia F. ³⁷⁷³ deest 7c. ³⁷⁷⁴ et 4. ³⁷⁷⁵ Vinnulorum 9. 10. ³⁷⁷⁶ aquilonali 2. 4. 9. 10. ³⁷⁷⁷ sinus 7. ³⁷⁷⁸ proximi 8h. ³⁷⁷⁹ provintia 6. ³⁷⁸⁰ Birkam 4. ³⁷⁸¹ illos 7c. ³⁷⁸² Wilzy 2. Wilzi 4. 9. Wirsi 7. ³⁷⁸³ Wilzi corr. Vilci. ³⁷⁸⁴ vero 7a. Rusia 7. ³⁷⁸⁵ semper. ³⁷⁸⁶ Thungard 7b.c. ³⁷⁸⁷ Hunorum 7c.

NOTÆ.

(847) Hyberniam. Rectius dixisset Sootiam. Si- C milis error est Otheri in periplo § 8.
(848) Mare glaciale artoum, nomine vetustissimo mythologico Dumbshof indeque scriptoribus Arabicis mare Tumi dictum. Conf. J. C. Rasmussen de orientis commercio cum Russia et Scandinavia medio ævo p. 27.
(849) Sc. mare Balticum. Conf. Einhard l. i.
(850) Quantitas pro magnitudine s. latitudine, ut et supra cap. 5.
(851) V. supra l. ii, c. 19.
(852) Einhard. l. i.
(853) Promontorium Skagen s. Vendilskagen.
(854) Limes Danorum hic non videtur esse marchia Danorum, sed dictus pro littoribus insularum Danicarum australibus.
(855) A latere. Rectius dixisset noster, ex opposito.
(856) Einhard. l. i.
(857) De nuptiis philolog. l. vi, ed. II. Grotii, p. 214. V. et Solin. c. 16.
(858) Inde patet mare quod dicimus das Kattegat Adamum a mari Baltico non distinguere. Conf. infra c. 30.
(859) De Amazonibus v. infra c. 19.
(860) De Wizzis s. Albanis v. ibid.

Mirri (861), Lami ³⁷⁸² (862), Scuti (863) et A Turci (864) habitare ³⁷⁸³ feruntur usque ad Ruz- ziam; in ³⁷⁸⁴ qua denuo finem habet ille sinus. Ita- que latera illius ponti ab austro Sclavi ³⁷⁸⁵, ab aquilone Suedi possederunt.

15. Asserunt etiam periti locorum, a ³⁷⁸⁶ Sueo- nia ³⁷⁸⁷ terrestri via permeasse quosdam usque in ³⁷⁸⁸ Græciam. Sed barbaræ gentes, quæ in medio sunt, hoc iter impediunt, propterea navibus tem- ptatur ³⁷⁸⁹ periculum.

16. (Cap. 223.) Multæ sunt insulæ in hoc sinu, quas omnes Dani et Sueones habent in sua di- tione ³⁷⁹⁰, aliquas etiam Sclavi tenent. Earum prima est in capite illius freti ³⁷⁹¹ Wendila, secunda Morse (865), tertia Thud ³⁷⁹² (866), modico ab invicem intervallo divisæ, quarta est Samse ³⁷⁹³ (867), quæ opposita est civitati Arthusin ³⁷⁹⁴, quinta Funis, sexta Seland, septima quæ illi adhæret (868) et quarum supra mentionem ³⁷⁹⁵ fecimus; octavam dicunt ³⁷⁹⁶ illam, quæ Sconia ac Gothiæ proxima ³⁷⁹⁷ Holmus appellatur (869), celeberrimus Daniæ portus et fida stacio navium, quæ ab barbaros ³⁷⁹⁸ et ³⁷⁹⁹ in Græ- ciam dirigi solent (870). Ceterum insulæ Funi adja- cent aliæ septem minores ab euro ³⁸⁰⁰, quas supra diximus frugibus opulentas, hoc est Moyland ³⁸⁰¹ (871), Imbra ³⁸⁰² (872), Falstra ³⁸⁰³, Laland ³⁸⁰⁴, Lan- gland ³⁸⁰⁵, itemque ³⁸⁰⁶ aliæ omnes sibi vicinæ, cum Luland ³⁸⁰⁷ interius vadat ad confinia Sclavorum (875). Hæ quindecim ³⁸⁰⁸ insulæ Danorum regnum aspi-

ciunt, omnesque jam ³⁸⁰⁹ christianitatis titulo deco- ratæ ³⁸¹⁰ sunt. Sunt et aliæ interius ³⁸¹¹, quæ subja- cent imperio Sueonum; quarum vel ³⁸¹² maxima est illa, quæ Churland ³⁸¹³ dicitur; iter habet octo die- rum ³⁸¹⁴; gens crudelissima propter nimium idolola- triæ cultum fugitur ab omnibus; aurum ibi pluri- mum, equi optimi. Divinis, auguribus ³⁸¹⁵ atque nigromanticis ³⁸¹⁶ omnes domus pleræ sunt, [qui etiam vestitu monachico induti sunt ³⁸¹⁷]. A toto orbe ibi ³⁸¹⁸ responsa petuntur, maxime ab Hispanis ³⁸¹⁹ et Grecis. Hanc insulam credimus in vita sancti Ansgarii (874) Chori ³⁸¹⁹ nominatam, quæ tunc Sueones tributo subjecerunt. Una ibi nunc facta est ³⁸²⁰ ecclesia, cujusdam studio negotiatoris, quem rex Danorum multis ad hoc illexit muneribus. Ipse ³⁸²¹ rex gaudens in Domino recitavit mihi hanc cantilenam ³⁸²².

17. (Cap. 224.) Præterea recitatum est nobis, alias plures insulas in eo ³⁸²³ ponto ³⁸²⁴ esse ³⁸²⁵, quarum una grandius Aestland ³⁸²⁶ dicitur, non minor illa de qua prius diximus ³⁸²⁷. Nam ³⁸²⁸ et ipsi Deum ³⁸²⁹ christianorum prorsus ignorant, dracones adorant cum volucris, quibus etiam litant vivos homines, quos a mercatoribus emunt, diligenter omnino probatos, ne maculam in corpore ha- beant ³⁸³⁰, pro qua refutari dicuntur ³⁸³¹ a draconi- bus. Et hæc quidem ³⁸³² insula terræ feminarum proxima narratur, cum illa superior non longe sit a Birca ³⁸³³ Sueonum.

VARIE LECTIONES.

³⁷⁸² Mirrilami 1. Murtilani 7. ³⁷⁸³ Curti 7. Thurci 2. ³⁷⁸⁴ Rusciam 6. Ruzliam 2. 9. 10. ³⁷⁸⁵ et add. 9. ³⁷⁸⁶ etiam quidam a. 7. ³⁷⁸⁷ Suedia 7. ³⁷⁸⁸ ad 7c. ³⁷⁸⁹ temperatur 9. vitatur corr. tentatur 10. ³⁷⁹⁰ dominatione 9. ³⁷⁹¹ in addit 6. ³⁷⁹² Thiut 4. Thiid sive Thund 6. Thuit 5. Chud 7. Thuthia 2. 8. 9. ³⁷⁹³ Sanse 7. Sampse 4. 8. 9. ³⁷⁹⁴ Arthusen 7. Arthusan 4. 6. Arusiæ 2. ³⁷⁹⁵ memoriam 4. ³⁷⁹⁶ quinta est Finia Selandia sexta, quæ illi adhæret et q. (duarum add. 10.) s.m. f. Septimam dicunt 2. 8. 6. 10. *Ita legendum videtur.* ³⁷⁹⁷ proxima est quæ 7. ³⁷⁹⁸ quæ a barbaris 5. 9. ³⁷⁹⁹ et deest 4. 9. 10. ³⁸⁰⁰ cero 7. ³⁸⁰¹ Moiland 4. Mayland 9. Noyland 7. ³⁸⁰² Inbra 1. Ybra 2. 8. 9. 10. Ymbra 4. Vmbra 7a. c. ³⁸⁰³ Faltra 1. Falstre 2. 4. 9. 10. ³⁸⁰⁴ Lalant 4. ³⁸⁰⁵ Langland deest 2. 4. 9. 10. ³⁸⁰⁶ que deest 2. 4. 9. 10. atque 7. ³⁸⁰⁷ Seland 10. ³⁸⁰⁸ quatuordecim 2. 8. 9. 10. viginti 7. ³⁸⁰⁹ deest 7. ³⁸¹⁰ donatæ 9. ³⁸¹¹ Sed et a. i. sunt 4. ³⁸¹² vel deest 4. 7. ³⁸¹³ Curland 4. 7. Kurland 9. 10. ³⁸¹⁴ iter o. d. habens 2. 4. 9. 10. ³⁸¹⁵ auguriis 1. ³⁸¹⁶ nigromanticis 1. nicromanticis 2. 4. necromanticis 10. ³⁸¹⁷ inducti sunt 9. *Verbs uncis inclusa desunt* 1. 6. 7. ³⁸¹⁸ his panis 1. Ispanis 2. Hyspanis 4. *Fortasse legendum* : Cispanis s. Circipanis. *Conf. schol.* 16. *Cl. Giesbrecht suspicatus est Adamum scripsisse* : his paganis. ³⁸¹⁹ Cori 9. Kori 10. ³⁸²⁰ est deest 1. ³⁸²¹ enim addit 4. ³⁸²² Hanc insulam — cantilenam desunt 7. ³⁸²³ eodem 4. ³⁸²⁴ porto 1. ³⁸²⁵ Præterea sunt et aliæ p. insulæ i. e. p. 7. ³⁸²⁶ Estland 2. 4. 6. 9. 10. ³⁸²⁷ dixi 5. ³⁸²⁸ Nam deest 2. 9. 10. ³⁸²⁹ ipse dominum 10. ³⁸³⁰ habeant deest 6. ³⁸³¹ dicitur 9. ³⁸³² quidem deest 9. ³⁸³³ Byrcha 2. Birka 4. sit abhira 6. sit deest 7.

NOTÆ.

(861) Mirri, qui Jordani c. 23. Mereni, Nestori u, C 24. Merja dicuntur, gens Finorum orientalium; ædes habuit apud lacum Rostowense et Klesch- chinense. V. Zeuss Die Deutschen, pag. 638. 690. (862) Lami, gens Esthonum borealium. V. Zeuss l. i. pag. 681 sq. (863) Scuti, Finorum orientalium gens, Nestori l. i, dicta Cæjud. (864) Turci, ut videtur, circa civitatem Abo, qui a. Finnis vocantur Turku. V. Zeuss l. i. Conf. schol. 118. (865) Mors, insula Jutiæ in Lymfjord, dicto Morsoe in libro consuali mox laudando. (866) Nunc pars Jutiæ occidentalis, ubi civitas Tisted. In libro Consuali Waldemari III, a. 1231, dicitur Tythesyæel, hodie Thyland. V. Langebek Script. rer. Danic. t. VII, pag. 518 et 561. (867) Samsoe.

(868) Sprøgoe; v. schol. 107.

(869) Vide supra c. 8.

(870) Omittitur hic vitio scriptoris duæ insula- rum septem supradictarum, sc Alsen et Arro.

(871) Moen.

(872) Fortasse Fehmern. V. infra c. 18. Nomen Imbræ huic insulæ datur in chartis comitum Hol- satæ sæculi xiv. Notandum tamen olium Himmusyæl, hodie Himmersyssel nomine appellari præfecturam Aalborgus. V. de hac terra Langebek l. i, pag. 518 et 566, atque de insula Imbræ s. Fehmern ibidem pag. 528 et 591. Quæ de situ hujus insulæ Adamus affert, neutri eorum conveniunt. Imbrorum gentem quoque laudat Scopos vidsidh.

(873) In describendo situ Lalandiæ errat noster, cum hæc rectius de insula Fehmern dixisset. Conf. tamen c. 18.

(874) Cap. 30.

. 225.) Illæ autem insulæ ³⁸³⁶ quæ Sclat, insigniores accepimus esse ³⁸³⁵ tres. ima Fembre vocatur (875). Hæc opposita ^{3835*}, ita ut videri possit ab Aldinburg, iuxta Laland dicitur ³⁸³⁶. (Cap. 226.) Altra Wilso ³⁸³⁷ posita, quam Rani [vel possident, gens fortissima Selavorum, um sententiam de publicis rebus nichil ³⁸³⁹, ita ³⁸⁴⁰ metuuntur ³⁸⁴¹ propter famideorum vel potius dæmonum, quos mavererantur quam ceteri ³⁸⁴². Ambæ igitur pyratis et cruentissimis latronibus plenæ ni nemini pareant ³⁸⁴³ ex transeuntibus in quos alii vendere solent, illi occi-Cap. 227.) Tertia est illa quæ Semland, contigua Ruzzis ³⁸⁴⁶ et ³⁸⁴⁷ Polanis : hanc Sembi vel Pruzzi ³⁸⁴⁸, homines humani obviam tendunt his ad auxiliandum, tantur in mari vel qui a pyratis infestantur et argentum ³⁸⁴⁹ pro minimo ducunt abundant peregrinis, quarum ³⁸⁵⁰ odor ³⁸⁵¹ nostro orbi propinavit superbiæ veneli quidem ut stercora hæc habent ad edo ³⁸⁵² dampnationem ³⁸⁵³, qui per fas ad ³⁸⁵⁵ vestem anhelamus marturimam ³⁸⁵⁶

A quasi ad summam beatitudinem **. Itaque pro laneis indumentis, quæ nos dicimus faldones ³⁸⁵⁷ (876); illi offerunt tam ³⁸⁵⁸ preciosos martures ³⁸⁵⁹. Multa ³⁸⁶⁰ possent dici ex ³⁸⁶¹ illis populis laudabilia in moribus, si haberent solam fidem Christi, cujus prædicatores immaniter ³⁸⁶² persecuntur. Apud illos ³⁸⁶³ martyrio coronatus est illustris ³⁸⁶⁴ Bæmiorum ³⁸⁶⁵ episcopus Adalbertus (877). Usque hodie profecto inter illos, cum cetera ³⁸⁶⁶ omnia sint communia nostris, solus prohibetur accessus lucorum et fontium, quos autumant pollui christianorum accessu. Carnes ³⁸⁶⁷ jumentorum pro cibo sumunt, quorum lacte vel cruore utuntur in potu, ita ut inebriari dicantur. Homines cerulei, facie rubea, et criniti ³⁸⁶⁸. Præterea inaccessi ³⁸⁶⁹ paludibus, nullum inter se dominum pati volunt.

B 19. (Cap. 228.) Sunt et aliæ in hoc ponto ³⁸⁶⁹ insulæ plures, ferocibus barbaris omnes ³⁸⁷⁰ plenæ, ideoque fugiuntur a navigantibus (878). Item circa hæc littora Baltici maris ferunt ³⁸⁷² esse Amazonas *** quod nunc terra feminarum dicitur (877). Eas ³⁸⁷³ aquæ gustu dicunt aliqui concipere. Sunt etiam qui referant ³⁸⁷⁴ eas fieri prægnantes ab hiis ³⁸⁵ qui prætereunt ³⁸⁷⁶ negotiatoribus, vel ab hiis quo inter se habent captivos, sive ab aliis monstris, quæ

SCHOLIA.

417. Reune insula est Runorum, vicina Jumne ³⁸⁷⁷ civitati qui soli habent regem. (2. 4. 6. 8b.)
 418. De quarum lande gentium Horatius ³⁸⁷⁸ in lyricis suis (880) ita meminit; *Campestres, inquit ³⁸⁷⁹, Scythæ melius vivunt et rigidi Getæ, quorum ³⁸⁸⁰ plaustra vagas rite ³⁸⁸¹ trahunt domus, nec cultura placet longior ³⁸⁸² annua ³⁸⁸³, Dos est magna parentum virtus, et peccare nefas, aut precium est mori.* Usque hodie Turci, qui prope ³⁸⁸⁴ Ruzzos ³⁸⁸⁵ sunt ita vivunt, et reliqui Scythiæ ³⁸⁸⁶ populi. (2. 4. 6. 8b. 9.)
 419. Cum rex Sueonum Emund filium suum ³⁸⁸⁷ Aundum ³⁸⁸⁸ misisset in Scythiam ad dilatandum regnum suum ³⁸⁸⁹, ille navigio in terram pervenit feminarum. Quæ mox venenum fontibus immiscentes, ipsum regem et exercitum ejus tali modo peremerunt. Hæc et supra diximus (881), et ips Adalwardus episcopus recitavit nobis, hoc et alia contestans esse veracissima ³⁸⁹⁰. (2. 5. 6. 8b.)

VARIE LECTIONES.

im a. insularum 2. 5. 9. 10. ⁴⁸³⁵ deest 2. 4. ^{3835*} Wasgris 6. Warsgris 7a c. Vagris 10. dicitur *desunt* 5. ³⁸³⁷ Vilzos 10. Wilros M. F. ³⁸³⁸ vel Runi *addunt* 2. 4. 9. ³⁸³⁹ licet, *cui su-* vel lex est 6. ³⁸⁴⁰ illi *addunt* 2. 4. 9. 10. ista ita 7c. ³⁸⁴¹ metuitur 7b, mentiuntur 7a c. steris venerantur 4. ³⁸⁴³ parcent 7. parcent 4. ³⁸⁴⁴ omnes—occidunt *desunt* 5. 9. ³⁸⁴⁵ appellari 1. 10. ³⁸⁴⁶ Ruzis 4. Rutzis 7c. *sæpius*. ³⁸⁴⁷ vel 2. 7. 8. 9. 10. ³⁸⁴⁸ Pruzzi 4. Prutzi 7c. ³⁸⁴⁹ Aundumque 2. 4. 10. ³⁸⁵⁰ quorum 2. 4. ³⁸⁵¹ lethiferum 10. lætiferum 5. lactiferum 2. 9. ³⁸⁵² adeo ³⁸⁵³ credo perniciem et damnationem 9. ³⁸⁵⁴ fas nefasque 4. ³⁸⁵⁵ per 1. ³⁸⁵⁶ marduriam 2. faltones 2. paldones 5. ³⁸⁵⁸ tam *deest* 2. 9. 16. ³⁸⁵⁹ mardures 2. 9, 10. ³⁸⁶⁰ Multa ergo 4. 9. 10. ³⁸⁶² inaniter 1. 6. ³⁸⁶³ enim *add.* 4. ³⁸⁶⁴ illustrissimus 7. ³⁸⁶⁵ Boemorum 2. 5. Robe-10. ³⁸⁶⁶ cetera *deest* 4. 9. ³⁸⁶⁷ Carnes etiam 4. ³⁸⁶⁸ rubea et cervice 7. ³⁸⁶⁹ in accessu 7. ³⁸⁷¹ *deest* 7c. ³⁸⁷² maris longo transitu usque ariens sunt, Amazonas q. 7c. ³⁸⁷³ Quas 4. Et referunt 7c. 9. ³⁸⁷⁵ his 1. 2. 4. *sæpius*. ³⁸⁷⁶ eas inpregnari a preteruntibus 4. ³⁸⁷⁷ Juminne. Janine 9. ³⁸⁷⁸ Oracius 2. ³⁸⁷⁹ itaque 4. ³⁸⁸⁰ quarum 4. 6. ³⁸⁸¹ rite *deest* 2. 4. 8b ³⁸⁸² longa 4. ³⁸⁸³ anona 2. ³⁸⁸⁴ aput 6. proprie 2. proprio 9. ³⁸⁸⁵ Ruzi 8b. Ruzzi 2. 9. ³⁸⁸⁶ Sey-17 suum *deest* 2. 8b. ³⁸⁸⁸ Enundum 4. Emundum 2. 5. ³⁸⁸⁹ ad—suum *desunt* 2. 8b. ³⁸⁹⁰ Hæc ima *desunt* 4. 9. vera 6.

NOTÆ.

ibre, quam supra cap. 16 videtur Im-lasse.
 glis dicebantur *faldynge*. V. Galfridi Promptorium Parvulorum, et A. Way-Zienam Mittelhochdentsch. Wörter-Valde. Valte. Alibi *Paltene*, Phalte de lineis. V. Schannat Tradition. Fuldens. sd. Vindemiæ litterariæ, pag. 53.
 Alberto episcopo occiso a Pruzzis v. erti SS. l. IV (*Patrol.* t. CXXXVII). l. iv, c. 19; Ann. Quedlinb. h. a.
 adnumerandæ videntur insulæ Oeland,

C Gothland, Oesel.
 (877) Amazonas in Europa collocavit Marciianus l. 1, p. 215. His Maegdaland cujus mentionem facit Ælfréd in versione Orosii Anglosaxonica, indigitari, docuit Dahlmann Forschungen I, 420. Dicitur quoque Quänland s. feminarum terra, sub quo nomine latere Kainulaiset, h. e. terræ Finorum provinciam juxta sinum Bothnicum, docuit Rüh in Historia Finlandiæ, pag. 357. Lehrberg Untersuchungen zur Geschichte Russlands ed. Krug p. 145 sq.
 (880) Carm. III, 24, v. 9-11.
 (881) L, III, c. 15.

ibi non rara habentur. Et hoc credimus etiam fide dignius ³⁹¹. Cumque pervenerint ³⁹² ad partem, si quid ³⁹³ masculini generis est, fiunt ³⁹⁴ cynocephali ³⁹⁵; si quid feminini, speciosissimæ mulieres ³⁹⁶. Hæc simul viventes, spernunt consortia virorum; quos etiam, si advenerint, a ³⁹⁷ se repellunt viriliter. Cynocephali sunt ³⁹⁸, qui in pectore caput ³⁹⁹ habent ³⁹⁰ (882); in Ruzzia videntur sepe captivi, e cum verbis latrant in voce. Ibi sunt etiam ³⁹¹ qui dicuntur Alani vel Albani ³⁹², qui lingua eorum *wizzi* ³⁹³ dicuntur, crudelissimi ambrones ³⁹⁴; cum canicie nascuntur; de quibus auctor Solinus (883) meminit ³⁹⁵. Earum patriam canes defendunt. Si quando pugnandum est ³⁹⁶, canibus aciem struunt. Ibi sunt homines pallidi, virides et macrobii ³⁹⁷ (884), quos appellant Husos ³⁹⁸; postremo illi, dicuntur antropofagi, et humani nescuntur carnibus. Ibi sunt alia ³⁹⁹ monstra plurima, quæ recitantur a navigantibus sepe inspecta quamvis hoc nostris vix credibile putetur ³⁹¹⁰.

20. (Cap. 229.) Hæc habui quæ de sinu illo Ball-

tico ³⁹¹¹ dicerem ³⁹¹², cujus nullam mentionem auctori quempiam fecisse doctorum, nisi solum, de quo supra diximus, Einhardum ³⁹¹³. Et fortasse mutatis nominibus arbitror illud fretum ³⁹¹⁴ ab antiquis ³⁹¹⁵ vocari paludes Scithicas vel Meoticas (885), sive *deserta Getarum* (886), aut *litus Scithicum*, quod Martianus (887) ait: *consertum* ³⁹¹⁶ esse *multiplis diversitate barbarorum Illic*, inquit, (888), *Cethæ* ³⁹¹⁷, *Daci*, *Sarmatæ*, [*Neutri* ³⁹¹⁸], *Alani*, *Geloni*, *Antropofagi* ³⁹¹⁹, *Trogloditæ* ³⁹²⁰ **. Quorum errori condolens noster metropolitanus, statuit Bircam ³⁹²¹ illis gentibus metropolem, quæ in medio Sueoniæ posita ³⁹²² (889), contra civitatem Sclavorum ³⁹²³ respicit Jumnem ³⁹²⁴ (890), paribusque spatiis omnes illius ponti amplectitur horas ³⁹²⁵ **. In qua civitate primum ex nostris ordinavit Hiltinum abbatem, quem ipse voluit appellari ³⁹²⁶ (891) Joannem. Itaque de insulis Danorum dictum est satis. Nunc vero ad Sueonum sive Nordmannorum populos, qui ³⁹²⁷ proximi sunt, convertamus articulos ³⁹²⁸.

21. (Cap. 230.) Transeuntibus insulas Danorum

SCHOLIA.

- Schol.* 120. Qui lingua eorum Wilzi ³⁹²⁹ dicuntur, crudelissimi ³⁹³⁰ ambrones, quos poeta Gelanos vocat. (2. 4. 8b. 9).
 ** *Schol.* 121. A Seonia ³⁹³¹ Danorum navigantibus ad Bircam quinque dierum ³⁹³², a Birca in Ruzziam ³⁹³³ similiter per mare habes iter quinque dierum. 2. 4. 6. 8.)
 *** *Schol.* 122. Ibi in Birca est ³⁹³⁴ portus sancti Ansgarii et tumulus sancti Unni archiepiscopi, familiare inquam hospitium sanctorum nostræ sedis confessorum. (2. 4. 6. 8b.)

VARIAE LECTIONES.

³⁸⁹¹ hoc etiam credibilis est 4. Et—dignius *desunt* 7c. ³⁸⁹² pervenerunt 7c. ³⁸⁹³ quidem 1.5. ³⁸⁹⁴ est *deest* 2. generis fuerit 4. 9. 10. ³⁸⁹⁵ cynocephagi 1. ³⁸⁹⁶ nascuntur *addit* 10. mulieris *M. F.* ³⁸⁹⁷ ad 1. ³⁸⁹⁸ mulieres. Hæc secundum opinionem. Revera enim singulæ singulos habent viros, sicut in epistola ipsarum ad Alexandrum Magnum continetur. Sic enim habet inter cetera: *Si vis scire conversationem nostram, talis est. Habitatio nostra est ultra fluvium, et sumus numero seminarum habitantium* (habitatum 7a. hinc animum 7b.) CCLXIII (CCXIII 7a.), *quæ non sunt coinquinatæ a viris. Viri nostri nullo modo habitant inter nos, sed ultra fluvium in alia parte. Uno quoque anno celebramus festivitatem Jovis per XXX dies. Qui vult manere in lætitia cum uxore sua, tenet eam per annum unum. Quod si mulier parturiens peperit masculum, tenet eum secum pater; et si feminam peperit relinet eam pater secum, et post septem annos reddit eam matri. Cum autem pugnaturæ cum aliquo venimus, sumus numero decies dena milia equitantes. Aliæ autem custodiunt insulam nostram. Ad priora revertamur. In prædicta insula sunt Cynocephali 7 ³⁸⁹⁹ capud 1. ³⁹⁰⁰ habentes 4. 9. ³⁹⁰¹ et 10, ³⁹⁰² Albi *M. F.* ³⁹⁰³ Wirzi 7. ³⁹⁰⁴ qui—ambrones 1. 6. 7. *Desunt in textu* 2. 4. 9. *ubi scholium* 120. *et imminuunt sunt Omnino desunt* 10. ³⁹⁰⁵ de quibus S. meminit. Cum canicia nascuntur 2. 2. 10. ³⁹⁰⁶ est *deest* 2. 9. ³⁹⁰⁷ *Voci macrobii in cod.* 1. *superscripta sunt verba*: id est longi quæ *glossa in ceteris codicibus in textum irrepit*, lenti 7. ³⁹⁰⁸ Busos 2. 4. 7. 9. 10. ³⁹⁰⁹ et alia 7c. alia *deest* 9. 10. ³⁹¹⁰ putem 7. putetur 7c. videatur 2. 4. 6. 9. videtur, 10. ³⁹¹¹ vel Barbaro *addunt* 2. 4. 9. 10. ³⁹¹² Hæc breviter de illo sinu Baltici dixerim 7. ³⁹¹³ Einhardum 9. cujus—Einhardum *de sunt* 7. ³⁹¹⁴ *deest* 7c. ³⁹¹⁵ Romanis *addunt* 2. 4. 9. 10. ³⁹¹⁶ *consertum* 4. *consitum* 9. ³⁹¹⁷ Gete 4. ³⁹¹⁸ Neutri *deest* 1. 7. *In cod.* 6. *superscriptum est voci.* Alani. Neuri 9. ³⁹¹⁹ antropofagi *deest* 1. ³⁹²⁰ Trogodete 1. Trogodite *voci* Antropofagi *superscriptum* 2. 6. 9. Trogodite 4. 7c. *ubi* (4. 8b.) *scholii instar in margine additur*: Amaxobii, Arimaspi, Agathirsi. ³⁹²¹ Hircam 6. stat Birca 10. ³⁹²² est 6. ³⁹²³ opposita *addit* 4. ³⁹²⁴ Jumnem 2. Juminem 5. 9. ³⁹²⁵ oras 5, 9. ³⁹²⁶ vol appellare 2. 9. appellavit 4. *Verba* Quorum—Johannem *desunt* 7. ³⁹²⁷ Danis *addit* 4. proximi sunt Danis 2. 9. 10. ³⁹²⁸ articulum 2. 4. 6. *In codd.* 2. 8. 9. *sequitur inscriptio sequentium*: Incipit de Sueonia ac populis Sueonum et ritibus eorum (Sueonia et cerimoniis Sueonum 2.). ³⁹²⁹ Wiltri 8b. Vilzi 8. *Legendum videtur*: Wizzi, v. c. 19. ³⁹³⁰ sunt *aad.* 9. ³⁹³¹ Scania 2. ³⁹³² interest a d 8b. ³⁹³³ Birca et Ruzzia 5. ³⁹³⁴ Ubi est 4. 9.*

NOTÆ.

- (882) *Cynocephali* Similia de Bleimiis in interiori Africa fabulatur Marcianus p. 218. Cf. Solinum c. 52 de Indis quibusdam: *Ad sermonem humanum nullam voce sed latratibus tantum sonantes.*
 (883) Polyhistor cap. 15. Albani s. Wizzi Adamo nostro incolæ videntur esse terræ Witland, quam terram Esthonum juxta Vistulam sitam dicit Wulfstanus in itinere § 2, apud Dahlmam l. 1, p. 428. De Witland s. terra Vidivariorum conf. Voigt *Geschichte von Preussen* t. 1. p. 210.
 (584) *Macrobios Solinus* cap. 30 gentem quandam *Ethiopum* vocat. l. III, c. 15.
 (885) *Meotidas paludes* dicit eas Grosius l. 1, c. 2; *palus Mæotica* Marcian., pag. 200.
 (886) *Deserta Getarum*, Viagil. Georg. III, 462.
 (887) Loco laudato p. 214, *litus Scythum* — barbarorum.
 (888) *Ibid.*, *Illic Getæ, Daci, Sarmatæ, Amasobii, Trogloditæ, Alani*; et paulo, infra, *Neutri*. . . *Geloni, Agathirsi, Antropophagi.*
 (889) *In—posita*. V. supra l. 1, c. 62.
 (890) Patet Adamum Jumne civitatis sitam habuisse.
 (891) De Hiltino v. supra ad l. III, 70 (l. IV, c. 44).

nundus aperitur in Sueoniam vel Nordman-
³⁹⁵ quæ sunt duo latissima regna aquilonis et
 orbi adhuc fere incognita. De quibus narra-
 hi scientissimus ³⁹³⁶ rex Danorum ³⁹³⁷, quod
 annis ³⁹³⁸ vix queat transiri ³⁹³⁹ per mensem,
 Sueonia duobus mansibus non facile percur-
 . *Quod ipse, inquit, probaveram, qui ³⁹⁴⁰ nu-
 b Jacobo rege 12 annis militavi in illis regio-
 rum ³⁹⁴¹ altissimis ambæ montibus includuntur,
 autem Nordmannia, quæ suis alpihus circum-
 Sueoniam.* De Sueonia vero non tacent antiqui
³⁹⁴² Solinus ³⁹⁴⁴ (892) et Orosius ³⁹⁴⁵ (893),
 icunt plurimam partem Germaniæ ³⁹⁴⁶ ..
³⁹⁴⁷ tenere, nec non montana ejus usque ad
 os montes extendi ***. Ibi est etiam Alpis
 , de quo Lucanus meminisse videtur ³⁹⁴⁸ (894),
 oritur in ³⁹⁵⁰ prædictis alpihus, perque ³⁹⁵¹
 s Gothorum populos currit in oceanum,
³⁹⁵² et **** Gothelba dicitur (895). Fertilissima
 est Sueonia ³⁹⁵⁴, ager frugibus ³⁹⁵⁴ et melle
³⁹⁵⁵, extra quod pecorum fetu omnibus ante-
 oportunitas fluminum sylvarumque maxi-
 ubique peregrinis mercibus omnis regio
 Ita nullis ³⁹⁵⁷ egere Sueones dicas opibus,
 a quam nos diligimus sive potius adoramus
 perbia ³⁹⁵⁸. Omnia enim instrumenta vanæ glo-
 cestaurum, argentum, sonipedes regios, pelles
 im ³⁹⁵⁹ vel ³⁹⁶⁰ marturum ³⁹⁶¹, quæ nos ammi-
³⁹⁶² sui dementes ³⁹⁶³ faciunt, illi pro nichilo

A ducunt. In sola mulierum copula ³⁹⁶⁴ modum ne-
 sciunt. Quis que secundum facultatem suarum virium
 duas aut tres et ³⁹⁶⁵ amplius simul habet; divites et
³⁹⁶⁶ principes absque numero (896). Nam et filios ex
 tali conjunctione genitos habent legitimos. Capitali
 vero pena multatur, si quis uxorem alterius cogno-
 verit, aut vi oppresserit ³⁹⁶⁷ virginem ³⁹⁶⁸, sive qui
 alterum spoliaverit bonis suis, aut injuriam fecerit
³⁹⁶⁹. Hospitalitate quamvis omnes Yperborei sint ³⁹⁷⁰
 insignes, præcipui sunt nostri ³⁹⁷¹ Sueones; quibus
 est omni probro gravius hospiciam negare transeun-
 tibus, ita ut studium vel ³⁹⁷² certamen habeant inter
 illos ³⁹⁷³, quis dignus sit recipere hospitem. Cui
 exhibens ³⁹⁷⁴ omnia jura humanitatis, quot diebus
 illic ³⁹⁷⁵ commorari voluerit, ad amicos eum suos
³⁹⁷⁶ certatim per singulas dirigit ³⁹⁷⁷ mansiones. Hæc
 illi bona in moribus habent. Prædicatores autem
 veritatis, si casti prudentesque ac ydonei sunt ³⁹⁷⁸,
 ingenti amore fovent, adeo ut concilio populorum
 communi ³⁹⁷⁹, quod ab ipsis warh ³⁹⁸⁰ vocatur, epi-
 scopos interesse ³⁹⁸¹ non renuant ³⁹⁸². Ubi de Christo
 et ³⁹⁸³ christiana religione crebro ³⁹⁸⁴ audiunt non
 inviti. Et fortasse facili ³⁹⁸⁵ sermone ad nostram
 fidem illi ³⁹⁸⁶ persuaderentur, nisi quod mali docto-
 res, dum sua quærunt, non quæ Jesu Christi (*Phil.*
 II, 21), scandalizant eos qui possent salvari.

22. (Cap. 231). Populi Sueonum multi sunt, viribus
 et armis egregii, præterea tam in equis quam in
 navibus juxta optimi bellatores. Unde etiam sua

SCHOLIA.

- Schol. 123. Paulus in Gestis Longobardorum (897) de fecunditate gentium septentrionalium ³⁹⁸⁷, et
 de septem viris, qui in litore oceani ³⁹⁸⁸ jacent in provincia Scritefingorum. (2. 4. 6. 9.)
 Schol. 124. Tacitus Suevos hoc quoque Sueonum nomine appellat (898). (9.)
 Schol. 125. Dani Sueones et ³⁹⁸⁹ Nordmanni et reliqui Scithiæ ³⁹⁹⁰ populi a Romanis Yperborei voc-
 cantur, quos Marcianus (899) extollit multis laudibus. (2. 4. 6. 9.)
 Schol. 126. Gothelba fluvius a Nordmanniæ Gothiam separât, magnitudine non impar isti Albiæ ³⁹⁹¹
 Saxonum, unde ille nomen sortitur. (2. 4. 6. 9.)
 Schol. 127. Quo etiam morbo Sclavi laborant et Parti ³⁹⁹² et Mauri, sicut Lucanus testis est de Partis
³⁹⁹³ (900), et de Mauris Sallustius ³⁹⁹⁴ (901). (2. 4. 8b.)

VARIÆ LECTIONES.

Nordvegiam 10. Norwegiam 2. 9. Normandiam 7a c. ³⁹⁹⁵ sanctissimus 5. ³⁹⁹⁷ de quibus narratur
 Norwegiam *superscr.* 9. Normanniam 10. ³⁹⁹⁹ pertransiri mense 7c. ³⁹⁴⁰ quoniam 2. 9. 10. quia
 Quod — quæ *desunt* 7. ubi legitur: Ambæ enim altissimis etc. ³⁹⁴² circumdat 1. ³⁹⁴³ actores 2.
 licet *addit* 4. ³⁹⁴⁵ Horosius 4. ³⁹⁴⁶ *deest* 7c. ³⁹⁴⁷ Sueones 7 c. 9. ³⁹⁴⁸ de quo — videtur *desunt*
³⁹⁴⁹ Qui 4. ³⁹⁵⁰ ex 10. ³⁹⁵¹ qui per 2. 9. ³⁹⁵² inde 5. ³⁹⁵³ Sueonia ergo r. e. fert. 4. ³⁹⁵⁴ fru-
 7c. ³⁹⁵⁵ optimus 2. 6. 7. ³⁹⁵⁶ magna 2. 4. 9. 10. ³⁹⁵⁷ Nullis itaque 4. ³⁹⁵⁸ superbiam 4.
 strorum 7c. F. ³⁹⁶⁰ et 4. ³⁹⁶¹ marturum 2. 9. 10. ³⁹⁶² admiratione 2. 4. ³⁹⁶³ clementes 2.
 pia 7. ³⁹⁶⁵ vel 4. vel tres vel 7. ³⁹⁶⁶ ac 9. ³⁹⁶⁷ violaverit 1. ³⁹⁶⁸ aut — virginem *desunt* 6. ³⁹⁶⁹ aut
 rfecerit 9. ³⁹⁷⁰ sunt 9. ³⁹⁷¹ *deest* 7c. ³⁹⁷² studium vel *desunt* 4. et certamen 9. ³⁹⁷³ se 4.
 Cui cum exhibuerint 7. ³⁹⁷⁵ ibi 9. ³⁹⁷⁶ suos illum 2. 4. ³⁹⁷⁷ dirigit 7. ³⁹⁷⁸ prudentes et
 i sint 4. ³⁹⁷⁹ consilio communi 9. 10. ³⁹⁸⁰ warch 2. 7. 8. varch 10. warth 9. warph 4. 5. 6.
in margine post vocabulum ipsis recentiori manu addit: quod ab ipsis thinc a nobis: *inde* 5: quod
 is warph a nobis thinc. ³⁹⁸¹ inter se esse 7. ³⁹⁸² *Hic deficit codex* 4. ³⁹⁸³ ac 5. ³⁹⁸⁴ crebro
 . ³⁹⁸⁵ profecto facile 5. 9. 10. facili *deest* 6. ³⁹⁸⁶ ad summam nostræ fidei 7. illi *deest* 2. 9. 10.
 juitur *addit* 9. *Cetera desunt* 9. ³⁹⁸⁸ oceano 4. ³⁹⁸⁹ et *deest* 9. ³⁹⁹⁰ Scythici. 9. ³⁹⁹¹ Albiæ 9.
 rthi 4. 8b. ³⁹⁹³ de Partis *desunt* 3. ³⁹⁹⁴ Sallustius 4. 8b.

NOTÆ.

-) Solini ut videtur verba in cap. 20 respexit, C (896) De polygamia Nortmannorum v. Dudon.
 ale intellexit: *Mons Sevo ipse ingens, nec Ri-
 minor collibus, initium Germaniæ facit.*
) Orosius l. I, c. 2: *Germania, ubi plurimam
 Suevi tenent.*
) Pharsal., l. II, v. 51, 52:
 indat ab extremo flavos aquilone Suevos.
 ibis.
) Götha Elv.
 De moribus et actibus Normann. l. I init.
 (897) L. I, c. 1, 5.
 (898) Taciti Germania c. 44 sqq.
 (899) Marcian. l. I, cap. de quarto sinu Europæ.
 Conf. Solinum c. 16.
 (900) Lucan. Pharsal. l. VIII, v. 299 seq.
 (901) Sallust. Bellum Jugurth. c. 78.

potentia ceteras aquilonis gentes constringere ³⁹⁹⁸ A videntur. Reges habent ex genere antiquo ³⁹⁹⁶, quorum tamen vis ³⁹⁹⁷ pendet in populi sententia; quod in commune ³⁹⁹⁸ omnes laudaverint, illum (902) confirmare oportet, nisi ejus decretum potius videatur, quod aliquando ³⁹⁹⁹ secuntur inviti ⁴⁰⁰⁰. Itaque domi pares esse gaudent. In praelium euntes omnem praeberent obedientiam regi ⁴⁰⁰¹, vel ei qui doctior ⁴⁰⁰² ceteris a rege praefertur. Si quando vero ⁴⁰⁰³ praeliantes in angustia positi sunt ⁴⁰⁰⁴, ex multitudine deorum quos colunt ⁴⁰⁰⁵, unum invocant auxilio ⁴⁰⁰⁶: ei ⁴⁰⁰⁷ post victoriam deinceps sunt devoti, illumque ceteris anteponunt. Deum ⁴⁰⁰⁸ autem christianorum jam communi sententia fortiolem ⁴⁰⁰⁹ clamant omnibus esse; alios deos sepe fallere, illum porro semper astare certissimum adiutorem in oportunitatibus ⁴⁰¹⁰.

23. (Cap. 232). Ex ipsis populis Suediae ⁴⁰¹¹ proximi ad nos habitant Gothi **, qui occidentales dicuntur, alii sunt orientales. Verum Westragothia ⁴⁰¹² confinis est provinciae Danorum, quae Scania dicitur. A qua etiam ⁴⁰¹³ fertur ⁴⁰¹⁴ diebus septem perveniri usque ad civitatem Gothorum magnam Scarane (903). Deinde Ostrogothia ⁴⁰¹⁵ protenditur juxta mare illud quod Balticum vocant ⁴⁰¹⁶, usque ad

Bircam. Primus Gothorum episcopus ***, Thurgot ⁴⁰¹⁷ fuit, secundus vero ⁴⁰¹⁸ Godescalcus, vir sapiens et bonus, ut praedicant ⁴⁰¹⁹, nisi quod domi sedens ocium labori praetulit ⁴⁰²⁰. Tercium ⁴⁰²¹ ordinavit noster metropolitanus Adalwardum *** seniolem, vere ⁴⁰²² laudabilem virum (904). Qui deinde perveniens ad barbaros, ut ⁴⁰²³ docuit, ita ⁴⁰²⁴ vixit. Nam sancte vivendo ⁴⁰²⁵, bene docendo magnam gentilium multitudinem traxisse fertur ad christianam fidem ⁴⁰²⁶. Claruit etiam virtutum ⁴⁰²⁷ miraculis, ita ut poscentibus in necessitate barbaris, ymbrem ⁴⁰²⁸ faceret descendere vel denuo serenitatem venire, et alia quae hactenus quaeruntur a doctoribus. Is autem vir memorabilis in Gothia permansit ⁴⁰²⁹, nomen domini Jesu constanter omnibus praedicans ⁴⁰³⁰, ibidemque post multos agones, quos pro Christo liberenter sustinuit, victricem terrae carnem tradidit, spiritus caelum petiit laureatus. Post quem archiepiscopus ordinavit in illas partes quendam Acilinum, nihil ferentem episcopali nomine dignum ⁴⁰³¹, praeter ingentem corporis staturam. Et ille quidem diligens carnis requiem, frustra ⁴⁰³² mittentibus legationem Gothis, usque ad obitum suae Coloniae mansit ⁴⁰³³ in deliciis ⁴⁰³⁴.

24. Inter ⁴⁰³⁵ Nordmanniam et Sueoniam Wermi-

SCHOLIA.

- * *Schol.* 128. Omnia quae aguntur ⁴⁰³⁶ inter barbaros, sortiendi fiunt ⁴⁰³⁷ in privatis rebus. In publicis autem causis et ⁴⁰³⁸ demonum responsa peti solent, sicut in gestis sancti Ansgarii (905) potest cognosci. (2. 5. 6. 8^a. 9.)
- ** *Schol.* 129. Gothi a Romanis vocantur Getae, de quibus Virgilius dicere videtur ⁴⁰³⁹:

acerque Gelonus ⁴⁰⁴⁰
Cum fugit in Rhodopen ⁴⁰⁴¹, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino (906).

Hoc usque odie Gothi et Sembi ⁴⁰⁴² facere dicuntur, quos ex lacte jumentorum inebriari certum est (907). (2. 5. 6. 7. 8^b.)

- *** *Schol.* 130. Quamvis ante hos ⁴⁰⁴³ Danorum episcopi vel Anglorum ⁴⁰⁴⁴ Suediam praedicarunt ⁴⁰⁴⁵. Thurgot vero specialiter ⁴⁰⁴⁶ in Gothiam ordinatus est ad sedem Scaranensem ⁴⁰⁴⁷. (2. 5. 6. 8^a.)
- **** *Schol.* 131. A rege Haroldo invitatus Adalwardus quoque in Nordwegiam venit et pro sanctitate viri ⁴⁰⁴⁸ fama virtutum ejus honorifice susceptus est. Cui abeunti rex tantum pecuniae obtulit, ut exinde statim 300 captivos redemit episcopus ⁴⁰⁴⁹. Adalwardus ⁴⁰⁵⁰ junior eo tempore veniens in Gothiam, cognominem suum ⁴⁰⁵¹ reperit infirmum; cujus exequias cum luctu procurans, in Sictonam ⁴⁰⁵² properavit. Sed postea cum repulsus esset a paganis, invitatus venit ad Scaranem ⁴⁰⁵³ civitatem, quod nostro archiepiscopo non bene placuit ⁴⁰⁵⁴, quare eum sicut violatorem canonum vocavit Bremam. (2. 5. 6. 8^b.)

VARIAE LECTIONES.

³⁹⁹⁵ constringere 5. 8^b. 9. ³⁹⁹⁶ antiquos 1. 5. 6. 7^a. ³⁹⁹⁷ jus 2. 8. 9. 10. ³⁹⁹⁸ communi 7c. ³⁹⁹⁹ aliqui 7c. 9. ⁴⁰⁰⁰ multi 1. ⁴⁰⁰⁰¹ r. sno 7c. ⁴⁰⁰⁰² doctior *deest* 9. doctor 8. ⁴⁰⁰⁰³ Si vero aliquando 7. Si qui vero 9. ⁴⁰⁰⁰⁴ sint M. F. ⁴⁰⁰⁰⁵ quos colunt *deest* 9. 10. ⁴⁰⁰⁰⁶ unum in auxilium invocant 2. 3. 9. ⁴⁰⁰⁰⁷ cui 6. ⁴⁰⁰⁰⁸ dominum 40. ⁴⁰⁰⁰⁹ ferociorem 9. ⁴⁰⁰¹⁰ in omnibus o. 7c. ⁴⁰⁰¹¹ Sueoniae 2. 10. Sueonum 9. ⁴⁰⁰¹² Westragothia 5. Vestragothia 9. 10. ⁴⁰⁰¹³ etiam *deest* 5. ⁴⁰⁰¹⁴ ferunt 2. 3. 7. 9. ⁴⁰⁰¹⁵ Astrogothia 7a. Ostrogothia 5. Ostrogothica 9. ⁴⁰⁰¹⁶ vocatur 7. mare quod b. dicitur 5. ⁴⁰⁰¹⁷ Thurgoth 6. Thurgotus 10. Thurgotus 9. ⁴⁰⁰¹⁸ vero *deest* 4. 9. ⁴⁰⁰¹⁹ ut praedicant *desunt* 5. ⁴⁰⁰²⁰ praetulerit 9. ⁴⁰⁰²¹ tertium autem 5. ⁴⁰⁰²² vere *deest* 10. ⁴⁰⁰²³ sicut 2. 5. 9. 10. ⁴⁰⁰²⁴ ita *deest* 9. ⁴⁰⁰²⁵ ac *addunt* 2. 5. 10. et 9. ⁴⁰⁰²⁶ ad ch. convertit fidem 5. ⁴⁰⁰²⁷ Qui e. v. claruit 5. ⁴⁰⁰²⁸ imbrem de caelo 5. ⁴⁰⁰²⁹ permanens 5. ⁴⁰⁰³⁰ praedicavit 5. ⁴⁰⁰³¹ dignum *deest*. ⁴⁰⁰³² frustratam 2. 8. 9. ⁴⁰⁰³³ permansit 2. 5. 9. ⁴⁰⁰³⁴ Primus Gothorum. — deliciis *desunt* 7. ⁴⁰⁰³⁵ Item 1. ⁴⁰⁰³⁶ agantur 8b. geruntur 9. ⁴⁰⁰³⁷ sciunt 2. 9. faciunt 8b. ⁴⁰⁰³⁸ etiam 5. 8b. ⁴⁰⁰³⁹ dicit 7c. ⁴⁰⁰⁴⁰ Gelanus 2. 8b. ⁴⁰⁰⁴¹ Rodopeu 2. 8b. ⁴⁰⁰⁴² Serabi F. ⁴⁰⁰⁴³ hoc F. ⁴⁰⁰⁴⁴ in *addit* 5. apud 8b. ⁴⁰⁰⁴⁵ praedicavit 5. ⁴⁰⁰⁴⁶ specialiter *deest* 8b. ⁴⁰⁰⁴⁷ Scarinensem. 2. ⁴⁰⁰⁴⁸ viri *deest* 5. ⁴⁰⁰⁴⁹ redimeret 5. 9. redemerit 8b. ⁴⁰⁰⁵⁰ autem *add.* 5. 9. ⁴⁰⁰⁵¹ suum *deest* 6. ⁴⁰⁰⁵² procurans Sictoniam 5. 9. ⁴⁰⁰⁵³ Scaranem 5. ⁴⁰⁰⁵⁴ displicuit 6. valde displicuit 5. 9.

NOTAE.

(902) *Illum*, sc. regem.
(903) *Skara in Dalsland s. Skaraborg.*
(904) *V. supra l. III, c. 14.*

(905) *Ib. c. 18, 19, 27, 30.*
(906) *Georg. l. III, v. 461 sq.*
(907) *V. supra c. 18 fin.*

) et Finnedi ⁴⁰⁵⁶ (909) degunt, et alii :
nes sunt christiani, respitiuntque ad
a ecclesiam. In confinio Sueonum vel
um contra boream habitant Scritefini
nt cursu feras præterire ⁴⁰⁵⁸ (910). Civitas
axima * Halsingland ⁴⁰⁶⁰ (911), ad quam
ib archiepiscopo designatus est Stempfi
is, quem ipse mutato nomine Symonem
etiam multos earundem gentium sua
e lucratus est. Præterea sunt alii numero
Sueonum populi, de quibus ad chri-
conversos accepimus solos Gothos, Wer-
partem Scritefinorum ⁴⁰⁶⁴, vel qui illis

233.) Igitur ut brevem Sueoniæ ⁴⁰⁶⁵ vel
descriptionem faciamus : hæc ab occi-
s habet et civitatem Scaramen ⁴⁰⁶⁷, a
nilanos ⁴⁰⁶⁸ cum Scritefinis ⁴⁰⁶⁹, quorum
alsingland ⁴⁰⁷¹, ab austro longitudinem
Baltici ⁴⁰⁷² maris, de quo ante diximus :
s magna Sictone ⁴⁰⁷⁴. * Ab oriente autem
ntes attingit, ubi deserta ingentia ⁴⁰⁷⁵

A nives altissimæ, ubi monstruosi hominum greges
ultra prohibent accessum (912). Ibi sunt ⁴⁰⁷⁶ Ama-
zones, ibi Cynocephali, ibi Ciclopes, qui unum in
fronte habent oculum ⁴⁰⁷⁷ (913). Ibi sunt hii ⁴⁰⁷⁸ quos
Solinus dicit Ymantropodes ⁴⁰⁷⁹, uno pede salientes
(914), et illi qui humanis carnibus delectantur pro
cibo, ideoque sicut fugiuntur (915), ita etiam jure
tacentur. Narravit ⁴⁰⁸⁰ michi rex Danorum sepe
recolendus ⁴⁰⁸¹, gentem quandam ex montanis in
plana ⁴⁰⁸², descendere solitam, statura modicam ⁴⁰⁸²,
sed viribus et agilitate vix Suedis ferendam, hiique
⁴⁰⁸⁴ incertum esse ⁴⁰⁸⁵ unde veniant ⁴⁰⁸⁶; *semel ali-*
quando per annum vel post ⁴⁰⁸⁷ *triennium*, inquit,
subiti ⁴⁰⁸⁸ *accedunt*. Quibus nisi totis resistatur viri-
bus, omnem depopulantur regionem, et denuo re-
cedunt ⁴⁰⁸⁹. Aliaque multa recitari solent, quæ brevitati
studens omisi, ab his ⁴⁰⁹⁰ dicenda, qui hæc ⁴⁰⁹¹ se
vidisse ⁴⁰⁹² testantur.

26. (Cap. 234) Nunc de superstitione Sueonum
pauca dicemus ⁴⁰⁹³. Nobilissimum ⁴⁰⁹⁴ illa gens
*** templum habet, quod Ubsola dicitur, non longe
positum ab ⁴⁰⁹⁶ Sictona ⁴⁰⁹⁵ civitate ⁴⁰⁹⁷. In hoc tem-

SCHOLIA.

132. Halsingland est regio Scritefinorum, sita in Ripheis montibus ⁴⁰⁹⁸; ubi nix perpetua
durat (916). Homines ibi gelu recocti ⁴⁰⁹⁹, tecta domorum non curant ⁴⁰⁰¹, carne fera-
rum pro cibo et pellibus earum pro indumento fruuntur (917). (2 5. 6 8 b.)
133. In Yperboreis montibus præter alia ⁴¹⁰¹ monstra leguntur et gryphes ⁴¹⁰² nasci (918). (2.
5. 6.)
134. Prope illud templum est arbor maxima late ramos extendens, semper viridis in hieme et

VARIÆ LECTIONES.

ielani 2. S. 9. Warmelanos 5. Wermulani 7. Vermelani 10. ⁴⁰⁵⁶ Finwedi 5. 9. Findwedi 2.
⁴⁰⁵⁷ Scitefini 6. Scritefinni 2. 8. 10. Scritefinni 7. Scridofinni 9. Scritefingi F. ⁴⁰⁵⁸ præire
3. ⁴⁰⁵⁹ civitasque 7 c. ⁴⁰⁶⁰ Halsingland Halsingland 9.). Et Halsingland regio est 2. 5. 8.
l quam — lucratus est *desunt* 7 c. ⁴⁰⁶⁷ Stempbi 9. ⁴⁰⁶⁸ certanter 9. ⁴⁰⁶⁴ Scritefinorum 7.
rum 7 c. Scritefinorum 2. 8. 9. Scritefingorum 5. sæpius. 6. ⁴⁰⁶⁵ Suconum 7. ⁴⁰⁶⁶ vel
nt 2. 2 a. 8. 10. ⁴⁰⁶² Scaranen 5. Scaraneam 7. Scaraneam 7 c. ⁴⁰⁶⁸ Wermelanos 2. 2 a.
s 7 b. c. Vermelanos 9. 10. ⁴⁰⁶⁹ Scritefingis 6. 7 a. c. ⁴⁰⁷⁰ capud 1. est add. 2. 8 b. ⁴⁰⁷¹ Hal-
s. 2 a. 5. 9. Halsingland 7 a°. ⁴⁰⁷² illius *deest* 9. *Hic desinit codex Guelpherbytanus; quare*
tionem codicis 2 a enotare visum est. ⁴⁰⁷³ est addit 2 a. 5. 9. 10. ⁴⁰⁷⁴ Sictona 5. Sictone 6.
dit 5. 9. 10. attingit d. l. ubi 2 a. ⁴⁰⁷⁶ sunt *deest* 1. ⁴⁰⁷⁷ Ibi sunt — oculum *desunt*
li 2 a. 5. 9. 10. ⁴⁰⁷⁹ Ymantropedes 2 a. 7 c. 9. Himantropodes 5. Imantropedes 10. ⁴⁰⁸⁰ igitur
⁸¹ Tradunt etiam (enim 7 c.) noti plagæ illius 7. ⁴⁰⁸² planam 9. ⁴⁰⁸³ modica 7 c. ⁴⁰⁸⁴ statura
esunt 2 a. 5. 9. 10. inque incertum unde 2 a. hii quoque 6. solitam hique incertum 9. ⁴⁰⁸⁵ esse
7 c. ⁴⁰⁸⁶ veniunt 2 a. 6. 10. est unde veniant 7. veniat 5. ⁴⁰⁸⁷ per 9. ⁴⁰⁸⁸ triennium
⁴⁰⁸⁹ Quibus — recedunt *desunt* 9. ⁴⁰⁹⁰ ab his *desunt* 7. ⁴⁰⁹¹ hæc *deest* 9. ⁴⁰⁹² qui se
se 7 c. quæ se multi v. 7 a. c. ⁴⁰⁹⁸ Suedonum videamus 2 a. 8. 9. 10. ⁴⁰⁹⁴ Nobilissima 7. ⁴⁰⁹⁵ a
9. ⁴⁰⁹⁶ Sictana 2 a. Sictonia 6. Sictona 10. ⁴⁰⁹⁷ vel Birka add. 5. 9. In cod. 7. *sequuntur*
t. 135. *leguntur.* ⁴⁰⁹³ in altissimis m. qui Ripharei dicuntur 5. ⁴⁰⁹⁹ qui add. 5. ⁴¹⁰⁰ qui d. n.
⁴¹⁰¹ quæ ibi sunt addit. 5. ⁴¹⁰² gryphes etiam leg. 9.

NOTÆ

ermeland in provincia Suecica Caristad. C
nheide, Finuwald, in occidentalibus par-
ciæ Smalandiæ versus Hallandiam. Conf.
Geijer Geschichte Schwedens t. 1,
t. 1, pag. 226 narrat. Trogloditas
præterire.
singland in Suedia juxta sinum Both-
inus c. 30 : *Ultra hos (Macrobios) deser-*
nis... Deinde in ultimis Orientis monstror-
ties.
inus cap. 30 ait de Agriophagis, Æthio-
eos rege præditos esse, *cujus in fronte*
est.

(914) Solin. c. 31. Aliter de iis Marcianus p. 218.
Uterque tamen Himantropedes in Lybia collocat.
(915) De anthropophagis Scythicis similibus ver-
bis loquitur Solinus cap. 15, quos Æthiopum dicit
gentem c. 30 : *Anthropophagi, quibus execrandi cibi*
sunt humana viscera... adjacentium terrarum solitudo,
quas... finitimæ nationes metu profugæ reliquerunt.
(916) *Ultra hos (Arinaspos) et Riphæum jugum*
regio est assiduis obsessa nivibus. Salim. c. 15.
(917) Paul. Warnefrid. 1, 1, c. 5 : *Scriptobini . .*
qui etiam ætatis tempore nivibus non carent . . .
crudis agrestium animantium carnibus vescuntur, de
quorum etiam hircis pellibus sibi indumenta coap-
tant.
(918) *In Asiastica Scythia — grypes tenent universa.*
Solin. c. 15.

plo*, quod totum ex auro partum ⁴¹⁰³ est (919) A status trium deorum veneratur populus, ita ut potentissimus eorum Thor in medio solium habeat triclinio ⁴¹⁰⁴; hinc et inde locum possident ⁴¹⁰⁶ Wodan ⁴¹⁰⁶ et Fricco ⁴¹⁰⁷. Quorum significationes ejusmodi sunt: « Thor ⁴¹⁰⁸, inquit, praesidet in aere ⁴¹⁰⁹, qui tonitrus ⁴¹¹⁰ et fulmina, ventos ymbresque, serena ⁴¹¹¹ et fruges ⁴¹¹² gubernat. Alter Wodan, id est furor ⁴¹¹³, bella gerit ⁴¹¹⁴, hominique, ⁴¹¹⁵ ministrat ⁴¹¹⁶ virtutem contra inimicos. Tertius est Fricco (920), pacem voluptatemque largiens mortalibus. » Cujus etiam simulacrum figunt cum ⁴¹¹⁷ ingenti priapo ⁴¹¹⁸. Wodanem vero ⁴¹¹⁹ sculpunt armatum, sicut nostri Martem ⁴¹²⁰ solent (921); Thor autem cum sceptro Jovem simulare ⁴¹²¹ videtur ⁴¹²² (922) *. Colunt et ⁴¹²³ deos ex hominibus factos, quos pro ingentibus factis immortalitate donant, sicut in Vita sancti Anscarii ⁴¹²⁴ leguntur Hericum regem ⁴¹²⁵ fecisse (923).

27. (Cap. 235.) Omnibus itaque ⁴¹²⁶ diis suis ⁴¹²⁷ attributos habent ⁴¹²⁸ sacerdotes, qui sacrificia populi ⁴¹²⁹ offerant ⁴¹³⁰. Si pestis et famis imminet,

A Thor ydolo lybatur ⁴¹³¹ (924), si bellum; Wodani ⁴¹³², si nuptiae celebrandae sunt, Fricconi. Solet quoque post novem annos communis omnium Sueoniae provinciarum sollempnitas in Ubsola ⁴¹³³ celebrari. Ad quam videlicet sollempnitatem nulli praestatur immunitas. Reges et populi, omnes et singuli sua dona transmittunt ad Ubsolam, et quod omni pena crudelius ⁴¹³⁴ est, illi qui jam induerunt christianitatem, ab illis se redimunt cerimoniis. Sacrificium itaque tale ⁴¹³⁵ est. Ex omni animante, quod masculinum est, novem capita offeruntur, quorum sanguine deos placari ⁴¹³⁶ mos est. Corpora autem suspenduntur in locum, qui proximus est templo. Is enim locus tam sacer est gentilibus ⁴¹³⁷, ut singula arbores ejus, ex morte vel tabo ⁴¹³⁸ immolatorum divinae credantur. Ibi etiam canes et equi ⁴¹³⁹ pendent cum hominibus (925), quorum corpora mixta suspensa narravit mihi aliquis ⁴¹⁴⁰ christianorum ⁴¹⁴¹ 72 vidisse ⁴¹⁴². Ceterum neniae, quae in ejusmodi ritibus libationis ⁴¹⁴³ fieri solent, multiplices ⁴¹⁴⁴ et inhonestae, ideoque ⁴¹⁴⁵ melius reticendae * * (926).

28. (Cap. 236.) In eadem provincia nuper ⁴¹⁴⁶

SCHOLIA.

æstate, cujus illa generis sit, nemo scit ⁴¹⁴⁷ Ibi etiam ⁴¹⁴⁸ est fons, ubi sacrificia paganorum solent exerceri et homo vivus immergi ⁴¹⁴⁹. Qui dum non invenitur ⁴¹⁵⁰ ratum erit votum populi. (5. 6. 8b. 10.)

* Schol. 135. Catena aurea templum illud ⁴¹⁵¹ circumdat pendens supra domus fastigia ⁴¹⁵², lateque rutilans advenientibus, eo quod ipsum delubrum ⁴¹⁵³ in planitie situm ⁴¹⁵⁴ montes in circuitu habeat positos ad instar theatri. (5. 6. 7. 8b. 10.)

** Schol. 136. Nuper autem rex Sueonum christianissimus Anunder (927), cum sacrificium gentis statutum nollet demonibus offerre, depulsus a regno, dicitur ⁴¹⁵⁵ a conspectu concilii gaudens abisse ⁴¹⁵⁶, quoniam dignus habebatur pro nomine Jesu Christi contumeliam ⁴¹⁵⁷ pati. (5. 6. 8c.)

*** Schol. 137. Novem diebus ⁴¹⁵⁸ commensationes ⁴¹⁵⁹ et ejusmodi ⁴¹⁶⁰ sacrificia celebrantur ⁴¹⁶¹; unaquaque die offerunt hominem unum ⁴¹⁶² cum ceteris animalibus ⁴¹⁶³, ita ut ⁴¹⁶⁴ per novem dies 72 fiant animalia ⁴¹⁶⁵ quae offeruntur. Hoc sacrificium fit circa æquinoctium vernale ⁴¹⁶⁶. (5. 6. 7. 8b. 10.)

VARIE LECTIONES.

⁴¹⁰³ peractum 9. totum auro ornatum 7. ⁴¹⁰⁴ solum h. (et *addit* 10.) triclinium 5. 9. solium h. triclinium 2a. solium habeat taiclinum 8. ⁴¹⁰⁵ in medio — possident *desunt* 7. ⁴¹⁰⁶ Wodan 9. 10. *semper*. ⁴¹⁰⁷ Fricco 2a. ⁴¹⁰⁸ Thor Wodan 7c. ⁴¹⁰⁹ praesidet mare 9. ⁴¹¹⁰ tonitrua 9. 10. ⁴¹¹¹ ventos, nubes imbresque screnat 7. et serena 10. ⁴¹¹² s. frugesque 2a. 9. 10. ⁴¹¹³ fortior 2a. 5. 9. 10. ⁴¹¹⁴ regit 2a. 5. 9. ⁴¹¹⁵ hominumque 5. ⁴¹¹⁶ monstrat 7a. ⁴¹¹⁷ cum *deest* 2a. 5. 9. 10. ⁴¹¹⁸ Cujus — priapo *desunt* 6. ⁴¹¹⁹ Wodanem 9. ⁴¹²⁰ sculperet *add.* 5. ⁴¹²¹ exprimere. ⁴¹²² *In cod.* 7. *hic legentur fere verba scholii* 134: Prope ejus . . . semperque viridis, hieme et æstate, et cujus . . . scilicet ⁴¹²³ etiam 2a. ⁴¹²⁴ Anscarii 2a. in Anscarii *desunt* 7. ⁴¹²⁵ legitur Hericum regem 1. leguntur de Herico rege 7. leguntur Henricum (Henricum 2a. 9.) regem 2a. 6. 9. legitur Henricum 10. legitur Henricus rex 5. ⁴¹²⁶ itaque *deest* 7c. scilicet 5. ⁴¹²⁷ suis *deest* 2a. 5. 7b. 9. 10. ⁴¹²⁸ habent *deest* 5. attribuunt 2a. 3. 8. 9. 10. ⁴¹²⁹ populis 1. ⁴¹³⁰ offerunt 7. ⁴¹³¹ immolant 5. 9. 10. idola immolant 2a. Thor immolatur 6. ⁴¹³² Wodani 2a. et *sæpius* a pro o. ⁴¹³³ in U. *deest* 5. Ubsola 2a. et *sæpius* u pro o. Upsala 7c. *sæpius*. ⁴¹³⁴ gravius 2a. ⁴¹³⁵ illuc 7a. ⁴¹³⁶ deos tales placari 2a. 3. 5. 9. sanguine tales placari 5. placacare talis 7. ⁴¹³⁷ gentibus 9. ⁴¹³⁸ tabe 7. cibo 2a. 3. 5. 9. ⁴¹³⁹ canes, qui 5. ⁴¹⁴⁰ fidelis *addit* 7. quidam Ch. 3. 5. ⁴¹⁴¹ se *addit* 5. ⁴¹⁴² se vidisse 9. fuisse 2a. ⁴¹⁴³ ritus libationis 9. ritibus libationis 2a. 5. ⁴¹⁴⁴ sunt *addit* 5. 10. ⁴¹⁴⁵ ideoque ret. sunt 9. ⁴¹⁴⁶ nuper *deest* 6. ⁴¹⁴⁷ generis nescitur 8c. 10. ⁴¹⁴⁸ etiam *deest* 8b. 10. ⁴¹⁴⁹ sacrificia peraguntur et h. v. immergitur 10. ⁴¹⁵⁰ non inveni . . . 6. invenitur 8b. 10. immergitur 5. ⁴¹⁵¹ illud *deest* 5. 8c. 10. ⁴¹⁵² stagia 7a. fagia 7c. fagra 7b. ⁴¹⁵³ templum 8d. 10. ⁴¹⁵⁴ est *addit* 7. ⁴¹⁵⁵ regno ibat 5. ⁴¹⁵⁶ abisse *deest* 5. ⁴¹⁵⁷ contumeliam *deest* 5. Christi *deest* 8b. ⁴¹⁵⁸ dies 8. ⁴¹⁵⁹ diebus cum commensationibus 7b. ⁴¹⁶⁰ hujusmodi 7c. ⁴¹⁶¹ sacrificia *deest* 7. sacrificiant 10. ⁴¹⁶² vivum 9. ⁴¹⁶³ animantibus 5. 8b. ⁴¹⁶⁴ quod 7. ⁴¹⁶⁵ a. q. o. 7. ⁴¹⁶⁶ Hoc — vernale *desunt* 5. 6.

NOTÆ.

(919) *Ex auro paratum*, hoc est deauratum.
(920) Rectius Frey, Germanis Fro. V. Grimm Deutsche Mythologie t. I. pag. 190 sq.
(921) Conf. 1, Grimm l. I, pag. 160. *Populus istis deus Mars est*. Solim. c. 15.
(922) Idem sentiebant, qui diem Jovis appellaverunt *Donnerstag*, Thursday.
(923) Cap. 28.

C (924) *Lybare*, hoc est sacrificare, litare, ut infra *libatio* pro *sacrificio*.
(925) De hominibus sacrificatis v. etiam Dudo- nem l. I, init.
(926) Conf. Thietmar. Merseb. l. I, c. 9, l Grimm l. I, t. I, pag. 46.
(927) Conf. supra l. III, c. 15, schol. 83.

contigit res memorabilis, et pro dignitate gestorum longe divulgata; pervenit etiam ad noticiam pontificis ⁴¹⁶⁷. Quidam ⁴¹⁶⁸ sacerdotibus, qui ad Ubsolum demontibus astare ⁴¹⁶⁹ solebat, nequicquam ⁴¹⁷⁰ juvantibus diis factus est ⁴¹⁷¹ cecus. Cumque vir sapiens infortunium ⁴¹⁷² orbitatis suæ culturæ ydolorum imputaret, quam ⁴¹⁷³ superstiose ⁴¹⁷⁴ venerans potentissimum ⁴¹⁷⁵ deum christianorum offendisse videretur, ecce ipsa nocte apparuit sibi virgo decoratissima, interrogans ⁴¹⁷⁶ si in filium ejus credere maluerit, fore ⁴¹⁷⁷ ut visum reciperet, abjectis quæ ante colebat simulacris ⁴¹⁷⁸. Tunc ille qui nichil ardui renneret subeundum pro hoc dono, ita se ⁴¹⁷⁹ facere, letus spondit. Ad hæc ⁴¹⁸⁰ virgo: Scito, inquit, certissime, hunc locum, ubi nunc tantus innocentium sanguis ⁴¹⁸¹ effunditur, in meo proxime dedicandum honore. In qua re ne tibi aliqua signa dubietatis remaneant, in nomine Christi, qui es, filius meus, tu recipe lumen oculorum tuorum. » Mox ille recepto lumine credidit, pertransiensque totas (928) in circuitu regiones, facile ⁴¹⁸² paganis fidem persuasit, ut crederent in eum, qui se ⁴¹⁸³ eum illuminavit.

(Cap. 237.) Quibus miraculorum causis impellentibus, statim noster metropolitanus obediens voci quæ ⁴¹⁸⁴ dicit: *Respice et levate oculos vestros, quoniam regiones jam albæ sunt ad messem* (Joan. iv, 55), ordinavit in illas partes Adalwardum juniorem, de Bremensi choro assumptum, virum titteris et morum probitate fulgentem. Cui ⁴¹⁸⁵ etiam per legatos clarissimi ⁴¹⁸⁶ regis Steinkel ⁴¹⁸⁷ sedem posuit in Sictona civitate, quæ distat ab Ubsola itinere ⁴¹⁸⁸ diei unius ⁴¹⁸⁹. Est vero iter ejusmodi ⁴¹⁹⁰, ut a Sconia Danorum per mare velificans quinto die pervenias usque ⁴¹⁹¹

A Sictonam ⁴¹⁹² vel Bircam, juxta enim sunt (929). Si vero per terram eas a Sconia per Gothorum populos et civitatem Scaramen, Telgas et Bircam ⁴¹⁹³, completo mense pervenies Sictonam ⁴¹⁹⁴.

29. (Cap. 238.) Adalvardus igitur magno fervore ⁴¹⁹⁵ prædicandi evangelii Suediam ⁴¹⁹⁶ ingressus, omnes qui in Sictona erant et in circuitu, brevi spatio temporis ad Christianam fidem perduxit. * Conspiravit etiam cum Sconiensi ⁴¹⁹⁷ episcopo, sanctissimo ⁴¹⁹⁸ Eginone, ut pariter adirent illud templum, paganorum, quod Ubsola dicitur, si forte aliquem Christo laboris sui fructum ibi possent offerre; omnia tormentorum genera libenter suscepturi, ut destrueretur illa domus, quæ caput est ⁴¹⁹⁹ supersticionis barbaricæ. Illa enim diruta vel potius cremata, fore, ut tocus ⁴²⁰⁰ gentis conversio sequeretur. Quam confessorum Dei voluntatem piissimus ex Steinkel ⁴²⁰¹ in populo murmurari sentiens, callide submovit eos a tali cepto, asserens et illos statim morte dampnandos, et se depellendum a regno, qui malefactoras in patriam duxerit, et facile omnes ad paganismum relapsuros ⁴²⁰² qui nunc credunt, sicut in Sclavania ⁴²⁰³ nuper possit ⁴²⁰⁴ tactum ⁴²⁰⁵ vidiri. Talibus regis allegationibus ⁴²⁰⁶ consentientes episcopi omnes Gothorum civitates peragrabant, ydola confringentes, et multa paganorum milia deinceps lucrantes ad christianitatem. Adalwardo postea defuncto apud nos subrogavit archiepiscopus quandam a Ramsola Tadiconem ⁴²⁰⁷ qui propter ventris amorem domi famelicus esse ⁴²⁰⁸ maluit, quam foris apostolus ⁴²⁰⁹. Hæc de Sueonia et cerimoniiis ⁴²¹⁰ ejus dicta sufficiant ⁴²¹¹.

C 30. (Cap. 249.) Nortmannia ⁴²¹² sicut ultima orbis provincia est, in ultimo libri loco convenienter

SCHOLIA.

* Schol. 138. Relatum est autem ⁴²¹³ nobis a quibusdam stipitoribus Adalwardi episcopi, cum primum Sictonam accessisset ad unam missarum celebrationem, ad manum obiatis ⁴²¹⁴ sibi 70 marcas argenti ⁴²¹⁵ Tantæ enim ⁴²¹⁶ devotionis sunt omnes populi arcticæ ⁴²¹⁷ plagæ. Tunc etiam occasione itineris divertit Bircam, quæ nunc in solitudine redacta est, ita ut vestigia civitatis vix appareant: quare ⁴²¹⁸ nec tumulus sancti Unni archiepiscopi inveniri potuit ⁴²¹⁹ (2a. 5. in textu. 6. 8b.)

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹⁶⁷ pervenit — pontificis *desunt* 7. ⁴¹⁶⁸ enim *addit* 5. ⁴¹⁶⁹ adstare 9. ⁴¹⁷⁰ nequicquam 7c ne quicquam offertorii periret juvantibus 2a. ⁴¹⁷¹ est ille c. 2a. ⁴¹⁷² *deest* 7c ⁴¹⁷³ quæ 5. ⁴¹⁷⁴ supersticione 6. ⁴¹⁷⁵ potissimum M. F. ⁴¹⁷⁶ interroganti 2a. ⁴¹⁷⁷ maluerit ut 9. mallet ut 10. voluerit 7a. c. voluit 7b. vellet 5. fore *deest* 2a. ⁴¹⁷⁸ colebat idolis 9. ⁴¹⁷⁹ se *deest*. 6. ⁴¹⁸⁰ Hæc et 10. ⁴¹⁸¹ cruor 5. ⁴¹⁸² facili fide paganis 2a. 5. 9. 10. ⁴¹⁸³ se *deest*. 5. ⁴¹⁸⁴ qui 5. ⁴¹⁸⁵ Qui 2a. ⁴¹⁸⁶ charissimi 10. ⁴¹⁸⁷ Stenkil 2a. 5. 10. *sarpus* Stenkil 6. Stenkil 9. ⁴¹⁸⁸ in iter 7. ⁴¹⁸⁹ Quibus — unius *desunt* 7. ⁴¹⁹⁰ hujusmodi 7c. ⁴¹⁹¹ Usque ad 2. 9a 9. 18. ⁴¹⁹² Sictonem 2a. ⁴¹⁹³ Rigas et Bricas 7. ⁴¹⁹⁴ Sue . . . 6. Sictonam 5. ⁴¹⁹⁵ favore 9. 10. ⁴¹⁹⁶ Sueoniam 2a. 9. 10. *semper*. ⁴¹⁹⁷ Scanansi 2a. 9. ⁴¹⁹⁸ viro *addit* 5. ⁴¹⁹⁹ erat 5. ⁴²⁰⁰ tota 2a. 5. 9. 10. ⁴²⁰¹ Steinkil 6. Strenkil 2a. 5. ⁴²⁰² delapsuros 1. ⁴²⁰³ Sclavia 6. ⁴²⁰⁴ potest 2a. 5. 9. 10. ⁴²⁰⁵ factum *deest* 9. 10. ⁴²⁰⁶ allocutionibus 5. 9. 10. ⁴²⁰⁷ Radiconem 6. ⁴²⁰⁸ fama exili esse: *conjectura Fabricii*. ⁴²⁰⁹ Verba Adalwalde — apostolus, quæ in textu codd. 1 6. leguntur *desunt* 2a. 9. 10; in codd. 5. et 8b. instar scholii, sc. nr. 95. leguntur. In cod. 7. totum hoc caput, exceptis verbis sequentibus: Hæc de S. — sufficiant, *deest*. * ⁴²¹⁰ ceremoniis 9. 10. ⁴²¹¹ sufficiunt 1. ⁴²¹² Normandia 5. 6. 10. Normania 2a. 7. 9. In cod 2a. hic. legitur *inscriptio*: Incipi de Nordvegia in 8. vero: Incipit de regno Nordvegiæ; in cod. 9: De regno Norvegiæ; in 10: Nordmannia. ⁴²¹³ *deest* 2a. 9. 10. ⁴²¹⁴ oblatu 2a. ⁴²¹⁵ recepit *addit* 2a. ⁴²¹⁶ *deest* 2a. 9. 10. ⁴²¹⁷ aquilonariis 2a. aquilonalis 8. 9. 10. ⁴²¹⁸ ubi 2a. 9. 10. ⁴²¹⁹ Poc scholion cod. 6. in codd. 2a. 5. 8. in textum receptum est post verba: pervenies Sictonam. *Deest* 7.

NOTÆ.

(338) Totus, id est omnis. V. supra l. III, c. 19.

(929) Conf. schol. 121.

ponetur a nobis *. Hæc a modernis dicitur Forngne-
gia⁴²²⁰(930.)De cujus situ vel magnitudine,cum prius
aliqua communiter cum Sueonia dixerimus, nunc
vero specialiter hoc dicendum est, quod ⁴²²¹longi-
tudine sua in extremam ⁴²²²septentrionis plagam
extenditur hæc regio, unde et dicitur. Incipit
autem ex prominentibus scopulis hujus freti, quod
Balticum appellari solet : deinde reflexo in aquil-
onem dorso, postquam fremenis ⁴²²³occeani margi-
nem suo circuitu ambitu,tandem in Ripheis montibus
limitem facit,ubi et lassus deficit orbis. Nortmannia
propter asperitatem montium ⁴²²⁴sive propter frigus
intemperatum⁴²²⁵sterilissima est omnium regionum,
solis apta pecoribus.Quorundam armenta ritu Arabum
longe⁴²²⁶in desertis stabulant.Eoque⁴²²⁷victu peculii
transigunt ⁴²²⁸vitam,ut lacte pecudum in cibos ⁴²²⁹
lana utantur in vestes ⁴²³⁰.Indeque fortissimos educat
milites, qui nulla frugum luxuria molliti, sepius
impugnant alios quam ipsi molestentur ab aliquo.
Sine invidia cum proximis habitant Sueonibus,
quamvis a Danis, æque pauperibus, non impune
temptentur⁴²³¹aliquando⁴²³².Itaque rei familiaris inop-
ia coacti, totum mundum circumeunt et pyratibus
raptibus amplissimam rerum facultatem reportant
domum,penuriam ⁴²³³suæ regionis tali modo susti-
nentes ⁴²³⁴.Post susceptam vero ⁴²³⁵christianitatem,
melioribus ⁴²³⁶imbuti scolis, dedicerunt jam pacem
et veritatem diligere, paupertate sua ⁴²³⁷contenti
esse, immo quæ habent ⁴²³⁸collecta spargere, non
ut prius sparsa ⁴²³⁹colligere. Cumque nefandis

A artibus maleficiorum ⁴²⁴⁰omnes ab initio servirent⁴²⁴¹
nunc vero ⁴²⁴²cum apostolo simpliciter ⁴²⁴³confl-
tentur ⁴²⁴⁴Christum ⁴²⁴⁵et hunc crucifixum. Sicut
etiam continentissimi omnium mortalium,tam in⁴²⁴⁶
cibus quam in ⁴²⁴⁷moribus parcitatem modestiam-
que ⁴²⁴⁸summpere diligentes. Præterea sacerdo-
tum et ecclesiarum tantam habent⁴²⁴⁹venerationem
ut vix christianus habeatur qui non cotidie⁴²⁵⁰obtul-
erit⁴²⁵¹ad missam quam audierit⁴²⁵². Verumbaptismus
et confirmatio,dedicationes ⁴²⁵³altarium et sacrorum
benedictio ordinum apud illos et Danos care omnia
redimuntur⁴²⁵⁴.Quod ex avaritia sacerdotum prodisse
arbtror ⁴²⁵⁵quia barbari decimas adhuc dare aut
nesciunt aut nolunt,ideo⁴²⁵⁶constringuntur in cæteris
quæ deberent gratis offerri ⁴²⁵⁷. Nam et ⁴²⁵⁸visitatio
infirmorum et, sepultura mortuorum, omnia ibi
venalia **. Apud illos ⁴²⁵⁹tanta morum ⁴²⁶⁰insignia,
ut compertum habeo, sola ⁴²⁶¹sacerdotum corrup-
puntur avaricia (931).

B
41.(Cap.240.)In multis Nordmaniæ locis vel Sue-
diæ⁴²⁶²pastores pecudum sunt etiam nobilissimi ⁴²⁶³
homines, ritu patriarcharum et labore manuum viv-
entes, Omnes vero sunt christianissimi, qui ⁴²⁶⁴in
Norvegia ⁴²⁶⁵degunt, exceptis illis, qui trans arctoam
plagam circa oceanum remoti sunt. Eos ⁴²⁶⁶adhuc
fertur ⁴²⁶⁷magicis artibus sive ⁴²⁶⁸incantationibus in
tantum prævalere, ut se scire fateantur, quid a
singulis in ⁴²⁶⁹toto⁴²⁷⁰orbe geratur ⁴²⁷¹.Tunc etiam
potenti murmure verborum grandia cete ⁴²⁷²maris in
litora trahunt ⁴²⁷³et alia ⁴²⁷⁴multa,quæ de male-

SCHOLIA.

* Schol. 139. Ab, illis ⁴²⁷⁵Nordmannis qui trans Daniam habitant ⁴²⁷⁶venerunt isti Nordmanni, qui
Franciam incolunt, et ab his nuper Appulia suscepit tertios Nordmannos. (6. 6. 8b.)

** Schol. 140. De sepultura paganorum, quanquam non credant resurrectionem carnis, hoc tamen est
memoriale, quod more antiquorum Romanorum ⁴²⁷⁷ busta et exequias eorum omni ⁴²⁷⁸
veneratione colunt. Ceterum pecuniam hominis tumulant cum eo, armaque et cetera que
ipse vivens habuit cariora ⁴²⁷⁹. Quod etiam de Indis ⁴²⁸⁰ habetur scriptum ⁴²⁸¹. Quod
tradunt ⁴²⁸² ex antiquo ritu gentilium, in quorum mansaleis adhuc solent inveniri
talia, cum aut in amphoris, aut in aliis vasculis secum thesauros infodere ⁴²⁸³ jussis-
sent (5. 6. 8b. 9.)

VARIE LECTIONES.

⁴²²⁰ Nordvegia 10 *semper*. Norvegia 5. 7. 9. Norvegio 2a. *semper*. ⁴²²¹ in *add.* 9. ⁴²²² *exter-*
nam 2a. ⁴²²³ *ferventis* 5. ⁴²²⁴ *montium deest* 9. ⁴²²⁵ *tempestuosum* 6. *interpretatum* 7a.c. ⁴²²⁶ *deest*
7c. ⁴²²⁷ *quod* 7c. ⁴²²⁸ *transigunt* 6. ⁴²²⁹ *cibus* 7c. ⁴²³⁰ *Quorum -- vestes desunt* 2a. 5. 9. 10.
⁴²³¹ *tentatur* 5. ⁴²³² *temptentur* ab aliquo 6. *Sine -- aliquando desunt* 7. *pauperibus deest* 9. 10.
⁴²³³ *provinciam* 10. ⁴²³⁴ *sustentantes* 2a. 7. 9. 10. ⁴²³⁵ *autem* 6. ⁴²³⁶ *majoribus* 7. ⁴²³⁷ *pauperes* 7.
⁴²³⁸ *hæreditant* 2a 5. 9. 10. ⁴²³⁹ *conspersa* 2a. 5. 9. 10. ⁴²⁴⁰ *maleficiorum deest*. 9. ⁴²⁴¹ *servierunt*
7c. ⁴²⁴² *vero deest* 5. 9. 10. n. v. *desunt* 2a. ⁴²⁴³ *deest* 2a. ⁴²⁴⁴ *confitentis* 7c. ⁴²⁴⁵ *Christum deest* 5.
⁴²⁴⁶ *in deest* 7. ⁴²⁴⁷ *que deest* 7c. *molestiamque M. F.* ⁴²⁴⁸ *exercent* 7. ⁴²⁴⁹ *cotidie deest* 9. ⁴²⁵⁰ *offerit*
5. ⁴²⁵¹ *audit* 2a. 9. 10. ⁴²⁵² *dedicationis* 9. 10. ⁴²⁵³ *Verum-- redimuntur desunt* 7. ⁴²⁵⁴ *arbitramur* 8.
9. 10. *arbitrantur* 2a. *arbitratur* 5. ⁴²⁵⁵ *que addit* 2a. 5. 9. 10. ⁴²⁵⁶ *quæ gratis dari deberet* 9. ⁴²⁵⁷ *et*
deest 5. est 7. ⁴²⁵⁸ *igitur addit* 2a. 5. 9. 10. ⁴²⁵⁹ *ranta morum desunt* 1. ⁴²⁶⁰ *solum* 2a. ⁴²⁶¹ *Nordman-*
norum vel Cueonum 9. ⁴²⁶² *nobilissimi* 1. ⁴²⁶³ *qui deest* 6. ⁴²⁶⁴ *Norgvegia* 6. ⁴²⁶⁵ *Qos* 5. *Eos enim*
7c. ⁴²⁶⁶ *fuerunt* 2a. 5. 6. 7. 9. 10. ⁴²⁶⁷ *sicut* 9. ⁴²⁶⁸ *deest* 2a. 10. ⁴²⁶⁹ *terrarum addit*. 5. ⁴²⁷⁰ *que --*
gerantur 7a. ⁴²⁷¹ *certe* 10. ⁴²⁷² *trahuntur* 2a. ⁴²⁷³ *aliqua* 5. ⁴²⁷⁴ *istis* 5. ⁴²⁷⁵ *sunt* 8b. ⁴²⁷⁶ *Desepul-*
tura -- Romanorum desunt 8b. ⁴²⁷⁷ *eorum omni desunt* 8b. ⁴²⁷⁸ *Pecuniam ei arma cum defuncto (Pecu-*
niam cum ipso et arma ejus 9.) tumulant et si qua alia ipsi cariora in vivis fuerunt 8b. ⁴²⁷⁹ *Judicis* 5.
8b. 9. ⁴²⁸⁰ *scribuntur, est scriptum* 9. ⁴²⁸¹ *Qui hoc trahunt* 5. *Que trahunt* 9. ⁴²⁸² *(sepeli ?) ri* 6. ⁴²⁸³ *jussis-*
erunt 9. *scribuntur et de vasculis gentilium constat* 8b.

NOTÆ.

(930). Nomen Norwegæ notum fuit auctori En-
comii Emmæ. V. Duchesne SS. rer. Normann. p. 175.
(931). Similes Nericorum laudes legentur apud

Ordericum Vitalem in Histor. eccles. 1, x, 767 ad
a. 1098.

criptura ⁴²⁸³ leguntur, omnia ⁴²⁸⁴ illis ex usu ant. In asperrimis ⁴²⁸⁴ quæ ibi sunt, albis, mulieres esse barbata ⁴²⁸⁵ vivos autem silviro se præbere videndos. Qui ⁴²⁸⁵ ferarum utuntur pro vestibus, et loquentes ad frendere (932) magis quam verba proferre. ⁴²⁸⁶ ita ut vix a proximis intelligi queant ⁴²⁸⁶

Eadem montana Romani auctores Ripheæ occupant, perpetuis, horrida nivibus (933). Igi ⁴²⁸⁷ vivere non possunt absque frigore qui etiam feras prævolant suo cursu per ænives ⁴²⁸⁷. In eisdem montanis agrestium tanta est multitudo ⁴²⁸⁸ ut plurima pars regionis vivant ⁴²⁸⁸ silvaticis. Ibi capiuntur uri ⁴²⁸⁹, ⁴²⁹⁰ et elaces (934), sicut in Sueonia; ceterum (935) capiuntur in Solavonia ⁴²⁹⁰ et Ruz-
: sola vero Nortmannia vulpes habet ni-
et lepores, martures ⁴²⁹¹ albos, ejusdemque
irsos, qui sub aqua vivunt quemadmodum
Cumque diversa prorsus et insueta ⁴²⁹² no-
lta ibi videantur, ab ejusdem ⁴²⁹⁴ patriæ in-
e et alia plenius ⁴²⁹⁵ dicenda relinquo.
ap. 241.) Metropolis civitas Nortmanno-

rum ⁴²⁹⁶ est Trondemnis ⁴²⁹⁸, quæ nunc decorata ec-
clesiis, magna populorum ⁴²⁹⁹ frequentia ⁴³⁰⁰ celebra-
tur. In qua jacet ⁴³⁰⁰ corpus beatissimi Olaph ⁴³⁰¹
regis et martyris. Ad cujus tumbam usque in ho-
diernum diem maxima Dominus operatur ⁴³⁰² sanita-
tum ⁴³⁰³ miracula (936) ita ut a longinquis illic ⁴³⁰⁴
regionibus confluant hii qui se ⁴³⁰⁵ meritis sancti
non desperant juvari ⁴³⁰⁶. Est vero iter ejusmodi, ut
ab Alaburg ⁴³⁰⁷ vel Wendila Danorum ingredientibus
navim per diem mare transeat ad Wig ⁴³⁰⁸, civi-
tatem ⁴³⁰⁹ Nortmannorum (937): inde vela ⁴³¹⁰ tor-
quentur in lævam ⁴³¹¹ (938), circa littora Norve-
giæ ⁴³¹², quinta ⁴³¹³ die pervenitur ad ⁴³¹⁴ ipsam ci-
vitatem quæ Trondempnem ⁴³¹⁵ dicitur. Potest autem
⁴³¹⁶ iri et alia via, quæ ⁴³¹⁷ ducit a Sconia Danorum
terrestri itinere usque ad Trondempnem; sed hæc
⁴³¹⁸ tardior in montanis, et quoniam plena est pe-
riculo declinatur a viatoribus.

33. (Cap. 242.) In Nortmanniam primus ab Anglia
venit quidam Johannes episcopus (939), qui regem ⁴³¹⁹
conversum cum populo baptizavit (940). Illi ⁴³²⁰ succes-
sit Grimkil ⁴³²¹ episcopus (941), qui tunc fuit ⁴³²² ad
Unwanum archiepiscopum Olaph regis legatus ⁴³²³.

SCHOLIA

141. Panlus ergo ⁴³²⁴ in Historia Longobardorum (942.) affirmat, in ultimis partibus septentrionis inter ⁴³²⁵ Scritefingos in quadam spelunca oceani jacere septem viros ⁴³²⁶ quasi dormientes, de quibus est opinio diversa, et quod prædicaturi sint illis gentibus circa finem mundi ⁴³²⁷. (4. 6. 8b.) Dicunt alii ex undecim virginitibus ⁴³²⁸ illud pervenisse aliquas ⁴³²⁹, quarum cetus et naves monte abruptæ sunt: ibique fieri miracula. Ubi et ecclesiam construxit Olaph ⁴³³⁰. Olaph itaque ⁴³³¹ rex justissimus, Nordmannos primus Christianitati attraxit ⁴³³², Magnus, filius ejus, Danos subjugavit. Haraldus ⁴³³³ frater Olaph nequissimus, Orchadas suo adduxit imperio, regnumque suum ⁴³³⁴ dilatavit usque ad Ripheos montes et ⁴³³⁵ Island (943). (5. 6. 8b.)

VARLÆ LECTIONES.

ripturis 5 ⁴²⁸⁵ omnia *deest* 5. ⁴²⁸⁴ etiam *addit* 5. ⁴²⁸⁵ barbaros 2a. 7. 10. *M. F.*
ii 7c. ⁴²⁸⁶ videntur 18. ⁴²⁸⁶ queat 7c. intelligantur 2a. 9. 10. ⁴²⁸⁷ Scritefinni 7. 8b.
adem — nives *desunt* 2a. 9. 10; in 5. 8b. *juncta sunt cum scholio* 98. pervolant. alt. ru-
⁴²⁸⁸ copia 2a. 5. 6. 7. 9. 10. ⁴²⁸⁸ vivat 5. 7. ⁴²⁸⁹ ursi 7. ⁴²⁸⁹ buboli 9. ⁴²⁹⁰ Sla-
Sclavania 2a. 6. 10. ⁴²⁹⁰ Russia 2a. ⁴²⁹¹ nigras 2a. 5. 7ab. 10. ⁴²⁹¹ mardures 9. 10.
s 2a. marturos habet 7c. ⁴²⁹² quemadmodum et uri 9. aqua ut uri vivunt 5. ⁴² in-
a 7c. ⁴²⁹⁵ eis 7a. eisdem 7c. ⁴²⁹⁵ alia pleraque 9. 10. ⁴²⁹⁶ Nordmannie T. 7c. ⁴²⁹⁷ Shrundem
mper, Thrundem 2a. Trundem 9. Trondennis 7. ⁴²⁹⁸ populis 6. ⁴²⁹⁹ frequentatione 2a. 5. 9. 10.
nt 7c. ⁴³⁰¹ Olavi 2a. 10, *semper*. Olaphi 9. ⁴³⁰² operatur *deest* 9. ostendit 10. ⁴³⁰³ sanitatem
illuc 2a. 5. 9. 10. ⁴³⁰⁵ *deest*. 7c. ⁴³⁰⁶ posse juvari 2a. 7. 9. 10. sancti martyris meritis sperant
vari 5. ⁴³⁰⁷ Alaburgh 2a. Alaborgh in Lendila 18. ⁴³⁰⁸ Wigh 2a. 9. Vigh 1. ⁴³⁰⁹ provinciam
10. ⁴³¹⁰ i. cum vela 2a. 9. 10. ⁴³¹¹ levum 6. 7. ⁴³¹² Norvegie 6. ⁴³¹³ et quinto 5. quinto 2a.
deest 9. 10. ⁴³¹⁵ Thrundem 2a. *semper*. Trundhem 9. Troudemnis 5. 6. Trondennis 7. ⁴³¹⁶ *deest*
J. ⁴³¹⁷ quæ—usque ad *desunt* 2a. ⁴³¹⁸ est *addunt* 2a. 5. 9. 10. ⁴³¹⁹ regem Olavam 7c. ⁴³²⁰ cui
Grinkil 7. Grimkel 2a. 8. 10. Grimckel 9. Grinkeil 5. ⁴³²² erat 5. ⁴³²³ qui — legatus *desunt* 7.
deest 8b. ⁴³²⁵ inter *deest* 8b. ⁴³²⁶ septentrionis Scritefingos septem in q. sp. c. jacere 5. 9.
apud illas c. f. m. gentes 5. 9. 10. ⁴³²⁸ Dicunt enim aliqui quædam ex XI millibus virginum cum
ais 5. Dicunt aliqui ex . virginitum 8b. ⁴³²⁹ aliquas *deest* 5. aliquas cum sodiis, quarum 8b.
is 5. Olavus 8b. ⁴³³¹ itaque *deest* 8b. ⁴³³² primus N. ad christianitatem pertraxit 5. traxit ad
nitatem 8b. ⁴³³³ Haroldus 5. ⁴³³⁴ imperio, qui et regnum suum 8b. ⁴³³⁵ (i?)n sive necno (n) 6 et
e in Island *desunt* 8b.

NOTE.

V. infra cap. 42.
Conf. supra ad schol. 132, *Riphæorum*
n juga. Marcian. l. i. cap. de Euphrate.
Blaces. id est alces.
Conf. Solin. c. 20 de Germania, ubi de bi-
s, uris, bubalis et alcibus loquitur.
Cf. supra l. ii, c. 59.
Wig civitas non fuisse videtur Nordmanno-
d sinus maris ille qui hodie Wigen nuncupa-
pe Tonsberg, ubi terra adjacens etiam Vikin

dicebatur.
(938) *Vela*, torsit et in lævum puppim dedit. Lu-
can. l. viii. v. 193.
(939) Joannes. V. supra l. ii, c. 35.
(940) *Regem*, sc. Olaph. Thruconis; v. ibid.
(941) Grimkil. v. l. ii, c. 55.
(942) Paul. Diac. l. l. i, 4. qui tamen hos septem
viros dormientes esse Romanos conjecit, iisque
Scritofinos esse ait vicinos.
(943) V. sup. l. iii, c. 16.

Tertio loco ⁴³³⁶ advenit ille ⁴³³⁸ Sigafrius (944), A [avunculus Æsmundi ⁴³³⁸ (345)], qui et ⁴³³⁹ Suedos et Nortmannos juxta^a predicavit ⁴³⁴⁰. Isque duravit usque ⁴³⁴¹ ad nostram ætatem cum aliis æque non obscuris ⁴³⁴² in illa gente sacerdotibus. Post quorum excessum noster metropolitanus, petentibus Nordmannorum populis, ordinavit Thoolf ⁴³⁴³ episcopum in civitate Trondemnis, et ⁴³⁴⁴ Siguardum ⁴³⁴⁵ in easdem partes. Asgothum ⁴³⁴⁶ vero et Bernardum (946) licet moleste ferret a papa consecratos, accepta satisfactione dimisit a se ⁴³⁴⁷ donatos. Per quos hodieque ⁴³⁴⁸ multas verbum Dei lucratur animas, ita ut in omnibus provinciis Norvegiæ beata mater ecclesia letis floreat incrementis ⁴³⁴⁹. Inter Nortmannos tamen et Sueones propter novellam plantationem Christianitatis adhuc nulli episcopatus certo sunt limite designati, sed unusquisque episcoporum a rege vel populo assumptus ⁴³⁵⁰, communiter edificat ⁴³⁵¹ ecclesiam, et circueuntes ⁴³⁵² regionem quantos ⁴³⁵³ (947) possunt ad Christianitatem trahunt, eosque gubernant sine invidia, quandiu vivunt**.

34. (Cap. 243.) Post Normanniam, quæ est ultima

SCHOLIA.

* *Schol.* 142. Licet ante illum ⁴³⁷⁴ ex nostris Lifdag, Odinckar et Poppo ⁴³⁷⁵ gentem illam predicaverint ⁴³⁷⁶ Possumus hoc dicere, quod nostri laboraverunt ⁴³⁷⁷ et Angli in labores eorum ⁴³⁷⁸ introierunt. Hunc ⁴³⁷⁹ (953) Meinhardum (954) et Albertum (955) alias ordinatos, cum ad se venirent, cum muneribus archiepiscopus ⁴³⁸⁰ commendavit illis vicem suam tam per Nordmanniam ⁴³⁸¹, quam per insulas oceani. (5. 6. 8b.)

** *Schol.* 143. . . . is plen . . . caloitr . . . ler . . . (6.)

** *Schol.* 144. De oceano Britannico, qui Daniam tangit et Nordmanniam, magna recitantur ⁴³⁸² a nautis miracula, quod circa Orchadas ⁴³⁸³ mare sit ⁴³⁸⁴ contrectum (956) et ita spissum a sale, ut vix moveri possint ⁴³⁸⁵ naves, nisi tempestatis auxilio; unde etiam vulgariter ⁴³⁸⁶ idem salum lingua nostra ⁴³⁸⁷ Libersee ⁴³⁸⁸ vocatur (957). (5. 6. 7. 8b.)

*** *Schol.* 145. Hic apparet quod scriptor hujus libelli fuit ex Germania superiori, unde vocabula pleraque sive nomina propria, cum ad suam aptare voluit linguam, nobis corruptit. (5.)

VARLÆ LECTIONES.

⁴³³⁶ loco *deest* 9. ⁴³³⁷ ille *deest* 7. ⁴³³⁸ av. A. *desunt* 1. 2a. 5. 6. 9. 10. ⁴³³⁹ apud *addit* 2a 5 apud Suedos et apud N. 8. 9. 10. ⁴³⁴⁰ Nordmannos fideliter instruxit 7. ⁴³⁴¹ usque *deest* 9. ⁴³⁴² obscuris 1. ⁴³⁴³ Tholf 2a. 5. 10. Tolf 9. ⁴³⁴⁴ Trondemni 5. ⁴³⁴⁵ Sigwardum 2a. ⁴³⁴⁶ Asgotum 2a. 5. 9. 10. ⁴³⁴⁷ a se *desunt* 9. ⁴³⁴⁸ usque hodie 5. ⁴³⁴⁹ Isque duravit — incrementis *desunt* 7. ⁴³⁵⁰ ascriptus 2a. ⁴³⁵¹ ædificavit 7. 9 ædificat 8b. ⁴³⁵² circueuntes 10. circummeantes 9. ⁴³⁵³ quot 10. ⁴³⁵⁴ Is autem 6. Ac. 7ab. ⁴³⁵⁵ Hamaborgensem 10. Hamburgensem 9. ⁴³⁵⁶ quoniam — respiciunt *desunt* 7. ⁴³⁵⁷ proxumæ 8b. 9. ⁴³⁵⁸ spersæ 9. ⁴³⁵⁹ Britannice 6. Britannicæ 10. ⁴³⁶⁰ Orchades 2a. 5. 9. 10. ⁴³⁶¹ sunt *deest* 7. ⁴³⁶² XL 9. et XV incoluntur 2a. XV incoluntur 8. 9 10. ⁴³⁶³ A tergo (Brittanniæ), unde oceanus infinito patet, Orcades habet insulas, quarum XX desertæ sunt, XIII (XIV coluntur. *Orosius* l. l. c. 2. ⁴³⁶⁴ XL sibi sunt 2a 8. 9. 10. conjunctæ 8. 9. ⁴³⁶⁵ Electriades 7. Electride 2a ⁴³⁶⁶ sive 2a. 9. seu 10. ⁴³⁶⁷ ac 7a. b. ⁴³⁶⁸ firmentis 7c. ⁴³⁶⁹ animas 2a. ⁴³⁷⁰ que *deest* 5. 9. 10. iterum 2a ⁴³⁷¹ via *deest* 2a. 5. 7a. b. 9. 10. ⁴³⁷² dirimas 7c. ⁴³⁷³ Scythiam 2a. 6. Schociam 7c. Schotiam 10. ⁴³⁷⁴ Ante Nordmannorum *in marg.* Anglorum episcopos quidam 8b. ⁴³⁷⁵ apud *addit* 5. 8b. ⁴³⁷⁶ prædicaverunt 5. 8b. ⁴³⁷⁷ laboraverunt 4. ⁴³⁷⁸ in nostrorum labores 8b. ⁴³⁷⁹ Hunc *deest* 8b. ⁴³⁸⁰ episcopus noster c. mun. 8b. ⁴³⁸¹ Nordvegiam 8b. ⁴³⁸² Brittanico dicitur 8b. ⁴³⁸³ Orchades 8b. ⁴³⁸⁴ sit *deest* 5. ⁴³⁸⁵ postsent 8b. ⁴³⁸⁶ *deest* 8b. ⁴³⁸⁷ nostra lingua 5. *desunt* 7. *ubi hoc scholion textui insertum est post verba:* flectere velis. ⁴³⁸⁸ Lenersee 7c. Lierse 8b.

NOTÆ.

(944) V. l. II, 55, 62. Sigafrius, monachus Glastoniensis, episcopus Norvegiæ etiam dicitur a Guil. Malmesbure. De antiquit. Glaston. ecclesiæ, ed. Hearne, p. 95.
(945) De Æsmundo s. Osmundo v. supra l. III, c. 14, 70.
(946) De Bernardo v. l. II, c. 55.
(947) *Quantos*, id est *quot*.
(948) Sic Martianus de Hyperboreis: *in fine habitationis humanæ*.
(949) Solinus c. 23: *Oras extimas Oceanus amplectitur*.

aquilonis provintia, nichil invenies habitacionis humanæ (948), nisi terribilem visu et infinitum oceanum***, qui totum mundum amplectitur (949). Is ⁴³⁸⁴ habet ex adverso Nortmanniæ insulas multas non ignobiles, quæ nunc fere omnes Nortmannorum ditioni subjacent, ideoque non prætereundæ sunt a nobis, quoniam Hammaburgensem ⁴³⁸⁵ parochiam et ipsæ respiciunt ⁴³⁸⁶. Quarum primæ ⁴³⁸⁷ sunt Orchades insulæ, quas barbari vocant Organas; ritu Cicladum illæ sunt dispersæ ⁴³⁸⁸ per oceanum***. De quibus Romani auctores Martianus (650) et Solinus ita scripisse videntur: *A tergo Britannicæ ⁴³⁸⁹ unde infinitus patet oceanus, Orchadæ ⁴³⁹⁰ sunt insulæ quarum 20 sunt ⁴³⁹¹ desertæ, 16 ⁴³⁹² coluntur ⁴³⁹³ (951). Orchades insulæ pene 40 ⁴³⁹⁴ junctæ. Item vicinæ sunt Electrides ⁴³⁹⁵, in quibus electrum gignitur (952). Igitur Orchades inter Nordmanniam et ⁴³⁹⁶ Britanniam et ⁴³⁹⁷ Hiberniam positæ, frementis ⁴³⁹⁸ oceani ludibundæ minas ⁴³⁹⁹ derident. Ad quas a civitate Nordmannorum Trondemni per diem ferunt navigari posse. Itemque ⁴⁴⁰⁰ ab Orchadibus, aiunt, simile spatium viæ ⁴³⁷¹, sive in Angliam dirigas ⁴³⁷², sive in Scotiam ⁴³⁷³ flectere velis. Ad easdem insulas Or-*

(950) Martian. l. I, p. 215.
(951) *A tergo — coluntur*. Hæc verba ex Orosii l. I, c. 2, hausta videntur.
(952) *Orchades — gignitur* ex Martiano, p. 215.
(953) Sc. Sigafrius s. Osmundum.
(954) F. supra l. III, c. 70 (l. IV, c. 44).
(955) V. ibidem.
(956) *Mare concretum*. V. Martian. l. I.
(957) *Leberneri*. mare mortuum. V. Gloss. Trevir. ap. Hoffmann Althochdeutsche Glossen p. 8. Das lebrimere. Meringarto ed. Hoffmann. V. etiam Ziemann l. I, s. v. *Lebermer*.

⁴³⁸⁹, quamvis prius ab Anglorum et Scotho-
⁴³⁹¹ episcopis regerentur, noster primas
⁴³⁹² ape ordinavit Turoltum episcopum in ci-
⁴³⁹³ Blasconam, qui omnium curas ⁴³⁹⁴ age-
 (958).

Cap. 244.) *Insula * Thyle* ⁴³⁹⁶, quæ per infi-
 celeris secreta, longe in medio ⁴³⁹⁷ sita est oc-
 vix ⁴³⁹⁸, inquit, nota habetur (959). De qua
 Romanis ⁴³⁹⁹ scriptoribus, quam a barbaris
 referuntur digna prædicari ⁴⁴⁰⁰. *Ultima*, in-
 omnium Thyle, in qua æstivo solsticio, sole
 ignum transeunte, nox nulla, brumali solsti-
 nde ⁴⁴⁰¹ nullus dies. Hoc quidam ⁴⁴⁰² senis
 is fieri arbitrantur (960). Item Beda ⁴⁴⁰³ scri-
 Britannia æstate ⁴⁴⁰⁴ lucidas noctes haut
 promittere ut ⁴⁴⁰⁵ in solstilio continui ⁴⁴⁰⁶
 eantur ⁴⁴⁰⁷ senis mensibus, noctesque e diverso
 nam sole remoto. Quod fieri in ⁴⁴⁰⁸ insula
 ytheas ⁴⁴⁰⁹ Massiliensis ⁴⁴¹⁰ scribit sex die-
 vigatione *** in septentrionem ⁴⁴¹¹ a Britannia
 (961). Hæc itaque Thyle nunc Island appel-
 glacie quæ **** oceanum astringit ⁴⁴¹². De
 am hoc memorabile ferunt ⁴⁴¹³, quod eadem
 ita nigra et arida videatur propter antiqui-
 ut incensa ardeat (962). Est autem insula
 ima ⁴⁴¹⁴, ita ut populos infra ⁴⁴¹⁵ se multos
 at, qui solo pecorum fetu vivunt eorumque
 leguntur: nullæ ibi fruges, minima lignorum

A copia, propterea in subterraneis habitant speluncis,
 communi tecto ⁴⁴¹⁶ et strato gaudentes cum peco-
 ribus suis. Itaque in simplicitate sanctam ⁴⁴¹⁷
 vitam peragentes, cum nichil amplius querant quam
 natura concedit ⁴⁴¹⁸, læti possunt dicere cum Apo-
 stolo, habentes victum et vestitum, his contenti
 simus ⁴⁴¹⁹ (I Tim. vi, 8). Nam et montes suos ⁴⁴²⁰
 habent pro oppidis et fontes pro deliciis. Beata,
 inquam, gens, cujus paupertati nemo invidet, et in
 hoc beatissima, quod nunc omnes ⁴⁴²¹ induerunt
 Christianitatem *****. Multa insignia in moribus ⁴⁴²²
 eorum, præcipua ⁴⁴²³ karitas, ex qua procedit, ut
 inter illos ⁴⁴²⁴ omnia communia sint tam advenis
 quam indigenis ⁴⁴²⁵. Episcopum suam ⁴⁴²⁶ habent
 pro rege: ad illius ⁴⁴²⁷ nutum respicit omnis popu-
 lus, quicquid ex Deo, ex scripturis, ex consuetu-
 dine aliarum gentium ille constituit, hoc pro lege
 habent *****. [De quibus noster metropolitanus in-
 mensas Deo gratias retulit ⁴⁴²⁸, quod suo tempore
 convertebantur, licet ante susceptam fidem naturali
 quadam lege non adeo discordarent a ⁴⁴²⁹ nostra
 religione ⁴⁴³⁰.] Itaque petentibus illis ordinavit ⁴⁴³¹
 quemdam sanctissimum virum nomine ⁴⁴³² Isleph.
 Qui ab eadem regione missus ad pontificem,
 aliquandiu retentus est apud eum cum ingenti pro-
 sus honore (963), discens interea quibus noviter
 conversos ad Christum populos salubriter posset
 informare. Per quem transmisit archiepiscopus

SCHOLIA.

- ol. 146 Tyle . . in mari . . omnium insularum remotissima . . . Solmus (964) refert
 brumali tempore per solstitium vix diem et æstivali noctem nullam. Nam fr . . (6.)
 ol. 147. Britannia est omnium maxima insularum. A qua novem dierum navigatione pervenitur ad
 Thile. De qua unius diei navigatio est ad mare congelatum. Quod ideo congelatum, quia
 nunquam sole calefit. (6.)
 chol. 148. Eredientibus a promuntorio Danorum Alaburg narrant iter esse 30 dierum usque in ⁴⁴³³
 Island, minus autem, si ventum ⁴⁴³⁴ habeant secundum. (5. 6. 8b.)
 chol. 149. Juxta Island est oceanus glaciatus et fervens et caligans ⁴⁴³⁵. (5. 6. 7. 7c. 8b.)
 Schol. 150. Apud illos non est rex, nisi ⁴⁴³⁶ tantum lex: et peccare nefas, aut pretium morti ⁴⁴³⁷ (965).
 (2a. 5. 6. 7. 9. 10.)
 Schol. 151. Civitas ibi ⁴⁴³⁸ maxima Scaldholz ⁴⁴³⁹. (6. 7.)

VARIE LECTIONES

rehades 2a. 9. 10. ⁴³⁹⁰ Scottorum 6. Scotorum 9. ⁴³⁹¹ primus 5. ⁴³⁹² Torulfum 2a.
 ulphum 9. 10. ⁴³⁹³ Blascona 2a. civitate Blascono 5. ⁴³⁹⁴ curam 2a. 5. 9. 10. ⁴³⁹⁵ Ad
 — agere desunt 7. ⁴³⁹⁶ Thile 6. semper in textu. Tyle 2a. 9. 10. add. (Island) a. ⁴³⁹⁷ medio
 s. 5. in oceano 9. 10. ⁴³⁹⁸ ut addit 5. ⁴³⁹⁹ Normannis 9. ⁴⁴⁰⁰ prædicatori 10.
 inde 1. 5. ⁴⁴⁰² quidem 10. ⁴⁴⁰³ Beva 6. ⁴⁴⁰⁴ in estate in Britannia 6. ⁴⁴⁰⁵ si addit 5. noctes,
 ibie declarans, ut (si) in 7. ⁴⁴⁰⁶ centum 2a. ⁴⁴⁰⁷ habeant 2a. 5. 9. 10 ⁴⁴⁰⁸ deest 7c. ⁴⁴⁰⁹ Py-
 a. Pistias 5. ⁴⁴¹⁰ Mansiliensis 1. Massiensis 7. Marsiliensis 2a. ⁴⁴¹¹ septentrione 1. 2a. 5.
 tringit 7. ⁴⁴¹³ fertur 2a. 9. 10 ⁴⁴¹⁴ permixta 7. ⁴⁴¹⁵ intra 5. 10. in 7a. b. ⁴⁴¹⁶ et victu addit 2a.
 . stato 7c. ⁴⁴¹⁷ sancta 2a. 10. ⁴⁴¹⁸ concedat 7c. ⁴⁴¹⁹ sumus 6. 7. 9. ⁴⁴²⁰ suos deest 1. ⁴⁴²¹ invi-
 omnes desunt 10. ⁴⁴²² montibus 9. ⁴⁴²³ præcipue 5. 9. ⁴⁴²⁴ illos deest 1, 6. 7. eos 5. ⁴⁴²⁵ tam
 is, q. advenis 6. peregrinis 2a. In cod. 4. 7. 8. 9. 10. hic inseritur schol. 150 ⁴⁴²⁶ suum deest 7.
 is 5. ⁴⁴²⁸ gratias egit 9. ⁴⁴²⁹ discordabant ab 6. discordabant vera n. r. 2a. a Deo discordabant
 1. 10. ⁴⁴³⁰ Uncis inclusa desunt. 1. ⁴⁴³¹ ordinant 2a. ⁴⁴³² nomine deest 5. ad eorum partes addit
 1. 10. ⁴⁴³³ usque 8b. ⁴⁴³⁴ nautæ addit 8b. ⁴⁴³⁵ caliginosus 5. 8b. ⁴⁴³⁶ sed 2a. ⁴⁴³⁷ est mori
 1. ⁴⁴³⁸ eorum 7c. ⁴⁴³⁹ ML Scaldholz 7.

NOTÆ.

Civitas Blascona in Orcadibus plane ignota
 Blaskoeg in Islandia memoratur ab Are Frodi
Insula—habetur. Verba fere Orosii l. i.
Ultima—arbitrantur. Sunt fere verba Bedæ
 porum ratione, cap. 29, qui priora verba,
 —dies ex Solini cap. 22 excerpit.

(961) E Beda l. i. deprompta, qui ipse Plinii His-
 tor. natural. l. ii, c. 75, ante oculos habuit.
 (962) Cf. Archiv. T. VI, pag. 888.
 (963) Cum ingenti habere. V. supra. l. iii, c. 16
 fin.
 (964) Cap. 22.
 (965) Horat. Carm. iii, 24, v. 24,

suos apices populo Islandorum et Gronlandorum⁴⁴⁰ A rit⁴⁴⁶⁹ ad æstivale solsticium, his qui in borea venerabiliter salutans eorum ecclesias et⁴⁴¹ pollicens eis propediem se venturum usque ad illos, ut gaudio simul⁴⁴² pleno fruantur. In quibus verbis egregia, quam habuit in legationem suam⁴⁴³, voluntas pontificis laudari potest⁴⁴⁴, quoniam⁴⁴¹ et apostolum discimus⁴⁴⁵ ad prædicandum verbum Dei velle⁴⁴⁷ in Hispaniam proficisci, quod implere non potuit⁴⁴⁸ (966). Hæc de⁴⁴⁹ Islandis⁴⁵⁰ et de⁴⁵¹ ultima Thyle veraciter comperi, fabulosa præteriens.

36. (Cap. 245.) Sunt autem plures aliæ in oceano insulæ, quarum non minima⁴⁴² Gronland⁴⁴³, profundius in oceano sita contra montes⁴⁴⁵ Suediæ vel Riphea juga. Ad quam ferunt⁴⁴⁸ insulam a litore Nortmannorum vela pandi quinque aut septem⁴⁴⁶ diebus, quemadmodum ad Island. Homines ibi a salo cerulei; unde et regio illa nomen accepit: qui⁴⁴⁷ similem Islandis vitam agunt, excepto quod crudeliores sunt, raptuque pyratice remigantibus⁴⁴⁸ infesti. Ad eos etiam sermo est nuper⁴⁴⁹ Christianitatem⁴⁵⁰ pervolasse⁴⁵¹.

37. (Cap. 246.) Tercia est⁴⁴² Halagland⁴⁴³ insula vicinior Nortmanniæ⁴⁴³, magnitudine ceteris⁴⁴⁴ non impar⁴⁴⁵. Hæc in estate circa solsticium per quatuordecim dies continuos solem videt super⁴⁴⁶ terram, et in hieme similiter per totidem⁴⁴⁶ dies sole caret. Stupenda res et incognita barbaris, qui nesciunt disparem longitudinem dierum contingere propter solis accessum et recessum⁴⁴⁷. Nam propter rotunditatem orbis terrarum necesse est ut solis circuitus accedens alibi diem exhibeat, alibi recedens⁴⁴⁸ noctem relinquat. Qui dum ascende-

rit⁴⁴⁶⁹ ad æstivale solsticium, his qui in borea⁴⁴⁷⁰ sunt dies prolongat noctesque abbreviat⁴⁴⁷¹; descendens autem⁴⁴⁷² ad hiemale solsticium⁴⁴⁷³, simili ratione facit australibus. Hoc ignorantes pagani, terram illam vocant sanctam et beatam, quæ tale miraculum præstet⁴⁴⁷⁴ mortalibus. Itaque rex Danorum cum multis aliis contestatus est hoc ibi⁴⁴⁷⁵ contingere, sicut in Suedia et in⁴⁴⁷⁶ Norvegia et in ceteris quæ ibi sunt insulis⁴⁴⁷⁷.

38. (Cap. 247.) Præterea unam adhuc insulam⁴⁴⁷⁸ recitavit⁴⁴⁷⁹ a multis⁴⁴⁸⁰ in eo repertam oceano, quæ dicitur Winland⁸¹ (967), eo quod ibi vitæ sponte nascantur, vinum optimum ferentes⁴⁴⁸². Nam et fruges ibi non seminata habundare, non fabulosa opinione, sed certa comperimus⁴⁴⁸³ relatione Danorum. [Postquam insulam, ait⁴⁴⁸⁴, terra non⁴⁴⁸⁵ invenitur habitabilis in illo oceano, sed omnia quæ ultra sunt glaciæ intolerabili ac caligine immissa sunt. Cujus rei Marcianus⁴⁴⁸⁶ ita plena meminit (968): *Ultra Thilen*⁴⁴⁸⁷, inquit, *navigazione*⁴⁴⁸⁸ *unius diei mare concretum est*. Temptavit hoc nuper⁴⁴⁸⁹ experientissimus Nordmannorum princeps Haraldus⁴⁴⁹⁰ (969). Qui latitudinem septentrionalis⁴⁴⁹¹ oceani perscrutatus⁴⁴⁹² navibus, tandem caligantibus ante ora deficientis mundi finibus, inmane⁴⁴⁹³ abyssi baratrum (970) retroactis vestigiis (971) pene⁴⁴⁹⁴ vix salvus evasit⁴⁴⁹⁵.]

39. (Cap. 248.) Item nobis retulit beatæ memoriæ pontifex Adalbertus⁴⁴⁹⁶, in diebus ante decessoris⁴⁴⁹⁷ sui quosdam nobiles de Fresia viros causa pervagandi maris in boream vela tetendisse⁴⁴⁹⁸, eo quod⁴⁴⁹⁹ ab incolis ejus populi dicitur ab ostio Wir-

SCHOLIA.

Schol. 152. Alii dicunt⁴⁶⁰⁰ Halagland esse partem Nordmanniæ postremam, quod⁴⁶⁰¹ sit proxima Scritefingis⁴⁵⁹², asperitate montium et frigoris inaccessibilis⁴⁶⁰². (5. 6. 7. 8b.)

VARLE LECTIONES.

⁴⁴⁴⁰ Gronlandorum 6. Gronlanorum 2a. 10. Gronlannorum 8. ⁴⁴⁴¹ deest 2a 5. 9. 10. ⁴⁴⁴² similiter 5. ⁴⁴⁴³ legatione sua 5. ⁴⁴⁴⁴ debet 5a. 5. 6. 9. 10. ⁴⁴⁴⁵ cum 9. ⁴⁴⁴⁶ diximus 10. ⁴⁴⁴⁷ male 1. ⁴⁴⁴⁸ De quibus noster — non potuit *desunt* 7, *ubi scholion* 451. *in textu legitur*. ⁴⁴⁴⁹ de *deest* 1. pauca de 7a. ⁴⁴⁵⁰ Island 1. 5. Ysland 7. Islandia 2a. 9. 10. *sæpius*. ⁴⁴⁵¹ *deest* 2a. 7c. 9. 10. ⁴⁴⁵² quarum nomina 7a. b. est *addunt* 2a. 5. 6. 7c. 9. 10. ⁴⁴⁵³ Gronlandia 2a. 9. 10. ⁴⁴⁵⁴ fines 10. ⁴⁴⁵⁵ fortem 7. ⁴⁴⁵⁶ sex 7. ⁴⁴⁵⁷ Hii 7c. ⁴⁴⁵⁸ *navigantibus* 2a. 8. 9. 10. ⁴⁴⁵⁹ *ad redunt* 4. ⁴⁴⁶⁰ de christianitate 9. ⁴⁴⁶¹ *ad eos — pervolasse desunt* 7. ⁴⁴⁶² Halagland 9. ⁴⁴⁶³ *verum addit* 2a. 5. 9. 10. ⁴⁴⁶⁴ ceterisque 7c. ⁴⁴⁶⁵ *In cod.* 7. *hic inseritur schol.* 152. ⁴⁴⁶⁶ totitidem 18. ⁴⁴⁶⁷ *recessumque* 7c. ⁴⁴⁶⁸ *recedens deest* 5. ⁴⁴⁶⁹ *ascendit* 1. ⁴⁴⁷⁰ horrea 1. ⁴⁴⁷¹ *abbreviat* 9. 10. ⁴⁴⁷² *autem deest* 8b. 9. 10. ⁴⁴⁷³ his qui — solsticium *desunt* 2a. 8. F. ⁴⁴⁷⁴ *præstat* 2a. 5. 9. 10. ⁴⁴⁷⁵ sibi 2a. ⁴⁴⁷⁶ *in deest* 5. 10. ⁴⁴⁷⁷ Itaque rex — insulis *desunt* 7. ⁴⁴⁷⁸ regionem 1. *cui voci scriba aut corrector coævus deletæ superposuit vocem*: insulam. ⁴⁴⁷⁹ Præterea etiam siunt u. adhuc ins. 7. ⁴⁴⁸⁰ a multis *deest* 7. ⁴⁴⁸¹ id est terra vini *addit* 2a. 8. 9. 10. ⁴⁴⁸² *gerentes* 7. ⁴⁴⁸³ *reperimus* 2a. ⁴⁴⁸⁴ *ait deest* 5. 7. ⁴⁴⁸⁵ nulla 2a. 5. 9. 10. ⁴⁴⁸⁶ Martinianus 9. ⁴⁴⁸⁷ Thyle 5. Thylem 7. Tylen 9. 10. ⁴⁴⁸⁸ *navigare* 5. ⁴⁴⁸⁹ *nuper deest* 7. ⁴⁴⁹⁰ Haroldus 5. 9. 10. ⁴⁴⁹¹ septentrionalem 7. septentrionis 2a. ⁴⁴⁹² *perscrutans* 2a. ⁴⁴⁹³ *inane* 7b. *mane* 7c. *mare* 7a. ⁴⁴⁹⁴ *pene deest* 5. ⁴⁴⁹⁵ *Unus inclusa desunt* 1. *In cod. 7a. hic additur*: Istud etiam dixit quidam nobilis Carthusiensis præsentium scriptura (scriptam 7c. Leg. scriptori) et est verum. Sed (Etiam 7c.) iste locus in eorum idiomate Gimmesdægop. Miles vero capitaneus regis dicebatur Olyden Helgesson, nauta vero Gunar (Cunao 7c.) Caswen. ⁴⁴⁹⁶ Avalbertus 6. Bremensis *addit* 7. ⁴⁴⁹⁷ antecessoris 2a. 5. 9. 10. prædecessoris 7. ⁴⁴⁹⁸ *tendisse* 7c. ⁴⁴⁹⁹ eodem ab 7c. tetendisse (retendisse 9.) quibus ab hostio Wesere (ostio Wisere. 9. 10.) fl. d. c. in a. nulla terra occurrit preter 2a. 9. 10. ⁴⁵⁰⁰ *Judicant* 5. 8b. ⁴⁵⁰¹ *que* 7c. ⁴⁵⁰² *Scritefinis* 7. 8b. ⁴⁵⁰³ *inaccessa* 7. 8b. *In cod. 6. quædam verba addita erant nunc rescissa præter litteras. . . . anc. . . .*

NOTÆ

(966) Sc. Paulus. V. Epist. ad Romanos, c. xv, v. 24.

(967) De terra Winland v. Are Frodi cap. Snorro Sturleson Olaf Tryggwason Saga, c. 107 seq. (968) I. 1., pag. 215.

(969) Haraldus Herdrade † 1066. V. supra I, III, c. 17,

(670) *Immane baratrum*. Virgil. Æneid, l. viii, v. 245. *Immanissimum Charybdis baratrum* Paul. War-nafrid. I. 1., c. 6.

(971) *Retroactis vestigiis*. Virgil. Æn. l. ix, v. 392: *vestigia retro legit*, ubi noster fortasse legit: *egit*.

raha⁴⁵⁰³ fluminis directo cursu in aquilonem nullam terram occurrere præter infinitum oceanum⁴⁵⁰⁴. Cujus⁴⁵⁰⁵ rei novitate pervestiganda⁴⁵⁰⁶ conjurati solades a litore Fresonum læto celeumate progressi sunt. Deinde relinquentes hinc Daniam, inde⁴⁵⁰⁷ Britanniam, pervenerunt ad Orchadas. Quibus a læva dimissis, cum Nordmanniam in dextris haberent⁴⁵⁰⁸, longo trajectu⁴⁵⁰⁹ glaciale⁴⁵¹⁰ Island collegerunt (972). A quo loco⁴⁵¹¹ maria sulcantes (973) in ultimum⁴⁵¹² septentrionis axem, postquam retro se omnes, de quibus supra dictum est, insulas viderunt, omnipotenti Deo et sancto confessori Willehudo⁴⁵¹³ suam commendantes viam et sudatiam, subito collapsi sunt in illam tenebrosam rigentis oceani caliginem, quæ vix oculis penetrari valeret⁴⁵¹⁴. Et ecce instabilis oceani euripus⁴⁵¹⁵, ad initia quædam fontis sui archana⁴⁵¹⁶ recurrens, infelices nautas jam⁴⁵¹⁷ desperatos, immo de morte sola cogitantes, vehementissimo impetu⁴⁵¹⁸ traxit ad chaos⁴⁵¹⁹. [Hanc dicunt esse voraginem abyssi⁴⁵²⁰,] illud profundum (974), in quo⁴⁵²¹ fama est⁴⁵²² omnes recursus maris, qui decrescere⁴⁵²³ videntur, absorberi⁴⁵²⁴ et denuo revomi⁴⁵²⁵ (975), quod fluctuatio⁴⁵²⁶ crescens⁴⁵²⁷ dici solet. Tunc illis solam Dei misericordiam implorantibus, ut animas eorum susciperet, impetus ille recurrens⁴⁵²⁸ pelagi quasdam⁴⁵²⁹ sociorum naves abripuit, celeres⁴⁵³⁰ autem revomens⁴⁵³¹ excursio longe⁴⁵³² ab alteris post terga reppulit. Ita illi ab instanti periculo, quod oculis viderant, oportuno Dei auxilio liberati, toto nisu remorum fluctus adjuvarunt.

40. (Cap. 249.) Et⁴⁵³³ jam periculum caliginis et provintiam frigoris evadentes, insperate appulerunt ad quandam insulam altissimis in circuitu scopulis ritu oppidimunitam (976). Huc⁴⁵³⁴ visendorum gratia locorum egressi⁴⁵³⁵, reppererunt homines in antris

A subterraneis meridiano tempore latitantes; pro⁴⁵³⁶ quorum foribus infinita jacebat copia vasorum aureorum et ejusmodi⁴⁵³⁷ metallorum, quæ rara mortalibus et preciosa putantur (977). Itaque sumpta⁴⁵³⁸ parte gazarum quam sublevare poterant, læti remiges festine remeant⁴⁵³⁹ ad naves. Cum subito retro se venientes contemplati sunt homines miræ altitudinis, quos nostri appellant Cyclopes; eos⁴⁵⁴⁰ antecedeabant canes magnitudinem solitam excedentes eorum quadrupedum⁴⁵⁴¹. Quorum incursum raptus⁴⁵⁴² est unus de sociis, et in momento laniatus est coram eis⁴⁵⁴³, reliqui vero suscepti ad naves evaserunt periculum⁴⁵⁴⁴, gygantibus, ut referebant⁴⁵⁴⁵, pene⁴⁵⁴⁶ in altum vociferando sequentibus. Tali fortuna comitati Fresones Bremam perveniunt⁴⁵⁴⁷, ubi, Alebrando pontifici ex ordine cuncta⁴⁵⁴⁸ narrantes, pio Christo et confessori ejus Willehudo⁴⁵⁴⁹ reversionis et salutis suæ hostias immolarunt⁴⁵⁵⁰.

(Cap. 230.) [Sunt et alia quæ non incongrue essent dicenda hoc loco⁴⁵⁵¹ de illo æstu maris in die bis citato; quod miraculum præhet omnibus maximum; ita ut ipsi, qui archana reum phisici perscrutantur, in dubitationem⁴⁵⁵² cadant⁴⁵⁵³ ejus reicujusignorant originem. Cumque Macrobius (978) et Beda⁴⁵⁵⁴ (970) videantur ex illa re⁴⁵⁵⁵ aliquid loqui, Lucanus autem nihil se scire fateatur⁴⁵⁵⁶ (980) diversi auctores variis pugnant sententiis; omnes autem⁴⁵⁵⁷ incertis abeunt rationibus, nobisque sufficit cum propheta clamare⁴⁵⁵⁸; *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia tua⁴⁵⁵⁹ fecisti; impleta est terra possessione tua* (981). Et iterum: *Tui sunt caeli, et tua est terra* (982) *et tu dominaris potestati⁴⁵⁶⁰ maris⁴⁵⁶¹* (982), *et judicia tua abyssus multa* (984) ideoque jure dicuntur incomprehensibilia (985).]

41. (Cap. 251.) Hæc sunt quæ de natura septen-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁵⁶² Viseræ 8b. 9. ⁴⁵⁶⁴ præter illud mare quod Liberse (Liverse 10.) dicitur 2a. 5. 9. In ⁴⁵⁶⁵ *marginè* 9. *additur*: Quod liber est dictum infinitum oceanum. ⁴⁵⁶⁶ Cujus — progressi *desunt* 2a. ⁴⁵⁶⁷ *Legè*: pro vestiganda. ⁴⁵⁶⁸ in 7c. ⁴⁵⁶⁹ habeat 9. ⁴⁵⁷⁰ tractu 2a. 5. 9. 10. ⁴⁵⁷¹ *deest* 2a. ⁴⁵⁷² *deest* 7c. ⁴⁵⁷³ ultimam 2a. . 7. 9. 10. ⁴⁵⁷⁴ sanctis ipsius 7c. Villebando 9. 10. ⁴⁵⁷⁵ que o. p. non valet 2a. 9. 10. ⁴⁵⁷⁶ civibus 7c. ⁴⁵⁷⁷ archanaque 2a. archanaque 9. 10. ⁴⁵⁷⁸ non 7. ⁴⁵⁷⁹ vehementissime 2a. ⁴⁵⁸⁰ *ochos* 9. ⁴⁵⁸¹ Hanc — abyssi *desunt* 1. 6. 7. ⁴⁵⁸² qua 1. quod 2a. 9. 10. quo ut 7. ⁴⁵⁸³ ingredi et ⁴⁵⁸⁴ *regredi addunt* 2a. b. 8. ⁴⁵⁸⁵ decurrere 9. ⁴⁵⁸⁶ et absorberi 2a. 9. 10. ⁴⁵⁸⁷ removi 9. 10. ⁴⁵⁸⁸ *F.* ⁴⁵⁸⁹ *cre-* ⁴⁵⁹⁰ *scens deest* 2a. 5. 9. ⁴⁵⁹¹ recurrentis 2a. 5. 9. 10. ⁴⁵⁹² plagi qua solum 10. ⁴⁵⁹³ ceteros 1. 6. 7. ⁴⁵⁹⁴ *removens* 9. *F.* ⁴⁵⁹⁵ ex cursu longo 2a. 5. 9. 10. ⁴⁵⁹⁶ At 2a. 5. 9. ⁴⁵⁹⁷ *Quam* 5. ⁴⁵⁹⁸ *ag-* ⁴⁵⁹⁹ *gressi* 4. ⁴⁶⁰⁰ præ 5. ⁴⁶⁰¹ hujusmodi 7c. ⁴⁶⁰² suscepta 9. ⁴⁶⁰³ remeantur 7c. ⁴⁶⁰⁴ quos 5. ⁴⁶⁰⁵ *deest* 1. ⁴⁶⁰⁶ *deest* 2a. eorum quad. *desunt* 5. 9. 10. ⁴⁶⁰⁷ captus *M. F.* ⁴⁶⁰⁸ eorum *addit* 5. unus ⁴⁶⁰⁹ *deest* 1. ⁴⁶¹⁰ *est addit* 7. ⁴⁶¹¹ periculum 2a. 5. 9. 10. ⁴⁶¹² ferebant 5. 7. ⁴⁶¹³ pone 5. 9. 10. ⁴⁶¹⁴ pervenerunt 2a. Frisones repatriaverunt et a Christo domino (et auxilio divo 7b.) reversionis 7a c. ⁴⁶¹⁵ omnia 9. ⁴⁶¹⁶ *Wilhado* 2a. ⁴⁶¹⁷ immolaverunt 2a. 9. 10. *Totum cap.* 249. *deest* 1. ⁴⁶¹⁸ hoc loco *desunt* 6. 9. ⁴⁶¹⁹ *dubietatem* 7. ⁴⁶²⁰ cadunt 7. ⁴⁶²¹ *Beva* 6. ⁴⁶²² ex i. r. *desunt* 2a. 4. 9. 10. ⁴⁶²³ affirmat 9. ⁴⁶²⁴ tamen 7. ⁴⁶²⁵ dicere 6. 7. sufficit hoc loco exclamare 9. ⁴⁶²⁶ tu *deest* 2a. 5. 9. 10. ⁴⁶²⁷ potestatis 6. 9. 10. ⁴⁶²⁸ et tu — *maris desunt* 9.

NOTÆ.

(972) *Collegerunt*. h. e. legerunt oram s. littora insulæ Island, ut habet Virgil. *Æneid.* l. III, v. 202; *Ecl.* viii, v. 7; *Georg.* v. 44.
(973) *Sulcare maria* Virg. *Æn.* l. x, v. 197.
(974) *Chaos profundissimum* ex Paulo W, l. i.
(975) *Profundissima aquarum illa vorago est — quæ bis in die fluctus absorbere et rursum evomere dicitur.* Paul. W. l. i.
(976) De oppido fabuloso, dicto Gerutho, v. Sax. *Grammat.* l. viii, c. 160.

(977) *Putantur*, id est videntur.
(978) Macrobius. *Somn.* Scipion. l. II, cap. 6.
(979) Beda De natura rerum, cap. 39.
(980) Ita quidem Lucan. l. I, x, v. 237, non vero de maris, sed de Nili æstu.
(981) Psalm. civ, v. 24.
(982) *Ibidem*, LXXXIX, v. 12.
(983) *Ibid.*, v. 10.
(984) *Ibid.*, 36, v. 7.
(985) *Ep.* ad Romanos cap. 11, v. 33.

trionalium regionum comperimus ad honorem sanctæ ⁴⁵⁶¹ Hammaburgensis ecclesiæ ponenda ⁴⁵⁶², quam tanto munere divinæ pietatis præditam videmus ut innumerabilem populorum multitudinem, quorum metropolis hæc facta est, labore suæ prædicationis ex magna jam parte conversos habeat ad Christianitatem, ibi solummodo ponens evangelizandi silentium, ubi mundus terminum habet. Quæ salutifera gentium legatio, primum ⁴⁵⁶³ a sancto Anscario incepta, prosperis semper usque ⁴⁵⁶⁴ in hodiernum diem aucta est ⁴⁵⁶⁵ incrementis (986), usque ⁴⁵⁶⁶ ad transitum magni Adalberti ⁴⁵⁶⁷, per annos circiter ducentos quadraginta ⁴⁵⁶⁸.

24. (Cap. 252.) Ecce illa ferocissima Danorum sive Nordmannorum aut Sueonum natio, quæ, juxta verba beati Gregorii, *nichil aliud scivit nisi barbarum fremdere, jam dudum novit in Dei laudibus alleluia resonare* (987). Ecce populus ille pyratiscus ⁴⁵⁷³, a quo totas ⁴⁵⁷⁴ olim Galliarum et Germaniæ

A provincias legimus depopulatas, suis nunc fi contentus est, dicens cum apostolo: *Non ha hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus et credimus videre bona Domini in terra viventium* (989). Ecce patria illa horribilis, semper ⁴⁵⁷⁶ cessa propter cultum ydolorum.

... et Scythicæ ⁴⁵⁷⁷ non mitior ⁴⁵⁷⁸ ara Dianæ († deposito jam naturali furore: prædicatores ve ubique ⁴⁵⁷⁹ certatim admittit, destructisque numaris, ecclesiæ passim eriguntur, et ⁴⁵⁸⁰ nom Christi communi ab omnibus effertur præ Nimirum hæc est mutatio dexteræ Exclesi ⁴⁵⁸² LXXVI, 11), et tam velociter currit ⁴⁵⁸³ serr omnipotentis Dei, ut a solis ortu et occa aquilone et meridie ⁴⁵⁸⁵ laudabile ⁴⁵⁸⁶ sit i Domini, et omnis lingua confiteatur quia do noster ⁴⁵⁸⁷ Jesus Christus in gloria est Dei cum Patre et ⁴⁵⁸⁸ sancto Spiritu vivens et re per omnia sæcula sæculorum ⁴⁵⁸⁹. Amen.

M. ADAMI EPILOGUS AD LIEMARUM EPISCOPUM.

Suscipe magne tui præsul munuscula servi,
Qui tibi et ecclesiæ fert pleno cordis amore
Parva quidem sunt hæc, et vix, me iudice digna
Quæ possint ⁴⁵⁹⁰ oculis ⁴⁵⁹¹ relegenda olacere Ca-

[tonis.

5 Nam cum rethoricis ⁴⁵⁹² sermones floribus ornes,
Cum tua lingua sacræ sit clavis bibliothecæ ⁴⁵⁹³
Cum divina Patrum scrutere volumina cautis

Indiculis, quid verba putem tibi balba (991) valere?
At ⁴⁵⁹⁴ cum multa Deo placuissent dona potentum,

10 Sæpe minuta duo viduæ laudata memento (992).
Et confido ⁴⁵⁹⁵ etiam, quod ⁴⁵⁹⁶ commendatio
scripti

Carior inde tibi ⁴⁵⁹⁷ maneat ⁴⁵⁹⁸, dum nil ibi
[fictum ⁴⁵⁹⁹

Externumque ⁴⁶⁰⁰ vides, sed quævis pagina ve-
[ram ⁴⁶⁰¹

Ecclesiæ laudem canit historiamque Breme
15 Omne decus sponsi est, ubi fertur gloria sꝑ
Cumque per innumeros librorum currer

[ag

Scire decet quod ubique legis hoc esse alic
Iste liber tuus ⁴⁶⁰³ est, totusque revolvitur
Tempus ad usque tuum perducens ac

[prior

20 Ergo fave votis, parcens ⁴⁶⁰⁵ juventibu
[sis ⁴⁶⁰⁶ (

Effice, quæso, tuo ne spes foret irrita serv
Qui pro laude tua non erubet esse poeta.

Nempe tibi fateor, venerabilis et bone pas
Si bene non potui, certe veracia scripsi,

Testibus his utens, quibus hæc notissima r
Nec mihi scribendo laudem vel munera c

Quippe placere tibi, reor hoc satis esse i

VARIE LECTIONES.

⁴⁵⁶¹ sanctæ *deest* 2a. 6. 9. 10. ⁴⁵⁶² proponenda 2a. 5. 9. 10. ⁴⁵⁶³ primo 1. ⁴⁵⁶⁴ *dee*
⁴⁵⁶⁵ *est deest* 9. ⁴⁵⁶⁶ usque *deest* 1. 9. 10. ⁴⁵⁶⁷ Avalberti 6. ⁴⁵⁶⁸ et q. 2a. *in cod.* 7. *hujus capit*
hæc leguntur: Hæc pauca quæ de natura septentrionalium regionum a veredicis et veteribus compe
scriptoribus. Cætera narrent, qui descendunt mare in navibus et faciunt operationem in aquis multi
enim viderunt opera Domini et mirabilia ejus in profundo. ⁴⁵⁶⁹ *deest* 7c. ⁴⁵⁷⁰ cepit 2a. 8. cepit
16. ⁴⁵⁷¹ Hebreum *addunt* 2a. 8. 8b. ⁴⁵⁷² ævia 6. alaluia 10. ⁴⁵⁷³ iste a 2a. ⁴⁵⁷⁴ totans F. ⁴⁵⁷⁵ ir
mus etc. Ecce 1. ⁴⁵⁷⁶ et semper 7c. ⁴⁵⁷⁷ Scitice 6. Schyticæ 10. ⁴⁵⁷⁸ minor 7. ⁴⁵⁷⁹ u. terraru
⁴⁵⁸⁰ ad 1. ⁴⁵⁸¹ non 2a. ⁴⁵⁸² ecclesiæ 9. ⁴⁵⁸³ crevit 9. ⁴⁵⁸⁴ *deest* 7c. ⁴⁵⁸⁵ et m. 1. m. *hic* meridie, *non*
ut habet 5, *significare, bene suspicatur* *Pertzius*. ⁴⁵⁸⁶ laudabile *deest* 9. ⁴⁵⁸⁷ *deest* 2a. 5. 7. 9. 10
patre et *desunt* 2a. 9. 10. ⁴⁵⁸⁸ cum—sæculorum *desunt* 7. *Cod.* 2a. *addit*: Expliciunt gesta Breme
pontificum. Item versus. ⁴⁵⁸⁹ possent 2a. 3. 5. ⁴⁵⁹¹ oculis 3. ⁴⁵⁹² rethoricis 3. 5. ⁴⁵⁹³ bibliothecæ 1
et 1. ⁴⁵⁹⁵ confide 2a. ⁴⁵⁹⁶ quia 2a. 3. 5. ⁴⁵⁹⁷ tibi *deest* 1. 2a. ⁴⁵⁹⁸ manet 1. 2a. ⁴⁵⁹⁹ factum 2
extremumque 1. ⁴⁶⁰¹ sed pagina quævis 1. 2a. ⁴⁶⁰² cereris 2a. currerim 3. 5. ⁴⁶⁰³ tuus liber 5
gesta 2a. ⁴⁶⁰⁵ parce et 3. parce 5. ⁴⁶⁰⁶ annis 5.

NOTE.

(986) *Legatio prosperis semper est aucta incremen-*
tis. Iisdem verbis noster utebatur supra l. III,
c. 17 f.

(987) Ita Gregorius I, de lingua Britannicæ seu An-
glosaxonum in Expositione B. Job. l. XXVII. c. 8.

(988) Ep. ad Hebræos c. XIII, v. 14.

(989) Psalm. XXVI, v. 13.

(990) Verba Lucani, Pharsal. l. I, v, 446.

(991) *Verba balbu.* Horat. Sermon. l.
v. 274.

(992) Ev. Marci c, XII, v. 42; Ev. Lucæ c
v. 2.

(993) Similiter in Prologo (ex Virgilio *pro I*
ausis.)

- Tum ⁴⁶⁰⁷ perpende ⁴⁶⁰⁸ tuo non esse ignobile A
[claustrum,
Quod minimus fratrum perfecit maxima rerum.
- 30 In quibus ecclesie lucent primordia nostrae,
Arotoumque ⁴⁶⁰⁹ salus populorum scripta tenetur,
Et decessorum pinguntur facta tuorum ⁴⁶¹⁰.
Tempus erit quo facta tuae celeberrima ⁴⁶¹¹
[laudis
Aut nos aut aliquis ex docta plebe tuorum
- 35 Pangamus majore lyra, si ⁴⁶¹² vita superstes.
Quamvis nota satis pateant tua gesta per orbem,
Quae et sine scriptore vulgabit fama perhennis:
Quem tua ⁴⁶¹³ praeteriit felix electio, qua te,
Prisco more patrum, pastoris nomine dignum
- 40 Electumque Deo prodebat Spiritus index,
Cujus tunc festum recolebat turba fidelis (994)? B
O quantis lacrimis populi te vidimus emptum,
Dum prius oppressi votis communibus omnes
Te talem ⁴⁶¹⁴ cuperent, immo longe ⁴⁶¹⁵ melio-
[rem (995),
- 45 Quam ⁴⁶¹⁶ spes ulla foret vel nostra fides me-
[ruisset.
- Tu solvis ⁴⁶¹⁷ duram populi ⁴⁶¹⁸ a cervice cate-
[nam,
Fasciculosque graves ab onusta plebe repellens.
Afflictae gentis mœrorum in gaudia vertis.
Tu clerum injusta raptorum fraude gravatum
50 In sua restituis, tu nos errore veterno
Eximis, atque suo reddis sacra templa decori.
Tu pacem terris antiqua lite fugatam
Ecclesiis revocas. Jam tertia praelia surgunt (996),
Et discordantes tu ⁴⁶¹⁹ jungis ad oscula men-
[tes (997).
55 Si quid adhuc superest, quod gaudia publica
[turbat ⁴⁶²⁰,
Per te sedari tribuat ⁴⁶²¹ Deus, adiciatque,
Ut Brema cum Hammaburg per te redimi me-
[reantur,
Quae diuturna sui flent tempora carceris ambæ;
Hæc a paganis oppressa, hæc clausa ⁴⁶²² tyran-
[nis.
60 O Liemare pater, faveat tibi gratia Christi,
Nosque tuae pecudes tibi corde et voce favemus.

VARIE LECTIONES.

⁴⁶⁰⁷ cum 2a. ⁴⁶⁰⁸ perpendo 2a. 3. 5. perdendo F. ⁴⁶⁰⁹ actorumque 1. auctorumque 2a. ⁴⁶¹⁰ *Totus hic versus deest* 2. 3. 5. ⁴⁶¹¹ factum tuo celeberrimae laudis, ubi *brevis pontificum Bremensium catalogus etc. sequitur, versuum fine post dato iterum ab hoc versu recte scripto incipiente.* ⁴⁶¹² sit 2a. ⁴⁶¹³ nam 2a. 3. 5. ⁴⁶¹⁴ talem te 5. ⁴⁶¹⁵ multo 2a. ⁴⁶¹⁶ quod 2a. ⁴⁶¹⁷ solus 3. ⁴⁶¹⁸ populi duram 5. ⁴⁶¹⁹ tu deest 1. ⁴⁶²⁰ turbat 3. ⁴⁶²¹ faciat 2a. ⁴⁶²² sed illa 3.

NOTÆ.

- (994) Electus fuit, ut videtur in Dominico Pentecostes. l. xi, v. 631 et 635.
(997) Referenda hæc videntur ad partes conciliarum quas egit Liemarus in bello Saxonum a. 1075.
(995) Sc. vidimus.
(996) *Tertia praelia — surgit pugna.* Virgil. Æn.

APPENDIX

CHRONICON BREVE BREMENSE.

EDENTE V. CL. JOH. E. LAPPENBERG I. U. D.

(Pertz, *Monumenta Germanicæ Historica*, Script. tom. VII, pag. 389.)

Hujus Chronici apographa plura nobis cognita sunt :

1) In codice olim Abdinghofensi, haud dubie omnium antiquissimo et optimo, solus etiam habet nomina episcoporum Slesvicensium. Ex quibus verisimile fit hæc tempore Ratolfi episcopi sæculo undecimo exunde conscripta esse.

2) In manuscripto Bodecensi, quod typis dederunt Martene et Durand in veterum Scriptorum et Monumentorum amplissima Collectione, tom. V, pag. 504. Vitiis plurimis scatet.

3) In Collectaneis Petri Olai minoritæ. Quod apographum prelo subiecit Langebek, Script. rer. Danic. tom. VI, pag. 608 sq. Hic plurima leguntur interpolata a nobis uncis inclusa, quæ omnia ex Adami Bremensis Gestis excerpta esse haud ambiguum videtur.

Scriptor Adami Bremensis contemporaneus fuisse videtur. Simili quo ille cœputo de annis archiepiscoporum Hamburgensium et Bremensium usus esse videtur, quod quidem amplius descripsit, quamvis in computatione annorum nonnunquam graviter sit lapsus. Inotuisse ei quoque videntur Annales Corbeienses.

INCIPIIT SERIES

BREMENSIIUM ET HAMBURGENSEIUM EPISCOPORUM.

[Tempore Karoli magni Brema constructa est. A Et hec nomina episcoporum et archiepiscoporum Bremensium et Hammaburgensium ¹ :]

Sanctus Willehadus prædicavit in Fresonia ² post mortem sancti Bonifacii annos 28 ³ (1), in Saxonia septem. Tandem Bremæ ordinatus episcopus, sedit annos duos, menses tres, dies 26 (2) [Ex Anglia oriundus fuit (3).]

Sanctus Willericus episcopus [ex discipulis sancti Vilhadi electus (4),] sedit annos quinquaginta, menses 5, dies 26 ⁴ (5). Anno Willerici 25 ⁵ Karolus imperator magnus obiit ⁶. Anno ejus 42 sanctus Ansgarius archiepiscopus ordinatus est apud Hammaburg.

Liutricus episcopus [diaconus Villerici, successit ei (6),] sedit annos 8, menses 3, dies 5 ⁷ (7). Hujus anno tertio Loudovicus imperator pius obiit (8). Eodem anno Hammaburg a barbaris devastata est, et sanctus Ansgarius expulsus est, [qui pene cum sanctorum reliquiis nudus evasit (9).]

[Sanctus Ansgarius, primus Nordalbingorum archiepiscopus pallium suscepit a Gregorio IV, ferulam pastorem a Ludovico rege (10),] Sanctus Ansgarius episcopus ⁸, antequam reciperet Bremensem episcopatum, sedit in Hammaburg annos 16 ⁹; re-

cepto Bremensi episcopatu, sedit annos 18, menses quatuor, dies decem (11). Anno post acceptam Bremam duodecim conjunctus est Bremensis et Hammaburgensis episcopatus a papa Nicolao (12). Et post hec supervixit sanctus Ansgarius annos septem, et cum triumpho 5 ¹⁰ regum pervenit ad Christum (13).

Sanctus Rimberty [pallium suscepit a papa Nicolao, ferulam a rege Ludovico (14),] sedit annos 23, menses quatuor, dies octo ¹¹ (15). Anno sancti Rimberty 6¹⁰ Dani cum novem regibus oceani Fresiam et Saxoniam impugnantes, a Loudovico juniore victi sunt oratione ¹² sancti Rimberty (16). Anno sancti Rimberty ¹⁶ duodecim Loudovicus Cesar obiit (17), Romanum imperium cecidit.

Sanctus Adalgarius [pallium suscepit a papa Stephano, ferulam a rege Arnulfo (18),] sedit annos 19 ¹⁴, menses undecim, dies duos ¹⁵ (19). Hujus anno primo Arnulfus imperator Saxoniam debellavit (20). Anno ejus 8 Ungri egressi sunt (21). Arnulfus imperator obiit (22).

Hogerus ¹⁶ [pallium suscepit a papa Sergio, ferulam ab imperatore (23),] sedit annos septem, menses 7, dies duodecim ¹⁷. (24). Hujus anno secundo Ungri, Sclavi, Dani et Nortmanni, devastato

VARLÆ LECTIONES.

¹ Omnia quæ nucis inclusimus non reperiuntur nisi in MS. Petri Olai. ² Fresia 3. ³ XVIII annis 3. ⁴ menses V, dies XXVI *desunt* 3. ⁵ Hujus XXV anno 3. ⁶ Anno — obiit *desunt* 2. ⁷ menses III, dies V *desunt* 3. ⁸ archiepiscopus 3. ⁹ XVII 2. ¹⁰ triumpho majori quam 2. ¹¹ menses q. d. octo *desunt* 3. ¹² precibus 3. ¹³ anno ejus 2. anno ejusdem Rimberty 3. ¹⁴ XVIII 2. ¹⁵ sedit XX annis 3. ¹⁶ Logerus I. Ogerus 2. Rogerus 3. ¹⁷ menses VII d. duodecim *desunt* 3.

NOTÆ.

(1) Pessimus hic calculus. Ex morte Bonifacii (+ 755) usque ad mortem Willehadi (+ 789, Novb. 8) quidem sunt anni circiter 35, quorum septem hic dicitur in Saxonia prædicasse. Vita Willehadi c. 8. Inde noster 28 annos putavit eum in Fresonia prædicasse. Ille tamen non nisi tempore Alchredi, regis Berniciorum (765-774), patriam suam reliquit, quod Adamus Bremensem l. i, c. 14, quoque fugerat, nec septem quos diximus anni vitæ ejus fuerint ultimi, sed ante erectionem episcopatus Bremensis anni, scilicet 780-787.

(2) Ex anno 787, Jul. 13, usque 789, Non. 8.

(3) Ex Adami Brem. l. i, c. 12.

(4) Indidem c., 15.

(5) Ex obitu Willehadi usque ad mortem Willehadi (+ 838, Maii 4) sunt anni 49, menses 6, dies 26. V. supra not. ad Adamum Brem. l. i, c. 20.

(6) L. i, c. 21.

(7) Sc. anno 831; v. Vitam S. Anskarii, c. 40. Adam, l. i, c. 18.

(8) Sc. anno 840. Jun. 20. Secundum hanc computationem igitur obiit Liutricus anno 846, Aug. 9. Dies emortualis fuit August. 24.

(9) V. Adamum l. i, c. 23.

(10) Cf. ib., c. 19.

(11) Obit ille anno 865, Febr. 3, ad quem ex anno 846, Aug. 24, sunt anni octodecim, menses

quinque et dies tres.

(12) Sc. per bullam datam anno 858, Maii 31.

(13) Respexit auctor Herioldum, Horicos seniore et juniore, reges Danorum, necnon Bern et Oleph, reges Sueonum, quibuscum Anskarius versatus est, quamvis non omnes ipse baptizavit.

(14) Ex Adami l. i, c. 37.

(15) Obit anno 888, Jun. 11.

(16) Sc. anno 869, quo tempore nulla Ludovici Germanici pugna cum Danis nobis innotuit. Conf. tamen Adam. Brem. l. i, c. 41.

(17) Ludovicus non Cæsar, sed rex, obiit anno 876.

(18) Ex Adami l. i, c. 48.

(19) Adalgarius obiit anno 909, Maii 9, sedit ergo per annos 20, menses 10 et dies 28. Annalista noster per errorem annum 889, Jun. 9, ab anno 909, Maii 11, subtraxisse videtur.

(20) Arnulfus anno 889 non Saxones, sed Obdritos debellavit. V. Ann. Fuldens.

(21) Rectius a. 892. V. Ann. Fuldens.

(22) Obit Arnulfus a. 899, Dec. 8.

(23) Ex Adami l. i, c. 53.

(24) Secundum Chronicon nostrum ergo obiit Hogerus a. 916, Decemb., quod cum his qui annum ejus emortualis 917 referunt (v. Adam. Brem. l. i, c. 54 ibique not. 82.), fere convenit.

imperio [Romano]. Bremam destruxerunt et totam A Saxoniam consumpserunt (25). Loudowicus rex ¹⁸ obiit.

Reginwardus ¹⁹ sedit menses novem, dies tredecim ²⁰ [De isto nichil scitur præter nomen (26).]

[Sanctus] Unni ²⁰ [pallium suscepit a papa Joanne, ferulam a Conrado rege (27);] sedit annos 16, menses undecim, dies 17 ²² (28). Conradus rex obiit (29) hujus [pontificis] anno primo. Heinricus rex Ungros a Saxonia depulit, et Sclavorum centum viginti milia secus Albiam occidit (30). Danos etiam et Norimannos subjecit (31). Sanctus Unni archiepiscopus Danos et Nortmannos evangelizando apud Bircam obiit.

[Sanctus] Adaldagus archiepiscopus [pallium suscepit a papa Leone VII, ferulam ab Ottone magno;] ^B sedit annos quinquaginta quatuor, menses septem, dies undecim (32). Hujus anno primo magnus Otto imperator regnavit, et ipse Danos triumphavit, Sclavos et Ungros et Italos tributarios reddidit. Ipse ²³ primus ordinavit episcopos in Daniam ²⁴, anno sedis duodecimo ²⁵, Horedum Soleswicum, Liadagum Ripam, Reginbrondum ²⁶ Harusam (33). Anno Adaldagi ²⁷ 42 ²⁸ secundus Otto 39° ²⁹ imperator ³⁰ obiit ³¹.

Liavinzo senior ³² [pallium suscepit a papa Joanne XV, ferulam ab Ottone III (34);] sedit annos 25, menses 10, dies 7 ³³ (36). [Hic primus a suffraganeis consecratus est (36). Hujus anno duodecimo ³⁴, millesimo ³⁵ incarnationis Domini anno, tercius ^C

Otto obiit; 22mo Bernhardus dux, et Liudgerus, frater ejus (37).

Unvanus [pallium suscepit a papa Benedicto, ferulam a Henrico Cesare (38);] sedit annos 16, dies 24 (39). Iste Olaph regem Nortmannorum et Chutun ³⁶ Danorum familiares reddidit Christo. Hujus 14 anno ³⁷ Heinricus imperator obiit.

Liavinzo ³⁸ junior ³⁹ [pallium suscepit a papa Joanne, ferulam a Conrado Cesare (40);] sedit annos tres, menses 7 ⁴⁰, dies 2 ⁴¹ (41).

Herimannus [pallium suscepit a papa Benedicto juniore, ferulam a Conrado (42);] sedit annos 3, dies 24 ⁴² (43).

Alebrandus [pallium suscepit a papa Benedicto, ferulam a Conrado Cesare (44);] sedit annos 9 ⁴³, menses 6, dies 27 (45). Hujus anno quarto piissima senatrix Emma obiit (46). [Sexto anno Conradus imperator obiit (47).] Anno piissimi archiepiscopi ⁴⁴ 8. ecclesia santi Petri Bremæ concremata est, anno postquam facta est a sancto Willehado 248 ⁴⁵ (48).

Adelbertus [hic pallium suscepit a papa Benedicto, et ordine pontificum Romanorum 147, virgam pastoralem ab Henrico, filio Conradi Cesaris, in ordine imperatorum Romanorum a Cesare Augusto 90 (49), anno incarnati verbi 1072, ejusdem Henrici imperatoris anno quarto ⁴⁶. Hic episcopus] sedit annos 28 (50). Hujus anno 22 Brema devastata est (51); 24, episcopatus consumptus est; 26. præpositura mortua est; 28. ⁴⁷ præbenda sepulta est (52).

VARIE LECTIONES.

¹⁸ imperator 3. ¹⁹ Leginwardus 1. Eginwardus 2. ²⁰ duodecim 2. menses n. d. tredecim *desunt* 3. ²¹ Virni 2. *szeptius*. ²² menses n. d. XVII. *desunt*. 3. ²³ Iste Adaldagus archiepiscopus 3. ²⁴ Dania et in Sclavia et ipsorum terminos, distinxit, ordinavit autem 3. ²⁵ Sedis predicti archiepiscopi XI. 2. ²⁶ Rembrant ²⁷ Adalgisi 1. ²⁸ *Lege XLIX. sc. ex anno. 954.* ²⁹ XXXmo VIIImo 1. *scilicet ætatis anno, errore calculi quom Otto a 955 natus sit. P.* ³⁰ i Otto obiit 1. ³¹ Otto tricesimus nonus (XXXVIII, 3.) imperator obiit 2. ³² senior *deest* 3. ³³ annis XXII. 3. ³⁴ *rectius XIII. v. Adam. l. II. c. 40.* ³⁵ *rectius MII.* ³⁶ Canutum 2. *Ley. Chnut.* ³⁷ *rectius XII.* Anno ejus VII. II. i. obiit 3. ³⁸ Yawizo 2. ³⁹ junior *deest* 3. ⁴⁰ VI. 2. ⁴¹ menses VII. d. II *desunt* 3. ⁴² Hermianus sedit annum I. dies XIV. 2. ⁴³ VIII. 2. VIII. Secundum alios XX. 3. ⁴⁴ anno ejusdem 2. anno 3. ⁴⁵ CCXLIV. 2. *Rectius CCLVI.* ⁴⁶ *Lege*: imperatoris quarti anno vicesimo obiit. ⁴⁷ XXIX. 2.

NOTE.

- (25) V. Adam. l. i, c. 54.
 (26) Indidem c. 55. Secundum annalistam nostrum igitur obiit Reginwardus a. 917. Oct. 1.
 (27) Ex Adami l. i, c. 56.
 (28) Hec est anno 934, Sept. 17. rectius vero a. 956, eod. d.
 (29) Rex Conradus obiit a. 918, Dech. 23.
 (30) V. Ann. Corbeiens. a 929, ubi idem legitur occisorum numerus.
 (31) Danos subjecit. V. Ann. Corb. a. 934.
 (32) Adaldagus obiit anno 988, Apr. 28, nosier ergo per errorem in anno emortuali Unni in novum inductus est errorem. Fugit eum quoque Ottonem Iacnisi anno 936 regnum adeptum esse.
 (33) Sc. 948, non vero secundum nostrum anno 946. Conf. Adam. l. II, c. 4.
 (34) Indidem, c. 27.
 (35) Obiit Liavinzo anno 1043, Febr. 4.
 (36) V. Adamum l. i.
 (37) Conf. eundem l. II, c. 40 et 44.

- (38) Indidem, c. 45.
 (39) Obiit anno 1029. Jan. 28. Similis hic error ei quem supra strinximus, cum Jan. 4 a Jan. 28 subtraxerit.
 (40) Ex Adami l. II, c. 64.
 (41) Obiit a. 1032, Aug. 25. Similis iterum error in calculo.
 (42) Ex Adami l. i. cap. 66.
 (43) Ex Obiit a. 1035, Sept. 19.
 (44) Ex Adami l. i, cap. 67.
 (45) Obiit igitur anno 1045, April. 15. Cf. ibidem c. 78, ibique notam 67.
 (46) Conf. ibidem, 76, not. 59.
 (47) Ex Adami l. i, c. 71.
 (48) Conf. ibid. c. 77.
 (49) Indidem, l. III, c. 1.
 (50) Obiit 1072, April. 1. Sedisse ergo videtur annos 27.
 (51) Conf. Adam. l. III, c. 43 et 50.
 (52) Cf. ibid c. 56.

ORDO ET NOMINA SCLESWIGENSIIUM EPISCOPORUM.

- Horedus episcopus xi Kalendas Maii. Sedit annos 24 (53).
 Adaldagus episcopus iv Nonas Maii. Sedit annos 12 (54).
 Folcbertus episcopus xix Kalendas Januarii. Sedit annos 7 (55).
 Marco episcopus iiii Idus Novembris. Sedit annos 20 (56).
 Poppo episcopus xiv Kalendas Augusti. Sedit annos 5 (57).
 Esico episcopus ii Idus Februarii. Sedit annos 11 (58).
 Rodolfus episcopus ii Nonas Novembris. Sedit annos 19 (59).
 Ratolfus episcopus (60).
 (53) *Hored* 948-972. Conf. Adam. l. II, c. 23.
 (54) *Adaldag* 972-984. Idem fortasse qui ab Adamo l. I, dicitur Adelbrecht.
 (55) *Folcbrecht*. 984-990, V. chartam Ottonis III regis a. 988 in Hamburg. Urkundenbuch. n. 50.
 (56) *Marco* 990-1010. Cf. Adam. l. I.
 (57) *Poppo* 1010-1015. Conf. ibid. c. 33, 44.
 (58) *Esico* 1015-1026. Conf. ibid. c. 44 et schol. 44. Idem videtur esse qui apud alios *Ekkehardus* audit.
 (59) *Rodulfus* 1026-1045. V. Ann. Hidesh. a. 1026.
 (60) *Ratolfus* vixit adhuc anno 1071. V. Chronic. Mindense. Fusius de his episcopis Slesvicensibus agimus in Annalium nostrorum t. IX.

ANNO DOMINI MLXXIII.

S. JOANNES GUALBERTUS

ABBAS

ET VALLUMBROSANÆ CONGREGATIONIS PRIMUS INSTITUTOR.

S. JOANNIS GUALBERTI

VITA

Auctore ATTONE, ex abbate ejusdem loci quarto episcopo Pistoriensi.

(Apud Mabill., *Act. SS. ord. S. Bened.* Sæc. VI, parte II, pag. 264, ex *Domni Thesauri abbatis editione Romana.*)

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

Vallumbrosa, seu *Vallimbrosa* et *Vallis-Umbrosa*, ab opacis, quæ montium dorso incumbunt vallemque subjectam adumbrant, abietum silvis sic dicta, dimidii diei itinere ab urbe Florentia, in Alpibus Apenninis, medio Florentiam inter et Camaldulensem eremum intervallo sita est, tergo montis imposita; cujus vallem Vicanus amnis seu torrens præterfluit. Illic sedem suam fixit Joannes Gualbertus, cujus res gestas primus litteris mandavit Andreas Januensis, cujus scriptionem nancisci nobis haud licuit; secundus Atto, natione Hispanus, patria Pacensis, qui primum ejusdem loci monachus, tum abbas generalis quartus, demum Pistoriensis in Tuscia episcopus fuit, decessitque anno 1153. Idem argumentum alio stylo tractavit Blasius Melanesius, ejusdem ordonis abbas generalis. Fuerunt et alii non pauci qui eandem Vitam vulgari idomate donarunt; quos inter Thaddeus abbas Demarradi Italice eam vulgavit Venetiis, anno 1110. His omnibus accedit Didacus de Franchis in Historia Vallis-Umbrosæ. Attonis scriptionem Romæ vulgavit annos 1612 dominus Thesaurus, ejusdem congregationis apud Sanctam Praxedem abbas; alteram, quæ Blasii Melanesii esse videtur, mutato stylo Surius. Nobis prior illa hoc loco sufficiet, cujus distinctionem capitalium, prout in Romana editione facta est, retinebimus, tametsi in ms. codice Vallumbrosano nulla habetur. Joannes in sanctorum numerum relatus est a Cœlestino tertio cujus hac de re litteras Thesaurus vulgavit.

2. Quo tempore in Vallumbrosanam solitudinem secesserit Joannes, colligimus ex litteris Itæ, san-

uri abbatissæ, quæ locum, antea Bellamdictum, ipsi ad extruendum monasterium it anno 1039. Harum litterarum authenticum ar Vallumbrosæ vidimus, ejusque copiam scit vir religiosus et amicus noster domnus s Poltri Vallumbrosanus : at eas apud Ughelitas postea deprehendimus (*Ital. sac.* t. III, p. his litteris testatur Itta, se religiosos viros ti Miniatis monasterio in eremo, quæ Vallis- m dicitur, suscepisse, in loco qui dicitur ella, ex proprietate monasterii sui, *quod est re sancti Hilari, sito Alfano* : qui viri *melioritæ gratia* eo se receperant. Interea post dies divum Conradum imperatorem Augustum a uxore domna Ghisla diva Augusta, et filio nno Heinrico rege gloriosissimo, et conjuge orentiam venisse ; sanctorumque virorum Rodulfum *Pavibronensem* (sic authenticum Paderbonensem episcopum, vacante tum ortem Jacobi episcopi sede Fesulana, in cusesi situm erat monasterium, Vallumbrosam æ ad consecrandum eorum oratorium in hosanctæ Mariæ, sanctique Michaelis archan- sanctorum Bartholomæi et Thomæ apostolo- c non sanctorum Stephani pontificis, Bene- batis et Nicolai confessoris ; quod et factum ic vero locum piis illis viris tradit abbatissa o ut quotannis in festivitate sancti Hilari onasterio ceræ libram unam unamque olei ant : et, si quando abbas vitio simoniæ in- ir, liceat ipsis sanctimonialibus eum abjicere n regularem ejus loco constituere. *Dato anno C icæ Incarnationis tricesimo nono post mille, et nperii domni Chuonradi imperatoris augusti cimo, quinto Nonas Julii, indictione decima. Florentia.* Monasterium Sancti Hilari red- est in simplex prædium, quod Vallumbrosano um est.

magna sanctimoniæ opinione fuit primis ibus congregatio Vallumbrosana, adeoque ctor Joannes Gualbertus : cui viventi Bonizo us Placentinus libros octo sententiarum ex Augustino dedicavit, ut est in Lambecii Bi- ca Cæsarea, pag. 790. De Vallumbrosana ratione Anselmus Havelbergensis episcopus, e Attonis mox laudati, hæc scripsit in Dialo- lib. I : « Nec diu est quod in alio loco, qui D Vallis-Umbrosa, juxta Perusinos montes, t congregatio nova monachorum valde reli- i cæteris qui vocantur monachi novo ordine i habitu differentes. « Habitus ille principio rei coloris erat, non nisi ab uno sæculo in commutatus. Sed præclarum est in primis congregatione ejusque auctore elogium Ma- marchionissæ seu comitissæ, quæ nascentis rationis initia vidit, eamque multis donis t privilegiis. In horum uno, quod anno ab tione Domini 1103 datum est, ait se quæ- ædia largiri Deo et beatæ Mariæ » ad sus-

A tentationem fratrum, qui sunt in Vallumbrosana congregatione, et præcipue eorum qui in sancto loco illo, a quo eadem congregatio nomen accepit, habitare videntur ; aut in antea. Deo propitiante, ad serviendum Deo ibidem devenient ad retinendam monasticam religionem et bonam consuetudinem sanctæ memoriæ domni Joannis abbatis majoris, qui universæ sanctæ congregationis ipsius bonus inceptor et ordinator fuit : ut, secundum dispensationem domni Bernardi abbatis et S. R. E. cardinalis, qui universæ sanctæ congregationi modo præesse videtur, et Theoderici præpositi, qui ab eodem Bernardo et ab universa Vallebrosana congregatione in regimine totius congregationis ordinatus est, vel eorum successorum, qui regulariter ordinati, et a fratribus electi fuerint, ut habeant et teneant, et proprietario nomine possideant, etc. Actum in loco qui dicitur monasterio sancti Salvatoris, comitatu Aretino. « Subscribit *Mathilda Dei gratia, si quid est,* cum Guidone comite, dicto *Guerra*, cujus est etiam donatio, aliisque. Triennio antea eadem Mathildis « una cum Guidone comite, et ejus filio Guidone-Guerra vocato, comperto, venerabiles congregationes monasterii Vallisimbrosæ a quorundam suorum fidelium præsumptione conculcari ac despici, eorumque habitationum sanctissima loca nimis iniquorum assiduitatibus conveniri ; « jubet quoscumque duces, marchiones, aliosque inferioris ordinis abstinere ab ejusmodi vexationibus in prædictos monachos, » quorum vitam nostro, inquit, tempore præ cæteris excellentius fulgere cognovimus, eorumque laudabilem sanctitatis famam ubique redolere non surda aure persensimus. Actum est Florentiæ anno 1100 apud Florentiam per manum Frogerii capellani, presidente domina Mathildi in palatio suo feliciter. « Subscribunt cum ipsa, et Guidone comite, ejusque filio æquivoco, *Petrus Pistoriensis episcopus, Paganus Dei gratia R. E. diaconus cardinalis,* et prædictus Frogerius, Heriberti quondam Rhegini præsulis capellanus, qui noctem isti diplomati scribendo se impendisse dicit.

4. Primus post Joannem monasterii et congregationis abbas fuit Rodulfus, ex Vitæ sequentis cap. 76 ; Rusticus hunc excepit : cui post Erizonem successit Bernardus. Is ab Urbano II creatus fuit presbyter cardinalis tit. Sancti Chrysogoni, ac demum episcopus Parmensis : cujus Vitam Romæ edidit idem qui supra Thesaurus abbas, in qua Bernardus anno 1133 mortuus perhibetur Sub eo variæ donationes Vallumbrosanis factæ leguntur. Nam præter superiorem Mathildis concessionem, una est « Mil- liæ comitissæ, filiæ Rainaldi dicti Sinibaldi, conjugis Guidi comitis dicti Guerra, filii Guidonis quondam comitis, « facta anno 1103. Præter ea Henricus IV imperator anno 1114 » petitione venerabilis viri Bernardi Parmensis episcopi, et dilectissimi cognati, inquit, nostri Pontii Cluniacensis abbatis, omnia monasteria Vallimbrosanæ congregationis, ubilibet posita, » sub sua tuitione ac defensione suscipit. Quod

alii imperatores postea confirmarunt. Abbas monasterii Vallumbrosæ ad nostra tempora idem fuit ordinis præfectus generalis; sed hic ab aliquot annis nulli certæ abbatie addictus est.

5. Multos protulit viros sanctitate insignes hæc congregatio, quorum elogia contexit Hieronymus de Raggiolo, prior Sancti Donati in Vineis, qui et librum de miraculis sancti Joannis Gualberti ad magnificum dominum Laurentium Medicem scripsit, capitulis 27 constantem. Beati illi quorum laudes Hieronymus prosecutus est, sunt numero viginti, Erizo decanus, Albertus œconomus, Teuzo, Rodulfus Joannis successor, Petrus cardinalis et episcopus Albanensis, omnes in sequenti Vita laudati; Rusticus, Benignus et Atto abbates, Michael, Hieronymus, Melior, Joannes, Torellus et Benedictus eremite, Orlandus conversus, Petrus monachus de Monte-Plano, Benedictus abbas Sanctæ Mariæ de

A Ripolis, Andreas abbas Sancti Fidelis de Strumia, denique Albertus abbas Bononiensis. De Andrea, qui etiam beati Joannis vitam scripsisse dicitur, aqunt Bollandiani die 10 Martii, de Petro eremita 12 Aprilis, et de Erico abbate IV die 9 Februarii. Symeonem ejusdem ordinis celebrat Hugo Menardus die 14 Augusti. Porro Hieronymus priori libello adjungit alium de beatis sanctimonialibus ejusdem ordinis, nempe de Verdiana monacha, Bertha abbatiassa Sanctæ Mariæ de Caprilia, Humilitate abbatiassa monasterii Sancti Joannis Evangelistæ extra portam Florentinam, et Margarita, quæ Humilitatis existit comes. Duo hi libelli inediti, uti et alius cujus supra, Laurentio Medici nuncupati sunt. Prædictorum beatorum reliquiæ anno 1600 ab Alexandro episcopo Fesulano levatæ sunt e crypta quæ est sub turrim ecclesiæ Vallumbrosanæ.

INCIPIIT VITA.

PROLOGUS ATTONIS

Plerumque rogatus a pluribus congregationis Vallumbrosanæ fratribus satis honestis, congerere quæ scripta reperiuntur de sancto viro Joanne, primo congregationis ejusdem abbate, fateor, multum expavi hujusmodi preces audire. Metuebam quippe, quæ a catholicis fratribus, qui suo tempore fuerunt, et plurima de his quæ scripserunt, propriis oculis perspexerunt, silentio præterire. Illa vero quæ ab aliis fidelibus post ejus transitum, quia plurima fuerat, et a viris boni testimonii scripta, quomodo libet subtrahere, vel suppressere formidabam, cogitans ne legentium animos stylus prolixior oneraret. Etenim sæpe video quosdam etiam prudentes pro longinquitate sermonis quæ valde sunt utilia fastidire, et quibus legere multa non vacat, sæpius gaudere compendio. Unde precibus plurimorum, ac plurimisque eorumdem exhortationibus fratrum tandem acquiescens, non de peritia vel scientia mea confidens, sed de pietate et gratia Conditoris præcipue sperans, et de meritis ejusdem venerabilis viri seu fratrum orationibus, qui super hoc me multipliciter obsecrarunt, partem eorum quæ multorum fidelium relatione facta cognovi, in hoc opusculo conscribere studui; nonnulla præteriens ex his quæ scripta prius inveni, et de his quæ multorum assertione vera fuisse frequenter audiveram. Itaque conversationis et vitæ sancti Joannis hoc fuit exordium:

CAPUT PRIMUM.

Tempore quo Simoniaca et Nicolaitarum hæreses per Tusciam et pene per totam Italianam diebus Henrici imperatoris Ecclesiam catholicam in locis plerisque fœdabant, erat quidam nobilis, Gualbertus nomine, vir militaris, patria Florentinus, habens duos filios, quorum unus Ugo, alter Joannes vocabatur; qui secundum etymologiam sui nominis gratia Dei variis virtutum operibus insignitus est, ut in

hoc opusculo de ipsius sacra conversione ac piis moribus in sequenti clarebit. Iste dum satis charus parentibus ac vicinis, et qui eum noverant, pro honestate morum suorum vehementer existeret, accidit ut quidam, maligno spiritu commotus, quemdam propinquum ejus occideret; unde occursum ejus aliorumque prudentium qui de sanguinitate defuncti erant, præfatus homicida modis omnibus devitabat.

CAPUT II.

Sed jam propinquaverat tempus quo gratia divina misericorditer declararet in Joanne quis futurus esset, et qualis ac quantus in exemplum humilitatis et misericordiæ fidelibus multis esse deberet. Qui dum uno die cum armigeris suis Florentiam ire disponderet, in eodem itinere præfatum homicidam, qui propinquum ejus interfecerat, ex improviso obvium habuit in loco quem sic arcta semita comprimebat, ut neuter posset in partem aliam declinare. Quem dum homicida prædictus venientem eminus conspexisset, desperatus vitæ, protinus semetipsum equo projiciens in terram vultu demisso, expansis manibus in modum crucis, moribundus suum interitum exspectabat. Juvenis autem benignus, videns eum taliter ex nimio timore solo procumbentem; misericordia motus in eum, pro sanctæ crucis reverentia, quam brachiis et manibus lacrymando signabat, indulgere sibi disposuit, et ut cito surgeret, nec timeret admonuit.

CAPUT III.

Postquam autem inimicum in pace transire permisit, ac de cætero libere quocunque vellet abire concessit, progressus paululum, ad Sancti Minias venit ecclesiam. Quam cum oraturus ingreditur, crucem ejusdem ecclesiæ caput sibi flectere coactetur, quasi gratias ei redderet, quia, pro reverentia ipsius, suo inimico misericorditer pepercisset.

Ad mirum si Omnipotens sibi hujusmodi re-
lam per imaginem suæ crucis tunc voluit
ri, quem suo timori subditum, obsequio de-
ciros proximis visceribus charitatis undi-
snum vidit? Ipse se amantes amat, servien-
aunerat, seque glorificantes glorificat. Ea-
ero crux pro indicio tanti miraculi in mo-
io Sancti Miniatis nunc (1) usque sub multa
a servatur.

CAPUT IV.

ulus autem Domini hoc videns, admiratus,
is pavidus factus, cœpit secum cogitare quo-
posset melius Deo servire, credens et in ani-
o sæpius evolvens quanta foret præmia rece-
i in cœlo, si Domino pro viribus deserviret,
ntum tamque præclarum miraculum pro
obsequio, sicut ei videbatur, apparuisse co-
at. Disposuit itaque intra semetipsum odium
o concipere, terraneos honores falsasque di-
ejus prorsus abjicere, ac sollicite cogitare
i gloria justis, quanta pœna promittatur in-
quam vanum sit spem in caducis rebus por-
rius, et post æternis suppliciis subjacere.

CAPUT V.

1 talia, progrediens itinere quo tendebat,
i cogitare, venit juxta civitatem, ubi suis ar-
is præcipiens ait: Pergite ad hospitium ubi
as desiderare, et quæ nobis et equis sunt ne-
ia præparate. Socii autem, sicut eis dominus
averat, fideliter sunt executi. Recedentibus
rvus Domini Joannes, afflatus divino spiritu,
ere quod cœperat divertit, et ad monaste-
Sancti Miniatis absque mora pervenit, et, de-
ens equo, monasterii abbatem mox quæsitum
liter postulavit audire desiderium suum, et ad
um ex charitate Dei perducere, aperiens sibi
i cordiam quam supradicto homicidæ clemen-
penderat, et qualiter, ecclesiam post ingres-
rucem sibi flectere caput asperxit; unde suæ
rsionis initium concepisset. Tunc abbas au-
le cruce quod ei intimaverat, inauditum mi-
um et stupendum fore perpendens, consuluit
rum ejusque gloriam per omnia derelinquere.
tamen, optans ejus velle scire plenius, con-
am et perseverantiam probare, cœpit ei dura
era prædicere, et quod homo corpore validus,
tute floridus, non facile posset monasticam
riem tolerare. Cui Joannes: « Non, inquit,
enda est gloria temporalis, quæ cito transit,
rporis fortitudo, quæ quotidie deficit. »

CAPUT VI.

nque hæc et his similia colloquerentur, nec
ad plenum voluntati suæ responderet, famulus,
Florentiam præmiserat, dominum suum non
o considerans, domum rediit, et quæ facta
t de eo genitoribus suis innouit. Unde pater
as et anxius Florentiam venit, et totam civi-

Nuper translata est in Florentinam sanctæ
latis ecclesiam, quæ Vallumbrosani est ordi-

tatem per notos et amicos diligenter inquiri, quid
de filio suo factum esset scire desiderans. Per ec-
clesias quoque discurrens, ad monasterium Sancti
Miniatis veniens eundem inquiri. Quid multa?
Dum illic esse filium suum audit et ipsum monasticas
vestes velle suscipere, Gualbertus rogat abbatem
ut filium suum ad se ducat. Abbas autem, ad Jo-
annem regrediens, admonet, ut ad patrem egre-
diatur. Cui Joannes inquit: « Quid dicitis, domine?
Carnalem patrem cunctaque transitoria deserere
disposui, et Deum, qui me creavit, per omnia sequi,
patrem vero meum ad hoc venisse cognosco, ut me
de monasterio eruat, si potuerit, et ad sæcularia
sine mora reducat. » Cum autem hæc pater, foris
expectans abbatem, audiret, cœpit turbatis voci-
bus clamitare, multa se monasterio illaturum ad-
versa, nisi filius illico redderetur.

CAPUT VII.

Iuterea vir Domini Joannes salutem suam, et
propositum accelerare desiderans, intelligensque
minas ac furorem patris accrescere, secum cogitare
cœpit: « A quo dignus accipere valeo sanctum ha-
bitum, quam ab altari, in quo Christi sanguis im-
molatur et sumitur? » Cernens ergo unius fratris
cuocillam tunc seorsum positam, tollens eam, eccle-
siam festinanter ingreditur, comam sibi primo to-
tondit, ac deinde cucullam altari reverenter super-
posuit, eamque lætanter induit, cunctis monachis de
fidei ipsius integritate mirantibus et gaudentibus.
Metuebat quidem non modice ne fortassis abbas
minis aut illecebris motus genitoris, ipsum redderet,
vel de monasterio pateretur exire. Post hæc abbas
ingrediens, et ipsum inter reliquos fratres sedere
conspiciens, redit ad patrem, ac monet eum ut, si
velit, ingrediatur videre filium. Quem cum pater
monastico indutum habitu cerneret, dolens, vocife-
rans et, nimium lugens, vestes scindit, pectus per-
cutit, genas lacerat, et, quasi amens effectus, mi-
serum se desolatumque congeminat. Postremo
diutius ab abbate monachisque, suisque sociis ac
filio commonitus, tandem saniori menti redditus,
filium multipliciter benedicens, hortatur ad meliora
conscendere, et sic consolatus in Domine, ad pro-
pria non absque mœrore regreditur.

CAPUT VIII.

Deinde servus Domini Joannes cœpit arctam et
D angustam viam pro virium quantitate servare. Sat-
agebat peccata præterita quotidie plangere, jeju-
niis, abstinentiis, orationibus nimis vigiliis
carnem macerare; sicque humilitatis, patientiæ,
obedientiæ, cæterarumque virtutum flore splende-
bat ut, cum se cæteris inferiorem crederet, ab
omnibus sublimior haberetur.

CAPUT IX.

Post aliquandum tempus abbas ejusdem loci sæpe
jam dictus migravit a sæculo. Post cujus obitum
frater omnes unanimi voluntate sanctum virum

nis, suburbana Sancti Miniatis basilica monacho-
rum cœtu destituta.

Joannem in abbatem elegerunt. Quod officium vir Domini humiliter studuit declinare, subesse potius quam præesse desiderans, frequenter iterans cum propheta: *Ego sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis* (Psal. xxi, 7). Quo in tempore quidam Ubertus erat in eodem monasterio, qui, nefaria cupiditate captus, regimen abbatiae per pecuniam ab episcopo Florentinae civitatis accepit. Quod dum vir Domini comperisset, cum alio sibi favente clam exinde discessit, et civitatem ingressi, ad quemdam magnum senem, Teuzonem nomine, venerunt, qui juxta monasterium (2) Sanctae Mariae semper virginis praefatae civitatis in quadam cellula se concluderat, de qua venientibus ad se fidelibus salutifera consilia ministrabat. Hic homo Dei publice simoniacam haeresim damnabat, quae pene totum ecclesiasticum ordinem eo tempore prorsus invaserat. Ad quem vir Dei Joannes accedens, his verbis alloquitur: « Obsecro, mi pater, ne mihi in haesitatione non modica posito subtrahas tua consilia. Sub simoniaco patre vivere valde timeo, et qualiter id declinem, prorsus ignoro. » Cui respondit senex: « Quod dicis satis gratum habeo; sed quod tibi dem consilium ignoro. Nam, ut sub Simone Mago milites, a me nullo modo consilium habebis. Ad aliud monasterium si te in his partibus transferas, cum te putas dentes fugere leonis, morsum non evades serpentis. Cui Joannes: « Ne, pater, omittas quin consilium praebes. Nam paratus sum pro veritate sequenda quidquid jusseris agere. »

CAPUT X.

Cernens igitur senex viri fidem atque constantiam exsultans ait ad eum: « Perge cum tuo sodale, et coram omnibus, in foro publico civitatis, episcopum (3) et abbatem exclama esse Simoniacos, et ex inde cede locum. » Qui, ejus monita complens, ad forum veniens, die quo sciebat majorem hominum esse multitudinem, episcopum et abbatem manifeste Simoniacos appellavit. Quod dictum magnum multis pavendum horrorem intulit; quibusdam fautoribus episcopi clamantibus: « Nullatenus evadat, sed occidatur. » Tunc quidam propinquorum illius, eruentes eum de tumultu, clam dimiserunt. Qui ad magnum senem reversi, quod evenerat per ordinem retulerunt. Et ille congratulans eis, consuluit illis in Romaniae partes ire, et aptum monasterium inquirere ubi possent libere Christo servire.

CAPUT XI.

Illis abeuntibus per aliquantos dies ad loca diversa dum in victu suo non haberent praeter unum panem obvium habuerunt inopem unum alimoniam postu-

(2). Celebre hactenus ordinis nostri caenobium in ipsa urbe Florentia. Hujus Teuzonis ibidem sepulti epitaphium refert Baronius ad annum 1063, ubi *quingenta annis eremi incola* vixisse dicitur, potius *reclusus* dicendus.

(3) Hic tempora confundit auctor; nam longe serius id contigit, nimirum tempore Petri episcopi

lanthem. Tunc vir Domini dixit ad comitem: « Mitte manum, frater, in peram, et panem qui nobis est divide, medietatemque pauperi porrige. » Cui respondit comes: « Huic per diversa gradienti abundanter multa tribuentur; nos autem, qui praeter unum panem non habemus, unde reficiemur? » Et ille: « Ne cuncteris ultra tribuere. » Suscepto itaque pane pauper gratias agebat. Cui rursus imperat: « Medietatem alteram tribue. » Quo facto, sodali jubet ingredi castrum, et aliquid victus per domos inquiri. Qui, diversas domos exquirens, ad ultimum reversus: En, inquit, qui panem dare jussisti, totum castrum circuivi, et praeter tria ova, nihil inveni. Tunc quidam pastores haec audientes ad castrum pergunt quae audierant intro nuntiant; et ecce quidam, misericordia motus, panem unum eis porrexit. Item mulier una nitenti linteo alium obtulit, tertium quoque alius condonavit. Tunc Joannes: « En, frater, accipe quod dedisti, nec ultra praebes invitus quod nobis abunde communis Conditor administrat. »

CAPUT XII.

Peragrantes exinde loca diversa, nec sibi admodum apta reperientes, ad Camaldulim venerunt; ubi per multos dies degentes, abstinentiam et conversationem illic habitantium perspexerunt. Tunc prior ejusdem loci volens virum Dei ad sacros ordines promovere et stabilitatem loci promittere, renuit penitus, quia fervor ejus in caenobiali vita tantum erat, et secundum sancti Benedicti regulam vivere. Tunc praefatus prior imperat eum abscedere suumque desiderium adimplere. Fertur etiam (spiritu revelante divino) dixisse: « Vade, et tuum in nomine Trinitatis incipe institutum. » Qui inde progrediens, ad Vallis-Umbrosae locum videre perrexit. Cui dum locus complacuisse, gressum in nomine Christi firmare decrevit. Quo morante et in sancta conversatione proficiente, non est Deus diutius passus latere lucernam in tenebris, quam ad illuminandas multorum animas super Ecclesiae candelabrum constituere disponebat.

CAPUT XIII.

Ad insinuandam igitur vitam ipsius, Creator omnium Deus e diversis partibus servos suos, Spiritu sancto compunctos, ibidem ex sua largitate ad auxilium famuli sui mandavit. Nam dum ipsius fama paulatim per viciniora loca diffundi coepisset laici et clerici, gratia visitationis et conversionis, ad eum venire coeperunt. Inter quos tunc venit in religione ferventissimus Erizo; qui, custos fratrum et prior existens, supra triginta annos in eodem loco sic stabilis perseveravit, ut in his nec semel ad villas a monte descenderit. Tunc summæ ille gravitatis et discretionis Albertus, qui supra quadraginta annos

Florentini qui sedem illam simoniace adeptus est anno 1052 cum Joannes jam dudum Vallumbrosan inhabitasset. Alia itaque ejus secessus causa, nempe solitudinis amor, et studium *vitae meliorandae*, ut loquitur Itta abbatisa in litteris donationis Vallumbrosae.

nobis cellerarius fuit et coquus, nec unquam in cella (4) deseruit officium coquinæ, nec in cella coquinæ cellæ curam omisit. Tunc quoque Teuzo (5) venit, qui sic usque ad in charitate fervens exstitit, ut non solum in us, sed etiam corporibus illic venientium in corde præbere pro posse medelam.

CAPUT XIV.

Ante de præfato cœnobio plerique fratres, sub eo nova conversione libenter instituti. Præfati exemplo et exhortatione, dum in sancta conversione fervere, cœpit eorum fama in spargi. Quod audiens Itta Sancti Hilari (6) cœ, cujus juri locus ipse præcipue pertinebat, in librorum et victuum subsidium aliquantulum in tempore tam gravem infestationem a lam viris iniquis, maligno spiritu instigatis, ant, cum de ipso loco vellent ipsos exterminari tæderet illos etiam vivere. Sed memores in dicentis: *Omnes qui pie volunt vivere in Jesu persecutionem patiuntur* (II Tim. III, 12); stiam et patientiam amplectentes, persecutionibus sæpe pro malis bona reddentes, post in eis certamina, demum adepti sunt pacem, et victoriam. Manserunt ibi multo tempore, in habent tantummodo parvulum oratorium. in tiam victuum tantam tunc perperissi sunt, ut que tres unum per diem dividerent panem. neque erant camerulæ, vestiarum, unius sacculi as continebat; quam penuriam diu cum audio et exultatione sine murmure sustinere. xinde de longinquis etiam partibus clerici et C pperunt ad eum confluere.

CAPUT XV.

oc venit ille magnus Rodulfus, qui tempore in eodem loco curam hospitalitatis habuit, et in monasterio Muscetani curam gessit in abbatis Petrus quoque, qui diu procurator assinostea vaccarum fuit, deinde in Passiniano gessit officium, ex hinc abbas in Ficiclo, et in mo Romanæ Ecclesiæ cardinalis et episcopus assis exstitit.

CAPUT XVI.

oc Lætus, vultu et nomine, qui Passiniano fuit, et Rusticus, qui, donec Joannes pater curam exteriorum gessit, et, tertius post obiacti viri Joannis, multo tempore totius conditionis curam prior obtinuit.

CAPUT XVII.

nens igitur pater Joannes tot talesque viros elitus in auxilium missos disposuit cum eisdem Benedicti regulam in omnibus observare, cœnoviter venientes ea probatione suscipere insinuat regula; qui, variis ac multis proba-

tionibus prius in hospicio eruditi, postea in exteriori cella denuo probantur. Quibus anno completo, vestes optatas dabat, facientibus manifeste regularem professionem. Quibus exinde non licebat aliquid sumere vel quærere, sed omnia a priore dabantur. Habebat etiam hanc gratiam singularem pater Joannes, ut in prima visione seu colloquio nosset si veniens quilibet recto an ficto corde postulare introitum. Et hoc ei donum a Jesu Christo collatum est, ut personam potentis vel divitis non libentius sumeret quam pauperis et abjecti. Dicebat quippe « diviti magnum esse impedimentum ad cor humiliandum, ea quam secum pecuniam ducit. »

CAPUT XVIII.

Audiens interim Itta abbatissima locum in nomine et religione crevisse, per diffinitos terminos tradidit (7) scripto in circuitu loci congruas possessiones et in remotioribus aliis locis plures mansos eidem loco concessit. Et dum famulus Christi Joannes, adhuc prioris officium gerens, animas fratrum et corpora sollicitè procuraret, sibi maximam abstinentiam et validum laborem imposuit. Nam quando tempus reficiendi erat, parvissimo cibo vel potu suæ necessitati subveniebat, in tantum ut non videretur se recreare, sed utcunque famis et sitis arcere periculum. Cum vero ante tempus reficiendi sitiiebat, utpote qui operi manuum frequentius insistebat, tunc in frigidam aquam manus pedesque mittebat, ut ex nimio frigore sitis periculum aliquantulum temperaret. Aliquid etiam sumere recusabat extra constitutas regulares horas. Unde debilitatem tantum carnis incurrit ut in illam syncopem, fracto stomacho, ceciderit, quam legimus beatum Gregorium pertulisse. Etenim, nisi fratres sæpe eum reficerent emittere spiritum videretur; quam usque ad obitum sustinuisse sciunt qui eum forte noverunt. Quando autem famis violentia frequenter se deprimens indiscrete superaret, aut refectioem differre conabatur, præ nimietate infirmitatis adeo dentes ejus constringebantur quod, nisi eos aliquis cultellum intromittendo divideret, et aliquem liquorem in os ejus poneret, exspirare continuo credebatur. Verumtamen, sic incredibili languore jugiter cruciatus, nullatenus murmurabat, sed, suis hoc peccatis deputans, continuo laudibus divinam justitiam commendabat. Quis priusquam infirmaretur, tantæ fortitudinis sibi et cæteris tantæque abstinentiæ fuerat ut, nisi ille cui cantamus: *Domine, inclina caelos tuos*, sub infirmitatis hujus occasione mentem ejus humiliasset, valde rarus existeret qui posset ejus instituta servare. Cognita vero et experta propria infirmitate, tantæ misericordiæ tantæque discretionis effectus est ut nemo misericordior eo crederetur. Qui, licet corpore foret infirmus, in omni tamen

Id est cellarii, unde cellerarius dictus. Alius videtur a Teuzone, qui supra cap. 9, de tem cap. 19. Alterius, de quo hic, mentio pasfra. Prior commentarium in regulam S. Be-scripsisse videtur,

(6) Hactenus nomen loco hæret, in prædium Valumbrosanæ abbatie subjectum converso.

(7) De litteris hujus donationis actum est in observationibus præviis.

custodia et sollicitudine mente pervigil erat. Quod A videntes fratres ejusdem loci, decreverunt ipsum eligere abbatem, quem noverant sanum et infirmum pervigilem priorem, et sollicitum fuisse custodem.

CAPUT XIX.

Itaque, Florentini Teuzonis consilio, convenerunt de urbe et de castellis multi religiosi, et clerici, ac fideles laici, sancti Hilari confessoris abbatissa id maxime cupiente, et cum fratribus ejusdem loci ipsum prædictum patrem elegerunt in abbatis officium. Quem nolentem, et totis viribus resistentem, de lecto traxerunt, et ipsum, licet invitum, in majori sede constituerunt. Qui, cum ad id violentè cogerebatur; dixisse fertur astantibus: « Quid insanitis? si pellicano nomen accipitis imposueritis, nunquam erit nisi pellicanus. »

CAPUT XX.

Itaque vir Dei, sumpto officio et abbatis nomine, cepit sensum regulæ diligenter inspicere, et ad ejus observationem totis viribus operam dare. Prohibuit monachos nunquam claustrum limitem progredi, nisi exceptis his quibus suscipiendorum hospitem curam erat injuncta et exteriorum obedientia. Inter reliqua quæ suos fratres observare docebat, non patiebatur nocte dormitorium esse sine lumine claro, dicens levius esse ferendum oratorium sine lumine, quam dormitorium, si egestas utrumque non sineret. Fratres vero, quæcumque pater injungebat, ejus exemplo vel admonitione frequenter instructi, cum omni obedientia fideliter observabant; vilitatem et extremitatem vestium adeo diligentes ut cilicina tunc veste uterentur, quam nemo ferre cogerebatur invitus, nec ad ferendum volens prohiberetur. Tunc idem pater de suarum ovium varia lana jussit pannum promiscuum fieri, cujus designatione specialius nosceretur quicumque de schola tanti patris existeret. Quamvis hoc tempore plerique (proh dolor!) videantur, qui se esse de hac schola vestibus, et non moribus ostendant.

CAPUT XXI.

Diebus autem quibus monachi ad ipsum frequentare cœperunt, Deus cujus amore vir Dei sibi subditos in via ipsius regere disponebat, misit ad eum etiam laicos viros timoratos, qui, legem Domini per omnia custodire cupientes, in bonis moribus fere nihil a monachis distabant, extra vestium qualitatem et silentium, quod, in exterioribus occupati, nequebant plenius observare. Tales igitur tam probatos conversos pater ad mercatum et omnia exteriora secure mittebat. Erat etiam multæ austeritatis primo contra relinquentes, postea valde tranquillitas ad increpandum et corripiendum, in tantum ut materna viscera videretur habere. Quare qui ipsum amabant, nimis metuebant; et qui timebant, valde diligebant.

(8) Id est mitteret, ut inferius cap. 36, quod vocabulum adhuc in familiari usu est apud Italos. De hac dedicatione vide litteras Itæ abbatissæ supra, in quibus Conrado imperatori hoc factum rectius tribuitur.

CAPUT XXII.

In illis diebus, prædictus rex Henricus Florentiam venit, ibique dum a pluribus de ipso multa bona audisset, sic ei audita placuerunt ut hortatu sæpe dicti Teuzonis, catholicum episcopum illuc dirigeret ad consecrandum locum, et regina etiam exenia grata mandaret (8). Qui veniens ad montem, altare majus in honorem sanctæ Mariæ tunc benedixit. Deinde post annos aliquot, dominus Uberty sanctæ Romanæ Ecclesiæ, qui unus erat de septem cardinalibus, venerabilis vitæ, veniens e partibus illis, totum oratorium cum duobus altaribus consecravit, septimo Iduum Juliarum, qui de titulo Sanctæ Rufinæ episcopus exstitit, cujus memoria usque hodie Romæ celebris habetur, et in multis sanctis operibus hactenus viget.

CAPUT XXIII.

Fratres, assidue de bono in melius crescentes, officium altaris in omni veneratione servantes, neminem ministrare patiebantur, si forte Simoniacus, vel concubinaris, vel alio mortali crimine corruptus ante fuisset. Eorum quoque magister omnes ecclesiasticos ordines plurimum honorabat, quos catholicos esse sciebat; ita ut fores ecclesiæ non præsumeret aperire, nisi prius ordinatus aliquis aperiret.

CAPUT XXIV.

Per idem tempus, plures viri nobiles et fideles afferbant loca ad ædificanda nova cœnobita. Alii rogabant eum monasteria dissoluta sub suo regimine sumere, et in normam quam ipse cum suis servabat reformare. Tunc sancti Salvii cœnobium (9) noviter construxit; in Musceta alterum in honorem sancti Petri; in Razolo tertium, in honorem sancti Pauli; aliud sancti Cassiani in Scalaris monte.

CAPUT XXV.

Tunc etiam in suo regimine vetustum accepit (10) Passinianum, et alterum in Romania, sub honore sanctæ Reparatæ, ubi per singula loca sollicitus pater præpositos ordinavit. Quos, dum ab infirmitate sublevaretur aliquatenus, per se ipsum visitare curabat, et honeste corrigere, moresque fratrum ad meliora perducere. Inter cætera tenaces, qui temporalibus abundabant, durius increpabat, mores eos magis ex largitate divina confidere, quam de plenitudine horreorum.

CAPUT XXVI.

Quodam tempore, cum ad Passinianum esset, Leo papa cum plurimo comitatu supervenit, et cum suis refectionem accepturus, juxta monasterium requievit. Tunc beatus Joannes interrogat eum, si pisces haberent. Ut cognovit nullum esse, conversos in lacum quemdam, monasterio proximum, piscatum ire præcepit. Omnibus autem asserentibus,

(9) Nempe prope Florentiam, ubi etiam nunc subsistit.

(10) Passinianum, vulgo *Passignano*, ubi postea vir sanctus obiit, situm est altero milliari ab urbe Senis, Florentiam versus.

um pisces in lacu illo fuisse, jussit tamen ut A
ant, ac Domini patrocinium absque dubio
int adfuturum. Perrexerunt tandem, et cun-
nirantibus, duos magnos lucios inventos attu-
beato Joanni, quos ipse gaudens accepit, et
o papæ continuo præsentari fecit.

CAPUT XXVII.

erat inter cæteros ad eum Teuzo venerandus
t senex, quem fratribus in Razolo præfecit,
præ cæteris ex corde dilexit, eo quod ipsum
itate ferventior invenit. Erat quippe pater
s valde misericors, ita ut pluviales, Valli-
sæ oblatos, egestatis tempore venderet, et
pretium pauperibus daret.

CAPUT XXVIII.

io quoque Sancti Salvii abbas, habens votum B
di, non in suo, sed in monasterio Vallimbren-
rent ad eum, rogans ipsum ut hoc suis pre-
mpetraret. Cujus preces devoto suscipiens,
benignus Pater oravit, et ut diu cupierat,
tertia defunctus est et sepultus.

CAPUT XXIX.

eodem tempore, dum fratres nimis indigentia
entur, et in monasterio non esset quid fra-
in cibum posset apponi, præter tres panes,
osdem frangi, et cuique fratri fragmen unum
strari. Præcepit iterum cellerario mactare
arietem et ipsum ad edendum fratribus mi-
s. Hodie, inquit, egemus, cras vero, Deo pa-
abundabimus. Et hæc dicens, perrexit ad
m Salvium, sperans quod familiam suam
am Deus pateretur fame diutius laborare. C
s vero, hora prandii pergentes ad mensam,
a appositam exhorrentes, pauca tantum panis
anta comederunt et a carne prorsus abstinue-
ied altera die, secundum prophætiam sancti
s, quidam homines cum asinis onustis fru-
arina venerunt, dicentes se directos a nobili-
is; sed, qui fuerint, hæctenus sciri non potuit.

CAPUT XXX.

alio tempore, dum œconomus loci cibos
consumpsisse se diceret, et beatum virum in-
et quid dare fratribus deberet, vir Dei jussit
s ex tribus bobus quos habebant occideretur,
ribus in frusta concisus apponeretur. Cui
mus: Quid, inquit, faciemus postquam hunc
icaverimus? Et ille: Post hunc occides et D
:quo consumpto, si opus fuerit dabis et ter-
Beatus autem Joannes justius fratres credens
us reficere quam eos fame perire, sperabat Dei
cordiam adfuturam, qui servis suis in angu-
ositis subvenire consuevit. Quid plura? Fra-
ra statuta pergunt ad mensam visisque solis
us obstupescunt, eaque nullo modo tangentes,
s, patientes manserunt. Et cum servus Dei
ius orasset, quidam cœpit januas monasterii
re. Cellerarius, audiens signum, festinanter
Sic dictum, quod septem milliaribus abesset
entia. Vide cap. 62 et 63.

PATROL. CXLVI.

exivit, et illic hominem cum manutergio pleno pa-
nibus invenit. Quos lætanter accipiens, fratribus
velociter apposuit, oblitu interrogare quis eos duxis-
set quisve misisset. Qui cum post paulum gratias
redditurus ad januas rediisset, neminem reperit, et
de illo conversos interrogans, eo die nullum homi-
nem illic se vidisse dicebant.

CAPUT XXXI.

Exemplo vero ipsius et admonitionibus, delicati
clerici, pretis connubiis et concubinis, cœperunt
simul in ecclesiis stare et communem ducere vitam)
Hospitalia quoque constructa et ecclesiæ vetustæ
renovatæ ejus auxilio cognoscuntur, et locis plu-
ribus ad melius commutatæ. Nec mirum si homines,
aut loca quælibet in melius ejus exemplo sunt im-
mutata, cujus vita cupientibus œdificari non modic-
um præbebit exemplum.

CAPUT XXXII.

Erat quidem in cibo parcissimus, in orationibus
sedulus, in vigiliis intentus, in silentia studiosus, in
cleemosynis pro virium quantitate largissimus, et
cum aliquid dare disponderet, hominem, sive pecus,
vel aliquid aliud, studebat aliis melius dare, sibi
vero deterius tenere. Indumentis vilissimis semper
utebatur. Nec in tanta sua infirmitate patiebatur
corpori supponi fulcrum, vel capiti plumeum capitale.

CAPUT XXXIII.

Sed cum decumberet, die noctuque sanctos coram
se libros legere faciebat, ut instructus assidua
lectione, peritus divinæ legis et divinarum senten-
tiarum competenter efficeretur. Cumque decumbe-
ret, aut pergeret, vel oquitaret, cuculla jugiter
utebatur. Ipsius etiam exemplo, celebre officium in
nocte sanctæ Resurrectionis per Tusciam, aliisque
locis nunc agitur. Cujus fama religionis dum in
locis plurimis celebris haberetur, comes Bulgarus
disposuit suum cœnobium Septimense (8) sub ejus-
dem Patris regimine constituere. Quod cum ab eo
vix impetrasset, valde gavisus est, sperans per ejus
studium locum ipsum in melius proventurum. Quod
postea claruit, dum lex (9) ignea ibidem facta lo-
cum eundem mirabiliter exaltavit, et antea multis
ignotum, postea plurimis reddit nominatum.

CAPUT XXXIV.

Interea vir Domini diversis cœpit clarere miracu-
lis. Quidam homo plenus insania in ejusdem Patris
cœnobio morabatur, qui, dum medendi gratia Pas-
sinianum mitteretur, ad flumen Arnun venit, reper-
tam scapham intravit, et ex illa, sicut eum sua
insania cogebat, se in amnis medium projiciens, ait:
Hic, quis Joanes, et qualis sit ejus vita, patebit.
Quem cadentem mox aqua suscipiens, sustinuit ne
mergeretur, eumque sancti viri meritis ad ripam
exteriorem sanum, salvumque quasi lignum leve
deduxit. Hic luce clarius constat sanctum virum
Joannem Creatori suo fuisse charissimum, ad cujus

(9) Quid sit hæc lex ignea, intelliges ex sequen-
tibus capitibus 62 et 63.

solius memoriam, tam velociter, tamque benigne A
præfatum miserum de mortis periculo liberavit.

CAPUT XXXV.

Item dum idem venerabilis pater a visitandis aliis
cœnobiis regrederetur ad suum, memor plurimæ
indigentia qua multos premi cognoverat, introiens
monasterium, dispensatorem familiae, nomine Gof-
fredum, et fratrem Rusticum procuratorem mona-
chum ad se vocans, ait : Inspiciamus horreum
nostrum quomodo se habeat, quod tunc reperit
abundanter esse repletum. Quibus, quasi ironice,
dixit : « Quamplurimi sub instanti necessitate famis
opprimuntur, vos autem uberius abundatis. » Sta-
timque jussit quoddam vasculum, capiens quatuor
vel quinque modios, impleri, et sic per semetipsum
ad hora tertia usque ad nonam tam grandi largi-
tate oneris occupatus, nullatenus inde recessit, sed
unicuique venienti, cui multum, cui parum, distri-
buit, et semper plenum, Deo largiente, permansit.

CAPUT XXXVI.

Deinde, dum in beati Salvii cœnobio moraretur,
et per Azonem, qui postea sancta Reparata fuit
abbas, xenia viro Dei Teuzoni incluso pro ciborum
benedictione mandaret, præfatus Azo, dum rediret,
via digrediens, tugurium quoddam intravit, et cum
fratribus quos ibi reperit multa locutus est. Qui
ad patrem rediens, dum ab eo quæreret : Unde ve-
nis ? et ipse respondisset se quo missus fuerat isse,
ac redisse, mox ab eo audivit : Ego quidem non te
illuc unde venis mandavi. Deinde digressum a via,
et ingressum tugurii, ac verba, quæ cum inventis
fratribus habuit, per spiritum recognoscens, omnia C
per ordinem patefecit.

CAPUT XXXVII.

Eodem tempore, quo Simoniaca hæresis per Tu-
sciam pullulabat, dum prædictus pater adhuc esset
in eodem Sancti Salvii cœnobio, quidam Floren-
tinus, cujus filius, langore constrictus, vicinam
operiebatur mortem, ut ægrum natum sanaret, ac
redderet rogaturus accessit. Cui cum diceret non
hæc sua, sed apostolorum esse, pater gemebundus
prostratus ejus vestigiis, tandiu precibus institit
donec vir, Dei miseratione commotus, ipsum remit-
tens ad propria, se pro eo Deum rogaturum pro-
misit. Tunc statim, eo discedente, convocatisque
fratribus, suppliciter orationi incubuit. Quibus bu-
militer in terram prostratis, et orationibus pro eo
ad Dominum fuis, ille, cui cantatur in psalmo :
Domini est salus, per dilecti sui intercessionem
ægrotum integræ sanitati restituit. Hoc miraculum
idem ipse cui beneficium sanitatis impensum est,
sic contigisse, ut diximus, donec vixit, viva voce
testatus est.

CAPUT XXXVIII.

Alio quoque tempore, quidam miles ex oppido Cer-
lianensi, gravi infirmitate tenebatur, et notissimus
erat beato Joanni, et ecco servus ejusdem militis
veniens ad illum, ac beatus Joannes ubi eum con-
spexit, de suo domino ipsum interrogavit. Cui respon-

dit : Domine Pater, jam per duos menses, et eo
amplius, multa tenetur infirmitate. Quod audiens
venerandus Pater, panem accepit, eique pro bene-
dictione misit, Post quartam diem per semetipsum
ad eum venit, ac pro salute, quam receperat, Deo et
sibi multas gratias egit.

CAPUT XXXIX.

Deinde, cum idem vir multo post tempore mo-
reretur, præcepit filio ut equum, cui sedere con-
sueverat, sancto Joanni daret, et ut pro se interce-
deret rogavit. Sanctus autem vir despiciens tran-
sitoria, paupertatem amans, cœlestia concupiscens,
equum homini reddidit, et ad propria cum eo red-
ire jussit. Cumque multum obsisteret et equum se
non reducturum assereret, tandem præcepto sancti
viri coactus, cum equo lætus ad sua rediit, benedi-
cens Deum in tanti Patris admiratione. Quod factum
est dum adhuc esset in cœnobio Muscatano.

CAPUT XL.

Quem locum dum alio tempore visitaret, cernens
in eo cassas grandiores pulchrioresque fore quam
vellet, accersito domino Rodulfo ejusdem loci abbate,
sibi vultu serenissimo dixit : « Tu in hoc loco ma-
gnis expensis, quibus pauperes plurimi refoveri po-
tuissent, ex proprio voto palatia fabricasti. » Et con-
versus ad quemdam rivulum parvulum prope ma-
nantem, dixit : « Deus omnipotens, qui de minimis
majora facere consuevisti, videam, per hujus rivuli
paucitatem, hujus enormis ædificii cito vindictam. »
Et hæc dicens, absque mora, discessit. O mira Dei
potentia ! confestim rivulus, eo recedente, crescere
cæpit, et congregans aquarum fluentia largissima,
relicto proprio alveo, præceps de monte ruit, im-
mensos petrarum scopulos et arbores secum tra-
hens, prædictas domos funditus evertit. Unde abbas
ejusdem loci cum fratribus perturbatus, de eodem
loco cœnobium mutare disponebat. Quos benignus
Pater his verbis consolatus est : « Nolite, inquit, ti-
mere nec habitationem mutare, quia rivulus ille de
cætero nullo modo vobis ultra nocebit. » Quod ejus
vaticinium, verum firmumque huc usque permansit
Denique rivulus ille de cætero domos ibi nullatenus
læsit, nec quod tunc accidit sancti viri precibus,
ulterius minime contigit.

CAPUT XLI.

Iterum cum audisset quemdam virum venientem
ad conversionem totum suum patrimonium scri-
psisse in chartula, et successoribus hæreditate pri-
vatis, secum ad monasterium detulisse, mox ad
prædictum cœnobium venit, et abbati, qui chartam
acceperat, imperavit ut absque mora eam sibi de-
ferret. Quam dum acciperet, eam minutatim discer-
pens, ejus in terram frustra projecit. Justius quidem
sibi videbatur cum exiguis vivere quam multiplicatis
opibus superbire. Deinde valde commotus, Deum
ejusque apostolum invocans, inquit : Omnipotens
Domine, et tu, sancte Patre, apostolorum princeps,
ulciscimini me de isto cœnobio. Et hæc dicens,
iratus confestim abscessit. Quo non longe digressus,

nus ibi succensus est ignis, qui totum monasterium ex maiori parte combussit. Quod incendium ejus, dum cerneret, eique nuntiaret, nec retro t, nec ad locum rediit, sed via quæ cœperat brosanum cœnobium festinanter adivit.

CAPUT XLII.

tempore, cum in eodem esset monasterio, et Stephanus per viciniora loca transiret, suos led eum misit et ad se venire rogavit. Cumque gravatus ægritudine, nec posset ad eum ire, llet, legati revertuntur ad dominum papam rtes illum ad se venire non posse. Quibus ipse dit : Ite eique dicite, si aliter non valet, in luci se faciat. Qui mox ad ipsum regressi, i domini papæ sibi nuntiant. Quod sanctus iudiens, statim ecclesiam intrat, Deum ejus- nctos exorat, ut aliquod sibi consilium abs- andalo daret, ne ad supradictum papam ire . Oratione completa, ad legatos papæ xiens, e projiciens, aliquantos conversos venire fe- se ad papam portari præcepit. Cumque pau- a monasterio processisset, mox aer validis- onturbatus est, ut ventorum nimietas et im- as pluviarum pariter prorumperent. Quod gati cernerent, illum vere Dei hominem cre- , ad monasterium reverti fecerunt, et ipsi oncito ad pontificem redierunt. Hoc cum do- papa cognosceret, ipsumque diceret esse m. Nolo illum ad me ultra venire, sed in cœ- suo quiete manere, ipsumque pro me, statu- olesis catholicæ, Dei clementiam exorare.

CAPUT XLIII.

dem autem cœnobio fratri cuidam medicinam anu tradidit, et exemplo, causa alia emer- alias festinus abiit Prædictus vero ægrotus, caute custodiens, intra paucos dies expira-)cujus memoria per totam congregationem, os est, agi pro defunctis, ejus obitum per api- stinavit. Nec multo post, vir Dei rediens, ab- loci de fratre illo, qualiter defecisset, in- ille, dum ei cuncta seriatim refert, dixit ad : Mitte quam ocius, et ex omni congregatione riam ejus dele. Quod dum factum esset, evo- iquanto tempore, cuidam monacho ex eodem rca medium diem visibiliter defunctus appa- id quem inquires : Numquid tu es monachus rrespondit : Prorsus, ille : Qualiter nunc agis ? D ille : Excommunicatus, et a consortio fide- ær patrem Joannem sum segregatus. Adjecit inquires : Quomodo te juvare valemus ? Ite- it : Si sanctus Joannes me reconciliaverit. Qui i sanctum virum adiit, et quæcunque de mor- iderat et audierat, plangendo plurimum illi im retulit. Tunc ipse, sicut erat mente piissimus, em loci venire præcepit, et pro anima excom- cati fratris officium et eleemosynam in eodem bio, ac per totam congregationem, velut eod- die obiisset, instanter fieri mandavit. Quæ a dum fideliter completa fuissent, defunctus

iterum post dies triginta eidem monacho similiter apparuit, eique dixit : Vade, et sancto patri Joanni age pro me gratias, inferens quia ego per eum reconciliatus in electorum cœtu consisto.

CAPUT XLIV.

Alio tempore quidam conversus, instinctu diaboli, sæculum dereliquisse et ad monasterium se venisse pœnituit. Qui cum beatum Joannem nimis ac importunis precibus sæpe rogasset a monasterio cum ejus licentia discedere, tandem vir beatus non tranquillo animo passus est eum abire. Cumque paululum a Valle-umbrosa fuisset, diabolo ducente, digressus, de alta rupe per quam ibat, ab eodem quem sequebatur præcipitatus, confestim expiravit. Unde patenter ostenditur quam periculosum fuerit sanctum virum relinquere, aut ejus indignationem incurrere.

CAPUT XLV.

Item alius homo, Florentius nomine, urbanæ eloquentiæ et civilis, qui Simoniaca perfidia pro defensione cujusdam episcopi valde fuerat maculatus, dum gravissima teneretur infirmitate, morti se proximum penitus asserebat, sed inter graves luctus crebrosque suorum singultus, per amicos suos a sancto viro monasticum habitum postulavit. Cui, sine multa dilatione, probationis habitum minime tradidit, sciens esse scriptum : *Probate spiritus, si ex Deo sunt* (I Joan. iv, 1). Qui suscepto monastico habitu, dum jam convaluisset, et claustra monasterii baculo sustentante lustraret, infirmitas prior eum repetiit, ita ut morti propinquus esse videbatur. Quod dum vir sanctus audisset, adhibitis secum fratribus, festinus lectum ægroti petiit, ac multis precibus eum, qui in proximo moriturus erat, Domino commendabat. Infirmitas vero cœpit vultum suum operiri pallio, quo fuerat coopertus. Ad quem abbas Joannes : Quid est quod agis ? Tum illo, pallens et tremens, dixit : Terribilibus oculis cerno diabolium prope assistere, ex cujus ore miræ magnitudinis flamma, exque naribus sulphureus fumus egreditur. Ubi est, inquit ? En ibi est, domine Pater. Tunc beatus Joannes raptim abstulit crucem ex manibus tenentis eam, et diabolium ex ea fortiter percussit. Qui statim ex oculis mirantis, ut fumus evanuit. Tunc æger, voce qua poterat, clamabat, dicens : Deo gratias, Deo gratias, ecce fugit, ecce recessit ; ecce nunc adest beata Maria, sanctus Petrus cum sancto Benedicto. Vix verba compleverat, et statim spiritum exhalavit. Hinc liquido patet quam præcelsi meriti fuerit iste sanctus Pater, cujus precibus ipse languidus, per crucis obstaculum, ab infestatione dæmonum est liberatus.

CAPUT XLVI.

Non longe post venit ad eum quidam rusticus et, provolutus ejus genibus, magnis vocibus cœpit obnixè rogare eum pro unico suo in agone constituto, quatenus suis precibus ab instanti mortis periculo liberaret. Cui multum compatiens, fratribus imperat pro ægroti Dei misericordiam exorare. Quid

multa? Fratribus in ecclesia orantibus, ipse solo prostratus, magnis gemitibus Christi misericordiam postulans, panem transmisit, et statim ægrotanti reddidit sanitatem.

CAPUT XLVII.

Deinde cum adhuc famis inopia vehementer instaret, et prædictus Pater tunc ante fores monasterii de Razolo esset, aspiciens vaccarum suarum gregem in jugo Alpium pascere, unam ex illis, dum nihil haberet quod pauperibus alimoniam petentibus daret, a beato Paulo petivit, dicens: O sancte Paule, si pauperibus his unam dares ex illis. Hæc eo dicente, una deorsum ruit, statimque mortua est. Cujus carnes jussit continuo dari pauperibus. Qua consumpta, supplex orando secundam, tertiam et quartam accepit. Quas omnes pauperibus tribuit. Qua de repastores tristes effecti, duxere gregem vaccarum ex alio latere montis. Sed idem vir Dei petitioni pauperum subvenire desiderans, cum non haberet quid petentibus daret, iterum ad sanctum Paulum conversus ait: O Apostole sancte, isti locum mutando fugerunt, te, qui hujus loci patronus existis, fugere nequeunt. Tu, qui multum misericordiam prædicasti, tribue mihi quid adhuc inopibus porrigere valeam. Sic eo cum lacrymis orante, denuo quinque de vaccarum numero corruerunt, quarum omnium carnes in cibum jussit pauperibus ministrari. Tunc pastores valde turbati pro novem animalium damno, venientes adversus eum, magnas querelas ingeminant, dicentes: Melius in tuo monasterio Vallimbrosano stares quam huc venires. Quibus ille placide respondit: Scio vos super hoc esse tristes, nec amplius vultis impendere. Ne timeatis, quia nulla earum hoc tempore plus morietur. Quod et factum est. Et sic ipso orante, ruina vaccarum et mors prius fuit; et mox ut orare cessavit, incolumes permanserunt. Interea sanctus idem Pater, cujus mentem flamma charitatis urebat, cernens adhuc famelicorum inopiam, et se non habere quod concite dare posset, totum lac animalium superstitum jussit distribui pauperibus, et sic diu lactis præbendo liquorem, multos a famis periculo liberavit.

CAPUT XLVIII.

In eisdem diebus, cum ad Vallimbrosanum cœnobium regrederetur, accersito villico de Ponta, promisit ei herbicum mittere gregem, in quo multi arietes habebantur; jussitque illi de prædictarum ovium lacte se pascere, quantosque secum posset pauperes, atque de eodem quotidie sustentare, prædictos vero arietes, donec superesset unus ex illis, inopibus largiretur, sicque factum est.

CAPUT XLIX.

Quidam etiam famulus ejus de Razolo Vallumbrosam venit ad eum, nuntians ursum maximum vaccarum damnum crebro facere. Cui dixit: Vade, et interfice eum. Qui regressus, prædictumque ursum in antro quodam arboris stantem inveniens, securi percutiens arborem, nihilque metuens, dixit:

A Egrederere, quia dominus abbas imperavit ut te occidam. Egressus statim est interfectus ab illo.

CAPUT L.

Præterea venerabilis Pater transiens inde per Alpes, venit ad locum in quo tantæ arboris obstaculum fuerat quod multorum paria boum, et hominum multitudo leviter amovere non poterant; alia quoque via, rupibus obsistentibus, iter mutari non poterat. Ubi modice conturbatus, quasi queritando, socio dicere cœpit: Heu! quid faciemus? Et conversus in precibus, cum redire sibi grave videretur, nec procedere posset, divinum auxilium humiliter obsecrabat. Tunc Ugo, plebanus Sancti Joannis majoris, tentans si quem transitum inveniret, tandem aggressus molem arboris levavit in collo, cujus pondus homines multi, nec multorum paria boum (ut prædictum est) ullatenus dimoverent, eamque sicut leve virgultum diu sustinuit, ut ipsemet sapius testabatur. Sicque transierunt illæsi venerandus Pater, prædictusque plebanus. Quod miraculum incolæ terræ nunc usque testantur, adjicientes actum esse in locum qui dicitur ad Cellas-veteres, non longe a cœnobio Razolensi.

CAPUT LI.

Item prædictus Pater custodibus boum de Razolo die toto arare præcepit, et in nocte pabula carpere. Illi vero respondentem ursos et lupos, nocturnosque timere latrones, ait eis: Beatus Paulus illæsos eos custodiat. Tunc noctu venientes latrones, unum e bobus per cornua ligaverunt, sed de loco mutare non valuerunt. Quem mane custodes adhuc ligatum repererunt, lacrymasque more hominum fundere cœperunt, et hoc prædicto Patri nuntiaverunt. Ad quem Pater accedens dixit: O bos, vade, tuumque officium imple. Non enim te servatum a noxiis feris, latronumque rapina sanctus Paulus perdere voluit.

CAPUT LII.

Post hæc, cum esset in Passiniano, vir quidam et territorio Poniensi venit ad eum, dicens sæculum se velle relinquere. Quem quasi respuens, ut abiret jussit; sed homo mirabiliter instans et ut sui misereretur suppliciter orans, demum, sicut erat mitissimus, ejus piæ petitioni annuit. Qui veniens reatus suos ex parte prodidit, et majores quosdam erubuit confiteri. Quem non post dies plures ad susceptionem hospitum, et peregrinorum obsequium exterius collocavit. Pius autem Pater agnoscens inspiratione divina quæ nequiter occultaverat, una die dum idem Gerardus alimenta venientibus hospitibus ministraret, illum seorsum vocans, dixit ei: Gerarde, quare me sic fallere præsumpsisti? At ille tremens respondit: Quomodo, Pater mi? Et Pater: Quando congrue poteris ad me venias, et quod professus es indicabis. At ille præceptum Patris adimplens, dum ei licuit, venit ad eum. Cui vir Domini: Nunquid non mihi dixisti, quia ex integro tuorum scelerum abscondita panderes? Et ille: Utique dixi. Et Pater ad eum: Si ita dixisti, quare tam crudelissimum faci-

nus, quod in die sanctæ apparitionis Domini et ejusdem diei vigilia cum uxore talis illius hominis commisisti, mihi patefacere noluisti? Insuper non tibi sufficiebat tam gravis iniquitas, nisi ad tui confusionem iterum in mente disponeres ad tam grande piaculum reverti? Tunc ille mente confusus, videns se mendacii proprii laqueo deprehensum, confestim ad terram corruit, pœnitentiam sui criminis lacrymis querit, et omnia quæ sanctus Pater indicaverat esse vera fatetur.

CAPUT LIII.

Item dum in eodem monasterio esset, vir nobilis Ubaldus nomine, de castro Figlini, notissimus ac familiarissimus sancto viro, prævalida ægritudine correptus videbatur ad extrema deduci. Qui vocatis militibus suis et cuncta familia, de propria domo suisque rebus disponere procuravit. Tunc uxor unum e nobilibus suis, Benzonem nomine, marito jam in agone constituto, vocat, eumque ad Passinianum, unde maritus compatronus erat, ire quantocius mandat, et adventum ejus funeris sancto viro nuntiare. Cumque festinus iret, obviavit cuidam, qui dixit ei se redire a sancti Cassiani cœnobio, ubi sanctum virum eo die dimiserat. Nuntius hoc audiens, ad montem Scalarium illico venit, et sanctum hominem ante fores monasterii psalmos aut aliud quid reperit meditantem. Quem cum solutasset, requirit ab eo qualiter esset illi. Respondit: « Tristis et nimis mœrens me fore confiteor pro nobili viro, vestroque fideli amico, qui nunc migrare videtur a sæculo. » Cui inquit: « Quis est ille? » Respondit Benzo: « Vester valde fidelis illustris Ubaldus. » Statim venerabilis Joannes, versis ad orientem luminibus, in multa compunctione parumper substitit, ac deinde, oratione completa, Benzonem aspexit, eumque præcepit abire, consolans ipsum et dicens: « Quam oculus ad propria regredere, quoniam infirmus ille super quo mœstus veneras, incolumem, Deo præstante, reperies. » Et ut promisit, orationibus ejus per Dei gratiam actum est. Quod plurimi de domo præfati Ubaldi oculata fide cum uxore videntes, ac nonnulli de circumstantibus audientes, misericordiam Creatoris in beneficio sui famuli collaudabant.

CAPUT LIV.

Hujus præclari viri gravitatem et patientiam Gregorius, dum adhuc in apostolica sede archidiaconi officium gereret, qui postea septimus Gregorius papa fuit, vi omnino Deum amans; cum eum dure increpare disponeret, præordinata quæ dicere putabat oblitus est verba. Qua ipsius perfectione sic ab eo comperta, deinceps tantus inter utrumque firmatus est amor, quantus inter amicos charissimos et uterinos solet esse germanos. Hæc itaque vera fuisse, Rodulfus olim abbas Passiniani, religiosus et sanctæ conversationis, qui tunc intererat, frequentissime testabatur: de cujus testimonio veridici viri nullatenus est hæsitandum.

CAPUT LV.

Alio quoque tempore vir Domini nimis ægrotus pulmenti sibi appositi fratri cuidam, Gerardo nomine, particulam porrexit, quam obedienter antea sumpsit, sed postea cœpit intra se multa volvere verba, quomodo tam facile consensisset cibum accipere quem siti cogitabat tunc necessarium non fuisse. Quod pater Joannes per Spiritum sanctum intelligens, expleta refectione, dixit ei cuncta quæ cogitaverat, sibi que per ordinem enarravit. Tunc prædictus frater arcanum sui pectoris diligenter exposuit, et omnia, quæ vir Domini dixerat, esse vera confessus est. Et nocte sequenti abscessurus, matutinali celebrata synaxi cum eodem Patre, isdem siti gravissima clam laborabat. Quod Joannes Pater per cordis illuminationem agnoscens, nutu ministrum suum advocat, ac scyphum vino aqua mixto repletum discessuro fratri dari signavit. Qui porrectum scyphum cum vino sumpsit, et exstincta siti, cum licentia Patris gaudens abscessit, agens gratias Deo pro tam eximii reverentia Patris, qui mentis suæ secreta tam patenter agnoverat, et in omnibus exposuerat.

CAPUT LVI.

Unus exinde clericus plurimum dives vendidit omnia sua, et multos ex rebus suis accipiens nummos, venit ad eum. Quem cum ille, paupertatis amicus, audiret qua de causa venisset, sic eum alloquitur: « Quandiu nummum unum ex his tecum habueris vel apud te servaveris, nec mecum participare nec amicus esse valebis. » Hæc clericus audiens, abscessit, pretiumque venditi patrimonii, quod vir Domini spreverat, in pauperum sustentationem distribuit, ac deinde remeavit ad illum, qui Deum auro et inopes divitibus præponebat. Hoc Joannes pater audito, et quid egisset in veritate discutens, qui ante locupletem spreverat, factum pro Christo pauperem post hæc dilectum suscipit in filium.

CAPUT LVII.

Subinde divino spiritu inflammatus, more solito, non contentus tantum suos subjectos, sed etiam absentes instruere et corrigere satagebat, quibusdam epistolas mandans: quarum unam episcopo Vulterrensi satis utilem pro correctione sui suorumque mandavit, quam ob nimiam prolixitatem, huic opusculo inserere recusavi.

CAPUT LVIII.

Post hæc, cum longe lateque odor sanctitatis ejus ad multorum notitiam devenisset, ad eum de diversis terris et regnis veniebant monachi, clerici fidelesque laici, præcipue Mediolanenses. Audiebant quippe Simoniacam hæresim Joannem patrem cum suis fratribus publice condemnare, et supra omnes mortales modis omnibus expugnare. Propterea venientium ad eum neminem pœnituit, ubi vidit illum et audivit, nec dolere poterat se dispendium pertulisse, vel itineris longioris sumpsisse laborem. Nam si cor dubium aut fortasse tepidum aliquis visitantiam cum haberet, alacer regrediebatur, et cor in

fide firmatum reportans, et marsupium profecto non vacuum. Acceperat enim a Domino Jesu Christo vultum omnibus gratum, et sermonem placidum exhibere, manumque largam ad præbendum, dum facultas ei suppeteret.

CAPUT LXIX.

Jam omissis plurimis quæ Deus per ejus merita declaraverat, tempus expetit referre qualem et quantam pugnam contra Simoniacam hæresim Johannes pater cum suis, teste maxima parte mundi. Deo propitio, gessit.

CAPUT LX.

Sicut supra dictum est, Joannes pater Petrum Florentinæ Ecclesiæ Simonicam invasorem aperte clamaverat; adhuc etiam eligens cum suis potius amittere mortalem vitam, quam celare veritatem, ipsum Petrum non tantum Simonicum, sed etiam hæreticum sæpe dicebat: unde pervalida contentio in clerum et populum Florentinum orta est. Alii quidem, temporalia commoda diligentes, ipsum defendebant; alii cum monachis, jam illorum crudelibus verbis, eidem vehementius obsistebant. Dum hæc igitur contentio per dies multos inter clerum et populum haberetur, et seditio inde frequenter oriretur, existimavit hæreticus Petrus clericos et laicos hoc modo terrere, si monachos necaret, a quibus verba sibi contraria principia sumpserant. Pro qua re missa multitudo peditum et equitum, nocturno tempore, jussit sancti Salvii cœnobium igne comburi, et monachos ibi repertos interfici. Joannem vero patrem illic existimavit tunc inveniri, sed ipse præterito die recesserat. Ingressi igitur ecclesiam, dum fratres nocturnum officium celebrarent, evaginatibus ensibus, ut immites carnifices, oves Christi mactare cœperunt. Alii siquidem in fronte tam grave vulnus infixerunt, ut usque ad testitudinem cerebri acies ferri veniret; alterum vero tam impie, tam graviter sub oculis percusserunt, ut nasus et dentes cum superiori labio a compagine solita dividerentur, et super barbam in inferiori loco penderent: alii præterea gladiatorum vulnus in interiora fixerunt. Dehinc super eos variis plagis illatis, demum altaria penitus everterunt, et deprædati sunt omnia quæ invenerant. Post hæc, igne domibus imposito, monachis in ecclesia septem psalmos cum letaniis cantantibus, et in nullo reluctantibus, nec silentium frangentibus, ipsos nudatos et semivivos relinquentes abierunt; nam etiam ejusdem monasterii patrem nomine Dominicum, conversatione sanctissimum, omni nudaverunt amictu. Qui tamen sic nudus, cœpit sollicite quærere si quid posset invenire quod se indueret; tandem pellicum indumentum, quod ob incuriam inter fratrum lectos ceciderat, invenit, seque illum dissutum et conscissum ac vetustate dilapsum induit. Sed unde inimicus victoriam et exaltationem acquirere credidit, in le detrimentum et confusionem invenit. Nam multi de clero et populo, qui prius ejus videbantur esse fautores, ipsius intuentes impietatem,

A deinceps monachis facti sunt adjutores, ipsius condemnantes et blasphemantes omnimodam pravitatem.

CAPUT LXI.

Sequenti vero die tam homines quam mulieres Florentiæ ad supradictum cœnobium venerunt, et quicumque poterant necessitatibus fratrum necessaria fideliter obtulerunt. Felicem se quisque credebat si aliquem monachorum videre valebat, aut eorum sacrum sanguinem fusum ex terra, lapidibus et lignis, suis pannis posset extergere, cupientes illum pro magnis reliquiis secum habere.

CAPUT LXII.

Beatus autem Joannes Vallumbrosæ tunc positus, audiens quod acciderat, amore martyrii flagrans ad Sanctum Salvium festinus venit. Abbatem cæterosque fratres flagellatos, cæsos, nudos considerans, dixit: « Nunc vere monachi estis, sed cur sine me hoc perferre voluistis? » Valde enim doluit quod præfatæ persecutioni minus interfuit. Verumtamen in hoc ipse martyrii bravium obtinuit, qui discipulorum mentes ad omnem tolerantiam incitavit. Ad hoc etiam venit, quod se teneri, flagellari, deturcari sperabat, et occidi pro defensione catholicæ fidei. Monachi vero tanto fortiores exinde facti sunt, quanto securiores de corona martyrii, quam jam prægustaverant. Nam tempore synodi euntes Romanam, constanter et publice Petrum Simonicum et hæreticum proclamaverunt, ignem se profitentes intrare ad scelus ipsius probandum. Alexander autem Papa, qui tunc apostolicæ sedi præsidebat, nec tunc accusatum voluit deponere, nec igneam legem a monachis sumere. Pars enim maxima episcoporum Petro favebat, et omnes pene monachis erant adversi; sed archidiaconus Ildebrandus monachorum in omnibus auditor et defensor factus est.

CAPUT LXIII.

Deinde cum lis ipsa quotidie cresceret in immensum, tanta persecutio facta est adversus Florentinum clerum catholicæ partis, ut eam non ferro valentes archipresbyter aliique quamplures, exeuntes de civitate confugerent Septimense cœnobium: quibus Joannes pater benigne susceptis, omni charitate subsidium pro posse ferebat. Eo tempore dux Gottifredus ita parti Petri favebat, ut minaretur interimere monachos et clericos eidem adversos; qua de causa Petri pars tunc aliquanto prævaluit. Quæ autem lingua fari potest persecutiones et angustias quas ea tempestate catholici sunt perpessi! Eisdem quoque diebus præfatus Papa Florentiam venit, et ligna præparata et coadunata sunt ad accendendum ignem quem ingredi monachi cupiebant ut comprobarent sæpe fatum Petrum Simonicum et hæreticum esse. Quod examen papa tunc recipere renuit; sed clero et populo sub eadem lite relicto, discessit. Sed qualiter omnipotenti Deo prædictam pestem tandem sedare et prorsus extirpare placuerit, ut clarius possit intelligi, tota epistola Floren-

a, præfate papæ directæ, per ordinem in hoc ibitur, et quod tunc ostendere Dominus om- s dignatus est, ad beati Petri corroborandam et ad Simonis magi detestandum errorem us et audientibus liquido pateat.

CAPUT LXIV.

xandro, primæ sedis reverendissimo ac uni- episcopo, clerus et populus Florentinus, sin- votionis obsequium, Jamdiu tædium et labo- strum, necnon certamen monachorum contra acam hæresim paternitas vestra bene novit:

quoque dignum est ut qualiter Deus excel- ac misericorditer scrupulum hujus rei de is nostris abraserit, prænoscat. Signa enim bilia Dominus noster in nobis fecit, et per ea m ignorantia, et dubietatis caliginem, ac s erroris de pectore hominum pepulit, et fi- bis augendo et dilatando, et in se solidado, itibus suæ veritatis clementer infulsit. Pastor bonus de cælo venit, et ovibus assistentibus, d se totis medullis clamantibus, sententiam clariorem, soleque lucidiorem, omnique di- ttiorem, omnique visu certioorem, de medio opulo suo dedit. Quod vero plebi Florentinæ) Papiensi, qui se nostrum episcopum haberi tenendum sit, in suo tremendo judicio de- . Sed licet miraculorum narratio videatur tulum protelari, causa tamen unde adhuc est, nequaquam inutiliter putamus debere le præscribi. Quadam etenim die omnes ince civitatis clerici una congregati cœpimus clericis de locis suis expulsis, quam etiam s ipsis, ante Papiensem Petrum conqueri. De enim, quia consilium et solatium eorum umus, et quia etiam prior et archipresbyter metu hæresis, e civitate secesserant; de utem, quia bona pars civium nostrorum nos us acclamabat; nam videns nos ire ad eum, : « Ite, ite hæretici ad hæreticum; ite, quia us hæc civitas voragini dabitur; qui Chri- impietate vestra de ipsa expellitis, et beatum a apostolum expugnantes, Simonem magum eo inducendo colitis. » Quid plura? Rogam ut tam nos quam se ab hac infamia libe- ntes: « Ecce nos si te mundum senseris, nobis jusseris, Dei pro te judicium subire ubitamus; aut si probationem quam mona- ic et Romæ facere voluerunt, recipere vis, imus, eosque obnixè rogamus. » Ad hæc it neutrum se jubere, neutrum velle, neu- cipere. Quin etiam edictum a præside per suos impetravit, ut quicumque laicorum, ue clericorum se ut episcopum non coleret, mperio non obediret, ad præsidem vinculus ceretur, sed traheretur. Si autem quis no- his minis territus, de civitate fugeret, ad m potestatis adsumeretur quidquid posse- Clerici vero, qui sub tutelam beati Petri agendo contra Simoniacam hæresim in

A oratorium ejus confugerant, aut sibi conciliarentur, aut sine spe audientia extra civitatem pellerentur, Hinc factum est ut, vesperascentes sabbato initii je- junii, cum apud prædictam ecclesiam Beati Petri apostoli ipsi clerici lectionum ac responsorium sequentis Dominicæ recordarentur, municipales præsidis, eo quod se cum salva reverentia Petri apostoli Simoniaco hæretico non posse obedire re- sponderint, illos extra emunitatem oratorii, beatum Petrum apostolorum principem parvipendentes eji- cerent. Nil denique pro hoc scelere concursus catholicorum virorum, et maxime feminarum velami- na capitum projicientium, et expansis crinibus fle- bilitate incedentium, pectora pugnis, miserabiles ad Deum voces mittendo, dure tudentium, et super virorum ac filiorum morte tristelamentantium. Nam in plateas luto plenas se prosternentes, aiebant: « Heu, heu! o Christe, tu, hinc ejiceris, et quo- modo nos desolatas relinquis? Tu nobiscum ha- bitare non sineris, et nos quomodo hic habita- mus? Vidimus quia nobiscum manere voluisti, « sed vadis, quia Simon maguste non permittit. O « sancte Petre, nunquid a Simone mago vinceris, « quia ad te confugientes non defendis? Nos puta- « vimus ipsum in infernalibus pœnis esse vincum « et catenatum: sed ecce cernimus illum ad tuum « dedecus hostiliter suscitatum. » Virorum quippe alii ad alios dicebant; « et aperte videtis: « Christus hinc discedit, abit, quia legem suam « adimplens, se pellenti non resistit. Et nos, viri « fratres, civitatem hanc, quo hæretica pars ea non « gaudeat, incendamus, atque cum parvulis et ux- « ribus nostris, quocumque Christus ierit, secum « eamus; si Christiani sumus, Deum sequamur. »

His ergo ejulatibus hisque doloribus nos quoque clericis, qui ipsi Papiensi videbamur fautores et as- seclæ, et qui ab aliis hæretici acclamabamur, eo quod ipsum sequebamur, permoti, seramus eccle- sias, et more projectorum, non tangimus campas, populus non psalmos, non denique canimus missas. Nec mora, nobis congregatis, fit Domino inspirante consilium. Ad Dei monachos, qui Se- ptimo in monasterio Sancti Salvatoris degunt, com- muni voto quosdam nostrum mittimus, petentes, et orantes dubietatem hujus rei velle proderet, et veritatem cognoscere, cognitumque firmiter promitten- tes tenere. Responsum autem est nobis quia, si catholicam fidem pro viribus vellemus tenere at- que defendere, et Simoniacam hæresim impu- gnando destruere, virtus Salvatoris, tam hujus negotii dubietatem quam etiam cæcitatem de cordi- bus nostris eliminaret. Fatemur, promissimus de hac re hoc sequi quod et ipsi, si suis factum compensarent dictis. Quid plura? Statuitur dies omni voto quæsita, in qua et dubietatem perdidimus ex qua veritatem, quam monachi dicebant, pro posse defendendo tenemus. Quarta namque feria, in prima heddōmada Quadragesimæ constituitur dies. Secunda et tertia, feria specialiter pro hoc Deum

oramus, et ut Deus, qui unica est veritas, veritatis A
hujus reseraret ostium, obsecramus, Illucescente
vero quarta feria, a quodam nostrum itur ad virum
Papiensem qui rogans eum inquit: « Fac pro Dei
« tremore, proque remedio animæ tuæ, si est de te
« quod monachi dicunt. Noli clericos, noli populum
« in eundo laboribus afficere; noli Deum experiendo
« tentare, sed ejus negotii veritatem, ad Dominum
« te convertendo, pande; aut, si hoc te noscis
« immunem reatu, nobiscum venire dignare. » Ad
« quæ ille. « Nec ego illuc venio, neque te, si tu
« me diligis, ire volo. » Ad hæc vero dictum est
« sibi: « Profecto Dei iudicium, quia omnes vadunt
« videre ibo: et qui ibi agatur, solerter scire cu-
« rabo; et quodcunque Deus iudex justus in iudicio
« suo recto monstraverit, secundum meum vale
« defensabo. Nec tibi meum molestum sit iter, quia
« te hodie qualis sis, sententia Dei recte ostendet,
« Aut enim te hodie, magis quam unquam fueris,
« habebimus charum, aut viliozem et contemptum. »
Nos interim, quasi cælesti præmoniti oraculo, non
expectamus nuntium: curriturque a nobis clericis,
atque laicis, et feminis ad Septimum, in quo est
sancti Salvatoris monasterium. O mira Domini po-
tentiamiraque clementia, qui voluntates non solum
expeditis, sed etiam prægnantibus vires ad eundem
donavit! Nunquid enim longitudo matronas, nun-
quid via cænolenta multitudine aquarum delicatas
terrui? nunquid pueros jejuniū exasperavit?
Congregatis denique omnibus clericis et laicis pro
miscui sexus et ætatis fere ad tria millia ad prædi-
ctum monasterium interrogamur a viris Dei: « Cur
« fratres, venistis? » Respondetur a nobis: « Ut
« illuminemur, et errorem relinquentes, veritatem
« sequamur. » — « Quomodo, inquit, illuminari
« vultis? » Nos, inquam, respondentes: « Ut copioso
« probetur igne, quod de Papiensi Petro dicitis. »
« — Quem, inquit, fructum hoc facto habebitis,
« aut quem honorem inde Deo reddetis? » Respon-
demus omnes: « Et erimus vobiscum rectam fidem
« defendentes, et Simoniacam hæresim abominando
« Deo semper gratias agentes. »

« Quid longius moramur? Fiunt statim a populo
duæ strues lignorum altrinsecus juxta se in longitu-
dine positæ: singillatim vero longitudo utriusque
fuit pedum decem; latitudo autem ambarum singil-
latim quinque pedum, et dimidium dimidii pedis:
altitudo denique utriusque separatim fuit quatuor
pedum et dimidium. Inter utrasque vero pyras in
longitudine semita unius brachii exstitit, et ipsa
tracta siccis lignis, et ad ardens bene paratis,
Interea fiunt pro hac re psalmodiæ, letaniæ, sup-
plicationes. Monachus. (10) intraturus ignem eligitur;
jussuque abbatis celebraturus missam ad altare
procedit. Missa vero cantatur cum magna devotione
et supplicatione omnium. Chorus monachorum et
clericorum, necnon laicorum ex corde lacrymatur.

(10) Scilicet Petrus, ob id Ignitus dictus, de quo
supra cap. 45 et infra cap. sequenti. De hoc facto

Ut autem ventum est ad *Agnus Dei*, quatuor monachi
unus imaginem Domini crucifixi, alter aquam sancti-
ficatam, tertius duodecim cereos benedictos accensos
quartus thuribulum thure plenum bajulantes proce-
dunt ad succendendum lignorum præscriptas pyras.
His igitur visis, clamor omnium in cælum attollitur
Kyrie eleison flebilissime pleno ore cantatur. Jesus
Christus creberrime, ut exurgat, causamque suam
defendat, oratur. Maria ejus mater, ut hoc sibi
suadeat, multum a viris, plurimum a feminis suppli-
catur: Petri apostoli nomen, quo Simonem per-
dendo damnet, millies ingeminatur. Gregorius,
urbis præsul, ut ad suas verificandum properet
sanctiones, suppliciter obsecratur. Interea dum
pro ingenii capacitate ab omnibus Deus oratur,
presbyter, perceptis salutis mysteriis, et expleta
missa, exutaque casula, cæterisque sacerdotii indu-
mentis sibi retentis, crucem Christi portans, cum
abbatibus et monachis letanias faciendo, ad strues
lignorum jam rogos fieri incipientes appropinquat;
ibique Deus quam multipliciter ac uniformiter ab
omnibus adoratur: Nulla lingua fari, nullus sensus
colligendo valet meditari. Tandem silentium cunctis
imponitur, et ut conditionem rei, pro hæc fle-
bant, intente audiamus et bene intelligamus mon-
mur. Eligitur denique abbatum unus clamorosus voce
apertus lingua, qui aperte ad intelligendam ora-
tionem in qua conditio petitionis ad Deum contine-
batur populo legit. Collaudantibus autem cunctis
conditionem, tunc iterum alius abbatum silentium
petit, elevansque vocem, alloquitur omnes dicens:
C « Viri fratres et sorores, pro salute animarum
« vestrarum, teste Deo, hoc facimus, ut deinceps
« Simoniaca lepra, quæ fere jam totum sordidat
« mundum, caveatis. Hujus lepræ contagium tam
« magnum esse sciatis, quod istius immanitati ca-
« tera crimina comparata sunt quasi nihil. » His
ergo expletis, cum utriusque rogi jam se ex majori
parte in flammivomos vertissent carbones, et cum
media semita ignivomarum copia prunarum tacta
æstuaret, ut usque ad talos pedes euntis, sicut post
in probatione patuit, in prunas infigi possent; se-
cerdo et monachus, jussu abbatis, hanc orationem
cum magna voce, audientibus et flentibus fere tribus
millibus, fudit ad Dominum. « Domine Jesu Christe,
« vera lux omnium in te credentium, tuam miseri-
« cordiam peto, tuam clementiam exoro ut, si Pe-
« trus Papiensis, qui Florentinus episcopus dicitur
« interventu pecuniæ, id est munere a manu, quod
« est Simoniaca hæresis, Florentinam arripuit
« dem, nunc tu, Fili æterni Patris, salus mea, in
« hoc tremendo iudicio adjuvandum me festina,
« et me illæsum sine aliqua combustionis macula
« mirabiliter conserva; sicut quondam illæsos sal-
« vasti tres pueros in camino ignis ardentis. Qui
« cum æterno Patre tuo et Spiritu sancto omnia
« cooperaris, et vivis, et regnas in sæcula sæculo-
lege librum tertium Dialogi Victoris tertii in parte
II sæculi IV, pag. 456.

» Cumque omnes, qui aderant, respondissent, Amen, » pacis osculum fratribus dedit, et ait.

rogamur omnes : « Quandiu vultis ipsum in anere ? » Responsum est ab omnibus : « At, id dicitis ? » — « Sufficit, domini, satis cum omni gravitate, pedetentim ignem flammisque ire. » Jubetur quidem sacerdoti et monacho uti nostræ satisfacere. Tunc ipse sacerdos ignis ardorem salutare signum faciens, crucis Christi bajulans, ipsamque, non flammarum idinem attendens, intrepidus mente, hilaris um quadam celebritate gravitatis, illæsus in illæsus et in omnibus quæ secum portabat, te Jesu Christi mirabiliter ignem pertransiit, omni undique concurrentes et circumquaque vias, albam quasi byssinam intrabant, et do inflabant ; sed naturæ suæ immemores, ubi ustionis inferre poterant. Manipulum denistolam, eorumque fimbrias more ventorum modo, huc illucque varie ferebant, sed calore ipsas in nulla comburere valebant. Pili pedum ejus inter flammosos carbones immitter ; sed, o mira Domini potentia ! o Christi clementia ! eorum nulli odore ignis lædebat. Inter capillos nempe flammæ circumsurintrabant, eosque flando levabant et relevabant nec summitatem alicujus eorum, vires blitæ, adurendo retorquere valebant. Erant flammæ ex omni parte ipsum concludentes atoris miraculum, non ad ardoris incendium. In catholicæ fidei sentiebant, ideoque non at. Deus profecto noster ignis consumens ideoque, ipso nolente, corporeus ignis nihil poterat. Procul dubio verum erat quod a suis dicebatur, quia illorum testis, veritate, ab igne miraculose liberatur. Veritas enim liberat quos falsitatis macula non coinquinat. Equam autem egressus est de igne, dum itellet focum repedare, capitur a populo ; detur pedes præ desiderio. Præ gaudio quidem que beatum putabat, qui vestimentorum inque particulam deosculari valebat. Gravi premebatur angustia populorum ; sed magna difficultate liberatur viribus clericorum. Laus omnibus una præ gaudio, etiam flendo cantu jam quia verbum Dei nunquam mutatur. Petrus magnis laudibus sublimatur : Simon magus ut stercus pedibus conculcatur. Petri Apostoli in ore omnium super mel et cum laudibus magis magisque dulcescit : impii Simonis super fel et sulphur cum atione magis magisque putrescit. Magnitudinippe horum Christi signorum, copiamque nostri, ac quotidianam gratiarum actionem, vdis sensus cogitare, nec linguæ plectrum ere, nec manus, sicut est, unquam sufficiente. Sed, quia sapienti de multis pauca suffi-

Vide hac de re Petri Damiani opusculum 5.

aiunt, demum ad paternitatem vestram supplicandum concurrimus. Per ipsum vero beatitudinem vestram oramus, cujus vicarium, tam in cælis quam etiam in terris, vos esse desideramus. Dignamini plebi longa peste demolitæ consilium pariter et defensionis auxilium impendere. Dignamini nos miseros ab importunis luporum faucibus abstrahendo eripere. Dignamini, precamur, arma contra hostes Petri apostoli movere, acies struere, vires sumere, sancta bella committere, et nos oves Christi beato Petro, tibi que vice ejus commissas, contra Simoniacos præliando, de captivitate liberare. Ple-risque etenim nostrum beatus ipse Apostolus, ut olim a Nerone in cruce confixus, in visu noctis apparct, et, passionem suam ostendendo, ut a societate Simoniacorum declinemus, pie suadet : « Sicut, inquiens, me Simoni mago nunquam conjunxi, sic quoque vos, si Christi esse vultis, si oves pascuæ ejus estis, si me clavigerum regni cælestis creditis, si me vobis portas regni cælorum aperire cupitis, Simoniacis nolite sociari, nolite conjungi, nolite communicare. » Nunc itaque, domine sancte ; quia fiducia recuperationis nostræ, secundum Deum, in sancta sede Ramana est posita ; vos qui ipsi præsidetis, oramus ut rapacibus lupis ex adverso ascendatis, atque auctoritatem sacerdotalis culminis pro ovibus vobis vice Petri creditis opponatis. Iterum iterumque cernui sollicitudinem vestram oramus, Pater, ut, quod pastoris est, nobis dilaniatis ovibus ne pigritemini clementer impendere. »

His autem cognitis, Dominus Alexander papa præfatum Petrum Simoniacum de omni episcopali officio deponere curavit.

CAPUT LXV.

Eo tempore comes Bulgarus religionem et sanctitatem, injunctamque constantiam adversus hæreticos beati Joannis suorumque monachorum agnoscens, in monasterio Ficicleni venerabilem Petrum qui per ignem mirifice transierat, rogavit sanctum Joannem in abbatis officio constituere. Cujus petitionibus annuens, eidem loco prædictum virum in abbatis officio præficit. Qui postmodum inde abstractus, et Romam, Deo volente, deductus, post custodiam vaccarum et asinorum, quam in Vallumbroso jussu beati Joannis humiliter tenuit, post gradum præpositi penes Passinianum, et abbatis officium in prædicto Ficiclo, decenter exstitit cardinalis et episcopus Albanensis.

CAPUT LXVI.

Interea quidam fideles clerici et laici Mediolano (11) petentes auxilium sancti Joannis, asserentes quod per multos annos tam ipsi quam plures alii, zelo divinæ legis, pœnitentiam et communionem non acceperant ; qui, Simoniacos omnimodo devitantes, catholicorum in sua terra nullum inveniebant. Quibus misericordia motus ait : « Quod vobis consilium possum impendere ? » At illi : « Pater, inquiunt, sancte, si tot miseris vis subvenire, clericos,

qui ex nostra terra pro vitando consortio hæreticorum ad te confugerunt, a catholicis fac ordinari, tales illuc remitte, et Christianitatem jam pene deletam poterunt renovare.» Quid multa? Pater pius, more solito, nimia pietate commotus, non solum illos, sed etiam quos jam in interiori cella novitiorum habebat, et qui venerant induere monasticam habitum, inde abstraxit, et a Rodulfo episcopo Tudertino, sanctissimo et catholico viro, gradatim ordinati fecit, eosque Mediolanum direxit.

CAPUT LXVII.

Hunc episcopum post Petri (12) Simoniaci depositionem ad regendum Florentinum episcopatum papa mandaverat : et, ut magis dicam, ipsum dominum Rodulfum episcopum præfato Mediolanum cum viris eruditissimis postea misit, ut, cunctis catholicis id omnino petentibus, episcopali officio subveniret ad consolanda corda fidelium, diu pastore catholico destituta.

CAPUT LXVIII.

In eisdem diebus una mulier cum tribus parvulis filiis, quorum unum a dextris, a sinistris alterum ducens, tertium in humeris ferens, filiis ac sibi victum circumquaque pergendo quærebat. Quæ cum ad hospitalium Sancti Salvii, eleemosynam quæsitura, venisset, eamque beatus Joannes multiplicatam filiis, et depressam inopia cerneret, pietate motus custodem hospitalis Andream nomine vocat, et jubet ut aliquid mulierculæ largiatur. Ille vero, quem egestatis copia valde premebat, respondet se non nisi panem unum habere. Cui reverendus Pater de eodem jubet mulieri pro Dei charitate partem porrigere. Cujus jussioni minister obediens, ad furnum properat, in quo panem eundem reposuerat, et intuens vidit totum furnum plenum panibus. Qui valde lætus effectus, ad illum rediit, sibi que quod acciderat nuntiavit, meritis ejus id evenisse non dubitans. Quod beatus vir audiens, dixit ei : « Tace, et hoc nemini dicas ; panem autem, ut jussi, petenti tribuas. »

CAPUT LXIX.

Post hæc ad Passimanum rediit, ubi diem ab eo longo tempore desideratum, scilicet ut dissolveretur et esset cum Christo, devotus et supplex expectare cœpit cum magna cordis exultatione ; sæpius hunc versiculum repetens : *Sitivit anima mea ad Deum vivum ; quando veniam, et apparebo ante faciem Dei ?* et subjungebat : *Satiabor cum manifestabitur mihi gloria tua.*

CAPUT LXX.

Languore itaque gravescente, cœpit evidenter dicere quod vitæ suæ terminus propinquabat. Mandat itaque discipulis quos fratribus præposuerat, et ad se facit absque mora venire. Quos de ordinis observatione, commissi gregis custodia præmonens, et in multis eos exhortans, benedixit eis, et osculatus est eos, præcipiens unicuique continuo remeare ad

(12). Sunt qui dicant Petrum hunc facti pœnitentem in Septimianum, de quo supra, monasterium se recepisse.

A propria monasteria, qui, licet mœrentes et nimium flentes, nec patris jussioni contradicere præsumentes, inviti revertebantur. Remanserunt tantum cum eo dominus Rusticus prior, et Lætus Passinianensis abbas. Isti accedentes ad eum eadem hebdomada qua obiit, humili prece rogaverunt ipsum ut fratribus exhortationem aliquam de concordia pacis et charitatis unitate relinqueret. Tunc jussit hæc que hic continentur dictari et scribi, pro ædificatione fidelium in posterum conservanda.

CAPUT LXXI.

« Joannes abbas omnibus fratribus in amorem fraternitatis secum junctis salutem et benedictionem. Me sub gravi infirmitate diu laborantem, Deus ut animam recipiat, corpus meum terra, quatenus ad pulverem revertatur unde materiam sumpsit, quotidie exspecto. Et hoc mirum non est, quia ætas etiam absque tantæ infirmitatis oppressione hoc me admonet quotidie exspectare. Et hinc transire quasi sub silentio ætimabam : sed locum et nomen quod in hac corruptibili carne, quamvis non sicut decuit, tenui, pensans, esse utile duxi, vobis aliquid de vinculo charitatis loqui ; et hoc non a nobis, et noviter, sed quæ quotidie auditis, transcurrendo replicare breviter. Certè hæc est illa virtus quæ omnium rerum Creatorem effici compulit creaturam. Hæc est illa, quam indicem ipse suorum omnium mandatorum apostolis commendans, ait : *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem.* De ista Jacobus apostolus locuitur, dicens : *Qui totam legem observaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.* Ista est de qua beatus apostolus Paulus dicit : *Charitas cooperit multitudinem peccatorum.* Hinc ergo colligere possumus, quod tenendo charitatem, omnia peccata operiri ; cæteras vero virtutes æstimantibus se obtinere posse, sine hac nihil valere. Sed hæc audiens quisque superbus et inobediens, hanc in veritate cogitat habere, si se corporaliter in communionem fraterna viderit perdurare. A qua, ut ita dicam, opinione falsa unumquemque beatus Gregorius, vere charitatis finem indicando, excludit, dicens : « Ille perfecte Deum diligit, qui sibi de se nihil relinquit. » Quid vero de charitate singulariter loquar ignoro : quoniam omnia Dominica mandata ab hac pullulare radice scio : quia si multi sunt rami boni operis, una est tamen radix charitatis. In cujus calore nequaquam reprobi possunt diu perdurare, Domino Salvatore dicente : *Refrigescet charitas multorum : quos frigidus et ab unitate divisos apostolus Joannes plangit, dicens : Ex nobis exierunt, sed non erant, ex nobis ; nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum.* Et si ita est, imo quia ita est, debet unusquisque fidelis semper pensare qualiter se tam summo bono possit copulare, secumque quos habeat in via Dei socios anxius quærere.

ut reprobi, hanc relinquendo, a Christi cor-
 abscinduntur; sic electi, eam in veritate
 ctendo, eidem Christi corpori confirmantur.
 anc vero inviolabiliter custodiendam valde
 est unitas fraterna, quæ se constringit sub
 personæ curam, quoniam sicut flumen a
 lveo siccat, si in multis rivulis dividatur:
 erna unitas minus valet ad singula, si fuerit
 a per diversa. Idcirco, ut in longo ista charitas
 abilis permaneat vobiscum, volo ut in domino
 fo vestra cura et consilium post meum obi-
 endeat, saltem sicut in me pependit in mea
 valete. »

CAPUT LXXII.

tia postea die priusquam obiret, vidit sibi
 em assistentem, quem fuisse ipsius angelum
 iatus. Quem cum solus, et nullus alius cer-
 ait fratribus: « Quare fratrem illum non
 ti vobiscum, dum comedisti? » Cui fratres:
 quo, inquit, fratre dicis, Pater? » Et ille:
 illo, inquit, pulchro juvene, qui ad nos venit,
 niscum moratur ingrediens, et egrediens. »
 : « Unde est, et quo nomine vocatur? » —
 citis, inquit, quia de monte Domini est, et
 nus vocatur? » Tunc ille Spiritu sancto do-
 intellexit angelum esse et vere de monte Do-
 id est de cælo fore, talique dixit illum nomine
 lari, id est Benignus. De illo siquidem monte
 lista ait: *Quis ascendet in montem Domini?*
 bi: *Quis requiescet in monte sancto tuo?*
 sum siquidem montem per gratiam Christi
 dere cupiebat, cui diutius ipse servierat. Et
 beato Joanni Angelum talis nominis depu-
 at, quem misericorditer immensa benignitate
 aultis mortalibus ditaverat. Quibus auditis,
 s abierunt, et super mensam victum unius
 nis posuerunt, extra fratrum victualia cons-
 a, quo adimpleto, quievit. Deinde cum ad
 n propinquaret, fecit hæc in breviculo scribi,
 manu poni, sibi que conspeliri præcepit:
 OANNES CREDO ET CONFITEOR FIDEM QUAM SANCTI
 OLI PRÆDICAVERUNT, ET SANCTI PATRES IN
 JOH CONCILIIIS CONFIRMAVERUNT; ut crederetur
 o eam corde tenuisse, quam videbatur verbis
 sribus eatenus utiliter defendisse.

CAPUT LXXIII.

it hæc Christo tradidit spiritum, corporis et
 iinis ipsius perceptione munitum, in quem
 ra fide crediderat, quem pure dilexerat, cui
 itentione servierat, secum talentum sibi cre-
 a multiplicatum reportans. Obiit autem felici-
 anno 1073, Dominicæ incarnationis, in fer-
 isimo ætatis ardore, quarto scilicet Iduum
 rum.

CAPUT LXXIV.

nc abbates qui præsentés erant, spe certa
) Passiniani scilicet, ubi hodie quoque sacrum
 corpus servatur, præter unum e brachiis, quod
 mbrosæ, et aliquot reliquias, quæ alibi habentur.

A credentes Deum sine fetore posse servare ma-
 gistrum in ætatis fervore, qui discipulum ejus in
 igne prius servaverat absque omni combustione,
 deliberaverunt funus Patris insepultum retinere,
 donec abbates ad ejus exsequias undique conveni-
 rent. Hac itaque causa insepultum per triduum per-
 mansit: in quibus diebus, ad celebranda tanti
 Patris obsequia, pene innumerabilis clericorum ac
 monachorum multitudo convenit. Per hos autem
 dies et noctes qui convenerant, tanto Patri honore
 debitum impendentes, infatigabiliter gratias agentes
 Christo, qui cursum ejus in omni religione serva-
 verat, benedicebant Deum in his quæ de eo noverant
 et audierant.

CAPUT LXXV.

B Post hæc sancti viri corpus in hymnis et laudi-
 bus debitis sepulturæ (13) tradiderunt, ita immune
 ab omni fetore, quemadmodum illæsam fidem
 suam, donec vixit, ab omni contagionis errore
 servaverat, et velut Omnipotens discipuli transeun-
 tis per ignem carnem et incombustas vestes omni-
 modo custodierat.

CAPUT LXXVI.

Quo sepulto, communi fratrum electione domi-
 nus Rodulfus obedientiam sibi a Patre injunctam
 accepit, et triennio rexit, et dum vixit Vajanum,
 Fontem-Taonis, et Coneum sub suo regimine sum-
 psit. Post cujus excessum prior Rusticus regimen
 totius congregationis tenuit, quam sexdecim annis
 satis fideliter custodivit: sub quo cœnobium Sancti
 Angeli in Pistoria, Sanctæ Mariæ in Nerana, Sancti
 Fidelis Strumis, Sancti Pauli Pisis, Sancti Salva-
 toris in Sophena; unum in partibus Armato, alte-
 rum Osellæ, in partibus Castellanis noviter sunt
 instituta.

CAPUT LXXVII.

Deinde, post depositionem carnis et Patris eximii
 sepulturam, multa per ejus merita Deus ostendit:
 quorum aliquam partem subjungere mihi visum est
 utile pro utilitate legentium, et multorum ædifica-
 tione fidelium.

CAPUT LXXVIII.

Joannes, qui camerarius et cellerarius erat, vi-
 dens immensam turbam monachorum, clericorum
 ac laicorum ad exsequias sancti Patris undique
 convenire dum non haberet quod tantis posset ap-
 ponere, cœpit vehementer æstare, nesciens òm-
 nino quid ageret. Tandem ad se reversus confidens
 in Domino, meritisque Patris sancti præsumens,
 ait: « Qui de quinque panibus quinque millia sa-
 tiavit, potest interventu nostri Patris olera, simul-
 que legumina, cum aliis victualibus hodie multipli-
 care. » Quo dicto, vascula, quæ more solito fratribus
 parari solebant, quæ quotidianis eorum usibus vix
 sufficiebant, integra fide, spe certa, charitate per-
 tur. Vallumbrosæ item vidimus ejusdem sancti
 Psalterium et Manuale precum quotidianarum.

facta, et ad coquendum cum cibariis statim præparavit, et ad ignem posuit. O mira res et stupenda! de vasculis, quibus [per, vel juxta] solitam annonam fratres loci illius tantum alere solebat, a mane usque ad noctem supervenientibus ibidem hospitibus administravit: nec in aliquo defecerunt, sancti viri precibus mirabiliter aucta.

CAPUT LXXIX.

Dominus quoque Gregorius VII papa, qui ad sacrosancta missarum solemniam veniens in multa compunctione solebat accedere, continuis tribus... cum compunctio consueta sibi deesset, in memoriam venit ei nomen et sanctitas sancti Joannis, cum quo, dum vixerat, amicitiam et notitiam multam habuerat. Quem dum in suum auxilium humiliter invitasset, mox gratiam ejusdem sanctæ compunctionis, multo largius quam solebat habere, resumpsit. Quod dominus Petrus Albanensis episcopus ex ipsius ore domini papæ audisse, ipse quoque verum fuisse coram multis crebro dicebat.

CAPUT LXXX.

Item dominus Teuzo Razolensis abbas, qui de primis maximisque discipulis ejus fuit, dum iter ageret, veniens Vallemumbrosam, gravissimo iliorum dolore sæpius torquebatur. Cumque inter immensas doloris angustias fluctuaret, redire nolens, progredi non valens, patrem Joannem anxius rogare cœpit, et dolor ab eo confestim abscessit.

CAPUT LXXXI.

Alia quoque vice, dum eidem abbati Teuzoni domini prioris Rustici fuisset obitus nutiatus, et ipse tanto languore teneretur ut se nullo modo posset movere, calliculam benedicti patris reverenter tetigit, et mox sanissimus effectus, ad sepulturam defuncti perrexit.

CAPUT LXXXII.

Item matrona quædam nobilissima, nomine Adalasia, gravissimis per unum integrum annum febribus magnis exæstuanis, ante sepulcrum ejus aliquantulum jacuit, et illico, sanitate recepta, meritis ejus incolumis facta, remeavit ad propria.

CAPUT LXXXIII.

Diebus eisdem una lampas ante sepulcrum ejus a priori tunc tempore constituta, quæ nocturnis horis accendebatur, per multos annos ibidem mansit. Quam plerumque in terram corruisse, et semper illesam mansisse, qui primum ista dietavit, cum multis se vidisse profitebatur.

CAPUT LXXXIV.

Sub eodem tempore, miraculum non dissimile per ejus merita dicitur contigisse. Quidam presbyter, nomine Zenobius, fuerat, qui plebem Brozensem per quadraginta annos et eo amplius rexit. Qui dum una die, solè vergente ad occasum, acceleraret se vespertinam celebrare synaxim, accensa candela, lampadem ecclesiæ festinabat ignire: et cum in ea minime liquorem olei reperisset, nec alias haberet unde eam reficere posset, sæpius replicando ipsam ignivit: sed aqua, quæ in ea erat, absque mora lu-

centem velociter exstinguebat. Tunc, animo furibundus, fideliter tamen orans, ait: « Si vera sunt quæ de Joanne Gualberto vidi et audivi propriis oculis, in ipsius nomine præcipio tibi, ut celeriter accensa inextincta permaneat. Quæ sub tanta velocitate subito est accensa, ac si divinitus imperatum ei fuisset. Idem ipse, qui vidit et interfuit, hæc scripsit, et dictando mandavit.

CAPUT LXXXV.

Deinde frater quidam, Albertus nomine, qui in eodem Passiniani cœnobio, in quo beatus Joannes requiescit, dum piscem manducaret, una piscis spina repente gutturi ejus hæsit, quæ sibi gravem angustiam diutius intulit. Sed dum immensum periculum conaretur effugere, nec valeret, ad sancti Joannis patrocinium recurrit, quod efficaciter sibi mox præstitum sensit. Nam ejus nomen corde invocans præsidiumque rogans (quod, præ nimia angustia, voce non poterat,) spinam repente glutivæ et affligentem se molestiam suffragio pii Patris evasit.

CAPUT LXXXVI.

Idem Pater, dum adhuc viveret in hac luce, et esset apud Sanctum Salvium, œconomus duos artifices in cella ejusdem loci pro necessario opere posuit, qui, maligno spiritu suadente, noctu venerunt ad eandem cellam disponentes furtim auferre quæ illis apta videbantur; non attendentes Apostoli scriptum: *Qui furabatur, jam non furetur, magis autem laborat manibus, quod bonum est.* Ingressi itaque cellam, impleverunt saccos quos portaverant diversis bonis, et eos sibi superponentes, ut auferent laborabant. Sed peccatorum suorum irretiti vinculis, et beati Joannis impediti meritis, sic immobiles stare cœperunt quasi affixi terræ radices tenerentur; nec saccos dimittere nec vacui recedere valebant. Cum vero prima hora diei cellam unus ex fratribus introiret vinum haurire pro missa celebranda, latrones admirans, ad ecclesiam rediit. Finito autem capifulo, retulit quod in cella cognoverat; sed cellerarius se nescire respondit. Beatus autem Joannes, hoc totum sancto Spiritu revelante cognoscens, ivit ad illos ac vehementer corripuit; et ne talia de reliquo præsumerent prius admonuit. Exinde partem furti pie concessit illis, partem nihilominus abstulit. Qui, Patris ejusdem monitis edocti res pauperum ultra non rapere, sed cum indigerent, humiliter postulare: demum absolvit, et licentia ejus, illæsi non sine verecundia dicessero.

CAPUT LXXXVII.

Sunt præterea nonnulla alia de venerabili patre Joanne litteris tradita, quæ oculis aspexi; quædam alia, quæ fidelium narratione multorum audivi, quæ presenti opusculo renui copulare, veritus excedere superius pollicitam brevitate. Insuper ad tumulum ejus, non solum illius terræ incolæ, verum etiam de remotioribus partibus multi crebro veniunt, plurimis anxietatibus pressi, ac variis infirmitatibus aggravati: qui præstante divina clementia,

Joannis precibus, læti et incolumes ad pro-
vertuntur. Quidam monachus Pistoriensis
ærii Sancti Angeli, interveniente necessitate,
ær, ageret ad quemdam pontem perveniens,
t ex equo descendere, seque confidens equo
tem convenienter transvehi, nihil timebat
nodi. Dum autem per pontem transiret,
x improvise sub pede lapsus corruit. Unde
rus qui ei supersedebat, vi cadentis equi for-
pulsus, extra pontem cecidit, et pavore
repentinæ perterritus, reverendum patrem
m fideliter invocans, semper paratum adju-
it ei succurreret, valido clamore cæpit invo-

sequitur in editione Romana alius liber mi-
um, quæ a recentiori auctore parum accu-
ripta sunt. Præferendus esset liber Hieronymi

care. Cui quædam imago fulgens protinus assistens,
et ejus lateri utramque manum apponens, illam
forti veloci impulsu super pontem reduxit; eique mox
vestimenta caballus de quo ceciderat, dum conare-
tur assurgere, genu premens, tandiu tenuit donec
monachus manibus reductus equum comprehende-
ret, ejusque ventrem subintrans, pontem illæsus
ascenderet. Sicque factum est, dum monachus, qui
morti videbatur esse vicinus, beati patris Joannis
nomen congeminado fideliter repeteret, illius
præsidio non solum meruit ab imminente morte
eripi, verum etiam pristinæ sanitati ex integro res-
titui (14).

de Raggiolo, superius laudati, qui de variis ener-
gumenis a sancto Joanne liberatis agit.

DE SANCTO JOANNE GUALBERTO

ABBATE

ORDINIS VALLUMBROSANI FUNDATORE IN MONASTERIO PASSINIANO IN ETRURIA

COMMENTARIUS.

(Apud Bolland., Julii tom. III, die 12, pag. 311.)

§ I. *Sancti patria nomen et stemma.*
tissimus Vallumbrosani Ordinis institutor, si-
e acerrimus Simoniacæ hæreseos oppugnator
communissimam historicorum sententiam na-
t Florentiæ celebri Italiæ civitate Patrem ha-
ualbertum: matrem vero, ut quidam volunt,
n seu Camillam, de qua tamen antiqui Vitæ
res non meminerunt. Nomini S. Joannis ad-
a titulo Gualbertum, quamvis Didacus Fran-
in Vita illius Italice edita lib. 1 pag. 9 dicat
tantummodo a modernis ita appellari. Nam
itus etiam ei Galberti sive Walberti nomen,
pater illius gerebat, datum fuisse, patet ex
127 in Vita per B. Andream scripta, ubi Ze-
s presbyter lampadem accendere volens sic
nat: « Si vera sunt, quæ de Walberto Joanne
is oculis vidi et audivi, in ipsius nomine præ-
libi, ut celeriter accensa, inextincta perma-
» Idem confirmatur ex capitulo celebrato
o ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi
VII. » In quo statutum est, ut nulli liceat
lare, nisi quod Majores nostri cantasse sciun-
ciliget quod in Antiphonario domini Joannis
erti invenitur. » Hæc satis de Sancti nostri
et nomine; nunc de natalium splendore paulo
agendum est.
batus constat S. Joannem Gualbertum nobili
progenitum esse; at in exornanda determi-

B nandaque ejus nobilitate quidam nimium mihi sol-
liciti fuisse videntur. Inter alios R. D. Tiberius
Petraccius arborem genealogicam erexit, in qua
maternum illius genus deducit ex Carolingico Fran-
corum stemmate, ac dein per ramum illud connectit
cum illustri Ubertorum familia, quam ex augusta
vetum Romanorum gente processisse eum Ricor-
dano Malaspina aliisque existimat. Paternam vero
stirpem ex Longobardorum regibus oriri asserit.
Unde varios consanguinitatis gradus ostendit inter
S. Petrum Igneum ex Ordine Vallumbrosano S. R.
E. Cardinalem, S. Bernardum Ubertum ex eodem
Ordine episcopum Parmensem et Cardinalem. ac
denique inter S. Gregorium VII Pontificem et S.
Joannem Gualbertum, ita ut hi omnes non tantum
professionis aut sanctitatis, sed etiam sanguinis
vinculo fuerint conjuncti, ut fusius explicatur in
Actis nostris tom. 6 Maii in Vita Gregorii VII.

3. Quidquid sit de tam antiqua S. Joannis Gual-
berti origine, quam solide probari desideramus, de
hujus arboris genealogicæ ramis aliorum sententias
referemus, ut æquus rerum æstimator de tota ar-
bore facilius possit judicare. Baronius in Annalibus
Ecclesiasticis tom. XI ad annum Christi 1063 agens
de Petro Igneo satis caute dicit, quod fuerit « nobili
ortus genere ex stemmate dominorum Aldobrandi-
norum, ut in Vita ejus edita nuper asseritur. » Sed
hæc Vita « nuper edita » exiguam aut nullam habet

auctoritatem, nisi proferat veterum documenta, quibus adeo antiquam nobilitatem Petro vindicet. Quæ cum Baronius prætermiserit indicare, talia deuisse suspicor. Si quis tamen solida in hanc rem instrumenta assignaverit, ea ambabus, ut aiunt, ulnis amplectemur.

4. Historia Ciacconii de Pontificibus Romanis et S. R. E. Cardinalibus ab Oldoino nostro edita auctore hanc Petri Igne nobilitatem et cum S. Joanne Gualberto conjunctionem sic ex aliorum opinione refert, tom. 1, col. 862. « Cum in sacra Vallis Umbrosæ eremo S. Gualbertus novi Ordinis sub S. Benedicti regula fundamenta jecisset, miraculorum ejus ac sanctitatis fama non per Etruriam modo, sed per remotas dissitasque locorum regiones longe lateque spargebatur. Quare multi ad eum quotidie undequaque confluebant, ut sub tanti Patris instituto mundi pompas et sæculi blanditias relinquentes Deo sedulo sinceroque corde deservirent. Ad quem Dominicæ incarnationis anno MXVIII, (hunc annum postea examinabimus) » inter discipulorum primos non segniter occurrit adolescentulus quidam Florentinus, Petrus nomine, clara, ut fuerunt, Aldobrandinorum stirpe progenitus, ipsius sancti Patri conjunctus et affinis. »

5. Deinde post traditam Vitæ illius synopsis subnectit sequentia: « Romæ in aula novarum ædium Vaticanarum Clementinæ, quam vocant, aulæ proxima, B. Petrus Ignens et S. Bernardus Ubertus S. R. E. Cardinales, brevibus elogiis additis, coloribus expressi conspiciuntur; eos Clemens VIII pingi-jussit. Petrum Joannes Matthæus Cariophilus Iconiensi archiepiscopo epigrammate celebravit.

B. PETRO IGNEO CARD. ALDOBRANDINO.

Dixerat Elias: Hic ara, hic hostia duplex;

Vincat utri absumens cœlitus ignis eat.

Igneus at Petrus litem non terminat aris,

Sed rapidos ignes permeat innocuus.

Zelus utrique ardens, Petri est victoria major,

Ignibus ille, ignes vicit at iste suos. »

Ferdinandus Ughellus hanc opinionem tanquam fabulam rotunde explodit, ita scribens tom. I Italiæ sacræ, col. 291. « Cæterum Baronius in tom. XI Eccles. Annal. deceptus a quodam moderno scriptore, qui hujus Sancti vitam temporibus octavi Clementis emisit in lucem, insinuare videtur hunc Petrum Igneum e gente Adolbrandina traxisse originem; itaque favorabilis fabula placuit ut Petrus ipse Cardinalis Adolbrandinus, alioquin princeps sapientissimus, Vallumbrosanum Petrum in nova Clementina aula cum Adolbrandinæ gentis insignibus, elegantique epigrammate a Joanne Matthæo Cariophilo archiepiscopo Iconiensi confecto depingendum curaverit. »

6. Nunc audiamus quomodo de altero ejusdem stipitis surculo, de nobilitate, inquam, Gregorii VII auctores dissentiant. Oldoinus noster in additionibus ad historiam Ciacconii tom. 1 col. 855, ita scribit. « Hiltprandus natione Etruscus, patria Senensis

vel melius Soanensis, quæ est urbs Etruriæ prope Senas, habuit parentem Bonicium, non fabrum lignarium, quod ignominie ergo adversarios ipsi objecisse scimus, sed ex nobili et antiqua familia Aldobrandescorum comitum Soanensium, ut scribunt Platina, Sansovinus, Tomasius Maccabrunus aliique ex hujus familiæ insignibus et sequenti inscriptione quæ in ecclesia Metropolitana Senarum habetur. »

HIC ANN. MLIX ILTPRANDO ILDEBRANDESCO ARCHID. CURANTE; QUI POSTMODUM GREG. VII, ŒCUMENICUM CONCILIUM CELEBRATUM, UBI ANTIPAPA BENEDICTO ABROGATO, GERARDUS ALLOBROX EPISCOPUS FLORENTINUS ASSUMPTUS NICOLAUS SECUNDUS APPELLATUS.

7. Cujus ætatis vel auctoris sit hæc inscriptio ignoro; verum non satis exacta mihi videtur. Nam inter alia observo, tum temporis contra Benedictum antipapam non fuisse Senis celebratum concilium, multo minus « œcumenicum. » Invenio quidem Senis Pontificem electum esse. Nicolaum II, sed post electionem Senis pacifice peractam, habitum fuisse anno MLIX concilium Sutrii, in quo pseudopapa Benedictus, cognomento Mincius, depositus omnique sacerdotali officio privatus est, sicuti tradunt conciliorum collectores post Baronium ex codice Vaticano, qui inscribitur « Liber censuum. » Idem in Labbeana conciliorum collectione tom. IX col. 1698 testantur vetera Romanorum Pontificum gesta, quæ collegit Nicolans Aragonensis Cardinalis his verbis: « Celebrata itaque in pace electione (ut dictum est) Senis, dictus Nicolans Pontifex cum Archidiacono et cardinalibus officium habuit, ut pro causa jam dicti Velitrensis intrusi, apud Sutrium synodum celebraret, ad quam non solum episcopi Tusciæ et Lombardiæ, sed et magnum Godefridum et Guibertum cancellarium convocare deberet. Quod absque dilatione factum est. Prædictus autem Mincius, ubi Nicolaum Papam cum personis, quæ apud Sutrium convenerant, in synodo residere cognovit, sedem, quam invaserat, conscientia remordente, reliquit, et in domum propriam remeavit. » Sentia lector de hac Senensi inscriptione quod placuerit. Ego hactenus solummodo octodecim synodos œcumenicas agnosco, et ex iis nullam Senis celebratam novi.

8. At ne hic extra olas saltemus ad præfatam Gregorii VII nobilitatem revertamur. Præter Binium, Ricciolium, Labbeum aliosque, qui hunc patrem fabrico natum arbitratur, Baronius egregius Romanorum Pontificum vindex tom. XI ad annum Christi 1073 ita S. Gregorii VII vitam describere incipit. De ipso dicturi, incipiamus ab ejus natalibus atque genere, quem alii Soanensem. Senensem alii fuisse tradunt. Constantior est sententia fuisse patria Soanensem. e Tusciæ civitate, natum humili loco, parente fabro, quod ignominie causa adversarios ipsi obje-

eperimus, cum hac ex parte magis laudandus A § II. *Clementia Sancti erga hostem, prodigiosa Crucifixi inclinatio, et ejus descriptio.*
 quod evidentiora in eo ex his elucescerent veri apostolatus; siquidem Apostolus dicat : vocationem vestram, fratres, quia non multes secundum carnem, non multi potentes, ulti nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit et confundat sapientes, et infirma mundi eleus, ut confundat fortia, et ignobilia mundi, et aptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut e sunt destrueret, ut non gloriatur omnis catione ejus. Hæc Apostolus : cum alioquin e nimis respuat humanus fastus natalis tillum, quo Deus Filium suum hominem i voluit insigniri, ut fabri filius diceretur. t vero ista de fabri filio; quod cum puer lud pedes patris ligna dolantis, ex rejectaneis B ntis, cum nesciret litteras, casu elementa illa rit, ex quibus simul conjunctis illud Davidi-xprimeretur oraculum : Dominabitur a mari ad mare; quo significaretur, manum pueri te numine, ejus fore amplissimam in mundo itatem. »

cio hanc Baronii sententiam non esse tam a, quin varia illi opponi possint, præsertim eminem pro ea citet. Saltem circa hujus santificis patriam plerisque adversatur Hugo iacensis in Chronico Virdunensi, quod edidi. nus noster tom. I Novæ Bibliothecæ manuscriptum, ubi fol. 206, antiquus ille scriptor de rio VII hæc disertis verbis affirmat : « Natus itur in urbe Roma, parentibus civibus Roma, quod maximum est, religiosus, adscribendus C et arborem illam genealogicam a R. D. Ti-Petraccio inventam, non omnino firmis radinifi. Et sane novum non esset, indebitos nois titulos Sanctis affingi, cum in Breviario no Antverpiæ anno MDCXXXVI, apud Planti-impreso de S. Catharina Senensi legeren-quentia : « Catharina virgo Senensis, ex Besia una cum Burghesia familia ex eodem stiroveniente, piis orta parentibus, beati Domi-abitum, quem sorores de Pœnitentia gestant, ravit. » Jam autem, omissis prudenter harum arum titulis, ita legimus : « Catharina virgo sis piis orta parentibus beati Dominici habi- quem sorores de Pœnitentia gestant, impe- D . »

Nolim tamen ut quis ex his aliisque antea existimet, me velle nobili S. Joannis Gualaliorumque geneologiæ repugnare; nam cum liquis monumentis nihil certi ad dirimendam controversiam invenerim, prædictum stemma admitto nec rejicio. Itaque, cum genus et i, et quæ non fecimus ipsi, vix nostra dici nt, plurisque facienda sint virtutis, quam sans decora, transeamus ad heroicam clementiam, J. Joannes Gualbertus dedit sanctiori vitæ ex- m, et orbi Christiano imitationis exemplum.

11. Narrant acta post hunc commentarium danda, « quemdam propinquum » S. Joannis Gualberti ab altero fuisse occisum. Cum vero Sanctus postmodum in arcta via obvium haberet homicidam, quem armigeris stipatus facile interimere potuisset, clementer ei ob Christi crucifixi amorem pepercit. Post hunc generosum virtutis actum S. Miniatis templum oraturus ingreditur, in quo, dum Crucifixi effigiem sibi caput inclinare videt, sanctioris vitæ desiderium concipit, atque etiam, inscio parente, in eodem S. Miniatis monasterio religiosum institutum amplectitur. Nunc quædam ad hanc historiam observanda occurrunt. Breviarium Romanum et posteriorum sæculorum scriptores asserunt unicum S. Joannis fratrem, nomine Ugonem, interfectum fuisse, ac Joannem Gualbertum sancto Parasceves die interfectori ejus ignovisse; quæ utraque assertio forsitan veteri traditione nititur : nam antiquissimi Vitæ scriptores nec certum occursum diem nec ullum consanguinitatis gradum exprimunt. At Actis omnibus aperte contradicunt, qui S. Joannis Gualberti patrem ab hoc inimico interemptum volunt, inter quos est Ludovicus Zacconius in compendio Vitarum omnium Sanctorum, quod ex variis hagiographis collectum ordine alphabetico Venetiis anno 1612 Italice edidit.

12. Fortasse huic errori occasionem præbuit S. Petrus Damianus, qui historiam in substantia similem, sed in circumstantiis discrepantem sic exponit lib. 4, epist. 17 : « Unde non otiosum credimus, si his verbis inseritur, quod celebri a nonnullis relatione vulgatur. Vir quidam, ut dicitur, potentio rem se hominem interfecit, a cujus etiam filio more sæculi, non legibus Evangelii, multas bellorum molestias protulit : Paterni scilicet ultor interitus, et strages anhelabat hominum, et frequentium reportabat manubias rapinarum. Inter has igitur homicida deprehensus angustias, imperiale decrevit adire fastigium, si quod forte tot calamitatibus posset reperire solatium. Quo comperto, paterni sanguinis ultor insequitur, eumque, sive ut tribunalium lege constringat, sive ut repente gladiis opprimat, impiger comitatur. In Teutonicis vero partibus tunc imperator agebat.

13. « Cum itaque procedens modeste, quasi securus incederet, subsequens autem celerius properaret, tandem contigit ut sibimet invicem propinquantes, in mutuos uterque duceretur aspectus. Sed cum is, qui homicidii reus erat, vix quatuor vel quinque comitum fulciretur auxilio interfecti vero filius triginta ferme cingeretur obsequiis armatorum, quaternionem suum cohortatur, ut fugiat. Ille se conspiciens de persequentium manibus avolare non posse, animæ patrociniū petiit, ad humilitatis umbraculum confugium fecit. Projectis igitur armis, brachiis etiam in modum crucis extensis, solo prosternitur, et vel miserentium veniam, vel

ictus ferientium præstolatur. At ille jam victor ad reverentiam crucis manu reprimendo compescuit, ultro etiam, ne ab aliquo feriretur, inhibuit. Postremo pacem integram faciens, ad honorem sanctæ vivificæ Crucis non modo vitam, sed et paternæ necis donavit offensam.

14. « Hac igitur insigni peracta victoria, qua scilicet non tam alterius, quam sui, et, ut ita fatear, non tam hostis quam proprii cordis victor exstiterat, ad Regis curiam, quia non procul erat, accessit; sed mox ut ecclesiam oraturus ingreditur, res mira nimiumque stupenda. Salvatoris imago, quæ in Cruce videbatur expressa, tribus cum vicibus inclinato capite visa est salutare. O quam gloriosum et insigne præconium, ut ab auctore misericordiæ mereretur reverenter accipi, qui propter ejus reverentiam omiserat vindicari; et ab eo recipere salvationis honorem, pro quo saluti contrariam postposuit ultionem. Quod protinus imperator audiens, honorifica eum et affectuosa, prout decebat, affabilitate suscepit, et copiosa munerum liberalitate ditavit.

15. Fieri potest, ut simile miraculum alteri paricidium condonanti contigerit. Quod si Petrus Damianus totam suam narrationem de S. Joanne Gualberto intellectam velit, certe errat, ut BB. Andræ et Attonis Acta legenti manifestum fiet. Neque hic unicus esset ejus error, cum ille auctor, quantumlibet sanctus, scripserit alia, teste Bellarmino, Libro de Scriptoribus ecclesiasticis ad annum Christi 1060 observatione prima, quæ « fabulis fortasse similia sunt quam historiæ. » Forsan Petrus Damianus, sicut narrationis initio innuere videtur, historiam hanc scripsit ex vulgari fama, quæ multum crescit et mutatur eundo, ut quotidiana nos docet experientia. Inde rem veram] aliis circumstantiis vestitam tradidit.

16. Non diffittetur ipsemet S. Petrus Damianus sese quædam in suis historiis ex aliorum qualicumque fide referre. Sic lib. 1, epist. 9, ait : « Ego quoque quod scripsi, procaciter non affirmo, sed utrum verum sit, necne legentium inquisitioni relinquendum esse decerno. » Ejusdem libri epist. 10, ita habet : « Hæc eadem gesta quæ scribimus, quia in transitum audire nos contigit, utrum inoffensam fidei lineam teneant, certum per omnia non habemus. » Lib. 2, epist. 14, ad Desiderium abbatem Casinensem, post narrata varia miracula, sic concludit : « Hæc omnia, venerabilis Pater, non sine magno timore describimus, ne vel per oblivionem propriam vel per infidæ relationis audaciam a veritatis linea quantumlibet declinemus. » Denique ad eundem Desiderium sic scribit lib. 2, epist. 15 : « Hæc ego, venerabilis Pater, et alia quamplurima non sine magnæ formidinis angore conscribo, ne videlicet vel relatores mei meræ veritatis semitam non tenuerint, vel ipse quoque, relationum in quolibet immemor, oblivione deliquerim. » Cum in tot aliis narrationibus id sibi contigisse fateatur Petrus Damiani, idem in hac

A Crucifixi historia ipsi evenisse non injuria suspicor. Ut ut est, ego Crucifixi sese inclinantis miraculum S. Joanni Gualberto accidisse historica fide credo, atque istud in dubium revocare, summæ pervicaciæ, ne dicam dementiæ, esse existimo. Quid enim historice tandem certum erit, si omnibus historicis atque etiam vetutissimis, synchronis aut subæqualibus factum aliquod narrantibus, de eo dubitare liceat? Intolerabilis sane est hæc mentis pertinacia, quam quidam nostri temporis aristarchi, ac præsertim heterodoxi, prudentiam aut constantiam vocare non erubescunt.

17. Modernus quidam Legendarius Gallus, qui omnia sanctorum Acta etiam per leves conjecturas solet vellicare, hanc miram imaginis sese inclinantis historiam intactam reliquit; nempe, quam nulla ratione oppugnare poterat, silentio aut certe contorta explicatione obscurare nititur; nam ubi minuta quæque S. Joannis Gualberti gesta enumerat, præcipuum hoc miraculum hunc ferme in modum Gallico transilit : « Orabat coram Crucifixo, eumque contemplans mente revolvebat incomprehensibilem Christi amorem, quem erga homines ostendebat mortem subeundo, ut eos æternæ morti eriperet. Hæc morientis Dei representatio ita cor ejus movit, ut decreverit imposterum illi soli vivere, qui pro se mori voluerat. » Artificiosa sane transgressio, qua tegere conatur prodigium, quod non potuit non legisse apud Surium, quem ad marginem citat, et ex quo, ni fallor, vitam S. Joannis Gualberti tenuit. Miror a viro Catholico adeo illustre miraculum dissimulari, quod ipse Rodolphus Hospinianus, infensissimus Catholicorum ac præsertim monachorum hostis in Opere de Monachis, alioquin erroribus et calumniis referto lib. v, cap. 4, suppressere non est ausus.

18. Non ignoro scriptores aliquos in vitium contrarium incurrisse, et in exornando hoc miraculo nimios fuisse, inter quos jure merito numerari potest memoratus ante Ludovicus Zacconius, qui in Compendio omnium Sanctorum supra citato sine ullo veterum testimonio colloquium inter Crucifixum et S. Joannem Gualbertum ex suo, ut opinor, cerebro finxit. Hæc tamen additamenta miraculi veritatem non negant, sed potius confirmant, quamvis per hyperbolem maxime reprehendendam. Nos utrumque scopulum declinantes, nec angere rem, nec diminuere volumus; sed ea credimus, quæ de hoc miraculo viri, tum antiquitate tum sanctitate commendandi, posteris reliquerunt. B. Andreas abbas Strumensis, et B. Atto abbas Vallumbrosanus ac postea episcopus Pistoriensis hanc miraculosam Crucifixi effigiem suo tempore in S. Miniatis monasterio sollicitè conservatam fuisse testantur. Jam vero tam pretiosum monumentum non ita pridem Florentiam translatum esse didici ex Mabilonio in observationibus, quas vitæ S. Joannis Gualberti a se editæ immiscuit.

19. Quare cum hujus translationis narratio nobis

recurri ad Vallem Umbrosam, sperans fore A
iosi illi pro solita sua humanitate eam mihi
nicarent. Spei meæ quamprimum satisfacit
lus Maria Rivola, ejusdem Congregationis
brosanæ sacerdos, qui desideratam Crucifixi
ionem descripsit, et ad nos transmisit. Cum
illa translationis sollemnitas prolixior sit,
it hic commode interseri possit, eam ad ap-
ro, post S. Joannis Gualberti miracula secu-
rejeci. Interim hic sufficet exactam miracu-
cifixi dedisse descriptionem quam laudatus
lus Maria Rivola translationis a se descriptæ
it prænotans sequentia :

In nomine. Amen. In libro manuscripto
a congregationis Vallis Umbrosæ Ordinis
dicti signato ad extra littera N, pag. 131 et
ibus, refertur concessio sanctissimi Crucifixi B
ut inclinavit sancto Patri Joanni Gualberto,
Congregationis institutori, facta eidem Con-
oni a regia magni Etruriæ Ducis Celsitudine
le exponitur sollemniter ejusdem sanctissimi
i translatio ab ecclesia arcis S. Miniatis
lorentiam ad ecclesiam sanctissimæ Trini-
usdem urbis, ejusdemque congregationis
mbrosæ. Quia vero non desideratur nisi re-
anslationis, ideo hæc tantum referetur,
prolixiori concessionis narratione, ex qua
ileri non potest conditio et qualitas præfata
imæ imaginis, quæ ex præfato libro pag. 136
ibus verbis exprimitur. » Hactenus D. An-
aria Rivola, quibus sequentem Crucifixi de-
nem ex citato Actorum Vallumbrosanorum C
tractam ita subdit :

Lignum in primis, quod præ antiquitate ca-
ac pene corruptum timebatur solidum, stae
in nulla parte vitiatum repertum est.
illa supra quam in tela extensa imago Cru-
ctis picta, profunda est, seu crassa est dimidio
partis cubiti; ejus longitudo seu altitudo per
n est trium cubitorum cum duabus tertiis
3, longitudo per transversum est trium cubi-
miliium cum duabus octavis partibus, lati-
tudine est duarum tertiarum cubiti partium,
rachiis crucis usque ad genua latitudo est
ubiti cum quarta parte. In summa cruce est
inscriptionis ; in ima vero parte crux habet
ontem ut solent et sculpi et pingi cruce. D
ujusmodi tabulam extenditur tela, supra
lepicta est im morem Græcorum Christi Jesu
i imago ad naturalem altitudinem hominis,
nibus valde extenuatis et capillis cincinnatis,
e ad collum protensis. Diadema est in auro
eoque scripti conspiciuntur hi characteres
labet femoralia oblonga, quæ ab illis ad ge-
olenduntur et plicatis tenuissimis depicta
A dextris et sinistris crucis in parte illa ta-
liquando latiore subtus brachia depicta est
is Matris et sancti Joannis imago sed in li-
dmodum parva. Tela vero tota, potissimum

A autem a pectore Crucifixi ad reliquam usque infi-
mam partem est adeo lacera, ut vix conspiciatur
pictura. » Hæc fideliter et authentice ex præfato li-
bro descripta sunt. Decreveram prosequi filum hi-
storiæ Gualbertinæ, eamque ordine quodam notis
illustrare, sed necessario interserenda hic est
scriptorum notitia, ut facilius intelligantur quæ in
sequentibus paragraphis agitanda et elucidanda sunt
§ III. *Quinam auctores S. Joannis Gualberti vitam
scripserint et quorumnam scripta a nobis sint
eludenda.*

Innumeri pene scriptores de rebus a S. Joanne
Gualberto præclare gestis meminerunt. Didacus
Franchius ante ejusdem Sancti vitam a se Italice
editam alphabeticum posuit catalogum manuscripto-
rum, quibus in contextenda sua historia usus est.
Habeo præterea catalogum manuscriptum, in quo
præter viginti duos auctores, qui ex professo, ut
aiunt, vitam S. Joannis litteris mandarunt, enume-
rantur sedecim alii, qui ex occasione eandem vitam
obiter attigerunt. Præcipuos mihi notas hic tem-
poris ordine recensebo. B. Theuzo, S. Joannis Gual-
berti discipulus, dicitur a quibusdam primus sancti
Patris sui vitam scripsisse. Sed an genuinum sit
B. Theuzonis scriptum dubitat D. Aurelius Casari in
epistola anno 1692, ad Papebrochium data, ita sin-
cere significans : « Inveni in aliquibus archivis no-
stris... vitam S. Joannis Gualberti Etrusco sermone,
cujus auctorem facit D. Didacus de Franchi B. Theu-
zonem, quod equidem haud facile concedo. » Non
dubito quin vir ille candidus eruditus solidas ha-
buerit rationes ad id non facile concedendum. Cum
tamen nobis hanc vitam in fonte videre non licuerit
de re ignota iudicium non feremus.

23. Alter ejusdem S. Patris discipulus est B. An-
dreas patria Parmensis, cognominatus de Strumis,
ab ea, quam postea gubernavit, abbatia Strumensi,
cujus vitam illustrarunt Majores nostri ad diem x
Martii. Is circa finem sæculi xi præter vitam S.
Arialdi martyris, scripsit Acta S. Joannis Gualberti.
quæ dudum latentia in lucem produxit mox laudatus
Aurelius Casari et ad nos transmisit cum humanis-
simis litteris, quæ inventionis occasionem et chara-
cteristicas inventi thesauri notas explicant. Proximus
huic nempe medio circiter sæculo xii, gesta S. Joan-
nis Gualberti conscripsit B. Atto ex abbate Vallum-
brosano Pistoriensis episcopus, cujus vitam eluci-
davit Papebrochius ad diem xxii Maii. Sæculo xiv
ejusdem Sancti Acta a Benigno Cæsenate conscripta
fuisse testatur Aurelius Casari in prædicta epistola,
et enumerans varia bibliothecæ Laurentianæ manu-
scripta inter alia dicit se invenisse « vitam S. Joan-
nis Gualberti Etrusco sermone antecedenti similli-
mam (egerat de vita quæ B. Theuzoni tribuitur)
manu Beati P. N. Benigni Cæsenate, eremitæ cella-
rum quo in loco eam scripsit die iii Januarii anno
MCCCLXXIV exaratam, in qua abbatum generalium
Vallis Umbrosæ Catalogum ponit usque ad annum
MCCCLXXIII. »

24. Andreas de S. Ambrosio monachus Benedictinus, vulgo dictus Andreas Januensis, anno 1419, ut ipsemet in proœmio indicat, ex antiquis Actis collegit vitam S. Joannis Gualberti, eamque, quod priores Vitæ scriptores prætermiserant, quibusdam Chronologicis notis, ac prolixioribus phrasibus auxit. Hunc Andream Januensem perperam cum B. Andrea Strumensi abbate confudit Mabillonius in observationibus præviis ad vitam S. Joannis Gualberti sæculo vi Benedictino, part. 2, pag. 266, ita notans : « Illic, » nempe in Valle Umbrosa, « sedem suam fixit Joannes Gualbertus cujus res gesta primus litteris mandavit Andreas Januensis, cujus scriptionem nancisci nobis haud licuit. » Crassus enim vero errat cum unus sæculo xi, alter xv scripserit. Si operæ pretium foret, errorem hunc clare demonstrare possemus ex ipso Andream Januensis egrapho, quod D. Franciscus Redi Majoribus nostris ex Ms. Ripolensi describendum humanissime curavit quodque in Musæo nostro etiamnum sedulo servamus, quamvis hic non edendum, ne tam multa S. Joannis Gualberti Acta lectorem tædio afficiant, et maximam hujus tomi partem occupent.

25. S. Antoninus archiepiscopus Florentinus, parte 2 Historiarum, tit. 15, cap. 17, vitam S. Joannis Gualbertini eodem sæculo compendiosius exaravit. Hieronymus, Radiolensis, qui, teste Franchio, floruit anno 1480, vitam ab Andream Janensi Latine scriptam in linguam Italicam transtulit. Circa idem tempus, aut paulo etiam ante, Xantes Perusinus abbas Merrathensis in componendis ejusdem Sancti Actis cultiore scribendi genere usus est, deditque operam ut sancti Patris sui vitam rhetorico stylo exornaret. Habemus hic doctissimi hujus scriptoris egraphum, quod acceptum referimus industriæ et labori D. Aurelii Casari, qui illud propria manu fideliter descripsit. Thaddæus Adimari, Xantis Perusini successor, S. Joannis Gualberti vitam vulgari lingua imprimendam curavit Venetiis anno 1510 apud Lucantonium Di Giunta Florentinum.

26. Laurentius Surius ad diem xii Julii mutato stylo eandem vitam edidit. Verum quis illius fuerit auctor, nonnulla est inter eruditos controversia. Antonius Possevinus noster in Apparatu sacro tom. I, ad litteram F, pag. 662, nihil hæsitans sic pronuntiat : « Jacobus Fornerius sive Furnerius Tolosanus Ord. Cisterciensis, qui Benedictus X (vulgo vocatur XII) hujus nominis summus Pontifex fuit, scripsit vitam S. Joan. Gualberti, quæ extat apud Surium tom. IV ad diem mensis Julii xii. » Hanc Possevini assertionem dubiam reddit Gerardus Vossius lib. 2 de Historicis Latinis, cap. 57, ita disserens : « Vitam Gualberti apud Surium habemus tom. IV a. d. xii Jul. Sed nomen auctoais in Ms. desiderabatur. Quare utrum Fornerii an Blasii sit, haud facile dixerim. Sed magis eo inclinatur animus, ut monachi Vallis-Umbrosæ minus siverint perire vitam fundatoris sui Ordinis a monacho scriptam ejus loci, quam ab abbate Montis Frigidi. » Vitæ a se

editæ nomen auctoris defuisse fatetur Surius Actis Gualbertinis hunc titulum caute præfigens : « Vita S. Joannis Gualberti auctore (ni fallor) Blasio Milanesio Generali Ordinis Vallis-Umbrosæ : Is enim scripsit hujus beati Viri vitam ; sed codex Ms. ejus nomen non habebat. » Nostra parum interest cujuscunque sit hæc vita, cum certe antiquiora Acta simul edituri.

27. Eudoxius Locatellus anno 1582 sancti Patrissui gesta et miracula primo operis sui libro Italice edito ad posteros transmisit. Post plurimos alios, qui tum soluta tum ligata oratione S. Joannis Gualberti Acta exornarunt, omnium copiosissime Didacus Franchius duodecim libris, Florentiæ anno 1640 Italica lingua impressis, eandem historiam complexus est, ac plurimis notis illustravit. Denique Vincentius Simius in Catalogo Sanctorum et virorum illustrium Congregationis Vallis-Umbrosæ, anno 1693 Romæ typis vulgato, ad litteram I, pag. 157, breve vitæ Gualbertinæ compendium tradidit. In eo juxta communem Vallumbrosanorum scriptorum sententiam tenet, sanctum Patrem suum natum esse anno Christi 985 ac pervenisse ad ætatem 88 annorum, adeoque consequenter dixisse debuisset cum receptissima opinione, cum mortuum esse anno 1073. Miror itaque annum 1075 ab eo poni; nisi forte sit error typographicus quem libenter ignoscimus : nam hanc errandi veniam petimusque damnusque vicissim.

22. Ex enumeratis scriptoribus quos fere omnes sive manuscriptos sive impressos in Musæo nostro servamus, tantum priores duos, utpote ab antiquitate maxime commendandos, hic edere visum est : ac primo quidem loco Acta B. Andream abbatis Strumensis, quæ nobis eo sunt cariore, quo diutius fuerunt in latebris perquisita ac tandem diligentia D. Aurelii Casari detecta, ut patet ex ejus epistola anno 1671 ad Papebrochium data, cujus partem hic præmitto ut de beati scriptoris auctoritate et egraphi sinceritate constet. Sic igitur post religiosam et amicam salutationem scribit. « Perdideramus nos Vallumbrosani sanctorum beatorumque nostrorum digna veneratione colendas memorias ; præcipue autem sanctissimi Patris nostri institutoris Joannis Gualberti vitam, quam luculento sermone descripsit beatus P. N. Andreas abbas Strumensis sancti Patris discipulus ex qua magna ex parte suam composuit S. P. N. Atho Pistoriensis episcopus, Sed gratia illam ego inter libros et Mss. Rev. Abbatis Petracci, jam in cælo uti pie speramus receptam inveni, cujus quidem venerandi codicis antiquitatem vel ipsum erubescens vel potius pallescens attramentum demonstrat.

27. « Liber est pecudineus chirographicus in minori, ad extra litteris deauratis sic inscribitur : « Sci Jo. Gualb, vita a B. And. Abb. Strumensi » consc. » Intus autem sic incipit. « Sancti Joannis Gualberti Vallis-Umbrosæ primi abbatis ac ejus Ord. Instit. vita a B. And. sci fid. de Strumis abbate composita; cum supplemento ex aliis auctor-

locis, ubi aliqua præsentis perantiqui libelli siderabantur, posita.» Scriptio supplementi imoderna videtur; illa vero codicis anti- et ante annum MCLIV, vel certe paulo post multis probare possem, exscripta. Utinam oculi vestri codicem hunc, vere aureum, possent? una mecum antiquitatem probam talem præ manibus habuissem, quando P. Conradus Janningus (ni fallor) huc ad Imbrosam accessit, cui in nostro hospitio e gloriabundus etiam nunc exulto, verum testimonium occulatus testis perhiberet! is et nobis cæli benignitas favit. En præclavos in Actis Sanctorum die x Martii et xxv ratis) opus beati Andræ, quos vos iisdem uspiam reperiri doletis, inventum. Hoc ergo B mum fideliter exscribam, vobisque per illum et eruditissimum virum et communem Dominum Antonium Magliabechium mit-

missis stetit vir humanissimus et sequenti am propria manu descriptam ad Papebrochium isit, quem in epistola scriptioni suæ involloquitur. «Virum occupatissimum insuper meo non inesset animo, ni forte quid Sanctorum et gloriæ præmeditaret et Paterni- gratum foret. En vobis nova occupatio, ce litteris me vobis præsentem exhibeo, in inventum thesaurum tenentem, et offerendam S. P. N. Joannis Gualberti, auctore ea abbate Strumensi, quam fideliter de- at testimonio ibidem apposito evincere fas C as beati scriptoris auctoritas præ aliis æstis, utpote qui beatissimum Patriarcham et pulum Teuzonem et aliquos qui in vita mer, noverit. Ipso scribente, adhuc vivebat B. iti testatur his verbis. «Venerat inter ceteuzo, qui adhuc superest, venerandus pater xx.» Vivebat et ille Joannes antiquissimus e quo sic. «Quod ille adhuc superstes sic fuisse, et illa, quæ superius diximus, viva æstatur; et non solum illa, sed etiam quæ is jungemus.» Occurrunt et de aliis similia, ut § Eo tempore, etc., prope finem; d scribimus a venerabili fratre didicimus et § Vere non solum, » etc.

imum Vitæ a se exscriptæ hoc annectit te- D m: «Ego Dominus Joannes Aurelius Casari onachus Ordinis et Congregationis Vallis- æ in veritate profiteor, me suprascriptam . P. N. Joannis Gualberti auctore beato Anate, fideliter exscripsisse ac desumpsisse a quodam manuscripto pecudineo antiquis- irod nunc mea quidem industria in Archivio mbrosæ servatur. Liber est in octavo (vel ut erat quarto minori) litteris bene formatis, rrugineum colorem præ antiquitate verten- labet folia 48. Primum et secundum conti- plementum, sic et septimum et nonum, quod

A in præsentis exscriptione his signis «obsignavi. Folia «quædam desiderantur; ideo ne mireris sic finiat. «Quod postea retractans.» Ecgraphum Aurelii Casari more nostro in numeros distributum hic typis mandabimus, et supplementum, quod ipse signis, distinxit, nos uncis [ ] includemus.»

32. Hisce B. Andræ Actis subjungimus Vitam S. Joannis Gualberti a B. Attone episcopo Pistoriensi conscriptam; quæ quamvis ut plurimum cum præcedenti conveniat, tamen quia amplior est et in quibusdam paulum differt (hanc discrepantiam in Annotatis observabimus) etiam lectoris oculis subjiciendam esse censuimus, prout eam edidit Mabillonius sæc. vi Benedictino, parte 2, pag. 268, relicta editione Romana Thesauri Velii, quæ mendosa est, ut jure merito conqueritur Aurelius Casari hac exclamatione: «Quam manca et mutila est vita S. Joannis Gualberti auctore S. Athone, typis excusa Romæ anno MDCXII!» Ut etiam hujus beati scriptoris auctoritas innotescat, placuit laudes ei a contemporaneis datas excerptere ex litteris, quæ leguntur apud Ughellum tomo III Italiæ sacræ, col. 363. ubi Raynerius canonicus inter alia sic ipsi scribit: «Tuæ virtus innocentiae a me laudanda foret, sed timui laudes diminuisse tuas. Romana namque et Apostolica Sedes, dum studium tenerem Quintonio in Anglia, tantam tuæ prorupit laudem excellentiæ in curia præsulis Quintoniensium per Dominum Mathæum Diaconum et Cardinalem sancti Georgii: Interrogatus a me de nostræ et Romanæ statu ecclesiæ, dicens, quod Romana et Apostolica sedes beata foret, si tui duceretur moderamine gubernaculi, quod me ultra quam dici possit lætificavit.» Honorificum enim vero elogium. Si quis plura volet, lega ejus Vitam in Actis nostris xxii Maii.

33. Papebrochius quidem in illius Vita ad dicta m diem illustrata suspicatus fuerat, B. Attonem patriam Pecensem esse, eo quod in instrumento quodam ita notatum invenisset. «Ego Fr. Atto Pecem monachus et dictus Pistoriensis episcopus, huic Brevi firmando subscripsi et illud fieri rogavi cum omni bona voluntate.» Eruditus D. Joannes Aurelius Casari, lecta hac Papebrochii conjectura, anno 1691 ad eum scripsit in hunc modum: «Ex hac peroratione S. Attonis» (loquitur de epilogo vitæ Gualbertinæ a se primum invento, quem postea dabimus), «et ipsius Memoriali jam vobis per P. D. Placidum Poltri transmissio, in quibus utrisque, vir sanctus ubi hoc titulo gloriatur PECCATOR MONACHUS, liquido apparet, verba illius instrumenti per vos ad diem xxiv Maii recitata, scilicet. Ego Frater Atto Pecem. monachus, non sic legenda, ut sonent Pecensis, vel ut aliis placeat, Pacensis, sed PECCATOR, ut supra in peroratione et Memoriali. Sic sentio ego D. Jo. A. qui supra, salva tamen semper in omnibus auctoritate vestra.» Cum ea legisset Papebrochius, statim vir candidissimus, et ad errores suos corrigendos semper promptissimus, scripta scheda et ad vitam B. Attonis affixa, opinionem D. Joannis Aurelii

Casari tanquam probabiliorem amplexus est, et in dicta scheda præter alia sic candide notat : « Hunc sane non exiguum fructur existimo propositi dubii, etiamsi per hoc contingat, nostram quoque de Sancti patria conjecturam ruere : nec enim tales diutius valere volumus, quam quod aliunde refellantur, vel melius quidpiam substituatur. » Hoc candidum Magistri nostri exemplum imitari volumus, sicubi a vero aberremus. Hæc ex occasione dicta sunt; jam ad propositum nostrum redeamus.

34. Post utramque hanc Vitam prælo commitemus S. Joannis Gualberti miracula, ab Hieronymo Radiolensi collecta, et Henschenii Papebrochii quoque manu descripta, de quibus in sæpe jam memorata epistola sic habet Aurelius Casari : « Inveni duos codices Mss. pecudineos vere autographos D. Hieronymi Radiolensis, nempe miracula S. Joannis Gualberti et sermones ejusdem Hieronymi, in quibus breviter vita S. Joannis Gualberti inseritur, in cuius fine sic habetur : Iste liber est mei Domini Hieronymi Prioris. » Ut autem lector hujus collectoris fidem pietatemque noverit, breviter addo partem elogii, quod Vincentius Simius in Catalogo virorum illustrium Congregationis Vallis-Umbrosæ ad litteram H pag. 134, sic concinnavit : « Hieronymus Radiolensis Prior abbatialis sancti Donati in Vincla, inter scriptores Vallumbrosanos valde celebris, scripsit in primis vitam beatæ Mariæ Virginis, erga quam tenerrimæ devotionis affectu erat inflammatus : deinde miracula sancti Joannis Gualberti et opus hoc dedicavit magnifico Laurentio Medices, cui extitit ipse singulariter acceptus ; præterea tractatus edidit super gestis aliquorum beatorum, super tribus votis solemnibus, super gradibus humilitatis et super virtute patientiæ ; epistolæ autem ab eo datæ, et aliæ sacræ elucubrationes fuerunt fere innumerabiles. Ne momento quidem temporis visus est umquam otiosi ; quin imo semper actu fuit occupatus in aliquo laudabili exercitio vel legendo vel scribendo vel orando. Præter horas canonicas bis in die recitabat Officium Virginis Deiparæ, semel in die officium defunctorum, Psalmos Graduales et Pœnitentiales cum Litanis et precibus. Ultra consuetas religionis Quadragesimas et jejunia, etiam aliis superadditis abstinentiis carnem macerebat, sicut et ciliciis et frequentibus flagellationibus. » Dein Simius piam ejus mortem enarrat. Hæc dicta sunt ad clariorem quæstionum secutararum intelligentiam ; nunc historię nostræ illustrandæ flum resumamus.

§ IV. De monasterio S. Miniatis, quod S. Joannes Gualbertus ingressus est, quare illud deseruerit.

S. Joannes Gualbertus, prædicto Crucifixæ imaginis prodigio motus, sæculo nuntium remittere statuit. Itaque, præmissis pia fraude famulis ad S. Miniatis monasterium revertitur, et, in scio patre, in monachorum numerum cooptatur, ut fusius narrant utraque Acta. Sed hac occasione occurrit quæstio de restauratione ecclesiæ S. Miniatis, quæ, cum non sit ab hoc nostro instituto omnino aliena,

A breviter tractanda est. Didacus Franchius in vita Italice edita lib. 2, contendit a S. Henrico imperatore ad preces Hildebrandi episcopi Florentini templum hoc restauratum esse. Contra Ughellus tom. III Italiae sacræ, col. 62, adductis authenticis instrumentis, ita sentit : « Ildebrandus autem inter cetera pietatis officia, quibus inclaruit, collabentem S. Miniatis martyris basilicam restauravit, ac magnifice exornavit. Ceterum ut ejus piæ munificentiae perennaret memoria, illorumque jugularetur error qui ejus basilicæ magnificam restaurationem in Henricum Imperatorem ac Cunigundam ejus uxorem, insignis pietatis feminam, retulerunt, hanc antiquam scripturam hic subjiciendam curavimus, in qua apertissime ejus ædificationis tota gloria in Hildebrandum redundat, qui ibi etiam a se monachorum collegium institutum a Florentinorum præsulum arbitrio dependere decrevit. » Tum subit donaticis instrumentum, quod hic brevitate causa omitto. Ughelli opinionem sequitur Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. IV. ad annum Christi 1013 ; quam etiam ego ut verosimiliorem amplector.

36. Non possum quin hic obiter corrigam erroneam Mabillonii conjecturam, quam in iisdem Annalibus ad annum Christi 1028, donationem quamdam Lamberti episcopi Florentini monasterio S. Miniatis factam commemorans, sic proponit. « His litteris subscribunt, ut mox dicebam, Leo abbas de monasterio S. Miniatis, et post eum Theuzo presbyter et monachus, Ottriso presbyter et monachus, et Johannes presbyter et monachus. Forte is sit Johannes Gualbertus, qui hoc ipso tempore ad S. Miniatis monasterium se recepit. » Miror virum in antiquitatibus monasticis versatissimum hic ita hallucinatum esse, ut Johannem Gualbertum crediderit fuisse presbyterum, postquam in vita ipsius per B. Attonem scripta legit hæc verba : « Eorum quoque magister omnes ecclesiasticos ordines plurimum honorabat, quos Catholicos esse sciebat, ita ut fores ecclesiæ non præsumeret aperire, nisi prius ordinatus aliquis aperiret. » Clarius id etiam in Sancti vita num. 29 exprimit B. Andreas his verbis : « Eorum Magister et Pater tantam circa omnes ecclesiasticos gradus reverentiam semper habuit, ut nullatenus aliquando potuerit cogi, nec etiam Ostiarius fieri : sed cum ecclesiam ingredi vellet, et fores essent clausæ, eas ingredi nullo modo præsumebat, donec Ostiarius, qui illas aperiret, vocaretur. »

37. Nunc altera instituenda est quæstio, eaque difficiliior, scilicet quam ob causam S. Joannes Gualbertus præfatum S. Miniatis monasterium deseruerit. Acta omnia quæ mihi videre licuit asserunt quod Simoniaco abbati, per Florentinum episcopum promotum, noluerit subesse. Quomodo hæc Simoniacam abbatis sui promotionem S. Joannes Gualbertus cognoverit, longa narratione, nescio unde eruta, explicant recentiores Vitæ scriptores atque inter illos primos, ut opinor, Andreas Januensis, qui in Vita, quam hic manuscriptam habemus, sic narrat

cap. 8 : « In eodem autem monasterio erat quidam monachus, nomine Ubertus, valde subdolos et transitorii honoris maxime cupidus, qui de rebus monasterii, proh dolor! furtive quanta poterat, rapere atque cujusdam alterius Johannis custodiae, quem unanimem habebat, committere disponebat; nempe ut male conquisita prave dando, non ut custos et pastor ad regimen, sed sicut prædo et raptor ad dominium abbatiae quandoque pertingere posset, quod efficere spiritu elationis magnopere studuit postquam beatus Johannes abbatiae dominium usus consilio prædictorum duorum humilitatis spiritu deseruit. »

38. « Quapropter idem Ubertus Florentiam perrexit, et Vicedominis, ut se juvarent apud episcopum, centum solidos aureos, episcopo autem, Attoni nomine, multam pecuniam pro dicta abbatia sancti Miniatis dare promisit; et quam, diabolo suggerente, diu concupierat, eodem persuadente, jam invadere satagebat. Igitur pecuniae pactione perpetrata, et abbatiae potestate ita Simoniace suscepta, idem Ubertus, id est abundans ad omne malum, et non ad bonum, quemdam hominem ad monasterium præfatum ejusdem sancti Miniatis misit, atque de Johanne consanguineo Vicedominorum interrogare monuit, et qualiter abbatiam prædictam acquisisset, quidve pro ea daturus esset nuntiaret; ideoque pecuniam, quam illi crediderat, illuc sibi mandaret. »

39. « Ad monasterium igitur sancti Miniatis prædictum Uberti legatus seu nuntius veniens, et Johannem Vicedominorum consanguineum, perquirens, Deo concedente, Johannes Gualberti hoc modo propter eundem Gualbertum patrem suum est illi nuntio deductus qui Gualbertum nihilominus Vicedominorum Florentiae erat et consanguineus. Cui Joanni Gualberto, cum nuntius ex parte Uberti pecuniam sibi commodatam quæreret, et qualiter ad abbatiae dominium ipse pervenisset exponeret, confidens quod ille esset de quo Ubertus dixisset, mox Joannes beatus, simplex et rectus ac timens Deum, et velut alius Job recedens a malo, crimine confratris et monachi Uberti erubuit satisque doluit, et nimis admirans dixit, exemplo Salvatoris fingens se longius ire: Hoc, frater, quod quæris Uberto deferendum, et episcopo ac Vicedominis dandum, tibi convenienter præbere non valeo, si non id ipsum coram ceteris monachis et fratribus dixeris, ut mihi testes possint fieri, quod, quod quæris, Uberto mandaverim. »

40. « Hoc igitur remedio contra morbum execrabilem dicti Uberti beatus Johannes est usus, more cauti medici, volens contraria contrariis curare, ut ipse Ubertus videns publicum, quod credebatur esse secretum, et sic nimio rubore confusus declinaret a dicto malo et faceret bonum, scilicet de eodem morbo pœnitentiam agende, et etiam ut monachi, qui sunt tanquam oves, viderent quomodo caute viverent sub eodem, quia hic non erat pastor sed mercenarius, cujus non sunt oves propriae,

A quique videns lupum venientem, dimittit oves et fugit, quia mercenarius est, et non perlinet ad eum de ovibus, secundum evangelicam veritatem. Atque etiam sciebat, prout audiverat, scriptum esse in sacris sanctionibus, ut sicut Simoniaca pestis sui magnitudine alios morbos vincit secundum intellectum juris, ita sine dilatione, mox ut ejus signa per aliquam personam claruerint, de ecclesia Dei debeant eliminari atque propelli.

41. « Ergo cum fratres et monachi hoc cognoscerent Deo volente, atque Uberti legato cuncta referente, omnesque fere dolerent pariter et erubescerent, sanctus Johannes, zelo Dei succensus et fidei calore inflammatus armisque spiritualibus præinctus dixit: Quid ergo dicemus, fratres, aut quid faciemus? Qualiter hic ultra stabimus, aut quo ibimus? Ecce venditi sumus. Monasterium emitur. Honor ecclesiasticus, qui, Christo institente, gratis est dandus ac gratis accipiendus, pecunia emitur, pecunia pariter acquiritur. Igitur, his dictis, quosdam ex monasticis et fratribus, hujusmodi Simoniacum execrantes per diversa monasteria statim collocans, cum uno eorum, quem sanctiorem credebatur, et ideo cum plus ceteris diligebatur, protinus ordinat, quomodo melioris vitæ legibus se posset submittere, ac Simoniaci dominium abbatis evadere, cum ejus tyrannidi non valeret resistere. » Hæc ille; quæ quidem quoad substantiam vera esse arbitror, quia eandem discessus causam antiquissimi vitæ scriptores etiam memoriæ prodiderunt. At suspicor, quasdam circumstantias ab Andrea Januensi ingeniose esse excogitatas.

42. Mabillonius negat S. Joanni Gualberto hanc fuisse discedendi causam, et consequenter totam Andree Januensis historiam falsitatis arguit in Annalibus Benedictinis tom. IV, ad annum Christi 1032, ita disputans. « Florentiae in Italia Lambertus piissimus antistes, rerum humanarum portæsus, pastoralis cura hoc anno abdicata, vitam monasticam amplexus est, quo in vitæ genere incomparabile probitatis exemplum præsentibus posterisque usque ad obitum præbuit. Hoc exemplo Petrus Damiani in sua ad Nicolaum Papam epistola abdicacionem et ipse suam comprobavit. Non ergo verisimile est, Lambertum episcopum eum fuisse, qui ob Simoniæ vitium Joanni Gualberto secedendi e monasterio sancti Miniatis occasionem præbuerit. Neque id tribui potest Athoni episcopo, Lamberti successori, qui præsul æterna memoria dignus fuisse dicitur; idque probant egregia ejus facta, quæ Ughellus refert, scilicet benefacta ejus tum in ecclesiam Florentinam, tum in Miniatense monasterium. »

43. Deinde, allato fragmento cujusdam instrumenti, quo laudatur Miniatense monasterium, sic pergit: « Quæ omnia probant, longe aliam fuisse Joanni Gualberto recedendi ab illo monasterio occasionem, scilicet majoris perfectionis ac solitudinis studium, ut superius diximus. Extat ad Obertum ejus loci abbatem Benedicti IX epistola, qua omnes ejus

possessiones ab Hildebrando, Lamberto et Athone A episcopis concessas confirmat. Lamberto successit Gerardus, natione Burgundio, qui ob præclaras animi dotes ad Florentinum episcopatum promotus est, creatus demum pontifex sub nomine Nicolai II; quo episcopo, celeberrimum monasterium, sancti Salvii nomine insignitum, duobus ab urbe Florentia millibus, a Johanne Gualberto Vallumbrosani Ordinis institutore conditum est. Nullus in his locus est Simoniaco illi episcopo, qui Johanni secedendi occasionem præbuerit, qualis ab Athone in ejus Vita confligitur. »

44. Hæc non incongrua sunt ut probent nullum ex his nominatis episcopis Simoniaca labe contaminatum fuisse. At durum mihi videtur propterea B. Attoni fictionem objicere, et, quod durius est, B. Andreae scriptori coævo fidem nolle adhibere. Malim ego credere hunc Simoniacum episcopum (quisquis is demum fuerit, nam beati Vitæ scriptores nomen ejus non exprimunt, in catalogo Florentinorum præsulum esse omissum, aut alios non recte collocatos, aut denique aliquem ex prædictis episcopis, antea Simoniæ reum, respiciere, ac postea peccati maculam munificis donationibus eluisse. Hæc ultima conjectura non omnino improbabilis est: Sic enim legimus, Petrum Simoniacum, Florentinum episcopum, de quo postea pluribus pœnitentia ductum, religiosam vitam duxisse. Sic Gregorius VII Rodulpho Simoniaco Sueviæ Duci scribit lib. 2, epist. 45. « Ad correctionem tuam tibi intimamus, ut quantumcumque pretii te pro disponendis in ecclesia clericis accepisse recordaris, aut in utilitates ejusdem ecclesie, si attinere ei videtur, aut in usus pauperum expendas ut, nulla in te reprehensibilitatis macula remanente, inter electos regni cœlestis cives adscribi merearis »

45. Minus urget, quod ad confirmandam suam opinionem ex Ughello adducit Mabillonius in iisdem Annalibus tom. IV, ad annum Christi 1038. « Ex iisdem litteris, » scilicet Itæ abbatissæ sancti Hilari, « innotescit causa, ob quam Johannes cum sociis e suo monasterio recessit; nempe solitudinis amor et studium vitandæ populi frequentiae, qui ad sancti Miniatis monasterium confluebat. Sic enim Itta in prædictis litteris loquitur, ubi quædam præmisit de viris sanctis, qui ad pie sancteque vivendum omnia relinquunt: « de quorum collegio » inquit « quosdam viros de sancti Miniatis monasterio, quos vobis bene notos esse credimus, in eremo, quæ Vallis Umbrosa vocatur, sicut vos scitis, suscepimus in loco qui dicitur Aqua Bella, in proprietatem scilicet nostri monasterii, quod est in honore sancti Hilari sito Alfiano; qui meliorandæ vitæ gratia, cœnobium, quod multa populositate frequentabatur, relinquentes, in loco solitario vitam sanctam acclitare maluerunt. » Ex quibus confirmatur id, quod aperius diximus, Johannis causam secessus non fuisse, ut Simonicus vitaret. »

46. Verum, ut dixi, non multum hæc urgent; nam

Itta abbatissa unam causam memorans, alteram non excludit. Imo fieri potuit, ut maluerit S. Joannes in loco solitario vitam agere, quam sub Simoniaco abbate, ab hominibus sæcularibus multum frequentato vivere. Certe monasterium S. Miniatis decem annis ante ab omni sæculari strepitu fuisse remotum probat ex verbis Lamberti episcopi Florentini ipse Mabillonius tomo citato ad annum Christi 1028: « Annus decimus quintus erat, inquit, ex quo Hildebrandus Florentinus antistes sancti Miniatis monasterium instauraverat, cum Lambertus ejus successor, non modo sui decessoris munificentiam probavit, sed etiam novis donationibus auxit, hac maxime adductus ratione, quod hic locus tanto esset salvandis animabus habilior, quanto et a sæculari tumultu remotior, et sanctorum ibi quiescentium religione sacratio. » Adde quod hæc solitudinis observantia etiamnum perseveravit anno 1032, teste Attone episcopo Florentino, cujus hæc verba affert Mabillonius tom. IV ad annum 1032. « Fiunt ibi nempe laudes assiduæ et obsecrationes juges et orationes continuæ pro salute viventium, seu etiam morientium fidelium, quæ in conspectu divinæ clementiæ tanto acceptabilius assumuntur, quanto et voluntate et opere, fratres ibi famulantes a sæcularibus curis constat fore [id est esse cum una causa alteram non excludat] remotiores. »

46. Non video quomodo hæc cum sæcularium hominum frequentia in litteris Itæ abbatissæ anno 1039 memorata cohæreant, nisi quis dicat regularem disciplinam, forte per abbatem Simoniacum et sæcularibus placere cupientem, relaxatam ac pessumdatam fuisse. Ab hac sententia non abhorret Carolus Sigonius de Regno Italiæ lib. 8, ad annum Christi 1030 (chronologiam ejus non defendo) ita scribens. « Joannes Gualbertus honesto loco Florentiæ natus, cum, humanis despectis rebus, monasterium iniisset, nec satis monachorum, quibuscum vivendum erat, solutam disciplinam probasset, egressus inde in jugum montis Appennini se contulit, atque in loco, qui Vallis-Umbrosa dicebatur, sedem novo monasterio collocavit, ibique se, sociosque suos legibus vitæ severioribus obligavit. Inde congregatio monachorum Vallis-Umbrosæ profecta. » Jam de præclari hujus Ordinis institutione ac laude agendum est. § V. *Ordinis Vallumbrosani institutio, incrementum, privilegia ac laudes.*

« Vallumbrosa, » inquit Mabilio, « seu Vallumbrosa et Vallis-Umbrosa ab opacis, quæ montium dorso incumbunt, vallemque subjectam adumbrant, abietum silvis sic dicta, dimidii diei itinere ab urbe Florentia in Alpihus Appenninis, medio Florentiam inter et Camaldulensem eremum intervallo, sita est, tergo montis imposita, cujus vallem Vicanus amnis seu torrens præterfluit. » In hac solitudine S. Joannes Gualbertus instituit religiosam congregationem, ex qua prodierunt multi viri, tum doctrina tum sanctimonia insignes, quorum D. Venantius Simius textum catalogum, Romanis typis anno 1693 excusum. Primo

S. Pater Joannes more Camaldulensium separatas exstruxit casas, quas pluribus describit Andreas Januensis et Xantes Perusinus, quarumque figuram exhibet Didacus Franchius Historiæ suæ lib. 5, pag. 101. Ex his parvis initiis paulatim crevit monasterium, tandemque anno 1637 a C. D. abbate Averardo Nicolino magnifica exstructa est fabrica, quam æri incisam videre licet apud Didacum Franchium in indice, Mabillonium in Annalibus tom. IV, pag. 421 et in ejusdem itinere Italico tom. 1, pag. 181.

49. Nascentem hunc Ordinem, præter Conradum Imperatorem aliosque, pia liberalitate fovit Itta S. Hilari abbatissa, ut constat ex litteris donationis, quas integras profert Ughellus tom. III Italiæ sacræ, col. 299. Post mortem vero sancti Institutoris, viri ac femine principes eandem Congregationem plurimis donis auxerunt, ut videre est apud Mabillonium in observationibus auctorem Vitam S. Joannis Gualberti sæc. vi Benedictino, Part. 2, pag. 267, et apud Ughellum tom. III Italiæ sacræ, col. 286. Nec minori benevolentia hanc sacram familiam prosecuti sunt summi Pontifices, quorum diplomata passim sunt obvia. Bulla Urbani II, quæ exstat apud Laertium Cherubinum tom. I Bullarii, pag. 14 et 15 eximias hujus Ordinis laudes singulares plane prærogativas continet. Privilegia huic Ordini concessa varii posteriorum sæculorum Pontifices confirmarunt, quorum Bullas auctores Vallumbrosani aliique diplomatum collectores plerumque exhibent, ad quos curiosum lectorem remittimus.

50. Non possum tamen quin ex iis quædam ad hujus Ordinis honorem maxime spectantia breviter excerpam. Urbanus II Bullam « dilectissimis filiis universæ Vallis-Umbrosanæ congregationis » anno 1090, datam sic auspicatur : « Cum universis sanctæ Ecclesiæ filiis ex Apostolicæ Sedis auctoritate ac benevolentia debitores existamus, illis præcipue locis atque personis, quæ specialius ac familiariter Romanæ adhærent Ecclesiæ, quique ampliori religionis gratia eminent, propensiori nos convenit caritatis studio imminere. Quia igitur, divina propositum vestrum præveniente ac subsequente clementia, Religionis vestræ simplicitas bonæ opinionis odorem in locis et prope et longe positis aspiravit : Nos vestro propectui, annuente Domino, propectus adjungere cupientes, cænobium vestrum pro B. Mariæ semper Virginis reverentia, cui dicatum est, in Romanæ Ecclesiæ proprietatem et tutelam, atque protectionem Apostolicæ Sedis accipimus ; et Apostolicæ illud auctoritatis privilegio munientes, ab omnium personarum jugo liberum permanere decernimus. »

51. Alexander IV, teste Franchio lib. 7, pag. 198, etiam constantem hujus Congregationis amorem erga Apostolicam Sedem sic laudat : « Pro speciali devotione, quam habetis ad Romanam Ecclesiam, matrem vestram sustinuitis in personis injurias, et in possessionibus et in aliis bonis vestris non modicum detrimentum. » Denique ut plurimos alios præter eam, Julius II anno 1507 privilegia a predecesso-

ribus suis huic Ordini concessa confirmans et nova communicans, hujus gratiæ conferendæ causam sic indicat : « Nos igitur qui Ordinem et congregationem Vallis Umbrosæ hujusmodi, propter uberes fructus, quos in militanti Ecclesia in divinis contemplandis et assiduis orationibus ac precibus ad Deum producere noscuntur, in visceribus charitatis et dilectionis nostræ complectimur. » Bulla hæc integra legi potest apud Laertium Cherubinum tom. I Bullarii, pag. 426. Cum hic nobis diutius hæerere non liceat, honorifica aliorum de hoc Ordine testimonia proferamus.

52. Quantæ venerationis ob vitæ sanctimoniam fuerit hujus religionis inceptor, liquet inter alia ex eo, quod Bonizo episcopus Sutrinus, postea Placentinus, tandemque martyr cujus Mss. servantur in Bibliotheca Cæsarea, teste Lambecio lib. 2, pag. 790, octo sententiarum libros ex S. Augustino excerptos viventi S. Joanni Gualberto dedicaverit. Mortuo sancto Patre, idem sanctitatis odor in filiis perseveravit : testantur quippe antiqui scriptores, quanta morum integritate ac pietatis laude hæc Congregatio suo tempore floruerit. Juvat hic quorundam testimonia audire. In vita S. Ayberti, ab auctore coævo scripta, quam illustravit noster Henschenius tom. I Aprilis, pag. 675, ita narratur : « Qui cum Romam venissent, dictum est eis, sanctæ memoriæ Urbanum » (is est hujus nominis II, electus anno 1088) « quem petebant, esse Beneventi. Quod audientes Dominus Aybertus et frater Joannes, non ausi sunt arripere tam longum iter, tum quia diffidebant viribus corporis, tum quia frater Joannes infirmabatur ; ideoque consilio et benevolentia prædicti abbatis in Umbrosam Vallem secesserunt, ibi eum, dum rediret, præstolari. »

63. « Ubi quidem monachos miræ continentiæ et exquisitæ vitæ invenerunt, qui super eos viscera pietatis effundentes ac benigne suscipientes, perpetuo illos secum retinere studuerunt : Monachi enim isti, de quibus agimus, ut multorum sinceritas testatur, sunt firmiter et perfecte regulam S. Benedicti observantes, de labore manuum viventes, multis et variis laboribus incessanter spe cælestis vitæ corpora afficientes, in rigore disciplinæ severa caritate fervidi, in peregrinis et pauperibus suscipiendis benigni, in sepeliendis fratribus pii, insuper omni genere religionis præclari, et (ut duo prædicti viri fatebantur) omnibus monachis, quos hactenus viderant, sanctitate præferendi. Qui cum eis per aliquot temporis spatium demorantes, ab illis multa documenta recte vivendi, ut ipsi testabantur, susceperunt. »

54. Comitissa Mathildis in litteris anno 1100 Florentiæ datis, contra iniquas quorundam vexationes defendit eosdem monachos Vallumbrosanos, « quorum vitam, » inquit, « nostro tempore præ ceteris excellentius fulgere cognovimus, eorumque laudabilem sanctitatis famam ubique redolere non surda aure persensimus. » Anselmus episcopus Havelber-

gensis lib. 1, cap. 10 Dialogorum, quos edidit D. Lucas Acherius tom. XIII Spicilegii ita loquitur : « Nec diu est, quod in alio loco, qui vocatur Vallis Umbrosa juxta Perusinos montes surrexit congregatio monachorum valde religiosa, a ceteris qui vocantur monachi novo Ordinis et novo habitu differentes, et multos habent suæ formæ sequaces. » Habitus, de quo hic scriptor agit, tum erat ferruginei coloris, quem R. D. Blasius de Milanensis Generalis circa annum 1500 in nigrum commutavit, ut fusius ostendit Franchius lib. 7, pag. 186. Unde refelli non meretur duplex error cujusdam recentioris heterodoxi, qui imperite scribit colorem Vallumbrosanorum monachorum olim fuisse cæruleum (in hoc primo errore ducem habet Polydorum Virgilium lib. 7. de Invent. rer. cap. 2) ac nostro tempore esse violaceum. Hic, si umquam, cæcus judicat de coloribus.

55. De habitus mutatione ita canit Æmilius Acerbus in panegyri S. Joannis Gualberti :

« Mutavit Vallis veteres Umbrosa colores :

« Felix si mores, et cæli servat amores. »

At religiosam hanc congregationem mores ac cæli amores conservasse, testatur Ughelli elogium, quod hic tamquam dictorum anacephaleosin, et omnium, quæ dici poterant, synopans subjicio. Sic habet tom. III Italiæ sacræ, col. 283 : « Traxit is Ordo nomen suum a loco, in quo primum monasterium, nimirum in subjecta valle, densiore umbra obsita, projectaque ab insurgentibus hinc inde asperrimis montibus excitatum est in eo loco, cui Aqua Bella nomen est, quem ipsi nobilissima Itta Hillarianæ domus in Fesulana diœcesi abbatissa, ex Guidonum Comitum familia procreata, liberaliter tradidit.

56. « Distat tantummodo duodecim a Florentia miliaribus nobilissimum hoc monasterium, quod postea, cum Viri sanctissimi virtus late spargeret se, ac circumferret, ejusque probitate successores non desciscerent, in maximis opibus, ut in eo divini cultus gloria offlorescet, amplificatum est, atque caput extitit nobilissimæ Congregationis Vallumbrosanæ, quæ brevi non modo tota Hetruria, verum etiam tota Italia se diffudit, maximosque Ecclesiæ fructus attulit, novum D. Benedicti institutis monasticis splendorem peperit, Hetruriæque maximum decus affudit : extulere enim sese ex ea familia innumeri viri sanetitate ac scientia conspicui, quos præclaræ virtutes ad summas ecclesiasticas dignitates erexere. Tument præclaris illorum gestis historicorum monumenta quæ hic recensere supervacaneum est. Servavit hactenus is Ordo suum splendorem : Serenissimi principis Caroli Medici episcopi Cardinalis Tusculani clientelæ hodie commendatus est, et ab Ascanio Tamburino abbate Generali maxima laude administratur; quem virum insignis doctrina cum aliis naturæ dotibus et ornamentis, suavitate verum, prudentia singulari, conjuncta, non minusq; am libri eruditissimi de abbatum abbatissarumque jure ab ipso typis cusi commendant. Ex-

mere a Diocesani jurisdictione hanc religiosam familiam a primis ejus incunabulis Romanorum Pontificum amor ac studium, qui postea celeberrima in eam privilegia contulere. »

57. Quomodo hic Ordo in Galliam propagatus sit, liquet ex Patriachii Bitturicensis capite LXI, quod a Labbeo nostro editum est initio tomisecundi in Nova Bibliotheca Manuscriptorum librorum, ubi traduntur sequentia : « Quidam nobilissimus ac strenuissimus comes ab Hierusalem reversurus in Franciam, unde cum ceteris Christianis illuc fuerat profectus, Romam ingressus, facile obtinuit a summo Pontifice sibi donari reliquias sanctorum martyrum Cornelii et Cypriani. Tum vero impetratis etiam ex florentissima monachorum Congregatione Vallis Umbrosæ aliquot devotis fratribus, quorum Prior vocabatur frater Andreas, vir maxima conservandæ religionis constantia clarus, illustrissimus Comes voti compos, lætissimusque ad suos penates regressus; amplifica liberalitate prædictos religiosos viros curavit, dansque illis optionem eligendi locum idoneum pro ædificando monasterio infra suæ ditionis metas concessit, statuitque tanti operis impensas de suis facultatibus accipi. Que quidem cœnobio in Aurelianensi territorio celeriter magnificeque constructo, non solum illud vir admodum nobilis sanctorum martyrum Cornelii et Cypriani sacris reliquiis insignivit, verum etiam de suis redditibus ipsum locum munifice ac nobiliter dotavit, instituens ut deinceps idem monasterium appellaretur Corneliacum.

58. « Jamque velut balsami fractum alabastrum admirabilis vivorum Dei opinio mire fragrans, brevi per totam Aquitaniam provinciam diffundebatur; quorum exemplo plurimi cujusvis conditionis homines attracti et illecti, contemptis ac spreis vani hujus mundi illecebris se ultro suavi Christi jugo submittentibus, ad bravium supernæ vocationis certatim contendebant. Venerabilis enim pater Andreas, in quo totius religionis forma nec non totius moderationis gratia renitebat, facile inducebat singulos, qui ad se convertebantur, suimet notitiam recipere, psalmis et hymnis vacard, terram sui cordis jugi cultu et exercitiis indesinentibus excolere, cælibem castamque vitam, omnibus mortalibus præcipue desiderabilem, æmulari atque sectari. Quid multa? In brevi abrenuntiantium sæculo coaluit numerus, ut in arido et squalenti campo videretur seges fecunda, ac læta Domini Sabaoth vinea succrevisse, jam suæ propagines longe lateque dilatatura. Unde vir Domini Andreas plura diversis in locis monachorum conventicula, quæ nunc Prioratus vocantur, instituit, et erexit precibus quorundam nobilium virorum, ultro ei offerentium ea quæ ad quietam religiosorum vitam pertinent.

59. « Denique silvam quamdam quercubus et fagis densissimam intra Bituricensis diœceseos fines reprensens, facto primum ibidem tugurio, animo ejus incessit hanc suæ peregrinationis ultimam facere mansionem; ubi sane, cuicumque divinitus inspirat

tebantur, ab ipso secundum div Patris Benedicti regulam instituendi, sibi metipsum casas circa matuguriolum compingentes, rei effectu locum deinceps Casale benedictum appellandum censuit. Qui tandem adjuti ope quorundam principum devotorum fidelium eleemosynis basilicam reversas monasterii officinas, Deo auxiliante, firmaverunt. Quo Dominus Leodegarius Biturici archiepiscopus venire dignatus, ecclesiam in honorem interemeratæ Virginis Mariæ Deicis ac beatissimorum Apostolorum Petri et olemniter dedicavit; ipsum vero Reverendum Andrea in abbatem primum Casalis benedicti confirmavit ac benedixit. »

Mirum est hunc Andrea Venantio Simio in 30 virorum illustrium Vallis Umbrosæ præsum esse; præsertim cum in Epistola encyromonachis Casalis Benedicti post ejus mortem, et jam a Luca Dacherio edita tom. II Spiciag. 518, egregium habeat elogium, ex quo laudis auca excerptimus. « Fratres carissimi, pro Andrea, abbate nostro, fratre vero vestro, auras aures omnipotentis Dei nobiscum pulsare, quatenus cui devota mente servivit, dum membra vegetavit, inhærere membris coram vita destitutis perpetualiter valeat. Hic et ceterus vir, anno ab Incarnatione Domini nostri Christi millesimo centesimo duodecimo indictione quinta, duodecimo Kalendas Februarii, expleuræ jura, mortis persolvens debita.... Primus abbatiam nostram, quæ vocatur Casale Benedicti construxit, pluresque cellulas sibi suppositicet Corneliacum, Contras, Altaria, S. BeniBeescam, Polinas, S. Anianum, Cambonum, iacum.» Qui de hoc abbate, et ædificatis ab eo teriis, præsentique eorum statu magis distindiderat notitiam, consulat Annales Benedictom. V, pag. 254, 297, 316, 468, 577. Nobis enim et hic singula transcribere, ne in nimiam excrescat Commentarius.

Si quis etiam de illustri Ordine Vallumbrosæ orta ex eo post mortem sancti fundatoris sarum feminarum familia, plura nosse cupit, Eudoxium Locatellum, qui primo Italici operis vitam et miracula S. Joannis Gualberti, lo Generalium Vallumbrosanorum ac Beato esta complexus est. Videri etiam potest DiFranchius, qui Vitam sancti Patris sui duolibris Italicis vulgatam copiosis notis illu. De eodem Ordine egerunt Ascanius Tambulle jure abbat. Disp. 24, quæst. 5, num. 20. er Maurolycus in Oceano omnium Religionum pag. 120. Paulus Morigia in Historia Reli. cap. 26. Ignatius Guiducci in Vita S. Huius, Gabriel Bucelinus in Menologio Benedicti-Silvanus Razzius in Vitis Sanctorum et Beahetruscorum, Philippus Bonannius in Gataradinum religiosorum, ac post alios Anonymus, qui a paucis annis de omnibus Ordinibus

A Religiosis ac Militaribus octo tomos, æneis figuris decoratos, Gallice vulgavit.

§ VI. S. Joannis Gualberti scripta et preces.

(Quæ hic sub num. 62-83 sequuntur, seorsim edimus infra.)

§ VII. Gesta S. Joannis contra Simoniacos.

Divina providentia videtur S. Joannem Gualbertum servasse luctuoso tempore, quod S. Petrus Damiani pag. 1, epist. 15, ad Alexandrum II Romanum pontificem ita deplorat: « Totus itaque mundus hoc tempore nihil est aliud nisi gula, avaritia, atque libido; et sicut olim trifariam divisus est orbis, ut tribus simul principibus subjaceret, ita nunc genus humanum, heu pro dolor! his tribus vitiis servilia colla substernit, eorumque quasi totidem tyrannorum legibus obtemperanter obedit. » De Simoniacis autem peste ita testatur Nicolaus II, in decreto contra Simoniacos, quod a Labbeo nostro refertur tom. IX Conciliorum, col. 1010. « Qui igitur usque adeo hæc venenata pernicies hactenus inolevit, ut vix quælibet ecclesia valeat reperiri quæ hoc morbo non sit aliqua ex parte corrupta, eos qui usque modo gratis sunt a Simoniacis consecrati, non tam censura justitiæ, quam intuitu misericordiæ in acceptis ordinibus manere permittimus; nisi forte alia culpa ex vita eorum contra canones eis existat. Tanta quippe talium multitudo est, ut dum rigorem canonici rigoris super eos servare non possumus, necesse sit ut dispensatorie ad piæ condensationis studium nostros animos ad præsens inclinemus. Ita tamen auctoritate sanctorum apostolorum Petri et Pauli omnimodis interdiciamus ne quando aliquis successorum nostrorum ex hac nostra permissione regulam sibi vel alicui assumat, vel præfigat: Quia hoc non auctoritas antiquorum Patrum jubendo aut concedendo promulgavit, sed temporis nimia necessitas permitendum a nobis extorsit. » Ex his facile eruditus lector colliget, qualia tunc fuerint tempora.

85. Eorumdem temporum calamitatem B. Andreas sancti nostri discipulus in vita S. Arial di martyris ita graphice describit: « Erat tunc ordo ecclesiasticus in tot erroribus seductus, ut ex illo vix quispiam existeret, qui in suo loco veraciter reperiri posset. Nam alii cum canibus et accipitribus huc illucque pervagantes, suum venationi lubricæ famulatum tradebant; alii vero tabernarii et nequam villici, alii impii usurarii existebant; cuncti fere cum publicis uxoribus sive scortis suam ignominiose ducebant vitam; omnesque quæ sua erant, non quæ Christi, quærebant: nam, quod sine gemitu dici vel audiri nec potest nec debet, universi sic sub Simoniacæ hæresi tenebantur impliciti, quatenus a minimo usque ad maximum nullus ordo vel gradus haberi posset, nisi sic emeretur quomodo emitur pecus. Et, quod est nequius, nemo tunc, qui tantæ perversitati resisteret, apparebat: sed, cum lupi essent rapaces, veri putabantur esse pastores. »

86. Inter rapaces istos lupos erat episcopus Florentinus Petrus nomine, cujus sacrilegum Simoniacæ

crimen sic erupisse tradit Andreas Januensis in vita S. Joannis Gualberti cap. 62. « Circa hæc tempora contigit, ut quidam nobilis vir nomine Teuzo Medibarda, pater videlicet Petri episcopi Florentini, venit de Papia Florentiam causa visitandi dictum filium suum. Cui Florentini clam insidiantes tentando dicere cœperunt : Domine Teuzo, multum pretii pro filii tui dignitate regi contulisti? Quibus ille, utpote simplicissimus homo cœpit jurejurando dicere: Per corpus S. Syri nec unum molendium potest homo in domo domini mei regis habere sine magno pretio, nedum talem consequi episcopatum. At illi hoc audientes alacres et avidi rem sciscitari rursus expostulant dicentes : Dic ergo, si placet tuæ nobilitati, quantum summæ pecuniæ potuit hæc res constare tibi? At ille : Per sanctum Syrum sic tria millia libras, potestis bene scire, me propter hunc episcopatum acquirendum dedisse, sicut unum valetis credere nummum. Iis auditis, certi redditi tali testimonio cœperunt hæc ubique pandere verba. »

87. Cum inter alios S. Joannes Gualbertus rem hanc cognovisset, statuit cum suis sacrilegum episcopum omnibus viribus oppugnare et Simoniacam hæresim ubique extirpare; quæ quia fusius ac certius ab auctore cœvo narrantur, ejus narrationem hic inserendam esse censui. Is est Desiderius abbas Cassinensis, postea Victor III, qui litem suo tempore agit tam sic exponit lib. 3 Dialogorum : « Quod Dominus in Evangelio dicit : Pater meus usque modo operatur et ego operor, quotidie cernimus adimpleri, et antiqua novis temporibus miracula innovari. Hæc itaque, quæ dicturus sum, adeo clara sunt, ut non solum in Florentina diœcesi, in qua facta noscuntur, verum etiam in tota Tuscia ac in urbe, quæ caput mundi est, Roma constet esse notissima. Petrus quidam clericus est, qui occulte data pecunia regio adminiculo in prædicta Florentina civitate cathedram episcopatus accepit. Cum denique a clericis et populo, ut episcopum decebat, benigne fuisset susceptus, post non multum spatium temporis fama per ejusdem episcopatus diœcesim increbuit, quod simoniacæ hæresis peste fœdatus, quod gratis Domino jubente accipere et dare statutum est, pecunia mercatus fuerit.

88. « Cumque tam horrenda et tam execranda fama primitus ad religiosorum, dehinc ad aures vulgi pervenisset, cœperunt se plures ab ejus communione subtrahere; Romanoque pontifici, quæcunque super hac re cognoverant, divino exardescente zelo, studuerunt intimare; qui episcoporum consilio congregato, eundem episcopum, ut rem diligenter agnosceret, convocavit. Sed cum se synodo præsentasset, accusatoribus undique acclamantibus, sacramento sese purgare nitebatur. Cumque coram præsentibus res aliquantulum agitata fuisset, datæ induciæ sunt, ut per easdem forsitan inductus divinum expavescens judicium, quod pertinaciter negabat, humiliter confiteretur, quatenus ab æterno non removeretur altari, si ab hoc præsentem, cui ministrare juste non

poterat, se abstinisset. Interim populus in duas dividitur partes, quarum altera, quæ amorem Dei muneribus præferebat, clericos et religiosos monachos, qui contra episcopum rem comprobandam susceperant; altera, quæ munera et favorem diligebat, episcopum est secuta. »

89. « Cum crebro igitur inter se altercarentur populus, et altera alteri obstaret parti, in tantum exorta augebatur contentio, ut inter se dimicantibus sæpe etiam usque ad effusionem sanguinis venirent. Cumque hæc diutius agerentur, et neutra pars parti cederet, Joannes reverendissimus abbas monasterii, quæ Umbrosa Vallis dicitur, sæpe ad hunc conflictum advocatus, zelo Dei ductus, suis cum monachis veniebat, qui exhortando, prædicando, divini examinationem judicii intentando, episcopum admonere non cessabat, quatenus ex perpetrata culpa pœnitentiam ageret, et sacerdotio minime legaliter acquisito, humiliter cederet, nec sibi suisque subjectis, quibus incremento esse debuerat, detrimento foret. Illud de Evangelio ei sæpe proponens, quomodo Dominus Jesus vendentes et ementes columbas de templo projecit, cathedrasque subverterit, et æs nummulariorum effuderit, videlicet demonstrans, ut quicumque Spiritus sancti donum, quod per columbam significatur, ductus avaritia vel vana gloria elatus, pretio acquirere vel vendere tentaverit, ab illo celesti templo et æterno altari se procul dubio eliminandum noverit. »

90. « Sed ille nihilominus præsentis vitæ honoris cupidus pro nihilo monita sancti Viri ducebat, imo potius pertinaciter et armis et verbis omnibusque modis, quibus poterat, se defendere nitebatur. Cumque idem venerabilis abbas incassum procedere sua verba videret, utraque parte populi advocata: Quoniam, inquit, verba non prosunt, veniamus ad signa: construaturs rogas et igne supposito accendatur, per quem unus e nostris ingrediatur, ut utrum vera an falsa sint, quæ de episcopo dicimus, Domino discernente, probetur. Placet utrique parti sententia. Rogus mox duodecim pedum mensura construitur, intra quem parva semita, qua unius tantum hominis persona transire posset, relinquitur, quæ etiam ex accensis lignis, ne ibi aliquis locus a flamma vacaret, consternitur. Interim autem dum hæc præparantur, præfatus abbas Joannes Petro suo discipulo reverendissimo videlicet viro, qui postmodum in Albanensi urbe episcopus ordinatus est, qui etiam adhuc superest eandem ecclesiam regens, præcepit, ut indutus sacris vestibus omnipotenti Deo sacrificium offerret, et sic demum confisus de misericordia Dei, per accensi rogi flammam indubitanter intraret. Qui jussis Patris obtemperans, postquam sacrificium Deo obtulit, casulam se exspolians, ad ignem venit et magna voce : Oro, inquit, Deus omnipotens, si Petrus, qui episcopus dicitur, Simoniaca est peste fœdatus, ne ecclesia tua amplius polluaturs, judicio sancti Spiritus tui ostende virtutem, illæsum me per hunc ignem transire concede : quod si nos fallacia

ndividuæ ducti hanc contra eum tulimus A
 , artor istius ignis me tua gratia derelin-
 nat.

dicens, et sanctæ Crucis se signaculo
 medias flammæ constanter ingressus
 indique esse ; flammis circumdatus, ita
 prorsus videretur, et omnes eum jam
 putarent, subito ex alia parte, Christi
 gratia, egrediens prosilivit ; ita ut non
 ienta ejus, sed ne capillus quidem læsus
 uo videretur. Sed, ut idem venerabilis vir
 abbat, cum per medias flammæ gradere-
 de manu ejus cecidit ; eumque jam pene
 ex igne, vidit se mappulam in manibus
 ic in ignem sibi eam cecidisse conside-
 dias iterum flammæ revertitur, et se-
 am extrahens reportavit. Tunc omnes,
 viso tam maximo, tam obstupescendo
 mensas Deo gratias agentes, mox di-
 a effecta, præfatum episcopum de eccle-
 qui postea pœnitentia ductus, mutata
 actæ conversationis regula religiosam
 visus est. »

tunt hæc cum epistola cleri ac populi
 quæ in Actis infra refertur cap. 8. Sed
 m movet P. Christianus Lupus in Decre-
 m synodorum Generalium ac Provin-
 t. 5 pag. 26, ubi sic secum disputat :

: an ista epistola » (nempe cleri et populi
 uerit scripta ad Alexandrum secundum ?
 udatus Atto, et ipsa epistolæ inscriptio. »
 Actorum verbis, ita sibi respondet : C
 , ipsam epistolam clamare aliud : Et-
 m intraturo monacho ignem exponit, et
 His visis, clamor omnium in cœlum
 yrie eleison flebilissime pleno ore canta-
 Christus celeberrime ut exurgat, cau-
 am defendat, oratur ; Maria ejus mater
 suadeat, multum a viris, plurimumque
 supplicatur ; Petri apostoli nomen, quo
 erdendo damnet, millies ingeminatur ;
 Urbis præsul, ut ad suas verificandum
 nctiones, ab omnibus oratur. » « Hic
 t omnino noster Gregorius septimus, et

ctio est omnino præsens decretum, quo
 i ac percipi divina Officia episcopi, aut
 i Simoniaci. Quapropter hæc ignea prob
 Alexandro fuit facta, sed sub septimo
 t ita affirmat accuratissimus scriptor
 resbyter Constantiensis ecclesiæ. »

ngula hæc ejus argumenta examino,
 odum esse sentio ad evertendam Floren-
 e inscriptionem, antiquitatis auctoritate
 imum B. Andreæ Strumensis abbatis te-
 fultam. Imprimi in Bertholdo Constan-
 iæ presbytero nullum hactenus verbum
 tui quod P. Lupi opinioni faveat. Dein
 n solido fundamento niti, quod satis ron-
 tnat : « Hic Gregorius est omnino noster

Gregorius septimus, et ista ejus sanctio est omnino
 præsens decretum. » Nam præter varia argumenta,
 quæ ex S. Joannis Gualberti obitu et Gregorii se-
 ptimi electione contra hanc sententiam formare pos-
 sem, unde quæso constat Gregorium VII tunc viven-
 tem hic compellari ? Cum hic Christi, B. Virginis
 ac S. Petri auxilium impleretur, nonne satis proba-
 bile est a Florentinis S. Gregorium Magnum, san-
 ctissimum olim Urbis præsulem, et acerrimum Si-
 moniæ oppugnatorem invocari, ut defendat sua con-
 tra Simoniacos decreta, quæ plurima edidit, ut vi-
 dere est in ejus Vita ad diem XII Martii in Actis
 nostris illustrata, et apud Baronium, Labbeum alios-
 que. Omitto hic alia quæ P. Lupus congerit, ut pro-
 bethoc miraculum sub Gregorio VII contigisse. Inter
 alia operose ostendit Petrum Igneum non ab Ale-
 xandro, sed a Gregorio in Cardinalium numerum fuisse
 adscitum, quod nemo negat. Sed quid hoc ad rem ?
 Nihil enim impedit quominus id sub Alexandro conti-
 gerit, et postea Petus Igneus a Gregorio VII Alexandri
 successore ad Cardinalitiam dignitatem sit evectus.

94. Pluribus opus esset, si hic locus postularet,
 discutere hanc igneam S. Petri probationem, quam
 modernus quidam hypocriticus in Legenda sua Gal-
 lica nimis audacter more suo libereque carpit vo-
 cans « audax facinus, quo monachus Deum tentare
 ausus est. » Deinde acsi S. Joannem Gualbertum ab
 hac culpa eximere vellet, imperite addit : « Nobis
 sufficit, Sanctum nostrum in hoc facto nullam par-
 tem habuisse, præter orationem, qua Deum preca-
 batur, ut suam Ecclesiam a scandalo, quod patie-
 batur, liberaret. » Imperite, inquam, hæc addidit :
 Nam si hæc fuisset Dei tentatio, ut contendit, nonne
 eam S. Joannes utpote abbas et Petri superior pro-
 hibere debuisset ? Tantum autem abfuit, ut hanc
 igneam probationem prohibuerit, ut potius ejusdem
 primus auctor fuerit : Quippe, Teste Desiderio supra
 citato, dixit Joannes Abbas : Construatur rogos et
 igne supposito accendatur ; per quem unus e nostris
 ingrediatur. » Ac præterea : « Petro suo discipulo...
 præcepit, ut... confisus de misericordia Dei, per
 accensi rogi flammæ indubitanter intraret » An hic
 nihil præter preces, quas S. Joannes Gualbertus pro
 Ecclesia fundebat ?

95. Multis Sanctorum exemplis id factum defendi
 posset ; sed cum potissimum ad Patrum Igneum
 spectet, fusius de eo disceptari poterit in Supple-
 mento Februarii, ad diem ei sacram, ejus mensis
 VII, quoniam jam de cultu illius sufficienter ex
 Officiis propriis Florentinis constat. Interim si quis
 cavillari velit, habeat responsum ex Suarezio nostro
 tom. I, de Religione lib. 1, de Irreligiositate cap. 2,
 ubi agens de petitione miraculorum sic loquitur :
 « Quod si aliquando Sancti hoc fecisse videntur,
 credendum est id non fecisse sine speciali Spi-
 ritus sancti impulsu, ut de Abraham dixit D.
 Thomas, et de Elia mihi videtur esse indubitatum.
 Et idem credo, quoties lego aliquos sanctos viros
 petiisse a Deo signum aliquod publicum ad confun-

dendum aliquem hæreticum, aut veritatem fidei A confirmandam.

§ VIII. *Quid sentiendum sit de miraculo quo Gregorio VII, S. Joannem Gualbertum reprehendere volenti contigisse narratur.*

Nodus hic occurrit plus quam Gordius, quem solvere non valeo, scindere vix audeo. Ut autem nodi implicationem lector clare videat, breviter eam hic præmitto, Beatus Andreas num. 68, et B. Atto num. 49, narrant in Actis infra dandis, Gregorium VII, cum adhuc archidiaconus esset, venisse ad S. Joannem Gualbertum, ut cum præmeditatis ad injuriæ speciem verbis objurgaret, atque ita de illius virtute experimentum caperet; verum, cum ad eum accessisset, omnium dicendorum ita fuisse oblitum, ut ad ejus conspectum obmutuerit; quam insolitam obmutescentiam habuit pro miraculo, quo Deus Viri sanctitatem comprobare vellet. Contra vero Gregorius VII (ita hic tantisper juxta communem opinionem loquor) in epistola ad Monachos Vallumbrosanos asserit, S. Joannem Gualbertum nunquam « corporis oculis » a se visum fuisse. En apertam contradictionem et nodum, ut mihi quidem hactenus videtur, insolubilem. Priusquam variorum, qui hæc duo pugnancia conciliare conati sunt, sententias exponam, juvat hanc epistolam hic inserere, quia non parum ad Sancti nostri gloriam confert. Exhibet eam Andreas Januensis in Vita apud nos manuscripta cap. 82, Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ad annum Christi 1073, Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. V, ad eundem annum Labbeus tom. X, conciliorum col. 307, alique, qui C concilia et Pontificum epistolas collegerunt.

97. Præmissa consueta hac formula: « Gregorius episcopus servus servorum Dei, clericis, Monachis, » (apud Baronium additur « ac religiosis laicis) disciplinam sanctæ recordationis Joannis Gualberti abbatis imitantibus, salutem et Apostolicam benedictionem, sic incipit. » Licet venerandæ memoriæ eundem Joannem patrem vestrum corporeis oculis non viderimus, quia tamen fidei ejus puritas in Tusciæ partibus mirabiliter resplenduit, multum cum amore dileximus, ad cujus sanctæ conversationis studium, quamvis vos imitatores esse non ambigimus, ut vigor rectitudinis vestræ ad extirpandam de agro Dominico zizaniam sollicitius invigilet, attentiusque ferveat, paternæ vobis exhortationis verba impendimus. Vos itaque, dilectissimi, in quantum humana possibilitas permittit vitam illius sequentes, et vere filios ejus heredes simili vos conversatione probantes, viriliter agite et confortamini in Domino, et in patientia [al., potentia] virtutis ejus documenta sanctarum Scripturarum, quibus hæreticorum argumenta destruuntur, et fides sanctæ Ecclesiæ defenditur, contra membra diaboli, quæ diversis machinationibus Christianam religionem conantur evertere, mens vestra quotidie meditetur, et ea, qua solet, libertate in malorum confusione erigatur; eos vero, qui in vobis confidunt, et

consilium religionis vestræ sequi disponunt, more prædicti Patris vestri suscipite, et de his quæ ad salutem eorum pertinere videatur, sanctis exhortationibus instruite, ut non solum vestra, sed et vos sequentium circumpositi populi considerantes sancta opera, glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Nos autem ipsum amorem, quem patri vestro et vobis olim impendimus, donec nostros spiritus rexerit artus, exhibere desideramus, et tanto quidem deinceps majori vos caritate fovebimus, quanto vos in divinis negotiis ferventiores esse probabimus quibus non solum spirituale, sed sæculiare, si necesse fuerit, Deo adjuvante, auxilium ministrabimus. Vos igitur omnipotentem Dominum exorate, ut ipse vires et facultates nobis tribuat, quatenus suscepti regiminis importabile pondus possimus tolerare, et sanctam Ecclesiam in statum antiquæ religionis reducere. Valet. »

98. Jam referam conatus variorum qui implexum hunc nodum solvere voluerunt; au satis feliciter, judicet æquus lector. Didacus Franchius, hujus contradictionis difficultatem cernens, omnem sese in partem torquet, et, ut hæc duo contraria aliquo saltem modo conciliare videatur ait in historia Vitæ Gualbertinæ lib. II. pag. 428 et 429, præmeditatum objugatoem in Sancti conspectum non venisse: sed cum præordinata verba privatim apud se recoleret, eorum penitus oblitum fuisse. Præterea gratis adstruit. Sancti conspectum et affatum postea Hildebrando negatum fuisse, eo quod Sanctus solitudinis ac humilitatis amans mognatum colloquia vitaret, omniaque negotia per internuntios aut literas conficeret, Asserit tamen, Hildebrandum hoc oblivionis prodigio motum, tantam concepissee de Viri sanctitate opinionem, ut maximus inter utrumque firmatus sit amor. Ut ostendat ad fieri potuisse citat in margine ex S. Augustini epistola 105, hæc verba: « Quamvis nos non videamus oculis carnis, animo tamen in fide Christi, in gratia Christi, in membris Christi tenemus, amplectimur, osculamur. »

99. Hæc explicatio, quantumvis veterum testimonio destituta, utcumque toleranda esset, si sola B. Attonis verba attendamus, quibus non diserte exprimitur Hildebrandum, postea Gregorium VII ad S. Gualberti conspectum aut alloquium pervenisse, sic enim habet num. 49: « Cum eum dare increpare disponderet, præordinata, quæ dicere putabat, oblitus est verba. Qua ipsius perfectione sic ab eo comperta, deinceps tantus inter utrumque firmatus est amor, quantus inter amicos carissimos, et uterinos solet esse germanos. » At explanationem hanc qualemcumque non dedisset Franchius, ut existimo, si vitam a B. Andrea scriptam legisset. Nam jam, detecto hec thesauro hæc opinio manifesti erroris convincitur, cum B. Andreas expresse affirmet, prædictum objugatoem ad S. Viri « intuitum » mentem mutasse. Verba ejus hæc sunt num. 63. « De Dommo GG. VII Apostolicæ Sedis PP., qui cum archidiaconatus in eadem Apostolica

Sede officium gereret, ob illius patientiam comprobendam, eum dure increpare curabat. Mox ad ejus intuitum mutavit mentem, ac præordinata, quæ se putabat dicere oblitus est verba. »

100. Papebrochius noster tom. VI Maii in commentario Prævio ad vitam S. Gregorii VII num. 32, ita rem intricatam expedire nititur : « Egimus de B. Andrea, jam nominato, die x Martii et num. 13 doluimus, præclarum ejus opus de S. Joannis vita modo nusquam reperiri. Sicut tamen S. Arialdi martyris Vita, ab eodem conscripta et a nobis danda XXVIII Junii, feliciter hoc sæculo emersit in lucem ita speramus illam quoque aliunde prodituram e tenebris, priusquam sub manus nostras veniat Julins, Iste autem Andreas, vivente adhuc Sancto fundatore, florebat, in expugnandis Simoniaci B. Arialdi martyris apud Mediolanenses adjutor fidelis anno MLX. S. Atto, sicuti jam vidimus ad ejus natalem, XXII hujus mensis Maii, mortuus anno MCLV et circa MLXX primum natus, nulla oratione potuit viventis Sancti discipulis adnum erari; sed suæ accepit ex illis, ac nominatim ex B. Theuzone, uno ex primis, qui usque ad annum MXCV dicitur vitam propagasse, ac nonnulla de vita sancti Patris mandasse litteris.

101. Hic vero Thenzo, prout ejus verba allegantur ex veteri traductione Italica anni MCCLX existente in Archivio Vallumbrosano non Hildebrandum, sed Gregorium Cardinalem nominat, cui res superius narrata usuvenerit; pro quo si Hildebrandum, S. Atto constituit, ralus per anticipationem vocari Gregorium, ex propria id fecit conjectura, eaque minime solida; cum Gregorius Papa profiteatur, quod sanctum corporeis oculis non viderit unquam. Alphonsus quidem Giacconius in Vitis Pontificum et cardinalium, ejusque recognitores amplificatoresque Victorellus, Ughellus. Oldoinus pro anno MLXIII, in quem incidisset congressus iste cum S. Joanne, nullum nobis exhibent Cardinalem Gregorium. Sed cum certum sit, multos ab iis medio isto ævo prætermisissos, quorum notitiam non fuerunt assecuti, quod vel sola Supplementorum identidem adjunctorum copia probat, nihil obest quominus cogitemus, sub Alexandro Papa II, inter Cardinales revera fuisse Gregorium aliquem, nec dum aliunde notum; quod centum post annis non discernens S. Atto, male supposuerit Hildebrandum Cardinalem, dictum in Pontificatu Gregorium. » Quamvis hic error a B. Attone post centum annos facile committi potuerit, eundem tamen B. Andreae scriptori cœtaneo tribuere non ausim; quod etiam non facturum fuisse arbitror Papebrochium, maximum antiquitatis æstimatorem, si præclarum ut ipse vocat, B. Andreae opus inventum fuisset antequam S. Gregorii VII vitam illustraret.

103. Aurelius Casari nonachus Vallumbrosanus, infra sæpe laudandus, difficultatem perumpere alia tentat via in litteris ad Papebrochium datis 27 Februarii anno 1692. In iis ita suam proponit senten-

tiam : « Prævi hoc oculato scriptore (de B. Andrea loquitur) haud pauca corrigenda sunt in aliis, qui post ipsum de Vita sancti Johannis Gualberti scripserunt; et præcipue opinio illa, quæ mordicus tenet Gregorium VII sanctissimum, et Pontificem maximum corporeis oculis sanctum P. Johannem Gualbertum non vidisse. Hunc, quæso, intueatur auctorem: tenebras enim suas excutiet; et veritatis lumen apprehendet. Quid ad hæc Dominus Andreas Januensis, qui primus (ut puto) epistolam illam Apostolicam, Licet venerandæ memoriæ, etc. ad Monachos Vallis Umbrosæ sub nomine Gregorii Septimi vulgavit? Non Gregorio VII, sed potius alicui summo Pontifici proxime subsequenti (quidni Victori III, potius Urbano secundo) est inscribenda quia ex V. II facilius quidem efficitur septimus. In antiquis Mss. ponebatur tantummodo initialis. uti in Decretalibus sæpissime et in calce hujus lucubrationculæ, uti T. Razzolensis, hoc est Teuzzo abbas Razzolensis. Ipsemet Urbanus sic notatur in quadam sua epistola Rudolpho abbati Vallumbrosano directa: V Apostolicæ etc. R. Vallumbrosano M Camaldulensi. V Urbanus R. Rustico. M. Martido Camaldulensi. Per simplicem ergo initialem, et numerum Pontificum V, et II, quid mirum si septimum collegerat Andreas a S. Ambrosio, sicque putarat Gregorii septimi fuisse epistolam illam: Licet venerandæ memoriæ. »

103. Exposita hac sua opinione sic pergit : « Miror Januensis calliditatem. Assertit se sancti Patris collegisse vitam a BB. Andrea et Attone. Isti, ut claret, de miraculoso amore, qui firmatus est mediante sibi ad invicem intuitu et colloquutione inter beatum Gregorium VII et B. Johannem Gualbertum, apertissime tractant; ille vero ne verbum quidem. Invenerat hic (suspicio) epistolam illam anonymam, aut saltem corroso pene nomine, suoque cupiebat inserere operi; contradictionem videndo hæret; sed titillatione quod novi ferendi ductus quid excogitat? Miraculum penitus expungit et in apocrypham scripturam commutat. » Tum circa hujus miraculi titulum in opere B. Andreae relatum, notat sequentia: « Haud ignoret Eruditio Vestra verba hæc « Capitulum de Domno Gregorio VII Apostolicæ Sedis Papa ut in Vita infrascripta patet, rubeo esse scripta colore, et hoc singulare esse una cum fere omnibus initialibus litteris paragraphorum in toto prædicto manuscripto et exarata eadem antiquissima manu. »

104. Non omnino displicet mihi curiosa viri eruditi observatio; facile namque fieri potuit, ut Andreas Januensis, si non per fraudem, saltem per errorem; ex V. II, id est Urbano II, collegerit Vil, ac per consequens putarit, hanc epistolam non posse esse nisi Gregorii VII, cum circa illa tempora non fuerit alius Romanus Pontifex numero nominis sui septimus. Idem dici potest de V. III, id est Victore III, ex quo Andreas Januensis, ommissa unitate, effecerit VII, putans scriptoris negligentia, ut sæpe fit, I redundare, cum tum temporis etiam nullus fuerit

Romanus Pontifex nominis sui número octavus. Hoc non improbabiliter dicuntur ; sed utinam D. Joannes Aurelius Casari solide ostenderet Andream Januensem fuisse primum, qui hanc epistolam preduxerit. Quod de more scribendi nomina initialibus litteris addit, non nego ; at probatum cupeperem, Romanos Pontifices solitos fuisse initialibus nominis sui litteris etiam numerum addere. Hæc duo si liquido demonstrata viderem, majori cum confidentia iudicium ferrem.

105. Nunc tamen, ut dicam quod sentio, arbitror hanc epistolam « licet venerandæ memoriæ, » etc. Gregorio VII adjudicandam esse, quamvis Baronius Mabilonius, Binius, Labbens aliique Conciliorum collectores eam ipsi adscribant. Nam forte hi omnes ex eodem fonte, id est Andrea Januensi, hauserunt et alii alios secuti sine maturo examine eam Gregorii VII esse bona fide crediderunt. Ad ita opinandum me impellit auctoritas Beati Andreae scriptoris synchroni, cujus hæc sunt disertissima verba: « Cap. de Domno GG. VII Apostolicæ Sedis PP. qui cum archidiaconatus in eadem Apostolica Sede officium gereret, ob illius patientiam comprobendam, cum dure increpare curabat. Mox ad ejus intuitum mutavit mentem, ac præordinata, quæ se putabat dicere, oblitus est verba ; Quæ ejus perfectione ab eo ita comperta, tantus deinceps inter utrumque firmatus est amor, quantus inter carissimos atque uterinos solet esse germanos. Hæc namque a venerabili viro abbate Rodulfo Passinianensis cœnobii, qui tunc ibi aderat, sæpius audivimus, atque de tali teste dubitare nihil debemus. »

§ IX. *De serie chronologica vitæ S. Joannis Gualberti referuntur variarum opinionum et manifesti errores refelluntur.*

Nequaquam mirum est, auctores circa chronotaxim Vitæ Gualbertinæ in variis ubi esse sententias cum antiquissimi vitæ scriptores res ab illo gestas chronologice non digesserint. Hinc, ut opinor, recentiores maxime sibi probabilia fabricarunt systemata, quæ hic eruditus lectoribus expendenda proponemus. Vallumbrosani moderni asserunt, S. Patrem suum ad ætatem 88 annorum pervenisse, atque adeo, cum juxta communissimam historicorum sententiam mortuus sit anno 1073, natum esse anno 985. Hanc opinionem oppugnat Guido Grandus in Dissertationibus Camaldulensibus Lucæ anno 1707 impressis, et cum Breviario Romano facit S. Joannem Gualbertum decem annis juniorem, Dissert. 2, cap. 4. num. 14, ita scribens : « Omitto aliud argumentum, ex ætate ipsius S. Joannis Gualberti petitum, de quo vetusti omnes auctores memoriæ prodiderunt quod et in Breviarii Lectionibus habetur, anno videlicet MCLXXIII, ætatis suæ LXXVIII, Deum adiisse. » Quia sint illi « vetusti omnes auctores nescio. Ego saltem in antiquis Vitæ scriptoribus terminatam sancti senis ætatem hactenus non reperi.

107. Idem Grandus, deducens ex eo incredibile consecrarium, sic proseguitur : « Frustra vero Di-

dacus Franchus in præfatione suæ Historiæ contendit, S. Joannem Gualbertum LXXXVIII annis vixisse, ut recens unius sæculi opinio invexit, et Chronici in Archiepiscopatu Florentino servati fidem elevare nititur ubi legitur, Monasterium S. Miniatis anno MXXII sine abbate et sine ullo monachorum collegio velut derelictum jacuisse. Ex quo loco optime intulerunt prisci Vallis Umbrosæ scriptores, non nisi longe post annum MXXIII, potuisse Joannem in dicto monasterio ad monasticem admitti. » Dolendum est hic iterum non nominari priscos illos Vallis Umbrosæ scriptores, qui obscuræ huic quæstioni magnam lucem adferrent. Joannes Croisetus noster in Exercitiis Pietatis, nuper Lugduni editis, quibus inseruit quotidianas Sanctorum Vitas criticæ, ut ait in præfatione, examinatas, assignat S. Joanni Gualberto tantum 74 vitæ annos. Hanc ejus sententiam etiam alii quidam tuentur Galii. Nos, venerandæ antiquitatis auctoritate destituti, certum de hac re iudicium ferre non possumus ; sed in dubio opinioni Breviarii Romani adhærere malumus.

108. Recentior Gallus anonymus in Historia Ordinum Religiosorum et Militarium tom. V, pag. 301, scriptores aliquot Vallumbrosanos proprio, ut aiunt mucrone jugulare conatur. Si inquit, Andreas Januensis, Eudoxius Locatellus, Didacus Franchius dicant S. Joannem Gualbertum octogenarium obiisse consequenter concedere debent eum natum esse anno 993. At fallitur bonus vir et cum umbris a se fictis pugnat : auctores enim illi diserte asserunt, S. Joannem Gualbertum octogesimum octavum ætatis annum attingisse. Nec multo melius contro Franchium argumentatur Guido Grandus dissert. 2, cap. 5, num. 14, sic inferens : « Unde si anno MIII (juxta Franchi hypothesim) Joannes monachus factus esset, octennis sæculum reliquisset ; quod perridiculum est, quia protecto armis idoneus et militari disciplina instructus, post veniam hosti ob reverentiam S. Crucis indultam, se religioni addixit. » Attende, obsecro mi Grandus. Id recte sequeretur, si Franchus tuam de ætate S. Gualberti sententiam admitteret. At ille eam pernegat ; contenditque (ac recte non disputo, nec ad rem facit) S. Patrem suum 88 annis vixisse ; adeoque, si anno 1003, Joannes monachus factus esset, sequitur in Franchi hypothesi, eum non octavo, sed decimo octavo ætatis anno sæculum reliquisse, ut cuilibet annorum calculum subducenti patebit. Nunc ad alia Vitæ illius tempora procedamus.

109. Scribunt passim Vallumbrosani, S. Patrem suum, cum esset octodecim annorum religiosam vitam in monasterio S. Miniatis amplexum esse, ac post quatuor annos inde discessisse ad eremum Camaldulensem tandemque post aliquot annorum moram jecisse Ordinis sui fundamenta ; nempe circa annum 1015, vel etiam 1012, ut alii volunt. Contra hoc eorum systema fuse et acriter insurgit laudatus Guido Grandus, monachus Camaldulensis, in opere jam aliquoties citato, ex quo nonnulla hic carptim

. Sic disputat dissert. 2. cap. 4, num. 4. **A**nes Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. IV, ubi ad annum Christi 1028, sic scribit : « Forte is sit Joannes Gualbertus, qui hoc ipso tempore ad S. Miniatis monasterium se recepit. Certe vix post hoc tempus, in quo nunc sumus, ejus conversio differri potest ; quippe qui post annos decem abbas electus, in Vallis Umbrosæ solitudinem secessit, ubi prima sui Ordinis jecit fundamenta. » Postea ad annum Christi 1038, ita narrat : « Paulo ante hunc annum Joannes Gualbertus in sancti Miniatis monasterio discossit, secessitque in Vallem Umbrosam, ubi Congregationis suæ fundamenta jecit. Certe illic nullam dum habebat ecclesiam hoc anno, cum Imperator Conradus una cum uxore sua Gisla Augusta, et filio suo Henrico rege, ejusque conjuge Cunihilde Florentiam accessit. Quod ubi rescivit Imperator, id sibi honoris cœlitus reservatum existimans, ut sanctis illis Fratribus subveniret, vacante post mortem Jacobi diœcesani episcopi Fesulana ecclesia, Rodolfum Patherbrunnensem præsullem, quem alii Rotheronem vocant, Vallumbrosam consecrandi oratorii causa misit. » Hæc omnia ex litteris Ittæ abbatissæ se didicisse affirmat.

112. Circa Oratorii hujus consecrationem Guido Grandus dissert. 2, num. 12, observat sequentia : « Frustra vero nonnulli Ordinis hujus Vallumbrosani scriptores post Didacum Franchum Hist. S. Joan. Gualb. lib. 5, duplicem consecrationem Oratorii distinguunt, alteram anteriorem anno MXXXII sub Henrico I Imperatore, alteram sub Conrado II. Unde totius instrumenti Ittæ sensu corrupto, et Henricum Conrado substituunt, et pro Gisela ejus uxore Chunegundem legunt, et pro Rodulfo Pavironensi episcopo, ad consecrationem misso, Menvercum ejus antecessorem subrogant, tam nullo penitus fundamento, quam casso prorsus labore ; Franchus enim mutila citat in margine verba Ittæ abbatissæ, subtracto Rudolphi nomine, hoc modo. « Imperator « dirigens Pavironensem dignum Deo præsullem, » citatque instrumentum Ittæ abbatissæ de anno MXXXIX, quod certe Rodolphum exprimit, eumque a Conrado missum, non ab Henrico fatetur, idque post Jacobi Fesulani episcopi mortem, adeoque anno MXXXVIII, non MXXXII ; et quidem de prima, non de secunda consecratione : nam ad illud usque tempus sine ecclesia moratos monachos docet.

« 113. Qui vero rem hanc ad Henricum referunt, ut B. Theuzo in vita S. Joannis cap. 10, Xantes Perusinus in eadem vita pag. 43, et S. Atho pariter in vita cap. 22, intelligendi non sunt de Henrico I sed de II, qui Conradi ipsius filius erat, jamque regis titulum obtinuerat, et patrem in Italiam comitatus est, ut ex verbis Ittæ supra relatis liquet omnesque historici consuntiant. Unde a S. Anthono loco citato rex, non imperator dicitur, ejusque conjux non Augustæ sed reginæ titulo distinguitur : erat vero hæc non Chunegundis, sed Chuneildis regis Daniæ Chanuti filia quæ, paulo post peste consumpta obiit. Nullus autem vetustiorum auctorum duplicem ora-

. Sic disputat dissert. 2. cap. 4, num. 4. **A**nes Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. IV, ubi ad annum Christi 1028, sic scribit : « Forte is sit Joannes Gualbertus, qui hoc ipso tempore ad S. Miniatis monasterium se recepit. Certe vix post hoc tempus, in quo nunc sumus, ejus conversio differri potest ; quippe qui post annos decem abbas electus, in Vallis Umbrosæ solitudinem secessit, ubi prima sui Ordinis jecit fundamenta. » Postea ad annum Christi 1038, ita narrat : « Paulo ante hunc annum Joannes Gualbertus in sancti Miniatis monasterio discossit, secessitque in Vallem Umbrosam, ubi Congregationis suæ fundamenta jecit. Certe illic nullam dum habebat ecclesiam hoc anno, cum Imperator Conradus una cum uxore sua Gisla Augusta, et filio suo Henrico rege, ejusque conjuge Cunihilde Florentiam accessit. Quod ubi rescivit Imperator, id sibi honoris cœlitus reservatum existimans, ut sanctis illis Fratribus subveniret, vacante post mortem Jacobi diœcesani episcopi Fesulana ecclesia, Rodolfum Patherbrunnensem præsullem, quem alii Rotheronem vocant, Vallumbrosam consecrandi oratorii causa misit. » Hæc omnia ex litteris Ittæ abbatissæ se didicisse affirmat.

112. Circa Oratorii hujus consecrationem Guido Grandus dissert. 2, num. 12, observat sequentia : « Frustra vero nonnulli Ordinis hujus Vallumbrosani scriptores post Didacum Franchum Hist. S. Joan. Gualb. lib. 5, duplicem consecrationem Oratorii distinguunt, alteram anteriorem anno MXXXII sub Henrico I Imperatore, alteram sub Conrado II. Unde totius instrumenti Ittæ sensu corrupto, et Henricum Conrado substituunt, et pro Gisela ejus uxore Chunegundem legunt, et pro Rodulfo Pavironensi episcopo, ad consecrationem misso, Menvercum ejus antecessorem subrogant, tam nullo penitus fundamento, quam casso prorsus labore ; Franchus enim mutila citat in margine verba Ittæ abbatissæ, subtracto Rudolphi nomine, hoc modo. « Imperator « dirigens Pavironensem dignum Deo præsullem, » citatque instrumentum Ittæ abbatissæ de anno MXXXIX, quod certe Rodolphum exprimit, eumque a Conrado missum, non ab Henrico fatetur, idque post Jacobi Fesulani episcopi mortem, adeoque anno MXXXVIII, non MXXXII ; et quidem de prima, non de secunda consecratione : nam ad illud usque tempus sine ecclesia moratos monachos docet.

« 113. Qui vero rem hanc ad Henricum referunt, ut B. Theuzo in vita S. Joannis cap. 10, Xantes Perusinus in eadem vita pag. 43, et S. Atho pariter in vita cap. 22, intelligendi non sunt de Henrico I sed de II, qui Conradi ipsius filius erat, jamque regis titulum obtinuerat, et patrem in Italiam comitatus est, ut ex verbis Ittæ supra relatis liquet omnesque historici consuntiant. Unde a S. Anthono loco citato rex, non imperator dicitur, ejusque conjux non Augustæ sed reginæ titulo distinguitur : erat vero hæc non Chunegundis, sed Chuneildis regis Daniæ Chanuti filia quæ, paulo post peste consumpta obiit. Nullus autem vetustiorum auctorum duplicem ora-

torii consecrationem distinxit; priorem sub Henrico per Menvercum, posteriorem sub Conrado per Rodolphum, ambos Paderbornenses episcopos; sed tantum præter primam Oratorii consecrationem ab eo episcopo, quem imperator miserat (Rodulfum scilicet) factam, narrat S. Atho cap. 22 laudato, oratorium ampliatum, consecratum rursus post aliquot annos fuisse ab Huberto S. R. E. Cardinali S. Ruffinæ; aliam certe consecrationem (si quæ ex hypothesi Dicaci Franchi præcessisset) eodem loco non prætermisurus. • Episcopum catholicum ad Vallis Umbrosæ monasterium, qui summum altare consecraret, ab Henrico II missum fuisse tenet etiam Baronius tom. XI Annalium ad annum Christi 1055. Sed ab hac digressionem ad Mabillonii chronotaxim revertamur, nostrumque de ea iudicium sincere exponamus.

114. Confirmat sententiam suam, supra memoratam, in observationibus præviis ad Vitam S. Joannis Gualberti sæculo vi Benedictino, parte 2, pag. 166, his verbis: « Quo tempore in Vallumbrosanam solitudinem secesserit Joannes, colligimus ex litteris Ittæ, sancti Hillari abbatissæ, quæ locum, antea Bellam Aquam dictum, ipsi ad exstruendum monasterium concessit anno mxxxix. » Ut mentem meam candidè aperiã, iudico omnino incerta esse quæ superius de tempore Gualbertinæ conversionis, de decennali commoratione in monasterio S. Miniatis, et de anno causaque discessus tradidit. Quamvis autem ex litteris Ittæ abbatissæ anno 1039 datis non improbabiliter Vallumbrosani Ordinis primordia colligat, tamen hæc ejus argumentatio tempus institutionis non satis evidenter determinat. Potuit namque S. Joannes Gualbertus ante Ittæ donationem et Oratorii sui dedicationem dudum in illa solitudine vixisse, id quodammodo significare videtur B. Andreas, quando num. 16, dicit eos mansisse « tempore multo, ligneum tantummodo habentes oratorium; » ac dein num. 19, agit de monasterii loco ab Ittæ abbatissa tradito; tandemque num. 28, loci consecrationem seu dedicationem memorat. Quantum autem inter ea fuerit temporis intervallum, non est promptum divinare. Quapropter mihi non est animus ex indefinitis veterum terminis et incertis recentiorum conjecturis hanc inter Vallumbrosanos, Camaldulenses ac Benedictinos controversiam dirimere; sed quisque, quod volet sentiat, donec ex certioribus monumentis, forsàn hac occasione eruendis, de rei veritate liquido constiterit. Nunc aliorum opiniones a præcedentibus discrepantes audiamus.

115. Baronius tom. XI Annalium ad annum Christi 1051, agens ne miraculo, quod occasione Leonis IX papæ, in monasterio Passiniano hospitantis, a S. Joanne Gualberto patratum est, vagis admodum et obscuris terminis sententiam suam sic expressit. « Ante decennium (ut ejus habent Acta) innotescere orbi cœpit egregia sanctitate ipse Joannes; dum parcens inimico veniam in nomine Christi crucifixi peenti; sibi oranti crucifixi imaginem inclinare caput

A in signum gratæ sibi admodum actionis aspexit. Cum tanta victus divina clementiæ monasticæ vitæ arripuit institutum. Sed postea abbatem deserens Simoniacum, novi Ordinis monachorum, dictorum Vallis Umbrosæ, factus est institutor et auctor, virtutibus atque miraculis clarus. » Quid ex his omnibus ante decennium contigisse velit, nescio. Quare id alteri me peritiori discernendum relinquo. Ughellus agens de Regembaldo episcopo Fesulano, qui mortuus est ante annum 1028, Vallumbrosanam Congregationem facit antiquiorem, et ita indeterminate loquitur tom. III Italiæ sacræ, col. 283. • Hujus episcopi temporibus Fesulæ funditus excisæ sunt, una cathedrali excepta, anno mx. Illustrare Regembaldi optimi præsulis pontificatum data in ipsius diœcesi Ordini Vallumbrosano a Joanne Gualberto nobilissimo Florentino cive, ac religiosæ sancti Miniatis domus Benedictinæ familiæ monachorum initia. » Attendat hic lector ad monasterii S. Miniatis exordium, illudque cum supradictis conferat.

116. Ad Ughelli opinionem proxime accedunt Onuphrius Panvinius in Chronico ecclesiastico, Joannes Baptista Ricciolius in Chronologia Reformata tom. III, pag. 150, Philippus Labbeus in Chronologia Historica tom. II, part. II, ac Alphonsus Ciacconius in Historia Pontificum Romanorum ac S. R. E. Cardinalium tom. I, col. 771, qui omnes Ordinis Vallumbrosani institutionem ad annum Christi 1030 referunt. At non video, quomodo Ciacconii historia a Victorello et Oldoino aucla satis sibi constet. Legitur enim tom. I, col. 1021, hæc assertio: « Seb Joanne XIX anno Domini mxxx, Congregatio tertia sancti Benedicti, quæ Vallis Umbrosæ dicitur, originem habuit. » Atque ejusdem tomi col. 862, dicitur ad S. Joannem Gualbertum accurrisse « Dominicæ Incarnationis anno mxviii, inter discipulorum primos, adolescentulus quidam Florentinus, Petrus nomine, clara, ut ferunt, Aldobrandinorum stirpe progenitus, ipsius sancti Patris conjunctus et affinis. » Hæc dum conliari non possunt, nisi quis dixerit S. Joannem Gualbertum multis annis in solitudine Vallumbrosana discipulos habuisse, antequam Ordinem suum institueret. Hoc si quis solide ostenderit, has duas epochas non pugnare libenter fatebor.

117. Postremo hoc loco palpabiles quorundam circa hujus Ordinis institutionem parachronismos detegam, quos retulisse, refutasse erit. Legendarius Gallus, alibi hypercriticus, hic crism suam perdisse videtur: Nam tom. II, in vita S. Joannis Gualberti dicit hunc Ordinem anno 1031 institutum esse. Franciscus Longus a Coriolano in suo Breviario Chronologico putat, Congregationem Vallis Umbrosæ initium habuisse anno Christi 1060. Idem sentit Joannes Gualterius in Chronico Chronicorum tom. I, pag. 1634, sic scribens: « Vallis Umbrosæ Ordo, seu, ut malunt, Vallis Umbrensius, ut quidam etiam, Vallis Ambrosii, cœpit, auctore Gualberto Florentino, anno mlx, sub Nicolao II prope Florentiam. Utitur partim cineracei, partim cærulei coloris vesti-

orte secuti sunt errantem Polydorum Viri in opere de rerum inventoribus pag. 7, um annum 1060, primæ hujus Ordinis in- assignat. Crassius errarunt Volaterranus Arnoldus Pontacus episcopus Vaseten- siphia, qui tenent hanc Congregationem no 1070. Nec defuere etiam adeo historiæ anno 1400 hunc Ordinem primo exortum averint. Sed tædet diutius his referendis De morte S. Joannis Gualberti disputare esse: nam inter omnes ferme convenit anno 1073. Quare nihil hic moramur si ad unum alterum annum ab hac com- entia recedunt.

Admissa Mabillonii aliorumque sententia iem chronologicam S. Joannis Gualberti, idem Sanctus cum S. Romualdo agere in imaldulensi.

notaxi Mabillonii, Baronii, aliorumque o præcedenti relata videtur historice sequi dum a S. Joanne Gualberto in eremo nisi non fuisse inventum, utpote qui evivis ante annum 1027, sicuti ex authentico to donationis, Petro Dagnino a Theobaldo retino factæ probat idem Mabillonius sæ- neditino parte 1 in observationibus Ro- Vitæ præmissis. Neque hanc chronotaxeos lam dissimulat Mabillonius; sed in Anna- dictinis tom. IV ad annum Christi 1038, erte ponit: « Antequam Vallumbrosam se Joannes, Camaldulum profectus est, san- abitantium conversationem exploraturus. C ejus loci Prior Petrus, qui sanctos illos n suam societatem adoptare tentavit. Ve- eorum de præferenda cœnobitica vita m intellexisset, eos ad illud persequendum is est. Inde Joannes cum sociis Vallumbro- sit, quæ medio fere itinere Camaldulum orentiam posita est. » Eamdem consequen- ditte debet Baronius, cum in Annalibus, d annum Christi 1027 S. Romualdi obitum

io hunc congressum S. Joannis Gualberti, tomualdo a plerisque scriptoribus, tum rosanis tum Camaldulensibus, mordicuste- nvis de tempore hujus facti aliqui plurimum fissentiant, sicut mox clarius intelligitur. D uctorum opinioni aperte favet Breviarium n, quod festo S. Joannis Gualberti ad xi ctionibus propriis expresse tradit sanctum ad Camaldulensium cremi incolam Romual- factum esse, ab eoque cœlicum sui instituti m accepisse. Utramque hanc auctoritatem Guido Grandus Dissert. 2, cap. 4, num. 1, e suæ fundamentum jacere incipiens, his « Id itaque jam persuadere conabimur ex is Gualberti ad Camaldulensium cremum ad- ui non ante annum 1034 vel 1036 con- ertissime potuit cum tamen ibi sub Ro-

A mualdo vixisse Joannem expresse tradant scriptores probatissimi Vallis-Umbrosæ (ut de nostris Fortunio, Ractio, Minio, deque exteris quam plurimis sileam) Andreas Januensis, qui circa annum 1419 floruit in Vita S. Joan. Gualberti cap. 12; Hieronymus Radiolensis, qui anno circiter 1480 eandem Vitam patrio sermone expressit; Xantes Perusinus, qui circa annum 1500 eadem Gualberti Acta collegit pag. 24; Joannes Jonnalius, qui sub Clemente VIII Lectio- nes S. Joannis Gualberti, Breviario inserendas, composuit, ut re ipsa demum insertæ sunt, atque a S. R. C. approbatæ: ac demum novissime Assanius Tamburinus de Jur. Abb. tom. disp. 24, quæst. 5, num. 20; et Didacus Franchus in ejusdem S. Joannis Gualberti Historia, lib. IV; nostrisque diebus Venantius Simius in suo Catalogo litt. 1, num. 9. »

120. Hunc Romualdinum et Gualbertinum congressum a citatis auctoribus ac Breviario Romano doceri non inficior; ac vetustissimi Vitæ scriptores cum intactum reliquerunt, quod juverit intelligere ex verbis ipsiusmet Grandi Dissert. 2, cap. 8, num. 2, ita fatentis: « Ex una parte, quæ ad asserendum Romualdum post annum 1032 adhuc superstitem superius adducta sunt, invicte non probant intantum cum nihil absolute et evidenter evincat Joannem Gualbertum in Cumaldulensi eremo potius Romualdo viventi, quam Petro Dagnino Priori, post Romualdi obitum auscultasse ab eoque sui Ordinis instituen- di vaticinium et auspiciam accepisse. Nam, ut cap. 4, num. 2, notavi, vetustiores ex his, qui rem gestam referunt, ad Camaldulensium eremi Priorem nulla nominis designatione distinctum, divertisse Joannem Gualbertum tradunt; posteriores id de Romualdo diserte interpretantur, illum tunc Camalduli degentem supponentes, non probantes; itaque in ambiguo relicta res est. » Ingenua sane ipsius adversarii confessio.

121. His jactis quasi fundamentis, statum quæ- stionis hic agendæ breviter explico, ut quisque claro intelligat quid intendam. Sciunt igitur omnes, mihi non esse litem cum auctoribus paulo ante citatis, qui S. Joannis Gualberti adventum in cremum Camaldulensem ante annum 1027 statuunt. Dixi enim paragrapho præcedenti, hanc controversiam, specta- to præcise veterum biographorum textu, a me indecisam relinqui, donec certiora utrimque afferan- tur monumenta, quæ rem plane conficiant. Non est, inquam, mihi lis cum iis, qui S. Joannis Gualberti cum S. Romualdo conversationem defendunt, et simul S. Romualdum ante annum 1027 mortuum esse concedunt; qualis inter alios est Augustinus Fortunius, qui lib. 1 Hist. Camald., cap. 34, ita scribit: « Itaque B. Joannes, sanctissimi Patris Romualdi benedictione munitus, ex eremo Camalduli recedens, in Vallis-Umbrosæ additas obscurasque silvas sese recepit; » ac deinde ejusdem libri cap. 40, affirmat quod « Deo plenus autistes Theodaldus anno 1027, post felicem S. Romualdi transitum.... primam donationem, primumque exemptionis adli-

bertatis privilegium sacræ eremo concesserit. » Itaque tantummodo contendo, admissa sententia eorum qui S. Joannis Gualberti ingressum in eremum Camaldulensem ultra annum 1027 differunt, probabilissime sequi quod S. Romualdus ab eo tum temporis ibi non potuerit vivus inveniri.

122. Huic consequentiæ manibus pedibusque obnititur sæpe jam laudatus Guido Grandus, vitamque S. Patris sui Romualdi usque ad annum Christi 1037 protrahit; in Appendice autem post dissertationem secundam duas Romualdinæ Vitæ exhibet tabulas chronologicas, in quarum prima ad annum Christi 1026, notat sequentia: « Camaldulum S. Pater rediens Joannem Gualbertum ad se confugientem per sex menses (unde determinatum istud tempus hauserit, scire avco) eremiticæ vitæ præceptis instruit, mox sua benedictione et vaticinio Ordinis ab illo instituendi ad Vallem Umbrosam sive Aquam Bellam dimittit. » Hoc systema suum, quod innumeris difficultatibus subjectum est, variis conjecturis et contortis explicationibus, artificiose tamen undique corrasis, stabilire conatur. Singula ejus argumenta excutere et refutare hic non vacat. Nam hoc juste molis librum exigeret. Quod si quis circa hanc rem plura desideret, consulere poterit scriptores Venetos, quos libris editis contra ipsius chronologiam insurrexisse intelligo. Nos, omissis aliis non levibus argumentis, unicum systemati ejus diploma opponemus, et omnem effugiis aditum præcludere conabimur.

123. Diploma illud est Theobaldi Aretini episcopi, quod integrum videri potest apud Augustinum Fortunium lib. 1 Historiarum Camaldulensium, cap. 40. Quippe cum prolixum sit, multaque contineat ad controversiam nostram non spectantia. nobis hic sufficet, accuratum illius dedisse compendium, ex propriis Theobaldi verbis hoc modo exceptum: « In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Theobaldus sancti Donati Vicarius; • ita passim Aretini episcopi sese vocant, ut notat Mabillonius sæc. vi Benedictino parte 1, pag. 277. • Omnium fidelium Christianorum hoc dilectio noverit, quod nos ob amorem piæ memoriæ spiritualis Patris nostri D. Romualdi, clarissimi eremitæ, communi consilio et consensu fratrum clericorum nostrorum episcoporum donamus, et concedimus pro remedio animæ nostræ omniumque successorum nostrorum episcoporum D. Petro venerabili eremitæ ad usum et sumptum confratrum, eremiticam vitam sub eo ducentium, suisque successoribus eremitis, quamdam ecclesiam in mediis Alpibus, jura episcopi sancti Donati, quam nos rogatu præfati D. Romualdi eremitæ consecravimus sub honore et nomine Domini nostri Jesu Christi sancti Salvatoris, consistentem in territorio Aretino ad radices Alpium, dividendum Thusciam et Romaniam, in loco qui dicitur Campo Malduli per sua loca designata... »

124. « Hunc igitur locum D. Romualdus pius eremitarum Pater delegit, et providit aptissimum con-

A templativæ vitæ Deo serventium. Constructaque inibi basilica sancti Salvatoris, quinque cellulas cum suis tabernaculis ibidem distinxit, atque ab invicem separavit. Sed et singulis cellulis singulos deputavit fratres eremitas, qui sæcularibus curis et sollicitudine remoti, soli divinæ contemplationi insistant. Quibus etiam Petrum venerabilem eremitam, tanquam fidelem ministrum et præceptorem dedit. Cui nos quoque cum nostris posteris successoribus, ut cum denominato sancto viro, Romualdo scilicet, partem in æterna vita habeamus, donamus, largimur prætaxatum locum secundum præfixos terminos ad usum et sumptum fratrum eremitarum, pro tempore ibidem Deo famulantium, atque per paginam hujus nostri privilegii eum investimus de his omnibus, quæ infra designatos terminos nos hodie ad manum nostram dominicam (id est in Domino nostro) habemus et detinemus... Quia ergo quod nos pro salute et remedio animæ nostræ, nostrorumque successorum episcoporum Deo contulimus, per æterna sæculorum spatia ratum, firmum atque inconvulsum debet permanere, a Deo Patre omnipotente et Domino nostro Jesu Christo, sancto Spiritu interdicimus, et modis omnibus inhibemus, ut nullus noster successor, episcopus Aretinæ Ecclesiæ, prædictum fratrem Petrum eremitam, suosque posteros successores eremitas de his, quæ S. Salvatori concessimus ad usum et sumptum fratrum eremitarum, aut ipsi a nobis, sive ab aliis hominibus acquisiverint, devestire, molestare, inquietare, aut ullam diminorationem inferre præsumat... Datum anno 1027, anno pontificatus Domini Theodaldi V, mense Augusto, indictione x. »

125. Hujus diplomatis vim et auctoritatem agnoscit ipsemet Grandus, cujus verba hic lubet transcribere, quia in ore adversarii majus pondus solent habere. Hæc itaque fatetur Dissert. II, cap. 8, n. 2. « Ex alia vero parte difficultates huic systemati oppositæ, non nisi probabiliter expediuntur, ultima præsertim ex privilegio Theodaldi petita, quæ majus mihi semper negotium facessere præ reliquis vis est, ac minus exactam, quam ceteræ solutionem admittere, adeo ut verba, ex illo privilegio nobis opposita, quondam addititia crediderim, quasi diploma illud, vel ab aliquo interpolatum invenisset, vel ipsemet nobis interpolatum exhibuisset Fortunius, quæ tamen suspicio nunc cessat; postquam autographum, ipsius Theodaldi manu subscriptam, et sigillo munitum in Camaldulensi Archivio, armario 1, num. 36, diligentissime lustravimus, neque suppositionis vel interpolationis notam ullam offendimus, sed integrum, et undequaque sincerum deprehendimus, ut propterea non nisi probabili interpretamento superius adducto, exemplisque cap. præced. num. 14 allatis confirmato, eludi ejus auctoritas possit. » At probabile illud interpretamentum audiamus.

126. Peremptoria systematis sui verba in diplomate posita sic interpretari incipit Dissert. II, cap.

13. « Itaque difficultatem hanc cludere ut tentabimus, observando clausulam hanc ioræ, fortasse non mortuum, sed celebrari ac memorandæ pietatis virum designare, oria pro fama, celebritate, nomine, usurtenim hortari solemus viventes, ut aliquod dignum facinus patrare velint, quo sui immortalitati prospiciant, ita viros ipsos operibus claros, adhuc viventes immortalibus dignos, vel immortalis aut gloriosæ memoriæ appellare merito possumus, et sæpe consens. » Præterquam quod hæc explicatio sit et a communi hominum commercio abhorrens est discrimen inter expressiones a contorte excogitatas, et inter usitatas diplomati phrases, ut cuius mature eas conferum fiet. Judices hic appello quoslibet lepartium studio alienos, et confidenter internon judicaverint, S. Romualdum mortuum, um in diplomate legerant hanc donationem gnino factam esse « ob amorem piæ memo-omualdi, ut Theodaldus cum denominato iro, Romualdo scilicet, partem in æterna beret : nisi enim Theodaldus Romualdum » receptum, et semper timendo humanæ fra- periculo creptum credidisset, quomodo abere cum illo in æterna vita desiderasset ? od formula piæ memoriæ in sexcentis diplo- mortuum manifeste significet.

am examinanda sunt duo exempla, quæ ad dam suam qualemcunque interpretationem randus. Primum occurrit apud Ughellum C Italiæ sacræ col. 297, ubi Jacobus Bavarus, as episcopus, dicit, se quædam largiri con- sibi ecclesiæ pro remedio animæ suæ, speque ationis futuræ, et pro animabus antecesso- rum præsulum, « nec non pro salute Con- nissimi imperatoris felicis memoriæ, suæque . Gislæ Angustæ, etc. Ecce, inquit Grandus, m Cæsarem felicis memoriæ dictum anno m obierit anno 1039, die iv Junii apud Tra- » At Fesulanum antistitem nihil aliud hic iam ut hæc donatio prosit animæ Conradi, sit post mortem ejus memoria, satis patet ormula diplomati subscripta : « Actum est oc anno Dominicæ Incarnationis 1032, Im- Conradi Augusti anno v, indictione xv fe- D

Quando Grandus in genuino diplomate rit, Theodaldum dedisse ecclesiam Petro anno Dominicæ Incarnationis 1027, vitæ di 110, sicut in prima tabula sua chronolo- tuit, facile ipsius explicationi acquiescemus; inquam, hoc parallelum invenerit, verba dini diplomatis a communi significatione in um sensum detorquebimus ; quod facien- n est, nisi dum manifesta cogit necessitas. Franseo nunc ad alterum exemplum, quod iter ac perfunctorie attigit Grandus, acsi bi conscius timuisset, ne argumenti fallacia

A detegeretur. « Circa annum 870, inquit loco proxime citato, Andreas episcopus Florentinus in abbatissam monasterii S. Andree ordinat Idembertam apud Ughellum tom. II (frequens ipsi error pro III) pag. id est col. 35, ubi hæc formula legitur : « Secundum illa præcepta, quæ Dominus (forte hic nomen quoddam deest) et bonæ recordationis Dominus Ludovicus imperator constituit. Qui tamen Ludovicus anno 875 Mediolani obiit mense Augusto. » Unde, obsecro, novit Grandus, Idembertam anno 870 abbatissam fuisse ordinatam, cum diplomati nullus annus subscribatur ? An forte id conficit ex eo quod post finitum diploma sequantur hæc Ughelli verba : « Hic Andreas, Florentinus episcopus, anno 870 interfuit iudicio quondam Lucensi ad favorem Gerardi episcopi Lucensis an. xv Ludovici II imp. ind. iii. » Sed hæc nil ad præcedens diploma pertinent. Eodem jure colligere potuisset, Idembertam anno 876, post mortem Ludovici abbatissam esse creatam, quia eidem diplomati præcedunt hæc Ughelli verba : « Andreas successor Rodingii. Ille fuit, qui, cum Carolus Calvus ab Asperto Mediolanensi archiepiscopo diademati regni insignetur, augustiorem speciem pompæ facturus, interfuit anno 876. »

129. Cum itaque hæc præcedentia Ughelli verba nullo modo ad eam rem spectent, ex iis diplomatibus annus determinari nequit. Unde miror, adeo rotunde Grandus asseri, id circa annum 870, datum fuisse. Quapropter possem meliorem Grandi fidem requirere in objiciendo hoc exemplo, aut certe majorem in eo examinando diligentiam. Interim adversarius fateri debet Andream, in eodem diplomate de Rodingo prædecessore suo bonæ memoriæ loquentem, agere de Rodingo jam mortuo. Idem ego de Ludovico bonæ recordationis existimo, adeoque diplomata post illius mortem datum esse iudico, quia nulla me movet ratio, ut communem hujus formulæ significationem invertam. Piget his cavillationibus diutius immorari. Potius ad sacros cœlitum honores, sancto nostro a summis pontificibus decretos, progrediamur.

§ XI. *Canonisatio S. Joannis Gualberti.*

Narrant utraque acta, huic commentario subnectenda, quomodo S. Joannis Gualberti corpus post felicem animæ ex hac vita transitum inter æstivos calores ab omni fœtore per triduum immune fuerit, ac dein maximo populi concursu sepulturæ traditum. Vallumbrosani scriptores volunt, S. Patrem suum paucis post mortem annis a Gregorio VII in sanctorum numerum fuisse relatum. Sic Andreas Januensis in ejus Vita, cap. 89, ait : « Liquide patet ex Chronica Florentina, a Joanne Villani cive Florentino compilata, libro iv et capitulo 16 ejusdem Chronicæ, eumdem beatum Joannem prius per centum quatuordecim annos vel circa fuisse canonizatum et catalogo dictorum sanctorum adscriptum per beatæ recordationis sanctissimum in Christo Patrem et Dominum Gregorium papam septimum, ejusdem beati Joannis devotissimum, qui floruit et incepit

anno Domini 1073. » Idem asserit Bernardus Del Sera in compend. Abb. Gen. cap. 1. « Quamvis, inquit, pro certo habeatur S. Joannem in catalogum sanctorum a Gregorio VII fuisse canonicè cooptatum, tamen nunc per litteras Cœlestini III de hac re dubitandum non est. » Hæc illi. Verum cum ille Johannes Villanus, qui hic citatur, sit recentior, et prioris istius canonizationis authentica instrumenta non proferantur, ad certiora documenta proferamus.

131. Cœlestinus III, petente D. Gregorio abbate Passinianensi, S. Joannem Gualbertum sanctorum catalogo adscripsit, ut liquet ex ejusdem abbatis epistola, quam hic ex Didaci Franchii lib. 12 excerpto, ut omnes canonizationis ordinem et modum, aliæque ad eam spectantia, clare intelligant. Sic itaque sonat epistola : « Frater Gregorius, humilis abbas monasterii sancti Michaelis archangeli de Passiniano, dilectis in Christo fratribus et Capitulo de Passiniano et aliis ejusdem amicis et devotis salutem in Domino et gaudere. Pro magnitudine gaudii et lætitiæ, quam nostris mentibus infundit abunde superni gratia largitoris, in exaltatione nominis beati et eximii Patris nostri Joannis Gualberti, a quo post almificum Patrem beatissimum Benedictum, religionis et honestatis monasticæ cultum recepimus, antequam narrandi sumamus initium, hortamur vos voce non solum corporis, sed (quod est præstantius) affectione interioris hominis, ut pro ipsius honore Patris in Domino gaudeatis, geminæ substantiæ giganti [*id est* Christo] gratias referrentes, qui cum esset excisus de monte sine manibus, crevit in montem magnum, ut per ipsum, quod est ineffabile, regnum accipiat pusillus. Per vicarium namque suum, videlicet Dominum Papam Cœlestinum III, Dominis episcopis Ostiensi et Portuensi assistentibus, et religiosis et reliquis presbyteris et Diaconibus similiter Cardinalibus in die Kalendarum Octobris, inspectis testimoniis et vita ejusdem Sancti, nomen ejusdem et memoriam, jam quasi negligentia suorum discipulorum sepultam, exaltavit, et ubique colendam censuit.

132. « Cum (quibusdam enim nostris æmulis facientibus) pro aliis negotiis Urbs in ferventi nos calore Julii recepisset, super quo amici nostri non modicum tristabantur, timentes nobis propter vitæ dispendium, meritis, ut credimus, beati Joannis omnia sunt cooperata in bonum. Salutantes itaque devoto et reverentes humiliter præfatum sanctissimum Dominum Papam, postulavimus ut sancti Joannis nomen canonizatione suo tempore exaltaret. Quid plura? Receptis litteris testimonialibus Abbatis Vallisumbrosæ, et aliorum abbatum atque episcoporum et aliorum prælatorum, duobus elapsis mensibus post nostrum in Urbem ingressum, præfatus sanctissimus Apostolicus diem statuit, ut eo præside Dominis Cardinalibus verbum proponeremus quod voto gerebamus inclusum. Quarto igitur Ka-

lendas Octobris, vocati coram eodem summo Pontifice et Dominis Cardinalibus, in hunc modum petitionem nostram exorsi sumus, Vitam S. Joannis tenentes præ manibus :

133. « De vestri luminis plenitudine, tanquam de firmamento cœli nos modicæ scintillæ, lucis et scientiæ incrementa suscipientes, liquido novimus, quid qui discipulos honorat Veritatis, ipsum magnificat, qui eos tales fecit, ut suos faceret coheredes. Ecce, ut paucis utar verbis, Reverendissimi Patres et Domini, mandragora dedit odorem in portis nostris : Beatus siquidem et eximius Pater Joannes institutor et magister Vallumbrosanæ Congregationis et Ordinis, quem Dominus mirabiliter ad se traxit, dum ei per crucem caput inclinavit, miraculis quoque et vitæ splendore enituit, sicut ex ipsius gestis apertius declaratur. Unde ego et fratres mei, vicini quoque episcopi et alii ecclesiarum prælati petimus a Sanctitate vestra, ut sicut eum firmiter credimus cum suo Rege regnare in cœlis, ita ipsum in catalogo Sanctorum jubetis ascribi in terris ; quatenus ejus meritis et intercessionibus de statu lippientis Liæ ad formosæ Rachelis perveniamus amplexus.

134. « Illis decursis, genibus curvatis Vitam S. Joannis Domino Papæ obtulimus ; quam Dominus Cardinalis Ostiensis ejus mandato recipiens, diebus tenuit aliquantis. Die igitur prædicto Kalendarum Octobris in pleno consistorio Dominus Papa, commendata plurimum vita S. Joannis prædicti, laudans Congregationem suam et specialius domum nostram, ut de cetero ejusdem S. Joannis nomen in Catalogo Sanctorum poneretur, et festivitas ejus eodem die, quo obiit, scilicet duodecimo mensis Julii celebraretur, consensu suorum fratrum Dominorum Cardinalium, quorum nomina subsequenter adnotantur, Apostolica auctoritate decrevit, replicando, quod eadem petitio aliis summis Pontificibus, suis predecessoribus, fuerat porrecta, et suis ad complendum temporibus reservata.

135. « Huic canonizationi interfuerunt hi presbyteri Cardinales, videlicet : Pandulphus, natione Lucensis, basilicæ duodecim Apostolorum presbyter Card. Petrus Placentinus, S. Cecilie presb. Card. Jordanus, quondam Abbas Fossæ novæ, S. Potentianæ presb. Card. Joannes Lombardus, olim Tuscanen. episcopus. S. Clementis presb. Card. Romanus, quondam Primicerius, S. Anastasiæ presb. Card. Hugucio S. Martini in monte presb. Card. Guido S. Mariæ trans Tiberim tit. S. Callisti presb. Card. Joannes, olim. Cassinen. monachus, S. Stephani in Cœlio monte presb. Card. Centius Romanus S. Laurentii in Lucina presb. Card. Sofredus, olim Pistorien. Canonicus, S. Praxedis presb. Card. Benardus olim S. Frigidiani Canonicus, S. Petri ad Vincula presb. Card. Atque Joannes, olim S. Pauli monachus, presb. Card.

136. « Diaconi Cardinales, qui interfuerunt, hi sunt : Gregorius S. Mariæ in Porticu Diac. Cardin.

Gregorius Crescentii S. Mariæ in Acquiro Diacon. Card. Romani. Lotharius SS. Sergii et Bacchi, natione Campanus, Diac. Cardin. Gregorius Carelli S. Georgii ad Velum aureum Diac. Card. Nicolaus S. Mariæ in Cosmedin. Diac. Card. Romani. Magister Ægidius Anagninus S. Nicolai in carcere Tulliano Diac. Cardin. Centius Camerarius S. Lucie Diac. Card., atque Magister Petrus Capuanus S. Mariæ in Via lata Diac. Card. Præterea interfuerunt etiam præfatæ canonizationi ex multis et diversis provinciis in dicto consistorio tanti principis, imo tantorum principum, viri honorabiles, Archiepiscopus Amalphie, Episcopus Putcolanus, Episcopus Nodanus, Ariminensis tunc electus, et Electus famosi monasterii Fuldensis de Alemannia, qui eadem hora fuerat confirmatus. Nuntius vero N. Imperatoris Constantinopolitani non defuit, atque N. nuntius regis Angliæ; plures alii concleri et laici, quorum nomina ille novit, qui nos finxit.

137. « Capellani vero prænominati domini Papæ non defuerunt, qui nobis assistentes, Te Deum Laudamus, alta voce cantaverunt. Moxque in ipsa celebratione, præsentem eodem summo Pontifice, ipsius S. Joannis oratio est a presbytero recitata. Unde pulvere excusso vitiorum ad laudandum in Sancto ejus Dominus sitis præparati, et quia hactenus flevistis, tanquam veri filii, de morte Patris, de ipsius quasi resurrectione spiritum gaudii induatis, et cum Psalmista veraciter decantetis: Mihi autem nimis honorati sunt amici tui, Deus. Præsentem denique gloria, quæ de Sanctorum celebratione habetur, illius gloriæ et gaudii est imago, quam nullius sensus valet comprehendere, nec sermo quantumcumque disertius explicare. Ea igitur die, qua vos contigerit litteras tanti tripudii recipere, beati Joannis, Domini et Patris nostri, sicut in sui natalis die, nocturnis et diurnis laudibus studeatis memoriam celebrare, supernæ Majestatis clementiam attentius implorantes, quatenus sic nos faciat per hujus vitæ stadium currere, nostro duce et patrono præeunte S. Joanne, ut per unum et in uno, qui dicit. Ego et Pater unum sumus, perfecti cursus bravium capiamus. Valet. »

138. Huic epistolæ subnecto Bullam canonizationis anno 1193, a Cœlestino III editam, quæ exstat apud D. Thesaurum Velium, S. Praxedis abbatem, ante Vitam S. Joannis Gualberti, anno 1612 Romæ editam, apud Didacum Franchium lib. 12, pag. 516, et in Bullario Laertii Cherubini tom. 1, pag. 31. Franchius pag. 508 dicit eam datam esse ad Abbatem et conventum Passinianensem. Alii autem duo hunc habent titulum: « Cœlestinus episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis, Abbati et Conventui Vallis-Umbrosæ salutem et Apostolicam benedictionem. » Tenor Bullæ apud Laertium Cherubinum loco citato est talis: « Gloriosus Deus in Sanctis suis, et in majestate mirabilis, ministros suos, qui sibi veraciter et sincere ministrant, non solum immarcescibili bravio et æterno remunerat, verum etiam

A in præsentem vitam, per exhibitionem plurimum miraculorum, commendabiles reddit, et, secundum propheticum verbum, eos facit in æterna esse memoria, et ab omnibus celebriter venerari. Nec enim quisquam Catholicus ambigit, cum et hoc Scriptura sacra testetur, quod in Sanctis suis laudatur Dominus, et qui honorat eos, ipsum Dominum prorsus honorat: ipso attestante qui dicit: Qui vos honorat, me honorat, et qui vos recipit, me recipit. Et idem: Quod uni ex meis minimis fecistis, mihi fecistis. Et quidem rationi consentaneum esse probatur, ut, quando quidem omnipotens Pater Filii sui coheredes eo quo ipsum honore voluit insigniri ipso orante et dicente: Volo, Pater, ut ubi ego sum, illic sit et minister meus; et rursus: Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus, qui in cælis est, homines, qui ex lutea materia sunt, ipsius memoriam celebrent et venerentur in terris, cujus nomen creditur scriptum esse in cælis.

B 139. « Hac nimirum consideratione inducti, cum preces dilectorum filiorum nostrorum Georgii [*lege* Gregorii] Abbatis et Conventus Passinianensis monasterii, vestrumque testimonium recepissimus et litteras, ut inclitæ recordationis Joannem quondam Abbatem, Vallis-Umbrosanæ Congregationis institutorem, qui Creatoris sui servus prudens extitit et fidelis, et familiæ sibi commissæ in tempore tritici mensuram impendit; et quem, quia fuit super pauca fidelis, post obitum suum super multa Dominus ipse constituit, et multis miraculorum privilegiis insignivit, istis etiam temporibus ut dicitur, incessanter illustrat, Sanctorum Catalogo annumerare et consociare vellemus. Visum itaque est nobis, et communi consilio fratrum insedit, et vicinorum episcoporum et aliorum Prælatorum Ecclesiæ, deberemus de conversatione ejusdem boni Viri et miraculis testimonia præstolari. Demum vero cum Episcoporum, Abbatum, Priorum, Archidiaconorum, Plebanorum, Præpositorum, Ecclesiasticorum et Monasticorum Conventuum atque aliorum super ejusdem Ministri Jesu Christi vita et conversatione atque miraculis recepissimus testimonia et preces; super canonizando eodem, fratrum nostrorum convenientia requisita et habita, referentes gratias Creatori, qui Ecclesiam suam semper nova prole multiplicat, et tam rosarum, quam liliorum flore decorat, prænominatum B. Joannem canonizavimus, et numero confessorum Christi decrevimus adjungendum. Confessorum omnium Regem prece humili deposcentes ut ejusdem Confessoris, qui sibi propter lucidas et conspicuas placuit actiones, precibus et meritis recolendis, ab instantibus periculis eruamur et in nostris necessitatibus ipsius patrocinium sentiamus.

140. « Vestræ itaque devotioni per Apostolica scripta mandamus atque præcipimus, quatenus de tanti Patroni suffragio, quem genuit et nutrit ipsa Italia, spiritualiter gratulemini, et ejus memoriam certo die inter alios Confessores veneratione celebri

recolatis, ipsius festivitatem colore studeatis, in eo divina omnipotentiam exaltantes. Si enim, attestante voce Dominica, Deum diligere comprobatur, qui mandata ejus observat, a fructibus prænominati sancti viri cognoscitur, quod apud Deum possit et debeat pro peccatoribus efficaciter exaudiri; qui Evangelicæ prædicationis non surdus auditor, mundi gaudia, tanquam stercora reputans, dereliquit, et sequens Christi vestigia, non solum in vestro monasterio monasticam religionem instituit, verum etiam septem monasteria fabricavit, et ad ultimum Passinianense monasterium reparans, in eo præsentem vitam laudabili decessu finivit. Illud tamen inter ejus miracula primum et præcipuum invenitur, quod pro quodam opere misericordiæ cuidam in se delinquenti, ante ipsum in modum crucis prostrato, provide et clementer exhibito, imago Crucifixi ei, adhuc in sæculari militia existenti, caput dicitur inclinasse. Dat. Laterani secundo Non. Octobris Pontificatus nostri anno tertio. »

141. Circa diem huic Bullæ subsignatum quamdam adverto in diversis editionibus discrepantiam. Didacus Franchius lib. 12, pag. 519, in fine ita subscriptum legit. « Datum Laterani, 1 Nonas Octobris Pontificatus nostri anno tertio. » Si per hoc intelligat pridie Nonas Octobris, in assignanda die sexta Octobris cum Laertio Cherubino conveniet. Thesaurus Velius supra citatus, omisso die, subscriptionem sic edidit : « Datum in Lateranensi nostro palatio anno Domini 1193 anno III Pontific. nostri. » Alphonsus Ciacconius Historiæ suæ tom. 1, col. 1153, in assignando canonizationis die certo erravit ita scribens ; « Eodem anno 1193 Cælestinus Pontifex Joannem Gualbertum in Sanctorum numerum retulit Kalendis Septembris. » Error hic eodem tomo col. 1155, in additionibus Victorelli aliorumque sic corrigitur : « 11 Non. Octob. anno 3 Pontificatus id præstitit Cælestinus Constit. 2, Gloriosus Deus, » etc. Forte Ciacconius unum mensem pro altero posuit, voluitque dicere id factum esse Kalendis Octobris : quod de edita isto die Bulla intelligi non deberet, sed de canonizatione Romæ facta, uti testatur in litteris supra allatis Gregorius Passinianensis Abbas his verbis : « Die igitur prædicto Kalendarum Octobris in plena consistorio Dominus Papa.... ut de cetero ejusdem S. Joannis nomen in Catalogo Sanctorum poneretur... Apostolica auctoritate decrevit. »

142. Aliud præterea quidpiam circa hanc Bullam observavi, quod satis combinare nequeo. Franchius lib. 13 Historiæ suæ, pag. 508 et 516, ait tres ejusdem tenoris Bullas, variatis inscriptionibus, a Pontifice missas esse : primam quidem ad Episcopos Tusciæ, alteram ad Præsules Longobardiæ, tertiam denique ad Abbatem Passinianensem. Huic ultimæ : pagina 519, ad marginem dexteram subscribit : « Datum Laterani 1 Nonas Octobris ; » ad sinistram vero : « Dat. Lateran. VIII Idus Octobris Pontificatus, » etc. Hæc duorum dierum differentia facile

A explicari posset, si Franchius unum Bullæ exemper Abbati Passinianensi, alterum Abbati Vallumbrosano missum esse diceret. Verum cum tantummodo unum proferat exemplar, illudque directum esse contendat ad Abbatem Passinianensem, quomodo hæc dierum varietas in ipsius systemate componenda sit, discere cupio. Puto ego Bullam superius ex Laertio Cherubino transcriptam dirigi ad Abbatem Vallumbrosanum ; id ipse clamat contextus, in quo præter alia, quæ attente legenti occurrent, hæc de S. Joanne Gualberto dicuntur : « Sequens Christi vestigia non solum in vestro monasterio monasticam religionem instituit, verum etiam septem monasteria fabricavit, et ad ultimum Passinianense monasterium reparans, in eo præsentem vitam laudabili decessu finivit. » At hæc verba « in vestro monasterio » apud Franchium et Thesaurum Velium non leguntur ; quæ, utrum ab his, an ab aliis suppressa sint, nescio. Sallem, teste Franchio pag. 519, Purpurati Patres anno 1595 bullam canonizationis, omni vitio carere declararunt ; quod nobis sufficit.

143. Anno 1191 idem Cælestinus, festum S. Joannis Gualberti solenni pompa celebrari volens, has dedit litteras, quas exhibet Thesaurus Velius ante vitam S. Joannis, et Didacus Franchius, pag. 520 : « Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus Fratribus Aretino, Senensi, et Pistoriensibus episcopis salutem et apostolicam benedictionem. Salutis nostræ plurimum credimus expedire, si eorum in terris celebrem habeamus memoriam, eorum merita solemnibus recolendo præconiis, quorum in cœlis speramus intercessionibus assiduis adjuvari. Hinc est igitur quod, cum dilectus filius noster Gregorius abbas monasterii de Passiniano ad Sedem Apostolicam accessisset, et de sancta conversatione, vita et meritis B. Joannis confessoris, cujus venerabile corpus in ejus ecclesia requiescit, plurima certa indicia coram nobis et fratribus obtulisset ; nos, auditis virtutum ejus et miraculorum insigniis, et quod inter carnales spiritualem, inter homines etiam conversationem angelicam habuisset, ipsum, qui corporaliter dissolutus cum Christo jam esse meruit, ne debito ipsius honori et gloriæ quodammodo detrahere videremur, si sanctificatum a Deo permitteremus ulterius devotionis humanæ carere veneratione, de Fratrum nostrorum consilio Sanctorum Catalogo censuimus adscribendum. »

144. « Cum igitur lucerna ejus sic arserit hactenus in hoc mundo, quod per Dei gratiam jam non sub modio, sed super candelabrum meruerit collocari, in se ardens per opera charitatis, aliis lucens per exemplum, Fratritatem vestram monemus et hortamur in Domino, per Apostolica scripta mandantes, quatenus a prædicto Abbate et fratribus ejus fueritis requisiti, ad jam dictum monasterium pariter accedatis, et cum honore et reverentia, quam in talibus adhiberi oportet, corpus sancti Viri ab eo loco, in quo positum fuerat, sicut decet sanctum, solemniter erigentes, devotionem fidelium ad venerationem ipsius

iter excitetis, ipsumque festivitate solenni A ntietis constituto die annis singulis specialiter ndum. Datum Lateran. x Kalend. Junii Pontii nostri anno quarto.» Hæc cum editione The-Velii conveniunt, præterquam quod in fine urianæ ita ponatur : « Datum Romæ apud san-Petrum x Kalendas Junii Pontificatus nostri quarto.» Scio quidem hæc cum prioribus non re, sed hoc discrimen, licet exiguum, signi-t omnes intelligant nos more nostro etiam a quæque observare.

Hoc Breve Cælestini III, nescio qua de causa, B ioni mandatum non fuit; ita ut Innocentius III accessor post aliquot annos novas dederit litte-ribus Episcopum Florentinum et Fesulanum ebrandum S. Joannis festivitatem hortatur. ud Franchium pag. 522, sic habent : « Inno-ens episcopus, servus servorum Dei, venerabili-tribus Florentino et Fesulano episcopis salu- . Apostolicam benedictionem. In litteris bonæ riæ Cælestini prædecessoris nostri perspexi-ntineri, quod cum ipse de beati Joannis con- is, ejus corpus in monasterio de Passiniano it, vita et meritis et conversatione laudabili, d idem Sanctus post obitum suum miraculis is et virtutibus coruscari per oblata indicia bata, plenam notitiam habuisset, et eum cum o regnantem Christianorum deberet devotio-ri, de fratrum suorum consilio ipsum Sancto-atalogo censuit adscriptum, Aretino, Senensi oriens episcopis, datis litteris Apostolicis in- itis, ut cum ab abbate et fratribus monaste- C morati requisiti fuissent, ad ipsum monaste- pariter accedentes et cum reverentia et ho- qui debet in talibus adhiberi, corpus Confes- rædicti ab eo loco, in quo positum fuerat, lecet Sanctum, solenniter elevantes, devotio- delium ad venerationem ipsius salubriter ex- it, et solennitatem ejusdem annis singulis e statuerent excolendam : sed per eos man- Apostolicum non fuit mancipatum.

• Volentes igitur, ut tanti Viri memoria, de quo tio est Angelis Dei, apud homines celebris ha- ; Fraternitati vestræ per Apostolica scripta amus, quatenus ea, juxta quod idem præde- noster mandaverat, exequi procuretis tam i animo, quam devoto. Datum Lateran. vi Ka- D Aprilis Pontific. nostri an. tertiodecimo.» Innocentii epistolam brevi effectum suum utam esse ita tradit Jacobus Mindria in ico : « Anno MCCX, die decima Octobris, per em episcopum Florentinum, et Raynerium pum Fesulanum, aliosque plures in dignitate tutos, de consensu Domini Papæ magna cum one translatum fuit corpus S. P. N. Joannis.» Item repositum fuerit, indicant hæc Breviarii mbrosani verba apud Franchium lib. 12, pag. tata : « Magna cum veneratione et hymnis et is spiritualibus reliquiis sanctissimi Joannis

ex eo loco, quo in die depositionis suæ locatæ fue- rant, extraxerunt, et in altari, ad sinistram intrans- tibus posito, recondiderunt in eodem Passiniani monasterio.» At jam sensim sine sensu ad sacras exuvias delapsus sum, de quibus sigillatim disse- ram paragrapho sequenti, postquam aliqua de Sancti cultu præmisero.

§ XII. S. Joanni Gualberti cultus, reliquiarum et gloria posthuma.

117. Quamvis Sancti nostri cultum, summorum Pontificum decretis satis firmatum, pluribus stabi- lire non sit opus, tamen ut consuetudinem Majorum no- strum in illustrandis Sanctorum Actis methodum sequar, paucas Martyrologium quorundam annun- tiationes enumerabo. Auctaria Usuardi, non ita pri- dem illustrati, pari consensu eum celebrant. Floren- tini codices in quibusdam voculis discrepantes ita fore omnes enuntiant : « In Tuscia, in territorio Flo- rentino, apud monasterium sancti Michaelis de Pa- signano Fesulanæ diocesis, transitus sancti Joan- nis abbatis, fundatoris Ordinis Vallis-Umbrosæ, qui vivus in sæculo se totis viribus mortificavit pro Christo. Hujus venerabilis obitus exstitit anno In- carnati verbi MLXXIII [alias MLXXIV]. Tamen festivitas fit in Tuscia vi Idus Octobris.» Belinus sic habet brevius : « Item sancti Johannis Gualberti.» Eodem modo Molanus, nisi quod in ejus editione minori- bus typis addatur : « Cujus Vitam edidit Blasius Mila- nensis; » quæ additio videtur esse Molani, qui forte aliam « S. Joannis Gualberti » Vitam non noverat.

118. Memorant eundem Sanctum omnes Martyro- logi recentiores, e quibus paucos selegisse suffecerit. Petrus Galesinius sic refert : « Passiniani in sinibus Florentinorum sancti Joannis Gualberti confessoris, qui rerum humanarum despicientia et magnitudine pietatis excellens, Vallis-Umbrosæ ordinem instituit; cujus Viri sanctitate, quæ et multis miraculis spe- ctata est, et in religiose pieque factis mirifice eluxit, cognita, Cælestinus tertius, Pontifex Maximus, il- lum in sanctos retulit.» Arnoldus Wion in Ligno vitæ, lib. 3, quarto Idus Julii sic eum annuntiat : « In monasterio Passiniano prope Florentiam depositio sancti Joannis Gualberti abbatis, institutoris Ordinis Vallis-Umbrosæ, sanctitate et miraculorum gloria clarissimi.» Denique Martyrologium Romanum XII Julii ita habet : « In monasterio Passiniano prope Florentiam S. Joannis Gualberti abbatis institutoris Ordinis Vallis-Umbrosæ.» Fusioribus elogiis seu Vitæ epitomis eum exornarunt Franciscus Haræus in Compendio Surii, Philippus Ferrarius in Cata- logo Sanctorum Italiæ, Gabriel Bucelinus in Meno- logio Benedictino, Hugo Menardus et Benedictus Dorganus in ejusdem Ordinis Calendario, aliique quibus hic supersedeo.

119. Possem præterea afferre quædam publicæ venerationis indicia, atque inter alia cantilenam Hetruscani, jam a tribus sæculis in S. Joannis Gual- berti honorem concinnatam, quæ plusquam sexa- ginta strophis ejus virtutes et miracula complecti-

tur. Verum cum nimis prolixa sit, et ex antiqua A lingua Italica magno labore in Latinam conversa rhythmi leporem et vernaculam simplicitatem perderet, facile locum ejus supplebit hymnus Sapphicus ex Breviario Vallumbrosano descriptus, qui est veluti quædam prædictæ cantilenæ synopsis. Is itaque sic habetur apud Philippum Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ die XII Julii.

Dum Crucis signum videt hic in hoste,
Parcit, et constans odium remittit :
Orat in templum [*lege* templo], caput ecce Christi
Flectit in illum.

Postea sæclum fugiens malignum
Se suis vestes manibus Joannes
Induit sacras, monachusque servit
Relligioni.

Hic Dei zelo jugiter perardens,
Utque vir fortis, vitium duorum
Præsulum pandens, populum ruentem
Terruit omnem.

In via pergens, inopi reperto
Unicum panem dedit, ac recepit
Ipse tunc ternos; Deitas suprema
Misit ad illum.

Vallis Umbrosæ struit inde sacra
Tecta Vir sanctus, simul atque secum
Edocet multos homines beatam
Ducere vitam.

Dum tegit culpas monachus pudore,
Detegit illas humili Joannes
Voce, ne frater pereat silendo
Propter omissa.

Fluctuat demens rapidis in undis :
Invocat Sanctum metuens aquarum
Impetus Arni, columis fit amens
Intus et extra.

Nubium plenus minitatur aer,
Dum suas fratres properant aristas,
Ut terant, orat; penitus refugit
Nubibus aer.

Dum tenet lætus monachus malignum
Spiritus, formam lepore gerentem
Nesciens, Sanctus metuens retexit,
Ne cadat ille.

Carne non audent monachi, carentes
Panc, se vesci; prece supplicantis
Angelus panes tulit, atque cunctis
Trusit orexim.

Mane consurgens onerat petentes
Pauperes multos, minuitque nunquam
Triticum, dum dat; gravior sed arca
Semper abundat.

Jussit occidi rapidum sequentem
Buculas ursum; properavit ultro
Ursus ad mortem patienter, æque
Si foret agnus.

Transit illæsus monachus per ignem.
Pontifex signo removet scelestum

Præsulem viso, metuens docentem
Dogmata falsa.

Cessit e vita meditans olympum,
Corpus in terris veneratur hujus
Spiritus lætus superam petivit
Protinus arcem.

Ecce nunc fagus memor est Joannis :
Flore nam cunctis folioque fagis,
Singulis annis prior, et videtur
Omnibus ista.

Ante sacratum tumultum Joannis
Fit salus ægris, medecina fessis,
Lumen orbatis, fugiuntque monstra
Tartaris atra.

Romani Pontifices ejusdem Sancti cultum magis magisque paulatim promoverunt : nam Clemens VIII decrevit ut de eo fieret commemoratio in Officio Ecclesiæ Romanæ. Dein Clemens X permisit de eo recitari Officium proprium ritu semiduplici. Tandem Innocentius XI jussit ut ritu duplici legeretur ipsius Officium, prout hodie est in Breviario Romano. Respublica Florentina jam ab anno 1500 publicum edidit decretum, quo sub multa pecuniaria jubentur claudi officinæ et tabernæ die sancto Gualberto sacra. Hoc publicæ venerationis testimonium in archivis Vallumbrosanis conservatum hic indicasse sufficit. Hæc de cultu. Nunc de reliquiis, aliisque monumentis ad Sanctum nostrum spectantibus, agamus.

150. Corpus S. Joannis Gualberti, paulo post eju obitum, ut utraque narrant Acta, reconditum est in monasterio Passiniano; quod ut majori cum splendore conservaretur, R. D. Aurelius vulgo Foroliviensis anno 1580, sacellum eleganter exornavit, e magna cum pompa ac præsulum frequentia sacra ossa recognita ac visitata marmoreo tamulo condidit. Caput ibidem in prima translatione inclusum fuerat peculiari thecæ, quam R. D. Placidus Pavanellus Patavinus circa annum 1440 multo pretiosorem reddidit. R. D. Columbinus de Alphiano concessit ecclesiæ Florentinæ sanctissimæ Trinitatis maxillam S. Patris Gualberti, quæ anno 1586, in sacello ejusdem ecclesiæ collocata est. Brachium dexterum bis miraculose ad Vallem-Umbrosam delatum est uti pluribus describit Thesaurus Velius inter miracula, post S. Joannis Vitam impressa, cap. 4, 5, 6, 7, 8, 9 et 10, Franchius lib. 10, pag. 370 et seqq. De eadem prodigiosa brachii translatione videri potest Hieronymus Radiolensis in miraculis, hic post utramque vitam edendis, num. 7, 8 et seqq. In eodem Vallis-Umbrosæ monasterio servatur crux, qua S. Joannes Gualbertus demones fugare solebat, de qua præter Thesaurum et Franchium agit Hieronymus Radiolensis in Miraculis mox citatis num. 5 et 6. Franchius lib. 10, pag. 361, hanc putat esse eandem, quam S. Gualbertus Petro Igneo innoxie flamma transeunti gestandam dedit. Quidquid sit de ea re, constat crucem illam miræ virtutis esse contra demones, ita ut anno 1634, a R. D. Valentino

abbate argenteis ornamentis fuerit conde-
niquæ ibidem olim ostendebatur imago
quæ S. Joanni caput inclinavit. Hanc vero
rentiam translata esse dixi § 2, hujus
arii num. 18.

æ omnia Papebrochius noster, testis ocu-
lrat in schedis post mortem relictis, in
æralias itineris sui Italici, anno 1660 cum
io instituti, observationes hæc notavit:
us B. Joannis Gualberti celebravimus in
o Passiniano. Est istud in proprio sacello
e intra murum reconditum, marmoreoque
lapide, super quem ipsius Divi ex marmore
atua in cubitum innixa jacet, capite versus
erecto, et manu dextra, quæ ad genu per-
icem tenens. Sub ipso lapide hæc inscriptio

D. O. M.

ni Gualberto civi Florentino, Vallumbrosani
undatori, Italiæ a Simonia atque hæresi

A miraculis liberatori, viro vitæ sanctissimæ ac ideo
per Cælestinum III Pont. Max. Kal. Oct MCXCIII
Canonizato; Patri Opt. Abbas hujus monasterii
Passin, humilis filius, ut ejusdem S. Viri corpus hæc
in arca, in qua illud nunc jacet, digne conderetur,
hæc monumenta pietate erexit an. D. MDLXXX.
Obiit iv [Idus] Julii MLXXII.. Vixit annis LXXXVII. »

B 152. Dubito an Papebrochius hæc festinanter de-
scribens non omiserit unum, ætatis annum, ut facile
contingit. Nam, ut superius dixi, recepta jam est
apud Vallumbrosanos sententia, Sanctum Patrem
suum LXXXVIII annis vixisse. Eundem annorum nu-
merum subscriptum invenio effigie ejus, quam juxta
exemplar Musei serenissimi magni Ducis Etruriæ
hic æri incisam exhibeo. Hanc acceptam referimus
D. Germano Ruini, sacristæ Vallumbrosano, qui
in Epistola ad Papebrochium data ait, eam esse
veram S. Joannis Gualberti effigiem. Nos eam
exactissime delineari curavimus, ut omnibus illam
cum Florentino exemplari conferentibus patebit. En
ipsam :

153. Reliqua sacra monumenta a se visa sic describere pergit Papebrochius: « Caput ibidem est in herma argentea; Maxilla in monasterio S. Trinitatis de Florentia; Brachium in Vallumbrosa in antiquo et eleganti 4 pedum ciborio involutum pannis, ubi et cuspis Dominici clavi, in vicem manu ex hoc brachio missæ, per S. Ludovicum donata, pulehra in remonstrantia spectatur. Ibidem crux lignea vilis, alias magnæ adversus dæmones potestatis, argenteæ grandi inclusa. Crucifixi, qui eidem in templo S. Miniatis caput inclinavit, imago sub eleganti marmoreo tabernaculo ibidem ante chorum visitur, sed coloribus omnino jam exoletis. Ad pedem montis arctissima semita abscedit ad latus, ubi erectum tabernaculum pictura sua locum indicat, in quo inimico occurrens S. Joannes ipsum se vitit. In pariete sinistra alæ Crucis insertus est lapis religiose tectus, qui corpus S. Joannis Gualberti per 300, et quod excurrit annos textit. Imago altaris ejus miracula representat. »

154. Præter hæc sacra monumenta a Papebrochio memorata, aliæ in variis Italiæ locis reperiuntur ejusdem Sancti reliquiæ. Franchius lib. 12, pag. 526, ait, dentem aliasque ossium partes a D. Tiberio Corcellino Romam fuisse delatas, atque anno 1585 in ecclesia S. Praxedis collocatas; pagina vero sequenti scribit, partem digiti sinistrae manus in ecclesiam Foroliviense m. S. Mercurialis anno 1587 fuisse translata, ac ibidem in sacello, quod eidem Sancto dedicatum est, honorari. Idem scriptor lib. 7, pag. 187, asserit, cucullum S. Joannis Gualberti in monasterio S. Salvii a monachabus Vallumbrosanis conservari; hujus cuculli partem, articulo digiti majorem, a P. Janningo nostro mihi traditam, studiose conservo, una cum Italico testimonio, quo D. Bruno Tozzi Cancellarius Ordinis anno 1700, die 4 Aprilis fidem facit, has veras esse S. Gualberti Reliquias. Paulus Masinius in sua Bonomia perlustrata xii Julii invenit in templo Religiosarum S. Catharinæ in platea majore ejusdem Sancti reliquias, additque illic esse puteum jam a multo tempore extractum, in quo est aqua e fonte S. Joannis Gualberti, ad quam devote hauriendam multi homines concurrunt. Non dubito quin etiam in alia ejusdem Ordinis monasteria dispersitæ sint aliquæ ejusdem Sancti exuviæ. Sed hæc sunt præcipuæ, quas post operosam inquisitionem in Italia invenire potui. Nunc etiam de iis agemus, quæ in alias regiones dicuntur translatae.

155. Non intra solos Italiæ fines sacra Joannis Gualberti lipsana continentur, sed a regibus expedita, in Galliam et Hispaniam fuerunt transmissa. De translatione Reliquiarum in Galliam præter Thesaurum Velium, Locatellum, Franchium aliosque Vallumbrosanos, Michael Pocchiantius Ordinis servorum B. Mariæ Virginis in Catalogo scriptorum Florentinorum pag. 20, agens de Benigno abbate Vallumbrosano, hæc scribit: « Hic Pater Ludovico Francorum regi brachium S. Joannis Gualberti concessit, quod postmodum Parisiis delatum; [et] eidem S.

A Viro templo dicatum est, Vallumbrosella dictum. » Manum tantummodo pio Regi concessam fuisse traditum aliis Vallumbrosanis scriptoribus Bernardus Del Sera, ita apud Franchium lib. 12, p. 526, ad marginem citatus: Ludovicus Franciæ rex, accepta ab abbate Benigno brachii (sinistri partem fuisse vult Hieronymus Radiolensis, teste eodem Franchio lib. 8, pag. 277) manu S. P. N. Joannis, quam efflagitaverat, pro ea monasterio Vallis-Umbrosæ crucem unius palmi auream, petiosissimis gemmis distinctam, cum particula ligni Crucis Christi dono dedit. »

156. Historici Vallumbrosani cum Pecciantio mox citato narrant, S. Ludovicum, præter veneranda Dominicæ Passionis instrumenta, ad Vallem Umbrosam ingrati animi signum transmissa S. Joannis Gualberti honori templum ac monasterium Parisiis ædificasse. Id inter alios Bernardus Del Sera, apud Franchium lib. pag. 276 citatus, asserit his verbis: « Rex Franciæ, accepta a B. Benigno S. Joannis dextri brachii manu, ad Dei et ipsius sancti honorem instituit Ordini magnum monasterium, quod Vallumbrosella appellavit, in quo multa divitiarum ornamenta collocavit. » Addit Locatellus lib. 1, cap. 90, ex testimonio Hieronymi Radiolensis, quosdam monachos Gallos ex hoc monasterio Vallumbrosellense anno 1450 venisse ad Vallem Umbrosam, qui testabantur, per hanc sanctam manum in Gallia plurima et maxima patrari miracula. Quidquid sit de hujus templi ac monasterii fundatione, de qua ne vel minimam dubii suspensionem movere volo, saltem nulla hoc tempore utriusque memoria Parisiis existat, ut fatentur illi, qui antiquitates Parisienses sedulo examinerunt. Utrum autem hi monachi Vallumbrosellenses omnino desierint, an mutato nomine in aliam religiosam Congregationem transierint, ignoro.

157. In Hispaniam etiam ejusdem Sancti reliquiæ summa cum veneratione receptæ fuerunt; qua de re Chrysostomus Palentus in oratione panegyrica B. Attonis ita loquitur pag. 49. « Vallumbrosana respublica inclytæ recordationis Philippo secundo jure innumeras debet gratias, quod, a serenissimo Francisco Mediceo Etruriæ magno duce sanctissimi Patris nostri sinistrae manus articulo quodam obtento, gloriosum illius nomen in tota Hispania celeberrimum fecit. » Non dubito quin per has aliasque S. Joannis Gualberti Reliquias multa recentiora facta sint miracula quæ ad nostram notitiam non pervenerunt. Quis enim salutiferam virtutem sacris ossibus deneget, si aqua solo sancti Viri tactu sacra tantam habeat vim ad appellandos morbos, ut ad eam hauriendam febricitantes certatim confluant, et æque sanitatem, diu frustra optatam, obtineant. Id testantur fontes et putei Bononiæ, Florentiæ et alibi, S. Joannis memoria et miraculis celebres, quorum efficaciam prodigiosis quibusdam exemplis probat Locatellus lib. 1, cap. 112. Nimis longum foret singulis hisce gloriæ posthumæ monumentis immorari; sufficet de præcipuis pauca dixisse.

nes vocabatur. Qui, secundum etymologiam sui nominis *gratia Dei* (18, variis virtutum operibus insignitus est, ut in hoc opusculo de ipsius sacra conversione, ac piis moribus, in sequenti clarebit. Iste dum satis carus parentibus ac vicinis, et qui eum noverant, pro honestate morum suorum vehementer existeret, accidit ut quidam, maligno spiritu commotus, quemdam propinquum ejus occideret; unde occursum ejus, aliorumque parentum, qui de consanguinitate defuncti erant, præfatus homicidia modis omnibus devitabat.

2. Sed jam propinquaverat tempus, quo gratia divina misericorditer declararet in Joanne, quis futurus esset; et qualis ac quantus in exemplum humilitatis et misericordiæ fidelibus multis esse deberet. Qui dum uno die cum armigeris suis Florentiam ire disponeret, in eodem itinere præfatum homicidam qui propinquum ejus interfecerat, ex improviso obvium habuit, in loco, quem sic arcta semita comprimebat, ut neuter posset in partem aliam declinare. Quem dum homicida prædictus venientem eminus conspexisset, desperatus vita, protinus semetipsum equo projiciens, in terram vultu demisso, expansis manibus in modum Crucis, moribundus suum interitum expectabat. Juvenis autem benignus videns eum taliter ex nimio timore solo procumbentem, misericordia motus in eum, pro sanctæ Crucis reverentia, quam brachiis et manibus signabat, indulgere sibi (19) disposuit, et ut concite surgeret, nec timeret, admonuit.

3. Postquam autem inimicum in pace transire permisit, ac de cetero libere, quocumque vellet, abire concessit, progressus paululum, ad quamdam venit ecclesiam; quam cum oraturus ingreditur, Crucem ejusdem ecclesiæ caput sibi flectere contuetur, quasi gratias eidem redderet, quia pro reverentia ipsius suo inimico misericorditer pepercisset. Et quid mirum, si Omnipotens sibi hujusmodi reverentiam per imaginem suæ Crucis tunc voluit exhibere, quem suo timori subditum, obsequio deditum, et circa proximum visceribus charitatis undique plenum vidit? Ipse se amantes amat, servientes remunerat, et seque glorificantes glorificat. Eadem vero Crux pro indicio tanti miraculi, in Monasterio sancti Miniatis tunc usque (20) sub multa cautela servatur.

Famulus autem Domini hoc videns, admiratus et nimis pavidus factus, cœpit secum cogitare, quomodo melius posset Deo placere, credens et in animo suo sæpe volvens quanta foret præmia recepturus in cœlo, si Domino pro viribus deserviret, qui tantum tamque præclarum miraculum pro parvo obsequio, sicut ei videbatur, apparuisse cognoverat.

(18) Alludit auctor ad nomen hebraicum *Joannis*, quod *gratosum* significat.

(19) *Sibi* pro *ipsi* est phrasia isto sæculo usitatissima, et sæpe in his Actis recurrens: quod semel notasse sufficiat.

(20) Crux illa, teste Mabillonio sæc. vi Benedict. part. 2, pag. 269, nuper translata est in Florentinam sanctæ Trinitatis ecclesiam, quæ Vallumbrosani est Ordinis, suburbana sancti Miniatis basilica mona-

4. Disposuit itaque intra semetipsum odium mundi concipere, terrenos honores falsasque divitias ejus prorsus abjicere, ac sollicitè cogitare quanta gloria justis, quanta pœna promittatur injustis, et quam vanum sit spes in caducis rebus prius ponere, et post æternis suppliciis subjacere. Dum talia, progrediens itinere quo tendebat, anxius cogitaret, venit juxta civitatem, ubi suo armigero præcipiens ait: Vade ad hospitium ubi solemus descendere, et quæ nobis et equis sunt necessaria, concitus præpara. Socius autem, sicut ei dominus imperaverat, fideliter est executus. Recedente eo, servus Domini Johannes, afflatus divino spiritu, ab itinere, quod cœperat, diverlit, et ad Monasterium sancti Miniatis absque mora pervenit. Et descendens equo, Monasterii Abbatem mox quæsitus humiliter postulat audire desiderium suum, et ad effectum, ex charitate Dei producere, aperiens sibi misericordiam quam prædicto homicidæ clementer impenderat, et qualiter ecclesiam post ingressus Crucem sibi flectere caput aspexit, unde suæ conversionis initium concepisset.

5. Tunc Abbas, audito de Cruce quod ei intimaverat, inauditum miraculum, et stupendum fore (21) perpendens, consuluit ei mundum ejusque gloriam per omnia derelinquere. Verum tamen optans ejus velle plenius scire constantiam, et perseverantiam probare, cœpit ei dura et aspera prædicere, et quod homo, corpore validus, juventute floridus, non facile posset monasticam pauperiem tolerare. Cui Johannes: Non, inquit, appetenda est gloria temporalis, quæ cito transit, nec corporis fortitudo, quæ quotidie deficit. Cumque hæc et his similia loquerentur, nec Abbas ad plenum voluntati suæ responderet, famulus quem Florentiam miserat, dominum suum non venire considerans, domum rediit, et quæ facta fuerant de eo genitoribus retulit.

6. Unde pater turbatus Florentiam venit, et totam civitatem per notos inquit, quid de illo suo factum esset scire desiderans; per ecclesias quoque discurrens, et ad Monasterium sancti Miniatis veniens idem inquit. Quid multa? Dum illic filium suum esse audit Gualbertus rogat Abbatem ut filium suum ad se deducat. Deridet (22), nunc tamen vocat, et veniat. Ad quem accersendum Abbas per semetipsum accedens, eumque alloquitur sic: Pater tuus adest, et causa te videndi advenit huc. Tu autem vade, et cum eo, quid agendum est, age. Et ille: Desine, Pater mi, desine si placet, quia super hoc tuis precibus obsecundare non audeo: ne forte cum eum adivero, vi me abstrahat de monasterio, secumque reducat. Cumque hæc Gualbertus ille paululum per-

chorum cætu destituta. De hac cruce fusius egimus in Comment. præv. a num. 19, et ejus translationem dabimus in Appendice post utraque Acta.

(21) *Fore* pro *esse*; quem loquendi modum isto sæculo usitatum etiam alibi observavimus.

(22) Hic incipit textus B. Andreae, qui cum præcedentibus aliunde suppletis non cohæret; ita ut hic aliquid deesse satis appareat.

set, ut mos est obstinatis animo hominibus A
minari, cum aliquando nec possunt facere
cœpit magnis vocibus obstrepere, terribiliter
ac dicere : Nisi protinus redditus fuerit fi-
eus, in quibus prævalco, fortiter hoc monas-
adversabor.

unc magnanimis ille Johannes sancti Spiritus
dustus, cum patrem audisset talia perstre-
n, ex Fratrum vestimentis unum secum assu-
oncitusque ecclesiam petivit, eumque super
posuit, et comam capitis sibi semetipso
it, apprehensoque e regione utraque manu
ento, se induit, et in claustrum reversus ar-
libro legere cœpit. Nihilominus Abbas cum
uæ erant gesta, perpendisset, blanditer leni-
sciscitari cœpit dicens : Filius tuus non ad
ire vult ; tu autem, si libet, veni ad eum. Et
d eum venisset Walbertus, et ut erat compo-
vidisset, tam ille quam omnes, qui cum eo
unt, cœperunt pectus tundero, capillos vellere,
enta scindere, et in terram semetipsos per-
magnisque vocibus ejulare, ac dicere : O
siræ, atque amantissime, quare nobis sic
ut clam, nobis dimissis, sic abires ? Cumque
talia, atque diu multumque replicassent, tan-
tater ad semetipsum reversus, eum benedixit,
propria recessit.

ost hæc igitur ille Deo fidelissimus Johannes,
Dei undique circumfusus, permansit in eodem
sterio in omni obedientia, et sancta conversa-
usque ad obitum Abbatis, qui eo tempore in
a monasterio degebat. Tunc itaque in eodem
sterio erat quidam callidus et ingeniosus mona-
nomine Ubertus (23), qui gloria cupiditatis
s et illectus, per pecuniam regimen ab epi-
Florentinæ civitatis, qui illi monasterio præerat
it. Quod beatus Joannes comperiens, cum alio
vente clam exinde discessit, et civitatem ini-
i, ad quemdam magnum, et famosissimum se-
nomine Teuzonem (24), venerunt, qui vene-
s vitæ tunc intra Florentinæ urbis mœnia in
am parva cellula juxta monasterium Beatæ
e semper Virginis (25) præfatæ civitatis se con-
rat, de qua cunctis salubria dabat monita, et sa-
ra nemini negabat consilia.

hic publice Simoniacam [hæresim] damnabat, D
totum Ecclesiasticum Ordinem tempore multo
us invaserat. Ad quem Vir Dei Johannes acce-
his verbis alloquens : Obsecro, ait, mi Pater,
hi in hæsitatione posito non modica, sancta tua
neges consilia. Sub simoniaco Patre vivere ti-

meo valde, et qualiter id declinem penitus ignoro.
Cui respondit senex : Quod dicis gratum satis habeo,
sed quod consilium tibi dem, penitus ignoro. Nam
ut sub Simone Mago milites, a me nullo modo con-
siliium accipies. Ad aliud si te in his partibus tran-
sferas monasterium, cum te putas dentes fugere
leonis, morsum non evades serpentis. Cui Johan-
nes : Nec, Pater, omittas, quin consilium præbeas ;
nam paratus sum pro sequenda veritate quidquid
jussis facere.

10. Cernens igitur senex viri fidem et constan-
tiam, gratulans dixit ad eum : Perge itaque cum tuo
sodale, et in foro publico civitatis, coram omnibus
Episcopum et Abbatem exclama esse Simoniacos, et
tunc demum cede locum. Qui ejus monita complens,
ad forum die, quo sciebat omnes adesse, veniens,
Episcopum et Abbatem appellavit Simoniacos.
Quod factum, magnum omnibus intulit pavendum
errorem [leg. terrorem], proclamantibus multis :
Nullatenus evadat, sed occidatur. Tunc quidam
propinquorum illius eruentes eum, clam dimise-
runt. Qui ad magnum senem reversi retulerunt
quid evenisset sibi. Et ille congratulans præcepit
in Romanis (26) partibus pergere, et aptum mona-
sterium inquirere, ubi possent Christo servire.

11. Pergentibus itaque per diversa monasteria
per aliquantos dies, quidam pauper in una die se
illis obvium tulit, deprecans ut sibi misericordiam
tribuerent. Tunc Vir Dei Johannes ad suum comi-
tem : Mitte manum, inquit, in peram, Frater, et pa-
nem, quem habemus, divide, medietatemque pauperi
tribue. Renuente illo atque dicente : Per diversa
ostia hodie iste gradietur, et abundanter ei tribue-
tur ; nos autem, qui non nisi unum panem habemus,
unde sustentabimur ? Et ille : Ne cuncteris, Frater,
tribuere. Accepto itaque pane pauper gratias agebat ;
et rursus imperat sodali aliam medietatem tribui.
Quo peracto, imperat castrum ingredi, et sumptus
sibi necessarios per domos inquire. Perlustrante ita-
que eo per diversas domos, ad ultimum reversus :
En, inquit, qui panem jussisti tribuere, per totum
castrum circumiens non nisi tria ova acquisivi. Tunc
quidam pastorum hæc inspicientes, ad castrum per-
gentes, quæcumque viderant intro nuntiaverunt. Et
quidam misericordia motus, illis occurrens, unum
panem porrexit, necnon et quædam femina nitenti
lintheo aliunde tulit, tertium quoque alius condona-
vit. Tunc Johannes : En Frater, accipe quod dedisti.

12. Peragrantes itaque diversa monasteria, non
admodum sibi apta inveniebant : ad Camaldulas (27)
venire decrevit, ubi per multos dies degens, absti-

) Forte is *Ubertus* idem est, qui apud Ughellum
Abillonium vocatur *Obertus*, ad quem Benedi-
IX scripsit epistolam, quam exhibet Ughellus
III Ital., col. 82.

) Qui de Teuzone distinctius instrui cupit,
t Baronium ad annum Christi 1063, et Guido-
Grandum Dissert. 2, cap. 4, num. 13.

) Juxta Mabillonium in notis ad Vitam S.
ntis *Gualberti* sæc. vi, part. 2, fol. 270, est

celebre hactenus Ordinis Benedicti cœnobium in
ipsa urbe Florentina.

(26) Puto hic indicari *Romandiolam Florentinam*
vulgo *la Romagna Fiorentina*, quæ versus Apennium
montem subest magno duci Ileruriæ, estque pars
Romandiolæ majoris ; cujus urbes et terminos re-
censet Baudrand tom. II Geographiæ, pag., 177.

(27) Id est ad eremum Camaldulensem, quæ tri-
ginta passuum millibus distat Florentia versus

mentiam et conversationem illorum inspexit, necnon et injuriam pertulit. Tunc Prior, qui illo tempore aderat, ad sacrum Ordinem eum promovere volens, et ut stabilitatem daret, renuit, quia ejus fervor non nisi in cœnobitali vita erat, ut beati Benedicti Regula indicat. Imperat ille discedere, suumque desiderium adimplere. Fertur namque, divino revelante Spiritu, dixisse: Vade, et tuum institutum incipe. Qui inde progrediens, ad Vallis Umbrosanum (28) perrexit videre locum. Ubi cum pervenisset, susceptus est gratanter a duobus Fratribus ibidem morantibus, licet se junctis. Cui cum placuisset locus, firmare deliberavit gressum.

CAPUT II.

S. Johannes Gualbertus varios discipulos pietate illustres sibi adsciscit, novosque rigide exercet, a quibus ob eximiam virtutem abbatis officium acceptare cogitur.

13. Quo ibi morante, et in sancta conversatione proficiente, non est Deus passus diu lucernam latere, quam disposuerat ad multorum animas illuminandas super Ecclesiæ ponere candelabrum. Ad comprobendam namque ejus vitam venerabilem, Creator omnium rerum Deus miraculum ibidem ab ipso sui adventus tempore, usque nunc demonstrare dignatur. Nam arbor quædam, quæ vulgo fagus vocatur, supra non longe a loco eminens, per singulos annos ante omnes flores producit, foliisque vestitur.

14. Nam dum ejus paulatim fama per viciniam diffundi cœpisset, cœperunt ad eum venire laici, et clerici gratia visitationis et conversionis. Inter quos ille tunc venerabilis qualitatis, et in Religione ferventissimus Herizo (29), qui custos Fratrum et Prior existens, supra triginta annos in eodem monte ita stabilis perseverans, ut in his nec semel [descenderit de] monte ad villas. Tunc ille summæ gravitatis et præcipuæ discretionis venerabilis Albertus (30), qui

Orientem æstivum. Exacte locus descriptus est ab Augustino Florentino in Historia Camaldulensi, lib. 1, cap. 30.

(28) Vallis-Umbrosa etiam antiquitus scribitur Vallis Imbroza; qua de re sic scribit Xantes Perusinus in Vita S. Joannis Gualberti: *Ab imbribus, quos Vallis crebros gignit, sunt qui Imbrosam vocant. Mibi magis placent, qui ab umbra Umbrosam dictam volunt.*

(29) Hic Herizo, Erizzo, Ericius, Ericus (varia hæc nominis inflexio eandem personam significat) in Catalogo Venantii Simii dicitur obiisse 9 Februarii anno 1098, eumque Locatellus, Wion, Menardus, Dorganius, Ferrarius, alique Beati titulo exornant; sed Bollandus noster eo die tom. II Februarii fol. 276 illum inter prætermittos collocavit, eo quod decretam ei publicam ab Ecclesia venerationem nondum comperisset.

(30) Hunc Albertum etiam Beati nomine compellant Franchius lib. 5 pag. 117, Locatellus lib. 2 cap. 5, Simius in Catalogo, pag. 2; qui videri possunt, si quis plura de hoc viro nosse desideret. Diversus est a B. Alberto ejusdem Ordinis abbate, de quo actum est 20 Maii, tom. V pag. 254.

(31) Alius videtur ad Teuzone, de quo capite præcedenti actum est: Nam alter jam senex erat, quando S. Joannis Gualberti eum consilii causa adiit; hic

supra quadraginta annos ejusdem cœnobii Cellarius fuit et coquus; nec umquam pro labore cellæ deseruit officium coquinæ, nec pro labore coquinæ, curam omisit cellæ. Tunc ille Teuzo (31) magnanimis venit, qui ita usque ad senectam charitate fervens exstitit, ut non solum animas, sed etiam omnia vellet mederi corpora.

15. Exierant de præfato cœnobio Fratres plerique exemplo et amore Joannis, et ad eum venientes, novam cum eo apprehenderunt conversionem. Hi Magistri exemplo et exhortatione, dum in sancta fervere cœpissent conversione, tantorum virorum cœpit fama spargi undique. Hoc audiens Ita, sancti Ylaris (32) Abbatissa, cujus juri locus pertinebat, gavisissima nimis, misit eis librorum et victuum quantumcumque subsidium. Sed, ut ait Apostolus: Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patiuntur; tam gravem infestationem a quibusdam viris iniquis, instigantibus spiritibus malignis, tunc sunt passi, de loco volentibus expellere eos, ut eos etiam læderet vivere. Qui innocentiam et patientiam amplectentes, ejus verbis et actibus bona pro malis reddentes, post multa certamina adepti sunt gratiam et victoriam.

16. Manserunt tempore multo, ligneum tantummodo habentes Oratorium. Indigentiam victuum tantam perpessi sunt, ut plerumque tres per diem unum dividerent panem. Quæcumque erant camelæ et vestiarii unius capacitas continebat sacci (33). In qua diu penuria ita erant exultantes et gaudentes, velut solent lætari homines ceteri deliciis multiplicibus ferculati, et opibus nimis ditati. Cœperunt confluere ad eum de diversis partibus etiam longinquis clerici, et laici gratia conversionis. Tunc venit ille magnus Rodulfus (34), [qui tempore multo in eodem loco curam hospitalitatis habuit, et post monasterii Muscetani (35) curam gessit in abbatis

vero mortuus dicitur anno 1095, 6 Augusti, quo die annuntiatur a Martyrologio Benedictino. Nos isto die cultum ejus examinabimus. Vide ejus elogium apud Locatellum lib. 2 cap. 8, et in Catalogo Simii pag. 287 et 288.

(32) Alibi scribitur Hillari, etsi in instrumento donationis Itæ abbatissæ Hilarie legatur, ut est apud Ughellum tom. I Ital. Sac. col. 299.

(33) Sensus hic non nihil obscurus est. Vult significare, adeo curtam fuisse monachis suppellectilem, ut omnia, quæ ad cellam seu cubiculum et vestiarium spectabant, uni sacco possent imponi.

(34) Rodulfus hic post mortem S. Joannis Gualberti fuit totius Ordinis Generalis, et obiit 22 Novembris, anno 1076, ut habent Tabulæ Vallumbrosanæ. Inter Beatos refertur a Martyrologio Benedictino et scriptoribus Vallumbrosanis. In Actis nostris suo tempore locum habebit, si de cultu constiterit. Interim vide ejus elogium apud Venantium Simium in Catalogo pag. 258, Eudoxium Locatellum lib. 2, cap. 1, aliosque.

(35) De hujus monasterii situ et constructione vide Didacum Franchium lib. 8, pag. 234. De titulo autem abbatissæ et immunitate videri potest Augustinus Lubinus in Brevi Notitia Abbatiarum Italiæ, pag. 244.

. Petrus (36) quoque, qui diu procurator asis post vaccarum fuit, deinde in Passiniano (37) cessit officium, exhinc Abbas in Piciclo (38), timo Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, et Epilbanensis exstitit. Tunc lætus (39) vultu et venit, qui fuit Abbas de Passiniano, et Ru-0) qui, donec Joannes Pater vixit, curam am gessit, et tertius ob obitum sancti viri multo tempore totius Congregationis cura obtinuit.

rens igitur Pater Johannes tot talesque i cœlitus in auxilium missos, disposuit cum beati Benedicti Regulam in omnibus obser-epitque noviter venientes ea probatione e, quam insinuat Regula. Advenientibus a causa conversionis hospitibus, non facilis receptionis responsio, illorum perseveran- cns cognoscere, an videlicet in ea devotione licatione persisterent, dura scilicet eis et rædicendo, et secundum Regulam eos in s comprobando. Hi enim tales si diu recusati rent, seque non corde ficto sæculum relin- ic monasticam vitam velle profiteri osten- porcorum eis primitus jungebatur cura, iserebantur opprobria, fame et siti, calore e affligebantur, labore et nuditate, vilitate mitate, jejunio quoque ac silentio exerce-

is atque aliis modis sollicitè aforis compro- in omnibus voluntariæ patientiæ et obedi- umilitatis cogniti, ducebantur iterum com- li regulariter in interiorem cellam, ubi C eis Regula legebatur; et sic anno completo ti, recipiebant monasticas vestes, regularem ssessionem publice facientes in manibus et ia ejusdem Patris Johannis. Quibus non exinde aliquid sumere, vel quærere, sed a riore] eis dabantur omnia, ut præcipit Re- abebat enim et hanc gratiam singularem i Pater, ut in prima cum eo locutione et nosceret, si corde veniret quilibet recto, an hoc ei donum a Jesu Christo collatum est, nam potentis vel divitis non libentus sume- aliter tractaret, quam inlimi et pauperis. ilius recipiebat pauperem cum mortifica-

lic est famosus ille S. Petrus, cognomento eo quod illæsus per ignem transierit; de D Ita habes apud scriptores Vallumbrosanos, e passim obvios.

Passinianum monasterium situm est in diœ- ulana apud viam, quæ Florentia Senas ducit, re a Florentina civitate quatuordecim pas- illibus. De ejus antiquitate et prærogativa venies apud Lubinum citatum pag. 284. este Lubino in Notitia abbatiarum Italiæ, l, hæc abbatia vulgo vocatur de Fucecchio, te nomen trahit a Fucecchio, vico ad la- usdem nominis sito, et viginti tribus pas- illibus Florentia distante occidentem hie- versus.

De hoc Læto egerunt majores nostri inter aissos tom. II Martii pag. 416, et eodem tomo

atione vere venientem, quam divitem cum tota sua substantia. Magnum aiebat diviti esse impedimen- tum ad cor humiliandum, ipsam quam defert pe- cuniam ad monasterium.

19. Videns denique Itta Abbatissa (41) locum crescere in nomine et religione, cœlitus inspirata tradidit eidem loco per scriptum diffinitas termina- tiones in ejus circuitu. Tradidit etiam tunc vineam Pitigianam (42), quæ grata tunc, et est nunc usibus Fratrum. Similiter in diversis locis diversas man- sas (43). Per idem tempus dum Joannes Christi famulus, nomen et officium gerens Prioris, Fratrum animas et corpora sollicitè procuraret, permaximam abstinentiam et prævalidum laborem sibi imposuit. Nam quando tempus reficiendi erat, parvissimo cibo vel potu suæ necessitati subveniebat; ita ut non videretur se recreare, sed utcumque periculum fami- et sitis temperare. Cum vero ante reficiendi tempus, utpote operi manuum anxie frequenter insudans, sitlebat, in frigidam aquam manus et pedes mittebat, ut ex nimio aquæ frigore, sitis utcumque periculum effugeret. In omnibus enim, prout possi- bilitas erat, observans Regulæ mandata, nullo modo extra constitutam horam comedere vel bibere volebat.

20. Sed debilitas corporis id ferre non valens, in illam syncopem fracto stomacho cecidit, quam per- tulisse legimus beatum Gregorium. Nisi enim eum frequenter reficerent, emittere spiritum funditus videretur. Quam usque ad senectam, immo usque ad obitum pertulisse cunctis, qui eum noverunt, claret. Unde secum solebat semper portare quod ine- vitabili necessitate cogente posset sæpe manducare. Quando autem famis violentiam frequenter se [id est ipsum] deprimentis indiscrete superare voluisset, aut refecionum differre conabatur, præ nimietate infirmitatis adeo dentes ejus constringebantur, quod, nisi eos aliquis cultellum intromittendo divi- deret, et aliquem liquorem in os poneret, expirare continuo crederetur.

21. Verumtamen sic incredibili languore jugiter cruciatus nullatenus murmurabat, sed suis hoc pec- catis deputans, continuis laudibus divinam justitiam commendabat. Qui priusquam infirmabatur tantæ fortitudinis sibi et cæteris, tantæque abstinentiæ

ante Acta B. Torelli, pag. 500.

(40) Is Rusticus, qui etiam a scriptoribus Vallum- brosanis *Beatus* appellatur, fuit tertius Ordinis Ge- neralis. Vitæ illius compendium reperies apud Loca- tellum lib. 2, cap. 1, et Simium in Catalogo pag. 264 et seqq.

(41) De hujus Abbatissæ donatione actum est in Commentario prævio num. 45 et 49.

(42) In instrumento donationis, quod habet Ughel- lus tom. III Ital. Sac. col. 300, puto agi de hac vinea Pitigiana his verbis: *Concedo in Pitiano mansum unum, quod detinet Gherardus et Martinus, et vineam unam.*

(43) *Mansa, mansus* vel *mansum* Sirmondo est *fundus cum certo agrî modo*: et scriptoribus Italis *quantulus terræ, quæ sufficit duobus bobus in anno ad laborandum.*

fuerat, ut nisi ille, cui cantamus: Domine, inclina A
 cœlos tuos, sub infirmitatis hujus occasione men-
 tem ejus humiliasset, valde rarus existeret, qui pos-
 set ejus instituta servare. Cognita vero et experta
 propria infirmitate, tantæ misericordiæ tantæque
 discretionis effectus est, ut nemo misericordior eo
 crederetur. Qui licet corpore foret infirmus, in omni
 tamen custodia et sollicitudine mente pervigil erat.

22. Quod videntes Fratres ejusdem loci, decreve-
 runt ipsum eligere Abbatem, quem noverant sanum
 et infirmum, pervigilem Priorem et sollicitum fuisse
 custodem. Itaque Florentini Teuzonis consilio con-
 venerunt de urbe, et de castellis religiosi Clerici ac
 fideles Laici, sancti Hilari Abbatis id maxime
 cupiente, et cum Fratribus ejusdem loci, ipsum
 prædictum Patrem elegerunt in Abbatis officium. B
 Quem nolentem, et totis viribus resistantem, de
 lecto traxerunt, et ipsum, licet invitum, in majori
 sede constituerunt. Qui, dum ad id violenter coge-
 retur, dixisse fertur astantibus: Quid insanitis? Si
 pelicano nomen accipitris imposueritis, nunquam
 erit nisi pelicanus (44).

CAPUT III.

*S. Joannes factus abbas exacte regulas observari jubet,
 et discipulorum numero aucto varia monasteria
 ædificat et pia opera exercet.*

23. Itaque Vir Dei, sumpto officio, nullum Monacho-
 rum permittebat ad mercata, vel ad loca sæcularia
 ire, infirmos extra monasterium visitare, ac sensum
 Regulæ diligenter inspiciens, ejus observationi ope-
 ram dabat. Vetuit defuncta (45) ad monasterium
 deferenda; prohibuit accipere Capellas (46) ad hoc, C
 quod aliquando a monachis regi deberent; Canoni-
 corum, non monachorum hoc esse officium dice-
 bat. Viderat enim, sub talibus occasionibus falsæ
 obedientiæ, multos monachorum ire per abrupta, et
 in recuperanda animarum incidere detrimenta. Nam
 id, quod duo vel tres monachi quolibet loco sub
 occasione obedientiæ, absque præsentis pastore
 morantur, detestabatur, et suis id facere omnino
 interdicebat.

24. In animarum enim fervens custodia, consti-
 tuit ut nullus monachorum [extra] limitem Clau-
 stræ (47) progredi præsumeret, nec etiam ad ipsa
 olera colligenda, nisi tres una progredierentur, exce-
 ptis his, quibus suscipiendorum hospitem cura erat
 injuncta, et obedientia exteriorum procuranda. Ve- D

(44) Franchius lib. 7, pag. 157, varios citans
 ornithologos, ait, per pelicanum intelligi avem
 ignavam et ingratham; quam Græci onocrotalum
 vocant, asseritque pelicani nomen Germanis in usu
 fuisse ad significandum hominem amentem et im-
 prudentem.

(45) Suspicio S. Joannem noluisse ut defuncta
 corpora in monasterio sepelirentur, ne per pompam
 funebrem monachorum quies turbaretur, quod etiam
 ex sequentibus aliquo modo colligi videtur.

(46) Per capellas hic intelliguntur sacella, quibus
 annexa sunt publica, vel, ut vulgo nunc dicimus,
 pastoralia officia.

(47) *Claustræ* pro *claustris*: nam *claustra* feminini
 generis reperiri probat Cangius in Glossario.

stitos cucullis, aut scapularibus, et cinctos omnes
 dormire præcepit; hunc esse rectum sensum Regu-
 læ, constanter affirmabat. Nec patiebatur esse Dor-
 mitorium nocte sine claro lumine. Dicebat enim
 levius ferendum sine lumine esse in nocte Crato-
 rium, quam Dormitorium, si egestas id in loco fore
 utroque non sinit. Fratres vero, absque omni con-
 troversia vel contentione aliqua, prompto animo
 observabant quæcumque Pater præcipiebat. Nam
 ejus admonitione, pariterque exemplo in tantum
 amorem observandæ Regulæ venerunt, ut nec ma-
 num opera, nec alia, quæ videtur Regula præcipere,
 gravia ommitterent, quin cuncta læto animo comple-
 rent. Vilitatem et extremitatem secundum consilium
 Regulæ ita apprehenderunt, ut nec ipsas panum
 incisiones, cum comederent, super mantilia pone-
 rent, licet ea coram haberent, sed super mensam
 nudam. Cilicina vero tunc veste ita uti cœperunt,
 ut nec ad portandum quis, eam ferre non valens,
 cogere, nec ad ferendum volens prohiberetur.

25. Procuraverant Fratres pro sustentatione ve-
 stium habere gregem ovium; quas cum providus
 Pater diversi coloris esse cerneret, nigredinis scilicet
 et albedinis, timuit, ne si seorsum faceret nigram,
 et seorsum albam, alter aliquando pannum vellet
 nigrum, alter album, et hac de causa inter Fratres
 oriretur diversitas mentium, sicut exterius esset di-
 versitas vestium: qua de causa fieri præcepit pannum
 promiscuum (48). Quod Dei actum est providentia, ut
 deinceps nosceretur hujus designatione, omnis mona-
 stica persona, qua de tanti Patris esset schola. Licet,
 proh dolor! tempore moderno appareant, qui se de
 hac schola esse vestibus, non moribus ostendant.

26. A diebus, quibus monachi cœperant ad eum
 venire, Deus qui est inspector puri cordis, et cujus
 dilectione ejus filius curabat monachos constringere
 sub distinctione Regulæ, misit ei fideles laicos (49)
 diversi ordinis, tam puram conversionem ostenden-
 tes in omnibus modis exhortatione pii Patris, ut pen-
 nihil differrent a monachis. Quibus nec proprium
 habere, nec carnem comedere, nec ad mensam
 loqui, nec a parentibus, vel amicis quidquam su-
 mere licebat. Et nihil omnino a monachis distabant,
 præter quod mittebantur uti lineis vestibus in
 nimio fervore ætatis, et præter silentium, quod in
 exterioribus occupati observare nequibant.

27. Nam ea probatione recipiebant noviter ve-

(48) Per pannum promiscuum intelligitur pannus
 ferruginei coloris, quem vulgo *griseum* vocant:
 unde S. Antoninus Historiarum parte 2, tit. 15,
 cap. 23, § 2, Vallumbrosanos appellat *monachos*
griseos. 5. Franciscum Assisiatem eodem ferme cum
 Vallumbrosanis colore usum fuisse probat Fran-
 chius lib. 7, pag. 189, ex traditione quadam, qua
 fertur abbas Benignus circa annum 1224 dedisse
 suum cucullum S. Francisco imbribus madido.
 De hujus coloris mutatione vide Comment. Præ-
 num. 55.

(49) De his laicis vide Franchium lib. 7, pag. 194,
 et seqq., et Anonymum Gallum tom. V. De Ordini-
 bus Militaribus et Religiosis, pag. 304.

t eis per totum annum non daretur per-
verbum certum, sed sequestrati comed-
d Capitulum, vel ad Communionem cum
nversis communicare eis libere non erat
ales igitur probatos Conversos Pater ad
1, et ad omnia exteriora procuranda, mente
secura. Si igitur aliquis horum, postquam
ptus, inveniretur in aliqua reprehensione
scriptis rebus, peracta culpa, acerrima
ur pœna. Nam si inveniretur, a Patre
pta res aliqua in aliquo, coram cunctis
urebatur, et prævaricator talis peculiari-
ice disciplinabatur duris flagris.

it Johannes Pater tantæ austeritatis et
nis contra delinquentes, ut cui irascebatur,
terra et cœlum, immo ipse Deus videre-
post paululum tanta benignitate et tanta
late ad increpatum et correptum converte-
ion nisi materna habere videretur viscera.
qui cum pure amabant, nimis metuebant;
ebant, valde amabant. Fama itaque tantæ
nis et tanti fervoris ita longe lateque cœpit
re, ut Henricus (50) Rex Florentiæ, tunc
am audiret. Cui audita sic placuerunt, ut
m Catholicum (51) illuc ad consecrandum
rigeret; et Regina (52) etiam grata mit-
nia.

virtute denique euntes in virtutem, Offi-
rdotale in tantam habere cœperunt vene-
ut ministrare Altari eorum nullus præsu-
forte a Simoniaco Simoniace, vel etiam
et ordinatus. Similiter si concubinam vel
ost ordinationem habuerit, sive in aliquo
ost Baptismum acceptum esset prolapsus,
o fungi Altaris nullomodo præsumebat. Et
am eorum Magister et Pater tantam circa
clesiasticos gradus reverentiam semper
t nullatenus aliquando potuerit cogi, nec
tarius fieri; sed cum ecclesiam ingredi
ores essent clausæ, eas ingredi nullo modo
oat, donec Ostiarius, qui illas aperiret,

idem tempus cœperunt ad tantum Patrem
re de diversis partibus Viri nobiles et fide-
i offerebant loca cum supplicatione nimia
lico cum Baronio in Annalibus ad annum
1055, hic agi de Henrico II Imp. tum rege,
1037, cum patre suo Conrado Imperatore,
m venerat, sicut pluribus ostendit Grandus
? cap. 4, num. 11.

ait is juxta instrumentum authenticum
itissæ, quod exstat apud Ughellum tom. III
I, col. 299, Rodulfus episcopus *Paderbur-*
l est Paderbornensis.

ido Grandus Dissert. 2, cap. 4, num. 12,
ic reginam Henrici II jam dicti uxorem,
im fuisse Chuneildim, regis Daniæ Chnuti
iæ paulo post peste exstincta est. Vallum-
qui duplicem Oratorii consecrationem di-
t, mutant hæc nomina, de quo vide Gran-
atum in Comment. præv. num. 112 et

A ad ædificanda noviter cœnobio; alii vetusta, et
dissoluta offerebant monasteria, et instabant preci-
bus nimiis et importunis, ut ea ipse in suo sumeret
regimine, et ad suam normam studeret corrigere.
Tunc sancti Salvii (55) famosum cœnobium noviter
ædificavit. Tunc in Musceta alterum in honore sancti
Petri apostolorum Principis. Tunc in Razolum (54)
in honore sancti Pauli. Tunc in suo regimine vetu-
stum suscepit Passinianum, et alterum in Romania
sub nomine et honore sanctæ Reparatæ (55). Tunc
ædificavit aliud in Scalario monte (56).

B 31. Directis itaque Fratribus, et ordinatis Præpo-
sitis per singula loca, Pater ea, cum ab infirmitate
sublevaretur, visitare, et qualitatem cunctorum
diligenter noscere studebat. Quæ vero corrigenda
erant, sollicitè corripbat, et quæ ordinanda caute et
provide ordinabat. Nam si quilibet de Præpositis
nova super vetera condere reperisset, si tamen tunc
pauperes egestas opprimeret, duris increpationibus
tenacim arguebat, et exhortabatur, ut potius in
Deum quam in horreis confiderent plenis.

C 32. Quodam tempore. quibusdam monasterii vi-
sitationis, cœpit ad Vallimbrosam severti. In itinere
vero positus, nimia stomachi infirmitate constrictus,
dixit conviatori suo, ut aliquid ad comedendum sibi
tribueret, antequam ex toto deficeret. Sed cum ille
diceret non nisi panem adesse, et sanctus Joannes
responderet se panem sine alia re convenienter
edere non posse, nimietate languoris coactus, præ-
cepit tandem ut parvulum scyphum tolleret, ac in
fluviolo, qui juxta influebat, ablueret. Cumque
homo mitteret scyphum in parvam aquam fluvioli,
piscis unius palmi repente supra scyphum prosilivit;
quem ille mox apprehendit, et sancto Joanni detu-
lit, quem ipse statim coquere fecit, comedit, et dis-
cessit. Nullus certe in illo fluviolo piscem unquam
viderat nec piscem vivere posse in tam parvissima
aqua credi poterat.

33. Alio quoque tempore, cum apud Passinia-
num esset, Leo papa (57) cum multo comitatu super-
venit, atque juxta monasterium cum suis refectio-
nem accepturus requievit. Tunc sanctus Joannes
œconomum interrogavit, si pisces in cœnobio ha-
berentur, ut papæ suisque comitibus darentur? Co-
gnoscens vero pisces minime haberi, quibusdam Con-

(53) Situm est S. Salvii cœnobium, teste Mabil-
lonio in Notis ad Vitam a B. Attone scriptam, *prope*
Florentiam, ubi etiam nunc subsistit.

(54) De hac abbacia agit Lubinus, jam sæpe cita-
tus pag. 323.

(55) Hæc abbacia diocesis Faventinæ, teste Xante
Perusino, est in faucibus Romandiolæ, nihil admo-
dum amœnitatis habens. Plura vide apud Fran-
chium lib. viii, pag. 239.

(56) Mons Scalaris juxta Franchium lib. viii, pag.
237, sic dictus, quia ad eum per continuos montes,
tanquam per scalas, ascenditur.

(57) Hoc miraculum Baronius in Annalibus ad
annum Christi 1051, aliique Leoni IX accidisse nar-
rant. Unde Andreas Januensis perpetram Leoni IX
Stephanum X substituit.

versis in lacum quemdam, monasterio proximum, piscatum ire præcepit. Omnibus autem dicentibus nunquam in lacu illo pisces fuisse, jussit tamen ut pergerent, ac Domini patrocinium sine dubitatione affuturum crederent. Perrexerunt tandem, et cunctis admirantibus duos magnos lucios invenerunt, eosque statim comprehendentes beato Joanni attulerunt, quo ipse gaudens recepit, et papæ continuo præsentari fecit.

34. Venerat inter cæteros Teuzo, qui adhuc superest, venerandus pater et senex, quem Joannes Pater Fratribus in Razolo præfecit. Hunc semper multum ex corde dilexit, eo quod in charitate ferventem præ cæteris, et ejus manum ad porrigendum largam experimento invenit. Erat enim Joannes pater multum misericors, ita ut pluviales, quos ecclesiam Vallis Imbrosæ habebat, tempore egestatis venderet, et pretium pauperibus tribueret. Quæ enim lingua, etiamsi esset ferrea, ipsius cuncta posset referre bona? Ipso exhortante, et magnum auxilium impendente, super diversas aquas firmissimi ædificati sunt pontes. Quæ usque ad suum tempus per Tusciam erant hospitalia? Quæ clericorum congregatio vitam erat ducens communem? Quis clericorum propriis, et paternis rebus solummodo non studebat? Quin potius perrarus inveniretur, proh dolor! qui non esset uxoratus, vel concubinatus. De Simoniaca quid dicam? Omnes pene ecclesiasticos Ordines hæc mortifera bellua devoraverat, ut, qui ejus morsum evaserit, rarus inveniretur.

35. Posita itaque a Jesu Christo omnium disposito bonorum tam clara lucerna super Ecclesiæ candelabrum, et verbis et exemplis lucente coram cunctis, clerici, spretis connubiis et concubinis, in unum cœperunt convenire, et apostolicam regulam sequentes ex hinc vitam communem ducere. Hospitalia tot et tanta hujus exemplo et exhortatu jam videmus nunc per Tusciam ædificata, et ecclesias vetustissimas tot renovatas, ut nos cogant dicere: Ecce transierunt cætera, et facta sunt omnia nova. Inumentis semper vilissimis utebatur venerandus Pater; fulcrum in tot et tanta sua infirmitate sibi supponi nullo modo patiebatur, etiam plumeum capitale non ferebat sibi poni sub capite.

36. Antequam infirmaretur inscius litterarum, et quasi idiota erat; sed cum decumberet ita die noctuque, sanctos coram se faciebat libros legere, ut peritissimus divinæ legis et divinarum sententiarum efficeretur. Cuculla decumbens et pergens ac equitans semper utebatur. Erat enim tantæ largitatis ut, cum alicui aliquid dare deberet, sive hominem vive pecus, vel aliud aliquid, semper studebat dare

melius, et tenere deterius. Erat tantæ religionis ut quilibet suorum nullo modo auderet die Dominico cum asinis oneratis nec de domo egredi, nec domum reverti. Monachum equitare die Dominico omnimodo non sinebat, nisi inevitabilis cogeret necessitas.

37. Annum et celebre officium in nocte sanctæ Resurrectionis debite agendum, quis in Tusciam mutavit de die nocte, nisi ipse? Nam negligentia subrepente, et cogente edacitate, ad Nonam id officium in Sabbato agebatur (58), quod nunc juste et digne, id Joanne patre nostris temporibus instituente et incipiente, agitur in sancta nocte. Per idem tempus comes Bulgar (59) sub Patris Joannis regimine deliberavit suum committere cœnobium Septimense (60). Quod cum post multum laborem, post longam et obnixam precem, tandem impetrare promeruisset, valde gavisus est: erat enim nimis inflexibilis ad sumenda vetera sub suo regimine monasteria, sed accepta constans nimis ad retinenda erat, etiamsi dura acciderent adversa.

CAPUT IV.

Varia miracula quæ S. Joannes Gualbertus in vita patravit.

38. Cœpit præterea ita in miraculis clarescere, ut uni profecto ex antiquis Patribus possit cœquari. Quippe Berizo (61) abbas votum moriendi habebat, non in suo, sed in Vallimbrosano cœnobio: unde et communem patrem Joannem sæpe rogaverat ut suis hoc impetraret precibus. Qui die quadam cum eum venisset invisero, prædicto Patri nuntiatum est, qui referenti ter asseruit dicens: Mihi credito; moriturus venit; mihi credito; moriturus venit. Deinde eum præsentem percontatus est dicens, utrum obedientiam cuperet adimplere? Cui ille: Juxta Dei, inquit, voluntatem et tuam, Pater, devotissime opto. Post hæc verba super cubilis pulvinar caput ponens, gravissime corripiente languore, die tertia defunctus atque sepultus est. Fratres itaque conquerentes inter se, quod ventilare non poterant, eo quod nulla traheret aura, mox ipse cum fratribus accedens ad aream, in manibus accepit ventilabrum: Statim competens ventus perflavit cœpit.

39. Quodam tempore, dum nimia eum indigentia premeret, et quid secum commorantibus daret, præter tres panes solummodo non haberet [*id est, cellario*] cellarario suo præcepit, ut tres illos panes divideret, et unicuique fratri fragmen unum apponeret. Præcepit iterum ut unum arietem mactaret, et edendum fratribus illum ministraret, atque de largæ Dei misericordia in egestate securius speraret. Hæc die, inquit, egemus, cras vero, Deo præstante, abundabimus. Quod cum dixisset, ad monasterium

(58) Adi Franchium lib. VII, pag. 216, de hoc abusu sublato fufius disserentem.

(59) De Comitibus hujus donatione et familia vide Franchium lib. VIII, pag. 255.

(60) De nomine hujus monasterii sic scribit Andreas Januensis; *Propterea dictum monasterium vo-*

catur Septimense, quia septem milliariis distat a civitate Florentina.

(61) Berizo erat abbas S. Salvii, ut patet ex privilegio Henrici Imperatoris anno 1055 dato, quod refert Franchius lib. VIII, pag. 294, ad marginem.

Salvii, sicut disposuerat, cœpit pergere con-
quod suos famelicos nunquam Deus dese-
ratos vero hora prandii ad mensam per
carnem sibi appositam perexhorrentes,
ima fragmenta panis cum gratiarum actione
runt, carnem autem nullo modo tetigerunt
ro die secundum beati Joannis prophetiam,
omnes venerunt cum asinis onustis panibus,
to, farina, dicentes quod nobiles homines
iæ fratribus miserint: sed qui essent, qui
isissent, nunquam sciri potuit.

Alio quoque tempore, cum œconomus
cibos comsumpsisse se diceret, et beatum
m quid fratribus dare judicaret inquireret;
it unus ex tribus bobus quos tunc habebat,
etur, et fratribus edendus daretur. Cui cœco:
Quid, inquit, faciemus postquam istum
caverimus? Ille vero: Uno, ait, comesto,
olium; quo consumpto, dabis et tertium:
enim Joannes nec de Dei largitate dubitabat,
catum se incurrere credebatur si fratribus
daret, cum nihil aliud haberet; justius cre-
arnibus reficere, quam fame illos intrficere.
mus vero iussa complevit, carnes coxit,
superposuit. Fratres autem hora constituta
isam perrexerunt, visisque carnibus obstu-
easque nullatenus tangentes, silenter patien-
steterunt. Qui cum sic starent, quidam cœpit
erii portas pulsare. Cellarius vero hoc au-
estinato ivit, quemdam hominem cum pulchro
ergio panibus pleno invenit, quos lætanter ac-
fratribus velociter apponens, quis esset qui
kisset, quisve eos misisset, interrogare ne-
Sed cum ad hominem, gratias et manuter-
redditurus, rediret, nequivit illum invenire,
s fuisset, unde venisse ulterius scire, et
nque de illo interrogabat; nullum hominem
ibi cum panibus se vidisse dicebant.

Quando ex præcepto Comitissæ Beatri-
venerunt milites, ut cum raperent, ac de
Longobardis, sanctitatis causa, aut consen-
a, aut invitum secum perducerent; hoc ille
o, cum Domino in ecclesia intentissime preces
et, tanta pluviarum tempestatumque diffusio,
uoque exstiterunt tonitrua, ut præfati mili-
redire in læsi valerent.

Alio quoque tempore, vir quidam plenus in
in ejusdem Patris morabatur cœnobio, quem
idendi gratia Passinianum transmisit: qui ad
n, cui vocabulum est Arnus (63), repertam

Satis nota est piissima hæc comitissa in Anna-
Baronii aliisque historiis, quæ S. Joannem in
ardiam duci cupiebat, ut collapsam pietatem
nasticam disciplinam exemplo suo exhortatio-
erigeret.

Fluvius Tuscæ, qui oritur ex monte Appenni-
postea aliis fluviis auctus, Florentiam bifariam
ac tandem in mare Tyrrhenum se exonerat.
Nescio an is Giolfredo idem sit cum Goffredo
Simius in Catalogo pag. 113 *Beatum et indi-
m S. Joannis Gualberti* comitem vocat.

A intravit scapham atque ab illa, ut sua eum compel-
lebat insania, se in amnem projiciens dixit: Hic
quis Joannes, et qualis ejus vita sit prorsus cunctis
patebit. Quem cadentem mox aqua suscipiens super
se, ne mergeretur sustinuit, eumque sancti Viri
comitatum meritis de ripa una ad alterum sanum
salvumque, quasi leve lignum portavit. Hic luce
clarius constat quam carum, quamque mirabilem at-
que dilectum Virum hunc apud se Deus habuerit,
quando, ejus memorato solummodo nomine tam ve-
lociter, tamque benigne miserum de morte eripuit.»

43. Quodam namque tempore, dum idem venera-
bilis pater, aliis cœnobiis visitatis, de quibus illi
magno inerat cura, ad proprium reverteretur, prosp-
exisset inesse pervalidam indigentiam per plurimos.
Dum in monasterium introiret, dispensaforem fami-
liæ, nomine Giosfredum (64), et Rusticum (65) fratrem
procuratorem monachum evocans ait: Inspiciamus
nostrum horreum, quomodo se habeat, reperitque
tunc illud abundantius repletum. Quibus ironice:
Hem, inquit, quam plurimi ab instanti necessitate
opprimitur, vos autem uberius abundatis! Præ-
cepitque vasculum quemdam capientem quatuor vel
quinque modios impleri, et sic per semetipsum ab
hora circiter tertia usque nonam, et eo amplius
præoccupatus, inde, nullatenus progressus, unicui-
que, qui convenerant, cui multum, cui parum distri-
buit; et semper plenus exstitit.

44. Qui cum in beati Salvii extra Florentinam
urbem demoraretur cœnobia, prælato jam viro (66),
qui in reclusionem degebat, per Azonem (67), qui post-
modum beatæ Reparatæ rexit cœnobium, ciborum
pro benedictione transmisit exenia (68). Qui cum
prædicta munuscula detulisset, eodemque rediret
itinere, via digrediens quoddam intravit tugurium
et Fratibus, quos ibi reperit, quæ et quanta voluit
verba locutus est, atque ad Patrem rediit. Cui per
se cunctanti: Unde venis? cum respondisset, quo
missus fuerat, isse ac redisse, mox ab eo audivit:
Ego quidem non te unde venis mandavi; ac deinceps
digressum de via, et ingressum tugurii, atque verba
quæ cum inventis habuit Fratibus per spiritum
recognoscens, cuncta luce clarius patefecit per
ordinem.

45. Eo tempore, quo Simoniaca hæresis per Tus-
ciam pullulaverat, cum prædictus Pater in eodem
Florentino cœnobia moraretur, quidam religiosus
vir, ex generosa Florentinorum progenie ortus,
cujus filius gravi languore in lecto constrictus decubans
vicinam opperiebatur mortem, ad eum, ut sibi

(65) Existimo hunc Rusticum esse eundem, de
quo supra cap. 2, actum est.

(66) *Præfatus* ille vir est *Teuso*, qui juxta monaste-
rium Florentinum B. Mariæ reclusus erat, uti clare
exprimitur in *Vita* per B. Attonem scripta.

(67) De Azone vel Azzone meminit Franchius lib.
viii, pag. 239.

(68) *Exenia*, vel *enxenia* idem apud scriptores
mediæ et infimæ latinitatis est quod *xenia*, dona,
munera vel oblationes.

ægrum natum sanaret ac redderet, rogaturus accessit. Cui cum ille, hæc non sua, sed apostolorum esse diceret, ille gemebundus ejus prostratus vestigiis, tamdiu precibus institit, donec pius Pater, miseratione commotus, eum remittens ad propria se pro eo Deum rogaturum promisit; et, eo descendente convocatis Fratribus, suppliciter orationi incubuit, Quibus humiliter in terram prostratis atque orantibus, ille, in cujus manibus cunctorum salus consistit, ægrotum per dilecti intercessionem integræ sanitati restituit. Hoc quoque miraculum ille cui per Joannem beneficium sanitatis impensum est, ita evenisse ut dicimus, usque hodie viva voce testatur.

46. Quodam itaque tempore cum monasteria, quæ sub suo erant regimine, solito more inviseret, venit ad cœnobium, cui vocabulum est Muscetum, ubi, cum casas cerneret grandiores pulcioresque quam vellet, accessit venerabili viro domno Rodulfo (69), qui eos construxerat et ab illo ibi ordinatus fuerat abbas, severissimo vultu dixit; Tu in isto loco hæc tibi fabricasti palatia? Et conversus ad parvissimum rivum, qui inibi juxta currebat dixit: O Rigambule (70), si me de Rodulfo et istis ejus domibus vindicaveris. utrem, aqua Sevæ (71) fluminis plenum, undis tuis augebo. Et hæc dicens sine mora discessit Cujus imperium, ac si rationabilis homo, rivus ille suscipiens, illo recedente intumescere cepit, et nescio unde largissima aquarum fluentia congregans relicto proprio alveo de monte præcipitanter ruit, gravissimos petrarum scopulos atque arbores secum trahens, [in] prædictas domos illis terratenus eas dejecit. Qua ultione completa quasi pro mercede, quod promiserat, Pater recepit. Qua pro re Abbas ille turbatus cum Fratribus, de loco mutare disponebat cœnobium. Quibus ille hæc consolationis verba locutus est: Nolite, inquit, timere, ne habitetis, quia rivus ille nec quidquam mali vobis facturus est nec ultra vobis nocebit. Quod ejus vaticinium verum firmumque usque hodie permanet. Denique ille sæpe dictus rivulus quod tunc casu immo plus imperio Patris acciderit nec antea fecerat, nec ulterius fecit.

47. Alia quoque vice, cum intimatum esset ei, quod vir quidam ad conversionem veniens, patrimonium suum totum sibi scripsit in cartula, secumque ad monasterium detulit; mox festinus ad prædictum venit cœnobium, atque abbati loci, qui cartam susceperat, imperavit, ut sine mora eam sibi deferret; quam ab eo acceptam unguis eam minutatim discerpens, in terram cuncta frusta projecit, Deumque et apostolum ejus invocans dixit: Deus Omnipotens, et Petro apostolorum omnium princeps, ulciscimini me de cœnobio isto. Et hæc dicens, con-

(69) Hic idem est Rodulfus, de quo cap. 2 actum est.

(70) Arbitror hoc nomen barbaro Latine deductum esse ab Italico *rigagnolo*, quod rivum significat.

(71) *seva* forte Latine factum est a *Siena* amne, qui in agro Florentino fluit, et aquis suis Arnum auget.

(72) S. Antoninus, Binius, Baronius, alique scriptores merito id Stephano papæ attribunt. Quare

A festim discessit iratus. Quo non longe digresso, repentinus inibi accensus est ignis, qui prædictum monasterium ex omni parte combussit. Quod incendium pedissequus ejus dum cerneret, eique nuntiaret; nec retro respexit, neque ad locum rediit, sed via, qua cœperat, ad Vallimbrosanum cœnobium festinanter perrexit.

CAPUT V.

Alia ejusdem sancti miracula.

48. Alio quoque tempore, cum in prædicto Muscetum adesset, et papa Leo [Leg. Stephanus] (72) per illam viciniam pergeret, suos legatos ad eum misit eumque ad se ire rogavit, Cumque infirmitate gravatus ad eum nec posset ire, nec vellet, legati ad papam revertuntur, sibi que illum ad se venire non posse asserunt. Ille vero dixit: Ite, sibi que dicite, quod si aliter non potest venire, in lecto faciat se adducere, Qui mox ad ipsum revertentes, et voluntatem papæ sibi antiantes, statim ecclesiam intravit, Deumque et sanctos ejus exoravit, ut aliquod sibi impedimentum daret ne ad supradictum papam ire valeret. Oratione completa ad legatos papæ exiens, lectoque se projiciens, aliquantos Conversos venire fecit, et se ad papam portari præcepit. Cumque a monasterio paululum abscessisset, mox se aer validissime turbavit, ventorum nimietas, pluvieque immensitas proruit. Quod cum legati papæ vidissent, illum vere sanctum credentes, ad monasterium reverti fecerunt, et concilio cursu ad papam redierunt. Hoc autem cum cognosceret, ipsumque Sanctum esse dicerent, ait: Nolo illum ultra ad me venire, sed in cœnobio cum Dei benedictione quiete manere.

49. Alio quoque tempore quidam miles ex Cerlianensi (73) castello graviter fuerat ex quadam infirmitate detentus, qui ex amicitie gratia beati recordationis (74) Joanni Abbati notus erat. Cum quidam ejus familiaris servus ad Muscetum cœnobium, ubi tunc venerabilis vitæ Joannes manebat, venisset, ut eum conspexit, statim ad se vocavit, et de suo duo domino interrogare curavit. Qui respondens ait: Domine Pater, jam per duos, et eo amplius menses valde gravatur infirmitate. Quod cum venerabilis Joannes audivit, panem accepit, eique pro benedictione misit: comedit, sanatus est. Post quartam diem per semetipsum ad eum venit, et pro sanitate quam receperat, ei planam gratiam respondit.

50. Post multum vero temporis, cum idem vir iterum ægrotaret et se jam jamque mori crederet, equum cui sedere consueverat, sancto Joanni judicavit (75), suoque filio, ut illum sibi deferret, postquam cum sepelisset, præcepit. Quo mortuo ac

hic amanuensis oscitantia Leo Stephano substitutus est.

(73) De loco hoc vulgo *Castello di cerliano*, vide Franchini lib. x, pag. 335.

(74) Hæc expressio non facit Guidoni Grando, quia B. Andreas illa post sancti mortem scripsit. Plura de hac re vide in Comment. præv., § 10.

(75) *Judicare* hic accipitur pro *adjudicare* vel

o, filius ejus equum beato Joanni minavit, ut ipsum reciperet, et pro patre intercederet. Sed sanctus Joannes transitoria despiciens, rtatem diligens, cœlestia concupiscens, equum i reddidit, et ut cum eo ad propria rediret, pit. Cumque vehementer obsisteret, et se i non reducturum assereret, coactus tandem pto sancti Joannis, cum equo ad propria ret (76).

In eodem autem Muscetano cœnobio cuidam venerabilis. Pater medicamen quoddam pro sua infirmitate manu sua tradidit, et ex- , urgente causa necessitatis, ad aliud mo- ium secessit. Qui nihilominus non se, ut , cautius habuit, et intra paucos dies expira- d memoriam cujus retinendam jam dicti B terii Pater per Vallimbrosanam cunctam con- ionem, sicut ex eorum mortuis mos est, ejus i per apices (77) designavit. Et tunc non mult- prædictus Pater, abbatem Joannem visi- gratia adiit, a quo continuo requisitus de illo qualiter defecisset, et ille ei cuncta ordina- tulisset, inquit illi: Vade quantocius, et ex . congregatione ejus memoriam dele. Quod um est.

Tunc demum evoluta aliquantum temporis, a monacho ex eodem monasterio circa me- dium apparuit. Ad quem inquit: Numquid i es monachus talis? Sum, inquit prorsus illi: er agis nunc? Tum ille: Sum excommunic- . a consortio sanctorum separatus. Et ille: ? Quia abbas Joannes dissociavit me a C ionum cœtu. Inquit illi: Quomodo juvare te nus? Ait: Si dominus Joannes vult, reconciliar- n. Qui statim ad abbatem Joannem adiit, et . ei seriatim per ordinem retulit. Tunc ille, piissimus ut erat, prædictum abbatem accer- cepit et pro excommunicati fratris anima m et eleemosynam, nec non et per congrega- i totam, quasi eodem die obisset, instanter præcepit. Qui omnia fideliter adimplevit. Et . erum, defunctus post dies xxx cuidam mo- similiter apparuit, eique dixit: Vade, et , Joanni pro me gratias age, et inferens [id . efer] quia ego sum reconciliatus in electo- etu.

Alio quoque tempore, quidam ejus conversus D ne diaboli, sæculum dereliquisse, et ad mo- ium se venisse pœnituit. Unde cum beatum am importunis precibus frequenter rogaret,

ere; atque hoc sensum verbum illud sæpe irpatum in legibus Gothicis et Longobardi-

Repedavit, id est *restitit*; quæ phrasit in auc- s media Latinitatis sæpissime occurrit.

Per apices, id est *per litteras*; qua voce cro- ii sunt inferioris ævi scriptores.

Id est *instigante*, sicut ex sensu satis colli-

Florentius ille, juxta Locatellum, lib. 1,

A ut redeundi ei ad sæculum licentiam daret, illeque prædicando cœlestia, denuntiando infernalit, ne id faceret, admoneret, illoque in sua obstinatione, diabolo inobligante (78), persistente, beatus Joannes præcepit ei tandem irato animo, ut discederet cumque paulum a monasterio Vallimbrosano esset, diabolo deducente, digressus, de alta rupe per quam ibat, ab eodem; quem sequebatur, præcipitatus ani- mam continuo exhalans, præsentibus est substrac- tus. Unde patenter ostenditur quam periculosum fuerit vel beatum Joannem relinquere, aut ejus iram incurrere.

54. Quodam autem tempore fuit vir quidam, vi- delicet Florentius (79) nomine urbanæ quidem elo- quentiæ, verum etiam et civis (80) omnimodo, tamem Limoniaca perfidia cujusdam episcopi defensione erat valde maculatus. Qui cum quadam die gravissi- mam incidisset in ægritudinem, mori se funditus desperavit. Sed inter gravissimos suorum lacryma- rum luctus, crebrosque singultus, e suis nobilibus amicis aliquantos ad se accersiri fecit, quos ad ve- nerabilem Joannem quantocius ire rogavit, quatenus eorum supplicationibus in monachico habitu ei pœ- nitentiæ locum concederet. Qui euntes ad venerabi- lem Joannem ex votis amici, ceu rogaverat, retule- runt. Sed nobilis Joannes eorum precibus minime renuit, nec statim omnimodo concessit. Propter illud quod dicitur: Probate spiritus, si ex Deo sunt. Quo cum dilatione suscepto, monachicum habitum ei tradidit, et paucos dies sic factus est convalescens, ita sane ut claustra monasterii, bacillo se susten- tante, circumquaque lustraret.

55. Sed non multum post, cum hæc eadem in- firmitas eum repeteret, ad extrema deductus est. De quo cum relatam fuisset abbati Joanni, adhibitis se- cum Fratribus, lectum ægroti festinus petivit. Interim Fratres, quibus poterant precibus Deo eum commendando juvabant, qui in proximo erat mori- turus. Sed ille ex pallio, unde erat coopertus, sæpius replicando cœpit cum torvis oculis vultum operire. Ad quem abbas Joannes: Quid est hoc, quod agis? Tum ille pallens et tremens inquit: Terribilibus oculis diabolum prope asistentem video, ex cujus ore miræ magnitudinis flamma, et ex naribus sul- phureus et immensus nimis fumus egreditur. Pro- sur illi: Ubi est, inquis? Ecce ibi est, Domine Pater. Tunc beatus Joannes raptim ex ejus manibus, qui eam tenèbat, crucem adstulit, et diabolum ex ea fortiter percussit, qui statim ex oculis mirantis velut fumus evanuit. At ille voce, qua poterat, clamare

cap. 59, et Franchium, lib. x, p. 358, aliosque scri- ptores Vallumbrosanos, faverat Petro Simoniaco, de quo postea pluribus agetur, unde patet in his actis nullum temporis ordinem servari, sed quædam ci- tius narrari, quæ serius contiguerunt.

(80) Puto quod auctor significetum velit, illum Florentium non tantum rhetoricæ, sed etiam juris civilis fuisse peritum; sic enim reperimus *civilis- tam* pro jurisconsulta, vel eo qui juri civili dat ope- ram.

cœpit, dicens : Deo gratias, Deo gratias, ecce fugit, A ecce recessit. Et ecce nunc adest beata Virgo Domini mater, necnon et beatus Petrus simul eum sancto Benedicto. Vix necdum verba compleverat, mox spiritum exhalavit vitæ.

56. Quidam rusticus ad eum veniens, genibus ejus provolutus, strictimque exosculans, magnis vocibus cœpit obtestare, atque obnixè rogare pro unico nato suo, in agone constiuto, ut suis sanctis precibus ab instanti periculo liberare dignaretur. Qui nimium compatiens, Fratres imperat adesse, et pro illo Domini misericordiam jubet exorare. Quid multa? Fratres in ecclesia, illeque solo, ubi decumbat, prostratus, magnis gemitibus Christi misericordiam supplicans, panem transmisit, statimque sanitati reddidit.

57. Quodam namque tempore prædictus Pater ante fores monasterii permanens, vaccarum pinguium gregem, in nemoroso jugo Alpium dum pascerentur, conspexit, atque unam ex illis beato Paulo petivit dicens : O sancte Paule, si pauperibus istis unam dares ex illis mihi. Hæc eo dicente, una ex illis deorsum ruit, statimque extincta est ; cujus cadaver dispertiri jussit pauperibus. Qua consumpta eodem ordine orando, secundam, et tertiam, et quartam accepit, tribuitque pauperibus semper. Qua de causa pastores tristes effecti, ex alio montis latere vaccarum gregem duxerunt. Sed iisdem vir sanctus dum non haberet quid tribueret pauperibus, iterum beato Paulo petivit, dicens : Sancte Paule, isti locum mutando fugerunt, te tamen, qui loci patronus es, eflugere non possunt. Ergo tribue mihi, quid pauperibus tribuam, adhuc. Hæc eo dicente, confestim quinta corruit, et extincta similiter distributa est pauperibus. Hoc etiam de VI, VII, VIII, VIII, eodem ordine accidit.

58. Extrema vero consumpta, pro damno constriati pastores venerunt ad eum, magnas inclamantes adversus eum querelas : Melius, aiunt, in tuo Valimbrosano cœnobio stares, quam huc tot animalia occisurus venires. Quibus ille placido vultu respondit : Soio vos de hoc, quod largitus sum, tristes ; nec amplius vultis impendere. Nolite ergo timere, quia nulla eorum hoc tempore amplius morietur. Quod et factum est. Et sic, eo orante, ruina vaccarum, et mors semper secuta est, et mox ut cessavit orare, juxta quod pollicitus est, incolumes manserunt. Interea sanctissimus pater Joannes, cujus cor flamma urebat charitatis, cernens adhuc famelicorum inopia, et se animalium carnes sine gravissimo scandalo non posse largiri, totum earum lac distribuere jussit pauperibus, et sic diutius lactis

(8*) Curia sæpe significat prædium rusticum, ut constat ex innumeris donationum instrumentis.

(81) Locus, Ronta nominè, in mappis geographicis collocatur intercolles montis Appennini, qui facile a Valle Umbrosa distat viginti passuum millibus versus septentrionem. An sit idem de quo hic agitur nescio.

(82) *Berbix* detortum est ex Latino *vervex*, Italis-

que dicitur *berbice*. Est animal satis notum.

59. In illis diebus etiam cum venerabilis Pater ad Valimbrosanum reverteretur cœnobium ad quamdam curiam (80*) devenit cui vocabulum est Ronta (81) ; accersitoque ejusdem curiæ villico, promissit ei herbicum (82) gregem mittere, in quo plurimi habebantur arietes. Simulque præcepit, ut de prædictarum ovium lacte, se suumque, quem habebat, nepotem, et quantos posset pauperes, quam competentius valeret, quotidie aleret : prædictos vero arietes, donec superesset ex illis, opportune largiretur pauperibus : cum illis etiam magnum hircum, quem inibi solum habebat. Sicque factum est.

B 60. Quidam ejus famulus ex Razolensi cœnobio Valimbrosæ ad illum pervenit nuntians ursum depopulationem quam maximam facere vaccarum. Qui præcipiens dixit : Vade et amodo interfice eum. Qui regressus, vaccas in pascuis, prædictumque ursum in antro quodam arboris stantem invenit. Itaque securim manu tenens, arborem reperiens, et nihil verens (85), dicebat : Egredere, quia domnus abbas imperavit ut te occidam. Egressus namque, ab illo est interfectus.

61. Quadam itaque die venerabilis Pater inde transiens, venit ad locum, vidensque obstaculum arboris, et se viam ullatenus declinare non posse, modice turbatus queritando cœpit dicere : Heu! quid faciemus! Cujus audita querela socius, qui eum præibat, Ugo nomine, sancti Joannis Majoris (84) plebanus, tentas si undecunque posset irrumperè, super equum, cui assidedat, se sub illa inclinans, arborem levavit in collo, cujus pondus multorum paria boum ullatenus movere non possent, eamque ac si leve virgultum, aliquandiu, ut ipse testatus est, sustulit. Sicque venerandus pater Joannes, prædictusque plebanus transierunt in læsi. Hocque actum est non longe a Razolensi cœnobio, in loco qui dicitur : Ad cellas Veteres.

C 62. De Joanne quodam jam antiquissimo fratre a prædicto patre Joanne septennis suscepto. Qui dum graviter doleret oculum, mulierculam ad securandum conduxerat. Cujus medicamina dum ergo nihil proficerent, ad monasterium prædicti Patris reversus est. Quem ille dure arguens, eo quod cum illa vel confabulationem, vel ab ea quæsisset medelam, ei tantummodo bonum fimum calidum super oculis poni jussit, et mox sincerissimæ sanitati restituit. Quod ille adhuc superstes sic actum fuisse, et illa, quæ superius diximus, viva voce testatur. Et

que dicitur *berbice*. Est animal satis notum.

(83) *Verens* pro *veritus*. Plures solecismos alibi occurrentes, eosque et frequentes et crassos, annotare non semper lubet, modo sensus intelligatur.

(84) Hæc ecclesia S. Joannis, teste Franchio, lib. x, pag. 343, sita est quinque passuum millibus infra monasterium Razolense.

lum illa, sed etiam, quæ inferius subjunge-

Item prædictus Pater boum custodibus con-
trem die tota necessitatis obtentu arare præ-
et in nocte carpere pabula. Cumque illi res-
rent: Quomodo, inquit, Pater, hoc perficere
mus, cum ursos ac lupos, nocturnosque ti-
us latrones? Respondit: Sinite, inquit, sinite;
nim, ejusque Paulus apostolus de illis pos-
labere custodiam, eosque conservare illesos.
nerunt itaque nocte illa contra morem sine
lia boves. Tunc duo latrones supervenerunt,
rum ex bobus funiculo ligaverunt per cornua,
ne rapere, secumque usque mane nitebantur
cere. Sed bos immobilis permanens de loco
tione moveri non potuit. Sed mane a custo-
inventus bos, ligatus lacrymasque more ho-
n fudisse repertus est. Hoc cum prædicto Patri
tum fuisset, accessit, bovisque caput leniter
cens, dixit: O bos, bos vade, tuumque offi-
imple; non enim te beatus Paulus adhuc per-
oluit.

CAPUT VI.

*s arcana cognoscit, aliaque præbet sanctitatis
argumenta.*

Quidam vir ex Ponienſi territorio, Gerardus
t nomine, renuntians sæculum, Passiziano se
dictum Patrem contulit. Qui quasi respuens,
abiret, indignans jussit. Sed ille, ut sui mise-
r supplicans, quatenus ei pro suorum omnium
rum, quæ illi ex integro professus est per
confiteri (85), in monasticæ vitæ regula lo-
cænitentiæ tribueret. Nec immerito ille sane
us ad Deum confugientibus, ut erat mitissi-
it sibi visum fuit, precibus pie petenti non
sed quod rogavit concessit, et ejus animæ
curam habuit. Qui non assecutor voti, quod
sit, reatum suum ex parte prodidit, et, eru-
te conscientia, majora infra seipsum retinuit.
tunc itaque interjecto tempore, ad suscep-
t hospitum, et ministerium peregrinorum,
ntem suæ animæ, eum exterius locavit.

Et cum quadam die idem Gerardus, quibus-
upervenientibus hospitibus, victu alimenta
raret, abbas Joannes tum superveniens,
re ex nomine vocans, ait: Gerarde, Gerarde,
mihi sic fallere voluisti? Qua de re, domine
ruit? Et ille: Cum vacaveris, occurre quan-
et dicit mihi quod professus es. At ille præ-
n Patris fideliter adimplens, cum opportu-
mpus invenit, adiit ad Patrem. Inquiens illi:
iid non dixisti quia ex integro patefaceres

Confessio hæc non erat sacramentalis, sed
tica, quæ in usu erat apud veteres monachos,
bati, etiam non sacerdoti, sua delicta pande-

Locus ille, vulgo *Figline*, situs est inter plu-
res, quos ab utroque latere habet, distatque
; Umbrosa duodecim fere passuum millibus
meridiem.

secreta tui cordis mihi? Utique dixit. Et ille: Et si
ita dixisti, quare tam crudelissimum facinus, quod
in die sanctæ Apparitionis Domini, et ejusdem diei
Vigilia cum uxore illius talis hominis commisisti,
mihi patefacere noluisti? Et addens: Insuper non
sufficiebat tibi tam terribile malum, nisi nunc ad
confusionem tui iterum disponis in mente, ut ad
tam grande piaculum revertaris? Tunc ille mente
confusus, videns se in captionis laqueo deprehensum,
confestim ad terram corruit, et pœnitentiam
sui criminis quæsit, et ita omnia esse, ut sanctus
pater indicaverat, dixit.

66. Quodam itaque tempore quidam vir inter sæ-
culares valde nobilis, Ubaldus nomine, qui in Fi-
glinensi (86) castro, et in aliis quam pluribus fue-
rat nimis gloriosus: Hic erat beatæ recordationis
B Joanni abbati valde notissimus, et inter mundiales
amicos familiarissimus. Qui cum quodam tempore
in ægritudinem incidisset, ad extrema videbatur
deduci; convocatisque suis militibus, et familia
cuncta de domo propria disponere curavit. Tunc
uxor ejus unum ex suis nobilibus, Benzonem no-
mine, marito jam in agone constituto, ad se acce-
sivit, et ad Passinianense cœnobium, unde prædictus
erat compatronus, nuntiare sui funeris adventum
quantocius ire præcepit. At ille mœstus ut erat, sine
cunctatione, festinanter pergere præcepit:

67. Jam eo in medio itinere appropinquante, qui-
dam curialis (87) ei occurrens, requisivit quo ten-
deret. Dixit eventum rei. Sed quanquam mœstus
similiter illum requirit. Tum ille: A cœnobio sancti
C Cassiani (88) venio, ubi domnum abbatem Joannem
Valimbrosanum visitandi gratia perrexi. At ille, ut
hoc audivit, ad præfatum cœnobium illico pervenit.
Quem nescio de psalmis, aut quid aliud murmurantem
ante fores monasterii invenit. Qui cum eum
officiosissime salutasset, et satis ab eo hilariter re-
salutatus requisivit qualiter illi esset. Respondit:
Tristis et mœrens nimis me esse confiteor pro no-
bili viro, et vestro fideli amico, qui nunc videtur e
sæculo exire. Ad quem inquit: Quis ille est? Et
ille: Illustris Ubaldus vester valde fidelissimus.
Statim venerabilis Joanne versis ad orientem lu-
minibus, parumper subsistit et oratione completa
Benzonem respexit, cum ire præcepit, eique dixit:
Quantocius ad propria revertere, quia infirmus ille,
super quo mœstus eras, incolumem invenies. Quod
ut dixit, ita actum est.

68. Cap. de domno Gregorio VII, apostolicæ sedis
pontifice, qui, cum archidiaconatus in eadem apos-
tolica sede officium gereret ob illius patientiam com-
probendam eum dure increpare curabat. Mox ad

(87) Hæc vox aliquando significat aulicum, qui
curiam frequentat; aliquando curionem seu paro-
chum; utrum ex duobus hic indicet, non est prom-
ptum divinare.

(88) Indicat monasterium Montis Scalarii, quod
S. Cassiano dedicatum fuit, cujus situm describit
Franchius, lib. viii, pag. 237.

ejus intuitum mutavit mentem, ac præordinata, quæ A se putabat dicere, oblitus est verba: Qua ejus perfectione ab eo ita comperta, tantus deinceps inter utrumque firmatus est amor, quantus inter charissimoe, atque uterinos solet esse germanos. Hæc namque a venerabili viro abbate Rodulfo Passinianensis cœnobii, qui tunc ibi aderat, sæpius audivimus, atque de tali teste dubitare nihil debemus (89).

69. Qui dum quodam tempore nimis ægroto pulmentum, quod ægroto convenit, ante se coctum teneret quidam religiosus frater, Gerardus nomine, visitationis gratia advenit, atque ante illum præsentatus est. Cui mox prædicti pulmenti particulam quamdam porrexit, qui nec recusare, nec nutu quolibet resistere [ausus], eam accepit, silenterque comedit, et inter edendo, se reum, se reprehensibilem atque lupum accusare cœpit, atque per cogitationem B rixando multa dicere verba, quod vel semel hoc non refutasset, quod almus pater perrexerat. Quem ille per spiritum recognoscens, et audiens, quasi lingua proferret, expleta refectioe, dixit: Si plus vel minus ex hoc, quod per cogitationem dixisti narravero, te ipsum volo habere testem. Et mox arcanum sui pectoris patefaciens, quæque cogitaverat, quæque per cogitationem dixerat, lucide enarravit.

70. Cui discessuro, insanum quemdam fratrem commendans, segregatim nocturnali expleto officio, ut secum duceret imperavit. Cujus jussionem et libenter audivit, et dulciter se adimplere promisit. Nocte vero surgens, nocturnali expleto officio, [dum] cum socio abire disponeret, siti gravissima laborare C cœpit. Hoc Joannes Pater per cordis illuminatorem recognoscens, ministrum suum, qui ei solebat assistere, nutu advocans, non parvum scyphum vino aqua mixto summatim implere fecit. Deinceps discessurum fratrem, si adesset, ad se venire signavit. Cui ad se accedenti porrectum scyphum sumere, vinumque fecit bibere.

71. Vir quidam in vicinitate Valimbrosæ permanens, beato Joanni valde fidelis et devotus existens, quodam die ad eum cum canibus venit, seque in venatu diu frustra laborasse, nullam venandam bestiam videns, asseruit. Beatus vero Joannes mox sibi præcepit ut comederet, esum lassissimis canibus tribueret, et postea ad venandum rediret, quia captura, Deo præstante, statim perveniret. Quo facto, in agrum, qui est monasterio contiguus, illico exivit, quoque D mox lepores in nive, qua tota tunc terra erat cooperta, vidit; post quos canibus concitatis, ambos cum omni festinatione comprehendit. Post hæc vero ad sanctum Joannem remeans et ei, quæ sibi, Deo

(89) Hoc miraculum fuse examinavimus in Comment. Prævio, § 8.

(90) *Follis pro stulto vel fatuo.* Sic Joannes Diaconus, lib. iv Vite S. Gregorii papæ, cap. 69: *At ille more Gallico sanctum senem increpitans follem, ab eo quidem virga leviter percussus est.*

(91) Nescio cur Breviarium Vallumbrosanum, et recentiores hujus ordinis scriptores asserant dæmonem sub hujus leporis forma latuisse, cum in

miserante, et ipso patrocinante, acciderant nuntians, salutaribus ab eo verbis instructus, gaudens et exultans reversus est ad propria.

72. Alio quoque tempore cum nimia nix terram tegeret, quidam lepus ex nive egressus, tugurium, in quo beatus Joannes tunc cum quibusdam fratribus stabat, est ingressus. Quem quidam fratrum mox apprehendit, et in gremio brachiis circumplectens abscondit, cœpitque fratribus dicere quod licenter illum, utpote divinitus datum, possent edere, maxime cum nihil fere præter ipsum ad edendum haberent. Beatus vero Joannes, quod acciderat, quod dictum fuerat, Deo revelante, cognoscens, fratrem quid in gremio absconditum teneret requirens, manifestatum leporem sibi dari imperavit, quem blanda manu diu attraxit. Dicendo sibi: *Follis, follis* (90) *cur huc venisti?* Postea vero leporem (91) miseratus, portas cœnobii egressus, illum terræ supposuit, ac liberum abire permisit. Sequenti autem die quidam rusticus asinum panibus oneravit, sanctoque Joanni in magna inedia cum suis fratribus portavit.

73. De clerico, qui fama reverendi Patris audita, et cum vita qualis esset ejus doctrina, cuncta, quæ possidebat in sæculo, vendidit, et plurima nummata exinde sumens, eaque crumena includens, ad cœnobium prædicti Patris venit. Cumque inde Patri se placere crederet, unde amplius erat odibilis, fiducialiter ad locum accedens, se venisse significat. Quem cum ille, paupertatis amicus, nummatum fore cognosceret atque audiret, qua pro causa advenerat, sic eum alloquitur: *Quandiu, inquit, unum ex his super te nummum habueris aut reservaveris apud te, nec mecum participare poteris, nec me habebis amicum.* Hæc itaque clericus audiens recessit, pretium sui patrimonii quod deicola spreverat, illis totum distribuit qui possessione carebant, libenterque manum porrigebant munifici. Deinde remeavit ad illum, qui Deum auro, et seminudos præponebat divitibus. Hoc Joannes pater audiens, et quid egisset, discutiendo reperiens, qui ante locupletem spreverat, factum pro Christo pauperem, dilectum suscepit in filium.

CAPUT VII.

S. Joannes Gualbertus alios excitat ad extirpandam Simoniacam hæresim.

74. Contra Simoniacam autem hæresim ita Pater sanctus zelo divini amoris exardescerebat, ut totis visibus, in quibus valebat, circumquaque exhortando et admonendo videretur repugnare. Denique episcopo Voluternensi (92) melliflua atque salutifera scripta direxit, quæ hic pro magna utilitate cor-

B. Andrea nulla sit vox quæ hoc indicet Frustra itaque Franchius, lib. x, pag. 355 et seqq., nititur hoc probare, et rationem reddere, quare demones hujus animalis formam assumpserit.

(92) Id est Volaterrano. Volaterræ autem est urbs antiqua Etruriæ, sita prope Eram fluviolum et Cecinam, distatque triginta quatuor milliaribus Florentia in meridiem.

ecessarium duximus : Herimanno (93) Volu-

Dei nutu episcopo, Joannes indignus servus
m Dei, cum omnibus suis monachis et fratri-
dquid melius sit apud Deum hominibus. Pe-
is vestris consulere dignum duximus, maxi-
non de sæcularibus et mundanis, sed de ec-
cis et divinis, quæ in Dei cultu ad salutem
im fiunt, quæreretis. Requisite enim adjuto-
exhortatione pastorali, ex his quæ in vestra
studio sub Dei protectione permanere viden-
e fructum bonis operis tunc germinant bo-
populi obedientia nec in minimis contra pas-
bellat. Sed sanctitas et sapientia pastoris ta-
t semper apparere et esse, ut delinquentes
cio terreat, et obedientes divinis præceptis
muneratione demulceat.

nde oportet vestram vigilare sollicitudi-
postquam omnia divina præcepta sine re-
ione percurrerit, omnia quæ clero et populo
eris, de sanctarum Scripturarum studeat
sententiis. Scilicet ut clerus secundum sta-
stolorum et canonum præcepta permaneat,
us secundum mandata sanctorum in omni-
obediant. In primis quia oportet episcopum
ensibilem esse, quod etiam ad omnem per-
rum. Deinde ut omnem sollicitudinem epi-
um clero et populo impendant, ut innocen-
nocentia sua permaneant, et peccantes pec-
niant, et pœnitentiam agentes de bono in
rescant; certissime credentes ut qui in ma-
suos finiunt, æternam luant vindictam, et
onis, æternam suscipiant palmam. His prob-
bus confortentur boni, et his nimis terrean-

tereas sollicite satagendum est ne alicujus
quamvis parvæ alicujus eorum immunditia

quia quamdiu quis in ea permanserit,
pro Christi nomine sanguinem fundat, nihil
rit. Heu! quam pessimum et grande pecca-
od nec in præsentia etiam pro morte, nec in
ro multo tempore pene poterit solvi. Ergo
simum nefas cito dimittere, et anathemati-
emus et pœnitendo delere, ut cum Christo in
i et in futura via possimus manere. Quia
quis in aliqua hæresi manserit, nullum ejus
pus Deo placebit. Simoniaca igitur hæresis,
na et pessima ante omnes alias hæreses jam

nos usque ad nostra tempora viguit, quam
stro tempore sua miseratione detegendo de-
mni sollicitudine a vobis abjiciatur. Et cum
sis ante omnes hæreses in ipso initio Ec-
i principe apostolorum percussa palluerit,
r, quomodo a quibusdam, pessimis indu-
alliata vivido colore, quasi Christianæ fidei
perosa monstretur: scimus enim quia, quod

erimannus vel Hermannus, episcopus Vo-
is, ab Ughello tom. I Ital. sac., col. 346,
perhibetur anno 1077. Incertum tamen est
o episcopatum inchoaverit.

A Christus odit, nullus, qui Christianus est, diligit. Si
autem dilexerit, Christianus esse non potuit. Chris-
tus igitur Simoniacam hæresim odit. Ipse enim di-
xit: Qui in Spiritum sanctum peccaverit, neque in
hoc sæculo, neque in futuro dimittetur ei.

77. Itaque dum tempus ordinandi clericos ad
divinum cultum advenerit, non alicujus pretii da-
tione palam vel occulte aliquis ad ecclesiasticum
promoveatur officium, non aliquis indignus, vel
ignarus officii, non alicujus reatus vel infamia ta-
ctus, non nisi virgo, aut monogamus, et hic qui vir-
ginem secundum sacros canones duxerit; non su-
perbus, non elatus, non alicujus honoris cupidus,
sed humilis et mansuetus et timens Deum. A nullo
clerico aliquid commodi pro sacro officio requiratur,
neque ab archipresbyteris, neque ab archidiaconis,
neque ab illorum subjectis. Dum autem parœcias
per ecclesias baptismales, quas plebes (94) dicunt,
episcopus circuit, et ne forte aliquid mali, aut crimi-
nis, aut inimicitiarum causas inveniat, investiget,
nil quæstus, nil pecuniæ exinde requirat, nec eos
qui ibi fuerint, pro suo suorumque cibo affligat, sed
quasi pater filiis misereatur, et emendatis culpis,
omnes in pace relinquat, ut omnes pro suo episcopo
et sacerdote Dominum benedicant, et pro ejus sa-
lute tam corporis quam animæ, Dei misericordiam
petant.

78. Taliter enim episcopo faciente, populus cum
clero apud Deum salvabitur, et idem episcopus a
Deo remunerabitur. Si autem contra hæc fecerit,
vel pecuniam requisierit, Simonicus hæreticus ju-
dicatur atque damnabitur. Igitur ante omnia Simo-
niacam hæresim persequendo abjicite, sacerdotes
cum omni clero sanctæ regulæ ecclesiasticæ viven-
do subjicite, populum tam majores, quam minores
sanctis suasionibus ad bene agendum sollicitate invi-
tate, peccatores ut respiciant et pœniteant, prædi-
cate; qui pœnitere noluerint excommunicate; qui
ad pœnitentiam reverti voluerint sacris canonibus
subjugate, viam salutis omnibus demonstrate, circa
omnes benignitatem ostendite; et Deus judex justus
omnia secundum justitiam vestram vobis restituet.
Si enim omnia, quæ supra dicta sunt, in vestro epi-
scopatu studueritis observari, dum tempus fuerit et
facultas, ad vos venimus si expedierit, et quidquid
vobis necessarium et nobis licitum et possibile
faciemus. Valet.

79. Post hæc cum longe lateque odor tantæ san-
ctitatis perflagrasset, cœperunt de diversis terris,
et regnis ad eum certatim currere monachi, et cle-
rici, et fideles laici. Præcipue Mediolanenses, et
Cremonenses, atque Placentini. Monachi vero sua
monasteria relinquentes, et longam peregrinationem
sumentes, ad eum veniebant. Alii siquidem pro ap-

(94) *Plebes*, Italis *pieve*, est ecclesia parochialis;
unde extat hic versus Ebrardi. *Plebs hominum di-
cas, sed plebes ecclesiarum.*

prehendenda sub eo audita laudabili conversione A nec silentium frangentibus, ipsisque nudatis, et semivivis relictis, abierunt.

[forte conversatione]; alii vero ut a tanto instruerentur Patre qualiter Simoniacam hæresim deberent vitare. Audierant enim Joannem Patrem hanc cum suis fratribus publice damnare, et contra hanc exardescere multos mortales.

80. Quis itaque ad eum umquam venerit, postquam viderit illum et audierit, se dispendium pertulisse, vel laborem longi itineris sumpsisse pœnituerit? Nam si cor dubium, vel fortasse tepidum, vel evacuatam marsupium aliquis veniens detulerit, alacer repedabat, et cor in fide confirmatum reportans, et marsupium profecto non vacuum. Acceperat enim a Jesu Christo dono et vultum omnibus gratum, et sermonem cunctis placidum, et ad largiendum amplissimam manum. Jam causa expetit ut referam, quam Joannes Pater cum suis contra Simoniacam B toto coram mundo sumpserit pugnam.

81. Per idem tempus quidam Papiensis(95) Petrus sedem Florentinæ ecclesiæ invaserat clam interventu pecuniæ, quod Joannem Patrem ejusque fratres minime latuit. Elegerunt itaque vitam mortalem potius perdere quam veritatem celare. Ideoque Papiensem Petrum esse publice Simoniacum et hæreticum cœperunt dicere. Facta est denique inter clerum et populum contentio pervalida. Alii quidem temporalia intuentes commoda, ipsum defendebant. Alii cum monachis jam illorum credi verbis vehementer impugnabant.

82. Cum igitur contentio hæc inter clerum et inter populum per dies haberetur multos, et seditio inde frequenter oriretur, æstimavit hæreticus Petrus populum terrere et clerum, si faceret necare monachos, a quibus verba sibi adversa sumpsere principia. Qua de re missa multitudine equitum et peditum nocturno tempore, jussit sancti Salvii cœnobium igne comburi, et monachos quos reperissent interfici. Joannem vero Patrem ibi tunc existimavit inveniri. Ipse quidem die altero recesserat.

83. Ingressi igitur ecclesiam, cum nocturnum fratres celebrarent officium, evaginatis ensibus cœperunt Christi mactare oves, ut immites carnifices. Alii siquidem in fronte tam grave infixerunt vulnus, ut perveniret acies ferri usque ad testudinem cerebri(96). Alterum vero tam impie graviterque sub oculis percusserunt, ut nasus et dentes superiores cum superno labio a sua dividerentur compagine, et cuncta dependerent super barbam. Alii quidem infigentes aciem gladii vulnusque ad interiora perduxerunt. Hujusmodi igitur plagis multis in diversis perlatis, everterunt altaria, et deprædati sunt, quæ invenerunt omnia, et igne in domibus apposito, monachis tunc in ecclesia septem Psalmos cum Lætaniis decantantibus, in nullo reluctantibus, D

(95) Petrus Simoniacus vocatur Papiensis vel Trinensis a patriâ sua Papiæ, quæ et Ticinum dicitur.

(96) Per testudinem cerebri auctor hic intelligit cranium, ut opinor.

84. Nam ejusdem monasterii Abbatem, nomine Dominicum (97), ætate vetustum, conversatione sanctissimum, omni nudaverunt amictu. Qui tantum sic nudus cœpit sollicite quærere, si quid invenire posset quod se indueret. Tandem pellicum indumentum, quod ob incuriam inter fratrum lectos ceciderat, invenit, seque illud dissutum, et consciissimum ac vetustate dilapsum induit. Sed unde inimicus acquirere putavit victoriam et exaltationem, inde invenit detrimentum et confusionem: nam multi de populo et clero, qui hactenus ejus videbantur fautores, ipsius intuentes impietatem, facti sunt ipsi deinceps omnimodis adversi.

85. Altera quoque die tam homines, quam mulieres Florentinæ ad supradictum monasterium perrexerunt, et quæcumque poterant, necessitatibus fratrum necessaria fideliter detulerunt. Felicem se quisque credebatur si aliquem monachorum videre valebat, vel ex eorum sacro sanguine, ex terra, lapidibus, et lignis, suis pannis possent extergere, volentes illum pro magnis reliquiis habere.

86. Beatus autem Joannes, Valimbrosæ tunc positus, hoc quod acciderat audiens, martyrii flagrans amore, ad Sanctum Salvium festinato veniens, abbatem cæterosque flagellatos fratres, cæcos, nudatosque considerans, dixit: Nunc vere monachi estis: sed cur sine me hæc perferre voluistis? Valde enim doluit quod præfatæ persecutioni defuit, in qua tamen ipse martyrii obtinuit bravium, qui ad tolerandum martyrium suos tam strenue instituit discipulos. Ad hoc enim venit, quod se credebatur teneri, flagellari, detruncari, quod etiam pro amore Dei, et defensione catholicæ fidei cupiebat, si posset millies, occidi.

87. Monachi vero tanto fortiores deinde sunt affecti, quanto securiores de corona, quam jam gustaverant, martyrii. Nam euntes Romam tempore synodi, constanter et publice proclamaverunt Petrum Simoniacum et hæreticum, se igne proferentes intraturos ad id comprobandum. Alexander vero papa qui tunc Sedi Apostolicæ præsidebat, nec tunc accusatum voluit deponere, nec igneam deolarationem sumere: favebat enim maxima pars episcoporum parti Petri, et omnes pene erant monachis adversi. Sed Archidiaconus Ildebrandus(98) monachorum in omnibus est factus adjutor et defensor.

88. Lite itaque tunc permanente, immo deinceps minis crescente, facta est persecutio tanta adversus clerum Florentinum catholicum, ut eam ferre non valentes Archipresbyter cæterique quam plures de civitate exeuntes, ad Septimense confugerent cœnobium. Quos Joannes Pater benigne suscipiens, omni benignitate et charitate præbebat eis pro posse sub-

(97) Hujus Domini elogium vide apud Simium in Catalogo pag. 91 et seqq.

(98) Ildebrandus vel Hildebrandus fuit postea Gregorius VII, summus Pontifex.

sidium : favebat enim dux Gotifredus (99) parti A
Simoniaci Petri, ita ut minaretur interimera monachos et clericos eidem adversarios. Qua de causa Petri pars tunc valde prævaluit : quæ enim lingua fari potest persecutiones et angustias quas tempestate illa catholici perpessi sunt? Nam tempore illo, cum præfatus papa Florentiam venit, præparata et coadunata sunt ligna ad ignem accendendum, quem monachi inniabant ingredi comprobandum, sæpe factum [*annon, sæpe fatum?*] Petrum esse Simoniacum ethæreticum. Quod papa tunc recipere renuit, sed clero et populo in lite relicto, recessit. Sed hanc omnipotenti Deo qualiter sedare placuerit, tempus et causa, ut id intimetur, inquit. Ad hoc ergo noscendum hic Florentinæ ecclesiæ Epistola, papæ præfato directa, per ordinem ponatur, et tunc quod omnipotens Deus ostendere est dignatus ad fidem corroborandam B
Petri, et ad detestandum errorem Simonis Magi, legenti liquido patebit, et audienti.

CAPUT VIII.

Epistola cleri et populi Florentini ad Alexandrum Pontificem data, qua prodigiosa ignis probatio contra Simonicos facta exponitur.

89. Alexandro Primæ Sedis Reverendissimo ac Universali Episcopo, clerus et populus Florentinus sinceræ devotionis obsequium. Jam diu tedium et laborem nostrum, necnon certamen monachorum contra Simoniacam hæresim, Paternitas Vestra bene novit. Et nunc quoque dignum est ut qualis Deus excelsus pie ac misericorditer scrupulum hujus rei de cordibus nostris abraserit pernoscat. Signa enim et mirabilia Dominus noster in nobis fecit, et per ea cæcitate ignorantie, et dubietatis caliginem, ac tenebras erroris de pectore hominum pepulit, et fidem nobis augendo et dilatando, et in se solidando, lux mentibus nostris suæ veritatis clementer infulsit. Pastor quidem bonus de cælo venit, et ovibus assistentibus, atque ad se totis cordis medulis clamantibus, sententiam sereno clariorem, soleque lucidioræ omnique dicto aptiorem, omnique visu certioræ, de medio ignis populo suo dedit. Quid vero plebi Florentinæ de Petro Papiensi, qui se nostrum episcopum haberi volebat, tenendum sit in suo tremendo judicio declaravit. Sed licet miraculorum narratio videatur aliquantulum protelari, causas tamen, unde ad hæc ventum est, nequaquam inutiliter putamus debere succincte præscribi.

90. Quadam etenim die omnes Florentinæ civitatis clerici una congregati, cœpimus tam de clericis, de locis suis expulsis, quam etiam de nobis ipsis ante Papiensem Petrum conqueri. De abjectis enim, quia consilium et solatium eorum amiseramus, et quia etiam Prior et Archipresbyter noster metu hæresis e civitate secesserant; de nobis autem, quia bona pars civium nostrorum nos hæreticos acclamabat. Nam videntes nos ire ad eum, dicebant : Ite, ite hæ-

(99) *Gotifredus* vel *Godofredus* dux Tusciæ, animi inconstantia in historiis satis notus.

(100) *Potestas* apud Italos significat supremum ci-

retici ad hæreticum. Ite, quia per vos hæc civitas voragini dabitur, qui Christum impietate vestra de ipsa expellitis, et beatum Petrum apostolum expugnantem, Simonem Magum pro Deo inducendo colitis? Quid plura? Rogamus eum ut tam nos quam se ab infamia liberet, dicentes : Ecce nos, si te mundum senseris, si tu nobis jusseris, Dei pro te judicium subire non dubitamus; aut si probationem, quam monachi hic et Romæ facere voluerunt, recipere vis, ad eos imus, eosque obnixè rogamus

91. Ad hæc ille, se inquit neutrum jubere neutrum velle, neutrum recipere : Quin etiam edictum a Præsidente per legatos suos impetravit, ut quicumque laicorum, quicumque clericorum se, ut episcopum, non coleret, sui que imperio non obediret, ad Præsidentem victus non duceretur, sed traheretur; si autem quis nostrum his minis territus de civitate fugeret, ad dominium Potestatis (100) assumeretur quidquid possedisset. Clerici vero, qui sub tutelam beati Petri apostoli agendo contra Simoniacam hæresim in Oratorium ejus confugerant, aut sibi conciliarentur, aut sine spe audientie extra civitatem pellerentur. Hincque factum est ut, vesperscente sabbato in initu jejunii, cum apud prædictam ecclesiam beati Petri apostoli, ipsi clerici lectionum ac responsorum sequentis Dominicæ recordarentur, municipalis Præsidis, eo quod se eum salva reverentia Petri apostoli Simoniaco hæretico non posse obedire responderint, illos extra emunitatem [*id est immunitatem*] Oratorii, beatum Petrum apostolorum principem parvipendens, ejeceret.

92. Fit denique pro hoc scelere concursus catholicorum virorum, et maxime feminarum, velamina capitum projicientium, et sparsis crinibus flebiliter incedentium; pectora pugnis, miserabiles ad Deum voces mittendo, dure tundentium, et super virorum ac filiorum mortem triste lamentantium : nam in plateas luto plenas se prosternentes aiebant : Heu, heu ! o Christe, tu hinc ejeceris, et quomodo nos desolatas relinquis? Tu nobiscum habitare non sinneris et quomodo nos hic habitamus? Vidimus quia non potes nobiscum manere, sed vadis, quia Simon Magus te non permittit. O sancte Petre, numquid a Simone Mago vinceris, quia ad te confugientes non defendis? Nos putavimus eum in infernalibus pœnis esse victum et catenatum, sed ecce cernimus illum ad tuum dedecus hostiliter suscitatum. Virorum quippe alii ad alios dicebant : Videtis, et aperte videtis, Christus hinc discedit. Abiit, qui legem suam adimplens, se pellenti non resistit. Et nos, viri fratres civitatem hanc, quo hæretica pars ea non gaudeat, incendamus atque cum parvulis et uxoribus nostris, quocumque Christus ierit secum eamus. Si Christiani sumus, Christum sequamur.

93. His ergo ejulatibus, hisque doloribus, nos quoque clerici, qui ipsi Papiensi videbamur fautores vitatis magistratum; colligo ex sensu hic indicari Fiscum, cui fugientium bona addicerentur.

et assectæ, et qui ab aliis hæretici acclamabamur, eo quod ipsum sequebamur, permoti, seramus (101) ecclesias, et mœrore projectorum (102) non tangimus campanas, populis non psalmos, non denique canimus missas. Nec mora, nobis congregatis, sit Domino inspirante consilium. Ad Dei monachos, qui Septimo in monasterio sancti Salvatoris degunt, communi voto quosdam nostrum mittimus petentes et orantes, dubietatem hujus rei velle perdere, et veritatem cognoscere, cogitamque firmiter promittentes tenere.

94. Responsum est autem nobis, quia si catholicam fidem pro viribus vellemus tenere atque defendere, et Simoniacam hæresim impugnando destruere, virtus Salvatoris tam hujus negotii dubietatem quam etiam cœcitatem de cordibus nostris eliminaret. Factemur, promissimus de hac re hoc sequi quod et ipsis, si suis factum compensarent dictis. Quid plura? Statuitur dies omni voto quæsita, in qua et dubietatem perdidimus, et ex qua veritatem, quam monachi dicebant, pro posse defendendo tenemus. Quarta namque feria, in prima hebdomada. Quadregesimæ dies constituitur. Secunda et tertia feria specialiter pro hoc deum oramus, et ut Deus, qui unica est veritas, veritatis hujus reseraret ostium, obsecramus.

95. Illucente vero quarta feria a quodam nostrum itur ad virum Papiensem, qui rogans eum inquit: Fac, Domine, pro Dei tremore, proque remedio animæ tuæ, si est de te, quod monachi dicunt, noli clericos, noli populum in eundo laboribus afficere, noli Deum experiendo tentare, sed hujus negotii veritatem ad Dominum te convertendo pande, aut si hoc te noscis immunem reatu nobiscum venire dignare. Ad quem ille respondet: Nec ego venio illuc, neque te si tu me diligis, ire volo. Ad hoc vero dictum est sibi: Profecto Dei iudicium, quia omnes vadunt, videre ibo, et quid ibi agatur solerter curabo, et quodcunque Deus iudex justus in iudicio suo recto monstraverit, secundum meum valere defensabo. Nec tibi molestum sit meum iter, quia te hodie, qualis sit, sententia Dei recte ostendet. Aut enim te hodie magis, quam unquam fueris, habebimus carum, aut viliores et contemptum.

96. Nos interim, quasi cœlesti præmoniti oraculo, non exspectamus nuntium; curriturque a nobis clericis, et laicis, et feminis ad Septimum, in quod est Sancti Salvatoris monasterium. O mira Domini potentia, miraque clementia, qui voluntates non solum expeditis, sed etiam prægnantibus vires ad eundum donavit! Numquid enim longitudo itineris matronas? numquid via cœnulentæ multitudine aquarum delicatas terruit? numquid pueros jejunium exasperavit?

97. Congregatis denique omnibus clericis et

(101) *Serare pro claudere vel obsecrare*, ut habet Rodericus Toletan. in Hist. Arabum cap. 45.

(102) Forte vult significare quod propter mœrorem eorum qui e civitate ejecti vel projecti erant,

laicis promiscui sexus et ætatis, fere ad tria milia, ad prædictum monasterium, interrogamur a servis Dei: Cur, fratres, venistis? Respondetur a nobis: Ut illuminemur, et errorem relinquentes, veritatem sequamur. Quomodo, inquit, illuminari vultis? Nos inquam respondentes: Ut copioso igne probetur, quod de Papiensi Petro dicitis. Quem, inquit, fructum hoc facto habebitis? aut quem honorem inde Deo redditis? Respondemus omnes: Erimus vobiscum, rectam fidem defendentes, et Simoniacam hæresim abominando, Deo, semper gratias agentes. Quid longius moramur? Fiunt statim a populo duæ strues lignorum altrinsecus juxta se in longitudine positæ. Singulatim vero longitudo utriusque fuit pedum decem, latitudo autem ambarum singillatim quinque pedum, et dimidium dimidii pedis. Altitudo denique utriusque separatim fuit quatuor pedum et dimidii. Inter utrasque vero pyras in longitudine semita unius brachii exstitit, et ipsa strata siccis lignis, et ad ardens bene paratis.

98. Interea fiunt pro hac re Letaniæ, psalmodiæ supplicationes. Monachus intraturus ignem eligitur, jussuque abbatis Joannis celebratur missam ad altare procedit. Missa vero cantatur cum magna devotione et supplicatione omnium. Chorus monachorum, et clericorum, nec non et laicorum ex corde lacrymatur. Ut autem ventum est ad *Agnus Dei*, quatuor monachi, unus imaginem Crucifixi Domini, alter aquam sanctificatam, tertius duodecim cereos benedictos accensos, quartus thuribulum thure plenum bajulantes, procedunt ad succendendum lignorum præscriptas pyras.

99. His igitur visis clamor omnium in cœlum attollitur *Kyrie eleison* flebilissime pleno ore cantatur, Jesus Christus creberrime, ut exurgat, causamque suam defendat oratur. Maria ejus Mater, ut hoc sibi suadeat, multum a viris, plurimumque a feminis supplicatur. Petri apostoli nomen, quod Simonem perdendo damnet, millies ingeminatur. Gregorius urbis præsul, ut ad suas verificandum properet sanctiones, suppliciter obsecratur. Interea dum pro ingenii capacitate ab omnibus Deus oratur, presbyter, perceptis saluti mysteriis, et expleta missa, exutaque casula, cæterisque sacerdotii indumentis, Crucem Christi portans, cum abbatibus et monachis Letanias faciendo, ad strues lignorum, jam rogæ fieri incipientes, appropinquat. Ibi, quam multipliciter ac uniformiter ab omnibus oratur, nulla lingua fari, nullus sensus colligendo valet meditari.

100. Tandem silentium cunctis imponitur. Et ut conditionem rei, pro qua hæc fiebant, intento ardiamus, et bene intelligamus, monemur. Eligitur denique abbatum unus, clamorosus in voce, apertus in lingua, qui aperte ad intelligendam orationem, in qua conditio petitionis ad Deum continebatur, populo

non tetigerint suas campanas. Vel etiam quod aliorum qui ecclesias suas deseruerant, ac mœrore projecti et afflicti erant, campanas non tetigerint.

laudantibus autem cunctis conditionem, A
rum alius abbatum silentium petit, ele-
[voce] alloquitur omnes dicens: Viri
t sorores, pro salute animarum vestrarum,
o, hoc facimus, ut deinceps a Simoniaca
æ fere jam totum mundum [infecit] cavea-
s autem lepræ contagium tam magnum esse
uod ipsius immanitati cætera crimina com-
sunt quasi nihil.

lis ergo expletis, cum utrique rogi jam se
i parte in flammivomos vertissent carbones,
ædia semita ignivomarum copia prunarum
staret, ut usque ad talos pedis cunctis, sic
in probationem patuit in prunas infigi pos-
cerdos et monachus jussu abbatis hanc
m cum magna voce, audientibus et flentibus
us millibus, fudit ad Dominum: Domine B
riste, vera lux omnium in te credentium,
isericordiam peto, tuam clementiam exoro,
rus Papiensis qui Florentinus episcopus di-
terventu pecuniæ, id est munere a manu,
t Simoniaca hæresis, Florentinam arripuit
nunc tu Filii æterni Patris, salus mea, in
ændo iudicio ad adjuvandum me festina, et
um sine combustionis macula mirabiliter
a, sicut quondam illæsos salvasti tres pueros
no ignis ardentis. Qui cum cœterno Patre
piritu sancto omnia cooperaris, et vivis, et
n sæcula sæculorum.

lumque omnes, qui aderant, respondis-
æen: pacis osculum fratribus dedit et acce-
rrogamur omnes: Quamdiu vultis ipsum in C
nere? Responsum est ab omnibus: At, at,
itis? Sufficit, Domine, satis, cum solemn-
e pedetentim ignem flammamque transire:
quidem sacerdoti et monacho voluntati no-
isfacere. Tunc ipse sacerdos contra ignis
1 salutare signum faciens, Crucemque Chri-
lans, ipsamque, non flammarum multitudi-
ændens, intrepidus mente, hilaris vultu cum
celebritate gravitatis, illæsus in corpore,
et in omnibus, quæ secum portabat, in vir-
u Christi mirabiliter ignem pertransiit.

iam flammæ undique concurrentes, et cir-
que exsurgentes Albam quasi byssinam (103)
it, et implendo inflammabant, sed naturæ
nemores, nihil sibi ustionis inferre poterant. D
lum denique et stolam, eorumque simbrias
ntorum sustollendo huc illucque varie fere-
d calore perduto, ipsas in nullo comburere
t. Pili quoque pedum ejus inter flammosos
s mittebantur, sed o mira Domini potentia
i laudanda clementia! eorum nulli odore
debantur. Inter capillos nempe flammæ cir-
gentes intrabant, eosque flando levabant et
ant, sed nec summitatem alicujus eorum vi-
oblitæ, adurendo retorquere valebant. Erant
flammæ ex omni parte ipsum concludentes,
Id est ex tenui lino confectam.

ad Salvatoris miraculum, non ad ardoris incendium.
Ardorem Catholicæ fidei sentiebant, ideoque non
ardebant. Deus profecto noster ignis consumens
aderat, ideoque, ipso nolente, corporeus ignis nihil
nocere poterat. Procul dubio verum erat, quod a
servis Dci dicebatur, quia illorum testis, veritate
juvante, ab igne miraculose liberatur. Veritas enim
semper liberat quos falsitatis macula non coin-
quinat.

101. Postquam autem egressus est de igne, dum
iterum vellet focum repedare, capitur a populo; de-
osculantur pedes præ desiderio. Præ gaudio quidem
beatum se quisque putabat, qui vestimentorum
quamcunque particulam deosculari valebat. Gravi
namque premebatur angustia populorum, sed cum
magna difficultate liberatur viribus clericorum. Laus
Deo ab omnibus una præ gaudio, etiam flendo can-
tatur, certi jam quia verbum Dei nunquam muta-
tur. Simon Petrus magnis laudibus sublimatur, Si-
mondem que Magus ut stercus pedibus conculcatur.
Nomen Petri apostoli in ore omnium super mel et
favum cum laudibus magis magisque dulcescit: no-
men impii Simonis super fel et sulphur cum vitu-
perationibus magis magisque putrescit. Magnitu-
dinem quippe horum Christi signorum, copiamque
gaudii nostri, ac quotidianam gratiarum actionem,
nec cordis sensus cogitare, nec linguæ plectrum ex-
primere, nec manus, sicut est, unquam sufficient
scribere.

105. Sed quia sapienti de multis pauca sufficiunt.
demum ad Paternitatem Vestram supplicandum
concurrimus. Per ipsum vero Beatitudinem Vestram
oramus, cujus Vicarium, tam in cœlis quam in
terris etiam vos esse desideramus: dignamini plebi,
longa peste demolitæ, consilium pariter, et defen-
sionis auxilium impendere: dignamini nos miseros
ab importunis luporum faucibus, abstrahendo eri-
pere: dignamini. precamur, arma contra hostes
Petri apostoli movere, acies struere, sancta bella
committere, et nos oves Christi, beato Petro tibi-
que vice ejus commissas, contra Simonicos præ-
liando de captivitate liberare. Plerisque etenim no-
strum beatus ipse Apostolus, ut olim a Nerone in
cruce confixus, in visu noctis apparet, et passionem
suam ostendendo, ut a Simonicorum societate de-
clinemus, pie suadet. Sicut, inquit, me Simoni
Mago nunquam conjunxi, sic quoque vos, si Christi
esse vultis, si oves pascuæ ejus estis, si me clavige-
rum regni cœlestis creditis, si me vobis portas regni
celorum aperire cupitis, Simonicis nolite sociari,
nolite conjungi, nolite communicari.

106. Nunc itaque, Domine sancte, quia fiducia
recuperationis nostræ secundum Deum in sancta
Sede Romana est posita, vos, qui ipsi præsidetis
oramus, ut rapacibus lupis ex adverso ascendatis,
atque auctoritatem sacerdotalis culminis, pro ovibus
vobis vice Petri creditis, opponatis. Iterum iterum-
que cernui sollicitudinem vestram oramus Pater, ut

quod Pastoris est, nobis dilaniatis ovibus ne pigritemini clementer impendere. His cognitis, quanto-
 cius Papa curavit de omni Episcopali officio præfa-
 tum Petrum deponere.

CAPUT IX.

*Zelus ejus pro Catholica fide ac fraterna charitate ;
 pia mors et sepultura ; varia monasteria post ob-
 itum ejus ædificata.*

107. Ostendimus itaque quam ferventissimam Joannes Pater habuerit fidem, et quam indefessam contra Simoniacam hæresim sumpserit pugnam, immo quam obodientes, et in fide ferventes educaverit discipulos. Reliqua ; quæ in senectute gessit, et qualiter de sæculo migravit, prosequamur. Videns denique supradictus Comes Budgar, qui Catholicus extiterat adjutor, etiam in omnibus defensor, tantam fidem, tantamque religionem, tam Joannis Patris quam ejus discipulorum, deliberavit suum monasterium Ficiclense (104) sub ejus committere regimine ; quod nimis et obnixiis precibus tandem obtinuit. Ubi senex Pater in regimine Abbatis illum constituit Fratrem qui obediens transierat per ignem.

108. Quodam die cum apud præfatum monasterium, quod est in Septimo, esset, et octo ex monachis cum uno tantum sarculo foras ire videret, interrogavit quo tenderent, et cur nonnisi unum sarculum deferrent. Illi vero mox, quo ibant, et quid facere deliberaverant, exponunt, seque ad id, quod disposerant, perficiendum, non nisi uno indigere sarculo afferunt. Ad hæc ille : Nec ipsum, inquit, unum sarculum vobiscum reducetis, sed, illic quo pergitis, relinquetis. Quod ut dixit cæperunt ipsi valde mirari, et dicere. Magna nos negligentia et oblivio deprimet, si, cum octo simus, istud sarculum non reduxerimus. Adhortatique sunt seipsos ut pro sarculo unanimiter solliciti existerent, ut si sanctus Joannes illud verbum veraciter protulisset, cognoscerent. Cumque ad locum, quo decreverant, pervenerunt, et quid disposerant perfecerunt, reversi (sunt) ad monasterium, ubi se cæperunt aspiciere vicissim, et quis, eorum sarculum reduxisset, inquirere. Sed cum nullus illorum inventus est ipsum reportasse sarculum, cognoverunt nimirum sanctum Joannem prophetiæ habere spiritum.

109. Dilexerat enim a principio bonos clericos, quemadmodum monachos. Et ipse ab eis diligebatur, cœu esset eorum pater : nam omnimodo studebat cum bonis clericis canonicas ordinare ecclesias, sicut cum monachis monasteria. Ad quod probandum, unum ealtem de multis ponam exemplum. Venerunt clerici catholici per idem tempus, et fideles laici de civitate Mediolanensi ad senem Patrem, illius terræ referentes miseriam ; scilicet quod per multos retro annos innumerabilis multitudo tam virorum quam mulierum illius civitatis, pro timore Simoniacæ hæresis, nec Pœnitentiam, nec Commu-

(104) Id secundum monasterium, quod Comes bulgar s. Joanni Gualberto tradidit.

(105) De hoc Tudertino episcopo vide Ughellum

nionem ab aliqua sumpserat persona mortali. A quibus se profitebantur esse missos ad pietatem senis Patris, ut pro charitate, qua isdem in cæteris flagrabat, animabus eorum auxilium pro posse impenderet. Quibus misericordia motus ait : Et quod vobis consilium possum impendere ? At illi : Pater, inquirunt, sancte, si tot miseris vis subvenire, fac clericos, qui ex nostra terra pro vitando hæreticorum consortio ad te confugerunt, catholice ordinari ; illos illum remitte, et Christianitatem, jam pene deletam, poterunt renovare.

110. Quid multa ? Non solum illos, qui in civitate morabantur, nimia commotus pietate solito more, sed etiam quos jam in interiore cella Novitiorum habebat, et qui pro accipienda veste monastica venerant, inde abstraxit, et a Rüdolfo Tudertino episcopo (105) viro sanctissimo et catholico ordinari gradatim fecit, eosque Mediolano direxit. Hunc episcopum papa ad tegendum episcopatum Florentinum direxerat post depositionem Simoniaci Petri, et quoniam majus his fecit, majus dicam ; ipsum scilicet episcopum postea cum viris eruditissimis præfatum Mediolano misit, ut viris catholicis id omnimodo optantibus et petentibus, officio subveniret episcopali, qui fidelium consolaretur corda catholico pastore diu destituta. Si enim voluero cuncta sancti Viri narrare bona, prius deficiet dies et horæ, immo tempora, quam dicenda.

111. Post hæc igitur venit dies ab eo diu desideratus, scilicet ut dissolveretur et esset cum Christo, quod concupierat omnimodo. Ingravescente itaque infirmitate, quod vitæ terminus propinquaret, evidenter cœpit dicere. Missa igitur legatione, ad se discipulos quos Fratribus præposuerat, fecit venire. Quos visos et benedictos, illo cogebat remeare ad commissi custodiam gregis. Qui licet mœrentes et nimium flentes, Patris jussioni contradicere non audentes, revertebantur. Remanserunt cum eo tantummodo domnus Rusticus, et domus Lætus abbas, pater cœnobii Passinianensis, in quo decumbebat Pater. Ii in eadem, qua obiit hebdomada, ad eum accedentes humili depoposcerunt prece, ut aliquam exhortationem Fratribus relinqueret de unitate charitatis, et de concordia pacis. Tunc dicta hæc dictari et scribi jussit :

112. Joannes Abbas omnibus Fratribus in amorem fraternitatis secum junctis salutem et benedictionem. Me sub gravi infirmitate diu laborante. Deus ut animam recipiat, corporis mei terra quatenus ad pulverem revertatur, unde materiam sumpsit, quotidie expecto. Et hoc mirum non est, quia ætas etiam absque tantæ infirmitatis oppressionem hoc me admonet quotidie expectare. Et hinc transire quasi sub silentio æstimabam, sed locum et nomen, quod in hac terra corruptibili, quamvis, non sicut decuit. tenui pensans ; utile duxi, vobis siquid de vinculo

tom. III Italiæ sacre col, 100 ; tom. II, col. 1881, et tom. V, col. 1514.

is loqui; in hoc non a nobis, nec noviter, sed, A
 stidie auditis, transcurrendo replicare brevi-
 te hæc est illa virtus, quæ omnium rerum
 am effici compulit creaturam. Hæc est illa,
 pæ in vice suorum omnium mandatorum
 is commendans ait: Hoc est præceptum
 ut diligatis invicem.

ta Jacobus apostolus loquitur dicens: Qui
 egem observaverit, offendat autem in uno,
 est omnium reus. Ista est, de qua beatus
 apostolus dicit: Caritas cooperit multitu-
 peccatorum.

Hinc vero colligere possumus, tenendo chari-
 omnia peccata operiri posse; cæteras vero
 æstimantibus se obtinere, sine hac nil valere. B
 audiens quisque superbus et inobediens,
 veritate cogitat habere, si se corporaliter in
 mione fraterna viderit perdurare. A qua, ut
 m, opinione falsa, unumquemque beatus Gre-
 vere charitatis finem indicando, excludit di-
 Ille perfecte Deum diligit, qui sibi de se nihil
 nit. Quid vero de charitate singulariter loquar
 , quoniam omnia mandata ab hac pullulare
 scio. Quia si multi sunt rami boni operis, una
 nen radix charitatis. In cujus calore reprobi
 quam possunt diu perdurare, Domino Salvatore
 : Refrigescet caritas multorum. Quos frigi-
 ab unitate divisos apostolus Joannes plangit
 , et gemit: Ex nobis exierunt, sed non erant
 is: nam si fuissent ex nobis, permansissent
 nobiscum.

Et si ita est, immo quia ita est, debet unus-
 re fidelis semper pensare, qualiter se tam sum-
 mo possit copulare, secumque, quos habeat
 Dei socios, anxie quærere. Et sicut reprobi
 relinquendo, a Christi corpore abaciuntur,
 æcti eam in veritate amplectendo, eidem cor-
 Christi confirmantur. Ad hanc vero inviolabi-
 ustodiendam valde utilis est fraterna unitas,
 re constringit sub unius personæ cura. Quo-
 sicut flumen a suo alveo siccatur, si in multis
 dividatur, sic unitas fraterna minus valet ad
 la, si fuerit sparsa per diversa. Idcirco, ut in
 ista caritas inviolabilis permaneat vobiscum,
 ut in domno Rodulfo vestra cura et consilium
 neum obitum pendeat, saltem sicut in me pe-
 t in mea vita. Valete.

. Tertia denique antequam obiret die, vidit
 em sibi assistentem, quem ejus angelum fuisse
 ramus. Quem et cum solus et nullus alius cer-
 , ait fratribus: Quare fratrem illum non vo-
 vobiscum, cum comedistis? Cui fratres: De
 inquit, fratre dicis, Pater? Et ille: De illo
 ro, inquit, juvene, qui ad nos venit, et nobis-
 moratur ingrediens et egrediens. Et subjunxit:
 est, et quo nomine vocatur? Cui beatus Lætus,
 6) In *Breviculo*, id est indiculo vel compendio.
 hæc est diminutiva a *Brevi*.

abbas de Passiniano, Deo revelante, dixit. Nescis
 quia de monte Domini, et Benignus appellatur? Tunc
 ille, Spiritu sancto docente, angelum esse intel-
 lexit, et vere de monte Domini, id est de cælo,
 esse, talique nomine (*id est Benignus*) illum appellari
 dixit.

116. Et recte beato Joanni Deus talis nominis
 angelum deputaverat, qui tantam sibi benignitatem
 misericorditer plus quam cæteris fere mortalibus in-
 fuderat. Quo audito ierunt, et supra mensam unius
 hominis victum posuerunt, supra victualia consti-
 tuta fratrum. Quo adimpleto quievit. Denique cum
 ad exitum appropinquaret, fecit sibi in brevi-
 culo (106) scribi, et in manu poni hæc: Ego Joannes
 credo et confiteor fidem, quam sancti Apostoli præ-
 dicaverunt, et sancti Patres in quatuor conciliis
 confirmaverunt; ut crederetur intimo eam corde te-
 nuisse, quam videbatur verbis et operibus viriliter
 defendisse.

117. Post hæc Christo tradidit spiritum corporis
 et sanguinis ipsius perceptione munitum, in quem
 integra fide crediderat, quem pure dilexerat, cui pia
 intentione servierat; secum videlicet talentum sibi
 creditum reportans centuplicatum. Obiit in ferven-
 tissimo ætatis ardore, quarto scilicet Idus Julii.
 Patres itaque præsentis, qui aderant, spe certa cre-
 dentes posse Deum sine fœtore in ætatis fervore
 servare magistrum, qui in igne sine combustione
 servaverat discipulum, deliberaverunt cadaver Patris
 insepultum retinere, donec abbates ex utraque con-
 gregarentur parte.

C 118. Hac itaque de causa insepultum mansit per
 triduum. In quibus vero ad celebrandas communis
 Patris exequias, clericorum et monachorum con-
 venit multitudo pene innumerabilis. Per hos quippe
 dies et noctes Christo indefesso gratias agentes,
 debitum honorem Patri impendent, sepultura post
 hæc sancti Viri corpus tradiderunt. Ita immune ab
 omni fœtore, quemadmodum fidem ab omni erroris
 contagione servaverat immunem, et ceu discipuli
 transeuntis per ignem Christus imcombustas vestes
 servaverat et carnem.

119. Quo sepulto, sumpsit domnus Rodulfus (107)
 obedientiam sibi a Patre injunctam; quam per
 triennium, præ oculis habens memoriam et timorem
 Patris, sancte et regulariter rexit. Sub cujus regi-
 mine se cæteris adhæserunt cœnobium Vagianum,
 et Toanis Fontana, nec non et Coneum. Post cujus
 obitum, totius Congregationis regimen sumpsit Pa-
 ter Rusticus, et eam per annos sedecim rexit fide-
 ter, paterne et discrete. Sub quo cœnobium sancti
 Angeli juxta Pistoriam est noviter ædificatum. Al-
 terum ad honorem Christi, ejusque Genitricis Ma-
 riæ in Nerana. Porro illud, quod est in Sofena, ad
 honorem sancti ædificatum est Salvatoris, et alte-
 rum, quod in Strumis, ad honorem Dei, ejusque
 sancti Martyris Fidelis, nec non et illud Pisanum

(197) Id est, assumpsit munus Generalis abbatis,
 Sibi a *S. Joanne Gualberto* impositum.

ad honorem Dei, sanctissimique Pauli, sub hujus **A** banensis episcopus ipsius ore se testabatur audisse. regimine Patris adjuncta et concorporata sunt Vallis Imbrosæ consuetudini et Congregationi. Similiter ad quod in monte Armato, et alterum, quod in Osellæ Castellanis in partibus, noviter sunt ædificata, sub hoc sunt instituta Patre (108).

120. Horum quippe rectores annuatim conveniunt, memoria retinentes bonitatem et sanctitatem, nec non instituta boni et primi Patris sibi offerunt alteri alterutris quæcumque sub sua habent cura, personas videlicet et substantias sæcundum imperium Vallis Imbrosæ abbatis, quem super se electum habent in vice Joannis primi abbatis. Et sunt in fide una, unum cor et animam habentes, potius parati mori, quam ab alterutro dividi. In qua unitate Christus, omnipotens pastor eos in perpetuum dignetur conservare, qui suos electos ante mundi constitutionem dignatus est eligere. Qui cum Deo Patre, sanctoque Spiritu ex utroque procedente vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum Amen.

CAPUT X.

Varia miracula maxime post obitum ejus patrata.

121. Quod scribimus a venerabili Fratrem didicimus Joanne, qui in eodem Passinianensi cœnobio, ubi dominus archimandrita Joannes ad cœlestia migravit, per multos annos cellæ ministerium et vestiarii officium nobiliter gessit. Qui adhuc eo tempore in laicali habitu constitutus, dum persensisset venerandum Patrem morti proximare, æstuaræ cœpit, quid in tanta parandi copia ciborum ageret, præsertim cum cerneret tantam turbam monachorum, et clericorum, nec non et laicorum ex diversis partibus ad funus tanti Patris advenire. Quid multa? Tandem ad semetipsum reversus, in Deo confisus, meritisque tanti Patris præsumens, dixit: Qui ex quinque panibus quinque millia homines pavit, potest hodie multiplicare nostra olera simulque et legumina. Tunc vascula, quæ more solito Fratribus suffecerant, assumpsit, et sancti Patris Joannis invocato nomine, ad prunas composuit, et ad coquendum cibaria per eas ordinavit. Mira res! de quibus vasculis solitam annonam Fratribus tribuit, et a mane usque ad expletum diem omnibus supervenientibus ibidem hospitibus sufficienter administravit.

122. De domno GG. VII apostolicæ Sedis papa, **D** qui ad sacrosancta Misarum solemnia compunctive solebat accedere. Cui cum continuis tribus diebus consueta deesset compunctio, nomen et sanctitas prædicti Patris Joannis in memoriam venit, eumque in suum invitavit auxilium, et mox ejusdem sanctæ compunctionis gratiam, copiam multum largius quam solebat resumpsit sicut dominus Petrus Al-

(108) De omnibus his monasteriis videri potest Locatellus l. b. II, cap. 1, et 2, Franchius lib. VIII, pag. 254. Lubinus in Abbatiarum Italiæ brevi notitia ordine alphabetico concinnata.

(109) *Callicula* vel *Galicula* est genus vestis. et

123. De domno Teuzo Razolensi abbate de primis maximisque ejus discipulis, quod ei contigit, ipso sæpissime testificante. Qui dum quadam die cum Plebano sancti Joannis Majoris, nomine Ugo, Vallimbrosam iter ageret, gravissimo illorum dolore intolerabiliter ac sæpius pulsatus est. Cumque inter has doloris angustias fluctuaret, prædictum Patrem Joannem attentius cœpit rogare, quatenus suis meritis, precibusque ei clementer succurreret. Statimque languor, qui eum cruciabat, prorsus deletus est. Item de prædicto domno Teuzo, cui cum obitus domni Rustici magni Prioris nuntiatus fuisset, et ipse tanto constringeretur languore, ut se movere non posset, calliculam (109) tanti [*al.*, sancti] prædicti Patris fiducialiter tetigit, mox sanissimus effectus, celeriter ad defunctum perrexit.

124. De Fratrem Girardo sæpius in vita ejus memorato. Qui dum quadam die equo sedens iter ageret, prædicti Patris pedulem (110) gestabat in sinu. Qui casu de equo decedens, manu frænorum amisit. Equus vero ante illum fugiens, per longa terrarum spatia, eo nolente atque contristante, cucurrit. Qui cum equum nullatenus stare cerneret, nec eum posset ascendere, pedulem, quem gestabat, foras traxit de sinu, orationemque hujusmodi fudit ad Dominum, ut si venerandus Pater Joannes hoc erat, quod dicebatur, et ipse credebat, meritis ejus figeret equum. Hæc eo orante, equus quasi simulacrum stetit. Ad quem ipse accedens tenuit at ascendit, et via, qua cœperat, lætus cum eo abiit.

125. In virtute similis miraculi, ejus nihilominus sanctitas claruit. Nam cum supradictus venerabilis Rusticus die quadam a Vallimbrosa veniret, et ad Sanctum Salvium cum quodam venerabili presbytero iret, cum ad quoddam diversorium venerunt, de mulis, quibus insedebant, ob necessitatem corporis descenderunt. Interea mulus presbyteri repente diffugit, concitoque gradu per diversa se contulit. Sed cum sacerdos post mulum pergeret cursim, ut cum, si fieri posset, apprehenderet, eumque reduceret, dixit ei Rusticus: Cur frustra laboras, cum illum velocius te currere videas ipsumque taliter apprehendere nequeas? Veni ergo et dominum Joannem deprecemur, ut ipse nobis mulum reducere dignetur. Qui cum dixisset, et presbyter redisset, genua curvavit, ac beatum Joannem, ut mulum reduceret, rogavit. Mox ad primam orantis verba, tanta velocitate mulus rediit, quantum ante discessit, seque ad tenendum et sedendum, mansuetissimus reddidit.

126. Matrona quædam nobilissima, nomine scilicet Adalascia, gravissimis per unum integrum annum febribus æstuans, ante sepulcrum ejus

etiam interdum significat tegumentum capitis.

(110) *Pedules*, pedum indumenta seu tibia, ab Italico *Pedule*, quod infirmam tibialium partem significat.

co sanitate recepta, incolumis remeavit **A** ille, inquit? Qui mox vocatus advenit. Quid, inquit, tibi et ovi alterius? Præcipio tibi itaque ex parte domni Joannis abbatis majoris, ut statim abstracta ab ea pelle, et tibi ex integro tegumento cervici superposita, ad locum unde tulistis quantocius deferas.

co sanitate recepta, incolumis remeavit **A** ille, inquit? Qui mox vocatus advenit. Quid, inquit, tibi et ovi alterius? Præcipio tibi itaque ex parte domni Joannis abbatis majoris, ut statim abstracta ab ea pelle, et tibi ex integro tegumento cervici superposita, ad locum unde tulistis quantocius deferas.

co sanitate recepta, incolumis remeavit **A** ille, inquit? Qui mox vocatus advenit. Quid, inquit, tibi et ovi alterius? Præcipio tibi itaque ex parte domni Joannis abbatis majoris, ut statim abstracta ab ea pelle, et tibi ex integro tegumento cervici superposita, ad locum unde tulistis quantocius deferas.

co furibundus animo ille ut erat dixit : Si quæ de Walberte Joanne propriis oculis **B** Episcopus : Ego te absolvo, inquit, ab hoc reatu. Et ille : Tu, inquit, non es meus Abbas abdictus (116), sed tantummodo tuæ civitatis Episcopus. Ex ejus absolutione nihil curans, ut cœperat suam obedientiam festinus adimplere pertentans, et eo, unde alii abstulerant, loco eam devote reposit, et continuo domum lætus remeavit. Hæc namque ideo posuimus, ut obedientiæ bonum, quam perfecte etiam in simplicioribus pro reverentia tanti Patris exercebatur, significaremus.

co furibundus animo ille ut erat dixit : Si quæ de Walberte Joanne propriis oculis **B** Episcopus : Ego te absolvo, inquit, ab hoc reatu. Et ille : Tu, inquit, non es meus Abbas abdictus (116), sed tantummodo tuæ civitatis Episcopus. Ex ejus absolutione nihil curans, ut cœperat suam obedientiam festinus adimplere pertentans, et eo, unde alii abstulerant, loco eam devote reposit, et continuo domum lætus remeavit. Hæc namque ideo posuimus, ut obedientiæ bonum, quam perfecte etiam in simplicioribus pro reverentia tanti Patris exercebatur, significaremus.

co furibundus animo ille ut erat dixit : Si quæ de Walberte Joanne propriis oculis **B** Episcopus : Ego te absolvo, inquit, ab hoc reatu. Et ille : Tu, inquit, non es meus Abbas abdictus (116), sed tantummodo tuæ civitatis Episcopus. Ex ejus absolutione nihil curans, ut cœperat suam obedientiam festinus adimplere pertentans, et eo, unde alii abstulerant, loco eam devote reposit, et continuo domum lætus remeavit. Hæc namque ideo posuimus, ut obedientiæ bonum, quam perfecte etiam in simplicioribus pro reverentia tanti Patris exercebatur, significaremus.

dam magnæ simplicitatis et obedientiæ **C** quendam obeditiunculam (113) de præfato cœnobio ad conversionem (114) venit. Quadam die aliquantos mercenarios ex prædæ obedientiæ Prioris ad excolendam am condixisset, cum eis per totam diem tercio devotus permansit; et cum sol ad liverteret, et omnes qui in vicino laborariam repedarent domum, ait ad suos : nos similiter ad nostrum metatum (115). Prius superpositis sarculis atque abeuntes, t oviculam vagantem per rura. Quid hic iunt? Tetra nox jam appropinquat, et a norsibus eris devoranda. Tunc, qui suavit illis : Nobiscum eam deferte, ut ei illæsam valeamus reddere. Et apprehendomi secum detulerunt.

dam magnæ simplicitatis et obedientiæ **C** quendam obeditiunculam (113) de præfato cœnobio ad conversionem (114) venit. Quadam die aliquantos mercenarios ex prædæ obedientiæ Prioris ad excolendam am condixisset, cum eis per totam diem tercio devotus permansit; et cum sol ad liverteret, et omnes qui in vicino laborariam repedarent domum, ait ad suos : nos similiter ad nostrum metatum (115). Prius superpositis sarculis atque abeuntes, t oviculam vagantem per rura. Quid hic iunt? Tetra nox jam appropinquat, et a norsibus eris devoranda. Tunc, qui suavit illis : Nobiscum eam deferte, ut ei illæsam valeamus reddere. Et apprehendomi secum detulerunt.

dam magnæ simplicitatis et obedientiæ **C** quendam obeditiunculam (113) de præfato cœnobio ad conversionem (114) venit. Quadam die aliquantos mercenarios ex prædæ obedientiæ Prioris ad excolendam am condixisset, cum eis per totam diem tercio devotus permansit; et cum sol ad liverteret, et omnes qui in vicino laborariam repedarent domum, ait ad suos : nos similiter ad nostrum metatum (115). Prius superpositis sarculis atque abeuntes, t oviculam vagantem per rura. Quid hic iunt? Tetra nox jam appropinquat, et a norsibus eris devoranda. Tunc, qui suavit illis : Nobiscum eam deferte, ut ei illæsam valeamus reddere. Et apprehendomi secum detulerunt.

sterea invenientes ibidem de jam dicto **D** quemdam Vicarium, retenta secum ove, lutandi gratia occurrunt. A quo resalutati es essent, ait illis : Quid sibi vult ovis viscum defertis? Qui dixerunt : Invenimus jusdam errantem, et qui nobis præerat ut nobiscum eam conducireremus. Ubi est

sterea invenientes ibidem de jam dicto **D** quemdam Vicarium, retenta secum ove, lutandi gratia occurrunt. A quo resalutati es essent, ait illis : Quid sibi vult ovis viscum defertis? Qui dixerunt : Invenimus jusdam errantem, et qui nobis præerat ut nobiscum eam conducireremus. Ubi est

sterea invenientes ibidem de jam dicto **D** quemdam Vicarium, retenta secum ove, lutandi gratia occurrunt. A quo resalutati es essent, ait illis : Quid sibi vult ovis viscum defertis? Qui dixerunt : Invenimus jusdam errantem, et qui nobis præerat ut nobiscum eam conducireremus. Ubi est

lebs Brozensis Italice dicitur *Pieve di Broz-*
Florentiæ vicino.

er celebrare Italicismus est per ad cele-
vespertinam synaxim.

beditiuncula hic significat parvam villam
a monasterio dependentem, quam antiqui
ant *grangiam*.

nversio aliquando monachismum, aliquan-

130. At ille sine cunctatione mox omnia peregit ; et iter aggressus ; Episcopus Aretinæ civitatis cum multo sibi comitante equitatu, in itinere incurrit. Qui omnes in magna nimis admiratione conversi, interrogare eum cœperunt dicentes : Quid est hoc? Cur hoc agis? Tamen æstimaverunt eum esse amentem. Nimirum ipse nihil dixit, donec ad Episcopum ventum est. Ad quem Episcopus : Quare hoc agis? At ille seriatim ei per ordinem pandit. Et Episcopus : Ego te absolvo, inquit, ab hoc reatu. Et ille : Tu, inquit, non es meus Abbas abdictus (116), sed tantummodo tuæ civitatis Episcopus. Ex ejus absolutione nihil curans, ut cœperat suam obedientiam festinus adimplere pertentans, et eo, unde alii abstulerant, loco eam devote reposit, et continuo domum lætus remeavit. Hæc namque ideo posuimus, ut obedientiæ bonum, quam perfecte etiam in simplicioribus pro reverentia tanti Patris exercebatur, significaremus.

130. At ille sine cunctatione mox omnia peregit ; et iter aggressus ; Episcopus Aretinæ civitatis cum multo sibi comitante equitatu, in itinere incurrit. Qui omnes in magna nimis admiratione conversi, interrogare eum cœperunt dicentes : Quid est hoc? Cur hoc agis? Tamen æstimaverunt eum esse amentem. Nimirum ipse nihil dixit, donec ad Episcopum ventum est. Ad quem Episcopus : Quare hoc agis? At ille seriatim ei per ordinem pandit. Et Episcopus : Ego te absolvo, inquit, ab hoc reatu. Et ille : Tu, inquit, non es meus Abbas abdictus (116), sed tantummodo tuæ civitatis Episcopus. Ex ejus absolutione nihil curans, ut cœperat suam obedientiam festinus adimplere pertentans, et eo, unde alii abstulerant, loco eam devote reposit, et continuo domum lætus remeavit. Hæc namque ideo posuimus, ut obedientiæ bonum, quam perfecte etiam in simplicioribus pro reverentia tanti Patris exercebatur, significaremus.

130. At ille sine cunctatione mox omnia peregit ; et iter aggressus ; Episcopus Aretinæ civitatis cum multo sibi comitante equitatu, in itinere incurrit. Qui omnes in magna nimis admiratione conversi, interrogare eum cœperunt dicentes : Quid est hoc? Cur hoc agis? Tamen æstimaverunt eum esse amentem. Nimirum ipse nihil dixit, donec ad Episcopum ventum est. Ad quem Episcopus : Quare hoc agis? At ille seriatim ei per ordinem pandit. Et Episcopus : Ego te absolvo, inquit, ab hoc reatu. Et ille : Tu, inquit, non es meus Abbas abdictus (116), sed tantummodo tuæ civitatis Episcopus. Ex ejus absolutione nihil curans, ut cœperat suam obedientiam festinus adimplere pertentans, et eo, unde alii abstulerant, loco eam devote reposit, et continuo domum lætus remeavit. Hæc namque ideo posuimus, ut obedientiæ bonum, quam perfecte etiam in simplicioribus pro reverentia tanti Patris exercebatur, significaremus.

131. Sed et hoc quod subinfero a venerabili Fratre Teberto, qui in eodem Passinianensi cœnobio monasticæ religionis vitam optime conduxit, pro certo scimus. Qui, ex nobili prosapia ortus, quemdam nepotem habuit, nomine Benzonem, virum in armis strenuum; et in bellicis actibus diligenter instructus; et ut ita dicam, quod majus est, quamquam in seculari habitu positus, in Domini præceptis erat devotus. Præterea quadam die quidam heroes, ob invidiam nimis magnam ex longo tempore jam procreatam, ad invicem commiserunt, et ab alterutro superati, cum jam prædictus vir interesset, ab adversa parte est deprehensus. Itaque in arota nimis custodia cum constrictus esset, desperavit se funditus quocumque modo ex ea eripi posse.

131. Sed et hoc quod subinfero a venerabili Fratre Teberto, qui in eodem Passinianensi cœnobio monasticæ religionis vitam optime conduxit, pro certo scimus. Qui, ex nobili prosapia ortus, quemdam nepotem habuit, nomine Benzonem, virum in armis strenuum; et in bellicis actibus diligenter instructus; et ut ita dicam, quod majus est, quamquam in seculari habitu positus, in Domini præceptis erat devotus. Præterea quadam die quidam heroes, ob invidiam nimis magnam ex longo tempore jam procreatam, ad invicem commiserunt, et ab alterutro superati, cum jam prædictus vir interesset, ab adversa parte est deprehensus. Itaque in arota nimis custodia cum constrictus esset, desperavit se funditus quocumque modo ex ea eripi posse.

131. Sed et hoc quod subinfero a venerabili Fratre Teberto, qui in eodem Passinianensi cœnobio monasticæ religionis vitam optime conduxit, pro certo scimus. Qui, ex nobili prosapia ortus, quemdam nepotem habuit, nomine Benzonem, virum in armis strenuum; et in bellicis actibus diligenter instructus; et ut ita dicam, quod majus est, quamquam in seculari habitu positus, in Domini præceptis erat devotus. Præterea quadam die quidam heroes, ob invidiam nimis magnam ex longo tempore jam procreatam, ad invicem commiserunt, et ab alterutro superati, cum jam prædictus vir interesset, ab adversa parte est deprehensus. Itaque in arota nimis custodia cum constrictus esset, desperavit se funditus quocumque modo ex ea eripi posse.

132. Tunc prædictus Tebertus pro charitatis sive consanguinitatis affectu in nepotis afflictione comotus, recurrit ad patrem Joannem, et petivit dicens : Gloriosissime pater et domine, deprecor tuam misericordissimam clementiam ut me famulum tuum clementer audias, et de quo rogo propter tuam magnam pietatem cito subvenire digneris, ut famulum tuum illum Benzonem a tali et a tanto exitiabili periculo, sine pretio et aliqua conventionem abstrahas liberum. Et cum hoc feceris, tunc demum

132. Tunc prædictus Tebertus pro charitatis sive consanguinitatis affectu in nepotis afflictione comotus, recurrit ad patrem Joannem, et petivit dicens : Gloriosissime pater et domine, deprecor tuam misericordissimam clementiam ut me famulum tuum clementer audias, et de quo rogo propter tuam magnam pietatem cito subvenire digneris, ut famulum tuum illum Benzonem a tali et a tanto exitiabili periculo, sine pretio et aliqua conventionem abstrahas liberum. Et cum hoc feceris, tunc demum

132. Tunc prædictus Tebertus pro charitatis sive consanguinitatis affectu in nepotis afflictione comotus, recurrit ad patrem Joannem, et petivit dicens : Gloriosissime pater et domine, deprecor tuam misericordissimam clementiam ut me famulum tuum clementer audias, et de quo rogo propter tuam magnam pietatem cito subvenire digneris, ut famulum tuum illum Benzonem a tali et a tanto exitiabili periculo, sine pretio et aliqua conventionem abstrahas liberum. Et cum hoc feceris, tunc demum

do laicorum obsequium monachis oblatum significat.

(115) *Metatus* vel *Metatum* significat proprium domicilium et interdum hospitium. Opinor in hoc sensu *ædes proprias* significari.

(116) *Abdictus* hic idem significare debet, quod constitutus vel declaratus, ut ex sensu pronum est intelligere.

spondeo eum ad tua vestigia perventurum, et quoadusque vixerit tempore, devotum tibi servum adfuturum. Tunc venerabilis Joannes abbas, se ex corde precantes semper juvare paratus, pie factæ orationi mox annuit, et pro quo rogaverat, cito de ejus oppressione auxilium sensit. Mira res! Qui in miræ magnitudinis turris custodia positus cum esset, per semetipsum ex improvisu depositus est ex ea cum parvo funiculo. Et sic per tegulas in tegulas, diu eum satellitibus perquirentibus, inimicorum manus evasit.

113. De domno Bernardo Parmensis urbis Episco-

(117) Hujus sancti viri vitam edidit Thesaurus Velius Romæ anno 1612. Videri etiam potest Locatellus, fuse de eo disserens, lib. 2, cap. 11, ac novissimus Venantius Simius in Catalogo pag. 62. De eo agemus cum Martyrol. Rom. 14 Decembris.

po (117). Qui cum adhuc Cardinalis esset Presbyter, atque trans Tiberim apud Sanctum Chrysogonum positus, cum ei quadam die, vel quid in cibum sumeret, vel pretium, unde emeret, omnino deesset, prædictum Patrem Joannem adducens, suppliciter rogare cœpit ut ei, quid sumeret, largiretur. Eadem vero hora ex improvisu duo advenientes viri, unus sex solidos, alius..... cim (118) in panno ligatos devotissime obtulerunt. Deinceps ciborum grandis copia a quibusdam est oblata. De eodem domno Bernardo, qui epistolam transmisit Regi, in qua testimonium inseruit, quod postea retractans (119)

(118) Franchius lib. 10, pag. 368, et Thesaurus Velius dicunt fuisse duodecim solidos. Malui ergo fideliter ponere, prout inveni.

(119) Satis manifestum est hic aliqua deesse.

S. JOANNIS GUALBERTI VITA ALTERA

Auctore beato Attone abbate Vallumbrosano, et postea episcopo Pistoriensi.

(Ex editis apud Joannem Mabillonium sæculo VI Benedictino, parte II, a pag. 268.)

(Vide supra, col. 667.)

MIRACULA S. JOANNIS GUALBERTI

Auctore Hieronymo Radiolensi monacho Vallumbrosano.

(Ex ms. Florentino Bibliothecæ Medicæ plut. XVIII.)

PROLOGUS.

1. Cum non solum, quos vulgo dicimus sæculares, magno et excellenti ingenio viri, verum etiam religiosi, doctrina et virtute præditi, quos brevitatis causa prætermitto, Laurenti (120) magnifice avoparentique suo et Tibi, ut magis in aperto, et vestris perquam magnifice rebus gestis illustriores essent, quæ magnifica de egregiis viris edidere, direxerint, non ab re visam est mihi pro tuis ac Majorum tuorum, non solum erga universum corpus Ecclesiæ, verum etiam erga Religionem nostram, singularibus meritis, quam et illustrasti et quotidie illustras, aliquid tua devotione dignum ad hanc tantam dignitatem pro viribus nostris afferre. Ceterum cum animadverteterem quidnam magis gratum magisque congruum pro tempore magnificentiæ tuæ esset, nihil intellexi ita hac tempestate tuæ devotioni in hanc nostram Religionem congruere posse, quam si Joan-

(120) Laurentius is, doctorum virorum Mæcenas, juxta Odoricum Raynaldum in continuatione Annalium ecclesiasticorum tom. XIX, obiit anno 1492, 14

nis Gualberti sanctissimi viri, civisque Florentini dignissimi, qui non solum Hetruriam verum etiam Christi Jesu religionem universam suis meritis prodigiisque reformavit, miracula, quæ legirim, viderim, a viris fide dignis acceperim, peracribere.

2. Ad quod profecto aggrediendum multa ingenium meum incultum et inconcinnum appulere; primum quod nulli istarum rerum reperiantur veri sed tantum simplices scriptores, qui quidem multa omisere quæ erant scitu dignissima; et ea etiam, nescio qua incuria, perierant, nisi tantum in scriniis librarii quædam notata haberentur. Præterea videram propriis oculis audieramque a viris fide dignis multa memoria digna, quæ si perire siviissem, et corpori et animæ meæ quandoque detrimentum fore existimassem. Accedebat ad hoc tua, quæ plurimum

Idus Aprilis; unde hujus scripti ætas præter propter colligi potest.

semper valuit, auctoritas cum nullus antea religionis me ad hoc impulerit, cum plura essent : nam, ut verum fatear, non de amari illud agere [detractabam,] verum quia nec o nec doctrina valebam, excusare [volebam.] tui ergo ob plurima in Religionem et in merita non tuae voluntati gerere morem, cum item veniebat te, nonnulla S. Johannis in hortulo nostro audientem, ad ea describere ut possem, hortatum fuisse. Feci ergo quoad ut votis satisfacerem tuis; cum ex his omnibus legerim, viderim, audiverim, ea tantum mandavi quae et fide et memoria digna videntur.

arum prius quonam modo et Crux, qua in utimur, ad hoc instituta, et brachium illud simile huc per Angelos miraculose delatum nodum viamque quam majores nostri et nos

ad ostendendum observamus, aperiam, priusquam initium narrandi faciam, ut omnia magis magisque in aperto sint : in quo, si quid minus caute periteque dixerim, mihi facile veniam tua singularis benignitas et humanitas dabit, cum, ut paulo ante dixi, et arte et ingenio parum valeam. Insuper cum haec jam omiserim studia, et divinis incubuerim, quae quidem de industria a viris doctissimis parum ornate ac eloquenter edita fuere; praesertim ea quae in jure Canonico a quibusdam inculte et inconcine probata sunt, ita ut etiam Latinis litteris mediocriter eruditus eam scribendi ruditatem haud aequo animo ferre possit; quam tamen ferre oportet, cum illi ea in arte liberali plurimum sententia quam ornatu valeant. Eo fit, Laurenti, ut saepius in dicendo non Latini, sed barbari a viris eloquentissimis habeamur; quam barbariem aequo animo feras oro; lege ergo feliciter.

LIBER PRIMUS.

PARS. I.

ipsius sanctissimi Joannis Vita legitur quem Florentium, cum plurimum eloqui et vulgari prudentia polleret, nonnumquam Joannem inter alios cives pro Petro Simo-Episcopo Florentino insurrexisse. Hic cum emis, quadam detentus infirmitate, laborare sibi visum est consilium, cum ipsa conscientia ad inferos damnaretur, habitum Joanne sanctissimo Religionis impetrare; et, ut hujusmodi suis necessariis committens, ne pio et injuriarum immemori facillime veimpetravit; ad habitum tamen dandum, quia roborone fieri non licet, immobilem reperere. Egrotum igitur affines non sine difficultate Joannem deferunt; et denique precibus et precibus parentum, vel revera magis ipsius fide, habitum ad extremum illi consentit. Proh lesu! tanta S. Joannis virtus et gratia fuit, ut in moriens videretur, sumpto eo amictu, sursum ambularet.

ed nonnulla interjecto tempore, cum graviorum aegrotatio eundem corripere, ita ut nullam dijam spem haberet, P. Joannes, vocatis medicis, eum visere perguit, et, ipso et caeteris medicis, ille aegrotus caput totum, lecti arrecto, cooperuit. Quid vereatur rogat S. Joannes: curiam enudans inquit tremens: Diabolum toto

ex ore flammam ignitam et naribus hiulcis pestiferum sulphureumque fumum edentem cominus me miserum intueor! Et B. Joannes, ubinam esset, interrogans, illo arripiens manibus crucem, umbram perquam strenue percussit; qui diabolus statim ejulans ac foetens ceu fumus evanuit; et infirmus acri voce exclamare: Deo gratias! Deo gratias! Abiit, discessit. Ecce adsunt Virgo, Dei gloriosa Mater, Petrus Apostolus et pater Benedictus. His dictis, animam felicissime emisit.

6. Quam crucem monachi in sacrario inter Sanctorum reliquias servantes, saepius etiam nostra aetate fide et virtutibus S. Joannis ducti, ubi aliquis a daemone captus huc accesserit, utrum captus sit a daemone an non, eadem cruce tentant, in primis tamen aquam sale et verbis exorcizatam aspergentes, qua solum, me praesente, quamplures discesserunt incolumes. Sed si fit penitus, ut praefata cruce, qui a daemone torquetur, incolumis non evaserit, ad beatorum deducitur sepulcrum; Orlandi (121) scilicet viri et monachi sanctissimi, et Melioris (122) eremita gloriosissimi, et hujus monasterii Abbatum Benigni (123) et Michaelis (124), et nonnullorum qui etiam venerabiles exstitere Patrum, quorum vitas et egregia facta quia alias et prolixè et breviter litteris mandare curavimus, impraesentiarum de his secus scribere non fuit consilium; ad quorum sepulcrum innumerabiles tum viri tum mulieres, variis

1) Hic beatus Orlandus fuit Conversus Ordinis Umbrosani, obiitque anno 1242. Syllogem de hujusmodi vide in Actis nostris ad diem 20 mensis v pag. 263. De ipso agit Simius in Catalogo pag. 226.

2) Is fuit eremita Cellarum. De eo agemus ad translationem, nempe primum Augusti, quem alii monasterii Vallis Umbrosae Beatis commu-

nem habet. Interim ejus elogium legi potest apud Simium in Catalogo pag. 215.

(123) De abbate Benigno vide Locatellum lib. 2, cap. 27, Simium jam saepe citatum pag. 51.

(124) Is mortuus est anno 1370 juxta Locatellum lib. 2, cap. 40. Vide Simium pag. 217, aliosque auctores apud eum citatos.

infirmatibus detenti, Christi Jesu amplissima misericordia sensim morbo levati, sanitati denique redditi sunt.

7. Sed si hoc haud profuerit (utpote quia varia cum sunt genera dæmoniorum, variis etiam Sanctoram expelluntur meritis) ad S. Joannis brachium etiam res deveniens suis semper meritis ac precibus dæmones omnes etiam alio ire coguntur. De quo priusquam quò ordine quave devotione monasterium extra deferatur expeditam, pauca supra repetens, scilicet quonam modo ab Angelis huc mirabiliter delatum, quo ad cognoscendum omnia illustra, magis magisque in aperto sint. Quidam igitur hujus nostri monasterii Conversi fide digni mihi sæpius retulere, se a patribus suis accepisse, post primi Bernardi de Ubertis (125) hujus monasterii Generalis, et S. R. E. Cardinalis obitum, præfatum brachium per Angelos mire huc delatum fuisse, cum imprimis gratia hujus, lites non parvæ inter nostros et Passiani monachos exstitisse ferantur. Verum demum, cum utraque pars in sua voluntate et sententia persisteret, fatigatis arbitris, lis hujusmodi ad Florentinum senatum devenit.

8. Cognita itaque causa et rite ac diligenter examinata, judicatum est, ubi corpus, ibi membra. Quam rem nostri non æquo animo ferentes, quia id ultarius habendi spes omnis sublata erat, mæsti ad eadem nostram rediere, brachium autem istud fertur esse, quo, ut supra diximus, P. Johannes, dum in hac vita esset, diabolus cum cruce percussit, et ita esse res ipsa paulo post experimento indicavit. Nam, eodem fere tempore, cum quidam a dæmone fatigatus S. Mariæ de Valle Umbrosa monasterium petisset, et dæmon, S. Joannis virtutem non ferens, per os ejusdem viri cogeretur exclamare: Quid me, o Joannes, torques? Quid detrimenti quidve molestiæ tibi attuli? Non satis visum est tibi in vita me jugiter insequi, cum etiã post eam necdum desinas quovis modo etiam in externis regionibus insectari? Desiste tandem, desine, si qua pietas in te est, nos variis afficere cruciatibus. Inde tartareis vocibus exclamare geminando sæpius: O cruces! o tormenta! Paulo post hominum miserrimum ad terram detrudens, ut spiritum emittere videretur.

9. His igitur et aliis inique ab ipso peractis, monachi casum, hominis jam ad extrema deducti miserantes, ad Passiniani monasterium, quod ea tempestate sanctissimi Joannis Reliquiis pollebat, socios ut pergerent hortabantur. Quibus dæmon divina virtute inquit: Quid hunc laborem incassum

(125) De hoc S. Bernardo supra in Annotatis egimus, et auctores de eo agentes assignavimus.

(126) Verosimiliter intelligi eam solam Galliæ partem, quæ proxima est Alpibus, Italiam a Gallia dividitibus.

(127) Hic Ricciardus sive Riccardus ex abbate Generali factus est episcopus Massæ anno 1435, ut habet Ughellus tom. 3 Italiæ sacræ col. 799. Vide de eo Simium pag. 257, qui tamen errat in anno

sumere festinatis, cum S. Joannis brachium in sacrarii vestri pluteo mire ac digne locetur? Cui, utpote mendacissimo, cum monachi parum fidei adhiberent, et ille tamen in sententia sua permaneret, tandem quæsitus est, et, ut dixerat, in sacrarii armario repertum est. Qua de re ingens gaudium inter monachos oboritur. Pulsatis igitur campanis, funalibus accensis, omnibus monachis et ministris, quod genus hominum vulgato nomine Conversos dicimus, et qui aderant agricolæ, una convenientibus, cantantibus et devotè psallentibus Fratribus, dæmon tandem non sine miseri hominis detrimento discessit.

10. Ex eo itaque tempore templum hoc majori in devotione ac reverentia, quam antea, a cunctis Hetruscis habitum est: Nec mirum, cum non tantum de Italiæ partibus, verum etiam ex Gallia Transalpina (126) constat a dæmone et ab aliis infirmitatibus, precibus Joannis sanctissimi, incolumitati redditos esse quamplures. Dicam profecto quid sentiam, et dicam verius quam potero: hanc religionem, ne dicam domum, puto hujus sanctissimi brachii miraculis precibusque Joannis conservari. Quis enim hujus status Religionis ab Abbate Ricciardo (127) ad R. P. Franciscum (128), qui modo ipsi religioni præest, fuerit, incertum habeo pudeat an pigeat magis disserere. Verum ad inceptum redeo. Res ipsa hortari videtur, quoniam de S. Joannis brachio supra dictum est, etiam huic aliud inserere prodigium, quod tempore Abbatis Bernardi Florent. de Giunfiglazzis (129) multorum testimonio, qui nunc etiam supersunt, probatur exstitisse: Cum enim, ut mos est, accitu populi Florentini Abbas præfatus una cum monachis honorifice Joannis beatissimi brachium deferendo, ut Bapt. Joannis festivitati decori ornamentoque essent, Florentiam concessissent; peracta S. Joannis Bapt. pompa et processione solemniter adimpleta, hoc brachium tam egregium multisque miraculis insignitum, invitis monachis ac prælatis, in digniori gradu palatii domusque publicæ pro tempore Patres Priores statuere; hoc animo tamen ut sibi auratum tabernaculum et egregium, ut fas erat, fieret.

11. Verum cum jam hunc sibi locum, cæteris posthabitis, delegisset beatissimus Joannes, et in vita etiam post ipsum decus mundi potentiorumque limina devitans postridie a sacrista in altari suo, quod hoc in monasterio situm est, quatuor cum luminaribus conspicitur; quæ, ut ipse referre solitus erat, propriis oculis cælum versus tendere luminaria vidit; hoc in primis stupori sibi et admirationi, deinde

electionis ejus ad episcopatum.

(128) Is Franciscus circa annum 1450 electus est Generalis congregationis Vallumbrosanæ, et post vigilem 29 annorum gubernationem obiit anno 1479; unde liquet hæc miracula ante hunc annum conscripta esse.

(129) Bernardus ille Gianfigliazzi, teste Simio in Catalogo pag. 66, post 22 annorum generalatum obiit anno 1422.

lætitiæ existit. Curavit itaque illico iis qui domi remanserant monachis referre; re ingenti lætitiâ affecti, et lacrymis præobortis, illuc maturæ euntes dicunt: O Pater, ecclesiæ spesque nostræ! decrevisti hoc in familiamque tuam non deserere. Deinde, campanis, et funalibus accensis, devote iterque psallentes ipsum inter cæteras Reliquias sacrario locavere; rem vero omnem quam venerando Abbati per litteras significaverunt. Igitur repente pro metu ingens gaudium omnibus exortum est.

Loco itaque sacratissimum brachium tali oratione inferius describetur, dum res exposcit, adfertur necessaria sive intus sive foris a dæmonibus S. Joannis præstoletur opem: Pulsatis ut fit in plenis solemnitatibus, campanis, si omnes uno in loco consistunt. Interim ex his unus tantum sacerdos ornamento ecclesiastico, quod vulgo pluviale dicunt, adornatur, rita ab acolythis præparantur, quibus optime litis et compositis, diligenter illico foras omni ordine modeste compositeque incedentes, sive devote psallentes prodeunt, nec ab hoc opere cessant, quoad, ubi demoniacus est, desinit. Evenit interdum, ut nonnulli et cives forte ut fit præsertim tempore æstivo superet omnis ordinis et ætatis immixti villicolæ etiani, qui regionem istam circum incolunt, et nisi aliquo in negotio exeroentur sæculares, ad hunc spectaculum summa cum religione et aliorum ducti exemplo, concurrant, et canunt et orantibus monachis, et idem interdum ac crebro repetentibus, Jesu, virginisque et S. Joannis gratia efficitur ut omnes modo oratione vexatos huc se concessisse non pœnitent, quod majus est, nonnulli alii, variis lationibus detenti, in patriam suam læti et intrans rediere; ut infra legentibus liquido

PARS II.

mirum igitur miraculorum memorabilium a summo Joanne feliciter mireque ostensum, et mortalibus celebratum, sic accepimus. Munitamdam ex Liguriæ (130) provincia fatigalæmonio ad hoc S. Mariæ monasterium in a S. Joannis festivitate vi a parentibus deductam fuisse: sed cum jam monasterio prope esset, S. Joannis virtutem diabolus sive ferre non valens, per os mulieris maxillasque voces cum spuma emittit, sequem clamitare; ulterius nec posse nec velle illi, et se adeo torqueri aiebat, ut nusquam a ejusmodi tormentis se affectum juramento ret. His itaque clamoribus cœtus virorum ac mulierum, qui gratia devotionis religionisque motum hoc adiverant, attoniti et exterriti, illuc,

ubi misera mulier torquebatur, sese undique tumultuario confluentes prorumpunt. Operæ pretium erat et dæmonis horribiles et truces variasque voces interdum audire; nonnunquam vero Jesu Christi gratia, dato spatio non parvo, miseram illam lacrymis suffusam oculos, Virginis Mariæ opem imprimis, deinde S. Joannis implorantem aspicioere.

14. Quid multa? Tandem [ea,] haud sine ingenti vi multorum, ad ecclesiam raptâ, monachi ex more cum S. Joannis brachio, ut paulo supra retulimus, devote summissequæ illuc usque, ubi melior tormentis affliciebatur, multis circum orantibus, concessere. Acclamanti itaque sacerdoti, in rem suam concederet dæmon, crebris conjurationibus ipse Joannis sanctissimi virtute defessus, lugubribus vocibus paulo post se alio iturum profitebatur. Verum quia diabolus callidus ac mendax multis testibus comprobatur, quocirca non sibi satis fideli præstandum censerent; interrogatus a monacho sacerdote, quod signum, cum discederet, daret; inquit: Ictu fulminis a septentrionali regione impulsus [in] arborem illam, juxta ecclesiam positam, [eam] minutatim lacerando ac frustillatim passim fundendo, desilliam; quod equidem re ipsa paulo post probavit. Nam cum undique aer serenus esset, et hi, qui hinc spectaculo aderant, exitum rei summo cum desiderio præstolarentur, præsertim quia dæmon sæpius interrogatus idem se facturum instanter affirmaret: demum sanctissimi Joannis meritis et monachorum orationibus sensim sibi vires deficere [cœperunt] ita jam etiam invito dæmone, quod fuerat pollicitus, suo in exitu demonstraretur.

15. O Jesu mira potentia in sanctis præcipue! En subito e regione Boreæ ventus nubem condensam et atram ad has nostras efflavit regiones, et, uti dæmon dixerat, suo in discessu folmine ex nube vibrato ac pulsu nimio contorto, rapido ingentique motu arboram (quæ vulgo acer dicitur) percutiens ipsamque frustulatim lanians, hæc illac ramos suos jactitans, fere ad nihilum redegit; cujus truncus, vel rectius dicam robur, ad nostra fere tempora in tantæ rei memoriam diligentia patrum conservatum est, quod me vidisse memini. Idcirco omnes qui aderant mortales, rigentes ac trepidi, animadvertentes quod præter aeris morem evenerat, Joannis sanctitatem extollentes, mulieris exitum expectare: sibi enim jam refugerat sanguis, et pallida effecta interque manus parentum humi paulatim collapsa, membrorum calore extincto, veluti exanimis jacere, cui antea opera diaboli truces oculi, triste supercilium, turgidæ nares, os spumosum, vultus malignus, iracundus animus, lingua fetida animæque malevolentes fuerant. Tandem ipsa huc illuc oculorum aciem dirigens, cunctosque, qui aderant, perlustrans, ab omnibus, ubinam gentium esset, perquirere; demum, re cognita, diligenter curvatis genibus Deo gratias referens in patriam cum suis hilaris

Liguria est Italiæ regio, quæ antiquitus duplex fuit; nempe littorea et mediterranea. De utraque, ignoro.

et incolumis concessit. Quo prodigio Joannes beatissimus, paucis ante cognitus, clarus atque magnus prope longeque est habitus. Hoc miraculum a compluribus nostri ordinis fide dignis accepi.

16. Sic e Perusina civitate (131) quemdam adolescentulum, non solum a dæmonio vexatum, verum linguae auriumque officio, iusuper et cæterorum membrorum privatum, adeo ut non imago hominis, sed monstrum quoddam videretur; caput etiam intra genua reflexum [habentem] ab affinibus suis, viris incolytis, sanctissimi Joannis illectis prodigiis, ad hoc cœnobium ductum fuisse, luce clarius patet. Hic clarissimi Joannis, olim SS. Joannis et Pauli Cardineo titulo ornati, ac eadem tempestate Perusini legati existit nepos: quem cum abbas Bernardus (132) hujus monasterii pater, cæterique, cum monachi tum conversi, ita recurvum aspicerent, stupore misericordiaeque ducti, in fletum cum parentibus pariter dedere sese. Proh bone Jesu! Quis tam durus, tam ferreus, qui, nostram aspiciens figuram corporisque aspectum, suis officiis penitus privatum, a lacrymis fletuque sese abstinere potuisset? Abbas igitur parentibus aliisque præsentibus compatiens, premens alto corde dolorem, ita ad eos exorsus est? Solvite corde metum, dilectissimi, abeat tristitia, tantum fides integra pectoribus vestris insita sit, Jesum Dominum nostrum meritis Mariæ matris sanctissimæ et Joannis servi sui precibus hunc filium vestrum et posse et velle non solum incolumem reddere, verum etiam et conservare. Ita speramus, inquit pater, Jesu et vobis ipsum et nos summopere commendantes.

17. Pulsatis igitur ex more campanis, et monachis in sacario, funalibus accensis, simul cum abbate una congregatis, præfatum adolescentem præ manibus servi gestantes, juxtaque reliquiarum tabernaculum sternentes juvenem: nam nec per se stare [poterat] et se detineri minime patiebatur. Cæterum omnes, cum monachi, tum sæculares, flexigenibus, quidam sursum ad Jesum amore quodam tracti divino suspicere, nonnulli vero, quibus mens non ita sanior esset, oculis demissis Jesu piissimi præsidium inter canendum mœsti implorare: conversi quoque et cæteri pro re quisque totis animi viribus preces ad Virginem piissimam Mariam fundere, orare, ut illi misero ferat opem. Dum hæc pro cujusque ingenio et studio, dissimili ratione agerentur, elapso brevi temporis intervallo, puer S. Joannis meritis, recuperatis viribus, caput attollere, deinde suis se in pedibus sistens, more balbutientium voces tenuissimas emittere; præterea suum auditum resumens, maxima cum omnium admiratione propriis pedibus, quo cupido animi ferebat, ire, voces insuper plenas et ordine suo deductas proferre.

18. Cumque omnibus jam constaret eum plene incolumem evasisse, pater suus aliique affines ita

(131) Perusia urbs Italiæ sita in confinio Hetruriæ, estque Umbriæ et agri Perusini caput.

A præ gaudio gestire, ut crebro S. Joannis brachium summa cum reverentia exoscularentur; filium insuper ex re monstruosa formosi juvenis imaginem præ se ferentem conspicientes, intuendo non poterant expleri; petitoque adolescens silentio, hujusmodi orationem suppliciter emisit: « O Pater, salusque fidelium, illustrator animarum Domine Jesu Christe, cui cuncta creata serviunt, te laudo et benedico, tibi que posthac me totum commendo et trado, ut ad portum perpetuæ salutis spiritum meum tua solita pietate velis deducere: tuque gloriosa Virgo, per quam cuncta bona ad nos mortales usque deveniunt, et tu Joannes sanctissime, cui tantam gratiam Deus tribuere dignatur, ut a quavis infirmitate miseros mortales tuis precibus, modo se humiliter commendent, incolumes reddas, vobis pro tali tantoque dono, mihi hoc in monasterio collato, toto corde totaque mente gratias ago, orans et obsecrans, ut in posterum tantam animi virtutem adversum diaboli vires mihi præbere velit, ut, ejus devitatis dolis, vobis sincere pureque valeam obsequi per virtutem et nomen Jesu Christi. Amen. Inde parentes intuens, inquit: P. Abbati cæterisque, qui adeo humiliter et modeste ad labores perferendos pro mei liberatione se Deo devoverunt, non tantum gratias agere, pater, sed tua solita benevolentia referre velis oro. »

19. Cum igitur hic sermo omnibus qui aderant et admirationi et jucunditati existeret, pater suavi complexu osculo hærens filii, et lacrymis iterum præ gaudio obortis, inquit: « Filii, acerbissimus mihi olim, nunc luce jucundior, sume pecuniam tutemet humillime Deo offer, etsi non, ut nostri esset officii, pro tali tantoque beneficio accepto, sed ut quimus, tribuamus. » Demum P. Abbas, datis prius inter se dextris et gratulatoriis verbis devote ab utroque habitis, tanti beneficii ne immemores essent, monuit, et ita læti discessere. Tantum igitur miraculum et prodigium, ne facile hominum memoria deleteretur, in tabula quadam pater ipsius, ut diligenter pingeretur, operam dedit, et desuper S. Joannis hujus nostræ ecclesiæ altari cum filii vestibus, quibus in infirmitate positus utebatur, pendi voluit: verum nunc picturis pulvere et aqua humoribusque, quibus hic locus abundat, delinitus, tantum quorundam hujus ordinis abbatum et conversorum, qui adhuc supersunt, memoria retinetur, a quibus ego (nam interfui) accepi.

20. Petrus Bernardi de Arena civis Florentiæ, tempore Bernardi de Gianfigliazzis Vallis Umbrosæ abbatis, huc veniens miris modis funibus undique septus horribilitatem quamdam præ se ferens, ut multorum nasos et aures mordicus attentare præsumeret, et admirationem et terrorem non parvum cunctis aspicientibus se daret; fertur etiam tantis per ejus os, ubi primum has ingressus est regiones, emisisse voces, ut colles montesque omnes juxta

(132) Puto hic intelligi Bernardum Gianfigliazzi, de quo supra actum est.

sterium in eminenti siti, undique resonare A
ntur. Cum autem ex more in sacrarium, et
t funibus undique circumdatus, traheretur,
s tandem post multas in eum orationes con-
nesque habitas hæc retulit; se cujusdam
ii viri carminibus et incantationibus illis ita
stum et ligatum teneri, ut nullo pacto nulla
vi se inde abstrahi posse fateretur, ni prius
itiones et incantationes illæ de sub ostii li-
lomus suæ amoverentur.

æterum cum monachi, et monitis Christi
st B. Hilarionis exemplo ducti, parum vel
dei adhiberent, eo quia in aliis sæpe mentitus
instare orationibus insuper sacerdos jugiter
re, sibi que ex virtute Dei exitium imminere
t; e contra ille vultu truci ardentibus que ocu-
læc prorupit verba: O cruces! o tormenta!
atior? Quid opus est, o pessimi fratres, ut
eam [per] tot orationes? Cur incassum hos
sverba que hæc divina effunditis? Quid frustra
laboris perfertis? Sat est, hoc ex me potuisse
in ostii limine incantationes pati [*id est*
ii], quod mihi plurimum nociturum non du-
ptantibus nonnullis ex his qui cum ipso ve-
nt, ut quæ dæmon aiebat, lamina et linum et
inquirentur, et a loco amoverentur; pro-
æ monachi, ne aut solutus incantationibus
sæc dæmon, aut ipsi suis sermonibus accom-
sæ fidem videri possent; asserentes semper
esse dæmones et ad simulandum callidos.
ous itaque et virginem Mariam sanctum que
m jugiter religiosis viris deprecantibus, e
ustentium sese (nam nudatus funibus erat)
one captus erumpens, ad sacrarii extremum
summo que ingentique impetu proripuit, ibi-
liabolo humi tartarea inhumanitate detru-
nta talique ibidem affici pœna, quanta nec
lomi nec in itinere (ut qui cum eo iter fece-
firmavere) nec in sacrario, præsentibus mo-
nerat affectus, ita ut omnibus miserabile
pectaculum præberet.

lum vero et S. Joannis virtute et monacho-
pplicationibus oppido fatigaretur diabolus,
sque Jesu virtutem perferre non valeret,
miserum prius diu discerpens et lanians, de-
lissessit. Sed operæ pretium erat audire, quas
stiam post in ipso volitans sacrario emisit:
credibilia mihi pene fuissent, quæ narraban-
ab his qui tali spectaculo aderant, accepis-
tantus, proh bone Jesu! et strepitus et terræ
factus est, dum alio tenderet dæmon, ut eam
ecclesiam que toto cum monasterio funditus
utarent, qui aderant, omnes: cui vero hæc
ibilia existerent, alios legat libros et ecclesia-
et gentiles, et quid potuerit diabolus, Deo

annuente, liquido intelliget et ad hujusce rei con-
firmationem aliqua in medium afferrem, ni ea res
me longius ab incepto traheret. Redeam ergo unde
digressus sum. Redeuntibus igitur sociis cum Ber-
nardo incolumi Florentiam, monachorum monitis
haud parvere. Dederant enim hi in mandatis, ne
incantationes perquirerent illas. Cæterum uti cu-
riosi et nova cognoscere affectantes ostiique limen
adeuntes, et, ut libido fert, omnia perscrutantes
pannum lineum conglobatum filia que sericis cir-
cumligatum invenere, quo explicato, particulam
ossis pueri defuncti, nec non et mulieris capillos,
pellem insuper pulli asinini, ut ipsi quibusdam ex
nostris postea retulerunt, intus quibusdam cum
signis et characteribus conspexere; quæ omnia viri
cujusdam religiosi monitu igni tradidere. Patet
igitur incantationes carminibus fieri posse; hoc et
nostri canones approbant, et res etiam indicat
ipsa.

PARS III.

23. Relatu abbatis Cultus-boni (133), cui Paulo no-
men fuit, ex S. Gaudentii oppido (134) puellam quam-
dam huc tempore abbatis Bernardi de Gianfigliassis
venisse accepimus. Hanc talis tamque iniquus pos-
sederat dæmon, ut eam adire nisi caute, præsertim
dum tormentis afficeretur, nemo auderet: complu-
rium enim et manus et nares dentibus mordaciter
attractare tentaverat sæpius, ita ut, dum cœnobium
propter sui eam de jumento, quo insidebat, depo-
nere curarent, ipsius cervicem dentibus apprehen-
dens incumberet, adeo ut caput puellæ summis vi-
ribus inde amovere qui aderant, minime valerent;
cui spectaculo, multis concurrentibus, etiam et Pe-
trus vir religiosus, hujus cœnobii tunc decanus,
interfuit, et signo Crucis in puellam edito, mox ipsa
quasi de industria extulit caput.

24. Eam igitur ad capellam usque vi pertrahentes,
eum cruce venerabili, qua S. Joannem dæmonem
legimus percussisse, monachus quidam [attigisset]
non multo tempore in eam conjurandam consumpto,
puellam ipsam modis terribilibus et cruciatibus in-
auditis torquens ad terram detrusit diabolus. Sa-
cerdos vero, monens ne quis ex iis qui aderant eam
attingeret, leviter aquæ benedictæ roribus aspersit.
Cæterum mulier, uti præsentem vitam functa, per horæ
intervallum jacens, nihil aliud vitæ ostendere, nisi
quia tantum tenues ore spiritus vicissitudinarios
emittere quandoque paululum videretur. Tandem
exurgens et undique circumspiciens non parva cum
teneretur admiratione, interrogavit, ubi gentium
esset et unde illuc applicuisset, et quid sibi tot reli-
giosi vellent. Cognita denique a sacerdote et a suis,
qua laborasset infirmitate, et ut incolumis S. Joan-
nis meritis evaserit, Deo et sibi gratias agens, læta
cum suis in propriam rediit patriam.

) Monasterium illud, teste Lubino in Abba-
1 Italia Brevi notitia pag. 115, situm est in
Florentino, est que diocesis Fesulanæ. Quan-
a congregationi Vallumbrosanæ unitum sit,

vide apud Ughellum tom. 3, Italia sacra col. 284.

(134) Hoc oppidum situm est in mediis montibus
circa Appenninum inter Vallem Umbrosam et mo-
nasterium Marrathense vulgo *Marradi*.

25. Etiam constat ad hoc S. Mariæ monasterium quemdam aromatorium (135) Florentinum eodem fore tempore funibus circumligatum, a suis deductum fuisse; qui quidem et in urbe ex extra et quoquo traheretur, mirum de se spectaculum mortalibus omnibus præberet. Nam a tali torquebatur dæmone, ut varia de se et stupore plena demonstrare cogere-
 tur; interdum jocosa, nonnumquam gravia, quandoque vero terribilia verba proferens. Cæterum ubi loca hæc silvasque monasterii adivit, hujusmodi clamitando cœpit et ore hominis verba effundere: Nec illac ire velitis, ne me trahatis oro: Nihil enim ex his quæ optatis, flet, imo et majori tristitia redibitis ad urbem, ac nunc monasterium versus pergatis. His dictis contigit. Hæc in itinere dixisse dæmonem a nonnullis qui aderant, cum ventum est ad cœnobium, cognovere monachi. Cum igitur eum socii [non] nisi magna vi trahentes deducere possent, in hujusmodi certamine tantum consumpsere temporis, ut jam tertia noctis lapsa hora adierint monasterium.

26. Quiescentibus itaque in superiori parte monachis, qui in inferiori hospitalitati præerant Conversi, ut eos honorifice more solito haberent, operam dedere; verum cum dæmon miserabilem virum acriter vexare non desisteret, eumque suffocatum paulo post affirmaret, Conversi qui aderant, pietate moti, decanum illico accersire curaverunt. Veniens igitur S. Joannis crucem mox jussit afferri; ipse interim flexis genibus orationi instare. Cæterum antequam illuc cum cruce, quibus imperatum fuerat, concessissent, a dæmonio homo ille miserabiliter est suffocatus. Cumque omnes hujusmodi repentinus casus flebiles reddidisset et mœstos, decanus patertalia verba, ut eorum molliret dolorem, exorsus est: Dei judicia cum nobis incognita existant, sibi profecto, ut propheta ait, in omnibus et de omnibus gratias agere tenemur, obligamurque: nihil enim, ut Evangelia sanota referunt, nisi nutu divino etiam parvula evapire certum est. Quo circaet mœstitiæ finem detis; insuper et corpora cibo paululum recreetis oro; ne dum vultis, ut quorundam haud pientum ingenium est, mortalium casus sine modo deffere, et corporibus detrimentum adferre: et Deo rem non gratam facere pergatis.

27. His itaque et aliis verbis eos decanus exhortans, miserabiles illi, paululum viribus corporis recuperatis, non sine ingenti mœstitia sumpsere cibum; postridie vero psalmis ex Christiana traditione decantatis, cadaver ipsius in cœmeterio extra fores ecclesiæ sito terræ reddidere; cognito tamen a sociis quod religiose et honeste vitam duxerat suam: annuatim enim, ut sacri volunt canones, de suis sceleribus humilem Deo et sacerdoti fecerat confessionem. Si enim sæcus vitam suam instituisset, in loco non sacro cadaver illud condidissent. Comitibus

(135) Significatur, ut opinor, qui vendit aromata,
 (136) Est pagus in agro Casentino, qui est ditio-
 nis Florentinæ.

igitur, ut diabolus dixerat, tristiores, ac huc venerant, et si omnes tum monachi tum Conversi eos solati fuerint, domum rediere suam.

28. Anus quædam ex Milliario monte (136), quam ridiculus invaserat dæmon, a suis ad hoc Virginis Mariæ cœnobium ducta est, jucundum de se et mirabile spectaculum præbens, ut etiam religiosus viris, gravitate ornatis, risum nonnumquam concuteret. Dæmon enim et hymnum Angelicum et Kyrie eleison quandoque etiam et psalmos canens, ita ut sacerdotis alicujus animam putares, haud fieri poterat quin præ insolita re risum præsentibus daret; interdum vero sacerdotis jussu his silentium faciens, ut in rem suam iret conjurabatur: Cui ille cachinnans inquit: Concedam alio: si me paululum aatipbonam seu psalmum canere jusseritis, nulli vestrum in psallendo et rite canendo cederem: et his finitis nullum a sacerdote exspectans responsum dulciter more solito divinum aliquid canendo dicere. Cæterum, monachis moram longam in hujusmodi nugis et ridiculis non valentibus perferre, sacerdoti a decano imperatum fuit, ut his cantilenis juberet finem imponi. Quid multis opus est? tandem dulciter canendo, absque ulla alicujus læsione, ut fertur, lætitiâ quamdam ostendens, abiit. Sic illa incolumis S. Joanni gratias agens domum concessit suam.

29. Ad nos usque fama perlatum est, ex Flaminia (137) provincia quemdam ingentis corporis sacerdotem ad hoc S. Mariæ monasterium venisse; quem dæmon ita crudelibus torturis afficeret, ut nec ubi sisti, vel nocturno seu diurno tempore quiescere posset, nisi fatigatus et assiduo iugentique motu corporis defessus; tum ubivis locorum, in aqua etiam, et, quod dictu incredibile est, humi sese prosterneret, cibum interdum non nisi saltando caperet. Eo tot discriminibus, semper a tergo manibus ligatis, vel columna aliqua fune circumsepta, vel viris fortissimis tenebatur, ut quo iter faceret, undique ad hoc tam mirum invisendi gratia spectaculum mortales cujuscumque sexus et generis concurrerent, que imprimis inauditum casum demirantes; deinde sibi vehementer commiserantes, alter alteri inquit: Hæc quis casus huic misero accidit sacerdoti? Proh fides Dei atque hominum! Quid hoc est? Ut sacerdotes Dei in hujusmodi atrocissima devenerint tormenta; saltem alio quovis morbo laboraret; et justius et tolerabilius iudicio meo esset, ut febris, podagris, syncopi, cæterisque afficeretur infirmitatibus. Hæc tunc erat murmur vulgi de sacerdote; quibus vere mens sanior erat, sæcus sentire; Jesumque in suis omnibus iudiciis laudandum extolendumque censebant.

30. Demum, non sine magno comitum labore, ad cœnobium istud deductus est: Quis enim, quæ dixerit egeritve ipse dæmon, etiam summa eloquentia prædictus enarrare posset: dies insuper me defice-

(137) Flaminia regio Æmilie, quæ nunc *Romendiola* dicitur, de qua egimus in Annotatis ad Acta priora.

e de ipso accepi, litteris mandare cura- A
 e aliis tædio mihique labori sim, ad rei
 inabo. Cumque a sacerdote interrogare-
 dacia Christi sacerdotem ingressus esset,
 itibus qui aderant omnibus, dedit respon-
 n. Nutu divino et affeci hunc, et afflicto,
 e tormentis quoad, ut meritus est, ha-
 um. Instante tamen sacerdote cum S. Jo-
 juiis, ut exiret, Spirituique sancto locum
 > possum nec volo, inquit dæmon: Hunc
 iatione divina suum fore, tartareis vocat-
 at. Qui, inquit sacerdos, istud dicere
 ledicte? Nonne creatura Dei et Christi sa-
 est? Nescis enim quid futurum sit. Rei-
 abitur sciam necne, respondit dæmon.
 ebat tamensacerdos suum, monachis aliis B
 is, peragens officium; quam rem dæmon
 m antea ægerrime ferens, utpote quia
 e et sine exemplo S. Joannis virtute a-
 eretur, in hæc tonans prorupit verba:
 sum, o fratres, orationes fundere, et me,
 eam, acriter torquere oportet? Nam hic
 est, qui et hominem occidit et diviua Sa-
 nefarie corde incontrito, nulla habita con-
 ulla requisita absolutione, prob nefas let
 ministrare et sibi sumere nec erubuit nec
 Hæc enim quæ diabolus ex ejus ore pro-
 u parvam omnibus et admirationem in-
 metum; verum cum monachi nullum in
 idum temporis et dies quamplures frustra
 ssent, missum eum, invitis tamen comi-
 e: Nam abbates nostri decreverunt nos
 servare mores et statuta et annalia, quæ a
 ostris in concionibus et capitulis sanctoita
 > equidem triduanum diem hospitibus
 ratis permittunt. cum dicunt; Per tri-
 pitibus jus esto nec ultra, nisi summa
 ssitas. Verum ut ad incepta redeam:
 ta in patriam recedentibus ubi primum
 exiere finibus sacerdotem (quod dictu
 ac metuendum est), summis viribus ad
 ibolus trahens, affectum torturis ingenti-
 nis tandem suffocavit. Hæc nostri a qui-
 jui funebriis officiis defuncti sacerdotis
 at, cognovere. Hinc quivis sacerdos exem-
 ere et parti suæ consulere potest, quid
 exitus maneat illum qui, sine cordis con-
 i sacerdotis copia deest, et tantum trac-
 tamentum et sibi suisque ausus fuerit ad-
 . Sed dicet forte aliquis: Pauci vel multi
 pestate in ejusmodi formidolosa discri-
 rrunt. Malo, si mihi optio daretur, hic
 re quam alibi æterne cruciari; quod qui-
 am sacerdoti futurum fore, nisi hæc in vita
 reconcilietur fidelis dubitat nemo. Sed
 aliqua.

næ urbs Hetruriæ intra colles sita, S. Ca-
 nensis et trium summorum Pontificum
 illustris.

33. Ex Senarum(138) civitate adolescentem acrem
 et fortem catena etiam ligatum et innexum (nam
 funium resta(139)lacerasset)cum affines, nobilissimi
 viri, multis comitantibus traheret, forte monasterium
 Cultus boni propter iter habuere; quod quidem mo-
 nasterium hujus Religionis esse probatur. Illic jam
 S. Joannis virtutem dæmon sentiens, eamque per-
 ferre amplius non valens, miris modis exclamare:
 nec ulterius ire, inquit, si vellem, valerem; date
 veniam retro gradiamini oro. O cruces! o tormen-
 ta! quæ mihi immerito, tu S. Joannes, inferis! me
 miserum! hæc nequeo amplius perferre; in patriam
 ut redeatis oro; illuc profecto recedam quamprimum.
 Cum enim contra sententiam suam iter Val-
 lem Umbrosam versus comites properarent, dæmon
 et gratia Joannis beatissimi et juvenis fide amplius
 cum torqueretur, ingentes emittens voces, milles
 clamitare, sese miserabilem dicere. Addebat, hic
 sistite equum, sistite rogo, discedam nempe, disce-
 dam: ulterius enim prodire nequeo.

24. Firmantes igitur jumentum, juvenem catenis
 irretitum, et sudore toto corpore prælabore mada-
 factum ac fere membris perfractum universis, pe-
 dibusque labentem ac trementem deposuere ex equo.
 Concurrentibus itaque ad hoc mirum spectaculum
 turmatim ex agris et villis cujusvis conditionis mor-
 talibus (eos enim tartareis vocibus dæmon hinc inde
 acierat) alter alteri dicere: Mi frater, quot miseri
 mortales hanc dum degunt vitam intolerabiles per-
 farunt cruciatus! quocirca utilius dicerem in cunis
 post baptismi Sacramentum eam abrumpere vitam,
 quam ad hæc pervenire ætates. Cui e contra respon-
 debatur: Desine posthæc hæc et similia inconsiderate
 et insulse proferre verba: male enim sentis.
 Sic placitum Deo, cui omnia parent et, cui quare
 sic fecisti, audent dicere nemo. Insuper, ut aiunt:
 Quod difficilium, id præclarium: quo enim majora
 hac in fragili vita tormenta æquo animo pertuleri-
 mus eo in futura magis gloriosa dabuntur pro ha-
 boribus præmia.

35. Dum hæc et alia, prout voluntas fert, jacta-
 rent dæmon multo ferocius solito, ex circumstanti-
 bus orantibus nonnullis, in eum miserum adole-
 scentulum e vestigio debacchari, tandem eum vi
 ad terram detrudens, discerpens imprimis et dilani-
 ans, demum ingenti cum clamore discessit; ipse
 vero fere per horæ spatium non sine magna omnium
 qui aderant admiratione, veluti defunctus humi
 prostratus jacuit, deinde paululum excutitur, et,
 uti a somno excitus, exurgens sanus tamen et in-
 columis Deo imprimis et Virgini Mariæ sanctoque
 Joanni gratias agens, deinde cæteris omnibus; et
 in patriam suam, nisi prius S. Joannis ædem visi-
 tasset, redire noluit. Placuit omnibus et huc sese
 contulere una, et sanctissimi Joannis brachio vene-
 rabiliter et devote osculato, hujus monasterii bea-

(139) Hanc vocem ita inflexam nullibi inveni. At
 satis patet ex sensu, quod auctor velit.

torum sepulcrum quod in infima parte turris campanariæ situm est, festivi et læti devotionis gratia visitarunt et eremitarum insuper humiles adiere casas quæ in saxeo tumulo supra monasterium edito sitæ sunt; qui quidem tumulus ex ea parte quæ meridiem spectat, contractus abscissusque est horrendum in modum: ex ea etiam parte quæ ab Oriente exoritur per angustum tractu superiori monti conjunctus cujus de nomine etsitu pauca disserere non alienum locus esse monet, quoniam alibi de eo mentionem haud facturi sumus; et abbas Sanctus (140) optime ac diligentissime omnium qui S. Joannis historiam vitamque scripsere, hunc locum prosecutus, mihi parum libero ore locutus videtur, qui, situm Vallumbrosæ operi suo inserens, hunc celerem locum, mfrum in modum a natura, magisque hominum industria situm et ornatum, vix tetigit.

36. Mons igitur est saxosus, asperrimus, et incultus qui bina cingitur silva; ex superiori enim parte, quæ per declivum montis in flumen ducitur, proceras habet abietes, quæ in vasta solitudine loci religionem augent, horroremque intrentibus non mediocrem inculant, ex interiori autem quæ ad ima monasterii versus tendit, natura veluti humano artificio, humillimis hac tempestate circumdatur ilicibus. In hujus medio montis amœnissimum cernitur pratium muris, de industria in brachium eremitarum opera elevatis, undipue vestientibus; quod spatium divisit cellulis anachoretæ quatuor incolebant. Medium tenet ecclesia horrenda vetustate et religione dignissima, in qua inter cæteras, quæ tabulis miro artificio ostenduntur, picturas, Virginis Mariæ imago tam egregia tam insignis apparet ut [a] pictore ad plenum perfectum videatur, quod ait Poeta noster:

Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus.

Proh bone Jesu! quid Zeuxis ille insignis, quid Polyctetus? Huic cederent profecto; cederet et Euphranorus, et si quis alter fuerit unquam insignis pictor et sculptor (141).

37. Sed ad anachoretas redeo, qui, quamquam singuli privata habeant altaria, in quibus sacra divina seorsim et per se quisque, qui funguntur ordine sacerdotali, peragunt, tamen ad ecclesiam majorem statutis horis diei, noctuque ad psalmos decantandos legendosque conveniunt. Cellulæ non, ut in cœnobiis consuevere, pariete interjecto conjunctæ sunt; sed sejuncti per se humiles habitant casulas, quibus singulis singuli inter annexi sunt horticuli; cibum una tantum Dominicis et festivis diebus capiunt; diebus vero aliis quisque per se suum parce reficit corpusculum. Præter Canonicas horas integrum singulis hebdomadis feria sexta, qua pane tantum vescuntur et aqua, psalterium

(140) Intelligit hic, ni fallor, Xantem de Valaribus Perusinum, abbatem Marrathensem. Unde patet vitam S. Joannis Gualberti ab hoo Xante ante annum 1479 scriptam esse.

(141) Fuerunt hi magnæ artis pictores aut sculpto-

peragunt; et, ut paucis eorum vitam aperiam hanc eremum certe incolunt, qui paulo asperiores vitam in laudem divinam prætor S. Benedicti instituta adamant. Sunt enim qui, veterum SS. Patrum more, singulum per diem compleant psalterium: sunt etiam qui, divino amore igniti, raro vel nunquam degustent vinum; sunt hac in eremo qui etiam quando deformis stridet hiems, nudis pedibus inter nives et asperas glacie incedant et eo tempore, vili veste et palliolo contenti, ad libidines insuper demandas circulo ferreo supra nudum corpus jugiter utantur, de quibus alias latius, Jesu favente tractabimus: Nam tempus alio properare nos monet.

38. Hi omnes veterum Patrum, Ægyptiorum præsertim, mores imitantes, opere manuum exercuntur, vel in excolendis hortis, quos omnes excolunt ac rigant rivuli per ligneos meatus deducti vel in vimineis canistris fascillisque texendis. Nonnulli etiam minutiora ex ligno ustensilia manibus efficiunt ut coc hlear ut patinam, ut catinum. Hæc, ne diabolus eos reperiat otiosos, et ad vana evitanda desideria, post divina officia adimpleta vel per se vel in unum alacriter peragunt. A monasterio igitur hunc eremitarum locum unus et perdifficilia, sed amœnus divina meditantibus, est aditus; hinc iter abietibus, inde monachorum hortulis circumdatur. Quid quod rupes illa asperrima contra naturam loci varios ostendat flores, et olentes plurimi generis herbas gignit? Sed hoc haud prætereundum censeo quod non in itinere modo, sed ex rupe in qua anachoretarum cellulæ constructæ sunt, dum monachi inferiores psalmos in ecclesia personant, dum organa canitur, concentus dulcissimos et modulationes varias ad ea intenti percipiunt. Talem tamque religiosissimum postquam supradictus adolescens adivit locum, admirans in loco horroris et vastæ solitudinis tot ecclesiolas tuguriolis, se rectius dicam cellulis junctas; contemplans insuper ordinem vitæ eremitarum, morum etiam gravitatem asperitatemque loci, insuper rerum penuriam quam voluntario alacrique animo perferant, nequibat Jesu semper gratias agens expleri. Hos demum eremitas ut pro sua salute omniumque Christianorum orarent deprecans, lætus in Domino descendit ad monasterium.

39. Cum igitur anxie et cœnobarum vitam, ex quo eremitarum cogaoverat, inquireret, sibi Abbas Benedictus (142) vir religiosissimus, qui ea tempestate monasterio et Ordini universo præerat, paucis aperuit; inquit enim: Prima, ut olim Ægyptiis monachis, apud omnes cœnobitas confœderatio est: obedire majoribus, in unum degere; et dividuntur per decurias seu, si major sit numerus per centu-

res, apud viros profanæ antiquitatis peritos satis noti.

(142) Is Benedictus Generalatum administravit ab anno 1387 usque ad 1400, quo mortuus est, ut testatur Simius in Catalogo pag. 50.

ut novem hominibus unus decimus præsitet, A ter alia quæ stupori et admirationi esset, hoc mirum ostendebat sæpius, quod per os ejus dæmones plures emitterent voces, ita ut quivis affirmasset, non ab uno solum, sed a pluribus et variis dæmonibus ipsum tormentis affici. Operæ pretium erat, ut nobis a fide dignis relatum est, et actus suos et verba observare diligenter : Nam modo gravia stultitia etiam sæpius et levia, interdum urbana, nonnumquam rustica explicare optime et proferre ; cum imprimis, bonæ existens valetudinis, ut graves decet viros, non nisi gravia et loco et tempori congrua affunderet verba : nec enim hoc, ut solet interdum, ex ingenii acumine, sed de insaniam fieri potius dicebatur.

42. His itaque et aliis rebus ab ipsa inepte et insulse peractis, facile non ab uno, sed a pluribus, ut diximus, et variis dæmonibus possideri credebatur. Quocirca facile ostendebatur, plus et temporis et artis erga hujus sospitatem a monachis exhiberi oportere. Fiunt itaque preces more solito, et nihil, quod necessarium erga ejus bonam valetudinem recuperandam existat, prætermittitur. Mira res ! inter orandum sæpius his agitabatur furiis, ut vix, etiam funibus et catena ligatus et vinculus, a quampluribus viris atrocissimis teneretur. Nonnumquam vero quamdam præ se ferre humanitatem et modestiam, ut, qui aderant, fere major pars affirmaret, eum nullo affici dolore, nullo torqueri morbo nulla indigere curatione : Nam in dæmone tantus dolus, tanta calliditas et astutia erat ut signum crucis in hominis fronte fieri permetteret, et, quod majus est, Dominicam orationem et Virginis Mariæ hynnum ipsum proferri sineret : ita ut ex monachis etiam nonnulli sanum et incolumem dicerent.

43. Cæterum quidam in ea re magis experti, secus sentientes, multis variisque exemplis dæmones callidissimos et ambiguos approbantes (utpote quia aliud sunt, aliud simulant) non quamprimum eorum fallaciis rebusque fucatis credendum esse asserabant. Id ita esse, ut aiebant, paulo post re ipsa probatum est. Cum etiam eum die quadam summo mane, hoc animo ut inde minime abiret nisi cum recuperata bona valetudine, in sacrarium duxissent, et monachi ex more orationes et preces cum Reliquiis haberent, ut multitudo dæmonum in rem suam malam, quo digni essent, abirent ; illi contra, se nec discedere velle nec posse, etsi summis et ingentibus, ut ipsi asserebant, afficerentur, cruciati- bus. Eloquar an sileam ? quid in eorum exitu egerint ignoro. Vereor enim ob nonnullorum pertinaciam, qui ea quæ sibi facilia factu putant affirmant, super ea. veluti ficta, pro falsis ducunt. Dicam tamen, his præsertim qui Deum mirabilem in Sanctis et credunt et prædicant. Cum enim, ut diximus, religiosi viri a pio opere non desisterent, et idem se jugiter facturos, nisi dæmones abirent, statuissent, ceperunt ipsi varias et tartareas emittere voces, ita ut non unum hominem, sed populum loqui diceret. Et demum ingenti vi, funibus effractis, aux-

B

C

D

PARS IV.

æterea ex Liguriæ partibus his in temporibus jam provectæ ætatis homo ad hoc S. Mariæ erium vi raptus et catenatus a parentibus, incuro loco natus, ductus fuit ; qui quidem, in-

eum foras arripiens, eum vix turba hominum in corona reducta ceperunt.

44. Non parvo itaque tempore in pio opere consumpto, demum dæmones unus post alterum exeuntes, eum fere vita hac privatum reliquere. Eo in loco ubi hoc prodigium S. Joannis virtute operatum est, cum plures tum religiosi tum sæculares adessent, abnuente Abbate, eum adire seu palpando tractare ausus est nemo. Cum igitur omnes rei exitum orando præstolarentur, expleta hora et dimidia, sensim se movens, demum, quasi de somno evigilaret, exsurrexit, et percunctans quid illic ageretur, re cognita, diligenter ad altare majus se contulit, et viva, ut dicitur, voce orationem ad piissimam Virginem Mariam et ad S. Joannem habuit ita ornatam, verbis miserabilibus plenam, ut omnibus præsentibus concuteret lacrymas. Demum valedicens omnibus, una cum suis in patriam lætus et admiratione plenus concessit.

45. Quemdam ingenti amore exardescens, cum suam voluptatem explere non valuisset (nam quam amabat alteri nupsit), in insaniam hac potissimum causa accepimus devenisse, et inde ita agitatum furiis, ut sese sæpenumero diabolo dederit, et hunc Puppiensem (143) fuisse cognovimus. Forte ea tempestate quidam nequam in cruce suspensus fuerat, qui ut de se cæteris terrorem incuteret, ita ut sit interdum, præsertim si damnatus multis et malis fuerit facinoribus coopertus, edicto prætoris nundum de ea qua pendebat cruce depositus [erat]; hic equidem, ut palam dicebatur, nec sua voluit scelera sacerdoti confiteri, nec petere veniam, sed Jesu renuens charitatem, ingentemque quam de se mortalibus miseris sponte exhibet misericordiam, ad crucis patibulum veluti desperatus concessit. Ad hæc mala hoc addidit etiam, blasphemias in Jesum scilicet et in piissimam Mariam matrem ejus: adeo ut quamplures viri religiosi, qui consolationis gratia una cum damnatis iter tale aggrediuntur, in ipsum spiritum malignum ingressum assererent. Heu quoties se suamque vitam diabolo commendavit! heu quoties etiam Jesu Christi Domini picturam et imaginem torvis oculis respexit! Quibus imprecationibus, et eques et qui aderant alii, casum miserabilem spectantes, sibi compati, interdum minari, ni finem bacchandi faceret. Verum, cum nihil proficerent, exitum sibi suisque moribus dignum dedere.

46. Cum igitur, ut dixi, cadaver in cruce catena ligatum penderet, hic qui ex amore in insaniam devenerat, forte crucem juxta iter habuit, et more ingenii humani elevatis oculis cadaver horrendum, atrum, semi-corruptum, vermibus et aliis, quas putredo ex se gignit, musculis corrosum et situ temporis albine mucida pictum exhorruit. Insuper, ut ipse solitus erat referre, sonitum sibilum audivit: qui quidem, seu diaboli dolo ipsum perterre-

(143) *Puppiensis* ita dictus a *Puppio* vulgo *Poppi*, quod est castrum Tusciæ, et caput Casentini tractus in agro Florentino.

A faceret, seu vento, qui angusta ingressus tales sonitus reddere solet, evenerit, non satis compertum habemus. Hoc satis patet, illico in eum dæmonem ob ingentem metum ingressum: Nam ut ipsum prædicantem audivere nonnulli, nusquam gentium tanto talique pavore alias confectus est, ut mox viribus omnibus destitutus procubuerit humi. In eum itaque ita trepidantem dæmon, uti suam ingressus domum, sibi dominari cœpit, ita ut ex stulto insanum redderet, et quod periculosius est, formidolosum.

47. Continuo itaque artus elevans suos, et iter Puppiam versus faciens, summo cum impetu in homines cujusque generis ferebat. Tandem vero a quibusdam viris fortissimis, agmine facto et in coronam deducto, captus et manibus a tergo devinctus, funibusque toto circumdatus corpore, maxima tum videntium tum audientium admiratione, ad compitum seu divorticulum, quod vulgares et plebei crucicium (144) dicunt, eo quod viæ quatuor in crucis formam ad loca tendant diversa, vi tractus est. Et cum clamores horrendos ad sidera tolleret, se etiam neque ulterius ire juramento affirmaret, illic, ut defessa reerearent corpora, quievire omnes. Inter quiescendum igitur, necessitatem corporis simulans, missione accepta, cum paululum a via divertisset, sociis idem minime verentibus, aufugiens, iter Puppiam versus tendere properabat; et ni quidam de monte Milliaro, qui his in rupibus varia pro necessitate tunc agere, clamoribus insequentium exiit, iter suum impedissent, profecto ea die vel Puppiam vel alio longius sese contulisset. Nam concurrentibus undique pastoribus et montanis omne sibi clausere iter.

48. Stetit ille prospiciens cuncta, cumque conspiceret omnem sibi aditum denegari, parum moratus, inde, ut ursus fremens, maxima cum velocitate minus potentes sese ferens, paululum reluctantibus illis, e manibus eorum evasit. Itaque ille fugienda, hi insectando multum diei per convaca valium, per abrupta montium frustra consumpsere. Opera pretium erat cernere quanta audacia quantaque animi vi, diaboli adjutus auxilio, sese miser ille tuaretur. Non enim verbis tantum et clamoribus variis, sed lapidibus sudibusve res ab eo atrociter agebatur. Eo pacto eos longe repellere; interdum vero immitte percutere: tandem vero pars optimum fore rati ipsum fallere, dum in alitis acriter incurreret, alii eum dolo aggressi, quia nihil tale putaret, manibus a tergo revinctis, ad monasterium sudore madidum, et pulvere conspersum, invitum et torva sæpius exclamantem traxere. Res mira! quoties enim sanctissimus Joannis brachio vel cruce conjuraretur, cibat: ubi a pio opere cessabunt monachii, in eum rediret illico.

49. Cum igitur hac necessitudine [forte vicissitu-

(144) Ab Italica voce *croccchio*, quæ *quadrivium* significat.

ne in longam deduceretur moram, nec diabolica cum factis componeret (quippe qui verbis amplius eum ingressurum polliceri, cæterum s agere) statuit pater abbas ut publice priue orationes pro eo ab omnibus agerentur. devote et prolixè peractis, postridie fere per uatuor orationibus et precibus monachorum, dotis jugibus conjurationibus stomachatus, tandem omnibus audientibus in hæc verba t : Qui me insontem ita impie orationibus is o Fratres? In hunc tanquam in meam ionem sæpius vocatus incesi, quocirca detam nefario opere absistatis oro. Non enim i voluntate hoc sum aggressus, cui velle nefas est profecto. Tu, inquit sacerdos, o e dæmon, Dei resistis voluntati; qui cum ipberis hostis et inimicus, alios etiam ad rnciem trahere niteris. Ea propter abi in am malam, et vade in tartareas regiones, ritus es; nihil tibi sit commune cum servis i oelestia cogitantibus.

æo et alia cum sæpius sacerdos, monachis us et cantantibus, revolveret, tandem dæmon, i sanctitatem amplius ferre non valens, disfiier ille humi prostratus, fere per horam, ut is, jacuit : Demum vero exurgens, et mente ore sanus, Deo imprimis et gloriosæ Virgini et S. Joanni gratias egit. Voluit tamen P. ab rioris humiliter confiteretur Deo et sacerdoti, lomum repedaret suam, ne deinceps dæmon potestatem ingrediendi haberet. Facta igitur ter et humiliter confessione, summa cum læ C ppiam rediere omnes; nec ulterius a dæmo no ille possessus est.

PARS V.

nellam quamdam, cui nomen erat Francisca, ate Castellana (145), magiis et incantationibus sime vexatam, ad hoc S. Mariæ monasterium am accepimus. Hæc interdum adeo boni sen quietæ vitæ esse, ut eam a dæmonio torqueri ua in parte corporis laborare diceret nemo. que vero se gladio necare, alios invadere et is laniare tentabat. Sed hoc ægerrime sacer t qui eam conjurabant monachi, perferre, æmon, etiam ingentibus tormentis affectus, i daret responsum. Nam vel [id est] an de in id ageret, vel quia forte natura mutum quod nus dæmoniorum sit, nobis parum constat. D utem diu torqueretur, et sæpius sacerdos, ut te Dei saltem responderet, præcepisset, forte uid machinaretur mali, cujus gratia tentat tandem tale dedit responsum : Hic cujusdam i presbyteri incantationibus longe constrictus r, qui quidem improbo amore in puellam agrabat; verum [cum] ipsa haud sibi assenti

retur, cum cæteræ malæ artes quibus amantes utuntur sibi deessent, omnia experiri maluit magis quam ita impatienter uri.

52. Quocirca me, ut ipsam ad sui voluptatem cogere, cantando excitavit. Sed, ut verum fatear, nihil profeci. Nam ut a parentibus optime instructa peroptime monumentis bonis, a teneris annis sese orationibus dare, precibus et lacrymis Virginis Mariæ auxilium jugiter implorare. His itaque et aliis operibus bonis ab ea impeditus, cum ipsius nequam sacerdotis pessimam voluntatem executioni mandare nequirem, indignans eam invasi. Quam enim sibi contra morem nostrum humanus benignusque exatiterim, ipsamet callet peroptimo. Nam inter cætera, quotiescumque corde et mente majori studio incensa, veram Dei religionem sequi, vel orando in silentio, vel ecclesias visitando, vel prædicationes adire studuisset, nunquam recusavi quin una [ad] opera incesserim pia. Cui sacerdos : Tu, o omnium seductor, mille ferens casus, discordias, iras, simultates, cædesque, pia opera agis? Ha omnium dæmonum pessime qui a supernis delapsi sunt regionibus, novi te intus et in cute. Quidquid sancte et juste fiebat, non tuis, sed Virginis Mariæ meritis agebatur, cui minime contradicere audetis.

53. Tunc dæmon risu soluto caehinnans inquit : Ita est, mi pater, ut ais. Sciscitante etiam sacerdote cur in talem puellam optimis moribus instructam ingredi sit ausus, inquit : Non absque numine factum divino; ea propter non esse mortalium persecrari : sed, et in his et in aliis omnibus quæ ad eos non pertinent, æterno oportere silentio conticescere. In precibus igitur et orationibus jam [post] duos dies frustra consumptos, diabolus S. Joannis virtutem impatienter tolerans, hæc tandem intonuit verba : Eia oro quid me insectamini? Cur tot et tam varia, ut hinc abeam, infertis tormenta? Non dixi me hic alieno imperio detineri? Veniat ille, qui me devinxit, iniquus presbyter; et absolvat, et lubens discedam. Tum, qui aderant, sæculares viri, cum do nomine presbyteri interrogare vellent : Apagite, inquit sacerdos : Nam diaboli officium est et discordias serere, et quidquid potest mali mortalibus inferre. Quocirca nullam ei fidem adhibeatis, oro. His dæmon indignatus, clara voce, inquit : Re ipsa paulo post declarabitur, mentitus sim, an verum dixerim. O quantas, pessime presbyter, dabis penas, cujus gratia in tot cruces et tormenta deveni?

54. Cæterum Jesu gratia et S. Mariæ et S. Joannis precibus a dæmone liberata puella, nescio qua gratia evenerit ut e vestigio intolerabilis et fastidiosus eam talis invaderet morbus, ut, ulceribus toto corpore referta, atram undique scaturiret bilem, et demum impatientia et morbo capillis capitis evulsis, spectaculum omnibus, sed præsertim affinibus præberet.

1) Quam hic auctor *civitatem Castellanam* vocat Franchius lib. 10, pag. 376, vulgari nominat *Citta di Castello*. Invenio autem vulgoc nomine appellari Tiferum Tiberinum,

quæ est urbs Umbriæ in limite Etruriæ et ducatus Urbinatis. Hunc haud dubie locum designare Auctor voluit per *civitatem Castellanam*.

Transactis tamen nonnullis annis, in pristinam, Virginis Mariæ et S. Joannis gratia, quibus plurimum se commendaverat, reducitur sanitatem; tantum pallorem et maculas quasdam in vultu servans, de cætero valens. Relatum est deinde his qui tunc hanc servabant domum, presbyterum illum de quo supra verbum feci, opera diaboli parentibus demonstratum, seu conjecturis, quod verius creditur, agnitum, in alias partes, judicium pro malefactis timens, sese contulisse, et miseram Dei iudicio in ultionem puellæ degisse vitam. Fuerunt qui etiam affirmarent a fratribus jam dictæ virginis extra patriam necatum. Sed is rumor tantum, cæterum rei veritas penes auctores sit. Nobis satis constat, pluribus annis præfatam virginem in sanctissimi Joannis festivitate nudis pedibus cum cereo hanc Virginis Mariæ domum adisse devote. His itaque et aliis, quæ retulimus et relaturi sumus, miraculis satis constat incantationes a perversis hominibus fieri.

55. Memoria mea mulierem quamdam, Taddeam nomine, ex Prati (146) oppido, quod Florentia ferme decem millia passuum abest, a parentibus suis ad hoc S. Mariæ monasterium vidimus deductam. Hanc talis invaserat dæmon, ut cruce solum facile liberaretur mulier. Cæterum ubi ipsa una cum comitibus iter domum hospitium versus faceret, et [prope] fontem, qui juxta capellam jugi labitur aqua, transitum haberet (nam ad eam domum alter non est facilis aditus) ab eodem dæmone fatigata, ex manibus multorum prosiliens, fugam facere conabatur. Verum, hinc inde concurrentibus cum opificibus, qui hoc in monasterio, præcipue æstivo tempore, operibus indulgent, tum etiam bubulcis et agricolis quibusdam, capitur, trahitur, et manibus a tergo devinctis, ad capellam defertur vi. Cum igitur illic ab exorcista interrogaretur cur tam facilem ingressum ad eam et egressum haberet, respondit: Ego cum natura facilis sim et humanus, et hæc mulier his pariter et aliis virtutibus redimita probetur, nec cruces pati possum, nec eam volo torquere: Ea propter, orantibus vobis, discedo, absentibus vero, in hanc, veluti domum redeo meam.

56. Hæc igitur et alia ridicula cum referret diabolus, et idem sæpius faceret cum eum lector amplius perpeti non posset, et itidem hujusmodi ludibria monachos fastidirent, statuerunt ut eodem in loco cum cruce legeretur, ubi dæmon mulierem congregari solitus esset. Instante igitur sacerdote, ut orationibus et minis adjurante dæmonem ut concederet alio; inquit dæmon: Concedam. Te, o puella, domi præstolor; eum veneris, amicitiam antiquam, mihi que gratissimam tecum inibo. His dictis, alio concedens, non parvum timorem et admirationem se omnibus dedit. Mulierem vero illam fere exani-

mem suo in discessu reliquit; ita ut multi eam vitam præsentem functam dicerent. Cæterum cum qui aderant pars calidis brachiis manibus fricarent, pars certatim vino aliisque rebus cum madefacerent membra, sensusque parumper tepentes revocando [juvarent], mulier quasi a somno expergefata, in sese paululum rediens, cum surgere vellet, illico decidit.

57. Durantibus itaque in orationibus et psalmis monachis, tandem Dei gratia sanctique Joannis meritis optime convaluit. Cum enim adhuc ex verbis quæ diabolus supra dixerat: Te domi præstolor, o puella, suspensi existerent, monitu sacerdotis monachi, qui eum conjuraverat dæmonem, et etiam suorum affinium habita scelerum confessione, læti in patriam rediere. Vovit præterea mulier, ob tantum taleque beneficium, S. Joannis meritis sibi allatum, annuatim, et in vigilia ipsius Joannis junium et festum, veluti ab Ecclesia indictum, celebrare, et, quoties sibi facultas prodeundi daretur, non impedita partu sollicit vel alia re graviore, in ipsius festivitate hanc Virginis Mariæ domum adire. Mira res! et fide ipsius et gloriosæ Mariæ Virginis precibus et S. Joannis meritis factum est ut dæmon nec diabolus ille, qui sibi superius, se ad eam rediturum, domi dum esset, pollicitus fuerat, nec alter ex malignis spiritibus illam ulterius aggredi est ausus. Quapropter, dum spiritus suos rexit artus, incolumem et beatam vixit vitam.

58. Ex oppido Lancisa (147), quod in Arni superioris valle situm est, quemdam, non infimo loco natum, captum a dæmonio venisse ad hoc S. Mariæ monasterium, multis comitantibus, vidimus. Forte tunc quidam, cui Zanobio nomen erat, supervenit, germanus cujusdam monachi nostri Ordinis, qui adhuc vivit; qui quidem affinium hujus invasus a dæmone precibus compulsus, quemdam necromantem virum malignum et dolis plenum, Nepum nomine, ob consilia inquirenda ab ipso, quid in hoc homine agendum esset, adiverat. Cui, quia ea quæ nefaria sunt agere tentaverat, diabolica videlicet potius quam divina inquirere auxilia, mirum stupendumque malum accidit in vesperi: Nam dum uno in loco in hospitali consederent ambo, ipse scilicet, et a dæmone invasus, illic brevi intervallo dato, seorsum itinere et somno, sese paululum dans quieti, caput intra genua posuit. At paulo post experrectus: Deo gratias, Deo gratias, inquit, convalui.

59. E contra Zanobius ille, qui Nepum adiverat, ab eodem correptus dæmone, insanire, bacchari, furere, adeo ut a quibusdam, qui ad hoc miserabile spectaculum concurrerant, compressus, vix cum sistere possent: Hoc enim quamprimum nuntiarum monachis curaverunt, qui aderant, familiares et

(146) Est oppidum Hetruriæ in agro Florentino ad Bisentium amnem inter Florentiam et Pistoriam

(147) Franchius lib. 10, pag. 377, hoc oppidum vocat *Ancisam*; Locatellus autem lib. 1, cap. 90,

cum Auctore nostro appellat *Lancisam*. Quidquid sit, puto esse locum illum, qui in mappis geographicis, sub nomine *Ancisa*, collocatur inter montes in agro Florentino inter *Emam* et *Arnum*.

cum nondum nox terram operuisset, et ora et Officium Completorii jam peractum tamen in ecclesiam jusserunt duci. digiosa, et nostris inaudita sæculis, aculum fuit, ut dixi, non præsentibus achis et conversis, cæterisque familiaribus tam domum incolebant, verum omnis qui supervenerant. Dæmon igitur dote interrogaretur cur illum alium tameruerat hominem, et hunc, ubi primum it ingressus, respondit: Superno nutu ille divinum tota mente et fide reilium, merito quamprimum his crucialiberandus. Hic vero miser, qui indequam convenientia et justa percipere curabat, non injuria ita debuit torer enim monachi in pio opere orando et pergerent, peracta jam fere noctis hora, minis maximo cruciatu, sed sui impris eum liberum et incolumem relin-

em hoc terribile Dei iudicium, non prætum, sed absentibus exstitit pavori: Nam miraculi, per omnes finitimas regiones ata, et exemplo fuit et admirationi; et pradicto Zanobio, qui, dum amore et cana ductus, unde minime debuit et a quo quærit alteri adferre medelam, sibi crunit. Discant igitur omnes non [opem] huius, ut rectius loquar, diabolicam imprimis, in hujusmodi discriminibus esse inquit multi egere religiosi, cum viri tum id diuturnos cruciatus corporis, et, quod mortem maluere perpeti, quam alienum, Dei, vel unde haud honestum foret, indillum. Memorare possem quamplures, a mea his præclaris fulsere virtutibus, e] longius ab incepto traheret. Male igitur repositum redeam, sibi consulit qui, ob corporis recuperandam, animæ ruinam curat. His itaque bonæ valetudini et nitati redditis, non parvo gaudio cunctis, mæror et tristitia invaserat, exstitere, is imprimis oppido obnoxius Virginitoque Joanni existeret, ambo deinde ex se fecere obligatissimos, et læti concessam.

PARS VI.

tate Aretina quatuor germani, multiis aliis us, olim hoc S. Mariæ monasterium graletudinis recuperandæ quæsiwere; quout re ipsa declarabatur, a dæmone fati-;] cæteri vero, etsi ipsi clam vexarentur incolumes tamen apparebant. Inter leim et orandum, hoc, quod prius erat cunctis qui aderant liquido patuit. Cum ex his, ad purgandum ventrem egressus, ul a monasterio varia et stultitia et vaniageret, ita ut metui et admirationi qui-

busdam foris tunc existentibus esset, intra monasterium cursum irrumpentes illi, omnibus occurrentibus, quæ foris viderant, enarrabant. Ex his igitur, qui comites et socii fuerant, trepidatione rigidi foras prorumpentes nonnulli, et cum his alii ruri-colæ immixti, eum huc illuc cursitantem, et se lapidibus et saxis pro viribus tutantem non sine maximo eorum discrimine tandem corripientes, innexum fune vi traxere intro. Illico ex fratribus alter tremere, signaque de se satis convenientia quod ipse in dæmonis potestate esset, dare: Itaque statim capitur. His et quartus additur frater, qui ferox et suoapte ingenio et dæmonis violentia, cum ea quæ ab antistite legebantur haud pati posset, foras cedentibus omnibus qui aderant, ingenti timore correptis, ni quidam cæteris sagacior ecclesis fores clausisset, proripuiisset sese.

62. Cum igitur in incipiti periculo horror ingens spectantes perstrinxisset, nec in tanta dæmonum turba quid agendum quove se vertendum ad plenum noscerent; cum alii vehementioris ingenii viri ad eum irruendum censerent (nam parieti, quo una pars corporis tutior foret, inhæserat, [quoad] alteram nudato gladio ipse sese tutare), alii vero, monachi præsertim, lenia remedia aptiora fore, concitatumque animum frangi [difficilius] quam flecti posse, dicerent, inquit pater abbas: Cum tutius tum facilius probo, hunc pro tempore adeat nemo: sed ut hi alii Virginis Mariæ, sanctique Joannis virtute, vestrisque orationibus liberi incolumesque evadant, quam primum operam date. Interim ille diuturnitate temporis et tædio affectus, locum, quem nunc contra omnium voluntatem tenere videtur, invitum velit nolit deseret. Fit igitur ut pater abbas censuerat. Instant igitur, primo conjurant dæmonem et exorcizant, alio vero subeat. Omnes enim cum religiosi tum sæculares flere (quisque equidem proprio negotio relicto ad hoc inauditum stupendumque miraculum sese contulerat), piissimam Virginem Mariam, sanctumque Joannem, ut his miseris opem ferant, orare.

63. Inter orandum itaque, cum sacerdos causam ingressus illorum dæmonum ab eo dæmone qui primus erat inquireret, inquit ille: Hos quatuor fratres scias volo, in alterius quamdam possessionem devenisse, eamque fraudibus quibusdam et cavillationibus sibi vindicasse, et jus denegasse alterius, suumque ratum et firmum ut rectum haberi voluisse, et ex tunc pro sua quisque vi certare ne his quibus jure hæreditario fundus conveniret, redderetur: quocirca in has miseras et ærumnas divino numine præcipitari. Qui ni prius supplices culpam fateantur suam, et agrum, quem fraude sibi vindicavere, propriis restituant dominis, et, ut jura divina et humana petunt, jurejurando confirmaverint, seu vades dederint, se vel male ablata ex tunc restituere, vel in concordia devenire, mihi credite, nos pro tempore, quia cruces tot, totque tormenta amplius tolerare non possumus, locum

Deo daturos; verum paulo post in eos, velut in nobis obligatissimos, iterum redituros, ut acrioribus eos afficiamus tormentis, dubitet nemo.

64. Verum, ut alias, cum dæmoni fides nulla daretur, divino officio diligenter peracto, sacerdos quam occulte possit, dedit operam ab his qui aderant rem quam maxime manifestam haberi. Quicum se quædam persensisse confiterentur, eos monuit ne rem aliquo pacto palam facerent, imo vehementer simularent, et via quadam eos adirent, bene pollicerentur, et, occultius quam fieri possit, hoc explorarent diligenter. Causa itaque ab his quos sacerdos monuerat peroptime, uti dæmon dixerat, ita esse cognita, eos dure seorsum presbyter monachus severis verbis increpare, castigare imprimis, deinde blande monere ut deinceps caverent, vellentque potius suis pauperrime et duriter, ac alienis otiose et laute festiveque vitam agere.

65. Rebus itaque diligenter, ut sacerdoti monacho placuerat, confirmatis; fide etiam, ne quid obscurum maneret, data, unus, inde alter, post tertius, demum quartus adeo facillime in bonam valetudinem rediere, ut de se omnibus qui aderant admirationem non parvam exhiberent. Et Deo Virginique Mariæ matri ejus et S. Joanni, deinde patri abbati gratias agunt, liberaliter habiti in calamitate sua, demum in patriam læsti ubique locorum Joannis sanctissimi nomen extollentes, rediere; et, ut fuerant polliciti, quidquid injuste furtimve sibi vindicaverant, propriis dominis reddere, et fructus restituere curantes, ut in S. Joannis festivitate a quibusdam Aretinis nostris relatam fuit, melius vitam deinceps rectiusque instituere suam. Hæc igitur mortalibus cunctis exemplo sint, quid discriminis quidve periculi his imminet, qui vel calliditate vel vi, vel alio quovis modo sibi aliena vindicant. Nam etsi hac in præsentem vitam omnes, ut meriti sint, non animadvertantur, ne se impunitos putent in futura: etenim gravioribus flagris afficiuntur. Verum nunc ad reliqua.

66. Quendam puellam, Liviam nomine, ex Fori Livii (148) civitate (quam et vidisse sæpius, postquam ea convaluit infirmitate, memini me) ad hoc S. Mariæ monasterium deductam complures monachi et conversi, qui adhuc supersunt, videre. Hæc puella imprimis ad quamdam sanctissimæ virginis Mariæ basilicam, noviter mirificeque constructam, deducta fuerat: Quæ quidem basilica per quatuor millia passuum a suprascripta abest civitate, Cæsenam (149) vel Forum Pompilii (150) versus. Eo in loco illico meritis gloriosissimæ Matris Jesu, ut omnes qui ejus implorant auxilium, liberata est. Paulo post idem dæmon eandem, quam dixi, Liviam ingres-

(148) *Forum Livii* vulgo *Forli* urbs Romandiolæ sita in planitie prope montes, media inter Cæsenam et Faventiam, et utrimque decem milliaribus distat.
(149) Civitas Romandiolæ sita juxta Sapim fluvium, moenia radentem ad pedes montis, estque inter Ari-

sus est puellam; quamobrem affines ejus non parvo timore correpti, ad hanc Mariæ virginis ecclesiam, de qua nunc verbum feci, deducere cum vellent, per ejusdem os dæmon exclamare, et totam complere urbem: Non exhibeo, non alio concedam, nisi S. Mariæ de Valle Umbrosa monasterium quæsieritis. Cæterum hoc affinibus et aliis quampluribus et ludibrio haberi, cum Virginis Mariæ patrociniū nulli unquam cum cordis fide petenti defuerit; et odio etiam ob itineris difficultatem: distat enim fere per septuaginta millia passuum. Quamobrem summis viribus, dæmone plurimum renitente, eam ad S. Mariæ ecclesiam, de qua nunc dixi, duxere invitam.

67. At illic multis diebus et laboribus frustra consumptis, eremita eos miseratus inquit: Dicam quid sentio, dilectissimi, ex quo incassum hoc in loco tempus atteritur; quoniam neque diabolus ab insidiis cavet, et nos suis pollicitando et promittendo lactat verbis; neque enim alio concedere statuit: vos [monasterium] S. Mariæ de Valle Umbrosæ adire reor optimum, cum melius me calleatis locum illum et S. Mariæ et S. Joannis Gualberti precibus, miraculis, pluribusque pollere prodigiis. Fit itaque ut vir Dei censuerat. Arripientibus iter compluribus, simul dæmonem pönitere cœpit incepti; se miserum millies clamitare, urbem totam clamoribus tartareis et ululatus femineis complere; eos dicebat iter arduum absque puellæ salute agere. Cæterum et tergiversanti nulla datur fides, imo quamplures suis commoti calliditatibus et fallacem et versutum appellare, se nunquam quieturos, nisi discederet, affirmare penitus. Per longa igitur et aspera et saltuosa itinera die tertia qua domo abierant, huc vesperi pervenerunt. Quid vero laboris in itinere pertulerit, quid admirationis de se cunctis quibus occurrebant diabolus dederit, ob prolixitatem vitandam prætermittere utile visum est.

68. Ubi igitur venerunt, etsi noctis tempus jam adesset, tamen ab his quibus curæ hospites sunt liberaliter habiti, præsertim quia et hujus religionis monachus Forliviensis, cui nomen Marcello erat, pietate actus, eis optimus, ut ipsi retulerant, extiterat comes. Postridie igitur, his parum cautis, hæc calliditate usus est dæmon: ad tempus enim discorsum simulans, puellam humilem et quietam, dare signum crucis in fronte sinere, orationem Dominicam, angelicamque virginis Mariæ salutationem, ut rite et suo ordine diceret, permittere; et denique nihil, quibus sanæ mentis utuntur homines, quin et ipsa uteretur, prætermittere. Hi igitur parum prudentes S. Joannem imprimis in cælum attolere, deinde, cavillationibus diaboli et insidiis de-

minum ad ortum, et Faventiam ad occasum.

(150) *Forum Popilii* seu *Pompilii*, vulgo *Forlimpopoli*, est in Romandiola inter Forum Livii ad occasum et Cæsenam ad ortum.

tenti eam liberam, quo cupido vellet, ire permittere.

69. Ipsa itaque quia et causa et locus opportunus sibi erat precibus meliebribus, a suis per pratum, quo monasterii pars cingitur, facile incesso impetrato, his aliis rebus intentis, extemplo fugam arripuit. Quod nisi undique nostri, qui foris tunc essent, properassent, et eam suis etiam auxilium ferentibus, vi cepissent, profecto ea die ad alienas se contulisset extraneasque regiones: tales tantasque sibi vires diabolus inter fugiendum administrabat. Quam captam, manibus a tergo revinctis, ad capellam, quæ juxta monasterium ædificata est, viribus ingentibus rapientes, omnes alii, qui domi et foris tunc aderant, ad eam visendam concurrere. Edicto insuper a Patre monasterii, ut pro ipsius salute pro se quisque Jesum, Virginem Mariam, sanctumque orarent Joannem, foras monachi omnes ordine quodam cum S. Joannis brachio, uti mos est, cum res necessitasque expostulat, incedentes devote, et ad id loci, ubi dæmon ingentes clamoros per os puellæ dare, ventum est.

70. Sciscitante sacerdote, unde sibi tanta petendi creaturam Christi iterum audacia, præsertim cum gloriosissimæ Virginis Mariæ meritis pristinae redita fuerit sanitati, inquit dæmon: Cur a me ea requiris, quæ ad te non pertinent, o sacerdos? Tuum perage, quam recte potes, officium, et ne ea inquiras, quæ ad te nil attinent. Cum enim ab omnibus psallendo et cantando in longum traheretur oratio, et dæmon, tametsi multis afficeretur tormentis, in sua tamen permaneret sententia, Spirituique sancto locum non daret, utile visum est in diem alteram, sui conjurationem et cruces, quia puellam vehementer concusserat, differre. Interim abbas Pater Jesu Virginique Mariæ sanctoque Joanni privata supplicia (151) decernere: id læto animo monachi pro se quisque agere, ab oratione non desistere, diabolo intus, foris, singuli simulque quitem nullam dare.

71. Postridie vero orationibus omnes intenti, et sacerdos jugibus continuisque conjurationibus instare, ut in rem suam concederet dæmon. Tandem multo tempore in pio opere attrito, S. Joannis virtutem ferre amplius non valens ingenticum stridore et terrore loca petiit. Puella vero Livia fere per horam uti defuncta vita humi prostrata jacuit. Ubi surrexit non parva admiratione teneri, ubinam gentium esset, quid quidem ille monachorum aliorumve hominum globus inquireret, interrogans. Causa cognita, inquit: Grata mihi res est, o boni viri; de me quidem ob consecutam sanitatem gratissima sancti Joannis annuatim, dum spiritus hoc regeret artus, memoria erit; cui pro Virginis Mariæ

(151) Puto hic per *supplicia* intelligi pœnitentias vel corporis castigationes, nisi forte hæc vox barbæ pro supplicationibus aut orationibus adhibeatur.

(152) Nescio quos Auctor hic oppugnet adversarios, cum eorum assertio videatur catholica. Fieri tamen potuit, ut aliqui ea veritate abuterentur ad impediendas pias peregrinationes, dicendo frustraneum

A charitate gratias ago, agamque semper, mihi que voluntarium pro tanto in me collato beneficio in ipsius vigilia jejunium indico; addo insuper, o parentes affinesque mei dulcissimi, annuariam ipsius S. Joannis commemorationem celebrem in S. Antonii templo, ubi nostrorum cadavera jacent, fieri. Asserunt se facturos affines, et statim S. Joannis brachio devote osculato, valedicentibus fratribus, domum discessere. Quam puellam postea humana omnia despexisse, parentes, propinquos, et cætera, quæ apud mortales prima habentur, et religionem monialium iniisse accepimus. Non enim alibi melius et latius posse rebatur ea divina bona sumere et mereri, quæ paulo ante meritis Mariæ semper Virginis et Joannis sanctissimi degustarat.

B 72. Cæterum non abs re visum est in calce miraculi contra contentiosos et perversos quosdam [agere] qui assere nituntur, ex quo præfata puella non ibi in S. Mariæ ecclesia, ubi prius, sed hic convalescit, sanctos Dei, non ubi volunt, sed ubi Deo libuerit, infirmitatum gratiam impetrare (152). Quod equidem quam insulsum nefariumque existat, aliorum sit judicium. Mihi sat erit, quid hac in re sentiam disse-rere, si forte sic horum falsa refellatur opinio. Mariam itaque Virginem sanctosque Christi Jesu omnes eadem velle, eadem nolle, dum sunt in patria æterna, quæ Jesu grata acceptaque sint, censeo: cum idem Jesus in sacris Evangeliiis sentire videatur, dum dicit: Volo, Pater, ut quemadmodum ego et tu unum sumus, ita et isti in nobis unum sint. Eo fit, ut quidquid sancti viri operantur, Dei nutu, Virginisque Mariæ tantum precibus præmissis, id agant. Tuam igitur, o malevole et detractor, vitam, non sanctorum merita culpes, oro; si non, ut tibi gratum esset et ubi velles, sed quando eis lubet, et quovis gentium prodigia divino nutu et auxilio inter mortales ostendunt. Sed nunc ad reliqua.

PARS VII.

73. Ex civitate Aretina (153); de qua supra verbum fecimus, mulier quædam jam in decrepita ætate constituta tali dæmone vexabatur ut, vinotis etiam post terga manibus, vix a duodecim viris acerrimis teneri sistique, nisi cum ingenti difficultate et labore posset. Quam rem amioi una cum parentibus ægerrime ferentes, dubitare, quidnam in tanta re agendum esset; eam [an] scilicet, vi hominum conductæ, traherent, seu, atroci jumento invento, eam undique vincam desuper sedere juberent. Tandem satius visum est, mulum seu caballum ad anum deferendam conducere ad tempus, quam tot viris et sibi oneri detrimentoque esse. Invento itaque mulo, qui ejusdem agri cæteris omnibus viribus præstaret, ipsam funibus fortissimis irretitam esse loca sanctis consecrata adire, cum Deus, ubi vult, morbos curet.

(153) *Aretium*, vulgo *Arezzo*, urbs Etruriæ sita in monte, et vix tribus milliariibus distat a Clani palude, quæ paulo infra in Arnum fluvium se exonerat.

figavere desuper. Tum dæmon suis viribus usus, eam et mulum, tartareas emittens voces, adeo quater, ut nisi ex omni multitudine, quæ ad hoc miserandum spectaculum ex tota urbe præsto fuerant, fortissimi juvenes quidam, quamcitiùs ad eam excipiendam prosiliissent, con fractis ex omni parte nexibus, ipsam et mulum, non sine ingenti utriusque detrimento, ad terram detrusisset dæmon. Quamobrem, ut erat, atrox visum est id pessimum facinus diaboli.

74. Silentium itaque triste ac tacita mœstitia ob hoc ita defixit omnium, sed mulierum præsertim animos (nam ad id spectaculum maximus confluerat numerus), ut præ metu oblitæ quid agerent, quo se verterent, deficiente consilio, aliæ alias rogerent, si quid tale unquam audierint, viderintve. Cum interim magno metu quidam, huic anui non parva conjunctus affinitate, eum nonnullis primoribus civitatis se ad eum locum, ubi misera mulier prostrata jaceret, processit, moxque exclamans, inquit: O mea mater infelix, quid tantum de te meruisti? Ubi nunc illa, qua plurimum erga inopes usa es, misericordia? Ubi nunc crebræ omnium ecclesiarum visitationes? Nonne, ut perspicio, Jesus te deseruit, diabolus vero te totam invasit? His itaque verbis omnibus lacrymæ obortæ, paululum morati, inquirunt: Tempus in mœstitia inanibusque querelis ne teras, oramus. Cura, cura quamprimum, ut ad S. Mariæ de Valle Umbrosa monasterium, sin minus duci potest, multitudine juvenum coacta, trahatur vi.

75. Movit feroces juvenes ad opus subeundum, tumanus insolitus inauditusque casus, tum etiam viri dignitas. Quocirca, non multa oratione consumpta, anus illa catena innexa a circumfusa juvenum turba modo trahitur, modo subnixâ in aerem pereorum manus defertur. His additur religiosus quidam sacerdos, qui Deo Virginique Mariæ et crebras fundens orationes, diabolo demeret vires, ipsisque opem ferret. Inter trahendum itaque ingens clamor et stupor civitatem totam invasit. Advolant igitur undique, cum viri, tum mulieres; pueri etiam utriusque sexus et ætatis, ita ut se tumultus per vicos non sustineret, sed passim urbem totam pervaderet. Quibus civitate egressis ex agris et mapalibus tuguriolisque, quibus ager ille olim refertus esse [solebat], obviam veniunt ruricolæ bubulcique omnes, rem insolitam admirantes: idem fieri, quo ibant, quoad hoc S. Mariæ monasterium petiere. Hæc ab his, qui iter una fecerunt, monachis relata sunt. Addebant insuper. Quacunque iter dirigetur nostrum, ea specie, oris in primis pallore ac macie perempta [apparebat.] Cui etiam arte diaboli fœdi oculi, terribilisque ac deformis aspectus esse: deinde tartareis vocibus, senilibusque ululatibus, quos crebrius emittere, omnibus terrorem ac tumultum de se dare. Fidem, ita esse eadem, quæ hoc in monasterio eo vesperi, quo ventum huc est, ageret, faciebant.

76. Tunc quieti pro tempore fessis locus datus est. Postridie verro summa luce celebratis officiis, monachorum more capitulis laxatis, cum ex monachis unus, cui vicissitudinario ordine dæmones conjurare officium erat, ad capellam, quo mulier tracta fuerat, cum cruce et aqua sale verbisque divinis expurgata concederet; præstigiis arteque dæmonis ita factum est, ut penitus anum, cunctis liberam malis, qui aderant, crederent, assererentque omnes. Quibus monachus: Cui nomina mille, mille artes nocendi; perfacile est, harum inexpertos rerum fallere. Quocirca ita esse necne ut periculum faciamus oro. Fiat, inquit illi. Conjuratur itaque a sacerdote diabolus, cæteris aliis orationi ac precibus devote humiliterque intentis. Quorum fide virtuteque Joannis beatissimi, mox illas dæmonis simultates et versutias, quibus in rebus parum cauti illaqueantur mortales, esse patuit.

77. Cum dæmon virtutem sanctitatemque beatissimi Joannis non ferens exclamaret: O cruce, o tormenta, me miserum, heu, heu, atrociter torqueor! Desine, o sacerdos, desine, si qua in te est pietas! Instare tamen, sacerdos, nec a pio opere cessare. Commotos quandoque cruce vexare, verbisque minacibus dæmonem sic provocare: Istæc facie, istis dolis, o pessime, miseros cæcosque ludificas mortales? Abi, quo dignus es, non rediturus. Aliam te oportet, o dæmon, aggredi viam, etsi nulla sit, qua non tuis fallaciis circumieris false. Tacet dæmon, ira, non pudore ductus. Hic tamen, ut alio versum tendat, instare; minis, orationibus, conjurationibusque mixtis rem accelerare: cui dæmon haud assentire, sed totis viribus resistere; ac demum ingenti voce, cum eum amplius perferre non posset, inquit: Tuas, o sacerdos impie, conjurationes, orationes, minas, etiamsi ad vespertas deduceres, floccifacio: quamobrem si tibi alia incumbunt negotia, ea, si sapis, perage, et ab his desine tandem.

78. His igitur vicissitudinariis controversiis jam diei hora quarta fere paracta, cum sacerdos monachus se nihil proficere, et diabolum re asperierem, atrociorumque fieri intelligeret, anui compatiens, quæ fessa corpore, ægra mente vix spiritus vitales dare, a pio opere desistens, introque rediens, rem omnem Patri abbati curat enarrare quamprimum. Mox Pater abbas, convocato monachorum consilio, imperat in silentio pro se quisque orent. Deinde parvo dato intervallo, uti mos est, rebus omnibus diligenter instructis, foras canendo et orando prodeunt monachi omnes, et, qui partem inferiorem habent, conversi, eo, de quo supra verbum habui, sanctissimi Joannis brachium deferente, quo diabolus vehementer percussus, plus solito furens; vix mulier illa misera a circumfuso juvenum globo ita teneri, ut flexis genibus esset.

79. Sacerdoti igitur, in rem suam instanter iret, præcipienti, dæmon truces oculos, os spumosum, vultum anus ipsius ardentem iracundiâ ostentans,

verbis minacibus inquit: Non tuis, o omnium pessime, verbis, sed Dei nutu, etiam et Joannis virtute nunc paulo post invitum alio properare oportet. Nihil refert, inquit sacerdos, si dictis facta compenses; vercor tamen, ne tua solita nefaria usus calliditate, et versutia, tergiversando, nosque verbis jactando, in longam moram hanc tuam protrahas fugam. His diabolus subridens, paululum moratus ait, Velim, nolim, abeundum est. Diutius enim hic esse, etiamsi sit voluntas et cupido, Dei virtus prohibet. Tui egressus signum des, ne amplius frustremur, te, inquit sacerdos conjuro. Dabitur, dæmon ait, quamprimum, illicoque anus ipsius solea uno exuta pede, extra valles, qui capellam una ex parte muniunt, diabolo volente, cum admirarentur quidnam actum esset de ipsa, qui aderant mortales, inventa est.

80. Exinde majus datum, Deo volente, signum: Dum enim in rem suam malam iret dæmon, cum fumus ex ore mulieris visus est diabolus paulatim superiora et aerea petere. Proh boue Jesu! mirum quantum stuporis admirationisve hoc prodigium omnibus, qui aderant, dederit; præsertim quia alias Aretini illi simile viderant nec audierant. Gratias itaque ingentes Deo, Virginique Mariæ et S. Joanni agentes auxilium precibus exposcunt, uti volentes animum ipsam seque et Christianam religionem sospitent universam. Demum valedicentes abbati cæterisque, læti ad Aredinam civitatem contendunt. Anus illa non immemor beneficii, sibi perpetuum in S. Joannis Gualberti vigilia indixit jejunium. Ad hoc addidit etiam ut annuatim pedester (154), sine minus ob ætatem id munus obire valeret, comparato sibi jumento, equester, ad hoc S. Mariæ monasterium; comitantibus nonnullis cum viri tum mulieribus, sanctitate Joannis in primis, deinde mulieris nobilitate compulsis, in ipsius festivitate contenderet: eo ducta amore divino et Joannis sanctissimi beneficio, ut nullam molestiam, nullumque laborem sed voluptatem potius, jejunium iterque asperum efferrent. Verum nunc ad reliqua. Nam Joannis sanctissimi miracula prodigiaque stupenda sese nobis catervatim offerunt.

81. Joannes quidam non infimo loco natus, qui hospitium in loco, quod Malmantile (155) dicitur, ab urbe Florentina non multum distans, hæreditario jure habebat, a pessimo dæmone, ut deinde a re ipsa probatum est, captus, a suo germano strictus undique funibus, in atroci etiam positus jumento, ad hoc S. Mariæ monasterium, comitantibus ex affinis et clientibus nonnullis nostra tempestate

(154) *Pedester* de viro tantummodo dicitur; sed hos aliosque solocismos subinde occurrentes annotare non vacat; modo sensus intelligatur.

(155) Is locus in exactioribus mappis geographicis assignatur inclusus inter fluvium Arnum ac civitatem Florentiam; et situs ad montes, qui Florentiam inter meridiem et occasum cingunt.

(156) Urbs Italiæ, Aprutii ulterioris caput, quæ Roma distat 60 millibus passuum in ortum æsti-

deductus est, cum antea Passinianum monasterium, ubi S. Joannis, hujus religionis auctoris corpus honorifice requiescit, adivisset nec ea, quam optaverat, sospitate esset potitus. Cum vero in his, quæ diabolus suis hic dolis gesserit, quod sane faciendum esset, nolim immorari, nam tempus profecto maturius, quam res me deseret; juvat tamen non præterire, quam callide astuteque monachos decipere tentaret, eum cum flexis genibus supinas ad Deum manus tendere, ac instantia frequentiaque orationum prolixarum Deum, Virginemque Mariam fatigare, Joannem præfatum in ecclesia, monachis officium intente psallentibus, hisque eum admirantibus, permetteret.

82. Verum cum monachi, divino celebrato officio, signum crucis in eum ederent tum, qui esset apparebat, cum probe ut amens consternatus a loco suo humique prostratus exclamaret. Cæterum cum hoc in loco etiam, nescio quagratia, multis diebus, orantibus et conjurantibus monachis, pro sui valetudine recuperanda frustra consumptis nihil, proficeret ne inane tereretur tempus, hoc nobis ægerime ferentibus, Romam, nequid obsui bonam valetudinem recuperandam prætermitteret, alter frater contendere statuit. Ubi igitur Romam venere, columnam, cui Jesus Christus hærens, dum prædicare solitus erat, ingressus [est] in primis, si forte incolumis fieret. Verbum ubi id parum procedere cognoscit, honorum consilio omnia experiri malens, cunctas, quæ Romæ sunt, ecclesias sanctorum reliquiis celebratas, devotissime perlustrans, non modo fratris sospitatem invenit, sed diabolus, ubi ex ecclesiis cedebatur, in dies fieri ferocior.

83. His rebus asperis alter frater non perturbari, sed Deo gratias agens fortemque animum generens statuit quovis modo operari, ut ille pristinae redderetur, sanitati. Ad Aquilensem (156) ergo urbem ubi S. Bernardi (157) Minorum Fratrum corpus honorifice quiescit, quia, ut fertur, illic Jesu Christi gratia plurimis pollet miraculis, contendunt. Ibi etiam incassum cum tereretur tempus, divinis confidens beneficiis, alia, quæ per Italiam fama clarissima sunt loca templaque adiens, fratrique sospitatem non dari intelligens, nullum ferox vel malum verbum edens domum redire parat. Igitur cum redirent, ubi ad id loci ventum, quo olim Annibal, ut memoriæ proditum est, suorum castra, cum Romam contenderet, posuit; qui locus nunc Lancisa, propter saxa tunc a suis incisa ad paludem exsiccandam dicitur (158): dixit ille, quem dæmon vexarat acriter: Mi frater, en iter, quod ad mona-

vum.

(157) Recens tum erat Bernadi seu polius Bernardini Semensis memoria, utpote qui obiit anno 1444, et a Nicolao V relatus est in Sanctorum numerum anno 1450.

(158) Quidquid sit de loci hujus etymologia, puto eundem designari, nempe Ancisam vel Lancisam, de cujus situ paulo ante egimus.

sterium S. Mariæ de Valle Umbrosa dirigitur. Quid tum? alter frater: Quid tum? Ut eo contendamus, Satis superque satis, inquit ille, ulliis nobisquetædio, molestiæ onerique fuimus; quamobrem inceptum domum nostram versus iter peragamus oro. Non ita, frater, non recte sentis profecto: persuadeo enim, me S. Joannis precibus, cui magnopere credo incolumem evasurum. Jesu bone, quid vera sanctaque fides humanis insita pectoribus ad varias gratias impetrandas valeat possitque, cum unaquaque in re bona vel sospitate obtinenda cognoscatur, tamen in hoc liquido patuit.

84. Cum enim hic totam, ut incolumis esset. Italiam petierit sanctaque loca adierit universa, quodque optabat, haud impetravit; dum cum germano bona fide dat mutuo accepitque verba, ex jumento prolapsus, inter fratris aliorumque manus excipitur, humique sensim ponitur, ibique veluti spiritibus vitalibus cunctis destitutus, prostratus jacens, non longam sic trahens moram, Deo gratias, Deo gratias, bis iterata voce exclamat: ecce convalui, quid timeo, quid jaceo, quid differo beatus ego! His frater auditis, in fratris osculum gestiens prorupit. Clamor inde comitum præ gaudio, concursusque hominum illuc, mirantium quid rei sit. Surgent ambo; lacrymis obortis inquit ille: Equidem hoc meo fratri constat satis, quantum cæteris in beatorum vita præstet Joannes Gualberti sanctissimus; cum universam, ipso a dæmone capto, perlustrans Italiam, omnium loca sanctorum, quæ nostra memoria fama ingenti et gloriosa perfulgent, adiverim devote nihique ulla in re profecerim, nunc, quod minime sperabam, eo tantum invocato, cœlitus nobis auxilium sua solita pietate mittere dignatus est.

85. Deinde ad fratrem conversus, ait: Ecce sospitatem tibi precibus Joannis sanctissimi redditam, mi frater: me dubiæ fidei et modicæ pœnitet, qui tibi parum fidei adhibendum esse [dixi] (159). Desino, et Deo omnipotenti, qui nos creavit redemitque, et Virgini Mariæ matri ejus, sanctoque Joanni, quam maximas, quam ingentes, pro tanto talique beneficio in nos collato, ob tuam valetudinem ago gratias, agamque semper. Sæpius enim mihi, charissime frater, dum atrociter torquebaris, et quærentibus nobis, nullum de cœlo daretur auxilium, hæc mecum tacitus: Heu! heu! in hoc me vita infelix traxit, ut fratre meum, non in ergastulo clausum, non exulem, non gladiis hostium pereuntem, non atroci morbo aliquo confectum, sed in mœrore et luctu a dæmone inique possessum morte graviolem vitam viventem video: et quod me male semper habuit, præsens periculum, quod

(259) Hic sensus non nihil restituendus fuit; alioquin nostro ms. nullam habebat significationem. Idem alibi subinde facere coactus fui; ut ex uncis patet.

(160) Non invenio, quodnam fuerit istud bellum Arixium, nisi forte per illud intelligat bellum civile a plebe gestum: nam nomen antiquum Brutiorum, in

animæ imminebat. Jam jam, frater animo meo charissime, ex quo meritis Joannis sanctissimi ex tot ærumnis et miseriis evasisti incolumis, meque etiam in tanta mala præcipitatus, tua sospitate fecisti beatum. Nunc profecto, Jesu bone, si tibi hoc animo sederet, mori liceret, ne iterum ægritudo aliquarum humanarum me spectaculum præbeat. Eumque deinde amplectens et ex osculis, ab omni turba hominum comploratio ea miserabili oratione hincque gestibus orta est. Demum ad hospitium inclinati, summa cum hætitia sumpserunt cibum.

86. Cum igitur, sumpto cibo, quam viam aggressuri essent haud adhuc statuissent, ad Vallem Umbrosamne, an in patriam contenderent, præsertim, ut dixi, cum varie sentirent. Joannes sic adorsus est fratrem: Ex quo, mi frater, de itinere sumendo longe aliena tibi mens est, saltem in hoc mecum sentias volo, ut gratulo libentique animo, ne ingrati erga S. Joannem simus, qui nobis in tempore opportuno opem tulit, quo ipse usus in hoc itinere, mulus Valimbrosano monasterio dono detur. Non mulus tantum, inquit alter frater, verum pro religione proque salute animarum nostratarum ductenti aurei ad illius monasterii sumptus augendos, ut de religione tam bene merentibus monachis penes Jesum gratiores acceptioresque simus, in Florentino monte ea lege, qua cives jus edi volnere ponantur ex his bonis, quæ nobis paterno hereditarioque jure probantur esse. Hoc tuum consilium, tuamque sententiam probo et lando, mi frater, ut vitam illam immortalem gloriosam servis Dei eleemosynam Dei amore tribuendo nobis vindicemus. Sieque rebus compositis, læti domum discedunt. Quos annuatim insuper S. Joannis festivitatem celebrasse, dum vita eis fuit mortalis, accepimus,

PARS VIII.

87. Procerum quemdam ingentique corpore virum cui obsita squalore vestis, promissaque barba, insuper et capilli incompti efferaverant speciem oris huc, nullo comite, contendisse vidimus. Qui quidem prima facie, ut insanus a nonnullis, qui foris erant juvenes sæculares et conversi, ludibrio habitus est: sed cum demum ipse verbis rebusque certis signa miseri non insani hominis daret, se nutu divino hunc locum sanctissimum, ut incolumis spiritali iniquo, qui eum vexarat diu, evaderet, petisse; sciocitantibus illis unde id sibi malum, unde ille habitus et corporis deformitas, inquit: Me miseram bello Brutio (160), quod his proximis annis in Flaminia (161) crudeliter ac inique gestum est, propter populationes agrorum non modo fructu carui, sed villa incensa est, insuper, direptis omnibus pecoribusque abactis, tributum etiam iniquum meo tam Romana historia notum, postea attributum est infimæ sortis hominibus, qui servilibus operibus addebantur.

(161) Regio Calliæ Cisalpinæ sive Æmiliæ, quæ nunc *Pomandiola*, vulgo *la Romagna*, dicitur. De ea etiam alibi egimus.

imperatum æs alienum fecit. Quamobrem a ore non in servitium tantum, sed in ergastulum carnificinam ductus [fui]; quo in loco oluunt tenebris cum mœrore et luctu annos exegi plures: inde hic habitus et hæc deformitas corde unde vero in diaboli devenerim possessionem, udet, dicam tamen:

His equidem circumventus, quæ dixi, malis, impatienter et ægerrime, magis quam Christum deceat, varios acerbosque fortunæ casus em, neque aliquem jam per tot annos mei mihi perciperem, ira in furorem versa, Christi reliquæ præter morem detestari, in alios cum servos ocios, qui una nexi clausique tenebantur, comparari; in me pestem perniciem superi atque converterent, precabar; totus denique insaniam pensari nil moderati habere. Hanc insaniam imperiem qui aderant, admirantes, neque a me possessum, ita ut erat, sibi persuadentes, ceteris nuntiant quamprimum. Ille in primis era pro fictis falsisque reputans, meque ea, ut sui locus facilis daretur, fingere asserens, eis assensum præbuit Tandem vero cum hi et alii, stupore percussi, illuc, ubi carcere detinebar, rando veniebant, hæc eadem sibi sæpius dicerent, flexit animum suum, et cum quibusdam lictoribus ferox carcerem adiens, atroci verbisque minacibus inquit: Tu his fictionibus, debacchationibusque, hoc carcere, his us, nisi fœnore soluto, evasurum existimas? quam falsus animo es! His acriora, si perre-

mihi hercle dabis tormenta. Quamobrem, si his finem impone, æreque alieno te liberum. Cui ego: Cur, domine mi, in me voces, indeprobrosa objecis verba? Non enim ut putatis, ne æs alienum reddatur, ago. Invitus in hanc lum, meis sceleribus id exigentibus, devenio iam. Qua tamen insaniam sæpius gloriosissimæ semper Virginis [intercessionem] cui magnanimam corpusque meum commendo, ut nunc, r.

His igitur verbis precibusque circumstau-

cum iræ ipsius resedissent, motus pietate, me, us tamen, datis, ergastulo liberavit. Hunc vero petere cum Virginis Mariæ pietas, tum rumor ionis et sanctitatis ejus me, desertum ab notis icis, eo invito, qui me nunc premit diabolus, D re. Quocirca magnopere hortor vos, ut me ad ecclesiam ducere velitis: nihil enim usquam tutum, nisi sanctis in locis arbitror. Hæc igitur diabolus ægre ferens, omnibus audientibus, in-

Quandiu, o omnium pessime. abuteris pa-

a mea? Hactenus pius in te, posthac impius um, ingrattissime. Vos, qui adestis, cui mea præ-

im beneficia, animadvertatis, oro. Deinde usque miserum agitabat, vexabatque hominem, ut nagis in eum prosilire, quam inde cedere om-

imor suadebat.

Tandem animi viribus recuperatis, globo

A juvenum facto, quam caute quamque velociter possunt, in eum qui Virginis Mariæ auxilium subsidiumque assidue petebat, irrumpunt; eumque compressum torveque clamantem, manus a tergo devincientes, trahunt celeriter intro. Qua re insolita, cum utrimque oriretur clamor, concursus conversorum aliorumque, qui tunc foris et domi variis incumbere rebus, sit in ecclesiam. Abbas vero aliique monachi, qui tunc stationibus dispositi ad orationes Jesu fundendas seu aliquid aliud agendum erant, hoc clamore exciti, extemplo, quid hoc sit, pejora verentes, inquirunt. Cæterum, causa cognita, jubet Pater rem per monachum tentari, insanusne, an dæmonio captus esset homo ille. Tum diabolus, cruce conjurationibusque adhibitis, necessitate etiam ipsa cogente, tentare ultima: cum illi misero multo majores solito vires administraret, facto impetu, virille emanibus tenentium prosiliens, cæteris eum insequentibus et indesinenter Jesum Virginemque Mariam pro se orantibus, foras prorupit sese.

91. Cum vero ad quercum, rigidamque miræ magnitudinis et ingentis roboris [arborem, quæ] late umbram ramis diffusis undique præbet, nec a monasterio multum distat, anhelans cursim deveniret, fessus resedit solus, diabolo jugiter verbis supplicibus orante ut domum, ex qua eo volente evaserat, repeteret suam, hæc inter alia disserens; Nosti peroptime, mi Juste (nam Justo ei nomen erat), quam domi forisque erga te in Christianis ritibus exercendis, in supplicibusve agendis benignus humanusve extiterim; nunc ob hæc facta abs te qua gratia sperner, cur his in locis tam atrociter, tamquam dure crucier, nescio, carpe igitur iter quam cursim vales domum versus, et nihil vereare; nam te tutum securumque domi sistam. Miseret me tui, qui ultro cruciatus inquiras dum in patria laute læteque, me volente, vivere possis, Ha! omnium hominum seductor, inquit Justus, ego tuus et non potius Virginis Mariæ immensa misericordia ritus exerco Christianos, Jesuque legem servo? eapropter tace, tuisque fucatis verbis ne me eneces, oro.

92. His ille commotus, hunc Justum atrociter torquere: ille millies geminando Jesu Virginemque Mariam, ut sibi opem ferre dignarentur, exolamare. Hæc iniqua in miserum hominem illum a diabolo machinata: nam eum sæpius ad terram ingenti cum ipsius dolore trudere; et pia, quibus ipse Justus in Virginem Mariam utebatur, verba lacrymas omnibus qui aderant (aderant enim complures), concutere, eique auxilium ferre, sed quisque parti suæ timebat optare. Demum Jesu Christi gratia, diabolo viribus demptis, miser ille sudore lacrymisque oppletus, humi consternatus jacere. Qui vero procul timentes aberant, ad eum tumultuario cursu erumpentes, ad hospitale subnixum detulere intro, eamque quam poterant, Jesu amore misericordiam exhibentes. At paulo post miser ille, quasi a sommo excitatus, suas secum ærummas, utpote sanæ tunc mentis

reputant, ejulatus, complorationes, nullas tamen **A** voces indecoras, edere; sed Jesum Virginemque Mariam laudans, se nocentissimum, atrocioribusque dignum dicebat.

93. Quibus rebus abbas, cæterique omnes, cum monachi tum conversi, misericordia moti, quæ parum coujurando vel orando procedebat, eum tandiu domi esse statuerunt, quamdiu convaluisset. Hac gratia tamen, ut quotidie prolixis orationibus et conjurationibus tum private tum una dæmon ingentibus afficeretur tormentis. Inerat profecto huic Justo inter cæteras animi et corporis virtutes, ut quoties gloriosissimæ semper Virginis Mariæ sanctique Joannis precibus, quibus suam jugiter animæ et corporis sospitalem, ut dixi, commendabat, paululum tali levaretur morbo, nullum sibi vacuum tempus permitteret, quin manibus aliquid operaretur, tum hortulos fodiendo, tum ligna incidendo, tum aliud, si imperaretur, operando. His itaque abbati ac cæteris non avaritiæ sed virtutis gratia brevi carus acceptusque fuit, ita ut fere tres menses, solus tamen in hoc S. Mariæ monasterio vitam deguerit suam; in quibus etsi multa digna memoria egerit, tum quia nos alio properare tempus monet, illustriora quædam paucis aperire ad aliorum exemplum visum est utile, ut intelligant omnes, quanti penes Jesum sanctorum et præsertim Virginis Mariæ preces sint.

94. Cum igitur, ut supra dictum est, eum diabolus ira commotus suffocare voluisset sæpius, nec tamen, quia ipse auxilium Virginis Mariæ sanctique Joannis impetrare, valuisset, statuit dolo arte aliqua, quoquo modo inceptum suum perficere. Cui cum minus **C** sui succederent doli (nam frequentes monachi eum adire, quibus viis præstigiis diaboli modosque nocendi vitaret, edocere), hac tamen tandem calliditate cum sub voluptatis specie fefellit: fessus enim die quadam in hortis colendis, cum solus sub arbore, quæ cerasus dicitur, ad caloris ardorem vitandum sederet, tunc omnium hostis diabolus, humani generis seductor præsto affuit, suum in primis animum ad cerasa legenda inclinans quod profecto non difficile fuit, præsertim quia matura solent cujusvis animum ad se allicere. Ea propter, quo voluit, miserum illum impulit. Nec hoc, quod naturale est diabolicum dicere ausim, nisi me rerum mali exitus docuissent.

95. Ascensa arbore non tamen sine difficultate, ut **D** qui viderant, retulere, blandis prius dæmon verbis, ut se deorsum jactaret, hortari. Ille vero, præsens periculum verens, haud assentiri. Dæmon iterum rem tentare; ille institutum suum servare. Intelligens itaque dæmon ea se via nihil proficere, cum hac cum exprobratione vehementer quateret: Modo peribis, pessime; te enim ingenti cum impetu ita deorsum tradam, ut te prope exsanguem ac seminimem, ut meritis es, istis tuis, quibus confidis, reddam. Justus autem ille exitium tum animæ tum corporis eo in discrimine timens, arboris truncum manibus apprehendens fortiter: Virgo Maria, fer

opem; S. Joannes, serva me! geminando sæpius exclamare; Diabolus contra voce majore intonare: Modo, modo peribis: una tartareas petemus regiones; ergo, monstrum hominis, tace. Ille exclamare, ut supra; hic autem: Periture, tace.

96. Ad hoc tam miserabile inauditumque spectaculum, dum hi duo inter se ita dispares litigant, concurrere hinc inde multi, qui re inaudita, nec ab eis visa iniqua, ita rigidi stupentes effecti [sunt], ut vix dare vocem, vix Jesum, vix Virginem Mariam, miserorum omnium ultimum solamen, invocare possent. Demum diabolus, desuper Joannis sanctissimi gratia operante, victus confusus, despectus, miserum illum, jamjam tum timore tum labore extrema petentem; alioversum tendens, in arbore miserabiliter pendentem reliquit. At nostri cursim scalas arbori bærentes eum sudore toto corpore manantem deposuere, sibique naturales sensus parumper recipienti aiunt; Vide, infelix, quid agas posthac noli te periculis, nisi incolumis fias, exponere, nec deinde etiam credere: ut tecum, in quo descrimine nos etiam essemus, animadvertas, oramus; si quid adversum tibi, quod Dominus Jesus avertat, eveniret.

97. Deinde Patris abbatis præcepto dedere operam omnes, ut si quis eum procul a monasterio reperiret, blanditiis dulcibusque verbis reduceret domum. Ad hoc addidere et aliud, quod multo salubrius fuit, necubi solus contenderet; et si monasterium juxta, hortulos [coleret], vel aliud manuale ageret opus, semper socios adesse quamplures: unum enim vel solum tantum non sibi ob dæmonis rabiem credere. Cum hæc gratia et amore Jesu, ut cætera, in Justum hunc, ea qua posset sagacitate et cautela, in nostris, ne miser ille funditus arte diaboli periret, fierent, forte accidit, ut non longe a rupe, quam nostri Ristonchiariam dixerunt, semper ipse una cum cæteris nescio quid in agris excoleret.

98. Verum ita, ut fit interdum, sociis alteri rei oppido intentis, præstigiis diaboli observato diligenter tempore, cursu quam rapidissimo hac gratia, ut deorsum se mox daret, rupem illam asperrimam petiit. Cui, diabolo frequenter orante, ut rupes una se dejiciendo peteret, Virginis Mariæ sanctique Joannis auxilium opportune non defuit, et ne loctorem prolixo sermone delineam, ut paulo supra in ceraso arbore, ita et hoc loco [factum est], longe majori tamen imminente periculo: nam saxum valde præruptum etiam tempestate nostra aspicientibus terrorem incutit non parvum. Diabolus, ut ipsum perderet, precibus, minis, vi, qua via, qua arte potuit, nihil intentatum reliquit; adeo ut sæpenumero cuidam ex nostris conversis, cui nomen Antonio, qui tum his in locis, saltuosos porcorum greges pascebat, visum sit, ipsum Justum versis pedum vestigiis a dæmone ad ima detrudi.

99. Exclamat præ timore conversus ille: huic et Justo et dæmonis horrendi etiam addebantur clamores. Operæ pretium erat modo una, modo separatim,

1 varias accipere voces. Fuit subitus illuc
um concursus : nam diu inter densissimas
et humillimas arbores, quibus passim hæc
ant loca, quærendo erraverant. Insuper et aliis
noribus exciti, advolant quamplures : fit nu-
non parvus. Cum ex tanto numero, diabolo
st terrores incutiendo et minitendo frequenter
audet nemo. Cæterum cum dæmon longius et
is, ac rati essent, certamen tam iniquum
eret, quamprimum Pauli abbati rem nuntiare
Cum ille in re tam atroci, tam ancipiti, quid
quo se vertere nesciret, divinum auxilium
inquirendum.

Convocatis igitur quamprimum in unum mo-
inquit : Quo loco res nostræ sint, dum rebus
tres, pro se quisque incumbit, ut Justus illo
is evadat, juxta mecum intelligitis. Dum
x alto Jesu Christi præsidio operimur, vel
vel suis hoc sceleribus exigentibus, ut in
n dedecus verteretur, eum sæpius dæmon
re annexus est. Nec enim adhuc Virginis Ma-
3. Joannis precibus tam atrox tamque pessi-
cinus, etsi etiam in præsentiarum simul, ut
ius, certent, diabolus perpetrare valuit. Quo-
ro tempore proque rei atrocis causa sanum
ret utile consilium fore, ut, diaboli fractis
(quia eum rem cum dæmone habentem adire
emo), per hos tres dies futuros preces singu-
mmunesque, ea qua possumus, devotione,
umili et contrito agantur, ne nostra ignavia
n minus salvetur. Si evenerit, ut S. Joannis
pristinæ reddatur sanitati, lætus et incolu-
n minus talis, ut huc venit ita in suam con-
atriam. Placuit omnibus decretum hoc, sed
lim senibus, quorum mentes, ac juvenum, sa-
ac rectiores existunt semper. Fit igitur ut
Pater censuerat : quotus enim quisque [an
isquisque?] in religione fervens esse, omni
pectoreque toto suam orando, jejunando vir-
stendere.

Cæterum inter hæc spes abbati, simulque cura
rescere, nuntio accepto, Justum illum adhuc
emone certare ; nec tamen illi suisque hac
pem deesse. Sciebant enim plus miseri homi-
), quam eorum meritis, sibi Christum Domi-
ementissimum auxilium, etsi differret, quan-
laturum. Cum igitur domi forisque pro se
e cum diabolo orando certaret, tandem Domi-
sus pauperum deprecationem exaudiens, S.
3 precibus factum est ut a diabolo non ad
), ut alia semper, sed perpetuo Justus ille,
is etiam absentibus, et orantibus, munda-
Finc quam Domino Jesu carus acceptusque
Joannes sanctissimus, admiratio omnium
tur : cum inde [ad] monasterium contendens
ille Joannis sanctitatem laudando ad sidera
et.

Vix monasterium omnibus aliis favore in-
te gaudio passim comitantibus, petierat, cum

A quidam sui affines fessi lassique supervenere ; qui
benigne gratanterque habiti, nostris percunctanti-
bus, unde, quive essent, quove tenderent (nondum
enim Justum illum, quia alibi resederat, viderant),
illi inquirunt : Regio Flaminia est ; insanum quem-
dam, seu a diabolo male detentum virum, Justum
nomine, ea insania æstuantem, domo nocturno
tempore abeuntem, diversas regiones et loca anxie,
diu inquirendo lustrantes, indicium veri tandem
non procul hinc comperimus, eum (quia et alii
eodem modo laborantes huc gratia sospitatis recu-
perandæ petunt) forte hoc monasterium, divina
gratia præeunte, adivisse : eo, si quid incidit vos
tenet, quia nos maximæ premunt curæ, certiores
reddatis, oramus. Respondetur a nostris : Abeat
metus omnis, sedentur curæ : præsens est et incolu-
mibus, quem fatigati diversa loca petendo quæ-
sivistis.

B
103. Repente itaque inter omnes ingens gaudium
exoritur : advocatur Justus ; venit illico : adventu
suorum lacrymæ obortæ, datis inter se acceptisque
dextris. Non longo temporis facto intervallo,
ne quid insidiarum, diabolo fallente, nisi cum S.
Joannis brachio sacratissimo periculum fieret,
remaneret, itur in ecclesia, fiunt preces, fraus
nulla, nullum diaboli præstigium vel signum in eo
intelligitur : inde monachi læti omnes. Justum
paucis abbas hortatur : Tanti beneficii, Juste,
vosque pariter omnes, si, ut puto, viri Christiani
eritis, domi, foris, rebus publicis et privatis et
quidquid casus evenerit, vos nunquam fore imme-
mores mihi persuadeo : ne sitis, oro. Nam, ut alia
beneficia omittam, quæ Dominus Jesus per Virginis
Mariæ et S. Joannis merita in hunc operari dignatus
est : hoc mihi et omnibus, qui sanum sapiunt
intellectum, maximum videtur, et est profecto,
eum solum tali tantoque diaboli morbo affectum,
quo nihil pejus, tot tantas lustrasse regiones, tot per
loca invia et incognita adiiisse populos, demum hæc
saltuosa et ardua petiisse incolumem et securum.

C
104. Multos dæmoniis aliisque morbis pessime
affectos huc contendisse memini : sed huic simile
nec audivi unquam, nec vidi. Quocirca, nec me-
moriam vestra hæc excidant, vehementer rogo. Tu
vero, Juste, posthac, utcumque fortuna ceciderit,
qui tibi casus atrox et malus, quem Jesus avertat,
evenerit, nullas in Deum voces indecoras edas : sed
te talem exhibe, ut labores, inedias, cruciatus
omnes propter Jesum, qui te intolerabili cruciatu
et turpissima crucis morte redemit, tolerare velis.
Cui ille : Mandata Dei omnipotentis, quantum in me
erit studio, labore tenebo observaboque : sancti vero
Joannis beneficia in corde, in ore, in oculis, semper
habeam, curabo. Vobis vero pro tanta, qua in me
usi estis, benignitate et clementia, Dominus Jesus
præmia digna ferat. Inde omnes. se benigne ac-
ceptos [fuisse testati,] gratias agunt, et in patriam,
virtutem Joannis sanctissimi ubique prædicantes
et extollentes, concedunt.

PARS IX.

105 Plebanum quemdam S. Joannis oppidi (162), in superioris Arni Valle siti, captum a dæmone ad hoc S. Mariæ monasterium vinctum atque tractum accepimus. Sciscitante igitur sacerdote monacho, cæteris metu percussis : Unde hæc tibi audacia, o dæmon, [ut] presbyterum, sacris imbutum, Deo præsentem offerentem sacrificium, ingredi sis ausus. Cui dæmon [dixit] satis illum diu per licentiam nutu divino, facinoribus omnibus coopertum pertulisse ; se nunc ob furtum, paulo ante in S. Maria nova (163) ha ! inique perpetratum, non ut sacerdotem, sed ut nequam tetrumque hominem possidere. Ille enim recte dicitur sacerdos, qui se, ut sacerdotem deest, gerit ; ubi enim a bono homine consuetudine mala in pravum abstrahitur, desinit esse sacerdos. Est enim sacerdotis sacrilegium agere, altarisque dona furtive, clamve, vel quovis modo diripere ? Moxque male ablata in suum restituat locum, deincepsque caveat ; nos vero sine strepitu absque rumore ullo alio contendemus. Si minus certamen in nos precesque funduntur incassum. Ergo non unus, ait sacerdos, sed plures estis.

106. Tum dæmon conticuit, nec ultra ab ipso sacerdos monachus precibus vel vi verbum ullum valuit exsculpere : eo rem diremit : conjurationem vero in diem posterum statuit differre. Interim ipse quam maxime occulte, ut religiosus talis negoti artifex, rem a plebano, ut diabolus dixerat, ita esse cognovit : quem his verbis castigans ait : Ha ! infelix, qua audacia hæc nefariam tentare voluisti, cum sis ipe sacerdos ? Vide posthac caveas ne aliis majus atrociusve de te exemplum detur. Additur verbis miraculum : qui enim captus, totoque corpore vinctus huc contenderat, data fide, quidquid indigne abstulerat, redditurum, honestumque [quod] foret posthac facturum, liber incolumisque cum suis domum concessit propriam : adhuc etiam illum, quem præ se ferebat, in vultu et facie servans pallorem.

107. Ex Aretina civitate germanos tres, quorum unum a dæmonio captum constabat satis, hoc S. Mariæ monasterium adisse accepimus. Cæterum operæ pretium est, quibus artibus, quibusve fallaciis diabolus miseros mortales subducere tentet, diligenter advertere. Nam cum prima conjuratione discessum more suo simularet dæmon, etsi a monachis [ut] caverent, edocti [essent socii], tamen in re parum cauti, quo vellet, liberum ire permiserunt. In primis lassitudinem fingere, si quis tamen observaret, fallere, lentis gradibus ire : demum ubi suos mente cum oculis deditos alio intelligeret, et jam tenebris paululum exortis, ex composito dare in pedes quantum quibat ; frutetis vero arbustive vel

(162) Oppidum hoc situm est, ut ex mappis colligo, inter Arnium rivulosque ex eo ortos ex adverso Terræ Novæ.

(163) Suspicio hunc locum esse eundem, qui vulgo dicitur S. M. Novella, situsque est inter varios omnes, medio fere itinere inter Florentiam et

A spinetis, quibus hæc loca passim abundant, minime impediri. Nam non recto tramite, sed per devia inculta saltuosaque loca cursim iter arripuerat.

108. Cunctantibus suis, eumque nusquam gentium (exploraverant enim omnia diligenter) reperientibus ; rem uti erat, [nempe] ipsum quam raptim fugam parasse, persensere tandem. Eo expediti, arma celeriter arripere, etsi nox tenebrosior, solito, id, quod lucis esse potest, cælo undique nubibus obscuro, negaret, tamen Jesu Virginique Mariæ matri ejus ex intimis cordis in re tam atroci se commendantes, alii alio, quo sibi persuaderent eum tenuisse, nocte tota palantes errantesque, nemo omne undique lustrare. Igitur primo mane (non sine numine divino actum) quidam ex iis S. Hillarum (164), hujus S. Mariæ monasterii locum penes, errando vagantes, rusticum quemdam obvium habuere, qui necessitate urgente ante lucem iter pontem Arrignani juxta, ubi miser ille insania ductus volutabatur arenis, habuit. Quos errantes armis ante diem admirans, horrore perfusus inquit : Hæc quo tenetis iter ? Hic repentinus, citus nocturnusque cursus quid velit, si menti est, declarate. Vix pauca hæc illi, nocturno labore diurnoque dolore affecti, dedere. Hei miseros infelicesque supra omnes mortales ! nos germanum, a dæmonio captum, qui incaute a nobis ex Vallis Umbrosæ monasterio abiit, somno itineribusque asperrimis attriti, errando per loca in via sequimur ; quo iverit ignoramus penitus : ita enim variis curis anxietatibusque affioimur, ut prorsus nostri obliti simus.

C 109. At ille eundem esse existimans, quem in arena volutantem invenerat, inquit : Ne paveatis ; fortem animum geratis oro ; sciatis Jesum, me superveniente, vos respexisse. Nam profecto is est, quem paulo ante in littore pontem prope projectum reperi : eum enim cum adivissem, insani capitis quædam tum agere tum dicere. Is est profecto : quacirca, si placet, duc nos ad eum : loci enim itineris penitus ignari, quo tendendum sit nescimus. Ducam libenter, si prius corporis vires domi meæ, quæ non longe distat, redintegraveritis. Nil potius cibusve saperet, nisi germano invento. tibi tamen gratias agimus, orantes, cœptum properemus iter, ne moram agitando, interim aliquid oriatur mali.

D 110. His iter festinantibus, lætus fit obviam frater. Hic in admirationem prius, inde in lætitiæ versi, datis acceptisque dextris, præ lætitiæ neque lacrymas tenere poterant : ex quibus unus inquit : Dic, frater, cura nobis abiisti ? Quæ te huc dementia vexit ? Unde hæc valetudo tua bona ? Unde tam repente ? Ex Jesu Virginisque Mariæ et S. Joannis meritis hæc bona sunt omnia, quibus me crebro

Volaterras.

(164) Locus hic, inquit Lubinus in Brevi notitia Abbatiarum Italiæ pag. 170, situs est in diocesi Fesulana prope antiquum Arignanum in appendicæ montis, qui ab Arno flumine alluitur.

dans, et sæpius idem, diabolo nolente, facti inimicus ille generis humani, seductor me suffocaret, in plura devexerit pericula, ubi littus Arni attingi, nil prætermiserit, bæcrans, interdumque minitans, in pro aquam me mergerem. Ego econtra pro vihis difficultatibus fortem gerens animum, Jesum, Virginem Mariam, opem ferrent, Tulere tandem solita misericordia opem que : nam diabolus, Jesu Virginisque Maria omnibus viribus se spoliatum considero malum opus inceptum, ut volebat, perisse advertens se, in iram versus, [ut] me et, in terram detrussit, lanians, discernens corporis mortem æternamque damnationa precibus desisterem, minitans : demum confusus in rem malam concessit suam. iter, [ut] S. Joannis domum iterum visillico arripui : eo, quia me sospitem fecit, ire ne cunctemini.

ii retro euntes, benigne a rustico, de quo ite verbum feci, habiti [sunt]. Ejus itaque atem admirantes, et se itidem acturos, si casus eveniret, pollicentes, ad Vallem Umregressi, gratanter a monachis, suisque nim fessi fatigatique redierant) sanctique virtutem admirantes, eumque ad sidera ex, recepti sunt. Itaque, more solito, S. Joachio devote humiliterque osculato, Areti civitatem petentes, Joannis beatissimi que narrare et prædicare miracula ; quæ, non ea, quæ accepi, sed quæ oculis vidi, aque sunt, ut si velim omnia diligenter ere, tempus quam res maturius me dese eo quædam illustriora memoriæ prodere et de his parcius, quam res ipsa exposcerim nunc ad reliqua.

Iteram mulierem de Mugello (165) (pars Etruriæ, quam populus Florentinus peritus administrat) vidimus ad hoc S. Mariæ rium vi ductam, quam plebecula illæ adultu corrupto nomine Bellam appellabant ; Antonia vero nomine dici [solebat]. Hanc i speciei invaserat dæmon, [ut] facile, dililio advocato, non multo certamine cedele, monachis aliud curantibus, tum iniret His igitur dissensionibus creberrime ab æmone actis, reversionibus itidem sæpius jam monachorum animi fatigati [erant] : moni durius, his vero difficilium monachi nituntur. Itaque ex voto et sententia omter se inito consilio, singulares supplicatiomi forisque fiunt, ad hæc communi omngulo die, diuturno cum S. Joannis bralo certamine.

demum diabolus, meritis Joannis in primis, monachorum intus forisque fessus fatigatugellana vallis, vulgo *il Mugello*, est tractus in agro Florentino ad Sevam fluvium, inter

tusve orationibus, rem omnem, qua ille detinebatur, aperuit ; antea enim illum sæpius dissimulantem coarguerant monachi. Nisi enim, ait ille, hæc Christiano more sua diligenter scelera fuerit Deo sacerdotique confessa, quod pudore malo ducta haud egit unquam, si superi inferique præcentur, si quidquam sanctorum est reliquiarum, in me congerantur, contendam minime. Videat igitur quid velit, an hæc in vita, ita ut cœpit, [peccata committere], an illa deserere. Nam facile cuivis malum facinus admittere ; cæterum illud deponere difficile esse asserebat, quod sacerdos præsertim in dæmone [mirabatur] : verum, Jesu cogente, illud dicebat : quis enim alter dæmonem ad salubre opus impellere nisi nutu divino valeret.

114. Instat igitur sacerdos, agat hortatur : affirmare, nil salubrius, nil utilius animæ corporique a quovis Christiano fieri posse : ad hæc addere, nihil virium in nos dæmonem habere, modo Jesu Christo bonis operibus inhæreamus. His itaque et aliis mulierem ad veram confessionem agendam impellit ; quam corde bono, mente integra agere cum statuisset, illico eam toto corpore incolumen deserens dæmon, alio, strepitu nullo voceque nulla edita, indignabundus contendit. Nec deinceps eam attractare [vel] ingredi ausus, suorum scelerum digna confessione peracta. Res ipsa hortari videbatur, quia inde summam tum animæ tum corporis nobis vindicamus salutem, aliquod verbum in calce hujus miraculi de perfecta confessione fecisse, opportunitate occurrente, nisi alibi ipsa latius cum latine tum vulgo litteris mandavissemus. Eo inceptum ad opus redeamus.

PARS X.

115. Sed eisdem fere temporibus puella quædam parentibus solum comitantibus, templum S. Mariæ de Valle Umbrosa, gratia bonæ valetudinis recuperandæ adivit. Quod profecto miraculum (quia pium miserabileque fuit) ut vel tunc videndo pariter nunc litteris mandando lacrymas haud tenere possum. Hanc unicam parentes habebant ; quæ, ut ab ipsis accepimus (qui revera boni fidelesque esse videbantur ; cæterum, ut res ipsa paulo post declaravit, haud erant) in teneris annis tanta animi virtute instructa fuit, ut adversus mundi lascivias, voluptates et illecebras, quæ quandoque, nisi quis caveat, corpus animamque miserabiliter obruunt, simplex humilis Virgini Mariæ penitus dedita esse, preces quamplures, variasque orationes, quas domi didicerat, in sui honorem decusque singulo die emittere, omnes ipsius vigiliis indictas seu minime pane tantum lutuosaque aqua contenta jejunare ; neque salem, neque alia irritamenta gulæ quærere, nec virum ducere, nec eorum visere spectacula vel conventus, cæterum eos spernere aut fugere, si domum peterent, latebras inquirere et plura alia quæ religiosam puellam decent.

Apenninum montem ad septentrionem, et Arnum fluvium ad meridiem.

116. Hanc igitur virtutibus omnibus redimitam A diabolus Dei nutu invasit. Eam in primis leviter torquere, nec a solitis orationibus jejuniisque facere alienam. Verum interdum oculorum aciem torvam, vultum faciemque exsanguem dare, ora fœtida præter solitum habere. Quibus parentes paululum permoti, primo rati [sunt esse] morbum naturalem : post ubi eam non semper eandem vident neque æqualem manere, sed sicuti a diabolo movebatur magis magisque variam esse, neque interrogata verum responsum dare, sed dissimulando variare ; cognita re (nam antea sæpius audierant signa diabolica) sic in primis conjecturari, properantes Passinianum monasterium hujus ordinis, quod S. Michaelis dicitur, adeunt ex suis quidam. Quibus non procul a domo præfati monasterii œconomus occurrens, re cognita, ab instituto itinere domum eorum divertit. Eum in primis, alios præsertim religiosos viros accurate religioseque habuerunt.

117. Deinde monachus in cojecturis sagacissimus (nam antea diabolicum genus sibi ob frequentiam expertum erat) conjurationibus aliisque, quibus utimur, modis ipsam dæmone captam cognovit. Eos itaque Passiniani monasterium, ubi S. Joannis corpus honorifice sepultum est, ire tum monet, tum hortatur. Rebus igitur diligenter compositis, illa Florentiam, hi ad aliud monasterium contendunt : qui quidem grati abbati præter infortunium casumque mirabilem fuere : ex monasterii enim colonis et agricolis semper boni fidelesque permanserant. Eo cupiente abbate illic divinum auxilium exspectantes incassum, multis diebus et laboribus consumptis, de monachorum consilio, solo diabolo tunc quiescente, ad hoc S. Mariæ monasterium ætate itinereque fessi, tenebris jam, ubi venere, exortis cum litteris quæ abbatis Passiniani nomine mittebantur, contenderunt. In his litteris abbas non parentes tantum, cæterum eorum filiam summopere commendans, hæc inter reliqua [scribebat] : Hujus fama virtutis passim non agrum Passinianum tantum, sed et finitimos omnes complevit ; adeo dum hoc in monasterio conjuraretur, multi ad hoc spectaculum mortales causa ipsius convenere præsertim proximi quique ; et multa alia, quæ aut benevola aut utilia esse credebat, scripsit, ut animos nostros pietatis cupidos vehementer accenderet.

118. Postridie autem adventu monachorum his senibus abortæ lacrymæ se miseros, se desolatos, omni spe destitutos, nisi filia curetur clamitantes. Consolantur ægros animi monachi his verbis : Patres, ne hoc impatienter feratis, oramus, cum Scriptura divina testetur Jesum Redemptorem nostrum, eos quos diligit quosque ad vitam præordinavit, excruciare, variis intolerabilibusque cruciatibus afficere. Nec injuria ; cum ipse solus non tantum bonus, sed perfectus (cujus bonitas non ex accidenti dono, sed essentialis et æternæ ei inest) tamen frigus, famem, sitim, eodemque tempore inopiam et laborem tolerare, demum cruces tormenta que immania ac tur-

pissimam mortem ob scelera nostra delinienda constanter animo ingenti, etsi dolores intolerabiles corpori illi sanctissimo inferrent Judæi, perferre voluit. Quid de Joanne Baptista ? Quid de Laurentio ? qui, velut alienato a sensu animo, totum corpus pro nomine Jesu torrere passus est. Quid de cæteris inclytis beatissimisque viris dicemus ? quibus regnum nunc cælorum ob eorum merita et præclara facta exornatur ; quibus, ni patientiæ virtus exstulisset, tum cruciatus illos, tum tartareos, multo duriores inclementioresque perferrent.

119. His et aliis animos eorum mæstos arrexere paululum. Inde ad capellam, extra monasterium sitam, prodeunt omnes, hinc sæculares, inde devoti religiosi. Conjuratur dæmon, interrogatur : tacet ille. Demum S. Joannis virtutem, primo etiam increpationes crebrasque probationes sacerdotis amplius ferre non valens, circumferens hinc inde truces minaciter oculos, in hæc tandem prorupit verba, inde in parentes puellæ ipsos oculos ignivomos defigens inquit : Perditi miserique senes, qui vestris sceleribus filiam unicam, longe prius excruciatam, demum perdere curatis : scelesti, reddite quæ furtim clamve monasterii surripuistis bona, inde discedam ; secus autem preces incassum, etiamsi totum annum crucier, fierent. Cunctati aliquandiu sunt iniquissimi illi, alius alium circumspectantes : movit deinde pudor. Itaque, tum vultu, tum facie, colore aliisque corporis signis se reos tanti sceleris patefecerunt.

120. Rem sacerdos, quam caute sagaciterve potuit, exploravit, ne quod ante nemini, nisi per diabolum cognitum fuerat, per omnium ora deinceps versaretur. Cæterum operæ pretium fuit, eos senes, male urgente conscientia, in vultu totoque corporis aspectu immutatos videre, cum etiam diabolus ipsos per puellæ os, ubi monachi intro ingressi [erant], hujusmodi insectaretur verbis : Vos, perversi senes, hujus puellæ machinatores mali ; vos filiam vestram hoc discrimine vestris sceleribus induxistis ; vos, cum aliud clausum in pectore, aliud in lingua promptum, hypocritæ, subdoli, varii, haberetis, pene filiam vestram perdidistis. Hoc ægerrime fero, quoniam insanabile vestrum cognosco ingenium, hæc in suo id corpore tolerare, quod meriti estis. Vultissem vos vestro supplicio docuisse humanum genus, ea scelestæ, nefariæ, sacrilegæ esse, quæ tam inique, nulla necessitate urgente, estis perpetrati. His aliisque eos silentes, mæstos, oculos humi præ pudore defixos tenentes, quid agerent, quidve dicerent penitus oblitos, nunc stantes per capellam errantes, insectare instanter diabolus.

121. Hinc luce clarius constat, unicam securamque vitam per virtutem esse, cum corrupti mores actorem instigent semper, et cum bonis bona, malis mala præsto sint. Nunc autem ad miseros senes, qui data fide se omnia male ablata paulatim propriis dominis restituros firmare, si fœdum, inutileque, ut erat, censerent : Habita prius suorum scelerum non sine lacrymis confessione, dæmon nullo strepitu,

oce emissa, alioversum contendit. Mira res, A
uam enim, ut dixi, summo cum silentio alio
concesserit, tamen mox signum miserabile
est, quod præsens perterrefecit, præsertim
im, animos: cum puella ad terram conster-
noribundæ similis, horam prostrata jacuerit.
aderam enim) mihi senes illi multo misera-
sunt: qui eam defunctam existimantes, in
gemitumque sese prorumpentes, pugnis pec-
ndere, vestes scindere, aliaque plura, quæ do-
ri amat, uti insanirent, agere. Ægerrime
a nobis exemplis, aliorumque rationibus vix
adeo perturbationibus vexabantur. Demum
ione omnium sensim anxie surrexit illa, inde
m recuperatis viribus, ingenti stupore ducta
enim omnia prius lustraverat) ubinam gen- B
t, sciscitari.

Re itaque cogita, in parentem oscula am-
que ruens, eorum mœstitiam lenivit: inde ad
rediens oculis manibusque una cum mentem
im jugiter intentis, has, nobis monachis au-
us, preces effudit devote nequaquam mulie-
ctoris ingenique: Tibi, Jesu Christe Deus om-
is, quo sine nihil suæri, inferi, et quod usquam
atum, agunt tractantque, gratias pro tanto in-
lato beneficio uberrimas ago: tibi que me
dedo, obligo; tuamque immensam pietatem
t, veluti me ægram morbo intolerabilique
u, sospitam incolumemve tua solita benigni-
isti, ita velis me posthac talem tamque san-
stituere vitam, ut tetras inferni pœnas hor-
que cruciatus possim evadere. Tuque, glo- C
ima semper Virgo Maria, per quam post Deum
ivit orbis terrarum, sine qua nil gratiæ hac
e lacrymarum nos, hei miseri mortales, a Jesu
ui possumus, me tibi filiam adoptare velis,
entem vero meam in sanam rectamque viam
deprecor: nulla sorditate spurcitiave cum
tum corporis animus meus inquinetur: Tu
e o Joannes beatissime, cui tantum Deus
e recte factis præstitit, ut osse etiam arido a
morbo mortales omnes eripias, rogo, paren-
os meque ita adjuves et conserves, ut hac
vita tecum una bonis perfruamur cœlestibus.
Inde se primo nostris commendantes oratio-
domum læti concessere propriam. Senem
annuatim, dum illi vita comes fuit, nudis pe- D
in S. Joannis festivitate hoc S. Mariæ mo-
ium cum cereo funali devote petiisse vidimus.
in fine hujus miraculi pro religione Chri-
proque salute nostra non absurdum visum
e addidisse: Quod etsi, ut [in] sacris Scriptu-
moræ proditum est, filii ob scelera parentum
non daturos, pari modo nec parentes; hoc
multisque aliis miraculis constat secus esse.
im in sacris Scripturis ita accipi potest, mor-
cilicet in futura vita non pœnas pro alienis
) Is est S. Zenobius urbis Florentinæ episco-
patronus, qui 25 Maii solemniter illic colli-

sceleribus sumpturos: ubi mali juste animadvertun-
tur; boni vero præmium factis suis dignum inve-
niunt. Vel ita omnes, qui in præsentī vita torquen-
tur, non alienis, sed suis, etsi nobis clam sint,
sceleribus torqueri. Quanquam hic diligenter ani-
madvertenti perspinuum erit, senes illos acrioribus
filia supplicii affectos. Nunc ad reliqua.

124. Ex eodem Passiniani agro aliam ad hoc
S. Mariæ monasterium vidimus vi tractam puellam,
quam antea parentes Florentiæ, num S. Zenobii (166)
reliquis liberari posset an non, experiri voluerunt.
Hic multis diebus, cruce, brachio, orationibus cum
privatis tum publicis, incassum consumptis, eos
missos monachi hac conditione fecere [ut] alias,
cum tempus opportunum daretur, redirent. Cæte-
rum illi precibus lacrynisque aliam diem a piis mo-
nachis impetrare, orantes, quidquid laboris ope-
risve valerent [impendere,] in dæmone ejiciendo
experirentur. Si vero aliter ac rati essent eveniret,
sine mora postridie patriam petituros.

125. Jubet itaque decanus monachos quosque pro
se orationes ad Jesum fieri, presbyteros in missis,
alios cum in officiis publicis tum orationibus priva-
tis: ab omnibus igitur summa devotione orabatur.
Altera vero die, primo mane celebrato officio more
solito, monachi ordine quodam cantantes et psal-
lentes ea voluntate, eo, ubi dæmonem esse [noverant]
contendunt, ne inde abeant, nisi perfectam sospita-
tem recuperarit puella.

126. Cum igitur utrimque summa vi, his orando,
illo resistendo certaretur, demum diabolus, S. Joanne
sua virtute annitente, die illa se concessurum fate-
batur; ad hoc addere: Conjunctionibus et orationi-
bus ha! tandem finem detis, oro: vobis atrociores et
certamini instantes magis nusquam gentium reperi.
His monachi in eum crudeliores fieri, nullo labore,
nullo certamine diuturno vinci. Tunc exitum suum
dæmon paulo post, quia monachi nec cedere, futu-
rum existimans; inflammatus ira concitat summis
viribus mulierem, extollitque. Defatigantur, labun-
tur, cadunt interdum, qui eam amplexi a tergo me-
diamque arripuerunt, feroces juvenes. Terrorem
aspicientibus non mediocre de se dæmon dare, cum
os fœtidum, spumosum, oculos puellæ ardentes,
labia ipsius quandoque tartarea vi ad occiput usque
trahens, monstrum hominis faceret.

127. Tali in certamine multum temporis cum in-
cassum consumpsissent, qui aderant, religiosi (nam
diabolus verbis fugam polliceri; cæterum re ipsa
acriter puellam vexare) ipsam potius quam se misè-
rantes, ægre abire intro. Quid? quod his deceden-
tibus verbis procacibus insultare dæmon. Non me
hinc dejicere vel Joannes vester potuit, vel vos;
quocirca aliud curantes, ab hoc opere desistite. Ve-
rum hæc insultationes et derisiones sibi plurimum
obfuere. Meridie enim ex fratribus unus illuc cum
cruce pergit; nec ad eum expellendum minus animi
tur: quo die de illo egit Papebrochius, tom. VI
Maii, pag. 49.

erat, fretus virtute Joannis sanctissimi, ac paulo supra cunctis fuerat monachis. Instabat itaque, Deo gloriam daret. E contra ille magis sævire. Tum monachus : Quandoquidem apud te, o dæmon, nulla misericordia nullus locus pietatis est, etsi singulis horis in capite dimicetur tuo, ita eam, mihi crede, pietatem nusquam invenies. Rem enim non cum peccatoribus, verum cum sanctis agis, quamobrem alio contendendum, velis nolis, tibi necessarium erit.

128. Diuturniori itaque certamine dæmon fatigatur, verum discessum pollicere : paulo post se alio concessurum, signo dato, fatebatur. Signum enim tum aliquod ob veræ discessionis indicium petierat sacerdos; nec longo data mora, mulier unum exuta pedem solea, extra vallem, quæ capellam munit, cum ingenti omnium admiratione ab inquirentibus reperitur. Hoc nisi arte dæmonia haud fieri potuit. Ex tunc puella humi prostrata, fere dimidium horæ jacuit : inde incolumis domum rediit suam. Fertur diabolus inter conjurandum dixisse, se ob matris in filiam maledicta blasphemiasque, animo iniquo prolata, ipsam obsedis. Cæterum quia diabolus, ut sacre testantur Scripturæ, in his suis primordiis mentitus est, ita fuisse an non, nobis non satis constat. Potuisse tamen Dei occulto judicio fieri, probabile videtur. Nam blasphemia præsertim, quæ mente corrupta a parentibus in liberos dicuntur, sæpius plurimum his obfuisse relatu multorum, litterarum monumentis cognovimus.

PARS XI.

129. Ex Alvernæ partibus, oppido videlicet, quod illi montem Fatuum seu Fatucchium (167) a fatis dicunt (olim enim arte necromantiæ diabolique dolo mortales, quæ futura essent, vaticinabantur) ad hoc S. Mariæ monasterium puella, Lisa nomine, a parentibus duota est. Hanc dæmon qui invaserat, plurima facinora diuturniori temporis spatio [committere] fecit : quæ quia atrocia variaque fuere, ea litteris mandare curavimus. Cum igitur cruce et sanctissimi Joannis brachio, orationibus cum publicis tum privatis dæmonem diu acriter infatigabiliterque vexassent monachi, et ipse Domino Jesu haud gloriam daret, lassi fatigatique, hiemis insuper asperæ nivium copiam, quam nocte, quæ instabat, aer abunde effudit, verentes, his, discederent, miorique tempore existente, redirent alias, imperatum est. Hoc illi ægerrime, tum pella nondum incolumi, tum itineris aerisque difficultate, cum ferrent, mansionem in diem alterum orant : inde in patriam, quæcunque sors acciderit se concessuros fatentur. Quod facile ab his impetratum.

130. Ea die summa vi utrimque a diabolo et monachis certatum est. Hi enim pro Dei honore : ille vero solita crudelitate pugnare. Cum ergo diu monachi orassent, et diabolus adhuc præter spem

(167) Quidquid sit de hujus cognominis etymologia, montem *Fatucchio* invenio non procul ab eremo Camaldulensi versus orientem. Unde existimo au-

resisteret, quia hora vespertina jam advenerat, dæmonem jamjam ad ultima deductum deserentes, introgressi sunt. In nocte autem sequenti, nives ingenti vento commixtæ has Alpes regionesque circum adeo complevere, ut homines et jumenta torrida frigore, nec pedem domum extra ferre auderent, omnia inanimata etiam rigerent gelu. Quam temporis deformitatem miseri illi exacerbantes pavidi trepidique stare : nam non modo redeundi in patriam spes omnis amota (etiam asperiora his Alpium loca incolebant), sed in dies pejora verebantur. Eo supplices gementes tantum victum orare : se pro sumptibus, quam vellent pecuniam daturos ; etsi in extrema inopia versarentur, polliceri.

131. Quos decamus Pater, quassatos, fractos, pannosos cernens, eorum miseratus fortunam, [ad] eos ita benigne exorsus est: Nondum enim, quantum conjecturari valeo, quantum apud servos Dei oportet esse misericordiam spectastis; quod profecto si spectavissetis, nihil vos perterritisset, neque pro victa pecuniam, neque aliud offerre vobis ori cordique fuisse, cum penes nos omnia in melium quærantur. Non diuturnum tempus, non nives rigentes obstant libertati : cum non a nobis, sed ab ipso Deo ex vestris sudoribus proveniant, quæ dantur. Tuta nobis omnia. A nobis vero non tantum sumptus necessari, sed auxilium ad dæmonem expellendum, Jesu favente, dabitur. Eo mittite tristem mœstitiam, desuper divinum exspectantes auxilium. His arrecti animum dictis. Imperat, qui hospitio præerat, necessaria omnia, dum moram hic traherent, dari, et sic ex voto omnibus rebus foris compositis, monasterium ingreditur.

132. Eam igitur diabolus cum sæpius suffocare, t hoc summis viribus omniique arte tentavisset, parentes, humanis auxiliis destituti, Jesum modo, modo Virginem Mariam, interdum sanctissimum Joannem, ferrent opem, clamitare. His in difficultatibus cum penitus, quid agerent, quo se verterent, nescirent, hospitem conversum, qui eis victum præbebat, si qua via posset, eorum inopias et calamitati subveniret, oravere. At illi simplici cum omnes hujusmodi in negotio deessent artes; vix enim Dominicam orationem cum Virginis Mariæ salutatione scire, inquit : Fidem integram in primis erga Deum sanctosque ejus habere fideles omnes oportet; inde suum suppliciter exposcere præsidium; idque longamini spe agere, si quandoque, quod petimus, differatur, cum animis cupientibus nihil satia, ut dicitur, festinetur. Inde introveniens quidquid de lo arteve diaboli acciderat puellæ, et ut vitam luctu mœroreque plenam agerent alii, decano quamprimum studuit enarrare.

133. Motus his decanus sacerdoti quidam ex monachis, singulis diebus cum cruce ad dæmonem conjurandum anathematizandumque eo ire præcepit.

ctorem per partes Alvernæ. Alvernum Tusciæ montem, S. Francisci stigmatibus notissimum intelligere.

m decani præceptum reverenter agitarat A erant, quam festive peractis, infelix, iudicii Dei
 s, dæabolus interim non quiescere, verum
 uellæ, modo juvenes conversos, modo bu-
 venigne appellare, joca cum eis agere, in-
 lliatis omnia tentare, eorum animos ad rem
 variis modis illicere, nihil quod ad tetrum
 utile putaret, relinquere. Ei multa agitant
 ente nihil cum procederet statuit mona-
 nde sæpius transeuntem, cui gallinarum
 nmissa fuerat, alloqui. Observato itaque
 er tempore, cum a pullis gallinæ pascendis
 [ad] eum ita, sui parentibus opportune aliis
 intentis, vel ut dicebatur, paululum quie-
 is, exorsus est : Antoni frater (nam nomen
 me audiendo didicerat), fortuna, si vir esse
 ræclari dulcisque facinoris casum dedit, B
 t monachus casum. Hac scilicet nocte ad
 hanc ingrediaris, et mihi credas volo, me
 nihil periculi imminero. Cum monachus ille
 boli arte irretitus, et virtute castitatis, ad
 m illectus, portam monasterii singulo ve-
 audi diceret, et id minime executioni man-
 sse, ait dæmon : Fac periculum de cætero
 si sit curæ : mea enim arte portam undique
 s patentem.

His dictis, monachus quam celerrime pro-
 monasterium versus ire; moram enim ultra
 æcerat. Domini igitur multa secum volvens
 rto habere, quidnam e duobus, quæ seorsim
 ite certabant, eligeret. Nam in una parte
 luptas puella potiri quovis modo cupiebat;
 tera timor Dei, sui dedecus, si in re capere C
 rceris asperitas, ne tam pessimum aggredere-
 facinus, deterrebant; vicit tamen in avido
) pessimum consilium. Eo hujus ei participem
 neminem, statuit id, quod nefas erat, quoquo
) perpetrare. Casu eo die coquina officium
 re munus, quod in religione commune ne-
 omnibus, ut regula dicitur, etiam sacerdo-
 his tantum qui majora curant amotis, ad ip-
 dine vicissitudinario pertinere.

Quocirca optima via ad perpetrandum inventa,
 um monachum, virum religiosum, qui mona-
 a tunc curam et præsertim juvenum gerebat
 bis adoritur : Si justum est, Pater, et si libet
 orium extra, quia mihi multa incumbunt
 a, quiescam. Cum ille primo commotus in-
 re, id nullo pacto, et præcipue ob aliorum D
 lum non decere assereret, et caveret id pete-
 d indecens esset; et iratus monachus, nihil
 m ob sua in eum plurima benefacta conse-
 , diceret; demum super hoc multis ultro
 te verbis consumptis, Gaspar ipsius impor-
 victus, quia nihil periculi, monasterio undi-
 auso et munito, immineret, eum missum,
 ut esset hac conditione, fecit. Ille se omnia
 am, etiam et majora pollicens, lætus ab ipso

Diligenter igitur omnibus, quæ coquinæ

erant, quam festive peractis, infelix, iudicii Dei
 semper præsentis, et professionis, quod majus est,
 quam coram ipso et sanctis ejus se observaturum
 juraverat, oblitus, rem, duce diabolo, tentare est
 ausus. Ad portam igitur monasterii veniens, eam,
 ut dæmon dixerat, patentem reperit. Verum precib-
 us Joannis sanctissimi, qui servos suos decusque
 monasterii jugiter tutatur, factum est, ut metus pa-
 vorque ingens eum invaderet. Eo vehementer per-
 territus, sese quam raptim, ostio patente, ut erat,
 relicto, in coquinam dedit, ibique signo crucis se
 muniens, flexis genibus, orando, trepidus, adhuc
 divinum implorare auxilium.

137. Ipsum ego postea, multis præsentibus, præ-
 dicantem audivi, se nunquam majori horrore et
 tremore affectum : visum enim fuerat sibi, quod
 horresco referens, umbram quamdam atram hor-
 rendamque, oculos ignitos præ se ferentem, sul-
 phureum pestiferumque fumum naribus hiuleis
 edentem, ipsum insequi : quo totam noctem ad
 matutinas horas usque formidolosum et trementem
 se etiam pernoctasse; hoc in animo etiam sæpius
 volvisse, se dormitorium extra, dum cæteri decum-
 bunt, fore nunquam. Cæterum domnus Gaspar
 Prior, de quo supra verbum fecimus, ostium clausum
 invenit : nam monasterii [claves] semper ad deca-
 num seu ad Priorem deferuntur. Neque hoc silentio
 prætereundum puto, quod cum forte alias monachus
 iste Antonius iter, ubi dæmon erat de majori præ-
 cepto haberet; eum his verbis irrideret dæmon :
 Vah ! omnium ignavissime, nulliusque pretii formi-
 dolose, qui mulierem puellam adire non audes :
 quonam pacto virum aggredere armatum ? Abi
 quo dignus es cum istac tua timiditate muliebri,
 meamque opem posthac ne expetas, ne inquiras, ex
 quo, ut voluissem, puella hac modo non es potitus.
 Monachus vero signo crucis facto, in primis surda
 pertransiens aure, ad peragendum ivit, quod sibi
 imperatum fuerat, officium.

138. Est et aliud, quod, quæso, libenter audite.
 Joannes quidam conversus, qui cellæ vinarie pro
 exterioribus rebus curandis præerat, vir profecto
 simplex, cum quodam vesperi quamplures super-
 venissent hospites, et conversus alter Augustinus,
 de quo supra verbum fecimus, cui negotium his de-
 serendo necessaria injunctum fuerat, hospitibus
 aliis inserviret; Joannes iste illorum, qui cum puella
 capta a dæmone erant, curam cœpit. Deferens itaque
 eis necessaria, forte patrem senem, diabolo vires
 administrante, hoc animo [ut] ipsum suffocaret
 filia aggressa fuerat incassum, matre insuper totis
 viribus annitente, oranteque semper filiam, ne tan-
 tum tamque tetrum facinus in parentem admitteret.
 Nam cæteri tunc aberant; quod admisisset profecto,
 ni conversus, invocato nomine Jesu, ac suis usus
 viribus eam, ægerrime tamen, a patris violentis
 complexibus abstraxisset.

139. Verum cum jam discessum parasset conver-
 sus, iteram puella nutu diaboli atrocius solito pa-

trem, mortem crebro minitendo, aggreditur. Injecerat enim manus in gulam. Ille intro quamprimum, matre conclamante, rediens, dæmonem, ea vi amota, ut solent sacerdotes et religiosi, vulgaribus tamen verbis (litterarum enim ignarus erat) conjurare cœpit. In quem dæmon vultu atroci terribilibusque oculis se, ut ipse solitus erat referre, convertens inquit: Asine, bubulce, nullius valoris homo, unde hæc tibi audacia, ne, ut religiosi assolent, conjures? Abi hinc in crucem tuam, et tuum non aliorum peragas negotium; et si ulterius bellua, non homo, perrexeris, mihi crede, tuo supplicio docebis humanum genus, quid periculi immineat divina tractanti, nisi sacris prius initiatus fuerit.

140. At conversus et teterrimo dæmoniis aspectu et minis ejus non parvo timore correptus, inde **B** quam raptim abire. Quem senex parti suæ diffidens magnopere orare, illuc alium ex bubulcis seu subulcis per Jesu Christi clementiam mittat, et illico suum præsens periculum decano monachisque enuntiare studeat. Quod ille diligenter oratum peragens, Antonium quemdam ex bubulcis illuc ire jussit; remque omnem deinde Patri decano aperuit. Mittitur statim sacerdos, qui, uti justum fuerat, puellam stola sacerdotali circumligavit, et deinde parentes, ne ulterius formident, monens, insuper et bubulco imperans, ad suum solitum concedat locum; quia jam multum noctis peractum erat, quam cito in monasterium rediit. Hinc facile intelligi potest, cujus virtutis et potentiae sint stolæ sacræ, et cætera, quibus sacerdotes ornantur, dum suis funguntur officii, fide tamen, ut fit in cæteris rebus præmissa. **C** Nam diabolus, qui antea ferox in senes illos miserabiles fuerat, in alios vero verba contumeliosa dixerat, stola circumligata, ut diximus, demissus, humilis, impotens effectus, totam noctem duxit quietam.

141. Additur huic et aliud miraculum. Nam Antonius ille bubuleus, quem paulo ante retulimus, cui boum cura cum aliis quibusdam injuncta fuerat, turpi amore puellæ captus, secum in mente volvere cœpit, qua via posset clam parentibus ipsius puellæ potiri concubitu. Nam cum moribus tum natura rusticanus erat [esset], quid periculi ob diaboli sævitiam immineret, minime cogitans, verum voluptatem malam tantum explere cupiens. Sibi multa **D** agitanti hæc optima via visa est, aditum fenestræ, quæ partem respiciebat inferiorem, scalis positus tentare; quæ quidem fenestra pessulo, seu sera, nullo artificio inepte adeo claudebatur, ut quivis arte callidus de una ad aliam partem [movere] valisset per rimas ipsius fenestræ. Hac itaque via rem ille aggredi cum cœpisset, et jamjam ad id devenisset, ut fenestra aperiretur, diabolus circum scalarum gradus volitans, sic eum perterrefecit, ut tremens toto corpore, pedibus etiam et manibus suum officium non rite peragentibus, ad terram repente lapsus, uno crure pene fracto, scalis relictis,

A vix ad bovine usque, quod non multum distabat, repens pervenerit.

142. Quo repente subitoque casu stupentes alii, qui erant, bubulci, unde hoc sibi, vel quæ tanta ipsum tenuerat mora, sciscitantes, pavens tremensque adhuc ipsis, qui hoc idem paulo ante, dum moram traheret, conjectaverant, rem omnem, hæc lege dicerent nemini, aperuit. Verum non multo tempore post, cum de ista puella sermocinaretur, quasi pro miraculo hæc eadem Antonius præsentibus nonnullis prædicavit. Hoc S. Joannis precibus factum nulli nostrum dubium exstitit, cum sui Ordinis, præcipue hujus monasterii, decus honosque cura est: ut ipse et alii posthac ad hujusmodi turpissima essent tardiores vel caverent: nam ausim dicere, talem rem ante vel post tentasse neminem, etsi multæ et vultu modesto et venusto venerint et ætate integra puellæ, cum a diabolo, tum aliis morbis oppressæ.

143. Sed ad diabolum, qui Lisam puellam invaserat, redeamus. Cum enim, ut supra diximus, jam omnibus suis viribus destitutus, etiam nec mutis amplius auderet, nivibus Austro flante liquefactis, die quadam, nec aura quidem spirante, sereno cælo, ægre ad capellam, summis viribus, diabolo ne id fieret annitente, trahitur, et de more cum S. Joannis brachio, præsentibus monachis devoteque psallentibus, et canentibus, in moram longam conjurando et anathematizando torquetur: cum enim jam discedendi tempus adesset, pristinis viribus resumptis exclamare repente, debacchari, convicia maledictaque dicere, solito pejus puellam sursum tollere cœpit.

144. Accedentibus igitur nonnullis, qui aderant familiares, montanis ferocissimis, eam maximo cum labore vix sistere valentibus, pro tempore quievit dæmon. Tandem S. Joannis virtutem amplius non ferens, alio ingenti cum stridore concessit. Puella vero e manibus tenentium paulatim prolapsa, diu, uti hac vita mortali functa supra ecclesiæ pavimenta jacuit. Demum surgens, Jesu in primis, Virginique Mariæ, et S. Joanni gratias agens, læta cum suis domum propriam contendit. Verum, nondum tribus mensibus expletis, iterum idem dæmon eam atrocius solito invasit.

D 145. Eo parentes nimium percussi, quid in hujusmodi re atroci agerent, quo se verterent, penitus ignorabant. Huc redire eos pudebat, alio se conferre, etsi necessitas cogeret, tamen, quia et vires et pecuniæ longis itineribus jam absumptæ fuerant, verebantur. Itaque in re dubia non defuere, qui et pecuniis et jumento ferrent opem. His ergo hoc monasterium iterum petentibus non cessaverunt comites, pars misericordia pietateque illecti, pars cupidine visendi tale et tantum monasterium in terra deserta in loco horroris et vastæ solitudinis situm: adventum quorum propter dæmonis reditum monachi ægerrime ferentes, statuerunt intus, foris quoque

ando, supplicando, ipsum dæmonem acer- A
pugnare.

um igitur hinc inde summa vi decertare-
oannis sanctissimi virtutes crucesque tam
diabolus amplius perferre non posset, in
os, parentes puellæ, truces oculos conver-
; mortale sonans, inquit: Iniqui perverse
ir me filiamque vestram, vita a vobis male et
instituta, in tot devexistis tormenta? Re-
ite ad conscientiam; facinora illa mucida,
is latent, jam expurgate, ut pœnitentiæ acri-
virtuteve Dei curentur. His dictis conticuit
Hi vero rubore perfusi, qua potuere con-
sua peccata confessi sunt. Ex tunc diabo-
ti fumus visus est per puellæ os supera
puellæ quidem devotissimam et utilem suorum
in hoc S. Mariæ monasterio, sicut paren-
uit confessionem, et Domino Jesu deinde,
sospitem fecerat, ut sponso, adhæsit.

PARS XII.

nus quædam de S. Mariæ Prunetæ regionis
litis comitantibus, quia non obscuro loco nata
i jumento undique funibus circumsepta se-
e ad hoc S. Mariæ monasterium concessit:
æmon adeo ferox demonesque invaserat, ut
ibus monachis cum reliquiis, a multis, etiam
s a tergo revinctis, nec teneri nec flecti pos-
necesse fuit [ad] abietem quamdam, quæ in
ob novum ædificium peragendum tum sita
ane circumducto [eam] irretire; et ita vix
terat]. Operæ pretium erit advertere, quam a
æ assidue quateretur, subinde subnixu extol-
C
exclamare ipsam, ululatus aniles edere, se
n præ dolore clamitare, ita omnibus, qui
t, et misericordiæ esse et terrori non parvo.
Verum cum dæmoni, etsi ingentibus S. Joan-
ute afficeretur cruciatibus, vires non im-
entur, imo magis magisque auferentur, ita
i omnibus, qui eam vinctam habebant, mo-
antando et orando, ita ut fit semper, anum
ratura et ætate squalidam et horrendam, cui
diabolus feram, deformemque reddiderat spe-
is, trepidi deserentes redire intro. Cæterum
serabile spectaculum omnibus, qui aderant,
: ubi enim monachi cessere forte per horam,
æmon (nam soluta erat) in gyrum vertere, in-
abiliter movere, et ita tartareis vocibus ex-
e, [ut] montes collesque supini et formidolo-
es vocem reciprocam, ut Poetæ nostri dicti-
tentia, reddere viderentur.

Qui vero parentes et comites aderant, ingenti
e percussi, cum, quid in tali re agerent, peni-
orarent, tantum divinæ clementiæ in primis,
Joanni et nobis, [ut] eorum miseremur, se
ndare. Cui miseræ et torturis abbas compa-
ni ex monachis præcepit, ut, corporibus cibo

Per breve hic intelligitur, ut opinor, charac-
teristicus in *brevis* vel *breviculo* descriptis, de
habet Cangius in Glossario.

recreatis, tandiu orationibus et precibus instaret,
quandiu, aut diabolus alioversum tonderet, aut
dies finiretur. Quem laborem monachus cum li-
benter obiret, oraretque incessanter, ambo (ille
conjurando, hic vociferando) defessi sunt. Verum
tandem Deus omnipotens ex alio prospectans, mu-
lieri precibus Joannis sanctissimi opem tulit;
nam inter conjurandum: Exibo, inquit, exibo,
idem dira voce geminans; quia hic ulterius esse,
etiamsi sit voluntas, potestas non datur. Quod
nobis tui exitus signum dabis, inquit sacerdos. Ce-
reum, ille [ait], ardentem exstinguam. Illico cereum
accensum, solum non exstinxit, sed quadam im-
patientia ductus, ad terram detrusit: hærebatur
enim parieti. Anus vera diu velut defuncta humi
prostrata jacens, exsurgens tandem Deo sanctoque
Joanni, inde nobis gratias agens; domum suam
læta una cum sociis concessit.

150. Vidimus in hoc S. Mariæ monasterio et aliam,
in decrepita ætate constitutam, quæ nunc secus eam,
de qua nunc verbum fecimus, a dæmone crudeliter
torquebatur. Verum nonnunquam jocum et risum
de se dare, cum presbyterorum more hymnum An-
gelicum, Apostolorumque symbolum, quod festis ce-
lebratisque diebus dicitur, caneret non absurde. Cum
igitur longa conjuratione frangeretur, tandem rem,
cur non alio concederet, nullo interrogante, aperuit.
Aiebat enim: Nisi, quod intra vestes situm breve
(168) latet, amoveatur: hinc, si vellem, nequeo dis-
cedere. Locis igitur abditis, sacerdote et id assen-
tiente, scrutatis, dissutis etiam, anu illa, ne quid
fieret, prohibente, inventum est. Quo amoto, mox
dæmon clamans voce magna alio contendit.

151. Id breve conspeximus fere omnes hujus mo-
nasterii monachi. Erat enim signis variis caracte-
risque quibusdam in angulis, nominibus mixtis,
impressum cera alba filisque circumligatum: cujus
non omnia sed quædam teneo nomina, *Og* (169) videli-
cet et *Magog*, quæ in Joannis evangelistæ Apocalypsi
leguntur: Tetagrammaton insuper, Adonai, Sa-
baoth, quæ quidem nomina, ut nostræ docent Scri-
pturæ, Dei magni sunt. Hæc huic operi seu miraculo
inserere non abs re visum est, ut quivis intelligat,
dæmonem sæpius tum verbis tum rebus ipsis, sub
facie speciei que boni, miseros mortales et genus fal-
lere humanum: id vero, ut res diabolica, igni dari
imperatum est. Eo liquido constat, brevia nec fieri
nec ferri licere, nisi quæ a sacris canonibus conce-
duntur, quæ quidem pertranseo, ne videar regula-
res constitutiones potius quam historias scribere.
Incantationes vero et quas vulgatis verbis dixere
magias, apud Christianos nusquam gentium pro-
bantur. Verum nunc ad reliqua.

152. Ex Galliæ Cisalpinæ partibus nobilem quem-
dam, qui se ad plures jusserat sanctorum reliquias
deferri, monitu quorundam nostrorum monacho-

(169) *Og* est nomen regis Basan. Auctor certe vo-
luit dicere Gog et Magog, de quibus agit S. Joan-
nes in Apocalypsi cap. xx, § 7.

rum, qui eas in monasteriis incolunt regiones, ad istud S. Mariæ monasterium usque, gratia recuperandæ sanitatis, venisse tempore abbatis Bernardi, a quodam nostro converso jam decrepito accepimus. Hic ubi primum ecclesiam ingressus est, nondum lata cruce, qua, ut supra dictum est, dæmones conjurantur, diabolus tum luci, tum Joannis beatissimi sanctitatem amplius perferre non valens, emissâ ingenti voce, abiit. Quæ vox, ut ipse conversus referre solitus erat, adeo terribilis et tartarea existit, ut omnes, qui tunc cultui divino inserviebant, reddiderit attonitos. Vir ille beneficii accepti memor, non parvam pecuniæ quantitatem devote super altare ponens obtulit: qui inde liberaliter cum sociis habitus, postridie cunctis de more visitatis, quæ sancta sunt, locis, etiam anachoretarum humilibus cellulis, in Liguriam bene instructus et admiratione plenus tum loci devotione, tum monachorum virtutibus concessit.

153. Ad hoc, ne cui id mirabile seu incredibile existeret, et aliud multo majus prædictus conversus referre solitus erat. Aiebat enim, quemdam mercatorem prædivitem de Unguriæ partibus Venetias, inde Pisas (170), [ut] Romam tandem peteret, comitantibus multis, navigasse. Quem cum Pisis dæmon invasisset, eumque torqueret acriter, adeo [ut] ex sociis ipsum aggredi auderet nemo (multos enim morsibus graviter attraxerat), demum cujusdam Pisani fraude deceptus, fune catenaque ligatus et ad varias Italiæ partes, ubi Sanctorum loca [esse] audiverant, adductus, nec tamen convales, intuitu quorundam honorum, hoc S. Mariæ monasterium cum sociis adivit. Huic erat interpres, qui modo latina, modo materna lingua suos omnes aperiret sermones. Nec statim hic, ut supradictus, sospitatem recepit: sed quivis in atroci certamine consumptis diebus, dæmon, sese alio concessurum, nec posse Joannis sanctissimi virtutem amplius perferre, fatetur. Sciscitante sacerdote, quod signum, ubi discederet daret, ait: Audiatur ab omnibus. Et illico capellæ tintinnabulum, nemine funem trahente, signum fecit. Quod signum omnibus, sed præsertim suis admirationi existens, qui forte numquam vel raro hujusmodi prodigia viderant. Deum ergo sanctumque Joannem benedicentes, rediere Pisas, inde Romam, postremo in patriam propriam.

154. De Casentini partibus, [ex] oppido, quod Romana (171) dicitur, militem quemdam pro sospitate obtinenda vidimus concessisse ad hoc S. Mariæ monasterium: qui a tanto torquebatur dæmone, ut a multis etiam ferocissimis juvenibus vix dum conjuraretur, detineri posset. Verum cum jam fere per triduum multis tormentis, tum cruce, tum S. Joannis brachio affectus esset, Jesu virtute, et S. Joan-

(170) Urbs Hetruriæ olim virtute bellica memorabilis, ad Arnun fluvium interfluentem, a cujus ostio sex milliariibus in ortum distat. De reliquis locis, quæ hic memorantur, agere non est opus, cum ita nota sint ut explicatione non indigeant.

nis precibus in hæc tandem furibundus prorupit verba: O hominum omnium iniquissime, cur me teque in has cruces horrendaque tormenta dedisti? Nosti enim, quæ Deo et Matri ejus vovisti; peroptime calles, sed dissimulas, perjure. His dictis voluit, sed non valuit, ipsum ad terram tartarea vi detrumsum suffocare.

155. Miles ille, ubi divina pietate paululum naturales sensus revocavit, cum a monacho sacerdote, si quid voti Deo obligaretur, moneretur, [ut] per confessionem aperiret, habita suorum scelerum devota confessione, votum, quo Virgini Mariæ tenebatur, se, ubi primum sospes domum repedasset, executioni mandaturum pollicitus est. Quæ ex corde promissione fideliter justequè data, demon absque miseri hominis tortura, nihil mussitans ad alias se contulit regiones. Hinc quivis Christianus plene intelligit quid periculi sit vovisse, nec, si facultas data est, ignavia vel malitia, seu sæpius mentis perversitate, non reddidisse votum. Verum si partim de his votis quæ viderim, quæve audiverim digna, litteris mandare statuissem, metus, quam miracula, maturius me desereret. Eo ad reliqua, quæ, ni fallor, non minorem legentibus et admirationem et utilitatem prioribus allatura sunt.

156. Me in puerili ætate constituto, cum nonnullis, qui adhuc supersunt, monachis, de Senarum (172) partibus adolescens quidam non tantum a dæmone captus, verum etiam paralyticus, mutus et surdus, a parentibus, S. Joannis miraculis et prodigiis impulsis, ad istud S. Mariæ monasterium, non parva hominum turba inaudita re tracta, in cistis jumento superpositis deductus est. Proh Jesu bone! quid admirationis quidve amaritudinis mortalium mentibus dare nostram imaginem spirantem et vivam, omni membrorum officio privatam et dæmone repletam conspiciere! Quis usquam gentium hujusmodi audivit! Quis aspexit? Quis non ingenti admiratione afficeretur, non tantum propriis oculis videndo, sed accipiendo auribus? Ubi primum in parvula ecclesia, quæ extra monasterium sita est, matris et aliarum mulierum gratia, quæ pietate coactæ, iter una aggressæ fuerant in grabato toto corpore stratus esset (nam sedere, quia paralyticus, haud poterat), illico illuc re nova illecti, [multi adveniunt, et] conversorum, monachorum, aliorumque opificum et montanorum, qui variis incumbebant negotiis, fit concursus.

167. Hic etsi opera diaboli, ut diximus, omnium corporis membrorum officio privaretur, tamen lingua ipsius, dæmonis virtute plurimum in eo vigere. Nam indecentia in Deum et S. Joannem (virtute enim ipsius torquebatur) edere. Cum igitur non perum laboris, ut) sospitatem reciperet, dies noctesque

(171) Locus hic situs est in tractu Casentino circa Arnun fluvium, æquali fere intervallo a Valle Umbrosa et eremo Camaldulensi.

(172) Senæ, vulgo Siena, urbs Hetruriæ satis nota, de qua iterum antea egi.

,conjurando,instando singularibus (ita enim A
tum fuerat)suppliciis monachi pertulissent;
Jesus Dominus noster [ejus misertus est]
is imprimis Joannis beatissimi, inde fide la-
que suorum, præsertim matris : nihil enim
n prætermisit; paulatim adolescens, propriis
s officiis et viribus recuperatis, et dæmone
risti virtute(monachi non parvam traxerant
) fugato, Dominum per se laudabat, omni-
admirationem sui faciebat.

So parentes præ gaudio toto corpore gestire,
amplecti, osculari. Qui aderant, tanti mira-
pore percussi, S. Joannem miris laudibus
um extollere. Tandem, silentio dato, talem
audientibus cunctis, habuit orationem : Piis-
essu, a quo omne bonum, et sine quo nihil
, toto corde, tota mente, totis viribus te be-
B
laudo, magnifico, qui per servum tuum
m beatissimum hujusmodi prodigia nobis,
magis magisque laudemus ostendis : quod
, in filio meo hactenus misero, nunc felici
itate, quæ vera felicitas dici et potest et de-
elligo. Eo bone Jesu, tuque Virgo Maria
ssima, etiam et tu Joannes beatissime, filium
iosque omnes in rectam viam et ad patriam
deducere idignemini : vobisque, Pater Ab-
monachi, quos ad hujusmodi dignissimum
a elegit Deus, nos nostraque commendamus,
rum memores in omnibus vestris esse veli-
super ipse Jesus pro tali tantoque beneficio
orum patria pro nobis restituat. His finitis,
o devote S. Joannis brachio, læti in patriam C
lere. Quod prodigium antea toto sæculo
um, non tantum civitati Senarum, sed fini-
unctis, ubi narrabatur, summæ admirationi

Rem revera ridiculam, veris rebus verio-
men, quæ nostra tempestate accidit, enar-
lisco. Senex quidam de Scarpariæ (173) op-
ito in Mugelli partibus, ad S. Cresci eccle-
iv] imprimis, quæ ea in regione dedicata
de, cum haud sospes fieret, ad hoc S. Mariæ
terium concessit. Hic brevi pristinae redditur
i, domum suam lætus abiens : [sed], nescio
usa vel quo vitio factum sit, in eum paulo
em ipse dæmon iterum introiit. Quem ad
um S. Crescium, cum parentes longo itinere
que asperitate, si huc concessissent, perterriti D
deduxissent, petito signo a sacerdote, qui
conjuraverat, inquit dæmon : Mox signum
æstum dabitur, et illico asinum, super quem
t, in arboris trunco suspendens, ipsis dolo-
amnum illatum et multis risum præbuit. Hoc

) Scarparia sita est in agro Mugellano vulgo il
o, de quo et supra egimus.

) Errat hic Auctor ponendo *montem Aventinum*
ille Exquilino, qui multum ab invicem distant,
us Romanis satis notum est. In colle autem
lino id prodigium factum esse ex Breviario

ita fuisse a viris fide dignis, qui in S. Joannis festi-
vitate, voti emissi gratia, hanc adiere ædem, rela-
tum est.

160. Molendinarius quidam de valle Arni de op-
pido videlicet Lancisæ, die quadam dum molendi-
num extra sospes [in] ligno quodam decumberet;
ubi surrexit, neque mens neque cætera corporis
membra satis suum officium agere, imo huc illucque
debacchando currere, et ut paucis absolvam, insani
capitis stulti hominis officia de se præbere.
Quem, qui supervenerant, dolo vique comprehen-
dentes, vinctis a tergo manibus, ad hoc S. Mariæ
monasterium, vociferantem, et, quo ibant, omnes
partes clamoribus replentem, traxere invitum. Cum
enim quis esset, et cur tantopere miserum homi-
nem torqueret, a sacerdote interrogaretur; tum,
ait dæmon : Me hinc expellere minime ad vos per-
tinet, qui veram professi estis religionem, et quos
nisi justum agere haud decet; furem enim aggressus
sum crebro mentientem, Deumque etiam sæpenu-
mero blasphemantem. Ita esse, audientibus nobis,
affirmavere quamplures. Verum cum sacerdos clam
aliis eum ab hujusmodi nefariis [ut] cavere vellet,
moneret, demum post triduum, quo tempore dæmon
eum acriter vexando torserat, de se non parvo dato
signo (fenestræ enim partem fregit) abiit quo mæ-
ritus est. Eo molendinarius ille Jesu et S. Joanni
gratias agens, et artes et mores domum rediens mu-
tavit.

PARS XIII.

161. In vigilia S. Mariæ, quæ ob ingentem copiam
nivis, quæ olim Aventinum montem (174) Romæ, ipsius
Virginiis prodigio, secundis Nonis Augusti comple-
vit, de Nive dicitur. Is enim festus dies et celebra-
tus per religionem Christianam quintus mensis Au-
gusti a Christicolis notatur. Et ne cui admirationi
sit me hoc in miraculo tantum mensem diemque
notasse intelligat, res novumque prodigium, [ut] id
agerem, coegisse. Quod equidem horrendum, pecto-
ribusque æterne servandum animadvertatis oro.
Hoc enim ab alio non accepi, sed ut multum inter-
fui, legi, dæmonem conjuravi. Ea igitur quam dixi-
mus die, mulier quædam a dæmone capta, revera
haud ignobilis de Calcisæ (175) partibus, ut in tali re
fieri sæpius solet, multis comitantibus ad istud
S. Mariæ monasterium contendit. Cum enim a me
in Sanctorum sepulcro, de quo alibi latius verbum
fecimus, tunc prostrata conjuraretur, et mutus dæ-
mon effectus, legendo, orando seu conjurando nul-
lum daret responsum, forte Ordinis S. Francisci
duo supervenerunt Fratres, qui a Fratre Marco tunc
cremita S. Mariæ de Casacca invitati, ad ipsius Vir-
ginis Mariæ festum ire properabant.

Romano aliisque monumentis constat.

(175) Opinor esse eundem locum qui sub nomine
Cascia in mappis geographicis statuitur inter duos
rivos ex fluvio Arno ortos, non procul a montibus
Prati magni.

162. Qui liberaliter a nostris habiti, dum more solito totum viserent monasterium, dictum fuit venisse mulierem a dæmone possessam. Illico itaque nova re illecti concessere ad sepulchrum. Unus autem ex his forte necromantiæ arte instructus, mediū interrogando laborante, et dæmonem non respondentem haud æquo animo perferens inquit: Quæso, Pater, pace fiat vestra. Huic mulieri quædam secreta in aures liceat dicere. Quid si dæmon etiam invitus respondere cogatur? Ego igitur in tali re parum expertus, putans verba aliqua divina, ut deceat Fratres, dicturum, permisi libenter. Accedens itaque ad mulieris aures, nescio quid mussitans et labia movens secreta spiraverit. Cui statim dæmon indignans, eumque trucibus minaciter aspiciens oculis, in hæc demum verba stridens erupit: Hypocrita, simulator non Frater, sed corruptor, o hominum pessime, qua tu audacia isthoc in loco sacro, Reliquiis servisque Dei præsentibus, ausus es tua pessima arte, quem Deus nondum coegerat, cogere. Te, mihi crede, pœnitteret, si quæ in sinu defers amoveres: ferebat enim, ut mihi ipse deinde retulit, de ligno pretiosissimæ Crucis Christi Jesu.

163. Cui cum statim intrepidus, Nec te nec tuas paveo minas, responderet, inquit dæmon: Da, oro te, huic, quod in sinu latet tuo: inde in Alpibus juga, vel quovis extra hæc loca sancta te confer, et illic mecum conflictando experire quid tua, o bos, virtus in me possit: verum nec urbem adieris Perusinam [quin] ego quid mea in te valeat, periculum faciam. His dictis conticuit. Infelix vero Frater, de his quæ in diabolum dixerat, pœnitentia ductus, ingenti pavore percussus, una cum comite, S. Joanni imprimis, inde nobis, plurimum se commendans, tristis abiit. Mulier vero eodem die virtute Joannis beatissimi pristina sospitati reddita, quia non procul a monasterio [habitabat], gaudens domum propriam concessit.

164. Frater autem ille, de quo nunc verbum feci, ut suus postea nobis retulit comes, tales exitus habuit: sanctæ enim Mariæ fustivitate ex voto et sententia eremitæ Marci acta diligenter, ad quemdam Conventum Fratrum, in colle quodam satis in immensum pertingenti inter S. Joannem de valle Arni et oppidum Montis-Varchi (176) situm, se Fratres illi conferentes, is qui pessimum facinus perpetrarat, sua lacrymans scelera, humiliter confessus imprimis, inde quid sibi acciderit compluribus enarravit. His itaque Fratribus res inaudita non parvam et admirationem incussit et metum; tamen, ut Fratrum mos est, ejus blandis verbis lenire dolorem, nihil esse quod vereri deberet, tum quia confessus, tum quia diabolus nec valet quod vult: frangitur enim Dei potentia, ejusque virtute debilitatur: et, quod majus est, mentitur sæpe. His igitur et aliis verbis

(176) Ambo hæc loca inter duos rivulos ex fluvio Arno versus meridiem fluentes includuntur. De S. Joannis oppido supra actum est.

(177) Lacus Perusinus, sic dictus ab urbe Perusia,

A ultro citroque datis et acceptis, in spem animum arrecti, se Fratrum orationibus commendantes postredie iter perrexere suum.

165. Verum cum intensissimo solis ardore et labore fessi, sub lata olealocum Perasinum (177) prope, in itinere consedissent: ecce (horresco referens), condensa nebula et nigerrima quodam cum stridore horrenti e lacu repente veniens, ubi consederant miseri, locum omnem conglobans, ita [ut] illic diem in noctem verteret, ingenti cum fœtore eos circumdans, inde paulo post abiens, summum aera petiit in quo paulatim soluta nusquam comparuit. His illico obriguere pili, et subitus cucurrit eis per ossa tremor, et humor undique et undique salus guttatim scaturiens. Ubi paululum morati sunt, longe trepidi pedibus labantibus surgentes, signoque crucis se munientes, inceptum non sine magno labore peregere iter. Cæterum ubi civitatem Perusinam ingressi sunt, miser ille, quem dæmon nostro in monasterio acriter castigarat, diem clausit extremum. Hæc omnia alter Frater, comes ipsius in reditu suo Florentiam, nobis referre curavit. Exemplo hoc patet satis, artem necromantiæ, nec secularem quidem, quanto minus Religiosum exercere debere, præsertim quia Christianos omnes, divina humanaque, non diabolica, requirere auxilia oportet. Verum nunc ad reliqua.

166. Ea in hebdomada puella, septimum ægeas annum, a dæmone possessa, a parentibus ad hoc S. Mariæ monasterium vi raptâ, omnibus ea in ætate puellari posita, admirationi extitit. Cui cum in Sanctorum sepulcro matris lacrymis aliorumque pietate motus, compaterer, dæmonem vero orationibus et precibus in rem suam abiret conjurarem, tanta vis puellæ, dæmone annitente, fuit, ut ingentia saxa capite amoveret, virosque omnes, qui super sepulcrum sedebant ne forte exiret, in varias partes (quod dictum incredibile est) labi coegerit: ipsa vero quam primum prosiliit extra. Ego equidem tale oculis meis nec ante nec post meminisse me vidiisse. Proh, bone Jesu! parvula puella, tantum arte dæmonis furorem versa hoc tale solo capite ausa sit facinus. Ubi primum, ut dixi, a Sanctorum sepulcro prosiliit, circumferens hinc inde truces minaciter oculos, miserabile pavidumque de se omnibus spectaculum præbere: passos enim capillos, oculos ignivomos, os spumosum, lacerumque pectus et ora habens, modo singulos, modo universos ad certamen provocare; et eo atrocius, quia intra valli septa clausa et juvenum globus ostium obsidens, nulla parte via, qua erumperet, dabatur.

167. Demum omnibus formidine arreptis eamque aggredi cunctantibus, signum Crucis cum S. Joannis cruce in eam faciens, quievit paululum. Quam lapsam et sudore madefactam misera mater in sinum

a qua tantum 7 miliaribus distat; ab antiquis *Trasimenus* vocabatur. Situs est in ditione Ecclesie in Umbria; ejus circuitus est 22 miliarium, continetque tres parvas insulas.

s, caput compsit, cæteras et deinde partes A
adornando. Paulo post, quia diei extremum
s intro petentes, eamque comites pedibus et
pore labantem trahentes secuti sunt. Ubi
d capellam ventum est, ibi quievere paulu-
te fortuna fuit in Virginis Mariæ laudem, ut
singulis per totam Christi religionem fieri
, pulsaretur; vix primo dato signo, dæmon
Mariæ sanctique Joannis virtutem amplius
ferens, me una cum acolythis, quorum unus
verbis et sale expurgatam, alter Crucem fere-
liente, dæmon ingenti cum stridore exclam-
oncessit. Postero vero die, Jesu Virginique
matri ejus ingentes gratias agentes, læti in
contendere. Eam deinde incolorem vidisse
mini: in Valle enim Arni superioris, non
a Castri-Franchi (178) oppido distans, mora-

De patria mea, hoc est de Raggiolo (179), et-
æ ad hoc S. Mariæ monasterium gratia so-
recuperandæ venere, tamen hoc uno in præ-
um contenti erimus. Adolescens quidam, cui
Andrææ est (superest enim adhuc), cum mali-
jusdam perversique presbyteri, ut postea
claruit, incantationibus magisque, ut vulgo
ita acriter vexaretur, [ut] vultus, ora vestes-
sere manibus propriis flendo tunderet lace-
ie, et germanus cæterique affines, quid tanto
crimine agerent penitus ignorarent, forte
bonus vir, qui ad tantum cum cæteris mul-
currerat spectaculum, ei compatiens inquit:
Mariæ bono rectoque corde hunc commen-
si reddideritis, mihi credite, illico bonæ vale-
dabitur et sanitati. Germanus igitur suus, his
, nulla data mora, tale Virgini Mariæ emisit
: Tales quales indutus est vestes, o Virgo
purissima, tuam una cum isto misero adiens
am, in foribus templi ad tui decus suspen-
modo per te, o omnium sanctissima, pristinæ
i restituatur. Res mira! mox suis votis
Virgo Maria adstitit, et præfatum An-
ab eo intolerabili liberans dolore, mente et
e sanum valentemque reddidit.

Eo, qui aderant, omnes se explere in glorio-
Virginem Mariam laudando, benedicendo et
ndo, haud poterant, lacrymis ob gaudia exor-
itaque die, aliis rebus relictis, ecclesiam S. D
de Bibiena, quæ de Saxo dicitur, adiere
rimum, oblatisque vestibus, et oratione in-
ad Mariam Virginem devote ex intimis præ-
s emissa, domum eo vesperi prospere rediere
um itaque Andræas iste arte diaboli membris
us captus, Virginisque Mariæ precibus libera-

) Locus ille includitur duobus Arni rivulis, et
meridiem distat a Valle Umbrosa æquali fere
quo Vallis Umbrosa inter septentrionem et
em a civitate Florentina.

) Didacus Franchius in citatione Auctorum ante
S. Joannis Gualtheri hunc locum vocat
nolo, atque situm esse in tractu Casentino.

tus esset, non longo deinde temporis intervallo dato,
cum die quadam una cum quibusdam vineas excole-
ret, iterum dæmon herbis et verbis noxiis coactus,
et supra, eum ingrediens possedit. Inde debacchari,
furere, alios marra, sudibus saxisque petere; illi
fugere, secreta securaque loca adire; tandem alii
quamplures ad eum de vineis, de agris, hinc inde
concurrentes, fessum vi dolove capientes, ligatum
et vinctum traxere domum. Quibus cunctantibus,
quid agerent, quove se verterent, penitus ignorantibus,
optimum factum visum est eum ad S. Mariæ de
Valle Umbrosa monasterium ducere. At alii maligno
spiritu ducti, magos et incantatores super hoc consulendos
in re fore existimantes, inquit germanus
ejus, Galganus nomine: Nisi in [monasterio] S.
Mariæ de Valle Umbrosa sospitatem pristinam recuperet,
alio ire in præsentiarum non sanum mihi videtur fore
consilium. Confido enim S. Joannem nobis, ut cæteris,
opem cœlitus daturum, modo eam sincero corde integraque
fide exigamus.

170. Hic optimus adolescens divinum tantum
consebat quærendum auxilium ubi humanum dees-
set: quod equidem omnes qui sanæ sunt mentis
sentiant. Mox itaque jumento de more cum cistis
parato, multis ex patria comitantibus, huc contende-
re. Ad quem visendum, cum quia de patria, tum
etiam quia, ut puto, affinis esset, properans, re di-
ligenter cognita, pro ipsius salute in hospitali ignem
juxta, non cruce, non reliquiis aliis adhibitis, di-
vina tantum misericordia fretus, oravi: Proh, bone
Jesu! e vestigio meritis Joannis beatissimi, sua
comitumque fide miraculum secutum est, cum quos-
dam nigerrimos carbones paulatim evomens, Deo
gratias, Deo gratias, inquit, convalui! Ad hæc vi-
denda sociorum aliorumque fit concursus. Nequi-
bant satis mirari unde isti carbones, præsertim
cum se nunquam comedissee fateretur. Sciscitantibus
itaque me unde hoc, cum nihil certi hac in re
dare auderem, conjecturor tamen, inquam, diaboli
arte fieri posse, mixtos cibo potuque non apparere,
et sic sumi. Verum, ut Crispus (180) ait, vereor ne
quis, quæ sibi facta putet, æquo animo accipiat,
supra ea veluti ficta pro falsis ducat. Cæterum,
quod propriis oculis perspexi, manu tetigi, affir-
mare non dubito. Nam ad hujus confirmationem,
puellam illam S. Gaudentii, de qua supra multa
dixi, in testem affero; cum et alios quamplures, si
res exigeret, afferre possem: a multis enim fide
dignis religiosis accepi eam dentes, capillos aliaque,
dum in S. Salvio conjuraretur, spuisse. Verum hæc
pro incredulis: nunc ad inceptum redeo.

171. Matronam quamdam Florentinam, Vaggiam
nomine, haud obscuro loco natam, a dæmone ca-

Ab hoc loco Hieronymus horum miraculum col-
lector cognominatus est *Radiolensis*.

(180) Forte Auctor hic intelligit Sallustium histo-
ricum, qui habuit præ nomen *Crispi*, ut patet ex
Martiali poeta, a quo dicitur: *Crispus Romana pri-
mus in historia*.

ptam, cum Florentiæ sospitatem non inveniret, A clam quam potuit, nocturno scilicet tempore, hoc S. Mariæ monasterium petiisse vidimus. Hanc tali occupaverat dæmon; interdum miti ingenio adeo esse, joculari, facetias, risu dignas urbanitates de se dare, et præsentibus voluptati pariter et admirationi existere. Nonnunquam vero, mutatis moribus, præsertim dum conjuraretur, alteram diceret; ita enim specie crudelis immitisque effici, [ut] nihil crudelius qui aderant se aliquando vidisse fate-
rentur. Qua modo varia vicissitudine cum ex diaboli voluntate tempus incassum tereretur, staturunt cum ea privato communique, cum foris tum domi, pugnare certamine. Fiunt igitur ad Jesum preces; pro se quisque modo Virginem Mariam, unicum ac singulare miserorum refugium, modo Joannem beatissimum appellare. Verum cum in hoc pio opere dies quamplures consumpsissent frustra, id Pater Abbas ægerrime ferens, voluit [ut] ea die (postridie enim fugam adornabant), diu orando canendoque monachi vel lassitudine nimia torquerentur, vel in rem suam malam concederet dæmon.

172. His igitur devote ferventerque cantantibus, tantum virium præter solitum mulieri dæmon administrare, [ut] plantis pedum altaris scabello in-nixis feroces juvenes numero decem, qui eam a tergo vi sistere, procul esse cogeret: retro modo, modo [eos] in se trudebat. Opere pretium erat vultum horribilem, faciem turpem, truces oculos, motus ineptissimos et incompositos cum vultus tum totius corporis aspiciere: turpia in Deum santosque ejus edere, quæ dum accipio, exhorreo, non modo litteris dare ausim. Denique bonitate Jesu sanctique Joannis meritis alio, voce ingenti emissa, concessit, mulierem tantum illam humi prostratam, vita fere extinctam deserens. Quæ paulo post surgens cum ubinam gentium esset, quid cerei accensi, quid Religiosi sibi vellent, admiraretur, re a suis diligenter cognita, Deo gratias agens conticuit. Conjux vero suus, vir in Republica Florentina satis præstans, oblatione non parva S. Joanni pro tanto beneficio data, lætus Florentiam, se sancta, cum interrogaretur unde iret, peragrasset loca simulans, venit.

173. Alteram de Castro Bononiense (181) magno natu mulierem, Anastasiam nomine, eodem fere tempore ad istud S. Mariæ monasterium, cum esset a dæmone capta, contendisse accepimus. Quam maximis cruciatibus cruciasset dæmonem semper sui asserebant, sed præcipue dum has finitimas regiones, huncve agrum primum sunt ingressi. Sæpe etenim numero mulieris suffocationem veriti, cum dæmon gulam peteret, tantum cæteris destituti auxiliis, Jesu Virginisque Mariæ præsidium lacry-

(181) Oppidum in ditone Bononiensi, in via Æmilia, inter Imolam ad occasum, et Faventiam ad ortum.

(182) Locatellus lib. I, cap. 107, ait *Valianam* esse

mis implorare. Verum cum hoc in loco idem tentare videretur dæmon, abbas optimum factu ratus, stola gulam mulieris circumnectere, ne dæmon acrioribus affectis tormentis, si spatium daretur, rem perageret, mox eam afferri jussit. Res mira! quoties gula stola cingebatur, toties dæmon inferiores partes vel intestina petere, nonnunquam pedum vel manuum extrema adire. Ubi ea amovebatur, mox gulam repetere. En quantæ [virtutis] sacre vestes sint, facile perspicitur hoc uno miraculo a quovis potest.

174. Cum igitur dæmon sacerdoti verbis fugam promitteret, cæterum re ipsa acrior ferociorque instaret, Spirituique sancto haud locum daret, mandat omnibus aliis monachis abbas pro se quisque supplicationes orationesque habeat; quod si nec ita procederet, longam cum diabolo certando una omnes moram traherent. Quam rem cum strenue monachi agerent, demum dæmon rei exitum sentiens, ea, qua potuit, in miseram mulierem usus est virtute: cum enim plus solita gulam inflatam turgidamque redderet, adeo fatigabatur mulier, [ut] oculis sanguineis, anhelitu foetido, labiis exsiccatis et pallidis, toto denique vultu et facie extrema adesse ostenderet; ita ut de ea multi actum esse censerent. Eo, qui aderant, omnes Christum Jesum piissimamque ejus Virginem Mariam saltem animæ salutem darent, lacrymis effusis orare. Tandem post diuturnam, quam a dæmone in gula pertulerat, torturam, carbonem nigerrimum, pilis conglobatos spuens, illico incolumis facta [est], cunctis inauditum et ab eis nunquam visum [prodigium] admirantibus. [Tunc illi], Jesum sanctumque Joannem laudando, expleri nequibant: inde in patriam leti, virtutem Joannis sanctissimi omnibus occurrentibus prædicantes, rediere.

PARS XIV.

175. Non multo post (nam ille annus prodigiis clarus extitit) quidam de Valialla (182), cui nomen Bartholomæc fuerat, ad hoc S. Mariæ monasterium, haud parva hominum turba comitante, concessit. Hic etiam funibus undique septus, vix a compluribus juvenibus, qui sibi comites extiterant, et qui domi tunc erant (utpote qui ab viginti et octo spiritibus malignis torqueretur) detineri [poterat]. Qui quidem pessimi spiritus interdum jocum, quandoque terrorem præsentibus inferre. Quis enim tam gravis tam rigidus, [ut] de se risum non dedisset, cum ex ore unius varias voces vario motu verba edentes accepisset, ita ut populum, non unum loquentem putares? Et etiam quis tam fatuus, tam sensu levis rem prodigiosam tantam, tamque horribilem nos maxima cum formidine admiraretur? Mibi profecto incredibilia, commentitia factaque essent, nisi Evangelistæ, qui nec mentiri volunt nec possunt,

castrum in partibus Hungariæ. Martinus Zeillerus in descriptione Hungariæ meminit cujusdam oppidi, quod *Varallium* vocat. Utrum illud hic indicetur, non facile dicam.

am a Domino Jesu incolumem factum, eum-egione dæmoniorum captum, litterarum in-
memoriæ tradidissent.

Nunc ad propositum rediens [prosequor].
m de ejus sospitate a cunctis fere (quia mul-
assum dies in tali opere consumpserant) de-
tur, et hoc æstuans animo suo agitare ab-
i) omitteret inceptum, quoniam frustra erat,
oannis virtutem expectaret, qua sæpe du-
in multis prospere usus fuerat, inquit senex
æ ætatis monachus quidam Petrus nomine :
nnium dixerim, reverendissime Pater. Hunc
olumem hinc abire si permitti censueritis,
s monasterii dedecus esse dubitet nemo ;
ce clarius constet eum multis variisque spi-
impugnari. Eo utile honestumque duco (et
æ spero ducere) [ut] nullo labore cum sin-
um universali victi, rei exitum etiam diu-
le temporis præstolemur. Senis sententiam
: et probant omnes.

Illico uni ex monachis imperat abbas, sum-
ce Joannis sanctissimi, diu legendo, orando,
alio concedant, experiatur. Ad hoc mirum
ulum undique Religiosi et sæculares cum-
rent, factus est numerus non exiguus. Cum
trinque stronue pugnaretur, nec dæmones
suam concederent, fessus fatigatusque mo-
[quievit]. Conflictum subit alter, inde et
Demum servos suos miseratus Joannes, a
alia impetrata, facillime, unus diabolus post
a divino nutu, dato proprio nomine, alia
loca. Quorum nomina ex monachis quidam
is mandare curavit diligenter; inde in tanti
is memoriam in sacrarii pluteo recondita,
nervata sunt : orto deinde inter finitimos
rum monasterii optima quæque ad Pithiani
deportarentur, nescio qua gratia, una cum
lis aliis rebus amissa sunt. Igitur recuperata
e, Bartholomæus ille una cum cæteris virtu-
annis sanctissimi ad cælum extollere. De-
sumpta a Patre monasterii benedictione, ad
i rediere.

Petrus quidam Dominici, de Prati veteris
83), qui dæmonem incognitum per duos fere
ut ipse demum autumabat, habuit, ad hoc
Mariæ monasterium magna cum omnium
tione, qua transibat, ob multa et varia, quæ
agebat et dicebat, vi a suis duotus tandem
uic tantas vires dæmon administrare, [ut]
undique funibus, etiam a tribus viris fors
coram sanctissimi Joannis brachio haud
asset. Qui facile sospitatem omnium mem-
a recipiens, tanti beneficii immemor, non
suos pessimos mores, ut monachi monuerant,
utavit, sed his et alios addidit multo nequio-
divina justitia exigente, idem dæmon una
ptem et quadraginta spiritibus malignis mi-

) *Pratrum vetus*, vulgo *Prato vecchio*, situm est prope eremum Camaldulensem. Inter hunc locum
entiam fere media est Vallis Umbrosa.

A serum illum ingressus, adeo crudeliter eum tor-
quere, [ut] frequens populus ad rem tantæ tamque
inauditæ crudelitatis visendam, ex oppidis, villis,
mapalibus, qua iter uti insanus habebat (aufugerat
enim) concurreret.

179. Demum calliditate multorum captus, vinctis-
que pedibus et manibus, non parva mortalium
turba comitante, eum ad hoc S. Mariæ monasterium
traxere invitum : quod haud fecissent, ni bonus
presbyter quidam, eorum infortuniis compatiens,
precibus et orationibus tulisset opem. Hunc undi-
que funibus septum, quidam ex nostris videntes,
quem multo major, quam antea, turba hominum
sequebantur, in admirationem et stuporem versi
intro nuntiant quamprimum. Eo monachi sese in
diabolum expedire, arma spiritualia parare, nil hu-
jusmodi negotio necessarium relinquere; odio enim
diaboli, pudoreque sui, quia tam cito redierat, ve-
hementer agitati [erant]. Verum mirum erat varios
in uno corpore audire spiritus, non solum diversis
linguis loquentes, verum etiam motus incompositos
eodem in corpore dantes [videre]. Omnes enim,
qui tanto talique spectaculo aderant (aderant enim
complures etiam provectæ ætatis Religiosi), se si-
mile nunquam audivisse vel vidisse asserebant.

180. Dum igitur in sacrarium concursus omnium
flet, monachis cum S. Joannis brachio orantibus,
princeps omnium dæmon qui, ut supra diximus, mi-
serum hominem solus prius invaserat, inquit : Suam
promittat vitam deinceps justius se instituturum (ita
tamen [ut] dictis facta compenset) et nos omnes
ibimus in rem nostram. Illico is [se] vitam in me-
lius mutaturum, moresque suos pessimos correc-
turum fatetur. Hi itaque dæmones parvo dato tem-
poris intervallo, omnes una varios sonos emitten-
tes, ita ut hominum multitudinem diceret, alio
contenderunt. Incolumis ille jam factus, monitus-
que a sacerdote, per confessionem Deo adhærere
[statuit]. Habita suorum scelerum diligenti con-
fessione, ipse et socii læti et admirantes, virtutem
Joannis sanctissimi ad æthera extollentes, in Ca-
sentini vallem, inde in patriam rediere.

181. Quamdã alteram matronam de Flaminis
partibus ad hoc S. Mariæ de Valle Umbrosa venisse
accepimus monasterium ; et dæmonem qui eam in-
vaserat, post multa cum ea habita certamina, sa-
cerdoti, qui signum petebat, dixisse : Ubi alio con-
tendendi tempus imminere cognovero, quod jamjam
prospicio adesse, asinus rustici cujusdam qui de
rupe descendens, hac iter habebit, congruum satis
manifestumque meæ discessionis signum, me tacente,
dabit : pedes enim ejus adeo humi defigam, [ut]
nec inde, nisi ferreis instrumentis relictis, evellere
[quisquam] valeat. Hoc enim cum et ridiculum nec
satis conveniens multis qui aderant videretur ; ecce
illico rusticus, ignarus hujus rei, opem requirens,
ingrediebatur capellam, asserens asinum quem du-

cebat, paulo ante ita pedes fixisse, [ut] nullis percussionibus, nulla vi ex eodem loco se movere aut vellet aut posset.

182. Quem diabolus imprimis paululum uti admirandus intuens, inde cachinnans inquit : Pace fiat tua volo, rustice amicissime, asinum tuum pro signo fugæ meæ haberi ; in hoc enim nihil, nisi instrumenta ferrea, amiseris ; cæterum asinus una tecum iter peraget suum. His dictis, ejulans et stridens in rem concessit suam. Hæc rusticus vera ducens, comitantibus nonnullis, cum eo, ubi asinum reliquerat, sperans ibidem inventurum, contenderet, asinumque jam procul a loco pascentem aspiciens, vehementer admiratus, S. Joannem virum sanctissimum dicere ; præsertim quia, ut dæmon dixerat eum nudatis pedibus omnibus aspexit. Illico itaque paululum commotus Florentiam [f. deest aliquid] ; ille intro concessere, mulieremque, uti vita defunctam, in manibus excipientes nonnulli, tempus quietis operuere. Demum ad se rediens cum et locum admiraretur et homines, re cognita, Deo gratias agens, in patriam suam gaudens rediit.

183. Aliam de Pontenano oppido nobis relatum est venisse mulierem ; et dæmon, qui eam invaserat, ut plurimum solent, se cujusdam Liguris, cui nomen Beltramo, animam fuisse fatebatur. Quod quia impudens mendacium fuit, refellendum est, et sanctæ matris Ecclesiæ auctoritate retundendum, ut ignobile vulgus hæc haud posse fieri sentiat, et ita ad veram religionem instruat, et docti in vera sententia roborentur ; et eo probato, ad propositum revertemur. Imprimis Prophetæ auctoritate probatur, qui inquit : Spiritus vadens et non rediens. Nihil refert quo eat, seu per aerem volitet se purgando, seu loca terrena inculca desertave seu non deserta incolet ; seu nobis incognita, quod purgatorium dicimus, petat ; in corpora amplius eum redire humana nefas et dicimus et ducimus. Præterea nusquam gentium lectum est, ejusdem conditionis et naturæ duas animas varias secum sentientes in uno corpore sedem habere. Potuissem et alias tum sacri Evangelii, tum divinarum Scripturarum in rei probationem sententias afferre : sed præterea ne sermones quam historiam prosequi videar, satis est [pro] nostrorum scientia, diabolus in hoc mentitos esse probasse. Verum si quid in animarum utilitatem, ut Officia, ut Gregorianas Missas, ut elemosynas requirant, hoc inviti, Deo volente, agunt. Verum nunc ad inceptum redeo.

184. Cum igitur dæmon diu et cruce et orationibus, [ut] alio contenderet, tormentis acribus afficeretur, demum, in propositis perseverans, in hæc prorupit verba : Si isti diligenter res meas investigatas et inventas filiis meis restituere curabunt, ibo in rem meam. Si eorum solita perversitate ducti, omnia malle quam rem restituere [pergant], etsi nunc coactus alia adivero loca, alias rediens, plures mecum ducens socios, pejora tormenta eis inferam. His auditis, miseri illi parti suæ timentes inquirunt :

A Da viam aggrediendi rem, si potis es, et quod dices executioni mandare curabimus diligenter. Adhibetur oro, inquit dæmon, qui, quæ dixerō, litteris det : volo enim res meas more gentium publicis legare codicillis. Illico accersito scriba, qui tunc forte domi monasterii rem cum abbate curaret, ex voto et ex sententia sua, dæmon res, causas, opera, dies, creditores debitoresque in rei fidem aperiens, quid filiis, quid ecclesiæ, quid cæteris reliquerat, per scribam memoriæ proditum est. His peractis diligenter, dæmon ceu fumus evanuit. Inde nec mulieri illi, nec alteri ejusdem domus detrimentum ausus est inferre.

B 185. Verum supradicti Beltrami necem, quo res magis magisque in aperto sit, uti accepimus, paucis aperire non abs re visum est. Hic more illius gentis has nostras pro se, atque etiam pro suis petiit regiones : noverat enim aliquid architecturæ artis qua æstivo tempore una cum suis non parvam sibi pecuniam congerebat ; quem quidam perversi homines de Pontenani oppido, ea cupiditate pecuniæ illecti, observare ; vias et itinera ejus diligenter hoc animo, ut interficerent, explorare. Quadam igitur die, dispositis insidiis, eum in secretiori loco horrentis umbrosique nemoris non longe a Pontenano aggressi obruncavere, [et], sublatis furtim pecuniis, inhumatum quamprimum abeuntes, ne res indicium pateret, reliquere. Hinc dæmon divina voluntate, unam, ut audivistis ex ipsorum mulieribus, tormentis afficiens, rem omnem aperuit. Patet igitur mortales non suis semper sceleribus, verum interdum aliis rebus nobis incognitis torqueri : et ita id esse de cæco nato, Christi Jesu Evangelia declarant ; quem talem neque sua, neque parentum scelera fecerunt, sed tantum, ut Dei opera per eum mortalibus patefierent. Verum nunc ad reliqua.

D 186. Puellam quamdam de oppido Pomini ad hoc S. Mariæ monasterium venisse accepimus, quæ cujusdam domni Simonis de Revezzanno soror extitit. Vivit presbyter ille adhuc, in decrepita tamen ætate constitutus. Verum dæmon, qui eam invaserat, animam cujusdam viri Mazzantis se esse asserbat, qui a quodam nequam in alearum ludo sic fuerat necatus. Hoc ita esse nitebantur [affirmare] qui aderant omnes. Instabat tamen sacerdos, multas in medium sententiâs virorum, virtute et doctrina præstantium, afferens, quibus ostendebat, quamprimum animæ hominum exirent corporibus, ire quo meritæ sunt ; amœna scilicet loca, vel terra et inculca, ad purgationem seu ad æternos cruciatus, petere, nec aliena corpora ingredi. Cæterum illos esse spiritus malignos, qui a cunabulis hominibus, si tepore et ignavia viri esse desinant, ad varias inferendas tentationes dantur. Nec mirum, si eorum nomina proferunt, si virtutes vel vitia prædicant, quibuscum commercium et familiaritatem ab ipsis habuere primordiis. Vix ipsis ita esse persuadere poterat : rustici enim moro suo, quo minus quæ dicuntur intelligunt eo magis admi-

ir : et cum alicui sententiæ aures jam præbue- non nisi cum maxima difficultate ab ea di- possunt. Fit hoc præsertim, quia duræ cervi- unt, et fere expertes rationis.

7. Cæterum cum diu diabolus, ut exiret, alio- imve contenderet, fatigaretur, et ipse totis vi- , ne discederet, instaret, demum virtute Joan- eatissimi in hæc verba prorupit : Contendam si pro illius Mazzantis anima et orationes flunt eces. Hi id se facturos omnino asseverantes,

it ille : Videte ne mentiti inveniamini : pejora posthac, Deo volente, vobis inferrem tor- a, si pro eo erare verbis tantum promitteretis ;

item ipsa alieni, ac si nihil ad vos pertineret, neique inveniremini. Fiet, fiet, inquit sacer- et si cæteri a pio opere desisterent, do fidem

oturum ; tu tantum da locum Spiritui sancto, i in rem tuam. His finitis, illico terribilem tar- mque vocem dæmon emittens, puellamque se- functam vita relinquens, ceu fumus, evanuit.

paulatim illa vires resumens, re cognita, Deo Joanni gratias agens, læta cum suis in patriam ; oblati imprimis quibusdam pecuniis, ut, romiserant, pro præfati Mazzantis anima Mis- regorianæ in monasterio celebrarentur.

8. De Senarum partibus mulier ad S. Mariæ ille Umbrosa monasterium ducta est ; cui dæ-

, qui eam invaserat, dum dominus Benedictus, ostea S. Mariæ de Cuneo monasterio præfuit,

suo temere et inconsiderate contumeliosa et tiis plena verba daret (ita ut quandoque fit

peritis, dum ipsi dæmones interrogati mo- longam in respondendo faciunt), hoc, videlicet

bi insulte et inepte et temerarie conjuratio- et exprobrationem fieri, dæmon ægerrime fe- tandem vultu truci terribisque oculis se in

Benedictum convertens, inquit : O omnium ichorum pestifere, omniumque stultorum stul- æ. Quid tibi vis ? Quorsumnam hæc tua fatui-

Me parum considerate absque ulla supplica- , seu devotione arguere, corripere et conju- audeas ? Agiturne sic, o omnium insanissime,

radam cum religione et timore ? Abi quo dignus i crucem tuam et pueros cernentes prostitute :

tua solita improbitate perrexeris sceleratis- , tua coram omnibus pandam vitia : nondum

, qualis sim, pernosti.

9. Benedictus igitur ille monachus, quem ma- n rerum conscientia forte instigabat, non parvo re correptus, veritūs pejora, si pergeret, ti-

, pavens in monasterium concessit. Cui officio ichus, qui succedebat, his quæ dæmon in eum dixerat cognitis, scelera sua imprimis alteri ex

dotibus monachis devote aperiens, et acta, quæ njuncta fuerat, pœnitentia, illuc, ubi dæmon concedens, dimisso vultu et voce supplicii, dæ-

, ut exiret, in nomine Domini Jesu, et gloriosæ erque Virginis Mariæ meritis, et S. Joannis, rare. Cui dæmon : Istud est sapere ; ita nos,

10. At tu, in Dei virtute et submisso conjurare ; non, ut ille insanus paulo ante, verbis tumidis, incon- cinnaque voce exclamare, et superba et minime hoc in loco et tali in officio condecencia proferre. Eum profecto, ni fallor, ita castigatum, ita mansuetum reddidi, ut posthac facile perspiciet qua cum re- verentia et religione divina omnia a mortalibus peragenda sint. Cedam igitur, nam hic diutius esse, etsi vellem, tamen S. Joannis virtus prohibet.

190. Cæterum cum maxima pars dici in hujus- modi conjuratione peracta [esset], et sacerdos nihil proficere se intelligeret (quia verbis discessio a di- abolo nuntiaretur, cæterum reipsa acrior instare), op- timum factu ratus, in diem alteram certamen cum diabolo differre, et interim supplicationes pro ipsius mulieris salute a singulis monachis fieri, tristis abiit. Eo postridie monachi de more summa cum reverentia illuc bini et bini cum S. Joannis brachio euntes, tandiu illic canentes et orantes mansere, quoad diabolus, omni auxilio destitutus, non sine mulieris detrimento concessit quo dignus erat. Mulier illa membris corporis capta, diu ipsius officio fungi haud potuit. Demum vero Jesu Christi gratia, et B. Mariæ et S. Joannis precibus in pri- stitinam gratiam restituta, felix et valetudinaria deinde vitam duxit.

PARS XV.

191. Monachum etiam hujus monasterii, cui no- men erat Paulo, qui, etsi in decrepita positus ætate, vivit tamen adhuc, dæmon, ut infra suo ostendetur ordine, magnopere pertærefecit. Hic enim nonnullis quodam vesperi detentus negotiis, dormitorium ex- tra sine Superioris sui missione quiescere ausus, cum jam ad id esset [ut] cubile ingrederetur (hor- resco referens), sibi adesse umbram hominis te- rrimo visum est ; cui, ut referre solitus erat, truces oculi, os ignivomum, nares hiulci, barba pro- missa, et in morem hirci inculta, efferaverant ape- ciem oris. Qua insolita visione ingenti metu cor- reptus, et adeo omnibus corporis membris captus, [ut] nec Christianorum more signo crucis sanctis- simæ se munire posset. Quid ? quod nec lingua satis suum officium ageret. Miser itaque ille [cum] tanto talique in discrimine corporis, et quod pejus, ani- mæ positus, quo se verteret, quem in sui præsi- dium invocaret, nesciret, et jamjam dæmon lectu- lum, tartaream flammam evomens, teneret, treme- bundus et lacrymans toto corde, quia lingua haud posset, sese gloriosæ Virginis Mariæ, sanctoque Joanni commendans, salutem suam in eorum ma- nu tradens, tantum mortem æternosque cruciatus evadat orare.

192. Demum dæmon, cum neque quod intenderat efficere posset, quia Joannis sanctissimi virtute frangeretur (nam monachum illum se suffocare [voluisse], ipse dæmon postea primo mane, ubi huc contendit, referre solitus erat), eo ægerrime id fe- rens, fulcrum lectuli ira concitatus, per pavimen- tum prius trahens, in rem malam male olens con-

cessit. In eo itaque tam aspero negotio monachus A ille non minus animo demisso post dæmonis discessum, ac dum aderat, fuit : nam reliquam partem noctis insomnem, ut ipse narrare solitus erat, orans et tremens duxit; veritus semper ne, si etiam paululum quoddam ab incepta oratione desisteret, communis omnium hostis dæmon peior acriorque rediret : quod haud fecit; præcibus enim et meritis sanctissimæ Dei Genitricis et Virginis Mariæ et Patris Joannis beatissimi, perfidus ille Satan procul abstulit.

193. Summo igitur mane, quidam a dæmone captus, de villa quæ vulgato nomine Thosis dicitur (abest enim ab isto S. Mariæ monasterio fere per tria millia passuum), huc vi multorum comitantium ductus est. Cum igitur more solito monachi omnes ordine suo circumpositi canerent et orarent, ille, quem dæmon invaserat, omnibus prius monachis lustratis, in eum dæmon, qui præterita nocte visionem illam tam terribilem viderat, oculos defixit; inde, parva data mora, ingenti voce inquit : O amice, quod in ista præterita nocte a me passus es, tibi merito accidit, quia, ut inobediens et perversus, foris, dum alii quiescunt, fuisti; cave posthac : nisi enim ex intimo corde orasses, alteris, mihi crede, de te exemplum dedisses. His dictis conticuit. Monachus vero ille, inde quid sibi evenerat, compluribus enarravit. Pergentes igitur Religiosi viri nunquam a pio opere destitere, quoad dæmon ille, S. Joannis virtutem amplius ferre non valens, in rem malam, tartaream emittens vocem, concessit.

194. Videant igitur Religiosi omnes tum monachi C tum fratres, discantque exemplo miseri istius, qui jube obedientiæ colla præbentes ob Jesu Christi amorem animarumque suarum gratiam obsequendam, omnibus, quæ videbantur in sæculo possidere, postpositis et abjectis, Patribus et Abbatibus voluntatem vovere suam, quid periculi discriminisque imminet eis [qui audent] rebus injustis haud auscultare, tum interdum mala cupiditate illecti, a recto itinere divertentes, devios sequi anfractus etiam, et, quod intolerabilius est, præcepta Benedicti Patris, aliorumque sanctorum Patrum spernere, et inculta quædam et devia sequi. Memorare possem nonnullos tum nostræ tum alterius Religionis Fratres, qui mentis oculis excæcati, ea quæ coram Deo et sanctis ejus polliciti sunt non servantes, imo, quod pejus est, propriæ religioni mala inferentes, et, quod dictu nefas est, prætextam et habitum projicientes, et vitam non modo non religosam, sed leonibus turpiorem ducentes, demum judicio divino exitium dignum eorum moribus inventientes, imprimis plerumque magnis ordinibus pessumdatis, in barathrum inferni demersos, ni mea res longius ab incepto traheret, et alio tempus maturare festinaret. His igitur dimissis, ad S. Joannis miracula deveniamus, quæ, ut alias dixi [plurima sunt]. Si sigillatim in singulis ejus felicissime actis miraculis immorari vellem, tempus quam res maturius me

desereret : catervatim enim se offerunt. Quamobrem quamplurimis prætermisissis, quædam signa magis celebrata, quo potero ordine, ostendam.

195. Ad hoc S. Mariæ monasterium de partibus Flaminie anum quamdam, a dæmone captam [intellexi], vi affinium aliorumque [fuisse] ductam, qui re insolita, ut mos est, excitati comites sese tanti tamque ardui itineris sponte præstiterant. Qui quidem dæmon, qui eam invaserat, tanta arte tantaque calliditate simulandi et dissimulandi, bone Jeu! instructus [erat], ut ei vel nullus nequam spiritus, vel pauci similes, mea sententia inter homines, per aerem volitantes reperiantur : qua arte, de more cum cruce a monacho quodam in diaconatus officio constituto conjuraretur, ita usus est, ut quivis tali in re etiam longe expertus affirmasset mulierem illam a nullo iniquo dæmone occupari : nam S. Mariæ Angelicam salutationem, orationem etiam Dominicam summa cum devotione, oculis demissis, voce supplici dicere; per se (quod incredibile videtur), signum crucis edere; et ne lectori fastidiosum, omnia devotionis signa, quæ a quovis catholico viro fieri possunt, in anu illa esse.

196. His itaque signis cum etiam monachi omnes fallerentur, eam veluti sospitem arbitrans, affines ad solitum hospitium, monachi intro rediere : cibo potuque corporibus paululum refocillatis, quia jam diei extremum erat, discessum in diem posteram paravere. Cum igitur jamjam tenere nostram cooperuissent regionem, opera et arte dæmonis mulier corporis necessitatem simulans, seorsum ivit. Quæ ubi intellexit, se a nullo videri posse, cursu quam rapido, dæmone vires administrante, ad flumen, quod Micanum dicitur, usque (distat enim a monasterio fere per duo millia passuum), nulla data requie, appulit. Inde ripam fluminis ascendens in aquæ altissimæ pelagum sese precipitaret hortabatur dæmon; cæterum S. Mariæ et S. Joannis meritis, divina bonitas ei opem ferens, a tanto tamque nefario facinore prohibuit.

197. Cum interim sui per quemdam monasterii subuleum, qui sero domum repederat, causa et itinere cognito, propere flumen petere; et quo propius loco accedere illi, eo dæmon magis ingeminare, instare [ut] sibi mortem conscisceret mulier. Demum capta, orabant suis iret predibus; verum cum hoc frustra esset (se enim illic pernoctare velle affirmabat), hi ira ægritudineque permisti eam nec amplius, etsi mater [esset] perferre valentes, ipsius manibus a tergo vinctis, dæmone silvam ululatibus clamoribusve implente, ad hoc S. Mariæ monasterium traxere invitam. Postridie vero monachis ex more cantantibus et orantibus, non multo consumpto tempore, dæmon amplius S. Joannis virtutum non ferens, veram paravit fugam; discerpens enim imprimis ferociter mulierem, inde torva terribiliterque exclamans, in rem concessit suam. Igitur mulier, recuperata sospitate, læta cum suis patriam revisit.

198. Memoria mea de Valle-Casentini de agro

, tum viri tum mulieres capti a dæmone ad Mariæ monasterium vi ducti fuere complures, videm memorabiles extitissent; sed quia et iri et volumini modum statuere volo, cæteris remissis, hoc uno in præsentiarum contenti erit. Puella quædam, Catharina nomine (si rite auctor), plures dies ante S. Joannis festum in vinibus vincta (nam a pessimo dæmone torquetur), deducta est. Quæ, etsi in itinere, ut multi, in loci sanctitatem, pristinæ reddita est saniamen comites diaboli calliditalem dolosque res, monasterium hoc imprimis [audierunt]; quamprimum domum repedere consilium deditur ubi venere, per crucis experimentum tunc convaluisse liquido patuit. Eo in patriam ille rediere quamprimum.

Verum nescio qua gratia factum sit [ut], multis consumptis diebus, eam iterum dæmonis solito torqueret. Eapropter, ne importuni lesti, si quamprimum ad hoc S. Mariæ monasterium rediissent, haberentur, in sanctissimi Joannis festivitatem, quæ haud procul erat, sui distulere statuerunt. In ipsius igitur vigilia vix, diabolo totis viribus annitente, huc eam traxere invitam. Verum ea ipsa die qua venerat haud liberaretur, post primo mane, et tantæ festivitati esset impedito, eum undique mortalium concursus ad tale aculum increbresceret, cuidam monacho preterito parum caute seu devote legenti inquit dæmon: Abi hinc quo dignus es, hypocrita; et pisces furtim sustulisti, talique in angulo celasti, quamprimum œconomus reddantur.

Fortæ fortuna fuit, dum hæc contumeliosa in miserum monachum illum diceret dæmon, œconomus, alium quærens socium, transitum inveniit. Cognito igitur, diabolo volente, furto, clam quamprimum inde ad angulum abiens in conjecturis sagacissimus erat, ubi dæmonis latet, piscibus inventis, coquo reddere curavit. et mihi et nonnullis aliis monachis ille, cui jussu abbatis et cellulæ vinarie et coquinæ præsentasset, sublato tamen nomine auctoris, omnia in jocando; demum fatigatus a nonnullis et auctorem aperuit. Præfatus vero monachus, qui dæmonem conjurabat, etsi imprimis, his auditis, inquit paululum, pavitque, tamen, ne talem rei præsentibus, si illico inde abiisset, perrexit dæmonis et supplicius quam antea fecerat, le-

Inde alter monachus, qui nunc monasterio ræ de Fonte Thaonis (184) præest, curam confidit dæmonis accipiens, multo epe frustra contento, demum indignabundus abiit. Meridie vero more solito catervatim cujusvis conditionis virorum tum mulierum turba non parva, admi-

ratione et stupore percussa, undique confluerent, optimum factu credentes, qui tunc aderant, abbates (aderant enim complures) in conjuratione S. Joannis brachium adhibere; jussu Patris majoris convenientibus monachis, reliquisque cum Religiosis, tum sacerdotibus (is enim dies fere per universam Etruriam celebratur summa cum devotione et religione), offertur brachium.

202. Cum igitur utrinque summa vi certaretur, ille pro suo commodo, hi pro Christi Jesu gloria, tandem dæmon discessum suum adesse sentiens (nam virtus Joannis sanctissimi eum urgere, compellere), mulieri puellæ infensus, [eam] humi quam crudeliter consternens, inde etiam discerpens, tartarea demum emissa voce, in rem suam malam concessit. Ea igitur puella diu humi prolapsa, uti vita functa jacens, demum admirabunda surgens, oculosque circumferens, parentes, ubinam gentium essent, et quid turba hominum, quid sibi Religiosi illi vellent, inquisivit. Cui rem omnem aperientes, actis gratis Deo et Virgini Mariæ ac S. Joanni, iter in patriam parant; quam secuta est turba propria tum affinium propinquorum læti, quia eis prospere successerat.

203. Quo cognito miraculo, omnes alii etiam, qui tantæ interfuerant festivitati, Joannem sanctissimum ad sidera extollere, obviam venientibus omnibus rem tanti facinoris aperire. Ita Joannes beatissimus clarior haberi, Sed libet in calce hujus prodigii eos appellare, qui etiam hac tempestate plures corpus quam animum faciunt, [ut discant] quid discriminis periculis his divina tractantibus immineat, nisi prius sua mala facinora per diligentem confessionem alteri ex sacerdotibus aperuerint; vei saltem corde contrito et humiliato ea retractare curarint; cum sacra carmina decantent: Cor contritum et humiliatum Deus non despiciet, verum nunc ad reliqua.

204. Aliam de Vulterris (185) mulierem accepimus ad hoc S. Mariæ monasterium pro sospitate recuperanda venisse: nam eam tres pessimi invaserant dæmones. Cum diu Ipsi dæmones non darent gloriam Deo [et] frustra conjurarentur, desperatis illis, [qui comitati fuerant, imperatum est ut] postredie, ni curaretur, in patriam redire curarent. Visum est [interim] mulieri, monachum quemdam reverendum nocturna visione sibi cum cruce in manibus assistisse. Quæ indicia et signa sanctissimum Joannem fuisse declarant. Qua visione insolita mulier perfusa horrore, inquit ille: Ne vereare, obsecro, mulier. mihi crede, postredie liberaberis: modo auxilium Dei, Virginis, Mariæ matris ejus fide integra poposceris. His dictis sublimis abiit.

205. Ubi igitur summo mane surrexit, viro suo visionem illam studuit enarrare; ille illico abbati. Ducatur iterum in ecclesiam, inquit abbas: spero

hoc monasterium hic velit, cum illud titulo S. Mariæ de fonte Thaonis nominet.

(185) Hujus urbis situm in Annotatis ad primam Vitam indicavimus.

1) Lubinus in Brevi notitia abbatiarum Italiae 141, putat monasterium fontis Thanis idem esse cum monasterio S. Salvatoris de Fontana, quod nunc est in diocesi Pistoriensi. Dubito an Auctor

enim S. Joannem, qui in visione sibi apparere dignatus est, non defuturum in tempore opportuno. Quod equidem et re ipsa probatum est. Nam, monachis cum S. Joannis brachio devote orantibus et carentibus, hi tres dæmones unus post alterum, dato non parvo temporis spatio, in rem suam malam concessere. Verum hoc memoria dignum : quia uno liberata dæmone, paulatim et corporis vires et sanæ mentis officium sumere [cœpit]; adeo tertio abeunte dæmone, ipsam et Deo gratias agens, orationem tam eleganter dicitur habuisse, ut omnibus et gaudio existeret et admirationi. Vir suus, locuples cum esset, viso tanto prodigio, multum pecuniæ offerens; humiliter ab abbate petiit, in tantæ rei miraculum, ut id et S. Joannis quædam in vita sua feliciter acta in parietibus ecclesiæ monasterium extra sita pingerentur. Quo benigne impetrato, læti in patriam redire. Quæ pictura etiam hæc nostra tempestate ipsis in parietibus demonstratur.

PARS XVI.

206. Figulus quidam de Cancelli oppido, cum suam pessime vitam instituisset, [a dæmone obsessus est]. Nam, ut alia sua malefacta omittam, expertem etiam alicujus minimæ misericordiæ a viris fide dignis accepimus; adeo ut inopes domum suam pro alimonia petentes virgis, convitiisque et contumeliosis verbis insectans, procul esse cogeret. Si quis in petendo, ut eis mos est, importunior procaciorve exitisset, baculo petere, ita [ut] qui semel domum adierat suam, amplius non rediret. Hunc magis sibi quam aliis immitem et crudelem dæmonem pessimum divino judicio invasit, et tot tantisque eum affecit tormentis, ut pene, dum ad nos delatus est, exanimis existeret. Aiebant et comites: Ubi primum monasterii prata adivimus, tum diabolus magis solito vexare, in varias partes torquendo trahere; ita ferociter ut sibi infensus de se compassionem misericordiamque præberet. Pro se etiam quisque nostrum pejora verentes, Jesum Virginemque Mariam matrem ejus orare; sancti etiam Joannis opem sæpius et sæpius eflagitare.

207. Demum dæmon postquam sensit virtutem Joannis sanctissimi adesse, [cum] nec miserum illum, ut concupierat, suffocare, neque gratiæ Joannis beatissimi refragari posset, alio indignabundus contendit. Post dæmonis discessum, eum fessum corpore trahentes ad hoc S. Mariæ monasterium deduxere. Verum quia jam laborabat in extremis Deo animam ejus commendare, quam conjurare, optimum factu visum est: vix enim animæ ritu et ordine ecclesiastico commendatione facta, diem clausit extremum. Cujus cadaver tristes et mœsti jumento in patriam tulere. Proh bene Jesu! constat dæmonem invitum ab eo abisse, profuisseque illi misero Virginis Mariæ et S. Joannis merita et preces, quia in tanto corporis et animæ discrimine haud defunctus est.

208. Libet in calce hujus tam metuendi facinoris et stupendi eos castigare qui diuturna Domini Jesu

abutuntur patientia; qui malunt severum Judicem quam pium experiri patrem; qui hac brevi cruciatusque plena frui vita potius optant, ea æterna omnibus referta voluptatibus: cum, etsi perperam flagitioseque vixerint, tamen veniæ via patet, si, dum tempus datur, dum spiritus hos regit artus, ad ipsum Dominum Jesum, qui eos creavit, suo cruore redemit, sua ingenti patientia tolerat, benignitatis et misericordiæ plenissimum fontem supplices et humiles redire voluerit. Sunt tamen qui male sibi consulant, qui summum bonum in voluptate ponunt, qui, ut divinæ Scripturæ volunt, malis intolerabilibus paratos cruciatus, bonos vero æterna præmia pro virtutum mercede habituros pro ridiculo habeant; qui errore seducti, mala voluptate capti, ad loca illa tetra inferiora et subterranea, inculta et formidolosa, demum demerguntur.

209. Sunt qui parti suæ malum veriti, Deum unum, justum, misericordem piumque ducant; tamen nimium freti bonitate divina haud emendantur; imò in dies, quod pejus est, licentiæ quædam majora vitia fenestra patet. Hi quidem, ut plurimum falsa spe decepti, apud inferos variis cruciantur torturis. Sunt etiam nonnulli qui et dicant et sentiant Deum non omnes, sed quosdam hac in vita punire sceleratos; eo sat esse in extremo vitæ Domini Jesu implorare clementiam. Illi profecto longe falluntur, vitæ suæ exitus, quos ignorant, securos ducentes. Cum etsi longam vixerint vitam, in fine ipsius nil securi est, cum hinc mundi hujus amor, inde malorum rerum conscientia, alia ex parte dæmonum terrores aspectus, æterna mala minantur, vexent turbantque adeo, [ut] mens et animus nullo modo sedari. Jesu remanesci possint. Hinc itaque exœcati perpetuis cruciatibus traduntur. O nos felices fortunatosque, si vel inviti, vel, quod securius esset, e Domino Jesu per varios casus vel a nobis sponte peccatorum scelerum in præsentiarum daremus, ut eas æternas evadere possimus. Verum ego a tramite paululum diverti, dum hujus nostræ ætatis ingratitude malorumque morum piget lætæque. Nunc ad reliqua.

210. Eodem fere modo, quem nunc supra diximus, alium de agro Aretino invaserat dæmon; quem ad hoc S. Mariæ monasterium super jumentum cum adduxissent affines, adeo corporis nimia, et varios dæmonis, quos in itinere pertulerat, dum invitum huc contenderet cruciatus, debilitate detinebatur, [ut] nullo in loco, nisi in lecto prostratus quiesceret. Eo optimum factu visum est, [ut] eodem in loco, ubi corpus stratum habebat, cum S. Joannis cruce conjuraretur. Quod cum ex sacerdotibus unus ex præcepto abbatis id agere curasset, mutus illius effectus dæmon, fere per horam, ut responsam daret, precibus, minis, conjurationibusve ullis haud flecti potuit. Demum in iram diuturnis conjurationibus versus inquit: Non hinc discedam, nisi pro anima talis viri defuncti mortuorum officium solemniter fuerit adimpletum. Polliciti sunt, qui aderant,

. se id, ubi primum domum contendissent, A
oni mandaturos, si alio iret. Ibo Officio
: nam vos novi, o pessimi rustici, nulla vel
beneficiis acceptis, præstare promissa. Cras
quit sacerdos. Cras discedam, inquit ille.
ulta? solemniter devoteque postridie defun-
celebrato Officio, nihil hominem lædens, in
iam malam abiit dæmon.

Verum rei exitum parum animadvertatis oro.
nim tunc his rusticis pecuniæ deessent, in
nis festivitate se ad hoc S. Mariæ mona-
a venturos, tresque libras nummorum pro
ficio, sacrario oblaturas, promissere. Minime,
sacrista: sat enim est, si tantum pecuniæ,
im in cera accendenda exposuimus, persol-
Papæ! quid dicitis, Pater! non tres tantum, B
quatuor ad minus dabuntur. His dictis læti
ant, licet aliter animo ac verbis polliciti
: cogitantes: et ita esse, re ipsa probatum
iterum, o humana nobis atrox superbia! o
nptio vana! o ambitio quam cæca semper!
eum sanctosque ejus irridere putamus, nos
ius: nobis laqueum foveamque paramus; in
stræ reflectuntur sagittæ. Quod equidem
um, sed præsertim horum exemplo patuit,
tur non in ipsius S. Joannis festivitate solum,
no expleto, quod polliciti [fuerant], minime
libus, ille, quem captum a dæmone huc duxe-
bit. Si tamen iterum dæmon eum invaserit,
compertum habemus; vita vero functum a
luribus ejusdem loci fide dignis accepimus.
iud miraculum, quod fratres sui germani, to C
domus extremam miseramque vitam ducunt,
sæpius etiam res familiaris ad necessaria de-

Nec multo hinc procul mulier quædam, cujus
t fratres nostram incolunt possessionem a
ie capta extitit, quam affines, multis ex fini-
omitantibus, non sine magno sui imprimis dis-
e, aliorumque labore, deinde ad hoc S. Mariæ
terium traxere invitam: cum enim dæmoni
nolestumque esset cum Joanne beatissimo
conflictum, sæpenumero [ut] mulierem il-
mulo ad terram detruderet, dum huc irent,
lum facere conatus est; nec valuit tamen, tum
gratia id imprimis volente, tum et [iis] qui
t, eam [conantibus] observare diligenter. D
Cum igitur in Sanctorum sepulcro a mona-
ligioso cogeretur dare responsum (nam [dæ-
itebatur] mutum se simulare), in hæc tandem
it verba: Quid tu tibi vis? Quid a me quæris?
lis, tametsi audio. Nil aliud nisi ex eas, ab eas,
monachus. Lubens abibo, tunc [ait] dæmon:
sim cruciatus [ferre] amplius non valeo.
im hoc non flet, nisi pro anima avunculi sui
dicuntur Gregorianæ. Se id acturos affirmant
, præsertim affines. Missæ hoc in monasterio
) Franchius lib. x, pag. 383, hunc montem
onte *Mignaio*; ejus situm frustra inquisivi,

dicentur, ait monachus. Tunc dæmon in affines suos
truces oculos convertens, inquit: Nisi dictis facta
compensaveritis, me iterum in hanc rediturum
persuadeatis volo. Missæ dictæ sunt. Mulier vero,
quæ adhuc vivit, hactenus pæmpèr illæsa fuit. Cæte-
rum hæc diabolus, quia ab initio mendax fuit, et
in veritate non stetit, Domino Jesu volente, dicit,
facitque.

214. Etiam non hoc duximus prætereundum,
quonam modo quædam mulier de monte *Miliario*
(863), a dæmone et incantationibus, quas vulgo *ma-*
lias (187) appellant, S. Joannis precibus fuerit libe-
rata. Hæc itaque nunc anus, tunc puella, cujusdam
iniqui, ut fertur, presbyteri herbis quibusdam,
diabolici additis verbis, a dæmone ita torqueri,
[ut] mente sanisque sensibus privata penitus vide-
retur. Quid misera agat, quo se vertat, quem
Sanctorum in sui auxilium exposcat, cum sui juris
non esset, ignorabat. Demum orantibus suis, S.
Joannes, cujus devota a teneris annis extiterat, in
mentem venit; cujus gratia illustrata hæc lacrymans
effudit: O Joannes beatissime, Jesu familiaris et
amice, tuam respicias ancillam, in tot tantisque
ærumnis et miseriis suis peccatis positam: oro,
non peccata consideres mea, non meorum etiam;
sed devotionem, quam tibi toto corde sæmpèr exhi-
bui: velis, Pater sanctissime, tuis apud Jesum
Virginemque Mariam precibus impetrare, [ut] hæc
truci intolerabilique pœna liberata, valeam more
solito et melius et devotius tibi sanctas orationes
ac devotas mittere; monachis conversisque omnibus
tuæ Religionis solitum exhibere cum charitate hospi-
tium. Q mira et stupenda in sanctis gratia! o
ineffabilis in eis dignitas et potestas! o Domini Jesu
verba verioribus vera, qui inquit Apostolis suis:
Et majora horum facietis: ita vos miremini.

215. Illico, ea parva oratione habita, adeo con-
valuit, adeo in pristinam rediit sospitatem et incolu-
mitatem, ut melioris sensus ac antea, et majoris
existeret pulchritudinis, Visum est tamen utilius et
securius, etsi, ut diximus, ad plenum convaluisset,
tum affinibus tum omnibus, ad hoc S. Mariæ mo-
nasterium usque una cum ipsa ire. Huc igitur
summa cum fide et reverentia venientes, eis S. Joan-
nis brachium, audito tanto miraculo, devote osten-
sum est. Eo igitur osculato, in patriam læti rediere.

216. Sed etiam hac nostra tempestate operæ pre-
tium est eam advertere diligenter; qua fide, qua
caritate, quo vultu hilari, jucundaque fronte,
quam opipare non hujus monasterii tantum, sed
totius etiam Religionis excipiat tum monachos tum
conversos. Ubi primum eos transeuntes domum
juxta audit vel videt, ita annis obsita, ætate confecta,
prosilat in viam, orat, vexat, trahit, [ut] suam ad
quiescendum ingrediantur domum. Expertus loquor:
hæc enim nisi de pietatis fonte fieri, et quia acce-
pti beneficii memor [est], dubitat nemo. Proli bone

(187) Vox Italica *malia* idem significat quod
Latine *magia* vel *veneficium*.

Jesu! quantum interest inter hanc mulierem et A
 eum, cujus gratia hoc in monasterio, ut paulo supra
 diximus, defunctorum celebratum est Officium. Hæc
 illam quam non est pollicita, quotidie exhibet
 misericordiam, illius vero affines nec quod mona-
 sterium exposuit persolverunt. Quid mirum, cum
 de leprosis mundatis Jesus Christus dicat: Nonne
 decem mundati sunt, et novem ubi sunt? Non est
 inventus qui rediret et daret gloriam Deo, nisi hic
 alienigena. Nunc ad reliqua.

PARS XVII.

217. Non dies, ut aiunt, sed annus me deficeret,
 si omnes homines, quos propriis oculis vidi, de agro
 Ceticæ aliisque finitimis locis, tum dæmone captos,
 tum ex aliis infirmitatibus laborantes, qui istud
 S. Mariæ adire monasterium, connumerare vellem.
 Proh bone Jesu! ausim dicere, ferme singulis B
 [mensibus], horrida tamen dempta hieme, non
 unam tantum mulierem, verum nonnunquam tres,
 quatuor; interdum etiam et viros et cujusvis condi-
 tionis mortales hoc S. Mariæ monasterium adisse:
 ita ut nobis admirationi tædiæ existerent sæpe:
 nam una vel unus [vix erat] liberatus: ecce de
 improviso alteram vel alterum, et hæc et nemora
 rupesque omnes et concavas valles rusticis tartar-
 eisque vocibus complentem.

218. Verum cum annuatim, dum in eam conce-
 derent, Salvatorem quemdam, nostræ religionis
 monachum presbyterum convenirem (nam ipse
 omnibus, præsertim monachis aliisque Religiosis et
 vultu et rebus ipsis amicabilem se præbere), sæpius
 in hujusmodi verba inter alia cum ipso incidi: Unde C
 Salvator, tot ad nos de hac provincia magis quam
 de aliis confluunt homines? Nescio, inquit ille, nisi
 forte quia hujus villæ magis liberales et securiores
 cæteris existunt finitimis. Nam ut cætera omittam,
 soliti sunt filias suas, tum puellas maritatas, tum
 nubiles, sine comite ad nemora, ad pascua, ad
 prata, pro lignis, pro pascendis bobus, pro feno,
 proque aliis necessariis, quavis hora [mittere],
 nil verentes, non lupos, non ursos, non juvenes
 cereos ad carnis aliarumque malarum rerum volup-
 tates: eo fit sæpius [ut], cum nonnunquam sero
 interdum vero obscura nocte domum repedent
 (nostri enim mulierum et præsertim puellarum vir-
 ginum naturas adeo timidas esse), si arbores,
 foliumve, plantasve novellas motas vento, vel parva D
 etiam aura flante, viderint, illico retro metu redeant.
 Cui ego: Multas tamen a dæmone captas huc venisse
 vidi et audivi. Ita est, inquit ille: fit enim nonnun-
 quam arte diaboli, [ut] post metum sequatur eos
 præcipue in mulierem. Verum quamplures semifatus
 vel alio morbo fatigatæ, illud nostrum S. Mariæ,
 ut tute ipse scis, quæsiere monasterium.

219. Ad hoc hæc etiam addidi: Mea sententia,

(188) Vitiosus et obscurus sensus. Vult Auctor indi-
 care, tempore quinque annorum neminem ex eo
 agro a dæmone possessum, aut alio morbo afflictum
 Vallem Umbrosam adire debuisse. Plures habet sen-

[ut] se, te, nosque his oneribus levant, hoc opti-
 mum factu censeo: te persuadere illis [cupio, eos]
 facile posse his posthac liberari periculis, si devoto
 et fideliter annuatim S. Joannis agant commemo-
 rationem. Illico lætus ille hoc idem approbans,
 inquit: Nunquam audivi melius ad hoc consilium
 dari: quapropter accingar. Postridie autem ego
 patriam revisi meam; ipse vero huic negotio inten-
 tus, quampluribus de primoribus populi rem enar-
 ravit. Assensere omnes. Demum, inter se concilio
 inito, decretum est in S. Joannis vigilia hæc
 commemoratio annis singulis ageretur. Vide, lector,
 clementiam Jesu Christi: vide Virginis Mariæ
 inauditam pietatem; vide quantum eis eorum fides,
 et S. Joannis profuerint preces. Quintum jam annum
 [agimus ex] tunc; nec unus adhuc a dæmone
 captus, aliove morbo irretitus, incolumis [nisi]
 fuerit, hanc S. Mariæ quæsiit domum (188). Forsan
 spiritibus iniquis omnibus nomine Jesu bonus An-
 gelus impetravit, ne illam, cum S. Joannis per-
 egerint commemorationem, ingrediantur provin-
 ciam. Hinc [patet] præcipue, quanta in Joanne
 beatissimo, divina præveniente gratia, insit virtus,
 [cum] omnes, qui devoto suum implorant auxilium,
 quamprimum, quidquid velint, impetrent.

220. Neque turpe, neque inhonestum duxi, in
 calce fere horum miraculum matrem meam, tum
 etiam et matrem patris mei ponere; ut ex hoc
 quivis intelligere valeat, me non tantum propter
 habitum religionis, verum etiam multis aliis de
 causis, sanctissimo Joanni longe obligari. Matrem
 igitur patris mei, Xantham nomine, adhuc puellam,
 quidam furcifer et iniquissimæ vitæ presbyter ma-
 gis et incantationibus ex formosa et corpore solido
 et succi pleno, adeo vietam et veterinosam et ægram
 et squalidam reddidit, ut effigiem corporis seu po-
 tius umbram, non corpus dixisses, et, cum vix ossa
 ossibus hærent, et suis se vestigiis etiam cum
 bacillo haud sisteret, lecto humi strato decumbere
 [cogeretur]. Ad quam visendam multi undique ex
 populo convolarunt: nam horrendum de se trista-
 que etiam sibi infensis spectaculum præbere; ve-
 rum cum, qui aderant, sibi opem tanto in discrimine
 haud ferre possent, forte quidam ex agro
 Ceticæ nova re ductus, huic tam miserabili specta-
 culo supervenit: et cum ingens mulierum gemitus
 et ploratus omnibus lacrymas excuteret, his etiam,
 qui nulla secum affinitate tenentur, inquit ille: Absint
 lacrymæ, dolor omnis penitus e cordibus
 vestris solvatur; et quæ dicam, silentio animad-
 vertatis, oro.

221. Est locus qui Vallimbrosa dicitur; abest enim
 hinc per decem fere et duo millia passuum sub ipsi
 radicibus montium nostræ Alpibus, tamen sub promon-
 torio, quod montani Macenariam vocant, vergens in

sus intricatos, præsertim cum plerumque omittit
 conjunctionem *ut*, quam tamen claritatis causa sæ-
 pius supplēvi.

Occidentem, inter duos editos et ambos præcipites dirutosque colles, qua nobis primo vere æstivoque tempore descensus est Florentiam patentibus, ubi inter amplissima prata perpulchrum cernitur monasterium : quod bina cingitur silva : altera enim, quæ Occidentem spectat, querens habet ingentes ; altera vero, quæ in meridiem porrigitur, proceras habet abietes, quæ densissimæ et opacæ locum horrendum et venerabilem reddunt. Quod monasterium, ut fertur, in Virginis Mariæ matris Jesu nomen decusque vir quidam sanctissimus, cui nomen Joanni Gualberti est, construi voluit : cujus os aridum brachii dextri etiam hac nostra tempestate ingentibus pollet miraculis ; cujus mira et stupenda prodigia, quæ non solum audivi, sed vidi, si ex multis quædam narrare vellem, dies mihi non sufficeret ad dicendum

222. **E**o si sapitis, et si hujus miseræ puellæ saluti consulere vultis, eam quam primum illuc ducere, cæteris posthabitis auxiliis velitis oro. Ne vos labor iterque deterreat : per amœna prata, tum amore Jesu tum quia huic puellæ bene opto, ducam, et vobis persuadeatis volo (modo integra fide locum exquiratis), Virginem Mariam una cum Joanne sanctissimo huic puellæ opem laturam. Eamus, inquit omnes uno ore, et Jesu Christi servum potius ac humana auxilia in hoc quæramus. Iter igitur cum Jesu Virginisque Mariæ nomine, eo comite, aggressi [essent], demum ad hoc S. Mariæ devenere monasterium. Verum hoc mirabile dignumque memoria extitit, quod, ubi loca monasterii et hujusce nostræ Alpīs attigere, illico diabolus mutus effectus [fuerit] cum antea valles omnes ulutibus tartareisque vocibus compleyerit.

223. Fuere tunc qui dicerent dæmones non tantum Joannis beatissimi, sed et suorum locorum, utpote sanctorum, virtutem ferre non valentes, alio quo meriti erant, contendisse : quod ita esse probo, tum quia tempestate nostra evenit compluribus, tum etiam, quia mulier ipsa per se Deum laudare, insuper Orationem Dominicam, Virginisque Mariæ Salvationem devote dicere, signum crucis, quod majus est, compositæ ornateque, nomine Trinitatis invocato id est Patris, et Filii, et Spiritus sancti, edere, et omnia, quæ [sunt] sani hominis, officia agere. Et quod palmarium prædicabileque duco, et Virginis Mariæ sanctique Joannis precibus, non corporis tantum, verum et animæ integram recuperavit sanitatem. Cum enim ante, ut omnes fere faciunt puellæ, ut animum ad aliquod vanum studium adjungant, sese ornare, comere, fucis, aliisque coloribus (quæ instrumenta sunt luxuriæ) uti [soleret], hoc sibi miraculo experto, sanitateque recuperata quamplures hoc prædicantes audivi, ipsam omnes vanitates posthabuisse, et oculis demissis, et capite semper velato ecclesias adisse : et ne quis hoc fide potius ac vere factum existimet, texentem telam studiose ipsam sæpius domi offendere quamplures, mediocriter vestitam, capillos passos circum caput negligenter reiectos habentem. Hinc facile quivis

A percipere potest optimum esse corpori cruciatus aliaque tempus pati (modo læto jucundoque animo tolerentur), cum ad bonos mores non solum nos instruant, verum etiam ad Deum nos ire compellant.

224. Pari modo matrem meam, magiis et incantationibus confectam, accepi ; verum secus sospes effecta [est]. Ea tempestate in hoc S. Mariæ monasterio, quidam meus patruus, Bartholomæus nomine morabatur, religiosus profecto bonusque vir, et monasterio, quia [erat] prudens, longe utilis ; cujus plurima benefacta et memoria digna prætereo, ne illius vitam [potius] quam Joannis sanctissimi miracula prosequi videar. Hic forte tunc patriam nostram, ut germanos suos conveniret, adiverat. Cum igitur matris meæ miserabili spectaculo insperato et de improvise interfuisset, eam, lætitiâ vultu simulans, propriis et bonis sensibus privatam ita alloquitur : Flora (nam sibi id nomen est), quia tibi est ? Unde obsecro ita in composite das modos, ita insulse, inepte et stulte loqueris, quæ alias et bonis moribus excedeabas et sapientia. Eia, cur tuum non respicis fratrem, qui te, ut suam diligit vitam ?

225. Cum igitur hæc et alia misericordia digna proferret verba ; vix ipsa, capite e sinu alterius, aliis juvantibus mulierculis. elevato, cumque aspiciens in fletum prorupit, et illico iterum in sinum caput declinans lacrymis implevit obortis. Ille itaque quia hujusmodi rebus sæpenumero interfuerat, peroptime calluit illas esse incantationes arte diaboli factas ; cæterum non in eis diabolus admixtus. Eo pro ipsa interdum orare ; sæpius eam habita oratione hortari se gloriosissimæ Virgini Mariæ et S. Joanni ex corde commendaret. Et hoc crebro et sæpius faciens, demum desivit mulier stulta et inepta et in composita agere. Addidit tunc ipse : Fac votum S. Joanni, Flora soror, te per decennium S. Joannis domum annuatim, modo possis, devote visitaturam, suumque festum, dum spiritus tuos rexerit artus, etiam lubenter sanctificaturam ; et mihi crede te brevi sospitatem consecuturam. Facio, inquit illa totoque corde, tota mente, totisque viribus Virgini Mariæ gloriosæ, sanctoque Joanni, me his eruant malis, mandatam reddo.

226. Mirabilis Deus, ait Propheta, in Sanctissimis ! Vix votum emiserat, cum illico paulatim in pristinos rediit sensus. Hoc tantum sibi divino evenit iudicio : nam comam capitis, quam sibi diligenter nutrierat, nondum completo anno, sensim cadendo amisit. Quam rem haud ægre ferens, Virginem Mariam et S. Joannem miris laudibus extollere, tum quia eam ex intolerabili infirmitate incolumem reddiderant, cum etiam quia multorum scelerum materiam sibi abstuferant. Eodem itaque anno in S. Joannis festivitate hanc S. Mariæ domum lubens visitavit, et non solum per decennium, ut noverat, verum inde annuatim in tanti Sancti festivitate brachium suum exosculavit devote. Jam enim septimus et trigesimus annus completus est quod ei talis accidit casus. Hinc profecto meæ conversationis ori-

ginem duco extitisse. Hanc enim religionem in cessi A puerulus, sextum videlicet et dimidium a nativitate agens annum.

227. In calce omnium miraculorum Joannis sanctissimi, quæ et ipsi vidimus et audivimus viventes divinitus e cælo precibus ejus impetrata, hoc quod Gregorius vir religiosissimus, olim Passiniani monasterii procurator, in scripturis non incuncte reliquit, ponemus. Ex Linari oppido fuisse adolescentem quemdam memoriæ prodidit; qui quidem sex spiritibus immundis acriter immaniter torquebatur. Hunc itaque parentibus et affinibus, cum nullam aliam sui liberandi spem haberent, salutare

visum est ad sanctissimi Joannis sepulcrum deferre. Comite itaque ipsius oppidi presbytero venerabili, eum manibus affectis [laborantem,] et loquelæ officio privatum ad Passiani monasterium deducunt. Cum itaque ante S. Joannis sepulcrum conjuraretur, dæmones ipsius sanctissimi virtutem haud ferentes, unus post alterum in rem suam malam etiam per acrem (mirabile dictu!) ejulante recessere. Ille vero adolescens incolumis et lætus cum suis. S. Joannis virtutem ubique prædicans, domum propriam repetiit. Hujus tanti miraculi testes sunt omnes qui illud tunc monasterium, sicut ipse refert, incolebant.

LIBER SECUNDUS.

PROŒMIUM AD EUMDEM

28. In superiori parte operis hujus, Laurenti magnifice, satis, quod pollicitus sum, explicatum arbitror. Nam non omnia quæ de sanctissimo Joanne legeram, videram, et a viris fide dignis acceperam; sed carptim, ut quæque memoria digna videbantur, [volui] perscribere; ut facile quivis percipiat quantum Jesu Christi virtus in dæmonibus evertendis ejiciendisque in eo valuerit, in diesque valeat: et non ita esse, ut nonnulli falsissime opinantur, brachium ejus sanctissimum pene (quia super caput mulæ positum tempore domini Placidi (189) hujus monasterii abbatis aiunt) amisisse virtutem. Id fuisse falsissimum, quamplura, quæ post eum Placidum felicissime egerit miracula longe lateque declarant. Quod si ita esset, ut malevoli quidam asserere nituntur, nec indignum ducerem, nec contra jus fasque factum alios ducere debere arbitrarer, præsertim cum dæmonia ingredi belluas et posse, jamque ingressa esse, et Christi Jesu Evangelia et sanctorum Patrum historiæ, præsertim Hilarionis eremitæ venerabilis, ostendant.

229. His igitur cum suis falsis commentitiis omis- sis, aliorum miraculorum genera prosequar, quæ non ad dæmonis intolerabiles cruces, ut superiora, verum ad alios morbos pertinent. Omittam tamen, quæ olim a S. Actone (190), hujus sanctæ Mariæ monasterii abbate, et inde Pistoriensi episcopo, diligenter perscripta sunt; quæ quidem extant adhuc. At ea tantum litteris et memoriæ tradere curabo, quæ nostra tempestate et propriis aspexi oculis, et a fide dignis accepi. Quæ ubi legeris, ex beatissimo Joanne facile perspicias sanctissimos viros a Domino Jesu, quidquid velint, consequi posse, et mortales omnes, si recta et æqua æque recteque Sanctos ipsos petant, nunquam incassum seu frustra petere; et

(189) Puto quod hic indicetur Placidus Pavanelli qui anno 1448 insignitus est titulo Biblensis episcopatus, postquam Congregationem Vullumbrosanam quindecim annis rexerat.

(190) Hic est B. Acto vel Atto, de quo egimus in commentario prævio num. 23 et 32, qui que scripsit Vitam S. Joannis Gualberti, quam secundo loco edi-

B ille ingens amor, quem in religionem istam re ostendis, si augeri potest (quod equidem [haud scio], major in dies fiet, cum intellexeris Joannem beatissimum, illum olim civem Florentinum, non solum ipsi patriæ, verum etiam universis fidelibus Christianis et profuisse et prodesse semper. Lege ergo feliciter.

PARS I.

240. Tempore sanctissimi in Christo Martini pape V (191) cum Florentinis belli periculum, tum ex eo, tum ex quibusdam aliis finitimis, regibusque ea potestate pollentibus, immineret; et ipsi libertatem patriam, parentesque armis tegere concuperent (quia nisi ingenti ære hoc inter mortales agi non licet perfecte), omnibus tum suæ ditioni parentibus, nec religiosis amotis, onus non parvum in pecuniis solvenda imposuere; et (ut) quamprimum solveretur, quia periculum præsens et inevitabile esset imperavere. Quapropter cum multi ex religiosis eo tempore haud pecuniosi existerent, nec etiam aliam pecuniam, aliis temporibus id exigentibus, sua aut amicorum fide sumptam, penuria rerum solvere possent, ut in tali discrimine fieri solet, beneficiorum suorum possessiones civibus, in republica et auctoritate et divitiis tum florentibus, ingenti ære ab his sumpto, inviti ad eorum filiorumque vitam tradidere. In eo religiosorum numero et R. P. Ricciardus (192) hujus S. Mariæ monasterii abas probatur extitisse; non quia imprudens aut prodigus [erat,] verum [ob] tributum iniquum, sua tempestate imperatum, æs alienum non parvum fecerat. Præterea [erat hic] ingens monachorum numerus; ad hæc et aliorum, ministrorum, quos vulgato nomine Conversos dicimus, ex quibus quidam [sunt] instituti ad cultum divinum peragendum; quidam autem ad forum rerum venalium, cum res ipsa necessitate expostulat, mittuntur: nam domus magnæ numer-

dimus.

(191) Is Martinus V, aliis III, electus est anno 1417 et obiit anno 1431.

(192) De hoc abbate Ricciardo actum est in annotatis post partem primam libri primi miraculorum,

virorum prudentium conservantur, illustrantur et A augentur.

231. His igitur necessitudinibus abbas tunc circumventus, cum quibusdam prædiis nemus quoddam etiam contulit, cujus gratia S. Joannes tale dedit miraculum. Est locus his in Alpibus in orientem vergens, quod Metatum montani (193) etiam nostra tempestate vulgato nomine appellat. Abest enim ab isto S. Mariæ monasterio ferme duo millia passuum, in quo nemus quoddam, diligenter consitum, quercubus aliisque generibus arborum refertum, faciem intuentibus lætiorem ostendit; quia juxta flumen jugi aqua piscibusve refertum labitur, æstivoque tempore pecore atque cultoribus et civibus interdum frequentatur piscandi gratia. Cum igitur cuidam civi Florentino, cui nomen Bernardo de Serzellis, ut fructus ex eo perciperet, daretur in possessionem, et ille contra jus, et fœdus inter monachos et se percussum, mox, possessione accepta, arbores omnes jussit incidi. Hoc inique fœdeque factum ex nostris Conversis quidam, qui tunc prata tondebant, ægerrime ferentes, eos, qui ineidebant, adeunt, monent, orant ne tale facinus agant, [et] velint quandoque ab impio opere desistere.

232. Cæterum, cum illi tantum contumeliosa minarumque plena verba redderent, conversi veriti pejora, si pergerent, illico hanc exquirentes ædem, P. abbatem lacrymantes adeunt, renique omnem, uti erat, enarrant. Ille, etsi potens vim vi cum suis repellere, tamen quia in tali tempore vis civium magis lenienda quam exagitanda erat, fretus virtute divina, S. Joannis præsidium statuit implorare. Igitur jussu suo collectis undique, qui foris domique erant, monachis et conversis, capitulum, ut mos est, flebiliter adeunt; hisque imprimis abbas, cur accersisset, aperiens, inde præsentem fortique animo sint, hortatur; nec dubium foret eis S. Joannem opem quandoque laturum, modo bono recte corde humiliter et reverenter ab eis requiratur. His dictis signum cum campanis fieri, ut mos est, jubet: inde P. Abbatem omnes imitantes sacrarium subnixi ingrediuntur. Cereus accensus ab eo, qui sacrario præst, cuique datur; et pluteo seu armariolo aperto, quo S. Joannis brachium honorifice servatur, quibusdam ad Jesu Christi decus Virginisque Mariæ et S. Joannis cantatis prius genibus flexis antiphonis abbatis jussu.

233. Deinde ad suum quisque concessit negotium peragendum, ea tamen fide ac spe, ut crederent Joannis beatissimi præsidium non defuturum in tempore opportuno; quod re ipsa paulo post probatum est: nam qui incidebant, operi nefario cum instarent, [et] quosdam etiam pastores, bonos profecto viros, qui eos orare et monere [cœperant,] ne tantum in nemore discidium agerent, spernerent et

(193) *Metatum* pro villa rustica sumi alibi diximus. Itaque *metatum Montani* hic villam montanam significare existimo.

(194) Oppidum hoc ab aliis vocatus *Brisighella* vel

irriderent, nutu divino secures e manibus incidentium delapsæ cecidere. Quod cum cæteris hoc metum et horrorem insuper et non parvam incuteret admirationem, unus aliis nequior et improbius, eos hortari [ut] iterum secures ad reliquum nemus incidendum corripere. Renitentibus his et accusantibus, ille non futurum sibi prævidens casum, raptim securim capiens, eam perstrenue elevavit. Sed o verendum ab omnibus Christi Jesu judicium! nec manus nec securim deponere a tergo cum posset, in sua tamen malitia perseverans, dum spiritus suos pestiferos rexit artus, manus post nunquam retraxit. Hoc quamprimum P. Abbati nuntiari curaverunt pastores; at illum ingens gaudium atque dolor simul occupare; nam lætabatur intelligens, silvam illam perpulchram S. Joannis precibus [conservatam esse, et] evenisse, ne malorum audacia [eam] stirpitis extirparet; porro anxius esse ob miseri illius inevitabile malum.

234. Eadem etiam die, et ea hora, qua monachi, ut diximus, S. Joannis implorare auxilium, ipsius civis, cui jure illud devenerat nemus, tres rure domos non inutiles combustas [fuisse] manifestum est; quod ubi accepit, existimans, id quod erat, sibi merito id mali evenisse, nolens cum sanctis et Jesu familiaribus rem agere, illico [petiit ut sibi] sæ redderentur pecuniæ, et ipse, quidquid monasterii possidebat, restituere curavit. Hoc equidem tam verendum stupendumque miraculum aliis, qui ea tempestate ecclesiarum bona, ea, quam dixi, conditione habuere, mentem consiliumque inique agendi, veritis pejora, ademit. Et ne quis istud falsum fictumque existimet, sciat me a nonnullis tum abbatibus tum conversis in decrepita ætate constitutis, qui his interfuerunt, accepisse. Silva quoque illa, si homines silerent, calamitatem suam etiam hæc nostra tempestate ostendit, cum quercus, deinde plantatæ, cæteris multo humiliore intuentibus appareant. At mihi profecto multa legenti, audientique plurima, constat S. Joannem etiam memoria nostra miraculis et prodigiis claruisse, et adhuc ita clarere (pace omnium dixerim) ut ei nullus sanctorum hæc in provincia inveniatur secundus.

235. A Faventia civitate Flaminie oppidum, cui Berzighella (194) nomen est, non procul abesse dicitur; in quo quædam mulier, non obscuro loco nata, cum ex quotidiana diu febre laborasset, nec medicorum, in quibus multum pecuniæ consumpserat, aliquo posset remedio liberari, precibus cujusdam nostri monachide Maratha, qui eam gratia visitationis adiverat, sanctissimi insuper Joannis miraculis ducta, votum sic vovit: Joannes beatissime, domum tuam, si tuis meritis sospitatem recuperavero, visitabo cum muneribus; mihi quæso, Pater sanctissime, etsi peccatrici opem feras tamen. Vix verba compleverat.

Bresighella, situmque est in Flaminia seu Romandiola septem circiter miliaribus Faventia inter meridiem et occidentem.

et ecce e vestigio miraculum : quæ capta omnibus membris in lecto jacebat, functa officio totius corporis, suis pedibus, ingenti omnium qui eam noverant admiratione, hoc S. Mariæ monasterium adivit devote ; ubi primum capellam cum duobus ingressa comitibus, genibus flexis, coram adoravit ; inde surgens, osculato altari, aliquantulum pecuniæ obtulit ; quam libenter ea die et liberaliter habuimus. Postridie vero, missâ celebrata, et S. Joannis brachio osculato, domum contendit suam.

236. Aliud etiam miraculum præterire consilium non fuit, quod in eodem oppido nostra tempestate cuidam mulieri, quæ fluxu sanguinis diu fatigata [fuerat,] evenisse S. Joannis meritis probatur. Olim quidam civis Foroliviensis cum ex febre, lenta tamen, cæterum continua, laboraret, hoc S. Mariæ monasterium annuatim multæ devotionis gratia adivit ; qui forte inter incedendum cum comitibus propter fontem, qui fons S. Joannis dicitur, iter habuit ; qui quidem religione Patrum ad hæc nostra tempora usque eodem, ut fertur, tophe herbaque viridi circumdatus, quo ipsius S. Joannis tempore, præstanter clauditur. Abest enim ab ipso S. Mariæ monasterio fere quingentos passus, qui quidem parvulis abietibus hinc inde perpulchre cingitur. Ille itaque cum a nostris rem omnem cognovisset, ut S. Joannis fons diceretur, ut quandoque illuc solus iret, ut crebro oraret, ut majores nostri devotionis ipsius gratia noluisent secus lapidibus sculptis exornare, manibus eorum summa cum reverentia, quia fons altus est aquam pronus libavit ; inde secutum miraculum : nam mox omni illa febre, qua prius jugiter afflictebatur, extincta, sospes efficitur.

237. Hic igitur cum lætus in patriam contenderet, domum jam dictæ mulieris vel affinitatis vel amicitiae gratia concessit, et quid ei de haustu fontis ob virtutem Joannis sanctissimi eveniret, ipsa præsentem, compluribus enarravit. Ea spe recuperandæ sanitatis ducta, duos ex filiis impigros deligens, eos ad hoc S. Mariæ monasterium cum mandatis hujusmodi misit ; S. Joannis imprimis altare visitarent devote, et, missa oratione ad Jesum, oblationem darent ; dein aquam ex ipsius S. Joannis fonte haustam secum deferrent. Brevi itaque illi mandata efficientes cantharum aqua plenum secum tulere, quem ipsa fideliter sumens cyathum illico hausit. Quo hausto, mira Dei potentia ! mira in sanctis suis clementia ! quæ diu morbo intolerabili confecta [fuerat], illico incolumis evasit. Hoc stupori et admirationi non solum his qui oppidum Berzighellæ habitabant, verum finitimis omnibus exstitit.

238. Vir quidam egregius, Joannes nomine, civis Spoletanus (195), eruditus satis tum litteris Græcis tum Latinis, cum circa præcordia morbo quodam intolerabili afficeretur, ita ut nonnunquam, ut ipse referre solitus erat, cor sibi gladio videretur transfigi ; et quod remedium ei morbo casset, qui

(195) Spoletum urbs Italiæ in Umbria ad montium radices partim in colle et partim in planitie et ad

doceret, medicorum invenit neminem. Eo divinum statuit implorare auxilium. Qui cum Jesum piamque Matrem ejus, [ut] ferrent opem, invocaret, crebro talis ei visio per somnum, ut ipse referre solitus erat, fuit [oblata]. Venerabilis vir quidam, monachali prætexta indutus, visus est dicere sibi : Vis hujusmodi morbo liberari ? Volo, inquit ille, imo et percipio, modo Jesu Christo placitum sit ; cui vir venerabilis : Monasterium meum, quod in Etruriæ partibus situm est, devote adibis, quod S. Mariæ de Valle Umbrosa dicitur ; inde aliud, ubi corpus meum jacet sepultum, visitabis ; et tertium, ubi cucullus, quo, dum vita viverem mortali, circumdabar, a monachis adhuc conservatur devote. Qua via. Pater, hæc monasteria sine prævio et monstrante, quæ sint, intelligam ; cum multa in Etruriæ partibus sita monachorum habitacula dicantur ? Abbatem S. Maræ de Eremita super hoc consule, inquit Pater ille, et quidquid dixerit, devote perficias.

239. Primo itaque mane sequentis diei vir ille devotus abbatem quamprimum adiens, ei quidquid viderat enarravit : abbas vero ex monachali prætexta et verbis, quibus usus fuerat, S. Johannem hujus religionis institutorem esse declarans, cum rite cuncta edocet ; inde litteris, quas hujus monasterii abbati redderet, datis et fido comite, qui has omnes optime callebat regiones et monasteria, eum Jesu Christo commendans, dimisit. Voluit tamen in tanto itinere, quia corpore invalido et inedia vigillisque exeso et macilento [erat], equum habere, quem fessus itinere pedestri quandoque ascenderet. Domum vero, duce famulo abbatis, die sexta, qua domo sua abierat, huc pervenit ; vespere vero, accersito hujus monasterii abbate, noctis, quæ in somnis viderat et audierat, ei delatus, postridie pro sua salute Missæ celebrentur, orat. Quo opere pio devote peracto, locis istis devotissimis, et eremitarum etiam cellulis intus forisque suppliciter visitatis, et inde non parvo munere oblato, et ipse et abbate liberaliter habitus, concessit Passinianum ; et itidem, ut in hoc S. Mariæ monasterio Missis pro sospitate ipsius celebratis, et S. Joannis sepulcro subnixæ visitato, perrexit ad S. Salvium ; ubi pari modo et missis auditis, et ipsius S. Joannis cucullo viso, iterum concessit ad nos. Postridie vero sospes et lætus ad urbem Spoletanam contendit ; et, ut nobis quidam de jam dicto monasterio S. Mariæ de Eremita monachus deinde retulit, dum civis ille vixit vitam hanc ærummosam, nunquam amplius eo morbo intolerabili laboravit.

240. Florentiæ olim quidam nobilis exstitit civis, cui nomen Zanobio ; vir equidem in Republica Florentina præstantissimus, insuper auri agrorumque ditissimus ; cui uxor sterilis cum esset, ægerrime id ferre, quia multæ ei essent divitiæ, quarum heredem filium exacta jam sua ætate haud reliquerat

Tessinum amnem, Incolæ vocantur a Plinio *Spoletini*, a recentioribus *Spoletani*.

Forte fortuna fuit, cum die quadam cum, **A** olomeo, olim S. Trinitatis de Florentia in colloquium venisset, et inter alia cum deo suo quæreretur, quod ei uxor sterilis quit abbas : Tibi profecto, clarissime Zanum cum honore dignissimo et optavi et piamque semper, et quid hac in re dicam, enitus. Tantum bono animo perferre nos ortere quæ Jesus Dominus noster agit, cui nus : et si, ubi humana desunt auxilia, ut as nosti, nos commendatos recto corde reddere non abs re fore. Persæpe hoc ego quit Zanobius. Experiamur iterum, inquit : cum multa prodigia de Joanne, sanctissimo **B** filio, narrentur, et per omnium ora quova et inaudita volent miracula, mihi quidem leretur Virgini Mariæ imprimis, et S. Joanni **B** am ex corde commendares familiam ; et videre tibi prolem dignissimam futuram, Jerturum.

Hæc in ecclesia S. Trinitatis Florentiæ cum, ræssente, ab his dicerentur, civis flexis geniam S. Joannis altari hujusmodi pectore ab it verba : Joannes beatissime, si hoc apud recibus tuis impetravero, saltem uxor mea mihi pariat filium, missæ quamplures hoc i ad tui decus celebrabuntur, ipsumque aliammento purpureo, sericis et auro intexto,

Hæc itaque oratione et voto emisso, abbati **C** nos, spem bonam filium habendi secum portum ingressus est remque omnem uxori agno natu mulieri, enarrare curavit. Hoc **C** cum ei longe gratum existeret, sese etiam Virgini Mariæ et S. Joanni commendans, at divinam gratiam adfuturam : nec eos spe tabuit, cum nono mense post filium masculonitas concesserit divina. Eo non tantum familia erant, verum omnes vicini gestire, Jesus meritis Joannis beatissimi filium hædedisset. Zanobius igitur plura et meliora, ac reddens, dum vitam vixit, S Joanni et ti universæ bonus et devotus exstitit : et ab ex amico amicissimum plurimis beneficiis t acceptis fecit. Hæc, multis præsentibus, ab Bartholomæo abbate accepimus.

Memoria nostra cuidam Gerardo, qui præ- **D** iujus S. Mariæ colebat et adhuc colit, ca- iendam accidisse accepimus, qui equidem stitit. Cum enim jam dudum avi atavique parentes et ipse divi Bartholomæi festum anni ipsa die honorifice celebrare consueti essent ficientius solito eo anno, quo hoc accidit, gra- rumdam civium, qui eos adiverant (sunt atis locupletes) celebrare cum statuissent, quem diximus Gerardum, in Casentini partes ula emenda cæteri misere fratres. Ea itaque cum domum rediret, nondum Patri magni e nostræ Alpīs altiora juga attigerat, et jam esia S. Romuli de Prato, S. Fidelis de Stru-

mis horrendoque Hospitali pro Virginis Mariæ salutatione signum campanæ pulsabatur.

243. Cum igitur comite uno contentus, tum obscuritate noctis, aere in tempestatem mutato, tum etiam tarditate et vitulæ et matris nequirent properare, vix ad fontem, qui supra eremitorium S. Mariæ de Casceca in itinere jugiter manat, lumine quodam parvulo noctis non penitus obscuræ vel usu potius pervenere ; cum cito inexpectata et subita vis ventorum et immanis aquarum procella, obscurato cælo, undique et undique oboritur. Miseri itaque illi, in tanto talique discrimine positi, quid agerent, quo se verterent ignorabant penitus ; nam nec progredi ulterius poterant ob nubium densarum obscuritatem, et illic esse diu locus sterilis et penuria rerum, sed præsertim futurum et instans festum non permittebat. Rati itaque hoc in rem suam fore, divinum videlicet implorare auxilium, Gerardus tota mente tale edidit votum : Maria Virgo, spes unica salusque et tutissimum desolatorum [refugium], miserorumque omnium portus, tuque Apostole Dei Bartholomæe, familiæ et domus nostræ defensor, vobis nos nostraque, quantum in me est, toto corde et tota mente commendo. Liceat saltem hac nocte S. Mariæ de Valle Umbrosa adire monasterium ; quod si vestris precibus hoc apud Jesum impetravero, in honorem decusque vestri tabernaculum in triviis Malinariæ condendum instituum.

244. His dictis socium, ne inde, quoad redeat, discedat, monens et orans et signo crucis muniens S. Joannis virtute fretus, iter obscurum aggreditur. **C** Eum ego sæpius hanc rem prædicantem, quam dicturus sum, audivi ; quid videlicet sibi præter spem acciderit humanam. Mox enim [aiebat], ac si a quodam rapido vento suspensus deferrer, hoc S. Mariæ monasterium audivi et concitis crebrisque clamoribus Jacobum quemdam conversum advocans, per esum ad me foras egredi cum torre optime adusto nec causam tum vellet inquirere oravi. Ille illico ad me egrediens lumine accenso cum testa undique clausa meum comitatur iter ad socium, quem reliqueram usque ; inde si quid aliud vellem, inquirens : ego econtra : sat habeo. Datis acceptisque dexteris et ex more dignis salutationibus habitis, ille illico ad monasterium, ego domum meam abii. Constat itaque Virginis Mariæ imprimis, inde precibus Joannis sanctissimi huic, in tanto discrimine posito, divinam misericordiam adfuisse, et ei, ut olim Danieli prophætæ, per angelum tulisse opem. Inde ille, quod voverat, mox peregit.

PARS II.

245. D. Matthæus olim abbas S. Trinitatis in Alpi- bus monasterii hujus Ordinis, vir profecto bonus, et haud mediocriter instructus, cum cujusdam parvuli et nullius fere reditus Prioratus, videlicet S. Donati in Aretino agro qui vernacula lingua de Vinea dicitur, possessionem mihi præberet, ut sacri Canones censent tradendum, [et] iter una egressus esset, nescio quo pacto seu casu seu temeritate ; Cum enim

ab ipso oquitando paululum distarem, eum humi toto corpore porrectum reperi. Igitur cum tantæ rei male actæ causam exquirerem, et ille dolore affectus ad plenum non posset dare responsum (fere enim crus fregerat unum) eum cœpi obsecrare et orare, se fideliter et ex corde Virgini Mariæ sanctoque Joanni commendatum in tanto [discrimine reddere vellet omnino; quod et fecit, tale vovens votum: Crus cereum, Joannes Pater beatissime, altari tuo, quod in monasterio S. Mariæ de Valle Umbrosa situm honorifice habetur, desuper pendere jubebo, modo ope tua inceptum peragam iter. Jesu bone illico servo tuo Joannes beatissimus auxilium ferens, in meum, cui insidebam, prosilit mulum: nam suus aufugerat et nisi a quibusdam ruricolis et montanis qui suum esse ob loci frequentiam optime noverant, vi et calliditate fuisset captus, haud a cœpto itinere destitisset, quoad S. Trinitatis in Alpihus adiisset monasterium.

246. Quid multis opus est? læti Aretium versus equitantes, eum, quia facillime sibi dabantur verba ita exorsus sum [alloqui]: Mi Pater abbas, unde vobis vel quomodo tam gravis casus, si dici potest, exstitit? Ille imprimis pudore deductus fingere quædam: demum cum instarem, rem, uti erat, aperuit: Aiebat enim cum necessitate coactus de mulo descendissem, et deinde in ipsum iterum ascensum strenue pararem, oblivione et concito impetu ductus habenas more solito non attingi. Cupiens itaque in ipsum prosilire, quamprimum mulum [ascendit]; procul a me vero humi stratum ægerrime ferens intellexi esse. Demum Virginis Mariæ precibus re nostra fine optimo et felici conclusa properantes, ille Florentiam, ego vero ad istud monasterium contendi. Næc multo post, empto crure cereo, nos lætus revisere cupiens huc concessit, et suum devotissime complevit votum. Crus etiam illud cereum in testimonium tanti miraculi diu supra S. Joannis altari pendens conservatum est.

247. Hoc etiam silentio præterire non fuit consilium, quod nostra tempestate monacho cuidam Puppiensi cognovimus accidisse. D. Antonius Puppiensis, quem falso nomine vulgo quidam Gigarim dixere, cum in quibusdam facinoribus, ut erat tunc rumor, comprehensus a R. D. Placido ea tempestate hujus Ordinis Generale ea voluntate in tetro Pithiani carcere detineretur (195°), nec eum inde nisi defunctum abstraheretur vellet, modo in sua esset potestate, infelix monachus plurimum parti suæ timens humanis auxiliis plurimum diffidens, statuit omnia, priusquam periret, experiri. Eo hac via, ut ab ipso accepimus, divinum requisivit præsidium. Vesperi quodam cum infortunium suum et miserias et egestatem et quo in loco vitam ærumnis plenam ducere

(195°) Oratio incorrecta plane et deformis.

(196) Is est, nisi fallor, idem Placidus Pavanelli, de quo supra in Annotatis memini. Hic quidem, ut loquitur Simius in Catalogo pag. 253 in *Spiritu Eliæ* rexit Congregationem Vallumbrosanam, sed ob id ipsum, nempe austeritatem vitæ, et rigorem mona-

oporteret, utpote in carcere inculto tenebris et odore fædo, et quod cum viro sibi infensissimo agendum esset, animo suo sæpius revolveret, tandem oculos mentis sursum in cælos elevans ex intimis præcordiis hujusmodi verba habuit.

248. Virgo Maria sanctissima omnium mortalium et præsertim in ærumnis et mœrore et luctu existentium solatium, refugium, virtus, spes tutissima, me totum tibi dedo, et animam meam tuæ fidei, ut alias semper, ita nunc tota mente totisque viribus commendo. Insuper, si mereor, me ex his miseriis et ærumnis incolumem reddere velis, oro; sin minus, [ut] non ægre hos cruciatus perferam, vires saltem deprecor administres: nam sic vitam degere et intolerabile mihi et indecens est: tuque Pater, fidelium dux atque lumen, Joannes sanctissime, cujus Ordinis tuendi defendendique gratia multa perperus sum, ut peroptime nosti, qui omnia e oculis vides, tum fidelem tutari velis militem, eumque per Jesu Christi clementiam, perque illam tuam in die solitam benignitatem e manibus impii crudelisque tyranni Placidi (196) liberares, oro. Hæc igitur et hujusmodi sæpius et sæpius geminando cum dicent, cum his etiam vota faciens, inter dicendum, ita et lit, somno laboreque fessus caput super genua declinans, paulatim eum sopor invasit. Quis scens itaque talem, ut ipse referre solitus erat, in somniis visus est vidisse visionem; virum videlicet venerabilem ei assistere, et ipsum imprimis humaniter solari, et demum his hortari verbis: ligaturam seu funem ex hoc tegmine lacerato, et in plura frusta diviso, ut vales, confice, et his oratibus ferream fenestræ circumligato, et per seipsum te sensim manibus alternatim suspensis descendere, et, quo te tua fortuna sinet, permittere ne cuncteris. Te haud deeram: mihi crede.

249. Evigilans itaque et ratus, quod erant, se Virgini Mariæ [et] S. Joannis curæ esse, que in somniis viderat, quovis modo tentare statuit: Missa igitur cælos imprimis oratione, inquit: Te Jesum, divinum istud opus, si divinum est, ratum facere; sin minus, dissipare [velim]; et me ab hoc discrimine eripias oro. Inde, signo crucis edito cooperterium frustulatim scindens funi simile dedit, et tremens pavens Christum Jesum, ipsum defendat, plura ingeminans: insuper et matrem ejus piissimam Virginem Mariam [invocat]. O divina et clementissima Christi Jesu pietas! o Virginis Mariæ sanctissime Joannis optimum præsidium! Cui hoc verisimile videbitur, nisi illi, qui per fidem omnia prodigia et miranda per Virginem Mariam sanctique Dei fieri posse crediderit? [quod] monachus draconarium agens annum, vestibus et præterit monachali indutus, etiam cum compedibus feris

sticæ disciplinæ a Simio aliisque laudatur. Quæ miror, quod monachus, præsertim in oratione ad Deum fusa audeat virum hunc, abbatem suum, impii crudelisque tyranni nomine compellere, quod tamen divinum auxilium Sanctorumque operum experiri mereatur.

per parvulum foramen, quod gratia pusilli luminis dandi in egastulo tenebroso positus relictum erat, absque ulla læsione egrediat. Et quid? deinde aliud non minus sequitur miraculum: fune enim, quem confecerat, a solo per quatuordecim ulnas distante, ipse in terram lapsus faciens, ab excubantibus custodibus inter cadendum auditur quidem, videtur autem minime, etsi omnia diligenter etiam inter vepres hinc inde perlustrassent.

250. Illis itaque custodibus, omni spe inveniendi eam prorsus deposita, concedentibus in rem suam, ille, lento gradu tamen, ut pote qui a compedibus ferreis impediretur, in novus securum longeque positum divina præeunte gratia contulit sese, eique quiescenti ac timido quidam ex Liguriæ partibus, qui figlini fabrilis exercebat, cum armis suis occurrit: nam ad Casentini partes luori gratia iter faciebat; qui sentum, squalidum, ægrum admirans ita eum affatur: Quid tu hic, pater? Quid tibi isti compedes? curve hæc loca incolis invia et deserta? Me miserum, inquit monachus lacrymans, sic est fatum meum! vitam infelicem extrema per omnia ducam! Me ad has arum me deduxere peccata. Verum te per Deum omnipotentem, (quia omnia tibi sunt abunde) me his compedibus liberares, oro; ut expeditus iter, quod incepi, peragere valeam. Ego vero id agam, inquit Ligurus; et illico eum a compedibus ferreis explicat.

251. Monachus gratias ei agens inquit: Hoc quam maxime potes occultum habeas deprecor, ne iterum ad pejora esse passus sum, revocer. Cui ille: Nihil est quod verere, mi pater: tantum pro me ora. Inde uterque viam suam contendit. Hic itaque D. Antonius D. Placidi hujus monasterii abbatis, de quo supra verbum fecimus, ejus atque conspectum fugiens, et ad quemdam comitam Parthenopes (197) regiones incolentem, qui sibi olim Romæ amicissimus exstitit, se conferens et cum eo ad sanctissimi Nicolai (198) summi Pontificis V tempora usque vitam ducens, Eugenioque (199) pontifice defuncto, jam senex patriam revisens, votum suum peregit devote: nam cereum non parvi ponderis Virgini Mariæ et S. Joanni offerens super ipsius altari, quod et in Cellarum eremo dicatum est, pendere voluit. Qui quidem adhuc in tanti prodigii memoriam eo in loco conservatur. Nec ille inde discessit vitam parce ac humiliter penitentis gratia agens, quoad plures Missas ad honorem Virginis Mariæ sanctique Joannis celebravit.

252. Varia equidem sanctissimi viri Joannis et sunt jugiter et fuere prodigia: nam omnes: qui in Hilari agrum incolunt, adhuc affirmant, quod modo scripturus sum. Quidam enim illius regionis rusticus, Antonius nomine, vir profecto, si virum

A dici fas est, ut ferebatur, flagitiosus, cum in sanctissimi Joannis festivitatis die, avaritia potius et cupiditate quadam quam necessitate urgente ductus, culmos tritici plenos ad aream cum bobus deferret, casus unus ex finitimis, qui ad hoc S. Mariæ monasterium ob S. Joannis festivitatem concedebat, pone eum iter habuit: quem primo demirans, quod tantam non observaret devote et reverenter festivitatem, blandis inde verbis eum obsecrans, inquit: Haec amice quid [agis]? necessitasne vel rerum penuria, vel hostes imminentes, vel subitus et nimis imber te ad hoc impellunt, ut tanti nostri Patris Joannis, hujus loci tutoris et defensoris festivitatem non celebres? Velis oro ab hujusmodi opificio hodie desistere, et una mecum iter aggredi. Adhuc enim saltem majori Missæ intererimus, cum tantum quinque millium passuum iter sit, et nunc sol his in regionibus primum appareat. Ille econtra, animo inquieto, inquit: Tantumne est ab re tua tibi otii, ut aliena cures? I tu quo vis, et sine me in tea agere modo. Da veniam [inquit] ille alter, et age, ut lubet. His dictis quisque suum, quod cœperat, peregit iter.

253. Hic itaque Antonius infelix cum parum salutis suæ consulere, neque, quod desuper periculum imminerebat, adverteret, dum suum illud negotium executioni mandare nititur, forte boves currum seu traham transverse agere, et a recta divertere semita; quos cum iratus crebro stimulis instigaret, et hi jugiter tum cornibus tum dorso sese motarent, et se traha in rupem verteret, ad quam sustentandam concite cum curreret ille, hoves ob hoc in formidinem versi cum nec alio propter jugum, quia eo jungebantur, ire possent, nutu divino plaustrum atque miserum rusticum una ad rupis ima trahentes et istum resupinum calcantes, a quibusdam, qui juxta iter habuere, inventus est mortuus. Hoc equidem, causa cognita, omnibus finitimis præsertim, et horrore exstitit et admirationi.

254. Eum igitur exanimum in carpento jacentem domum suam usque, ululantibus hinc inde affinis, traxere boves. Eo domus tota in mœrorem et luctum versa [est]. Ubi redire, qui hoc S. Mariæ monasterium adierant parentes, cadaver illud turgidum et, ut aiebant qui interfuerant, supra modum et morem humanum lividum et fœdum humo tradidere. Memoriam etiam datum est et diffuse scriptum, idem fere in agro Passiniani cuidam rustico in translatione istius sanctissimi Joannis, quæ celebratur vi Id. Octob., accidisse: verum ille, cum præter consuetudinem regionis illius sereret, non vitam, sed boves amisit. Cæterum ipsius sanctissimi Joannis festivitas celebratur iv Id. Julii. Hinc discant omnes, quid discriminis tum animæ tum corporis imminet

(197) Ita olim vocabatur Neapolis, urbs in ora maris Tyrrheni celeberrima. Eodem nomine appellatur insula parva maris Tyrrheni vulgo *Ventotienne* in regno Neapolitano. Suspicio Auctorem de Neapoli agere, cum vocet *Parthenopes regiones*, non insulas,

(198) Is electus est summus pontifex anno 1447.

(199) Eugenius IV post decimum sextum Pontificatus sui annum, ut testatur S. Antonius, obiit anno 1447.

his, qui Domini Jesu Sanctos digno non celebrant honore, etsi hac in præsenti vita non eas, quas merentur, dent pœnas. Cæterum, ut supra dixi, o quam expediret hic, quam alibi, pro nostris sceleribus flagris torturisque affici! Verum ad S. Joannis miracula redeamus, quæ sese nobis catervatim offerunt.

255. Alteri ex nostris agricolis filia et paralytica, id est, omni membrorum officio privata cum esset, tale ad S. Joannem votum misit: O Pater et pastor noster, Joannes beatissime, si tuis precibus filiam meam incolumem videro, tibi de penuria mea tantum offeram frumenti, quantum ipsa filia mea in pondere et numero computabitur. Mira res! e vestigio sequitur miraculum. Mox enim voto emisso, filia quam raptim ad patrem se conferens, qui adhuc flexis genibus humi procumbebat, collum amplecti, faciem osculari; dein toto corpore gestire. Eo ipse, et qui de familia erant præ gaudio lacrymis obortis Jesu et Virgini Mariæ matri ejus gratias agebant et Joannem sanctissimum pro tanto prodigio extollabant ad sidera, et illico frumentum ponderatum, ut voverat ipse, cuidam nostro procuratori, qui tunc Paterno præerat, per germanum puellæ mittere curaverunt: qui, cum quamobrem hoc frumentum daretur, interrogaret, ei adolescens rem omnem aperuit. Ille itaque Jesu et S. Joanni gratias agens, accepto frumento, multis præsentibus miraculum declaravit. Quod cum mater in S. Joannis festivitate prædicaret, ad nostras etiam aures tanti prodigii fama pervolavit.

256. Nec etiam duco prætereundum [quomodo] duo ex fluitimis fulmine interierint, qui huic S. Mariæ monasterio detrimentum inferebant. Montanus quidam de monte Migliario (qui quidem mons Migliarius ab isto S. Mariæ monasterio per quatuor millia passuum ferme abest inter orientalem et septentrionalem plagam) cum pascua hujus S. Mariæ monasterii et finitima suis cum pecoribus annuatim, nec verbis nec minis territus, utpote ferox, pasceret, nutu divino die quadam, cum oves coactas sub fago quadam lata et umbrosa ad æstus caloris evitandos, ut pastoribus æstivo tempore mos est, haberet, tempestate et vi ventorum ingenti cum tonitruo subito exorta, fulmen ab aere cum fœtore et splendore contortum, pastorem ipsum una cum pecudibus canibusque omnibus, qui parum ab arbore semoti erant, occidit.

257. Operæ pretium erat aspicere quot mortales cujusque conditionis et generis, qui ob varia tunc Alpem excolebant, ad hoc inauditum et stupendum miraculum, seu verius dicam, judicium confluxere, cui horribili spectaculo et pavendo quidam ex nostris conversis interfuit, qui hæc nobis statim curavit referre. Cæterum cum nonnulli, ut in re maxime fieri solet, impossibile ducerent, uno ictu fulminis mille et eo amplius pecudes ad extrema vitæ usque deduci

(200) Franciscus Altovita electus est Generalis Vallumbrosanus circa annum 1450, et obiit anno

posse: Non recte sentitis inquit: nam his oculis hausi. Sensim omnes, uti morbo contagioso fieri solet, et sulphureo fœtore et tonitruo ingenti utpote attonitæ et percussæ exstingui [cœperunt]; imo, quod majus est, carnes illas ut putridas, nec alii canes nec volucres etiam attingere voluerunt; et coris insuper seu pelles, quia mox scindebantur, nullius pretii exstiterunt. Cadaver vero illius miseri pestifere pastoris maximis clamoribus femineisve ululibus, rusticorum more, affines sepultura dederunt.

258. Sunt et villulæ quædam et etiam oppidula non multum distantia ab monasterii Alpibus que quidem meridiem spectant: in quibus fuere nonnulli, qui soliti erant hujusce nostræ Alpis arbores, cum quercus tum aceres nonnumquam et pomiferas arbores, ut castaneas, ut fagos sine modo et mensura, nulla habita super hoc permissione, incidere; minas insuperet accusationes (quia nostra tempestate Rectorum maxima pars muneribus corrumpuntur) parvi facere. Nostri igitur, quia jus negat vim vi repellere, ad solita decurrere arma, ad preces videlicet et orationes Jesu Christo et Virgini Mariæ matri ejus et S. Joanni fundentes, liceret saltem portiuncula hujus nemoris uti. Exaudivit Dominus servos suos, ut ait Propheta, de templo sancto suo, et nobis hoc modo tulit opem.

259. Cum unus ferocior cæteris etiam hic prope nostras dejiceret arbores, ecce repente vi ventorum aer clarus et lucidus atque serenus in gravedinem si tempestatem mutatur, adeo ut nobis in monasterio commorantibus dies in noctem videretur versa. Proh bone Jesu! [audivimus primo tonitru]; quod deinde tonitruum secutum est fulmen, quo equidem rusticus ille injuste agens obiit. Memoria mea nunquam talem sonitum audisse me memini. Monachi omnes ad preces, pueris junioribus præ pavoris flentibus, currere. Quid multis opus est? Nescio, quid tunc cum Abbate nostro, cui nomen Francisco Altovita (200), venerabili longeque prudenti viro, et jam in decrepita ætate constituto, de monasterii gubernatione tractans [agerem]. Illico palatii tabulata tremas, et ruere omnia visa repente. Jesu! inquit abbas. Ego etiam: Virgo Maria, esto nobis miseris presidium!

260. Rusticus itaque ille, quia a fulmine ictus domum vesperi propriam cum non redisset, familia omnis imprimis in stuporem et admirationem versa [est]: inde alio se illa nocte contulisse putantes quiescere [incipiebant], cum subito malus superveniens nuntius, eum fulmine diem clausisse extremum, asserebat. Advolantibus itaque illis ubi cadaver jacebat, quampluribus adolescentibus, id in lignis funibus connexis tulere domum: quod quidem cadaver non parva suorum fletu humo testum est. Cæterum hæc summæ admirationi esse, quia nec arbor aliquo in loco tacta, nec ipse [Iesus] aspiciabatur. Tantum ligula sole lacerata, quam non male

1479, die 22 Aprilis, ut testatur Simius in Catalogo pag. 108.

a cadavere intra folia reppererunt. Hæc igitur, A inevitabilia, multis mortalibus prope longeque ntribus pro tempore incussere metum ; verum litum opus rediere quidam. Nam semper hos, quibus opes nullæ vel parvæ sunt (imo dicam, intolerabilius est) hi interdum, quibus secundæ ant et divitiæ multæ, furtis et fraudibus, modo nt, aluntur ; sed ut alias sæpius retulimus con- ilius esset secus vitam instituisse, nunc ad re-

. Presbyter quidam, Jacobus nomine, olim B monasterii S. Mariæ monachus ; verum nec esse seu solemniter professus [erat], bene [ta- tacitus : nam octavum et decimum jam agebat m, cum Puppii in S. Fidelis hujus religionis sterio sub D. Antonio procuratore una vitam remus. Hic, nescio quo malo dæmone instiga- habitum suæ religionis spernens, et ab se as, huc illuc, ut malus et apostata, nullius ver- diæ signum moribus vel vultu indicans, per rtini ecclesiolas vagabatur ; quem memini, jam antibus aliis presbyteris, cum non erubesceret, i Puppiam sine S. Joannis prætexta venire et is et Missæ una cum cæteris religiosis, quod poterat, ipsis invitis, interesse [voluisse], eo d a præfato D. Antonio summo cum dedecore e arci ecclesia, quæ Puppii est, populo præsentē itilis pulso. Inde factum est, ut oppidum illud quam postea adiverit, nisi dum sacerdotali e fungeretur.

2. Hic itaque cum non multo post quamdam C aris ecclesiam in loco qui Ama vernacula na dicitur (abest enim a monte Alvernæ ferme ur millia passuum) ab Episcopo Aretino jure rdotali impetrasset, in tantum suorum hominum m et inimicitias capitales ob stuprum cuidam læ illatum brevi devenit, ut quidam ex his cis puellæ affinitate [conjunctis] sibi magis isi, sæpius undique armati convolarent (Talis i eis mos est ; non tantum verbis, verum etiam sta manu jus suum exquirere) [et] in eum rdum de impreviso prædonum more infestus etus facerent, tum minis atrocibus, flagrisque ilibus impeterent, ita ut cum manibus sese m ire, tum quia sacerdos, tum quia solus, in tos haud posset, cogeretur genibus flexis rem ire, [et, ut] sibi parcerent, orare. Cæterum D rusticorum durum genus haud flecteretur, imo cius fieret, alium loco sui ex ipsorum sententia iquens, ad affines et propinquos qui haud procul ant, convolans, inde domum propriam adiens toribus suis rem omnem aperuit.

3. Verum cum vi ecclesiam suam recuperare st, quia res parum ei processerat, ignorans, l in re tam atroci esset agendum, æstuabat : mater, quia religiosa et [pia erat,] recte con- ns inquit : Mi filii, mihi, credas, volo nulla adeo e istuc tibi accidere, nisi quia S. Joannis habi- temerarie deposuisti ; quocirca tibi consule,

meisque acquiesce consiliis, ne immaturum corpus terre, animam vero æterno incendio tradas ; aut habitum sume, quem mente proterva deseruisti ; aut, si hoc non placet, istoc utitor ; fac votum, et ego una tecum [faciam], annuatim in ipsius S. Joannis festivitate [ut] nonnullæ Missæ celebrentur in sui laudem et decus, et jam esto securus : nam nihil est quod amplius vereare, mi filii. Voveo, inquit ille, ac lubens faciam, nec illuc redibo, nisi prius hæ Missæ celebrentur. Res mira ! mox celebratis Missis, solus et inermis se ad ecclesiam suam conferens, libenter jucundoque animo ab omnibus, paulo ante infensissimis, accipitur, et hactenus, ut percepi, omnibus semper carus et gratus exstitit. Quis igitur hunc sanctissimum Joannem suis in necessitatibus non advocatum et patronum sui que defensorem requisierit, cum hoc, et aliis miris prodigiis luce clarius constet, eum non solum sibi religione conjunctis, sed omnibus etiam extraneis præsto ad auxilium et ad opem ferendam esse ?

PARS III.

264. Laudabile visum est, [ut] his S. Joannis pro- digiis aliud, quod [de] nostræ tempestatis duobus finitimis eremitis, qui in dedecus hujus monasterii plura et dixere et egere turpia, inseram : verum prius de situ loci paucis disseram. In jugis hujusce nostræ Alpismons saxosus, asperrimus, incultusque exstat ; qui quidem ex ea parte, quæ meridiem occasumve spectat, rupes horribiles, contractas abscessasque habet mirum in modum, quæ in vasta solitudine horrorem aspicientibus non parvum incutiunt. Inter duas igitur rupes vastas ingens saxum in Orientem porrigitur, in cujus eminentiori parte conspicitur oratorium satis venerabiliter et pulchre constructum, quod ex una parte atra silice jamjam ruinam minante, ex altera vero casis humillimis circumdatur ; quem locum, qui prius habuerit, paucis aperire curabo, inde ad inceptum redibo.

265. Tempore itaque Eugenii summi Pontificis IV exstitit molendinarius quidam, cui nomen Marco, de valle quam vulgares et plebei Chiantim vocant. Hic imprimis, etsi egenus rerum temporalium, tamen vitam suam more priscorum beatorum viro- rum instituit, parce ac duriter vivens, ecclesias frequenter adiens, pauperibus, ut poterat, alimoniam præbens. Is denique uxore orbatus, filios duos Jesu Christi servitio obligat : nam huic religioni unum, qui adhuc vitam hanc vivit, alterum Camal- dulensi, qui præsentī vita functus est, ut ipse expedi- titius Jesu inserviret, mancipavit. Inde quidquid sibi supererat, pauperibus tribuens, nudus nudum Jesum statuit sequi. Tali itaque mente devota hoc S. Mariæ monasterium suppliciter adiens, a R. D. Placido tunc Abbate, non habitum, verum temporis probationem facile impetravit.

265. In hoc itaque S. Mariæ monasterio per annum integrum corpusculum suum jejuniis, vi- giliis, aliis etiam flagris, quæ abstinentia amat, oppido enervavit : nam, ut alia omittam, quæ pro-

priis aspexi oculis (aderam enim) hieme aspera, A vili veste et palliolo contentus etiam nudis pedibus inter nives et asperas glacies, nobis solo visu rigentibus, incedebat; quem morem fere, dum vixit, servavit. Inter cætera, quæ spiritualiter non superstitione ageret ad carnem edomandam erat, quod creberrime intus et foris nuda genua nudæ humi flectebat. Insuper quoties nos pueri gratia exercitii vel quietis ad Alpes seu ad nemora concederemus, hic una semper nobiscum iter aggrediebatur: monere, hortari ad meliora, ad vitam æternam, nunquam desistere.

267. Idem igitur sæpius agens, nobiscum ascendens et descendens, solitariam tandem vitam cupiens, statuit secum esse, secumque, ut dicitur, vivere. Petita igitur missione et facile impetrata B (nam nondum probationis habitum acceperat) illuc ad eum locum inaccessum, de quo supra verbum fecimus, non sine maxima difficultate, nobis pueris comitantibus, et arma, quibus cædendum esset saxum, ferentibus, demum concessit. Cæterum a jugo Alpium ad saxum iter nullum erat: omnes enim in his locis, præter recta itinera, semitæ præcipites et anfractæ et angustæ sunt; ita ut, qui paululum titubaret, lapsu pedum in præcipitium (quia nulla virgulta et stirpes sunt) laberetur; nec etiam sunt radicēs, ad quas pede aut manu quisquam eniti possit; ut pote quia loca arida herbis humillimis et lapillulis cooperta fere semper sunt, nisi hieme, qua nive geluque omnia rigent.

268. Tandem martis (201) et sarculis loco purgato per declivum montis semitam instarsulci egressimus. C Quid multa? demum ferro, incendio, acetoque rupes mollitur, frangitur, panditur. Triennio itaque hoc in opere difficili consumpto, oratorium ad honorem Virginis Mariæ dedicatur; quod quidem omnibus finitimis et longinquis, qui locum devotionis gratia adibant, lætitiæ esse et admirationi. Lætabantur, hac ætate ferrea talem eremitam his in locis reperiri: admirabantur abstinentiam viri, loci asperitatem, omnium insuper rerum victui necessariarum difficultatem: nam, ut dixi, nudo fere corpore, nudis pedibus, fame, frigore, squallore, barba impexa, membris torridis, genibus crebris orationibus quassatis, fractis, inter rupes asperrimas, hieme nive glacieve opletas, Jesu Matrique ejus Virginis Mariæ interdiu et nocte deservire studebat.

269. Verum imprimis mirabile, unde tantus talisque animus sibi [esset], ut in rupibus asperrimis edificium aggredieretur: nam, ut cætera in corpuseculum domandum admiratione digna omittam, Jesum testor et SS. Angelos ejus (ut patris (202) mei Hieronymi verbis utar) nos monachos omnes sæpius eam in Nativitate Domini Jesu et in aliis præcipuis festivitibus gratia Communionis et

(201) *Martus* usurpatur pro malleo apud Conradum de Fabaria de casibus S. Galli cap. 14. At dubito, an hic non derivetur ab Italica voce, *Martora*, quæ, præter certum animalis genus, fusciam significat, quod est instrumentum locis expurgandis aptum.

Missæ audiendæ, quando deformis stridet hiems fessum vento Boreæ, opletum nive, cruribus sanguinolentis calcaneisque scissis, lætum tamen ipso festivumque in Domino, hoc S. Mariæ monasterium adisse; nos vero omnes admiratione ducti, undique visendi studio ad eum confluere. Alii palliolum tergere; alii aquam calidam pro fricandis pedibus ferre; quisque pro se certatim obsequium libenti animo præstare.

270. Cæterum hoc summo opere admirabantur omnes, quomodo, cum brevi corporis statura esset, altam nivem molemque glaciæ vitasset; præsertim cum interdum per mensem tote aere ningeret. Sed et aliud majus, quo insuperabile iter superare (vix) posset: nam novere omnes, super veterem nivem, intactam præsertim, nova modica altitudinis cum sit, non facile pedes ingredientium insistere: dilabitur enim pes per nudam glaciem, cum non recipit vestigium, et, pede fallente, nec manibus nec genibus nec adminiculis quisquam periculum anops vitare valet; ita in lævi glaciæ tabidaque volutatur corpus, secantur interdum pedes, nudi etiam quandoque in infimam ingrediuntur nivem et ibi luctatis fit; cum glaciæ lubrica, ut dixi, non recipiat vestigium, et plerumque velut pedica capti hærent, visu misorabile! in dura et alta concretaque glaciæ.

271. Cum enim interdum quidam ex nostris misericordia ducti eum, quomodo ex hujusmodi periculis evasisset, interrogarent, inquit voce tenui et demissa: Jesus est; Jesus est: interfui enim sæpius cum ex patribus quidam his verbis eum castigabant: Pace vestra, frater Marce, dicemus: quia præter ætatem vestram, et præterquam [quod] religio et res adhortetur, dure et parciter vitam ducitis. Proh! fidem Dei atque hominum! quid queritis? vultisne indiscrete vitam æternam arripere? vultisne in morte acerba ante tempus aliquo casu perire? Ille econtra, se ita vitam jam dudum instituisse, et se ita vivere velle, dum spiritus sanctus regeret artus, aiebat, et spem suam in Jesu Christi gratia sitam affirmare. Denique sæpius a nostris fatigatur; omnia in pejorem partem accipiens indignatur [et] veluti si pulsus hoc S. Mariæ monasterio fuisset, amplius non rediturus, eo animo discessit.

272. Exinde, nescio qua furia arreptus, cepit D contra monasterium animos hominum vehementer grassari: (203) nam nullo maledicto se abstinere; verum ubique debacchari in monachos, convicia in conversos turpia, et maledicta sæpius garriundo addere, et, quod dictum quoque nefarium, abbatisque monasterii virum egregium verbis lacerare; demum nihil prætermittere, quod in nostri dedecus fore existimaret. Cæterum nos flocci pendere, tantum sui misereri, eo quia indiscreta penitentia in base

(202) Auctor per Patrem suum, ut opinor, hic intelligit S. Hieronymum, suum patronum, cuius nomen gerebat.

(203) *Grassari* hic pro commovere vel concitare posuit Auctor, ut patet ex sensu.

esse insaniam censebamus. Res mira! hinc rima mali labes: nam illico non nobis tantum, sed omnibus finitimis cœpit infensus existere: lures enim in forum judicum contra jus fasque conatus est. Verum tempus quam res mature desereret, si de his, quæ in quodvis genus illum injuste egerit, singillatim aut [pro] iudice parum dissererem.

Hic igitur et aliis multis insulse ineptaque hæc, tantum sibi omnium hominum odium meruit, ut nec victum, etiam sibi soli necesse, ostentatim petendo inveniret. Fuerunt ea temere qui dicerent, eum hac gratia, Jesu occulto modo permittente, in illam devenisse insaniam, eadem visione delusus nimium sibi vindicaret dios quosvis religiosos præ se parvi faceret. Quidem visio seu dæmonis illusio, ut ipse solitus erat, talis fuit. Erat huic fratri cum quodam, qui [incolit] domum hospitalem S. Mariæ de Florentia, quæ in egenos infirmos suscipiendos et tollendos nuper ædificata micidiosa vetus consuetudo; cui quia interdum sibi munuscula rusticalia deferebat, gratis esse, et dum eum negotia vel religio Florentinorum protraxisset, illuc pro necessariis currere semper. Ibi fama est, in quiete visam ab ignem Mariam cum pompa Angelorum, quæ se diceret missam.

Verum visio, ut ab ipso accepere quidam, hæc: Matutinalibus Officiis expletis, hic more sua corpusculum quieti paululum dare vellet, Maria piissima (si Virgo Maria fuit) prænon parvo luminis globo, super saxo, ubi edificaverat frater ipse, gratia honoris spiritalibus comitantibus, ubi sibi in illa quiete est, præsto adfuit. Cum igitur ille, insolita re se perfusus, paululum moraretur, indeque quæ tam insigni, tam decora mulier esset, egret, inquit illa: Illa sum equidem, cui tota et toto corpore inservire statuisti, et gratia his in locis silvestribus, et fere inhabitabiliorum ædificare voluisti.

Hic igitur in maximam spem, se quandoque ad magnum fore, adductus, flexis genibus, animam et corporis orabat: Cui Virgo: Hæc potissimum causa a Domino Jesu huc sum, ut pro tot cruciatibus, quibus corpus tuum exesum, et animæ obnoxium mea potius causa reddidisti, gratiam tibi tribuam: eo enim magis [id faciam], quia nusquam enim seu incolumen, nisi in meo præsidio. Inde cum omni pompa ceu fumus ex oculis evanuit. Hic ingens cupido eum, ut ora illud huic monasterio præponeretur, invasit, hæc cupidine atque insolentia, ut supra

diximus, neque dicto neque facto aliquo abstinere, quod modo ambitiosum foret, quoad semet præcipitavit. Nam Romæ..... (204), dolore et tædio affectus, diem clausit extremum.

276. Post hunc longo tamen intervallo successit alter; de quo (quia omnium rerum simulator et dissimulator fuit omnium, quos unquam gentium viderim, maximus) idoneum visum [est quædam præfari, et] de natura moribusque ejus paucis disserere. Huic igitur nomen Joannes erat, natione Hispanus, corpore procerus, satis eloquentiæ, parum sapientiæ habens, et ut κατὰ ἀντίφρασιν decet, hypocrita maximus. Omnia nempe, quæ ad illud officium pertinent, optime callens, quibus multos mortales variis modis decepit. Hic namque fuit unus ex his pseudo-religiosis, qui Florentinam urbem tempore Pontificis Pauli II (205) adivere, ex quibus unus crucem ligneam instar D. Andreæ Apostoli [gestabat] ultra omnes, quos unquam viderim, mortalis varius et mutabilis, qui quidem nisi suapte præter Christi Jesu poterat convenire aut colloqui (206): cujus ineptias et deliramenta, quia longe inutilia et vana, prætermittenda duxi, et Joannem nostrum redire, de quo in initio verbum fecimus.

277. Iste enim crucem ferream, ut pictura plus quam prophetæ Joannis Baptistæ adspiciendum occurrit oculis, quæ se ferre. Proh Jesu bone! hic Joannes cilicinam vestem supra pannos habere, quam Joannes Baptista supra nudum corpus ferre solitus erat. Ille propheta, imo plus quam propheta, nudis pedibus; hic non solum soleis, sed ocreis circumdatus incedere, ille ad deserta, ne levi saltem fame vitam maculare posset; hic ad populos et ad turbas sese crebro conferre. Ille solus et dure et pariter vitam agere: hic vero, multis comitantibus, et copiose et laute. Ille vina et carnes ut venenum fugere: hic optima exquirere. Ille omni virtute, hic cunctis vitiis refertus: et quamquam talis et tantus nequam et pseudo-religiosus, quocumque in trivio, quacumque in turba, se novam religionem instituturum ad S. Joannis Baptistæ nomen, dicere.

278. Quid? quod his falsissimis multum fidei, multum devotionis a cunctis haberetur? Proh Jesu bone! ubi primum provinciam hanc ingressi sunt, ex cunctis agris, oppidis, civitatibus, mortales cunctisque conditionis et generis eis obviam ire, ipsis hæerere parati panem et alia necessaria sibi et suis dare, commeatum portare; postremo quæ imperarentur, facere. Hæc, non ut audita, sed ut visa refero: interfui, vidi, tetigi: et multa insulæ et temerario ab his acta atram mihi bilem moverunt, præcipue hoc, cum eis sacerdotes senes venerabilesque religiosi inservirent in rebus etiam infimis et vilissimis. Verum quid mirum? Cum beatus et felix

Omisi hic abscedam quædam et scandalosam parenthesis, quæ ad rem non facit. An autem hæc Auctore per simplicitatem scripta, an ab er malam fidem inserta sit, ignoro.

(205) Paulus II creatus Pontifex anno 1464, obiit anno 1471.

(206) Iterum sensus mutilus, quo, quid Auctore significatum velit, non intelligo.

cem se fore quisque putaret, si vel fimbriam horum pannosorum tetigisset. Quippe ita res humanæ se habent, ut non solum imprudentes rerum verum etiam interdum et prudentissimos nova omnia fucatis faciebus fallant.

279. Cæterum alios prætermittentes (neque enim digni sunt, de quibus verba fiant) ad nostrum falsum Joannem Baptistam veniam. Hic imprimis codicillos falsos seu bullas, in quibus, unde hujusce religionis initium ostendebatur in lucem proferre; quæ quidem omnibus in rebus adipiscendis hac nostra tempestate optima via est ad fallendum. Præterea anum quamdam [habebat], quæ sub habitu monialis Romæ cum aliis tribus in columnis templi D, Petri Apostoli, gratia pœnitentiæ agendæ, latens fingere, sibi per visum S. Joannem Baptistam apparuisse, in ora hominum propalare et multa alia, quæ instrumenta fraudis sunt, dicere et facere; postremo quæcumque dici aut fingi possunt ad simulationem conducentia, nihil prætermittere. His itaque et aliis artibus instructus ad has se contulit regiones.

280. Cætorum imprimis mulierculas quasdam, quæ Florentiæ domi propriæ veluti in monasterio se clausurant, socias sibi fore et consiliorum participes ostendens, diu noctuque suis simulationibus fatigando, denique omnia tentando ad eas aditum invenit. Inde discessit, ex utriusque voluntate rebus diligenter compositis. Erat ei frater quidam fugitivus, negotiorum curator fidus acceptusque, et omnium consiliorum, nisi novissimi, ut inferius dicitur, particeps, quem suarum artium antea ignarum quotidiano usu facile parem similemque sibi efficere curavit: nam supplicem, humilem, oculisque humi demissis, et contra morem Sæbaritarum (207) tacitum ad tempus reddere, ita ut his et aliis virtutibus fucatis, omnibus aliis vehementer admirationi, sibi vero gaudio et utilitati esset. Proh nefas! etiam puerum adolescentulum, quem aiebant filium illius mulieris clausæ, de qua supra verbum fecimus, existere, ut se pilosa veste indutum cum alio comite equitando ducebat. Verum plurima prætermittens, quædam magis necessaria paucis aperiam.

281. Hujus igitur fama passim non agrum Tusciæ tantum, verum et finitimos omnes complevit; alterum videlicet Joannem Baptistam venisse, futurum Ecclesiæ Christi pene dirutæ novum compositorem. Ideo, dum verbum Domini hinc inde prædicaret (nam, ut dixi, satis eloquentiæ habebat) multi mortales, alii audiendi verbum Jesu, alii nova cupidine tanti viri (sive virum dici fas est) visendi illecti, ad eum variis locis confluere: nam memini, me semel casu quodam, ita ut sit, dum negotiorum gratia varia loca lustrare necesse est, in D. Martini festivitate prædicationi suæ interfuisse, in qua inter alia, quæ ab ipso satis ornate, copiose, distincteque prolata sunt, pollicitus est, ceu montem aureum, quam multa se monasteria etiam tum monachorum

(207) Puto intelligi hæreticos Sabaitas, qui S. Joannis Baptistæ discipuli nuncupari volebant. De iis

tum monialium constructurum, et eos pro nomine Christi Jesu frigus, famem, sitim, et eodem tempore inopiam et laborem, demum cruces et tormenta immania, turpissimam etiam mortem ingenti constantique animo perlaturos. Asserebat etiam, monasteria finitima et longinqua, imo et religiones cæteras huic suæ pedissequas fore.

282. Quibus auditis, simulans necessitatem corporis, stomachatus foras quam raptim me contuli, demirans, non dico hominis dementiam, verum et insaniam, qua talia coram proferre auderet. Demum, confirmato animo, una cum aliis iter ad hoc, quid dixi, S. Mariæ oratorium, ut rei exitum perciperem, feci. Mirum, quanta illi equitanti auctoritas, quanta ab omnibus haberetur fides. Proh nefas! audebat, uti mos episcopis est, ubi jus eis datur, etiam omnibus occurrentibus benedictionem dare. En audacia, imo insolentia! Cæteram nos cæci mente, et novarum rerum cupidine illecti, prosequeremur; non ruriicola tantum, verum et nobiles, cives, et quod majus est, etiam et egregii presbyteri, qui sua portenta et prodigia in itinere pleno ore, adductoque supercilio, multo plura et majora, quam fecerit dixerit, nobis enarrabant. Quid quod nostræ temeritatis eadem die pœnas luimus; cum enim, casulis mapalibusque rusticorum relictis, iter rupis arduum jamjam aggredere, aere sereno in tempestatem mutato, cito inexpectata et subita vis ventorum et immanis aquarum procella, obsecrato cælo, undique et undique oboritur. Nos miseri, qui iter pedibus aggressi, in tali tantoque discrimine [eramur] positi, quid agere, quo nos vertere deberemus, ignorabamus penitus: nam ob ventorum immanitatem et copiam imbrium vix progredi ulterius poteramus, et retrogredi ducebamus tarde, et illic esse diu sub divo locus sterilis, et penuria rerum omnium non permittebat.

283. Ipse vero Joannes veritus pejora, ne vel solus vel cum paucis montani loci abrupta et concava adire cogere, verbis fucatis et compositis, quæ sibi abunde erant, nos ad altiora hortari, non satis esse, id nos voluisse aggredi, nisi durante summum rei teneremus; ad hæc Virginem Mariam, unicum omnium mortalium refugium, in ærumis præsertim non defuturam. His igitur aliisque rationibus probatissimis, ubi animos nostros erectos vidit, calcaribus stringens equum, festinare, nos miseri quam raptim sequi; demum fessi, et sudore et pulvere et imbre copioso pleni, Virginis Mariæ oratorium adivimus, quod tunc quidam alius, Franciscus nomine, juvenis eremita habebat, quem olim S. Joannes captum a demone liberaverat.

284. Hic itaque iste bonus vir, toto corpore humi prostratus, dum Virginis Mariæ hymnum vespertinum caneremus, jacuit semper. Cum ecce vide Labbeum nostrum, tom. II Conciliorum, col. 402.

repente monachorum nostrorum non parva turba, ventos perpassi et imbrem, oratorium ingrediuntur. Inde surgens ille, oppletis oculis totaque facie lacrymis, constitit in medio, atque oculis nos omnes circumpiciens, demissa et lacrymabili voce inquit: Vos omnes oro deprecorque, Jesum, Virginemque ejus matrem Mariam precari velitis, [ut] me constantem et firmum invincibilemque contra insidias diaboli faciat: nam hoc oratorum, mihi æternam fore sepulturam spero: nec plura, ut fertur, per ipsam diem locutus [est], nisi in remotioribus et abditis locis. Nos demum, quia jam sol declinaverat, inde, admirantes et varia in itinere de eo, ut sit, confabulantes, ad monasterium læti concessimus, exitum rei cum gaudio præstolantes.

285. Cæterum non multo post socius frater, de quo supra verbum fecimus, lite inter eos de cæremoniis observandis nata, palam multis sua mala facinora fecit. Hinc sibi prima mali labes: hinc ab omnibus deinde observari, iniquus et perversus a cunctis haberi. Erant eo tempore, qui existimarent, hunc sub specie eremitica loca illa saxosa et fere inhabitabilia adiisse, ut ibi omni metu eublato, furtivas monetæ officinas cum paucis clientulis exerceat; sed ex aliis vitis magis, quam quod cuiquam hoc compertum foret, hæc fama volabat: nam paulo post, quis qualisve existeret, sua multa nefanda facinora, quæ turpiter obscœneque egit, declarare: nam æs alienum imprimis variis dolis et astibus grande ex diversis locis conflavit, quo monasteria, quæ dixerat, exædificaret. Verum, more bilinguium, aliud clausum in pectore, aliud in lingua promptum habebat. Ducebat enim quosdam facinorosos secum, tum religiosos fugitivos, tum seculares, quos precibus de ergastulo extraxerat. Mutuas litteras et crebras a mulieribus, quas sub specie monialium clausas supra memoravi, dare sæpius et accipere; eas interdum, comite uno contentus, visitare.

286. Sed, ut verum fatear, huic pseudoeremite non minor vanitas inerat quam hypocrisis, neque reticere quæ audierat, neque suamet scelera occultare. Me vidente et audiente, plura dixit et egit inepte et insulse, et quod levitatis potissimum est, scenobatæ (208) officia ridicula ludosque ambitiosos ore, oculis, manibus efficere; prorsus, nec quid diceret, nec quid faceret, quidquam pensi habere; postremo in dies magis insanire. Demum cum multa nefaria stupra fecisset, præsens periculum formidans, congesta mutio et etiam ex vasibus sacratis et planetis ipsius Virginis Mariæ oratorii non parva pecunia, clam cum quodam pestifero ad alias se contulit regiones. De ejus exitio varia apud nos

(208) Vox Græca est ἀκτινοβάτω, id est in scenam prodeco, vel in theatrum produco. Inde ακτινοβάτης histrio; qui privata flagitia omnium oculis in theatra exponit uti explicat Budeus.

(209) Sic vocatur ab Arimino vulgo Rimini, quæ

A dicuntur. Sunt qui affirmant, eum officium ganeonis [exercuisse] et meretriculas conducentem, luxuria perditum, et lenociniis infamem, et omnibus flagitiis et facinoribus coopertum, a suis consimilibus, ita ut in tali re evenire solet, in frustra concisum. Alii ob furtum Romæ inique perpetratum, deposito eremitali habitu, cum quibusdam nefariis cruce suspensum. Nobis, ea res etsi pro locorum absentia parum comperta sit, tamen satis constat, turpi morte pœnas luisse. Ita ille novus Joannes Baptista, qui novam Christianæ fidei religionem professus fuerat, dignum moribus factisque suis finem vitæ invenit.

287. Huic successit alter Ariminensis (209) bonus profecto vir; cui nomen etiam in ipso sacro fonte baptismatis est Homo Dei; qui quidem, veluti supradictus frater Marcus, plus hoc in monasterio S. Mariæ (quam) annum sub sæculari et conversali habitu peregit. Inde optans paulo asperiores vitam, præterquam instituta P. Benedicti, adamare, diligere illud S. Mariæ monasterium adivit. Qui, ut alia prætermittam, ad libidines et voluptates corporis demandas nunquam carnes, nunquam vina, nunquam lactinia degustat; raro oluscula, raro poma (comedit), fere jugiter pane et aqua contentus. Quid? quod in hac eremo, quamvis ipse satis nobilis, et quod magis est, delicatis rebus prius assuetus, quando etiam deformis stridet hiems, nudis pedibus inter nives et asperas glacies incedit, eo tempore etiam vili veste et palliolo circumdatus; et circulo ferreo instar Evangelistæ Lucæ supra nudum corpus assidue utitur: orat frequenter, et corpus suum jugibus afficit maceratque diciplinis, lectione etiam Scripturarum, quæ vernacula lingua imprimuntur, instat semper; etiam Domini Jesu præcepta pro viribus adimplere conatur.

288. Domum hanc, ubi primum suam secundum Deum incepit instituere vitam, crebro visere cœpit, S. Joannem ubi vis gentium extollit, sua egregia facta narrando ad cœlum ferre; de monachis ceterisque nostris omnia bona dicere. Sic ab omnibus bonis puro diligitur affectu; mali vero eum odio habent, qui perversam eorum vitam insectatur et crimina, et probatis verisque rationibus flagitia turpitudinesque eorum effulminat. Stupent omnes in eo et oris gratiam, et suavitatem sermonis, quia nec jejuniis nec aliis flagris quibus corpus afficit, morosus et anxius et iracundus et difficilis, ut quidam, imo perbenignus, suavis, dulcis, jucundus et affabilis efficitur. Cujus opera egregia in religione Christi Jesu, quæ vidi et accepi, si velim omnia diligenter litteris mandare, tempus quam materia citius me deseret.

289. Quodcirca, quia vita adhuc superest ei, et quem exitum sit habiturus, ignoramus penitus, et

est urbs Romandiolæ sita, in ora maris Hadriatici ad ostia fluvii Arimini, estque inter Bononiam ad occasum, et Anconam ad ortum hibernum quasi mediâ.

apud Christianos non initium, verum finis laudatur, de eo finem faciam dicendi, si prius monuero omnes, ut non se corde vel operibus extollant; verum cum propheta dicant: Ego autem sum vermis et non homo. Et: Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam; et cum Jesu: Ego non quero gloriam meam. Et ita agens quis, prospere ei succedent omnia; ubi autem secus vitam mortalis omnis instituerit suam, quamquam fortunatus videatur, ad tempus hoc erit; demum vero complebitur in illo id quod idem propheta dixit: Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani, et transivi, et ecce non erat; quæsi vi eum, et non est inventus locus ejus. Quod multis exemplis, sed præsertim his superioribus liquido patuit.

PARS IV.

290. Quoniam beatissimus vir S. Joannes monasterium hoc in honorem Virginis Mariæ dedicari voluit, nos etiam ejus exemplo ducti, quædam ipsius Virginis Mariæ prodigiosa acta supra his miraculis inseruimus; non indignum etiam nunc visum est, egregium et me norabile facinus utriusque describere. Quidam Florentinus de Ughis, cui nomen Ugho, nobili genere natus, filium unicum in cunis adhuc positum habens, cum æstivo tempore, quando frumenti tritura fervet, ut mos est nobilium, cum uxore totaque familia rus peteret, accidit die quadam nutricem cum infante ad aream contendisse. Inde forte, vel casu vel alio negotio præpedita, infantem in paleis jacentem seu sedentem deserens, abiit.

291. Cæterum trituratores, hujus rei penitus ignari, infantem una cum paleis, ligneis furcis et aliis armis seu instrumentis, tali negotio necessariis, in tugurium, ubi palea reconditur, suffocantes intruserunt: inde nutrix rediens, et infantem, quo in loco posuerat, minime reperiens, in fletus muliebri more prorupit. Statim sciscitantes ruricolæ, quidnam esset, cognita causa, ut illico abiret, consuluere. Illa itaque, verita pejora, fugam Arizium (210) versus cursim arripuit. Ubi autem ad heri aures, nutricem cum filio abiisse, pervenit, primum eam per suos sequi conatur; verum postquam id frustra fuit, divinum statuit auxilium implorare; eo illico tale emisit votum: Virgo Maria dulcissima, nominis Christiani unica spes, miserorum refugium, desolatorum solatium, a qua cuncta proveniunt bona, et tu Joannes beatissime, decus et honor non solum urbis nostræ, verum et totius provincie, vobis duobus voveo, ecclesiam constructum ire, quam prædiis aliisque bonis ditabo, si filium meum invenero [vivum] vel defunctum.

292. Res mira! non longo dato intervallo, cum ex famulis quidam ad paleas deferendas ob lecta (211) sternenda iisset, visum est sibi, infantis vagitum audire, verum in primis vel murium vel aliorum

animalium sonum existimans, rem suam peragebat. Cum igitur iterum et iterum et sæpius vagitum auribus captaret, suspensio gradu, ut callidus explorator, tugurium introgressus; et paulatim progrediens, sæpiusque subsistens, melius semper sonum aure captare. Demum, ubi propius ventum est, vere infantis vagitum esse percepit. Submotis itaque leviter paleis, eum illæsum, risibilem, et bonæ habitudinis, Virginis Mariæ, et S. Joannis gratia, non sine maxima admiratione, gaudens et lætus conspicit. Inde sublevans, osculansque crebro, ad parentes suos ovans, et Jesu gratias agens, detulit.

293. Quem ubi primum parentes conspexere, lætitia lacrymis obortis, in oscula ruunt; ille vero veluti ad notos alludens [amorem reddidit]. Tantus vigor in illo, et dulcis blandientis infantis risus apparuit, ut pater ingenti repletus gaudio [fuerit; qui] inquit: Mi fili, quem vel sublatum, vel laniatum a feris putabam, talem (te) conspicio? Quis, mi fili, te mihi ad hanc horam deduxit? Unde datur mihi ora tueri, nate, tua? Te tantum Virgo Maria, et Joannes beatissimus in hunc servavere diem; sic equidem, mi fili, ducebam animo, rebarque futurum; nec me Jesu Christi gratia, mea cura, fefellit. Vix hæc verba ediderat, quod (id est cum) additum est verbis miraculum: nam infans, qui vix balbutiendo nomen patris prius exprimeret, clara voce quidquid pater dixerat, affirmabat; quomodo Virgo Maria eum lactaverat, nutrierat, conservaverat. Deinde conticuit. Mox Pater Jesu gratias agens, inclytam ædem ad Virginis Mariæ, sanctique Joannis decus dedicari jussit; prædia etiam nonnulla huic S. Mariæ monasterio dono dedit, quæ propriis aspectu oculis: nam hæc Virginis Mariæ ædes a S. Eflavo abest fere per duo millia passuum Orientem versus; jus cujus ecclesie etiam hæc nostra tempestate hujus S. Mariæ monasterii constat esse.

294. Quis, o bone Jesu! tam obtuso ingenio, tam impio (est) animo, qui non te, Domine Jesu, in Sanctis tuis extolleret, cum accipit, videt, experitur interdum, quot quantave prodigia per ipse ubique terrarum opereris, bone Jesu, etiam tempestate nostra! Nam quidam, Joannes nomine, de villa, quam vulgares et plebei Fornacem appellant, existit. Hic equidem more pauperum et egenorum cum suam vitam parce ac dulciter ageret, carbonemque ad ferra igne edomanda, et in varia instrumenta conflanda, conficeret (horresco referens) ut parum cautus, in ardentibus ignivomisque rogos toto corpore prolapsus est. Qui cum esset, ut igni voraret vomeretur, illico inquit: Virgo Maria, tuque Joannes beatissime, mihi misero, in tanto talique disertissimo posito, oro, feratis opem; et ego atriusque adus jejunos, nudisque pedibus visitare satagabo (lep satagam). Mirabilis Deus! vix emiserat votum, ut ipse referre solitus erat, cum statim ardor ignis,

(210) Forte vult dicere *Arizium*, vulgo *Araxio*, de quo supra in annotatis actum est.

(211) *Lectum* in neutro genere pro masculino hic

adhibet Auctor, quod nusquam repeti; quantum apud scriptores medie et infime lætitudinis lectum stratum pro lectisternio invenitur.

is naturæ suæ, quasi ros efficitur. Ille illico ex prosiliens, nullam passus combustionem, nec uidem, Jesum, Virginem Mariam, sanctum-oannem laudando expleri nequibat.

. Inde, ut sibi eundi copia data est, utramque, hanc scilicet, et illam aliam Virginis Mariæ, ntra Casentini montes et Alpes nostra memonstructa est; de qua (quoniam ad hoc per hunc clam devenimus) non indignum visum est lam dicere, et] describere, unde, quo tempore ta sit, ut ab his accepimus, qui aniculum illam hoc convenere sæpius, cui Virgo Maria appallignata est. Illud idem dicant annalia (212); ant et picturæ, quæ memoria et religione pabætonus in dextero cornu altaris conspiciunt. Præterea additur rei miraculum. Cum enim lum illud his superioribus annis conflagrasarietem illum ignis haud est ausus attinge- si hujus templi origo in picturis, ut diximus, aspicientium occurrit adhuc. Quid? Cum cæaxa (nam illic saxorum ingens copia est) igne et in pulverem redacta sunt, illud tantum, o Virgo Maria sedere dignata est, illæsum ab pro miraculo conservatum est. De cujus loci cauca prius explananda sunt, quam initium ndi faciam.

. In Casentini partibus oppidum est, vel radicam villa, quam loci incolæ dixere Stiam a qua Occidentem versus abest mons ferme millia passuum, a quo oritur flumen a septem-lli plaga, nomine Arnus; sed ex eo medio, collis oritur, satis in immensum pertingens; C urhumillimis quercubus, seu illicibus, aliisque ibus arborum, quas humus arida cingere solet. ; profecto suavis et amœnus. In hujus collis humano artificio potius quam natura plani-ernitur, muris in tribus vel quatuor brachiis is undique vestientibus. Medium tenet eccle-rrrenda, et religione dignissima, cujus talem at fuisse originem. Tempore Martini Papæ V, quibusdam simultatibus et discordiis Florentium ex eo Pontifice, tum ex quibusdam aliis causis, ut tum ferebatur, accitis bellum im-ret (nam discordiis et simultatibus incendia m ruinæque paulatim aluntur) insuperet pestis aaria quibusdam in locis vigeret, etiam pecca-egigentibus, repentini largi subitive imbres e D vi ventorum, qui omnia devastarent, eo anno terentur, pro se quisque Jesum Virginemque natrem Mariam, [ut liberarentur] a tanto pe- et excidio, orationibus et processionibus et quæ religio fieri amat, orarent, Virgo Maria voluit excellentissime ostendere, et patriam liberam reddere.

. Cæterum pace omnium provinciarum ausim, toto orbe terrarum haud esse locum, qui ita

A Virgini Mariæ curæ sit, et ubi plura beneficia ab ipsa Virgine conferantur mortalibus, et ipsa merito devote honorifice sancteque colatur, veluti in Etruria, et præsertim in ea parte, quæ a Florentinis habetur. Verum nunc ad propositum. Igitur hoc tempore anui cuidam devotissimæ feminæ Joannæ nomine, sarculo granum frumenti purganti, Virgo Maria, ubi nunc ecclesia ædificata est, apparuit, saxo desuper sedens, quod, ut supra diximus, æde flagrante, meritis ipsius Mariæ Virginis mire una cum quibusdam picturis illæsum servatum est. Verum apparitio talis fuit. Cum enim præter aeris morem, ut supra dictum est, copiosi subitque imbres vi ventorum omnia late vastantium e cælo dimitterentur, qui tunc in agris erant, alii antra, alii tuguria ad vim aquæ devitandam peterent, secumque, uti mos est, alter alteri diceret: Unde hoc infortunium isto anno nobis miseris mortalibus præter aeris morem et conditionem accidit? Proh fidem Dei atque hominum! quod si diu hic subitus et nimis imber perrexit, peribimus funditus. Inde alii prosequi: Unde putas, nisi undæ dici solet, propter peccata veniunt adversa? Nostrum est igitur, habita imprimis nostrorum scelerum vera confessione, Jesu Christi, Virginisque Mariæ matris ejus auxilium inquirere, si forte sua solita pietatæ opem tulerit.

298. Dum hæc et alia, ut voluntas fert, jaçtiterent, accidit, ut anus, quam diximus, quoddam etiam tuguriolum adierit, ubi Virgo Maria tali habitu et specie, ut ipsa referre solita erat, apparere dignata est. Formam itaque, uti venerabilis matronæ velatæ, vestibus etiam candidissimis indutæ, galerum insuper capite sustentis, et in manu libellum, quem assidue legebat, conspiciit; cujus adventu omnes cæli nebulae dissipatæ sunt, imber concidit, sol de more cuncta suis radiis illustravit. Cum igitur anus illa, perfusa horrore, venerabundaque astitisset, nec contra ob splendorem intueri valeret, Virgo Maria inquit: Abi, nuntia plebano Stiæ, cæterisque fñitimis, filium meum Jesum, Dominum nostrum, hoc in loco templum mihi dicari velle. Quapropter si tantam cladem, tantamque imbrum effusionem effugere et evadere optant, ædi futuræ initium muneribus et donis præbeant, et hoc tugurium cum cruce et populo devote lustrent.

D 299. Dubitanti itaque anui et rem prolatanti [*id est differenti*], ne, si nullum visionis daret signum, inter homines pro ludibrio haberetur, rursus Virgo Maria, inquit: Abi jam, et quod in tantæ rei confirmatione velis signum dari, jam datum est, mihi crede. His dictis Virgo Maria anum illam hac oratione instruxit, quam nec indecens visum est huic miraculo inserere; est enim talis: « O alto, o glorioso Iddio; illumina le tenebre del cor mio; dammi fede dritta, speranza certa, carita perfetta, seno e conos-

Umbrosam et Camaldulum, non procul a fluvio Arno.

2) *Annalia* hic idem significare videtur, quod juniter *Annales*.

3) Est in tractu Casentino, ferme inter Vallem

cimento di te, ch' io faccia il tua verace e santo **A** omandamento (214). » Inde Virgo Maria sublimis abiit. Additum est etiam huic et aliud mirum. Quidam enim Petrus Campedonici, gregem ovium pascens super eum dem locum, mirum splendorem instar solis mirabundus præter morem conspexit. Inde felix Joanna, repleta et gratia et stupore, monitis Virginis obtemperare gestiens, ad quoddam molendinum, ubi cognata sua morabatur, iter cœpit, quod quidem non multum ab Arno distans in alveo fluminis fere situm est. Referuntur visa cognatæ, quæ etsi tunc pro ridiculis haberet, tamen deinde, causa diligenter cognita, summa devotione singulis pene diebus cum eleemosynis tugurium illud adibat.

300. Joanna igitur, sic a cognata delusa, domum, quæ non multum distabat, mœsta abiit, in cujus vestibulo cum clibani officio inserviret, o rem mirabilem ! o sanctum prodigium ! ecce illico Spiritus sanctus, in specie humilis columbæ domum mulieris ingressus, mulierem non solum gratia confirmatam, verum etiam et apud mortales beatam, et fide dignam fecit. Postridie itaque plebanum Stie adiens, rem omnem, multis præsentibus, ordine aperuit. Mirum quantum illi nuntianti hæc, quia [erat] profecto bona mulier, fidei [datum] fuerit : verbis etiam illius Petri Campedonici, qui, ut supra diximus, splendorem supra tugurium conspexerat, addita [est] miraculo fides. Illico fama tanti prodigii oppidum agrumque complevit. Fit itaque virorum et mulierum utriusque ætatis et conditionis numerus non parvus ; et communi consilio ad Dominum Jesum, Virginemque piissimam Mariam supplicationes statuunt. Inde humiles orationes fundentes, et ex oppido devote abeuntes cum hymnis et canticis spiritualibus tugurium una cum Joanna femina devotissima circumeunt ; cum repente eo in loco lumina visa, angelicæque voces auditæ [fuerunt] : Ex hoc enim cuncto populo lacrymis gaudio obortis, virginem Mariam, [ut] se, omnesque fideles defendat et tueatur, implorant ; inde læti, quia Virgini Mariæ curæ essent, domum redeunt.

301. Demum Virginis Mariæ precibus, bello, peste, imbre sedatis, causa tanta boni, unde esset, late cognita, non finitimi tantum monachi et clerici cum plebe sua, verum ex omnibus Etruriæ partibus, præcipue ex urbe Florentina turmatim et certatim **D** votis muneribusque cumulati, illico advolant. Inde egregii templi origo, et in tantæ rei memoriam majus altare saxum, in quo Virgo Maria olim sedere dignata est, est dedicatum. Quid ? quod annuatim xviii Kal. Oct. in die Exaltationis sanctissimæ Crucis Christi Jesu, quando templum illud dedicatum est, manant tota Etruria ex Senarum civitate usque catervatim frequentes homines, et undique viæ passim complentur, et hoc nos monachi, qui in hoc S. Mariæ monasterio degimus, conspiciamus annuatim,

(214) Est oratio Italica, qua petit fidem, spem et charitatem ad cognoscendum et implendum Dei mandatum.

quia eundo et redeundo infinitus mortalium numerus monasterium nostrum juxta iter habent. Meritis itaque gloriosæ Virginis Mariæ plura miracula, et beneficia mortalibus collata, [in] imaginibus cereis aliisque donis et muneribus intuentur Christiani. Libet in fine miraculi interrogare eos, qui propter ingentes divitias, felices, et beatos se fore existimant ; quid beatius anu ista, quæ cum pauperrime, bene, heateque ac simpliciter viveret, meruit Virginem Mariam, non solum aspiciere, verum sæpius convenire et colloqui ? O me beatum et felicem ! si daretur ejus dumtaxat consortio frui, qui Virginem Mariam hisce mortalibus oculis conspexisset semel !

302. Quod nunc scripturus sum, a multis religiosis, tum abbatibus tum monachis nostræ religionis fide dignis accepi. In monasterio S. Salvii prope Florentiam, quod sanatissimus Joannes post iactat S. Mariæ ædificari voluit, quidam minister, seu, rectius dicam, conversus exstitit, cui nomen Bartholomæo : quem sæpius vidisse me memini ; cujus opera, et quæ dæmon in eum inique egerit, quia præsertim hac tempestate magna et atrociora fuere, litteris mandare haud absurdum visum est, ut hinc quibus fideles intelligere possint, ut ait Apostolus, omnes, qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutiones pati, et hos solum tentationum expertos esse, qui suas voluptates explere satagunt. Hic itaque, cum vitam suam secundum Deum et S. Benedicti regulam multo labore, multa cura, modestissime parendo, et sæpe jejunando, aliis etiam flagris corpusculum suum castigando sancte sapienterque instituisset, in tantam simplicitatem et puritatem brevi pervenit, ut omnibus vehementer carus existeret : nam, ut cætera omittam, quibus ad enervandum corpus utebatur, sæpe nocturno tempore, hieme etiam torrida, inter nives et asperam glacies conspectus est nudus jacens : virtutibus ejus inimicus nominis Christiani diabolus eum aggressus est fraudibus tentans, si quo modo posset ipsum ab instituto tramite deviare. Ille e contra, Jesu favente, pro viribus resistere.

303. Verum cum diabolus videret, se semper ab eo repelli, statuit aliam viam aggredi ad ipsum perterrefaciendum : nam imprimis speciem Angeli lucis sibi assumens, blandis eum verbis alloqui, nunquam denique quietus esse, sed semper instare, suadere, orare, ut eum ad se adorandum impelleret. Interdum etiam formosæ mulieris faciem sibi vindicans, se virginem Mariam esse prædicabat. Nec mirum, nec incredibile alicui videatur, dæmonem varias species atque ora tum hominum tum ferarum sumere : nam fit subito sus horridus, atræque tygris, squamosus draco, et fulva cervicæ leone ; fit etiam angelus lucis, fit juvenis pulcher, formosus, fit senex incurvus, venerabilis, tremulus, ut in *Vitis*

orum Patrum, præsertim D. Antonii legitur ; A mature adeunt. Illic devote psalmos, qui pœnitentiales intitulantur, cum litanis decantant, sperantes, Dominum Jesum ei, sive extrema patienti, sive innocenti, opem suam solita pietate laturum.

. Cæterum, cum nec precibus nec minis hunc olomæum ad suam voluntatem flectere posset a et atrociora ausus est aggredi : nam umbras iam atras horrendasque, oculos ignitos præ se eas, sulphureum pestiferumque fumum naribus sedentes præsto coram adesse conspicit, quarima, inquit : Hunc nobis infensum, vobis ntis afficiendum devorandumque, nisi sibi lat, et nobis jamjam assentiatur, præbeo. Verum pœse haud perterritus, eorum sperneret et floccit minas, iterum illa : Monstrum hominis, taces? ne ridendo insultas? Nec te pudet, o omnium um pessime? Inde cæteris : Effertur foras, et gatur in profluentem, et, ut meritis est, B eatur aqua intolerabili. Vix ipsa dixerat, cum spiritus illi horridi et diri eum, ad Jesum et ginem Mariam et ad S. Joannem exclamans epus sublime tollunt; quam vocem tunc nulmonachis, forte quia aliis negotiis intenti], persensit, [et quia] etiam ipse aliquid atur foris, et nox jam adventaverat.

Dæmones itaque ipsum ad locum quemdam priore parte rupis stagnantem, a monasterio iani ferme per trecentos passus distantem ac exprobratione tulere : Modo modo peribis, re : te enim deorsum, ut meritis es, trudemus m. Ille vero, exitium tum animæ tum corpori in discrimine timens, fortiter : Virgo Maria, am ! S. Joannes, serva me, geminando sæpius C are. Dæmones e contra tartareis vocibus re : modo peribis, flagitiose, una una tartarestemus regiones. Ergo tace : nam incassum preces. Verum huic duello, ut ipse referre erat, S Joannes nunquam defuit ; sed, ut Dominus noster certamen Antonii sanctissimi Joannes servi sui spectare. Tandem dæmones nnis gratia operante, victi, confusi, despecti m illum, tum rigore, tum labore, verberibus que concisum, jam jam extrema petentem, rsum tendentes reliquere.

Quid interim monachi, qui in monasterio iani degebant, egerint, nec sentio prætermittit n; cum enim præfatum Bartholomæum haud pitio more solito reperissent, veriti pejora D erant enim, diabolum eum sæpius et delusisse vitatum esse) mœsti abbati referunt. Tum ille, iter eum explorent intus forisque, si forte atur, imperat. Eo monachi expediti cum e, Jesu, Virgini Mariæ, et S. Joanni imprimis mmandantes, alii alio, ubi sibi persuaderent esse, ad multum noctis errantes, totum monachum intus forisve lustravere. Demum consilio lam boni viri, cui nomen Simon, qui tunc idem monasterio præerat, turmatim ecclesiam

) Cum Auctor hic præsentem loquatur, haud dubie intellit Franciscum Altovitam, quem annq ubiisse supra diximus.

07. Denique cum jam ad mediam noctem pernoctassent, fessi somno, Prioris mandato, quisque suum repetit cubile. Vix cellas ingressi [erant], cum repente trinum sonitum majoris campanæ accipiunt. His in admirationem prius, inde in lætitiã versi una iterum ecclesiam ingrediuntur, et fratrem istum madefactum, humore et limo oppletum, in scabello altaris, ubi sanctissimi Joannis corpus sacratissimum quiescit, exanimatum conspiciunt. His igitur fratribus eum interrogantibus ubinam gentium ea nocte fuerit, unde limus ille, unde humor [esset], nullum tunc dedit responsum ; nec poterat si voluisset : nam, ut diximus, jamjam extrema tenebat. Tunc ex monachis quidam de mandato Prioris ad hospitium subnixum detulere, eamque pro se quisque, ut in tali re fieri solet, quam poterant Jesu Christi amore, charitatem exhibentes et misericordiam ; postridie vero, jam resumptis viribus, non tantum monachi, verum etiam et conversi, et qui aderant, ruricolæ et opifices omnes (aderant enim multi propter novum monasterium ædificandum) ad eum tumultuario concursu irrumpentes, quidnam præterita sibi acciderit nocte vel ubinam locorum fuerit, inquirebant.

308. Tum ille voce humiliet demissa omnia ordine suo aperire ; ut sæpius a diabolo variis imaginibus delusus sit, ut nunquam, Jesu favente sibi [consenserit] : asserit, ut dæmon eum suffocare, ni S. Joannes opem tulisset, voluerit, ut nunc etiam non sibi quies dari potuerit, et multa alia, quæ, ne lectori fastidio sim, prætermittam. Hæc itaque nostra tempestate inaudita non admirationem tantum verum et metum præsentibus incutere, nam quisque sibi pejora vereri ; tamen, ut fratrum mos est, cum blandis verbis lenire ; nihil esse, quod vereri deberet ; tum quia imitari Jesum pro viribus studebat, tum, quod primum putandum est, quia S. Joanni curæ foret. Ad hæc addere : Nec diabolus valet quod vult : frangitur enim Dei potentia, Sanctorumque virtute debilitatur.

509. His igitur et aliis verbis in spem animum arrectus, se omnium orationibus commendans ad S. Salvii monasterium, ut securius viveret, consulentibus fratribus, perrexit ; quem et illic etiam diabolus insectari : am multis, quæ illic crudeliter iniqueque egerit, prætermittis, uno tantum contenti erimus, quod quidem a venerabili viro D. Francisco (215), qui universæ Congregationi præest, accepimus. Verum et cicatrices in facie diu aspicientibus monstratæ sunt. Quod quidem sic sibi accidit. Cum Bartholomæus iste post Completorium æstivo tempore, ut religiosorum mos est, ad colorem intentissimum de

vitandum claustrum orando lustraret, et in hoc opere A laudabili jam multum noctis consumpsisset, dæmon bonitati illius invidens, sumpta facie hircina seu caprina, frontem cornibus exasperatam ostendendo elevans, sulphureumque fumum ore putrido evomens, ipsum miserum in faciem pedibus ignitis prius percutiens, eumque in puteum aquarum, qui haud longe ab claustrum aberat, conjicere voluit, sed non valuit: nam S. Joannis virtute debilitatus et fractus dæmon, alio in rem suam malam teterrimum et hircinum fragrans fœtorem, concessit.

310. Abbas vero monasterii per nuntium servum, qui eum toto corpore humi prolapsus invenerat, quid sibi evenerat, et quid periculi deinceps sibi impenderet intelligens, postridie, convocatis quibusdam ex patribus, consilium habet quidnam de hoc B fratre Bartholomæo, quem diabolus tam atrociter insectabatur, agendum esset. Verum varii varia sentire: alii clausum eum habere, et opipare et delicate alere, si forte deficeret in sensu; alii necubi esset foris neu contenderet; alii alia. Demum Abbas ita [dixit]: Censeo, eum pro tempore abesse, et ad S. Cassiani monasterium in Scalario monte duci, sibi que sub virtute salutaris obedientiæ imperari ut vitam agat laxiorem, ne velit indiscrete et ante tempus aliquo casu perire, et etiam, si monasterium extra hortulos vel aliud opus ageret, socios adesse, ne forte diaboli arte aliquid sinistri ei eveniret. Probatur ab omnibus et salutare ducitur, quod P. Abbas censuerat.

311. Ei itaque accersito vix persuadere poterunt ut interdum aliquid cocti seu sorbitiuncule cum pauxillulo vini degustaret, asserens, se nec secus posse et carnis titillationes et dæmonis varios laqueos evadere: nam antea tantum herbis agrestibus et quibusdam leguminibus et pomis vescebatur. Ubi igitur de mandato patris sui abbatis monasterium S. Cassiani adivit, omnia, quæ imperabantur, vilia et contemptibilia agere, neque in hujusmodi rebus priorem pati alium, imo semper antevenire; quibus rebus et artibus ita Jesu Christo charissimus existit, ut, ipso Jesu volente, quæ Congregationi evenere bona, quæ etiam contingere mala, longe ante non solum præ sagierit, verum etiam prædixerit. Quid quod hactenus dæmon in eum amplius haud ausus est debacchari, etsi asperitatem adhuc pristinam servet, et non nisi super nudo ligno, seu frondibus quiescens jacet; de quo pro tempore satis dictum arbitror. *Hic aliqua sequuntur capita ad Sanctum nostrum non spectantia, quorum titulos, ut a Papebrochio descripti sunt, tradimus.*

Cap. xx. Quid in die festivitatis S. Mariæ Magdalenæ et S. Jacobi Apostoli in monte Milliarrii acciderit, eorum festa servili opere violentibus.

Cap. xxi. Ut quidam nautæ meritis gloriosæ Virg. Mariæ e naufragio et peste evaseret.

Cap. xxii. de quodam monacho hujus monasterii, quem Virgo Maria, jam jam extrema patientem, sua solita pietate liberavit.

LIBER TERTIUS.

Cap. I. Unde et quomodo ædes S. Mariæ de Laurento initium sumpserit.

Cap. II. Unde templum S. Mariæ servorum initium habuerit.

Cap. III. De origine templi Virg. Mariæ, quod S. Mariæ de Gratia dicitur.

Cap. IV. Templum Virg. Mariæ juxta portam Flaminiam.

Cap. V. Templum Virginis Mariæ in agro Foroliviensi noviter ædificatum.

Cap. VI. Unde ecclesia S. Mariæ, quæ de saxo dicitur, initium habuerit.

(Papebrochius noster, qui magna ex parte hæc miracula excerpserit, testatur, post hos titulos ad S. Joannem Gualbertum proprie non pertinentes, in eodem codice subnecti sequentia.)

PARS I.

312. Rem profecto mirabilem, longeque stupendam rebusque veris veriore describo; cujus rei testes

(216) Per errorem hic Sixtus vocatur: est enim istius nominis IV, qui a Paulo II ex ordine Franciscano ad Cardinalatum assumptus, et successit in Pontificatu anno 1471.

C omnes hujus S. Mariæ monasterii monachos et conversos et alios, tum cives, tum religiosos viros in medium afferre possem, si hoc opus ad infidelium, et non fidelium manus putarem venturum. Ceterum quia apud Christianos nihil est tam incredibile, quod non credatur a sanctis viris et Dei amicitiam fieri posse, eo hoc miraculum aggrediar, et tempus, personas etiam nonnullas nominibus propriis annotare curabo; quod superius feci in quibusdam, in aliis vero minime, cum tempus obcurum et anni indistincti essent; et conjecturare, aut dubia fingere, præsertim historiam seu miracula scribenti, non liceat.

313. Anno ab Incarnatione D. Jesu MCCCLXXV tempore Xisti Pontificis II (216), hujus S. Mariæ monasterii Abbate D. Francisco Altovita, venerabili jam propectæ ætatis viro, ex oppido S. Miniatis, quod vulgato nomine dicitur del Tedesco (217), inter nobilissimam Urbem Florentinam et vetustissimam

(217) *Miniatum Teutonum* vulgo *san Miniato ad Tedesco* est urbs Etruriæ in colle sita ad Arnum fluvium inter Florentiam ad ortum, et Pisas ad occasum, utrimque 20 miliaribus distans.

Pisas conditum, quidam D. Joannes de Bon-Romæis A
causidicus haud contemnendus, cum filia, sextum et
decimum agente annum, et cum quibusdam aliis
comitibus et religiosis, hieme deformi stridente
gelu, et concretis nivibus, ad hoc S. Mariæ mona-
sterium exsanguis et moribundus accessit. Cæterum
prius, quid domi suæ, quid Florentiæ diabolus dixe-
rit feceritque, dicendum puto, quam ad ipsius libe-
rationem et ad S. Joannis miraculum veniamus.

314. Itaque hic, quem diximus, Joannes, præsen-
tibus fere omnibus hujus monasterii monachis, hæc
lacrymis retulit obortis : Venerabiles Patres, quæso,
æquo animo audite. A quinque præteritis mensibus,
die quadam quædam novitiæ puellæ (218), non obscuro
loco natæ, domum meam juxta, ita ut sit, una lanam
trahentes conseraderant, hac mea filia per fenestram
deorsum respiciente: cum diabolus horam fallendi B
naactus, optans inter concordēs jurgia serere, lapidem
non parvum supra puellas, ea parte qua filia mea
respiciebat, deorsum jecit; qua de re ipsæ puellæ
irasci, et convicia in filiam meam dicere, eique mala
minari; quod ubi ad parentum aures devenit, quam
raptim ex his quidam, quibus ne injuste agerent,
obstiteram, convolare ad me clamitantes, indignum
facinus, filiam meam lapidibus suas velle obruere,
nec posse vicinas pati; hæc [inquiunt], nisi te
volente, haud fierent. Quibus ego: Ne velitis oro,
tam cito puellarum verbis fidem adhibere. Nostis
morem earum, quomodo in maledicendo de parvis
magna loquuntur: insuper mihi hæc conviciari,
prudentium hominum non est; cum peroptime cal-
leatis me non eos solum, qui sunt de familia mea, C
ut recte vivant, quantum in me est, curare; verum
et alios, modo faciliè præbeant aurem, monere. Et
illi: Satis dictum puta, vide ne posthac ad arma
venire cogamur. Et ita discedunt a me ac si mecum
bellum ineundum sit.

315. Ego illico domum petens meam, cæteris
semotis, filiam his verbis aggredior: Cur, filia, inter
nobis infensos litem et bellum recrudescere cupis?
Mi pater, inquit illa, oro quorsum hæc. [Respondi]:
Quia, ut fertur, lapidem in tales hodie injecisti puel-
las. Ha, mi pater, nec feci nec ausim facere; has
profecto, ut sorores diligo. Tamen factum est, in-
quam ego. Posthac, mea filia, da operam, ut, ubi
in via puellæ illæ consistunt, ne fenestris in partes
illas vergentibus hæreas. Illa inquit: Faciam, mi D
pater. Postridie vero, quia ea via parum profecerat,
dæmon, iterum lapide acriter quamdam ex puellis
jam dictis vulneravit, ita ut tonsore indiguerit ad
vulnus prædicendum. Fit ob hoc concursus virorum,
undique strictis gladiis decurrentium, atque, ubi
estis, perituri! declamatum. Mei statim media
domus, ostia clausere, et ex amicis et propinquis
quidam per posticum ad me armati convolant; et,
ni vitassent, a meis ea die pessimum facinus perpe-
tratatum fuisset.

(218) Per novitiam puellam intelligunt Latini ancil-
lanæ, quæ nondum per annum ministravit. Ac puto

316. Dum hæc hinc inde agerentur, cohors præ-
toria armata illuc cum equite properans, rem omnem
diremit, et viri boni populares causa diligenter
cognita fœdus et pacem inter nos iniere. Ego itaque
incipiti malo permotus, quod, neque unde istud mihi
evenisset, satis conjecturare possem, neque si pejus
inde sequeretur, quid in ea re agendum foret, scirem
penitus, divinum statui, ab his qui domi erant,
auxilium inquirendum. Cum igitur pro cujusque
ingenio et studio crebro ad Jesum et ad Virginem
Mariam preces darentur, filia mea hæc forte tum in
thalamum, ut secretius oraret, se conferre volens,
anum quamdam lectulo accumbentem, manumque
dextram inter pulvinar et genas tenentem aspexit.
Primo dubia, quidnam insolita facies ostenderet,
vereri; inde, pulso timore, putans unam esse ex
familiaribus, ulterius processit. Cum statim diabolus,
qui in anilem formam sese transformarat, caput
efferebat, et eam trucibus aspiciens oculis, tar-
tarea voce inquit: Vide quid agas, quove te
conferas.

317. His igitur verbis, talique aspectu perterrita,
Virginem Mariam exclamans, ad nos timida rediens,
rem, timore gelida atque rigida, vix valuit aperire.
Ego falsam, quibus sæpe deludimur, imaginem
putans, ne hæc curaret, blande monui. Ipsa contra
verum esse, affirmare. Deum sibi satisfaciens, et
illuc me conferens, et imprimis lectum simulque
omnia circumspiciens, anum illam haud videre
quivi. Itaque mente suspensus, filias meas, ne quid
vererentur, monens, aliis rebus, mihi magis neces-
sariis, incumbens, in forum me contuli, cum paulo
post ex filiabus meis alia, aliquanto junior, nescio
qua causa, in thalamum iter habens, præfatam anum
pari modo jacentem, ut hæc viderat, respiciens,
non parvo timore correpta, ad alias prosilivit
quamprimum.

318. Hæc igitur mihi de foro venienti dicentes,
quid hoc esset, mirabar. Cogitanti itaque, et in ani-
mo sæpius volventi, diaboli opus existere, venit in
mentem: eo quam primum, sacerdote monacho ac-
cersito, qui ecclesiam prope domum gubernabat,
rem omnem clam sibi aperui. Hic statim clerico sæ-
rio imperat, aquam benedictam et conjurationum
deferre librum. Quibus delatis, thalamum intrepidi,
signo crucis prius edito, ingredimur: spargitur sta-
tim a sacerdote aqua, sale et orationibus expurgata;
inde ordine quodam ad lectum accedentes: Conju-
ro te, inquit sacerdos, in nomine Patris et Filii et Spi-
ritus sancti; si malus hanc habitas cameram spiri-
tus, mihi quid velis, quidve inquireas, aperias. Vix
hæc sacerdos expleverat, cum statim querulosam
audivimus vocem: Hei ferte opem miseræ! cruciatus
tantos perferre nequeo! Quomodo te juvare possu-
mus, inquit sacerdos? Si Missas [ait] Gregorianas
cum defunctorum obsequiis pro me curaveritis cele-
brari. Fiet, ait sacerdos, tu tantum in rem concede
per *novitias* hic significari *juniores*, cum dicat Au-
ctor, fuisse puellas *non obscuro loco* natas.

tuam, ne tuis detrimentum metusve sit : aiebat enim, se patris mei matrem jam defunctam esse. imperat ergo sacerdos devote omnia in Christi Jesu nomine agi.

319. Air itaque rite, ut sibi placuerat, peractis, nocte quadam nos sopori deditos hoc modo exterruit dæmon : imprimis enim filiam meam, quæ hic est, excitans, eamque se Virgini Mariæ devote commendantem immite in genis percutiens, inquit : Tu tuatim, non meatim ages ? quousque abuteris patientia mea ? Hem ! tibi hæc diutius licere speras ? me volente, hæc amplius non facies. Quo sonitu, quibus verbis excussus somno, illico e lecto desiliens lumine accenso, concessi ad eam partem lectuli, ubi filia accumbebatur : Mea filia, inquam, quid agis ? Unde oro, hic gemitus ? lacrymabatur enim : nondum enim mihi dederat responsum, cum subito idem dæmon inferiorem partem petens, filium parvulum, qui eodem in loco quiescebat, suffocare nitebatur. Ego statim opem tuli puero vagienti : signo enim crucis me imprimis, et ipsum muniens, inde libera voce dæmoni aiebam : Cur his innocentissimis, pessime, hujusmodi cruce et tormenta inferes ? I quo meritus es, in barathrum inferni, perfide, inique, maledicte.

320. Necdum verba finieram, et hanc filiam meam querentem audio : Mi pater, si qua in te filiæ tuæ pietas est, fer opem, fer auxilium ! me etenim dæmon iterum suffocare conatur. Parvulo itaque relicto, accurro ad eam, eodemque modo, ut puerum, crebris Christi Jesu signis muniens, dæmoni minari, si forte Jesum Virginemque Mariam vereretur, non desisto. Ille his crudelior effectus, puerum, ut torqueat, iterum repetiit. Ego illuc propro : ille ad filiam ; ego ad eam : ille ad puerum ; [ego quoque ad eum]. Quid vos multis moror ? Cum in tanto talique discrimine quid agerem, quo me verterem, ignorarem penitus (quia, meis peccatis id exigentibus, neque Jesus, neque piissima Maria in tempore opportuno auxilium ferebant, et eorum mater etiam tunc domo aberat), mira voce, finitimi, vicini mihi succurratis, oro ! ter quaterque exclamare cæpi : cum velocius dictis vicini advolant, præsertim monachus iste, qui præsens est : rem enim malam obpræteritas conjurationes præsignabat.

321. Ubi advenere, foribus clausis inventis (ego enim a pueris meis abire, ne majus oriretur malum, haud audebam) pars claustri portarum sudibus et cuneis, et vi multitudinis in id obnitentis, si forte a cardinibus evellere possent, tentare ; pars per scalas, et qua sors dabatur, ad fenestras scandere. Ita brevi domus cujuscumque conditionis viris et mulieribus repletur, et causa cognita, omnes, unde hoc mihi malum esset, rogabant. Quibus ego : Hei ! unde putatis, nisi ob scelera mea fieri ? Miseremini mei omnes, miseremini mei, quia manus Domini super me facta est. Edes igitur meæ, multitudinem non capientes, [cum repletæ essent,] turba multa domum circa, voces varias volutans, fere totum

commovet oppidum ; quibus, ita ut fit in re nova, brevi spatio dato, clerici cujuscumque ordinis et nobiles et clari viri et alii quamplures, [præter] ignobile vulgus pro vallo domus meæ quingenti et amplius convenere.

322. Extemplo itaque sacerdotes, et, qui aderant religiosi viri, mihi misero ubertim lacrymas emittenti, compatientes, flexis genibus subnixe Virginem Mariam, suumque dilectum filium Jesum hymnis et psalmis aliisque orationibus immixtis, mei misererentur, orare cœperunt ; idem et cæterum vulgus pro cujusque ingenio agere : et ita in oratione dia una mecum pernoctantes, eosque sommo fatigatos conspiciens, sic flebiliter alloquor : Deus bonus, justus, et pius, fratres, vobis præmia digna ferat, qui me, meosque miserati, tantum onus pertulistis. Ite omnes in rem bonam ; isti religiosi pro rei necessitate modo sat erunt, dum paululum caput posuero : nam datur hora quieti : hi enim alternatim Jesum jugiter exorent. Inde discessere omnes. Dum itaque fessos oculos subtraho labori, religiosi qui aderant Jesum et Virginem ejus matrem Mariam exorabant ; jam enim aurora diem produxerat alium. cum adhuc dæmon, neque orationibus victus, neque religiosorum precibus fatigatus, aliovorsum [non] ceciderat.

323. Ego itaque me divino auxilio penitus destitutum putans, magis curarum fluctuans æstu, atque animum, nunc huc celerem nunc dividens illuc, in partes varias trahebam, perque omnia versabam, cum Deus ex alto prospectans mihi, misera et iniqua animo volventi, succurrere per Mariam piissimam matrem suam sic voluit : nam filiam hanc ad me summa animi consternatione moribundam, flagrantem lacrymis perlusam genas direxit, atque his me alloquitur verbis : Mi pater, per has ego te lacrymas, per, si quis filiæ tuæ tangit honos animum, unum oro, quia unica spes tuarum filiarum, quia in te omnis domus inclinata recumbit, ne te crucies, ne te maceres, neque tuam propter me sollicitas conectam : imo, quod viri forti et constantis est, animum revoca, mœstumque mitte dolorem, atque olim hæc meminisse juvabit ; per varios casus, per tot discrimina rerum ad vitam tendimus beatam, sedes ubi Jesus, uti, te prædicante, accepi, quietus per Evangelistas suos ostendit : illic fas est perpetuo cum Jesu Matreque ejus gaudere ævo.

324. His itaque filiæ meæ verbis, corporis animique viribus paululum recuperatis, quævi : existimas me non penitus destitutum esse, cum filiam pulchellam adhuc, ita me exhortantem audirem. Demum religiosus omnibus gratias agens, et quandoque re ipsa ostensurum, modo vita superesset, pollicens, eos missos feci, uno hoc tantum monacho, qui nunc aderat, contentus : hic enim semper præsens meis in necessitatibus et discriminibus adfuit. Ubi discessere, his Virginem Mariam [verbis implorare] orando exorsus sum : Mater misericordie, mater pietatis et gratiæ, desolatorem refugium, miserorum

, me tibi, totamque meam commendo fami-
saltem his in periculis, nusquam gentium au-
nimæ ne pereant nostræ, tua solita pietate
e: nam nobis non cum mortalibus, sed cum
res est, cui nomina mille, mille nocendi ar-
quorum nulla spes datur non solum vincendi,
nec evadendi quidem.

His dictis, quem exitum res habitura esset,
expectabam, cum repente hanc meam filiam
anatis ictibus diabolus atrociter in genis per-
s, mihi matricque suæ (nam domi tunc erat)
nam credi possit, adauctus (est) dolor, eoque
nati humi procumbebamus; filia vero mea
ruciatus nec amplius ferre valens, ad Virginis
picturam, quæ domi in quadam tabula con-
atur, confugiens, suppliciter tunso pectore
isque passis talem ad eam orationem imo
effudit: Quo me vertam nescio, si me dese-

Virgo beata, eo per Jesum filium tuum ne
nitus abjicias deprecor; quod si feceris, o
m piissima, me totam tibi voveo tuis inservi-
obsequiis. Mira res! ex eo enim Virginis Ma-
ricibus factum est ut nihil metueret, nihil ti-
sese omnibus in torturis invicibilem impas-
que redderet. Me patres dilectissimi, tempus
verba maturius desereret, si in omnibus quæ
is in hanc meam filiam in nosve fecerit,
do immorari vellem. Quamobrem nonnulla
memoria digna, quia intenti accipitis, referam.
Instanti igitur nocte, ecce iterum dæmon ex
iso me fatigatum somno, atque id nec opi-
reperire sperans, ut meam filiam vexaret,
uo venit. Verum ego, qui summum fingebam,
tem intelligens, signo crucis filiam meam
ecuram reddidi. Id ille ægerrime ferens, ful-
ecti ad se summis viribus trahebat; ego econ-
me retrahere, Virginem Mariam, ut opem
assidue invocans. Ita in miserabili duello
a noctis parte consumpta, diabolus Virginis
precibus victus furibundusque in inferiorem
partem sese proripuit; ibi vasa multa effrin-
stia arculasve aperire, strepitu et tumultu
miscere. Noctis igitur quod superfuerat, tre-
nnes duximus. Proh bone Jesu! hanc meam
deinde quoties ille in maxillis et in genis ver-
lo [percussit]! et ego una cum ipsa orando
defessi sumus.

Forte quinquies, nobis præsentibus, domum
eam crudeli afficere morte [voluit]: per ae-
sam jugiter clamantem, Virgo Maria, feropem,
me, obsecro! exportavit. O quam miserabile
que spectaculum omnibus oppidanis erat, eam
e suspensam deportari, nosque longe miseros
im Jesum Virginemque Mariam invocantes, et
sanos properantes aspicere! Mitto, quid mater
infortunius agebat, uti suis questibus plateas

) *Torture* pro *cruciare* apud medii ævi
ores invenitur. Verosimiliter hic auctor Italus
lico verbo *tormentare* desumpsit.

A vicosque omnes implebat, matres et filias ad fletum
gemitumque invitabat. Verum hoc tacendum non
duco, uti, dum dæmon eam, Virginem Mariam in-
vocantem, per scalarum gradus ulla vi contrudere
non valeret, iratus et accensus eam mediam comple-
ctens, sicque per aerem deportans, aiebat: Pessima
nunc peribis, jamque exemplum te omnibus dabo.
Quid puella virgo, tamen ita acerrime, ac si vir es-
ses, resistis? Mihi crede, non te tuæ preces, vel
tuorum orationes tuentur. Cui illa: Non me tuæ
deterrent minæ, omnium dæmonum pessime; verte
te omnes in facies, et contrabe, quidquid sive ani-
mis sive arte tartarea vales, te tuasque, ut dixi, minas,
Jesu Virgineque Maria opem ferentibus, parvifacio.

328. Ita secum verbis dissidentibus, dæmon se a
puella separari ægerrime ferens, eam super quem-
dam puteum, qui domum extra erat, [ut] ad ter-
ram summa vi dejiceret, deportavit. Verum ipsa,
divino freta auxilio, cum nihil vereretur, mutare
sententiam dæmon statuit, et quam minis acribus-
que verberibus non vicerat, calliditatibus seu blan-
dititiis vincere aggressus est. Igitur eam talibus ver-
bis hortabatur: Jacta te deorsum, mi amicissima,
nihil est quod vereare; quod si feceris, post hæc
esto secura. Ne faciam, inquit illa, ne faciam. Noli,
o omnium pessime, assentari. Inde Virginem Mariam
in sui auxilium crebro invocare. Quis, o bone Jesu!
tam obtuso ingenio, quis tam impio et efferato animo
esset, quin obrigesceret et concuteretur simul vide-
re tantam dæmonis in puellam Virginem crudelitate-
tem, et econtra puellæ in eum audaciam animadverte-
tere, et tot cujuscunque conditionis viros et mulieres,
qui illuc confluerant, et jugiter confuebant, omnes
suspensos, et ad rem nusquam auditam nusquam
visam, penitus intentos aspicere; videre in super ma-
trem una cum puellæ sororibus, multitudinemque
matronarum cognatarum et afflinum omnes crinibus
solutis unguibus ora fœdare, et pectora pugnistunde-
re, ita ut lamentis et gemitu femineoque ululatu tecta
fremerent, resonaret et magnis plangoribus æther?

329. Imprimis matris quærlæ voces omnes qui
aderant mortales ad gemitum compellere: Per me-
dios enim veluti fatua crinibus passis ruens, voci-
ferando aiebat: Hanc ego te filiam aspicio, te talem
misera concepì, atque ad hanc alui diem, ut non a
mortalibus, sed a dæmone hisce oculis crudeliter
D affici atque torqueri aspiciam? O me miseram! Quid
tantum demerui, quidve criminis, admisi, ut filiam
meam ludibrio dæmoni esse, tam turpiter, tam fœde
videam? Heu! dæmon, qui filiam meam nullo jure
insectari statuisti, me crucia potius, me tormenta
(219)! si qua tibi est pietas, in me omnia quæ potes
conjice mala; aut tu, bone Jesu, Pater Divinum, mi-
serere animi non digna ferentis (219*), tuoque invi-
sum hoc detrude caput sub tartara telo, quando aliter
nequeo crudelem abrumpere vitam (220).

(219*) VIRG. *Æneid.* II; verba Sinonis. (Ed.)

(220) VIRG. *Æneid.* IX: verba matris Euryali, (Ed.)

930. Inde paululum ad sanam rediens mentem, ad populum se convertens inquit : O vos, præsertim matres, audite, si qua piis animis gratia mei infelicis manet, seu filiae meæ, in tanto talique discrimine positæ, cura remordet, flexis genibus una mecum Jesum, piissimamque Mariam matrem ejus invocetis, si forte sua solita pietate opem ferat, oro. Quod mox fecere omnes. O Jesu bone ! e vestigio filia ad matrem ruens, hilari jucundaque facie ita eam semivivam solatur : Mea mater pelle timorem, flere desine ; hic adsum tua filia ; nihil dæmonis ludibria metuas, oro. Forsan me torqueri et cruciatibus affici putas ? Minime, mea mater ; imo suavi et inenarrabili afficior dulcedine. Semper enim, desolatorum refugium, Virgo Maria præsens est, hortatur, adjuvat : perseverem monet : Sic, inquit, filia

itur ad astra. Ideo, tu mea mater, vosque omnes parcite metui, ponite modum dolori, et gratias Christo Jesu, Virginique Mariæ matri ejus si plura et majora nobis adhuc mala supersunt, agite semper. 331. Hæc itaque filiae meæ verba, non solum jucunditati, verum et admirationi omnibus exstiteret. Demum quispe suspensio animo domum suam concessit, nos vix læti intro ingressi, aliquod novum a dæmone semper opperiebamur malum. Nempe dum hæc lacrymis obortis nobis suo ordine, ut dixi, enarreret, omnes sui misereri, adeo ut quibusdam lacrymas moveret. Inde illud, quod superest adhuc, ni molestum est, paucis disseram. Cui omnes : Dicite : nam nihil in instanti tempore gratius fieri potest, et sumus otiosi. Dum enim, ut paulo ante retuli, in re dubia suspensos animos gereremus, ecce ex

improviso dæmon atrocius solito filiam meam in primis, deinde me aggrediens, pedes totumque corpus mordicatu cruciabat, non secus ac famuli prætoris ignitis forcipibus nudum damnati corpus variis in partibus, illo clamores horridos ad sidera tollente, excruciant : nam modo crus interdum genu, quandoque pectus, nonnunquam genas mihi crudeliter seu dentibus seu unguibus (nihil enim conspiceret poteramus) attrahere. 332. Qui cum in his difficultibus, quid agerem, nescirem, Jesu respiciente, ad solitum unicam Virginis Mariæ præsidium confugi, cujus Officium cum devote coram imagine sua peragerem, id ægerrime dæmon ferens, librum vi e manibus meis abstulit, lampades cereosque accensos exstinxit, arculas omnes, supellectilem etiam, vasaque subvertit, laceravit, fregit ; et, ne multis, paternitatibus vestris tædio sim, tantum detrimenti mihi in rebus mobilibus attulit, ut ultra centum aureos in his restaurandis recuperandisque exposuerim. Cum igitur diaboli gravis ira, nec exaturabile pectus, me cogent preces descendere in omnes, quia eum nec longa dies, pietas nec mitigaret ulla eum demum amplius ferre non valens, in hæc gravi pectore verba

(220*) Virgiliani quoque hi duo versus, *Æneid.* iv ; verba Didonis. (Ed.)

(221) Item ex Didonis ad Annam sororem ora-

prorupi, Ha ! cur me in oppido ingenti solum insectari statuisti ? A me et a filia mea, oro, quid vis ; quidve inquiris ? Si justum petieris, et in re potestateque nostra fuerit, fiet ; tantum dic quid vis, Nihil aliud volo, nisi hanc tuam filiam, inquit ille. Cui ego : Creatura Dei cum sit, eam tibi tradere nec volo nec possum. Sat, inquit, habeo si monialis non efficitur.

333. Ego itaque, cognita re, præ nimia cordis tristitia mente cæsus filiam seorsim advocans aio : Filia mea dulcissima, ut propriis oculis aspexisti, nihil ob gratiam tua inausum reliqui [ex iis,] que potui infelix. Qui memet in omnia verti, vincor a diabolo. Quod si meæ preces non sunt magnæ satis, dubitem haud equidem implorare, quod usquam est. Non vult te dæmon monialem effici. Assentiendum est, si saltem hac causa, sibi potissima, nos insequi desisteret, si forte parceret, si finem his malis daret. Hoc enim tibi non votum, verum devotio exstitit ; non obligatio integra, sed quædam bona voluntas : ideo hanc a te voluntatem penitus amoveas, oro, et tibi, nobisque demum quietem dari velis. Ad hæc filia mea : Si mihi non animo fixum immotumque sederet, ne cui ne vincolo vellem sociare jugali (220*), et si Virgo Maria pugnam cum diabolo pro me non iniret, huic uni forsitan potui succumbere culpæ : sed mihi vel tellus, optem, prius ima dehiscat, vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras, pallentes umbras erebi, noctemque profundam, ante, pudor, quam te violem (221), aut te deseram, Christe Jesu ; tu qui primus a me vasos sæculi abstulisti amores, me conserves, neque liberes, oro precorque.

334. Sic effata, ad Virginis Mariæ matris imaginem ruens, sinum lacrymis implevit obortis. His accensus, præsto affuit hominum ille seductor, et, quia discordiæ, simultates et iræ quas suggesterat, parum processerant, ut in Job olim virum justissimum, ita et in filiam meam sævire cœpit : nam in primis lineam vestem, qua carnes teguntur, inde laneam ; demum, quæ sericis desuper contexta erat, ut nobiles solent ferre puellæ, frustulatim fregit, laceravit dissipavit, consumpsit ; eamque fere nudam deserens, capitis comam vi evellere cœpit. Exclamat filia : Mi pater, fer tunicam, me nudam cooperi, tuque, Virgo Maria dulcissima, fer opem, serva me obsecro ! Ego in tanto discrimine cum vix essem apud me, et mortem [potius] quam vitam optarem, tamen illico tunicam afferri, inde tonsorem vicinum cursim advocari jussi. Ubi venit, capitis crines flavos, uti nunc etiam conspicitur, totondit et rasit.

335. His diligenter expletis, me cum lacrymis in orationem dedi : Jesu, inquam, omnipotens aspice nos hoc [in periculo] tantum, et, si pietate meremur, da deinde auxilium ; sin minus una nos interdos, oramus, des finem tandem tantis laboribus : nam, tione desumpti sunt hi quinque versus, ut et infra ex eodem Virgilio plurimi, quos legendo statim agnosceret eruditus lector. (Ed.)

uod consilium mihi, aut quæ jam fortuna A quo enim melius per me vel per alios fie-
diabolus crudelior in nos miseros sævire.
filia mea solari, hortari, orare, ne tanto-
icerer. Hinc profecto, venerabiles patres,
Jesu, Virginique Mariæ matri ejus non par-
as agebam, qui mihi in tot tantisque di-
vus posito talem dedissent filiam, [in qua]
, quo confugerem, ubi conquirerem, cu-
mone et suavitate omnes curas doloremque
m. Mirabar præterea summopere Incredi-
us virtutem et fortitudinem, eamque
imi neque corporis laboribus defatigari.
um! etiam ægerrime tuli feroque eam tali
ide, humanitate, probitate præditam, in
uciatus propter mea scelera incidisse.

B enique mihi, qui nunc huc ingentes nunc
ore curas mutabam, amici, [ut] filiam mo-
monialium traderem, consuluerunt. Feci,
esum ab hoc his malis quandoque finem
. Verum longe aliter ac ratus eram res
diabolus enim, quia promissa non servave-
de sæviens, crebros et infestos impetus,
ibillis, in moniales faciebat, tum minis atro-
grisque hostilibus impetebat, tum, quidquid
inopis vitæ dabatur, perquam impie diri-
omniaque sacra violata relinquebat, voces
dum divina ipsæ peragebant Officia, ede-
nia mala tandem, quæ dici aut fingi possent,
quibus moniales territæ trepidare, neque
ue sibi invicem, præsertim noctu, satis cre-
interdum adeo mente consternabantur, ut
nto pavore reciperent animos : nam inter
ut solitæ erant referre, sæpius pugnis ala-
debantur. His itaque coactæ, Virginem
ne eas desereret, pariter exclamabant.
ex monialibus quædam, quibus mens sanior
e in pejus discrimen inciderent, quia ora-
cassum ad Jesum pro ea fiebant, filiam meam
namprimum remittendam censuere ; quod,
en ægre ferente, factum est.

C Tum idem dæmon, qui fere per menses
nos ad extrema deduxerat, in eam ingres-
sacchari, currere, insanire, domum totam
e nos omnes hostiliter impetere ; ego,
mea filiæ omnes, cum cætera nobis dees-
tilla, exclamare. Quibus clamoribus vicini
ti, iterum ad nos convolantes, fraude et vi-
eam capientes, et a tergo manus vincientes,
ue, præ rabie spumas emittentem, invitam
. Animadvertatis, quæso, patres, quod cor-
imus, quæ mens mihi tunc esset. Tum pro-
ihi mortem conscivissem, ni prohibuissent,
rant, amici. Quid facerem miser ; quo me
m, quo confugerem quem implorarem ? O
niserum, quam lacrymosum, suam aspicere
i, suas præterea sorores, criminibus passis,
bus scissis, ora pugnis fædatis ?

Demum mater, cum talem non posset am-

plius perferre dolorem, in hæc prorupit verba : O
Jesu omnipotens, tantone me crimine dignam duxi-
sti, et tales me voluisti pendere pœnas ? Nunquamne
quiescam ? Semperne in his versabor malis ? Sed tu,
o Pater, precer, me tuo fulmine interfice, vel per-
mitte, ne quas genui filias, tam acriter, tam inique
a dæmone torqueri videam. Unde in filiam hanc oculo-
los convertens, hæc multo cum gemitu proferebat
verba : Dei filia mea ! heu mea lux, nemque desi-
derium ! unde enim omnes gaudium et lætitiâ sum-
mere soliti eramus, te nunc, mea filia, sic vexari, sic
jacere in lacrymis et sordibus aspiciamus ! idque fieri
nostra culpa. Me miseram ! talem te his video oculo-
lis, mea filia ! o me perditam ! o afflictam ! Quem
nunc pro te rogem, mea filia, cum superi et inferi
nobis adversentur.

B 339. His dictis, medium sermonem abruptit, et
auras ægra fugiens, seque in pavementum consternens,
terram capite tundere cœpit ; quam, et corpore et animo
confectam, susceperunt famulæ, collapsaque membra
marmoreo referunt thalamo stratisque reponunt. Inde
filiæ, aliæ, et, quæ aderant, mulieres, quia atrocior
dæmon esset, et filia magis insaniret, mœstam implere
clamoribus domum. Passim itaque per omnes vias ad
tale spectaculum concurritur, quorum omnium crimina
diabolus per os puellæ dicere, exprobrare ; demum, cum
parceret nemini, neminemque relinqueret intactum,
omnes illico, mente suspensi, et pallore pudoreque
confusi, abibant ; protinusque ad oppidi prætorem
fama hujus rei convolat : inaudita re in stuporem
versus horam statuit qua, summo cum honore, multis
comitantibus, filiam viseret meam. Venit tandem :
noluisset venisse : multa enim convicia in prætorem
et in comites diabolus protulit, quæ nunc prætermittenda
existimo.

D 340. Consulere deinde boni viri quidam, eam
Florentium ad Sanctorum reliquias ducendam. Placuit.
Omnibus itaque pro voluntate paratis, iter in Christi
Jesu nomine aggredimur, quibusdam comitantibus,
quibus profueram et prosum sæpe. Venimus Florentiam,
omnia experti sumus, et, Sanctorum ejusdem civitatis
Reliquias devote visitantes, nihil profecimus. Mihi
itaque anxio et animo consternato, existimantique
Jesum omnino nolle nobis operi ferre, quidam ex
affinibus et amicis Florentinis inquirunt : Vis filia
ut salvetur tua ? Volo, [inquam,] opto et percupio.
Eam igitur quamprimum, [aiunt,] ad S. Mariæ de Valle
Umbrosa monasterium ducere ne cuncteris, etsi stridet
deformis hiems. Accepimus, vidimus, experti sumus
incassum S. Joannis opem petiisse nūminem, modo
toto corde bonaque mente exposcat quivis. Ego,
qui omnia aspera et ardua, levia dulciaque (modo
filia liberaretur) ducebam, quidquid dixerant
peragere statui.

341. Abbatem itaque vestrum imprimis adeuntes
[salutavimus, qui] nos liberaliter honorificeque habuit.
Inde miserans casum nostrum inquit : Ite in rem
honam, et ne quis vestrum dubitet, titubetque

spero enim Dominum Jesum Virginis Mariæ et S. Joannis precibus tantum vobis lætitiæ, quantum mœroris ex ea sumpsistis, daturum. His arrecti animi dictis, iter in Jesu nomine aggressi [sumus.] Qua iter erat, et præsertim per pontem Sævum (222) multi mortales, re nova et inaudita impulsis, ad nos etiam frigore rigentes de oppidis, de villis concurrere. Etat operæ pretium [videre] jumentum non nisi orationibus et conjurationibus hujus qui adest sacerdotis, iter, diabolo id annitente, agere velle. Demum, quibusdam diebus consumptis, huc venimus hac spe ut vestris orationibus fiat huic miseræ salus. Hoc ipso ad ignem narrante, aliisque qui cum ipso aderant, ita esse asserentibus, accepimus.

342. Nunc autem ea quæ his propriis oculis aspeximus, studebimus enarrare. Ubi itaque primum has nostras adiere regiones, jumentum ita sisti a dæmone, [ut] nec ulterius passum unum fustibus baculisque tundentes, qui aderant, ire posse [crederent:] eam insuper de jumento cum deposuisset, multi ab humo elatam ex nostris ferre nequibant. Quod ubi intus cognitum est, ex monachis unus cum S. Joannis cruce illuc pergens, demum eam, ipso jugiter conjurante, ad Sanctorum elatam detulere sepulchrum; quo in loco multis conjurationibus multisque precibus incassum consumptis (nam dæmon interroganti nullum dabat responsum), eunt tristes monachi intro; illi vero domum hospitem concessere. Postridie vero, Missis ex more celebratis, cum monachi cum S. Joannis brachio extra monasterium devote irent, dæmon, S. Joannis virtutem non ferens, cantantibus monachis et psallentibus, in angulum ipsius capellæ, ubi erat puella se conferens, semper querulas, ut quidam audivere, proferebat voces.

343. Posito itaque brachio super caput puellæ, nullum ipsa, quia dæmon aberat, nisi sanæ mentis dare signum. Eo omnes gaudere, uno ore omnes S. Joannem ad sidera extollere et præcipue pater præ gaudio lacrymabatur. Inde nos intro, illi læti hospitium petunt. In meridie vero cum puella, quia præterita nocte haud quiescere poterat, paululum se sopori dedisset, illico adfuit illi efferatus dæmon. Exclamat puella; nam eam suffocare volebat. Accurrit Pater, accurrunt et cæteri, eamque tristes de lectulo ad ignem deferunt. Illico rem omnem intro nuntiari curant. Mittitur a decano ex sacerdotibus unus, qui illic domi dæmonem conjuret. Conjurat itaque ille dæmonem; in rem suam abeat, imperat in nomine Jesu. Econtra ille instare. Cum igitur nihil [se] proficere intelligeret sacerdos, ne vereantur orat; credant Jesu gratiam precibus Joannis sanctissimi brevi affuturam. Iterum cæteri omnes Jesum Virginemque Mariam totius orbis refugium orent, imperat decanus; fit suppliciter ab omnibus.

344. Sequenti vero die dæmon eodem modo, quo supra, non expectato S. Joannis brachio, nobis ordine itinerario psallentibus, invitus et murmurans

(221*) Est pons constructus super fluvium Sævum vulgo Siene, per quem Florentia ad Vallem Umbrosam itur, ut apparet in mappis geographicis.

A in rem concessit suam. Inde puella vere incolumis effecta, decretum est sua, ne iterum dæmon in eam vim haberet, confiteretur peccata. Eam itaque in confessione de patris nostri mandatis audivi, singulosque actus ejus diligenter inspexi; et ut cætera, quæ etiam post confessionem licet fari, omittam, quam devota, quam humilis, quam subnixa Virgini Mariæ semper exstitit! quot orationes, quot preces in Christi Jesu nomine effudit! quoties præter jejunia indicta ab ecclesia jejunavit! ut mirum sit dæmonem eam ingredi facultatem habuisse, nisi Jesus Dominus noster, quos diligit, castigaret et corripere. Ad sospitatem comprobendam diem integrum, deinde et dimidium, postquam convaluit, hunc locum habuere. Inde Jesu et Virgini Mariæ sanctoque Joanni gratias agentes, nobis omnibus tanto tamque repentino bono gaudentibus, læti in patriam rediere. Cæterum pater tanti beneficii haud ingratus, sacrum hujus monasterii pulcherrimis cereis adornavit, quos Florentiæ de industria jusserat fieri.

PARS II.

345. Quanquam incredibili fama de sanctitate Joannis, quæ non solum in Hetruriæ partibus, sed in Gallia etiam citeriore, et fere per totam Italiam percurrebat, undique, etiam de Gallia ulteriore, ad hoc S. Mariæ monasterium nobiles atque ignobiles homines affatim pro sospitate habenda, et præsertim a dæmone capti affluant, et [miracula ejus] sint celeberrima, tamen perscribam quædam memoria digna magis, in quibus, quod modo scripturus sum, clarum et vulgatum non solum in Florentino agro, verum et in urbe habetur. De S. Gaudentii oppido puella exstitit, quæ nondum alicui nupsisset, cui nomen Antonia, neptis D. Bartholomæi abbatis Florentiæ. Hanc itaque puellam talis adortus fuerat dæmon, ut se nec ad hoc S. Mariæ monasterium duci, nec alio [pateretur,] ubi sui egressus periculum immineret: nam quoties Jesu vel Virginis Mariæ seu S. Joannis sive alterius Sancti, ita ut in conjurando fit, mentio ageretur, toties dæmon in eam debacchari, furere, crudelior fieri solito; hoc agere semper ille, quia bonorum invocatione, vel accessione sanctorum locorum crudeliores olito dat penas.

346. Forte fortuna fuit ut germanus suus Nicolaus, Abbas S. Mariæ de Pontana, superveniens, cunctantibus suis et spem et consilium dederit: illico enim suam lacrymantem adiens sororem, signo crucis in diabolum prius edito, inquit: Ne lacrymeris, obsecro, mea soror; nihil est quod vereare; solum tota mente Virgini Mariæ, et S. Joanni fac [te] commendes jugiter. Non tulit has voces dæmon: mox enim eam vehementer agitare, concutere, ad terram dejicere, sternere; ille Nicolaus exorcizare dæmonem, conjurare; nihil, quod puellæ utile futurum speraret, intentatum relinquere. Jesu tandem pietate quiescens, demum ad hoc S. Mariæ monasterium iter, comite illo D. Nicolao,

accelerant, totis viribus tamen, ne id fieret, dæmone annitente. Econtra Abbas ille Nicolaus orationibus continuis nihil apud se remissum, neque apud diabolum tutum pati.

347. Ubi vero ad has regiones ventum est, diabolus in puellam magis insanire, præsentem, nisi retro irent, mortem ei minitari, denique nihil moderati habere; voces indecoras in Jesum Sanctosque ejus edere, neque puellam quiescere, neque iter inceptum agere pati: Oratur itaque ab omnibus; Virginis Mariæ, nec incassum, requiritur auxilium. Illico enim dæmoni iræ et minæ cecidere. Cæterum cum haud procul a monasterio fere per ducentos passus essent, tunc dæmon totis viribus niti, ne ulterius duceretur puella; cui summa ope se monachus opponere, orationibus instare, ne diaboli malus animus compleretur in sorore; et quo ferocius clamitabat dæmon, eo infestius monachus et cæteri in eum invehi; tentare si qua via vel trahere, vel elevatam ferre valerent. Quod ubi secus ac voluissent procedit, neque quod intenderant, efficere possent, quamprimum se inturbam confertissimam conversorum et aliorum, qui his clamoribus exciti globum fecerant, recepit. Qui clarescentes illi? Quisnam repentinus ille cursus? inquit Abbas: aderat enim, aderamur et religiosi complures. Hei! [ait] monachus ille, soror mea, mi Pater, ita (23) dæmone pessime torquetur, ut jamjam laboret in extremis; et, quod atrocius est, dæmon ipse neque precibus neque vi flecti potest ut iter institutum huc usque peragamus saltem, et deprecor ut nostrum, mi Pater, opem ferendo misereamini.

348. Mox Abbas monachos cum S. Joannis cruce præsto adesse jubet; deinde his qui præsentem erant sæculares et conversi, [ait:] Adeste et vos; nihil est quod exspectis; his in discriminibus sine cunctatione properandum est. Cum itaque inde juvenes ferocissimi eam amovere vellent, facile diabolus decuit, vires humanas sine Numine divino in eum vanas esse: nihil enim nisi strepitus et vociferationes moro suo agere. Cæterum, ubi illuc cum S. Joannis cruce ventum est, dæmonis vires, nulla adhuc emissa conjuratione, ita cecidere, ut nullam amplius dæmon, nisi ubi in rem suam concessit, dederit vocem, et exinde prorsus in facie vultuque puellæ pallor, calor autem vitalis abesset omnis. Fertur itaque sublimis inter manus et ora parentum ad Sanctorum sepulcrum usque, et illic leniter humi elabatur, sternitur. Fiunt more solito conjurationes, interrogatur dæmon, interrogatur et ipsa; tacet uterque.

349. Tandem sacerdos, stomachatus fastiditusque diuturno silentio, jubet inde amoveri puellam, et indignatus in diabolum hæc protulit: Velis nolis, aut tibi aliorum concedendum est, aut loquendum. Inde concedunt hi intro, illi vero ad eis præparatum

(222) Diximus in Commentario prævio, caput S. Joannis in monasterio Passiniano conservatum fuisse, hodieque conservari. An autem per ali-

A foris locum: intus enim mulieribus neque accessus est neque locus, et, ut a majoribus nostris accepimus, nec fuit unquam. Sed, o bone Jesu, en miraculum! Dum enim ad hospitium puellam deferrent, ut ubi gentium in Christiana religione sit, Virginis Mariæ vespertinam Angelicam salutationem de more in monasterio campana pulsavit. Quo sonitu [cum] mox puellam, [ut] leniter humi flexi genibus, digitis insertis devote Virginem Mariam oraret, deponerent, illico nullam puellæ inferens molestiam diabolus in rem malam abiit.

350. Verbis equidem cujusdam nostri conversi addita miraculo fides, qui, domum rediens, jam die peracta et tenebris exortis, insolitos ejulatus adhuc perfusus horrore et tremebundus domi, se in nemore audivisse, compluribus narravit. Mirum quanta illi converso nuntianti hæc (quia bonus profecto [erat] vir) fides fuerit. Omnes igitur Jesum, et Virginem Mariam, et S. Joannem laudantes domum propriam discedunt. Cæterum non multo post [an] idem vel altè diabolus eam sit ingressus, nobis non satis constat: sævior tamen longe, longeque crudelior [eam invasit.] Eo omnis familia, in luctum versa, ægerrime casum ferre, se miseros desertosque penitus clamare. His et matris jam decrepitæ assidui questus et ejulatus addebantur; nam interdum nec noctu quiescere, sed hæc inter alia: Mea filia in hoc me longa vita, et senectus infelix traxit, ut te non morbo humano, non ærumnis miserorum mortalium, non denique casu aliquo fatali, verum diabolo pessimo et inclementi videam atrociter inique torqueri! Mea filia nec ego hujus mali expertus sum: nam nisi te genuissem, ita intolerabiliter non cruciareris. Inde cum in amplexum filiæ irruere vellet, vi diaboli filia ipsa turpiter miserabiliterque, manibus celeriter in eam versis, in terram consternatam dejecit, fletusque ab omni turba mulierum et comploratio hominum orta horrendum omnibus præbebat spectaculum.

351. Consolatur ægros animi Nicolaus monachus; inde postera die summa luce, omnibus rebus compositis, ad S. Salvii monasterium, quod ab urbe Florentina per mille passus abest, contendere statuit, quia istud S. Mariæ monasterium ea tempestate ob nives altas et concretas non sine maximo sororis discrimine adire poterat. Ubi itaque ad S. Salvii monasterium, ubi S. Joannis venerabile caput (222) digne honorificeque habebatur pervenere, fit subito hac re nova illuc utriusque sexus et conditionis hominum concursus non parvus. Hoc gaudere diabolus, hac de re summopere lætari; sperabat enim, multitudine hominum admiratione sui in unum collecta, facile aliquid discordiæ malive machinari. Equidem si ea quæ mihi perspicua et explorata sunt, recensuerim, quæ diabolus dixerit egeritque stupenda, dum in sancto Salvio, ut sospes puella

quod tempus in S. Salvii monasterio exstiterit, vel an auctor per caput quamdam capitis partem intelligat, docere nos poterunt Vallumbrosani.

fieret, moram traxere, profecto maturius me tem-
parce tamen ac modice, perscribam.

352. Igitur Kal. Decembris, quibus Florentia abiverant, quia jam diei extremum erat, dæmonis conjurationem in aliam diem transtulere. Cæterum cum res indæmonem acerrime a monachis tum conjurationibus tum orationibus ageretur, ex eo numero qui operi pio instabant, paucos reliquit intactos; hunc belluenum, illum lascivum, alium hypocritam appellare. Præterea cum plus solito dæmon ageretur, in Jesum Sanctosque ejus verba indecora edere, et, ne lectorem detineam, omnia probra quæ dici et fingi queunt, ore diabolico proferre, et amplius alia, quæ quidem non grata futura, si operi huic insererem, cum forsitan necessaria [essent] exempli causa, eo absunt. Hæc cum monachi ægre ferrent, multo ægrius abbas, optimum factu pro tempore rati, si secretius propter populum conjuraretur. Eo in abditam templi partem, id est in sacrarium secedentes, illic, nullo de vulgi multitudine intromisso, licentius conjurare: cachinnari quandoque dæmon, interdum mite cum omnibus ingenium de se dare, jocum movere, sermone uti modesto molli vel procaci, monachorum manus tactu levi attrahere, singulos benigne appellare, et multa alia, quæ instrumenta luxuriæ et malæ libidinis sunt, in adolescentem monachos agere; denique omnibus modis tentare si eorum animos molles et ætate ægros posset ad puellæ nefarios tactus et incestuosos complexus maculare.

353. Verum ubi hac via intelligit se nihil proficere: difficile enim est omnes mortales, et præsertim monachos, a teneris anniæ bonis sanctisque monitis oppido instructos, his diaboli cavillationibus fraudibusque falli. Eo aliam, qui mille nocendi sibi artes [habet,] aggressus est viam; statim enim turpissimas corporis partes, proh pudor! aperire: nulli enim, quæ dici aut fingi potest, turpitudini parcere, sperans, ex quo nequivit corpora, saltem animos voluptate corrupta fœdere. Verum in his abbatem non minus, quam in monasterii regimine, magnum prudentemque religiosum fuisse, comperio. Igitur veritus ne, si diabolus his mollibus et procacibus verbis diu uteretur, animi monachorum juvenum, adhuc invicti, ætate tamen fluxi ad aliquod tetrum facinus converterentur, jussit inde ad altare majus omnes contendere, et illic res agi, malens in rei discrimine a populo indecora audiri, quam monachorum animas periclitari.

354. Dum igitur utrinque maxima vi decertaretur, et hinc inde utriusque sexus et conditionis eo concurrerent mortales, intactum diabolus, præsertim si aliquis cupidine audiendi illectus puellæ propius inhæreret, relinquere neminem; hunc improbum, illum furem, alium adulterum, eum ganeonem appellare, eorum flagitiosa scelera more suo in propatulo aperire. Eo multi, pudore victi, sua secum peccata et crimina ex mala conscientia reputantes, ru-

bore vultum faciemque perfusi, domum eo animo, ne amplius illic redirent, discessere. Quibus rebus non solum ager Florentinus, sed tota civitas permota est; quo frequens populus ad rem tantam visendam facile percurrit: nemo enim tam impurus animo credebatur, quin, his auditis seu visis, non aliquantulum flecti posset ad bonum; quo non jam in templo æ hominum tumultus sustinere, sed passim monasterium totum invadere.

355. Cum igitur hujus tantæ rei miraculum etiam et primores civitatis ad visendum impelleret, quocumque inter eundem incederent, ex omnibus locis urbis concursus plebis post eos fieri, ita multis passim agminibus per omnes vias ad S. Salvium curritur; diversis etiam itineribus, ne motus ex multitudine tumultuari orientur, alii urbem, alii monasterium petere. Fuere tamen nonnulli quos, quia merito a diabolo castigati [erant], hujusmodi itineris pignerit pœnitueritque: complures enim, qui nondum ædem adiverant sacratam, propriis appellans nominibus, fœneratores, schismaticos, infideles dicere, eosque, ubi ad se venerant, reprehendere, tum in templo tum foris insectari acriter. Cæterum patruus suus S. Trinitatis Abbas, de quo supra verbum fecimus, vera pro fictis ducens, statuit rem tentare: illico enim R. P. Vallis Umbrosæ Abbatem Franciscum Altovitam, his rebus novis et inauditis anxium, secumque multa mente agitantem ubi primum opportunum fuit, adiens, sic [alloqui] familiariter per amicitiam jam a teneris inceptam exorsus est.

356. Reverende Pater, cum nuntius, hujus mee neptis prodigia et portenta asserens, omnium qui in urbe quique extra urbem sunt implerit aures, quæ equidem mihi pro commentis habentur (itidem R. V. esse duco), visum est non abs re fore si, mutata prætexta, periculum si vera sint necne, facere ausim. Quonam modo, inquit Vallis Umbrosæ abbas, hoc fiet periculum? Cucullum vestrum me induam, illic modeste et humi defixis oculis pedetentim cecedam. Hanc enim optimam viam ad fallendum dixerim, cum et habitu et corporis motu ac gestibus alium quam sim, simulaverim falso; qui si diabolus est, hæc omnia, quorsum tendant, callet peroptime; sin minus, facile existimabimus, hæc omnia ostentui esse. Deus incepta nostra secundet, inquit abbas alter; et ita, rebus una inter se compositis, rem tentare aggreditur ille. Mira res! nondum enim eo cucullo indutus ecclesiæ fores adierat, cum dæmon clara voce præsentibus inquit: Cedite, cedite; en quidam bonus vir: facie quidem et habitu religiosus apparet, moribus autem secus esse facile probatur; ecce qui nos ultro derisum ac tentatum venit.

357. Vix hæc ediderat diabolus, et ecce abbas ille tristis, gravitate quadam et severitate compositus, capite deflexo per ecclesiam ire; quem dæmon agnoscens, eique insultans ait: Depone, Pater, habitum, depone: non tuus, quem nunc fers, est cucullus. Hypocrita, cur aspectum deforis potius, quam intus animum mutasti? Quid? cum puella, non mecum

acturum putabas? Nunc, ut meritis es, tuis A
 veris dolis, qui rem manifestissimam non
 cere, verum tentare voluisti. His Abbas
 nsternatus mente, in fletum prorupit: con-
 a enim, cæterum neptis casu infelici moveba-
 gis: exinde pœnitentia ductus, neptem suam
 aliisque monachis longe commendans, ad
 nonasterium diaboli verbis, et, quod indecen-
 ipsa castigatus, tristis ac lacrymans discessit.
 Verum Dominico quodam die (qui dies fe-
 que celeberrimus ubi vis Christianorum habe-
 r multo plures solito ex tota urbe ex omnique
 gri ad S. Salvii monasterium advolarent cu-
 que conditionis et generis mortales, et diabo-
 s solito in eos insaniret, et unumquemque
 ns, tandem quo vitio circumventus esset, di-
 re major pars hominum sibi diffidens et ex
 ntia Dei iudicium timens, alii alio concedere,
 n templo esse. In hoc numero et primates ur-
 re complures, qui tunc in Republica Floren-
 is pollentes potentesque videbantur, qui, ut
 erumque nobilitas, ore soluto ac libero de-
 et quæ verissima sunt, pro fictis ducere, et
 que modo spernere et irridere. Hi tamen,
 minum tumultus intellexerunt abesse, illuc
 re sese.

um dæmon fortius solito exclamare; Cedite,
 chi, ite his obviam, hos honorifice habeatis,
 nguem nostra instituta servant; ad hæc ma-
 alia cum dæmon strepens adderet, cives illi,
 veriti, ultro prodire noluerunt; verum con-
 e stimulis citati, alio tramite [quam] quo ve-
 et alia porta, [quam] qua urbe egressi fuerant,
 atem rediere. Ex his vero quidam, habita suo-
 dlerum diligenti confessione, sperantes se Je-
 rgini Mariæ, gratia contritionis et confessio-
 e fore, humiles et confusi, uno tantum comite
 i, Sancti Salvii monasterium adeuntes, de-
 oculis pro ea orare; quos dæmon torvis as-
 oculis, tacere. Cui ex monachis unus: Hi sunt
 im numero, si nescis, quos heri contumeliosus
 insectatus es verbis. Hos, inquit dæmon, ne-
 rriis lacerasse, neque vidisse me memini; quo,
 vera humilisque confessio sit, demonstratur,
 s antea facinorosos et sceleribus coopertos,
 robris, maledictisque verbis parcens, dæmon
 izit, ut indignabundi et furibundi domum D
 rent sese; modo vero, quia per confessio-
 aleactæ vitæ tetra facinora laverant, horrens
 , suis in eos destitutus viribus, ipsos se haud
 atebatur. Hæc eadem alibi accidisse litteris
 orix datum est.

Igitur multis diebus in hoc opere pio incas-
 nsumptis (nam diabolus verbis se discessu-
 bat; cæterum re ipsa in dies asperior intole-
 que fieri), sanum pro tempore visum est con-
 eam ad S. Mariæ Servorum ecclesiam, si
 atissima Virginis Mariæ precibus res pro-
 irent, duci vel trahi. Ex monasterio itaque,

diabolo summa ope enitente ne tale iter ei admo-
 dum contrarium fieret, discedentes, Florentiam
 versus, hinc inde concurrentibus utriusque sexus
 mortalibus, contendunt. Manat toties agris tota-
 que urbe rumor puellam illam urbem petere,
 quam visere optabant; id ita esse voces ejulatus-
 que dæmonis tartarei affirmabant. Eo clerici, reli-
 giosi, viri clari, nobiles ignobilesque, quo ibat, ir-
 rumpere, ita ut jam omnes complerent vias, nec
 iter nisi cum difficultate occurrentibus daretur.

361. Tandem invito diabolo antiquissimum illud
 S. Mariæ Servorum ingrediuntur templum; de quo
 ausim dicere, toto orbe terrarum haud esse ædem
 sacratam in qua ejusdem Virginis Mariæ meritis
 majora ac plura miracula beneficiaque collata mor-
 talibus, [in] imaginibus cereis intueantur Christiani.
 B Sunt et nexus ferrei, et catenæ, et compedes, et
 manicæ in foribus templi parietibusque suspensa,
 quæ omnia non parvam introeuntibus religionem
 incutiunt et horrorem; est et aliis opimis spoliis
 exuviisque, tum regum, tum principum templum
 illud mirifice exornatum, de quo quia paulo supra
 latius scripsimus, in instanti tempore pro re satis
 dictum puto. Quo redeam unde disgressus sum, se-
 quebatur illam turba; quidquid Virginis Mariæ in
 templo seu extra, occurreret oculis, quidquid mente,
 orare, puellam miseram illam sospitem reddi. Nec
 preces incassum missæ [fuerunt]: nam, ut semper,
 diabolus Virginis Mariæ virtutem ferre non valens,
 (ne dum templum ingressi fuerant) alio pro tem-
 pore, nullo dato signo, contulit sese. Ita esse, hoc
 C potissimum signum fuit: nam, ut a germano suo
 accepimus, infecta dæmone, tristis, pallida, mœsta,
 oculis in terram defixis, nisi vi diabolica excitaretur,
 semper esse; at ubi Virginis Mariæ templum
 inivit, hilaris illico et læta effecta est, cunctos niti-
 dis intuens oculis: apagite, inquit, inde procul es-
 sent, orans. Ad Virginis Mariæ altare, marmore au-
 roque et ingentibus columnis mirifice constructum,
 devote et suppliciter se conferens, hanc digitis in-
 sertis orationem habuit: Gratias tibi ago, gloriosis-
 sima semper Virgo Maria, cujus precibus a tanto
 tamque diabolico morbo me sospitem et incolumem
 esse cognosco; tibi que posthac, miserorum refu-
 gium, me dedo, orans et obsecrans, animam cor-
 pusque meum e manibus diaboli liberum secu-
 rumque facias.

362. His dictis, exosculato altari, devote in suo-
 rum turbam se gestiens contulit. Clamor inde homi-
 num ortus: Virginem Mariam pro se quisque cer-
 tatim laudare, ad cælum suas virtutes extollere, et,
 ut in tali re plerumque a vulgo fieri solet, alter
 alteri [dicere:] Virgo Maria illa est ductrix cælo-
 rum itineris; Virgo Maria omnium diaboli machi-
 nationum ruina; Virgo Maria omnium flagitiosorum
 et facinosorum refugium, modo ad eam supplices
 proficiscantur. Hæc et alia multa de Virgine Maria
 tunc dici; inde igitur ingenti stupore percussi om-
 nes, alii alio euntes discedere; puella vero læta cum

suis in patriam contendere. Nondum ab urbe per A ducentos aberant passus, cum subito idem dæmon, suis minime id sperantibus, atrocius solito irrum- pit, humique eam cum hac exprobratione dejicien- do stravit : Quid, pessima, me teque, loca sancta petendo, his intolerabilibus torturis affici vis? In- qua audeat deinde talia alius vel alia, nisi de te monumentum mortalibus omnibus dedero. Eam mox hinc inde movendo quatere, ac nimium cru- deliter torquendo discerpere.

363. Comploratio comitum illico exoritur; con- veniunt illuc complures, tum muliones tum agaso- nes; insuper et diversi generis mercatores, qui, lu- cro vel egestate ducti, urbem crebro cum rebus venalibus adeunt, et, quid hoc sit, sciscitantur : tacere illi, dolore horroreque perfusi. Deficiente B itaque his consilio, hunc Nicolaus frater in itinere, complorantibus aliis, crebra dans suspiria geme- bundus, stando insertis digitis cælum aspicere, nunc errando viam pervagari. Tandem illi multa secum cogitanti, Virginis Mariæ, quam plurimum nunc tacita mente, nunc ore libero invocabat, præsidium non defuit. Iterum Sanctum Salvium [ut] petat, pectori sibi occurrit. Eo igitur cum venissent, et admirationi monachis exstiteret et misericordiæ. Nam fama tanti miraculi non urbem tantum, verum agrum compleverat, puellam [nempe esse] Virginis Mariæ meritis liberatam, in qua antea dæmon exi- stens tantum de se terroris et admirationis dederat. Quocirca omnes, quid hoc sit, admirari, semper tamen Virginem Mariam laudare. Tanta devotio de C Virgine Maria semper apud omnes mortales me- rito constat : nam, ut alias veris rationibus asse- ruimus, quidquid miraculorum et virtutum hac in vita mortalibus fit, per Virginem Mariam, fieri [cen- sendum est], nec nostrum esse Dei secreta vel consi- lia velle conjecturare; verum Jesum et Virginem Mariam, quæcunque sors acciderit mortalibus, sem- per extollere, [debemus, et] taciti mæstique rerum exitus expectare.

364. Cæterum, quia jam multum diei processe- rat, conjurationem in diem posterum transtulere. Postridie vero cum dies festus S. Thomæ passim celebraretur, ex officio clericatus præpositus qui- dam, vir magno natu, primo mane, multis sacerdo- tibus comitantibus, seu misericordia ductus, seu potius tentandi gratia, eo cum nonnullis diversorum D sanctorum reliquiis se contulit. Cum igitur ad al- tare, ubi dæmon tormentis afficiebatur, accederet, eum sagina plenum prius terribilibus oculis aspi- ciens dæmon, inde jocabundus inquit : En hic ma- gis vultum, quam ingenium curat. Ad hæc; o Pater reverende, hæ, quas attulisti Reliquias, quid sibi volunt? Ut his forte me perterrefacias, meque hinc dejicias, venisti? Ah! quam falleris, si hanc tibi cœpisti provinciam! eo desine. Non ego, inquit ille sed Dei virtus meritis Sanctorum, quorum Reliquiæ hic sunt!, operabitur in servam Dei.

365. Inde sigillatim cum dæmone alia probra

diceret, Sanctorum Reliquiæ jussu illius præpositi afferuntur. Instabat itaque ille cum sanctorum Reli- quiiis, alio contenderet; e contra dæmon, etsi longe torqueretur, durando resistere. Utrinque per ho- ram magna vi certatur; præpositus autem, post- quam videt frustra inceptum[esse,] neque diabolum alio contendere velle, et popularium animos et religiosorum non tam in admirationem quam in derisionem jam venisse, statuit callidius, si vere dæmon esset, tentare velle : mox enim stomacha- tus, unam atque alteram ex sanctorum Reliquiis proferens, inquit : Conjuro te in Jesu Virginisque Mariæ matris ejus virtute, si dæmon es, veluti ma- lis moribus te esse fateris, quorum Reliquiæ hæ sint, nominatim aperias; et unam ostendens [in- quit :] Da nomen : Stephani, ait dæmon. Inde al- teram : Laurentii, dæmon exclamare. Demum vere (nam quorundam tituli ita esse manifeste osten- debant) omnes suo nomine dicebat. Quibus illi, ingenti stupore percussi, urbem petentes hujus- modi rem mirabilem passim vulgarunt.

366. Hac tantæ rei fama nonnulli ex primis civi- tatis impulsu, quamprimum Sanctum Salvium ver- sus ea die iter arripuerunt, quibuscum dux Cebalis fuisse fertur, qui forte ea tempestate ob publica negotia Florentiam contenderat; quos secuta est et alia omnis ætatis et omnis ordinis turba : jam enim non solum Sancti Salvii templum, sed passim omnes mortalibus complentur viæ. Inclytorum autem, et eorum qui non in obscuro vitam agebant, adventum more suo semper dæmon prædicere, insultare qui- busdam, irridere alios. His igitur rebus admiratio- nem de se omnibus non parvam dare. Eo illic catervatim gentes passim irrumperet. Primoribus itaque civitatis ingredientibus templum, tantus tumultus hominum fuit, ut jam plus civium apud Sanctum Salvium quam Florentiæ esset. Circum- venti igitur a cæteris dextra sinistraque, et jam turba ex omni parte cedente, locum, ubi dæmon erat, vix adiere. Tunc spectaculum horribile in ecclesia esse, cum illic omnis turba vi intronitti vult.

367. Ex hoc dæmon toto corpore gestire; cives vero una cum monachis, circumferens truces oculos, [intueri;] turbæ, ni cederet, minari; modo singulos, modo universos terrere clamore, impetu, atque aliis omnibus quæ ira fieri amat. Cunctantur paululum qui in primo latere erant, dum alius, [ut] exeat, alium circumspicit. Tandem [plurimi] civium minas terroresque pro nihilo ducentes, cla- more sublato, undique cupidinè visendi et audiendi quæ a diabolo dicebantur, illuc, ubi conjurabatur dæmon, veluti globo facto, irrumperunt; sed cum primi tota vi resisterent, et, qui a tergo erant, pro se quisque alter alterum trudere, vel de loco quem primum acceperat, amovere totis viribus conabatur, gradus scalarum et cancellos omnes turba homi- num complevit.

368. In tanta igitur turba nec temperatum mæ-

nibus foret, dum alter alterum vincere, trudere, A insectari quovis modo curaret, ni bonorum quorundam monachorum consilio in sacrario, intromissis quibusdam ex primoribus, res ageretur. Tunc duo famuli inter se imprimis jurgia dare, inde pugnis, eo quod alter alteri impedimento esset, minari; demum, effervescente ira, arma capere, et jam nudatis gladii sese hostiliter petere cœperunt; et fecissent profecto, ni, qui aderant, icus venientium sustinuissent et exclamassent: O scelus! o nefas! quœnam vos tam dira ira coegit, ne, ubi gentium sitis, ne quid agatis, consideretis? Miseri, nonne in æde sacrata estis? Nonne hic sacrum corpus Christi conficitur! Nonne hic Sanctorum adsunt Reliquiæ? Eo ab armis abstinete, date manus ad pacem.

369. Interim cum ad hæc spectacula omnium ora B conversa, deditæque eo mentes cum oculis essent, mirum quam diabolus lætari, gestire, nec se ob lætitiâ capere. Ægre tandem sedati illi a plebe, multo ægrius diabolus passus est se amoveri inde. Eo amoto, plebs et populus, qui novarum rerum avidi illuc venerant, brevi dilabuntur; nobiles vero et primi civitatis, jam magna parte diei exacta, rigentes et trepidi in itinere secum quid præter morem puellæ accideret conferentes, in civitatem rediere. Abbas vero Vallumbrosæ intelligens quantum periculum populo Florentino impenderet, quia catervatim frequentes ad hæc visenda advolarent mortales, prope convocato Sancti Salvii abbate, aliisque monachis quos idoneos ducebat, consilium habet quid de hac puella agendum sit.

370. Verum, cum varia sentirent, inquit abbas: Quo tardius fit quod de cœlo operimur bonum, eo magis refert mihi vobisque timere. Quare ita censeo: eam ad tempus abesse; et, nisi hiemis asperitas retardet, ad Vallem Umbrosam equitando ducatur; sin minus alio, vel domum repetat suam. Probant omnes, salutæque ducunt quod P. abbas censuerat. Tantum diabolus, [tum] quia jam suum impendere exitium intelligebat, tum quia rem ex sententia in Sancto Salvio non gesserat, secum sentire. Inquit enim: Si pro tempore alioversum tetendero, tamen ne se absolutam putet, quæ me in tot torturas, dum melius sperat, detrusit. His puellæ obortæ lacrymæ. Consolantur ægram animi et corporis tum religiosi, tum affines, nullam penitus, nisi nutu divino diabolo virtutem fore, asseverantes. D

371. Primo itaque sequentis diei mane diabolus, ante pro ludibrio habitus, jumento et cæteris quæ itineri necessaria forent, ex sententia paratis, intelligens demum sese ad majora tormenta ductum iri, ne quo modo, eo id annitente, fieret, precibus seu minis [impedire conabatur]. Puella jumentum ascendere; verum ad terram consternari capillis passis, manibus pectus flebiliter tundere, humi corpus crebro volutando spectaculum miserabile præsentibus de se dare. Quod opus nefarium cum dæ-

monis, non puellæ esse, abbas cæterique optime callerent, de more ipsum dæmonem conatusque ejus conjurationibus frangentes, vimque suam, quæ nulla, ubi favor Jesu adest, probatur esse, ad nihilum redigentes, eam super jumentum stravers, delectis etiam ex omni numero duobus religiosis qui, si diabolus more suo iter impediret, præsto orationibus supplicisque adessent; quos deinde Nicolaus frater, eis ingentes agens gratias, se satis pro ambobus, divina præeunte gratia, fore sperans, misos fecit.

372. Quid autem laboris in illo itinere asperrimo opera diaboli pertulerint, quid admirationis per omnes villas, vicos oppidaque qua iter facerent, de se diabolus dederit, non facile dici posset: nam, ut cætera omittam, ipsum germanum suum Nicolaum prædicante maudivi, potum cibumve aliquem, nisi orationibus et conjurationibus præmissis, nequivisse sumere; tanta cupido eo in corpore esse, vel potius suam sibi animam vindicare, dæmonem invaserat: multo enim plus temporis laborisque per mille passus monasterium juxta comites cum nonnullis familiaribus clientisque nostris eam vi trahendo consumpsere, ut retulere quidam, ac prius in octo et decem millibus passuum consumpserant. Demum istud S. Mariæ monasterium adeuntes, dæmon, paratus ad dissimulanda omnia, talem fingebat puellam: supplicem, humilem, oculisque humi demissis; et ipse prorsus tacere, eamque, contra illorum morem, signo se S. crucis munire, orationem Dominicam et Virginis Mariæ salutationem tali tantaque devotione edere permittebat, ut et nostris vehementer admirationi, suis et gaudio et admirationi pariter esset.

373. Cæterum, quia expertis in re difficile est imponere, fuere qui dicerent non oportere ita facile dæmonum calliditatibus credere, verum periculum cum cruce cæterisque reliquiis faciendum. Idem omnes probant; qua, ubi ad certamen ventum est, quantæ astutiæ, quantique doli in dæmone insint, facile patuit; illico enim suis viribus usus, inde alio ire totis viribus conatus est, fecissetque satis, ni quidam penes monasterium palantes et affusi puellam tentantem fugam cepissent. Globo igitur juvenum facto, ad eam irrumpunt, et vinotam vi ad constitutum locum sublimem deferunt. Illic cum more solito res cum S. Joannis brachio ageretur, diabolus acerrime certare; nusquam alibi ita atrocem se dedisse aiebant qui aderant comites. Puellam enim mirum in modum quatiendo excutere, vociferari, debacchari, in monachos convicia dicere, in alios maledicta sæpius geminando addere; nihil indignum, nihil insonum in Jesum Sanctosque ejus, quin ore maledicto ederet, prætermittere.

374. Econtra monachi, religiosi viri, acrius in eum instare; non frigoribus intensissimis, non diuturno labore frangi: virtus omnia vincere. Demum dæmon, suis diffidens viribus, se Deo daturum locum

sæpius exclamabat. Itaque S. Joannis precibus ad nihilum redactus est malignus, et indignatione et ira mutus effectus : eo utile visum est a conjuratione desistere. Inde igitur intro monachi, hi solitum hospitium petiere. Nocte igitur nativitatis Domini Jesu, ut ipsa referre nobis præsentibus solita erat, ei quiescenti talis visio fuit : Joannes sanctissimus ea hora, qua Veritas de terra orta est, præeunte non parvo luminis globo, præsto adfuit. Cum igitur puella, insolitæ rei horrore perfusa, paululum morata esset ; inde, quisnam esset, interrogaret : Ille, sum, inquit, cui toto pectore, tota mente animam corpusque commendas. Fidem verbis et cucullus monachalis, et crux, cum qua pingitur, fecere ; ipsam enim tunc præ manibus, ut aiebat, gestare.

375. Ea igitur in maximam spem recuperandæ sanitatis adducta, ei sospitatem redderet, orabat. Cui Joannes beatissimus : hac potissimum causa a Domino Jesu missus sum, cum nusquam te tutam seu incolumem nisi in sua virtute existimes. His et signum crucis addidit, inde cum omni pompa sublimis abiit, jam illa a diabolo liberata. Hinc repente gaudium oritur, ubi quidnam ei evenerit cognovere omnes ; quod quidem nescio qua gratia, quo fato in mœrorem versum est : vix enim narrandi finem fecerat, cum illico, ut in ægroto corpore accidere solet, restricta oculorum acie, in terram prolapsa, paulatim depulso sanguine, calor in ea exstinguebatur una cum spiritu, ita ut exanimatam dicerent quidam. Eo germanus aliive affines in lacrymas prorumpere ; quos Benignus, hujus monasterii monachus, his solabatur verbis : Sint lacrymæ metusque omnis procul : hoc enim nec novum est, nec inauditum : me vidente, mulieribus a dæmone captis accidit millies. Tum quid Jesu temporibus, ut Evangelistæ referunt, ei puero quem dæmon consueverat in aquam et ignem trudere, ut eum perderet, evenerit, animadvertatis oro. Nonne Jesu præsentem, cui omnia parent, dæmone tam atroce invito discedente, puer humi stratus, veluti mortuus, jacebat, qui, Jesu volente, statim surrexit ? Idem paulo post isti puellæ S. Joannis precibus fore, dubitet nemo.

376. His paululum arrecti animi ; oculos in eam sæpius et ora vertentes, tristes reliquam partem noctis duxere insomnem, hora autem qua ad missam auroræ campanæ pulsantur, mox puella illa, quasi a somno excussa, oculos aperiens in primis, inde paulatim movere membra. Surrexit tandem. Hi qui aderant, primum horrore perfusi, inde in lætitiâ versi, Deum laudare, virginem Mariam, et S. Joannem ad sidera efferre. Huic spectaculo nostræ religionis monachi cum misericordia tum novitate rei intuerfuere quamplures. Interfui et ego, et hæc ita, ut in tali rei fieri solet, mussitantes conferebamur : Unde tanta vis tantave in diabolo potestas ? Quid iniquitatis, quid injustitiæ una virgo puella in Deum commiserit, ut de se tantum merue-

rit ? Nec tum nobis quid omnium suo tempore justissimus Job suo in corpore, suis in filiis, in his omnibus quæ possidere videbatur, pertulerit, haud occorrebat.

377. Sed redeo ad puellam ipsam, quæ quidem, ubi data est sibi facultas, talem Jesu virginique Mariæ orationem habuit, qualem nunquam antea in muliere audiveram ; domi, Florentiæ, hic beneficia quæ sibi contulerat referens, sese in tanto discrimine, quod ei, ut erat, primum videbatur, nunquam ab his desertam asserens. Ad hæc profecto maluisse mala, quam mundi bona, perpessam esse : his enim in fide et clementia Dei majorem spem, ac antea, ei sitam : omnibus enim ad vitæ æternæ patriam cupientibus festinare, nihil eis assiduis tribulationibus opportunius ducere ; nam hinc amor Dei, cognitio sui, animus ad patientiam ingens, libidinis malarumque cupiditatum, quæ ex insolentia fiunt, extirpatio. Hæc ubi dixit, oculos in nos benigne intendens, inde vultu demisso sic profatur : Jesus, a quo bona multa procedunt, vobis, pro tot tantisque in me collatis beneficiis, in Sanctorum patria restituat, vestrisque suppliciiis et orationibus me commendatam habeatis, oro. His itaque verbis, fere omnibus præsentibus lacrymas concussit. Inde alii, sed præsertim Nicolaus monachus, quia liberaliter habiti, omnibus gratias agentes, domum propriam discedunt. Sunt qui dicant, ea nocte nativitatis Christi Jesu, qua dæmon in rem suam malam concessit, varios strepitus clamoresque horrendos in Sancti Salvii monasterio auditos, lampades ecclesiæ fractas : nobis tamen hoc parum compertum.

PARS III.

378. Ex oppido, quæ plebs S. Stephani dicitur, duos semifatuos, qui dæmoni crebro aperte se dederant, ad hoc S. Mariæ monasterium, non parva hominum comitante turba, contendere vidimus ; qui ut veram mentem, sanosque sensus recuperaverint enarrare studebo, si prius quomodo in illam denerint insaniam liquido patefecerim. De primo igitur a sociis sic accepimus. Cum enim amore miro quamdam virginem deperiret, eamque sibi nuptui dari instanter peteret, alteri tandem, non parum sibi in fensio, in matrimonium juncta est : quo supra bonum honestumque percussus longe, insanire, debacchari, exclamare, per vicos et compita miserum sese dicere, dæmoni vitam suamque animum committere ; puellæ adolescentulique viri [domum] explorans ; ut interficeret eos [occasionem] quærere, et alia multa, quæ insanus amor fieri amat, tum dicere, tum agere.

379. At illi ubi intelligunt, eo processum ut aut discedendum [foret], aut furiosus ille in viciniam conjiciendus esset (nam neque caveri anceps periculum, neque cum insanis rem agere nisi cum dedecore posse, cognoscebant), affines suosque omnes, malum vitent, orabant. Eo parentes vincitum domi clausum multis diebus prope regalibus dapibus, si

in viam rediret, educatum habuere. Quibus arari, nec furor leniri, verum in dies magis insania malove spiritu agitari; dæmonem xilium, proh nefas! appellare; [et] mihi consciscam, exclamare, ni hinc extraxerum nil nisi insani capitis prorsus dicere e. His aliisque rebus affines ninium pernec quid agere, [nec] quo se vertere, adntelligerent, insanusne esset, an a dæmone mnia dubitationem afferre. Cunctantibus aque secum agitantibus, utile visum est c Jesu, Virginis Mariæ, et S. Joannis graeriri.

sum itaque vinctum in lucem prodire, ora hominum spiritus plenum, torvis terriie oculis spectantem trahi jubent. Quid Bociam animi, quam habebat in vultu, nuntiisi recuperata sanitate, deposuit. Igitur, compositis ex voto rebus, proficiscentibus illo furento procaciterque exolamante, minum hinc inde dextra lævaque circum-eum, admirari, et, qua iter erat, ex agris, juscunque sexus ad eum concurrere morgre denique, asperis itineribus difficultatum fessi, hoc S. Mariæ monasterium segesima fere hora (222*), tertia die qua domo, tenere. Liberaliter itaque a monachis haurationibus, et orationibus persenserunt morbo dæmoniaco, verum insania quare rare. Quod equidem cum non satis confines cæterique socii perferrent, ut immorba indecora edere, se Deo Sanctisque rite Cud ulterius posse, asserebant.

ne cum abbati nuntiarentur, eorum ignommoderatione linguæ permotus, hospionacho alterio comitante, adire curavit mum. Ibi imprimis eos castigare, quod tam s tamque leves essent, [ut] neque id perent, unde magna spes, major etiam merces ret]. Nonne, si constantes esse voluerimus, ona a Jesu nobis abunde erunt, divitiæ næ, decus, gloria? Ad hæc benigne eos admonere, constanti animo perferrent egerumnas, calamitates omnes, quæ multa in hominum vita fortunaque versantur; S. Mariam Servorum Florentiæ consulit ær devoteque proficiscantur; nihil esse tam D tamque incurabile, dicere, quod Virginis recibus a Jesu non impetrent mortales, cto corde id inquirent; præterea ea manie et misericordia Virginem Mariam semper firmabat, ut nunquam ab ea frustra i petiverit. Quod etiamsi aliud mentibus gitaretis, [inquit,] esset tamen quandoque um in viam, et corda vestra ad Jesum inMatremque ejus toto corde [ut] vobismisero; opem ferat, ut dixi, invocare [oportet]. misericors est, desolatorum refugium, mi- Id est ferme circa vesperam,

A serorum spes, portus tutus per hoc procellosum mare navigantium; et, ne multis vos detineam, ipsa est quæ non solum [quæ] in terris, sed quæ in cælis sunt, pacata tranquillaque facit; spesque nostræ omnes in ea sitæ sunt.

382. Postquam accepere ea qui aderant viri, etsi haud secus ac abbas disseruerat sentirent, tamen postulavere plerique [ut] proponeret qua via hoc aggredi deberent. Censeo, inquit abbas, aliorum more fieri votum pro eo: nam spolia opima regum ducumque, aliorumque hominum, ceræ imagines quæ oculis ingredientium ædem illam sacratam se offerunt occurruntque, quid aliud quam in variis calamitatibus vota Virgini Mariæ obligata ostentant, vehementissimeque ad id peragendum. si quis daretur casus, intuentium accendant animos? Hoc idem vos, si sapitis, si vere viri estis, aggredi longe fore utile dico. Postquam autem amicos eorum ad aliquod votum emittendum alacres videt, valedicens, eos dimisit. Illi igitur postero die summo mane festinantes, has spes et cogitationes secum portantes, urbem Florentinam ingressi sunt. Inde virgini Mariæ templum adeuntes, eum Florentinis occurrentibus conspicum insania. novitasque vocum et ineptiæ nusquam visæ faciebant.

383. Mira res! ea die qua Florentiam isti contenderant, ecce alter repente, nostris, qui tunc foris essent, apparuit, qui ex eodem oppido Castellano, eodem etiam insanæ mentis morbo affectus, hoc S. Mariæ monasterium spes bonæ mentis recuperandæ peteret. Hic non parvum sibi occurrentibus, quia absque exemplo insaniret, dolorem et admirationem iacutere. Sciscitanti itaque abbati, unde sibi hæc insania [esset,] sic comites dedere responsum. In paternæ hereditatis divisione a germanis fraude deceptum, suisque bonis, commentis quibusdam ab his spoliatum, nulla jure. pecunia amicitiaque prohibentibus, recuperare valuisse; unde prius dolorem ingentem, hanc deinde insaniam concepisse sibi ait: interdum enim ita vehementissime mens ejus insania occupatur, ut nudato gladio quosdam graviter atrociterque vulnerasset, ni cauti quamprimum petiissent fugam. Nobis igitur his difficultatibus anxiiis rebusque humanis diffidentibus, fuere qui ita consulerent, priusquam aliud novum oriretur malum, huc contenderemus. Ea spe igitur et fiducia carpsimus iter hoc arduum; S. Joannem, ut miseris cæteris, ita nobis his in ærummis opem laturum, censemus.

384. His P. abbas, cum aliis qui aderant, ad pietatem motus, ut alios, liberaliter in hospitio habere curavit, et paulo post eo se conferens, cibo potuque recreatos non parum hac parvula oratione erexit: Jesu Christo, dilectissimi fratres, quiscunque casus acciderit, merito gratias agere obligamur: ea propter revocate animos; forti atque pacato animo sitis, et meminertis omnes viros egregios virtute gloriosisque factis, per varios casus per multa di-

scrimina rerum supera petiisse: nam patienter A de plebe S. Stephani, alii ad Virginis Mariæ templum, alii domum contendunt.

385. Cæterum, quia eo huc venistis, ut hic sospitatem integrumque recuperet sensum, paucis accipite. Mos nobis est, eos orationibus Reliquisque conjurare, qui diabolo capti sui esse desiderint, quique etiam devotione, vel dudum beneficiis a S. Joanne habitis, suis in adversitatibus languoribusque aliis quotidie, ita ut sit, devote hoc S. Mariæ monasterium petierint; cum stultis autem nihil agitur sanctorum enim reliquas pollui putamus, si eas, quamvis egregias, si sit insanus, tangere oscularique sit ausus (223); quocirca, ut aliis be- B sternna die, ita vobis consulo urbem Florentinam petere, templumque S. Mariæ Servorum suppliciter cum vobis adire: nam neque locus alter sanctior his in regionibus, miraculisque clarior; neque quisquam Sanctorum auxiliaretur, cui Virgo Maria non ferret opem.

386. Id omnes uno ore salubre utileque fore asseverantes, nostrisque orationibus supplices commendantes, postera die pariter cum ortu solis discedentes, Florentiam concessere. Eis vix civitatem ingressis, alii qui ab æde Virginis Mariæ sacrata domum redibant, sicut obviam ante portam, quærentesque: Res satin; salvæ? Minime inquirunt; quid enim salvi est homini, vero sensu amisso? Quibus illi: In Deo spem ponere, et fidelite Virginem Ma- C riam exorare, vestrum est. Et ut isto paulo ante insanus, jam nunc bona mente suum peragit officium, nec secus huic alteri Virginis Mariæ precibus censemus eventurum. Cum ita utrinque res verbis solatoriis ageretur, conveniunt miraculo, ut fit, rei novæ, qui juxta portam intus forisque aderant, homines. Re itaque cognita, quisque Virginis Mariæ, sanctique Joannis præclarissima facta verbis ad cœlum ferunt, qui tot celeberrime et egregia prodigia et operati essent, et operarentur quotidie; inde illi

(223) Certe erronea fuit illa persuasio, qua hi monachi putabant Sanctorum Reliquas contaminari stultorum tactu: nam in variis mundi partibus Sanctorum Reliquiæ insanis applicantur, ut sanam mentem recuperent.

(524) Quem putemus hunc Crispum, antea indicavimus.

(225) Nota universim in hoc auctore plurimos esse sensus mutilos, oblongos, vitiosos et obscuros, quos semper corrigere nec lubuit nec licuit. Inter

387. Hi itaque, ut illi superiores, a Virgine Maria impetrare facile quæ petebant. Mox læti, donis templo additis, ut sociis se jungerent, maturavere iter. Primi de industria eos morantes tardius ire: eo facilius una pontem Sævum juxta convenere. Illic repente utrinque denuo gaudium exortum est; Virginem Mariam, sanctumque Joannem pro se quisque laudare, extollere, magnificare. Quippe res mortalium ita se habent; in prosperis vel malus lætatus Deo gratias agit, Sanctosque ejus laudat. Isti igitur cum alio itinere, [quam advenerant, domum redire, [et] vota etiam quæ sancto Joanni emisserant, persolvere vellent, ne sibi cæterisque oneri essent, inito inter se consilio, ex omni numero quatuor maxime impigros eligunt, et eos ad nos cum mandatis et donis mittunt. Illi itaque, ubi ad ietud S. Mariæ monasterium venere, nos cupidos, rei que exitum expectantes, acta edocent, ut statim precibus Virginis Mariæ et S. Joannis in sensum bonum redierit ille; ut redeuntibus suis occurrerint; ut incolumis ille alter; ut sua venit vota persolvere. His auditis, Jesu et Virgini Mariæ matri ejus, quæ sua solita pietate deserit neminem, gratias egimus. Postera die, Missis ex voto eorum celebratis, in patriam contendunt suam.

388. Sed mihi, Laurenti magnifice, multa legenti, multa que audienti, videnti etiam quamplura, quæ Jesus per Virginem Mariam et sanctos suos mari terraque præclara facinora ac prodigia fecit, constat non tantum Sanctorum meritis quam mortalium fide hæc patrata esse: nam, ut sacra nos carmina edocent, credenti bonoque corde exigenti impossibile nihil; imo facile omnia impetrare quis fidelis posset. Hæc a me in calce horum miraculorum breviter perstricta sunt, ut eorum infidelitatem, seu, rectius dicam, insolentiam perfringam, qui, ut Crispus (224) ait, quæ sibi facilia factu putant, æquo animo accipiunt; nuper ea, veluti ficta pro falsis ducunt. Vale vir magnaminis diu felix, nosque in tuis secundis rebus respice (225).

alia obscuritatem pariunt quædam particula, quæ aut crebro omittit, aut in sensu vix usitato adhibet. Sic sæpe omittit conjunctionem *ut*, ubi plane est necessaria; quam tamen majoris claritatis causa plerumque supplevi. Etiam sæpissime utitur *eo* pro *ideo*, et *at* pro *quam*. Præterea creberrime habet Infinitivi præsens, pro imperfecto indicativi, aliaque multa in aliis scriptoribus raro occurrentia.

APPENDIX

DE TRANSLATIONE CRUCIFIXI, QUI S. JOANNI GUALBERTO CAPUT INCLINAVIT.

Ex libro ms. Actorum Congregationis Vallis Umbrosæ signato ad extra littera N, a pag. 137 usque ad 145.

1. In Commentario prævio num. 19 promisi me hic **A** daturum solemnem miraculose Crucifixi translationem, a D. Angelo Maria Rivola nobis submissam, qui ante eadem ita præfatur: « Hisce præmissis (egerat antea de materia et forma crucifixæ imaginis, de qua ego § 2 Commentarii prævii) veniamus ad relationem translationis, quæ ex eodem libro (nempe qui in titulo hic citatur) facta est die xxv Novembris MDCLXXI, auctore, sicut concessionis, ita pariter hujus translationis, Reverendissimo Patre D. Theodoro Baldini a Castilione Florentino, qui tunc temporis erat Abbas Generalis Congregationis Vallis Umbrosæ. Verba autem quibus in eodem libro a pag. 137 usque ad 145 refertur hujusmodi translatio, sunt sequentia. » Hactenus sunt verba laudati D. Angeli, post quæ addit ea quæ sequuntur, ex Actis *Vallumbrosanis desumpta*.
2. « Rebus hisce completis, plenaque partium satisfactione peractis, Serenissimus ac Reverendissimus princeps Cardinalis, protector noster, non contentus magnam pecuniarum vim pro solemnitate peragenda erogasse, jussit insuper ut suis sumptibus tota crux argentea tela, quam lamam vulgo appellant, convestiretur: vestem autem ad morem Græcorum, instar scilicet dalmaticæ diaconalis aptavit D. Ferdinandus Tacca præfatus. Mane diei xxiv Novembris, pridie quam solemnitas translatio fieret, Pater Generalis una cum dicto D. architecto Tacca, et aliquot ex nostris patribus ad ecclesiam S. Miniatis se contulit, ibique crucem, ad terram prostratam, et alteri tabulæ superpositam, veste illa vestivit, ibique eo modo aptatam reliquit, commodiori tempore asportandam ad ecclesiam S. Nicolai ultra Arnum intra Florentiam, cujus ecclesiæ rector jam a Serenissimo et Reverendissimo principe Cardinali protectore jussus fuerat ut ad nostri Patris Generalis nutum imaginem dictam reciperet, nobisque, ubi necessitas postularet, manum præberet. Interea de mandato Serenissimi magni Ducis, et ex permissione supremi consiliariorum senatus, per publicos civitatis præcones pompa solemnissima edictum est hujusce solemnitis translationis festum in sequentem diem xxv, datis etiam pro eadem die induciis etiam debitoribus cameræ ducali. Pridem etiam schedulis ad ecclesiarum valvas et reliqua publica urbis loca affixis populus invitatus erat, et omnes viri nobiles, datis ad eos litteris, ut **A** ad translationis processionem dignarentur intervenire, etiam fuerant invitati.
3. « Vespere itaque ejusdem diei Martis xxiv, sub primam noctis horam, aperta de mandato Serenissimi porta ad S. Miniatem, præfatus Reverendissimus Pater, assumptis secum aliquot ex sacerdotibus nostris, ad ecclesiam S. Miniatis perrexit, atque inde, ad præsentiam Illustrissimi Domini Ugoccionis prædicti, abstulit sacrosanctam imaginem sic vestitam, eamque omni majori veneratione, præcedentibus aliquot confratribus societatis S. Isidori de Planitie Ripulensi cum cereis facibus accensis et aliquot ballistariis, quos vulgo bombarderios vocant, patres prædicti, manum admovente eodem Reverendissimo, ad ecclesiam S. Nicolai prædictam asportarunt, unde mane diei sequentis facienda erat **B** solemnitas translatio ejusdem imaginis ad nostram Vallumbrosanis desumpta.
4. « Dum hujusmodi privata translatio nocturno tempore fieret, Patres Minores S. Francisci de observantia, conventus S. Francisci ad montem, solemnem campanarum pulsatione, et genuflexionibus extra conventum egressi, sacram imaginem sunt venerati. Sed id etiam silentio prætereundum non est quod, tametsi, concursus vitandi studio, tempus nocturnum pro hujusmodi translatione privata electum consultissime fuerit, fieri nihilominus non potuit quo minus devotissimus populus ad Christum prætereuntem turmatim accederet e vicinioribus vicis, et e fenestris etiam, quas lampadibus et lucernis illuminaverant, copiosissima tum virorum tum mulierum multitudo sacram imaginem veneraretur. Sed heu! quot lacrymæ, quot suspiria e devoti populi cordibus erumpebant! Quodvis vel durum dirumque cor ejusmodi cordis contriti certissima testimonia in ferventissimas lacrymas resolvere valuissent. Imo etiam subauditum est quamplurima monialium monasteria, apud quas hujusmodi translationis fama pervenerat, summa domus fastigia conscendisse, ut sic vel e longinquo ex intimis præcordiis sponso cœlesti devotionis obsequia exhiberent.
5. « Placet etiam hic litteris consignare specialissimum favorem, quem Illustrissimus et Rev. Dominus D. Franciscus Nerlius, archiepiscopus Florentinus, ad instantiam Illustrissimi et Rev. Domini D. Philippi Soldanii, Fesularum episcopi, et Serenissimi ac Reverendissimi Principis Cardinalis prote-

ctoris nostri, auditoris, ac de Congregatione nostra optime meriti, nobis impertitus est. Nam cum consideratum fuerit, in insignem solemnitatis decorem cessurum, si abbates, qui processioni interessent, mitra uterentur, placueritque hujusmodi consideratio D. Cardinali protectori, et prædicto episcopo, Celsitudini suæ Reverendissimæ auditori, scripsit hic ea de re Romam ad præfatum Illustrissimum archiepiscopum, qui, ad ejus efficacissimas instantias inclinatus, permisit abbatibus, processioni prædictæ interfuturis, mitræ usum; atque hujusmodi permissionis litteræ, ab archiepiscopo ad episcopum datæ, Florentiam eadem die xxv a tabellario Januensi delatæ sunt, et ab Illustrissimo episcopo statim Generali nostro participatæ, qui summa animi exultatione ejusmodi nuntium excepit, atque Patribus omnibus publicavit.

6. « Ubi sacrosancta imago in prædictam S. Nicolai ecclesiam delata fuit, est collocata super thesa ibidem parata, atque aptata in modum lecti portatilis, apposito desuper conopeo pretiosissimo circa latera, et in anteriori parte aperto, ut sacra crux, intus erecta, posset a populo conspici, dum sequenti mane solemniter deferretur. Totam autem noctem illam arserunt cerei circa imaginem, ad cujus item custodiam quatuor ibi relicti fuerant sacerdotes ex nostris, cum totidem ballistariis. Jam autem ad solemnem processionem devenimus.

7. « Mane itaque diei xxv, hora xv, in quam statuta erat processio, serenissimo quidem præter spem cælo, sed gelidissimo, Reverendissimus Pater Generalis cum aliquot senioribus Patribus ingressus est ecclesiam S. Nicolai prædictam, in qua erat sacrum depositum, eoque delata paramenta sacra pro abbatibus et ministris jubebat excipi, et in ecclesiam introduci a ballistariis, qui tunc temporis una cum multis Helvetiis militibus ecclesiæ portas custodiebant, ne frequentissimus populus, eo accurrens, irrueret. Placuit etiam Serenissimo D. Cardinali protectori, ut huic ecclesiæ, tum ecclesiæ S. Trinitatis (in quam nulli ante processionem patuit ingressus) assisterent Illustrissimi Domini Franciscus Maria et Carolus Ventura Del Nero, fratres germani ex baronibus Porciliani, et Celsitudinis suæ Reverendissimæ familiares, viri nobilissimi sane, et perquam humanissimi, Illustrissimus quidem D. Franciscus Maria astitit ecclesiæ S. Nicolai; Illustrissimus vero D. Carolus Ventura ecclesiæ S. Trinitatis, cu ietiam in subsidium fuerant assignati plures Helvetii milites, ut de ecclesia S. Nicolai superius est dictum.

8. « Eadem hora xv S. Miniatis arx quamplurimis bombardarum ictibus novo Christi Redemptoris triumpho plausum fecit; ad quod signum tota civitas ad ecclesiam S. Nicolai, unde inchoanda erat processio, convenit. Nos autem cum PP. Cassinensibus, PP. Cisterciensibus, et PP. Cælestinis congregati sumus in ecclesia S. Gregorii ad plateam Mozziorum. Ex nostris autem, tum abbatibus, tum monachis et conversis, quamplurimi ex vicinis mo-

nasteriis convenerunt, ut in longius quam fieri posset, extenderetur processio. Invitavimus vero prædictos monachos Cassinenses et alios, quia similem gestant nostræ cucullam; nec enim livræo varioque amictu faciendam duximus processionem, fore ut magis placeret et magis congrueret uniformitas, arbitrati.

9. « Dato itaque processionis signo ad xvi horam, hoc ordine cœptum est. Primo ex ecclesia prædicta S. Gregorii, ubi adunatio facta fuerat, discessit vexillum S. Trinitatis, post quod incedebant omnes prædicti monachi cum face cerea Veneta accensa: media quidem via incedebant bini; eos autem a dextris et a sinistris comitebantur famuli virorum nobilium item cum cerea face accensa. Faces autem accensæ tum monachorum tum dictorum famulorum et aliorum sæcularium erant numero circiter bis mille.

10. « Processio autem sic ordinata ex dicta ecclesia S. Gregorii transibat ante ecclesiam S. Nicolai; procedebat vero per viam quam dicunt Fundacium S. Nicolai; inde autem per viam Bardorum pervenit ad Pontem veterem et ad columnam et plateam S. Felicitatis, ubi erant duodecim clerici dictæ ecclesiæ cum cereis facibus accensis, qui, jussu domine abbatissæ ejusdem monasterii et ecclesiæ S. Felicitatis, expectata imagine sacra, eam sunt comitati usque intra ecclesiam nostram. A dicto loco S. Felicitatis per viam Guicciardinorum pervenit processio ad plateam et palatium Pittorum, residentiam Serenissimi magni Ducis et reliquorum Serenissime Medicæ familiæ principum et inde ad ecclesiam et monasterium monialium S. Petri martyris, unde tandem per viam Maii pervenit ad pontem et intra ecclesiam S. Trinitatis.

11. « Sed notandum quod immediate post vexillum et ante monachos incedebat societas S. Isidori, superius nominata, quam componebant ducenti et triginta confratres omnes discalceati (ut mos est eorum processionibus interesse) et singuli cum cerea face accensa; ea vero devotione et modestia incedebant ut admirationi, ædificationi et exemplo essent universo populo Florentino. Post monachos cucullatos et binos incedentes ordine superius descripto, incedebant turmatim quamplurimi viri nobiles cum facibus cereis accensis. Hos sequebantur bini, numero triginta septem Patres, paramentis albi coloris induti, qui hoc ordine incedebant. Primo octo Patres Vallumbrosani, Camerarii, Lectores, Magistri et Priores cum dalmaticis et facibus cereis accensis; subsequerantur alii octo nostri Patres, Abbates titulares et Priores titulares cum planetis et facibus cereis item accensis, infra quos omnes, et a lateribus eorum incedebant plures viri nobiles cum cereis facibus accensis.

12. « Succedebant deinde duodecim abbates cum pluviali et mitra, decem quidem Vallumbrosani, id est P. D. Cherubinus Orellius, Abbas titularis; P. D. Petrus Meliorottus, Abbas titularis, et eremita

n Vallis Umbrosæ; P. D. Victorius Lapinius, A
3. Christinæ, P. D. Theophilus Coppia, Abbas
1æ; P. D. Maximus de Castro, abbas S. Re-
de Marradio; P. D. Felix Floravantes, Abbas
Pistorii; P. D. Alamannus Borghius, Abbas
ratiæ Florentiæ; P. D. Alexius Meliorius.
S. Trinitatis Florentiæ; P. D. Placidus Jo-
bbas Passiniani; P. D. Camillus della Torre,
Vallis Umbrosæ; ultimi duo erant P. Abbas
norum, et P. D. Anselmus Campionius, Abbas
Florentinæ Patrum Cassinensium. Abbas
iensium non intervenit. Ultimo tandem seque-
verendissimus P. D. Theodorus Baldinua
Abbas Generalis, medius inter duos Patres,
niarum præfectos, superpalliceo supra cu-
indutos, eratque mitra et pluviali argentea
nfecto vestitus. Abbates autem et Generales B
li non deferabant manibus cereas faces, ut
patres, sed eas ferebant DD. ephēbi Sere-
li magni Ducis, quos vulgo pagios vocant, qui
de circa Abbates astabant.

Sequebatur deinde thensa seu machina, su-
iam] intra conopeum albi coloris collocabatur
mago; portabatur vero ab octo ex nostris
otibus dalmatica albi coloris indutis: quæ
eclesia S. Nicolai educeretur, salutata fuit
luribus ictibus signitorum tormentorum: tunc
jam pervenerat vexillum ad ecclesiam S. Tri-
; excepta etiam fuit sub baldachino ecclesie
politane, cujus hastilia deferebant octo viri
s, quibus alternis vicibus per aliquantulum
atium alii octo viri nobiles succedebant usque C
um pontis S. Trinitatis prope ecclesiam, unde
intra ecclesiam deportarunt baldachinum octo
res; omnes autem viri nobiles, qui hujusmodi
s obsequium exhibuerunt, fuerunt numero
n et sexaginta, senatoribus prædictis non
itatis.

Sacram imaginem circumdabant septuaginta
i de capella ejusdem ecclesie Metropolitana,
cines, qui vicissim cum musicis ad egressum
æ S. Nicolai et per viam Christo Jesu trium-
i caneant. Octo item alii tibicines, equo in-
es, præcesserunt universam processionem
alternatim per totam viam canentes, et dolci-
modulis populum ad lætitiā et devotionem
ntes. Sacram imaginem hoc modo portatam D
batur Illustrissimus D. eques de Ugoccionibus
or, et magistratus artis mercatorum. Deinde
quebatur innumera populi et nobilium multi-
quæ populabat omnes processionis vias, quæ
eo venustiores erant præ aulæorum ingentis
varietate, quibus tum fenestræ, tum exteri-
orum parietes ornabantur.

Passu lentissimo incedebat, tum quia rei ma-
sic exigebat, tum quia grave machinæ pondus,
pe sæpius consistentes Patres portitores, effi-
: qua etiam de causa populorum desiderio est
ictum, cum hoc modo sacram imaginem pro

libito inspicere potuerint et venerari. Ubi vero ante
palatium Serenissimi magni Ducis perventum est,
aliquanto amplius est pausatam, ut Serenissimis
principum nostrorum Celsitudinibus ad palatii mœ-
nia, præ iosissimis holosericeis rubeis apparatus, ge-
nuflexis locus daretur sanctissimum Crucifixum ven-
erandi inspiciendique, tibicinibus interim et can-
toribus sacras et dulcisonas melodias concinentibus.
Cum autem pervenimus ad columnam S. Felicis, in
platea pausatam itidem est aliquanto, ut sacræ illæ
virgines monasterii S. Petri Martyris genuflexæ in-
tra monasterii portam commode possent cœlestem
Sponsam triumphantem conspiciere et adorare.

16. « Tandem per viam Maii perventum est ad ec-
clesiam nostram S. Trinitatis, et dum Pontis clivum
descenderet imago, salutata est innumeris pene igni-
torum tormentorum ictibus, et ante ecclesiam
dulcissimis tibicinum et musicorum cantionibus.
Campanæ autem ecclesie nostræ ab accessu vexilli
semper pulsatæ sunt, sicut etiam campanæ aliarum
ecclesiarum, ante quas sanctissimum Crucifixum
transibat. Cum vero thensa in ecclesie vestibulo
firmata est, cumque est sub organorum sonitu in
ecclesiam importata, increbibile est, quam frequen-
tia et quam ferventia fuerint monachorum tum cœte-
rorum etiam supiria et lacrymæ et precatorie voces,
quæ præ immenso contriti cordis affectu, et præ
summa inventi thesauri lætitiā fundebantur.

17. « Ecclesie frontispicium [quamvis], ut quod est
opere Corinthio constructum, alioquin sit elegan-
tissimum, elegantius et pulchrius apparebat præ tri-
bus magnis pictis tabulis, claro obscuro elaboratis,
ibidem appensis, quæ representabant tres historicos
casus sancti nostri institutoris Joannis Gualberti:
nam supra majorem et mediam portam ecclesie
pendebat picta tabula, duabus aliis aliquanto major,
auctore D. Pallonio, perquam eleganti pictore, quæ
exhibebat sacram crucem, se totam et caput incli-
nantem S. P. N. Joanni Gualberto, amictu militari
induto, subtus quam tabulam in alia quadam pen-
dente ovalis figuræ tabula inspiciebatur sequens
inscriptio, quam simul cum duabus aliis in animi
erga Congregationem nostram propensi tesseram
composuerat Illustrissimus et Reverendissimus Do-
minus D. Opicius Pallavicinus, Genuensis patricius
et archiepiscopus Ephesinus, atque apud Serenissi-
mum magnum Ducem Nuntius Apostolicus, et vir in
omni scientia et varia eruditione sane clarissimus et
exercitatissimus:

CRUCEM, CÆLESTIS MAGISTRI CATHEDRAM,
EX QUA ITERUM DOCUIT INIMICOS DILIGERE,
QUOD NASCENS, VIVENS, MORIENS, PATRAVERAT,
CONGREGATIO VALLIS UMBROSÆ.
SUPER HUNC ANGULAREM LAPIDEM EDIFICATA,
COSMO III PRINCIPE OPTIMO FAVENTE,
FESTIVA POMPA FAUSTOQUE OMINE EXCIPIT,
PERPETUAM AUSPICATA FIRMITATEM
SUO JUNCTA FUNDAMENTO.

18. « Aliæ duæ pietæ tabulæ, quæ erant ex manu

D. Cæsaris Dandini, æqua proportione supra dextram et sinistram portas ecclesiæ pendebant, quarum illa quæ pendebat supra dextram portam ad sinistram intransibus, exhibebat S. Joannem inimico veniam dantem apposita in simili ovali figura inscriptione sequenti ejusdem auctoris:

NOVUM FORTITUDINIS EXEMPLAR
JOANNES GUALBERTUS
VICTORIAM RENUENS, QUA VINCAT INERMEM,
HOSTEM SIBI PAREM AGGREDITUR,
SCILICET SKIPSUM:
CONSTANTER VINCIT PARCENDO SUPPLICI,
GEMINOS SIBI PARANS TRIUMPHOS
IN VENIA HOSTI DATA,
IN SUI VICTORIA.

19. « Sinistram ecclesiæ portam quæ est ad dextram intransibus, similis picta tabula exornabat, quæ exhibebat S. Joannem, propriis sibi manibus ante altare comas tondentem, assumentemque monachalem amictum, quem patris metu monasterii Abbas illi negaverat. Ad calcem autem ejusmodi pictæ tabulæ in alia figura ovali pendebat inscriptio sequens ejusdem Illustrissimi et eruditissimi, et nunquam satis laudati auctoris:

QUEM SE MAJOREM SUI VICTORIA FECERAT,
UT VERE REDDERETUR MAGNUS,
HUMILIS AMICTUS TEGIT,
CUJUS SUB UMBRA LATENS
VICTOR SUI, HUMILITATE VINCITUR.
GUALBERTUM IGITUR ADMIRARE,
DUM PARCIT, VINCIT, VINCITUR,
EX ÆQUO MAXIMUM.

20. « In intercapedinibus harum pictarum tabularum, atque reliquo, tota variis et pulcherrimis paramentis cooperta erat facies templi: in quod importata thensa atque ad scalas presbyterii deducta, inde per plures nostros prælatos sublata sanctissima crux, quæ tandem opere D. Ferdinandi Tacca, excellentis architecti prænominati, elevata est ex parte interiori chori, et collocata intra tabernaculum inauratum et elegantissime elaboratum a D. Carolo Poccetto cælatore, et aptatum et immobiliter firmatum supra aræ maximæ epistylia; quod quidem dicto altari, tum toti ecclesiæ non modicam pulchritudinem affert.

21. « Stabilita itaque cruce atque in eum modum aptata, ut bene posset ejus veneranda facies sola discooperta, et lucidissima crystallo oblecta, inspici a populo, qui nihil adeo anxie cupiebat, incepta sunt duobus exquisitissimorum musicorum choris Missarum solemnia, quæ, diacono et subdiacono et ministro et clericis inservientibus, celebravit P. Abbas D. Petrus Meliorottus, eremita Collarum Vallis Umbrosæ, in quem, ut eximie bonitatis virum, simulatque in crucem sanctissimam collineabant populi devotissimi obtutus. Missa autem fuit de passione Domini, et cum usu mitræ. Terminavit autem in horam diei xx semper cum elegantissima

musica, quæ item eodem modo fuit eadem die ad Vesperas, et ad Missam, et Vesperas duorum sequentium dierum, xxvi videlicet et xxvii: quibus item eadem Missa ab eodem Abbate eremita et eodem modo cantata est; sed hora magis competenti quam die illa prima, in qua non ante potuit Missarum solemnium functio terminari, quia in solemnissima illa processione multum temporis insumptum est.

22. « Tota ecclesia paramentis nigris et albis obtegebatur, qui elegantissimus, et rei, quæ agebatur, maxime condecens apparatus pulcherrimo evasit aspectu. Ara maxima, super quam collocatus erat sanctissimus Crucifixus, ornamento sumptuosissimo aptata erat, atque argenteorum candelabrorum numerosissima supellectile ditata super qua etiam, ut, item circa ecclesiam candelæ numero trecentæ triginta ingentis ponderis tres dictos dies continuos a summo mane ad usque mediam noctis horam absque intermissione arserunt.

23. « Statutum fuerat ut omnibus hisce tribus diebus a viris doctissimis de S. P. N. Joanne Gualberto ad populum concio haberetur; sed, cum consultissime fuerit animadversum, primam solemnitatis diem fore impediendam præ longiore processionis mora, ut rei probavit eventus, in reliquos duos dies duntaxat concio decreta est; quarum quidem primam, die videlicet xxvi, mane ante Missam solemnem eruditum tersique styli panegyricum [habuit] Pater de Paulicellis, clericus regularis Theatinus: qui etiam inter concionandum publicavit indulgentias, a summo Pontifice Clemente X concessas nostræ ecclesiæ sanctissimæ Trinitatis per tres dies a die xxvii, in quam prima vice statuta erat sacræ imaginis Crucifixi translatio; neque, facta nova ejusmodi translationis determinatione in diem xxv, rescribendi Romam sese obtulit occasio. Unde indulgentiæ prædictæ pro diebus xxvii, xxviii et xxix, quarum duabus ultimis fuere quidem indulgentiæ, non tamen publicæ adorationi exposita erat et discooperta sacræ imagi quæ, cum tribus tantum diebus aperta et exposita fuerit, ad vesperam diei xxvi cooperta et clausa est: quæ dies a die xxv prædicta, erat tertia et peremptoria.

24. « Die xxvii eruditissimum ac devotissimum panegyricum ad populum habuit P. Lector Cherubinus de Bibena, ordinis Minorum S. Francisci de observantia; qui quidem panegyricus, licet stylo planiore compositus fuerit, quia tamen rei erat magis aptatus, majoremque habuit in sacro oratore, alioqui celeberrimo, energiam, auditoribus magis placuit, dignusque est iudicatus qui paucis interspectis diebus in lucem publicam ederetur, insignitus nomine Reverendissimi P. D. Theodori Baldinii, Congregationis nostræ Abbatis Generalis dignissimi cujus tandem studio et operæ referre debemus acceptum tam insigne beneficium concessionis nobis universæque nostræ Congregationi a Serenis-

magno Duce factæ de sacrosancto illo sanctis-
crucifixi pignore.

Tribus prædictis diebus innumera populi,
1 Florentini, sed e pagis etiam et locis vici-
1 ecclesiam nostram sanctæ Trinitatis con-
Christum Dominum crucifixum adoratura
udo. Solemnitatem etiam honoraverunt Illu-
mi DD. Nuntius, et Episcopus Fesulanus
minati, qui Missam in ara maxima ad san-
num Crucifixum celebraverunt; ac tandem
rum principum et principissarum Serenis-
Celsitudines, quibus ob insignes favores,
egationi nostræ collatos, plurimum debe-
fusuri semper ad omnipotentem Deum pro
m conservatione et prosperitate ferventissi-
reces.

Clausum tandem est in tabernaculo super
maximam collocato sacrum pignus, et ex
s diversis clavibus una penes Magistratum
mercatorum residet, alteram retinente Abbate
ssimæ Trinitatis. Verum cum ara maxima
sit familiæ nobilissimæ de Gianfigliazzis, hæc
t, ut aliqua fieret publica et authentica cau-
sa declararetur, monachos vel monasterium
nitatis, aut alium quempiam, nullum om-
nis aut dominium acquirere in aram prædi-
et nullum præjudicium inferri dictæ illus-
næ familiæ; quod quidem quia certe justis-
1 et congruentissimum, ita peractum est
o instrumentum, ut exponeretur et petebatur
s Illustrissimis Dominis Gianfigliazzis. Quod
mentum, sicuti et aliud celebratum cum C

A Magistratu artis mercatorum, huic narrationi an-
nexussem, si post mille instantissimas supplica-
tiones tandem obtinuissem. Videantur itaque in
protocollis D. Caroli Novelli, notarii, vel in libris
monasterii sanctissimæ Trinitatis, ad quos lecto-
rem remitto. Hæc sunt, quæ ad futuram rei me-
moriam potui litteris consecrare de tota serie con-
cessionis, et etiam solemnissimæ translationis
sanctissimi Crucifixi, cui laus et honor et gloria
et potestas et imperium in sempiterna sæculorum
sæcula.

27. *Ut autem constet hanc translationis narra-
tionem ex citatis sæpe Actis Vallumbrosanis fideliter
et authentice excerptam esse, testimonium D. Angeli
Mariæ Rivola, qui post Crucifixi translationem, jam
a nobis exhibitam, ita scribit: Suprascripta omnia,
quæ in libro manuscripto Actorum Congregationis
Vallis Umbrosæ signato ad extra littera N., a pag.
137, usque ad 145 expressa asseruntur, ego in-
frascriptus, pro Actis intra eandem Congregatio-
nem vigore Apostolicorum privilegiorum Cancellar-
ius et Notarius publicus, ex eodem libro descripto
per Patrem S. T. M. D. Valentinum Calzolavi,
ejusdem Congregationis hieromonachum, et pro
Actis intra eandem Congregationem pariter Can-
cellarium et Notarium publicum, de verbo ad ver-
bum hic fideliter transcripsi. . . . et in fidem
propria manu scripsi et subscripsi ad laudem Dei.
Ex Abbatia S. Bartholomæi de Ripulis prope Flo-
rentiam hac die xvi Augusti MDCCXXI.*

D. Angelus Maria Rivola, monachus sacerdos
Congregationis Vallis Umbrosæ.

S. JOANNIS GUALBERTI

PRECES.

(Apud Boll. Julii tom. III, die 12, pag. 322.)

ctum nostrum varia scripsisse, quæ aut perierunt aut latent, colligo ex Andrea Januensi in Vita
8, ubi sic habet: *Collegi plurima sanctorum Patrum capitula, dicta, doctrinam et exhortationes, ex
adversus Simoniam universos instruebat et armabat, quatenus illam non solum refugere, verum etiam
t impugnare. Idem testatur Hieronymus Radiolensis libro De vita solit. cap. 17, his verbis: Joannes
tum scito et gravi sermone, tum epistolis per amplam Italiam conscriptis, schismaticos, infideles, et
ia corruptos reprehendebat et acriter damnabat et pari modo domi forisque insectabatur. Quin imo
ius Locatellus, apud Franchium lib. vii, pag. 165, citatus, asserit gloriosum Patrem S. Joannem
virtute subito tantam acquisisse scientiam, ut doctissimum sanctissimumque latinarum epistola-
ibrum composuerit. Nobis jam tantum duæ supersunt epistolæ. Prima ad Herimannum Volatren-
id est Volaterranum episcopum, quæ a B. Attone brevitatis ergo omissa refertur a B. Andrea in
num. 74. Altera, quam S. Pater jam morti propinquus de fraterna charitate dictavit, habetur apud
em Andream num. 112. Hæc pauca de illius scriptis; nunc ad ejus preces pergimus.
1698 D. Germanus Ruini sacrista Vallumbrosanus dedit ad Papebrochium litteras, quas hic præ-
1, rescissis laudibus, quibus nos immerentes cumulat. Itaque in earum parte, quæ ad rem presentem
it, ita loquitur: *Quoniam mei muneris est antiqua sanctorum nostri ordinis Vallis Umbrosæ gesta
ere, et diligenter investigare ad Dei laudem ejusque servorum, operæ pretium duxi, accedente insuper
lactito reverendissimi P. Generalis D. Venantii Simi Tomani, circa velustissimum Manuale manuscriptum,
sus est S. Joannes Gualbertus abbas institutor, ejusque beati discipuli, paternitati tuæ admodum reve-
1: aliquid sincere scribere. Hoc igitur sacrum Manuale, quod asservatur inter alias reliquias in sanctuario
Umbrosæ, uti videre est, etiam vidit R. P. Mabilio monachus S. Benedicti, ut apparet ex suo Itinere
1, fol. 183, continet plures ac pias orationes et documenta, quæ licet sint forsitan et aliorum sanctorum
m, tamen quia historicæ tenemus illas recitasse S. Joannem Gualbertum et dicta dedisse etiam docu-**

menta suis sociis, ut ex nostris historicis apparet, ideo hæc sua eximia gesta, ne in umbris amplius delitescant, rogamus suppliciter, ut hoc breve spirituale exercitium orationum a me sincere collectum theologi eximia societatis tuæ in lucem istic edant ac benigne ad Acta Sanctorum inserant sive in annotationibus ad diem 12 Julii: de quo et gratias agemus singularissimas.

Libenter humanissimi viri petitioni annuimus, et totius ordinis, quem intime veneramus, desiderio satisfacturi hasce preces et documenta hic subjungimus. Igitur D. Germani Ruini egraphum sic habet.

Manuel. pag. 1.

Imitemur sanctam Ecclesiam, cujus et membra sumus.

Manuel. pag. 1.

Cum a somno evigilas, crucis signum † in labiis impinge.

Manuel. pag. 1.

Ego te toto corde et ore confiteor et adoro Patrem et Filium et Spiritum sanctum, trinum in personis et unum in substantia.

Fol. 1.

Oratio Dominicalis. Credo.

Ex Breviculo S. Joan. Gualberti ms.

Ego Joannes credo et confiteor fidem, quam sancti apostoli prædicaverunt, et sancti Patres in quatuor conciliis confirmaverunt.

Ex Breviar. S. Joan. Gualberti ms.

Invoco Patrem et Filium et Spiritum sanctum, ut sit super me signum crucis et defendat me a malis operibus. Signaculum sanctæ crucis sit super me diebus ac noctibus.

Ex Manual. fol. 2.

Gratias tibi ago, infinita misericordia, Domine Deus omnipotens, qui me per aquam sacri baptismatis et renovationem sancti Spiritus ab originalibus vinculis expedisti. Gratias tibi ago, qui me in te credere recte fecisti, et tuorum me fidelium numero sociare dignatus es.

Ex Manual. fol. 2.

Domine Deus omnipotens, æterne et ineffabilis sine fine atque initio, quem unum in Trinitate et trinum in unitate constemur, te solum adoro, te laudo, te benedico, teque glorifico, tibi que, misericors; et clemens, gratias refero, qui me exutum nocte perfidiæ et erroris, participem fieri tribuisti gratiæ tuæ. Perfice, quæso, Domine, cæptum in me opus misericordiæ tuæ. Dona mihi tempus cogitare, loqui et agere quæ placita sunt tibi, et gratuita me ubique pietate custodiens, fac me indignum et miserum ad tuam pervenire visionem. Amen.

Ex Manual. fol. 11.

Gratias tibi ago, omnipotens Pater, qui me dignatus es in hac nocte custodire. Deprecor clementiam tuam, piissime Domine, ut concedas mihi diem venturum sic peragere in tuo sancto servitio, in humilitate et discretione, qualiter tibi complaceat servitus nostra; et præsta mihi hodie cum summa patientia tibi gratum exhibere servitium.

ORATIONES DIVERSÆ.

PRO SENSUUM CUSTODIA ORATIO.

Ex Manual. fol. 11.

Mecum esto, [Domine] Sabaoth, mane cum sur-

Arexero; intende in me et gubernata actus meos et verba mea et cogitationes meas. Custodi pedes meos, ne circumeant domum otiosi, sed stent in oratione. Custodi manus meas; sint puræ, mundæ et elevatæ sine ira et disputatione. Custodi os meum, ne loquatur vana, ne fabuletur sæcularia, ne detraham proximo meo, ne invitem alios ad vanum eloquium, sed semper sim promptus ad laudem, tardus ad iram. Custodi aures meas, ne audiant detractionem, nec mendacium, nec verbum otiosum; sed aperiantur quotidie ad audiendum verbum Dei, ut tota die transeam in tua voluntate. Custodi oculos meos, ne videant vanitatem. Dona mihi timorem tuum, Domine, cordis compunctionem, mentis humilitatem, conscientiæ puritatem, ut cælum aspiciam, terram despiciam, peccata odiam, justitiamque diligam in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO AD JESUM.

Ex Manual. fol. 12.

Pie exaudibilis Domine Jesu Christe, exaudi me indignissimum peccatorem per interventum et meritum beatæ et gloriosæ semper Virginis Mariæ Genitricis tuæ et omnium civium supernorum, Ecclesiæ tuæ catholicæ fidem auge. Pacem tribue Papæ N. et omni huic Congregationi, consanguineis quoque nostris et principibus Christianis atque tua mihi charitate conjunctis. Etiam sua nobis munera largientibus, persequentibus et calumniantibus nos, omnibus, qui pro nobis implorant nomen sanctum tuum, vel qui pro se nos miseros apud tuam clementiam supplicare voluerunt; nobis quoque peccatoribus remissionem et indulgentiam omnium tribus peccatorum. Infirmis salutem, lapsis reparationem, navigantibus et iter agentibus, iter prosperum et salutis portum; afflictis et tribulatis gaudium; oppressis revelationem; captivis, vinotis et peregrinis absolutionem et ad patriam reversionem propitius concede.

ORATIO.

Ex Manual. fol.

Universis gradibus, qui in fide sanctissimæ Trinitatis in Ecclesia tua catholica communiter continentur, miserere, clementissime Deus. Propitiare omnibus in quibuscunque necessitatibus atque miseriis constitutis, et universo populo tuo Christiano, quem pretioso sanguine redemisti.

ORATIO.

Ex Manual. fol. 30.

Reple corda nostra fide, spe et charitate, obedientia et humilitate atque patientia, et fac nostrum rectorem secundum cor tuum, ut faciat voluntatem tuam ad salutem suam et nostram. Amen.

ALIA ORATIO.

Fol. 18.

ue, Domine, quæsumus, omni sexui et unitati atque conditioni ordinis Christiani manuum tuorum custodiam et suorum omnium valedictorum et nobis miserere. Amen.

ALIE QUÆDAM PLÆ ORATIONES

TIO PRO CONTEMPLATIONE COELESTIS PATRIÆ.

Ex Manual. fol. 4.

ionet nos B. Apostolus dicens: Si consurs cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ristus est in dextera Dei sedens; et iterum: autem conversatio in cœlis est. Lugeamus calamitoso itinere, quamdiu exsulamus a paranscendamus contemplationis pennulis cuniam cœperunt ex tempore et cum tempore fir, et ad illam totis desideriis patriam mentenus, ad quam in tempore pergitur, sed sine re vivitur. Ad accendenda igitur nostrâ desihos quinque canamus spiritu et mente quotialmos: *Sicut cervus desiderat ad fontes aquaita desiderat, etc. Judica me, Deus, et discerne n, etc. Te decet hymnus, etc. Quam dilectaacula tua, Domine, virtutum, etc. Voce meaninum clamavi, etc.*

Ex manual. fol. 4.

t orationem Dominicam isti psalmi sunt supdecantandi: hi etiam in tribulatione mentemantur et sublevant: *Usquequo, Domine, oblivime in finem, etc. Deus, Deus meus, respice in c. Deus, in nomine tuo salvum me fac, etc. re mei, Deus, quoniam conculcavit me ho c. Deus in adjutorium meum intende, etc. me, Domine, ab homine malo, etc. Dominus salutis meæ, etc.*

POST MODULATIONEM PSALMORUM ORATIO.

Ex Manual. fol. 32.

erator animarum et mundi Redemptor Jesule, Domine Deus æterne, Rex immortalis, supego peccator immensam clementiam tuam ut odulationem psalmodum, quos ego miser inis cantavi, liberes animam meam de peccato et llas cor meum de malis et pravis et perfidis tionibus et auferas corpus meum a servitute ti, et repellas a me carnales concupiscentias, pias me de omni impedimento Sathanæ et miorum ejus visibilium atque invisibilium et infim tuorum, qui quærunt impedire animam n.

ORATIO PRO DEFUNCTIS.

Ex Manual. fol.

reputes, piissime Deus, peccata quiescentium um meorum, vel eorum, qui mihi conjuncti charitate exstiterunt, ut his, atque omnibus in fide defunctis digneris propitius æternam conre requiem. Amen.

TENTATIONE IMMUNDORUM SPIRITUUM CONSOLATIO.

Ex Manual. fol. 7.

onsolatur nos in tentationibus dæmoniacis egre-

A gius prædicator dicens: Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere. Quo circa sciendum est, quia iudicii occulti mensura est, et quando tentationis procella prosiliat, et quando quiescat. Certe, Evangelio attestante, diabolus nec manere in obsesso homine, potuit nec minus invadere bruta animalia non jussus præsumpsit. Quando ergo sua sponte nocere factis ad Dei imaginem hominibus auderet? Cui si potestas summa licentiam non præberet grassari, nec in porcos valeret ire. Nullo modo ambigendum est permissu æquissimi iudicis in electos ad tempus diabolus tentandi accipere potestatem, sed misericorditer iudex concedit, quod creduliter hostis cuperet. Hinc est quod fidei famulo de eodem Dominus dicit: non quasi crudelis suscitabo eum. Hinc Esaias tentationibus fatigatam fidem animam blandis consolationibus refovet, dicens: *Dixit Dominus Deus tuus: Ad punctum in modico dereliqui te, et in miserationibus magnis congregabo te.* Item ibi: *Abcondi faciem meam parumper a te, et in misericordia sempiterna miseratus sum tui.*

Ex Manual. fol. 7.

Cum ergo in tentationem ad tempus incidimus, priusquam in delectationis aut pravi consensus labamur voraginem, clamemus medullitus, clamemus valenter hos decantando psalmos: *Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem. Ps. Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti, Ps. Deus, in nomine tuo salvum me fac. Ps. Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo. Ps. Domine Deus salutis meæ Ps. Deus in adjutorium meum intende. Ps. Eripe me, Domine, ab homine malo.*

AD S. CRUCEM ORATIO.

Ex Manual. fol. 47.

Adesto familiæ tuæ, clemens et misericors Deus, ut in adversis et prosperis preces exaudias, et nefas adversarium per auxilium S. crucis, quia in te passus est Salvator mundi, digneris contere, ut portum salutis valeant apprehendere. Per Dominum nostrum Jesum Christum, etc.

Ex Breviar. ms. S. Joan. Gualberti prope finem.

Invoco Patrem et Filium et Spiritum sanctum ut sit super me signum crucis et defendat me a malis operibus; signaculum S. crucis sit super me diebus ac noctibus.

Ex Manual. fol. ?

Crucem tuam adoramus, Dominus, et sanctam resurrectionem tuam laudamus et glorificamus: ecce enim propter crucem venit gaudium in universo mundo.

PRO CONSERVATIONE CONGREGATIONIS ORATIO.

Ex Manual. fol. 31.

Ne des, clementissime Deus, hanc congregationem in dispersionem, sed conserva eam propter nomen sanctum tuum.

ORATIO.

Ex Manual. fol. 3.

Exaudi me, clemens et benigne Deus, pro universis fidelibus tuis, qui nobis eleemosynas suas dederunt, nec aspicias, Domine, peccata mea, sed fidem illorum, qui nobis in fidem tui nominis largiti sunt bona temporalia : et tu, Deus, remunerator omnium bonorum. retribuere illis digneris pro parvis magna et pro terrenis promissa sempiterna, Salvator mundi, qui vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO.

Fol. 31 ibidem.

Miserere omnibus catholicis tam vivis quam defunctis, et aversos a via veritatis dignare ad te convertere, ut te toto corde requirant. Et æterna protectione omnes conserva, ut nullis tentationibus a te separentur. Et præsta ut mortuis prosit hæc oratio servi tui ad emundationem delictorum seu levigamentum pœnarum. Tu, Deus magne et terribilis, misericors et amator hominum, tu scis quidquid singulis expediat: obsecramus clementiam tuam Domine, ut juxta voluntatem tuam fiat nobis omnibus tam vivis quam et fidelibus defunctis, Salvator mundi, qui vivis et regnas, etc.

ORATIO PRO GRATIARUM ACTIONE.

Ex Manual. fol. 2.

Gratias tibi ago, infinita misericordia, Domine Deus omnipotens, teque laudo et glorifico, qui me de æternæ mortis interitu, de pœnis, et hujus carnis cruciatibus, in quo affigi dignus sum, hactenus liberasti. Tibi ago laudes et gratias, qui me de multis mortibus, de multis opprobriis, calamitatibus et miseris, de immanissimis diaboli laqueis, de immundis desideriis exemptum disruptis vinculis, quibus tenebar adstrictus. perducere dignatus es ad servitium tuum. Tibi ago laudes et gratias, qui me eripiens a jurgiorum procellis, das mihi servorum tuorum perfrui charitate. Quæso, Domine Deus meus, qui mihi usque ad præsentem horam tuam misericordiam impendere dignatus es, dona mihi, toto corde, tota anima. totis viribus meis exquirere faciem tuam semper, et perduc me, misericors, ad tuam suavissimam visionem. Amen.

ORATIO AD B. VIRGINEM MARIAM.

Ex Manual. fol. 27.

Te supplico, Virgo sancta Maria, Mater Christi immaculata, puerpera, stella maris splendida, regina cœlorum digna, aula Dei munda, porta Christi conclusa, in mulieribus benedicta, super cœlos exaltata. Genitrix Christi, apud Filium tuum Dominum pro peccatis meis intervenire digneris : nullus est enim in creaturis dignior te, quia ipse, qui creavit te, natus est, et perinde nullum libentius exaudit quam te. Sub tuis ergo visceribus confugio. Amen.

AD S. MICHAËLEM ARCHANGELUM.

Ex Manual. fol. 27.

Obsecro te, gloriosissime Michael, princeps exer-

citus angelorum, quem Jesus Dominus noster ideo voluit mortalibus manifestum fieri, ut quos ille de sub jugo dæmoniacæ servitutis, sanguinem suum fudendo eripuit, tu eos ab illius insidiis angelica potestate protegas et virtute orationis defendas: funde pro me quotidie preces tuas, ut donet mihi Dominus contra vulneratum superbum humilitatis fortissima arma, quibus et illi fortiter resistere valeam et Domino nostro suppliciter obedire. et societatem angelicæ beatitudinis, quam ille superbiendo perdidit, dignis ego obediendo apprehendere valeam. Amen.

AD SANCTOS ANGELOS CUSTODES.

Fol. 13.

Adsit, quæso, mihi beatorum angelorum tuorum pia custodia, et præsta, ut apud te pro me indignissimo sanctorum agmina intercedant.

ALIA TRATIO.

Fol. 13.

Angelum tuum sanctum nobis hic et ubique largire custodem et defensorem : mutuum discordantibus charitatem, infidelibus veram fidem, defunctis parentibus et omnibus in tua fide quiescentibus indulgentiam tribue delictorum.

AD APOSTOLOS CHRISTIQUE DISCIPULOS.

Fol. 29.

Omnes apostoli cum omnibus discipulis discipulabusque Domini mei Jesu Christi, orate pro me, ut abstrahat me Dominus a mundo, sicut abstraxit vos et donet mihi sequi vestigia sua vel in extremo agmine nostro. Amen.

AD CONFESSORES.

Fol. 30.

Obsecro vos, beatissimi confessores Christi atque doctores Cypriane, Basili, Gregori, Athanasi, Eusebi, Ambrosi, Augustine, Hieronymi, Leo, Germanice, Isidore, dignamini intercedere pro me peccatore, ut concedat mihi Dominus servare quæ docuistis, et in vestro me faciat consortio gratulari.

AD S. BENEDICTUM ABBATEM.

Fol. 29.

Obsecro te, beatissime Benedicte, dilecte Dei, intercede pro me servo tuo, et omni sancta hac tua congregatione et pro universis sub tuo magisterio militantibus, simul et pro omni populo Christiano, ut purget Dominus cor et actus a cunctis vitiis. Tribuat mihi servare cuncta quæ præcepit, et custodire sanctæ regulæ tramitem, quem me servaturum sponendi.

PRO BENEDICTIONE CELLARUM MONACHORUM ORATIONES.

Fol. 21.

Benedic, Domine, quæsumus, cellulam istam, ut qui in umbra alarum tuarum speramus, ab omnibus insidiis dæmonum virtutis tuæ potentia tueamur. Per Christum Dominum nostrum.

Fol. 21.

Huic cellulæ, quæsumus, Domine, presens adesto, ut caterva dæmonum conterrita effugatur. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Fol. 21.

Deus, quem nec spatia dilatant, nec brevitās locorum angustat, hanc cellulam, quæsumus, præsentiæ tuæ luce perfunde, ut tenebrarum auctor confusus abscedat. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

PRO SILENTIO.

Ex Manual. fol. 12.

Scriptum est, affirmante Apostolo, quia *vita et mors in manu linguæ*. Et iterum : *Linguam nullus hominum domare potest*. Quod ergo domare non potest purus homo, rogemus ut domet Deus et homo. Ergo ad obtinendam virtutem discreti silentii, supplicii devotione hos canamus Domino psalmos : *Verba mea auribus percipe, Domine*. Ps. *Dixi : Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea*. Ps. *Domine clamavi ad te, exaudi me*, etc.

ORATIO AD PATREM.

Ex Manual. fol. 3.

Deus ineffabilis institutor omnium rerum, et Domini nostri Jesu Christi Pater, qui eundem dilectum Filium de sinu tuo misisti ad publicum nostrum suscipere nostram vitam, ut nobis donaret suam, essetque perfectus Deus ex te Patre, et perfectus homo ex matre, totus Deus et totus homo, unus idemque Christus, pastor et ovis, temporaliter mortuus, tecum in æternum vivens; et nobis dixit : Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis; obsecro te, ut des mihi cum eodem Filio tuo te in omnibus benedicere et glorificare; quia quorum est una substantia, unum et datum : des etiam mihi per illum et cum illo peccatorum omnium veniam, et mandatorum tuorum custodiam; dilectionem tuam et fraternum amorem; contra diabolum fortia arma, et erga fratres perfectam charitatem. Amen.

AD FILIUM.

Ex Manual. fol. 34.

Miserere, Domine, miserere, Christe, ut sanctam voluntatem tuam doceas me, ut in charitate tua enutrias me. Tu, misericordia mea, miserere mihi, ut bene rogem te. Miserere, Domine, miserere, Christe, ut dignum me facias exaudiri. Miserere, Domine, miserere, Christe, ut credam in te. Miserere, Domine, miserere, Christe, ut cognoscam te, ut spem in te, et ut diligam te, ut anima mea vivat in te. Amen.

AD SPIRITUM SANCTUM.

Ex Manual. fol. 34.

Miserere, Spiritus paraclitus, consolatio mea, illuminatio mea, miserere, Domine Deus.

ORATIO PREPARATORIA AD S. DOMINI PASCHA.

Ex Manual. fol. 2.

Donet mihi Dominus Deus timorem et pœnitentiam, spem et amorem; auferat a me fermentum malitiæ et nequitiae, et donet mihi continue celebrare Pascha suum in azymis sinceritatis et veritatis.

A AD ACCIPIENDUM CORPUS ET SANGUINEM DOMINI ORATIO.

Ex Breviar. ms. S. Joannis Gualberti fol. 1.

Domine sancte Pater, omnipotens æterne Deus, da mihi corpus et sanguinem Filii tui Domini nostri Jesu Christi ita sumere, ut merear per hoc remissionem peccatorum accipere, et tuo sancto Spiritu repleri : quia tu es Deus, et præter te non est alius, cujus gloriosum nomena permanet in sæcula sæculorum. Amen.

POST S. COMMUNIONEM ORATIO.

Ex Manual. fol. 9.

Tibi, Domine, ago laudes et gratias. Custodi, Domine, in me immaculatam fidem. Tibi inclino cervicem. Tibi genua flecto. Te Dominum meum, cum sis unus in S. Trinitate, confiteor. Erue me de periculis. Tuere me in omnibus causis. Erige me jacentem, et ea quæ explere non possum, quasi sint postulata, concede. Amen.

Ex Manual. .... prope finem.

Talem me perpetua defensione concede servare, qualem me fieri per aquam regenerationis, Creator altissime, præstitisti, quia tua gratia redemptus sum.

Ex Manual. fol. 20.

Post decursum vero totius diei spatium cum[ad] lectulos venimus dormitum, votis omnibus rogemus Dominum cum Propheta dicentes : *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte*. Neque enim melius mortuo dormit qui a vespere usque ad mane obturato ore in laudem Creatoris, non tam somno, quam lethargia depressus, resupinus stetit in lectulo. Verum quia contra naturam est insomnem vivere hominem, illum rogemus dormituri, qui non dormitavit neque dormiet, ut satisfaciamus dormientes non voluntati sed necessitati. Canamus propterea coram lectulo Ps. vi : *Domine, ne in furore tuo arguas me*; congruit enim et rei et tempori. Possunt tamen continuare, sicut placet et non cedit pigritiæ, Ps. xii : *Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem*; et Ps. *Levavi oculos meos in montes*.

Ex Manual. fol. 21.

A facie impiorum, quæsumus, Domine, sub umbra alarum tuarum nos protege, ut ad laudem tui nominis resurrecturi, te super nos vigilante, securi dormiamus. Per Dominum nostrum Jesum Christum, etc.

ORATIO PRO PATRE ET MATRE ET OMNI PARENTELA.

Ex Manual. fol. 9.

Dominator Domine, Deus omnipotens, qui mirabiliter cuncta condidisti et tua dispositione creasti omnia; quia præcepisti dilectionem et honorem circa patrem et matrem exhibere, exaudi me, misericors Deus, clamantem ad te pro genitore meo et genitrice mea.

Ex Manual. fol. 9.

Optimum Domino quinque psalmorum propter tribulationem de percepto gaudio sacrificium. Psal. *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me. Benedicam Dominum in omni tempore. Jubilate Deo, omnis terra, psalmum dicite nomini ejus. Nisi quia Domi-*

nus erat in nobis, dicat nunc Israel. Confitebor tibi, Domine in toto corde meo, quoniam exaudisti verba oris mei. Igitur cum pius Dominus dixisset: Invoca me in die tribulationis, et cripiam te; pro ipsa ereptione quærens a nobis laudis debitum, subjunxit statim: Et honorificabis me. Ergo cum in tentationes varias inciderimus, vel falsorum fratrum, vel sævientium dæmonum, contra hostes illos divini verbi jacula intorquentes, cum illos defecisse et nos convaluisse viderimus, mox pura nostri cordis intentione oculos manusque levantes ad cælum in voce laudis et confessionis benedicamus illi, qui misit de cælo et liberavit nos et dedit in opprobrium conculcantes nos, dicamus illi concordante corde et ore ps. Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, etc.

Docent nos SS. prophætæ suis imitabilibus exemplis prævenire faciem Domini mane orationibus nostris. Et David quidem: *Et mane oratio mea præve-*

niet te. Isaias autem sic: Anima mea desideravit te in nocte, sed et spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. Cum his ergo tribus congruentissimis psalmis vigilet ad Dominum mane et spiritus noster, oremusque in ortu surgentis auroræ, ut a luce prima in vesperum sint oculi ejus super nos, et aures ejus in preces nostras, nostrosque dirigat gressus in viam pacis, ut absque errorum scandalo gradientes, non dominetur nostri omnis injustitia. Hos ergo canamus in ipso diei initio psalmos: Verba mea auribus percipe, Domine. Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine. Domine, exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam, etc. Oratio Dominica. Credo. Symbolum S. Athanasii: Quicumque vult salvus esse. Litania, etc. Et quidam ꝑ ex psalmis cum canticis, etc. Finit.

An prædictæ preces sint sancti Joannis Gualberti autographæ, an ab eo collectæ ac ab altere descriptæ, aut ab illo tantum usurpatæ, hæcenus me latet. Saltem ob antiquitatem et sanctissimi Viri usum nobis sunt venerandæ. Si mihi Manuale istud videre contigisset, facile potuissem discernere, propria ejus manu expressum, et instrumento anni 1072 subnotatum, invenerim apud Franchium lib. XII, pag. 489 Non ingratum fore arbitror, si palæophilis hanc subscriptionem hic exhibeam.

Ego Johs abbt a me factus ff.

S. JOANNIS GUALBERTI

EPISTOLA AD FRATRES.

Joannes abbas, etc. Vide supra in priori S. Gualberti Vita, auctore Attone, col. 700.

CIRCA ANNUM DOMINI MLXXIII.

GUNDECHARUS

EICHSTETENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA ET LITTERARIA

Pertz, *Monumenta Germaniæ*, Script. VII, 239.)

Gundechar, sive Gunzo, patre Reginhero, matre C ab infantia doctus et enutritus (2), post canonicus Irmingarda (1). natus die 10 Aug. 1019, Eichstadii ibi et capellanus Agnetis imperatricis, die 20 Aug.

(1) Ita ipse in Calendario Non. jul. et XII Kal. Nov. Ræbri opinio, Gundecharum ex gente Nassavorum dynastarum fuisse, fundamento caret, unico

Toutæ nomini innixa; unde jam Boschius in Actis SS. Aug. I, 178, eam rejecit.

(2) Anonymus Haserensis, c. 2.

episcopus designatus, die 27 Decembris Polinsecratus, cathedram Eichstetensem decimus us per totidem annos tenuit usque ad transitum 2 Aug. 1073, sepultus in ecclesia cathedrali. autem 1300 a Philippo episcopo translatus, ultra quæ per eum fieri videbantur miracula a o beati nomen meruit, tantamque veneratio- ut a. 1346 ipse imperator Ludovicus lumina us sepulcrum institueret. Vir integerrimus, us charus, subditorum *non dominus, sed pa- nignissimus* (3), ab omni cupiditate alienus ummæ modestiæ, alienis negotiis nunquam se scens, sed ante omnia ecclesiastici muneris s et veris gregis sibi commissi commodis intentus, ut præter cætera quæ fecit per sede- annos centum viginti sex ecclesias ipse dedica- ; pastor denique bonus, *cujus tota semper erat io, omnia sua in usum suæ convertere Ecclesiæ* (5). hæc, a. 1071 exunte vel ineunte 1072 (6), em conscribi fecit suis sumptibus et in S. Willibaldi reposuit, qui LIBER PONTIFICA- catus, nunc etiam in sacrario ejusdem eccle- gliose servatur. Liber maximæ formæ, folio- 204, quaterdionibus 26 comprehensorum, binis nis, una manu splendidissime exaratus, cala-) initio usque ad finem continuo, multis ver- et vero foliis minio scriptis, litteris initialibus itque coloribus distinctis, fol. 7 seqq. post titu- um formula traditionis continet nomina episco- i Aureatensium et ecclesia a Gundeharo cratas ; fol. 13 ordinem ecclesiasticum secun- Romanos et secum Gallos, examinandum C rituum in ecclesia Germanica historiam ali- lo componet ; fol. 123 Kalendarium cum Ne- gio variisque tabulis ad computum pertinenti- fol. 138 indicem differentiarum musicarum ; i3-204 benedictiones et orationes. Cui codici roitum daret sancto cui destinabatur loco rem, Gundehar præposuit fol. 4-6, in quibus rucem litteris compositam et post novam tionem priori ampliorem, imagines pingi t Salvatoris inter angelos sedentis, crucifixi, rum duodecim diocesis Aureatensis tutela- lenique 17 suorum prædecessorum suamque Quibus singulis singulos versus minio su- ai fecit ; episcopis præterea annos sessionis dies emortuales adscribi ex catalogo jam inserto. Liber absoluto et jam in choro S. aldi posito, Gundehar ipse postea manu ia nitidissima hic illic quædam inseruit, scili- l. 1, 204-204, nomina episcoporum et cano-

Verba sunt cleri Eistetensis in charta in Ac- l. 1. p. 182.

le unam quidem per totum sessionis suæ tem- rege quæsitit donationem, tempore quo An- que Adalbertus innumera sibi dabant.

Iterum verba cleri in illa charta.

Nam f. 10 dedicatio ecclesiæ Haserensis, Oct. 1071 facta, eodem calamo continuo atque ento exarata est quo totus liber ; scriba igitur

nicorum suo tempore defunctorum ; fol. 122 excer- ptum ex canonibus ; fol. 127, 128, quædam in Ka- lendario. Ab aliis suppleri fecit fol. 11 dedicationes ecclesiarum libro jam confecto factas, fol. 121, 122, excerpta quædam canonum.

Ita librum Gundehar moriens Ecclesiæ suæ re- liquit, ubi per sæculum intactus remansit. Primus qui aliquid adderet fuit Otto episcopus a. 1182 1195. Hic in fol. 11-12 vario tempore adjecit eccle- sias quas ipse dedicavit, numero 107. Gundehari imagini adscripsit diem transitus, et in sequenti pagina, a Gundeharo vacua relicta, eodem plane modo quo ille incoeperat, sex successores ejus pin- gi fecit, in folio 6° assuto summo septimum et se- octavum, quibus singulis et versus et annos addidit in omnibus accuratissime Gundeharum imitatus.

— Alius statim post mortem Ottonis diem ejus orbitalem imagini adscripsit, idemque in vacua pagina fol. 12, 13, annales brevissimos inseruit, quos infra proponemus. — Secundus continuator intra v. 1229-1234 in fol. 6° ab Ottone assuto sub hujus imagine tres ejus successores pinxit diverso paululum a præcedentibus modo, uno tecto turrito comprehensos, arte pictoris majore, cura in versi- bus adjectis minore. Annos omisit. — Konradus de Kastel canonicus Eischstensis, a 1144 duernionem præfixit, cui inscribi fecit indicem codicis et acta litis de præsidio concilii Maguntini a. 1243, cui ipse interfuit (7). His ipse a. 1256 manu propria subjunxit brevem notitiam de elemosynis in trans- latione sancti Willibaldi collectis ; paulo post ampliorem de eadem translatione atque de miraculis narrationem (8) ; eodem fere tempore atque calamo fol. 13 continuavit quæ post Ottonis mortem ibi in- serta fuerant ; fol. 204 Gundehari catalogum de- functorum canonicorum ad sua usque tempora de- duxit ; fol. 122 inter lineas et in spatio vacuo scri- psit Anno D. 1015 — *revixit* ; fol. 123-128 per Ka- len arium plurima hic illi notavit, repetens ple- rumque quæ jam alibi scripserat ; fol. 5. 6, 6°, ad imagines episcoporum annos quos Gundehar omi- serat, de suo supplevit, multaque alia margini as- persit. Sed hæc omnia per totum librum tam inor- dinata sunt conjecta, tamque confusa, toties repe- tita, tot denique tantisque erroribus horrida, ut cautissime tantum legi debeant nec fides ipsis ha- beri nisi ubi aliis testimoniis confirmantur. — Ter- tius continuator paulo post a. 1279 in fol. 6° verso sex sequentes episcopos pingi fecit versusque su- percripsit, plane ut Gundeharus.

Hi tres in omnibus fere Gundehari vestigia pres-

post illam demum dedicationem calamum sumpsit. Dedicatio autem capellæ S. Michaelis, vi Id. Jul. 1072 facta, in f. 11 post inserta est, codice jamjam absoluto.

(7) Numeratur inter testes ejusdem chartæ. Ipse manu propria subnotavit : *Konradus de Kastel me fecit scribi in concilio generali anno MCCXLIV.*

(8) Cujus priorem partem edidit Gretser in Cata- logo epp. Eischstet., p. 475.

serunt. Sed novam prorsus viam et quam sequentes A omnes tenuerunt, a. 1297 quartus ingressus est. Hic novum folium inseruit, quod medium Reimbotonis episcopi imagine ornavit præcedentibus longe majore; ad margines non jam versum, sed vitam contexit sat amplam calamo continuo. « Quintus, Thomas, notarius Chunradi episcopi, a. 1305 vel post duo iterum folia inseruit, in quorum altero Chunradum, in opposito comitem Gebhardum episcopo castrum suum Hirsperg offerentem repræsentavit, margines vitis eorum destinavit. Postea in pagina sequenti Joannem posuit, itidem cum Vita breviori. Idem etiam per fol. 5, 6, 6, additamentis Konradi nova adjecit, et miraculorum Gundechari a 1309 factorum narrationem in quatuor foliis indici præfixit (9). — Sextus continuator, Thomam imitatus, et pictore usus eodem, Marquardi Vitam et imaginem a. 1324 condidit in novo folio, cujus primam paginam vacuum reliquit. — In hac septimus a. 1355 Vitam Philippi supplevit, ad imaginem sat rude pictam in qua novo genere episcopus repræsentatur non jam solus, sed populo benedicens infra prostrato. Idem auctor eodem calamo post sexti continuationem Vitas Gebhardi, Friderici, Heinrici Alberti subjecit cum imaginibus ab eodem quo Philippi pictore factis; in quavis episcopus post cujus sedem duo vassali conspiciuntur, juramentum recipit capituli. — Octavus a. 1365 Bertholdi Vitam atque imaginem addidit, calamo continuo, ut et sequentes omnes fecerunt; nonus Rabuonis a. 1383; decimus Friderici IV a. 1415; undecimus Joannis II, paulo post a. 1429; duodecimus Alberti II, a. 1445 C pictore eodem quo præcedens; tertius decimus a. 1464 Joannis de Eych, perpulchre picti. Anno 1496 Leonhardus Angermair Vitam Wilhelmi episcopi, cujus capellanus et confessor fuerat, composuit, jubente episcopo Gabriele, qui et imaginem Wilhelmi ante altare prostrati fieri curavit a pictore vere præstantissimo. Ab eodem pictore Gabriel intra a. 1501 et 1521 se ipsum representari fecit, in ecclesia Bambergensi a. 1501 Vitam Truchsess in episcopum consecrantem, præsentem Friderico duce Saxonie multisque aliis ad vivum depictis; quæ pictura et arte et colorum splendore omnium pulcherrima

(9) Edita in Actis SS. Aug. I, 181. Thomas ipse adnotavit: *Ego Thomas notarius d. episcopi hec miracula scribi ob istius incliti presulis reverentiam procuravi.* D

(50) Exstat in ultimis decem foliis codicis olim Blankstetensis postea capituli Eichstetensis n. 31. ch. qu. s. XV.

(41) Legitur in libro a. 1801, ab archivario capi-

tuli, Jung, conscripto, quem habet V. A. Rev. David Popp, eadem codicis ultima est. Jubente Mauritio, post annum igitur 1539, quintus decimus continuator Gabrielis et Christophori Vita breves subjunxit, hujus imagini locum relinquens; sed defuit pictor Sextus decimus Mauritium Eberhardum, Martinum Gasparum, Joannem uno calamo breviter complexus est post a. 1612; septimus decimus Joannem Christophorum a. 1637; decimus octavus Marquadam II post 1685; decimus nonus a. 1697 Joannem Eucherium. Reliquis membrana vacat.

LIBER PONTIFICALIS jam statim post Gundechari obitum exceptus fuit ab anonymo Haserensi; dein a. 1471, vel paulo post, a monacho Blankstetensi, qui ex ipso ex anonymo Haserensi et ex Adalberto Heideheimensi compilavit *Librum episcoporum Eystettensium*, satis jejunum, de suo nil fere addens nisi versus aliquot nil dicentes, nullius prorsus utilitatis (10); sæculo XVI ab auctore Chronicæ Eistettensis vernaculæ, quæ tota inde fluxit (11); post a Bruschio, Hauslero, Gretsero, Leubl, Falkenstein Edita ex eo fuerunt nonnulla a Gretsero (12), sed excerpta tantum hic illic per opus dispersa; alia quædam a Boschio (13). Integrum Gundechari opus nunc primum prodit ex ipso libro, quem e sacra S. Willibaldi depromptum vir admodum reverendus et ob egregiam qua me prosecutus est benevolentiam grato semper animo mihi colendus, David Popp, ecclesiæ cathedralis Aureatensis præpositus atque vicarius generalis, his ipsis diebus gratiose mecum communicavit. Propono inde opus, quale Gundechar moriens illud reliquit, omissis tamen quæ ad officia ecclesiastica spectant, quæ non sunt Gundechari. Additamenta imaginibus apposita in notas rejeci; reliqua per librum hic illic sparsa in unum collegi, Konradi maxime, rejectis tamen quæ ab hoc his terque repetita nemini desiderium movebunt. E continuationibus tres tantummodo priores hic subjeci brevissimas adeoque Gundechari simillimas, ut nisi huic annexæ per se prodire non possint; reliquas ampliores cum sæculi quarti decimi scriptoribus edendas reservavimus.

Aureati, die 2 Januarii 1885.

L. C. BETHMANN.

tuli, Jung, conscripto, quem habet V. A. Rev. David Popp,

(12) In libro: *Phillippi Eystettensis de ejusdem ecclesiæ divis inelaribus commentarius. . . . cum catalogo episcoporum. . . . ed. J. Gretser. Inq. stadii 2617, in 4o.*

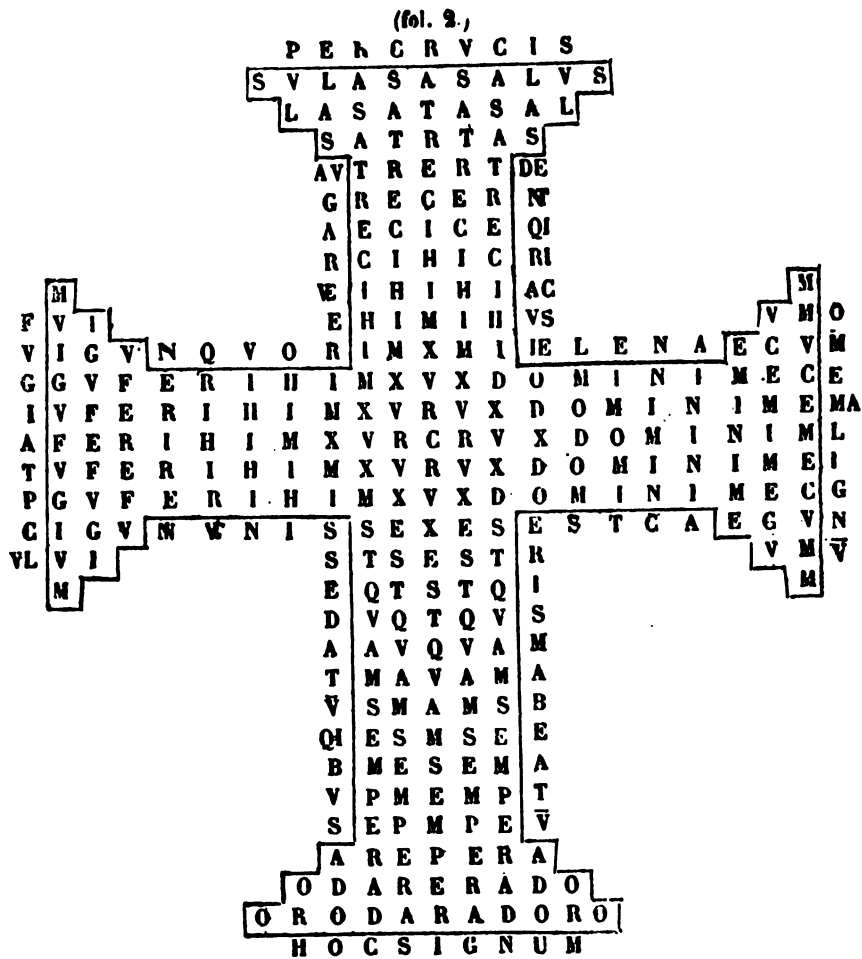
(13) In actis SS. Aug. I, 175 sqq.

GUNDECHARI

LIBER PONTIFICALIS ECHSTETENSIS

EDENTE L. C. BETHMANN.

(*Monumenta Germanicæ historica*, Script. tom. VII, pag. 242.)

NOTÆ.

(fol. 3.) Gundecar peccator, sanctæ Aureatensis A satis utiliter colligere et ex propriis impensis eum ecclesiæ non suis meritis, sed divina ordinante clementia octavus decimus episcopus, hunc ordinem scribere fecit, et conscriptum ad altare sancti Willibaldi Christi confessoris scilicet in eodem loco cor-

(14) Hæc crux effigies est crucis argenteæ quam Gundecar in collo gestare solitus erat, ut infra fol. 9 dicit; de qua cruce cf. Acta SS. Aug. I, 181. Eandem ipsa qua hic forma Gundecar et in prima pagina Burchardianorum canonum exarari fecit, quos canones una cum libro pontificali ecclesiæ dedit, unde jam in bibliothecam seminarii Eichstetensis transierunt, n. 48 signati, formæ majoris.

Utabatur igitur hæc cruce quasi signo vel ut ita dicam symbolo (*Wappen*). Litteræ in codice alternatim rubræ atræque hos dant versus:

Cruz mihi certa salus, cruz est quam semper adoro;

Cruz Domini mecum, cruz mihi refugium.

*Per crucis hoc signum fugiat procul omne malignum;
In quo revera gaudent Quiriacus Helena,
Invenisse datum quibus est carisma beatum.*

poraliter quiescentis, et ad servitium sancti Salvatoris tradidit pro se ipso et pro omnium debitorum suorum remedio, maxime autem pro antecessorum suorum episcoporum refrigerio, pro quorum sacra reverentia et condigna memoria imagines eorum et nomina et tempus quod in ordine episcopali vivebant, diesque discessionis eorumdem hic annotare curavit, ut et ipsi apud Deum assiduis precibus illum adjuvare dignentur.

(Fol. 3) Laudat in excelsis te sanctum spiritus omnis; Te Cherubin laudat, Seraphin te semper adorat; Et prece continua Sanctus clamant et Osanna ¹.

Mortificat Jesus mortem, quam contulit esus, Et super astra vehit victor, quæ victa redemit. Discipulum matri Dominus dat sub vice nati, Et matrem nato propriam dat huic sibi caro ².

(Fol. 4) Constituit vitæ Deus hos exemplar utri-
[que,

De quibus hoc mundo sonuit vox ore rotundo. Sparsa fides verbis in eis nec mansit inermis. Gundekar antistes vix tali nomine dignus Me precibus sacris rogo de viciis reparaetis ³. Willibalde tuis fer opem per dona salutis. Esse Bonifaci fac nos bonitate capaci.

Wunnebalde tuos rege cum cunctis Svalavehlos.

A Nos Waltburga Deo conterminet anglica virgo. Vite puer fortis, penæ nos subtrahere mortis. (Fol. 4) Tu prece condigna Gunthildis adesto be-
[nigna.

Sit de Dietkero plebi spes, gratia clero. Fac solem vitæ nobiscum, Sola, manere. Ulcera peccati foveat medicina Kadoldi. Nobis, Anno, datos fac annos esse beatos. Deothardi votis veniat protectio nobis. Crimine polluto veniam prece conferat Uto.

(Fol. 5) Isti sunt viri sancti, quos elegit Dominus in caritate non ficta, et dedit illis gloriam sempiternam; quorum doctrina fulget æcclesia ut sol et luna ⁴:

Willibalde, tuos primus regis Aureatenses.

B Sedit a. 36. Anno inc. Domini 781. Non. Jul. obiit.

Gerhoch inde pius pascebat ovile secundus. Tercius est Aganus cœlesti dogmate plenus. Laudibus eximius Adalung micat ordine quartus. Altine quos pastor sequitur virtutis amator. Post hos Otkerus succedebat vice sextus.

Isti quinque episcopi, Gerhoch, Aganus, Adalung, Altune, Otker, 100 annos vivendo compleverunt (15).

C Isti sunt triumphatores et amici Dei, qui con-

VARIE LECTIONES.

¹ hi tres versus rubro exarati manu primaria circumdant imaginem Christi inter Cherubin et Seraphin in solio sedentis, librum tenentis, dextera benedicientis. ² hi quatuor versus atramento scripti manu altera (Gundechari ut videtur), circumdant imaginem Crucifixi, ad cuius caput duo angeli lugentes, ad manus Maria et Joannes, ad pedes duo milites conspiciuntur, quorum alter acetabulum fert, alter lancea latus Domini aperit. ³ hi quinque versus manu illa circumdant imagines sex sanctorum in fundo deaurato pictas, quarum unicuique litteris rubris superscriptus est versus hexameter. Sequens pagina itidem sex continet sanctos eodem modo pictos versibusque ornatos; quos duodecim versus supra posuimus. ⁴ hac litteris majusculis scripta manu illa altera circumdant paginam rectam fol. 5. in qua depicti sunt sex episcopi. Cuique superscriptus est versus hexameter, litteris majusculis rubris. Sub hoc versu, ad caput sancti legitur Sedit annos, et sub pedibus ejus annus et dies mortis, utrumque litteris minusculis nigris, manu eadem. In priori tamen pagina hac uni Willibaldo apposuit scriptor, ex catalogo infra fol. 7. jam antea exarato; de reliquis quinque nonnisi summam annorum ibi notatam invenit, quam isdem quibus ibi legebat versus Isti — compleverunt trium inferiorum episcoporum pedibus supposuit. Sæculo XIII. medio Konradus de Kastel de suo hæc supplevit, adscribens Gerhocho: Sedit annos XX.; Agano: Sedit annos XVIII, Adalungo: Sedit annos XXII.; Allino: Sedit annos XVII.; Ottero: Sedit annos XVIII. Alius denique versus finem s. XV. hisce Konradi notulis ex altero Gundechari catalogo in fol. 7. scripto apposuit dies emortuales, quos omisimus.

NOTE.

(15) Hinc apparet, chronologiam horum quinque episcoporum jam Gundecharo incognitam fuisse; neque recentiores quotquot ea de re scripserunt, eam valuerunt illustrare. Nostris demum diebus diligentius et ex ipsis fontibus eam examinavit reverendus ejusdem ecclesiæ præpositus, David Popp, vir et doctrinæ copia et humanitatis laude præstantissimus, ex cujus Regestis episcoporum Eisteten-sium benignissime mecum communicatis, — liber antiquæ eruditionis, qui utinam mox lucem videat! — hæc breviter excerpta proponere juvat: « Ueber den h. Willibald ist das Wahrscheinlichste dies, dass er 741 zwar Bischoff wurde, aber Episcopus regionarius, ohne bestimmten Sprengel; diesen erhielt er erst 745 durch die Stiftung des Bistums Eichstädt, und starb nicht 786, wie die Bollandisten aus zwei Fuldaer Urkunden annehmen, sondern 781. Ueber seine vier nächsten Nachfolger wusste schon Gundechar nichts Genaueres; die älteste und einzige Quelle, woraus man ihre Todesjahre angibt, sind die Interpolationem Konrads von Kastel am Rande ihrer Bilder; hierauf, und hierauf allein, gründen sich die sämmtlichen Angaben aller

Nachfolgenden, des Interpolators in Gundechar's Kalendarium, des Mönchs von Blankstetten, der deutschen Bischofs-chronik s. XVI, Bruschius, Luidi's, Hausler's Gretser's, Falkenstein's. Konrad schrieb nach 1243; seine Angaben durch das ganze Pontificale hindurch sind voll der größten Fehler, besonders in der Chronologie. Woher hat er aber gerade diese Jahre der fünf Bischöfe geschöpft? Ollenbar nur aus Gundechar's *contium annos vivendo compleverunt*. Er theilte diese in fünf gleiche Theile, wovon er nun dem Gerhoch ein, Agano und Adalung zusammen zwei (18 + 22 = 40), Altune und Otker zusammen wieder zwei (17 + 23 = 40) gab. So sind also seine Angaben durchaus willkürlich; aber sie sind auch nachweislich lalsch. Gerhoch wäre hiernach 801 gestorben Agano 819; dieser war aber noch 822 auf der Synode zu Ergolding, vgl. Hansiz II, 125. Nagel origg. domus Boicæ p. 202. Adalung's Tod 841 ist also auch nicht richtig, wenn er wirklich 22 Jahr gestorben hat. Altune soll 858 gestorben seyn; aber schon im October 847 erscheint sein Nachfolger Otker als Bischof von Eichstädt auf dem Concil zu Mainz.

ntes jussa principum, meruerunt præmia A
; modo coronantur et accipiunt palmam ⁵ :
is ecclesiam Gotescale procurat eandem.

a. 3. 882° anno 2. Id. Nov. ob.

haanboldus octavus in ordine magnus.

a. 21. 902° anno 13. Kal. Oct. ob.

lestatem capit Oudalfridus eandem.

a. 31. 933° anno Kal. Jan. ob.

archandus regit ecclesiam venerandus.

a. 32. 965° anno 3. Id Febr. ob. ⁶

inde locum Regenoldus rexit eumdem.

a 24, 989° anno 2 Non. Apr. ob.

alus ipse malis Megengoz, largus egenis.

a 24. 1014. anno 4. Kal. Maii ob.

Hinc Gundecharus virtutum germine clarus.

5. 1019° a. 13. Kal. Jan. ob.

no Walterius colita ecclesiam venerandus. B

2. 1021° a. 13, Kal. Jan. ob.

ribeeth, flentem qui nullum spreuit egentem.

22. 1042° a. 9 Kal. Aug. ob.

nus paucis presul fuit inde diebus.

nnes 2. 1042° a. 16. Kal. Nov. ob.

huno Gebehart, Romam ⁸ qui deinde regebat.

episc. 13, in papatu 2 a. 1057° a. 5. Kal.

. . .

ar ecclesiam presens modo dirigit ipsam ¹⁰,

1.) Anno Dominicæ incarnationis 1019°

Gundechar peccator in festo santi Laurentii mar-
tyris natus est, anno autem 1057° episcopus ele-
ctus est, anno autem 1058° (16) episcopus ordinatus
est, ætate quippe 38 annorum. In designatione vero
ejusdem episcopi Gundekari aderant 4 episcopi, in
susceptione virgæ pastoralis 14, in ordinatione vero
14. In 13. Kal. Sept. erat designatio, 3. Non. Oct.
virgæ pastoralis susceptio, 16. Kal. Nov. introni-
zatio, 6. Kal. Jan. episcopalis consecratio. De ses-
sione vero Christo notum esse credo ¹¹.

(Fol. 7.) Gundechar peccator sanctæ Aureaten-
sis æcclesiæ 18us episcopus tradidit hunc librum
ex propriis impensis conscriptum ad altare sancti
Willibaldi Christi confessoris scilicet in eodem
loco corporaliter quiescentis, et ad servitium sancti
Salvatoris.

B *Hec sunt nomina episcoporum sanctæ Aureatensis
æcclesiæ in honore sancti Salvatoris constructæ.*

Anno ab incarnatione Domini 781. sanctus Wil-
libaldus Non. Jul. consortium conscendit angelorum,
ætate quippe 77 annorum; sedit annos 36.

Gerhoch obiit 4. Non. Febr.

Agnus obiit 8. Idus Nov.

Adalunc obiit 8. Kal. Aug.

Altune obiit 8. Kal. Mart.

Otker obiit 880 ¹² anno 2. Non. Jul. Isti quinque
episcopi omni illorum directionis numero diligenter

VARIE LECTIONES.

fol. 5 et 6. superscripta et subscripta sunt litteris majusculis, nigris, manu illa altera. ⁶ Kon-
rad Kastel addit: quem rex Ungarie occidit in fluvio Lech ad latus episcopi sancti Augustensis;
in Calendario ad diem emortualem Starchandi apposuit: quem rex Ungarorum occidit. Sed
Anonymus Haserensis nil ea de re tradit c. 11. ubi certe occasio erat id narrandi; Gundechar
contradicit, annum mortis ponens 965. Qui præter Konradum idem tradunt, omnes ex ipso hause-
pot cod. ⁸ romam romam cod. ⁹ manus sæc. XIV. addit: Comes de Tollustaia et Hisperg
Quod falsum est, inde ortum, quod Gebhardus II. fuit comes de Hisperg. ¹⁰ Otio episcopus s.
addit: Sedit annos XVIII, MLXXV. IIII. Non Aug. obiit. ¹¹ hæc litteris majusculis scripta sunt,
alternatim rubris nigrisque. ¹² numerus in rasura, atramento pallidiori, manum ut videtur Gunde-
sius. Haserensis quoque Anonymus DCCCLXXX habet.

NOTÆ.

eser wirklich 23 Jahr gesesse, wie Konrad C
so müste er also spätestens 870 gestorben
nd doch setzt Gundechar seinen Tod anfs
nteste in 880. Hier ist aber noch etwas zu
en: in einer Urkunde von Niederaltaich
. Dech. 865, Mon. Boica XI, 122. heisst
tige Abt *Olgarius abba et vocatus episcopus*.
e kommt schon in Urkunden des Klosters
7. 860. 863 vor (Mon. B. XI, 115. 117. 119.
ber immer nur als *abba*; also ist er erst
hof geworden, und zwar nur in Eichstädt,
nderswo zu dieser Zeit kein Bischof des
; nachzuweisen ist. Da nun aber schon 847
er Bischof in Eichstädt war, und der nicht
erson mit dem Niederaltaicher seyn kann,
eser im J. 856 nur *abba* heisst; so müsse
istad zwei Bischöfe nach einander Olker
en haben, wovon der erste 865 starb, und
Gundechar irrig zu cinem einyiger macht.
vertendum est diplomata illa a. 857. 860. D
quibus Otkerhus *abba* tantum audit, a Cop-
Ia, 451 sqq. spuria judicari; ita ut ille
s *abba et vocatus episcopus* vel sic tamen
esse possit, qui jam a. 847 episcopus fuit,
atione vocis *vocatus* satis usitata pro *qui vo-*
seu est.) Godeseal's Todesjahr 882 nach
har mag dahin gestellt bleiben. Krchanbold
ar noch am 8. Mai 906 in Holzkirchen am

Hoflager K. Ludwigs, nach der unabweifelten Ur-
kunda Mon. B. XXVIII 139 und 905 in Regens-
burg M. B. XI, 129. Ja bei Falkenstein cod. dipl.
Eist. 17. giebt ihm 908 K. Dudwig, grosse Privile-
gien, und bei Büttner Franconia II, 59. bestätigt
K. Konrad ihm gar noch am 8. März 912 seine
Privilegien. Doch ist die Aechtheit dieser beiden
Urkunden wenigstens nicht ganz verbürgt. Jeden-
falls aber sind Gundechar's beide Angaben falsch,
folglich auch bei Udalfrid entweder des Jahr 933,
oder das *sedit a.* 31. irrig. Starchand starb nach
dem Annalista Saxo 966, nach Gundechar 965; die
noch nenerlich nachgesprochene Ausgabe, er sey
955 auf dem Lechfelde erschlagen, gründet sich
nur auf Konrads von Kastel Zusatz zu seinem
Bilde. Megengoz wäre nach Leopoldi chron. bei
Pez I. » Anno 1812. b. Colomannus. . . . *suspens-*
us . . . Peracto post passionem ejus triennio . . .
a Megingando Aicht. ep. et est tumulus « noch
1015 am Leben gewesen; doch eine andere Chronik
bei Pez I. setzt dies Begräbniss in 1014. Die Anga-
ben Gundechar's über die folgenden Bischöfe sind
alle sicher. » Hæc Popp. Sperandum fore ut ex
diplomatibus sæc. ix et x ob testium nomina dili-
genter inspectis aliquid certius reperiat de hac
chronologia.

(16) Die 27 Dec. 1057. Gundechar enim annum a
nativitate Domini incipit.

in unum collecto centum annos compleverunt.

Gotescalch obiit 882° anno, 2. Id. Nov.; sedit annos 3.

Erchanbold obiit 902° anno, 13. Kal. Oct.; sedit annos 20¹³.

Oudalfrid obiit 933° anno, Kal. Jan.; sedit annos 31.

Starchand obiit 965° anno, 3. Id. Febr.; sedit annos 32.

Reginold obiit 986° anno, 2. Non. Apr.; sedit annos 24.

Megengoz obiit 1014° anno, 4. Kal. Maii; sedit annos 24.

Gundechar obiit 1019° anno, 13. Kal. Jan.; sedit annos 5.

Walthere obiit 1021° anno, 13. Kal. Jan.; sedit annos 2.

(Fol. 7.) Heribertus obiit 1042° anno, 9. Kal. Aug.; sedit annos 20¹⁴.

Gezeman obiit 1042° anno, 16. Kal. Nov.; sedit 2 menses.

Gebehardus obiit 1057° anno, 5. Kal. Aug.; sedit in episcopatu 13, annos, in papatu 2, et Victor vocatus est.

Post istos autem ejusdem sanotæ Aureatensis ecclesiæ Gundechar¹⁵ fratrum ultimus, sed tamen tunc temporis dominæ imperatricis Agnetis capellanus, in hanc eandem sedem 13 Kal. Sept. (1057), his subnotatis episcopis presentibus, Luitboldo Magontiacensi archiepiscopo, Widone Mediolanensi archiepiscopo, Gutherio Babenbergensis episcopo, Anshelmo Lucensi episcopo, Triburie est annulo investitus; et in 3 Non. Octobris, istis autem subnotatis episcopis presentibus, Liutboldo Nogantino archiepiscopo, Annone Coloniensi archiepiscopo, Eberhardo Trevirensi archiepiscopo, Widone Mediolanensi archiepiscopo, Gebehardo Ratisponensi episcopo, Adalberone Wirceburgensi episcopo, Arnoldo Wirceburgensi episcopo, Chounrado Spirensi, Hecilone Strazburgensi, Rumaldo Constantiensi, Dietmaro Curiensi, Dieterico Wirtunensi, Ermenfrido Situnensi, Oudalrico Papiensi, exceptis abbatibus et alio multo clero, virga pastoralis, sui ipsius cleri militæque et etiam familiæ communi laude et voto, Spire est honoratus et in 16¹⁶ Kal. Nov. in sedem episcopalem Dei gratia Inthronizatus. In die autem sancti Joannis apostoli plus cæteris Deo di-

A lecti, in loco qui dicitur Pfolede (17) ad summum gradum proventus est sacerdotis. Interfuit etiam suæ consecrationi dominus ejus quartus Henricus rex et ejus mater dilecta Agnes imperatrix augusta. cuncta ad ejus ordinationem necessaria disponens pro capellano, quasi deberet pro filio. Interfuit etiam eidem consecrationi dominus Hildebrandus, sanctæ Romanæ et apostolicæ sedis cardinalis subdiaconus, tunc temporis in has partes ad regem Henricum apostolica legatione functus¹⁷. Insuper etiam affuere jam præfati episcopi confratres, fratrum et benignum in ordinando prebentes auxilium, Luitboldus Mogontinus archiepiscopus, Engilhardus Madeburgensis archiepiscopus, Adalbertus Premensis archiepiscopus, Rumaldus Constantiensis episcopus, Chounradus Spirensis. Guntheri Babenbergensis, Hecil Hilteneheimensis, Immeto Podelbrunensis, Sizo Verdunensis, Brun Misenensis, Woffo Merseburgensis, Anshelm Lucensis, Ermenfridus Situnensis, et unus de regione quæ dicitur Bolani (18).

Hanc descriptionem Gundechar peccator sanctæ Aureatensis ecclesiæ 18us episcopus fieri precepit, ut quisquis eam rideat, has subnotatas ecclesias simul et altaria ab illo consecrata esse cognoscat.

(Fol. 8.) *Inprimis super principale altare sancti Salvatoris. Anno ab incarnatione Domini 1060, anno autem constitutionis hujus episcopii 317¹⁸ indictione 13. regnante quarto Heinricho rege, constructum et consecratum est hoc altare, simul et ecclesia consecrata est 5. Kal. Nov. a Gundecharo II. hujus sanctæ sedis 18° episcopo, ordinationis vero suæ anno 3. in honore et nomine sancti Salvatoris et ejus sacratissimæ nativitat¹⁹. . . . His igitur omnibus in unum collectis proportionibus²⁰ (19) fiunt 156.*

Super altare sancti Willibaldi, quod est in medio choro. Anno ab incarnatione Domini 1060, anno autem constitutionis hujus episcopii 317. indictione 13. regnante quarto Heinricho rege, consecratum est hoc altare in medio choro a Gundecharo hujus sedis (fol. 8. sanctæ Dei gratia venerabili 18° episcopo 11. Kal. Aug. . . . His igitur collectis portionibus fiunt 74 (20).

Super altare sancti Oudalrici confessoris Christi et sanctæ Gunthildis virginis. Anno ab incarnatione Domini 1060, anno autem constitutionis hujus epi-

VARIE LECTIONES.

¹³ supra in fol. 5 imagini adscriptum est : annos XXI. ¹⁴ supra fol. supra 6. ad imaginem : annos XIII. ¹⁵ in summo margine scriba ipse postea hoc scripsit : Anno Dominicæ inc. 1019° Gundechar peccator in festo S. Laurentii martyris natus est. Anno autem 1054° episcopus electus est. Anno autem 1059° episcopus ordinatus est, ætate quippe 38 annorum. Et in imo margine : In designatione Gundechari episcopi aderant 4 episcopi, in susceptione virgæ pastoralis 14 in ordinatione vero 14. Hæc fol. 1. hæc transsumsi scriba. ¹⁶ numerus in rasur. ¹⁷ qui postea Alexandro papæ successit scriba postea in margine addit. ¹⁸ ita primo fuit : jam CCCXVI ex corre. ¹⁹ quæ sequuntur reliquiarum in singulis altaribus reconditarum enumerationes, hic et in sequentibus omisimus. Cf. Acta SS. Aug. I, 175 sqq. ²⁰ legendum vid. portionibus.

NOTÆ.

(17) Pöhle, prope Herzberg.

(18) Polonia.

(19) Reliquiarum scilicet.

(20) Cf. chartam de hac consecratione in Actis SS. Aug. I. 181 sqq.

scopii 417. indictione 13. regnante quarto Heinricho rege, constructum et consecratum est hoc altare Nonis Nov. a Gundeharo II. hujus sanctæ sedis 18º episcopo, ordinationis vero suæ anno 3. in (fol. 9) honore et nomine. . . . Quibus collectis fiunt 88.

Super altare quod est in capella sanctæ Mariæ et sanctæ Joannis evangelistæ. Anno ab incarnatione Domini 1062, anno autem constitutionis hujus episcopii 319. indictione 15. regnante quarto Heinricho rege, constructum et consecratum est hoc altare, simul et ecclesia consecrata est 16. Kal. Nov. a venerabili Gundeharo hujus sanctissimæ sedis 18º episcopo, ordinationis vero suæ anno 5, in qua etiam die ipse primum sedem intravit episcopalem adjuvante et cooperante domno Mantuano episcopo Helisso, in (fol. 9) honore. . . . Præter istas reliquias imposuit dominus episcopus in ipsum altare crucem suam argenteam, quam solitus erat in collo suo pendentem habere ad missam (21); in qua cruce subnotatæ reliquiæ sunt collocatæ. . . . His portionibus in unum collectis fiunt 172.

Super altare ad sanctos apostolos Petrum et Paulum et reliquos. Anno ab incarnatione Domini 1064, anno autem constitutionis hujus episcopii 321, indicatione 2. regnante quarto Heinricho rege consecratum est hoc altare Kal. Aug. a venerabili Gundeharo hujus sanctæ sedis 18º episcopo, ordinationis suæ anno 6. in nomine. . . . His portionibus collectis fiunt 54.

Super altare ad sanctam Crucem. Anno ab incarnatione Domini 1063, anno autem constitutionis hujus episcopii 321, indictione 2. regnante quarto Heinricho rege, regni vero ejus anno 8. consecratum est hoc altare 18. Kal. Oct. a Gundeharo II. hujus sanctæ sedis 18. episcopo, ordinationis vero suæ anno 6. in honore. . . . (fol. 10.) His portionibus in unum collectis fiunt 40.

Super altare sancti Bonifacii martyris in cripta. Anno ab incarnatione Domini 1064, indictione 2. regnante quarto Heinricho rege, translatum est hoc altare de loco tenebroso ad lucidum, et consecratum est Non. Jun. a venerabili Gundeharo hujus sanctæ sedis 18º episcopo in nomine. . . . His portionibus in unum collectis fiunt 26.

Super altare sancti Viti martyris in cripta. Anno ab incarnatione Domini 1064. indictione 2. regnante quarto Heinricho rege, translatum est hoc altare de loco tenebroso ad lucidum. et consecratum est. . . . His portionibus in unum collectis fiunt 24.

Anno ab incarnatione Domini 1071, indictione 9. anno autem constitutionis Eichstatensis episcopii

328. regnante quarto Heinricho rege consecratum est principale altare Haserensis ecclesiæ, simul et ecclesia Kal. Oct. a Gundeharo II. sanctæ Eichstatensis ecclesiæ 18º episcopo, ordinationis vero suæ anno 14, adjuvante et cooperante sanctæ Augustensis sedis venerabili episcopo Embrichone, in honore . . . . . (Fol. 10.) His omnibus in unum collectis portionibus fiunt 49.

Istas quas hic cernitis subnotatas ecclesias consecravit Gundehar sanctæ Aureatensis ecclesiæ 18º episcopus: Solzchrichum. Outinoven. Geimplingen. Idsteten. Wizenchririchen. Pemminveld. Tegegeningen, Gouliubese. Hagenesberc. Denchendorf. Mageresheim. Stéten Wizeburc. Ellingen. Stopfenheim. Wetelesheim. Moeresbach. Tame. Truhemutingen. Suaningun. Lanteresheim. Arenburen. Eschelebach. Suinâhe, Owenhûsen. Hacburg. Eschinebach. Ezziliwangen. Mecchenhusen. Slawanihusen. Bergile. Eginhusen. Vache. Lerenburen. Monenheim. Wemedingun. Wattenhoven. Troumvel. Althaim. Cote. Alderesheim. In episcopatu Mogontiacensi tres. Et in 5 Kal. Nov. consecravit ipsam sedem suam Eichstete. domum scilicet propriam sancti Willibaldi. Radisponne. Reite. Lóchheim. Pappenheim. Pudch. Weistheim. Hachelingun. Et unam in Eistete ad sanctum Nicolaum. Gerungesberch. Soonenberc. Ottenessazze. Meningen. Linbenstat. Capellam sanctæ Mariæ et sancti Johannisevangelistæ in Eibstete Birichingen. Affolterpach. Berchoven. Routhmundeshoven. Wachenhoven. Nenselingun. Borgen. Holenstein Bónlenten, Rébedorf. Tollenstein Langenrich. Puoch. Otingun. Domum sanctæ Mariæ Spiræ. Domum Sanctæ (fol. 11.) Mariæ Augustæ Abbatesberc. Steinberc Wilzenloch. Foiggestal. Solenhóven. Blúmvelt. Muntelingun. Susenhoven. Salebach. Wimirisheim. Wizenburg. Ebenruith. Ab domum Richardi. Stirne. Oberendorf. Lantæirgehoveu, Roehingun. Saldericheshusen. Heingi. Sitenbach. Bfrundorf. Demum sanctæ Afræ et sancti Oudalrici Auguste Domum sancti Viti Haserith. Lellenvelt. Vinuistat. Ottingun. Schammach. Chebenhule. Tuigingun. Hagenhusen. Alefeld. Owenhusen. Antenberch. Widene-wanch. Tanhusun. Hégeberch. Abinberch. Capellam sanctæ Mariæ. Capellam sancti Michaelis in turribus constitutas. Witeneshaim. Anesvelt. Ouzzingun. Haimenesvurt. Giseleshaim. Tetenheim. Egiwile. Urenheim. Onningun 21. Zenueliusen. Ruteschirchen (Fol. 11.) *Super sancti Michaelis altare in turre australi.* Anno ab incarnatione Domini 1072. indictione 10. constructa est hæc capella a Gundeharo hujus sanctæ Aureatensis eccle. 18º episcopo, consecrata

VARIE LECTIONES.

²¹ *Hic scriba in media pagina calamum sistit hucusque continuum. Gundehar ipse postea Zennehusen Ruteschirchen. adjecit. Seculo XII, exeunte Otto episcopus statim subjecti calamo continuo: Hee sunt ecclesie quas dedicavit dominus Otto Eistetensis ecclesie venarabilis episcopus. Tercia die post consecrationem etc. numero 62. Quibus postea, calamo toties fere resumpto, quoties singulas dedicaverat, alias adhuc 43 adjecit, ita totum paginæ vacuum explens. In sequenti pagina fol. 11. scriba primarius iterum pergit: Super sancti Michaelis etc. atramento atque habitu eodem, calamo paulum tantum mutato, sed mutato tamen,*

NOTÆ.

(21) Cf. supra.

vero 6. Id. Jul. a Sigehardo sanctæ Aquileiensis æcclesie divina dispensante providentia venerabili patriarcha, astante et cooperante prenominate episcopo Gundekaro, in honore . . . . .

Super altare sanctæ Dei genitricis Mariæ perpetuæ Virginis et sancti Johannis Baptistæ et sancti Johannis evangelistæ et sanctæ Mariæ Magdalensæ et sanctæ Mariæ Egyptiacæ in turre. Anno ab incarnatione Domini 1072. indictione 10. constructa est hec capella a Gundekaro hujus sanctæ Aureatensis æcclesie 18º episcopo, consecrata vero 6. Idus Julii a Gebehardo, Dei ordinante clementia sanctæ Salzburgensis æcclesie archiepiscopo, astante et cooperante prenominate episcopo Gundekaro, in honore 22. . . . .

Super altare sancti Willibaldi in cripta. Anno Dominicæ incarnationis 1074. indictione 12. regnante quarto Heinrico rege hæc cripta et hoc altare consecratum est 17. Kal. Jul. ab Embrichone Augustonsi et a Gundekaro hujus sanctæ sedis 1º episcopo, in honore. . . . .

(Fol. 12.) *Super altare sancti Kiliani martyris in cripta.* Anno Dominicæ incarnationis 1074. indictione 12. regnante quarto Heinrico rege hoc altare constructum et consecratum est 8. Idus Jul. a Gundekaro hujus sanctæ sedis 18º episcopo in honore 23.

(F.124.) Kal. Ian. Ouldalfridus episcopus obiit Eichstetensis 24.

- 11 Kal. Febr. Dedicatio æcclesie S. Nicolai.
 3 Kal. Febr. Perangerus obiit.
 4 Non. Febr. Gerhoch episcopus Eichstetensis obiit.
 7 Id. Febr. Gepa obiit.
 3 Id. Febr. Starchandus episcopus Eichstetensis obiit 25.
 16 Kal. Mart. Gisela imperatrix obiit (1043).
 8 Kal. Mart. Altuni episcopus Eichstetensis obiit.
 4 Kal. Mart. Ceginoldus archidiaconus obiit.
 Non. Mart. Adalheid obiit.
 16 Kal. Apr. Gebehardus episcopus Ratisponensis obiit.
 2 Non Apr. Regidoldus episcopus Eichstetensis obiit 26.

13 Kal. Mai. Leo nonus papa sanctæ memoriæ in Christo obiit. (1054.)

10 Kal. Mai. Elevatio corporis sancti Willibaldi confessoris et episcopi 27. (989.)

4 Kal. Mai. Megingaudus episcopus Eichstetensis obiit.

3 Non. Mai. Meginwardus peregrinus et exul propter Deum in reditu de Jerosolimis felici et optato bonis omnibus transitu migravit ad Dominum.

4 Id. Mai. Matild obiit.

3 Id. Mai. Gebeno de Pouloch sanctæ conversationis vir migravit ad Dominum.

Kal. Jul. Aaron obiit.

2 Non. Jul. Oker episcopus Eichstetensis obiit.

Non. Jul. Sancti Willibaldi confessoris et episcopi. Irmingart obiit mater episcopi G.

11 Kal. Aug. Ordinatio sancti Willibaldi.

9 Kal. Aug. Heribertus episcopus Eichstetensis obiit. (1042.)

8 Kal. Aug. Adalunc episcopus Eichstetensis obiit.

5 Kal. Aug. Obitus Victoris papæ. (1058.)

15 Kal. Sept. Dedicatio basilicæ sanctæ Mariæ.

13 Kal. Oct. Erchanbold episcopus obiit 28.

3 Kal. Oct. Volemar juvenis obiit 29.

2 Kal. Oct. Erchanbertus episcopus obiit 30.

3 Non. Oct. Henricus imperator obiit. Gundekar episcopus virgam suscepit. (1056.)

4 Id. Oct. Dedicatio capellæ sancti Michaelis Einstetensis.

2 Id. Oct. Dedicatio æcclesie sanctæ Walpurgæ virginis. Eodem die dedicatio capellæ superioris ad sanctum Laurentium.

16 Kal. Nov. Dedicatio capellæ sancti Johannis evangelistæ (1062) in qua dominus episcopus Gundekar secundus sepulturam suam preordinavit. Gezmannus episcopus obiit (1046). Gundekar episcopus sedem episcopalem primam intravit (1062).

13 Kal. Nov. Dedicatio æcclesie sancti Quiridi martiris.

12 Kal. Nov. Reginheri obiit, pater Gundechari episcopi.

VARIE LECTIONES.

22 hic scriba iterum calamum sistit, et reliquam fol. 11. partem cum toto fol. 12. et primo fol. 13. columnarum reliquit ad supplementum inserenda. Alia manus cæva fortasse Willibaldi statim subiecit: Super altare S. Willibaldi etc. Continuo calamo usque ad finem. 23 hic desinit hæc manus. Seculo post Otto episcopus hæc adjecit: Anno ab inc. D. 1187. indict. Otto Aureatensis æcclesie episcopus 6. ordinationis sue anno cappellam in meridiana parte occidentaliter infra monasterium sitam de propriis expensis construens 3. Kal. Nov. pridie videlicet ante vigiliam omnium sanctorum, die Dominico, devotissime consecravimus etc. Alia manus s. XII. post hæc fol. 12. notulas quasdam apposuit: «Anno millesimo centeno cominus uno — 1162º funditus delevit» et fol. 13: «1098 anno — succedens 1196º obiit» quibus Konradus de Kastel subiecit: «Cui eodem anno — occisus est 10. Kal. Dec.» Quæ infra edituri sumus una cum reliquis notulis quas variæ manus codici inseruerunt. In fol. 13. quod est secundi quaternionis septimum, primarius manus rubris litteris pergit: Ordo processionis ad ecclesiam sive ad missam secundum Romanos. Denunciata statione diebus festis etc. continuo calamo usque ad finem fol. 122. Tunc eadem inde a fol. 123. subiecit kalendarium, fol. 130. computum, fol. 138. catalogum antiphonarum, fol. 143. benedictiones et orationes. 24 DCCCXXXIIIº anno addit manus s. XIV. quæ ex catalogo Gundechari in fol. 7. sua hausit. 25 DCCCCLXVº anno addit eadem. 26 DCCCCLXXXVIIIº anno eadem 27 prima de terra a. DCCCCLXXXVIIIº addit Konradus de Kastel. 28 DCCCCLIIº anno manus illa s. XIV. 29 hæc Gundekar ipse exaravit.

- l. Nov. Hatto laicus obiit.
 l. Nov. Dedicatio Aureatensis æclesiæ (1060).
 . Nov. Dedicatio altaris sanctæ Gunthildis (1060).
 Nov. Aganus episcopus Eihstatensis obiit.
 Nov. Dedicatio basilicæ sancti Martini.
 Nov. Gotescale episcopus Eihstatensis obiit²⁰
 l. Dec. Abraham presbiter obiit.
 . Dec. Touta soror episcopi Gundechari obiit²¹.
 . Dec. Dedicatio æclesiæ juxta ripam fluminis in Eihatete.
 . Dec. Dedicatio capellæ domini episcopi.
 . Jan. Gundecharus et Walterus episcopi Eihstatenses obierunt.
 . Jan. Ordinatio Gundechari episcopi (1057).
 . 1.) *Hæc²² sunt nomina episcoporum semper in sanctæ ac felicitis memoriæ post nostram ordinem (22) defunctorum.* Stephanus papa. Nicolaus. Luitpoldus Mogontinus. Arnolt. Wormari. Chouno Spirensis. Hezil Starzburgensis²³.
 cus Augustensis. Purchart Halberstatensis. ærdunensis. Guntheri Babenbergensis. Severus isis. Peldinc Juvavensis. Gahabart Ratispon. Egilbertus Pataviensis. Engilhart Magdabur. Woffo Merepurgensis. Vinitheri Merseburg. Ruotpertus Monasteriensis. Tancwart Brangensis. Brun Misenensis. Appulin Friteslariensis. Tredendinus. Dietbolt Veronensis, Gotequileiensis. Pernhart Paduensis. Wulframensis. Waltolf Paduensis. Magingez de Polar Tarvisiensis. Adalbero Regiensis Adalmanensis. Arnolt Retiensis. Penno Cumanus. art Fercellensis. Ambrosius Pergamensis. Adrianus. Eherhart Treveriensis. Reginheriensis. Huc Vesuntinus episcopus. Oudalricus isis. Einhart Spirensis Rabenger Aquileiensis. ger Osneburgensis. Roumalt Constatiensis. ero Wormaciensis. Ulo Tullensis. Wolframensis. Tietmar Curiensis. Adalbero Veronentrus Asculensis. Wido Mediolanensis. Heinri-vennensis. Kadelhobe Parmensis. Adalbertus nsis. Berugerus Basileensis. Bonifacius Albanus. Petrus Damianus cardinalis tituli ad S. Rudalbero Metensis. Oudalger Tergestensis. Id Abrutensis. Hademar Polensis. Ratolfus. D
- A Selswigensis. Dindegerus Vicentiensis. Alexander papa. Huswart Veronensis. Oudalricus Prixiensis. . . . . 63²⁴.
 (F. 204.) *Hæc²⁵ sunt nomina fratrum canonicorum, qui ex congregatione Eistatensi nostræ recordationis tempore effecti sunt episcopi.* Leobardus Radburgensis. Gebehardus Ravennensis. Goteboldus Aquileiensis. Gohebardus qui et Victor papa. Burchardus Paduensis. Erchambertus Firmensis. Richolfus Tergestensis. Helyseus Mantuanus. Woffo Merseburgensis. Perengerus Osenbruggensis. Gundechar Eistatensis. Purchardus Basiliensis. Heribertus Tergestensis. Pero Vincentiensis.
 (F. 204.) *Hæc²⁶ sunt nomina fratrum canonicorum nostræ recordationis tempore ex Eistatensi congregatione defunctorum.* Adalo camerarius. Penno prepositus, Tiemo prepositus. Reginolt magister scholarum, Pureman cellerarius. Egilolf archipresbyter. Ecce-man Firmensis episcopus. Wichart presbyter. Roitger presbyter. Oudalhart cellarius. Gundolt parrobianus. Gunderam magister scholarum. Wicpoto presbyter. Rouzo custos æclesiæ. Heripreti diaconus. Hecil subdiaconus. Babo presbyter junior. Woffo decanus. Wichart camerarius. Reginolt camerarius. Tiemo prepositus. Witelo presbyter. Sizo subdiaconus. Abel subdiaconus. Woffo subdiaconus. Eberolf. Eceman presbyter d. S. Walburga. Gotesalch presbyter. Chouno presbyter. Adalbertus presbyter. Chounradus imperator. Gisila imperatrix. Poulo inclusus. Richiza conversa. Hicela conversa. Acela conversa. Leobardus episcopus Gebehardus archiepiscopus. Woffo episcopus. Perringerus episcopus. Puchardus episcopus. Dietericus prepositus. Reginolt decanus. Wolfdriigi presbyter, Hesano archidiaconus. Macelin prepositus. Meginbolf presbyter. Egilolf presbyter. Engilman presbyter, Wiso cellarius. Meginwart diaconus. Luitfridus subdiaconus. Hesunc decanus. Gunzo presbyter. Hartwic subdiaconus. Abraham archipresbyter. Macwart diaconus. Meginwart presbyter. Babo prepositus. Goteboldus patriarcha. Luithere presbyter. Eppo subdiaconus. Marcwart subdiaconus. Merceboto archidiaconus. Reginolt medicus presbyter. Gundolt diaconus. Heribertus subdiaconus. Puremam presbyter. Lanzo presbyter. Gisilbertus cellarius. Wiceman diaconus²⁷.

VARIE LECTIONES.

CCCCLXXXII anno²⁸ manus illa s. XIV. ²⁹ hæc Gundechar ipse exaravit. ³⁰ hæc omnia Gundechar igitur 1. a scriba vacuæ relictæ calamo continuo inscripsit, post annum 1073, ut Alexandri papæ nomen est. Nomina majusculis litteris exaravit, titulos minusculis supra posuit. ³¹ ita c. ³² ante hunc numeros fere voces erasæ, fortasse. Hi, faciunt insimul vel tale aliquid. ³³ hæc iterum Gundechar manu 2, eodem fere quo præcedentia calamo, paginæ penultimæ inscripsit. ³⁴ et hæc Gundechar manu pro-ultima codicis pagina. ³⁵ hic calamum sistit Gundechar in media pagina. Medio s. XIII. Konradus 'el statim subjunxit: Temporibus etiam Hertwici episcopi et post tempora sua hi canonici obierunt. ecanus dictus Hilline etc. calamo aliquoties mutato, usque ad sua tempora, ubi desinit in Heinrich de aburc ad Aquampendentem, sepultus est ad domum predicatorum. Hic finit liber Pontificalis.

NOTE.

Itaque intra a. 1067-1075.

OTTONIS ET ALIORUM CONTINUATIONES.

- (fol. 6.) Hi sunt viri misericordie, quorum justitie oblivionem non acceperunt; cum semine eorum permanent bona hereditas sancta nepotes eorum ²⁸.
 Nobilis Uolricus post hos virtutis amicus.
 S. a. 23. 1099° 5. Kal. Dec. ob.
 In vicinis tardus fuerat vivens Eherbardus.
 S. a. 13. 1112° 8. Id. Jan. ob.
 Ulrico cura fuerat disponere jura.
 S. a. 13. 1125° 3. Non. sept. ob. *1.
 Quando vivebat Gebehart in jure vigeat.
 S. a. 24. 1149° 16. Kal. Apr. ob.
 Non virtutis egens Burchardus erat bene degens.
 S. a. 1153° Burchardus episcopatum resignavit.
 Counrado tota lex juris erat bone nota.
 S. a. 18. 1171° Id. Jan. ob.
 (Fol. 6*) Post hos dux gentis Egelolf fuit Aurea-
 tensis.
 S. a. 1182° Egelolfus electus propter amissionem loquele episcopatum non ordinatus sponte in Kal. Oct. resignavit.
 Otto sue viie deducit tempora rite († 1195). *2
 Hertwicus³⁹ vitam duxit virtute politam († 1223). *3
 Hinc fuit electus Fridericus in ordine rectus. *4
 Heinricus paucis bona fecit multa sub annis († 1229). *5
 Vix ⁴⁰ fuit Heinrico similis virtutis amico († 1237). *6
 Heinricus siquidem patri successit eidem († 1246). *7
 Est hunc non modicus in jure sequens Fridericus († 1259). *8
 Heinricus morum flos, labe carens viciorum. *9
 Est Engelhardus rectis celer. ad mala tardus († 1261). *10
 Cunctis Hiltbrandus gratus fuit et venerandus *11
 († 1279). *11

- *1) *Konradus addit*: Idem Eberhardus et sua progenies dederunt bona Suinvurt cum ejus attinenciis. *Necrologium S. Emmerammi in Mon. Boicis XIV*, 366 *mortem ejus notat ad 7. Id. Jan.*
 *1) *Konradus*: qui dedit fratribus annum gracie in prebenda post mortem, et possessiones in Mekenloh et Hebingen,
 *2) *Alia manus s. XIII. addit*: Sedit annos 13. *Konradus addit*: qui dedit Ylbingen et alias possessiones, unde annuatim 6 libre dantur, et in Non. . . . . ad unamquamque prebendam custos ministrat. *Obiit anno 1195°, non 1196 ut quidam volunt; quo die nescitur.*
 *3) *Konradus addit*: 1195. post hos Hertwicus, germanus comitis de Sulzpah, major prepositus ibidem succedens, qui gloriose regnavit 30 annis minus 2. 1223 mortuus et sub imperatore Friderico et Heinrico filio suo. Qui procuravit. . . . . 3 panes. . . . . cuilibet prebendario singulis Idibus custos ministrat. *Thomas, notarius Chunradi episcopi circa a. 1324 addit in rasura*: Sedit annos 28. 1223. 6. Non. obiit. *Die 8. Nov. nondum fuit episcopus.*
 *4) *Konradus addit*: Fridericus de Huwensta electus, qui successit episcopo Hertwico, 1226 obiit. Cui succedens eo anno Heinricus episcopus dictus de Zuppelingen, 1229° obiit anno. *Thomas addit*: Sedit a 2. *Annus vero 1228 falsus est; successor enim Heinricus jam 2. Jul. 1225. episcopus fuit.*
 *5) *Manus s. XIII*: Idem episcopus redemit ecclesiam Rome a debitis contractis pro 1500 marcis, Item edificari fecit turrim in Morneshem. Item absolvit possessiones in Ehingen cum omnibus suis attinentiis pro 200 libris Werdensium et 200 marcis a comite de Ottingen. Et non vixit in episcopatu nisi 3 annis et 2 mensibus. *Thomas addit in rasura*: Sedit a. 3 et 2 menses. 1229° anno 4. Id. Jan. obiit, *idemque in margine pinxit arma episcopi, scil. duos enses erectos albos in scuto rubro.*
 *6) *Thomas*: H. episcopus dictus de Tischingen sedit a. 5 minus 3 mensibus. 1234° 2. Kal. Jul. ob.
 *7) *Thomas*: H. episcopus dictus de Rabenspurch sedit annos 3-1237° obiit 4. Kal. Jul.
 *8) *Thomas*: F. episcopus dictus de Parsperch s. a. 9. qui fuit juris peritus 1246° 1. Kal. Jul. obiit, *idemque in margine adpinxit arma, scil. scutum trifarie divisum rubrum, album, nigrum.*
 *9) *Thomas*: H. episcopus dictus de Wirtenberch s. a. 12 minus 4 mensibus. 1259° 3. Id. Mai. ob. *et in margine adjecit arma, scil. tria cornua cervina nigra in scuto flavo.*
 *10) *Alia manus s. XIII. addit*: Sedit 2 annis minus 1 mense, et obiit in concilio Moguntino; *quibus Thomas addit*: 1261. Iste episcopus posuit fundamentum in choro S. Willibaldi. *Obiit d. 4. Maii.*
 *11) *Manus illa s. XIII. addit*: Sedit 18 a. minus 4 mensibus, et obiit in crastino annunciacionis: *quibus Thomas iterum adscripsit*: 1279. Dominus Hiltbrandus natus fuit de Mern, libere condicionis; et perfecit chorum S. Willibaldi, et instituit ibi duos sacerdotes, *idemque arma subjecit, scil. anatem albam cum caude nigra in scuto rubro.*

VARIE LECTIONES.

²⁸ hæc Otto episcopus sæc. XII ex. litteris majusculis ipse scripsit in margine folii 6. et alterius folii quod posuit. In ipso folio 6. sex Gundechari successores, in summo folio assuto septimum et se octavum depingi fecit eodem plane modo, quo Gundechar incepserat. Versus cuique superpositus litteris rubris; annos Otto ipse adscripsit, calamo continuo. ³⁹ Sub Heinrico I. hi tres episcopi una pictura comprehensi sunt in inferiori pagina folii assuti, quibus manus s. XIII. hos versus superposuit in rasura, atramento scriptos, non minus, ut Gundachar atque Otto fecerant, nec littera initiali aurea decoratos, ut versus illorum. Annos etiam hic scriba omisit. ⁴⁰ hi sex episcopi sub Hiltbrandi picti sunt uno tempore, versusque superpositi continuo calamo atque atramento eodem. ⁴¹ hic desinit folium assutum. Sequuntur in libro pontificali 28 fere folia variis temporibus inserta, ampliores vitas continentia, quas inter fontes sæculi XIV. et XV. dandas reservamus.

Fol. 12 manus s. XII, ex. hæc scripsit calamo continuo:

(1099.) Anno milleno centeno cominus uno Jerusalem Franci capiunt virtute potenti.

1105° anno incarnationis Domini Henricus, rex filius imperatoris Henrici, contra patrem suum in regnum surrexit.

1106. Henricus quartus imperator obiit.

1107. Henricus post mortem patris regnavit 19 annis.

1108. Henricus rex magnam expeditionem in Italyam fecit et Pascalem papam Rome cepit.

1116. Terre motus factus est per universam terram.

1125. Henricus imperator obiit. Lotharius in regnum eligitur.

1131 Lotharius rex profectus est in Ytaliam.

1132. Eclipsis solis facta est 4. Non. Aug. hora 8.

1136. Lotharius imperator obiit.

1138. Cuonradus rex eligitur.

1146. Cuonradus et Ludwicus reges Jerusalem pergunt.

1150. Cuonradus rex Jerosolimam reversus est.

1152. Cuonradus rex obiit, et Fridericus ei successit.

1156. Fridericus rex imperator ordinatur.

1158. Fridericus imperator Medyolanum subegit.

1162. Funditus delevit.

Eadem in fol. 13 pergit.

1098° anno incarnationis Domini Uodarius⁴² Eistetensis episcopus obiit. Cui succedens Eberhardus episcopus 1112° obiit. Cui succedens Uodalricus tempore Henrici regia, qui post patrem regnavit, 1125° obiit. Cui succedens Gebehardus eo anno quo Henricus imperator mortuus est, 1148° obiit (23). Cui succedens Burkardus episcopus tempore Cunradi regis, 1153° obiit. Cui succedens Cuonradus episcopus tempore Friderici regis, 1171° obiit. Cui succedens Egelolfus electus, 1183 (24) propter amisionem loquelæ et manus dextere debilitatem episcopium inutilis sponte resignavit. Cui eodem anno Otto episcopus succedens, 1196° obiit (25).

Konradus de Kastel, statim pergit:

Cui eodem anno Hertwicus comes de Sulzpah (26) et major prepositus succedens tempore Philippi regis, 1224° obiit (27), tempore Friderici regis et inperatoris, qui inperator anno Domini 1250 obiit; notus vero ejus rex Cunradus 1254 obiit. Episcopo vero Hertwico mortuo, cui eodem anno Fridericus episcopus succedens (28). Cui successit eddem anno

A episcopus Henricus de Zeuppelingen (1234). Illo vero mortuo, cui successit Henricus episcopus dictus de Tisschingen. Eo vero mortuo cui successit Henricus episcopus dictus de Rabenspurc. Hi vero quattuor episcopi post mortem Hertwici episcopi prenotati vixerunt episcopi temporibus Friderici imperatoris et Henrici ejus nati 13 annis. Quibus vero episcopis successit Fridericus episcopus dictus de Parsperc (1237), tempore etiam Friderici imperatoris et Cunradi regis ejus nati, qui supernotati sunt. 1246. idem Fridericus episcopus obiit. Cui successit Henricus episcopus dictus de Wirtenberc, quem dominus papa Innocencius et Philippus ejus legatus in Alemannia tempore cismatis ecclesie Eistetensi propter discordiam que creverat inter fratres, prefecit. In cujus temporibus, ut supra dictum est, Fridericus imperator et Cunradus ejus natus mortui sunt. Eo episcopo etiam vivente comes Willehelmus de Hollandia, post destitucionem Friderici quondam imperatoris prenotati per dominum Innocencium papam quartum, et post mortem Henrici lanravii Thuringe, qui post latam sentenciam apud Luggedunum contra prenomiatum Fridericum in regem Romanorum electus erat, illo mortuo Romana ecclesia eundem Willehelmum eidem Henrico substituit in rengno, 1248° anno, vivente tamen Cunrado filio Friderici, qui etiam tunc vixit, qui pro rege se jessit. Qui Willehelmus rex contra Frisones magnum habens exercitum, anno Domini 1255° occisus est, 10. Kal. Dec. (29)

Idem Konradus fol. 122, et per Kalendarium hæc inseruit:

(F. 122.) A. D. 1015, tempore Gundekari I, episcopi Eistetensis, divisio ejusdem sedis in terminis est facta, que exstenditur donec ad proximam ripam que nuncupatur Pagancia (30), et non ultra. Hec ordinacio et divisio est facta aput Franchenvurt, presente imperatore Henrico et multis principibus, in curia solemnè, ad instanciam Eberhardi episcopi Babenbergensis primi, et inperatore procurante, in supsidium eorum nove plantacioni Babenberc, quo termini ex alia parte fluminis spectare dinoscantur.

Anno ab inc. D. 754, sanctus Bonifacius martirium recepit. Anno abi. D. 781, sanctus Willwaldus mortuus est. Anno ab i. D. 989, de terra in medio cripte elevatus est, ubi requieverat 308 annis, et ibidem sarcoffogatus erat, ubi requievit 267 annis usque ad hec tempora. Alexandro papa regnante, anno ab i. D. 1256, 4 Idus Junii, sanctus Willwaldus de cripta translatus est. Eodem etiam anno 3,

VARLÆ LECTIONES.

⁴² Ita codex.

(23) Potius a. 1149, die 17 Mart. POPP.

(24) Falsum; resignavit a. 1182, Kal. Oct. POPP.

(25) Falsum; obiit a. 1195. POPP.

(26) Hæc plus quam dubium. POPP.

(27) A. 1223 potius. POPP., uti et Konradus ipse

NOTÆ.

supra scripserat.

(28) Supple: anno 1225 obiit, quod Konradus scribere voluit (ef. supra ejus interpolationes), sed oblitus est.

(29) Falsum; d. 28 Jan. 1256.

(30) Pegnitz, Norimbergæ.

Id. Oct. beatus Williwaldus in monasterio sarcoffogatus est. Eodem vero anno Dominus Deus magnam gratiam ostendit ibidem omni populo in honorem et laudem beati Willibaldi, singnis multis et magnis faciendo. Acta sunt hec post mortem sancti Williwaldi anis 400 peractis 75° anno. Anno vero 76° plura fecit singna. Quidam curvus effectus est sanus de Ansguto. Eodem anno puer apud Rushoven submersus, per ejus intercessionem ad Dominum Deum revixit.

(F. 123 sqq.) 16. Kal. Febr. comes Gebehardus obiit, qui dedit Winposseungen.

Non. April. anno 1170, sanctus Tomas episcopus Cantuariensis occisus est a rege Francie (31).

7. Id. Apr. Bruno prepositus major obiit, qui construxit hospitale ad Scotos (32).

6. Kal. Jul. Leo papa septimus obiit, qui sanctum Williwaldum canonizavit tunc episcopo Megengozo procurante (33).

2. Kal. Jul. Sivridus decanus obiit, qui procuravit tapeta in monasterio.

11. Kal. Sept. Leo papa octavus obiit (34).

2. Non. Oct. dedicatio ecclesie Kastellensis.

10. Kal. Dec. rex Willelhelmus dictus de Hollandia occisus est (35).

Id. Dec. Fridericus imperator obiit 1251° anno (36).

Aliæ manus cœvæ per Kalendarium hæc habent :

1279. 7. Kal. Apr. Hiltbrandus de Mern episcopus Eystetensis obiit 1279, qui procuravit erigi chorum

(31) Potius Angliæ.

(32) Eichstadii.

(33) Hic uno calamo duos errores scripsit Konradus. Megingoz sedit a. 989-1014; Leo VII vero jam

A novum beati Willibaldi, et constituit ibidem duos sacerdotes.

1297. 6. Kal. Sept. Reinboto episcopus Eystetensis obiit, dictus de Meilnhart, qui comparavit duo castra Werdenvels et Abonberh cum eorum attentis. Item instituit haberi plenum officium diebus sabbati de beata Virgine.

1305. 4. Non. Mart, obiit Gebhardus comes. 16. Kal. Jun. obiit domnus Conradus episcopus Eystadensis, dictus de Peffenhausen.

1324. 6. Id. Febr. obiit domnus Marquardus de Hagel episcopus Eystetensis.

1349. 19. Kal. Febr. obiit domnus Hainricus dictus Malso, qui legavit 400 libras Hallensium pro constructione novi chori.

B 1397. 8. Kal. Febr. tonitrua et choruscationes apparebant in conversione sancti Pauli, et postea in eadem ebdomada pluries apparebant. Et eodem anno circa autumpnum incepit regnare magna pestilencia in Eystett.

1407. 16. Kal. Jul. eclipsis solis in crastino sancti Viti.

1464. Prima Januarii obiit dominus Johannes de Aych episcopus Eystetensis.

1474. 8. Id. Jan. natus est pater mei Mauricii episcopi, Bernhardus de Hutten.

(1539.) 9. Kal. Mart, obiit pater meus, Bernardus de Hutten, anno 39.

(1544.) 11. Kal. Mart. obiit mater mei Mauricii Cepsicopi a. 1544, Gertrudis de Weyers.

C a. 939 obiit, neque vi Kal. Julii, sed die 18 Julii.

(34) Et hoc falsum, Leo VIII obiit d. 17 Martii 965.

(35) Falsum: die 28 Jan. 1256.

(36) Et hoc falsum, a. 1250.

APPENDIX AD GUNDECHARUM.

ANONYMUS HASERENSIS DE EPISCOPIIS EICHSTETENSIBUS

EDENTE L. C. BETHMANN PH. D.

(*Monumenta Germaniæ historica. Scriptorum tomo VII, pag. 253.*)

MONITUM.

Auctor sequentis opusculi, patria Haserensis (1), Woffoni Merseburgensi episcopo cognatus (2), vixit

NOTÆ

(1) C. 8. *patriam nostram Haserensem abbatiam.* D in abbatiam canonicorum S. Viti conversum. Noster utrum Haserensis fuerit canonicus an Eistetensis, non liquet; hoc tamen veri similis.

(2) C. 31.

sub Gundeharo II, episcopo Eistetensi, a quo singulari habitu benignitate, imo secretis sæpe consilii est adhibitus (3). Cui cum ultimum ægrotanti jugiter assedisset et a. 1075 defuncti interfuisset funeri (4), ad familiarem suum G. Wirceburgensem scripsit opus, incertum quot libris comprehensum, e quibus unus *Libellus Agnetis imperatricis* inscribatur (5); alius, novissimis Gundehari temporibus destinatus (6), quasi pro introductione (7), præcedentium quoque episcoporum complectebatur historias, haustas ex libris S. Walpurgis (8), ex Wolhardi vita S. Walpurgis (9), ex gestis S. Solæ (10), ex Gundehari Libro Pontificali (11), e majorum relationibus (12) et ex iis quæ auctor ipse vidit et audivit (13). Atque hæc portiuncula, superadjecta tantum ab auctore, una est quæ ex toto opere jam supersit; reliqua interociderunt, utrum casu temporumve injuria, an ob acerba de Hildebrando judicia (14), nescimus. Unus etenim modo exstat codex, olim Rebdorfensis, chartaceus, formæ quadratæ, s. xv exeunte una manu continua ita exaratus, ut scriba, Erasmus Pintzberger, Vitæ sancti Wunibaldi atque Adalberti narrationi de monasterio Heidenheimensi statim Haserensis opus subjiceret, quasi pars esset Adalbertini, spatio nullo neque titulo distinctum, nova tantummodo linea incipiens; at non totum — procul dubio in codice quem exceperit, totum non jam fuit — sed eam tantum partem, quam hic primi proponitur integram. Græterus enim, qui hunc ipsum codicem habuit, ex eo Adalberti librum integrum, nostrum excerptum tantum dedit in Catalogo episcoporum Eistetensium, Ingolstadii 1617, 4°. Nos eundem codicem viri summe reverendi Davidis Popp, præpositi Eistetensis, insigni benevolentia nacti, accurate eum expressimus, ita tamen ut quæ in orthographia scribæ esse apparet, veluti *e* ubi pro *æ*, *c* pro *t* ubi vis positum, tacite mutaremus correctiones quas alia manus cœva per totum codicem fecit ex ipso ut apparet libro vetustiori, in textum reciperemus; et de nostro quoque, quæ præterea emendata viderentur, emendaremus; — nam scriba digitis tantum, non ingenio usus est cum scriberet; sed hæc ubi vis

A indicavimus. Numeros etiam capitibus nos adscripsimus; in codice non exstant. L. C. BETHMANN.

1. Flectendus hinc stilus est et ad alia quædam, ut supra diximus, scribenda dirigendus. Deberes quidem, frater karissime G., communis domini nostri Gundekari episcopi exequiis una mecum interfuisse (1075), et singularem quam erga nos habuit benignitatem singularibus deplorasse querimoniis, ut memoria illius tanto apud te immortalior esset, quanto obitus ejus qualitas notior, nec posset facile animo ¹ elabi quod propriis oculis contigisset intueri. Solent enim, ut nosti, visa auditis notiora esse cordique tenacius adhærere. Sed quia in servicio alterius domini nostri, scilicet Wirceburgensis episcopi constitutus, huic beatissimo interesse non potuisti obsequio; ego autem qui ægrotanti jugiter assidebam, pauca tibi de novissimis ² ejus edisseram: ea videlicet intentione, ut quotiescumque hæc inspexeris, animæ ejus æternam in Christo requiem depreceris. Et quia non solum novissimis ejus non interfuisti, verum etiam in vita ipsius rarissime cum eo conversatus es, quia vero is ego sum, quem dum adviveret, secretorum suorum magna ex parte fecerat conscius: nec ingratum nec inutile tum tibi tum etiam aliis arbitror, si de vita ejus prius aliqua premisero, tumque demum de obitu illius quæ prolata digna sunt adjacero.

2. Igitur qualiter ad pontificalem pervenerit ³ dignitatem ipse brevier composuit, et eisdem pæne quibus infra notatum est verbis in nonnullis libris (15) scriptum dereliquit. Neque enim aliud initium huic breviario volui dare, quam quod ipsum constat dictasse, in quo omnium antecessorum suorum sessiones et obitus dulcisona brevitate comprehendit, et post hoc de se suisque rebus non magis compendiose quam humillime subiecit hoc modo: *Hec sunt nomina episcoporum sanctæ Aureutensis ecclesiæ in honore sancti Salvatoris constructæ. Anno ob i. C. 781. sanctus Willibaldus confessor Christi pretiosus, Non. Julii consortium conscendit angelorum. Episcopus autem factus cum esset 41 annorum (16) sedit in episcopatu 36 annos. Gerhoch obiit 4. Non. Febr. Aganus 8. Id. Nov. Adalunc 8. Kal. Aug. Allune 8. Kal. ⁴ Mart. Otke-*

VARIÆ LECTIONES.

¹ ab imo cod. ² devotissime cod. cf. statim post: quia non solum novissimis, et: tumque demum de obitu illius. ³ perveniret cod. ⁴ 8. Kal. Aug. Altune desunt cod. supplevi ex Gund.

NOTÆ.

- (3) C. 1.
 (4) C. 1.
 (5) C. 36. Hunc Agnetis libellum hujusce de quo loquimur operis fuisse partem, non opus per se editum, apparet ex verbis c. 36, ut præmissimus in libello Agnetis imperatricis. Qui c. 16 dicitur de superiore libro, secundus liber fuisse videtur, non idem qui Agnetis; noster, quem auctor c. 2 breviarium vocat, tertius.
 (6) Hoc auctor disertis verbis dicit c. 1 ex. 2 ex. Cf. c. 24, ad propositum redire debeo.
 (7) C. 2. ex.

- D (8) Jam deperditis, c. 3.
 (9) C. 3, 5, 7, 9.
 (10) C. 7.
 (11) C. 2 et passim.
 (12) C. 4. *veridica patrum relatione*; c. 13, ut majores nostros sæpe audivi dicere. Cf. c. 18, 31.
 (13) Ipsius verba sunt c. 2.
 (14) Cf. c. 37, 38.
 (15) Ex his unus tantum superest Liber Pontificalis.
 (16) Verba e. a. f. c. e. 41 a., apud Gundeha-

rus 2. Non Julii anno ab i. D. 880. Isti quinque ⁵ A
episcopi 100 annos compleverunt. Goteschalch ⁶ s. a.
3, obiit 2. Id. Nov. Erchanbold s. a. 20, obiit 13.
Kal. Oct. Udalfrit s. a. 31 ⁷, obiit Kal. ⁸ Jan.
Starkandus s. a. 32, obiit 3, Id. Febr. Reginolt s.
a. 24, obiit 2. Non April. Megingoz s. a. 24,
obiit 4. Kal. Maii. Gundechar s. a. 5, obiit 13.
Kal. Jan. Walthere s. a. 2, obiit 13. Kal. Jun.
Heribertus s. a. 20 ⁹ obiit 9. Kal. Aug. Gecemam s.
mensis 2, obiit 16 Kal. Nov. Gebehardus s. a. 15, obiit
5. Kal. Aug. Post istos autem ejusdem sancta Aureaten-
sis ecclesiæ Gundechar secundus ¹⁰ fratrum ultimus,
ibidem ab infantia doctus et enutritus (17), sed tamen
tunc temporis domnæ imperatricis ¹¹ Angnetis capellanus,
in hanc eandem sedem 13. Kal. Sept. duobus archiepis-
copis presentibus Triburie est anulo investitus, et in 3. Non. Oct. quattuor archiepis-
copis presentibus pastoralis virga Spire est hono-
ratus, et in 16. Kal. Nov. in sedem episcopalem in-
thronizatus, in die autem sancti Joannis evangeliste
in loco Pholede dicto, ipso domino suo Heinricho rege
ejusque muliere Agnete et Hillebrando Romanæ ecclesiæ
archidiacono subdiacono, preterea tribus archiepis-
copis et undecim episcopis presentibus, ad summum
sacerdotii gradum promotus est. Hec descriptio prima
facta est a Gundekaro episcopo eisdem pene verbis,
excepto quod ipse nomina et loca eorum notavit,
quod a nobis compendii gratia pretermisum est.
Sed libet paulo latius de his disserere, et sic usque
ad tempora ipsius pervenire, tumque demum de
Vita et obitu ejus quod vidimus et audivimus edicere.

3. Anno ab i. D. ¹², ut in gestis pontificum C
Romanorum reperimus (18), Gregorio tertio ¹³ Romanæ
sedis episcopo disponente, constitutæ sunt
una eademque die duo episcopales sedes, Wirzburk
et Eistet, quarum hec quidem sancto Willibaldo,
altera vero consanguineo et compatriote ejus beato
commendata est Burchardo. Sancto autem Bonifacio
per martyrium feliciter consummato, electus Dei
confessor Willibaldus vitam ejus finemque stylo ut
erat vir sapiens perpulchre descripsit (19). Vitam
autem ipsius et fratris ejus, sancti scilicet Wunehaldi,
soror eorum sanctissima Walpurgis simpli-

ter quidem sed pleniter et veracissime composuit.
Vitam vero ipsius beatissimæ virginis plenam miraculis
Wolfhardus presbyter, jubente Erchanboldo
episcopo, stylo ¹⁴ ut erat monachus edidit. Verum-
tamen sanctus Wunehaldus senex et plenus dierum
ac meritorum ad Dominum migravit ¹⁵. Transactis
autem a sanctissimo transitu ejus 15 annis et dimi-
dio et 13 ebdomadibus, cum frater ejus episcopus,
ecclesia in qua a ¹⁶ sancto Bonifacio Moguntinæ
sedis archiepiscopo positus erat ampliata, ipsum
elevare et dignius collocare ¹⁷ vellet : inventum est
corpus ejus sanctissimum ita integrum, ut nec capillo
minutum nec colore sit mutatum. Tunc ad-
misso ad hujusmodi spectaculum omni clero sed
et populo idoneo, episcopus ipse et sancta soror
ejus fratrem suum simpliciter adoraverunt et nimio
amore osculati sunt, et id ipsum etiam alios
idoneos facere permiserunt. Dedicata est ecclesia;
collocatum est corpus ejus veneratione condigna.

4. Adhuc quod mirabilius est dicam. 186° de-
positionis sancti Willibaldi anno (20), cum crisostomus
noster Reginoldus episcopus, monasterio magnificen-
tius exstructo et pulcherrimo ut nosti carmine
facto, corpus ejus de medio choro, ubi usque modo
sepulchrum ejus cernitur, in criptam ubi jam nunc
requiescit transferre cogitaret : facto triduo jeju-
nio archipresbyteri, quibus jussum fuerat, summo
ut decuit timore et reverentia pretiosum corporis
ejus thesaurum effoderunt, stante procul expansis
ad cælum manibus episcopo neque quousque omnia
peragerentur accedere auso. Sed veridica patrum
relatione percepi, omnes qui sacratissimas ejus reli-
quias inspexere, annum integrum in hac vita non
implevisse ; quid autem ipsi episcopo acciderit,
non est dicendum per singula.

5. Porro sanctissimæ matris nostræ Walpurgis
corpus cum post multa annorum curricula sub Er-
chanboldo episcopo elevaretur (893), tanta humiditate
sacrosancti ejus cineres referti erant, ut quasi
guttatim roris stillæ ab eis exprimi valerent, cum
tamen nec pulviculus contractantium manibus ullo
modo adhesisset (21). Unde hodieque ex sarcophago
venerabiles ejus cineres continente vivæ iustar

VARIE LECTIONES.

⁵ ita codex; quatuor corrector. ⁶ Goteschalch cod. ⁷ XXXII. cod. ⁸ XIII. Kal. cod. ⁹ XXII. cod.
¹⁰ sed' cod. ¹¹ imperatoris cod. ¹² ita correxi. M^oCCXVII. cod. aperte corruptum ex DCCXLII; corrector
in margine posuit DCCXXXII; sed anno 742 Gregorius non jam amplius inter vivos erat, et S. Willibaldus
revera a. 741. medio mense Octobri episcopus est consecratus. ¹³ quarto cod. emendavit corrector. ¹⁴ sim-
plioi vel tale quid excidisse videtur. ¹⁵ deest hæc vox cod. ¹⁶ deest cod. ¹⁷ collocari cod.

NOTE.

rum non obvia, noster computavit ex illius cons. D
consc. ang. xtate 77 a. sedit a. 36.

(17) Verba ib. ab i. d. et e. nostro tantum debe-
mus qui ea procul dubio a Gund. ipso audierat;
apud hunc non leguntur.

(18) Non in gestis pontificum Romanorum, sed in
Vita S. Bonifacii archiepiscopi.

(19) Sanctæ Walpurgis opus perditum est vel
saltem nondum editum; Wolfardi librum edidit
Stewartius Ingolstadii 1616, 4°, ex codice Walbur-
gensi, in quo septem priora capita omissa erant
eorumque loco opusculum positum, ex ipsis sæculo

demum xv interpolatum quod Stewartius p. 123
dedit. Genuina suppleri possunt ex codice olim
Blankstetensi post Eichstetensi n. 31, quo et Stew-
vartius usus est in margine.

(20) Id est 966. Sed Philippus episcopus in Vita
S. Willibaldi, circa a. 1310 scripta, de hac transla-
tione dicit c. 38 : *Translatus est retro altare b. Vili,
quod fuit in eadem cripta, anno Domini 969.*

(21) Hic noster ad verbum fere exscripsit Weillbar-
dum 1, 7 : *Anno ab i. D. 893, ind. 3,..... apertum
est mausoleum b. W..... invenerunt cineres...
quasi limpha tenui madefactos, ut quasi guttatim ei*

aque, ut oleum de tumba sancti Nicolai, jugiter maneat, multosque languidos mira efficacia sanat. Quid in his potissimum miraris, frater amabilis? Ecce utriusque fratris corpus integerrimum manet, nullusque vel minimum ex eis membrum minuere unquam ausus est; sororis autem reliquiae per totam pene ecclesiam sunt distributae. Quod tamen nec illi sine humani favoris dispendio, nec huic cessit sine magno ejusdem impendio. Namque ubi nec nomina fratrum sciuntur, sororis et nomen et merita scientissime recoluntur.

6. Post transactum suae angelicae vitae cursum (781) sancto Willibaldo Geroch filiolus in baptismo successit, vir clarus natalibus, multarum possessionum, quas patri karissimo et patrono sanctissimo contradidit. Hic calicem illum aureum, quem nostri cujus magnitudinis sit, ex optimo auro fieri jussit, et veterem illam evangeliorum capsam ex electro et auro purissimo gemmisque pretiosis parari fecit. Altare quoque aureum liberaliter inchoavit, quod postea successorum devotio prout hodie est perpolivit.

7. (Ex Gund.) Gerhocho Aganus, Agano Adalhunc, Adalango Altunus successit; sub quo corpus sancti Solae, ut in gestis ejus legitur (ex Erm.), elevatum et honorificentius collocatum est. Secutus est Otkerus episcopus, cui sancta Walpurgis per visionem interminando mandavit, sepulchrum ejus (22) non satis digne tractari, et si emendare dissimularet, non impunitum haberi (ex Wolfh.). Qui protinus missis venerabilibus personis praecipit, ut sacrosanctas virginis reliquias diligenter ad Aureatensem toparchiam deferrent, quod factum est.

8. Ottero Gotschale, huic vero venerabilis Erchanboldus successit. Hic inter innumera pietatis et virtutis opera patriam nostram Haserensem abbaciam tunc Fuldensi Elenwangensi et...ensi abbacii jure et divitis aequalem sancto Willibaldo acquisivit, sed tamen non totam. Arnulfus quippe tunc temporis princeps eandem abbaciam, precibus et servitio praedicti antistitis devictus, ablatis prius regalibus circa Renum curtibus, in quibus et Thusburch (23) cum omnibus suis pertinentiis, ad Eistatensem episcopatum regali donatione tradidit et cyrographo aureis litteris inscripto stabilivit. His ita peractis, prudens episcopus ejectis monachis canonicos ibi fecit eorumque prebendam paucis ex redditibus instituit, ceteris tamen sibi retentis, quos militiae distribuit. Tunc primum Aureatensis

episcopatus milites habere coepit, cum antea aut nullum aut perpauca habuisset. Nam hodieque ex tanta Aureatensis militiae multitudine tribus tantum seu quatuor exceptis caeteri omnes beneficiati sunt ex hujus abbatiae bonis.

9. Idem episcopus, ut erat vir gnarus venandi in talibus, petenti eantimoniali Liubila partem ex reliquiis sanctae Walpurgae virginis ad monasterium Moenheim donavit, ea scilicet sub conditione ut et ipsa omne patrimonium suum illuc(24)contraderet. Quod ut perfecit (ex Wolfh.), nocte proxima, cum se sopori dedisset, astitit ei per visionem quidam veneranda canicie clericus, qui eam celeriter ad ecclesiam ire praecipit. *Vade, inquit, ne moreris, quoniam sanctus Willibaldus ecclesiam cum multo agmine intravit, qualiter sanctam sororem suam reconditam habeas, videre desiderans.* Quae statim, licet podagrica esset, exiliens, ecclesiam sanissima ingressa est, Deoque simul et virgini grates debitas pro adepta sanitate persolvit.

10. Hujus episcopi tempore et jussione Wolfhardus presbyter, de quo supra diximus, Haserensium monachorum unus, Passionalem librum revera utilem, utpote singulorum in anno dierum festa pleniter continentem, edidit, sed et vitam sanctae Walpurgae eodem episcopo praecipiente quatuor libris explicuit. Post hec cum graviter contra eundem episcopum deliquisset et in carcerem missus veniam per neminem impetrare potuisset: *Egomet, inquit, intercessor mihi sum.* Factisque in carcere historicis de sancta Walpurga carminibus, tandem egredi permissus ut ante episcopum venit, novum illud sanctae virginis responsorium alta voce percantavit, sicque non solum veniam, verum etiam honorem et remunerationem promeruit.

11. Hic ergo sacerdos magnus ejusque successor Starchandus quales quantique episcopi fuerint in vita, quam periti et studiosi in divina Scriptura, optimorum quos fieri jusserunt librorum usque hodie testatur multitudo copiosa. Unde et memoria eorum non derelinquetur in saecula. Qui Starchandus erat sancti Odalrici Augustensis episcopi contemporaneus et sodalis karissimus. Quem cum defunctum idem sacer episcopus officiosissime sepelisset (965), jamque in revertendo ad veterem fagum in monte australi hodieque stantem venisset, conversus ad urbem inclinatoque capite. *Vale, inquit, sancte Willibalde! karissimum mihi mortalium jam hic sepelivi; non est mihi voluntas amplius ad te ve-*

VARIAE LECTIONES.

¹⁸ eidem cod. ¹⁹ Sensi cod. fortasse legendum Burensi. P. ²⁰ ceteris cum s. r. cum m. cod. quod corrector mutavit in: ceteris tamen s. r. m. d. ²¹ ita corrector; venerandi cod.

NOTAE.

eis roris stillae extorqueri valerent. Qui licet tanta essent humiditate repleti, nec pulviculus tamen manibus contrectancium quoquo pacto voluit adherere.

(22) In Heidenheim. Caeterum totum hocce caput ab aliis mutuatus est noster: Gerhocho — successit ex Gundeharo; Sub quo — coll. est ex Ermenoldi

Vita Solae; Secutus — factum est ex Wolfhardo 1, 5.

(23) Duisburg. Charta illa Arnulfi non jam exstat; sed confirmatio Ludovici regis de vii Id. Febr. 900.

(24) Eichstadium, ad S. Willibaldum. Sequentia usque ad finem capitis ex Wolfhardo 1, 10, sunt excepta.

niendi. Solebat quippe antea multotiens venire tum orationis causa ad Sanctum Willibaldum, tum etiam familiaritatis ad amicum. Cujus venerandi senioris nostri epytaphium, quod ipse dum adviveret sibimet ipsi fecit, in libris suis inventum hic inserui, in quibus videre est sanctam ejus simplicitatem doctamque rusticitatem. Hujus psalteriis non sunt inventa similia, tot intimis orationibus et multiplicibus vigiliis decorata. Singulæ enim feriæ singulas habent vigilias, non modo lectionibus sed etiam antiphonis et responsoriis autenticis eleganter variatas.

12. Post hos venerabiles patres Riginoldus episcopus factus est, carnali quidem nobilis prosapia, sed nobilior scientia; litteris non solum Latinis et Grecis, sed etiam Hebreis imbutus, et quod unicum et singulare in eo fuit, optimus hujus temporis musicus. Hic imprimis historiam sancti Nicolai fecit, et per hoc episcopalem dignitatem promeruit. Accepto autem episcopatu, summo studio summaque devotione historica de sancto Willibaldo carmina composuit, totamque scientiæ suæ vim in his decorandis atque mirabiliter variandis excoitavit. Hinc est enim, quod quibusdam responsoriis longissimis in fine notulas apposuit, eisdemque notulis versiculos instar sequentiarum subjunxit. Quod quidem in tertio, sexto et nono fecit, et tertio paucos versiculos, sexto plures, nono dedit plurimos. Sed vide ordinem! Tertio minimum iter, id est initium peregrinationis attribuit, scilicet ubi de patria exiit, sexto majus, quo Ioniam venit; nono maximum, quo Ierosolimitani itineris qualitatem in versiculis noni responsorii conatus est exprimere. Nam quemadmodum sanctissimus viator noster de Italia in Greciam, de Grecia in Judeam, iterumque de Judea in Greciam, de Grecia in Italiam, et inde huc ad nos usque salvus pervenit: ita sollertissimus noster musicus primo Latinos, dein Grecos, mox Hebreos, iterumque Grecos, ad ultimum Latinos fecit versiculos. Fecit etiam perpulcram de sancto Wunebaldo historiam, et de sancto Blasio novissimam.

13. Cum autem monasterium (25) amplificare cogitaret, consiliumque prenominati sancti Odalrici episcopi super hac re per legatum inquireret, vir sanctus hujusmodi responsum remisit, nec opus nec bonum sibi hoc videri; satis magnam esse ecclesiam quantitate, maximam vero sanctitate; neque enim se unquam in ullam venisse, in qua melius posset orare. Hoc responso paululum revocatus ab incepto, post tamen satisfecit suo desiderio. Occidentalem namque templi partem, prius ceteris tribus æqualem, ejus partis ampliavit adjectione, quæ nunc versus occasum est hodierna sacri fontis statione. Ex eo tempore paulatim cessabant signa et prodigia,

quæ ibi prius fiebant plurima. Ut enim majores nostros sæpe audivi dicere, appropinquante quotannis festivitate sancti Willibaldi tanta multitudo cæcorum, claudorum, mancorum, demoniacorum et multifarie debilium confluit, ut porticus illa magna ad Sanctum Martinum nequaquam eos capere posset, tantusque stridor ab eis in vigilia sancti fieret, ut vesperam illam jocundissimam nonnihil impedirent; verumtamen antequam missa in die sancto finita fuisset, ferme omnes sanati Deo sanctoque Willibaldo debitas gratias referrent. Et hinc eundem episcopum antiphonam illam *Surdos cæcos, matos mancos* fecisse et priori præmisisse *Miraculis signorumque variis virtutibus præpotentem effecerat*.

14. Diligebat autem idem episcopus præpotentem quandam dominam Pia vocatam, quæ omnes illius temporis feminas artificiorum subtilitate incomparabiliter dicitur superasse. Hæc multis et miris ornatibus ecclesiam nostram decoravit, non solum per semetipsam operando seu tradendo, verum etiam alias multas multa artificiorum genera docendo. Ad ultimum perfecte conversa ad Dominum, in proximo construxit monasterium sanctimonialium Bergen vocatum (26), quod regalibus, ut erat ditissima, redditibus locupletatum et omni ornamentorum genere multifariam decoratum, Romanæ ecclesiæ specialiter tradidit. Quam traditionem Johannes tunc apostolicus privilegio suo, quod hodieque nobiscum est, confirmavit, et omnes eidem monasterio aliquam injustitiam facientes terribiliter anathematizavit.

15. Defuncto itaque Reginoldo episcopo (269) successit Meginaudus, antecessori suo tam moribus quam scientia dissimillimus. Ille quippe adprime, hic vero mediocriter erat litteratus; ille mitis et benignus, hic severus et iracundus; in illo perfrugium miseris, in isto communis erat pernicietas malis. De isto episcopo tam multa tamque mira narrantur, ut melius esset omnino reticere de eo quam parum aliquid dicere, nisi scirem, quod hoc aut invidia deputaretur aut inscitia. Dicam ergo vel pauca, nec predictorum arguar; reticebo autem multa, ne a proposito longius impediatur.

16. Hujus episcopi mentionem etiam in superiori libello feci, cum de Vastolfo Haserensi, narravi, quem in confirmatione Ezzolfum jussit nominari. Ipse libentissime manducavit, ideoque nomen a jejunio ductum sibi displicuit. Solebat autem assiduis antecessorum suorum more ²² celebrare. Qui cum venisset illuc, fratresque eum more solito suscipere vellent, cantato brevi psalmo innuit eis ne amplius quid cantarent; sedensque ad mensam, aut aprum magnum aut tale aliquid fratribus misit dicens, *Fer hoc illis Dei servis, qui me nuper tam devote et optime susceperunt*.

VARIE LECTIONES.

²² *deesse aliquid apparet, uti missam ibi, vel simile quid.*

NOTÆ.

(25) Templum cathedrale, das Münster.

(26) Inter Eichstadt et Neuburg, ord. S. Bened.

rat autem in omni divino servitio amator
lis, semperque malebat missam brevem quam
n. Quodam itaque tempore cum ibidem in die
pasce missam publicam cantaret, tandemque
uentiam cantandam ventum esset, eamque
tor solito more sollempniter elevaret: iratus
us vocat archidiaconum, jussitque eum quan-
legere evangelium: Illi, inquit, *insaniunt*
diu cantando fame et siti me occidunt.

Antequam ferent sequentiæ, plures Deo pla-
ntatæ sunt missæ. Quadragesimæ tempus
sibi spatio longius videbatur, ideoque dato
m pretio jejunium redimere consuevit. Per
s enim quadragesimales dominicas, cum pri-
taretur, husionem magnum in medio choro
xtendere cum hujusmodi legatione: *Dic do-*
icis, — semper enim fratres Eistetenses ²²
re consuevit, — *ut hanc caritatem habeant*
quatenus in hac ebdomada tempestivius mihi
omedere. Hoc pretio conducti quamquam
aturus cantarent, tamen cum prima canta-
le meridiem, — cum tertia, ille nonam esse
, statimque ad mensam accedebat.

Consecrationem crismatis et ecclesiarum
impliciter, ut antiqui soliti erant, agebat;
iones vero clericorum sic interdum celebrare
vit, ut presbyterum suum duntaxat missam
e faceret, et hora consecrationis stolam solam
et, sedensque coram altari ordines daret, sed
ntes se in odium sancti Villibaldi quod
esset, ire juberet. Crede mihi, hisce oculis
nnullos venerabiles presbiteros, qui vera-
rofessi sunt ab illo in Wirburgensi ne-
onsecratos. Et fortasse consecratio ejus Deo
or tunc erat in silva, quam quorumdam nunc
esia. Ille enim per duplicitatem nichii egit,
o liquant culicem, camelum autem deglu-
Matth. xxiii, 24).

lebat quoque nonnunquam facile maledicere
absque ulla fellis amaritudine. Denique cum
a iturus centum maledictionum licentiam ²⁴
ibus accepisset, hasque omnes quantocius
set, remisso ut aiunt nuncio laxiorem licen-
etiit; quam tamen postea ultra modum et
um excessit. Cum autem familiam (26) sancti
aldi inprimis durius tractasset, tandemque
eorum ad aures clementissimi patroni per-
it, quadam nocte bono quodam presbytero
dicto sacrosanctam ejus cryptam orationis
usa intrante, sanctus Dei præsul manifeste ap-
sibi dixit ad eum: *Vade et dic episcopo, nisi*
miliam meam clementius tractare, quantocius
cum meliori dare. Qui cum diceret, nequaquam
tam mirabili illi episcopo hæc nuntiare: *Pro-*

A fer, inquit, *manum!* et facto in eo quodam signo
Hoc, ait, *ostende sibi in testimonium.* Quo audito et
viso, episcopus ultra quam credi potest perterritus
utcumque tamen mitior est factus. Verum tamen
quia naturam difficile est corrigere, antiquam in
corripiendis quibuslibet personis austeritatem ob-
tinuit et non facile cujusquam delictum reticuit.

20. Cum transiret aliquando de regalibus quidam
servientibus, inter suos nonnihil gloriosus, pran-
diumque rogaret, interrogatur ab episcopo, quare
tam longinquo itinere, — erat enim longius nescio
quo iturus, — viaticum proprium non portaret? Qui
cum se quicquam ferre negaret, et excusationes
frivolas, ut solent, opponeret: impudenter peccatum
malo homine percepit obsonium. Quippe inter pran-
dendum, cum didicisset episcopus, quod cibaria
non pauca secum ferret, abstractum de mensa loris
aggredi jussit, et obliato domesticatus consortio,
mendacium oris dorso infligi præcepit, *Non oportere*
inquiens, regales servientes mentiri, præsertim cum
ipse bona sua veracibus paratus sit largari. Qui cum
vertisset se et irato animo vellet abire, accepta
marderina crusena (28) talari dimissus est in pace,
difficulus quidem correctus, honeste vero donatus
et pleniter reconciliatus.

21. Alio quoque tempore, cum junior quidam cle-
ricus legatione Macelini Wirzburgensis episcopi
functus ad eum veniret, videns eum a longe accipi-
trem in manu ferentem vocat unum ex camerariis
suis et ait: *Sic et sic facito cum adveniente clerico*
At ille venienti occurrens, et descendens equum
devote suscipiens, addidit: *Date mihi ad servandum*
et (29) accipitrem donec vestram peragitis legatio-
nem. Clericus vero nihil mali suspicatus, statim
tradidit alitem. At ille apprehensum per liguras ²⁸
accipitrem, ter et quater in faciem clerici percussit
Furcifer, inquiens, *quomodo ausus est ad episcopum*
venire hujusmodi alitem ferens? Confusus et dolens
clericus, ingreditur ad episcopum, non jam legationis
causa sed querelarum, minitans hanc se contume-
liam domino suo lacrimabiliter conquesturum. Cui
episcopus: *Immo ego,* inquit, *nisi patienter feratis,*
mandabo domino vestro, quam inurbane ad me veni-
stis et non solum gratiam ejus sed et bona vestra et
ipsum ordinem perdam vobis. Vos equidem stulte
egistis; stulte egit et meus; condonate alterutrum,
quod invicem peccastis; et cavete de cetero, ne umquam
ad me vel ad aliquem episcopum tam irregulariter ve-
niatis. Deinde donatus et ipse non vili munere, abdi-
cata injuria recessit in pace.

22. Habebant autem hii duo episcopi (30) magnam
inter se familiaritatem propter assiduam munerum
missionem. Noster husionem et serica vellera subti-
lesque pannos, quibus habundabat, mittere ²⁵, ille

VARIE LECTIONES.

minos excidisse videtur. ²⁴ licencia cod. ²⁸ i. q. ligaturas. ²⁸ in itinere cod.

NOTÆ.

Id est homines.

Cf. Brunonem De bello Saxonico, cap. 92.

(Id est etiam.

(30) Macelinus et Megingaudus.

econtra vinum optimum, cujus sibi magna copia, seniori autem non parva erat penuria, retribuere. Ille nostrum interius, noster illum exterius procurabat, et sic munifica manus amicitiam mutuam confirmabat. Quodam autem antumpno missis noster muneribus solitis cum speratam vini remunerationem pendulus expectaret, sodes ejus sollempniter joculari volens, decem quidem carradas delicati vini misit, verum urbanc²⁷ illum prius elusit. Præmissus quippe nuncius ejus saccos, quibus vellera ferebantur, musto impletos coram episcopo indignanter projecit et nulla salutatione premissa, *Ecce, inquit, dominus meus remisit vobis munuscula vestra sibi indigna, vobis necessaria.* Ad hec episcopus, *Furcifer, inquit, tuus dominus non erat talibus donis dignus ideoque juste remisit quæ suæ conditioni incongrua esse recognovit.* *Fatuus rex quid facere ignoravit cum tali talem episcopatum dedit.* Tunc legatus stricto cultro saccos temere discidit, et effuso musto episcopus in iram maximam provocavit. Exclamavit enim voce magna et dixit: *Filius meretricis, dominus tuus itane aperte ausus est mihi illudere? Per sanctum Willibaldum oculos tuos non auferres a me.* Interea, ut erat preordinatum, intrant ordinatim plaustraduentia vinum. Tum vero legatus reverenter accedens, *Dominus meus, inquit, mandat vobis, domine, servitium suum et omne bonum.* Quem terribiliter intuitus episcopus dixit: *Eho, trifurcifer! Quis autem ille dominus tuus est? totne dominos habes.* *Episcopus, inquit, est Wirziburgensis, et has decem carradas vini misit vobis.* Tunc ille alacer et lætabundus, *Serione tu, ait, hæc dicis, an iterum ludis! Credo ut est ridendi spetene cuchlino, aquam misit pro vino.* Econtra legato optimum vinum esse affirmante, epicurus episcopus jam plane lætissimus, *Benedictus, inquit, Domino Deo sodes meus dilectissimus, benedicta munera ejus! Revera decus est Wirziburgensium presulum. Sapiens imperator nusquam melius collocare poterat hunc optimum episcopatum.* Tam cito vituperatio illa versa est in laudem, tam cito ex tam vili tam insignis factus est episcopus. Hunc legatum nequaquam credas utcumque (31) donatum. Sic homo erat; cum nuper maxime fervebat, paulo post tam placidus ut ovis fiebat. Denique cum aliquando durius in aliquem sæviret inpransus, post mensam flebiliter se ipsum accusabat, dicens, se propter ventris sui impatientiam innocuam sancti Willibaldi lacerasse familiam. Nec mirum, si hæc vel suditis vel æqualibus fecit, qui nec, ipsi imperatori provocatus pepercit.

23. Beatæ in Christo memoriæ Heinricus imperator, Babenbergensis episcopatus institutor, cum sollempnes tam sibi quam aliis ludos exhibere vellet, mandavit huic episcopo nostro, suo vero propinquo, in parte consanguineo, ut plenum sibi in via Ratis-

A sponensi daret servitium, archiepiscopo cuilibet non nihil formidandum. Cui cum regius legatus singulatim quæ danda essent magnifice enumeraret, tandemque ad immensam vini mensuram ventum esset *Pessime? inquit, dominus tuus aperte insanit. Unde deberem sibi tantum servitium dare, qui nec memet-ipsam satis queo pascere? Ego quidem socius ejus eram genere; sed ipse fecit rebus quasi pauperem parrochianum, et nunc regale poscit a me servitium? Unde sibi tot carradas vini? Ego quidem de vino nihil habeo nisi unam parvulam carradam quam dedi mihi sodes meus diabolus Augustensis episcopus tantum ad sacrificium* — dicebat autem Brunonem ipsius imperatoris germanum fratrem; — *per sanctum, inquit, Willibaldum, ne una quidem gutta hujus viui²⁸ intrabit in os domini tui.* Tandem cum defervisset ira ejus, pretiosos imperatori aliquot pannos misit, et legato dixit: *Hoc voluit dominus tuus hoc habeat; hoc est Eistetensium episcoporum potius quam plenum regibus dare servitium.*

24. Quando ad curiam venit, si via lutosa erat usque ad ipsam regalis cubiculi januam equitare solebat. Quod cum aliis episcopi inconveniens esse dicerent, hiis verbis compescuit eos, dicens: *O stulti egone deberem propter inanem facetias vestras quasi vile mancipium luto aspergi? Quid mihi equus caballus si ad curiam venirem viator lutosus? Transeunte cæsare, cum alii episcopi debita reverentia surgerent illeque resideret, cæteris hoc notantibus simpliciter se absolvebat.* *Ego, inquit, senior sum cognatus, et seniore honorare tam gentiles quam sacræ jubent litteræ.* Multa scienter pretereo, quia et de aliis dicere et ad propositum redire deo, ideoque de novissimis ejus breviter commemorare volo.

25. Christianissimus imperator Heinricus cum Babenbergensem²⁹ episcopatum regaliter ditatum consummare non posset, nisi a circumjacentibus diocesis parrochiæ terminos redimeret, solus agnista noster, tam moribus quam genere fretus, viriliter sibi restitit, et ad vitæ usque finem iniquo concambio nullatenus acquiescere voluit. Illo vero feliciter defuncto (1015), Eistetensem episcopatum, ab initio usque tunc a nobilibus et summis viris habitum, ingeniosus imperator tunc demum servili personæ addixit; et Gunzoni cuidam, Babenbergensis ecclesiæ custodi, hoc ipsum (32) ut strueret, dedit. Sub hoc episcopo cum cæsar propositi sui properus prædictum concambium maturare vellet, et novus ille episcopus capellanorum ac militum suorum tunc præcipuorum consilio fretus constanter restitisset, iracundo admodum animo cæsar fertur dixisse: *Gunzo, quid hoc audio de te? An ignoras, quia propter ea episcopum te loci illius feci, ut, quia voluntatem meam cum priore, utpote socio meo, perficere non po-*

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ urbanā cod. ²⁸ uilli col. ²⁹ Babbergensem cod. sæpissime.

NOTÆ.

(31) Id est parce, taliter qualiter.

(32) Id est concambium.

teram, tecum, qui ejusmodi es, sine dilatione perficiam? Cave, ne unquam tale quid audiam ex te, si vel episcopatum vel gratiam meam velis retinere. Quibus auditis, episcopus quidem obmutuit; clerus vero et militia in contradictione perstiterunt, adeo ut abhominabile concambium potenter potius quam voluntarie sit factum. Hinc est, quod unus de senioribus Babenbergensium fratrum in extremis positus hoc quasi legitimum sempiternum futuris mandasse fertur generationibus, ut Eystetense concambium nunquam destrui paterentur, Wirzburgensis vero mutationem non multum abnuerint, sed ³⁰ ipsa episcopalis sedes in illa diocesi sua non fuisset. Propter (33) hoc inlaudabile concambium idem episcopus fecit et aliud ecclesiae nostrae non mediocre dampnum. Nam quia venationibus ultra modum deditus erat, regalem curiam in Retia sitam, Nordelingen (34) dictam, Ratisponensi episcopo pro venatione quadam Stederach vocata prope Ungariam sita delegavit; de qua venatione omnes post eum episcopi ne unius quidem oboli pretium habuerunt.

26. Hic uno dumtaxat lustro peracto (1019), Walthero ejusdem ³¹ conditionis episcopo locum dedit, qui et ipse post duos annos eadem die qua antecessor suus defunctus, Ravenna urbesepulturam accepit (1021).

27. His tam cito sublatis, denuo nobilitati ³² cessit cura pastoralis. Heribertus namque, nobilis genere, nobilior moribus, vir eleganter literatus, sancti illius Heriberti Coloniensis archiepiscopi cognatus et æquivoqus, divina favente gratia factus est episcopus. Hic Herbipoli ³³ nutritus, edoctus, egregia dictandi (35) dulcedine in tantum enituit, ut tunc temporis hac in arte nulli secundus fuerit. Hic Spiritu sancto efflatus, sex ymnos pulcherrimos composuit, unum de sancta cruce: *Salve crux sancta*; alterum de sancto Willibaldo: *Mare, fons, hostium*; tertium de sancta Walpurga: *Ave flos virginum*; quartum de sancti Stephani ³⁴ inventione: *Deus deorum Domine*; quintum de sancto Laurentio: *Conscendat usque sydera*; sextum de omnibus sanctis: *Omnes superni ordines*. De sancta Maria vero fecit quinque intimas orationes, quarum omnium commune initium est: *Ave Maria gratia plena*. Fecit etiam duas has initiatas ³⁵ modulationes: *Advertite, omnes populi*; et: *Peccatores, peccatrices quandam*. Hic 70 canonicos Eihstetensis congregationis invenit, sed ejectis una die 20 fratribus, ad 50 redegit. Quos tamen omnes, parrochiis datis, satis devotos habuit.

28. Sub hoc episcopo Gunderammus Eihstetensium scolarum magister fuerat; qui quoniam domi,

A non juxta Senum seu in ³⁶ Gallia doctus erat, tam nullius ab episcopo habitus est, ut ipsum ejicere et alium substituere cogitaret. Verum ille ut granum synapis tempore tranquillitatis latuit, tempore vero contritionis quid intus saperet efficaciter ostendit. Adveniente enim ³⁷ aliquando famoso illo Wirzburgensi magistro Pernolfo, cum episcopus tam eum utpote compatriotam honorare, quam nostrum ut invisum vellet confundere, quadam die ad scolas venit, et accepto arithmetico libro hospitem magistrum legere et nostrum, ut inferiorem, jussit attendere. Ad hec noster intrepida voce respondit: *Me potius oportet hic legere, et illum auditoris officium habere, nec nisi rationabiliter emendant cedere*. His dictis recepit librum, et inreprehensibiliter perlegit folium unum. Quo audito adventicius philosophus dixit ad episcopum: *Domine, per fidem quam Deo et vobis debeo, iste locus hoc superstite meliore ³⁸ non indiget et ³⁹ doctiore magistro; et si ego conclaustralis ejus essem, vellet nollet cottidie lectionem ejus audirem*. Qua sententia non magis illum quam se sapientem esse monstravit. Nisi enim sapiens et bonus esset, alium æque sapientem neque tam plane dinoscere, neque tam benigne laudare posset. Hac ergo laudatione sic episcopo scolasticum reconciliavit, ut ad vitæ usque terminum non modo alium non subordinaret, verum etiam istud magisteriali honore perquam dignum duceret.

29. Sub hoc episcopo primitus apud nos cœpit veterum ædificiorum dejectio et novorum ædificatio. Antecessores ejus imis et mediocribus ædificiis contenti erant, magnamque in hiis habundantiam habere volebant. Iste vero episcopus et omnes successores ejus aut novas ecclesias aut nova palatia et etiam castella ædificabant, et hec jugiter operando, populum sibi servituum ultima paupertate attenuabant. Nam universum pæne tempus etercorationis, arationis totiusque agriculturæ dum solis lapidibus componendis jugiter impenditur, et tamen debitum servitium summa severitate exigitur, prior habundantia ad inopiam, et summa lætitia quæ sub prioribus episcopis erat, ad maximam redacta est tristitiam. Quod de nobis ⁴⁰ dico, satis notum tibi scio, quia Wirzburgensibus, inter quos habitas, quodammodo naturale est destruere et ædificare, quadrata rotundis mutare (36). Hoc opus, hoc studium cum his episcopis venit, quibus erat et est hereditarium. De his alias.

30. Igitur noster ille, dirutis antiquis et inveteratis veterum episcoporum ædificiis, nova subvoxit, eaque in australi monasterii latere, ubi prius claustrum nostrum erat, apposuit. Hodiernam sancti

VARIE LECTIONES.

³⁰ legendum videtur: si ipsa e. s. in i. d. sita non. f. P. ³¹ ejus cod. ³² nobilitate cod. ³³ herwipolis cod. ³⁴ sancto Stephano cod. ³⁵ vox ineerta in cod. ³⁶ deest cod. ³⁷ nam cod. ³⁸ meliorem cod. ³⁹ deest cod. ⁴⁰ utrum ita, an vobis, incertum.

NOTE.

(33) Id est præter.
(34) Nördlingen civitas.

(35) Id est dichten.
(36) Horat. ep. 1, 1, 100.

Blasii capellam pro antiqua illa sanctæ Gerdrudis A substituit, quam postea Victor papa mirificis et quodammodo vivis picturis adornavit. Clastrum vero nostrum a monasterio, ut nosti, pene alienavit; quod tamen non sine causa fecit. Volebat quippe ipsum templum ex parte transferre, ita ut pars monasterii, quæ nunc orientalis est, occidentalis fieret, sicque monasterium in editiori urbis loco consisteret. Cujus novæ fabricæ parietes decem pedum mensura vidimus altiores. Quod quidem monasterium si perfectum esset, tunc utique clastrum in meridiano ejus latere, prout deberet, consisteret. Quod quia sancto Willibaldo non placuit, et opera et impensa periit. Monasterium in monte veteris urbis (37), ut est hodie, primum ædificavit, et monachicam vitam, quæ nunc, pro dolor, deficit, laudabiliter ibi instituit. Capellam sancti Bartholomei in eodem monte hac de causa fecit. Cum quidam hypocrita, in vestimentis ovium conspectus, intrinsecus autem lupus rapacissimus, brachium sanctæ Walpurgæ et calicem illum aureum, de quo supra diximus, furtim surripisset et in monte jam dicto in quodam lapide concavo abscondisset, nullo modo inde auferre neque ipse quoquam potuit abire. Quod maximum sacrilegium quia in die sancti Bartholomei Dei gratia est revelatum, devotissimus episcopus eidem apostolo capellam ibi fieri jussit, et postea in festo ejus solemniter dedicavit. Capellam sancti Martini prius parvam per cognatum nostrum domnum Woffonem, tunc camerarium, postea Mersburgensem episcopum, ampliari et ut hodie est meliorari fecit. Idem camerarius veterem illam et sanctissimam sanctæ Mariæ capellam, in qua supra diximus sanctissimum Willibaldum a sancto Bonifacio in presbyterii gradum promotum, dejecit, et hodiernam ⁴¹ fecit, majorem quidem quantitate sed longe impari sanctitate. Item monasterium sanctæ Walpurgæ per dominum Leodegarium innovavit, et monachas, cum prius essent canonicæ, ibidem instituit.

31. Hic est sanctæ memoriæ Leodegarius ille, qui cum esset genere et moribus divitiisque præpotens comes (38), terrenum honorem pro Christi amore dereliquit, et deposito gladio attonsaque barba, canonicus sancti Willibaldi factus est, qui et ipse (39), cum esset regis filius, regnum mundi et omnem ornatum sæculi pro Christo contempsit, et terreni imperii abdicatione cælestis regni consortium felici commercio taxavit. Quem imitatus et iste Dei famulus, hereditarias quas habuit possessiones sanctæ Walpurgæ scilicet ea conditione contradidit, ut et congregationis numerus auferretur et monachica sanctimonialium vita ibidem institueretur. Quod et factum est.

In hoc autem Dei electo specialiter hoc notandum, immo venerandum est, quod, cum esset tempore conversionis satis provecctæ ætatis in accipiendis tamen ordinibus tantæ discretionis extitit, ut non nisi unum una vice accipere et in eo aliquamdiu obedienter vellet ministrare. Eo promotionis tenore ad presbyterii dignitatem pervenit, et quadraginta prope annis in eodem ordine Deo devotissime serviens, quinquennio ante obitum instar veteris Tobie oculis captus est. Sed et beati Job exemplo caro ejus partim computruit. Quas temptationes ita patienter itaque hilariter pertulit, ut sua sponte nullus, exceptis secretissimorum arbitris, omnino senserit. De hoc venerabili sacerdote gloriosissimus imperator Heinricus, pater istius æque gloriosi, ad dominum nostrum Gebhardum episcopum ita solitus est joculari, ut irrideret Eystetenses, comitis missam se audisse aut audituros esse simpliciter dicentes, et cetera. Cum autem tempus remunerationis suæ appropinquaret, ipseque ad Sanctum Magnum (40) inter Alpes sepulturam suam preordinatam haberet, et in ipso itinere apud monasterium suum Gemphingen, quod ipse instituit, defunctus esset, corpus ejus, ab ipsis inhiantium faucibus ereptum et Eichstat honorifice deportatum, in medio sanctæ Walpurgæ quod ipse construxit monasterio. In ipso depositionis ejusdem sacratissimæ virginis die officiosissime sepultum est. Cujus anima exeunte, ut presbyterum sibi assidentem audivi veraciter dicere, flamma instar candelæ de ore ejus exivit, tantusque horror cunctos qui aderant invasit, ut omnibus se subtrahentibus vix ipse perduraverit. Cujus vitam, conversionem et obitum breviter eloquitur hoc epitaphium :

En, Leodegari, reddis terræ sua matri;
Cœlis inde dictam reddideras animam.
Presbyter ex comite pro Christi factus amore,
Tunc tua Walpurgæ tradideras, modo te
Ultima præsentis vitæ, sed prima perennis
Nona Kalendarum lux tibi Martis erat.
Oramus pro te, tu pro nobis, pater alme,
Ut tecum pacem possideamus. Amen

32. His compendiosius quam rei dignitas postularet explicitis, ad episcopum (41) redeo, et multis compendii causa prætermisissis, de novissimis ejus pauca subjiciam. Ex quo cathedram episcopalem susceperat, modis omnibus solum hoc agebat totusque in hoc erat, ut episcopatum suum Babenbergensi concambio nimis depravatam melioraret, et memorabile aliquid sancto Willibaldo acquireret. Hujus rei gratia multas expeditiones admodum difficiles peregit, et dum efficeret quod voluit, nec sibi met ipsi nec suis peperit. Ad ultimum victus imperator devotissima servitute ejus. Nuenburgensem

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ ita codex; hodie eam corrector.

NOTÆ.

(37) Ubi postea castellum S. Willibaldo ædificatum fuit, de monasterio capella tantum S. Petri remanente, quæ et ipsa jam plane evanuit.

(38) De Lechamund, cf. de co Acta SS. 21 Fe-

bruarii.

(39) S. Willibaldus, scilicet Richardi regis filius.

(40) Füssen.

(41) Heribertum.

abbatiam ⁴³ (42) Eystetensi episcopatu attribueret A destinavit, ea scilicet lege, ut corpore sancti Willibaldi illuc translato, episcopalis sedes in eodem constitueretur loco. Quod quia sanctissimo patrono nostro, hunc locum specialiter amanti, non placuit, ad effectum nequaquam pervenire potuit. Sed et Nuenburgenses sanctimonialis propitiatrici suæ sanctæ Mariæ constantissimis precibus usque adeo incubuere donec effectum petitionis obtinuere. Nam dum episcopus eandem abbatiam jam sese in manibus habere putaret, et hujus rei gratia ad curiam lætissimus veniret, repente regis animus immutatur, et tam diutinæ præsulis expectationi penitus renunciat. Quo ille audito graviter animo consternatus, in tantum ægre tulit, ut et lacrymas non contineret, et palam sanctum Willibaldum rogaret, ne unquam vivus Eistat rediret. Quod et, proh dolor! factum est; nam in redeundo ægritudinem incidit, et antequam Eistat perveniret inter vias defunctus (1042, Jul. xxiv), a Frisingensi episcopo Egilberto illo mirabili, quem in vita plurimum coluit, accuratissime sepultus est. In tantum vero fratres de obitu tam benignissimi patris doluisse feruntur, ut ad tumulum ejus per vices usque ad tricesimum diem pernoctanter vigilarent, et nimio amore percussi, pro sancto eum ferme haberent. Cujus sepulcro tale appositum est epitaphium ab egregio illo versificatore Willerammo abbate, consanguineo scilicet suo, compositum:

Eccæ Dei servus præsul jaceo hic Heribertus, et reliqua.

33. Huic episcopo frater suus Gocemannus in episcopatu successit, sed nonnisi duobus mensibus superstes fuit. Verumtamen licet brevi tempore præfuerit, nonnihil memorabile in diebus suis fecit. Adjuncto namque Brunone Wirzeburgensi episcopo, supradictum sanctæ Walpurgæ monasterium in festo sancti Burchardi, ut et ipsum hic celebrem faceret, dedicavit; et deinde post tres dies defunctus (1042, Oct. xvii), a præfato Wirzeburgensi episcopo juxta fratrem suum honorifice sepultus est.

34. Secutus est Gebehardus episcopus, qui utinam aut nunquam præsul fieret, aut factus tam cito subtractus non esset! Tolerabilius enim esset, tale bonum omnino nescisse quam cognitum tam cito amisisse. Hic patre Hartwigo, matre vero Beliza natus, Suevia oriundus extitit (43), et etiam regalem, ut ipse Henricus imperator fatebatur, prosapiam ex parte attigit. Quam tamen arrogantiam, ut erat facetissimus, suaviter ille declinabat, dicens, se quidem claris sat ortum parentibus, sed nequam ad hanc dignitatem pertinentibus. Hic vero hac occasione, immo ut verius dicam, divina hac ordinatione factus est episcopus. Postquam episcopatus noster ad petitionem memorati Brunonis

episcopi duobus insimul Wirzeburgensibus datus est fratribus, Gebehardus Ratisponensis episcopus, regis patruus, postulare cœpit, ut suæ cognationis gratia Chunoni archipreposito suo daretur. Cujus petitioni benignus augustus in tantum acquievit, ut idem prepositus de episcopatu tam certus esse vellet, ut etiam quorundam clericorum servitium quasi jam debitum non recusaret. Comperto autem imperator quod presbyteri filius esset cum penitus sibi episcopatum dare noluisset, patruus ejus in tantum cœpit indignari, ut diceret, non propter prædictam excusationem, sed magis propter sui despectionem hoc sibi denegari. Quam patris suspicionem cum cæsar excludere vellet: *Ut sciatis inquit, me nihil erga vos nisi quod bonum est moliri, offero mihi quemcumque idoneum ex vestralibus, hoc tantum excepto, et voluntatem vestram libenter adimplebo.* Ad hæc ille cum debitas egisset gratias, *Habeo, inquit, hic mecum juniorem quendam cognatum meum, cui si præfatum episcopatum dederitis, devotissimum me semper in omnibus habebitis.* Tum ille: *Facile, inquit, illum ad nos venire.* Quem adductum cæsar intuitus, *Valde, inquit, minor est et ad hanc dignitatem vix idoneus satis* Deinde consultis super hac re assidentibus episcopis, et diversis diversa respondentibus, sanctus Bardo Moguntinus archiepiscopus subtus cucullam suam ut solebat collectus et tacitus, cum et ipse ad respondendum rogaretur, postquam sæpius eum intuitus est, demisso vultu tandem ad imperatorem ait: *Domine, bene potestis hanc sibi dare potestatem, quia aliquando dabitis sibi majorem.* Quod rex admodum miratus. *Quid, inquit, pater dixisti de futura datione majoris potestatis?* Ad ille subridens. *Et tam, inquit, in dicendo ⁴⁴; verumtamen ut dixi, bene potestis hunc sibi episcopatum largiri.* Quo rex audito securus jam tanti viri testimonio, anulum sibi mox dedit cum baculo (1042). Quod cum pater ejus Hartwigus audisset, magno ut decuit gaudio repletus, sciscitatur statim quis esset hujus episcopii ⁴⁴ patronus. Cui cum sanctus Willibaldas nominaretur, *Papa!* inquit, *sompnium meum me fefellit.* Olim quippe sompniabat, quod iste filius suus sancti Petri pastor esse deberet. Sed nondum venit hora ejus.

35. Post hec sublimatus pontificali infula dominus noster Gebehardus, licet junior esset ætate, nihil tamen puerile gessit in opere, sed ita de virtute in virtutem certatim ascendit, ut inter omnes regni principes paucis inferior, multis vero esset superior. Denique inter cæteras virtutes specialem hanc habuit, quod in exercendis tam divinis quam humanis judiciis talis scientiæ tantæque velocitatis extitit, ut jam neminem mortalium hac in re superiorem habuerit. Paucis itaque annis interpositis,

VARIE LECTIONES.

⁴³ hanc vocem codex omittit; supplevi ex excerptore Blankstetensi; cf. statim sequentia. ⁴⁴ ita codex; se locus est corruptus. ⁴⁴ episcopi cod.

NOTE.

(42) Neuburg.

(45) Comes de Calw ad fluvium Nagold.

adoptatus a cæsare est in administrationem publici regiminis. In quo actu tam multiplici laude resplenduit, ut, quod rarissimum est, invidiam virtute superavit. Unde factum est, ut exulante ad Ungariam Chunone duce, ipse ducatum Bajoaricum ad tempus susciperet regendum. Quibus diebus inter alia gloriose gesta Schirenses, latrocinii ut hodieque sunt deditissimos, in tantum devastavit, combussit ac contrivit, ut hujus afflictionis tam perpes memoria quam querimonia penes eosdem sit. Eo tempore cum secundus a rege esset, rexque eum solo regni solio præcederet, cæsar ipse aliique multi veraciter credidere, prophetiam illam sancti Bardonis de majore potestate jamjam impleta esse. Sed neque adhuc venit hora, qua implenda erat hæc sententia.

36. Illis diebus sanctus papa Leo Romanam rexit ecclesiam (1049, qui jam secundus imperatoria electione apostolicæ sedi prefuit. Siquidem primus Suidegerus Babenbergensis episcopus extitit; qui venerabilis pater, ut præmisimus in libello Agnetis imperatricis (44), propter hanc necessitatem ad apostolicæ sedis assumptus est gubernationem. Cum antiqua Romanorum avaritia inter alia etiam apostolicam sedem venalem faceret, et modo hunc, modo illum, nunc alium super alium constituerent: gloriosus imperator indignitatem rei non ferens, cum magno exercitu Romam venit, et habita generali synodo (1046, Dec. 24), duos simoniacos uno die abiecit, et tertium catholicum apostolicæ sedi imposuit, prædictum scilicet Suidegerum Babenbergensem episcopum, Clementem in papatu vocatum. Qui eisdem Babenbergensibus hoc privilegium dedit, ut in summis festivitatibus tum ministri altaris, tum etiam cæteri seniores mitras habeant in capitibus.

37. Hoc papa feliciter defuncto et Babenbergæ in choro Sancti Petri singulari fratrum devotione sepulto, successit beatus hic de quo diximus Leo (1049, Febr. 12). Qui tam immensæ clementiæ fuit ut capitalium criminum reis nonnisi tres sextas ferias pro penitentia injungeret, et cetera misericorditer indulgeret. Quod cum familiares ejus notarent, etsimpliciores quoque ad audendum perpetrandumque facinus impunitate incitari dicerent, clementissimus papa suaviter respondit, et tam vera quam simplici sententia murmurantes compescuit. Ait enim: *Non displiceat vobis, fratres, si ego peccator peccatoribus condescendo; immo displiceat potius, quod peccantes gravius equidem quam ille, qui peccatum non fecit nec inventus est dolus in ore ejus, punio. Nusquam enim reperietis in toto evangelio, quod Dominus Noster Jesus aliquem jejuniis vel verberibus afflixerit. Sed penitentis: «Vade, ait, in pace, et amplius noli peccare.»* Hic contra Normannos pro pace ecclesiastica bellum suscepit, et maximum suæ partis detrimentum incurrit. Unde insolabiliter contristatus, cottidie missam cantavit pro interfectorum animabus. Quod cum diu fecisset, tandem angelus Domini per visionem sibi astitit, et cur cottidianas pro defunctis

missas ageret interrogavit. Cui cum ille respondisset quod jure hoc pro interfectis suis faceret, angelus ad hoc, *Noli, inquit, pro defunctis cantare, potius « Sancti tui, Domine, » quia pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum in illo prelio peremptorum.* Quam missam postea cantavit pro illis ad vitæ suæ usque terminum. Appropinquante autem tempore vocationis ejus, vidit in visione juvenem quendam papalibus vestibus indutum accedere ad se, tres calices in manibus portare. Cujus sompni interpretationem mox expergefactus sic exposuit suis familiaribus: juniorem quemdam post se papam futurum et nonnisi tres annos victurum. Aliud quoque vidit sompni de Hildeprando, tunc temporis Romæ ecclesiæ archisubdiacono; scilicet cappam suam ardere et flammam ex se usquequaque spargere. Quod propheticè solvens ait: *Si unquam, quod absit, ad sedem apostolicam ascenderit, totum mundum perturbabis.* Quæ propheta quam vera fuerit, plus æquo jam pro dolor! et bono in nostris calamitatibus apparuit.

38. Leone ergo papa non simpliciter defuncto (1054. Apr. 19), sed vere in numero sanctorum computato, primates Romanorum Mogontiam veniunt, papam sibi ab imperatore deposcunt, et post longam deliberationem nullum nisi nostrum episcopum Gebhardum accipere voluerunt (Nov.). Qui totis viribus renisus, quanto plus oblatam dignitatem recusavit, tanto Romanorum desiderium ad optinendum eum provocavit. Denique postquam legatos suos clam, ut putatur, Romam misit, quibus ex industria flagitiis plurimis infamarent et abominabilem Romanis quoquo modo facerent — sed frustra, — postquam etiam per doctiores quoque, in quibus et noster magister, sibi faventia quæque canonum collegit capitula — sed et hoc frustra; *non est enim, ut Scriptura dicit, sapientia non est prudentia, non est consilium contra Dominum: — tandem Ratisponæ collectis universis regni primatibus (1055. Mart.), omni tergiversatione deposita, cunctam controversiam brevi quidem sed notabili eorum summavit sententia. En, inquit ad cæsarem, sancto Petro totum me, hoc est corpore et anima, contrado; et licet tantæ sanctitatis sedeme indignissimum sciam, vestris tamen jussionibus obtempero, ea scilicet petitione, ut et vos sancto Petro reddatis quæ sui juris sunt.* Hac sponsione a benignissimo imperatore suscepta, Romam hilariter venit, singulari devotione susceptus est, in consecratione Victor appellatus est (Apr. 13), tribus annis apostolicam sedem gloriosissime rexit, tantæque inter ceteras virtutes liberalitatis extitit, ut Romani non solum viventi verum etiam mortuo singularia laudum preconia attribuerent et memoria ejus celebris habeatur. Interim nos immemor pacti sui, tum consentiente tum etiam invito imperatore, multos sancto Petro episcopatus, multa etiam castella injuste ablata juste recepit, Romanamque ecclesiam multis honoribus ampliavit,

(4) Prima pars fuit hujus operis, jam deperdita.

ditavit, sublimavit; et si diutius vivere licuisset, A fortasse tale aliquod verbum incepisset, quod ambæ aliorum aures tinnirent.

39. Post hæc ab eodem imperatore plurimis et accuratissimis legationibus evocatus (1056), Gosilariam venit; et inaudita quidem susceptionis gloria honoratus esset, nisi Deus, quam nulla hec sibi forent, ardentem ostenderent. In ipso susceptionis articulo, dum regius apparatus cum exquisitissimis ornatibus obviam venienti procederet, tantus tamque subitaneus imber ingruit, ut totus ille tantæ ambitionis ornatus usquequaque dissipatus sit. Verum tamen ubi fugiendo potius quam procedendo in monasterium ventum est, magnifice susceptus est, ut papam quidem decuit, non tamen ut imperator voluit. Alias vero quam incomparabili apparatu tractatus sit, sicut supra modum fuit ipsa in re, ita longum est referre. Hoc tantum veritate ipsa non invidente licet dicere, nihil tam magnificum fuisse, quo devotionis suæ multitudinem pro desiderio suo posset ostendere.

40. Paucis itaque interpositis diebus, autumnali venatione, gratissimo utique sibi occupatus studio in nemore Hart nuncupato, ultimam valitudinem incidit, et medicis desperantibus, ingravescente infirmitate 3 Non. Octobris rebus terrenis exemptus, ad interminabilia cœlestis regni gaudia, ut vere credimus, est translatus. Et quidni credamus? cum inter innumera virtutis et pietatis opera ad prime catholici fuerit, et in extremis suis ipsum apostolicum sibi utique benignissimum, totque venerabiles episcopos aliosque sacerdotes præsentem habuerit; quibus et confessionem fecit et a quibus indulgentiam accepit, quosque devotissimos pro se intercessores habuit. Quem vero ex aqua duntaxat et Spiritu sancto renatum et in fide catholica defunctum non salvarent tot tantæque orationis et elemosinæ, quæ diem sepulturæ ejus præcessisse feruntur? Deportatus ita-

que a Saxoniam usque ad Renum, Spiræ in monasterio sanctæ Mariæ juxta patrem suum et matrem sepultus est 23° obitus sui die, 5 Kalend. Novembr. quo et natus est die, disponantæ hæc egregio papa et Agnetæ imperatricis, dudum Augusta, nunc vidua, ut, quo die exivit de utero carnalis matris, eodem reconderetur in gremium terræ communis, scilicet mortalium omnium matris.

41. His ita transactis, dispositisque laudabiliter regni negotiis, Romam heu! nunquam reversurus rediit, et apud Arretium Tusciæ civitatem 5 Kalend. August. immatura morte vitam finivit præsentem, et ad gloriam proventus est indeficientem (057) Jul. 28). Hujus venerabile corpus cum nostrates ad Eystetensem toparchiam perducere vellent, in via per dolum a Ravennatibus inhumanissime spoliati sunt, et sepulto tam glorioso papa foras muros Ravennatis urbis in basilica sanctæ Mariæ, ad similitudinem Romanæ Pantheon formata ⁴⁵, piissimo desolati domino, summa onerati tristitia repatriare contendunt. Quibus ex meridiana parte descendentibus, eadem hora septentrionalem aperte Gundechar jam designatus episcopus descendit (Aug. 20); et illis pro amisso lugentibus domino, iste pro adepto lætatus est episcopus. De cujus electione, investitura, intronizatione consecrationeque secundum descriptionem ab ipso factam supra jam diximus. Qui mox ut ordinatus est (Dec. 27), cum domum sancti Willibaldi ab orientali parte dirutam invenisset, quod antecessor suus quorundam pravo consilio persuasus parve ante obitum tempore jussit fieri, causa tamen meliorandi, nihil impensius maturandum credidit, quam ut dirutam reedificaret et reedificatam basilicam dedicaret (1058). Inter hæc primum pascha suum mirabili ambitione celebravit, vocato ad se cognato et coepiscopo suo Egilberto Pataviensi et aliis multis tam comprovincialibus quam militibus suis et cetera ⁴⁶.....

VARIE LECTIONES.

⁴⁵ formate cod. et excerptor. ⁴⁶ hic desinit codex versus finem, paginæ in sequenti chartam Ottonis regis subjiciens. Neque quæ excerptor post hæc de Gundecharo habet paucissima, ex nostro sumpta esse possunt.

INTRA ANNUM MLXXIII-XVI

LAMBERTUS HERSFELDENSIS.

PROOEMIA.

AD

LAMBERTI HERSFELDENSIS ANNALES

EDENTE V. CL. LUD. FRID. HESSE ⁽¹⁾.

SER. PRINCIPI SCHWARZBURGENSI A CONSILII AULICIS ET TABULARIO PUBLICO.

(Apud PERTZ, *Monumenta Germaniæ historica*, Scrip. tom. V, pag. 134.)

De Lamberti patria nihil certi constat. J. Chr. A 1058 (2) depravatus et male intellectus hujus opinionis ansam dedit. W.]

Kransius (1*) eum Transrhenanum ortu et fortasse Leodicensis disciplinæ alumnum fuisse, suspicatur: 1° ex nomine Lamberti, quod Lotharingiæ inferiori sive terris Mosanis fere peculiare fuerit, 2° ideo, quod Francogallorum et Walonum more vocabula exprimat, ut *Heschenewege* pro *Eschenwege*, *Boto* pro *Bodo*, *Ellenburg* pro *Nellenburg*; 3° quod in rebus Lotharingiæ inferioris et Flandriæ describendis copiosior sit. Sed hæc argumenta ad rem, quam spectant, probandam, non sufficiunt. Nam ad primum quod attinet, nomen illud alias etiam terras, ut Thuringiam habitantibus familiare fuit, ita ut eodem jure scriptor ad comites Gleichenses quorum majoribus id usitatum fuisse scimus, referri posset; deinde non liquet, Lambertum ipsum hanc talium vocabulorum scribendi rationem secutum esse, cum codices a nobis collati in iis variant; denique in rebus istarum regionum etiam propterea quod magni momenti esse et memoria dignæ videntur, enarrandis diutius hære et morari potuit.

[Neque majoris eorum habenda est opinio, qui Lambertum Schafnaburgensem sive Aschafnaburgensem dixerunt ipsumque in hac Franconiæ urbe natum fuisse statuerunt; cum non nisi locus a.

Lambertus non a puero in monasterii cujusdam umbra et solitudine latuisse, sed, antequam Hersfeldiam se conferret, in vitæ publicæ luce et hominum frequentia versatus, ingenii animique quas a natura faultrice nactus erat facultates jam tum diligenter excoluisse: et, intima cum optimis Romanorum scriptoribus familiaritate contracta, purum et elegans dicendi genus, quod in eo laudamus, consecutus esse videtur. Nec tamen negari potest has virtutes assiduis, quæ otio monastico fruens, Latine linguæ impendit, studiis auctas et confirmatas eumque eo potissimum tempore libros sacros, quorum cognitione non leviter tinctus, sed totus imbutus est, diurna nocturnaque manu tractasse.

Hersfeldia litterarum studiosis optimam in iis proficiendi præbebat occasionem. Ea enim inter scholas monasteriis adjunctas et per Germaniam fama celebres sæculo xi fere principem tenebat locum. Albuinus hujus scholæ primum magister, postea ejus loci præpositus, denique Magdeburgensis abbas a Conrado imperatore mense Januario a. 1035 constitutus, ob insignem quam sibi comparaverat philosophiæ scientiam memoratur (3). Maximo fre-

NOTÆ.

(1) Cum iis quæ V. Cl. Hesse de fontibus Lamberti et subsidiiorum ordine et auctoritate scripserat, nonnulla pro instituti nostri ratione addenda essent, ejus rei curam Waitzius suscepit, cujus observationes, lectorum commodo consulturus, præfationi sigla ejus addita inserui. PERTZ.

(1*) In editionis suæ præfat. p. XII. sq.

(2) Pro *Aschafnaburg* in editionibus antiquis a

C *Schafnaburg* legebatur; unde primus L. Schradinus eum Schafnaburgensem dixit, quod omnes, etiam loco illo a Struvio emendato, repetivisse, non satis mirari possum. W.

(3) Vid. Lambert. ad. h. a. et Ann. Hildesheim. ad ann. 1034 et ad 1035. Cf. Mabillon Ann. ord. S. Bened. t. IV, p. 407.

ita et ad summum perfectionis gradum evecta A
ginhero abbatiam regente, quod ex ipsius
rti testimonio compertum habemus (4). Bi-
ca etiam ejusdem instructissima, Lamberto
, libros bonæ notæ cognoscendi et in usus
nvertendi dabat occasionem. Sane dolendum
minima quidem ejus vestigia nostris tempo-
esse reliqua, sed omnes ejus thesauros aut
e aut alio translatos et in diversas regiones
issipatos.

o 1058 Lambertus, jam adultus, et, si Fri-
5) conjecturæ fides est, intra annos 1034-1038
accessit ad monasterium Hersfeldense, al-
fama et religione Meginheri abbatis, cujus
tantopere captus est, ut quoties in commen-
suis sermo in eum incidit, gratia mente ejus
B
memoriam, virum eum appellans « magna-
Christo virtutum et vere unicum suæ ætatis
tonicis regionibus recte et monastice vivendi
lar. » — Eo ipso etiam anno in jejunio autum-
er Liutpoldum, Moguntinensem archiepisco-
sacro presbyteri munere solemniter Asehaf-
gi est initiatus. Quo facto et rei familiaris,
fortasse non tenuem sed satis amplam admi-
bat, cura, ne in via prægravaretur, abjecta,
Hierosolymam, quo jam tum magnus homi-
num ex Germania aliisque Europæ terris
re religionis causa solebat, profectus est, zelo
icout ipse dicit, « sed utinam secundum scien-
6). » Quo in itinere, quod Meginhero inscio et
susceperat, nulla magis sollicitudine angeba-
uam quod abbatis animum hac de causa alio-
C
a se sibi infensum putabat; qui si ante
um suum obiisset, neque in ejus conspectum
indi et culpæ veniam petendi sibi oblata esset
tas, magni criminis reum se censebat. Quod
ad iter ita accelerandum impulit, ut, quæ diem
em Domini a. 1058 Marowæ in confinio Hun-
rum et Bulgariorum celebravit, anno proximo
xv Kal. Octobr. (d. 17 Septembr.) in illius
itis amplexibus hæreret; quam felicitatem sibi
itus tributam verbis, constantis et sinceræ erga
reverentiæ actissimique quo inter se junge-
re amicitie vinculi testibus, prædicat. Sed
consortio et convictu diu frui non licuit; ab-
nim eodem anno et mense (d. 26 Septembr.)
peros abiit.

D
ginherum in abbacia regenda secutus est Ru-

thardus, vir, Lamberto auctore (7). « in sacris
Scripturis apprime eruditus et sic ad loquendum
expeditus, ut nemo illa ætate verbum Dei copiosius,
nemo subtilius, nemo elegantius tractaret, alias in
observatione sanctæ regulæ paululum, quam mores
et tempora expeterent, remissior erat. » Ab hoc
abbate quædam negotia in aliis locis divino cultui
sacris peragenda nostro commissa sunt, qui cum
anno 1071 in monasterio paulo ante ab Annone Co-
loniensi archiepiscopo, rigidioris disciplinæ patro-
no, omne studium ad eam, quæ hoc tempore col-
labi cœpit, emendandam et pristina restituendam
integritati conferente, fundata Sigeburgense et Sal-
feldense, delegavit, ut novum vitæ monasticæ ordi-
nem in iis institutum cognosceret et de eo ad suos
referret. Quo munere ita functus est, ut virum sa-
B
pientem decet, non admirantem, quæ vulgus stupere
solet, nec nova propter novitatem despicientem, at
illud tamen vitæ genus, cui nescio quid sanctitatis
inesse arbitrabantur, minime probantem. Majus,
quam cui sustinendo pares essent vires humanæ,
onus sibi imposuisse censet istos monachos, neque
esse, quod, sui dummodo tenaces propositi et pa-
ternæ virtutis studiosi esse vellent, vitæ normam a
Benedicto acceptam immutarent.

Quibus tamen negotiis bellique circa monaste-
rium Hersfeldense sævientis strepitu vir, liberales
artes amans carumque studio innutritus, non im-
pediri se passus est, quominus otio ab illis sibi re-
licto ad libros componendos uteretur.

[Res enim gravissimæ, quæ tunc per totam Germa-
niam gerebantur, præsertim vero Saxonie Thuringi-
æque fines agitabant, Lambertum, quamvis
« scientia se ad has describendas minus idoneum »
putaret, ut quæ memoria digna essent oblivioni eri-
peret accendebant. Et primum carmine heroico
metro scripto id efficere conatus est, eodem modo
quo plerisque mediæ ævi scriptores in versibus con-
ponendis studiorum tirocinium posuisse videmus.
Quod opus, etsi auctor, ut ipsius verbis utar, in
versibus plurima falsa pro veris scripsisse accusa-
retur (8), deperditum esse, non possumus quin do-
leamus.]

Postea monasterii sui historiam scribendam ag-
gressus est, quod ex florentissimo statu jam ad
penuriam fere redactum fuit (9), et eo præsertim
tempore sub abbatibus strenuis et probis, si non
pristinæ dignitatis recuperandæ studio flagrabat,

NOTÆ.

Hist. Hersf. Cf. Pauli Langii verba in Chro-
Citizensi (vid. Pistorii SS. ed. Struv. t. I, p.
, fortasse ex eadem repetita: *Lampertus mo-
is et nobilis historicus... scribit in hæc verba: id
dicam de ludo scholari? ubi adeo circa illud
is studium flagrabat, ut ex aliis etiam monaste-
uoscunque festive spei tirunculos discendi causa
ransmitterent, et mater Herveldia ubique odo-
noticiæ suæ diffunderet nobilitate filiorum in
is philosophiæ a tenero, ut aiunt, ungue obser-
um (obversatorum?) » Exempla aliorum hujus
sterii abbatum doctorum et litteris faventium
ent Rommel. Hist. Hass. t. I, annotat., 104, p.*

116, et Piderit Hist. Hersfeld., p. 10.

(5) P. 3, commentationis postea laudandæ.

(6) Quibus verbis Flacio Illyrico (qui in *Catalogo
testium veritatis* ed. ex typographia Ant. Candidi.
Ludg. 1597, 4, t. II, p. 395 sqq., et editionis quæ
ex officina Joa. Stœr et I. Chouet 1608 fol. prodiit
p. 1334-1336, de eo agit) istarum peregrinationum
studium damnare videtur.

(7) A. 1059, 1073, 1074.

(8) Hist. Hersfeld. prol. infra p. 137. ad regera
Bohemorum datam ap. Pez.

(9) Cf. præter ipsum Lambertum, epistolam ab
Hersfeldensibus dipl. epistol. p. 292.

certe ejus memoriam tum gaudio tum dolore renovabat. His annis cum episcopis Halberstadiensi et Moguntino de decimis litigabat, hoc tempore rex Heinricus id sæpissime visitabat, in ejus finibus castra ponebat ibique cum principibus Saxonis modo hostiliter, modo ad pacem componendam conveniebat. Regina a. 1074 in ipso monasterio filium peperit, quem abbas Hartwigus et alii plerique fratres Hersfeldensis cænobii de sacro fonte susceperunt (10). Quæ res cum ultima sit, cujus in hoc libro mentio fiat, et Lambertus vivo Annone archiepiscopo, qui a. 1075 obiit, se scripsisse testetur, eum anno 1074 hoc opus composuisse putarim. De cujus consilio ipsum audiamus :

Incipit Prologus in libellum de institutione Hersfeldensis ecclesiæ ¹.

« Jhesu dormiente, navis periclitatur ecclesiæ. « Pugnans inter se venti in mari magno, et nullus « Daniel (*Dan.* vii) invenitur qui oret pro populo. « Immo non prævalet Daniel, nisi adversus principem Persarum precibus ejus resistentem angelus prælietur Gabriel. Vere etenim, vere domus « Israel domus est exasperatrix (*Ezech.* ii, 8), et « iniquitas ejus magna est nimis. Idcirco dedit Dominus potestatem mucroni suo, ut valeret ad dextram sive ad sinistram, quocumque faciei ejus est « appetitus. Quapropter ingemiscat Ezechiel, et « ingemiscat in contritione ² lumborum (*Ezech.* « xxi, 4-6), ut non faciat Dominus consumptionem « Israel. Dicat etiam ad Dominum angelus, qui loquitur in Zacharia: *Domine Deus exercitum, usquequo tu « non misereberis Iherusalem?* (*Zach.* i, 12.) ut ab « angelo, qui stat inter mirteta, mereatur audire « verba bona, verba consolatoria (*Zach.* ix, 13). Quis « dabit capiti meo aquam et oculis meis fontem lacrimarum (*Jer.* ix, 1), ut, etsi deflere non sufficio « mala quæ fiunt in ecclesia, lugeam saltem die « noctuque filiam Babilonis miseram, matrem scilicet meam Herveldiam, multis miseriis et calamitatibus filiam confusionis factam? Cujus dum recordamur pulchritudinis, quasi super flumina Babilonis sedemus et flemus, quod, ut verum fateamur, peccata nostra et iniquitates patrum nostrorum post tantam pulchritudinem ³ confusionem ei modernæ pepererint scditatis. Denique, ut post « dicemus, haut difficile est dictu, quantum brevi « adoleverit divitiis, magnitudine, gloria, cum præcipue studiis beati Lulli Magontiacensis archiepiscopi, qui ei ædificandæ manum injecerat, tum « favore ac liberalitate nobilium virorum atque feneratorum, tum frequentia monachorum nobiliter « ibidem in castris Domini militantium, quorum

A « numerus jam tum excreverat usque ad centum « quinquaginta. Tantam siquidem ei contulerat fecunditatem, qui habitare facit sterilem in domo « matrem filiorum lætantem. At nunc effœta et « exhausta, immo vero ideo effœta quia exhausta, « ingemiscit et parturit ⁴ usque adhuc (*Rom.* vii, « 22), et non est virtus parturiendi ⁵ propter violentiam prædonum, qui ei nihil reliqui fecerunt præter parietes et saxa. « Memento, Domine, filiorum « Edom, qui dicunt: Exinanite, exinanite usque ad « fundamentum in ea (*Psal.* cxxxvi, 7). » Ob quod « suggestioni eorum, pravæ conspirationi, rei publicæ atque ecclesiasticæ paci contraire, assentiri « periculosum ducimus. Maximam autem violentiam patimur ab his, qui defensores esse debuerant ecclesiæ nostræ, quorum officium erat ex adverso ascendere et murum pro domo Israel operare, qui, ut sufficerent pro castris Domini stare « et præliare bella Domini, ecclesiæ sunt opibus locupletati. Sed avaritia cum inferno nunquam « dicit: Sufficit (*Prov.* xxx, 15). Etenim acceptis, « quæ jure illis advocaturæ competunt, beneficiis, « una etiam, quæ in nostros usus illis patrocinantibus debebantur, vindicant instinctu avaritiæ, et « devorant plebem tuam, Domine, sicut escam panis (*Psal.* xlii, 4), nihil agentes de nostra salute, « eo quod nostræ professionis non sit injuriæ obviam ire. *Sed mihi vindictam, et ego retribuam* « (*Hebr.* x, 30), dicit Dominus, est: *Qui tangit ros, « tangit pupillam oculi meam* (*Zach.* ii, 8). — Nunc « jam tempus flagitat, quid hoc sibi velit exordium, « exponi. Scribere disposui non ostentandi sed excendi causa ingenii, nec scientiæ quæ inflat sed caritatis gratia quæ ædificat (*I Cor.* vii, 1), quæ cumque ad animum recurrunt eorum, quæ olim « me contigit super statu monasterii nostri vel legisse vel a probatissimis viris audisse, quæque « etiam ipsæ expertus sum, sedens cum Iheremia et « flens casum et, ut ita dicam, excidium patriæ meæ. Ad quod studium me dormitantem vestra, « si recolitis, paternas (11) sæpenumero excitare curavit; sed timidum me filiumque diffidentiam tandem ad audendum perpulit læta oujusdam Fuldensis abbatis historia subtiliter memoriæ commendata; quamquam nec ea facundia nec ea mihi « copia suppetat, tam subtiliter enarrandi res, partim oblivione partim temporum prolixitate procul « a memoria relegate, et ideo absque ambiguitate « minus auctoritatis habituras. Ad hoc me accendunt studia rerum moderno tempore gestarum, « quamquam sciam me ad has describendas minus idoneum. Quas tamen plerasque pro opibus inge-

VARIE LÉCTIONES.

¹ de quo excerpta quedam hec sunt *add. c.* ² *e corr. c.* ³ *pulerit. c. hoc loco.* ⁴ *perturit c.* ⁵ *parturienti c.*

NOTÆ.

(10) Ann. a. 1074.

(11) Abbatem alloqui videtur.

« nioli mei heroico metro strictim comprehendi. A
 « Sed quoniam relata ab aliis, ab aliis refelluntur,
 « et in versibus plura ⁶ falsa pro veris scripisse ac-
 « cusor, in hoc genere stili manifesta transcurrere,
 « dubia ne attingere statui. Vestri solius, pater mi,
 « in hoc opusculo expecto iudicium. Oleum autem
 « peccatoris non impinguet caput meum (Psal. cxl,
 5). Surge, pater mi, et comede ⁷ de venatione filii
 « tui ut, si faucibus tuis fuerunt dulcia benedicat
 « mihi anima tua ⁸ (Gen. xxvii, 19). »

Fuldensem, quam Lambertus laudat, historiam eandem putarim quam Trithemius a Megenfredo magistro conscriptam esse sibi quæ multa notata digna suppeditasse dicit (12), nisi Lambertus hoc loco abbatem auctorem nominaret. Certe utrumque opus nos latet, neque Lamberti historia temporum injuriam integra evasit, cujus epitomen tantum a monacho quodam Hamerslebensi factam (13) superstitem gaudemus; qui præfationem et primi libri initium satis fideliter excepsisse videtur W.] Reliqua ab inepto epitomatore truncata et mutilata tam deformi habitu ad nos pervenerunt (14), ut vix Lamberti agnoscas manum, et locos, qui ab aliis scriptoribus inde petiti esse videntur (15), frustra apud istum quæras. Hoc saltem patet, plures libri a Lamberto conscripti codices in Germaniæ bibliothecis extitisse, quem si integrum haberemus, multo fir-

miorem sententiam ferre possemus de ejus pretio, quod Wenckius (16) minimum esse statuit: Lambertum, inquam, ne initia quidem sui cœnobii recte ad annum 736 retulisse, et si litteras in tabulario ejus reconditas inspicere voluisset, multo diligentius et uberius temporibus res prioribus ibi actas singulaque ejus fata narraturum fuisse, excusandum tamen quodammodo, quod tunc non tam facilis fuerit talium monumentorum usus, ut scriptores ad eorum adyta penetrare et materiam libris suis aptam promere inde possent (17); denique scriptorem ipsum suam rerum Hersfeldensium inscitiam palam confiteri (18), quam etiam, plures Hersfeldiæ abbates omitendo, aliis falsos regiminis annos tribuendo, sæpe prodatur, qui errores ex litteris tabularii nostro adeo tempore servatis commode emendari potuissent. Cæterum index horum antistitum, quem libellus iste exhibet, eos tantum complectitur, qui in altero Lamberti scripto, de quo jam dicturi sumus, memorantur, eodem se ordine excipientes (19).

[Nihilominus opus, in quo quædam de sæculi xi historia notata digna referuntur, a Madero (20) ex codice Guelferbyitano editum, ex eodem nobiscum a V. cl. Schœnemann communicato — chartacens est sæc. xvi inc. jam cod. Aug. 76, 30, notatus, et toll. 25, 27 libellum nostrum continet — infra exhibendum duximus * W.]

EX LIBRO I^o.

- (*) Sancto Bonifacio Mogontiacensi episcopo per gloriam consummato, beatus Lullus, qui ei in episcopatu successit, omnem operam suam, sicut ei, cum adhuc humanis interesset, pollicitus fuerat, in locum Fuldensem intendit. Itaque fratres frequentius invisibat, eorumque animos super decessu beati Bonifacii anxios, verbis exquisitissimis refovebat; ubicumque res posceret aderat; inopiæ rei familiaris supplementum affatim præbebat; periculum, si quod forte immineret, propulsabat; omnia postremo liberalis atque indulgentissimi patris officia impensius administrabat. Verum ea longe aliter quam ipse spe concepisset cessere. Non solum enim his rebus nullum favorem, nullam eorum benivolentiam sibi conciliabat, verum etiam cunctorum ibi degentium gravissima in se odia suscitabat. Igitur post multos sudores irrita spe exhaustos, post diuturnam deliberationem, tandem victus rerum asperitate, totam ab incepto intentionem revocavit, contestatus viventem in Christo spiritum beati Bonifacii, voluisse quidem se præceptis ejus, quibus ei locum illum impensius commendaverat, parere, sed vi atque injuria fractum loco cedere. Herveldense deinde solum melioribus profecto auspiciis occupare aggreditur; in hunc locum omnes suas copias dedita opera coegit; tantas rerum inpensas alieno fundamento sine fructu acquisitas, hinc cum fructu insumere parat. Qui et acriore vi ejus rei gratia incubuit, ut fractum priori adversitate animum sequenti rerum successu

VARIE LECTIONES.

⁶ plura in c. ⁷ comede *coa.*, cujus orthographiam etiam alibi leviter correxi. ⁸ infra rubro atramento scriptum est: Tempore Karoli Magni fundatum est id templum Herveldie per sanctum Lullum archiepiscopum Maguntinum, qui successit sancto Bonifacio martiri et ejus loci episcopo. ⁹ EXCERPTA EX LIBELLO QUODAM DE INSTITUTIONE HERSVELDENSIS ECCLESIAE SEQUUNTUR ita rubra codicis.

NOTE.

(12) Chron. Hirsaug. I, p. 128, 153. Cf. quæ dixi C Mon. SS. IV, p. 543, n. W. (*Patrologiæ tom. CXXI, in præmiis ad ARNOLDUM ex comite monachum.*)

(13) Ille auctoris nomen non exprimit; Wenck vero hoc opus, Lamberti tempore scriptum, cujus etiam fragmenta ejus ingenium et sermonem referunt, ipsi, quem talem librum reliquisse Trithemius (*Chron. Hirs. I, p. 202*) testis est, tribuendum esse, optime docuit. (*Hist. Hass. II, p. 278, n. c.*) W.

(14) Cf. etiam Stenzel *Gesch. Deutschlands unter den Frank. Kaisern II, p. 105* et de Wersbe über die Vertheilung Thüringens zwischen den alten Sachsen und Franken *Fascic. I, annotat. 169, p. 67, 69* et *annotat. 207, p. 98* sqq.

(15) Ut eum, quem ex Paulo Langio supra n. 4 attulimus.

(16) L. c., p. 289 et 291, not. x et y.

(17) Cui sententiæ idem monet (p. 280, n. c.) non obstare verba (*Ann. a. 1059*): *Abbatibus quoque epistolam scripsit (papa) verbis consolatoriis, quæ usque in præsentiarum in cartario servatur Herveldensis monasterii, cum hic de re recenti memoria facta, quam statim post reditum ex Palæstina fando accipere potuerit, sermo sit.*

(18) *Quates, inquit, viri (Lullo) in regimine loci illius successerint usque ad tempora Goxberti abbatis, parum compertum habemus. Nihil enim de his litteris inditum repperimus.*

(19) Cf. Wenck. p. 279, not. d.

(20) *Vetustas, sanctimonia, potentia atque majestas ducum Brunsvicensium ac Lyneburgensium domus. Helmstad. 1661, 4, p. 150* repetitum in *Antiqq. Brunsv., p. 150.*

Deinde rerum Germanicarum Historiam composuit. Qui liber, quanquam ex more illorum temporum non in capita divisus, revera tamen duobus voluminibus continetur, quorum alterum Annalium.

sum gloriæ et magnitudinis culmen evaserat. Opibus siquidem, agris ac familiis necnon ædificiis magis magisque in dies augebatur, partim studio beati Lulli, sapientis admodum viri, partim liberalitate principum totius regni, qui pio ejus desiderio ope summa omnes annitebantur. Ea etiam causa opes monasterii non minimum auxerat, quod frequentes eo consuebant homines celebris in seculo et famæ et familiæ, qui venditis rebus familiaribus precia earum afferebant, et secundum instituta primitivæ ecclesiæ ea substernebant pedibus apostolorum Simonis et Judæ. (*His enim ecclesia loci attitulata erat* (21). Nam postea, ut Deus insigne documentum daret spectantis eo benivolentiæ suæ¹⁰, idem sanctus pontifex angelica in somnis voce tertio est ammonitus, ut corpus beati Wigberti eo transferret. Is accitu beati Bonifacii de Britannia veniens, in Galliis vitam morum gloria ornatissimam exegerat, tandemque felici in Christo dormitione sopitus, in oppido Friteslar sepulturam acceperat. Ego haut temere nec sine Dei nutu gestum credo, ut sancti pontificis et sanctorum¹¹, ut se mea fert opinio, fratrum¹², animi tam difficulter coalescerent. Si enim benivolentiam episcopi hæc rerum procella non excepisset, nimirum in alieno fundamento nimium occupatus, privatæ gloriæ studium omisisset, atque Herveldense nomen, toto nunc orbe clarissimum, abiisset in vacuum, nec tanta copia sanctissimorum hominum eo loci conversantium auxisset numerum cælestium spirituum. Igitur cum beatus Lullus monasterium illud opibus, ædificiis, familiis quoque affatim exornasset, cunctumque domus Domini decorem adjungere elaborasset, multitudinem quoque fratrum centum videlicet quinquaginta temperatissimis institutis instruxisset, Karolum imperatorem, cui ex virtute nomen accessit ut Karolus Magnus diceretur, eo vocavit, et cuncta in tutelam ejus patrocinandi gratia tradidit; hæcque traditionem et patrocinandi jus, cunctis deinceps in seculum regni succedentibus, ratum manere statuit.

Hæc de exordio Herveldensis ecclesiæ strictim dicta libellus de vita sancti Lulli (22) editus latius explicat, si quis ea plenius nosse desiderat. Qualiter vero post hæc locus ille per incrementa temporum ad profectum pervenerit, aut qualiter supradictus fratrum numerus centum videlicet et quinquaginta integro adhuc rerum statu, imminutus sit, vel quales viri sibi in regimine loci illius successerint¹³ usque ad tempora Gosberti abbatis, parum compertum habemus. Nihil enim de his litteris inditum reperimus, magis, ut se mea fert opinio, scriptorum incuria quam ingeniorum penuria. Quorum tamen seriem hic ponere duximus dignum, sive ne penitus vetustate e memoria aboleantur, sive quod aliqui eorum, summo functi sacerdotio (23), et usui profecto fuerunt nostro monasterio et honori (24). Balthart abbas, Buno abbas, Brunwart¹⁴ abbas, Druogo abbas, Hardarat, abbas, Diethart abbas, item Diethart abbas et episcopus, Burchart abbas et episcopus, Mengengoz abbas, Hagano abbas, Guntherus abbas, Egilof abbas, Gosbertus¹⁵ abbas. E quibus Hagano calicem magnum de auro purissimo, electro et gemmis preciosis in ministerium Domini in gloriam et decorem fieri fecit. Umbonem vero patenæ latitudiue pene unius palmæ totum per circuitum lapidibus preciosissimis et unionibus vestivit.

Verum nos ea, quæ paulo ante nostram ætatem gesta sunt, breviter, prout ea expiscari potuimus, attingentes, hæc, quæ nostris modo temporibus geruntur, lamentando potius quam dictando subnectamus. Et ne quis nobis crimini ducat, quod tempora regum vel Romanorum imperatorum per successiones suas huic opusculo subtexentes, non eorum quoque feliciter vel secus gesta historiam more pariter inseramus, hoc sibi responsi habeat quicumque hæc legere animum indicat, nos non statuisse omnia scribere, quæ in re publica vel ecclesia gesta sunt aut geruntur, utpote monasterii carcere inclusos nec hominum expertos nec valde curiosos. Ergo mihi hanc tantum operam injunxi, ut nostræ rei publicæ consules, hoc est monasterii nostri patres atque rectores, cum calamitatibus, quæ nos modernis temporibus oppræsserunt, stili officio ad posteros tansmitterem. Nam iidem ipsi¹⁶ nimirum imperatores suorum secum habent præcones meritorum, experientia, ut ita dicam, vernacula eis scribenda dictante, et falsas opiniones veritate astipulante longius propellecte. Verum hæc hactenus.

Igitur Gosbertus abbas (*an.* 970), etsi non morum, studii tamen sui erga locum Herveldensem satis evidens ad nos transmisit documentum, magnam scilicet copiam librorum suo nomine ob monumentum sui attitulatum. Plurima quoque ornamenta in auro et argento, in vestibus sacris, quibus uterentur in gloriam ingressuri sanctuarium, tabulam quoque altaris composuit (*etc.*), dicens: « Domine dilexi decorem domus tuæ » (*etc.*) tempore Ottonis secundi (*qui Rubicundus dicebatur.*) Quo mortuo (*an.* 985), Ottonem filium reliquit heredem parvulum; cui patruus Heinricus¹⁷ regnum subripuit. Inde Ludolfus, frater Ottonis, idem attemptavit (25). Sed optimatum inajor vis utriusque conatum repressit. Abbas Gosbertus, quia Ludolfo juraverat, Ottoni jurare noluit. Ideoque discedens, Bernharius ex ejusdem monasterii præposito abbas successit superstiti (*an.* 985). Idem calicem

VARIE LECTIONES.

¹⁰ Et non sine suo nutu gestum, ut tam difficulter coalescerent animi Fuldensium fratrum cum animo pontificis *additi c. sede vide infra.* ¹¹ apostolorum *add. c.* ¹² factum *corr. fratrum Locus turbatus est; cf. etiam n. a.* ¹³ successerunt *c.* ¹⁴ brunwarth *c.* ¹⁵ gosberthus *c.* ¹⁶ idem ipse *c.* ¹⁷ Hinricus *c. æpisc.*

NOTÆ.

(21) Quæ littera obliqua expressa uncisque sunt inclusa, Hamerslebensis adjecisse videtur.

(22) Hæc verba Lambertii esse videntur, ita ut Vita jam ejus tempore scripta esset. De qua cf. Mabillon acta III, II, p. 400. Illa quæ in cod. Erlangensi existat cum his quæ Lambertus narrat satis convenit.

(23) Hæc est archiepiscopatu Moguntino.

(24) Cf. catalogum abbatum ex Annal. Hersfeldensibus primæ Annalium parti illatum a. 798, 846, 875, 892, 901, 927, 928, 933, 956, 959, 962, 970, W.

(25) Res sane inaudita, quam quomodo Hamerslebensis acciperit — nam Lamberto non tribuere ausim — intelligere nequeo.

alterum Commentariorum nomine non inepte insi- A ne, jam supra tom. III edito, ab Adamo initium gnire vult F. C. Th. Piderit (26). Illo enim volumi- capiens, universam Historiam in quinque ætates di-

magnum cum duabus ansulis, ex puro auro, electro et margaritis comparavit. Hic monasterium sibi construxit montem sancti Petri; ibi cum suis militibus residens, rebus monasterii profusus utebatur, fratribus licentia permessa sibi vivendi in deterius. Hæc tempore Heinrici imperatoris (*sancti*), ad quem effrenati monachi contra abbatem conquesti sunt. Qui mittens ad Althahense¹⁸ monasterium, ejusdem loci abbati Godehardo commisit Hersveldense¹⁹ monasterium, quod tamen non acceptavit, donec paulo post obisset Bernharius (*an.* 1005). Tunc destructis cellis proprietariis, intravit reformare in melius. Regnum se accepisse dixit, non monasterium; ideoque plurima preciosa dedit pauperibus. Stolas aureas ducentas conflavit per ignem; aurum pauperibus distribuit. Godehardus, mortuo episcopo Hildesemensi (*an.* 1022), ibidem episcopus instituitur. Successit Herveldiæ Arnoldus (*an.* 1012) ex præposito ejusdem loci abbas, districtæ severitatis vir tempore Heinrici cesaris. Conradus successit cesar tempore ejus, apud quem accusatus abbas Arnoldus deponitur. Rudolphus²⁰ de monasterio Stabulaus abbas hic instituitur (*an.* 1031, Italus genere, mitis pater et benivolus, in Dei servicio vigilantissimus et primus²¹). Sed paulo post ab eodem Conrado in episcopum Paderbornensem instituitur. Bardo (27) abbas succedit, qui eodem anno archiepiscopus Moguntinus efficitur; ad cujus sepulcrum miracula fiunt. Megenherus²² abbas ex monacho ejusdem loci successit (*an.* 1035), vir gravis et bonus, cujus, doctrina concordavit cum vita. Scolam instituit; omnium artium peritus fuit (28). Tempore ejus anno Domini 1038 (29), ejus anno tercio, totum monasterium incendio periit. Sed Deus optimus miraculis multis eos consolatus est ibidem ostensis per merita sanctorum patronorum Wicperti et Lulli. Inter sanatos advenit unus ex illis, qui in Collebesce, quod interpretatur prunarum rivus, coream illam famosam duxerant (30), tremulus per annos jam 23. Hic ibidem eanus factus, Ruthart nomine, servicio, soneti Wigberti se tradidit, gratus Deo et sanctis ejus. Conradus imperator tempore ejus obiit (*an.* 1039). Filius ejus Henricus velut alter Karolus (31) in regno successit, virtuosus et pius. Nigro erat, sed venusto aspectu, statura procerus. Nam ab humero et sursum eminebat super omnem populum. Ipse aderat delicatus adhuc et inunctus rex (*an.* 1040) dedicationi ecclesiæ reparatæ Herveldiæ, quam dedicaverunt Humfridus Magdeburgensis, Kasso Nuenburgensis et Hunoldus Mersburgensis episcopi (32), cum consensu Bardonis Moguntinæ sedis archiepiscopi, sub abbate Meginhero, quem idem Henricus ut sanctum virum venerabatur et sociabat lateri suo. Decimas etiam tributorum regalium, donec viveret, concessit. Burchardus episcopus Halberstadensis post hæc obiit (*an.* 1059), cui auctor libelli hujus crimen imponit *injustæ detentionis decimæ ejusdam, quæ pertinebat ad monasterium Hersveldense, etc. Subsequitur mors abbatis Meginheri. Henricus cesar optimus obiit. Item Eybertus Fuldensis abbas inter eosdem obiit (an. 1056.) Plurimum commendat auctor hos tres. Sed episcopi Burchardi, viri utique sancti, qui et mortem suam prælixit, plura bona fecit et miraculis claruit, reprehensio videtur injusta, et quod crepuerit medius sicque pœnitentiæ ductus sera restituerit quæ injuste invaserat, non consonat veritati.)*

EX LIBRO II²³.

Henricus Cesar moriens, (*an.* 1056) Henricum filium parvulum reliquit heredem sub matris suæ Agnetis, prudentissimæ reginæ, regimine Ruthardus, quondam abbas Corbeiensis, Megenhero successit, abbati Herveldiæ (*an.* 1059), vir prudens et magnanimus; imperare, non imperari novit. Ad seculum prudenter se agebat, in spiritualibus mediocriter. Megenherus via contraria incesserat. Anno Coloniensis archiepiscopus filium Henricum matri abstulit flentibus utrisque (*an.* 1062). Episcopus cum rege ad se rerum gubernacula transtulit. Rex interim Ungarorum Salomon, et ipse puer, ab avunculo regno pulsus, ad Henricum confugit (*an.* 1063.) Utrique alterius soror desponsata fuerat. Restituit ipsum regno, Annone cooperante, Henricus, cum ad maturam venisset ætatem, relicto episcopo, secundum propriam vixit voluntatem, promittensque Karolum Magnum suo seculo sese representaturum, Roboam se representavit (*De quo satis alibi scribitur.*) Anno curiæ se abdicavit ideo, in ocia se²⁴ recipiens Adelbertus Bremensis archiepiscopus loco ejus, non industriæ, substituitur Ruthardus abbas senio confectus, Henrico adveniente Herveldiam, resignavit. Hartwigus, monachus ejus loci, substituitur per eumdem Henricum (*an.* 1072.) Anno hoc gratum habuit. (*Cujus laudem scriptor non persequitur, quia superstes fuit temporis ejusdem.*) Ruthardus in insaniam post

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ althahense c. ¹⁹ hersfeldense c. ²⁰ Rudolphus c. ²¹ pmus c. ²² megenherus c. ²³ Ex libro secundo ejusdem collecta rubra codicis. ²⁴ deest c.

NOTÆ.

(26) In commentat. de Lamberto Schafnaburg., **B** monacho Hersfeldensi, rerum Germanicarum sæculi xi scriptore locupletissimo. Hersfeldiæ 1828, 4. p. 14, (cujus censuram dedimus in Ephemerid. literar. Ienens. a. 1830, n. 130). H.

(27) Hic ordo turbatus est. Bardo a. 1031, Arnoldo, Bardoni a. 1035, successit Meginherus.

(28) Locum a Paulo Langio ex hoc Chronico de Meginheri studio allatum v, supra n. 4.

(29) Anno 1037 Lamberti Annales.

(30) De hac re cf. Archiv. VII, p. 431.

(31) Cf. Paulum Lang. Chron. Citic. (ap. Struvium p. 1140), qui hoc Lamberti opere usus est: *Quem et ipso Carolo Magno plures assimilant; eam siquidem morum excellentiam, eam in rebus agendis magnificentiam, eam humilitatem, pietatem, mansuetudinem,*

affabilitatem atque in dandis elemosinis liberalitatem. « Erat autem ipse nigro quidem sed venusto aspectu, statura procerus. Nam ab humero et sursum eminebat super omnem populum. »

(32) Paulus Langius l. I. : *Kasso... interfuit dedicationi ecclesiæ novæ monasterii Hersfeldensis et cryptæ ejusdem. Ad quam solemnitatem ipse invitatus fuit una cum Hunoldo Mersburgensi episcopo atque Humfrido metropolitano eorundem Magdeburgensi, in hoc consentiente Bardone Moguntinense archiepiscopo, ejus loci diocesano. Erat et tunc, UT LAMPERTUS, DICTI COENOBII HIRSFELDENSIS MONACHUS ET NOBILIS HISTORICUS REFERT, præsens per se imperator Henricus tertius adhuc adolescens. Cf. ejusdem Chron. Numburg. ap. Menkenium II. p. 12, ubi eadem fere verba leguntur. W.*

stinctam ita tractat, ut usque ad ann. 703, nihil nisi sola nomina afferat, tum vero ad singulos annos ea tantum facta, quæ ad gentes Germaniæ, familias principum, rem sacram, ecclesias et monasteria, etc. pertinent, quæ memoratu digna viderentur, breviter admodum percurrat et tangat, usque ad annum 1039, quo Conradus imperator obiit. [Quæ omnia ex Annalibus in monasterio suo Hersfeldensi confectis ad verbum fere desumpta esse, jam supra dictum est (33). Hi Annales jam deperditi, sed a diversis diverse exscripti, etiam rerum annis 972-982, gestarum paulo ampliorem Historiam ipsi suppeditasse videntur (34), ipsosque in monasterio postea ope Annalium Hildesheimensium usque ad annum 1040 continuatos fuisse, Annales ostendunt Ottenburani (35) supra editi, qui usque ad hunc annum quam maxime cum Lamberto conveniunt, quamvis eos neque ipsius librum neque Hildesheimensem illum, ex quo hæc notitiæ manarunt, sed Hersfeldenses Annales secutos esse, facile sit demonstratu. His brevibus notationibus exscriptis, Lambertus lectoribus satisfecisse sibi visus est, iisque nihil addidit, nisi fortasse quædam eaque brevissima, quæ ex Annalibus antiquis Altahensibus desumpta esse videntur (36), fortasse vero jam a quopiam Annalium Hersfeldensium codici illata erant (37). Inde ab a. 1040. Lambertus proprio Marte res præcipuas adnotandas suscepit; sed ad sua tempora festinans neque multa memoriæ tradidit, neque ab erroribus cavet (38). W.] Secundo hoc volumine tempus, quo Henricus IV regnare cœpit, persequitur, quæ est præstantissima et lectu dignissima libri pars, quoniam rebus quas tradit aut ipse interfuit, ut iis, quæ in monasterio Hersfeldensi vel in terris non longe ab eo remotis, Thuringia et Saxonia, acciderunt, aut ea, quæ in exteris regionibus, Italia, Flandria, Lotharingia inferiori, etc., gesta sunt, a testibus fide dignis facile cognoscere potuit.

Narratis, quibus Henricus rex conflictatus est malis et calamitatibus, et quam indigne et crudeliter in Italia ab Hildebrando (Gregorio VII), summo

A pontifice, sit habitus, et Rudolphi, ducis Suevorum, electione Forchhemii III, Id. Mart. ann. 1077 peracta, scriptor « more inertis poetæ, extremo jam in opere languescens — in longum satis — protracto volumini » finem imponit, ut « qui postea scribendæ reliquæ hujus historiæ parti sese accincturus sit, habeat, unde apte exordiri possit. » An his verbis significare voluerit, se hunc librum jam senectute ingravescente confecisse, definire non ausim; sed cum ad describendam reliquam Historiæ partem alium aggressurum esse speraret, certe nonnullis annis post, fortasse Rudolfo jam mortuo, hic finem fecisse videtur.

B Summorum qui apud Romanos floruerunt historicorum exemplum ad imitandum sibi proposuisse Lambertum, ex dicendi, quo usus est, genere satis superque elucet. Ejus enim ingenium totius antiquitatis cognitione, optimorumque, quos tulit, scriptorum lectione non leviter tinctum, sed ita imbutum fuit, ut non imperitorum et ineptorum mediæ ætatis monachorum more anxie et infelici opera verba ex iis conquireret et parum apto loco promiscue collocaret, sed diligenti optimorum quorumcunque delectu habito, orationem suam pulcherrimis, quos ex iis decerpserat, flosculis ornaret ac distingueret. Suspensus in eo et admiramur simplicitatem minime rudem, nativum quemdam orationis colorem, elegantiamque eam, quæ ab hujus sæculi scriptore vix expectari potest. Ubique magnam in exponendis rebus gestis laudem ordinis, perspicuitatis et jucunditatis meruit. Nam ejus narratio variis virorum præclarorum imaginibus, tanquam luminibus, collustrata, sermonibus eorum, quibus, antiquos historicos æmulatus, nos quasi in mediam rem rapit, animata et vividior reddita, et ars, qua excellit, uno ferè lineamento rerum faciem depingendi, ut eas pietas cernere videamus, sicut Henricum cum uxore et reliquis comitibus Alpes superantem, lectores vel invitos allicit et mira suavitate tenet. Deinde, ordine temporum fere semper religiose servato, nunquam quod alii solent, filium narrationis subito et præter

hæc versus est Otto dux Bajoariorum ²⁵ accusatur reus in regem (an. 1070) Moguntinus archiepiscopus Sigefridus aderat (etc.) Palatium perditis moribus plenum erat. Væ enim tibi terra, cujus rex puer est! (etc.) Imperatrix parvulum peperit regem in Herveldia (an. 1074) *Sapientibus ista sufficiant, alibi plura requirant* ²⁶. (an. 1074.)

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ bajoariorum c. ²⁶ annum quo hæc scripsit 1513, addit *Hamerslebensis*.

NOTÆ.

- (33) SS. III, p. 21. (*Patrologiæ tom. CXXXIX.*)
 (34) V. Giesebrecht Ann. Altah. p. 19, et quæ dixi in Ephemeridibus litter. Gotting. 1842, Nro. 38, p. 382 sqq.
 (35) Quos caveas ne in Suevia conscriptos putet. Certe nusquam ejus regionis res accuratius exponunt, sed præsertim bella in Francia et Thuringia gesta memorant, semel etiam monasterii Hasungun non longe ab Hersfeldia siti mentionem faciunt (a. 1081), ita ut eos in Hassia confectos putarim.
 (36) A. 741, 901, 904, 995, 996, (997), cf. quæ dixi l. I, p. 392.

- D (37) Nam Lambertus, qui nonnisi Annales illos exscripsit, vix tam pauca verba aliunde repetisset, cum alios fontes prorsus negligeret. Nam neque Reginonis continuatorem neque Thietmarum adhibuit (cf. Stenzel II, p. 103), neque a. 1040-1049, cum Herimanno ita convenit, ut hunc ejus fontem agnoscere possim. — Quæ Semler (*Versuch, etc.*, p. 140), de Lamberto monuit, nihil ad hanc rem faciunt. W.)
 (38) Vide quæ in notis dicta sunt et quæ jam Stenzel II, p. 105, collegit. Res externas etiam postea non satis compertas habuit (cf. a. 1071), easque rarissime respexit.

expectationem abruptit, sed producit et continuat, A ita ut res unoquoque anno actas separatim a sequentis Historia tractet, et virorum clarorum, tam de re publica quam Ecclesia meritorum, in eo mortuorum memoriam recolat; quod forma Annalium, in quam librum suum redigit, flagitasse videtur, et eam quidem utilitatem præbet, ut uno obtutu, quid simul evenerit, contemplari ac adjudicare liceat. Affert vero etiam incommoda, quæ scriptor sensisse quidem, sed necessaria duxisse nec declinare ausus esse videtur. Interdum tamen angustiores hos terminos transgressus liberius vagatur, et ea, quæ arcto inter se nexa sunt vinculo, non a se invicem separat et disjungit; quod inter alia, Historia controversiæ de abbata Malmundariensi agitata (39) et turbarum in Saxonia ortarum (40) testatur.

Sed, ut pergamus in adumbranda virtutum, quibus noster præditus est imagine, excellit is etiam verissimo et acerrimo in recte æstimandis hominibus et æqua lance ponderandis eorum factis iudicio, animoque pietatis, humanitatis misericordiæque sensu plenissimo. Valde etiam lectores afficit, et ad satietatem fugandam confert, cum scriptorem ipsum vel rei cujusdam indignatione (ut cruentæ et nefandæ illius pugne Goslariensis a. 1063), vel misericordia (ut Henrici per silvas et deserta fugientis a. 1073), vel denique justa ira (ut in enarandis, quas Saxones a regis ministris tolerarunt, vexationibus a. 1073, aut Coloniensium scelere in Annonem archiepiscopum commisso a. 1074), vehementer commotum vident. — Nusquam Lambertus Historiæ dignitatem lædit magna et gravia minoribus et levioribus confundendo, nisi quis eum cum Philippo Melanchtone ideo reprehendere velit, « quod quædam admiscuerit de privatis rebus indigna posterorum memoria », quæ tamen hic vir eximius sine dubio in priori tantum libri parte, nonnulla exigui momenti complectente, invenire sibi visus est.

A scriptorum hujus sæculi superstitione, qui fabulas aniles et absurda commenta pro veris venditare solent, hic se liberum et immunem, quantum

(39) A. 1065.

(40) A. 1073.

(41). Quo pertinent historiæ: de multitudine miraculorum circum corpus S. Remacii coruscante a. 1071, de Attilæ gladio ibid., de dæmone seditiosis Coloniæ incolis præcurrente, de muliere homines magicis artibus dementare infamata et de præsagiis, Coloniæ diabolo in potestatem traditum iri, significantibus a. 1074, de visione cujusdam clerici Spirensis de Huzmanni episcopi obitu a. 1075, de data Satana in carnem Annonis potestate et de omnibus mortem ejus portendentibus a. 1075.

(42) *Amaricare* (a. 1075), *carnalis, in carne, cælitus, compunctio, congruus et incongruus, confortare* (a. 1075), *conversari* (a. 1076), *conversatio* (pro *vita*), *deprædatio, diversare* (a. 1075), *contra, festivitati juramentum, juxta* (pro *secundum*), *metiorare* (a. 1076), *modernus mundus* (pro *homines*, etc), *pœnitudo* (a. 1074), *pompaticus* (a. 1077), *proprius pro suus* (a. 1071), *prolixus* (a. 1071), *reatus, revelatio* (a. 1075), *scandalum* (a. 1075), *scandalizari, transitorius* (a. 1065, 1075), *tribulatio, vas electionis*

A potuit, præstare conatus est, licet passim de sanctorum miraculis malique dæmonis, quas hominibus struxisse dicitur, insidiis talia proferat, quæ negare vel in dubium vocare, illo ævo nefas putaretur, nos vero, meliora edocti, ridemus (41).

Talibus igitur virtutibus cum conspicuus sit Lambertus, quas omnes, qui ejus scripta attentè legunt, agnoscunt et prædicant, non tamen ubivis locorum operam dedit sermoni puro, emendato, qui vocabula parum Latina, aut obsoleta aut post ætatem Augusti demum in hanc linguam recepta et usu probata, verborumque structuras et sententias quibus optimi scriptores recte abinent, intentissima cura fugit et devitat. Ejus generis sunt, præter ea, quæ vel in glossario locum tenebunt vel in annotationibus jam deterioris notæ esse monuimus, plura quæ quamvis apud plerosque mediæ ævi scriptores occurrant, infra tamen enotanda putavimus (42). Ita etiam, ut alia taceamus, in constructione verborum: *facere* in significatione efficiendi cum infinitivo, ut idem sit quod *jubere*, *jubere ut et suadere*, quod modo infinito junctum vel scriptoris negligentiam vel poetæ imitationem prodit, leges purioris latinitatis migrasse existimandus est. Nec minus ingrata est repetitio eorundem verborum et locutionum, a qua scriptores Latini, ad egestatem lingnæ suæ tegendam, sedulo sibi cavent, quæ in nostra tam frequens est, ut eum aliquando inopia verborum laborasse, suspicio nobis suboritur. Ex magno vocabulorum, phrasium, sententiarum, proverbiorum, troporum, metaphororum etc., quæ adamasse videtur, numero pauca tantum infra delibasse sufficiat (43). Eadem est ratio lacorum, quos ex libris sacris et classicis Romanorum scriptoribus, Cicerone, Livio, Tacito, Terentio, Horatio, Ovidio aliis affert, quorum haud paucis bis et sæpius in simili re utitur (44). Ad poetarum Latinorum carmina cognoscenda cum maximum contulisse videatur studium, in haud paucis etiam ejus commentariorum locis oratio supra prosæ simplicitatem tenuitatemque assurgit et poetico

C etc., quæ adamasse videtur, numero pauca tantum infra delibasse sufficiat (43). Eadem est ratio lacorum, quos ex libris sacris et classicis Romanorum scriptoribus, Cicerone, Livio, Tacito, Terentio, Horatio, Ovidio aliis affert, quorum haud paucis bis et sæpius in simili re utitur (44). Ad poetarum Latinorum carmina cognoscenda cum maximum contulisse videatur studium, in haud paucis etiam ejus commentariorum locis oratio supra prosæ simplicitatem tenuitatemque assurgit et poetico

(a. 1075), *vas diaboli* (a. 1074), *zelus*.

(43) *Quid facto opus est (esset)* a. 1056, 1066 (bis), 1073 (bis), 1074, 1076 (quater), 1077 (bis); *habenas, frena, retinacula laxare* a. 1070, 1074, 1076, *rumpere* a. 1070, 1072, 1073 (bis). 1075, *abjicere* a. 1077; *pro virili portione* a. 1070, 1073 (bis), 1075; *abolere*, ut: *macula multis seculis non abolenda* a. 1076, et a. 1075, *clades* (a. 1077), *ignominia non abolenda* a. 1075, etc.; *sanum aliquid sapere* a. 1073, 1074, 1077; *incisa spes* a. 1065, 1069, 1070, 1074, 1075, 1076. — Vocabulum *fidem* a. 1073, paucis lineis quater repetitur.

(44) Ut ex his: *Daniel*. VIII, 25). *Directus est dolus in manu ejus* a. 1091 et 1074; et. 1. (*Machab.* III, 6) *directa est salus in manibus eorum* a. 1076, etc.; et ex illis: *surdus tribunalibus (auribus) fabulam narrare* a. 1059, 1063, 1074. (*Horat. Epist.* II, 1, 199), *in arduis rebus* a. 1065, 1073. Ejusdem carm. II, 3, 1; *ignem gladio scrutari* a. 1063, 1071. (Ejusdem serm. II, 3, 276); *frena injicere vaganti licentiæ* a. 1072, 1076. (Ejusdem carm. IV, 15, 10).

quodam colore infucata est; quod non uno exemplo confirmatur. Nimia denique copia et ubertas ubi brevitati et concinnitati commodior fuisset locus, vitio ei vorti potest. Quas leves maculas, quibus, cum in Lamberti libro plura niteant, ut ei inter ætatis mediæ historicos principem pene locum concedere non dubitemus, non magnopere offendimur, ipse, emendatrice manu admota, facile abstergere et delere potuisset; excusandæ tamen sunt in homine, cuius esset, libris sacris, ecclesiasticis, liturgicis legendis omnem fere operam omneque tempus impendere.

Quibus expositis, de re non minus gravi et difficultatibus implicita quærendum est: an Lambertus historicam fidem semper servavit (45)? Quam quidem quæstionem non melius et promptius solverimus, quam si, Lambertum vera dicere primum potuisse, deinde voluisse, paucis demonstrabimus. Omnis autem rei cardo in eo vertitur, utrum, quæ hic scriptor de Heinrici IV Indole, moribus et factis, de turbis eo imperante concitatis, de calamitatibus, quæ Germaniam tum fato iniquo afflixerent, narravit, vera sint, necne. In tantis animorum motibus, quantis Lamberti ætas agitata est, fieri non potuit quin, quam quis de rebus publicis sequeretur sententiam, in eam lectoris quoque trahere vellet. Sed in hoc viro, qui inter has tempestates et procellas tantum mentis sanæ et animi quietis sibi conservavit, ut verum a falso discernere posset, tale quid non est timendum, Hersfeldensis cœnobii antistes, publici concilii nunquam non particeps, quid in utraque, et Heinrici regis et Saxonum Thuringorumque, parte gereretur, non erat nescius; contigit vero ei etiam ut medius inter illum principem et hos populos, et illi ob fidem servatam gratus esset et acceptus, et apud hos ob eximiam eloquentiam cæterasque ingenii animique facultates magna poleret auctoritate, ita ut Lambertus, quem tanquam hominem non modo promptum ingenio, sed usu etiam exercitatum, sæpius fortasse intinerum et negotiorum sibi adjungebat comitem, quæ his de rebus traditurus posteris esset, ex puro et limpido potius fonte quam ex turbidis rivulis haurire posset. Uniuscujusque autem historici multum interest, si quando, viros, quorum ad arbitrium nutumque cæteri se figere et componere solent, præsentis cognoscendi, coram ex iis audiendi, et quales sint eorum mores et ingenia, discendi, quæque velint et cupiant investigandi, occasionem sibi datam videt. Quæ opportunitas nostro sæpe se obtulit, Henrico IV identidem Hersfeldiæ commorante ut anno 1066, 1071, 1073, 1074. — Sed satis de hac causa dictum puto, veniamus ad alteram. Lambertum, quæ comperta et explorata habuerit vera et sincera, nec falsa et simulata, posteris reliquisse, cum qui in omnibus ejus narrationibus inest genuinus sine ullo fuco color, probat, tum liberæ ejus et graves de corruptis clericorum moribus et depravata rei sacræ conditione

(45) Sunt enim qui huc affirmare nolint, ut Godofredus Arnoldus [Krichen-und Ketzehistorie,

querelæ magis confirmant. Tantum enim abest, ut quæ in monachis suæ ætatis sui que ordinis vituperanda observavit silentio premat, aut eorum culpam in alios, principes inprimis, quorum tamen injurias et vexationes quibus cives suos affliciebant, eadem acerbitate castigat, transferre velit, ut aperte in eorum mores plane deperditos invehatur deque iis querelas jactet. En! qualem nobis, data de monachis sui temporis disserendi occasione, ambitionis, superbiæ et luxuriæ eorum imaginem proponat ad ann. 1071: *Et revera non immerito Dominus — non esse usque ad unum.* Nec monachi tantum, sed etiam summi Ecclesiæ magistratus, si forte morum pudori et vitæ sanctitati minus studuerint, bilem ei et indignationem movent, gaviterque eos reprehendit et exagitat ut ann. 1064; et a. 1070 Hermannum per Simoniacam hæresin episcopatum Bambergensem invasisse, et multis muneribus papæ datis non solum impunitatem criminis, quod objectum fuerat, consecutum, sed etiam pallium et alia quædam archiepiscopatus insignia percepisse, animo ob hoc facinus vehementer commoto tradit. (cf. a. 1075). Postquam Lambertus Ruthberti abbatis Bambergensis, qui ad locum Meginwardi, abbatis Augiensis, non per justam et legitimam electionem suffectus est, sordidam vitam et quam immensa ad hanc dignitatem assequendam munera prodegiisset, perstrinxit, ita pergit (a. 1071): *Is pseudo-monachus — prolixiore opus habent trugædia.* — Quam severum et justum est ejus de Heinrico, episcopo Spirensi, Ecclesiæ suæ opes puerili levitate dilapidante (a. 1075), et de abbatibus monachisque ad summam Fuldensis monasterii dignitatem pretio mercandam confluentibus (a. 1075) judicium! Quibus exemplis plura alia ejusdem generis addi possent. Cui denique ipse Ruthardus in moribus remissior videbatur (a. 1074), qui Aribonem, nobilissima familia progenatum, Guillelmi et Ottonis marchionum fratrem, a servis suis occisum, litteris quidem apprime eruditum, sed propter lasciviam morumque intemperantiam bonis omnibus inivisum (a. 1070) dicit nonne is solam vitæ integritatem et virtutem, nulla dignitatis, generis et ordinis habita ratione, in laudando pariter ac in vituperando spectasse putandus est? — Nec tamen eo audaciæ progressus est Lambertus, ut de rebus monasticis aliam plane, quam sui sæculi homines, sententiam sequeretur, Meginhero duce, nihil nisi quod nimium esset, tum in petulantia, tum in disciplinæ severitate, aversatus.

Suspicionem etiam animi Hildebrando sive Gregorio VII pontifici tantum dedit, quantum ab Henrico IV rege alieni, quibusdam movit Lambertus, Nam illum non modo laudibus cumulat (a. 1073), ced etiam calumnias et convicia, quibus inimici eum proscindebant, tam sedulo refutare studet, ut inde ejus officiosam gratificandi voluntatem cogno-

1729, p. 1, l. xi, c. 3. 6 p. 367) qui etiam Justi Lipsii, Gerh. I. Vossii aliorumque testimoniis niti se ait.

18. Sic narrata pontificis cum Mathilde mar-
 issa consuetudine et convictu, quantam cri-
 idi materiam præbuerit ista familiaritas, non
 rit quidem, ad statim tamen addit (a. 1077):
*pud omnes sanum aliquid sapientes luce claius
 bat, falsa esse quæ dicebantur. Nam et papa
 is eum contra venenatas detractorum linguas
 eniebant.* Eodem modo, quorum Hildebrandus
 odo Wormatiensi accusatus est, delicta excu-
 orumque criminum vim et pondus infringere
 are studet, ut ea omnia ab Hugone Blanco,
 ie fraudulentum et ira in papam inflammato,
 tata esse dicat, Denique tumultus, vita cæ-
 cro ordini imperata passim, Erfordie præ-
 ortos, ita refert, ut pontificis decreta magis
 re quam improbare videatur. His igitur aliis
 usis Lambertum Gregorio faventem et ab
 partibus stantem videmus. Sed quæso, qui
 oterat, ut scriptor, locorum intervallo dis-
 is, de viro, qui non solum vulgi opinione gra-
 us, disertissimus et maximæ auctoritatis esset
 is, sed intelligentium quoque hominum judicio
 tissimus, aliter sentiret, et loqueretur? Ad
 um ejus, verarum et fictarum, admirationem
 iise apud Lambertum legimus grati animi
 m, quem Hildebrando, velut acerrimo liberta-
 rmanie vindici, deberi omnes vel regis levi-
 ffensi, vel ejus superbia læsi præ se ferebant
 stitebantur. Utrum jure, an injuria? Hoc diju-
 vix licuit Lamberto qui tum superbe a rege
 et indigne ab ejus ministris vel amicis perpe-
 malaque ex munerum sacrorum nundinatione
 am ex perenni fonte, manantia vidit et ge-
 tum remedia his morbis, qui totum utrius-
 eipublicæ corpus antea sanum et valens pes-
 i veneno infecerant, sanandis proposita, salu-
 et præsentia duxit.

l ea quoque culpa Lambertus vacat, quam in
 vulgo censerunt, quod in describenda Hein-
 V, vita et moribus veritati male consulerint,
 nstituta cum aliis rerum Germanicarum ejus-
 etatis scriptoribus comparatione, facile ab eo
 veri potest. Nullus enim fere horum scripto-
 47) reperitur qui ab omni partium studio immu-
 nturbatum dissidio inter pontificem et impe-
 reipublicæ statum tam prudenter et quiete
 uerit, quam Lambertus. Cujus etsi commenta-
 D tis luculenter docent, eum fidem papæ debi-
 omnino servare voluisse et ejus signa deserere
 duxisse, non ubique tamen ab eo facta defen-
 duo fuit probò, honestatis amante et a flagitiis
 ribusque abhorrente animo, prorsus omnes,
 æges et aliorum jura violarunt, sive clerici
 at sive laici, ira et indignatione acriter prose-
 r, ideoque pari vehementia injustam decima

A rum exactionem et injurias Saxonibus et Thuringis
 a rege illatas atque improbam eorum clericorum
 vitam, qui ad honorum gradum non via virtutum,
 sed per ambitionis præruptum et male partarum pe-
 cuniarum profusionem immerentes ascenderant, in-
 sectatur et corripit. Quæ cum ita se habeant, non
 mirum est Lambertum potius pontificem quam re-
 gem cum asseclis insoates adeo nec refragantes
 injuriose et crudeliter tractantem, quæ facinora
 quotidie et videret et audiret, favore esse com-
 plexum. In Heinrici quidem Vita duo discernenda
 sunt tempora, unum quo rex juvenis per pædago-
 gos et pessimæ notæ familiares corruptelarum ille-
 cebris irretitus, potentie fines paulo longius quam
 patriæ salus permetteret, proferre conatus est;
 B alterum, cum mala subiit, rege potentissimo, a pa-
 tre avoque, viris clarissimis et optime meritis
 commendato, indignissima, quæ summam misera-
 tionem commovere debent; cujus sensu etiam Lam-
 bertus difficile et periculosum in Italiam iter cala-
 mitatesque quibus in eo laboravit describens, se
 tactum esse profitetur. De illa vitæ parte scri-
 ptor lenè judicium fert, juvenili potius superbiæ
 quam inveteratæ male faciendi consuetudini in-
 justam Saxonum oppressionem perniciosasque
 quibus flagrabat libidines tribuens, et sic eum ex-
 cansans (47): *Rege ad omnia, quæ jussus fuisset,
 puerili levitate annuente, tum regem « juveniliter
 tumultuantem » appellans.* Saxonibus vero et Thu-
 ringis ad maximam perniciem ab eo jam reda-
 ctis rerumque publicarum conditione omnino per-
 turbata prudentibusque principum consiliis prorsus
 spreto et neglectis, severius cum eo agit, ut non
 modo hæc (48): *Neque enim lascivie regis — vel
 levi verbo auderet redarguere,* sed etiam multa alia
 in regis ignominiam dicta in his Annalibus lega-
 mus, cum, si alterum simul tempus narrando
 complecti licuisset, meliora de eo dicendi oblata
 esset facultas.

Quibus omnibus examinatis et ponderatis, haud
 inviti largiemur Lambertum, licet ab erroribus
 quorum nonnullos in annotationibus ostendimus,
 non prorsus liberum, plenam, perpicuam et accu-
 ratam rerum sua ætate vere gestarum narrationem
 posteritati reliquisse, et cum nec causarum, quibus
 quæque acta sunt, neque eorum quæ cum iis con-
 juncta venerunt explicationem negligat, pragmaticæ
 ejusdemque veræ historiæ exstitisse auctorem. Quo
 factum est ut plerique historiæ Germanorum scri-
 ptores, qui quidem fontes ipsos adire consueverunt,
 cum maximi æstimaverint, ejusque in Heinrici Vita
 auctritate, tanquam hominis eloquentissimi pariter
 ac gravissimi, fere sola nitantur et in ea acquiescant

F. L. HESSE.

Attamen per medium ævum Lamberti nomen raro

) Quorum recensendorum nsbis otium fecit
 Frischius Aschafnaburgensis, in compara-
 critica de Lamberti Schafnab. Annalium cum
 ot ejusdem ævi chronicis. Dissertatio inau-

guratis. Monachii 1830, 8, 64 pp.

(47) Ad ann. 1063.

(48) A. 1075.

aut nunquam auditum est. Nam ipse illud neque A præfatione quadam neque libri inscriptione neque in textu prodidit (49, ut fere mirum sit, quod posterioris ævi codices et scriptores (50) id scire potuerint. Liber vero a pluribus lectus est atque exscriptus. Quibus signa prætulisset Bernoldus, si ejus verba a. 1054 de miraculo a papa Victore facto quæ cum Lamberto prorsus conveniunt, ex hoc exscripsisset. Cum vero alibi nusquam hoc libro usus sit, id vix statuerim. Nisi hæc verba Lamberto postea obtrusa putes (51), sane de communi utriusque fonte, quamvis hæc nunc lateat cogitare oportet. Neque Sigebertum Gemblacensem (52) Lamberti Annalibus usum esse, V. Cl. Hirsch mihi persuasit (53) licet singulis annis (54) quamdam inter eos deprehendi similitudinem non negem. — Itaque primus, nisi fallor, Lamberti Historia monachus Sigeburgensis, qui Vitam Annonis archiepiscopi Coloniensis conscripsit usus est: cui quæ ille de viro celeberrimo sibi quoque noto diligenter retulerat se ita commendabant ut ea ad verbum in suas transferret schedas iisque in publica archiepiscopi Vita enarranda nihil fere addendum reperiret (55). — Paulo post qui magnos illos Annales confecit, quos vulgo annalistæ Saxonis nomine laudamus, Lambertum evolvit et plures ejus locos compilationi suæ vastis simæ intulit, quamvis, Brunonis Historia cæteris fontibus prælata, præstantissimam illius partem, eam dico, qua bellum Saxonicum describitur, intactam reliquerit, sive ne narratione copiosissima

(49) V. a. 1058, 1059 ubi optimi libri *N.* legunt, alii vero semel *Lambertus* scribunt.

(50) Cf. infra n. 59, 61, 62, 63.

(51) Hoc etiam loco minus apto, quo hæc in codice 1 leguntur indicari videtur: reliqui codices postea ordinem mutasse videntur.

(52) Verba apud Miræum a. 1077: *Lamberti Schafnaburgensis monachi Hersfeldensis Chronicon disinit*, in nullo codice obvia, editoris esse, vocabulum *Schafnaburgensis* satis ostendit.

(53) In libra eruditione plenissimo, quem de Vita et scriptis Sigeberti edidit p. 110-113.

(54) Cf. præsertim a. 1073. At Lambertus hæc a. 1075 retulit neque video cur dubitemus quin Sigebertus de hoc regis Russorum adventu quædam audierit. Si alibi conveniunt, plerumque res sunt notissimæ; sed quæ Lambertus fuse exponit, Sigebertus breviter attingit. Locos vero a. 1054, 1071 hic ex aliis fontibus recepit.

(55) Quod Delius (ap. Ledebur Archiv. V, p. 55 seqq.) sine causa in dubitationem vocavit.

(56) C. 9 de Dedone ex a. 1056 et 1042; c. 12 de Adalberto ex a. 1065 et 1072.

(57) Vol. I, p. 179 ex a. 1054.

(58) II, p. 105.

(59) De quo vide quæ disputavit V. Cl. Hesse Beitrage t. I, fasc. 2, p. 5-9. Ipse Nicolaus f. 125: *Hic (Lampertus), inquit, satis late scribit suam chronicam eæ qua plura ego frater Nicolaus de Sygen professor Erfff. ad Sanctum Petrum collegi hunc sine præsentem sexternum videlicet ab anno Domini 1000 usque ad a. D. 1077.*

(60) Apud Menkenium II, 4 1 seqq.

(61) Natus Frankenberhæ in Hassia, d. 1 Mai, a. 1457, mortuus d. 27 August. 1522 (ergo tribus annis ante editum a Churrero Lamberti librum, quo igitur

obrueretur veritus, sive Lambertum Saxonibus et præsertim Halberstadensibus non satis favisse ratus. — Eodem fere tempore liber de fundatione cœnobii Gozecensis scriptus est, cujus auctorem plura ex Damberto desumpsisse (56) patet. — Etiam (57) in Chronico Laureshamensi Lambertinæ narrationis vestigia deprehendi, jam Stenzel monuit (58). — In monasterio S. Petri Erfordiensis jam sæculo duodecimo incipiente Lamberti codicem fuisse, cujus fragmenta tum aliis operibus sint inserta, tum tanquam breviores Annales descripta mox videbimus. In eodem vero cœnobio sæc. xv ex Nicolaus de Sygen magnum Thuringiæ Chronicon digessit (59), in quod etiam ex Lamberto plurima recepit. Cujus autographon in archivo publico Wimariensi asservatum V. Cl. Hesse summa diligentia perlustravit et examinavit Alii quoque rerum Erfordiensium scriptores, præsertim ille, qui satis barbaro nomine « Exphurdianus antiquitatum variloquus » audit (60) multa ex Lamberti Annalibus mutuati sunt. Præterea vero sæculo xiv exeunte xv incipiente, plures eorum codices noti fuisse videntur, cum etiam alios rerum scriptores iis usos fuisse, V. Cl. Hesse probaverit, Wigandum Gerstenberger in Chorico Hassiaco (61), Trithemium in Chronico Hirsaugiensi (62), Paulum Langium in Chronico Citicensi (63): quibus addi possunt Andreas Lang, abbes S. Michaelis Babenbergis, qui sæc. xv ex librum *De sanctis ordinis S. Benedicti* conscripsit (64), et N. Em-

C tantum manuscripto uti concessum fuit), ut, quæ ad ann. 1524 et 1549 traduntur, ab aliena manu adjecta sint. Ejus Chronicon Thuring. et Hass. (de quo vid. Wenck. l. c. t. I præfat. p. xv) typis exscriptum legitur in Schminckii Monument. Hass. t. I et II. Loca, quos ex Lamberto in id transtulit, habentur t. I, p. 46 ad ann. 908 ubi fontem, ex quo hausit, et etiam in sequentibus paginis, falso Chronicon Lambertini Leodicensis nominat, quem errorem jam in hujus præfationis initio redarguimus, p. 106, 110, 112, 114, 116, 129, 131, 134, 142, 147, 149, 154, 160, 164, 172, 181, 190, (Ex Monachi Erfordiensis additionibus ad Lambertum petita sunt, quæ continentur p. 192, 197, 198, 200, 208, 211, 214, 216, 218, 222, 138, 239, 246.) — Chronici Hersfeldensis nomine Gerstengerus p. 103, nomini Lambertini Annales indicare videtur; neque ut Wenck statuit, historia Hersfeldensis intelligenda est. Hesse.

(62) V. a. 1065, p. 209; a. 1072, o. 282. Eum codicem Wirzburgensem habuisse, verisimile est: quem fortasse etiam P. Langius, Trithemii discipulus, inspexit.

(63) Chronicon Citicense primo edidit a. 1517; a. 1520 revisit; ubi p. 1142 (ap. Pistor, ed. Struve) narrationem, quæ incipit: *Rex Wilhelmum marchionem Thuringorum* — et desinit — *sorore Joide ex Lamberto ad ann. 1051, verba p. 1143 exstantia; Rex accepto nuntio — omnia faciebat eu eodem ad ann. 1076 mutuatus est; quod etiam valet de iis, quæ p. 1146 de Echerto marchione narrantur.* — Paulo Langio non ignotum fuisse Lambertini libellum de Ecclesiæ Hersfeldensis institutione, jam supra dictum est Hesse. — Cf. ejusdem Chronicon Numburgense ap. Menkenium II, ubi eadem fere repetuntur.

(64) Cf. de ipso Mon. SS. IV, 166. Quæ fol. 181 de Wilderado abbate Fuldensi tradit, ex Lambert-

ser (65), quia, 1512 Vitam sancti Bennonis Misnensis A rum codicum fide emendanda erant. episcopi edidit (66).

Paucis annis post prima editio prodiit, quæ ingenti plausu recepta, viribus eruditissimis visus est thesaurus (67), ita ut deinceps horum annorum Historiam Lamberto maxime auctore omnes narrent; qui utinam etiam æquum ejus iudicium imitati atque æmulati essent!

Societate aperiendis fontibus rerum Germanicarum mediæ ævi constituta et statim de præcipuis scriptoribus summa cura diligentiaque exhibendis cogitante, Cl. L. F. Hesse, vir de Historia Turingica meritissimus, Lambertum, omnium mediæ ævi historicorum pene præstantissimum, edendum suscepit, et annis sequentibus cum codices a Pertzio et Bochmero feliciter repertos cum editis comparavit eorumque fide textum recensuit, tum verbis et rebus explicandis egregiam operam navavit, et studiorum per viginti et amplius annos continuatorum fructus in hoc loco reponere voluit.

Subsidia vero hæc ipsi ad manus fuerunt:

1) Codex Augustinensium Witembergensium (68), quem vir summus et de omnium scientiarum propectu optime meritis Philippus Melancthon Secerio describendum mandavit atque Chaspari Churrero typis edendum transmisit. Qui cum jam inveniri non potuerit, sive deperditus sit sive in quodam angulo lateat (69), editio princeps, quam Churrerus a. 1525, Tubingæ apud Huldericum Morhardum vulgavit, adhibenda erat. Exemplar enim illud genuinum Lamberti textum continuit satisque fideliter expressum esse videtur, ita ut plerumque non nisi leviora menda aspersa atque hinc inde vocabulum (79) omissum vel additum deprehendas; quæ alio-

Ann. a 1063 sumpta sunt, et hunc ipse auctorem laudat f. 184 ubi de Meginhere Hersfeldensi loquitur: *Is ut Lampertus in sua Chronica testatur*, etc.

(65) Ipsum affert c. 39 (ap. Menkenium II, p. 1869): *Hujus autem vastationis meminit Lampertus Herveldensis monachus, nobilis historiaram scriptor* Quæ verba cum legisset monachus Hamerslehensis supra laudatus, Chronicoa Ekkehardi, oujus epitomen fecit, Lamberto tribuendum esse putavit, ita inquires (f. 30, Cf. Leibnitz I, p. 700): *Puto Lambertus vocatur auctor monachus Hersfeldensis nobilis historiographus; sic illum nominat Ieronimus Emser in Vita Bennonis episcopi. Si tamen sit iste.*

(66) His nescio an annumerari debeat Stephanus Leopolder, qui a. 1502 1532 in cœnobio Wessofontano vixit et Leutnero teste (Hist. Wessof. p. 339.) « Chronici Hersfeldensis compendium ex Lamberto Schafnaburgensi excerpit », cum jam editione principe uti potuerit. — Staindelium, qui jam antea Chronicon magnum Bavaricum compilavit, non Lamberto, ut Oefelius putavit, sed Annalibus Althensibus usum esse, Giesebrecht satis probavit p. 7. — Stenzel etiam Ann. Novesienses ex Lamberto a. 1074 descriptos esse adnotavit, quos sæculo xvi exeunte compositos hic non attulerim, cum tunc temporis jam plurimi editum Lamberti textum adhibuissent.

(67) Cf. testimonia a Vossio collecta de Hist. Lat. II, c. 47, quibus multi addi possent.

(68) Errore decepti plures codicem Tubingensem dixerunt.

(69) V. Cl. Forstemann mihi retulit, codices illius

1*) Codex in archivo Desdrendi a Cl. Hessio primum evolutus, quem annis 1550-1660 manu exaratum esse opinatur, ex editione principe descriptus esse videtur, quippe qui in plerisque cum ea conveniat neque locum a. 1075, expleat (71).

1 a) Auctor Vitæ S. Annonis (72) et.

1 b) Annalista Saxo (73) antiquos et optimæ fidei codices ante oculos habuerunt (74).

Reliqui vero libri, quotquot novimus, manarunt ex

2) Codice monasterii S. Petri Erfordiensis, qui certe sæculo xii inc. scriptus fuisse videtur, itaque prope ad Lamberti tempora accessit et ejus verba accurate satis atque fideliter servasse putandus est, nonnulla vero abjecit quæ res Erfordiensis posterorum memoriæ traderent, a genuino Lamberto secernenda. Codex ipse, quem in Turingiæ bibliothecis frustra quæsivi, deperditus esse videtur; ex ipso vero derivati sunt.

2 a) Codex Gothanus Ekkehardi, mbr. s. xii, olim S. Petri Erfordiensis, de quo vide Mon. SS. III, p. 21 Proem. ad Lambertum Aschafnaburgensem, Patrologiæ tom. CXXXIX (75). Post annum 1049 vero pauca tantum verba ex Lamberto exscripsit (76).

2 b) Codex comitis de Seehoenborn in arce Gaybach asservatus, mbr. s. xii olim « S. Petri in Erfesfurt », Annales continet, a. V. Cl. Boehmero exscriptos, qui usque ad a. 1077 ex Lamberto hausti sæpe ipsa illius verba retinent, ideoque his emendandis multum inserviunt. Annales una manu usque ad a. c. 1150 exarati, postea ab aliis usque ad a. 1463 continuati, in alio Monumentorum volumine edentur (77).

Proxime ad codicem 2 accedere videtur

monasterii partim in bibliothecam Wittenbergensem venisse, partim postea in Ienensem transmigrasse. In neutra jam reperitur.

(70) In priore tantum libri parte plura ommissa sunt, ut a. 723, 732, 733, 786 (cui R. s.), 787, 813 (c. H. s.). de a. 718, 742, 777 v. n. 76.

(71) Eodem continentur: 1° *Origines Saxonica Vuolgangi Crusii* (71 pag.); 2° *Chronicon Veteroceltense* e Conradi presbyteri Lautenbergii Annalibus et manuscripto exemplari castigatum (22 pagg.); 3° *Annales Misnenses* auctori incerti (9 pagg.); 4° *Chronicon Pirnenses* (6 pagg.); 5° *Chronicon Dresdense* (3 pagg.) Hæc quinque libri partes Germanice conscriptæ sunt; 6° *Chronicon Fribergense* Latinum (8 pagg.); 7° civitatum, arcium ac monasteriorum foundationes, ex innumeris Chronicorum codicibus congestæ per *Vuolq. Justum* Germanice, (79 pagg.); denique 8° *Herveldensis abbas De rebus Germanorum* (240 pagg.).

(72) Codicem egregium Hallensem adhibuimus.

(73) Usi sumus cod. autographo Sangermanensi.

(74) Alii plerique, quos Lamberto usu esse diximus, non ita eum exscripserunt, ut ad verbarestituenda facere possent.

(75) cf. Archiv. VII, 505 et quæ postea dicentur.

(76) 1041 *cui Suitgerus successit*; 1051 *imperator Pentecosten — mense decedens*; 1056 *presentes erans — sepulturæ est traditum. Hermannus Coloniensis archiepiscopus obiit; cui Anno Goslartensis prepositus successit*; 1069 *relicto — speciosus.*

(77) Magnam eorum partem publici juris fecit Wurdwein Nova subs. diplom. II, 238-241.

3) C. Dresdensis; olim academice Lipsiensis, postea Tabulario regio illatus, nunc in bibliotheca publica asservatus et l. 50 signatus. Liber sæculo xv ex vel xvi in, in charta duabus manibus, altera rudi et minus eleganti, altera comptiori exaratus est. Lamberti verbis pauca de cænobio S. Petri addita sunt (78), præterea continuatio brevis usque ad a. 1154 abjecta, quæ cum Annalibus ibidem scriptis (2b.) quamaxime convenit.

4) C. Gottengensis, olim Albini, postea domini de Plotho et Semleri (79), chartacens in fol. sæc. xv ex., satis diligenter et distincte scriptus (80); qui pariter atque.

5) C. Wirzburgensis, olim abbatie S. Jacobi quæ Scottorum erat (81), chartacens in fol. sæc. xv ex vel xvi in., duobus calamis scriptus, — incipit ab a. 705, — maxime in prima libri parte quædam adjecit (82), et continuationem quoque illam non solum retinuit sed etiam usque ad a. 1182 prosecutus est. In minoribus quoque hi codices inter se conveniunt, quamvis alter ex altero descriptus esse nequeat, cum aliis hic ille mendis sit deformatus. Eodem modo codex 3 suas habet maculas. Omnes vero non paucis locis eodem modo peccarunt, verba omiserunt, alia transposuerunt et mutaverunt (83), ut communem fontem jam ab ejusmodi erroribus haud liberum facile agnoscas. Omnes, utpote eodem fere tempore exarati, etiam in verbis scribendis valde conveniunt et ab orthographia, quam sæculo xi in usu fuisse satis constat, sæpe recedunt (84), ita tamen ut modo hic modo ille antiquiores formas retinuisse videatur. Quas, C

(78) a. 858, 1068. Etiam quæ a. 718, 742, 777 de archiepiscopis Moguntinis leguntur et tam ab aliis Annalium Hersfeld, exemplaribus quam a codice I aliena sunt, equidem haud Lamberto, sed monacho Erfordiensis tribuerim.

(79) cf. Archiv. VII, 456 sqq. — Semlerus hunc librum ex bibliotheca Petri de Ludwig cancellarii Hallensis aut Baumgarteni professoris comparasse videtur; cf. Baumgarten Nachrichten von einigen Handschriften der. Bibl. des kanzlers von Ludwig. Halle 1749, 8, p. 31-40. Hesse.

(80) Codices Dresdensis et Gottingensem a VV. Cl. nostræque rei fautoribus inimicis, Falkestein ei Beneke transmissos et ipse inspicere potui.

(81) Cf. Gerken in itinere II. p. 345. qui satis inepte de hoc codice disputavit. Hesse.

(82) V. a. 623, 705, 706. Annis 718, 745, 777, 1068 easdem quas 3 habet additiones. Sæpe etiam epicoporum et abbatum nominibus sedium indicationes adjecerunt, a. 863, 890, 892, 932 etc.

(83) Cf. a. 1069, 1061, 1072, 1074 (ter), 1075, 1077 (loci, quos jam textu nondum impresso accuratius indicare non possum, facile in notis inveniuntur.)

(84) Ita semper fere c pro t exhibent, et ubique non solum *nichil*, *michi*, *mulitare* sed etiam *nuntius* scribunt; y pro i non raro occurrit; neque tamen in hoc neque in aliis multis sibi constant. Nam modo *solemnia*, modo *solempnia*, *sollemnia*, *dampnum* et *dammum* et alia ejusmodi præbent. Sed ubique fere *unquam*, *cunque*, *aliquandiu* præferunt; 3 et 4 sæpe h utuntur: *sathanas*, *sathagere*, *penhe coste*, *thabus*, *thabescere*; etiam *charissimus* et *lachrimæ* interdum in 4 legitur. Magis offendunt s pro

codicibus 1 a et 2 b adhibitis, ubique restituere conandum erat; quamvis in multis vocabulis, in quibus scribendis illius temporis scriptores nunquam fere sibi constabant, nos pristinam lectionem haud assecutos esse (85), bene sciam. Sed hæc levissima sunt, quæ nisi ipse monuisssem, vix unus alterve attendisset.

6) Pistorius codicem habuit, quem vetustissimum dicit (86); sed lectiones cum 4, 5 concordantes et continuatio usque ad a. 1332 deducta atque ex Annalibus Sanpetrinis excerpta, eum ejusdem originis et fortasse non majoris ætatis fuisse ostendunt.

7) Codex Oxoniensis Bodl. n. 5128 Junii manu scriptus, brevem anni 1075 partem continet, cujus lectiones a genuino textu satis recedentes V. Cl. A. Nicoli enotavit (87).

His subsidiis ad hanc novam Lamberti editionem adornandam V. Cl. Hesse magna diligentia usus est, et quamvis nullum veterem et auctoris temporis supparem codicem integrum atque genuinum ad nos usque pervenisse ægre feramus, textum tamen quam fidelissime esse restitutum, ita ut de vera lectione nusquam fere dubitandi locus sit, lectores libenter concessuros confido.

Editiones vero quæ nostram præcesserunt hæc sunt: Prima sub titulo: *Quisquis es gloriæ Germanicæ et majorum studiosus, hoc utare ceu magistro libello Tübingæ 1525 in 8º* (88) curante Chasparo Churrero (80); — secunda ibidem a 1550 (90); — tertia ibidem a. 1533 (91) curante Lutovicho Schardino, qui nomen auctoris delexit et quædam emendare (92) conatus est (93); — quarta in Schardii

z baptizare, scandelizare, et *z* pro *s* (*thesaurus*) *n* pro *u* (*sanguis*, quod in 3 etiam *sanguis* pariter *ac liqua* scribitur *extingwi*), *n* ante *y* additum *pungna*), litteræ bis positæ (*legimus* 3 4 *tollerare* 3 4, *sancire*, *dupplicare*, *aufferre*, *pallacium* 3 *rursus* 4, aliaque quæ rudem sæculi xv orthographiam referunt, qualia sunt nomina propria præsertim in cod. 3 deformati (*ff*, *ph* pro *f*; *tt* pro *t* et alia in notis allata). 4 plerisque locis magis ad antiquiorem quem sequitur codicem accedit, et hinc inde etc., servavit.

(85) Præsertim an præpositiones sequenti litteræ assimilaverit necne, codicibus sæpe inter se discrepantibus, dubium me tenuit.

(86) Vol. I, Epistol. dedicatoria p. 2.

(87) Vid. Archiv. V, 727.

(88) In fine legitur: *Excursus apud Huldericum Mohardum Mense Augusto. D. XXV.*

(89) De ipso cf. Schurreri biogr. unde liter Nachrichten von chemal. Lehrern der hebr. Liter. in Tübingen. Ulm. 1792, 8, p. 88 et Veesenmeyer Sammlung von klein Ansätzen. Ulm. 1827, 8, p. 67 sqq. ubi etiam de Lamberto scite ut solet disseruit. Hesse.

(90) Hanc Hamberger (Zuverlässige Nachrichten III, p. 781; Director. p. 9) alique laudant; Ebert vero (Bibl. Lexicon I, 961) an revera prodierit, dubitat. Certe neque V. Cl. Hessio innotuit, neque in bibl. Gottingensi exstat.

(91) *Tübingæ ex ædibus Morhardinis Kul. Septemb. a 1533.*

(92) Neque tamen se codice adjutum esse dicit.

(93) Servabatur olim hujus editionis exemplum ab anonymo emendatum et notis copiosis illustratum

a collectione (94) Francof. 1566; quinta quam A Gryneus (95) Basileæ ex officina H. Petri 1569 — sexta in altera Schardii collectione (96) Ba- 1574; septima et octava in Scriptorum a rio editorum volumine 1. Francof. 1583, Hanoæ 613 fol.; — nona cum Chronico Urspergensis nforati 1509 fol.; — decima in Schardio redi- opera H. Th. Angustani Giessæ 1675 fol.; — oima quam Struvius Pistorii libro repetito ex- andam fecit Ratisbonæ 1726 fol. (97). Post (98) Krause, prima libri parte omissa, duodeci- editionem adornavit (Halæ 1797, 8), qua tex- quidem intactum pene reliquit, verbis vero et explicandis illustrandisque primus manum vit (99).

Quibus adnotationibus V. Cl. Hesse alias multas easque bonæ frugis plenissimas adjecit, iisque con- gessit quæ tam alii hinc inde monuerunt tum ipse e penu sua litteraria promenda et cum lectoribus communicanda duxit. Rarissime et ipse notulam as- persi, qua præsertim Lamberti errores, aliis scri- ptoribus collatis, demonstrare et refellere conatus sum.

Jam vero, prima eaque ex Ann. Hersfeldensibus hausta libri parte supra vol. III, p. 22, sqq. edita, ipsum Lambertum suorum temporum Historiam iuitio quidem breviter, mox vero ample et egregie exponentem audiamus.

G. WAITZ.

LAMBERTI ANNALES.

MXL.

inricus rex in Boemiam ²⁷ duxit exercitum, ibi- Werinherus ²⁸ comes et Reginhart ²⁹ signifer ansis cum aliis multis occisi sunt (*Aug.* 22-31). trus Ungariorum rex a suis expulsus, ad re- ³⁰ Henricum confugit, petens auxilium (100). erhardus ³¹ Babenbergensis obiit; cui Suitge- ³² successit. Dedicata est cripta Herveldensis ³³, in eam translatae sunt reliquæ sanctorum ³⁴ Wigberti et Lulli.

MXLI.

inricus: rex secundo ³⁵ Boemiam ingressus, du- ejus in dedicionem accepit, Prenzlao ³⁶ nomine, mque ejus sibi ³⁷ tributariam fecit. Inde per ariam ³⁸ regressus, festum sancti Michaelis ³⁹ ponere celebravit (*Sept.* 29).

VARIE LECTIONES.

bohemia 3. 4. 5. sæpius (*præsertim* 3). ²⁸ Wernherus 3, 4. ²⁹ Reginhard 1. *et ita sæpius d ubi codd. t. st 3.* ³¹ Eberhard episcopus 1. ³² Suutgerus 3. Suuttgerus 4. *et ita infra: Suntgerus 5. Suiggerus. . (2?)* ³³ Herveldie 4. ³⁴ conf. plurimorum et abbatum sanctorum 4. 5. ³⁵ seds 5. ³⁶ prensiao 4. *st 1.* ³⁸ batoriam 4. ³⁹ Uban. 1. 3. *semper* ⁴⁰ invaserant 3. ⁴¹ in p. 3. ⁴² hermannus 3. *sæpius. uo quod in codd. nunquam evanuit semper restitui (W.);* rudbertus 1. rupertus 3. rutbertus 4. rtus 5. ⁴⁴ einstatensis 1. 3. 4. 5. ⁴⁵ gefman 3. ⁴⁶ ebdomedas 4. aliquad heptomadas 1.

NOTÆ.

bl. Uffenbachiana (Vid. ejusdem catal. t. I, III, C .99); uti aliud adnotationibus margini adjectis ratum et correctum, quod olim Philippus Me- thon possedit, præstantissime librorum Dr. sii supellectili, anno hujus sæculi 35 publica itione Londini distractæ, ornamento fuerat. Catalogue of the library of Dr. Kloss. p. 165. 99. Hesse, Sed adnotationes libris quos olim possederat ascriptas minime a Melanchthonis u profectas esse, Klossius publice nuper prote- is est PERTZ.

1) *Germanicarum rerum quatuor celebriores ve- oresque chronographi.* fol.

2) Lamberti nomen in titulo non apparet: *Chro- historicum apud Germanos... authore monacho am Herveldensi.*

3) *Historicum opus in quatuor tomos divisum,* I.

4) Ex hac fragmenta quædam in Bouqueti col- mem recepta sunt III, 348; V, 367; VI, 227; 19; XI 59-69.

B Ouban ³⁹, qui Ungariorum regnum invaserat ⁴⁰, eruptionem in fines Bajoariorum et Carentinorum fecit, multamque prædam abegit. Sed Bajoarii con- dunatis viribus insecuti, prædam excusserunt, mul- tisque occisis, reliquos in fugam coegerunt (101).

MXLII.

Rex, prima ⁴¹ expeditione in Ungariam facta, prædictum Ouban fugavit, usque ad fluvium Raban pervenit, tres urbes maximas cepit, acceptoque a provincialibus jurejurando, in pace remeavit (*Aug. Sept.*)

Herimannus ⁴² Mimigardenvurtensis episcopus obiit; cui Ruotbertus ⁴³ successit. Heribodus Eih- statensis ⁴⁴ episcopus obiit; cui frater ejus Gezman ⁴⁵ successit. Cui post aliquot ebdomas ⁴⁶ defuncto Gebehardus successit.

(98) Primus D. H. Hegewisch præstantissimos ho- rum Annalium locos vertendi periculum fecerat; vid. Ejus caractere und Sittengemalde aus teutschen Geschichtschreibern des Mittelalters mit Nachrichten die deren Aufzeichner betreffen. 1, Samml. (Leipz. 1768, 8) p. 93-200. Postea integrum Chronicon ger- manice interpretatus est F. B. de Bucholz. Frankfurt 1849, 8. Hesse.

(99) In ipsa tamen sufficientem latinitatis, tam aurei quam barbari ævi, et Historiæ singularum Germaniæ civitatum et genealogiæ eorum, qui eis præfuerunt, scientiam desideramus, ex quo fonte multi in adnotationibus et indicibus commisit erro- res fluxerunt. Conjecturis etiam indulget, quæ a scriptoris ingenio et oratione non raro ita abhor- rent, ut ejus sententiam miro modo detorqueat ac depravet. Hesse.

(100) A. 1041. Herimannus et Annales Altah. (re- stituit W. Giesebrecht. Berol. 1841, quos sæpius allat- urus sum. W.).

(101) Vere a. 1042, Herim. et Ann. Altah.

MXLIII.

Rex incarnationem Domini Goslarie celebravit. Illuc dux Boemicus adveniens, benigne susceptus a rege, et honorifice aliquamdiu habitus, tandem in pace est dimissus. Ibi inter diversarum provinciarum legatos, legati Ruscorum tristes redierunt, quia de filia regis sui, quam regi Heinrico nupturam speraverant, certum repudium reportabant (102). Ibi (103) quoque⁴⁷ legati regis Ungariorum pacem suppliciter orant, sed non impetrant, quoniam rex Petrus, quem Ouban per vim regno expulerat, præsens erat, suppliciterque Heinrici regis auxilium contra illius violentiam implorabat.

Sigewart Fuldensis abbas obiit; cui Rohingus⁴⁸ successit. Gisla imperatrix obiit, et Spiræ sepulta est (184).

Rex, secunda expeditione in Ungarios facta prædictum Ouban ad placitam sibi pactionem coegit, acceptisque ab eo de pace juramentis et obsidibus reversus, nuptias celebravit in Ingelenheim in conjunctione Agnetis, filie Willihelmi⁴⁹ comitis Piavorum (Nov).

MXLIV.

Rex nativitatem⁵⁰ Domini celebravit Treveris. Ibi omnes, qui in regiam majestatem deliquerant crimine absolvit, eandemque legem per totum promulgavit, ut omnes sibi invicem delicta condonarent.

Gozelo dux Luterinorum⁵¹ obiit; cujus⁵² filius Gotefridus⁵³, nobilissimæ indolis juvenis atque in re militari admodum exercitatus, quia ducatum patris non potuit obtinere, arma contra rem publicam corripuit, Adalbertum⁵⁴ ducem, quem rex patri ejus subrogaverat, prælio victum occidit, cædes hominum et depopulationes agrorum quam maximas fecit, loca omniaque ad Renum, præter ea quæ vel murorum præsidio hostilem impetum subterfugiebant vel se data pecunia redemerant, in cinerem redegit (an. 1848).

Rex tertia expeditione in Ungariam facta prædictum Ouban vicit (105) et expulit, Petroque regnum restituit (Jul. 5).

A Hazecho⁵⁵ Wormacie episcopus obiit; cui Adalgerus successit; cui itidem paulo post humanis rebus exempto Arnoldus successit. Diotmarus⁵⁶ Hildinshheimensis episcopus obiit (106), cui Azelinus⁵⁷ successit.

MXLV.

Dux Gotefridus a rege in dedicionem acceptus, in Gibekstein⁵⁸ missus est custodiendus⁵⁹ (107), sicque regnum brevi tempore quietum et pacatum mansit.

Petrus Ungariorum rex Ouban, æmulum atque insidiatorem regni sui, captum decollavit (108).

Brun⁶⁰ Wirzburgensis⁶¹ episcopus obiit; cui Adalbero successit. Cathelo⁶² Citicensis episcopus obiit; cui Eppo successit. Adalbrandus⁶³ Premensis⁶⁴ archiepiscopus obiit; cui Adalbertus⁶⁵ successit.

MXLVI.

Rex nativitatem Domini Goslarie⁶⁶ celebravit; ubi et socrus ejus de Pictavis⁶⁷ (109) cum primoribus gentis suæ aderat.

Petrus rex⁶⁸ Ungariorum ab Andrea propinquo suo dolo circumventus cæcatur.

Eggihardus⁶⁹ marchio subitanea morte præfocatus, interiit. Drutmarus abbas Corbeiensis obiit; cui⁷⁰ Ruothardus⁷¹ successit.

Dux Gotefridus custodia absolutus (Mai 18), dum videret, nec intercessionem⁷² principum, nec dedicionem, quam sponte subierat, sibi aliquid profuisse, et rei indignitate et inopiæ familiaris tædio permotus, bellum rursus de integro sumpsit (110). Inter alias, quas rei publicæ intulit clades, Neumagis (111) domum regiam miri et incomparabilis operis⁷³ incendit, civitatem Verdonensem cepit, majorem in ea ecclesiam concremavit (an. 1047, Oct. 24). Sed post modicum facti in tantum pœnituit⁷⁴, ut publice se verberari faceret, et capillos suos non tonderentur multa pecunia redimeret, sumptus ad reedificandam ecclesiam daret, et in opere cæmentario per se ipsum plerumque vilis mancipii ministerio functus deserviret⁷⁵.

VARIE LECTIONES.

⁴⁷ ibique 5. ⁴⁸ rohingus 4. 5. ⁴⁹ wilhelmi 1. 3. *sæptus*. ⁵⁰ natalem 1. *semper*. ⁵¹ Luterinorum 1. ringorum 3. ⁵² cui 3. ⁵³ godefridus 4. 5? ⁵⁴ ita et ita ubique scripsi (W.) adelb. *rell.* ⁵⁵ Hazecho 3. ⁵⁶ Ditmar 2 b. Diotmarus 3. ⁵⁷ Azelinus 1. Ezelinus 3. ⁵⁸ Gibekenstein 1. gibelestein 3. ⁵⁹ cost. 4. *semper fere*. ⁶⁰ bruno 3. ⁶¹ wirceb. 1. 5. wirzeb. 3. wercib. 4. ⁶² Catelo 1. ⁶³ Altbrandus 1. adalbrandus *rell.* ⁶⁴ ita 3. 4. ⁶⁵ adelberdus 4. adalbertus *reel.* ⁶⁶ celebravit Goslarie 3. ⁶⁷ pictavia 2 b. ⁶⁸ Ung rex 3. ⁶⁹ Eggih. — interit *des.* 1. ⁷⁰ *deest* 3. ⁷¹ ruihardus *omnes*. ⁷² intercessionne 4. 5. ⁷³ opis 3. ⁷⁴ eum p. 6. ⁷⁵ serviret 3.

NOTÆ.

(102) Cf. Ann. Altah, p. 67; G. Karamsin Hist. D in qua fabula de Ludovici II Thuring. comitis ex arce Gibichensi. saltu — refellitur. Hal. et Lips 1727, 4, p. 3 et ex rec. F. Wideburg. Hal. 1737, 4, p. 4.

(103) Ann. Aitah. eos Paderbrunæ mense Maio, regem adiasse dicunt.

(104) Obiit d. 15 Februar., vid. Wedekind Not. t. II, fase. 8, p. 407.

(105) D. 5, Jul. a. 1044 secundum Herimannum: et Ann. Aitah. p. 70—72.

(106) Cf. Wedekind l. c.

(107) Alta exempla principum ibi custodiæ traditorum affert Cour. Fr. Reinbard in commentatione,

(108) Quod a. 1044 narrat Herim: et A. Altah.

(109) Agnes, filia Ottonis Wihelmi, comitis Burgundie, uxor Wihelmi III comitis Pictavie, matris Agnetis, uxoris Heinrici III imperatoris.

(110) *Bellum — sumpsit*. Ita Sallust. Jug. 70, 5. 83, 1; Tacit. Ann. 2, 45; Hist. 2, 42; 3, 43—60; 5, 25.

(111) Nimwegen.

MXLVII.

Rex nativitatem Domini Romæ celebravit ⁷⁶ (112), ubi tribus depositis qui sedem apostolicam contra ecclesiasticas regulas invaserant, Suitgerum, Babenbergensem episcopum, vicarium apostolorum constituit. A quo in die sancto ipse vicissim cum Agnete regina imperiali nomine et honore est donatus. Inde Beneventum vicinasque regiones peragrans, sanctum pascha in redeundo Mantuæ celebravit (*Apr.* 19), ascensionem ⁷⁷ in Augusta (*Mai.* 28); ubi Epponi episcopo defuncto Henricum subrogavit. Deinde exercitum navalem per Renum duxit in Fresiam contra Gotefridum ejusque adjutorem Diodericum, ibique duas urbes munitissimas cepit, Rinesburg (113) et Fleerdingen.

Suitgerus papa, qui et Clemens, obiit, et Babenberg sepultus est. Rohingus abbas Fuldensis obiit, qui eodem anno Romæ in nativitate Domini consecratus fuerat a Suitgero papa. Guntherus ⁷⁸ heremita obiit (114).

MXLVIII.

Imperator nativitatem Domini Polethe ⁷⁹ celebravit. Ibi legati aderant Romanorum, Suitgeri papæ obitum nunciantes (115) eique successorem postulantes. Quibus imperator Bopponem Priseniensem ⁸⁰ (116) episcopum assignavit, Babenbergensem ⁸¹ vero episcopatum Hezekin ⁸² (117) cancellario contradidit ⁸³.

Festum sancti Michaelis imperator iterum Polethe celebravit (*Sept.* 29). Ibi postero die Dietmarus comes frater ducis Bernhardi, cum a milite suo Arnaldo accusatus fuisset de inito contra imperatorem consilio, congressus cum eo, ut objectum crimen manu propria purgaret, victus et occisus est.

Ekbertus ⁸⁴ Fuldensis abbas factus ⁸⁵ fuerat stamtim post nativitatem Domini.

A

Imperator nativitatem Domini Frisingæ celebravit. Ibi iterum legati Romanorum, Bopponis papæ ⁸⁶ morte nunciata, rectorem Romanæ ecclesiæ postulabant. Quibus imperator Brunonem Tholosæ ⁸⁷ (118) episcopum dedit.

ML.

Leo papa propter componendum statum ecclesiarum et pacem Galliis (119) reddendam Roma egressus, Mogontia ⁸⁸ sinodum celebravit (*an.* 1049, *Oct.-Nov.*), præside ⁸⁹ (120) imperatore cum 42 episcopis. Ubi Sibecho ⁹⁰ Spirensis episcopus de criminibus, quibus accusabatur, sacra communione se purgavit; et dux Gotefridus interventu papæ et principum gratiam imperatoris obtinuit. Expleta sinodo, imperator expeditionem movit super Balduinum ⁹¹; papa vero reditum ejus Aquisgrani expectavit.

MLI.

Imperator nativitatem Domini Wormaciæ celebravit (121); ubi Leo papa ei valesciens, mediocriter compositis et causis ecclesiasticis et regni negociis, Romam reversus est, abducens ⁹² secum Gotefridum ducem et fratrem ejus Fridericum, qui Gebehardo ⁹³ postmodum in sedem apostolicam ⁹⁴ successit; item alios quam plures, tam clericos quam laicos, in re militari probatissimos, quorum virtute Nortmannis ⁹⁵, qui Apuliam occupaverant, obviam ire parabat.

Consecrata est ecclesia in Goslar (122) ab Herimanno Coloniensi archiepiscopo.

Imperator Pentecosten ⁹⁶ celebravit Podelbrunum (*Mai.* 19). Ubi Bardo archiepiscopus ⁹⁷, ad missam habito sermone, obitum suum instare prædicens, orationi fidelium se commendavit, qui eodem mense decessit, eique Liutpoldus ⁹⁸ successit.

Dietericus Constantiensis episcopus obiit; cui Rumolt successit. Hunfridus Magadaburgensis ⁹⁹ episcopus obiit; cui Engilhardus ¹⁰⁰ successit.

VARIE LECTIONES.

⁷⁶ c. R. 3. celebrat 2b. *plerumque.* ⁷⁷ a. in a. *des.* 3. ⁷⁸ *add.* de thuringia 4. in thuringia 5. ⁷⁹ Poleten celebrat 2b. ⁸⁰ prisinensem 3. 4. ⁸¹ Babenberg 5. ⁸² Hexclem 3. ⁸³ tradidit 1. *corr.* contradidit 4. ⁸⁴ Ecbertus 1. Ekbertus 4. 5. ⁸⁵ *deest* 4. fuerat *deest* 1. 5? 6. ⁸⁶ *deest* 2 b. ⁸⁷ Tolosæ 1. ⁸⁸ moguntie 2 b. *hoc loco.* ⁸⁹ *legendum esse* præserte, *Krause suspicatus est.* ⁹⁰ Sibeche 1. ⁹¹ balduinum 1. ⁹² secum abducens 3. *in marg.* ⁹³ Gebehardum 1. ⁹⁴ sede apostolica 5. ⁹⁵ Normannis 3. ⁹⁶ penthecost. 3. 4. *semper fere.* Podelbr. celebrat 2b. ⁹⁷ a. Moguntinus 2b. ⁹⁸ lucipoldus 3. ⁹⁹ *ita* 1. Magadaburgensis 4. Magdeburgensis 3. *semper fere.* ¹⁰⁰ engelhardus 1. 4. 5.

NOTE.

(112) Cf. Wedekind Noten 2, 8, p. 407.

(113) Superest nomen Rineburg tenui in vico in læva Rheni ripa eo fere loci ubi olim Romanorum castellum Matilo. Strauve.

(114) Gunterus eremita potius obiit ann. 1045. d. 9 Oct. vid. Wedekind Noten 2, 8, p. 400 sq.

(115) Sed imperatori jam antea Clementis II mors nuntiata fuisse videtur; cf. Pagi a. 1048. N. I. Stenzel Gesch. Deutschl. unter d. frank. Kaisern II, 223.

(116) Brixiensem, qui Damas II nomen assumpsit, et ad. 17 Jul. an 8 Aug. 1048, quo Palestrinæ mortuus est, sanctam sedem occupavit; cf. Hoffer Papste I, 270, 271.

(117) Herimanno Hacilinus; idem nomen est quod Hartwigus.

D (118) Tullensem.

(119) Gallias noster Germaniam Alpihus Rhenoque propinquam intelligit. Ka.

(120) Alii scriptores hanc synodum rectius referunt ad mensem Novembr. a. 1049. Vid. I. A. Schmidii diss. de conciliis Moguntin. in Joannis scriptor. rer. Mogunt. tom. nov. p. 290 sqq.

(121) Imperator neque a. 1051. (1050), neque a. 1050 (1049) Nativitatem Domini Wormatiæ celebravit; illo Goslarie (Hertm.) vel Polithe (Ann. Altab.), hoc vero Polithe (A. Alt.), quo tempore papa Leo jam in itinere erat festumque sacrum Veronæ exigit (Herim.). Quæ hic narratur ad a. 1054 (1053) pertinent. W.

(122) Cf. Ann. Saxo a. 1050,

Natus est imperatori filius Heinricus quartus rex A jugii prætextu sibi vendicavit. Quo comperto, imperator Heinricus gravi scrupulo perurgeri cœpit, reputans, ne forte per eum animi Italorum, semper avidi novarum rerum (128), ut a regno Teutonicorum deficerent, sollicitarentur.

MLII.

Imperator nativitatem Domini Polethe ¹⁰² (124) celebravit. Ubi filio suo Heinrico, adhuc catecumino ¹⁰³, principes regni sub juramento fidem promittere fecit. Pasca celebravit Coloniae (125), ibique prædictus puer ab Herimanno, ejusdem civitatis archiepiscopo, baptizatus ¹⁰⁴ est (*an.* 1051, *Mart.* 31).

Ruodolfus ¹⁰⁵ Podelbrunnensis episcopus obiit; cui Immed ¹⁰⁶ successit.

MLIII.

Imperator nativitatem Domini Goslarie (126) celebravit, ubi et Immed ¹⁰⁷ consecratus est a Liutpoldo ¹⁰⁸ archiepiscopo. Ibi ¹⁰⁹ quoque per Gotefridum ¹¹⁰ ducem heretici deprehensi sunt et suspen- B

Leo papa profectus contra Nortmannos ¹¹¹, consero ¹¹² cum eis prope Beneventum prælio (127), et fugientibus statim in prima congressione Longobardis, Teutonici ¹¹³ omnes pene ¹¹⁴ ad unum interfecti sunt. Ipse quoque obsessus est in Benevento, et vix tandem post multas tribulationes obsidione liberatus, cunctos dies ¹¹⁵, quibus supervixit tantæ calamitati, in luctu et mœrore egit.

Eo tempore Fridericus, frater Gotefridi, Romanæ ecclesiæ archidiaconus, Constantinopolim ¹¹⁶, apostolicæ sedis functus legatione, abierat. Ubi indicta sinodo cum imperatore Constantinopolitanum et patriarcham evocasset, et illi primatus sui majestatem vendicantes, dicto obtemperare dedignarentur ¹¹⁷, egressus ¹¹⁸ urbem, sandalia ¹¹⁹ sua ¹²⁰ more apostolorum publice super eos excussit (*Act.* XIII, 51). Quo facto, tantum terrorem omnibus Constantinopolitanis incussit, ut imperator et patriarcha cum clero et populo sequenti die, sacco et cinere obvoluti, ad eum procederent et apostolicam auctoritatem in eo proni in terram adorarent ¹²¹.

Marchio Italorum Bonifacius obiit (*an.* 1052, *April.* 26). Cujus viduam Beatricem dux Gotefridus accipiens, marcham ¹²² et ceteras ejus possessiones con-

servavit. Quo comperto, imperator Heinricus gravi scrupulo perurgeri cœpit, reputans, ne forte per eum animi Italorum, semper avidi novarum rerum (128), ut a regno Teutonicorum deficerent, sollicitarentur.

MLIV.

Leo nonus papa 13 Kalendas Mai beato fine quievit in Domino (*April.* 19), Romæque sepultus est. Imperator interpellatus a Romanis, ut antistitem sedi apostolicæ ¹²³ provideret, Gevehardum Eibstansensem ¹²⁴ episcopum misit ¹²⁵; datisque clanculo ¹²⁶ litteris ad omnes, qui in Italia opibus aut virtute militari plurimum poterant, deprecabatur eos, ut ducem Gotefridum, ne quid forte mali contra rem publicam machinaretur, observarent; promittebatque, se ipsum vita comite proximo anno affuturum, et quid facto opus esset, visurum.

Huic (129) subdiaconus toxicum in calicem misit. Quem cum ipse post consecrationem levare vellet nec posset, a Domino causam facti inquisitionis, cum ¹²⁷ populo ad orationem prosternitur, statimque toxicator a demone arripitur ¹²⁸. Ita igitur causa manifestata, domus ¹²⁹ papa calicem cum sanguine dominico cuidam altari jussit includi et pro reliquiis in perpetuum conservari. Deinde iterum cum populo tam diu ad orationem prosternitur, quousque subdiaconus a demonio liberaretur.

Fridericus archidiaconus Constantinopoli (130) regressus, ubi comperit, Leonem papam humanis rebus excessisse et alium jam ecclesiastici regiminis jura suscepisse, dona quidem, quæ ab imperatore Constantinopolitano ¹³⁰ permagnifica deferret, ecclesiæ Romanæ consignavit, et statim Urbe excedens, in monasterium Casinum ¹³¹ se contulit, ibi deinceps Christo subsanctæ professionis titulo militaturus. Quod factum male plerique interpretabantur. Sed nemo qui sanum sapiebat aliter hoc eum quam ardore fidei et tædio secularium negociorum facere credebat, præsertim cum eodem tempore et longi itineris labore exhaustus et gravi corporis molestia pulsatus, diu se posse vivere desperaret.

Azelinus Hildensheimensis episcopus obiit; cui

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰¹ deest 3. ¹⁰² Polete 2b. ¹⁰³ cathecumino 3. caticumino 1. 4. 5. ¹⁰⁴ baptisatus 3. 4. *serpius*. ¹⁰⁵ ruodolfus 1. 4. Rodulfus Polbrunnensis 3. podebrunn 5. ¹⁰⁶ Humedt 3. ¹⁰⁷ humed 3. ¹⁰⁸ Lupoldo 3. Liutpoldo 1. ¹⁰⁹ Ibi—et suspensi 1. *infra habet post* adorarent. *Hoc loco vero etiam* 1b. *ea legit*.—et suspensi *desunt* 4. ¹¹⁰ gotifridum. 4. ¹¹¹ Normannos 3, *semper fere*. ¹¹² contulit c. e. p. b, signa 1. ¹¹³ theutonici 3. ¹¹⁴ deest 5. ¹¹⁵ cunctis diebus 3. ¹¹⁶ constantinopoli 1. ¹¹⁷ dignarentur 5. ¹¹⁸ regressus 1. ¹¹⁹ scandalia 4. ¹²⁰ suo 3. ¹²¹ 1. *add.* Ibi—suspensi *quæ supra*. ¹²² marchiam 3. ¹²³ apostolicæ sedis 3. ¹²⁴ einstadsensem 1. 3. 4. 5. ¹²⁵ 3. 4. 5. *add. quæ infra* Huic — liberaretur *et pergunt* Imperator quoque datis clanculo. ¹²⁶ clanculum 3. ¹²⁷ *bis scriptum* 4. ¹²⁸ corripitur 3. ¹²⁹ *ita* 1b. dominus *reli*. ¹³⁰ Const. imperatore 4. ¹³¹ Cassinum 3.

NOTÆ.

(123) a. 1050 Herim.
(124) Secundum Herimannum (et Ann. Alt.) Goslarie. Lambertus semper uno anno a vero recedit.
(125) a. 1051.
(126) Anno præterito, hoc vero Wormatiæ; quod Lambertus in a. 1051 retulit, duo Leonis itinera non discernens.
(127) D. 18 Jun. ad Civitellam. Leo papa d. 23

D ejusdem mensis Beneventum se contulit, et ibi usque ad d. 12 Mart. a. 1054 mansit.

(128) *Avidi rer. nov.* cf. liv. 22, 21: *Ingenis et res novas avida*.

(129) Scilicet papæ. Eadem verba apud Bernardum anno sequenti leguntur; cf. præfationem supra, p. 147.

(130) Ubi hoc anno mense Jun. concilium habitum fuit.

Hecelo¹³² successit. Sibicho¹³³ Spirensis episcopus obiit; cui Arnoldus successit. Hezekien¹³⁴ Babenbergensis episcopus obiit; cui Adalberto¹³⁵ successit.

Imperatoris filius Henricus consecratus est in regem Aquisgrani (*Jul.* 17) ab Herimanno¹³⁶ Coloniensi archiepiscopo, vix et ægre super hoc imperato consensu Liupoldi¹³⁷ archiepiscopi, ad quem propter primatum Mogontinæ¹³⁸ sedis consecratio regis et cetera negociorum¹³⁹ regni dispositio potissimum pertinebat. Sed imperator potius Herimanno archiepiscopo hoc privilegium vendicabat propter claritatem generis ejus, et quia intra¹⁴⁰ diocesim ipsius consecratio hæc celebranda contigisset (131).

MLV.

Henricus imperator nativitatem Domini Goslarie celebravit, statimque exactis feriis solemnibus, in Italiam perrexit, vocatus eo¹⁴¹ legatione Romanorum, qui nunciaverant, nimium in Italia contra rem publicam crescere opes et potentiam Gotsfridi ducis, et nisi turbatis rebus mature consuleretur, ipsum quoque regnum propediem ab eo, dissimulato pudore, occupandum fore. Sed ubi Italiam ingressus est, dux Gotsfridus, missis in occursum ejus nunciis, mandavit, nihil se minus quam rebellionem cogitare, paratum potius pro statu rei publicæ et imperatoris salute extrema etiam¹⁴² omnia experiri (132), gratum¹⁴³ se habere, quod patriis finibus extorris¹⁴⁴ (133), patriis possessionibus¹⁴⁵ ejectus, opibus saltem uxoris suæ in peregrinatione sustentaretur; quam nec dolo nec raptō, sed ipsius placito, et celebratis solemniter nuptiis, in matrimonium sibi junxisset. Beatrix quoque, dissimulato metu, imperatori obviam processit, et vix impetrata dicendi copia, ait, nihil se egisse præterquam quod jure gentium sibi agere licuisset; destitutam se priori marito, desolatæ domui patronum paravisse, et ingenuam ingenuo sine fūco nefariæ cujusquam machinationis nupsisse; nec æqui, nec boni memorem eum esse, si id sibi pace ejus non liceret, quod in imperio Romano feminis nobilibus semper licuisset. Imperator itaque, accepto a primoribus consilio, Gotsfridum crimine absolvit, non tam probans satisfactionem ejus, quam metuens, ne malis recentibus exasperatus, Nortmannis infestantibus Italiam ducem

A belli se præberet, et fierent novissima ejus pejora prioribus. Beatricem tamen, quasi per dedicionem acceptam, secum adduxit¹⁴⁶, hoc illi culpæ objiciens, quod, contractis se inconsulto nuptiis, hosti publico Italiam prodidisset. Deinde anno integro intra¹⁴⁷ Italiam commoratus, cuncta quæ rei utilitas exposcere videbatur magnifice pro loco et tempore ordinavit.

MLVI.

Guntherus tunc temporis cancellarius visionem vidit memoria dignam: Dominum¹⁴⁸ in solio majestatis suæ residere, et elevato in altum brachio, districtum gladium magno nisu vibrare, et circumstantibus dicere: *Reddam ultionem hostibus meis, et his qui oderunt me retribuam* (*Deut.* xxxii, 41). Quam visionem protinus mortalitas subsequuta¹⁴⁹ est principum regni. Eaque expleta, vidit eodem rursus scemate Dominum residere, et remisso jam in vaginam gladio et super genua sua reclinato, dicere circumstantibus: *Ignis succensus est¹⁵⁰ in furore meo et ardebit usque ad inferni novissima* (*Jer.* xvii, 4).

Herimannus¹⁵¹ Coloniensis episcopus¹⁵² obiit (*Feb.* 11); cui Anno Goslariensis præpositus successit (*Mart.* 3).

Imperator regressus de Italia, sanctum pascha Podelbrunnæ celebravit (*April.* 7), brevique¹⁵³ commoratus in Goslaria, perrexit ad villam Civois (134), in confinio sitam regni Francorum ac Teutonicorum¹⁵⁴, colloquium ibi¹⁵⁵ habiturus cum rege Francorum. A quo contumeliose atque hostiliter objurgatus, quod multa sæpe sibi mentitus fuisset, et quod partem maximam¹⁵⁶ regni Francorum, dolo a patribus ejus occupatam, reddere tam diu distulisset; cum imperator paratum se diceret, singulariter cum eo conserta manu objecta refellere, ille proxima nocte fuga lapsus,¹⁵⁷ in suos se fines recepit.

Imperator nativitatem¹⁵⁸ sanctæ Mariæ Goslarie celebravit (*Sept.* 8), ibique Victorem papam, qui et Gebehart, magnifico apparatu suscepit hospicio, collectis scilicet ad ornandam tantæ diei solemnitate cunctis pene regni opibus et principibus. Inde profectus Botfelden¹⁵⁹ (135), cum ibi aliquandiu venationi deditus moraretur, comperit Willihelmum marchionem et Dioticum comitem cum infinita

VARIE LECTIONES.

¹³² hecelo — obiit cui *desunt* 3. ¹³³ Siuiko 1. ¹³⁴ Hezeleen 3. ¹³⁵ adelbero omnes. ¹³⁶ Herimanoa. C. 2 b. ¹³⁷ Lupoldi 5. ¹³⁸ mogonti 4. 5. *corr. et videtur* mogontine 3. ¹³⁹ negotia atque r. 3. ¹⁴⁰ inter 4. ¹⁴¹ et 3 ea 5. ¹⁴² deest 3. ¹⁴³ se g. 3. ¹⁴⁴ et terris 3. ¹⁴⁵ successioibus 4. ¹⁴⁶ duxit 4. ¹⁴⁷ inter 4. ¹⁴⁸ Deum 3. 5. ¹⁴⁹ secuta 3. ¹⁵⁰ deest 4. ¹⁵¹ Herimannus — successit 3. 4. 5. *infra habent. Sed videntur hic recte collocari, quoniam scriptor etiam in seqq. ordinem chronolog mensium servavit.* 2a. *ea post* suscepit hospicio collocavit. ¹⁵² archiepiscopus 3. ¹⁵³ temporis *add.* 3. ¹⁵⁴ teutonicorum 5. ¹⁵⁵ deest 5. ¹⁵⁶ magnam 5. ¹⁵⁷ elapsus 3. ¹⁵⁸ nat. D. Goslarie 2b. ¹⁵⁹ in Verbotfelden 3.

NOTE.

(131) Vid. I. G. Reuter uber die Kronungsmun- D zen der rom. Kenige Rudolph I, Adslf, Albert I, u. Heinrich VII. (Nurnb. 1004, 8) p. 21.

(132) *Extrema omnia experiri*, Sallust. Cat. 26. 5.

(133) *Patriis finibus extorris*, ita etiam a. 1071, Cf. Sallust. Jug. 14, 11. extr.: *Extorris patria domo,*

etc., Tacit. Ann. 6, 36: *sedibus extorris*, Duker. ad Hor. 3, 13, 4.

(134) Ivois, Ipsch. Colloquium etiam ibi habuit Henricus III imp. cum rege Francorum d. 13, Oct. a. 1048.

(135) Ad Bodam supra Quedlinburgum,

multitudine Saxonici exercitus, quos contra Luticios miserat, male gestis rebus, occubuisse ¹⁶⁹. Nec multo post ipse corporis molestia ¹⁶¹ correptus, cum septem aut eo amplius diebus lecto decubasset, diem clausit extremum (*Oct.* 5). Præsentes erant, quasi ad officium tanti ¹⁶² funeris ex industria evocati, Romanus pontifex, Aquileiensis ¹⁶³ patriarcha, patruus ¹⁶⁴ imperatoris Ratisponensis episcopus, item innumerabiles ¹⁶⁵ tam laici quam ecclesiastici ordinis ¹⁶⁶ dignitates; notatumque est, nulla retro majorum memoria sine publica indicione tot illustres personas in unum confluxisse. Corpus ejus Spiram translatum est; et celebratis regio more exequiis, die natalitio apostolorum Simonis et Judæ (*Oct.* 28), quo scilicet die etiam natus fuerat, sepulturæ est traditum. Regnum pro patre obtinuit filius ejus Henricus quartus, quinque annorum infantulus, anno postquam in regem unctus fuerat tercio. Summa tamen rerum et omnium ¹⁶⁷ quibus factum opus erat (136) administratio penes imperatricem remansit, quæ tanta arte periclitantis rei publicæ statum tutata est, ut nihil in ea tumultus, nihil simultatis tantæ rei novitas generaret.

Arnoldus Spirensis episcopus obiit; cui Counradus ¹⁶⁸ successit ¹⁶⁹.

Counradus ¹⁶⁸, filius imperatoris, dux Bajarariæ obiit. Ducatum ejus imperator imperatrici dedit, privato jure, quoad vellet, possidendum.

Dedi palatinus comes (137) a quodam clerico Premensi occisus est, quem a fratre suo archiepiscopo ¹⁷⁰ (138) susceperat pro criminibus quæ ei obiciebantur exilio deportandum; sepultus est ¹⁷¹ jubente imperatore ¹⁷² in Goslaria.

Willelmo marchioni successit Uodo ¹⁷³ comes, vir valde industrius et regis consanguinitate ¹⁷⁴ proximus (139).

ML VII.

Rex nativitatem Domini Ratisponæ celebravit, præsentem adhuc Victore papa. Qui exinde, compositis mediocriter, prout tunc copia erat, regni negotiis in Italiam regressus, 5 Kalendas Augusti migravit ad Dominum. Eihstatensem ¹⁷⁵ episcopatum, quo se ille papa factus non abdicaverat, Gunzo suscepit. Tum vero universi, quicquid principum, quicquid plebis Romanæ erat, uno animo, pari voluntate, in

A electionem consenserunt Friderici, fratris Gotefridi ducis, extractumque de monasterio Casino ¹⁷⁶, ubi lucerna Dei ardens et lucens sub lecto (*Marc.* iv, 21; *Luc.* viii, 16) monasticæ quietis delitescebat, super candelabrum extulerunt sedis apostolicæ. Nec quisquam sane multis retro annis lætioribus sufragiis, majori omnium expectatione, ad regimen ¹⁷⁷ processerat Romanæ ecclesiæ. Sed tantam spem, heu! frustrata est mors immatura (*Aug.* 2).

Uoto ¹⁷⁸ marchio (140) obiit; cui filius ¹⁷⁹ ejus, Uoto ¹⁷⁸ junior, successit.

B Principes Saxonie crebris conventiculis agitabant de injuriis, quibus sub imperatore affecti fuerant, arbitrabanturque ¹⁸⁰, pulchre sibi ¹⁸¹ de his satisfactum fore, si filio ejus, dum adhuc ætas oportuna injuriæ esset, regnum eriperent; nec procul ab ¹⁸² fide aberat, filium in mores vitamque patris pedibus, ut aiunt, iturum esse. Accessit ex insperato magnum turbandis rebus adjumentum Otto, frater Willelmi marchionis, sed matrimonio impari, matre scilicet Slavia ¹⁸³ (141), natus, vir acer ingenio ¹⁸⁴ et manu impiger. Is apud gentem Boemorum jam a puero exulaverat; sed comperta morte fratris, magna spe obtinendæ hereditatis regressus in Saxoniam, a cunctis illic principibus benigne excipitur ¹⁸⁵, magnisque omnium adhortationibus ¹⁸⁶ instigatur, non modo marcham ¹⁸⁷, quæ sibi jure hereditario competeret, sed ipsum quoque regnum affectare (142). Ubi alacrem paratumque negotio advertunt, fidem ¹⁸⁸ omnes dicunt; suas quique ¹⁸⁹ manus, suam operam pollicentur; regemque, ubicumque fortuna opportunum fecisset, interficere constituunt. Peroulsis metu omnibus, quibus rerum publicarum sollicitudo aliqua erat, et magnopere intentis ad sedandam turbam quæ oriebatur, placuit regem ocius in Saxoniam venire, et periclitanti rei publicæ, quaqua posset ¹⁹⁰ ratione, consulere. Itaque nativitatem sanctorum apostolorum Petri et Pauli Mersenburg ¹⁹¹ celebraturus ¹⁹² erat. Eo, quicquid principum erat in Saxoniam, ad colloquium evocari jussit (*Jan.* 29). Quo dum pergerent, pro sua singuli copia magna militum manu stipati, contigit ut Brun et Eggerberdus ¹⁹³, patruales regis, casu incoiderent in multitudinem prædicti Ottonis, conglobato agmine ad curtem ¹⁹⁴ regiam proficiscentis. Hi præter causam

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁰ occubuisse 1. ¹⁶¹ modestia 4. ¹⁶² deest 4. ¹⁶³ aquilegiensis 1. ¹⁶⁴ et p. 1. 5? et p. i. Gebhardus R. 1b. ¹⁶⁵ i. aliæ inn. 1. et alii (?) 1b. ¹⁶⁶ deest 3. ubi dignitatis. ¹⁶⁷ omnibus 3. ¹⁶⁸ cunradus omnes. ¹⁶⁹ 3. 4. 5. addunt: Herimannus — successit quæ supra. ¹⁷⁰ archieps 4. ¹⁷¹ deest 4. 5. ¹⁷² rege 3. ¹⁷³ Udo omnes. ¹⁷⁴ consanguinitati 5. ¹⁷⁵ einst. 1. 3. 4. 5. ¹⁷⁶ Cassino 3. ¹⁷⁷ regnum 3. 5. ¹⁷⁸ Uto omnes ¹⁷⁹ f. e. desunt 4. ¹⁸⁰ que deest 4. ¹⁸¹ de h. s. 3. ¹⁸² a 3. ¹⁸³ Slavica 1. 1b. ¹⁸⁴ ingenii 3. ¹⁸⁵ accipitur 1. ¹⁸⁶ exhortationibus 5. ¹⁸⁷ marchiam 3. 5. ¹⁸⁸ f. illi 5. ¹⁸⁹ quisque 1. ¹⁹⁰ posse 4. ¹⁹¹ in Ersaenburg 1. ¹⁹² c. e. M. 3. ¹⁹³ Ecbertus Egebertus 3. et ita infra. ¹⁹⁴ curte 3.

NOTÆ.

(136) Quibus factum opus erat. Hac formula dicendi D sæpissime utitur noster ut a. 1066 (bis), 1073 (bis), 1074, 1075, 1076 (quater), 1077; cf. Terent. Adelph. 5, 9, 39.

(137) Frederici I et Agnetis filius; cf. libellum de fundat. monast. Gosec. c. 9.

(137) Adelberto.

(139) Cf. Ann. Saxonem h. a.

(140) Aquilonalis; cf. Gebhardi aquil. marchiones p. 48.

(141) Germ. unfrei; cf. de Furch Ministeriales p. 69.

(142) Regnum affectare, cf. Sallust. Jug. 66, 1; Tacit. Ann. 2, 88.

publicam privatis quoque inimicitii infestissimi illi erant. Nec mora, dato militibus signo ad pugnam, equis subdunt calcaria, et pari utraque pars audacia, paribus odiis in mutua vulnera ruunt. Ibi in prima fronte Brun¹⁹⁸ et Otto, ambo pleni irarum (143), ambo sui tegendi¹⁹⁶ immemores, dum hostem ferirent, tam concitatos in sese vicissim impetus dederunt, ut uterque alterum primo incursum equo excussum, letali vulnere transfoderet. Amissis duobus, aliquamdiu utramque aciem anceps pugna tenuit. Sed Eggeberdus¹⁹⁷ quamquam graviter saucius, dolore tamen interempti fratris efferatus, rapido cursu in confertissimos hostes præcipitem se mittit, Bernhardi comitis filium, egregium adolescentem¹⁹⁸, sed vixdum militiæ maturum, interficit; ceteros¹⁹⁹ languidius, quoniam ducem perdidissent, pugnantes, in fugam convertit. Sic res publica maximo metu liberata est, et Saxones, adempto rebellionis signifero, nihil ulterius quod secus esset contra regem moliti sunt.

Cuono²⁰⁰, cognatus regis, dux factus est Carentinorum²⁰¹. Frater ejus Heinricus, palatinus comes Luthariorum, instinctu demonis monasticam vitam professus est in Gorzia. Sed post paucos dies, vulgante se demonio quo illusur fuerat, sanctæ conversationis habitum, quo se angelus sathanæ in angelum lucis transfiguraverat²⁰², abjecit, uxoremque suam et possessiones, desertor Dei et transfuga, recepit.

MLVIII.

Rex nativitatem Domini Mersinburg²⁰³ (144) celebravit, aderatque ibi²⁰⁴ inter alios regni principes etiam Hildibrant²⁰⁵ abbas de Sancto Paulo (145), mandata deferens ab²⁰⁶ eade apostolica, vir et²⁰⁷ eloquentia et sacrarum litterarum eruditione valde admirandus²⁰⁸.

Ego N.²⁰⁹ vulgatam toto orbe abbatis Meginheri placitam Deo conversationem æmulatus, rei familiaris curam, ne in via Dei prægavarer, abjeci, sanctamque vestem ab ejus sanctissimis manibus Idibus Marci, heu! nimium impar tali armaturæ, suscepi.

Pæ memoriæ Stephanus²¹⁰ papa, qui et Fridericus, cum in civitate Florentia²¹¹ moraretur, 4. Kalendas Aprilis naturæ mortali debitum solvit (Mart).

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁸ Bruno 3. ¹⁹⁶ tangendi memores 3. ¹⁹⁷ Eggebertus 4. 5. ¹⁹⁸ adolescentem 1. ¹⁹⁹ ceteros l. quam d. p. pugnantibus in f. c. in marg. post add. 4. ²⁰⁰ Cuno 3. ²⁰¹ Carentinorum 3. ²⁰² transformaverat 3. ²⁰³ ita 1. 3. 4. ²⁰⁴ deest 4. ²⁰⁵ Hildebrandt 1. Hiltibrant 3. ²⁰⁶ a 3. ²⁰⁷ deest 3. ²⁰⁸ amm. 1. 4. ²⁰⁹ Lampertus 4. 5. ²¹⁰ Steffanus 4. ²¹¹ florentina 4. ²¹² deest 5. ²¹³ lacrimarum valle 4. ²¹⁴ miseriarum 1. ²¹⁵ latranensis 4. ²¹⁶ Suuiforde 3. Suuinfurde 4. 5. ²¹⁷ Suueuorum 4. Suueuorum 5. ²¹⁸ abiit 3. ²¹⁹ Rudolfus 3. sæpius; rudolfus fell. ²²⁰ maturescere 5. ²²¹ Cuno 3. ²²² invaserat 1. 3. 4. ²²³ tunc 4. ²²⁴ Ego enn. 5. ²²⁵ ieros 3. 4. 5. ^{semper}. ²²⁶ Egbertus 3. 5. ²²⁷ Marouua 3. Marouinia 5. ²²⁸ ordinationis 4. ²²⁹ theutonicorum 5. ²³⁰ gotheffr. 3.

NOTÆ.

(143) Ita a. 1075 : *irarumque plenus*.

(144) Goslaris, Ann. Altali.

(145) Monasterio Romano.

(146) Cf. a. 1075 de Hermanno Babenbergensi : *zelo quidem Dei, sed non secundum scientiam; Piderit in comm. de Lamberto p. 11, hæc interpretatus est, ipsum in errore fuisse, plus boni inde sperasse quam invenisse.*

A 29), et vere, ut speramus, de²¹² hac convalle²¹³ lacrimarum²¹⁴ (*Psal. LXXXIII, 7*) ad gaudium transit angelorum. Indicio sunt signa et prodigia, quibus sepulchrum ejus in eadem civitate usque hodie divinitus illustratur. Sedem apostolicam protinus, inconsulto rege et principibus, invasit Benedictus quidam Lateranensis²¹⁵, adjutus factione popularium, quos pecunia corruperat.

Otto de Suinfurde²¹⁶ dux Suevorum²¹⁷ obiit²¹⁸. Ducatum ejus Ruodolfus²¹⁹ obtinuit, et ut regi in dubiis tunc rebus ex affinitate divinctior fideliorque in rem publicam foret, soror quoque regis ei desponsata est, tenera adhuc ætate, traditaque est episcopo Constantiensi nutrienda, dum thoro conjugali maturesceret²²⁰.

B Cuono²²¹ dux Carentinorum, contractis ingentibus copiis, ad occupandum ducatum suum, quem tanto tempore metu rebellionis non invierat²²², primam profectionem parabat; sed morte præventus, cæptum iter²²³ non explevit.

Ego N.²²⁴ presbyter ordinatus sum Ascafnaburg in jejunio autumnali a Liupoldo archiepiscopo, statimque peregrinationem Hierosolimitanam²²⁵ aggressus sum zelo Dei; sed utinam secundum scientiam (146).

Ecbertus²²⁶, qui et Eppo, abbas Fuldensis 15. Kalendas Decembr. obiit; cui Sigefridus, ejusdem cœnobii monachus, successit.

MLIX.

Nativitatem Domini in civitate Marouwa²²⁷ celebravi, in consinio sita Ungariorum et Bulgariorum (147).

C Romani (148) principes satisfactionem ad regem militunt se scilicet fidem, quam patri dixissent, filio, quoad possent, servaturos, eoque animo vacanti Romanæ ecclesiæ pontificem usque ad id tempus non subrogasse; ejus magis super hoc expectare sententiam; orantque sedulo, ut quem ipse velit transmittat; nihil ejus ordinationi obstare, si quis non per legitimæ electionis²²⁸ ostium, sed aliunde ascendisset in ovile ovium (*Joan. x, 1*). Rex, habita cum primoribus deliberatione, Gerhardum Florentinum episcopum, iu quem et Romanorum et Teutonicorum²²⁹ studia consenserant, pontificem designat, Romamque per Gotefridum²³⁰ marchionem

(147) Civitas Marouwa est hodie Nissa in Servia ad Nissam s. Nissavam fluvium, qui non longe ab hac urbe cum Morava fluvio jungitur. KR. Sed in mappis geographicis invenitur etiam locus *Morawa* ad eundem fluvium, in via a Nissa ad Albam Græcam (Belgrad.) situs.

(148) Hæc ad annum præteritum pertinere jam monuit Stenzel. I, p. 197, n. cf. Ann. Altal.

transmittit. Ita Benedicto, qui injussu regis et principum sacerdotium usurpaverat, reprobato Gerhardus, qui et Nicolaus, pontificatum obtinuit. Is ²³¹ eodem anno ab abbate Meginhero ²³² interpellatus propter decimationes Saxoniae, litteras et mandata direxit Burchardo Halberstadensi episcopo, ne statutos patrum terminos transgrederetur, neu monasterium Herveldense superfluis concertationibus inquietaret; si pergeret molestus esse, necessario se apostolicæ ²³³ auctoritatis virga usurum adversus ejus inobedientiam, præsertim cum monasterium illud sub jurisdictione esse Romani pontificis tot prædecessorum ejus privilegia testarentur. Abbati quoque epistolam scripsit verbis consolatoriis, quæ usque in præsentiarum in cartario servatur Herveldensis monasterii (149).

Ego, exacta peregrinatione Hierosolimitana, 15. Kalendas Octobris ad monasterium reversus sum, et quod in omni illa protectione mea præcipuum a Deo postulaveram, Meginherum ²³⁴ abbatem superstitem inveni. Timebam scilicet, quoniam sine benedictione illius profectus fuisset, si offensus inreconciliatusque decessisset, magni criminis reum ²³⁵ me teneri apud Deum ²³⁶. Sed non abfuit propicia divinitas redeunti, quæ tanto illo itinere sæpe usque ad ultimam necessitatem periclitatum misericordissime texerat. Incolomen reperi ²³⁷; peccato ²³⁸ indulsit; et quasi ex inferis redivivus emergerem, sic obviis ²³⁹, ut aiunt, manibus (150) me gratulabundus excepit. Mirum autem in modum, diceres, vitam ejus absolute meæ ex industria servatam fuisse; eodem die ²⁴⁰, quo me crimine absolverat, febre correptus est, et sic per octo dies gravi ægritudine decoctus, 6. Kalendas Octobris, feliciter consummato cursu, quievit in Domino; vir magnarum in Christo virtutum, et vere — quod omnium modernorum abbatum ²⁴¹ pace dixerim — unicum sua ætate in Teutonicis regionibus recte ac monastice vivendi exemplar (151).

Is, ut prædictum est, cum Burchardo Halberstadensi episcopo diuturnam traxerat litem, propter decimationes Saxoniae, quas ille Herveldensi monasterio ereptas, per occasionem episcopalis regiminis

A sibi vindicabat. Contra cujus improbitatem cum nec forenses nec ecclesiasticæ leges quicquam valerent, et abbas, sæpe querimonia in jus relata, surdis tribunalibus fabulam narrasset (152): tandem brevi antequam vita excederet, mandavit ei per Fridericum palatinum comitem, se quidem tamquam viribus imparem causa cadere, Deo tamen vires ad tuendam æquitatem non defuturas esse; proinde parati ambo essent, ut intra ²⁴² paucos dies ad tribunal æquissimi judicis Dei causam dicerent; victurum ibi esse, non qui plus posset, sed cujus causa justior esset. Nec fefellit eventus. Nam post dormitionem (153) abbatis pauci dies intercesserant; et ecce episcopus (154), cum prædictæ rei gratia sinodum indixisset, et admoto jam equo illuc properare vellet, repente divina animadversione ictus corruit, reportatusque ad cucubulum, ascitis ocius presbiteris suis, per Deum obtestabatur ut decimationes suas Herveldensi monasterio restituerent, atque omnem in perpetuum super hac re litem præciderent ²⁴³, scirentque, cunctis qui eadem temptassent sic infeliciter rem cessuram ut sibi cessisset, qui injustæ exactionis tam acerbum vindicem ipsum experiretur Deum ²⁴⁴. Cumque Magadaburgensis et Hildinesheimensis ²⁴⁵ episcopi visitatum eum advenissent, cum magno ejulatu fatebatur, se juxta prædictum eximii abbatis ad tribunal Dei jam jam abripi et pro invasus rebus alienis rationem exigi, rogabatque obnixè, ut, missis Herveldiam nunciis, veniam sibi pro admissis supplices precarentur. Nec multo post, diruptis miserabili genere morbi visceribus expiravit (Oct. 17). Uoto ²⁴⁶ quoque archipresbiter ejus, quo ille potissimum incensore in hanc ²⁴⁷ sævitiam ²⁴⁸ inarserat quique exactor atque administrator ²⁴⁹ hujus calumniæ vehementissimus extiterat; eodem anno subitanea morte sine ²⁵⁰ confessione, sine sacra communione interii, a diabolo, ut fama vulgarior loquebatur, suffocatus. Meginhero abbati 6 Idus Novembris substitutus est Ruothardus ²⁵¹, Corbeiensis disciplinæ ²⁵² monachus, qui in monasterio Corbeiensi abbas quondam fuerat ordinatus, sed quorundam criminum postea, falso ut creditur, insimulatus, abbatia amissa, nonnullos

VARIÆ LECTIONES.

²³¹ ab *add. sed del.* 4. ²³² Meginhero 3. Herveld *add.* 4. Herfeldensi 5. ²³³ *deest* 4. ²³⁴ Meginherum abbatem abbatem 3. ²³⁵ me reum a. d. t. 3. m. t. reum 4. ²³⁶ dominum 1. ²³⁷ repperi 1. 4. 5. ²³⁸ peccatum 4. ²³⁹ obvius 4. ²⁴⁰ *deest* 5. ²⁴¹ *deest* 3. ²⁴² inter 4. ²⁴³ presciderent 3. ²⁴⁴ dominum 1. deum expiraretur 3. ²⁴⁵ hildenesheimensis 1. hildisheimensis 3. hildimesh. 5. ²⁴⁶ Uto *omnes.* ²⁴⁷ *deest* 5. ²⁴⁸ sententiam 3. sententiam exarserat *Nic. de Sygen.* ²⁴⁹ administer 1. 5? minister *Nic. de Syg.* ²⁵⁰ s. c. *desunt* 3. ²⁵¹ Ruthardus 3. ²⁵² d. m. q. in m. c. *desunt* 5.

NOTÆ.

(149) Hæc epistola non ad nostra tempora pervenisse videtur, cum nusquam ejus mentio fiat.

(150) Ita etiam a. 1076: *obviis, ut dici solet, manibus.*

(151) Cf. Lamberti Hist. Hersfed. d. supra p. 140, 141.

(152) *Surdis trib.* (a. 1063 et 1074 fin. *auribus*) *fabulam narrare*, Terent. Heaut. 1, 2, 48; Horat. Ep. II, 1, 199; Stat. Theb. 8, 557. De hoc proverbio vid. Liv. 4, 8, 10. Ruhnk. ad Terent. Heaut. 2, 1,

D 10. (1, 3, 10. ed. Schmieder.) interpr. ad Propert. 4, 8, 47: *surdo cantare*, Virg. Ecl. 10, 8: *surdis auribus canere.*

(153) Obitum.

(154) Quæ h. l. de Burchardi obitu narrantur, suspectæ sunt fidei, cum noster nimis favisse Hersfeldensium partibus et hæc odio illius episcopi permotus litteris mandasse videatur. Cf. Leuckfeld. antiq. Halberstad. p. 445-447.

per diversa monasteria privatus ²⁵³ jam exegerat annos, Burchardo episcopo successit Bucco ²⁵⁴ Colariensis præpositus (155). Qui præcessoris sui recenti adhuc exitio conterritus, ab infestatione Herveldensis monasterii temperabat. Minabatur tamen plerumque, magna se facturum; sed ultra verba non processit.

Liupoldus ²⁵⁵ archiepiscopus Mogontinus ²⁵⁶ 7. Idus Decembris obiit, relicto in monumentum sui monasterio sancti Jacobi, quod propriis impensis extruxerat Mogontiae foris murum in monte qui dicitur Speciosus (156). Bui successit (157) Sigefridus abbas Fuldensis (an. 1060, Jan. 6). Abbatiam vero ²⁵⁷ Wideradus obtinuit ²⁵⁸, ejusdem cœnobii monachus, ejusdem quoque familiae oriundus.

MLX.

Rex nativitatem Domini Wormaciæ (158) celebravit. Ubi et sinodus indicta fuerat. Sed excusantibus se ²⁵⁹ per infirmitatem et pestilentiam, quæ tunc temporis vehementer grassabatur in Gallia, ad effectum non pervenit.

Sizzo ²⁶⁰ Verdensis episcopus obiit; cui Richbertus successit. Gebehardus Ratisponensis episcopus obiit; cui Otto successit. Counradus ²⁶¹ Spirensis episcopus ²⁶² obiit ²⁶³ cui Einhart successit.

MLXI.

Andreas rex Ungariorum videns Belem, quendam propinquum suum (159), regnum affectare, et Ungarios a se paulatim ad eum deficere, uxorem suam et filium Salomonem, cui imperator filiam suam (160) parvulo parvulam ²⁶⁴, desponderat, cum multis opibus ad regem Heinricum transmisit, petens, ut et sibi misso exercitu subveniret, et suos, donec rebus tranquillitas redderetur, servaret. Rex Willihelmu ²⁶⁵ marchionem Thuringorum et Eponem Citicensem episcopum cum duce Boemorum et exercitu Bajoarico illum misit. Sed marchio et episcopus priores Ungariam ingressi, non expectato ²⁶⁶ duce Boemorum, cum Bele signa contule-

runt, atque infinitam multitudinem Ungariorum peremerunt. Deinde cum ex ²⁶⁷ omni parte Ungarii ad ferendum suis auxilium requentes confluisissent videntes missi regis, tantæ multitudini se numero et viribus impares esse. finibus hostium excedere volebant. Verum illi loca omnia, per quæ exitus esse poterant ²⁶⁸, occluserant, tum ne quid cibi aut potus in ²⁶⁹ via reperiretur, providerant. Cumque insuper abeuntes crebra incursione infestarent, et illi semper periculum virtute propulsantes, magnas hostium strages darent, tandem diuturna cæde exhaustis viribus. Andreas equo forte excussus, pugnantium pedibus est conculcatus; episcopus captus, marchio fame magis quam ferro expugnatus, se dedit; cujus virtus tantæ admirationi apud barbaros fuit, ut Joas, filius Belis, pro illius tum gentis ²⁷⁰ moribus haut desperatæ indolis adolescens, ultro patrem exoraret, non modo ut eum jure belli intactum sineret, sed etiam ut affinitate sibi jungeret, desponsata ei filia sua, sorore ²⁷¹ Joiade ²⁷² (161).

Imperatrix ducatum Bajoariæ, quem post mortem Couradi ²⁷³ filii sui usque ad id tempus per se ipsam administraverat, Ottoni dedit (172), videns eum virum industrium et juvandis regni negociis satis oportunum.

Heinricus comes ²⁷⁴ palatinus Luthariorum, uxorem suam (163) manu propria interfecit, et sic tandem publicata evidentius infestatione demonis, quam diu dissimulaverat, missus est in monasterium Efdernachen ²⁷⁵ (164), ibique diuturna vexatione consumptus interiit.

MLXII.

Willihelmus ²⁷⁶ marchio reversus in Thuringiam dum redire in Ungariam et sponsam suam cum magna opum suarum ostentatione adducere pararet inter eundem secunda mensione morbo correptus obiit. Sponsam ejus Oudalricus ²⁷⁷ marchio Carentinorum, cognatus ejus, accepit; marcham Otto, frater

VARIE LECTIONES

²⁵³ deest jam post addito 4. ²⁵⁴ Burco 4. 5. ²⁵⁵ Luipoldus (?) 2b. Lupoldus 1. 3. 4. 5. ²⁵⁶ moguntinus 3. sæpius. ²⁵⁷ deest 2b. ²⁵⁸ optinuit 2b. 4. 5. sæpius. Sed p' erumque libri manuscripti cum 1. habent obtinui quod retinendum duxi (W.) ²⁵⁹ ii quibus indicta erat add. 5. episcopis suppl. 1. ²⁶⁰ Sitto 1. Sizo 3. ²⁶¹ conradus 1. 3. 5 ? conradus 4. ²⁶² deest 4. 5. ²⁶³ moritur, in cujus locum Einhart promovetur 1. ²⁶⁴ parvula 5. ²⁶⁵ Vuilehelmum 1. Willehelmum 2b. 3. ²⁶⁶ expecto 4. ²⁶⁷ deest 2b. ²⁶⁸ poterat 1. 3. 5. ²⁶⁹ in via desunt 4. ²⁷⁰ i. turgentis 4. cum h. 1. ²⁷¹ deest 4. ²⁷² joiada 6. ²⁷³ cuonradi 4. 5. conradi *rell.* ²⁷⁴ c. p. corr. p. c. 4. p. c. 1. 5 ? ²⁷⁵ Endernachen 3. 4, 5. ²⁷⁶ ita 3. 4. 5. Willehemus 2b. ²⁷⁷ ita 2b. 4. 5. Udalr. 1. 3. *semper.*

NOTE.

(155) Lenzius in Hst. Halherstad. p. 41, dubitat an Bucco prius Goslariensis præpositus fuerit, sed hæc res firmis argumentis stabilitura Delio (ap. Ledebur Archiv. Vol. V. fasc. I, p. 41).

(156) Monasterium S. Jacobi Benedictinorum, ad Moguntiam muros, postea intra urbem propugnacula vulgo *auf der Schanze* prope saxum glandiforme (Eichelstein, montem. s. collem Drusi) jam a. 1930 a Bardone archiep. edificari coeptum, sub Lupoldo a. 1055 finitum et dedicatum est. Cf. Joann. ad 8err. t. I, p. 77. 494 sqq.; t. II, p. 113, 799, 828, et de anno quo Lupoldus obiit eumd. t. I, p. 495.

(157) Anno sequenti. cum Epiphaniam rex Ottingæ celebraret. Ann. Altah.

(158) Frisingæ, Ann. Altah.

(159) Latuisse videtur Lambertum, Belem Andree fratrem fuisse. — Hæc vero Ann. Altah. ad a. 1060 referunt.

(160) Sophiam.

(161) Vid. de Hormayr Herzog Luitpold. Gedacht-nissrede. etc., Munchen 1831, 4, Ann. ad p. 31-33 et Wedekind Noten. f. 2, p. 188-198, cui nomen Joiada esse videtur, genitivus voc. Joas, pro Joadis sive Joadæ.

(162) De Nordheim, Saxoni.

(163) Vid. supra a. 1057. Uxor Heinrici fuit Mathildis Gozelonis I, Lotharing. ducis filia, tertio loco nata.

(164) Epternach.

ejus obtinuit. Sed is beneficia Mogontini episcopatus aliter obtinere non potuit, nisi promitteret, decimas se de suis in Thuringia possessionibus daturum et ceteros Thuringos ut idem facerent coacturum. Quæ res multorum malorum seminarium fuit, detestantibus omnibus Thuringis factum ejus et asserentibus, mori se malle quam patrum suorum legitima ²⁷⁸ (165) amittere (166).

Imperatrix nutriens adhuc filium suum, regni negocia per se ipsam curabat, utebaturque plurimum consilio Heinrici Augustensis episcopi. Unde nec suspicionem incesti amoris effugere potuit, passim fama jactitante, quod non sine turpi commercio in tantam coaluissent ²⁷⁹ familiaritatem. Ea res principes ²⁸⁰ graviter offendeat, videntes scilicet quod propter unius privatum amorem sua, quæ potissimum in re publica valere debuerat, auctoritas pene obliterata fuisset. Itaque indignitatem rei non ferentes, crebra conventicula facere, circa publicas functiones remissius agere, adversus imperatricem popularium animos sollicitare, postremo omnibus modis niti, ut a matre puerum distraherent et regni administrationem in se transferrent. Ad ultimum Coloniensis episcopus, communicatis ²⁸¹ cum Ecberto ²⁸² comite etcum Ottoneduce Bajoariorum ²⁸³ consiliis ²⁸⁴ navigio per Renum ad locum qui dicitur sancti Suitberti ²⁵ insula (167) venit ²⁸⁶ (Mai). Ibi tum ²⁸⁷ rex erat. Qui dum quadam die post solemnes epulas factus fuisset hilarior, hortari eum episcopus cepit ut navim quandam suam, quam ad hoc ipsum miro opere instruxerat, spectatum procederet. Facile hoc persuasit puero simplici et nihil minus quam insidias suspicanti. Cumque navim ingressus fuisset, stipantibus eum his, quos episcopus factionis suæ socios ac ministros paraverat, repente remiges insurgunt, remis incumbunt, navim dicto citius in medium fluminis impellunt. Rex nova rerum facie confusus, incertusque animi nec aliud quam vim et necem sibi paratam arbitratur, in flumen se præcipitem dedit; citiusque cum aqua violentior suffocasset, nisi Ecbertus comes, dato post eum saltu, periclitantem, ipse quoque non minimum periclitatus, vix et ægre morti eriperet et navi restitueret. Exin ²⁸⁸ blanditiis quibus poterant delinitum, Coloniæ perducunt. Cetera multitudo per terram subsequitur, criminantibus plurimis, quod regia maje-

stas violata sui que impos facta foret. Episcopus, ut invidiam facti mitigaret ne videlicet private gloriæ potius quam communis commodi ratione hæc admisisse videretur, statuit ut episcopus quilibet, in cuius diocesi rex dum ²⁸⁹ temporis moraretur, ne quid detrimenti res publica pateretur, provideret, et ²⁹⁰ causis quæ ad regem delatæ fuissent, potissimum responderet. Imperatrix nec filium sequi nec injurias suas jure gentium expostulare voluit, sed in propria recedens ²⁹¹, privata ²⁹² deinceps ætatem agere proposuit. Nec multo post tædium passa ærumnarum seculi, domesticis quoque erudita calamitatibus, quam cito et velociter exsufflante spiritu Dei exsiccetur fœnum temporalis gloriæ (Isai. xl, 7, 7, 8), cogitavit seculo renunciare; statimque ad explendum quod cogitaverat præceps abisset, nisi in eo impetum spiritus amici maturioribus ²⁹³ consiliis inhibuissent.

MLXIII.

Rex nativitatem Domini Goslarie celebravit. Ubi ipsa die, dum ad vesperam sellæ episcoporum locarentur, inter camerarios Hecelonis ²⁹⁴ Hildensheimensis episcopi et camerios Wideradi Fuldensis abbatis gravis concertatio oborta est, et primo jurgiis, deinde pugnis res gesta est, citoque ad gladios prorupissent, nisi ²⁹⁵ Ottonis ducis Bajoariorum qui causam abbatis tuebatur, auctoritas ²⁹⁶ intercessisset. Causa vero talis erat. Consuetudo ²⁹⁷ erat in regno per multos retro majores observata, ut semper in conventu episcoporum abbas Fuldensis archiepiscopo Mogontino proximus assideret (168). Sed episcopus causabatur, neminem ²⁹⁸ sibi intra ²⁹⁹ diocesim suam post archiepiscopum debere præferri, animatus ad hoc et opum gloria, qua ³⁰⁰ antecessores suos longe supergredebatur, et temporis ³⁰¹ oportunitate, quia, rege adhuc in puerilibus annis constituto singuli quod sibi animus suggessisset facere impune poterant.

Gerhardus papa, qui et Nicolaus, obiit (an. 1061, Jul.). In cuius locum per electionem regis et quorundam principum Parmensis episcopus substitutus est (Nov. 1062), et Romam per Bucconem Halberstadensem episcopum missus. Cui redempti pro præmio bene curatæ legationis pallium dedit et alia quædam archiepiscopatus insignia. Quod archiepiscopus Mogontinus ad obfuscaudum sui prioratæ

VARIE LECTIONES.

²⁷⁸ ita 3. 4. 5 legitima 1. 2b? ²⁷⁹ coaluisset 3. ²⁸⁰ deest 5. ²⁸¹ communicato 3. 4. 5. ²⁸² ecberto 3. ²⁸³ Banuariorum 4. ²⁸⁴ consilio 3. ²⁸⁵ Swittberti 3. Suuitberti 4. 5. ²⁸⁶ venerunt 4. ²⁸⁷ tunc 3. ²⁸⁸ Exinde 4. ²⁸⁹ ita 3. 4 tunc 1. 5? ²⁹⁰ et — responderet desunt 4. ²⁹¹ decedens 3. ²⁹² privatam 3. 5. ²⁹³ deest 3. ²⁹⁴ Herzelonis hildemensis 3. ²⁹⁵ ni 5. ²⁹⁶ non add. 4. 5. ²⁹⁷ in regno p. m. r. m. consuetudo erat obs. 4. ²⁹⁸ quod intra d. s. p. a neminem sibi debere preferri 3. ²⁹⁹ int' 4. ³⁰⁰ quia 5. ³⁰¹ et temporis et loci oportunitate. *Nic. de Sygen.*

NOTÆ.

(165) Vox Lamberto usitata pro : privilegia, prærogativæ. Kr.

(166) Cf. de hoc litigio Wenck Hist. Nass. III, p. 34. sqq.

(167) Kaiserswerth, ubi S. Suibertus sepultus, Str. — in loco qui Werida dicitur. Ann. Altah.

(168) Abbates Fuldenses ideo hanc prærogativam sibi vindicasse videntur, quod archicancellariatus munere apud imperatricem jam tunc fungi soleat, proximum propterea a Moguntino locum sibi deberi, idem munus apud Cæsarem obeunte,

fastigium factum interpretatus, indignissime tulit (169). Sed per archiepiscopi Coloniensis interventum satisfactione accepta, quievit indignatio ejus.

Rex pentecosten³⁰³ Goslarie celebravit (170) (Jun. 6). Ibi³⁰² dum ad vespertinalem sinaxim (171) rex et episcopi convenissent, rursus de positione sellarum episcopaliū tumultus exoritur, non fortuita, ut prius, concursione, sed præmeditata diu machinatione. Nam episcopus Hildenesheimensis³⁰⁴ acceptus prius contumeliæ memor, Ecbertum comitem eum expeditis militibus retro altare occuluerat³⁰⁵. Hi, audito tumultuantium cameriarorum strepitu, ocius advolant, Fuldensium alios pugnibus, alios fustibus cœdunt, prosternunt, et de sacrario ecclesie inopinato periculo attonitos facile proturbant³⁰⁶. Quibus illico ad arma conclamantius, Fuldenses, quibus arma in promptu erant, facto grege, ecclesiam irrumpunt, in medio chori psallentiumque fratrum manus conserunt, rem non jam fustibus sed gladiis gerunt. Pugna atrox committitur (Jun.), atque per totam ecclesiam pro ymnis et canticis spiritualibus vociferatæ adhortantium et ululatus³⁰⁷ morientium exauditur. Super altaria Dei tristes jugulantur hostiæ, passimque per ecclesiam sanguinis currunt flumina, non fegati, ut quondam, religione sed hostili crudelitate profusa. Episcopus Hildenesheimensis³⁰⁸, capto editiori loco, tamquam militari quodam classico suos, ut fortiter præliarentur, hortabatur, et ne loci³⁰⁹ religione ab armis terrerentur, suæ auctoritatis et permissionis titulum obtendebat. Multi utrimque vulnerati, multi occisi sunt, inter quos præcipui erant Reginboto³¹⁰, signifer Fuldensis, et Bero, Ecberto comiti miles carissimus. Rex inter hæc vociferans et sub obtentu regie majestatis populum³¹¹ adjurans, surdis fabulam narrare (172) videbatur. Tandem monitus a suis, ut inter propriæ pugna excedens consuleret, vixque³¹² inter constipatam artium multitudinem eluctatus, in palatium se recepit. Hildenesheimenses, qui instructi præmeditatique ad pugnam venerant, superiores efficiuntur. Fuldenses, utpote quos inermes inopinososque subito exortæ seditionis procella contraxerat, fusi futatique atque³¹³ de ecclesia expulsi sunt. Fores ilico obserantur, Fuldenses, qui primo tumultu ad arma tollenda paulo³¹⁴ longius discurrebant, frequentes armatique assunt, atrium ecclesie occupant, aciem intruunt, ut de ecclesia pro-

A gressos statim adoriantur; sed nox concertationem diremit. Postero die severissime habita quæstione, Ecbertus comes facile crimen removit, non tantum juris et legum patrocinio, quantum favore et indulgentia regis, cujus patruelis erat. Totum accusationis pondus in abbatem versum est. Hunc, inquit, omnium quæ acciderant caput fomitemque fuisse, hunc³¹⁵ ad disturbandam quietem regie curtis præmeditato furore venisse; argumento rei esse, quod tanta vi hominum, tanta bellici apparatus pompa instructus, nullo periculi metu urgente, eo venisset³¹⁶. Tum vero urgebat et ille apostolicæ sanctitatis ac Mosaicæ mansuetudinis episcopus, qui tanti sanguinis effusione manus suas Deo consecraverat et violatæ ecclesie injurias truculentius atque immitius quam rex suas persequabatur. In quorum corpora prius ferro debacchatus fuerat, ad perimendas horum animas gladio spiritus modo³¹⁷ fulminabat, præciciens tam defunctos quam eos qui cædi superfuerant de corpore ecclesie. Abbatem præter acerbitatem rei³¹⁸ quæ acciderat, odium quoque gravabat nominis monachi³¹⁹, quod inveterata malitia homines seculi (173) semper obfuscare atque opprimere conabantur. Sic undique impetitus, obpugnatus, oppressus, post tot tantasque contumelias privatus abscessisset, nisi quem nec lex nec innocentia tueri poterant, pecunia tutata fuisset. Nam distractis ac dilapidatis (174) rebus Fuldensis monasterii, se suosque carissimo mercimonio redemit. Quantum regi, quantum auriculariis (175), quantum episcopo datum sit, haut satis certo comperimus. Cautum enim fuerat, ne passim vulgaretur. Hoc haut dubio constat sic ea tempestate exhaustas atque attritas esse illius monasterii opes, quæ usque ad id temporis florentissimæ erant, cunctisque Galliarum ecclesiis eminebant³²⁰, ut modo ibi prioris opulentie vix monumenta reperias.

Abbas post hæc, accepta licentia, Fuldam remeavit, amaro et confecto nimis super tantis calamitatibus animo. Et ecce ibi acerbiori pene rerum asperitate excipitur, et secundum prophetæ³²¹ elogium, fugiens arma ferrea, incidit in arcum æreum (Job xx, 24). Fratres Fuldenses a principio austerum ejus et minusquam decuit populare ingenium offenderat. Auxit ipse invidiam et facem non minimam emulationi³²² subdidit, prædia ecclesie militibus improbe erogando³²³ et victualia fratrum, priorum

VARIE LECTIONES.

³⁰² pentheosten 3. 4. *semper fere.* ³⁰³ Ubi 3. ³⁰⁴ Hildehemensis 3. ³⁰⁵ occultauerat 4. 5. ³⁰⁶ perturbant 4. 5. ³⁰⁷ ululancium 4. ³⁰⁸ hildeneshemens 3. *et infra.* ³⁰⁹ loca 5. ³¹⁰ Regenbodo 1. Reginbodo 4. 5. reinbodo 1b. ³¹¹ deest 3. ³¹² vix 4. ³¹³ deest 4. ³¹⁴ deest 4. ³¹⁵ hic 5. ³¹⁶ u. convenisset 5. ³¹⁷ deest. 5. ³¹⁸ deest 3. ³¹⁹ monachici 1. ³²⁰ imminabant 3. ³²¹ prophetie 5. ³²² emulatione 3. ³²³ erogando 5.

NOTE.

(169) Cf. Joann. an Serar. t. I, p. 496, et scriptores ibi laudatos, quibus add. Leuckfeld. l. I., p. 455 et 680. n. 50.

(170) Vid. Wedekind. Not. Vol. II, fasc. 8, p. 407.

(171) Idem h. l. ac vesperæ, s. decantatio horarum ad vesperam.

(172) Cf. supra not. 152.

(173) Id est laici.

(174) *dilapidatis rebus*, cf. a. 1075: *thesaurus dilap.*; Terent. Phorm. V, vii, 4; *dilap. minas*.

(175) Intelliguntur regis amici, qui aurem regis habebant; eadem voc infra occurrit. a 1071, 1073, 1076.

abbatum liberalitate statuta, minuendo. Murmura-
bant de his cetidit ³²⁴, et intestinis simultatibus
quatiebatur monasterium. Tolerabantur tamen ti-
more magis quam amore, ne scilicet, immature vul-
gata querimona, favor regis et principum eum tue-
rentur. At ubi nuncius acceptæ in Goslaria cladis
Fuldæ venit, tum vero et ³²⁵ recentis vulneris do-
lore et prætoritorum memoria accensi, fremere omnes
et se vicissim hortari ³²⁶, ut tantam temporis incom-
moditatem divinitus oblatam non ³²⁷ negligenter; agendo
negocio nihil præter operam industriamque suam
deesse ³²⁸, urgeri hominem propriis iniquitatibus ad
interitum; agerent nunc singuli pro virili portione et
se suumque monasterium liberarent accerrimo non
patre sed hoste, qui Fuldense nomen, cælo prius
æquatam, probro nunc ludibrioque cunctis expo-
suisset. Sic inflammatæ seditioni tamquam oleum
igni (176) addidit injuria recentior. Reginboto ³²⁹,
qui in illa Goslarenis congressione occubuerat,
equum unum magni precii fratribus Fuldensibus ob
recoriationem animæ suæ dederat, quem protinus
abbas, ipsis inconsultis, laico cuidam dedit. Hunc
efferatis animis, intemperatissimis clamoribus fra-
tres repetunt; diu se tyrannidem ejus magis quam
dominatum servili patientia tulisse, non ultra laturos
fore: redderet ocium per vim erepta sibi alienæ libe-
ralitatis beneficia; si cunctaretur, non jam ³³⁰ clan-
destinis ³³¹ musitationibus se acturos, se palam
aditis tribunalibus divitiarum et humanam opem con-
tra violentiam ejus imploratos, Abbati pondus
malorum primo consilium respondendi ademerat.
Dein ³³² totus ad preces lacrimasque versus, orare
et obtestari per Deum, ne juxta vetus proverbium
ignem gladio scrutarentur (177), ne Goslariensis
contumeliæ vulnus recens adhuc, et necdum in cic-
atricem obductum, novis doloribus exulcerarent; me-
morentur calamum ³³³ conquassatum ³³⁴ non conte-
rendum (188), nec linum fumigans (*Isai.* XLII, 3)
in favillas cineresque redigendum; parcerent, si mi-
nus existimationi propriæ, at ³³⁵ calamitati ejus
et ³³⁶ miseriam, quæ tanta esset, ut hostibus quo-
que ³³⁷ suis lacrimas ³³⁸ excutere posset; se, si an-
gelus Domini persequens eum paululum remisisset,
si ab tantis malis vita comite umquam ³³⁹ respiras-
set, non modo adempta redditorum, sed duplicatis,
quoque muneribus cumulaturum. His qui ætate et
D quid sapiebant, cum tanto luctu atque ejulatu, ac si

VARIE LECTIONES.

³²⁴ quotidie 3. *semper et ita plerumque etiam* 4. ³²⁵ *deest* 4. ³²⁶ *cepere add.* 3. ³²⁷ *deest* 5.
³²⁸ *esse* 5. ³²⁹ *Reginboto* 1. 4. 5. ³³⁰ *deest*. 6. ³³¹ *clandestinis* 4. 5. ³³² *Deinde* 4. ³³³ *deest*. 5.
³³⁴ *quassatum* 4. ³³⁵ *ac — ac* 3. ³³⁶ *quique* 4. *deest* 3. ³³⁷ *exc.* l. p. 3. ³³⁸ *unaque* 5. ³³⁹ *n. u. f. posse*
3. ³⁴⁰ *jus* 4. 5. ³⁴¹ *a. 4. 5?* ³⁴² *exigebatur* 3. 5. ³⁴³ *curtem* 3. *sæpius*. ³⁴⁴ *mitigare* 4. ³⁴⁵ *abcessum* 4.
5. ³⁴⁶ *ad eum* 5. ³⁴⁷ *ita* 4. *de S. potentiam* 1. 5? *potentiam et patrocinium* 3. ³⁴⁸ *asst.* 3. ³⁴⁹ *corro-*
borent 1. ³⁵⁰ *excesserint* 3. ³⁵¹ *audiendum* 4.

NOTÆ.

(276) Ita etiam a. 1074.

(177) *Ignem gladio scrutari* cf. a. 1071 (1075 :
ignem gladio purgare), Horat. Sat. 2, 3, 276, ubi
vid. Heindorf, et symbola Pythagorica e var. scrip-
tor. collecta in Orellii Opuscul. Græcor. vet. sen-
tent. t. 1. p. 62; ex Athen. X, 54 et Plutarch. de
puerorum educat. c. 17, ubi ita explicatur: Poten-

sensu maturiores erant cito hæc verba satisfacere-
rant. Sed juvenus more suo nihil veniæ, nihil
laxamenti admittebat; diu simplicitati suæ per mol-
lia verba insultatum fuisse; fidem ejus, tanto tem-
pore, tot rebus spectatam, ultra ³³⁹ fallere non
posse; eos mores, eam improbitatem hominis esse,
quicquid urgentibus in præsentiarum malis non fe-
cisset, id, nisi iterum vis ³⁴⁰ adhiberetur, perpetuo in-
fectum fore; propterea se ab ³⁴¹ jure suo non ces-
suros esse, donec ad expugnandam animi ejus duri-
tiam omnia divinæ, omnia humanæ opis suffragia
pertemptassent. Abbas diu immoratus, ubi se videt
nihil supplicando agere, nec copiam sibi esse ad
reddenda quæ exigebantur ³⁴², præsertim exhaustis
pene cunctis opibus monasterii, nec sufficientibus
tamen ad exsaturandam ingluviem avaritiæ eorum,
qui in Goslariensi tumultu læsi fuerant: tandem
regis jussione accersitus, ad curiam ³⁴³ regiam profi-
ciscitur, dato necessariis suis negotio, ut terrori-
bus et blandimentis, quaqua via possent, efferatis
juventutis animos mitigarent ³⁴⁴. Sed hoc in irritum
cessit. Denique post abcessum ³⁴⁵ ejus principes ju-
ventutis, quibus potissimum incentoribus tantum
malum exarserat, totam adeunt ³⁴⁶ congregationem,
indicant, animo sibi fixum esse, ut, eruptione facta
de monasterio, regem, ubicumque gentium reperia-
tur, perquirant, contra sævitiam abbatis ejus potentiam
³⁴⁷ patrocinium exposcant; orantque, ut quibus
valitudo non obsistat secum proficiscantur, qui vero
ætate vel morbo prægravante id non possint scripti
sui astipulatione ³⁴⁸ factum eorum corroborarent ³⁴⁹,
C Ros fœda et dictu quoque horrenda visa est seniori-
bus, fusique in terram, per Deum precabantur, ne
se et ipsum Fuldensis spei exiguum quod restabat
perditum irent (179); turbatam graviter Goslariensi
clade rem Fuldensem: si ipsi monasterii limen ea
mente excessissent ³⁵⁰, non turbandam modo, sed
omnino in præceps ituram. Nihil illi his sermonibus
moti — jam enim pertinacia in amentiam atque in
rabiem se verterat — concite per monasterium
discurrunt, invicem se ad audendum ³⁵¹ facinus ad-
hortantur, et sic tandem adulta conspiratione sedi-
cim numero, crucem sibi præferentes, antiphona
imposita (180), claustris monasterii erumpunt. Se-
quebantur eos eminus majores natu, qui sanum ali-

tium iram tumentemque indignationem non com-
movendum, vel: ira percitum non lacessendum
sed cedendum et obsecundandum iratis.

(178) Cf. a. 1077.

(179) *Perditum irent*, Sallust. Cat. 36, 4.

(180) Id est cantum incipere et quo vocis sono
decantari debeat designare, *anstimmen*.

eos ad sepulturam funebris pompa ultimum vale audituros (181) efferret. Itaque ne rei tam atrocis novitas repente nunciata regi stuporem incuteret, unum ex numero suo, citato quantum poterat equo, præmittunt, qui litteras ad regem tantæ calamitatis indices perferat³⁵², et qua vi, qua necessitate ad hæc extrema experienda coacti sint, edoceat. Ipsi paulatim pedestres, servatis ordinibus, subsequuntur. Postquam nuncius eo pervenit lectæque³⁵³ sunt litteræ, horror quidam percussit omnes qui in palatio erant super tam procaci facto, mirabanturque, inter eximios et apostolicæ conversationis viros tantum flagitii potuisse reperiri, ut privatas injurias tam pessimo exemplo³⁵⁴ ulciscerentur, nec³⁵⁵ filii patris, in ea potissimum calamitate, misererentur, in qua hostes quoque³⁵⁶ suos ad miserationem et ad lacrimas provocare potuisset. Placuit itaque omnibus, insigne hoc facinus insigni aliquo exemplo vindicari. Tum rex, consilio usus Coloniensis archiepiscopi et Ottonis ducis Bajoariorum, quorum tunc arbitrio res publica administrabatur, præcepit ut ipse bajulus litterarum cum aliis tribus, qui auctores seditionis fuerant, per diversa monasteria in custodia habendi mitterentur; ad compescendam vero ceteram multitudinem, quoniam³⁵⁷ nec spiritu lenitatis nec virga monasticæ corruptionis sanari potuissent, abbas militari manu uteretur. Tunc³⁵⁸ abbas, missis obviam militibus, sine vi et tumultu eos Fuldæ reduci jussit, et extra monasterium custodibus adhibitis suum præstolari redditum. Ipse quoque, regi vale facto, eos e vestigio est subsequutus. Ibi collectos fratres et primos militum Fuldensium diu ea consultatio tenuit, laicorum an monachorum judicio in eos animadverti oporteret. Vicit ea sententia, quæ³⁵⁹ censebat eos, qui, excusso jugo regulæ, contempto abbate, per contumaciam egressi et necdum in monasterium recepti essent, laicorum potius lege judicandos³⁶⁰ fore. Ita abbas laicorum jurisdictionem secutus, duos ex eis, alterum presbiteratus alterum diaconii honore insignes, jussit publice virgis cæsos et attonsos expelli; reliquos multis plagis maceratos, per vicina monasteria alium alio transmisit. De singulis tamen non pro modo culpæ, sed pro natalium suorum claritate vel obscuritate, mitius vel atrocius sumptum supplicium est. Viderit abbas, an vi doloris impulsus injurias suas acerbius quam decuit vindicando, modum forte excesserit. Id constat inustam esse ea tempestate maculam Fuldensi monasterio, quæ longa forsitan succedentium temporum serie ablui et extergigi³⁶¹ non possit.

A Bel (182), qui regnum invaserat Ungariorum, obiit. Joas, filius ejus, satius putans moderatis opibus in pace perfrui, quam³⁶² immoderatas ambiendo calamitatem atque excidium parere³⁶³ genti suæ, mandavit³⁶⁴ regi Heinrico, si sibi apud Salomonem, filium Andræ regis, natalibus et meritis suis condignus honor haberetur, subditum se ei fidelemque futurum, et malle beneficiis cum eo quam armis, fide quam acie dimicare. Eadem Ungarii omnes assidua legatione pollicebantur. Ita rex Henricus Ungariam cum exercitu ingressus (*Aug.*), Salomonem in solium patris restituit, juncta ei in conjugium sorore sua, ablatisque omnibus quæ regi scrupulum movere vel regni statum labefactare poterant, in pace remeavit ad Gallias.

B Educatio regis atque ordinatio omnium rerum publicarum penes episcopos erat, eminebatque inter eos Mogontini et Coloniensis archiepiscoporum auctoritas. A quibus cum in partem consilii Adalbertus Premensis archiepiscopus assumptus fuisset, tum propter claritatem generis, tum propter ætatis atque archiepiscopatus prærogativam, ille sæpius colloquendo, obsequendo etiam atque assentando, ita sibi regem brevi devinxerat, ut, ceteris episcopis posthabitis, totus in eum inclinaretur, et ipse in regno communi pene³⁶⁵ monarchiam usurpare videretur. Secundas³⁶⁶ post eum partes agebat Wernheri (183) comes, juvenis tam inpenio quam ætate ferox (184). Hi duo pro rege imperitabant; ab his episcopatus et abbatæ, ab his quicquid ecclesiasticarum, quicquid secularium dignitatum est, emebatur. Nec alia cuiquam, licet industrio atque egregio viro, spes adipiscendi honoris ullius erat, quam ut hos prius ingenti profusione pecuniarum suarum redemisset. Et ab episcopis quidem et ducibus metu magis quam religione temperabant. In abbates vero, quod hi injuriæ obviam ire non poterant, tota libertate grassabantur, illud præ se ferentes, nihil minus regem in hos juris ac potestatis habere quam in villicos suos vel in alios quoslibet regalis fisci dispensatores. Et primo quidem prædia monasteriorum fautoribus suis, prout libitum erat, distribuabant, et quod reliquum erat crebra regalium servitiorum exactione usque ad feces ultimas exhauriebant.

C Dein³⁶⁷ convalescente audacia, in ipsa monasteria impetum faciebant, atque ea inter se tamquam provincias partiebantur, rege ad omnia quæ jussus fuisset puerili facilitate annuente. Itaque Premensis archiepiscopus duas occupat abbatias (*an.* 1066),

VARIE LECTIONES.

³⁵² perferret *corr.* perferat 3. ³⁵³ que *deest* 4. ³⁵⁴ ita 1. *Nic. de Sygen.* pessimum exemplum *etiam dixit noster a.* 1 73. 1076. p. publico 3. 4. 5. ³⁵⁵ nec — misererentur *desunt* 4. ³⁵⁶ quinque 4. 5. *Nic. de Syg.* ³⁵⁷ quam 4. ³⁵⁸ Item 4. ³⁵⁹ qua 4. ³⁶⁰ vindicandos 3. ³⁶¹ extingwi 4. ³⁶² quia 5. ³⁶³ parcere 1* ³⁶⁴ mandatum 5. ³⁶⁵ *deest* 3. ³⁶⁶ Secundus 3. ³⁶⁷ Deinde 4. 5?

NOTÆ.

(181) *Ultimum vale aud.*, Ovid. Met. x, 52.

(282) Cf. Ann. Altha. p. 103.

(183) Cf. Wenck Hist. Hess. III, p. 27. sqq. Rom-

mel I, p. 159.

(184). Ita Livius vi, 23, de Lucio Furio tribuno militum: *feror quum ætate et ingenio.*

Laurenssem (185) et Corbeienssem, præmium hoc A
asserens esse fidei ad devotionis suæ erga regem.
Ne id invidiosum apud ceteros regni principes foret,
persuaso rege, dat Coloniensi archiepiscopo duas,
Malmendren³⁶⁸ et Endan³⁶⁹ (186). Mogontino archie-
piscopo unam in Selechinstat³⁷⁰ (187), Oltoni
duci Bajoariorum³⁷¹ unam in Alaha, Ruodolfo³⁷²
duci Suevorum unam in Kenbeten³⁷³ (188). Igitur
Premensis archiepiscopus, ut totam tyrannidi suæ
vacantem redderet Corbeienssem³⁷⁴ abbatiam, ridi-
culam commentatur fabulam. Disseminatis per
curtem regiam rumoribus, divulgat episcopum ci-
vitatibus cujusdam Transalpinæ, cui Pole (189) nomen
est, humanis rebus excessisse. Huic successorem,
persuaso rege, subrogat abbatem Corbeienssem,
jubetque ut destitutam rectore ecclesiam quanto
B
cuius eat invisere. Verum inter moras, quibus ille
itineri necessaria parabat, dum quidam de Italia
venientes episcopum, qui mortuus dictus fuerat, vi-
vum et incolumem nunciassent, irridere omnes et de-
testari fraudem archiepiscopi cœperunt³⁷⁵. Tum
Otto dux Bajoariorum ad prohibendum tantum nefas
divino spiritu animatus, multis conatibus circum-
quaque explicitis³⁷⁶, vix et ægre obtinuit, ut tam
abbati quam monasterio Corbeiensi suus honor, sua
dignitas incolumis servaretur. Porro cum in mona-
sterium Laurensis satellites archiepiscopi venissent
nunciantes, quod regia donatione locus ipse in jus
potestatemque archiepiscopi concessisset, juberent-
que ut abbas ei constituto loco non pigritaretur
occurrere, tantus dolor et indignatio omnes invasit,
ut nec manibus in legatos ipsos temperassent, nisi C
jus gentium plus quam ira valuisset. Contumeliose
auditi, contumeliosius multo sunt dimissi. Quod
postquam regi nunciatum est, missis aliis nunciis,
jussit abbati sub interminatione salutis propriæ, ut
abbatia se abdicaret festinusque monasterio excede-
ret. Ille comperta, priusquam legati advenirent,
regis sententiam, benigne eos suscipi jussit, atque in
diem posterum eorum quæ in mandatis habebant
audientiam distulit. Nocte, paucis sibi adhibitis, inde
discedens, in loca tutissima, omnibus præter admo-
dum paucos ignoratus³⁷⁷, se recepit, cum et prius
omnes ecclesiæ thesauros clauculo exportatos³⁷⁸ in-
tutum locasset. Ita legati die postero cui jussa regis
exponerent non habentes, multumque viri pruden-

tiam admirantes, infra legatione redierunt. Tum
militis ejus, quos eo tempore et opum gloria et
militaris³⁷⁹ rei industria clarissimos habebat, colla-
tis viribus montem (190) qui proximus adjacet mo-
nasterio occupant, castellum extruunt, præsidium
imponunt; parati archiepiscopum ab infestatione
monasterii capitis quoque³⁸⁰ sui periculo arcere.

MLXIV.

Causabantur Romani principes, quod rex eis in-
consultis Romanæ ecclesiæ pontificem constituisset,
et ob eam injuriam defectionem meditari videbantur
Propter quod placuit Coloniensem archiepiscopum
Romam mitti (191). Qui veniens eo, cum aliud tur-
batis rebus invenire non posset remedium, judicavit
ordinationem, quæ incio senatu Romano facta
fuisset, irritam fore, et sic amoto Parmensi episco-
po, per electionem eorum Anselmum³⁸¹ Lucca-
sem³⁸² episcopum pro bo ordinari constituit (192).
Verum ubi ipse peracta legatione regressus est in
Galliam, Parmensis episcopus, armata multitudine
non modica, Luccensem episcopum sede apostolica
per vim deturbare aggressus est. Econtra fautoribus
illius ad arma impigre concurrentibus, congressio
facta est, multique hinc et inde vulneribus acceptis
corrueverunt. Sic depravata ecclesiastici rigoris cen-
sura, homines non ut quondam, ut præessent eccle-
siæ Dei injecta manu trahebantur, sed ne non præ-
essent armata manu præliabantur, fundebantque
mutuo sanguinem non pro ovibus Christi, sed ne
non³⁸³ dominarentur³⁸⁴ ovibus Christi, Anselmus
tamen, qui et Alexander³⁸⁵, et virtute militum et
favore principum sedem obtinuit. Alter vero, et per
contumeliam repulsus, tamen quoad vixit ab jure
suo non cedebat; hinc semper derogans hunc adu-
lterum ecclesiæ Dei, hunc pseudopostolum appellans;
missas quoque seorsum celebrans, ordinationes
facere et sua per ecclesias decreta et epistolas more
sedis apostolicæ destinare non desistebat. Verum
nullus attendebat, criminantibus universis, quod in
ultionem privatæ contumelias sedem quoque apo-
stolicam homicidio³⁸⁶ maculasset.

Heinricus Augustensis episcopus obiit (193), invi-
sus regi, invisus episcopis omnibus, propter superbe
administratam regni gubernationem tempore³⁸⁷
imperatricis. Embricho³⁸⁸ ei successit, præpositus
D Mogontinus, vir pontificalis modestiæ et gravitatis.

VARIE LECTIONES.

³⁶⁸ Milmundrem 3. ³⁶⁹ Eldan 3. ³⁷⁰ Selechinstatt 3. ³⁷¹ Bavarie 3. ³⁷² Rudolfo 3. ³⁷³ Rodolfo 4.
³⁷⁴ Kenbeten 3. ³⁷⁵ Gorbciensem 4. ³⁷⁶ cepere 3. ³⁷⁷ implicitis 5. ³⁷⁸ paucis incognitis 3. ³⁷⁹ thesau-
ros (ita semper) cl. deportatos 4. ³⁸⁰ rei militaris 3. ³⁸¹ deest 1°. ³⁸² Anselmum 1. 3. et infra. ³⁸³ lu-
censem 3. et infra. ³⁸⁴ ne corr. ut 3. ³⁸⁵ nondenarentur 4. ³⁸⁶ Alexander 4. ³⁸⁷ deest 5. ³⁸⁸ tempore
(supra) temporali ter) imperatrici 4. ³⁸⁹ Embricho 3.

NOTÆ.

(185) Quæ hac de re in Chronico Laureshamensi
p. 179, sqq. narratur cum iis, quæ noster de ea
tradidit, apprime consentiunt. Regis diplomata da-
ta sunt Sept. 6. a. 1066, et in Tabulario regio Han-
noverano exstant.

(186) Malmundarium et Inda sive Cornelii mona-
sterium.

(187) Vid. tabulas imperatoris xviii Kal. Jul.
ejusdem anni. datas ap. Gudcn cod. dipl. I p. 23.

(188) Kempten.

(189) Pola Istriæ.

(190) Cf. Chron. Laur. l. 1., p. 182.

(191) Cf. Ann. Altab, p. 105 et Giesebrecht ibid.
p. 79, sqq.

(192) Jam a. 1061 electus. Sequentia quoque ad
1062 pertinent.

(193) A. 1053, Ann. August.

Wernheri comes villam monasterii nostri, quæ dicitur Kirhberc ³⁸⁹ (194), inconsulto abbate, a rege petiit et impetravit. Pro qua recipienda diuturnum agonem desudavimus, dimicantes adversus tanti hostis sævitiam non armis carnalibus, sed jejuniis et crebris orationibus. Unde ille mordaciter magis quam facete ³⁹⁰ joculari solebat magno munere dignum se esse apud regem, qui monachos ejus, languidos prius in ³⁹¹ opere Dei et tepidos, novis facibus adhibitis, exsuscitasset ³⁹² invistosque ad jejunia et nudipedalia coegisset.

Sigefridus Mogontinus episcopus et Guntherus Babenbergensis et Otto Ratisponensis et Willelhelmus Trajectensis episcopi, item alii quam plures, cœlœnæ et capita Galliarum, autumnali tempore Hierosolimam proficiscuntur.

MLXV.

Rex nativitatem Domini Goslaris celebravit, pascha Wormaciæ (Mart. 27). Ubi archiepiscopus Premensis inter sacra missarum solemniam, dum debitum tantæ festivitati sermonem faceret, hominem ab infestatione demonis purgavit, fuscis pro eo tam ævis quam tocius populi qui præsens erat precibus. Ea res grandi miraculo cunctis erat, stupentibus scilicet, quod vir tam pessimus in populo existimationis, qui vitam virtutum non haberet, signa virtutum faceret. Sed æmuli ejus invidiose ³⁹³ hoc interpretabantur, non meritis ejus sed præsentium popularum supplicationi ascribendum esse tantæ rei effectum. Ibi per concessionem ejusdem archiepiscopi primum se rex arma ³⁹⁴ bellica succinxit (Mart. 29), statimque primam susceptæ armaturæ experientiam (195) in archiepiscopum Coloniensem ³⁹⁵ dedisset et ad persequendum eum ferro et igne ³⁹⁶ præceps abisset ³⁹⁷, nisi res turbatas imperatrix tempestivo valde consilio composuisset. Inter cetera id potissimum invidiæ ei erat, quod ante aliquot annos, dum imperatrici jus regni retrumque gubernacula eripere vellet, ipsum pene regem in ultimum disorimen præcipitasset.

Heceloni Argentorati episcopo paulo ante defuncto, successor substitutus est Wernheri, propinquus Wernheri comitis.

Interea prædicti episcopi Hierosolimam pergentes, dum magnitudinem opum suarum gentibus, per quas iter habebant, inconsultius ostentarent, ultimum sibi periculum consciverant ³⁹⁸, nisi rem humana temeritate prolapsam divina misericordia restituisset. Nam barbaros, qui ex urbibus et agris ad

A spectandos tam illustres viros catervatim profluebant, primo peregrini cultus ac magnifici apparatus ingens miraculum, dein ³⁹⁹, ut fit, non minor prædæ spes ac desiderium cepit. Itaque cum transita Licia fines Sarracenorum introissent ⁴⁰⁰ et jama civitate cui Ramulo nomen est una vel paulo plus mansione abessent, proximo parasceve ante pascha (Mart.), circa terciam diei horam, incursionem passi sunt ab Arabitis, qui comperto tam insignium virorum adventu undique ad spolia diripienda frequentes armatique confluerant. Plerique Christianorum ⁴⁰¹ religiosum putantes, manu sibi auxilium ferre ⁴⁰² et salutem suam, quam peregre proficiscentes Deo devoverant, armis corporalibus tueri, prima statim congressione prostrati, vulneribus multis confecti, et omnibus quæ habebant a filo subteminis ⁴⁰³ (196) usque ad corrigiam caligæ exspoliati sunt (Gen. xiv, 23). Inter quos Willihelmus quoque Trajectensis episcopus, brachio pene plagis debilitato, nudus ac semivivus relictus ⁴⁰⁴ est. Ceteri christiani jactu lapidum, quod genus telis locus ipse affatim ministrabat, non tam periculum propulsabant, quam mortem, quæ præsens urgebat, differre conabantur. Pedem etiam paulatim subtrahendo, ad villam declinabant, quæ ab ipso itinerere spatio mediocri distabat. Gapharnaum hanc fuisse, ex similitudine vocabuli coniciebant. Quam ut ingressi sunt, episcopi omnes atrium quoddam occupant, humili septem maceria et tam fragili, ut etiamsi nulla vis adhiberetur, sola vetustate facile corrueret; in cujus medio domus erat, cœnaculum habens satis editum et ad repugnandum quasi ex industria ⁴⁰⁵ præparatum. Hujus superiora episcopus Mogontinus et Babenbergensis cum clericis suis, inferiora ceteri episcopi sibi vendicant. Laici omnes ad arcendam vim hostium et maceriam defendendam impigre discurrunt, et primam quidem certaminis procellam lapidum jactu, ut prædictum est, sustinuerunt. Dein ⁴⁰⁶ cum barbari magnam telorum nubem in castro conjecissent, et ipsi plerumque impressione in eos facta, oliveos et gladios manibus eorum vi extorsissent, non jam maceriam tueri sufficiunt, sed portis ⁴⁰⁷ etiam interdum erumpere et pugnam cominus ⁴⁰⁸ lacessere audent. Quorum impetum dum Arabes nullo jam loco, nulla acie sustinere possent, consilium tandem a ⁴⁰⁹ tumultuaria congressione ad obsidionem vertunt, et inedia atque lassitudine conficere aggrediuntur, quo ferro expugnare non poterant. Itaque multitudinem qua ⁴⁰⁹ surperhabundabant, conglobatis scilicet cir-

VARIE LECTIOES.

³⁸⁹ Kirhberg 1. 3. 5. Kirhbergk 4; cf. *infra* p. 1066. ³⁹⁰ facere 3. ³⁹¹ p. et t. in o. d. 3 ³⁹² exsuscitasse 4. ³⁹³ insidiose 5. ³⁹⁴ ad arma 6. ³⁹⁵ Coloniensem 3. ³⁹⁶ igni 3. ³⁹⁷ abisset 3. ³⁹⁸ consciverunt 1. 57 ³⁹⁹ deinde 1°. ⁴⁰⁰ retroissent 4. ⁴⁰¹ crist. 4. (*istâ aut xpi semper*). ⁴⁰² referre 3. ⁴⁰³ ita 1. 3. 4. subteminis 6. ⁴⁰⁴ derelictus 5. ⁴⁰⁵ ad industriam 1°. ⁴⁰⁶ Deinde 1°. 4. ⁴⁰⁷ portas 4. ⁴⁰⁸ ita. 4 *semper*; cominus 1. *semper*; modo cominus modo cominus 3. ⁴⁰⁹ deest 4. ⁴¹⁰ quia 5.

NOTE.

(194) In praefectura Gudensberg; cf. Wenck III, p. 31 n. p.
(195) cf. Grimm Deutsche rechtsalterthumer

p. f 415,
(196) idem quod *interula*

citer duodecim milibus, partiuntur, ut aliis aliis vicissim ad obpugnationis studium succedentes, illis vel paululum respirandi ⁴¹⁰ copiam facerent, suspicantes, quod propter inopiam rerum omnium ⁴¹¹ quibus vita humana sustentari solet, dimicandi laborem non diu toleraturi forent. Ita Christiani toto pasceve, toto sabbato ⁴¹² sancto usque ad terciam fere horam paschalis diei (*Mart.* 25-27) sine intermissione obpugnabantur; ne eis hostilis improbitas vel modicum temporis punctum, quo saltem somni perceptione corpora recrearent, indugebat. Nam ⁴¹³ cibum et potum, nec mortem præ oculis habentes, desiderabant, nec si magnopere desideraretur, quid sumerent, omnium inopes, habebant ⁴¹⁴. Cumque die tercio, labore et inedia exhausti, ad extremum pervenissent, et fortia plerumque conatos ⁴¹⁵ virtus jejunio infracta frustraretur, quidam ex numero presbiterorum exclamavit, non recte eos agere, quod in armis suis plus quam in Deo spei ac roboris ponerent, et calamitatem, quem eo permittente incidissent, propriis viribus propulsare conarentur, propterea placere sibi, ut se dederent, præsertim cum triduana jam abstinentia militaribus rebus eos inutiles prorsus reddidisset; non esse Deo difficile ut deditis eis et ab hoste sub jugum missis misericordiam præstaret, qui suos totiens etiam in ultima necessitate conclusos mirabiliter liberasset; ut hoc quoque inferret, barbaros nequaquam propter ipsos occidendos tanto molimine grassari, sed ut pecunias eorum auferrent; quibus si potiti fuissent, liberos eos deinceps intactosque sine vi, sine molestia abire passuros. Placuit consilium omnibus, statimque ab armis ad preces versi, per interpretem, ut in deditionem acciperentur, orabant. Quo comperto, dux Arabum citato equo in primos advolat, et ceteros quidem longius summovet, cavens, ne, temere admissa multitudine, præda confuse distraheretur. Ipse decem et septem honoratissimos gentis sue secum assumens, castra ingressus est patenia, relicto ad portas præsidii causa filio suo, ne quis forte prædæ avidus ⁴¹⁶ post se non vocatus ⁴¹⁷ irrumperet. Cumque admotis scalis in cœnaculum, ubi Mogontinus ⁴¹⁸ et Babenbergensis episcopi latitabant, cum paucis ascendisset, Babenbergensis ⁴¹⁹ episcopus, cui, licet junior ætate esset, tamen propter virtutum prærogativam et locius corporis admirandam dignitatem præcipuus a cunctis honor deferebatur, rogare eum cœpit, ut, omnibus quæ ⁴²⁰ haberent usque ad novissimum quadrantem sublatis, nudos se abire sineret. Ille et victoria elatus et præter ingentem morum barbariam accepta quoque tot

A congressionibus clade nimium efferatus, ait, se adversus ⁴²¹ eos jam triduo non sine grandi dampno exercitus sui ea mente bellum gessisse, ut suis conditionibus erga victos uteretur, non quas ⁴²² ipsi constituissent; ne ergo falsa spe eluderentur, eo, omnibus quæ haberent sublatis, carnes eorum comesturum et sanguinem bibiturum. Nec moratus, linteum ⁴²³, quo caput more gentis ⁴²⁴ obvolverat, expediens, facto vinculo, in collum episcopi iniecit. Episcopus, ut erat vir liberalis verecundiæ ⁴²⁵ et maturæ admodum gravitatis, ignominiam non ferens tanto nisi pugnum ei dedit in faciem, ut uno ictu consternatum ad pavementum usque præcipitem daret, vociferans insuper, prius eum pœnas pro impietate daturum, quod impuras manus in sacerdotem Christi profanus et idololatra mittere præsumpsisset. Irruunt protinus alii clerici et laici, et tam huic quam ceteris qui in cœnaculum ascenderant adeo artis nexibus manu a tergo constringunt, ut sanguis plerisque rupta cute per unguis proflueret. Perlato audacis facti indicio ad eos qui in inferiori ⁴²⁶ parte ⁴²⁷ consistebant, ipsi queque his qui apud se erant Arabum principibus idem faciunt. Dein ⁴²⁸ laici omnes, sublato in altum clamore, vocatoque in auxilium sibi omnium rerum opifice Deo, rursus arma capessunt ⁴²⁹, maceriam occupant, præsidium, quod circa portas erat, conserta manu fundunt fugantque, et sic alacres, sic innovatis inopino successu viribus, ubique rem peragunt, ut nihil lassitudinis, nihil immodi ex triduana eis inedia et labore accessisse putares. Alacritatem tantam, repente ex intrepidis rebus et ultima desperatione coortam, nimium admirati Arabes, nec aliam novitatis hujus causam suspicati, quam quod de principibus suis sumptum fuisset supplicium, infestissimis animis in pugnam ruunt, et facto grege, per arma, per viros in castra perrumpere ⁴³⁰ parant. Et cetera res foret, nisi mature ⁴³¹ orto consilio christiani victos eo loco principes statuerent ⁴³² ubi atrocissima vis hostium et creberrimus telorum imber incumbebat, apposito super capita eorum spiculate, qui districtum in manibus gladium tenens, clamitabat per interpretem, nisi ab obpugnatione quiescerent, non armis se adversum eos sed principum capitibus dimicaturos. Tum ipsi principes, quos præter vinculorum acerbiteratem imminens quoque cervicibus gladius vehementer angebat, cum magno ejulatu suos obtestabantur, ut moderatius agerent, ne obstinate certamen hostibus inferentes, eos ad supplicium necemque suam, cum incisa ⁴³³ spes (197) esset ⁴³⁴ veniæ, inflammarent. Patris periculo atto-

VARLE LECTIONES,

⁴¹⁰ respirendi 4. ⁴¹¹ omnibus 4. 5. ⁴¹² sabbatho 3. sabato 4. ⁴¹³ Non jam c. et p. mortem 4. 5. (*deleto nec ante mortem*). ⁴¹⁴ habebantur 4. ⁴¹⁵ constus 3. ⁴¹⁶ avide 5. ⁴¹⁷ vocatus 5. ⁴¹⁸ mogontinus 4. ⁴¹⁹ habenburgensis 4. ⁴²⁰ deest 3. ⁴²¹ adversos 4. ⁴²² quasi 4, quia 5. ⁴²³ lintheum 5. 4. 5. ⁴²⁴ gentium 4. ⁴²⁵ verecunde 4. ⁴²⁶ inferiori in p. 5. ⁴²⁷ p. domus 1. ⁴²⁸ Deinde 1. 4. ⁴²⁹ capessant 4. ⁴³⁰ prorumpere 3. ⁴³¹ maturo 4. ⁴³² staturant γ. stat. primo, 5. ⁴³³ incisa 3. 4. 5. ⁴³⁴ esset spes 3. 5.

NOTÆ.

(197) *Incisa spes*. Ita Lambertus sæpius dicit, a. 1069, 1070, 1075, 1077; cf. Liv. 3, 18.

filius ducis Arabum, quem ad portam atrii a causa præsidii relictum supra memoravi, citate in confertissimos suorum cuneos se dedit, et tunc exercitus impetum voce et manu increpavit, et tela in hostes jacere prohibuit, non hostes, ut ipsi putarent, sed principes propriis pectoribus excepturi forent. Per hanc actionem paululum ab armis et incursione vacante data, nuncius venit in castra ad christianos, is ab his qui in parasceve omnibus amissis et saucii usque Ramalo pertenderant. Is amare et metu confectis mentibus magnum attulit terrorem, indicans, ducem prædictæ civitatis, paganus, divino tamen, ut putabatur, instinctuatum, cum ingentibus copiis ad ipsos liberandum venire. Nec latere potuit Arabitas advenientium hostium fama; statimque omnes, adversis ab inimicis obpugnatione ad se ipsos salvandos cogitantes, præcipiti fuga, quo quemque spes evadendi vocabat, dilabuntur. In ea trepidatione dum alia curanda discurrerent, unus victorum, opera usus Sarraceni cujusdam, quem ducem christianis habebant, tanto omnium dolore, gemitu, ut ab eo, cujus indulgentia dimissus est, vix manus inhiherent. Nec multo post postea, ut nunciatum fuerat, cum exercitu adveniente in atrium a christianis susceptus suspensis tamen omnibus inter spem et metum forte non sublata calamitas sed hostis immutatus esset, et propter novitatem rei ille credentibus, quod satanas satanam, hoc est paganus paganus ab infestis christianorum cohibere vellet. Primo omnium os sibi præsentari jussit. Quos cum aspexisset facta fuerant ordine audisset, maximas christianis gratias egit pro magnifice gestis rebus et exitis rei publicæ acerrimis hostibus, qui regnum omnium jam per multos annos assiduis populibus infestassent et magnas plerumque adversum structas acies commisso certamine obrivissent. Aditus eos custodibus, regi Babiloniorum vivos regi præcepit. Ipse, accepta a christianis quantam ænerat pecunia secum eos Ramulo perduxit. Adhibito eis expeditorum juvenum præsidio, iam denuo latronum incursione periclitarentur, e Hierosolimam eos perducere jussit. Nihil inde difficultatis in eundo, nihil in redeundo periculi, Liciam pervenerunt, gratias Deo referentes, quod emensis tot rerum asperitatibus, vivos et incolumes in tutum restituisset. Ex hoc peritiam finem redditum facientibus omnia centent ex sententia. Verum posteaquam in Ungaria

ventum est, Guntherus Babenbergensis episcopus, heu! immatura morte præventus, prosperæ ac lætæ reversionis lugubrem omnibus exitum fecit. Decessit (198) autem 10 Kalendas Augusti (Jul. 23), ætate integra ad 447 perfruentum hoc seculo maxime matura, vir præter morum gloriam et animæ divicias corporis quoque bonis adprime ornatus. Natus erat ex primis palatii, privatis possessionibus præter episcopatum affluentissimus, lingua promptus et consilio, litteris eruditus tam divinis quam humanis, tum statura et formæ elegantia ac tocius corporis integritate ita ceteris eminens mortalibus, ut in illo Hierosolimitano itinere ex urbibus et agris spectandi ejus studio profuerent, et bene secum actum crederet, cui cum videre contigisset. Unde cum, positus eis in diversorio, plerumque turba intemperans propter eum nimis molesta foret, compulsus est aliquotiens a ceteris episcopis, ut in publicum procederet, et obsidentem fores multitudinem suo spectaculo a ceterorum vexatione avocaret. Tantum hunc transitorie felicitatis splendorem vitæ innocentia et morum temperantia clariorem in eo cumulationemque faciebant. Nam tantam in se utriusque hominis gloriam, quam omnes mirabantur, solus ipse ita propter Deum contempnebat, ut infimæ quoque conditionis hominibus popularem se communemque præberet, et a servissimis plerumque maximas verborum contumelias inultus acciperet. Celebri ergo pompa funeris in patriam reportatus, et magnis omnium qui eum noverant planctibus exceptus, in Babenbergensi ecclesia, ubi a puero adoleverat, sepultus est. Successit ei in episcopatu Herimannus vicedomnus (199) Mogontinus, qui in eadem Hierosolimitana peregrinatione constitutus, dum eum invalescente morbo ad exitum urgeri videret, legationem præmisit ad necessarios suos, quibus patria excedens suæ rei familiaris dispensationem delegaverat, petens, ut sibi ad episcopatum, quaqua possent ratione, aditum patefacerent. Quod et sedulo fecerunt, profuso in coemptionem ejus argenti et auri inæstimabili pondere.

Eilbertus Patavii episcopus obiit (Mai. 27); qui Altman cappellamus imperatricis successit, qui, dum ipso tempore cum ceteris principibus Hierosolimam abisset, per interventum imperatricis absens designatus est episcopus. Arnolfus Wormaciæ episcopus, vir pontificalis modestiæ et sanctitatis, migravit ad Dominum; successitque ei Adalbero, monachus ex monasterio sancti Galli, frater Ruodolfi ducis, uno pede omnino debilis, vir per omnia dignus spectaculo. Erat enim fortitudinis

VARIE LECTIONES.

qui 5. ⁴³⁶ deest 4. ⁴³⁷ incursionibus 1. ⁴³⁸ quocunque 4. ⁴³⁹ inhiherent 4. ⁴⁴⁰ deest 1. ⁴⁴¹ t. ⁴⁴² sathanas 3. 4. 5 *semper*. ⁴⁴³ obtinuisset 5. ⁴⁴⁴ gra 5. ⁴⁴⁵ emensis 4. immensis 5. ⁴⁴⁶ barbariensis 4. ⁴⁴⁷ et ad 1. ⁴⁴⁸ natura 5. ⁴⁴⁹ ita ut 4. ⁴⁵⁰ cunctis 3. ⁴⁵¹ foris 3. 5. ⁴⁵² h. n. 3. *est* 3. ⁴⁵³ Gilbertus Pataui 3. Cilibertus (?) 5. ⁴⁵⁴ imperatoris 5. ⁴⁵⁵ deest 3. ⁴⁵⁷ adalbero omnia 4.

NOTÆ.

8) Albani sive albæ Regal. (Stuhlweissenburg).

(199) Oeconomus, syndicus ecclesiæ.

magnæ, edacitatis nimix, crassitudinis tantæ, quæ aspicientibus horrorem magis incuteret quam admirationem; nec ita centimanus gigas (200) aut aliud antiquitatis monstrum, si ab inferis emergeret, stupentis populi oculos in se atque ora converteret.

MLXVI.

Rex nativitatem Domini Goslariæ ⁴⁵⁹ (201) celebravit. Ubi ab ipso jam initio autumnus usque ad eam partem hiemis tamquam stativis castris se continuerat, sumptus habens regix magnificentiæ multum impares. Nam præter pauca quæ ex redditibus ⁴⁶⁰ regalis fisci veniebant vel quæ abbates coactio ⁴⁶¹ famulatu ministrabant, cetera omnia in cottidianos ⁴⁶² usus ejus cottidianis ⁴⁶³ impensis emebantur. Hoc adeo fiebat odio Premensis archiepiscopi, quem omnes criminabantur sub prætextu regix familiaritatis monarchiam usurpasse manifestæ tyrannidis; et ipsi ergo consueta regi servitia detractabant ⁴⁶⁴, et ille in alias regni partes regem abducere nolebat, ne scilicet cum aliis principibus communicando principatum consiliorum et familiaritatis, ipse sibi aliquid imminueret ⁴⁶⁵ de fastigio usurpatæ singularitatis. Sed non ultra latari injuriam videbantur principes regni. Archiepiscopi Mogontinus et Coloniensis cum ceteris, quibus curæ erat res publica, crebra conventicula faciebant, atque omnes in commune, quid facto opus esset, consulere rogabant. Dein jam adulta conspiratione, diem generalis colloquii omnibus indixere regni principibus (*Januar*) ut Triburiam convenientes Premensem archiepiscopum, communem omnium hostem, communibus ⁴⁶⁶ studiis obpugnarent, regique denunciarent, aut regno ei cedendum esse ⁴⁶⁷, aut familiaritate et amicitia Premensis archiepiscopi defungendum. Per lato Goslariam atrocis rei nuncio, rex ad statutam diem concitus properabat; cum quo et Wernheri comes veniens, in villam Ingilneheim, cujus pars aliqua ad nostrum quoque monasterium pertinet, hospitatum divertit. Ubi dum milites ejus ab incolis prædas agerent et illi ad arma conclamant manu se vindicare niterentur, atrox pugna coorta est. In qua dum Wernheri comes ad forendum suis opem impigre discurreret, a quodam nostri monasterii vilissimo mancipio, vel, ut alii ferunt, a femina saltatrice, clava percussus in capite, corruit, atque ad regem semivivus est reportatus. Admonitus ab episcopis qui præsentibus erant, ut pro peccatis suis Deo in extremo jam spiritu constitutus, satisfaceret, seque Herveldensium monachorum precibus interemptum recognoscens, villam Kirhbero ⁴⁶⁸, quam injuste invaserat, redderet: nullo modo acquievit, donec episcopi consensu facto minitarentur se ei sacram communionem morienti non duros, nisi prius tanti peccati pondere se exonerasset. Sic tandem pudore magis quam religione victus reddidit, statimque vita excessit. Statuta die tristis in regem omnium vultus, tristis erat sententia, ut aut regno se abdicaret, aut archiepiscopum Premensem a consiliis suis atque a regni consortio amoveret. Terripersanti et quid potius eligeret hæsitanti archiepiscopus consilium dedit, ut proxima nocte, ablatis secum regni insignibus, clamaufugeret, et Goslariam aut in alium locum se reciperet, ubi ab ⁴⁶⁹ injuria tutus foret, donec turba hæc conquiesceret. Adveniente vespera, thesauros ⁴⁷⁰ regios per satellites et socios fraudis suæ jam exportare cœperat, cum repente ad ministros regis consilium hoc, nescio quo indicio, permanavit. Qui statim raptis armis curtim regiam circumdederunt, totamque deinceps noctem ducentes pervigilem, ne quid novi accideret asservabant. Facto mane infensis adeo animis omnes in archiepiscopum coorti sunt, ut nec manibus temperassent, nisi regia majestas vix et ægrè iracundiam cohibuisset. Contumeliose itaque ejectus est de curte regia cum omnibus tyrannidis suæ factoribus, misitque cum eo rex amicorum suorum non modicam manum, ne scilicet ab æmulis suis insidias in via pateretur. Sic iterum ⁴⁷¹ rerum publicarum administratio ad episcopos rediit, ut singuli suis vicibus, quid regi, quid rei publicæ facto ⁴⁷² opus esset, præviderent (202).

Rex pascha ⁴⁷¹ Trajecti (203) celebravit (*April. 16*). Eberhardus Treverorum archiepiscopus dum in sabbato ⁴⁷² sancto (204) tantæ diei misterium solemniter populo exhibuisset (*April. 15*), regressus in secretarium ⁴⁷³ (205), caput in sinum archidiaconi reclinavit, circumstantibusque fratribus, spiritum exalavit. Episcopatum ejus per interventum ⁴⁷⁴

VARIE LECTIONES.

⁴⁵⁹ Goslare 5. ⁴⁶⁰ retibus *corr.* redditibus 4. redditibus 5. ⁴⁶¹ coacto 3. ⁴⁶² quottid. 4. 5. ⁴⁶³ mittere d. 1. m. detractabant 6. ⁴⁶⁴ imminuere 4. immineret. 5. ⁴⁶⁵ esset 4. ⁴⁶⁶ ita 1. Kirhberg 3. 4. 5. ⁴⁶⁷ dant 4. ⁴⁶⁸ thesauros 4. *semper fere.* ⁴⁶⁹ dum 5. ⁴⁷⁰ deest 4. ⁴⁷¹ pasche 3. ⁴⁷² sabalo 4. ⁴⁷³ sacrarium 1. ⁴⁷⁴ intercessionem 3.

NOTÆ

(200) *centimanus gigas*. Horat., Od. II, 17, 14; III, 4, 69.

(201) Moguntia, Ann. Altah. Sed certe autumnus tempore regem Goslariæ fuisse, diplomata ostendunt ibi data (Bohmer n. 1807, 1810).

(202) Hic Lamberti locus illustratur ex dipl. Henrici regis dato Mersburgi vii Kal Novembr., a. 1069; ap. Heinecc. l. c. p. 82: *Quare in omne sæculum notum esse volumus, quo pacto nos, submonentibus et consilio dantibus fidelibus nostris, Bertha thori regni que consortis, tum Herimanno Bambergensium*

episcopo, eo tempore in curia, communi principum nostrorum consilio, negotia omnia administravit, etc.

(203) Ita etiam Bertholdus. Minus recte, ut videtur, Ann. Altah. Spire.

(204) illud quod Pascha præcedit. Wedekind. l. c. t. II, fasc. 8, p. 408.

(205) id est diaconarium, sacristia, ædificatio t. camera vice exedræ templo seu ædi sacre adjuncta in qua sacra ecclesiæ ministeria reconduntur et in quo etiam sacerdotes et clerici, antequam ad sacra procedunt, vestes ecclesiasticas induunt.

iensis archiepiscopi suscepit Cuono præposi-
Colonienſis. Graviter et indigne nimis tulit
lerus quam populus Treverorum, quod ipsi in
nem⁴⁷⁶ admissi consultiſque non eſſent, ſeque
im hortabantur, ut inſignem hanc contume-
nſigni aliquo exemplo eluerent. Erat tunc⁴⁷⁷
ris major domus (206) eccleſiæ Treverorum
ricus⁴⁷⁸ comes, adoleſcens tam natura ferox
ætatē. Is die, quo episcopus urbem ingreſſurus
batur, cum ingentibus copiis ei obviam⁴⁷⁹
ſſit, atque in ipſo lucis crepſculo, priusquam
tio progredereſtur, ſuper eum irruens, paucos
ere temptantes occidit, ceteros inopino ter-
perculſos facile fudit fugavitque, opes, quas⁴⁸⁰
ſeimas advexerat, diripuit⁴⁸¹, ipſum episcopum
m traditumque in manus carnificum, de rupe
ima præcipitari et ſic interfici juſſit. Corpus
a religioſis viris collectum atque in monaſterio
enſi (207) ſepultum eſt; ubi uſque in præſens
us magnis, ut fertur, miraculis divinitus sæpe
ratur. Succellit ei in episcopatum Uoto⁴⁸²,
rdante in electionem ejus tam clero quam
lo.

ſeſtis paſchalibus per quatuordecim fere noctes
ruas cometa⁴⁸³ apparebat. Quo in tempore
et lacrimabile nimis prælium⁴⁸⁴ factum eſt
rtibus aquilonis; in quo rex Angliſaxonum
eges cum infinito eorum⁴⁸⁵ exercitu uſque ad
nitionem delevit.

x Friteſlare⁴⁸⁶ veniens (Mai.), graviffimam
tudinem incidit, ita ut a medicis desperaretur,
incipes de regni ſucceſſione conſilia conferre
ſſent. A qua infirmitate vixdum plene reſump-
ribus, pentecosten Herveldiæ celebravit (Jun. 4).
multo poſt nuptias in Triburia regio apparatu
ravavit, in conjunctione Berthæ⁴⁸⁷ reginæ, filiæ
nis marchionis Italorum.
ginherus Miſnensis episcopus obiit; cui Craft⁴⁸⁸
oſitus Goſlariensis ſucceſſit. Sed is dum ſuſ-
o episcopatu Goſlariam veniſſet, poſt reſectio-
in cubiculum, ubi theſauros ſuos, quorum
us amator erat, nullo conſcio infoderat, quaſi
ulum requieſcere volens, ſeſe incluſit. Cumque
die vergente in vespere præter modum con-
ndinemque ſuam ſomno indulgere videretur,
inſolitam mirantes cubicularii, pulſare oſtium
arunt. Sed nec pulſantibus nec vociferantibus

ullum dabatur reſponſum. Tandem effractis foribus
irrupentes, invenerunt eum fractis cervicibus,
colore tetro, exanimem, ipſis theſauris⁴⁸⁹ ſuis
miserabilem⁴⁹⁰ in modum incubantem. Episcopatum
pro eo ſuſcepit Benno, prædictæ Goſlariensis
eccleſiæ canonicus.

MLXVII.

Otto marchio Thuringorum obiit, gaudentibus
admodum in morte ejus omnibus Thuringis⁴⁹¹, eo
quod ipſe primus ex principibus Thuringorum, ut
prædictum eſt (207*), decimas ex ſuis in Thu-
ringia poſſeſſionibus dare conſenſiſſet, et per hoc
calamitatem maximam genti ſuæ invexiſſe videretur.
Marcham⁴⁹² ejus Egbertus, patruelis regis,
ſuſcepit.

Einhardus Spirensis episcopus obiit; cui Heinri-
cus ſucceſſit, Goſlariensis eccleſiæ canonicus,
tantæ⁴⁹³ dignitati vix dum per ætatē maturus, et
non tam electione principum ad hanc proſectus⁴⁹⁴
quam indulgentia regis, cui in puerili ætatē fuerat
familiariffime aſſentatus. Benno Oſenburgensis
episcopus obiit (Nov. 23.); cui alius Benno ſuc-
ceſſit.

Rex in nativitate ſancti Martini Goſlariam ve-
niens (Nov. 11.), graviter inſirmari cœpit, atque
eadem validudine per multos dies laborans, lecto
recubabat.

MLXVIII

Rex nativitatem Domini Goſlariæ, necdum ſoſpi-
tate ad plenum recuperata, celebravit; a quo Eg-
bertus⁴⁹⁵ marchio, exactis diebus ſeſtis, digreſſus,
cum ſe in ſua recepiffet, modica febre pulſatus
terminum vitæ accepit. Sed marcham adhuc vivens
adquifierat filio ſuo, tenerrimæ ætatis infantulo (208),
quem ei vidua (209) ducis⁴⁹⁶ Ottonis de Swinefurt
pepererat⁴⁹⁷; cui tamen ipſe paucis diebus ante-
quam vita excederet repudium ſcribere cogitaverat,
et contra leges ac⁴⁹⁸ ſtatuta canonum viduam
Ottonis marchionis matrimonio ſibi jungere⁴⁹⁹,
quod hæc forma elegantior et eſſeratis moribus ſuis
oportunior videretur; ſed mors oportune⁵⁰⁰ inter-
veniens nefarios conatus⁵⁰¹ ejus interceptit.

Ravenger patriarcha Aquileienſis⁵⁰² obiit; cui
Sigehardus cancellarius ſucceſſit; pro quo Bibo
cancellarius eſt ſubſtitutus*.

MLXIX.

Rex nativitatem Domini Goſlariæ (210) celebra-

Eccleſia ſancti Petri in Monte (in m. s. p. 4. 5.) exuſta eſt xviii Kalendas Decembris. add. 3. 4. 5.

VARLE LECTIONES.

Cuno Col. p. 3. ⁴⁷⁶ e. ejus 1. ⁴⁷⁷ tum 5? ⁴⁷⁸ Diedericus 1. 4. 5. ⁴⁷⁹ o. ei 3. ⁴⁸⁰ quam 3. 4.
⁴⁸¹ adduxerat dirupuit 4. ⁴⁸² ita 4. ⁴⁸³ deest 3. ⁴⁸⁴ premium 2. ⁴⁸⁵ deest 3. ⁴⁸⁶ friteſlare
friteſlare 4. ⁴⁸⁷ ita 1. berthe *rell.* ⁴⁸⁸ craht 1b. ⁴⁸⁹ theſauris 3. *ut ſemper* 4. ⁴⁹⁰ miserabiliter
1. incumbentem 4. ⁴⁹¹ turing. 4. ⁴⁹² marchiam 1*. *marchia* 1. ⁴⁹³ ante 5. ⁴⁹⁴ proſectus 1. 4. ⁴⁹⁵ ec-
us 3. ⁴⁹⁶ deest 4. ⁴⁹⁷ peperat 4. ⁴⁹⁸ et 3. ⁴⁹⁹ conjungere 3. ⁵⁰⁰ inoportune 3. ⁵⁰¹ conatos 4.
quilegienſis 3.

NOTE.

06) Advocatus, *ſtiftsvogt.*

07) Tholey ditionis Trevirensis.

07*) a. 1062, p. 163.

08) Cf. F. A. G. Wenck de Henrico I. Miſn. et

Lus. march. comment. II, p. 19 ſqq. et Stenzel. I,
p. 253.

(209) Immula vel Irmingardis, Ann. S.

(210) Moguntia, Ann. Alth.

vit, pascha (Apr. 10) Quidenburg, pentecosten Colonie (211). Post pentecosten [Jun. 1.] Wormacia cum principibus regni colloquium habuit. Ibi primum cum Mogentino⁵⁰³ rem secreto agit⁵⁰⁴, ejusque opem ad perficiendum quod mente machinetur obnixè implorat; si impetret, se deinceps ei subditum et dicto obtemperantem fore; ad hoc Thuringos armata⁵⁰⁵ manu, si aliter nequeat, coacturum, ut decimas sine ulla in perpetuum contradictione persolvant. Annuente episcopo, et pactione utrimque firmata, rex ad publicum refert, sibi cum uxore sua non convenire; diu oculos hominum fefellisse, ultra fallere⁵⁰⁶ nolle; nullum ejus crimen, quo juste repudium mereatur, afferre, sed se, incertum quo fato, quo Dei judicio, nullam cum ea maritalis operis copiam habere; proinde per Deum orare, ut se male ominata compede (212) absolvant patianturque æquo animo discidium fieri, ut illa⁵⁰⁷ sibi et ipse ei, si ita Deus velit, felicioris matrimonii viam patefaciat; et ne quis violatum⁵⁰⁸ semel pudorem causetur obstare iterum nupturæ, se sub jurejurando confirmare, quod eam ut acceperit⁵⁰⁹ sic incontaminatam inlibatoque virginitatis pudore conservaverit (213). Fœda res et ab regia majestate nimium abhorrens visa est omnibus qui aderant. Negocio tamen, cui rex tam fervide animum adjecisset, detractare, singuli religiosum arbitrabantur. Episcopus quoque tam preciosa pollicitatione redemptus quantum poterat salva verecundia, haut ægre causam regis tuebatur. Itaque cunctis id fieri decernentibus, synodum conficiendo negocio indixit Mogontie, proxima post festum sancti Michaelis ebdomada. Hac expectatione rebus suspensis, regina Loresham, ut statutum tempus ibi præstolaretur, missa est; rex alio, qua regni negocia vocabant, abiit.

Interea Dedi marchio Saxonicus cum viduam duxisset Ottonis marchionis, tertio prius anno defuncti, prædia etiam, quæ ille a diversis dominis beneficii loco habuerat, summa vi nitebatur acquirere. Cum nullus daret postulanti, indignitatem non ferens, regi, per quem potissimum stetisset ne darentur, bellum parabat, crebrisque colloquiis Thuringos ad societatem armorum sollicitabat. Promptum hoc fore sperabat, eo quod rex archi-

episcopum adjuvando in exigendis decimationibus, multum a se avertisset animos eorum. Incitamentum tamen⁵¹⁰ illi furoris vel maximum erat uxor sævissima. Hæc placido hominis ingenio et per ætatem jam mansuefacto juveniles animos inspirabat, sæpius obtundens, quia, si vir esset, non inultus injurias acciperet, nec priori marito ejus audacia se imparem gereret, quo et virtute et opulentia superior esset. Rex⁵¹¹ accepto nuncio graviter permotus, ingentes copias et quæ pluribus⁵¹² etiam bellis satis essent celerrime contraxit. Tum vero episcopus Mogontinus, tempus se accepisse ratus, quo per occasionem publici belli privatum in Thuringos odium vindicaret, infestissimus aderat, regem quam atrocissime rem agere instigabat; ipse quoque totis amicorum, totis⁵¹³ Mogontini episcopatus opibus cæpto annitebatur. Non fefellit Thuringos efferatus in se animus episcopi, nec ipsi in eum miores spiritus gerentes, legatos ad regem miserunt, se nihil iniquum, nihil quod secus sit moliri adversus eum, nec arma contra⁵¹⁴ rem publicam suo consilio aut favore sumpta esse; paratos se potius hostem publicum capitis quoque sui periculo expugnare; promptius autem ac devotius id facturos esse, si decimationum leges, priorum regum et episcoporum indulgentia sibi statutas, ratas inviolatasque fore pateretur; quod si episcopus ad eos rem divinam non divinis, sed humanis armis expugnatum⁵¹⁵ veniret, et decimas⁵¹⁶ jure belli sibi extorquere vellet, quas nec jure ecclesiastico, nec lege forensi potuisset, jam pridem se sacramento obstricto obligatosque fuisse, ut raptores et prædatores inultos non sinerent, satius sibi⁵¹⁷ esse mori in bello quam amissis patrum legitimis perjuros vivere. Rex ad hæc benigne respondit, auxiliumque suum, si in fide permanerent, certissimos sperare jussit; dehinc ubi res matura visa est, infesto agmine Thuringiam intravit. Duo ibi castella, quibus marchio præsidium imposuerat, Bichelingun⁵¹⁸ (214) et Scidingen⁵¹⁹ (215), alterum per dedicionem, alterum manu expugnatum recipit. Ceteris illico admovendus erat exercitus. Sed marchio advertens nullo loco vel munitione sustineri posse impetum regis, incisa⁵²⁰ spe resistendi, se suaque omnia dedidit. Thuringi etsi, ut promiserant, erga regem et causam publicam

VARIE LECTIONES.

⁵⁰³ Maguntino 3. episcopo M. 1. ⁵⁰⁴ habuit 3. ⁵⁰⁵ adarmata 3. ⁵⁰⁶ vallere 5. ⁵⁰⁷ ille s. et ipso 3. ⁵⁰⁸ violatum 5. ⁵⁰⁹ accepit 3. ⁵¹⁰ deest 3. ⁵¹¹ Rex — contraxit desunt. 3. ⁵¹² plurimis 4. ⁵¹³ deest 5. ⁵¹⁴ deest 5. ⁵¹⁵ expugnaturus 4. ⁵¹⁶ deest 3. ⁵¹⁷ enim 3. ⁵¹⁸ bichelingem 3. bichelingum 1. ⁵¹⁹ scidingen 4. schidingen 1. — scidingum scribere malim (W). ⁵²⁰ incisa 3.

NOTE.

(211) Stenzelius l. c. II, p. 231. Lambertum erasse suspicatur, cum exstent ap. Wenck, Hist. Hass. t. III, cod. diplomat., p. 45 sq. litteræ Heinrici d. 1. Jun. a. 1059. Moguntie, non Colonie, ubi rex Pentecosten celebrasse dicitur, datæ, nostrum tamen scriptorem sæpe omnes festos Pentecost. dies, non semper primum, hoc nomine intelligere. Sed fortasse in isto diplomate verba: *Data est Kalendis Junii* — et: *Actum Mogontie* — ita discernenda sunt, ut res jam ante in hac urbe acta, Kalendis

demum Junii litteris consignata sit.

(212) Ita Horat., carm., l. III, od. 14 v. 11 sq. *male ominata verba dixit*; cf. l. IV, od. 11, v. 24.

(213) Hoc illustrari potest ex ipsius Sigefridi archiep. Mogunt. ad Alexandrum papam epistola, Conc. t. IX, p. 1200, ubi rem prorsus aliter ac hic Lambertus narrat.

(214) Beichlingen.

(215) Burgscheidungen.

devoti fidelesque essent, in episcopum tamen Mogontinum hostilia pleraque fecere⁵²¹, probris et conviciis in faciem lacescere, milites ejus, dum prædas agerent, facto grege sæpius incursare, rapinam excutere, fundere, fugare, nonnullos denique ministros ejus, nec hos mediocri fortuna vel humili loco natos⁵²², dum ab exercitu regis paulo longius prædatum abissent⁵²³, comprehensos suspenderunt⁵²⁴. Jussum tamen eis est ab rege facile et contemptim, ut decimas darent, non quo recusantibus vim ferre⁵²⁵ in animo esset, sed ne, non reddito promisso, archiepiscopum offenderet. Dei⁵²⁶ marchio aliquamdiu habitus in custodia, tandem, adempta possessionum et redituum non modica parte, dimissus est. Filius ejus Dedi junior patrem ea tempestate infestius acerbisque quam alius quisquam insectatus est. Ob eam rem, exacto bello, ingenti gloria esse cœpit apud regem, egregiæ indolis adolescens, nisi ambitionis spiritu et præpropere dominandi cupidine præceps raperetur. Is non multo post, cum nocte quadam ad necessitatem naturæ secessisset, apposito extrinsecus⁵²⁷ insidiatore, confossus in inguine et occisus est. Qui necis ejus auctor fuerit, non satis constat, quamquam dolo novercæ interfectum vulgi sermonibus passim jactaretur. Illud haut dubie liquet monasteria et ecclesias, moriente eo, magna formidine exoneratas esse, cum mentibus omnium certissima opinio in sedisset, eum angendarum opum studio non Deo, non⁵²⁸ homini⁵²⁹ parciturum, qui patri proprio non pepercisset.

Imminente jam die, qui scindendo⁵³⁰ regis conjugio dictus fuerat, rex Mogontiam concitus properabat. Et ecce inter eundem comperit, legatum sedis apostolicæ sum Mogontiæ adventum prætolari, qui discidium fieri prohibeat⁵³¹ et episcopo Mogontino apostolicæ animadversionis sententiam minitetur, quod tam nefariæ separationis se auctorem promiserit. Consternatus ilico, quod rem diu exoptatam perdidisset e manibus, per iter⁵³² quo venerat in Saxoniam redire volebat. Vix et ægre tamen amicorum consiliis superatus, ne principes regni frustraretur, quos summa frequentia sibi Mogontiæ occurre-jussisset Franconofurt⁵³³ abiit, ibique eos qui⁵³⁴ Mogontiæ convenerant statuto die adesse jussit (*Oct.*) Quodum frequentes venissent, Petrus Damianus — is legatus erat sedis apostolicæ, vir ætate et vitæ innocentia admodum reverendus — mandata exposuit^D Romani pontificis: pessimam rem et ab nomine christiano, nedum ab regio multum abhorrentem

esse, quam moliatur; si minus humanis legibus vel canonum sanctionibus terreretur, parceret saltem famæ et existimationi propriæ, ne scilicet tam fœdi exempli venenum, ab rege sumpto initio, totum commacularet populum christianum, et qui ultor esse⁵³⁵ debuisset criminum, ipse auctor et signifer fieret⁵³⁶ ad flagitium; postremo si non flecteretur consiliis, se necessario vim ecclesiasticam adhibiturum et canonum lege scelus prohibiturum; ad hæc⁵³⁷, suis manibus nunquam imperatorem consecrandum fore, qui tam pestilenti exemplo, quantum in se esset, fidem christianam prodidisset. Tum vero in eum coorti omnes qui aderant principes aiebant, æqua⁵³⁸ censere Romanum pontificem, et per Deum rogabant, ne crimen inferret gloriæ suæ⁵³⁹ et regii nominis majestatem tam turpis facti colluvione⁵⁴⁰ macularet; præterea ne parentibus reginæ causam defectionis et justam turbandæ rei publicæ occasionem daret; qui si viri essent, cum armis et opibus plurimum possent, tantam filiæ suæ contumeliam procul dubio insigni aliquo facinore expiaturi essent. Hac oratione⁵⁴¹ fractus magis quam inflexus: *Si id inquit, fixum obstinatumque est vobis* (216), *irperabo egomet mihi, feramque, ut potero, onus, quod deponere non valeo*. Ita efferato magis per studium concordie odio, annuit quidem, ut in regni consortium regina revocaretur, ipse tamen, ut congressum ejus conspectumque vitaret, adhibitis sibi vix 40 militibus, in Saxoniam concitus reddit. Regina cum cetera multitudine et regni insignibus paulatim subsecuta est. Cumque ad eum Goslarium venisset, vix compulsus ille a familiaribus suis, ut ei obviam procederet, satis superque pro consuetudine eam benigne suscepit; sed protinus refrigerante amore, ad ingenium suum atque ad pristinum rigorem animi rediit; et quia consilia scindendi conjugii sæpe (217) jam temptata non processerant, statuit deinceps, communicato cum ea solum regni nomine, sic eam habere, quasi non haberet (218).

Maxima eo anno vinearum omniumque silvestrium arborum sterilitas fuit.

Meginwardus abbas Hildenesheimensis abbatiam suscepit Augiensem, patefacto in eam⁵⁴² sibi per multam largitionem aditu.

Rumoldus Constantiensis episcopus, maturæ admodum gravitatis vir, obiit (*Nov. 2.*); cui Carolus⁵⁴³ successit, Magadaburgensis, canonicus Is (219) a clericis Constantiensibus primo benigne susceptus est; sed processu temporis dum pro libito suos magis

VARIE LECTIONES.

⁵²¹ facere ed. (*secunda*?) *tertia* *rell.* ⁵²² ortos 1. ⁵²³ abiissent 3. ⁵²⁴ suspenderent 1. ⁵²⁵ in ferre 3. *et ed.* II. ⁵²⁶ Dedo 1^a *et infra.* ⁵²⁷ extrinsecus 4. ⁵²⁸ nec — nec 4. ⁵²⁹ hominibus 4. ⁵³⁰ scindendi. 3. 4. 5. ⁵³¹ prohibebat 3. ⁵³² ita 3. 4. pariter 1. 4? *cf. infra* p. 478. n. k. ⁵³³ frankonofurt 4. franconofurt 1. ⁵³⁴ deest 5. ⁵³⁴ u. deb. crim. esse 3. ⁵³⁵ foret 3. ⁵³⁷ hoc 3. ⁵³⁸ eque 3. ⁵³⁹ deest 4. ⁵⁴⁰ colluvie 1. ⁵⁴¹ ratione 4. ⁵⁴² ea 5. ⁵⁴³ Carolus 3.

NOTÆ.

(216) *Fixum obstinatumque est vobis*. Sic Tacit. *Ann.* I, 47, 1: *Immotum fixumque Tiberio*.

(217) Vid. Stenzel. I, p. 254, not. 28.

(218) His contradicere videntur, quæ ad annum

1071, de nato a regina primo filio narratur. Sed omnem scrupulum tollit Stenzel. II, p. 62 sq.

(119) *cf.* Berthold. Constantiens. h. a.

quam ex ratione rem gereret, indignantes clerici, a communione ejus se abstinere cœperunt propter simoniacam heresim, per quam episcopatum usurpasse dicebatur; id quoque et crimini dantes, quod plerosque ecclesiæ thesauros furtive abstulisset, Qua accusatione Romam perlata, Romanus pontifex mandata direxit Mogontino archiepiscopo, ne ullo modo ab eo consecraretur, donec in sui præsentia causa diligentius ventiletur. Tolosæ (220) episcopus obiit; cui Bibo cancellarius successit; pro quo Adalbero⁵⁴⁴ canonicus Mettensis⁵⁴⁵ cancellarius est substitutus⁵⁴⁶.

MLXX.

Rex nativitatem Domini Frisingæ celebravit.

Episcopus Mogontinus et Colonensis et Babenvergensis a domino apostolico evocati, Romam venerunt. Ibi episcopus Babenbergensis accusatus, quod per simoniacam heresim data pecunia episcopatum invasisset, multa et preciosa munera papæ dedit (221), et per hæc efferatam adversum se⁵⁴⁷ mentem ejus ad tantam mansuetudinem reduxit, ut, qui non sine periculo honoris et gradus sui evasurus putabatur, non solum impunitatem criminis, quod objectum fuerat, consequeretur, sed etiam pallium et alia quædam archiepiscopatus insignia ab⁵⁴⁸ sede apostolica pro benedictione perciperet. Mogontinus archiepiscopus ultro se episcopatu abdicare atque in otium privatæ conversationis secedere magnopere cupiebat; sed tam Romani pontificis auctoritate quam eorum qui præsentibus maturioribus consiliis vix et ægre abductus est a sententia. Omnes in commune acerbe objugati, quod sacros ordines per simoniacam heresim venderent et ementibus indifferenter communicarent manusque imponerent; tandem, accepto⁵⁴⁹ ab eis jurejurando quod hæc ulterius facturi non essent, in sua cum pace dimissi sunt.

Dux Luterinorum⁵⁵⁰ Gotefridus, omnibus pene terris magnitudine suarum rerum gestarum compertus et cognitus, obiit (an. 1069, Dec. 24), et Verdunus⁵⁵¹ sepultus est: cui filius ejus Gozelo⁵⁵² successit, præstantis quidem animi adolescens, sed gibbosus. — Udalricus⁵⁵³ marchio Carentinorum obiit (222).

Rex pascha in Hildenesheim (223) celebravit (Apr. 4). Ibi inter milites regis et milites episcopi seditio facta est. Sed milites regis in congressione

A superiores facti, plerosque ex militibus episcopi peremerunt, captosque⁵⁵⁴ seditionis auctores ex edicto regis in vincula conjecerunt⁵⁵⁵. Rex ascensionem Domini Quidelenbure⁵⁵⁶ (Mai. 13), pentecostem Merseburc⁵⁵⁷ celebravit (Mai. 23).

Augustissimum⁵⁵⁸ in Quidelenburc⁵⁵⁹ templum cum omnibus attiguis sibi ædificiis, incertum divina ultione an fortuita calamitate, incensum atque in cineres redactum est (224).

Clarus eo tempore in palatio⁵⁶⁰ et magnæ in re publica auctoritatis erat⁵⁶¹ Otto dux Bajoariorum. Sed sicut semper gloriam sequi solet invidia, invidentes ei plerique homines nequam, qui malitiæ suæ potentiam⁵⁶² ejus atque⁵⁶³ immoderatam gloriam obstare querebantur⁵⁶⁴, sollicitis opportunitatem ad opprimendum eum querebant. Itaque quendam, Egenem nomine, hominem ingenium, sed omni flagitiorum genere infamatum, in necem exitiumque ejus subornaverunt. Is crimen adversus eum detulit, quod se ad occidendum regem precibus et pollicitationibus multis sæpe numero sollicitasset, atque in⁵⁶⁵ argumentum fidei gladium ostentabat, quem sibi ab eo in hanc tam sceleratos⁵⁶⁶ nefariosque usus⁵⁶⁷ datum asserbat; si inficiaretur, paratum se quovis iudicio verbis suis fidem facere. Qua accusatione vulgata, hi, quos ratione communis commodi⁵⁶⁸ aliquando offenderat, omnes infensi infestique aderant, et iracundiam regis adversus eum inflammare summa vi, summa ope nitentur. Igitur rex eum⁵⁶⁹ Mogontiam cum ceteris principibus ad colloquium evocavit (Jun.), quid delatum esset exposuit, negantique inducias in sex ebdomadas⁵⁷⁰ dedit, et Kalendis Augusti Goslarium veniens, objectum crimen, congressus⁵⁷¹ cum accusatore suo, manu⁵⁷² propria refelleret⁵⁷³. Cum in hæc verba discessum esset, causari principes de iniquitate conditionis cœperunt, nec bonum nec æquum esse dicentes, ut homo nobilissimus, integerrimæ apud omnes existimationis, nec ulla umquam sinistri rumeris macula attaminatus, manum conferre juberetur cum homine sceleratissimo, qui si quid ignominie a parentibus accepisset, id per furta, per latrocinia, denique per omnia⁵⁷⁴ vitiorum probra jam dudum oblitterasset. Ille tamen et indignitate rei efferatus et Deo innocentie suæ teste et ca-

VARIE LECTIGNES.

⁵⁴⁴ adelbero 3. 4. ⁵⁴⁵ mentensis 3. *sæpius*. ⁵⁴⁶ s. est 3. ⁵⁴⁷ deest 5. ⁵⁴⁸ a 4. 5? ⁵⁴⁹ ab iis acc. 5. ⁵⁵⁰ lutherinorum 1. 4. ⁵⁵¹ verdunisse 4. ⁵⁵² Godefridus 1. Godefridus *rsuperscripto* Gozelo 4. Godefridus qui et Gozelo 1b. ⁵⁵³ ita omnes. ⁵⁵⁴ captos 4. ⁵⁵⁵ coniceretur 4. ⁵⁵⁶ Quidilenbuag 3. Quidelenburg 4. 5. ⁵⁵⁷ Merseburg 3. 4. 5. ⁵⁵⁸ Augustinum 5. ⁵⁵⁹ Quidelinburg 3. Quidelinburg 5. ⁵⁶⁰ pallacio erat 3. ⁵⁶¹ deest 3. ⁵⁶² deest 4. ⁵⁶³ ejus atque suam i. 4. ⁵⁶⁴ querebant 4. ⁵⁶⁵ deest 5. ⁵⁶⁶ celeratos 5. ⁵⁶⁷ an ausus? W. ⁵⁶⁸ comodi 3. ⁵⁶⁹ cum 3. *et infra* eum ad c. ⁵⁷⁰ hebdomadas 4. ⁵⁷¹ deest. 4. ⁵⁷² p. m. 3. ⁵⁷³ re- velleret 1. 3. ⁵⁷⁴ omnium 4.

NOTE.

(220) Tulli.

(221) Ipsum se jurajurando purgasse, Lambertus tradit a. 1075.

(222) Die 6 Mart. hujus anni; cf. Wedekind. Fot., fascic. 2, p. 190, annotat. 141.

(223) Spiræ, Ann. Altah, qui Pentecosten Missæ regem celebrasse dicunt.

(224) Vid. Ranke et Kugler *Beschreibung und Geschichte der Schlosskirche zu Quedlinburg* (Berlin 1838). p. 60.

scio fretus, cum quovis, etiam indigno, etiam præter natales suos, pugnare malebat, quam tanti sceleris suscipione teneri. Igitur die statuta ad proxima Goslarie loca cum armata multitudine venit (*Aug. 1*); missis ad regem nunciis mandavit, si sibi ⁵⁷⁵ tuto venire, si tuto causam dicere liceret, paratum se coram venire, et conditione, quam principes regni æquam judicassent, crimen, cujus insimulatus fuerat, refellere. Rex ad hæc atrociter et acerbe respondit, se ei nec in veniendo nec in causa dicenda pacem aut securitatem polliceri; id solum expectare, ut juxta conductum Goslarium comminus veniret, et si quid de innocentia sua præsumeret, conserta cum adversario suo manu, æquissimo judici Deo rem committeret; ni id faceret, se, ommissa legum dissidentium simultate, relegato sententiarum certamine, pro convicto confessoque eum in tanti ⁵⁷⁶ sceleris immanite habiturum. Relato ad ducem hoc responso, nec tutum nec satis honestum ejus ⁵⁷⁷ rationibus visum est his qui recte ei consultum cupiebant, ut sic inflammatae adversum se regis iracundiae illudendum se vexandumque objiceret, cum sibi, integris adhuc rebus et crimine necdum comprobato, tuto coram venire non licuisset; quod tam jure cæli quam jure fori omnibus semper reis, omnibus in causis licuisset. Ita incisa ⁵⁷⁸ spe veniæ, infectis rebus, in sua se recepit, satius putans, quoad posset, armis salutem tueri, quam ad ⁵⁷⁹ exsaturanda hostium suorum odia turpiter more pecudum jugulari. Postera die rex principes Saxonie, quod ex his oriundus esset et hi propter privatas inimicitias maxime invisum eum haberent, sententiam super eo ⁵⁸⁰ rogavit. Qui cum tamquam manifesti criminis deprehensum reum majestatis judicaverunt, et, si caperetur, capitali in eum sententia animadvertendum fore decreverunt. Illico amici regis ferro et igne (225) persequi eum, singuli pro virili portione, aggrediuntur; plerique etiam nec fide erga regem, nec studio erga rem publicam, nec ultione cujusquam private injuriæ, sed sola ⁵⁸¹ rapinarum cupiditate, arma contra eum capiunt. Itaque ⁵⁸² undique laxatis, immo ruptis irarum habenis, omnes in eum irruunt, prædia ejus et possessiones alias diripiunt, vastant, incendunt, ministros ejus

A agrorumque cultores, si quos fors ⁵⁸³ obtulisset obtruncant, lacerant, jugulant. Sic postremo præter modum modestiamque ira immoderatio debachatur, ut nec ab ecclesiis nec templis, quæ ille propriis impensis Deo construxerat, hostilis sævitie impetus temperaret. Deinde rex collecto exercitu egressus, extremam operi manum per se ipsum imposuit; principes quos ei consanguinitate vel alia necessitudine obnoxios noverat, aut acceptis obsidibus aut jure-jurando, ne ad eum deficerent, obligavit. Castellum ejus Hanenstein (226), a quo ad primum statim belli terrorem præsidium abductum fuerat, funditus everti jussit. Alii castello, quod Tesenberg ⁵⁸⁴ (227) dicitur, exercitum jam admoverat. Sed hi qui intus erant, etsi loci situ inexpugnabiles essent, et copiis omnibus quæ administrando bello necessariae erant affatim affluerent, ultro tamen se dedere quam ancipitem belli fortunam temptare maluerunt. Relicto illic præsidio, rex in ulteriora loca ad demoliendas uxoris quoque ejus possessiones (228) exercitum abduxit, villas multas opibus et ædificiis ornatissimas incendit, bona diripuit, in mulieres et pueros — nam viri in montes et in saltus ⁵⁸⁵ devios se abdiderant — fœda et hostilia multa commisit; tantaque in ea expeditione acerba et crudelia perpessi sunt a rege proprio homines innocentes et nulla saltem suspicione criminis cujusquam infamati, ut nihil acerbius, nihil crudelius a barbaris perpeti potuissent. Tandem dux Otto perdoluit, et calamitatum pondere superata est constantia patientiæ. Itaque assumptis secum ad tria milia viris electis et omni militaris disciplinæ studio exercitatis, impetum in Thuringiam fecit, villas regalis fisci, rebus cunctis affluentissimas, incendit, prædam multam abegit, et milites suos, quorum plerosque ad societatem belli sola spes rapinarum allegerat, hac primum mercede inescavit fidosque ac firmos sibi effecit. Ita populabundus ultra Heschenewege (329), pervenit. Ibi confluentibus ac se agrorum suorum cultoribus, quibus milites regis præter miseram vitam nihil reliquum fecerant, partem aliquam prædæ distribuit, verbera ⁵⁸⁶ divinæ animadversionis fortibus animis tolerare admonuit, et pro se quoniam arma ferre non possent (230), suppliciter ad Deum vota

VARIE LECTIONES.

⁵⁷⁵ ut si 1°. ⁵⁷⁶ tanta 4. ⁵⁷⁷ deest 5. ⁵⁷⁸ incisa 3. 4. ⁵⁷⁹ deest 4. ⁵⁸⁰ eum 3. ⁵⁸¹ solum 4. ⁵⁸² Ita 1. 5? ⁵⁸³ sors 4. 5. ⁵⁷⁴ Tesenberg 1°. ⁵⁸⁵ saltos 4. ⁵⁸⁶ verba 5.

NOTÆ.

(225) Apud alios: *rem flamma et ferro, Marte et Vulcanos ducibus, gerere*; cf. Casp. Barth. ad Britton. Philipp., III, 292, p. 269.

(226) Non in Bajoaria, sed in prædiis Ottonis patrimonialibus quærendum ad Wirraham, non longe a Gottinga dissitum, unde gens Hansteinia nomen traxit, vid. de Gudenus, cod. dipl. tom. I, p. 418. Orig. Guelf. t. III, p. 626. KR. et Schrader die Dynastentämme, etc., tom. I, p. 185 sqq., et p. 39, n. 47.

(227) Procul dubio Desenberg in episcopatu Pa-

derbornensi, olim in patrimonio ducum Brunsvicensium. KR. Cf. Fürstenberg Monument. Paderborn., p. 155; Mascov., l. c., p. 24, not. a. Schrader, l. c., p. 186 sqq.

(228) In Westfaliam. Uxor enim Ottonis Richinza fuit, vidua Hermannii comitis de Werla.

(229) Eschwege ad Werram; cf. Wersebe über die Vertheilung Thüringens, II, p. 136, n. 259.

(230) Cf. de h. l. Schrader in libro laudato, vol. I, p. 69, not. 1.

facere flagitavit. Interea Thuringi, qui se ante aliquot annos sacramento obstrinxissent, ne latrones aut raptores inultos sinerent, rerum suarum direptionibus exacerbati, ad arma conclamant, conglobatis propere⁵⁸⁷ ingentibus copiis, hostes e vestigio insequuntur, inventisque haut procul ab Heschenewege⁵⁸⁸ certamen inferunt 4 Nonas Septembris (*Sept.* 2). Nec diu aneeps pugna fuit. Nam⁵⁸⁹ his qui cum duce Ottone erant impigre occurrentibus, vix primam prælii procellam sustinentes in fugam vertuntur, et alii in proximos montes et silvas evadere, alibi per iter⁵⁹⁰ quo venerant citatis equis reverti⁵⁹¹, summo conamine nitentur, haut satis auspicio temptatam fortunæ aleam detestantes. Ipse denique, qui primo ut res certamini committeretur vehementissimus auctor incentorque fuerat, Ruotgerus⁵⁹² comes (231), is nunc primus fugiendi auctor ac signifer apparebat, omnique, ut vulgo dicitur, vento citatior montes et colles modernus⁵⁹³ Idithum⁵⁹⁴ (232) transmittabat. Trecenti plus vel minus⁵⁹⁵ in ea congressione ex Thuringis corruerunt; ex parte altera unus occisus, duo sunt vulnerati. Dux Otto, signo receptui dato, cum a cæde hostium vix et ægre militem suum revocasset, aliquamdiu in eisdem castris commoratus est, et vergente jam in vesperam die, plerosque principes exercitus sui singulos⁵⁹⁶ in sua cum pacem dimisit. Ipse, adhibitibus sibi quantas res pascere videbatur copiis, in ulteriorem Saxoniam contendit; ibique totam hiemem usque ad nativitatem Domini exegit, partim rapinis et deprædationibus victitans, partim ex possessionibus Magni comitis, quem belli periculorumque omnium socium et innocentiam suam⁵⁹⁷ devotissimum assertorem habebat. Is filius erat Ottonis (233) ducis Saxoniam, egregius adolescens, boni⁵⁹⁷ et æqui in pace supra annos suos servantissimus, et in bello audacia et virtute militari nulli secundus. Perlato ad regem nuncio acceptam⁵⁹⁸ in Heschenewege⁵⁹⁹ cladis omissis rebus aliis, Goslarium concitus remeavit, nec inde usquam⁶⁰⁰ ante nativitatem Domini abscessit⁶⁰¹, timens scilicet, ne tam caram tamque acceptam sibi villam, quam pro patria ac pro lare domestico Teutonici⁶⁰² reges incolere soliti

erant, hostes per absentiam ejus, quod minitari et crebris usurpare sermonibus dicebantur, in favillas cineresque redigerent.

Adalberto⁶⁰³ Wormaciæ episcopus, propria, ut fertur⁶⁰⁴, crassitudine præfocatus, interiit; cui⁶⁰⁵ Adalbertus successit.

Aribo⁶⁰⁶ diaconus, frater Willelmi et Ottonis marchionum, occisus est a propriis servis suis, vir tam divinis quam secularibus litteris adprime eruditus, sed propter lasciviam morumque intemperantiam merito bonis omnibus gravis et invisus.

Silvestrium arborum eadem quæ priore anno sterilitas permansit. Sed vinearum tanta fertilitas fuit, ut plerisque in locis præ multitudine vix colligi vindemia posset.

MLXXI.

Rex nativitatem Domini Goslariæ (234) celebravit. Ibi per interventum Ruodolfi⁶⁰⁷ ducis Suevorum Welf⁶⁰⁸, filius Azzonis marchionis Itatorum, ducatum Bajoariæ⁶⁰⁹ suscepit. Is filium Ottonis ducis Bajoariorum uxorem duxerat, et⁶¹⁰ per jusjurandum altera jam vice matrimonio fidem dixerat; quamdiu itaque res tranquillæ⁶¹¹ erant, quamdiu etiam bellum temere cœptum sine grandi permutatione rerum sedari posse sperabat, maritalem uxori⁶¹² affectum et honorem deferebat, et causam socii, quantum poterat, armis et consiliis tuebatur (235); at ubi animadvertit datam in eum sententiam⁶¹³, et bellam iracundiamque regis magis in dies adversus eum crudescere, leges omnes vinculaque omnia, quibus vicissim propinquitatem firmaverant, abrupit; satius putans perjurii crimen et violatæ fidei verecundiam sustinere, quam res suas florentissimas desperatis ac perditis ejus rebus admiscere. Et primo in tam trepiditis rebus (236) petenti⁶¹⁴ auxilium denegavit, dein⁶¹⁵ filiam ejus a complexibus suis et thori consortio segregavit patrique remisit; postremo ad ipsum ejus ducatum occupandum omnem operam intendit, nihil pensi habens (237), quantum auri, quantum argenti, quantum redditum ac possessionum⁶¹⁶ dilapidaret, dummodo quod cupiebat assequeretur. Directus est ergo dolus in manu ejus⁶¹⁷ (238), et potuit⁶¹⁸ et invaluit, cunctis

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁸⁷ prope 4. ⁵⁸⁸ Heschenewege 3. ⁵⁸⁹ Nas 4. ⁵⁹⁰ ita 3. pariter *corr.* per iter 4. pariter 1. 5? ⁵⁹¹ deest 3. ⁵⁹² ita 3. 4. ⁵⁹³ modernos 4. ⁵⁹⁴ idithum 3. 4. ⁵⁹⁵ minusve 1. ⁵⁹⁶ singuli 4. ⁵⁹⁷ deest 4. ⁵⁹⁸ percepto 3. acceptit 4. ⁵⁹⁹ Heschewehe 3. Heschenuuege 1. ⁶⁰⁰ usque 4. ⁶⁰¹ recessit 3. abcessit 5. ⁶⁰² Theutonici 1. 4. 5. ⁶⁰³ Adalberus 1. Adelbero Wormatiensis 3. ⁶⁰⁴ ferunt 5. ⁶⁰⁵ c. A. s. *desunt* 5. ⁶⁰⁶ Eribo 4. Kriho 1. ⁶⁰⁷ ita 4. ⁶⁰⁸ Wel 3. ⁶⁰⁹ Bajoariorum 3. ⁶¹⁰ et — dixerat *desunt* 3. ⁶¹¹ intranquille 3. ⁶¹² uxoris 5. ⁶¹³ esse s. 1 ⁶¹⁴ deest 3. ⁶¹⁵ deinde 4. ⁶¹⁶ p. suarum 1. ⁶¹⁷ in manu ejus *per errorem repetitur* 5. ⁶¹⁸ potuit omnes quod et edit., sed fort. patuit scribendum.

NOTÆ.

(231) de Bielstein ad Werram; v. Gebhardi hist. gen. Abh., III, p. 102 sqq. Wenck, I. 1., III, p. 39.

(232) Cf. I Paral. xxv, 3, etc., Isidor. Originum I. VII, c. 8, 28: *Idithum interpretatur TRANSILIENS EOS SIVE BALIENS EOS. Quosdam enim inhærentes humo, curvatos in terram, et ea quæ in imo sunt cogitantes, et in rebus transeuntibus spem ponentes, transiliviti canendo iste, qui vocatur transiliens. Quod huic di-*

ctioni ansam dedisse videtur.

(233) Ordulfum alii vocant.

(234) Ann. Altah. minus recte: Badenber.

(235) Cf. Stenzel., II, p. 105.

(236) *In tam trepidis rebus*; cf. Horat., od. III, 2 5; liv. I, 27.

(237) *Nihil pensi habens*, Sallust., Cat. c. 5 et 12.

(238) Cf. Daniel, viii, 25.

detestantibus, quod carissimam atque opinatissimam in re publica dignitatem tam foeda ambitione⁶¹⁹ poluisset. Noverat rex, haut satis placitum principibus Bajoariæ, quod hoc tum⁶²⁰ contra morem et jus, tum ipsis inconsultis factum fuisset (239), et propterea quantocius ire in Bajoariam cogitabat, ut tumultum, si quis forte oriretur, per se ipsum reprimeret. Sed e diverso haut nescius erat, si ipse longius abisset, hostes illico in Goslarium impetum facturos et clarissimum illud regni domicilium in⁶²¹ cinerem redacturos. Accepto a familiaribus suis consilio, quosdam Saxoniarum principes illic præsidii causa reliquit; et ipse, sicut instituerat, in Bajoariam proficisci parabat. Interea dux Otto videns sibi nihil jam spei reliquum esse, cujus et bona omnia flamma hostilis absumpisset et ducatum alius in suam potissimum contumeliam invavisset, statuit, rem in extremum discrimen adducere, et cum rege, ubi primum copia fieret, collatis signis dimicare. Itaque montem qui dicitur Hasengun (240) occupavit⁶²² (Januar.), ut is scilicet militibus suis, quomodocumque res in prælio cecidissent, receptui foret. Eum⁶²³, etsi natura et situ ipso satis munitum, munitiorem tamen manu atque opere fecit, ibique convecta ex circumjacentibus agris præda, regem præstolabatur. Rex accepto nuncio nihil moratus, quantas in ea trepidatione potuit copias ex Saxonia, ex⁶²⁴ Thuringia atque⁶²⁵ ex Hassia celerrime contraxit. Ceteris principibus, qui longius aberant, mandavit, ut, si forte res sine mora et diuturnitate confici non posset, sibi quam citius possent armata manu concurrerent. Pforimum eo tempore rex consiliis utebatur Eberhardi comitis (241) sapientis admodum viri. Is videns hostes, sic ad bellum exercitatos, sic ipsa jam⁶²⁶ desperatione, quæ plerumque timidus⁶²⁷ etiam virtutem addere solet (242), efferatos, sine magno detrimento rei publicæ nec vinci nec vincere posse, abiit ad ducem⁶²⁸ Ottonem, eumque per Deum obtestari cœpit, ne se suosque in tantum discrimen præcipitaret; necdum ei omnem spem veniæ, omnem respirandi facultatem ereptam esse; si de monte, quem occupaverat, exercitum

abduceret, seque regi justis conditionibus⁶²⁹ dederet, sub juramento se ei promittere, quod et veniam culpæ, cujus insimulatus fuerat, et omnium quæ jure belli amiserat restitutionem ei⁶³⁰ a rege impetraret. Annuente eo, rem ad regem detulit, et eum haut difficulter in sententiam adduxit, quippe cum tædere eum jam belli cœpisset, quod propter privatum hominis amorem a principibus per ingenium trahi ac sequiter geri videbat. Pace per jurandum utrimque firmata, induciæ datæ sunt Ottoni duci usque in pascha, ut Coloniam veniens, dedicionem lege quam principes æquam judicassent perficeret. Inter has inducias, dum dux Otto exercitum, singulos in sua, dimississet, Retheri⁶³¹ comes (243), partium ejus haut leve momentum, occisus est ab hostibus suis propter quasdam⁶³² privatas similitudines.

Saricho abbas Corbeiensis obiit; cui Wernheri⁶³³, ejusdem cœnobii monachus, successit.

Rex, sicut instituerat, in Bajoariam abiit, ibique compositis mediocriter, prout tum copia erat, regni negociis, ad Renum⁶³⁴ rediit (April.). Castellum Hamerstein⁶³⁵ (244), quod a superioribus regibus jam olim dirutum fuerat (245), summo nisu instauravit. Pascha Coloniarum celebravit (April. 24), ibique rursus Ottoni duci inducias usque in pentecosten dedit. Exacta solemnitate paschali. Leodium abiit⁶³⁶. Ibi ad eum vidua Balduwini⁶³⁷ comitis venit, regis majestatis patrocinium expetens contra violentiam improbitatemque⁶³⁸ Ruotberti⁶³⁹, fratris Balduwini⁶³⁷, qui et fratrem prælio victum vita privasset, et comitatum ejus, expulsis uxore et liberis, tyrannica crudelitate occupasset.

Non ingratum fortassis lectori fecero, si gesta rei historiam quam paucis potero absolvam. In comitatu Balduwini⁶³⁷ ejusque familia id multis jam seculis servabatur quasi sancitum lege perpetua, ut unus filiorum, qui patri potissimum placuisset nomen patris acciperet⁶⁴⁰ et⁶⁴¹ totius Flandriæ principatum solus hereditaria successione obtineret, ceteri vero fratres aut huic subditi dictoque obtemperantes⁶⁴² ingloriam vitam ducerent, aut

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹⁹ poll amb. 4. ⁶²⁰ dum 3. ⁶²¹ in c. r. *desunt* 3. ⁶²² *deest* 3. ⁶²³ cum 4. 5. ⁶²⁴ et 4. ⁶²⁵ et 1. ⁶²⁶ *deest* 3. jam ipsa 5. ⁶²⁷ etiam tim. 3. ⁶²⁸ adducere 5. ⁶²⁹ *deest* 4. ⁶³⁰ *deest* 3. ⁶³¹ Recheri 3. ⁶³² *deest* 3. ⁶³³ Werenher 5. Vuernher 4*. ⁶³⁴ Rhenum 4. ⁶³⁵ Hammerstein 3. ⁶³⁶ addit 4. ⁶³⁷ Balduini 3. ⁶³⁸ *deest* 3. ⁶³⁹ Rutberti omnes. ⁶⁴⁰ p. p. nomen patris placuisset, nomen patris acciperet 3. ⁶⁴¹ et — obtineret *desunt* 5. ⁶⁴² temper. 3.

NOTE.

(239) Cf. Thietmar., V, 8 (ex quo Adelboldus, D c. 9).

(240) In Haseia, Haasungen am Habichtswalde. Cf. Wenck, l. I, III, p. 40, n. h.

(241) Ex mente Gebhardi, hist. gen. Abh., III, p. 102 sqq., fuit frater Rutgeri comitis de Bielstein ad Werram; cf. Schneid. vom Adel, p. 175. Wenck, l. I, II; cod. dipl., p. 47-50.

(242) Hanc nobilem sententiam usu sæpe probatam illustrat Barth. ad Briton. Phil., V, 525, p. 339, locis similibus Statii Theb. X, 493; Curtii Ruf., V, 4, 31: *Ut opinor ignaviam quoque necessitas acuit, et sæpe desperatio spei causa est.* Arator., hist. apostol., II, 706:

. . . labor ultimus omnia secum,
Si desperat, habet; sola est via vincere victis,
Formidare nihil . . .

(243) Videtur fuisse comes de Insula (Giselwerder). Cf. Guden., cod. dipl. M., I, p. 207, nbi a. 1151 ejusdem nominis comes, Ottonis Brunsv. vasallus, familiam nostris signat. Adde Scheidt ad Moscri jus publ. Brunsv., p. 82, etc. K R.

(244) V. Schoepff Ausführung von Marggraf Otten aus dem Nordgan und zugleich von Hammerstein. Laubach, 1755. 4. p. 28 sqq.

(245) V. Ann. Quedl., a. 1020. SS. III, p. 83. Rupertii Vitam S. Heriberti, SS. IV, p. 749.

pergre profecti, magis propriis rebus gestis florere contenderent, quam⁶⁴³, desidiæ ac socordiae dediti, egestatem suam vana majorum opinione consolarentur. Hoc scilicet fiebat ne, in plures divisa provincia, claritas illius familiae per inopiam rei familiaris obsoleret (216). Igitur cum Balduwinus senior duos genuisset filios, Balduwinum et Ruotbertum⁶⁴⁴, Balduwinum omnium quæ habebat heredem instituit, Ruotherto⁶⁴⁵, ubi primum ætas faciendis stipendiis matura visa est, naves paravit, aurum, argentum et ceteras longinquæ profectiois impensas affatim præbuit, jussitque ut ad gentes exteras iret, et, si vir esset, propria, sibi virtute regnum diviciasque pararet. Ille patri acquiescens, assumpta secum multitudine, qua regio prægravari videbatur, navem ascendit, et in Galliciam ire eamque, si votis Deus successum annuisset, sibi subdere cogitavit. Cumque post paucos dies ad ignota quædam littora applicuisset, et egressus⁶⁴⁶ in terram ab incolis loci prædas agere cœpisset, illi ex omnibus partibus⁶⁴⁷ ad arcendam vim illico armati conveniunt. Facta congressione, eum⁶⁴⁸, cum aliquamdiu pugnam fortiter sustinisset, in fugam vertunt, fugientem usque ad naves persequuntur, sociosque ejus pene ad internitionem prosternunt. Ipse cum paucis vix fuga elapsus, ad patrem tantæ calamitatis nuntius rediit. A quo propter male gestas res contumeliose repulsus, alia rursus via, quoniam hac non successisset, fortunam temptare aggreditur, omnia paratus, etiam extrema perpeti, ut maculam veterem factis recentioribus elueret. Reparatis navibus et numero militum instaurato, marinis iterum fluctibus se creditit, in regionem longinquam, ubi sedem vaganti Deus⁶⁴⁹ ostendisset, iter facturus. Et ecce post paucos dies tempestate infestissima circumventus, multis suorum naufragio amissis, ipse nu-

A dus omniumque rerum egens vix et ægre in littus evasit (247). Dehinc assumpto plebeio habitu, inter eos qui Hierosolimam causa orationis pergebant, Constantinopolim ire parabat, vocatus⁶⁵⁰ eo crebris legationibus Northmannorum⁶⁵¹ (248), qui sub imperatore⁶⁵² Constantinopolitano militabant, quique ei, si illuc veniret totius Græciæ principatum pollicebantur. Sed imperator Constantinopolitanus, comperto hoc consilio, omnia flumina, per quæ transitus⁶⁵³ in Græciam esse poterat, appositis custodibus, observari fecit, ut deprehensus illico trucidaretur. Sic conatus cœptumque ejus⁶⁵⁴ irritum fuit. Tandem advertens sic infelicitè sibi cedere quamcumque viam temptasset amplificandæ gloriæ suæ, deinceps in perpetuum⁶⁵⁵ ab oppugnatione exterarum gentium animum avocavit, atque in Frisiam (249), quæ confinis est Flandriæ, cui Thiedericus⁶⁵⁶ quondam comes, et post hunc⁶⁵⁷ Florentius, frater ejus, imperaverat, irruptionem fecit. Bis ibi commisso prælio victus et⁶⁵⁸ fugatus est. Tandem incolæ loci, multis certaminibus exhausti, cum animum ejus vel ad mortem vel ad victoriam obstinatum cernerent, ultro se ei dederunt (250). Quod ubi frater ejus Balduwinus comperit — jam enim pater ejus morbo ac senio confectus naturæ concesserat —, armata multitudine his eum sedibus perturbare⁶⁵⁹ magna vi, magno molimine parabat (251). Cui cum exercitu adventanti Ruotbertus⁶⁶⁰ legatos obviam misit, obtestans per Deum, ut se fratrem suum reminisceretur, nec jura germanitatis, apud barbaros quoque semper sacrosancta et inviolata, pollueret; misereretur potius peregrinationis, laborum et calamitatum, in quibus totam ætatem suam detrivisset; gauderet ipse beatus⁶⁶¹ sorte sua (252), quod totam communis patris hæreditatem, quam jure gentium secum dividere debuisset, solus sine

VARIE LECTIONES.

⁶⁴³ deest 5. ⁶⁴⁴ Rubertum 3. Rutbertum 4. 5. Rubertum 1. *semper fere* ⁶⁴⁵ Rutherto 3. 4. 5. *plerumque.* ⁶⁴⁶ ingressus 4. ⁶⁴⁷ deest 4. ⁶⁴⁸ c. contra eum al. 4. ⁶⁴⁹ deest 5. ⁶⁵⁰ vocatis 3. ⁶⁵¹ Northmannorum 3. ⁶⁵² imperatore 4. ⁶⁵³ trans esse pot. in g. 3. ⁶⁵⁴ deest 3. ⁶⁵⁵ imperp. 4. ⁶⁵⁶ Thidericus 1. 4. ⁶⁵⁷ eum 4. ⁶⁵⁸ ac 5? ⁶⁵⁹ perturbare 1* 4. ⁶⁶⁰ ita 4. ⁶⁶¹ deest 4.

NOTÆ.

(246) Cf. Nachricht von einigen Hausern des Geschlechts der von Schlieffen. (Cassel, 1784, 4) p. 51, not. 1, 2, et: Die Ministerialen. Von Aug. Freih. v. Furth (Coln am Rhein 1836, 8), p. 853, — Hermannus, de restauratione S. Martini Tornac., ap. Dachery, ed. II pag. 892, hæc rectius ita narrare videtur: Balduinus, qui Insulæ jacet, timens ne post mortem suam seditio nasceretur inter filios suos Balduinum et Robertum, totam terram suam in vita sua Balduino dedit, et optimates suos hominum et fidelitatem promittere fecit, ita ut apud Aldenardum super reliquias sanctorum præsentem patre et filio multisque principibus, idem Robertus publice juravit quod nec ipsi Balduino nec hæredibus ejus aliquo modo de terra Flandriæ noceret; quo juramento completo, de Flandria exiit et in Frisiam secessit. W.

(247) Quæ de his duabus expeditionibus a Lamberto narrantur, in libro egregio: *L'art de vérifier les dates.* t. XIII, p. 291, ad fabulæ Romanensis similitudinem quodammodo accedere dicuntur.

(248) Qui alias Barangi, Warægi.

(249) I, e Hollandiam.

(250) Nupsit Gertrudi, viduæ comitis Florentii: cf. Wilhelm, Gemmet. cont. VIII, 14; Albericum ex Guidone, a. 1072. W.

(251) Hæc minus recte Lambertus tradere videtur. Hermannus Torn., l. l., pergit: 13. *Post aliquot vero annis audiens Balduinum germanum suum defunctum et in cænobio Hasnoniensi sepultum, filiumque ejus Ernulfum jam Flandrensem comitem factum, quibusdam Flandriæ principibus secreta convocatis, multisque muneribus promissis, Flandriam intravit, prætermissoque juramento quod fecerat, bellum contra nepotem suum paravit. Quod audiens Ernulfus, juncto sibi Philippo Francorum rege, de cujus manu terram susceperat, patrio suo Roberto cum exercitu suo apud Castetum occurrit, ibique prælio conærit et Ernulfo interfecto, Robertus Flandriam obtinuit, et Richeldis, mater Ernulfi, de Flandria pulsa cum altero filio suo Balduino, comitatum Hainannensem repetiit.* Cf. etiam Ordericum Vit., IV, 8, ed. Le Prevost, II, p. 234. W.

(252) Cf. Horat., Epod 14, 15.

consorte obtineret, se patriis ⁶⁶³ finibus extorrem, paterna hæreditate destitutum, ab summa gloria majorum suorum ad ultimam egestatem coactum, exteras ⁶⁶³ gentes bello læcessisse, terras ac maria concitasse, nihil denique prætermisisse, ne de portione paternæ substantiæ, quæ se contingeret, fratri molestus esset; nunc laboribus exhaustum, adversitatibus defatigatum ⁶⁶⁴, vix et ægre parvissimo terrarum angulo insedissee, cujus nullam partem constat ad ejus dominium pertinere; postremo id se animo fixum habere, nec ab sententia ⁶⁶⁵ ulla vi, ulla necessitate abduci posse, ut hic aut instantis jam senectutis requiem aut honestæ saltem mortis sepulchrum sit habiturus. Nihil ille his verbis motus, exercitum haut segniter ad Fresiam admovebat. Tum Ruobertus ⁶⁶⁶ necessitate compulsus, armata B juvenute ⁶⁶⁷, quam secum lectissimam habebat, obviam ei processit; commissoque prælio, ex parte Balduwini ⁶⁶⁸ multi occisi ⁶⁶⁹, plures vulnerati, omnes in fugam versi sunt; quos dum ipse loco pulsos sistere pugnamque restituere summo conamine moliretur, in confertissimos hostium cuneos temere in- vectus, occiditur. Cujus morte comperta, Ruobertus illico in Flandriam irruptionem fecit, eamque sibi tanquam ex jure debite successione totam maucipavit. Filius erat Balduwino, impubis adhuc adolescens et necdum armis militaribus maturus. Is repente et perempti patris et hostilis irruptionis atroci nuncio attonitus, ad regem Francorum, Philippum nomine, confugit, auxilium et necis paternæ vindictam expetens, eo quod pater ejus tam ipsi quam majoribus ejus sæpe in arduis rebus commodissime ⁶⁷⁰ affuisset et civitates quasdam ex his quas Ruobertus occupaverat pro donativo ab eo accepisset. Ille rei indignitate

A gravissime permotus, statim temere et tumultuario tantum milite collectum ⁶⁷¹ exercitum duxit ⁶⁷² in Flandriam, de magnitudine virum suarum et hostis imbecillitate nimium præsumens. Sed Ruobertus ⁶⁷³, quo viribus erat impar, eo magis ut rem astu ⁶⁷⁴ tractaret ⁶⁷⁵ intentus, simulato aliquamdiu metu et fugiendi ⁶⁷⁶ studio, ex insperato atque ex insidiis copias suas super exercitum regis effudit, tantumque eis terrorem incussit, ut abjectis armis fugiendo salutem consulere summa ope conarentur. Filius Balduwini ⁶⁷⁷ cum deinceps parum spei in armis ⁶⁷⁸ poneret, assumpta matre sua, ad regem Teutonicorum ⁶⁷⁹ Heinricum, Leodii, ut prædictum est, tum temporis positum, venit opemque ejus adversus patrum volentiam supplex imploravit, atque ut magis eum sibi obnoxium faceret comitatum Reginheri quondam comitis cum castello munitissimo, Mons nomine ⁶⁸⁰, quæ scilicet prædia mater ejus a priore marito suo dotis nomine acceperat (253), sancto Lamperto (254) tradidit; quæ rursus episcopus Leodiensis duci Godefrido, ille itidem ipsi filio Balduwini ⁶⁸¹ beneficii loco dedit. Hoc rex quasi precio redemptus, episcopo Leodiensi atque duci Godefrido, item aliis Lutheringiæ ⁶⁸² principibus præcepit, ut in arduis rebus (255) præsidio ⁶⁸³ illi essent, et Ruodertum ⁶⁸⁴, si injuste invasis sedibus ultro excedere nollet, vi et armis expellerent. Qui protinus coadunato exercitu in Flandriam profecti sunt. Sed comperto quod Ruobertus ⁶⁸⁵ cum rege Francorum jam in gratiam redisset, et expiata veteri contumelia, firmum sibi eum fidelemque fecisset, infectis rebus in sua redire ⁶⁸⁶, temerarium judicantes cum rege potentissimo privatis viribus acie C conflare. Sic Ruobertus ⁶⁸⁶ deinceps ⁶⁸⁷ Flandriæ principatu in securitate potiebatur (256).

VARIE LECTIONES.

⁶⁶³ patris 1. 3. 5. patribus 4. ⁶⁶³ ceteras 4. ⁶⁶⁴ fatigatum 5. ⁶⁶⁵ absentem 5. ⁶⁶⁶ ita 4. Rutpertus 3. (et infra); Rupertus 5. ⁶⁶⁷ vi venture 4. ⁶⁶⁸ balduini 3. et ita infra Hinc inde etiam 4. ⁶⁶⁹ o. sunt 1°. ⁶⁷⁰ commodissime 3. ⁶⁷¹ deest 3. ⁶⁷² in fl. d. 3. ⁶⁷³ Rupertus 3. hoc loco. ⁶⁷⁴ actu 3. 4. 5. ⁶⁷⁵ tractare 4. ⁶⁷⁶ confugendi 4. ⁶⁷⁷ Balduini 1. 4. ⁶⁷⁸ a. francorum 1. ⁶⁷⁹ Theutonicorum 1. 4. 5. ⁶⁸⁰ acceperat add. 4. ⁶⁸¹ Balduini 1. 3. 4. ⁶⁸² in Luthoringie 3. in L. 5. ⁶⁸³ prelio illi adessent 3. ⁶⁸⁴ Rupert 3. ⁶⁸⁵ redire 4. ⁶⁸⁶ Rupertus 3. ⁶⁸⁷ deest 3.

NOTE.

(253) Richildis, uxor Hermanni comitis Hannoniensi.

(254) V. Diploma Henrici regis hæc de re datum v Idus Maii ann. 1071, quod exstat ap. Dunigium in Spicileg. ecclesiast., t. III. p. 494. Capeavill., l. c., t. II, p. 11 sqq. et in libro qui inscribitur; *Annales de la province et comté d'Haynau, recueillies par feu François Vinchant prestre, augmentées et achevées par le R. P. Antoine Ruteau, de l'ordre des P. P. Minimes: à Mons en Haynau, 1648, in-fol.* p. 191, unde id deprompsit Mart. Gerbertus de Rudolpho Suevico, p. 17 sq.

(256) In arduis rebus, cf. a. 1073. Horat. Od. II, 3, 1.

(256) Cf. quæ narrat Hermannus Tornac., l. 1.: Robertus autem statim legatos ad Henricum imperatorem direxit, rogans ut si necesse esset sibi adjutor existeret. Ex his legatis fuit unus Balduinus advocatus Tornacensis, qui postea monachus fuit Domini Anselmi Cantuariensis archiepiscopi, qui quæ retulit quod, dum Colonix propinquassent, obviaverunt cui-

D dam matronæ honestæ et ignotæ, a qua requisiti qui essent, unde venirent, quo tenderent, cum nollet ei rem sicut erat revelare: « Scio, inquit, vos esse legatos Roberti Flandrensis comitis, qui juramentum quod patri suo pro germano suo fecerat prætergressus, filium ejus interfecit et terram ejus invasit; vos quoque nunc ad imperatorem Henricum propter obtinendam gratiam et amicitiam dirigit. Sciat is itaque vos prosperum iter et gratiam Cæsaris habituros, ipsi quoque Robertum cum filio suo Flandriam pacifico possessorum, sed nepotem suum, qui ex filio suo genitus fuerit, sine prole moriturum; cui succedet quidam pulcher juvenis de Dacia veniens, qui tamen et ipse sine prole morietur; post quem duo alii de Flandria contendunt, alterque eorum alterum interficiet et victor Flandriam obtinebit, ipsiusque hæredes Flandriam possidebunt usque ad tempus antichristi. » Hæc ego adhuc parvulus a præfato Balduino Tornacensi advocato, qui unus ex legatis fuerat, narrari audivi nunc autem jam in senium vergens vera esse proprii oculis sicut dixerat conspicio, W.

(*Mah.*) Fratres de monasterio Stabulaus ⁶⁸⁸ (257) A cottidie aures regias obtundebant (258 pro repetitione monasterii Malmendrensis, quod abbati ereptum, rex consilio Premensis episcopi, ut prædictum est (259), dono dederat Coloniensi archiepiscopo. Cumque nihil ⁶⁸⁹ ille precibus, nihil lacrimis, nihil ipsa perurgentium ⁶⁹⁰ importunitate moveretur, inuito consilio, et, ut, fertur, divina revelatione ad hoc faciendum incitati, ossa beati Remacli ⁶⁹¹ levant, Leodium deferunt, et, rege ⁶⁹² celebri quodam loco convivium agente, super mensam ipsam apponunt, obsecrantes per Deum, ut, si minus filiorum, saltem patris ⁶⁹³ misereretur ⁶⁹⁴ jam cum Christo regnantis et de injuriis suis cottidie ad tribunal æterni judicis proclamationem facientis; cui nisi sua restitueret, ultra ei propter penuriam rerum necessarium militaturi non essent. Hoc sup-
 B plicationis genere, quod ab captandam benivolentiam comparatum fuerat, rex versa vice nimium effertus, concitus se, relictis repulis, in palatium proripuit, et quo exemplo in abbatem, tam audacis facti incentorem, animadvertere deberet, plenus irarum cogitabat. Sed ecce mensa, cui superpositæ erant sacræ reliquiæ (260), divina virtute confracta ⁶⁹⁵ corrui, ministroque regis, haut obscuri nominis viro, crura pedesque contrivit; qui paulo post, exorata per intercessionem beati Remacli pietate divina, ita pristinæ restitutus est sospitali ⁶⁹⁶, ut ne ⁶⁹⁷ cicatrix quidem in argumentum læsionis abolitæ relinqueretur. Atque ita deinceps per totam noctem sequentemque diem tanta circa sanctum corpus coruscabat miraculorum multitudo, ut corporali quodammodo proclamatione videretur beatus
 C Remaclus jus suum expostulare. Attonitis omnibus tantæ rei novitate, rex timore vehementissimo correptus, ne forte, si cunctaretur, cælestis in eum protinus ⁶⁹⁸ ultio procederet, non solum ablata restituit, sed recentibus etiam donis pro munificentia regia magnifice cumulavit. Hinc digressus, pentecostem Halberstat celebravit (*Jun.* 12). Ibi Ottonem ducem ceterosque ingenuos, qui cum eo arma contra rem publicam sumpsisse arguebantur, in dedicionem suscepit, principibusque regni in custodia habendos et statuto die sibi restituendos commendavit (*Jun.* 14).

Meginwardus abbas Augiensis dignitate sua ultra se abdicavit, offensus tum infestatione quorundam militum suorum, qui eum gravibus contumeliis affecerant, tum importunitate regis, qui frequentibus eum edictis urgebat, ut prædia monasterii, quæ tam ejus quam priorum abbatum largitione dilapidata vix jam in usus fratrum sufficere poterant, militibus suis ⁶⁹⁹ in beneficium erogaret. In locum ejus non per electionis ostium, sed per suomoniacæ hereseos cuniculum, protinus irrupit Ruobertus ⁷⁰⁰ abbas Babengergensis, cognomento Nummularius, annumeratis in ærarium regis mille pondo argenti purissimi (261). Hic sordidissimis ⁷⁰¹ quæstibus et usuris, quas etiam privatus adhuc in monasterio exercuerat ⁷⁰², infinitam sibi pecuniam conflaverat, et propterea mortes episcoporum et ⁷⁰³ abbatum anxia expectatione jam dudum suspiraverat. Cumque eos diutius vivendo vota sua et effrenatæ ambitionis impetum, quo præceps rapiebatur. morari graviter et impatientissime ferret eo vesaniæ evasit, ut præter occulta ⁷⁰⁴ munera, quibus aulariorum favor redimendus erat, regi centum pondo auri promitteret, ut, ejecto eximiæ sanctitatis viro abbate Widerado, sibi abbatia Fuldensis traderetur. Et perfecto, quod nefarie concupiverat, flagitiosissime obtinisset, nisi pauci, quibus leges ecclesiasticæ pecunia cariore erant, in faciem regi, ne id faceret ⁷⁰⁵, obstitissent. Is pseudomonachus, dicam expressius vi doloris impulsus, is angelus satanæ transfiguratus in angelum lucis, ita sanctam et angelicam monachorum professionem infamavit, corruptit, vitiauit, ut monachi nostris temporibus atque in his regionibus non innocentia æstimentur ⁷⁰⁶ atque integritate vitæ, sed quantitate pecuniæ, nec quærat in abbatibus eligendis, quis dignus ⁷⁰⁷ præesse, sed quis carius abbatiam possit emere. Ita proprio hujus ⁷⁰⁸ invento novo atque infasto hujus ⁷⁰⁹ aucupio, hæc in ecclesiam introducta est consuetudo, ut abbatia publice venales prostituantur in palatio ⁷⁰⁹, nec quisquam tanti venales proponere queat, quin protinus emptorem inveniat, monachis inter se non de observantia regulæ zelo bono, sed de quæstibus et usuris zelo ⁷¹⁰ amaro contententibus. Sed hæc ut digne deferri possint, D pro magnitudine sua et proprio volumine et proli-

VARIE LECTIONES.

⁶⁸⁸ proturbati 1. ⁶⁸⁹ ille nichil 3. ⁶⁹⁰ per argumtum 4. 5. ⁶⁹¹ Reinardi 3. ⁶⁹² regi 4. ⁶⁹³ p. tanti 1. ⁶⁹⁴ miseretur 1. misereatur 1*. ⁶⁹⁵ fracta 4. ⁶⁹⁶ sanitati 4. ⁶⁹⁷ nec 4. ⁶⁹⁸ deest 3. ⁶⁹⁹ suum 5. ⁷⁰⁰ ita 4. f. Rupertus 3. ⁷⁰¹ sordidissimis 4. ⁷⁰² excreverat 4. ⁷⁰³ et a. *desunt* 5. ⁷⁰⁴ occulta 3. ⁷⁰⁵ regne id acere 4. ⁷⁰⁶ estimantur 4. 5. ⁷⁰⁷ dignus 3. 1*. ⁷⁰⁸ hujusmodi 3. ⁷⁰⁹ pallacio 3. *scripsit* ⁷¹⁰ scelo 1.

NOTÆ.

(257) Triumphus S. Remacli de Malmundariensi cœnobio ap. Chapeavill., I, c., t. II, pag. 552 sqq. cf. etiam Stenzel, I, p. 224, not. 17.

(258) Cf. infra h. a. et a. 1075, 1077. Terent., *Eunuch.* III, v, 6; Cic. *Orat.* c. 66.

(259) A. 1063.

(260) Cf. G. Barth. ad Briton. Philipp., IV, 4, p. 344.

(261) Pondo i. p. libra, marca. Libra argenti

constabat tunc temporis adhuc 20 nummis sive solidis quorum unus æquiparandus minimum dimidio thalero; unde patet tantum argenti abbatia vel ditissima acquirendæ vix impensum fuisse. Centum pondo auri paulo inferius memorata eandem effluunt summam; decuplo scilicet plus erat pondo auri quam argenti KR. Cf. Westenrieder, *Glossar.*, voc. *Pfennig*, pag. 424 sqq. et Klotzsch *Sachs. Munzgeschichte*, I, p. 27 sqq.

xiore opus habent tragedia. Ad cœptum potius revertamur. Advocatus Augiensis monasterii postquam pecuniarium hunc abbatem advenire comperit, et quanta largitione aditum sibi in ovile Christi lupus rapax patefecisset audivit, missa obviam legatione, denunciavit ei sub interminatione salutis propriæ, ne intra possessiones Augiensis monasterii præsumeret accedere: alioquin occurrurum se et armata manu vindicaturum in libertatem quos ipse tam caro mercimonio emisset in servitutem. His ille auditis, nimium animo consternatus est, tum propter gravem jacturam pecuniarum euarum, tum propter ereptum sibi tanquam de faucibus, cui diu anxie inhiasset, honorem. Et primo quidem animum induxerat, rem armis experiri (262) et, ut dici solet, ignem gladio scrutari (263), hoc est simoniacam⁷¹¹ heresim homicidiis cumulare; sed asserentibus his qui cum eo erant, supra vires suas esse negotium, confuso, ut dignum erat, et confecto animo abiit in possessiones fratris sui, præstolaturus ibi quos exitus tam⁷¹² tristibus initiis fors⁷¹³ esset allatura. Nam abbatiam Babenbergensem interea susceperat Ekebertus, Gorziensis⁷¹⁴ disciplinæ monachus. Ad cujus ingressum omnes protinus fratres, quos prior ille abbas suis, hoc est mercatoriæ atque usurariæ artis disciplinis instituerat, et quasi filios⁷¹⁵ pater⁷¹⁶ in vitam moresque suos pedibus, ut dicitur, ire (264) docuerat, tamquam folia quæ vento raptantur diffugerunt⁷¹⁷.

Karolus⁷¹⁸, cui rex Constantiensem episcopatum dederat, assiduis proclamationibus pro ordinatione sua sedem apostolicam appellabat. Econtra fratres Constantienses obstinata contentione oblutabantur, ne contra canonum instituta is, qui præter simoniacam heresim furti quoque insimulatus fuerat sibi episcopus ordinaretur, Papa, cum ei molesti essent, cognitionem causæ a se ad⁷¹⁹ archiepiscopum Mogontinum rejecit, jussitque ut, utrisque vocatis ad sinodum, rem diligentissime ventilaret, et si crimina quæ obiciebantur⁷²⁰ refellere non posset, nulla eum ratione consecraret. Hac de causa sinodum archiepiscopus Mogontinæ indixit in mensem Augustum (165). Rex concertationem hanc iniquo valde animo ferebat, propter amicitiam Ka-

roli⁷²¹ et plurima servitia⁷²² quibus etiam in re familiari plerumque sibi commodissime affuerat; et idcirco munera⁷²³ sua rata ei⁷²⁴ manere, cupidissime volebat. Unde Mogontino archiepiscopo graviter succensebat, quod non statim eum, contemptis obstrepentium fratrum simulatibus, ordinasset. Sed ille immobilis persistebat in sententia, illud præse ferens, quam⁷²⁵ terribiliter⁷²⁶ anno superiore⁷²⁷ a papa pro simili causa objurgatus fuisset, et quam vix et ægre sine dampno gradus sui evasisset, et quod postea recentibus litteris sedis apostolicæ, ne sine diligentissima discussione manus illi imponeret, commonitus fuisset.

Itaque instantibus jam Kalendis Augusti, rex Mogontiam properabat, cupiens ipse in discussione tanti negotii cum archiepiscopo cognitor assidere. Inter eundem Herveldiam venit. Inde digressus, die postera in villam⁷²⁸ quæ dicitur Utenhusen⁷²⁹ (266) prandendi gratia divertit. Cumque refecti jam ferventissimo accelerandi itineris studio certatim omnes caballos repeterent, accedit ut Liupoldus de Mersburg⁷³⁰ (267), quidam regi carissimus, cujus opera et consiliis familiarissime uti solitus erat, caballo forte laboraretur, et proprio mucrone transfossus, expiraret⁷³¹. Cujus calamitas intolerabili⁷³² dolore et mœstitia regem confecit, statimque Herveldiam⁷³³ reportatum in medio ecclesiæ cum magnifica funebris officii pompa sepelevit; 30 quoque mansos pro anima ejus monasterio contradidit (268) in loco qui dicitur Mertenefelt⁷³⁴ (269). Notatum autem est, hunc ipsum gladium fuisse, quo famosissimus quondam rex Hunorum Attila in necem christianorum atque in excidium Galliarum hostiliter debachatus fuerat. Hunc siquidem regina Ungariorum, mater Salomonis regis, duci Bajoariorum Ottoni dono dederat, cum eo suggerente atque⁷³⁵ annitente rex filium ejus in regnum paternum restituisset; cumque eum dux Otto filio Dedi machionis Dedi juniori in argumentum pignusque individuae dilectionis ad tempus præstitisset, illo, ut prædictum est (270), perempto, regi, et per regem Liupoldo huic casu obvenerat. Unde plerique ducis Ottonis fautores, divino hunc judicio per eum qui ducis Ottonis fuisset gladium occisum interpretabantur, eo quod ad illum perse-

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹¹ symoniacam 5. ⁷¹² jam 3. ⁷¹³ sors 3. 5. ⁷¹⁴ Gorsiensis 4. ⁷¹⁵ filius 5. ⁷¹⁶ patri 3. 4. ⁷¹⁷ fugierunt 4. ⁷¹⁸ Carolus 3. ⁷¹⁹ deest 4. ⁷²⁰ obiciuntur 4. ⁷²¹ Caroli 3. ⁷²² deest 5. ⁷²³ universa 5. ⁷²⁴ deest 3. ⁷²⁵ quia 5. ⁷²⁶ deest 5. ⁷²⁷ superiori 4. ⁷²⁸ villa 3. ⁷²⁹ Utenhusen 3. ⁷³⁰ Mercisburch 4. Liupoldus de Merseberg 3. Liupoldus quidam de Merspurg 1. de M. desunt 5. ubi Liupoldus. ⁷³¹ illico exp. 1. ⁷³² intolerabili corr. intolerabili 4. ⁷³³ Heruelde 4. ⁷³⁴ Mertenefeldt 3. ⁷³⁵ deest 5.

NOTE.

(262) *Rem armis reperiri*, Terent., Eunuch. 4, 7, D longe ab urbe Giessen. Stenzel II, p. 255 dicit Vutzhausem apud Schlitz.

(263) Cf. supra, n. 177.

(264) *In vitam — pedibus ire*, uti *pedibus in sententiam ire*, a. 1073, de qua dictione vid. Herzog ad Sail., Cat., 50, 4.

(265) Cf. I. A. Schmidius, l. c., p. 291, et Würdtwein, de concil. Mogunt., p. 37.

(266) Hodie Odenhausen in judicio Londorf, non

(267) Morsburg in Suevia ad lacum Bodamicum.

(268) Litteræ Heinrici IV Herolfesfelde in Kalendas Augusti, a. 1071 datæ leguntur ap. Wenck, cod. diplomat., ad t. III, Hist. Hass., n. LX, p. 60, sq.

(269) Non procul ab urbe Heiligenstadt; cf. Wenck, Hist. Hass., III, p. 42.

(270) A. 1069.

quendum et de palatio ejiciendum is potissimum regem instigasse diceretur. Legitur autem de hoc gladio in gestis Getarum ⁷³⁶ (271) qui et Gothi dicuntur, quod Martii quondam fuerit, quem bellandi præsidem et militarium armorum primum repertorem gentiles mentiebantur, eumque post multa tempora pastor quidam in terra leviter absconsumprehenderit ex sanguine bovis, cujus pedem, dum in gramine pasceret, vulneraverat; isque eum ⁷³⁷ Attilæ ⁷³⁷ regi detulerit, divinatumque illi fuerit omnium ⁷³⁸ tunc temporis aruspicum responsis, quod

gladius idem ad interitum orbis terrarum atque ad perniciem multarum gentium fatalis esset. Quod verum fuisse oraculum, multarum nobilissimarum in Galliis civitatum hodieque testantur excidia, in tantum ut gladius ipse vindex iræ Dei sive flagellum Dei a barbaris quoque diceretur. Hæc, quoniam gladii hujus mentio inciderat, per excessum sint dicta.

Rex magnifice ac regaliter curato funere, Mogontiam, sicut instituerat, properavit. Cumque statuta die (Aug. 15) in sinodo * cum episcopis assedisset

*) *Hujus concilii narrationem ex cod. Udtr., n. 123. Tengnagel p. 291, et Eccardus, II, p. 112, ediderunt, quam hic ex codd. Zwettensi 1. et Vindob. 2. emendatam exhibemus*: Imperante super omnia æternaliter regum rege domino nostro Jesu Christo et sub eo regnante temporaliter serenissimo Heinrico ⁷⁴⁰ rege hujus nominis IV, venerabili quoque sanctæ Moguntinæ ecclesiæ primatæ et apostolicæ sedis legato aurigante currum Dei anno jam 12, qui tunc volebatur annus incarnationis verbi 1071, 8, indictione Romani census, celebrata est sancta synodus apud Moguntiam metropolim orientalis Franciæ, principalem vero pontificii sedem totius Germaniæ et Galliæ Cisalpinæ, cui præsedit idem memorabilis Sigefridus ⁷⁴¹, assidentibus et cooperantibus sibi venerabilibus archiepiscopis, Gebehardo Juvavensi et Utone Treverensi; consistentibus vero et collaborantibus reverendis episcopis, Alberone Wirzeburgensi, Werinhero Argentinensi, Heinrico Spirensi, Guondecharo Eistetensi, Embricone Augustensi, Hermanno Babenbergensi, Bennone Osniburgensi, Ermenfrido Sedunensi, Herberto Mutinensi; consistentibus vero et annitentibus sanctissimis abbatibus necnon inferiorum ordinum quamplurimis magnæ auctoritatis et sapientiæ viris. Aderant etiam legati reliquorum fratrum, videlicet suffraganeorum ejusdem metropolitani antistitis, epistolæ et mandata ferentes, quibus excusati haberentur, quod invitati concilio interesse non possent, certis quibusdam impediens causis, aliqui quidem corporeæ infirmitatis urgente molestia alii in quibusdam regni negociis regiæ jussionis detinente potentia; qui dum canonicè sunt excusati, ipsi legati competenti ⁷⁴² loco et ordine eorum funguntur, unusquisque vice antistitis sui. Hæc denique sancta synodus cum propter multa pastoralis curæ negotia pluresque causas, quibus justè adhibenda erat ecclesiasticæ correctionis censura, tum maxime indicta et habita est propter Karolum quendam, qui Constantiensis ecclesiæ designatus erat episcopus, sed, ut post rei exitus docuit non satis canonicè electus et proventus. Hinc, ut sollempne est, accepta a rege pontificalis anuli et pastoralis ferulæ investitura et in sede episcopii receptus, regiæ potestatis jubente censura, postulabat a primatæ Moguntinensi ejusdem Constantiensis ecclesiæ se episcopum consecrari. Sed venerabilis Sigefridus ⁷⁴³ columbino oculo serpentinæ prudentiæ omnem præcavens impietatem, dicebat, hoc apostolicæ benedictionis sacramentum nec debere nec canonicè posse in eo sine examinatione celebrari, pro eo quod fidelium graviumque personarum relatione didicerit, quin immo et famæ usquequaque vulgaverit, quod non per ostium in ovile ovium vellet intrare, sed per furtivam simoniacæ impietatis scalam aliunde niteretur ascendere; se quoque talis introitus ejus nolle ostiarium fieri, qui Christus ipse, qui ostium est, videretur obniti; quin ipsam impietatis scalam in lapide offensionis et petra scandali se velle contere, ipsumque a mercenaria Domini gregis occupatione longe lateque repellere. Ille econtra se hujus criminis et hereticæ impietatis immunem multis argumentis asserere nitebatur, seque, si ei copia tempusque detur, hujus infamiæ notam a se propellere velle testatur; indeque petit synodalis concilii audientiam, in qua super hæc re suam probare possit innocentiam, ibique consecrationem quam petebat aut canonicè sibi dari aut canonicè sibi negari. Mittuntur interea ad venerabilem metropolitanum crebræ de palatio legationes, mixtis precibus minas et imperioso de hac consecratione mandata ferentes; mittuntur et litteræ a præsule apostolicæ sedis, mandantes ne ullo modo consecraretur sine scrutinio canonicæ purgationis; et quod rex potestate jubebat, Romanus pontifex auctoritate prohibebat. Accedunt etiam canonici Constantiensis ecclesiæ, ex communi totius cleri et populi legatione unanimiter asserentes Karolum nulla ratione consecrari debere, quia, ex quo eum inviti et sub conditione elegerunt et receperunt, nullam eis pastoralis officii impendisset curam, quin potius tyrannicæ dominationis non cessasset super eos exercere pressuram, nec manum continisset a sacris, nec pepercisset in diripiendis ecclesiæ thesauris, et quæcumque rapaci violentia undecumque corradere potuisset, hoc totum ministris magni immo magi illius Symodis, id est suis fautoribus distribuisset, ut quorum annisu adulterinam meruisset electionem, eorum venali mercimonio consequeretur mercenariam pro consecratione execrationem, pro benedictione maledictionem. Ad metropolitanus antistes ⁷⁴⁴ inter hujusmodi legationum varietates, velut inter duros tempestatum turbines, laudabili constantia in se ipso fixus hæret et immobilis, et nusquam favore vel gratia, terrore vel munere inflectitur a statu canonicæ institutionis. Multis itaque nunciis et renunciis hinc inde missis et remissis, multis quoque diebus huic audientiæ delegatis et cognitores causæ principis occupante præcepto, non impletis, cum ecclesia Constantiensis, suo viduata [pastore] jam fere biennio sacerdotali careret benedictione, tandem miseratione divina potestati præponderavit auctoritas, et Christi sacerdotibus divina aspiravit voluntas. Unde eorum communi consensu ⁷⁴⁵ synodalis concilii certa legitimaque dies denunciatur, et coepiscoporum unanimis

VARIÆ LECTIONES.

⁷³⁶ Getharum 3. ⁷³⁷ deest 4. ⁷³⁸ Attale 3. ⁷³⁹ omniumque 3. ⁷⁴⁰ H. codd. ⁷⁴¹ S. codd. ⁷⁴² deest 2. ⁷⁴³ S. co dd. ⁷⁴⁴ deest 2. ⁷⁴⁵ assensu 1.

NOTÆ.

(271) Jordanis De reb. Getib., cap. 35. Cf. Grimm. altdeutsche Walder I, p. 212, not. 10 et p. 349, et Deutsche Sagen II, n. 380, p. 17.

aderat Karolus, aderant et fratres Constantienses, A quos rex, quantum salva verecundia poterat, dedita magnam ei molem criminum objectantes. Contra opera nitebatur, et modo objecta purgare, modo ⁷⁴⁶

ad concilium invitatur; quorum alii, ut oportebat, sine dilatione affuerunt, alii vero, qui certa de causa adesse non poterant, canonicè excusati supparem præsentiam vicaria legatione subpleverunt.

Primo igitur concilii die (*Aug. 15*), quem sanctæ Mariæ dormitio tunc celeberrimum exhibebat cum spiritualis curiæ senatores patrocinante Spiritu sancto intra regiam majoris ecclesiæ ante cancellos altaris prothomartiris Stephani, quod in orientali abside consecratum est, convenissent in unum: primo, ut par erat, sanctæ et individue Trinitati debitas referunt gratiarum ⁷⁴⁷ actiones et pro incolomitate ⁷⁴⁸ tocius ecclesiæ statu supplices Deo offerunt preces; deinde post mutuam fratrum salutationem et debitam sedium recognitionem juxta autenticum paternæ traditionis synodum, conferunt ad invicem de veritate catholicæ fidei, dampnantes Symonem ut omnes heresiarchas cum dogmatibus suis et sequacibus suis; pauca pro tempore tractant de qualitate instantis negotii; ac si demum propter celebranda tantæ sollempnitatis officia solvunt concilium, crastino maturius redituri in id ipsum.

Postera vero die certa concilii hora cum iterum apostolici sacerdotes in unum convenissent, et præmissis Deo laudibus et precibus et salutari, consediessent quod cuique sacerdoti in sua diocesi venit in dubium, rationabili disciplina deducunt ad medium, et prout res postulabat, unumquodque tractatum aut terminatum est synodali judicio, aut ut melius de eo consuleretur dilatum est sapienti consilio. Illud vero quod maxime in causa fuit, de Constantiensi apposito, inter fratres studiose ventilatur; sed iterum, interveniente principis mandato, in sequentem diem procrastinatur, agentibus internunciis, ut sacerdotes Domini a constantiæ suæ rigore ad regiam se inflecterent voluntatem, aliis vero instantibus, ut designatus ille male usurpatum sponte dimitteret honorem.

Tertia vero die ⁷⁴⁹ Christi sacerdotes hujus negotii longa expectatione suspensi, et libera quadam indignatione, immo zelo justiciæ accensi, sacerdotali constantia principem suum adeunt, eumque desalute animæ suæ, de pace ecclesiarum deque statu regni spirituali disciplina conveniunt, proponentes ei de scripturis et gestis veteris ac novi testamenti congrua doctrinæ salutaria exempla, quibus animus ejus adhuc cereus et indocilis [*f. docilis EDIR., PATROL.*] formaretur ad similia, dicentes et docentes solum regni ejus nullatenus posse stabiliri, nisi firmatur ⁷⁵⁰ justiciæ et obversatione mandatorum Dei. Sumus autem ille dominorum Dominus, qui omni potentatui dominatur, ita temperavit animum principis, ita mitigavit eum ad verba sanctæ exhortationis, ut nulla juvenili moveretur acerbitate et quod in potestatibus difficile est, nulla sacerdotes insolenti læderet responsione, multum tamen se excusans, in hoc suæ potestatis dono nullam se exercuisse venalitatē, nullam super hac re cum eodem Karolo ⁷⁵¹ se pepigisse conventionem; si quid autem cum domesticis et familiaribus suis propter opem intercessionis ipso ignorante pepigerit, suum non esse ⁷⁵² accusare vel excusare, hoc ipse viderit; de dextera vero sua, quæ illi propter antiquam in præpositura benivolentiam gratiæ suæ donum porrexit, omnem avaritiæ labem dixit se excutere, et quod ipse simpliciter fecit, si ille veneno alicujus malitiæ corruerit, se ob id divinæ justiciæ nolle contraire. Hac autem salubri sermocinatione cum sacerdotibus habita, cum eis venit in concilium, et ille Constantiensis designatus intromittitur ad audiendum. Adsunt etiam præ ⁷⁵³ foribus Constantienses clerici, postulant per legatos, ut et ipsi mererentur admitti. Tunc vero videns ⁷⁵⁴ lætissima sanctæ ecclesiæ gaudia et vera mundi convenisse luminaria, quando circumfulgebat nobilis corona sacrorum ordinum, vivis gemmata lapidibus christianorum sacerdotum, velut fulgoribus micantium astrorum; tunc cæli enarrabant gloriam Dei, et verbum eructuabat des diei, quando sacerdos sacerdoti sententiam justiciæ exponebat, et sanctam ecclesiam salutaris eorum doctrina instruebat; tunc vasa electionis supereffluebant ambrosium liquorem Spiritus sancti, et justi fulgebant sicut splendor firmamenti, quando sacerdotes Domini verba sapientiæ velut nubes pluebant, et corda audientium velut terram fructiferam ad germinandum infundebant. His ergo ita dispositis et digito Dei ordinante distinctis, utrique admittuntur ad audientiam, prædictus scilicet Karolus ⁷⁵⁵ et hi qui accusationibus pulsabant personam. Prima autem actione regularis prælatus ⁷⁵⁶ Constantiensis ecclesiæ protulit libellum accusationis, in quo continebantur causæ quibus indignus haberetur et judicaretur sacramento apostolicæ benedictionis; quarum prima et maxima erat, quod exemplo magistri sui Symonis pestiferi per pecuniam invasisset sedem; cetera omnia, quæ ibi legebantur, proclamabant violentam ejusdem ecclesiæ devastationem. Ille idem prælatus ⁷⁵⁷ et fratres ejus qui aderant item offerunt suæ testificationis libellos, in quibus singuli, nomen et officium suum designantes, quicquid accusando vel testificando proposuerant, asserunt se canonicè probaturos. Karolus econtra nititur improbare personas, dicens quod ejus infamiæ nota essent respersi, quod nec se nec quemquam alium possent canonicè accusare; adjungit quoque se omnia objecta synodali judicio purgaturum, et in omnibus quibus eum impetebant, se esse innoxium. Longa igitur altercatione hinc inde disceptatum est, et, multis tota die in adversum nitentibus, usque in profundam noctem concilium protractum est, dum inter multos ambigitur de numero accusatorum et testium, dum longa deliberatione quæritur judicium, utrum isti liceat se excusare adversus accusationem istorum. Dum res inter fratres diutissime disseritur, concilium propter intempestam noctem adhuc sine operæ pretio dirimitur. Quid autem ipse Karolus ⁷⁵⁸ secum illa nocte egerit, quibus retractationum verberibus ream conscientiam flagellaverit, sequens utique dies declaravit Nam, ut ex ipso effectu gestæ rei probari potest, vere credimus quod Deus, conscientiæ judex et testis, in corde suo sederit pro tribunali et cum eo exercuerit censuram judicii sui, nisi peccatrix conscientia cogitationum accusantium non excusantium testimonio, ne veritati et æquitati resisteret, dampnota est et constricta. In crastinum namque, quando sperabamus, quod juxta promissum suum objecta purgaret, et consecratione dignum, innocentiam suam monstrando, se probaret, ille jam mente confusus, non ultra ferens aspectum concilii,

VARLÆ LECTIONES.

⁷⁴⁶ modo — purgare desunt 4. ⁷⁴⁷ e corr ⁷⁴⁸ incolomi? ⁷⁴⁹ dei 2. ⁷⁵⁰ firmetur? ⁷⁵¹ daest 2. ⁷⁵² esse non 2. ⁷⁵³ pro 2, ⁷⁵⁴ videres? ⁷⁵⁵ K. codd. ⁷⁵⁶ supra scriptum procurator 2.

pondus objectorum, quæ non poterat purgare, calidissimis sermonibus conabatur⁷⁵⁷ attenuare; plerumque etiam instantium ac perurgentium procacitatem verbis durioribus corripiebat, ac frontis impudentiam opposita⁷⁵⁸ auctoritatis suæ majestate refringere temptabat. Primum et secundum diem in hoc negotio insumpsit. Cumque accusatorum constantiam nec veritate responsionis nec arte dictionis eluderet posset, ad ultimum, probatis quæ objecta fuerant criminibus, baculum episcopalem ab eo recepit. Verbis tamen exquisitissimis mœstítiam ejus consolabatur, promittens quod, dum primum sibi oportunitas fieret, benigna vice hanc calamitatem ei compensaret. Ipsi diebus regina, quæ una cum rege Mogontiæ aderat, filium perperit. Sed is baptizatus⁷⁵⁹ statim obiit, delatusque in Hartesburg, ibi sepultus est. Episcopatum Constantiensem rex Ottoni canonico Goslariensi dedit, recentisque calumpniæ exemplo contreritus, confestim eum consecrari fecit, ne quis scilicet adversus eum scrupulus denuo per dilationem consecrationis oriretur.

Inter duces Polenorum (272) et duces Beheimorum⁷⁶⁰ (273) infestissima dissensio⁷⁶¹ erat. Propter quod eos rex in civitatem Misene⁷⁶² autumnali tempore evocatos, durius corripuit, et ut deinceps suis⁷⁶³ singuli terminis contenti essent nec se vicissim temerariis incursionibus lacesserent, sub obtentu majestatis præcepit; alioquin se hostem et

A vindicem experturus foret qui prior alteri arma intulisset.

Anno⁷⁶⁴ Coloniensis archiepiscopus, expulsis de Salefelt⁷⁶⁵ canonicis, vitam illic instituit monasticam (274), missis eo de Sigeberg et de Sancto Pantaleone⁷⁶⁶ monachis. Quo in tempore et ego illuc veni, conferre cum eis de ordine et disciplina⁷⁶⁷ monasterialis vitæ, eo quod magna quædam et præclara de illis vulgi opinione jactarentur. Denique, sicut vulgo assiduitate vilescunt omnia, et populorum animi novarum rerum avidi magis semper stupent ad cognita, nos, quo susu noverant, nihili æstimabant, et hos, quia novum inusitatumque aliquid præferre videbantur, non homines sed angelos, non carnem sed spiritum arbitrabantur. Et hæc opinio principum⁷⁶⁸ quam privatorum mentibus⁷⁶⁹ altius pressiusque insederat. A quibus ad populum derivatus rumor, tantum terroris plerisque in hac regione monasteriis injecit, ut ad ingressum illorum alias 30, alias 40, alias 50 monachi, austerioris vitæ metu scandalizati⁷⁷⁰, de monasteriis abscederent, satiusque ducerent de salute animæ in seculo periclitari, quam supra⁷⁷¹ virium suarum mensuram vim facere regno colorum. Et revera non immerito Dominus super nostrates monachos despectionem effundere videbatur⁷⁷². Nam quorundam pseudomonachorum privata ignominia nomen monachorum vehementer infamaverat, qui, omisso⁷⁷³

et interius judicatus, non extra sustinens pondus imminentis judicii, ultroneus ipse in se sententiam tulit, et annulum et ferulam pastorem ei a quo injuste acceperat resignans, sacerdotum spem et metum, quem pro eo gerebant, labore longioris quæstionis absolvit, culpam suam uno tegens pallio excusationis, quod juxta decretalia Celestini papæ episcopus dari nollet invitis. Videntes autem sanctissimi sacerdotes magnalia quæ fecit Dominus, et fidei ammiratione retractantes quam incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus, corde et ore et omnimoda devotione benedicunt Deo altissimo, qui longos eorum labores tam inopino terminavit compendio, orantes et deprecantes ut de regno suo eliminaret omnem apostasiam et omnia scandala, nec ultra sathan ejusque apostolos in sua sancta regnare sinat ecclesia; sed in omnibus consiliis et operibus eorum dignetur, servos suos consolari, et clementer implere quod ecclesiæ suæ se promissit affuturum omnibus diebus vitæ usque ad consummationem seculi. Communi autem decreto præcipiunt, ea, quæ in hac synodo gesta sunt, ecclesiasticis inseri gestis et in archivis sanctæ Moguntinæ ecclesiæ servari, ad perpetuam memoriam et eruditionem venturæ posteritatis, ut hoc majorem exemplo minores instructi non timeant resistere, si in hujusmodi negotio se viderint prægravari, certissime scientes, nullo modo gratiam sancti Spiritus fidelibus defuturam, si in sanctitate et justitia restiterint injusticiæ usque ad perseverantiæ coronam. Decernunt præterea ex antiqua patrum traditione et autentica priscorum conciliorum rectitudine, ut hæc omnia Romano pontifici seriatim litteris inserta nuncientur, ut cujus mandato et hortatu cœpta et perfecta sunt, ejus apostolica auctoritate roborata firmentur, et omnipotenti Deo, qui omnium bonorum auctor est, Romæ et Moguntinæ, et ubicumque terrarum hæc læta vel audita fuerint, debitæ gratiarum actiones fidei devotione solvantur.

Acta sunt autem hæc apud Moguntiam metropolim orientalis Franciæ, anno ab incarnatione Domini 1071, ind. 8. 18. Kal. Septembr. regnante serenissimo Heinrico rege hujus nominis IV. anno regni ejus 13. ordinationis vero ejusdem 17. apud Moguntiam vero præsulante reverentissimo primate Sigefrido anno ordinationis ejus 12. super omnia autem regnante domino nostro Jesu Christo, cui non accedit cras futurum nec recedit heri præteritum, sed permanet sempiternum hodie in secula seculorum Amen.

VARLE LECTIONES.

⁷⁵⁷ nitebatur 3. 5. ⁷⁵⁸ apposita 4. ⁷⁵⁹ baptizatus 3. ⁷⁶⁰ Bohemiorum 3. ⁷⁶¹ dissensio 1. ⁷⁶² Misene 3. ⁷⁶³ sai 4. 5. ⁷⁶⁴ Hoc anno 1. Anno eodem 4. ⁷⁶⁵ Salefd 3. ⁷⁶⁶ Pantaleone 3 4. ⁷⁶⁷ de d. 4. ⁷⁶⁸ tam pr. 3. ⁷⁶⁹ deest 3. ⁷⁷⁰ scandalisati 3. 4. ⁷⁷¹ super 4. ⁷⁷² nitebatur 4. ⁷⁷³ obmisso 3.

NOTE.

(2:2) Boleslam II, Casimiri I filium, primo duces, deinde regem Poloniæ, ab a. 1058-1083.

(27:3) Wrastilaum II, primum Bohemiæ regem, ab ac 1061-1092. d. 14, Jan.

(274) De tabulis Annonis in Chr. Schlegelii sche-

diasmate de numinis Salefeldensibus impressis; v. Mabillon., Ann. S. Ben. V, p. 44. — Ecclesia Saalfeld in Thuringia Annoni a. Richera regina Poloniæ concessa erat. V. Vitam S. Annonis I, c. 30.

studio divinarum rerum, totam operam pecuniis et quæstibus insumebant⁷⁷⁴. Hi pro abbatibus et episcopatibus aures principum importune obtundebant et ad honores ecclesiasticos non via virtutum, ut majores nostri consueverant, sed per ambitionis præruptum et male partarum pecuniarum profusionem grassabantur. Denique in coemptionem exigui honoris aureos montes cottidie promittebant (275) secularesque emptores largitionis suæ immoderantia excludebant, nec venditor tantum audebat exposcere, quantum emptor paratus erat exsolvere. Mirabatur mundus, unde tantus pecuniarum scateret fluvius, unde Cresci et Tantalii opes in privatos homines congestæ fuissent, et eos potissimum homines qui crucis scandalum et paupertatis titulum præferrent, et præter simplicem victum et vestitum nihil rei familiaris habere se mentirentur. Ista Domini agri zizania (*Matth.* XIII, 30, 40), hæc vineæ Dei arida sarmenta et stipula æternis ignibus præparata totum sacri gregis corpus quasi tabo quodam infecerant, et, secundum Apostolum, modicum fermentum totam corruperat massam (*I Cor.* v, 6), ita ut omnes similes æstimaremur, nec esse in nobis putaretur qui faceret bonum, non esse usque ad unum (*Psal.* XIV, 1). Propter hoc principes regni ad instituendam in Galliis divini servitii sculam Transalpinos monachos evocabant, nostrates autem, quicumque in illorum instituta ultro concedere noluisent, de monasteriis cum ignominia ejiciebant. Ego tamen, ut prædixi, ad eos veniens, et per 14 hebdomadas⁷⁷⁵ apud eos partim in Salefeldt⁷⁷⁶, partim in Sigeberg commoratus, animadverti nostras quam illorum consuetudines regulæ sancti Benedicti melius congruere, si tam tenaces propositi (276) tamque ridigi paternarum nostrarum traditionum æmulatores vellemus existere.

Archiepiscopus Mogontinus a festivitate sancti Michaelis usque in pentecosten mala valitudine laborabat, ita ut etiam desperaretur a medicis ei de successione ejus plerique intentissimis studiis sagtarent.

Karolus⁷⁷⁷, quem ab episcopatu Constantiensi dejectum supra diximus, regressus ad Magadaburgensem diocesim, 6 Kalendas Januarii obiit.

MLXXII.

Rex nativitatem Domini Wormaciæ celebravit. Inde, peregrata aliquanta regni parte, Goslarium regressus, totam ibidem⁷⁷⁸ quadragesimam exegit.

Burchardus, camerarius archiepiscopi Mogontini, episcopus ordinatus est in Basilea.

Primus tunc in palatio erat Adalbertus⁷⁷⁹ Premensis archiepiscopus, qui, triumphatis æmulis suis, qui eum ante aliquot annos de palatio ejece-

rant, solus nunc rege fruebatur, receptus non modo in gratiam et familiaritatem, sed pene in regni consortium et omnium quæ publice vel privatim agenda erant societatem. Ita regem callidis subreptionibus suum fecerat. Sed is, morbo et ætate exhaustus, cum diu per exquisitissimas medicorum operas morti oblectatus fuisset, quasi naturam arte eludere posset, mediante quadragesima, 16 Kalendas Aprilis (*Mart.* 17) dubitum conditioni persolvit, et pertinacibus odiis hominum, quod numquam potuerat vivendo, tandem aliquando satisfecit moriendo. Erat plane vir admirandæ compunctionis, et potissimum dum salutarem Deo hostiam immolaret totus in lacrimas effluebat. Virgo quoque, ut ferebatur, ab utero matris permanebat. Sed has in eo virtutes nimium in oculis hominum morum insolentia et jactantiæ levitas obfuscabant. Corpus ejus ex Goslarium in sedem episcopatus sui delatum atque sepultum est.

Rex palmas Coloniam (*Apr.* 1), pascha Trajecti⁷⁸⁰ celebravit (*Apr.* 8). Ubi dum ei populus vehementer obstreperet pro injuriis et calamitatibus quibus passim per totum regnum innocentes opprimebantur, pupilli et viduæ diripiebantur, monasteria et ecclesiæ vastabantur; et ruptis iniquitas habentis in omne quod voluisset facinus impune habebatur: per motum tandem vel ipsa rei acerbitate vel proclamantium importunitate, annitentibus in hoc ipsum cunctis regni principibus, exoravit Coloniensem archiepiscopum, ut post se rerum publicarum administrationem susciperet. Diu ille restitit petenti, partim memoria veterum injuriarum, partim quia homo totus in Deum suspensus divinis quam secularibus negotiis implicari maluisset. Superatus tamen unanimitate⁷⁸¹ postulantium, privatum commodum publico postposuit. Tum⁷⁸² primum res publica in pristinum statum dignitatemque reformari cœpit, frenaque injecta sunt vaganti usque ad id tempus licentiæ (277). Nam cum rex omnem causarum cognitionem a se ad archiepiscopum tamquam ad patrem ac⁷⁸³ salutis suæ tutorem rejicere soleret, ille nec gratia cujusquam nec odio ab jure ad injuriam unquam abduci poterat, sed judicabat omnia, sicut scriptum est, sine personarum acceptione (*I Petr.* I, 17, nec considerans personam pauperis in judicio, nec honorans vultum potentis (*Levit.* XIX, 15). Divites, si qui per potentiam pauperes oppressisse delati fuissent, severissima animadversione castigavit; castella eorum, quæ male agentibus perfugium erant, funditus everti jussit: plerosque ex ipsis, et genere et opibus clarissimos, in vincula conjecit. Inter quos illum nostra ætate nominatissimum Egenen, qui duci Bajoariorum⁷⁸⁴

VARIE LECTIONES.

⁷⁷⁴ insumebant 4. ⁷⁷⁵ hebdomedas 4. ⁷⁷⁶ Salefeldt 2. ⁷⁷⁷ Carolus 3. ⁷⁷⁸ ibi 5. ⁷⁷⁹ Adelbertus 3. 5. ⁷⁸⁰ Traecti 5. ⁷⁸¹ immanitate 4. immanite 5. ⁷⁸² Tunc 4. ⁷⁸³ et 3. ⁷⁸⁴ boiar. 4.

NOTÆ.

(275) Aureos montes promittebant; ita Terent. *Phorm.* 1, 2, 18: montes auri pollicens.

(276) Horat., *Carm.*, III, 3, init.

(277) Cf. a. 1076; Horat. *Od.* IV, 159.

Otoni calamitatis tantæ causa extiterat, cum plurimi adversus eum pro privatis injuriis et deprædationibus faciem regis interpellassent, teneri fecit, eumque catenis oneratum plerumque ad spectaculum vulgi deduci jussit, ad gratificandam scilicet popularium animis regiam severitatem. Postremo eo moderamine, ea industria atque auctoritate rem tractabat, ut profecto ambigeres, pontificali eum an regio nomine digniorem judicares, atque in rege ipso, qui in cultu atque socordia pene præceps ierat, paternam virtutem et ⁷⁸⁵ paternos mores brevi exsuscitaret.

Rex Aquisgrani ⁷⁸⁶ profectus, sanctum Speum (278) confessorem et brachium justi Simeonis, cujus mentio est in evangelio, et caput Anastasii monachi et martiris aliorumque sanctorum reliquias ibi accepit atque in Hasterburc ⁷⁸⁷ transtulit. Treveris quoque apud Sanctum Paulinum 13 corpora sanctorum Thebeæ, ut putatur ⁷⁸⁸, legionis reperta sunt, quorum ⁷⁸⁹ hæc nomina, in tabulis plumbeis (576) conscripta, ibidem reperta sunt: Palmatius, Tirsus ⁷⁹⁰, Maxentius, Constantius, Crescentius, Justinus, Leander, Alexander, Soter ⁷⁹¹, Hormista ⁷⁹², Papius, Constans, Jovianus. Dumque ex cripta, ubi sancti pausabant (280), terra portaretur, os quoddam incaute projectum, sanguinem fudit non modicum, et usque hodie permanens sanguinolentum (281). De passione eorum hæc ab nos ab ipsis Treverensibus scripta perlata sunt: « Rictiovarus ⁷⁹³, Maximiani imperatoris præfectus, legionem Thebeam jussu ipsius circumquaque persecutus. Treverim propter ipsos 4 Nonas Octobris est ingressus, et eadem die occidit ibi ⁷⁹⁴ ducem ejusdem legionis Tirsum ⁷⁹⁵ cum omnibus comitatibus suis. Sequenti autem Die Palmatum, Trevericæ civitatis consulem et patricium cum omnibus ejusdem civitatis principibus interfecit. Tercia vero die cædem exercuit in plebe sexus utriusque. Horum autem martirum corpora innumerabilia in sancti Paulini archiepiscopi jacent ecclesia. »

Rex ascensionem ⁷⁹⁶ Domini Goslaricæ (Mai. 17, pentecosten Magadaburg ⁷⁹⁷ celebravit (282) [Mai. 27]. Ubi Adalberto ⁷⁹⁸ Premensi archiepiscopo, in quadragesima, ut prædictum est, defuncto, successorem constituit Liemarum, optimæ spei juvenem et omnium liberalium artium peritia adprime insi-

gnem. Ibi quoque Otto dux Bajoariorum post integrum annum dedicionis suæ gratiam regie recepit. data vel regi vel his qui regi pro eo suggererant non modica portione prædiorum suorum.

Rex in nativitate sancti Jacobi (Jul. 25) Wormaciæ occurrit matri suæ Agneti imperatrici, de Transalpinis partibus redeunti; ubi sex aut ⁷⁹⁹ eo amplius annos jam demorata fuerat, sub nimia austeritate vitam instituens, adeo ⁸⁰⁰ ut communem humanarum virium mensuram excederet jejuniarum ac vigiliarum patientia. Reversionis autem ejus in Galliam hæc causa erat. Ruodolfus ⁸⁰¹ dux Sueviæ (283) ab his qui ei male consultum cupiebant accusatus apud regem fuerat quod iniquum aliquid contra regem contraque rem publicam moliretur; propter quod assiduis legationibus ad curtim regiam, ut causam diceret, accersiebatur. Sed ille, licet ab culpa remotissimum se sciret, conterritus tamen ducis Bajoariæ Ottonis recenti exemplo et aliorum quorundam, quos rex præcipitata sententia absque discussione legitima dampnaverat, temere in periculum se dare volebat. Cumque esset imperatrici ob vetus meritum suum acceptissimus, propinquitate etiam devinctus propter filiam ejus, quæ ⁸⁰² ei, ut prædictum est (284), nupserat, sed intra ⁸⁰³ paucos dies celebratæ conjunctionis decesserat, misit, eamque obnixis precibus in Galliam evocavit, ad sedandam quæ oriebatur intestini belli tempestatem. Nam firmiter apud se steterat, si pax non convenisset, armata potius manere, quoad posset, salutem tueri, quam probris et contumeliis deformandum regis se tradere potentia. Imperatrix, quamquam cuncta seculi negocia religionis obtentu in perpetuum abjurasset, nec a proposito tamen suo nimium ⁸⁰⁴ abhorrere nec ab ecclesiastica functione alienum fore judicavit, si vix optime erga se merito in angustiis rebus opem ferret et filio juveniliter tumultuanti modum imponeret. Venit itaque Wormaciam, amplissimo stipatæ numero abbatum et monachorum, et prædictam decem, cum interposita fide Coloniensis et Mogontiaci ⁸⁰⁵ archiepiscoporum coram venisset, omni ⁸⁰⁶ criminis suspitione absolvit, statimque compositis propter quæ venerat, a filio abcessit ⁸⁰⁷, ut non tam carnali affectione quam communis commodi ratione ad hanc secularis negotii administrationem

VARIE LECTIONES.

⁷⁸⁵ atque 3. ⁷⁸⁶ aquasgrani 4. 5? ⁷⁸⁷ Hartesburg 3. 5. hartesburg 1. ⁷⁸⁸ putant 3. ⁷⁸⁹ quorum — sunt desunt 4. ⁷⁹⁰ Tyrsum 1. 3. ⁷⁹¹ Sother 1. 4. ⁷⁹² Hormisda 1* ⁷⁹³ Rictionarius 4. ⁷⁹⁴ ibidem 3. ⁷⁹⁵ Tyrsum 1* ⁷⁹⁶ ascendens de Goslaria 5. ⁷⁹⁷ magadaburg 3. ⁷⁹⁸ ita 1. ⁷⁹⁹ et 5. ⁸⁰⁰ deest 4. ⁸⁰¹ ita 4. ⁸⁰² quam 4. ⁸⁰³ inter 4. ⁸⁰⁴ deest 3. ⁸⁰⁵ Maguntinensis 3. ⁸⁰⁶ cum 3. ⁸⁰⁷ abcessit.

NOTÆ.

(278) S. Speus, confessor, cujus dies anniversarius incidit in d. 28 Januar.

(279) Tabulam, cujus fragmentum infra legitur, indicantem situm corporum S. Paulini archiep. et SS. martyrum qui sub Maximiano Treviris passi sunt, exhibet Hontheim Histor. Trevirens dipl. p. 1, p. 221. sqq.; cf. ejusd. Prodrom. hist. Trev., p. 1, p. 70, sqq. 87 — 124.

(280) Cf. Barth. animadv. ad Briton. Philipp. III 783, p. 348 sqq.

(281) De hoc miraculo vid. Hontheim Prodr., l. c. p. 120—125.

(282) Cf. Wedekind, Not. t. II, fasc. 8, p. 407.

(283) Vid. Gerbert. de Rudolpho Suevico, p. 18. sqq.

(284) A. 1058.

se adductam liquido cunctis patefaceret ⁸⁰⁸. Dux A quoque a rege dimissus in pace, protinus se in sua recepit, certum tenens non ex integro abolitas ab animo regis inimicitias, sed adeptam interim nocendi facultatem esse. Ibi etiam Hugo Cloniensis ⁸⁰⁹ abbas, qui cum imperatrice eo advenerat, Ruoberto ⁸¹⁰ Augiensi abbati Romani pontificis mandata et litteras detulit, quod scilicet apostolicæ sedis anathemate de corpore ecclesiæ præcisus ⁸¹¹ esset, quod omne ei divinum officium præter psalmodiam interdictum esset, quod omnis ei in perpetuum ⁸¹² ad abbatiam Augiensem vel ad aliquam dignitatem ecclesiasticam accessus oclusus esset; propterea quod, de simoniaca heresi insimulatus, et ut objectum crimen purgaret ad sinodum secundo ac tercio vocatus, venire distulisset. Ita ille compulsus a rege, baculum pastorem, quem non ut pastor sed ut mercennarius usurpaverat ⁸¹³, multa cum amaritudine reddidit.

Clara et celebris valde his temporibus per Gallias erat memoria sancti Sebaldi ⁸¹⁴ in Nurnberg ⁸¹⁵ et sancti Heimeradi ⁸¹⁶ in Hasengun ⁸¹⁷ (285), et magno populorum concursu ⁸¹⁸ cotidie frequentabantur, propter ⁸¹⁹ opulationes quæ divinitus illic languentibus sæpenumero conferebantur ⁸²⁰.

Archiepiscopus Mogontinus in nativitate sanctæ Mariæ (Sept. 8). Mogontia egressus, cum in Galliam quasi orationis causa protectionem simulasset, in Cloniense ⁸²¹ monasterium recessit (286), dimissisque his qui una venerant, abdicatis ⁸²² etiam omnibus quæ habebat, statuit ibi deinceps privatus statem agere, atque ab omni secularium negotiorum strepitu sub voluntariæ paupertatis titulo in perpetuum ferari. Sed brevi perstitit in proposito. Revocante eum tam clero quam populo Mogontiacensi ⁸²³, vix ⁸²⁴ et ægre abstractus de monasterio, in natalem sancti Andree (Nov. 30) apostoli Mogontiam rediit, atque opus arduum quam præcipitanter arripuerat, tam præcipitanter, quoniam communi omnium sententiæ oblectari non poterat, deseruit.

Ruothardus ⁸²⁵ abbas Herveldensis mense Januario ⁸²⁶ ægrotare cœpit, et sic per annum continua

ægritudine decoctus, cum evasurum se desperaret, abbatia et pastoralis dignitate, quam per infirmitatem administrare non poterat, 3 Idus Decembris ultro se abdicavit, anno postquam abbati Meginhero successerat ⁸²⁷ decimo tertio jam exacto. Successitque ei protinus secundum ipsius postulationem H. (287) ejusdem cœnobii monachus.

Adalbero ⁸²⁸ Mettensis ⁸²⁹ episcopus obiit; cui Herimannus Leodiensis præpositus successit ⁸³⁰.

MLXXIIII.

Rex nativitatem Domini Babenberg celebravit. Ibi Bertholdo ⁸³¹ duci Carnotensium (288) ducatum sine legitima discussione absentem ⁸³² abstulit, et Marcwardo ⁸³³ cuidam propinquo suo tradidit. Ruodolfus ⁸³⁴ quoque dux Suevorum tumultum aliquem rei publicæ machinari formidabatur. Sed discurrentes utrimque frequentes legati, et illam, ne præcipitanter in arma prorueret ⁸³⁵, et regem, ne cunctantem obstinata importunitate lacesseret, salutariter moderamine retinebant. Ibi quoque Coloniensis archiepiscopus, offensus his quæ plurima præter æquum et bonum fidebant in palatio, petiit a rege vacationem deinceps dari ⁸³⁶ sibi ab rerum publicarum administratione ⁸³⁷, causatus in senium jam vergentem ætatem et laboriosis regni negotiis minus minusque in dies sufficientem. Quod rex haut difficulter annuit, quia pravis libidinibus suis et juvenilibus ineptiis ⁸³⁸ jam dudum animadverterat eum graviter offendi et plerumque, quantum salva regia ⁸³⁹ dignitate poterat, pro virili portione obniti. Is ergo ubi se in sua recepit, rex ⁸⁴⁰, tamquam severissimo pedagogo liberatus, statim in omnia genera flagitiorum, ruptis omnibus modestiæ et temperantiæ frenis, præcipitem se dedit.

Montes omnes colliculosque Saxonie et Thuringiæ castellis munitissimis extruxit, præsidiumque imposuit (289). Quibus cum victui necessaria minus sufficerent, permisit ut ex proximis villis et agris hostili more prædas agerent, et ad ipsa castella munenda circumquaque manentes cogerent, et impensas affatim convectare, et per se ipsos servili ⁸⁴¹ manu desudare ⁸⁴². Verum ne manifestæ tirannidis

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰⁸ patefaceret 4. ⁸⁰⁹ Cluniacensis 3. 5. ⁸¹⁰ ita. 4. Ruperto 3. ⁸¹¹ præcisus 3. ⁸¹² perpetuam 4. ⁸¹³ occupaverat cum multa 4. ⁸¹⁴ Sebaldi 1. 4. ⁸¹⁵ Nurnberg 1. Nurnberg 3. ⁸¹⁶ Heimerad 1. Heimeradi 3.

⁸¹⁷ Hasengun 5. ⁸¹⁸ magna pop. concursione 3. ⁸¹⁹ propter — conferebantur *desunt* 4. ⁸²⁰ frequentabantur 3. ⁸²¹ Cluniacense 3. 5. Clun. *corr.* Clon. 4. ⁸²² abdicans 4. ⁸²³ Mogontion 3. ⁸²⁴ vix — Mogontiam *desunt* 3. 4. 5. *et ap. Nic. de Sygen.* ⁸²⁵ ita 4. Ruthardus *rell.* ⁸²⁶ mense uno an 3. januarii 4. ⁸²⁷ successit 4. ⁸²⁸ Adelbero 3. 4. ⁸²⁹ Metensis 1. 3. *sæpius.* ⁸³⁰ In 4. *linea expleta est his verbis*: Succurre gloriose Jeronime doctorum flos. ⁸³¹ Bertoldo 3. 5. Bertholdo 1. ⁸³² deesi 3. ⁸³³ marewardo 4. ⁸³⁴ ita 4. ⁸³⁵ rueret 3. ⁸³⁶ dare 4. ⁸³⁷ ammin. 2b. ⁸³⁸ inceptis 4. ⁸³⁹ regia dign. salva 3. s. regia majestate vel dignitate 4. ⁸⁴⁰ deest 3. ⁸⁴¹ vili 4. ⁸⁴² desiderare 5.

NOTÆ.

(885) Cf. Vitam S. Heimeradi ap. Leibn. I, p. D 565. Hanc ob causam Sigefridus Mogont. archiep. anno 1074 præposituram « in loco qui vocatur Hasungum, ubi sanctus Heimeradus requiescit, » constituit. Vid. dipl. ap. Wenck, l. c., cod. diplomat., ad t. II, n. XXXVIII, p. 48, sq.
(286) Vid. Joann. I. I., p. 504.
(287) Hartwigus; cf. Lamberti librum de cœnob. Herveld. lib. lib. II, supra col. 1037.

(288) Id est Carantanorum.

(289) Has Saxonum querelas nimias neque omnino veras fuisse, contendit Delius, Utersuchungen uber die Geschichte der Harzburg. (Halberst. 1826, 8), p. 56, sq., not. 71, inter alia monens, sex tantum castra a Lamberto a. 1073 nominari, quorum quinque in Thuringia, unum modo in Saxoniam sita fuisse videantur.

notaretur, si contra innocentes atque in regnum proprium tam barbara crudelitate grassaretur; ut impietatem suam quadam religionis specie palliaret, archiepiscopum ⁸⁴³ Moguntinum modis omnibus instigavit ut decimationes Thuringiæ, sicut ante plures annos instituerat, exigeret; pollicens se ⁸⁴⁴ ei in exigendo summa ope affuturum, et ⁸⁴⁵ dicto obtemperare nolentes regia majestate coacturum; ea tamen pactione ut ipsarum decimationum partem sibi, quæ et regiæ magnificentiæ et tanto labori suo digna foret, tribueret. Ita episcopus vanissima spe animatus, sinodum indixit in Erpshesfurt 6 Idus ⁸⁴⁶ Martii (290), [Mart. 10.]

Statuto die aderat rex, aderat archiepiscopus, stipatus uterque magno grege philosophorum ⁸⁴⁷, immo sophistarum, quos ex diversis locis summo studio consciverant, ut canones sibi non pro rei veritate, sed pro episcopi voluntate interpretarentur, et causam ejus, quoniam ⁸⁴⁸ veris non poterant, sophisticis ⁸⁴⁹ allegationibus roborarent. Assidebant ergo cum rege et archiepiscopo Mogontino Herimannus Babenbergensis episcopus, Hecel Hildensheimensis episcopus, Eppo Citicensis episcopus, Benno Osenbruggensis ⁸⁵⁰ episcopus; qui non ad discutiendam juxta ecclesiasticas leges causam fuerant evocati, sed ut id quod rex volebat arte dictionis et sententiarum pondere, postremo quaqua possent ratione et consilio obtinerent; quamquam plerique eorum id quod rex moliebatur vehementissime improbant; sed ne libere quod sentiebant eloquerentur ⁸⁵¹, et regis terrore et privata archiepiscopi amicitia inhibebantur ⁸⁵². Habebat præterea ⁸⁵³ rex circa se amatorum copias non modicas, quibus eos, si qui forte negotium interturbare conarentur, militari manu coherceret. Thuringorum spes et fiducia potissimum in abbate Fuldensi et abbate ⁸⁵⁴ Herveldensi nitebatur, quod hi ecclesias decimales plurimas et prædia infinita haberent in Thuringia, et hi si ⁸⁵⁵ causa cecidissent, sibi una cadendum esset ⁸⁵⁶. Qui publica discussione interpellati pro decimarum ⁸⁵⁷ redditione, primo per Deum rogabant archiepiscopum, ut antiquitus tradita monasteriis suis legitima rata inconvulsaque manere sineret, quæ et ⁸⁵⁸ sedes apostolica et ⁸⁵⁹ veteribus et recentibus scriptis crebro sibi firmasset, et præcessores ejus Mogontini pontifices, summi ac sanctissimi viri, usque ad Liupoldum episcopum (291) numquam ⁸⁶⁰ infringere temptassent. Id

A atroci responso archiepiscopus repulit, scilicet præcessores suos sua ætate pro suo arbitratu ecclesiæ Dei moderatos fuisse, eosque rudibus in fide auditoribus et pene adhuc neophitis ⁸⁶⁰ lac potum dedisse, non escam, et sapienti dispensatione multa indulgisse, quæ processu temporis, dum in fide convalescent, successorum suorum industria resecuri vellet; se autem, jam adulta vel potius ⁸⁶¹ senescente ecclesia, spiritualia comparare spiritualibus, nec jam parvulis lac, sed perfectis sclidum cibum (Hebr. v, 12) ministrare, atque a filiis ecclesiæ leges ecclesiasticas exigere; proinde esse eis aut ab unitate ecclesiæ secedendum aut legibus ecclesiæ æquanimitèr adquiescendum. Tum illi rursus per Deum orare ut, si in Romani pontificis auctoritate, si in Karoli ⁸⁶² sliorumque imperatorum privilegiis, si in præcessorum ejus Mogontinorum pontificum indulgentia nihil sibi præsidii aut spei reliquum esset, ipsarum saltem decimarum eam ipse ⁸⁶³ partitionem ⁸⁶⁴ fieri sineret, quam et canonum scita æquam judicassent et ceteræ per orbem terrarum ecclesiæ usitatam haberent, scilicet ut quarta parte ipse pro suo suorumque missorum servitio contentus, tres reliquas portiones ecclesiis, quibus antiquitus attributæ fuissent, permitteret. Econtra episcopus, non ea mente se, ait, tantum laborem trivisse et jam per decem ferme annos laboriosum hoc saxum volvere (292), ut, tandem aliquando voti compos effectus, ultro jure suo cederet et tanto molimine extortas eis decimas ipsis pro libitu ⁸⁶⁵ suo partiendas addiceret ⁸⁶⁶. Primus ac secundus dies in hac concertatione jam fluxerat, ancipiti adhuc fortuna, utra pars utri cessura foret. Jamque in eo res vertebatur ut Thuringi, improbata sinodo, sedem apostolicam appellarent. Sed rex sub attestatione nominis divini affirmabat se in eum, si quis id præsumpsisset, capitali sententia animadversurum, et omnia quæ ejus essent usque ad ⁸⁶⁷ internitionem dissipaturum, clademque ejus diei ⁸⁶⁸ multis postea seculis non abolendam. Ita abbas Herveldensis suorum periculo conterritus, quoniam aliud, in artum conclusis rebus, non patebat effugium, rem consilio regis permisit, quateus, prout ipse bonum et æquum judicaret, causam inter se et archiepiscopum terminaret. Diu igitur habita deliberatione, in hanc tandem pactionem mediante rege abbas et archiepiscopus consenserunt, ut abbas in decem suis decimalibus ecclesiis duas partes decimarum, tertiam archiepi-

VARÆ LECTIONES.

⁸⁴³ archiepiscopus Mogontinus 4. ⁸⁴⁴ deest 3. ⁸⁴⁵ bis scriptum 3. ⁸⁴⁶ VI. idus m. desunt 3. ⁸⁴⁷ philosophorum ymmo zophistarum 3. ⁸⁴⁸ quam? 2b. ⁸⁴⁹ zoph. 3. ⁸⁵⁰ Ossebruggensis 3. 5. ⁸⁵¹ loquerentur 3. ⁸⁵² prohibebantur 3. ⁸⁵³ in a 3. ⁸⁵⁴ in superscr. 2b. legitur 3. 4. 5. ⁸⁵⁵ esse 3. 4. 5. ⁸⁵⁶ decimationum 1°. ⁸⁵⁷ etsi 5. ⁸⁵⁸ deest. 3. ⁸⁵⁹ iniqua 5. ⁸⁶⁰ neofitis 3. ⁸⁶¹ deest 4. ⁸⁶² Caroli 3. ⁸⁶³ sibi 3. ⁸⁶⁴ participationem 4. ⁸⁶⁵ libito 1. 2b? 5? ⁸⁶⁶ adyceret 3. ⁸⁶⁷ deest 1. 2b (?). ⁸⁶⁸ deest 3.

NOTÆ.

(290) Vid. de hac synodo tertia Erfordensi Jos. Heine collectio synodorum Erfordensium historico-critice elucubrata. (Erf. 1792. 8), p. 35-59.

(291) V. diploma ab hoc a. 1059 impetratum ap. Gudenum C. dipl. I, p. 373.

(292) Terent. Eunuch. 5, 8, 55.

scopus acciperet, in reliquis vero ejus⁸⁶⁹ ecclesiis A dimidia abbati, dimidia archiepiscopo contingeret; ubi vero ecclesia decimalis propria archiepiscopi esset, tota illic ei decima cederet; præterea ut omnes dominicales⁸⁷⁰ archiepiscopi curtes, in quacumque essent parochia, ab omni penitus decimarum exactione immunes manerent. Sub jugum misso abbate Herveldensi, statim Thuringi, omni spe adempta, eo quod in illius prudentia et eloquentia plurimum fiducia sibi posuissent, non ultra restiterunt, sed decimas in reliquum absque retractatione dare professi sunt. Fuldensis abbas aliquantis postea diebus obstinatus in proposito persistit. Sed cum nec regis gratiam recipere nec ad sua redeundi licentiam impetrare posset, nisi in communem sententiam concederet, tandem, rerum B difficultate superatus, ad hanc conditionem non tam consilio quam imperio et metu regis coactus est, ut in cunctis decimalibus ecclesiis suis partem dimidiam decimarum ipse⁸⁷¹, dimidiam archiepiscopus acciperet, dominicales autem curtes suas, sicut archiepiscopus, omnes ab omni decimarum redditione liberas haberet. Tum⁸⁷² rex, sciens haut bene placitura Romano pontifici quæ gesta fuerant, sub interminatione gratiæ suæ utrique abbati præcipit ut neque per se ipsos, neque per nuncium, neque alio quovis modo, pro insimulanda sinodo apostolicam sedem interpellarent (293).

Atque ita omnibus⁸⁷³ quæ intenderat pro voluntate exactis, concitus Ratisponam contendit, sanctum pascha ibi celebraturus. Cumque in civitate Augusta (294) diem palmarum ageret (Mart. 24), C Ruodolfum⁸⁷⁴ ducem Suevorum et alios quosdam, qui sinistrum aliquid contra rem publicam moliri jam pridem⁸⁷⁵ delati fuerant, in gratiam recepit. Dein⁸⁷⁶ sanctum pascha (Mart. 31), sicut instituebat, Ratisponæ, pentecosten in Augusta celebravit (295) (Mai 19).

Alexander papa, qui et Anshelmus, decessit (April. 21). Cui Romani protinus inconsulto rege successorem elegerunt Hildebrandum, sacris⁸⁷⁷ litteris eruditissimum et in tota ecclesia, tempore quoque priorum pontificum, omni⁸⁷⁸ virtutum genere celeberrimum. Is quoniam zelo Dei ferventissimus erat, episcopi Galliarum protinus⁸⁷⁹ grandi scrupulo permoveri cœperunt, ne vir vehementis ingenii et acris erga Deum fidei districtius eo pro negligentibus⁸⁸⁰ suis D quandoque discuteret. Atque ideo communibus om-

nes consiliis regem adorti⁸⁸¹, orabant ut electionem, quæ ejus injussu facta fuerat, irritam fore decerneret; asserentes quod, nisi impetum hominis prævenire maturaret, malum hoc non in alium gravius⁸⁸² quam in ipsum regem redundaturum esset. Statim rex a latere⁸⁸³ suo Eberhardum comitem misit, qui, Romanos proceres conveniens, causam ab eis sciscitaretur quare, præter consuetudinem majorum, rege inconsulto Romanæ ecclesiæ pontificem ordinassent, ipsumque, si non idonee satisfaceret, illicite accepta dignitate abdicare se præciperet. Is veniens Romam, benigne a prædicto viro susceptus est. Cumque illi mandata regis exposuisset, respondit se, Deo teste, honoris hujus apicem nunquam per ambitionem affectasse, sed electum se a Romanis, et violenter sibi impositam fuisse ecclesiastici regiminis necessitatem; cogi tamen nullo modo potuisse ut ordinari se permetteret, donec in electionem suam tam regem quam principes Teutonici regni consensisse certa legatione cognosceret; hac ratione distulisse adhuc ordinationem suam, et sine dubio ditaturum, donec sibi voluntatem regis certus inde veniens nuncius intimaret. Hoc ubi regi est nunciatum, libenter suscepit satisfactionem, et lætissimo suffragio ut ordinaretur mandavit, quod et factum est anno sequente in purificatione sanctæ Mariæ (296).

Interea hi qui in castellis supra memoratis erant, graviter nimis imminabant populo Saxoniarum et Thuringiarum. Omnia quæ in villis et agris erant, in dies eruptione facta diripiebant, tributa et vectigalia silvarum et camporum importabilia⁸⁸⁴ exigebant, et plerumque sub prætextu decimarum totos simul greges abigebant. Ipsos provinciales, et plerosque ex his honesto loco natos et re familiari florentissimos, vilium mancipiorum ritu servire⁸⁸⁵ sibi cogebant; filias eorum et uxores, conscii et pene aspicientibus maritis, violabant; nonnullas etiam, vi⁸⁸⁶ in castella sua raptas et quanto tempore libido suggessisset impudicissime habitas, ad ultimum maritis cum ignominiosa exprobratione remittebant. Quorum si quis inter tanta mala suspirare et internum animi dolorem levi saltem querimonia solari atque evaporare ausus fuisset, statim, velut qui gravem injuriam regi fecisset, in vincula coniciebatur, nec inde exire poterat, nisi tocius suppellectilis suæ distractione vitam salutemque suam redemisset⁸⁸⁷. Cumque ex omnibus locis catervatim coti-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁶⁹ deest 3. ⁸⁷⁰ decimales 4. ⁸⁷¹ deest 3. ⁸⁷² Tunc 4. ⁸⁷³ in o. 3. ⁸⁷⁴ ita 4. ⁸⁷⁵ del. jam pridem 3. ⁸⁷⁶ Deinde 4. ⁸⁷⁷ H. virum sacris 1. ⁸⁷⁸ omnium 4. 5. ⁸⁷⁹ deest 4. ⁸⁸⁰ negligentissimis actibus suis 3. negligentiarum (Versäumnisse) in numero plurali apud scriptores ecclesiasticos, ut negligentiarum cogitationum ap. Salvianum adversus avarit I, 12, ubi vidend. Baluz. (ed. IV. Pedeponti 1742. 4. p. 225). ⁸⁸¹ ita 1. adorsi 3. 4. 5. et ita etiam infra p. 200 n. i. sed alis locis omnes adorti. ⁸⁸² deest 4. ⁸⁸³ altare 5. ⁸⁸⁴ importabilia 2. ⁸⁸⁵ sibi serv. 3. ⁸⁸⁶ deest 3. 4. ⁸⁸⁷ redemisse 5.

NOTÆ.

(293) Ipse vero Sifridus ad Alexandrum II sub id tempus dedit litteras, e quibus locum huc spectantem affert Joannis ad Serar. t. I, p. 507.

(294) Eichstet, Ann. Altab., p. 117.

(295) Cf. Wedekind, I, c., t. II, fasc. 8, p. 408.

(296) De tempore ordinationis paululum aliter. Acta Vaticana quæ affert Mascov., p. 51, not. 8. Eam factam esse d. 29. Jun., alii, 1073 probavit Stenzel. II, p. 258, sq.

die ⁸⁸⁸ pro his regiam majestatem interpellarent, quæ unicum antehac omnibus afflictis refugium esse consueverat, cum gravi contumelia rejiciebantur, dicente rege ista eos pro injusta decimarum retentione ⁸⁸⁹ pati, seque, tanquam vindicem causæ Dei, necessario armata manu eos cohercere, qui legibus, ecclesiasticis sponte nollent acquiescere ⁸⁹⁰. Itaque videns rex omnes circumquaque manentes metu attonitos et ad suscipiendas quascumque imposuisset conditiones patientissimos, magnum quiddam ⁸⁹¹ et a nullo majorum suorum antehac temptatum machinari cœpit, videlicet ut omnes Saxones et Thuringos ⁸⁹² in servitutem redigeret, et prædia eorum fisco publico adiceret (297). Cavebat tamen ne consilium hoc, immutare vulgatum, et effectum caret et principibus regni justæ murmurationis occasionem præberet. Itaque secreto cum rege Danorum colloquium (298) facit, et cum eo magna quadam parte Saxoniam, quæ Uotoni ⁸⁹³ marchioni pertinebat (299), paciscitur ut, in conficiendis rebus quam animo agitabat, auxilio sibi foret, et se Saxonibus ex uno latere bellum inferente, ipse eos ex alio latere adoriretur. Id ipsum aliis qui Saxoniam ⁸⁹⁴ contigui erant regibus et gentibus injungit.

(*Mai.*) Ubi satis adminiculorum visum est, cunctis regni principibus expeditionem indixit in Polonos ⁸⁹⁵, id causæ prætendens quod Boemos ⁸⁹⁶ contra vetitum suum bello impetissent, et fines eorum ferro et igne infestassent. Hanc, ut dixi, causam in promptu habebat. Ceterum ⁸⁹⁷, ut fama vulgatior postmodum loquebatur, sub occasione Polenorum volebat in Saxoniam exercitum ducere, et, deletis usque ad internitionem Saxonibus, loco eorum gentem Suevorum constituere. Hæc enim illi gens erat acceptissima, et eorum plerosque, obscuris et pene nullis majoribus ⁸⁹⁸ ortos (300), amplissimis honoribus extulerat et primos in palatio fecerat; et ad eorum nutum cuncta regni negocia disponebantur. Quæ res eum ⁸⁹⁹ valde exosum invisumque principibus reddiderat; et eorum plerique indignitatem rei non ferentes, nisi pro responso necessario evocati, in totum palatio abstinebant. Igitur exercitum suum

A in expeditionem adunati constituit, septimo die post assumptionem ⁹⁰⁰ sanctæ Dei genitricis Mariæ. Qua expectatione suspensis et intentis omnibus, ipse jam ⁹⁰¹ ferocius ⁹⁰² solito atque infestius agebat, pothabitis principibus, solos circa se Suevos assidue habebat ⁹⁰³, ex his ⁹⁰⁴ sibi auricularios a secretis, ex his tam familiarium quam publicorum ⁹⁰⁵ negotiorum procuratores instituebat. Tum ⁹⁰⁶, Saxones omnes servilis ⁹⁰⁷ conditionis esse, crebro sermone usurpabat, nonnullos etiam ex eis, missis nunciis, objurgabat, cur sibi juxta conditionem natalium suorum, ut ipso verbo utar, serviliter non servirent, nec de ⁹⁰⁸ redditibus ⁹⁰⁹ suis fiscalia sibi obsequia impenderent. Contradicentes, quasi qui majestatem regiam violassent, totis regni viribus persequi et de regno proturbare ⁹¹⁰ minabatur.

B His atque hujusmodi indiciis principes Saxoniam malum quod cervicibus suis impendebant indamaverunt ⁹¹¹, statimque graviter ancipiti periculo permoti, clandestina ⁹¹² conventicula crebro faciebant, et se vicissim, quid facto opus esset, in medium consulere hortabantur. Una omnium voluntas, eadem erat sententia eamque dato, et accepto vicissim sacramento confirmabant, malle se mori atque extrema omnia prius ⁹¹³ experiri (301), quam acceptam a parentibus libertatem per dedecus amittere. Hujus conjurationis auctores ac signiferi quidam ⁹¹⁴ erant Bucco Halberstatensis ⁹¹⁵ episcopus, Otto dux quondam Bajoariæ, atque Herimannus ⁹¹⁶ frater Ottonis Saxonici ducis, qui superiore anno decesserat (302). Sed Bucco, licet frequentibus injuriis a rege lacessitus fuisset, tamen, quia vir eximie sanctitatis erat et optimæ in ecclesia Dei existimationis, credi nullo modo potest aliter in hanc audaciam prorupisse nisi zelo Dei et sola communis commodi ratione. Ceteri duo præter publicam gentis suæ causam etiam privato odio jam pridem a rege desciverant, propter Magnum, Ottonis ducis Saxonici filium, quem rex, in deditionem acceptum, jam per biennium in custodia tenebat (303). Huic veniam admissi non alias impetrare poterant, nisi ducatu, et aliis quæ sibi ex defunctis ⁹¹⁷ parentibus hereditario jure competeabant, in perpetuum

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸⁸ quotidie 4. *hoc loco.* ⁸⁸⁹ pati pro i. d. detentione pati 3. retentione 4. 5. ⁸⁹⁰ acq. 3. 4. 5. *hoc loco.* ⁸⁹¹ quiddam 4. ⁸⁹² tur. ⁸⁹³ Utoni omnes. ⁸⁹⁴ contigui erant Sax. reg. 3. ⁸⁹⁵ Polonos 3 *et ita infra.* ⁸⁹⁶ Bohemos 3. *ut semper.* ⁸⁹⁷ Certum 4. ⁸⁹⁸ deest 5. ⁸⁹⁹ cum 4. ⁹⁰⁰ assumptionis 4. ⁹⁰¹ deest 4. ⁹⁰² ferocis 5. ⁹⁰³ se habebat 5. ⁹⁰⁴ deest 5. ⁹⁰⁵ publicorum 4. ⁹⁰⁶ Tunc 4. ⁹⁰⁷ deest 4. 5 *in marg. post esse suppl.* 3. ⁹⁰⁸ deest 3. 5. ⁹⁰⁹ redditibus 3. 4. 5. *hoc loco.* ⁹¹⁰ perturbare 4. ⁹¹¹ animadvertere 4. ⁹¹² clandestina 3. ⁹¹³ deest 3. ⁹¹⁴ ita omnes; quidem? ⁹¹⁵ Halberstatensis 5. ⁹¹⁶ Hermannus 4. Heremannus 3. ⁹¹⁷ deest 5.

NOTÆ.

(297) Vid. Schaumann Hist. Saxon. infer., p. D 190, sqq., 196. W.

(298) Bruno Bardovici habitum colloquium cum Suenone II scribit, Adamus l. iv, c. 26, Luneburgi.

(299) Wedekind in Not. fasc. 3, p. 215, not. 170 hanc Saxoniam partem tantum de comitatu Ditmarsico (Ditmarsen) intelligendam esse credit.

(300) *pene nullis majoribus ortos*, Horat., Sat. I, 6, 40.

(301) *extrema omnia experiri*, Sallust., Cat. 26, 5.

(302) Anno 1071, Mart. 28; Wedekind, Hermann, Herzog v. Sachsen, p. 66. Ejusd. N. II, fasc. 8; not. LXXVII, p. 404, sq.; 410, sq., secundum Stenzel. II, p. 256, anno 1072.

(303) cf. Zepernick, analect jur. feud., t. I, p. 233.

se abdicaret. Quod ille nulla ratione ⁹¹⁸ se facturum protestabatur, etiamsi sibi quicquid ætatis reliquum esset in custodia et in vinculis exigendum, etiamsi per omnes cruciatus et per omnia suppliciorum genera anima ponenda esset. Cumque nihil ⁹¹⁹ supplicando, nihil pecuniam atque infinita prædia offerendo, nihil sua utrique ⁹²⁰ erga ipsum regem atque erga rem publicam multa sæpe bene merita commemorando, proficerent, ad ultimum Otto dux quondam Bajoariæ se ipsum regi obtulit, quamdiu vellet in vinculis habendum, et omnia sua, tamquam priori conventionem nihil actum esset, pro arbitrato suo distribuenda, dummodo propinquum suum, qui solo suarum partium studio in eam calamitatem devenerat, deditione absolveret. Ad hæc fertur rex atrox nimis dedisse responsum, ipsum et omnia quæ ipsius essent jam pridem deditionis jure in potestatem regiam cecisise, nec eum ⁹²¹ objecto quondam crimine adhuc ita purgatum, ut sui vel ⁹²² suarum rerum jure gentium traditionem ullam liberam haberet. Ea vox acerbe prolata acerbis est accepta, magnumque odii seminarium irarumque fomitem ministravit.

His auctoribus orta seditio, ita brevi totum Saxoniam populum quasi rabie quadam infecit, ut omnis dignitas, omnis conditio, omnis ætas quæ modo faciendis stipendiis idonea foret, uno animo, pari voluntate, ad arma conclamaret, et se sub sacramento promitteret aut obstinate morituros, aut gentem suam in libertatem vindicatos. Erant in ea conjuratione principes isti: Wezel Magadaburgensis archiepiscopus ⁹²³, Bucco Halberstatensis ⁹²⁴ episcopus, Hecel Hildenesheimensis ⁹²⁵ episcopus, Wernheri Merseburgensis ⁹²⁶ episcopus, Eilbertus ⁹²⁷ Mindensis episcopus, Immet Podelbrunnensis ⁹²⁸ episcopus, Friderich Mimegardesfordensis ⁹²⁹ episcopus (304), Benno Misinensis ⁹³⁰ episcopus, Otto dux quondam Bajoariæ, Uoto ⁹³¹ marchio (305), Dedi marchio (306), et omni marchione animosior atque implacatior uxor ejus Adela, Egbertus marchio Thuringorum, puer adhuc infra militares annos, Friderich palatinus comes, Diedericus ⁹³² comes (307), Adalbertus ⁹³³ comes (308), Otto comes, Counradus ⁹³⁴ comes (309), Heinri-

A cus ⁹³⁵ comes; tum vulgus promiscuum supra 60 milia erat, qui ad asserendam ⁹³⁶ libertatem patriæ legesque tuendas promptissimo animo manus operamque suam promittebant. Et vere divinitus oblatam sibi esse ⁹³⁷ occasionem dicebant, qua jugum iniquissimæ dominationis a cervicibus suis excuterent. Dux Saxoniam necdum aliquis constitutus ⁹³⁸ fuerat, quia, sicut supra memoratum est, dux Otto paulo ante humanis rebus excesserat et filius ejus ⁹³⁹ Magnus, cui ducatus legitima successione debebatur (310), adhuc in castello Hartesburg ⁹⁴⁰ deditus servabatur. Et quia rex in bona ejus inhaverat, id præstolari putabatur, ut malorum pondere ac longæ deditionis tædio fatigatus ultro jure suo cederet et ducatum cui rex ⁹⁴¹ voluisset dandum permitteret ⁹⁴². Liemarum Premensis archiepiscopus, Eppo Citicensis episcopus et Benno Osenbruggensis ⁹⁴³ episcopus, quia in communem sententiam gentis suæ concedere nolebant, de finibus Saxoniam effugati, ad regem se contulerunt, eique toto belli hujus tempore individui comites adhæserunt.

(*Jul. Aug.*) Igitur circiter ⁹⁴⁴ Kalendas Augusti, adulta jam satisque roborata conjuratione, legatos mittunt ad ⁹⁴⁵ regem, tum ⁹⁴⁶ temporis ⁹⁴⁷ Goslarie constitutum, postulantes ut expeditio, quam in Polonos ⁹⁴⁸ instituerat, sibi remitteretur; se adversum acerrimos hostes Luticios ⁹⁴⁹ die ac nocte in procinctu atque in acie stare, et si paululum manus remittant, illico finibus suis insultantes adversarios et omnia cæde atque incendio depopulantes aspicere; ad horum vim arcendam vix sibi satis copiarum esse; proinde stultum fore, ut exteris ac longe positis gentibus arma inferant, qui domesticis ac pene intestinis sine intermissione bellis quantiantur. Præterea ⁹⁵⁰ postulant ut castella, quæ ad eversionem Saxoniam per singulos montes colliculose extruxerat ⁹⁵¹, dirui juberet; ut principibus Saxoniam, quibus sine legitima discussione bona sua ademerat, secundum principum suorum jurisdictionem satisfaceret; ut, relicta interdum Saxoniam, in qua jam a puero residens, otio atque ignavia pene emarcuisset, etiam alias regni sui partes inviseret; ut vilissimos homines, quorum consilio seque remque publicam præcipitem dedisset, de palatia

VARIE LECTIONES.

⁹¹⁸ se r. 3 ⁹¹⁹ erga ipsum regem *add.* 4. ⁹²⁰ uterque 1. ⁹²¹ cum 1. 4. ⁹²² ut simul 4. 5. ⁹²³ episcopus 5. ⁹²⁴ Halberstadensis 2. ⁹²⁵ Hildefehnhemensis 3. ⁹²⁶ Merspurgensis 1. ⁹²⁷ Gilbertus 3. ⁹²⁸ Podenbr. 4. 5. Poderbr. 1. ⁹²⁹ Mimig. 3. ⁹³⁰ Misfenensis 3. ⁹³¹ Vto *omnes*. ⁹³² Dithericus 1. ⁹³³ Adelb. *omnes*. ⁹³⁴ Cunradus 1. 3. Conr. 4. 5? ⁹³⁵ Henr. 3. ⁹³⁶ ad serendam 3. ⁹³⁷ *deest* 3. ⁹³⁸ fuerat const. 3. ⁹³⁹ *deest* 5. ⁹⁴⁰ Hartesburg 3. ⁹⁴¹ v. rex 3. ⁹⁴² prom. 3. ⁹⁴³ Osenbruggensis 3. Osenbruggensis 4. 5. ⁹⁴⁴ circa. 3. ⁹⁴⁵ ad regem *desunt* 5. ⁹⁴⁶ tunc 4. ⁹⁴⁷ *deest* 3. ⁹⁴⁸ Polonos 3. ⁹⁴⁹ Luitticios 3. ⁹⁵⁰ *codd.* 3 et 4. *conditiones singulas numeris in margine vel super lineam positas indicant.* ⁹⁵¹ *deest* 3.

NOTÆ.

(304) Ex Brunone, c. 27, 50, colligas potius in D regis partibus hunc Fridericum fuisse.

(305) V. supra a. 1057.

(306) V. supra a. 1069.

(307) de Katelenburch; vid. Gebhardi Hist. gen. Abh., II, p. 213, sqq.; Schrader Dynasten, p. 97; n. 78, p. 184.

(308) Esse videtur comes senior de Ballenstide, sator gentis Anhaltinæ.

(309) Forsan Cuono de Bichelingen, Ottonis quondam Bajoariæ ducis filius. KR.

(310) cf. Wedekind, Hermann, Herzog von Sachsen, p. 47, sq.

eiceret ⁹⁵², et regni negocia regni principibus, quibus ea competere, curanda atque administranda permitteret; ut abdicato grege concubinarum, quibus contra scita ⁹⁵³ canonum attrito frontis rubore incubabat, reginam, quam sibi secundum ecclesiasticas traditiones thori sociam regni que consortem delegisset, conjugali loco haberet ⁹⁵⁴ et diligeret: ut cetera flagitiorum probra, quibus dignitatem regiam adolescens infamaverat, nunc saltem maturato sensu et ætate abdicaret. Postremo per Deum rogant ut justa postulantis sponte annueret, nec sibi magni cuiusquam atque inusitati facinoris necessitatem imponeret. Si ita faceret, se promptissimo animo ei sicut actenus ⁹⁵⁵ servituros, eo tamen modo, quo ingenuos homines atque in libero imperio natos regi servire oporteret; sin autem, christianos se esse, nec velle hominis, qui fidem christianam capitalibus flagitiis prodidisset, communione maculari. Quod si armis cogere instituisset, sibi quoque nec arma deesse nec militaris rei peritiam. Sacramento se ei fidem dixisse; sed si ad ædificationem, non ad destructionem ecclesiæ Dei, rex esse vellet, si iuste, si legitime, si more majorum rebus moderaretur, si suum cuique ordinem, suam dignitatem, suas leges tutas inviolatasque manere pateretur. Sin ista prior ipse temerasset, se jam sacramenti hujus religione non teneri, sed quasi cum barbaro hoste et christiani nominis oppressore justum deinceps bellum gesturos, et quoad ultima vitalis caloris scintilla superesset, pro ecclesia Dei, pro fide christiana, pro libertate etiam sua dimicaturus. Vehementer regem permovit hæc legatio. Verum consiliariis ejus dicentibus, quod ad primum belli terrorem tanti motus irarum deflagraturi essent, paululum resumpto spiritu, leviter et contemptim legatis respondit, nihilque certi reportantes dimisit. Quod ubi suis nunciarunt, atrox omnium mentibus iracundia, seque mutuo sermone, ut contemptum sui manu vindicarent, hortabantur. *Obstinatum*, inquit, *iu malis ingenium, nisi acrior vis adhibeatur, emolliri non poterit, et nisi ad virum propiusque* ⁹⁵⁶ *medullas mucro adigatur, sensum doloris non admittet* ⁹⁵⁷.

Igitur armati instructique Goslariam contendunt, ibique mediocri a villa intervallo castra locant; statimque efferato animo in eum irruissent et jus suum non jam rhetoricis allegationibus sed bellicis terroribus expostulassent, nisi Bucco Halberstatensis episcopus, et pauci admodum qui sanum aliquid sapiebant, impetum tumultuantis turbæ salubri moderatione inhibuissent. Rex, accepto nuncio vicini jamque instantis periculi, graviter mente conster-

A natus, propere in Hartesbure ⁹⁵⁸ se contulit, coque secum regni insignia et thesaurorum suorum quantum in ea trepidatione potuit partem convexit. Erant tunc temporis cum eo Eppo Citicensis episcopus et Benno Ossenbruggensis ⁹⁵⁹ episcopus, eorumque consilio et prius tranquilla et nunc turbata republica omnia faciebat. Casu quoque nuper advenerat, nescio quid privatæ ⁹⁶⁰ causæ acturus in palatio, Bertoldus dux quondam Carentinorum. Huic rex quam sanctis obtestationibus se purgabat, quod ducatum ejus nulli alii tradidisset; sed Marchwardum ⁹⁶¹ privata præsumptione fines alienos invasisse, nec ei quicquam de jure suo propterea ⁹⁶² imminutum esse, si, suo injussu, sine consulto principum, honores publicos homo ineptissimus temerasset. Ille, licet hæc ficta esse sciret (311) et regis malitiam non tam voluntate quam fortunæ violenta correctam esse, tamen suscepit satisfactionem, promisit ⁹⁶³ operam suam rei publicæ utilitatibus nusquam ⁹⁶⁴ defuturam. Hunc itaque, quia vir ⁹⁶⁵ erat summæ prudentiæ et popularis eloquentiæ, cum duobus ⁹⁶⁶ supra memoratis episcopis rex legatum misit ad Saxones. Ad quos cum venissent, rogabant eos per Deum ut ab armis, quæ, honesto licet nomine, pessimo tamen exemplo, sumpsissent, mature discederent, nec rem supra modum supraque vires suas temptarent, quæ a ceteris regni principibus nimium improbanda foret, utpote quam nec sua nec majorum suorum memoria umquam ⁹⁶⁷ gens ulla temptasset; justam eorum esse causam, quos summis sæpe injuriis regis inclementia ad hæc extrema experienda coegisset ⁹⁶⁸, honori tamen suo magis consulendum quam iracundiæ, et deferendum regiæ majestati, quæ apud barbaras etiam ⁹⁶⁹ nationes semper tuta inviolataque fuisset ⁹⁷⁰; proinde remisso armorum strepitu, pacatis animis, sopitis simultatibus, tempus iocumque constituerent, quo rex tocius regni principes evocaret, ut juxta communem sententiam et objecta purgaret et quæ correctionis egere viderentur corrigeret. Ad hæc illi: *Non eadem*, inquit, *ceteris regni principibus et nobis incumbit necessitas rebellionis. Ceteris enim gentibus vacatione data, et pene feriatis omnibus, nos solos sibi peculiariter elegerat, quos secundum prophetæ* ⁹⁷¹ *elogium (Amos 1, 13) in plaustris ferreis* ⁹⁷² *trituraret* ⁹⁷³; *quorum regionibus post initum semel principatum numquam excederet; quibus post erepta patrimonia libertatem quoque eriperet, et natalibus omnium infamatis, durissimæ servitutis jugum injiceret: ad quorum oppressionem singulis montibus colliculisque præsidium imponeret, ut aquas nostras pecunias*

VARIE LECTIONES.

⁹⁵² dejiceret 3. ⁹⁵³ jura superscr. scita 4. ⁹⁵⁴ diligeret et haberet 3. ⁹⁵⁵ hactenus 4. 5. ⁹⁵⁶ proprius 1*. ⁹⁵⁷ admittit 3. ⁹⁵⁸ Hartesburg 1. 3. 4. ⁹⁵⁹ Ossenbruggensis 4. ⁹⁶⁰ deest 3. ⁹⁶¹ Marchwardum 3. ⁹⁶² deest 5. ⁹⁶³ promisitque 1. 5? ⁹⁶⁴ numquam 3. ⁹⁶⁵ erat vir 3. ⁹⁶⁶ ducibus 4. ⁹⁶⁷ iniqua 5. ⁹⁶⁸ coegissent 4. ⁹⁶⁹ deest 5. ⁹⁷⁰ deest. 5. ⁹⁷¹ prophecie 5. ⁹⁷² consternatus 5. ⁹⁷³ deest 1. *habet* 6. cum 3. 4. 5.

NOTÆ.

(311) V. supra col. 1122, 1123.

bibere et ligna nostra precio comparare cogemur ; A quorum uxores et filias militibus suis, publicæ libidinis victimas, prostitueret ; quorum terram — quod omnium quæ passi sumus gravissimum ducimus — inauditis adinventionibus ⁹⁷⁴ nec christiano ore nominandis criminibus incestaret. Si cum ceteris regni principibus hæc nobis communis esset injuria, merito ad illorum cognitionem communemque audientiam nos rejiceret : nunc autem, cum nobis aut privata calamitate cadendum aut privata virtute injuriis sit ⁹⁷⁵ obviam eundum, nihil nostra interest super nostris miseriis aliorum expectare sententiam. Quapropter, si eum malefactorum tandem aliquando piget ^B pœnitæque, in argumentum non fictæ pœnitentiæ castella, quæ in perniciem nostram extruxit, absque procrastinatione diruat ; patrimonia nobis per vim seu per calumpniam erepta restituat ; postremo jussurandum det ⁹⁷⁶ quod legitima genti nostræ a primis temporibus constituta, numquam deinceps infringere moliat. Si hoc facit, licet sæpe elusi, sæpe verbis pacificis in dolo irrisi, tamen utcumque adhuc credimus bona pollicenti, sin autem, omni dilatione relegata, nec expectatis aliarum gentium aut aliorum principum decretis. jugum, quod cervicibus nostris impendit excutere conabimur, liberosque nostros nostra vel morte vel victoria in libertatem asseremus. In hæc verba legatos dimiserunt. Qui iterum missi, iterumque remissi, in eadem eos sententia obstinatos invenerunt. Itaque omnes vias, per quas descensus esse poterat de castello adhibitis custodibus, observari statuerunt, summa ope id præcavendum æstimantes, ne ⁹⁷⁷ qua ei copia fieret effugiendi et in alias regni partes bellum transferendi. Et profecto si id rite currassent, facili dispendio et paucis admodum diebus res conficeretur, quæ postmodum tanto tempore tracta, in extremum pene discrimen cunctas regni provincias attraxerat. Neque hoc ipsum regem latebat. Idcirco modis omnibus intentus agebat qualiter hostium custodias falleret ⁹⁷⁷, et de augustiis Saxonie in latissimam regni aream bellum trajiceret, maximeque ad episcopos Reni, quos sibi ob crebra sua merita fidos firmosque in adversis fore sperabat.

Castellum in altissimo colle situm erat, et uno tantum itinere ipsoque difficillimo ⁹⁷⁸ adiri poterat. Cetera montis latera vastissima silva inumbrabat, quæ exinde per multa milia passum continua vastitate in latum extenditur usque ad confinium Thuringiæ, et ideo ⁹⁸⁰ nulla obsidentium diligentia con-

clusis egressum ⁹⁸¹ vel ingressum eripere poterat. Rex collato cum suis consilio, frequentes ad eos legatos mittebat, pacem postulans ⁹⁸², et omnium quæ illo, ⁹⁸³ offenderant emendationem pollicens. In quam ⁹⁸⁴ actionem intentis suspensisque omnibus et jam propter res bene gestas immaturas securitate torpentibus usnocte quadam (Aug. 9), cum nihil minus suspicarentur, ipse Bertoldum ducem et duos supra memoratos episcopos et alios plerosque familiares suos secum assumpsit, et, præmissis ante se in sarcinis regni insignibus et quanta tempus et res patiebantur parte thesaurorum, clam egressus est de castello, dato negotio his qui intus remanebant, ut postera die quanta possent arte præsentiam sui simularent, et hostium ⁹⁸⁵ animos a suspicionibus fugæ suæ avocarent. Triduo per vastissimam silvam jejuni, ut fertur ⁹⁸⁶, gradiebantur, angustissimo et paucis antehac comperto tramite, quem venator quidam, dux itineris, qui venandi studio sollertius silvarum abdita rimaretur, deprehenderat, undique circumspectantes gladium, et ad quemlibet perstreptentis auræ sonitum incursus hostium jamque jugulo incumbentem interitum formidantes. Quarto die (Aug. 12) inedia vigiliis ac longi itineris labore usque ad extremam lassitudinem confecti, Eschenewege ⁹⁸⁷ pervenerunt. Ubi cibo somnoque paululum recreati, postero die, id est ⁹⁸⁸ Idibus Augusti (312) (Aug. 13), cum jam miles frequentior ad regem confluere cepisset, Herveldiam contendunt. Quatuor deinceps diebus ibidem commoratus est operiens exercitus, quem in expeditionem contra Polonos ⁹⁸⁹ de toto regno suo evocaverat.

Jam enim dies instabat, quem coadunando militi constituerat. Adalbero ⁹⁹⁰ Wirzburgensis ⁹⁹¹ episcopus et Herimannus Babenbergensis episcopus et alii plerique principes, qui ad militiam proficiscentes in vicina ⁹⁹² loca jam devenerant ⁹⁹³, audito quod acciderat, prope ad regem, adhuc Herveldiæ constitutum (313), concurrerunt. Ruodolfus ⁹⁹⁴ dux Suevorum cum episcopis Reni, ⁹⁹⁵ Sueviæ ⁹⁹⁶ atque Bajoariæ circa Mongontiam castris positis, nuncium regis præstolabatur, per quem certius edoceret, quonam in loco ei occurrere deberet. Audierat ⁹⁹⁷ enim eum ab hac expeditione ad alia regni negocia animum revocasse, sed quænam mutandæ sententiæ necessitas repente incidisset, certum non compererat ⁹⁹⁸. Plerique tamen jactitabant eum conjurationis hujus conscium participemque extitisse, ideoque tam lento gradu ad militiam pro-

VARLÆ LECTIONES.

⁹⁷⁴ inventionibus 3. ⁹⁷⁵ sit obviam eundum injuriis 1°. ⁹⁷⁶ nobis det 1. ⁹⁷⁷ nec 4. ⁹⁷⁸ deest 4. ⁹⁷⁹ difficillimo 4. ⁹⁸⁰ ide 4. ⁹⁸¹ bis scripsit 4. ⁹⁸² deest 4. ⁹⁸³ illum 4. ⁹⁸⁴ qua 4. ⁹⁸⁵ animos hostium 2b, ⁹⁸⁶ ferunt 1. 2b (?) ⁹⁷ Eskenewege 2b. ⁹⁸⁸ i. e. desunt 1. 2b (?) ⁹⁸⁹ polonos 3. ⁹⁹⁰ semper. ⁹⁹¹ adalbero omnes. ⁹⁹² Wirzburgensis 3. ⁹⁹³ vicinia 4. ⁹⁹⁴ advenerant 5. ⁹⁹⁵ ita. 4. ⁹⁹⁶ plerumque, ⁹⁹⁷ rheni 4. 5. ⁹⁹⁸ sapius, alibi etiam 3. ⁹⁹⁹ Swevi 1. ¹⁰⁰⁰ Auderat 4. ¹⁰⁰¹ comperat 4.

NOTÆ.

(312) die 13 mens. Augusti. Egressus igitur est castello Hartesburg d. 9 (secundum Stenzel, II, 259, d. 8). Aug. Quæ de hujus fugæ molestiis a nostro narrantur non tam verisimilia sunt quam quæ

Bruno tradit.

(313) Commoratus esse videtur Henricus Herveldiæ usque ad 17 aut 18 d. mens. August; Stenzel; l. c., p, 259.

cedere, ne aut regi in tanto discrimine contra propositum suum pudore victus auxilium præberet, aut, si negaret, defectionem suam consiliumque immature prodere cogere. Rex itaque missis nunciis mandavit ut tam ipse quam ceteri qui cum eo erant principes, citato quantum possent itinere, sibi occurrerent in villa quæ dicitur Cappella⁹⁹⁰ (344) haut procul ab Herveldia. Quo cum venissent, pedibus eorum provolutus (315), orabat per respectum Dei, sub cuius testificatione sibi fidem dixissent ut super infelicibus eventis¹⁰⁰⁰ suis misererentur pariter et indignarentur; communia ipsorum beneficia prærepta sibi esse paucorum malignitate qui, immemores jurisjurandi, immemores beneficiorum quibus eos sæpenumero et privatim et publice sibi obligasset, cum regno etiam vitam; sibi eripuissent, nisi fugæ præsidio periculum declinasset; violatæ regis majestatis injuriam non ad se solum pertinere, publicam esse contumeliam omnium eorum qui se regem creassent, et quorum auxilio ab improbis hominibus tutus esse debuisset: proinde omnes pro virili portione satagerent, ne regia dignitas, quam a majoribus suis honestissimam atque præclarissimam acceperant, sua ignavia fuscaretur¹⁰⁰¹, neve¹⁰⁰² tam pessimum exemplum suorum temporum ad posterum inultum transmitterent. Hæc¹⁰⁰³ memorando, tam deformitate casuum suorum quam miserabilis querimoniæ prosecutione omnibus qui aderant lacrimas excussit. Erant qui censerent, quoniam in expeditionem contra Polenos armati instructique venissent, ut protinus in Saxoniam exercitus duceretur, et recentis contumeliæ vulnus recentis vindictæ antidoto curaretur. Alii decernebant non esse rem præcipitanti aggreddendam: gentem Saxonum esse robustissimam et bellorum usu propter ingentem feritatem exercitatissimam, quæ insuper frequentibus injuriis efferata, ruptis jam omnibus juris et legum retinaculis, aut mori aut vincere sit obtinata; propterea dandas sibi esse inducias¹⁰⁰⁴, quibus domum redeant, copias instruant, impensas augeant, ut multiplicatis sumptibus ad protrahendum in quaslibet moras bellum durare valeant. Horum sententia ab omnibus comprobata, decrevit¹⁰⁰⁵ rex, ut septimo die post festum sancti Michaelis miles in expeditionem adunaretur¹⁰⁰⁶ in villa Herveldensis monasterii quæ dicitur Bredin-

gen (316). Ita, assumptis secum qui advenerant principibus, abiit, Triburam et cetera circa Renum loca invisere. Missis etiam circumquaque nunciis, obnixè non solum principibus, sed et popularibus, ne a se deficerent, supplicabat multa largiendo, plura pollicendo, nonnullis etiam sua restituendo, quæ superioribus annis, dum prosperis successibus immoderatus indulgeret, per calumpniam abstulerat.

Saxones, comperto quod elusis custodibus suis rex in alias regni partes evasisset, vehementer sunt contristati¹⁰⁰⁷, arbitrantes, id quod res exigebat, nihil sibi deinceps otii aut remissi habendum, nec¹⁰⁰⁸ pestem hanc, ut hactenus, intra¹⁰⁰⁹ domesticos parietes cohibendam, sed revelata facie bellum publicum cum hoste publico gerendum; ideoque sibi expedire ut quantascumque possent gentes et regna adversus regem concitarent. Protinus legatos miserunt ad Thuringos, auxilium petere, et rogare ut ipsi pro sua quoque libertate, et frequentibus contumeliis quibus lacessiti fuerant, arma sumere non pigritarentur, Turingi, celeberrimo conventu habito in loco qui dicitur Triturbur¹⁰¹⁰ (317), ubi legationem Saxonum audierunt promptissime assensi sunt, nec ulla unquam legatio lætioribus acclamationibus excepta¹⁰¹¹ est. Nec mora jusjurandum dant nusquam se defuturos negotio, communem sibi esse cum eis rebellandi¹⁰¹² necessitatem, et ideo commune periculum, communem etiam, si Deus annueret, victoriam futuram, seque usque ad extremum spiritum pro communi utilitate dimicatuuros. Denunciant præterea abbati Fuldensi et abbati Herveldensi et ceteris principibus qui in Thuringia prædiorum aliquid habent, ut ad ferendum genti suæ auxilium die statuto conjuraturi venirent; nisi¹⁰¹³ id facerent, se bona eorum protinus omnia direpturos. Legati etiam regis supervenerunt, ingentia eis beneficia pollicentes, si fœdus Saxonum bellique societatem respuerent; sed cum gravi contumelia sunt repulsi, in tantum ut¹⁰¹⁴ nec manibus in eos furor populi temperasset, nisi paucorum sapientum moderatio propter jus gentium, quo legatis est deferendum, intercessisset¹⁰¹⁵. Archiepiscopus Mogontinus Erpeshurd¹⁰¹⁶ eo¹⁰¹⁷ tempore morabatur. Hunc adorti¹⁰¹⁸ in communem sententiam concedere urgebant, nec prius regionibus illis excedere passi sunt, donec

VARIÆ LECTIGNES.

⁹⁹⁰ Capella 3. ¹⁰⁰⁰ eventibus 4. ¹⁰⁰¹ ita 1. frustraretur 3. 4. 5. ¹⁰⁰² ne 3. ¹⁰⁰³ Hoc 3. ¹⁰⁰⁴ deest 1, ¹⁰⁰⁵ ita d, 3, ¹⁰⁰⁶ vniretur cor. adunaretur 3. ¹⁰⁰⁷ tristati 3. ¹⁰⁰⁸ ne 3. 5. ¹⁰⁰⁹ inter 4. ¹⁰¹⁰ Tretebure 3. ¹⁰¹¹ accepta corr. excepta 4, ¹⁰¹² rebellendi 2 b. ¹⁰¹³ ni 1. 5 ? ¹⁰¹⁴ quod supersc. ut 4, ¹⁰¹⁵ deest 2b. ¹⁰¹⁶ Erpeshurd 1. Erpeshurd 4. Erpeshurd 3. ¹⁰¹⁷ morabatur eo tempore 2b. ¹⁰¹⁸ adorsi 3. 4. 5. cf. p. 194. n. e.

NOTÆ.

(314) Hodie Spiesscappel, in vicinia civitatis Ziegenhain.

(315) Hæc non ad verbum intelligenda esse, sed non nisi instantè, humiliter petere significare, monuit Stenzel, II, p. 106. Cf. a. 1075: *prorsus in terram*; et Liv., 34, 11; Curt. Ruf., 3, 12; Justin.

11, 9.

(316) Herren-Breitungen, ditionis Hennebergicæ KR, Sed Wenck. hist. Hass., III, p. 45 (cf. II, p. 402, n. p.), rectius habet pro pago Breidenbach ad Fuldam prope Hersfeld supra Rethenburg.

(317) Trettenburg, collis haud ita procul a Ge-

dati obsidibus fidem suam firmaret nihil se adversum ¹⁰¹⁹ eos armis aut consilio moliturum; quamquam nonnulli existimarent tam eum quam archiepiscopum Coloniensem, et alios plerosque Rheni principes, jam a principio conjurationis hujus consocios participesque ¹⁰²⁰ extitisse. Id tamen, dum incertus adhuc rerum eventus pendebat, summa ope dissimulabant.

Igitur, quoniam in exteris gentes regem persequi consilium non erat, omnem operam suam ad expugnanda castella ejus verterunt. Hæc autem sunt castella, quæ ipse, postquam pater ejus decesserat, extruxit, quæ tamen ad præsens memoriæ occurrunt, Hartesburg ¹⁰²¹, Wigantestein ¹⁰²² (318), Moseburg (319), Sassenstein (320), Spatenberg (321), Heimenburg ¹⁰²³ (322), Asenberg (323). Vocenroth ¹⁰²⁴ (324) Friderici palatini comitis fuerat, idque ei rex quadam legum violentia eripuerat, præsidiumque suum imposuerat. Liuniburo ¹⁰²⁵ (325) quoque, oppidum ¹⁰²⁶ maximum Ottonis ducis Saxonici, situm in confinio Saxonum et Luticiorum, occupaverat, militesque lectissimos cum Eberhardo filio Eberhardi comitis de Ellenburo ¹⁰²⁷ (326), imposuerat, non aliam ob rationem nisi quod omnia quæ prædicti ducis fuerant, in potestatem regiam jure deditionis per Magnum, filium ejus, venissem, argumentabatur. Alia præter hæc quam plurima extruere aggressus fuerat, sed eum ab incepto repente oborta bellorum tempestas revocavit.

A Herimannus, frater ducis Saxonici, jam pridem antequam rex Saxonia effugaretur Liuneburc ¹⁰²⁸ obsederat, militesque regis, quoniam temere ingressi alimenta non habebant, paucis diebus ad deditionem coegit; nec tamen dimittere victos aut punire volebat, sed intra oppidum diligenti custodia ne effugerent observatos, secundum prophetam ¹⁰²⁹ pane arto et aqua brevi (*Isai.*, xxx, 20) sustentabat, mittensque ad regem, mandavit ut, si suos qui obsidebantur vivos incolumesque recipere vellet, Magnum fratris sui filium, deditione absolveret sibi que remitteret; ni id faceret, se de his, tamquam de hostibus qui fines alienos contra leges invasissent, juxta leges gentis suæ capitale supplicium sumpturum Diu rex quid ageret ambigebat; inhumanum scilicet fore sciebat, si suis, extrema necessitate circumventis, non consuleret; sed reputabat contra, quantum rationibus suis deperiret, si eum, de cujus interitu sibi totius Saxonie dominatum pollicitus fuerat, dimitteret suique compotem faceret, præsertim cum propter recentes injurias, quibus eum jam triennio in custodia habitum affligerat, gravius ceteris omnibus ¹⁰³⁰ rem publicam vexaturus timeretur. Non paucis diebus ¹⁰³¹ hæc deliberatio eum incertum suspensumque tenebat. Et profecto vicisset avaritia, privatisque utilitatibus salutem militum posthabuisset, nisi principes regni, crebris legationibus fatigati ab his qui obsidebantur, unanimi consilio eum adorirentur, et non tam supplicando

VARIE LECTIONES.

¹⁰¹⁹ aduersus 4. ¹⁰²⁰ participes consociosque 3. ¹⁰²¹ Hartesburg 1. 5? Hartesburgk 4. (-burc hic et infra contra codicum fidem corrigere nolui. W.) ¹⁰²² Wiganstein 5. Wigantenstein 1. ¹⁰²³ Hennenburg 3. 4? Ita etiam poeta de bello Sax. I. v. 75: Sex ibi castellis multo munimine firmis Præsidia impesuit, victum quoque largiter addit. — Hennenburg primum — aggressi. (Sed etiam in Ann. Sax. ubi olim a. 1115. Hermenburo legatur jam ex cod. antographo Heimenburg ut a. 1123, restitutum est. W.) ¹⁰²⁴ Volcenroth 2. Vockenroth 4. 5. Vokenroth 1. ¹⁰²⁵ Lunuburg 4. Luniburg 3. ¹⁰²⁶ opidum 3. et ita infra. ¹⁰²⁷ Ellenburg 4. 5, ¹⁰²⁸ Luneburg 3. Luineburg 4. 5. ¹⁰²⁹ prophetiam. 5 ¹⁰³⁰ deest 3. ¹⁰³¹ deest 4.

NOTE.

besca, Herbsleben et Tennstadio dissitus. KR. Cf. A. Toppius Gebesce und Tretenburg. Erfurt 1661, 4. In hoc colle placita sive iudicia celebrantur; cf. dipl. Henrici IV (iv Non, Jan. 1089) in Thuringia sacra p. 59.

(318) Cujus situm quantum scio nemo unquam indagavit, KR. Wenck. Hist. Hass. III, p. 96, n. f. existimat hoc nomine significari castrum Giebienstein ad Halam, quæ opinio non improbabili esse videtur. — (Prorsus a vero adhorre videtur, cum Gibekstein sub hoc nomine Lamberto bene notum esset; v. a. 1045. W.).

(317) Putatur fuisse illud in principatu Luneburgico (Moisburg), KR. (qua de re dubitarim. W.)

(320) Sita erat olim ejusdem nominis arx ad oppidulum Sachsa in comitatu Hohnstein, cujus hodiernum rudera exstant. quod nostrum fuisse vero simillimum. KR.

(321) Olim juxta Sondershusam situm, de quo vid. I. F. Muldener Nachrichten von einigen Bergschlossern in Thuringen (Leipz. 1752, 4), p. 33 — 43.

(322) Heimburo prope Blankenburg. KR. Quod non tam certum esse videtur, quoniam Thuringi hoc castrum obsident. Sed vidi Gebhardi Hist. gen.

C Abhandl. IV, p. 34.

(323) Ex a. 1076 apparet, Asenberg nullo modo esse Asseburgum in ditione Guelferbytana, sed Thuringiæ castellum. Aliud in Mansfeldiæ comitatu situm sæc. xvi, finente demum exstructum est. KR. F. L. Jahn opinatur, Asenburg fuisse antiquius nomen castri Kiffhausen in inferiori principatus Schwarzburg-Rudolstadt tractu. Vid. Archiv des hennenberg. alterthumsforschenden Vereins, herausgeg., v. F. Chr. Kumpel. 2 Lief. (Hildburg. 1837, 8), p. 78, seq.; Forstmann vero (Mittheilungen V, 1, p. 20 n.), Hasenburg prope Nordhausen.

(324) Volkerode ditionis Gothanæ esse plures putant. Aliud Volkerode visitur haud longe a monte Hulsberg in Eichsfeldia. Mihi certum est neutrum horum esse hoc castrum. KR. Sed vide Grashoffii comm. De originibus atque antiquitat. libere civitatis Muhlhusæ (Lips. et Gorlic. 1749, 4), p. 19, sqq., n.

(325) Vid. Wedekind, Not., fasc. 3, p. 275, sqq., 224, sqq. et ejusd. Hermann Herzog von Sachsen., p. 22, sq., not. 20.

(326) I. q. Nellenburg; cf. Ann. Einsidl. Mon., SS. III, p. 146.

quam comminando et terrendo ab sententia deducerent. Itaque in assumptione sanctæ Mariæ (*Aug.* 15), cum adhuc Herveldiæ esset misit qui Magnum custodiæ exemptum suis restituerent (337), et eos qui in prædicto castello jam ¹⁰³² jam puniendi servabantur obsidione et periculo liberarent.

Thuringi quoque, conglobata ex vicinis locis multitudine, Heimenburc ¹⁰³³ castellum obsederunt paucisque diebus vi et armis oppugnatum ceperunt atque succenderunt. Eos qui intus ¹⁰³⁴ erant, castello everso, dimiserunt impunitos, ut scilicet se probarent non hostili odio adversus regem arma sumpsisse sed tantum ut injurias, quibus regio eorum per calumpniam opprimebatur, propulsarent. Protinus alii ¹⁰³⁵ castello quod Asenberc ¹⁰³⁶ dicebatur exercitum admoverunt, et, quia propter difficultatem locorum militari manu capi posse desperabatur, castris circumquaque positos, satagebant ne cui ingrediendi vel egrediendi copia fieret ut, quos humana vis non poterat, alimentorum inopia expugnaret; haud dubie scientes quod cibaria, quantumvis copiose congesta, multitudini quæ intus erat in longum tempus sufficere non possent.

Interea rex, videns conjurationem magis magisque in dies convalescere, copiasque hostium augeri contreritus etiam dampno castellorum suorum, quorum alia jam capta, alia summo molimine oppugnari audiebat, rogavit Mogontinum et Coloniensem archiepiscopos ¹⁰³⁷ ut Saxones convenirent, et turbatis rebus aliquod remedium invenire conarentur. Qui dicto obtemperantes, mandaverunt principibus Saxoniarum ut sibi in monasterio Corbeiensi ¹⁰³⁸ 9 Kalendas Septembris (*Aug.* 24) occurrerent, de communi commodo tractaturis. Episcopus Coloniensis, casu nescio an per industriam remoratus, die statuto non venit; nuncios tamen misit, qui pro se causam dicerent, promittens, omnibus, quæ ipsi de suis reique publicæ utilitatibus rationabiliter statuissent, se promptissime assensurum, et pro communi salute quantum posset operam daturum. Mogontinus archiepiscopus residens, cum Saxonibus qui occurrerant, sedulo nitebatur pacare eos ¹⁰³⁹ regique reconciliare ¹⁰⁴⁰; sed illi econtra, præter vulgatas ubique injurias suas, quibus ab eo vehementer attriti fuerant, graves causas afferebant, quibus probarent eum sine magna christianæ religionis jactura non posse ulterius regnare, ea scilicet in familiarissimos amicos, ea in uxorem, ea in sororem propriam abbatissam de Quidelenbur ¹⁰⁴¹

A ea in alias personas naturæ necessitate sibi conjunctissimas facinora patrasse, quæ, si secundum ecclesiasticas leges judicarentur, et conjugium et militiæ cingulum (328), et omnem prorsus seculi usum, quanto magis regnum, abdicare censeretur. Longis itaque contentionibus ad hunc finem res postremo deducta est, ut decernerent 12 ex sua gente, 12 ex parte regis obsides dari, quorum fide interposita, ipsi tuto ad colloquium venire possent cum ceteris principibus regni, ut causæ, quas adversus regem afferrent, eorum judicio discuterentur et terminarentur, ipso rege, si ita expedire videretur, præsentem et crimina quæ obicerentur, si posset, refellente. Dandis accipiendisque obsidibus dies statutus est Idus Septembris infra Thuringiam in loco dicitur Hoenburg (329). Habendo autem cum principibus colloquio dies statutus est 13. Kalend. Novembris in confinio Thuringiæ et Hassiæ in villa quæ dicitur Gerstengun ¹⁰⁴² (330). In hanc conditionem discessum est. Saxones tamen de apparatu belli et oppugnandis regis castellis nihil propterea remittebant. Cumque regi quæ gesta fuerant nunciata fuissent, visum est his qui partes ejus adjuvabant, multum abhorrere a majestate regia, ut ipse Saxonibus pro se obsides daret, nimiumque gravari nomen regium fœdissimæ conditionis injuria. Quapropter Mogontinus et Coloniensis episcopi statuta die (*Sept.* 13) Hoenburg profecti, obtinuerunt ¹⁰⁴³ ut, omissis ¹⁰⁴⁴ ex utraque parte obsidibus, ipsi tantum pro pace firmanda fidem suam interponerent, et hoc pignore venturis ad colloquium principibus omnem periculi metum adimerent.

Interea rex legatos misit ad Luticios, gentem Saxonibus infestissimam, eisque infinitam pecuniam promisit, ut Saxonibus bellum inferrent, asserens eos nunc intestinis simultatibus occupatos, facili externorum bellorum impulsu posse usque ad interitionem deleri. Quod ubi Saxonibus compertum est, ipsi quoque nuncios ad eos miserunt, et multo copiosiore eis pecuniam promiserunt, ut ab infestatione sua tam iniquo tempore quiescerent; quod si non facerent, ne inani opinione fallerentur ¹⁰⁴⁵, se utriusque hosti, si ea necessitas incumbat, et multitudine et virtute militum posse sufficere. Barbarorum alii regis, alii Saxonum fœdus pecuniamque suscipiendam ¹⁰⁴⁶ clamitabant. Unde orta perimperitæ multitudinis intemperantiam seditione tanta se cæde dilaniaverunt ¹⁰⁴⁷, ut multa milia hominum in ea congressione interfecta referantur.

VARIE LECTIONES.

¹⁰³² jam *deest* 1. 5? ¹⁰³³ Henneburc 1. Henneburg 4 ¹⁰³⁴ intro 5. ¹⁰³⁵ alie 2b. ¹⁰³⁶ Assenberg 2b. 3. 4. 5. ¹⁰³⁷ episcopo 2 b. ¹⁰³⁸ Corbiensi 4. ¹⁰³⁹ eosque regi. 4. ¹⁰⁴⁰ conciliare 4. ¹⁰⁴¹ Quidelenburg 3. ¹⁰⁴² Gerstengen *omnes hoc loco.* ¹⁰⁴³ obtinere 4. ¹⁰⁴⁴ obmissis 3. ¹⁰⁴⁵ fallerent 4. ¹⁰⁴⁶ cl. s. 3. ¹⁰⁴⁷ lanauerunt 1.

NOTÆ.

(327) Vid. Wedekind., Not., fasc. 2, p. 187, not. 140.

(328) Cf. Zepernich Sammlung auserlesener Abhandl. vom. Lehnrechte II, p. 36.

(329) Hohenburg, Homburg, olim monasterium

ad Unstrutam, inter Langensaltzamet Thomasbruck de quo infra ad a. 1075 KR.

(330) Thuringiæ antiquum oppidum, ditionis Isenacensis; cf. Wenck, Hist. Hass., II, p. 472.

Atque ita deinceps multis diebus in se ipsos et in sua viscera hostili gladio debachantes, externis bellis necessario supersedere cogebantur. — Rex quoque Danorum, memor firmatæ jam pridem cum rege pactationis, cum exercitu navali applicuit ad Saxoniæ, et tractis per longa terrarum spacia navibus in fluvium, qui administrando negotio oportunus videbatur, igne et ferro regionem infestare parabat. Sed miles ejus vehementer detrectabat¹⁰⁴⁸ militiam, obiciens quod sibi, quotiens externorum hostium incursionibus quaterentur, Saxones pro muro fuerint, nec ullis umquam, cum facultas suppeteret, lacerassent injuriis; postremo si calamitatem, quæ ad præsens urgeret, quandoque propulsarent, graves pœnas injustæ hujus infestationis a populo Danorum exacturos. Cum hæc privatim et publice jacitarent, rex veritus ne, in eo discrimine a milite desertus, ludibrio fieret hostibus, naves retrahi jussit, et, nulla regioni clæde illata, Saxonia excessit. Ita tantus ille bellici apparatus fervor impune deflagravit.

Principes Saxonie 13 Kalendas Novembris (Oct. 20) juxta condictum venerunt in Gerstengun¹⁰⁴⁹, cum 14 milibus armatis, cetera multitudine ad custodiam regionis atque in obsidione castellorum derelicta. Aderant ex¹⁰⁵⁰ parte regis Mogontinns archiepiscopus, Coloniensis¹⁰⁵¹ archiepiscopus, Mettensis episcopus, Babenbergensis episcopus, Gozelo Luterinorum¹⁰⁵² dux¹⁰⁵³, Ruodolfus Suevorum dux, Bertholdus¹⁰⁵⁴ Carinthinorum dux missi a rege ut causam, quam adversum se afferrent, discuterent. Ipse eo venire noluit, sed in civitate¹⁰⁵⁵ Wirceburg¹⁰⁵⁶ exitum rei præstolabatur, præcavens scilicet ne tumultantis populi furor, sua magis præsentia efferatus, aliquid forsitan in se quod sæcus esset admitteret. Igitur principes Saxonie principum qui a rege venerant pedibus provoluti, rogabant per Deum, ut ad ventilandam causam suam intenti cognitores et justii iudices adessent, nec perpenderent quantum quamque in re publica inusitatum opus aggressi essent, sed quæ calamitas eor ad hæc extrema coegisset. Accepta deinde dicendi copia, suas singuli injurias exposuerunt, quæ in ipsos siugulos, quæ etiam in gentem¹⁰⁵⁷ rex nefanda facinora commisisset, quibus¹⁰⁵⁸ præterea inauditis criminibus ipsam regii nominis majestatem polluisset. (Jer XIX, 3.) Obstupuerunt¹⁰⁵⁹ principes qui a rege venerant, et præ immanitate scelerum secundum prophetam¹⁰¹⁰

A tiniebant aures omnium, nec eos, quod pro libertate sua, pro conjugibus, pro liberis arma sumpsissent, sed quod intolerabiles contumelias muliebri¹⁰⁶¹ patientia tam diu supportassent, culpandos censebant. (Oct. 22.) Cumque triduo consilia contulissent, et quid facto opus esset communi sollicitudine perquirerent, hæc postremo cunctis sententia convenit, ut, reprobato rege, alium, qui gubernando regno idoneus esset, eligerent. Id tamen haut temere publicari placuit, donec, rege per occasionem pacis in remotiores partes regni abducto, cum ceteris regni principibus consilium hoc communicarent. Propter hoc vulgari jubent in plebem, in hanc sententiam utriusque partis principes consensisse, ut Saxones regi pro admissa in eum atque in rem publicam temeritate¹⁰⁶² satisfactionem congruam proponerent, rex autem eis et facti impunitatem et injuriarum, quibus ad defectionem eos coegisset insimulabatur, de cetero securitatem sub jurejurando promitteret. His rebus conficiendis tempus statutum est in nativitate¹⁰⁶³ Domini, rege eam festivitatem Colonie celebraturo. Et profecto Ruodolfum ducem ibidem absque dilatione regem constituissent, nisi ille pertinaciter resistendo juraret, nunquam se in hoc consensurum, nisi a cunctis principibus conventioni habito, sine nota perjurii, integra existimatione sua, id facere posse decerneretur.

Saxones in sua cum pace redierunt. Ceteri principes Wirceburg¹⁰¹⁴ profecti sunt, regi quæ gesta fuerant nunciaturi. (Oct. 27.) Qui protinus nihil hæsitans, pedibus, ut dici solet, in sententiam abiit, et dummodo pax conveniret, quasunque condiciones imposuissent, se promptissime laturum, spondit¹⁰⁶⁵. Celebrata ibidem Omnium Sanctorum festivitate, Ratisponam ire instituit, animadvertens quod principes Reni, aliquantula Saxonici furoris labejam infecti, minus minusque in dies¹⁰⁶⁶ ad exhibenda sibi obsequia¹⁰⁶⁷ devoti¹⁰⁶⁸ ac benivoli essent. Cumque inter eundem aliquot diebus Nuremberg moraretur, quidam qui lateri ejus jam diu familiarissime observatus fuerat, Regenger nomine, incertum aliorum instinctu an privato in eum (321) odio suscitatus, repente prorupit in medium, et ducibus Ruodolfo ac¹⁰⁶⁹ Bertholdo grave adversus eum crimen detulit. *Ego, inquit, et alii plerique, quos pessimæ mac'inationis suæ rex idoneos fore administros speraverat*¹⁷⁰, nuper multis precibus magnisque pollicitationibus ab eo sollicitati sumus, ut, vobis ac ceteris regni principibus Wirceburg¹⁰⁷¹ convenien-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁴⁸ detractabat 1. ¹⁰⁴⁹ Gerstengen 3. 4. ¹⁰⁵⁰ etiam ex 1. ¹⁰⁵¹ col. ar. desunt 4. ¹⁰⁵² Lutherinorum 4. 5. Lutther. 1. ¹⁰⁵³ et 3. ¹⁰⁵⁴ Bertholdus 1. 4. 5. Bertholdus 3. ¹⁰⁵⁵ deest 3. ¹⁰⁵⁶ Wirezburg 3. ¹⁰⁵⁷ g. suam 1. ¹⁰⁵⁸ quibus — poluisset desunt 4. ¹⁰⁵⁹ Obstupere 4. ¹⁰⁶⁰ propheciam 5. ¹⁰⁶¹ mulibri 4. ¹⁰⁶² temeritatis 3. ¹⁰⁶³ nativitate 3. nat. 5 natale 1. ¹⁰⁶⁴ ita 1. Wirezburg 3. Wirceburg 4. 5? ¹⁰⁶⁵ respondit 3. ¹⁰⁶⁶ in d. desunt 4. ¹⁰⁶⁷ exh. colloquia 3. ¹⁰⁶⁸ devota 4. ¹⁰⁶⁹ et 5. Bertholdo omnes. ¹⁰⁷⁰ sperabat superscripto speraverat 4. ¹⁰⁷¹ Wirezburg 3.

NOTE.

(331) Regem.

tibus et secretioris colloqui gratia paululum a multitudine remotis, armati in vos irrueremus, et, trucidatis scditionis auctoribus, ipsum periculo, rem publicam perturbatione ¹⁰⁷² liberaremus. Et ceteri quidem satis impigre susceperunt negotium. Solus ego tam justiciæ respectu quam futuri iudicii metu detrectabam opus nefarium, et, quantum obcludari obstinatæ sententiæ audebam, dehortari cum conabar a proposito. Quapropter tanta in me incanduit indignatione, ut a contubernio suo, quo me hactenus ceteris ¹⁰⁷³ familiaribus perfruitum optime nostis, protinus me amoveret, et jugulandum apparitoribus suis objecisset, nisi periculum imminens, penetrabilibus propere ¹⁰⁷⁴ excedendo, declinasset. His dictis, in argumentum fidei locum expressit, conscios nominavit, et, si rex inficiaretur, paratum se ait cum ipso, si id leges ^B paterentur, vel cum quovis homine, conserta manu, rem divino iudicio committere. Vehementer hæc verba permoverunt prædictos duces, cum esset is qui deferebat homo haut obscuri no minis in palatio et apud suos inviolatæ existimationis. Præterea ea res potissimum diotis fidem conciliabat, quod rex et aliis quibusdam principibus suis simili modo necem paravisse et plerosque ex familiaribus suis etiam occidisse jam pridem infamatus fuerat. Itaque legatos ad eum mittunt, mandantque se jam nulla religione teneri sacramenti, quo ei fidem subjectio- nemque firmassent, cum ipse prior fidem prodidisset et de salute sua tractantibus insidias machinatus fuisset; proinde, nisi objecta diluisset, nullam deinceps a se vel in tranquillibus rebus fidem vel in perturbatis auxilium sperare debere. Ægre nimis id ^C passus rex, statim ad populum retulit de importunitate Ruodolphi ducis, qui, ut invadendi regni occasionem inveniret, cum verum sibi crimen impingere non posset, falsis suspicionibus et arte compositis rumoribus impeteret ¹⁰⁷⁵ et obruere conaretur ¹⁰⁷⁶ innocentiam suam. Sed procul, ait, facessant verborum pugna, cessent callida ¹⁰⁷⁷ argumentorum fantasmata ¹⁰⁷⁸, Ego non verbis, sed manu mea refellam mendacium, et neglecta interim regii nominis majestate, cum ipso duce Ruodolfo congressus, detegam cuniculos fctæ hujus criminationis, qua malitiam suam palliare conatur, ut, si regnum amisero, non mea culpa, sed per illius supplantationem perjuriumque intelligar amisisse. Tunc ¹⁰⁷⁹ Oudalricus ¹⁰⁸⁰ de Cosheim, unus ex his qui consilii participes et sceleris administri destinati fuisse accusabantur, lenibus verbis dolorem regis mitigare studebat, rogabatque eum ne aliquid quod infra regiam magnificentiam esset, vi doloris impulsus, protiteretur; se melius multoque rectius, cum Regingero vel cum

quolibet homine collata manu, et suam et ipsius innocentiam asserturum. Statimque ad ducem Ruodolfum abiit, seque paratum dixit, quocumque modo ipse æquum judicasset, mendacium Regingeri refellere. Ille satisfactionem nec suscepit nec aperta fronte abnuit, sed ait se super hac ¹⁰⁸¹ deliberatione ceterorum principum sententiam expectaturum. Rex, sicut instituerat ¹⁰⁸², Ratisponam contendit (Nov. 26), omnibus invisus, omnibus suspectus, nec ipse jam cuiquam hominum satis fidei habens, cum hi quoque quos intima familiaritate sibi devin- xerat, ad primam ingruentis tempestatis nubeculam a se defecissent.

Interea Saxones crebris legationibus urgebant principes Reni, ut vel sibi constituendi regis potestatem facerent, vel ipsi, quoniam et dignitate et multitudine superiores essent, quemcumque vellent Saxonibus suffragium ferentibus, eligerent et constituerent, nec sinerent rem publicam unius hominis ignavia ad extremam usque vastitatem deperire. His accensus ¹⁰⁸³ archiepiscopus Mogontinus, cui potissimum propter primatum ¹⁰⁸⁴ Mogontinæ sedis eligendi et consecrandi regis auctoritas deferebatur, principes de toto regno Mogontiam evocavit, ut communi consilio Ruodolfum ducem regem ¹⁰⁸⁵ constitueret. Quod ubi regi compertum est, assumptis secum quoscunque donis vel promissis ad studium suarum partium allicere potuit, concitus de Bajoria remeavit, ratus ante omnia impediendæ tantæ rei curam agendam. Cumque prope Wormaciam in locum qui dicitur Lovendeburg ¹⁰⁸⁶ (332) venisset, gravissima ægritudine correptus (Decbr. 1), multis diebus lecto decubabat, spemque maximam hostibus suis fecerat, tantos irarum motus sine sanguinis effusione posse confici. Sed ab infirmitate vir- dum plene recreatus, Wormaciam festinavit; ubi cum magna pompa a civibus in urbem susceptus est, qui et paulo ante, ut sua erga eum studia clara facerent, milites episcopi, inpressum ejus prohibere temptantes, urbe expulerant ¹⁰⁸⁷, et ipsum episcopum, nisi maturæ fuga lapsus civitate excessisset, comprehendissent et vinctum ei misissent. Venienti ergo ei armati instructique obviam procedunt, non ad vim faciendam, sed ut, conspecta eorum multitudine, armorum apparatu, expeditorum juvenum frequentia, animadverteret, in arduis rebus ^D suis quantum spei in eis ponere debuisset. Operam suam benigne spondent, jusjurandum dant, sumptos ad bellum administrandum ex sua re familiari singuli pro virili portione offerunt, et quoad vivant ¹⁰⁸⁸ pro honore ejus deo se militaturos confirmant. Ita rex civitate minutissima potitus, hanc deinceps

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁷² deest 4. ¹⁰⁷³ deest 3. ¹⁰⁷⁴ proprie 5. ¹⁰⁷⁵ impetraret 4. ¹⁰⁷⁶ niteretur 3. ¹⁰⁷⁷ calida 5. ¹⁰⁷⁸ ita
3. phant. rell. ¹⁰⁷⁹ Tum 3. ¹⁰⁸⁰ Udalr. omnes hic et infra. ¹⁰⁸¹ hac re d. 1. 5? ¹⁰⁸² constituit 3
¹⁰⁸³ ascensus 5. ¹⁰⁸⁴ deest 4. ¹⁰⁸⁵ deest 3. ¹⁰⁸⁶ louendoburg 1. ¹⁰⁸⁷ expulerunt 1°. ¹⁰⁸⁸ coad ju-
vant 5.

NOTÆ.

(342) die Eadenburg ad Nicarim.

belli sedem, gano regni arcem, hanc, utcunque res cecidissent, tutissimum asilum habere cœpit, eo quod esset et civibus frequens, et murorum firmitate inexpugnabilis, et ubertate circumjacentium regionum opulentissima, et omnibus quæ in bello usui esse solent copiis instructissima. Porro hi qui ab archiepiscopo Mogontino ad colloquium Mogontiam evoceti fuerant, audito quod rex concitus adventaret, plures metu percussi, eo venire dissimularunt; pauci qui venerunt, cum de tantis rebus sine aliorum principum discussione sententiam ferre non auderent, irriti frustratique discesserunt. Ad quos rex legatos mittens, multis precibus eis vix et ægre extorsit, ut sibi familiaris colloqui gratia in Oppenheim¹⁰⁹⁹ occurrerent. Quo dum, datis utrimque obsequiis propter periculi suspicionem, venissent, pedibus eorum provolutus, suppliciter orabat ut, memores justi iudicis Dei, memores sacramenti quod se Deo mediante obligassent, fidem sibi servarent in adversis; si quid antehac excessisset, juvenilibus animis¹⁰⁹⁰ et ætati in vicium prænaveniam darent; deinceps et malo correctum et annorum sensusque maturitate reboratum, quæ parvuli sint¹⁰⁹¹ evacuaturum, et quæ virtutis, quæ honoris, quæ regiæ dignitatis, quæ postremo virum deceant, cogitaturum et amplexurum. Ad hæc illi responderunt frustra eum a se fidem expectere, quam ipse nec Deo umquam nec homini præstitisset, de quo ambigerent, in pace an in bello, amicis an inimicis infeslior suspectiorque esset, quique ante paucos dies, positus sibi in Wirceburg¹⁰⁹² et de salute ejus tractantibus, clanculo carnifices mortemque præparasset; sin aliquid haberet obtendere aut per quorundam factionem¹⁰⁹³ falsis criminibus se impetatum putaret, sineret Oudalricum de Cosheim, sicut professus fuisset, manum conferre cum Reginero, ut, si vicisset, eos deinceps fidos sibi abnoxiosque sine omni in perpetuum¹⁰⁹⁴ contradictione haberet. Libenter rex suscepit conditionem, statuitque ut certo¹¹⁰ die post octavam¹⁰⁹⁵ epiphaniæ congressi prope Moguntiam in insula Reni quæ dicitur Maaowa (333), utriusque partis allegationem justo iudici Deo discernendam¹⁰⁹⁷ permitterent.

Ea tempestate hi qui in Hartesburg erant, multa et præclara militaris audaciæ facinora fecerunt. Nam sæpenumero erumpentes, prædas in vicinis regionibus et strages hominum non modicas agebant, et priusquam Saxones ad vim arcendam frequentes confluere possent, se in castellum receperant. Maxime autem Goslariensibus propter viciniam¹⁰⁹⁸ exitiales erant. Plurimos enim eorum peremerunt,

A et bona eorum, quæ extra villam reperta fuissent, crebra incursione populabantur, et mercatores exterarum gentium, ne consuetas merces eo conferrent, metu vitæ amittendæ inhibebant. Cumque tempore quodam ad modicum inter eos pax convenisset, quidam ex castello Goslariam, privatæ rei aliquid¹⁰⁹⁹ ibi acturi, venerunt; ubi, cibo potuque distenti, dum nimia potione incaluissent, sicut ebrietas mater esse¹¹⁰⁰ solet jurgiorum, cœperunt adversum eos cum quibus accumbebant ineptos inconditosque sermones jacticare, et Saxonibus ignaviam exprobrare¹¹⁰¹, quod non militari sed ovina mente adversum regem arma sumpsissent. Indignati qui aderant Saxones, seditione concitata, eos trucidaverunt forasque projecerunt. Quod ubi his qui in Hartesburg erant¹¹⁰² compertum est, deita opera se in ultionem sociorum suorum accinxerunt; et quia villam, viris fortibus, vallis et seris undique¹¹⁰³ munitam, incursare haut satis tutum putabatur, dolo eos circumvenire parabant. Erat quidam Goslariæ præfectus, Bodo¹¹⁰⁴ nomine, regi tempore pacis acceptissimus, nunc quoque turbata re publica fidem involatam ei servans, occulte tamen metu Saxonum, ne deprehensus factione vulgi omnia sua amitteret. Is¹¹⁰⁵ edoctus ab his qui in castello erant, pastores, qui Goslariensium pecora servabant, precio corrupti, ut gregem paulo longius a villa in pastum ejicerent. Missi de castello equites, ea protinus abegerunt. Ceteri in montibus et silvis armati se abdiderunt. Perlato Goslariam rumore abactorum pecorum, unanimiter ad arma conclamant, summis omnes viribus in certamen ruunt, nec quisquam alterum operiebatur, sed citato quisque quantum poterat equo, prior ostem insequi prædamque excutere contendebat. Illi paululum fuga simulata cedebant insequentibus, donec eos ultra locum insidiarum incautos protraherent. Tunc sublato undique clamore, tam hi qui in castello remanserant, quam hi qui in vicinis montibus se occultaverant, impetum in eos fecerunt, et tam diu palantes fugientesque prosternebant, donec non ratio sed fusi sanguinis horror ac satietas occidioni¹¹⁰⁶ finem facerent. Propter hæc et alia hujusmodi placuit Saxonibus proximum castello collem occupare, militesque imponere, qui contra excursions hostium sine intermissione intenti sollicitique excubarent. Nec sic tamen audaciæ eorum modum imposuerunt, sed ubicumque oportunitas se præbuit, multa et in eos a quibus asservabantur et in alios provinciales hostilia fecerunt.

Interea instante jam natali die¹¹⁰⁷ Domini, milites regis qui¹¹⁰⁸ in¹¹⁰⁹ Asemburg obsidebantur assidue

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁹⁹ Oppenheim 3. ¹⁰⁹⁰ annis ed II. ¹⁰⁹¹ sunt 3. ¹⁰⁹² Wirceburg 3. ¹⁰⁹³ quorum damnacionem 5. ¹⁰⁹⁴ perpetuum 5. ¹⁰⁹⁵ in c. 5. ¹⁰⁹⁶ octavas 3. ¹⁰⁹⁷ discernendam 3. ¹⁰⁹⁸ vincina 5. ¹⁰⁹⁹ ibi rei al. 3. ¹¹⁰⁰ solet esse 4. ¹¹⁰¹ exprobrare 4. ¹¹⁰² deest 3. ¹¹⁰³ m. u. 5. ¹¹⁰⁴ fortasse comes Stolbergi Ottonis filius 1. *annotat in margine.* ¹¹⁰⁵ Hic 3. ¹¹⁰⁶ occisioni 3. ¹¹⁰⁷ deest 4. ¹¹⁰⁸ deest 4. ¹¹⁰⁹ deest 1,

NOTE.

(333) Fortasse hodie die Marsaue.

legatos ad regem mittebant, rogantes per Deum, ut ad ereptionem eorum aliquod consilium exquireret, quoniam deficientibus alimentis extrema jam inedia tabescerent, et, nisi mature periclitantibus consulere-
retur, aut moriendum sibi esse aut in hostium potestatem concedendum. Rex, Mogontinum et Coloniensem archiepiscopos ad colloquium evocans, obnixè rogavit ut Saxones convenirent agerentque cum eis, ut ab oppugnatione castellorum, datis saltem ad modicum tempus induciis, recederent. Illi quamquam laborem hunc in irritum cessurum haut dubie scirent, tamen, quia molestus eis erat, facturos se quod rogabantur promiserunt, statimque missis legatis mandaverunt principibus Saxonie, ut sibi proxima ebdomada ¹¹¹⁰ post epiphaniæ ¹¹¹¹ Corbeie ad colloquium occurrerent.

Hoc anno post exortum bellum Saxonicum nulla deinceps exactio facta est decimarum in Thuringia, gaudentibus Thuringis quod occasionem invenissent ut traditas sibi a patribus leges manu militari tuerentur, et dolente rege quod, dum decimis immoderatus inhiaret, pene regnum cum vita amisisset ¹¹¹².

Hoc etiam anno famosissimus ille Egen, qui duci Bajoarie Ottoni capitale illud crimen intenderat, comprehensus in quodam latrocinio, a popularibus cæcatus est, et ad tantam egestatem redactus, ut deinceps ostiatim circueundo ¹¹¹³ stipem publicam peteret. Giso ¹¹¹⁴ (334) quoque comes et Adalbertus ¹¹¹⁵ cum quatuor filiis suis, quibus incentoribus idem perditus tragicam hanc fabulam confinxerat, ab hostibus suis ob privatas quasdam inimicitias occisi sunt in castello ipsius Gisonis Hollenden ¹¹¹⁶ (335), Deo vindicante innocentiam ducis Ottonis.

MLXXIV.

Rex nativitatem Domini Wormacie, ¹¹¹⁷ celebravit, longe aliter ibi victitansquam regiam magnificentiam deceret. Nam neque ex fiscis regalibus quicquam servitii ei exhibebatur, neque episcopi aut ¹¹¹⁸ abbates vel aliæ publicæ dignitates consueta ei obsequia præbebant, sed in sumptus cottidianos necessaria ei vili precio coemebantur. Erant tamen cum eo nonnulli ex principibus; sed hi neque cum eo servitorum apparatu neque cum ea militum aut apparitorum frequentia qua soliti fuerant, sed cum paucis et pene privato habitu, ad salutandum eum venerant, ne scilicet manifestæ defectionis notaren-

A tur, si evocati ad curtem venire detrectarent. Quos tamen ille nullo modo a se abscedere permittebat, reputans quod, si minus auxilii sibi, hostibus tamen multum terroris allaturi essent, dum tam illustres in regno personas adversus se congregatas audirent.

Mogontinus et Coloniensis archiepiscopi die statuta Corbeiam juxta conductum venientes (Jan. 12-18), sicut in mandatis a rege habebant, rogabant Saxones qui ibidem occurrerant, ut ab oppugnatione castellorum exercitum abducerent. At illi nulla ratione hos se facturos responderunt, Præterea vehementer eos objugarunt, quod, dum deliberando et modo colloquia modo inducias expetendo tempus tererent ¹¹¹⁹, et regi audaciam auxissen et sibi maximas commoditates vindicandæ libertatis corripissent; proinde recederent, nec sibi ultra ¹¹²⁰ verbis pacifis in dolo illuderent; se in eum locum progressos esse, ubi jam non mulieribus ¹¹²¹ colloquiis sed militariis armis res expedienda ¹¹²² sit. Vix tandem sedata multitudine ab his qui sapientiores erant, unanimi consensu statuerunt ut ¹¹²³ proxima ebdomada post purificationem sanctæ ¹¹²⁴ Mariæ Friteslar ¹¹²⁵ convenirent, ibique, communicato cum ceteris regni principibus consilio, periclitanti rei publicæ rectorem, qui omnibus placuisset, constituerent. Regi quoque mandaverunt ut, si ita sibi expedire judicaret, die statuta ¹¹²⁶ præstata adesset, et jus suum non per epistolas aut per internuncios sed præsens ipse viva voce (336) extularet.

C Postquam in hanc sententiam digressi sunt, Thuringi tertia dehinc die eos qui in ¹¹²⁷ Asenberg erant inedia expugnatos in dedicionem acceperunt impunitosque dimiserunt, castellum succederunt, statimque alii castello quod Spatenberg ¹¹²⁸ dicebatur exercitum admovent. Castellum Vakenrot ¹¹²⁹ paucis ante diebus cæptum fuerat obsideri. Et quæ regina in eo toto tempore belli hujus servabatur, jussu regis profectus eo abbas Herveldensis, consentientibus Thuringis, eam inde accepit atque Herveldiam adduxit, prægnantem et jam de partu vicinitate in dies anxiantem. Cumque ibi diebus multis moraretur -- nesciente scilicet rege, propter perturbationem rei publicæ, quo eam mittere possent servandam -- pridie ¹¹³⁰ Idus Februarii, feria 4 peperit filium, Is ¹¹³¹ quoniam infirmari et jam jam D expiraturus putabatur, tertio die baptizatus est ab

VARIÆ LECTIONES.

¹¹¹⁰ ebdomada 4. ¹¹¹¹ ita 3. 4. 5. epiphaniam 1. 2b. ¹¹¹² amississet 2b. ¹¹¹³ circueundo 4. ¹¹¹⁴ Giso 3. ¹¹¹⁵ delbertus 2. 4. Adeburtus 5. ¹¹¹⁶ Hollonden 3. ¹¹¹⁷ wormacie c. 2b. ¹¹¹⁸ neque 5. ¹¹¹⁹ tererent 5. terreant 1. 3. ¹¹²⁰ ultro 3. ¹¹²¹ mulieribus 2b. 5. muliebribus e corr. 4. ¹¹²² experiendi 2b. 3. ¹¹²³ in 4. ¹¹²⁴ beate 4. ¹¹²⁵ Friteslarie 4. ¹¹²⁶ statuto 3. 4. ¹¹²⁷ deest 4. ¹¹²⁸ ita 2b. Spatenberg
rell. ¹¹²⁹ Volkenrot 3. ¹¹³⁰ secundo 3. ¹¹³¹ Hic 3.

NOTÆ.

(334) Cf. Gebhardi l. l., II, p. 91. — Wonck. l. d, III, p. 75. (coll. 39. 90.) cum comitem de Gue-nsberg dicit. Cf. Rommel. Hist. Hass., l. p. 164, t Ann. ad l. II, 140, p. 146.

335) Sive Holinde. (Hohenlinden), secundum

Wenck, l. l., p. 75. castrum in regione montana silvosa inter Biedenkoph et Wetter in Hassia.

(336) Cf. Plin., Epist. 2, 3. Quintilian., Inst. orat. 2, 2.

1133 Altenburgensi episcopo, qui tunc forte abbatem hospitabatur (*Febr.* 14), et nomine sui Cunradus 1134 est vocatus. Et quoniam non aderant qui digne 1135 eo munere fungerent, et alii plerique fratres Herveldensis 1136 in eum de sacro fonte susceperunt.

Udalricus, qui ad suggillandum regem, contra Udalricum 1137 de Bosheim proposuerat, ante paucos dies ineundæ congressionis, dirissimo de-arreptus, horrenda morte interiit.

Udalricus rex, cum videret quod paulatim a se spes deficerent, et hostium ferocitas sua magis timida incrudesceret, pudore compulsus pariter desperatione, statuit extremam fortunæ aleam agere, et cum Saxonibus, ubi primum copia bellatis signis dimicare, magis eligens vitam æquam quam regnum per dedecus amittere. Multum animos militum ab eo avocaverat 1139.

Udalricus, qui cottidie oppugnabatur, expugnatus, expellebantur, non subveniebat 1140, et aliis lute ejus anxie desudantibus, ipse intra 1141 Wormaciæ inerti otio torpescebat. Ut hoc ei elueret, vel morte pacisci 1142 cupiebat. Igitur ad omnes principes regni eosque 1143 perhibebat ut sibi auxilio venirent, multa sua in præteritum bene merita commemorans in futurum pollicens. Et multi quidem episcopi protinus ad eum convenerunt, sed hi conciliandos paratiores quam stipendiis facientes, militibus suis domi relictis, ipsi cum paupere privati aderant, ea 1144 scilicet mente ut nobedia apud eum excusarentur, et cautus, quam vehementissime omnes improbatum multum adjuverent. Sed archiepiscopus tunc, archiepiscopus Coloniensis 1145, episcopus Wormaciensis, quem cibus supra expulerat, præterea duces omnes in 1146, Sueviæ, Luthringiæ, Mosellæ regionum, milites etiam Fuldensis et Hersis abbatum, constanter ei contradixerunt.

Udalricus ad oppressionem innocentium arma ferre, etiam aliquid, quod gladio vindice plecti dedidissent, ad hoc eos gravis et facile excusationis necessitas impulisset.

Wormaciæ egressus, 6. Kalendas Februarii (xvii) Herveldiam cum exercitu venit. Eo die est in cælo signum mirabile. Oriente sole duæ columpnæ aurei coloris, splendidissimi, fulgida 1147 lævaque oriebantur, quæ, usque ad aliquantis lincis in altum excresceret, coarctate rutilantes permanebant. Præcedenti nocte cælestem arcum circa gallorum cantum in cælo plerique viderunt, Frigus erat va-

lidissimum, et hiberna siccitate arebant omnia, in tantum ut flumina non superficiei tenuis glacie contracta, sed tota præter solitum in glaciem conversa viderentur. Unde panis inopia vehementer laborata exercitus, eo quod, propter rigorem fluminum ubique cessante molarum usu, ipsum quod forte invenissent frumentum comminuere non poterant. (Jan. xxvi) Rex, pridie quam Herveldiam veniret 1148, misit abbatem Herveldensem ad Saxones, qui in ulteriore ripa Wirræ fluminis ad 40 milia congregati residere ferebantur, investigare ab eis an nuncii sui tuto ad eos ire ac redire possent. Ipse transgressus Herveldiam (*Jan.* xxvii), in proximis villulis reditum abbatis præstolabatur duobus ferme milibus 1149 a prædicto fluvio; nec ulterius castra movere voluit, donec miles frequentior conveniret, et ipse diligentius perquireret an aliqua spes recuperandæ pacis reliqua esset. Siquidem audierat Saxonibus placuisse ut ei ingressum Thuringiæ non concederent, sed statim in ipsa ripa fluminis prædicti, quod Hassiam Thuringiamque dirimebat, instructa acie excoiperent venientem. Fluvium glacies pedestri itinere commeabilem fecerat. Ea res majorem ei metum incutiebat, ne forte, dum adhuc imparatus imparque tantæ multitudini esset, hostes super eum 1150, nulla itineris difficultate præpediti, repente irruerent; ideoque consiliariis suis graviter succensere dicebatur, quod eum Wormaciæ egredi et in tantum discrimen ultro se præcipitare permisissent. Saxones enim in tantum habundare multitudine ferebantur, ut undecim milia plebis, quoniam subito clamore in expeditionem evocata cibossecum non sumpsissent, in domos suas 1151 tanquam minus sibi necessaria remitterent. (*Jan.* xxviii, *Feb.* 1).

Inter has moras exercitus regis, prædæ quam pugne avidior, per contiguas Herveldiæ villas longe lateque discurrebat, easque hostiliter depopulabatur, et sub prætextu necessarij victus, quo in militiam aleretur, præter miseram vitam nihil reliquum faciebat innocentibus. Neque rex prohibebat injuriam ut militem hoc precio redemptum devotioem sibi faceret. Qua clade ita attrita atque exhausta sunt possessiones Fuldensis monasterii atque Herveldensis, ut, ingravescente alimentorum inopia, magna cum difficultate fratres retinerentur in monasteriis. Abbas Herveldensis reversus a Saxonibus retulit eos, præter omnium opinionem, mitia atque pacifica respondere, quod scilicet non ita expertes rationis, ita sint immemores vulgati etiam apud barbaras nationes juris gentium, ut nesciant ab injuria legatorum etiam inter atrocissimas inimicitias temperandum: se extrema necessitate compulsos 1152 in aciem processisse, nec ad persequendum quemquam

VARIE LECTIONES.

Essone 4. 1133 attavi 4. 1134 ita 4. Cunradus 1. Conradus 3. 5? 1135 digni 3. 1136 hervelden 1137 Udalricum 4. Vdalr. 1. 3. 1138 in eundem 4. 1139 evocaverat 3, evacaverat 1. 1140 subveni- 1141 inter 4. in muris 3. 1142 pascisci 3. 4. 1143 que deest 3. 1144 ea — adjuverent desunt 3. Coloniensi episcopus. Argentorati episcopus, Wormatiensis 4. 1146 Bajorie 4. 1147 dextera 4. vit 3. venirent 4. 1149 miliaribus 1°. 1148 deest 3. 4. 5. 1149 suos supescr. a 4. 1150 compulso 5.

1133 Altenburgensi episcopo, qui tunc forte abbatem hospitabatur (*Febr.* 14), et nomine sui Cunradus 1134 est vocatus. Et quoniam non aderant qui digne 1135 eo munere fungerent, et alii plerique fratres Herveldensis 1136 in eum de sacro fonte susceperunt. Udalricus, qui ad suggillandum regem, contra Udalricum 1137 de Bosheim proposuerat, ante paucos dies ineundæ congressionis, dirissimo de-arreptus, horrenda morte interiit. Udalricus rex, cum videret quod paulatim a se spes deficerent, et hostium ferocitas sua magis timida incrudesceret, pudore compulsus pariter desperatione, statuit extremam fortunæ aleam agere, et cum Saxonibus, ubi primum copia bellatis signis dimicare, magis eligens vitam æquam quam regnum per dedecus amittere. Multum animos militum ab eo avocaverat 1139. Udalricus, qui cottidie oppugnabatur, expugnatus, expellebantur, non subveniebat 1140, et aliis lute ejus anxie desudantibus, ipse intra 1141 Wormaciæ inerti otio torpescebat. Ut hoc ei elueret, vel morte pacisci 1142 cupiebat. Igitur ad omnes principes regni eosque 1143 perhibebat ut sibi auxilio venirent, multa sua in præteritum bene merita commemorans in futurum pollicens. Et multi quidem episcopi protinus ad eum convenerunt, sed hi conciliandos paratiores quam stipendiis facientes, militibus suis domi relictis, ipsi cum paupere privati aderant, ea 1144 scilicet mente ut nobedia apud eum excusarentur, et cautus, quam vehementissime omnes improbatum multum adjuverent. Sed archiepiscopus tunc, archiepiscopus Coloniensis 1145, episcopus Wormaciensis, quem cibus supra expulerat, præterea duces omnes in 1146, Sueviæ, Luthringiæ, Mosellæ regionum, milites etiam Fuldensis et Hersis abbatum, constanter ei contradixerunt. Udalricus ad oppressionem innocentium arma ferre, etiam aliquid, quod gladio vindice plecti dedidissent, ad hoc eos gravis et facile excusationis necessitas impulisset. Wormaciæ egressus, 6. Kalendas Februarii (xvii) Herveldiam cum exercitu venit. Eo die est in cælo signum mirabile. Oriente sole duæ columpnæ aurei coloris, splendidissimi, fulgida 1147 lævaque oriebantur, quæ, usque ad aliquantis lincis in altum excresceret, coarctate rutilantes permanebant. Præcedenti nocte cælestem arcum circa gallorum cantum in cælo plerique viderunt, Frigus erat va-

sed ad se protegendos injuriasque propulsandas arma sumpsisse; si ea necessitas adimatur, etiam nunc pacem quam bellum ¹¹⁵³ malle, et districtos jam gladios libenter in vaginam remittere. Grata admodum erat his qui cum rege erant responsio.

Tunc missi sunt quatuor ex episcopis, agere cum eis de pace et promittere ex nomine regis, quod omnibus quæ rationaliter postulassent, et quæ electi ex utraque parte iudices æqua ¹¹⁵⁴ censuis- sent, promptissime annueret, dum ipsi quoque vicissim justis conditionibus aquiescerent, et mansuetudinem ejus quam manum militarem experiri mallent, Ad hæc illi responderunt ¹¹⁵⁵ nihil aliud se postulare quam multis jam ¹¹⁵⁶ sæpe legationibus postulassent, scilicet ut castella, quæ ad oppressionem eorum per Saxoniam et Thuringiam extruxerat, sine dilatione dirui jubeat; ut sua singulis patrimonia, per vim seu per ¹¹⁵⁷ calumpniam erepta, restituat; ut duci Ottoni, ad quem extinguendum falsa criminatione et pessimo nefarii ¹¹⁵⁸ hominis artificio impudenter abusus sit, ducatum Bajoariorum reddat; ut episcopo Mongontino, episcopo Coloniensi, duci Ruodoto, postremo omnibus qui in hac dissensione ab eo defecissent, aut aliquid quod eum læderet aliarum partium studio admisissent, impunitatem tribuat, nullasque ¹¹⁵⁹ in perpetuum ¹¹⁶⁰ offensæ hujus pœnas exigat; ut libertatem genti suæ et legitima a primis temporibus statuta rata atque inviolata manere sinat; ut totam in sola Saxonia ætatem, inertis otio deditus, non transigat, sed interdum Golasria decedens regnum suum, quod majorum ejus industria latissimum sit, circueat; ecclesiis et monasteriis, viduis et orphanis, et ceteris qui calumpniam patiantur, justa faciat; et regiam dignitatem, quam nomine præferat regalium morum et operum claritate exornet; si hæc se facturum fidelissime polliceatur et ad firmamentum indubitata fidei fidejussores sibi det eosdem, quos nunc habeat recuperandæ pacis intercessores, principes regni paratos se arma deponere pacem suscipere, et deinceps dicto obtemperantes vivere; sin autem, sacramento se obstrictos esse ut, quamdiu sibi vitalis calor ultima scintilla supervivat pro libertate, pro legibus, pro patria sua indefessi dimicent. Dura nimis regi visa est exactio, cœpitque huc et illuc anxius tergiversari, fidemque principum suorum appellare, ne se sub jugum tam foedæ conditionis ad sui omnium ignominiam mitti paterentur; illud præ cæteris intolerabile judicans, quod castella sua destruere et hostibus suis præmia pro suppliciis reddere cogebatur. Cumque; sprete pace quæ offerebatur, sequenti die exercitum recenseri aciemque ad pugnam instrui placuisset, misit circumquaque ad habitacula principum, jubens ut

suos singuli ad aciem instruendam producerent. Omnes promptissime se dicto parere spondederunt; sed redeuntibus nunciis, nullus castris est ¹¹⁶¹ egressus; detrectantibus opus nefarium, ut eis, quorum causam justissimam æstimarent, certamen inferrent Ex alia quoque parte castra Saxo- num non minima seditione quatiebantur: plebs universa tumultuabatur contra principes, quod se frustra in tantas bellorum procellas impulissent. Cum enim nunc victoriam omnia spondeant et oportunitas ad votum ardeat, ad quam ab exordio belli anhelantibus semper animis suspiravissent, si repentina pœnitentia correcti, manus supplices tendant, pacem petant, et ei, a quo tociens elusi sunt iterum se eludendos muliebri socordia et puelli levitate tradant. Duci quoque Ottoni vehementer insistebant ¹¹⁶², ut, accepto super se regno, ducatum sibi præberet ineundi certaminis, et prospera omni promittenti Deo manus suas operamque non negret.

(Feb. 1?) Tunc circumstantes regem hi quorum consilio familiariter uti consueverat, cum subterfugiendæ conditionis studio divina atque humana omnia sollicitantem viderent: *Nullum, inquit, rex, habemus diverticulum: aut æquanimitè suscipienda est conditio quam imposuerint, aut regnum cum magno etiam vitæ periculo amittendum. Ne vis configere, periculumque ¹¹⁶³ armis propulsum; sed qua virtute, putas, is miles hostem congressus proteret, qui modo ad recensendum exercitum non Parvulo intervallo abest hostium infinitis exercitiis; sed cunctis hostibus plus tibi formidandi sunt hi ¹¹⁶⁴ qui lateri tuo familiariter obversantur, qui interim tibi simulata fide blanda loquuntur quumdiu in quibus se sacramento obligaverunt ¹¹⁶⁵ prælio lassere non coguntur. Quod si classica insonuerint, et pressius posito pede aut ¹¹⁶⁶ feriri aut ferire angustis loci coartabuntur, nimirum aut dicto citius disjigunt, aut te deserto ad partes hostium transibunt. Unde satius ¹¹⁶⁷ fuerat Wormaciam ¹¹⁶⁸ non caedere, quam, in extremum discrimen progressum, fide principum tam iniquo tempore experimentum querere. Unum tamen patet incisæ ¹¹⁶⁹ spei undique impeditis rebus effugium, si facturum te quæ postularis incunctanter promittes. Ita et juvenilibus tantium hostium ferocitatem eludere, et periculum, quod faucibus urget evadere, et regnum deinceps, sopitis in perpetuum cunctis simulatibus, potius obtinere. Tum ¹¹⁷⁰ ille non tam ratione victus quam necessitate, cum omnia prius incassum pertempisset diverticula, tandem, accitis ad ¹¹⁷¹ conciliandum principibus, permisit ¹¹⁷², ut pro suo arbitrato certos motus componerent; promittens se indubitata*

VARLE LECTIONES.

¹¹⁵³ bella 4. ¹¹⁵⁴ deest 5. ¹¹⁵⁵ respondere 4. ¹¹⁵⁶ deest 3. s. jam 4. ¹¹⁵⁷ et deest 3. 1158 h. m. 4. ¹¹⁵⁹ nullamque 3. ¹¹⁶⁰ imp. 4. ¹¹⁶¹ deest 4. ¹¹⁶² instabant 3. ¹¹⁶³ periculum 5. ¹¹⁶⁴ voluerit 4. 5? ¹¹⁶⁵ deest 3. ¹¹⁶⁶ obligavere 4. ¹¹⁶⁷ aut feriri desunt 3. 4. 5? ¹¹⁶⁸ satis 3. ¹¹⁶⁹ Wormacia 1. 5? ¹¹⁷⁰ in scise 3. ¹¹⁷¹ Tunc 4. ¹¹⁷² in 4. ¹¹⁷³ promisit 4.

omnibus ¹¹⁷³ annuere, quæ ipsi conficiendis A
s rebus competere judicassent. At illi respon-
nt ¹¹⁷⁴ non aliam prorsus patere viam subter-
ndi, quod strieto ¹¹⁷⁵ jam mucrone cominus
taretur, prælii, quam ut faceret quæ Saxones
lassent. Quod cum sub testificatione nominis
sti spondidisset, profecti sunt ad eos 15 episco-
37) et quicquid principum in castris erat, re-
illis regis voluntatem. Multæ ibi dictæ senten-
multa sunt conquisita argumenta, cum propter
etam regis ferocitatem et sæpenumero specta-
idem nulla Saxonibus viderentur satis, tuta con-

In longum protracta ¹¹⁷⁶ deliberatione, ad
um hoc pacto recuperandæ paci consenserunt
ut, si quando rex, acceptæ læsionis memor,
ntiam revocare, aut aliquid eorum quæ modo, B
ema necessitate compulsus, statuisset, in irritum
re conaretur, omnes, eodem quo nunc sacra-
lo obstricti, arma repeterent, injuriæ obviam
, et tamquam evidentis perjurii reum, cunctis
i principibus suffragium ferentibus, de regno
rbarent. In hac verba omnes ut erant con-
ato agmine ad videndam faciem regis processer-
, ipso die purificationis sanctæ Mariæ (*Febr.* 2),
untibus his qui reparandæ pacis mediatores
nt episcopis et aliis principibus. Quod ille ve-
les honorifice suscepit ¹¹⁷⁸, osculum præbuit, et
s condiciones, quas per internuncios significa-
t, vivæ vocis auctoritate roboravit.

ompositis omnibus ex sententia, his qui partes
ropensius curaverant dona juxta magnificen-
regiam largitus est, dimissisque singulis in lo- C
suum, ipse junctus Saxonibus Goslarium per-
Destinatis etiam circumquaque nunciis man-
t ut ab oppugnatione castellorum exercitus
ceretur, et hi qui in castellis erant nihil dein-
hostile in provinciales facerent, sed ubi pri-
a cibaria, quæ in ¹¹⁷⁹ diutinam belli administra-
em affatim congesta fuerant, consumpsissent,
castella provincialibus traderent funditus di-
da. Nec Saxones magnopere curabant has in-
as, quamvis non minimum haberent suspectas,
in potestatem suam redactum scirent communi
entiæ non posse refragari. Igitur cum vonisset
ariam, juvenes qui in Hartesburg fuerant, qui-
propter res bene gestas in magna apud eum
iratione habebantur, vehementer improbant D
entionem pacis, et quia, secundum prophetam,
dulus directus fuerat in manibus eorum (*Dan.*

viii, 25), multa et supra mensuram suam magnifica
ei promittebant de viribus suis, si in procinctu
perstitisset. Ostentabant etiam ad experimentum
virtutis suæ titulos (338) interfectorum Goslarien-
sium, dispositos per omne illud spacium quod a
Goslaria usque in Hartesburg duobus ferme milibus
¹¹⁸¹ interjacet. Hæc ¹¹⁸² audiendo, molis assuetus
animus et per ætatem gloriæ militaris avidus pau-
latim reformabatur ad ingenium suum atque ad ¹¹⁸³
rigorem pristinum, factique jam non ¹¹⁸⁴ mediocri-
ter pœnitebat. Cumque a Saxonibus promissa sua
reposceretur ¹¹⁸⁵, cœpit rursus callidis responsio-
nibus tervigersari, et petere ut ad conventum prin-
cipum regni communemque audientiam res integra
differretur, quatenus eorum judicio de singulis,
quod honori, quod utilitati rei publicæ conduceret
¹¹⁸⁶, statueretur. Illis annuentibus, præcipit ut 6.
Idus Martii (*Mart.* 10) principes de toto regno Gos-
lariam convenirent.

Statuto die ceterorum principum nullus eo venit
Saxones et Thuringi cum infinita multitudine de
tota Saxonia et Thuringia, sacramento evocati,
aderant, et hant procul a Goslaria castra metati,
legatos ad regem miserunt, agere cum eo de condi-
tionibus quibus inter se et eum pax convenisset.
Triduo integro (*Mart.* 12) ethi, modo supplicando,
modo terrorem bellicum intentando ¹¹⁸⁷, acriter
instabant, et ille sedulitatem instantium lubricis
responsionibus eludere conabatur, et modo de ab-
sentia principum causabatur, ad quorum judicium
ea res potissimum spectaret, modo obnixè flagita-
bat ut, ceteris omnibus juxta conductum manenti-
bus, sola castella, quæ summis impensis ad muni-
mentum ¹¹⁸⁸ regni extruxisset, sibi condonarentur.
His scilicet salvis, facilem ducebat ceterarum rerum
jacturam, eo quod speraret se in his, utcumque
res cecidissent, semper refugium habiturum, et
perpetuas a Saxonibus ejus ¹¹⁸⁹ quam nunc intulise-
nt contumeliæ pœnas exacturum. Jamque, spretis
legatorum supplicationibus, reprobatissimum familiarium
suorum consiliis, fixus obstinatusque persistebat
in proposito, cum subito nunciatur quod Saxones,
omissis ¹¹⁹⁰ internunciis per quos antehac res age-
batur, armati instructique ad palatium tenderent,
nec jam promissa reposcere, sed ei valefacto, re-
gem, quem deinceps belli ducem habeant, consti-
tuere vellent. Præterea archiepiscopus Premensis,
episcopus Citicensis, episcopus Osenbruggensis, et
ceteri, qui propter impensius studium partium ejus

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁷³ deest 3. ¹¹⁷⁴ respondere 4. ¹¹⁷⁵ districtio 4. ¹¹⁷⁶ protracti 5. ¹¹⁷⁷ consensere 3. ¹¹⁷⁸ excepit 1°. ¹¹⁷⁹ ad 4. ¹¹⁸⁰ prophetiam 5. ¹¹⁸¹ miliaribus 1°. ¹¹⁸² Nec 4. ¹¹⁸³ deest 5. ¹¹⁸⁴ deest 3. ¹¹⁸⁵ reposce-
ur 1°. ¹¹⁸⁶ concederet 3. ¹¹⁸⁷ intemptando 3. ¹¹⁸⁸ monumentum 3. 4. 5. ¹¹⁸⁹ omnibus 1. ¹¹⁹⁰ ob-
sis 3.

NOTÆ.

37) De numero dubitavit Stenzel. I, p. 311, n.

38) monumenta sepulcralia; puta cruces ad

viam KR. Denksteine. Ita, apud Juvenalem, *titulus sepulcri* est inscriptio sepulcralis.

¹¹⁹¹ Saxonia effugati, possessionibus nudati pluribus ignominie deformati fuerant, unanimiter circumsteterunt eum, per Deum obsecrantes ut, si minus propriae, saltem eorum calamitatis misereretur, qui, propriis sedibus odio nominis ejus expulsi, anno jam ferme integro per omnes miseras vitam traxissent; fidem se ei in adversis ¹¹⁹² intemeratam servasse, et quaecumque praeter voluntatem accidissent, communicato labore tolerasse; nunc, quoniam Deus tantas rerum procellas benigna vice in sedem reduxisset (339), gauderet sorte sua (340), et ne deinceps tale naufragium incideret, tuta nunc statione locatus provideret. Quod si res tranquillas et propicia Divinitate jam ad honorem ejus ex sententia compositas rursus inturbare atque implicare vellet, quos exitus habiturus esset, ipse prospiceret; se superioribus malis jam usque ad extremam lassitudinem defatigatos, necessario deinceps loco et tempore concessuros, et genti suae, ne denuo patria expellantur, obnoxios futuros. Inter haec verba cum Saxones jam armata multitudine atrium palatii replisse ¹¹⁹³ et ad vim faciendam paratos inconditis motibus perstrepere cerneret, tandem ancipiti periculo permotus, consensit ut duci Ottoni, ducatum Bajoariae reposcenti, intra ¹¹⁹⁴ anni spacium juxta principum jurisdictionem satisfaceret, castella vero sua omnia sine dilatione destrueret, sed ea conditione ut Saxones et Thuringi sua quoque castella quae tempore regni ejus extracta fuissent, pari modo diruerent, cetera etiam omnia, quae in Gerstungun ¹¹⁹⁵ pollicitus fuerat, fide integra exsolverentur ¹¹⁹⁶. Nec perficiendis quae promiserat improbitas Saxonum ulla indulget inducias. Unde continuo missis circumquaque nunciis, Vokenrot ¹¹⁹⁷ et Spatenberg et cetera castella, de quibus quaestio promulgata fuerat, succendi ac penitus dirui fecit. In Hartesburg muri tantum sunt diruti, quantum ad infirmam munitionem difficultatemque loci ¹¹⁹⁸ adimendam sufficeret. Ceteris aedificiis status mansit incolumis, eo quod ecclesia illic constructa et canonicorum congregationi instituendae locus attulatus fuisset. Ita pacatis Saxonibus, rex Goslaria decedens, Wormaciam abiit, ibique totam quadragesimam (*Mart. April.*), ab omni deinceps belli apparatu feriatas, exegit.

Porro vulgus Saxoniae, id potissimum quod contignas castello Harstesburg villulas incolebat, vehementer offenderat, quod in Hartesburg ulla servatae essent reliquiae; nec quicquam tantis laboribus

A actum putabant, stante atque incolumi castello, quod omnium cladum quas acceperant caput principumque extitisset, et quod circumjacentis regionis opulentissimas quondam villas nunc in horrorem vastamque solitudinem redeegisset; non detulisse regem cultui divino, sed sub praetextu religionis crudelitatis suae patrocinium ¹¹⁹⁹ quaesivisse, ut scilicet, instaurato post modicum bello, cum haec ira Saxonibus deferbuisset, locum habeat ¹²⁰⁰ ubi milites suos rursus ad eversionem Saxoniae tute emittat, tuto recipiat, et tunc tanto victis incumbat infestior, quanto nunc discedat Saxonum laetis successibus efferatior. Haec vicissim intemperatis clamoribus serendo, in magnam se ferocitatem inflammaverunt ¹²⁰¹. Igitur tercio die (342) postquam rex abscesserat ¹²⁰², insciis inconsultisque principibus, facto grege in Hartesburg irruunt, quod residuum erat murorum a fundamento dejiciunt, lapides longe lateque dispergunt. Ceteris aedificiis, quae indulgentia principum integra servaverat, idem faciunt, ecclesiam, quae ¹²⁰³ accelerandi operis studio interim lignis elegantissime constructa fuerat, incendunt ¹²⁰⁴, thesauros diruunt, altaria confringunt. Postremo, ne qua regi instaurandi castelli occasio reliqua esset, filium ejus et fratrem, quos ille ad gratificandum popularibus locum ibi tumulaverat, effodiant, aguntque omnia, quantum possunt, ne administrando bella deinceps mons complanatus ullam prestare possit ¹²⁰⁵ oportunitatem. Reliquias sanctorum, quae effractis altaribus erutae fuerant, et effossa defunctorum corpora abbas ex vicino canobio (342), oportune superveniens, furanti vulgo eripuit atque in suum monasterium cum honore transvexit.

Perlatas ad principes Saxoniae rumor admissi facinoris grandi eos formidine percussit, ne rex, tanta injuria exacerbatus, causaretur ab ipsis foedus esse violatum, et justam exinde occasionem instaurandi belli nactus, cunctas adversus eos regni vires concitaret. Id consulto prevenire cupientes, graviter in eos qui tale flagitium admiserant animadvertunt ¹²⁰⁶. Deinde legatos ad regem mittunt, obsecrantes per Deum ut se habeat excusatos; nec conscios se tanti sceleris nec inceptores extitisse, patratumque non secus quam ipsum graviter et iniquo animo ferre; quod si minus fidei habeat negantibus, peratos se quovis genere satisfactionis dictis fidem facere et violatae pacis a se suspicionem amovere. Ille vehementer efferatus, quod dolorum pristinum,

VARIAE LECTIONES.

¹¹⁹¹ deest 5. ¹¹⁹² adversus 3. ¹¹⁹³ implese *superscr.* re 3. ¹¹⁹⁴ inter 4. ¹¹⁹⁵ Gerstungun 1. 4. 5? ¹¹⁹⁶ exolverentur 1. 4. ¹¹⁹⁷ Volkenrott 3. ¹¹⁹⁸ loca *superscr.* loci 4. ¹¹⁹⁹ quesivisse p. 3. ¹²⁰⁰ haberet 4. ¹²⁰¹ inflammare 4. ¹²⁰² abscesserat 5. ¹²⁰³ quam — construxerat 3. ¹²⁰⁴ accendunt 3. ¹²⁰⁵ possit 4. ¹²⁰⁶ animadvertentur 1*

NOTE.

(339) Cf. Horat., Epod. xiii, 7, 8.

(340) Cf. supra a. 1071.

(341) Hoc non ante d. 17 Mart., sed paucos dies post factum esse putat Delius in libro de castro

Harzburg., p. 85, sq.

(342) Abbatem monasterii Ilseburgensis fuisse, suspicatur Delius, l. c., p. 86, sq.

qui necdum in cicatricam cutam obduxisset, recentibus injuriis exulcerasset: *Quandoquidem, inquit, nec forenses leges contra violentiam Saxonum quicquam proficiunt, nec injurias meas, desertus a milite, armis persequi* ¹²⁰⁷ *valeo: ad leges ecclesiasticas, jam necessitate coactus, confugiam, et ubi humana cessant auxilia, divinam opem implorabo.* Protinus legatos Romam misit, sedem apostolicam contra eos ¹²⁰⁸ interpellare, qui ecclesiam incendissent, altaria confregissent, sepulchra violassent, et odio viventis in sepultos cineres barbara crudelitate debachati fuissent. Pascha ¹²⁰⁹ Babenberg celebravit (*April.* 20), erantque cum eo archiepiscopus Mogontinus, dux Carentinorum Bertoldus, et alii quam plures ex his qui bello Saxonico ab eo defecerant. Cum enim crimen rebellionis Saxonibus donasset, aliis regni principibus, qui conjunctionis socii fuerant, quod juste succenseret, non habebat.

Ipsa tempore Coloniae res accidit digna omnium honorum miseratione et lacrimis, incertum levitate vulgi an factione eorum qui vicem rigis in archiepiscopum ulcisci cupiebant. Id magis venit in suspicionem, quod cum celebre apud omnes esset nomen Wormaciensium pro eo quod regi ¹²¹⁰ fidem in adversis servasset et episcopum rebellare temptantem civitate expulissent, Coloniae pessimum exemplum æmulati, suam quoque devotionem insigni aliquo facinore regi gratificare vellent. Ad ¹²¹¹ patrandum quod nefarie machinabantur, casus idoneam attulit occasionem. Archiepiscopus pascha Coloniae celebravit, eratque cum eo episcopus Mimigardens ¹²¹², ad communicanda tantæ solemnitatis gaudia familiaris amicitiae obtentu evocatus. Cumque, exactis ex parte feriis paschalibus (*April.* 23), abscedere pararet, hi qui archiepiscopi domestica ¹²¹³ negotia curabant jubentur ad evectionem ejus navem ¹²¹⁴ idoneam providere. Lustratis perspectisque ¹²¹⁵ omnibus, unum mercatoris cujusdam prædivitis navim, quia in eos usus competens videbatur, occupant, easque in ministerium archiepiscopi, ejectis mercibus quas habebat, ocie expediri jubent. Negantibus famulis ¹²¹⁶ qui navim servandam susceperant, vim, nisi mature ¹²¹⁷ jussa capessant, minitantur. Illi quantum poterant citato cursu ad dominum navis rem deferunt, et quid facto opus sit, consulunt. Habebat ille filium adultæ ætate non minus audacia quam viribus excellentem, et tum propter generis affinitatem tum ob me-

A rita sua primoribus civitatis maxime ¹²¹⁸ carum et acceptum. Is, assumptis famulis suis et juvenibus ex civitate, quantos in ea trepidatione in auxilium suum consciscere potuit, concitus ad navem ¹²¹⁹ evolat, et ministros archiepiscopi, acriter ut navis exocuperatur insistentes, cum injuria proturbat. Dehinc advocatum urbis (343), in idem opus succedentem tumultusque instaurantem, simili constantia repellit, fundit et fugat. Jamque et his et illi, sui singulis ¹²²⁰ amici armati subsidio accurrunt, et ad magnum ¹²²¹ discrimen pugnamque accipitem res spectare videbatur. Perlato nuncio ad archiepiscopum, quod atrocissima seditione confunderetur civitas, misit festinanter ad sedandos motus populi, irarumque plenus minabatur se proxima sessione seditiosos juvenes merita pœna coherciturum. Erat quippe vir omni genere virtutum florentissimus et in causis tam rei publicæ quam ecclesiæ Dei spectatæ sæpius ¹²²² probitatis; sed unum in tantis virtutibus vicium tamquam tenuis in pulcherrimo corpore nævus ¹²²³ (344) apparebat, quod, dum ira incanduisset, linguæ non satis moderari poterat, sed in omnes sine personarum acceptione rixas et convicia amarissima rotabat. Hoc in se, cum iram paululum digessisset, vehementer et ipse reprehendebat. Vix ad rodicum direpta ¹²²⁴ est concertatio. Sed ferox animis et elatus primo successu juvenis non cessabat interturbare omnia percurrensque civitatem, varios sermones per populum serebat ¹²²⁵ de insolentia et austeritate archiepiscopi, qui totiens injusta præciperet, totiens innocentibus sua adimeret, totiens honestissimos cives procacissimis verbis incesseret. Nec difficile fuit in hominum genus in omne quod velles, tamquam folium quod vento rapitur, transformare, quippe qui ab ineunte ætate inter urbanas delicias educati, nullam in bellicis ¹²²⁶ rebus experientiam habebant, quippe post venditas merces inter vina et epulas de re militari disputare soliti, omnia quæ animo occurrissent tam facilia factu quam dictu putabant, exitus rerum metiri nesciebant ¹²²⁷. Prætereain mentem veniebat Wormaciensium insigne præclarumque facinus, quod episcopum suum, insolentius agere incipientem, urbe expulissent, et cum ipsi multitudine opibus armisque instructiores sint, dedignantur ¹²²⁸, quod inferiores æstimentur audacia, et archiepiscopum, tyrannico sibi fastu imperitantem, tam diu muliebriter patiantur. Con-

VARLÆ LECTIONES.

¹²⁰⁷ prosequi 3. ¹²⁰⁸ eo 5. ¹²⁰⁹ Rex pascha 4. ¹²¹⁰ regis 4. ¹²¹¹ sequentia exscripsit Vita S. Ann. l. I I. c. 21. (1 b.). ¹²¹² Mimigarden 3. Mimigardendensis 1. 1 b. et infra. ¹²¹³ deest 4. ¹²¹⁴ navim 1 b. codd. hic navem mox navim. ¹²¹⁵ proep. 3. ¹²¹⁶ deest 3. 4. 5. ¹²¹⁷ i. mat. 3. ¹²¹⁸ per maxime 4. ¹²¹⁹ navim 1 b. ¹²²⁰ singuli 3. 4. 5. ¹²²¹ magnam 4. ¹²²² sepe 4. ¹²²³ nervus corr. nœvus 4. ¹²²⁴ direpta 3. ¹²²⁵ serencia 5. ¹²²⁶ ibecilis 5. ¹²²⁷ nescientes 1 b. ¹²²⁸ indignantur 3.

NOTÆ.

(343) Advocati urbium dicebantur prætores, qui nomine regum jus dicebant, quales in plerisque imperialibus urbibus præci imperatores habue-

runt.

(344) Cf. Horat., Sat. I, 6, 66: *velut si Egredio, inspersos reprendas corpore nævos.*

ferunt primores inepta consilia, sævit vulgus intemperans novarum rerum studio, et per totam civitatem spiritu diabolico raptatum, ad arma conclamat (345); nec jam archiepiscopum urbe expellere sicut Wormarcienses, sed per omnes cruciatus trucidare, si copia detur, conspirat¹²²⁹. Natalis erat beati Georgii martiris, qui eo anno 4. feria ebdomadæ paschalis obvenerat (346); et archiepiscopus, celebrata missarum solemnitate apud Beatum Georgium, cum sermonem faceret ad populum, præ sagio quodam futurorum, nescius ipse mali quod imminabat, contestatus fuerat audientibus quod civitas diabolo in potestatem tradita esset et propediem peritura, nisi jamjam impendentem iram Dei per pœnitentiam inflectere maturarent. Igitur post meridiem, inclinata jam die in vesperum, cum igni oleum¹²³⁰ (347), iracundiæ accessisset ebrietas, ex omnibus partibus urbis ruunt ad curtim archiepiscopi, et cum¹²³¹ celebri quodam loco cum episcopo Mimigardefurdensi¹²³² cœnantem adorti, tela contorquent, saxa jaciunt, nonnullos ex assistentibus interficiunt ceteros plagis et vulneribus confectos in fugam vertunt. Iter hæc conspicantur quamplurimi ipsometalium furiarum in centorem demonem¹²³³ præcurrere insanienti populo, galeatum, lorcatum igneo mucrone terribiliter fulgurantem, nec ulli quam sibi similiorem. Cumque militari quodam classico cunctantes ut se in pugam sequerentur, concitaret, in ipso impetu, quo portarum seras effractus vociferando irruebat, repetente ex oculis sequentium disparuit (April. 23). Archiepiscopum sui, inter cuneos hostium nubemque jaculorum (348) vix et œgre expeditum, in templum sancti Petri abripiunt¹²³⁴, foresque non modo seris et vectibus, sed ad motis etiam magnis molibus obfirmant. Sæviant foris, et instar inundantis aquæ rugiunt vasa diaboli, plena vino furoris Dei, et per omnia episcopii¹²³⁵ penetralia discurrentes, fores infrigunt, thesauros¹²³⁶ diripiunt, vasa vinaria concidunt, et dum vina in diutinos¹²³⁶ usus summa ope congesta præcipitantius effundunt, repletum subito cellarium ipsos — quod dictu quoque ridiculum sit — inopinis fluctibus periclitatos pene suffocaverat. Alii, capellam archiepiscopi irrumpentes, altare¹²³⁸ spoliant, sacra vasa pollutis manibus contrectant, vestimenta pontificalia diripiunt, dumque omnem suppellectilem sacri ministerii curiosa, immo furiosa, diligentia evertunt, reperientes illic

A quemdam præ timore se in angelo¹²³⁹ occultantem, et putantes quod archiepiscopus esset, interficiunt, non sine gratulabunda exprobratione¹²⁴⁰, quod petulantissimæ linguæ tandem aliquando modum imposuerint¹²⁴¹. Sed cognito quod decepti similitudine essent, et archiepiscopus¹²⁴² intra¹²⁴³ templum sancti Petri et loci religione et murorum firmitate se tutaretur, undique conglobati ipsum templum obsident, muros perfringere dedita opera moliantur, postremo, nisi ocius sibi tradatur archiepiscopus, ignem quoque¹²⁴⁴ se¹²⁴⁵ adhibituros, minitantur. Tum¹²⁴⁶ his qui intus erant videntes obstinatos esse ad necem ejus animos populi, ne ebrietate sola, quæ tempore digeri solet, sed pertinacibus¹²⁴⁷ etiam odiis et frenetico quodam furore homines agitari, suadent ei, ut mutato habitu effugere conetur de ecclesia et fallere obsidentes, hoc facto et sacras ædes incendii¹²⁴⁸ et se mortis periculo liberaturus¹²⁴⁹. Oportunum fugæ patrociniū tempus pollicebatur. Seditione in mediam noctem protracta, horrebant omnia tenebris et caligine, ut haut facile cuiquam esset vultus occurrentium discernere. Angustus aditus patebat de templo in dormitorium, item de dormitorio in atrium domumque canonici cujusdam, adhærentem muro civitatis. Ique ante paucos dies ortæ seditionis impetraverat ab archiepiscopo, Deo ad salutem archiepiscopi hæc ipsum misericorditer providente, ut rupto muro civitatis parvulum sibi posticum facere sineretur. Ibi eductus archiepiscopus, applicitis properè in evectionem ejus et comitum ejus¹²⁵⁰ quatuor equis, abiit, opacæ noctis tenebris, ne ab obviantibus agnosceretur, commodissime usus; repertoque post modicum episcopo Mimigardefurdensi (April. 24), sociis jam pulchre pro ea tum calamitate constipatus, in locum cui Nussen¹²⁵¹ (349) nomen est pervenit. Interim hi qui circa templum erant crebris arietum ictibus muros quatiebant, eratque confusa vox tumultuantium et fidem Dei omnipotentis testantium¹²⁵² quod non evasurus esset manus sua, non decepturus obsidentium diligentiam, etiamsi in minima terræ reptilia se transfiguraret. E contra hi qui¹²⁵³ obsidebantur, nunc supplicando, nunc pollicendo quod diligentissime quæsitum, si inveniretur, ipsis tradituri essent, callide ludebant operam perurgentium, usque quo archiepiscopum longius

D evectum atque in tuta jrm¹²⁵⁴ loca progressum esse

VARIÆ LECTIONES.

¹²²⁹ conspirant 1 b. ¹²³⁰ ol. acc. ir. ebr. 3. ¹²³¹ cum 4. ¹²³² Mimigardefurdensi 5. Monasteriensi 1 b. ¹²³³ dyabolum ¹²³⁴ arripiunt 3. 4. 5. ¹²³⁵ episcopi 4. ed. 2. ¹²³⁶ thesauros 3. 4. (*semper*). ¹²³⁷ divinos 3. ¹²³⁸ altaria 3. ¹²³⁹ angulo altaris occ. 1 b. ¹²⁴⁰ gr. exultatione et expr. 4. ¹²⁴¹ imposuerunt 3. ¹²⁴² episcopus 1 b. ¹²⁴³ inter 4. ¹²⁴⁴ deest 4. ¹²⁴⁵ deest 4. ¹²⁴⁶ Tunc 1 b. ¹²⁴⁷ deest 1 b. ¹²⁴⁸ incendio 1 b. ¹²⁴⁹ liberaturus 3. ¹²⁵⁰ deest 4. ¹²⁵¹ nuse 1 b. nussen 1. 3. ¹²⁵² attestantium 3. ¹²⁵³ deest 5. ¹²⁵⁴ deest 1 b.

NOTÆ.

(345) *Vulgus* — ad arma conclamat. Exempla hujus dictionis vid. ap. Mitscherlich et Orell., ad Horat., Od. I, 35, 16.

(346) Cf. Wedekind, Not., t. II, fasc. 8, p. 408, 209.

(347) V. supra a. 1063.

(348) *Nubemque jaculorum*. Ita Liv. 21, 55, 6: *velut nube jaculorum*.

(349) Neuss.

arbitrarentur. Tum demum reclusis foribus, ipsos ingredi et pro libitu suo quærere sinunt, adjiciuntque, frustra eum quæri intra septa templi, quem certo comperissent primo incursu concitatæ multitudinis clara adhuc die urbe egressum, jam in longinquas partes transire potuisse; idque magis suspicandum, quod, contractis undique per moram nocturni temporis copus, primo mane ad occupandam armis civitatem sit adventurus. Igitur ingressi, cum omnia templi penetralia diligentius investigando evertissent, vix tandem admissa fide quod falli potuissent, deinceps ab inquisitionis studio ad tuendam urbem animos vertunt, armatanque multitudinem circumquaque per propugnacula disperunt. Inter hæc arreptum quemdam de turba super portam urbis ad ignominiam archiepiscopi ¹²⁵⁵ suspendunt; magis in hoc furori ¹²⁵⁶ suo, quo præcipientes raptabantur, satisfaciens, quam quod crimen ullum suspensio dignum misero obtendere possent ¹²⁵⁷. Mulierem etiam quandam de summitate murorum præcipitant fractisque cervicibus interficiunt (*April. 24, 25*); hoc ei crimini ¹²⁵⁸ dantes, quod homines plerumque magicis artibus dementare infamata fuisset. Sed hoc scelus commodiori ¹²⁵⁹ tempore et peccatiore animo vindicare debuerant. Induxerant etiam in animum, nisi Deus consulens servis suis breviasset dies amentia eorum, ut monachos de Sancto Pantaleone ¹²⁶⁰ omnes trucidarent, pro eo quod, expulsis ab archiepiscopo prioribus monachis, novum illic inusitatumque ¹²⁶¹ religionis genus instituissent: Præterea juvenes impigros, citato quantum possent gradu, ad regem ire jubent, nunciare ei quæ gesta fuerant, et suggerere ut quantocius veniat vacantem expulso archiepiscopo civitatem occupare; in eo verti salutem civitatis et ipsius utilitatem maximam, ut grandia molientem de vindicanda injuria sua archiepiscopum anticipare (350) conetur. Talibus furis toto triduo agitantur. Postquam auditum est per provinciam et celebri rumore vulgatum quod Colonienses archiepiscopum, probro ¹²⁶² et contumeliis affectum, urbe fugassent, exhorruit omnis populus novitatem rei, atrocitatem sceleris, spectaculum humanarum rerum, quod vir tantarum in Christo virtutum tam indigna perpeti Deo aspiciente potuisset. Magna ejus in pauperes liberalitas, multa in divinis rebus devotio, multa in humanis moderatio, vehemens in corrigendis legibus studium, libera in corripiendis qui male agerent severitas omnium ore celebrabantur, earumque rerum commemoratio non mininum

A ei gratiæ apud populares conciliabat. Exclamant omnes ad suam magis injuriam pertinere violatam pontificalis nominis majestatem, et mori sibi satius esse quam ut tantum flagitium suorum temporum inultum patientur. Igitur per quatuor vel quinque miliaria circumquaque ad arma conclamant; multa hominum milia dicto citius concurrunt, nullo qui per etatem arma ferre posset tam religiosam militiam detrectante; conglobatique in unum rogant archiepiscopum et cunctantem vi ¹²⁶³ impellunt ut ad recuperandam civitatem quantocius festinet; se pro eo dimicaturus, et, si ea necessitas incumbat, oves pro pastore, filios pro patre libenter mortem excepturos; quod nisi Colonienses maturent venientem suscipere et pro ipsius arbitratu satisfacere offenso, se aut ingesto igne populum ¹²⁶⁴ cum civitate consumpturos, aut dissipato muro eum super congeriem occisorum in cathedram pontificalem reducturos. Ita archiepiscopus quarto die postquam exierat (*April. 26*), magnovallatus agmine, ad urbem accessit. Quod ubi Coloniensibus compertum est, et se tantæ tamque efferatæ multitudinis impetum nec muro nec acie sustinere posse animadvertunt, tum primum furor deflagrare, ebrietas vanescere ¹²⁶⁵ cepit; magnoque terrore concussi, obviam legatos de pace miserunt, se reos confitentem et omnem qua ¹²⁶⁶ vita incolumi juberentur pœnam pendere paratos. Archiepiscopus digne pœnitentibus se veniam non negaturum, respondit. Tum ¹²⁶⁷, celebrata missarum solemnitate apud Sanctum Georgium, eos qui pontificem sede propria expulissent, qui ecclesiam homicidio polluisent, qui templum Sancti Petri hostiliter impetissent, qui cetera religionis jura ausu barbaro temerassent, episcopali banno ad satisfactionem vocavit. Protinus omnes nudis pedibus, laneis ad carnem induti, processerunt, vix et ægre impetrata pace multitudinis quæ circa episcopum erat, ut hoc toto facere sinerentur. Nam et vehementer ei succensebant, quod, dum immoderatus clementiam ostentando popularis fieri vellet, nefarios homines ad audenda nequiora hujus sceleris impunitate animaret. Archiepiscopus eos postero die ad suscipiendam secundum canonum scita pœnitentiam tam immanis flagitii ad Sanctum Petrum præsto esse jubet. Ipse progressus ad Sanctum Georonem, ibi extra urbem pernoctare statuit; veritusque ¹²⁶⁸, quod tradita civitate vis concitatæ multitudinis inhiberi non posset, sed partim injuria partim prædæ cupidine accensi acerbius sævirent in populum, obnixè rogat provinciales qui secum

VARIE LECTIONES.

¹²⁵⁵ episcopi 1b. ¹²⁵⁶ furore 3. ¹²⁵⁷ Alteri crura succiderunt. *add.* 1b. ¹²⁵⁸ criminis 1b. ¹²⁵⁹ commodiori 4. ¹²⁶⁰ Panthaleone 3. 4. ¹²⁶¹ que deest 3. ¹²⁶² probro 3, ¹²⁶³ deest 3. 5. ¹²⁶⁴ populus 4. ¹²⁶⁵ evanescere 1b. ¹²⁶⁶ que 8. ¹²⁶⁷ Tunc 4. ¹²⁶⁸ que deest 4.

NOTÆ.

(350) *Archiepiscopum anticipare* (cf. a. 1077). Ita absolute Lucret., V, 658. Varro ap. Non., 70, 13. Plin., Hist. nat. nat. 2, 47.

erant, ut singuli in sua cum pace recederent¹²⁶⁹; satis se opera eorum usum, et evidens tulisse documentum quid animi oves erga pastorem, filii erga patrem gererent; asperrimam partem negotii multa eorum virtute exactam esse; et cetera quæ restent facile jam privata ac domestica manu posse confici; proinde, quod bonum felix faustumque esset, abirent in domos suas, hanc reportantes spem, quod hujus beneficii gratia apud eum, seu vivum seu defunctum, perpetuo mansura foret. Hoc vix impetrato, milites suos, quantos ad comprimendos urbanos motus, si qui forte levitate vulgi instarentur, sufficere putabat, præcedere in civitatem jubet (*April.* 26), secutus ipse proxima luce, cum eorum qui præcessissent diligentia, ne quid forte insidiarum lateret in civitate, præcavisset. Ea nocte sexcenti¹²⁷⁰ aut eo amplius mercatores opulentissimi, ex urbe profugi, ad regem se contulerunt, intercessionis ejus opem adversus archiepiscopi¹²⁷¹ sævitiam imploraturi (351). Ceteri ingresso archiepiscopo civitatem, et toto triduo juxta conductum expectanti (*April.* 27-9), minime se præsentaverunt ad proponendum aliquod satisfactionis genus. Unde indignitatem rei non ferentes episcopi milites, in scio, ut plurimi asserunt, atque inconsulto archiepiscopo, arma rapiunt, domos incursant, possessiones diripiunt, occurrentes partim sternunt, partim captos in vincula conjiciunt, et prorsus, ut veritati vel coacto¹²⁷² assentiamur, multo ferocius quam tanti pontificis existimationi competeret justæ ultionis negotium exsecuntur¹²⁷³. Sed gravior morbus acriori indigebat antidoto. Filius supra memorati mercatoris, qui primus seditione inflammaverat populum, et pauci alii luminibus sunt orbat, nonnulli virgis cæsi ac detonsi, omnes gravissimo rei familiaris dampno¹²⁷⁴ multati atque jusjurandum dare compulsi quod deinceps archiepiscopo civitatem contra omnium hominum violentiam, quantum consilio et armis possent, vindicaturi essent, et eos qui ex urbe profugerant, quoad digne archiepiscopo satisfacissent, semper pro infestissimis hostibus habituri. Ita civitas, paulo ante civibus frequentissima et post Mogontiam caput et princeps Gallicarum urbium, subito pene redacta est in solitudinem; et cujus plateæ

vix capiebant stipata vianthum examina, nunc rarum ostendit hominem, silentio et horrore omnia desiderii quondam ac deliciarum loca possidentibus. Nec futurum hoc dubia significaverant præsgia. Peregrinus quidam ad celebrandam¹²⁷⁵ palmarum festivitatem illuc ipso anno devenerat. Is vidit¹²⁷⁶ per somnium¹²⁷⁷ corvum quendam horrendæ magnitudinis per totam volitare Coloniam, et terribiliter crocitando populum, tali spectaculo attonitum, huc et illuc agitare; supervenire post hæc¹²⁷⁸ virum tam veste quam forma præcellentem, qui et corvum horrifico sonitu perstreptem urbe expelleret, et populum, mente consternatum jamque¹²⁷⁹ extrema omnia formidantem, cassa formidine absolveret. Cumque a circumstantibus interpretationem somnii horrore concussus quæreret audivit, quod civitas propter peccata populi diabolo in potestatem tradita fuisset, sed interventu Georgii¹²⁸⁰ martiris liberata, instantis jam atque a Deo prædestinati interitus necessitatem evasisset¹²⁸¹.

(*April. Mai.*) Rex, celebrata in¹²⁸² Babenberg paschali solemnitate, in Nourenberg¹²⁸³ perrexit obviam legatis apostolicæ sedis (352). Erant autem hi: mater ejus imperatrix, episcopus Ostiensis (353), episcopus Prænestinus (354), episcopus Curiensis (355), episcopus Cumensis (306), missi a Romano pontifice, componere, si possent, multo jam tempore vacillantem statum Galliarum. Nectamen cum rege sermonem communicare sæpius rogati consenserunt donec secundum ecclesiasticas leges pœnitentiam professus, per judicium eorum anathemate absolveretur, pro eo quod propter venditas ecclesiasticas dignitates simoniacæ hereseos insimulatus fuisset apud sedem apostolicam. Itaque petierunt verbis Romani pontificis, ut sinodum tenere intra¹²⁸⁴ Gallias pace episcoporum sinerentur. Vehementer hoc¹²⁸⁵ abnuerunt omnes episcopi tanquam inusitatum longeque a suis rationibus alienum, nec se hujus auctoritatis privilegium ulli alii præterquam ipsi Romano pontifici umquam delaturos affirmabant (357). Siquidem intenderat Romanus pontifex ut omnes episcopos et abbates, qui sacros gradus precio redemissent, discussione habita, deponeret; jamque hæc de causa Babenbergensem episcopum et alios

VARLÆ LECTIONES.

¹²⁶⁹ recederant 3. ¹²⁷⁰ sexcenta 4. ¹²⁷¹ episcopi 1 b. ¹²⁷² coacti 1. 5 ? ¹²⁷³ exsecuntur 1. 4. ¹²⁷⁴ exequantur 1 b. ¹²⁷⁵ deest 2. ¹²⁷⁶ deest 5. ¹²⁷⁷ celebrandum 3. ¹²⁷⁸ videt 4. ¹²⁷⁹ somnum 1. ¹²⁸⁰ hoc 4. ¹²⁸¹ que deest 3. 4. ¹²⁸² sancti Georgii 4. ¹²⁸³ evasit 3. ¹²⁸⁴ deest 4. ¹²⁸⁵ ita 4. Nurnberg 3. Nurnberg 1. ¹²⁸⁶ inter 4. ¹²⁸⁷ hec 3. 4. 5.

NOTÆ.

(351) Quos postea anathemate punivit; cf. epistolam ab Annone ad Uotonem Trevirensis scriptam, in cod. regio Hannoverano, f. 248. W.

(352) Cf. Gerbert de Rudolpho Suev., p. 35. Legationis hujus ipse meminit rex Henricus in dipl. dato vi Kal. April., a. 1076, quo donationem facit Ecclesiæ Rueggispergensi in Helvetia: *Jubente matre mea Agnete, quæ cum apostolici Gregorii legato Geroldo Hostiensi episcopo et cardinalium primo præsens aderat.* Vid. Schœpflin, *Hist. Zaringo-Bad.*, t. V, p. 22. Marianus Scotus ad ann. 1074 legatos indicat tantum duos. Ipse Gregorius etiam duos modo commemorat in epist. ad Germanos ap. Brunonem c. 72.

D Cf. Mascov commentar. De reb. imper. R. Germ. sub Henrico IV et T, p. 52, sq., not. 3. Stenzel, l. p. 352, sqq.

(353) Geroldus (Gerardus) Ratisbonæ in Germaniæ natus, factus Ostiensis episc. a. 1072, captus est ab Henrici militibus, cum legatus ad illum Mediolanum missus esset a Gregorio. Obiit Romæ d. 6. Dec. a. 1077.

(354) Humbertus (Hubertus, Ubertus) cardinalis Prænestinus creatus fuit ab Alexandro II.

(356) Henricus.

(356) Rainaldus.

(357) Insignis hic locus est propter veterem liber-

nonnullos ab omni divino officio suspenderat, donec coram venientes inustum sibi crimen hereseos digna satisfactione purgarent. Et rex quidem cupide [hoc ¹²⁸⁶] volebat odio Wormaciensis episcopi et quorundam aliorum, qui eum bello Saxonico offenderant; quos hac calumpnia involvendos et dignitatis suæ detrimenta passuros, spe certissima præsumperat. Sed quia per legatos res tanta confici posse desperabatur, consulto in audientiam ipsius Romani pontificis dilata est.

Rex, dimissis legatis, non solemni more indictam expeditionem, sed repentino ac tumultuario milite (358) collectum exercitum ducere [parabat ¹²⁸⁷] in Ungariam, comperto quod Salomon rex Ungariorum a Joiade, Beli filio, bello ¹²⁸⁸ impetitus ¹²⁸⁹ et tribus jam præliis victus, amisso exercitu, vix de regno effugisset. Ut ejus miseriam subveniret, et affinitati præstabat, quam tradita illi ¹²⁹⁰ in conjugium sorore sua contraxerat, et utilitatibus propriis, quia magnam ei partem regni sui pollicitus fuerat, si ejus beneficio ¹²⁹¹ expugnatis hostibus in regnum restitueretur. Cumque Ratisponam venisset, insecuta est eum legatio familiarium ejus, nunciantium quod Willelhelmus cognomento Bostar (359) rex Anglorum, ab ¹²⁹² archiepiscopo Coloniensi vana pollicitatione illectus, cum magno exercitu adventaret, regni sedem Aquisgrani occupare paratus. Territus rex tam atroci nuncio, ac privatæ rei curam externis negotiis antehabendam ratus, omissa ¹²⁹³ in Ungariam expeditione, ad Renum concitus remeavit. Pentecosten Mogontia celebravit (Jun. 8), splendide ac populariter ab archiepiscopo Mogontiacensi acceptus atque habitus. Inde cum Coloniæ ire instituisset, multum spirans irarum et comminationis in archiepiscopum Coloniensem, ille, missis in occursum ejus nunciis, mandavit falsam omnino ac scenicis figmentis similem esse fabulam quam in eum æmuli sui composuissent, hi nimirum qui eum paulo ante urbe expulissent, et nunc ad opprimendum eum, quoniam armis non possent, mendaciis grassarentur; se non ita rationis expertem vel communis commodi negligentem esse, ut in ultionem privatæ injuriæ patriam suam barbaris prodere velit, nec ea levitate a puero vitam ¹²⁹⁴ instituisse, ut quisquam sanum aliquid sapiens tam inepta de se suspicari possit ¹²⁹⁵. Impetrata per legatos coram veniendi copia, in Andernachin ¹²⁹⁶ regi occurrit. Cumque rex de his quæ compererat ¹²⁹⁷

A severissime quæstionem promulgaret, proditæ quidem rei publicæ crimen, quod objiciebatur, sacramento purgavit. Cetera quæ delata fuerant, ait rex se veteri amicitia ac pontificali nomini ¹²⁹⁸ condonare, nec pro jure suo expostulare velle. Ita non extinto sed interim cohibito furore, Coloniæ processit. Ibi postero die ad judicandum populo assedit, sperans, per accusationem ¹²⁹⁹ eorum quos archiepiscopus propter injurias suas ¹³⁰⁰ pena affecerat, occasionem sibi futuram, ut eum, seditione concitata, rursus civitate exturbaret, vel propter oppressos per calumpniam innocentes saltem reum majestatis faceret. Sed ille omnes accusationum ¹³⁰¹ strophas (360) responsi veritate ¹³⁰² ac sententiarum gravitate tamquam araneorum telas dirupit ¹³⁰³. Postquam rex innocentia ¹³⁰⁴ ejus ac vitæ integritate consiliis quoque omnia septa vidit, nec ullum patere locum calumpniæ, ad aliud se vertit genus injuriarum. Exegit ab eo, non precibus quidem ut oportuit, sed imperiosa quadam auctoritate, ut Coloniensibus admisæ in se temeritatis veniam daret, excommunicatosque ecclesiæ reconciliaret; præterea ut, ad firmamentum conservandæ erga se in perpetuum fidei, sex sibi ex militibus suis obsides daret. Utrumque ille cum magna constantia negavit: obsides quidem, quod nullus regum priorum tale quid ab aliquo præcessore ¹³⁰⁵ suo postulasset; excommunicatorum ¹³⁰⁶ autem reconciliationem, quod sine digna pœnitentiæ satisfactione excommunicatos in ecclesiam recipi leges ecclesiasticæ vetarent. Imminebat ille vehementer, comminans omnia se incommoda ¹³⁰⁷ illaturum, et cuncta quæ illius sint ferro et igne demoliturum. Perstabat hic fluxus in proposito, dicens se mori ¹³⁰⁸ quidem paratum, si ipse cum Coloniensibus conspirasset ad eum interficiendum, sed numquam retinendæ vitæ studio ab jure ¹³⁰⁹ ad injuriam declinaturum. Diu anceps erat pugna, et utrorumque milites magna concusserat sollicitudo expectatione tam tristis spectaculi. Tandem evictus rex ab his quorum consiliis plurimum tribuebat, flexit sententiam, et ait malle se cum eo beneficiis certare quam maleficiis, et, si eum fidum sibi devotumque in causis rei publicæ experiretur, primum deinceps inter amicos habiturum. Hoc modo reconciliatus archiepiscopo, Aquisgrani ¹³¹⁰ perrexit, et adversus ea quæ de irruptione barbarorum fama vulgaverat, eam ¹³¹¹ regni partem, quantum poterat, communivit.

VARIE LECTIONES.

¹²⁸⁶ deest 3. 4. 5. ¹²⁸⁷ deest 3. 4. 5. ¹²⁸⁸ deest 3. ¹²⁸⁹ impetus 5. ¹²⁹⁰ sibi superscr. illi 4. ¹²⁹¹ beneficiis 3. ¹²⁹² deest 5. ¹²⁹³ obmissa 3. ¹²⁹⁴ deest 4. vitam a puero 1 b. ¹²⁹⁵ posset corr. possit 4. ¹²⁹⁶ Andernachen 1. 4. 5. Andernaco villa 1 b. ¹²⁹⁷ comperat 4. ¹²⁹⁸ nomine 1*. ¹²⁹⁹ occasionem 4. ¹³⁰⁰ deest 4. ¹³⁰¹ occasionum 4. ¹³⁰² veritati 4. ¹³⁰³ dirupit 1*. dirupit 1 b. ¹³⁰⁴ innocentie 4. ¹³⁰⁵ predecessore 3. ¹³⁰⁶ exc. — satisfactione desunt 3. ¹³⁰⁷ incomoda 4. ¹³⁰⁸ quidem mori 3. ¹³⁰⁹ june 4. ¹³¹⁰ Aquisgrani 3. ¹³¹¹ communivit etc. 4. et ita sæpius in fine lineæ.

NOTÆ.

tatem ecclesiæ Germanicæ, et excuti diligentius meretur, quod jam tentavit Schilterus de libertate eccles. Germ., L. IV, c. 2; Mascov. l. c., p. 54, not. 5. (358) *Tumultuario milite*, L. I, 37, 35, 2. (359) I. e. Bastardus.

(360) *Accusationum strophas* (i. e. fraudes, dolos, nequitias) *tanq. aran. tel. dirupit* (cf. a. 1076, 1077). Ita Plin., Ep. 1, 18, 6. *Ego aliquam stropham inveniam*. De similitudine cf. Plaut. Stich., II, II, 25. *Dejiciamque earum omnis telas*.

Ruothardus ¹³¹², abbas Herveldensis monasterii, 5 Idus Junii decessit, vir in sacris Scripturis adprime eruditus et sic ad loquendum ¹³¹³ expeditus, ut nemo illa ætate verbum Dei copiosius, nemo subtilius, nemo elegantius tractaret. Alias in observatione sanctæ regulæ paululum quam mores et tempora expeterent remissior erat. Is miro iudicio Dei, qui quos diligit corripit, et flagellat omnem filium quem recipit (*Hebr.* xii, 6), ante diem mortis suæ sensu defecit, et per continuos duos annos et sex menses frenesi pariter et epilepsi ¹³¹⁴ gravissime vexabatur. Defunctus est autem anno ¹³¹⁵ integro et sex mensibus exacto posteaquam abbatia se abdicaverat. Quod tamen factum adeo pœnitens deflebat, quotiens a stupore atque hebetudine mentis paululum respiraverat, ut ambiguum esset, morbo ¹³¹⁶ an mœrore gravius acerbisque tabesceret.

Mediante Julio regressum regem de Luteriugia ¹³¹⁷ Wormaciam iterum adierunt legati regis Ungariorum, orantes obnixè ut, memor affinitatis, memor actæ simul a puero ætatis, maturius ¹³¹⁸ subveniret expulso. Et, quia preces tardius movebant privatis occupationibus intentum, datis 12 obsidibus fidem ¹³¹⁹ ei firmabant ¹³²⁰ quod, si ejus beneficio in regnum restitueretur, deinceps ei tributarius dicloque obtemperans foret, et sex ei munitissimas Ungariæ civitates in argumentum numquam irrumpendæ fidei traderet. Hac mercede redemptus, ilico, missis circumquaque nunciis, principes in expeditionem solemni indictione evocavit. Sed alii temporis angustias, alii rei familiaris inopiam, plerique quod opes suæ bello Saxonico nimium attritæ fuissent, item ¹³²¹ alii aliud excusationis genus obtendentes, omnes pariter militiam detrectabant. Ipse tamen, ne tantum rei publicæ commodum, casu ¹³²² oblatum, sua ignavia corrumpere, gregario (361) tantum ac privato milite contentus, infesto exercitu ingressus est Ungariam, et nonnullas ejus regiones hostiliter peragravit. Porro Joas, qui Ungariam occupaverat, comperto ejus adventu, summa industria id operam dedit ut, in locis in quibus irruptio hostium timebatur, nihil homines alimentorum, nihil animalia pabulorum reperirent, et sic ipse cum omnibus ¹³²³ in quandam insulam, propter locorum difficultatem omnino hostibus inaccessibilem, se contulit. Exercitus regis, qui ad tanti ¹³²⁴ belli administrationem nihil sumptuum præparaverat, gravissima statim laborabat inedia, adeo ut homines plerosque, animalia pene omnia brevi pestilentia et fames consu-

merent. Qua ¹³²⁴ necessitate compulsus rex, nullo insigni facinore perpetrato, Ungaria excessit, et post festum sancti Michaelis Wormaciam reversus (*Octobr.*), ordinatis ibi pro tempore et copia regni negociis, Ratisponam rediit; dispositum habens, id quod reliquum erat temporis usque ad nativitatem Domini in peragrandis ¹³²⁵ Bajoariæ atque Alemanniæ ¹³²⁶ civitatibus insumere.

Hildebrandus papa, cum episcopis Italiæ conveniens jam frequentibus sinodis, decreverat ut secundum instituta antiquorum canonum (362) presbiteri uxores non habeant, habentes aut ¹³²⁷ dimittant aut deponantur, nec quisquam omnino ad sacerdotium admittatur, qui non in perpetuum continentiam vitamque cœlibem profiteatur. Hoc decreto per totam Italiam promulgato, crebras litteras ad episcopos Galliarum transmittabat, præcipiens ut ipsi quoque in suis ecclesiis similiter facerent, atque a contubernio sacerdotum omnes omnino feminas perpetuo anathemate resercent. Adversus hoc decretum protinus vehementer infremuit tota ¹³²⁸ factio clericorum; hominem plane hereticum et vesani dogmatis esse clamitans, qui oblitus sermonis Domini, quo ait: *Non omnes capiunt hoc verbum; qui potest capere, capiat* (*Math.* xix, 11, 12); et Apostolus: *Qui se non continet, nubat; melius est enim nubere quam uri* (*I Cor.* vii, 9), violenta exactione homines vivere cogeret ritu angelorum, et dum consuetum cursum naturæ negaret, fornicationi et immunditiæ frena laxaret; quod si pergeret sententiam confirmare, malle se sacerdotium quam conjugium deserere, et tunc visurum eum, cui homines sorderent, unde gubernandis per ecclesiam Dei plebibus angelos comparaturus esset. Nihilominus ille instabat, et assiduis legationibus episcopos omnes sociæ ac desidiæ arguebat, et nisi ocuis injunctum sibi negocium exequerentur, apostolica censura in eos animadversurum comminabatur. Archiepiscopus Mogontinus sciens non parvo constare operam hanc ut tanto tempore inolitam consuetudinem revelleret ¹³²⁹, atque ad rudimenta nascentis ecclesiæ senescentem jam ¹³³⁰ mundum reformaret, moderatius agebat cum eis; et primo eis in dimidium annum inducias et deliberandi copiam dedit, hortans eos ut, quod necessario faciendum sit, sponte faciant, et tam sibi quam Romano pontifici necessitatem adimant aliquid in eos quod secus sit decernendi. Ad ultimum congregata sinodo in Erpshesfurt ¹³³¹ (363) mense Octobri pressius jam

VARLÆ LECTIONES.

¹³¹² ita 4. ¹³¹³ alloquendum 4. ¹³¹⁴ epilepsi 4. 5. ¹³¹⁵ deest 5. ¹³¹⁶ an m. an 5. ¹³¹⁷ luther. 1. 4. ¹³¹⁸ maturius — privatis desunt 3. 4. 5. ¹³¹⁹ fidei 4. ¹³²⁰ firmabat 1*. ¹³²¹ casum 4. ¹³²² o. suis 1. ¹³²³ tantam 3. ¹³²⁴ Quia 5. ¹³²⁵ peragendis 5. ¹³²⁶ alemanie 3. 4. ¹³²⁷ autem 4. 5. ¹³²⁸ omnis superscr. tota 3. ¹³²⁹ refelleret 3. ¹³³⁰ jam deest 2b. ¹³³¹ Erpshesfurt 1. Erpshesfurt 4.

NOTÆ.

(361) I. e. forsan conductitius. KR. cf. Adelung Directorium, p. 66.

(362) Concil. Ancyr., can. 10; Neocæs., cap. I; Nicæni I, can. 3; Carth. II, can. 2; Carth. V, can. 3; African., can. 37; Arelat II, c. 2; Aurelian III, c. 2;

Aquisgran. I, c. 6; Wormaciens., c. 9; Moguntia, c. 10; utrumque lib. I, cap. 33; Serar. an. Joann., l. I, p. 510.

(363) Cf. Heine, coll. synodorum Erford., p. 60, sqq.

imminebat, ut, relagata omni tergiversatione, in præsentiarum aut conjugium abjurarent aut sacri altaris ministerio se abdicarent. Multas econtra illi rationes asserebant ¹³³³, quibus instantis perurgentisque improbitatem eludere sententiamque cassare niterentur. Cumque adversus apostolicæ sedis auctoritatem, qua se ille ad hanc exactionem præter voluntatem propriam compulsus obtendebat, nihil argumenta, nihil supplicationes precesque ¹³³³ proficerent: egressi tamquam ad consultandum, consilium ineunt ut in sinodum non redeant, sed injussi omnes in domos suas discedant. Nonnulli etiam confusis vocibus clamitabant melius sibi videri ut, in sinodum regressi, ipsum episcopum, priusquam execrabilem adversum ¹³³⁴ eos sententiam promulgaret, cathedra episcopali deturbarent, et merita morte multato, insigne monumentum ad posteros transmitterent, ne quis deinceps successorum ejus talem sacerdotali nomini calumpniam struere temptaret. Cum ad episcopum relatum esset hoc eos machinari, commonitus a suis ut tumultum qui oriebatur matura moderatione præverteret, misit ad eos foras, rogavitque ut sedato pectore in sinodum regrederentur; se, cum primum oportunitas arripisset, Romam missurum, et domnum apostolicum, si qua posset ratione, ab hac sententiæ austeritate deducturum. Postero die admissis in auditorium ¹³³⁵ communiter laicis et clericis, veterem illam de reddendis decimis querelam replicat ¹³³⁶, et quasi nihil bello Saxonico, nihil actum sit conditionibus quibus paulo superius in Gerstingun ¹³³⁷ pax convenerat, de integro Thuringos ¹³³⁸ omnes de injusta decimarum retentatione ¹³³⁹ reos addicere molitur, nec recogitat hanc causam originem seminariumque extitisse omnium calamitatum quibus per plures jam annos res publica incommodissime vexabatur. Indigne nimis tulerunt ¹³⁴⁰ hoc Thuringi, utpote qui propter recentem belli successum tumidos adhuc spiritus gerebant, sibi que vanissime ¹³⁴¹ persuaserunt quod post triumphatum regem et acceptum gustum audaciæ eorum, nullus deinceps futurus esset episcopus qui eis aliquam super hac re movere molestiam auderet. Primo tamen temperatis responsionibus ei suggerunt, non alia ¹³⁴² se ratione in Gerstingun recuperandæ paci consensisse, quam ut legitima sua a primis diebus statuta rata ¹³⁴³ sibi

A in perpetuum atque inconvulsa manerent. Cum hæc replicando surdis auribus fabulam narrare (364) viderentur, subito offerata mente se foras propriunt, ad arma conclamant, et ad momentum contracta ingenti ¹³⁴⁴ multitudine, in sinodum prorumpunt; et nisi maturius milites episcopi intercessissent et blandiendo rationemque reddendo potius quam repugnando, quoniam viribus impares erant, ferocientis turbæ impetum inhibuissent, in ipsa cathedra episcopali episcopum oppressissent. Ita soluta est sinodus, tam episcopo quam cunctis qui assederant clericis ultima formidine consternatis, et passim per omnes ecclesiæ angulos latebras sibi quærentibus. Statim episcopus ab Erphesfurt ¹³⁴⁵ discedens, reliquam partem anni usque ad epiphaniam in Heiligenstat ¹³⁴⁶ (365) exegit, et per omnes festos dies inter sacra missarum solemnias eos qui sanctam sinodum turbaverant ad pœnitentiam sub episcopali banno evocavit (366).

MLXXV.

Rex nativitatem Domini Argentorati celebravit. Cumque adessent quam plurimi ex principibus, quos ille dedita opera de toto regno ad diem festum evocaverat, habuit eum eis misterium consilii sui, et eos modis omnibus ad instaurandum bellum Saxonicum sollicitabat. Multa in præsens largiebatur, plura in futurum pollicebatur, nullum postremo vel infimæ conditionis, qui modo conficiendis tantis rebus commodus putaretur, relinquebat, quem non dato vicissim et accepto jurejurando fidem sibi et obnoxium faceret; cum ea potissimum pollicitatio omnes ad consentiendum inflecteret, quod sub testificatione jurisjurandi singulis promittebat, si eorum auxilio Saxoniam Thuringiamque recuperasset, quod ipsis utramque provinciam pro arbitrato suo inter ¹³⁴⁷ se partiendam et perpetuo jure possidendam traditurus esset. Ita ira æstuans, nihil quam sanguineorum qui se offenderant malebat. Quod tamen anno ¹³⁴⁸ integro quam maxime dissimulaverat, adeo ut principes Saxonie, quotiens ad eum venissent, magnifice susciperet, et ad absentes pacifica sæpe numero atque honorifica mandata destinaret.

Paucis post diebus Mogontiam venit (*Januar.*), ibique occurrit ei Ruzenorum ¹³⁴⁹ rex, Demetrius (367) nomine, deferens ei inestimabiles divicias in vasis aureis et argenteis et vestibus (368) valde preciosis,

VARLÆ LECTIONES.

¹³³² afferebant 3. ¹³³³ que deest 2b. ¹³³⁴ adversus 3. et *Nic. de Sygen.* ¹³³⁵ adjutorium 5. *corr.* auditorium 4. ¹³³⁶ repetit 1*. ¹³³⁷ Gerstingun 3. Gerstingim 4. et *ita infra.* ¹³³⁸ Thuringis 4. ¹³³⁹ detentione 3. ¹³⁴⁰ hoc tul. 3. ¹³⁴¹ deest 2b. ¹³⁴² deest 3. ¹³⁴³ deest 4. ¹³⁴⁴ mult. ingenti 3. ¹³⁴⁵ Erphesfurt 1. Erphesfurt 4. ¹³⁴⁶ Heiligenstat 4. Helingenstadt 3. Helegenstat 1. Heiligenstait *Nic. de Sygen.* ¹³⁴⁷ intra 3. ¹³⁴⁸ a. jam i. 1. ¹³⁴⁹ Ruzenorum 3. Russenorum 4. et *ita infra.*

NOTÆ.

(364) Cf., supra not. 152.

(365) Heiligenstadt in Eichsfeldia.

(366) *Evocare* videtur nostro fuisse vocabulum solemne in hac re, cum sæpius eo usus sit, sicut hac ipsa columna paulo inferius, et a. 1075 (bis), 1076, 1077,

(367) Demetrius Dlugosso et Theodosio Kiovensi Izauslaus, major natu frater Wsewolodi, audit. Cf.

Gebhardi aquilonales marchiones, p. 56, sqq. *Hist. gen. Abh.*, IV, p. 133, sqq. *Mascov.*, l. c., p. 43, et *Karamsin*, *Hist. Russ.*, vers. germ. II, p. 64, sqq.; et *Ann.*, p. 44, sqq., ann. 88 et 89.

(368) Cf. codd. a. 1075, col. 1189. Vestes utroque loco commemoratas *Karamsin* in *Hist. Russ.*, t. II, p. 45, annot. 89 explicat: Stoffe, non Gewänder.

petiitque ut auxilio sibi foret contra fratrem suum, A qui se per vim regno expulisset et regnum tyrannica immanitate occupasset. Missus et protinus a rege Burchardus ¹³⁵⁰ (369), Treverensis ecclesie ¹³⁵¹ prappositus, agere cum illo de injuriis quas fratri intulerat, et commonere ut regno, quod injuste ¹³⁵² invasisset, ultro decederet; alioquin auctoritatem et arma Teutonici regni propediem experturum ¹³⁵³ fore. Ielegationi huic propterea oportunos videbatur, quod ille ad quem mittebatur sororem ejus in conjugio habebat, et ipse hac de causa apud regem, ne quid in illum interim gravius decerneretur summis precibus obtinuerat. Ruzenorum rex Dedi ¹³⁵⁴ marchioni Saxonico, cujus ductu eo advenerat, a rege commissus est servandus, donec legati reverterentur.

His diebus contigit graviscandalo Babenbergensis ecclesie statum labefactari. Herimannus episcopus (370) ecclesiam in honorem ¹³⁵⁵ beati Jacobi Babenberg foris murum propriis impensis extruxerat, ibique clericos 25, scientia, moribus et canonice conversationis disciplinis haut obscuros, congregaverat, et eis quae ad victum vestitumque sufficerent affatim providerat. Cumque is quem congregationi praefecerat morbo praeventus diem clausisset extremum, nactus oportunitatem temporis, clericos expulit, et locum ipsum cum omnibus appendiciis suis Egberto ¹³⁵⁶ abbati de Sancto Michaele tradidit ad ¹³⁵⁷ instituendum illic ordinem monasticum; non offensus crimine aliquo clericorum, cum, ut dixi, honestissime juxta ecclesiasticas ¹³⁵⁸ leges vitam instituerent; sed monasticae conversationis munditia delectatus, in toto episcopatu suo, si fieri posset, hanc solam esse vitam cupiebat; zelo quidem Dei, sed non secundum scientiam, sic emulatus Rachelis pulehritudinem, ut Liae fecunditatem (*Gen.* xxix, 17, 31) in thalamum caelestis sponsi non crederet admittebam. Clerici qui expulsi fuerant, graviter ferebant sine causa destitutos se esse stipe ¹³⁵⁹ ecclesiastica, quae alebantur. Clerici quoque majoris ecclesiae Babenbergensis tam illorum quam suam vicem dolebant, quod scilicet non sine magna sui ordinis injuria ¹³⁶⁰ tantum episcopus deferret ordini monastico. Igitur junctis ¹³⁶¹ precibus adorti ¹³⁶² sunt eum, obsecrantes per Deum ne his, quibus nullum crimen impiugeret, sine legitima discussione et audientia eriperet canonice suscepta ecclesiasticae sustentationis beneficia, nec sineret eos, destitutos spiritualis militiae D

stipendiis, quibus praeterea nihil amplius esset rei familiaris, probro et ostentui fieri saecularibus; episcopatum Babenbergensem paucas habere congregationes clericorum, et ideo non tam monachis sibi opus esse quam clericis, quorum ipsi solatio diebus solemnibus in processionibus, in susceptione hospitum uterentur ¹³⁶³; praeterea ecclesiam, quam noviter extruxisset ¹³⁶⁴, loco celebri in mediis huc et illic diversantium turbarum fluctibus sitam, nec a majore ecclesia Babenbergensi plus 30 passibus disparatam, multo clericis oportuniorem esse quam monachis, qui scilicet monachi, cum abhominatines ¹³⁶⁵ Aegiptiorum immolare jubeantur Domino (*Exod.* viii, 26, 27) Deo suo, secerni a multitudine, et, sicut scriptum est, viam trium dierum ire debeant in solitudinem, ne, si ea quae colunt et prima decunt seculares immolent coram oculis eorum, scandalizati ¹³⁶⁶, lapidibus irrisionum suarum obruant et infament sanctam et apostolicam vitam; si Deo familiaris adhaereant monachi tanquam honestior et sublimior portio corporis Christi, non idcirco clericos tanquam membra putrida penitus abscindendos esse ab ecclesia, quia, licet stellae ab stellis differant in claritate, unam tamen caeli faciem decentissime distinguant sua varietate; et licet membra disparia sint et suis singula functa officiis, concordia tamen licet dispari famulatu necessitatem expleant unius ejusdemque corporis. Episcopus nec ratione movebatur nec supplicatione, asserens honorem quem deferret monachis in nullo praedjudicare clericis, bona autem quae in usus pauperum proprio labore congesisset, sui juris, sui arbitratus esse, utrum clericis attituleret (371) an monachis. Clerici et inopia familiari et indignitate rei vehementer exacerbati, regis et omnium principum regni aures cottidiana proclamatione obtundebant ¹³⁶⁷ (372) pro injuria sua. Cumque nihil usquam opis ¹³⁶⁸, nihil spei esset, versi ad validissimum illud, quod in sancta ¹³⁶⁹ ecclesia ultimae semper necessitatis unicum esse praesidium consuevit, Romam pergunt, et ¹³⁷⁰ recitata Romano ¹³⁷¹ pontifici per ordinem suae calamitatis historia, apostolicae sedis patrocini-um contra tanti calumpniatoris violentiam suppliciter implorant. Adest simul totius cleri Babenbergensis legatio, querelam ingeminant et Romani pontificis patientiam vehementer incusant, cur ecclesiam Dei tam diu sinat hominis heretici commu-

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁵⁰ Burgardhus 3. ¹³⁵¹ deest 3. ¹³⁵² deest 3. ¹³⁵³ experiturum 4. ¹³⁵⁴ Dedoni 1*. ¹³⁵⁵ honore 3. ¹³⁵⁶ Egbertho 1. Egberdo 4. 5. ¹³⁵⁷ et ad 5. ¹³⁵⁸ l. eccl. 3. ¹³⁵⁹ stipata 4. ¹³⁶⁰ jactura 2. ¹³⁶¹ cuncti 3. ¹³⁶² adorsi 3. 4. 5. ¹³⁶³ niterentur 3. ¹³⁶⁴ extrussisset 4. ¹³⁶⁵ abhominaces 5. ¹³⁶⁶ scandalizati 3, 4. ¹³⁶⁷ obtendabant 1. ¹³⁶⁸ operis 5. ¹³⁶⁹ ecclesia sancta 5. ¹³⁷⁰ deest 5. ¹³⁷¹ summo 5.

NOTÆ.

(369) Frater Odæ quæ nupsit Swentoslao, Deme-
trii fratri; cf. Albert. Stad., p. 260; Gebhardi aquil-
lon. march., p. 58 Hist. gen. Abh., IV, p. 134.

(370) Cum multum discrepet Lamberti narratio
ab iis quæ in Grægorii papæ hac de re epistolis (1 et

3 libri III.) leguntur, illius fides suspecta videtur
Ussermanno. Vid. ejusd. episcopat. Bamberg. p.
41, sqq.

(371) Id est titulum tradere, beneficio dare. KR.
(372) Vid. supra not. 258.

nione ¹³⁷² maculari ; qui non ut pastor per ostium, sed ut fur et latro per simoniacam heresim et ingentium pecuniarum profusionem irrepserit in ovile ovium ; qui apud prædecessorem ejus Nicolaum (373) papam tanti criminis insimulatus, ut dici solet, ignem gladio (374), hoc est heresim perjurio purgaverit ; qui cathedam episcopalem et sanctæ prædicationis ministerium, expers ipse omnino litterarum, contra sacros canones impudenter occupasset ; qui ante episcopatum cunctis capitalibus criminibus atque omni proborum genere Mogontinæ civitati, in qua nutritus sit, celebrem se spectabilemque fecerit ; qui pecuniariam atque usurariam artem, qui a puero sit institutus, postquam cælestium talentorum negociator constitutus sit, multo sollicitius exerceat, ita ut abbatias et ecclesias intra ¹³⁷³ diocesim suam sitas, quas fœde comparaverit, fœdissime vendat, et familiam (375) Babenbergensis ecclesiæ, paulo ante opulentissimam ac bonis ¹³⁷⁴ omnibus florentissimam, ad summam redegerit paupertatem (*Matth.* vii, 5) ; quia nunc super omnia mala sua, ut in vestimentis ovium liberius lupinam exerceat feritatem et facilius illudat simplicium innocentiam, transfiguratus in angelum lucis angelus satanæ (*II Cor.* xi, 14) clericos absque ulla discussione de ecclesiis suis ejiciat, atque omnibus in quibus possit locis vitam monasticam, non tam amator religionis quam subdolus ¹³⁷⁵ simulator, instituat. Postremo per Deum omnipotentem exorant ut, tandem aliquando expergefactus, Simon Petrus baculum pastoralis zeli exerat contra lupum improbe rapientem et dispergentem oves (*Joan.* x, 12) Dei ; et Simonem magum (*Act.* viii, 9, 18), iterum in ecclesia Dei nummulariorum mensas (*Matth.* xxi, 12) et æra proponentem, cum pecunia sua mittat in perditionem. Romanus pontifex jam pridem eum a sacri altaris ministerio suspenderit. Præsenti autem relatione efferatus, absque dilatione excommunicavit eum, ea scilicet ex causa quod, de gravissimis criminibus jam olim accusatus et ut causam diceret crebro per biennium Romam evocatus, venire contempsisset. Clericis quoque, qui se per calumpniam expulsos querebantur, ecclesiam suam restitui præcepit, et destinatis ad clerum Babenbergensem litteris mandavit ut se a communione illius absterent, contestatus quam sancte, quod, si ¹³⁷⁶ communionem aliquando, at ¹³⁷⁷ pontificatum, quem contra ecclesiasticas leges invasisset, numquam deinceps se vivo recepturus foret (376). Quod ubi clericis Babenbergensibus legati sui retulerunt, et

A iram veterem armavit tantæ pollicitationis fiducia. Occultata interim apostolicæ sedis legatione, mittunt ad episcopum, qui tunc temporis Babenberg consistebat, eique denunciant ut quantocius de urbe discedat ; non posse cum ultra sibi episcopum esse, quoniam et episcopatum per simoniacam heresim contra ecclesiasticas sanctiones cœmisset, et eum administrare, ignarus omnino litterarum, non posset. Atrocissimæ per se legationi adjecta est gravis contumelia. Adolescens quidam ex numero clericorum, et animis ferox et ætate, versiculum brevem ex psalterio proposuit : *Hujus, inquit, capituli non mysticum sensum, non allegoriam significationem, sed verbum ex verbo fides interpres si mihi recte explicaveris, ego te omni quæstione liberalum, cunctis criminibus quibus te impetimus, absolutum, dignissimum plane episcopatu pronuntiabo...* Ille insolita re attonitus, cum quid hoc esset, unde nova hæc et inusitata mitium antehac clericorum asperitas procederet, turbulentus sciscitaretur, et dictis atrocibus responsa atrociora redderet, repente in medium procedunt legati sedis apostolicæ et, præter litteras quas manibus præferunt, viva voce ei ex nomine Romani pontificis denunciant ut nullum deinceps pontificalis officii jus potestatemque habeat, sciatque se apostolicæ excommunicationis gladio de corpore universalis ecclesiæ præcisum ¹³⁷⁸ esse, propterea quod objectum sibi crimen simoniacæ hæresos, totiens apostolicis epistolis Romam evocatus, purgare distulisset. Præcipiunt etiam clericis Babenbergensibus, ut nullum ultra ei tamquam episcopo honorem reverentiamque deferant, sed ab ejus communione omni modo ¹³⁷⁹ se absterneant, ne deprehensi tamquam ecclesiasticæ sanctionis transgressores, similem cum eo sortiantur ¹³⁸⁰ excommunicationis vindictam. Ibi primum episcopus circumventum se fraude clericorum suorum advertit. Quibus acriter insistentibus ut quantocius episcopatu abdicatus abscederet, cum nulla ratione satisfacere posset, asserentque sub testificatione nominis divini nullum se in ecclesia opus Dei acturos fore, ipso in ea persistente : incertus confususque animi misit ad episcopum Mogontinum, fidissimum sibi amicum, quem multis sæpe beneficiis privatim et publice sibi devinxisset, quique omnium quæ in acquirendo vel administrando episcopatu gessisset, conscius sibi particepsque extitisset, rogavitque ut quam citissime veniret, et tumultuantem intestinis simultatibus clerum quoquo posset modo comperceret. Ille nihil moratus affuit, egitque, ut rogabatur, cum clericis, ne obliiti pudoris ac modestiæ

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁷² communione 4. ¹³⁷³ inter 4. ¹³⁷⁴ o. bonis 3. ¹³⁷⁵ sudolus 5. ¹³⁷⁶ deletum 3. ¹³⁷⁷ aut 3. ¹³⁷⁸ præcisum 3. ¹³⁷⁹ omnino 4. ¹³⁸⁰ exc. sort. 4.

NOTÆ.

(373) Alexandrum potius ; vid Usserm., l. c., p. 41.

(374) Vide supra not. 177.

(375) Cf. Furth ministerialem, p. 59.

(376) Litteras ipsas exhibent Harduini Concil., I, VI, p. 1 ; Epist. Gregor. VII lib. I, 84 ; II, 75 ; III, 1, 3.

suæ, in episcopum suum, quem propter Deum patris loco venerari debuissent, sine causa exardescerent, cum eos nec dicto nec facto, quod juste in querelam vocare possent, sciens provocasset, vel si quid quod eos læderet forte inscius admisisset, se cognoscere atque arbitro paratus esset quovis modo satisfacere offensis; parcerent, si minus ejus innocentiae, at honori atque existimationi propriae, ne ad contempnendos episcopos suos ceteri per orbem terrarum clerici hoc animarentur exemplo, et rebellionis atque contumaciae pestilens hic morbus, sumpto a Babenbergensibus initio ¹³⁸¹, totum infliceret corpus gregis dominici. Nihil illi placationis, nihil laxamenti admittentes, gravissimis eum conviciis confutarunt, justissime ¹³⁸² dicentes, in eum quoque apostolicæ excommunicationis anathema ¹³⁸³ procedere debuisse ¹³⁸⁴, qui hominem omnibus probis infamatum et nihil in moribus, nihil in scientia dignum sacerdotio afferentem, per simoniacam heresim episcopum ordinasset; nec ad excusandas accusationes ¹³⁸⁵ in peccatis obtendere posse ignorantiam, cum actus ejus omemque vitæ institutionem tamquam qui in laribus suis diu familiarissime observatus sit, optime cognovisset: et omnibus quæ in coemendo episcopatu acta sint medius ipse atque intimus interfuisset. Videns archiepiscopus, obstinatos in contentione clericos nulla ratione mitigari ¹³⁸⁶ posse, ne quid pro amico suo intactum intemptatumque relinqueret, assumpto eo, Romam ire statuit, sperans Romanum pontificem vel pecunia vel supplicatione expugnari posse, ut eum crimine atque anathemate absolveret. Sed inter eundem reputans haut satis ¹³⁸⁷ tutum esse: ut eum, non prius explorato Romani pontificis animo, Romam perduceret, suasit ei, in extrinsecis ecclesiæ Babenbergensis possessionibus redditum suum præstolari; et ipse cum paucis, ut instituerat, concitus Romam contendit. Quo dum venisset, vix et ægre ut a Romano pontifice in communionem susciperetur obtinuit, et, qui alienis ¹³⁸⁸ criminibus patronum se paraverat, ipse de propriis insimulatus, quod Babenbergensem ¹³⁸⁹ episcopum per simoniacam heresim sciens ordinasset, pene gradus sui periculum incurrerat. Ad ultimum discedenti jussu est ut ab ejus communione omnino ¹³⁹⁰ abstineret, et

A promulgatam adversus eum apostolicæ excommunicationis sententiam omnibus Teutonici regni principibus notam faceret, et, cum primum conficienda rei temporis oportunitas arrisisset, alium pro eo Babenbergensibus episcopum ordinaret. Quod ubi Babenbergensi episcopo compertum est, nullam deinceps spem sibi-reliquam nisi in clementia Romani pontificis fore ratus, conductis qui causam suam apud sedem apostolicam dicendi arte tuerentur, Romam perrexit. Sed Romani pontificis constantia et invictus adversus avariciam animus omnia excluderat argumenta humanæ fallaciæ. Multis lacrymis, multis supplicationibus, multis ¹³⁹¹ rethorica arte compositis disceptationibus, vix hoc solum obtinuit, ut ea conditione anathemate absolveretur, quatenus, ubi primum ¹³⁹² in patriam redisset, monasterium ingrederetur, atque ibi deinceps, a cunctis in perpetuum seculi actibus feriatum, scandalizatam sua ambitione Ecclesiam digna satisfactione desleret (377). Ita regressus in patriam, cum jussa Romani pontificis retulisset ad milites suos, quibus se multa largitione admodum popularem acceptumque fecerat, vehementer restiterunt ¹³⁹³, indignissimum fore dicentes et nulla retro majorum memoria in ecclesiis Galliarum hoc accidisse, ut sine publica audientia et canonica discussione, quod nec infimis quidem gradibus competeret, episcopus deponeretur; non hanc privatam illius esse injuriam, ad communem potius spectare contumeliam omnium, qui tuendæ Babenbergensis ecclesiæ dignitati operam suam deberet et ejus episcopo sub jurejurando fidem dixissent; et ideo extrema omnia prius se ¹³⁹⁴ experturos esse, quam servatum ad sua tempora illius ecclesiæ honorem sinerent fœdissimo hoc exemplo contaminari. His ille promissis animatus, neglecto Romani pontificis decreto, Babenberg rediit, ibique 4 vel 5 ebdomadas commoratus, præter altaris officium, in ceteris omnibus, quæ scilicet ad exteriorem episcopii administrationem pertinebant, nullo modo jure suo cedebat, irritam reputans excommunicationem, quam non canonicè in se promulgatam cavillabatur. Quibus diebus in civitate Babenbergensi nullum publice actum est opus Dei, clericis refugientibus atque omnino execrantibus communionem ejus. Ceteram ¹³⁹⁵ ejus anni partem in extrinsecis

VARIE LECTIONES.

¹³⁸¹ exemplo vel i. 3. ¹³⁸² i. d. *desunt* 3. ¹³⁸³ pena 3. ¹³⁸⁴ debuisset. 1. ¹³⁸⁵ ita 1* excusationes 1. 3. 4. 5. ¹³⁸⁶ mitigare 4. ¹³⁸⁷ *deest* 3. ¹³⁸⁸ in a. 1. ¹³⁸⁹ babengersem 5. ¹³⁹⁰ omni modo 1. 5? ¹³⁹¹ multis r. a. c. d. *desunt* 3. ¹³⁹² *deest* 4. ¹³⁹³ restituere 4. ¹³⁹⁴ *deest* 4. ¹³⁹⁵ Certam. 3.

NOTÆ.

(377) Scilicet Hermannum Bambergensem anno superiori Gregorius officio ad tempus abstinere jussit. Hoc vero, qui post Domini Natalem 1075 fuit, variorum capitum a clero Bambergensi accusatum gravibus anathematum religionibus involvit, et ipsa muneris gerendi potestate in perpetuum exiit; de quo, præter Lambertum, vide litteras quas ad clericum ille Bambergensem XII Kalend. Maii et XIII Kalend. Augusti dedit, in diplomatum Bambergensium codicillo Appendice, n. 34 et 33. Sacrorum interdictione subditum ac dignitate depulsum litteris

Laurenti XIII Kalend. Aug. datis (quas l. d., n. 35 legas) Sifrido significavit, simulque præcepit ut id sedis Moguntinæ suffraganeis notum faceret, ac Ecclesiæ Bambergensi alium præficeret ordinaretque pastorem. Hermannus hac pontificis sententia perculso ædis cathedralis canonici reverentiam deprecabatur, ac ut quantocius urbe et episcopo excederet, acriter satis exigebant. Quo factum ut, has dejectus in angustias, Sifridum rogaret ne miserum sua destitueret ope, sed quamprimum Bambergam veniret; quod et ille sine mora fecit.

Babenbergensis ecclesiæ possessionibus, militum suorum præsidio fultus, exegit. Verum neque rex neque episcopus, neque alius quisquam qui sanum saperet, ei communicare volebat.

Rex pascha Wormaciæ celebravit (Apr. 5). Quo dum ad salutandum eum quidam, ex principibus Saxoniam pergere instituissent, missi obviam eis legati denunciaverunt ut ocius in sua redirent, alioquin haut tuto visuros esse faciem regis, quem post tam graves contumelias digna adhuc satisfactione non placassent ¹³⁹⁶. Ibi primo malum, quod cervicibus impendebat, adverterunt. Rex, omnibus quæ bello administrando necessaria erant aflatim provisus ¹³⁹⁷ jam et instructis, solemnibus edictis cunctis qui in regno suo erant expeditionem indixit in Saxoniam; diemque et locum statuit coadunandi exercitus videlicet 6 Idus Junii, in possessione Havelburgensis monasterii in loco ¹³⁹⁸ qui dicitur Breding ¹³⁹⁹. Misit etiam legatos ad Saxones, qui tunc ineundi consilii gratia frequentes Goslarum conveniant, dicere eis, memorem se gravium injuriarum violatæ regis majestatis, et turpis fugæ qua extremo in periculo vitæ consulere coactus fuisset; nec se cunctis generaliter Saxonibus crimen hoc intendere; paucos fuisse principes, qui imperitam multitudinem et naturali levitate semper novarum rerum avidam hac ¹⁴⁰⁰ rabie inflammassent; ab his concitatæ seditionis et turbatæ rei publicæ pœnam se, quoniam legibus non potuerit, armata manu exacturum ¹⁴⁰¹; proinde rogare se ceteros et sub interminatione gratiæ suæ ¹⁴⁰² præcipere ne hostes publicos armis aut opibus tueantur; si obdiant, veniam se eis dare veteris culpæ, quod tam inusitati facinoris socii participesque antehac extitissent sin autem, excusatione deinceps non habituros esse peccati quod scientes præmonitque admisissent. Ad hæc Saxones: *Gratissimam* ¹⁴⁰³, aiebant, *habemus legationem; et nisi principes nostri de omnibus quæ obijciuntur juxta magnificentiam regiam et satisfacere spondeant eos sine mora vel captos et in vincula conjectos* ¹⁴⁰⁴ *ejus examini reservabimus. vel in favillam redactis omnibus quæ ad eos pertinent, Saxoniam procul effugabimus. Quod si justis et regio nomine dignis conditionibus parati sunt vel objecta purgare vel quæ peccaverint expiare, oramus et per Deum obtestamur ut honori potius suo quam iracundiæ consulat, nec ante publicam principum ceterorum audientiam et legitimam discussionem aliquid in eos. quod sed non deceat, decernat; diem potius statuatur, locum designet, copiam det tuto coram*

A *veniendi et tuto causam dicendi, ut secundum palatinas leges (378) justa examinatione habita, vel puniti convictos vel absolvat innocentes. Quod si ira immoderatio nullam admittit satisfactionem, nec alio pacto quam sanguine principum nostrorum restinguere poterit, quid prodest ambiguis responsionibus sententias involvere? Extremæ* ¹⁴⁰⁵ *impietatis fore judicamus, ut principes nostros deseramus et eos pro nobis jugulandos objiciamus quot haut dubie scimus nullo privato odio vel gratia, sed sola* ¹⁴⁰⁶ *tuendæ salutis nostræ et vindicandæ libertatis nostræ causa, contra regem arma sumpsisse. Quapropter id supplices petimus, ut eadem nobis et illis venia concedatur admittæ præsumptionis, aut si nulla supplicationum victima expiari potest quod fecimus, eodem in nos et illes supplicio animadvertatur* ¹⁴⁰⁷. Tunc Bucco Halberstensis episcopus, Wezel ¹⁴⁰⁸ archiepiscopus Magadaburgensis, Magnus dux Saxoniam, Otto dux quondam Bajoariæ, et ceteri principes quos rex specialiter tam truculenta comminatione impetebat, dixerunt nequaquam se sibi conscios esse quod pacem quæ anno priore in Gerstungun ¹⁴⁰⁹ convenerat, facto aliquo vel dicto violassent. Nam si rex instinctu eorum vel consilio factum suspiciaretur ut ecclesia in Hartesburc ¹⁴¹⁰ incenderetur, thesauri ¹⁴¹¹ diriperentur, corpora sepulchris eicerentur, aut aliud aliquid contra statutum illius conventionis perpetraretur: paratos se esse ut quavis ¹⁴¹² conditione, quam modo ceteri principes regni æquam judicassent, crimen refellerent et innocentiam suam assererent; insuper ipsam ecclesiam propriis impensis ambitiosius quam fuerat instaurarent ¹⁴¹³, amplioribus ornamentis excolerent; omnia etiam, quæ ineptum vulgus, maligno spiritu suscitatum, ausu nefario infregisset, diripisset, temerasset, multiplicius restituerent: super hæc omnia auri et argenti et prædiorum suorum, quantum salvo pudore suo et regni ¹⁴¹⁴ majestate accipere vellet, promptamente darent, dummodo in gratiam rediret, et gladium, quem in cervicibus eorum et in eversionem totius Saxoniam iratus extenderat, placatus remitteret in vaginam. (April. Mai.) Quod si obstinatum adversus omnes preces et supplicationes animum gereret, se deinceps contra eum nec arma laturos nec aciem instructuros sed nudis pedibus venienti obviam processuros, et sententiam, quamcumque vel iratus dictasset, porrecto jugulo excepturos. In hæc verba nuncios regis dimiserunt, et ipsi protinus suos eadem ad eum ¹⁴¹⁵ responsa deferentes destinarunt. Quos ubi rex advenire comperit præcepit ut nulla ra-

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁹⁶ placuissent 4. ¹³⁹⁷ promissis 5. ¹³⁹⁸ locum 3. ¹³⁹⁹ Dredingen 1. 4. 5. ¹⁴⁰⁰ ac 4. ¹⁴⁰¹ coacturum 4. eos acturum 5. ¹⁴⁰² sua 3. ¹⁴⁰³ gravissimam 1. 4. ? ¹⁴⁰⁴ deest 4. ¹⁴⁰⁵ Extrema 3. ¹⁴⁰⁶ sole 4. ¹⁴⁰⁷ animadverterat 4. ¹⁴⁰⁸ Wezel 3. ¹⁴⁰⁹ Gerstungun 3. *semper*. ¹⁴¹⁰ Hartesburg. 1. 4. 5. ¹⁴¹¹ thes. — eicerentur desunt 3. ¹⁴¹² quavis 5. ¹⁴¹³ insuper ipsam ecclesiam repetit 4. ¹⁴¹⁴ regia 3. ¹⁴¹⁵ r. ad eum 3.

NOTÆ.

(378) Mihi quidem non tam leges scriptæ esse videntur, quam receptæ consuetudines usus fori, in

dijudicandis causis principum, quod in palatio sive coram regis judicio parium ex legibus fieri debuit. KR.

ione in conspectum suum admittentur, mandavitque eis per occultos indices ¹⁴¹⁶ ut quantocius recederent, nec se oculis ejus, cui contumeliam fecissent, sic temere ingererent; alioquin regia censura coerciturum se hostes publicos et insidiatores regni, qui sub pretextu legationis mendacia sua per populum sererent ad sollicitandos animos principum et expeditionem suam impediendam. Ita legati sine effectu reversi sunt. Iterum alios atque alios miserunt; sed eodem omnes rigore obfirmatas contra se tam fores quam aures regias invenerunt. Semel cum unus legatorum, captata loci et temporis opportunitate, se improvisum in conspectum regis proripisset, et quæ in mandatis habebat proloqui cœpisset, vix ad primum sermonis exordium dato silentio statim cum gravi indignatione rejectus est, et cum ab Oudarico ¹⁴¹⁷, quodam regio satellite, in cratium servandus abductus vel potius abreptus fuisset, proximo ¹⁴¹⁸ mane, elusis custodibus, vix vita comite effugit.

Dehinc crebris legationibus adorti ducem Rudolphum ¹⁴¹⁹, ducem Berhtoldum ¹⁴²⁰, ducem Gozelonem et ceteros principes, quos superiore bello conjurationis socios habuerant, fidem implorant, fœderis quod pepigissent ¹⁴²¹ (279) admonent, obtestanturque ¹⁴²² per Deum, per cujus nomen in unius ejusdemque ¹⁴²³ militiæ sacramenta jurassent ut ¹⁴²⁴ assint periclitantibus, et sicut prius gerendo bello favorem suum, ita nunc reparandæ paci, quoniam eos belli pœniteat, auxilium consiliumque suum non subtrahant. Sed regis prudentia, qua supra ¹⁴²⁵ ætatem suam mirum in modum callebat, omnia sepe serat omnes vias, omnes aditus obstruxerat. Siquidem a cunctis principibus suis jusjurandum acceperat, quod nullas eorum legationes se inconsulto susciperent, quod eos nec armis publice nec consiliis secreto tutarentur, nec sibi pro eis preces aliquando supplicationesque deferrent, donec se acceptæ ab eis ignominie maculam dignam ad versionem eluisse ¹⁴²⁶ ipse iudex testisque fateretur. Ita quocumque intendissent, quamcumque viam pertemptassent, omnia obfirmata, implicata, impedita repererunt.

Exin ¹⁴²⁷ crebra per Saxoniam Thuringiamque conventicula faciunt, quid ¹⁴²⁸ facto opus sit consulunt; discussis et ventilatis omnibus quæ tanto malo remedium aliquod polliceri videbantur, cum

A nulla usquam humani auxilii spes eluceret, statuunt unanimiter a Deo sibi deinceps querendum esse subsidium, qui solus tam obstinatam regis ferocitatem emollire et rem implicitam expedire queat ¹⁴²⁹. Jubent ergo ut per totam Saxoniam et Thuringiam depositis cultioribus indumentis, ¹⁴³⁰ sacco et laneis vestiantur ¹⁴³¹, cibo et potu statutis diebus abstineant sumptus ¹⁴³² in pauperes pro sua quisque re familiari conferant, et, per ecclesias nudis pedibus discurrerent, Deum communi lamentatione deprecantur ut manum suam, quæ ¹⁴³³, humano ubique cessante adjutorio, sola jam possit opitulari, undique conclusis ad ereptionem eorum extendat. Præterea placet ut die quo regis exercitus juxta publicam indictionem in Breedingen ¹⁴³⁴ coadunandus ¹⁴³⁵ conveniret, ipsi in loco qui dicitur Lupezen ¹⁴³⁶ (380) sex milibus ab eis disparati, castra locarent, et, iterum atque iterum repetitis supplicationibus aures ejus et principum ejus obtundentes, si evincerent, gratias Deo; sin autem in eodem loco venientem præstolati, collatis signis, æquissimo judicio Deo rem committerent.

Superveniunt etiam hic Luticiorum, hinc Polonorum ¹⁴³⁷ nuntii, suam utrique operam, socias manu et pares, ad cuncta quæ belli artibus transigenda sint, animos pollicentes; et quod parati sint, die quem ¹⁴³⁸ Saxones designaverint, armatorum copias quam maximas in Saxoniam mittere, vel ¹⁴³⁹, si hoc malint, contra Danos et alias gentes quas vulgatum erat ad irruptionem Saxonie a rege sollicitas esse, stationes ¹⁴⁴⁰ jugesque excubias agant, ut hac parte sollicitudinis exonerent alias occupatos. Hoc nuncio paululum creatis animis, digressi, quantum temporis supererat usque ad diem coadunandi exercitus, in jejuniis et vigiliis exigunt, ecclesias indefessi obsidunt, in cinere volutantur et cilicio, noctes perinde ac dies precibus insumunt, nullum postremo religionis genus, quod ad placandum Deum ecclesiastica traditione comparatum sit, prætermittunt. Sed ira Dei, quæ in eos exarserat, major erat quam ut lacrimis restingui, hostiis et muneribus mitigari posset ¹⁴⁴¹.

Rex pentecosten Wormaciæ cum paucis celebravit (*Mai.* 24), principibus in præparationem militis singulis privata sollicitudine occupatis. Statuta ¹⁴⁴² die venit in Breedingen (*Jun.*) cum infinita multitudine, planeque omnium unanimi consensu constitit

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴¹⁶ iudices 4. ¹⁴¹⁷ Vd. *alr. omnes.* ¹⁴¹⁸ primo 3. ¹⁴¹⁹ Rudolphum *omnes.* ¹⁴²⁰ Berhtoldum 1. 3. 4. ¹⁴²¹ pepigissent 3. ¹⁴²² que *deest* 3. ¹⁴²³ que *deest* 4. ¹⁴²⁴ at 4. ¹⁴²⁵ super 4. ¹⁴²⁶ eluisset 4. ¹⁴²⁷ Exinde 4. ¹⁴²⁸ quod 5. ¹⁴²⁹ quant 5. ¹⁴³⁰ vestimentis *superscr.* indu 3. ¹⁴³¹ induantur *superscr.* vestiantur 4. ¹⁴³² sumptos 3. ¹⁴³³ quam 3. qui 5. ¹⁴³⁴ *ia. h. l. omnes.* ¹⁴³⁵ coadunatus 1°. ¹⁴³⁶ Lupezen 4. ¹⁴³⁷ Polonorum 3. ¹⁴³⁸ quam 3. ¹⁴³⁹ Sed 4. ¹⁴⁴⁰ *deest* 3. ¹⁴⁴¹ potuisset *superscr.* posset 4. ¹⁴⁴² Statuta — multitudine *desunt* 3. 4. 5.

NOTÆ.

(379) Virgil., *Æn.* x, 962.

(380) Gross- et Wenigenlupniz (Luppeniz) inter Bissenach et Langensalza: cf. Wersebe über die

Vertheilung Thuringens, etc., II, p. 140, sqq., n. 262, 263.

quam retro majorum memoria tantum
 , tam fortem, tam militariter instructum,
 Teutonico a quoquam rege contractum
 icquid in regno episcoporum erat, quic-
 m, quicquid comitum, quicquid ecclesia-
 ut secularium dignitatum, omnes summa
 i ope in hoc bellum enisi convenerant.
 rsus, nisi quem forte gravi admodum et
 xplicabilis necessitas excusasset, aberat,
 Coloniensis, causatus ¹⁴⁴³ impium fore si
 squæ oppressura esset fratrem suum Ma-
 nsem episcopum et consobrinum suum
 ansem ¹⁴⁴⁴ episcopum spectator adesset,
 n impetraverat, haut gravate hoc conce-
 , eo quod post primam defectionem invi-
 er eum suspectumque ¹⁴⁴⁵ habuisset. Leo-
⁶ episcopus, vir præter decrepitam æta-
 etiam ægritudine exhaustus, reginam in-
 andam susceperat, et hac occasione ipse
 ilitia defungebatur. Uterque tamen mili-
 nplissimo numero transmisit. Dux quoque
 a aderat, tanto stipatus agmine, ut se so-
 Saxonico sufficere posse, vana spe elusus,
 ur. Wideradus abbas Fuldensis, præter
 neunte ætate uno pede graviter claudica-
 per biennium ita paralis dissolutus erat,
 aculo aut ministrorum humeris innixus
 progredi posset. Eum tamen nec tam mo-
 do excusare poterat a militia, id potissi-
 ante rege ut omnium principum suorum
 fascibus quem maxime insignem faceret
 rem. Cumque ad locum coadunandi exer-
 antissima ætate sedens pergeret,
 ircumfusæ multitudinis et vi concitati pul-
 catus, pene spiritum exalaverat. Relatus
 lerium, a stupore quidem mentis post pau-
 piravit, nullum tamen ultra verbum pro-
 nit, atque ita deinceps per 6 hebdomadas
 a corporis molestia decoctus, 17 Kalendas
 umanis rebus exemptus est. Vir plane
 in Deum fidei, suis tamen omnibus admo-
 sus, propterea quod in diebus ejus Ful-
 nen multis calamitatibus vehementer attri-
 ene omnino oblitteratum fuisset. Sed ad
 unde degressi sumus, redeamus.
 i rege exploratoris speculari exercitum
¹⁴⁴⁷, retulerunt eos, multitudine et armis **D**
 ares, cetero belli apparatu etiam superio-
 ope multas et sufficientes in longum quo-

que tempus sumptus convexisse : nihil permotos
 tantorum hostium adventu, in proximo castra lo-
 casse ; post laborem itineris otioso jam animo, fi-
 xis ¹⁴⁴⁸ tentoriis, recreando corpori indulgere ; hoc
 statuisse, ut legatos supplices de pace mittant, si
 non impetrent, æquo certamine adorianur venien-
 tes. Facile et contemptim ¹⁴⁴⁹ hoc auditum est ab
 his qui cum rege erant, passim jactantibus nec
 ferreas vel ¹⁴⁵⁰ adamantinas acies multitudini ¹⁴⁵¹ et
 virtuti suæ inexpugnabiles fore secum esse militem
 lectissimum, qui in faciendis stipendiis ætatem exe-
 gisset, quem singuli principes, diligenti delectu ¹⁴⁵²
 habito, de toto orbe exquisissent ; illinc vulgus esse
 ineptum, agriculturæ potius quam militiæ assuetum,
 quod non animo militari sed principum terrore
 coactum, contra mores et instituta sua in aciem
 processisset, et ideo non expectaturum ut commisso
 certamine comminus stricto ense feriret et feriretur,
 sed ante commissum prælium solo concurrentis
 exercitu strepitu et clamore terrendum fugandum
 et tundendum esse ¹⁴⁵³. Rex non tam metuebat
 ne prælio quam ne supplicatione vinceretur, neu
 principes sui eis bellum inferre irreligiosum ¹⁴⁵⁴ du-
 cerent qui se ad quasumque condiciones pacatis-
 simos ¹⁴⁵⁵ præberent, et ignominie suæ vindicta,
 quia nihil ardentius cupiebat, e manibus sibi rapere-
 tur. Hoc præcavens, quam maxime satagebat ut
 ante exercitus committerent, quam legati Saxonum
 pacem postulaturi venirent ; plurimum in hoc ipsum
 annitente ¹⁴⁵⁶ duce Suevorum Ruodolfo, propterea
 quod, anno priore regnum affectasse infamatus,
 suspicionem hanc novis erga regem studiis abster-
 gere cupidissime volebat (381).

Profectus rex de Bredingin ¹⁴⁵⁷, die prima venit
 in Elenen (382). Sequenti die præcipitato nimium
 gradu duorum pene dierum iter confecit ¹⁴⁵⁷, atque
 in Beringe (383) castra posuit (*Jun.* 8), haut multo
 a Saxonibus intervallo. Jam, fixis ¹⁴⁵⁹ tentoriis, sin-
 guli quæ exhaustit lassitudine corporibus necessa-
 ria forent circumquaque dispersi providebant, rex
 etiam refrigerandi gratia se in lectum reclinaverat,
 cum subito dux Ruodolfus ingrediens nunciat Saxo-
 nes brevissimo spacio abesse, et, ineertum negligentes
 an ignaros advenientium hostium, inter epulas
 et pocula ineptis lascivire lusibus, quasi ¹⁴⁶⁰ ved ad
 punctum temporis inultum habeant quod sumpta
 contra rem publicam leges majorum arma sic
 improbe conspectibus regis ¹⁴⁶¹ invexissent ; igno-
 miniam hanc Teutonici regni nullis deinceps seculis

VARIÆ LECTIONES.

satur 5. ¹⁴⁴⁴ Halberstadensem 4. 5. ¹⁴⁴⁵ susceptumque 5. ¹⁴⁴⁶ Lediensis 5. ¹⁴⁴⁸ Saxonum tum
 cum 5. ¹⁴⁴⁸ Facile in contemptum hoc 5. ¹⁴⁵⁰ nec 4. ¹⁴⁵¹ m. sue et v. 5. ¹⁴⁵² Saxonum tum
¹⁴⁵³ esset 1. ¹⁴⁵⁴ religiosum 1. ¹⁴⁵⁵ paratissimos *ed.* 3 *Krase.* ¹⁴⁵⁶ annuente 4. ¹⁴⁵⁷ Bredingen
 gem 1. 5. ¹⁴⁵⁸ fecit 4. ¹⁴⁵⁹ suis 3. ¹⁴⁶⁰ qui si 1. ¹⁴⁶¹ regis sic inv. 5.

NOTÆ.

: Gerbert de Rudolpho Suev., p. 30.
 berellen est pagus in præfectura Meinin-
 zungen, ubique a ditione Isenacensi cia-
 terellen pagus ad præfecturam Isenacen-

sem spectans.

(283) Grossen-, Wolfs-et OEster-Behringen in
 præfectura Gotha ducatus Sax. Goth., sed ultimi
 etiam pagi pars ad ducatum Isenacensem pertinet.

abolendam esse; placere sibi, cum adhuc major pars supersit diei ut acies instruat, prælium committatur, vel, si prælium detrectantes intra castra se tutentur, ipsa castra admoto exercitu expugnentur. Rex ei pronus in terram gratias agit, et hujus beneficii quoad vivat numquam se immorem futurum, Deo in testimonium ascito, pollicetur. Itæ ambo se tentorio propriunt. Dato ad pugnam signo, ocius omnes assunt; longe lateque [patentes] campos occupant; singuli ducessuas seorsum legiones instruunt. Et quia nec situs loci nec multitudo patiebatur ut uno eodemque tempore omnibus una fieret manus conserendi copia, datum negotium est duci Ruodolfo ut ipse cum suis prima acie configeret, peculiari scilicet Suevorum privilegio (384), quibus ab antiquis jam diebus lege latum est ut in omni expeditione regis Teutonici ipsi exercitum præcedere et primi committere debeant. Ceteris jussum ut, propter assistentes, pugnantibus, prout res posceret, auxilio concurrerent. Rex in quinta erat legione, quam ex lectissimis et erga se admodum spectatæ fidei juvenibus stipatam ornatissimamque instituerat. Ita paulatim servatis ordinibus ad castra Saxonum procedunt.

Saxones, qui sibi stultissime persuaserant spacium illud quo a rege aberant, vix ab equite expedito, nedum ab exercitu sarcinis aliisque impedimentis implicato, uno die transmitti posse, nihil minus quam regem eo die ad se perventurum suspicabantur; ideoque, vanæ securitate resoluti, omne studium ab armis ad curam corporum verterant; cum repente conspicantur cælum pulvere obtebratum, exercitum, super arenam maris innumerabilem, totam adjacentis campi latitudinem instar locustarum occupasse, et fere jam emenso quod in medio erat spazio, ad ipsa castra opprimenda, nisi maturent egredi, citato paululum gradu properare. Inopinata re trepidi, et se invicem inertæ, quod hostem non prævidissent, incusantes, protinus sublatis in cælum vocibus conclamant,

arma rapiunt, portis prorumpunt. Pauci lorice corpora muniunt, ceteri, dum morarum impatientes ruunt, nec vestes, quibus se paulo ante largiori otio indulgentes exuerant, resumere meminerunt. Nullus alterum cunctantem operitur, sed singuli passim, prout ocius serivse arma expedierant, accurrunt. Quam plurimi etiam trans fluvium Unstrut longius metati, prius infeliciter gestæ rei quam committendi certaminis nuncium acceperant Nec legiones ordinare angustia temporis sinebat, nec militem adhortari, nec castra consuetis stationibus munire, nec aliud quicquam facere, quod militaris disciplinæ solemnitas exigebat. Repentinus regis adventus omnia præverterat. Vix tandem ex illa trepidatione resumpto spiritu, cum in globum densissimum tumultuaria se statione stipassent, non expectato signo, ut consuetudo est pugnatæ, equis subdunt calcaria, et summo nisu præcipientes feruntur in adversarios, aut procul ab Hohenburg (386). Nec impetum sustinere vel ad horam Suevi potuissent, nisi loco motis jamque pedem retro ferentibus dux Welf cum exercitu Bajoarico concurrisset. Prima certaminis procella hastas et lanceas consumpsit; reliquam partem gladiis, qua pugnandi arte plurimum excellit miles Saxonicus, peragunt, præcincti singuli duobus vel tribus gladiis; tantaque vi, tanta ferocitate, tanta ferendi calliditate grassantur, ut hostibus etiam minus admirationi quam terrori essent. Ibi Ernest marchio Bajoarium, vir in regno clarissimus et multis sæpe adversum Ungarios victoriis insignis, graviter vulneratus est, et, cum in castra semivivus relatus fuisset, postero die expiravit. Ibi Engilbertus comes, ibi duo filii Eberhardi comitis de Ellenburg (387), ibi quam plurimi nobiles ex Suevis, quam plurimi ex Bajoariis corruerunt; paucique admodum sine vulneribus prælio excesserunt. Ruodolfus dux multis sæpe gladiis impetitus, quamquam tenacissimæ loricæ præsidio ictus omnes frustraretur, multis tamen ex assidua contusione membrorum affectus est incommodis (388). In exercitu Saxonico

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁶¹ inter 4. ¹⁴⁶² q. v. n. *desunt* 3. ¹⁴⁶⁴ *deest* 3. 4. ¹⁴⁶⁵ *deorsum* 4. ¹⁴⁶⁶ *prope* 3. *deest* 3. 4. 4. p. necessitas 3. ¹⁴⁶⁸ *procederet* 4. ¹⁴⁶⁹ *ideo quod* 4. ¹⁴⁷⁰ *emerso* 4. ¹⁴⁷¹ *Paucis* 5. ¹⁴⁷² *Hoenburg*, 3. ¹⁴⁷³ *concurrisset* 4. ¹⁴⁷⁴ *deest* 4.

NOTÆ.

(384) In jure provinciali Alemannico (in Senckenberg. corp. jur. German., t. II, p. 329 sq.), cap. 276. (Gold., c. 272; Berg., p. 55; Schilt., c. 31), n. 4. hæc leguntur: *Indulsit etiam Suevis hoc (Carolus M. J., quod, si imperii causa pugna esset suscipienda, ipsi jus esset prima in acie ante omnes nationes pugnare, eorumque ductor esse deberet Sueviæ dux, etc. Suevorum enim ope Carolus Romam a. 799 expugnavit Alii hunc honorem Suevis tributum a prælio in Hispania ad Roncevallim, alii ab expugnatione Mediolani repetunt. Poeta de bello Saxon. l. III, v. 141—143 canit:*

Suevi, Bojarii, qui regis in agmine primo
Extant, quos celebrat numerosis fama triumphis.
Præcurrunt celeres primique feruntur in hostes

D Cf. Berthold. Const. a. 1075; Stenzel. I., c. 328. Ejusd. Gesch. der d. Kriegsverfassung, p. 227. — Koenigshofen Elsass., Chronic. p. 327, et loc. postar. vet. German., quos exhibent: Deutsche Sage herausgeg. non den Brüdern Grimm. t. II, p. 125, N. 450.

(385) Vid. Æidukind. III, 44; SS. III, p. 458 et Hist. belli Sax.; I. III, v. 99 — 74.

(386) Vide supra a. 1074. et cf. Stenzel. I., p. 328, n. 14. Delius I. I, d. 88, n. 119.

(387) Henricus et Eberhardus dicuntur in Ann. Einsidl., SS. III, p. 146; cf. Gerbert. de Rudolpho, p. 32.

(388) cf. Bruno, c. 46.

præclarissime enituit virtus Ottonis, ducis quondam Bajoariæ. Is, fortissimis ¹⁴⁷⁶ juvenibus septus, modo in prima acie pugnam lacessere (389), ubicunque acrior vis hostium incubuisset cominus adesse, insistentium vultus gladio ferire, per hostiles cuneos quaquaversum viam sibi ferro ¹⁴⁷⁶ parare, modo in postremis cessantes adhortari, causæ qua arma sumpserant admonere, et ut nunc, quod sæpe quam sancte jurassent, libertatem suam manu vindicarent, omnes in commune per Deum obsecrare. Strenue profecto et egregii militis et optimi ducis officio fungebatur (390). Protractum a media die usque in horam nonam certamen jam in eo erat ut duo duorum regnorum exercitus, Sueviæ et Bajoariæ, terga veterent; et regi frequentes nuntii salutem suorum in extremo sitam nunciabant: cum repente ex uno latere Herimannus comes de Glizberg ¹⁴⁷⁷ (391), ex ¹⁴⁷⁸ alio latere Babenbergenses milites signa inferunt. Tum dux Boemorum, tum Gozelo dux Lutoringorum ¹⁴⁷⁹, multis prius periclitantium in prælio legationibus et supplicationibus fatigatus, suas uterque copias, incitatis ad cursum equis, immittit. Non ultra Saxones vim multitudinis sustinere poterant; paulatimque cedentes, cum inclinatas jam ¹⁴⁸⁰ ad fugam acies dux Oito restituere, obsecrando, increpando, inertiam desidiamque exprobrando, diu multumque conatus fuisset, tandem versis frenis omnes diversas in partes aufugerunt. Tum ¹⁴⁸¹ vero — ut semper in fuga hostium ignavissimis et fortissimis par solet esse audacia, per gloria — omnes in exercitu regis legiones confusis ordinibus, omnes etiam plebei ac rustici, qui castrorum usibus servilem operam dependebant, ociosius se ad persequendos fugientes expediunt, equos calcantibus enecant, latissimos campos dicto citius transvolant, obstantia quæque conculcant, fugientes, cum in castra tamquam illic latibulum habituri se recepissent, captis castris et direptis exagitant; loca omnia per quæ fuga est, per miliaria duo vel tria, circumquaque cædibus cruentant, cadaverum acervis exaggerant; et, quia concitatus unguis equorum pulvis oculis prospectum, rebus discrimen eriperat, ut haut facile socios ab hostibus visu caligante discernere possent, quam plurimos ex sociis suis, dum hostes arbitrantur, interficiunt. Principes (*Jun.* 9.) Saxoniam et nobiles, præter duos mediocri loco natos (392)* omnes vivi integrique

evadunt, tum peritia locorum, tum obtenebrati aeris densitate, tum equorum velocitate commodissime usi. Porro in vulgus pedestre, quod, congressis equitibus, adhuc in castris resederat, ita ultra modum omnem modestiamque debachata est hostilis feritas, ut, christianæ verecundiæ obliti, pecudes sibi, non homines jugulare viderentur. Plurimam etiam partem fluvius Unstrut, dum metu gladii imminenti præcipitanti irruunt, obsorbuit. Cædinox finem fecit, et quod ultra fluvium persequi fugientes haut satis tutum putaretur. Conversi milites ad spolia diripienda, tantam in castris hostium inveniunt ciborum affluentiam, tantam auri et argenti vestiumque preciosarum multitudinem, ut non ad bellum inferendum, sed ad epulum præbendum regis exercitui et ostentandam opum suarum magnificentiam, occurrere viderentur.

Rex paulo post occasum solis inter faustas, ut solemne est, militum acclamationes in castra revertitur, lætus et æstuans gaudio ¹⁴⁸² quod hostes infestissimos insigni victoria subegisset, maxime jactantibus passim militibus quod illos et illos de primis principibus Saxoniam manu propria peremissent. Curque, ad locum congressionis reversi, alius dominum suum, alius patrem, alius fratrem, alius cognatum, aut alia quavis necessitudine sibi devinctum, in acie corruisse reperissent: lætitia omnis in mœrorem, cantus versus est in vocem flentium; planctu et ululatu castra universa perstrepebant. Sequentem diem in eisdem castris agentes (*Jun.* 10), occisos terra obruunt; qui clariores inter eos ditioresque extiterant, in patriam, unde quisque oriundus erat, sepeliendos remittunt; vulneratis curam adhibent; quos militiam in reliquum inutiles vulnera reddiderant, suis in patriam curandos destinant. Nec facile æstimari poterat quot hæc, quot illa in acie cæsa essent millia; hoc tamen palam constante, plus hic nobilium, plus illic cecidisse plebeiam multitudinis, et propter amissionem clarissimorum virorum majus victores quam victos tulisse dispendium (393). Mœrore et luctu affectis omnibus, gravior accessit dolor et facti pœnitentia, comperto quod principes Saxoniam, quos ad unum interfectos pridie vano rumore vulgaverant, omne integro numero viverent, atque ad iterandum prælium novas denuo copias pleni animorum contraherent. Gravior nimis ferebant et inter se haut obscuris musi-

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁷⁶ fortissimus 1. 4. ¹⁴⁷⁸ deest 3. ¹⁴⁷⁷ Glisberg 4. ¹⁴⁷⁸ et 3. ¹⁴⁷⁹ Lutoringorum 3. Lutteringorum 1. ¹⁴⁸⁰ i. ad f. bis scriptum 4. ¹⁴⁸¹ Tunc 4. ¹⁴⁸² gladio 1°.

NOTÆ.

(389) *Pugnam lacessere*, cf. Virgil. *Æ.*, v, 426; xi, 254.

(390) Cf. Sallust., *Catil.*, c. 60.

(391) V. Gebhardi *Hist. gen.* Abh. II, p. 107. Wenck. *Hist. Hass.*, III, p. 217.

(392) Gebehardus, pater Lotharii imp., et Ernestus, pater Alberti marchionis. KR. Cf. Delius in *diis. de comitibus Velthemio-Osterburg.* (ap Ledebur., *Archiv.*, t. V, fasc. I, p. 53, annot. 44), qui

secundum Brunonem ex mediis Folcmarum et Liudgerum cecidisse monet, et fortasse in Lamberti Chron. unam lineam excidisse putat, in qua mentio facta esset Gebhardi et Ernesti nobilium. — *Medio-cri loco natus* infra quoque h. a. et a. 1076 legitur.

(393) Ex Saxonibus ferme ad octo millia, ex regis exercitu quinque millia cecidisse, auctor est Berthold. *Const.*

tationibus fremebant quod, maximo sui piaculo, A verbis supplicibus se pacem quam bellum, clementiam ejus quam indignationem ¹⁴⁹¹ semper maluisse, et eam si alio precio quam proprio sanguine redimere potuissent, nunquam ad hæc extrema audenda experiendaque processuros fuisse; quod si vel nunc saltem post illatam cladem core ejus tetigisset Deus, ut calamitatibus eorum condoleret quos pene usque ¹⁴⁹² ad internitionem prostravisset, se hoc gratanter amplecti, et, oblitteratis a corde suo omnibus malis quibus in eos iram odiumque suum explesset, deinceps ei fidos devotosque futuros; si autem hoc aliter quam per dedicionem fieri non posset, consultius sibi esse ut salva existimatione sua, incolumi libertate sua, in congressione publica morentur, quam dediti ritu pecudum jugularentur, vel diu in custodia habiti, insuper fame et siti aliisque cruciatibus macerati, omni morte tristiore vitam exigerent. Ad ultimum jussu regis profectus est episcopus Mogontinus et alii quidam ex principibus, et hæc eadem viva voce cum eis egerunt, obsecrantes eos per Deum ut, postquam male auspiciato rem certamini commississent et cladem multis posthac seculis non abolendam accepissent, nunc saltem, malo suo coacti, resipiscerent a stultitia, nec se gentemque ¹⁴⁹³ suam obstinata desperatione omnino perditum irent; ¹⁴⁹⁴ in conspectu omnia cernentis Dei fidem ¹⁴⁹⁵ interponere quod, si se ultro dedidissent, aut eadem die aut brevissimo post tempore dedicione absolventi essent, salvis sibi dignitatibus, beneficiis prædiis et aliis facultatibus suis. Econtra illi satis sibi aiebant re ipsa cognitam et spectatam esse et principum fidem et regis atrox atque implacabile ¹⁴⁹⁶ ingenium, cum, post illas conditiones pacis quas priore anno in Gerstingun ¹⁴⁹⁷ rex, principibus suffragium ferentibus, quam ¹⁴⁹⁸ sanctæ firmasset, tam crudeliter in eos culpæ, quam tunc condonaverat, vindictam exercuisset, nec principum fides periclitantibus quicquam opis præsidiique contulisset; proinde frustra eos rogare ut fidem suam nunc experiantur quasi incognitam, quam in campis Thuringiæ luce clarius multo suo incommodo experti fuissent. Ita, defixi in sententia persistentes, haut procul a Magadaburg locis munitissimis se continebant, quia, licet multitudine habundarent, congressionibus tamen deinceps abstinendum, nisi inevitabilis necessitas incidisset, decreverant. Tamen Udo ¹⁴⁹⁹ marchio [pro se ¹⁵⁰⁰] et episcopus Merseburgensis et pauci alii nobiles Saxonie dedicioni consenserunt. Ex quibus Udo ¹⁵⁰¹ marchio, dato pro se obside filio suo, statim dedicione absolutus est; episcopus in monasterium Loressan ¹⁵⁰² missus;

Rex ipse quam plurimum verebatur ne miles, in irritum fusi tanti sanguinis pœnitens, religionis obtentu deinceps militiam detrectaret, quam sine peccato et gravi offensa Dei administrare non posset. Pessimæ rei pessimum Mogontinus archiepiscopus remedium adhibuit. Collato cum paucis familiaribus regis consilio, repente processit in publicum, et principes Thuringiæ, nec canonice ad sinodum evocatos, nec sinodali audientia secundum ecclesiasticas leges discussos præcipiti sententia excommunicavit; ea scilicet causa quod eum anno priore Erphesfurth ¹⁴⁸⁴, cum ad exigendas decimas assedisset, districtis gladiis intra ¹⁴⁸⁵ ecclesiam impetissent. Et ne quis ei forte hoc crimini daret quod contra canonum scita miseros homines, tam inexplicabilibus negociis ad præsens implicitos, tam iniquo tempore adortus fuisset, quando tantis undique bellorum procellis jactati non causis dicendis vacare, sed vitam suam fuga vel armis servare necesse haberent; ait a Romano pontifice ¹⁴⁸⁶ sibi hoc permisum esse ut, absque legitimis induciis, absque legitima discussione, die quo sibi occurreret, eos justo anathemate ab ecclesia recideret. Nullum tamen sapientem latere potuit quo potissimum spectaret hoc factum, eo scilicet ut exercitus regis promptior deinceps fidentiorque adversum eos bellum gereret, de quorum occisione, si post excommunicationem occisi fuissent, putaret se nec peccatis ¹⁴⁸⁷ obnoxium fore, nec pœnis quas leges ecclesiasticæ statuunt homicidis.

Igitur movit exercitus de loco certaminis, et transita Thuringia ¹⁴⁸⁸ ingressus est Saxoniam, omnia circumquaque ferro et igne depopulans, tantasque in villis singulis reperit opes, fecundissima scilicet regione et nullis antehac bellis at-tacta ¹⁴⁸⁹, ut avidissimæ plebi castrorum, quæ sola spe rapinarum exercitum sequebatur, copia pareret fastidium. Rex tamen assiduas ad principes Saxonie legationes tum suo tum principum suorum nomine destinabat, hortans eos ut se dederent, atque in clementia ejus potius quam in armis suis, quæ semel infeliciter temptassent, spem sibi deinceps ponerent. Sed illi haut dubiis indicis comper-tum habentes quanto in eos odio æstua-ret, extre-mæ ¹⁴⁹⁰ dementiae esse judicabant ut ei præcipitanter sanguinis sui jus potestatemque facerent, cujus iram tantis ante expeditionem supplicationibus mitigare nequivissent. Tamen mandaverunt ei

VARÆ LECTIONES.

¹⁴⁸³ deest 4. ¹⁴⁸⁴ Erphesfurdt 4. ¹⁴⁸⁵ inter 4. ¹⁴⁸⁶ sibi h. p. 3. ¹⁴⁸⁷ se peccatis nec o. 4. ¹⁴⁸⁸ turin-gia 1 (semper). 4. ¹⁴⁸⁹ tacta 3. ¹⁴⁹⁰ e. d. e. i. desunt 4. ¹⁴⁹¹ indignitatem 1. ¹⁴⁹² ad internicionem us-que 4. ¹⁴⁹³ gentem 1. ¹⁴⁹⁴ f. suam 1. 5? ¹⁴⁹⁵ implicabile 4. ¹⁴⁹⁶ Gerstungen 3. Gerstingun 4. ¹⁴⁹⁷ tam 3. quas 4. ¹⁴⁹⁸ Udo omnes. ¹⁴⁹⁹ ita 3. 4. 5. sed verba pro se ex seq. huc translata esse verissimile est. ¹⁵⁰⁰ Laressan 3.

alii diversis principibus, ut ad tempus servarentur, A facto major restare timebatur ¹⁵¹³, minus devotum commendati sunt. habiturus esset.

Rex usque Halberstat ¹⁵⁰¹ cum exercitu venit (*Jul.*), omnia, ut cœperat, circumquaque ferro et igne depopulans. Goslarium quoque cum paucis perrexit, parcens loco ditissimo et sibi semper gratissimo, ne ¹¹⁰³ quam admissa multitudine sentiret deprædationis injuriam. Cumque exercitus in dies fame et siti deperiret, veteri frumento partim igne, partim tantæ multitudinis usibus absumpto, novo autem necdum maturo; cumque spes nulla esset sine largioribus induciis et majoribus impensis bellum hoc confici posse: exoratus rex a principibus Saxonia excessit, et transitis finibus Thuringiæ, ubi Eschenewege ¹⁵⁰³ pervenit, exercitum dimisit, accepta a principibus firmissima sponsione quod ad ¹⁵⁰⁴ iterandam expeditionem 11 ¹⁵⁰⁵ Kalendas Novembris majores et ambitiosius instructas sibi in Gerstungun ¹⁵⁰⁶ copias adducturi essent.

Quo in tempore nunciatum est regi Dietwinum Leodiensem episcopum, virum multis ornatum virtutibus et per plures jam annos sacerdotio perfunctum, ab hac luce migrasse (394). Cui protinus rex per interventum Gozelonis ducis, propter ejus excellens in militia meritum, successorem constituit Heinricum quendam Vertunensem ¹⁵⁰⁷ canonicum, ipsi duci consanguinitate proximum (395). Quo ille beneficio regi devinctus, operam suam futuræ expeditioni quam maximam pollicebatur.

Rex, dimisso exercitu, concitus Wormaciam venit. Nec multo post Burchardus præpositus ¹⁵⁰⁸ Treverensis ecclesiæ, qui ad regem Ruzenorum ¹⁵⁰⁹ legatione regia functus ierat, reversus est, tantum regi deferens auri et argenti ¹⁵¹⁰ et vestium preciosarum, ut nulla retro memoria tantum regno Teutonico uno tempore illatum referatur (396). Qua regem mercede ad hoc tantum redimere volebat rex Ruzenorum, ut fratri suo, quem regno expulerat, adversum se non præberet auxilium. Quod certe gratis etiam impetrare potuisset, quia, intestinis ac domesticis bellis occupatus ¹⁵¹¹, ad externa tamque remotis gentibus inferenda bella nullo modo vacabat. Per se magno muneri magnum addidit ¹⁵¹² precium temporis oportunitas. Nam ingentibus ¹⁵¹³ recentis belli expensis ærarium regis exhaustum fuerat, et miles vehementer instabat, nuper exactæ militiæ premium efflagitans ¹⁵¹⁴; cui nisi ad votum ¹⁵¹⁵ regis largitione satisfecisset, haut dubie constabat quod eum ad reliquam negotii partem quæ pro-

Mogontinus archiepiscopus, efferatus in Halberstatensem ¹⁵¹⁶ episcopum, pro eo quod per eum potissimum stetisse videretur ne Saxones deditioni consentirent, spirituali armatura debellare parat quem militari manu non potuerat ¹⁵¹⁷. Legatum ei mittit, eumque ad sinodum evocat, intentans ei crimen perjurii, ea de causa quod contra rem publicam et regem, cui sub jurejurando fidem spondidisset, instructam aciem dux ipse belli direxisset ¹⁵¹⁸; et hac occasione ¹⁵¹⁹ episcopatu eum deturbare, si vota sequatur effectus, machinatur; parum recolens se ipsum eadem noxa teneri, quia et ipse et cuncti principes regni, qui nunc partium regis erant, in hæc eadem contra regem bella a principio conjuraverant. Sed nuncius metu hostium, per quorum terras transeundum erat, retardatus est, ne ad legitimas inducias, sicut solemne est, ei diem diceret; atque ita ineptum consilium eadem levitate evanuit qua cœptum fuerat. Sinodum tamen eodem anno mense Octobri Mogontiæ (397) congregavit: ubi inter alios ¹⁵²⁰ qui convenerant aderat Curiensis episcopus, apostolicæ ¹⁵²¹ sedis litteras et mandata deferens: quibus ei sub interminatione gradus et ordinis sui præcipiebat, sicut antea quoque multis legationibus præceperat, ut presbyteros omnes, qui intra suam diocesim essent, cogeret aut in præsentiarum conjugibus renunciare, aut se in perpetuum sacri altaris ministerio ¹⁵²² abdicare ¹⁵²³. Quod dum facere vellet, exurgentes, qui undique assidebant, clerici ita eum verbis confutabant, ita manibus et tocuis corporis gestu in eum debachabantur, ut se vita comite sinodo excessurum desperaret. Sic tandem, rei difficultate superatus, statuit sibi deinceps tali quæstione omnino supersedendum, et Romano pontifici relinquendum, ut causam, quam ipse totiens ¹⁵²⁴ inutiliter proposuisset, ille per semetipsum, quando vellet et quomodo vellet, pereraret.

Heinricus Spirensis episcopus, cum jam thesauros ecclesiæ Spirensis pene omnes puerili levitate dilapidasset et prædia militibus suis in beneficium erogasset, in tantum ut vix in dimidium annum sumptus ei ex reditibus ecclesiæ ministrari possent, inopinata morte subtractus est. De cujus obitu dignam memoriam visionem vidit clericus quidam, qui ei defuncto protinus in episcopatum successit, nomine Huzmannus ¹⁵²⁵. Putabat se in choro Spirensi

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁰¹ Halberstad 4. ¹⁵⁰² ne — injuriam desunt 4. ¹⁵⁰³ Eschenewege 3. ¹⁵⁰⁴ deest 3. 4. 5. ¹⁵⁰⁵ XVI. 4. ¹⁵⁰⁶ Gerstungun 3. ¹⁵⁰⁷ ita omnes. ¹⁵⁰⁸ Tr. ecclesiæ p. 3. ¹⁵⁰⁹ Ruzenorum regia 1. 4. ¹⁵¹⁰ def. regi argenti et auri 3. ¹⁵¹¹ implicatus 3. ¹⁵¹² adidit 4. ¹⁵¹³ ingentis 1°. ¹⁵¹⁴ exagitans 4. ¹⁵¹⁵ videbatur et tim. 4. ¹⁵¹⁶ Halberstadensem 4. ¹⁵¹⁷ poterat 4. ¹⁵¹⁸ dixisset 1. duxisset ed. 2. ¹⁵¹⁹ et h. o. bis scriptum 4. ¹⁵²⁰ alios episcopos 1. ¹⁵²¹ Hoc loco in 3. alia manus incipit. ¹⁵²² ministerio 3. ¹⁵²³ abdicaret 4. ¹⁵²⁴ timens 4. ¹⁵²⁵ Husmannus 4.

NOTÆ.

(394) Obiit d. 21 Mai.

(395) Filium Friderici comitis Tullensis.

(296) cf. supra col. 1170; et vid. Karamsin, Hist,

Russ. II, 65 et Stenzel. I, 334, sq.

(397) Vid. I. A. Schmid I, c., p. 291, sq.

cum episcopo et ceteris clericis stare; et ecce in-
 grediebantur chorum tres viri, unus exacta ¹⁵²⁶
 ætate, canicie veneranda, duo juvenes, tanquam in
 obsequium senioris destinati. Cumque in medio
 chori aliquamdiu taciti constitissent, ait senior his
 qui circa se erant juvenibus: *Quid tardatis quod
 vobis jussum est explere?* At illi: *Tuum, inquit,
 pater, est, primo adversus eum dictare sententiam, et
 nos sine dilatione quicquid judicaveris exequemur.* Et il-
 le: *Propter multa, inquit, mala quæ in locum hunc et in
 sanctam Dei ænitricem operatus est, egressa est a
 Deo sententia ut interficiatur.* Ad hanc vocem corri-
 pientes episcopum, decollaverunt, et truncum in ligno
 crucis, quod in eadem ecclesia in sublime elatum
 stabat, suspenderunt. Cumque mane factus clericus,
 nimio horrore concussus, episcopo somnium retu-
 lisset, visus est ei quasi deliramenta loqui, et pro-
 pter sospitatem corporis sui optimeque constantem
 omnibus membris vigorem suum, nullum tam e
 vicino imminentis exitii sensum admisit. Et ecce
 septimo dehinc ¹⁵²⁷ die, cum ad vespertinalem si-
 naxim cum fratribus in choro staret, sensit repente,
 parvulam sibi instar ¹⁵²⁸ puncti pustulam in collo
 excrescere, qua paulatim in immensum intume-
 scente, ante mediam noctem defunctus est (398).

Post abductum de Saxonia regis exercitum, ite-
 rum Saxones et Thuringi crebra conventicula facie-
 bant (*Jul. Aug.*), in quibus plebs contra principes,
 et principes contra plebem gravissima simultate tu-
 multuabantur. Succensebat plebs principibus, quod
 eam ad sumenda contra regem arma importunis
 suasionibus impulissent, et nunc, cum ad certamen
 ventum esset, ipsi, fuga elapsi, plebem prosternenda
 conculcandam et ritu inertium pecudum lugalanda
 hostibus exposuissent. Irascebantur principes
 plebi, quod, ipsis in aciem progressis et pro
 numero sua satis impigre rem gerentibus, plebs
 intra castra inertis otio desedisset, et periclitantibus
 plurimum irritæ spei, nihil opis præsidiique diu ex-
 pectata contulisset. Tum ¹⁵²⁹ vero omnes in com-
 mune Saxones omnes Thuringos infestissime aversa-
 bantur, et cum his justius quam cum rege bellum sibi
 fore dicebant, quod, in fugam verso Saxonico exer-
 citu, Thuringi, per omnes vias et compita ¹⁵³⁰ oppo-
 siti, fugientes invaderent, raperent, lacerarent, et
 ignominiosa nuditate fœdatos de suis finibus effuga-
 rent. Jam in eo erat ut ad vim ¹⁵³¹ magnumque
 aliquod malum jurgia spectare viderentur. Sed epi-
 scopus Halberstadensis ¹⁵³² et Otto dux quondam

A Bajoariæ, quorum potissimum consilio bellum Saxo-
 nicum administrabatur, efferatæ multitudinis animo
 salubri moderatione mitigabant; orantes eos per
 Deum arma, quæ pro vindicanda libertate sua
 concorditer sumpsissent, nunc diabolico furore
 raptati, in propria viscera retorquerent ¹⁵³³; ne
 hostibus suis, qui luctuosam a se victoriam repor-
 tassent, per intestinam hanc seditionem animos
 audaciamque repararent. Præterea cernentes quod
 infractam prima adversitate plebem vehementer jam
 belli pœniteret pariter et tæderet, veriti etiam, ut
 sempervarium et instabile est plebis ingenium (399)
 ne ipsos principes captos regi traderent et suam
 salutem eorum sanguine redimerent, retulerunt ad
 eos de pace instauranda, suaseruntque ut, quoniam
 semel accepta clades belli eis ¹⁵³⁴ lædium horrorem-
 que incussisset ¹⁵³⁵, omnem nunc operam verterent
 ad placandam regis adversum se indignationem.
 Gratanter nimis hoc auditum acceptumque est ab
 omni plebe. Statimque episcopum Premensem et
 Udonem ¹⁵³⁶ marchionem, collato consilio, ad
 regem miserunt: orare per Deum ut, saltem nunc
 sanguine eorum exsaturatus, iracundiæ suæ modum
 poneret, nec exiguum gentis Saxonice, quod atro-
 cissimæ cædi superfuerat, usque ad internitionem
 deleteret; diem potius locumque constitueret, quo
 tuto venire, tuto causam dicere liceret; se juxta
 jurisdictionem omnium regni principum, de omni
 injuria qua se læsum diceret, paratos ei ad votum
 satisfacere, omnem postremo satisfactionem pro-
 ponere, omnia, salva modo vita et libertate, libenter
 passuros fore, si tantum expeditionem, quam adver-
 sum se omnibus regni principibus indictam compe-
 rissent, ad tempus inhiberet. Ad hæc rex ait se nec
 eis nec cuiquam justam satisfactionem de culpa
 proponenti veniam negaturum, de tanto autem tam-
 que ¹⁵³⁷ atroci negotio præcipitanter sententiam fore
 nec velle nec debere, donec principes regni in unum
 convenirent, in quorum communem ignominiam
 læsæ regis majestatis injuria redundaret, et quorum
 tam virtute bellum transigendum quam consilia pax
 reparanda esset, præsertim cum jam sæpenumero
 bona et pacifica promittentes fefelissent; se prin-
 cipibus suis in expeditionem coadunandi exercites
 diem 11 Kalendas Novembris constituuisse in Ger-
 stingun; si eos patrati facinoris revera pœniteret,
 eo venirent, accepturi illic quamcumque ¹⁵³⁸ regni
 principes æquam judicassent pro admissa temeritate
 sententiam. Hoc ubi Saxonibus nunciatum est, in-

VARIE LECTIONES.

¹⁵²⁶ exacte 3. exucta (?) 1*. ¹⁵²⁷ die hinc die *deleto* primo die 3. ¹⁵²⁸ puncti instar 4. ¹⁵²⁹ Tunc 4.
¹⁵³⁰ competa 3. ¹⁵³¹ adm. 3. ¹⁵³² ita omnes hoc loco. ¹⁵³³ retorte querent 5. ¹⁵³⁴ ejus 1. 5? ¹⁵³⁵ in-
 cusisset 4. ¹⁵³⁶ Udonem omnes. ¹⁵³⁷ tamquam 3. ¹⁵³⁸ quecumque — equa 3.

NOTÆ.

(398) Cf. Bertholdi Const., Chron., et Bernoldi
 opusc. III, epist. 3 ad Albain., n. 22, ed Usseum,
 t. II, p. 268, qui tamen in nonnullis a Lamberti nar-

ratione recedunt.

(399) Virgil., *Æn.*, iv, 569. Sall., *Cat.*, c. 5.

gens eos metus invasit; omnesque certatim animi conatus intendunt ad placandam ¹⁵³⁸, quoque modo possint, regis iracundiam, ea præ omnibus cura habitata ut expeditionem, quam tam atrociter indicta fuerat, præverterent; recolentes quantum calamitatis superiore expeditione accepissent, et haut dubie scientes quod infestiorum nunc hostem instaurata post fugam bella sibi redditura essent. Itaque supra memoratos nuncios et cum his ¹⁵⁴⁰ Hildinshemensem ¹⁵⁴¹ episcopum mittunt, nec regi solam sed cunctis etiam principibus pro recuperatione pacis obnixus supplicare jubent: omnem admissi facinoris satisfactionem, etiam supra leges et natales suos, promittunt. Et, ne verbis minus fidei sit, obsides ipsis legatis, quantos accipere velint: tradunt: quibus se obligent nulla unquam levitate, nulla necessitate, nulla ingruentium casuum mutabilitate, promissionibus suis defuturos fore. Sed rex, comperto per occultos indices quod id molirentur, omnibus modis satagebat ne qua deinceps ante instructam expeditionem legatis Saxonum copia fieret colloquendi secum; præcavens scilicet ne forte principes regni, supplicationibus eorum et satisfactionis humilitate evicti ¹⁵⁴², clementiorem in eos animum acciperent. Quin immo tam honori quam iracundiæ suæ hoc consultius ¹⁵⁴³ fore judicabat, ut, si fieri posset, novis occasionibus veteres inimicitias instaurarentur et vulnus, quod præpropere in cicatricem obduci meluebat, recentibus plagis exulceraretur. Ad hoc efficiendum novo exquisito utitur artificio. Simulat se a Salomone, viro sororis suæ, rege Ungariorum, in Ungariam evocatum, ut lites, quæ inter ipsum erant et Joiadam ¹⁵⁴⁴, qui eum regno expulerat, habita cum utrisque familiari colloquio, componeret.

Hujus itineris prætextu, elusis omnibus regni principibus, in ¹⁵⁴⁵ Boemiam proficiscitur (*Sept.*); nullum secum habens ex principibus præter Herimannum comitem de Glizberg ¹⁵⁴⁶, equites autem expeditos et tanto negotio allectissimos ¹⁵⁴⁷ pene quingentos, qui, rejectis sarcinis et ceteris ballorum impendimentis, itineri tantum et certamini se expedierant. Assumpto in Boemia duce et exercitu Boemico, per occultos ac difficillimos ¹⁵⁴⁸ tramites in Saxoniam contendit, sperans se eos, ut dici solet, inter oscitantes (400), cum inopinatus irrueret, facile oppressurum, aut, si rebellare temptarent, jactam deinceps adversum eos belli et satisfactionis non suscipiendæ causam habiturum. Igitur usque Misenen pervenit urbem sitam in confinio Boemiæ

A et Saxonie. Ibi a civibus pacifice in civitatem susceptus, episcopum (401) civitatis ipsius comprehendit, omnia quæ ejus erant diripuit, hoc solo reum majestatis eum ad judicans, quod toto tempore belli Saxonici nullos ad eum, servatæ erga rem publicam fidei indices, nuncios vel litteras destinasset. Ceterum homo ecclesiasticæ paupertatis, et nihil aut parum habens pompæ militaris, vota forsitan contra rem publicam facere, arma ferre non poterat, nec magnum vel his vel illis partibus momentum amicus sive inimicus extitisset. Paulo ulterius progressus, villas nonnullas incendit, homines plerosque ingenuos in dedicionem accepit, cum repente præmissi exploratores retulerunt jam dudum consilii ¹⁵⁴⁹ hujus famam ad Saxones præventisse, eosque, contractis plus quam 15 milibus armatorum, haut procul castra posuisse, paratos cum eo proxima die, nisi satisfactionem eorum pacisque condiciones ultro susciperet, collatis signis configere; postremo de ejus suorumque omnium salute actum esse, si vel ultra progredi vel in eisdem castris posteram diem operiri vellet, præsertim cum nullum undique conolusis effugium pateret, nec in periculum manu propulsare multitudinem impares possent. Ingens omnes qui cum rege erant metus perculit, vehementer quæ ejus ineptiam incusabant, quod successus suos nimium ipse urgeret, et, morarum impatiens multorum annorum bella uno impetu conficere immoderata præsumptione festinaret, se suosque hostibus puerili levitate prodidisset. Eorum monitis obtemperans, citato quantum poterat reditu, in Boemiam unde eruperat, se recepit. Quem absentem quidam ex Saxonibus expediti equites, insciis principibus insecuti, priusquam Saxoniam excederet, oppressissent, nisi Boto comes (402), qui ad Saxones a rege orator ierat provocare eos ad dedicionem, vel quod verius est, vana pollicitatione venæ implicare eos, ne persequerentur absentem, hac arte eos fefelisset. Digrediens a castris Saxonum, cum eos paulatim vestigia sua insequi cerneret, iter unius diei quo ad regem redire poterat, longos anfractus ¹⁵⁵⁰ et longa viarum dispendia legendo, vix triduo confecit, ut per hanc scilicet moram rex, elusis hostibus, in tutum evadere potuisset. Ita periculo liberatus rex, militem suum, labore et vigiliis, tum potissimum fame ac siti pene usque ad defectionem spiritus confectum, post paucos dies Ratisponam reduxit, e vicino jam imminente die quo in expeditionem exercitus adunandus erat; in-

VARIE LECTIONES.

¹⁵³⁹ placandum 4. ¹⁵⁴⁰ deest 4. ¹⁵⁴¹ Hildinshemensem 3. Hildinshemensem 4. ¹⁵⁴² devicti 4. ¹⁵⁴³ et stultius 3. *post corr.* consultius 3. ¹⁵⁴⁴ Joiadem *superscripto* a 4. ¹⁵⁴⁵ in — principibus *desunt* 4. ¹⁵⁴⁶ Glisberg 4. ¹⁵⁴⁷ clect *corr.* alect. 3. ¹⁵⁴⁸ difficillimos 1. 4. ¹⁵⁴⁹ consilii 3. ¹⁵⁵⁰ anfractus 4. *et ed.* 2.

NOTÆ.

(400) *Interoscitantes* in ed. I uno voc. typis exscriptum videtur, quod præferrem, si scriptores mediæ ævi *interoscitare* dixisse exemplis probari posset. Cf. Terent., Andr., 1, 2, 10 (7): *Sperantes tam amoto metu, interea oscitantes Opprimi*, ubi

oscitans, auctore Donato, securum et nihil providentem significat. Fort. Lambertus Terentium secutus scripsit: *interea oscitantes*

(401) Bennonem.

(402) Idem videtur qui supra a. 1073.

venitque ibi legatos Saxonum, multo jam tempore reditum ejus præstolantes. Quos responsum differendo diu suspensos tenuit, ut redire ad suos, nisi sub ipso imminentis jam expeditionis articulo et pene incumbente jam cervicibus eorum hostili gladio, non possent. Cumque sub idem fere tempus Dedi ¹⁵⁵¹ marchio, longa ægritudine absumptus, decessisset, marcham ejus Boemico duci in præmium exactæ militiæ dedit (403), tametsi uxor marchionis Adala filium suum, cui hæreditaria successione marcha debebatur, ei paulo ante pro se obsidem misisset, et ipse marchio post recuperatam pacem in Gerstingun ¹⁵⁵² intemeratam semper erga regem remque publicam fidem servasset.

Interea Saxones et Thuringi inter spem et metum, inter pacem et bellum, inter comminationes et supplicationes, vario curarum æstu fluctuabant (404), nec quid agerent, quo se verterent, quibus modis impeditam rem explicarent, crebra conventicula facientes, deliberare poterant. Censebant alii, quoniam rex ad internitionem ¹⁵⁵³ totius Saxonicæ gentis animum obstinasset, ut quicquid Saxonie vel Thuringiæ hostilis exercitus reliquum fecisset, id ipsi ¹⁵⁵⁴ injecto igne absumerent, et sic cum omnibus suis ultra fluvium Albim commearent; alii, ut ¹⁵⁵⁵ Luticos ¹⁵⁵⁶, infestissimam nominè christiano gentem, finibus suis excirent, et barbaro milite adversus barbarum atque ¹⁵⁵⁷ implacabilem hostem uteretur: alii, ut castella, quæ rex per Thuringiam et Saxoniam dirui jusserat, instaurarent, et locorum difficultate, quoniam armis non possent, salutem suam, quo ad indignatio domini deflagraret, tutarentur. Sed plebs omnem spem suam ab armis ad preces verterat; quæ si non proficerent, incunctanter animo fixerat ¹⁵⁵⁸, omnia fæda etiam atque crudelia potius tolerare, quam se certamini committere et ancipitem fortunæ aleam, quam semel infausta congressione experta fuisset, denuo temptare. Econtra principes, quibus primum auctoribus ea rabies inarserat, sedulo instabant, obsecrantes ut, pristinæ virtutis memores crimen non inferrent gloriæ suæ nec optime cæpta fædissime nunc desererent: quod prima congressione res secus cessisset, id causæ extitisse, quod nec regem nec principem habuissent, cæpi ductu et auspicio bellum gerere, ad cujus imperium castra locare, in aciem procedere, manum cum hostibus conferre, et cetera militaris disciplinæ munia observare, sacramenti militaris religione cogerentur; si is ¹⁵⁵⁹

A scrupulus ademptus esset, nullum regem, nullum deinceps exercitum virtuti Saxonicæ insuperabilem fore; proinde malæ rei, pessimæ spei, unicum hoc remedium et adversus insolentiam hostium vehemens telum esse, si regem sibi ¹⁵⁶⁰ crearent et in ejus verba jurarent (405), se pro patria, pro conjugibus pro liberis [pro ¹⁵⁶¹ legibus], pro libertate sua, usque ad mortem militaturos esse. In his et hujuscemodi deliberationibus cum sæpe septem, sæpe 14 dies continua consultatione trivissent, incertiores semper quam venerant domum revertentur. Ita cum omnia ¹⁵⁶² deliberando pertemptasset, omnia discussissent, propter acceptæ cladis recentem memoriam nihil rationibus suis satis tutum, satis firmum putabant..

B Rex 11 Kalendas Novembris (Oct. 22) juxta dictum venit in Gerstingun ¹⁵⁶³. Venerunt omnes Teutonici regni episcopi et comites; aderat Thiodericus ¹⁵⁶⁴ dux Mosellæ regionis; aderat Gozelo ¹⁵⁶⁵ dux Luteriingie ¹⁵⁶⁶, tantas habens copias, ita militaribus armis instructas, ita, de tota cui præerat regione severissimo delectu ¹⁵⁶⁷ habito, exquisitas, ut solæ ceterum regis exercitum et numero et bellici apparatus gloria præcellere ac supergredi videretur. Alii duces, Ruodolfus scilicet dux Suevorum, Welf dux Bajoariorum, Bertoldus dux Carentinorum, regi auxilium suum petenti denegaverant, penitentes, ut aiebant, superiori expeditione in irritum fusi tanti sanguinis; offensi etiam regis immittique implacabili ingenio, cujus iracundiæ incendium nec lacrimæ Saxonum nec inundantes campis Thuringiæ rivi sanguinis restinguere potuissent. Ceteri tamen principes, qui frequentissimi convenerant, magnum satis ac validum exercitum fecerant, ei tamen longe ac longe imparem, quem prior illa expeditio contraxerat. Saxones et Thuringi, ultima jam necessitate exciti, amplissimo numero convenerunt, et positis castris aut procul a curte regia Northunsun, archiepiscopum Premensem, episcopum Hiltinshemensem ¹⁵⁶⁸, Uodonem ¹⁵⁶⁹ marchionem regi obviam in Gerstingun miserunt, obnixè postulantes ut a latere suo principes quos vellet ad eos transmitteret; paratos se, collato cum eis consilio, omnibus quæ justa sint ¹⁵⁷⁰ promptissime assensum præbere. Abnuvit rex, nec principes suos de tam remotis regni partibus ad sententias confluxisse, sed ut manu militari ab hostibus communes rei publicæ injurias expostularent. Sed cum ei hoc vix et ægre supplicatio legatorum extorsisset,

VARLE LECTIONES.

¹⁵⁵¹ Dedo 1°. ¹⁵⁵² Gerstingun 3. ¹⁵⁵³ internecionem 4. *jam sæpius*. ¹⁵⁵⁴ ipso 5. ¹⁵⁵⁵ *deest* 4. ¹⁵⁵⁶ Iuticios 1. nomino 5. ¹⁵⁵⁷ et 4. ¹⁵⁵⁸ fuerat 3. ¹⁵⁵⁹ his 3. ¹⁵⁶⁰ vel 3. ¹⁵⁶¹ p. l. *desunt* 3. 4. 5. ¹⁵⁶² *deest* 4. ¹⁵⁶³ Gerstingun 3. ¹⁵⁶⁴ Theodericus 3. Diodericus 1. ¹⁵⁶⁵ Gozzelo 1. ¹⁵⁶⁶ Lauteringie 4. Lutteriingie 1. 4. ¹⁵⁶⁷ dilectu 3. 4. 5. (*quod Lambertum scripsisse putarim; cf. supr. ap. W. l. 1568* Hiltinshemensem 3. 5. Hildenesheimensem 1. ¹⁵⁶⁹ ita 3. ¹⁵⁷⁰ sunt 4.

NOTÆ.

(403) Vid. Wenck de Henrico I Misciniæ march. commentat., II, p. 7.
(404) Cf. Virg. *Æn.*, IV, 552 564; VIII, 19; *ma-*

gno curarum fluctuat æstu.

(405) *Et in ej. verba jurarent; Horat., Epod.*, 15. 4; *Epist.* I, 1, 14; et *ap. Livium.*

nullus erat ex principibus, qui eo munere fungi A consentiret, singulis videlicet timentibus, ne vel apud regem perfidiæ notarentur, si quid in Saxones clementius agerent, vel apud Saxones mendacii crimine infamarentur, si veniam eis admissi pollicerentur ¹⁵⁷¹, quam incunctanter scirent nullam eos a rege consecuturos (*Oct.* 24), Triduo in hac cunctatione cessatum est legatis assiduo euntibus ac redeuntibus atque in eadem verba regis et omnium principum aures obtundentibus. Nec propterea profectionem distulit, sed instructo exercitu, prælati militariibus signis lento cottidie gradu, in ulteriora populabundus contendeat. Tandem placuit mitti ad eos Mogontinum archiepiscopum, Salzburgensem archiepiscopum (409), Augustensem episcopum (407), Wirzburgensem ¹⁵⁷² episcopum (408) B et cum his ducem Gozelonem ¹⁵⁷³, cujus potissimum in ea expeditione auctoritas valebat, et in eo omnium quæ agenda erant summa et cardo vertebatur, pro eo quod, licet statura pusillus et gibbo deformis ¹⁵⁷⁴ esset, tamen opum gloria et militum lectissimorum copia tum sapientiæ et eloquii maturitate ceteris principibus quam plurimum eminebat. Hos quinque nominatim ad colloquium suum Saxones expetierant, quod hos constantissimæ fidei et veritatis esse compererant, et quicquid hi spondissent ratum fore haut dubio credebant. Cumque in castra Saxonum venissent provoluti pedibus eorum principes Saxonie ¹⁵⁷⁵, obtestabantur per Deum ut culamitatis eorum misererentur, quos regis inclementia et primo ad audendum ¹⁵⁷⁶ hoc immane facinus coegisset et nunc victos et pene usque C ad internitionem delectos ad exitiales cruciatus insatiabili odio deposceret. Quod si legibus, si iudiciis, si more majorum innocentiam suam asserere permittantur, facile crimen refellant, et se acceptas in Gerstingun pacis conditiones nullo deinceps ausu temerario violasse probent, vel si probare nequeant pœnas, quas leges et scita majorum in similitum criminum reos sanxerunt, persolvere non abnuant. Nunc ¹⁵⁷⁷ vero novo crudelitatis genere innocentibus refellendi criminis copiam non dari, placationem non recipi, satisfactionem non admitti, sed semel conceptæ indignationis virus ita penitus imis insedis visceribus, ut non alio medicamine quam toxicis Saxonice gentis exterminio sedari valeat. Proinde videant ipsi, memores humanarum rerum, D ne forte pestilentis hujus exempli contagium, sumpto ab Saxonibus exordio ceteros etiam quandoque regni principes inficiat; et ita nunc infelicibus even-

tis Saxonum moderentur, ita ¹⁵⁷⁸ elicem hunc felli et absinthii (*Thren.* III, 19) misceant et propinent Saxonibus, ut sibi quoque paulo post eundem meminerint esse bibendum. Se jam, incisa spe, omissa deinceps salutis propriæ cura, hoc firmiter animo statuisse ut, quicquid illi agendum censeant, suadeant, jubeant, incunctanter agant, nec suarum partium studio patiantur ulterius tocus rei publicæ statum periclitari. Ad hæc illi responderunt se causam, qua primum adversus regem arma sumperunt, non admodum improbare, nec placere sibi obstinatum ad perniciem eorum regis animum et pertinax odium; consensisse tamen in hoc omnes regni principes, de usurpato in re publica novo hoc et multis retro seculis inaudito facinore non aliter regi vel rei publicæ posse satisfieri, quam ut se absque ulla exceptione dedant; sibi autem, quorum hoc ¹⁵⁷⁹ consilio agant ¹⁵⁸⁰, curæ futurum ut nihil ex hac deditione, quod saluti eorum, quod honori, quod rei familiari officiat, experiantur. Adversus hanc vocem vehementer infremuit vulgus Saxonicum; durumque omnibus visum est et intolerabile ei ¹⁵⁸¹ sanguinis sui jus potestatemque facere, cujus ¹⁵⁸² crudelitatis tam clara cepissent experimenta; qui post depopulationes Thuringiæ Saxonie, post multa hominum milia ¹⁵⁸³ cæsa, adhuc spirans minarum et cædis, omnia adversus eos mundi regna concitasset; cujus iracundiæ in secundis rebus non pietas, non miseratio, non Dei, non hominum respectus unquam modum fecissent; satius ¹⁵⁸⁴ sibi fore ut, æquo certamine congressi, more virorum fortium moriantur in bello quam ut in exiliis et carceribus ritu pecudum ¹⁵⁸⁵ jugulati, ridiculum hostibus suis spectaculum præbeant. Econtra illi sedulo instabant deprecantes ut salutaribus monitis adquiescerent, neque exiguum Saxonici nominis, quod cædi ac depopulationi superfuisset, vana desperatione perditum irent; se, si minus salutis eorum at propriæ existimationis curam per maxima mhabere, qui profecto maculam sibi et crimen, nulla deinceps ætate, nulla virtute abolendum contraherent, si ¹⁵⁸⁶ fidei suæ creditos adversitatis cujusquam vel levis aura perstringeret; proinde ituros se ad regem, et si tuto fidem dicere tuto veniam polliceri possent, comperturos, et quæ compta fuissent, die postera renunciaturos. Rex gratissime amplexus pacis conventionem, promisit, et, sicut vulgata in plurimos fama loquebatur, etiam jurjurandum dedit, nihil se in eos, si dediti fuissent præter voluntatem et sententiam acturum eorum

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵⁷¹ pollicitarentur 4. ¹⁵⁷² Wirzeb. 3. Werseb. 1. 4. 5. ¹⁵⁷³ Goselonem 4. ¹⁵⁷⁴ difformis 4. ¹⁵⁷⁵ saxonice 3. ¹⁵⁷⁶ audiendum 3. ¹⁵⁷⁷ Nec 5. ¹⁵⁷⁸ ita ut 4. ¹⁵⁷⁹ deest 4. ¹⁵⁸⁰ agatur 3. ¹⁵⁸¹ eis 5. ¹⁵⁸² deest 5. ¹⁵⁸³ multa milia h. 5. ¹⁵⁸⁴ satis 4. ¹⁵⁸⁵ pecodum 3. ¹⁵⁸⁶ si perstringerent *desunt* 4.

NOTE.

(406) Gebehardus.
(407) Embrieho.

(408) Adalbero.

quorum opera et beneficio incruenta sibi hæc victoria obtigisset. Sæpe itum ac reditum est. Sæpe Saxones. refutato dedicionis consilio, arma expedi atque in aciem signa efferri conclamaverant, dum omnia fide regis tutiora sibi arbitrarentur. Sed Gozelo ¹⁵⁸⁷ dux et qui cum eo erant ¹⁵⁸⁸ satis impigros se exhibuerunt negotio, et ferocientis multitudinis tumultum nunc minis nunc blandimentis comprimebant; pollicentes, et, quia verbis parum fidei erat, etiam sub jurejurando confirmantes, non salutis, non libertatis, non prædiorum, non beneficiorum, non ceteræ suppellectilis suæ ullam eos jacturam sensuros, sed, postquam faciem regis et regni majestatem momentanea satisfactione magnificassent statim dedicione absolvendos et patriæ libertatique, in nullis imminuto sibi conditionis suæ statu, restituendos esse. Non verba, non juramenta, non promissiones ullæ principibus Saxonie metum ademerant; sed, quia nec utiliter hostibus congregi numero ac virtute impares, valebant, nem bellum diutius trahi, plebe ¹⁵⁸⁹ jam olim tædio affecta et pacis recuperandæ cupidissima, poterat: post longas deliberationes, post multas tergiversationes, lacrimantes atque alta suspiria ab imis trahentes visceribus, tandem dedicioni consenserunt, et fidem principum regisque clementiam propriæ salutis periculo experiri statuerunt. Quod ubi protinus per exercitum regis celebris rumor vulgaverat ingens gaudium vehemens erat gratulatio omnique triumpho illustriorem, omnibus spoliis opimiorum æstimabant victoriam, quod adempta sibi fuisset necessitas cum his manum denuo conferendi, qui prima congressione, extinctis pene omnibus Sueviæ ac Bajoariæ luminibus luctuosam victoribus victi cladem intulissent.

Postera die (Oct. 25) rex ad suscipiendos eos in media ¹⁵⁹⁰ late patentis campi planicie, in loco qui dicitur Spiraha (409) assedit, toto exercitu ad hoc spectaculum solemniter evocato latissimo inter constipatam multitudinem vacante spacio; ubi dum procederent, totius exercitus oculis conspicui forent, igitur introducuntur per ordinem Saxonie ac Thuringie primo principes (410), Wezil ¹⁵⁹¹ archiepiscopus Magadaburgensis, Bucco episcopus Halberstadensis, Otto dux quondam Bajoariæ, Magnus dux Saxonie, Herimannus comes, patruus ejus, Fridericus palatinus comes, Diedericus comes de Cadalenburg ¹⁵⁹² (411), Adalbertus ¹⁵⁹³ comes de Thurin-

gia, Ruodeger ¹⁵⁹⁴ (412), Sizzo (413), Berenger ¹⁵⁹⁵ (414), Bern, comites, deinde ingenui omnes, qui generis vel opum claritate aliquantulum eminebant in populo; et, sicut convenerat, absque ulla exceptione regi se dederunt. Rex eos principibus suis, singulis singulos, donec de eis communi consilio deliberaretur, servandos commisit, et paulo post, rupto fœdere, contemptis oronibus quibus se obligaverat jurisjurandi vinculis, eos per Galliam, Sueviam et Bajoariam, per Italiam et Burgundiam deportari fecit, Beneficia quoque eorum militibus suis, quorum præcipue opera in bello Saxonico usus fuerat, distribuit. Commoratus etiam paucis diebus in Thuringia, castellum in Asenberg instauravit, præsidiumque imposuit, præcavens ne quid post digressum suum instabilis vulgi levitate novaretur. Præterea ingenuis omnibus, qui vel casu abfuerant vel metu se subtraxerant, diem statuit, ante quem si in dedicionem non venissent, tamquam hostes publici, ab omnibus quibus res publica curæ esset, ferro et igne infestarentur. Atque ita, dimisso exercitu, victor rediens, natalem sancti Martini Wormaciæ celebravit (Nov. 10).

Interea Romanus pontifex crebris legationibus et Babenbergenses clerici assiduis supplicationibus vehementer regi imminabant, ut jam diu vacanti ecclesie ¹⁵⁹⁶ Babenbergensi rectorem provideret. Siquidem prior episcopus, licet extrinsecis ecclesiis possessionibus, militum suorum, ut supra dictum est (415), præsidio fultus, contra vetitum incubare nullam tamen pontificalis officii administrationem usurpabat apostolici anathematis religione absteritus. Cumque regi in pace et in bello, tranquilla seu turbata re publica, semper commodissime affuisset, et scandalizatis in eo ceteris regni principibus solus ille numquam scandalizatus fuisset, sed in cunctis quæ ei accidissent calamitatibus pondus dei et ætus (Matth. xx, 12) cum eo inconcussa fide portasset: numquam tamen rex vel levi verbo calumpniatoribus ejus obstitit, quin immo haut gravate adversus eum accusationem recipere videbatur eo videlicet ¹⁵⁹⁷ ut plerique interpretabantur, intendens, ut per hujus dejectionem via sibi patefieret ¹⁵⁹⁸ ad Wormaciensem episcopum et alios nonnullos, quibus in ultionem pristinae defectionis jam pridem summa ope calumpniam struere sentiebatur. Igitur profectus Babenberg, Ruopertum ¹⁵⁹⁹ Goslariensem præpositum in nativitate sancti Andreæ apostoli

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁸⁷ Goselo 4. Gezelo 5. Gozzillo 1. ¹⁵⁸⁸ e. episcopi 1. ¹⁵⁸⁹ plebi 4. ¹⁵⁹⁰ medio 3. ¹⁵⁹¹ Werzum 3. ¹⁵⁹² Cadalenburg 4. ¹⁵⁹³ Adalbertus omnes. ¹⁵⁹⁴ Ruodegerus 3. Rudeger *rell.* ¹⁵⁹⁵ Berrenger 3. ¹⁵⁹⁶ e. b. ecclesie 4. ¹⁵⁹⁷ scilicet 1*. ¹⁵⁹⁸ fieret 4. ¹⁵⁹⁹ ita 3. 4.

NOTÆ.

(409) Vicus est ditionis Sondershusanæ, prope Helbam fluvium inter oppida Greussen et Kindelbrücken; cf. Stenzel. I, p. 341.

(410) Sub *principibus* Schraderus, l. c., p. 77, not. 20 et p. 83, sq., not. 40, intelligit episcopos, duces et comites, sub *ingenuis* eos qui et natalium splendore aut opum et divitiarum magnitudine inter

cæteros eminebant.

(411). V. supra a. 1073, n. 2. 3.

(412) A. 1070. Ruotgerus occurrit.

(413) De Kevernburg?

(414) De Sangerhausen, filius Ludowici Barbal comitis in Thuringia.

(315) Col. 1177.

(Nov. 30) pro eo ordinari fecit episcopum, virum pessimæ existimationis in populo, eo quod regi familiarissimus et omnibus ejus secretis semper intimus fuisset, et omnium quæ rex perperam et præter regiam magnificentiam in re publica gessisset, potissimus incentor extitisse putaretur. Et milites quidem ¹⁶⁰⁰ acerrime factum improbant, quod scilicet, vivente priore episcopo nec canonice ad sinodum evocato nec canonice abjudicato, alius ad adulterandum ecclesiæ Babenbergensis castitatem euperordinatus fuisset episcopus. Clerici autem, etsi eos quam maxime offenderet persona ordinati, haut sane bonum testimonium habens ab his qui foris erant, malebant tamen qualemcumque habere, quam eum adversus quem sedem apostolicam appellaverant, et cujus vitæ institutionisque lugubrem tragediam tato mundi ¹⁶⁰¹ hujus theatro decantandam vulgaverant, recipere.

Postera die (Dec. 1), cum ad eligendum Fuldensem abbatem rex cum principibus assedisset, grandis erat inter abbates et monachos, qui ex diversis locis frequentes confluerant, concertatio. Tamquam solemniter indicto agone, singuli pro virili portione currentes, alius aureos montes, alius ingentia beneficia ex agro Fuldensi, alius solito impensiora in rem publicam servitia promittebant, nec prorsus in promittendo modum aut modestiam ullam servabant. Et o mores, o tempora (416) ! o abhominatorem desolationis (Dan. ix, 27) stantem in loco ubi non debet, et mammonam nostris temporibus publice sedentem in templo Dei et extollentem se supra ¹⁶⁰² omne quod dicitur Deus aut quod colitur ! abbates et monachi ita ambitionis spiritu præcipites rapiebantur, ut eos a cupiditate sua non pudor nominis christiani, non habitus artioris propositi, non ipsum denique deterreret recens exemplum Babenbergensis episcopi, quem pridie videbant non aliam ob causam et episcopatu privatum et communionem, quam quod ad sacrum ordinem illicita largitione aditum sibi affectasset. Horum impudentiam rex vehementissime, ut dignum erat, detestatus, cum hinc inde importune ¹⁶⁰³ obtundentium precibus urgeretur, repente divino, ut creditur, spiritu actus, monachum quendam Herveldensem, Ruozelinum ¹⁶⁰⁴ nomine, qui pro causa monasterii jussu abbatis sui ad curtem venerat, in medium evocat, et nihil minus suspicanti, etiam inopinatæ rei miraculo pene exanimi, baculum pastorem offerens, primus ipse abbatem

A eligit, dein ¹⁶⁰⁵ ceteros tam monachos quam milites, ut in electionem ejus consentiant, obnixè efflagitat. Ita cunctis qui aderant lætissima acclamatione suffragium ferentibus, abbatiam suscipere jubetur ; et cum diu ¹⁶⁰⁶ nunc imperitiam suam nunc malam valitudinem, nunc abbatis sui absentiam causatus restitisset, vix tandem aliquando, præsentium episcoporum obstestatione, adjuratus, suscipere consensit. Similiter, defuncto nuper Oudalrico ¹⁶⁰⁷ abbate de Loressan, cum monachi et milites in electionem præpositi concorditer adunati ad curtem venissent, neque rex aliter sensurus putaretur propter multa servitia quibus ille, dum præpositus monasterii esset, gratiam dilectionemque ejus officiosa admodum sedulitate redemerat : rex alium quemdam ¹⁶⁰⁸ ejusdem cænobii monachum, Adalbertum ¹⁶⁰⁹ nomine, qui cum ceteris fratribus nihil tale opinatus advenerat, repente injecta ¹⁶¹⁰ manu in medium protrahit, et rei novitate attonito baculum pastorem, cunctis stupentibus, tradit ¹⁶¹¹.

Herimannus Babenbergensis episcopus, comperto quod alius in locum ejus subrogatus esset (417) episcopus, cum omnis jam ei ¹⁶¹² spes adempta esset recuperandæ deinceps dignitatis suæ, nec ad eludendam Romani pontificis sententiam ullum ultra pateret diverticulum, in monasterium cui nomen est Suarza (418) secessit, ibique sub Egberto ¹⁶¹³ abbate sanctæ conversationis habitum suscepit. Statimque assumpto secum eodem abbate suo, Romam profectus ¹⁶¹⁴, cum de inobedientia sua humiliter apud sedem apostolicam pœnitentiam egisset, et anathemate liberatus, et sacerdotalis ministerii, præter pontificalem dignitatem, denuo licentiam est consecutus ¹⁶¹⁵.

Annum ¹⁶¹⁶ hunc, multis cladibus insignem, potissimum lugubrem fecit obitus Annonis ¹⁶¹⁷ Colonien- sis archiepiscopi, qui post longam ægrotationem, qua Dominus vas electionis suæ in camino tribulationis ¹⁶¹⁸ transitorie purius auro, purgatus mundo obrizo decoxerat, pridie Nonas Decembris (Dec. 4) beato sine perfunctus, ad angelos ex hominibus, ad immortalia ex mortalibus transmigravit. Testantur hoc signa et prodigia, quæ cotidie circa sepulchrum ejus Dominus ostendere dignatur, ad confutandam ¹⁶¹⁹ impudentiam eorum qui paulo ante vitam ejus sanctissimam atque ab omni hujus mundi labe quantum ad hominem integerrimam, livido dente carpebant (419), et preciosam margaritam, jam olim

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁰⁰ quidam 4. ¹⁶⁰¹ mundo 5. ¹⁶⁰² super 4. ¹⁶⁰³ oportune 4. ¹⁶⁰⁴ ita 3. ¹⁶⁰⁵ deinde 4. ¹⁶⁰⁶ delatum 3. ¹⁶⁰⁷ Vdalar. 3. 5. Udalar. *rell.* ¹⁶⁰⁸ quandam 3. ¹⁶⁰⁹ Adelb. *omnes.* ¹⁶¹⁰ injectu 5. ¹⁶¹¹ tradit etc. sancta anna 4. ¹⁶¹² spes ei 4. ¹⁶¹³ Egberto 1. Egberdo 5. Egberdo *Nic. de Sygen.* ¹⁶¹⁴ p. est 1. ¹⁶¹⁵ consecratus 4. ¹⁶¹⁶ *Hic incipit Lamberti frugmentum a Junio exscriptum.* ¹⁶¹⁷ Ainonis 3. ¹⁶¹⁸ transitorie tribul. 1a. *ubi hæc exscripta sunt* (III, 45). ¹⁶¹⁹ confundendam 7.

NOTÆ.

(416) Cic., I. orat. in Catil., c. 1.
(417) Cf. Liv. II, 7 ; XXXIX, 39.
(418) Schwarzach.

(419) *Livido dente carpebant*, Horat., Od., IV, 3, 16 ; Epod., 6, 15 ; Epist., I, 18, 82 ; Serm., II, 1, 150, et al. loc. cf. Cic. pro Balb., c. 26, § 57.

cælestis regis diademati destinata, falsis rumoribus obfusare conabantur. Is in Babenbergensi ecclesia in ludo tam divinarum quam secularium litterarum enutritus, postquam adolevit, nulla commendatione majorum — erat quippe loco mediocri natus (420) — sed sola sapientiæ ac virtutis suæ prærogativa, imperatori ¹⁶³⁰ Heinrico ¹⁶³¹ innotuit. A quo in palatium assumptus, brevi apud eum, præ omnibus clericis qui in foribus palatii excubabant, primum gratiæ et familiaritatis gradum obtinuit, hoc præcipue diligentibus in eo omnibus bonis, quod justus ac rectus admodum tenax erat, atque in omnibus causis, pro suo tum ¹⁶³² statu, non adulando ut ceteri, sed cum magna libertate obloquendo, justiciæ patrocinebatur. Erat autem, præter virtutes animi et morum gloriam, corporis quoque bonis ornatissimus, statura procerus, vultu decorus ¹⁶³³, lingua promptus, vigiliarum et inediæ patientissimus, postremo ad omne boni operis exercitium naturæ muneribus affatim instructus. Exactis in palatio haut multis annis, magna imperatoris, magna omnium qui eum noverant expectatione, adeptus est Coloniensem archiepiscopatum ¹⁶³⁴, atque ita deinceps in omnibus tam ecclesiasticis quam rei publicæ negociis haut imparem se acceptæ dignitati gerebat, et sicut editoris loci insignibus, ita cunctis virtutum generibus inter ceteros regni principes conspicuus incedebat. Reddebat sollicitus quæ sunt cesaris cesari, et quæ sunt Dei Deo quia Coloniensis ¹⁶³⁵ nominis majestatem et secularem pompam ambitiosus pene quam aliquis ex præcessoribus ejus ostentabat ad populum, neo propterea tamen invictum inter tantas occupationum procellas spiritum unquam relaxabat a studio divinarum rerum. Crebris jejuniis corpus suum macerabat et in servitutem redigebat. Pernoctabat plerumque in orationibus, et per ecclesias, uno tantum puero contentus comite, nudis pedibus discurrebat; et diem quidem in disponendis privatis seu publicis negociis, noctem vero totam in opere Dei ¹⁶³⁶ expeudebat. Multa illius in pauperes, in peregrinos, in clericos, in monachos benignitas, mira liberalitas erat. Nullam intra diocesim suam congregationem prætermisit, quam non prædiis, ædificiis, stipendiis, sua specialiter ¹⁶³⁷ donatione auctam, vita decedens relinqueret. Et plane apud ¹⁶³⁸ omnes indubia fide constitit, ex quo Colonia fundata est, unius numquam episcopi studio tantum opes et gloriam cre-

A visse Coloniensis ecclesiæ. In judicandis causis subditorum nec odio nee gratia cujusdam a vero aducebatur, sed semper in omnibus propositam indeclinabiliter sequens æquitatis ¹⁶³⁹ lineam, ad evitendum iudicium nec accipiebat personam pauperis, nec honcrabat vultum ¹⁶⁴⁰ potentie. Tum vero verbum Dei ita luculente ¹⁶⁴¹, ita magnifice disserebat, ut saxeis etiam cordibus sermo ejus ¹⁶⁴² lacrimas excutere posse videretur, et semper ad exhortationem ejus planctu et ululatu compunctæ multitudinis ecclesia tota resonaret. Duas Coloniæ congregationes clericorum ex integro propriis impensis instituit: unam in loco qui dicitur Ad gradus, titulo sanctæ Mariæ; alteram foras murum, titulo sancti Georgii martiris. Tres etiam congregationes monachorum diversis in locis ex suo construxit: unam, in monte qui a præterfluente fluvio cognominatur Sigeberg (421); aliam in regione Sclavorum ¹⁶⁴³ in loco qui dicitur Salefelt ¹⁶⁴⁴ (422); tertiam in regione Westfaal in loco qui dicitur Grascaf ¹⁶⁴⁵ (423); quas omnes et augustissimis ¹⁶⁴⁶ ædificiis excoluit, et exquisitissimis ecclesiæ ornamentis illustravit, et amplissimis atque in multorum fratrum usus sufficientibus prædiis locupletavit. Cumque in omnibus Teutonici regni monasteriis cerneret antiquum illum regularis disciplinæ fervorem admodum refrixisse, et monachos a vita communi ad rem familiarem curam omnem studiumque convertisse, gravi tædio angebatur animus ¹⁶⁴⁷ ejus, quod ingentibus expensis nihil Deo dignum confecturus putaretur. Interea contigit ut pro causa rei publicæ Romam pergeret.

C Cumque aliquas Italiæ regiones peragraret, principes ejus regni ne a rege deficerent suis exhortationibus confortaturus, ad monasterium quoddam, cui Fructuaria (424) nomen est, causa orationis divertit. Ibi admiratus monachorum artissimam et secundum regulæ instituta conversationem, nonnullos eorum, in opere Dei probatissimos, secum rediens abduxit, et eos ad tradendam ¹⁶⁴⁸ Galliis ejusdem disciplinæ formulam in Sigeberg constituit: prioribus monachis, quos ex Sancto Maximino asciverat, quoniam in horum instuta concedere noluerant, honorifice in locum suum remissis. Quod ejus factum imitati ceteri Galliarum episcopi, alii ex Gorzia ¹⁶⁴⁹, alii ex Cloniaca ¹⁶⁵⁰, alii ex Sigeberg, alii ex aliis monasteriis monachos evocantes, novam divini servitit scolam in suis singuli ¹⁶⁵¹ monasteriis instituerunt; adeoque brevi convaluit felicitis hujus facti æmulatio, ut pauca intra ¹⁶⁵² Galliam monasteria

VARIE LECTIONES.

¹⁶³⁰ imparatori 4. ¹⁶³¹ Henrico 3. ¹⁶³² tamen 3. 4. ¹⁶³³ venerandus 1a (I, 2). ¹⁶³⁴ episcopatum 1. ¹⁶³⁵ Coloniensis 3. ¹⁶³⁶ dei opere 1a (I, 5). ¹⁶³⁷ speciali 3. ¹⁶³⁸ deest 5. ¹⁶³⁹ etatis 5. ¹⁶⁴⁰ multum 4. ¹⁶⁴¹ ita 1. 3. 4. 5. ¹⁶⁴² etiam add. 7. ¹⁶⁴³ in confinio Duringorum et Sclavorum 1a (I, 28). ¹⁶⁴⁴ Salevelt 1a. ¹⁶⁴⁵ Grafscalf 5. ¹⁶⁴⁶ augustissimis 5. ¹⁶⁴⁷ animum 3. ¹⁶⁴⁸ tradendum 1a (I, 22). ¹⁶⁴⁹ Gorzaa 3. ¹⁶⁵⁰ singulis 3. ¹⁶⁵¹ inter 4.

NOTÆ.

(420) Eum ex comitum Veltheimensium familia originem duxisse probare studet Delius ap. Ledebur Archiv., V, p. 55, seqq.
(421) Cf. Vitam S. Attonis I, 18-23.

(422) Vide supra a. 1071.

(423) Hodienum Crafscalf, ditionis Coloniensis.

(424) In Italia in episcopatu Taurinensi situm.

videamus. quæ non jam novæ hujus institutionis jugum subacta receperint ¹⁶⁴³. Ipse vero monachos suos, juxta quod in Fructuaria compererat, cernens artissimis vivere disciplinis, et conversationis eorum ¹⁶⁴⁴ opinione longe lateque vulgata, multos ad mundi contemptum inflammari eorum magisterio se in via Dei erudiendos tradere : magnas Deo gratias referebat, quod non confudisset eum ab expectatione sua. Omnem quoque diligentiam adhibebat, ne quam earum rerum ¹⁶⁴⁵, quibus corporis ¹⁶⁴⁶ imbecillitati consulendum sit penuriam sustinerent. Honorabat ac venerabatur eos ut dominos suos, nec solum abbati, sed decanis etiam monasterii ita subditus dictoque obtemperans erat, ut ad primum eorum imperium, quantumlibet gravibus publicæ seu privatæ rei negotiis implicitus ¹⁶⁴⁷ teneretur ilico exoccupatis manibus surgeret et omne quod jussissent instar vilis mancipii exequeretur. Cibos summa industria confecto cottidie dum adesse potuisset, ipse eis inferebat, ipse apponebat, ipse potum misciebat ipse reficientibus ad omne obsequium quolibet famulo promptior paratiorque assistebat ¹⁶⁴⁸. Silentium quoque ac ceteras monasterii consuetudines, dum inter eos diversaretur, ita attentus sollicitusque servabat, ac si pro excessibus suis ipse quoque cottidie in capitulo eorum causam dicturus et sententiam accepturus foret. Hoc ejus in Sigeberg, hoc in Salefelt ¹⁶⁴⁹, hoc in Grascaf ¹⁶⁵⁰ studium, hæc institutio erat. — Porro a rege gravissimis sæpenu-mero inimicitiis dissidebat, et eum acerrimis increpationibus objurgabat, propter multa quæ præter ¹⁶⁵¹ æquum et bonum ejus jussu vel permisus cottidie admittebantur in republica. Unde rex plerumque efferatus, omnia quæ illius erant ferro et igne ¹⁶⁵² demolituro se comminabatur, plerumque autem, suppliciter ei factus, amplissimis promissionibus iratum demulcebat ; ei tam sui quam totius regni jus potestatemque ei se facturum pollicabatur, si modo fidum eum sibi nec adeo cunctis voluntatibus suis adversum experiretur. Ad ¹⁶⁵³ hæc ille, in cunctis, aiebat, quæ recte et juxta regiam magnificentiam conaretur nusquam ei defuturam esse operam suam ; si quid vero perperam et contra leges accita majorum, nequam hominum suggestionibus depravatus, agere vellet, ut his consensum auctoritatemque suam accommodaret, nullo se ¹⁶⁵⁴ vel ¹⁶⁵⁵ precio redimi vel terrore compelli posse. Et nunc quidem in summam familiaritatem et pene in regni consortium a rege assumebatur, nunc vero, quoniam ea quæ in regno perperam gerebantur vehementer destestaretur et accerime impugnaret, cum contumelia de palatio ejiciebatur ¹⁶⁵⁶, et ad extin-

guendum omnino nomen ejus totum regni robur concitabatur. His vicissitudinibus per plures annos ejus ¹⁶⁵⁷ concertatio cum rege trahebatur. Neque enim lasciviæ regis vel ratio modum faciebat vel ætatis accessus vel amici cujusquam objurgatio, sed cottidie se ipso deterior efficiebatur, et, ruptis omnibus humani. ne ¹⁶⁵⁸ dicam christiani, pudoris frenis in omne quod animus suggestisset flagitium præcipitantiore ruebat ; et, oppressis jam terrore principibus nullus erat qui peccantem et divina atque humana omnia absque discrimine permiscantem vel levi verbo auderet redarguere. Ad ultimum considerans archiepiscopus completam esse malitiam ejus, et obstinatum in malis ingenium nec tempore jam corrigi posse nec ratione anno pene ante exortum bellum Saxonicum, petiit vacationem deinceps ¹⁶⁵⁹ sibi dari ab exterioribus rei publicæ negotiis : et sic impetrato comætu, in Sigebergense monasterium secedens, illic in vigiliis, et jejuniis, in orationibus et elemosinis quod supererat ætatis exigebat ; nec inde uspiam, nisi summa forte ac inevitabili necessitate extractus, abscedebat ¹⁶⁶⁰. Cetera, quæ circa rei publicæ administrationem vel egit vel passus est, si quis plenius scire voluerit, superiora libelli ¹⁶⁶¹ hujus revolvat, et singula eo quo gesta sunt ordine et tempore copiose ¹⁶⁶² descripta inveniet. Sed pius Dominus, qui quos amat arguit et castigat hanc quoque dilectam sibi animam ante diem vocationis suæ multis temptari permisit incommodis, ut scilicet ab eo ¹⁶⁶³ omnem scoriæ terrenæ conversationis excoqueret ¹⁶⁶⁴ caminus transitorie tribulationis. Primum, moto ¹⁶⁶⁵ bello Saxonico, fratrem ejus Wezel Magadaburgensem ¹⁶⁶⁶ archiepiscopum, et consobrinum ejus Bucconem Halberstadensem episcopum, tempestas involvit gravissimæ persecutionis, Contra hos cum non satis impigre regi, totius Saxonice gentis exterminium anhelanti, opem ferret, naturæ profecto legibus et carnali affectione inhibitus, invisus ei suspectusque efficitur, perjuri ac perfidiæ insimulatur ; cives Colonienses, quibus paulo ante unico carus acceptusque fuerat, ad interficiendum eum donis ac ¹⁶⁶⁷ promissionibus sollicitantur. Sopito utcumque hoc malo, duo ministri ejus qui in laribus ejus familiarissime observabantur ¹⁶⁷⁰, insidias ei tendunt, et, nisi Dei misericordia malum hoc prævertisset ¹⁶⁶⁹, nihil tale suspicantem trucidasset.

Alii cuidam, quem beneficiis suis maxime fidum sibi obnoxiumque fecerat, familiares litteras, a se ipso in tabulis propter majorem secreti cautelam ¹⁶⁷⁰ conscriptas, dedit episcopo Halberstadensi ¹⁶⁷¹ per

VARLE LECTIONES.

¹⁶⁴³ receperunt 4. 5. susceperunt 7. ¹⁶⁴⁴ optime opinione 4. ¹⁶⁴⁵ rerum earum 3. ¹⁶⁴⁶ corpori 4. ¹⁶⁴⁷ implicatus 3. ¹⁶⁴⁸ assistebat 5. ¹⁶⁴⁹ Salevelt 1a. (123). ¹⁶⁵⁰ Grascaf 5. Grascaff 1a. ¹⁶⁵¹ propter 4. ¹⁶⁵² igne et ferro *Nic. de Sygen.* ¹⁶⁵³ At. 4. ¹⁶⁵⁴ deest 7. ¹⁶⁵⁵ igitur 5. ¹⁶⁵⁶ eicebatur 4. ¹⁶⁵⁷ deest 1a. (1.24) 4. ¹⁶⁵⁸ nec 4. 5. *corr.* ne 3. ¹⁶⁵⁹ sibi deinceps 7. ¹⁶⁶⁰ abcessit 7. ¹⁶⁶¹ hujus libelli 4. ¹⁶⁶² copiosa *post corr.* copiose 3. ¹⁶⁶³ ea 1a. (11. 20.) ¹⁶⁶⁴ excoqueret 3. ¹⁶⁶⁵ mota 5. ¹⁶⁶⁶ Magadaburgensem 3. ¹⁶⁶⁷ et 4. ¹⁶⁶⁸ servabantur 1a. (11. 23.) ¹⁶⁶⁹ prævertisset 3. ¹⁶⁷⁰ verba cautelam — nepotem *desunt* 1. 1°, *exstant etiam* 1a. — *supplevit ea Struve ex exemplari epit.* 1. *ubi calamo adjecta erant.* ¹⁶⁷¹ Halverstatensi *Struve.*

ferendas, quibus nepotem suum (425), tantis undique adversitatum procellis jactatum et pene naufragantem, consolaretur et instrueret. At ille ex ipsa tam operosa secreti communitione conjiciens aliquid regi rei que publicæ adversum his ¹⁶⁷² litteris contineri, regi eas detulit. Quas ille deinceps in argumentum læsæ fidei archiepiscopo impropere, necem ei et omnibus quæ ¹⁶⁷³ ejus essent ultimum, si copia fieret, exterminium machinabatur. Item alius quidam ex ministris ejus, quem Coloniensi ecclésiæ propria industria ipse adquisierat, quemque ob hoc indulgentissimo semper affectu caluerat et bonis omnibus, etiam supra natales suos, locupletaverat, repente insolentia servili elatus, jugum ecclésiasticæ servitutis cœpit detractare ¹⁶⁷⁴, seque in libertatem violento quodam jure fori cum magna archiepiscopi contumelia asseruit (426). Tum vero crebris mortibus carorum suorum ita amaricatus est et vulnere concisus super vulnus, ut saxeo quoque pectus supra petram fundatum ædificium concutere posset tam vehemens ille turbo temptationis. Ad ultimum data Satanae in carnem quoque ¹⁶⁷⁵ ejus potestate, ulcera pessimo percussus est in utroque pede, ita ut putrescentes paulatim carnes defluerent, et hinc inde abducta cute, consumptis ¹⁶⁷⁶ carnibus, fœdo aspectu ossa nudarentur. Qui morbus primo pedes, dein ¹⁶⁷⁷ crura et femora miserabili modo depastus est, ac sic post diuturnam macerationem penetrans ad vitalia, animam, super argentum igne examinatum ¹⁶⁷⁸ probatam et purgatam septuplum, de hac domo lutea transmisit ad domum non manu factam æternam in cœlis. De qua re, dimidio fere anno priusquam vita excederet, certum eum fecerat manifesta revelatio. Visus (427) est enim sibi domum quamdam omni de core intus et foris resplendentem, intrare. Et ecce in subselliis judicialibus, tamquam ad concilium ¹⁶⁷⁹ solemniter evocati, residebant Heribertus ¹⁶⁸⁰ Coloniensis archiepiscopus, Bardo Mogontinus archiepiscopus, Boppo ¹⁶⁸¹ et Everhardus Treverenses archiepiscopi, Arnolfus Wormaciensis episcopus et alii quam plures Galliarum episcopi, quorum alios ipse in carne noverat alios fama tantum vel lectione compererat, amici omnes stolis pontificalibus et habentes vestem instar nivis candidam. Ipse quoque candidis admodum ac preciosis indutus sibi videbatur, sed præter candentis vestimenti, eam ¹⁶⁸² scilicet qua pectus tegebatur, sordida quædam ac

fœda caligo obduxerat, ac ceterum cultus ejus splendorem sua fœditate plurimum obfuscabat; quam tamen ipse, nimio rubore perfusus, objecta manu tegere ac celare, ne inspicientium offenderet obtutum, conabatur. Vidit præterea inter eos sibi quoque sedem miri decoris paratam. Quam cum ¹⁶⁸³ occupare, gaudio et exultatione æstans, properaret, surgens Arnolfus Wormaciensis episcopus, modesta voce eum prohibuit, dicens reverendos Patres, qui assiderent, nolle eum in suum admittere consessum, propterea quod vestem ejus turpis ¹⁶⁸⁴ hæc macula fœdaret. Cumque, jussus loco cedere, flens confectoque nimium animo egrederetur, insecutus eum idem episcopus: *Æquo animo, ait* ¹⁶⁸⁵, *esto, pater. Maculam tantum hanc, quæ vestem tuam infecit maturius ablui præcipe, quia non post* ¹⁶⁸⁶ *multos dies beatæ hujus mansionis consortium et sanctorum* ¹⁶⁸⁷ *patrum, quos aspexisti, consessum voli compos percipies. Mane factu cum familiari cuidam suo visionem retulisset, ille sapienter rem conjiciens: Macula, inquit, hæc vesti tuæ illita nihil aliud est, pater* ¹⁶⁸⁸ *ut æstimo, quam memoria injuriæ civium tuorum, qui te anno superiore Colonia expulerunt, quibus te divinæ pietatis respectu jam olim oportuerat admitti hujus veniam dedisse. Hæc, quod bona venia dixerim, pectori tuo tenacius quam æquum sit insidens et amarissimo mœnore contra faciem tuam decoquens, ceteram sanctissimæ* ¹⁶⁸⁹ *conversationis tuæ claritatem molesta quadam caligine obducit et obscurat. Archiepiscopus conscientia suæ testimonio convictus, ne inficiaretur quod audiebat, reatum suum humiliter agnovit; statimque destinatis circumquaque nunciis, cives omnes* ¹⁶⁹⁰ *Coloniæ, quos in ultionem injuriæ suæ excommunicatos urbe fugaverat, ad se evocavit, eisque proxima festivitate paschali — nam in quædragessima visionem viderat — non solum communionem ecclésiasticam, sed etiam bona sua omnia, quæ direpta fuerant benignissime restituit. Sic gravis illa tempestas, quæ spiritu diaboli suscitata totam concusserat Coloniæ, conquievit; pater filios, filii patrem recognoverunt; archiepiscopus amaritudine, populus metu et* ¹⁶⁹¹ *sollicitudine, civitas liberata est solitudine. Archiepiscopus jam a principio sepulturam sibi providerat Coloniæ in ecclesia beatæ Mariæ quæ dicitur ad gradus. Postmodum offensus temeritate Coloniensium, qua in eum inaudita rabine de bacchati fœ-*

VARIAE LECTIONES.

¹⁶⁷² h. l. *desunt* 7. ¹⁶⁷³ qui 7. ¹⁶⁷⁴ ita 1. 3. 4. 5. detractare 1a. ¹⁶⁷⁵ *deest* 4. ¹⁶⁷⁶ consumptisque 7. ¹⁶⁷⁷ deinde 4. ¹⁶⁷⁸ examinatum 4. ¹⁶⁷⁹ consilium 4. ¹⁶⁸⁰ Heribertus 4. 5. Heribertus 1. ¹⁶⁸¹ Poppo 1a. (II, 25.) ¹⁶⁸² *deest* 5. ¹⁶⁸³ h. turpis 1a. ¹⁶⁸⁴ inquit 7. ¹⁶⁸⁵ post non 7. ¹⁶⁸⁶ sanct. quos patrum 1. ¹⁶⁸⁷ *deest* 1a. ¹⁶⁸⁸ sanctissimam 4. ¹⁶⁸⁹ omnes Coloniæ cives 7. ¹⁶⁹⁰ et s. *desunt* 4.

NOTÆ.

(425) Supra eundem Burchardum *consobrinum* (i. e. filium sororis suæ) vocat Cf. Delius l. c., p. 36, et 6, 54; d. 55, 4.
Videntur ad eum pertinere, quæ in Vita S.

Adnonis l. II, c. 10 narrantur.

(427) Cf. carmen Germanicum in laudem S. Annonis editum v. 712, sqq.

rant non modo animum, sed corpus quoque suum¹⁶⁹¹ A de Colonia in Sigeberg transferendum censuit, ibique sepeliri¹⁶⁹² se omni modo¹⁶⁹³ definivit. Cumque, appropinquante die vocationis suæ, Colonia ægrotaret, jamque in extremo spiritu constitutus animadverteret populum Coloniensem graviter nimis ferre quod tam desiderabili thesauro defraudandus esset: paululum resumpto spiritu, in lecto consedit, acceptaque stola pontificali, ut videlicet verbis plus inesset auctoritatis, familiares suos sub testificatione nominis divini adjuravit ne alibi eum quam in Sigeberg poni¹⁶⁹⁴ sinerent. Factum est ergo quod jusserat. Defunctus enim post modicum, gloria ingenti, magno cleri et plebis studio, summo matronarum Coloniensium luctu, in Sigeberg delatus, atque in medio ecclesiæ sepultus est (428). Ubi cotidie perejus interventum fideliter postulantis multa præstantur divinæ opitulationis beneficia.

MLXXVI.

Rex nativitatem Domini Goslaris celebravit. Cumque eo¹⁶⁹⁵ omnes regni principes evocasset, ut de principibus Saxonis, qui in deditionem venerant, communi consilio deliberaretur, præter ducem Boemicum pauci admodum venerunt. Ab ipsius tamen qui venerant iuramentum exegit et accepit, ut non alium post eum quam filium ejus, tenerum adhuc infantulum, regem sibi eligerent. Ibi Otto, dux quondam Bajoariæ, datis pro se duobus filiis suis obsidibus, deditione absolutus est; nec solum in gratiam, sed in tantam quoque familiaritatem receptus est a rege, ut omnia deinceps consilia, tam de privata quam de re publica, cæteris auriculariis familiaribus cum eo communicaret. Ceterorum qui se dediderant nec mentio habita est.

Coloniensis etiam clerus et populus ad eligendum sibi antistitem frequens confluerat. Quibus rex Hildolfum quendam, Goslariensem canonicum, offerebat, atque ut eligerent dedita opera insistebat. Illi contra summa ope nitentur, objicientes quod homo statura pusillus¹⁶⁹⁶, vultu despicibilis, genere obscurus, nec animi nec corporis virtutibus quicquam tanto sacerdotio dignum prætenderet. Unde indignitate rei tanta in eum concitata sunt omnium qui in curte regia erant odia, ut, sicubi in publico apparuisset, omnes eum tanquam aliquod¹⁶⁹⁷ antiquitatis monstrum inconditis clamoribus et canticis perurgerent, lapidesque in eum et pulverem vel quodcumque aliud furentibus casus obtulisset jactarent. Sed rex recolens Annonis¹⁶⁹⁸ archiepiscopi.

A constantiam et invictum adversum omnes nefarios suos conatus spiritum, consulto tamen ei successorem ordinari satagebat, cujus facilitate ad omnia quæ vellet pro libito suo abuti posset. Cumque, diu multumque conatus, nulla ratione ut eligeretur obtinere potuisset, Colonienses infecto negotio in sua remisit, iterumque media quadragesima rectius, si fieri posset, consultos præsto esse præcepit; contestatus quam sancte, se vivo aut nullum eos aut hunc habituros esse pontificem.

(Jan.) Aderant præterea Hildebrandi¹⁶⁹⁹ papæ legati (429), denunciantes regi ut secunda feria secundæ ebdomadæ in quadragesima (430) ad sinodum Romæ occurreret de criminibus quæ objicerentur causam dicturus; alioquin sciret se absque omni procrastinatione eadem die de corpore sanctæ ecclesiæ apostolico anathemate abscedendum esse. Quæ legatio regem vehementer permovit; statimque abjectis cum gravi contumelia legatis, omnes qui¹⁷⁰⁰ in regno suo essent episcopos et abbates, Wormaciæ dominica septuagesimæ convenire præcepit, tractare cum eis volens, ad deponendum Romanum pontificem si qua sibi via, si qua ratio pateret; in hoc cardine totam verti ratus¹⁷⁰¹ salutem suam et regni stabilitatem, si is non esset episcopus.

Ipo tempore contigit papam per immissionem Satana gravissima pulsari adversitate. Quidam urbis præfectus Romanæ, Quintius nomine, et generis claritate et opum gloria eminens, valde in tota Italia multa in possessionibus Romanæ ecclesiæ præter leges faciebat. Perlata ad papam querimonia, cum eum sæpius modeste corripere, nec quicquam proficeret secreta correptio, tandem excommunicavit eum, arbitratus hoc saltem modo improbitatem ejus coercendam fore. Hinc ille majori¹⁷⁰² dementia efferatus, ipsa nocte natalis Domini cum armatis inopinato irruit in ecclesiam, in qua papa, vestimentis pontificalibus indutus, sacro altari astabat missarum solemniam celebrans, injectaque — quod dictu quoque nefas est — in capillos ejus manu, multis contumeliis affectum de ecclesia protraxit, et priusquam, vulgato per civitatem rumore, populus frequens auxilio concurreret, in domum quandam munitissimam abripuit. Fama tam atrocis facti totam illico replevit urbem. Undique ad arma clamatur. Divites et pauperes, nobiles et ignobiles, uno omnes animo accurrunt, atque in ipso statim orientis diei crepusculo domum Quintii oppugnare

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁹¹ deest 4. ¹⁶⁹² so sep. 3. ¹⁶⁹³ omnino 5. ¹⁶⁹⁴ ne a. q. in S. eum p. s. 7. ¹⁶⁹⁵ eos 5. ¹⁶⁹⁶ pusillos 4. ¹⁶⁹⁷ aliquid 4. ¹⁶⁹⁸ Aimonis 3. ¹⁶⁹⁹ Hildibrandi 3. ¹⁷⁰⁰ quia 4. ¹⁷⁰¹ deest 4. ¹⁷⁰² majore 5.

NOTÆ.

(428) Hæc in tertio libro Vitæ S. Annonis fusius narrantur.

(429) Lambertus hoc refert videtur ad Nativ. Chr. a. 1075 (ex nostra computandi ratione), sed verisimilius, factum esse exeunte mense Januar.

1076. Vid. Stenzel. I, p. 379, not. 18, II, p. 265; Mascov. l. c., p. 56, sq., not. 3; Ussem. ad Berthold., Const., p. 40, not. 2.

(430) i. e. die 22, Febr.

summa vi aggrediuntur; et ¹⁷⁰⁸ nisi ille, mali quod A imminere haut improvidus, papam dimittere maturasset, domum ipsam, peremptis omnibus qui in ea erant, a fundamentis evertissent. Papa interveniente, concitatæ multitudinis furor vix et ægre compressus est. Romani quod factum fuerat graviter nimis et indigne ferentes, omnia quæ Quintii erant, tam intra ¹⁷⁰⁴ muros quam extra, ferro et igne demoliti sunt. Nec minus ille militaris ¹⁷⁰⁶ audaciæ facinora contra faciebat succedens et evertens omnia quæ poterat de possessionibus Romanæ ecclesiæ. Ita per multos dies non sine magno et harum et illarum partium dispendio ¹⁷⁰⁶ simultas hæc trahabatur.

Rex statuta die (*Jan. 24*) venit Wormaciam; venerunt etiam episcopi et abbates amplissimo numero. B Commode quoque conficiendis tantis rebus intervenit quidam ex cardinalibus Romanis Hugo cognomento Blancus, quem ante paucos dies propter ineptiam ejus et mores inconditos papa de statione sua ¹⁷⁰⁷ amoverat, deferens secum de vita et institutione papæ scenicis figmentis consimilem tragediam: scilicet unde oriundus (431), qualiter ab ineunte ætate conversatus, quam perverso ordine sedem apostolicam occupaverit ¹⁷⁰⁸, quæ ante episcopatum, quæ post acceptum episcopatum memoratu quoque incredibilia flagitia commiserit. Hujus auctoritatem, tamquam divinitus sibi destinatam, gratissime amplexati et promptissime secuti, sententiam promulgarunt quod papa esse non possit, nec ullam juxta privilegium Romanæ sedis ligandi aut solvendi potestatem habeat vel aliquando habuerit, qui tantis vitam probri ac criminibus commaculaverit. Cumque ceteri omnes dampnationi ejus nihil hæsitantes subscriberent, Adalbero ¹⁷⁰⁹ Wirzburgensis ¹⁷¹⁰ episcopus et Herimannus Mettensis ¹⁷¹¹ episcopus aliquamdiu restiterunt: dicentes incongruum valde et contra canonem scita esse ut episcopus aliquis absens, absque generali concilio, sine legitimis et idoneis accusatoribus ¹⁷¹² et testibus, necdum probatis criminibus quæ objicerentur, condemnaretur; nedum Romanus pontifex, adversus quem nec episcopi nec archiepiscopi cujusquam recipienda sit accusatio. Sed Willihelmus Trajectensis episcopus, qui causam regis pertinacius tuebatur, vehementer imminerebat, ut aut cum ceteris in dampnationem ¹⁷¹³ papæ subscriberent, aut regi, D cui sub jurejurando fidem spondidissent, protinus

renunciarent. Is eo tempore regi admodum carus acceptusque erat, eique rex omnium quæ privatim vel publice agenda erant post se ordinationem delegaverat, vir secularibus litteris adprime eruditus. sed fastu nimio inflatus, vix se ipse ferebat. Igitur ex nomine omnium qui convenerant episcoporum et abbatum plenæ contumeliarum litteræ Romam destinantur, quibus denunciatur Romano pontifici ut pontificatu, quem contra ecclesiasticas leges usurpasset, sese abdicet, sciatque, post eam diem quicquid agat, jubeat, decernat, irritum haberi.

Legati, ut jussum fuerat, summo conatu iter accelerantes, pridie quam sinodus indicta celebraretur, Romam ingressi (*Febr. 21*), litteras tradunt. Tunc ¹⁷¹⁴ cæteram legationem, sicut in mandatis habebant, verbo non minus contumelioso quam scripto exequuntur. Papa nihil permetus atrocitate nuncii, postera die (*Febr. 22*), cum clerus et populus ad sinodum frequens confluxisset, in auribus omnium litteras recitari fecit, et sic cunctis qui convenerant episcopis id fieri decernentibus, regem excommunicavit ¹⁷¹⁵ et cum eo ¹⁷¹⁶ archiepiscopum Mogontinum Sigefredum ¹⁷¹⁷, episcopum Trajectensem Willihelmum, episcopum Barbenbergensem Ruotbertum ¹⁷¹⁸, cæteris, qui conspiracy hujus participes extiterant, diem statuit qua, nisi Romæ præsentati causam dicerent novæ hujus et inusitæ contra sedem apostolicam rebellionis, similem cæteris excommunicationis sententiam sortirentur (432). Porro Ottonem Ratisponensem episcopum, et Ottonem Constantiensem episcopum, et Burchardum Losonnensem ¹⁷¹⁹ episcopum, Eberhardum ¹⁷²⁰ comitem. Oudalricum ¹⁷²¹ et alios nonnullos quibus rex potissimum consiliariis utebatur, jam pridem excommunicaverat.

Gozilo dux Lutheringorum ¹⁷²², cum esset in confinio Lotharingiæ et Fandriæ in civitate quæ dicitur Antwerpha, occisus est per insidias, ut putabatur. Ruoberti ¹⁷²³ Flandrensis comitis. Cum enim quadam nocte (*Febr. 26*), quiescentibus omnibus, ad necessitatem naturæ recessisset, appositus extra domum spiculator ¹⁷²⁴ confodit eum per secreta natiæ, relictoque in vulnere ferre, concitus aufugit. Vix deinceps septem diebus accepto vulnere superstes, 4 Kalendas Martii vita decessit, atque Verdunus ¹⁷²⁵ juxta patrem sepultus est; magnum regi Teutonici ¹⁷²⁶ robur ac momentum ¹⁷²⁷, quoniam, ut sæpe jam dictum est, licet staturæ pusillitate atque

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁰³ deest 3. ¹⁷⁰⁴ inter 4. ¹⁷⁰⁶ multa mil. a. f. 1. ¹⁷⁰⁸ dispensio 4. ¹⁷⁰⁷ deest 3. ¹⁷⁰⁸ occupaverat 4. ¹⁷⁰⁹ Adelbero 3. 4. 5. ¹⁷¹⁰ Wirceb. 1 Wirczib. 4. ¹⁷¹¹ Metensis 3. 5. ¹⁷¹² accusationibus 4. ¹⁷¹³ damnatione 3. ¹⁷¹⁴ Tum 3. ¹⁷¹⁵ excommunicatum 1. ¹⁷¹⁶ deest 4. ¹⁷¹⁷ Sigifridum 1. Sifridum 1. ¹⁷¹⁸ Rubetum 1. ¹⁷¹⁹ Josennensem 5. ¹⁷²⁰ Ehrardum 3. ¹⁷²¹ Udalricum 3. 4. 5. ¹⁷²² Lotheringorum 1. 3. ¹⁷²³ Ruoberti 1. b. ¹⁷²⁴ speculator 4. ¹⁷²⁵ Werdunis 1. 1 h. Teutonici 5. ¹⁷²⁶ momentum 1. monumentum 3. 4. munimentum 5. (*cf. a. 1071. p. 180: Rether comes partium ejus haut leve momentum, et a. 1075. p. 232: nec magnum his vel illis partibus momentum.*)

NOTE.

(431) Ex hoc fonte permanasse videtur figmentum, Hildebrandum fabri ferrarii fuisse filium. KR.

(432) V. Acta hujus concilii Mansi XX, p. 476. W.

gibbo despicabilis videretur, opum tamen gloria et fortissimorum militum copia, prudentiæ quoque maturitate, postremo tocius vitæ temperantia, longe cæteris principibus supereminebat.

Rex, finito in Wormacio colloquio, concitus Goslarium rediit (*Mart.*), ibique iram suam, qua multo jam tempore in Saxones anxie æstuaverat, omni crudelitate explebat. Principes Saxoniam, qui in dedicionem venerant, in ultimas regni partes relegabat; bona eorum suis fautoribus pro libito suo diripienda permittebat; eos qui necdum dediti fuerant acerrimis in dies edictis ad dedicionem urgebat, et nisi quantocius dederentur, ferro et igne infestari et longius natali solo effugari comminabatur. Tum ¹⁷²⁸ omnia castella, quæ superiori ¹⁷²⁹ anno (433) dirui ¹⁷³⁰ jusserat, summo nisu, summo provincialium labore et ærumna instaurabat. Nova quoque in omnibus per Saxoniam montibus et collibus, qui molo ad arcendam vim ¹⁷³¹ paululum quid commoditatis habere videbantur, extruebat; illis etiam quæ deditis Saxonibus in jus ejus venerant, præsidium imponebat; et multiplicata sunt mala, calamitas et vastitas per universam Saxoniam et Thuringiam supra omnem retro majorum memoriam.

Discessurus Goslaria, pridie Nonas Martii (*Mart* 6) episcopatum Coloniensem, sicut a primis obstinato intenderat, Hildolfo dedit. Cleri ¹⁷³² Coloniensis tres tantum, militum etiam paucissimi aderant; cæteros, ne ad suffragia ferenda occurrerent, indignitas detinuerat ¹⁷³³; ipse qui occurrerent vix contemptim et ¹⁷³⁴ summis, ut dici solet, labiis (434) super electione ejus consuluit, risui prorsus ac ludibrio habendos, si non protinus acclamassent. Et ne quis forte adversus eum tumultus seditione vulgi per dilationem consecrationis concitaretur, statim Coloniæ profectus, consecrari eum fecit ab Willihelmo Trajectensi episcopo, cujus consobrino episcopatum Poderbrunnensem ¹⁷³⁵, ne qua per eum mora ordinationi ejus fieret, promittebat.

Pascha Trajecti celebravit (*Mart.* 27), ibique ducatum Lotharingiæ filio suo Counrado ¹⁷³⁶, marcham vero quæ dicitur Antwerpha Gotefrido, consobrino Gozelonis ducis, filio Eustachii comitis, impigro et ad rem militarem acerrimo adolescenti, tradidit.

Ipo tempore Ruodolfus dux Suevorum, Welf dux Bejoariorum, Bertholdus ¹⁷³⁷ dux Carentinorum, Adalbero ¹⁷³⁸ episcopus Wirciburgensis ¹⁷³⁹, Heri-

mannus episcopus Mettensis et alii plerique principes convenientes in unum (*April.*), consilia conferebant, in tantis calamitatibus quibus res publica vexabatur, quid facto opus esset; regem post bellum Saxonicum eundem permanere qui fuerat; nihil eum ¹⁷⁴⁰ de levitate, de crudelitate, de ¹⁷⁴¹ pessimum hominum convictu ac familiaritate mutasse; ad hoc tantum tam insignem suam adversum ¹⁷⁴² Saxones victoriam profecisse, ut ille sui omnium sanguinis jus potestatemque acciperet, et ad perniciem bonorum omnium et ad omne quod animo concepisset flagitium impunita libertate grassaretur; nihil sibi deinceps spei, nihil præsidii reliquum fore, si forte, ut sunt humana, eum offendissent, cum in dedilicis contra jusjurandum, contra fidem principum, tam fœda, tam crudelia exercuisset. Hæc causa non solum ipsos, sed et cunctos regni principes vehementer permoverat, et eos potissimum quorum ¹⁷⁴³ consilio ¹⁷⁴⁴ principes Saxoniam se in periculum dederant. Facta est igitur conspiratio non modica, et magis ac magis in dies roboratur ¹⁷⁴⁵, ea re maxime omnibus asum et fiduciam præbente, quod excommunicatum esse regem a Romano pontifice frequentes ab Italia nuntii cottidie deferebant. His animatus Mettensis episcopus et alii plerique, nonnullos ex principibus Saxoniam, quos a rege in custodia habendos susceperant, inscio rege in sua liberos redire permiserunt.

Willelmus ¹⁷⁴⁶ Trajectensis episcopus causam regis, ut supra dictum est, contra bonum et æquum obstinato ¹⁷⁴⁷ tuebatur, et studio partium regis multa in ¹⁷⁴⁸ injuriam Romani pontificis omnibus pene diebus solemnibus ¹⁷⁴⁹ inter missarum solemnia rabido ore declamabat; perjurum eum, adulterum et pseudo apostolum appellans, et tam a se quam a cæteris episcopis sæpenumero excommunicatum pronuncians. Is brevi, posteaquam rex exactis paschilibus feriis Trajecto discesserat, repente gravissima ægritudine correptus est. Cumque per acerrimos cruciatu animæ ac corporis urgeretur, miserabili ejulatu coram omnibus qui aderant vociferabatur justo Dei judicio se et præsentem vitam amisisse et æternam, quod regi ad omnia quæ perperam intendisset operam suam summo annisu præbuisset, atque in spem gratiæ ejus Romano pontifici, sanctissimo et apostolicarum virtutum viro, graves contumelias, sciens et prudens, innocenti irrogasset. In

VARIE LECTIONES.

¹⁷²⁸ Tunc 4. ¹⁷²⁹ superiore 4. ¹⁷³⁰ dum post. corr. dirui 3. ¹⁷³¹ in 3. ¹⁷³² Clerici *cr. ut videtur* Cleri 3. ¹⁷³³ deest. 3. 4. 5. ¹⁷³⁴ ut 5. ¹⁷³⁵ Poderburnensem *corr.* Poderboncnsem 3. ¹⁷³⁶ ita 4. Cunrado 1. 3 *et infra.* ¹⁷³⁷ Belthodus 3. Bertholdus *reel.* ¹⁷³⁸ Adelbero 3. 4. ¹⁷³⁹ Wirezeburgensis 4. ¹⁷⁴⁰ deest 4. ¹⁷⁴¹ de — mutasse *desunt* 5. ¹⁷⁴² adversus 1°. ¹⁷⁴³ bis scriptum 4. ¹⁷⁴⁴ concilio 4. ¹⁷⁴⁵ roborabatur 1. 5? ¹⁷⁴⁶ Wilhelmus 1 (*sæpius*). 4. ¹⁷⁴⁷ ita. 3. 4. 5. *fort. omissa voce animo, quam Nic. de Sygen addit.* — obstinate 1. ¹⁷⁴⁸ deest 5. ¹⁷⁴⁹ sollempnibus i. m. solemnia 3. *et ita semper variat.*

NOTE.

(433) Sed hoc potius jam ante duos annos fieri jusserrat; cf. Delius l. c., p. 89, annotat. 121.
(434) Cf. Senec., ep. 10: *Non a summis labris*

ista venerunt. Ita etiam vett. dicunt: *primis, prioribus, labris s. labiis.*

hanc vocem, ut ¹⁷⁶⁰asserunt, sine communione, si-
ne ulla satisfactione expiravit (435; [April. 28]. Suc-
cessit ei in episcopatum ¹⁷⁶¹Counradus, Mogontini
archiepiscopi camerarius. Poderbrunnensem vero
episcopatum Boppo ¹⁷⁶²Babenbergensis præpositus
obtinuit; cuius potissimum factione et studio Heri-
mannus Babenbergensis episcopus episcopatu deje-
ctus fuerat.

Ruopertus ¹⁷⁶³abbas quondam Augiensis ¹⁷⁶⁴, mo-
nasterium quoddam in Alsatia partibus (436), cui
Gengebach ¹⁷⁶⁵nomen est, a Babenbergensi episco-
po susceperat gubernandum. Ubi dum pro consue-
tudine sua lucris temporalibus immoderatus insu-
daret, paupertatem loci industria sua evincere sat-
agens, occisus est cum alio haut desperatæ indolis
monacho adolescente, qui eum de Babenbergensi
monasterio secutus fuerat, a servitoribus supradi-
cti monasterii, contra quos possessiones monasterii
et jus suum, progressus ipse ad vim arcendam, de-
fendere volebat.

Saxones, deportatis in exilium principibus suis,
tædio et mœrore tabescebant, nec calamitatis ullum
usquam patebat effugium. Amici regis, per montes et
colles dispersi, cervicibus imminabant, nec eos ut an-
tea conventus facere, consilia conferre aut ullam re-
cuperandæ salutis viam temptare sinebant. Insuper
cotidie ex agris et villis prædas agebant, tributa re-
gioni difficillima ¹⁷⁶⁶imponebant, castella sua sum-
mo provincialium labore et impensis communiebant
¹⁷⁶⁷, et graves prorsus atque ¹⁷⁶⁸inexplicabiles pristinae
rebellionis pœnas exigebant. Erant duo cujusdam
Geronis comitis filii (437), satis quidem edito loco
nati, sed propter inopiam rei familiaris inter prin-
cipes Saxoniae nullius nominis vel momenti. Hi
tempore deditionis ultra Albim fluvium refugerant,
ibique rei eventum præstolabantur, facile a rege
propter obscuritatem nominis vel ignorati vel con-
tempti. Cumque viderent ¹⁷⁶⁹mala quæ fiebant, non
aliud scilicet actum deditione principum, quam ¹⁷⁶⁰
proditam plane esse libertatem patriæ, totamque
gentem Saxonum, quo rex semper intenderat, in
servitutem atque sub jugum redactam; quamvis
patriis finibus extorres, quamvis munitionibus amis-
sis, perditio patrimonio, rerum omnium inopes
remansissent, gaudebant tamen admodum quod
cum ceteris Saxoniae principibus in tempestuosum
illud deditionis naufragium non incidissent. Cum ¹⁷⁶¹

urgetet penuria, contractis ex sui similium numero
aliquantis copiis, rapto sibi victum quærere cepe-
runt. Plerumque etiam, ubi oportunitas accidisset,
regis exactoribus resistere et injurias manu pro-
pulsare temptabant. Cumque eis semel et secundo
res prospere cessissent, milites principum qui rele-
gati fuerant, ingenui quoque omnes qui necdum
dediti fuerant, quique extrema omnia quam fidem
regis ultro experiri malebant, catervatim ad eos ¹⁷⁶²
confluebant; et facta est intra ¹⁷⁶³dies paucos per-
maxima multitudo, ita ut jam non ad insidias modo
et clandestinas ¹⁷⁶⁴latrocinantium more excursio-
nes, sed ad apertam vim et publicas congressiones
pares se hostibus arbitrantur. Præterea provin-
ciales, quibus inter ultimas desperationis tenebras
lux aliqua salutis ¹⁷⁶⁵et consolationis cælitus emi-
cuerat, omnes promptissimo animo socius manus
communemque operam publicis negotiis pollicentur
satis judicantes pro patria, pro liberis, pro conju-
gibus, honesta morte perfungi, quam inter tan-
tas tribulationes omni morte tristiores vitam
agere.

Inter hæc rediens Herimannus, patruus Magni
ducis, et alii plerique ex principibus dediticiis,
quos, ut prædictum est, inconsulto rege indulgentia
eorum a quibus tenebantur deditione absolverat,
inopinatum cunctis gaudium præstiterunt, atque
omnisi quis adhuc mentibus resederat, scrupulorum
ademerunt. Tanta siquidem tamque inopinata rerum
prosperitas evidens cunctis erat documentum respici-
entis eos misericordiae Dei. Igitur armata juventute
Saxoniam peragrantes, castella, quibus rex præsi-
dium imposuerat, alia deditione, alia militari manu
brevis omnia receperunt; eos qui intus erant ¹⁷⁶⁶,
direptis spoliis, incolumes dimiserunt, accepto ab
eis sacramento quod ulterius in Saxoniam hostili-
ter non venirent. Amicos regis omnes, præterea
quicumque communibus negotiis operam suam
spondere noluissent, dissipatis omnibus quæ ha-
bebant, procul Saxoniam effugarunt; et directa est
salus in manibus eorum ¹⁷⁶⁷(438) ad recuperatio-
nem libertatis pristinae.

Solus adhuc Otto, dux quondam Bajoariae, in ca-
stello Hartesburg residebat. Huic rex per totam
Saxoniam vices suas et publicarum rerum procura-
tionem delegaverat; dato insuper negotio ut ca-
tellum Hartesburg ¹⁷⁶⁷et aliud in monte qui dicitur

VARIAE LECTIONES.

¹⁷⁶⁰ ut a. *desunt* 5. ¹⁷⁶¹ episcopatu Counradus 4. ¹⁷⁶² Poppo 1. 3. 5. ¹⁷⁶³ ita 3. ¹⁷⁶⁴ A. monasterii
monasterium 4. ¹⁷⁶⁵ Gengenbach 1. et *Nic. de Sigen.* ¹⁷⁶⁶ difficillima 4. ¹⁷⁶⁷ comminuebant 3. ¹⁷⁶⁸ at
(ac) ? 5. ¹⁷⁶⁹ videbant 4. ¹⁷⁶⁰ quo 4. ¹⁷⁶¹ Et cum 1. ¹⁷⁶² eosdem 4. ¹⁷⁶³ inter 4. ¹⁷⁶⁴ clandestinas
4. 5. et *ed.* 2 ¹⁷⁶⁵ cons. et sal. 4. ¹⁷⁶⁶ intererant 1. ¹⁷⁶⁷ *deest* 4. ¹⁷⁶⁸ in H. 1.

NOTÆ.

(435) Quod de infelici Wilhelmi obitu tradit Lam-
bertus, odio partium confictum esse, inquit in an-
notat. ad Bekam Buchelius; vacillat enim scriptor,
cum ait: *ut asserunt*. Certe scriptores Batavi nihil
hujusmodi habent. Cf. vero Brunonem de b. S. c. 74.

(436) Gengenbach, in magno-ducatu Badensi.

(437) Vid. de h. l. L. Schrader *Dynastenstamme*

t. I, p. 75, not. 14. — Dictericus et Wilhelmus, filii
Geronis comitis de Kamburg, nepotes (neffen) Dedo-
nis marchionis Duscensis, ex familia Wettinensi;
cf. Stenzel., i, p. 389. Weisse *Neves Museum für
die Sachs. Gesch.*, t. IV, f. 2, p. 43; *Wenck. de Hen-
rico I. Misn. et Lus. maroh.*, comm. 3, p. v, a. 4
(438) Cf. Daniel, 8, 25.

Lapideus ¹⁷⁶⁹ (439), qui proximus Goslaræ imminet, **A** summa ope extrueret. Ad hunc legatos dirigunt, mandantes ut, omisso opere quod ad eversionem gentis suæ immemor libertatis extruere aggressus sit, consilium potius perquirat ad ereptionem principum, quibus ipse ut se dederent vehementissimus auctor fuerit ¹⁷⁷⁰; jam dudum opinionem indubiam multorum mentibus insedissee, quod idcirco dedicionem ceteris tantopere suaserit, ut eorum sanguine regis sibi animum deplacaret ¹⁷⁷¹ et communi exitio suam ipse salutem mercaretur; hoc nunc evidentibus indicibus elucere, cum illis in ultimas partes terrarum deportatis, ipse conditionis suæ mercedem a rege totius Saxonie principatum acceperit, et regie crudelialis carnifex atque omnium quæ ferociter rex meditetur ferocior administer existat; bene igitur famæ et honori suo consulat, si tantæ infamie maculam claro aliquo erga patriam suam beneficio purgare conetur, et genti suæ, patriam libertatemque armis recuperare cupienti, auxilio concurrat; postremo, si monitis ultro non assentiatur, se procul dubio vim adhibituros, et patriæ proditorem, communium castrorum desertorem, ut dignus sit, eversis omnibus quæ ejus sint, procul Saxonia expulsuros. Ad hæc ille obnixè eos per Deum obtestabatur ¹⁷⁷² ut mitius pacatiusque agerent; quæ pro communi commodo moliantur, ratione quam temeritate melius procedere; se protinus missurum, et regi modis omnibus suasurum ut principes dedicionem absolvat, castella, quæ metu rebellionis pristina extruxerit ¹⁷⁷³, diruat, genti Saxonum libertatem, leges ac jura majorum, quæ **C** per vim erepta totiens armis repetiverint, restituat; si consilio adquiescat, gravis atque ancipitis belli necessitate sine sanguine liberatam esse Saxoniam; sin autem, se nec indulti honoris amore nec mortis metu neo jurisjurandi religione inhiberi posse ne communem patriæ parentumque suorum causam usque ad extremum spiritum quanta possit virtute defendat, juvet, tueatur. In hæc verba legatos Saxonum dimisit, statimque suos ad regem, sicut pollicitus fuerat, destinavit, præsidio quoque ab utroque monte quem occupaverat abducto, communem deinceps cum Saxonibus ac socialem vitam agebat.

Rex, de his quæ acciderant in Saxonia gravi nuncio accepto, comperto etiam quod ceteri principes, collatis per crebra conventicula consiliis, defectionem meditarentur, hinc ira, hinc sollicitudine in diversa raptatus ¹⁷⁷⁴, cui primum morbo mederetur anxius ambigebat. Sed quo ira impellebat inclinior,

ad ¹⁷⁷⁵ oppugnandam Mettensem urbem exercitum admovere cogitabat, et ab episcopo loci, quod creditos custodiae suæ principes se inconsulto dimisisset, vindictam expetere. Sed contra reputans, turbata re publica, dubia fide principum, exhausto superioribus bellis millite, extremæ dementiæ esse, arduum aliquid præcipitanter attemptare, impetum animi ab temeritate ad pacatiora ¹⁷⁷⁶ consilia revocavit. Missis igitur circumquaque nunciis (440), omnes regni principes in pentecosten Wormaciæ sibi occurrere jussit, quid facto opus esset, communi consilio, ut prætendebat, deliberaturus. Statuta die (*Mai.* 15) ceteris amplo satis numero occurrentibus, nullus aderat supradictorum ducum, a quibus rei publicæ periculum timebatur, et quorum potissimum auctoritate, si res tranquillæ essent, summam publicorum negotiorum disponi oportuerat. Ita conventus ille principum, cassata voluntate regis, nullum habuit effectum. Iterum in natale sancti Petri apostoli (*Jun.* 29) Mogontia eos adesse, addita jam edicto obnixæ supplicatione ¹⁷⁷⁷, præcepit. Sed ne ¹⁷⁷⁸ tunc quidem quisquam eorum vel supplicantem attendit vel præcipientem, omnibus plane ad rebellionis studium immobiliter obstinatis. Ipsi qui convenerant, fæda similitudine a se invicem dissidebant. Jam enim solutus carcere suo Satanus non solum corporali sed et spiritali armatura obpugnabat, pacem ecclesiasticam, et quorum corpora jugulabat, animas quoque, ne in æternum viverent extinguere satagebat.

Uto ¹⁷⁷⁹ episcopus Treverensis, Roma nuper reversus, communicare nolebat episcopo Mogontino, episcopo Coloniensi et aliis quam pluribus, qui apud regem præ ceteris assidui erant et quorum rex omnia faciebat consilio; obtendens et eos et ipsum regem excommunicatos esse a Romano pontifice; sibi tamen, quod ipsum vix summis precibus extorsit, indultam esse colloquendi tantum regis licentiam; nulla præter hæc in cibo, in potu, in oratione vel in ceteris omnibus communione ejus permissa. Hujus auctoritate animati complures alii, quorum et in Deum fides purior et ad dignitatem rei publicæ sententia potior, paulatim se palatio subtrahebant, ne videlicet supradictorum communione macularentur ¹⁷⁸⁰; et ad regem, licet crebris jussionibus evocati, redire nolebant, satius judicantes regem quam Deum offendere, corporis quam animæ dependium incidere. Illi econtra irasci, fremere, insanire, minas et convicia in omnes passim jaculari (441); injustam et idcirco nibili æstimandam esse Romani pontificis sententiam, qui se nec canonice ad syno-

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁶⁹ lapideus 4. ¹⁷⁷⁰ fuerat *corr.* fuerit 3. ¹⁷⁷¹ placaret 5. ¹⁷⁷² obtestatur 4. ¹⁷⁷³ extruxerat 4. ¹⁷⁷⁴ raptus 4. ¹⁷⁷⁵ Et ad 4. ¹⁷⁷⁶ pacciora 4. ¹⁷⁷⁷ supplicatio 3. ¹⁷⁷⁸ nec 4. ¹⁷⁷⁹ Uto omnes. ¹⁷⁸⁰ commacularentur 4.

NOTÆ.

(439) Sive Steinberg, de quo Jo. Mich. Heineccius, *Ant. Goslar.*, lib. 1, p. 93; cf. Delius, l. c., p. 90, annot. 124.

(440) Cf. litteras Mon. Legg., II, p. 48, editas. (441) Liv. XLII, 54.

dum evocatos, nec canonicè discussos, nec objecti criminis juxta scita canonum convictos vel confesos præcipi furore potius quam ratione excommunicasset: episcopum Treverensem et ceteros, qui cum eo ad avertendum rei publicæ statum ¹⁷⁸⁴ jampridem conspirassent, aliorum intendere quam loquerentur, nec tam apostolicæ sedi auctoritatem deferre ¹⁷⁸², quam ut dignitatem regiam subruant occasionem querere, et inveterata adversus regem odia novo religionis vocabulo palliare; cum recte honori suo prospicere, si in hostes suos gladium, quem juxta apostolici vocem ad vindictam malorum (*Rom. XIII, 4*) acceperit, maturius dstringat, et contemptis inanum occasionum latibulis, manifestos regni insidiatores pœna quam mereantur afficiat. Nec difficile fuit ingenium regis, per se atrox et implacabile, in iram excitare.

Sed cum videret sub obtentu religionis principes a se paulatim deficere, et, destituto jam auxiliis imperio, vanam esse comminationem quæ vim facere non posset quibus comminaretur; ratus — id quod tempus exigebat — utilitati ¹⁷⁸³ magis quam iracundiæ consulendum, iterum atque iterum aversos ¹⁷⁸⁴ principum animos blandis legationibus mitigare temptabat. Nec tamen, quod dictu mirum sit, tanta hæc rerum asperitate, tanta ingruentium periculorum mole evinci poterat ut, unde potissimum hæc flamma invidiæ et odii adversum eum exarserat, principes Saxonis dedicione absolveret. Quin immo, contreritus recenti exemplo eorum qui plerosque ex ipsis se inconsulto dimiserant, residuis, qui adhuc in custodia tenebantur, omnem adhiberi diligentiam jubebat, ne elaberentur, ideoque sæpius his quibus eos servandos crediderat mandabat ut, memores beneficiorum suorum, memores juriajurandi quo sibi fidem suam firmassent, traditos custodiæ suæ intemerata fide, donec reposerentur, servarent, nec aliorum principum fœdissimo corrumperentur exemplo, qui, dimissis suo injussu dediticiis, dum privatas suas injurias in regem ulcisci vellent, cladem maximam et maculam multis seculis non abolendam rei publicæ intulissent.

Et omnibus quidem infensus, omnium, ut videbatur, sanguinis avidus erat. Præcipue tamen episcopi Halberstadensis, quem, tamquam totius Saxonice rebellionis principem et omnium quæ secus acciderant fomitem atque incentivum, inexorabili odio insectabatur; et nisi pontificalis nominis reverentia et fides principum, quæ in dedicione interesserat, obstarent, vitam ejus per omnes cruciatus extorsisset. Hunc Ruoperto Babenbergensi episcopo servandum crediderat, velut præter ceteros familiares suos immitis ac ferocis ingenii viro, et erga se in ¹⁷⁸⁵ adversis rebus spectatæ sæpe fidei. Sed postquam, in-

clinatis ad defectionem principibus, iterum novis rem publicam tempestatibus quati aspexit, quamvis custodis diligentia non diffideret, veritus tamen ne forte, subrepente per hanc moram negligentia, aliquid in eo vis vel ¹⁷⁸⁶ fraus hostilis ¹⁷⁸⁷ operaretur, ad palatium eum evocavit, et ibi nunc inter camerarios suos, nunc inter cocos et coquinarum spurcitiis ¹⁷⁸⁸ indignissimo loco habitum, sub omni diligentia custodiri fecit, donec tam feralibus odiis competens exilium excogitaret. Erat ipso tempore apud regem soror ejus, uxor Salomonis regis Ungariorum, quam maritus regno expulsus, dum in armis et procinctu esset, nusquam tutius quam apud fratrem manere judicaverat, donec, recuperato, si fieri posset, regno, in jocunditate perfrui conjugio liceret. Cumque post multum jam tempus ad maritum, in finibus Ungariæ commorantem, redire pareret, rex opportunam ¹⁷⁸⁹ eam arbitratum quæ crudelitatis hujus munere fungeretur, rogavit eam ut episcopum Halberstadensem ¹⁷⁹⁰ secum abduceret, atque in locum ex quo nulla ei deinceps in regnum Teutonicum redeundi copia fieret deportari faceret. Annuit illa petenti, et navi impositum cum hominibus suis præmisit, ipsa paucis post diebus, cum protectioni suæ necessaria ordinasset, insecutura præcedentem. Habebat idem episcopus militem quandam Oudalricum ¹⁷⁹¹ nomine, multis in Bajoaria possessionibus prædavit, regi quoque adprime carum et acceptum. Is ubi advertit mala quæ episcopo parabantur, motus miseratione atque ipsa humanarum rerum consideratione, quod tantus ac talis vir, ingens columna et firmamentum rei publicæ nisi regis temeritas divina atque humana omnia confudisset, tam pessimo nunc exemplo periturus foret: accessit ad eum paulo antequam navigare inciperet, et quæ in eum rex decrevisset per ordinem exposuit: actum esse de salute ejus, nisi propicia ¹⁷⁹² divinitas, quæ sola jam posset, periclitanti succurreret. Edocet præterea, possessiones suas et castellum munitionissimum ¹⁷⁹³ haut procul ab littoribus Danubii fluminis abesse, monetque ut, dum ad ea loca navigans pervenisset, rogaret sæpius eos cum quibus navigaret, quatenus applicarent et sibi paululum in terram progrediendi facultatem facerent, obtenta vel refrigerandi vel alius cujusvis necessitatis occasione ¹⁷⁹⁴, quæ modo tali artificio idonea ¹⁷⁹⁵ patrocinaretur; se memorem fidei qua ei obnoxius sit, omnia quæ possit pro virili portione facturum, et, si quam ereptionis ¹⁷⁹⁶ ejus viam Deus ostendat, temptaturum. Fecit ille ut edoctus fuerat; atque ubi ad prædicta loca popinquare cœpit, simulata mala validudine, quæ sibi ex assidua navigatione corpus affecisset insolitum, et, nisi mature consuleretur, extremam perniciem allatura foret ¹⁷⁹⁷ languenti: facile

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁸¹ deest 5. ¹⁷⁸² deferri corr. deferre 3. ¹⁷⁸³ utilitatis 5. ¹⁷⁸⁴ aversos 3. 5. ¹⁷⁸⁵ et 3. ¹⁷⁸⁶ et 5. ¹⁷⁸⁷ hostialis corr. hostilis 3. ¹⁷⁸⁸ spurcitiis 1. ¹⁷⁸⁹ opportunum 3. ¹⁷⁹⁰ Halberstatensem 5. ¹⁷⁹¹ Udalricum 3. 5. Udalr. 1. 4. ¹⁷⁹² div. propicia 4. ¹⁷⁹³ minutissimum 3. ¹⁷⁹⁴ Inde ab h. l. codex 5. alia manu exaratus est. ¹⁷⁹⁵ idoneo 5. ¹⁷⁹⁶ ereptionis b. ¹⁷⁹⁷ fore 5.

obtinet apud nautas, qui pontificalis nominis intuitu magnam humanitatem ei præstabant, ut quotiens vellet applicarent, et ei egrediendi atque in terra, prout libitum erat recreandi corporis copiam facerent. Longinqua regio, custodum multitudo, debilitas languentis omnem metum, omnem fugæ vel insidiarum suspicionem ademerant. Egrediebatur sæpius et regrediebatur, circumspiciens undique et omnia diligenti obtutu ¹⁷⁹⁸ perlustrans; nullum usquam promissæ salutis indicium, nulla spes elucebat. Forte beati Joannis Baptistæ nativitas occurreret; et mane, dum præterlaberentur, conspicuus contiguam littori ecclesiam, rogavit ut, appulsa navi, ad celebranda tam sacratissimo die misearum solemnia ad ecclesiam procederent ¹⁷⁹⁹. Assentientibus illis ingressus ecclesiam, salutarem Deo hostiam offerre, sacerdotalibus ut solemne est, infulis indutus, cœpit. Cui rei intentis omnibus, supradictus Ouldalricus, recte per exploratorum diligentiam captata loci oportunitate, repente armata multitudine ecclesiam circumdedit; ingressusque modeste, interim dissimulato propter quod venerat negotio, consummationem sacri ministerii tacitus tranquillisque præstolabatur. Quo expleto, suos quantocius ad navim convolare ¹⁸⁰⁰ et omnia quæ episcopi sint efferrî jubet. Ipse fortissimorum juvenum agmine stipatus, procedentem ¹⁸⁰¹ ab ecclesia episcopum salutatur, osculum porrigit, equum, quem evectio ejus optimum aptaverat, sciens conscendere jubet. Stupentibus qui episcopum abduxerant, quid hoc rei esset, et post irritas ratiocinationes ad arma concurrentibus, jubet ut, si vitæ ac salutis suæ consultum velint, quieti maneant, arma ponant, naves pacatis ¹⁸⁰² animis repetant; gratum habentes quod commissi in tantum pontificem piaculi pœnas non exigantur ¹⁸⁰⁷; si verbis inanibus, si motibus imcompositis lacessere pergant, facile gladios proccacitati modum facturos; episcopum episcopalis ministerii munia ecclesiæ Halberstadensi ¹⁸⁰⁴, cui ordinatus sit episcopus, rectius præstare quam ipsis. Illi cum numero et virtute impares essent, temerarium arbitrati rem certamini committere, tristi confectoque animo ad naves redierunt. Episcopus in ¹⁸⁰⁸ castellum quod haut longe aberat concessit. Ibi quæ paucis diebus commoratus, donec absumpta novitate studia conquiescerent omnium, si qui ¹⁸⁰⁸ forte redituro insidiabantur: tandem assumpto laico habitu quo falleret occurrentes, in Saxoniam contendit, et desperantibus jam reditum ejus Saxonibus repente, tamquam ab inferis vivus emergens, restitutus est.

Rex, ubi gestæ rei nuncium accepit, graviter et iniquo nimis animo ferebat tantos conatus ¹⁸⁰⁷ suos in irritum cecidisse, præreptam sibi tantarum con-

tumeliarum vindictam, redditum cum impunitate hostibus virum in quo tocious Saxonici belli summa et cardo verteretur. Nec dubitare poterat paululum jam sopitos ignes Saxonici furoris hoc incitatore illico suscitandos et propediem in immensum conflaturus, atque eo infestius id acturum, quo se meminisset post dedicionem nullam in rege clementiam nullam expertum fuisse humanitatem. Verebatur præterea ne simili modo ceteri quoque elaberentur dediticii, et sibi tam insignis victoriæ, tam operosæ ¹⁸⁰⁸ dedicionis fructus deperiret, assecutus eis se invito libertatem. Omnia consideranti placuit tandem alia deinceps grassari via; et Saxones, quos extranei totiens temptatos non vicerant, suis jam armis, suis parat expugnare viribus; sapienti certa usus ¹⁸⁰⁹ consilio, quoniam constet omne regnum nulla vi, nulla clade citius quam domestica atque intestina simultate labefactum corruere. Episcopum Magadaburgensem, episcopum Merseburgensem, episcopum Misenensem, Magnum ducem, Fridericum palatinum comitem, præterea omnes Saxonie et Turingie principes, qui adhuc in dedicione tenebantur, ab exilio revocari jubet, et clementer accersitis ait se, cum juxta palatinas leges extremo in eos supplicio animadvertere possit, et hoc jure faciat gravibus sæpe ab eis contumeliis lacessitus: tamen memorem generis eorum, memorem virtutis quæ rei publicæ et honori esse possit, et munimento, tam atrocis facti veniam dare, et quod amplius sit, non aliud ab eis quærere redemptionis suæ precium, quam ut sibi deinceps in dubiis rebus fideles ac devoti maneant auxiliumque præstent ad componendum regni statum et compescendos homines factiosos, eos potissimum qui gentem Saxoniam simplicem et malarum artium nesciam ¹⁸¹⁰ intestinis cottidie dissensionibus inquietent; si id faciant nec ulla ut prius levitate fidem permutent, se ¹⁸¹¹ primos in amicis habiturum, et, cum se oportunitas præbuerit, beneficiis, prout regiam munificentiam doceat, honoraturum. Illi, etsi eum hæc ¹⁸¹² ficta loqui scirent, et necessitate magis quam pietate genuinum animi rigorem laxasse, tamen impunitatis amore libenter amplexantur oblata, promittunt quicquid jubet, promissa repetito sæpius sacramento roborant, et accepto metu, in sua singuli cum gaudio revertuntur ^D (*Jul.*)

Rex, ut supra dictum est, commonitus a Ottone duce quondam Bajoariæ ut turbatis rebus in Saxonia mature consuleret, mandaverat ei ut sibi certa die in Salefelt occurreret, quatenus, communiter habita discussione, quid facto opus esset deliberarent. Postmodum vero fretus his quos dedicione absolverat, quod eorum auxilio in Saxones, qui se

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁹⁸ obtuitu 5. ¹⁷⁹⁹ prederent 5. ¹⁸⁰⁰ revolvere 5. ¹⁸⁰¹ prederentem 5. ¹⁸⁰² placatis 3. ¹⁸⁰³ ita 1, 3, 4. pœnæ e. 1. penas exigant 5. ¹⁸⁰⁴ Halberstatensi 3. ¹⁸⁰⁵ ad 5. ¹⁸⁰⁶ qui si 5. ¹⁸⁰⁷ conatos 3. ¹⁸⁰⁸ operiose 3. ¹⁸⁰⁹ usus est 4. ¹⁸¹⁰ consciam 4. ¹⁸¹¹ sed 4. ¹⁸¹² deest 3.

læserant, iram suam idonee ulcisci posset consilium A mutavit, et statuta die nuncios pro se in Salefelt duci ¹⁸¹³ Ottoni misit, qui ei dicerent ut, contractis quantiscumque ¹⁸¹⁴ posset copiis, sibi in marcha Misinensi concurreret; se per Boemiam ducto ¹⁸¹⁵ exercitu adventurum, et filiis Geronis comitia, qui imperitam multitudinem male auspiciato ad arma concitassent, si Deus vota prosperaret, redditurum quod mererentur. Principibus quoque Saxonie et Thuringie, quos patrie nuper remiserat, eadem mandat, obsecrans ut, prestita sibi indulgentie gratiam referentes, cunctos quos valeant ab hominum perditorum societate dehortentur, et ipsi ferenda publicis negotiis auxilia designato die et loco armati instructique preesto assint. Ipse, ut instiluerat paucissimos secum assumens. Teutonici exercitus milites, ceteris omnino quid moliretur ignorantibus in Boemiam contendit; ibique juncto sibi duce ac milite Boemico repente plus quam tanto operi expediret, fidens nescio an negligens in marcham Misinensem se infudit; videlicet vana spe elusus, quod ducis Ottonis industria et ceterorum quos beneficio suo devinctos sibi gloriabatur omnem rebus moram omnem conficiendo negotio difficultatem ademptura ¹⁸¹⁶ foret. Sed dux Otto, sciens genti Saxonum justas esse causas rebellionis, id multo jam tempore apud regem crebris legationibus egerat ubi belli seminarium irarumque causas amoveret, leges ac jura sua Saxonibus rata manere sineret, æquitate potius quam armis tumultantes compesceret, et tantos labores, tantum, qui prelio fundendus esset, sanguinem lucratus, sine difficultate in perpetuum opulentissima gentis servitio fruere; hanc regis ac ¹⁸¹⁷ tyranni esse distantiam, quod hic vi atque crudelitate obedientiam extorqueat ¹⁸¹⁸ ab invitis, ille legibus ac more majorum moderetur subjectis præcipiatque facienda. Verum ille homo in imperio natus et nutritus, ut tantos natales, tantos prosapie fasces ac titulos decebat, regium in omnibus semper adversis animum gerebat, mori quam vinci malebat. Inexplicabilis ignominie maculam putabat, impune injuriam accepisse, et econtra summum decus et vitæ precio ¹⁸¹⁹ comparandum æstimabat, nihil quod secus accidisset inultum præterisse. Ad hoc homines sibi asciverat, talium rerum artifices, mediocri quidem loco natos sed consilio ac manu promptissimos, qui, secundum quod propheta dicit, loquebantur ei placentia et divinabant ei errores (*Isai.* xxx, 10), et ægrotum animum et per se affinem iracundie ac temeritati adulationibus ¹⁸²⁰ suis, tamquam subposita face, in omne quod liberat inflammabant: ideoque, ut opera sua magis illi foret necessaria perpetuis rem publicam tempestatibus vexari quam maxime satagebant. His pessimis usus

A consultoribus, principes regni recta suadentes plurimum aversabatur, nec eos ad consilium suum, nisi forte inexplicabilis ¹⁸²¹ necessitas incidisset, admittebat; quin immo auctoritatem eorum, si copia fieret, opprimi ac penitus obliterari cupiebat, ut in omne quod animus suggessisset offrenata libertate grassanti nullus obsisteret, nemo obloqueretur. Igitur dux Otto, vehementer efferatus quod contra consilium suum rex Saxoniam bello rursus impeteret, ait ad Epponem Citicensem episcopum, qui ei, ut dictum est, in Salefelt functus legatione regis occurrerat, se regni quod honori ejus, quod commodo ¹⁸²² rei publicæ competeret, suggessisse; sed, quoniam plus apud eum fidei sit ineptis assentatoribus quam sibi, plus spei ac fiducie ponatur in milite Boemico quam in Teutonici exercitus robore, ad eum pertinere, quem coepa exitum sortiantur; se nec rebus bene gestis gloriam, nec, si aliter cesserint, ignominiam habiturum; præterea nulla jam sacramenti, quo ei fidem dixerit, religione teneri, cum recta et utilia suadens non audiatur, insuper contra leges Dei, contra decus imperii, contra salutem animæ suæ, ad effundendum sanguinem innocentem gentili ritu arma sumere jubeatur; proinde omni perjurio absolutum, libere deinceps causam gentis suæ, quæ justa sit, quantum valeat armis et opibus asserturum. Eadem protestabantur ceteri quoque principes tam Saxonie quam Thuringie. Qui etiamsi ¹⁸²³ cupidissime vellent nullum petenti præstare possent auxilium, unanimiter scilicet detrectantibus militibus eorum infaustam contra patriam parentesque ¹⁸²⁴ suos militiam. Jam enim non dubia fide, vacillantibus animis, ut prius cum ¹⁸²⁵ inter spem et metum fluctuarent, sed unanimi sententia, obstinata contentione, ab rebellandum conspiraverant; neque callidis principum exhortationibus ut antea concitatum vulgus ad arma prosiluerant ¹⁸²⁶, sed omnes simul provinciales, non ductu auspicioque principum, sed privatis studiis, privatis impensis bellum gerere proposuerant; sibi dimicare, sibi, si Deus annuerit ¹⁸²⁷, vincere parati; nec aliud a quoquam militiæ suæ stipendiam præstolantes, quam conjugum liberorumque suorum salutem, atque ut a cervicibus suis durissima servitutis jugum excuterent, ipsos denique principes, si obniti, si contrahiscere tumparent, dissipatis vel ¹⁸²⁸ incensis omnibus quæ eorum essent, procul patriis finibus expellere minabantur. Ad ultimum ea mente rem gerendam susceperant, ut vel vincerent obstinate vel morerentur. Ultima desperatio sic studia inflammaverat, quoniam certa superioribus annis documenta ceperant, nullam apud regem victis esse spem veniæ, cum ferocitatem pectoris ejus et inexorabile Saxonici nominis odium nec voluntaria

VARIE LECTIONES.

¹⁸¹³ misit d. O. 5. ¹⁸¹⁴ quantascunque 1. ¹⁸¹⁵ ductu 3. ¹⁸¹⁶ adeptura 3. ¹⁸¹⁷ et 4. ¹⁸¹⁸ extorques 1'. ¹⁸¹⁹ præsentis 1. ¹⁸²⁰ adulationibus 5. ¹⁸²¹ inexplicabilis 4. ¹⁸²² commodo 3. ¹⁸²³ sæpius. ¹⁸²⁴ etiam 4. ¹⁸²⁵ parentes 5. ¹⁸²⁶ deest 4. ¹⁸²⁷ prosiluerat 1'. ¹⁸²⁸ annueret 1. ¹⁸²⁹ et 5.

dedicio principium nec tantus in Thuringia fusus sanguis restrinxisset ¹⁸³⁹.

Igitur ubi per Saxoniam rumor percerebuit, quod rex conterminam regni Saxonici marcham Misinensem ferro et igne depopularetur, ad arma conclamant: multa milia hominum brevi concurrunt, conserendi certaminis intolerabili fervent desiderio, obviam ire hostibus unanimi alacritate contendunt. Sed quoniam accelerando itineri turba frequentior, armis atque aliis impedimentis implicita, parum pro voto satagere valebat, filii Geronis comitis, assumptis secum septem milibus expeditorum equitum, summo nisu, ardentissima citius conficiendi negotii aviditate, in occursum properant. Quod si regem consequi et sic efferato milite, sic ferventibus studiis signa conferre contigisset, ut multorum ferebat opinio, tractum tot annis bellum Saxonicum facili compendio confectum fuisset, et regem cunctumque ¹⁸³⁹ ejus comitatum vel ¹⁸³¹ mors certissima vel ¹⁸³¹ ignominia difficile abolenda occupasset. Nam præter exercitum Boemicum, qui nec ipse vel armis vel ¹⁸³¹ numero vel ¹⁸³¹ virtute tanto negotio se parum præstiterat, paucissimos secum habebat, quoniam supervacaneum arbitratus fuerat, Teutonicis militibus tam longinquæ expeditionis laborem indicare, cum speraret, ut dictum est, industria Ottonis ducis et aliorum quos dedicione gratis absolverat, omnes Saxonum vires facile enervandas ¹⁸³², et copias sibi majoribus etiam bellis sufficientes statuto die ac loco afluturas. Forte tum ¹⁸³³ temporis, Deo misericorditer salutis regis prospiciente, fluvius Milda (442), qui utrumque exercitum medius dirimebat, effusus nuper imbris vehementer intumuerat atque omnem transmeandi facultatem ademerat. Cujus rex inundatione commodissime pro se usus non expectata decrescentium aquarum vicissitudine, in Boemiam se recepit maturatque per Bajoariam reditu, mæstus ac pœnitens, quod tantos labores in vacuum expendisset Wormaciam repedavit. Et quoniam digrediens duci Boemico marcham Misinensem, tam spectatæ in arduis rebus fidei præmium, dederat, Eobertus ¹⁸³³ marchio, cujus eadem (443) marcha erat, filius patruelis regis, puer longe adhuc intra militares annos, ubi primum decrescentibus aquis fluvius factus est transmeabilis, adjunctis ¹⁸³⁵ sibi Saxonibus, Misinen ¹⁸³⁶ perrexit, omniaque castella quibus dux Boemicus præsidium imposuerat, admota

A militari manu recepit, suosque milites, qui deinceps contra omnem ¹⁸³⁷ hostium irruptionem indefessi excubarent, imposuit; mirantibus cunctis, quod regem nec ætatis nec propinquitatis respectus ab hac injuria revocasset.

Interea Ruodolfus ¹⁸³⁸ dux Suevorum, Welf dux Bajoariorum, Bertholdus ¹⁸³⁹ dux Carentinorum, Adalbero ¹⁸⁴⁰ episcopus Wircoiburgensis, Adalbertus ¹⁸⁴¹ episcopus Wormaciensis, et alii quos rei publicæ calamitas movebat, in loco qui dicitur Ulma conventu habito (444), statuerunt, ut omnes, quicumque rei publicæ consultum vellent, 17 Kalendas Novembris Triburiam convenirent, et variis cladibus, quibus permultos jam annos pax ecclesiastica turbabatur, tandem aliquando malorum pertæsi ¹⁸⁴², finem facerent. Hoc Sueviæ, hoc Bajoariæ, hoc Saxonie, hoc Lutheringiæ ¹⁸⁴³, hoc Franciæ Teutonicæ principibus denunciarunt, universosque in commune per Deum obtestabantur, ut omni excusatione relegata, cuncta privatæ rei sollicitudine posthabita, hanc singuli communibus ¹⁸⁴⁴ commodis vel ¹⁸⁴⁵ extremam operam dependerent. Qua expectatione suspensis atque attonitis omnibus episcopus Mogontinus et alii quaplures, qui eatenus partes regis vehementius tuebantur, ab eo defecerunt, et adjuncti supradictis principibus, ad meliorandum regni statum ardentissimo zelo exarserunt. Miro etiam atque inopinato rerum excessu, ut quod moliebantur nullis jam retardaretur impedimentis, obsides, quibus nonnulli ex principibus superiore anno fidem suam apud regem obligaverant, repente his qui eos dederant sunt restituti. Duos ducis Ottonis filios, alterum rex ipse, alterum is qui a rege servandum susceperat, inscio rege, patri nec opinanti remisit.

Filius Uotonis ¹⁸⁴⁶ machionis et filius Adelæ, derelictæ Dedi marchionis (445), ambo teneræ ætatis et longe adhuc infra pubertatis annos pueruli, cum in munitione cujusdam Everhardi ministri regis custodirentur, magnum quoddam et posterorum memoria dignum nobilissimæ indolis documentum ediderunt. Jusserat rex eidem Everhardo, vel ¹⁸⁴⁷ propter tanti generis claritatem vel ¹⁸⁴⁷ propter ætatis infirmæ compassionem, ut eos indulgentissime nutrit et, ne aut inerti otio aut jugis custodiæ tædio tabescerent, sineret ¹⁸⁴⁸ eos interdum cum æqualibus suis ludicris ¹⁸⁴⁹ puerilibus exerceri. Hoc

VARIE LECTIONES.

¹⁸³⁹ restinxisset 1. ¹⁸³⁹ totumque 5. ¹⁸³¹ et — et — et — et 5. ¹⁸³² evertendas *superscr.* enervandas 4. ¹⁸³³ tunc 4. ¹⁸³⁴ Robertus 3. ¹⁸³⁵ advinctis 4. ¹⁸³⁶ Missenem 1. Misinem 4. 5. ¹⁸³⁷ omnium 4. ¹⁸³⁸ Ruodolfus 3. ¹⁸³⁹ Bertholdus 4. ¹⁸⁴⁰ Adelbero *omnes.* ¹⁸⁴¹ Adalbertus 1. 3. ¹⁸⁴² parte si 4. ¹⁸⁴³ Lutheringie 1. 3. ¹⁸⁴⁴ communis 3. ¹⁸⁴⁵ et 5. ¹⁸⁴⁶ ita 3. 4. vero Conis 5. ¹⁸⁴⁷ et — et 5. ¹⁸⁴⁸ sinerent 3. ¹⁸⁴⁹ ludicris 3.

NOTÆ.

(442) Hodie Mulde.

(443) Christ. Schlegelius in *Histor. Saxon. succincta et accurata* (Ms. in biblioth. Vinar.) opinatur cum Sagittario, hunc locum a librariis esse corruptum et pro voc. *eadem* esse scribendam: *Thuringica*, aut saltem Eoberto ob propinquitatem et cognatio-

nem proximum etiam jus in eadem competiisse. Vid. etiam Mascov., p. 64, not. 7.

(444) De hoc conventu Ulmensi cf. Bertholdum h. a.

(445) Henricus I, postea marchio Misnensis et Lusatiæ.

ipsum parentes, crebra custodibus munuscula destinantes, flagitabant. Fecit ille ut petebatur, et modo intra munitionem modo extra, adhibitis custodibus, prout libitum erat ludere patiebatur, nihil sinistrum in ætate simplici et fraudis nescia suspicatus¹⁸⁵⁰. Interdum etiam in nemus quod munitioni contiguum erat venatum pergens, impositos equi, cujus rei vixdum ætas patiens erat, secum ire permittebat, ut oppressas mœrore ac tædio mentes hoc advocamento¹⁸⁵¹ recrearent. Cum hoc sæpius faceret, consuetudo fiduciam, fiducia custodibus securitatem pariebat, ut eis indulgentius in dies diligentis custodiæ frena laxarent, et absumpta jam omni suspicione, quidquid voluissent etiam absque arbitris eos agere paterentur. Cœperunt igitur, ubicumque tempus et locum secretiorem nacti fuerant, sermones conserere, patriæ parentumque recordari, peregrinationis molestias deplorare, et ut pro salute sua aliquid Deo auspice conarentur, mutuis se suasionibus incitare. Quadam ergo die, cum juxta solitum prædictus Everhardus, secum assumptis eis, venatum exisset, et ad insectandam, quæ casu occurrerat, feram omnes; ut fieri assolet, inconditis clamoribus ferventissimis studiis discurrissent, pueruli ubi se solos adverterunt, custodem nullum, eos qui simul venatum processerant aliarum rerum immemores, soli quæ agebatur venationi intentissimos, quantis possunt viribus, equis subdunt calcaria, per condensa silvarum, per abrupta montium per concava vallium, periculi sui vel negligentes vel contemptores, dicto citius evolvant; nec in certum aliquem locum regionis ignari, cursum dirigunt, sed¹⁸⁵² laxatis temere habenis, quocumque impetus equos ferebat, præcipites ruunt. Celeri cursu transmissa nemore ad Mœnem¹⁸⁵³ perveniunt, piscatorem illic offendunt in scapha piscatoria¹⁸⁵⁴ capturis piscium incumbentem, evehi se Mogontiam petunt, clamides suas quibus vestiebantur, quoniam aliud in promptu non erat, ejectionis precium offerunt. Ille vel precio allectus, vel miseratione periclitantium permotus — hoc enim ex trepidatione et cetero corporis gestu facile conjiciebat — benigne in naviculam suscepit, et utensilibus quæ in navicula erant adopertos, ne scilicet ab insequentibus agnoscerentur, Mogontiam, ut rogaverant, evexit, Equi eorum, transito amne, in ulteriore ripa, juxta naviculam mirum in modum moderato gradu decurrebant, ita ut cum eunte navicula pariter irent, cum subsistente pariter subsisterent. Brutis pecoribus¹⁸⁵⁵ humanas inesse animas crederes. Ubi Mogontiam ventum est, receptis equis suis, in domum quandam ripæ contiguam clanculo se immergunt, dominumque domus per Deum obtestantur, ne eos cuiquam prodant; se ar-

Achiepiscopo Mogontine genere conjunctissimos esse, cui si incolumes intemerata fide restituat, tam ab ipso quam a ceteris parentibus suis, qui inter regni principes et opum et dignitatis speciali prærogativa emineant, digna meritis præmia relaturus sit. Nec mulio post aderat Everhardus¹⁸⁵⁶, fremens et stridens dentibus præ doloris impatientia, compertoque per veridicos indices, quo pueri divertissent, summa vi, summo conamine domum expugnare foresque infringere parabat, et nisi obsides regis mature redderentur, ignem tectis se injecturum minabatur, Concurrit civitas ad spectaculum, et facta est pro studiis partium confusa et dissona aliud atque aliud clamantium turbarum vociferatio. Perlato ad episcopum Mogontinum tumultuantis civitatis nuncio, misit confestim cum armatis Conradum comitem de castello quod dicitur Liuzelenburg¹⁸⁵⁷, qui tum forte apud episcopum præsens erat. Qui veniens Everhardum, improbe¹⁸⁵⁸ sævientem atque in omnes qui obsisterent nunc vi nunc comminatione grassantem, ab obpugnatione ædium cum contumelia repulit, susceptosque pueros episcopo præsentavit. Ille admodum gratulatus, quod causam principum, qui pro communi commodo arma sumere meditantur, hac etiam parte impedimentorum¹⁸⁵⁹ liberasset, suis singulos parentibus cum omni diligentia, ne quis scilicet insidiaretur abeuntibus, remisit.

Statuta die (Oct. 16) juxta conductum principes Sueviæ et Saxonie Triburiam convenerunt amplissimo numero, obstinatis mentibus ad summovendam a negociis regni regem Heinricum, et alium in quem communis electio consensisset creandum. Aderant una legati apostolicæ sedis, Sigehardus patriarcha Aquileiensis et Altmannus Pataviensis episcopus, vir apostolicæ conversationis et magnarum in Christo virtutum, cui papa vices suas in dispositione ecclesiasticarum causarum delegaverat, et laici nonnulli, qui magnis opibus relictis ultra se ad privatam tenuemque vitam propter Deum contulerant, missi Romano pontifice, ut palam omnibus per Callias contestarentur, justis de causis excommunicatum esse regem Heinricum, et ad eligendum alium¹⁸⁶⁰ apostolici consensus et auctoritatis suffragium pollicerentur. Hi nec principi nec privato cuiquam, qui regi Henrico dicto vel facto aliquatenus post excommunicationem communicasset, communicare volebant, donec publice professus penitentiam, per Altmannum, vicarium Romani pontificis, anathemate absolveretur. Pari cautela eorum quoque communionem vitabant, qui presbiteris conjugatis vel eis qui ecclesiasticas ordinationes precio comparaverant in oratione communicassent. Per septem (46) itaque continuos dies consilia conferentes, quid

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁵⁰ conspicatus 1. ¹⁸⁵¹ legendum: avocamento, quod vocabulum, Plinio jun. et Lactantio usitatum, animi remissionem (Linderungs-, Erholungs-, Zerstreuungsmittel) significat. ¹⁸⁵² si 4. ¹⁸⁵³ montem 5. m. fluvium 1. ¹⁸⁵⁴ piscatori 4. ¹⁸⁵⁵ pectoribus vel peccoribus 3. 4. 5. ¹⁸⁵⁶ Eberhardus 3. 4. 5? hic et infra. 1. semper. ¹⁸⁵⁷ Linzelenburg 3. 5? ¹⁸⁵⁸ deest 4. ¹⁸⁵⁹ impeditorum 3. ¹⁸⁶⁰ alium regem 1.

NOTÆ.

(4 6) Alii, ut Bertholdus, habent decem.

facto opus esset, qua ratione periclitanti et jam jam naufragium minitanti rei publicæ consulendum foret. perquirebant. Replicabant ab tenero, ut aiunt, ungue (447) omnem vitæ regis institutionem, quibus probris, quibus flagitiis existimationem suam decusque imperii vixdum adulta ætate maculasset; quas injurias singulis, quas in commune omnibus, ubi primum pubertatis annos attigit, irrogasset; quod remotis a familiaritate sua principibus, infimos homines et nullis majoribus ortos summis honoribus extulisset, ei cum eis noctes perinde ac dies in deliberationibus insumens, ultimum, si possit, nobilitati exterminium machinaretur; quod barbaris gentibus vacatione data, in subditos sibi populos dedita opera ferrum distinxisset et in eorum nece hostili ¹⁸⁶¹ crudelitate grassaretur; regnum, quod a parentibus suis pacatissimum et bonis omnibus florentissimum accepit, quam lædum, quam despicabile, quam intestinis cladibus infertum cruentumque reddidisset; ecclesias et monasteria destructa, victualia servorum Dei versa esse in stipendia militum, studium religionis et rerum ecclesiasticarum transisse ad arma militaria ei ad munitiones extruendas, non quibus vis et impetus barbarorum arceatur, sed quibus patriæ tranquillitas eripiat ¹⁸⁶² et liberis ¹⁸⁶³ cervicibus durissimæ servitutis jugum imponatur; nullum usquam esse viduis et orphanis solatium, nullum oppressis et calumpniam sustinentibus refugium, non legibus reverentiam, non moribus disciplinam, non ecclesiæ auctoritatem suam, non rei publicæ manere dignitatem suam; ita unius hominis temeritate sacra et profana, divina et humana, fasque nefasque confusa esse et implicita ¹⁸⁶⁴; proinde tantarum calamitatum unicum ac singulare superesse remedium, ut quantocius amoto eo, alius rex crearetur, qui tamdiu terminos suos evaganti licentiæ frena injiceret ¹⁸⁶⁵ (447*) et mundi vacillantibus ruinam subjectis humeris sustentaret.

Rex Henricus, contractis in unum suæ partis assertoribus, in villa quæ dicitur Oppenheim se continebat, Reno fluvio utraque castra dirimente, frequentesque ad eos in dies legatos mittebat, pollicens omnium quæ eos offenderant in reliquum emendationem; se veterum injuriarum memoriam sequentibus beneficiis, si vita comes foret, aboliturum, nihilque deinceps circa rerum publicarum administrationem absque communi consulo acturum; postremo ultro se jure suo cedere eisque gubernandi disponendique pro suo arbitratu tocius regni jus potestatemque facere, dummodo æquo animo paterentur, sola regii nominis regique cultus rata sibi manere insignia, quæ semel legitime accepta, sine

summa omnium eorum ignominia amittere non possent, nec sinerent regni Teutonici ¹⁸⁶⁶ splendorem, omnibus retro seculis intactum incontaminatumque, sua ætate tam turpis exempli macula sordescere; quod si verba sua difficilius admitterent, magnificis promissionibus totiens elusi, paratum se, quibus sacramentis quibus vellent obsidibus, fidem facere, quod nulla unquam dies, nulla rerum casuum mutabilitas hanc suam in eos benivolentiam corruptura foret. Ad hæc illi ¹⁸⁶⁷: *Nulla, inquit, jam supersunt argumenta, quibus totiens recognita atque spectata fides ejus probari ultra vel obligari valeat, cum lociens morum suorum emendationem coram oculis omnia cernentis Dei quam sancte pollicitus, omnia quibus obstrinxerat vincula, ubi primum calamitas quæ ad præsens urgebat ¹⁸⁶⁸ præterit, tanquam aranearum telas ruperit (448), et semper se ipso deterior, cursum mali operis, sicut equus impetu vadens in prælium, effrenata libertate repetiverit. Neque nos præcipiti temeritate ad hæc extrema experienda porupimus ¹⁸⁶⁹. Omnes vias omnia prius consilia pertemplavimus, si qua ratione rigidum obstinatumque in malis desperati hominis ingenium emolliri possit. Sed inveteratus morbus atque imis penitus jam insidens visceribus, nihil spei, nihil admittit remedii, omnem artem, omnem evincens industriam medicantium; quin imo, dum levitati ejus impensius morem gerere studemus, et cunctis, quæ perperam molitur, religionis obtentu muliebrem præbemus patientiam, status rei publicæ eversus est, tranquillitas ecclesiarum turbata, majestas imperii ablata, auctoritas principum evacuata, mores inversi, leges abolitæ, et secundum prophetæ elogium maledictum et mendacium et homicidium et furtum et adulterium inundaverunt et sanguis sanguinem tetigit (Osee, IV, 2); postremo omnis ¹⁸⁷⁰ justiciæ et pietatis, religionis et honestatis disciplinam situ atque incultu obsolevit, Hæc ¹⁸⁷¹ quidem, dum sola vitæ temporalis detrimenta, dum solam famæ et existimationis labem minilarentur, tametsi viris ¹⁸⁷² ferenda non essent tulimus tamen, ne contra jusjurandum, quo tenebamur, præcipitanter impudenterque venire videremur, et dum gloriæ nostræ consulere conaremur, animæ naufragium pateremur. Nunc vero cum ab ecclesiæ corpore propter flagitia sua apostolici anathematis mucrone præcisus sit, cum ei communicare sine communionis ecclesiasticæ dampno et fidei jactura non possimus, cum fidem nostram, multis apud eum sacramentis implicitam, Romanus pontifex apostolica auctoritate explicuerit: extremæ profecto dementiæ esset ¹⁸⁷³, divinitus oblatam salutis occasionem non obviis, ut dici solet,*

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁶¹ crud. host. 4. ¹⁸⁶² expiatur 3. liberæ gentis cervicibus 1. ¹⁸⁶⁴ implicita 5. ¹⁸⁶⁵ vinceret 4. ¹⁸⁶⁶ theut. h, l. omnes. ¹⁸⁶⁷ hæc nulla illi 5. ¹⁸⁶⁸ urgebat 3. ¹⁸⁶⁹ prorupimus 3. ¹⁸⁷⁰ omnes 4. oms 2. ¹⁸⁷¹ Nec 3. ¹⁸⁷² juris 3. ¹⁸⁷³ est 3. 4.

NOTÆ.

(447) Horat., Od III, 6, 24.
(447*) Cf. Horat., Od. IV, 15, 9.

(448) Cf. supra not. 360.

manibus (449) excipere, et quod jam diu præmeditatum sit ut agatur, tam oportuno tempore non agere, cum leges humanæ et ecclesiasticæ sinant, cum locus et tempus arrideant, cum denique omnia, quæ paci vel bello usui esse solent, conficiendæ tantæ rei favorem suum polliceantur. Quapropter contemptis inanum argumentorum cuniculis, quibus denuo in cervices jugulosque nostros viam gladio suo affectat, immobiliter animo fixum tenemus (450), ut absque ulla dilatione virum nobis provideamus, qui præcedat nos ¹⁸⁷⁴ et prælietur bellum Domini ad expugnandam et destruendam omnem cujuscumque hominis altitudinem, elevantem et extollentem se adversus justiciam et veritatem Dei et sanctæ Romanæ Ecclesiæ auctoritatem. In hæc verba legatos regis dimiserunt.

Iterum alios atque alios misit, nullum supplicationis genus, quod impediendæ tantæ rei proficuum putaretur, prætermittens. Sed illi in eadem sententia fixi obstinatique manebant. Jamque utraque ex parte ad magnum discrimen res spectare videbatur. Denique et hi regem alium sibi protinus constituere, et transmisso Repo fluvio — navigium enim omne episcopus Mogontinus in eam ripam coegerat — provima luce regi Heinrico arma inferre parabant; et ille, incisa spe dilationis impetrandæ, suos, qui per proximas villas dispersi erant, in unum coire ¹⁸⁷⁵ atque arma expedire jubebat, ut in ulteriorem ripam progressos confestim prælio adoriretur. In hac tantarum expectatione rerum intentis sollicitisque omnibus, ecce primo diluculo sequentis diei, quæ ultimam cladem rei publicæ allatura timebatur, Suevi et Saxones legatos ad regem miserunt, qui ei dicerent: Tametsi nec in bello nec in pace ulla umquam ei justitiæ vel legum cura fuerit, se tamen legibus cum eo agere velle, et cum crimina, quæ ei obiciantur, omnibus constant luce clariora, se tamen rem in integram Romani pontificis cognitioni reservare; acturos se cum eo, ut ¹⁸⁷⁶ in purificatione sanctæ Mariæ Augustam occurrat, ibique celeberrimo conventu habito principum totius regni, discussis, utrarumque partium allegationibus, ipse suo judicio vel addicat vel absolvat accusatum; quod si ante diem anniversarium excommunicationis suæ, suo præsertim vicio, excommunicatione non absolvatur, absque retractione in perpetuum causa ceciderit, nec legibus deinceps regnum repetere possit quod legibus ultra administrare, annuam passus excommunicationem, non possit; si oblatam conditionem gratanter amplectetur et Romano pontifici per omnia subditum

A se dictoque obtemperantem fore polliceatur, hinc se experimentum capturos: omnes, quos ille excommunicavit, extemplo ¹⁸⁷⁷ an convictu contubernioque suo amoveat, ipse in urbem Spirensium dimisso exercitu secedat, ibique solo Verdunensi ¹⁸⁷⁸ episcopo (451) paucisque ministris, quos tamen sententia principum ab hac communicatione integros incorruptosque probaverit, contentus, privatam interim vitam agat, ecclesiam non ingrediens, nihil circa publica negocia suo jure disponens, nullam regii apparatus pompam, nulla regis dignitatis insignia sibi ¹⁸⁷⁹ juxta solitum adhibens usque ad sinodicam causæ suæ examinationem; præterea civitatem Wormaciensem, quam expulso episcopo, dissipato cœlestis militiæ sanctuario, arcem belli speluncamque latronum fecerat, abducto præsidio, episcopo Wormaciensi restituat, datis insupersacramentis et obsidibus, ne quid deinceps rebellionis vel insidiarum ab civibus timere debeat; porro si quid horum prævaricetur, tum ¹⁸⁸⁰ se omni culpa, omni jurisjurandi religione, omni perfidiæ infamie liberatos, non expectato ulterius Romani pontificis iudicio, quid rei publicæ expediat, omni consilio visuros. Rex cujus omnis ¹⁸⁸¹ spes omnesque ¹⁸⁸² copiæ in artum coactæ fuerant gratulatus admodum, quod aliqua, quantumvis fœda, conditione urgentem ad præsens calamitatem declinasset, promptissime per omnia obedientiam pollicetur (452). Statimque Coloniensem episcopum, Babenbergensem episcopum, Strazburgensem ¹⁸⁸³ episcopum, Basiliensem ¹⁸⁸⁴ episcopum, Spirensis ¹⁸⁸⁵ episcopum, Losannensem ¹⁸⁸⁶ episcopum, Citicensem episcopum, Oca-bruggensem episcopum, Oudalricum ¹⁸⁸⁷ de Cosheim Everhardum, Hartmannum, ceterosque excommunicatos, quorum antehac opera consiliisque gratisime utebatur, omnes castris egredi jubet; missis quoque Wormaciam nunciis, milites, quos illic præsidii causa constituerat, abscedere urbemque episcopo patere præcipit ¹⁸⁸⁸; dehinc ceteris, qui ad auxilia sibi ferenda frequentes convenerant, singulis in sua dimissis, ipse juxta conductum cum paucis Spiram contendit, ibique intra ¹⁸⁸⁹ terminos et leges, quas principes præscripserant, aliquanto tempore mediocriter vitam moresque cohibebat.

(*Noubr.*) Suevi et saxones, postquam deditis Wormaciensibus, statum civitatis episcopo ¹⁸⁹⁰ pacatissimum reddiderunt, læti ovantesque patriam repetebant, confestimque legatos Romam destinaverunt, qui papam rei gestæ ordinem edocerant enixeque flagitarent, ut sedandis per Gallias tantis bellorum civilium tempestatibus ipse statuta die

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁷⁴ deest 4. ¹⁸⁷⁵ ire 5. ¹⁸⁷⁶ deest 3. 4. ¹⁸⁷⁷ extemplo 3. ¹⁸⁷⁸ Verdunensi 5. ¹⁸⁷⁹ deest 4. ¹⁸⁸⁰ tunc 4. ¹⁸⁸¹ omnes spes 1. ¹⁸⁸² omnisque 3. 4. ¹⁸⁸³ Strasburg. 4. 5. ¹⁸⁸⁴ Basiliensem 4. 5? ¹⁸⁸⁵ Spirensensem 5. ¹⁸⁸⁶ L. e. desunt 4. Josannensem 1. 3. ¹⁸⁸⁷ Vdalr. 3. 4. Vdal. 1. ¹⁸⁸⁸ præcepit 3. 4, ¹⁸⁸⁹ inter 4. ¹⁸⁹⁰ deest 4.

NOTÆ.

(449) Cf. supra an. 1059.

(450) Cf. Virgil., Æn. IV, 15.

(451) Theodorico.

(452) Cf. promissionem regis se Gregorio obditurum esse, Mon. Legg., II, p. 49.

suam non dedignaretur præstare præsentiam. Rex A etiam certo sciens omnem suam in eo verti salutem, si ante anniversariam diem excommunicatione absolveretur, nec satis tutum suis rationibus existimans, ut expectato intra 1891 Gallias Romani pontificis adventu, sic infesto iudicio, sic obstinatis accusatoribus causam 1892 addiceret ventilandam, optimum factu sibi iudicavit pro eo tum statu rerum suarum, ut in Gallias proficiscenti Romano pontifici (*Decbr.*) intra 1893 Italiam occurreret et anathematis absolutionem quoquo posset modo impetrare conaretur; hac impetrata, ceteram rebus difficultatem facile adimendam, cum colloqui principibus et conferre consilia et fidem amicorum in adversis implorare nulla deinceps veteret religio. Paucis igitur ante natalem Domini diebus Spirensi urbe discedens, cum uxore et filio parvulo iter aggressus est, nec quisquam ex omnibus Teutonicis vir ingenuus comitatus est regno excedentem, præter unum, et ipsum nec genere nec opibus conspicuum. Cumque impensis tam longi itineris egeret, multisque supplicaret quibus incolumi rei publica sæpenumero profuerat, pauci admodum erant, qui vel veterum beneficiorum memoria vel præsentis humanarum rerum spectaculo permoti necessitatem ejus aliquatenus releverent. Eo miseriarum et calamitatis ex summa gloria summisque opibus repente pervenerat. Similiter quoque ceteri excommunicati obtinendæ citius absolutionis studio ardentissime iter 1894 accelerabant in Italiam, nec tamen in societatem itineris regem admittente, principum vel potius Romani pontificis C motu absteriti, patiebantur.

Vis atque inclementia hiemis hoc anno adeo jugis solitoque asperior inhorruerat, ut a festivitate sancti Martini Renuis fluvius, glaciali frigore contractus, pene usque ad Kalendas Aprilis pedestri itineri transmeabilis maneret, et plerisque in locis vineta, exsiccatis frigore radicibus, omnino arescerent.

MLXXVII.

Dux Polenorum (453), qui per multos jam annos

VARIE LECTIONES.

1891 inter 4. 1892 c. suam 1. 1893 inter 4. 1894 tunc 4. 1895 que deest 4. 1896 Theutonicorum 4. 5. 1897 Theutonicos 3. 4. 1898 ceteris 5. 1899 deadema 3. 1900 Teutonicos 1. 1901 Theut 3. 1902 inter 4. 1903 Bizensim 3. 1904 tamen 4. 1905 Bertholdum 1. 4. 1906 *ita Krause restituit et habet* 3. Civis 1. Cuus 4. 5? 1907 redimendis 4.

(453) Boleslaus II, Casimiri filius.

(454) Mendosa scriptura, legendumque pro *quindecim*: *quinque*, tunc temporis enim Polonia vix plures habere potuit episcopatus (cf. Pagi, Critic. Annal. Baronii ad h. a. n. 22), nisi magis placeat, prorsus aliam voculam, ut *suis*, substituere. KR.

(455) Besançon.

(456) I. e. mons Cenis s. Cinisius satis superque notus, quem qui Italiam ex Gallia petunt superare et hodie solent. Quod *locus* nominetur mons, nec nostro nec aliis mediæ ævi scriptoribus infrequens, e. c. locus Triteburæ supra a. 1073. KR.; cf. de hujus voc. significatione inter alios Waitz: Heinrich I, p. 150, sq., not. 4.

(457) Adelheidam, matrem reginæ Berthæ.

regibus Teutonicis tributarius fuerat, cujusque 1896 regnum jam olim Teutonicorum 1896 virtute subactum atque in provinciam redactum fuerat, repente in superbiam elatus, propterea quod principes Teutonicos 1897 cerneret domesticis seditionibus occupatos, nequaquam ad inferenda exteris 1898 gentibus arma vacare, regiam dignitatem regiumque nomen sibi usurpavit, diadema 1899 imposuit, atque ipso die natalis Domini a 15 (454) episcopis in regem est consecratus. Quæ brevi post comperta principes 1900 quibus rei publicæ dignitatis curæ fuit graviter affecere, sibi que invicem succensebant, quod, dum intestinis in se atque in sua viscera odiis sævirent et digladiarentur, potentiam opesque barbarorum in tantum aluissent, ut jam tercio dux Boemicus regnum Teutonicum 1901 ferro et igne populabundus peragrasset, et nunc dux Polenorum in ignominiam regni Teutonicis 1901 contra leges ac jura majorum regium nomen regiumque diadema impudens affectasset.

Rex Henricus in Italiam proficiscentem, intra 1903 Burgundiam in loco qui dicitur Bisenzun 1903 (455), natalem Domini celebravit, satis magnificè pro sua tum 1904 calamitate susceptus et habitus ad avunculo matris suæ, Willihelmo comite, cujus in illis locis amplissimæ et florentissimæ opes erant. Ea porro causa erat, ut relicto recto itinere in Burgundiam diverteret, quod certo compererat duces Ruodolfum, Welf et Berhtoldum 1905 omnes vias omnesque aditus qui ad Italiam mittunt, quos vulgato nomine clusas vocant, appositis custodibus anticiopasse, ut nulla illic ei copia transeundi fieret. Exacta solemnitate natalis Domini profectus inde, cum in locum qui Cinis 1906 (456) dicitur venisset, obviam habuit socrum suam (457) filiumque ejus Amedeum (458) nomine, quorum in illis regionibus et auctoritas clarissima et possessiones amplissimæ (459) et nomen celeberrimum erat. Hi venientem honorificè susceperunt; transitum tamen per terminos suos alias ei concedere nolebant, nisi quinque Italiæ episcopatus, possessionibus suis contiguos, eis redimendi 1907 itineris precium traderet.

NOTÆ.

D (458) Ita ex opinione Guichenoni in Hist. geneal. domus Sabaud. comites hujus terræ sibi successerunt: Amedeus I; Odo s. Otto, filius quartus Humberti I; Amedeus II, filius ejusdem et Adelheidis, ultimæ marchionissæ de Susa; sed contradicente alio scriptore Saint-Marc, apud quem ita se invicem excipiunt: Amedeus I, filius maximus, natu Humberti I, ab anno 1048 usque ad a. 1072, cujus uxorem Adelheidem confusam esse dicit cum Adelheide marchionissa Susæ; Humbertus II, circa ann. 1072, usque ad d. 19 Octobr. 1108; Amedeus II, Humberti II filius.

(459) Susa, Pedemontii pars, Vallis Augusta et alia. KR.

Durum hoc nimis atque intolerabile omnibus regis A consiliariis visum est. Sed cum ei inevitabilis incumberet necessitas quoquo ¹⁹⁰⁸ posset pacto redimendi itineris, et illi nec jure propinquitatis nec tantæ calamitatis miseratione quicquam moverentur, multo labore et tempore in hac deliberatione insumpto, vix et ægre tandem impetratum est, ut provinciam quandam Burgundiæ (460), bonis omnibus locupletissimam, concedendi transitus mercedem dignarentur ¹⁹⁰⁹ accipere. Ita indignatio Domini ¹⁹¹⁰ non solum sacramentis et frequentibus beneficis sibi obnoxios, sed etiam amicos et genere propinquos ab eo averterat. Difficiliter assecuto transeundi licentiam protinus alia successit difficultas (*Januar.*) Hiemps erat asperissima, et montes per quos transitus erat in immensum porrecti et pene nubibus cacumen ingerentes, ita mole nivium et glaciali frigore obriguerant, ut per lubricum præcipientemque decessum ¹⁹¹⁴ nec equitis nec peditis gressum sine periculo admitterent. Sed dies anniversarius, quo rex in excommunicationem devenerat, e vicino imminens ¹⁹¹², nullas accelerandi itineris ¹⁹¹³ moras patiebatur, quia, nisi ante eam diem anathemate absolveretur, decretum noverat communi principum sententia, ut et causa in perpetuum ¹⁹¹⁴ cecidisset et regnum sine ullo deinceps restitutionis remedio amisisset. Igitur quosdam ex indigenis locorum peritos et præruptis Alpium jugis assuetos, mercede conduxit, qui comitatum ejus per abruptum montem ¹⁹¹⁵ et moles nivium ¹⁹¹⁶ præcederent, et subsequentibus, quaqua possent arte, itineris asperitatem levigarent. His ductoribus cum in verticem montis magna cum difficultate evasissent, nulla ulterius progrediendi copia erat, eo quod præceps montis latus, et ut dictum est glaciali frigore lubricum, omnem penitus decessum ¹⁹¹⁷ negare videretur. Ibi viri periculum omne viribus evincere conantes, nunc manibus et pedibus reptando, nunc ductorum suorum humeris innitendo, interdum quoque titubante per lubricum gressu cadendo et longius volutando, vix tandem aliquando eum gravi salutis suæ periculo ad campestria pervenerunt. Reginam et alias quæ in obsequio ejus erant mulieres, boum coriis impositas, duces itineris, conductu præeuntes, deorsum trahebant. Equorum alios per machinas quasdam summittebant, alios colligatis pedibus trahebant, ex quibus multi dum trahe-

rentur mortui, plures debilitati, pauci admodum integri incolomesque evadere potuerunt.

Postquam per Italiam fama percrebruit, venisse regem, et superatis asperissimis rupibus jam intra ¹⁹¹⁸ Italiæ fines ¹⁹¹⁹ consistere, certatim ad eum omnes Italiæ episcopi et comites confluebant, eumque, ut regia magnificentia dignumerat, summo cum honore suscipiebant, atque intra ¹⁹²⁰ paucos dies ¹⁹²¹ infinitæ multitudinis ad eum congregatus est exercitus. Erant enim jam ab exordio regni ejus semper desiderantes adventum ejus in Italiam, eo quod regnum illud bellis, seditionibus et latrocinis ac variis privatorum infestationibus assidue infestaretur et omnia quæ præter leges et jura majorum ab improbis hominibus præsumebantur, regiæ auctoritatis censura corrigi sperarent. Præterea, quia fama vulgaverat, ad deponendum papam ferocibus eum animis properare ¹⁹²², admodum gratulabantur, oblatam sibi occasionem esse, qua in eum, qui se jam pridem ab ecclesiastica communione suspenderat, injuriam suam idonee vindicarent.

Interea papa rogatus per litteras a principibus Teutonicis ¹⁹²³ qui in Oppenheim convenerant, ut in purificatione sanctæ Mariæ ad discutiendam causam regis Augustæ occurreret, invitis Romanis principibus et propter incertum rei eventum iter ¹⁹²⁴ illud dissuadentibus, Roma egressus est, et quantum poterat profectionem accelerans, statuto die præsto esse satagebat, ducatum (461) ei præbente Mathilda, derelicta ducis Luteriungorum ¹⁹²⁵ Gese-lonis, filia Bonifacii marchionis et Beatricis comitissæ. Hæc, vivente adhuc viro suo, quandam viduitatis speciem, longissimis ab eo spatiis exclusa, prætendebat, cum nec ipsa maritum in Luteriungiam ¹⁹²⁶ extra natale solum sequi vellet, et ille, ducatus quem in Luteriungia ¹⁹²⁷ administrabat negociis implicitus, vix ¹⁹²⁸ post tertium vel quartum annum semel marcham Italicam inviseret. Post cujus mortem Romani pontificis lateri ¹⁹²⁹ pene comes individua adhærebat (462), eumque miro colebat affectu. Cumque magna pars Italiæ ejus pareret imperio, et omnibus quæ prima mortales ducunt supra ceteros terræ illius principes habundaret, ubicumque opera ejus papa indignisset, ocium ¹⁹³⁰ aderat et tamquam patri vel domino sedulum exhibebat officium. Unde nec evadere potuit incesti amoris suspicionem, passim jactantibus regis

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁰⁸ quoque 4. ¹⁹⁰⁹ dignarentur 4. ¹⁹¹⁰ deum 4. ¹⁹¹¹ decessum 5. *corr.* decessum 4. *fortasse* descensum? ¹⁹¹² *deest* 3. 4. 5. ¹⁹¹³ *deest* 4. ¹⁹¹⁴ imperp. 3. *sæpius*. ¹⁹¹⁵ montes 3. ¹⁹¹⁶ invium 3. ¹⁹¹⁷ descensum? ¹⁹¹⁸ inter 4. ¹⁹¹⁹ fines — Italiæ *desunt*. 3. 4. 5. ¹⁹²⁰ inter 3. 4. ¹⁹²¹ *deest* 4. ¹⁹²² *deest* 4. ¹⁹²³ Theutonicis 3. ¹⁹²⁴ tunc 3. ¹⁹²⁵ Luteriungorum 3. 4. 5. Luther. 1. ¹⁹²⁶ Luteriungiam 1. 3. ¹⁹²⁷ Luteriungia 1. 3. 4. ¹⁹²⁸ post vix 3. ¹⁹²⁹ latere 4. ¹⁹³⁰ cicius 5.

NOTÆ.

(460) Bugey (Beugesia, Bugia) inter Rhodanum et Danum (Ain) fluvios, jam pars provinciæ Gallicæ Ain, cujus metropolis fuit Bellay (Belica, Belleucum), fuisse opinatur Guichenon, quod qua ratione

juris Sabaudici factum sit, aliunde non liqueat. KR. (461) Conductum militarem, itineris præsidium; *geleit*.

(462) Cf. Liv., XXXIX, 25.

fautoribus, et præcipue clericis, quibus illicita et A contrascita canonum contracta conjugia prohibebat, quod die ac nocte impudenter papa ¹⁹³¹ in ejus volutaretur amplexibus, et illa furtivis papæ amoribus præoccupata, post amissum conjugem ultra ¹⁹³² secundas contrahere nuptias detrectaret ¹⁹³³. Sed apud omnes ¹⁹³⁴ sanum aliquid sapientes luce clarius constabat, falsa esse quæ dicebantur. Nam et papa tam eximie tamque apostolice ¹⁹³⁵ vitam instituebat, ut nec minimam sinistra rumoris maculam conversationis ejus sublimitas admitteret, et illa in urbe celeberrima atque in tanta obsequentium frequentia obscœnum aliquid perpetrans latere nequaquam potuisset. Signa etiam et prodigia, quæ per orationes ejus diligentius fiebant, et zelus ejus ferventissimus pro Deo et pro ecclesiasticis legibus, satis eum B contra venenatas detractorum linguas (463) communiebant. Igitur papa, dum in Gallias properaret, ex insperato ¹⁹³⁶ audiens, regem jam esse intra ¹⁹³⁷ Italiam, hortante Mathilda, in castellum quoddam munitissimum quod Canusium ¹⁹³⁸ (464) dicitur divertit, expectare volens donec consilium adventus ejus diligentius exploraret, utrum scilicet veniam admissi postulare, an injuriam excommunicationis suæ militari manu persequi plenus animorum, adveniret.

Diedericus episcopus Verdunensis, vir constantissimæ erga regem fidei, dum regem in Italiam proficiscentem paulo post insequi vellet, captus est ab Adalberto ¹⁹³⁹ comite de castello quod dicitur ¹⁹⁴⁰ Calewo (465), et spoliatus omnibus, quas studiosissime convexerat, tam longi itineris impensis. A quo diu habitus in custodia, tandem dato, quodcumque exigebatur, redemptionis suæ precio, addito etiam jurejurando, quod injuriæ hujus nec spiritualem nec corporalem vindictam aliquando expe- teret, liber abire dimissus est. Ruotbertus ¹⁹⁴¹ quoque Babenbergensis episcopus, dum in Italiam pergens per Bajoariam iter ageret, captus est ab Welf ¹⁹⁴² duce Bajoariorum; qui, sublatis omnibus quæ illius fuerant pecuniaria, vestes pontificales et ceterum ecclesiasticum ornatum, quem in thesauris ejus repperit ¹⁹⁴³, ecclesiæ Babenbergensi cum omni

integritate reconsignavit, ipsum vero in castello munitissimo a natale Domini usque ad festivitatem sancti Bartholomei apostoli sub diligenti custodia tenuit, nec ullis amicorum ejus precibus aut muneribus ut dimitteret evinci potuit. Ceteri episcopi (466) et laici, quos papa excommunicaverat, quosque rex hujus rei gratia a latere suo, extrema necessitate compulsus, amoverat, clusis custodibus qui clusas obsidebant, in Italiam illæsi pervenerunt, repertoque papa in Canusio, veniam præsumptæ rebellionis atque ut excommunicatione absolventur, nudis pedibus et laneis ad carnem induti (467), suppliciter postulabant. Ille his, qui veraciter peccatum suum agnoscerent et deflerent, non esse, aiebat ¹⁹⁴⁴, misericordiam denegandam, sed longam inobedientiam et diu incretam peccati rubiginem diuturnioris pœnitentiæ igne exuri et excoqui oportere; quapropter, si eos revera facti pœniteret, æquo animo paterentur, quodcumque sanandis vulneribus eorum adhiberet ecclesiasticæ correptionis cauterium, ne ex facilitate indulgentiæ culpa, quæ adversus sedem apostolicam atrox et vehemens præsumpta fuisset, vel parva vel nulla videretur. Illis paratos se profitentibus ad omnia quæ imposuisset sufferenda, episcopos omnes a se invicem separatos præcepit singulis cellis solitarios includi, nec ullum cum aliquo habere colloquium, ad vesperam autem cibi et potus mediocri mensura refici; laicis quoque pro ætatis et ¹⁹⁴⁵ virium consideratione congruentem singulis pœnitentiam indixit. Ita per aliquot dies examinatos tandem ad se vocavit, et leniter pro admissis objurgatos, et ne deinceps simile quid admitterent commonitos ¹⁹⁴⁶, excommunicatione absolvit, abeuntibusque id ante omnia repetens iterum iterumque ¹⁹⁴⁷ præcepit, ne regi ¹⁹⁴⁸ Heinrico, donec sedi ¹⁹⁴⁹ apostolicæ post factam injuriam satisfecisset, aliquatenus communicarent, aut ei ad evertendum statum rei publicæ turbandamque pacem ecclesiasticam in aliquo operam suam accomodarent; ad hoc tamen omnibus indifferenter ejus permissio colloquio, ut ad pœnitentiam provocaretur et a cursu mali operis, quo præceps rapi videbatur, retraheretur.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹³¹ papam 4. ¹⁹³² deest 5. ¹⁹³³ detractaret 5. ¹⁹³⁴ os *deletum* 3. ¹⁹³⁵ deest 3. 4. (*ubi tanquam*), 5. ¹⁹³⁶ inspirato 4. ¹⁹³⁷ inter 4. ¹⁹³⁸ Camisium 4. ¹⁹³⁹ Adalbero 4. ¹⁹⁴⁰ deest 4. 4. quod Caleuno dic. 3. ¹⁹⁴¹ ita 3. 4. ¹⁹⁴² a Welf 4. ¹⁹⁴³ ita hoc loco omnes. ¹⁹⁴⁴ ait 4. ¹⁹⁴⁵ vel 1. 5? ¹⁹⁴⁶ communicatos 3. 4. ¹⁹⁴⁷ iterum atque iterum 4. ¹⁹⁴⁸ rege 1. 5? ¹⁹⁴⁹ sibi 1. 3. 4. 5.

NOTÆ.

(463) Casp. Barthius hunc locum comparat cum D Britonis Philipp. III, v. 268, sq. : *quæis quum nequeant probitate nocere, Garrulitate nocent solitu linguæque veneno*. Ita etiam Horat., Epist. I, 14, 38. morsum *venenosum* calumniam dicit : *Nan istic — mea comoda quisquam odio obscuro morsuque venenat*. Vid. Barth., animadvers. ad Brit., p. 168, et eumd. ad Stat. Theb. I, 171 animadvers., t. I, p. 49, seq.

(464) Canossa in ducatu Regiensi.

(465) Calw. (Calwa) ditionis Wirtembergicæ; cf. Tritheim., Ann. Hirsaug. I, p. 247. Hujus mentio fit ab ann. 1018 usq. ad ann. 1899, quo d. 22. Sept. mortuus est. Exstat tabula geneal. horum comitum

in G. Chr. Chrollii Zweiter Fortsetz. der erlasut Reihe der Pfalzgr. zu Aachen u. bei Rhein p. 240 coll., p. 184, sqq. Cf. Stælin Hist. Wirtemb., I, p. 567.

(466) In his etiam Benno Osnabrugensis episcopus.

(467) Illo tempore moris fuisse, nudis pedibus pœnitentiam agere, probat exemplum Ottonis regis in Chron. Halberst. ad ann. 995, ap. Leibnit. SS. R. Brunsv., t. II, p. 115, et Werinharri ap. Thietmar. Merseb. IV, 26; Mon. SS. III, 780. Vid. etiam supra a. 1074, p. 214.

Interea rex Heinricus Mathildam comitissam ad colloquium evocavit, eamque precibus ac promissionibus oneratam ad papam transmisit, et cum ea socrum suam filiumque ejus, Azzonem etiam marchionem (468) et abbatem Cloniacensem (469) et alios nonnullos ex primis Italiæ principibus, quorum auctoritatem magni apud eum momenti esse non ambigebat; obsecrans ut excommunicatione absolveretur, nec principibus Teutonicis ¹⁹⁵⁰ qui ad accusandum eum stimulo invidiæ magis quam zelo justitiæ exarsissent, temere fides haberetur. Quorum papa legatione audita, ait, incongruum valde esse et ab ecclesiasticis legibus omnino alienum, ut absentibus accusatoribus causa accusati ventilaretur; quin immo, si innocentiam suam confideret, omni timoris scrupulo liberata, statuto die in Augustam, quo ceteri principes convenire statuissent, fiducia-^Bliter occurreret; se illic, discussis utrarumque partium allegationibus, nec odio nec gratia ab jure ad injuriam devolvendum, sed ¹⁹⁵¹ juxta leges ecclesiasticas quam rectissimam possit de singulis sententiam laturum esse. Ad hæc illi responderunt regem illius nusquam terrarum subterfugere iudicium, quem sciat æquitatis et innocentiam incorruptissimum vindicem et advocatum fore, sed e vicino jam urgere diem anniversarium, quo excommunicatus fuisset, et principes regni hac expectatione suspensos attentosque anxie rei eventum præstolari, ut, si ante hanc ¹⁹⁵² diem excommunicatione non absolvatur, deinceps juxta palatinas leges indignus regio honore habeatur, nec ultra pro asserenda innocentia sua audientiam mereatur; proinde obnixius ^Cpetere, et hoc omni quo papa jubeat satisfactionis genere paratum emereri, ut solo interim anathemate absolvatur et communionis ecclesiasticæ gratiam recipiat, responsurus ex integro, quacumque ¹⁹⁵³ die, quocumque loco papa præcipiat, tanquam nihil hac conventionem actum sit, omnibus quæ accusatores ejus objecissent criminibus, et juxta sententiam ejus regnum vel retenturus, si objecta purgasset, vel æquo animo, si causa cecidisset, amissurus. Diu papa restitit, veritus in rege juvenilis animi inconstantiam et proclive, quocumque assentatores impulissent, ingenium; sed superatus tandem importunitate perurgentium et gravitate sententiarum: *Si veraciter, inquit, eum facti pœnitet, coronam et cetera regni insignia in argumentum veræ et ex animo actæ pœnitentis nostræ potestate dedat, et se post tam contumax admissum regio nomine et honore deinceps indignum profiteatur.* Durum

A nimis hoc visum est legatis. Cumque vehementer insisterent ut sententiam temperaret, nec calamum conquassatum (*Isa. XLII, 3*) iudicii austeritate penitus contereret (470), vix et ægre tandem exoratus annuit, ut comminus veniret, et si veram pro admissis pœnitentiam gereret, culpam, quam sedi apostolicæ contumeliam irrogando contraxerat, sedis apostolicæ decretis nunc obediendo ¹⁹⁵⁴ expiaret (471). Venit ille (*Januar. 25*), ut jussum fuerat, et cum castellum illud triplici muro septum esset (472), intra ¹⁹⁵⁵ secundum murorum ambitum receptus, foris derelicto omni comitatu suo, deposito cultu regio, nihil præferens regium, nihil ostentans pompaticum, nudis pedibus jejunos a mane usque ad vesperam perstabat, Romani pontificis sententiam præstolando. Hoc secundo, hoc tercio die fecit (26-28). Quarto demum die in conspectum ejus admissus, post multas hinc inde dictas sententias, his postremo conditionibus excommunicatione absolutus est (473): ut die et loco, quemcumque papa designasset ¹⁹⁵⁶, evocatis ad generale concilium Teutonicis principibus præsto esset, et accusationibus quæ intenderentur responderet, ipso papa, si ita expedire videretur, cognitore causarum assidentis, et ad ejus sententiam vel retineret regnum, si objecta purgasset, vel æquo animo amitteret, si probatis criminibus regio deinceps honore indignus juxta ecclesiasticas leges decerneretur; nullam, sive retento sive amisso regno, hujus injuriæ vindictam a quopiam hominum in perpetuum exacturus; usque ad eam autem diem, qua causa ejus legitime discussa terminaretur, nulla regii cultus ornamenta, nulla regni dignitatis insignia sibi adhiberet, nihil circa rerum publicarum administrationem juxta consuetudinem suo jure ageret, nihil, quod ratum fore oporteat, decerneret; postremo præter regalium servitiorum exactionem, quibus necessario ipse et sui sustentandi essent, nihil regium, nihil publicam usurparet; omnes etiam qui ei sub jurejurando fidem dixissent, ab hujus sacramenti vinculo et conservandæ erga eum fidei debito apud Deum et apud homines interim liberi expeditique manerent; Ruobertum Babenbergensem episcopum et Oudalricum ¹⁹⁵⁷ de Cosheim et ceteros, quorum consiliis se remque publicam prodidisset, a sua in perpetuum familiaritate amoveret; quod si, purgatis quæ objicerentur, potens confortatusque in regno peratississet, subditus Romano pontifici semper dictoque obtemperans foret, et ad corrigenda, quæcumque in regno ejus contra ecclesiasticas leges prava consuetudine

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁵⁰ Theut. 3. sæpius. ¹⁹⁵¹ eo 3. ¹⁹⁵² hac 5. ¹⁹⁵³ quocumque 5. ¹⁹⁵⁴ obediendo 4. ¹⁹⁵⁵ inter 4. ¹⁹⁵⁶ designasset 4. ¹⁹⁵⁷ Vodalar. 3. 4. Vnalr. 1 et ita sæpius.

NOTÆ.

(468) Estensem.
 (469) Hugonem.
 (470) Cf. supra a. 1063.
 (471) Vid. de II. I. Wedekind. Not. fasc. 2, not. XIV, p. 169 — 171.

(472) Aliorum castellorum tribus muris fossisque cinctorum exempla affert C. Barthius ad Britta. Philipp., I, 644, p. 75.
 (473) Cf. Mascov. p. 70, sq., not. 4.

inolevisent, consentiens ei et pro virili portione cooperatores existeret; ad ultimum, si quid horum prævaricaretur, irritam fore hanc, quæ tunc ¹⁹⁸⁸ tantopere expetita sit, anathematis absolutionem, quin immo jam pro convicto confessoque habendum esse ¹⁹⁸⁹, nec ultra pro asserenda innocentia sua audientiam impetraturum, principesque regni, omni deinceps quæstione, cuncta jurisjurandi religione liberatos, regem alium, in quem communis electio consensisset, creaturos esse. Gratanter, rex accepit conditiones, et servaturum se omnia, quam sanctissimis ¹⁹⁹⁰ poterat assertionibus promittebat (474). Nec tamen promittenti temere fides habita est; sed abbas Cloniensis, quoniam ¹⁹⁹¹ jurare monasticæ religionis obtentu detrectabat, fidem suam coram oculis omnia cernentis Dei interposuit: episcopus quoque Citicensis et episcopus Vercellensis (475) et Azzo marchio et alii conventionis ejus principes, allatis sanctorum reliquiis, sub jurejurando confirmaverunt, facturum eum esse quæ pollicebatur, nec aliqua rerum asperitate vel casuum variæ succedentium mutabilitate ab sententia ¹⁹⁹² deducendum.

Ita absoluto eo excommunicatione, papa missarum solemniam celebravit, confecta que sacra oblatione, regem cum cetera, quæ frequens aderat, multitudine ad altare evocavit, præferensque manu corpus Dominicum (476): *Ego, inquit, jam pridem a te tuisque fautoribus litteras accepi, quibus me insimulabas sedem apostolicam per Simoniacam heresim occupasse, et aliis quibusdam, tam ante episcopatum quam post acceptum episcopatum, criminibus vitam maculasse, quæ mihi secundum scita canonum omnem ad sacros ordines accessum obstruxerint. Et licet multorum idoneorum certe testium astipulatione crimen refellere queam, eorum scilicet qui omnem vitæ meæ ab ineunte ætate institutionem integerrime noverunt, et eorum qui meæ ad episcopatum promotionis auctores fuerunt: ego tamen, ne humano potius quam divino niti videar testimonio, ut satisfactionis compendio omnem omnibus scandali scrupulum de medio auferam, ecce corpus, Dominicum, quod sumpturus ero, in experimentum mihi hodie fiat innocentie meæ, ut omnipotens Deus suo me hodie judicio vel absolvat objecti criminis suspitione, si innocens sum, vel subitanea interimat ¹⁹⁹³ morte, si reus. Hæc et alia, ut solemne est, præfatus verba terribilia, quibus Deum causæ suæ æquissimum judicem et innocentie assertorem adesse precabatur, partem Domini corporis accepit et comedit (Januar. 28). Quæ liberrime absumpta ¹⁹⁹⁴, cum populis in laudes Dei, innocentie ejus congratulatus, aliquamdiu ac-*

clamasset, tandem impertrato silentio, conversus ad regem: *Fac ergo, inquit, fili, si placet, quod me facere vidisti. Principes Teutonici regni suis in dies accusationibus aures nostras obtundunt, magnam tibi molem capitalium criminum impingentes, pro quibus non modo ob omni rerum publicarum administratione, sed ab ecclesiastica etiam communione et ab omnimodu vitæ sæcularis conversatione usque ad extremum spiritum te suspendi oportere existimant. Petunt ¹⁹⁹⁵ etiam magnopere diem et locum statui audientiamque præstari canonicè discutiendis, quas adversum te afferant, accusationibus. Et nosti optime, humana plerumque vacillare judicia et in publicis disceptationibus nonnunquam falsa pro veris persuaderi, dum pro disertorum ¹⁹⁹⁶ hominum ingenii ¹⁹⁹⁷ et dicendi copia et suavitate falsitas verborum phaleris adornata libenter auditur, et veritas nullis eloquentiæ nixa adminiculis contemnitur. Cum ergo tibi bene consultum cupiam, pro eo, quod in calamitatibus tuis supplex apostolicæ sedis patrocinium expetisti, fac quod moneo. Si te innocentem nosti et existimationem tuam ab æmulis tuis per calumpniam falsis criminationibus impeti, libera compendio et Ecclesiam Dei scandalo et te ipsum longæ concertationis ambiguo, et sume hanc residuam partem Domini corporis (477), ut comprobata Deo teste innocentia tua, obstruatur omne os adversum te iniqua ¹⁹⁹⁸ garrientium, et me deinceps causæ tuæ advocato et innocentie tuæ vehementissimo assertore, principes tibi reconcilientur, regnum ¹⁹⁹⁹ restitatur, omnes, quibus jam diu res publica vexatur, bellorum civilium tempestates in perpetuum sopiantur. Ad hæc ille, inopinata re attonitus, æstare, tergiversari, consilia eum suis familiaribus segregatus a multitudine conferre, et quid facto opus esset, qualiter tam horrendi examinis necessitatem evaderet, trepidus consulere. Resumpto demum spiritu, causari apud papam cœpit de absentia principum, qui sibi in adversis fidem adhuc integram servassent, quibus ¹⁹⁷⁰ inconsultis et potissimum absentibus accusatoribus, irritam fore nec quicquam virium apud incredulas habituram esse, quamcumque pro experienda innocentia sua satisfactionem paucis qui aderant proposuisset; proinde sedulo papam orare ut rem integram generali concilio communique audientie differret, ut ibi congregatis accusatoribus et secundum leges ecclesiasticas discussis tam accusationibus quam accusatorum personis, conditionibus, quascumque principes regni æquas judicassent, objecta refelleret. Haut gravate papa petenti adquevit, expletoque sacro ministerio, regem ad prandium vocavit, benignissimeque refectum, et de omnibus quæ eum ob-*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁸⁸ nunc 1. 5? ¹⁹⁸⁹ esset 5. ¹⁹⁹⁰ sanctissim'3. ¹⁹⁹¹ quomodo 4. ¹⁹⁹² absentiam a corr. 3. ¹⁹⁹³ interveniat 3. interminat 1. ¹⁹⁹⁴ assumpta 4. ¹⁹⁹⁵ Petivit 4. ¹⁹⁹⁶ desideriorum 4. discretorum corr. discretorum 3. ¹⁹⁹⁷ in genus 4. ¹⁹⁹⁸ inique 5. ¹⁹⁹⁹ r. tibi 4. ¹⁹⁷⁰ q. i. et p. desunt 4.

NOTÆ.

(474) V. promissionem regis, Mon. Legg., II, p. 50.

(475) Gregorius.

(476) Vid. Stenzel. I, 411, not. 16.

(477) Simile examen per eucharistiam Lothario regi injunxit Nicolaus pæa a 869, Vid. Reginonis Annal. ad h. a.

servare oporteret diligenter instructum, cum pace ad suos, qui longius extra castellum remanserant, dimisit. Epponem quoque Citisensem episcopum præmisit ante eum, ut eos, qui ei excommunicato, priusquam anathemate absolveretur, indifferenter communicaverant, vice sua excommunicatione absolveret, benigne præcavens, ne quam denuo receptæ communionis maculam contraberet.

Qui dum venisset (*Febr.*), et causam qua missus fuerat Italiam exposuisset, vehemens in eum ira et indignatio coorta ¹⁹⁷¹ est. Fremere omnes et sævire verbis ac manibus ceperunt, apostolicæ legationi irrisoriis exclamationibus obstrepere, convicia et maledicta, utcunque turpissima furor suggestisset, irrogare: se excommunicationem illius nihili æstimare, quem ipsum omnes Italiæ episcopi justis ex causis jam pridem excommunicassent, qui sedem apostolicam per Simoniacam heresim occupasset, homicidiis cruentasset, adulteriis aliisque capitalibus criminibus polluisset; regem secus ac deceat egisse crimenque gloriæ suæ intulisse nunquam abolendum, quod homini heretico et probris omnibus infamato majestatem regiam summiserit et quem justitiæ patronum legumque ecclesiasticarum vindicem sibi parassent, is fœdissima subjectione sua fidem plane catholicam, auctoritatem Ecclesiæ, dignitatem rei publicæ prodiderit; se in ultionem ejus omnes quas potuerint papæ injurias irrogasse, et nunc, quod dictu quoque turpe sit, se in mediis perturbationum fluctibus relictis, ipsum sibi consuluisse et cum ¹⁹⁷² hoste publico privata necessitudine in gratiam redisse. Hæc potuissimum principes Italiæ jactando et passim per populum serendo, ingens regi odium brevi conflaverant. Adultra postremo seditione, una omnium voluntas, una sententia erat, ut, abdicato patre, qui ultro regni fascibus indignum se effecisset, filium ejus, licet impubem adhuc et regni negociis immaturum, regem sibi facerent, et cum eo ¹⁹⁷³ Romam profecti papam alium eligerent per quem et ipse protins imperator consecraretur, et omnia papæ hujus apostatici gesta cassarentur ¹⁹⁷⁴.

Perlato ad regem tam molestæ conspirationis nuncio, misit prope quidquid apud se principum erat, ut quaqua ratione, quaqua possent industria, efferatæ multitudinis animos mitigarent, ne moleste acciperent aut in contumeliam suam factum reputarent, quod extrema necessitate compulsus communis commodi ratione fecisset; nec Teutonicis principibus, qui sibi per calumpniam regnum cripere dedita opera machinarentur, nec Romano pontifici, qui ad evertendum statum sanctæ Ecclesiæ spirituali gladio (*Ephes.* vi, 17), circumquaque fulguraret ¹⁹⁷⁵, aliter satisfieri potuisse ¹⁹⁷⁶, quam ut ante

statutam diem excommunicatione absolveretur: nunc se omnibus angustiis quibus vias ejus conclusissent inimici liberatum, omnem deinceps curam industramque ad vindicandas suas et illorum injurias translaturum. Vix tandem compresso potius quam extincto concitati tumultus incendio plerique ex principibus castris se per iram subtrahentes, injussi in sua rediere. Ceteri, dissimulata interim iracundia, redeuntem regem pacifice exceperunt, aed neque ¹⁹⁷⁷ consuetam ei reverentiam deferebant ¹⁹⁷⁸, neque tam sumptuosa, et prius utque regiam magnificentiam decuerat, servitia ei exhibebant, sed aversis oculis, infestis mentibus, passim per omnes angulos de levitate et ineptia ejus musitabant, socordiamque accusabant ¹⁹⁷⁹, quod tam diu expectatus, tam anxie desideratus, periclitantis Italiæ calamitatibus nihil postremo spei, nihil presidii attulisset. Cumque Italiam peragraret, ut his, qui oppressi fuerant calumpniamve patiebantur, regio more justa faceret, nec in civitates eum recipiebant, nec cum faculis et faustis acclamationibus, ut prioribus regibus consueverant, obviam ei procedebant, sed foris, in suburbanis locis castris positus, commorari jubebatur ¹⁹⁸⁰, et illuc ei alimenta, quibus exercitus sustentaretur, et ipsa modica et vix necessitatem potius quam regalium epularum solitum splendorem copiamve explentia, ne manifestæ defectionis immature argui possent, ministrabant, apposito singulis in locis præsidio, ut prædas forte de agris vel villis agere volentes armata manu coercerentur.

Territus rex insolita rerum facie, seroque penitens, quod incognitæ gentis inexpertæ prius fidei temere se credidisset, et Teutonicis finibus excedendo hostem mutasset ¹⁹⁸¹, non evasisset, gravi sollicitudine et metu perurgebatur, nec ullum usquam effugium inveniebat, nisi in reconciliandis forte, si qua ratione posset, quos offenderat, Italarum animis. Ratus itaque hujus rei unicum hoc esse præsidium, ut initum cum Romano ¹⁹⁸² pontifice fœdus abrumperet, et inde reparandæ concordie initium faceret, unde fuerat orta discordia: Oudalricum de Cosheim et ceteros, quos ille severissimo anathemate a contubernio ejus amoverat, in pristinum gratiæ et familiaritatis suæ gradum revocavit, et cum eis denuo de privatis, de publicis negociis eadem ¹⁹⁸³ qua consueverat singularitate ac privilegio consilia conferebat. Tum assidue in conventa principum criminabatur et detrahebat Romano ¹⁹⁸⁴ pontifici, quod ipse omnem hunc, qui rem publicam concussisset, ventum turbinis et commotionis sævissimæ procellam suis machinationibus concitasset ¹⁹⁸⁵, ipse omnium, quæ in ecclesia Dei ¹⁹⁸⁶ recenti memoriæ secus accidissent, auctor incensorque

VARLÆ LECTIONES.

¹⁹⁷¹ exorta 4. ¹⁹⁷² eum 4. ¹⁹⁷³ deest 4. ¹⁹⁷⁴ cessarentur 3. ¹⁹⁷⁵ fulgaret 4. ¹⁹⁷⁶ potuisset *corr.* potuisse 3. ¹⁹⁷⁷ deest 4. ¹⁹⁷⁸ non d. 4. ¹⁹⁷⁹ incusabant 4. ¹⁹⁸⁰ videbatur 4. ¹⁹⁸¹ imitasset 3. ¹⁹⁸² rhomano 5. ¹⁹⁸³ eandem 4. ¹⁹⁸⁴ rhomano 5. *jam sæpius.* ¹⁹⁸⁵ concitasset 4. ¹⁹⁸⁶ omni 1. 5?

extitisset; hortabaturque omnes in commune, ut suo ductu suisque auspiciis tantarum ab eo injuriarum vindictam expeterent. Dein ¹⁹⁸⁷ conditiones omnes et universa ecclesiasticarum legum vincula, quibus ille eam apostolica auctoritate in salutem obstrinxerat, contemptim tamquam araneorum telas dirupit ¹⁹⁸⁸, (478) abjectisque omnibus timoris Dei habenis, in omne quod animus suggessisset effrenata libertate ferebatur. His paulatim rebus Italarum indignatio mitigari, furor deflagrare, studia denuo in eum incalescere cœperunt, ita ut frequentior in dies ad eum ¹⁹⁶⁹ multitudo conflueret, sumptus exercitui copiosiores ministrarent, et ad omne quod jussisset promptissime jam manus operamque suam pollicerentur. Erant tunc temporis apud eum ex Teutonicis principibus ¹⁹⁹⁰ Liemarum Premensis archiepiscopus, Eppo Citicensis episcopus ¹⁹⁹¹, Benno Osenbruggensis ¹⁹⁹² episcopus, Burchardus Losannensis ¹⁹⁹² episcopus, Burchardus Basiliensis ¹⁹⁹⁴ episcopus; laici Oudalricus, Eberhardus, Berhtoldus ¹⁹⁹⁸ et alii pene omnes, quos in Oppenheim legati apostolicæ sedis a ¹⁹⁹⁶ contubernio ejus propter excommunicationem segregaverant; qui nunc post receptam communionem cum eum ¹⁹⁹⁷ quoque Ecclesiæ reconciliatum comperissent, unanimiter ad eum confluerunt, et ei deinceps peregrinationis ejus individui comites adhærebant.

Interea Mogontinus, Wirceburgensis ¹⁷⁸⁸ et Mettensis episcopi, Ruodolfus, Welf, Berhtoldus ¹⁹⁹⁹ duces et alii plerique ex principibus Teutonicis convenientes, tractare de utilitatibus rei publicæ statuerunt, ut principes Saxonie et omnes quibuscumque rex publica curæ foret, 3 Idus Martii in Foreheim (479) occurrerent, et communi consilio, quid facto opus esset, decernerent, præsertim cum, per absentiam regis tranquillibus rebus, tempus oportunitum deliberationibus ac consulationibus nacti fuissent. Romano quoque pontifici scripserunt, ut, quoniam in purificatione sanctæ Mariæ Augustam juxta conductum, dolo regis ²⁰⁰ præventus, occurrere non potuerat, saltem in Foreheim statuta die præsto esse satageret, et sedandis bellorum civilium tempestatibus, quibus jam diu periclitaretur

A res publica, apostolici moderaminis gubernaculum adhiberet. Adhuc ille in Canusio et aliis circa firmissimis munitionibus se continebat, dispositum habens, non prius Romam regredi, quam confecto itinere quod instituerat, si Deo propicio conatum sequeretur effectus, pacem Ecclesiæ Dei reddidisset) Igitur acceptis litteris, tametsi jam pridem frequens ed eum fama detulisset, regem mutata mente hostiles adversum se spiritus ²⁰⁰¹ gerere, et contemptis conditionibus quibus excommunicatione absolutus fuerat animo fixum tenere, ut leges ecclesiasticas manu militari debellaret: misit tamen unum ex cardinalibus episcopis Romanæ Ecclesiæ, Gregorium nomine, et alios quos ei negotio idoneos arbitrabatur, qui ei dicerent tempus esse ut promissa compleret; conventuros in Foreheim 3 Idus Martii principes Teutonici regni ad componendum, si Deus votis annuat, statum rei publicæ; veniret ergo, ut pollicitus sit, et crimina, quibus innocens, ut ipse, asserat a ²⁰⁰² calumniatoribus suis impetitus sit, se cognoscere et iudice præsertim, responderet; multum rebus suis salutique et ²⁰⁰³ apud Deum et apud homines collaturus, si Ecclesiam scandalis; rem publicam bellis civilibus, se ipsum fœdissimæ estimationis macula liberaret; præsertim cum ea die discussis sinodice quæ adversum eum ²⁰⁰⁴ afforantur causio, vel recepturus esset regnum, vel sine omni deinceps retractione amissurus. Legatis mandata perferentibus, ille, dissimulatis mediocriter his quæ animo agitabat, respondit, se post acceptum regnum hac primum vice Italiam intrasse, et ideo multis nunc et magnis rei publicæ negotiis implicitum, non posse tam cito infectis rebus provincia excedere, quia, si id faciat, Italos, quos longo tempore anxia adventus sui expectatione suspendisset, gravissime ²⁰⁰⁶ offendat; præterea diem conventui habendo statutum et vicino imminere, sequæ tam brevibus induciis tanta terrarum specia nulla equorum celeritate posse transcurrere, etiamsi nullis extrinsecus retardetur ²⁰⁰⁶ impedimentis. In hæc verba legatos dimisit.

Papa certior jam factus de immutatione animi ejus et ceteris rebus, quas ad eum jam pridem fama

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁸⁷ Deinde 4. ¹⁹⁸⁸ dirupit 1. ¹⁹⁸⁹ ad eum in dies 4. ¹⁹⁹⁰ principio 1. ¹⁹⁹¹ deest 3. 4. 5. ¹⁹⁹² Ossenb. 3. ¹⁹⁹³ Joannensis 3. ¹⁹⁹⁴ Callensis 3. 5. ¹⁹⁹⁵ Berhtoldus 1. 4. Berhtoldus, 5 et ita infra. ¹⁹⁹⁶ ac c. 3 ¹⁹⁹⁷ eum cum 1 ¹⁹⁹⁸ Werceburgensis 1. 4. ¹⁹⁹⁹ Berhtoldus 1. B. et alii duces et alii plerique 3. 4. 5. *Quum præter Rudolfum, Welfonem, Berhtoldum chronographi nullum alium ducem quam Ottonem de Norheim nominent, qui huic conventui interfuerit, verba: et alii ex sequentibus huc translata esse videntur.* ²⁰⁰⁰ regis dolo 1. ²⁰⁰¹ spes (species 5. ²⁰⁰² et 3. 4. ²⁰⁰³ et a. d. desunt 3. 4. ²⁰⁰⁴ ea 3. ²⁰⁰⁵ gravisse 4. ²⁰⁰⁶ retardaretur 4.

NOTÆ.

(478) Cf., supra a. 1074.

(479) Dumbeck in Geographia pagorum vetust. German. Cirschenan. (Berod. 1818, 8) p. 287, sq., opinatur quidem, hæc facta esse Forchhemii in pago Auiciacensi (Ufgan, Uagan), vico hodie prope Muhlbergam, aud procul ab amne Albæ, suamque opinionem quatuor potissimum argumentis, quorum

primum a vicinia urbis Moguntia, ubi Rudolphus consecratus fuit, repetitum est, confirmare conatur, quæ tamen singula refutare studuit P. Oesterreicher (vid ejus Neue Beiträge zur Geschichte 2. H. Bamb. 1024, 8 p. 78, sq.), curtim regiam s. villam regalem hujus nominis in Franconia pago Radenzgau intelligens.

detulerat misit protinus Bernhardum abbatem de Massilia (480), virum eximie conversationis et multarum in Christo virtutum, item alium Bernhardum, cardinalem diaconum sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ut principibus Teutonici regni, qui, ut supra dictum est, 3 Idus Martii Forecheim²⁰⁰⁵ conventuri erant, occurrerent, eosque per ordinem quæ²⁰⁰⁶ gesta erant edocerent se juxta placitum dedita opera enim fuisse, ut die et loco statuto communibus sanctæ Ecclesiæ utilitatibus tractandis præsto esset, sed²⁰⁰⁹ domni Heinrici diligentia ita circumventum, ita omnes, per quas transitus esse potuisset, itinerum angustias præoccupatas, ut nec tuto in Germaniam progredi nec tuto Romam regredi valeat; proinde monere eos, ut suis interim rebus et regno

Francorum, quod diu jam unius hominis pueri levitate vexetur quaqua possin, ratione moderata: donec, si Deus velit adempta itineris difficultate, ipse venire, et collatis in medium consiliis, quid utilitati, quid honestati omnium, quid paci ecclesiasticæ expediat, secundum ecclesiasticas leges decernere.

Nos more inertis poetæ extremo jam in opere languescentes, ingentisque materiæ mole superati, in longum satis, ut videtur, protracto volumini hic tandem finem imponimus, ut si cui forte post nos ad describendam²⁰¹⁰ reliquam partem hujus historiæ manum mittere libuerit, ab electione Ruodolfi regis congruum scribendi exordium faciat.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁰⁷ in F. 5. ²⁰⁰⁸ ea quæ 4. ²⁰⁰⁹ ad scribendum 4.

NOTE.

(480) Cf. Bertholdum hoc anno.

ANNO DOMINI MLXXIII.

PETRUS

MALLEACENSIS MONACHUS, ORDINIS S. BENEDICTI.

NOTITIA HISTORICA.

Petrus Malleacensis, monachus Gallus ordin. S. Bened., scripsit libros duos De antiquitate et commutatione in melius Malleacensis insulæ et translatione corporis S. Rigomeri, ad Goderannum abbatem. Editi præterea parte mutilos Labbeus tom. II Bibliothecæ novæ Manuscriptorum, p. 222-228. Goderannus abbas fuit ab an. 1070 ad 1074.

PETRI MALLEACENSIS

AD GODERANNUM ABBATEM

LIBRI DUO :

DE ANTIQUITATE ET COMMUTATIONE IN MELIUS

MALLEACENSIS INSULÆ,

ET TRANSLATIONE CORPORIS SANCTI RIGOMERI;

SIVE

Qualiter fuit constructum Malleacense monasterium, et corpus sancti Rigomeri translatum.

LIBRI PRIMI PRÆFATIO.

Domino Patri GODERANNO famulorum Domini ultimus famulus PETRUS.

Quoniam quidem auxiliante omnipotentissima Dei et Domini nostri Jesu Christi manu, vitam actusque venerabilis confessoris Rigomeri ad calcem usque pro posse correxi; reverentia autem charitatis tuæ, Pater honorande, mihi sat jocunde, licet liberali peritla imperito, imposuit, ut quemadmodum quibusve personis in Malleacensi ecclesia sacrum

corpus ejus translatum sit, quibus atque ibi miraculis claruerit, prout relatæ virorum voraciam qui interfuisse prædicantur, ne posteros lateret, chari mandarem: primum quidem, fateor rem, erabi, deinde memetipsum fragilitatisque ruborem pervicens obedientiæ vigore Domino me committens, atque ab eo tante rei perfectionem ardentibus

expetens aggressus sum. Verum prius libuit animo, ne ingratus essem patriæ, statum Malleacensis insulæ, prout ad nos ab antiquitate valuit transvadare, quibus quoque auctoribus exordium habuere ipsa quæ in eadem cernuntur ecclesia, depingere; demum autem quæ proposui enodando terminare.

Jam vero meum erit operi incumbere: tuum autem ne frustra desudem, precibus adjuvare. Verborum ergo pomposa folia isthic minime requirantur, cum in ædibus Domini divina assertione plantari nemus veretur, et hæc exsequi nequeat paupertas sensus, sed simpliciter gaudeat grex Christi pusillus.

RELATIO INCIPIT.

§ I.

Igitur illa quæ Malliacensis dicitur insula, densissima pulcherrimaque quondam dicitur fuisse silva. multitudinem nihilominus ferarum admodum ditata. Amplissimo siquidem marisco hinc et inde cingebatur, qui ex duobus propter fluentibus fluminibus, quorum orientalis Alteria, australis quoque Separis vocatur, emanare cernitur, cujus crebris e paludibus voluptuosa pullulabant gramina, et apta omnium belluarum generibus, quarum quantus illic illis excreverat numerus diebus ad recitandum et lingua deficit et calamus. Immanissime autem eo præcipue undecunquesues adventabant, quo et jugis terræ humor, secundum sui naturam, apta prætendebat volutabra, et excelsæ quercus optata pabula. Dumosa sane inter altas fagos, quarum innumera multitudo, erat, succreverant fruteta, quorum densitudo bestias ab impetu et laqueis venantium protegebat. Animalium equidem multitudinem hujusmodi saltus carere nequibat, quoniam, ut prælibatum est et propter fluentem amnem, et numerosam paludem, et seminum idoneorum pastus, volucrum varietate, ac herbarum luxurie quarumcunque specierum animalia confluere, in sese educabat largissime. Circa vero matutinas et vespertinas horas sat haurire auribus erat, quantum pro echo, tum ferarum ad sonos, tum volucrum garrulitates gracili silva tintu respondebat.

Princeps porro terræ Pictavorum, dux scilicet Aquitanorum, aulam non modicam ædificarat in ejusdem saltus latere, in qua, quotiescunque juvabat corpus plus solito venando exercere, deerant enim incolæ, valeret post nimios sudores congrua uti quiete. Sed et basilica, miro opere fundata, haud procul ab aulæ atrio in veneratione beatissimi pontificis Hilarii antiquitus fuerat; quo cum duce advenientes quique religiosi sacrosancta celebrabant missarum solemnia. In extremis quoque insulæ unde agitur, supra Separis alveum, quoddam genus hominum piscando quæritans victum, nonnulla turgaria confecerat, quod a majoribus Collibertorum vocabulum contraxerat. Quod nomen quanquam quædam servorum portio sortita sit, videtur tamen quod in istis conditione aliqua derivatum sit. Unde quoniam adest occasio ipsius vocabuli, perscrutetur interpretatio. Etenim Collibertus a cultu imbrum descendere putatur ab aliquibus. Progenies autem istorum Collibertorum hinc forte istud ore vulgi multa interdum ex asibus rerum vera dioentis, con-

traxit vocabulum, quoniam, ubi inundantia pluviarum Separis excrescere fecisset fluvium, relictis quibus incolebant locis, hinc enim procul habitabant nonnulli, properabant illo causa piscum. Sive ergo sit hoc aut aliud aliquid, hoc unum de illis fertur quod sint et ira leves, et pene implacabiles, immites, crudeles, increduli, et indociles et omnis propemodum humanitatis expertes. Aquilonaris certe gens, Normanni videlicet, quæ semper prædis, incendiis et rapinis ultra modum alios vexare parata prædicatur, præfatum flumen quam sæpe solita erat introire, ac quoscunque poterat bonis omnibus nudatos neci dabat. Horum gladio Collibertorum post non minimam suorum stragem deleta cantatur maxima multitudo.

Istius nempe modi a veteribus accepimus insulam fuisse ad usque piæ, recordationis Willelmi Aquitanorum fortissimi ducis, et Pictaviensem comitis tempora, illius Willelmi genitoris, cujus ope et auxilio fundata sunt mœnia Monasterii Malleacensis, in quo venerantur pie gloriosi Rigomeri membra Christi Domini confessoris ac sacerdotis. Verum hujus rei relatio congruo, Deo auctore, narrabitur loco. Qui gloriosus princeps, dum ad regni fastigia ordinanda esset adscitus, eaque maxime animi virtute quam ferro regere exoptaret, optimatum priorum consiliis, sororis Odonis famosissimi comitis, Hemmæ, scilicet religionis amicæ ac scientiæ, suffultæ, ut patuit ex fine, conjugio donatus est. Celebratis enim ipsius ex more nuptiis mox Malleacensi sese repræsentat silvæ causa, sicut credebatur, venandi. Sed longe aliter providebat nostri clementia Redemptoris. Jam quippe tempus imminebat quo in ferarum conventiculis Jesu Christi, Dei et Domini nostri, ineffabilis misericordia condere asilum imperarat, quod miseros a diaboli morsibus erutos, suaque vanitate secretos, cælestia perduceret ad regna. Adveniente vero principe Normanorum jam dicta rabies illum non voluit latere. Ad horum denique feritatem refrenandam, nutu sapientissimæ recenter acceptæ conjugis eo in loco quo gloriosi apostoli Petri modo cernitur monasterium jubet dux multæ fortitudinis erigi oppidum vallis, machinis propugnaculisque decentissime decoratum

Interea dum inibi aliquantisper moraretur, quo res celerius ad effectum perduceretur, diatim pro foribus aulæ, de qua superius dicebamus, miræ magnitudinis adventabat silvestris porcus, moxque exitatis canibus et hominibus, ac si delusor quidam

ad cavernæ repedabat tutelam toto impetu qua pernoctare solitus erat. Die itaque quædam, dum hujus bestię creberrimam impune provocationem viri venandi guarı in opprobrium sui conquerendo ascriberent, udest sus, ılerat quæ diximus. Verum cum duce ea tempestate morabatur quidam miles, nomine Gautcelinus, et genere et corporis robore clarus, qui aliorum ad feram insequendam instigatus clamoribus, accinctus gladio, jam fuga lapsam ante reliquos persequitur totis nisibus. Tandem ipsa multo cursu fessa, stratum repetit læta, quo cubitum ire consueverat. At Gautcelinus, cursu rapidissimo omnes præveniens, inter densissima viburna deprehendit quo sese aper substraxerat. Verum quia multiplicitas spinarum callem concluderat, evaginato gladio, quæque nociva vicina exstirpat, sicque ad bestiam ferox appropriat. Is autem erat locus quo est monasterium quod dicitur Vetus. Illic etenim, sicut antiquissima post docuerunt fundamenta, antiquitus fuit ecclesia, cujus eversionis a nobis ignoratur causa. Remanserant enim tunc ipsa terna quæ in cryptis habentur altaria, licet fuissent tam imbre quam pruina valde detrita, inter quæ illa, de qua agimus, jacebat bestia. Quam ut sæpe fatus Gautcelinus cernere valuit, erat enim miræ magnitudinis, ne sese invaderet, timuit, et casu, utpote tremefactus, sacrum titulum illa de ara, quæ nunc venerationem beati continet Petri, ad eam aggrediendam comprehendit; sed postquam illud attingit (mirum dictu!) oculorum mox lumen amisit, atque omni pene corpore obrigit. Pro posse tamen sociis, quorum clamor circumcirca cuncta implebat, ascitis: Certissime, inquit, funestæ morti sum destinatus, quoniam in specie animalis istius hostis latet antiquus, cujus visione, quibus cernere facile est, opprimor doloribus. Cernentes equidem socii, qui advenerant, novitatem rei, et quid facto opus esset inæcii, in manibus tollentes corpus ægroti, deferunt comitissæ vultu valde lugubri. Sapientissima vero mulier, eventu rei accepto, quam celerrime locum adiit, atque tam ex æcervis altariorum quam etiam ex parietibus cryptarum quodum exstitisse ecclesiam colligens, ad ægrum rediit; utque binas faceret candelas, quarum longitudo et altitudinem corporis et complexionem proprii retineret capitis admovuit. Ipsas autem in loco illo ardeudas, ut pervigil servaret edocuit. Quod is ubi egit, tacendum non est quid sibi evenerit. Nam ad suggestionem femine prudentis candelas æger faciens, ad illum quo illa, ut credebat, infortunia sibi acciderant, sociorum manibus defertur eoque tandiu luminariibus accensis excubando perstitit, donec difficultate somni oppressus, licet nollens, quieti daret defessos ortus. Tandem tenebris vivacitate crepusculi depulsis, custos interea dormire nescius, clementiam ægro impendit suæ pietatis. Jam vero Titan adventu ortus sui orbem lætificare cœperat, cum is, unde agimus, bajulorum voce excitus, et amis-

sum lumen, et omnino voletudinem sese recepisse benedicens Dominum cunctis propalat. Quæ ubi comitissæ indicpta sunt, quid super iis tractaverit, sequentia, Deo propitio, perdocebunt.

Princeps interea conjugem adiit, ordinem rei ab ea accepit. Et primum quidem dux his attonitus, deinde vocem exaltat in Christi laudibus. Mulier vero quodammodo prævagans mariti animos a Domino inspiratos: Non abs re, ait, domine mi, opinor, talia diebus tuis contigisse, quin potius per hæc conjecto te ad major quædam Dominum provocare. At ille: Fateor, inquit, hæc mea est cogitatio. Verum quonam modo id exsequi debeat, mente adhuc pertracto. Tu autem si quid super his habes, dicito quo utrum conveniat rei communi deliberetur, consulto. Restauetur, intulit illa, ad Domini, si placet, famulatum locus, dicenturque expensæ quibus satis sit ædificatoribus. Et quia communis regni utilitas, et bellicus labor tui eget, meum, si jubes, erit operi incumbere; tum quoque necessitatibus mortalium obviare. Siquidem videtur consequens quoniam juxta illum locum construis causa tuendæ patriæ oppidum, quo ad animarum salutem pro me, quæ carc tua effecta sum, aliquod erigatur confugium. His oblectatus affatibus heros consona petitioni ejus omnimodis concedit, utque opus acceleraret obsecravit. Porro mulier assecutis votis cordis sui, idoneos diversis e partibus artifices collegit, nutibusque eorum plene obsecundans, quæcunque ejusmodi expetebant exercitia brevi primo paravit, deinde mandato, et emenso loco, jam Christo duce fundamenta conjecit. Postremo, dispositis ad opus instigandum procuratoribus, jam secuta aliis sese impertita est rebus.

§ II. Natus est Willermus cognomento FERA BRACHIA.

Nec multo post filium concipit, quem paterno nomine appellavit. Enimvero jam parietes cœpti operis undique in alto se exerant, ac præpositi venerabilis femine materiem ad tecta componenda præcidi jusserant, cum ecce hostis teterrimus humani generis diabolus fomenta odii inserit utriusque conjugis pectoribus. Celebrabatur namque ea tempestate ore multorum, principem, dum a Britonum sinibus reverteretur hospitandi gratia Toarcense adiisse oppidum, ac cum conjugem vicecomitis admisisse adulterium. Cujus flagitii dedecus, ubi primum comitissæ innotuit, jam jam marito molesta existere, quotidieque despectum sui impropere cœpit. Ille quoque quamplurimis verbis sese excusare gestiens postquam advortit feminam levitatem sedare non verbo tenus posse, querimonias ejus statuit surda aure postponere. Paucis vero hinc evolutis diebus, dum illa per campestria Thalamonensis terræ iter faceret, offendit eam, quam virum suum credebat stuprasset. Irruens ergo toto impetu in eam, de equo quam turpiter præcipitat, ac multiplicibus contum-

tiis affectam, comitantes se quatenus libidine nocte quæ imminabat, tota ea abuterentur, concitat. Quod illi exsequentes mane facto pedibus illam effugant. Iis ita patris ad sese rediens mulier, quale facinus egerat, quamque grave mente perpendit: revolvensque secum quod consequens erat, dico autem iram super tanta audacia, imo stultitia, implacabilem mariti, noctu cum paucis elapsa Cainonem castrum, quod suæ tunc ditionis erat, expetiit. Quæ omnia ubi princeps accepit, indicibiliter mæstus, qualem tanto sceleri rependeret vicem anxius exquirere cœpit. Verum quoniam aberat persona hujusce pravitatis auctrix, impuneque abscesserat, furorem repressit: res tamen, quibus eam dotaverat, cuidam strenuissimo secundum hujus sæculi pompam militi contradidit. Verum ut Malliacense, quod ipsa inchoarat cœnobium, inde perficeret imperavit. Dat ille fidem. Creditum est. Porro autem is, quod promiserat, utpote cœnis filius postponens, quæque potiora suo reservabat usui præter pauca quæ præbebat intimato operi. Nam quæcunque ex his rebus quæ monasterii cœpit causa et maritus conjugii et ea destinaverat constructibus illud juris militi suppetebat ex integro, ipse ejusque sequaces nimia voracitate, temulentia, luxuria exstirpabant.

At clementissimus rerum omnium rector Deus, qui piorum vota misericors adjuvare est solitus, post duorum, ut fertur, annorum curriculum consilio virorum sapientium utriusque conjugis, unire dignatus est divortium. Siquidem omnis terræ populus tam diuturnam ducis sui erga uxorem iram vehementer exhorrebat, et quoniam multiplici copia boni donec illa secum adesset mundum cingeret, replicabat quæ ea fugiente recesserit, miserrandaque calamitas mox assurgens, quæ suæ subiacebant ditioni oppresserit. Credidit igitur princeps his quæ dicebantur, furorque sedato mulieri annectitur: quæque illi prius delegaverat augmentans sese, dum sibi indignaretur, graviter errasse confitetur. Prudentissima denique femina pristino vigore resumpto quæcunque ad supplementum Malliacensis ecclesiæ congruere accipiebat quam celerrime efficere cogebat, censumque non minimum ædificatoribus effundebat. Nec multo post, volente Domino, illud ædificium plenum accepit effectum. Gaudet princeps omnisque regni conventus.

Quadam autem diu cum marito familiare inuit colloquium, rogans illic viros plantare ad Dei aptos famulatum. Cui ille: Si quid tu in principio petisti, quia et ego alias intendo, tu hanc rem prudenter disponere memento; quæque vero utiliter perfectis mihi complacere credito. Tum illa Gaubertum monasterii Sancti Juliani martyris abbatem quod Turonis habetur ad se accersiens totius ordinem rei enarrat; sequæ illic tredecim fratres, quorum unus Prior diceretur titolare velle, et ex suo cœnobio præstolari, si ipse votis ejus annueret, prædicat.

Abbas quoque, quoniam sibi et sanguinitate et multo erat munere obnoxius, libenter obaudit fratresque ad hoc idoneos contradit.

Prælocutum tamen ac definitum est tandiu ecclesiam illam et monachos suæ ordinationi subesse, donec largitate utriusque conjugis atque reliquorum terræ dominium tenentium virorum ita temporalibus dignitatibus ditetur ut abbas loco illo opportune instituat proprius. Scriptura firmatum est. Deinde sæpediti fratres advenerunt. Monasterium receperunt, monachile pensum domino more solito obtulerunt. Indicibile gaudium adventu suo comitissæ præbuerunt.

Paucis vero evolutis diebus plerisque episcoporum ad curiam ducis præfati adveniunt, ac de communibus ecclesiæ sanctæ utilitatibus, præsentate principe disserentes, nonnulla idonee decreta statuunt. Inter quos Burdegalensis archiepiscopus vocabulo Gumbaldus cum aliquibus suffraganeis suis aderat, quem princeps consilio conjugis, quoniam religionis amicus ferebatur, ad dedicandum Malliacense cœnobium invitavit. Consentit ipse, et una cum reliquis ejusdem ordinis solemniter celebrat consecrationem basilicæ: qua expleta aliquos episcoporum princeps secum assumens causa consecrationis ecclesiæ Beati Hilarii, quam coram ipsius aula principis constitutam prædiximus, ad eam eos duxit. Pictaviensem vero solum pontificem secum comitissa retinuit ac multa Sanctorum pignora quæ undecunque collegerat, in sinistro cœnobii unde agimus membro illo teste recondidit. Postremo coram principali ara veniens quæcunque a marito sub appellatione dotis acceperat in vicinia insulæ terram scilicet quæ Podius Letardi vocatur unc cum servis quos illuc ex nativo solo suo adduxerat, loco et monachis tradidit, sicque læta discessit. Verum quoniam Malliacensium ecclesiarum auctores prodere promisimus, tempus suadet et res, ut aliquantulum illuc stylum deflectamus.

§ III. — Qualiter fundata est ecclesia de Lihee.

Eadem sane tempestate patriæ huic sese quidam præsentat monachus arte medicus, natione, ut fertur, Italus, qui pro artis peritia mox duci, qui aliquibus vexabatur doloribus, sit notissimus. Is autem postquam ex urina viri vim naturamque passionum collegit, congruens eidem remedium præstitit. Nihil tamen ab eo lucri expetiit, nisi ut concederet locellum sibi in amplitudine Malleacensis silvæ, quod cellulam et breve oratorium retinere posset in veneratione Genitricis Christi Domini nostri. Quo annuente fundavit ecclesiam quam hactenus vocamus Liecensem capellam. Unum porro de eodem viro accepi quod litteris mandare ratum credidi: Quoddam quippe adierat oppidum Mareventum vocatum: quatenus cuidam nobili aliquod scientiæ suæ impenderet (nam ægrotahat) medicamentum. Porro autem dum aliquot ibi dies faceret, præsensit quod irrevocabiler immatura mors sibi immineret: acci-

toque, qui se comitabatur, puero, quasdam specierum suarum potiones terere, vinoque miscere designavit: demum autem quatenus retrogradum iter quam cito arriperent, imperavit. Virum dictu! per omnem viam quotiescunque dolorem mortem minitantem sentiebat, paululum potionis prædictæ sorbebat, mortem avulsam valetudinemque corporis resumptam viva voce ostentabat. Quod tandiu fecit, donec ad ecclesiam quam a se ædificatam diximus, venit. Verum ubi sepultura ad votum ejus esset effecta: Humana, inquit, cedant medicamina, et reparationis nostræ, dico autem corporis et sanguinis Christi Dei mei afferantur cibaria. Allatum est ergo quod postulavit, piaque devotione sumens ergastulum carnis exivit. Hæc de tanto viro cum mihi retulisse sit gratum, nulli cogito fore onerosum.

§ IV. — De ecclesia sancti Pientii

Præterea in eadem insula cernitur ecclesia in honore beati Pientii, ut dicitur, episcopi fundata; quæ ipsa vetustate admodum probatur antiqua. Cum autem persona ejusdem fundatoris ecclesiæ, quisve beatus fuerit Pientius quæritur, quantum adverte utriusque rei certitudo ab hominibus nescitur. Totius nempe vulgi ore prædicatur, quod Colliberti, de quibus superius dicebamus, eam ecclesiam ædificaverunt, atque in ea quoties piscandi gratia illuc advenissent, mysteria missæ audiverint. Sed et de beato Pientio refertur, quod cujusdam custodis ecclesiæ beati Petri Pictavis fuerit filius, atque in eadem crescente religione vitæque merito postea officium suscepit episcopatus. Verum hæc utrum sint vera, ut diximus, dubitatur. Hæc de antiquate Malliacensis insulæ nobis comperta fideliter descripsimus. Restat itaque ut quæ proposuimus, ommissa digressione, exsequamur.

§ V. Willelmus dux et Emmelina conjux iterum irascuntur.

Uterque conjux unde sermo huc usque pertractus est, iterum ad invicem irascuntur, et mulieri multiplices pœnæ minantur. Quid amplius morer? Iterum fugatur. Quæ ad suos veniens filium, quem ex principe susceperat, ipsi furari fecit: æstimans namque furorem viri sui implacabilem, suumve reditum desperans, Burguliense cœnobium ædificare cœpit quod, auctore Domino, in brevi completum consecrare fecit, beatique Petri Romæ ditioni submit. Interea maritus multo jam senio contractus mundialem pompam spernens apud beatum Cyprianum Pictavis sanctæ religionis habitum suscepit, ac Malliacensem ecclesiam projectis Turonensibus monachis ob contemptum uxoris beato Cypriano subjecit. Nec multo post abbati ejusdem monasterii iratus eum deseruit, et beati Maxentii cœnobium ingrediens usque ad mortem illum se perveraturum spondit. Post quinquennium quoque grave incommodum incurrit, quod sibi accidisse nonnulli asserant ob facinus amissæ uxoris. Credidit homo accusatoribus ac honorabiles regni sui deligens legatos

A ad complanandos exasperatæ feminæ dirigit animos obsecrans ut si visitet priusquam se amara opprimat mors. Verum illa primum venire abnegat, post nihilominus dulcedine eloquentiæ nuntiorum multipliciter delinita atque fletuum et precum varietate instigata una cum filio ad virum properat nobilium multorum agmine vallata. Enimvero cernens princeps prudentiam cum potentia mulieris et pulchritudinem filii de se nati ad referendas innumeras laudes Christo se totum convertit eo quod et nobilissimam filii indolem ad regni gubernacula aptam ultra quam credebat et conjugem diu male tractam amor suo reconciliari paratam sentiebat. Paululum igitur hujusce læticiæ causa a morbo relevatus communi consultu matri ac nato regnum tradit quæque eis agenda fuerant prudenter admodum imperando disposuit. Ante omnia quoque dolum Bosonis Marchiensis comitis contra se acitatum allegans non solum filium, verum etiam cunctos qui eo confluerant proceres ad vindictam sub jurejurando constrinxit. Is enim Boso ubi advertibat principem unde agimus, cujus dono, ope et auxilio ad comitatum provectus erat, chiragrico morbo oppressum, variisque passionibus obsitum, præsciens quoque, quod pene imminerebat ejus videlicet obitum, fidem quam promiserat oblita, prius calliditate occulta cœpit sibi subjugare ejus oppida rura et municipia: deinde amicitiiis muneribusque colligare nobiles quosque ac sua castella: postremo crescente emulatione Pictavam civitatem noctu multo stipatus milite irrumpere aggressus est, reliqua quoque nihilominus regni possidere jura, sed avertit eum Redemptoris mundi clementia. Postquam itaque ex dispositione regni itemque procuratione sui dux verbum conclusit sacrosancta mysteria nostræ reparationis obnixè expetiit: quibus assumptis coram suis, ut scriptum est, in senectute bona vivendi finem fecit. Sepultus sane est post triduum in sinistro sancti Maxentii latere atque multorum precibus ac lacrymis Deo commendatus Christiano conditus est mors. Post ejus exsequias ad præceptum filii sui Pictavis terræ nobilitas convenit deliberatura quo pacto paternum dedecus in hoste ulcisci et divisa provincia valeret concordari. Breviter compertum est ac sacramento firmatum, neque adhuc Bosonis audacia quiescebat.

§ VI. Qualiter fuit bellum inter Bosonem comitem Marchiæ et Guillernum ducem Pictaviæ, et qualiter Adalmodis comitissa fuit uxorata dicto Guillermo duci, mortuo ejus marito.

Adalmodis quidem uxor ejus observatrix admodum carajorum atque maleficiorum quodam responso diabolico jactabat se accepisse in brevi Pictavensem se comitissam fore, Maritus autem quoniam nulla vera ejus præscio audiverat, lætus effectus, puipe uxorem absque se conscendere non posse ad conjectati honoris credens fastum jamjam patulo et dictis et factis Pictavorum detectus est ad-

versarius Obsedit quippe ubi dominum suum obiisse veloci nuntio advertere potuit, castellum quod Geniacum dicitur, eo quod et civitati proximum et multi copia boni completum, et subita juventute munitum illo tempore habebatur. Conjiciebat etenim dubio procul quod consequens videbatur esse, videlicet a se illud captum iri posse, quod nullum sibi ulterius municipium obsisteret. Quam factionem ubi modernus princeps præsensit, liberare suos collecto exercitu obsessos armis ultricibus quam celerime properavit. Cumque vicinia hostilis exercitus experisset, nobiles quosque ac belli procurandi gnaros ordinandi informandique causa per omnes acies dirigit; et ut ad hujusmodi negotium, partim verbo partim majorum exemplo, sufficienter instruerent viva voce imperavit. Nec dissimilia his dabat Boso præcepta suis. Verum ubi ad conflictum ventum est, post multorum vulnera et neces tandem Boso, cuncto pene amisso milite, addictus turpiterque fugatus est. Qua patrata Pictavorum dux, Domino permittente, juvamenque ferente, victoria, oppidum quod Rupes Medeldis vocatur, eo quod ditioni Bosonis præfati subjacebat, obsedit et oppugnando cepit: in quo Adalmodem ejusdem Bosonis conjugem repertam fidelibus suis servandam contradidit. Quam cum lascivia juventutis quæ latera observabat principis ad mariti injuriam decerneret ludibrio tradi, severe dux restitit, nobilitatemque feminæ miseratus, atque electis sufficienter militibus ad matrem, quæ Candida dicebatur, eam honorifice direxit. Pro cujus humanitatis gratia promisit mater Candida usque fluvium Rhodanum regni ejusdem principis per se dilatare jura. Nec est mentita. Porro autem Boso paucis emensis diebus gravi incommodo correptus turpiter decessit, factionum quoque in dominum commissarum poenas luit. Cujus Emma principis Pictaviensis genitrix sine agnito, clam legatos ad Candidam mittit, eaque consulta, Adalmodem ejusdem Candidæ filiam filii sui conjugio sociavit, Ad candida haud immemor sponsonis suæ eo usque quo prædixerat, Pictaviensem ducatum augmentavit.

His denique et hujusmodi prosperitatibus principis confirmatus in regnum, mare suggerente, ad Malliacense cœnobium extollendum convertit studium. Nam quo primum tempore patere ejus ad idem cœnobium ædificandum conjugem suam, sicut supra retulimus, perpulit, totum insulæ corpus, ob silvam in ea concretam, præter particulam quamdam ad aquilonem Mariscum a via vocata vetere vergentem, sibi venandi causa retinuit. Tum itaque dux votis piæ matris alludens, Turonenses fratres, quos genitor a prædicto cœnobio, causis prælibatis intercedentibus, fugarat, clementer revocavit, quæque prius habuerant restituit, atque eos honorifice se tractaturum respondit. Credunt illi et veniunt, et promissa omnia adepti sunt. Nec multo post venerabilis Emma ducis genitrix, post multiplicia sanctorum ac-

tuum exercitia, quadagesimo primo ætatis suæ anno, regni vero filii, ut aiunt, secundo, e carnis progressa est ergastulo. Verum priusquam decoderet, filium ad se accersens: Mi, inquit, nate, ego jam, cujus te charitas ultra humanos, si dici fas sit, educavit affectus, ut cernis, defungor. Hoc unum vero ante a te expeto, quatenus, ob mei perpetuam memoriam Ecclesiæque Malliacensis augmentationem tuitionemque, ultimo ac si valedicentes jungamur osculo, demum autem læta emigro. Cumque illius vocem ad hanc petitionem matris ubertas lacrymarum intercluderet ac singultum, nutibus tamen, quibus poterat, ipsius desideriis corde tenus annuere se indicabat, et quia de his meminerit, post ejus obitum operibus declaravit.

B § VII. De Theodelino abbate Sancti Petri veteris.

Ut autem ad superiora redeamus, cum Turonensibus monachis quidam advenit frater, vocabulo Theodelinus: de quod quoniam grandis nobis est sermo habendus, ejus et patria significanda est et genus. Fuit quippe, ut fertur, genere Hebræus, natione Gallus: jamque adolescens monachicis disciplinis instructus, atque procedente tempore vita et conversatione simulque activis exercitiis solertissime præditus, itæmque ingenio, modestia, consilio, constantia, prudentia, præcipue vero lenitate decentsime ornatus. Huic sane et præposituræ laborem et totius monasterii deliberationem abbas suus, imo per eum commisit Dominus. Qui prima adventus sui fronte, quippe prudentissimus, explorare eorum incolarum, ad quos accedebat, animos volens, quædam famulis extraneisve, quasi vocordis, prætendebat indicia; quo facilius ex eorumdem verbis et gestis, virtutis an imbecillitatis viri essent, dum se ac si insanum attenderent, aliqua colligeret argumenta. At ubi paulo post levitatis eos ventosæque jactantiæ malo laborare animadvertit, tum quo pacto eorum pompam tolerando quamlibet amicitie suæ adjungeret pertractare cepit. Et quidem potentium fastus muneribus interdum placabat: mediocrium vero tum leni moderatione, tum exhortatorio sermone complanabat; præcipue autem subjectis sibi fratribus quæque necessaria sufficienter admodum et humane impendebat, et ita unicuique sese liberalem atque hilarem ostentabat, ut singulus eorum amplius cæteris ab eo se diligere corde crederet. Cumque his et hujusmodi domi forisque floreret, fama que probitatis ejus longe lateque percurrens nec ipsum terræ ducem lateret, sed etiam alloquiis ejus sæpiissime privatim et publice uteretur; post aliquantum temporis apud abbatem suum invidia delatorum ac si tyrannus accusatur, liberalitasque ejus in ambitionis partem ascribitur, quodque eam non causa Domni, quin potius acquirendi honoris gratia excerceat, divulgatum habetur. His igitur commonitis elusus abbas quam facile nugacibus prælatorum more credidit, propediemque sese id experiri per semetipsum necessariis amicis intima-

vit. Accelerato siquidem itinere clam Burguliensi cœnobio, cui præerat, se excutiens, Pictavorum fines ingreditur, fratrem quoque accusatum nimis profligari contumeliis, jam patulo minuitur. Postera nimirum die in quadam Burguliensis cœnobii cella divertens, quæ Malliacensis ecclesiæ habetur affinis industria quorundam se amantium nocte eadem viro Dei Thedelino patefunt minæ et odia proprii abbatis. Mane itaque facto, fortissimo rerum Domino invocato, simulque puritate conscientiæ confusus, apparatu venturi Patris necessario famulis commisso, consensu equo obviare ei stutuit corde constantissimo. Cumque non longe processisset a monasterio Patre obvio, equo cui insederat, neglecto, toto corpore in palude, quæ magna eo loco erat, prostrato, benedictionem ab eodem more implorat solito. Is autem in eo neque visum deflectens neque verbum aliquod proferens citato gressu pertransiit, eumve, ceu hostem, obduratis visceribus sprexit. Tum mirabilis Theodelinus proverbium memoratu dignissimum, voce est libera prosecutus.

« Certe, inquit, re ipsa probabitur utrum tu duritia improvisa, an ego patientia necum a cunabulis, si dici fas sit, concreta victoriam adipiscar facilius, Nam, nisi hinc me assurgere jusseris, definitum in Christo opperior quod hic me inveniat finis. Interea abbas talia non curans longiuscule a loco secesserat, cum ab audientibus accipit quæ humiliter prostratus vir jam dictus ei dixerat. Verum hi qui secum aderant fratres, valde miserati hominem, ante rei exanimationem, præsertim publice, id abbatem facere non debuissent lacrymabiliter allegant; atque hujusmodi factum monachis quidem inauditum, sæcularibus vero detestandum enuntiant.

Quorum suggestionibus paululum abbas inclinatus: « Retrogradum, inquit, iter unus vestrum arripiens virum conveniant, eumque surgere mei vice cogat, et nos subsequi admoneat, ut, si obedierit, quia vere humilis sit cunctis clarescat. » Ubi autem ad virum Dei abbatis delata sunt edicta, ac si cœlitus admoneretur, surrexit, totaque illa die aspectus ejusdem Patris valde sapienter declinans, parvitate cibi potusque etiam inimicos ad misericordiam protraxit. Delatores sane injurias eum sat modeste perferre, itemque rei discussionem omni aviditate præstolar, cernentes, simulque pudore commentatæ a se falsitatis metuentes noctu effugiunt, sacrum vero hoc iudicium pravitatis intantatæ sapientibus relinquunt Porro subsequenti die ad negotium dirimendum locus expetitur: accusatores una cum diffamato citaverunt. Is alacer corpore nitida conscientia fisus adest, nugaces abesse reuntiantur. Quo abbas accepto, dum præ confusione aperire sibi os non esset.

A quoniam quidem nihil justæ querimoniæ erga male tractatum fratrem revera inveniret, prius quidem levitatem animi in credendo falsa apud se reprehendens, postea vero quæque a personis talibus audierat, verecunde tamen, his qui se circumstabant referens, cur indignatus sit exponit. Cumque præfatus frater rationem redderet honeste de objectis: « Te, abbas etiam inquit, filii, horum fuga et suam invdiam et tuam quoque innocentiam aperte detexit. » Ilæc quoque dicens surrexit, priorque satisfaciens veniam supplex ei postulavit. Quod Theodelinus cernens humo et ipse acclinis noxam Patri benigne remisit. Peracta itaque reconciliatione, utilitatibus quas in commisso sibi officio Theodelinus fecerat abbas delectatus, et ut quotidie in melius proficeret, neque adulantium linguas amplius metaceret paterne est exhortatus. Ad monasterium igitur post triduum sæpedictus abbas revertitur: Theodelino fratri multo plura quam prius committuntur Nec multo post et abbas moritur. Quo defuncto princeps Pictavorum Malliacum adiit, cuique ipsum cœnobium, cui jam multa largitus fuerat ac largiri sperabat, commendaret, tractare cœpit. Cumque parentum confœderatio memoriæ occurrisset, quando quidem jam tot prædia eadem possedisset ecclesia quorum amplitudo abbatem proprium exigeret, etiam si progenitorum ejus id industria in primordio cœpti operis non statuisset, licet ipse insula adhuc præter prædictam particulam sibi deesset, nulli justius quam Theodelino, qui multos eo in loco sustinuisset labores, regimini ejusdem præficere basilicam animadvertit, quique multos nobilium suæ obnoxios fecisset bonitati. Quod ubi optimatibus qui secum aderant significasset, eisque hoc complacere penderet, sæpe taxatum virum Dei advocat, quidque sibi super eo in hujusmodi negotio animus suggereret ei revelat. At ille modesto quidem ac rationaliter dum ei et prioribus suis etiam post Patris decessum et sanctæ maxime regulæ se subesse ideoque tale quid sine fratrum consilio voluntate et licentia suscipere non posse inferret, tum dux viros ad rem peragendam gnaros ad fratres monasterii intimatos direxit, obsecrans sibi et virum cœdendi et scriptis plene tali annuere electioni. Illi vere pro sui reverentia libenti animo præstantur principi quæ postularat omnia. Qui assecuto cordis sui voto, præsule urbis suæ vocato, Malliacensi cœnobio Theodelinum Patrem præficit, auctore Domino. Is autem quamprudenter quamque humane officium sibi commissum administraverit, quia ullius eloquentia plene id nequit, sequens ex parte pagina, si Deus annuerit, prædocebit Sed jam hic sermonem claudamus, quæque restant alio principio ordiamur.

LIBER SECUNDI PRÆFATIO.

Omnis res quæ partibus constat tandiu imperfectionis dispendio notatur, donec eadem necessariis

omnino supplementis cumuletur. Nam, licet quilibet domum ædificare volens vitæ fundamenta jaciât,

cæmento ac lapidibus parietes undique pro modo componat dispositæ qualitatibus, quousque tamen desunt tigna, laquearia et tecta, ædificium illud pars vocari potest, plene domus non potest. Et in omnibus quidem penitus ædificiis hæc eadem valet consideratio reperiri. Sed et Redemptor noster, ubi ædificatorem turris sumptuum necessaria ad supplementum operis opportuna providere debere, alioquin illusionibus videntium eum subjacere admonuit, quam sit pro nihilo habendum inopinere et non consummare luce clarius propalavit. Si igitur inchoatio etiam boni imperfecta parvipendenda est delusionique obnoxia, res autem bene cæpta ac solide compacta laude dubio procul dignissima; insistendum ergo est omni incipere conanti ut principium operis exornet decore perfectionis. Quapropter ego, qui jussis tuis, Pater venerabilis Goderanne, cum meo etiam pudore parens, quippe imperitus. in præcedentibus succincte quidem sed sufficienter, ut puto, quia vere de antiquitate et commutatione in melius Malliacensis insulæ, quæ Deo duce nonnullis jam repromissionis terra effecta est, aliqua retuli, atque ad eum usque locum quo sacrosancta religio primum in eadem caput extulit, cænobiumque in ea recenter constructum abbatem promeruit, protraxi; ne cæpta parvitatibus meæ consummatione careant, orationibus tuis sisus, ad supplenda quæ restant, imo de Domini auxilio præsumens, stylum deflexi. Parum autem mundi sapientum, præcipueque Peripateticorum versuta sophismata, si quando simplicitatem indoctæ linguæ meæ subsannaverint, revereor; quoniam quidem ipsi tum majores scientiæ partes se assecutos jactitant, quando confuso ordine profusis circumlocutionum ambagibus, esse alicui, quod est, negato, et quod non est, sophisticè imposito, vera, quantum in ipsis est, occultantes, ficta quasi probabiliter pro certis inducunt. Quorum astutiam quis enervare poterit, si, quando aliquid proponunt, silentium sibi indixerit; neque enim melius eorum tumor dicendi frangitur, quam ut silendo rejiciatur. Ludant ergo insultantes superbum sapienter simplicibus; tolerant simplices, et tacendo negligent horum plausus. Verum jam hæc omittentes ad propositum accedamus, surda aure quoque quorumcunque sugillantium felleos rancores transgrediendo linquamus.

§ I. *Qualiter abbas Theodelinus rexil suos monachos apud Sanctum Petrum, et qualiter erat primus de concilio Guillelmi comitis.*

Igitur, modo quo superius duximus, viro Dei Theodelino levato abbate, de ampliatione ac augmentatione commissæ sibi Ecclesiæ cæpit multa sollicitudine secum multa pertractare. Quo tempore quidam vir Maroliensis oppidi, non mediocriter ditatus, comperta fama fidei et probitatis ejus, eum adiit, multamque summam denariorum ultra non-gentas libras ei commisit. Ex qua omni summa tertiam ei partem obtulit, quatenus quod restabat sibi

A suisque custodiret filiis. Quod ipse libenter fideliterque adimplevit. Verum, quoniam jam illo tempore abundantia iniquitatis maxima ex parte bonum excludere cæporat charitatis, adeo ut debita reverentia minime impenderetur antiquis etiam sanctorum locis, quam [f., quæ] potius conculcabantur a pessimis, colligens animo reverendus heros noviter ædificatum cænobium dilatari nequaquam facile posse absque donariis terræ principis, quam familiariter ei adhærere ac imperiis ejus humiliter parere, atque ex collatis sibi muneribus eum sæpissime honorare sedulaque officia, prout opportunitas et rei et temporis exigebat, exhibere consilium fuit. Cumque exercitiis hujusmodi intentus principi acceptus esset et gratus, adeo ut in maximis quoque negotiis ejus consiliis et dispositionibus magis fidem daret quam cunctis suis optimatibus, hacque de causa apud ipsos etiam aulicos honorabilis haberetur, cæpit ei idem princeps quam multa quam grandia repromittere; idque ipsi potissimum jubet observare ut si sibi aliquid ex decessione et successione nobilium viderit contingere, id a se non tardet expetere, quandoquidem, ut asserebat, sibi commissæ Ecclesiæ potius quam alicui tyrannorum optabat conferre. Et hæc dater Theodelinus surda haud hauriebat aure, sed lento potius gradu quam concito, et opportune magis quam procaciter ad animi sui vota cupiebat scandere. Idcirco siquidem se nolle ab eo postulare, ut postea ipse asseruit, dissimulabat, ut si quando aliqua grandia deposceret, ea facilius ex tarditate petitionis obtineret. Religiosum id namque præcipue monachis asserebat officium raro infestare mendicando animos principum. Oppidum nimirum quod ejusdem ducis genitor, sicut superius meminimus, causa Normannorum ædificarat in Malliacensi insula, adhuc in ea tunc temporis habebatur: super ejus diuturnitate præfatus Pater gravi mœrore afficiebatur, illiusque potissimum eversionis causa Palatinus videtur. Siquidem valde metuebat ne post ducis decessum aliquis illud tyrannorum sequentis sobolis fraudulenter irrumperet, aque hinc quæque monasterio concessa vastaret, extirparet, dispergeret.

§ II. *Qualiter Guillelmus dux acquiescens ad requestam Theodelini abbatis, dedit castrum cum tota insula, ut in dictum castrum transferretur cænobium, quod tunc temporis erat apud S. Petrum.*

Unde die quadam, dum primus anniversarius dies matris ageretur, et dux circa pia opera esset intentus, atque ob memoriæ ejus solemnem recordationem multis lacrymis fieret suffectus, post completas orationes mirabilis Theodelinus eum adiit, atque tum xenius, tum blandimentis plus solito demulcens, ubi illum plene aliis repulsis negotiis ad se intentum conspicit: « Quoniam, inquit, dulcissime domine, decet me tibi tuisque omni vigilantia bona providere, ac mala futura quomodo evitentur præmonere; vellem, si adsit animo, aliqua tibi utilia, private tamen

perorare. » Mox ergo eo annuente locum ad hoc aptum expetunt, demum quoque præfatus vir tale dicendi arripuit exordium: « Cum omnes, inquit, quos ad regni fastigium disponendum divinum sublimavit auxilium, iniquitatem fugere, avaritiam libidinemque ac si pestiferum virus perhorrescere, cæteraque superbæ membra a se eliminare, justitiam et pietatem colere, largitatem munificentissimam sine censu etiam prætere, continentiam et castitatem indesinenter inviolateque conservare, ac reliqua sanctæ humilitatis exercitia semper deceat adimplere; videris te potissimum, quem et parentum nobilitas et liberalis pietas decoravit, his studiis debere operam dare. Quæ omnia te exsequi velle istud erit argumentum, si ea quæ sub te Domino dicata sunt, te disponente in ampliorem erecta statum fuerint ac expolita, ne te decedente in sese retineant quod sibi verti queat in scandalum. » Cumque princeps iis attonitus, cur ista proposuisset diligenter inquireret, consequenter intulit ille: « Insula quidem, Pater reverende, cui nos pios genitorum tuorum conatus complens præfecisti, in sui fortiori parte, te teste, retinet castrum tuæ ditioni subditum, quod nisi, dum advivis, jubeas iri perditum, quandoque in tuo cœnobio famulantibus futurum sit contrarium, nec intellectus concipere valet mortalium, sed si idem, vitæ causa perennis, nobis filiis tuis largiri placuerit, vere quod modo et nobis metus est mali, et quandoque suavis (sic) consilium poterit fore iniquum, vertetur ac manebit pauperitus Christi in refugium, efficieturque illo limes quo rapiatur cœlum. » Igitur eo quod se manebat explicante, tum dux Dei omnipotentis, ut credimus, aspiratione commotus: « Si, inquit, illic alicujus magnitudinis erigere basilicam rite sponderis, et castello a me cum toto insulæ corpore, itemque præterea multo munere donaberis. »

Prius autem quam hæc contingerent vix octo solos emensi fuerant, cum vigiles castelli de quo agimus, per maximum luminis pharum, ad sphaeram modum cochleatum, noctu super Malliacense cœnobium cœlitus lapsum conspexerant, cujus splendore illustrati adeo exterriti fuerant, ut voce confusa socios assurgere, arma corripere, hostes insulam irrupisse, atque monasterium concremasse multo assenserent clamore. Quorum ipsi clamoribus expegefacti concite assurgentes partem quidem luminis conspexerunt, illudque non humanum, sed divinum veritate cogente confessi sunt. Deinde nimirum nocte alia homuncio quidam arte piscator dum ad officium exercendum properaret, tres splendissimos viros luminum trium portitores eandem ecclesiam ingredi [vidit], ac per tres ferme horas eos utrum regrederentur præstolans, spe illa frustratus est. Itaque dum visiones hujusmodi fratribus ejusdem ecclesie revelarentur, sese a Domino visitari, locum quoque suum in brevi augmentari maturiores quippe profitentur. Nec multo post Patris Theodelini et ducis

A sæpèfati confœderatio prælocuta et astipulata est. Sed jam res ipsa exsequenda videtur.

Porro vir Dei Theodelinus, ut dicere cœperam, ex verbis ducis quæ dudum speraverat effectui appropriare agnoscens, gaudii sui magnitudine ad vestigia ipsius corrucens, et ut dicta chartis firmaret, supplex expostulavit. Cujus precibus dux haud segniter assensum præbens: « Quoniam, inquit, quæ expetis firme stabiliterque locanda sunt, repetere quantocius propria, et quæcunque genitores nostri et nos cœnobio tuo contulimus litteris manda, primaque scribatur ipsa qua a me hodie donaris insula; demum quoque una nobiscum Romana beati Petri apostoli adies limina; subjiciamque tum cœnobium cœleste clavigero præsentem papa, et juncta ad se pertinentia; quatenus amodo et in perpetuum ab omni servitutis vinculo libera permaneant et absoluta, nulliusqua sint episcopi aut alterius monasterii ditione subjecta, præter Romanam principis apostolorum Ecclesiam, cui quotannis viginti solidos pro censu solvetis ac ponetis principali ejusdem ecclesie in ara, eritque munus hoc memoriale ad vestræ ecclesie subsidia, et ad hæc quæ diximus perpetuo conservanda. » Nec mora, post hæc a facie principis abbas se subripiens quæcunque imperata sibi fuerant litteris tradit die ipsa, eique principi offert, et ut firmet more solito coram optimatibus suis instantissime rogat. Quid multa? Princeps libentissime annuit, firmat chartam reliquisque nobilibus firmandum tradit, nomenque matris inter testatores ac si viveret, pro eo quod ejus anniversarius dies mortis agebatur, conscribere fecit. Et quidem tum ab Incarnatione Domini nostri Redemptoris millesimus tertius annusolvebatur, cum hæc mense Julio Pictavis agebantur, ac regnare Francis rex Robertus ferebatur. Facta autem est ad votum abbatis ac principis primum Pictavis eadem charta; sed subsequenti anno Romæ recitata ac roborata et in apostolico privilegio translata. Denique subsequenti tempore vir Dei Theodelinus secundum ducis voluntatem cum eodem Romam perrexit, et, præsentem eodem principe, quæ gesta fuerant Sergio papæ, qui tum sedi apostolicæ præerat, exposuit. Cumque Sergius an ita se res haberet a principe requireret, tum ipse assurgens ita esse asseruit, utque hæc privilegio auctoritate apostolicæ confirmaret votive sat supplicavit.

§ III. Qualiter fuit castrum destructum et cœnobium astructum.

Papa vero desiderio viri alludens duo super hoc negotio jubet fieri privilegia, quorum unum sancti Petri perpetuo retimeret bibliotheca; aliud abbas in papyro more majorum scriptum deferret ad propria. Quæ ubi ad votum utriusque completa sunt, firmati viri benedictione apostolica ovanter repedarunt ad sua. Donaria sane quæ in privilegiis retinentur prætereo, quoniam hæc habentur in propatulo. Porro autem regrediens princeps oppidum funditus de-

struxit, atque designatis consequenter in locis, auctore Domino, futuri cœnobii fundamenta primus jacere cœpit. Quid multa? Tanta celeritate aiunt ædificium illud ad perfectionem venisse, ut post quatuor annos prioris monasterii fratres illo commigraverint, et aliquantum temporis in ligneis officinis habitaverint. Quæ officinæ postea opportune effectæ sunt lapideæ. Jam vero Malliacensis ecclesia non modice excreverat, fama que pulchritudinis et magnitudinis ejus per multa sese sparserat, cum Ber- no Burguliensis abbas qui Gautberto prælibato successerat, corporeo rejecto tegmine ad æterna demigrat. Post cujus decessum fratres ejusdem monasterii tanto viro orbatu Pictaviensem principem sæpefatum conveniunt, querimoniam allegant, casum exponunt, sui misereri, Theodelinum sibi Patris officio fungi debere implorant; Burguliensis ecclesie curam ad eundem principem ceu Malliacensis, quippe a se et a genitrice fundatæ, jure fundatoris pertinere toto affectu ingeminant. Quorum petitionem rationabilem idem princeps suspicatus patrocinium viri eis concessit, sed ea conditione quatenus se potissimum non abnegaret Malliacensi operi, illumque locum semper sibi attenderet specialiter commissum.

Multa denique ea tempestate eidem Patri, exceptis his duobus, licet invito commissa sunt cœnobia, quorum quidem alia per se regebat; alia vero probis ac religiosis fratribus injungebat disponenda. Et licet ab uno viro plures regi Ecclesias non esse canonicum sciam, idcirco tamen mihi non approbando referre rem placuit; sed ut per hæc quilibet agnoscat quanta in Theodelino discreta misericordia cum moderata prudentia vigerit. Videre namque mihi videor multiplicia in eo bonorum operum excrevisse exercitia, quem ita omnis ætas regularis disciplinæ amplectebatur reverentia. Nonne ergo si catervas fratrum cœnobiolorum sibi submissorum ejus regimen toto affectu sitientium intueamur, Isaianum illud oraculum quodammodo: « Panem nostrum comedemus, et vestimentis nostris operiemur, tantummodo invocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum (Isai. iv), » animo mox in his non compensamus. Quam autem in pupillorum ac viduarum ex familia sancti Petri existentium consolatione largissimus, quamque erga famulos proprios, ut in adipiscendis bonarum artium officiis invigilarent sollicitus fuerit taceo, ne in immensum proteletur narratio: ea duntaxat quæ suscepti operis exigit dispositio, commemoro.

Ea siquidem tempestate millesimus decimus fertur ab Incarnatione Salvatoris emersisse annus, gerebatque urbis Pictavæ præsulatum Gislebertus, Francis vero imperabat Rotbertus, cum vehementissime mirabilis angebatur Theodelinus, quia, cum omnium bonorum affluentia abundaret Malliacensis locus, sola sanctorum deerant pignora quibus honoraretur atque defensaretur. Sed clementia insita

A summo principi ac domino omnium rerum, quippe cujus hoc est singulare privilegium ut pia piorum desideria plene perducatur ad effectum, super hoc satisfecit eidem in hunc quem paulo post, ipso donante, assignare decernimus modum. Prius autem tale quid narrabimus.

Abbas Angiriensis ecclesie illis diebus caput sanctissimum præcursoris Joannis Baptistæ Domini, quod antiquitus in eadem absconditum ecclesia ferebatur, levare, atque omni populo, quo ipsum caput vere Joannis esse fidem faceret, ostentare voluit, ac ad tale spectaculum inter reliquos Theodelinum Patrem. Invitat. Adveniente itaque statuta die Angiriaco innumera plebs adfuit; sacerdotum denique et monachorum cœtus confluit inestimabilis. Cumque ad rem peragendam ventum esset, et inter priores quosque persona cui tantus thesaurus elevandus committeretur idonea quæreretur, prosiliens præfatus vir e medio: « Si, inquit, o Patres, jubetis, dilectum cœlestis sponsi ego libentissime accipio, ac præ magnitudine sui ac reverentia multoties exosculatum vestris visibus repræsentabo. » Cujus professioni dum omnes alluderent, solemnem præmissa oratione ad sanctas gazas supplex accessit, detexit, omnique multitudini expositas per duarum ferme horarum spatium demonstravit. Quo expleto, dum eum reeondendum omnes annuerent, diu multumque prolixam orationem simulavit, sanctisque e dentibus unum in ore occulit. Verum mox condigno multatus verbere, nam tum oculorum caruit lumine: quæ fecerat, his, qui astabant, verecunde licet, reserat, deinde male amissam valetudinem confitendo digne secum reportat. Hæc pio ostentando viri voto erga sanctorum pignora inseruisse suffecerit. Jam vero stylum retorqueamus ad id quomodo desiderio ipsius satisfactum sit.

§ IV. *Qualiter, et a quibus personis, et a quibus locis, et quæ miracula facta sint, et quo loco translatum est corpus sancti Rigomeri.*

Igitur post terminum rei præscriptæ, dum ad propria remeasset is de quo agimus, causa intercessit qua eum Hugo Cenomanensis comes conveniret. Siquidem immincebant ipsi per maxima quæque negotia, quæ eo inconsulto, diligebat namque illum charitate libera, sibi timebat nocitura. Cumque ex omnibus quibus eum consulturum pararat egregie accepisset responsa, demumque ad invicem familiaria quædam alternarent colloquia, inter hæc et illa, comes, ut videtur Domino inspirante, abbatem rogat utrum sibi ad tanti operis supplementum boni afflueret ubertas, an se circumcingeret, uti in recentibus sæpe accidit, rerum tenuitas. At ille: « Plurimis, inquit, si de temporalibus disputas, bonorum ad explendum abundo omnium copiis, sed quid mihi ex iis solaminis, dum sanctorum pigneribus careo sacrosanctis? » Cumque allegantis modo nonnulla replicaret: « Sed quoniam mihi tibi que orta est hinc fabula, venerabile caput tuum deprecor, latissimo

memoriæ campos percurrendo retracta, ac si quid præuales, præbe unde sitis meæ ardor capiat refrigeria.» Ad hæc admodum attonitus comes primum quidem paululum verba faucibus occludit, deinde : « Quoniam, inquit, nequaquam hæc tui tantum reor petere causa, quin potius multorum commodi gratia, et, ut legimus, plus aliorum quam nostra nos quærere decet opportuna præsidia, tale quale postulas in quadam juris mei Ecclesia thesaurum progenitorum meorum reservavit industria, quo, tua obstrictus dilectione, me exspolio, tibi que hunc liberum concedo. » Fuit siquidem Jesu Christi servus vocabulo Rigomerus, cujus viri leguntur actus et apud nos crebris refulget miraculis, cujus forsitan nec famam acceperas hactenus. Mecum itaque aliquem arcani fidem custodem necnon et religione probatum dirigito. Ego autem ejus assignatione ad usquequo inferendus est locum digno, in quantum valero, dignissimo prosequar obsequio. His auditis vir venerandus quanto tripudiavit gaudio, quamque festive summo Domino tantique boni largitori multipliciter innumeras rependit gratias reticeo, quoniam quidem summorum oratorum poemata his succumbere credo. Deligitur tandem communi consilio frater quidam et bonitate celeberrimus, et hujusmodi negotii, ut ferunt, ordinator peritissimus, comitique longe sub alius operis intimatione associatur. At ubi Cenomanicam urbem ingressi sunt, intimat monacho præfatus comes ut a sui consortio se subtrahat, et quoquo potuerit, ac si eum a se pepulerit, hospitandi gratia divertat ; rebus nocte decoloratis, ad sui suasionem legati se quam celerrime adeat. Hæc verbis ille ; factis haud aliter supplevit iste. Denique ingreditur ille comitatum, familiaribus se aliqua sanctorum loca expetere velle orationis causa simulat, sagmarios demum itemque sufficientem apparatus, prout longioris viæ necessitas postulasset, parari officialibus sub ejusdem noctis articulo imperitat. Finito autem die, cum omnes sui monitis ejus parando opportuna perstreperent, urbs vero omnis peregrinari eum velle opinaretur, rem nimirum subsecuturam nec ullus quidem levissime saltem suspicaretur, clam idem comes accersito secundum significatum fœdus fratre de quo superius dicebamus, una cum eo ecclesiam Rigomeri gloriosi penetrat, custodes quatenus rem oculant, jurejurando obligat ; deinde, suppliciter præmisso oratu, ad glebam quæ sanctissimum prælibati Patris retinebat corpus appropriat ; postremo, patefactis ejusdem glebæ ostiis, sacrosanctos artus inde cum indicibili abstrahens reverentia in scriniis ad hoc opportune paratis transfert, omnique diligentia signat. Cumque hæc agerentur, subito inopina concrepant tonitrua, densissimaque coruscant fulgura, licet paulo ante temperies adesset quam serena. Mex quoque rei procuratores, præter comitem ac monachum, sese hinc subtrahentes, metu cor-

repti, conclamabant priori debere restitui loco sancta pignera, alioquin nequaquam evasuros hujusmodi discrimina. Quæ idcirco, ut credimus, divina egit potentia, quatenus is qui transferri conabatur, solidiori veneraretur et coleretur diligentia. Enimvero paulo post reddito sereno, volente Christo, congrue omnibus quæ res flagitabat dispositis, viri ecclesiam egrediuntur acceptoque itinere eadem die ad usque Andegavense oppidum mira celeritate proficiscuntur. Et, quoniam ipsa eadem die anniversariæ solemnitatis beati Albini episcopi urbis Andegavæ plebs festa recolebat, missæ adipiscendæ voto, sancti thesauri bajuli in basilica ejusdem sancti divertunt, scrinia deponunt, officium cujus causa ædem sacram adierant expetunt, sed quid tunc novi per exanimata nostri Rigomeri membra effecerit Arbiter supremus proferendum quam tacendum videtur gratius. Ut namque hinc paululum ludendo canam :

Virtus tecta parum refert, vitiumque sepultum. Porro autem dum sacrosancta mysteria præstolantur viri, et scrinia, quæ, ut diximus, sacris erant pignoribus ditata, quodam ecclesiæ loco exposita haberentur, protinus quidam paralyticus pene omnis corporeæ valetudinis expers portitoris officio illo adfertur, casuque supra prædicta scrinia orandi gratia nescius quid in se retinerent recubans, plus solito obrigitur, deinde tet incommodi infestationibus agitur, ut sibi vitalem flatum amisisse videretur. Paulo post vero, mirum dictu ! stupentibus qui aderant omnibus, adest inopina salus, ac per mortui membra, viventi medela diu præstolata porrigitur. Quo patrato, dum plebs quæ illuc solemnizandi causa convenerat una cum meliorato ægroto exultaret pro miracule in Domini laudibus ; nullusque rei certitudinem agnosceret, præter comitem ac socios ejus ; ipsi autem timore Fulconis ejusdem urbis comitis, ad quem attinebat et Cenomanensis comitatus, de S. Rigomeri deportatione et ab eo collata ægroto sospitate conticerent penitus, prodigium illud magnifice beati Albini laudibus ascribitur. Verum sancti thesauri latores moras omnes rumpentes, acceptum iter studiose persequentes, sequenti die cœnobium petivere Burguliense. Et quoniam Theodelinum præfatum Patrem illuc suspicabantur, nam sponderat occurrisset, atque adventum eorum opperiri valde sollicitè, apparatus quoque nihilominus tantæ rei sufficientem vigilanter providere ; e sociis aliquem præmittunt, se adesse, itemque cuncta quæ optarant, auctore Domino Christo, gnaviter, sed et ultra quam sperarant, qui intimaret complesse. Quo vir Dei accepto, quanto lætificatus est tripudio, quantoque exhilaratus jubilo, quando id alicujus expediet etiam rhetoris oratio ? Tandem accersitis ejusdem cœnobii fratribus, rem patefecit, atque ut sese ad susceptionem celestis protectionis præpararent supplex imploravit. Illi vero hoc solemnissime exsequentes omni studio receperunt, et

in ecclesia Burguliensi quam decenter exposuerunt, felices hos ponuntiantes quibus tale Deus dirigebat patrocinium.

Interea Pater Theodelinus ipsa eadem hora quodam citissimo accito veredario, negotii totius seriem Malliacensibus fratribus intimavit, quidque ipso in procinctu exceptionis sititæ providendum potissimumque procurandum necessario instaret litteris ordinavit. Cujus Malliacenses nutibus hanstis legatarios circumquaque emittunt, multorum populorum catervas, idemque monachorum et clericorum non minimum cœtum mira agilitate colligunt. Nocte interim illa qua emigrata sacrosanctæ gazæ Malliacensi monasterio erant inferendæ, quidam fratrum in eo quiescens, Barcinous natione, Tezo nomine, immensum luminis splendorem ab Oriente in somnis emergere [vidit], deinde pedetentim omne cœnobii corpus implere, nec multo post innumeram populorum frequentiam undique concurrere, ac mirum nescio quid in eodem lumine suspensam expectare, idemque sibi quasi submurmurando promittere. Et ipsum quidem hactenus beati Rigomeri latebat adventus. Si autem mortalium somnis nostra conjectura digne porrigitur, videtur haud absurde non unius tantum illius diei solemnem lætitiā, quin potius largifluam bonorum omnium affluentiam ac ægrotantium non solum carne, sed etiam animis consolationem, quam ad beati Rignomeri suffragia concurrentibus confert Dominus, portendere optatam. Verum ubi latores superius assignati una cum Theodelino venerando pretiosissimam gemmam Malliacensi insulæ intulerunt, clamor ingens utrinque oboritur, adest sacer conventus fratrum, hinc quoque et inde multiplex frequentia turbarum laudem Domini undique resonantium: ministri necnon, cum crucibus et cereis circumstantibus aliis, humeris ovantes sanctum corpus imponunt, reliqua vero multitudo, flexis poplitibus, Rigomeri gloriosi cum multis lacrymis, oppida licet exoptarent, rogitant patronicum. Tandem sane supplicatione debita completa, antiphonaque imposita, Malliacensi inducunt ecclesiæ jam olim a Domino prædestinata charismata, circumquaque concrepante lætitiā. Et quoniam major ejusdem ecclesiæ crypta infecta adhuc his diebus manebat, in dextra membro componunt omni cum diligentia, quo sanctæ Dei Genitricis ac perpetuæ Virginis habetur et ara.

De miraculis sane deinceps per cum ibidem gestis, quæ tot ac tanta sunt ut ea plene referre nullus hominum, ut aiunt, sufficiat, ad præsens quidem tacemus; si vitam autem Deus dederit aliquantulum longam, quæ vel quanta seniorum probatissimorum assertionem de his accipimus, quolibet sermone, ad laudem Domini nostri Jesu Christi, qui fecit quæ futura sunt, exarare aggrediemur. Terminum autem istic, quoniam et brevitatem nostri ingenii et narrationem paulo amplius quam decuerit forte protelatam mensuramus, terminum, inquam, chartulæ

A posuissemus, nisi adhuc paucula capitula huic ordini necessaria subjungere congruum decrevissemus. Composito igitur sancto Domini loco et ordine prætitulato, adhuc inconcussa perstabat beatissimi Aquitanorum patroni Hilarii basilica, quam præcedenti libellulo ædificavimus coram principis aula. In qua nonnulla patrata feruntur miracula, quæ, dum compendio operam damus, satius ducimus reticenda. Porro vero in sæpe taxato cœnobio, quidam Constantius, cui agnomen erat Brizaldus, proposituræ officio potiebatur, quoniam sæcularium expeditionum industrius apprime putabatur. Hic ergo die quadam Theodelinum patrem conveniens, multitudinem ecclesiarum insulæ omnino exprobrabat, atque conquerendo aliquam earum merito convellendam garriebat. Cujus primum suggestionibus vir Dei resultans, postmodum vero ejus instigationibus addictus, ejus voluntati rem dimisit. At ille inde egressus, multitudinemque virorum colligens ad ecclesiam beati Hilarii accessit, eamque funditus evertit. Quantum nimirum ejus Domino grata fuerit opera, ultio detexit manifeste subsecuta. Namque nec dum penitus corruerat paries ultimus, cum ecce idem præsumptor monachus lethali morbo correptus, de equo cui inderat proruit, denique caduco incommodo est fatigatus. Postremo grandi emenso intervallo parumger cessante morbo respiravit, et quæ erga se gesta fuerat, dum ipse nesciret, a videntibus accepit. Tum itaque publice se peccasse, se gravissimo errasse confessus est; deinde officio famulorum ad monasterium defertur, casus ejus Patri ac fratribus reseratur. Quo audito validus omnes timor corripuit, communique consulto ad locum dirutum aliquos e fratribus Dominum reverentes dirigunt, altarisque lapides et cæmentum quod intactum remanserat caute nimie colligere, atque in monasterio ad se afferre præcipiunt. Illi quidem alacres obaudiunt; isti vero ipsum idem altare in capite designati monasterii in honorem ejusdem sancti Hilarii erigunt. Frater sane ille cujus temeritas locum profligaverat, quatuor quidem, ut aiunt, menses superstes exstitit, nec tamen aliquod doloris levamen adipisci promeruit. Sed et Patri sæpe taxato Theodelino, sicut in prima fronte multa prospera, ita e contrario juxta vitæ terminum nonnulla obviavere adversa. Et primo quidem rerum possessarum creberrima et gravissima damna, deinde suo corpori, ac familiarum amicorum prosperitati pene importabilia ingruerant incommoda; postremo dum ipse noctu decubaret in domo infirmorum, cogente necessitate ægritudinis prævalida, subito evaginatæ gladiis, duo quidam servorum ex sancti Petri familia, quorum alter Hercambaldus, sequens vero Galterius dictus in baptisate ejus filius erat, super eum iruunt, mortem inferre gestiunt omni audacia. Tum autem quam Dominum timuerit idem Pater liquido claruit, dum cervice extra stratum exerta neque veniam

aliquam deprecans, nec verbum aliquod pro ereptione sui protulit, sed ac si mutus regulare silentium custodivit. Tandem vero, donante Domino, qui circumjacebat, horrore nescio quo propulsi evigilantes, fures adesse deprehendunt, effugant, et a timore hominem liberant. Rursus quoque Pictavis e simili discrimine a dissimilibus personis illato mirabiliter divina eripuit dignatio. Præterea multa sibi accidere infestissima, quæ incredibili toleravit sufferentia. Sed exsequamur proposita, omittentes ista. Ea vero tempestate quidam ditissimus vir vocabulo Ainricus multis muneribus, multis blandimentis Patrem Theodelimum circumveniens, ab eo ut ecclesiam ad portum Malliaci construeret impetravit. Impetravit heu proh nefas! et Simoniace edificavit. Sed de hoc satis sit dictum.

Verum dux de quo in superioribus dicebamus cum de Patris Theodelini propectu loqueremur, sexagesimo primo, ut fertur, ætatis anno, regni vero trigesimo septimo, filiis in principatu relictis anno ab Incarnatione Domini et Salvatoris nostri millesimo trigesimo defungitur, atque in Malliacensi claustro honorifice sepelitur. Post cujus decessum quindecim venerabilis Pater Theodelinus annis in corporea carne mansit, atque millesimo ab Incarnatione Domini ac quadragesimo quinto anno Kalendis Januarii apud Burguliense cœnobium sanctis mysteriis initiatus, corpus terris, spiritum reddidit sæculis æternis, Abrahæ, ut credimus et optamus, sinibus locatus, Christi fruitur bonis. Cui succedens vir mansuetissimus et humilis vocabulo Umbertus quindecim annis Malliacense cœnobium sat mode-

stia rexit, atque patientiæ et longanimitatis suæ clarissimum charissimis filiis specimen relinquens, millesimo sexagesimo anno ab Domini Incarnatione vivendi finem fecit.

Post hunc quoque eidem regimini quidam præfuit Goderannus, natione, uti ego accepi, Gallus, alterius quidem monasterii monachus; sed necessario, ut multis videtur, illuc exstitit subrogatus. Nam de eo tenet sermo quod, si rebus tum gestis quando electus est digna imponatur consideratio, vere, secundum viri prudentis assertionem, ipse in tempore iræ factus est reconciliatio. Sed quoniam dum hæc scribimus adhuc humanis interest rebus, ejus ex actibus silentium nobis indicimus, ne adulatoris notam incurramus. Utruma utem amore Domini an odio dignus sit posteris judicandum servemus:

Hic rivulum verbi libuit desigere nostri.

Ne protracta nimis tedio sit pagina doctis.

Alia manu: Et est notandum quod Guillelmus fundator Malleacensis in fine dierum suorum effectus est monachus, et tempus totius vitæ suæ fuit 71 annorum, et obiit ac sepultus in choro dicti loci, anno Domini 1019.

Cum oraculum vatis divinitus inspirati ut laudare Dominum in sanctis ejus atque in virtutibus ejus merito debeat humana propago, adhortetur, quandoquidem holocausta laudis, bono animo emissa aditus quodammodo fit, quo sibi unigenitus filius ostendatur Filius Dei qui passim in divinis lineis aut salutare Dei dicitur, eo quod salvos faciat suos, aut brachium sive dextra: *Cætera desiderantur in codice ms. quo usus sum.*

ANNO DOMINI MLXXIII.

ALEXANDER II

PONTIFEX ROMANUS.

NOTITIA HISTORICA IN ALEXANDRUM II.

(GIACONI, *Vitæ et Gesta Romanorum pontificum et cardinalium*, II, 217.)

Agebatur annus salutis sexagesimus primus supra millesimum, cum, Nicolao II vita functo, ingens seditio de novo pontifice deligendo clerum populumque Romanum invasit. Alii enim, Cæsare Henrico inconsulto, pontificem dicere constituerant. Alii vero more per id temporis in aliquot Romanorum pontificum creationibus usurpato, et Cæsaris voluntate pontificem creari patebant Ruorum caput Hugo Candidus, Tridentinus, presbyter cardinalis tituli Sancti Clementis erat. Cæsar, maximo episcoporum conventu Basileæ habito, auctoribus maxime Giberto Corrigha Parmensi, Cæsarcæ aulae cancellario, Placentino, et

Vercellensi episcopis, Cadaloum Palovicinum, episcopum Parmensem, absentem ad suum episcopatum, summum pontificem designari curavit. Qui, electionis decretum probans, Honorii II nomen accepit, eique Cisalpini omnes episcopi obtemperaverunt. Quæ dum in Germania gererentur, cardinalium et populi Romani pars major, auctore Hildebrando archidiacono qui unus omnium maxime laboravit, Anselmum, de Bædagio nobilem, Mediolanensem, doctrina et vitæ integritate illustrem, Aselntis viri olim in ea urbe primarii filium, tunc episcopum Lucensem etiam absentem, Romanum

pontificem renuntiaverunt. Is, dudum canonicus regularis in monasterio Lateranensi factus, ex eo ordine ad Ecclesiam Luccensem promotus fuerat. Lucca accitus, Romam illico venit; ubi antequam Cadalous ut consecraretur accederet, pridie Kal. Octobris, die Dominico, in basilica Sancti Petri, ab episcopis cardinalibus inauguratus, Alexandri II appellationem sibi imposuit, seditque, Cæsare Henrico IV, annos undecim, menses sex, dies viginti duos.

Hæc audiens Cadalous, imperatorem Augustæ Vindelicorum adiit, et insignia pontificalia, illi ab Urbe transmissa, usurpans, se pontificem maximum appellabat, et bellum contra Alexandrum adornans, in Italiam venit, et haud contemendis Longobardorum copiis comparatis, armata manu Romam, ut apostolicam sedem vi consequeretur, accessit. Cui Cincio quodam nobili Romano, Stephani præfeti filio, urbs Leonina, arx S. Angeli, pons Milvius prodita fuere, quæ valido præsidio ab eo munita eunt. Cadaolo superveniente, in pratis Neronianis gravis pugna committitur, qua multi utrinque cecidere; pars tamen Cadaloi prævalere visa est, plurimis Alexandrinorum cæsis. Alexander tum Laterani armato præsidio se continebat. Superveniens interim dux Gothefridus, ambas partes discedere ab armis jussit, suasitque ut controversia, non ferro, sed jure finiretur. Quievère aliquantis per factiones Alexander, media Quadragesima anni 1062, synodo episcoporum Laterani coacta, Cadaloum excommunicavit. Cadalous, Parmam reversus, idem cum consentientibus episcopis adversus Alexandrum fecit, majorique exercitu coacto, anno qui secutus est, ad urbis oppugnationem rediit. At vero, erupentibus Romanis cum Gothefridi duobus copiis, tantus terror Honorianis invasit ut omnes in fugam acti sint, et paulum abfuerit quin Cadalous, a suis desertus, in hostium potestatem veniret, quem Cincius, facto cum suis cuneo, per media civium agmina, ægre in Hadriani arce perduxit. Ubi aliquandiu cum obsassus et nullam sibi libere abeundi facultatem esse videret, trecentis argenti libris Cincio persolutis, incolumis dimissus est. Cum magnas urbi duplici oppugnatione calamitates intulisset, turpi fuga cum paucis aliquot actus, Parmam rediit, et pontificalia munia usurpabat. At vero cum schisma in longum protraheretur, actum est ut Mantuæ concilium indiceretur in Quadragesima proxima, anno Domini 1064.

Advenere ex Germania Vanno, archiepiscopus Coloniensis, cui regni administratio et pueri imperatoris tutela ab imperii principibus, matre Aguele exelusa, commissa fuerant, et Vincelaus Altaichii episcopus, Annalium Baiorum scriptor, multis episcopis cemitati, et ex Italia episcopi et abbates multi; ad quod Alexander cum cardinalibus accessit. Honorius ad Aquas Nigras subsistens, eo accedere recusavit, nisi ex officio suo synodo præesse permetteretur, cujus superbiam et pertinaciam cuncta synodus damnans, eum quod ve-

nire gravatus esset pontificatu privavit, et Alexandrum, ut legitimum pontificem, complectitur. Qui objecta sibi Simonie, et adversus Cæsarem cum Normannis conspirationis, crimina diluit, Tum ab omnibus episcopis, et præsertim Longobardis, qui ejus creationem maxime oppugnaverunt, ut verus Christi vicarius veneratur; quos blandissime allocutos, sibi amicissimos, et fidos dimisit. Rebus omnibus ex sententia compositis, et Mantuana synodo absoluta, Alexander Romam versus iter cepit; Cadalous Parmam. et alii ad urbes suas reversi sunt. Atque hac ratione, archidiacono Hildebrando præcipuo auctore, Romana Ecclesia in creatione pontificum suam libertatem recuperavit. Alexander, Romam rediens, Lucæ tandiu subsistit quod archidiaconus Romæ res Normannorum tumultu turbatas componeret.

Lucæ ecclesiam, cujus antea episcopus fuerat, dedicavit, et multis privilegiis exornavit. Quo anno Hugo Candidus cardinalis, totius schismatis auctor, pœnitentia ductus, veniam suppliciter ab Alexandro petiit et impetravit.

Anno salutis 1065, rebus omnibus Hildebrandi diligentia in urbe pacatis, Alexander Romam rediit cujus suasu Hildebrandus, Gothefridi ducis et Mathildis comitissæ auxiliariis copiis fretus, quæ schismatis tempore Normanni in Campania de Ecclesia Romana vi abstulerant, recepit, pacemque cum iis renovavit, et ipsorum dux Robertus Guiscardus principatus sui possessionem beneficiario jure ab Alexandro secundo, quemadmodum etiam a Nicolao secundo etiam tum primum fecerat, suscepit; pontifex postea in Campaniam profectus, Cassini aliquot monachos Cassinates variis dignitatibus, etiam cardinalatu, Hildebrandi rogatu, exornavit. Apud urbem Melphim primum, post schisma, concilium alterum Laterani in urbem reversus celebravit. Petrum Damiani Ostiensem episcopum ad imperatorem Henricum IV cum legatione misit, ne legitimam uxorem, pellice inducta, sine causa ejiceret. Eundem imperatorem ad satisfactionem Romam vocavit pro labe Simoniacæ sibi objecta, quippe qui episcopatus et abbatias plus offerentibus et hominibus his honoribus indignis vendidisse diceretur. Carolum episcopum Constantiensem, de Simoniacæ labe convictum in synodo Moguntie coacta, episcopatu ejici jussit; Robertum Augiensem abbatem, ejusdem criminis reum, opera Hugonis abbatis Cluniacensis legato apostolico privante. Cassinatem ecclesiam, ab abbate Desiderio a fundamentis ædificatam, magno Italiae episcoporum et procerum numero congregato, Kal. octobris anni 1061 multa cum solemnitate dedicavit. Interfuerunt tantæ celebritati pontifex cum cardinalibus, archiepiscopi, episcopi XLIV, et totius Apulie et Calabriae proceres.

Eidem cœnobio pontifex monasterium Palladium Romæ et Tarracinam concessit. Anno qui secutus est pontifex aliud Laterani concilium quintum egit in quo episcopos aliquot et abbates Teutonicos, de

Simolaca labe convictos, damnavit, et legatum A ad eam reprimendam misit Hugonem abbatem Cluniacensem. In sequentis anni synodo alia Lateranensi, quæ sexta fuit earum quas ab eo congregatas constat, aliquot prælati honoribus exuti sunt. Gibertus Corrigia Parmensis, olim imperialis aulæ cancellarius, rogatu Augustæ Agnetis, archiepiscopus Ravennas ab Alexandro papa, quanquam fere invito et relu-

ctante, consecratus est, cum quanta mala Dei Ecclesiæ eum illaturum esse vir sanctus præserget. Et haud longe post, festis paschalibus celebratis. Alexander papa, senio confectus, Romæ in palatio Lateranensi beato sine quievit. Cujus corpus in basilica Constantiniana, cujus olim canonicus fuerat et in qua eundem ordinem collapsum restituerat, sepultum est. Non vacavit sedes.

NOTITIA HISTORICA ALTERA.

(MANSI, *Concilia generalia*, tom. XIX, pag. 939.)

Alexander, patria Mediolanensis, episcopus Lucensis, antea Anselmus nuncupatus, post tres menses interregni, a cardinalibus sanctæ Romanæ Ecclesiæ legitimo ritu pontifex Romanus hujus nominis secundus electus est anno Christi 1061, tempore regnantis Henrici IV. Cum obitus Nicolai papæ innotuisset, comites Tusculani et Galeriani aliique Romani proceres, propter fœdus cum Nortmannis initum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus infensi, habita pseudosynodo Basileensi, comitem quemdam Galeriarum deputarunt, qui coronam auream et insignem patriciatus titulum, ad regem Henricum deferens, pro Romano pontifice ex Longobardia eligendo sollicitaret. Cardinales, circumventionem eorum cognita, idem præstiterunt, et ad eundem regem Stephanum cardinalem presbyterum, quondam Cluniacensis cœnobii monachum, ablegarunt. Qui cum, regis ministris obstantibus, contra jus gentium ad colloquium regis non admitteretur, rediit ad suos, quidque sibi evenisset coram omnibus exposuit. Facta relatione, circa Kalendas Octobris cardinales pontificem elegerunt. non quem vellent, sed quem regi gratum fore putabant: nimirum Anselmum, patria Mediolanensem, episcopum Luccensem, regis familiarem, aulæque regis quasi alumnum et domesticum. Sed quid accidit? Audita electione Anselmi, quæ inscio et inconsulto rege contigisset, conclamata est ab omnibus in aula regis injuria regi illata. Hortatu ergo Guiberti Parmensis cancellarii, duo episcopi publico concubinato infamati cum Gerardo illo Galeriarum comite et sacrilego prædone, quem Nicolaus in Romano concilio excommunicaverat, ipso festo Simonis et Judæ convenientes, Cadaloum Parmensem episcopum jam antea excommunicatum elegerunt, novumque schisma concitarunt. Petrus Damiani schismaticum per litteras increpavit, sed tantum abest ut homo pestilens litteris Petri exterritus cessaret, ut etiam ipse turpissimus turpissime viveret, aliisque turpiter viventibus conniveret. Cumque ea re incontinentium clericorum omnium animis sibi conciliaret libidinique frena laxaret, dicti sunt Cadaloitæ, qui antea Nicolaitæ dicebantur.

Alexander Hildebrandum, statura quidem par-

vum sed viribus ingenii et gratia Spiritus sancti admirabilem, ex archidiacono creavit cancellarium cui universæ Romanæ Ecclesiæ administratio ex officio committeretur. Cadalous, corruptis auro proceribus Urbis, Romam armata manu ingredi tentavit: sed repulsus magna sui confusione ad propria revertit. Cumque hæc omnia fierent studio, instinctu et opera istius Guiberti principis, quem imperatrix cancellarium fecerat, singulari Dei consilio accidit ut sancto Annoni Coloniensi archiepiscopo (qui Henricum regem puerum jam annorum decem a matre Agnete imperatrice subduxerat, blanditiisque delinitum, cæterorumque Germaniæ principum obsequio frequentatum et cultum, educandum retinuerat) regis custodia et regni administratio, habitis desuper comitiis, demandaretur. Hanc potestatem consecutus, ad res Ecclesiæ componendas atque schisma novum plane extirpandum contulit se in Italiam, et Romam usque pervenit. Inde in Germaniam reversus, hortatu Petri Damiani in præsentia regis episcoporum Germaniæ et Italiæ synodum convocavit: qua, post disputationem inter Romanæ Ecclesiæ defensorem et advocatum regium habitam, omnium acclamatione Cadalous pseudopontifex est damnatus, Alexandri autem electio comprobata. Quod cum Patres Mantuani concilii, cui Anno Coloniensis legatione regis nomine functus inter fuerat, sua sententia confirmassent et schismaticus secundo Urbem infeliciter expugnare tentasset, tandem pseudopontifex a schismate recedens, petita et obtenta venia Alexandro, paucis post diebus malam mortem incurrit. Augusta quæ nefariæ Cadaloi promotioni faverat, pœnitentiam actura Romam venit ad limina apostolorum, seque non tantum imperio, verum etiam sæculari cura et honore totam abdicavit. Alexander pontifex sedem apostolicam quiete adeptus, legationem misit ad Eduardum regem Angliæ pre Wulstano Wigorniensis Ecclesiæ episcopo eligendo. Petrum Damiani ablegavit in Gallias propter angustias quibus Cluniacenses monachi affligebantur; eundem misit Florentiam ad schisma ibidem conflatum denuo componendum.

Hæresim Nicolaitarum, qui clericorum conti-

nentium conjugia pertinaciter defendebant, per Damianum confutavit et eradicavit. Incestuosorum vero hæresim, quæ auctoritate Justiniani imperatoris asserebat, eadem ratione qua in successione numerandos esse gradus consanguinitatis, non tantum per epistolam Petri Damiani, verum etiam duobus pluribusque Romæ habitis conciliis impugnavit. Contra novos hæreticos hoc tempore emergentes, qui docebant episcopatus a principibus laicis absque crimine Simonie licite emi posse, quosque Petrus Damiani scriptis suis graviter insectatus est, decretum edidit quo omnis beneficii ecclesiastici venditionem et emptionem interdixit.

Per Godefridum Tuscie marchionem, Romanam Ecclesiam liberavit a Nortmannis: cum jam Richardus Nortmannorum princeps Aquinum usque victor pervenisset, Urbem proxime invasurus, ut a pontifice imperatoris insigne consequi posset. Ad Guillelmum comitem Nortmannie, quem Edwardus, virgo virginem habens uxorem Editham, nulla prole relicta, successorem regni constituerat, misit vexillum, ut Haroldum tyrannum Anglie regnum occupantem post obitum sancti Edwardi regis expelleret, atque ut legitimus successor eodem regno potiretur. Pro componendis seditionibus per Simoniacos et fornicarios clericos exortis, legationem misit ad Mediolanenses. Decreta auctoritate apostolica ipsis præscripta infra subjunguntur. A Guilielmo comite Burgundie, et compluribus Francorum nobilibus, pro defendenda Romana Ecclesia, quoties opus erat, juratam promissionem accepit. Usus mitræ, laicis hætenus inconcessum, Vratislao duci Bohemorum concessit. Henricum regem, qui juvenili furore Ber-

A tam conjugem repudiare parabat, per Petrum Damiani apostolica legatione a proposito revocavit. Argentinensem episcopum, Guarnerum nomine, ob crimen Simonie episcopatu privavit. Cum Moguntino et Bambergensi de Simonie crimine accusatis sanctum Annonem ad se venientem, et pro reis episcopis intercedentem, honorifice excepit, brachio sancti Cæsarii donavit; ejusque favore, citra numerum acceptionem, ut cum injuria pontificis suspicatur Lambertus, prædictos absolvit. Per legatos a latere suo in Angliam missos in concilio Wintoniensi Stigandum, Cantuariensis Ecclesie invasorem, deposuit; Lanfranco eidem subrogato duplex pallium concessit. Petrum Anagninæ civitatis episcopum, ad Michaelem VII, Orientis imperatorem, apocrisarium misit; unde eundem imperatorem cum Romana Ecclesia communionem conjunctum fuisse aperte colligitur. Basilicam Sancti Benedicti in monasterio Casinensi ipse in præsentia omnium cardinalium dedicavit. Henricum regem, quem propter Simoniacas abbatiarum et episcopatum nundinationes, aliaque plura delicta, Saxones et principes imperii apud pontificem accusaverant, quemque sanctus Anno, abdicata hanc ob causam regni cura et administratione, ab impietate et sacrilegiis apud eundem pontificem graphice descriperat, per litteras Romam citavit: verum morte præventus, causam regni successoris dijudicandam reliquit. Mortuus est pontifex, miraculosa dæmonis expulsionem et claudi hominis cura celeberrimus, Romæ, decimo Kalendas Maii, anno 1072, cum sedisset annos undecim, menses sex, et dies viginti duos.

NOTITIA DIPLOMATICA.

(Jaffe, *Regesta pontificum Romanorum*, pag. 389.)

In Alexandri II bullis (quarum signa chronologica D haud raro sunt depravata) hæc insunt sententiæ: **MAGNUS DEUS NOSTER ET MAGNA VIRTUS EJUS; — DEUS NOSTRUM REFUGIUM ET VIRTUS; — EXALTAVIT ME DEUS IN VIRTUTE BRACHII SUI.**

Teste subscripserunt:

- Bonifacius episcopus Albanensis* (27, 49).
- Petrus Damianus episcopus Ostiensis* (27, 49).
- Joannes episcopus Portuensis*, (27, 29).
- Leopertus episcopus Portuensis* (49).
- Mainardus S. Rufinæ episcopus* (27).
- Hubaldus episcopus Sabinensis* (27, 49).
- Joannes episcopus Tusculanensis* (27).
- Desiderius presb. card. rom. Eccl. et abbas S. Benedicti* (27).
- Joannes, qui et Minutus, card. tit. S. Marie trans Tiberim* (49).

Stephanus vocatus cardinalis (49).

Hildebrandus S. R. E. archidiaconus (27, 29).

Scriptæ bullæ sunt per manum:

Rainerii scriniarii et notarii sacri palatii (13, 33).

Guinixonis notarii sacri palatii sanctæque R. E. (26).

Stephani notarii regionarii et scrinarii S. R. E. (29).

Octavii scriniarii et notarii sacri palatii (51, 52).

Joannis notarii et regionarii ac scrinarii s. sed. apost. (58, 59).

Date,

Mense januario 1063:

Per manum: *Mainardi s. Ecclesie Silvæ Candidæ episcopi et apost. sed. bibliothecarii* (8, 10).

A Januario 1063 ad Januarium 1069:

Per manum: *Petri bibliothecarii* (9, 25, 26, 29).

Petri bibliothecarii S. R. E. acolythi A vice domini Annonis Coloniensis archiepiscopi et ipsius S. R. E. archicancellarii (11).

Petri S. R. E. subdiaconi et cancellarii vice domini Annonis Coloniensis archiepiscopi et sed. apost. archicancellarii (13, 14, 24, 32, 33, 47).

Petri S. R. E. subdiaconi atque bibliothecarii (27, 31, 34, 35, 50, 53, 55, 57 bis, 59, 60, 62).

Rembaldi subdiaconi (48).

Petri clerici fungentis vice Petri S. R. E. subdiaconi et bibliothecarii (61, 63, 67).

A Januario ad Junium 1070:

Per manum: *Petri clerici fungentis vice Petri S. R. E. cardinalis et bibliothecarii (71, 72, 73, 75).*

Ab Octobri 1070 ad Martium 1073:

Per manum: *Petri S. R. E. cardinalis presbyteri & bibliothecarii (76, 77, 78, 80, 81, 87, 88, 89, 90, 145).*

ALEXANDRI II

PONTIFICIS ROMANI

EPISTOLÆ ET DIPLOMATA.

I

Alexandri II Epistola ad Mediolanenses contreraneos suos. — Excitat eos ad virtutum exercitia.

(Anno 1061.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 941.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, omnibus Mediolanensibus clero et populo salutem et apostolicam benedictionem.

Divini iudicii dispositione provisum est ut Mediolanensis Ecclesiæ filius, et Ambrosianis uberibus sublactatus, ad famulatum apostolicæ sedis indignus ascenderem ac matri omnium Ecclesiarum pastoralis curæ sollicitudine deservirem. Unde cum totius universalis Ecclesiæ cura nobis non levis incumbat, propensius circa vos ipsa natura nos provocat esse pervigiles: ut unde nos constat originis duxisse primordium, ibi etiam majoris ad æternam salutem habeamus sollicitudinis incrementum. Nam et ignis ea primum ligna conflagrat ex quibus oritur, et fons ante omnia illas terræ venas infundit ex quibus fluens derivatur. Unde vos, dilectissimi, internæ dilectionis studio cohortans, rogo, ut ad cælum se vester spiritus erigat, deceptorum terrenarum rerum et caduca lucra contemnat, ab amore cœnosi hujus mundi se prudenter expediat, ad Creatoris sui desiderium medullitus inardescat. Estis enim, sicut beatus dicit apostolus, *gens sancta, populus acquisitionis: ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit ad admirabile lumen suum (I Petr. II)*. Quibus ergo hæreditas incontaminata, immarcescibilis, conservatur in cœlis: absit ut eorum mens per amorem rebus sit involuta terrenis.

Plane, quia etiam vulgaribus loquimur, vulgatum Scripturæ testimonium libentius exhibemus. Mementote itaque, fratres mei, quod in oratione Domi-

nica dicitis: *Pater noster, qui es in cœlis (Math. vi)*. Quem itaque Patrem vocamus, ad ejus hæreditatem tota mentis concupiscentia festinare debemus. De terrena porro hæreditate scriptum est: *Hæritas, ad quam in principio festinatur, in novissima benedictione carebit (Prov. xx)*. Cur ergo, cum dicimus: *Pater noster*, præsto subjungimus: *Qui es in cœlis*, et non potius, qui es in terris, videlicet que nobis notiores sunt; sive, qui es in aquis, aut in abyssis, cum ubique Deus sit, nihilque ab ejus præsentia vacuum sit? sed cum dicimus: *Pater noster*, idcirco addimus: *Qui es in cœlis*, ut ad illam cœlestem hæreditatem sese noster animus erigat atque, in tam sublime germen adsitus ut sit hæres Dei, terrena quælibet ignobilitate non requirat. Enim vero Pater fidei, Abraham, plures habuit filios, sed solus ille nobilis, qui fuit uxoris; qui vero ex concubinarum sunt ignobilitate suscepti, paternæ hæreditatis successione leguntur exclusi. Porro autem, dum eos aluit Abraham, omnes dicebantur filii Abraham; at vero, cum testamentum venit, qui esset legitimus hæres, qui fieri deberet ex hæres patenter ostendit. Nam, Scriptura testante, dedit Abraham omnem hæreditatem filio suo Isaac; filiis autem concubinarum dedit munera, et segregavit eos a filio suo Isaac (*Gen. xxv*).

Ecce itaque omnes dicebantur filii, sed non omnes hæreditatis paternæ sunt jura sortiti. Sic profecto fratres quamplures sunt hodie Christiani professionis titulo decorati, qui videlicet in Christi hæreditate nequaquam merentur ascribi: et nunc quidem paterno vocabulo gloriantur, sed nequaquam ad hæreditanda paterna bona perveniunt, quia, velut spurii, non cœlestia, sed terrena ignobilitate concupiscunt. Vos autem, dilectissimi, membra mea,

viscera animæ meæ, sic satagite per viam mandati A
coelestis incedere ut mens nostra merito semper
debeat de sancta consanguineorum suorum conver-
sione gaudere. Speramus autem in eo qui de Vir-
gine dignatus est nasci quia, nostri ministerii tem-
pore, sancta clericorum castitas exaltabitur, et in-
continentium luxuria cum cæteris hæresibus con-
fundetur. Omnipotens Deus, dilectissimi fratres mei,
ab omnī vos pravitate custodiat, et per justitiæ semi-
tam ad cœlestia vos regna perducat.

II.

*Alexandri II epistola ad Landulfum et Arialdum
clericos. — Non ita esse indulgendum perjuris ut
perjurandi detur occasio.*

(Fragmentum. — Anno 1061.)

[MANSI *Concil.* XIX, col. 980.]

Possumus in perjurio aliquo crimine lapsis mi- B
sericordiæ manum porrigere, sed non debemus ad
futuræ perditionis exemplum licentiam dare.

III.

*Alexandri II epistola ad Heraldum Norvegiæ regem
— Hortatur eum ad obediendum Adalberto Ham-
burgensi archiepiscopo.*

(Anno 1061.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 942.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, HA-
BALDO Nortmannorum regi salutem et apostolicam
benedictionem.

Quia adhuc rudes in fide existitis et in ecclesias-
tica disciplina quodammodo olaudicatis, oportet nos,
quibus totius Ecclesiæ est commissum regimen, di-
vinis admonitionibus vos frequentius visitare. Sed
quia ob longarum difficultatem viarum per nos hoc C
agere minime valemus, sciatis nos Alberto [Adal-
berto] Bremensi archiepiscopo vicario nostro hæc
firmiter commisisse. Prædictus itaque archiepisco-
pus legatus noster suis nobis est conquestus episto-
lis quod episcopi vestræ provinciæ aut non sunt
consecrati, aut data pecunia contra Romana privi-
legia quæ suæ ecclesiæ sibi que data sunt in Anglia
vel in Gallia pessime sunt ordinati. Unde ex aucto-
ritate apostolorum Petri et Pauli vos admonemus
ut, sicuti apostolicæ sedi reverentiam subjectionis
debetis exhibere, ita præfatam venerabili archiepi-
scopo vicario nostro et vice nostra fungenti, vos
vestrique episcopi impendatis, etc.

IV.

*Alexandri II epistola ad episcopos Daniæ. — Præci-
pit ut Edbertum, episcopum Farriensem, ab Adal-
berto, archiepiscopo Hamburgensi, per triennium
ad synodum vocatum, inducere ad inobedientiam
desistant.*

(Anno 1061.)

[ADAMI *Gesta Hamburg. Pont.*, apud PERTZ, *Monum.
Germ. hist.*, Script. tom. VII, p. 365.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, om-
nibus episcopis in regno Danorum constitutis apo-
stolicæ sedi et nostro vicario obedientibus, salutem
et apostolicam benedictionem.

Adalbertus, Hammaburgensis archiepiscopus ve-
nerabilis, vicarius noster, litteris et legatis suis con-

questus est quod quidam Edbertus, Farriensis epi-
scopus, multis criminibus involutus, ad synodum
suam per triennium vocatus, venire contempserit;
quod quia consilio quorundam vestrorum dicitur
esse factum, mandamus et apostolica auctoritate
præcipimus, ut ab hujusmodi recedatis omnino con-
silio, eumque ad audientiam prædicti fratris nostri
ire admoneatis, quatenus post factam examinatio-
nem canonice judicetur.

V.

*Bulla Alexandri papæ II pro stabilitate bonorum
Rivipollensis monasterii contra cujusvis personæ
infestationem.*

(Anno 1062.)

[COCQUELINES, *bullarum Collectio*, tom. II, p. 4.]

ALEXANDER episcopus, servus, servorum Dei, fra-
tribus in Rivipollensi cœnobio sub Dei Genitricis
tuitione degentibus, salutem et apostolicam bene-
dictionem.

Quoniam, divina favente clementia, cum aposto-
licæ sedis regimine cunctarum Ecclesiarum sollici-
tudo nobis incumbit, idcirco justis petitionibus quo-
rumcunque fidelium nos convenit annuere, et ad no-
stræ pietatis auxilium confugientes auctoritatis apo-
stolicæ clypeo munire. Quocirca dilectionis ac fra-
ternitatis vestræ litteras per fratrem S. suscipientes,
et quod in eis expetere videbamini diligentissime
perpendentes, quoniam justam petitionem et aucto-
ritate nostra ad perficiendum non indignam judica-
vimus, vestris petitionibus acquiescere non recusavi-
mus. Unde vos debita charitate monemus ut profes-
sionis sanctæ propositum, quod Deo aspirante susce-
pistis, pro viribus semper custodiatis, nec ab illo in
neutram partem ullo modo deflectatis. Episcopos au-
tem, comites, principes, magistratus, et potentes
vestra vicinia incolentes, paterna sollicitudine commo-
nemus ut vestri cœnobii semper in omnibus adjuto-
res, defensores ac propagatores existant, et quoscun-
que contrarios, vel ad nocendum avidissimos esse
viderint, digna censura coerceant, quatenus et a Deo
retributionem percipiant, et apostolicæ simul ac no-
stræ benedictionis participium habeant. Illos vero
qui prædia, quæ vobis jure debentur, dono abbatum
non satis digne præsentium, seu rapina, vel inva-
sione, sive qualicunque injusta occasione possidere
videntur, auctoritate apostolica convenimus, et insu-
per interminando mandamus ut illa nequaquam reti-
neant, sed sicut Dei esse noscuntur, ita Deo quanto-
cius reddere studeant. Quod si postquam hanc nostræ
paternitatis interminationem audierint, infra sex
mensium spatium reddere distulerint, sciant se a to-
tius Ecclesiæ corpore separandos, et perpetuæ ex-
communicationis jaculo feriendos, donec respiciant
et digna pœnititudine satisfaciant. Porro commone-
mus et apostolica simulque canonica auctoritate præ-
cipimus ut nullus amodo et deinceps vestri cœnobii
regimen per Simoniacam hæresim obtineat, nec qua-
licunque ingenio ante vel post acceptum honorem per
pecunias locum abbatis arripit. Quod qui præsum-

pserit, quandiu retinere tentaverit, telo justissimæ damnationis subiacebit. His igitur vestri voti peractis, hortamur dilectionem vestram ut semper ad meliora proficere studeatis, et pro nobis ac totius Ecclesiæ statu intentissimas et assiduas preces indesinenter ad Deum effundere non negligatis, quatenus divinæ protectionis et apostolicæ benedictionis participes esse valeatis. Amen.

Data XII Kal. Junii, anno millesimo sexagesimo tertio Nativitatis Christi, indictione xv.

VI.

Alexandri II epistola ad Suenonem regem Danorum. — Exigit censum a Suenone Danorum rege, quem majores ejus persolvere consueverunt.

(Fragmentum. Anno 1062.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 943.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, B SUENONI regi Danorum.

Quapropter prudentiam tuam admonemus ut censum regni tui, quem prædecessores tui sanctæ apostolicæ Ecclesiæ persolvere soliti sunt, nobis et successoribus nostris transmittere studeat, ita tamen ut non, sicut oblatio, in altari ponatur, sed, ut supra diximus, tam nobis quam successoribus nostris, ut certius approbetur, præsentialiter offeratur.

VII.

Alexandri II epistola ad Gervasium Remensem archiepiscopum. Mandat ut monasterium Corbeiense a Guidonis Ambianensis injuriis tueatur.

(Anno 1062-3.)

[MABILL. *Annal. Bened.* IV, 623.]

ALEXANDER GERVASIO.

Clamor ad aures nostras perlatus est super Ambianensi episcopo Guidone quod, contra decreta sedis apostolicæ, monasterium Corbeiense frequenter inquietet, habens, prout sibi videtur, ad sui defensionem decreti verbum: « Nisi quantum canonicus ordo permittit. » Quod si bene perpendat, inveniet privilegii auctorem hoc dicto præcedentia sequentiaque minime infirmasse. Esset quippe ridiculosum, si quæ prius corroboraverat ipse etiam violanda mandaret. Unde tibi apostolica mandamus auctoritate ut, quia illum monasterium specialiter sub protectione sedis apostolicæ fovetur, tuæ fraternitatis diligentia defensetur. Nam, sicut te specialiter ulnis charitatis amplectimur, sic te quæ nostri juris specialiter esse videntur diligere mandamus. D Igitur episcopus et ablata altaria loco restituat et ab omni inquietudine monasterii desistat. Quod si noluerit, et decretum apostolicæ sanctionis irrumpere tentaverit, fretus apostolica auctoritate ei episcopale officium interdicat. Abbati vero quem suspendit officium suum restituat, et in omnibus negotiis suis auxilium tuæ protectionis exhibeat. Vale.

VIII.

Alexander II papa confirmat canonicam in Pisana ecclesia erectam, et bona ad eam pertinentia.

(Anno 1063.)

[COCQUELINES, *Bullarum, privilegiorum ac diplo-*

matum Romanorum pontificum amplissima collectio. Romæ 1739, 8, tom. II, pag. 4.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, GERARDO venerabili canonico, salutem et apostolicam benedictionem.

Ad apostolicæ sedis speculam sublimati, et ad sollicitudinem et curam omnium Ecclesiarum non nostris meritis, sed divina solummodo dignatione promoti, oculos discretionis manusque consilii debemus avidius extendere, ubi piæ religionis exercitia et sollicitudinis ecclesiasticæ instantiam comperimus fore. Proinde justæ petitioni tuæ, quam respectu supernæ remunerationis super incolumitate ecclesiæ Sanctæ Mariæ, quæ Pisanæ civitatis dignoscitur principalis, audientiam nostræ approbavimus allatæ, auctoritatis nostræ patrocinium consulentes exhibemus, et ut magis magisque pristinum devotionis tuæ augeatur studium, benignissime exhortamur. Igitur, juxta sinceræ petitionis tuæ affectum, canonicam supradictæ ecclesiæ quam tenes, sibi que juste pertinentia omnia, et quidquid a te juste acquisitum, vel Deo consentiente acquirendum est, apostolatus nostri auctoritate et per hujus nostri privilegii paginam confirmamus, per omnia quidem interdicentes ut neque imperator, neque marchio, neque episcopus, neque cujuslibet ordinis homo, præfatas res agere vel causare, seu per aliquod ingenium præsumat diminuere. Quod si huic nostræ confirmationi aliquis ex his quos supra memoravimus debitæ obedientiæ non inclinaverit, et supra dictis rebus contemptor apostolicæ C sedis aliquo modo nocere præsumpserit, condignæ excommunicationis gladio feriendum et a communionem sanctæ Ecclesiæ se omnimodis noverit esse separandum, et insuper viginti libras auri, medietatem cameræ nostræ et medietatem tibi, sciat esse compositurum.

Datum Luccæ per manus Mainardi sanctæ Ecclesiæ Candidæ cardinalis, apostolicæ sedis bibliothecarii, anno Dominicæ incarnationis 1063, indictione i.

IX.

Bulla Alexandri papæ II pro ecclesia Sancti Donati Luccensi.

(Anno 1063.)

[FIORENTINI, *Memorie della gran contessa Mathilda,* Documenti, p. 38.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis ordinariis S. Luccensis ecclesiæ dedicate in honorem S. confessoris Donati in perpetuum.

Quoties a nostra mansuetudine illa postulatur quæ a recti itineris ratione non deviant, non solum deneganda non sunt nostris fidelibus, verum etiam prompta et benevola sunt largitione concedenda; et si erga laicorum personas, in quantum justitiæ ratio non contradicat, munificos et largos nos esse oportet, quanto magis erga devotum clericorum ordinem strenuos concedet esse, ut justis remunerationibus eorum recompensemus labores, qui assidue in Dei vinca nostri cooperatores inveniuntur. Qua-

propter ego Alexander, sanctæ Romanæ Ecclesiæ divina providentia pontifex et episcopus Luccensis Ecclesiæ, pro vestro qui supra memorati estis servitio, et benevela erga nos dilectione per hoc apostolicæ sedis privilegium concedo et confirmo vobis præmemoratis unam petiam de terra Luccensis nostri episcopatus, sitam juxta præfatam ecclesiam S. Donati, cum casa, et horto, et omni suo ædificio, et intratoriis, et egressionibus ejus, et cum omnibus rebus quæ ibi sunt aut quas in antea tibi Dominus dederit: tenentem scilicet ambo capita unum latus in terra domini regis, aliud vero latus in muro præfatæ ecclesiæ, et in terra quæ fuit Leonis et Germanorum: cum eo videlicet ordine ut libere et quieti ipsi et successores eorum cum omnibus suis cohabitantes in dictam terram, et casam, et cum omnibus quæ prædiximus integre teneant et possideant, et ibi habitent, remota omni molestia, et inquietudine nostra nostrorumque successorum, qui voluimus et firmiter constituimus ut non solum illi nostri præfati Dei, et illorum successores cum omnibus suis cohabitatoribus, sicut dictum est, habeant, et teneant, et habitent memoratam terram, et casam cum omni suo ædificio, et intratoriis, et egressionibus, atque omni pertinentia sua, velut superius dictum est; sed etiam similiter omnes illi qui in dicta nostra ecclesia ordinati fuerint, et ibi communem vitam ducere voluerint et canonicè vixerint, et obediunt, et rectam fidem portaverint, et non inique insidiati fuerint mihi meisque successoribus. Si quis autem ordinarius de sæpe dicta ecclesia deinceps in antea Dei judicio de hoc sæculo migraverit, et talis clericus a vobis inventus fuerit qui moribus et officio utilis videatur prædictæ ecclesiæ, et canonicè vivere promiserit, illum talem constituimus et omni stabilitate confirmamus ad vivendum regulariter sine mala intentione ordinari a proprio episcopo in loco defuncti absque pretii acceptione, nullaque venalitate pro prædicta ordinatione jam dictis clericis irrogetur, vel alicujus pretii illatio ab eis exigatur, si tantum pro obedientia quam suam debent exhibere episcopo per singulos annos si a suo præsule moniti fuerint semel et una vice aut ad domnum papam Romam cum eodem episcopo unus eorum pergere debeat, vel, si necesse fuerit, ultra montes ad regem, scilicet si ipse episcopus stipendium itineris eis largitus fuerit; ut autem hæc nostra decreta, quæ de me et meis successoribus superius dicta sunt, firmiter in perpetuo maneant, volumus et decernimus, atque cum omni firmitate constituimus, ut nulli liceat ea unquam malo ordine infringere aut violare; unde si quis episcopus aut quilibet magna parvaque persona memoratam petiam de terra cum casa et omni suo ædificio, et intratoriis, et egressionibus ejus, et cum omnibus rebus quæ ibi sunt, aut quas in antea ibi Dominus dederit, atque cum omni pertinentia sua ab eo ministerio, et quæ ad quod eam concessimus subtraxerit, vel malo ordine tulerit aut invaserit, seu de ordinatione cleri-

corum aliter quam dictum est fecerit, componant auri optimi libras centum, medietatem cameræ domni regis, et medietatem illis quibus injuria illata fuerit, et insuper perpetuo anathemate inretitus omni maledictione subjaceat. Ut autem hæc verius credantur, manu propria subscribentes hanc paginam roboramus.

(*In circulo*: MAGNUS DEUS NOSTER, ET MAGNA VIRTUS EJUS; *et in circuitu ejusdem circuli*: EXALTAVIT ME DEUS IN VIRTUTE BRACHII SUI.) Datum VII Idus Januarii in comitatu Senensi, anno vero II domni Alexandri II PP., per manus Petri bibliothecarii an. 1063, indict. prima.

X.

Alexandri II epistola ad Burchardum Halberstadensem episcopum. — Laudes ejus commendat, et pallium pro merito concedit.

(Anno 1063.)

[MANSI *Concil.* XIX, pag. 983.]

ALEXANDER episcopus servus servorum Dei dilectissimo in Christo BURCHARDO Halbertadensi episcopo in Domino salutem et apostolicam benedictionem.

Inter multa quæ Magister et Doctor gentium, minister quidem Christi et secundum Dei gratiæ donum dispensator mysteriorum ejus, discrete et spiritaliter instituit, quosdam in Ecclesia sancta non ut hospites et advenas, sed ut cives, et coheredes et concorporales in habitaculum Dei coedificatos, in area quoque Dominica comparticipes et cooperatores singulari munificentia excellenter donari præmonuit. *Dum tempus*, inquit, *habemus, bonum operemur ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei* (*Gal.* vi, 10). Unde etiam, mi dilectissime filii Burcharde, venerande coepiscope, fidei tuæ quæ per charitatem operatur (*Gal.* v, 6), et justitiæ tuæ quæ ex fide est (*Rom.* x, 6), plurimum congratulamur. Temporibus autem istis, in quibus venit ira Dei in filios diffidentiam, de quibus verè possumus cum Apostolo dicere: Videte canes malos operari concisionem (*Phil.* iii, 2), opus ministerii tui, et ædificationem corpus [corporis] Christi ad honorem apostolorum Petri et Pauli, ad voluntatem et jussionem dilectissimi nostri filii Henrici IV regis, scilicet ut ecclesiasticæ pacis inquietudinem regius advocatus propulsares, quod cum omni gaudio suscepisti. Itaque post susceptum legationis obsequium, semper unanimis uno spiritu et sincera affectione pro nobis ac Romana Ecclesia nobis cum sollicitus fuisti, non tamen quærens quæ tua quantum quæ sunt Jesu Christi. Pro tanto igitur Deo ejusque sanctis apostolis a te collato servitio, in primis ipsi gratias laudesque debitas referimus qui dilectissimo filio nostro, prænominato regi, tam sanctum opus tibi injungere tibi que suscipere inspiravit. Deinde quia sancta Romana Ecclesia, quæ bene fundata est super firmam petram, hoc semper habuit veræ charitatis judicium, ut aut nunquam aut raro ab aliquo gratis habere vellet beneficium, competit nostro apo-

stolico moderamini aliquod honestum, aut singulare A donativum pro nostro jure tibi tuæque Ecclesiæ privilegiorum auctoritate concedi. Itaque et locum et nomen filii spiritualis singulari ac familiari affectu tibi concedimus, sanctæ quoque Halberstadensi Ecclesiæ tuæ, ut sit filia Romanæ Ecclesiæ prærogativam quamdam attribuimus. Insuper quoque pio paternoque affectu palliote adornare decrevimus, salva tamen auctoritate aut magisterio sanctæ metropolis Moguntinæ Ecclesiæ, salvo quoque fratrum tuorum coopiscoporum et ordine et loco. Sed tuum est ut sicut nos forinsecus, ita te ipse adornes intrinsecus, ut docendo et faciendo quæcunque sunt justa, quæcunque honesta, ante et retro esse possis conspicuus. Pallium in determinatis diebus, ad sacras missarum solemnias celebranda tibi concedimus, in natali Domini, in festo S. Stephani protomartyris et S. Joannis evangelistæ, in epiphania Domini, in purificatione, et assumptione et nativitate sanctæ Mariæ, in cæna Domini, in S. Sabbato, in die Resurrectionis, in ascensione Domini, in Pentecostes festo S. Joannis Baptistæ, in festo Joannis et Pauli, inventione corporis S. Stephani, in festo S. Sixti, et S. Michaeli, et Omnium Sanctorum, ut nativitate apostolorum Petri et Pauli, et Andree, in dedicatione ecclesiarum, in faciendis ordinibus. Crucem etiam ante te et ante successores tuos portandi licentiam donamus. In stationibus quoque festivis super Naccum (id est equum, solemniter ornatum. Videatur simile diploma Coloniensi Ecclesiæ datum) equitandum permittimus tibi et successoribus tuis. Insuper mitras tibi, et successoribus tuis ac canonicis excellentioribus, scilicet presbyteris et diaconis, inter missarum solemnias ministraturis, subdiaconis in majori ecclesia tua et suprascriptis festivitatibus portandas concedimus. Et omnia quæ privilegiorum auctoritate tibi et tuæ Ecclesiæ a prædecessoribus nostris, videlicet summis pontificibus, insuper etiam sive regum, sive imperatorum confirmationibus, seu quarumlibet personarum donationibus juste collatæ sunt, nostro quoque auctoritatis privilegio confirmamus. Præterea quoque statuimus coram Deo, ac terribili ejus examine futuro, et per hujus nostri privilegii et apostolici (præcepti) seriem ac constitutionem sancimus, ac B. Dei genitricis semperque virginis Mariæ, nec non beatissimorum apostolorum Petri et Pauli, sanctorum etiam martyrum Stephani ac D Xixti [Sixti] cæterorumque omnium sanctorum auctoritate, in quorum nomine prænominata tua ecclesia dedicata est, decernimus atque obtestamur tam apostolicæ sedis futuros pontifices quam qui ecclesiasticas administraverint actiones, cunctosque Christianorum titulo insignitos, ut nullus hanc licentiam (sibi sumat) de his omnibus, quæ eidem Ecclesiæ a prædecessoribus nostris per privilegia juste concessa, vel a nobis data vel danda, aut ab aliquibus fidelibus viris ac mulieribus præfatæ Ecclesiæ tradita sunt, vel futuris temporibus contradentur, tam in abbatibus, quam in monasteriis, ac xenodochiis,

tam in familiis quam in terris, et comitatibus, seu aliquibus possessionibus convellendi, divestendi, molestandi vel alienandi.

XI.

Monasterium Fructuariense sub apostolicæ sedis protectione recipitur; confirmaturque permutatio terræ cujusdam, inter abbatem et Albertum Ypporegiensem episcopum inita.

(Anno 1063.)

[COCQUELINES, *Bullarum*, privileg. etc. *ampl. Colla.* tom. II, pag. 2, ex vet. cod. *Vatic.*]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, ALBERTO venerabili abbati Sanctæ Fructuariensis ecclesiæ, suisque successoribus, salutem et apostolicam benedictionem.

Cognoscentes quod Fructuariense cænobium, quod constructum est a domno Willelmo abbate Divionensis cænobii, jam olim a prædecessoribus nostris, Joanne, et Benedicto, item Joanne, Clemente atque Leone totius libertatis et securitatis munitum est, et nos humillimis precibus abbatis ipsius monasterii, nomine Alberti, corroboramus nostri etiam privilegii firmitate, ut sub tuitione apostolicæ sedis constitutum nullius alterius Ecclesiæ potestati, ullo modo subdatur. Ideo Dei, sanctique Petri ac nostræ auctoritate statuimus ut neque in mundanis neque in ecclesiasticis rebus, vel ordinationibus nullus homo, etc., aliqua gravamina vel præjudicia audeat inferre, sed omnia quæ collata sunt eidem cænobio et usque in finem sæculi conferenda, in quibuscunque rebus mobilibus et immobilibus, in potestate et ordinatione abbatum ipsius loci sine alicujus contradictione consistent. Igitur præcipientes præcipimus et statuentes statuimus ex auctoritate beati Petri principis apostorum ut nulli liceat, etc.

Insuper etiam confirmamus, et ex nostra auctoritate constituimus ut supradictum monasterium in perpetuo teneat et possideat sine alicujus contradictione terram et decimas quas Albertus Ypporegiensis episcopus commutavit cum Alberto abbate prædicti monasterii, sicut in chartula commutationis continetur, anno ab incarnatione Domini nostri Jesu-Christi 1063; secundo die mensis Februarii, inductione prima. Sed ne iis sanctis ordinationibus quisquam invidus vel audax rebellis præsumat obviare, apostolica censura interdicens et prohibemus sub divini judicii obtreptione, atque anathematis interminatione. Idcirco, etc.

Datum in sacro Lateranensi palatio, decima Kalendas Aprilis, per manus Petri bibliothecarii S. Romanæ Ecclesiæ acoluti, vice domni Annonis Coloniensis archiepiscopi, et ipsius Sanctæ Romanæ Ecclesiæ archicancellarii, anno vero secundo domini Alexandri II papæ, ab incarnatione Domini 1063, indictione prima.

XII.

Synodica ad omnes episcopos de rebus in synodo Romana i gestis.

(Anno 1063.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 1023.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, omnibus episcopis catholicis, cunctoque clero et populo, salutem et apostolicam benedictionem.

Vigilantia universalis Ecclesiæ regiminis assidua sollicitudinem debentes omnibus, quæ in Constantiniana synodo nuper celebrata coram centum amplius episcopis, licet nobis immeritis presentibus, sunt canonice instituta, vobis notificare curamus, quia ad salutem vestram exsecutores eorum vos esse optamus et apostolica auctoritate jubendo mandamus.

CAPITULA.

1. Primo namque inspectore Deo, sicut a sancto papa Leone, et a sanctæ memoriæ papa Nicolao primum statutum est, erga Simoniacos nullam misericordiam in dignitate servanda habendam esse decernimus; sed juxta canonum sanctiones, et decreta sanctorum Patrum, eos omnino dampnamus, ac in Ecclesia non præesse apostolica auctoritate sancimus.

2. De his autem qui non per pecuniam, sed gratis sunt a Simoniacis ordinati, quia quæsitæ jam a longo tempore diutius ventilata est quæstio, omnem nodum dubietatis absolvimus, ita ut super hoc capitulo neminem deinceps ambigere permittamus. Quia igitur usque adeo hæc venenata perniciosa hactenus inolevit, ut vix quælibet Ecclesia valeat reperiri quæ hoc morbo non sit aliqua ex parte corrupta, eos qui usque modo gratis sunt a Simoniacis ordinati, non tam obtentu justitiæ quam intuitu misericordiæ, in acceptis ordinibus manere permittimus, nisi forte alia culpa ex vita eorum secundum canones eis obsistat. Tanta quippe talium multitudo est, ut dum rigorem canonici vigoris super eos servare non possumus, necesse sit ut dispensatione ad piæ condescensionis studium nostros animos ad præsens inclinemus. Ita tamen, ut auctoritate sanctorum apostolorum Petri et Pauli omnimodis interdiciamus ne aliquis successorum nostrorum ex hac nostra permissione regulam sibi, vel alicui sumat, vel præfigat; quia non hanc aliquis antiquorum Patrum jubendo aut concedendo promulgavit, sed temporis nimia necessitas permittendo a nobis extorsit. De cætero autem statuimus ut si quis in posterum ab eo quem Simoniacum esse non dubitat, se consecrari permiserit, et consecrator et consecratus non disparem damnationis sententiam subeant, ut uterque depositus agat pœnitentiam, et privatus ab ea propria dignitate persistat.

3. Præter hæc autem præcipiendo mandamus, ut nullus missam audiat presbyteri, quem scit concubinam indubitanter habere, vel subintreductam mulierem. Unde sancta synodus hæc a capite sub excommunicatione statuit, dicens: « Quicumque sa-

A cerdos vel diaconus post constitutum beatæ memoriæ prædecessoris nostri sanctissimi papæ Leonis aut Nicolai de castitate clericorum, concubinam duxerit palam, vel ductam non reliquerit, ex parte omnipotentis Dei, et auctoritate apostolorum Petri et Pauli præcipimus, et omnino interdiciamus, ut non cantet missam, neque evangelium, neque epistolam ad missam legat, neque in presbyterio ad divina officia cum his, qui præfatæ constitutioni obediens fuerint, maneat, neque partem ab ecclesia suscipiat. »

4. Et præcipientes statuimus ut hi prædictorum ordinum, qui iisdem prædecessoribus nostris obediens castitatem servaverint, juxta ecclesias quibus ordinati sunt, sicut oportet religiosos clericos, simul manducet et dormiant, et quidquid eis ab ecclesia competit, communiter habeant. Et rogantes monemus ut ad apostolicam communem vitam summopere pervenire studeant, quatenus perfectionem consecuti, cum his qui centesimo fructu ditantur in cœlesti patria mereantur ascribi.

5. Ut decimæ, primitiæ seu oblationes vivorum et mortuorum, reddantur a laicis, et in dispositione episcoporum sint; quas qui tenuerit, a sanctæ Ecclesiæ separetur communione.

6. Ut per laicos nullo modo quilibet clericus aut presbyter obtineat ecclesiam nec gratis nec pretio.

7. Nec aliquis presbyter duas ecclesias obtineat.

8. Ut por Simoniacam hæresim nemo ordinetur vel promoveatur ad quolibet officium ecclesiasticum, neque ecclesiis præficiatur.

9. Et ut de consanguinitate sua nullus uxorem ducat usque ad septimam generationem, vel quousque parentela cognosci poterit. Quod prius a Nicolao II statutum fuit.

10. Et ut laicus uxorem simul habens et concubinam, non communicet Ecclesiæ.

11. Ut nullus habitum monachalem suscipiat, spem aut promissionem habens ut abbas fiat.

12. Ut nullus laicus ad quemlibet gradum ecclesiasticum repente promoveatur, nisi prius, mutato habitu sæculari, divina consecratione inter clericos fuerit comprobatus. Vos ergo hæc et alia sanctorum Patrum statuta fideliter et Christiana reverentia observate, si vultis sanctæ Ecclesiæ Romanæ et apostolicæ sedis pace et communionem atque benedictionem et absolutionem gaudere. Valet.

ADDITIO G. C.

Adde ex Dolensi chronico: Hoc anno in Romano consilio definitum est ab Alexandro II, quod episcopus Nannetensis abbati Raimundo et monachis Dolensis cœnobii prius redintegret damnatum omne quod eis violenter intulit, quam judicium inter eos celebretur.

NOTA SEVERINI BINII.

Hæc de his quæ in concilio sunt statuta summam Alexander universæ Ecclesiæ. Quod autem spectat ad quartum canonem, quo decernitur ut clerici simul manducet et dormiant, bonaque in communi possideant, scias id factum suggestionem Petri

Damiani, scriptis suis Alexandrum pontificem ad hæc sancienda rogantis. Exstant adhuc ipsæ litteræ quibus iste præponitur titulus: *Ul canonicis, a quibus in congregatione vivitur, proprietatis habendæ licentiæ denegatur*. Deinde: *Domino Alexandro beatissimo papæ Petrus peccator monachus servitutum. Quantum ad nostræ intelligentiæ modulum, nullum in humano genere malum perniciosioris est criminis, quam defensio proprietatis*, etc. Prolixior est disputatio in sæpius citato codice bibliothecæ Sancti Petri in Vaticano. Non de monachis, sed de clericis hujusmodi est sancitus canon; at nec de omnibus clericis, sed his qui collegiatis servirent ecclesiis, quos frequentiore usu canonicos appellare consuevimus, ob id scilicet quod hisce tenerentur canonicis obligati, ad quorum præscriptum vitam ducent clericalem in omnibus regularem, nihil sibi proprium vindicantem. Ad finem vero proluxioris disputationis, adversus proprietarios clericos institutæ, Petrus ita perorat, dicens: *Verumtamen ut hæc apud inobedientiam clericorum, imo nummicularum rebellionem efficaciter valeant, sancti apostolatus vestri vigor impellat*. Quod dicti superius canonis sanctione factum audisti. In hoc eodem concilio canon ille de celebratione missarum ab eodem Alexandro sancitus esse putatur, qui recitatur a Gratiano verbis istis: *Sufficit sacerdoti unam missam in die uno celebrare*, etc. Cogendæ synodi occasionem præbuit Petrus Florentinus episcopus, qui a clero populoque Florentino per litteras, quas recitat Baronius, de Simonia et hæresi accusatus, episcopali honore privatus est. Hæc ex actis sancti Joannis Gualberti apud Surium Baronius anno prædicto.

XIII.

Alexandri II privilegium pro monasterio Vindocinensi.

(Anno 1063.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 970.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilectissimo filio ODRICE abbati, Vindocinensis monasterii, cunctisque successoribus ejus ibidem regulariter promovendis in perpetuum.

Omnibus votis quæ de justo ac puro desiderio procedunt succurrere nos debere ipsa apostolica censura monemur. Quanto enim quisque altius effert oculos mentis ad divinæ speciem contemplationis, tanto nos ejus intentionem studiosius animare et exaltare debemus, ut ad illum qui est fructus et merces operum bonorum possit pervenire desiderium bonum. Confirmamus igitur atque per hujus nostri privilegii paginam corroboramus monasterium Sanctæ Trinitatis apud castrum Vindocinum situm, quod videlicet Gaufridus Andegavensis comes, et uxor ejus Agnes Pictavensis comitissa, fundaverunt et beato Petro in allodium et patrimonium cum universis rebus ad eundem locum pertinentibus pia devotione obtulerunt. Hoc itaque monasterium, studio bonæ voluntatis fundatum et juri beati Petri contradictum, juxta fundatorum institutionem et tuæ religionis petitionem, charissime filii abba Odrice, ita apostolica auctoritate munimus, quatenus inter primæ et apostolicæ sedis pontificem et Vindocinensis monasterii abbatem nulla cujuscunque dignitatis vel ordinis persona sit media habeatur. Concedimus etiam omnibus hujus loci abbatibus ecclesiam Beatæ Priscæ, sancti Spiritus ju-

A dicio decernentes ut nulla deinceps ecclesiastica secularisve persona prædictam Beatæ Priscæ ecclesiam seu ecclesiæ dignitate eis auferre præsumat; abbas Vindocinensis, qui alodiaris beati Petri noscitur, ab episcopo, vel a quolibet nostræ sedis vicario, ad concilium nullatenus vocetur. Hoc etiam præsentis decreti auctoritate prohibemus ut nulla, nisi solius papæ persona, potestatem aliquam aut dominationem in prædicto Vindocinensi cœnobio exercere audeat, vel pro aliquibus rebus ejusdem loci abbatem sive fratres sollicitare contendat. Sed si quis contra eos causari voluerit, papæ præsentia requiratur, cujus monasterium ipsum et res ad monasterium pertinentes esse noscuntur. Quod si legatus, a nostro vel nostrorum successorum latere missus, ad partes Transalpinas descenderit et prædictum locum Beati Petri placuerit visitare, ibi charitative suscipiatur, et ei quæ corpori erunt necessaria, juxta loci possibilitatem, ministrentur. Ipse vero in eodem loco nihil disponat, nihil corrigat, nec occasione legationis quidquam molestiæ loci habitatoribus inferat; sed si quid agnoverit corrigendum, papæ notificare licebit. Præterea statuimus ut defuncto abbate ipsius loci, successor ei eligatur de eadem congregatione: si tamen sancto regimine dignus inveniatur. Si apud eos dignus prælatione inventus non fuerit, a Cluniaco, seu a Majori Monasterio, uti undecunque melius poterunt, procurent monachi Patrem sibi secundum Deum eligere. Electus autem, ad nos, vel ad nostros successores, ordinandus accedat, et a sede beati Petri apostoli cujus est juria, baculum et consecrationem accipiat. Si vero grave fuerit electo pro sua ordinatione statim Romam venire, licentiam habeat a quocunque voluerit catholico episcopo abbatis benedictionem suscipere. Quomodo tamen vel qualiter electio ipsa vel ordinatio facta exstiterit, studeant monachi ejusdem loci papæ litteris intimare ut aut emendet, si opus fuerit emendandum, aut si fuerit secundum Deum et Beati Benedicti regulam facta, bono studio gratuletur et sua auctoritate firmetur.

Neque illud omittendum est, magis autem huius nostræ confirmationi adnectendum, quod Theodericus Sanctæ Mariæ Carnotensis Ecclesiæ episcopus, in cujus diocesi prædictus Vindocinensis locus situs noscitur, Clementi papæ epistolam suam transmiserit, rogans eum quatenus hic locus, consilio ejus et voluntate beato Petro oblatus, tali per eum corroboraretur auctoritate ut neque illi, neque successoribus suis hujus loci rebus vim vel calumniam inferre, sive de his quidquam subtrahere, vel pro quacunque causa excommunicare sive interdicare, seu quamlibet potestatem aut dominationem in ipso loco exercere liceret, vel qualibet occasione rectorem loci vel fratres molestare præsumeret. Quod benigne Clemens papa annuit et sua auctoritate firmavit. Et nos nostra auctoritate dignum annuere censemus, et perpetuo anathemate prædicti episcopi damnamus sus-

cessorem his præceptionibus refragantem, et calumniam inferre tentantem, donec resipiscat et Romanæ Ecclesiæ satisfaciatur. Omnia autem, quæ præfatum monasterium usque hodie possedisse noscitur, firma, inconcussa eidem loco manere sine cujusquam retractatione sancimus. Censum vero duodecim solidorum de moneta illius patriæ Beato Petro per unumquemque annum reddi volumus. Si comes Vindocinensis, vel quilibet de hominibus suis adversus prædicti loci abbatem querelam habuerit, in curia abbatis, pro dignitate loci, querela ipsa finiatur. Dimidia tamen sors forfacti, secundum constitutionem fundatorum monasterii, condonetur. Quicumque igitur cuncta hujus nostræ auctoritatis præceptionem scienter fecerit, nisi se correxerit digna satisfactione, maledictione Dei omnipotentis Patris, et Filii, et Spiritus sancti damnetur, confundatur, pereat, in cuius honore et nomine locus ipse constructus est. Deinde incurrat iram Dei genitricis, et apostoli Petri et omnium sanctorum, et nostra auctoritate sit excommunicatus, ut nunquam regnum Dei videat, sed cum diabolo et Juda traditore omnibusque impiis sit damnatus et in tenebris maneat et umbra mortis. Qui autem conservator hujus nostræ apostolicæ confirmationis et tuitionis exstiterit, ipse benedicatur omni benedictione, et partem habeat in regno Dei et gaudeat lætitia sempiterna in illa luce et claritate cœlorum, ubi est omne bonum in sæcula sæculorum. Amen.

Scriptum per manus Rainerii scriniarii et notarii sacri palatii in mense Maii, indictione 1.

Datum Laterani per manus Petri sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi atque cancellarii, vice domini Annonis Coloniensis archiepiscopi, VIII Idus Maii, anno 11 domni Alexandri II papæ, ab Incarnatione Domini 1063, indict. 1.

XIV.

Alexandri II epistola ad Hugonem abbatem Cluniacensem. — Quod nemo sine apostolico iudicio potest excommunicare monachos Cluniacenses, nec interdicare.

(Anno 1063.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 973, ex Biblioth. Cluniac.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilectissimo filio HUGONI abbati monasterii, quod dicitur Cluniacum, in honore beatorum apostolorum Petri et Pauli consecratum, in comitatu Matisconensi situm, et per te cunctis successoribus tuis abbatibus in perpetuum.

Cum omnium fidelium perditionibus et necessitatibus subvenire debeat apostolicæ charitatis gratia, multo magis his est impertienda ejus beneficii clementia quos singulariter proprios, et specialiter se gaudet filios habere sancta Romana mater Ecclesia, et suæ utilitatis gratia, et præcedentium Patrum auctoritate egregia. Quorum etiam desideriis et votis eo plenius parere debet auctoritas apostolicæ sublimitatis quo certius constat eos non nisi illa desiderare et expetere quæ sunt ad honorem sanctæ

pietatis et utilitatem veræ religionis. Et quoties in suæ necessitatis commodis nostrum assensum et solitum apostolicæ auctoritatis studuerunt humiliter requirere præsidium, ultro benignitatis intuitu nos convenit subvenire et rite pro magna securitate solidare, ut ex hoc nobis potissimum præmium a Conditor omnium, Deo, in sidereis arcibus conscribatur. Et ideo quia postulasti a nobis ut præfatum monasterium apostolicæ auctoritatis serie muniremus, et omnia ejus pertinentia perenni jure ibidem inviolabiliter permanendo confirmaremus et absque omni juro seu ditione cujuscunque personæ, constabilire nostri privilegii pagina studeremus, propterea tuis flexus precibus, per hujus nostræ auctoritatis privilegium statuentes decernimus ut cuncta loca et monasteria, ad supradictum Cluniacum cœnobium pertinentia, quæ ab aliquibus fidelissimis Christianis, regibus, episcopis, ducibus, seu principibus eidem loco sunt concessa et ab antecessoribus tuis acquisita, Bernone videlicet, Odone, Eymardo, et beatæ recordationis S. Majolo, et honæ memoriæ Odilone prædecessore tuo, vel quæcunque ad eundem locum pertinere videntur, absque ullius contradictione, cum magna securitate quietus debeas possidere; et per te, universi successores tui in perpetuum. Nec non sub divini iudicii promulgatione et confirmatione, et anathematis interdictione, corroborantes decrevimus ut nullus episcopus, seu quilibet sacerdotum, in eodem cœnobio, pro aliqua ordinatione sive consecratione ecclesiæ, presbyterorum vel diaconorum, missarum celebratione, nisi ab abbate ejusdem loci invitatus fuerit, venire ad agendum præsumat. Sed liceat monachis ipsius loci, cujuscunque voluerint ordinationis gradum suscipere, ubicunque tibi tuisque successoribus placuerit. Interdicimus autem sub simili anathematis promulgatione ut idem locus sub nullius cujuscunque episcopi, vel sacerdotis, deprimatur interdictionis titulo, seu excommunicationis vel anathematis vinculo. Non enim patitur sanctæ sedis apostolicæ auctoritas ut ullius cujuscunque personæ obligatione proscindatur a se cuilibet concessa liberalis libertas; neque ipsius loci fratres ubicunque positi, cujuscunque episcopi maledictionis vel excommunicationis vinculo teneantur astricti. In honestum enim nobis videtur ut sine nostro iudicio a quodam anathematizetur sanctæ sedis apostolicæ filius, veluti cujuscunque subjectæ Ecclesiæ discipulus. Si qua vero competens ratio adversus eos quemquam noverit, et hoc aliter determinari nequiverit, iudicium apostolicum, quod nulli præjudicium prætereundum patitur, supra hoc patienter præstoletur et humiliter requiratur. Decernimus etiam et illius cujus vice, quamvis indigni, fungimur, auctoritate sancimus, ut eisdem locus omnibus ad se ob salutem confugientibus sit misericordiæ sinus, sit totius pietatis et salutis portus. Obtineat in eoloco justus, nec repellatur penitere volens iniquus. Præbeatur innocentibus charitas mutæ fraternitatis, nec negetur olivæ spes salutis.

et indulgentia pietatis. Et si aliquis eundem locum expetierit suæ humilitatis et salutis gratia, minime a venia et optata misericordia excludatur, sed oleo medicamenti salutaris fovendus benigniter colligatur, quia et justum sic est ut in domo pietatis et iusta præbeatur dilectio sanctæ fraternitatis, et ad veniam confugiendi peccatori non negetur medicamentum indulgentiæ et salutis. Sit autem omnibus ibi advenientibus causa salutis, hic et in perpetuum divinæ miserationis et pietatis refugium, et apostolicæ benedictionis et absolutionis præsidium. Decernimus præterea et omnino constituimus ut, prædicti loci obeunte abbate, non ibi alius cujuscunque personæ violentia constituatur ordinandus, sed ab ipsa congregatione loci, secundum timorem Dei et institutionem legislatoris Benedicti, Pater qui sibi præesse debeat eligatur, et ad eum ordinandum, quicumque illis placuerit episcopus advocetur. Quasunque vero terras nunc tenes, et quas tu tuique successores acquirere poteritis, in perpetuum possidendas concedimus vobis. Si quis autem temerario ausu, quod fieri non credimus, contra hujus nostræ apostolicæ confirmationis seriem venire aut agere tentaverit, sciat se Domini nostri Jesu Christi apostolorum principis Petri anathematis vinculo innodandum, et cum diabolo ejusque atrocissimis pompis, atque cum Juda traditore Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi in æternum ignem concremandum, simulque in voraginem, tartareumque chaos demersum cum impiis deiciendum. Qui vero custos et observator nostri privilegii exstiterit, benedictionis gratiam et vitam æternam a Domino consequatur, etc.

XV.

Alexandri II epistola ad archiepiscopos Galliæ. — Mandat ut Petro Damiano Ostiensi episcopo, legato sedis apostolicæ, in omnibus fidem habeant et debite obediant.

(Anno 1063.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 358.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, GERVASIO Remensi, RICHERIO Senonensi, BARTHOLOMÆO Turonensi, M..... Bituricensi, T..... Burdigalensi, archiepiscopis, salutem et apostolicam benedictionem.

Non ignorat sancta vestra fraternitas, dilectissimi, quod ex auctoritate sedis apostolicæ, cui nos indignos clementia divina præfecit, totius universalis Ecclesiæ regendus ac disponendus nobis status incumbit. Quoniam igitur pluribus Ecclesiarum negotiis occupati, ad vos ipsi venire non possumus, talem vobis virum destinare curavimus quo nimirum post nos major in Romana Ecclesia auctoritas non habetur, Petrum videlicet Damianum Ostiensem episcopum, qui nimirum et noster est oculus et apostolicæ sedis immobile firmamentum. Huic itaque vicem nostram pleno jure commisimus, ut quidquid in illis partibus, Deo auxiliante, statuerit, in ratum teneatur et firmum ac si speciali nostri

examini fuerit sententia promulgatum. Quapropter venerabilem sanctitatem vestram fraternam charitate monemus, et insuper apostolica vobis auctoritate præcipimus ut talem tantumque virum, tanquam nostram personam, digna studeatis devotione suscipere, ejusque sententiis atque judiciis, propter beati Petri apostolorum principis reverentiam, humiliter obedire. Quisquis enim fastu superbiæ, quod absit! inflatus, illius judicio contradictor vel adversator exstiterit, usque ad dignam satisfactionem, nostram vel Romanæ Ecclesiæ gratiam non habebit. Quia vero, cum ad vos Girelmum misimus, adhuc adventum præfati domini Petri nos impetrare posse nullatenus speraremus, volumus ut si quid apud vos Girelmus cœpit, ad domini Petri magisterium veniat, et per ejus manum quidquid agendum est, fiat.

XVI.

Alexandri II epistola ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — Prohibet ne consecret Josselinum Suessionem episcopum de Simonia convictum. Belvacensem episcopum corrigi, et Ambianensem, ob injuriam Corbeicensi abbati illatam, ad satisfactionem adigi præcipit.

(Anno 1063.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 956.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, GERVASIO venerabili Remorum archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Pestem Simoniacam, quæ hactenus vestris in partibus quasi timida serpere solebat, nunc caput accepimus extulisse et gregi Dominico, tam timore quam pudore remoto, gravissimam jacturam instantissime inferre. Unde non melioci mœrore afficimur, quippe qui nobis creditos et Christi sanguinem redemptos quorundam perversitate perire videmus. Quod totum sane archiepiscopis imputamus; nemo enim Simoniacus emptionem iniret, si se consecrandum fore desperaret. Sed quia archiepiscopi sine discretionem consecrant, multi indiscrete ad episcopatus aspirant. Verum cum tempus acceperimus, adjutore Deo, et de consecratis et de consecratoribus justitias judicabimus. At vero audito tuo erga sanctam religionem bono studio, non modice gaudeamus; quem strenuum cultorem ita in vinea Domini operari audivimus ut nulla Simonis propago in ea, quantum ad te attinet, radicare possit. Et quanquam admonitione non videaris egero, te tamen admonemus, atque præcipimus ut Josselinum Suessionensis Ecclesiæ non consecres episcopum qui, archidiaconatum Simoniacè obtinuisse non contentus, episcopi etiam pecunia contendit. Belvacensem autem episcopum, quem res ecclesiasticas et populum Dei atrociter disperdentem audivimus, si verum est, jubemus ita virga sanctæ auctoritatis ferias ut cæteros, si qui sunt similes ejus, exemplo corrigantur. Porro Ambianensis episcopus, a nobis admonitus ab injuria Corbeicensi abbati illata, non veritus nostram auctoritatem, non modo non desistit, verum etiam

in dies eam multiplicat. Quare utrumque ad te maturius convoces, eorum contentioni finem canonicè impositurus. Quod si per te nequiveris, rem totam ad sedem apostolicam tempestivius per epistolam referas, ut apostolica auctoritate hæc contentio sopita conquiescat. Hæc agas et aliis quoque Ecclesiæ utilitatis hortamur inservias, ut laboris tui Dominum Jesum quandoque habeas largissimum retributorem, et nostram erga te benevolentiam sentias certiozem.

XVII

Alexandri II epistola ad Jocelinum archidiaconum Parisiensem. — De eo qui episcopatum per Simoniam et homicidium acquisiit.

(Anno 1063.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 978.]

Litteris ad sedem apostolicam allatis comperuimus te, contempto sanctorum Patrum anathemate, archidiaconatum non modo pecunia, verum etiam homicidio acquisivisse, et nunc, tanta sceleris contagione maculatum, Sussionensem episcopatum per detestabile Simoniacæ hæresis commercium comparasse. Unde apostolica auctoritate tibi interdiximus ut ordinationem suscipere non præsumas, donec ante nos vel legatum nostrum purificare te super hac infamia studeas.

XVIII.

Alexandri II epistola ad Widonem episcopum Ambianensem. — Jubet ut desistat ab inquietatione abbatis et monasterii Corbeiensis; alioquin suspendit ipsum ab officio, et excommunicat, donec abbati coram archiepiscopo Remensi satisfaciat.

(Anno 1063.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 973, ex apographo Sirmondi.]

ALEXANDER, servus servorum Dei, Widoni Ambianensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Miramur fraternitatem tuam, neglectis sanctorum canonum auctoritatibus, postposita quoque sanctæ apostolicæ sedis reverentia, injuste et sine ulla ratione monasterium Corbeiense inquietare et abbatem, a prædecessore nostro piæ memoriæ Leone ordinatum, temeraria præsumptione excommunicasse; altaria quoque, juri ipsius monasterii pertinentia, contra sanctorum canonum instituta, aliis, unde maxime indignamur, collata, dato ab ejusdem monasterii abbate pretio, non reddidisse, ita videlicet ut in his prædictis omnibus privilegia, ab antecessoribus nostris canonica et apostolica auctoritate confirmata, pro nihilo duceres et sanctæ universali Ecclesiæ nullius obedientiæ reverentiam exhiberes. Unde monemus et apostolica auctoritate omnino præcipimus ut ab istiusmodi præsumptionibus manum retrahas et injuriam præfato monasterio et abbati ulterius inferre non præsumas. Quod si huic nostræ admonitioni aurem debitæ obedientiæ non inclinaveris et supra memoratum monasterium ulterius inquietare tentaveris, apostolica auctoritate sancimus ut idem crisma, et ordinationes, et cætera, quæ a te solitus est recipere, ab archiepi-

scopo Remensi, vel a quolibet alio quem sibi opportunius providerit, deinceps recipiat. Si autem superbia elatus, his nostris præceptionibus obviaveris et supra dicto monasterio injuriam amplius inferre præsumpseris, scias te omni episcopali officio et sacerdotali privatum esse, donec tumorem superbiæ debitam per humilitatem dimiseris et nobis et sanctæ apostolicæ sedi per condignam obedientiam satisfacere studueris. Si autem, secundum duritiam et impænitens cor tuum, iram tibi apostolicæ sedis, sprete hac nostra admonitione, thesaurizaveris, omnino tibi sacrosanctam communionem interdiximus, nisi, cum in periculo mortis fueris constitutus, donec ante præsentiam fratris nostri Remensis archiepiscopi, cujus judicio omnem hanc causam commisimus, supra dicto abbati satisfacias.

XIX.

Alexandri II epistola ad Gervasium archiepiscopum Remensem, de Cadaloi pseudopontificis vinculis, et de Simoniacis extirpandis.

(Anno 1063.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 945.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, charissimo confratri GERVASIO Remensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Visis fraternitatis tuæ litteris evidenter intelleximus eam matri suæ, sanctæ Romanæ Ecclesiæ, sinceram compassionem exhibere, ipsamque, si facultas daretur, præsentia corporis velle visitare. Et quia sollicitudinem tuam de ejusdem prosperitate lætari, quemadmodum de infortunio contristari, non dubitamus, annuntiamus tibi, divina suffragante elementia, Cadaloi præsumptionem, extollentem se adversus apostolicam sedem, tanto amplius ad majorem sui ignominiam devenisse quanto ipse speraverat altioris superbiæ culmen ascendisse. Si quidem proprii nominis etymologiam evidenter intelligens ad reparandam pecuniam, in periculum capitis sui a fautoribus suis distributam, cujusdam turris præsidio gemebundus servatur.

Unde per misericordiam Dei speramus nullo modo posse evadere, donec quidquid contra sanctum Petrum nequitia sua præsumpsit, satisfecerit digna emendatione. Quod igitur Simoniacæ hæreseos pestem, quæ in partibus illis vires adhuc obtinet ejus dolo, velle insequi significasti, non parum devotionis tuæ studio congaudemus. In quo nimirum adeo specialem dilectionem a nobis et filiis sanctæ Romanæ Ecclesiæ promeruisti, ut a nonnullis, te odio habentibus, odium nobis evidentibus indiciis exhiberi declaretur. Super Aurelianensem denique, qui Simoniacæ episcopatum obtinuisse et inde perjurium tribus aliis sibi adhibitis incurrisse probatur, sententiam dare archiepiscopum Senonensem litteris nostris admonuimus; quem nimirum, ut cum ipso convenias et negotium illud pariter agas, apostolica auctoritate hortamur. Abbatem quoque Sancti Medardi, jam pridem excommunicationis vinculo

innodatum, omnibus modis operam dare studeas, ut de abbatis quam injuste retinet ejiciatur, et alter digne et canonice substituatur.

Cætera vero quæ in litteris tuis continentur ad præsens distulimus, præsertim cum in præsentia tui, quam desideramus videre, id melius fieri existimamus; non enim panis securi, neque arbor cultro succidi solet. De causa autem Ametrici iterum et iterum te admonemus ut quod in apertis litteris nostris continetur, omni studio omnique sollicitudine paragas.

XX.

Alexander II papa Lanfranci abbatis monasterium, quod Cadomi construitur, tuendum suscipit.

(Anno 1063.)

[MABILL., *Annal. Ord. S. Bened.* IV, 643.]

Charissime fili Lanfrance abbas, quia in tantam te excrevisse religionem cognoscimus, ut non solum de propria salute studiosus existeres, verum etiam communem vitam eligentibus monasterium construeres ac formam religionis provideres, inclinati precibus tuis, monasterium tuum quod Cadomi construitur sub tutela et defensione apostolicæ sedis recipimus, et omne jus ipsius monasterii ad sollicitudinis tuæ tuorumque successorum studium decernimus pertinere.

XXI.

Alexander papa II confirmat donationes et privilegia Conventriensi cœnobio ab Edwardo rege concessa.

(Anno 1063.)

[COCQUELINES, *bullarum, privileg. etc., summorum pontificum ampliss. Collectio*, II, 4.)

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio EDUARDO regi Anglorum, salutem et apostolicam benedictionem.

Scriptorum vestrorum eloquia, incolumitatem vestram significantia, læti suscepimus. Gratias itaque omnipotenti Deo retulimus, qui cordis vestri sinceritatem ad omnia utilia sanctæ matris Ecclesiæ compungit. Proinde, juxta scripta vestra, monasterio Sanctæ Mariæ de Conventria ubi servorum Dei constituta est congregatio a revendæ memoriæ Leofrico, duce nuper extincto, hujusmodi privilegia præsentis auctoritatis nostræ indulgemus, concedimus atque confirmamus, statuentes ut ipse locus, regiis præceptis et privilegiis apostolicis fultus, per omnia tempora sine vexatione cujuscunque diocæsani episcopi, aut alicujus judicariæ potestatis, cujuscunque ordinis vel dignitatis sit, et semper, sicut præoptat et expetit benevolentia tua regalis, futuro tempore permaneat. Fratres igitur ejusdem loci idoneos ex æ, vel ex qua voluerint congregatione, abbates sive decanos sibi per successiones eligendi habeant potestatem; et ne impediantur auctoritate apostolica prohibemus. Præterea quidquid illi loco contulerunt, vel collatum est, vel conferetur, divina et nostra auctoritate roboramus. Nec non privilegia vestra ad honorem Dei pertinentia quæ ibi instituire volueris, gratanti

affectu annuimus, confirmamus et confirmando in perpetuum stare decrevimus. Et infractores eorum æterna maledictione damnamus.

Acta anno Dominicæ Incarnationis millesim [leg. sexagesimo] quadragésimo tertio.

XXII.

Alexandri II epistola ad Gervasium Remensem archiepiscopum ejusdemque suffraganeos. — Excommunicationis sententiam in Reginaldum monasterii Sancti Medardi invasorem a Petro Damiani latam confirmat, eamque executioni mandari præcipit.

(Anno 1064.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 958.]

Si quod officii vestri est exsequeremini, non abbatem, sed maleficum Reginaldum, a Petro Ostiensi episcopo et a vobis in concilis justa ratione, ut nobis relatum est, condemnatum, ab ipso Sancti Medardi, quod Simoniace invasit, cœnobio penitus eliminaretis. Quod, si causa cupiditatis, aut amore vel timore alicujus potentis personæ, explere renuistis, hæc omnia Dei omnipotentis timori præposuistis et nullum dispersis monachis solatium regrediendi præbuisistis. Quapropter ejusdem Rainaldi malitia magis multiplicatur et crescit. Hæc vero idcirco mandare curavimus, quia ex iisdem dispersis monachis quidam ad nos venerunt flentes et ejulantes, alii litteras direxerunt lamentabiles, justitiam sancti Petri, nostramque consolationem pro tali injustitia requirentes. Unde supradicti Petri vestramque nostra auctoritate corroboramus sententiam, eundemque Rainaldum et consentaneos ejus anathematizamus, ipsumque cœnobium, quandiu in eo manserit, interdicimus, et ut idem faciatis vobis mandamus.

XXIII.

Alexandri II epistola ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — De amoto Carnotensis Ecclesiæ Simoniaco invasore Gervasio et regi gratias agit; Aurelianensem eadem de causa amoveri petit.

(Anno 1064.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 959.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, charissimo fratri GERVASIO Remensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Debitas fraternitati tuæ grates rependimus quod, in ejectione illi... a nobis damnati, quod Carnotensem Ecclesiam Simoniace invaserat, te promptum sollicitumque ostendisti, quodque, ut alter dignus et idoneus eidem Ecclesiæ canonicè substitueretur charissimo filio nostro, Philippo, Francorum regi, consilium dedisti. Cui nimirum suisque optimatibus ut dignas super hoc grates rependas prudentiam tuam invitamus. Noverit etiam fraternitas tua nos confratrem nostrum Senonensem archiepiscopum admonuisse quatenus Aurelianensis Ecclesiæ invasorem (Hadericum) nostra apostolica auctoritate excommunicet. Claret enim ipsum Simoniace episcopatum obtinere, et ad obtegendam reatus sui improbitatem perjurium in Cabilonensi synodo incurrisse, suaque fraudulentia confratrem nostrum Pe-

trum Ostiensum episcopum, a quo eadem synodus celebrata est, decepisse. Super hæc etiam, ad augmentum criminum suorum, litteras apostolatus nostri quibus ad hæc examinanda, vocabatur, omnino refutavit. Quapropter charitatem tuam apostolica auctoritate admonemus ut præfato Senonensi archiepiscopo in damnatione Aurelianensis invasoris contempto timore et gratia omnium, te socium et adiutorem adhibeas.

XXIV.

Privilegium Alexandri II papæ pro monasterio Salvatoris et S. Bonifacii Fuldensis.

(Anno 1064.)

[DRONKE, *Codex diplomaticus Fuld.*, pag. 370.]

† A, episcopus, servus servorum Dei, WIDERATO pio et religioso abbati venerabilis monasterii Salvatoris Domini nostri Jesu Christi et Sancti Bonifacii, quod situm est in loco qui vocatur Bochonia juxta ripam fluminis quod vocatur Fulda, et per te eidem venerabili monasterio tuisque successoribus in perpetuum.

Convenit apostolico moderamini pia religione pol-
lentibus benevola compassione succurrere et po-
scentibus juste et religiose alacri devotione assen-
sum impertiri. Ex hoc enim lucri potissimum præ-
mium a conditore omnium, Deo, procul dubio pro-
meremur, si venerabilia loca opportune ordinata ad
meliorem fuerint sine dubio statum perducta. Igi-
tur, quia postulastis a nobis, decrevimus nostra
apostolica præceptione reconcedere ac reconfirmare
perpetualiter vobis vestrisque successoribus prædi-
ctum monasterium Salvatoris Domini nostri Jesu
Christi et Sancti Bonifacii, situm in loco qui vocatur
Bochonia juxta ripam fluminis quod dicitur Fulda,
cum omnibus rebus mobilibus et immobilibus sibi
pertinentibus, quasi nunc habet, et in futuro, Deo
auxiliante, habebit. Concedimus etiam atque dona-
mus vobis clarissime ac dilectissime filii, vestris-
que successoribus abbatibus in perpetuum pro ma-
gno nostro amore nimiaque dilectione, quam circa
vos habemus et habere deinceps cupimus, monaste-
rium Sancti Andreæ apostoli, quod vocatur Exaiu-
lum, situm Romæ juxta ecclesiam Sanctæ Dei geni-
tricis Mariæ semper Virginis, quæ vocatur ad Præ-
sepe, cum omnibus mansionibus, caminatis, cellis
vinariis, et coquina, cum vineis, hortis, diversisque
generibus pomorum, cum curte et puteo et introitu
per portam majorem a via publica, et cum omnibus
ad idem monasterium generaliter pertinentibus, tam
intra quam extra urbem sitis, quæ ei juste ac recte
pertinere dignoscuntur. Prohibemus autem omnem
cujuslibet Ecclesiæ sacerdotem in idem vestrum Ful-
dense monasterium quamlibet ditionem habere, vel
auctoritatem, præter nostram apostolicam sedem ;
specialiter episcopum in cujus diocesi constructum
esse videtur, ita ut, nisi ab abbate monasterii fuerit
invitatus, nec missarum solemniam ibidem celebrare
præsumat. Dona vero, et oblationes decimasque fi-
delium, absque ullius personæ contrarietate, firmi-

tate perpetua ipsi monasterio vestro, secundum præ-
decessorum nostrorum privilegia, confirmamus et
corroboramus. Decernimus etiam ne alicui personæ
magnæ vel parvæ liceat aliquam vim vel contro-
versiam inferre eidem monasterio in rebus ac fami-
liis ejus, et ne femina unquam illuc ingredi præsu-
mat nostra apostolica interdicimus auctoritate, et
ne quis unquam placitum ibi habeat vel in cæteris
ejus locis nec servos nec colonos ad aliquod servi-
tium constringat, nisi cui abbas utilitatem suæ
necessitatis assensum præbuerit. Eligendi quoque
abbatem sibi, quando opus fuerit, fratres inter se
potestatem habeant secundum regulam sancti Be-
nedicti, sine ullius contradictione personæ.

Cæterum vero hoc deliberates decernimus ut,
congruis temporibus, nostræ sollicitudini ecclesia-
sticæ intimetur qualiter religio monastica regulari
habitu dirigatur, concordiaque convenienti ecclesia-
stico studio mancipetur, ne forte, quod abest ! sub
hujus privilegii obtentu, animus gressusque recti-
tudinis vestræ a norma justitiæ aliquo modo retor-
queatur. Concedimus etiam tibi, quem bene erudi-
tum et bene eloquentem virum esse novimus, dul-
cissime filii, prædicare verbum Dei auctoritate san-
cti Petri apostoli Dei et nostra ejus vicarii, et ut
tam vos quam successores vestri ante alios abbates
Galliæ seu Germaniæ primatum in omni loco con-
ventuque nostra apostolica auctoritate obtineatis.
Usum quoque dalmaticæ et sandaliorum in missa-
rum solemnibus licentia nostræ apostolicæ auctoritatis
concedimus tam vobis quam successoribus vestris,
secundum quod in privilegiis prædecessorum nos-
trorum habetur. Abbas vero non nisi a nostra apo-
stolica sede benedicatur, a qua benedici debet, et si
in aliquo crimine accusatus fuerit, de eadem nostra
apostolica sede tantum judicium expectet. Illud
etiam generaliter addendum dignum duximus ut,
quidquid auctoritate antecessorum quorumlibet nos-
trorum, regum et imperatorum, ipsi vestro Ful-
densi monasterio constat fuisse concessum, sit etiam
nostra apostolica auctoritate per hoc nostrum privi-
legium confirmatum atque corroboratum, statuentes
apostolica censura, sub divini judicii obstestatione,
ne quis unquam nostrorum successorum pontificum
Romanorum, regum, ducum, marchionum, comi-
tum, et præterea archiepiscoporum, episcoporum
aut cujuslibet dignitatis vel conditionis hominum
contra hoc nostrum privilegium quidquam audeat
attendere. Quod si quis præsumpserit, sciat se no-
stri anthematis vinculo usque ad dignam satisfac-
tionem insolubiliter innodatum. Qui autem pio in-
tuitu se custodierit, et ne in aliquo infringatur a se
observaverit, benedictionis gratiam et peccatorum
suorum absolutionem a retributore omnium bono-
rum Deo consequi mereatur ut in cælesti sede glo-
rietur.

Datum per manus Petri, sanctæ Romanæ Eccle-
siæ subdiaconi, et vice domni Amonis Colonien-
sis archiepiscopi, cancellarii in Lateranensi palatio,

anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo sexagesimo quarto, indictione III.

XXV

Alexander II papa concedit privilegium monasterio Sancti Miniatis.

(Anno 1065.)

[LAMI, *Ecclesiæ Florentinæ Monumenta*, tom. II, pag. 1183.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, OBERTO monasterii Sancti Miniatis abbati, suisque successoribus in perpetuum.

Nostræ intentionis tunc bene implemus officium, cum juste petentibus facile præbemus auditum. Ideo enim apostolica sedes, cui, Deo propitio præsidemus, infirmissimæ petræ posita est specula, ut undique puro mentis spiritu circumspiciens et per devia gradientes, æquitate iudice, corrigat, et ad salutis portum tendentibus ducatum diligenti sollicitudine porrigat; tanto siquidem charitatis præcepta melius implemus, quanto studiosius Deo famulantibus auxilium manum præbemus: necessitatibus quippe sanctorum vere communicamus, si eorum sacratissima corpora custodientibus et adiutorii subsidium et defensionis præsidium damus. Sic denique sacrarium exauditionis nobis aperiri speramus, si in oratione quotidie perseverantes pia devotione adjuvamus. Quapropter, fili charissime o venerabilis abbas, te prælibatumque monasterium præfati martyris Miniatis, suorumque septem cõmitum, in specie septiformis gratiæ sancti Spiritus sanguine consecratum, ac eodem præfulgente octo beatitudinum similitudine decoratum, inclinatis precibus tuis in tutelam apostolicæ defensionis suscipimus, atque, quia in predicto insigni monasterio, sito in monte Florentino, non longe ab urbe præmissorum octo beatorum martyrum suorumque innumerorum sociorum corpora requiescunt, illud apostolicæ auctoritatis vigore roboramus, sibi que confirmamus omnia quæcunque possidet, et quæ reges et imperatores, Hildebrandus, Lambertus, Attho, etc., Gerardus, Florentini præsules, contulerunt, nominatim Montem Regis, in quo prædicto Miniatis martyris ecclesia posita est, cum omni pertinentia ejusdem curtis, et campum Martii, et Bisarium a flumine Arno usque ad viam publicam, stabiliter cum omnibus castellis, agris, vineis, silvis atque familiis a prælibatis regibus sive imperatoribus atque præsulibus collatis, inviolabili sanctione concedimus, et concessa in sæpe dicto monasterio ad monachorum hospitumque usum in perpetuum permansura mandamus.

Confirmantes quoque sibi ecclesiam Santæ Mariæ Albuini, sitam in Albarito cum omnibus pertinentiis suis, et omnia castella et ecclesias, curtes atque terras, et familias cum omnibus pertinentiis suis que jam dicto monasterio Sancti Miniatis dederunt Azo, Azonis filius et, uxor ejus Amaldruda, et Guelfredus, filius Teuzonis, et uxor ejus Maria, et

Azo, filius Ramerii, et Ermingarda filia prælibati Azonis; et Raimbertus, filius Addolfi, et mater sua, et Rodulfus, qui Feuscolus vocatur, Gerardii filius; et Theodicius, filius Rainerii, et uxor et filii eorum; ecclesiam quoque Sancti Petri, juxta Imam fluvium positam, cum omnibus pertinentiis suis. Hæc et omnia quæ supra dicta beati Miniatis martyris ecclesia per diversa tempora a principio sui juste recepit vel acquisivit, aut receptura vel acquisitura est in futurum, constituimus, sancimus atque inviolabiliter eidem ecclesiæ duratura etabilimus, ita ut nullus rex, nullus dux, nullus marchio, nullus vicecomes, castaldio vel curialis, nulla prælata vel privata, magna sive parva persona, te præfatumque monasterium in bonis suis minuere, vexare, inquietare, aut molestias inferre temeraria præsumptione audeat, salva tamen Florentini episcopi reverentia, cujus juri eidem monasterium legaliter subicitur. Si quis autem sciens hanc nostram apostolicam constitutionem contumax infregerit et admonitus non emendaverit, anathematis jaculo confossus cum Juda traditore pereat. Si quis autem devotus conservator extiterit, Christo duce, ac intercedente Petro, antiquæ promissionis et novæ redemptionis patriam sine fine possideat. Cætera desunt.

XXVI.

Constitutio Alexandri papæ II pro monasterio Sancti Petri Perusini.

(Anno 1065, Aprilis 27.)

[MARGARINI, *Bullar. Casin.*, tom. II, pag. 98, ex archiv. S. Petri Perusini.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, venerabili monasterio beati Petri apostoli, sito extra, imo et juxta civitatem Perusiam, in loco qui dicitur Caprarius, et per illud RAYNERIO abbati, ejusque successoribus ibidem jure et regulariter promovendis in perpetuum.

Cum universalis sancta mater Ecclesia per gloriosos apostolorum principes, Petrum scilicet piscatorem hominum, ac Paulum doctorem gentium, præ cæteris cooperatoribus maxime sit coadunata, instituta et ditata, convenit eis confirmari et detineri omnia, quæ suæ ditionis ac potestatis reperiuntur specialia. Quapropter ad hujus supradicti monasterii honorem semper augendum et nunquam minuendum concedimus, per hoc apostolicæ defensionis privilegium, ut teneat et habeat pacifice et quiete quod hactenus tenuit et habuit, et nunc tenet et habet, scilicet cellas suas et ecclesias, cortem suas ac plebes, fundos etiam et casales, plebem scilicet Sancti Constantii, et Sancti Ruphini, ac Sancti Martini; ecclesiam Sanctæ Mariæ in Agellione, cum suis pertinentiis; cortem de Casale, ut cortem Sancti Justini, cortem de Petroniano, ecclesiam Sancti Andree de Aliano cum sua pertinentia, ecclesiamque Sanctæ Mariæ in Petiniano, et ecclesiam Sancti Clementis, atque mediolatem ecclesiæ Sancti Donati in civitella, necnon et terram Ugonia,

nepotis Bernonis de Monte Nigro. Apostolica quoque auctoritate tibi corroboramus quod in privilegio prædecessoris nostri beatæ memoriæ Nicolai continetur, videlicet in comitatu Perusino bona quædam ecclesiæ sanctorum Apollinaris, Blasii, nec non et Montani, quod ecclesiæ Farfensi Sanctæ Mariæ dedit Hugo Alberici filius, cum suis adjacentiis, quidquid sit, seu castellum, seu villæ, sive servi, sive ancillæ, seu terra culta vel inculta, seu postea quidquid omnibus suprascriptis ecclesiis ab ipsis monachis acquisitum, uti hoc prædictum bonum, ut prælibavimus, abbas Farfensis prædecessor Berizoni abbati suisque successoribus, sub censu definito, singulis annis persolvendo, duodecim scilicet solidorum monetæ Papiensis, contulit. Insuperque confirmamus eidem monasterio in perpetuum massas tres in comitatu Perusino positas, unam quæ vocatur Pusulo, alteram Filoncio, et aliam quæ nuncupatur Casalini, cum ecclesiis, casis, vineis, campis, hortis, montibus cultis et incultis, omnibusque suis pertinentiis. Monasterium quoque Sancti Angeli in comitatu Arisati, in loco qui dicitur Tolliano, et Limisano, cum cellis et capellis suis et cum omnibus sibi pertinentibus, necnon quidquid deinceps præfatum Sancti Petri monasterium, quovis modo divinis vel humanis legibus cognito, acquirere potuerit hujus nostri apostolici privilegii tenore confirmamus. Licentiam quoque damus tibi de omnibus tuis clericis, tam in monasterio degentibus, quamque etiam foris in possessionibus tuis manentibus, a quocumque volueris idoneo et canonice locato episcopo eos ordinandi, et chrisma in suis plebibus accipere; si tamen ab episcopo, in cujus diocesi præfatum monasterium situm est, nec ordinationes, nec chrisma potueris canonice et gratis obtinere, aut impetrare, et de ecclesiis consecrandis eodem modo. Et nullus episcopus ad idem monasterium pertinentem excommunicare, aut damnare audeat, si in causa sua nostrum ac sanctæ apostolicæ sedis patrocinium et examen flagitat. Romani autem pontificis donum abbatæ et abbas ipse et consecratio abbatis sit in perpetuum. Etenim remota excusatione, nisi canonica, ad synodum quancumque a summo pontifice vocatus fuerit, veniat. Porro oblationes, eidem monasterio collatæ vel conferendæ, tam pro vivis quam pro defunctis, a nullo episcoporum pervadantur, sed ex integro proficiant monasterii utilitatibus, ac fratrum necessitatibus. Decimæ autem ejusdem monasterii in susceptione hospitem et peregrinorum ad portam ipsius monasterii conferantur. Servitium quoque et quod vulgariter dicunt *Foderum*, nec imperatori, nec regi, nec marchioni, nec alicui hominum liceat ex eodem monasterio, aut ex pertinentia ejus requirere nisi soli apostolicæ sedi nostræ. Insuper et ibidem sepeliri nequaquam prohibeat mortuum. Episcopus vero publicus missas et stationes ibidem facere non audeat, nisi ab abbate ipsius monasterii fuerit invitatus, ne, sicut beatus Gregorius dicit, in

servorum Dei secessibus ulla occasio præbeatur popularibus conventibus; et simpliciores ex hoc animos plerumque, quod absit, in scandalum trahat, frequentior quoque mulierum introitus. Quod si, invitante vel annuente abbate, episcopus missas publicas ibidem facere voluerit, his tantum diebus id agat, scilicet secunda feria Paschæ, et beatorum Petri et Pauli natalitiis, sed nullas inde oblationes tollat ipse aut aliquis clericorum ejus, invito abbate ac fratribus.

Statuimus quoque ut, obeunte abbate monasterii ipsius, nec episcopus nec aliquis clericorum ejus, in distribuendis providendisque acquisitis, acquirendisve ejusdem monasterii rebus, nulla se occasione permisceant. Abbatem vero eidem monasterio non alium, sed quem dignum moribus atque aptum disciplinæ monasticæ, communi consensu, congregatio tota poposcerit, si ex se habuerit; vel si ab alia congregatione sibi elegerit, absque aliqua venalitate, a Romano pontifice conservandum.

Decernimus etiam ut omnes eidem monasterio chartæ contrariæ et nocivæ, omnino vacuæ et inanes existant. Præterea apostolica nostra auctoritate constituimus et confirmamus ut nullus imperator, rex, episcopus, dux, marchio, comes, vicecomes, castaldio, aut aliqua quælibet magna parvaque persona, prædictum abbatem suosque successores canonice intrantes de jam dicto monasterio, vel de omnibus suis rebus et proprietatibus, mobilibus et immobilibus ac sese moventibus molestare, devestire aut inquietare audeat. Si quis ergo contra hujus nostri apostolici privilegii decretalem paginam temere agere tentaverit vel præsumpserit, auctoritate sanctæ et individæ Trinitatis, et beatorum apostolorum Petri et Pauli, et nostra, perpetuæ maledictionis anathemati se subjacere noverit, donec respiciens satisfecerit; insuper compositurus existat duodecim libras auri; medietatem nostro sacro palatio, medietatem ipsi monasterio. Qui vero pio studio hanc observare voluerit, et præfatum monasterium in nulla sua justitia, vel rebus suis fraudaverit, sive qui ei reverentiam habens, pro Deo, de suis aliquid contulerit, benedictionis gratiam a Domino Deo consequatur, et per clavigerum principem cæli, januas regni cælestis introduci mereatur.

Scriptum per manum Guinizonis notarii sacri palatii, sanctæque Romanæ Ecclesiæ, in mense Aprilis, et indictione tertia.

Datum Laterani xv Kal. Maii, per manus Petri sanctæ Romanæ Ecclesiæ bibliothecarii, anno iv domni Alexandri papæ II.

XXVII.

Alexandri papæ II privilegium pro abbacia Sancti Dionysii.

(Anno 1065).

[DOUBLET, *Hist. de l'abbaye de Saint-Denis*, p. 466.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, regibus et ducibus, principibus atque dominatoribus

et eis omnibus qui tunc sunt et venturi sunt futuris temporibus.

Quoniam justis petitionibus assensum nos præbere, et Ecclesiæ sanctæ vigilanter utilitatibus oportet inservire, Deo nostro sine dubio per hoc speramus non placere, si res et ecclesiasticas constitutiones a sanctis Patribus ita ut constitutæ sunt cogamus permanere, et ne deinceps ab iniquis impune corrumpantur, nostra auctoritate corroborare. Quapropter notum facimus præsentibus et futuris omnibus, videlicet regibus et ducibus, principibus et dominatoribus, seu cunctis apostolicæ sedis fidelibus, quod venerabilis abbas Rainerius, et monachi monasterii beati Dionysii martyris, ubi ipse sanctus in corpore quiescit, nostram præsentiam adierunt, suppliciter postulantes quatenus privilegia, eidem monasterio a domno Dagoberto, Francorum rege, ipsius loci fundatore concessa, sed et Clodovei, filii ipsius Dagoberti, regumque simul eorum omnium immunitatum confirmationes, quicunque suam illi monasterio beati Dionysii martyris auctoritatem promulgantes præstiterunt, sed et privilegium quod fecit dominus et venerabilis Landericus Parisiæ urbis episcopus, una cum consensu suorum canonicorum pariterque regionis illius episcoporum, de libertate et emissione clericorum in suis ordinibus omnibus, quod videlicet omnes secundum metas a se discretas in circumscripto ecclesiis deservientes, a sua et omnium suorum successorum potestate absolvit, et abbati et fratribus monachis supradicti monasterii regendum et disponendum contradidit, sanctorumque prædecessorum nostrorum Romanorum pontificum, Zachariæ, Stephani, Leonis, Adriani, Nicolai atque beatæ memoriæ domini Leonis privilegiorum decreta, sancta et apostolica auctoritate confirmata, nec non privilegium episcoporum illius patriæ de prædicti loci corroboratione temporibus Caroli regis factum, nos demum manum imponentes, nostra etiam auctoritate dignamur roborare.

Providentes ergo eidem Ecclesiæ, et ad munimentum prælati ibi abbatis, atque fratrum præsentium et futurorum, qui in ipso venerabili monasterio Deo militare videntur utile fore auctoritate beati Petri apostoli (cujus nos immeriti vicarii existimus) et nostræ privilegio paginæ prædictorum regum, seu prædecessorum nostrorum et ejusdem patriæ venerabilium episcoporum decreta roboramus, regum omnium potentiam, sive successorum nostrorum a Christo creditam auctoritatem obtestantes, ne locum sancti Dionysii Christi martyris, suis auctoritatibus et privilegiis roboratum, vel per se, vel sibi subditos, quoquomodo temerare patiantur in ævum. Sancientes etiam promulgamus ne ullus aliquando Parisiæ urbis, vel aliarum Ecclesiarum episcopus, quaquam ratione vel quacunque causa ab abbate, vel a fratribus prædicti loci, vel ab his omnibus qui sub eorum potestate, secundum Patrum

prædictorum decreta, sunt constituti, aliquid in piis privilegiis a nobis corroboratum audeat utcumque repetere. Præcipimus quoque ne quis eorum episcoporum a quibus ista postulare voluerint, eis oleum, chrisma, tabulas, benedictiones, consecrationes, ordines, suis temporibus (prout ipse abbas vel patres vel eorum successores expetierint) præsumat denegare, et ne quis episcopus Parisiæ sedis hæc eis denegat, vel alium qui eis contulerit pro hoc interpellare tentet, omnino interdicentes prohibemus. Hoc insuper etiam jubemus, ut, pro causis et responsis ecclesiæ suæ, nostram atque nostrorum successorum audientiam licenter habeant appellare et adire, nullusque eos interim condemnare, vel res eorum invadere conetur. Quod a nostris utique prædecessoribus eis ante constitutum est.

Quod si quisquam cujuscunque potentis, vel persona cujuscunque ordinis vel ætatis, hoc nostræ nostrorumque prædecessorum auctoritatis privilegium quoquomodo ausus fuerit violare, sempiterno damnetur anathemate, ligatus beato Petro nobisque a Deo concessa potestate; conservatores autem perpetua fruatur benedictione.

Datum Laterani secundo Nonas Maii, per manum Petri sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi atque bibliothecarii, anno quarto pontificatus domini Alexandri secundi papæ, indictione quarta. Hildebrandus, sanctæ Romanæ Ecclesiæ archidiaconus, consensit. Desiderius, cardinalis Sancti Petri et abbas Sancti Benedicti, cons. Bonifacius Albanensis episc. cons. Joannes Portuensis episc. cons. Petrus Damianus Hostiens. episc. cons. Mainardus de Sancta Rufina episc. cons. Hubaldus Sabin. episc. cons. Joannes Tusculanens. episc. cons. Joannes Thiburtinæ episc. cons. Hubertus Ariminensis episc. cons. Andulfus Feretranensium episc. cons. Guvnioldus Sinogaliens. episc. cons. Clotharius Acsinensium episc. cons. Benedictus Fossabrunensis episc. cons. Aginus Asisinatensium episc. cons. Dominicus Balbinofiscium episc. cons. Joannes Piscencium episc. cons. Rainerius Forianensium episc. cons. Dominicus Pensauriensecium episc. cons. Gisilbertus Tuscanecium episc. cons. Joannes Balneoregense civitatis episc. cons. Jeronymus Frequaticecium episc. cons. Petrus Castellanecium episc. cons. Adnolfus Gatensis episc. cons. Adelbertus Marimense episc. cons. Joannes Subtrensens episc. cons. Mainardus Urbinens. episc. cons. Bernardus Populonensis episc. cons. Leo Pistoriensis episc. cons. Lanfrancus Elusinæ civitatis episc. cons. Vuido Pisanecium episc. cons. Joannes Biternecium episc. cons. Constantinus Aretinus episc. cons. Dominicus Grandæsis patriarcha cons. Andreas Spoletinus episc. cons. Alto Folomensis episc. consensit. Hermenfredus Sedunens. episc. cons. Drogo Matisconens. episc. cons. Gaudefredus Parisiensis episc. cons. Haro Aurelianensis episc. cons. Vuido Belvacensis episc. cons. Hugo Trecassinus episc. cons. Gaufridus Au-

tissiodorensis episc. cons. Goscelinus Burdegalensis A
episc. cons. Willelmus Engolismæ episc. consentit.

XXVIII.

Alexandri II epistola ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — Privilegia monasterio Sancti Dionysii a prædecessoribus contra Parisiensem episcopum concessa confirmat.

(Anno 1065.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 957.]

ALEXANDER, servus servorum Dei, charissimo fratri GERVASIO Remensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Devotioni tuæ notum fieri volumus quod abbas monasterii Sancti Dionysii martyris apud nostram audientiam super episcopo Parisiensi semel et secundo fuerit questus, videlicet quod ipse, contra jus privilegiorum, a sanctis et apostolicis viris salubriter eidem monasterio multoties concessum, contraque Francorum regum et episcoporum vindex patriæ constitutiones, subripere, si bique vindicare jam dicti monasterii potestatem attentaverit. Ad quæ nimirum dirimenda ad sedem apostolicam utcumque venire invitavimus, ut ibi congregatis ecclesiarum iudicibus hujus causam litigii canonice determinaremus. His igitur in sancto concilio representatis, post longam discussionem, post varias utriusque partis oppositiones, claudit justitiam præfato monasterio favere, nec tot aut tantorum pontificum auctoritate absque horrendo anathemate aliquem posse obviare. Unde consilio totius sancti conventus, quæ a sanctis prædecessoribus nostris sancte sunt instituta, firmavimus atque corroboravimus. Rogando itaque fraternitatem tuam admonemus quatenus, si invitatus fueris ab abbate vel fratribus ejusdem monasterii, chrisma et oleum et cætera quæ eis ex episcopali officio videntur necessaria, tribuas ac tuos suffraganeos tribuere præcipias.

XXIX.

Bulla Alexandri papæ II ad clerum Velitrensem.

(Anno 1065, III Idus Junii.)

[MITTARELLI, *Annal. Camaldul.* tom. II, pag. 201, ex autographo tabularii ecclesiæ Velitrensis, apud Alexandrum Borgia archiepiscopum Firmanum in *Historia Velitrensi*, pag. 183.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilectissimis in Christo Jesu filiis, TITO archipresbytero venerabilis ecclesiæ sancti Christi martyris Clementis, quæ ponitur in episcopatu Veletrensis civitatis, ceu Gregorius archipresbyter ecclesiæ Sancti Angeli in castello, nec non Dominicus archipresbyter Sancti Joannis de Plagis, simulque archipresbyter Petrus Sancti Martini, atque Joannes sancti Antonini, Adrianus presbyter Sancti Laurentii, et Joannis presbyter Sancti Salvatoris atque Stephanus archipresbyter Sancti Pauli cæterisque aliis presbyteris in eadem civitate Velletri commanentibus intus et foris, successoribusque vestris in perpetuum.

Si extraneis laicisque personis apostolica suffragia irrogamus; quanto elegantius agitur, si sanctæ

nostræ Ecclesiæ militantibus fidelique servitia exhibentibus, ecclesiasticis rebus collochemus. Quapropter fidelissimis servitiis vestris expressis a Petro Damiani nostro coepiscopo ex nostro dono confirmavimus vobis, ut nullus ex vobis quodlibet servitium atque angariam faciatis, foderum autem non detis, hostem vero minime faciatis, neque bandum, neque ullam donationem aut quoquo modo promissionem detis; solum episcopalis reddituum, scilicet tertiam partem oblationis trium missarum et quarta pars decimarum, a præsentis tertie indictione successoribus vestris in perpetuum, statuentes apostolica censura, sub divini judicii obtestationibus et anathematis interdictis, ut nullum quam nostrum, nostro successorum pontificum, vel alia cujuslibet magna parvaque persona cujuscunque ordine sit vel dignitate, contra hoc nostrum apostolicum privilegium aliquam inferre calumniam, si quis quod non optamus, temerario ausu venire tentaverit et ita perficere non dimiserit, sciat se, nisi resipuerit, anathematis vinculo esse innodatum, et insuper compositurus existat auri optimi solidos quinquaginta, medietatem sacri palatii et medietatem vobis cæterisque successoribus (sic) Qui vero pio intuitu custos et observator hujus nostri privilegii exstiterit, benedictionis gratiam justo iudice Deo nostro consequi mereatur.

Scriptum per manus Stephani notarii regionarii et scriniarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ, in mense Junio et indictione suprascripta tertia.

Joannis Portuensis episcopus subscripsi.

Ego Hildebrandus archidiaconus subscripsi.

Bene valete.

Datum Romæ III Idus Junii per manus Petri sanctæ Romanæ Ecclesiæ bibliothecarii, anno IV pontificatus domni Alexandri papæ secundi, indictione tertia.

XXX.

Alexandri II privilegium pro monasterio Dervensi.

(Anno 1065.)

[MABILL. *Annal. Bened.*, IV, 665.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, coepiscopis RICHERIO Senonensi, HUGONI Trecassino, ROGERO Catalaunensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Quoniam quidem omnium Ecclesiarum sollicitudinem nobis commisit dignatio divina, instantius, ut nostis, procurare debet provisio nostra ne quid detrimenti seu inquietudinis quælibet earum incurrat nostra sub custodia. Unde jam annis anterioribus fraternitati vestræ præcepisse meminimus super adversis Ecclesiæ Dervensis, quæ sibi inferuntur a nonnullis minus Deum timentibus, auctoritate apostolica præcipientes vobis ut ex adverso ascenderetis, et murum pro defensione ejusdem Ecclesiæ opponeretis. Quod aliquandiu diligenter executi estis; verum nunc aliquantulum intepescit fervor zeli prioris. Proinde iterato dirigimus apices hujus nostræ commonitionis, ut virga ecclesiasticæ animadversionis eorum impudentiam qui adversus eam insurgunt, coercere curetis, ne quam posthac querimoniam iq

fundere quærat auribus nostris. Et quoniam abbatem ecclesiæ ipsius virum virtutis novimus esse, nobisque jam pridem devinctum familiari dilectione, quem prædecessor noster bonæ memoriæ Leo papa tanto suæ charitatis dignum duxit amore ut eum sui nominis, dicti Brunonis, quod ante apostolicatum in baptismo sortitus fuerat, donaret honore, nolimus quemquam sibi suisque in aliquo molestum esse. Quod si fiat a quibuscunque, concedimus ei apostolica auctoritate, et omnibus successoribus ecclesiæ ipsius quoscunque insurgentes contra eam frangere anathematis ultione ut cum securiori quiete Deo valeant liberius vacare.

Valete.

XXXI.

Bulla Alexandri II pro monasterio Gellonensi.

(Anno 1066.)

[*Gall. Christ.*, tom. VI, pag. 273, ex chart. Gellon.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, PETRO abbati monasterii Gellonensis, suisque successoribus, secundum regulam sancti Benedicti, intraturis.

Quia divina clementia nos universaliter suæ Ecclesiæ præesse voluit, omnibus ubique terrarum constructis ecclesiis consulere auxiliique manum porrigere ex ipsius sanctæ apostolicæ sedis consideratione debemus, quatenus Ecclesiarum Dei ministri nostræ apostolicæ auctoritatis robore fulti atque muniti, securius et devotius omnipotenti Deo servire, sibi que debitas preces et laudes queant persolvere. Unde quia charissimus confrater noster Rostagnus, Lutevensis episcopus, significavit sanctæ apostolicæ sedi quædam munimina privilegiorum, Gellonensis monasterii, ubi corpus sancti Guillelmi requiescit, igne esse consumpta, nos ipsius justis petitionibus inclinati, idem monasterium sub tutela et defensione sanctæ apostolicæ sedis suscepimus, et omnia quæ juris ipsius quæque a triginta annis retro pacifice tenuit, sed et omnia quæ in futuro tempore ibidem sunt conferenda in quibuscunque rebus mobilibus et immobilibus privilegii nostri pagina confirmamus atque corroboramus. Statuentes itaque apostolica censura, et sub divini iudicii obstestatione interdicientes, sancimus ut nullus rex, dux, marchio comes, vicecomes, sed neque archiepiscopus, aut episcopus, seu alicujus dignitatis persona vel conditio, de his omnibus, quæ præfato monasterio præsentis pagina confirmamus, auferre, alienare, seu diminueræ præsumat. Quod si aliquis temerario ausu hujus nostræ sanctionis auctoritatem infringere tentaverit, et admonitus supradicto venerabili loco digne non satisfecerit, sciat se usque ad condignam emendationem auctoritate beatorum principum apostolorum Petri et Pauli vinculo excommunicationis innodatum. At vero qui custos et observator fuerit, et eidem venerabili loco de propriis rebus aliquam oblationem dare studuerit, absolutionem peccatorum suorum a remuneratore omnium bonorum, et in

coelesti sede sanctorum consortio feliciter gloriatur.

Datum Romæ VII Idus Martii, per manus Petri sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi atque bibliothecarii, anno v pontificatus domni Alexandri papæ II, indictione iv.

XXXII.

Alexander II monasterium S. Michaelis Siegburgense munimine apostolico confirmat.

(Anno 1066.)

[*WURTWEIN, Nova Subsidia diplomatica*, tom. IV, p. 41, ex autographo.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, ANNONI sanctæ Coloniensis Ecclesiæ venerabili archiepiscopo, in Christo Jesu fratri charissimo.

Quod a nobis, Deo dilecte frater, expetis, ex officio suscepto et auctoritate apostolica universis debemus ecclesiis, videlicet ut cum aliquis fidelium in vinea Domini Sabaoth laborans propagines ejus extenderit, nos eam sepiendo munire convenit, ne vel a prætereuntibus conculcetur, vel a latrunculis in labores alienos detur aditus. Quare mihi, in Deo dilecte frater, tecum agendum est longe aliter, quippe apud virum religiosum, et revera tam operibus quam nomine episcopum, quique cum fidelis servus et prudens totis anhelans visceribus propriis deservis Ecclesiæ; de medio laborum matrem laborantem respiciens pios ei subponis humeros, ne labori succumbens, cum per multa incedas obstacula, declines a via regia, atque hoc est, quod nos præter commune pensum in omnem voluntatem tuam excitas, etiamsi ab apostolica sede petisses aliquid difficultimum: quæris igitur, in Deo dilecte frater, quatenus cænobium monachorum quod in honorem sancti Michaelis, archangeli in Monte piæ devotionis ædificare laboras studio, nos munimine confirmemus apostolico; cui juste postulationi tuæ tam facilem quam debitum præbemus assensum. Itaque ex parte Domini nostri Jesu Christi et sanctæ Dei genitricis Mariæ, sanctorumque apostolorum Petri et Pauli, omniumque sanctorum electorum confirmamus et corroboramus cænobium, seu abbatiam supradictam in perpetuum, scilicet ne qua persona magna vel parva, non aliquis successorum tuorum, non rex aut comes, nullus, inquam, hominum, ex ea quidquam ad destructionem illius loci demoliri audeat, verum omnibus inibi injuste collatis atque conferendis pax sit permanens et inconvulsa. Illud quoque auctoritate statuimus apostolica quatenus prima ista, quæ modo instituitur, apud monachos ipsius loci permaneat consuetudo, sitque illis libera de abbate elatio; sive de semetipsis in ipso cænobio, seu utilius eis visum fuerit undecunque magis religiosum sibi proponendi liberum habeant arbitrium, secundum regulam S. Benedicti. Si quis igitur hujus nostri privilegii temere violator exstiterit et monitus canonicè emendare contempserit, perpetui anathematis vinculo innodandum noverit, nisi forte respiscens digne satis-

fecerit. Qui vero pia devotione observator esse studuerit, precibus apostolorum principum Petri et Pauli peccatorum suorum omnium ab omnipotenti Deo consequatur veniam, et æternæ beatitudinis mereatur gloriam.

Datum Laterani, Id. Maii, per manus Petri sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi atque cancellarii, vice domni Annonis Coloniensis archiepiscopi et sanctæ sedis apostolicæ archicancellarii, anno v pontificatus domni Alexandri II papæ, indictione iv.

XXXIII.

Sanctæ Priscæ monasterii donatio Vindocinensibus facta.

(Anno 1066.)

[MABILL. *Annal Bened.*, IV, 755, ex archiv. Vindocinensi.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, ODRICO dilectissimo filio Vindocinensi abbati, et post eum cunctis successoribus ejus in perpetuum.

Convenit apostolico moderamini justis petitionibus assensum præbere et piis admonitionibus manum auxilii porrigere. Unde, charissime fili Odrice abbas Vindocinensis monasterii, quoniam petis, ut convenientiam, quam cum charissimo filio nostro Heldiprando archidiacono atque cœnobii Sancti Pauli œconomus de ecclesia Sanctæ Priscæ quæ sita est in monte Aventino, fecisti, apostolica auctoritate confirmemus. Convenit enim præfatus filius noster Heldiprandus, Sanctique Pauli monasterii rector, tibi tuisque successoribus Vindocinensis monasterii abbatibus, prædictam Sanctæ Priscæ ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis in perpetuum largiri ad utendum, fruendum, possidendumque dignitate cardinali, eo videlicet tenore ut ita præfatum Sanctæ Priscæ monasterium ordinare ac disponere studeas, ut semper ibi ad serviendum Deo duodecim, nunquam autem nimis octo, monachi regulariter valeant conversari. Pensio vero et cætera omnia, sicut in charta, quam vobis prædictus Heldiprandus archidiaconus ac Sancti Pauli rector cum monachorum Sancti Pauli generali capitulo consensu tradidit et firmavit, continentur, persolventur. Ergo utrumque ecclesiarum utilitatem in hoc negotio perpendentes, beatorum Petri et Pauli principum apostolorum auctoritate præfatum Sanctæ Priscæ monasterium, secundum prædictum tenorem, cum omnibus suis ubique pertinentiis confirmamus, sancti Spiritus judicio decernentes ut nullus unquam Sancti Pauli abbas, prior vel monachus, nullaque prorsus ecclesiastica sæcularive persona infringere vel auferre tibi vel tuis successoribus abbatibus Vindocinensis monasterii præsumat. Quod qui fecerit, nisi dignos pœnitentiæ fructus exhibeat, sit anathema, maranatha. Qui vero conservator et obediens apostolicæ auctoritati fuerit, benedictione et gratia omnipotentis Dei perfruatur, et inter prospera humilis et inter adversa maneat securus, ut divina misericordia munitus valeat per beatum Petrum cœlestia regna intrare et cum Christo in æternum gaudere. Scriptum

per manus Rainerii, scriniarii et notarii palatii, in mense Julio, indictione quarta.

Datum Laterani, Kal. Julii, per manus Petri, sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi atque cancellarii, vice domini Annonis Coloniensis archiepiscopi, anno quinto pontificatus domni Alexandri papæ secundi, indictione quarta.

XXXIV.

Alexander II Ecclesiæ Cremonensis possessiones et jura confirmat.

(Anno 1066.)

[UGHELL., *Italia sacra*, IV, 597.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, Charissimo fratri HUBALDO Cremonensi episcopo, suisque successoribus.

Pastorali sollicitudine erga salutem Dominicarum ovium seu reparationem honorum ecclesiarum vigilantibus tanto promptius apostolicæ auctoritatis protectione debemus providere quanto eos tam ea quæ Jesu Christi constat, quam quæ sua sunt, quærere. Unde, charissime frater, quia religionem tuam eorum magis pontificum formam qui laboris sui diligentia pauperes ecclesias sibi commissas ditaret, studes per omnia imitari quam eos qui deliciis et sæcularibus pompis ecclesiasticas divitias in miserabilem redigunt paupertatem, justæ petitioni tuæ assensum præbemus, et memores inconcussæ fidelitatis tuæ erga apostolicam sedem, ea quæ tuæ ecclesiæ sunt juste collata, seu in futurum conferenda, quæque in præcepto charissimi filii nostri regis Henrici continentur sub tutela sanctæ Romanæ Ecclesiæ suscipimus, et per hujus nostri privilegii paginam confirmamus tibi tuisque successoribus quidquid... telonei, atque portatici, seu ripatici, de Cremonensi civitate ad publicam functionem pertinuit, quam de ipsius civitatibus comitatus, quam de parte curtis Sexpilæ, nec non ripas, et piscarias, a Vulpariolo usque in caput Adduæ, cum molendinis et cum uniuscujusque navis solito censu, sicut continetur in præcepto et novitiis tuis, seu cum per solutionem omnium navium causa navigandi Cremonam adeuntium, tam Veneticorum quam cæterorum navium, et cum curata omnium negotiorum quæ fiunt in prædicta ripa; districtionem vero civitatis, infra et extra, per quinque milliariorum spatia; altare quoque Sancti Hymerii, canonicam, portas, multones, equos, tractus, opera, districtus, legationes, hostes, munera, sotrum, et cætera quæ in præfato præcepto continentur; curtem quoque, quæ Barianum dicitur, Maleum, Crottam, Maneodanum, Nualtellam, Monterionem cum castris, et villis eorumque pertinentiis; castrum de Romanengo cum omni sua integritate, medietatem curtis Botariano infra Castrum, et cætera, et partes in curtibz Gabiano, Vidalasco, Terciolasco, publica infra et extra, seu Menzanello, Fontanella et quæcunque prudentiæ tuæ studio prænominate ecclesiæ juste acquisita, vel acquirenda sunt, præsentis apostolicæ sanctionis nostræ pagina corroboramus, statuentes sub divini judicii obtu-

statione ut nullus imperator, rex, dux, marchio, A evomebat, sancti zeli vestri zelo perfossum atque comes, vicecomes, neque ulla magna parvaque persona, de his omnibus, quæ supra leguntur; præsumat aliquo malo studio auferre, seu te tuosque successores inquietare. Quod si aliquis temerario ausu contra hujus nostri privilegii auctoritatem agere præsumpserit, et post notitiam hujus auctoritatis emendare contempserit, auctoritate beatorum apostolorum Petri et Pauli omniumque sanctorum sciatis se usque ad dignam satisfactionem excommunicatum et a regno Dei alienum. At vero qui custos et observator exstiterit, a misericordissimo Domino omnipotentè, Domino nostro Jesu Christo, consequatur æternam vitam.

Datum Laterani, III Kalend. Novemb., per manus sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi, ac bibliothecarii, anno VII pontif. D. Alexandri papæ II, ab Incarnatione vero Domini 1066, indict. v. B

XXXV.

Alexander II monasterii Gellenensis totam ordinationem et dispositionem abbati et congregationi Anianensi assertit.

(Anno 1066.)

[Mabill. *Annal. Bened.* IV, 679.]

Anianensi in Septimania monasterio hoc anno (1066) præerat Emmeno abbas, antea Gellonensis monachus, dein cænobii Sancti Petri de Salve, quod Gelloni suberat, in pago Nemausensi prior, ac demum ante circiter annos Pontio Anianæ abbati subrogatus. Ejus tempore Gellonenses, qui ab origine Anianæ subjecti fuerant, Anianensium jugum excutere moliebantur, et proprios, inconsultis Anianensibus, sibi proficere abbates. Id non passus Emmeno, tametsi olim Gellonensis monachus, hoc de re exspostulavit apud Alexandrum papam. Ad ejus querelas breve apostolicum rescripsit Alexander, veluitque ne quis episcopus in loco Gellonensi abbatem benedicere præsumat; statuens ut tota ordinatio et dispositio illius cellæ in manu abbatis et congregationis Anianensis consistat. C

Datum Lateranis VII Idus Novembris per manum Petri S. R. E. subdiaconi atque bibliothecarii, anno ab Incarnatione Domini 1066, anno quoque pontificatus Alexandri papæ secundi IV, indictione IV.

Verum his litteris nequaquam deterriti Gellonenses, proprios sibi abbates nihilosecus asciverunt. Qua de re querelas apud Gregorium VII Emmeno iteravit.

XXXVI.

Alexandri II epistola ad clerum Cremonensem.

(Anno 1066.)

[Bonizonis *Lib. ad. am.*, apud OEFELE *Rerum Boticarum Script.*, II, 808.]

ALEXANDER, servus servorum Dei, Cremonensis Ecclesiæ religiosi clericis, et fidelibus laicis, salutem et apostolicam benedictionem.

Inspiratori omnium bonorum Deo et bonæ voluntatis auctori uberes referimus gratias, qui vos adversus hostem humani generis virtutum suarum telis armavit, et ad destruendam Simoniacam hæresim ac fornicationum spurcitas clericorum ferventer accendit. Eexistis enim, sicut in litteris vestris cognovimus, contra versutiam serpentis antiqui, et qui, velut biceps coluber, per fistulas geminarum faucium nequitie suæ super vos venena nequiter

perfossum atque evomebat, sancti zeli vestri zelo perfossum atque præcisum se virtutis vestræ pugione suspirat. Plane qui serpenti dudum in paradiso damnationis æternæ judicium intulit, ipse vos adversus modernam occulti draconis astutiam unanimiter incitavit. Quam ob rem sanctis conatibus vestris et hujus sanctæ sedis apostolicæ accedat vigor, hoc ipsum apud vos per omnia decernimus observandum quod a sanctis prædecessoribus nostris et a cunctis pene sanctorum canonum conditoribus non ambigimus institutum, videlicet ut tam subdiaconi quam diaconi sed et per maxime sacerdotes, qui mulieribus carnali commercio admiscuntur et Simoniacæ sorde polluti sunt, et ecclesiasticis careant beneficiis et perceptæ priventur officio dignitatis. Indignum est enim ut qui vel per incontinentiam carnis, vel per commercium sacrilegæ venalitatæ suscepti ordinis privatur honore, ecclesiastica potiatur ulterius facultate.

Cæteros autem clericos, qui videlicet inferioribus potiuntur officiis, si legalibus conjugis sunt obligati in suis gradibus manere præcipimus, et competentia ecclesiastici sumptus beneficia non negamus. Sed quia nonnulla præter hæc quæ vobis sunt admodum necessaria, ut a nostra respondeatur auctoritate consulto hortamur ut synodale concilium, quod auctore Deo post proximum Pascha celebraturi sumus, prudentes ex vobis viros venire non pigeat qui nobis quidquid exigendum est, vestrisque utilitatibus conferendum non per judicialiterarum, sed per vivæ vocis officium patenter exponant. Huic enim bello, quod zelo divini fervoris estis aggressi, non segniter sed omni virtutis instantia Romana sedes accurrit, brachium porrigit, clypeum defensionis opponit et vos, ut magis ac magis circa membra diaboli non enerviter (*ita codex*) insurgere debeatis, accendit. Igitur unusquisque vestram divinæ virtutis mucrone præinctus dicat: Si quis est Domini jungat se mecum, sicque cum Moysæ quasi de porta in portam castrorum tanquam feridus bellator in sacrilegos irruat, ut Simoniacæ venalitatæ et clericalis adulterii januas, per quas diabolus in vestram fuerat ingressus Ecclesiam cæcis cadaveribus claudat. Omnipotens, dilectissimi filii, sua vos dextera benedicat et per officium beati apostoli sui Petri januam vobis cælestis regni aperiat. Amen.

XXXVII.

D *Alexandri II epistola ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — Compatitur afflicto statui Ecclesiæ Remensis; illatamque injuriam legitime vindicandam pollicetur.*

(Anno 1066.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 952.]

ALEXANDER, servus servorum Dei, dilectissimo fratri GERVASIO archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Dilectionis tuæ litteras diligenter accepimus, et gratantur amplectentes, intento mentis intuitu charitative perspeximus. Sed querelis et doloribus plenas cernentes, charitative compatimur et condole-

mus, tum quia Ecclesia tua antiquitus inter cæteras A occidentales, Deo propitio, nitore prudentiæ atque religionis resplenduit, ac per apostolicam, cui Deo auctore licet indigni deservimus, sedem, magnificata emicuit, cum eadem, a pricribus Patribus et prædecessoribus non discrepans, in sinu suo te retinere et charitatis dulcedine fovere desiderat. Quæ querelæ, etsi inter damna Ecclesiæ quæ referunt, inter dolores et gemitus cordis tui quos depingere contendunt, saltem [al., salutem] pectoris tui et fidelitatem quam nostræ Romanæ adhibes, et unicam et sinceram dilectionem quam tuæ Remensi servas Ecclesiæ, satis urbane et honeste monstraverint, nos tamen utcunque arguunt quia vindicem gladium manu apostolicæ ultionis in adversarios tuos jam [for., non jam] porreximus; siquidem antiqui hostis B invidia, Antichristum per iniquitatis conceptionem suorum viscerum egerens de sentina, tantis eo ingruente Romanam Ecclesiam per quinquennium, nunc callida tergiversatione, nunc hostili invasione oppressit periculis, ut intestina nostræ specialis Ecclesiæ negotia vix possemus ventilare, nedum longinqua ad plenum extricare. Verum post longam tempestatem et crebras procellas, sereno, nube expulsa, Deo jubente, reddito, forsibus jam occurrere valemus, quia, Deo propitio, unde ire debeamus viam videmus. (Ivo, p. 14, c. 41.) Non tamen juste, ut vestra diligentia novit, potest fieri ut prius quis a quoquam prælato excommunicetur quam missa synodica canonice ad respondendum vocetur. Age modo, debitum tenentes ordinem et adversariis tuis vocatorias C literas dirigemus, et tibi tuæque Ecclesiæ justitiam exsequi procul dubio pollicemur. Quapropter, quia, ut aiunt, nunquam consequimur victoriam, nisi prius præcedat pugna; ut tuæ, sicut amantissimus sponsus et egregius patronus, Ecclesiæ viriliter subvenias, et Romanæ per beatum Petrum, velut bonus filius, strenue adjuvando obedias, et vineæ Domini indefessus collaborator centenum fructum tempore messionis recipias, ad synodum, Deo annuente, quinto decimo die post proximum Pascha cum præsentis tuæ dilectione celebrandam, sanctitatem tuam venire desideramus, ac sancto conventui interfore apostolica auctoritate invitamus. Ad hæc si dilectus filius noster Petrus sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, et noster cancellarius, quem pro D responsis ecclesiasticis vestras ad partes misimus, per vos transierit, ita erga eum se tua fraternitas habeat ut quemadmodum nos diligit ostendat. Quod autem citius apicibus tuis non respondimus, non nobis, sed tui legati nimis deputes festinationi.

XXXVIII.

Alexandri II epistola ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — Condolet necessitatibus Ecclesiæ Remensis, eique auxilium pollicetur.

(Anno 1066.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 955.]

ALEXANDER, servus sercorum Dei, GERVASIO Re-

mensium diligentissimo archipræsuli, atque in Christo dilectissimo fratri, salutem et apostolicam benedictionem.

Visis fraternitatis tuæ litteris, coepiscoporum quoque tuorum, nec non et clericorum flebilibus auditis querelis, sensibiliter intelleximus quam maximis cladibus et ærumnis, præter solitum, Remensis gloriosissima opprimatur Ecclesia, quantoque tua religiosa dilectio immerito versetur [f. vexetur] incommodo. Quapropter vera affecti compassione, tum ex loci cui immeriti præsidemus, sollicita consideratione, tum etiam ex tuæ prudentiæ necessitudine, quam pio diligimus sinceri cordis amore, gravi gemitu detrimento tuæ condolemus Ecclesiæ, nec non fastidio tuo, charissime, procul dubio compatimur præcipue. Auxilii quoque dexteram, quam a nostro tantopere postulare studuisti apostolica sede, integro affectu prompti sumus, pro viribus nostris proque temporis qualitate, necessitati tuæ benigne impendere atque apostolicæ auctoritatis clypeum omnibus Remensis Ecclesiæ adversariis libenter opponere. Sed prænuntii tui festinatione, qui se aserebat collegas nullo modo posse relinquere, tuæ causæ habiles, utpote in momento temporum, minime tunc, absentibus etiam nostris fratribus cardinalibus, reperire valuimus consilium. Ipsi autem post paululum, tuæ legationis communicata supplicatione, et aptum consilium invenire et inventum una cum legato, quem a latere nostro poposciati, auxiliante Deo, quam citius poterimus, curabimus partibus vestris dirigere. Interim vero hanc nostram responsionem suffraganeis tuis episcopis, qui similitur nostrum per litteras imploraverunt suffragium suæ matri Ecclesiæ Remensi, intimare ne negligas, apostolicæ sedis, nisi morte fuerimus præventi, certissime præstolando legatum.

XXXIX.

Alexandri II epistola ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — Monet iterum ut duorum clericorum Remensium causam terminet.

(Anno 1061-67.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 9.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, GERVASIO venerabili confratri Remorum archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Miramur diligentiam tuam, dilectissime frater, auctoritatem nostram ita parvipendere ut ea quæ crebris orationibus nostris digne admoneris atque rogaris minime videaris perficere. Si enim aliquis in tui auxilii favore confisus, a partibus nostris ad te veniendi fastidium arripere et in confidentia sua deceptus nihil proficeret, credimus quod charitas tua non parum doleret. Ut enim de patientia nostra interim taceamus, qua fiducia beatissimum Petrum, cælestis regni clavigerum, in tuis petitionibus vales invitare cum jam per biennium ii qui ejus patrocinium longis itineribus gravibusque laboribus petierunt fere nihil, nobis vice sua instantibus, adhuc potuerunt impetrare? Cum enim in hac petra, in

qua Christi Ecclesia ædificata est, singulare sit re-
fugium tribulantibus constitutum, ut qui ad eam
confugiunt semper soleant invenire solatium, hu-
jusmodi tempore nostro evacuari Romanæ Eccle-
siæ privilegium dissimulando ferre non possumus.
Quapropter fraternitatem tuam his nostris aflatibus
diligenter admonemus, atque admonentes præcipi-
mus ut ita te nunc in causa Manasse et Amalrici
Ecclesiæ tuæ clericorum pium reddas, ita benignum
exhibeas quo ulterius aures nostræ inde querelam
non audiant, quatenus sicut in uno cœpisti restau-
rationem, ita juxta executione perficias in utroque,
quia non incipientibus, sed perseverantibus promit-
titur præmium. Si autem in hac re verba nostra
tibi levia fuerint, amicitia inter nos durare non
poterit.

XL.

*Alexandri II epistola ad Gervasium Remensem archiepis-
copum. — Hortatur ut in causa abbatissæ
e Laudunensi monasterio injuste ejectæ cognoscen-
da, Elinando Laudunensi episcopo, juxta tenorem
commissionis apostolicæ, consilio assistat.*

(Anno 1061-67.)

[MANSI, Concil. XIX, 955.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, cha-
rissimo fratri GERVASIO Remensi archiepiscopo, salu-
tem et apostolicam benedictionem.

Proclamatio delata est sanctæ apostolicæ sedi,
quod abbatissa Laudunensis, monasterii scilicet
Sancti Joannis, sine canonica audientia et judicio
episcopi sui a regimine suo ejiciatur. Quod nimi-
rum quia canonicis institutionibus omnino videtur
esse contrarium, admonuimus confratrem nostrum
Elinandum Laudunensem episcopum ut hanc causam
diligenter discutiat atque canonicè definiat; ita ta-
men, ut eadem abbatissa, priusquam discussio fiat,
regimini suo, sicut sacri canones præcipiunt, resti-
tuatur. Invitamus igitur fraternitatem tuam, ut ma-
num adjutorii tui ad hæc exsequenda sibi tribuat,
et, ut hoc negotium juxta tenorem litterarum nostrarum
quas tibi misimus, determinetur, te adiutorem
et cooperatorem adhibeas. Quod quidem sollicitudi-
nis studium, etiamsi apostolatus nostri litteris præ-
monitus non esses, oporteret tamen devotionem
tuam impendere, ipsumque Laudunensem episco-
pum, quia parochianus tuus est, ad hoc peragendum
incitare. Non dubitet igitur prudentia tua hunc la-
borem arripere seque pro domo Israel murum oppo-
nere. Et quia officii tui est pacem diligere, sicut jam
te sæpius admonuimus, iterum admonemus ut pacem
cum charissimo nostro duce Godefrido studeas com-
ponere. Periculosum est enim Ecclesiam tuam tanto
discrimine fatigari et nobis importabile tot accusatio-
nibus pulsari.

XLI.

*Alexandri II epistola ad Gervasium Remensem et ad
Senonensem, archiepiscopos, eorumque suffraganeos. — Causam divortii inter Radulfum comitem*

*et ejusque uxorem, utriusque dijudicandam com-
mittit.*

(Anno 1061-67.)

[MANSI, Concil. XIX, 959.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, cha-
rissimo fratri GERVASIO Remensi archiepiscopo om-
nibusque suffraganeis suis, necnon Senonensi ar-
chiepiscopo suisque suffraganeis, salutem et aposto-
licam benedictionem.

Mulier ista, præsentium litterarum portatrix,
apostolorum limina adiens, conquesta est quod ei
comes Radulphus omnia bona sua abstulerit, eaque
dimissa, crimine fornicationis fallaciter objecto,
alteram ducere velit; quod quam sit divinis ethu-
manis legibus contrarium fraternitas vestra perpe-
dat. Quapropter studeat religio vestra ipsum con-
venire; et si causa talis est ut ista asserit, redditis
propriis bonis, ut ipsa ab eodem recipiatur satagite.
Quod si ipse rationi acquiescere recusaverit, vos
super eum, canonicum deliberate judicium quod
nos, sequentes sanctorum Patrum auctoritatem
ubi sententiam vestram audierimus, confirma-
bimus.

XLII.

*Alexandri II epistola ad Gervasium archiepiscopum
Remensem. — Ut corpus sancti Menni, ab ecclesia
sua indebite per Catalaunensium episcopum trans-
latum, ad propriam ecclesiam comminatione cen-
surarum ecclesiasticarum referatur.*

(Anno 1061-67.)

[MANSI, Concil. XIX, 960.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei GER-
VASIO Remensi episcopo, confratri dilectissimo, sa-
lutem et apostolicam benedictionem.

Quoniam ad universalem sedem, cui divina pro-
videntia præsidemus, lacrymabilis et inaudita eccle-
siæ Sancti Menni querimonia est allata, sanctissimi
scilicet ejus corporis absentia desolata, domibus
quoque et cæteris omnibus bonis impie et sine more
denudata, lacrymas nos et Romanam funderet cogit
Ecclesiam. Unde fraternitati tuæ rogando curavimus
mandare ut corpus sanctissimi viri ab episcopo
Catalaunensium a propria sede deportatum et, quod
lacrymabilius est, cruentis armatorum militum ma-
nibus, velut in partem prædæ, discissum, ad propria
redire remota omni excusationis simulatione facias.
Eversionem quoque domorum et direptionem cæterorum
honorum, sicut justum est et officium magisterii
tui decet, ut emendare compellas ex parte beatorum
apostolorum Petri et Pauli præcipiendo manda-
mus. Quod si sententiæ nostræ, imo tuæ justæ
deliberationi, parere noluerit, virga magistratus
tui ex auctoritate sancti Petri, ardentissime
feriatur.

XLIII.

De episcopis duobus depositis.

(Fragmentum. — Anno 1062-1067.)

[MANSI, Concil. XIX, 978.]

Ernolfus Santonensis, in Francia, et Landus Nu-
cerinus, in Italia, episcopi, multis certisque crimi-

nibus accusati, alter, quod ecclesiarum ecclesiasticorum ordinum consecrationem Simoniacæ et interveniente pecunia fecerit; alter, quod officium ab apostolico sibi interdictum præsumperit, convicti, sunt synodali iudicio depositi,

XLIV.

Alexandri II epistola ad Gervasium Remensem archiepiscopum, — Blandinensis et alterius cœnobii invasores, nisi rationi acquiescant, excommunicari jubet

(Anno 1064-67.)

[MANSI Concil. XIX, 953.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, GERVASIO Remensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Licet Carnotensium causam, contra præceptum sanctæ apostolicæ sedis et pristinæ rectitudinis tuæ B zelum, reprehensibiliter neglexisse proberis, tamen, quia messis multa et operarii pauci, ad definienda ecclesiastica negotia quæ nobis deferuntur prudentiam tuam nobis cooperatricem esse exposcimus. Præsentium itaque portitoris lacrymales querimonias audientes, compassionem, ut oportuit, exhibuimus. Deploravit enim se honore propriæ abbatæ, altero Simoniacæ subrogato, privatam, seque nullam inde justitiam consequi potuisse. Litteras etiam Blandinensis cœnobii nobis attulit quod quidam Everelmus monasterium illud Simoniacæ invaserit, ipsiusque bona ejectis monachis ad nihilum redegerit, vitamque suam adulteriis variisque criminibus, ultra humanam consuetudinem, polluerit. Admonemus itaque charitatem tuam ut utrumque invasorem convenias, et, si res ita est, hanc præsumptionem in partibus illis ulterius locis venerabilibus obesse non permittas. Quod si præfati invasores canonicæ rationi acquiescere contempserint, et quibus debentur ipsa monasteria dimittere noluerint, nostrae apostolica auctoritate studens cum omnibus fautoribus suis excommunicare.

XLV.

Alexandri II epistola ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — Cur monasterium Corbetense ab episcopo exemerit.

(Anno 1064-67.)

[MANSI Concil. XIX, 957.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, fratri GERVASIO, salutem et apostolicam benedictionem.

Privilegia cœnobii Corbeiensis, ab antecessoribus nostris instituta antiquitus, noverit nos tua dilectio confirmasse et, ut in perpetuum rata sint, auctoritate sanctorum Petri et Pauli roborasse. Quod nostræ sanctionis edictum te quoque observare volumus et per omnia observari facias pia sollicitudine commonemus. Miramur autem tuæ prudentiæ videri prædicta privilegia dissentiri ecclesiastico canonis, cum constet apud te alias esse leges Ecclesiarum quæ sunt generales, et alias esse eas quæ specialiter, in privilegiis, quibusdam prærogantur Ecclesiis ad immunitatem, ne quorumlibet importunitate patiantur inquietudines. Causam vero, quæ

summa et principalis erat inter episcopum et abbatem, canonicè in concilio discussam scias nos penitus terminasse, eundemque episcopum nobis et sanctæ Romanæ et apostolicæ sedi, cui Deo auctore præsidemus, coram fratribus et coepiscopis nostris satisfacisse in synodo, ipsumque pro inobedientia sua suspensum fuisse ab officio. Cætera autem, de quibus abbas conqueritur, mandamus fraternitati tuæ ut audias, et, secundum quod tibi justum videbitur, definias. Chrisma vero et ordinationes si episcopus spiritu superbiæ inflatus dare noluerit, nostra licentia præfato monasterio concedas et in omnibus negotiis auxilium tuæ protectionis exhibeas.

XLVI.

Alexandri II epistola ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — Monet ut controversiam quæ est inter clericos citra affectum componat. Significat comitibus esse scriptum, ut Ecclesiæ lætæ satisficiant, vel ad synodum futuram Romæ compareant.

(Anno 1067.)

[MANSI Concil. XIX, 953.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, GERVASIO Remensi archiepiscopo, fratri charissimo, salutem et apostolicam benedictionem.

Si sacerdotale quod administramus officium mentis integritate pensemus, sic nos cum filiis nostris individuae charitatis debet unire concordia ut, sicut patres in nomine, ita affectu probemur in opere. Ideoque desideramus ut quos diversitas voluntatis ab alterutra dilectione facit esse divisos, eos ad concordiam redeuntes charitas faciat esse in gratia unitos. Litteras itaque sanctitatis vestre suscipientes solita diligentia relegimus; in quibus continebatur controversia quæ inter vos et clericos vestros M. et A. (*Manassem et Amadricum*) vertitur; et damna, quæ M. et R. comites, Ecclesiæ vestre atque canonicis inferunt. Unde ipse professus es te ante legatos nostros aut satisfaciendo corrigere, aut plenissime purgare. Quapropter dilectionem tuam intente hortamur ut ante legatos nostros P. sanctæ Romanæ Ecclesiæ bibliothecarium, atque V. cardinalem presbyterum, si ipsi adesse potuerint, congregatis suffraganeis tuis, admissis etiam Laudunensi, cui instans negotium commiseramus, episcopo, ita æquitatis lance terminetur ut neutra pars de injustitia amplius causetur. Illi tamen, quia ad beatissimi Petri sacratissimum corpus venerunt, in quo totius Christianitatis est singulare refugium, sibi sentiant adesse præsidium quo per nos non videamini moti ad iracundiam, quia si proximorum necessitatibus benigna mente compatimur, nostris procul dubio petitionibus clementem Dominum reperimus. Ita ergo, frater beatissime, stude quatenus, dum ad synodum ad quam pro adiutorio sanctæ Ecclesiæ invitatus es, Deo, auxiliante, veneris, de his expeditus, solummodo ad ecclesiastici negotii vacas concilium, et sanctæ tuæ universali matri Ecclesiæ, ut prudentissimus consiliator et fortissimus propugnator, contra hostes suos ultionis atque defensionis impendas

auxilium. Comitibus autem illis, qui Ecclesiæ tuæ, adversantur iterum scripsimus, ut aut ante legatos nostros mala quæ Ecclesiæ tuæ intulerunt satisfaciētes digne emendando corrigant, aut ad præfatam synodum omni posthabita occasione ad respondendum de objectis veniant. Ubi si rebelles fuerint, quod justum visum fuerit decernemus, et officium nostrum adimplere non omitemus. Præfatos autem legatos vestræ benignitati iterum commendamus; quos tamen a fraternitate tua honeste tractari non dubitamus.

XLVII.

Alexandri II epistola ad Petrum Antibarensem episcopum.
(Anno 1067.)

[BARON *Annal.* ad ann. 1062, tom. XI, pag. 344.]

ALEXANDER, servus servorum Dei, PETRO venerabili archiepiscopo Diocliensis atque Antibarensis Ecclesiæ, salutem perpetuam in Christo.

Si pastores ovium sole geluque pro gregis sui custodia die ac nocte intenti sunt, et, ne qua ex eis aut errando pereat aut ferinis laniata morsibus deficiat, oculis semper vigilantibus circumspiciat, quanto sudore quantaque cura debemus esse pervigiles nos qui pastores animarum esse dicimur? Attendamus igitur ut susceptum officium exhibere erga custodiam Dominicarum ovium non cessemus, ne in die divini examinis pro desidia nostra ante summum Pastorem negligentie nos reatus excruciet, unde modo honoris reverentia inter cæteros sublimiores judicamur. Igitur, dilectissime frater, petitionibus tuis justis annuentes, apostolica auctoritate decernimus ut per hujus privilegii nostri paginam sic sanctissimam Diocliensem ecclesiam cum omnibus pertinentiis, Antibarensem ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, Eiaternensem ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, Palechiensem ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, Suatinensem ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, Scodriensem ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, Dinastinensem ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, Polatinensem ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, Serbiensem ecclesiam cum suis pertinentiis, Boloniensem ecclesiam cum suis pertinentiis, Tibuniensem ecclesiam cum suis pertinentiis, monasteria quoque, tam Latinorum quam Græcorum, sive Slavorum cures, ut scias et hæc omnia unam Ecclesiam esse teque omnibus prædictis locis episcopali regimine præesse.

Pallium autem fraternitati tuæ ex more ad missarum solemniam celebranda, sicut antecessoribus tuis concessum est, concedimus, videlicet in natali Domini, Epiphania, cæna Domini, Pascha, Ascensione, Pentecoste; sic natali sancti Joannis Baptistæ, natali apostolorum Petri et Pauli, et quatuor festivitatibus sanctæ Mariæ, scilicet Nativitate, Annuntiatione, Purificatione, Assumptione, et duobus festis

(1) Confusa clausulæ verba sic disponenda sunt: « Dat. Romæ xv Kal. April. p. m. Petri canc. v. dom. Annonis Colon. archiep., anno vi pont.

A sancti Angeli, sic pro natalitiis quoque duodecim apostolorum, natali sancti Gregorii, et sanctorum Sergii et Bacchi, et festivitate Omnium Sanctorum, atque natali tuo, et quoties ordinationem vel consecrationem ecclesiarum celebramus. Hortamur itaque charitatem tuam, ut mores vitæ tuæ tanto honori convenient quatenus, auctore Deo, exemplis verbisque possis esse conspicuus. Vita igitur tua filiis tuis sit regula, ut si quæ fortitudo in illis deprehenditur, in ea dirigatur. Cor ergo tuum neque prospera, quæ corporaliter hic blandiuntur, extollant, neque adversa adjiciant; sed quidquid illud fuerit, virtutis puritate devincat.

Nullum apud te locum ira, odium, nullum furor indiscretus inveniat. Sacræ benedictionis tuæ, justique iudicii opus nulla venalitate interventio commaculet. Sit in te et boni pastoris dulcedo, sit et iudicis severa districtio, unum scilicet quod innocenter viventes foveat, aliud quod inquietos a pravitate compescat. Misericordem te prout... patiat, pauperibus exhibe, oppressis defensio tua subveniat, opprimentibus modesta ratio contradicat. Nullius faciem contra justitiam accipias. Nullum querentem justa despicias, custodia in te æquitatis extollat, ut nec dives potentia sua aliquid apud vos extra viam suadeat rationis ardore, nec pauperum deserta faciat humilitas desperare, quatenus, Deo miserante, talis possis existere qualem sacra lectio præcipit, dicens: *Oportet episcopum irreprehensibilem esse.* Sed his omnibus uti salubriter poteris si charitatem magistræ habueris, quam qui secutus fuerit, a recto aliquando tramite non recedit. Ecce, frater charissime, inter multa alia ista sunt sacerdotii, ista sunt pallii ornamenta, quæ si studiose observaveris, quod foris accepisso ostenderis intus habebis. Crux etiam ante te, sicut ante prædecessores tuos per Dalmatiam et Slavoniam, ubique geratur. Archiepiscopatum quoque Ecclesiæ tuæ, juxta formam sanctorum prædecessorum nostrorum, a quorum auctoritate non debes aberrare, concedimus et confirmamus. Sancta Trinitas gratia suæ protectionis fraternitatem tuam circumdet atque in timoris sui vos viam dirigat, ut post hujus vitæ amaritudinem ad æternam possis simul dulcedinem pervenire.

Bene valete.

Subiacet his sigillum, nempe circulus quadrifidus in formam crucis cum nomine ejusdem pontificis Alexandri papæ II, circumcirca ejusmodi habens inscriptionem.

† EXALTAVIT ME DEUS IN VIRTUTE BRACHII SUI.

Post sigillum ista subjicitur subscriptio post notam temporis:

Pontificatus domini Alexandri II, papæ II, indictione XII.

Datum Romæ xv Kal. April.

Manus Petri cancellarii, vicedomini Annonis Colonienensis archiepiscopi, anno sexto (1).

D. Alexandri papæ II, ind. XII. • Ind. XII manifesto falso, est, quippe quæ in Alexandri pontificatum omnino non inciderit. JAFFÉ.

XLVIII.

Alexandri papæ II privilegium pro ecclesia S. Petri Insulensi.

(Anno 1067.)

[BUZELINI, *Gallo-Flandria*, parte I, lib. II, p. 510.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, BALDUINO illustrissimo Flandrensis comitis, salutem et apostolicam benedictionem.

Quia ex auctoritate apostolicæ sedis, cui, licet indigni, Deo auctore, præsidemus, nobis imminet ut eujuscunque iustis petitionibus merito debeamus annuere, petita veropostmodum firmissimis apostolicæ auctoritatis roborationibus confirmare; quod ab apostolatu nostro suppliciter satagis petere charitatis etiam tuæ respectu inclinati liberalissime non dedignamur concedere. Unde hæc omnia illa quæ a Balduino Noviomensis Ecclesiæ episcopo Islensi ecclesiæ, quam ipse in honore beati Petri apostolorum principis a fundamento construxisti, religionis respectu remissa, concessa sunt, ut, in ejus litteris ab eo nobis missis continetur, apostolica auctoritate confirmamus, per hujus nostræ conscriptionis paginam inviolabiliter corroboremus, ita ut nec præfatus episcopus, nec aliquis suorum successorum, non etiam tu ipse, vel aliquis tuorum posterorum, nec ulla alicujus conditionis magna vel parva persona prælibatæ ecclesiæ de his quæ modo sibi sunt a te, vel ab aliis concessa, seu in posterum concedenda, aliquam temerario præsumat ausu inferre molestiam, aut quamcunque injuriam. Si vero, quod absit! contra hujus nostræ institutionis præceptum, aliquis vir tentaverit, et loco illo suarum rerum invasionem, alienationem, seu oppressionem inferre molitus fuerit, apostolica consideratione addentes præcipimus ut illi quibus injuria illata fuerit liberum habeant locum apostolicæ sedis appellandi refugium. Quisquis igitur hujus nostræ institutionis temerarius violator fuerit, beatorum apostolorum Petri et Pauli, nisi per dignos pœnitentiæ fructus resipuerit, gratiam amittat. Qui vero devotus observator extiterit, Christo duce, et beato Petro intercedente, antiquæ promissionis et novæ redemptionis patriam sine fine possideat.

Datum Romæ jussione præfati domni papæ Alexandri II, permanum Rembaldi subdiaconi anno Dominicæ Incarnationis 1066, vi Idus Aprilis, indictione quinta, anno pontificatus Alexandri papæ sexto.

XLIX.

Alexandri papæ II bulla pro monasterio Casinensi.

(Anno 1067.)

[TOSTI, *Storia della badia Casin.*, tom. I, pag. 422.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei Desiderio dilecto filio, abbati venerabilis cœnobii almi Patris Benedicti, quod nuncupatur Mons Cassinus, cunctisque successoribus ejus illic regulariter ad regimen provehendis in perpetuum.

Pastoralis sollicitudinis nostræ bonum si debet prospicere et proficere omnibus etiam extraneis

(1) *Locus obscurus*

A et longinquis, multo magis domesticis et propinquis. Ipsa quippe secundo gradu post Deum admoda est invisibilis charitas, ut per eos, velut quædam visibilis flamma, gradatim ad remotiores quosque discurrat. Piis ergo locis et divina religione venerabilibus debitæ consolationis et defensionis porrecturi manus, illum cæteris præferendum non ambigimus quem monasticæ normæ constat esse principale gymnasium et sanctæ Romanæ et apostolicæ sedi contiguum, quem cives Romani, Patres videlicet eximii, Benedictus, Maurus et Placidus cum nonnullis fundarunt, quemque a gentibus destructum Romani pontifices nihilominus sua auctoritate restruxerunt, et privilegiis apostolicæ sedis merito cæteris cœnobiis prætulerunt atque contra quorumlibet suspectas injurias efficaciter munierunt. Quorum nos sacræ auctoritatis sicut tempore et loco succedimus, sic eorum exemplo, ut oportet, innitimur, et per hujus nostræ decretalis paginæ tenorem tibi, dilectissime fili abba Desideri, concedimus, secundum privilegia antecessorum nostrorum atque consuetudinem monumentorum almi Patris Benedicti, situm monte Gastro Cassino, cunctamque ipsius monasterii abbatiam in integro cum cellis suis, castellis, prædiis, et omni sua pertinentia ex hac nostra auctoritate confirmamus, tam in finibus Beneventanorum, Apulorum et Calabrorum, quam etiam in finibus Marsorum et in marchiiis, sive ubicunque longe et prope hactenus jure sibi pertinet aliquid, sive quidquid deinceps ubivis juste acquisierit.

C Ad hæc justitiam vel aliquod debitum, quod officiales nostri sacri palatii exigent a navibus ad Romanum portum applicantibus, vestri cœnobii navi peculiarii gratanter relaxamus. Usus quoque sandaliorum et dalmaticæ, quamvis jure cardinalatus tui ab apostolica sede perceperis, a nobis tamen tibi et loco deinceps, in principalibus tantum festis, ad honorificentiam tam venerabilis cœnobii et ob dilectionem tuam, concedimus. Præterea corroboremus tibi tuisque successoribus, in omni conventu episcoporum et principum superiorem omnibus abbatibus sedere, et in conciliis et judiciis priorem sui ordinis hominibus sententiam, pro reverentia tanti loci qui primum et summum monasticæ legislatorem vivum et mortuum retinere promeruit, quique ipsius legislationem scripto verbo et exemplo cœnobiale propositum appetendo in toto mundo sole clarius vibravit (1*), Defuncto autem abbate, ex se ipsa congregatio secundum sanius consilium sapientum et seniorum fratrum sibi abbatem eligat, et apostolicæ sedis pontifici firmandum et consecrandum exhibeat; nec aliter ibi abbas constituatur, aut aliunde illuc intromittatur, nisi forte ex se aliquem tanto regimini idoneum non habuerit, et ob id saniori consilio extraneum sibi elegerit. Porro præter summum apostolicæ sedis præsulem, cujuslibet ecclesiæ episcopum vel sacer-

dotem in præfato monasterio vel in cellis ipsius, A ditionem quamlibet sibi præsumere hac nostra interdicens auctoritate, ita ut nisi ab abbate fuerit invitatus, nec missarum inibi audeat solemnia celebrare. Contra quam auctoritatem quia Hildebrandus Capuanus archiepiscopus submurmurare præsumpsit, coram nobis in ecclesia Domini Salvatoris Lateranensis, videlicet patriarchio, synodum celebrantibus privilegiis apostolicæ sedis, convictus, se percasse confessus est. Unde tam sibi quam suis successoribus apostolica auctoritate sub districti anathematis vinculo interdicens ut nullam ulterius inde audeant assumere quæstionem, vel contra præfatum venerabilem locum litem promoveri, sed remota et propulsata qualibet oppressione ecclesiasticarum vel sæcularium personarum, sicut hactenus mansit a præsentis quinta indictione, B hoc nostro privilegio in perpetuum quietus et liber ad servitium et gloriam Dei maneat sub defensione et jure sanctæ Romanæ et apostolicæ sedis cum suis omnibus.

Ex quibus summam et generaliter omnibus, hæc nominatim et specialiter tantum istic digessimus in primis, monasterium Domini Salvatoris positum ad pedem ipsius montis, atque monasterium sanctæ Dei Genitricis et Virginis Mariæ qui vocatur Plumbarolo, seu et castellum Sancti Petri ad pedem ipsius montis, quod ab antiquis dictum est Castrum Cassinum: nec non et castellum Sancti Angeli, castellum qui vocatur Pinjateri, castellum Sancti Giorgii et Sancti Apollinaris, Sancti Ambrosii et Sancti Andræ, et castellum qui vocatur Vallis Frigida, castellum qui dicitur Bantra, et Sancti Petri Infila, et Sancti Victoris Torocolum, et Cervarum, et Sanctæ Helix, et Vallis Rotunda Rocca de Bantra, cum omnibus suis pertinentiis, castellum qui dicitur Saracenicus, et Sancti Stephani, et castellum qui dicitur Serame, et castellum qui vocatur Fratte, quos commutatis a Riccardo principe, et castellum qui vocatur Mortula, cum ipsa curta quæ vocatur Casa Fortini, et monasterium Sancti Salvatoris qui vocatur Cueuruzzu, cum omnibus suis pertinentiis; in comitatu Aquinense cellam Sancti Gregorii, Sancti Mauricii, et Sancti Nicolai in Pica S. Angeline cannuccio, Sanctæ Mariæ, in Verule, et Sancti Petri in Ateleto; in lucca cellam Sancti Georgii, prope posterulam D Giurigalam, cellam Sanctæ Scholasticæ in Cajeta, Sancti Stephani in Serracina, Sanctæ Lucix, S. Petri in curili, S. Sylvestri et Sanctæ Lucix in Arpino, Sancti Benedicti in colle Insula, S. Germani in Sura, curtem S. Urbani in Comino, cellam S. Pauli ibidem, S. Nazari, et S. Valentini, ac S. Salvatoris, cellam S. Benedicti in Benafro, et S. Nazarii, et Sanctæ Mariæ in Sale curtem S. Benedicti Minoris ibidem, cellam in loco qui vocatur Cesoma, cellam S. Benedicti in Suessa, necnon et S. Benedicti in Capua, cum ipso Gualdo ligure et cum omnibus suis pertinentiis, cellam

A S. Joannis ancillarum Dei in eadem civitate, in Tusculanis cellam Sanctæ Agathæ, et monasterium ibidem, qui vocatur Jerusalem; in Calvo cellam Sanctæ Mariæ, S. Mariæ in Cinola, S. Adjutoris in Alifas, Sanctæ Cæcilix in Neapolim, ecclesiam Sanctæ Crucis in Amalfi, cellam S. Benedicti in Salerno, et cellam S. Laurentii ibidem, et Sanctæ Sophix infra civitatem Beneventanam, S. Benedicti in Ascutto, Sancti Benedicti in Trani, et S. Benedicti in Bavi, Sanctæ Mariæ ancillarum Dei civitate Cosensia, cellam S. Benedicti in Pittinara, Sanctæ Mariæ-Banze Sancti Benedicti in marino, cellam S. Eustasii, quem sancto Benedicto obtulit Adelferius Pantisia; Sanctæ Mariæ in Barretano, S. Mariæ in canete juxta fluvium Trinium, S. Benedicti in ripa versa cum omnibus suis pertinentiis, nec non et castellum qui vocatur Lastinianus, et alia tria castella. Quæ duo Trasmundus comes filius Attonis beato Benedicto obtulit, in monte Casino legali donatione, et chartarum monumentis contulit. Tertium autem castellum Frisam, quod præfati Tramundi... pro anima sua, consentiente viro suo, S. Benedicto obtulit, Sancta Turba ibidem, cellam Sancti Focati in Alanino, S. Giorgii in Termule, cellam S. Liberatoris in marchia cum omnibus suis pertinentiis, S. Salvatoris, in Tabe, Sanctæ Scholasticæ in Piune, S. Martini in Salino, S. Nicolai in Apruzo, S. Angeli in Morano, cum omnibus cellis suis, sanctorum septem fratrum. S. Laurentii, et S. Benedicti in Trunto. S. Apollinaris in Firmo, S. Benedicti in Tisino, et Sanctæ Mariæ in Arbosia, cella S. Benedicti in Marsi, et sanctorum Cosmæ et Damiani et Sanctæ Mariæ in cellis, S. Benedicti in Pompevano, et S. Petri in Morino, cellam S. Angeli, in valle regia, cum castellis, et omnibus suis pertinentiis.

His igitur et omnibus quæ præfato cœnobio justè pertinent nunc, et quæ in futuro justè pertinebunt sub tutela et Romana libertate hoc privilegio perpetualiter ad temporalem servorum Dei, præsentium scilicet atque futurorum, quietem, statutis atque firmatis, apostolica censura, sub interpositione districti anathematis et divini contestatione judicii interminamus, tam præsentibus quam futuris, cujuscunque officii, seu quælibet parva aut magna persona, quibuscunque rebus vel personis præfato monasterio justè pertinentibus aliquam violentiam inferat, aut calumniosus existat vel incumbat. Insuper quia., secundum præceptum regulæ almi Patris Benedicti, æstivis et hiemalibus temporibus præfixus est, auctoritate apostolica concedimus ut liceat fratribus signum pulsare in omnibus cellis ejusdem monasterii, tam ad diurnas quam ad nocturnas horas, quandocunque voluerint. Liceat quoque ipsius monasterii et cellarum ejus fratribus clericum cujuscunque ordinis, de quocunque episcopatu fuerit, secundum traditionem sanctorum Patrum suscipere eum in rebus suis ad conversandum, et monachicum habitum suscipere.

dum absque interdictione quorumlibet episcoporum **A** et liceat eisdem subjectos monasteriis eorum judicare, tam monachos quam et sanctimoniales feminas, absque prohibitione et contradictione cujuslibet sæcularis potestatis, seu ecclesiasticæ. Ad hæc liceat vobis sacrum chrisma et ecclesiasticos ordines et altarium consecrationes ab episcopo quolibet canonice promoti accipere, et christianissimum (*sic*) in ecclesiis vestris agere per clericos vestros, et hymnum angelicum per dies Dominicos et festivitates ad missarum solemnias rite decantare, et nullus episcopus præsumat in jamdicto monasterio, vel in ecclesiis sibi subjectis sacerdotem excommunicare, vel ad synodum provocare, aut abbates et monachos earumdem ecclesiarum.

Porro cupientes consulere monasticæ religioni, **B** quæ peccatis exigentibus passim depravatur, te tantummodo diebus vitæ tuæ, vicarium nobis ad correctionem omnium monasteriorum, et monachorum, seu monacharum ab ipso fluvio Piscaria sicut influit in mare, scilicet per totam Campaniam, principatum quoque et Apuliam atque Calabriam assumere decrevimus, ita ut capitulum in eis habeas, et vice nostra indisciplinatos cum adjutorio episcoporum, ad quos monasteria ipsa pertinent, corrigas, et quæ sunt emendanda, si potueris, secundum Deum emendes, aut apostolicæ sedis pontifici renunties, ad perpetuam animæ nostræ mercedem, et monasticæ religionis emendationem et conversationem. Pariter quoque honorificentiam et gratiam..... per te religiosum et prudentissimum illius successorem. **C** Si quis vero, quod non optamus, hujus nostri privilegii decretalem paginam temerario ausu in aliquo infringere tentaverit, æternæ maledictionis innodatum vinculis se noverit, et perpetua supplicia luiturum cum diabolo et angelis ejus, nisi forte prius respiscens satisfecerit. At qui pietatis intuitu ipsius privilegii devotus observator exstiterit, interventu almi Patris Benedicti, perfectorumque sequacium sociorum ejus sempiternæ benedictioni particeps, et paradisi beatus possessor efficiatur.

Scriptum per manus Octaviani, scriniarii et notarii sacri palatii. **EXALTAVIT ME DEUS IN VIRTUTE BRACHII SUI. MAGNUS DOMINUS NOSTER, ET MAGNA VIRTUS EJUS.**

Bene valete. Ego Bonifacius Albanensis episcopus subscripsi. Ego Petrus peccator Ostiensis episc. **SS. D** Ego Ildebrandus sanctæ Romanæ Ecclesiæ qualicumque archidiaconus **SS.** Ego Hubaldus Sabinensis episcop. **SS.** Stephanus vocatus cardinalis **SS.** Ego Joannes qui et minutus cardinalis de titulo Sanctæ Mariæ trans Tiberim **SS.** Ego Leopertus Prænestinus episc. subscripsi.

Datum Laterani sexto Idus maii per manum Petri **S.** Rom. Ecclesiæ subdiaconi, atque vice domni Annonis Coloniensis archiepiscopi bibliothecarii, anno sexto pontificatus domni Alexandri papæ secundi; ab Incarnatione vero Domini millesimo sexagesimo septimo, indictione v.

L.

Alexander II Parthenonem S. Petri Florentinum confirmat.

(Anno 1067.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, III, 16.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, charissimo fratri Petro Florentino episcopo, suisque successoribus.

Pia postulatio voluntatis affectu debet prosequente compleri, quatenus et devotius et sincerius laudabiliter innotescat, et utilitas postulata vires indubitanter assumat. Et quia fraternitas tua insinuavit sanctæ apostolicæ sedi se, ad communem sanctimonialium usum, in ecclesia Sancti Petri, sita in suburbio Florentinæ civitatis, monasterium constituisse, et prædiorum tam a te quam etiam a quadam religiosa femina, nomine Gisla, nonnulla beneficia eidem ecclesiæ collata esse, non solum devotionis tuæ studium laudamus, sed ordinationis tuæ constitutionem, quam interim per donationis paginam eidem ecclesiæ fecisti, auctoritatis apostolicæ privilegio confirmamus atque in perpetuum ratum firmumque fore corroboramus, et jam præfatæ ecclesiæ, tum ea quæ nunc juste tenet, quæque a prænomina matrona collata sunt, quam quæ ab eadem seu cæteris in futurum juste conferenda sunt fidelibus. Sub divini igitur judicis obtestatione statuimus ut neque rex, neque dux, marchio, comes, vicecomes, sed neque episcopus, aut aliqua præditus dignitate, postremo nulla magna parvaque persona sub cujuslibet causæ et occasionis specie hujus nostræ apostolicæ sanctionis decretum infringere, seu ea quæ jam juste collata sunt, quæque in futurum sunt juste conferenda, aliquo modo ac studio minuere vel auferre præsumat. Quod si aliquis temerario ausu hanc confirmationis nostræ paginam violare præsumperit, et admonitus a te seu a successoribus tuis emendare contempserit, auctoritate beatorum apostolorum Petri et Pauli sciat se excommunicatum et pena centum librarum auri multandum; at vero qui observator exstiterit, repleatur abundantia apostolicæ benedictionis.

Datum Laterani, xi Kal. Junii, per manum Petri, sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi et bibliothecarii, anno sexto pontificatus, domini Alexandri papæ secundi, ab Incarnatione vero Domini 1067, indict. v.

LI.

Alexandri II privilegium pro monasterio SS. Dionysii, Rustici et Eleutherii Remensis.

(Anno 1067.)

[MARLOT, *Metropol. Rom.* II. 142.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, præposito ecclesiæ sanctorum martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii, Remis sitæ, dilecto filio, suisque successoribus in perpetuum.

Piæ postulatio voluntatis effectu debet prosequente compleri, quatenus et devotionis sinceritas laudabiliter, onitescat, et utilitas postulata vires indubitanter:

assumat. Proinde juxta petitionem confratris nostri A Gervasii, venerabilis Remensis archiepiscopi, ecclesie beatorum martyrum Dionysii, Rustici et Eleuterii, quæ a præfato Gervasio archiepiscopo et ædificiis et munificentis recuperata (cui in canonica congregatione sub regula beati Augustini præesse dignosceris) hujusmodi privilegium præsentis auctoritatis nostræ decreto indulgemus, concedimus, atque firmamus, statuantes nullum regum, nullumque antistitum, nullum quacunquæ præditum dignitate, vel quemquam alium de his quæ eidem ecclesie a præfato Gervasio archiepiscopo vel ab aliis fidelibus jam donata sunt et in futurum fuerint collata, sub cujuslibet causæ, occasionisque specie minuere vel auferre, suis usibus applicare vel aliis piis causis pro suæ malitiæ excusatione concedere, sed cuncta quæ ablata sunt, vel offerri contigerit, tam a te quam ab eis qui in tuo officio locoque successerint, a tempore præsentis illibata et sine inquietudine aliqua possidere, eorum tamen usibus pro quorum sustentatione gubernationeque concessa sunt modis omnibus profutura.

Item constituimus ut, obeuntes te, vel post te, aliquo ejusdem ecclesie præposito, non alius ibi quacunquæ obreptionis astutia ordinetur, nisi quem Remensis archiepiscopus cum omni assensu ejusdem ecclesie canonicorum secundum Dei timorem elegerit ac providerit ordinandum. Hoc quoque capitulo præsentis subjungimus; ut locum avaritiæ secludamus, nullus de regibus, nullus de sacerdotibus vel quicunque alius per se suppositamque personam, de ordinatione ejusdem præpositi vel quibuscunque causis ad ecclesiam ipsam pertinentibus, audeat in auro vel in alia qualibet commodi specie quidquam, neque eidem præpositus ordinationis suæ causa dare dare præsumat, ne hac occasione ea quæ fidelibus piis locis offeruntur, aut jam oblata sunt, consumantur.

Et quoniam multæ occasiones in deceptione religiosarum personarum a parvis hominibus exquiruntur, præpositum prædictæ ecclesie nullo modo privandum deponendumque esse censemus, nisi specialiter causa criminis exigente. Unde necesse est ut, si qua contra eum hujusmodi querela surrexerit, non solus archiepiscopus Remensis causam examinet, sed, adhibitis sibi aliis episcopis suis, subtili hoc investigatione perquirat, quatenus, cunctis concorditer judicantibus, canonicæ districtiōis censura aut reum facere aut innocentem possit absolvere.

Quoties tamen præpositus prædictæ ecclesie episcoporum præjudicio se gravari præviderit, apostolicam sedem liber appellet, vel cum pro hujusmodi præjudicio vel pro utilitate Ecclesie suæ ad Romanum pontificem venire voluerit, ei modis omnibus liceat. Hæc ergo omnia, quæ hujusmodi decreti præcepti nostri pagina continet, tam tibi quam cunctis qui in eo in quo es ordine locoque successerint, vel eis quorum interesse poterint, in perpetuum servandum decernimus. Si quis vero regum, sacer-

dotum, judicium ac sæcularium personarum, hanc nostræ constitutionis paginam agnoscens, contra eam venire tentaverit, potestatis, honorisque sui dignitate careat, reumque se divino judicio existere de perpetrata..... cognoscat, et nisi ea quæ ab illo male ablata sunt restituerit, vel digna pœnitentia illicita deterserit, a sacratissimo corpore et sanguine Dei Redemptoris nostri Jesu Christi alienus fiat, atque in æterno examine districtæ ultitioni subiaceat; cunctis autem eidem loco jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi quatenus et hic fructum bonæ actionis recipiat, et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniat. Scriptum per manus Octaviani, scrinii et notarii sanctæ Romanæ sedis apostolicæ.

B Datum Lugduni, Nonis Julii, pontificatus nostri anno quarto.....

LII.

Privilegium D. Alexandri papæ II pro monasterio S. Nicasii Remensis.

(Anno 1067.)

VARIN, *Archives adm. de la ville de Reims*, tom. I, p. 213.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, abbati monasterii Sancti Nicasii martyris, sive Beati Agricolæ in Remensi territorio siti, dilecto filio suisque successoribus in perpetuum.

Pia postulatio voluntatis effectu debet prosequente compleri, quatenus et devotionis sinceritas laudabiliter enitescat, et utilitas postulata vires indubitanter assumat. Proinde juxta petitionem confratris nostri Gervasii venerabilis Remensis archiepiscopi, monasterio beati Nicasii..... sive Sancti Agricolæ, quod olim a Jovino præfateo ædificatum, nunc autem a prædicto Gervasio est recuperatum, cui sub regula beati Benedicti præesse dignosceris, hujusmodi privilegium præsentis auctoritatis nostræ decreto indulgemus, concedimus atque firmamus, statuantes nullum regum, nullum antistitum, nullum qualibet præditum dignitate, vel quem alium, de his quæ eidem monasterio a præfato Gervasio archiepiscopo, vel ab aliis fidelibus jam donata sunt, vel in futurum a quibuslibet aliis de proprio jure fuerint collata, sub cujuslibet causa vel occasionis specie, minuere vel auferre, sive suis usibus applicare vel aliis quasi piis causis pro suæ avaritiæ excusatione concedere; sed cuncta quæ ibi oblata sunt, vel offerri contigerit tam a te quam ab eis qui in tuo officio locoque successerint, a præsentis tempore, illibata ac sine inquietudine aliqua possideri; eorum tamen usibus pro quorum sustentatione gubernationeque concessa sunt, modis omnibus profutura. Item constituimus ut obeunte te et post te aliquo ejusdem monasterii abbate, non alius ibi quacunquæ obreptionis astutia ordinetur, nisi quem Remensis archiepiscopus, cum communi consensu ejusdem cœnobii monachorum, secundum Dei timorem elegerit, aut præviderit ordinandum. Hoc quoque capitulo præsentis subjungimus, ut locum avar-

ritiæ recludamus, nullum de regibus, nullum de sacerdotibus, vel quemcunque alium per se, suppositamve personam, de ordinatione ejusdem abbatis, vel quibuscunque causis ad ecclesiam istam pertinentibus, aut de re in auro, vel in alia qualibet commodi specie quidquam accipere, neque eundem abbatem ordinationis sine causa dare præsumere, et in hac occasione ea quæ a fidelibus piis locis offeruntur, aut jam oblata sunt, consumantur. Et cum multæ occasiones in deceptione religiosarum personarum a pravis hominibus exquiruntur, abbatem prædicti monasterii nullo modo privandum deponendumque esse censemus, nisi specialiter causa criminis exigente. Unde necesse est ut si qua contra eum hujusmodi querela surrexerit, non solus archiepiscopus Remensis causam examinet, sed adhibitis sibi aliis episcopis suis, subtili hoc investigatione perquirat, quatenus cunctis concorditer judicantibus, canonicæ districtionis censura aut reum punire, aut innocentem possit absolvere. Quoties tamen prænominati monasterii abbas episcoporum præjudicio se gravari præviderit, apostolicam sedem libere appellet; vel cum pro hujusmodi præjudicio, vel pro utilitate monasterii sui, ad Romanum pontificem venire voluerit, ei modis omnibus liceat. Hæc igitur omnia quæ hujus præcepti decretique nostri pagina continet, tam ibi quam cunctis qui in eo loco in quo es, ordine locorum successerint, vel eis quorum interesse potuerit, in perpetuum servanda decernimus. Si quis vero regum, sacerdotum aut sæcularium personarum, hanc constitutionis nostræ paginam agnoscens, contra eam venire tentaverit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reumque se a divino iudicio existere de perpetrata iniquitate agnoscat; et nisi ea quæ ab illo sunt male oblata restituerit, vel digna penitentia illicitæ acta deleverit, a sacratissimo corpore et sanguine Dei Domini redemptoris nostri Jesu Christi alienus fiat, atque in æterno examine districtæ ultioni subiaceat. Cunctis autem eidem loco justa servantibus sit pax Domini. . . . Quatenus fructum bonæ actionis recipiant, et apud districtum Iudicem præmia æternæ pacis inveniant.

Scriptum per manus Octaviani, scriniarii et notarii sacri palatii.

LIII.

Alexandri II papæ privilegium pro monasterio S. Sylvestri Nonantulani.

(Anno 1067.)

[TIRABOSCHI, *Storia della angusta badia di Nonantola*, tom. II, p. 196, ex autographo in arch. Nonant.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, LANDULFO, venerabili abbati monasterii Sancti Silvestri apud Nonantulam constituti, eiusque successoribus, necnon universæ congregationi sub eodem æterno regi militanti perpetuam in Domino salutem.

Quemcunque ad laudem Redemptoris nostri Domini Jesu Christi pertinere et ad stabilitatem venerabilium locorum respicere noscuntur cum magnæ

sollicitudinis studio convenit nos apostolica et rationabili censura procurare, quatenus ex hoc iudice eidem propitiatori nostro carminum persolvantur laudes, et nobis, qui licet immeriti divina tamen gratia proveniente apostolici regiminis curam gerimus, optima in sideris arcibus remunerationis præmia concedantur. Igitur quia religio tua, dilectissime fili Landulpho venerabilis abba, postulavit a nobis, quatenus monasterium Sancti Sylvestri, cui Deo auctore præesse dignosceris, apostolicæ auctoritatis juxta formam antecessorum nostrorum privilegio muniremus, justæ petitioni tuæ libenter annuimus. Cum enim in Mediolanensi Ecclesia, naturali videlicet matre nostra, unicam et specialem ab ipso primævæ ætatis tyrocinio charitatem invicem servaverimus, multo nunc vigilantius eandem tibi convenit nos charitatem impendere, quam, non solum in nostra sed etiam sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidelitate constat ardenti desiderio excrevisse. Nos itaque inclinati devotionis tuæ precibus eidem venerabili monasterio ejusque abbatibus qui pro tempore fuerint auctoritate beati apostoli, cui a Domino Deo tradita est potestas et interpellandi ac solvendi, firmissimam stabilitatem nostræ censuræ apostolicæ concedimus, confirmantes et promulgantes vestrum venerabile monasterium massas, fundos, casales, cortes, castella, casas atque familias, servos. . . les simulque reliquis rebus et possessionibus. frugibus, decimationibus, aquimolis, olivetis, et quidquid in quibuscunque locis habere, vel tenere videtur, et ex hoc nunc legaliter ei donatum sive datum fuerit, aut quolibet modo juste evenerit, tenere et possidere sine qualibet controversia perpetuis temporibus valeat; et nulli unquam liceat regum, episcoporum, ducum vel aliorum magnæ parvæque personæ, in prædicto venerabili monasterio vel in eis, quæ eidem monasterio pertinere noscuntur, quocunque modo incumbere, vel invasionem facere. . . . quispiam sacerdotum ibidem præsumat missarum solemnia celebrare, nisi ab abbate vel congregatione loci fuerit invitatus, et neque episcopus, neque abbas aliquis, comes, seu vicecomes, vel qualibet magna parvæque persona in præfato monasterio vel in ejus cellis, vel ecclesiis mansiones facere vel expensas repetere aut aliquid per potestatem servitium præter peregrini et legitimi hospites, et neque colloquium quaecunque aut placitum in ipso monasterio, aut in ejus prænominatis cellis tenere quis audeat nisi abbate fuerit invitatus. Quatenus hoc quod ad laudem Dei et stabilitatem prædicti monasterii statuimus firma stabilitate permaneat. Interdicentes omnino episcopo Mutinensi, in cujus parochia esse videtur prædictum monasterium constitutum, ut nihil contra tenorem presentis decreti pia postulatione indulti quidquam attentet. . . neque aliquando. . . baptismales ecclesias sibi vindicet, neque ipse sui que successores præsumant prohibita contingere, sed neque missarum

solemnia ibidem persolvere præsumant nisi ab abbate suprascripti monasterii fuerit invitatus, neque ordinationem sacerdotum, abbatum, episcoporum in præfato monasterio vel ejus jure quod nunc habet aut suo clero agere audeat, nisi, ut prælatum est, ab abbate fuerit evocatus. Chrisma igitur vel quidquid ad sacra mysteria pertinet, si a parte vestra... a quibuscunque providerit præsulibus, concedimus.... Sed neque decimas usquam dare concedimus nisi ecclesiis supradicti venerabilis monasterii ad nostram. . . . .

Sed et hoc statuimus et inviolabili sanctione de apostolica auctoritate firmamus, ut nullus aliquando in prædicto monasterio de aliis monasteriis seu quibuscunque ecclesiis in quibus. . . . .

. . . . . defunctus fuerit, de propria semper congregatione eligatur abbas, si ibi idoneus inventus fuerit; qui ab omnium monachorum consensu ibi constituatur ad augmentum et. . . . .

. . . . . nihilominus omnibus..... interdictione prohibemus aliquam scripturam vel confirmationem de prædicti monasterii rebus vel de prænominata abbazia quoque ingenio contra hoc nostrum præceptum petere, si quæ igitur scriptura vel petitio impetrata fuerit aut in reliquo apparuerit, has irritas esse vacuasque omnino robore jubemus. Si quis præterea, quod non credimus, præsumperit hoc nostri apostolici privilegii statum in aliquo transgredi aut contemnere sciat se auctoritate beatorum Petri et Pauli apostolorum principum. . . . .

. . . . . atque Juda traditore Domini nostri Jesu Christi æterni incendii supplicii deputatus, a regno Dei penitus segregatus . . . . . ad dignam satisfactionem. . . . .

. . . . . servatus et . . . . . misericordissimo Domino nostro benedictionis gratiam et vitam perpetuam consequatur.

Datum Lucæ vii Idus Julii, per manus Petri sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi ac bibliothecarii, anno vii pontificatus domni Alexandri papæ secundi, videlicet anno Dominicæ Incarnationis millesimo sexagesimo septimo, indictione quinta (2).

SIGILLUM AVULSUM.

LIV.

Alexander II Ecclesiæ Salernitanæ bona, a Guillelmo filio Tancredi, in « episcoporum, et abbatum, et aliorum fidelium conventu » restituta, confirmat.

(Anno 1069).

[Mansi Concil. XIX, 1063.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei.

(2) Si aggiugne al solito appie della bolla da una parte il monogramma di *Bene Valet*, dall'altra una croce in mezzo a due cerchi concentrici. Fra essi si legono le parole, *Deus nostrum refugium et virtus*. Ne quatro spazj della croce si legge: *Magnus Dominus noster. et magna virtus ejus*. Non sono questii soliti motti delle bolle di Alessandro II, e potrebbe anche muovere qualche dubbio il non veder qui le sottoscrizioni consuete del papa et de cardinali

A Notum sit omnibus sanctæ Ecclesiæ filiis quoniam in synodo, quæ sexto pontificatus nostri anno apud Melphim in ecclesia B. Petri apostolorum principis, quæ est ejusdem civitatis sedes episcopatus, præsentibus nobis, et aliis coepiscopis et abbatibus, die Kalendarum Augustarum celebrata est, confrater noster Alphonsus S. Salernitanæ Ecclesiæ archiepiscopus de hæreditatibus eidem Ecclesiæ pertinentibus, quas Guillelmus filius Tancredæ et milites sui invaserant, querimoniam fecit. Unde eum a nobis hac de ratione vocatum, ut quæ violenter invaserat juste eidem Ecclesiæ redderet, paterna charitate monuimus; sed quia in contumacia sua perdurans obedire nobis et tanto conventui noluit, iudicio totius sacri concilii eum et fautores suos a liminibus sanctæ Ecclesiæ sequestravimus, et anathematis vinculo, quousque resipisceret, innodavimus: sed postea inspirante sibi illo, qui neminem vult perire (*Petr. iii, 9*), ad pœnitentiam et ad emendationem, cum Salerni essemus, ante nostram præsentiam cum militibus suis humiliter venit. Quapropter episcoporum, et abbatum, et aliorum fidelium congregato conventu, inter quos fuerunt Joannes Tusculensis episcopus cardinalis, et Ildebrandus S. R. E. archidiaconus, et Ambrosius Terracinensis episcopus, et Balduinus Melphis episcopus, et Stephanus Trojanus episcopus, et Ingilbertus Tuscensis episcopus, et Gisulfus Salernitanus princeps cum fratribus suis Guidone et Joanne, Robertus dux, et Rogerius comes frater ejus, et alii plures Longobardi et Normanni, idem Guillelmus, et Girmondus filius Gmundi, qui dicitur de Mulsis miles, ejus hæreditarius S. Salernitanæ Ecclesiæ nominatim curtem S. Petri Dataro, et curtem S. Viti de Siler, quæ sunt juxta eundem fluvium, et ecclesiam S. Michaelis archangeli, quæ sita est in crypta montis, qui dicitur *Aureus*, cum omnibus hominibus et pertinentiis suis, et res de lacu majore cum toto ipso lacu, et res de Tusciano, et de Lama, et de Rivoalto, et de Assa, et de Pacentino, et Jufuni, et Salsanicum, et Forino, et Anguillario, et Prato, et omnes alias res ipsi matri ecclesiæ, et cæteris Ecclesiis Salernitanis pertinentes sub nomine fidei, quam Deo et S. Petro debebant, in manu vestra refutaverunt atque dimiserunt, et se confirmaverunt esse sub anathemate, si eas amplius præsumerent invadere. Inde nos omnibus supradictis coram astantibus episcoporum iudicio, et Laudatione Longobardorum, et Nortmannorum, qui interereant, S. Salernitanæ Ecclesiæ, et per eam tibi, confrater Alfane Salernitanæ archiepiscopi, successoribusque tuis supradictas res et hæreditates

C
D
Maii dotti Maurini autori del nuovo Trattato di diplomatica (t. V, p. 234, not. 3) accennano un'altra bolla di questo pontefice a questa nostra perfettamente conforme e n' motti e nella mancanza delle sotto scrizioni. Alessandro II, dovette in questo tempo trovarsi in Lucca all' occasione di trasportarsi al concilio tenuto quest' anno in Mantova, a cui egli intervenne.

stabilivimus, concessimus, et in perpetuum confirmamus, et deinceps salvo tuo, successorumque tuorum vigore earum invasores, et deprædatores, et persecutores perpetuo anathematis vinculo religamus. Si quis vero contra hujus nostræ præceptionis scriptum temere agere præsumpserit, aut fautor extiterit, sciat se auctoritate B. Petri apostolorum principis et nostra, a regno Dei alienatum, atque cum Juda traditore Domini in æternum damnatum. qui autem hujus nostræ concessionis et confirmationis constitutionem observaverit devotus, a sancta et individua Trinitate benedicatur, et æterni regni intervenientibus Dei genitrice Maria et B. Matthæo apostolo et Evangelista, quorum causam adjuverit, particeps effici mereatur, etc.

Ego Alexander, solius Dei misericordia, licet indignus S. R. et apostolicæ Ecclesiæ episcopus, in hac constitutionis pagina ad confirmandum volens subscripsi.

Ego Joannes, Tusculanensis episcopus, me adfuisse testificans subscripsi.

Ego Hugo, Ydruntinus archiepiscopus me adfuisse testificans subscripti.

Ego Ambrosius, Terracinæ episcopus, subscripsi.

Ego Hildebrandus, S. R. E. diaconus, subscripsi.

LV.

Alexander II Ecclesiæ Salernitanæ jura possessionesque, Alphanî archiepiscopi rogatu, confirmat.

(Anno 1067.)

[UGHELLI *Italia sacra*, VII, 382.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, Sanctæ Salernitanæ ecclesiæ, quæ beatæ et gloriosæ semper Virginis Dei genitricis Mariæ, ubi etiam apostoli gloriosum Matthæi et evangelistæ corpus, cum beatis martyribus Fortunato, Gaio et Anthes, requiescit, et per eam confratri ALFANO ejusdem Ecclesiæ archiepiscopo, suisque successoribus in perpetuum.

Ex consideratione pastoralis curæ quam ex administratione apostolicæ sedis gerimus cum Deo auctore, sicut indigni, decernimus omnium quæ sunt Ecclesiarum proventui invigilare ac justis fidelium postulationibus æquitatis assensum præbere, necessario compellimur viscera deserere, ne Dominico gregi debitæ consolationis suffragium videamur subtrahere. Unde, charissime frater Alfane archiepiscope, quia devotio tua, honestis moribus fulta, postulare studuit quatenus statuta et privilegia quæ sanctissimi prædecessores nostri apostolica auctoritate Salernitanæ ecclesiæ tuisque prædecessoribus sanxerunt, nos tibi tuisque successoribus firmaremus, tuis precibus, quæ a justitia discrepare non videntur, libentissime annuimus. Qua de re hujus nostri privilegii authentica constitutione concedimus et confirmamus tibi totam ex integro Salernitanam ecclesiam, quæ est archiepiscopalis sedes infra urbis mœnia constituta, cum omnibus quæ sibi pertinent, tam hæreditario quam parochiali jure, sicut illam

integram habuere et tenere prædecessores tui episcopi et archiepiscopi, ita ut tui juris tuæque potestatis quicquid ad ecclesiasticum et episcopale pertinet officium, tam intra Salernum quam per omnem Salernitanam parochiam, canonica dispensatione requirere, et ordine, et canonicis ecclesiis diversorum ordinum clericos, servitium Dei provehere et ordinare, in monasteriis quoque et abbatibus, abbates providere, et benedicere, et Dei servitio et utilitati semper consulere, ut omnia fiant fautores Deo ad incrementum sanctæ Ecclesiæ. Archiepiscopalis etiam magisterii prædecessoribus tuis apostolica auctoritate concessum fraternitati tuæ confirmamus, ut liceat te intra scriptam provinciam, episcopo juxta sacrorum canonum statuta congruis in locis ordinare, et quæcunque metropolitanis sanctorum Patrum statuta attribuunt, tibi concedimus licere; ac hæc etiam apostolicæ auctoritatis sanctione confirmamus tibi, tuisque successoribus, quæcunque prædecessores nostri, imperatores, reges, principes vel quicumque fideles sanctæ Salernitanæ ecclesiæ contulere, et ea quæ Gisulfus fidelis noster, qui nunc Salerni clare principatur, liberali munificentia contulit et collaturus est. Nominatim autem dicimus, ecclesiam sancti martyris Viti quæ constructa est juxta plateam quæ dicitur ad portam Elini, cum omnibus suis pertinentiis, quam Landimorius filius Ademarti scripto jam dictæ ecclesiæ obtulit, et ecclesiam Sancti Gramatii cum suis pertinentiis, et casas illas quæ sunt juxta eandem Ecclesiam, quas Malfrid, et Adelfrid tuo episcopo obtulerunt; sed et monasterium Sancti Viti, quod constructum est juxta Salernum prope littus maris, cum suis pertinentiis, quod ecclesia tibi commissa a prædicto Gisulfo Principe commutationis ordine recepit; terras quoque et partes, pro quibus super Troytium de Rota, pro tuo episcopo, et cæteris Salernitanis ecclesiis interpellasti quod invasas detineret. Unde eum Salerni nolentem justitiam facere excommunicavimus; quas, postea resipiscens, Capuæ in nostram manum legaliter reddidit, videlicet quæcunque uno anno, priusquam ipse Rotam intraret; et Salernitanæ ecclesiæ tenebant, quæ juris tuæ ecclesiæ fuere tibi tuisque successoribus reddimus, et confirmamus et per te cæteris ecclesiis tua... Castellum quoque Olibani et criptam S. Angeli, quæ dicitur Montis Aurei, cum omnibus eorum pertinentiis, et cuncta quæ Wilelmus filius Tancrede, et Wilmundus miles tuus in nostram manum reddidere. Et universa quæ prædicta Salernitana ecclesiæ juste et legaliter habuit, vel qualicumque contractu acquisitura est, tibi tuæque fraternitati ecclesiæ commissæ concedimus et confirmamus, et in perpetuum stabilimus tam ea quæ ecclesiastici regiminis sunt quam quæ hæreditate juris, contestantes, sub protestatione anathematis, ut nullus unquam alicujus dignitatis vel potestatis homo audere temerario ausu aliquam violentiam tibi tuæque ecclesiæ inferre, vel justitiam

aut dignitatem minuere, salvo in omnibus apostolicæ sedis privilegio. Si quis vero contra hujus nostræ constitutionis privilegium, vilipendens apostolica statuta, temere agere præsumperit, aut præsumptibus fautor exstiterit, iudicio sancti Spiritus sciat se, auctoritate beati Petri apostolorum principis et nostræ, anathematis vinculo innodatum, et ut transgressorem terminorum, quos sancti Patres nostri posuerunt, cum diabolo et transgressoribus angelis, canonica traditione, æternis suppliciis deputatum. Observantibus autem et devotis gratia et benedictio a Domino Deo nostro multiplicentur, et intercedente beata Dei genitrice Maria, et beato Mattheo apostolo et evangelista, æterni regni participes effici mereantur. N. OEN. BES.

Datum Capuæ, iv Id. Octobris, per manus Speri sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi et bibliothecarii, anno vii pontificatus domni Alexandri papæ II, indict. vii.

LVI.

Alexandri II epistola ad Joannem Abrincensem episcopum.

(Anno 1068.)

[Acta archiep. Rotom. apud MABILL. Analact. nov. edit 224]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, JOANNI Abricensium venerabili episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Destituta Rothomagensi Ecclesia pastore, comperimus Sedunensis episcopi et Lanfranci abbatis relatione te ex electione principis tui dilectissimi filii nostri Guillelmi regis Anglorum, ob vitæ et morum probitatem, ad majorem sedem promovendum, si ex auctoritate sedis apostolicæ fuerit assensus, cui Deo auctore præsidemus. Nos igitur moti illorum precibus, ob salutem illius Ecclesiæ et omnium in tuis partibus, volumus atque dilectioni tuæ apostolica auctoritate præcipimus ut quod divina dispensatio de te providit non contradicas, et electioni te obedientem exhibeas. Admonemus itaque fraternitatem dulcedinis tuæ, ut si in modico fuisti fidelis, in majori bene operari non desinas, populum divini Verbi pabulo reficias, ut merearis audire illam benignam vocem Domini dicentis: *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam.* De cætero secretiorem animi nostri voluntatem planius audies per nostros legatorum veridicam relationem.

LVII.

Alexander II monasterium S. Stephani Cadomense tuendum suscipit privilegiisque ornat, Laufranco abbate potente.

(Anno 1068.)

[LANFRANCI Opp. pag. 27.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo filio LANFRANCO abbati, suisque successoribus regulariter promovendis in perpetuum.

A Quisquis divina inspiratione compunctus, relictis sæculi hujus actionibus, ad Deum converti festinat, ita cum charitate ab apostolica sede, cui licet indigni præsidemus, suscipiendus est et blandis per omnia consolationibus refovendus ut in ea quam elegit, Deo adjuvante, delectetur conversatione persistere, et quod semel cœpit usque in finem irrehensibiliter valeat exhibere. Unde quia, charissime filii Lanfrance abbas, in tantam te excrevisse religionem cognoscimus ut non solum de propria salute studiosus existeres, verum etiam communem vitam eligentibus monasterium construeres ac forma religionis provideres, inclinati precibus tuis monasterium tuum, quod in honorem beati protomartyris Stephani a glorioso Willelmo principe Normannorum, ac victoriosissimo rege Anglorum, Cadomi construitur ac largitate possessionis ditatur, sub tutela et defensione sanctæ sedis apostolicæ recipimus, statuantes nullum, ecclesiastica seu sæculari præditum dignitate, in rebus vel dispositione ejusdem monasterii aliquam habere potestatem, sed omne jus ipsius monasterii ad sollicitudinis tuæ tuorumque successorum studium decernimus pertinere. Qui nimirum si alicujus episcopi molestia prægravatus tu, vel successores tui fueritis, sanctamque apostolicam sedem appellaveritis, nulli ulterius episcoporum liceat contra vos litem provocare, donec causa vestra ante papam deferatur, ejusque iudicio diffiniatur; et hac præsentis privilegii nostri pagina statuimus ut Baiocensis episcopus, præ qualibet abbatis vel monachorum culpa, prælatum monasterium non præsumat excommunicare, vel divinum in eo officium prohibere. Quod si abbas vel congregatio ordini et professionibus suis contraria gesserit, et abbas vel se vel monachos suos regulariter emendare neglexerit, Baiocensis episcopus secreto atque amicabile colloquio ut se vel subiectos suos corrigat admoneat. Porro si paternæ admonitioni obedire contumacia pertinaci contempserit, non quidem eum Bajoensis episcopus ad eam Ecclesiæ synodum convocet, sed rem ad Rothomagensis archiepiscopum, seu ad totius provincie universale concilium perferat, ut eorum consilio, auctoritate, diffinitione, audiat, discat, accipiat quid agi sive statui de eo oporteat; sententia tamen de capitalibus apostolicæ sedi reservata. Ad quem Baiocensem episcopum nihil aliud ipsius monasterii pertinere decernimus, nisi abbatis et cæterorum qui ibidem sunt promovendi ordinationes, sacri chrismatismis donum, et ecclesiarum dedicationes, laicorum, qui criminalia peccata incurrerint, consilia et pœnitentiarum injunctiones. Si vero prænominatum Baiocensem episcopum claruerit esse Simoniacum, vel ab apostolica sede excommunicatum, vel si ipse episcopus alicujus malitiæ studio eorum ordinationes ultra spatium unius mensis distulerit, tunc liberam habeant potestatem adeundi Romanum pontificem, vel quemcumque religiosum episcopum

nt. Si quis igitur temerario ausus hujus no-
nctionis scriptum violare præsumperit, au-
le beatorum apostolorum Petri et Pauli sciat
odatum vinculo excommunicationis, quos-
gnos pœnitentiæ fructus sanctæ apostolicæ
presentaverit.

LVII bis

*tum Alexandri papæ II ad Petrum abbatem
nis, quo monasterium Gellonicum sub defen-
sedis apostolicæ suscipit.*

(Anno 1068.)

[*Gall. Christ.* tom. VI, b. 274.]

ANDER episcopus, servus servorum Dei, vene-
bbati monasterii Sancti Salvatoris, in episco-
uterensi, constituti in loco qui dicitur Gello-
isque successoribus canonicè substituendis,
iam in Domino salutem.

generali sollicitudine circa statum omnium
arum invigilare debeamus, specialius tamen
utilitatibus nos convenit providere quorum
tconversationem studio monasticæ religionis
esplendere; tanto enim sanctæ apostolicæ
cui, licet indigni, deservimus, protectionem
ur, quanto internæ contemplationis ardore
nostro Jesu Christo vicinius adhærere pro-
Proinde quia devotio vestra postulavit a
it monasterium vestrum defensione nostræ
æ Ecclesiæ muniremus, inclinati precibus
ibidem cum omnibus juste sibi pertinentibus
ela et defensione apostolicæ sedis recipimus,
C mni conditione liberum et quietum esse de-
us, ita tamen ut, proprii tantummodo episcopi
tia servata, nulli loco subiaceat, nisi huic
Romanæ Ecclesiæ; qui, videlicet episcopus,
in prædicto monasterii abbatem præsumat
e, nisi quem monachi ejusdem monasterii,
limentes, juxta regulæ beati Benedicti teno-
egerint, ipsum vero sine omni fraude et con-
one benedicat; a quo nimirum episcopo,
s vel monachi ipsius monasterii se injuste
vari cognoverint, ad defendendam propriam
rtiam et episcopi infestationem corrigendam
ranc se dem appellent.

irmamus etiam præfato monasterio quidquid
uste tenet, vel deinceps tenere debet, tam in
ecclesiis, castellis villis, prædiis quam etiam
D ris rebus mobilibus videlicet et immobilibus,
uentes, per hujus nostri privilegii auctorita-
nulla spiritualis, seu sæcularis persona præ-
hujus nostræ sanctionis scriptum in totum,
veinfringere, quatenus ab omni humana per-
one securi atque quieti omnipotenti Deo va-
ilitare. Si quis igitur ausu temerario hanc
n constitutionem violare præsumperit, bea-
apostolorum Petri et Pauli sciat se usque ad
emendationem auctoritate excommunicationis
culo innodatum, et cum impiis et sacrilegis
Jehennæ incendiis deputatum. At vero qui

A pio intuitu custos et observator extiterit, repleatur
abundantia apostolicæ benedictionis.

Datum Laterani xiv Kal. Aprilis per manus Petri
sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi ac bibliothecari-
carii, annovii pontificatus domini Alexandri papæ II.

LVIII.

*Alexandri II papæ epistola ad Udonem Trevirensis
Ecclesiæ archiepiscopum*

(Anno 1068.)

[*ERHARD Zeidts Christ fur Vaterlandische*, tom. X,
p. 310.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, di-
lecto fratri nostro UDONI sanctæ Ecclesiæ Treviren-
sis venerando archiepiscopo.

B Diebus vitæ tuæ. Et si pastores ovium solem ge-
luque pro gregis sui custodia die noctuque ferre in-
tenti sunt, ut neque ex eis aut errando pereat et fe-
rinis laniata morsibus deficiat, et oculis semper virgi-
lantibus circumspiciunt; quanto sudore, quanta
cura debemus esse pervileges nos, qui pastores ani-
marum esse dicimur. Attendamus igitur ut si sa-
crum officium exhibere erga custodiam commissarum
ovium non assumus, ne in die divini examinis
pro desidia nostra ante summum Pastorem negli-
gentiæ nos reatus excruciet, unde modo honoris re-
verentia inter cæteros sublimiores judicamur. Pal-
lium autem fraternitati tuæ ex more ad missarum
solemnia celebranda sicut concessum est anteces-
soribus tuis concedimus, videlicet ut in Natale Do-
mini, in Epiphania Domini, in purificatione et in aliis
festivitatibus sanctæ Mariæ, in Palmis, in Cæna Do-
mini, in Sabbato sancto, in die Dominica Resurre-
ctionis, in octava Paschæ, in Ascensione Domini, in
Pentecoste, in natali sancti Joannis Baptistæ, in
natali omnium apostolorum, in festo S. Laurentii
et S. Mauritii, in festo S. Michaelis et Omnium San-
ctorum, et S. Martini et sanctorum virorum, quo-
rum corpora apud vos habentur, in Dedicatione Ec-
clesiæ, et in anniversario tuo et quando ordines ta-
cis. Hortamur itaque charitatem tuam ut mores
vitæ tuæ tanto honoris ornamento convenient, qui-
bus auctore Deo exempli verbo possis esse conspi-
cuus. Vita igitur tua sit filii tuis regula, ut si qua
corritudo (su steht deutlich) in illis deprehenditur,
in ea dirigatur. Cor ergo tuum neque prospera quæ
temporaliter blandiuntur, extollant neque adversa
deiciant, sed quidquid illud fuerit, virtute patientiæ
devinciatur. Nullum apud te locum odia, nullum
favor indiscretus inveniat. (Hier eine Lücte im Lert)
benedictionis tuæ justique judicii opus (wieder eine
Lücte) vitio commaculet. Sit in te et boni patris
dulcedo et judicis pura discretio, unum quod inno-
center viventes foveat, aliud inquietos a pravitate
compescat. Misericordem te prout virtus patitur
pauperibus exhibe. Opressi defensio tua subve-
niat, opprimentibus modesta ratio contradicat. Nul-
lius faciem contra justitiam accipias, nullum quæ-
rentem justa despicias. Custodia vitæ in te æquita-

tis excellat, ut nec divitem potentia sua aliquid apud A vos extra viam suadeat rationis audire nec pauperem dare sua faciat humilitas desperare. Quatenus Deo miserante talis possis existere, qualem sacra sanctio præcipit, dicens: *Oportet episcopum irrehensibilem esse.* Sed his omnibus uti salubriter poteris, si magistram charitatem habueris, quam qui secutus fuit, a recto aliquando tramite non recedit. Ecce, frater charissime, intus multa alia ista sunt sacerdotii, ista sunt pallii, quæ si studiose servaris, quod feceris accepisse ostenderis intus habebis. Crux autem ante sicut ante decessores tuos ubi geratur, primatum quoque Ecclesiæ tuæ juxta formam sanctorum prædecessorum nostrorum; a quorum auctoritate non debemus oberrare concedimus et confirmamus. Sancta Trinitas fraternitatem tuam gratiæ suæ protectione circumdet atque ita in timoris sui via nos dirigat, ut post vitæ hujus amaritudinem ad æternam simul dulcedinem pervenire mereamur.

Scriptum per manum Joannis notarii et regionarii ac scriniarii sanctæ sedis apostolicæ, indictione vi, anno 1065.

LIX.

Alexander II Arnoldo archiepiscopo Acheruntino pallii usum tribuit.

(Anno 1068.)

[UCHELLI, *Italia sacra*, VII, 25.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, ARNOLDO Acheruntinæ Ecclesiæ venerabili archiepiscopo, perpetuam in Domino salutem.

Convenit apostolico moderamini pia religione pol-
lentibus affectu debitæ charitatis in necessitatibus subvenire et eorum justis petitionibus benevolum præbere assensum. Tunc enim lucri potissimum præmium apud conditorem omnium Deum nos habituros speramus, si venerabilia loca sanctorum per nos fuerint ad meliorem statum præducta. Igitur qui postulastis a nobis quatenus concederemus, confirmaremus tibi archiepiscopatum prædictæ Acheruntinæ Ecclesiæ, cum omnibus parochiis suis, civitatibus quinque, videlicet Venusio, Monte Milone, Potenza, Tulba, Tricario, Monte Peloso, Gravina, Matera, Oblano, Turri Tursio, Lasiniano, sancto Quiriaco, Nirolo, cum castellis et villis, monasteriis ac plebibus, tam Græcis quam Latinis, exceptis iis, quæ ad dominatum nostrum jure nobis retinemus, petitioni tuæ libenter annuimus, Montem Urrani quoque et armentum, quæ largitione fidelium in dominium sanctæ Acheruntinæ Ecclesiæ recenter transierunt, tibi tuisque successoribus concedimus et confirmamus. Pallium autem fraternitati tuæ ex more ad missarum solemniam celebranda, sicut concessum et antecessoribus tuis, concedimus, videlicet in Natali Domini, in octava Domini, in epiphania, in Purificatione et aliis festivitibus sanctæ Mariæ, in Cæna Domini in Sabbato sancto, in die Dominico Resurrectionis, in Ascensione Domini, in

Pentecoste, in nativitate S. Joannis Baptistæ, in natali omnium apostolorum, et sancti Michaelis archangeli, et Omnium Sanctorum, ac vestrorum sanctorum, quorum corpora apud vos habetis; in dedicatione ecclesiarum, et quando ordinationes faciatis. Hortamur itaque charitatem tuam, ut mores vitæ tuæ tanti honoris ornamento exempli ubique possint esse conspicui. Vita igitur tua filiis tuis sit regula, ut si qua fortitudo deprehenditur in ea, dirigatur cor erga suum, neque prospera quæ temporaliter blandiuntur extollant, neque adversa dejiciant, sed quidquid illud fuerit, virtutum puritate devinctus. Nullum apud te locum odia, nullus favor indcretus inveniat. Sacre benedictionis tuæ justique judicii opus nulla venalitatibus interventio commolet; sit in te et boni pastoris dulcedo et judicis vera districtio, unum scilicet innocenter viventis foveat, aliud inquietos a pravitate compescat. Misericordem te, prout virtus patitur, pauperibus exhibe, oppressis defensio tua subveniat. Opprimetibus modesta ratio contradicat. Nullius faciem contra justitiam accipere. Custodia in te æquitatis excolat, ut nec divitem potentia sua aliquid apud vos extra viam rationis audire suadeat. Nec pauperem de re tua faciat humilitas desperare, quatenus Domino miserante talis possis existere, qualem sanctio præcipit dicens: *Oportet episcopum irrehensibilem esse.* Sed iis omnibus uti salubriter poteris, si magistram charitatem habueris, quam qui secutus fuerit a recto tramite non recedit. Scriptum per manus Joannis scriniarii, et notarii, ac regionarii sacri palatii.

Datum Later., Idibus Aprilis, per manus Peti sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi ac bibliothecarii, anno ab Incarnatione Domini 1068, ind. v, pontificatus vero Dom. Alexandri papæ II, an. vi.

LX.

Alexander II ecclesiæ S. Mariæ Magdalenz Viridunensis protectionem suscipit bonaque confirmat.

(Anno 1068.)

[DOM CALMET, *Histoire de Lorraine*, I, Preuve, p. 462.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, EMENTRIDO venerabili presbytero, fundatori ac præposito ecclesiæ Sanctæ Mariæ Magdalenz, sitæ in Viridunensi civitate, suisque successoribus in perpetuum.

Ex consideratione apostolicæ sedis, cui licet indigni deservimus, salutem omnium et Ecclesiarum utilitati compellimur invigilare et propositum unicuique earum jus defendendo servare. Unde quia religio tua in Christo sanctæ operationis studii, quibus per Galliarum provincias prædicatur, ecclesiam Sanctæ Mariæ Magdalenz, sitam infra Viridunensem civitatem, possessione simul ac religione præstitit, hereditavit, tanto convenit nos in Domino gaudere quanto gloriosus eandem ecclesiam canonica religione decet excrescere. Unde, juxta post-

lationem devotionis tuæ præfatam ecclesiam sub tutela et defensione sanctæ apostolicæ sedis constituimus, salva tamen canonica reverentia Virdumensis episcopi, confirmamus tibi quidquid nunc jure possessionis habere videtur seu deinceps habitura est videlicet Erisiam cum ecclesia et suis appenditiis, Villare cum ecclesia ibidem constituta, Ciranivam cum suis appenditiis. Duosam curtem cum suis appendiciis, prædia et vineas, cum familia, quæ sunt apud Aquilam, stabuletum cum molendino, ecclesiam de Hemandres, præterea curtem quæ vocatur Manera, et quinque mansos apud Sufingas quam Agnes, illustris imperatrix una cum filio suo Henrico glorioso rege, eidem ecclesiæ contulit præsentis privilegii pagina confirmamus, omnibus modis interdicens ut nullus imperator, rex, dux, marchio, comes, sed neque episcopus, aut aliquis episcopali sæcularive præditus dignitate præsumat ista atque omnia quæ superius continentur, a jure ipsius ecclesiæ subtrahere atque studio deprecationum aut quarumlibet oppressionum auferre. Confirmamus etiam convenientiam quam gloriosus dux Godofridus in præsentia nostra tecum fecit, videlicet quod de advocacione præfatæ curtis, id est, Macræ, nihil nisi tantummodo lucrum divinæ remunerationis ipse atque posterus sui debeant unquam exigere. Si vero aliquis, temerario ausu, hujusmodi nostræ confirmationis scriptum violare præsumperit, usque ad dignam satisfactionem sciat se innodandum vinculo excommunicationis. At vero qui pio intuitu custos et observator extiterit, repleatur abundantia apostolicæ benedictionis.

Datum Lateranis, Idus Aprilis, per manus Petri, sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi et bibliothecarii anno VII pontificatus domini Alexandri papæ II, ab Incarnatione vero Domini millesimo sexcentesimo sexto, indictione VII.

LXI.

Alexander II canonicorum Ferrariensium patrocinium suscipit et possessiones confirmat.

(Anno 1068.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, II, 534.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, EVERARDO archipresbytero, et ROMANO archidiacono, et reliquis canonicis S. Ferrariensis Ecclesiæ, suisque successoribus in perpetuum.

Si justis servorum Dei petitionibus satisfecerimus procul dubio apostolica præcepta servamus. Quapropter inclinati precibus vestris, filii charissimi, vos vestraque bona in munimine apostolicæ defensionis suscipimus atque confirmamus et corroboramus vobis vestrisque successoribus canonicis quidquid juste habetis, id est villam quæ dicitur Quasana, et fundum contra Padum, et locum Cuculi, et caput Redæ, et Baniolum, et Wartaticam, et fundum Pecorile, villam quæ dicitur Fossa Nova, cum capella Sancti Marci ibidem sita, ecclesiam quoque Sancti Stephani in burgo Ferrariæ cum omnibus quæ ei attinent; insuper etiam medietatem de-

cimationis plebis Sancti Georgii in episcopio, medietatemque omnium rerum, quæ pro animabus fidelium defunctorum eidem ecclesiæ relinquuntur, tam mobilium quam immobilium, totam etiam decimam totius villæ quæ dicitur Cocomario, et cætera quæ eidem canonicæ pertinent, scilicet terras, vineas, prata, agros cultos et incultos, aquas aquarumque decursus, piscationes, venationes seu molendina, servos et ancillas, aldiones et aldianas, quidquid habetis, tam de parte ecclesiæ quam de vestrorum parentum hæreditate, necnon duodecim homines illius loci navigent quocunque usus vester fuerit sine omni pretio; seu cunctas res mobiles et immobiles; vel quidquid deinceps juste acquisituri estis ea videlicet ratione ut nullus in vos jam dictos canonicos, sive vestros successores, distringere vel molestare audeat, neque vestros colonos vel colonas, vestrasque facultates, sine voluntate et consensu ipsius ecclesiæ præsulis. Statuentes igitur jubemus ut quiete et pacifice omnia quæ super leguntur teneatis et possideatis, omnium hominum contradictione remota, ita ut nullus dux, marchio, archiepiscopus, episcopus, comes, vicecomes, nullaque magna vel parva persona de cunctis prænominatis rebus, tam de ecclesiasticis quam de propriis vos vestrosque successores molestat, sive in placito conturbet, vel colonos vestros aut colonas distringere, seu publicam functionem solvere cogat. Quod qui temerario ausu fecerit, nisi infra quadraginta dierum spatia emendaverit, anathematis vinculo obligetur et a liminibus sanctæ ecclesiæ alienetur usque ad dignam satisfactionem. Qui vero custos hujus nostræ sanctionis extiterit, benedictionem et gratiam omnipotentis Dei, et beati Petri apostolorum principis, et nostram habeat, et in futurum æternam retributionem percipiat. Amen.

Datum XII Kal. Julii per manus Petri, fungentis vice sacro sancti Romanæ Ecclesiæ subdiaconi, et bibliothecarii, anno ab Incarnatione Domini 1068 septimo vero pontificatus domni Alexandri papæ II, indictione VI.

LXII.

Privilegio di Alessandro II conceduto ai canonici regolari di S. F. e iano di Lucca, col quale mette rotto la difesa et protezione della sancta sede i beni che essi possedono nelle Maremma.

(Anno 1068.)

D [Memorie e documenti per servire all' istoria del principato Luccese Lucca, 1813, in-4°, IV, II, 144.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, canonicis ecclesiæ Sancti Frigiani eorumque successoribus in perpetuum.

Quoties a nostris filiis illa poscuntur, quæ ab æquitatis ratione non discrepant, illorum dignum est justis condescendere petitionibus, eorumque desideriis vera cordis sinceritate favere. Tunc namque nobis Dei nostri voluntatem conciliamus, si quod nobis, ratione dictante, impendi volumus, recte hoc aliis concedere minime dubitamus. Et si laicorum postulationibus sæpissime larga et benigna mansue-

tudine annuimus, videlicet ut ab illis digne postulata largiamur; multo magis erga ecclesiarum nostrarum utilitatem, et clericorum ibidem Deo militantium devotissimum collegium, munificentissimos, et benevolos esse nos condecet, qui in ecclesiastici ordinis militia nobiscum divina operante clementia, uniti esse videntur. Quapropter ego Alexander sanctæ et universalis Romanæ Ecclesiæ pontifex, et Ecclesiæ sanctæ Lucensis episcopus inclinati precibus vestris et sperantes meritis et intercessionibus beati Frigiani apud tremendum Judicem adjuvari suscepimus sub defensione et privilegio apostolicæ sedis quicquid in maritima ejusdem sanctissimi Frigiani Ecclesiæ pertinere videtur scilicet in rivo Mente [f. Marthure], et monte Burli [Buruli, et Castani, et a la Petra, et in monte presbyteri Joannis et Pungulini, et quicquid in aliis locis et vocabulis ab antiquis vetustioribusque hominibus habuisse memoratur. Ita sane, ut ab hac hora in antea consistant, et permaneant supradictæ res in potestate vestra presbyteri, et diaconi, subdiaconi, sive etiam clerici, qui in præfata Ecclesia modo ordinati fuerint, et officium Dei ibi fecerint. Statuimus præterea, et apostolica auctoritate sancimus, ut de jam dictis rebus prænominatæ Ecclesiæ, vel clericis ejusdem ecclesiæ seu loco beneficii ab ecclesia eas retinentibus, nullus præsumat aliquam inferre violentiam, aut molestiam facere, seu deprædari, vel aliquo ingenio diminuere; non aliquis successorum nostrorum, non dux, non marchio, non comes, vicecomes, capitaneus, castaldus, exactor, seu aliqua sæcularis potestas, vel aliqua hominum magna, parvaque persona, Quod si aliquis, quod non credimus, diabolico instinctu, quod a nobis firmatum est infringere tentaverit, vel aliter permutare præsumserit, vel contra jam dicta aliquid ausus fuerit moliri, timeat super se venturum omnipotentis Dei judicium, et conscius sibi tristetur de futura super eum Dei et sanctorum omnium maledictione. Insuper sciat se ex auctoritate beatorum apostolorum Petri et Pauli, et nostra nisi resipuerit perpetuus anahematis vinculo innodatum. At vero custos et observator hujus sacri nostri privilegii de cœlesti super se ventura benedictione gratuletur, et post præsentis vitæ spatium accipiat perennis vitæ bravium.

Datum Lucæ III Idus Octobris per manus Petri, sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi ac bibliothecarii, anno VII pontificatus domni Alexandri II papæ, anno videlicet Dominicæ Incarnationis millesimo sexagesimo octavo, indictione VII.

LXIII.

Alexander II episcopus Clusinum, in concilio Romano Simonia accusatum, cum causa et Lucæ et Clusii tractata esset, absolutionem a se impetrasse testatur.

(Anno 1068.)

[UGHELLI. *Italia sacra*, III, 629.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, sanctæ Clusinæ Ecclesiæ in perpetuum

A Quoniam divinæ miserationis respectu ad hoc universalis administrationis curam suscepimus et omnium ecclesiarum quietem solerti studio procuramus, omniumque animarum prælati providere omni tempore ac universas quæstiones in sancta Ecclesia emergentes diligenter perquirere, inquisitis vero legaliter calculum diffinitionis debemus imponere, ex hac ipsa consideratione nostri officii coacti sumus quamdam quæstionem in Clusinensi ecclesia ortam sagaci indagazione tractare. Quæstio denique quædam in jam dicta Clusina ecclesia exorta est, atque in consilio ad apostolicam sedem delata. Ex antiqua namque consuetudine parochianæ ecclesiæ Clusini episcopatus bis in anno quasdam conditiones episcopo exhibebant semel in majori hebdomada ante Pascham, secundo vero dum episcopus synodale concilium celebraret. Hinc nata occasione, conquesti sunt clerici illius Ecclesiæ adversus episcopum suum quod ipse exigeret ab eis quemdam annalem tributum quod dicebant quasi pro chrismate pretium, nec non pro administratione sacri verbi, quam illis in sua synodo exhibebat aliud quoddam statutum. Quod nos audientes nimium exhorruimus, atque si ita esset, omnino damnare statuimus, quia Simoniacæ venalitatibus fere infecta hæc talia videbantur. Discussimus itaque te per hoc, prout voluimus, et quia plurimis et maximis ecclesiasticis negotiis occuparemur, plenaliter diffinire nequivimus, ac proinde ad nostram audientiam tandem deferendum statuimus tempore quo eum nobis liceret quietis perscrutari; licet ita demum canonica diffinitione concludere. Unde actum est ut paulo post nobis Roma ad Lucensium preces proficiscentibus ipsæ eadem quæstio in itinere, dum per partes illas transiremus, repræsentaretur, et cum inibi diu episcopo clericisque præsentibus ventilaretur quibusdam stantibus, nec adhuc plane diffinitionis sententiam censere dignum duximus, sicque denuo evenit ut cum Luca Romam reverteremur, invitati episcopo prædictam Clusinae ecclesiam, pia et efficaci ipsius episcopi rogatione inflexi veniremus. Tunc evocato ibi universo clero prædicti episcopatus, maximaque parte populi congregata, supradictam quæstionem diligenti examinatione perquisivimus, residente nobiscum dilecto fratre nostro Joanne sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinali Tusculano episcopo, astantibus quoque plurimis religiosis abbatibus, et sacerdotibus, etiam Raynerio filio Burgarelli et Bernardo filio Apdinghi, multisque aliis majoribus et minoribus, Quam divino nutu provida consideratione inspectam ita visum est nobis fore diffiniendam, scilicet ut hujusmodi infamia, quæ talibus occasionebus Clusinae ecclesiæ inoleverat, his omnibus amputatis abecideretur, et statutum, quod sacri canones de redditibus et votis ecclesiarum præcipiunt, ab utriusque partibus inviolabiliter custodiretur. Sequentes igitur præcepta, canonici papali ab episcopo quarta parte decimarum dari, temporibus vero reliquis in dispo-

tione episcopi præsentibus, episcopum vero medietatem omnium primitiarum, tertiamque totius oblationis cunctarum ecclesiarum episcopatus vivorum ac mortuorum, tam in terris quam in vineis, mobilibus vel immobilibus, seu cujuslibet generis possessionibus habere censuimus, oblationibus antiquorum monasterium exceptis, videlicet, S. Anthymi, S. Salvatoris, necnon S. Benedicti, et S. Petri in Campo. Addidimus etiam quod nullus laicorum ecclesias tenere vel oblationes vivorum et mortuorum in proprios usus retorquere præsumat; sunt enim plurimi, qui ecclesiasticas res, quasi jure hæreditario a parentibus relictas, impudenter sibi usurpant; quod quia ecclesiasticis stationibus nimis oppugnet, modis omnibus inhibemus. Quicumque ergo temerario ausu huic nostræ sanctioni contraierit, et hoc nostrum apostolicum decretum in totum partemve infregerit, si ex sacris ordinibus fuerit, sui ordinis periculum incurrat, si vero laicus, nostræ apostolicæ excommunicationi subiaceat. Et insuper bannum nostrum componat, septuaginta videlicet optimi auri libras, medietatem Lateranensi palatio, medietatem autem parti nostrum apostolicum servanti decretum.

Datum Perusiæ, tertio Kal. Januarii, per manus Petri clerici fungentis vice Petri sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi ac bibliothecarii, anno ab Incarnatione Domini 1068, pontificatus vero domni Alexandri II anno VIII, indict. VI.

LXIV.

Alexandri II epistola ad Rumoldum Constantiensem episcopum. — De abbate cujus servus furtis uno ictu ab ipso percussus, post sex menses mortuus est.

(Anno 1061-69.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 963.]

ALEXANDER, RUMOLDO Constantiensi episcopo.

Intelleximus in litteris tuis quod earum latior, sacerdos videlicet et abbas, ita acerrime stimulatus servientem uno fustis ictu in dorso percussisset, et sic percussus ut per conjecturam admittitur, sex tamen mensibus transactis obierit. Unde hunc, quasi homicidii culpa notatum, et sui gradus horrens incurrisse periculum et dignitatis perpendimus pertulisse naufragium. In qua resalvo tui ordinis privilegio, quodammodo repentina severitas et statuisse videtur præjudicium et præcipue discretionis excessisse modum, quæ nimirum clementiori nobis videtur moderamine temperanda. De qua videlicet habenda discretione si tua fraternitas hæsitat, Gregorianæ auctoritatis testimonium legat. *Item.* Fraternitati tuæ mandamus ut fratrem istum abbatiæ restituat; et si jam annus penitentiae transactus habetur, sacerdotali sibi officio restituto, eum sacris altaribus ministrare permittat.

LXV.

Alexandri II epistola ad Romaldum Constantiensem episcopum.

(Anno 1061-69.)

[MANSI *Concil.* XIX, 983.]

Ad sequentem epistolam collectoris admonitio.

Quicumque Ivonem accusant de corrupto interpositoque textu canonum et decretorum quæ in collectionem suam transtulit, illis profecto accidit opportunum fragmentum sequentis Alexandri epistolæ, quod ego offendi in mss. Pistoriensis cathedralis codice, in quo Ivonis decretum cum aliis nonnullis decretalibus sanctionibus in extremis pagellarum ora adjectis continetur. Ex hac ipsa enim epistola excerpit Ivo cap. 409, et ex illo Gratianus, dist. 52, cap. *Sollicitudo*, canonem illum, quem et Labbeus inter Alexandri epistolas num. 32 recitat. In eodem Ivonis decreto data hæc epistola legitur ad Romaldum Constantiensem; in codice vero Pistoriensi ejus, ad quem dirigitur, nomen desideratur. Ad lectorum commodum utramque lectionem ex adverso positam exhibebo.

EX EDITO IVONIS ET GRATIANI.

EX M. S. COD. PISTOR.

Ad Romaldum Constantiensem episcopum. De eo qui, subdiaconatus ordine postposito, diaconus et presbyter est ordinatus.

Alexander papa II.

De quodam sacerdote male ordinato.

Sollicitudo dilectionis tuæ studuit consulere utrum portitor istarum litterarum diaconatus et presbyteratus officium sit idoneus peragere, necne, cum ad id præpropere cursu, videlicet sine subdiaconatus ordine, negligentia potius quam superbia cognoscatur ascendisse. Unde nos consulendo charitati tuæ mandavimus ut ab officio sacerdotali eum prohibeas, donec proximo quatuor temporum jejuni subdiaconatus ministerium sibi rite imponas, et sic deinceps ad majora officia eum redire concedas.

Quidam in clericalibus officiis educatus subdiaconatus gradum suscipere neglexit, et diaconatus ac presbyteratus honorem, non quidem ambitiose, sed negligentè conscendit. In quo præceptum canonicum non nos invenisse meminimus; consilium autem ex prærogativa auctoritatis apostolicæ damus. Ab utriusque itaque, id est sacerdotalis et leviticæ, quos inordinate suscepit, officio suspendatur, donec congruo tempore intersit ejus qui est ad subdiaconi benedicendum honorem; et cum eis subdiaconatus suscipiat benedictionem. Prius tamen discutiendum si ejus vita digna officio habeatur; et sic, si vitæ canones non obviaverit, in priore ordinatione diaconus et presbyter teneatur.

LXVI.

Alexandri II epistola ad Wilielmum marchionem. — Excommunicatus alium excommunicare ne possit.

(Anno 1061-69.)

[MANSI *Concil.* XIX, 977.]

Audivimus quod Henricus, Ravennas dictus archiepiscopus, nisus sit te excommunicare; quod quia excommunicatus excommunicare non potuit, apostolica auctoritate te tuosque absolventes, mandamus exinde non curare.

LXVII.

Alexander II canonicam S. Mariæ Spoletinam tuendam suscepit et bona ejus confirmat.

(Anno 1069.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, I, 1260.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, PETRO venerabili præposito canonicæ S. Mariæ in matrice ecclesia Spoletani episcopatus, suisque successoribus in perpetuum.

Quoniam divinæ miserationis clementia nos in specula universalis administrationis constituit, ex consideratione nostri officii cogimur universis Ecclesiis providere. Ideoque tum rogatione episcopi tui Andree, tum tuis devotis precibus, amande filii, flexi, te tuosque fratres ac præfatam canonicam cum omnibus sibi legaliter pertinentibus sub munimine ac tutela apostolicæ defensionis suscipimus, et confirmamus præfatæ canonicæ quidquid nunc juste habet, et quidquid prædictus Andreas episcopus ejusdem Ecclesiæ eidem canonicæ tradidit atque concessit, videlicet plebem S. Joannis in campo, et decimam S. Mariæ in campo cum decima Azzanine Fractæ, ac plebe S. Gregorii in Nido, et curiam S. Angeli in capite cum omnibus infra se habentibus, et plebem de Verelano, et plebem de Turino et plebem de Bernano, et plebem de Lederano, et tres partes totius civitatis, decimæ videlicet Spoletanæ cum tribus partibus oblationem vivorum ac mortuorum, et terram totam pertinentem præfatæ canonicæ, et quidquid prædicta canonica deinceps juste acquisitura et tam largitione prædicti episcopi Andree, sive omnium successorum ejus quam oblatione quorumcumque fidelium in plebibus et capellis, decimis et pertinentiis, terris et vineis, seu cuiuslibet generis possessionibus, salva in omnibus reverentia proprii episcopi. Concedimus itaque tibi Petro præposito, et omnibus ejusdem canonicæ fratribus vestrisque omnibus successoribus hæc omnia, quæ supra scripta sunt, statuentes ut nullus archiepiscopus, episcopus, rex, dux, marchio, comes, seu aliqua ecclesiasticarum, vel sæcularium magna parvaque persona vos inquietare, et jam dictam canonicam de omnibus supra memoratis rebus divestire, vel quid ab ejus jure in aliud transferre præsumat; servato in omnibus jure S. Romanæ Ecclesiæ et privilegio. Quisquis autem temerario ausu, quod absit, hujus nostræ sanctionis privilegium contraierit, et illud in totum partemve infregerit, nisi admonitus digna satisfactione, quod contra nostra apostolica statuta deliquerat, emendaverit, sicut se apostolicæ excommunicationis ac anathematis vinculo graviter innodatum, ac per hoc diabolo, et angelis ejus atrocibus pœnis miserabiliter deputatum. At vero, qui pio intuitu custos et observator hujus nostræ statutionis exstiterit, apostolicæ benedictionis abundantia repleatur.

Datum Narnensi urbe, xvii Kal. Februarii, per

(3) Signa chronologica sunt corrupta. JAFFÉ.

A manus Petri clerici fungentis vices Letes sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi ac bibliothecarii, anno ab Incarnatione Domini 1069, pontificatus vero domini Alexandri papæ II octavo, ind. vii.

LXVIII.

Alexander II ecclesiæ Narniensis canonicorum bona confirmat.

(Anno 1069.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, I, 1014.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo filio ALBERTO archidiacono Narniensis Ecclesiæ, cunctisque canonicis S. Juvenalis, et Cassii, necnon et Maximi, illorumque successoribus in perpetuum.

Convenit apostolico moderamini pia religione polentibus benevola compassione succurrere et petentium votis congruum impertiri suffragium. Igitur, quia postulatis a nobis quatenus concederemus et confirmarem vobis omnia bona ipsius canonicæ, inclinati precibus vestris, per hujus nostræ confirmationis seriem confirmamus et corroboramus vobis vestrisque successoribus bona ipsius canonicæ, quæ modo juste habetis et in perpetuum juste habituri estis, sive sint mobilia, sive sint immobilia; sicut in decreto actorum habetis, episcopi scilicet vestri, salva in omnibus justitia et reverentia... vestra, statuentes apostolicam censuram subducere obstinatione judicii, ut nullus archiepiscopus, episcopus, dux, marchio, sive comes, seu vicecomes, aut aliqua ecclesiastica vel sæcularis, magna parvaque persona contra hanc nostram confirmationem agere præsumat, servato in omnibus jure sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et privilegio. Quisquis autem hujus nostræ sanctionis privilegium violaverit, et admonitus digna satisfactione, quod contra nostra apostolica statuta deliquit, non emendaverit... se apostolicæ excommunicationis ac anathematis vinculo graviter innodat; at vero qui, pro intuitu justo, et observator exstiterit apostolicæ benedictionis abundantia repleatur.

Datum in monasterio Sancti Laurentii Catiliani, xvi Kal. Febr. per manus... Ecclesiæ subdiaconi ac bibliothecarii, anno ab Incarnatione Domini millesimo sexagesimo nono, pontificatus vero domini Alexandri papæ II, anno viii, ind. vii.

LXIX.

D *Alexander II monasterii S. Petri Cæli Aurei Papiensis privilegia confirmat.*

(Anno 1069.)

[ROBOLINI, *Notizie appartenenti alla Storia della sua patria*, Pavia, 1823, in-8°, III, 61.]

Sotto questo anno 1069 abbiamo giusta la Cronaca di S. Pietro in Ciel d'Oro una bolla del papa Alessandro II, diretta a Benedetto abate del detto monastero, alquale conferma gli antichi privilegi Le note cronologiche sono:

Dat. Lucæ, octavo Idus Novembris..... anno i pontificatus domni Alexandri II papæ, Incarnationis autem Domini 1069; indict. vii (3).

LXX.

Alexandri II epistola ad Lanfrancum.

(Anno 1061-70.)

[THEINERUS, *Disquisitiones criticae*, pag. 206.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, LANFRANCO utriusque sapientiæ gratia repleto salutem et apostolicam benedictionem.

Gratias omnipotenti Deo referimus, qui post eruditionem mundanæ sapientiæ ad illius te transtulit sapientiæ studium, quæ vera est et de qua scriptum est: *Beatus homo, qui invenit sapientiam et affluit prudentia.* Merito enim illi multiplices gratiæ agendæ sunt cujus Spiritus sic te utriusque disciplinæ fonte replevit ut in uno fere omnibus sis excellentia dissimilis, et in altero virtutum merito laudabilis. Hujus itaque gratiæ venerabilis fama, circumquaque diffusa, quia ab omnibus fere mundi partibus ad tuæ fluente eloquentiæ multos allexit, quemdam nostrum fratruelcū, quem paternis ut nosmetipsos diligimus affectibus, ad ejusdem tuæ eloquentiæ dulcedinem nimium gliscentem dirigere cupimus, qui tamen Deo gratias, grammaticæ artis peritia bene instructus, dialecticæ omnino non est alienus. De quo si ad votum nostrum pro scire et valere tuo te habueris, scias ibidem procul dubio nos tibi utriusque remunerationis merito pie et liberaliter recompensaturos. Quid autem ex hoc confidere possimus, notificare studeas quantocius.

LXXI.

Alexander II papa confirmat Harlebecani collegii canonicorum institutionem.

(Anno 1070.)

[MIRÆUS, *Opp. diplom.*, t. I, pag. 61.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, ERLEBOLDO præposito Harlebecensis canonicæ S. Salvatoris, sitæ in episcopatu Noviomensi, cunctisque suis successoribus regulariter promovendis in perpetuum.

Quandoquidem divinæ providentiæ dispensatione universalis administrationis curam suscepimus, ex debito nostri officii cogimur cunctis ecclesiis per orbem terrarum late diffusis providere et utilitatem earum ac saluti animarum, quæ in eis sunt, solerti studio invigilare, præsertim his locis, quæ pia religione polere noscuntur, et nostro munimine specialiter quodammodo se tueri humili prece deposcunt, qui in eis habitat Domino servientium chorus, quatenus a turbine sæcularium adversitatum nostra protectione defensi, liberius vota sua continuata Domino reddere, et eodem quo cæperunt sancto proposito usque in finem securi perseverare prævaleant.

Quare cum interventu præclaræ comitissæ Adelæ, tum tuis devotis precibus flexi, dilecte fili, te ac prænominatam canonicam cum omnibus sibi pertinentibus sub tutela apostolicæ defensionis suscipimus, et confirmamus jam dictæ venerabili canonicæ

(4) *Vineis.* Si Lovanium excipias, vix alibi apud Belgas nostros vineæ, saltē ad vini copiam habendam, hodie excoluntur. Ex isto tamen diplomate et

A quidquid hactenus habuit, tam largitione piissimorum principum, quam oblatione quorumcunque fidelium, juxta nobilissimi præceptum regis Francorum Philippi, et præceptum Balduini Noviomensis episcopi, vel deinceps habitura est, tam in terris quam in vineis (4), et villis, et ecclesiis majoribus et minoribus omnibusque rebus mobilibus et immobilibus, ita ut non liceat cuiquam ecclesiasticorum vel sæcularium magnæ parvæque personæ prænominatam canonicam de suis omnibus inquietare, vel quid ab eis jure in alienum transferre, salva in omnibus proprii episcopi reverentia. De ordinando vero præposito in eodem loco, hoc apostolica auctoritate sancimus, ut nullus ibi præsumat quemquam præponere contra canonicam regulam, sed defuncto præposito suo, congregatio eligat, vel de eadem congregatione, si ibi idoneus inventus fuerit, vel de alia, quem potiorē vitæ meritum commendaverit, juxta canonicam regulam.

Si quis vero hujus nostræ sanctionis privilegium spiritu superbiæ ductus contraierit, et illud in totum partemve infregit, nisi admonitus digna satisfactione, quod in venerabilem locum deliquerat, emendaverit, noverit se apostolici anathematis vinculo innodandum. At vero qui pio intuitu custos et observator exstiterit, perpetuæ benedictionis abundantia repleatur.

Datum Laterani quinto Kal. Fel., per manus Petri clerici, fungentis vice Petri sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis ac bibliothecarii: anno vero ab Incarnatione Domini millesimo septuagesimo, pontificatus autem domni Alexandri papæ II octavo, indictione VIII.

LXXII.

Alexandri II epistola ad Gebhardum Salzburgerensem archiepiscopum. — Concedit ut episcopatum unum in sua parochia constituat.

(Anno 1070.)

[MANSI, *Concil. XIX*, 975, ex Metropoli Salisburg., tom. I.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, GEBHARDO Salzburgerensi archiepiscopo, suisque successoribus in perpetuum.

Quoties ea a nobis petuntur quæ religioni conveniunt, prompta debemus concessione annuere et favoris nostri gratanter præbere assensum, quoniam ex consideratione nostri officii cogimur ecclesiarum utilitatibus, etiam si minime exigantur, sollicite invigilare et animarum saluti solerti studio providere. Quapropter, dilectissime frater, quia postulasti a nobis quatenus apostolica auctoritate concederemus tibi unum episcopatum in tua parochia constituere, quia Ecclesia tua tam ample diffusa est, quod per te solum non possis eam in chrismate aliisque pluribus, quibus episcopali officio indiget, decenter ac rationabiliter regere, piis precibus tuis inclinati, libenter annuimus, et ut etiam impleatur satagimus.

aliis supra recitalis liquet, olim *Harlebecæ, Muricolis*, et alibi a majoribus nostris vineas studiose cultas fuisse.

Apostolica igitur auctoritate, venerande frater, religioni tuæ concedimus, volumus, et firmamus, atque auctoritate beati Petri apostolorum principis: in quocunque loco tibi melius visum fuerit, episcopatum in tua parochia construe, et ad procurandam salutem animarum adiutorem tibi tua consideratione ibi præpone, ita tamen ut episcopatus ille Ecclesiæ tuæ, tibi que vel tuis successoribus nunquam subtrahatur, et nullus ibi episcopus quandoque, sive per investituram, ut dici assolet, vel quocunque pacto inibi constituatur, nisi quem tu vel tui successores prompta voluntate elegerint, ordinaverint et consecraverint. Indignum enim atque detestabile est ut hoc, quod studio pietatis a vobis quæsitum, apostolica auctoritate firmatum, ad detrimentum Ecclesiæ tuæ quolibet modo vertatur. Si quis autem temerario ausu hujus nostræ sanctionis privilegium infregerit, noverit se apostolicæ excommunicationis atque anathematis vinculo innodatum. At vero, qui pio intuitu custos et observator exstiterit, perpetuæ benedictionis abundantia repleatur.

Datum Lateranis, XII Kal. Aprilis, per manus Petri clerici, fungentis vice Petri sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis ac bibliothecarii, anno ab Incarnatione Domini 1070, pontificatus vero domini Alexandri papæ II nono, indict. VII.

LXXIII.

Ecclesia collegiata S. Mariæ de Belliloco in diocesi Matisconensi, in protectionem apostolicæ sedis recipitur, eique bona omnia et privilegia confirmantur.

(Anno 1070.)

[COCQUELINES, *Bull. Rom.*, tom. II, p. 13.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, canonicis ecclesiæ Sanctæ Mariæ, sitæ in episcopatu Matisconensi, loco Belliloco, illorumque successoribus in perpetuum.

Quoties ea a nobis petuntur, quæ a religione non discrepant, libenter debemus annuere, et favoris nostri gratanter præbere assensum, quoniam ex consideratione apostolicæ sedis, cui Deo auctore, licet indigni meritis, præsidemus, cogimur, etiam si a nobis exigantur, his talibus semper invigilare, ac saluti animarum solerti studio providere. Quapropter, dilectissimi filii, quia postulasti a nobis, quatenus et ecclesiam, circa quam degitis, sub tutela apostolicæ defensionis susciperemus, cum per interventum episcopi vestri per litteras vestras, tum devotis precibus vestris flexi, petitioni vestræ libenter annuimus. Inclinati ergo vestris rogationibus vos, vestraque bona atque prædictam ecclesiam sub munimine apostolicæ protectionis suscipimus; et confirmamus quidquid dicta ecclesia juste habet, vel deinceps juste acquisitura est, tam in terris quam in vineis, seu cujuslibet generis possessionibus: ita ut non liceat cuiquam ecclesiasticorum vel sæcularium magnæ parvæque personæ vos inquietare, vel quidquid injuria prænominatæ ecclesiæ in alienum transferre: salva matris Ecclesiæ, et

A proprii episcopi reverentia. Quisque autem temerario ausu hujus nostræ sanctionis privilegium infregerit, nisi resipuerit, noverit se excommunicationis atque anathematis vinculo innodandum. At vero qui pio intuitu custos et observator exstiterit, perpetuæ benedictionis abundantia repleatur.

Datum Laterani II Kal. April., per manus Petri clerici, fungentis munere Petri sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis, ac bibliothecarii, anno Incarnationis Domini 1070, pontificatus D. Alexandri II papæ IX, indict. VIII.

LXXIV.

Alexander II confirmat privilegia abbatiæ Sancti Benigni Fructuariensis.

(Anno 1070.)

[COCQUELINES, *Bull. Rom. Pont.*, tom. II, pag. 14.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, venerabili ALBERTO abbati monasterii Sanctæ Mariæ, siti in Ipporegiensi loco, qui dicitur Fructuaria, suisque successoribus regulariter promovendis in perpetuum salutem.

Ex consideratione hujus sanctæ apostolicæ sedis, cui Deo auctore, licet indigni meritis, præsidemus cogimur universis Ecclesiis providere, præsertim iis locis qui pia religione pollere noscuntur. Multum enim Domino nostro Jesu Christo sollicitudinis nostræ curam placere confidimus, si servos ejus, ut sibi securius militare valeant, a turbine sæcularium perturbationum scuto nostræ protectionis defendimus. Quapropter, filii charissime, cum interventu dilectissimæ filiæ nostræ Agnetis imperatricis, tum dilecti ac venerabilis Annonis Coloniensis archiepiscopi rogatione, tuis etiam precibus per nuntios tuos inclinati, jam dictum monasterium, quod per studium servorum Dei constructum absque aliqua sæculari potentia ad hoc, quod esse videtur pervenit quodque hactenus summa devotione ad hanc sanctam sedem respexit, sub tutela apostolicæ defensionis suscipimus, et confirmamus quidquid recte habet, vel deinceps est acquisiturum in mobilibus, imo et immobilibus, ita ut non liceat cuiquam magnæ vel parvæ personæ servos Dei, ibi vel in cellis suis degentes, inquietare, vel de substantia sua immuere, nec quidquam de ejus jure in alium transfere, vel sæculare placitum facere. Specialiter autem Ipporegiensi episcopo, ne ibi hospitium faciat, apostolica auctoritate interdiximus, salvo in omnibus Ecclesiæ Romanæ privilegio. Si quis autem temerario ausu hujus nostræ sanctionis privilegium in totum vel in partem infregerit, nisi digna satisfactione emendaverit, noverit se apostolicæ excommunicationis et anathematis vinculo innodandum. At vero qui pio intuitu custos et observator exstiterit, perpetuæ benedictionis abundantia repleatur.

Datum Laterani, anno Domini 1070.

LXXV.

Alexander II Ecclesiæ Aretinæ possessiones, petente Constantino episcopo, confirmat.

(Anno 1070.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, I, 416.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, CONSTANTINO, episcopo Aretinæ Ecclesiæ, ejusque successoribus promovendis in perpetuum.

Convenit apostolico mandamini pia religione polentibus benevola compassione succurrere, et poscentium animis alacri devotione impertiri assensum, ut ea quæ mota et legaliter examinata sunt, atque apostolica auctoritate firmata, perpetuis temporibus maneant inconcussa. Quapropter nostræ pontificatus auctoritatis præcepto fieri decrevimus confirmantes scilicet S. sedis Aretinæ Ecclesiæ omnia, quæ ab antecessoribus nostris, Leone videlicet, et Stephano atque Paschali, Adriano, Victore, item Stephano pontifice IX per apostolici privilegii seriem juste, canonicè, et perpetuo jure firmata sunt videlicet plebem S. Felicis in Brolio, plebem S. Mariæ in Pacina, ecclesiam S. Ansani, cum omnibus suis pertinentibus, plebem S. Victoris, plebem S. Viti in Versure, plebem S. Andræ in Maleno, plebem S. Stephani in Acinano, plebem S. Mariæ in Papa, plebem S. Mariæ in Saltu, plebem S. Agathæ, et plebem S. Jaannis in Vescona, plebem S. Viti in Corsignano, plebem S. Mariæ in Cosona, plebem S. Donati in Sintigliano, monasterium S. Petri in Assu cum omnia sua pertinentia. Præterea confirmamus eidem S. Aretinæ Ecclesiæ præfatam ecclesiam S. Ansani, cum omnibus suis pertinentibus, ita ut synodica sanctio (quæ tempore Luitprand, regis Longobardorum) inter Adeodatum Senensis Ecclesiæ episcopum, et Lupertianum Aretinum episcopum, necnon quæ tempore Karoli Magni inter Aribertum præfatæ Ecclesiæ Aretinæ episcopum, et Andream Senensem episcopum, nihilominus canonicè data est. Hæc nostra auctoritate perpetuo firma ac rata habeantur, nec ulla deinceps calumnia Senensium episcoporum audiat. His ita corroboratis, apostolica censura, sub divini nominis constitutione, interdicens ut nulla quamlibet et quantumlibet magna vel parva persona, seu cujuscunque conditionis homo, tam de præfatis plebibus et S. Ansani basilica quam etiam ex cunctis quæ ex Aretinæ Ecclesiæ de jure competunt, rebus mobilibus, vel immobilibus, sese moventibus eam inquietare, seu divestire, vel calumniare præsumat. Si quis autem, quod non optamus, contra hoc nostræ constitutionis edictum lemerario ausu insurgere tentaverit, quod molitus fuerit annihiletur, et insuper divino anathemate percussus, nisi forte satisfaciendo resipiscat, damnetur. Conservator vero hujus nostri apostolici privilegii benedictionis gratia donatus, intra paradisi mœnia, cum sanctis omnibus in semipternum gaudeat. Amen.

Data in episcopatu Aretino, vi idus Junii, per

A manus Petri clerici, fungentis vicæ Petri S. R. E. card. anno ab incarn. Domini 1070, pontificatus autem Domini Alexandri II nono, ind. viii.

LXXVI.

Alexandri papæ II privilegium pro monasterio S. Mariæ de Florentia.

(Anno 1070.)

[MARGARINI, *Bullar. Cusin.* tom. II, pag. 100 ex archiv. S. Mariæ Florent., caps. M, num. 43.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, PETRO Florentino abbati, suisque successoribus regulariter promovendis, in perpetuum, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum sedis apostolicæ, cui præsidemus indigni, sollicitudo deponat, ut ad omnium ecclesiarum providentiam, cura nostra discurrat; incongruum nobis visum est, parcius nos illius impendere, qui tantum ad monasticæ religionis studia videntur attendere. Hac ergo causa, tum etiam reverentissimi, atque sanctissimi episcopi Petri Damiani Hostiensis, confratris et cardinalis nostri interventu, ac dilectione plurima; precibus quoque Petri Florentini reverentissimi abbatis, suorumque confratrum, sic aures animumque deflectimus, ut præcepti nostri vigore, omniumque possessionum, jure ipsius monasterii, dominia confirmaremus. Auctoritate igitur apostolica, nostra statuit infirmitas, ut prædictum monasterium Sanctæ Mariæ Florentinæ civitatis secure et quiete habeat, firmiterque teneat, quidquid antiquitus habuit, tenuitque vel juste illi competunt, vel in posterum est habiturum. Castrum scilicet de Viclo, cum curte, et ecclesiis, et omnibus possessionibus ad eum pertinentibus. Castrum de Signa, et tertiam partem castri de Grumulo, cum ecclesia et pertinentibus eorum. Curtem de Greve, cum ecclesia Sancti Martini, cæterisque possessionibus suis. Ecclesiam Sancti Bartholomæi, cum curte, et terra Genzonis et Azzæ uxoris ejus de Radda. Insuper et terram, et curtem ejusdem de Petrorio, seu in quibuscumque locis, cum omnibus proprietatibus, possessionibus ac pertinentiis suis. Castrum Radda cum curte, et ecclesiis, cæterisque possessionibus ad eam pertinentibus. Castri de Tignano tertiam partem, cum ecclesiis et proprietatibus, seu pertinentiis, monasterii competentem. Ecclesiam Sancti Nicolai in campo Clarentis, cum curte domnicatis proprietatibus, et omnibus adjacentiis eidem pertinentibus. Castrum de Collemontis, cum curte de Foscis, et omnibus proprietatibus, et pertinentiis sibi competentibus. Curtem Caccerini, cum proprietatibus, cæterisque possessionibus suis. Castrum Bibianum, cum curte, et ecclesiis, et proprietatibus ad eum pertinentibus. Ecclesiam Sancti Martini in loco confluentis, cum proprietatibus suis. Ecclesiam Sancti Martini infra civitatem, quæ est juxta prælibatum monasterium, cum omnibus terris, casis, domnicatis, proprietatibus et pertinentiis suis. Ecclesiam sancti Martini in Melsula, cum omnibus terris et pertinentiis eidem competentibus. Curtem Montis

Domini, cum omnibus proprietatibus et possessionibus ad eum pertinentibus. Curtem de Mandria cum proprietatibus, omnibusque adjacentiis suis. Terram Joannis filii Teudi, cum casis et dominicatis, cæterisque possessionibus et proprietatibus, sicut per cartulam offerisionis, Dónatus ejusdem Joannis filius et Maria mater ejus, monasterio obtulerunt. Ecclesiam Sancti Laurentii in Signa quæ libellario nomine episcopatu est acquisita. Ecclesiam Sancti Proculi cum terris suis, et domibus circa se. Terram quoque et sterpetum in Podio rivi frigidi, quæ et Carcia dicitur. Decimam de curte Victo, quam ab episcopatu per libellum tenet. Decimam quam Guido Vulturanensis episcopus, per cartulam offerisionis, monasterio obtulit. Decimationem terræ, quæ Miccina dicitur; et decimationem curtis Caccerini. Præter hæc omnia, interveniente prædicto Petro episcopo, et cardinali nostro, et Petro præfati monasterii venerabili abbate, cum omnibus confratribus suis, adjudicamus et confirmamus quæcunque hospitali prælibati, monasterii extra et juxta portam posito, ipse Petrus venerabilis abbas, vel ejus prædecessores, ad usum pauperum ac peregrinorum per cartulam donationis cum suis fratribus contulerunt, scilicet, decimationem de Viclo et de Grove, de Signa, de Palude nova et vetere, cæteraque omnia quæ in chartula donationis scripta sunt et quæcunque largitione fidelium in perpetuum est habiturum. Potestatem etiam quoscunque mortuos recipiendi monasterio eidem concedimus, ac sepeliendi. Siquidem episcopum Florentinæ civitatis Romana Ecclesiæ catholicum habuerit, consecrationem ab eo recipiat; quod si suspectus Ecclesiæ Romanæ fuerit, licentiam petendi quemcunque meliorem habeat. Hæc omnia, ita confirmamus, ita statuimus, ita observari præcipimus, ut nullus rex, dux, marchio, comes, vicecomes, castaldio, nullus episcopus, nullus dominus, nulla omnino magna parvaque persona, cum dignitate, vel privata, hujus nostri privilegii præcepta violare præsumant. Sed præfatus venerabilis abbas, et omnes successores ejus, in perpetuum omnium supra nominatorum jura, quiete et secure possideant, teneant rationabiliter et regulariter disponant; nec unquam ab eorum dominio recedant. Sed omnium hominum sublata perturbatione, firma semper permaneant. Hæc statuta nostri privilegii, apostolica auctoritate confirmati, si quis ausu temerario violaverit, ex parte Dei omnipotentis, Patris et Filii, et Spiritus sancti excommunicationis, et perpetui anathematis non dubitet se, usque ad emendationem vinculis innodatum. Quisquis vero horum omnium, quæ supra statuimus, observator exstiterit, benedictio Dei omnipotentis et beatorum Petri et Pauli, super eum, velut uberrimus imber cælitus influat, et hæreditatem cælestis gloriæ perpetuo jure possideat.

Datum Lucæ Nonis Octobris, per manus Petri, sanctæ R. E. cardinalis presbyteri ac bibliothecarii, anno x pontificatus D. Alexandri papæ II, Dominicæ vero Incarnationis 1070, indictione ix.

LXXVII.

Alexandri II papæ privilegium pro Lucensibus episcopis.

(Anno 1070.)

[FLORENTINI, *Memoria della gran contessa Matilda*, Documenti, pag. 52.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, Lucensibus episcopis in perpetuum.

Cum universis per orbem terrarum Ecclesiis ex consideratione apostolicæ sedis, cui Deo auctore præsidemus nos conveniat providere, præcipue tamen illis quæ nobis speciali, et peculiari amore devinctæ sunt. Ideoque volentes episcopatum Lucensem ab omnibus infestationibus esse tutum et quietum, ne quod absit, ab invasoribus diminutionem, aut invasionem patiatur, firmamus, ac confirmamus episcopis ejus omnes plebes ipsius episcopatus cum capellis infra eas ædificatis, et ædificandis, ut quiete habeant, et possideant prædictas plebes et capellas, ut nullus rex, nullus episcopus, abbas, marchio, comes, vicecomes, presbyter clericus, aut monachus invadat, surripiat, vel subtrahat, a ditione et dominio prædictorum episcoporum, sed omnes administrantes jam dictis plebibus, et capellis debitam aut solitam obedientiam illis persolvant. Si quis autem, quod non credimus, temerario ausu, huic nostro apostolico privilegio contrarius exstiterit, sciat se, nisi resipuerit et damnum quod fecerit emendaverit, auctoritate Dei omnipotentis et B. Petri apostolorum principis, ac nostro anathematis vinculo innodatus, et a regno Dei alienus, atque cum Juda traditore sociatus; insuper compositurus existat auri optimi libras decem, medietatem sacro nostro palatio, medietatem Lucensi episcopo et super hæc quod diripuit, vel invasit prædicto restituat episcopatu. Qui vero pio intuitu custos, et observator hujus nostri apostolici præcepti exstiterit benedictionis apostolicæ gratiam, vitamque æternam a Domino Deo nostro mereatur in sæcula sæculorum. Amen.

(*Intra crucem circuli : MAGNUS DOMINUS NOSTER, ET MAGNA VIRTUS EJUS. In circuitu vero : DEUS NOSTER REFUGIUM ET VIRTUS.*)

Datum Lucæ, III Nonas Decembris per manus Petri, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis ac bibliothecarii; anno x pontific. domni Alexandri II papæ, Incarnat. vero Dom. mill. septuag., indict. septima.

(*Adest bulla plumbea, quæ ex uno latere Petrum claves a cælesti manu susipientem demonstrat, his in circuitu signatis litteris :*

QUOD NECTIS NECTAM, QUOD SOLVIS, PETRE, RESOLVAM.

Altera vero parte hæc circum notantur verba : ALEXANDER PAPA, et in medio numerus II conspicitur.)

LXXVIII.

Alexander papa recipit in clientelam abbatiam Sandi Rigaldi, et tribuit facultatem fratribus eligendi abbatem secundum regulam S. Benedicti.

(Anno 1071.)

[MABILL., *Annal. Bened.*, V, 628.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, con-

gregationi de monasterio Sancti Rigaldi de Ancisa A in perpetuum.

Religiosis desideriis ea pietate et benevolentia consulendum atque concedendum est ut propositum piæ devotionis de fructu suæ provectionis gaudeat et meritum benegnitatis acquirat, quod huic sine difficultate præsidia præstat. Igitur venerabiles frater Eustorgius, monasterii S. Austremonii de Alverno monachus, in silva quadam quæ dicitur Adversa, in episcopatu Matisconensi, eremum inhabitaverat, et desertum loci ad usque monasterii et aliquantulæ congregationis fructum, adiutorio divinæ miseratiōnis et pia collatione fidelium animarum excoluerat; apostolatus nostri præsentiam adiens, intervenientibus fratris nostri Aganonis Augustodunensis episcopi precibus, suppliciter postulavit ut idem monasterium in apostolica jura reciperemus et privilegio apostolicæ tuitionis muniremus, quatenus ille venerabilis locus singulari patrociniō et defensione matris omnium Ecclesiarum suffultus et roboratus, et felicius in omni bono crescat, et securior inter humana testamenta consistat. Cujus precibus sine contemptu pietatis et justitiæ effectum non potuimus denegare. Notum ergo sit omnibus fidelibus in perpetuum quoniam eidem fratri et charissimo filio nostro Eustorgio suisque fratribus, cunctisque eorum successoribus privilegium nostræ apostolicæ tuitionis concessimus, statuētes et expresse decernentes ut ipsum monasterium Sancti Rigaldi de Ancisa, et omnia quæcunque jure habet, aut divina pietas... in futurum sibi habenda concesserit, ita sub jure et apostolicæ majestatis protectione consistant ut nullus imperator, rex, dux, marchio, episcopus, comes seu abbas, vel aliqua persona sæcularis aut ecclesiastica, magna vel parva, aut invadere aut molestare, vel in aliquo inquietare et a statu suo aliquid conditionaliter inde exigendo turbare præsumat. His etiam addimus ut nullus in eodem monasterio, nisi per electionem fratrum, juxta regulam sancti Benedicti, abbas constituatur; et episcopus Matisconensis, in cujus parochia est, si gratis, hoc est sine pretio, licet velit facere, electum a fratribus debeat consecrare, et suo regimini cœtu sibi commendare; sin vero pretium exigat pro consecratione aut aliquo modo canonicam electionem fratrum tentet impedire, ad apostolicam sedem pro ordinando et consecrando abbate suo veniant. Si quis vero D citra hujus nostræ constitutionis et confirmationis paginam nefario ausu agere et venire tentaverit, nisi resipiscat, auctoritate apostolorum Petri et Pauli ac nostra excommunicandum et ab omni consortio fidelium repellendum se esse pertimescat. Qui autem piæ venerationis intuitu observaverit, et hic apostolicæ benedictionis gratiam et consolationem habeat, et æternæ remunerationis præmium Deo donante capiat.

Datum Laterani, xvi Kal. Aprilis, per manus Petri, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis,

anno x pontificatus domni Alexandri II papæ, Dominicæ vero incarnationis 1071, indictione ix LXXIX.

Glero Mediolanensis. — De archiepiscopo Simoniaco.
(Fragm. — Anno 1071.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 979.]

Archiepiscopum vestrum Simoniacum fuisse nullum vestrum ignorat, quia, dum abbatias et ordines vendit, hoc etiam ipse proपालat.

LXXX.

Alexander II monasterii S. Joannis Pinnensis, præsentate Hugone Candido presbytero cardinali a Sanctio Hispaniæ rege cum cæteris monasteriis B. Petro abbati, protectionem suscipit et privilegia instituit.

(Anno 1071.)

[MABILL., *Annal. Bened.*, V, 42.]

B Charissimo filio AQUILINO, religioso abbati monasterii Sancti Joannis Baptistæ de Pina, in Aragonia provincia.

Apostolicæ sedi non nostris meritis, sed sola Dei misericordia præsidentes, accepimus, in partibus Hispaniæ, catholicæ fidei unitatem a sua plenitudine declinasse, et pene omnes ab ecclesiastica disciplina et divinorum cultu interiorum aberrasse. Itaque, instigante nos commissæ sanctæ et universalis Ecclesiæ providentiæ, ad correctionem Ecclesiarum Dei, filium nostrum Hugonem Candidum, et cardinalera presbyterum, in partes illas misimus, qui divina suffragante clementia Christianæ fidei robur et integritatem ibi restauravit, Simoniacæ hæresis inquinamenta mundavit et confusos ritus divinorum obsequiorum ad regulam canonicam et ordinem reformavit. Dilectus ergo filius noster Sancius rex Hispaniæ, divina gratia præventus et accensus amore, cum omnibus quibus potuit, ad veram perfectamque fidem nobilitatis suæ gloriam convertit et protinus semetipsum apostolicæ dignitati commisit ac subdidit, et monasteria suæ ditionis diu alienata Romanæ Ecclesiæ proprio jure tenenda reddidit. Hæc autem rex piissimus per te, dilectissime fili, prædicti monasterii Sancti Joannis Baptistæ de Pinna abbatem et suum spiritualem patrem, mediante Hugone cardinale nostro, in nostram præsentiam cum chartarum monumento deferri destinavit, et proprium testem suæ devotionis adhibuit, specialiter quidem hoc a nobis impetrare desiderans ut præfatum monasterium, cui eo juvante serviendo præsides, juxta votum et postulationis suæ desiderium, constituto censu, videlicet unius uncie auri, per singulos annos in tutelam et singulare patrociniū sanctæ Romanæ Ecclesiæ susciperemus, et privilegio apostolicæ tuitionis idem monasterium cum omnibus sibi pertinentibus muniremus. Cujus oblationem et dignam petitionem per te omni charitate et benevolentia suscipientes, pariterque religiosis desideriis suis libenter annuentes (quoniam te apostolicæ dignitati devotè subjectum, et ad regimen abbatie reluctanter et invitum adductum esse cognovimus, te, et monasterium tuum, cum omnibus sibi

Pertinentibus, in jus et defensionem sedis apostolicæ A suscipientes, privilegii apostolici ornamentum præsidiumque tibi concedimus. Ad hæc statuit pontifex, ut abbas in eodem monasterio, sicut regula sancti Benedicti præcipit, non nisi communi fratrum consensu eligatur, et ab episcopo illius diœcesis, si catholicus fuerit, alias a quolibet alio episcopo ordinetur, qui nullatenus sine iudicio sedis apostolicæ deponatur.

Datum Laterani xv Kal. Novembris per manus Petri S. R. E. presbyteri cardinalis ac bibliothecarii, anno xi pontificatus domni Alexandri II papæ, anno scilicet Dominicæ Incarnationis 1071, indictione ix.

LXXXI.

Monasterium S. Edmundi sub protectione sedis apostolicæ recipitur, ejusque bona omnia confirmantur.

(Anno 1071.)

[COCQUILINES, *Bull. Rom.*, tom. II, pag. 15.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo filio BALDUINO, abbati monasterii S. Edmundi quod Badriceshurde nuncupatur, in Anglia constituti, ejusque successoribus, in perpetuum.

Quoniam sedes apostolica, universalis mater et omnium ecclesiarum princeps, universas Ecclesias communi jure et dispositione contineat; pleraque tamen inveniuntur, quæ in singulare patrocinium Sanctæ Romanæ Ecclesiæ commendari, ac proprie ejus juri applicari ac submitti cupiunt; quatenus singulari providentiâ et charitate suæ matris amplexæ, usquequaque liberiores et munitiores existant; et ad exercenda divinæ servitutis obsequia C inde tranquillitatis et præsidii munitiores accipiant, unde magisterium sacræ traditionis expectant. Si igitur in eadem apostolica sede præsidenti hæc sollicitudo et cura singularis incumbit, ut ex ipsa consideratione regiminis, omnibus tam in defensione et corroboratione diligentiam, quam in spiritali speculatione et doctrina vigilantiam, quantum Deo auxiliante prævalet, circumferre debeat; valde congruit, ut si quando ea, quæ ad honorem et utilitatem Ecclesiarum Dei pertinent, ab eo postulantur, benevola donatione concedat, et ad sinum matris, id est S. R. E. domicilium propriæ commendationis devotione fluentes egregia benignitate, affectuque custodiendi suscipiat. Nos itaque, dilectissime filii, Balduine, in apostolatus administratione, non nostris D meritis, sed divina locati gratia, æquitatem tuæ postulationis, et commissæ tuæ congregationis; necnon charissimi filii nostri Willelmi regis benignæ interpellationis vota attendentes, videlicet ut prædictum monasterium S. Edmundi, cui divina dispositione præesse dinosceris, in tutelam et defensionem S. R. E. susciperemus, ejusque statum et attinentia bona apostolici privilegii firmamento muniremus, cum omni benevolentia charitate vobis concedendum esse pervidimus.

Quapropter in hac præsentis sanctionis nostræ pagina (salva quidem in omnibus hujus sedis reveren-

tia) concedimus et confirmamus tibi tuisque successoribus præfatum monasterium in futurum cum omnibus quæ nunc sibi jure pertinent, aut in futurum, Deo annuente, ibi conferenda sunt: ut sine omni molestia et inquietudine illud in vestra gubernatione teneatis; statuentes, et apostolica auctoritate corroborantes, ut idem monasterium in hoc statu et monastico ordine persæcularis aut ecclesiastica eumdem venerabilem locum ad episcopalem sedem mutare possit, aut debeat. Et quæcunque donaticæ rerum, aut libertatis, eidem monasterio regiis statutis et nomine conferendæ, ex nostra apostolica confirmatione ratæ illibatæque permaneant, salva primatis episcopi canonica reverentia. Igitur ad honorem Dei, et prædicti monasterii utilitatem cupientes hanc nostram constitutionem sempiterna stabilitate teneri, sancimus, et apostolica auctoritate firmamus, ut nullus rex, dux, comes, episcopus, abbas, seu aliqua persona, sæcularis aut ecclesiastica, jam sæpe fatum monasterium, vel fratres ibi Deo servientes inquietare præsumat, nec aliquid eorum quæ nunc jure habet, aut in futurum, Deo concedente acquisierit, cujuscunque modi sint, ab eo alienare, aut invadendo diripere, nec aliqua occasione vexare, aut sine licentia abbatis tenere audeat. Si quis autem temerario ausu hæc nostra statuta contaminare præsumpserit, aut infringere, anathematis laqueo se innodatum et iudicio superni Judicis plectendum esse cognoscat. Qui vero pia devotionis intuitu hujus nostræ sanctionis custos et observator exstiterit, et bona sua ad amplificationem monasterii contulerit, aut conferre studuerit, apostolicæ benignitatis gratiam consequatur, et æternæ retributionis gloria repleatur. Bene valeat.

Datum Laterani vi Kalend. Novembr. per manus Petri S. R. E. presbyteri cardinalis, et bibliothecarii, anno xi pontificatus domni Alexandri papæ anno videlicet Dominicæ Incarnationis millesimo septuagesimo primo, indictione x.

LXXXII.

Bulla Alexandri papæ II, pallium Eboracensi archiepiscopo concedens.

(Anno 1071.)

[*Monasticon Anglicanum*, tom. III, pag. 133.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo fratri THOMÆ, Eborum archiepiscopo perpetuam in Christo salutem.

Cum pastores ovium, sole geluque pro gregis sui custodia, pervigiles existunt, multo vigilantius pro cura quæ nobis committitur, convenit nos gerere, ut in die iudicii, cum pastor pastorum, omnium facta discussisset, non de negligentia ut mercenarii iudicemur, sed de injuncti officii dispensatione remuneremur. Quapropter fraternitati tuæ pallium ex more concedimus, quatenus utaris eo, ipsis festivitatis, quibus apostolicæ sedis auctoritate tui concesserit antecessoribus, videlicet, in natale Domini, Epiphania Domini; in festivitatis S. Vir-

ginis, in cœna Domini, in Pentecostes, et in tua A ordinatione, et in Joannis Baptistæ, omniumque apostolorum festivitibus, necnon in consecratione ecclesiarum, et benedictione episcoporum, ac presbyterorum, et in anniversario Dedicacionis, et principalibus festis Ecclesiæ tuæ. Hortamur igitur charitatem tuam, ut memores conversationis tuæ, tanto ornamento convenient, sicque exterior homo inde gloriatur, ut interior conscia virtutum perfectione solidetur. Si quid istud est sacerdotii, istud est pallii, vix habere quod foris ostenderis accepisse, et ut apostolum irreprehensibile maneat; et bonæ conversationis exemplum subditorum moribus præbeas.

LXXXIII.

Alexandri II epistola ad Wilielmum regem Anglorum. — Fidem laudat eique ecclesiasticarum personarum defensionem et Lanfranci causam commendat.

(Anno 1071.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 950.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, charissimo filio WILLELMO glorioso regi Anglorum, salutem et apostolicam benedictionem.

Omnipotenti Deo laudes gratiasque referimus quod, in hoc tempore, licet mundus in maligno positus plus solito pravis incubat studiis, tamen inter mundi principes et reclores egregiam vestre religionis famam intelligimus et, quantum honoris sanctæ Ecclesiæ tum Simoniacæ hæresis vires opprimendo, tum catholicæ libertatis usus et officia confirmando vestra virtus impendat, non dubia relatione cognoscimus. Sed quia non iis qui bona demonstrant, justitia [initia], sed in fine probatis præmium et corona promittitur, excellentiam vestram plena dilectione monemus ut in studio Christianissimæ devotionis vestræ persistatis, et primo quidem ecclesias Christi quæ in regno vestro sunt, religioso cultu et jussit dispositionibus exornetis, commissa vobis regni gubernacula ita justitia tenendo tractetis ut, ex operum rectitudine, quod scriptum est: *Cor regis in manu Dei (Prov. xxi, 1)*, vobis manifeste congruat.

Rogamus etiam dilectionem vestram ut ecclesiasticas personas ab injuria defendatis, viduas, et orphanos, et oppressos misericorditer relevando protegetis. Quoniam licet ille Rex regum et super-nus arbiter totius regni quod vobis tradidit rationem a vobis exigit pro his tamen districtius appellabit quibus non fuerunt vires [ms. *Angl.*, hic non sunt vires] et arma nisi vestra potentia. Ad hæc igitur perficienda et aliarum virtutum incrementa percipienda, fratris nostri Lanfranci Cantuariensis archiepiscopi monitis et consiliis gloriam vestram hortamur acquiescere, quem charissimum membrum et unum ex primis Romanæ Ecclesiæ filii lateri nostro assidue non adjunctum esse dolemus sed ex fructu quem Ecclesiæ in regno vestro tribuit consolationem ejus absentis sumimus.

Præterea eminentiæ vestræ notum esse volumus quod causa Alricii, qui olim Cicestrensis Ecclesiæ præsul dictus, a suppositis legatorum nostrorum depositus est, non ad plenum nobis tractata videtur, ideoque, sicut in canonibus cautum est, in pristinum locum debere restitui judicavimus. Deinde causam ejus, juxta censuram canonicæ traditionis, diligenter retractandam et definiendam prædicto fratri nostro archiepiscopo Lanfranco commisimus. Item sibi negotium de discernenda lite quæ inter archiepiscopum Eboracensem et episcopum Dorcastrensem de pertinentia diocesis eorum est firmiter injungendo commendavimus, ut hanc causam diligentissima perquisitione pertractet, et justo fine determinet. In causis autem pertractandis, et definiendis ita sibi nostræ [ms. *Angl.*, vestræ] et apostolicæ auctoritatis vicem dedimus, ut quidquid in eis, justitia dictante, determinaverit, quasi in nostra præsentia definitum, deinceps firmum et indissolubile teneatur. Multa vobis præter hæc significata dedissemus, nisi quod ea in hujus dilectissimi fratris nostri Lanfranci et ejusdem fidelissimi vobis ore posuimus, ut ejus viva voce et nostræ dilectionis affectum plenius cognoscatis et reliqua nostræ legationis verba attentius audiat. Deus autem omnipotens det vobis quæcunque sibi sunt placita velle et posse, ut et hic auctor sit vestri [ms. *Angl.*, nostri] gubernaculi et retributor in gloria sempiterni gaudii.

LXXXIV.

Alexandri II papæ epistola ad Wratizlaum Bohemiæ ducem. — Ut concordiam et pacem cum fratre quamprimum ineat, cujus causa se legatos missurum spondet.

(Anno 1071.)

[PEZ. *Thesaurus Anecd.* VI, 246.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio W., Bohemiorum inclyto duci, salutem et apostolicam benedictionem.

Nobilitatis tuæ cor et animum ea devotione erga reverentiam sanctæ Romanæ Ecclesiæ institutum esse cognovimus ut, habita in te plena dilectione, causis tuis, quoties ad nos referuntur, quantum justitia comitante valemus, nostræ apostolicæ auctoritatis curam undique impendere cupiamus. Itaque de lite, quæ inter te et fratrem tuum episcopum protracta est, et pro qua compeccanda jam aliquoties utrique scripsimus, valde solliciti sumus. Et quanquam officii nostri sit per universam Ecclesiam pacem et concordiam cum Dei adjutorio seminare, tamen inter vos fœdus amicitie tanto ardentius convenire cupimus quanto germanum odium non modo vestris honoribus, verum etiam salutis periculosius obesse perpendimus, præsertim cum utriusque querimonias, et de exstinguenda lite vestra deprecatorias meminerimus sæpe nos accepisse litteras. Unde, sicut per nuntios tuos te desiderare intelleximus, in partes illas ad hæc et cætera negotia pertractanda idoneos mittere legatos

destinavimus, quos si opitulante Deo illuc usque venire contigerit, jam nunc te commonitum esse volumus illorum consiliis ac decretis sic acquiescere, sic favere prout nostræ erga te benevolentia debito et exsequendis Ecclesiæ Dei utilitatibus congruit. Præterea, sicut charissimum filium te admonemus, ut humanæ conditionis memor cogites quam hæc vita fragilis est et incerta, quidve in futuro examine districto Judici, omnes conscientias tuas perscrutanti, responsurus sis, et hos honores caducos et transitorios ita gerere ac transire studeas ut pro his incomparabiles divitias et indeficientem regni Dei gloriam non amittas. Inter omnia vero et præ omnibus hoc hortamur, hoc rogamus, ut ecclesias et monasteria, quæ in tua potestate sunt posita, ab injuriis protegas, et, ut illi qui ad sacrosancta mysteria electi sunt cæte et religiose Deo serviant; quantum possis, studium ac diligentiam habeas. Plura tibi in scriptis miserimus, nisi quod futuros legatos ea melius viva voce indicaturos esse putavimus.

LXXXV.

Alexandri II papæ privilegium pro ecclesia Sanctæ Mariæ Florentinæ.

(Anno 1072.)

[LAMI, *S. Ecclesiæ Florentinæ Monumenta*, tom. I, pag. 107.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, PETRO abbati suisque successoribus regulariter promovendis in perpetuum salutem et apostolicam benedictionem.

Cum sedis apostolicæ cui præsidemus indigni sollicitudo deposcat, ut ad bonum ecclesiarum providentia curæ nostræ discurrat, incongruum nobis visum est, parcius nos illis impendere, quæ tantum ad monasticæ religionis studia videntur attendere. Hæc ergo causa, tum etiam reverentissimi atque sanctissimi episcopi Petri Damiani Hostiensis, et cardinalis nostri interventu ac dilectione plurima precibus suorumque confratrum, sic aures animumque deflectimus, ut præcepti nostri vigore omnium possessionum jura ipsius monasterii dominio confirmaremus. Auctoritate igitur apostolica nostra statuit infirmitas, ut prædictum monasterium S. Mariæ Florentinæ civitatis secure et quiete habeat, firmiterque teneat, quicquid antiquitus habuit tenuitque, vel juste illi competunt, vel in posterum est habiturum. Castrum scilicet de Viclo cum curte, et ecclesia, et omnibus possessionibus ad eum pertinentibus; castrum de Signa, et tertiam partem castri de Crumulo cum ecclesia et pertinentiis eorum. Curtem de Greve cum ecclesia S. Martini, cæterisque possessionibus suis. Ecclesiam Sancti Bartholomæi cum curte, et terram Benzoni et Azzæ uxoris ejus, de Radda. Insuper et terram, et curtem ejusdem de Peroio [*f.*, Petroio], seu in quibuscunque locis cum omnibus pertinentibus possessionibus, ac pertinentiis suis. Castrum Radda cum curte et ecclesia cæterisque possessionibus

ad eam pertinentibus. Castri de Tignano tertiam partem cum ecclesiis et pertinentibus, seu pertinentiis suis..... monasterii pertinentem. Ecclesiam Sancti Nicolai in campo Clarenti cum curte, dominicatis, proprietatibus, et omnibus adjacentiis eidem pertinentibus. Castrum de Collemontis cum curte de Fosci, et omnibus pertinentibus, et pertinentiis sibi competentibus: curtem Azzexi cum proprietatibus, cæterisque possessionibus suis. Castrum Bibianum cum curte et ecclesia, et proprietatibus ad eam pertinentibus. Ecclesiam S. Martini in loco Confluenti cum proprietatibus suis. Ecclesiam S. Martini infra civitatem, quæ est juxta prælibatum monasterium, cum omnibus terris, casis, dominicatis, proprietatibus, et pertinentiis suis. Ecclesiam S. Martini in Mensula, cum omnibus terris et pertinentiis eidem competentibus. Curtem montis Domini cum omnibus proprietatibus et possessionibus ad eam pertinentibus. Curtem de Mandria cum proprietatibus, omnibusque adventitiis suis. Terram Joannis, filii Teudi, cum casis et dominicatis, cæterisque possessionibus et proprietatibus, prius per chartulam offerensonia, et donationis ejusdem Joannis filius, et Mariæ mater ejus, monasterio obtulerunt. Ecclesiam S. Laurentii in Signa, quæ libellario nomine ab episcopatu est acquisita. Ecclesiam S. Proculi cum terris suis et domibus circa se. Terram quoque, et sterpetum in podio Rivifrigidi, quæ et Carcia dicitur. Decimam de curte Viclo, quam ab episcopatu per libellum tenet. Decimam quam Guido Vulterranensis episcopus per chartulam offerensionis monasterio obtulit. Decimationem terræ, quæ Micina dicitur, et decimationem curtis Citerani. Præter hæc omnia interveniente Petro episcopo, et cardinali nostro, et Petro præfati monasterii venerabili abbate cum omnibus confratribus suis, adjudicamus et confirmamus quæcunque hospitati prælibati monasterii extra et juxta portam posito, quod ipse Petrus venerabilis abbas, vel ejus prædecessores ad usum pauperum, et peregrinorum per chartulam donationis cum suis fratribus contulerint, scilicet, decimationem de Viclo, et de Greve, et de Signa, de Palude nova et vetere, cæteraque omnia, quæ in chartula donationis scripta sunt; et quæcunque largitione fidelium in perpetuum est habitura. Potestatem etiam quoscunque mortuos recipiendi monasterio eidem concedimus, ac sepeliendi. Si quidem episcopus Florentinæ civitatis Romana Ecclesia catholicum habuerit, quamlibet consecrationem ab eo recipiat; quod si suspectus Ecclesiæ Romanæ fuerit, licentiam petendi quemcunque meliorem habeat. Hæc omnia ita confirmamus, ita statuimus, ita observari præcipimus, ut nullus rex, dux, marchio, comes, vicecomes, castaldio, nullus episcopus, nullus dominus, nulla omnino magna, parvaque persona, cum dignitate, vel privata, hujus nostri privilegii præcepta violare præsumat. Sed præfatus

venerabilis abbas, et omnes successores in perpetuum, omnium supra nominatorum jura quiete et secure possideant, teneant rationabiliter, regulariter disponant, nec unquam ab eorum dominio recedant, sed omnium hominum sublata perturbatione firma semper permaneant. Hæc statuta nostri privilegii apostolica auctoritate firmavi. Si quis ausu temerario violaverit, ex parte Domini omnipotentis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, excommunicationis et perpetui anathematis non dubitet se usque ad emendationem vinculis innodandum. Quisquis vero horum omnium, quæ supra statuimus, observator exstiterit, benedictio Dei omnipotentis, et beatorum Petri et Pauli apostolorum, super eum velut uberrimus imber cœlitus influat et hæreditatem cœlestis gloriæ perpetuo jure possideat.

LXXXVI.

Alexan privilegium pro ecclesia Petri Damiani.

(Anno 1061-72.)

[MANSI, *Concil. XIX*, 972.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, omnibus Eugubinis, clero populo, fidelibus videlicet Sancti Petri, salutem et apostolicam benedictionem.

Non ignorat sancta vestra devotio, dilectissimi fratres et filii, quia ecclesiam charissimi fratris et coepiscopi nostri Petri Damiani, in beati Lucæ evangelistæ nomine consecratam, nos in beati Petri apostolorum principis nostraque tutela ac defensione suscepimus, salva reverentia et utilitate sanctæ Romanæ Ecclesiæ, eamque, ut ad orationis et sacrificii gratiam vigeat ac illibata permaneat, ex apostolicæ sedis auctoritate firmamus. Quapropter quicumque prædictum oratorium qualibet machinatione vel studio destruere, vel hostiliter impugnare tentaverit, ab omnipotenti Deo ac beato Petro apostolo excommunicandum se esse non ambigat, et usque ad satisfactionem congruam excludendum se a liminibus sanctæ ecclesiæ, prout dignum est, perhorrescat: sicut dicit Apostolus: *Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus (I Cor. III)*. Qui præfatum locum sanctorum pro Christi amore coluerit, et intemperatum atque incolumem servare studuerit ipse quoque, per intercessionem beati Petri, templum Christi fiat, et benedictionem sui Redemptoris hæreditate possideat.

LXXXVII.

Alexander II ecclesiam Furconensem tuendam suscipit ejusque possessiones confirmat, petente Ragnario episcopo.

(Anno 1072.)

[MURATORI, *Antiq. Ital.*, VI, 492.]

ALEXANDER episcopus servus servorum Dei, in Christo fratri RAYNERIO Furconensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Quoniam multa te in episcopatu commode et prudenter, adjuvante Domino, egisse cognovimus; quod, inter laborem suscepti regiminis et quotidiana

nam sollicitudinem salvandarum animarum, Ecclesiam tuam temporibus etiam bonis decenter gerere, et thesaurizare perpendimus; secundum quod omne opus bonum ex fine suo maximam laudem capit et præmium..... ea qua cunctis debitores sumus et charitate et sollicitudine dilectionem tuam exhortari volumus, ut in proposito bonorum operum indefesso sudore et infatigabili virtute persistas, et de virtute in virtutem per misericordiam Domini consolatoris et confortatoris ascendens, Ecclesiam tuæ gubernationi traditam, sicut bonus pastor et rector valeas argumentare et sublevare, et speculatore munire et ex suis justis facultatibus ita exstruere studeas, quantum expleto cursu hujus temporis in illo consortio lætus ascribi valeas, quibus vox superni Judicis dictura est: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. XI, 28)*. Ut autem præsentis laboris fructus et studium, tam in vita tua quam post obitum tuum, præsidio apostolicæ defensionis roboretur, et obtineat probabilitatem quod in posterum elevetur, juxta votum et postulationem tuam, Ecclesiam, cui Deo dignante præesse dignosceris, in jus et tutelam apostolicæ defensionis suscipientes, hujus nostræ sanctionis privilegium benevola tibi concessione tribuimus, statuentes et confirmantes ut omnia, tam in locis quam in decimis, seu oblationibus, campis, vineis, pratis, pascuis, terris, et castris, vel quibuslibet rebus justa sibi pertinentia, necnon et ea quæ Deo dante tuo in tempore acquisivit, vel acquisitura est, et omnia quæ justo titulo per succedentia tempora habere contigerit, et pace et tranquillitate semper obtineat, ut nullus imperator, rex, dux, comes, aut episcopus, seu abbas, vel aliqua persona sæcularis aut ecclesiastica ea in aliquibus molestare aut inquietare vel minime audeat; vel tibi prædicto Fr. Raynerio, tuisque successoribus in regendis et obtinendis prænominatæ ecclesiæ, bonis violentiam, vel aliquod impedimentum quocumque modo ingerendum, inferre præsumat. Si quis autem contra hanc nostram paginam, etc.

Datum Reate xv Kalend. Februar., per manus Petri S. R. E. presb. card. ac bibliothecarii, anno x pontificat. D. Alexandri II papæ, Dominicæ vero incarnat. 1072, indict. septima [decima].

LXXXVIII.

D Alexandri papæ II privilegium pro monasterio Sancti Prosperi Regiensis (nunc vero S. Petri).

(Anno 1072, Maii 12.)

[MARGARINI, *Bullar. Casin.*, tom. II, p. 104.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilectissimo et reverendissimo filio GISELBERTO, abbati venerabilis cœnobii Sancti Prosperi confessoris Christi, ubi sacratissimi ejus cineres conditi, et ossa reservantur, subter civitatem Regium constituti, et per eum cunctis successores ipsius inibi regulariter promovendis in perpetuum.

Quemadmodum regi, defendi, et gubernari ab illo, a quo sumus, optamus, ita per universum orbem

Christianum, juxta quod nobis commissum esse A constat, a singulis provisoribus Ecclesiarum Dei, prout cuicumque eorum expedit, sperare non dubitamus. Ideoque huic operi tanto vigilantius insistere debemus, quanto, permittente Deo, malefactorum sævitiam hoc tempore adversus ovium Domini pastores nullo resistente, efferatam, attendimus.

Quapropter justa et salubri suggestione tu, charissime frater Gisleberte abba, ad utilitatem tuam, successorumque tuorum commoti, et commoniti per hujus nostræ apostolicæ constitutionis paginam, confirmamus et corroboramus venerabili cœnobio Sancti Prosperi Regiensis episcopi, ut electio et ordinatio abbatis ipsius monasterii fiant omnino secundum regulam sancti Benedicti. Et quia a sanctæ recordationis domino, videlicet Stephano papæ sanctissimo, privilegium, et a beatissimæ memoriæ B Conrado, et Henrico ejus filio imperatoribus, ac nonnullis aliis regibus, præcepta, et a venerabili Sigefrido, et Adelberto prædictæ sanctæ Regiensis Ecclesiæ episcopis decreta, non totum de ipsa abbatum electione, verum et de omnibus rebus ipsi monasterio juste acquisitis, vel acquirendis constant, secundum tenorem illorum, et quod majus est, secundum veritatis et justitiæ rationem. Per hujus nostræ auctoritatis privilegium nominatim concedimus, atque decernimus ipsi venerabili cœnobio Sancti Prosperi, quod in tutela beati Petri, et nostra, successorumque nostrorum perpetuo suscipimus. Fundum ipsius ecclesiæ Sancti Prosperi sub urbe Regii sitæ, cum cœmeterio ipsius, et novem jugera terræ, cum capella Sancti Nazarii, C quam a præposito, ecclesiæ ejusdem Sancti Prosperi, intra castrum ejusdem civitatis sita, per commutationem juste factam, abbas, qui tunc temporis erat, accepit; nec non et omnem illam terram de corticella, vel in circuitu ipsius monasterii, quæ ab episcopis, vel canonis ejusdem loci, vel a quibuscunque fidelibus, jam dicto monasterio data est. Insuper duodecim mansos in Fossule, quatuor in Palude, quatuor in Campagnola, tres in Quingente, unum in Curtinova, unum in Gurgo, unum in Fossudunde; quinque in Bagnolo, et capella Sanctæ Mustiolæ, cum suis pertinentiis. Unum mansum in Crustulo veteri, unum in vico de Sbragato, unum in Magno casale, et capella Sancti Silvestri, cum dominicatu de eadem villa Magno casale. Tres mansos in Regio, D et dominicatum Regii. Braidam Regis, et omnem terram prædicti monasterii circa eandem civitatem sitam. Tres mansos in Rodano, tres in Marmirolo, unum in Miano, unum in Bubiano, unum in Piano, unum in Mulazano. Unum in Planzo. Unum in castro Oleriani, et curtem de Nasseco, cum Lama Fraularia. et campo, et rivum de Vasseto, quæ a Carolo rege piissimo per præceptum, juxta fines ibi designatos, Regiensi Ecclesiæ data esse dignoscitur; et terram, quam dedit Rolandus filius Eriberti. In Mutilena quatuor mansos cum capella, et quadam parte castri. In Albinea quatuor mansos, et

capellam Sanctæ Mariæ in Pisignano, cum oliveto sibi adjacente. In Vergnam duos mansos, et octo mansos, quos dedit Ardicio filius Attonis, filii Gandulphi, et capellam Sancti Damiani in Medulæ quam dedit Ulbertus, Vineam cum septem mansibus. Capellam Sancti Petri in Convanello, cum omnibus suis pertinentiis. In Spretiano unum mansum. In Sancto Floriano unum, unum in monte Baranzonis, et quamdam partem in capella Sancti Martini in Revere; et quatuor partes in prædicta Revere; duas in ecclesia Sanctæ Mariæ; unam in Sancto Florentino, unam in S. Laurentio; duos mansos in Pulianello, et quidquid intra Italicum regium juste possidet, vel si non possidet, juste possidere debet. Itaque tumeaque prædiximus, quam devotione quorumcunque fidelium juste acquisita deinceps fuerint, in perpetuum, sine alicujus inquietudine ut præfatum monasterium sub tutela beati Petri perpetualiter suscipimus, possidere apostolicæ auctoritate sancimus. Illud etiam ad reverentiam tanti confessoris præcipueque Domini, præsentis auctoritate, tibi dilectissime fili Gisleberte abba, tuisque successoribus, et quibus tu, vel quem supradicti monasterii fratres jusserint, in sacerdotali officio positus, apostolico privilegio concedimus ex charitate, quæ Deus est, in virtute Spiritus sancti, auctoritate beati Petri cœlorum clavigeri, confirmamus, ut populis per sæcula, unde quoque sanctissimi confessoris suffragia expetendo concurrentibus; sive ipsius terræ incolis, ad eandem Ecclesiam convenientibus; ad honorem Dei et beatissimi Prosperi confessoris devote super ipsius sacris reliquiis solemnes, et publicas missas celebrare, et pane verbi Dei eos congrue reficere, atque sæpius prænominati Domini et magni patroni, videlicet beatissimi Prosperi meritis, et nostra præsentis auctoritate roborati, eorum devotas confessiones suscipientes vestrarum ipsarum, aliarumque orationum, sermonum quoque, vigiliarum, jejuniorum etiam et eleemosynarum illis subministrantes presidium; delictorum eorum expiandorum conferatis solatium. Præcipimus quoque, ne quis ejusdem civitatis episcopus, sed nec quidem aliquis primas, vel metropolitanus, aut quælibet parva, magnaque ecclesiastica, sæcularisve persona quidquam earum, quæ supra taxavimus, pervertere audeat, sed nec aliquam potestatem exercere, 'contra eundem vestrum cœnobium, neque quavis occasione, inibi missas celebrare, aut ordinationem aliquam; quamvis parvissimam, sine voluntate abbatis et fratrum agere, aut excommunicationem contra eos ferre, vel aliquod officium, aut sepulturam mortuorum condere audeat, qui non vult æternaliter damnari et perpetuo anathemate ferri. Quod si aliquo unquam tempore apparuerit aliquis qui contra hæc ire velit, auctoritate beati Petri, ut prædiximus, irritum habeatur, quod præsumperit appetere; neque a te, vel a tuis successoribus obediatur. Porro super electione seu ordinatione abbatis, in quod maxime salus cœnobarum competit, hoc in sine re-

petimus, ut tanto tenacius hæreat præsentium et futurorum mentibus, quanto pro sui speciali, vel singulari utilitate inculcatur crebrius. Si quis ergo quocunque ingenio per aliquam venalitatem, vel humanam gratiam, defuncto abbate, successorem ei subrogare præsumperit, aut aliter quam a beatissimo Patre nostro Benedicto constitutum est, in electione vel ordinatione abbatis egerit; electio illa vel ordinatio, auctoritate sanctæ Romanæ et apostolicæ sedis, omnimode habeatur irrita; et auctores ejus, vel mediatores, nisi resipuerint, perpetuo damnati sint anathemate maranata. Hinc hujus privilegii transgressor, quicumque temere tentare præsumperit, districto anathemate se condemnatum noverit; nisi forte resipiscens, digne satisfecerit. Qui vero devotus conservator exstiterit, divinis repleatur benedictionibus, et principis apostolorum auctoritate ab omnibus delictorum suorum absolvatur nexibus. Amen.

Datum Lucæ quarto Idus Martii, per manus Petri, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et bibliothecarii, anno xi pontificatus domni Alexandri II papæ, Dominicæ vero Incarnationis 1072, indictione nona.

LXXXIX.

Approbatio congregationis monachorum eremitarum Camaldulensium, alias Campi Amabilis ordinis Sancti Benedicti.

(Anno 1072.)

[Bullar. Rom. edit. Lugdun. 1673. I. 51.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, Rustico priori, et cunctæ ejus congregationi, de loco qui dicitur Campus Amabilis, in perpetuum.

Nulli fidelium venit in dubium quin sedes apostolica, eo quod princeps existat omnium Ecclesiarum, omnibus hoc jure et debita sollicitudine Ecclesiis præesse debeat, ut non solum eas catholicæ religionis unitate concludat, sed generaliter ab his quæ extrinsecus promoventur sua auctoritate salvet et munit. Inter quas tamen complures inveniuntur quæ speciali et propria commendatione in tutelam ejusdem sedis apostolicæ se contulere, ut speciali charitate et studio suæ matris amplexæ, securiores et liberiores ab omni infestatione consistenter. Quas, ut dignum erat, ita in suo sinu Romana suscepit Ecclesia, tantaque protexit undique diligentia ut omnibus ornamenta, præsidia, nonnullis quoque et gratiam consecret [conferret] amplificationis. Cujus rei nobis plurima exempla sanctissimi viri prædecessores nostri reliquere qui ante nos in ea, quam diximus, apostolica sede fulgentes, pro honore Ecclesiarum Dei et earum exaltatione, magis quam pro vita aut salute sua solliciti fuere. Novimus monasteria plurima et cætera ecclesiastica bona quæ a religiosis viris ad patrocinium et defensionem apostolicæ sedis sunt delata, cum summa charitate ab illis suscepta, et privilegio apostolicæ defensionis quasi muro munita firmissimo. In qua re quam sancte fecerint, et illorum nobis ostendit gloria, et

A ipsius rei tam fructuosa gratia. Nam cum oratoria in pace et tranquillitate consistunt, ecclesiastica beneficia pauperes Christi nutriunt, laus Deo condigna depromitur et remedia peccatorum, tam vivis quam defunctis pie impenduntur.

Unde nos in eadem apostolica sede, non nostris meritis, sed divina locati gratia, oratorium Sancti Salvatoris in Campo Amabili constructum, et omnes cellas ipsi adhærentes et circumcirca adjacentes, et omnia ad ipsam pertinentia communi rogatione fratrum in tutelam apostolicæ auctoritatis et nostram, successorumque nostrorum, suscipimus defensionem; salva quidem suæ matricis Ecclesiæ debita et canonica reverentia. Volentes ut tam pia fidelium animarum devotio, a quibus idem oratorium fuit inceptum, et adhuc usque productum, Deo crescat, et illis eorumque posteris et successoribus, ad salutem corporis et animæ proficiat. Sic denique ipsum oratorium et prædictum locum, cum omnibus cellulis et hospitiiis suis, seu universis rebus ad eum pertinentibus, in nostram defensionem suscipimus ut tam illa quæ modo habere et tenere videtur quam quæ in antea Deo largiente juste acquirere poterit, ubicunque posita fuerint, sub apostolicæ sedis custodia et tuitione consistant.

Primo itaque loco ponimus eremum et oratorium situm in loco qui dicitur Campus Amabilis; secundo, hospitium ejus, quod dicitur Fons Bonus; tertio cœnobium quod est constructum in loco qui dicitur Cerreto, qui est infra comitatum Vulterensem; quarto in loco qui dicitur Agna; quinto, in loco, qui dicitur Monte, et Soci; sexto in loco qui dicitur Arcina; septimo, in loco qui dicitur in Chaliano et Punina; octavo, in loco qui dicitur in Chio, et ecclesia Sancti Savini; nono, in loco qui dicitur Fogiano.

Sancimus igitur hoc nostro privilegio ut neque rex, imperator, dux, comes, aut pontifex, aut aliqua persona, idem oratorium, aut fratres ibi Deo servientes, ejusque territoria, aut aliqua sibi juste, modo aut antea pertinentia, invadere aut molestare, vel aliquo modo inquietare præsumat. Libertatem vel licentiam ecclesiastici juris, quam hucusque habere visi sunt, seu quam juste in antea habere poterunt, in hac eadem serie confirmamus, et perpetuam fore statuimus. Ne quis etiam malas consuetudines superinducat, quibus idem oratorium a sua religione turbetur, apostolica auctoritate prohibemus.

Ita tamen volumus et constituimus ut jam dictum oratorium cum cellis suis, omni tempore, eo modo atque tenore, quo prius inchoatum est, et ad nostra usque tempora productum, maneat in suo vigore atque stabilitate, scilicet ut semper eremitico tramite, contemplativæ vitæ celsitudine perseveret. Nec liceat cuiquam unquam, aut abbatem ibi ponere, aut cœnobium facere, sed semper solitariæ vitæ locus ipse sit deditus, et firmitate continua dedicatus.

Hoc quoque vestra charitate rogante, et huic apo-

stolicæ sedis privilegio adnectimus ut, si quando opportunum fuerit, aliquem ex vestra congregatione in ecclesiasticos gradus ordinari, et episcopus, ad cujus parochiam jam pertinet prædictum oratorium S. Salvatoris, seu aliqua ex ecclesiis, vel cellulis vestris in antea pertinebit Simoniaca hæresi fuerit depravatus, ut rite, et canonicè episcopale non possit implere officium; tunc libera facultas, et licentia pareat vobis, adire catholicum et bene viventem episcopum ubicunque in vestra, vel proxima provincia inveniri potuerit, ut ab ipso ecclesiasticis gradibus, et officiis ordinari ex vestra congregatione dignus esse possit. Sacris enim canonibus et bonis congruit moribus, ut sicuti qui ordinandi sunt bonæ vitæ rectæque scientiæ existere debent, sic juxta Apostoli sententiam, illi qui manus ordinandis imponunt, irreprehensibiles et absque crimine inveniantur.

Si quis autem temerario ausu, quod fieri non credimus, contra hujus nostræ apostolicæ auctoritatis confirmationis seriem, agere tentaverit, sciat se esse excommunicatum a beato Petro apostolorum principe, et nostra apostolica auctoritate.

Qui vero custos et observator hujus nostri privilegii exstiterit, benedictionis gratiam, et vitam æternam a Domino Deo consequi mereatur.

Datum Lucæ iv Kalend. Novembris, per manus Petri sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis ac bibliothecarii, anno duodecimo pontificatus ipsius domini Alexandri papæ II.

XC.

Concessio privilegiorum monasterii Floriacensis, bonorumque ad illud spectantium confirmatio.

(Anno 1072.)

[COCQUELINES, *Bull. Rom.*, tom. II, pag. 16.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, GUILLELMO, venerabili abbati Floriacensis monasterii, ubi venerabile corpus beati Benedicti requiescit; ejusque successoribus regulariter intransibus, in perpetuum.

Si in apostolica sede præsidenti hæc sollicitudo et cura singularis incumbit, ut, ex ipsa consideratione regiminis omnibus ecclesiis, et venerabilibus locis tam in temporalis defensione et corroboratione diligentiam, quam in spirituali speculatione et doctrina, quantum Deo auxiliante prævalet, vigilantiam adhibere debeat, valde congruit, ut earum proventui et utilitatibus, quæ sub tutela sanctæ Romanæ Ecclesiæ specialiter constitutæ sunt, tanto impensis curæ studium impertiatur, quanto et generalis providentiæ corpus cum cæteris, et singularem apostolici privilegii lineam præ cæteris sortiuntur. Nos itaque in apostolatus administratione, non nostris meritis, sed divina locati gratia petitionibus tuis, charissime fili et frater in Christo Guillelme, cum omni charitate et benevolentia consentientes, venerabili loco, cui præesse dignosceris, tibi quoque tuisque succes-

soribus, nostræ apostolicæ defensionis et confirmationis privilegia, prædecessorum nostrorum statuta servantes, impendimus; statuentes et apostolica auctoritate corroborantes, ut ipsum monasterium et possessiones ejus, res tam mobiles quam immobiles seu cujuscunque modi bona sint, quæ nunc ibidem juste sunt collata, vel in posterum Deo annuente fidelibus conferenda, sine omni inquietudine sub tuorumque successorum gubernatione firma et inconvulsa permaneant, ut nulla potestas sæcularis, ecclesiastica, seu aliqua persona magna vel parva, idem monasterium vel ejus pertinentia invadere, vel comminuere, aut in quocunque molestare audeat, nec subjectas illi personas, sine voluntate abbatis distringere; vel quidquid fiscus exigit aliquo modo præripere præsumat. Addimus etiam, ut quia venerabilis Pater Benedictus, monachorum legislator, ex divina gratia, dux est monasticæ religionis, sit etiam qui eidem monasterio præfuerit, primus inter abbates Galliæ. Nec aliquis de ordine sacerdotali, archiepiscopus scilicet, aut episcopus, aut inferioris ordinis, eum inquietare, nec contra voluntatem ipsius ad idem monasterium venire, aut aliquam ordinationem facere, vel missas celebrare præsumat. Ut omni tempore quieti et securi absque omni molestia vel controversia monachi in eodem monasterio Deo servire possint. Abbas vero, qui ordinandus ibi est, cum electione fratrum propter vitæ meritum et honestatem morum, et non propter turpia lucra, seu pro pecunia, eligatur, et absque ulla calumnia a quocunque episcopo, prout sibi placuerit, benedicatur.

De sacerdotibus vero aut diaconibus ordinandis id observetur, quod in regula præcipitur: ne saltem aliquis episcopus subjectionem ab eis requirat, quos ordinaverit: nec unquam officio dignos ordinari differat.

Denique si contigerit ut abbas accusetur criminalibus causis, non unius episcopi judicio determinetur sententia, sed provincialis concilii expectetur censura; aut si forte maluerit appellare sedem apostolicam, res ad Romani pontificis deferatur audientiam. Et quotiescunque necessitas urgebit eum venire Romam, ei in omnibus liceat. Sed et solvendi et ligandi eam potestatem habeas quam antecessor tui per Romana privilegia probantur habuisse. Quod si peccatis habitatorum terræ exigentibus, excommunicationis anathema ad eos pervenerit, id privilegium eidem monasterio indulisimus, ut fratres ejusdem congregationis, exclusis aliis omnibus, ipsi absoluti divinum officium peragant. Visum quoque nobis est, ut hanc licentiam eidem tribuamus: ut fratres, qui in quibusdam cœnobiis degunt, quod vivere regulariter nequeant, si voluerint studio meliorandæ vitæ, ad ipsum ducem monachorum confugere, permittatur eis in eodem cœnobio tandiu degere, si contenti fuerint monastica consuetudine, quousque in suis monasteriis videatur ordo redire. Permittimus etiam ut si alicuius de ipsa civitate

onerosa conversatio fuerit, ipse potius cum suo detrimento discedat, quam alios inquiret.

Hæc igitur omnia, quæ hujus præcepti decretique nostri pagina continet, tam eidem abbati quam cunctis in eo in quo est, ordine locoque successuris, in perpetuum servanda decernimus. Si quis vero regum, sacerdotum atque quarumlibet personarum, hanc constitutionis nostræ paginam agnoscens, contra eam venire tentaverit, vel de ecclesia Sanctæ Mariæ cum omnibus appendiciis, pertinentibus ad ipsam ecclesiam, quæ est in castro Sancti Briccii, quam Robertus dominus ipsius castri ipsi monasterio contulit, aliquid abstulerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reumque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate agnoscat. Et nisi illa, quæ ab illo sunt male ablata, restituerit, et digna satisfactione acta emendaverit, sub anathematis interdictione fiat; atque in æterno examine districtæ ultioni subiaceat. Cunctis autem eidem loco justa servantibus, sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis recipiant, et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant.

Datum Lucæ vii Idus Novembris per manus Petri, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis, anno xi pontif. donni Alexandri papæ, indictione decima.

XCI.

Litteræ Alexandri II papæ in gratiam Ecclesiæ Cabilonensis, quas Roctenus episcopus ab aliis postea curavit episcopis subscribi et confirmari.

(Anno 1072.)

[*Gall. Christ.*, tom. IV, *Instr.*, pag. 229.]

ALEXANDER, Christi Domini favente gratia, Romanæ sedis episcopus, reverendo cæteri totius cleri Cabilonicæ urbis secus morem ecclesiasticæ institutionis constituto sub tutela matris Ecclesiæ beati Vincentii levitæ et martyris, prosperari feliciter munimine totius salutis, ac pollere perpetuo continua defensione apostolicæ benedictionis.

Quamvis quidem bene et specialiter summo conveniat moderamini sacrosanctæ et apostolicæ sedis Romanæ, omnibus Christiana pollentibus religione opem sui juvaminis pro sui necessitate fideli expectantibus devotione paterno totius pietatis affectu, ac clementissima semper compati ac misereri subventionem, maxime tamen qui de rebus ecclesiastici juris insigne apostolici præsidii juvamen ac placidam suæ serenitatis audientiam rite videntur consultare, illos oportet faciliore suæ tranquillæ miserationis respectu de his, quæ fideliter et canonice expectant prius clementer exaudiri debere, post vero ne ulterius fieri valeant irrita, inviolabili auctoritatis apostolicæ privilegio corroborari perpetuali confirmatione. Porro tam reverendam ac penitus intereratam a primordio Christianæ religionis auctoritatem sedis apostolicæ, nostro quoque in tempore omnino inviolabiliter percipientes stabilire, pateferi volumus cunctis reverendis confratribus

ac filiis fidelibus intra gremium constitutis sacrosanctæ matris Ecclesiæ, qualiter nonnulli ex reverendi cleri collegio beati Vincenti Cabilonensis cathedræ, pridem sacratissima apostolorum Petri et Pauli limina ac placidam nostræ serenitatis studuerunt reverentiam adire, submittentes supplici prece in nostræ paternitatis præsentia quamdam nefandæ factionis querimoniam cum canonica proclamatione de quibusdam scilicet ecclesiis communitatis suæ, et rebus proprii juris suæ matris Ecclesiæ, quæ sibi violenta auferri videbantur direptione, crudeli quoque et immoderata rapacitate non solum a quibusdam irreligiosis laicis hujus potestatis mundanæ, verum etiam, a nonnullis suæ ecclesiæ prælatis similia illis inferentibus violenta et tyrannica pervasione. Quorum miserabili querimoniæ ac petitioni eorum canonicæ placidas nostræ serenitatis aures submitiendo libentissime litteris illud directis a B. Petri et nostra parte procuravimus mandare apostolica præceptione ea quæ illis injuste ablata fuerunt restitui certissime; post quoque inviolabili privilegio sedis apostolicæ, ne illis ulterius auferantur, decrevimus perpetuo corroborare. Est nempe, uti evidentissimis declaratur indicibus, eadem beati Vincentii mater Ecclesia præ cæteris totius Galliæ ecclesiis, huic apostolicæ sedi familiari ac speciali charitatis copulatione connexa, adeo ut a reverendis sanctæ sedis Romanæ vicariis illuc nostra directis licentia, statutis temporibus reverenda Jesu Domino annuente inibi celebrentur concilia, quorum prorsus celebratione reparatur status sacrosanctæ et universalis Ecclesiæ, Christi Domini juvante gratia, ac per sacrorum instituta canonum examinatur in Domini fide religio Christiana. Igitur imperioso catholicæ et apostolicæ sedis edicto statuimus ac statuendo irrefragabili auctoritatis nostræ privilegio sanciri decernimus, quatenus istæ ecclesiæ a nobis denominandæ prædictorum communitati clericorum et prælibatæ matris ecclesiæ beati Vincentii perpetuis deserviant usibus; in primis scilicet ecclesia fundi Baugiensis, quam sequitur quoque ecclesia ruris Cerliacensis, nihilominus etiam ecclesia Bregniacensis, postremo ecclesia de S. Martino de Monte, ita nuncupata vulgaribus verbis, ad ultimum vero ecclesia de S. Privato ita vocitata a temporibus antiquis, his siquidem ecclesiis nominatim designatis, uti prælibavimus, matri ecclesiæ beati Vincentii Cabilonicæ sedis, communi quoque a sui totius cleri inibi degentis, inconvulso sanctæ sedis Romanæ perpetualiter privilegio concessis, in monumentum quoque specialissimæ familiaritatis, quam inter se videntur obtinere, eadem scilicet mater ecclesia Cabilonicæ urbis, ac insignis toto orbe sedes, apostolicæ sublimitatis, opportunum procul dubio duximus cuncta antiqua ejusdem matris Ecclesiæ privilegia, sibi firmissimo tenore concessa a prædecessoribus nostris, inviolabili confirmatione stabilire ac indissolubili tenore consolidare, secus auctoritatem apostolicam sacrosanctæ Romanæ sedis, san-

cientes eadem apostolica auctoritate illibata et intemerata permanere, succedentibus sibi invicem omne per ævum temporibus cunctis. Si quis vero cujuscunque conditionis aut potestatis homo huic nostræ apostolicæ auctoritatis privilegio contradictor temerarius voluerit existere, auctoritate profecto humanæ et individue Trinitatis et beati Petri apostolorum principis, nostra quoque, qui ejus vices exsequendo cathedræ ipsius videmur præsidere, noverit se indissolubili ferendum anathemate et cum Dathan et Abiron, in tartareum chaos demergendum post occasum vitæ, in flammis quoque gehennæ se perpetualiter concremandum cum Juda Jesu Domini proditore.

† Ego G. Dei gratia Ostiensis episcopus et S. Romanæ Ecclesiæ legatus, rogatu domni Rocleni Cabilonensis episcopi legi laudavi et subscripsi.

† Ego Humbertus archipræsul Lugdunensis Ecclesiæ subscripsi.

† Ego Ermannus (*leye* Varmundus) Viennensis archiepiscopus subscripsi.

† Ego Ugo Bituricensis archiepiscopus subscripsi.

† Ego Agnano Eduensis episcopus relegi.

† Ego Guntardus Valentinensis episcopus subscripsi.

† Ego Ermenfredus Sedunensis episcopus subscripsi.

† Raimbaldus apostolicæ sedis legatus. M. S. S. (5).

XCII.

Alexandri II epistola ad episcopos, clericos et judices Italiæ. — Quomodo computandi gradus consanguinitatis.

(Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 766.]

Ad sedem apostolicam perlata est quæstio noviter exorta de gradibus consanguinitatis; quam quidam legum et canonum imperiti excitantes, eosdem propinquitatis gradus contra sacros canones et ecclesiasticum morem numerare nituntur, novo et inaudito errore affirmantes quod germani fratres vel sorores inter se sint in secunda generatione; filii eorum vel filiæ, in quarta; nepotes vel neptes eorum, in sexta. Taliq[ue] modo progeniem computantes et hujusmodi sexto eam gradu terminantes dicunt, deinceps viros ac mulieres inter se posse nuptialia jura contrahere. Et ad hujusmodi profanum errorem confirmandum, in argumentum assumunt sæculares leges Justinianus imperator promulgavit de successione consanguineorum. Quibus confisi ostendere moliantur fratres in secundo gradu esse numeratos) filios eorum in quarto, nepotes in sexto. Sic seriem genealogiæ terminantes, numerationem sanctorum Patrum et antiquam Ecclesiæ computationem, ad nos usque perductam, perversa quadam

calliditate disturbare nituntur. Nos vero, Deo annuente, hanc quæstionem discutere curavimus, in synodo habita in Lateranensi consistorio, convocatis ad hoc opus episcopis et clericis, atque iudicibus diversarum provinciarum. Denique, diu ventilatis legibus et sacris canonibus, distincte invenimus, ab aliam causam alteram legum fieri, alteram canonum computationem. In legibus siquidem ob nihil aliud ipsorum graduum mentio facta est, nisi ut hæreditas, vel successio, ab una ad alteram personam inter consanguineos deferatur. In canonibus vero ob hoc progenies computatur, ut aperte monstretur usque ad quotam generationem a consanguineorum sit nuptiis abstinendum. Ibi præscribitur ut hæreditas propinquis modo legitimo conferatur; hic vero, ut rite et canonice inter fideles nuptiæ celebrentur. In legibus districte non numerantur gradus, nisi usque ad sextam; in canonibus autem usque ad septimam distinguuntur generationem. Hæc igitur de causa, quia hæreditates nequeunt deferri nisi de una ad alteram personam, ideo curavit sæcularis imperator in singulis personis singulos præfigere gradus. Quia vero nuptiæ sine duabus non valent fieri personis, ideo sacri canones duas in uno gradu constituere personas. Ultramque tamen computationem, si attente ac subtiliter perspecta fuerit, idem sensisse et eandem esse in eis sententiam atque ad eundem terminum convenire manifestissimum erit. Justinianus namque usque ad quem gradum consanguinitas ipsa perduret in suis legibus non definit. Canones vero ultra septimam, nullam numerare generationem. Sexto quippe gradu determinato, in ipsis legibus subintulit imperator. (Hactenus ostendisse sufficiat quemadmodum gradus cognationis numerentur. Namque ex his palam est intelligere quemadmodum posteriores quoque gradus numerare debeamus. Generata quippe persona semper gradum adjicit, Ecce in his brevibus verbis aperte ostenditur tales gradus, quales isti computant, non tantum usque ad sextum, verum etiam ultra numerari debere, quippe cum ultra sextum posteriores gradus numerandos esse decernat. Ubi enim posteriores nominat gradus, aperte indicat non sex tantummodo esse gradus, sed sex finitis, adhuc alios numerandos. Nec mirum, cum in præcedentibus ipse firmaverit imperator decimo etiam gradu consanguineos sibi, inter se posse succedere. Cum enim decimum nominat, non esse tantummodo sex luce clarius confitetur.

Hi ergo evigilent, et aciem mentis, si possunt, intendant quos hactenus istiusmodi pertulit error. Enimvero ubi, secundum leges, inter agnatos, vel cognatos defertur successio, consanguineos esse non dubium est. Neque enim sibi succederent, nisi inter se parentelæ vinculo tenerentur. Succedunt autem inter se, teste Justiniano, in decimo gradu; con-

(5) Nota quod subscriptio Raimbaldi, sedis apostolicæ legati, non videtur eodem tempore exarata

quo aliæ subscriptiones, unde et ultimo ponitur.

sanguinei igitur sibi sunt, qui sibi succedunt. Quod si in decimo gradu consanguinei sibi existunt, non est terminata consanguinitas, ut isti fatentur, in sexto tantummodo gradu. Quid igitur dicent? computatis namque gradibus, sicut isti numerant, aut finitur consanguinitas in sexto gradu, aut non. Si finitur, fallaces erunt leges, quibus isti nituntur, quæ in decimo gradu sibi succedere consanguineos jubent. Quod si non finitur consanguinitas in isto sexto gradu, falsidici erunt ipsi, qui ultra illum sextum gradum nolunt computare consanguinitatem. Igitur aut leges erunt falsæ, aut isti qui sic finiunt generationem. Sed ut veridicæ leges et veraces sint canones, dicamus hoc quod veritas habet, scilicet quod anno terminatur consanguinitas in hujusmodi sexto gradu, sed terminatur, secundum canones, septimo gradu. Utraque enim computatio, sicut superius diximus, uno fine concluditur. Namque duo gradus legales unum gradum canonicum constituunt. Fratres itaque qui, secundum sæculares leges, dicuntur in secundo gradu, juxta canones, numerantur in primo; filii fratrum, qui illic numerantur in quarto hic computantur in secundo; nepotes, qui in sexto ibi, istis numerantur in tertio; sic deinceps qui in legibus scribuntur in octavo et decimo, in canonibus definiuntur in quarto et quinto. Atque hoc modo de reliquis sentiendum est, ut qui, secundum canones, dicuntur sexto vel septimo, secundum leges, accipiantur in duodecimo, vel quarto decimo. Hanc computationem intelligens prudentissimus papa Gregorius, dum quæreretur in quota generatione conjungi fideles debeant, ipsas sæculares in testimonium adducens, Augustino Anglorum episcopo sic rescripsit: « Quædam terrena lex in Romana republica permittit, ut sive fratris et sororis, sive duorum fratrum germanorum, seu duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali conjugio sobolem non posse succrescere. Unde necesse est, ut jam in tertia, vel in quarta generatione copulatio fidelium licenter sibi conjungi debeat. Nam a secunda, quam prædiximus, omnimodo debent abstinere. » Ecce hic aperte monstratur, filios et filias fratrum in secunda generatione numerari. Et, si fratrum filii et filiarum numerantur in secunda, fieri non potest, ut ipsi fratres non sint in prima. Quod si fratres computantur in prima, filii eorum in secunda, dubium non est quin eorum nepotes sint in tertia, pronepotes in quarta, et sic de reliquis usque ad septimam. Sed sunt quidam qui ex his Gregorii verbis quibus ait, ut in tertia, vel quarta generatione copularentur fideles, occasionem accipiunt illicita matrimonia contrahendi, dicentes se hoc juste facere posse prudentissimus doctor sua sententia definivit. isti itaque qui se hoc velamento defendere nituntur advertant, in ejusdem Patris sententiis, hoc non generaliter cunctis, sed specialiter Anglorum genti mandasse. Nam postmodum a Felice Messanæ Siciliae præsule requisitus an hoc, quod Augustino mandaverat, generaliter cunctæ Ecclesiæ

tenendum esset, apertissime firmavit non aliis hoc quam illi genti mandasse, ne bonum quod cœperant, metuendo austeriora, desererent. Sed ex illis, postquam in fide essent firma radice solidati, et universali Ecclesiæ, censuit semper esse tenendum ut nullam de propria consanguinitate vel affinitate, infra septimam generationem, aliquis sibi audeat conjugio copulare.

Ecce aperte monstratum est, et ex verbis ipsius legis et auctoritate prudentissimi papæ Gregorii, quid de gradibus consanguinitatis numerandis sentire debeamus. Quamvis alia quoque ratio pari modo ipsos revincat adversarios. Nam si, ut ipsi fatentur, in illo sexto gradu consanguinitas finiretur, omnes personarum ramusculos, qui ultra illum gradum in pictura arboris continentur, velut superfluos oporteret detruncari. Sed quia omnes qui in prædictæ arboris pictura numerantur, ex una parentela consistunt, nunquam sine diminutione consanguinitatis a se poterunt separari, veluti non sine damno cujusque personæ valent a proprio corpore, manus, brachia, et pedes truncari. Illa quoque sacrorum præceptio canonum quæ jubet a propria abstinere consanguinitate, quandiu generatio recordatur, aut memoria retinetur, nec prædictæ parentelæ discrepat computatione. Nam in septem gradibus, si canonicè et usualiter numerentur, omnia propinquitatum nomina continentur. Ultra quos nec consanguinitas invenitur, nec nomina graduum reperiuntur, nec successio potest amplius prorogari, nec memoriter ab aliquo generatio recordari. Ne vero in hac consanguinitatis computatione, aliqua dehinc valeat ambiguitas remanere; quam quidam faciunt, numerationem, in hac etiam disputatione duximus finiendam, Sunt enim quidam, qui non a fratribus sed a filiis eorum, id est patruelibus, vel consobrinis, genealogiam numerare incipiunt, docentes filios fratrum in prima generatione computari debere: quia fratres, quasi quidam truncus ex quo cæteri ramusculi oriuntur, existunt. Sed nec ista graduum computatio, si bene intellecta fuerit, ab ea quam superius exposuimus in sententia poterit esse diversa. Isti enim qui numerandi initium sumunt a filiis fratrum non progrediuntur ultra sextam generationem; sed sicut totius mundi sex ætates existunt et humanæ vitæ itidem sex, ita et in consanguinitate sex tantummodo antumant computandas esse generationes; quibus finitis, novæ conjunctionis dicunt posse fieri initium, ut, quasi fugientem, revocare possint consanguinitatem. Hæc itaque computatio quæ incipit a fratrum filiis, et numeratusque ad sextam generationem, tantumdem valet quantum ea quæ incipit a fratribus et competat usque ad septimam. Nec ulla in sensu existit diversitas, quamvis in numero graduum varietas videatur. Ultima enim generatio, si initium numerandi sumat a fratribus, septima invenitur, si a filiis fratrum, reperitur sexta. Taliter igitur determinatis gradibus consanguinitatis, apostolica vos auctoritate monemus, fra-

tres et filii, ut omnibus sic seriem genealogiæ computandam esse intimetis quemadmodum sancti Patres numerandam esse sanxerunt, et antiquus mos sanctæ et universalis Ecclesiæ per longa tempora olim computasse monstratur. Nam si quis perversa et obstinata mente a recto tramite apostolicæ sedis deviare voluerit, et aliter quam nos in nuptiis celebrandis gradus parentelæ numerare contenderit, primum pro sua temeritate, cœlesti pœna plectetur, postmodum vero gladio perpetui anathematis senoverit jualandum.

Data Romæ, etc.

XCIII.

Clero Mediolanensi. — De Simoniacis, et presbyteris diaconis qui feminis abulantur..

(Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 978.]

Noveritis nos in synodo nostra Romana, episcopis omnibus et religiosis fratribus adjudicantibus, decrevisse a Simoniacis et fornicatoribus officium celebrari non debere, nec aliquem Christianum id ab iis audire. Populum itaque a Simoniacis et ab his quos feminis abuti cognoscitis officium audire interdicit, et sacerdotes nihilominus a tam nefaria præsumptione repellite (*Can.* 47, dist. 81). Si quis vero sacerdotum, diaconorum, vel subdiaconorum, officium contumaciter deserens, feminam sibi potius eligit, sicut sponte ob fornicationem dimittit officium, ita ob prævaricationem dimittere cogatur et invitatus beneficium.

XCIV.

Populo Mediolanensi. — De presbyteris Simoniacis et fornicatoribus

[MANSI, *Concil.* XIX, 978.]

Sciat nobilitas vestra nos in Romana Synodo consilio totius sancti conventus decrevisse ut a presbytero Simoniaci, seu concubinam habente, missa a nullo fidelium audiatur. Eos etiam qui, ut fornicari liceat, divinum officium derelinquunt, et ab eo recedentes, diabolo et ejus operibus serviunt, sicut se justissime ab officio alienos faciunt ita beneficio ecclesiarum privatos adjudicamus.

XCV.

Philippo regi Francorum. — Quod Romanæ sedis decreta tanquam regulæ canonum admittenda sunt.

(Fragm. — Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 979.]

Ignorant miseri quod hujus sanctæ sedis decreta ita pia fide a filiis matris Ecclesiæ accipienda sint et veneranda ut, tanquam regula canonum, ab eisdem absque ullo scrupulo admittantur.

XCVI.

Alexandri papæ II epistola Reinaldo Arelatensi archiepiscopo.

(Anno 1061-73.)

[*Gall. Christ.*, tom. I, pag. 36.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus REIBALDO Arelatensi archiepiscopo et BERTRANDO Forojuensi episcopo, perpetuam in Domino salutem.

Quoties illa [*f. add, res*] a nobis requiritur quæ justitiæ concordare videtur, libenter debemus impendere, et justa poscentium animis condescendere. Quia igitur, charissime frater Reibalde Arelatensis archiepiscopo, postulasti a nobis ut ecclesiam Sanctæ Mariæ sitam in villa quæ vocatur Barjolis, in territorio vestræ civitatis Forojuii, in territorio beati Patri perpetualiter juri supposuisti, privilegio confirmarem apostolicæ sedis, inclinati precibus tuis, ipsam ecclesiam sub tutela et defensione. S. Romanæ Ecclesiæ recipimus eamque ab omni infestatione liberam et quietam esse decernimus; ita quidem, ut pro ea annualiter sanctus Petrus habeat unum aureum denarium. Propterea confirmamus ut quidquid nunc juste possidet vel deinceps apostolica interdicit auctoritate..... ut nullus ibi præpositus constituatur, neque clericus aut monachus inducatur absque vountate eorum qui vi perfectionis [professionis] sese eidem ecclesiæ servituros devoverent... Interdicimus etiam ut nulla ecclesiastica sæcularisve persona præsumat præfatam ecclesiam inquietare, aut ea quæ superius continet infringere. Quod si quis temerario ausu præsumpserit... At vero qui custos et observator extiterit, et pio intuitu aliquod bonum ibi conservare studuerit, repleatur abundantia apostolicæ benedictionis.

XCVII

Bulla Alexandri II pro Ginaldo Tricastinensis et Arausicæ civitatis episcopo

(Anno 1061-73.)

[*Gall. Christ.*, tom. I, *Instrum.*, pag. 119.]

ALEXANDE episcopus, servus servorum Dei. universo clero et populo Tricastinensis et Arausicæ civitatis.

Admonemus vos, charissimi filii, ut fratri nostro Ginaldo pastori (Dasteri), et episcopo vestro dignam obedientiam exhibeatis, et quia divina dispositio eum custodem animarum vestrarum ponit, hortamur vos ut in omni pace et concordia sub ejus regimine indissolubi charitate persistatis, et eum cum omni reverentia in patrem et proprium colatis episcopum. Illudque apostolica auctoritate vos monere destinavimus, ne quis vestrum in hoc consilio aut facto consentiat, ut Bertrannus, vel aliquis mortalium Arausicanæ ecclesiam ab unitate Tricastinæ ecclesiæ dirimat, aut in aliqua parte constitutionem sanctissimi Patris nostri Gregorii, qui utrasque ecclesias conjuxit et univit, corrumpat aut minuat. Scientes quod omnis, qui in hac divisione, consilio aut facto commiscetur, a parte B. Petri et nostra apostolica auctoritate excommunicatur, et divinum officium penitus interdicitur.

Datum Romæ, etc.

XCVIII.

Bulla Alexandri papæ, qua Geraldum episcopum utriusque simul Ecclesiæ Tricastinensis et Arausicæ tuetur et confirmat.

(Anno 1061-73.)

[*Gall. Christ.*, tom. I, *Instrum.*, pag. 120.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, BERTRANDO filio Raimbaldi, si obdierit, salutem et apostolicam benedictionem.

Si vera sunt quæ te conari intelleximus, nec salutem animæ tuæ, sed ad perpetuam damnationem tuam te eiectionem esse perpendimus; videlicet domini nostri Gregorii papæ statuta et ordinationes sumptimè labores infringere, et Arausicanam Ecclesiam, quam ipse justissima consideratione Tricastinæ Ecclesiæ conjunxit, et unum episcopatum esse constituit, die nocteque inde evellere studeas et separare; nec Geraldum utriusque urbis episcopum eandem Ecclesiam Arausicanam patiaris in pace, sicut episcopum oportet, tenere et regere præfatum, ac si prædictæ Ecclesiæ non tam antiqua constitutione et auctoritate domni Gregorii ad unius episcopatus continentiam copulatæ et unitæ fuissent. Propterea ex parte sancti Petri et nostra monemus ne prædictam Arausicanam Ecclesiam amplius a Tricastina Ecclesia separare præsumas, sed prædictum Geraldum episcopum episcopali jure et providentia juxta constitutiones sanctissimi patris Gregorii eam Tricastinensi Ecclesiæ conjunctam regere et gubernare permittas. Quod si non feceris, scias te et omnes in hac causa tibi consentientes ex parte beati Petri et nostra excommunicatos esse, et omne divinum officium per totam terram tuam suspendi decrevimus.

Datum Romæ, etc.

XCIX.

Alexandri II epistola ad abbatem et congregationem Anianensem. — Ut episcopo Magalonensi pareant.

(Anno 1061-73.)

[*BALUZ.*, *Miscell.* II, 119].

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, abbatibus et universæ congregationi Anianensis monasterii salutem et apostolicam benedictionem.

Pervenit ad nos querela Magalonensis episcopi super intolerabili præsumptione et inobedientia vestra, quod, quamvis Romanam Ecclesiam episcopum eum censere et tolerare cognoveritis, nullius tamen episcopatus reverentiæ honorem sibi attribuitis, imo et contemptu ejus illicita vobis usurpantes, in corpus totius Ecclesiæ graviter ac nefande delinquitis. Nam quod excommunicatos, illius nulla auctoritate fulti suscipitis, et quod, ejus manus impositione contempta, ordinationes vestras ad libitum vestrum aliunde petitis, in hoc et canonicæ traditionis instituta corrumpitis, et exemplo reprobo grave scandalum in Ecclesia generatis. Unde vos auctoritate apostolica commonemus ut, hæc et alia hujusmodi penitus relinquentes, præfato episcopo vestro deinceps totius subjectionis et reverentiæ de-

PATROL. CXLVI.

bitum exhibeatis, scientes quoniam, si hæc querela ulterius ad nos delata fuerit, districtam in se temeritatis vestræ pertinacia vindictam provocabit.

C.

Alexandri II epistola ad Guillelmum Petragoricensem et Durannum Tolosanum episcopos, et Hugonem abbatem. — Præscribit modum pœnitentiæ ab eo peragendæ qui fraternæ cædis nolens causa fuerat.

(Anno 1061-73.)

[*MANSI, Concil.* XIX, 963.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, GUILLELMO Petragoricensi, DURANNO Tolonensi, episcopis, et HUGONI abbati.

Præsentium pertitor litterarum, ad nos perveniens, lacrymabiliter confessus est se fratricidii crimen incurrisse. Qui, licet tanti facinoris efficiens causa fuerit, tamen minime sua voluntate peractum intinavit. Cum enim fratrem suum inimicentem sibi paratis insidiis cepisset, et ipsum ut secum iret percussione capuli ensis coegisset, consobrinus quidam suus secum perveniens, sine consilio et præmeditatione, sine voluntate etiam ipsius, ut astruit, eum interfecit. Cui licet condignam religio vestra injunxerit et laudabilem pœnitentiam, tamen circa eum misericordiæ viscera exhibentes, præcipimus ut, cum domum redierit, medietatem totius patrimoni sui, pro fratris animæque suæ remedio pauperibus tribuat, alterius [f. alteram] quoque hæreditatis suæ portionem nihilominus pro eadem causa distribuens, usuinfructum suæ necessitati reservet. Et sic ordinatis omnibus suis, liber in monasterium ingrediatur, et ibi per unum annum hujusmodi pœnitentia maceretur, scilicet ut a Pentecoste usque ad sancti Michaelis festivitatem bis in unaquaque hebdomada jejuset in pane et aqua. Dehinc autem usque ad Quadragesimam tribus diebus jejuset similiter in pane et aqua, et ut a corpore et sanguine Domini usque ad tres annos expletos abstineat, nisi periculum mortis immineat. Quadragesimam totam, præter dies Dominicos, similiter jejuset; arma nullo modo in vita sua induat; conjugio usque ad peractam septem annorum pœnitentiam non utatur; sexta feria, donec vixerit, jejuset. Hæc omnia ita illi conjunximus ut, si infirmitatem ejus hæc minime ferre posse providentia vestra præsenserit, licentiam habeat miserendi, prout placuerit.

CI.

Alexandri II epistola ad omnes episcopos Hispaniæ [al., Galliæ]. — Quod Judæi servari debeant, non occidi.

(Anno 1061-73.)

[*MANSI, Concil.* XIX, 964.]

ALEXANDER papa, omnibus episcopis Hispaniæ.

Placuit nobis sermo quem nuper de vobis audivimus, quomodo tutati estis Judæos qui inter vos habitant, ne interimerentur ab illis qui contra Sarracenos in Hispaniam proficiscebantur. Illi quippe stulta ignorantia, vel forte cæca cupiditate commoti, in eorum necem volebant sævire, quos fortasse di-

vina pietas ad salutem prædestinavit. Sic etiam beatus Gregorius quosdam qui ad eos delendos exardescabant prohibuit, impium esse denuntians eos delere velle, qui Dei misericordia servati sunt, ut, patria libertateque amissa, diuturna pœnitentia, patrum præjudicio in effusione sanguinis Salvatoris damnati, per terrarum orbis plagas dispersi vivant. (*Can.* 11, 23, 4, 8). Dispar nimirum est Judæorum et Sarracenorum causa. In illos enim, qui Christianos persequuntur et ex urbibus et propriis sedibus pellunt, juste pugnatur; hi vero ubique parati sunt servire. Quemdam etiam episcopum synagogam eorum destruere volentem prohibuit.

CII.

Berengario Narbonensi vicecomiti. — Non esse occidendos Judæos.

(Fragm. — Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 980.]

Noverit prudentia vestra nobis placuisse quod Judæos qui sub vestra potestate habitant tutati estis ne occiderentur. Non enim gaudet Deus effusione sanguinis, neque lætatur in perditione malorum.

CIII.

Wifredo Narbonensi archiepiscopo. — De eodem.

(Fragm. — Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* *ibid.*]

Noverit prudentia vestra quod omnes leges, tam ecclesiasticæ quam sæculares, effusionem humani sanguinis prohibent.

CIV.

Guillelmo de Monstrolio [al., Monasteriolo]. — Nisi coram Ecclesia consanguinitate probata, uxorem dimittere non licet.

(Anno 1061-73.)

MANSI, *Concil.* XIX, 980.]

Multorum relatione cognovimus te propriam velle abjicere uxorem et adhærere alteri, prætendentem consanguinitatis occasionem. Unde apostolica auctoritate interdicens mandamus tibi ut hanc quam nunc habes uxorem nullatenus præsumas dimittere vel aliam ducere, donec episcoporum religiosorum concilium causam istam examina-verit.

In sequentem epistolam collectoris præmonitio.

Ex nonnullis epistolæ quam hic exhibeo laciniis, a Gratiano simul junctis et assutis, compinguntur epistola illa ad Lucenses, quam Labbeus num. 36 dedit. Integram duplo ac triplo majorem ex archetypo Lucensi, quem servant Archiva canonicorum ecclesiæ illius cathedralis pluteo BB. I, vulgavit primus omnium Florentinus noster in Opere inscripto *Memorie della contessa Matilda*, in append. *Veter. Monum.*, pag. 129. Ex illo vero hic transtuli, ne deinceps in collectionibus conciliorum mutila, et hinc inde detruncata, spectaculum sui miserandum lugendumque lectoribus rei que canonicæ amatoribus præbeat.

CV.

Alexandri II epistola ad clerum et populum Lucensem. — Contra sacras ordinationes et beneficiorum collationes Simoniacas.

(Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 985.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, Lucensis Ecclesiæ clero et populo in perpetuum.

Cum divina providentia idcirco nos in sede apostolica constituere voluerit ut omnium ecclesiarum generalem curam gerere debeamus, tum maxime illi Ecclesiæ studium nostræ devotionis sollicitius exhibendum, in qua, ante susceptum universalis regiminis opus, ecclesiastici officii necessitate laboravimus, et cui privata quodammodo dilectione prius deservire studuimus. Circa Lucensem itaque Ecclesiam tanto specialius nostræ devotionis studium desideramus impendere, quanto et illi privata ejus et publica omnium cura compellimur providere. In ea igitur quod multis temporibus male pullulasse, et in robur jam inveteratæ malitiæ comperimus excrevisse, divini verbi gladio succidere, et penitus extirpare optamus, ut, Deo volente, erutis spinis vitiorum, in fertilem postmodum messem semen illic satum valeat abundare. Ex multis temporibus hoc detestabile malum intra ipsam Ecclesiam inolevisse cognovimus, ut nulli unquam clerico, quamvis religioso, quamvis scientia et moribus prædito ecclesiasticum beneficium concederetur, nisi ei qui profano pecuniæ munere illud emere studuisset; sebat ecclesia et res ejus ita venalis, veluti quædam terrena et vilis merx a negotiatoribus ad vendendum exposita. Quod malum quam detestabile, quantum Deo sanctisque sit contrarium, et sacri canones docent et fere omnibus manifestum existit. Chalcedonense nempe concilium, unum ex principalibus, simili pœna condemnat eos qui sacram manus impositionem (per quam Spiritus sanctus confertur) mercari dignoscuntur. Utrosque enim auctoritate inex-pugnabili, illos a beneficio, istos sacro ordine jubet repelli. Sacrorum vero canonum auctoritate docemur omnia quæ Deo vel ejus Ecclesiæ offeruntur sacra fieri ipsa oblatione; nullaque autem sacra fieri possunt nisi Spiritu sancto, a quo omnis sanctificatio procedit. Nam, sicut omnis quælibet res cum imperatori defertur imperialis efficitur, sic, cum ex voto Deo vel sanctis offertur, divina, ac per hoc sanctificata cognoscitur. Non igitur mirum si par pœna contrinsgit eos qui aut sacrum ordinem aut sacram rem Ecclesiæ vendere seu emere audent; cum neutrum, nisi sancti Spiritus dono valeat sanctificari. Præterea cum sacrorum canonum auctoritas quatuor ex rebus Ecclesiæ jubeat fieri portiones, quarum una pauperibus, altera fabricis ecclesiarum sit impendenda, tertia episcopo, quarta clericis conferenda; sicut pauperibus Ecclesiæ singulæ partes gratis sunt concedendæ, ita quoque reliquæ partes nec ab ipso episcopo vel clero sunt retinendæ aut vendendæ, sed eis pro Evangelii præ-

pto, et officii sui labore eodem modo conferendæ. In Veteri quoque Testamento, cum adhuc gratia Evangelii adhuc non coruscaret in mundo, legimus scelus hoc quantum abominabile esset, cum, tempore Jeroboam, quicumque volebat implebat manum suam, et fiebat sacerdos excelsorum; et propter hanc causam peccavit domus Jeroboam et deleta est de superficie terræ. Si vero domus Jeroboam ob hoc deleta est quod pecuniam accipiens constituerebat sacerdotes in excelsis, non immerito de libro vitæ cœlestis eorum nomina delentur, qui interventu pecuniæ sacerdotes, vel clericos in domo Dei constituunt. Puto enim quod hi tales nunquam advertentur Psalmistæ sententiam dicentis: *Quia non cognovi negotiationem, introibo in potentias Domini* (Psal. lxx, 15). Nam si quis ideo intrat in potentias Domini quia non cognovit negotiationem, aperte consequitur ut non intret in eas qui negotiationes maxime ecclesiasticarum rerum non solum cognoverit, sed etiam exercuerit. In Novo autem Testamento humani generis Redemptor, omnes ementes et vendentes de templo ejiciens, cathedras vendentium columbas evertit, nummulariorum effundit æs, præcepti sui auctoritate denuntians et dicens: *Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis* (Joan. 11, 16).

In quo Salvatoris factio vigilanter est advertendum quod non dicitur cathedras vendentium movisse, sed evertisse (*ibid.*, 15). Levius utique ferendum esset si talium negotiatorum cathedræ moverentur, quam si everterentur, sicut per Joannem Dominica voce angelo idem prædicatori Ephesi Ecclesiæ dicitur: *Age pœnitentiam, et prima opera fac, alioquin veniam ad te, et movebo candelabrum tuum de loco suo* (Apoc. 11, 5). Illud quoque in eodem facto sollicite considerate, quod per totum textum sancti Evangelii nusquam reperitur Dominum tanta severitate, tam districta censura justitiæ peccantes corripuisse, cum non solum eloquio increpans, verum etiam facto flagello et funiculis verberans, omnes eliminavit de templo, aperte demonstrans quod tales negotiatores non sicut cæteri peccatores sunt corripiendi, sed a templo Dei, id est a sancta Ecclesia, longius sunt projiciendi. Nam, sicut per columbam venditores illi denotantur qui sacram manus impositionem vendere conantur, sic per nummularios ecclesiastici beneficii venditores designantur, qui domum Dei, teste Evangelio, speluncam latronum efficiunt (*Matth.* xxi, 13); quia ab hujusmodi mercatoribus quidquid possunt capiunt, et gladio suæ malitiæ non corpora, sed, quod pejus est, animos trucidare noscuntur. Tempore vero apostolorum, cum multi rerum suarum pretia ad pedeseorum ponerent, Anania et Saphira, inspirante sancto Spiritu, voto cordis pretium agrorum suorum Deo obtulerunt. Qui postmodum, quia suggerente diabolo partem ipsius pretii retinere conati sunt, voce beati Petri principis apostolorum Spiritui sancto mentiti esse dicuntur, et quam grave scelus contraxerint utriusque repen-

tina morte monstratur (*Act.* v). Si ergo illi initio surgentis Ecclesiæ tam horribili pœna divinitus sunt puniti pro eo solummodo quod partem pretii retinuisent quod solo voto Ecclesiæ obtulerant, quid dicendum est de his mercatoribus qui non suas, sed res Ecclesiæ in usus suos et propinquorum suorum non verentur vertere? Profecto, sicut deterius est distrahere vel comparare res ecclesiæ, non quas ipsi ecclesiæ conferunt, seu quas pro animabus suis fideles offerunt, quam solam pretii partem rerum a se oblatarum retinuisse, sic talium negotiatorum interitus gravior et profundior quam illorum esse convincitur; ex hac quoque pessima venditione pene malorum omnium semina pullulare noscuntur. Nam ii qui res Ecclesiarum et potiora earum pretio student acquirere, non Deo vel ejus Ecclesiæ velle famulari, sed soli mammonæ velle servire veridica ratione probantur. Sicut etiam sanctus Gregorius de Simoniacis testatur, non vitam moribus componere, non scientia curant exornare, sed solummodo aurum et pecuniam, quibus res emant ecclesiæ, inhiantes desiderant congregare. Ac si tandem malitiæ suæ votum impleverint, et data numerosa pecunia rerum ecclesiasticarum penes se dominium habere cœperint, tunc aperiunt qua intentione Ecclesiæ militare decreverunt. Toto enim mentis adnisi undecunque possunt corradere pecuniam student, ut quæ prius evacuaverant possint redimplere marsupia; cujus aviditate impulsus sacris non parcunt altaribus, sed, veluti fures et sacrilegi, profanas eis manus injiciunt, pauperibus et ecclesiarum fabricis decimas et oblationes juste et canonicè competentes more prædonum diripiunt, a mortuis etiam, quasi fisci exactores, importunis clamoribus velut tributa exigunt. Terras quoque, quas fideles pro suis peccatis ecclesiæ contulerunt, quia eas ex toto vendere non possunt, ob vilissimum redditum pecunia accepta quibusque concedunt. Inter se autem ubi de lege divina, et de animarum salute esset tractandum, litibus et contentionibus, clamoribus et injuriis perstreperere non desistunt. Quibus ad cumulum suæ damnationis non sufficit quod ipsi pereunt, sed insuper laicos, quibus ducatum rectæ viæ præbere debuerant, secum malo exemplo trahunt in profundam inferni voraginem.

Quapropter, ego Alexander, sanctæ Romanæ Ecclesiæ et apostolicæ sedis episcopus (imo minister indignus), tot et tanta mala in multis Ecclesiis et maxime in Lucensi Ecclesia ex iniqua concupiscentia fieri conspiciens, ne sanguis iniquorum a districto Judice de manu nostra requiratur, illa extirpare et penitus eradicare decrevimus. Constituimus istis, et præsentis decreto firmamus (sicut olim nostri decessores fecisse noscuntur) ut nullus deinceps episcoporum beneficium Ecclesiæ (quod quidam canonicam, vel præbendas, seu etiam ordines vocant) pro aliquo pretio vel munere clericis audeat unquam conferre; sed etiam ministros et servitores Ecclesiæ gratis et absque ulla ve-

nalitate in sanota Ecclesia studeant ordinare. Nec eligant in domo Domini qui majores sacculos pecuniæ conferant, sed eos qui moribus et disciplina atque scientia divites pro officio suo ipsam valeant sustentare Ecclesiam. Sponte Christi donaria non pro libitu cujusque, invito Sponso, venialia fiant, sed gratis et pro vitæ meritis tribuantur, nec audeat ullus cujuscunque gradus sit clericus per se vel per interpositam personam aliquo ingenio pretium vel dare vel promittere, nec ipsi episcopo nec alicui ex ejus ministris, seu cuicumque magnæ vel mediocri aut parvæ personæ. Ne vero calliditas aut fraus diaboli sub specie religionis aliquos suæ malitiæ laqueo capiat, constituimus et eodem modo firmamus ut nullus cujuscunque gradus clericus pro ecclesiæ beneficio aliquid audeat conferre aut fabricæ ecclesiarum, vel donariis ecclesiarum, seu etiam quod pauperibus sit tribuendum; quia (teste Scriptura) qui aliquid male accipit ut quasi bene dispenset, potius gravatur quam juvatur. Quod si aliquis, divinatorum præceptorum et animarum salutis immemor, præfatum beneficium ecclesiæ iniqua cupiditate ductus vendere vel emere temerario ausu præsumperit, sicut in Chalcedonensi concilio definitum est, gradus sui periculo eum subiacere decernimus, nec ministrari possit Ecclesiæ, quam pecunia venalem fieri concupivit, et insuper, terribili anathematis mucrone perfossus (nisi resipuerit), ab Ecclesia Dei, quam læsit, modis omnibus abscondatur.

Ego Alexander solius Domini misericordia sanctæ Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ præsul, et Lucensis episcopus, in hoc decreto ad confirmandum ss.

CVI.

Alexander II de Ecclesiæ Lucensis muneribus in probos doctrinaque instructos viros conferendis leges condit.

(Anno 1061-73.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, I, 811].

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, Lucensis Ecclesiæ canonicis, ac filiis per omnia dilectis eorumque successoribus in perpetuum.

Quamvis ecclesiasticæ disciplinæ censuræ, pro officio a Deo nobis commisso, nos admoneat vigilantia cura universis Ecclesiis toto orbe terrarum diffusis providere, speciali tamen speculatione nostræ Lucensi Ecclesiæ pro posse nos opitulari oportet, cujus regimen, antequam ad apostolicæ sedis curam vocaremur, divina nobis imposuit providentia. Unde cum omnibus simpliciter, huic tamen dupliciter, osculum nostræ speculationis intendere oportet. Nam quia, inimico humani generis insidiante, sanctæ matris Ecclesiæ compositos mores ab antiquis patribus institutos prava quorundam temeritas, seu potius cupiditas, violare non metuit, idcirco studiosos sollicitosque convenit esse, ut quæ mala quotidie pullulant mucrone justitiæ resecentur. Nam, charissimi filii, vestra bene novit dilectio, in nostra prælibata Ecclesia pessima inoleverat consuetudo ut ordines et canonicæ ipsius Ecclesiæ sic passim et

A indiscreta cuique tribuerentur, et ille sacerdotalis ordinis iniret officium qui necdum etiam ostiarii vel lectoris ministerium suscepisset. Nec stabili ordine sortitum fuerat quis missarum solemnia celebrare, quis sanctum Evangelium vel Apostolum legere debuisset. Indisciplinatis etiam et sæcularibus clericis vita et scientia longe ab ecclesiastica doctrina sejunctis, prælibatæ canonicæ conferebantur, nec tamen absque interventu pecuniæ vel etiam præmiorum, qui ipsam Ecclesiam potius perturbare quam moribus videbantur ornare. Quæ omnia quantum Deo et ecclesiasticæ religioni contraria et inimica existant nullum ignorare putamus, vobis autem tanto verius sunt cognita quanto divinitus sustentata. Quapropter, divino adjutorio simul et apostolica fulti auctoritate, hæc deinceps resecanda et in melius reformanda decernimus, eo scilicet tenore, hac ratione ut ex triginta ordinibus qui in jam nominata ecclesia esse noscuntur, duodecim presbyteris traderentur, qui quotidie missarum solemnia et quæ sacerdotali officio congruunt peragere possent. Septem vero diaconos, totidem subdiaconos in his semper ordinibus, qui competenter ecclesiasticum officium juxta ordinem suum adimplere valent; reliquos vero choro tantummodo deputavimus. Nos ergo in præfatis ordinibus ita eligi decrevimus ut si quando, Deo vocante, aliquis eorum ex hac luce decesserit, loco ejus nullus alius subrogetur, nisi ille qui decedentis officium integritate vitæ et puritate scientiæ valeat adimplere, ut si presbyter fuerit decessor, loco ejus vel presbyter substituatur, vel qui eodem anno presbyterii valeat honorem accipere. Similiter de diaconibus et de subdiaconibus eodem ratio idemque ordo procedat.

Horum autem omnium ordinationem ita, Deo annuente, volumus canonicè fieri, ut nulla venalitatæ fraus, vel pecuniæ interventus aliqua possit ratione subripere, sed gratis et absque ullius commodi ratione consistat, nisi ordinandus non statuto pretio, sed sua sponte, ad utilitatem vel honestatem ecclesiæ aliquid largiri voluerit. Avaritiam etenim de templo Dei eliminandam sacrum testatur Evangelium, quod refert et Dominum per se ipsum nummulariorum æs effudisse, et cathedras vendentium columbas evertisse. Officium autem ipsius Ecclesiæ ita ad honorem Dei fieri volumus ut omni die una solemnitas missa cum diacono et subdiacono hora tertia celebretur cum canonicis horis, sicut consuetudo deposcit matricis ecclesiæ. Illud quoque non minima correctione indigere prospeximus, quod quidam clericorum, plus suæ avaritiæ quam Ecclesiæ consulentes, in duabus vel etiam in tribus ecclesiis ministrare noscuntur, et cum uni vix congrue et opportune sufficiant, ambitu pecuniarum illecti duabus vel tribus, sicut diximus, suum officium pollicentur. Sicque fit ut, dum plures vicissim percurrunt, nullam canonicè et justè regere valeant. Quapropter, hanc quoque causam in melius reformantes, constituimus et præsentis decreto

firmamus nullum qui in majori et matrici ecclesia deinceps fuerit ordinatus, aliam præter ipsam posse tenere Ecclesiam, sed, sicut sacri præcipiunt canones, ipsa et sola contentus, ut competens in ea possit exercere servitium. Nec valet, et instabilis huc illucque discurrat, sed singulari ecclesiæ qua fixus est immobilis perseveret. Quod si quis temerario ausu hæc omnia, quæ salubriter ad utilitatem sanctæ Ecclesiæ constituta sunt violare vel infringere tentaverit, noverit se apostolica auctoritate, nisi resipuerit, gradus sui periculo subjacere, et ecclesiastici beneficii fieri expertem, et insuper, pro sua temeritate a clero repulsus, laicorum tantum communioni deputetur. Si vero adhuc quoque obstinato animo in eadem pertinacia manere præsumperit, et admonitus ad hoc quod salubriter decrevimus reverti noluerit, a liminibus sanctæ matris Ecclesiæ, quam impugnare non desinit, alienus existat. Conservator autem hujus nostræ canonicæ dispositionis apostolica sit munitus intercessione, et gaudeat cælesti repletus benedictione.

Ego Alexander, solius Dei misericordia, licet indignus, sanctæ Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ præsul et Lucensis episcopus, in hoc decreto a me facto ad confirmandum scripsi.

CVII.

Alexandri II privilegium pro ecclesia Lucensi. — Bona ejus alienari vetat.

(Anno 1061-73.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, I, 812.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, clero et populo S. Lucensi Ecclesiæ in perpetuum.

Quamvis circa omnes Ecclesias per orbem terrarum longe lateque diffusas pro earum gubernatione oculus nostræ speculationis intendere oporteat, præcipue tamen erga Lucanam Ecclesiam attentissime vigilare nos convenit; quia ei et propter episcopatus suscepti administrationem, et pro universalis apostolicæ [curæ] consideratione dupliciter quodammodo providere compellimur; qua de causa hæc nostri cordis, Deo aspirante, voluntas semper inhærere debet ut quæ in ea, vel incuria vel malitia quorundam, hactenus male pullulare cognovimus, resicare et emendare studeamus, et quæ ad honorem et salutem ipsius ecclesiæ spectare videantur, congrue ordinare et firmiter statuere debeamus. Ante nostra etenim tempora prædecessores nostri qui eidem ecclesiæ præesse visi sunt, seu propter carnalium propinquorum affectus, seu pecuniæ amore illecti, vel etiam quorundam potentium nimia importunitate devicti, castella, terras, possessiones ipsius Ecclesiæ ita indiscrete superflua effusione largiti sunt, ut nec sibi nec familiæ suæ vel reliquis sibi ministrantibus, prout congruebat, in propriis necessitatibus succurrere potuissent. Fiebat itaque propter rerum penuriam ut ordines sacros et ecclesiastica officia, quæ pure et absque ulla venalitate, solo vitæ æternæ intuitu concedi oportet, pro pecuniæ acceptione et

A diversorum munerum exactione profanis quibusdam et indignis tribuerunt, et, quod omnes catholicos detestari et abominari oportet, de morte animæ vitam corporis sustarent. Proinde, divina inspiratione commoniti, ne de cætero tam grave peccatum ex occasione paupertatis emergat, præsentis decreto constituimus et apostolica auctoritate firmamus ut nullus deinceps pontificum quibus ipsa sancta Ecclesia commissa fuerit, castella, mansos, terras, possessiones, quas non modo ad manus nostras habemus, vel quas ipsa Ecclesia in antea, Deo largiente, pure et absque contradictione acquisitura est, præter illa quæ in beneficium nunc usque dari consueverunt, aliquo ingenio alienare, vel auferre, seu alicui dare molitur (nisi necessitate cogente in pignus ea sine malo ingenio ad tempus tradiderit; ea ratione ut ante statutum tempus eas persolvat et recipiat. Ita sane omnem alienationem et quamcunque dationem penitus interdiximus, ut nemo in posterum præsumat prædictas res ecclesiæ vel beneficium dare, aut per libellum concedere, aut quovis modo alicui personæ tribuere, nisi tantum agricolis et laborantibus, et ipsi episcopo vel ejus misso aut ministeriali rationem reddentibus; sed omni tempore intactæ et illæsæ subsistant ad utilitatem episcopiet suæ necessitatem familiæ sustentandam. Ne vero in dubium venire possit a quarum rerum traditione nos nostrosque successores per omnia volumus abstinere, præsentis decreti pagina nominatim illas inserere adnotari præcipimus, ne vel ipsos episcopos, vel procaces et importunos petitiore latere possit ipsarum rerum notitia. *Hic enumerata bona consulto relinquuntur.*

Hæc itaque omnia quæ præsentis decreto connumeravimus, et si quæ alia noviter acquirenda, quæ Deus in manus nostras vel nostrorum successorum, sicut superius dictum est, dare voluerit, eo modo ordinamus et firma stabilitate componimus, ut semper deinceps ad manu Lucensis episcopi teneantur et ad privatas ejus rationes spectare videantur, ut ex hoc valeat suæ utilitati simul et honestati consulere ac suæ familiæ decenter necessitati succurrere. Id si quis nostrorum successorum hæc, quæ salubriter ad Ecclesiæ honestatem et ipsius episcopi utilitatem statuta sunt, temerario ausu infringere vel violare præsumperit, vel carnali amore vel iniqua cupiditate devictus contra hæc aliquo ingenio venire tentaverit, pro sua præsumptione nodo excommunicationis et maledictionis alligatum se esse cognoscat, et ab episcopali officio usque ad satisfactionem removendum, ita ut omne damnum quod ex sua malitia sibi met ipsi et Ecclesiæ ex hac re intulit, resarcire cogatur. Ut vero omnia quæ superius comprehensa sunt firma et illibata, Deo auctore, serventur, hanc decreti paginam manus nostræ subscriptione et sigilli nostri impressione confirmari præcepimus.

Ego Alexander, solius Dei misericordia, licet indignus, sanctæ Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ præ-

sul et Lucensis episcopus, in hac constitutionis a me factæ pagina subscripsi.

CVIII.

Alexander II Desiderio abbati Casinensi abbatiam SS. Sebastiani et Zosimi, quæ Palaria vocatur, tribuit, recepto cœnobio S. S. Hierusalem.

(Anno 1061-13.)

[PERTZ, *Monum. germ. hist. Script.* VII, 729, not.]
ALEXANDER, etc.

Quapropter, charissime frater et consacerdos, quia prudentiam tuam maxime lateri nostro optamus adherere sereno vultu, tam tibi quam tuis successoribus Casini Montis abbatibus, recepta investitura Sanctæ Hierusalem cœnobii, quam felicitis memoriæ Leo episcopus, hospitandi gratia, Riche-rio antecessori tuo contulit, tradimus et concedimus abbatiam sanctorum martyrum Sebastiani et Zosimi, quam vulgares usitato Domine Palariam solent nuncupare, etc.

CIX.

(6) *Alexander II papa monasterio Sancti Salvatoris de Magella [al. Majella] (7) ejusque ecclesiis ac bonis exemptionem ac libertatem asserit perpetuam.*

(Anno 1061-13.)

[*Bullar. Vatic.*, tom. I, pag. 39, ex veteri ms. in tribulario S. Petri, caps. 21, fasc. 39].

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilecto in Christo filio RAINERIO abbati eremi Sancti

(6) Hanc bullam, Alexandri II nomine inscriptam, ipsimet Alexandro pontifici reipsa tribuendam esse cum res ipsa docet, tum Cencii camerarii suadet auctoritas. Hæc præcipua constitutionis materies, bona nimirum atque ecclesias abbatiae Magellanæ subjectas enumerare simul ac vindicare. Porro quot recensentur ecclesie, quot describuntur bona, ad abbatiam eandem pervenerant aut ipsomet Alexandro pontifice adhuc superstiti, aut non multis ante Alexandri II pontificatum annis ut ex accurata temporum ratione, quam infra dabimus in unaquaque ecclesia sigillatim definienda compertum erit. Frustra igitur quis nobis objiciat Alexandrum III hujusce constitutionis auctorem; suam et hic favore abbatiae Magellanæ bullam edidit quam suo atteximus loco. Sed longe plures ecclesias commemorat novaque superaddit bona; quod nimirum, successu temporis, ex fidelium pietate ac largitionibus nova rerum ac bonorum accessio abbatiae Magellanæ fines ampliaverit. Hinc Alexandri III constitutio, sicut ætate posterior est, ita bonorum copia atque ecclesiarum numero uberior.

Monumentum ex Censio camerario depromptum summa nobis humanitate suppeditavit vir clarissimus ac secretionis Tabularii apostolici Vaticani præfectus Philippus Antonius Ronconus. Et quodam Cencii camerarii volumine, cui Alexandri II nomen præfixum est, hæc ad rem nostram, ex fol. 101, colum. 2 et 3, collegit: « Invenitur juris B Petri (hoc est apostolicæ sedis; nondum enim in potestatem ac jus Vaticanæ basilicæ devenerat abbatia Magellanæ) monasterium montis Magellæ cum omnibus sibi pertinentibus; et monasterium Sancti Pancratii, et Sancti Clementis, et ecclesia Sancti Barbati et eremo Sancti Angeli, et Sancti Nicolai cum quarta portione de uno portu integro quod appellatur de Sancto Vito et eremo in comitatu Pinnensi, et castra Cepalia, et ecclesia S. Martini, et ecclesia S. Justæ

Salvatoris ad montem Magellæ, suisque successoribus in perpetuum.

Quamvis ex universalitate sedis apostolicæ cui, licet indigni, præsidemus, omnibus Ecclesiis et venerabilibus locis passim sollicitudinem..... tuitionis opere exhibere debeamus, propensiore tamen cura et studio iis invigilare et contra adversitatum hujus mundi turbines per Deum, quæ possumus præsidia debemus impendere, qui..., tutela sanctæ Romanæ Ecclesiæ positi tam generalis quam singularis providentiæ debito consulere et apostolici muniminis scutum præfigere cogimur. Itaque, dilecte fili, postulante te ut venerabilem locum tuum, prædictam videlicet eremum, quam cum omnibus pertinentiis suis in pro..... jus sanctæ Romanæ Ecclesiæ, voluntate et consensu fratrum quibus præesse dignosceris, tradidisti, apostolicis privilegiis muniremus, benevola concessione votis tuis annuendum esse decrevimus per quæ... inhabitatio tantæ religionis, ab omni humano jure et potestate libera et absoluta sub alis hujus summæ et apostolicæ sedis tutior in omni tranquillitate consistat, et fruc.... in divina servitute proficiat. Igitur [*sup.* in vim, aut virtute, aut quid simile] præsentis privilegii constituimus et confirmamus præfata eremo et ibi Deo famulantibus monasteria, cellas et ecclesias ..... ecclesiam Sancti Salvatoris de Angre (8). Et Sancti Martini desuper Cephalia (9), et Sancti Pancratii

cum omnibus suis sita in pertinentia castris Castilionis, et ecclesia S. Cancianæ, et medietate ecclesiæ S. Nicolai sitæ in territorio castris Faræ cum X mansis intra dictum castrum, seu molendinis, et ecclesia S. Crucis cum omnibus suis. Item ecclesiam S. Blasii, et medietatem ecclesiæ S. Agathæ, et Roua quæ dicitur Penna et castro Famedano, et tunc ecclesiam S. Angeli, et S. Petri cum omnibus earum pertinentiis, et omnia præfata monasteria Magellæ concessa et concedenda. An bona isthæc, quæ Cencius enumerat cum Alexandri II bulla rite componantur, res patet ad oculos. »

(7) Mirari forte subit cur Alexandrinam hanc bullam quæ cum basilica S. Petri nil commune habet hic assuamus. Mirari desinet quisquis norit abbatiam Magellanam, de qua bulla laquitur, sub Julio III, an. 1554, in Vaticanæ basilicæ jus ac proprietatem aliquando fuisse translata. Quæ igitur prima facie aliena videntur, reipsa nostra sunt, ideoque digna ut a nobis, qua licebit via ac ratione, (provincia namque aggredimur salebrosam multaque obductam caligine) illustrentur. Quæ de Magellana hac abbatia ejusque juribus ac possessionibus statuerunt Romani pontifices, multas implent paginas, nec possunt brevioribus hicce notis comprehendendi. Peculiaris ac prolixior hac de re ad præsentis tomi calcem sermo instituetur. Hoc unum nobis hic propositum, abbatiales ecclesias, quas bulla recensent, elucidare, earumque primordia, situm, atque erga Vaticanam basilicam obsequium, extento veluti digito duntaxat innuere.

(8) Ecclesiam Sancti Salvatoris in Magellano monasterio ordinis S. Benedicti fuisse præcipuam, ideoque abbatiam S. Salvatoris cognomen ab ea sumpsisse

(9) *Cephalia* castrum fuisse ex Cencii camerarii testimonio a nobis supra relato comper tum est, etsi mutato

ecclesiam (10), quæ est ad radicem montis ipsius A quæ sunt prope ad montem præfatum. Ecclesiam
Magellæ, et Sancti Andreae (11), et S. Clementis (12), S. Mariæ della Vella (13), et castrum quod vocatur

sumpsisse trita res est. Status Ecclesiæ ac monasterii locus vallis Magellana (hoc est vallis postrema pars, quæ ad montis Magellæ radices protenditur), designatur in Actis Visitationis quam, anno 1598, Aloysius Rainaldutius, Basilicæ Vaticanæ canonicus ac commissarius, perfecit; ita namque, fol. 15. legitur: « Procedens idem dominus visitator et ingressus vallem Magellanam, pervenit ad locum ipsius abbatiæ Magellæ, quam dolenti animo invenit, olim quidem, ut apparet, egregiis structuris marmoreis constructam et ornatam, sed modo fere totam ruinosam, collapsam et ferarum receptaculum. Sub ecclesia superiori adest altera inferior, parvis columnis marmoreis sustentata in qua invenit altare lapideum marmoreum integrum, alias consecratum, ut apparet, modo profanatum, cum antiqua imagine Crucifixi. Cui vero, an hominum vel temporum injuriæ, an cæli inclementiæ ejusmodi excidium tribuendum sit, penitus ignoramus. » Illud ratum, ex fol. 39 alterius visitationis quam Alexander Canziros, mandante capitulo S. Petri, obiit an. 1604, ecclesiam simul ac monasterium solo æquata tunc temporis jacuisse, ideoque et in arca ecclesiæ dirutæ ligneam crucem fuisse erectam, et S. Salvatoris titulum in parochialem ecclesiam S. Silvestri, quæ in terra Guardiæ Grelis præposituræ nomine donatur, fuisse translatum.

Quæ de ecclesia S. Salvatoris in extremo vallis Magellanæ posita huc usque protulimus, ad ecclesiam S. Salvatoris de Angre, cujus Alexandrina bulla primo meminit loco, transferri non possunt. Dissimilis variusque ecclesiæ situs, ætas dissimilis. Differt Magellanum territorium a feudo Angre quod in Pinnensi provincia vetera monumenta nobis exhibent, nec ætas ecclesiæ S. Salvatoris de Angre ea est quæ alterius ecclesiæ S. Salvatoris de Magella vetustatem assequatur. Primordia abbatiæ Magellæ ignoramus hæcenus; novimus tamen remotissima, quandoquidem jam tunc ab anno Christi millesimo ecclesia S. Procopii ad ecclesiam S. Salvatoris de Magella, ex donatione Gerolfi sacerdotis translata est; contra vero feudum Angre, non nisi ab anno 1010, ad abbatiæ Magellanam pervenit, ea lege ut in eo monachorum cœnobium construeretur. Igitur quo tempore eremum Magellana vigeat, feudum Angre ecclesiis ac monasterio erat vacuum, Unde vero quæ jactamus monumenta decerpimus? Ex Tabularii nostri libello, qui ut ex indicio temporis quod sub initium præligitur patet, anno 1220 conscriptus est, atque in cap. 72, fasc. 53 asservatur. Hujusce libelli, quandoquidem illustrium virorum donationes favore abbatiæ Magellanæ exhibet quamplurimas, frequentior nobis erit usus in ecclesiis quæ ab abbatiæ eandem pertinent. illustrandis. Ubi vero peculiaris de Magellana abbatiæ instituenda erit dissertatio, ipsamet libellum fere integrum exscribemus. Illud addimus vetusto bonorum abbatiæ memoratæ inventario, in Tabularii nostri, caps. et fascic. supra relat., nimirum monasterium S. Salvatoris de Angre inter bona abbatiæ subjecta, in quibus jurisdictionem quasi episcopalem abbas exercebat, enumerari; quod argumento est omnimodæ dissimilitudinis inter ambas Sancti Salvatoris ecclesias. Inventarium hocce anno 1365 confectum est.

mutato paulisper nomine, Cencius Cepalia appellavit. Certam castri sedem solis innixi conjecturis, cum indubia deficiant argumenta, describimus. Bullarum contextum componamus. Ecclesiam Sancti Salvatoris de Angre, et Sancti Martini super Cephalia nominat Alexander II; at Eugenius III, cui succinit Alexander item III, cum ecclesias eandem recenset, ita loquitur: « Ecclesiam sancti Salvatoris de

Angre, castella cum subjacenti Podio Cephalia; ecclesiam S. Martini cum cellis suis. » Igitur feudo Angre proximum erat castrum Cephalia; ex quo Podium Cephalia denominatum. Feudum Angre in Pinnensi provincia fuisse positum, ex ipsa feudi donatione suo loco demonstrabimus: Ibidem ergo castrum Cephalia cujus nulla supersunt hodie vestigia, et S. Martini ecclesiam castro conterminam statuamus necesse est.

(10) Suspiciamus hanc Sancti Pancratii ecclesiam eam ipsam esse quam anno 1057 monasterio Magellano largiti sunt Monardus et Adam, quorum donationis integram seriem ex libello supra memorato depromptam alibi producimus. Suspicio hæc ex aliarum ecclesiarum quas bulla subjicit vicinia petitur. Fatemur ecclesiam S. Pancratii, quam donatio exhibet, in territorio Gardiæ Grelis collocari; in bulla vero Alexandri II ad radices Magellæ rejici. Verum si animadvertamus Magellæ montem, mole sua maximum, usque adeo protensum esse ut ad ipsas terræ Guardie Grelis partes pertingat, universus fortasse cessabit scrupulus.

(11) Hanc Sancti Andreae ecclesiam in territorio castri Rapini collocat Aloysius Rainaldutius, Visitation. pag. 24, ubi rurale sacellum unum instructum altari ac campana destitutum describit; ideoque, apposito contrabeneficii rectorem sequestro, ecclesiam præcipit instaurandam.

(12) Superiori proxima ac fere contermina designatur in præcitata Visitatione hæc quam attingimus S. Clementis ecclesia; vix enim milliarius dimidium inter utramque intercurrit. Esto una ad Rapini; et altera ad feudi Comminarum, sive Commone, quod in territorio Guardie Grelis existit, ditionem pertineat. Verum jam tum ab anno 1598, S. Clementis ecclesia ruinis erat obruta; titulo tamen ac beneficio adhuc reliquo, cujus possessionem ex capituli collatione Maccagnano de Maccagnanis Valentani (non montis Falisci, ut visitationis Acta perperam enuntiant, fol. 24) archiepiscopato fuisse delatam, ex eodem Visitationis codice passim colligimus.

Ecclesiam utramque, alteram S. Andreae, S. Clementis alteram a nobis modo propositam, non simplicem, sed adjecto monasterii edificio fuisse nobilitatam, ex donationum, quas toties laudatus libellus recenset, catalogo, indubia res est. Monasterium S. Andreae, in territorio Rapini positum, donavit anno 1066 Giso Coni filius; idemque monasterium injuste ablatum restituit Roamundus Monopelli comes anno 1144. Cœnobium S. Clementis, anno 1056, ex munificentia Raynerii et Coni abbatiæ Magellæ adjectum est. Hæc quæ ex memorato libello innumimus duntaxat fusiore calamo suo loco tractabimus.

(13) Ecclesiam S. Mariæ della Vella in territorio castri Pinnæ Pedemontis collocat cum vetera, tum recentia monumenta quæcunque. In visitatione habita anno 1594, ejus a castro distantia solo milliari dimidio definitur, fol. 15; ex donationis quam anno 1070 perfecit Mascarellus, Mascarelli filius, tenore docemur nedum ecclesiam S. Mariæ della Vella, sed et monasterium illi appositum dono fuisse traditum abbati Magellano. Quæcunque vero fuerit cum monasterii tum ecclesiæ moles, ea tandem corrui universa. Quo tempore, anno nimirum 1598, commissarius Rainaldutius hanc ipsam describit ecclesiam, ejus macerias spinis ac fructibus subortis cooperatas indigitat. Ut ecclesiam collapsam instauraret, nullum ille non movit lapidem; verum conatus omnes irritos cecidisse, quæ anno 1004 iterata est visitatio satis probat, quandoquidem, fol. 188, hæc eadem ecclesia eisdem sepulta ruinis representatur.

la Penna (14), cum omnibus suis pertinentiis, et villa quæ vocatur Grele (15) cum ecclesiis et omnibus pertinentiis suis, S. Crucis dec.... (16). Et sancti Blasii de Sancto Angelo in trifinio (17). Et Sancti Angeli ad Gruttam (18) et Sancti Barbati de super Polotri (19). Et Sancti Nicolai della Illice (20). Et Sanctæ Ducia de Calo.... (21). Has itaque ecclesias cum cellis, et omnibus rebus suis, vel quas-cunque possessiones in terris, silvis, vineis, et olivetis, aut in aliquibus locis cultis aut incultis, res etiam mobiles seu immobiles, et omnia bona quæ nunc habet, aut in futurum. Deo donante, habere contigerit, ut ea omni tempore sine omni inquietudine tenere possideat.

Quod ad corroborandum et memorabili stabilitate fulciendum, sanximus et apostolica auctoritate statuimus, in perpetuum libertate consistimus (22) ut nullus rex, imperator, dux, comes, episcopus, seu aliqua persona sæcularis aut ecclesiastica, venerabilem locum illum a statu religionis suæ divellere, aut turbare præsumat, nec quidquam de locis aut rebus sibi pertinentibus invadere, rapere imminuere, aut aliquo modo sibi usurpare, aut ab usu fratrum alienare audeat. Si quis igitur contra hujus nostræ constitutionis paginam temerario ausu venire præsumpserit, usque ad dignam satisfactionem ana-

(14) De castro *Pinnæ* aliquid peculiare in bulla Eugenii III occurrit dicendum.

(15) Villa *Grele* abbatiæ Magellæ subjecta oppidum Gardiæ Grellis in Frentanis situm designat, inter Ortium, sive Ortinium, ac Filetum jacet, atque Magellæ radicibus ab occidentali parte proximum est. Putatur a Longobardis exstructum, aut saltem a collocato ibi militum præsidio nomen adeptum.

(16) *Ecclesiam S. Crucis dec....* legimus in bullæ copia, eandemque lectionem in bulla typis subjecta servavimus. Verum, quo tandem pertineat mutilæ vocis initium, ignoramus. Si initialis syllaba *dec....*, in aliam fere geminam *buc....* immutetur, obvia res est; ita namque docemur ecclesiam S. Crucis in Bucclanum territorio fuisse positam, ubi revera existit aliquando; et si anno 1598, in *Actis visitationis*, fol. 34 excisa dicatur, ne reliquis quidem veteris ruinæ vestigiis. Hanc eandem S. Crucis ecclesiam, apud Bucclanum constitutam. Conus, Coni filius, anno 1064, gratuita donatione in abbatiam transtulit Magellanam.

(17) Non una S. Blasii ecclesia abbati Magellano subjecta erat. Trifini locus, qui hancce definit ecclesiam, est nobis plane inaccessus. Hoc unum, quod certe novimus, adnotamus, ecclesiam Sancti Angeli in Trifino ex donatione Joannis ac Gisonis sacerdotum jam tunc ab anno 1059 ab abbatiam S. Salvatoris pervenisse.

(18) Unde *Gruttæ* cognomen sit, latet adhuc. Hinc cum multæ sub uno S. Angeli titulo numerentur ecclesiæ in abbatia Magellana, certum hic definire non ausim.

(19) De S. Barbati ecclesia quæ in peculiarem abbatiam tandem evasit, sola attingimus initia; cætera omittimus, ne materiam, quam dissertationi reservamus, hic præoccupemus. Anno 1015, Raynerius et Engeltruda conjuges, cœnobium cum ecclesia, Sancto Barbato pontifici dicata, in territorio Pollutri, ædificandum curant, atque nonnullis ditatum bonis monachis Benedicti ordinis offerunt inhabitandum. Successu temporis, anno nimirum 1033, Raynaldus, Rayneri ac Engeltrudæ filius.

thematis nexibus se innodatum, et a liminibus totius Ecclesiæ expellendum noverit. Qui vero hæc eadem pio intuitu et veneratione observare curaverit, et venerabilem locum illum fideli devotione consolari et adjuvare studuerit, divinæ remunerationis gratiam, et apostolicæ benedictionis consequatur abundantiam (23).

CX.

Alexander II episcopatum Trojanum petente Stephano episcopo, confirmat.

(Anno 1061-73.)

[UCHELLI, *Italia sacra*: I, 1344.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio STEPAANO Trojano episcopo, perpetuam in Domino salutem.

Concedimus et donamus, secundum tenorem privilegii serenissimorum imperatorum Constantinopolitanorum, Constantini et Basilii fratrum, qui ipsam civitatem Trojanam reædificare fecerunt per Bubajanum capitaneum suum et fidelem, fines et terminos statuerunt auctoritate imperiali; concedimus tibi et successoribus tuis canonice intrantibus in ipsam civitatem, et in tota parochia jura episcopalia libere exercenda, et quod Trojani pontifices a nullo alio nisi Romano pontifice consecrentur. Cui numerum ecclesiarum tibi que et successoribus tuis legitimo jure paro-

idem cœnobium, ecclesiam ejusque bona abbatiæ Magellanæ, a qua nunquam divulsa sunt, possidenda concedit. Devoluta ad basilicam S. Petri Magellæ abbatia et ipsum S. Barbati monasterium accessit, quod tandem Sacristiæ nostræ Vaticanæ basilicæ Gregorius XIII nexu copulavit perpetuo.

(20) Illicis castrum, aliqui nobis ignotum, in Pinnensi diœcesi collocat catalogus bonorum abbatiæ Magellanæ, anno 1599 coordinatus. Consulatur, pag. 317, ubi duæ rurales ecclesiæ S. Angeli, et S. Martini nominantur. Si quid locorum vicinia liceret conjicere, posset fortasse ecclesia S. Angeli ad Gruttam, de qua supra, ad castrum Illicis territorium revocari.

(21) *Ecclesia S. Lucia de Cala...* Quas in mutila hac voce deprehendimus litteras, describendas curavimus; reliquas, quæ nostrum fugiunt aspectum, omisimus, punctis appositis. Quidnam vero mutilæ vocis initium designet, nescire fateamur. Ecclesiæ S. Mariæ della Vella, quæ extra Pinnæ castrum exstat olim exstructa, supra meminimus. Hic S. Lucie ecclesia in bulla proponitur. Pieri ergo potest ut ecclesia S. Lucie, quæ ipsi ecclesiæ S. Mariæ della Vella erat proxima, ut ex *Actis visitationis*, anno 1598, fol. 23, compertum est, in bulla hac designetur. Hac tamen conjiciendo potius ac divinando quam affirmando proponimus.

(22) Mutilus ac mendosus bullæ locus; hinc obscurus).

(23) Quæ deficit postrema bullæ pars, bullæ ætatem, ut præmonuimus, reddit obscuram, cum nec Alexandri pontificis anni neque indictionis nota ullam præferant facem. Nihilominus, sin minus statum bullæ annum possimus assequi, possumus tamen, ex bonorum quæ ad Magellanam abbatiam accesserunt ætate, tempus, alioqui vagum nimis, certis limitibus circumscribere. Enumerat bulla, inter cætera abbatiæ bona, ecclesiam S. Mariæ della Vella, quam an. 1070 dono oblatum animadvertimus. Aut hoc igitur anno, aut sequentibus, qui ad mortem Alexandri II effluerunt, bullam ab Alexandro procuram fateamur oportet.

chiali concedimus et donamus. Imprimis suburbium A
Crepacordis cum ecclesiis suis; monasterium S. Mariæ de facto cum ecclesiis ad eam pertinentibus; S. Crucem de Portula; S. Felicem; S. Panochilum, juxta locum Biccharii; Biccharum cum ecclesiis ad eum pertinentibus; abbatiam S. Petri de Burgano ad benedicendum in ea abbatem, et jura archiepiscopalia exercenda; ecclesiam S. Georgii; ecclesiam S. Viti; monasterium S. Mariæ in Monte Arato; ecclesiam S. Petri de Montilla; casale S. Justæ; casale S. Nicolai de Blanca Terra; villam Fogia cum ecclesiis suis; Castellionem; ecclesiam S. Egidii in valle Ficuum; ecclesiam S. Leonardi; casale S. Laurentii in Carmin cum ecclesiis suis; monasterium S. Mariæ Coronatæ cum benedictione abbatis; fabricam Pontis Albanensis cum ecclesiis suis ad eum pertinentibus; Montem Calceellum Sanctum de Sandoro; abbatiam S. Nazarii; S. Nicandrum; casale de Ripalonga. Hæc omnia tuæ cond. habenda concedimus in perpetuum, et donamus in perpetuum jure parochiali. *Reliqua desunt.*

CXI.

Alexandri II decretalis epistola contra malefactores ecclesie S. Clementis.

(Anno 1061-73.)

[MURATORI, *Rer. Ital. Script.* II, II, 862.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, nobilibus viris TRASMUNDO, BERNARDO, BERARDO filiis Sansonis, salutem et apostolicam benedictionem.

Quoniam erga monasterium Sanctæ Clementis piæ devotionis studium vos habuisset et ad ejus honorem plerumque benefacta vos contulisset a confratre nostro Dominico Valvensi episcopo et ejusdem loci abbate cognovimus, grates vobis et nostræ dilectionis benevolentiam per hæc scripta mandamus. Sed quia Deus ad finem bonæ operationis maxime respicit, et non incipientibus, sed in bona actione persistentibus, larga remunerationis præmia pollicetur et tribuit, rogamus, et ut charissimos filios vos admonemus, ut in Dei servitio et in amplificando honore præfati monasterii vestra fides et studiosa devotio crescat, consilium, et ubi necesse sit, adjutorium vestra nobilitas sibi exhibere studeat, quatenus per interventum B. Martyris Clementis divinæ protectionis gratia et apostolicæ benedictionis abundantia in hoc sæculo et in futuro vos protegat et conservet. Illud autem vobis et omnibus qui inter vos sunt notum esse volumus, quoniam quisquis ad injuriam præfati monasterii se crexerit, et abbati qui nunc ibi præsidet, suisve successoribus, in regendis et tenendis bonis Ecclesiæ contrarius extiterit; nisi a tam nefanda et sacrilega temeritate se retrahat, et damna quæ Ecclesiæ intulit digna emendatione restituat, sine dubio apostolicæ maledictionis, et districtam nostræ excommunicationis ultionem super se venturam esse pertimescat, et ab omni Christiana communione se separandum esse expavescat.

CXII.

Alexandri II epistola ad Landulphum. — Respondet quod non aliter quam cum consensu uxoris suæ monasticam vitam ingredi et votum continentie emittere possit.

(Anno 1061-73.)

(MANSI, *Concil.* XIX, 951.)

ALEXANDER II LANDULFO in Corsica.

Notificasti te morte tenus infirmatum esse, et peccatorum tuorum recordatione et terrore valde pavefactum, anxie quæsisse monachum fieri, et a tua uxore minis et terroribus eam occidendi ad hæc licentiam extorsisse, et sic te monachicam vestem sine abbate sumpsisse et monasterium petiisse. Postea vero cum sanus factus esses, tuæ uxoris reclamantibus ejulationibus et planctibus, tuæque familiæ dispersionibus, utpote pœnitens [*al.*, utpote penitus] devictus, domum remeasse et post multos dies quorundam sapientum consilio ad jam dictæ mulieris cubile rediisse diceris. Nunc autem, si tua uxore uti liceat, nostrum requiris consilium. Si ita denique est ut tuus nuntius narrat, non videtur nobis rationabiliter neque sana mente id factum. Quoniam cum omni homini ad monachicam vitam tendenti legaliter et juste sit peragendum, tu contra leges minaciter et violenter a tua uxore, partim terrore mortis, partim tuæ infirmitatis doloribus examinatus, devia secutus [*al.*, de via securus], nulla, ut dicitur, licentia accepta, recessisti et monasterium petisti. Non enim violentia, sed ex pari voluntate et consensu, sicut sancti Patres dicunt, hæc fieri debent. Neque vir in monasterio recipiendus est, nisi uxor illius femineum monasterium elegerit, aut professa continentia, habitum cum festinatione mutaverit [*al.*, neque vir monasterium eligere, aut professa continentia habitum cum festinatione debet mutare (*can.* 2, 33, q. 5)]. Sanctus enim Basilus episcopus de hac re taliter dicit: « Si quis conjugatus vult converti ad monasterium, non est recipiendus, nisi prius a conjugate castimoniam profitente fuerit absolutus. Nam si illa, illo vivente, alteri per incontinentiam nupserit, procul dubio adultera erit; nec recipitur apud Dominum ejusmodi viri conversio quam sequitur conjugalitatis fœderis prostitutio. Tales igitur tunc sine culpa relicto sæculo sequuntur Christum, si habeant ex pari voluntate castitatis consensum. » Itaque, fili charissime, perpende et vide si sic canonice a tua es solutus uxore, et tua uxor ita pollicita est; et tu et illa adimplete bonum inceptum, et votum vestrum; aliter enim non debemus vobis necessitatem separationis imponere.

CXIII.

Alexandri II epistola ad clericos Neapolitanos. — Quomodo gradus consanguinitatis computandi sint.

(Anno 1061-73.)

(MANSI, *Concil.* XIX, 961.)

ALEXANDER II clericis Neapolitanis.

De parentelæ gradibus tam famosæ questionis

apud illos scrupulum nuper etiam inter vos emer-
 sisse cognovimus; super qua nonnullos perniciosos
 interpretes ac disputatores contra veritatis regulam
 sanamque doctrinam dogmatizare dolemus. Seden-
 tes enim in cathedra pestilentiae dictant jura quæ
 nesciunt, et docent illa quæ nullatenus didicerunt.
 Nam, ut fertur, ita generationes a duobus fratribus
 altrinsecus prodeuntibus enumerant ut eorum invicem
 filios quartam, nepotes sextam, pronepotes octavam
 generationem esse perhibeant. Hoc itaque modo
 unumquemque generationis gradum, qui unus pro-
 cul dubio dicendus est, dividunt, atque imperite nu-
 merandam progeniem desecare contendunt. Qui ni-
 mirum nequaquam in hujus fetoris ructus pestilen-
 ter irrumperent, si sacræ pabulum Scripturæ vi-
 vacis ingenii faucibus ruminarent. Nam quod duo-
 rum fratrum, sive nepotum, vel deinceps utrinque
 descendendum generationes, non diversæ dici, sed
 eodem ac sub uno nomine debeant uniformiter ap-
 pellari, testatur liber Geneseos, cum dicit: *Vixit Jo-
 seph centum decem annis. Et vidit Ephraim filios
 usque ad tertiam generationem. Filii quoque Machir
 filii Manasse, nati sunt in genibus Joseph (Gen. 1,
 22).* Porro autem si sic cognationes supputari de-
 berent ut vestri disputatores autumant, dum Joseph
 ex utroque filio, Ephraim scilicet et Manasse, ne-
 potes haberet, nequaquam Scriptura diceret, quia
 vidit filios Ephraim usque ad tertiam, sed usque ad
 sextam generationem. Item beatus quoque Gregorius,
 dum super Anglorum conjugii scriberet, hæc fere
 verba deprompsit. Quædam lex in Romana republica
 præcepit ut duorum fratrum, vel sororum filius, vel
 filia, in conjugio copularentur. Sed omnino cogno-
 scitur ex hoc conjugio sobolem non posse succre-
 scere. Unde necesse est ut jam quatuor vel quinque
 invicem generationes copularentur. In quibus nimi-
 rum verbis luce clarius patet quia, dum doctor in-
 signis duorum fratrum soboles prohibet in matrimo-
 nio jungi, in quarta vero generatione permittit neo-
 phyto copulari, nequaquam, ut cultores perversi
 dogmatis astruunt, generatio quarta in duorum fra-
 trum filiis valeat inveniri.

CXIV.

*Alexandri II epistola ad Constantinum Aretinum epi-
 scopum. — Ut qui concubinæ suæ consanguineam,
 alteri desponsatam, uxorem duxit, eam sponso re-
 stituat.*

(Anno 1061-73.)

[MANSI, Concil. XIX, 961.]

Scripsisti quemdam Ecclesiæ tuæ filium concu-
 binæ suæ in quarta linea consanguineam, alterius
 scilicet desponsatam, pro conjugio duxisse. Jurave-
 rat enim eam, ut asseris, in matrimonium prius du-
 cere sponsus; juravit etiam illam in fornicatione
 retinere incestuosus. *Item infra.* Apostolica fulti
 auctoritate tibi judicando consulimus sponsam pro-
 prio sponso concedi, illi videlicet qui nulla consan-
 guinitatis copula jungitur sibi, quoniam misericor-

dius perjurii pœna, quam pro vitandis culpis con-
 trahit, indulgenda est, quam pœna perjurii cum per-
 severantia criminis vel delicti. Tribus denique pec-
 cator iste notatur criminibus, perjurio, adulterio,
 incestu. Perjurio namque, quia quod observare le-
 galiter non potuit sine iudicio parentum vel iudicum
 temere jurare præsumpsit; adulterio quidem, quoniam
 alterius sponsam vivente proximo concupivit
 et seduxit; incestu, quia, contra decreta Patrum, vi-
 cinus quam liceat permiscere sanguinem sanguini
 non veretur. *Item infra.* Nosti quid sacri canones
 super hujusmodi homine decreverunt, videlicet:
 si laicus, ut non promoveatur ad clerum; si cler-
 cus, ulterius non ascendat.

CXV.

*Alexandri II epistola ad Amalgerium Civitatensem
 episcopum. — De pœnitentia presbyteri qui præ-
 sbyterum occidit.*

(Anno 1061-73.)

[MANSI, Concil. XIX, 962.]

Fratri huic, quem perpetrati homicidii reatu ad
 iudicium canonicæ pœnitentiæ suscipiendum ad apo-
 stolicam sedem misisti, noveris nos hujus ordinis
 pœnitentiam misericordiæ respectu injunxisse. Nam
 qui presbyter presbyterum occidit, quadrupliciter,
 viginti octo videlicet annis, eum pœnitere oportet;
 quatuordecim annos sibi misericorditer indiximus,
 irrecuperabiliter dejicientes eum presbyteratu et
 omni administratione altaris. Quos quidem quatuor-
 decim annos hoc ordine observabit. Tribus priori-
 bus annis extra ecclesiam, nisi ad extrema mortis,
 absque communione, et mensæ participatione, et
 pace sit. Sed a Cœna Domini solummodo reconcili-
 usque ad octavas Pentecostes. Hac præsentis Qua-
 dragesima quotidie jejuret in pane et aqua diebus
 tribus hebdomadæ, usque in Pascha. Ab octavis
 Pentecostes usque in festum sancti Michaelis, duo-
 bus diebus; deinde tribus. Post tres annos, reddita
 sibi communione ecclesiæ et mensæ, inter idiotas
 sit usque ad expletos septem annos, eodem modo
 totum pœnitentiæ tempus servans. Et quia convenit
 eum esse sub regimine abbatis, mandamus tibi ut
 mittas eum in aliquo monasterio, ut ibi condigne
 pœnitens salvetur, et si tibi vel abbati videtur, sibi
 remittere, si hunc observasse pœnitentiam videris,
 post tres annos licet.

CXVI.

*Alexandri II epistola ad clerum Vulturensem. —
 De pœnitentia ejus qui presbyterum in se armis ir-
 ruentem interfecerit.*

(Anno 1061-73.)

[MANSI, Concil. XIX, 962.]

Pœnitens præsentium portitor ad nos veniens,
 retulit se instinctu diaboli quemdam presbyte-
 rum, armatum super se irruentem ictumque
 ferentem occidisse. Unde, quia in canonibus ha-
 betur pro interfectione armati presbyteri simpli-
 cem pœnitentiam esse dandam, injunximus pœni-
 tentiam decem annorum, ita ut hinc usque ad Pa-

scha jejuset tribus diebus per septimanam in pane et aqua, et non utatur calceamentis neque lino. Ab octava Pentecostes usque ad festivitatem sancti Martini jejuset duobus diebus per septimanam, et a festivitate sancti Martini usque ad natalem Domini aut faciat carcerem, jejunans quotidie in pane et aqua, aut eat exsul et jejuset tribus diebus in pane et aqua. Ab octava Epiphaniæ usque ad Quadragesimam jejuset duobus diebus. A Quadragesima usque in Pascha jejuset tribus diebus in pane et aqua; et hæc faciat usque ad annos quinque. Ab ingressu autem ecclesiæ et communione septem annos abstineat.

CXVII.

Alexandri II epistola ad Wltinensis Ecclesiæ clericos. — Quam imposuit penitentiam Theodorico, qui filium non sponte occidit.

(Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 966.]

Diligentia vestra noscat huic Theodorico [Teuderic] pro parricidio, videlicet morte filii sui, non sponte commisso, auctoritate beatissimorum apostolorum et canonum penitentiam nos septennio composuisse [imposuisse], in eodem peractæ penitentiae tempus connumerantes [in eodem pacto penit, connumeravimus], ita ut amodo usque sancti Martini festum duobus jejuset in hebdomada diebus, quarta feria videlicet et sexta, in pane et aqua. A sancti Martini festivitate usque ad Domini natiuitatem, continuum agat jejunium in pane et aqua, exceptis Dominicis et quintis feriis, in quibus quadragesimali cibo vescatur. Ab octavis Theophaniæ usque ad Quadragesimam, duobus in hebdomada jejuset diebus, quarta et sexta feria, in pane et aqua, exceptis festis principalibus, in quibus elemosyna se redimat. In Quadragesimali vero tempore continuum agendum est jejunium in pane et aqua, exceptis Dominicis. In quinta feria tantum, vinum ei bibere [al., tamen vinum exhibere] et quadragesimali uti cibo concedimus. Post annum vero completum, in toto anno duobus diebus in unaquaque hebdomada in pane et aqua jejuset. In quadragesima tamen continuum agat jejunium in pane et aqua. Et in unoquoque anno usque ad expletum penitentiae tempus hujusmodi jejunium agendum est, et a carne se abstineat. Per unum annum ecclesiam ei denegamus. Post ingressum ecclesiæ, tribus annis eum a communione separamus, nisi mortis fuerit timore præventus. Si quis autem episcopus, vel religiosus presbyter, causa pietatis aliquid sibi relaxare voluerit, hoc ei apostolica auctoritate concedimus.

CXVIII.

Dominico Gradensi Patriarchæ. — De presbyteris, diaconis, subdiaconis caste non viventibus.

(Fragm. — Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 977.]

Erubescant impii, et aperte nos intelligant judi-

(24) *Gratian in edito Raynaldo Ms. meus Ramaldo.*

(25) *Exstat hæc periocha in cap. Mennam 2, q. 5, assuta fragmento epistolæ S. Gregorii ad Brunichil-*

cio sancti Spiritus eos qui in tribus sacris gradibus, presbyteratu scilicet, diaconatu et subdiaconatu positi, mulierculas non abjecerunt et caste non vixerunt, excludere ab eorundem graduum dignitate. De manifestis loquimur; secretorum autem cognitor et iudex Deus est.

CXIX.

De episcopo Simoniaco et fornicatore.

(Fragm. — Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 978.]

Lancium Micernium episcopum ab episcopo deposui, quia accusatus est et convictus de fornicatione et Simoniaca episcopatus adeptione sacrorumque ordinum venditione.

CXX.

Clero et populo Florentino. — Monachi intra claustra morentur, et a prædicatione abstineant, non ministrent.

(Fragm. — Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 979.]

Juxta Chalcedonensis tenorem optimi concilii, monachis, quamvis religiosis, ad normam sancti Benedicti, intra claustrum morari præcipimus: vicos, castella, civitates peragrare prohibemus, nisi forte quis, de suæ animæ salute sollicitus, ut eorum habitum assumat, eos intra claustrum consulere voluerit.

CXXI.

Mungiso Venetensi episcopo. — Nullis elemosynis redimi posse, quin consanguinei separentur.

(Fragm. — Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 979.]

Hujus viri causam super qua apostolicam sedem consuluisti retractantes, si quo modo misericorditer conjunctam sibi illicite consanguineam retinere posset et orationibus, jejuniis, ac hæreditatis et elemosynarum se largitione redimere, nullam auctoritatem comperimus qua sibi concederemus.

CXXII.

Epistola Alexandri II ad Romaldum (24) Cumanum episcopum.

Super causas Gissandi presbyteri, de morte episcopi sui prædecessoris tui infamati, in medium consuluimus. Itaque circa omnium aslantium fratrum assensu unanimi tuæ dilectioni rescribimus præfatum Gissandum ante te præsentandum, ubi, si certi accusatores defuerint, tunc, dictante justitia, sine omni controversia presbyter quæcunque ob hoc injuste amisit, ac sacerdotium et integra accipiat beneficia. Purgationem (25) tamen ante te, duobus tibi sacerdotibus junctis, ubi accusator cessaverit, eundem ex se præbere tuo committimus arbitrio. Vulgarem denique legem, a nulla canonica sanctione fultam, ferventis scilicet sive frigidæ aquæ ignitque ferri contactum, aut cujuslibet popularis inventionis (quia fabricante hæc sunt omnino facta invidia) nec ipsum exhibere, nec aliquo modo te volumus dem; sed perperam, cum revera sit Alexandri II, nec in edita epistola S. Gregorii legatur, ut notant correctores Romani in idem caput *Mennam*.

postulare, imo apostolica auctoritate prohibemus **A** sed infirmitas est in causa, eum sacrificare jam non interdiximus.

CXXIII.

Alexander II [Heliseo] episcopo Mantuano mandat ut Leonis IX de corpore Simeonis eremitæ (Padilonensis) præceptum unum cum Ferrariensi et Veronensi episcopis exsequatur.

(Anno 1061-73.)

[MABILL. *Acta Bened.* Sæc. VI, part. I, pag. 168.]

A. (ALEXANDER) episcopus, servus servorum Dei, H. (HELISEO) Mantuano pontifici, salutem et apostolicam benedictionem.

Visis litteris quas antecessor noster, beatæ memoriæ papa Leo, conscribere fecerat de corpore Simeonis monachi et eremitæ, ejus sanctitate confisi quidquid ipse laudavit nos laudamus. Ad hoc autem perficiendum Ferrariensem seu Veronensem episcopos associamus. **B**

CXXIV.

Episcopis et regi Dalmatiarum. — De auctoritate Mainardi episcopi et Joannis archiepiscopi.

(Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 977.]

Notificamus omnia capitula quæ per confratres nostros venerabiles, Mainardum scilicet collateralem episcopum nostrum et Joannem archipræsulem nostrum, in Spalæto aliisque civitatibus sunt statuta, eadem in Romana synodo, seriatim ea referente, a beatæ memoriæ prædecessore nostro Nicolao apostolica auctoritate roborata, et sub anathematis interpositione roborata.

CXXV.

Episcopis et regi Dalmatiarum. — De episcopis, presbyteris, diaconis feminam accipientibus et retinentibus.

(Fragm. — Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 977.]

Si quis amodo episcopus, presbyter, diaconus, feminam acceperit, vel acceptam retinuerit, proprio gradu decidat usque ad satisfactionem; nec in choro psallentium maneat, nec aliquam portionem de rebus ecclesiasticis habeat.

CXXVI.

Alexandri II epistola ad Gebonardum Viennensem archiepiscopum. — De presbytero qui caduco morbo laborabat.

(Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 965.]

In tuis litteris continebatur sic: Hic clericus ordinem habet presbyterii; sed quia caduco morbo laborat, et ipsi in præsentiarum hoc agnovimus, non ausi fuimus concedere sibi ut offerret vel missam celebraret. Quia vero languor in culpa non est, super hac re auctoritatis nostræ decreto consulendum deliberavimus. Consulimus itaque ut, si frequenter hoc morbo tangitur, ab oblatione et missarum celebratione modis omnibus prohibeatur. Indecens enim est et periculosum ut in consecratione Eucharistiæ morbo victus epileptico cadat. Si vero Dei misericordia convaluerit, quandoquidem non culpa,

CXXVII.

Berengario Basileensi episcopo. — De pœnitentia ejus qui filiam patris corruperat.

(Fragm. — Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 979.]

Iste pœnitens venit ad nos confessusque est se filiam patris sui corrupisse. Cui quatuordecim annorum pœnitentiam injunximus, ut jejundet quidem tribus quadragesimis. In quadragesima post Pentecosten, duobus diebus in pane et aqua in septimana; et in Adventu, tribus; et in majori quadragesima, tribus; et abstineat se ab ingressu ecclesiæ, et a communionem, duobus annis.

CXXVIII.

Wifredo Constantiæ episcopo. — De misericordia impendenda his qui homicidio supervenientes, ne voluntate, nec actione perpetraverint.

(Fragm. — Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 980.]

Dicebant se latores præsentium homicidio illi, pro quo pœnitentia illis injuncta est, penitus non interfuisse, sed præliantibus solummodo casu supervenisse. Quod si ita est, quandoquidem nec in causa homicidii nec in culpa fuerint, misericordiam super eos moti, exsilium eis apostolica auctoritate remisimus.

CXXIX.

Alexandri II pont. max. litteræ quibus Adalberonem episcopum Herbipolensem hortatur ut ab iniqua veneratione, qua ecclesiam Fuldensem affligebat, in posterum absteat.

(Anno 1061-73.)

[SCHANNAT, *Diæcesis Fuld.*, p. 252.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, ADALBERONI, Wirciburgensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Wideradus charissimus filius noster, abbas Fuldensis, conqueritur quod fraternitas tua injusta exactione monasterium suum turbaverit: videlicet quod per trecentos annos eidem monasterio per multa antecessorum nostrorum privilegia firmatum est, subtrahere coneris, qua in re licet Romana Ecclesiæ, cujus defensione locus ille munitus, non modicam injuriam intuleris, memores tamen tuæ pristinae dilectionis, affectum tibi paterna charitatis spe futuræ emendationis servamus; cum enim tot sanctorum patrum auctoritatem violasse proberis, et nostros apices pro eadem causa destinatos vilipendisse videaris, quod merearis perpende.

Tamen quia nostræ mansuetudinis est diu amicos portare, maluimus sensum tuum ad executionem justitiæ amicabiliter revocare, quam conatus tuos dura invectione redarguere, unde religionem tuam monemus ut præfato Fuldensi monasterio nullam ulterius inquietudinem inferas, neque quod tot sancti patres per auctoritatem a Domino nostro Jesu Christo collatam prohibuerunt, exigere præ-

mas, sicque religio tua a prædicto monasterio inquietudinis manum retrahat, ut beati Petri apostolorum principis, cujus tutelæ ipse locus per omnia subditus, gratiam semper habeas, et apostolicæ sedis dilectionem retineas, et ulterius conquerendi necessitatem congregatio ipsa non habeat, alioquin, licet invitos nos ad ulciscendam injuriam Romanæ Ecclesiæ provocabis.

CXX.

Alexandri II epistola ad Sigfridum archiepiscopum Moguntinum. — Illum reprehendit quod, neglectis adhortationibus suis, monasterio Fuldensi injurias inferre perrexerit.

(Anno 1061-73.)

[SCHANNAT, *Diæces. Fuld.*, 253.]

Si fraternitatis tuæ preces et vota pro honore tuo non solum re, sed, quod difficillimum est, tempore etiam longe præcessimus, æquum fuerat ut et tu, tum ex debito subjectionis, tum exemplo charitatis, admonitionibus nostris debitam reverentiam non negares. Meministi enim quod jam secundo tibi pro Fuldensi monasterio scripsimus, admonentes ut te tuosque ab ejus injuria cohiberes, et nisi privilegia apostolicæ sedis violare desisteres, de periculo vindictæ non dubitares; sed quoniam acceptis litteris nostris, ut querimoniæ abbatis nobis indicant, injurias exaggerasti, et tertio nos per contemptum apostolicæ auctoritatis ad mandata compulisti, non jam aliud tibi mandamus aut scribimus quam quod episcopo Herbipolensi in præsentia legatorum abbatis de simili causa, viva voce constituimus: videlicet præcipientes tibi per obedientiam quam sancto Petro debes et nobis, ut sine omni mora contradictionis, monasterio omnia quæ per te sunt abbata restituas, ecclesias ab officio suspensas absolvas, et quæcunque monasterium tenuit, quando tu episcopus factus es, deinceps cum omni pace tenere permittas, donec, si legatus noster prius apud vos hanc litem non deciderit in eventura synodo, aut per vos aut per idoneos nuntios vestros ad iudicium et determinationem hujus rei in nostra præsentia conveniatis: alioquin, quod non optamus, ab officii tui cautela longe te digressum esse canonica districtio commonebit.

CXXI.

Alexandri II pontificis litteræ quibus Widerado Fuldensi abbati fuisse exponit quæ et quanta pro tuitione jurium ejus Ecclesiæ egerit.

(Anno 1061-73.)

[SCHANNAT, *Diæces. Fuld.*, pag. 253.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilectissimo in Christo filio Fuldensi abbati, salutem et apostolicam benedictionem.

Si te ex corde diligimus, si te singularem sancti Petri filium omni diligentia fovere curamus, et legati tui referre poterunt, et negotia tua ex ipsa sui pertractatione nuntiabunt; verum hæc qualiter in præsentia legatorum apud nos procurata sunt, in subditis cognoscere potes.

Convocato episcopo Herbipolensi, cum singula

[quæ]adversum te et monasterium tuum verbis aut factis commisisse dicitur, graviter ab eo exigeremus, et in his omnibus contemptum apostolicæ sedis, sicut æquum fuerat, principaliter sibi opposites, in nosmetipsos etiam specialiter et gravius eum deliquisse probarem; licet ante quibusdam occasionibus causam declinare et differre quæreret, nostra tamen constantia flexus, hoc modo processit: primo omnium de verbo contumeliæ, et tuæ Simoniacæ ordinationis opprobrio, quod nos quidem vehementer affligit, juramento se purgandum obtulit; itaque accepto libro, atque in hunc modum dictato sacramento, quod nunquam se sciente dixerit te Simoniacæ consecrationem a nobis accepisse, aut, ideo quia ad nos pro consecratione veneras, te excommunicatum esse, gratia Dominicæ resurrectionis, et sancti Petri, complementum perdonavimus; deinde vero de contemptu litterarum nostrarum se confessus reum humiliavit, et culpabilem, et pœnitentiæ subiit correctionem. Postremo de usurpatione juris et bonorem tui monasterii ex nostra jussione ita spondidit, specialiter quidem de ecclesia illa et capellis, unde advocato suo procuracionem, quasi pro obtinendo jure suo, citra nostrum tradiderat interdictum, et præterea de omnibus quæ monasterium, cum ipse episcopus factus est, tenuit, ut amplius se inde non intromittat, neque per se aut per suos aliquod impedimentum monasterio ad hæc obtinenda faciat, donec, si legatus noster prius apud vos hanc item non deciderit in ventura synodo, aut per se aut per idoneos nuntios suos ad iudicium et terminationem hujus rei in nostram præsentiam veniat, in quo si denuo mutatus fuerit, quod non optamus, officii sui periculo subiacebit.

CXXXII.

Quot missas in die sacerdote celebrare liceat.

(Fragm. — Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil. XIX*, 979]

Sufficit sacerdoti missam unam in die celebrare, quia Christus semel passus est et totum mundum redemit. Non modica res est unam missam facere, et valde felix est qui unam digne celebrare potest. Quidam tamen pro defunctis unam faciunt et alteram de die, si necesse sit. Nam quicumque pro pecuniis aut adulationibus sæcularium una die præsumunt plures facere missas, non existimo evade-
re condemnationem.

CXXXIII.

Consecratur qui electus est ab Ecclesia, et est altero dignior, licet filius sacerdotis.

(Fragm. — Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil. XIX*, 980.]

Apostolica auctoritate præcipimus vobis ut, si eum qui ab Ecclesia electus est altero digniorem esse canoniceque ejus electionem probaveritis, fulti nostra auctoritate consecratis. Nam pro eo quod filius sacerdotis dicitur, si cæteræ virtutes in eum conveniant, non rejicimus, sed suffragantibus meritis conivendo, eum recipimus.

CXXXIV.

Fratrem aut sororem uoris æquivoce tantum dici cognatos.

(Fragm. — Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX.]

Quod autem frater sororve uxoris tuæ cognati tui dicuntur, æquivocationis jure fit et necessitate vulgaris appellationis, potiusquam ulla causa cognationis. Uxor enim fratris fratrisa potius quam cognata vocatur. Mariti frater levir dicitur. Duorum autem uxores vocantur janitricæ, quasi eandem januam tenentes, vel per eandem januam intrantes. Viri soror glos appellatur. Sororis autem vir non habet nomen speciale, non uxoris frater.

CXXXV.

Responsio ad episcopi cujusdam inquisita.

(Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 981.]

Fraternitatis tuæ studiosæ sagacitati, frater amande, quia debeo, refero grates; quoniam quæstisti quæ debuisti, jucundum me reddidisti. Unde placide ad inquisita respondeo. Sedem apostolicam consulere decrevisti si mulier, copula nuptiali extraneo viro juncta, cognationi ejus pertineat, si eo defuncto cognationi maneat eadem, vel si ab alio viro cognationis vocabula [vincula?] dissolvantur, vel si susceptæ soboles possint legitime ad prioris viri cognationem [cognationis] transire copulam. Est enim verbum Domini validum et forte, est durabile, est præservabile et immutabile, non momentaneum, non transitorium; ait autem per se ipsa Veritas, quæ Deus est, et Verbum Dei: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Marc. XIII, 31). Antequam Deus in carne inter homines appareret, eo inspirante, dixit ei Adam: *Quamobrem relinquet homo patrem suum, et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt, duo in carne una* (Gen. II, 24); cui non contradixit Dominus.

Deinde, cum Veritas oriretur de terra, in terra et visibilis in humanitate apparuit, interrogatum est si licitum esset homini uxorem relinquere. Quod perhibens vetuit fieri, præsertim si fornicatio sola excluderet copulam maritalem: unde protulit statim in medium eandem ipsam sententiam quam ante sæcula manens cum Patre Verbum inspiraverat in Adam, ipse confirmans quod ipse primus protulit homo: *Quamobrem relinquet homo patrem suum, et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.*

Si una caro fiunt, quomodo potest aliquis eorum propinquus uni pertinere, nisi pertineat alteri? quod minime fieri posse credendum est; nam uno defuncto, in superstite affinitas non deletur, nec alia copula conjugalis affinitatem prioris copulæ solvere valet. Sed neque alius conjunctionis soboles placet ad ipsius affinitatis, prioris siquidem, transire consortium, pro eo quod verbum Domini validum est, et forte et, ut iniquiens dixit propheta: *Verbum Domini stabit in æternum* (Isa. XL, 8); et alius pro-

pheta: *Quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit et creata sunt: statuit ea in æternum et in sæculum sæculi; præceptum posuit, et non præteribit* (Psal. CXLVIII, 5). Nam per verbum suum atque præceptum efficere duo carnem unam, id est masculum et feminam, qui innumeram multitudinem sexus utriusque non destitit secum facere unum, sicut per se Veritas dixit: *Non rogo pro his tantum, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut unus sint sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint* (Joan. XVII, 20). Si quis sacrilege et temerario ausu in defuncto quærit propinquitatem vel sub altero affinitatis vocabula dissipare, et susceptas soboles alterius copulæ credens legitime sociari propinquitati prioris, hic negat Dei verbum validum esse vel fore.

B Et quia tam facile et tam velociter quærit dissolvere, hic non credit verbum Domini manere in æternum. Confice.... ex quatuor locis a se distantibus magna intercapedine, et confecta et conglutinata finge cujuscunque figuræ vel immensitatis volueris corpus. Nunquid erit humanum ingenium quod ipsas quatuor partes ab invicem valeat segregare, ut unaqueque possit agnosci, sicut a quatuor avis duo conficiuntur in unum, et de duobus fit concretio una? An similitudinem de quatuor elementis, unde homo concretus est, potes colligere, si eorum unaquæque species, quoniam in multas divisiones partita est, discretas inter se conferas partes aliquas? Fit idem in metallis, hoc etiam in liquoribus; probat etiam in coloribus pictor qui sequitur arte naturam, fuscis admiscendo colores ex invisibilis corpora fingens. Sed ne alia Domini constitutio vel jussio cassaretur, et ne tellus a proprio vacaret ornatu, Spiritu sancto restante, posuit terminum constitutio *Sancta sanctorum*. Ait autem præceptio sancta divina: *Crescite, et multiplicamini, et replete terram* (Gen. I, 1). Posuit enim Dominus terminos causis, et tibus sæculi finem statuit, compagibus membrorum hominum posuit numerum. Lex Ecclesiæ regulaque sanctorum cognationi mortalium, agnatis atque affinibus terminum reciprocationis instituit; quod valde metuendum exterminari sancimus. Quisquis exterminari non metuit, catholicus non esse convincitur.

CXXXVI.

Nisi canonice judicatum episcopum qui comprehenderit laicum excommunicetur

(Fragm. — Anno 1061-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 982.]

Si quis deinceps priorum, aut cujuscunque dignitatis vel cujuscunque ordinis laicorum episcopum comprehenderit, percusserit, aut aliqua vi a propria sede expulerit, nisi forte judicatum canonice, auctores et cooperatores tanti sceleris anathematizentur, et bonæ eorum Ecclesiæ ipsius juris perpetuo tradantur. Si vero in presbyterum, vel in quemcunque inferiorum graduum clericum hæc eadem presumpserit, canonice pœnitentiæ atque depositioni subiacet. Si contumax fuerit, excommunicetur.

CXXXVII.

Alexandri II epistola ad Adelardum Suessionensem episcopum.

(Fragm. — Anno 1064-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX. 989.]

Quod xxx annorum longitudinem homicidii in terra Dei facti pœnitentiam extendistis, constitutioni huic auctoritatem non damus, quia in sacris hoc canonibus non invenimus. Tamen, quoniam a prudentibus et religionis viris treva Dei pro conservanda in populo pace est constituta, omnino non reprobamus.

CXXXVIII.

Bulla Alexandri II de canonizatione S. Theobaldi.

(Anno 1066-73.)

[MABILL. *Acta SS. Bened.* VI, II, 182.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, omnibus fidem Christi colentibus gratiam et apostolicam benedictionem.

Multa præclara et admiratione digna de quodam eremita religioso viro, Theobaldo nomine, celebris fama divulgata; quam sancte et religiose vixerit, et exutus omnibus Dominica præcepta secutus sit, cum in præsentiarum fuisset, manifeste patet. Miraculorum vero indicia indubitata fide ejus merita commendant, multis religiosis viris super his cognita et vera referentibus. Quapropter, vitæ ejus conversatione cognita et miraculorum indicia probatis per non fallacia testimonia, suggerentibus nobis de eo Mainardo et Damiano episcopis et Vincentiæ populo, illum celebri memoria dignum Romana decrevit Ecclesia. Et, quia procul dubio cum electis coronatur in cœlis, ut ejus memoria, sicuti aliorum sanctorum, præcipimus solemniter celebretur in terris.

CXXXIX.

Alexandri II epistola ad Wilielmum regem Anglorum, pro exactione denarii sancti Petri.

(Fragmentum. — Anno 1066-73.)

[MANSI, *Conc.* XIX, 949.]

ALEXANDER WILIELMO regi Anglorum.

Novit prudentia tua Anglorum regnum, ex quo nomen Christi ibi clarificatum est, sub apostolorum Principis manu et tutela exstitisse, donec quidam, membra mali capitis effecti, zelantes superbiam patris sui Satanæ, factum Dei abjecerunt et Anglorum populum a via veritatis averterunt. *Et paulo post*: Nam, ut bene nosti, donec Angli fideles erant, piæ devotionis respectu ad cognitionem religionis annuam pensionem apostolicæ sedi exhibebant, ex qua pars Romano pontifici, pars ecclesiæ Sanctæ Mariæ, quæ vocatur Schola Anglorum, in usum fratrum deferebatur.

CXL.

Alexandri II epistola ad Udonem Trevirensensem, et Theodoricum Virdunensem episcopos. — Ut qui in morbo monachum se futurum promiserat, et bene-

fici abdicaverat, si deinde convalescens monachus fieri nolit, beneficia illi restituantur.

(Anno 1066-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 960.]

ALEXANDER episcopus servus servorum Dei, UDONI Trevirensi, et THEODORICO Virdunensi episcopis, salutem perpetuam.

Præsentium lator Cosaldus presbyter ad limina apostolorum veniens querelam apostolicæ sedi deposuit, beneficium et altaria quæ per canonicam Virdunensis Ecclesiæ obtinere solebat, a quodam diacono, Richerio nomine, sibi ablata esse. Dixit enim quod quondam in infirmitate, fervore passionis oppressus, monachum se facere promiserit, non tamen ut monasterio vel abbati se tradiderit vel promissionem scripserit, sed confitetur quod beneficium in manu advocati ecclesiæ refutaverit. At postquam convaluit, monachum [se] facere mox negavit. Dixit etiam quod, cum infirmus jaceret, prædictus Richerius beneficium suum ab episcopo Virdunensi acquirere potuisset, quia dixit eum monachum jam factum esse. Causa differtur in Trevirensensem synodum, in qua præfatus Richerius diaconus mala fide acquisisse ac male intrasse convictus est. Quapropter quia beati Benedicti, canonice et præcipue Patris et prædecessoris nostri sancti Gregorii papæ, constitutio interdicat ante unius anni probationem effici monachum, si ita est ut dixit, judicamus et auctoritate apostolica præcipimus ut diligentia vestra atque clementia harum portitor, Cosaldus presbyter videlicet, beneficia et altaria recipiat, habeat et quiete retineat.

CXLI.

Epistola Alexandri PP. II ad Udonem archiepiscopum Trevirensensem. — De pœnitentia sacerdotis incestuosi perpetua.

(Anno 1066-73.)

[HONTHEIM, *Hist. Trev. diplom.*, I, 416.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, UDONI charissimo fratri, Trevirorum archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Litteris tuis, dilectissime frater, susceptis, quemdam sacerdotem matris et filiæ commistione pollutum didicimus, eundemque officio prohibito susceptoque pœnitendi iudicio, missarum officia usurpasse cognovimus; item depositum, psalmodiis quotidianis addictum, carnibus vetitis jejunio maceratum intelleximus: propterea, quod a te caute provium sapienterque dispositum est, ex toto commutare indignum; sed ut in hac pœnitentia eum omnibus diebus vitæ suæ facias permanere, nobis scias per omnia complacere. Verumtamen, quia per baculum principis apostolorum Petri, quem per manus sancti Eucharri discipuli Domini suscepisti, præ omnibus Galliæ et Germaniæ suffultus, viciniori nimirum Romanæ sedis affinitate in Domino gloriaris, ne nostri, quod absit! temporibus, tantæ dignitatis privilegio aliquatenus destituaris, volumus ut in hujus clerici pœnitentia et in omnibus a te dandis vel adimendis pœnitentiæ vinculis, liberiori

quoque præ cæteris Galliæ et Germaniæ pia moderatione episcopis propriæ discretionis arbitrio fungaris; quatenus et afflictioribus et spiritu contritioribus frenum disciplinæ pia moderatione remittere sufficias, superbis vero jugumque disciplinæ Domini detrectantibus eadem ligamina justa severitate constringere prævaleas.

Vale.

Data Romæ, etc.

CXLII.

Alexandri II epistola ad Lanfrancum Cantuariensem archiepiscopum. — Prædecessorum suorum decreta confirmat, ut monachis ecclesias cathedrales obtinere liceat.

(Anno 1071-73.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 969.]

ALEXANDER episcopus servus servorum Dei, reverendissimo fratri in Christo LANFRANCO venerabilii Cantuariensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

(*Edil. inter epist. Lanfranci*) Accepimus a quibusdam venientibus de partibus vestris ad limina sanctorum apostolorum Petri et Pauli quod quidam clerici, associati sibi terrenæ potestatis, laicorum videlicet, auxilio, diabolico Spiritu repleti, moliantur de ecclesia Sancti Salvatoris in Dorobernia, quæ est metropolis totius Britannia, monachos expellere et clericos inibi constituere. Cui nefario operi molitionis suæ hoc adjungere conantur ut in omni sede episcopali ordo monachorum extirpetur, quasi in eis non vigeat auctoritas religionis.

Qua de re, zelo Dei compulsi, scrutinium de privilegiis Ecclesiarum fieri præcepimus, et venit ad manus statutum prædecessoris nostri beatæ memoriæ Gregorii Majoris, de Ecclesiis Angliæ, quomodo scilicet præcepit Augustino, gentis vestræ apostolo, ut ejusdem ordinis viros, cujus et ipse noscitur esse, poneret in præfata sede metropolitana. Cujus præceptiones inter alia hæc subnexa sunt: Quia, inquit, tua fraternitas monasterii regulis erudita, in Ecclesia Anglorum, quæ nuper, auctore Deo, ad fidem perducta est, hanc debet conversationem instituere quæ in initio nascentis Ecclesiæ fuit Patribus nostris in quibus nullus eorum ex iis quæ possidebant aliquid suum esse dicebat, sed erant illi omnia communia: » Quam communionis regulam ordini monachorum permaxime congruere, nemo qui dubitat. Hinc habetur epistola Bonifacii, qui quartus a beato Gregorio Ecclesiæ Romanæ, cui auctore Deo præsidemus, præfuit, quam Atelberto regi Anglorum et Laurentio prædecessori vestro misit; in qua præmissis hujusmodi censura anathematis usus est: « Glorioso, inquit, filii, quod ab apostolica sede per coepiscopum nostrum Mellitum postulasti, libenti animo concedimus, id est, ut vestra benignitas in monasterio Dorobornensi civitate constituto, quod sanctus doctor noster [f., vester] Augustinus beatæ memoriæ, Gregorii discipulus Sancti Salvatoris nomini consecravit, cui ad præsens præesse dignoscitur dilectissimi

frater noster Laurentius, licenter per omnia monachorum regulariter viventium habitationem statuat; apostolica auctoritate decernentes ut ipsi vestræ salutis prædicatores monachi monachorum gregem associant, et eorum vitam sanctitatum moribus exornent. Quæ nostra decreta si quis successorum nostrorum, regum sive episcoporum, clericorum sive laicorum irrita facere tentaverit, a principe apostolorum Petro et a cunctis successoribus suis, anathematis vinculo subjaceat, quoadusque, quod temerario ausu peregit, Deo placita satisfactione pœniteat, et hujus inquietudinis vestræ emendationem promittat. » Unde, quia ratione dictante quieti Ecclesiarum utile esse perspeximus, præsens decretum prænominatorum Patrum confirmamus, et vice apostolorum sub eodem anathemate eos constringimus quicumque huic obviare contenderint.

CXLIII.

Alexandri II epistola ad Lanfrancum Cantuariensem archiepiscopum. — Monet ut monasterii Wintoniæ statum tueatur.

(Anno 1071-73.)

[MABILL. *Annal. Bened.* V, 36.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, in Christo fratri LANFRANCO Cantuariorum archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Pervenit ad aures nostras quod monasterium Wintoniæ multas persecutiones et indignas oppressiones ab his sustineat quorum immoderata pravitas ordinem et officium monachorum inde ejicere ac prorsus expellere certat. Verum, quia nobis non leve videtur tam antiquas constitutiones, et, ut dicitur, a beato Augustino prædicatore ejus terræ profectas et ductas, subita et inconsulta permutatione diruere, nec eas catholicæ fidei eruditionibus obviare videmus, fraternitatem tuam rogando moneamus ut his qui talia conantur prudenti defensione resistat, et præfatum monasterium a statu et ordine monasticæ congregationis labefactari aut destitui, quoad potest, nullatenus patiatur neque permittat. Præterea de liberatione capti episcopi, quod experientiæ tuæ commisimus, valde miramur si hoc tua prætermiserit negligentia, an regis ponam adjiciens contempserit inobedientia. Per præsentium etiam latorem dilectionem tuam interpellare curavimus, ut quæ apud te impetrare desiderat, dummodo concedenda sint, tua sibi benignitas præ nostra charitate concedat.

CXLIV.

Alexandri II epistolæ ad congregationem monasterii Wintoniæ.

Anno 1071-73.)

[MABILL., *Annal., Bened.*, V, 36.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, congregationi monasterii Wintoniæ, salutem et apostolicam benedictionem.

Legati nostri, qui ad partes vestras missi concilium ibi celebraverunt, sicut a plerisque majoribus

et antiquioribus gentis vestræ se didicisse confessi sunt, ecclesiam vestram a vetusta constitutione in ordine et officio atque cultu monachorum exstitisse nobis indicaverunt. Sunt etiam nonnulli qui asserunt, fere omnes majores ecclesias ejus terræ consuetudinem monastici ordinis ex eo cepisse et tenuisse, quod S. Augustinus, legatus beatissimi papæ Gregorii et ejus terræ prædicator, quos percepta fide ad obsequium divini ministerii et ecclesiasticos ordines perducere potuit in hac forma religionis et cultu præcipue constituit et ordinavit. Quibus quoniam longe nos impares esse cognoscimur, statuta mutare vel infringere indignum esse ducimus, præsertim cum ea catholicæ fidei eruditionibus obesse non invenimus. Unde per præsentia scripta statuimus et confirmamus ut ecclesia vestra in eo statu monastici ordinis, quo hactenus mansit, deinceps sine omni læsione et perturbatione consistat. Vos autem ut charissimos filios admonemus, quatenus propositum vestræ professionis ea sinceritate et studio de die in diem, adjuvante Domino, in melius proficiendo peragatis ut ex interiori conscientia vestra servitus et devotio divino conspectui placeat et exterioris forma conversationis nulli reprehendendi vos occasionem tribuat, sed omnibus exemplum sanctitatis, et erga diligentiam vestræ religionis amorem et desiderium confirmandæ dilectionis præbeat. Cæterum si quis audaci temeritate, vel pravo studio, hunc statum et ordinem ecclesiæ vestræ mutare vel confundere attentaverit, procul dubio sciat se iracundiam apostolicæ sedis incurere, et, nisi cesset, anathematis in se judicium provocare.

CXLV.

Alexandri II privilegium pro ecclesia ab Altmanno, Pataviensi episcopo, ad regularem canonicorum vitam ædificata.

(Anno 1073.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 976, ex Metropoli Salisburg., tom. II.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilecto fratri in Christo ALTMANNO Patav. episcopo, et per eum ecclesiæ quam in territorio ejusdem civitatis in portu Oeni fluminis construxit, et in honore sanctæ Trinitatis, et passionis Domini nostri Jesu Christi, et sanctorum Andreæ apostoli, Pantaleonis martyris, et sancti Nicolai confessoris consecravit, in perpetuum.

Convenit apostolico moderamini religiosi desiderii et petitionibus ea benignitate et pietatis studio descendere effectumque præbere ut, dum spiritalis auctoritas officii sui debitum peragit, dum pia fidelium statuta roborando venerabilibus locis præsidium defensionis impendit, hinc affectus supernæ retributionis lucretur initium quod in parando beneficio non minor fuit charitas quam potestas. Hoc enim et bonorum studiis, spe proficiendi, augmentum tribuit et opus proprium, fructu profectio- nis, Deo acceptabile reddit. Itaque, dilecte frater,

PATROL. CXLVI.

A charissima Sancti Petri filia, imperatrice Agnete semper Augusta, indicante nobis te, in suburbio civitatis tuæ, juxta portum prædicti fluminis Oeni, ad communem et regularem canonicorum vitam, ecclesiam construxisse, et, ut eam, juxta propositum tuæ devotionis et constitutionis, apostolicis privilegiis firmaremus, tum ipsa partes tuas referente, tum ipso pro te sanctissimo desiderio postulante, tanto promptius utriusque voluntati annuendum esse judicavimus quanto et tua vota justa esse certius intelligimus, et illius desideria divino accensa Spiritu ubique prosperari cupimus. Concedentes igitur tibi et præfatæ ecclesiæ hujus nostri apostolici decreti privilegium, sancimus et apostolica auctoritate statuimus ut clerici qui vel nunc in eadem ecclesia sunt ordinati sub communi semper vita et claustrali conversatione consistant. Ad quorum communum usum confirmamus et incommutabiliter tenenda decernimus determinate quidem et ea quæ prænomina imperatrix Augusta pro remedio animæ suæ donavit.

(Enumerat possessiones, tum ab imperatrice, tum ab episcopo huic ecclesiæ donatas.)

Hæc, inquam, omnia et quæcunque etiam innominata bona eidem ecclesiæ vel nunc juste collata sunt, vel in posterum Deo disponente conferenda, eo tenore et auctoritate ad communem usum fratrum ibidem Deo famulantium decernimus et corroboramus, ut communem et regularem vitam ducentes, nihil de bonis ecclesiæ præposito et singulari usui vindicent. Ut hæc igitur nostra decreta, adjuvante Domino, undique firma illibataque permaneant, apostolica auctoritate constituimus ut nullus rex, imperator, dux, comes, episcopus, vel archiepiscopus, seu aliqua persona sæcularis aut ecclesiastica, præfatam ecclesiam ab eo statu et ordine, quem superius confirmavimus, divellere aut aliqua perturbatione impedire præsumat, vel quidquam de rebus et bonis ecclesiæ invadere aut diminueri, vel ab usu fructuum subtrahere audeat. Si quis autem contra hujus nostræ sanctionis decreta temerario ausu venire tentaverit, usque ad dignam satisfactionem anathematis laqueo se irretitum noverit. Qui vero hæc eadem fideli devotione observare curaverit, divinæ remunerationis gratiam et apostolicæ benedictionis hic et in futuro consequatur abundantiam.

Datum Romæ, v Non. Martii, per manus Petri, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyt. cardinalis ac bibliothecarii, anno XII pontificatus domini Alexandri II papæ, indictione XI.

CXLVI.

Alexandri papæ II privilegium pro ecclesia Sanctæ Mariæ Magdalensæ Vexantionensi.

(Anno 1073.)

[*Mémoires et documents inédits de la Franche Comté*, II, 316.]

ALEXANDER, etc....

Notum esse volumus omnibus qui in Christo sunt,

nos ecclesiã Sanctæ Mariæ Magdalenæ, sitam Biontii ultra flumen Dubium, juxta pontem ejusdem fluvii constitutum, ab Hugone bonæ memoriæ, ejusdem loci archiepiscopo. . . . . Datum Laterani, xv Kal. Maii, anno xii pontificatus Alexandri secundi papæ, indictione xi.

DUBIA.

CXLVII.

Alexandri II epistola ad Liemarum Hamburgensem archiepiscopum. — Illi pallium mittit et privilegia Ecclesiæ ejus confirmat.

(Anno 1073.)

[LAPPENBERG, *Hamburg. Urkund.* I, 99.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo LIEMARO, sanctæ Hamburgensis Ecclesiæ archiepiscopo suisque successoribus, pacem et salutem in perpetuum.

Convenit apostolico moderamini pia religione polentibus benevola compassione succurrere et poscentium animis alacri devotione impertiri. Ex hoc enim lucri potissimum præmium apud conditorem omnium Dominum procul dubio promeremur, dum venerabilia loca opportune ad meliorem fuerint statum sine dubio perducta. Igitur, quia postulastis a nobis quatenus pallium tibi transmitteremus et archiepiscopatum Hammaburgensis Ecclesiæ totum in integrum tibi confirmarem, sicut a prædecessore nostro, domino Nicolao, hujus apostolicæ sedis, et cæteris successoribus suis decretum est, inclinati petitionibus domni H. Francorum et Romanorum regis, apostolica auctoritate concedimus. . . . decernimus, et in omnia prædicta regna te, vice nostra, legatum constituimus. Deinceps. . . esse et vocari. Legationem quoque et archiepiscopalem potestatem in omnia regna septentrionalia, Danorum scilicet, Suedorum, Norvenorum, Islandicorum et omnium insularum iis regnis adjacentium tibi et omnibus successoribus tuis perpetuo tenenda concedimus. Omnem quoque adversantem vel contradicentem, atque piis nostris studiis quolibet modo insidiantem, anathematis mucrone percutimus, perpetuæque ultionis reum diabolica sorte damnamus; ut culmen apostolicum more prædecessorum nostrorum, causaque Dei pro affectu zelantes ab adversis hinc inde partibus muniamus. Auctoritate. . . mereatur.

Data iv Nonas Februarii, indictione v, per manum Hildebrandi, cancellarii S. Petri atque abbatis sancti Pauli.

CXLVIII.

Alexandri papæ II, privilegium pro monasterio S. Salvatoris et S. Juliæ Brixienensis.

(Anno 1063, Aprilis 19.)

[MARGARINI *Bullarium Casinense*, tom. II, pag. 98, ex archivio monast. S. Juliæ Brixienensis.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, charissimæ in Christo filiæ ALDÆ, abbatisse monasterii Domini Salvatoris, et sanctæ Juliæ virginis et martyris, quod Novum dicitur, et in civitate Brixia situm

est, ejusque sororibus, tam præsentibus quam futuris in perpetuum.

Convenit apostolico moderamini pia religione polentibus, benevola compassione succurrere, et poscentium animis alacri devotione impertiri assensum. Poposcit quidem a nobis veneratio tua, religiosa Alda abbatissa, quatenus monasterium Domini Salvatoris, et sanctæ Juliæ virginis et martyris, cæteraque monasteria, cum universis basilicis ad se pertinentibus, quod a piissimæ Ansæ reginæ jure constructum esse noscitur, nostræ auctoritatis privilegiis et secuti ab antecessoribus nostris, decoretur. Quapropter, piis desideriis vestris annuentes, hac nostra auctoritate id, quod recte exposcitur, effectui mancipamus. Per præsentis igitur scripti paginam constituimus, ut idem monasterium sub apostolicæ sedis protectione, et regia defensione submissum, nullius unquam alterius jurisdictionibus submittatur, adeo ut quisquam sacerdotum, nisi ab ipsius loci abbatissa fuerit invitatus, nec missarum ibi solemnium celebrare præsumat. Possessiones autem ipsius loci, quæ ab aliis fidelibus legaliter concessæ sunt, tibi, tuisque sororibus, et his quæ post vos in eadem religione susceperint, confirmamus: scilicet curtes, villas, castella, cum omnibus basilicis, in terris jam dicto monasterio pertinentibus constructis, et omnia eidem monasterio pertinentia. Quæcunque præterea in futurum, largiente Deo, juste atque canonicè poteritis adipisci, firma tibi tuisque successatricibus, et eidem monasterio, illibata que permaneant. Decernimus ergo ut nullus episcopus, dux, marchio, comes, vicecomes, vel aliqua magna, parvaque persona, idem monasterium temere audeat perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuire, vel temerariis vexationibus fatigare; aut ullum districtum in aliquibus locis ipsius monasterii judicare: seu aliquod placitum, absque licentia abbatissæ habere præsumat; aut aliquas res ejusdem monasterii quovis modo alienare, vel ibi molestiam inferre; aut fodrum, vel mansionaticum, seu ripaticum, aut paratas, sive aliquas audeat functiones exigere; sed omnia integra conserventur earum, pro quarum sustentatione et gubernatione concessa sunt, usibus omnibus profutura. Decimas præterea, et primitias laborum vestrorum, et districtum servorum, et laboratorum ad vestrum cænobium pertinentium, confirmamus. Sane abbatissa ipsius loci licentiam habeat ad honorem Dei ecclesiæ construendi, mercatum, et castella in terris ad præfatum monasterium pertinentibus, ubicunque voluerit, pro utilitate monasterii construendi. Obeunte te, vel aliqua ipsius monasterii abbatissa, nulla ibi qualibet subreptionis astutia præponatur, nisi quam sorores communi consensu, vel sororum pars con-

silii sanioris, secundum Dei timorem et beati Benedicti regulam elegerint. Chrisma quoque, oleum sanctum consecrationis altarium atque basilicarum ordinationis abbatissæ, vel monachorum sive clericorum, qui ad sacros fuerint ordines promovendi, seu quidquid ad sacrum mysterium pertinet, a quibuscunque catholicis præsulibus malueris postulare gratis concedimus, et absque reprehensione tribuenda, sicut Anselperga prima abbatissa ejusdem monasterii a Paulo heatæ memoriæ apostolicæ sedis pontifice, pro fragilitate feminei exus, obtinuit. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularive persona, temerario ausu, quod non optamus, contra nostrum privilegium temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, si non satisfactione congrua emendaverit, potestatis, honorisque sui dignitate careat, reamque se divino iudicio existere de commissâ iniquitate cognoscat, atque a sacratissimo Dei et Domini redemptoris nostri Jesu Christi corpore et sanguine aliena fiat, ac in extremo examine districtæ ultioni subiaceat. Cunctis autem eidem loco jura sua servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Scriptum per manum Antonii regionarii notarii. et scrinarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ, indictione prima.

Datum XIII Kal. Maii, per manum Joannis episcopi sanctæ Albanensis Ecclesiæ et bibliothecarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ, anno Domini nostri Jesu Christi 1073, anno vero pontificatus domni PP. Alexandri C Junioris III, indictione prima.

CXLIX.

Alexandri II bulla confirmatoria omnium privilegiorum et jurium monasterii sacrarum virginum Ticinensium, quod appellatur Senatoris.

(Anno 1061.)

[MURATOF I, *Antiq. Ital.*, V, 993.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, ALEXANDER universalis papa. Quoniam universæ Ecclesiæ toto orbe diffusæ studium, curam ac regimen divina dispositione nobis habendum, etsi indigno, commissum videtur, pro quiete et pace Ecclesiarum in Dei peragendis laudibus, et nostrum officium, peragendo congauderemus, earumque calamitates et lapsus D omni conanime suppositis humeris sublevaremus, solerti studio regere. gubernare, tueri atque defendere eas, competenti labore incessanter nostra paternæ satagere debet cura, quatenus, Dei opitulante clementia, aluporum faucibus, quanto plus aliquam nostrarum ovium rapere indagent, tanto magis solerti custodia eas protegamus, ut ad caulas veri Pastoris illæsas perducere possimus. Ea propter precibus Lucie venerabilis abbatissæ, Romanæ sedis filie, cæterarumque sororum ejus monasterii Senatoris, in honore beatissimæ Dei genetricis Mariæ constructi, aures nostras accommodare non distuli-

mus. Utsenator constituit, multorumque nostrorum prædecessorum et regnum auctoritate firmatum est, nulla abbatissa illic ordinetur, nisi quam secundum regulam beati Benedicti universa ex eadem congregatione congregatio elegerit. Et res, quas senator pro mercede animæ suæ ad alendum sanctimonialis, vel quidquid ibi monachæ ordinatæ acquisiverint, vel Dei misericordia acquirere potuerunt, ut multorum regum præceptis statutum est, nostra tuitione, protectione atque cura, omni molestia, apostolicæ sedis auctoritate, immunes conservare disposuimus, ut nec Ticinensis præsens episcopus, aut qui inantea ejus vice ordinatus fuerit, aliquam molestiam inferat, nec ullum dominium, nec aliquam subjectiorem inde habeat, nec etiam celebrandi aliqua officia intra teneatur monasterium, nisi causa concilii vel consecrationis, cum invitatus fuerit. Et si Ticinensis præsens episcopus, aut aliquis ex successoribus suis causa suæ auctoritatis vel potentie, aliter disponere vel ordinare voluerit, statim monasterium per debitam obedientiam nostræ ditioni dimittat, quia nec nos, nec aliquis aliter quam senator bonæ memoriæ, cum Deo constituere valemus. Et res suas in Dertonensi episcopatu positas, ad utilitatem sororum, videlicet Viqueria cum capella Sancti Hilarii, cassellas et Fauratundum cum capellis Sanctæ Margaritæ, cum integritate sui honoris sine omni molestia teneant. In Parmensi territorio Rivum Nigrum et Costicellam. In Veronensi episcopatu curtem Codena et Ambariana, et terram, quæ Carcer appellatur; et terram, quæ ad Arca-rupta dicitur; et terram quæ est ad Pontem juxta portam civitatis. In Brixiano episcopatu fictum olei, et terram, quæ Acarferria dicitur. In Laudensi episcopatu villam Pulpignianam cum capella Sancti Michaelis, et Crispianam cum Sancti Andreae, et terram, quæ ad Beccanellum et Bagnolum habetur. In Placentino episcopatu Sarmitum eum capella sanctæ Mariæ et terras, quæ esse ad Cantuariam dicuntur; et mansos tres ad Sanctum Georgium. In Cumanis episcopatu terram etiam cum portu et curtem quæ est supra lacum Cumanum, cum omni sua integritate, villam Nesi, in valle Volterinæ, cum ecclesia sanctæ Agathæ de Vedeo, cum piscaria, et cum monte de Veterano, et aliis ecclesiis, scilicet Sancta Maria de Massemanego, et Sanctus Julianus, qui est in monte de Massemanego, et Sanctus Quiricus, qui est juxta illum montem, et confinis istarum ecclesiarum est a mane curtis de Rubino in monte et in plano est episcopus de Laude, et a sero de Coregho, et istæ terræ istarum ecclesiarum tenentur ab omnibus partibus usque in culmis, et a nullo hora tenent per totum usque in lacum, coræret de monte Veterano a monte Vallis grandis, quæ dicitur Vallis Major, et aqua, quæ dicitur Bidus, a sero per totum Vallis Malla a fundo Aquægrandæ usque ad culmen, et usque in cinam cuminis. In Mediolanensi archiepiscopatu Purlicia cum capellis octo, et Alpes in Camussia, et lacum Lugnascum cum piscaria et nave

quocunque velit ire, et flumen Cusin cum piscaria. **A** In Taurinensi territorio terram de Vanglo, et quæ in Sanctadona habentur. In monarchia adhuc regia viginti quinque mansos cum capella Sancti Joannis. in Ticinensi suburbio æcclesiam Sancti Georgii et Sancti Patricii, in Roncalia tres Massaritias ex parte Regia. In Pado piscaria, quæ dicitur Collateralii. Vel quidquid habere videntur tam intra civitatem Papiæ, quamque et foris, vel ubicunque per loca infra Italicum regnum habent, vel Deo annuente, juste acquirere potuerint, omni remota molestia, cum integritate sui honoris teneant atque possideant, nec ulla magna vel parva persona eas molestare præsumat. Si quis hujus nostræ institutionis paginam aliquo ingenio violare præsumperit, ex parte Dei omnipotentis et beatæ Virginis Mariæ, et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, et omnium sanctorum nec non et apostolicæ sedis et nostræ, sciat se anathematis vinculo alligatum esse, atque cum Juda proditore et cum omnibus reprobis, nisi resipuerit, in futuro iudicio ante tribunal Domini maledictionis sententiam percipiat, et pœnæ nomine centum libras auri componat, medietatem papæ apostolicæ sedis, et medietatem monachabus, quæ inibi ordinatæ fuerint. Hoc vero ut habeatur firmitus, nos propria manu subter firmavimus, ac nostri sigilli notatione insigniri fecimus.

Ego Alexander, humilis apostolicæ sedis episcopus, hoc privilegium beatæ Mariæ et beati Aureliani manu propria confirmavi.

Scriptum per manus Joannis scriptoris diætæ Romanæ Ecclesiæ.

Confirmatum per manus Gregorii episcopi et cardinalis sanctæ apostolicæ sedis.

Ego Joannes, quamvis indignus episcopus et cardinalis, subscripsi.

Ego Stephanus, diaconus et cardinalis, subscripsi.

Ego Benedictus, diaconus et capellanus, subscripsi.

Ego Petrus, subdiaconus Romanæ Ecclesiæ, subscripsi.

Datum Laterani, vi Kalendas Maii, anno pontificatus antedicti Alexandri papæ XII, anno Dominicæ Incarnationis 1061, indictione XIII.

CL.

Alexandri II privilegium pro ecclesia S. Salvatoris Wissegradensi, a Wratislao duce condita.

(Anno 1063.)

[MANSI, *Concil.* XIX, 999.]

ALEXANDER, servus servorum Dei, urbis Romæ episcopis et papis suis successoribus, nec non catholicis episcopis, sanctæque Romanæ Ecclesiæ subjectis cunctis, utriusque vitæ prosperitatem et apostolicam benedictionem a summo Deo cum omnibus sanctis.

Ea quæ Dominus Deus, suam per clementiam, ad augmentum apostolicæ sedis condonare dignatus

est, ad agnitionem omnigenarum linguarum hoc sub chirographo propagari volumus. Primum quidem misericordiam Dei super nos diffusam liquide annuntiamus. Bohemorum dux Wratislaus, vir Christianus, fidei integerrimus amator, rebus in bellicis magnificus triumphator, quod serenissime ubique terrarum claruit, limina apostolorum Petri et Pauli honestos per nuntios quotidie visitans, nos, cæterosque in Dei servitio devotissimos omni beneficio non minime præteriens piæ mentis devotione innotuit: Multa ante tempora votum Deo vovi quod adhuc nequaquam implevi. Ecclesiam in honorem Salvatoris nostri, cujus ubique protectione munitus, vestræ pietatis auxilio ædificare cupio. Dictis talibus auditis, pontificalis apex ut accresceret, sanctorum Patrum numero septuaginta duorum communi consilio penitus collaudavimus. Igitur ad hæc perficienda Joannem episcopum Tusculanensem, fundamentum dare misimus, cujus in præsentia ipse præfatus dux cophinos terra onustatos duodecim propriis humeris portasse videbatur. Locus ergo, in quo est erecta, Wissegrada cognominatur, quod sonat litteraliter altior civitatibus. Quam sacrosanctam Ecclesiam totius provinciæ caput dici, venerari sanximus; prædiis, mancipiis, auro, argento, cæterisque ornamentis ditatam comperimus. Episcopi ejus sub dominio suis de decimis, trecentos homines ad eandem ecclesiam segregaverunt; præsul Pragensis ducentos, Olomucensis centum, fratrum suorum, Conradi, Ottonis consensu. Hoc item asyllum tutamini B. Petri principis apostolorum, cunctisque in ejus sedes essuris firmiter commendavit. **C** Marcas XII de eadem ecclesia ad pedes universalis papæ, quicumque erit, omni anno offerendas sub Christi testimonio destinavit. Hujus vero conditionis gratia cunctis celsior in eadem regione ut videretur ecclesiis, qualicumque apparamento septem cardinales altari Sancti Petri ministrare student, mitra, scandaliis, simili modo ipsius ecclesiæ præpositum, presbyterum, diaconum, subdiaconum incedere præcipimus. Laudes, quas sub diademate statutis diebus proclamare solemus, solummodo in ista ecclesia astante duce summa diligentia Christum collaudare permittimus chrisma baptizandi, consecrationem clericorum, episcopus loci illius invidia diaboli attactus abnegare si præsumperit, nostri decreti iudicio apud quemlibet episcopum inveniat et accipiat. **D** Nomine autem præpediente omnem injuriam in Romana synodo libere proclamet. Scripta istarum litterarum sigillo impresso supra venerandum corpus B. Petri apostoli posuimus, maxime ea pro causa ut si quis Dei inimicus mandatorumque ejus contemptor hoc divellere voluerit, sciat se a se omnipotenti Deo in perpetuum condemnatum, ac cum cæteribus sanctorum nil commune fore, sed cum diabolo inextinguibili gehennæ incendio æternaliter concrenari.

Data hæc in manus Petri præpositi S. Georgii in palatio Lateranensi, sub Henrico rege filio Henrici gloriosissimi imperatoris, VII Idus Maii,

CLI.

Alexandri II papæ privilegium pro abbacia Montis-Casini.

(Anno 1071, Oct. 1.)

[MARGARINI, *Bullar. Casin.*, II, 103.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, omnibus Ecclesiæ catholicæ filiis salutem et apostolicam benedictionem.

Pastoralis sollicitudinis nostræ bonum si debet prospicere et proficere omnibus etiam extraneis, et longinquis multo, magis domesticis et propinquis. Ipsi quippe secundo gradu post Deum admonenda est invisibilis charitas, ut pereos, velut quædam visibilis forma gradatim ad remotiores quosque discurrat. Piis ergo locis, et divina religione venerabilibus, debitæ consolationis et defensionis porrecturi manus, illud cæteris præferendum non ambigimus, quod monasticæ normæ constat esse principale gymnasium, et sancto Petro, et apostolicæ sedi contiguum, quem cives Romanorum, Patres videlicet eximii, Benedictus, Maurus et Placidus, cum nonnullis, aliis fundaverunt, quemque a gentibus destructum, sanctissimi prædecessores nostri Gregorius et Zacharias restruxerunt, et privilegiis apostolicis, cæteris cœnobiis prætulerunt, utpote, non studio hominum, sed Dei imperio et sanctissimo patre Benedicto constructum est; quorum nos sacre auctoritatis sicut tempore et loco succedimus, sic eorum exemplis, ut oportet, innitimur. Sed quia rerum gestarum series ad hoc litterarum fidei innuntur, ne illa veritas posterorum memoriæ subtrahatur; ea quæ nostris temporibus acta sunt pandere curamus. Nam cum dilectus filius noster Desiderius eandem renovaret ecclesiam, et atrium basilicæ disponeret adæquare, cum tres non ulnas integras fodisset in dextro altaris latere, reperiit tumulum ejusdem confessoris corpus continentem; cumque fragmenta altaris remota fuissent, invenit super sepulchra syndonem expansam candidissimam, quæ cum tangebatur non evanescebat. Hac ratione certissimus redditus, reserari sanctissimi Patris præcepit tumulum; qua facta, sanctissima corpora intermerata, et indiminuta invenientes, nuntios nostros asciscens, pretiosissima corpora eis ostendens, tam præsentibus quam futuros certissimos et indubios de sanctissimis corporibus reddidit. Igitur cum ad eandem dedicandam devenissemus ecclesiam, una cum decem archiepiscopis, et quadraginta quatuor episcopis, cleroque sanctæ Romanæ Ecclesiæ, idem filius noster Desiderius conquestus est, esse quosdam nec Deum timentes, nec homines reverentes, qui possessiones beati Benedicti per diversa loca Casinensi cœnobio auferentes, in suum retorquere dominium satagant. Unde coepiscoporum nostrorum præsentium, ac cardinalium consilio habito, præfato cœnobio possessiones suas confirmantes, in perpetuum habendas statuimus. Si quis vero, quod non optamus, possessiones, ecclesias, villas, civitates, et castra sanctissimi Benedicti invaserit, et bis

A aut ter admonitus non emendaverit, sciat se auctoritate Dei omnipotentis, et beatæ Mariæ semper Virginis, et beatorum apostolorum Petri et Pauli, et beati Benedicti, et omnium sanctorum, esse excommunicatum, et perpetuo anathematis vinculo innodatum, et a regno Dei alienatum, et cum diabolo, et ejus atrocissimis pompis, et Juda, Jesu Christi Domini nostri proditore, æterno supplicio, æternæque maledictioni deputatum; et sicut lucernæ extinguuntur, ita ante Deum lucerna illius extinguatur; nisi forte res injuste invasas sancto Benedicto reddiderit, et dictorum pœnitentiam gesserit. At vero qui hujus apostolici constituti observator exetiterit, benedictionis gratiam a Domino Deo nostro, per intercessionem beati Benedicti consequatur, et vitam æternam accipere mereatur. Statuimus etiam ut quicumque devotus ad ejusdem ecclesiæ dedicationem annualiter venerit, de peccatis suis quadraginta dierum remissionem accipiat.

Datum in Castro Casino, die Kalendarum Octobris, per manum Petri, sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconi, atque vice domni Annonis Coloniensis archiepiscopi bibliothecarii, anno decimo pontificatus domni Alexandri papæ secundi, ab Incarnatione vero Domini millesimo septuagesimo primo, indictione nona.

CLII.

Bulla Alexandri II papæ confirmantis bona monasterii S. Severi in Classe.

(Anno 1062, vi Kal. Januarii.)

[MITTARELLI, *Annal. Camaldul.*, tomo. II, col. 179, ex antiquo autographo ejusdem monasterii.]

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis BONIZO, abbati Sancti Severi Classis, ejusque fratribus, tem præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Quoties a nobis petitur quod religioni et honestati convenire dignoscitur, animo nos decet libenti concedere et petentium desideriis effectum congruum impertiri. Ea propter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatam ecclesiam in qua divino estis obsequio mancipati, ad exemplar felicitis recordationis Anastasii, Leonis et Benedicti, Romanorum pontificum, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus. Imprimis siquidem statuentes, ut ordo monasticus qui secundum beati Benedicti regulam in vestro monasterio noscitur institutum, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcumque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis præstante Domino poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant, in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis: ecclesiam præfatam Sancti Severi cum parochia et omni jure suo et suis pertinentiis, et monasteria Sancto-

rum Gaudentii, Sergii, Theodori, et Sanctæ Agnetis. et Sanctorum Cosmæ et Damiani, et omnia olim quæ fuerunt sita in civitate Classis cum omnibus rebus et possessionibus eorum, sita tam in civitate, quam extra, vel in civitate Ravennæ, vel ubicumque inveniuntur per diversa loca; et monasterium Sancti Joannis et Stephani, quod dicitur ad Titum fundatum dudum Classis, in loco qui dicitur Armeniæ, quod nunc demolitum esse videtur, cum omnibus suis juribus et possessionibus ejus, et quidquid juris habuit in civitate jam dicta, et in civitate Ravenna. vel in comitatu Decimano, sive in comitatu Bononiensi, aut in comitatu Corneliensis vel Faventino, aut Liviansi, sive Pupulensi, necnon Cesenate, aut Ficocleni. Et ecclesiam Sancti Angeli in civitate Arimini cum parochia et suo cœmeterio, et cum omni jure suo. Ecclesiam Sanctæ Mariæ in Mariniano cum omnibus suis bonis et portionem de plebe de Cannelara cum omnibus suis bonis; ecclesiam Sancti Jacob in civitate Pesauriensi cum parochia et cœmeterio, et omnibus suis pertinentiis, et omnibus rebus et possessionibus, et cum omnibus quæ habetis in jam dicta civitate, et in ejus comitatu, aut in comitatu Fanestre vel in comitatu Senogaliæ, videlicet: ecclesiam Sancti Benedicti de Castaniola, quæ est fundata in fundo Brozale cum omnibus suis pertinentiis, et suo jure, et cum fundo de Ingildruda cum molendinis et aquimolis; Ecclesiam Sancti Andree, quæ est fundata juxta rigo de lo Trepuntio, et silva de Castaniola cum decimis, terris, silvis et molendinis cum aquimolis in rigo jam dicto Trepuntio et cum omni jure suo; ecclesiam Sancti Joannis de Pergumato cum ipso fundo, et melendino cum aquimolo suo in rigo Trepuntio; ecclesiam de Orzolo cum decimis et omnibus pertinentiis suis et omnia bona quæ fuerunt de Bernardo Carbone; ecclesiam Sancti Martini de Salmariano cum parochia et castro jam dicto de Salmeriano cum habitatoribus suis, et cum omnibus suis pertinentiis; et medietatem de curte de Lisano cum omnibus suis pertinentiis; ecclesiam Sancti Joannis de Cornutula cum parochia et decimis, et omni jure suo; ecclesiam Sancti Joannis de Cassiano cum parochia et decimis, et cum fundo suo integro, et cum omni jure suo, et tota insula de la Phara cum districtu suo, et cum fundo de lo Pozo, et quidquid habetis in fundo de la Vaccaria, et in Catiliano, et in Albiniano, et quartam partem de la Colliula; et medietatem de ecclesia Sancti Gali cum omnibus suis bonis; et fundum de Campore cum terris, vineis et omnibus suis pertinentiis; et medietatem de castro de Luzano cum omnibus suis bonis, et quod habetis in fundo Rubiono et in fundo la Plana; ecclesiam Sancti Petri in Caniani, cum omnia bona sua (sic); ecclesiam Sancti Martini de Muruco, quartam partem cum parochia, et cum omni bona sua; et in comitatu Esini monasterium Sancti Laurentii de Castaniola, quod est fundatum in fundo Laptula, cum parochia et cœmeterio, cum castro

A suo, et suis habitatoribus, et fundum Farnacolo, fundum Lecese et Camolia, Taveliesca, et fundum le Cone et fundum lo Remorto, cum ecclesia Sanctæ Mariæ, quæ ibi est fundata, cum parochia et decimis, et cum omni jure suo; ecclesiam Sancti Blasii de la insula delo Remorto cum parochia, et cum ipsa insula de Alama casco cum aquimolis, et omnibus pertinentiis, fundum Felcareto, fundum Rota Marcanesca, fundum Vavile medium cum molendinis, decursibus aquarum, et suis pertinentiis, et fundum le Senze, et fundum le Mad... et medietatem silvæ de la Guardengo; ecclesiam Sancti Stephani de Li.... parochia, et cœmeterio et decimis, et fundo integro cum eorum vocabulis et cum suis... Laureto majore cum parochia et cœmeterio et..... omnibus suis pertinentiis, fundum Fabrati cum suis pertinentiis, fundum Albareto, cum suis pertinentiis; ecclesiam Sancti Cassiani cum parochia et cœmeterio e toto fundo cum omnibus suis pertinentiis, fundum monte de lo Vico, fundum Fontanele, fundum lo Pozo, fundum Sancti Marcelli... cum omnibus suis pertinentiis, et in comitatu Amone monasterium Sanctæ Mariæ de Tugano cum decimis, parochia et sepultura, et fundo integro cum omnibus suis pertinentiis, videlicet fundum de Camorata cum ecclesia Sanctæ Mariæ cum omni jure suo, fundum.... te Valentino, fundum Lupicelli cum cursibus aquarum, fundum Friviano et Rivianello, fundum Amariano et Roveloto, fundum Casa novula livalli monte de la abbate, fundum de Sala cum omnibus eorum pertinentiis; ecclesiam Sancti Angeli de Salichu cum parochia et decimis, cum castro et omnibus suis pertinentiis et cum tota massa de Parianso cum eorum vocabulis, et castrum de Leemosi, fundum Faldo, cum ecclesia Sancti Angeli in Turricli cum omnibus eorum pertinentiis, ecclesiam Sanctæ Mariæ de Mimano cum castro et fundo suis pertinentiis, ecclesiam Sancti Cyriaci cum parochia et cœmeterio cum fundo integro, cum omnibus et suis pertinentiis, et fundum Cozziano; ecclesiam Sanctæ Mariæ de Aguliano medietatem cum omnibus suis bonis; ecclesiam Sancti Joannis de Palumbici cum decimis, et fundo integro; ecclesiam Sancti Joannis de Agelli cum decimis, molendinis, et aquimolis et fundo integro cum eorum vocabulis; ecclesiam Sancti Andree de lo Sterpeto; ecclesiam Sancti Laurentii de Laureto; ecclesiam Sanctæ Bazileæ cum omnibus earum pertinentiis, et quod habetis in comitatu Auximano, et in comitatu Callemi, monasterium Sancti Abundi, et plebe Sancti Angeli in Claudeda cum omnibus juribus earum, et quod habetis in comitatu Eugubiensi, et in civitate Castelli et in comitatu suo castrum de Alfra cum ecclesia et omnibus suis pertinentiis; sane novalium vestrorum, quos propriis manibus aut servitiis colitis, sive de nutrimentis animalium vestrarum, nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat.

Liceat quoque vobis personas liberas et absolutas e sæculo fugientes ad conversationem recipere, et eas

absque contradictione aliqua retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clavis januis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, suppressa voce, divina officia celebrare. Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia parochialium ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero tunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis vel... seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Benedicti regulam, provideant eligere..... auctoritate apostolica inhibemus ut in vos vel clericos vestros, aut in ecclesias vestras excommunicationis vel interdicti sententiam absque manifesta et rationabili causa nullus promulget, nec novas aut indebitas executiones monasterio vestro, vel ecclesiis ipsis imponat. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diocesanis episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam sciens contra eam venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatura suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui careat dignitate, reamque se

A divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore et sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultionis subiaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus, sit pars Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum Iudicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Salutaris noster. Adjuva nos, Deus.

† Ego Alexander, catholicæ Ecclesiæ episcopus, ss.

† Ego Henricus, Portuensis Sanctæ Rufinæ sedis, ss.

† Ego Leo, presbyter cardinalis tit. Sancti Marci, ss.

† Ego Petrus, cardinalis tit. Sanctæ Susannæ, ss.

† Ego Joannes, presbyter cardinalis basilicæ XII apostolorum, ss.

† Ego Ubaldus, presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ transtiberim, tit. Calisti, ss.

† Ego Wgo, Sancti Stephani in Cælio monte præbyter card., ss.

† Ego Leo, diaconus card. Sanctæ Mariæ cosmydyn ss.

† Ego Rubertus, diaconus Sancti Theodori ss.

† Ego Arduvimus, Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus card. ss.

Datum Anagninæ per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, vi Kal. Januarii, indictione xv, Incarnationis Domini anno 1062, pontificatus vero Domni Alexandri papæ II anno secundo.

APPENDIX

AD EPISTOLAS ET DIPLOMATA ALEXANDRI II PAPÆ.

EPISTOLÆ BEATI PETRI DAMIANI

AD ALEXANDRUM II PAPAM.

(Vide inter Opera B. Petri Damiani Patrologiæ, t. CXLIV.)

EPISTOLÆ

SIGEFRIDI EPISCOPI MOGUNTINI

AD ALEXANDRUM II.

(Apud LABBE, *Concil.* tom. IX, pag. 1199, 1206, 1234.)

EPISTOLA PRIMA.

Regi Henrico se in faciem restitisse ait, et minitatum esse excommunicationem; indictum tamen a coepiscopis suis, ad rem disceptandam ac definiendam,

D *Moguntinum concitium. Ad extremum, pontificem rogat ut aliquos de latere suo mittat qui huic consilio præsent.*

Domino beatissimo et vere apostolici culminis ho-

nore reverendo ALEXANDRO II, SIFRIDUS, Moguntinæ A insolita et dubia re vestra auctoritate posteritas inspeculator Ecclesiæ, debitæ subjectionis reverentiam, omnimodæ servitutis obsequelam.

Licet universalis Ecclesiæ status generaliter ininitatur super fundamentum apostolorum et prophetarum, et in ipso sui verticis culmine angularem gestet lapidem, Dominum scilicet Jesum Christum, specialiter tamen magnus ille Petrus, juxta solidissimam sui nominis firmitatem, et firmissimam fidei et confessionis suæ soliditatem, ejus totam sustentat fabricam: ad hoc quidem electus a Domino, ubi dicitur: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi). Inde namque omnis apostolicorum Patrum beata successio, auctoritate ipsius Domini, sedi ejus, Romanæ scilicet Ecclesiæ, hanc dedicavit excellentiam, et in cunctis semper hujus privilegii servavit reverentiam, ut majora Ecclesiæ negotia, et difficilioreB causarum exitus, ad ipsam, velut ad caput, referantur, ejusque judicio cuncta salubriter examinata, in portum salutis dirigantur. Quia vero divinæ miserationis gratia vos in hanc sedem inthronizavit, et vice ipsius Petri omnium Ecclesiarum sollicitudinem imposuit, necessarium duximus vestro reservari judicio, quas novimus nec posse, nec debere, sine vestra auctoritate nostro terminari studio.

Inter multimoda Ecclesiæ negotia, quæ vestrum expectant examen, sollicitudini vestræ quiddam tale incubuit, quod et ecclesiasticis judiciis valde est insolitum, et omni moderni temporis ætati et memoriæ pene inauditum. Filius enim vester, Heinrichus noster, ante paucos dies conjugem suam voluit dimittere, et eam quam legitimis sponsalibus, conjugali dote, regali consecratione, et publicis nuptiis, regali corona et sacramentis sibi firmatam sociavit, nullam primo interponens discidii culpam vel causam, omnino a se separare voluit. Quo nos, veluti monstro attoniti, et insolita rei facie permoti, consilio magnatum, quotquot tunc aderant in palatio, in faciem ei restitimus; et nisi certam exponeret discidii causam, sine respectu regiæ potestatis, sine metu gladii imminentis, eum, si vestra præcederet auctoritas, a sinu et a communione Ecclesiæ nos segregaturos prædiximus.

Ille vero retulit nobis ea de causa ab ea se velle separari quia non posset ei tam naturali quam maritali coitus fœdere copulari. Quod inquisitum, cum et ipsa fateretur, omnium nostrorum animos nimio mœrore affecit, et ipsa rei magnitudo nimia dubietate turbavit. Super qua re sanctissimum apostolatatum vestrum, sicut divinum consulimus oraculum, et velut membra et caput, tantum referimus negotium. Et quia hoc valde rarum quæstionibus occurrit ecclesiasticis, et de regiis pene inauditum est personis, vestræ sanctitatis erit quid super tanta re facto opus sit decernere, et ad consulta nostra de sanctuario sacri pectoris vestri responsalia remittere: ut et instans negotium, ad salutem modernæ ætatis, ecclesiastica pace finiatur, et de tam

insolita et dubia re vestra auctoritate posteritas instruat.

Denique fratres nostri, qui tunc huic rei intererant, condixerunt ut concilium quod tanto negotio competeret, in urbe nostra congregaretur: et utriusque, regi scilicet et reginæ, ad synodalem venire audientiam, et super hac re terminalem subire sententiam indiceretur. Nos autem dubia tantæ rei consideratione habita, nullomodo hoc sine vestra auctoritate fieri decrevimus, et totius negotii terminum ad vestræ expectationem sententiæ suspendimus, postulantes sanctitatem vestram ut, si id quod instat ratum ducitis, per nos synodaliter terminari, de latere vestro personas cum scriptis vestræ auctoritatis ad examen et judicium tantæ rei mittere dignemini, quorum et audientia res ventiletur, et conventia in beneplacito Dei terminetur.

EPISTOLA II.

De Carolo Constantiensi episcopo designato.

Apostolico sacerdoti, et universali papæ, SIGFRIDUS, Moguntinæ speculator Ecclesiæ, debitam, ut Patri, reverentiam, et promptam, ut tanto pastori, obedientiam.

Altissimus ille deorum Deus, qui cœlestis militiæ ordines ita disposuit, ut alter alteri præemineat, et ad obsequium. Conditoris minor dignitas majori pareat, ipse in Ecclesia sua ita distinxit cœlos, opera digitorum suorum, ut sicut stella a stella differt in claritate, ita alter alterum præcedat excellentiæ dignitate. Hanc autem graduum et officiorum diversitatem ita ad unam reducit concordiam unitas charitatis, ut, sicut in sanctis angelis, ita et hic non sit invidia impari claritatis. Quia ergo idem Altissimus vos, mi reverende Pater, constituit in hac arce prælationis, ut vice illius magni Petri sitis caput totius ecclesiasticæ dignitatis, se vobis omnis inferior ordo submittit, merito omnis membrorum articulata contextio vobis ut capiti obedit, juxta quod præcipit Vas electionis: *Omnis omnia potestatibus sublimioribus subdita sit* (Rom. xiii).

Ad hanc ergo formam cum vobis exhiberem debitæ subjectionis obedientiam, multis sane injuriis affectus sum, multa vobis indigna et mihi intolerabilia passus sum. Namque mihi Romæ posito, viva voce, et postea apostolica legatione, interdixistis ne eum qui designatus est in Constantiensem episcopum, ullo modo consecrarem, quia audistis eloquio Simoniacæ hæreseos eum notabilem. In quo quia vobis obedivi, multa, ut præmissum est, a domino meo sustinui, timeoque me adhuc graviora passurum, et Ecclesiæ meæ magnum fore detrimentum, nisi benignus ille Petrus clave sua me defendat, et vestræ auctoritatis potestas adversus regiam potestatem, zelo justitiæ me protegendo, se accingat.

Accepi autem litteras vestræ sanctitatis, in quibus contineretur ut ex præcepto vestro Coloniensem archiepiscopum invitarem, et convocatis fratribus concilium celebrarem, in quo ejusdem designati episcopi causa juxta veritatem discuteretur, ut aut

reus criminis quo insimulatur a dignitate rejicere-
 tur, aut innocens canonice consecraretur. In hoc
 etiam parvi vestræ auctoritati, invitatis prædicto ar-
 chiepiscopo et fratribus, locum et diem præscripsi;
 sed concilium celebrandum perturbavit indictio
 regiæ potestatis, cogens me et alios regni principes
 in militiam suæ expeditionis. In qua re obsecro ut
 sanctitas vestra obsequium meum habeat excusa-
 tum: et nisi impedirer, implesem præceptum ve-
 strum.

Præterea relatum est nobis quia regia legatio
 eundem designatum episcopum ad vos discutien-
 dum consecrandum deducat. In qua re quid æqui-
 tatis et justitiæ sit, discretionis vestræ libra recto
 dijudicet. Rogo autem excellentiam vestræ pater-
 nitatis quod si ita verum est, ne ipse hoc a vobis
 accipiat, quod mihi, qui hoc canonice facere de-
 beo, auctoritas vestra interdixerat. Quia si ita fiet,
 inde magis videbor peccasse principi meo, quod
 plus odio consecrare eum noluerim, quam justa
 causa vel præcepto vestro. Si ergo a vobis discus-
 sus, innocens fuerit inventus, remittite eum mihi
 et fratribus meis consecrandum, ut sicut oportet a
 nobis canonice accipiat oleum consecrationis. Hoc
 autem in fronte et in calce nostra teneat epistola,
 quod non est homo vivens qui promptior sit me ad
 omnia vestræ jussionis obsequia. Qui vos prævenit
 in benedictionibus dulcedinis, ponat super caput
 vestrum coronam æternæ beatitudinis (26).

EPISTOLA III.

*Alexandrum rogat ut canonice ulciscatur et severis-
 sime puniat nefandum Cunonis archiepiscopi Tre-
 virensis cædem, et ut de latere suo homines militat
 qui synodo congregandæ præsent.*

Domno beatissimo, et vere apostolici culminis
 honore reverendo, sancto patrum patri, et summo
 præsulum præsuli ALEXANDRO II, SIFRIDUS Mogun-
 tinæ speculator Ecclesiæ, quidquid filius patri, et
 membrum capiti.

Apostolicæ institutionis documento didicimus ma-
 trem ac radicem virtutum esse charitatem; cui quid-
 quid inscribitur boni operis, Christo incrementum
 dante, parit fructum æternæ beatitudinis. Hæc in
 sanctissimo pectore vestro æternam posuit sedem,
 et in fecundissima corporis vestri terra altam fixit
 radicem; de qua, rore cælestis gratiæ irrigante, per
 totam sanctæ Ecclesiæ aream multiplices sacræ
 doctrinæ et bonorum operum protenduntur rami,
 quorum fructifera ubertate aluntur, et umbra pro-
 teguntur oves quas pascendas suscepistis vice il-
 lius magni Petri. Hac ergo dictante, nos quoque,
 qui sanctissimo apostolatu vestro in fructiferam
 olivam sumus inserti, et sub clavigera tanti pontifi-
 cis manu, in opus ministerii assumpti: nos, inquam,
 paternæ semper dilectionis benevolentia gratanter
 accepistis, et quidquid vel consulendum, vel corri-
 gendum, ad apostolicum vestri culminis verticem

(26) Quid responsi dederit Alexander ex eventu et
 actis ipsius concilii Moguntini discimus, jussisse ni-

retulimus. Nostræ favendo parti, ut patrem decuit,
 ad meliora direxistis. Unde, sicut oportet, reveren-
 tissimæ celsitudini vestræ multiplices gratiarum
 actiones, et humile exhibemus inclinium, continuis
 orationum victimis divinam exorantes clementiam
 ut ad stabilitatem sanctæ Ecclesiæ suæ longævum et
 incolume custodiat apostolatam vestrum.

Porro adhuc antiquam nostram super rebellibus
 Thuringis conquestionem ad notitiam almæ sedis
 vestræ referimus, obnixè rogantes ut armata manu
 gladio Spiritus sancti, usque ad expurgationem
 eorum nobis dexteram feratis auxilii. Suggestimus
 quoque sanctitati vestræ quod synodum super his
 post Pascha celebrare decrevimus, ad quam de la-
 tere vestro legatos mitti postulamus, qui auctoritate
 vestra et ipsi synodo præsent, et hæc quæ de Thu-
 ringis agimus canonice terminent, et si quæ alia
 corrigenda occurrerint. Quod si fieri nequit, aliis vos
 occupantibus negotiis, saltem petimus ipsam syno-
 dum nostram, quæ utique et vestra est, apostolicis
 sanctitatis vestræ litteris roborari, quæ et rebelli-
 bus anathema denuntiet, et quæcunque inibi cano-
 nice gesta, vestra auctoritate confirmet.

Quia vero maxima quæque ecclesiasticæ discipli-
 næ negotia ab ipso præsulum vertice debent exami-
 nari, cujus ex injuncta omnium ecclesiarum sollici-
 tudine, privilegium est, quod per nos non possu-
 mus corrigere, ad patrociniū almitatis vestræ re-
 ferimus, quod etiam pridem ad vos pervenisse cog-
 novimus de crudelissima et inaudita nece designati
 Treverensium episcopi, qui Christianis temporibus,
 nefandissima et sceleratissima Neronianæ et Decia-
 næ persecutionis cruciamenta expertus, horribili et
 execrabili pœnarum genere addictus est morti. Ad
 cujus monstruosæ necis ultionem, testamenti sui
 recordatus primum assurgat Dominus Jesus Chris-
 tus, deinde vestræ auctoritatis fortissima et patrocini-
 alis manus. Sacris namque canonum decretis san-
 citum est ut sicubi episcopus ordinetur, qui vita
 vel moribus a tanta discrepet dignitate, vel qui ad
 tantum ascendat apicem subreptione non electione,
 ei audientiam non negari, et hoc etiam præter sen-
 tentiam Romani pontificis non debere fieri. In qua
 re, si se clerus vel populus cujuslibet civitatis sæ-
 culari potentia viderit prægravari, ad sacram vestræ
 sedis defensionem habeat confugium, cui præci-
 piente Domino delegatus est primatus omnium Ec-
 clesiarum. Nunc vero, ne dum isti de quo agitur
 canonica daretur audientia, ne dum vestri exami-
 nis expectaretur sententia, quasi furtiva latrocin-
 antium manu captus et spoliatus, dein gravissima
 de loco ad locum transportatione afflictus, tandem
 ut asserunt, communi illorum consilio morte tur-
 pissima mulctatus est.

Qua de re quam graviter unanimitas fratrum sit
 concussa, quam atrociter audax facinorosorum ho-
 minum violentia ad sacri ordinis injuriam sit cre-
 mirum ut congregaretur synodus quæ de Caroli
 causa iudicium ferret.

cta, vestræ sanctitatis est prudentor perpendere, et hoc nefarium scelus canonicè ulciscendo, ne de cætero tale quid præsumatur, posteris exemplum relinquere. Orat ergo sanctitatem vestram socialis fratrum nostrorum concordia, et hoc a vestri culminis patrocinio tota implorat Ecclesia, ut tanti sceleris auctores diligentissime perquiratis, inventos districtissime puniatis. Qui si forte dissimulando latent, gladio Spiritus sancti, velut putrida membra, de corpore Christi abscindatis, et ut omnes, etiam sacerdotes nostri, eos perpetuæ maledictionis anathemate feriant, firmissime præcipiatis.

ANNO DOMINI MLXXIV.

HUGO I

TRECENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(*Gallia Christiana*, novæ editionis tom. VIII.)

Synodo Romæ a Nicolao papa anno 1059 mense Aprili habitæ astitit Hugo, ubi definita monachorum Vindocinensium adversus Andegavenses S. Albini de cella Credonensi causa, definitionemque significavit Bartholomæo Turonensi et Eusebio Andegavensi episcopis epistola quam habes *Anecd.* t. IV, col. 91, et lecta fuit in synodo Burdegalensi Kal. Aprilis 1068. Sacro Philippi regis die S. Pentecostes anni 1059 astitit Hugo, qui subscripsit diplomati regis ejusdem canonicos regulares in ecclesiam S. Martini a Campis Paris. inducentis anno 1060. Monachis Caziacensibus villam Caroli confirmavit an. 1063. Cum aliis episcopis consensit privilegio Alexandri II in gratiam Rainerii abbatis S. Dionysii pridie Nonas Maii, pontificatus iv. Testis fuit donatæ viii Kal. Febr. 1064 monachis Majoris Monasterii a Theobaldo comite ecclesiæ de Juviniaco. Subscripsit an. 1067 diplomati Philippi I regis pro monasterio S. Martini Campensis, et adfuit dedicationi ecclesiæ. Adfuit quoque dedicationi ecclesiæ S. Quintini Bellovacensis an. 1069. Ecclesiam S. Andreae monasterio Cellensi dedit, quam Philippus rex confirmavit an. 1071; eadem in litteris eodem anno eidem cænobio ecclesiam S. Savinæ donantis subscripsit. Subscripsit et eodem anno præcepto Burchardi Corboliensis pro abbacia Corboliensi. Utrum pervenerit ad annum 1075 non liquet.

EPISTOLA HUGONIS

EPISCOPI TRECENSIS.

AD BARTHOLOMÆUM TURONENSEM ARCHIEPISCOPUM.

(Anno 1059.)

De cella Credonensi in concilio Romano sub Nicolao papa Vindocinensibus monachis asserta.

(*MARTEN. Thesaurus Anecd.*, tom. IV, col. 91, ex chartario Vindocinensi.)

BARTHOLOMÆO domino ac venerabili Turonensi Archiepiscopo, EUSEBIO quoque Andegavensi episcopo, necnon et GAUFREDO comiti Christianissimo, HUGO Augustæ Trecorum episcopus, quidquid eis est utilis.

Quod vidimus atque audivimus, quod etiam cum aliis fratribus nostris Nivernensi episcopo Hugone, atque Meldensis episcopo Walterio in Romana synodo determinavimus, hoc viva voce veritatis testificamur. Vidimus namque in sancto Romano concilio quemdam ex fratribus S. Albini Andegavensis,

atque audivimus, loquentibus scilicet litteris ecclesiæ S. Albini clamorem adversus fratres S. Trinitatis Vindocinensis cænobii, de quadam videlicet ecclesia S. Clementis Credonensi. Sed cum Vindocinensium audiremus econtra privilegium, residente bonæ memoriæ papa Nicolao, nos totaque Romæ synodus partes Vindocinensium justissimas diffinivimus, quod etiam viderunt et audierunt venerabiles nostræ Ecclesiæ clerici, archidiaconi Gosbertus et Ansellus, clerici vero Stephanus et Burdinus.

ANNO DOMINI MLXXV.

DEODUINUS

LEODIENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN DEODUINUM.

(Gallia Christiana, nov. edit., tom. III, pag. 868.)

Duoduinus qui et *Theoduinus*, *Dietwinus* ac *Tictwinus*, natione Noricus de Bavaria, consanguineus imperatoris, ait Albericus in Chronico, ex praefecto S. Donatiani Brugensis, aiunt Sammarthani, Wasoni successor datus est ab Henrico III imperatore, ut ait ms. codex Almensis (qui et consanguineum ejus fuisse asserit), ante Kalendas Augusti anno 1048, ut patet ex ejus diplomate pro Huensi basilica, in quo ejus annus decimus nonus conjungitur cum anno Christi millesimo sexagesimo sexto. Eum Leodiensis Ecclesiae *placidum sidus* appellant commentarii conobii S. Laurentii. Belli motibus initia pontificatus ejus turbata sunt: motus in Hollandia ciebat Theodericus marchio, nec reprimere potuit Caesar. At anno sequenti 1049 Deoduinus ipse cum Ultrajectensi ac Metensi praesulibus, finitimaque nobilitate conjunctis copiis viam glacie aperiente Theoderici ditionem penetravit, et ipsum occurrere ausum vicit, et cecidit, Godefridum suppetias ferentem expugnavit ac fudit. Sic Leodienses auctores, quanquam longe aliter referant Hollandi. Eodem fere tempore Leodium advenit Leo IX qui pacem restituit. Anno 1050, sparso rumore de concilio Parisiensi adversus Henricum Andegaveusem episcopum et Berengarium, ab Henrico rege indicto, litteras ad ipsum dedit, quibus a concilii celebratione dehortatur, eo praecipue quod cum episcopus sine apostolica auctoritate damnationis subire sententiam non possit, quidquid contra illos fiet, scandalum in omnium fidelium populo generabit, quia quos videbunt impunitos, et nequaquam a sui gradus honore dejectos, eosdem putabunt ab omni concilio aut vinci non potuisse, aut purgatos esse. Prolatis deinde nonnullis SS. Patrum auctoritatibus, varios eorum errores confutat.

Anno 1053, bellum iterum imperatorem inter et Balduinum Flandriae comitem recruduit. Hic primum impetum fecit in Leodiensium fines; ipse Thudinium, filius cognominis Hoiium, capit, incendit, ac penitus evertit. Pietatis ac munificentiae Deoduiuo occasionem dedit tam funesta calamitas, Huenseque castrum suscepit instaurandum; at in primis Dei Genitricis aedem pro singulari qua ardebat in illam religione, veteri longe amplioem ac magnificentioem a fundamentis evexit. Hoc ipso anno, cum Anselmo S. Lamberti canonico, qui nonnullorum Leodiensium praesulum gesta conscripsit, Romam profectus, ibi Theodericum Laubiensem monachum Jerosolymitanum iter aggressum reperit, quanquam Fuldensibus monachis professorem designatum in locum defuncti Adelardi Andaginensis abbatis substituit anno 1055, ut refert Vita Theoderici, Act. Benedict. Sae. VI, parte II, p. 567. An. sequenti allatas ex Gallacia ab Herimanno consule de Grez et Roberto S. Jacobi Leodic. monacho reliquias jussit debito honore, maximaque pompa in urbem induci, et in monasterio sub S. Apostoli nomine dicato recondi Ecclesiam B. Mariae Hoiensis, quam tot sumptibus per fecerat una cum episcopo Cameracensi Lietberto dedicavit anno 1066, pontificatus sui anno 19, VIII Kalend. Septembr. Ei deservienda 15 canonicos, totidem jam antea creatis, adjunxit; ac triduo post civibus libertatem aliaque privilegia concessit dato diplomate quod exhibet Chapeavill. Gest. Leod. pontif., tom. II, p. IV. In charta tamen dotationis, quam refert Miræus, Notit. eccl. Belg., data dicitur 1066. An. 1071 Richildis Flandriae et Hannoniae comitissa, cum a mariti fratre Flandria armis occupata fuisset, ultionis aestuans desiderio, immensam pecuniae summam a Deoduiuo postulavit, deditque vicissim Hannoniae comitatum, quem ab eo postea recepit in feodum. Ingens sane decus ac potentia huic Ecclesiae Leodiensi advenere, sed ad solutionem expilati basilicarum thesauri, vasa ipsa sacra ab illis asportata, et aliis nihilo aequioribus modis consignita pecunia emptionem confirmavit imperator Henricus IV, dato praecepto, quod retulit Aegidius, qui jam anno praecedenti, decessorum suorum donationes Ecclesiae Leodiensi factas diplomate ratas habuerat. Ecclesiam S. Evermaro consecravit post patratum ab eo miraculum. Cum sub annum 1074 Theodericus S. Huberti abbas Romam cum Herimanno Metensi episcopo profectus esset, a Gregorio VII, cui jam pridem familiaris erat, perhumaniter exceptus est, et privilegium obtinuit sub gravi interminatione, vetans ne ullus dux, comes, aut quivis alius quidquam de monasterii possessionibus detraheret; id malevolarum con-

silio graviter tulit Deoduinus, litteras apostolicas rejecit, et abbatem a suo conspectu repulit. Quod cum accepisset Gregorius VII, litteras ei scripsit datas 10 April. anni sequentis, quibus Theodericum excusat asseritque nihil contra ipsius Ecclesie honorem fecisse, monet et rogat ut eum tranquille agere permittat. Graviter eum reprehendit quod plura in episcopatu adversus SS. Patrum instituta perpetrarit, videlicet in venditionibus ecclesiasticarum dignitatum et canonicarum præbendarum: asserit ratione justitiæ his de causis sententia in ipsum animadvertendum esse, sed parcere se propter senilem ætatem, et quia Herimannus Metensis episcopus eum apud se pluribus excusarat; denique

quia in extremis positus videbatur, eum a peccatis absolvit. His litteris commotus episcopus, post multas tergiversationes Theodericum audivit in Hoyensi conventu et absolvit. Non multo post rebus humanis excessit, Deoduinus ix Kal. Julias, imo Kal. Julii, inquit ms. cod. Alnensis, anno episcopatus 26, hoc eodem anno 1075, ut refertur in Vita B. Theoderici, Act. Benedict., tom. VI, part. II, p. 576; asserunt Egidius apud Chapeavill., t. II, p. 31, et Chronic. Leodiense apud Labb. Hist. mss. tom. I, p. 337, ut et Albericus in Chronico, quanquam ejus obitum anno præcedenti consignat breve Chronic. Lobiense, apud Marten. Anecd., t. III, col. 1419. Sepultus est Hoyi in æde, quam Deiparæ Virgini consecravit.

DEODUINI LEODIENSIS

AD HENRICUM REGEM

CONTRA BRUNONEM ET BERENGARIUM EPISTOLA.

(GALLAND, *Veterum Patrum Bibliotheca.*)

Gloriosissimo et invictissimo regi Francorum, HENRICO, DURANDUS [DEODUINUS] Leodicensis antistes, temporalis regni gubernationem ita moderari, ut in æternum cum sanctis ab omnipotente Deo merito debeat coronari.

Fama supremos Gallie fines prætergressa totam Germaniam pervasit, jamque omnium nostrum replevit aures, qualiter Bruno Andegavensis episcopus, item Berengarius Turonensis, antiquas hæreses modernis temporibus introducendo, astruant corpus Domini non tam corpus esse quam umbram et figuram corporis Domini; legitima conjugia destruant, et quantum in ipsis est, baptismum purvulorum evertant. Quos ad revincendum ac publice confutandum, eo zelo eoque fervore quo erga sanctam Ecclesiam divina inspiratione plurimum semper ardetis, aiunt vos concilium advocasse, ubi tandem illud totius nobilissimi regni vestri (heu nimis turpe opprobrium!) de medio auferatis, et in æternum, si fieri potest, ab ipsa omnium memoris deleatis. O pia voluntas, et vere rege dignissima! quæ utinam effectum habere posset, ut in tanto sacrilegio convictos (quod certe facillimum est) absque ulla dilatione debita ultio consequeretur? Sed desperamus id fieri posse, cum Bruno existat episcopus: episcopum autem non oportet damnationis subire sententiam præter apostolicam auctoritatem. Igitur omnes quicumque sumus filii sanctæ matris Ecclesie, in maximo dolore positi sumus. Nam plurimum veremur si illis miserrimis et perditissimis viris au-

diencia sancti concilii (sicut ipsi de pœna securi postulant) permittatur, cum de tanta præsumptione revictos puniri minime concedatur, gravissima scandala in omni populo fidelium generari. Certe quos videbunt impunitos, et nequaquam a sui gradus honore dejectos, eosdem putabunt ab omni concilio aut vinci non potuiss, aut justificatos esse; *eruntque*, ut ita dicam, *novissima pejora prioribus*. Ergo majestatem vestram omnes exorata vellemus, ut interim illorum impiam, sacrilegam et nefariam assertionem audire contemneretis, donec, accepta Romanæ sedis audientia, damnandi potestatem haberetis. Quanquam hujusmodi homines nequaquam oporteat audiri, neque tam est pro illis concilium advocandum, quam de illorum supplicio exquirendum. Tunc quippe hæretici necessario audiendi fuerunt, quando et hæ ipsæ et hujusmodi questiones, utpote quæ nondum ad unguem discussæ fuissent, in dubium venire potuerunt, ut per congressum certaminis patesceret utra pars astaret pro defensione veritatis. Quod idem nunc profecto fieri non oportet, quia creberrimis sanctorum Patrum conciliis, tum etiam venerabilium doctorum clarissimis sententiis, ita omnia sunt eliquata, ut neminum quid resederit de omni fæce dubitationis. Sed nos ex multis, epistolari brevitate cogente pauca exponemus, et primo ponemus exempla pertinentia ad corpus et sanguinem Domini. Ait itaque beatus Leo papa: *Si sacræ mensæ communicare debetis, ut nihil prorsus de veritate corporis et sangui-*

nis Christi ambigatis. Item sanctus Cyrillus : Non A *stia, fide existimanda non specie, nec exteriori cen-*
senda visu, sed interiore affectu. Hilarius quoque
 idipsum testatur : *De veritate, inquit, carnis et san-*
guinis non est relictus ambigendi locus. Plura præ-
 ter hæc exempla congerere possemus, nisi vitarem
 modum excedere. Nunc de Baptismo parvulorum ex
 libro divi Augustini de verbis Domini pauca pone-
 mus ubi ille sic ait : *Parvulus ad verba aliena sana-*
tur, quia ad factum alienum vulneratur. Credis in
 Jesum Christum ? *fit interrogatio. Respondetur :*
Credo : pro non loquente, pro silente, pro flente, et
flendo quodammodo ut subveniatur orante, responde-
tur. Item : *Ubi, inquit, ponis parvulos baptizatos ?*
Profecto in numero credentium. Rursus ipse : *Inter*
credentes igitur baptizatos parvulos numerabis, nec
judicare ullo modo aliter audebis, si non vis aperte
esse hæreticus. De legitimo autem conjugio, cum
 Novi et Veteris Instrumenti multiplici auctoritate
 confirmetur, cumque non modo Christiani, verum
 Judæi, imo etiam gentiles, legalium nuptiarum co-
 pulis fœderentur ; unum duntaxat adversus testi-
 monium sufficere potest. Est igitur in constitutione
 ejusdem concilii capitulum 17 : *Si quis dixerit vel*
crediderit conjugia hominum quæ secundum legem
divinam licet habere, execrabilia esse, anathema sit.
 Quamobrem Brunonem et Berengarium jam ana-
 thematizatos arbitramur. Quod si ita est, vere illis
 audientia concilii deneganda est, et cum vestris
 cumque nostris episcopis, si vobis ita videtur, cum
 amico vestro imperatore, cum ipso papa, quæ vin-
 dicta in illos statuatur, deliberandum. Est enim
 justum ut quorum manus sint *contra omnes, omnium*
manus etiam contra ipsos excitentur.

EPISTOLA D. EPISCOPI AD I. EPISCOPUM.

(Anno 1071).

Gratias agit de munere, exponitque ei triumphum S. Remacli de adversariis.

[MARTEN. *Ampl. collect.* I, 491.]

Domno I. (1) gratia Dei venerabili episcopo, D. (2) D *cam, mysteria ex ipsa rei veritate per Dei gratiam*
 coepiscopus, fidele servitium cum orationibus. *facta, altiore intellectu profitemur. Misistis enim ur-*

Sepositis interim, dulcissime mi domine, veteri-
 bus iisdemque celeberrimis vestræ in nos munifi-
 centiæ impendiis, novissima quæ palatio non incon-
 grua et futurorum demonstrativa satis exquisite mi-
 sistis, tanta cum exultatione amplexati sumus ac
 veneramur, quanto non tam dona quam, ut ita di-

uros cum melle, mellisque alumno, pretiosaque con-
 texta, quibus quatuor insignibus et aliud quiddam
 innuit res gesta. Nam quid per ferocitatem ursinam
 nullius tam rei quam mellis avidam, nisi gens
 illa Hemaucensium (3), quæ semper exasperata est
 inter fluctus bellorum, signatur ? Quid vero per mel-

(1) Imado procul dubio Paderbornensi, qui Rothoni subrogatus anno 1052, sedit ad annum usque 1076. *Dignissimus, inquit Nicolaus Schaten auctor Annalium Paderborn., qui inter primos sanctissimosque Saxonie episcopos numeretur, quo prisca cleri disciplina, et vitæ sanctioris vigor servatus sit, quem suomet exemplo ipse prius omnibus impresserit.* *Annal.* Paderborn. lib. iv, ad. ann. 1076.

(2) Deodimus, qui sedi Leodienensi præerat, cum

8. Renacli corpus Leodium delatum est a Stabulensibus, ut justitiam adversus Malmundarienses, qui sese ab his separare gestiebant, impetrarent.

(3) Forte legendum *gens illa Hannonensium* ; hæc quippe, probante Cæsare, in ditionem venit Deoduni anno 1071. Vide Fisenium ad hunc annum, Chapeavillam in Deoduno, atque alios Leodniensium Annalium sartores.

lis alumnus, nisi regem dixerimus Dominum nostrum? Quam dum sanctæ Dei genitricis beatissimæque ecclesiæ martyris (4) mancipando substernit, quid aliud nisi indomitam rabiem in melleum saporem convertit? ac postmodum pace informata hæredumque successione exclusa, pretiosis quasi involuta contextis requiescere novit secum. Sic sic xenia vestra, dulcis amice, non tam sunt dona, quam signa significata per charitatis affectum, sed potius edita per Spiritum sanctum; ac ne quid vobis de jucunditate nostri conventus subtraham, ea quæ gloriose facta sunt apud nos his diebus fideliter aperiam. Post multas corporis beatissimi Remacli (5) repulsiones, exquisitione bonorum Malmundariensium etiam nunc apud nos retentare fuit consilium, ut quasi quod per se non poterat, pietas divina per cooperatorem suppleret Lambertum. Ventum est ad nos cum admirabili plebis multitudine simul ac devotione, feretrumque jactatum super mensam cum devotione, cum ne sic quidem cor regis, quod in manu Dei est, ad misericordiam devolveretur; sed potius ad iracundiam concitatus, exsiliens de accubitu conclavique receptus secum stomacharetur; qua perturbatione grex antea devolutus, vel ex de-

Asperatione labitur in iram, et pro precibus solitis omnem verborum ingerunt contumeliam: Vel nunc, inquit, ignavissime senex, luce clarius patet quid valeas, quando in adventu tuo nedum postulata consummet, etiam loco stare indignatur regia potestas. His atque similibus hymnis in eodem loco noctem circumsæviunt unam, cum mane vix extorqueri posset, ut referretur in ecclesiam, ubi consecratis præsulibus utriusque meritis, tanta confestim subsecuta est gratia, ut manus ac pedes contracti solverentur, orbatæ mulieris oculi aperirentur, Elcelluti cujusdam pedes distorti relocarentur, in quo nulli dubium fuit Trinitatem sanctam fidelibus suis evidenter adfuisse, ubi per merita sanctorum tres illi sani videbantur astare. Fit inenarrabilis populi commotio, cantat ecclesia, contremiscit aula, rex accurrit anhelus, bona quæ abstulerat sanctissimo corpori utrisque repræsentat manibus. Unde, mi frater et domine, cui, Jesum testor, debeo quidquid boni deberi potest homini ab homine, in summo munere rogo, ut meis verbis divinam majestatem adorare velitis super hoc duplici negotio, quod in tempore nostri episcopatus tam mirabiliter operari in nobis dignatus est Dominus.

(4) Martyris S. Lamberti Leodiensis ecclesiæ patroni.

(5) Integram triumphi S. Remacli historiam ha-

bes apud Chapeavillam, ad calcem tomi secundi de Gestis episcoporum Leodiensium (*Patrologia* tom. CXLIX).

DEODUINI LEODIENSIS

PRIVILEGIUM

PRO COLLEGIATA B. MARIE ECCLESIA HOIENSI.

(Anno 1066.)

Amplissimam ei facit donationem in ipsius dedicatione, eamque eligit pro sepulturæ loco.

(DOM MARTEN., *Ampliss. Collect.*, I, 467.)

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Bona C vita præsentis omnibus qui eam diligunt avare, nullam salutem, sed mortem pariunt sempiternam. Qui autem per eadem bona operibus misericordiæ florere studuerint, serunt quidem temporalia centuplo fructu sine fine mansura. Proinde igitur ego Dietwinus Leodiensis gratia Dei episcopus exemplo domni Richarii, Evracri, Notgeri, aliorumque diversorum hujus sedis, qui non solum extrinsecus acquisitis, sed multa etiam sibi et successoribus detrahentes, laborantibus inopia congregationibus pie et misericorditer subvenerunt, in salutem et redemptionem animæ meæ ecclesiam in Hoio sanctæ Dei Genitricis Mariæ (6) sanctique Domitiani contuli ad usus fratrum hæc subter ad-

notata: ecclesiam de Housle, ecclesiam de Fredeis-villa, capellam de S. Petri-monte, teloneum de Havelange, prædium quod ibidem et terram quam in Heristallo acquisivi, octavam partem allodii in villa Hisemale, prædium quod acquisivi, in loco Ungravi, partem comitis Godefridi, quam habuit in villis Langen, Lettafambre, Engelrode, et in ecclesia quæ est in villa Reymest, in villa Taolieres mansos duos, curtem Lustin cum ecclesia et omnibus appenditiis suis, allodium quod habuit Hano in villa Hirgeis, dimidiam ecclesiam de Wenterluce cum omni familia, et tota dote ipsius. Quia vero ipsa domus sanctæ Mariæ multis impendiis opus habet, ecclesiam de Allecha ad custodiam delegavimus, et ad has necessitates

(6) Ecclesiam Hoiensem beatæ Mariæ a Bosone archidiacono pro XV canonicis fundatam, a Deoduo episcopo Leodiensi restauratam, et a funda-

mentis erectam, additis etiam XV canonicis, scribit Egidius de Aurea-Valle.

prebonda fratrum distinximus, itaque distinctam A perpetuo manere volumus ab ecclesia Sancti Stephani, usque ad pontem Mosæ in atrium dedicamus, in quo nisi domos fratrum et hospitale fieri sub anathemate interdiximus. Ubi etiam, quia locus erat aptus, cursum aquæ adjicientes, molidinum fratrum fieri decrevimus. Quoniam vero in eadem ecclesia requiem elegi in sæculum sæculi, eam cum appendicibus, ecclesiis, et omni clero ab omni subjectione archidiaconi, ipso annuente et tota Lodiensi ecclesia, absolvimus, et eorum omnium curam decano ejusdem delegavimus. Decrevimus etiam ut neque familia ad altare pertinens, neque possessio aliqua libere tradita sæcularem vel substitutum haberet advocatum, sed legitimus advocatus eis præesset ad defensionem, non ad exactionem. Hæc omnia vero peracta ipso die quo ecclesiam dedicavi, adjuvante Lietberto (7)

(7) Lietbertus anno 1049 Gerardo episcopo Cameracensi suffectus est; abbatiam S. Sepulcri ordinis

Cameracensi episcopo, Gosbertus archidiaconus alta voce recitavit sine contradictione. Ego autem et prædictus episcopus perpetuo anathemate obligavimus quisquis aliquid eorum violare præsumpserit, ut æternos cruciatus cum diabolo et angelis ejus perferat, nisi de injuria satisfaciat. Visum est autem et advocatum et testes subter annotare archidiaconos; Herimannus præpositus, Godescalcus, Godescalcus, Godescalcus tertius, Boso, Dietwimus. Præterea Wolbertus decanus, Asculfus cantor, Franco scholasticus. Laici vero comes Adelbertus, comes Henricus, comes Cono, Walcherus advocatus ecclesiæ, Godescalcus de Cennaco, Godefridus et Arnulfus de Florinis, Theodricus de Goreffia et frater ejus Christinus. Herimannus de Gers, Stephanus de Faule. Facta sunt hæc anno episcopatus domni Dietwini xviii, regis vero Henrici anno xi. Ego Franco scholasticus recognovi.

S. Benedicti, in qua conditus jacet, fundavit; obiit meritis plenus anno 1076.

DEODUINI

DIPLOMA

Quo in ecclesia Hoiensi sen Hiensi quindecim canonicos instituit.

(Anno 1066.)

(MIRÆUS, *Opp, diplom.*, tom. I, pag. 68.)

(8) Ego Deoduinus, Dei gratia Leodicensis episcopus, notum esse volo tam præsentibus quam futuris qualiter, post libertatem Hoiensis ecclesiæ, quam Maternus beatæ memoriæ episcopus consecrando primitiavit, adjecerim libertatem etiam villæ. Præfatam siquidem ecclesiam a fundamentis ad laquearia, a laquearibus et ultra reædificavi, quam etiam in auro, argento, gemmis et prædiis, pro modulo meo ditavi, et de Agar Saram esse feci.

Prænominata vero villa pro libertate sua ad sumptus ecclesiæ necessarios, omnia mobilia sua primo mihi tertiat; qua libertate ut amplius frueretur,

(8) Theoduini diploma, sed mutilum, Ægidius Vallis Aureæ monachus, Brusthemius et Chapeavillus, rerum Lodiensium scriptores, recitant quod quidem signarunt, ut iidem scriptores asserunt:

Hermannus archidiaconus,
Godeschalcus præpositus,
Wolbertus decanus,
Aistulphus cantor,
Franco scholasticus,
Bono canonicus, Emo et Wolbodo,
Godefridus barbatus, senior, dux Lotharingiæ,
Albertus comes Namurcensis,
Henricus comes Luceburgensis,
Cono comes Montis Acuti,
Walterus advocatus ejusdem villæ,
Codeschalcus de Cennaco

C postmodum dimidiavit.

Prima libertas hæc est, quod defuncto in pace episcopo, usque ad plenariam alterius institutionem, Burgenses villæ, bona fide et bono consilio, castrum Hoiense de redditibus villæ conservabunt. Si vero nos, vel aliquis successorum nostrorum præscriptam libertatem, vel aliqua jura eorum (quod absit) infringere tentaverit, concedimus et statuimus ut dux Lotharingiæ, et alii tam clerici quam laici subnotati ad conservandam libertatem, et jura eorum (admonitione tamen præmissa) eis efficaciter assistere non omittant.

Godefridus et Arnulfus de Florines,
Godefridus de Floreffia,
Christianus ejus frater.

D Cæterum Bozo archidiaconus, et abbas S. Mariæ 15 canonicos in Huiensi S. Mariæ ecclesia posuerat. His alios totidem Theoduinus episcopus addidit, et eandem ecclesiam, a fundamentis usque ad laquearia a se perfectam, anno 1066 dedicavit, præsentem Lietberto Cameracensi episcopo. Iidem pontifices corpus S. Domitiani episcopi, ad dictam ecclesiam ex ecclesiola, per S. Maternum, primum Tungrensiem episcopum, constructa, transtulerunt ut idem Ægidius in Gestis episcoporum Leodicensium tradit. Theoduinus episcopus obiit anno 1076, et sepultus est in memorata ecclesia Huiensi.

Die tertio dedicationis Hoiensis ecclesiæ, hæc A pressione sigilli nestri prædicta voluimus commu-
omnia supradicta a meipso corroborata sunt et con-
firmata, sub anathematis vinculo, et a compatre meo
et cooperatore Lietberto Cameracensi episcopo, et
ab omnibus sacerdotibus inibi astantibus. Et ne in
posterum prece vel pretio ista possent immutari, im-

niri, sub assensu et testimonio tam clericorum quam
laicorum.

‡ Acta sunt hæc anno Domini 1066 indictione iv,
pontificatus nostri anno xviii, regni vero Henrici xi.

ANNO DOMINI MLXXVI.

SANCTUS LIETBERTUS

CAMERACENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN LIETBERTUM.

(D. LEGLAY, *Cameracum Christianum*, pag. 24.)

S. Lietbertus, Brabantinus, nepos S. Gerardi epi- B
scopi, cui educandus traditus est, ex magistro scho-
læ, archidiacono et præposito, factus est episcopus
Cameracensis an. 1049, ex charta S. Petri Hasno-
niensis; quod confirmat instrumentum Corbeiense
de comitiis regni ibidem habitis an. 1065, indict. iii,
epacta xi, regnante Philippo rege an. vi, episco-
pante Lietberto Cameracensi an. xviii. Si enim annis
1049 decem et septem addantur, habetis 1065; quare
vitiosas putamus temporis notas in chartario S. Se-
pulcri, ubi legimus eum huic monasterio conces-
sisse altaria de Bullari et de Brugeletis an. 1070, sui
episcopatus 24. Attamen tardius ordinatus est; nam
ex ejus Vitæ scriptore, habemus hujus episcopi con-
secrationem Remis esse factam in eodem conventu
in quo celebratæ sunt nuptiæ Henrici Francorum
regis cum Anna, quas factas fuisse an. 1051 nemo
nescit.

Ejus in monasteria studium patuit erga Santan-
dreaum a suo decessore in castro S. Mariæ condi-
cæptum, quod perficere sollicitus fuit fere statim
post onus pastorale susceptum. Cœnobium S. Se-
pulcri in ipsa urbe Cameracensi an. 1064 fundavit,
ex peregrinatione sacra reversus (1).

Eodem anno dedit privilegium pro monasterio
Eihamensi, territorii Bracbatensis, quod cum prius
florisset, tunc ob bellorum calamitates jacebat; sed
Balduinus comes, et religiosa ejus conjux Adela
monasterium ibi ædificarunt, quod Vedastino tan-

(1) La charte de fondation de l'abbaye du Saint-
Sépulcre se trouve dans Aub. Le Mire, édit. Fop-
pens, I, 155. Liébert avait entrepris le voyage de
D Jérusalem, mais il ne put aller au delà de Laodicée
en Syrie, parce que le roi de Babylone, qui occupait
les lieux saints, ne permettait plus aux chrétiens d'y
pénétrer. Le pieux évêque, ne pouvant accomplir
son vœu, tâcha d'y suppléer par la fondation d'un
monastère en l'honneur du Sépulcre de N. S.
(2) Suivant d'autres, il mourut le 22 juin. L'Eglise

quam matri ecclesiæ subditum erat, petieruntque a
Lietberto episcopo ut amplo privilegio novum dona-
ret cœnobium. Huic privilegio subscripserunt Ge-
rardus præpositus et archidiaconus, quinque alii ar-
chidiaconi, Erchembaldus abbas Atrebatensis, Alar-
dus Laubacensis, Guirdricus de S. Ghisleno, Alber-
tus Maricolensis. Walbertus fuit primus Eihamensis
abbas.

An. 1066, a motis canonicis sæcularibus, regulares
substituit in Cameracensi S. Autberti cœnobio, uti
probant ejusdem litteræ, quas recitat Miræus, tum
cap. 36, tom. I. diplom. Belgic., tum cap. 96 noti-
tiæ eccles. Belg. Eisdem regulares admisit in abba-
tiam Montis S. Eligii, anno 1070, petente Eustachio
Bolonie comite.

Collegio canonicorum Lensensium multa con-
cessit privilegia, de quibus Miræus, cap. 38 et 39,
diplom. Belg. Bruxellensem ecclesiam in qua Lam-
bertus comes canonicos posuerat libertate donavit
anno episcopatus 23, qui respondet an. 1072, vel
1073. Plura de similibus pietatis operibus erga mo-
nasteria referre supersedeo. Adfuit coronationi Phi-
lippi regis factæ Remis an. 1059, die Pentecostes,
coram Henrico patre. Obiit S. Lietbertus an. 1076,
iv Kal. Octobris (2), ex ipsius Historia seu Vita que
habetur tomo IX Spicilegii, cujus auctor fuit Ro-
dulfus monachus, deinde abbas S. Trudonis, ut au-
tumat Mabill. tnm. II Analect. p. 534 (3). Obiit vero

de Cambrai ne solennise pas la fête de ce saint,
mais le 23 juin, jour de sa sépulture, et le 28 sep-
tembre, anniversaire de sa première translation, on
chantait une messe votive de la sainte Trinité.

(3) Paquot estime que Mabillon s'est trompé en
ne faisant qu'un seul personnage, de Raoul, auteur
de la Vie de saint Liébert, et de Raoul, abbé de Saint
Trond. V. *Mém. pour servir à l'hist. litt. des Pays-
Bas*. XII 42-43.

Rodulfus anno 1138. De his consulendi hagiographi, A maxime socii Bollandiani. Depositus est in monasterio S. Sepulcri ab ipso condito, ubi quotannis habet in die obitus vigiliis solemnes mortuorum,

inquit Raissius in Belgicca Christ., p. III. Huic episcopo Ursio abbas Altismontensis nuncupavit historiam de S. Marcello, quæ legitur apud Bollandum ad diem 16 Januarii.

VITA SANCTI LIETBERTI

CAMERACENSIS EPISCOPI.

AUCTORE RODULPHO ABBATE S. TRUDONIS.

(Apud ACHERIUM, *Spicilegii* tom. IX, pag. 675.)

CAPUT PRIMUM.

De Ottone et Henrico imperatoribus.

Romani principatus imperiale solium brachio militari sustentabat Otto Junior, regumque veterum potentiam relegens, mobilitate juvenilis animi conabatur omnium fieri potentior. Ut autem meditata compleret, admittebat consiliis imperialibus commercatricem Romanorum barbariem [*f. avaritiam*], donis et beneficiis saturare gestiens eorum ingluviem: sed palatinis canibus, ut assolet, accedebat ex frequenti assiduitate contumax insolentia, et ex nimia familiaritate contemptus. Adeo efferbuit factionum insania, ut pelleretur ab urbe imperator non sine morte suorum. Dum cogit ad vindicandas injurias militum castra, dum stipat imperiales turmas, defungitur; atque cum luctu et mœrore suorum honore regio in ecclesia Aquisgrani sepelitur.

Eo de medio facto Henricus Baioariorum ducis Heinrici filius (4) nutu et providentia Dei ex consilio Lothariensium purpura vestitus regia, armis insignitur imperialibus; qui quam prudenter, quam fortiter, quam pacifice, quam catholice suum rexit imperium, monstrat nominis ipsius intitutatio, per quam non modo Augustus et Imperator sed insuper Orthodoxus atque Pacificus attitulatur. Sedatis sine sanguine hostibus, sibi suoque potens vixit imperio, plus paci et pietati studens quam militiæ, plus catholicæ et apostolicæ religioni serviens quam furori Martio.

CAPUT II.

De Gerardo episcopo Cameracensi.

Inter hæc Erluino Cameracensium pontifice defuncto, ipse dominus imperator suorum usus non segni consilio, Gerardo suo capellano, Lothariensium atque Karlensium parentibus edito non infimis assensum præbuit super electione de eo facta Cameracensis episcopi. Qui factus pontifex quam sancte vixerit, quam canonicè Ecclesiam sibi commissam rexerit, testes sacræ religionis homines, nostris adhuc temporibus superstites, testes instaurationis et

B restauratio domorum sanctæ matris Ecclesiæ, index est Florinarum nobile cœnobium, in honore Dei et memoria beati Joannis et indicis Christi, sumptibus ejus constructum, paternisque hæreditatibus adhæreditatum: monstrat Cameracensis sedes ope studioque ipsius nobiliter decorata; necnon in capite sedis ejusdem pontificaliter exaltata: testatur Atrebatensis ecclesia, per eundem pontificem melius pulchriusque quam fuerat restaurata post conflagrationem cœlestis incendii. Cujus rei ordinem cœlorumque bene gestorum scire volentes, ad ejus Vitæ textum dirigimus: nos in sumpto fascæ desudabimus.

CAPUT III.

De ortu domni Lietberti, et de profectu ejus in studia litterarum.

C Tripudabat Christianus orbis pacifici regis sustentatus brachio; gaudebat mater Ecclesia sanctorum concordia justitia, de virtute in virtutem gradientibus cunctis: sub evidenti cœlestis Sponsi cantico: *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis!* (*Cant. vii, 1.*) In hoc ergo pacis tranquillitatisque solstitio, bene sibi consentientibus regno cum sacerdotio, præclari decoris jubar effulsit in Brachatensi (*vulgo Brakele*) provincia, nobilis infans nobili ortus prosapia consueto more Christianitatis traditur ecclesiasticis sanctionibus, postque sanctum baptismum chrismatum unguine delibutus, divino præsagio nomen accepit Lietbertus, et merito quippe qui liberaturus erat plebem sibi committendam de hostiis rabidi versutis hiatibus tantum reipublicæ studuit libertati, ut suis imaginibus *Lietbertus publica tranquillitas* ascribatur.

Ablactato puero, nullum sit discidium, pari consensu parentis utriusque elementis imprimitur litterarum; et quanquam generi repugnaret nobilitas, militemque magis quam clericum quæreret maternarum paternarumque multifor mis possessionum hæreditas, forti supervenit fortior, qui potis est vasa fortis diripere; suoque corpori sanctissimi mo coadu-

nare discit, auditque puer docibilis, et docilem puerum vicinia cuncta reclamanies audiunt parentes et propinqui, et congratulantur ei. Ita rumore secundo insinuatur prænominato Gerardo præsuli, carnis genere sibi propinquo: mox ad *audita* requisitus puer transfertur educandus in aula pontificali, daturus tritici mensuram suo in tempore familiæ domini sui. Traditur pædagogis sub scholari magisterio, servaturus pastorali cura greges tonsarum quæ ascenderunt de lavacro. Ducitur sitibundo pectore currens ad fontem philosophiæ, et saporis tripertiti septem rivos ebibens, modo studet logicæ, nunc insudat physicæ, sic intendens vacat ethicæ: mirantibus magistris penetrat labyrinthos Scripturarum, et conferens cum collegis dissoluta colligat, et complicata disserat. Fit magister ex discipulo, et qui docundus venerat, docet doctore iudicio; a magistris recitatur pontifici de adolescentis industria, de moribus, de scientia, de religione munda.

CAPUT IV.

Ubi scientiæ merito archischolus efficitur.

Domni episcopi jussu omniumque suorum fidelium assensu præficitur cunctis scholaribus prudenti dispensatione, ut in hoc probaretur utrum perseveraret in devotis moribus. Suscepit magisterii scholaris dominatum; sed ne solliciti laboris studium pondus abjicere videretur, contra spem quorundam columbinis oculis gaudet ex munere. Ingredditur imperialis magistri bene pudorata gravitas scholarum palatia, cujus ad aspestum pallentibus labiis cunctorum suspiciunt obtutus: expectant intenti quid velit, quid innuat, quid vel cui subeat; fervet studium, præcipit quisque sibi locum: ingeruntur multiplices diversarum lectionum quæstiones, omnibus ad omnia prudentissimus doctor responsa parat; quippe scientia cujus erat crater tornatilis nunquam indigens poculis, ita multiplicem sensum peritissimi cordis temperans affabiliter, quos erudiendos susceperat, inservit diligenter; diligenter, nunquam, introducendus in cubiculum Regis dormiebat « tanquam potens crapulatus a vino » (*Psal. LXXVI, 65*), « inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ, cujus dorsi posteriora in viriditate auri » (*Psal. LXVII, 14*), scilicet inter mysteria utriusque Testamenti, servante enim gentilium litterarum disciplina rutilantis eloquii præclarum leporem, retinebat intra sacrum cordis docti armarium divinarum Scripturarum testimonio doctrinæ cælestis aureum nitorem. Felix et prudens scientia quæ tunc assuescebat in scholarium studiis, quæ post declamatura erat in populis; quoque dicatur planius, post peractum studii scholaris magisterium commutatus est in honore regio, sublimatus ad summi sacerdotii cælestis ministerium, intercurrentium nuntiorum relatione jucunda replicatur pontifici quid noster archischolus agat, qualiter se habeat: prædicatur indicibilis scientia, prædicabilis doctrina, sollicitudo non pigra, religio munda et immaculata. Miratur pontifex et exsultat, Deique

A collaudans munificentiam, votis supplicibus auditis meliora precatur.

CAPUT V.

Ubi procurator domus episcopi constituitur.

Sed quoniam tanti senis ætas in dies ad decrepitem vergebat, præcavens quod assolet in ea ætate, scilicet minus provide sua disponere, deliberat prudenti consilio illum de cujus gloriabatur præconio suis domesticis præficere. Deliberata complentur; scholis abstrahitur, et inter palatinos proceres pontificalis domus procurator exaltatur. Felix regia [*id est*, palatium episcopi] tanio sustentanda procuratore! sed felicior familia tam prudenti gubernanda provisore. Doctor puerorum fit consul populorum. Quippe concutiebat crepantes ferulas inter carmina poetarum, discernit [*id est*, discit] super civiles multiplicium causarum querimonias judicare... legumordinaria jura. Benedicti operituri super eum veniebat, et cor viduæ consolatur; et conterebat molas iniqui, et dentibus ejus rapiebat prædam: quodque magis stupeas, ab omni munere manus excutiebat.

CAPUT VI.

Ubi cum præpositura honor ei archidiaconatus tribuitur.

Tertiam jam ætatem hominum vivebat, nec erat ei verendum ne vera prædicans videretur insolens aut loquax, ex cujus ore dulcior melle fluebat oratio. Ad præclaram enim magnitudinem animi doctrina uberior accesserat, et illud omnino canorum in voce splendescerat. Liberalis procuratoris tam liberalem libertatem percipiens sancta mater Ecclesia, filium quem sibi nutrierat substractum suspirat, vineisque forensibus custodem positum conquesta, ut etiam suam vineam custodiat, ordinari sibi archidiaconum deposcit quo carebat. Senio gravescente defessus jam dudum pontifex veretur invidiam, profusisque lacrymis super hac re cælestis oraculi recurrit ad arcam: tandem apparente nube divini consilii suscipit responsum, non absurde sanctam Ecclesiam suum repscere filium. Fit discidium prædicabile, fit divortium memorabile; aulici potentia militari suum retentant præpositum, clerus et populus jure catholico sibi viriliter extorquent archidiaconum. Dique pensatis viri virtutibus, accepto consilio, Dei nutu judicatur dignus sublimari non solum præposituræ dominio, sed insuper insigniri archidiaconatus officio. Et quia eum divina clementia et sapientia et virtutibus exaltaverat, commodum duxit episcopus eum magnificare, conferens archidiaconatum cum ministerio præposituræ.

CAPUT VII.

Quam sancte et religiose in his officiis se habuerit.

Acceptis honoribus ita utebatur ut perfruendis majoribus dignior judicaretur. Recipit mater Ecclesia non prodigum filium, porcorum siliquas esurientem, sed Simanem [*id est*, Petrum apostolum] nostrum columbæ septemplex filium, post esum serpentum reptiliumque Cæsaream introeuntem (*Ad. XI, 6*); Cornelliique domum, scilicet sanctam Eccle-

siam, verbi Dei pabulo satiantem. Videres in uno homine Mariam et Martham, nunc circa frequens ministerium satagentem nunc ad pedes Jesu cum lacrymis et attentis orationibus cor pectusque tundendo suppliciter procumbentem; modo cum Jacob in agro contrariis aeris tempestatibus afficiebatur, modo rediens domum lactis coagulos mellisque favos pueris partiebatur; nunc in navi residens diversarum tempestatum marinis fluctibus premebatur; nunc introductus in cellam vinariam, per dilectionem Dei extendens se in amorem proximi, sanctæ charitatis exercebat fructus. En noster Salomon, veri David filius, templum Domini sapienter administrat, in cujus structura nec securis nec malleus sonat. En verus Moyses sacris undis servatur, et in domum Pharaonis constitutus, gladio spiritus, quod est verbum Dei..... transit de porta in portam, ut destruat, evellat, et ædificet et plantet. Temporum labentecurriculoGerardo pontifici vergentibus annis ad occasum quarta supererat senectuti causa, quæ maxime angere atque sollicitam habere eam ætatem videtur, appropinquatio scilicet mortis, quæ certe a senectute non potest longe abesse; sed Lietbertus levita magnificus, curiæ pontificalis provisor sollicitus, quem honoribus exultaverat, in omnibus cum sapienter juvabat.

CAPUT VIII.

De Waltero Cameracensi castellano, et Joanne Atrebatensi avvocato.

Erat tunc temporis Walterus Cameracensis castellanus, qui ob nimiam sui fastus superbiam, suæque potentiaë indicibilem insolentiam ab inimicis suis interfectus interiit; unicumque filium cum uxore sua superstitis reliquit; quæ quidem uxor, Ermenrudis nomine, ab insania mariti sui non cessabat, sed pejora quæque [f., quoque] operans mariti malitias superexcellabat: et quia ut desiderabat, id per se adimplere non potuit, filius enim ejus puer erat, tyrannum quemdam nomine Joannem, advocatum Atrebatensem, in conjugium sibi copulavit, suumque et filii sui tutorem esse constituit. Filius autem ille mox mortem obiit, secundum quod scriptum est: *Cognatio impiorum peribit (Prov. x, 28)*. Joannes autem satagebat quocumque poterat post mortem privigni castellaturam sibi transducere; quod lex nulla permittebat: obstabat insuper rector sapientissimus, cui subrepere nullus poterat dolus. Unde conflictis causis Joannes inimicitias ei insimulabat, quin etiam ei mortem collaturum plerisque revelabat; sed quoniam justus in Deo confidit, parvi pendebat signifer matris Ecclesiæ consilia malignitatis, implere studens opere quem gestabat nomine tropæum libertatis.

CAPUT IX.

Quam strenue et prudenter Lietbertus Novum Castellum custodierit.

Interea præsul infirmabatur, et cum ætatis decrepitæ molestia febris acutæ valetudine angebatur, ita ut a domo sua nisi alterius manibus asportatus exire

A nequiret, neque disponere quid quod sibi vel reipublicæ utile foret. Libertas autem patriæ Lietbertus cum eo assiduus esse non poterat, quoniam apud Novum Castellum ejus custodia deputatum manebat. Ibi miles Christi totius provinciæ propter incursantium latronum rapinas, opportunas vicinias tutabatur, de cujus defensionis auxilio tam sui quam externi, tam vicini quam longinqui gloriabantur. Si quomodo quilibet hostis incursans ipsius provinciæ fines positos intrasset, auditis viri virtutibus et nomine, statim retrogradus tanquam viator viso serpente refugit, necnon intra securas latebras accelerando sese recipit. Pacis erat subsidium, salus provinciæ, pes claudo, lumen cæcis, defensio pauperum, spes viduarum, protectio pupillorum, timor hostis et arma suorum. Nec enim incursione, nec eminus hostis aut cominus gladiis utebatur, sed ratione, confisio et scientia. Et quamvis ad cunctorum nutum penderet et arbitrium, præferebat tamen omnibus domni pontificis imperium, quem sæpius revisebat, necnon amaritudinem dolorum et infirmitatum, conturbationesque causarum consolationum suarum mellitis refocillationibus dulcorabat: ut enim adolescentibus bona indole præditis sapientes senes delectantur, leniorque est eorum senectus qui a juventute coluntur et diliguntur, sic adolescentes senum præceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur.

CAPUT X.

De morte Gerardi et electione Lietberti archidiaconi.

C Supervenientes suæ vocationis tempore præsul Gerardus defungitur; Joannes tamen remanet in civitate castellatura indonatus. porro sepulto pontifice cum reverentia qua decebat et honore, convenit in unum Cameracensis Ecclesia pari consensu electura dominum Lietbertum provehi ad pontificatus honorem. Hunc itaque clerus et populus totis nisibus expetunt pastorem, quem pium senserant contra hostes protectorem; sciunt eum rapacibus non cedere lupis, quem Gerardi et Joannis cæterorum que tyrannorum non cessisse noverant armis. Igitur pari consensu, simili consilio, consona voce ordinari sibi deprecantur episcopum, quem plenum pietate et misericordia hactenus habuerant archidiaconum: justum quippe fuerat ut ubi devole militaverat, ibidem promotionis culmen obtineret; sed eo contradicente, simul humanæ fragilitatis multimoda discrimina sapienter opponente, capitur, trahitur, pontificali throno sublimis exaltatur. Victus liberalis archidiaconus modo precibus, modo ratione, non sine lacrymis cessit precantum votis; fit gaudium celebre pariter consonantibus signis, divini respectus misericordiam laudantibus cunctis. Neque parvipendebant sese adeptos quod potierant: merito quippe gratulabatur qui per Deum boni pastoris electione gratulabantur. Non enim viri virtutes et justitiam populi noverant fama, sed dicto crebrius in suis necessitatibus senserant experientia. Cum laudibus

hymnisonis ad aulam ducitur pontificum, protensis-
que manibus omnes ei spondent fidelitatem.

CAPUT XI.

Electus cum aliis personis Cæsarem adiit.

Post hæc Henricum regem adeunt novus electus, scilicet domnus Lietbertus præpositus et archidiaconus, aliique archidiaconi, cum casatis Cameracensis Ecclesiæ, nuntiantes destructionis suæ casum flebilem, et episcopi sui depositionem: illis quippe diebus apud Agrippinensem Coloniam excubans super observationis. Quadragesimæ diem Resurrectionis Dominicæ præstolabatur Dominicum consulturus ibidem nobile suorum palatinorum consilium; audiens obitum tanti viri, pie ei eo quod omnibus amabiliserat condoluit, cœpitque quærere diligenter quis in loco ejus stabiliri potuisset. Sed quoniam veneranda dies superveniebat ea quæ Parasceves denominativum accepit, suorum sententiam procerum super hac re dominus imperator consulere distulit: cui quidem in hac re sollicito suggestum est a Cameracensibus, quod Lietbertus, ejusdem Cameracensæ civitatis præpositus, qui suus jamdudum capellanus erat, quem fidelissimum sibi et civitati illi sæpe necessarium probaverat, ad regendam Cameracensem Ecclesiam electus esset ab omnibus: id ipsum tamen ne Dominicæ passionis sacramenta Christianæque religionis ob suorum recordationem præceptorum Dominicorumque venerationem supplicum votiva silentia intercideret videretur, interim siluit, donec sacrosanctæ Resurrectionis illucesceret dies. *O altitudo divinarum sapientie et scientie Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* (Rom. xi, 33.) O præclara divinæ dispensationis scientia! o venerandam catholicæ fidei gratiam! o quam gaudiosum, quam conveniens est ut eodem die regali necnon imperiali liberalitate levita magnificus Lietbertus obtineret pontificalis electionis regalem prærogativam, quo Rex regum Christus victor rediens ab inferis, triumphato diabolo, suum liberavit plasma! o præsagium prudens! o diem celebrem, in quo liberator animarum et Salvator universorum Lietberto levitæ liberalem pontificatus largitus est propectum! Jam sanctum mane fenestras intrabat,

*Noctifugasque suo radios sparcebat in orbe,
Propellens tenebras Hecates Phæbeia lampas,*

Cum rex sopore depulso cubicularios vocat, sibi-
que imperialem sessionem parari mandat. Convocatis itaque Cameracensis Ecclesiæ legatis, suæ voluntatis sententiam rex eis aperuit, Lietbertum scilicet præpositum se simul cum eis eligere Cameracensis Ecclesiæ episcopum. Audito viri nomine subrectis in cælum luminibus, omnes Deum regemque laudaverunt, regiæque voluntati lætantes assensi sunt.

(4-5) Leg. III, si Henricum cognomento Aucupem imperatoribus adnumeret, alias II, uti scribit Balde-
ricus in Chronici lib. III, c. 64, qui primum locum

CAPUT XII.

De Guone ejus adversario.

Huic imperiali consilio cunctis assentientibus, submurmurando cœpit obsistere unus legatorum, scilicet archidianus Guo, qui sicut aversus vocabulo, sic discor et judicio. Hoc tamen probatum est eum fecisse duabul ex causis, factione Joannis prænominati, vel quod huic aspirabat honori; sed quia probata virtus corripit insipientes, mox a domino requisitus imperatore, palam confessus est majoris et sublimioris honoris dignissimum, quem huic submurmurabat non aptum. Nam dum palam privatimque sciscitaretur quid in viro Dei contradictionis et calumniæ nosset, respondit, sub sacramento veritatis et fidei, neque nosse neque novisse quod ei officere posset: insuper protestatur diaconum sine reprehensione, judicem ornatum moribus, bene catholicum, domui Dei provisorem sapientissimum; confirmabat totum sine macula, quem Deus perfuderat gratia, astruebat magnopere viri virtute egregias, animi constantiam, sollicitudinem non pigram, jejuniorum vigiliarumque assiduitatem, orationum lacrymarumque devotionem. Ad hoc dominus imperator substitit paululum, regalesque vultus componens, sic demum ora resolvit:

*Plurima sanctorum relegentes gesta virorum,
Scimus Martinum virtutis culmine dignum
Tunc et laudatum, dum credit eum reprobatum
Præsul defensor, non sanus ad omnia censor
Consimilis facti, similis sententia pacti,
Lex eadem fraudis, si non par gloria laudis.
Unde per has notas quas præsens contulit ætas
Culmine pontifico, testante quod est inimico.
Ni defraudetur, me judice dignus habetur.*

It cælo clamor Dei cuncta gubernantis laudantium gloriam, dominique regis confirmantium sententiam.

CAPUT XIII.

Ubi electio Domini Lietberti ab Augusto et cunctis principibus confirmatur.

Electus est in die sancto Paschæ domnus noster Lietbertus ab imperatore cunctisque palatinis principibus, atque laudatus et testificatus a suis omnibus. Videres omne palatium gaudio et exultatione repletum, ipsum etiam imperatorem incipientem *Te Deum laudamus*, prosequentibus cunctis ad ecclesiam cum hujus hymni jubilatione: solemnizabat mater Ecclesia coronata episcopi resurrectione et victoria [*f.*, Christi resurrectionem et victoriam], plaudebat domni Lietberti celebri electione præsertim ad prærogativam electionis imperatoris. Actum est Agrippinæ in palatio imperiali, confirmatum in ecclesia S. Petri principis apostolorum et cælestis clavigeri, ita annuente Guone cum cæteris omnibus, donavit civitatem Cameracensem cum suis appendiciis omnibus domno Lietberto imperator Romanorum Henricus IV (4-5). Sic accepta missione, et

tribuit S. Henrico Bajoario: nam Lietbertus an. 1050 consecratus est episcopus, quo tempore Henricus II seu III imperabat.

omnibus competentibus adimpletis, properabat ad A suam civitatem reverti.

CAPUT XIV.

Ubi Joannes ecclesiam S. Mariæ et aulam episcopi invadit, et extra portas urbis eum claudit.

Fama præcurrente, nuntiatur Joanni quod factum fuerat; qua de causa nimium perterritus diuque reputat quid facto opus sit; postea suis in unum coactis animi sui secretum revelat, affirmans domno Lietberto nullum civitatis introitum præbere, nisi sibi castellaturam quam ambiebat prius voluerit dare. Tali consilio matrem ecclesiam dominæ nostræ sanctæ Mariæ violenter invasit, et ejectis clericis thesauros ecclesiæ et quodcumque intro reperit, suæ ditioni mancipavit, militesque suos armatos inibi posuit; aulam pontificalem superbus intravit, uxorem suam in cameram pontificis introducens, stratumque suum in lecto pontificis fecit parari, sibi et satellitibus suis de sumptibus episcopi præcepit ministrari. Cum hæc agerentur, novus civitati appropinquat dominus, cui Joannes cum parato occurrens exercitu portas clausit, et longe repullit ab introitu. Itaque divertens ad Novum Castellum cum honore et lætitia recipitur a suis, ibique aliquandiu manet.

CAPUT XV.

Ubi comes Flandriæ electum episcopum a Castello usque ad urbem secum deducit.

Rediens comes Flandriarum Balduinus a rege Francorum eum ibi invenit, et de dominio ejus lætus effectus usque ad civitatem Cameracensem secum deduxit. Appropinquantibus eis, nuntiatur Joanni, qui mox fuga lapsus liberum introitum concessit domino venienti. Exhilaratus gaudet princeps patriæ mox sacrandus episcopus, tum pro adepta gratia imperatoris, tum de rabidi Joannis superata superbia, civitatem Cameracum omnimodis exaltare satagebat. Cives itaque qui diutinæ seditionis oppressione paupertati redacti fuerant, pacis dulcedine vivificati, quasi de barathro mortis resurgabant, sollicitudine quidem et studio principis novi in civitate Cameracensi, et circumquaque in omnibus appendiciis misericordia et veritas sibi obviabant, et pacis oscula libabant; aperta et reserata sunt omnia, nec fur inventus, nec prædo, neque quilibet injurians, qui damna inferat alicui. Clerici in ecclesiis opulentia referti laudes Deo referebant. Laici cum omni pace victualia sua conquærebant. *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt (Psal. cXLIII, 18)*, imo beatiorem dominum, per quem tanta pacis subsidia pullularunt. Sic rerum gubernatore Deo Domini ac patroni nostri principatus primordia disponente, subsidio pacis et religionis exhilarata gaudebat plebs civilis atque suburbana.

CAPUT XVI.

Ubi a metropolitano et comprovincialibus episcopis ejus electio approbatur.

Remensi metropoli præsidebat Guido antistes (*Guy de Chastillon*), vir sane conspicuus, interque

suos compatriotas per omnia clarus; cui quoniam sui juris id erat, de prænominata per idoneas personas electione suggeritur, suæque corroborationis auctoritas suppliciter imploratur; episcoporum comprovincialium subjungitur epistolariæ assensus, electique pontificis dies consecrationis requiritur ab omnibus. Audita Remensis metropolitani tam religiosa tamque celebri electione, consideratisque viri virtutibus, Dei munificentiam laudat et ipse. Deinde constituto die locoque dirigitur epistola quæ paterne commoneat Lietbertum levitam non tantummodo probatum ascendere gradum, quin potius regiminis præsulatum. Parantur comites et impensæ, suscipitur labor itineris, ne vel Dei vel metropolitani videatur jussionibus contraire; peragunt augustam legationem, mansionemque primæ noctis metantur apud Laudunum. Suscipit levitam lætabunda Laudunus, et jure fovebat hospitii, moxque præcessura cum hymnis et laudibus, cultu et religione canonica repatrianti pontifici.

*Titoni croceum linquens Aurora cubile,
Noctem pellebat, lucem radiosque ferebat.*

Dum comitibus experrectis matutinum iter arripitur, Remensemque civitatem versus dirigitur, quo postquam ventum est, dominoque metropolitano innuitur adesse cum suis Cameracensem archidiaconum, admittuntur quantocius, inclinatur ad genua, ad oscula erigitur, cunctis invicem resalutatis, causæ dicuntur adventus, quæ mox auctoritate metropolitana corroborantur, cæteris idem prosequentibus. Sed quia non poterat tanta negotia subire solus, agitur inter eos quis archidiaconum provehat ad honorem.

CAPUT XVII.

Ubi ab episcopo Catalaunensi probatur ordinatus.

Apud Catalaunum familiæ episcopii dispensabat pabulum vitæ præsul Rogerus, vir vitæ venerabilis et morum dote magnificus. Huic transmittitur provehendus ad presbyterii culmen atque docendus offerre sacrosancti corporis et sanguinis Christi vivificum libamen. Die constituto levita provehendus procedit ad ecclesiam sancti protomartyris et levitæ Stephani pignoribus ac nomine sacram. Ingressus omni supplex corpore Deum toto mentis orat affectu, quatenus Deo digne promoveatur sancti martyris meritis et interventu; procedit et antistes pontificalibus infulis redimitus, sanctorum comitibus ordinum decenter introductus, more canonico factis scrutiniis, ordinandorum personæ præsentantur et nomina, inter quos et præ quibus dominus Lietbertus levita; suis locis et competentis consecrantur cæteri, donec ventum est ad ordinem presbyterii. Cumque ad manus impositionem pontificalis inter ordinandum diceretur novo presbytero: *Accipe Spiritum sanctum; quorum remisit peccata, remittuntur eis (Joan. xx, 22)*, infremuit, habitumque mentis vultus significatione monstravit, liberalis ejus facies puritate mentis incanduit, oculi

familiaribus lacrymis profluentes insignia sacerdotalium vestimentorum quibus vestitus erat sancto rore perfundunt.

CAPUT XVIII.

Ubi episcopus consecratur, et tale prognosticon reperitur: Ille est Filius meus, in quo, etc.

Functus officio presbyterii, quo noverat iter relegit, repetensque dominum archiepiscopum, præstolatur postero die summi sacerdotii pontificatum, vigiliis et jejuniis protelat novus presbyter in crastinum.

Postera jam tenebris surgens Aurora fugatis Illustrabat eum quem Phæbus circuit orbem.

Cum dominus metropolitanus matutinalium hymnorum decursa melodia fieri concessum mandat, episcopisque dioceseos accitis de consecratione Cameracensis episcopi tractat. Cunctis idipsum B sentientibus itur ad ecclesiam, citantur æditui. exponuntur utensilia, signis consonantibus fit frequens conventus: infulis redimitus procedit metropolita, consequuntur pontifices, populorum stipante caterva. Dum ventum est ad id divini officii ut ab incensore diceretur: *Accedite ad eum et illuminamini (Psal. xxxiii, 6)*, signo dato, sacrandus introducitur episcopus, sistitur Deo, præsentatur pontifici, recitatur electio, et testificatur a cunctis; fit concursus populorum, fit strepitus gaudiorum, omnes in cælum protendentes manus precabantur: erat enim pia commistæ multitudinis et sacrandi sacerdotis in oratione positi exspectatio; et hi quidem omnes ut hæc consecratio confirmaretur invocabant Dominum: metropolita vero toto mentis affectu proferebat orationes precum. Huic consecrationi palam contestatur gratia. Nam dum sanctorum codex aperitur Evangeliorum, expetitur est quod ait: *Hic est Filius meus in quo mihi complacui (Matth. xvii, 5)*, delibutus oleo lætitiæ et exsultationis, infulatusque pontificalibus indumentis, donatus insuper episcopo Cameracensi. Benedictione completa, novus episcopus intrat celebrare sacrosancta missarum solemnia.

CAPUT XIX.

Quod in eodem conventu regis Francorum uxor desponsata et coronata fuit.

Regnum Francorum rex regebat Henricus, vir armis strenuus, et regno quod tenebat dignus, qui juvenili flore ætate nullius adhuc copulæ subierat connubium; sed Rusciorum gentis regis filiam Francorum nobilitas ei parabat. Audiens Cameracensis episcopi consecrationem futuram, quoniam videre virum diu peroptaverat, interfuit, acturus quoque sui negotii causam, petiit ut sponsa quæ sibi parabatur in eodem conventu benediceretur, regalique consecratione pariter insigniretur. Illic regiæ consecrationi dominus noster Lietbertus episcopus interfuit et præfuit.

CAPUT XX.

Comparatio sponsæ regi Francorum conjunctæ et Ecclesiæ præsuli Lietberto commissæ.

Regi Francorum conjungitur carnalis sponsa,

domno Lietberto Cameracensium pontifici, regio et sacerdotali cubiculario, sancta committitur Ecclesia. Sed hæc copula quanto sanctior, tanto melior: illa sobolem generat carnalem, ista adoptionis procreat sanctam progeniem; illa corruptionis, ista virginitatis. Sic enim ait Apostolus: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo (II Cor. xi, 12)*. Illa in dolore parit filios, ista cantans ex aqua et Spiritu sancto renasci facit. Regi Francorum ducitur filia regis terreni, domino nostro Lietberto præsuli committitur sponsa Regis rogum, Christi.

CAPUT XXI.

Ubi Laudunum veniens cum honore suscipitur.

Omnibus peractis, et sua benedictione et regia consecratione, repetit iter quo venerat, divertens apud Laudunum hospitii gratia; præcurrentibus nuntiis audiunt venientem, gaudent omnes, exsultat civitas, coronatur ecclesia, more ecclesiastico procedunt omnes obviam: susceptum ducunt ad ecclesiam, perfruuntur ejus benedictione, quam præferunt omni auro et lapidi pretioso cum summa devotione.

CAPUT XXII.

Ubi ab urbe propria cum lætitia et gloria suscipitur.

Fama volans celeri cursu, rumore secundo nuntiat Cameracensibus cum gloria benedictionis antistitem suum venire. Omnes exhilarantur, juvenes et virgines, senes cum junioribus, quantoque potest tripudiat gaudio omnis ætas, uterque sexus. Adest illa dies omni die sanctior, in qua Cameracum obtinere meruit sibi præesse Lietbertum præsulem. Felix ille dies, in quo Cameracensis Ecclesia suscepit episcopum, qui sese formam justitiæ et veritatis omnibus præbuit et exemplum! felix inquam dies, in quo Lietbertus libertas publica possidet Cameracum, liberaturus plebem sibi commissam de fastu superbiorum et rabie tyrannorum! O felix festum, festique diei gaudium, in quo mortua nobilitas reviviscit, captivata libertas ad libertatem redit! hunc diem annum jubilæum dixerim, cum cuique jura sua restituuntur. Tunc possessor magnificus suam intrans civitatem, et susceptus cum honore et reverentia vadit ad ecclesiam suarum ovium magna stipante caterva.

CAPUT XXIII.

Quod eadem die orans in ecclesia omnes ad affectum devotionis commovit.

Quas ibi preces, quas fuderit lacrymas, quæ cordis puritate traxerit suspiria, testis est Spiritus qui scrutatur omnia. Orabat tanta Dei gratia plenus, ut omnium oculos in se converteret, atque ad devotionis affectum compunctionisque gratiam corda moveret. Putares publicanum a longe stantem, pectusque percutientem, nec oculos in cælum levantem. Diceres Petrum cum Joanne in porta Speciosa claudi gressus erigentem (*Act. iii, 2*), vel in Joppe Thabitam suscitantem.

CAPUT XXIV.

Quod post orationem verbum fecit ad populum

Completa oratione conversus ad circumstantes pro tempore pauca locutus est :

« Hortor vos homines et proximi mei, meque ipsum hortor vobiscum ut ad id quo nos Deus per sapientiam hortatur, quanta possumus celeritate curramus : non diligamus mundum, quoniam omnia sunt concupiscentia carnis, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi (*Joan.* II, 16); qui enim magis amant ire quam redire, in longinquiora mittendi sunt quoniam caro sunt et spes ambulans et non rediens : qui vero bene utitur vel ipsis quinque sensibus corporis ad credenda et prædicanda opera Dei, et nutriendam charitatem ipsius vel actione vel cognitione ad pacificandam naturam suam et cognoscendum Deum, intrat gaudium Domini sui ; propterea talentum, quod male utenti aufertur illi datur qui talentis quinque bene usus est ; non quia transferri potest acumen intelligentis, sed ita significatum est posse hoc amittere negligentes et impios ingeniosos et ad eam pervenire diligentes et pios, quamvis ingenio tardiores. Non enim datum est ei qui duo acceperat habet enim ex hoc quia jam actione et cognitione bene vivit, sed ei qui acceperat quinque ; nondum enim habet ad æterna contemplanda, qui visibilibus tantum id est temporalibus, credit ; sed habere potest qui horum omnium visibillum Deum artificem laudat, et quidem persuadet fide, expectat spe et quærit charitate. Qui vero male utitur tanto mentis bono, dabuntur eis exteriores tenebræ ; et hoc significare arbitror quod ligantur eis manus et pedes, id est facilitas omnis aufertur operandi. Hoc enim in eis perficietur post hanc vitam, quod in hac vita plus diligunt. Sed si concordemus cum adversario, dum sumus cum illo in via liberabit nos de corpore mortis hujus gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.»

Hac et simili sanctiorique recreatos admonitione necnon sanctificatos pontificali benedictione dimittit ad propria.

Egregios mores exhinc carnisque labores
Dicemus prompte Domino vitæque volente.

CAPUT XXV.

Qualem se in episcopatu verbo et exemplo exhibuerit.

Constitutus in sede pontificali qualis quantusque vixerit scribere quidem non opis nostræ est, sed ejus qui dat affluenter, et cum dederit non improperat (*Jac.* I, 5) ; de cujus gratuito munere nisi, quantum donaverit dicemus, quantumque majorum series perstrinxit in annalibus (6) : recitabimus inquam, non ut decet, sed pro posse pontificis opera, partim cum suis familiaribus clam operata, quædam ut in odorem unguentorum ipsius currant odorescentulæ misericorditer effusa. Turrim pingimus

6) Id est, quæ de eo claro præsule referunt scriptores in *Annal. Lege Balduini Chonicon.*, lib. un. c. 61 et seqq.

A David quæ ædificata est cum propuge aculis, de qua pendunt mille clypei, id est omnis armatura fortium adversus principatus et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum ; contra spiritalia nequitiae in cœlestibus constituta in Libano, et respicit contra Damascum, discernens inter bonum et malum, ne se ignorans ingrederetur et abiret post vestigia gregum pascens hædos juxta tabernacula pastorum.

Studiosus divinæ legis pontifex exemplum suis ita vivebat, ut ab immodesto corporis cultu et ornatu, ab inanibus negotiis ludorum, a torpore somni et pigritiæ, ab æmulatione, obtrectatione, invidia, ab ipsius etiam laudis immodica cupiditate se abstinere : amorem vero pecuniæ totius suæ spei certissimum credebat esse [*supple* detrimendum, *vel quid simile*]. Nihil faciebat imprudenter nihil audacter in peccatis autem suorum vel pellebat omnino iram vel ita frenabat ut esset pulsæ similis. Magnopere observabat cum vindicabat, ne nimium ; cum ignoscebat ne parum ; nihil puniebat quod non valeret ad melius nihil indulgebat quod verteretur in pejus Quos [*f.*, suos] putabat dominos, in quos potestas sibi data fuerat, eis ita serviebat, ut eum dominari puderet ; ita dominabatur, ut eos servire delectaret In alienorum peccatis molestus non erat invitis. Inimicitias vitabat cautissime, ferebat æquissime, finiebat citissime ; in omni contactu [*f.*, contractu] atque conversatione cum hominibus diligenter servabat illud vulgare proverbium : « Nemini facias quod pati non vis.» In omni loco, tempore, amicos aut habebat aut habere studebat, obsequabatur dignis etiam non hoc expetentibus, superbos minus curabat minime erat [*supple* superbus]. Apte congruenterque vivebat, Deum colebat, cogitabat, quærebat fide, spe, charitate. Hac in virtute animi diligenter positus optabat tranquillitatem, atque certum cursum studii sui, omniumque conviventium, et sibi, quibusque poterat, mentem bonam, vitam pacatam.

Ita novus homo et interior et cœlestis, proportionem non annis, sed profectibus distinctas quasdam spirituales ætates suas ad summam ei incommutabilem legem passibus rationis innitebatur, et emicans in virum perfectum atque aptum et idoneum omnibus mundi persecutionibus sustinendis atque

D frangendis, vivebat pacatus in opibus et abundantie ineffabilis sapientiæ, mutatus ad oblivionem vitæ temporalis et transiens in perfectam formam quæ facta est ad imaginem et similitudinem Dei. His gradibus justitiæ temperanter scandens ad thronum prudentiæ, fortiter hærebat Deo, non ut ab eo aliquid boni extra mereretur, sed cui nihil aliud quam ipsum hære Deo bonum fuerat. Hic vir quandiu fuit in hac vita utebatur amicis ad rependendam gratiam, utebatur inimicis ad patientiam, utebatur quibus poterat ad beneficentiam, utebatur omnibus

ad benevolentiam ; et quamquam temporalia non diligeret, tamen recte utebatur temporalibus, et pro eorum sorte consulebat hominibus, si æqualiter non poterat omnibus; quare si aliquem familiarium suorum promptius quam quemlibet alloqueretur, non eum magis diligebat, sed ad eum majorem habebat fiduciam, et apertiorē temporis januam: tractabat enim tempori deditos tanto melius, quanto minus ipse obligatus esset tempori: postremo in omnibus officiis, laboribus, futuræ quietis certa expectatione, non frangebatur: et quoniam delectabat eum libertas, quam nomine et opere præferbat, ab amore mutabilium rerum liber esse appetebat.

CAPUT XXVI.

Quod in operibus et passionibus Christi meditabatur.

Ideoque deponens omne pondus et omne circumstantans se peccatum, per patientiam currebat propositum sibi certamen (*Hebr. xii, 2*), aspiciens in auctorem fidei et consummatorem Christum Jesum, qui ut sanctificaret per suum sanguinem populum extra portam passus est. Considerabat quam misericorditer humano generi consultum est, cum ipse Dei Filius consubstantialis Patri hominem suscipere dignatus est et habitavit in nobis ; ita enim demonstravit carnalibus et non valentibus intueri mente veritatem corporisque sensibus deditis, quam excelsum locum inter creaturas habeat humana natura, quod etiam potuit et in aliquo æthereo corpore ad nostrorum aspectum tolerantiam temperato, sed in hominibus in vero homine apparuit [*id est inter homines verus homo Christus apparuit*]: ipsa enim natura erat suscipienda, quæ et liberanda ; et ne quis sexus a suo Creatore se contemptum putaret [*an. verum, id est, humanam naturam, seu virilem sexum*], suscepit natus ex femina : nihil egit vi, sed omnia suadendo, monendo conciliavit nostram fidem Deo miraculis, qui erat homini passione similis : loquens ad turbas doctrina Deus apparebat, ætatibus homo. Populi, satellites voluptatum, divitias appetebant, pauper esse voluit ; honoribus et imperiis inhiabant, rex fieri noluit ; contumelias horrebant, omne contumeliarum genus sustinuit ; injurias esse intolerabiles arbitrabantur: quæ major injuria justum innocentemque damnari ? Dolores exsecrabantur corporis flagellis et spinis cruciatus est ; ignominiosum genus mortis crucem putabant, crucifixus est ; mori metuebant, morte mulctatus est : omnia quæ evitare cupiebamus a studio veritatis deviantes, perpetiundo dejecit. Non enim ullum peccatum committi potest, nisi dum appetuntur ea quæ ipse contempsit, aut fugiuntur quæ ille sustinuit. Tota itaque vita ejus in terris per hominem quem suscipere dignatus est disciplina morum fuit.

CAPUT XXVII.

Quod his meditationis compunctus concipis desiderium pergendi Hierosolymam.

His cæterisque beneficiis bene compunctus Deo dignus pontifex ut obsequeretur Apostolo dicenti:

A Exeamus ad eum extra castra, improprium ejus portantes : non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus (Heb. xiii, 13), toto mentis affectu concepit desiderium pergendi Hierosolymam sed neque gratia videndi lapides turrium, aut domorum culmina, sed amplectendi et osculandi vestigia pedibus Jesu calcata. Beatum quippe fore credebatur præsepis angustias videre, vagientem puerum mente cum pastoribus adorare; in Golgotana ecclesia beatæ passionis, crucifixionis et mortis sacramenta celebrare ; cum beatis mulieribus ad sepulchrum Christi mortem flere, prorsus intra septa sepulcri suas suorumque noxas fletibus diluere, in montem Oliveti super cælos ascendentem Christum cum Maria Matre Jesu, beatisque apostolis intimo cordis affectu sequi velle : sed ut prudenter id ageret, meditatur qualiter vel civitatem vel Ecclesiam sibi commissam tranquillam pacatamque relinqueret, totique patriæ propugnatorem et defensorem idoneum provideret.

CAPUT XXVIII.

De Hugone pnero, et custode illius Ansello.

Eodem tempore lapsa fuga Joanne Atrebatensi advocato, sicut dictum est, præcavens pontifex in futurum, et timens ne vel ipse Joannes, vel quilibet tyrannus huic similis prædictam castellaturam de qua idem Joannes projectus fuerat, aut vi aut ingenio intraret, et postea justus hæres eam repetens inde turbas faceret Hugonem, Gualteri castellani nepotem, qui proximus erat hæres, ascivit, eique castellaturam concessit : et quia iste Hugo adhuc puer erat, sed propinquum quemdam, Ansellum nomine, moribus et armis egregium, habebat, hujus custodiæ puerum deputat, quem Ansellus ille usque ad præfinitum tempus cum omni castellatura fideliter et optime rexit. Joannes, castellatura privatus, nec quidquam mali proinde adversus episcopum præsumens facere (prohibitus enim fuerat a comite Flandrensi Balduino, cujus antea miles erat), ipsum reliquit, et ad imperatorem Henricum se contulit. Erant tunc temporis maximæ similitudines inimicitiae inter imperatorem et prædictum comitem; cujus rei seriem, quoniam in gestis pontificalibus legitur et plenius describitur, omitimus et ad exsequendum pontificis iter styllum dirigimus.

CAPUT XXIX.

Ubi cognito episcopi proposito dissuadent plurimi.

Ita Ansello procuratore et propugnatore Camera-censi patriæ constituto, pontifex de ejus fidelitate confidens et diligentia, paulatim sua suorumque in rebus publicis intermittebat negotia, totoque mentis conamine concepti itineris procurabat impendia. Interim satagebat magnopere quatenus id celatum esse posset. Sciebat quod si resciretur procul dubio contradiceretur. Sed, ut ait Scriptura, *Frequens meditatio carnis afflictio est (Eccle. xii, 12)*. Submissus aspectus, macilenta facies, assiduitas vigiliarum, frequens solitudo, propalabant quod celare volebat. Tandem conventus familiariter a suis, cordis aperit

secretum, quærit consilium: mente consternantur omnes, dissuadent plurimi, proponuntur multimoda causarum discrimina, mortis intercessio, patriæ desolatio, simul Ecclesiæ sibi commissæ destitutio. Quibus mens sanior fuit, altius considerantes pontificale propositum, verentur contradicere, metuentes ex hoc Dei vel domini sui animadversionem subire. Domine pontifice protestante, *Reddam Deo vota mea quæ distinxerunt labia mea* (Psal. LX, 9), non sine fletu pariter omnes assentiunt.

CAPUT XXX.

Ubi confirmato consilio fœderantur viæ comites.

Consilio confirmato fœderantur comites, inter quos et præ quibus hi quorum nomina subtitulamus: dominus Walcherus archidiaconus et præpositus curiæ, Hugo capellanus, cujus sanctitatem monstrant claustra canonicorum ecclesiæ matris, monstrat monasterium Aquicincintense; Erleboldus iudex et procurator civitatis, et alter Erleboldus, cognomento Rubens, quem qualis fuerit prædicat ecclesia Sanctæ Crucis; sed hi duo, scilicet dominus Walcherus et iudex Erleboldus, quantæ sanctitatis fuerint, qualesque cooperatores et adiutores domni pontificis, suo loco dicemus, si Deus voluerit.

CAPUT XXXI.

Ubi egrediens a Cameraco Hierosolymam pergit.

Millesimo quinquagesimo quarto Dominicæ Incarnationis anno, missione tam cleri quam populi vix impetrata, libertas patriæ, Ecclesiæ decus, Deo dignus pontifex Lietbertus egreditur a civitate sua Cameraco tenens iter Hierosolymam versus; prosequitur eum fere ad tria millia non sine lacrymis et immensis gemitibus omnis ætas utriusque sexus. Præterlegens civitates et oppida, civitatum regiones et provincias, montium discrimina, silvarum pericula, cultu, moribus et lingua barbaram quam colunt Huni transmeat patriam; et ut prolixioris viæ lucraretur compendium, transvadato Danubio, penetrat Pannoniam, sancti Martini nativitate præclaram.

CAPUT XXXII.

Ubi a rege Pannoniæ reverenter excipitur.

Nuntiatur regi ab exteris partibus habitu peregrino quosdam venisse homines, sui regni fine transire volentes, qui mox accitos sibi præsentari iussit. Videns itaque rex pontificem, Dei nutu mutata mente pristina, surgit citius a solio, necnon officiosissime salutatum invitat in consistorio, quærit causas itineris, miratur auditis, miratur talem ac tantum virum tam difficilis pondus subiisse laboris: sed quoniam illis diebus vix quilibet aut pene nullus hoc iter arripiebat, cogitabat ne simularent id alterius negotii gratia; unde vocatis suis jubet eos uestigio diligenter observari, ne moliantur quidlibet sinistra. Explorata per aliquot dies religiosa pontificis sanctitate, simul audita in stipendiis pauperum liberalissima largitate, in vigiliis, orationibus, jejuniis, assiduitate, devotus rex impendit obsequium, quodque petebat sibi suisque pontifex præstat libens

Auxilium. Jam quippe sub ejus contubernio tanta tamque multiplex copia populi coierat, ut exercitus Domini diceretur; si usque in extremos fines regni sui, dato duce, Dei procurante misericordia, securum concessit abire.

CAPUT XXXIII.

Ubi socios metu barbarorum exterritos hortatur ne paveant.

Prætergressus Romanorum fines limitaneos, ingreditur solitudines saltuosas, quas deserta Bulgaria nominant, quasque latrunculi Scythicæ gentis inhabitant: hi degentes more ferarum nullis coercentur legibus, nullis continentur urbibus, sub dio manent, quas nox coegerit sedes habent, prætereuntes obsident, obvios interficiunt, cæteros deprædantur, gregatim vadunt, omnia sua secum portantes cum tota suppellectile, parvulis et uxoribus: nullius hæresis nominata secta, nullius religionis divino cultu tenentur; tamen sicut ex eorum interfectis vidimus, more Saracenorum circumciduntur, barbari, crudeles, homicidæ, sine affectu, sine pietate.

Has mortiferas præsul ingrediens cum illo suo comitatu solitudines, obvius fuit quibusdam refugientibus, suisque refugii causam flebiliter intimantibus. Quamplures terrentur, pariterque retrocedere cum refugientibus meditantur. Narrabant sese latronum cuneos incurrisse, suorum plurimos oppetiisse, cæteros ad internecionem vulneratos, ut videre erat, vix evasisse. Conturbantur omnes, divinique respectus misericordiam flebiliter implorant, quoniam quid factu opus sit ignorabant. Audita domni pontifex turbatæ multitudinis lamentatione, pedes enim subsequebatur solus ut attentius vacaret psalmis et orationibus. substitit, et cur lamentarentur inquit: cognito casu signum sanctæ crucis indidit, erectaque dextra qua iturus erat parte, signavit, post recolligens secum verba psalmi quibus orabat, in venit hunc versum: *Eripe me de operantibus iniquitatem, et de viris sanguinum salva me* (Psal. LVII, 3) Sic miles Christi paululum progreditur, cunctosque qui aderant breviter alloquitur.

« Commilitones mei, non vos deterreat adversarius vester diabolus, qui *lanquam leo circuit quærens quem devoret; cui resistite fortes in fide* (I Petr. v, 8), quoniam *si Deus pro nobis, quis contra nos?* (Rom. VIII, 31.) Quapropter, *induite vos armaturam Dei ut possitis stare, et in omnibus perfecti esse* (Ephes. VI, 11); quia tentat vos Deus vester, ut sciat si diligatis eum. Sed faciet cum tentatione proventum ut possitis sustinere; properantes iter quod arripuistis accelerate, quia nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei. »

Ita miles Dei Christi cum suo familiari et domestico comitatu princeps graditur, exercitumque Dei ne paveat exhortatur. Decem et eo amplius diebus peragravit eas solitudines, per quas, ut dictum est, semper Saraceni sedibus incertis huc illucque vagantur.

CAPUT XXXIV.

Ubi optat aut ab eis occidi aut captivari pro Christo.

Cumque jam die septimo crederetur evasisse periculum, vident subito sessorum equorum camelorumque latrunculos inter condensa silvarum cristatis vittatisque capitibus, ac seminudo corpore pallia trahentes et latas caligas: pendebant ex humeris pharetræ, laxos arcua et hastilia longa ferebant; quibus visis terrentur cæteri, sed dominus pontifex fit hilarior, sperans comprehendere bravium, pro quo tanti cursus subierat laborem. Hoc erat in votis, hoc toto mentis amore sedulus orabat, ut ab his interimeretur, vel captivus in exteras et barbaras nationes propter nomen Christi distrahendus duceretur. Proponebat sibi devotæ mentis affectu, felici commercio pro redemptione generis humani distractum Salvatorem, ut jura mortis destrueret vivificæ crucis subiisse passionem: unde peroptans existere martyrii et calicis Christi particeps, et communicare Christi passionibus, ut in revelatione ejus gauderet, dicebat (*Psal. lv, 12*): *In me sunt, Deus, vota tua, quæ reddam laudationes tibi.* Sed qui regit orbem terrarum in æquitate, Cameracensis Ecclesiæ precibus attendens quibus ei suum deponebat, *id est*, commendabat diu noctuque pontificem in hoc tanto mortis discrimine cum suis omnibus eum conservavit incolumem. Videres in adventu pontificis obrigescere miseros, inque suo conatu deficere; quodque magis stupeas, cedendo loco viam trans-euntibus quodammodo demonstrare. Hoc modo dinnus Deo pontifex cum suis comitibus mortiferam regionem latronumque domicilia pertransiit indemnis.

CAPUT XXXV.

Ubi ecclesiam Dominici sepulcri a rege Babylonix obseratam audivit.

Ingressus Dalmatiam, locisque peragratis in quibus olim Diocletianus thermas ædificando diversa mortis intulerat supplicia Christi martyribus, cursum flectit Isauriam versus; quam præteriens devenit Chorinerum (7) illicque audiens Demetrii sancti inter martyres præclari corpus quiescere, sepulcrum ejus expetiit, totoque mentis affectu meritis ipsius divinum auxilium quærit. Inde progressus, Laodiciam Syriæ pervenit; comperiens ecclesiam Dominici sepulcri, Christianis ejectis, a rege Babyloniorum violenter obseratam, viamque paganorum metu per terram penitus interclusam, per tres menses in eadem civitate moras fecit; sed cæteris de profectione desperantibus, ac ubique locorum dispersis, ipse cum suo nobili familiarique comitatu perstitit; et quia terra non poterat ire, marino itineri ne commisit: littoribus prospectis, naviumque magistris diligentem inquisitis, piorum numerus computatur, victualia convolvuntur, ne signo dato mora fieret in eundo.

A

CAPUT XXXVI.

Ubi Fulcherum ægrotantem Deo et Matri ejus committens iter captum exsequitur.

Dum tempus navigandi aptum præstolatur, unus comitum, videlicet dominus Fulcherus, decedit in lectum. Cumque languor in dies augmentaretur tempusque navigandi superveniret, dominus pontifex magis cogitationum quatiiebatur fluctibus; agebatur utrum navigationem differret, anne comitis ægrotantis discrimen expectaret. Crescente languore tempus navigationis effluebat, et mentem pontificis metus cum desiderio torquebat: metus, ne comes fidelissimus eo absente defungeretur; desiderium, ne cœpti itineris tempus intercluderetur. In hoc mentis angore posito pontifice, ægrotantis B salus a medicis desperatur, tactuque venarum per indiculum pulsus diutinæ passionis futura mors denuntiatur. Tempus aderat, navisque magister navigationis iter parabat, profectionis tempus et horam pronuntiabat, singuli citabantur, præripientium sibi destinatas stationes magnus erat tumultus. Quid ageret miles Christi? Desereretne comitem, an differret navigationem? Non tulit amplius Omnipotens eum perturbari, quem sibi videbat devote famulari; indidit consilium qui Petro mergenti porrexit manum reddidit ipsius memoriæ responsum, quod quondam C dedit volenti sepelire patrem suum: *Relinque mortuos sepelire mortuos suos* (*Matth. viii, 22*). Hac voce Salvatoris corrobotatus vicit dilectione Dei necessitatem carnis, revisit ægrotum, et velut in corpore mortuo ultimum quodammodo trahentem spiritum; quem modo voce, modo nutibus compellans, quomodocunque poterat missionem patebat, sed æger quamvis sæculo jam traderetur alteri, voces atque singultus recognoscens pontificis, resumpto spiritu, oculos aperuit, eumque gravi difficultate verba loquentis intelligens, similiter petit et ipse missionem, tanquam qui recederet a sæculo; quem venerabilis pontifex cum maximis lamentis totoque mentis affectu Deo commendans, sancto commisit Andreæ apostolo, atque gloriosæ reginæ Mariæ Genitricis Dei precibus et meritis: nec mirum quod eum quem diligebat illis sanctis deposuerit, quos præ cæteris omnibus attentus excolebat.

D

Post hæc velut ultimum valedicentes et osculum pacis dantes invicem, dominus episcopus ire perrexit, ægro remanente ibidem, qui quanquam desperatus a medicis, a comitibus derelictus, jam videtur defungi, tamen benedictione recreatus pontificis, refocillatus lacrymis, quantumcunque respiravit, mentique vigore quomodocunque poterat vocis aerem traxit: dehinc apud se recolligens verba quibus dominus pontifex ipsum sancto commiserat apostolo Andreæ, quibusque imploraverat sanctam Dei Genitricem, per se intima trahens cordis suspiria lacrymis obortis ait (ut ipse postmodum testatus

(7) Forte Thessalonicam, si de Demetrio proconsule insigni mart. hic agit auctor.

est : « O sancte Andrea, cujus me tutelæ dominus meus Liethbertus episcopus commisit, cujusque memoriam in cœnobio quod est apud Novum Castellum situm excolit, si tu vere ille es Andreas decorus, virilis apostolus Christi, amicus Dei, quem Dominus dilexit in odorem suavitatis, succurrere festina, miserere, digitumque tuum intingens in oleo misericordiæ Genitricis Dei dominæ nostræ sanctæ Mariæ, precibus tuis animam deficientem sustenta, laborantem adjuva; succurre, amice Dei, per secretum Christi magistri tui; jam morior, et quod per me non possum, misericordiam posse pietatis, quatenus mihi subsidietur, non meis meritis quibus pœna mortis debetur, sed ejus qui me vobis commisit lacrymis et precibus.» Noctem illam pontifex duxit insomnem; se suosque Deo commendans gemitibus solitis, votisque supplicibus morientis amici vitam.

CAPUT XXXVII.

Ubi Fulcherus moriens duos dæmones sibi insistentes vidit.

Jamque propinquabat noctis quarta vigilia, cum cæteris qui in domo erant in qua decumbebat languidus soporatis, visus est sibi quasi semivigilans obdormivisse, et ecce videt binos dæmonum spiritus contra se stare, ferream tridentem flammivomamque velut de fornace ignis erutam ferentes, quam, sicut idem retulit, mortis aculeum nominabant: dicebant enim se ad hoc detulisse, ut eam cordi ejus affigerent, et sic animam ejicerent. Quis timor ille, Deus? quis dolor? quæ angustiae? Laborabat æger, laborabat et deficiebat, aspiciebat ictus ferire minantium, penitusque dissolvebatur; singultiens dissolvebatur, et inter singultus tantum sonabat, *Sancta Virgo virginum, mater Jesu, sancte Andrea.*

CAPUT XXXVIII.

Ubi Virgo Maria cum Andrea apostolo Fulcherum visitans dæmones increpat.

In hoc tanto tamque terribili tribulationis articulo, inter caligines et umbras mortis cœlitus effulgurans irradiat locum sua sanctissima potentia, *Stella maris, Mater pietatis*, et, si dici fas est, pietas pietatis, cujus precatu pietas Dei parcat peccatum culpæ; adest, inquam, spes miserorum, salus debilium, gaudium Christianorum, dæmonum forte lamentum, ferens dextera, qua Christum pannis involutum reclinavit in præsepio, vivificæ crucis signum; sinistrorsum acclinis super S. Andream apostolum: « Ecquid, inquit, nequissimi spiritus, tantus terror furoris vestri? quo ruitis? quæ tanta superbia vobis est?

Tantane vos generis tenuit fiducia vestri, ut eos qui nobis commisi sunt vindicare velitis? Quid vobis et ægro quem Filius meus reddit sospitati hujus sancti Andree precibus? Abite hinc quantocius, abite.» Cujus ad imperium dicto citius evanescent illi dæmonum spiritus. Tunc Mater pietatis ægrum respexit vultu serenitatis, vultu quo

plorantem deducebat Filium, vultu quo inter convivantes suggerebat deficere vinum; illo, inquam, vultu quo dolentem respexit Theophilum, vultu dulcedinis et gratiæ: eo, inquam, vultu languidum jam pene mortuum dæmonum manibus erutum respexit, et ut surgeret pontificemque sequeretur imperando significavit, sicque recessit.

CAPUT XXXIX.

Ubi Fulcherus, effectus sospes, eadem die episcopum subsequitur.

Recedente visione, qui sibi dormire videbatur æger oculos aperuit, et ita se sanum sospitemque reperit ac si nihil mali pertulisset. Mox clamato pueri qui sibi ad hoc remanserat si moretetur, ne insepultus maneret, præcepit ut quantocius vestimenta sibi deferret, viæque pontificem subsequatur necessaria cuncta pararet. Illo eum amentem putante protinus surrexit, ipse dominum domus vocavit; quantum pro impendiis sibi collatis debeatur quæsivit; computatis et redditis equos suos quam celeriter parari jubet, puerumque supellectilis suæ nihil oblivisci monet, quem non solum paterfamilias in cujus hospitio manserat miratur incolumem, sed et omnis vicinia gaudet sospitem: gaudet cuncta civitas et applaudit, quoniam quem præcepto evangelico statuerant morientem sero sepelire, cernebant mane velocibus equum suum passibus amittere [f., anteire]. Ipse vero cunctis quærentibus lætus referebat quanta sibi per suam gloriosam Genitricem sanctumque Andream apostolum fecisset Deus. Inde gradu citissimo, suo comitatus cliente, festinat consequi pontificem, quem pietas et providentia Dei detinebat in littore. Sol exoriens oculis nautarum crinitos infuderat radios; quibus visis magistro puppis futuram prænotabant tempestatem: consilio communi præstolabantur donec hora diei media captarent quid solis splendor portenderet. Inter hæc hora dici tertia dum pontifex in littore deambulando pensaret miserias vitæ præsentis, secumque ploraret casum derelicti fidelis, nuntiatur ei a prospicientibus domnum venire Fulcherum. Primo stupefactus, dehinc mentem recolligens inquiri qualiter id scirent; illis referentibus equos quos equitare solebat, sed et vestimenta ejus veraciter vidisse, suspirans respondisse fertur: « Potest esse? non est Fulcherus, sed fortassis puer ipsius qui sepulto domno nos prosequitur; nam Fulcherum nisi sola Dei clementia jam non spero videre; attamen non diffido de Christi misericordia, quæ sororibus reddidit Lazarum, viduæ filium unicum, quippe credulus quibus eum fidejussoribus deposueram.» Dum hæc secum loqueretur et intenti venientes prospicerent, adest Fulcherus. O quam fuerit gaudiosum gaudium, quam læta lætitia, noverit mens humana! Quid qualiterve sibi contigisset non erat referre licitum, tantus erat tumultus, atque tanta frequentia sese complexibus ejus ingerentium.

CAPUT XL.

Ubi, inopinate recepto comite, episcopus navem ascendit.

Accepto comite, jussu nautarum dominus pontifex navem conscendit cum suis. Nautæ remis insurgunt viribus totis,

Prosequitur surgens a puppi ventus euntes;
(VIRGIL. *Æneid*, lib. III.)

linquunt Laodicicæ portus, pelagoque volant, crebris legunt freta concita terris, vela pandunt et cava trabe vastum currunt æquor. Postquam altum tenuit navis, nec jam amplius ullæ apparent terræ, cæruleus supra caput astitit imber, noctem hiememque ferens, et inhorruit unda tenebris. Continuo involvunt venti mare, nigraque surgunt æquora, periclitantes jactantur gurgite vasto : involvere diem nimbi, et nox humida cælum abstulit; ingeminant abruptis imbribus ignes, excutiuntur cursu, et cæcis errant in undis : ipsi peritissimi nautæ, quodammodo marinorum fluctuum domestici, diem noctemque negant in unda : tres adeo incertos soles errant pelago, totidem sine sidere noctes : quarto terra die primum se attollere visa est, et aperire procul montes et volvere fumum; vela cadunt, insurgunt quantocius nautæ, et adnixi torquent spumas et cærulea verrunt.

CAPUT XLI.

Ubi per varia loca ductus episcopus, et jam spe vendi sepulcrum Domini frustratus, tandem consilio Laodicensis episcopi mæstus revertitur.

Dum pontificem cum suis omnibus servatum ex undis littora Cypri accipiunt, quem princeps illius insulæ, quem Ratapant, hoc est secundum dominum vocant, timens ne in manus paganorum incideret, a pridie Nonarum Julii usque ad pridie Kalendarum Augusti, detinuit, donec illa die, multo auro exitu vix impetrato, dum rursus marino itinere se crederet proficisci, fraude nautarum declinatum insidias paganorum Laodiciam relatus est; in quo loco dum rursus moras innecteret, nec spes ulla perficiendi vota superesset, remeantibus cum Laudunensi episcopo [*an. Ingelranno*]... (quoniam et ipse illis diebus ierat Hierosolymam) quampluribus et itineris difficultatem referentibus, tandem consilio Laodicensis episcopi redeundi iter mæstus arripuit.

CAPUT XLII.

Ubi imperator et rex Francorum componendæ pacis gratia conveniunt.

In regnis Lothariensium necnon Francorum simulationibus exortis quampluribus, imperator Henricus et rex Francorum Henricus ut eas sedarent ad colloquium convenerunt, sed imperfecta pace discesserunt. Nec multo post Henricus imperator præsentem papam Victorem, qui pro causis papatus per Romanos male tractatus, apud ipsum conquesturus venerat, diem clausit extremum. Post ejus mortem cum filio ejus Henrico et regina domno papa arbitro, sed et iudicibus episcopis et principi-

bus regni, pro simultatibus quas contra patrem habuerat reconciliati sunt, uterque comes Baldwinus, pater scilicet et filius. Cui placito interfuit dominus pontifex Lietbertus intonsus adhuc, sicut a peregrinatione rediens, ad suam civitatem nondum venerat, qui familiariter ipsum comitem ab exordio sui pontificatus dilexerat.

CAPUT XLIII.

Ubi dominus Lietbertus primo Novum Castellum, deinde Cameracum venit.

Erat in animo ejus fixum non prius intrare Cameracum quam reviserit Novum-Castellum, sui principatus fidele municipium, quod ob sancti Andreae memoriam diligentius excolebat. Quo perveniens domno comitatus Fulchero, cum cæteris familiæ suæ comitibus officiosissime suscipitur ab omnibus, susceptusque in templo Sancti Andreae ducitur ad orationem. Prostratus solo non quæsit in oratione lacrymas, quas semper familiarissimas habebat; dein surgens dedit benedictionem; quos potuit ex tempore exosculatus, processit palam, cunctisque refert quantos viæ pertulerit casus. Tunc dominus Fulcherus eo præsentem procedit ad altare, narrat quæ quantave per suam benedictionem gloriosam sibi fecisset Dominus sancti Andreae meritis et precibus, post capitis deditio, videntibus cunctis, sese sancto tradidit Andreae, offerens super sanctum ejus altare duas uncias auri purissimi, utque in eodem loco ad honorem Dei et memoriam sancti Andreae pro se perpes servitus esset, filium suum suo de nomine nominatum Fulconem tradidit ibidem; quo monacho facto, victualibus fratrum magna donaria contulit, quæ privilegiorum jure pontificis auctoritate firmavit. Omnibus rite peractis, venit dominus pontifex Cameracum, et gaudiis quibus oportuit a suis excipitur.

CAPUT XLIV.

Ubi Hugonem capellanum multa mala facientem excommunicavit.

Interea Hugo, Walteri capellani nepos, quem prænotavimus castellaturæ donatum, proficiebat ætate. Tempus instabat proximum quo Ansellus regimine ejus carere, et ipse bonum suum recipere debebat. Porro Ansello videbatur quia ad regendam castellaturam juvenis ille nondum esset idoneus, ideoque protelare volebat suæ custodiæ officium, si sibi permitteret episcopus; sed quamvis pontifex de imperfectione Hugonis id ipsum sentiret cum Ansello, nolebat tamen ipsam fraudari a præfinito temporis spatio, putans juvenem per disciplinam suam ad veritatis viam posse revocari, si cæcitate suæ ignorantia a recto deviare. Sic sic Ansellus nulloatenus impetrare valuit prece vel pretio, quin Hugo castellaturam suam reciperet in die suo. Adepto itaque Hugo honoris sui gubernaculo, palam continuo fecit omnibus quod clauderebat in animo; antea enim quominus cognosceres eum, cum prohiberet simul ætas et magister: modo vero suæ potestatis compos, totius magisterii et disciplinæ contemptor, fæque

nefasque confundens, post pravitates cordis sui et illicitas voluptates graditur sine respectu aliquo. Potestne respectum justitiæ tenere, qui in civitate domini sui meliores et ditiores contumeliis et injuriis afficiebat, alios indemnos et injudicatos in cippo vilissimo includebat? Villicum et cubicularium ejus comprehensum alligavit catenis, prædam ejus cæterorumque civium, contradicente domino suo, violenter abduxit. Pro his et aliis hujusmodi sæpe correptus ab episcopo, et emendare nolens, sed in pejus corruens, excommunicatus est ab eo. At ille et hoc etiam contempsit, nullamque misericordiam quærens, ad comitem de Sancto Quintino abiit, ibique aliquandiu versatus est, quidquid mali potuit adversus episcopum et ejus Ecclesiam fecit.

CAPUT XLV.

Ubi viro Dei pro defunctis silenter oranti animæ defunctorum responderunt: Amen.

Erat domino pontifici consuetudo nocturnis horis civitatis ecclesias cum suis familiaribus clericis nudis pedibus circumire, et Dei clementiam pro se suisque suppliciter exorare. Contigit nocte quadam, quæ præcedebat sanctam diem Parasceves, solitas excubias peragere, ecclesias quoque et oratoria circumire, et lustratis aliis cum venisset ad oratoriolum quoddam intra civitatem constructum, intransque cœmeterium Deo commendaret animas ibi quiescentium et omnium fidelium defunctorum, licet silenter, licet secum, sicut ea nox habebat, id diceret, mira res! spiritus ibi sepulcorum clara voce qui aderant audientibus super ejus benedictionem responderunt: *Amen*. Stupentibus cunctis, et rei novitate perterritis, silentio tegi pontifex petiit, quod pleniter impetrare non valuit.

CAPUT XLVI.

Qua de causa ecclesia Sancti Sepulcri a Gerardo episcopo constructa fuerit.

Illud oratoriolum qua de causa constructum fuerit, plenius exsequemur. Temporibus domni Gerardi, sanctæ memoriæ episcopi, hujus domni Lietberti prædecessoris, exorta fames Cameraci, sed et in regionibus circumquaque adjacentibus, adeo invaluit, ut morientium corpora capere non valerent cœmeteria Cameracensis urbis. Incidit igitur ipsi domno Gerardo rationabile consilium, ut extra muros civitatis fodere faceret polyandrium [*Id est, cœmeterium*], quod receptui foret tot corporibus condendorum pauperum: juxta quem locum ecclesiam postea in honore Dominici sepulcri constructam consecravit, ut propter reverentiam tanti nominis sepultura ibi esset pauperibus et peregrinis; quam temporum labente curriculo dum meliorare disponderet, diurno fessus senio defunctus est 14 Martii 1048 (8).

CAPUT XLVII.

Quod domnus Lietbertus, eadem intacta ecclesia, ampliori schemate [monasterium] construxerit.

Ipsa vero domnus Lietbertus prædecessoris ac

(8) V. notas Colvenerii ad Chronic. Camerac., lib. III, cap. 63.

A magistri tali ac tanto animatus exemplo, devotas ipsius primitias laboraturus intravit; et quoniam parva erat ecclesia, intactam reliquit, et juxta eam ampliori et meliori schemate monasterium sicut in præsentem cernitur ædificavit. Huic tanto operi exsequendo cooperatores et ministros constituit domnus pontifex eos quos in peregrinatione Hierosolymitani itineris adnotavimus fuisse socios, domnum Walcherum archidiaconum videlicet, et Erleboldum judicem civitatis et ministrum.

CAPUT XLVIII.

Comparatio Moysis et Lietberti, et cooperatores eorum.

O Moysen sanctum! o Moysen super omnes homines qui habitant in terra mitissimum! o Moysen constitutum in foramine petræ per quod descendit sponsus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum? o Moysen fidelissimum in tota domo Domini sui, non qui componat tabernaculum quod circumferatur, sed qui ædificet domum supra petram quæ nullo turbine moveatur. Vocavit Dominus ad Moysen Beseleel et Ooliab eruditos in omni fabrorum et textricum scientia (*Exod. xxxi, 2*); dedit domno Lietberto Walcherum et Erleboldum, plenos fide et industria. Vocati sunt illi qui componant tabernaculum arcæ fœderis ex tabulis lapideis; dati sunt isti qui ædificent templum Christo et ejus Genitrici; illi sculpebant subulis et acutis lapides inanimatos; isti componebant elemosynarum largitate lapides vivos ibi detrahebant pelles hircorum aut vitulorum, hic deponuntur lacrymis et compunctione cordis sordes peccatorum; ibi adolebantur calidi panes propositionis, hic apostolorum et martyrum redolet sanguis; ibi remanentes carnes voratorum pecudum tradebantur igni, hic inscrutabilia judicia Dei reservantur sancto Spiritui; ibi manna servabatur in testimonium perfidiæ Judæorum, hic sacrosanctum corpus Christi sumitur in salutem animæ et remissionem peccatorum. Cumque domnus pontifex ascivisset sibi viros prædictos cooperatores et consiliarios operis insumpti, tradidit illis non solum quæ habebat in domo et in civitate, sed et in omni possessione sua ad faciendum opus. Isti quoniam dominus eorum magnis pontificii causis erat implicitus, quotidie instabant operi, donec ipsorum sollicitudine, Deo qui verus est opifex, concedente (9).....

CAPUT XLIX.

Quod super dedicanda Sancti Sepulcri ecclesia sphaeræ lucis ignea de caelo visa sit pependisse tota nocte; et quod xxii sanctorum corpora ibi sint allata.

Quod congregatis totius diœcesis suæ sanctorum corporibus martyrum, confessorum ac virginum in nomine Domini Jesu Christi et memoria sancti sepulcri ejus, et beatæ et gloriosæ semperque virginis Genitricis ejusdem Domini nostri Mariæ, et omnium sanctorum Dei consecravit xxv Octobris 1064, ædificatoque in claustro cum cæteris officinis, quasi mulieres ad sepulcrum excubantes, abbatem et mo-

(9) Hic deest aliquid, ut *opus completum est*.

nachos eidem loco assignavit, non tantum mortuo, A sed regnanti in cœlis Christo, mystica orationum unguenta exhibituros. Huic sanctæ consecrationi, ut se cœlestis potentia in virtute sanctificationis liquesceret adfuisse, visibiliter demonstravit: per totum noctis spatium quæ sanctæ benedictionis præcedebat diem, seper ipsum monasterium sphaera lucis in modum coronæ cœlitus emissæ pependit, profecto jam significante Deo pro hoc laboris impediendo Lietbertum pontificem misericordiæ coronam accepturum. Hoc incredibile videbitur eis qui non credunt omnia possibilis credentibus; sed ne cui ad incredulitatem scrupulum moveat, testium veracium relatione defendor; ipsa quoque Veritas suis fidelibus promittit dicens: *Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus* (Joan. xii, 26), unde credimus ibi non defuisse Patris honorem, ubi tot sanctorum corpora conventa fuerant. Viginti et duoducuntur adfuisse; quorum nomine prolixitas fastidium generet, omittimus scribere, cæterum scire volentes a se ipsis poterunt colligere. Actum et consecratum Dominicæ Incarnationis anno millesimo sexagesimo quarto, indictione secunda, anno quoque pontificatus domini nostri et patroni Lietberti xiv, Romæ præsidente papa Alexandro.

CAPUT L.

Quod cœnobium intra urbem muro inclusum, et supradicta ecclesia in honorem sancti Nicolai consecrata fuerit.

Et ne monasterium extra civitatis ambitum remaneret, studuerunt ampliare mœnia, circumdantes omne illud monasterii ædificium vallo et fossa C cum civitate tota. Quod duabus ex causis eos fecisse constat: ut civitas amplioribus ædificiis et plurimis habitatoribus nobilitaretur, et circum manentes ipsi loco civitatis firmitate munirentur. Ecclesiam vero, quam diximus mansisse intactam, postea multorum labente temporum cursu Walterus (10) abbas ejusdem loci, quoniam nimia vetustate decidebat, ampliare meliorando studuit, additisque Sanctorum pignoribus memoriam sanctissimi Nicolai ibidem constituit.

CAPUT LI.

Ubi filio regis Francorum coronando adesse postulat Lietbertus.

Remis Philippus Henrici regis Francorum filius præsentis concilio principum regni fuerat in regem D benedicendus. Hanc benedictionem jure suo Gervasius archiepiscopus Remensis XLIII [al., XLV] procurabat, vir omni bonitate conspicuus. Hic ut sui officii celebrius commendaretur auctoritas, tam regalibus quam suis quoque nuntiis domnum pontificem studuit invitare; qui licet alias maximis causis occupatus teneretur, et maxime pro guerrarum tumultibus, quas parvipendebat insurgere, libenti tamen animo satis sese petentibus exhibuit ipso die Pentecostes xxiii. Maii 1059 regisque benedi-

ctioni sicut decebat interfuit. Ipsam profecto prædictus archiepiscopus omnimodis diligebat et super omnes metropolis suæ episcopos venerabatur et colebat.

CAPUT LII.

Ubi in cœna Domini ab archiepiscopo divina mysteria celebrare supplicatur.

Accidit in una quinta feria majoris hebdomadæ quæ sanctum Pascha præcedit, infulatus pontificalibus insigniis archiepiscopus dum procederet sacrosancta missarum solemnia celebrare, prospiciens vidit astantem domnum nostrum Lietbertum pontificem; quo viso substitit, retrorsumque rediens quibus erat infulatus insigniis exuitur, et quod celebraturus erat sacramentum suppliciter domnum Lietbertum rogat celebrare; quod vix impetrare valuit: quæ res cunctis qui aderant in eum magnæ venerationis causa fuit.

CAPUT LIII.

Ubi Hugonis municipium Porgivallem subvertit.

Hoc temporum curriculo prædictus Hugo Cameracensi pago non longius a civitate quam decem milliaribus apud quemdam locum, Porgivallem dictum, municipium firmavit, in quod introiens cum satellitibus suis res vicinas devastabat episcopi. Hoc episcopus diu ferre non potuit, sed collectos equites et pedites illuc direxit: municipium assultu opprimitur, et igne succensum ad terram prosternitur: sicque locus ille a satellitibus emundatur. Hugo suorum spelunca prædicta [deest diruta aut quid simile] alibi divertit, prædasque et mala plurima in episcopum repetivit. His et aliis pluribus infortuniis non frangebatur miles Christi, sed patienter omnia ferens, meditabatur qualiter ipsius insolentiam contunderet: quod et fecit.

CAPUT LIV.

Ubi Hugo absolvi non meretur nisi prius faciat ea quæ ab episcopo decernuntur.

Post hæc Hugo quamdam puellam Adam [f. Alam vel Adalam] nomine, neptem videlicet Richeldis comitissæ Montensis, cœpit amare, eamque in conjugium sibi velle copulare; sed quia excommunicatus erat, quomodo, quaque ratione id perficeret, nesciebat. Quid faceret? Absolutionem non curabat magnopere; quærit tamen eam a domino episcopo per internuntios desiderio cupitæ puellæ. Porro episcopus, fatigatus multis injuriis ejus, absolvere eum nolebat, nisi prius dimissionem manu propria (quod et vulgo *werpire* dicitur) faceret ex omni beneficio quod infra ambitum Cameracensæ civitatis habebat Hugo vero, desiderio juvenulæ inflammatus, fecit episcopo secundum optionem ejus: *werpivit* palam omnibus, præsentis domini episcopo suisque militibus, præsentis comitissa Richelde suisque principibus, quidquid habebat beneficii infra civitatem ipsam Cameraci. Sicque absolutus fidelitatem episcopo fecit de reliquis castellaturæ bonis, et inde obsides

(10) Is fuit primus abbas S. Sepulchri, de quo Colvenerius in notis ad cap. 78 lib. III. Hist. Balduini.

dedit. Hæc autem fidelitas non diu est ab ipso Hugone observata; qua jurejurando promissa in natali sancti Andreae, infregit eam secunda feria post Palmas. In hac enim feria majoris hebdomadæ factam prædam super Cameracenses reddere noluit, sed in ipso abolitionis die qui est ante Parascevem, diffidentiam domino suo mandavit; postea Cameracum derelinquens, malum quod potuit sicut primitus facere instituit. Commonitus crebro sub nomine terræ et in fidelitate quam juraverat præsentibus comparibus suis ante conspectum domini sui, tandem venit, de quibuscumque interpellatus est rectum facere nolens injustior quam venisset recessit. Unde compares ejus, et alii quamplurimi nobiles qui communi utriusque causa placito interfuere, reum judicantes eum, terram quam de episcopo tenebat ei abjudicare.

CAPUT LV.

Ubi Hugo sanctum episcopum apud Buricellum capit et apud Osiacam in custodia claudit.

Hugo autem ad municipium quod apud Osiacum sibi paraverat rediit, et malum adversus episcopum facere non cessavit. Episcopus tamen, patienter terrens hæc omnia, abjecto timore parochiam suam circuibat, et ecclesias quæ sacrandæ erant benedicens, et cætera ministerii sui opera perficiens. Accidit ut dum hujus laboris exercitio ad quamdam villam Buricellum nomine deveniret, ecclesiamque villæ consecrandam benediceret, et post consecrationem in chrismandis turbis fatigatus ibidem pernoctaret, præfatum Hugonem fama hujus rei non latuerit, qui acceptis secum complicitibus suis ad domum illam pervenit, in qua jam lecto receptus episcopus lassata membra commendabat quieti; fratris domus ostiis et quibusdam resistentibus interfectis, pervenit ad cameram in qua pontifex cubitabat cum Wilboldo præposito suo et capellanis suis. Sentiens Wilboldus et violentiam, ostio cameræ quasi pro obice sese opposuit; sed unus pluribus resistere non valens, fracto ostio, ab ipso Hugone interemptus occubuit: denique episcopum sicut in lecto jacebat cum camisia tantum ille infamis homicida non timuit accipere, et ad municipium suum ita nudum asportare clausumque in custodia retinere.

CAPUT LVI.

Ubi Arnulfus episcopum cum honore ad urbem reduxit, et episcopus, destructo Osiaco municipio, Hugonem ab omni patria expulit.

Hac igitur fama Arnulfus comes Flandrensium et mater ejus Richeldis excitati, sumptis militibus suis, continuo ambo ad Osiacum venerunt, et requirentes episcopum, cum summa diligentia repertum reduxerunt Cameracum cum grandi gloria et honore, donaverunt insuper palliis et muneribus ecclesiam Sanctæ Dei Genitricis Mariæ, aliaque monasteria civitatis Cameracensæ. His itaque digne et laudabiliter perfectis, Flandrensium comes cum matre sua lætus in patriam suam rediit. Episcopus vero, totis animi viribus Hugonem insecutus, non contraxit manum quoad

A usque destructo Osiaco municipio procul eum pel-
leret a Cameracensibus finibus: expulsus taliter
siluit adversus episcopum de omni clamore, et vita
ipsius, terra quoque requievit a facie malignitatis
ejus.

CAPUT LVII.

*Quæ et quanta bona diversis ecclesiis et civitati
propriæ vir Dei fecerit.*

B Superveniente senio cæpit episcopus corpore languescere, hæreditatemque præclaram, quam ab antecessoribus possidebat, ad mundi hujus gloriam transferre studuit ad nanciscendam æternæ vitæ patriam. Tantum de hæreditatibus et sui juris redditibus ad ecclesiam Sanctæ Dei Genitricis Mariæ Cameracensis sedis per chartarum instrumenta contulit, ut inde refectionem cibi et potus habeant canonici per omnes Dominicas totius anni, ita tamen ut in omnibus secundis feriis a congregatione generaliter missa celebretur pro anima ejus et pro fidelibus defunctis. In ecclesia Sancti Autberti clericos regulares constituit, abbatem eis præcecit quarta Maii 1066, ejectis prius quibusdam clericis ibidem negligenter nimis et inordinate servantibus. Altaria valde bona et possessiones præclaras superaddidit; præbendas magnifice de suo proprio restauravit. Erleboldum, qui ecclesiam Sanctæ Crucis ædificavit, et rebus et consilio multum juvit, et in eligendis et ponendis canonicis nimirum et electionem adhibuit. Ecclesiam Sancti Vedasti, quam restauravit idem Erleboldus, fecit consilio et auxilio ejus. Monasterio santi Patris nostri Gaugerici episcopi hujus civitatis decimas dedit, et rebus aliis valde bonis locum ditare studuit; Novum-Castrum et abbatiam Sancti Andreae Apostoli, et cœnobium Sancti Humberti semper fovit semper meliorare studuit, semper exaltare non cessavit. Congregationi beatæ Mariæ Atebatensis Debelrem tradidit. In monasterio Sancti Vindiciani apud montem Sancti Eligii clericos regulares constituit, et ejectis illis qui negligenter ibidem serviebant, multa de suis bonis ibi deservientibus superaddidit. Civitatem, quam episcopus factus pro guerrarum seditione desertam invenit, populosam et opulentam fecit. Nulli suorum civium nocuit, cum omnibus prodesse studuerit. Clericos suos et omnem ordinem ecclesiasticum diligebat, sicut gallina quæ congregans pullos suos, fovet eos sub alis suis.

CAPUT LVIII.

*Ubi Arnulfo comite apud Castellum interfecto,
Robertus comes hanc patriam devastat.*

Ea tempestate, audiens Robertus mortem fratris sui Balduini comitis, qui apud Hasnonium ecclesiam destruxit, factione majoris Flandrensium patris super Arnulfum comitem et matrem ejus Flandrias irrupit. Ad cujus violentiam refragandam prædicta Richeldis comitissa cum filio suo Arnulfo, cum quo, sicut prædictum est, domnum nostrum Liethbertum de captione Hugonis extraxerat, regem Franciæ Philippum evocavit, ejusque auxilio apud Castellum bellare paravit: sed Flandrensibus, quorum dolo

Robertus ille Flandrias intraverat, dolose pugnantis et terga vertentibus, ipse puer Arnulfus occiditur; quo mortuo, fugataque matre, totus marchio-natus cessit Roberto. Hoc eventu belli nimis effera-tus in tantam prorupit insaniam, ut dominatum Cameracenæ civitatis imperio præripere vellet imperiali et suæ submittere ditioni; unde collecto fre-quenti exercitu, villas civitati proximas depopulans per cunctam viciniam bacchabatur. Quod dum non semel, sed bis annuatim faceret, totamque Camera-censem patriam penitus in solitudinem redigeret, domnus pontifex per internuntios eum sæpe com-monebat, et ut ab incæpto desisteret nunc prece, nunc pretio, sæpius orabat: sed ne quidem audire volens, fastu superbæ sæcularis inflatus, minabatur non modo a devastatione regionis non cessare, sed ipsam quoque civitatem, nisi sibi eam redderet epi-scopus, ad nihilum redigere.

CAPUT LIX.

Ubi bonus pastor Lietbertus ægrotans in lecto gesta-torio ad tentorium comitis urbem obsidentis se deferri jussit, et eum omnemque exercitum ejus gladio anathematis percussit, et sic eadem die ob-sidionem solvit.

Inter hos laboriosos vitæ mortalis sudores, inter præscripta sanctorum operum cæpta exercitia Deo dignus pontifex fatigatus, in infirmitatem decidit quam per tres continuos annos mira patientia de-vicit, sustinuit; quem tyrannus ille audiens ægro-tare, tanquam de pastoris absentia gratulabundus rursus infremit, rursus in caulas Dominici gregis insanit; collecto maximo exercitu velut ex impro-viso ad civitatem advolat tanquam expugnaturus eam. Quod factum domnus pontifex gravissime tulit, et ultra quam dici potest indoluit; præcepit quantocius ut in lecto gestatorio levaretur, et per medias acies bellatorum usque ad tentorium ipsius tyranni portaretur: tantis siquidem podagræ dolo-ribus angebatur, ut nullo modo in pedes subsistere posset. Delatus ex sententia usque ad tentorium co-mitis, postquam vidit eum graviter infremuit, et cum magna severitate scelestos ausus præsumptio-nis ejus increpavit, utque de terra dominæ suæ Ma-riæ discederet, auctoritate pontificali commonuit: suus enim parochianus erat in quantum comitatus Atrebatensis sibi cedebat, quoniam Cameracensis et Atrebatensis Ecclesia tunc temporis uni pontifici parebat (11). Illo non curante, sed mente superba Pontificis objurgationes quasi quædam ludicra sub-sannante, pontifex manibus sese sustentans resump-tis viribus in lecto resedit, ut sibi virga pastoralis cum stola sacerdotali porrigeretur imperavit, quibus acceptis in præsentiarum protinus ipsum comitem cum omni exercitu ejus usque ad satisfactionem ex-communicavit. Videns comes tantam in viro Dei mentis et justitiæ constantiam, reveritus ætatem et reveritus pontificis auctoritatem, quodque verius est, terrore divino percussus, cum esset hora diei

A nona, movit castra, et licet infrendens, licet minas ingeminans, quantum dies concessit, extra terram quæ sibi contradicebatur secessit. Cæteri quorum mens sanior fuit, priusquam recederent, prostrati solo coram pontifice veniam petunt, et quod deinceps hoc malum super Cameracensem Ecclesiam non iterarent, tactis sanctorum reliquiis juraverunt. Ponentes itaque singuli damnium quod intulerant patriam depopulantes, absolute suscepta læti redeunt, quoniam qui venerant armati furore bellico, recedebant gratificati timore divino. Ita liberata ci-vitas ab obsidionis terrore studio sui pontificis, lau-des refert Deo suæque gloriosæ Genitrici.

CAPUT LX.

Ubi commendatur constantia beati pontificis.

O gloriosum pontificem non armis sed fide pugnan-tem! Mercenarius, qui non est pastor, videt lupum ve-nientem et dimittit oves et fugit. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis (Joan. x, 12). Ecce liber-latis præsidium, ecce pontificis officium Lietbertus ab hostilis invasionis oppressione liberat patriam pontifex post redargutionem scelerum consentibus implorat veniam, libertate nobilis animi sese viriliter ingressit hostibus, auctoritate pontificali redar-guit tyrannorum rabiem, ne tam crudeliter ad ani-marum suarum periculum grassarentur in populo-rum deprædationibus, ascendit ex adverso oppo-nens se murum pro domo Israel, hoc est pro Ec-clesia sibi commissa, ut posset stare in prælio in die Domini. Ex adverso ascendere, est quibuslibet po-testatibus prave agentibus libera rationis voce con-traire, et in die Domini pro domo Israel in prælio stare; ac murum se opponere, est fideles innocentes contra perversorum injustitiam ex justitiæ auctori-tate vindicare. Sed stare in periculum non potest, qui eo quod præest non oves diligit sed lucrum ter-renum quærit; animæ pereunt, et ipse de terrenis commodis lætatur. Sed noster pastor per Dei gra-tiam bonus et libertas patriæ opponere se contra periculum non trepidavit, ne hoc quod diligebat amitteret; nec timuit cuneos intrare bellatorum, ne gregis sibi commissi sustineat detrimentum. *Justus ut leo confidit* (Pro. xxviii,); vere confidit qui comitis Flandriarum faciem non erubuit, qui inter gladios militum superbiam malignitatis ejus non si-luit: postremo minas tyrannidis ejus non timuit: vere confidit qui comitem Flandriarum pontificaliter increpavit; et quia obedire volebat, præsentem ex-communicavit; perpetrata victoria, fugatis hostibus, libertas patriæ quo advectus fuerat lecto reportatur ad domum, necnon intra pontificale relocatur cubi-culum.

CAPUT LXI.

Narratio afflictionum ejus.

Deficientibus corporis viribus augmentabatur in-firmitas, et de die in diem multis incommodis mo-lestabatur senilis ætas; et quoniam diutino languore

(11) Urbanus III in conc. Claromontano anno 1094 proprium utrique Ecclesiæ episcopum assignavit.

jacuerat, etsi putrescente carne pene membris omnibus deflueret humor, nusquam tamen cilicium quo a diebus suæ ordinationis semper usus est, mutare voluit, neque lecti duritiem a proposito religionis rigore molliiri permisit. Laborabat in gemitu suo, lavabat per singulas noctes lectum suum, lacrymis stratum suum rigabat (*Psal. vi, 7*). Quoad vixit, panis hordeaceus victus ejus fuit assiduus; nec eum nisi dies solemnus levabat; quem sic sollicito, sic honeste anteponi mandaverat inter epulas pontificales, ut a nullo convivantium percipi posset; epulæ quidem carniū sufficienter apponebantur, sed panis et aqua disciplinaliter sumebantur. Inter convivantes jejunos, inter jucundos sobrius erat; mensis ipsius pauperes nunquam deerant, quibus diurnam annonam sicut domesticis suis constituerat; inter quos si leprosus venisset, scyphas ei pontificalis præbebatur, et tanquam calix Domini præclarus iterum pontifici præsentabatur. Psalmos pœnitentiales diebus infirmitatis suæ intuebatur et legebat, et ubertim ac jugiter dolebat, et ne intentio ejus a quoquam impediretur, religionis et ecclesiasticis viris utebatur, quorum consolatione passiones carnis et animæ relevabat.

CAPUT LXII.

Ubi ægrotus lecto decubans ad requiem supernam anhelabat, et subjectis monita pariter et exempla salutis exhibebat.

O irrecusabilis necessitas mortis! o inevitabilis conditio quæ nulli parciat! noster siquidem pontifex, tam senectute quam morbo confectus, diem suæ vocationis ultimum expectabat, et sicut cervus sitiens ad fontes aquarum, ad spem æternæ quietis anhelabat. Qui nimirum in lecto decubans, licet fractis viribus deliquescens, morbos tamen et annos mentis fortitudine vincens, sanctis monitis ad hæreditatem cœlestis patriæ cunctos invitabat; imitator quippe fiebat magistri sui, de quo dicitur: *Cœpit Jesus facere, et docere (Act. 1, 1)*. Insinuabat mansuetudinem et misericordiam, largitatem in pauperes Christi quam semper exercuerat, docens quantam apud Deum confidentiam pro hac qui exercent consequerentur, ut eos in eo die periclitantes in æternum suum tabernaculum [*deest reciperet vel quid simile*]. Compleverat et ipse mandatum evangelicum quod dicit: *Vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesauros in cœlo (Matth. xix, 21)*. Vendidit sua, sed Deo; quoniam de cunctis quæ juris sui erant sponsam Christi Domini sui, sanctam videlicet Ecclesiam, subarrhaverat; pluribusque locis, sicut supra taxavimus, Christi pauperes alebat, et exoptans toto mentis affectu proficere de virtute in virtutem, cunctos sibi commissos hortabatur ut poterat præsentibus postponere præsentis sæculi desideria et amare cœlestia.

CAPUT LXIII

Cumque de imminente ejus exitu conquerentes alterutrum lamentarentur, dicebat: « Nolite arbi-

trari, mei charissimi filii, me velle quasi decurso « spatio ad carceres a cella revocari. Quid enim habet vita humana jucundi? quid non potius laboris? « Non libet enim mihi deplorare vitam quomodo « multi et indocti faciunt, neque me vixisse pœnitentem; quoniam ita vixi ut non frustra me natum existimem; et ex vita discedo ita tanquam ex hospitio, non tanquam e domo. Commorandi naturæ auctor Deus nobis diversorium; non habitandi dedit. Moriendum certe est, et id incertam an eo ipso die: omnia vero quæ secundum naturam fiunt, sunt habenda in bonis. Quid est autem tam secundum naturam quam senibus æmori? Hæc quidem cedunt et dies, et menses, et anni; nec præteritum tempus unquam revertitur, nec quid sequatur sciri potest: quod cuique temporis ad vivendum datur, eo debet esse contentus: tantum remanet quod recte factis et virtute consecutus sis, sed vivendi finis est optimus cum integra mente certisque sensibus opus ipse suam qui cœmentavit, dissolvit, et ædificium idem facillime destruit, qui construxit; sic hominem eundem optime qui conglutinavit Deus, dissolvit. Mortem igitur omnibus horis impendentem meditetur; nam dum sumus in his compagibus corporis, quodam necessitatis et gravi opere perfungimur: sed ipse Deus auctor immortalitatis ut finem imponeret necessitati, terminum vitæ carnali dedit, volens nos venire ad ipsum munus immortalitatis; unde necenseatis lugendam mortem quam immortalitas consequitur. Si enim credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum adducet cum eo (I Thessal. iv, 13). »

CAPUT LXIV.

Ubi, percepto viatico corporis et sanguinis Domini, spiritum tradidit.

Inter hæc flante austro liliū sensim in pallore migrabat, quia videlicet *omnis caro fenū, et omnis gloria ejus quasi flos feni (Isa. xl, 6)*. Quod animadvertentes qui aderant, sacrosancti Evangelii deferunt codicem, quatenus recedenti de sæculo Dominicæ passionis supplicia quæ pro nostra redemptione sustinuit recitarentur, et dæmonum spiritus tantæ lectionis ventilabro repellerentur. Cumque a circumstantibus interrogaretur an intenderet his quæ legentur, respondit recitari passionem Christi secundum Evangelium Joannis. Postquam ventum est ad id: *Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit: Consummatum est (Joan. xix, 30)*, percipiens et ipse viaticum corporis et sanguinis Christi, inter manus plangentium, Deo, cui omnia vivunt, et cui non pereunt moriendo corpora nostra, sed mutantur in melius, suum tradidit spiritum vicesimo sexto ordinationis suæ anno felix episcopus, senex emeritus, vetus hospes, plenus dierum, dans pacem filiis, et vale dicens ultimum, vinculis carnis absolutus, feliciter decimo Kalendas Julii, decedente sole, migravit ad Christum.

CAPUT LXV.

De quibusdam miraculis in ejus obitu ostensis.

Testati sunt qui interfuerunt, post emissum spiritum capillorum ipsius albedinem in pristinum reddisse colorem juventutis. Testatur etiam religiosorum virorum contubernalis veritas, quod per decennium priusquam vita decederet a tactu genitalium membrorum penitus abstinerit, sed si necessitas naturalis vel in equitudo vel in procinctu quolibet alio tangere compulit, vel pallio, vel camisia manus obvolvit. Dum vero corpus ejus mortuum nudaretur ad lavandum, ut monstraret Deus quod pudorem castitatis servaverat, ea membra cancellatis manibus sibi textit, sicque donec reindueretur jacuit, lotus aqua, vinoque perfusus postquam femoralibus reindutus complosas manus dissolvit, sicque quasi rursus mortuæ reciderunt. Qui aderant glorificaverunt Deum, qui facit res mirabiles; et funeris exsequias explentes levaverunt corpus feretro, quod deferentes locaverunt in ecclesia Sanctæ Dei Genitricis et perpetuæ virginis Mariæ, vigiliisque noctis illius cum psalmis et orationibus cum luctu et mœrore maximo, peregerunt.

CAPUT LXVI.

Quod in ecclesia Sancti Sepulcri, quam ipse ædificare

A *et dedicare, meruit, ante quinquennium sibi sepulcrum effodi fecerit, in quo et sepultus requiescit.*

Mane facto, detulerunt illud ad monasterium Sancti Sepulcri quod a fundo sicut est ædificaverat, et ordinato abbate et monachis locum possessionibus et rebus commodis sicut hactenus cernitur honoraverat. Ibi quoque ante quinquennium quam vita decederet effodi sepulcrum sibi fecit, quos certis diebus revisens, et primo quidem desuper incumbens lacryrais et gemitibus fossam perfundebat, deinde pane vel carne, vel aliis cibariis implebat, quæ pauperibus erogari mox faciebat. Sepultus est autem cum gloria et honore pontificali anno pontificatus sui vicesimo sexto (12), nono Kalendas Julii, Dominica Incarnationis 1076, temporibus Gregorii septimi papæ, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

(Quæ sequuntur ab alio auctore scripta esse constare videtur ex c. 2 supra.)

Decimo Kalendas Julii obiit dominus Lietbertus episcopus Cameracensis atque Atrebatensis tricesimus primus, anno Dominicæ Incarnationis 1076, quarto Kalendas Octobris. Translatio ejus anno Dominicæ Incarnationis 1211. Ab obitu usque ad translationem ejus 135; a translatione prima usque ad secundam anni 61, quæ facta est octavo Idus Junii.

Epitaphium domini Lietberti Cameracensis episcopi, ecclesie Dominici Sepulcri fundatoris.

Clauderis hoc titulo lapidum, *Lietberte* sacerdos
 Spes et amor patriæ, laus, decus Ecclesiæ.
 Hancque domum Christi spe felix instituisti,
 Rursus ut octava luce fruaris ea.
 Clauditur incesso Cancri, solisque recessu
 Orbi sexta dies, quæ tibi sit requies.

LIETBERTI CHARTA

De constituendis canonicis regularibus in ecclesia S. Autherti Cameracensi.

(Anno 1066.)

(Actes de la province ecclésiastique de Reims, II, 77.)

LIETBERTUS, Dei gratia Cameracensium episcopus, C successoribus suis episcopis, et cæteris Christi fidelibus sempiternam gloriam.

Est quoddam monasterium infra muros Cameracæ civitatis, in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli, sanctique Autherti confessoris, ejusdem civitatis episcopi, ibidem corpore quiescentis, con-

secratum, ubi retro deserviebatur officio canonicorum: quibus injunctam servitutem negligentibus, cœpit locus ille vilescere, et in dies a prioris honorificentie statu declinare. Hoc ego considerans condolui, cœpique animo volvere qualiter melius ad divinum cultum possem relevare. Tandem zelo Dei animatus et fidelium nostrorum consilio roboratus,

(12) Imo 289 siquidem anno 1048 Gerardo successit, ex cap. 46, interfuitque jam episcopus Philippi regis coronationi anno 1049, ex cap. 51.

regulares canonicos, de communi viventes, et nihil proprium habentes, et ejusdem professionis et ordinis abbatem eo in loco constitui; restauratis et alibi restitutis præbendis canonicorum illorum, qui proprium retinentes, illic communiter vivere noluerunt. Ædilitatem vero et præposituram, quæ mei juris erant, præter antiqua bona hujus loci, per consilium archidiaconorum, et canonicorum, et cæterorum fidelium nostrorum, huic ecclesiæ contuli, et

insuper potestatem donandi præbendas abbati concessi.

Signum Henrici (IV) regis. Sigishardus cancellarius, vice Sigifridi archicancellarii, recognovi. Data anno Dominicæ Incarnationis 1066, indict. iv, anno autem ordinationis Henrici (IV) regis, xiii, regni vero x.

Actum Triremundi.

POST MEDIUM SÆCULUM.

ROGERIUS.

NOTITIA HISTORICA IN ROGERIUM.

(FABRIC., *Biblioth. med. et inf. Lat.* VI, 121.)

Rogerus, aliis, corrupte, *Frigerius*, Italus jurisconsultus, sæc. xi, qui primus in eam Pandectarum partem quam *Infortiatum* vocant glossas emisit, primus etiam *Summam* sive *Compendium juris* composuit. Reliqua illius in obscuro sunt. Pancirollus. De claris legum interpretibus II, 18. *Compendium* ejus sive *Summa*, necnon *Dialogus de præscriptionibus*, exstant in *Tractatu tractatum*, tom. IX, fol. 135, 136.

ROGERIUS

DE DIVERSIS PRÆSCRIPTIONIBUS.

(*Tractatus tractatum*, tom. XVII, folio 48.)

SUMMARIUM.

1. Præscriptio dicitur quælibet exceptio essentialiam capiens ex tempore.
2. Exceptio solo comparata favore, quæ dicitur.
3. Exceptio nec favore nec odio comparata, quæ sit. Actiones, ut plurimum, terminantur anno.
4. Præscriptio quædam triduo compleri potest.
5. Appellanti quando obstat præscriptio anni.
6. Præscriptio duorum mensium actioni ex stipulatu potest opponi.
7. Redhibitoria actio quanto præscribitur tempore. Æstimatoria actio præscribitur anno.
8. Prætoris actiones anno utili præscribuntur.
9. Actio furti manifesti perpetua est.
10. Petitioni hæreditatis præscribitur quinquennio.
11. Fiscus quadriennali præscriptione gaudet contentus pro re aliena quam, ut suam, vendidit.
12. Actiones criminales (injuriarum dempta) viginti annorum tolluntur præscriptione.
13. Præscriptio, anni utilis vel centum dierum obest ei qui prætorio jure vult succedere.

B

CAPITULUM PRIMUM.

Omnium præscriptionum viam ita posse facile percipi opinamur, si ipsarum varietates prius diligenter exposuerimus.

1. Est ergo præscriptio omnis exceptio ex tempore essentialiam capiens; alias abusive, quælibet exceptio, etiam fori, præscriptio vocatur. Sunt autem exceptiones tales, aut favore, aut odio solo aut utroque neutro comparatæ.

2. Favore solo comparata est centum dierum vel anni præscriptio, quæ honorum possessori objicit. Hæc enim, nec primi gradus odio; cui objicit, nec sequentis favore, cui competit, sed creditorum gratia, ut cito quod convenerunt, habeant, et ipsius maxime defuncti causa, ne ejus bona tanquam prodigi et inopis possideant, est a prætore inventa. Huic similis vero quinquennii præscriptio, defuncti statum juvenis, ut *Insti. de bono pos.* § ult. *Licet non semper comparata est longissimi temporis præscriptio sive usucap.*

3. Neutro igitur nec odio nec favore, ut præscriptio annalis, quæ actionibus prætoris et pœnalibus plerumque objicitur, quæ nec actoris odio, nec rei

favore introducta est. Sed quia prætoris imperium annuum erat, ideo et a prætore inventa est. Actiones plerumque anno finiunt, ut injuriarum actio et rescissoria, et aliæ multæ, ut in tit. *De perpetua et temporali actione*, in princ., *Sed ex tempore orientur, quando non semper peræque computantur*. Singularum præscriptionum tempora enumerare non sit tædiosum; sunt enim præscriptiones, nunc 30, seu 40, nunc 10, sive 20 annorum, nunc minoris temporis, quas ut minus frequentes **statim transcurramus.**

4. Est ergo quædam præscriptio, quæ triduo completur, ut illa quæ clientis patrono errorem corrigere volenti objicitur, ut cap. *De er., advo. lib. ult.* Sicut et illa 10 dierum silentio ex die scientiæ nascitur, quæ appellare volenti opponitur, ut in *auth. de appell. et intra quæ tempus*, § 1, col. 4; proinde huic si intra decem dies appellasset, 30 dierum obstaret præscriptio, si apostolos petere neglexisset, qui dies sententiæ recitatione numerant, ut cap. *De appell. l. Judicibus.*

5. Appellatori quoque quæ non ad principem appellavit, si causam exsequi differat, anni præscriptio obstat, aut biennii, si justa causa impeditur primo anno exsequi appellationem, ut in *auth. de appella.*, § 2, et *auth. De his qui nigre ad appell. Statim post princip.* Illi quoque qui volens appellare, seu apostolos petere, non est auditus, statuta sunt tempora anni spatii, vel sex mensium, sive quatuor pro judiciis qualitate, a quo vel ad quem provocatur, ut cap. *De appell.*, l. *Si appellationem.*

6. Actioni quoque ex stipulatu objicitur quoque duorum mensium præscriptio, veluti cum quis in causa privata sine scriptis fide jubens, personæ exhibitionem pure promittit, ut cap. *fidejus.*, l. penult.; redhibitoria quoque sex mensium præscriptio ex ordine, casu vero duobus mensibus tollitur, veluti cum pro cautione quæ edicto ædilitium continentur, non præstita ea actione agatur, vel si convenerit, ut redhiberetur res, si displiceret, quæcumque ex conventionem est perpetua, ut cap. *De ædilit. act.* l. *Si apud*, et l. penult. ff. eo l. *Si venditor.*

7. Æstimatoria quoque annalis præscriptio est impedimento ex ordine, et cum pro non præstita cautione intenditur, sex mensium præscriptione tollitur. Cedunt autem tempora quæ ædilitias actiones præscriptiones pariunt ex venditionis die, vel ex quo rei venditæ cognosci potuit latens vitium, ut ff. eo l. *Si venditor*, et l. *Quod si nolit. § Qui mancipia*, l. *Ædiles aiunt*, et l. *Cum sex.*

8. Prætoris quoque pœnales actiones ex ordine anni utiles præscriptione extinguuntur. Rescissoria rei persecutoria cum sit, quia cum jus civile datur, eadem præscriptione tollitur: si quæ vero pœnam et rem persequitur, quo ad rem perpetua, quo ad pœnam annalis est.

9. Actio vero furti manifesti, licet pœnalis præto-

riaque sit, perpetua est, et ea quæ pro ejecto et effuso competit, et si quæ similes inveniuntur, ut ff. *de action. et obligatio*. l. *In honorariis actionibus*. ff. *Vi bono rapt.*, l. ii, § fi., et *Instit. de temp. et per act. circa princ.* ff., *de vi et vi arma.* ff. *De his quæ deject. vel effu.*, l. *Si vero*. § *Præter* § fi. Actioni vero de dolo continui biennii exceptio objicitur, ut cap. *De dolo.*, l. *Optimum.*

10. Petitio quoque hæreditatis quocumque sub inofficiosi colore intenditur, quinquennali præscriptione tollitur, quia præscriptio tuetur etiam statum defuncti, qui communi opinione non in fugam conversus atque latitans, nec passus status controversiam mortis tempore ut civis Romanus vixit, ut cap. *De inoffici. testamen.*, l. *Si quis*. cap. *Ne de stat. defuncto pro quin. quæ ll. si mater, et pater, repetitio.*

11. Quadriennii quoque præscriptio tuetur fiscum ab actione utili, qua convenitur. Cum rem alienam vendidit ut suam, hæc quoque præscriptio fisco opponitur quandoque, veluti cum de bonis vacantibus fisco nondum nuntiatis, quis bona fide emerit. Alias autem ex ordine fisco 20 annorum præscriptionem timet, nisi adversus eam sint statuta minora tempora, ut cap. *De quadriennii præscript.* l. i et ii ff. *de divers. et tempor. præscript.*, l. *Intra quatuor*, et l. *In omnibus*, ff. *de requi. re, et ab. dum.* l. ii; in casu vero quodam cum nulla currit præscriptio, ut cap. *Ne rei. don.*, vel *temp. vend.*

12. Criminales actiones 20 annorum præscriptione extinguuntur, excepta injuriarum actione quæ anno terminatur, et adulterii simplicis accusatione, quæ contra adulterum quinquennio continuo sopitur, ut cap. ad l. *Corne. De fal.*, l. *Querela*, et cap. *ad leg. Jul. de adulter.*, l. *Adulter.*, ff. *ad legem Jul. de adult.*, l. *Miles*, et l. *Vim passam.*

13. Volenti quoque jure prætorio succedere centum dierum vel anni utilis præscriptio obest, qui dies computantur utiles, ex quo quis cognatum mortuum seseque ad successionem vocatum scivit, aut scisset nisi jus ignorasset, ut ff. *De bonorum possessio.*, cap. *De jur. et fact. ignor.* l. iii.

SUMMARIUM.

1. Præscriptio longi temporis quando inchoetur.

Præscriptionem longi temporis quæ inducere possint.

2. Titulus quid sit.

3. Usucapere non potest qui titulum non habet.

4. Error in facto alieno toleratur.

5. Bona fides quæ requiratur in præscriptione longi temporis.

6. Personæ adminiculum in præscriptione longi temporis est necessarium.

7. Præscriptio ut initium capiat, quid necessario spectari debeat.

8. Præscriptio longi temporis qualiter sit continuanda.

Præscriptio longi temporis quibus, seu per quæ A ex dantis, nisi verus dominus jussum et alienationem factam ignoret.

9. Privilegium rei præscriptionem impedit;

10. Vitium fundi impedit præscriptionem.

11. Præscriptio post sicut ab initio impediri potest.

12. Præscriptionis longi temporis quid sit effectus.

13. Præscriptio longi temporis solas in rem actiones tollit.

CAPUT II.

De longi temporis præscriptione.

Restat ut longi ac deinde longissimi temporis præscriptionem videamus. Est ergo videndum quando hæc præscriptio inchoetur; causæ quoque videndæ B sunt quæ deficiunt vel impediunt ab initio, vel postea; effectus ejus tandem liquebit.

1. Inchoatur autem hæc præscriptio in rem alienam a non domino quam ex compto vel simili causa acciperas. Inducunt autem præscriptionem hanc imprimis titulus justus, fides bona, cum personæ apprehendentis adminiculo, quod sibi possit acquirere, ac tandem possessionis statuto tempore continuatio per adversariorum silentium roborata.

2. Titulus est omnis acquirendi domini causa justa, ex qua nostrum fiat, quod non erat nostrum; horum titulorum quidam aliena, quidam solius juris nituntur auctoritate. Et qui aliena auctoritate nituntur, plerumque, propria nomina habent, puta pro emptore, pro donato, pro dote, pro legato, pro derelicto, pro hærede, pro soluto. Qui vero solius juris auctoritate gaudent, uno generali nomine illi pro suo utuntur, quo solo titulo nostra fiunt omnia, quæ mari, terra, cæloque capimus, quæ de rebus nostro dominio subjectis nascuntur, et ea quæ fluminis, jure, agris nostris accrescunt, vel occupatione, vel specificatione, vel simili jure nobis obveniunt, et sic istis titulis nostrum fit; tum vero et traditione, quod a veris dominis, vel perceptione quod de re nostra percepimus, ita si credimus dominos, licet non sint, qui nobis tradunt, vel ancillam nostram ex qua partum percepimus, præscriptionem servi usucapione inchoamus.

3. Sin autem verus titulus deest, licet ipsum et crederes hæredem, non usucaperes, nisi probabiliter errore facti deceptus esses, uti de eo dicitur qui ad emendum aliquid suo mandavit procuratori, quod cum non emerit, se emisse persuasit, atque ita tradiderit, magis est ut dominus qui tali deceptus errore accipit, pro emptore præscribat licet nulla fuerit emptio.

4. Error non in alieni facti ignorantia, quia plerumque prudentissimo fallit, est tolerabilis, ideoque præscriptio prodest, ut ff. *De usucap.*, l. *Celsus*, et l. *Numquam*, ff. *pro empto*, l. *Quod vulgo*, ff. *pro suo*, l. ult. et l. 1 et 2, ff. *de usucap.*, l. *Potest*. Nulla bona fides ex accipientis parte desideratur, et

5. Et est fides bona quantum ad hanc præscriptionem si is qui accepit dantem arbitretur alienandi eo modo jus hæreditate. Item et in dantem, et hanc fidem ut pro emptore præscriptio inchoetur, oportet interesse et venditionis et traditionis tempore; in aliis autem sufficit eam adesse traditionis tempore, vel quo initium sumet præscriptio, ut ff. *pro empto* 2, et l. *Qui fundum*, § *Promittatur*, et in *Authent. ul sponsa. larg.*, § *Rursus collatio* 1, *constit.* 2.

5. Personæ adminiculum in hac præscriptione desideratur, ut cum exordium capere debeat, si sit persona quæ suum aliquid possit habere; quæ si desit, præscriptionis cessat initium. Inde est quod si quid servo hæreditario detur, ante, nec ejus usucapio, nec præscriptio inchoabitur, quam si hæreditas fuerit addita: sic ut inchoetur hæc præscriptio personam desiderat. Ut autem postquam est inchoata, continuaverunt eam, nec bona fides, ita nec personæ desideratur adminiculum; nam, nec ex posteriore rei alienæ scientia interrumpitur et per hæreditatem vacantem completur, ut cap. *De usucap. non trans.*, l. *Usucap.*, ff. *de usucap. Numquam justo, præscriptio, possessio*, et l. *Hæres*.

7. Sed titulus justus, fides bona, personæ adminiculum, ut initium præscriptio capiat, spectantur; ut vero consummationis finem capiat, possessionis continuatio per decem annos inter præsentem, vel viginti inter absentes est necessaria, si præsentem sunt, qui in eadem provincia domicilium habent, absentes qui in diversis.

8. Continuat autem hæc præscriptio sic, si nec civiliter, nec naturaliter ejus cursus fuerit interruptus. De qua re etiam latius videbimus, ut cap. *De præscrip. long. temp.*, lib. 1, 2 et ulti. Cum ergo ea adsunt, quæ nunc notavimus, curret præscriptio; si quoque absint ea quæ eam impediunt. Impediunt autem eam domini persona, res, nec non et actionis genus, nam contra personalem actionem hæc præscriptio non currit, ut cap. *Qui non obstat long. tempore præscrip.* l. *Neque mutui, neque domini persona*. Hanc præscriptionem impedit ut si minor 25 annis, vel furiosus, vel collegium divinum res præscribendæ sit dominus, ut cap. *Qui non ob long. temp. præscrib.*, l. *Non est*, et cap. *Qui cau in inte. resti. non est ne. l. ut et in authent. de Eccle. tit. § pro temporalibus*. Res quoque multis modis præscriptioni obest, nunc ipsius rei privilegio, nunc vitio.

9. Rei privilegium præscriptionem impedit, quod a commercio, sive dominio nostro vel jure eam eripuit. Natura a commercio hominem liberum eximit, ideoque nullo tempore præscribitur. Jus autem rem sacram, sanctam, et similem a commercio et a præscriptione eximit, nec non et fundum dotalem dummodo matrimonium duret, et sit vir solvendo.

10. Fundi quoque vitium præscriptionem impe-

dit. ut si sit vi possessus : tunc enim nec ab invasore, quoniam mala fide, et sine titulo possidet, nec ab emptore etiam bonæ fidei præscribi potest, antequam possessione ad dominum reversa fuerit rei vitium purgatum.

11. Et sicut præscriptio obstat ab initio sic et post, et interruptio civilis aut naturalis, quæ non ob id solum contingit, quia possessor post præscriptionis initium rem esse alienam cognoscit, ut cap. *de long. tem. præ. q. pro*, li. 1. ult. et ff. *de usucap. l. Usucapionem*, et l. *Sequit*, § *Quod autem et l.*, *Non solum*, et l. *Quare*, et l. *Cum vir*. ff. *de fun. do.*, l. *Si fundum*. cap. *De jure do.*, l. pen. et cap. *De usuc. pro emp.*, l. *Si partem et cap. De long. temp. præscri.* l. ii.

12. Est autem præscriptionis cujusvis effectus ut actionem per exceptionem tollat, et suum quosdam ut etiam dominium transferat, et possessori cum actorem in rem defensionem pariat, dummodo possideat, eidem quoque saltem utilem dabit vindicationem, si a possessione ceciderit.

13. Solæ vero an in rem actiones, sive directæ sive utiles, hac præscriptione tolluntur, nec non quod metus causa actio, sive hæreditatis petitio, quoniam cum bonæ fidei emptorem competunt, et hoc illo quia vindicationis loco dantur, et ut rei corporalis vindicatio tali præscriptione tollatur, supradicta desiderantur; ut autem rei incorporalis, id est servitutis vindicatio tollatur ex ordine satis est si prædicto tempore servitutis non fuerit usus, qui eam poterat vindicare, si restitutiis jure omnino careat, ut cap. *De præscr. 30 vel 40 ann.*, l. *Si quis.*, et cap. *Qui non ob lon. tem. præ.*, l. *Neque et cap. De his quæ vi.*, cap. *De edit. divi Adri. tol. fl.*, et cap. *De servi.*, l. *Sicut*, ff. *de servi. ur. præ.*, l. *Hæc autem.*, cap. *De se. re. pu.*, l. *Attilicinus.*

SUMMARIUM.

1. Præscriptio longissimi temporis quando necessaria sit.
2. Præscriptio longissimi temporis sive tricennalis quibus prosit, aut obsit.
3. Jus quot modis quem petere prohibeat.
4. Dos mulieri debita matrimonio constante non potest repeti.
5. Præscriptio tricennalis duntaxat contra desides locum habet.
6. Præscriptio tricennalis quando contra actionem personalem nascatur.
7. Præscriptio tricennalis per quæ impediri possit.
8. Præscriptio triginta annorum impeditur propter actoris impuberis personam.
9. Præscriptio 40 annorum in quibus locum habeat.
10. Præscriptionis tricennalis et quadragenalis effectus qualis.

CAPUT III.

De longissimi temporis præscriptione

1. Nunc de longissimi temporis præscriptione videndum est, quæ alias ex 30, alias ex 40 ann. cur

ariculis completur, et a superioris præscriptionis tractatu longe lateque abest. Porro cum tricennalis præscriptio sit frequentior, primum de tricennali, deinde de quadragenali in ejus defectu comperta videbimus. Videnda sunt itaque quæ eam inducant, vel impediant eam, et quis sit ejus effectus; et primum quando hæc præscriptio sit necessaria, et quare sit inventa.

1. Est autem hæc præscriptio tunc demum necessaria, cum longi temporis præscriptio deficit, quod contingit, ut et supra diximus, sive reus personali actione perpetua convenire possit, sive in rem, et titulum, aut bona fide careat, aut si sit res vitiosa; habet autem præscriptio hæc nec titulum nec fidem bonam, sed rei vitium, sicuti nec actionis genus, nec actoris sive rei personam omnino distinguit.

3. Fures neque et invasores hæc præscriptio munit. Imo vero propter milites, adultos, mulieres, et absentes, a junioribus divis principibus est ideo inventa, et quia ante perpetuæ constitutæ fuerant actiones, certo fine taxarentur, et cum sit odiosa hæc præscriptio, inducunt eam propter personalis actionis desidiam, et propter vindicationem illius longam, et iconcussam detentationem; ut nil personaliter quis obligatus est, statim ex quo quis cum effectu convenire cum creditore potest, et cessat, ita ut nil faciat pro suo in re conservando, initium talis præscriptio capit, et ideo donec actorem agere prohibet, nequit inchoari.

3. Prohibet autem jus quem petere, nunc ipsius actionis, quæ interdicti debet, natura, nunc creditoris persona. Actionis natura tum impeditur creditor agere, et ideo contra eum non oritur præscriptio cum debitum quod in obligatione vertitur non sit purum, sed aut conditionem, aut temporis dilatione suspenditur, ut si promittatur vel legetur aliquid in diem vel sub conditione.

4. Idem est et in dote mulieri debita, quam ante solutum matrimonium ex ordine repetere vetatur, ideoque ante contra eam currere non incipit præscriptio. Actoris persona prohibet jus ipsum cui quid debetur petere, et ideo hujus præscriptionis cessat initium ut si quid debeatur filiofamilias, propter quem ideo non currit præscriptio, quia in judicio, communi jure, sine patris voluntate nequit consistere.

5. Quamobrem si non judicatur deses, nec desidiæ pœnam debet pati, et hæc præscriptio contra desides duntaxat locum habet. Amplius sicut illi qui non egit, quia non potuit non currit præscriptio; si nec creditori qui ideo suum debitorem non convenit, quod annis singulis ei solvit usuras; idem in cohærede, sive socio, contra quos ideo famil. ercisc., seu com. divi. actio ei non competit, quia cum eo similiter possidendo semper de re tanquam communi; obventionem percepit tali enim facto, licet quidam quorum sententiam inanem probavimus consentiant, non minus actio servatur incorrupta quam si fuisset in judicium deducta, ut

Instit. de perpet et temp. act., et cap. *Non ob.*, I. 1, p. 1. *Neque*, cap. *Unde vi*, I. ulti., et cap. *De præscri.* 30 vel 40 an., I. *sicut et Cum notissimi*, et I. *Si quis* et cap. *De an. except.* I. 1, § fl., cap. *De jure do.*, I. *In rebus, et in auctor. ut sponsa lar.*, § *Rursus*, col. 9, *constit.* 2.

6. Sed quidem sancitum est hic ut contra personalem actionem nascatur talis præscriptio; ut vero contra venditorem initium capiat, et petitorum ex quo agere possit silere convenit et ipsum reum possidere non corporaliter, sed tamen civiliter quandoque pro suo. Ideoque nec colonum, nec emphyteutam in domini questione, dum productionis nomine possidetur, cum domum tuebitur talis præscriptio. Idem et in creditore, dum hypothecæ jure pignori inhæreat, licet quidam contradicant, ut cap. *com. De usucap.* 1. et cap. *De præscr.* 30 vel 40 an. 1. *male igitur*. et cap. eod. I. *Cum notissimi*, § *Sed cum*.

7. Et licet hujus præscriptionis facilis sit ingressus, sunt tamen præterea quæ supra diximus, quæ eam impediunt ab initio, aut post. Ab initio impeditur hæc, id est 30 an. præscriptio nunc propter rem, nunc propter actoris personam, nunc propter rei personam, et actionis genus. Rei ratio hanc præscriptionem impedit, ut si sit liber homo, aut sacrum quod possidetur, aut tale cujus non sit propria et continua possessio, quorum numero sunt omnes servitutes rusticæ præter aquæductum, hic enim quæ ejus possessio sit quasi continua, rerum immobilium exemplo præscribitur. Idem est in urbanis servitutibus; in superficie consistentibus, ut tigni immitendi, et stillicidii, fiscalibus quoque functionibus; quoniam eis parere convenit omnes prædiorum possessores, sicuti curiali, colonariæve, seu ascriptitiæ conditioni minime præjudicat hujus præscriptionis adminiculum, ut cap. *De servit. et aqua.*, l. *Si aquam*. et ff. *de mort. inf. cap. De agri et censi.* l. *Cum satis* l. II, et cap. *de præscrip.* 36 *amorum* l. *præscriptionem*, et l. *Competit*.

8. Propter actoris personam impeditur talis præscriptio, si sit actor impubes. Et non curet præscriptio, antequam pubertatis annos ingrediatur, sicuti nec contra locum venerabilem nec contra civitatem, ut cap. *De præscrip.* 30 anno. I. *Sicut. et I. Cum notissimi*, et in *auth. de Eccles. rit.* § *Pro temporalib.*, cap. *De sacrosan. Eccles.*, I. *Ut inter.* Rei Persona ac actionis genus ab initio hanc præscriptionem impedit, ut si creditori pro pignore quod debitor vel debitore vivo secundus creditor possidebat. hypothecaria competat actio, ut cap. *De præscrip.* 30 an. I. *Sicut.* et I. *Cum notissimi*, § *Sed cum*. Ex post facto quoque, scilicet jam sit cœpta ab initio, ne inchoetur, huic præscriptioni obest litis contestatio, vel conventio judicialis, quæ rem litigiosam facit, ut cap. 30 anno. *præscrip.*, I. *Cum notissimi* et l. *Sæp.*, cap. *De anna. excep.*, I. 1. His cessantibus, quæ præscriptioni huic obstat notavimus, si cœpta fuerit, effectum sortiretur præscriptio, si

non, ante ejus consummationem interruptitur legitime. Modos vero interruptendi eam melius ostendemus

9. Ad hæc notandum in quibusdam 40 annorum præscriptionem subrogari, in quibus triennalem cessare diximus, ut in actione hypothecaria contra debitorem, vel secundum creditorem primo creditori competente, sicut et contra locum venerabilem tunc locum habet, cum ei talis competit actio, quæ si privato competeret, 10 vel 20, vel 30 annorum præscriptione tolleretur, sed ubi aliqua præscriptio iudicii continuatione est interrupta; ei hæc, id est 40 annorum præscriptio locum habet, et ex eo tempore incipit currere ex quo ultima procedunt litigia, ut cap. *De præscrip.* 30 anno., I. *Omnes.*, et I. *Cum notissimi*, I. *Sæpe*, et cap. *De anna, except.*, I. 1, et in *authen. de ecclesia* tit. § *Pro temporalibus*.

10. Harum duarum præscriptionum, cum fuerint perfectæ, varius est effectus; nam debitorem contra personalem actionem perpetua muniunt exceptione. Cui, si solverit, non dant conditionem, quoniam sunt comparatæ creditoris odio; possessorem vero, qui venditorem poterat convenire, perpetua, dum possideat, tumentur exceptione, et si bonæ fidei possessor, præscriptione finita, cadat de possessione, dant ei utilem in rem actionem, quæ malæ fidei possessori denegaretur, si de possessione sine alterius violentia quanquam re jam præscripta caderet. Sed cum verus possessor rem vindicare non valeat, quam mala fide præscripserat, vel domino vel creditori, cui ea res fuerat obligata, datur ejus rei vindicatio, licet invasor, si nunc possideret, eos scilicet dominum vel creditorem, ab agendo hæc præscriptione repelleret, ut cap. *De præscr.* 30 ann., I. *Sicut.* et l. *Si quis. ff. de cond. ind.*, l. *Exceptionem*.

SUMMARIUM.

1. Præscriptio longissimi temporis quomodo naturaliter interruptitur.
2. Præscriptio longissimi temporis litis contestatione civiliter interruptitur.
3. Actor quando possit præsidem adire et præscriptionem interruptere.
4. Præscriptiones quæ omnes tollant actiones.
5. Præscriptiones minores non currunt contra minores viginti quinque annorum.
6. Præscriptio opposita non numeratæ pecuniæ quibus infringat modis.

CAPUT IV.

De interruptionibus præscriptionum.

Sed quoniam istæ et aliæ præscriptiones, ne consummationis finem capiant, interruptuntur frequentissime, ideo interruptionum modos hoc in loco numerandos diximus, ac de modis 30 et 40 an. præscriptiones interruptendi primum videndum est.

1. Interruptitur autem hæc præscriptio naturaliter veluti si possessor, cœpta jam præscriptione, aliquo casu possessionem amittat, si vi, vel fluminis

impetu, vel sponte propria, aliis multis modis, ut ff. *De usuca.*, l. *Naturaliter.* et l. *Ei a quo* ff. *de acqui. pos.*, l. *Qui universas*; cap. *De acqui. pos.* l. ante penul. Hic autem interruptionis modus solis vindicationibus ut perpetuentur, prodest.

2. Civiliter vero interruptitur præscriptio litis contestatione, quæ fit cum cæperit iudex audire negotii summam per partium narrationem hinc inde factam; fit quoque interruptio sola conventionis reo declarata, vel ejus saltem domni perjudicis executorem. Si debitor in suum creditorem novat vel emittat cautionem, aut etiam usurarum faciat solutionem, sive creditor, sive si pignoris nanciscatur possessionem: tali enim facto, 40 an. præscriptio, quæ contra hypothecariam, et tricennalis, quæ contra actionem personalem currere cæperat, interruptitur.

3. Sed et cum eum convenire difficile sit, eo quod absit, vel sit potens, vel infans tutore carens, vel furiosus curatorem non habens, potest actor adire provincie præsidem, vel procuratorem mittere, absque litis contestatione vel judiciaria conventionis præscriptionem interruptere, si saltem in scriptis apud eum a se factam deponat querelam; sed si præsidem adire nequeat, apud episcopum, vel defensorem civitatis, in scriptis querelam deponendo id consequetur. Si vero præses et episcopus, et defensor fuerit, licet actori publice, et cum tabellionum, vel saltem trium testium subscriptione, si civitas illa careat tabellionibus, querimoniam proponere, ubi reus, habet domicilium, ut sic præscriptionis interruptatur cursus, ut et tunc differt cum pupillaris ætas intervenit, puta cum majorem tali cæpta præscriptione et nondum completa cum decessisse, etque pupillum successisse. In hoc enim casu juxta pubertatis tempus differtur præscriptionis cursus.

4. Hæ præscriptionis omnes actiones tam in rem in personam tolluntur, et postquam sunt perfectæ cum insequit. (1), denegatur omnis restitutio, ut cap. *De præscript.* 50 an., l. *Cum notissimi* et l. *Sæpe.* cap. *Ex quibus.* *Cum in integ. resti. non est neces.*, l. ulti, cap. *De anna. except.*, l. 1 et 11,

(1) Locus mutilus.

Hisdem modis 20 et 30 annorum præscriptio quæ usucapio vocatur, quatuor vel etiam quinque annorum præscriptione, et si qua minor sit, interruptitur quibus 30 vel annorum præscriptio interrupti diximus, excepta biennii continui præscriptione, quod de dolo actioni objicitur, et quadriennii continui exceptione, quæ postulanti in integrum restitutionem opponitur, hæc enim duæ præscriptiones nec litis constitutione interruptuntur, ut cap. *De dol.* l. *Optimum*, et cap. *De temp. in integ. resti.*; l. *Es quæ.* et l. *Petendæ.* l. *Supervacuum.*

Hoc amplius contra minores 25 annorum, ipso jure non currunt istæ minores, scilicet, 10 vel 20 annorum aut rescissoris temporis præscriptiones, excepta quinquennii præscriptione defuncti statum defendente. Contra majores quoque quandoque aut ipso jure defenduntur, aut in integrum restitutione eliduntur, puta cum auctor jam intra statuta præscriptionum temporis suum exsequi ex probabili causa fuerit impeditus. Quorum numero sunt re publica bona fide absentes, vel etiam alibi studiorum causa agentes et similes, ut cap. *De qui. in integ. resti. non est nec.*, l. ult et ff. *Ne de sta. de p. q. l. Non esse*, cap. q. n. ob., l. l, p., l. 1, 11 et 111, et in *auth. ut sponsa lar. spe. s. com. § De præscriptione vero.* ff. *ex qui. cau. maj.* 25. l. 1.

6. Præscriptio quoque, quæ non numerate pecuniæ exceptioni opponitur, modis supra dictis infringitur, præterea in scriptis facta extra iudicium denuntiatione interruptitur. Præscriptiones quoque annuæ, seu minoris temporis, interruptuntur etiam per solam precum oblationem, principi factam si ad eas principes rescribant, ut cap. *De non me. pec.* l. ult., cap. *Quan. libel. prin. da. lit. con.* l. 1 et 11. Sed quoniam sunt quedam species in quibus paulo ante præscriptionem currere negavimus, quod ab aliis affirmatur, ideo quemadmodum contrariam sententiam infirmit jurisprudentia ab ipsa expectemus, quod quidem ita liquebit, si in questionum modos adversariorum allegationes et jurisprudentiæ responsa, quæ ab ipsa percepimus, inseramus.

ROGERII DE PRÆSCRIPTIONIBUS DIALOGUS.

SUMMARIUM.

1. Actio pignoratitia quare post annos quadraginta concedatur debitori solvere parato.
2. Præscriptio quanto oriri dicatur.
3. Jus solvendi vel offerendi per quadraginta annorum lapsum non potest auferri.
4. Jus petendi et agendi quid requirat ut contra aliquem currere possit.
5. Præscriptio quadragenalis quid requirat, ut contra aliquem currere possit.
6. Filius familias suo nomine utiles potest actiones intendere.

D 7. Præscriptiones pœnales molliendæ sunt non exaggerandæ.

8. Deses puer omnia nemo judicari potest.
9. Creditor qua ratione pignus debitori reddere compellatur
10. Creditor secundus quam præscriptionem primo creditori opponere possit.
11. Jus quodlibet cuique competens an possit annis 40 tolli.
12. Jus offerendi non tollitur præscriptione, licet actio hypothecaria elidatur.
13. Actiones familie erciscundæ. communi divi-

dendo, sive pro socio an tollatur sociis in communi A longissimo tempore possidentibus.

14. Actiones familiæ erciscundæ, communi dividendo, et pro socio quando competant.

15. Socius, dum in possidendo communiter fructus communes percipit actionem incorruptam, perinde ac si consortium iudicio vexaret retinere dicitur.

16. Res communiter possessa annis 59 an maneat communis, actione pro divisione sublata.

17. Actiones pro socio, familiæ erciscundæ, et communi dividendo quando præscriptione tolli possint.

18. Præscriptio consociis contra suas actiones currit altero, velut propriam, rem possidente.

19. Consuetudinis cujus timeri debet interpretatio.

PERSONÆ.

ROGERIUS ET JURISPRUDENTIA

1. **ROGERIUS.** Quæro cum omne jus 30 vel 40 ann. B præscriptione tollatur, quare post annos 40 debitore solvere parato concedatur actio pignoratitia ?

JURISPRUDENTIA. Hoc ideo concedo quoniam, antequam solvat vel offerat quod debetur, ut quidam minus recte dicunt, pro recipiendo pignore debitori non nascitur actio pignoratitia. Tunc enim demum pro recuperando pignore suæ actio debitori competit ex ordine, cum solvere saltem paratus fuerit.

2. Cum ergo ante non possit intendi, merito ante contra eam non oritur præscriptio, quæ tunc demum oritur, cum actor nullo jure petere impeditus, desidiæ negligentie deditus, quod ei etiam statim jus concedit, petere contemnit; ei nempe soli cum non egerit et merito imputatur, cui nihil, quominus ageret, obfuit, ut cap. *De præscrip. 30 ann. l. Sicut et l. Cum notissimi*, cap. *De anna. except. l. 1.*

ROGER. At qui potuit debitor ante quod debebat offerre, et sic pignoratitiam habere, quare licet his an. 40 pignoratitia non sit sublata, eo quod nondum erat nata, non tamen ultra valet intendi, etiam debitore solvere parato, quia offerendi jus, quod pignoratitiæ sit præparatorium, est causa annorum 40 præscriptione ablatum ?

3. **JURISPR.** Annorum etiam 40 lapsu solvendi sive offerendi, jus debitori non potest auferri, et sic nec pignoratitiam tali præscriptione adhuc potest perdere, quia nondum ei competit nec offerendi jus, quod actori præstat aditum.

ROGER. Atqui omne jus 40 ann. præscriptione tollitur ?

4. **JURISPR.** Minime quod assumis verum est, solum enim petendi agendive jus, quod ad actorem pertinet, tali præscriptione tollitur, ut solvendi sive offerendi cum agendi petendive jure nil commune habet, nec ad actorem jvandum, contra quem sunt præscriptiones istæ inventæ, sed ad rem liberandum, pro quo defendendo sunt comparatæ, pertinet ut sic quidem rectius dicamus post annos etiam 40 cum adhuc saltem naturaliter sit obligatus, debitorem posse et se et pignus suum solvendo liberare.

ROGER. Sed cum debitor potuit solvere, et sic pignoratitiam actionem quærere, miror quare contra eum quasi desidem non currat talis præscriptio.

5. **JURISPR.** Ut contra te currat talis præscriptio, satis est quod aliquid facere potuisti, quo facto actio-

nem cum effectu quæreres. Nam et filio familias actionem aliquam habenti, licet ut sibi agere permitteretur facile posset a patre impetrare, non curret tunc hæc præscriptio, cui rectius si quod allegasti intueamur quod non egerit, quam debitori quod non solverit, ut sic actionem pignoratitiam haberet potest imputari.

6. Nempe et filius familias, et suo nomine utiles posset intendere actiones, veluti cum absit pater, vel sit vitæ suspectæ, et sæpe facillimum ei est a patre consequi, ut vel ipse pater agat, aut sibi agere permittat quod etiam quandoque facere cogitur, ut cum hæreditatem sibi delatam patre repudiante adeat; debitori vero sæpius gravissima est debiti solutio, et cum filio non currat, vel cui sit latior agendi via, satis minus debitori in casu curret cum sit ei multo angustior.

7. Et in summa præscriptiones istæ etiam pœna cum desides sunt inventæ, et ideo non legum interpretatione exaggerandæ, sed minuendæ sunt. Inde est ut si quædam contra actorem quasi desidem videantur laborare, quædam vero vel pauciora pro eo a desidiæ pœna excusando, faciant semper mitiora, id est quæ non puniunt eligantur. Ut tunc dicitur cum ex causis variis habeas obnoxium, et cum convenias non pro singulis causis nominatim, sed cum adversus eum dem personalem et hypothecariam actionem habeas, alteram duntaxat intendas.

8. Nam tum dicitur cum omnem præscriptionem interruptionem factam, quia non possis per omnia deses judicari. Similiter et contra filium familias creditorem, hic, ut sit deses, et sic cum eum currat præscriptio, hæc faciunt quando actionem habet etiam utilem, quandoque suo nomine, et quidem in iudicio, si pater permittat, qui etiam hoc permittere quandoque cogitur, potest sistere, et agere quacunque etiam directa actione; hoc vero solum pro filio familias faciens contra omnia a desidiæ quoque pœna eum excusat. Quod pater, cum esset vitæ suspectæ, posset eum ne ageret prohibere, eo quod ad eum ususfructus nomine actionis commodum pertinet jure communi. Cum ergo hic a præscriptione excusetur, qui etiam actionem, uti dixi, habuit agendique facultatem habere potuit, non difficulter cuique volenti agere per iudicis officium consentire compellitur, quamque genitor multo magis debitor

excusabitur, qui nec actionem habuit, nec ut eam haberet, fuit ei satis facile, ut cap. *De bo. quæ si*, l. ult § 1 et in *auth. de nup. § sed quod sancitum est*, et cap. *De auna. except.* l. 1. ff. *De act. et obli. 6 filiusfamilias*, et l. *In factum*, ff. *de injur.* l. *Sed si unius*, § *filiofamilias*, ff. *de proc.* l. *Filiusfam.*

9. Est et alia ratio multo validior, quæ creditorem, licet diutissime inhæserit, debitori solvere parato, pignus reddere compellit; quia creditoris possessio ad præscriptionem generandam, non ei sed debitori prodest, licet enim creditor sibi non tamen pro suo possidet, et ideo rem pignoratam nequit præscribere, sed ei, quo ad præscriptionem possidet, a quo possidendi causam dent, cujusque tenet imaginem.

10. Inde est quod secundus creditor, quia debitoris nomine videt possidere, primo creditori debitoris superstitie eam solam præscriptionem, quam et debitor, valet opponere. Nam cum eam secundus creditor possidet, ipse debitor tenere videtur, ideo in codice dicitur 40 demum annor. præscr. secundum eum primum, ad ipsius debitoris similitudinem se posse defendere, et cum dicitur ubi creditor primus teneat, et secundus offerendo velit sibi pignoris eam confirmare. Esset quidem ultra modum absurdum, cum creditoris possessio debitori, ut ejus propriam præscriptionem pariat ad rem defendendam, si foret aliena, et eandem cum ipsum, ut re careat, similiter præscriptionem pareret, ut sic, dum debitor possideat, etenim per creditorem in hoc casu possidet, cum eum quanquam possessionem perdat, currat præscriptio, quod nunquam invenitur, et eadem est rem habeat, et cum eum ut re careat, et sic contrariam operetur, præscriptionem inducat possessio, quod non posse dici suadet ipsa ratio, uti de solutione dicitur facta ab eo qui civiter tum tenebatur ut in illa solutio contrarium operetur, non poterit debitori liberationem et obligationem parere, sic nec creditoris intentio debitori et cum eundem præscriptionem pariet, ut ff. *De solu.* l. *Qui decem in fi.* ff. *De usu* cap. l. *Pignori et cap. De 30 an. præscrip. locum notissimi.*

ROGER. Intellexi, jus 40 anno non concedes tolli?

11. JURISPR. Nequaquam.

ROGER. At creditor secundus, ne priori offerendo, sibi pignus confirmet, aliorum 40 annorum præscriptione removeatur?

12. JURISPR. Licet hoc sit verum, non eo pertinet ut offerendi jus præscriptione sit sublatum. Sed ut actio hypothecaria, quæ ei, cum primum creditorem cum obligationis replicatione competit, illa præscriptione sit elisa, namque tanto tempore ab actione excluditur, ideo et id auxilium ei denegatur, quod actioni opitularetur, item obligationis replicatio, ut ff. 7, p^o. in *pig. ha.* l. *Potior.* cap. *De præscr.* 30 an. l. *Cum notissimi.*

13. ROGER. Et auctoritate et argumentis convictus

A hoc fateor, sed cur sociis, cohæredibus vel in commune 30 vel 40 ann. possidentibus, fam. ercisc., communi dividendo, sive pro socio actionem non tolli dicas, moveor; hic enim et actio competit, intendique potest, ex quo res cæpit esse communis, lex quoque has actiones 30 ann. præscr. tolli dicit.

14. JURISPRUD. Licet quod proponis fateor; non tamen dum communiter possident, actio divisoria, sed nec prætorica eorum cuilibet præscriptione tolletur, et quod dicitur præscriptione has tolli actiones, tunc cum alter pro solido rem communem teneat, locum habet, ut tunc demum actioni communi dividendo seu familiæ erciscundæ præscribatur, cum et a suæ partis vindicatione excludatur; B nam dum suæ partis vindicationem et ad dividendum actionem retinet, adeo ut nec pacto de dividendo facto, et multominus communis detentionis præscriptione vendere posset eam, ne res absurda eveniat, ut quod peti possit, dividi non possit, ut ff. *commun. divi.* l. *In hoc judicio.*

ROGER. An hæ actiones, statim ut incipit res communis, esse competant?

JURISPR. Nequaquam, nec enim omnino lucem noscunt, qui eas tunc nasci dicunt, cum alteri sibi placeat a communionem discedere.

ROGER. Quare ergo contra eas, licet communiter socii possideant, non currit præscr.

JURISPR. Ut cum te talis currat præscriptio, non est satis quod actionem habeat, quam possis statim intendere, et cesses, sed oportet te sic in actione intendendo cessare, ut nil facias quod tuum jus quasi nec deses, nec negligens conservare videaris.

15. At socius, dum communiter possidendo rem, communes fructus percipit, tali facto non minus actionem incorruptam retinet, quam si consortem judicio vexasset; nec non majori diligentia jus, quod in re communi habet, potest conservare quam rem jugiter tenendo ejus fructus pro sua parte capere, quando enim hoc facit, sui juris contemptor vel deses non recte judicat; sicut creditor tum recte deses non potest dici, ideoque cum eum non currit præscriptio, cum debitorem judicio non convenit, qui in usurarum solutione extitit denodatus: nam sic ut illi pro debito usuras capiendo, sic et hic pro re communi percipiendo fructus, actiones suas vigilando perpetuat. Et sicut illi, qui devotum debitorem non exigit, sic huic, quia concordante socio non recessit, non potest imputari. Hoc amplius pro socio, ne ei occurrat præscriptio facit, quod nec post communem jugem, tricennalempæ possessionem, quod sic possessum est, aliquo jure desinat esse commune. Imo si alterius tantum esset effecta communis, tunc tanto spatio, fieret ut de his actionibus potius prodesse quam obesse tricennalis communis detentio deberet.

16. ROGER. Rem communem manere, quantumvis

communiter annis sit possessa, 40 fateor; sed actionem pro divisione tolli dico, ut sic in posterum communioni stare per hanc præscriptionem arceatur socius, quemadmodum hucusque steterat.

JURISPR. Eadem ratione dices quod si per an. 40 solas usuras accepit creditor, ut nec sortem, nec pignus possit petere, sed pro usuris duntaxat litiget, ut ei in futurum præstarentur, ut sunt retro præstitæ, ne quid aliud ultra petere valeat, quod nec tu, ut reor, concedis. Non ergo tali præscriptione quem invitum communioni stare dicis, sicut nec invitum creditorem usurarum quæstui stare compelleres, ut cap. *Communi. divi.* l. ult. et cap. *De 30 an. præscript.* l. *Si quis emptio.*

17. Sed tunc tum præscriptiones has actiones tolli dicas. Cum alter socius solus per rem, velut propriam, tenuerit. Hoc nempe in casu non est quærendum ultra de re, an communis fuerit, ideoque communi dividendo actio tollitur, sed solum hoc, an alter tantotempore, pro suo rem tenuerit, et quando etiam alias obtinet, et an tunc præscriptio locum habeat, cum auctor in quæstionibus præjudicet. At cum ambo et communiter possident, et de re veluti communi fructus percipiant, secuti super re tanquam communi per actionem divisoriam quæri potest, ut alter in eam solus impendat, delinquat, vel de ea quidem solus percipiat, sic, quod ad divisionem pertinet eadem, acto tempore, quantum ad rem principalem, pereat, quod accessiones, licet pro re principali sublata post duret, quod esset absurdum.

18. ROGER. Tunc cur actiones dicis eis currere præscriptionem, cum alter solus velut rem propriam possideat?

JURISPR. In quam?

A ROGER. Nunquam fuit de hac re hæsitatio.

JURISPR. Has actiones nullo tempore finire, etiam altero solo possidente, putabatur; quæ sæpius nasci videbantur. Credebatur nempe quoties socius solus de communi re capiat, vel in eam impendebat, seu delinquat; has enasci actiones, eo quod pro omnibus his prout eveniunt, socio obligatur socius. Idem in actione furti dicitur, eo enim quod assidua contractatio ne fur semper furtum faciat, quasi sæpius renascendo, dicebatur donec rem possideret nullius temporum lustris furti actionem expiret, et ad has tollendas similis de familiæ erciscundæ, communi dividendo, pro socio, furti actione locuta est constitutio, ut annorum 30 præscriptione tolleretur; licet etenim assidue contractando fur furtum faciat; verumtamen quia in se revolvitur fur *furtum*, sicut pro eo una sola semelque, tum furti actio, sive conditio nascitur, et ideo unius trecentii præscriptione tollitur. Sic quoque licet de communi percipiendo, vel in eam impendendove, socius obligetur, seu sibi alterum obliget, non tamen plures famil. ercis. seu communi dividendo actiones, sed una semelque tunc nata est inter eos actio, ut sic una possit præscriptione tolli, nam sicuti ipsa communitio rerum, sic quando ea noscat una sola actio est.

ROGER. Et rationes exempla proposita retinet interpretatio.

JURISPR. 19. Ejus solis consuetudinis timenda sit interpretatio, quæ errore vacua, legibus ronique ostendetur contraria. Quincunque sit ergo, cui plus placeat, Capito an Iabeo, præmissas distinctiones tot rationibus comprobatas, æquitati legum ac sensu commendabit, legumque argumentis tanto fortioribus, comprobabit quanto sibi faciliora esse majora non diffidat.

CATALOGUS PRÆSCRIPTIONUM D. ROGERII.

Est præceptio trium dierum, ut in advoco, cui licet infra triduum errorem corrigere, ut cap. *De erro advoc.*

Est 10 dierum, ut de appellationibus hodie, ut in *authen. de ap. in prin.* et ff. *de iti, actuque pri.* l. 1. Est 45 dierum in eo qui vult litem contestari, ut cap. *De test.*, l. *Si quando.*

Est 20 dierum in eo qui vult litem contestari, ut in *auth. de exhi. et intro re* § *illud quoque.*

Est 30 dierum, ut de creditore qui scripsit se accepisse creditum, ut cap. *De non ms. pec.* l. *In contractibus* § *super cæteris.*

Est quinquaginta dierum quæ datur tutori ad excusandum. ut *Instit. de excusa.* § *qui autem.*

Est 60 dierum, cum quis emit ita, ut si displiceret, esset res inempta, ut ff. *de ædil. edic.* l. *Quod si nolit*, § *si quis venerit.*

Est 80 dierum quæ marito objicitur jure mariti accusare volenti, ut cap. *ad jul.*, l. *Jure mariti.*

Est centum dierum ad petendam bonorum possessionem, ut cap. *Qui admit. ad bo. poss.* l. *Si bonorum.*

Est duorum vel quatuor mensium, si promissiste exhibiturum sine scriptis, ut ff. *De re judic.* l. *Debitoribus.*

Est sex mensum, ut redhibitoria; cap. *De ædil. edic.* l. II.

D Est octo mensum ad faciendum inventarium, ut cap. *De jure del.* l. *Scimus.*

Est annua, ut æstimatoria, et rescissoria, et quanto minoris, ut ff. *De ædil. edic.* l. *Sciendum* § *ulti.*

Erat olim annua, bima, trima die, quæ hodie per ex stipulatu ad actionem est sublata, ut cap. *De rei uno. acti.* § *cum autem.*

Est annua quæ datur parentibus, et liberis ad petendam bonorum possessionem, ut cap. *Qui admit. ad bono pos. enancipata.*

Est biennalis, ut de dolo, et de debitore qui re- A
scripsit accepisse pecuniam, ut cap. *De non. nu. pec.*,
l. *In contractibus, in prin.*

Est biennii vel quadriennii qua creditores in bo-
norum possessionem missi ab aliis se defendunt, ut
cap. *de bo, auth. ju. pos. l. Cum apud.*

Est triennii in usucapione mobilium rerum, in
instit. de usu, cap. in prin.

Est quadriennii quæ datur ad implendam resti-
tutionem post minorem ætatem, quæ etiam datur
utili anno hodie, ut cap. *De tempor. in inte. resti.*
l. *ultim.*

Est quadriennii, ne adversus sacrum ærarium
agatur, ut cap. *De quadrien. præscript. lib. i.*

Est quinquennii ut de inofficiosi querela, et de
donatione facta ab administratore, ut cap. *De inoffi-*
test. l. Si quis filium.

Est quinquennii, ut ne post quinquennium de statu
defunctorum quæretur, ut cap. *Ne de stat. defunc.*
p. *q. q.*

Est quinquennii ne adulter post quinquennium
quo commissum adulterium dicitur, quod conti-
num numeratur, accusetur ut cap. *ad lib. jul. de*
adult. l. Adulter.

Est septem annorum, cum quæritur utrum fuerit
infans neque, ut proinde habeat effectum. ut cap.
De jur. deliber. l. Si infanti.

Est decem, et viginti, et triginta, et quadraginta

annorum, ut cap. *De præscrip. l. i. et De præscrip.*
30 annorum.

Est 12 vel 14 annorum cum quæritur pubes vel
impubes quis sit, ut pro inde testetur, ut cap. *Qui*
test. fa. pot. loc. si frater.

Est quatuordecim annorum ut currat præscriptio
triginta vel quadraginta annorum.

Est 17 annorum cum quæritur an quis postulare
possit, ut ff. *de postu. l. i, § initium autem.*

Est 17 annorum præsc. Cum quæritur an manum
mittere quis possit, ut instit. qui et ex qui. can.
ma.

Est 18 annorum ut si mulier veniam ætatis impe-
tret, ut cap. *De his qui ve. æta. impe., l. Ulti.*

Est 18 an. cum quæritur an quis adoptare possit,
ut ff. *de adop.*

Est 25 annorum, ut exinde major, et legitime sit
ætatis.

Sunt et aliæ præscriptiones, quæ obijciunt volen-
tibus adipisci honorem, ut in magistratib. et sacer-
dotio a summo usque ad minimum.

Sunt et aliæ quæ longum tempus non habent
expressum, ut in usuris, ut de ea dictum est, quæ
longo tempore stetit, quæ non caput certam for-
mam, nisi in libertate, ut ff. *De usur, l. Cum in*
rem vcrso.

ANNO DOMINI MLXXVI.

GUIDO

AMBIANENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Gallia Christiana, nov. edit., t. X.)

Ingelranni I comitis Pontivi filius Guido Hugo- C
nis II etiam comitis et Fulconis abbatis Forestmo-
nasterii frater, patruus autem Guidonis comitis, An-
gelranni abbatis Centulensis in studio litterarum
discipulus fuit, cujus epitaphium scripsit. Ambianen-
sis erat archidiaconus an. 1049 cum a Fulcone epi-
scopo Romam missus est, abbatem Corbeiensem
apud summum pontificem accusaturus. Factus est
autem post Fulconem episcopus anno 1058 qui com-
ponitur cum primo ordinationis ejus anno in lamina
plumbea inventa in capsula sancti Ratberti Pascasii
Sept. 1710, ibidem inclusa in monumentum transla-
tionis hujus sancti factæ iv Idus Julii 1058, auctore
Guidone præsule Ambianensium. Anno eodem sub-
scripsit die v Aug. donationi factæ ab Henrico I rege
abbatiæ Hasmoniensi. Remis interfuit x Kal. Junii
1059, sacris Philippi. I Sigillum apposuit, an. 1060
diplomati Henrici I pro restitutione Sancti Martini a
Campis. Paulo Post Guido qui, cum esset archidia-
conus, auctor fuerat Fulconi episcopo, ut privilegia
Corbeiensis Ecclesiæ impugnet, in ejusdem locum
subrogatus, nihil non aggressus est, ac primo altaria
ad monasterium pertinentia aliis contulit nec dato
ab abbate pretio reddidit. 2º Clericos Corbeienses
Ambianos convocavit, et detrectantes excommuni-

cavit. 3º Conventione apud Curtracum coram co-
mite Balduino, multisque abbatibus et clericis spre-
ta, abbatem ipsum ad synodum vocat, ire præ in-
firmitate non valentem excommunicat. 4º Re ad me-
ropolitam delata, uterque ad auditorium archiepi-
scopi invitatur, cui monenti injuste prolatam ex-
communicationem non solum non acquievit Guido,
sed etiam abbatem rursus excommunicavit. 5º Qui-
mo interdictionem ab officio durius minanti Alexan-
dro II summo pontifici, apud quem abbas conquestus
fuerat, obsecutus non videtur Guido, nec ab
inquietudine monasterii destitisse, priusquam villa
Nowex cum appendiciis ipsi ad vitam concessa fuerit
vi Kal. Septembris, anno 1064. Insequenti Guido
subscripsit factæ in conventu Corbeiensis a Philippo-
rege confirmationi bonorum Ecclesiæ Hasmoniensi,
diplomati regis ejusdem duo altaria Sancto Martino
confirmantis, et pro S. Memmio Catalaunensi, et
factæ a Gauzberto milite Hugoni abbati Floriacensi
donationi ecclesiæ et burgi de Cadelata in pago
Wustinensi. Anno 1066, instituit canonicos in eccle-
sia Sancti Martini in castro Pinconii. Eodem anno,
videns ecclesiam Corbeiensem principis apostolorum
aliorumque sanctorum miræ virtutis patrocinii præ-
ditam; eamque pro modulo suo augmentare cupiens,

Fulconi abbati altare Ciriciai ob indulgentiam suæ transgressionis concessit, ea lege ut presbyterorum alter bis quotannis ad synodos diocesanæ accederet. Eodem subscripsit diplomati Flandriæ comitis pro fundatione Sancti Petri Insulensis, et dedicavit ecclesiam 2 Aprilis. Eodem memoratur in placito Philippi I pro cœnobio Sancti Medardi adversus Albericum Cociacensem, eique subscripsit. Anno 1067, præsens memoratur donationi factæ majori monasterio a Roberto de Sablolo vii Idus Aug. Aduit dedicationi ecclesie Sancti Quintini Bellovacensis. Eodem anno Guidonis suasu Rodulfus comes Ambianensis dimisit Ecclesie Ambianensi omnia jura quæ comes ejusque vicecomites in terris ipsius ecclesie a castello de Conteio dependentia habebant, anno 1071 sigillum apposuit privilegio ecclesie Corbaliensi a Philippo rege concesso. Anno 1073, in loco oratorii ædificati ad portam Ambianensem, ubi sanctus Martinus chlamydis partem pauperi dedit, Guido ecclesiam construxit, ubi sacrarum virginum loco clericos instituit, quibus omnium novalium episcopaliū decimas largitus est, necnon annualia præbendarum vacantium Ecclesie Ambianensis concessit diplomate, in quo se præsulem et procuratorem reipublice Ambianensis nuncupat, quia post mortem Rodulphi de Crespiaco comitis, circa annum 1066. Simone ejus filio minorenni, procuratio seu administratio comitatus spectabat ad episcopum, in cujus clientela erat. Anno eodem Drogo Morinensis episcopus amicitia cum Guidone conjunctissimus qui cum sub disciplina Angelranni abbatis Centulensis adleverat, ecclesiam Sancti Nicolai in claustrum Ambianensi construxit. Anno 1075, Guido subscripsit confirmationi bonorum ecclesie Compendiensis in con-

cilio Parisiensi male revocato in Spicilegio ad annum 1091. Eodem quo Gervinus abbas Centulensis, anno obiit Guido Ambianensis episcopus, nostri loci amator præcipuus, inquit auctor Chronici hujus monasterii. Obitum habet mense Decembri in ecclesia Ambianensi notatum his verbis: « Obitus Guidonis hujus ecclesie præsulis, egregii moribus et doctrina, cui cum obvenisset jure hæreditario comitatus Pontivi, dedit capitulo hujus ecclesie xii molendina quæ habebat in civitate ista super fluvium Somonæ, successoribus vero suis episcopis dedit iv molendina quæ habebat super fluvium Arnæ. Procuravit etiam Guido ut Drogo Bovensis dimitteret ecclesie Ambianensi totam advocaciam et comitatum villæ Costeneii. Abbatie quoque Centulensi duo dedit altaria, ut ad Ecclesiam Amb. transmitteretur amictus auro et lapide pretioso mirifice decoratus quem Gervino abbati dederat Edith Hetguardi Angl. regis uxor. »

Virum fuisse poeseos amantem Guidonis opera testantur, quem Guillelmus Gemeticensis lib. vii, llist. c. 44, elucubrasset dicit de expugnatione Angliæ ann. 1066 a Guillelmo conquestore Normanniæ duce opus non contemnendum heroici metro exaratum (1). Ordericus Vitalis, lib. iii Hist. de eo sic habet: « Guido metricum carnem edidit, quo Maronem et Papinium gesto heroum paugentes imitatus, Senlacium bellum descripsit, Heraldum vituperans et condemnans, Guillelmum vero collaudans et magnificans. » Ordericus idem describens, lib. iv, pag. 516, accessum Mathildis reginæ uxoris Guillelmi Conquestoris in Angliam an. 1068, ait: « In clero qui ad divina ei ministrabat, celebris Guido Ambianorum præsul eminebat, qui jam certamen Heraldici et Guillelmi versificæ descripserat. »

(1) Deperditum.

NOTITIA LITTERARIA.

(Histoire littéraire de la France, tom. VIII, pag. 31.)

Guillaume de Poitiers, historien de Guillaume le Conquérant, dit en parlant des prodiges de valeur que ce prince fit à la journée d'Hastings, qui fut suivie d'une victoire complète sur Harold et de la conquête de l'Angleterre, que les auteurs de la Thébaïde et de l'Enéide y auraient trouvé un sujet d'autant plus digne de leur muse, qu'il leur aurait fourni des événements plus vrais. Gui, qui aimait la poésie, entreprit de traiter ce sujet; et Orderic Vital (l. iii, p. 504), saisissant la pensée de Guillaume de Poitiers, témoigne qu'il y avait imité Stace et Virgile; qu'il y relevait autant les actions héroïques de Guillaume qu'il y blâmait et rabaissait celles d'Harold son compétiteur. Guillaume de Jumièges (l. vii, c. 44), auteur contemporain, renvoyent à ce poème de l'évêque Gui, et à l'Histoire de Guillaume de Poitiers, ceux qui souhaiteraient de savoir en détail la Vie de Guillaume le Conquérant, dit qu'il était écrit en vers hexamètres, et que l'ouvrage avait son mérite: *opus non contemnendum*. Quelque modeste que soit ce témoignage, il est avantageux pour le poème, puisqu'aux termes de cet écrivain on y trouvait la vérité de l'histoire.

Au reste on ne saurait dire de quelle manière notre prélat a exécuté son dessein. Il n'est pas possible d'en juger par l'ouvrage même, qui semble perdu. Duchesne, remarquant le P. le Long avec une inexactitude dans sa citation (Le Long, *Bib. Fr.* p. 747), le cite comme manuscrit, mais sans indiquer l'endroit où il se trouve. Nous l'avons cherché

inutilement dans cette infinité de manuscrits dont nous avons les titres dans le *Bibliotheca bibliothecarum* de Dom de Montfaucon. Tout ce que l'on peut dire est que le xie siècle, quoique fécond en versificateurs, n'a cependant produit aucun bon poète. D'ailleurs, s'il faut juger du poème de l'évêque Gui par d'autres vers qui nous restent de lui, il n'avait rien au-dessus des autres pièces de poésie du même temps. Il est néanmoins vrai que la matière étant riche, élevée et animée par elle-même, pouvait avoir communiqué quelques traits de ces caractères à la muse de notre évêque. Il avait fini cet ouvrage lorsqu'en 1068 il passa la mer en la compagnie de la duchesse Mathilde (Ord. Vrr. l. iv, p. 510). De sorte qu'il y avait travaillé aussitôt après la bataille de Hastings, qui se donna en octobre de l'année 1066.

Les autres morceaux de versification qu'on nous a conservés de ce prélat, consistent en l'épithaphe de l'abbé Enguerran son maître, telle que nous l'avons rapportée à la fin de son éloge, et qu'Hariulf l'a insérée dans sa Chronique (*Cent. Chr.* c. 17, p. 569). On lui attribue aussi les trente-deux vers sur le même abbé qui suivent l'épithaphe, et que les premiers successeurs de Bollandus et Dom Mabillon ont réimprimés à sa suite, après les avoir tirés de la même chronique, où ils sont insérés.

Jean de la Chapelle, autre chroniqueur de Saint-Riquier, qui écrivait en 1492, ajoute que l'évêque Gui composa plusieurs autres écrits en prose depuis

la mort d'Enguerran. Mais cet auteur ne nous en fait connaître aucun en particulier. Peut-être serait-on fondé, sur ses propres expressions, *ex transitu sui magistri Ingerannui*, de mettre de ce nombre la Vie du même abbé (*Cent. Chr.* l. III, c. 32, p. 541), dont nous avons dit ailleurs un mot d'après Hariulf. Ce chroniqueur, il est vrai, la croyait de quelqu'un de ses frères, parce qu'elle ne portait pas le nom de son auteur; mais il aurait pu se tromper ou avoir été trompé par d'autres sur ce point de critique.

EPISTOLA GUIDONIS

AMBIANENSIS EPISCOPI

AD FULCONEM ABBATEM CORBEIENSEM

Ut synodo mox celebrandæ intersit.

Anno 1061.

(*Actes de la province ecclésiastique de Reims*, II 73.)

FULCONI Corbeie abbati, Guido divino præsgio B propter vestram columbinam sagacitatem nostris sibi datus episcopus modeste sapere et superflua usibus profuturam, synodo quam III nonas Julii celebraturi sumus, vos interesse invitatum decrevimus; Balduinum vero monachum vobiscum adducere atque ibidem nostris visibus præsentari curate. Si autem, illicitis excusationibus oppositis, prædicto concilio vos subtraxeritis, vinculis anathematis sine dilatione vinciamini. Vale.

devitare (2).

Quoniam ad ecclesiasticæ eruditionis utilitatem synodales conventus Patres legimus instituisse, decet et nos, qui eorum laboribus, licet virtutibus impares, successimus, in præsignatis vestigiis prout mundana tempestas ignoscit, gressus infingere. Qua-

CHARTA GUIDONIS

EPISCOPI AMBIANENSIS

ABBATIÆ CORBEIENSI CONCESSA.

Anno 1066.

(*Actes de la prov. ecclés., etc.*, II, 78.)

Guido, divinæ providentiæ clementia Ambianen- C tam dilectionem vestram cognoscere volumus in sis episcopus, omnibus in Christo regeneratis tam præsentis aura fruentibus quam successuris, in summo opifice perfectionem et salutis æternæ retributionem.

Cum cœlestis gratiæ pietas ad hoc operis humilitatem nostram pontificali dignitate sublimaverit, ut ea quæ sanctis Patribus stabilita esse cognoscimus, non solum non infirmare, verum etiam auctoritate nobis collata sancire debeamus, summo opere nos satagere oportet, ut vestigiis eorum bona imitando adhæreamus. Quapropter Corbeiensis cœnobii principalem ecclesiam principis apostolorum aliorumque miræ virtutis sanctorum patrociniis videntes præditam, et antecessorum præsidiiis amplifica-

quantum et nos ipsius ecclesiæ facultates pro modulo nostræ parvitatibus augmentamus. Fulco igitur prælibati monasterii abbas paternitatem nostram mansueto affectu adiit, atque ardenti charitate exoratus fuit, quatenus altare vicini qui dicitur Ciriciacus (*Querrieux*), exteriora enim loci ejus beneficia possidebat, præfate ecclesiæ conferremus et ob indulgentiam nostræ transgressionis concederemus. Cujus postulationibus assensu Roberti archidiaconi acquiescere decrevimus, ita tamen ut illud altare duo clerici, scilicet Robertus et Oltricus personaliter susciperent; quibus hominem exuentibus, alii eodem numero atque æquali conditione gratis subrogentur: verum pro honoris dignitate nobis vel nostris suc-

(2) Fulco ad apostolicam sedem de quodam jurisdictionis episcopalis excessu appellaverat. Inde Guidonis epistolæ acrimonia.

cessoribus triginta solidi tribuantur. Sed quia canonum auctoritate didicimus episcopales sententias irritas haberi, nisi presentia clericorum suorum contingerit eas roborari, ut rata atque insolubilis eternaliter hæc chartula permaneat, prius signum nostræ paternitatis inseruimus, et exinde datis canonicis nostris duobus modis vini pro numero personarum, ut mos exigit, manibus eorum confirmandum tradidimus.

Signum Guidonis pontificis. Signum Roberti archidiaconi et thesaurarii. Signum Balduini Pontiviensis archidiaconi et præpositi. Signum canonicorum : Guidonis decani, Salmonis sacerdotis, Nantaurli sacerdotis, Guicardi sacerdotis, Berengarii sacerdotis, Adelelmi sacerdotis, Werenfridi diaconi.

A Hugonis diaconi, Rotberti diaconi, Petri diaconi, Roriconis diaconi, Rotberti diaconi, Odonis diaconi, Bavonis diaconi, Widonis subdiaconi, Rotberti subdiaconi, Rammandi subdiaconi, Rothberti subdiaconi, Johannis subdiaconi, Rotgeri subdiaconi, Arnulfi subdiaconi, Roriconis acolythi, Andreæ acolythi., Rotberti acolythi, Clari acolythi, Geroldi acolythi Signum laicorum : Veremundi vicedomini, Drogonis Turrensis.

Actum Ambianis infra ecclesiam beatæ Mariæ semper virginis, ante altare sancti Petri apostolorum principis, anno ab incarnatione Domini MLXVI, indictione iv. Gonfridus cancellarius legit et perfecto subscripsit.

EPITAPHIUM ANGELRANNI

ABBATIS GENTULENSIS

AUCTORE GUIDONE EPISCOPO AMBIANENSI.

(MABILL., Act. SS. Bened., VI, 507.)

Quem tegit hic tumulus lectissimus *Angelirannus*

Hujus cœnobii pastor et abba fuit :

Dux gregis Ecclesiæ, monachum spes inclita vitæ,

Vixit et in mundo mundus, et in Domino

EJUSDEM GUIDONIS VERSUS DE EODEM.

Abbas *Angelrannus* loculo quæ paucula nostro
Contulit, hic retinet scriptus qui cernitur albus.

Sancti Vincenti, necnon Sancti Benedicti
Ecclesiam struxit, cellam infirmisque paravit.

A fundamentis instauravit paradisum :

Altaris Petri tabulam componere fecit :

Thuribula ex argento etiam conflare gemella.

Librum Evangelii, sancti Vitamque Richari

Ipsius studium mero argento decoravit.

Est et Episto-liber-larum atque Evangeliorum

Ipsius argento quem industria nempe paravit.

Ipsius atque calix studio præclarus haberi

Cernitur adjuncta sibimet cum lance decenti.

Præter et hunc alius quem in missis semper habebat :

Unum dorsale, et tria pallia quam pretiosa.

Terras servavit pervasas, atque redemit :

Sicut Noguerras, Gaspannas, et Drusiæcum;

Guibreñtri ecclesiam, Froocort, montisque Rochonis;

Ecclesiam Sacri Campi, discrimine diro

Dum plures trahitant, ut pars contraria vincat,

Detractus multis multa et perpessus iniquis,

Quæ supra retuli, necnon quamplura peregit,

Actum sic ut sit Domini scientia novit;

Excedunt libri numerum quos ipse novavit.

Insuper excedunt numerum quos ipse refecit.
 Talibus atque aliis cœlestis præmia regni,
 Ut spes est, meruit. Lector, quod posse monemus.
 Ultimus ipsius fuit hic finis studiorum.
 Ecclesiam sanctæ refecit moriendo *Mariæ* :
 Cujus apud Dominum nobis suffragia prosint.
 Ergo horum revocatori sint præmia vitæ.
 Damnetur, cujus studio hæc neglecta peribunt.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

<i>OTHLONUS PRESBYTER ET MONACHUS COENOBII S. EMMERAMMI RATISBONENSIS.</i>	9	CAP. XXIII. — Quæ quam sint illa Dei judicia, quæ justa simul et necessaria dicantur?	89
De vita et scriptis Othloni disquisitio.	9	CAP. XXIV. — Evæ exemplo data doctrina confirmatur et declaratur.	91
OTHLONI LIBELLUS DE SUIS TENTATIONIBUS, VARIA FORTUNA ET SCRIPTIS.	23	CAP. XXV. — Exemplo Judæ proditoris idem roboratur et declaratur.	92
Monitum.	27	CAP. XXVI. — De quarta specie divinorum judiciorum, quæ dicuntur occulta.	93
PARS PRIMA.	29	CAP. XXVII. — Qua ratione et quot modis gratia Dei humana merita excedat.	94
PARS SECUNDA.	51	CAP. XXVIII. — Resolvitur quæstio de universali hominum interitu, capite 11 proposita.	95
Dialogus de tribus quæstionibus.	61	CAP. XXIX. — Expediuntur reliqua, quæ ad quæstionem præmissam penitus dissolvendam faciunt.	97
Prologus.	61	CAP. XXX. — Quæstio unum homini suppetat facultas superandi difficultatem bene agendi et quomodo illa obtineatur.	98
CAPUT PRIMUM. — In divinis Scripturis homo abunde docetur quæ scitu ad salutem necessaria sunt.	61	CAP. XXXI. — Quid sit hominis meritum. Homo tot modis bene potest agere quod modis male.	100
CAP. II. — Quomodo misericordia plena dicatur terra, cum tot malis affigantur homines.	63	CAP. XXXII. — De interiori hominis bene maleve agendi facultate, et de circumcissione cordis.	100
CAP. III. — Deus singulari quadam pietate permittit ut homo in bono et gratia non esset stabilis.	64	CAP. XXXIII. — Deus in hac vita idcirco quædam nobis obscura, difficilia et adversa relinquit ut nobis occasio sit fidem, spem et charitatem probandi.	101
CAP. IV. — In damnatione angelorum apostatarum justum Dei judicium; in reparatione hominis lapsi divina pietas apparet.	66	CAP. XXXIV. — De mysteriis numerorum, in primis unitatis et ternarii; quomodo sanctissimæ Trinitatis et Unitatis cognitionem deducant.	103
CAP. V. — In peccato originali facto hominis meritum; in dimisso divinæ pietatis donum probatur.	68	CAP. XXXV. — Quomodo, ex numero primo et secundo, fide possit percipi quod Deus Pater sit ingenuus, Deus vero Filius genitus, et quod per hunc omnia facta sint.	105
CAP. VI. — Divina pietas et severitas sunt duo retia quibus Deus salvandos ad se trahere consuevit.	69	CAP. XXXVI. — Sicut numerus tertius a primo et secundo est, ita Spiritus sanctus a Patre et Filio non generatur, sed procedit.	107
CAP. VII. — Afferuntur ex Veteri Testamento divinæ pietatis et severitatis exempla.	69	CAP. XXXVII. — Exempla quibus docetur quomodo trinitas in unitate et unitas in trinitate sit intelligenda.	109
CAP. VIII. — In Veteri Testamento Dei judicium, in Novo gratia, ejusdem pietas speciali quodam modo intelligitur.	70	CAP. XXXVIII. — Sanctæ crucis signum in summa Trinitate reperitur et quomodo.	111
CAP. IX. — Ex quotidiana etiam vita ostenditur mira divinæ severitatis pietatisque conjunctio, qua hominis salus consistit.	71	CAP. XXXIX. — De mystico numeri binarii, ternarii, quaternarii et quinarum significatione.	112
CAP. X. — In æternis damnatorum suppliciis et beatorum gaudiis eadem Dei severitas et pietas reducet.	72	CAP. XL. — Quid mystice numeri a senario usque ad denarium significant.	114
CAP. XI. — Quomodo unius hominis culpa totum genus humanum perierit. Difficultas quæstionis.	73	CAP. XLI. — De numero denario ejusque mystico significatione. Divisio numerorum in eos qui ad se dicuntur, et in eos qui relative ad alterius numeri consonantiam dicuntur justa musicam.	117
CAP. XII. — Deus severitate improbos et superbos comescit; lenitate humiles in spem erigit. Ostenditur id pluribus exemplis.	74	CAP. XLII. — Quid mystice significant numeri qui ad se dicuntur? Quid ii qui ad aliud referuntur?	119
CAP. XIII. — Eadem doctrina Novi Testamenti exemplis confirmat. Quomodo dæmonum tentationibus resistendum, etc.	76	CAP. XLIII. — Quam mirifica sit in corporis membris, in artibus tum liberalibus tum mechanicis, denique in regionum proventibus, ipsisque diversis virtutibus harmonia.	119
CAP. XIV. — Contra pravam divinæ Scripturæ interpretationem, et avaritiam rapacitatemque clericorum.	77	CAP. XLIV. — Qualis et quanta reperitur harmonia inter vitam monasticam et sæcularem, Vetus et Novum Testamentum, corpus et animam, diversorumque hominum status?	121
CAP. XV. — Divinæ pietatis est virtutum et vitiorum exemplis recta docere.	78	CAP. XLV. — De harmonia, quæ in beatis obtinet.	123
CAP. XVI. — Ostenditur exemplo Christi per faciliora et planiora ad difficiliorum et obscuriorum cognitionem progrediendum esse.	80	CAP. XLVI. — De diversis diei et noctis mysteriis et significationibus.	124
CAP. XVII. — Proponitur quæstio de quatuor speciebus divinorum judiciorum.	81	CAP. XLVII. — Quid sensu mystico innuant languor et medicina corporalis, quid copia et penuria rerum? etc.	127
CAP. XVIII. — Quæ inter homines sint justa et necessaria, occulta, vel manifesta, etc. Quæ in Deo.	82		
CAP. XIX. — Exempla primæ speciei divinorum judiciorum, quæ dicuntur justa.	84		
CAP. XX. — Deus in quibusdam manifestis judiciis ostendit quam in occultis juste judicet.	86		
CAP. XXI. — De secunda specie divinorum judiciorum, quæ dicuntur necessaria.	87		
CAP. XXII. — Labor infidelium fidelibus proficit et prodest.	89		

CAP. XLVIII. — Elementa rerum, quæ per divini nominis invocationem consecrantur, non solum mystica, sed et sancta et salutaria sunt. Hæc ad altaris mysterium congrue ac apte assumpta sunt, etc.	127
CAP. XLIX. — Exponit Othlonus qua ratione ad hæc latius exponenda delatus sit, pluraque de fidei efficacia subjungit.	129
CAP. L. — Moralia, metra et sententiæ.	131
Othloni summa dictorum de mysteriis numeri ternarii.	133
EPISTOLA DE PERMISSIONIS BONORUM ET MALORUM CAUSIS.	137
LIBER DE CURSU SPIRITUALI.	139
Prologus.	139
CAPUT PRIMUM. — Quid sit stadium et cursus spiritualis.	141
CAP. II. — Quot sint currentium species, et quo modo cuilibet currendum sit, si recte currat.	143
CAP. III. — Quomodo cursum suum instituunt qui sacramentum litterarum scientiam consecuti sunt.	145
CAP. IV. — Quot et quam efficacia bene currendi documenta et exempla in Davide ejusque Psalterio reperiantur.	147
CAP. V. — Alia documenta et medicamenta pro diversis morbis et vitiis animi ex psalmis depromenda.	151
CAP. VI. — De mysteriis incarnationis, resurrectionis, ascensionis, etc., Domini nostri Jesu Christi, a Davide in psalmis prænuntiatis.	156
CAP. VII. — De mysteriis passionis Dominicæ in psalmis præmonstratis, et de mutatione personarum in uno eodemque psalmo loquentium.	159
CAP. VIII. — Eadem mutatio personarum in eodem psalmo aliis exemplis ostenditur, doceturque quam hæc doctrina ad psalmos recte intelligendos necessaria sit, quam vera et justa sint Dei judicia secundum psalmi XVIII, V. 10.	164
CAP. IX. — Amplius divinarum judiciorum quorumcunque veritas et justitia probatur. Adhortatio ad diligentem divinarum Scripturarum lectionem, etc.	167
CAP. X. — Varia moralia documenta ex diversorum psalmorum versibus collecta.	171
CAP. XI. — Quam uberes in psalmis sententiæ occurrant quæ tribulatis solatio sint, quamque Psalterii divinus omnibus omnia factus fuerit.	174
CAP. XII. — Quibus psalmorum peccatores terreantur.	178
CAP. XIII. — Divina justitia et clementia ex oppositorum natura ostenditur, et selectis psalmorum sententiis eadem doctrina confirmatur.	182
CAP. XIV. — Sententiæ psalmorum, quibus omnes generatim fideles ad studia sanctitatis incitantur.	186
CAP. XV. — Quæ sit confessio pœnitentiæ, quæ laudis? documenta moralia ex libris Salomonis, Job, Isaie, Jeremiæ, etc.	190
CAP. XVI. — Documenta moralia ad recte currendum necessaria ex dictis et gestis Christi in quatuor Evangeliiis relatis, excerpta et explicata.	194
CAP. XVII. — Alia ejusdem generis documenta ex sacrosanctis Evangeliiis.	199
CAP. XVIII. — In quibus Evangeliorum locis perpetuo vigilare, fraudulentis cogitationibus resistere, semper proficere jubeamur, et quid propositi baptizalis parvulis fides offerentium.	202
CAP. XIX. — Exhortatio ad divites, rerum divinarum incurios, imprudentes Ecclesiarum pastores, intemperantes et divinæ vocationis contemptores.	206
CAP. XX. — Adversus splendidas mensas et vestes, rapinam, superbiam, pusillanimitatem, etc.	211
CAP. XXI. — Narrat auctor quæ tentationes et facta in conversionis et cursus sui spiritualis initio sibi obvenerint.	214
CAP. XXII. — Unde ac quomodo incitatus ad scribendum fuerit Othlo, quasque consolationes in animo percepit et divinas inspirationes fervente tentatione.	218
CAP. XXIII. — Plures cœlestes doctrinæ, quibus auctor imbutus ad vincendas tolerandasve tentationes excitatus fuit.	223
CAP. XXIV. — Cur Deus omnem creaturam rationalem tentari permiserit, et quanta tum Veteris tum Novi Testamenti Patres pertulerint, antequam in arcem perfectionis evaderent.	231
CAP. XXV. — Varia tentatorum, præsertim a Spiritu luxuriæ exempla. Quanta humiliandi nos necessitas sit, etc.	231
CAP. XXVI. — Quid omnibus universim hominibus necessarium sit ad hæc, ut recte ad patriam currant.	236
Narratio Othloni de miraculo quod nuper accidit cuidam laico.	242

LIBER DE ADMONITIONE CLERICORUM ET LAICORUM.	243
Præfatio.	243
CAPUT PRIMUM. — Maxima necessitas et causa homines officii commone negligentes religionis, persecutio Ecclesiæ, devastatio monasteriorum, etc.	245
CAP. II. — Quomodo in solis imagine sacratissimæ Trinitatis mysterium reluceat.	247
CAP. III. — Idem argumentum uberius pertractatur, pluresque e creatis figuræ Trinitatis offeruntur.	249
CAP. IV. — Proponuntur clericis diversæ evangelicæ parabolæ, quarum meditatione diversis eorum vitiis medicina paretur.	251
CAP. V. — Aliæ parabolæ, et documenta proferuntur ex Novi Veterisque Testamenti libris, quibus clerici ad persananda vitia tum in se, tum in aliis utantur.	253
CAP. VI. — Docentur clerici quæ laicis prædicent, ut frugi sint.	255
CAP. VII. — Qua ratione laici a clericis ex universi hujus ornatu ad Creatoris amorem provocandi sint.	257
CAP. VIII. — Docendi a clericis laici, unde origo adversitatum; quomodo Deus has accidere permittat in hominis commodum, etc.	258
CAP. IX. — Quid boni spiritualis laicos docere possit varietas temporum, copia vel penuria rerum, etc.	260
DE DOCTRINA SPIRITUALI LIBER METRICUS.	263
Prologus.	263
Incipiunt capitula.	ibid.
CAPITULUM PRIMUM. — Incipit libellus de doctrina spirituali.	265
CAP. II. — De fide sanctæ Trinitatis et Dominicæ incarnationis.	ibid.
CAP. III. — Quia debeamus credere Deo dignum aliquid nec dici nec excogitari posse.	266
CAP. IV. — Cur Deus, cur sit incorporeus atque ineffabilis, rerum corporalium designetur vocabulis.	ibid.
CAP. V. — Quod fides sine operibus mortua sit.	267
CAP. VI. — De spæ cœlesti.	ibid.
CAP. VII. — De dilectione Dei et proximi.	268
CAP. VIII. — De humilitate.	ibid.
CAP. IX. — De patientia.	ibid.
CAP. X. — De orationis modo.	269
CAP. XI. — De libris gentilium vitandis et de studio sacræ lectionis.	ibid.
CAP. XII. — De spiritali Scripturæ sacræ intelligentia.	271
CAP. XIII. — Admonitionis sermo ad clericos; prius quidem ad illos qui in pastoralis degunt regimine; deinde vero ad eos qui studio adhærent sæcularis tantum modo scientiæ.	273
CAP. XIV. — De casuum meorum relatione, quam hic adjecti ad compescendam pertinaciam cleri.	277
CAP. XV. — Qualiter post ægritudinis variæ flagella ad monasticæ professionis rediit vota.	280
CAP. XVI. — Quia non solum palam professus, sed etiam quovis occulte mundo renuntians illicite mundana repetat.	ibid.
CAP. XVII. — Quanta pericula tentationis in initio pertulerim conversioni.	281
CAP. XVIII. — Quod hæc cuncta ad clerum dicta non aliter a me nisi patientiis amore sint prolata.	283
CAP. XIX. — Admonitio etiam facta ad laicos.	283
CAP. XX. — Quia nil æternæ salutis præponendum sit.	284
CAP. XXI. — De cibi potusque parcitate servanda.	ibid.
CAP. XXII. — De somni quiete temperanda.	ibid.
CAP. XXIII. — De abjiciendo pretiosæ et superflue vestis cultu.	285
CAP. XXIV. — De vana gloria fugienda.	ibid.
CAP. XXV. — De obedientia.	ibid.
CAP. XXVI. — Quod pro rebus dubiis, quas nil prodest scire, non sit quæstio facienda.	ibid.
CAP. XXVII. — Quia facile in re notissima et aperta erretur, nisi bonis operibus veritatis scientia confirmetur.	285
CAP. XXVIII. — De concupiscentiæ carnalis tentatione superanda.	286
CAP. XXIX. — De honoris et primatus ambitione fugienda.	ibid.
CAP. XXX. — Quod licet homines potentia abutantur, potestates tamen a Domino juste tradantur.	ibid.
CAP. XXXI. — Quomodo ad potestatem quisque promoveri, etsi iterum eadem debeat relinquere.	ibid.
CAP. XXXII. — Quali cura et se et commissos rector unusquisque debeat custodire.	287
CAP. XXXIII. — De discretionis virtute.	289
CAP. XXXIV. — Quod nullus, quantalibet sapientia vel virtute ditetur, se in præsentis vita securum perfectum-	

que arbitretur.	290
CAP. XXXV. — De orationis instantia, et quia nemo diffidere debeat de Dei misericordia.	291
CAP. XXXVI. — Quod conversionis sanctæ initium sit difficile, sed juvante Christo labor levigetur perseverantiæ.	<i>ibid.</i>
CAP. XXXVII. — Quia nulli debeat incongruum vel mirum videri quod tantus labor agatur pro vita perenni.	292
CAP. XXXVIII. — Ut divinum opus cum spe retributionis æternæ fideliter agendum sit.	<i>ibid.</i>
CAP. XXXIX. — Exhortatio generalis pro labore regni cælestis.	293
LIBER PROVERBIORUM.	299
Prologus.	299
SERMO IN NATALI APOSTOLORUM.	337
LIBER VISIONUM TUM OTHLONI, TUM ALIORUM.	341
Prologus Othloni.	<i>ibid.</i>
VISIO PRIMA. — Spes et promissio peculiaris vitæ æternæ.	343
Othlono a Deo facta.	343
VISIO SECUNDA. — Negligentia clericorum in divinis a Deo reprehensa et oburgata.	344
VISIO TERTIA. — Othlono ad vitam monasticam conversio, flagellis divinitus impactis promotæ. Prudentia et moderatio in castigandis puerorum erratis eidem ostensa.	347
VISIO QUARTA. — Dæmonibus ad desperationem et perfidiam incitantibus, angelico monitu Othlonus in spe ac fide roboratur.	353
VISIO QUINTA. — Quam detestandus in clericis luxuriam vestium sit cuidam ostensum.	357
VISIO SEXTA. — Injusta bonorum alienorum exactio et direptio quanta in purgatorio pœna castigetur.	359
VISIO SEPTIMA. — Exemplum sacrilegi monasticorum bonorum direptoris in altera vita puni.	360
VISIO OCTAVA. — Conflagratio monasterii Tegernesensis futuram cuidam ostensa.	361
VISIO NONA. — Negligentia abbatis Ellingeri a defuncto clerico reprehensa et castigata.	362
VISIO DECIMA. — De S. Emmerammi monasterio. — Diversa visa et dicta Adalberti monachi Emmerammensis morituri.	363
VISIO UNDECIMA. — Visio cujusdam mendici de Henrico III Cæsare, Gebehardo episcopo Ratisponensi, etc.	365
VISIO DUODECIMA. — Perjurium quanta pœna maneat.	366
VISIO DECIMA TERTIA. — Obstinati Judæi sempiterna damnatio.	368
VISIO DECIMA QUARTA. — Quorundam etiam sanctorum purgatorium beati Guntheri discipulo Isaaco revelatum.	<i>ibid.</i>
VISIO DECIMA QUINTA. — De Cæsare Henrico III. Quomodo ejus in audiendis pauperum causis et precibus negligentia a Deo punita fuerit.	370
VISIO DECIMA SEXTA. — Fuldensis monachus ob negatam in defuncti gratiam præbendam seu elemosynam flagellis divinitus cæsus.	371
VISIO DECIMA SEPTIMA. — Theophaniæ imperatricis ob luxum vestium in purgatorio pœnæ.	372
VISIO DECIMA OCTAVA. — Suspendus in patibulo mirabiliter a filiis in vita servatus et nutritus.	373
VISIO DECIMA NONA. — S. Bonifacii episcopi et martyris epistola de dictis et visis cujusdam monachi redivivi.	375
VISIO VICESIMA. — Pœnæ damnatorum et purgandorum, uti et gaudia beatorum cuidam ostensa. Ex Beda.	380
VISIO VICESIMA PRIMA. — Quidam ob dilatam nimium pœnitentiam æternis tormentis addictus. Ex eod.	383
VISIO VICESIMA SECUNDA. — Sceleste vitæ monachus æternum damnatus. Ex eod.	384
VISIO VICESIMA TERTIA. — Ecclesiasticis bonis vi vel fraude direptis dæmon ditatur et delectatur.	385
FRAGMENTUM Relationis de translatione S. Dionysii e Francia in Germaniam ad monasterium S. Emmerammi.	387
Monitum.	387
VITA S. WOLFKANGI EPISC. RATISBONENSIS.	389
Monitum.	389
Prologus in Vitam S. Wolkangi.	391
Incipit Vita S. Wolkangi episc.	395
Vita rhythmica ejusdem.	421
Monitum.	421
VITA S. BONIFACII EPISCOPI MOGUNTINI.	427
PRECATIO THEODISCA.	<i>ibid.</i>
Paraphrasis Latina in præcedentem precatorem.	429
ADAMUS CANONICUS BREMENSIS.	
Notitia historica et bibliographica.	433

MAG. ADAMI GESTA HAMBURGENSIS ECCLESIE PONTIFICUM, edente V. Cl. Joann Lappenberg, reipublicæ Hamburgensis tabulario. Capitula.	451
Liber primus.	451
Liber secundus.	551
Liber tertius.	557
DESCRIPTIO INSULARUM AQUILONIS.	619
APPENDIX. — Chronicon breve Bremense.	661
Incipit series Bremensium et Hamburgensium episcoporum.	663
S. JOANNES GUALBERTUS ABBAS ET WALLUMBROSANÆ CONGREGATIONIS PRIMUS INSTITUTOR.	
S. JOANNIS GUALBERTI VITA.	667
Observationes præviæ.	667
Incipit vita.	671
De sancto Joanne Gualberto abbate ordinis Vallumbrosani fundatore in monasterio Passiniano in Etruria Commentarius.	705
§ I. Sancti patria, nomen et stemma.	<i>ibid.</i>
§ II. Clementia sancti erga hostem, prodigiosa Crucifixi inclinatio, et ejus descriptio.	710
§ III. Quinam auctores S. Joannis Gualberti Vitam scriperint, et quorundam scripta a nobis sint edenda.	714
§ IV. De monasterio S. Miniatis, quod S. Joannes Gualbertus ingressus est, quare illud deseruerit.	719
§ V. Ordinis Vallumbrosani institutio, incrementum, privilegia ac laudes.	724
§ VI. S. Joannis Gualberti scripta et preces.	730
§ VII. Gesta S. Joannis contra Simoniacos.	<i>ibid.</i>
§ VIII. Quid sentiendam sit de miraculo quo Gregorio VII, S. Joannem Gualbertum reprehendere volenti, contigisse narratur.	735
§ IX. De serie chronologica Vitæ S. Joannis Gualberti referuntur variæ opiniones, et manifesti errores refelluntur.	739
§ X. An, admissa Mabillonii aliorumque sententia circa seriem chronologicam S. Joannis Gualberti, potuerit idem Sanctus cum S. Romualdo agere in eremo Camaldulensi.	745
§ XI. Canonizatio S. Joannis Gualberti.	750
§ XII. S. Joannis Gualberti cultus, reliquiæ et gloria posthuma.	758
S. JOANNIS GUALBERTI VITA, auctore beato Andrea abbate Strumensi.	765
CAPUT PRIMUM. — S. Joannis Gualberti natales, ingressus in monasterium, Simoniaci abbatis derelictio, et in vallem Umbrosam adventus.	765
CAP. II. — S. Joannes Gualbertus varios discipulos pietate illustres sibi adsciscit, novosque rigide exercet, a quibus ob eximiam virtutem abbatis officium acceptare cogitur.	771
CAP. III. — S. Joannes factus abbas exacte regulas observari jubet, et, discipulorum numero aucto, varia monasteria ædificat et pia opera exercet.	775
CAP. IV. — Varia miracula quæ S. Joannes Gualbertus in vita patravit.	780
CAP. V. — Alia ejusdem Sancti miracula.	784
CAP. VI. — Cordis arcana cognoscit, aliaque præbet sanctitatis argumenta.	789
CAP. VII. — S. Joannes Gualbertus alios excitat ad extirpandam Simoniacam hæresim.	792
CAP. VIII. — Epistola cleri et populi Florentini ad Alexandrum pontificem data, qua prodigiosa ignis probatio contra Simoniacos facta exponitur.	797
CAP. IX. — Zelus ejus pro catholica fide ac fraterna charitate; pia mors et sepultura; varia monasteria post obitum ejus ædificata.	803
CAP. X. — Varia miracula maxime post obitum ejus patrata.	807
S. JOANNIS GUALBERTI VITA ALTERA, auctore beato Atone abbate Vallumbrosano, et postea episcopo Pistoriensi.	811
MIRACULA S. JOANNIS GUALBERTI, auctore Hieronymo Radiolensi monacho Vallumbrosano.	811
Prologus.	811
Liber primus.	813
Liber secundus.	899
Proœmium ad eundem.	899
Liber tertius.	931
Appendix de translatione crucifixi qui S. Joanni Gualberto caput inclinavit.	961
S. JOANNIS GUALBERTI PRECES.	969
S. JOANNIS GUALBERTI EPISTOLA AD FRATRES.	969

GUNDECHARDUS EICHSTETTENSIS
EPISCOPUS.

Notitia historica et litteraria,

ibid.

GUNDECHARI LIBER PONTIFICALIS ECHSTETTENSIS.	985
Ottonis et aliorum continuationes.	999
APPENDIX AD GUNDECHARUM.	1033
Anonymus Haserensis de episcopis Eichstetensibus.— Montium.	1003
<i>LAMBERTUS HERSFELDENSIS.</i>	
Proœmia ad Lamberti Hersfeldensis Annales.	1027
LAMBERTI ANNALES.	1055
<i>PETRUS MALLEACENSIS MONACHUS.</i>	
Notitia historica.	1247
DE COENOBIO MALLEACENSIS INSULÆ, LIBER PRIMUS.	1247 1249
§ I.	<i>ibid.</i>
§ II. — Natus est Willermus cognomento FERA BRACCA.	1252
§ III. — Qualiter fundata est ecclesia de Lihec.	1254
§ IV. — De ecclesia Sancti Pientii.	1255
§ V. — Willermus dux et Emmelina conjux iterum irascuntur.	<i>ibid.</i>
§ VI. — Qualiter fuit bellum inter Bosonem comitem Marchiæ et Guillelmum ducem Pictaviæ, et qualiter Adalmodis comitissa fuit uxorata dicto Guillelmo duci, mortuo ejus marito.	1256
§ VII. De Theodelino abbate sancti Petri Veteris.	1258
LIBER SECUNDUS.	1259
§ I. Qualiter abbas Theodelinus rexit suos monachos, apud Sanctum Petrum, et qualiter erat primus de consilio Guillelmi comitis.	1261
§ II. Qualiter Guillelmus dux acquiescens ad requestam Theodelini abbatis, dedit castrum cum tota insula, ut in dictum castrum transferretur cœnobium, quod tunc temporis erat apud S. Petrum.	1262
§ III. Qualiter fuit castrum destructum et cœnobium astructum.	1264
§ IV. Qualiter, et a quibus personis, et a quibus locis, et quæ miracula facta sint, et quo loco translatum est corpus sancti Rigomeri.	1266
<i>ALEXANDER II PAPA.</i>	
Notitia historica in Alexandrum II.	1271
Notitia altera.	1275
Notitia diplomatica.	1277
ALEXANDRI II EPISTOLÆ TT DIPLOMATA.	1279
EPISTOLA I.— Ad Mediolanenses conterraneos suos.— Excitat eos ad virtutum exercitia	1279
Epist. II. — Ad Landulfum et Arialdum clericos.— Non ita esse indulgendum perjuris ut perjurandi detur occasio.	1281
Epist. III. — Ad Haraldum Norvegiæ regem. — Hortatur eum ad obediendum Adalberto Hamburgensi archiepiscopo.	<i>ibid.</i>
Epist. IV. — Ad episcopos Daniæ. — Præcipit ut Edbertum, episcopum Farriensem ab Adalberto, archiepiscopo Hamburgensi, per triennium ad synodum vocatum, inducere ad inobedientiam desistant.	<i>ibid.</i>
Epist. V. — Pro stabilitate bonorum Rivipollensis monasterii contra cujuscunque personæ infestationem.	1282
Epist. VI. — Ad Suenonem regem Danorum.— Exigit censum a Suenone Danorum rege, quem majores ejus persolvere consueverunt.	1283
Epist. VII. — Ad Gervasium Remensem archiepiscopum, mandat ut monasterium Corbeiense a Guidonis Ambianensis injuriis tueatur.	<i>ibid.</i>
Epist. VIII. — Confirmat canonicam in Pisana ecclesia erectam, et bona ad eam pertinentia.	<i>ibid.</i>
Epist. IX. — Pro ecclesia Sancti Donati Luccensi.	1284
Epist. X. — Ad Burchardum Halberstadensem episcopum. — Laudes ejus commendat, et pallium pro merito concedit.	1286
Epist. XI. — Monasterium Fructuariense sub apostolicæ sedis protectione recipitur; confirmaturque permutatio terræ cujusdam inter abbatem et Albertum Ypporegiensem episcopum inita.	1288
Epist. XII. — Synodica ad omnes episcopos de rebus in synodo Romana gestis.	1289
Epist. XIII. — Privilegium pro monasterio Vindocinensi.	1291
Epist. XIV. — Ad Hugonem abbatem Cluniacensem.— Quod nemo sine apostolico judicio potest excommunicare monachos Cluniacenses, nec interdicare.	1293
Epist. XV. — Ad archiepiscopum Galliæ. — Mandat ut Petro Damiano Ostiensi episcopo, legato sedis apostolicæ, in omnibus fidem habeant et debite obediant.	1295
Epist. XVI. — Ad Gervasium, Remensem archiepisco-	

pum. Prohibet ne consecret Josselinum Suessionensem episcopum de Simonia convictum. Belvacensem episcopum corrigi, et Ambianensem, ob injuriam Corbeiensi abbati illatam, ad satisfactionem adigi præcipit.	1296
Epist. XVII. — Ad Josselinum archidiaconum Parisiensem. — De eo qui episcopatum per Simoniam et homicidium acquisiit.	1297
Epist. XVIII. — Ad Widonem episcopum Ambianensem. — Jubet ut desistat ab inquietatione abbatis et monasterii Corbeiensis, alioquin suspendit ipsum ab officio, et excommunicat, donec abbati coram archiepiscopo Remensi satisfaciatur.	1297
Epist. XIX. — Ad Gervasium archiepiscopum Remensem, de Cadaloi pseudopontificis vinculis, et de Simoniacis exstirpandis.	1298
Epist. XX. — Lanfranci abbatis monasterium, quod Cadomi construitur, tuendum suscipit.	1299
Epist. XXI. — Confirmat donationes et privilegia Conventriensi cœnobio ab Ewardo rege concessa.	<i>ibid.</i>
Epist. XXII. — Ad Gervasium Remensem archiepiscopum ejusdemque suffraganeos. — Excommunicationis sententiam in Reginaldum monasterii Sancti Medardi invasorem a Petro Damiani latam confirmat, eamque executioni mandari præcipit.	1300
Epist. XXIII. — Ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — De amoto Carnotensis Ecclesiæ Simoniaci invasore Gervasio et regi gratias agit; Aurelianensem eadem de causa amoveri petit.	<i>ibid.</i>
Epist. XXIV. — Privilegium Alexandri II papæ pro monasterio Salvatoris et S. Bonifacii Fuldensis.	1301
Epist. XXV. — Concedit privilegium monasterio Sancti Miniatis.	1308
Epist. XXVI. — Constitutio pro monasterio Sancti Petri Perusini.	1304
Epist. XXVII. — Alexandri privilegium pro abbacia Sancti Dionysii.	1306
Epist. XXVIII. — Ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — Privilegia monasterii Sancti Dionysii a prædecessoribus contra Parisiensem episcopum concessa confirmat.	1309
Epist. XXIX. — Ad clerum Velitrensem.	<i>ibid.</i>
Epist. XXX. — Privilegium pro monasterio Dervenai.	1310
Epist. XXXI. — Pro monasterio Gellonensi.	1311
Epist. XXXII. — Monasterium S. Michalis Siegburgense munimine apostolico confirmat.	1312
Epist. XXXIII. — Sanctæ Priscæ monasterii donatio Vindocinensibus facta.	1313
Epist. XXXIV. — Ecclesiæ Cremonensis possessiones et jura confirmat.	1314
Epist. XXXV. — Monasterii Gellenensis totam ordinationem et dispositionem abbati et congregationi Anianensi asserit.	1315
Epist. XXXVI. — Ad clerum Cremonensem.	<i>ibid.</i>
Epist. XXXVII. — Ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — Compatitur afflictio statui Ecclesiæ Remensis, illatamque injuriam legitime vindicandam pollicetur.	1316
Epist. XXXVIII. — Ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — Condolet necessitatibus Ecclesiæ Remensis, eique auxilium pollicetur.	1317
Epist. XXXIX. — Ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — Monet iterum ut duorum clericorum Remensium causam terminet.	1318
Epist. XL. — Ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — Hortatur ut in causa abbatissæ e Laudunensi monasterio injuste ejectæ cognoscenda, Elinando Laudunensi episcopo juxta tenorem commissionis apostolicæ, consilio assistat.	1319
Epist. XLI. — Ad Gervasium Remensem et ad Senonensem archiepiscopos, eorumque suffraganeos. — Causam divortii inter Radulfum comitem ejusque uxorem, utrique dijudicandam committit.	1319
Epist. XLII. — Ad Gervasium archiepiscopum Remensem. — Ut corpus sancti Menul, ab ecclesia sua indelitate per Catalaunensem episcopum translatum, ad propriam ecclesiam comminatione censurarum ecclesiasticarum referatur.	1320
Epist. XLIII. — De episcopis duobus depositis.	<i>ibid.</i>
Epist. XLIV. — Ad Gervasium Remensem archiepiscopum. — Blandinensis et alterius cœnobii invasores, nisi rationi acquiescant, excommunicari jubet.	1321
Epist. XLV. — Ad eundem. — Cur monasterium Corbeiense ab episcopo exemerit.	<i>ibid.</i>
Epist. XLVI. — Ad eundem. — Monet ut controversiam quæ est inter clericos citra affectum componat. Significat comitibus esse scriptum ut Ecclesiæ læsæ satisfaciant, vel ad synodum futuram Romæ compareant.	1322

Epist. XLVII. — Ad Petrum Antibareusem episcopum. 1323
 Epist. XLVIII. — Privilegium pro ecclesia S. Petri In-
 suleni. 1325
 Epist. XLIX. — Bulla pro monasterio Casinensi 1325
 Epist. L. — Parthenonem S. Petri Florentinum con-
 firmat. 1330
 Epist. LI. — Privilegium pro monasterio SS. Diony-
 sii, Rustici et Eleutherii Remensis. *ibid.*
 Epist. LII. — Privilegium pro monasterio S. Nicæsii
 Remensis. 1332
 Epist. LIII. — Privilegium pro monasterio S. Syl-
 vestri Nonantulani. 1333
 Epist. LIV. — Ecclesiæ Salernitanæ bona, a Guillel-
 mo filio Tancredi, in episcoporum et abbatum, et alio-
 rum fidelium conventu restituta, confirmat. 1335
 Epist. LV. — Ecclesiæ Salernitanæ jura possessione-
 que, Alphani archiepiscopi rogatu, confirmat. 1337
 Epist. LVI. — Ad Joannem Abrincensem episcopum. 1339
 Epist. LVII. — Monasterium S. Stephani Cadomense
 mendum suscipit privilegiisque ornat, Lanfranco abbate
 petente. *ibid.*
 Epist. LVII bis. — Ad Petrum abbatem Gellonis, quo
 monasterium Gellonicum sub defensione sentis apostoli-
 cæ suscipit. 1341
 Epist. LVIII. — Ad Udonem Trevirensis Ecclesiæ archie-
 piscopum. 1342
 Epist. LIX. — Arnaldo archiepiscopo Acheruntino
 pallii usum tribuit. 1342
 Epist. LX. — Ecclesiæ S. Mariæ Magdalene Virdu-
 nensis protectionem suscipit bonaque confirmat. 1344
 Epist. LXI. — Canonorum Ferrariensium patroci-
 nium suscipit et possessiones confirmat. 1345
 Epist. LXII. — Privilegio di Alexandro II conceduto
 ai canonici regolari di S. Frediano di Lucca, col quale
 mette rotio la difesa e protezione della santa sede i
 che essi possedono nelle Maremme. 1346
 Epist. LXIII. — Episcopum Clusinum, in consilio Ro-
 mano Simonia accusatum, cum causa et Lucae et Clusii
 tractata esset, absolutionem a se impetrasse testatur.
 1347
 Epist. LXIV. — Ad Rumoldum Constantiensem epis-
 copum. — De abbate cujus servus fastis uno ictu ab
 ipso percussus, post sex menses mortuus est. 1349
 Epist. LXV. — Ad Rumoldum Constantiensem epis-
 copum. 1350
 Epist. LXVI. — Ad Wilielmum marchionem. — Ex-
 communicatus alium excommunicare ne possit. *ibid.*
 Epist. LXVII. — Canonico S. Mariæ Spoletinam
 tuendam suscipit et bona ejus, confirmat. 1351
 Epist. LXVIII. — Ecclesiæ Narniensis canonicorum
 bona confirmat. 1352
 Epist. LXIX. — Monasterii S. Petri Cœli Aurei Pa-
 piensis privilegia confirmat. *ibid.*
 Epist. LXX. — Ad Lanfrancum. 1355
 Epist. LXXI. — Confirmat Harlebecani collegii cano-
 nicorum institutionem. *ibid.*
 Epist. LXXII. — Ad Gebardum Satzburgensem archie-
 piscopum. — Concedit ut episcopatum unum in
 sua parochia constituat. 1354
 Epist. LXXIII. — Ecclesia collegiata S. Mariæ de
 Bellico in diocesi Matisconensi, in protectionem apos-
 tolicæ sedis recipitur, eique bona omnia et privilegia
 confirmantur. 1355
 Epist. LXXIV. — Confirmat privilegia abbatiæ Sancti
 Benigni Fructuariensis. 1356
 Epist. LXXV. — Ecclesiæ Aretinæ possessiones, pe-
 tente Constantino episcopo, confirmat 1357
 Epist. LXXVI. — Privilegium pro monasterio S. Ma-
 riæ de Florentia. 1358
 Epist. LXXVII. — Privilegium pro Lucensibus epis-
 copis. 1360
 Epist. LXXVIII. — Recipit in clientelam abbatiam
 Sancti Rigaldi, et tribuit facultatem fratribus eligendi
 abbatem secundum regulam S. Benedicti. *ibid.*
 Epist. LXXIX. — Clero Mediolanensi. — De archie-
 piscopo Simoniaco. 1362
 Epist. LXXX. — Monasterii S. Joannis Pinnensis, pre-
 sente Hugone Candido presbytero cardinali a Sancto
 Hispaniæ rege cum cæteris monasteriis B. Petro abba-
 ti, protectionem suscipit et privilegia instituit. *ibid.*
 Epist. LXXXI. — Monasterium S. Edmundi sub pro-
 tectione sedis apostolicæ recipitur. ejusque bona omnia
 confirmantur. 1363
 Epist. LXXXII. — Pallium Eboracensi archiepiscopo
 concedit. 1364
 Epist. LXXXIII. — Ad Willelmum regem Anglorum.
 — Fidem laudat eique ecclesiasticarum personarum de-

fensionem et Lanfranci causam commendat. 1365
 Epist. LXXXIV. — Ad Wratislaum Bohemiæ ducem.
 Ut concordiam et pacem cum fratre quamprimum ineat,
 cujus causa se legatos missurum spondet 1366
 Epist. LXXXV. — Privilegium pro ecclesia Sanctæ
 Mariæ Florentinæ. 1367
 Epist. LXXXVI. — Privilegium pro ecclesia Petri Da-
 miani. 1369
 Epist. LXXXVII. — Ecclesiam Furconensem tuendam
 suscipit ejusque possessiones confirmat, petente Ra-
 guerio episcopo. *ibid.*
 Epist. LXXXVIII. — Privilegium pro monasterio San-
 cti Prosperi Regiensis (nunc vero S. Petri). 1370
 Epist. LXXXIX. — Approbatio congregationis mona-
 chorum eremitarum Camaldulensium, alias Campi Ama-
 bilis, ordinis Sancti Benedicti. 1373
 Epist. XC. — Concessio privilegiorum monasterii Flori-
 acensis, bonorumque ad illud spectantium confirma-
 tio. 1375
 Epist. XCI. — Litteræ Alexandri II papæ in gratiam
 Ecclesiæ Cabilonensis, quas Roelenus episcopus ab aliis
 postea curavit episcopis subscribi et confirmari. 1377
 Epist. XCII. — Ad episcopos, clericos et judices Italiæ.
 — Quomodo computandi gradus consanguinitatis. 1379
 Epist. XCIII. — Clero Mediolanen. — De Simoniacis
 et presbyteris diaconis qui feminis abutuntur. 1383
 Epist. XCIV. — Populo Mediolanensi. — De presby-
 teris Simoniacis et fornicatoribus. *ibid.*
 Epist. XCV. — Philippo regi Francorum. — Quod Ro-
 mane sedis decreta tanquam regulæ canonum admit-
 tenda sunt. *ibid.*
 Epist. XCVI. — Reibaldo Arelatensi archiepiscopo. *ibid.*
 Epist. XCVII. — Pro Gerardo Tricastinensi et Arau-
 sicæ civitatis episcopo. 1384
 Epist. XCVIII. — Qua Geraldum episcopum utriusque
 simul Ecclesiæ Tricastinensis et Arausicæ tuetur et con-
 firmat. 1385
 Epist. XCIX. — Ad abbatem et congregationem Ania-
 nensem. — Ut episcopo Magalonensi pareant. *ibid.*
 Epist. C. — Ad Guillelmum Petracoricensem et Du-
 rannum Tolosanum episcopos, et Hugonem abbatem. —
 Prescribit modum penitentia ab eo peragenda qui
 fraterni cædis nolens causa fuerat. 1386
 Epist. CI. — Ad omnes episcopos Hispaniæ (al., Gal-
 liæ). — Quod Judæi servari debeant, non occidi. *ibid.*
 Epist. CII. — Berengario Narboneusi vicecomiti. —
 Non esse occidendos Judæos. 1387
 Epist. CIII. — Wifredo Narbonensi episcopo. — De
 eodem. *ibid.*
 Epist. CIV. — Guillelmo de Monstrolio (al., Monaste-
 riolo). — Nisi coram Ecclesia consanguinitate probata,
 uxorem dimittere non licet.
 Epist. CV. — Ad clerum et populum Lucensem. —
 Contra sacras ordinationes et beneficiorum collationes
 Simoniacas. 1388
 Epist. CVI. — De Ecclesiæ Lucensis muneribus in pro-
 bos doctrinæque instructos viros conferendis leges con-
 dit. 1391
 Epist. CVII. — Privilegium pro ecclesia Lucensi. —
 Bona ejus alienari vetat. 1393
 Epist. CVIII. — Desiderio abbati Casinensi abbatiam
 SS. Sebastiani et Zozimi, quæ Palatia vocatur, tribuit,
 recepto cenobio S. Hierusalem. 1395
 Epist. CIX. — Monasterio Sancti Salvatoris de Majilla
 (al., Majella), ejusque ecclesiis ac bonis exemptionem
 ac libertatem asserit perpetuam. *ibid.*
 Epist. CX. — Episcopatum Trojanum, petente Step-
 hano episcopo, confirmat. 1400
 Epist. CXI. — Contra malefactores ecclesiæ S. Cle-
 mentis. 1401
 Epist. CXII. — Ad Landolphum. — Respondet quod
 non aliter quam cum consensu uxoris suæ monasticum
 vitam ingredi et votum continentia emittere possit. 1402
 Epist. CXIII. — Ad clericos Neapolitanos. — Quomo-
 do gradus consanguinitatis computandi sicut. *ibid.*
 Epist. CXIV. — Ad Constantinum Aretinum episco-
 pum. — Ut qui concubinae suæ consanguineam, alteri
 desponsatam, uxorem duxit, eam sponso restituat. 1403
 Epist. CXV. — Ad Amalgerium Civitatensem episco-
 pum. — De penitentia presbyteri qui presbyterum ac-
 cidit. 1404
 Epist. CXVI. — Ad clerum Vulturniensem. — De pe-
 nitentia ejus qui presbyterum in se armis irruentem in-
 terfecerit. *ibid.*
 Epist. CXVII. — Ad Wilitensis ecclesiæ clericos. —
 Quam imposuit penitentiam Theodorico qui filium non
 sponte occidit. 1405
 Epist. CXVIII. — Dominico Gradensi patriarchæ. —

De presbyteris, diaconis, subdiaconis caste non vivantibus. 1405

Epist. CXIX. — De episcopo Simoniaco et fornicatore. 1406

Epist. CXX. — Clero et populo Florentino. — Monachi intra claustra morentur, et a prædicatione absterneant, non ministrent. *ibid.*

Epist. CXXI. — Mangiso Venetensi episcopo. — Nullis elemosynis redimi posse, quin consanguinei separentur. *ibid.*

Epist. CXXII. — Ad Romaldum Cumanum episcopum. *ibid.*

Epist. CXXIII. — (Heliseo) episcopo Mantuano mandat ut Leonis IX de corpore Simeonis eremitæ (Padilironensis) præceptum una cum Ferrariensi et Veronensi episcopis exsequatur. 1407

Epist. CXXIV. — Episcopis et regi Dalmatarum. — De auctoritate Mainardi episcopi et Joannis archiepiscopi. *ibid.*

Epist. CXXV. — Episcopis et regi Dalmatarum. — De episcopis, presbyteris, diaconis feminam accipientibus et retinentibus. *ibid.*

Epist. CXXVI. — Ad Gebonardum Viennensem archiepiscopum. — De presbytero qui caduco morbo laborabat. *ibid.*

Epist. CXXVII. — Berengario Basileensi episcopo. — De pœnitentia ejus qui filiam patris corruperat. 1408

Epist. CXXVIII. — Wifredo Constantiensi episcopo. — De misericordia impendenda his qui homicidio supervenientes, nec voluntate, nec actione perpetraverint. *ibid.*

Epist. CXXIX. — Qua Adalberonem episcopum Herbiopolensem hortatur ut ab iniqua venatione, qua Ecclesiam Fuldensem affligebat, in posterum absterneat. *ibid.*

Epist. CXXX. — Ad Sigifridum archiepiscopum Moguntinum. — Illum reprehendit quod neglectis adhortationibus suis, monasterio Fuldensi injurias inferre perrexerit. 1409

Epist. CXXXI. — Qua Wilderado Fuldensi abbati fuse exponit quæ et quanta pro tuitione jurium ejus Ecclesiæ egerit. *ibid.*

Epist. CXXXII. — Quot missas in die sacerdoti celebrare liceat. 1410

Epist. CXXXIII. — Consecratur qui electus est ab Ecclesia, et est altero dignior, licet filius sacerdotis. *ibid.*

Epist. CXXXIV. — Fratrem aut sororem uxoris æquivoce tantum dici cognatos. 1411

Epist. CXXXV. — Responsio ad episcopi cujusdam inquisita. *ibid.*

Epist. CXXXVI. — Nisi canonicè judicatum episcopum qui comprehenderit laicus excommunicetur. 1412

Epist. CXXXVII. — Ad Adelardum Suessionensem episcopum. 1413

Epist. CXXXVIII. — De canonizatione Sancti Theobaldi. *ibid.*

Epist. CXXXIX. — Ad Willelmum regem Anglorum, pro exactione denarii sancti Petri. *ibid.*

Epist. CXL. — Ad Udonem Trevirensis et Theodorici Viridunensem episcopos. — Ut qui in morbo monachum se futurum promiserat, et beneficia abdicaverat, si deinde convalescens monachus fieri nolit, beneficia illi restituantur. 1414

Epist. CXLI. — Ad Udonem archiepiscopum Trevirensis. — De pœnitentia sacerdotis incestuosi perpetua. *ibid.*

Epist. CXLII. — Ad Lanfrancum Cantuariensem archiepiscopum. — Prædecessorum suorum decreta confirmat, ut monachis ecclesias cathedrales obtinere liceat. 1415

Epist. CXLIII. — Ad Lanfrancum Cantuariensem archiepiscopum. — Monet ut monasterii Wintonienseis statum tueatur. 1416

Epist. CXLIV. — Ad congregationem monasterii Wintonienseis. *ibid.*

Epist. CXLV. — Privilegium pro ecclesia ab Altmanno, Pataviensi episcopo, ad regularem canonicorum vitam ædificata. 1417

Epist. CXLVI. — Privilegium pro ecclesia Sanctæ Mariæ Magdalene Vezontionensi. 1418

Epist. CXLVII. — Ad Liemarum Hamburgensem archiepiscopum. — Illi pallium mittit et privilegia Ecclesiæ ejus confirmat. 1419

Epist. CXLVIII. — Privilegium pro monasterio S. Salvatoris et S. Julii Brixianensi. *ibid.*

Epist. CXLIX. — Confirmat omnia privilegia et jura monasterii sacrarum virginum Ticinensium, quod appellatur Senatoris. 1421

Epist. CL. — Privilegium pro ecclesia S. Salvatoris Wisegradensi, a Wratislao duce condita. 1423

Epist. CLI. — Privilegium pro abbacia Montis Casini. 1423

Epist. CLII. — Confirmat bona monasterii S. Severi in Classe. 1426

Epistolæ Sigrepi Episcopi Moguntini ad Alexandrum II. 1429

Epistola prima. — Regi Henrico se in faciem restituisse ait, et minitatum esse excommunicationem; indictum tamen a coepiscopis suis, ad rem disceptandam ac definiendam, Moguntinum concilium. Ad extremum, pontificem rogat ut aliquos de latere suo mittat qui huic concilio præsent. *ibid.*

Epist. II. — De Carolo Constantiensi episcopo designato. 1432

Epist. III. — Alexandrum rogat ut canonicè ulciscatur et severissime puniat nefandam Canonis archiepiscopi Trevirensis cædem, et ut de latere suo homines mittat qui synodo congregandæ præsent. 1433

HUGO I TRECENTENSIS EPISCOPUS.

Notitia historica. 1435

Epistola Hugonis ad Bartholomæum Archiepiscopum. — De cella Credonensi in concilio Romano sub Nicolao papa Vindocinensibus monachis asserta. *ibid.*

DEODUINI LEODIENSIS EPISCOPUS.

Notitia historica. 1437

Deoduni ad Henricum Regem contra Brunonem et Berengarium Epistola. 1439

Epistola D. Episcopi ad I. Episcopum. — Gratias agit de munere, exponitque ei triumphum S. Remaci de adversariis. 1441

Deoduni Leodiensis Privilegium pro Collegiata B. Mariæ Ecclesia Hoiensi. — Amptissimam ei facit donationem in ipsius dedicatione, eamque eligit pro sepulturæ loco. 1443

Deoduni Diploma quo in ecclesia Hoiensi seu Hieusi quindecim canonicos instituit. 1445

SANCTUS LIETBERTUS CAMERACENSIS EPISCOPUS.

Notitia historica. 1447

Vita Sancti Lietberti, auctore Rodulpho, abbate S. Trudonis. 1449

Caput primum. — De Ottone et Henrico imperatoribus. *ibid.*

Cap. II. — De Girardo episcopo Cameracensi. *ibid.*

Cap. III. — De ortu domini Lietberti, et de profectu ejus in studio litterarum. 1450

Cap. IV. — Ubi scientiæ merito archiscopus efficitur. 1451

Cap. V. — Ubi procurator domus episcopi constituitur. 1452

Cap. VI. — Ubi cum præpositura honor ei archidiaconatus tribuitur. *ibid.*

Cap. VII. — Quam sancte et religiose in his officiis se habuerit. *ibid.*

Cap. VIII. — De Waltero Cameracensi castellano, et Joanne Atrebatensi avvocato. 1453

Cap. IX. — Quam strenue et prudenter Lietbertus Novum-Castellum custodierit. *ibid.*

Cap. X. — De morte Gerardi et electione Lietberti archidiaconi. 1454

Cap. XI. — Electus cum aliis personis Cæsarem adiit. 1455

Cap. XII. — De Guone ejus adversario. 1456

Cap. XIII. — Ubi electio domini Lietberti ab Augusto et cunctis principibus confirmatur. *ibid.*

Cap. XIV. — Ubi Joannes ecclesiam S. Mariæ et aulam episcopi invadit, et extra portas urbis eum claudit. 1457

Cap. XV. — Ubi comes Flandriæ electum episcopum a Castello usque ad urbem secum deducit. *ibid.*

Cap. XVI. — Ubi a metropolitano et comprovincialibus episcopis ejus electio approbatur. *ibid.*

Cap. XVII. — Ubi ab episcopo Catalaunensi probatur ordinatus. 1458

Cap. XVIII. — Ubi episcopus consecratur, et tale prognosticum reperitur: *Hic est Filius meus, in quo, etc.* 1459

Cap. XIX. — Quod in eodem conventu regis Francorum uxor desponsata et coronata fuit. *ibid.*

Cap. XX. — Comparatio sponsæ regi Francorum conjunctæ et Ecclesiæ præsulii Lietberti commissæ. *ibid.*

Cap. XXI. — Ubi Laudunum veniens cum honore suscipitur. 1460

Cap. XXII. — Ubi ab urbe propria cum lætitia et gloria suscipitur. *ibid.*

Cap. XXIII. — Quod eadem die orans in ecclesia omnes ad affectum devotionis commovit. *ibid.*

Cap. XXIV. — Quod post orationem verbum fecit ad populum. 1461

CAP. XXV. — Qualem se in episcopatu verbo et exemplo exhibuerit. 1461
 CAP. XXVI. — Quod in operibus et passionibus Christi meditabatur. 1463
 CAP. XXVII. — Quod his meditationibus compunctus, concipit desiderium pergendi Hierosolymam. *ibid.*
 CAP. XXVIII. — De Hugone puero, et custode illius Anselmo. 1464
 CAP. XXIX. — Ubi cognito episcopi proposito dissuadent plurimi. *ibid.*
 CAP. XXX. — Ubi confirmato consilio fœderantur viæ comites. 1465
 CAP. XXXI. — Ubi egradiens a Cameraco Hierosolymam pergit. *ibid.*
 CAP. XXXII. — Ubi a rege Pannoniæ reverenter excipitur. *ibid.*
 CAP. XXXIII. — Ubi socios metu barbarorum exterritos hortatur ne paveant. 1466
 CAP. XXXIV. — Ubi optat aut ab eis occidi aut captivari pro Christo. 1467
 CAP. XXXV. — Ubi ecclesiam Domini sepulcri a rege Babylonis obseratam audivit. *ibid.*
 CAP. XXXVI. — Ubi Fulcherum ægrotantem, deo et Matri ejus committens, iter cœptum exsequitur. 1468
 CAP. XXXVII. — Ubi Fulcherus moriens duos dæmones sibi insistentes vidit. 1469
 CAP. XXXVIII. — Ubi Virgo Maria cum Andrea apostolo Fulcherum visitans dæmones increpat. *ibid.*
 CAP. XXXIX. — Ubi Fulcherus, effectus sospes, eadem die episcopum subsequitur. 1470
 CAP. XL. — Ubi, inopinante recepto comite, episcopus navem ascendit. 1471
 CAP. XLI. — Ubi per varia loca ductus episcopus, et jam spe videndi sepulcrum Domini frustratus, tandem consilio Laodicensis episcopi mœstus revertitur. *ibid.*
 CAP. XLII. — Ubi imperator et rex Francorum componendæ pacis gratia conveniunt. *ibid.*
 CAP. XLIII. — Ubi dominus Lietbertus primo Novum-Castellum, deinde Cameracum venit. 1472
 CAP. XLIV. — Ubi Hugonem capellanum multa mala facientem excommunicavit. 1472
 CAP. XLV. — Ubi viro Dei pro defunctis silenter oranti animæ defunctorum responderunt: *Amen.* 1473
 CAP. XLVI. — Qua de causa ecclesia Sancti Sepulcri a Gerardo episcopo constructa fuerit. *ibid.*
 CAP. XLVII. — Quod dominus Lietbertus, eadem intacta ecclesia, ampliori schemate (monasterium) construxerit. *ibid.*
 CAP. XLVIII. — Comparatio Moysis et Lietberti, et copulatorum eorundem. 1474
 CAP. XLIX. — Quod super dedicanda Sancti Sepulcri ecclesia sphaera lucis ignea de cœlo visa sit pependisse tota nocte; et quod XXII sanctorum corpora ibi sint allata. 1474
 CAP. L. — Quod cœnobium intra urbem muro inclusum, et supra dicta ecclesia in honorem sancti Nicolai consecrata fuerit. 1475

CAP. LI. — Ubi filio regis Francorum coronando adesse postulatur Lietbertus. *ibid.*
 CAP. LII. — Ubi in cœna Domini ab archiepiscopo divina mysteria celebrare supplicatur. 1476
 CAP. LIII. — Ubi Hugonis municipium Porgivallem subvertit. *ibid.*
 CAP. LIV. — Ubi Hugo absolvi non meretur nisi prius faciat ea quæ ab episcopo decernuntur. *ibid.*
 CAP. LV. — Ubi Hugo sanctum episcopum apud Buricellum capit, et apud Osiacam in custodia claudit. 1477
 CAP. LVI. — Ubi Arnulfus episcopum cum honore ad urbem reduxit, et episcopus destructo Osiaco municipio, Hugonem ab omni patria expulit. *ibid.*
 CAP. LVII. — Quæ et quanta bona diversis ecclesiis et civitati propriæ vir Dei fecerit. 1478
 CAP. LVIII. — Ubi Arnulfo comite apud Castellum interfecto, Robertus comes hanc patriam devastat. *ibid.*
 CAP. LIX. — Ubi bonus pastor Lietbertus ægrotans in lecto gestatorio ad tentorium comitis urbem obsidentis se deferri jussit, et eum omnemque exercitum ejus gladio anathematis percussit, et sic eadem die obsidionem solvit. 1479
 CAP. LX. — Ubi commendatur constantia beati pontificis. 1480
 CAP. LXI. — Narratio afflictionum ejus. *ibid.*
 CAP. LXII. — Ubi ægrotus lecto decubans ad requiem supernam anhelabat, et subjectis monita pariter et exempla salutis exhibebat. 1481
 CAP. LXIII. *ibid.*
 CAP. LXIV. — Ubi, percepto viatico corporis et sanguinis Domini, spiritum tradidit. 1482
 CAP. LXV. — De quibusdam miraculis in ejus obitu ostensia. 1483
 CAP. LXVI. — Quod in ecclesia Sancti Sepulchri, quam ipse ædificare et dedicare meruit, ante quinquennium sibi sepulcrum effodi fecerit, in quo et sepultus requiescit. 1484
 Epitaphium Lietberti. *ibid.*
 LIETBERTI CHARTA de constituendis canonicis regularibus in ecclesia S. Auberti Cameracensi. *ibid.*
 ROGERIUS JURISCONSULTUS ITALUS.
 Notitia historica. 1485
 DE DIVERSIS PRÆSCRIPTIONIBUS. *ibid.*
 CAPUT primum. *ibid.*
 CAP. II. — De longi temporis præscriptione. 1489
 CAP. III. — De longissimi temporis præscriptione. 1491
 CAP. IV. — De interruptionibus præscriptionum. 1494
 DE PRÆSCRIPTIONIBUS DIALOGUS. 1495
 Catalogus præscriptionum D. Rogerii. 1501
 GUIDO AMBIANENSIS EPISCOPUS.
 Notitia historica. 1503
 Notitia litteraria 1505
 Epistola ad Fulconem abbatem Corbeiensem. 1507
 Charta abbatiæ Corbeiensi concessa. 1507
 Epitaphium Angelranni. 1509
 Versus de eodem. 1509

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

